GAUDEO.

D. D. IOANNIS
DE
SOLORZANO
PEREIRA,
DE INDIARVM IVRE.

TOMI DVO.

D. D. IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA,

I. V. D. EX EQVESTRI MILITIA
D. IACOBI, ET IN SVPREMIS CASTELLÆ,
& Indiarum Consiliis Senatoris;

DE INDIARVM IVRE.

SIVE

DE IVSTA INDIARVM OCCIDENTALIVM
Inquisitione, Acquisitione, & Retentione.

TOMVS PRIMVS.

CVI ACCESSIT ALIA EIVSDEM AVTHORIS
Disputatio de PARRICIDII CRIMINE.

Cum duplici Indice, primo Librorum & Capitum; altero Rerum notabilium absolutissimo.

Editio nouissima ab innumeris, quibus priores deformatæ erant mendis emaculata.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII ANISSON.

M. DC. LXXII.
CVM SVPERIORVM PERMISSV.

LECTORI.

HABES, Candide Lector, ſcriptionis noſtræ intentum, & argumentum. An & implementum ? Tuum erit, Libro, ſi vacat, attentè perlecto, diſpicere. *Malè ſe habet* (inquit D. Ambroſius) *liber, qui ſine aſſertore nòn defenditur.* Hic fortè vindicem Te, ſi prius iudicem, experietur, atque adeò non timet:

Scilicet incipias lima mordacius vti,
Et ſub iudicium ſingula verba voces,

Certè enim, niſi Mihi Suffenus ſim, ſperare poſſum, Te in eo plura diligenter inuenta, magnificè enuntiata, aptè diſpoſita, plenè, & vbertim tradita, caſtè & politè explicata, acritérque & exactè iudicata, reperturum. Quæ Tibi illum commendent, lectúmque, ac lectu dignum reddere poſſint, & in memoriam reuocent, non ſolùm curtum illud, ſermone rotato, Martialis Entymema:

Eſt aliquid boni, ergo bonus liber eſt.

Verùm & Petronij verba, dum in ſimili ait: *Neque concipere, aut edere eiuſmodi partus mens poteſt, niſi ingenti flumine litterarum inundata.* Sat ſcio (vel Plinio Iuniore præeunte) ſtudiorum ſcribendorum, ac vulgandorum aleam: *Rem eſſe difficilem, arduam, faſtidioſam, & quæ eos, à quibus contemnitur, inuicem contèmnat.* Præſertim in ſtricta noſtrorum temporum cenſura, & rerum componendarum diſſidentia, ubi præterire quicquam indiligentiùs, omnia conſectari difficillimum, judicare periculoſum, & omnibus in omnibus placere, impoſſibile eſt; ſed vel ob hoc ipſum, cum eodem Plinio: *Eos omnes, qui aliquid in ſtudiis faciunt, venerari etiam miraríque ſoleo.* Idque (ut videbis) paſſim hiſce in libris oſtendo, quamvis:

Plures Thyrſigeros, paucos ſit cernere Bacchos.

Quod Te etiam Lector facere vellem, ac ſubinde his Sidonij Apollinaris verbis admoneo: *Magnum hoc eſt, & litterarum viro convenientiſſimum, cùm ſtudiis ipſe maximis polleas, ea in aliis etiam minima complecti: ſed ex hoc ipſo conſummatiſſima Tibi gloria reponderatur. Nam ſatis eminet meritis ingenij proprij, qui fuerit fautor alieni.* Neque ferre poſſum, qui ita mirantur antiquos, vt noſtri ævi

ingenia despiciant, cùm vel Horatius hoc sine indignatione non tulerit:

Indignor quicquam reprehendi, non quia crassè
Compositum, illepidéve putetur, sed quia nuper.

Quod si fortasse quædam hîc languida, vulgatiora, aut minus eleganter enuntiata, compereris, adverte precor, quòd

Non semper idem floribus est honos
Vernis, nec uno Luna rubens nitet vultu.

Et interdum eximiæ artis specimen esse, artis præcepta laxare, & vulgi palato indulgere, non enim frustra D. Augustinus scripsit: *Malo ut me Grammatici reprehendant, quàm ut non intelligant populi*, & Petronius:

Inveniat quod quisque velit, non omnibus unum est
Quod placeat, hic spinas colligit, ille rosas.

Sin autem alia, vel totus ipse liber Tibi nimis longus videatur, illud pro captu Tuo ad caput contrahe, & ubicunque visum fuerit finem, aut prologum facito, interim tamen animadvertens, longa censeri non posse, quibus nihil sit quod demere possis, quódque institutæ tractationis terminos transgrediatur, & juxta Plinij Iunioris sententiam: *Hercule ut aliæ bonæ res, ita bonus liber melior est quisque, quo major.* Hásque & alias calumnias, sive objectiones, quibus noster impetitus, & penè interceptus est, ex sola ipsius lectione facili negotio convinci, & laudatiorem illum, desiderabiliorémque reddidisse, ut sæpè in similibus accidit, & de Vejentonis libris eleganter Tacitus scriptum reliquit. Tu adhuc erratis ignosce, quæ plura esse non dubito, quò magis Tua benevolentia resplendeat, & Zoilum exue, Téque Patronum, ac Laudatorem laudabilium lucubrationum exhibe. Nam juxta nuperi Epigrammatarij consilium:

Laudatur meritò laudator, amatur amator,
Ergo ut lauderis, lauda, ut ameris, ama. Vale.

CENSVRA

CENSVRA R. ADMODVM PATRIS Philippi Fernandez de Meca, Societatis IESV, Presbyteri & generalis Procuratoris.

EX commissione D. D. Ioannis Velasco Azevedo, Vicarij generalis Matritensis Curiæ, vidi Librum hunc eruditissimi utriusque Iuris, & Orbis utriusque Doctoris D. Ioannis de Solorzano Pereira, Regij olim Peruani Regni Limani Conventus Senatoris, nunc in Regalis Patrimonij Senatu causarum Fisci meritissimi Patroni, de INDIARVM IVRE, sive de INDIARVM OCCIDENTALIVM INQVISITIONE, ACQVISITIONE, ET RETENTIONE. In quo nihil Catholicæ Fidei, aut bonis moribus adversum inveni: imò omnia eximia pietate, & Orthodoxæ fidei zelo, ac pro dignitate, & auctoritate Regum Hispaniæ, & totius Hispanæ gentis conscripta: varia, & multiformi eruditione condita, rerum varietate, dicendi proprietate, copiâ & elegantiâ perpolita, argumenti novitate & utilitate à quibúsque bonæ notæ ingeniis expetenda. Ideóque meritò liber iste excudi permittetur, futurúmque censeo maximè è re litteraria si excudatur. In Collegio Imperiali, Societatis IESV, Matritensi 28. Martij, anno 1628.

Philippus Fernandez de Meca.

NOs el Licenciado Don Iuan de Velasco y Azevedo, Vicario general desta Villa de Madrid y su partido, damos licencia por lo que à Nos toca, para que se pueda imprimir è imprima este Libro, atento que por nuestro mandado se ha visto y examinado, y no consta aver en el cosa contra nuestra Santa Fè, y buenas costumbres. En Madrid, à 30. de Maryo de 1628. años.

Licent. Velasco y Azevedo.

Por su mandado.

Iuan Perogila Notario.

ALIA

ALIA APPROBATIO, SIVE CENSVRA *Dom. D. Roderici ab Aguiar, & Acuña, ex commißione Regij ac Supremi Indiarum Senatus, cujus ipse meritißimus Decanus existit.*

PERLEGI librum, cum istac oblatum Auctoris epistola, de INDIARVM IVRE inscriptum; elaboratum planè opus minor, multi jugâ eruditione refertum, nostris haud minus indigenis gloriosè perutile, quàm exteris iucundè mirabile, & invidiosum. Pulchra in eo miscellanea rerum, & pervenusta ratio styli: nobilis, & selectus ordo dicendi, & qui tantum Virum (omnium ex consensu) redoleat. Quid mirum Genitori similem? cùm & Patres Latinos, & Consultos mirè sapiat. Senatus idcirco noster typis mandari permittat, & alterum eisdem instituti volumen, quod in huius calce emissurum Auctor promittit, absolvendum hortetur, utpotè quod foro ac praxi pluris conferat, & municipalia regiminis nostri iura contineat. Ea censui, Matriti 9. Februarij anno 1628.

Licentiat. Dom. Rodericus ab Aguiar & Acuña.

Consensus Procuratoris Regij.

D. *D. Ioannis de Solorzano de Iure Indiarum*, duobus Tomis comprehensas *Disputationes* in lucem edi sumptibus LAVRENTII ANISSON, ego Regis Consiliarius & Procurator in Præfectura Lugdunensi pro Rege non impedio, cæteris ne idem attentent per triennium de more inhibendo. Datum Lugdun. die 29. Iulij 1671.

DE VAGINAY.

PERMISSIO.

Fiat secundum consensum Procuratoris Regij, anno & die supradictis.

DE SEVE.

LVDOVICI

LVDOVICI TRIBALDI A TOLETO REGII RERVM INDICARVM Chronographi eruditiſſimi.

IN LAVDEM LIBRI ET AVCTORIS.

CARMEN HEROICVM.

QVo jure Occiduos Hiſpanus regnet in Indos,
Legitimi Antiſtes iuris luménque, ſecundo
Hoc quoque, ceu primo, præſtante volumine monſtrat.
Nam velut ignivomo iubar ardens fundit ab ore.
Sol Hyperionius radiis armatus acutis,
Illuſtrátque ſolum: ſic lucem mentibus addit,
Diſcuſſa legum caligine, fulgidus ardor,
Nempè SOLORZANI Ingenij, ſic lampade clara
Illata, victæ actutùm ceſſere tenebræ.
Sol etenim radians cognomen Gentis avitæ eſt:
Grande SOLORZANÆ; cuius cognominis hæres
Hìc cluit, Heſperij nova lux, Indíque Senatus.
Ortygia quondam Sol ortus in Inſula, Apollo
Veridicus fertur, Doctus, Iuríſque Peritus,
Facundus, nitidus, culti quoque Carminis Auctor.
Noſter & hic pariter cognomina tanta tuetur.
Sed pars corrupta eſt vocis, nam labilis ætas
Protulit ORZANVM mendosè pro Ortygiano.
Quippe SOLORZANVS prius Ortygianus erat Sol.
Nocturnas patulo qui pellit ab Orbe tenebras.
Nec ſic flammiferi radiato lumine Olympi
Omnia complentur, medio cum Phœbus in axe eſt,
Purus, & à nullis nebulis obductus opacis:
Luce micant noſtris ut iura faventia rebus,
Quæ tribus hic fulcit validis, ſolidíſque Columnis;
Iuris item triplicis noſtri ter Maximus Atlas,
Scilicet aut maior veteri, vel non minor Orbis,
Invidia nobis penitus graſſante, periſſet,
Ni foret hic noſtris tantus Patronus in Oris,
Iuris, & hoc tantus modò propugnator in ævo.
Tanta igitur tellus, tanto ſub judice noſtra eſt,
Quam ius, quam ratio nobis modò vindicat omnis.
At ſibi ne Soli tantum tribuiſſe putetur,
Teſtibus hoc firmat legum, iuríſque peritis,
Hoc quoque Doctorum cenſent monumenta virorum.
Fatidico hæc eadem teſtantur carmine Vates.
Innuit his myſtes, connivet & ipſe profanus.
Convenit externis cum noſtris; cuncta Beatum
Eloquium decorat, documentáque maxima rerum.
Euge Pater Vatum, Themidis vittate Sacerdos,
Sarta & tecta ſimul cuius delubra tueris.

Historiæ columen, vindex veri, arbiter Orbis
Incorruptè Novi: cuius sublime Tribunal
Inscendis quoties, toties comitatur euntem,
Iustitiæ inculpata cohors, pietasque fidésque.
Scilicet haud litis tetricæ, sed pacis amantem.
Te decus egregium semper firmúmque bonorum
Præsidium sequitur; Te nostræ gentis alumni
Cantantes sublime ferent ad cærula cœli,
Vindiciásque suas prorsus celebravit uterque
Orbis, & inferior sæclis labentibus ætas,
Cuncta sit ut meritò per sæcla PEREIRA perennis.
Magna igitur debent Tibi, Magne SOLORZANE, Iberi
Præmia, persolvent meritis maioribus omnes.
Hos inter plures cuperem Tibi dicere laudes,
Si foret ingenium Mihi, quod Tibi contigit uni.
Hoc tamen optare, ut stultum, sic prorsus inane est.
Quod minus ergo Meis tanta ad molimina laudum
Pondus adest numeris, pergam suadente Minerva
Insuperabilibus præstare silentia rebus,
Nemo secet parva sanus vasta æquora cymba.

DON FERDINANDI DE SOLORZANO PEREIRA ET PANIAGVA,

AVCTORIS FILII NATV MAIORIS, EX Equestri Militia D. Jacobi Equitis, & Regis nostri Potentissimi Pædagogiani Aulici, quem Latinè Puerum, *Græcè* παῖς, *Gallicè, & Hispanè* Paje *vocamus.*

CARMEN ELEGIACVM.

VOx Geniti, ut Patris vox est (sententia iure
Fixa manet) patrios dum tenet ille Lares.
Esto; sed idcircò, Genitor venerande, canenda
Suspecta in Genito laus nequit esse Tuo.
Scilicet in gemino TE Fama Intermina Mundo
Et linguâ, & pennis celsa per astra vehit.
Quódque sub unanimi celebratur voce, proinde
Desinit erratum, pergit & esse ratum.
Spargere si tenebras malè suada silentia tentent,
Pluma quidem doctis TE feret Orbe Libris.
A TE Cæsareum didicit Salmantica quondam,
Ius quoque Pontificum debuit illa Tibi:
Qui ferus ense Patrem nihil obtruncare timebat,
Codicis ecce Tui verba cruenta timet.
Qualis ab obscuro Sol igneus æthere noctem,
Legibus exturbas Indico in Orbe Chaos.
Et documenta refers, queis hac regione paranda,
Iura patere facis Principis æqua Tui.
Hoc novo, & in lucem veniente volumine, pandis,
Indica sub frænum quomodo Regna vocat.
Quidquid habet partum bello, & virtute PHILIPPVS,
Id firmas calamo tempus in omne Tuo.

Tu

Tu mores, muros expugnent Arma, Ducésque,
Indica rura alij, Tu Indica iura dabis.
Ira ferox illic: Pax hîc propugnat, & hostem
Majorem vincis: fortior ergo Togâ es.
Vivida primus Ego Genitoris nascor imago,
Quam negat esse parem, nil, nisi quod sit idem.
Vltimus Authoris mentem Liber extrahit altam,
Mentitur corpus Vos animo esse duos.
Vis tamen è Libris, quàm è Natis ante referri
Fortè quod hi mores ingeniúmque notent.
Hinc Mihi sortitus si detur, & optio, Liber
Protinus esse sinam, dum Liber esse queam.

ALIVD
DON GABRIELIS DE SOLORZANO PANIAGVA ET TREIO,
AVCTORIS FILII SECVNDOGENITI, in Salmanticensi Academia utriusque Iuris studiosi.

MONTE sub vmbrifero proiectus Hyantius Heros
Impulit argutam voce canente lyram.
Ecce silent venti, lapides volvuntur in urbem
Sponte, peregrinis stat quoque Lympha modis.
Brachia collectis flexere volucribus orni,
Sistit & ad numeros Tigris, & Vrsa gradum.
Ipse tenes populos gemini, PATER inclite, Mundi,
Quos Tagus auriferis, ditat & Indus aquis.
Fertur Apollineis Salmantica docta Palæstris,
Iuris ad insuetas fixa stetisse vias.
Peruvij constat tenuisse silentia gentes,
Dixeris Occiduis cum pia iura plagis.
Decolor anfractus habitaverat India, noctem
Senserat; experta est, Te veniente, diem;
Quot sibi vulgato peperere volumine plausus
Aula; sed & Proceres, Magne PHILIPPE Tui?
Magna utique Amphion, sed Tu maiora patrasti,
O PATER, ipse homines attrahis, ille feras.
Quodcumque est Sophiæ, quodcunque est artis ubique,
Ingenij, aut Genij quidquid ubique viget;
Omne Tuis, Genitor, reor insedisse libellis;
Non sapio, aut ætas, si sapit, ista leget,
Plura recenserem, inopem, sed copia natum
Ipsa facit, nullo carmine laudis eges.
Hoc Tibi doctrinæ monumentum, & pignus amoris,
Sic parvo grates munere pensat Amor.
Vive memor Nati, durétque Pelargia Tecum,
Sit Mihi cura Tui, sit Tibi cura Mei.

IN EIVSDEM LIBRI, & Auctoris laudem

ELEGIA

Licent. D. Petri de Llarema Bracamontij S. Inquisitionis Llerenensis Fiscalis dignißimi.

REGIVS æthereis lapsus Iovis ales ab oris,
Dum vacat, & reduci tendit in astra gyro:
Digna Iovi referam quænam modò munera dixit,
Et mansura animi pignora grata mei?
Astra micant, Phœbíque soror micat aurea cœlo,
Phœbus inexhausta nubila luce fugat.
Deliciæ, faustíque dies, non tempora, non nox;
Munus utrumque Iovis, munus utrumque Deæ.
Mella feram sudata crocis, sudata marino
Rore, & pæstanis eruta mella rosis.
Fortunata dies, qua Te, SOLORZANVS, Auctor,
O rerum, tanto munere ditat apis!
Disce, Parens, hominum sævos lenire labores,
Blandáque frænato condere iura Polo.
Grandia magnanimi viden Indica regna PHILIPPI,
Mellitum AVSTRIACI læta subire iugum?
Heû qualis pietas! talem decet esse parentem.
Quantus amor! victos in sua vota trahit.
Quantum auri, argentíque ferax vomit India, partu
Fœlix, Hesperij fundit in arva Ducis.
Hinc census, placidíque tument patrimonia Regis,
Nec populi incassum flava metalla liquant.
Thuris inabsumpto redolent altaria fumo:
Thura venenatis insidiosa Diis,
Ara calet, Styx atra pavet, delubra renident,
Sacra cluunt, summo ritè peracta Deo.
Seligit AVSTRIACVS lecto pius ordine Mystas,
Facundósque sacris præficit ille choris.
Clamosi sinuosa, fori placabilis undis,
Temperat arbitrio iurgia dira, Themis,
Pax animo, sincera quies, & cura domorum,
Læta Peruanis expatiantur agris.
Exulat irarum fluctus, timor omnis abactus,
Fertilis irriguo terra virore nitet.
Prætulit infaustis pacem SOLORZANVS almam
Litibus, inque foro prætulit arte modum.
Vindice nec lætus Peruani iuris, & æqui,
Scriptoris fausto munere solus ovat.
Hîc Mystæ, hîc delubra piis prælata trophæis,
Iuraque vix trutinâ dissociata, cluunt.
Cura Patrum, tetricíque adigit censura Senatus,
Legibus invicti regna subesse Ducis.
Ante Iovem flexo sic poplite signifer ales,
Talia Dictæo retulit ille Deo.
Tum Pater Augusto flaventia tempora nutu
Movit, & hos placido fudit ab ore sonos.

Ter

Ter fauſto viſure diem liber augure, prodi,
Térque Tibi æternum luce refunde diem.
Indica non aliter perſtabunt regna PHILIPPO,
Docte PEREIRA, Tuis ni tueare modis.

DOCTORIS ALFONSI SANCTII IN INCLYTA COMPLVTENSI Academia Exoticarum linguarum Profeſſoris.

EPIGRAMMA.

TEMPORA diſpenſat Sol, Tu Solorzanus Indis
Diſpenſas leges; luſtrat vterque Polum.
Ambo diſpenſant, Sol, & Solorzanus, Orbem
Ille mouens librat, librat & iſte monens.

ALITER ALIVD EIVSDEM Doctoris.

SOLE ſub ardenti das Indis iura remotis,
Sol rectus nomen Torrida Zona dedit.
Ex Graio & Latio nomen SOLORZANE miſces,
Æquat Sol rectus nocte diéque viam.
Barbara ſic legi ſupponis colla ſuperba.
Ergo Sol motu, Tu quoque lege Regis.

DOCTORIS
D. PETRI LUDOVICI
SALAZARII, ELECTI AUDITORIS REGIÆ
Cancellariæ Insulæ Hispaniolæ, sive Sancti-Dominici.

ALIUD AD IDEM EPIGRAMMA.

SOLA duos felix sortitur America Soles,
Vnum communem, qui vehit axe diem.
Nocte diéque micat scriptis SOLORZANVS alter.
Ille fugit tenebras, is fugat ingenio,
Sole igitur maius solus SOLORZANVS, ille,
Qui novus esse Novi noscitur Orbis Atlas.
Lustrat Emisphaerium nostrum, mox currit ad Indos
Phœbus, sic toto spargit in Orbe iubar,
Lustrat utrumque docens melius SOLORZANVS axem,
Nam caret occasu, fulget & ipse diu.

ALIUD
D. IOAN. DE MATIENZO
ET DEZA,
V. C.

PRÆFERAT eximios Orbi, Vir Magne, labores
Grata Tuos gazis Indica terra suis.
Divitias quærunt alij, Tu juris & æqui
Doctrinâ illustris, ditior inde redis.
Ergo quique novum penetrare optaverit Orbem,
Disciplinarum pergat adire Tuum.
Cui radians, illum miróque regimine lustrans,
Sol ades, & semper lux eris ipse. Vale.

D. D.FER

D. D. FERNANDI LVDOVICI DE VERA, Vice-Comitis de Sierra-Brava.

In ejuſdem Libri, & Auctoris laudem.

EPIGRAMMA.

A Quo clara micans depromit lumina Titan,
 Ad quod flammivomos æquore mergit equos,
Pergat, & extremam properet contingere metam;
 Atque iterum emenſum, retrò recurrat iter:
Non tamen Antipodas ſolitos deſcendat ad Indos;
 Illic alter enim maior Apollo micat.
Dum regit Indorum præſens SOLORZANVS Orbem,
 Iuráque dum populis dat ſacroſancta novis.
Dúmque Novum linquens, Hiſpanum illuminat Orbem,
 Et ſpargit Sophiæ luce micante iubar.
Clarus inoffenſo procedat lumine Titan,
 Et ne ſit geminus, pergat ad Antipodas;
Hîc ubi lata patent florentia Regna PHILIPPI
 MAGNI, quo major nullus in Orbe fuit.
Sol ſat erit Sophiæ SOLORZANVS omnia luſtrans,
 Eſtque ſupervacuum lumen Apollineum.

D. IOANNIS BEIARANO CARVAIAL, in ſupremis Conſiliis Advocati.

Ad eundem Librum, & Auctorem.

EPIGRAMMA.

GLORIA Colombi, Corteſij gloria, ſummâ
 Felicitate, ſilet, dum Tua iura legunt.
Ignotum licèt traxit uterque triumphum,
 Protulit in terras Imperiúmque novas;
Aſt maiora petis, quæſitum viribus Orbem,
 Et novitate regis, & comitate pacas.
Cedant Arma Togis, Toga cùm una Ioannis,
 Quidquid & arma premunt, ipſius ore regit.

D. HYACIN

D. HYACINTHI DE QVESADA ET FIGVEROA,
Ex Equeſtri Militia D. Iacobi.

EPIGRAMMA.

INDICA Regna levi das, Magne SOLORZANE, penna
  Deſcribis varias Scriptor, & Auctor opes.
De pelago, & fluviis, de campis, de ubere rerum
  Copia, & argenti munere dives agis:
Congeris hinc ſervos, veſtes, & paſcua, ſilvas,
  Gemmarum pretium, ruſtica dona, dapes
Regales reditus, portoria, vina, ſalinas,
  Iura, notas, leges, tum monumenta, Fidem
Omnia divino tractas ſub acumine, vitam
  Omnibus inſpirans, penè ſepulta creas.
Omnibus ingenij paris alto lumine lucem,
  Et pariter calamo ſtantque vigéntque Tuo.
Numinis, ô ſimilem divino munere dextram,
  Quæ creat ille novas, quæ beat ille beas.

D. D. PETRI FERNANDI DE BAEZA,
à Conſiliis Regis Noſtri Potentiſſimi, Supremæque ejus Curiæ, & Sacrorum nemorum, ſaltuúmque Quæſtoris.

Ad eundem librum, & Auctorem,

HORATIANVM CARMEN.

NON ſceptra Regum, non diademata,
  Non ſplendor Orbis, factáve Fortium,
    Secura temporis refulgent,
      Nobilibus decorata ſignis.
Quos alta Martis bellica gloria,
  Iovi Supremo fecerat æmulos,
    Præmente Fortuna maligna,
      Præcipiti cecidere lapſu.
Vbi ſuperbum gloria Cæſarum?
  Et alta Romæ mœnia Romuli?
    Ruere penitus jam trophæa,
      Inſtabili ferienti telo.
Tu ſola virtus, Tu ſine termino,
  Vitam perennas, funeris inſcia,
    Mortíſque contemptrix triumphas,
      Deſpiciens cineres ſepulchri.
Non Te caducis terra coërcuit,
  Non lata fuſis æquora finibus,
    Tu ſedibus cœli locata,
      Sideribus redimita fulges.

O ſæpè

O ſæpè fœlix , quem Tua dextera ,
Licèt ſis ortus ſanguine nobili ,
Inſignibus terræ relictis ,
Ingenij decorat trophæis.
Olim , quod armis vicerat Heſperus ,
Quem victor Indum ſub juga miſerat ,
Huc mille perpeſſus labores ,
Occidui domitor profundi.
Tu , maior armis , docte SOLORZANE ,
Tu iura ſervas , mentéque fervida ,
Victoribus donas Iberis
Imperium gladio ſubactum.
Veſana triſtis vox ſonet invidi ,
Negétque Noſtri iura ſeverior
Mavortis , æſtuet ſub imis
Viſceribus ſanie tumenti.
Evincet hoſtes Te duce veritas ,
Novæque flammæ conſcia luminis
Altè coruſcat , Tuóque victrix
Ingenio , radiata fulget.
Tonantis ales qualiter aëris
Tractus fugaci pervolat impetu ,
Regina nubum triumphat ,
Nobilibus relevata pennis.
Ergo perenni nomine ſæcula
Vinces , & alti conſcius ætheris ,
Premes comas lauro virenti ,
Perpetuò meritis ſuperſtes.
Fortuna nutet , nutet & arida
Tellus , & humor fluctibus æquoris ,
Vives perennis , aſtra quamvis
Deſtituat radioſa flamma.

DOCTORIS
D. FRANC. DE ALARCON
CORONADO, MEXICANI
IN REGIA INSVLÆ HISPANIOLÆ,

SIVE

SANCTI-DOMINICI
CANCELLARIA REGII FISCI PATRONI DISSERTISSIMI.

IN LAVDEM AVCTORIS

EPIGRAMMA LATINO-HISPANICVM,

VVLGÒ

SONETO.

QVANDO illuſtrabas Aulas Salmantinas,
Delicias de Minerva generoſas,
Iuridicas lectiones Portentoſas
Dictabas, Concluſiones peregrinas.

Patrocinando ſolidas Doctrinas,
Manifeſtando Ingenio, ſi glorioſas
Palmas de Athleta invicto, tam famoſas,
Quanto excellentes, Delphicas, divinas.

Vltimamente, das conſtitutiones
Indicas, doctas, claras, imitando
Graves Lycurgos, Principes facundos.

Tantas remotas, Barbaras nationes
Feroces, grandes animos domando,
De PHILIPPO conſervas ambos Mundos.

IDEM PRO AVCTORE
LAVDANDO, LITTERARVM AMBAGIBVS
complicatum, undíque SOLORSANO nomen, Tortuoſo circumcludit Labyrintho, quem major S demonſtrat.

O *mnige* N *as* A *rtes* S *uperas dict* A *mi* N *e tant* O

N *umen* *h* A *bens* S *ac* R *um, ut* S *i dulci* *c* A *rmine nome* N

A *pponam, re* S *onat* R *ar* O *de guttu* R *e* S *ilu* A

S *uperius* R *epetens n* O *men,* L *aus* O *mnia,* R *urſu* S

R *orat* O *vans,* L *umen pr* O *dit, de* L *umine r* O *bu* R

O *ritur, &* L *arg* O **S** *ic* O *rnat tempora* L *aur* Q

R *idet ager m* O *du* L *ante Dea, vi* O L *aria mai* O R

S *pargit, & au* R *i c* O *mans dat* L *itt* O *ra vertice To* R *mi* S

A *mbro* S *iam ſpi* R *at flos* O *mnis,* R *ure Ligu* S *tr* A

N *ectareas context* A *roſa* S*, dant ge* R *mini* S A *gme* N

O *tibi Sol; ore i* N *ſignis, c* A *pe pectore* S A N O

IDEM HIEROGLYPHICON
ANAGRAMMATE DEPROMSIT EX NOMINE
SOLORSANO.

Tu Sol, nomine & omine, Solus.

Non patitur nebulas Sol ſanus, ſplendicat ore,
Ecclipſim nunquam, Sol videt iſte ſuam.

ALIVD ANAGRAMMA LICENT. D. FRVCTVS DE SOLORZANO ET VELASCO,

Sequenti Diſticho comprehenſum.

Ius doceo, ſacrúmque lego, recondita Mundi
Noſco, novi: Autorem nobile dicit opus.

Id eſt:

Doctorem D. Ioannem Solorzanum Occidui gemmati Orbis
Solonem unum, innocuúmque P.

INDEX CAPITVM,

SIVE SVMMARIA COGNITIO OMNIVM Quæstionum, & Disputationum, quæ in his tribus libris de justa Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione continentur, & discutiuntur.

Numerus paginam indicat.

LIBER PRIMVS.

LIBER SECVNDVS.

Index Capitum.

LIBER TERTIVS.

PROTESTA

PROTESTATIO.

SI quidpiam uſpiam, hic, aut alibi me ignaro elapſum, quod Catholicæ Fidei, & Chriſtianæ Religioni aliquatenus adverſari; vel ignavo, quod Doctioribus minus probari contingat. Id omne indictum, inſcriptum, & Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ cenſuræ, ac cujuſlibet melius ſentientis correctioni ſubjectum ex debito voveo, ex animo volo.

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA, DE INDIARVM IVRE:
SIVE
DE IVSTA INDIARVM OCCIDENTALIVM inquisitione, acquisitione, & retentione.

LIBER PRIMVS,

In quo, quæ ad inquisitionem pertinent specialiter pertractantur.

CAPVT PRIMVM.

Quid propriè Indiarum nomine veniat? Vbi latè de Orientalium situ, & diuisione tractatur, & de antiqua Orbis partitione.

SVMMARIVM.

1 *Operis huius institutum proponitur.*
2 *Præfationes inutiles, & verbosos commentarios facere stultum est.*
3 *Verbis qui abundant, in rerum substantia deficiunt.*
4 *Breuis est, qui non dicit plus quàm oportet, & inita tractatio desiderat.*
5 *Perfectum est, quod ex omnibus suis partibus constat.*
6 *Præfationum vtilium necessitas, & laudatio.*
Lex 1. ff. de orig. iur. exornatur, *ibid.*
7 *Principium dimidium totius.*
8 *Adagium, quo illotis manibus, aut pedibus aliquid agere vetamur, quid significet, & vnde sumatur.*
9 *Mundus à Deo ex nihilo, sed pulcherrimus conditus.*
10 *Mundi appellatio generaliter sumpta, quid contineat?*
11 *Mundus an dicatur à mouendo, vel à munditie?*
12 *Mundus Græcè dicitur* Κόσμος, *quod significat ornamentum.*
13 *Cosmetæ ancillæ quæ, & cur ita dictæ?*
14 *Mundus muliebris quid significet?*
15 *Mundi climata, siue plagæ quæ, & quot?*
16 *Venti præcipui, & Cardinales dicti, qui sint?*
17 *Oriens, & Occidens quid?*
18 *Septentrionalis mundi plaga, quæ, & cur ita dicta?*
19 *Meridies, siue Meridionalis mundi plaga, quæ, & cur ita dicta?*
20 *Antarcticus polus solet vocari Meridionalis, & Australis, & cur?*
21 *Septentrionalis pars cur etiam Aquilonaris dicatur?*
22 *Ventorum plurium nomina, situs & differentiæ, remissiuè.*
23 *Mundi nomen contractum ad inferiora elementa, diuiditur communiter in tres partes, Europam nempe, Asiam, & Africam.*
24 *Orbis partes antiqui qua ratione diuiserint.*
25 *Asia sola dimidium Orbis olim cogniti continebat.*
26 *Orbis partium nomina vnde? & situs, prouinciæ, historiæ, mores, & excellentiæ, remissiuè.*
27 *India iacet in Asia, & in sacris Litteris dicitur Euilath, & cur?*
28 *India dicitur regio Orientalis Asiæ, ab Indo flumine, quod eam alluit, vel ab Indo ab nepote Noé.*
29 *Indi fluminis magnitudo, & an, & quatenus Gangem, & Nilum excedat?*
30 *Indus fluuius quot alios in se recipiat, & quot ostiis Oceanum ingrediatur?*
31 *India Asiæ, cur dicatur Orientalis, & de eius situ, & Geographia.*

DEo volente, & iuuante, de † iustitia & iure dicturus, quâ potentes pariter, ac Catholici Hispaniarum Reges & Domini nostri, nunquam sine gloriæ & laudis titulis nominandi, Occidentales, & Meridionales Noui huius (vt vocant) Orbis prouincias, & longè, ac latè patentia Regna inquirere, & acquirere potuerunt, & acquisita retinere: necnon de legibus, peculiaribúsque sanctionibus, quibus eadem Regna Diuino Numine parta, tuentur & moderantur; arbitror è re esse, si quædam priùs de ipsorum nomine, situ & inuentione tractauerim. [1] † Non quia velim longos & verbosos commentarios facere, aut tempus in præludiis, vel parergis consumere, & in ipso opere posteà succingi, quod stultum esse docemur *lib. 2. Machab. cap. 2. vers. vltim.* & optimè post Serarium exornat Martinus Delr. *in adagial. sacris*, 1. *tom. adag.* 1033. Wesembechius *consil.* 37. *num.* 12. *pag.* 607. † & [2] Iust. Lips. *instit. Epis. c.* 7. vbi ait: *Vt corpore tenues veste se dilatant, sic qui ingenij aut sapientiæ inopes, diffundunt se in verbis,* cui simile est illud [3] Pro. 14. *Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.* † Sed quia iuxta consilium Quintil. *lib.* 4. [4] *institut. orat. c.* 2. *Nos breuitatem in eo ponimus, non vt minus, sed ne plus dicatur quã oportet.* Pliniúmque iuniorem secuti *lib.* 5. *epist.* 6. *Primum Scriptoris officium esse existimamus, vt titulum suum legat, & identidem interroget se quid cœperit scribere, sciátque si materiæ immoratur, non esse longum, longissimum si ait quid accersit, atque attrahit.* † Et cum illud perfectum sit, quod ex [5] omnibus suis partibus constat, inconueniens iudicamus, iuris Indiarum tractationem promittentibus, omissis initiis, atque origine non repetita, protinus materiam aggredi. † Præsertim vbi ipsæ [6] præfationes, & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum eò venerimus, euidentiorem eius præstant intellectum; prout in simili scripsit Caius I.C. *in l.* 1. *ff. de orig. iur.* & Imp. *in l. vnic. vers. Nulla enim, C. de imponen. lucrat. descript.* Quorum dictum ornari potest ex plurimis, quæ de præfationum vtilitate, & rebus ex suis primordiis deducendis & explicandis, tradunt Doctores *in dict. l.* 1. præcipuè Zassius, Corras. Euerlin. & nouissimus Anton. Mornacius Bart. *in l.* 1. *num.* 16. *C. de nouo Codice facien.* idem Bartol. & Ias. per text. ibi, *in l.* 3. *§. fin. ff. de pact.* & *in l. Titia* 133. *§. idem respondit, ff. de verb. oblig.* Tiraquel. qui plures refert *in tract. de primog. in præfat. num.* 64. Mascard. *de probat. lib.* 1. *in proœm. num.* 4. Mieres *in tract. de maiorat. in initio num.* 1.

Bobadilla

Bobadilla *in Politica lib.1.c.3.n.3.* Claud. Prat. *Gnoseon general. iuris lib.3. tit.1.c.2.* Ferdinand. Mendoça *lib.3. disput.de pact. c.8.* Marc. Anton. Peregr. *de fideicom.art.16.* Fusius *in singulari 107. sub litter.P*, & Seraphinus *de virtute iuram. pri-*
7 *uil.75. num. 9.* † Vnde natum adagium, *Principium dimidium totius*, quod ex Platone, Aristot. Cicer. Polyb. Horatio, Ausonio, & aliis deducunt, & illustrant Auctores *suprà* relati. Lucian. *in Dialogo de domo*: Paul.Fuscus *in tract.de visit. lib. 1.c. 1. num. 2.* & Aldus Manutius *in adagiis pag.95.* Nec latuit Caium *in dict.l.1. ibi: Et cer-*
8 *tè cuiusque rei potissima pars principium est.* † Vbi alterius quoque adagij meminit, quo *illotis manibus*, aliquid tractare vetamur, hoc est, ex abrupto, & nulla præfatione, imparatis adhuc audientium animis, rem quampiam, & præsertim grauem & seriam aggredi: locutione scilicet prouerbiali ex Deorum sacris ducta, quæ manibus illotis peragere nefas erat; cui similis est alia, *illotis pedibus*, de quibus apud Hesiodum, Agellium, Macrobium, & Gregor. cognomento Theologum, quos refert Manutius, siue Erasmus *in adagiis pag. mihi 388.* & fusè explicat Maldon. *sup. Matthæi cap. 27. num.24.* Genebrar. *sup. Psalm.25.* Gasp.Sanct. *sup. Isai.c.1.n.47.* & Ioan.Steph. Durantius *de ritibus Eccl.lib.2.c.28.*

9 Sciendum † est igitur, Deum Optimum Maximum mundum vniuersum pro immensa bonitate & sapientia sua, ex nulla præexistente materia condidisse, & quidem pulchrum; prout est, & ipse pulcherrimus, vt habetur Genes. & Ioan.c.... & tradit M. Paul. 11. *ad Hebr. & ad Roman.* Seneca *lib.1.quæst.natural.ad Lucil.in prin.& lib.2.c.45.* & eleganter Boëtius *lib. 3. de consol. Philosoph. metro.9.* dum ait:

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum, cœlique Sator qui tempus ab æuo
Ire iubes, stabilisque manens, das cuncta moueri,
Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni, liuore carens: tu cuncta superno
Ducis ab exemplo pulchrum, pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, simílique ab imagine formans.

10 Continet † autem mundi appellatio, si generaliter sumatur, cœlum, terram, mare, & quæ in eis opera Dei sunt, cœlestes, ac terrenas creaturas, siue naturas, vt post Arist. *lib.1. de cœlo & mundo*: & Cleomedem *in lib. de Orbium cœlest. contempl.* docet Origen. *lib.2.Periarchon.c.9.* D.Aug. *tract. 2. in Ioan.* Possid. *in meteor.* Hygin. *de Astron.c.1.* Cœlius Rhodigin. *lib.1. antiq. lection. cap.4.* Chassan. *in Catal.glor.mundi part.12.consider.10.* Iustus Lipsius omninò legendus *in Physiolog. Stoic. lib.2. dissert.6.& 7.* & eleganter Festus Pompeius *de verb.significat.verb. Mundus*: D.Isi-
11 dor. *lib.3. Etymol. c.39. & lib.13. cap. 1.* † Qui duo à mouendo dictum putant, quod in sempiterno motu consistat, licet verius M. Varro, & Plin. *lib.2.de natur.histor. cap.2. & 4.* à perfecta, absolutáque elegantia vocatum dicant: quòd nihil
12 eo mundius, pulchrius, vel ornatius sit. † Vnde illum Græci κόσμον dixerunt, quod significat orna-
13 mentum, † & Κοσμηταὶς ancillas, quæ ornandis poliendísue vxoribus deseruiebant; de quibus Iuuenal. Satyr.6. *Ponunt Cosmetæ tunicas*, quæ Ornatrices Latinè dicuntur, in multis locis congestis à Brisson. *verb. Ornatrices.* Quam etymologiam idem etiam Isidor. præsensit *dict.c. 1.* & aliis reiectis magis probat Ioan. Fungerus *in Etymolog. Latino Græco, verb. Mundus, pag.652.* & Iustus Lips. *d.c.6.*

14 Et † ob id ea, quæ mulieres ad sui lautitiem & ornatum parant, sub mundi muliebris appellatione contineri, scripsit Varro *lib.4.de lingua Latin.* Cato apud Liuium *lib.37.* Seneca *lib.1.nat.qq. ad fin.* Iul.Paul. *lib.3.Sent.cap.6.* & Vlpian. *in l.argumento 25.§. Mundus, ff.de auro & arg. leg.* & in aliis locis, quæ plenè congerunt Brisson. Prateius, & Ioan.Caluinus *in suis libris de verb. signif. verb. Mundus muliebris.*

15 Huius † mundi climata, siue plagas quidam septem esse dixerunt, maximè Ptolemæus, & auctor libri *de locorum ac mirabilium mundi descript. c. 55.* Eásque & gentes quæ sub eis habitant, specialiter commemorat Chassaneus *in Catalogo glor.mundi, part.12.consider.16.* & alij, quos refert Mart.Delrius *in adag.sacr.1.tom. adag.924. pag. 508.* Sed alij magis communiter & generaliter in quatuor tantùm diuidere solent: nempe Orientem, Occidentem, Septentrionem & Meridiem, vt docet Cicero *lib. 2. de natur. Deorum*: Hieron. *in quæst. in Genes. c. 13.* Seruius ad illud Georg.1. *Mundus vt ad Scyth. Riphæásque arduus arces*: D. Isid. *dict.lib.13.Etymol.c 1* Agel. *lib.2.noct.Attic.c.22.* Cœl.Rhodig. *lib.1.lect.antiq.c.19.& 21.* Chassaneus *d. part. 12. consid.13.* vbi tractat, quæ ex his plagis nobilior sit, Carol. Steph.& Ioan.Funger. *in dictionariis sub illis verbis*: P.Io. Pineda *in comment. in Iob c.23. vers.8.* & nouissimè, & latissimè P. Ludouic. Ballester è Societate IESV *in Hierologia lib.2.c.4.per totum*, & eleganter insinuauit Ouid. *lib. 1. Metamorph.*
16 † Simul etiam primores ventos enumerans, qui ab his quatuor orbis partibus, siue cardinibus irruere solent, qui cardinales ob id à quibusdam nominantur.

Eurus ad Auroram, Nabathæáque regna recessit,
Persidáque & radiis iuga subdita matutinis:
Vesper, & Occiduo, quæ littora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro, Scythiam, Septémque triones
Horrifer inuasit Boreas contraria tellus
Nubibus assiduis pluuióq; madescit ab Austro.

17 Orientalis, & † Occidentalis plaga, vt notum est, & supradicti Auctores aduertunt, à Solis ortu oc-
18 casúque dicuntur. † Septentrionales, quæ inter polum Arcticum, & Æquinoctialem circulum interiicitur, à septem stellis nomen sumpsit, in ea cœli parte sitis, ex quibus quasi iuncti triones, id
19 est boues, figurantur. † Meridionalis autem inde appellatur, quod ad eam orbis partem inclinat, vbi Sol facit medium diem, iuxta Varronis & Ciceronis etymologiam, vel vt addit D.Isidor *vbi suprà*, quia tunc purius micat æther: merum enim purum dicitur. Iacet autem hæc pars inter eundem Æquinoctialem circulum, & polum Antarcticum, Arctico oppositum, qui terræ obiectus, ab iis, qui superiorem eius partem habitant, cerni non potest, sed vt ille dixit:

Sub pedibus Styx atra videt, manésque profundi.

20 Vnde † idem Antarcticus polus à nostris Meridionalis vocari solet, & frequentius etiam Australis, ab Austro vento, qui à tropico Æstiuali ad hanc plagam iacente suum flatum emittit. Quem-
21 admodum † & Septentrionalis, communiter dicitur

citur Aquilonaris, à vento inde vehementiſſimo volatu Aquilæ inſtar irruente. Quod apertè oſtenditur Iſaïæ *cap.43. Ab Oriente adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da: & Auſtro: Noli prohibere.* Et Geneſ.13. *verſ.14. Leua oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es ad Aquilonem & Meridiem, ad Orientem & Occidentem:* & in multis aliis locis Sacræ Scripturæ, quæ plenè congerit & illuſtrat Balleſt. *dict.c.4.* & eſt videndus Agell. *d. lib.2.noct. Attic.c. 22.* † Qui dictorum, & aliorum ventorum nomina, ſitus & differentias eleganter proſequitur, & meliùs Chaſſan. *vbi ſuprà conſid.* 14. Pontanus *in Meteoris:* Lilius Giral. *in hiſt. Deorum ſyntag.5 .ad fin.* Cœlius Rhodigin. *lib.20.lect.antiq.c.18. & 19.* Simon Maiol. *in dieb. Canic. t.1. colloq.1.* Leuinus Lemnius *de occultis naturæ miraculis, lib.3.c.3.* Hadrian.iun. *in ſuo nomenclatore part. 2. num. 255. & 256.* Pineda *in Eccleſ.c.1.verſ.6. num.7.8. & 9.* Ioan. Eungerus *in Etymolog. ver. Ventus:* Petr. Mexia *in Sylua, var.lect.4.part.cap.22.*

22

23 Si verò † mundi nomen ad inferiora elementa contrahamus, ſcilicet aquam & terram, quæ ſimul vnum corpus globoſum conſtituunt, & Orbem terreſtrem vocamus; conſtat eum à veteribus in tres partes magis communiter fuiſſe diuiſum, nempe Europam, Africam, & Aſiam, vt præter Ptolem. Pompon. Melam, Strab. Herodotum, & Diod. Sicul. paſſim docent omnes antiqui, & recentiores Coſmographi, quorum Catalogum apponit Poſſeuinus *2.t.Biblioth.lib.15.c.19. pag.253. & ſeq.* & optimè proſequitur Plin. *in princ. lib.3. de natur.hiſtor.* Paul.Oroſ. *lib.1.hiſt.c.2.* D.Iſidor. *lib.14. Etymol.cap.2.* & Ioan.Boëm. *lib.1.de morib.omn. gent.c.3.* Petr.Mexia *in Sylua 3.p. c. 19.* licèt M. Varro *lib.4.de ling.Latin.* Salluſt. *in hiſt.Iugurth.* Iſocrat. *in Panegyr.* & Seruius *in lib. Æneid.* in duas tantùm ſecauerint, Aſiam ſcilicet, & Europam: Africam nimirum cum Europa coniungentes.

24 Has tres orbis partes † veteres non æqualiter diuiſerunt: nam Aſia à Meridie per Orientem vſque ad Septentrionem peruenit. Europa à Septentrione vſque in Occidentem porrigitur. Africa ab Occidente in Meridiem iacet: † ac proinde ſola Aſia dimidium totius orbis olim cogniti tenere videbatur, vt aduertit D. Iſid. vbi *ſupr.* & Auctor libri *de mirabilium mundi deſcript. c. 1.* Ideò autem hæc inæqualitas contigit, & alterius dimidij, duæ partes euaſerunt, quod ab Oceano, mare magnum, ſiue Mediterraneum ſe inſinuans, eas interſecuit. † De quarùm nominibus, ſitu, prouinciis, moribus, hiſtoriis, religione, & excellentiis, plura quidẽ dicere poſſem, ſi id noſtri inſtituti ratio pateretur, aut ab aliis diligenter præſtitum non fuiſſet, & præcipuè à D. Iſidor. *dict.lib.14. Etymolog.cap.3.4. & 5.* Ptolem. & Gerard. Mercator. *in ſuis tabulis Geographicis:* Ioan.Magin.Patauino *in enarration. & illuſtration. ad eaſdem tabulas:* Abrahamo Ortel. *in Theatro magno orb. terrar. tab.1.2.3. & 4.* vbi alios allegat: eodem Ortel. *in Theſaur. Geograph. in verbis Africa, Aſia, & Europa:* Carol.Steph. & Ioan.Funger. *in eiſdem verbis:* Ioan.Boëm. *de moribus omn.gent.lib.1.2. & 3.* Auctore tabulæ Coſmograph. quæ habetur in præfatione ad relationes noui Orbis. Chaſſ. *in Catal.glor.mundi dict.p.12.conſid.17.* Textor. *in officin.1.t.p.372.* Theatr. vitæ human. *lib. 3. vol.3. p.695.* Iacob. Ponta. *in progymnaſ. Latin. 1.p. vol.3.progymnaſ.18.ex p.315.* latiſſimè Ioan. Boter. *in relation.vniuerſal.part.1.lib.1.2. & 3.* Petr. Opmeer. *in Chronograph. p.19.* Ant. Poſſeuin. *in Biblioth.2.t. lib.16.ſect. 5. 6. & 7.* & Fr.Thom. à Mal. *de Antichr.lib.3.c.6.7. & 8.*

25

26

27 Quibus ita breuiter & opportunè præiactis, vt ad rem magis accedamus, rurſus ſciendum eſt, † intra prædictos Aſiæ terminos, latiſſimam quandam, & totius terrarum orbis nobiliſſimam regionem contineri, quæ India Orientalis vulgò cognominatur, licèt in ſacris litteris *Geneſ.2. & 10.* & alibi paſſim appellari ſoleat *Heuilath*, ab Heuila filio Iectan, qui aliquas eius prouincias primus incoluit; vt poſt alios doctè obſeruant Pererius, & Delrius ad Geneſ. *d. cap.10.* Pin. *de rebus Salom. lib.4.c.16.q.11.pag.217.* Mal. *de Paradiſ. cap.41. pag.124.* & nouiſſimus, & eruditiſſimus Ber. Aldrete *de variis Hiſpaniæ, & aliarum prouinc. antiquitatibus, lib.4.c.9.* † Sumpſit autem Indiæ nomen ab Indo filio Gogi, Noé abnepotis, & Sabi nepotis, quem ipſe Noé ad Arabiam Felicem, ſiue Sabæam, & Indiæ regiones incolendas miſit, vt tradit Beroſus *lib.2.* & Pineda *in Mornachia lib.1. c.24.§.2.* Vel vt obſeruat D.Iſid. *lib.14. Etymol. c.3.* & alij Authores *infrà* citãdi, ab Indo flumine, quod Perſiæ limes eſt, & eam ab Occaſu vſque ad Orientem alluit tanta † magnitudine aquarum, vt cum Nilo & Gange à multis contendere dicatur, & abſque dubio excedere, ſi ad curſus longitudinem inſpiciamus, vt oſtendit Cicero *lib.2.de natur.Deor.* Diodor.Sicul. *lib.5.* Pompon.Mela *lib. 3. cap.4.* D. Baſil. *in Hexa.hom.3.* & latè Plin. *lib.5. c.18. & lib.6. c.17.* vbi prodit, Alexandrum Magnum nullo die minus ſexcenta ſtadia in Indo nauigaſſe, nec potuiſſe ante menſes quinque enauigare, adiectis paucis diebus.

28

29

30 Et ibi etiam † addit ſexaginta perennes fluuios, & torrentes centum in ſe recipere, quamuis Arrianus in Periplo decem & nouem ingentium fluminum mentionem dumtaxat faciat, & ſeptem oſtiis magnam illam aquarum vim in Oceanum euomere tradat, quorum nomina ſigillatim recenſet Ptolemæus. A quibus tamen diſſentiens Abraham. Ortelius *in Theſaur. Geograph. verb.Indi fluminis*, duo tantùm oſtia illi aſſignat, ſecutus Mel. Strabon. & alios. Idque Luſitanorum atteſtatione confirmat, qui noſtris temporibus eas regiones ſedulo perluſtrarunt, & plura alia de eodem fluuio comminiſcuntur; prout & faciunt authores *ſuprà* relati, & vltra eos Ioan.Fung. *in Etymolog.verb.India:* Simon.Maiol. *in dieb. Canicul. tom.1. colloq.11. pag. mihi 293.* & Ioan. Baptiſt. Scortia *de natura & incremento Nili, lib.1.c.5.*

31 Orientalis † verò ea de cauſa India hæc appellatur, quia eius termini ad Orientem Aſiæ, imò & totius orbis, vt plurimùm tendunt, & Eoo pelago clauduntur, hoc eſt, Oceano Orientali, ſiue Auroræ, quam Græci *Eoos* appellabant, vt tradit Pompon. Mela *lib. 1. c. 2.* A Septentrione autem Tauri montis iugis concluditur, & à Meridie Indico Oceano. Occupátque teſte Magino *tab. 32. fol. 251.* maximum cœli tractum tam in longum, quam in latum: nam ſecundum longitudinẽ complectitur circiter quinquaginta tres Meridianos, quorum Occidentaliſſimus eſt in gradu 106. Orientaliſſimus in gradu 159. At verò iuxta latitudinem extenditur ab Æquatore, quem propemodum attingit, vſque ad gradum 43. latitudinis Boreæ: quamobrem ad medium vſque ſexti climatis expanditur, vbi contingit maxima Æſtatis

dies horarum quindecim cum dimidio:atque vna eius pars, quæ ad Meridiem vergit ſub Torrida Zona, altera verò Borealis ſub temperata cadit.

32 Vnde quidam tradunt,† vt ipſe Maginus ait,hanc Orientalem Indiam adeò eſſe immenſam, & tantũ littoris occupare, quantum per quadraginta dies, noctéſque velificantibus curſus eſt. Et Pomp. Mel.*lib.3. c.7.* ſexaginta dierum, ac noctium nauis velociſſimæ curſum vix ſufficere tradit Nearchus, quatuor menſium iter per campum habere ait. Et ex Chteſia affirmat Strabo, & Photius *in ſua Bibliothec a,*non eſſe minorem reliqua Aſia,& Indos ſolos, cæteros ferè vniuerſos mortales ſuperare: alij eam tertiam partem vniuerſi orbis continere affirmant, vt conſtat ex Plinio *d.lib.6. c.*17. Solin.*in Polyſt.c.*55.Strab.*in Geograph.lib.*15. P. Ioan.Maffæio *hiſtor.Indic.lib.6.*Maluend.*lib.3. de Antichriſt.c.*12. & ex aliis *infrà* citandis, quibus addere licet Philoſtr.*lib. 6. de vita Apoll. c.*1. vbi ſic ait: *Magnitudine quidem Indiæ non conferenda eſt Æthiopia, neque vlla alia continentis pars, quæ hominibus tota ſit. Quòd ſi totam Æthiopiam toti Ægypto adiiciamus, non tamen ambæ coniunctæ magnitudinem Indiæ adæquabunt.*

33 Hinc† factum eſt, vt in diuiſione huius tam vaſtæ, & immenſæ regionis, non ſatis inter auctores conueniat: Veteres namque, nempe Strab. *lib.*15.Ptolem.*lib.7.c.1.in tabulis* 10.*&* 11.*Aſiæ,* & Ponpon.Mela *lib. 1. c.2.* ex Gange fluuio nobiliſſimo, qui illam interfluit, in duas diuidunt partes, & eam quæ Occidentalior eſt, & flumini Indo proximior, Indiam intra Gangem appellant; alteram verò, quæ magis ad Orientem vergit, Indiam extra Gangem cognominant, & ad Sinas vſque incluſiuè protendunt.

34 Eſt autem† fluuius hic Ganges longè inter alios celebratiſſimus à Gange filio Gogi, & fratris Indi, ita dictus, ſi Beroſo fidem habemus, & idem ille, qui in Scriptura appellatur Phiſon, & ex Paradiſi fontibus exire dicitur, quem Græci perperam Indum vocant, vt conſtat ex Ioſeph. *lib.1.antiquit.c.*1.D.Hieronym. *de locis Hebraic. verb.Phiſon:* Auguſtin.*lib.*8. *de Geneſ. ad litter. cap.*7. Ambroſ.*de Paradiſ.cap.*3.Epiphan.*in Anchorato*; & ex pluribus aliis, quos eruditè refert, & illuſtrat Maluenda *de Paradiſo c.*39.Multa alia ſatis notanda de eodem amne *ibid.& in c.ſeq.*prætexens.

35 Alij autem,† ſcilicet Petr.Niger,& Paul.Venetus *lib. 3. cap. 43.* ex relatione illorum, qui ex Ægypto in hanc Indiam nauigarunt, ipſam in tres partes diuiſerunt, maiorem, mediam, & minorem, ſiue ſuperiorem: Mediam & inferiorem, quarum nomina antiqua, & nouiora bene proſequitur Magin. *d.tab.*32.vbi alias diuiſiones adducit:Sed nemo ſanus huic Veneti partitioni conſentiet, quoniam Abaſſiam in illa comprehendit, & Indiam mediam appellat: eam verò, quæ intra Gangem eſt, maiorem, ſiue ſuperiorem: Minoris autem, ſiue inferioris Indiæ terminos neutiquam

36 ſignat. † Conſtat autem Abaſſiam eſſe Orientaliſſimam Africæ partem, quæ Arabici ſinus, & maris Rubri oris circundatur, & nullus vnquam ex Hiſtoricis & Geographis Indiam Orientalem propriè extra Aſiam collocauit: quamuis ſint aliqui, qui, vt Venetum defendant, affirment, ante ducentos plus minus annos, quo tempore ille ſuas relationes vulgauit, verè Abyſſinorum imperium in media India fuiſſe; poſteà tamen ob bellorum euentus in eam Africæ partem, vbi hodie eſt tranſmigraſſe, vt conſtabit ex Iacobo Nauarcho *in ſua Epiſt.Aſiatic.* & Gerard.Mercat.*in ſua tab. vniuerſ.*& Abraham Ortel. *in theat.mag.tab.*108. *de regione Abyſſinorum.* Sed hoc nullo ſatis fixo pedamento fulcitur, & quouis modo fiat,India intra Gangem media deberet dici, non autem Abaſſia, tum quia inter alias duas medium tenet locum, tum etiam, quia inter Citeriorem, quæ minor eſt, & Vlteriorem, quæ ampliſſima, & maior, media apud omnes magnitudine iudicatur.

37 Inuenio quoque † nouam quandam Indiarum partitionem, ſed obſcuram ſatis, & à paucis animaduerſam apud Abdiam Babylonium *lib. 8. hiſt. Apoſt.* † qui & Saluatorem in carne vidit, & Si- 38 monem & Iudam in Perſiam ſecutus, primus Babylonis Epiſcopus creatus fuit, à quo Babylonis nomen accepit, & Apoſtolorum vitas, & virtutes Hebraïco ſermone conſcripſit, quas in Græcum vertit Eutropius eius diſcipulus, & in Latinum Iulius Africanus, vt ipſe idem Iulius teſtatur; & Iacob. Archiepiſcopus Genuenſis *in lib. annuarum ſolemnit.* & Petrus Epiſcopus Equilinus *in lib. 9. Catalogi Sanctorum.* Et licèt non ignorem auctorem hunc in his, quæ de Apoſtolorum actis ſcribit, multa pro arbitrio finxiſſe, vel ei à ſectariis impicta fuiſſe, ita vt incertum ſit, an legitimus extet, atque adeò meritò, vt fide indignum, à Paulo Papa IV. inter ſcripta à ſe damnata reiectum, vt refert Sixtus Senenſis *lib.2. Bibliot.*Alanus Coppus *Dialogo 2. c.1. p.*170. Illuſtriſſimus Card.Baronius *in Annal. Eccleſ. tomi. ann.* 44. *num.* 44.*& ann.* 51. *num.*51. Bellar. *de Script.Eccleſ.ſæcul.*1. Ant. Poſſeuinus *in apparatu, verb.Abdias*; & Iacob. Gualterius *in 1.ſæculo à Chriſto nato, p.*18. Cum tamen damnatus non fuerit in indice librorum prohibitorum Concilij Tridentini, & in hoc, de quo agimus argumento, hiſtoriam magis, quã religionẽ, proſequatur, non verebor in eius verbis referendis, & exponendis pauliſper ſubſiſtere. Is ergo *dict.lib.*8. vitam Diui Bartholomæi Apoſtoli, ſcribere parans, ſic exorditur: *Indiæ tres eſſe ab Hiſtoriographis aſſeruntur: Prima eſt India, quæ ad Æthiopiam vergit: ſecunda, quæ ad Medos: tertia, quæ finem facit: nam ex vno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum. In Indiam ergo veniens Bartholomæus Apoſtolus, &c.* In quibus verbis prima facie, non tam aperire, quàm obſcurare, & confundere videtur Indiarum Orientalium diuiſionem,& terminos ab antiquis & recentibus Geographis conſtitutos: Nam † Æthio- 39 pia, tam inferior, quam ſuperior, propriè India dici non poteſt, neque Indiæ contermina, cum ſit Regio Africæ ab Æthiope Vulcani filio ſic dicta, qui ei præfuit: ſeu potius à verbo Græco, παρὰ τὸ αἴθειν πρόσωπον quod apud nos cremo ſonat,vel faciem combuſtam habere, quandoquidem ipſa regio ſub Torrida Zona iacet, ardoribúſque Solis maximè oppoſita eſt, vt latiùs proſequitur Plinius *lib.5.c.8.& lib.6.cap.*30.Ptolem. *lib.4.c.*7.Strab. *lib.*15.Volater.*lib.*12. Carol. Stephan.Abraham. Ortel.& Ioan.Funger.*in ſuis theſaur.vel dictionar. verb. Æthiopia:* Et Maginus *in tab. Geograph. tab.*23.vbi de Africa *ex pag.*195.

Rurſus quod Abdias ſubdit de ſecunda India, quæ vergit ad Medos, & tertia quæ finem facit, vix eſt vt intelligi queat, cum neque nomina, nec ſitum earum aperiat, & nullus ſit auctor, qui huiuſmodi confines admittat. † Etenim Media, 40

licèt sit Regio Asiæ latissima, nullam Indiam vicinam habet, sed à Septentrione Hircano mari, ab Occasu maiori Armenia, & Assyria terminatur: à Meridie Persiam, ab Ortu Hircaniam, & Parthiam habet, quæ Cassaorum montibus ab ea excluditur, vt post Ptolem. obseruat Paul. Oros. *lib.1.cap.2.* Ortel. *in theatr. tab.3. & 102.* & *in Thesaur. Geograph. verb. Media,* Stephan. *eodem verbo,* & Magin. *suprà, pag. 247.* 41 † Quòd si de Mædis cum æ Diphthongo Abdiam accipiamus, longè remotiores à qualibet Indiarum plaga eos reperiemus: sunt enim Thraciæ populi, vicini Macedonibus, quos constat in Europæ finibus claudi auctores testantur. 42 † Sed nihilominus si rem attentius consideremus, rectè defendi poterit hæc Abdiæ diuisio, & eadem fermè cum illa censeri, quam *suprà* ex veteribus Geographis proposuimus; nisi quòd rem antiquam verbis nouis proponit, & insolitis limitibus signat, tripartitam Indiam faciens, quam illi bipartitam constituerunt. Etenim quod ait, primam Indiam ad Æthiopiam vergere, secundam ad Medos, non ea mente dictum videtur, quasi in his regionibus Indiæ consistant, aut illis omnino circumscribantur, sed dumtaxat vergere, hoc est, tendere, spectare, declinare, vel inclinari. 43 † Hæc est enim illius verbi vis, & proprietas, vt constat ex Iul. Cæsar. *lib.1. bell.Gall. Vergit ad Septentriones:* Cicer. *Philip. 11. Et eius auxilium ad Italiam vergere, quàm ad Asiam maluissemus.* Lucan. *lib.1.*

Nec Polus aduersi calidus quâ vergitur Austri.

Et rursus, *lib.9.*

—— Libyæ quod fertile terræ est,
Vergit in Occasum.

44 Et † est communis describendi modus quo sæpiùs Geographi, & Historici vtuntur, signantes vel Prouinciam, vel cœli tractũ, vel ciuitatem, vel montem, aut magnitudine, aut potentiâ, aut nomine, insignem, versus quam describenda regio magis declinet, vt illius situs certis signis commodiùs cognoscatur, quamuis aliis terminis propinquioribus, sed non adeò notis circumscribi potuisset, vt patet ex locis *suprà* relatis, & ex Strabone, *dict. lib.15.* vbi inquit, Trapobanem insulam esse longitudine octo millia stadiorum versùs Æthiopiam, quas tamen ob hoc nemo vel propinquas, vel conterminas dicet, cùm sint ferè immenso maris & terræ interuallo distantes. Et vt hæc deficerent, posset quoque Abdiæ diuisio defendi, si animaduertamus, quòd vltra Indiam intra Gangem, & extra Gangem, quas ipse secundam & tertiam appellat, vt *infrà* trademus; prior 45 illa † India, quam versus Æthiopiam constituit, à plurimis aliis Scriptoribus cognita etiam fuit, & Citerior appellata, quasi plures Prouincias citra Indum comprehendens; inter quas Plinius, *lib.6. cap.2.* Gedrosos Arachotos, Arios, & Paropamisadas nominat, & Indiæ nomine donat, licèt, vt ipse ait, ad Occidentem vergant, & Indo amne non terminentur. His quintam addit Philostr. *lib.3.cap.15.* & Volaterran. *lib.12.* vtramque scilicet Carmaniam: Easque, quamvis non exiguo spatio, citra Indum fluuium iaceant, Indiæ nomine etiam hodie complecti affirmat Maginus *d. tab.32.* & Nicolaus de Conti Venetus, *in suis relat.* primam Indiæ partem vocat, & Ormuciam regionem addit, & reliquas, quæ à Perside ad 46 Orientem Indo flumine terminantur. † Felicem quoque Arabiam & Sabæos, & Homeritas illam habitantes Indiam, Indósque vocat Nicephor. *lib.8.histor.Eccles.cap.35.& lib.9.cap.18.* Abraham Ortel. *in Thesaur. Geograph. verbo Indi primum*, & quòd vniuersæ Arabiæ ad mare vsque Rubrum, eodem etiam nomine complectantur, auctor est Andr. Corsa *in epistola ad Iulianum Mediceum, magnum Hetruriæ Ducem,* quam ex India de rebus Indicis scripsit anno Domini 1515.

47 Potéstque † auctoritate Quinti Curtij innixius videri, qui *lib.8.* vniuersam terram, quam abluit mare Rubrum, Indiam etiam appellat, & ob hoc forsitan mare Indicum nunc vocat Ortelius *in tabula de Persiæ Regno, siue de Sophiorum Imperio,* quod mare Rubrum dicebat antiquitas.

48 Rursus † superiorem Ægyptum Indiam etiam vocat Higinius *fabula 275.* nimirum, quia iuxta hanc Ægypti Asiaticam partem Æthiopes ab Indo flumine consurgentes consederunt anno mundi 3580. vt post Herodot. tradit Euseb. & Torquemada, *in Monarch. Indiæ, lib.1. cap.6. pag.23.* 49 † Et quod generalius est, & ad locum Abdiæ magis accommodatum, tam Æthiopiam Orientalem, quæ sub Asia collocatur, quàm Occidentalem, quæ in Africa sub Ægypto, & Rhizophagos, & alios Æthiopas, qui ad Nilum, & omnes illos, qui eis & citra fluuium Indum habitabant, licèt Æthiopes essent, Indiam, & Indos fuisse vocatos, apertè ostendit Virgil. *lib.4. Georg.* vbi hac de causa illos, Indos coloratos appellat, & Seruius explicans illud eiusdem Maronis carmen.

—— Sola India nigrum
Fert Ebenum.

Etiam in Æthiopia inquit Ebenum nasci, ac propterea annotat Indiam intelligi à Virgilio, & aliis, totam Æthiopiæ plagam. Cui assentiuntur Hingin. Theodoret. Procop. & alij, quos referunt Ortel. *in Thesaur. verb. Rhizophagi, & verb. Æthiopia*, & diligentissimi, & eruditissimi Patres Ioan. Pineda *de rebus Salom. lib.5.cap.14.§.5.pag.405.* & Fr. Thom. Maluenda *lib.3. de Antichrist.c.12. & lib.5. cap.9. & de Paradis. cap.37. & 38.* vbi etiam de prædicta vtriusque Æthiopiæ diuisione pertractant, de qua item agit Herodot. *lib.7.* Strabon. *lib.7.* Plin. *lib.5.* Seneca *in Hercul. furent. scen.1.* Isidor. *lib.14. Etymolog. cap.5.* Solin. *c.26.* Abulens. *in cap.5. epistol. D. Hieron. ad Paulin.* Ioan. Baptist. Scortia. *lib.1. de natur. & increm. Nili, cap.2. pag.16.* & Torniellus, *in annal. 2. mund. ætate, anno 1931. num.25.* Et iuxta hunc sensum benè defendi posset Pauli Veneti opinio quam *suprà* reiecimus; dum Abassiam intra Indiam constituit, licèt in reliquis à veritate, & aliorum Geographorum descriptione dissentiat. Quinimo † S. 50 Epiphan. *in Anchorato*, & Anastas. Nicænus *quæst. 24. in Script.* totam hanc Indiam Orientalem, de qua loquimur, Magnam Æthiopiam appellant, & satis appositè, vt inquit Maluenda, *de Paradis. cap. 39. pag.118.* quòd Indi colore sint cremato, & adusto, fermè vt Æthiopes, teste Plin. *lib.6.cap.19.* & Pompon. Mela *lib.3.cap.7.*

51 Iuxta † quæ omnia, prima illa India, quam Abdias inquit ad Æthiopiam vergere, hæc intelligi debet, quæ citra Indum & Occasum perducta, ad mare vsque Rubrum extenditur, ita vt maiorem partem Regni Cambaiæ comprehendat; per cuius medium Indus annis præterlabitur, & prouincias Parapamisam, Ariam, Aracosiam, & Gedrosiam, vtramque Carmaniam, Ormuziam regionem, & maioris nominis insulas Persici sinus, & vniuersas Arabias, atque ipsas etiam Æthiopias. 52 Et † in hac India quæ, vt diximus, Citerior appellari

pellari solet, prædicauit D. Bartholomæus, quamuis id Abdias non satis aperiat, vt egregiè constat ex Eusebio *lib.3. histor. Eccles. cap.1.* qui cum provincias enumeraret, quas Apostoli ad prædicandum sortiti sunt: *Thomas*, inquit, *sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthæus Æthiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, &c.* Et idem sub eodem nomine Indiæ citerioris docet Origenes *in Genesim lib. 3.* D. Hieron. *de Script. Eccles. in Panteno.* Sozomen, *lib. 2. cap.24.* Theodoretus *lib.1.cap.23.* Nicephorus *lib.4. cap. 32.* Rufinus *lib.1.continuation. histor. Eccles. Eusebij cap.9.* Surius, *in histor. Sanct.24. die Augusti*, Baronius, *in Martyrolog. sub eodem die, & anno Christi 44.num. 34.* & Petr. Opmeerus *anno mundi* 4010. *& Christi* 44. Vbi non solùm Citeriorem, † sed Fortunatam quoque hanc Indiæ partem appellat, in qua D. Bartholomæus Euangelizauit, quemadmodum & Solinus *cap.33.* Beatam vocauit, quia Fœlix Arabia magna ipsius pars est. Et eam esse finitimam Æthiopiæ tradit Socrates *lib. 1. histor. Eccles. cap.15.* sic scribens: *Cùm Apostoli sortitò iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam obtinuit, Matthæus Æthiopiam, Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione cœpit.* Et Rufin. vbi *suprà*, dum ait: *Thomæ Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta.*

53

54 Secunda verò India, † quam Abdias ad Medos vergere tradit, illa est proculdubio, quæ in communi aliorum Geographorum partitione interior, siue intra Gangem vocatur, & vltra Indum amnem ab Occasu, ad Gangem, ad Orientem extenditur, à Meridie Oceano Indico, à Septentrione, monte Caucaso terminatur. † Et per hanc partem non multum distare India à Media videtur, cum solum intercedat, quæ ab Aquilone ad Meridiem est ipsius Caucasi latitudo, & Ecbatana Medorum Regum sedes à Caucaséis portis, non plus quàm viginti millia passuum distare dicatur, vt constat ex Philostrat. *lib. 2. cap. 1.* vbi tradit, Caucasum Mediam, atque Indiam terminare, & in mari Rubro altero cubitu descendere, & ex Strabone *lib.2.& 15.* Plin. *lib.6. c.17.* & eodem Philostrat. *dict. lib. 2.c. 3.& 4.* vbi Alexandri Magni itinera referentes, quibus vsus est cum Besum ex Parthia in Bactrianam persequeretur, post traiectum Caucasum mox Indicas regiones ingressum testantur, adeò, vt à Caucaso ad Cosen fluuium Indiæ septuaginta tantum leucarum distantia extet, & ad Indum nouem, iuxta eiusdem Plinij supputationem: Neque abest Quintus Curtius *lib. 7.* dum ait: *Tandem septemdecim dierum spatio Caucasum superauit Alexandri exercitus, ex Media versus Indiam profectus:* Et Polybius *lib.11. num.32. de Antiochi Magni expeditione Indica,* sic scribens: *Superato Caucaso Indorum fines ingressus, amicitiam cum Sophagaseno Rege renouauit.*

55

Quod si quis vrgeat, prædictorum limitum propinquitate Mediam multò magis spectare citeriorem Indiam, de qua *primo loco*, Abdiam exponentes, locuti sumus, quàm interiorem hanc de qua nunc agimus, & ab ipso Abdia secunda esse dicitur: responderi potest, Abdiam non dicere, eam vergere ad Mediam, sed ad Medos, vt

56 Medorum † nomine non prouinciam, sed vniuersum Imperium intelligeremus: quemadmodum olim omnes gentes, quæ Romanorum Imperio subiiciebantur, vocabantur Romani, & hodie vniuersi Asiæ populi, qui lingua loquuntur Persica, Persæ vocantur, vt refert Pater Trigaultius *expeditionis ad Sinas lib.4.cap.3.*

57 Porrò † Medorum Imperium Artabani temporibus, quibus Abdias Babylonius viguisse comperitur, latissimum quidem erat, & victricibus armis nomen, & fines suos vsque ad ipsam Indiam dilatauerat, Parthísque sub iugum missis, omnis illa Regnorum & Prouinciarum congeries, quibus Parthica componebatur Monarchia, vno Mediæ nomine, & regno cognoscebatur, vt constat ex his, quæ de eius magnitudine, & potentia scribit Polybius *lib.5. & 9.histor.* Strabon. *lib.11.* Solinus *c.59.* Plin. *lib.6. cap.26.* Philostrat. *lib. 1. de vita Apol. cap. 8.* Quod mirum videri non debuit, † cum tanta fuerit semper Medorum authoritas & existimatio, vt etiam cùm à Parthis superati essent, ipsi Parthi honoris causa Medi appellarentur, vt scribit Zonaras *2. tom. Annal.* Turnebus apud Robert. Stephan. *in Thesaur. liter. M.* Horat. *lib. 1. carmin. Od. 2. ad Augustⅇ.*

58

> *Neu sinas Medos equitare inultos,*
> *Te duce, Cæsar.*

Et *eodem lib.Ode 29.* ad Iccium;

> *Non ante deuictis Sabææ*
> *Regibus, horribilique Medo*
> *Nectis catenas.*

Et *lib. 3. Ode 3.* de iusti constantísque viri præmiis:

> —— *Stet Capitolium*
> *Fulgens triumphatisque possit*
> *Roma ferox dare iura Medis.*

Super quibus locis, ex antiquis commentatoribus Mancilenus, & Ascensius, & ex nouis Labin. Torrentius, & Cruchius Medorum nomine Parthos intelligunt, qui solùm tempore Augusti, cæteris Asiæ prouinciis iam subactis, ferè reliqui erant, ad solam Romani nominis, & Imperij gloriam, vt ostendit Paul. Oros. *lib. 1. cap. 2.* † Vbi etiam docet in sacra Scriptura omnia Persarum, Parthorum, Assyriorum, & aliarum prouinciarum adiacentium Regna Mediam vocari; prout & nos colligimus ex 4.lib.Esdr.*cap.1.*Daniel. *cap.5.*Machab.*lib.1.cap.14.*& Ierem.51.

59

Superest, vt ad tertiam Indiam accedamus, quam vltimo loco proponit Abdias, & finem facere dicit: *Nam ex vno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum.* † Quibus verbis licèt obscuris, nisi meum me argumentum fallit, arbitror Abdiam designare voluisse tertiam illam vlteriorem Indiam, quàm *suprà* diximus ab aliis Geographis communiter appellari, *extra Gangem*, quia ab hoc fluuio ad vltimos vsque Sinas extensa; Indiarum, & totius terræ continentis, quæ ad Orientem terminatur, finem facit: † Nam ab Occasu, Gange flumine, ab Oriente, & Meridie, mari Indico Meridionali, & Eoo, ab Aquilone, Septentrionalissimis Tartarorum regionibus cingitur. Quam adeò amplam limitum circumscriptionem non Abdias solus Indiæ vlteriori tribuit, sed antiqui etiam, & nonnulli nostri temporis Scriptores, vt constat ex Strabone *lib.15.* Pompon.Mela *lib.3.cap.7.* Cornel. de Iudæis, Mercator. Volaterran. Robert. Stephan. Ortel.& aliis, quos *suprà* retulimus, & ex Philostr.*lib.6.cap.1.* vbi sic ait: *Æthiopia totius terræ quæ sub Sole est, Occidentale cornu occupat, sicut India id quod ad Orientem terminatur.* Magin. *dict. tab. 32.* dum inquit: *India extra*

60

61

Gangem,

Gangem, quæ est prouincia Mangi, siue Chinens. regnum amplissimum. Atque hoc nimirum significare voluit Abdias, † dum Indiam hanc finem facere dicit. Quid enim aliud est finem facere, quam terram omnem, quæ versus Orientem habitabilis est Indiæ huius limitibus terminari? Sic enim Cthesias in Indicis, quem refert Photius *in sua Bibliotheca,* vltra Indos nullos habitare homines affirmat; & idem colligitur ex verbis Pompon. Melæ *lib. 1. cap. 2.* & Paul. Orosij *lib. 1.* vbi Indos vltima mundi occupare inquiunt, quia à Meridie, & Occidente, Eoo, & Indico Oceano terminantur, quod Abdias exprimere voluit in illis verbis: *Ex alio latere mare Oceanum.* Et confirmat Cornelius de Iudæis *in speculo Geograph.* vbi Sinarum Regnum, quod præcipuè, vt diximus, per hanc Indiæ partem extenditur, sic depingit: *Ingens, latissimúmque Regnum Sina, & quod ab ortu Solis vltimum terrarum merito existimatur, ab occasu nouissimis Indiæ terminis definitur versus Septentriones à Scythis, quos Tartaros appellant, mutuo metu, aut montibus, quin & muro separatur: cætera Oceanus ambit, latos sinus, & immensa spatia complectens.* Idem latius tradit elegantissimus, & oculatissimus Sinensium rerum scriptor Nicol. Trigaultius *lib. 1. Christ. expedition. in Sinas, c. 2.*

62

Neque mirum videri debet, si ad hanc partem India fidem facere dicatur, † cum & illa Arabiæ Felicis regio, quæ Sabæa vocatur, & ad Indiam Citeriorem pertinet, vt *suprà* retulimus, eò quod extremum Oceanum Australem pertingit, finis etiam terræ, & remota, ac longinqua in multis locis Sacræ Scripturæ appelletur, vt constat Ioël. *3.* Ierem. 16. Isaïæ 43. Matthæi *cap.* 12. vbi agitur de Regina Saba, quam Christus Dominus de finibus terræ, ad potentiam Salomonis videndam venisse inquit, ad quorum, & aliorum explicationem ita doctè obseruat Pineda *de rebus Salom. lib. 5. cap. 14. num. 20. pag. 404. & n. 33. pag. 409.* Et conducunt, quæ de eadem Sabæa loquens, scribit Nicephor. *lib. 8. cap. 35.* & melius de vniuersis his Indiis S. Epiphanius *in Anchorato,* vbi cum Phisonis, siue Gangis fluuij cursum describeret, & totam terram Heuilath, id est Indiam paruam, & magnam circundare, ostenderet: *Penetrat autem,* inquit, *magnam Æthiopiam, & cadit ad Austrum, & subit intra Gadira in magnum Oceanum.* † Etenim hoc loco, per *Gadira* verbum fines terræ significauit: antiquorum more, quibus Prouerbium erat, *Non vltra Gades,* quando terrarum finem significare volebant, vt apertè constabit ex Manutio *in adagiis pag. mihi* 879. Maluenda *de Antichrist. lib. 3. cap. 15. & de Paradis. cap. 39. pag.* 118. & ex his, quæ latius tradемus *infrà hoc lib. c. 9. num. 52.*

63

64

Id autem † quod de tenebrarum regione adiecit Abdias, proculdubiò appositum esse videtur ad Aquilonares, siue Septentrionales huius Indiæ partes denotandas, quas Tartaris conterminas esse ostendunt Auctores *suprà* citati: † Quorum tamen nomen, & imperium Abdiæ tempore, nondum Asiæ, vel Europæ populis innotuerat, sed omnis ille terræ Septentrionalis tractus, quo nunc adeò longè, ac latè Tartari dominantur, vtriusque Scythiæ nomine & situ cognoscebatur, & Nomades etiam dicebantur, qui ad Orientale Indorum mare spectabant, vt constat ex Strab. *lib. 1. & 11.* & Nicephor. Gregor. *lib. 2. histor. Rom.* Quousque Tartari, qui inter eosdem Scythas magis Orientales & Asiaticos, paruam quandam regionem occupabant vltra Caspium mare, & intra Imaum montem, ex ea instar torrentis egressi, in Romanas Prouincias irruentes, Asiam penè omnem, & partem Occidentis debellarunt, circa annum Christi 1220. vt latiùs refert Martin. Chromerus *de reb. Polonicis lib. 7.* Nicephor. Greg. *dict. lib. 2.* Leonicus Calcondilas *rerum Turcicar. lib. 3.* Genebrard. anno Domini 1222. Nauclerus 2. *vol. generat.* 41. & Abraham Bozuius *hist. Eccles. ann.* 1241.

65

66

Ideò † autem hunc cœli & terræ tractum, quem nunc Tartari occupant, quemque Borealem, Aquilonarem, vel Septentrionalem appellare potuit Abdias, tenebrarum regionem gerere dixit; quoniam tam antiqui Scriptores, quàm noui Septentrionales plagas tenebras appellarunt, vt latè & optimè prosequitur Strab. *lib. 1. & 10.* vbi Homeri carmina citat, eúmque totius Geographiæ parentem appellat, qui de Ithaca Vlyssis patria, & de quatuor mundi climatibus agens, sic cecinit:

67

> *Hæc humilis iacet ad tenebras multum æquora supra,*
> *Hæ secus Auroram spectant, Solisque nitorem,*
> *Dextera siue adeant Auroram, & Solis ad ortum,*
> *Siue petat illi læuam obscurásque tenebras,*
> *Nouimus haud socij tenebræ loca, lucis & ortum,*
> *Aut vbi Sol nitidus terræ succedit ad ima,*
> *Aut vbi conscendit.*

Vbi manifestè per tenebrarum loca, quæ Septentrionalia sunt, intelligenda veniunt: Quo loquendi genere, non Poëtæ tantùm, sed alij etiam Historici, & probatæ fidei Auctores vti solent, † eò quòd multo per annum tempore in plurimis Aquilonaribus regionibus Sol non appareat, & nedum noctu tenebræ sint, verum & interdiu aër in modum crepusculi caliginosus, & quo vnaquæque earum à cardinibus Septentrionum propinquior, vel remotior existat, dies ac noctes breuiore, vel longiore dimensione transigatur; prout in Riphæis, Arimaspis, Hiperboleis, Arimphæis, Attacis, Hibernicis, & aliis contingit. Quas ideò Plin. *lib. 4. cap.* 12. partem mundi appellat damnatam à natura rerum, & densa mersam caligine; neque in alio quàm rigoris opere, gelidísque Aquilonis conceptaculis. Et *lib. 2. cap. 68.* de extremis mundi axibus, siue verticibus loquens, quorum vnus Septentrio vocatur, & alter illi aduersus Austrinus: *Perpetua,* inquit, *caligo vtrobique, & alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans lux.* Et idem tradit Solinus *in Polyst. cap. 12.* Pompon. Mela *lib. 3. cap. 2. & sequentib.* Cæsar *lib. 5. de bello Gallic.* Et de Suetia, Elsingia, Angermania, Noruegia, Scythia, Gothia, Moscouia, Liuonia, Russia, Scandia, Engrouelandia, Andogitia, Nouogrodia, Biarmia, Finmorchia, & aliis, quarum aliquæ vnius diei, vniusque noctis integrum annum habent, aliæ trium, quatuor, quinquéue mensium dies continuos, & totidem continuas noctes: Olaus Magnus *in histor. Septentrion.* Maginus *tab. 24. de Tartarorum imperio:* Anton. Bofinius *rer. Vngar. lib. 1.* Paul. Iou. *in Moscouia:* & Simon Maiolus omninò videndus, *in diebus Canicul. tom. 1. colloq. 17. de proprietat. locorum pag. mihi 393. & seqq.*

68

Quibus

69 Quibus † adiicio Marc. Paul. Venetum qui *in suis relationibus lib. 3. cap. 49.* circa vltimam partem regni Tartarorum, se quandam regionem inuenisse tradit, quæ peculiari nomine regio Tenebrarum dicebatur, à perpetua, quam ibi Sol habebat, obscuritate; & Paul. Iouius *vbi suprà,*
70 † aliam regionem vltra Lapones esse scribit, inter Corum, & Aquilonem perpetua caligine oppressam, in qua Pigmæi reperiuntur.

71 Vt sic interim Cimmerios † populos silentio præteream, qui ad Occidua Asiæ supra Albaniam positi, adeò tenebris, densísque caliginibus circumsepti esse dicuntur, vt alter alterum oculis vix conspicere queat; de quibus loquitur Herodot. *lib. 4.* Plin. *lib. 6. cap. 6.* Cicero *lib. 4. Academ. quæst.* Ouid. *lib. 11. Metamorph.* vbi apud eos somni Dei regiam domum constituit: Erasm. *in adag. Cimeriæ tenebræ:* Fest. Pompeius, Ortelius, & Stephan. *verb. Cimerij:* Maiol. *vbi suprà*; & eleganter Homerus *Odyss. 11.* sic inquiens:

Ast ille Oceani peruenit summa profunde,
Illic sunt populique, & mœnia Cimmeriorum;
Nubibus & cœca assiduè caligine tecta:
Illos haud vnquam radiis Sol aspicit ardens,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno deuectus Olympo,
Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.

72 Et qui velit † mirandam historiam de quadam alia Prouincia nebulosa, quæ vocatur, *Hamsem,* & est etiam intra Asiæ fines, in regno Georgiorum, legat Haitonum *de Tartaris cap. 10.* Ortelium *vbi suprà:* & Maluend. *de Antichrist. lib. 3. cap. 7. pag. 120.*

Est autem adeò certum hanc vlteriorem, & Sinarum Indiam, de qua nunc loquimur, ex hoc latere, quo ad Septentrionem vergit, vel ad regionem tenebrarum, vt loquitur Abdias, esse admodum Borealem, siue Septentrionalem, vt à Borealissimis non multum distare videatur: Nam ingentes illi muri, quibus à Tartaris Sinæ disiunguntur, ad secundum, & quadragesimum versùs Septentrionem gradum eleuati Poli pertingunt, vt auctor est Pater Trigaultius *dict. lib. 1. expedit. ad Sinas cap. 2.* Nec dissimiles huius tractus hyemes cæterarum Aquilonarium regionum, rigidis brumis, & intolerabili frigore, vt ipse Pater *lib. 4. cap. 4. Sinenses omnes fluuij in Borealibus plagis sub ipsa hyemis initia, ita gelu concrescunt, vt nauigiis peruadi minimè possint, ac plaustris etiam fidum transitum præbeant, &c.*

CAPVT II.

De earundem Indiarum Orientalium dignitate, & excellentiis; & an, & quatenus ab antiquis cognitæ, & lustratæ fuerint?

SVMMARIVM.

1 *Longa non sunt quibus nihil demi potest.*
2 *Superuacua dicere satius est, quam omittere necessaria.*
3 *Indiarum Orientalium diuitiæ, & excellentiæ, & Auctores qui de eis agunt.*
4 *Indiæ Orientalis felicitas, & plura in ea naturæ miracula ex Plinio, Isidoro, & aliis.*
5 *Paradisus voluptatis in Orientali India positus dicitur.*
6 *India Orientalis est terrarum principium, & dextera mundi manus.*
7 *Indiæ Orientalis monstra, quæ à Plinio, & aliis recensentur, fabulosa sunt.*
8 *Auctores antiqui, qui de India Orientali scripserunt, in multis fallunt.*
9 *Indicas mulieres aprinos dentes habere, & centum vicibus parere, quidam referunt.*
10 *Indi Orientales longæui, & de quodam nostri temporis, qui 335. annos excessit.*
11 *Gigantes an hodie sint, vel olim fuerint in Orientali India, & in aliis regionibus, & plura de illis remissiuè.*
12 *Salomonis vigiles erant Gigantes, & hodie Regis Sinarum.*
13 *Gigantes nostra ætate reperti apud Canibales, & fretum Magellanicum.*
14 *Anthæi proceritas excedebat sexaginta cubitos.*
15 *Gigantes an vi magica nasci possint?*
Alphonsus Carranza I. C. eximius laudatur, ibid.
16 *Indiæ Orientales olim cognitæ, & à quibus lustratæ, & n. 29.*
17 *Bacchus in Orientalem Indiam penetrauit.*
18 *Herculis expeditio in Indiam Orientalem.*
19 *Alexander Magnus quousque Indiarum Orientalium peruenit.*
20 *Sesostris Ægyptiorum Rex vltra Gangem processit.*
21 *Sesostris superba monumenta, quæ in India reliquisse dicitur.*
22 *Sesostris crudelitas in Reges victos, & trophæa inuerecunda.*
23 *Antiochus tentauit expeditionem in Indiam Orientalem.*
24 *Brachmanes Indorum Philosophi ex Iudæis descendebant.*
25 *Indi Orientales Ierosolymis conuenerunt in Pentecoste.*
26 *Indi Orientales Romam olim venerunt, & vmbras suas mirabantur.*
27 *Indiarum Orientalium nauigatio à quibus olim tentata.*
28 *Indi Orientales olim in Germaniam naufragio delati.*
29 *Antiqui cognouerunt Indiam Orientalem, Æthiopiam, & Trapobanam.*
30 *Apostoli, & præsertim D. Bartholomæus Indiam Orientalem prædicando lustrarunt.*
31 *D. Bartholomæus Euangelium Matthæi in Indiam tulit, & Indicem transtulit.*
32 *D. Thomas maximos in prædicatione Indiæ interioris progressus fecit, & illius Apostolus meritò vocatur.*
33 *D. Thomas etiam apud Sinas, & Brasilienses prædicauit.*
34 *Socrates & Ruffinus conuincuntur, dum tradunt, nullum ex Apostolis in India vlteriori prædicasse.*
35 *Parthia olim generale nomen erat, & vniuersas ferè nationes Asiæ denotabat.*
36 *D. Thomæ prædicationis in India interiori*

multa

multa vestigia nostris temporibus reperta.

37 *D. Ioannem in India Orientali prædicasse aliqui tradunt.*

38 *D. Thomæ corpus Maliapuræ inuentum, & eius miracula.*

39 *D. Thomæ miraculum insigne apud Indos.*

40 *D. Thomæ vaticinium de Lusitanorum aduentu ad Indos Orientales, & n. 44.*

41 *Crucis Maliapuræ à D. Thoma erectæ miracula.*

42 *Lusitani D. Thomam Apostolum in India, vt patronum agnoscunt, & venerantur.*

43 *Christiani S. Thomæ in India quales.*

ATQVE hæc quidem hactenus de vero & proprio Indiarum nomine, earúmque situ, & diuisione: In quo † si quis fortè me nimis longum sermonem texuisse succenseat, audiat precor Martialem dicentem:

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Et Plin. iun. *lib. 6. epist. 2.* † dum inquit: *At quædam superuacua dicuntur etiam, sed satius est, & hæc dici, quam non dici necessaria.*

Fuerunt autem einsmodi Orientales † Indiæ, tam Soli, quàm cœli ratione, & ob diuitias, temperiem, vbertatem, gentium mores, ac portentosas varietates, oppidorum & vrbium incredibilem multitudinem, & alia plura, quæ in se continebant naturæ miracula, omni semper sæculo ab auctoribus commendata, vt constat ex Herodot. *lib. 3.* Ethesia Guidio *in lib. Indicorum*, apud Photium *in Biblioth. num. 66. 67. 69.* Diodor. Sicul. *lib. 3. & 5.* Plin. *lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 17. lib. 7. cap. 2. & lib. 37. cap. vlt.* Solin. *cap. 55* Strab. *lib. 15.* Arriano, Quinto Curtio, *lib. 8.* Plutarch. *in vita Alexand. Magni*: Philostrat. *lib. 3. de vita Apollonij*: Pompon. Mela *lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 7.* D. Isidor. *lib. 34. Etymolog. cap. 8.* Agellio *lib. 9. noct. Attic. cap. 4.* Nicephor. *lib. 9. hist. c. 19.* Paul. Orof. *lib. 1. cap. 2.* M. Paul. Veneto *in relat. Oriental. lib. 3.* Cœl. Rhodig. *lib. 18. lect. antiq. cap. 31.* Ioan. Boëm. *de moribus gent. lib. 2. cap. 8.* Carol. Steph. & Ioan. Funger. *in dictionar. verb. India:* Abraham. Ortel. *in Thesaur. Geograph. eodem verbo, & in Theatro magno tab. 94.* vbi alios auctores, qui de eis scribunt, adducit. Quod & præstat Magin. *tab. 32.* Pineda *de reb. Salomon. lib. 4. c. 16. §. 9. num. 6.* Maluenda omnino vidend. *lib. 3. de Antichristo cap. 21. & 22. & de Paradiso cap. 52.* Iacob. Pontan. *in 1. tertij progym. 16. pag. 292. & seq.* & de monstris agens Franc. Torreblanca *lib. 2. de Magia c. 33.* & nos *infrà* plures ex nouioribus adducemus.

Quæ omnia sigillatim prosequi, & illustrare supersedemus, quia res quidem sine exitu esset, si cuncta huius felicissimæ regionis bona huc vellemus attexere, quam præ cæteris pulchritudine excellere, & omnibus, quæ ad vitam necessaria sunt, quæue ad delicias, atque opes spectant, eleganti sermone tradit Diod. *vbi suprà*, & † Plinius non minus eleganter, aliam illius cœli faciem esse, alios sydera ortus, binas messes in anno, binas æstates, mediam inter illas hyemem, lenes ibi auras, mare nauigabile, gentes, & vrbes innumerabiles, & arbores, atque homines eximiæ proceritatis, quorum aliqui centenos & ducenos annos absque vlla ægritudine degunt, & quina cubita longitudine excedunt: alij auersas habent plantas, & octonos digitos in singulis pedibus: alij caninis sunt capitibus, & pro voce latratum edunt: alij singulis cruribus, qui Monosceli, vel Sciopodæ dicuntur: alij sine ceruice oculos in humeris habentes: alij narium loco tantùm foramina: alij sine ore, halitu tantùm viuentes, & odore, quem naribus trahant: alij, qui se totos propriis auribus contegant: alij Pygmæi, qui cum Gruibus bella gerunt, à quibus infestantur.

Sed præstat vt omnium vice, ac voce D. Isidor. sic loquentem audiamus: *India vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano porrecta, vsque ad ortum Solis, & à Septentrione, vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas, & oppida, insulam quoque Trapobanam elephantis refertam, Chrysem & Argyrem auro, argentóque fœcundas: Tilem quoque arboribus foliis nunquam carentem. Habet & fluuios Gangem & Indum & Hypasin illustrantes Indos. Terra India Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Ethesiis potitur. Gignit autem tincti coloris homines elephantos ingentes, Monoceron bestiam, Psittacum auem, ebenum quoque lignum, & cinnamomum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysopasos, & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas, & vniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter Dracones, & Gryphas, & immensorum hominum monstra, impossibile est.*

Inter † quæ huius Indiæ bona illud omittendum non est, quod iudicio meo ad eius maximam commendationem spectat, ibi scilicet Paradisum voluptatis à Deo positum fuisse, secundùm probabilem, & magis communem opinionem: Lactant. Firmian. *lib. 2. diuin. instit. cap. 13.* Isidor. *d. lib. 14. Etymol. cap. 3.* Nicephor. *d. lib. 9. hist. cap. 19.* Damasc. *lib. 2. cap. 11.* S. Thom. *1. p. q. 102. art. 1.* & aliorum multorum Patrum, quam eruditè refert, & illustrat Maluenda *de Paradiso, cap. 51.* Martinus Delrius *in adag. sacris adag. 789. pag. 379.* & Ludouic. Ballester. *in Hierologia lib. 2. cap. 4. pag. 101.* quibus consentit S. Alcim. Auitus *lib. 1. de initio mundi*, dum ait:

Est locus Eoo mundi seruatus in axe,
Secretis natura tuis vbi Solis ab ortu
Vicinos, nascens Aurora repercutit Indos.

Ad eandem † quoque eiusdem Indiæ laudem pertinere videtur, quod eam terrarum principium, & vniuersi Orbis manum dexteram esse, communiter Auctores testantur, vt patet ex D. Thom. *d. quæst. 102.* Aristot. *lib. 2. de cœlo cap. 15.* Cœlio Rhodigin. *lib. 1. antiq. lect. c. 21.* Chassan. *in Catalog. glor. mundi p. 12. consider. 4. ad finem, & consider. 10. fol. 246.* Maluenda *dict. tract. de Paradiso c. 21.* Optimè vt solet P. Ioan. Pineda *in comment. in Iob, c. 23. vers. 9.* & Iacob. Pontano *d. progymnas. 16. pag. 292.*

Licèt non ignorem, non omnia, quæ à Plinio, & aliis antiquis de hac India traduntur, certa esse, † præsertim quæ de illis monstrosis hominibus produnt. Hodiernâ quippè experientiâ contrarium nostri comperiunt, qui illas oras diligenter quotidie perlustrant. Neque ipse Plinius adeò lenis fuit, vt ea pro veris traderet: nam *lib. 37. c. vlt.* agnoscit multa, quæ de India scribuntur, fabulosa esse; & ea etiam irridet Strabo *lib. 2. Geograph.* Et idem † generaliter de vniuersis Indiæ Scriptoribus

ribus tradit Theatr.vitæ humanæ *vol.6.pag.*1591. *col.1.in fin.* quos, inquit, vt plurimum falsa locutos fuisse. Quale & illud videri potest, quod scribit Oderic.*lib.*1. † Indicas scilicet mulieres aprorum more dentes prominentes habere, & compertas fuisse, centum vicibus peperisse, & alia admodum portentosa, quæ ex variis Auctoribus recolit Sim.Maiolus *in dieb.Canicul.*1.*tom. colloq.*3. *pag.*71.

9

10 Planè † quod de longa & propagata hominum Indicorum vita, Plinius, & alij recensent, ad soli & cœli temperiem referri posset; sed raro quoque id hodie conspicitur, & portenti loco narratur hominem quendam ibi è Gangaridum gente, quam Bengalam vocant, annos trecentos & triginta quinque excessisse, cui aliquoties iam deciderant dentes, aliis continuò subnascentibus, & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuò colorem, idque paulatim, semetipsa vertebat, vt latiùs ex Ferd. Cástañeda *lib.* 8. & aliis Lusitanicis rerum Indicarum Scriptoribus commemorat Maffæius *lib.*11.*hist.Ind.pag.*259. Petr. Damariz *de varia hist.Dialog.*5.*cap.*1.*pag.*322. Fr. Anton. de San-Roman *in hist.Ind. Orient.lib.*3.*c.*18. Mart.Delrius, qui rem istam aliis exemplis confirmat *lib.* 2. *disquisit. Magic. quæst.*23. Maluenda *dict. tract. de Paradiso cap.* 52. *pag.* 164. & nouissimè Anton. Vasconcel. *in Anacephal. Reg. Lusit. pag.*297.

11 Rursus † quod de Gigantibus eiusdem Indiæ tradunt, hodie falsum esse experimur: nam frequentius est, vt pusillo corpore sint, licèt negari non possit, in aliquibus Insulis Orientalibus, & Occidentalibus, & in aliis regionibus Gigantes olim fuisse, imò & hodie esse, licèt non ita communiter, eò quòd mundus homines nunc staturâ breuiores vbique educat, qui recens dum esset, & florente iuuentâ, maximos & proceros protulit, vt habetur apud Esdram *lib.*4.*c.*5. De quo articulo qui velit plura ad multa sacræ Paginæ, & prophanorum Auctorum testimonia intelligenda & comprobanda, legat omnino Theod.Oleastr.Perer. Delr.& alios *sup. Genes.c.* 6. Philon. *in lib. de Gigantibus*: D.August.*lib.*15.*de ciuit.Dei c.*9.*&* 23. & *ibi* Lud.Viues *in addit.D.Isidor.lib.*11.*Etymol. c.*3.D.Gregor.*lib.*7.*Moral.c.*11.Ioseph.*lib.*1. *antiq. Iudaic. c.*10. *& lib.*5. *c.*2, Summam Tabien. post.D.Thom.*verb.Gigantes*: Funger. *in Etymol. sub eodem verb.*Hieron.Magium *lib.* 1. *Miscellan. c.* 4. Iustum Lipsium *in Physiolog. Stoic. lib.* 3. *dissert.*5. Gasp. Sanch. *sup. Isa. c.*26. *num.*34. *& c.*35.*num.*37. Maluenda *de Paradiso cap.*57. Petr. Opmeer. *in oper. Chronograph. pag.* 9. Pineda *in Iob.*2.*t.pag.*419.*& seqq. & de rebus gestis Salom. lib.*5.*c.*13.§.13.*pag.* 398. *num.*26. † qui vigiles & excubitores Salomonis Gigantes fuisse tradit; prout hodie esse dicit Regis Sinarum, ex relatione Patris Melchior. Nunesij *in litteris de rebus Iaponicis, & Sinarum ann.*1555. & plura miranda exempla Gigantum omnium sæculorum, recenset Bapt.Fulgos. *lib.*1. *memorab. c.*6. *de miraculis fol.*25.*& seq.*Simon Maiol.1.*t.colloq.*2.*pag.*47.*& seq.& t.*2.*colloq.*1.*pag.*49.*vers.Fabulam de Gigantibus, & t.*3. *colloq.*3. *pag.* 547. & Antonius Pigaferta, † qui affirmat apud Canibales Armeniæ visum à se Gigantem, qui supra nostrates homines à cingulo emineret. Et alios repertos fuisse tradit sub Polo Antarctico, ad fretum Magellanicum, & in aliis partibus nostrarum Indiarum Occidentalium, de quo nos peculiariter agemus *infrà*

12

13

*c.*10. *num.* 54. Videantur † etiam, quæ de monstrosa Anthæi proceritate sexaginta cubitos excedente refert Plutarch. *in Sertorio*: Strab. *lib.* 17. *Geograph.fol.*170. Pompon. Mela *lib.*3. *cap.* 11. Ioan.Brodæus *lib.*1.*Epigram. Græc.* & nouissimus Bern.Alderete *antiq. Hispan. lib.*4.*c.*3. *pag.* 500. qui alia quoque notanda de Gigantibus tradit eodem *lib.*4.*cap.*12. *pag.* 552. *&* 553. & latissimè Theatrum vitæ humanæ *vol.*2.*lib.*2.*ex pag.* 274. *ad* 277. Fr. Ioan. Torq.*in Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.*13.& Doct.Huert.*in annot. Plin.lib.*7. *cap.*2. *fol.*16.*& c.*17.*fol.*42.

14

15 Et an † vi magicâ Gigantes nasci possint, & alia plura de eis doctè & diligenter, vt solet reliqua, tractat Mart. Delrius *lib.* 2. *disquis. Magic. quæst.*15.*pag.*86. & eius transcriptor, siue Epitomator Franc. Torreblanca, meus olim Salmanticæ auditor, *lib.*2.*de Magia cap.*32. Et nouissimè, cum iam hæc prælo committebamus, eruditissimus Alphons. Carranza, *in præclara Disputatione de vera humani partus naturalis, & legitimi designatione, c.*17.*pag.*59.*ex num.*50. *ad* 59. In qua nos quoque, licèt immeritos, honorificis interdum titulis, interdum censortis notis, & obelis prosequitur, quibus sanè respondere facile esset, nisi magis modestiæ, quàm vanæ existimationis periculum vereremur: Maximè cum

Non ego vel primus patiar, vel talia solus,
Sæpè premit magnos ista ruina viros.

16 Huiusmodi verò † Orientales Indias iam olim ab antiquis non tantùm cognitas, sed & magna ex parte lustratas, apertè constat ex Auctoribus *suprà* relatis; Nam † de Baccho siue Libero Patre legimus, illuc cum exercitu commeasse, & gentes illas anteà agrestes & feras, in ciuilem & politicam viuendi formam reduxisse. Herculem quoque † Ægyptium, eandem Indiam appetiisse ex Magasthene, & Plinio tradit Cœlius Rhodig. *lib.*18.*antiq.lect.cap.*31. Et idem ab eisdem, & *in lib.*1.*Machab. c.* 1. narratur † de Alexandri Macedonis expeditione, qui magnam harum Indiarum partem peragrauit, & subegit: & Plutarcho teste, nisi segnities & vecordia militum eius conatus impedisset, non priùs inde arma reuocasset, quam omnes illarum angulos penetrasset, & suo imperio subiecisset. Sesostris † quoque Ægyptiorum Rex septima post Merim soboles, qui Salomone defuncto, Hierosolymam cepit, vt est 3.*Reg.* 14. Asiæ magnam partem, Thracas, ac Scythas deuicit; & in his Indiis vltra Gangem processit, si credimus Diodor.Sicul.& Herod.*lib.*11.& Thom. Bocio *de sig. Eccles. lib.* 23. *c.* 14. Qui referunt eum, † multos passim ibidē Cippos, suarum victoriarum monumenta reliquisse, in quibus hæc erat inscriptio: *Hanc ego regionem meis obtinui humeris*: Vel, *Hanc prouinciam subegit Rex Regum, & Dominus Dominorum Sesostris*; sic enim se appellare faciebat, regnóque impotenti insolens, eò ferociæ, & superbiæ processit, † vt forte ductos Reges, annis singulis ad currum iungeret, vt eâ pompâ per omnium ora triumphans vectaretur, vt ostendit Lucan.*lib.*10. cum cecinit:

17

18

19

20

21

22

Venit ad Occasum, mundique extrema Sesostris,
Qui Pharios currus Regum ceruicibus egit.

Et si cum hostibus, qui magno certamine dimicassent, & præsenti animo restitissent, rem gessisset; ibi trophæum cum coleis, & virili membro erigebat; si verò remisso & languido animo, per ignauiam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent,

essent, contra eos, mulierum instar, depingebat, tanquam desides & ignauos, & ita in trophæum ponere consueuerat, vt ex eodem Herod. *lib.* 2. & Diod. *lib.* 2. *c.* 1. tradit Alex. ab Alex. *dier. genial. lib.* 1. *c.* 22. & *ibi* Tira quel. *in addition.*

23 Antiochus † etiam si Polybio credimus, & alij Duces & Imperatores eandem expeditionem tentarunt, sed parum in ea profecerunt, vt *in c. seq.* trademus.

24 Iudæos † in eisdem Indis colonias posuisse, quinimò & Brachmanes Philosophos Indorum celebratissimos ex Hebræorum gentibus esse; & illorum sectam & disciplinam in multis rebus sequutos fuisse, ex Magesthene obseruat Georg. Venet. *in harmon. mundi, tom.* 1. *cant.* 1. *cap.* 1. Clearchus apud Ioseph. *lib.* 1. *contra Apion. Gram.* & diligentissimus P. Mag. fr. Ioan. de la Puente Regius Chronista *de conuenient. vtriusque Monarch. lib.* 2. *cap.* 17.

Et Oecumenius narrat *lib.* 1. *Actor. Apostol.*

25 Indos, † Scythas Hierosolymis conuenisse in die Pentecostes. Quod mirum videri non debet: nam

26 & † Romam petiisse tradit Plin. *lib.* 6. *c.* 22. adiiciens, quòd, *iis maximè mirum erat vmbras suas in nostrum cœlum cadere, non in suum, Solémque à læua oriri, & in dexteram occidere, potiùs quàm è diuerso.* Quod etiam de Arabibus prius eadem ratione Lucan. scripserat, *lib.* 3. *Pharsal.*

Ignotum vobis, Arabes, venistis in Orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

Idem etiam Plinius *ibidem*, & *lib.* 2. *cap.* 67.

27 aliquas † Hannonis, & aliorum nauigationes scribit, quibus videtur, non terrâ tantùm, verum & mari, commercium cum his regionibus institutum: Nam in sinu Arabico, res gerente Caio Cæsare, Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragiis cognita fuerunt: & Quinto Metello Celeri, C. Afranij in Consulatu Collegæ, sed tum Galliæ Proconsuli, Indi à Rege Sueuorum dono

28 dati, † qui ex India commercij gratiâ nauigantes, in Germaniam tempestatibus abrepti erant. Quæ Plinij loca recensens Ioseph. Acosta *lib.* 1. *de natur. noui orbis cap.* 11. & 19. & Fr. Greg. Garc. *lib.* 1. *de Indor. orig. c.* 2. §. 7. *pag.* 42. *c.* 4. §. 1. *pag.* 67. non ampliùs modo à Lusitanis pernauigari inquiunt, quàm illo vtroque naufragio, & Indorum vsque ad Germaniam & Hispaniensium vsque ad Sinum Arabicum percursum est. Et idem de aliis ad easdem Indias nauigationibus tradit Maluenda *de Antichristo lib.* 3. *cap.* 15. *pag.* 143. & nouissimè post hæc scripta Doct. Seraphinus Freitas *de iusto Imperio Lusitano Asiatico cap.* 3.

29 Et generaliter † antiquos notitiam Æthiopiæ, atque huius Orientalis Indiæ & Aureæ Chersonesi habuisse, quamuis hæ prouinciæ infra terminos Torridæ Zonæ consistant, pluribus probat Ioan. Boterus *in relationibus vniuersal.* 1. *p. vol.* 2. *lib.* 2. vbi inter alia citat illud Ouidij:

Quid tibi si calida prosit, laudère Syene,
Aut vbi Trapobanam Indica tingit aqua?

30 Apostolis † quoque curam fuisse in his adeò latis, & vastis Indiarum Orientalium regionibus Christi Domini fidem, & Euangelium prædicare, D. Bartholomæus ostendit; de quo scribit Dionys. Areopagita *in lib. de Mystic. Theolog.* ad Indos profectum esse, illúcque lato secum volumine Euangelij D. Matthæi Christum annuntiasse: & consentit Venantius Fortunatus *de gaudio vitæ æternæ*, dum canit:

Inde triumphantem fert India Bartholomæum,
Matthæum eximium Naddauer alta virum.

Quam Indiam Citeriorem fuisse *suprà cap. præced. num.* 52. pluribus comprobaui: Quibus † ad- 31 dit D. Isidor. *in lib. de ortu, & obitu S. Patr. cap.* 75. Indis Euangelium D. Matthæi in vernaculum eorum sermonem vertisse. Et cum posteà circa annum Christi 178. Indi legatos misissent ad Demetrium Alexandriæ Episcopum, postulandorum Doctorum gratiâ, & is Panthænum Philosophum demandasset; hic illud Euangelium à S. Bartholomæo transcriptum reperit, & in reditu Alexandriam detulit, vt inquit D. Hieron. *de Script. Eccles. in Panthæno*, & *in Epistol.* 84. *ad Magnum:* Genebrard. *in Sotere, & in Victore:* & nouissimè Fr. Ioan. de la Puente *de conuenient. vtriusque Monarch. lib.* 2. *cap.* 28. §. 2.

Sed qui † maiores in his Indiis Orientalibus 32 fecit progressus, præcipuè in illa, quam interiorem, siue vlteriorem vocari diximus, & propriè eius Apostolus vocari meruit, fuit D. Thomas cognomento Didymus. Is enim prouincias Parthiæ in Orbis terrarum Apostolica distributione sortitus, in has quoque interioris Indiæ regiones peruenit, & cum omnes ferè earum populos perlustrasset, & in Christiana religione, cum mirabili fructu instituisset, tandem Regis iussu lanceis transfixus occubuit, vt testatur Martyrol. Roman. *die* 21. *Decembr.* vbi latè Baron. *in notis.* Idem Baron. *anno Christi* 44. *num.* 35. Greg. Nazianz. *in oration. ad Arrian.* Greg. Papa *hom.* 17. *in Euang.* Isidor. *vbi suprà cap.* 76. & Niceph. *lib.* 2. *hist. Eccles. cap.* 40. vbi ait, quod eum viderunt, & audierunt quicumque in extrema Orientis ora ad vltimum Oceanum colunt; & idem affirmat Haytonus Armenius *in hist. Tartarorum, cap.* 6. Eóque producit Maluenda *lib.* 3. *de Antichrist. c.* 10. † vt ad Sinas 33 vsque penetrasse contendat, sicuti Maffæius quoque affirmare videtur *lib.* 1. *hist. Ind. pag.* 45. & *lib.* 6. *pag.* 142. Petr. Iarric. *in Thesaur. rer. Indic. lib.* 2. *c.* 17. & P. Nicol. Trigaultius *de Christiana expedit. ad Sinas, lib.* 1. *c. vlt. in fin.* Seraph. Freit. *vbi suprà c.* 4.

Nec desunt, qui scribant inter Brasilienses etiam aliquo tempore fuisse, & prædicasse, vt ex relatione Eman. Nobrigæ aduertit Thom. Bocius *lib.* 4. *de sign. Eccles. Dei c.* 3. *pag.* 132. & *lib.* 5. *c.* 12. *pag.* 207. & Maluenda *d. lib.* 3. *c.* 25. *ad fin.* † Quo 34 fit, vt parum auctoritati Socratis deferre debeamus, dum nullam Euangelij lucem vsque ad tempora Constantini Interiori Indiæ illatam affirmat, *lib.* 1. *hist. Eccles. c.* 15. sic inquiens: *Cum Apostoli sortitò iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam, in qua munere Apostolico perfungeretur, obtinuit: Matthæus Æthiopiam, Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione cepit: India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolunt, linguis inter ipsas discrepantes, non ante tempora Constantini verbo Christi, & eius religione illustrata est.* Et idem tradit Ruffin. *lib.* 1. *contin. hist. Eccles. Euseb. c.* 9. his verbis: *In illa diuisione Orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei, sorte per Apostolos celebrata est, cum aliæ aliis prouinciæ obuenissent, Thomæ Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam, Parthiámque media, sed longo interior tractu, India Vlterior iacet, multis, variisque linguis & gentibus habitata, quam velut longè remotam nullus Apostolicæ prædicationis vomer impresserat.* Etenim certius longè est D.

Thomam

Thomam in hanc quoque Indiam penetrasse, vt cæteri auctores *suprà* relati testantur; & Socrates, & Ruffinus absolutam eius excursionem, & prædicationem ignorarunt, sortitionem nimirum solam inter Apostolos factam agnoscentes, & attendentes. Quamuis & hanc D. Thomas transgressus non videatur, † quoniam Parthia eo tempore generale nomen erat, & vniuersas ferè Asiæ nationes comprehendebat, vt ostendit Plin. *lib.6.c.26.* Solin. *in Polyhistor. cap.59.* & Paul. Orosius *lib.1. cap.2.* sic inquiens: *A flumine Indo, quod est ab Oriente vsque ad flumen Tigrim, quod est ad Occasum, regiones sunt istæ: Arachosia, Parthia Assyria, Persis, & Media, situ terrarum montoso & aspero. Hæ à Septentrione habent montem Caucasum, à Meridie mare Rubrum & Sinum Persicum: in medio autem sui flumina præcipua Hidaspem, & Arabim. In his sunt gentes 32. Sed generaliter Parthia dicitur, &c.*

Et vtcumque olim hæc D. Thomæ in interiori India prædicatio in dubio esse posset, † hodie tamen extra omnem controuersiam posita est, cùm plurimi & grauissimi viri, qui eas regiones nostris temporibus peragrarunt, & alij, qui eorum scripta, & epistolas recolunt, passim testentur extare in illis multa & aperta huius sancti Apostoli, & fidei, quam propagauit, vestigia, & præcipuè templa ab eo ædificata cruces, & imagines sculptas, & Christianos, qui eius nomen retinentes S. Thomæ vocantur, vt constabit ex Iosepho Indo, *in sua nauigatione, pag.142.* Petr. Aluarez *in suis relat. pag.132.* Ludou. Vartomano *lib.6. cap.1.2. & 14.* Hieronym. Ossor. *lib.3. & 4. de rebus gest. Emanuel.* Alano Copo *Dialog.3. cap.19. pag.438.* vbi alios affirmare tradit, etiam † D. Ioann. Euangelistam apud eosdem Orientales Indos prædicasse, Maffæio *dict. lib.1. p.45. & seq. lib.8. pag.191. & lib.12. ad fin.* & alibi sæpè, Fr. Ant. de S. Roman *in hist. Ind. Orient. lib.1. c.13. & lib.2. c.31. & lib.3. c.30.* Illesc. *in hist. Pont. 1.2. p. lib.6. c.22. §.1. & 3. p. lib.2. ex pag.159.* Bot. *in relation. vniuersal. 1. p. lib.6.* Maluenda *d. lib.3. de Antichristo, cap.7. & 10.* Pineda *in Monarch. lib.1. c.41.* Fr. Ioan. de la Puente *in dict. conuenientia vtriusque Monarch. lib.2. c.29. §.2.* & latissimè Iarricius *d. lib.2. c.17. & 18.* & Ioan. Lucena *in vita S. P. Xauerij, lib.1.* & Freitas *vbi suprà, d. cap.4.*

Qui etiam tradunt, † qualiter à Lusitanis in ruinis antiquæ vrbis insulæ Maliapuræ, venerandum huius Sancti cadauer inuentum fuerit, & eidem insulæ ipsius nomen in posterum dederit, licèt Martyrologium Romanum, & alij auctores Calaminæ mactatum perhibeant, ac sacrum deinde corpus ad vrbem Edessam Mesopotamiæ à Christianis translatum. Sed verius est Maliapuræ, aut integrum, aut maiorem illius partem repositam fuisse: nam id semper indigenæ affirmarunt, & propter innumera, quæ ibi edebat, miracula, eximiè locus ille ab omnibus licèt infidelibus colebatur, vt Ioseph Indus, Petr. Aluarez, & alij *in prædictis relationibus tradunt,* & M. Paul. Venetus *lib.3. de Oriental. region. cap.27.*

Neque est omittendum † quòd Maffæius, Iarricius, & alij subiungunt, in eadem nempe vrbe sacram ædem extruere aggressum Apostolum, cùm à Dæmonum sacrificulis, & à Sagamo Rege prohiberetur, rem interim insignem accidisse, ad Christi virtutem, & fidem Euangelij comprobandam. Inusitatæ quippè magnitudinis truncum, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas ferè decem ab vrbe distabat. Eam rex materiam cum in vsum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primum homines incassum funibus, ergastisque amouere conati; deinde adhibiti complures elephanti, cum toto connixi impetu nihil omninò proficerent, Apostolus Regi conditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templū vero Deo ædificandum daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus ad vrbem attracturum. Cum Rex, insanire videlicet hominem ratus, per ludibrium annuisset, tunc D. Thomas zonâ, quâ erat præcinctus, ad prominentem è caudice ramusculum annexa, signo tantùm facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersâ ad spectaculum effusâ ciuitate, in ipso pomœrio statuit: ibidémque defixâ lapideâ Cruce, † vaticinatus est; cùm ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus, tunc diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipse intulisset, sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio; siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui cœptus, & lapidea † illa crux; siue alia marmori insculpta, ad quam posteà genuflexus Apostolus interfectus fuit, anno 1548. ab eisdem Lusitanis reperta est; quæ exinde, singulis propemodum annis, die vigesimâ primâ Decembris, eidem Sancto dicatâ, splendescit, ac liquorem fundit, perinde ac si oleo delibuta fuisset, & mox multas sanguinis guttas stillat, eo ipso tempore, quo à Sacerdote Missam celebrante, Euangelium recitatur. Quo miraculo adducti innumeri Indorum Orientalium, quotannis ad Christi fidem conuolare dicuntur, vt præter auctores *suprà* relatos refert Thomas Bocius *de sign. Eccles. Dei, lib.2. c.11. pag.81.* Maluenda *dict. lib.3. de Antichrist. c.12. pag.136. & 137.* Pet. Damariz Lusitan. *in Dialog.5. de var. histor. pag.328.* Horat. Turselinus *lib.1. de vita S. Pat. Xauerij, c.16.* Iacobus Gretserus *lib.2. de Cruce, c.2.* Iacob. Gualter. *in Chronographia, pag.741.* & Fr. Ioan. de la Puente *in d. Conuent. vtr. Monar. lib.2. c.29. §.2. in fin. pag.294.* Et quòd † Lusitani propter hæc miracula D. Thomam in India Patronum elegerint, illúmque iussu Regis in præliis simul cum D. Iacobo inuocare soleant, auctor est Maffæius *lib.13. pag.326.* Maluenda *vbi suprà, c.7. & seq.* Iarricius *d. lib.2. cap.17. & 18.* Freitas *de Imper. Asiat. c.18. num.10.* vbi alia congerunt de huius sanctissimi Apostoli in hac India prædicatione, & † de variis Christianorum populis, qui ibi etiam hodie fidem ab illo annuntiatam retinent, licèt multis erroribus obscuratam.

Sed † audiamus elegantem quemdam nostri temporis Poëtam illud D. Thomæ oraculum his carminibus resonantem.

Pone modum lacrymis, nec tempora fausta doloris
Obducant nubes, Asiæ dum Regna micanti,
Lysiadum splendore, nouum sortita decorem,
Auroræ primos obscurant liminis ortus,
Quæ mihi consilio Superûm sunt dedita curæ,
Regna Asiæ tradam, sceptro dominanda potenti
Emanuelis, amat sibi fœlix India nomen
Lysiacum: visura citò victricibus armis
Alphonsum dantem Mahometi in Tartara Regnum,
Quo pietas, & casta Fides in pristina surgant.

CAPVT III.

De eisdem Indiis Orientalibus, & fœlicissimis Lusitanorum in illis inquirendis, subigendis, & Christi Fide illustrandis expeditionibus.

SVMMARIVM.

1 *Indiæ Orientales non satis antiquis cognitæ.*
2 *Marcus Paulus Venetus totum penè Orbem lustrauit.*
3 *Mahometani quando primùm ad Indiam Orientalem accesserint.*
4 *Lusitani magis quàm reliqui Orientalem Indiam perlustrarunt.*
5 *Lusitanorum laudes ob nauigationem, & acquisitionem Indiæ Orientalis.*
6 *Herculis & Alexandri expeditiones in Indiam Orientalem.*
7 *Semiramis Indicum bellum frustra tentauit.*
8 *Sesostris Ægypti, & Tharco Æthiopiæ Rex nunquam Indiam viderunt.*
9 *Nabocrodosorus, Idantyrsus, & Cyrus ad Indiam Orientalem non peruenerunt.*
10 *Traianus habuit in votis expeditionem in Indiam.*
11 *Adrianus Imperator ad Eufratem tantum peruenit.*
12 *Æmiliani expeditio in Indiam Orientalem parum proficua.*
13 *Cæsarion filius Cæsaris, & Cleopatræ in Indiam missus.*
14 *Indi Orientales nunquam bellum aliis mouerunt, & raro susceperunt.*
15 *Lusitanorum nauigationis in Indiam Orientalem initia.*
16 *Henricus Portugalliæ Infans plures insulas adinuenit.*
17 *Terceræ insulæ quando detectæ.*
18 *Maderæ insulæ detectio, & magnitudo.*
19 *Insulæ* de Arguin, & de Caboverde, *repertæ.*
20 *Insulæ* de Caboverde *an eædem, ac Fortunatæ?*
21 *Henricus Infans insulas à se detectas & detegendas Lusitanis Regibus donauit.*
22 *Romani Pontifices qualiter concesserint Lusitaniæ Regibus exquisitionem, & acquisitionem Orientalium Indiarum.*
23 *Alphonsus Lusitaniæ Rex quid in Africa, & Indiæ conquisitione præstiterit.*
24 *Insulæ* de Fernan Po, *anni boni, sancti Thomæ, & aliæ quando repertæ?*
25 *Ioannes II. Rex Lusitaniæ multum profecit in nauigationibus Indiæ Orientalis.*
26 *Promontorium Ganariæ quando superatum, & cur Tormentosum, & Bonæ Spei dictum?*
27 *Ioannes II. Lusitaniæ Rex mittit exploratores nauigationis in Indiam.*
28 *Ioannes Secundus, Rex Lusitaniæ mittit legatos in Indiam ad quærendum Petri-Iannem.*
29 *Emanuel Rex Lusitaniæ plures classes in Indiam Orientalem misit.*
30 *Vasci Gamæ Lusitani felicissimæ nauigationes & expeditiones in Indiam.*
31 *Petrus Aluarez Capralis ingentem classem in Indiam ducit.*
32 *Brasilia Prouincia qualiter à Caprali detecta, & Sanctæ Crucis dicta?*
33 *Malabaricum bellum cum Calecuti Regulo cur cœptum?*
34 *Francisci Almeidæ, & Alphonsi Albulquercij egregia facinora.*
35 *Goa vrbs Imperij Lusitanici in Oriente sedes quando capta?*
36 *Insula S. Laurentij quando reperta.*
37 *Malaca vrbs, & eius expugnatio.*
38 *Sumatra insula, & an eadem, quæ Trapobana, vel Aurea Chersonesus?*
39 *Zeilan insula detegitur, & eius vbertas, & an sit Trapobana?*
40 *Paradisus Terrenalis creditur fuisse in insula Zeilan.*
41 *Molucæ insulæ quales, & quando repertæ?*
42 *Sinarum latissimum, & ditissimum regnum, & quando à Lusitanis lustratum?*
43 *Abyssinorum Regis ad Pontificem Romanum, & Lusitaniæ Regem legatio.*
44 *Æthiopiæ Africanæ partem antiquis incognitam, habitat Abyssinorum Imperator vulgo dictus Presbyter Ioannes.*
45 *Insularum Iaponij, Lequij, Bornei, Iauarum, & Philippinarum detectio, & magnitudo.*
46 *Ormucij Regnum in confinibus Persiæ à Lusitanis captum, & eius emporij celebritas.*
47 *Auctores plurimi recensentur, qui de rebus, & historiis Indiæ Orientalis scripserunt.*
48 *Emanuel Rex Lusitanorum scripsit historiam Indiarum Occidentalium.*
49 *Abyssinorum de rebus qui scribunt.*
50 *Lusitanorum virtus, & constantia in nauigationibus, & expeditionibus Indiæ Orientalis à multis extollitur.*
51 *Lusitani Reges Indiæ Orientalis opes, & commercia in se transtulerunt.*
52 *Indiæ Orientalis commercium, & negotiatio semper fuit quæstuosa.*
53 *Indiæ Orientalis diuitiæ admirabiles.*
54 *Lusitaniæ Reges quibus titulis vsi sunt post Indiæ Orientalis acquisitionem.*
55 *Emanuel Rex globum sphæricum suis insignibus addidit.*
56 *Lusitaniæ Reges cur à Deo titulis Orientalis Indiæ ornari meruerint?*
57 *Lusitaniæ Reges primam curam expeditionum Indiæ in propagatione Euangelij collocarunt.*
58 *B. Francisci Xauerij in conuertendis Orientalibus Indis labores & in vita, & post mortem miracula, & quàm iustè fuerit in numerum Diuorum relatus.*
59 *B. Ignatij à Loyola eximius zelus conuersionis Indorum Orientalium, & piissimæ litteræ, quas super hoc ad Abyssinorum Regem scripsit.*
60 *Emanuelis Lusitaniæ Regis cura conuersionis Indorum, & pia legatio ad Leonem X. Pont. Max.*
61 *Ioannis III. Lusitaniæ Regis elegantissima & piissima epistola ad eius in India Orientali Proregem.*

62 *Lusitanorum gloria & triumphus, ob detectam & subiugatam Indiam Orientalem, carminibus venustissimis celebratur.*

FVIT quidem, vt vidimus, antiquioribus sæculis aliqua Orientalium Indiarum cognitio, confusa tamen illa, & multis fabulis, & erroribus inuoluta. † Et sanè posteà magis in obscuro esse cœperunt, & ferè extra commercium, imò & notitiam cæterarum Europæ nationum extiterunt, propter nauigationis ignorantiam, itinerum terrestrium difficultatem, & propter pericula, quæ ex tot diuersarum sectarum hostibus imminebant. Adeò, vt vix fidem meruerit † Marcus Paulus, natione Venetus, qui cum ex anno ab Incarnatione Domini 1269. totam penè Asiam, Africæque, & Europæ magnam partem ausus fuisset lustrare, & circumnauigare, in patriam tandem reuersus, earum omnium regionum, quas adiuerat, & præcipuè istarum Orientalium relationes scripsit. Quem meritò hac de causa laudat Thomas Bocius Eugubinus *lib. 6. de sign. Eccles. Dei cap. 6. pag. 236. & lib. 8. cap. 1. pag. 291.* † Post hunc Mahometani aliqui, ante 240. annum, ex Prouinciis confinibus paulatim in plures huius Orientalis Indiæ oras appulerunt, & per vim compulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maximè opportuna commerciis occuparunt; & quod peius fuit, suæ Sectæ pestem inuexerunt, vt refert Maffæius *lib. 4. hist. Indic. pag. 96.*

Sed nulli vnquam mortalium maiores in hoc progressus fecerunt, † quàm præclarissimi, & inuictissimi Lusitani. Hi enim patrum nostrorum memoriâ Indicam nauigationem tentantes, nullis sumptibus parcentes, nullísque laboribus, difficultatibus, aut periculis territi, incredibili virtute & constantiâ eò vsque processerunt, vt extima, & intima totius Orientis sedulò penetrarent; & non tantùm vastas, & immensas illius Prouincias lustrauerint, verùm & Christi fidem docuerint, atque earum plures, à Saracenis possessas, suæ ditioni & imperio subiecerint.

Quorum † laudes multis verborum encomiis prosequitur Thom. Bocius *vbi suprà, & lib. 21. cap. 2. pag. 372. & seqq.* vbi euenta felicia prosapiæ Regum Lusitanicorum commemorans, eorum nauigationes vltra ducentos gradus progressas considerat, & nullam vnquam gentem fuisse, quæ nauali peritiâ Lusitanos excesserit, aut tam diuturnas, & opulentas nauigationes aperuisse legatur, commerciáque induxisse inter tot, ac tam barbaras, efferatásque gentes, ita maximè facientia ad humani generis societatem deuinciendam, vt iam ridicula videri possint, quæ de Tyriis, & Carthaginensibus rei nauticæ peritissimis ab antiquis iactabantur; & quæ somniando de Baccho, Hercule, & his similibus fabulæ prodiderunt. Idem latè & eleganter memorat & extollit Paul. Iouius *lib. 12. histor.* qui anteà *lib. 4.* paucis multa perstringens, sic scripserat.

Indici maris emporia nobis Lusitanica classis aperuit, cum ab Atlantico Oceano vltimum Æthiopiæ promontorium, ingenti spe, vnde ei nomen, insitatóque ausu prætervecta, vltra Arabicum, Persicum, & Gangeticum vastissimos sinus, ad Auream vsque Chersonesum, extremáque Sinarum littora coëmendis aromatibus negotiationem extenderet. Et Ioan. Voërthusinus *lib. 5. Phœnicis Augustæ fol. 21.* dum inquit: *Lusitani autem longum ab Afris Numidisque prouecti, ad Nili fontes, & Rubrum adusque mare progressi sunt; & hinc Gangi, illinc Euphrati, Deo, vt par est credere, auctore, & ipso inuitante cœlo, magnâ se tum nominis, tum famæ gloria inseruerunt. O Reges dignos omnium fauore, dignos Antipodum, & aduersi quaquâ patet Orbis imperio.*

Et reuerà mirabilis & inusitata hæc nauigatio, & tanti Orbis subiugatio appellari potest: Nam longo interuallo Indicas Herculis, † Alexandri, & aliorum expeditiones excessit, quos scimus, quam parum in illis profecerint.

Semiramis † quoque, quæ bis hoc bellum tentauit, semel ad Indum fluuium, iterum paulò interiùs: priùs victrix, sed deinde victa recedere coacta est, vt ex Magasthene recensuit Strabo, & Diodor. Sicul. *lib. 3.* & Ludouic. Viues *in annot. ad D. August. lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 2.* vbi subiungit, † Sesostrim Ægypti Regem, & Tharconem Æthiopiæ, licèt vsque ad Europam, & Herculis columnas peruenerint, nunquam tamen Indiam vidisse: Neque Nabocrodosorum, † quem Chaldæi Herculi quoque præferunt. Idantyrsum verò, licèt Ægyptum sit ingressus, ad Indos tamen non venisse constat: & Cyrum Massagetas solum armis sollicitasse, Indis intactis. Traianum etiam † legimus eandem expeditionem in votis habuisse, iactasséque se, vltra quam Alexander penetrasset, in India progressurum; quod & Senatui per epistolam significauit, vt refert Dio, & Cuspinian. *in eius vita:* & Eutrop. *lib. 8. histor. Roman.* sed certum est, ad regiones tantùm, quæ citra Tigrim sunt, peruenisse, † Adrianum ad Eufratem; quamuis hi duo longiores Romanæ Monarchiæ terminos in his partibus collocauerint, vt optimè *in eorum vitis* Sueton. Dion. Cassius, Petr. Mexia, & alij Scriptores obseruant. † Neque magis profecit Æmilianus Imperij tyrannus, qui, vt Trebellius Pollio auctor est, in Ægypto agens, aliam contra eosdem Indos expeditionem parauit: Aut † Cæsarion filius Iulij Cæsaris & Cleopatræ, quem teste Plutarcho in Antonio, cum magna pecuniæ summa miserat mater per Æthiopiam in Indiam: Atque † hoc est, quod ex Strabone *lib. 15.* tradit & affirmat Cœl. Rhodigin. *lib. 18. antiq. lect. cap. 31.* ab Indis nusquam foras missum exercitum, & exteras gentes bello appetitas, ne quid parum insti committerent; neque extrinsecùs etiam aduersùs eos bellum ingruisse, exceptâ Herculis, Bacchi, & Alexandri expeditione.

Huius † Lusitanicæ nauigationis prima fundamenta Ioannes Portugalliæ Rex, eo nomine primus, iecisse videtur: nam anno 1383. maximam classem instruxit, quâ Septam, vrbem Mauritaniæ munitissimam, in ora maritima Gaditani freti sitam, expugnauit; & inde fuit oblata occasio Lusitanis, qui in illius vrbis præsidio constituti fuerant, armis latiùs euagandi.

Henricus † deinde, huius Ioannis filius tertio genitus (quem Infantem dicunt) alias classes instruxit, quibus Africæ littora, & eas Mauritaniæ regiones, quæ extra Fretum ad Austrum pertinent, infestas redderet, & hoc pacto varias insulas ab hominibus nunquam habitatas adinuenit: & inter alias eas, quas † Terceras appellant, quæ numero sunt septem, & ex his vna Angra nomine, quadraginta milliaribus ambitur. Altera S. Michaëlis plusquam nonaginta milliaria continet; detexit etiam aliam nomine, Portus Sanctus, neç

18 † nec procul inde Maderam anno 1420. vino & ſaccharo præſtantiſſimam, quæ Regina Inſularum Oceani Atlantici eſt, & centum & ſexaginta milliaribus cingitur. Vnde maiore cupiditate incenſus, terras ignotas explorandi, dedit operam, vt ij, quos claſſibus præficiebat, multò longius progrederentur. Quo ſtudio factum eſt, vt non ſolùm bona pars Africæ, quæ ad Æthiopiam pertinebat, verum & inſulæ permultæ in Oceano ſub Imperium Luſitaniæ redigerentur. 19 Anno † quippè 1443. ſex aut ſeptem paruæ inſulæ repertæ ſunt, quæ vocantur *de Arguin*, & poſteà anno 1460. ab Ant.Nelli Genuenſi decem aliæ, quæ dictæ fuerunt *de Cabo Verde*, quoniam ad Occidentem Promontorij huius nominis 20 iacent, centum leucis diſtantes, † eáſque ab antiquis Geographicis Fortunatas dici, Ioann. Barrus teſtatur *lib.*1. *Decad.*1. & eum ſequitur Petr. Damariz *in Dialog.4.de var.hiſt.c.4.in fine*, licèt alij aliter ſentiant, vt alio loco dicemus.

Quibus & aliis, quæ procedente tempore repertæ ſunt, mirum eſt, quantum gloriæ & incrementi Luſitanæ ditioni comparatum ſit. Nam 21 † Henricus Infans eas, quas detexerat, & quas deinde detegendas conceperat, vſque ad Indiam incluſiuè, Regibus Portugalliæ in perpetuum donauit: & anno 1441. Martinum V. ſummum Romanæ Eccleſiæ Pontificem eorum, quæ geſſit, & quæ gerere ſperabat, certiorem fecit, & vt prædictam donationem confirmaret, expoſtulauit, ſimúlque, vt Plenariam Indulgentiam illis omnibus concederet, qui in huiuſmodi naniga-22 tionibus & expeditionibus deceſſiſſent. † Quod prædictus Pontifex, rei grauitate & vtilitate maturè perpenſâ, libens indulſit. Et poſtea Eugenius Papa IV. & Nicolaus V. idem ſuis plumbatis, & Apoſtolicis litteris confirmarunt. Et tandem Sixtus IV. qui præ cæteris excommunicationis & interdicti pœnas aduersùs alios Principes, & perſonas indixit, qui oras illas abſque Luſitanorum Regum conſenſu ingredi, & ſubiugare tentarent; vt præter alios tradunt Maffæius *lib.* 1. *hiſtor. Indiar. pag.* 5. Fr. Anton. de San Roman *in eadem hiſtor. lib.*1. *cap.* 2. *pag.* 2. *& cap.* 3. *pag.*10. Petr. Damariz *in Dialog.* 4. *de var. hiſtor. cap.*4. *fol.* 152. Thom. Bocius *lib.*4. *de ſign. Eccleſ. Dei, cap.*3. *pag.*134. & P.Fernand. Rebellus *de obligat. iuſtitiæ, lib.*18. *quæſt.*23. Vbi progreſſum harum expeditionum perſtringit; Calixti & Nicolai Bullas ad litteram refert, & titulos Luſitanorum Regum ad hanc Indiæ Orientalis conquiſitionem, & prædicationem eleganter defendit, & nouiſſimè poſt hæc ſcripta Seraphinus de Freitas *de iuſto Imperio Aſiatico, cap.* 1. *num.*1. *& ſeq.* & Auguſt. Barb. *in Paſtorali* 1.*p. tit.*3.*cap.*2.*n.*41.

Henrico autem ſub anno ſalutis 1460. vitâ 23 functo, † Rex Alphonſus Odoardi Regis, qui fuerat Henrici frater, filius, nihil vlterius potuit explorare, ob bella grauiſſima, quæ in Africa geſſit, vnde Africani nomen adeptus eſt: licèt verum ſit, ſub eius imperio detectas fuiſſe 24 in Æthiopiæ, ſeu Guineæ ora, † eas inſulas, quas vocant *de Fernan Po*, Capitis Catharinæ, Principis, Anni boni, & aliam, quæ dicitur Sancti Thomæ, quæ ſub Æquinoctiali linea iacet, & Madera aliquando maior, ſacchari abunde diues eſt.

25 At † Ioannes Secundus Alphonſi filius, cùm incredibili cupiditate arderet Indicæ regionis penitùs explorandæ nouas claſſes inſtruxit, quæ maximam partem Æthiopiæ perluſtrauêre: & extra Æquinoctialem circulum euectæ, cùm eſſent à conſpectu Septentrionis remotiſſimæ, alia ſydera in cœlo notarunt, ad quæ curſum dirigerent.

Iam cùm quilibet alium nauigationis longitudine ſuperare contenderet, factum eſt, † vt inci- 26 derent in Promontorium, quo nullum vnquam maius in terris apparuit, longitudine triginta & nouem graduum qui efficiunt ſupra duo millia & ſeptingenta milliaria: ab Ortu verò latus illius multò longius eſt. In eo ſuperando tantis tempeſtatibus iactati ſunt, vt ſæpenumero omnem ſpem ſalutis abiicerent. Quo factum eſt, vt illud Tormentoſum appellarent, à *Tormenta*, hoc eſt, tempeſtate aduerſa, licèt antiquis Ganariæ Promontorium diceretur. Reuerſi, cùm Ioanni eius ſitum & longitudinem demonſtrarent, tantâ lætitiâ affectus eſt, vt exiſtimaret, eſſe ſibi iam aditum in Indiam patefactum: & quaſi felicis euentus augurio commotus, Promontorium illud Bonæ Spei nominare iuſſit, † & homines interim partim Hebræos, 27 partim Chriſtianos, Alexandriam miſit, inde in Æthiopiam, quæ ſupra Ægyptum eſt, & in Indiam, vt quâ ratione commodius ille curſus, poſt illum promontorij flexum, in Indiam confici poſſet, intelligerent. † Et etiam anno 1486. miſit 28 Alphonſum Paiuam, & Ioannem Petreium Couillanium, vt inquirerent quendam Chriſtianum Imperatorem, quem audierat Preſbyterum Ioannem appellari, & Indias imperio continere.

Sed hos Ioannis conatus mors oppreſſit. Emanuel † verò, qui ei ſucceſſit, motus Ioannis con- 29 ſilio, multis diſſuadentibus, claſſem quatuor nauium inſtruxit, & ei ſummum illum; & nunquam ſatis laudatum virum Vaſcum Gamam præfecit, † qui è portu Luſitanico ſoluens nonâ die 30 Iulij anni 1497. & ſuperato Promontorio Bonæ Spei, legit Orientalem oram Æthiopiæ, repertis ibi inſulis Sofalæ, Mozambicæ, Melindæ, & aliis; quarum ſitus, mores, & inſtituta diligenter aduertens, delatus poſteà fuit in ampliſſimum illud Regnum Malabaricum, quod Calecutum vocant; vbi cum eius Rege fœdus percuſſit, & alia præclara facinora geſſit: ac tandem regreſſus, in Olyſſiponenſem Luſitaniæ portum appulit, anno 1499.

Poſt hæc Emanuel claſſem tredecim nauium anno 1500. menſe Martio in eandem Indiam Orientalem deſtinauit, mille & quingentos milites habentem, † eámque Petro Aluaro Capra- 31 li commiſit, eíque præcepit, vt quoad fieri poſſet, amicitiam cum Caleentij Rege firmaret, ab eóque peteret facultatem arcis prope vrbem ædificandæ, quâ Luſitani poſſent vitam ab hoſtium immanitate tueri, & ſine vllo periculo negotiari: ſi recuſaret, bellum ei inferre minimè dubitaret. Eundem curſum, quem Gama, tenuit Capralis, donec ad Inſulam ſancti Iacobi peruenit. Cùm verò vlterius progrederetur, ortâ tempeſtate, Occaſum versùs nauigauit, & in terram incognitam deſcendens, quam † Braſiliam appellant, & ipſe 32 Sanctæ Crucis nomine celebrari voluit, columnam marmoream ibi collocari iuſſit in qua erat Crux cum Emanuelis inſignibus inciſa, & Gaſpare Lemium in Portugalliam remiſit, qui Emanueli de huius terræ ſitu nuntiaret, de qua illud dici poſſe, tradit Alanus Copus *Dialog.*4. *cap.*16. *Tu non inuenta, reperta es*, & plura alia ſcribunt Maffæius

hiſtor.

histor.Indiar.lib.2. Ioannes Barros *decad.1.lib.5. cap.2.* Petr. Damariz *Dialog.5. cap. 2. & ex fol. 336.* & Fr. Anton. de San Roman *lib. 1. histor. Ind.Oriental. cap.11.pagin.57.* & alij de quibus *infra cap. 6. num. 59.* Inde profectus, tempestate quatuor naues amisit, & consueto iam itinere decimâ tertiâ die Augusti Calecutum peruenit.

33 † Vbi ob iniurias Lusitanis à Rege illatas, Arabum Mercatorum æmulatione, bellum Malabaricum inchoauit, & accepta damna grauioribus damnis rependit; licèt hoc bellum vix tredecim annis subsequentibus finiri potuerit. Et tandem domum rediit pridie Kalendas Augusti anno 1501.

Miserat autem eodem anno Rex Emanuël in Indiam aliam classem trium nauium; cui præerat Ioannes Nonius, quòd confiderent in éa classe, cum qua Capralis anno proximo missus fuerat, satis præsidij fore, vel ad pacem cum Calecutij Rege constituendam, vel ad spiritus Regis insolentis & elati comprimendos. Sed cum è Caprali cognouisset insidias, quibus circumuentus fuerat, misit rursus anno sequenti 1502. Vascum Gamam in Indiam cum classe decem nauium; & aliam præterea classem instrui præcepit, cui Vincentius Soderius præerat, vt teneret Indicum mare, bellúmque Saracenis, qui in Indiam nauigabant, inferret.

Aliam insuper classem quinque nauium comparari iussit, cui Stephanum Gamam, Vasci Gamæ fratrem patruelem præfecit, qui Kalendis eiusdem anni Olyssipone profectus, eundem cursum tenuit. Et anno 1503. rursum sex naues in Indiam misit: tribus Alphonsum Ambulquercium, aliis Franciscum illius fratrem patruelem

34 præfecit. Et anno † sequenti primum Indiæ Proregem constituit Franciscum Almeidam, sub quo, & prædicto Alphonso, qui posteà Almeidæ in officio successit, & ob egregia, quæ patrauit, facinora, Magni cognomen consecutus est, insignes victorias Lusitani terra & mari in illis regionibus reportarunt; & fusis Calecutanis, & Cambaïæ Rege, vectigali Lusitano reddito, Goa

35 † vrbs capta est, iam destinata Imperij Lusitani-

36 ci in Oriente sedes, insuláque † sancti Laurentij reperta, cuius ambitus trecentas & amplius leucas complectitur.

37 Et tandem anno 1511. † Malacam vrbem expugnarunt, Regni Malacensis Emporium; circa cuius oras complures insulæ iacent, & inter

38 eas † Sumatra, quæ omnium totius Orientis maxima est, & à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ambitum 700. leucarum obtinet. Positáque est sub Æquinoctiali circulo, ac sub Torrida Zona, & eam antiquorum Trapobanam fuisse, plures grauissimi auctores consentiunt, licèt alij non minoris eruditionis Auream Chersonesum esse putent; & ob id antiquis ceu peninsulam creditam, vt constabit ex Plin. *lib.6.cap.22.* Æliano *lib. 15. histor. cap. 17.* D. Isidor. *lib. 14. Etymolog. cap.6.* Ptolem. *lib.7.* Vartomano, Ramusio, Odoardo, Barbosa, & aliis, quos refert Maiolus *in diebus Canicul.colloq.14.pag.342.* Et ei magnam Britanniam cedere fatetur Forcatulus *lib.7.de Gallor. Imperio.*

39 In † sinu quoque Bengalico, qui Ptolemæo est Angaricus, alia insula præstans inuenta fuit, quæ vocatur Zeilan, & incolis Arabibus, Tenarisim, quam Andreas Corsalus Ptolemæi Trapobanam fuisse existimat; cui subscribunt Ioann. Barros, Maffæius, Gaspar Barrerius, Laurent. Anania, Blasius Viegas, Ortelius, & alij, quos refert, & sequitur Maluenda *de Antichristo, lib.3. cap. 23. & de Paradiso, cap. 10.* Mercator verò, & Maginus Ptolemæi Naningerim esse putant; cuius ambitus ad 240. leucas extenditur: & licèt sub Torrida Zona consistat, cœlo nihilominus temperatissimo, aëre saluberrimo, & perpetuò virescenti, & multis aliis diuitiis, & commodis

40 fruitur: adeò † vt istic Paradisum terrestrem olim fuisse multi Auctores scribant, quos latè refert Maluenda *dict. cap.10. & d. cap.23.* & vltra eos Laurentius Surius *ann. Domini 1565.* & Maiolus *vbi suprà pag.341.*

41 Anno deinceps 1512. iidem inuictissimi Lusitani ad † Molucas insulas penetrarunt; quarum licèt nulla ambitum sex leucarum excedat, celebres tamen sunt ob ingentem aromatum copiam, præsertim Gariophyllorum, quam toti orbi sub-

42 ministrant. Postmodum anno 1515. † ad extremos vsque Sinas nauigationem inierunt, & cum illis commercia exercere cœperunt, cuius vastissimæ regionis descriptionem, vbertatem, diuitias, incolarum mores, & tributa, quæ Regi præstantur, quæ milliones sex & triginta quotannis excedere dicuntur, latissimè prosequuntur Auctores, quos *infrà* referemus.

43 Et hoc etiam anno insignis illa legatio contigit, † missa à Dauide Abyssinorum Æthiopum Rege, & Helena eius auia ad Romanum Pontificem, & ad Emanuëlem Lusitaniæ Regem cum Sacrosanctæ Crucis fragmento. Hic enim erat Imperator ille, quem Ioannes, vt diximus anno 1486. conuenire studuerat, quem Petreius tandem inuenit, licèt non in India, neque sub nomine Presbyteri Ioannis, vt tunc omnes opinaban-

44 tur: † sed in superiori, siue interiori Æthiopiæ Africanæ parte: quam quod esset vastis, horridísque desertis, & feris & serpentibus infensis intercepta, vix antiqui Cosmographi cognouerunt, vt ex Herodot. *lib.2.* Strabone *lib.17.* Plin. *lib. 6. cap. 29.* Lucan. *lib. 9.* Pharsal. & Thom. Bocio *lib. 15. de signis Eccles. Dei, cap.18.* planè constare potest, & ex Abraham Ortelio *in Theatr. tab. 108.* Magino *in tab. Africæ 23. pag. 195. & seqq.* Vt sic appareat, huius quoque amplissimi Imperij notitiam eisdem ferè Lusitanis deberi; qui institutum prosequentes, anno 1542.

45 † Iaponiam Insulam detexerunt, quæ Marco Paulo, Zipangri, dicitur, & olim Chrise vocabatur; & omnes alias Orbis insulas magnitudine superat, vt post Surium *in Commentar. anno 1552.* concludit Maiol. *dict.colloq.14.pag.342.* Denique Borneum, Lequios, Philippinas, & vtramque Iauam peruestigarunt, quam Iulius Cæsar Scaliger, omnium rerum facili, vberéque prouentu, Compendium Orbis appellat.

46 Neque † in India tantum, verum etiam in Asia potiores oræ Occidentalis partes occuparunt: & inter eas valdè potens Regnum Ormuzij in confinio Persici Imperij iacens. Quod Armusam Ptolemæi, & Armuciam Plinij esse, quidam existimant. Eiúsque caput est Insula Ormus prope fretum Persici sinus, circa Arabiam Felicem posita, quæ ambitum continet nouem milliarium, & vrbem eiusdem nominis, emporium celeberrimum; & licèt annonæ sterilis sit, & aquarum suauium potu, propterea quòd tota ex sale esse dicitur, vt

vt tradit Marc.Paulus *lib.1.cap.15*.Surius *in comment.anno* 1565. & Maiol. *in diebus Canicul.colloq.*18.*pag.*410. *tom.*1. Omnibus tamen maritimis vrbibus situs elegentiâ, & vnionum copiâ præferri solet, adeò vt Arabibus in prouerbium abierit:

Si terrarum orbis, quaqua patet, annulus esset,
Illius Armuzium gemma, decúsque foret.

Huius Rex Saracenus est, qui tributi nomine quindecim ducatorum millia singulis annis Portugallensibus pendet, † qui istic arcem munitissimam,& optimè prouisam collocarunt.

47

Et denique nihil prorsus terræ, ac maris in Orientalibus regionibus reliquerunt, quod solerti curâ, & indefessâ constantiâ non perlustrarent, prout Stephan. Forcat. agnoscit *lib.* 7. *de Gallor. Imperio*, & *Philosoph.* vbi tamen liuorem, quem Hispanis habet, effundens, hæc tam præclara Lusitanorum facinora paupertatis odio gesta esse subiungit.

De quibus sanè, & de peculiari, atque hodierna istorum Orientalium Regnorum, Prouinciarum, & insularum nomenclatura, situ & descriptione, & de diuersis incolarum ritibus, ac moribus, plura adiicere supersedeo: quoniam ea nostri instituti ratio haud quaquam expostulat, † & passim ab aliis tradita, & quâ oportuit, diligentiâ illustrata reperiuntur, vt constabit ex relationibus M. Pauli Veneti, Ludouic. Patricij, aliàs Vartomani, Aloysij Cadamusti, & Iosephi Indi, & ex Cosma Indopleute, Petr.Gillio,Gerard.Mercatore, & aliis pluribus auctoribus antiquis & modernis, qui de Geographia Indiæ scripserunt; quos latè recenset Anton. Posseuin. *in Bibliothec. tom.*2.*pag.*254. & *seq.* & *lib.*16. *sect.* 6. *cap.*24. *pag.* 389. Abraham. Ortelio *in Theatr. magno tab.*93. vbi de China, & *tabula* 94. vbi de India Orientali, & aliis insulis adiacentibus, Ioan. Anton. Magino Patauino *ad tab. Ptolem. part.*4. in descriptione Indiæ Orientalis *tabul.* 32. *ex pagin.* 251. *vsque ad* 269. Haïton. Armenio, qui eisdem temporibus, quibus M. Paul. Venetus vixit, in relationibus Imperij Tartarorum, & reliquorum Orientis, quæ sunt in India, quas mandante Clemente V. Pontifice Maximo scripsit: Ioann. Boëm. *de moribus omn. gent. lib.* 2. *cap.* 8. vbi agit de India, & Indorum, ac Sinarum prodigiosis ritibus, moribúsque viuendi. Ioann. de Barros Lusitano in Asia, qui egregium se Scriptorem nostrâ ætate ostendit, licèt maternâ linguâ suas vulgauerit Decades; quibus quintam nuper addidit Didac. de Courto. Hieron. Osforio Episcop. Sylnens. *in duodecim libris*. quos graui admodum, & eloquenti stylo conscripsit, *de virtute, & gestis Emanuelis Regis Lusitaniæ*, Ioann. Petr. Maffæio è Societate Iesu *in sexdecim libris historiarum Indicarum*, qui merito poterunt cum Tito Liuio contendere, Damiano Goës *in lib.* satis etiam eleganti *de rebus Lusitanorum in India gestis*, Anton. Galuano, Ferdin. Lopez, Castañeda, Gaspar. Barrerio, Odoard. Barbosa, Fernard. de Escalante, *in suis Indic. histor.* Petr. Damariz *Dialog.* 4. *de varia histor.* Garcia de Horta, & Garcia de Resende, *in Chronic. Regis Ioann. II.* Francisc. de Andrada *in Chronic. Regis Ioann. III.* Alphons. de Alburquerque, cognomento Magnus *in suis Commentariis*, quos, vt Cæsar alter, districto ense parauit, & docto calamo exarauit, prout & fecit insignis ille earumdem Indiarum Prorex D.Ioann. de Castro. Plurima etiam elegantissimis carminibus, Lusitano sermone cecinerunt Ludouic. Camoës, & Hieron. de Corte Real, quos non iniuria Virgilio, & Horatio pares esse, quis dixerit. † Ipse quoque Rex Emanuel, cuius virtute tot, ac tales expeditiones in India factæ comperiuntur, luculentam earum historiam scripsit, vt testatur Zamalloa *lib.* 1. *cap.* 3. & ex eo refert Fr.Ioan.de la Puente *in conuenien.vtriusque Monarch.lib.*1. *cap.*2. §.1.

48

49

Extant etiam de eodem argumento Italico sermone nauigationes Ramusij, & relationes satis vberes Ioan. Boteri 2.*part.lib.*2. *per totum*, & 3. *part. lib.*2. Vbi specialiter recenset regna & prouincias, quas Lusitani in Africa, Æthiopia, Asia, & India Vlteriori, & Citeriori perlustrarunt, & occuparunt, & progressum, ac statum, quem hodie in illis Christiana fides accepit: quod linguâ Gallicâ copiosius, & vberius exposuit Petrus Iarricius è Societate Iesu *in suo Thesaur. rerum Indicar.* quem nunc in Latinum sermonem transtulit M. Mathias Martinez; & Hispana, siue Castellana Oratione eandem generalem Indiarum Orientalium historiam prosecuti sunt P. Ludouic. Guzman, & Ribadeneira ex eadem Societate, & melius cæteris Fr. Anton. de San Roman Monachus Benedictinus *in quatuor libris*, quos *de eâdem historia* conscripsit, omnia, quæ ante ipsum ab aliis dicta fuerant, pulchro ordine & stylo contexens.

Audio etiam Germanorum Bibliopolarum curâ plurimos auctores, qui de his Indiis Orientalibus agunt, congestos fuisse, & in decem volumina dispertitos, quæ tamen nec dum ad meas manus peruenêre. Peruenit autem Nicol. Trigaultius Societatis Iesu, qui nuper libros quinque edidit de Christiana expeditione apud Sinas, vbi plurima de rebus Sinarum graui & vero sermone pertractat. Et alius liber, qui complectitur peregrinationes Ferdin. Mendez Pinto Lusitani, nunc Castellano sermone donatas à Licent. Francisc. de Herrera,quæ,si veræ sunt, planè apparet Orientalis illius Orbis exiguam adhuc partem perlustratam, præ Regnis & Prouinciis, quas ibi recenset, & necdum à nostris cognitas, esse tradit.

Multa quoque leguntur in epistolis annuis, & missionibus Patrum Societatis Iesu, & in aliorum commentariis, qui de rebus Indiæ Orientalis, Sinarum, Iaponiorum, & similium, & de propagatione Fidei Catholicæ apud illos scribunt, præcipuè Francisc. Bencius *in insigni poëmate quinque Martyrum*, Fr.Gaspar de la Cruz, Fr.Ioan.Gonçal.de Mendos. *in suo itinerario*, & *in Histor. de la China*, Fr.Hieron. Romanus *in lib. de Republica Orientali*, & *Sinarum*, Fr. Alphonsus Fernandez Dominicanus *in histor.Eccles. nostrorum temporum, lib.*2.*per totum*, Fr.Iaime Rebullosa *in eadem hist. lib.*2. Fr. Marcell. de Ribadeneira *in histor. Sinarum*, *Tartar. Cauchinchinæ*, *Malaciæ*, *Sian*, *Camboxæ*, & *Iaponij*, Anton. Posseuinus *in Biblioth.tom.*1. *lib.*9.*cap.*26.*pag.*404. & *seq.* vbi aliqua adducit de Sinensium historia, & quomodo iuuandi sunt, vt ad Fidem Catholicam conuertantur. Et plurima quidem satis notanda, & admiranda recenset liber, qui continet vitam & gesta Illustriss. & Reuerendiss. Antistitis D. Fr. Alexij de Meneses Archiepiscopi de Goa, & postmodum Bracharensis; & alter quem nuper de rebus Sinarum vulgauit, & in Epitomen redegit dictus Licent.Francisc.de Herrera.

Et

Et qui velit plura de Æthiopia Orientali, & rebus Abyssinorum, † & Imperio Presbyteri (vt vocant) Ioannis, videat commentaria Franc. Aluares, qui apud eos legatione functus, quæ diligenter obseruauit, non indiligenter scripsit; Damianum Goës *in libello de fide, religione, moribúsque Æthiopum Abyssinorum*, vbi apponit tenorem legationis & epistolarum, quas *suprà* diximus, Dauidem illius Imperij Dynastam ad Romanum Pontificem, & Regem Lusitaniæ misisse; & post eum Ioan. Bermudez, Petr. de Mesquita, & Hieron. Cherubin *in historia & relationibus Æthiopiæ*; & nouissimum Fr. Ioan. de los Sanctos Dominicanum *in quatuor libris*, quos *de varia historia eiusdem Indiæ Orientalis*, Lusitano sermone edidit, in quibus multa satis admiranda recenset;& P. Nicolaus Godignus Societatis IESV *in tribus libris*, quos in lucem emisit *de rebus Abyssinorum, déque Æthiopiæ Patriarchis*: Ioan. Nonio Barreto, & Andrea Ouiedo, Sabellic. *Ænead.* 10. *lib.* 8. Othofrisingens. *lib.* 7. *cap.* 73. Vincent. Belloüacens. *lib.* 31. *Specul. cap.* 9. Abraham Ortel. *in Theatr. Magn. tab.* 108. & Maluenda *lib.* 3. *de Antichristo cap.* 8.

Sunt quoque obuia apud varios Historicos & Chronographos eiusdem Indiæ Orientalis, & Lusitanicæ virtutis in ea detegenda, & subigenda præconia, vt præter Thom. Bocium, & Paul. Iouium *suprà num.* 5. relatos, constare poterit ex Genebrardo *lib.* 4. *Chronog. an.* 1492. Surio *in Comment. ab an.* 1500. Zurita *lib.* 3. *Annal. c.* 4. Sabellico *d. lib.* 8. Guicciard. *lib.* 17. *hist.* Tarcoñata 3. *part. histor. mundi, lib.* 7. *fol.* 335. *& seq.* Vbi etiam agit de rebus Sinarum, & Iaponiorum: Theatrum vitæ humanæ *vol.* 20. *lib.* 2. *pag.* 3653. Maluenda *dict. lib.* 3. *cap.* 7. *& de Paradiso cap.* 42. 44. 45. *&* 46. & plenius *cap.* 52. Pineda *de rebus Salomon. lib.* 4. *cap.* 16. *pag.* 217. *& in Commentar. in Iob, cap.* 28. Illescas *in Histor. Pontif.* 2. *part. lib.* 6. *cap.* 22. vbi etiam apponit historiam Petri Iannis, & Abyssinorum, P. Gordono *in Chronogr.* 1. *tom. cap.* 10. *pag.* 165. *& in* 2. *tom. pag.* 442. *cum multis sequentibus*: Opmeero *in opere Chronograph pag.* 423. *&* 437. Mariana *in histor. Hispan.* 2. *tom. lib.* 25. *c.* 11. *& seqq.* Didac. de Valdes *de dignit. Reg. Hispan. cap.* 12. *num.* 7. Simon. Maiol. *in diebus Canicular. colloq.* 14. *de insulis*: Rutil. Benzon. *de anno Iubil. lib.* 1. *cap.* 10. Alan. Cop. *Dialog* 6. *cap.* 36. *pag.* 951. *& seq.* Fr. Thom. à Iesu *de proc. omn gen. salute lib.* 7. *p.* 1. *cap.* 7. *& seq.* Vbi non solùm agit de India Orientali, sed etiam de natione, erroribus, ac ritibus Abyssinorum, & methodo illos iuuandi: D. Franc. Mosquera de Barnueuo *in sua Numantina c.* 10. *fol.* 73. *&* 74. Et passim ex nouissimo Seraphino Freitas *in d. lib. de iusto Imper. Asiatico.*

Ex hac † autem tot, tantorúmque Regnorum & Prouinciarum communicatione, & acquisitione, mirum est, quantum gloriæ & potentiæ accesserit inclytis Lusitaniæ Regibus, vt passim prædicti Auctores obseruant. Etenim totius Orientis opes, & immanes mercium copias, incredibilémque aromatum, & aliarum pretiosissimarum rerum opulentiam, & negotiationem in se transtulerunt; vt bene aduertit Ludouic. Vartom. *lib.* 5. *c.* 11. *& seq.* Guicciardinus *lib.* 17. *histor.* Theatr. vitæ humanæ *vol.* 20. *lib.* 2. *pag.* 3653. & Fr. Anton. de San-Roman *lib.* 1. *hist. Oriental. cap.* 6. *in fin. & c.* 9. *pag.* 49. Thom. Bocius, & Paul. Iouius *in locis suprà citatis*, quæ iam ab antiquis † temporibus ingenti quæstu, per omnes Orbis partes comportari solebant, vt constat ex Plinio *lib.* 6. *cap.* 20. vbi celebrat emporia Indica, & *cap.* 23. vbi ait: Romæ Indiæ merces centuplicato venisse, & in illam, & Seres, aliásque adiacentes peninsulas, minima computatione singulis annis millies S H. hoc est duos milliones & semis à Romano Imperio commercij gratiâ asportari solere; & latè prosequuntur, plurima † satis admiranda de earundem Orientalium regionum diuitiis, & fertilitate tradentes, alij Auctores, quos *sup. cap.* 2. *num.* 3. recensui; Aloisius Cadamustus *in sua nauigat. cap.* 37. Maiol *in dieb. Canicul. colloq.* 17. *pag.* 391. *& colloq.* 23. *pag.* 511. *&* 512. Pineda *de reb. gest. Salomon. lib.* 4. *c.* 16. *&* 17. Gregor. Lopez Madera *de excellent. Hispan. cap.* 8. *fol.* 63. & Maluenda omnino videndus *lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 12. *pag.* 134. *& cap.* 22. *pag.* 160. vbi inter alia notat hanc Indiam ab Isaïa *cap.* 18. *versic.* 1. ex versione Kimchij, metaphoricè appellatam fuisse obumbrantem aliis, quod suis mercibus totum fermè orbem compleat, & obumbret; & mirabiles narrationes adducit de eximiis diuitiis, monilibus, & cultu Regis Calecuth, & Pegu.

Vnde factum † est, vt ipsi Lusitaniæ Reges hoc Dei donum venerantes & æstimantes, illud antiquis Regni sui titulis adiecerint: Nam, Ioannes II. se Guineæ Dominum appellauit, vt ait Petr. Dam. *in Dial.* 4. *de var. hist. c.* 7. *fol.* 192. & Aloys. Cadamustus *vbi suprà cap.* 63. Et posteà Rex Emanuël cùm ex reditu Vasci Gamæ nauigationem Indiæ non detectam tantùm, verùm & fundatam cognouisset, his titulis vti cœpit: *Emanuël Dei gratiâ Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra & vltra mare in Africa, Dominus Guineæ, & conquisitæ nauigationis, ac commercij Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ.* Globúmque † sphæricum suis insignibus addidit, quasi primus eius peruestigator extiterit. Et eisdem titulis, & Insignibus deinceps eius in regno successores vsi sunt, vt tradit Frat. Ant. de S. Roman. *d. lib.* 1. *c.* 10. *in fin. pag.* 54. quos splendidissimos esse, & à Deo gloriosè concessos, meritò testatur Ioan. de Barros *decad.* 1. *lib.* 6. *c.* 1. & Alan. Copus *Dial.* 6. *cap.* 36. *pag.* 951. & P. Rebellius *de obligat. iustit. lib.* 13. *quæst.* 23. *sect.* 3. & Seraph. Freitas *d. tract. de Imper. Asiatico cap.* 8. *& cap.* 14. *num.* 33. *& seqq.* ob † id, quod Reges ipsi non tam propria commoda, & temporalium Regnorum augmentũ, quàm ipsius Dei laudem, & Catholicæ Fidei propagationem semper in votis habuerint; de quo plurima tradunt Auctores *suprà* citati, præcipuè Boter. & Fr. Alphons. Fernandez, Maluenda *dict. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 7. *in fin. pag.* 123. Didac. Valdesius *de dignit. Reg. Hispan. cap.* 19. *num.* 54. *& seqq.* † Nulla quippe classis instructa, nulláue expeditio inita fuit, in qua non primum locum Euangelicæ prædicationis cura obtineret, & ministrorum electio ex Dominicano, Francisc. Augustiniano, & Iesuitarum Ordinibus, & aliis probatæ vitæ Presbyteris, per quos dignè res tanta tractari posset. Quod meritò laudibus extollit Thomas Bocius *libro* 4. *de sign. Eccles. Dei, cap.* 2. *pag.* 129. *&* 130. vbi connumerat viros religiosos, qui maximè in hoc munere profecerunt.

Et inter eos † præcipuam laudem omnium consensu B. Francisco Xauerio Societatis IESV deberi ait: Is enim postulante Ioanne Lusitaniæ Rege à Paulo III. Pontifice maximo ad id muneris

designatus cum potestate Legati à Latere, Vlyssipone soluens anno 1541. cunctas oras, quas Oceanus ab Indico mari vsque ad extremos Sinas circumfluit, & sic dimidium ambitum totius Orbis, Euangelij prædicatione illustrauit. Et præsertim Insulam Iaponij, in qua altissima religionis fundamenta iecit anno 1549. linguarum, & prophetiæ donis ab Spiritu sancto donatus, quibus plusquam trecenta hominum millia ab impiis ritibus ad Christianum cultum perduxit, obiitque anno 1552. Indicæ peregrinationis vndecimo, in insula Santiano, Sinis adiacente, multis miraculis in vita, & post mortem conspicuus, corporéque & vestibus eius integris, & suauiter olentibus post plures menses ab humatione repertis, prout hodie etiam in vrbe Goa maiori miraculo reperitur, ad quam ex Malaca translatum fuit; vbi tanquam verus, & nouus Indiæ Apostolus veneratur, & eodem ferè in honore apud Indos habetur, quo apud Italos D. Franciscus de Assisio. Et hoc ipso, quo hæc scribimus anno 1622. sub die 12. mensis Martij à Sanctissimo D. N. Gregorio XV. Roman. Ecclesiæ Pontif. Opt. Max. summâ totius Orbis alacritate & consensione inter Diuos relatus est, piis ac gloriosis, & admirandis eius gestis, atque virtutibus id suo veluti iure iustissimè postulantibus De quibus qui velit plura, legat Maffæium, Hect. Turselinum, & Ioan. Lucenam, qui eius vitam lucidissimis commentariis prosecuti sunt, & omnes fermè Auctores, quos *suprà* citauimus, & præcipuè Boterum, & San-Roman, & Fr. Alphons. Ferdinand. *lib. 2. de histor. Eccles. nostr. temp. ex cap. 34. vsque ad 39.* Alan. Cop. *Dialog. 3. cap. 29. pag. 443. & seqq.* Pet. Damariz *dict. Dialog. 4. fol. 327. 332. & 335.* eundem Bocium *lib. 6. cap. 3. pag. 220. & lib. 12. cap. 21. pag. 547.* vbi eius vitam cœlestem fuisse affirmat; Rutil. Benzan. *de anno Iubil. lib. 1. cap. 9. pag. 48.* Theatr. vitæ humanæ *lib. 3. volum. 27. pag. 4095.* Vbi tradit ordinem, quem summus hic vir in conuertendis & catechizandis Indis obseruabat: Frat. Thom. à IESV *de proc. omn. gent. salu. lib. 2. part. 1. cap. 5.* P. Gualter. *in Chronograph. pag. 739.* & Pat. Gordonus *ex anno 1541. vsque ad 1552.* Iarricium *in Thesaur. rerum Indicarum lib. 1. cap. 6. & seqq.* & nouissimum Ferdinand. Mendez Pinto *in suis peregrinat. ex c. 203. vsque ad 218.* & Mendozam *lib. 1. Reg. cap. 2. pag. 675.* Freitas *de Imper. Asiat. c. 18.*

59 Beatissimus † quoque vir Ignatius à Loyola, qui eiusdem Societatis IESV primus Fundator, & Præpositus extitit, & propter eximium religionis zelum, vitæ & instituti miracula, eadem die, quâ Beatus Xauerius inter Sanctos referri meruit, hanc Indiæ Orientalis conuersionem pro virili sua ardentissimè procurauit: Nam, vt ait Maffæius *lib. 16. histor. Indic. pag. 389.* non solùm opi diuinæ implorandæ assiduis per se, pérque socios votis & supplicationibus excubabat, sed ministros in tam arduam expeditionem, tamque laboriosum, atque longinquum iter alacriter offerebat: & etiam fessa iam ætate, viribúsque, suum ipse nomen & operam Summo Pontifici sponte detulerat: cúmque eius ætati & valetudini, maximis prætereà occupationibus parceretur, accuratâ meditatione ad Claudium Æthiopiæ Imperatorem, & Abyssinorum Regem, eius Dauidis filium, cuius *suprà* mentionem fecimus, grauissimas & piissimas litteras scripsit, quibus Patriarcham, & duodecim socios commendauit, quos ad eum Apostolicâ auctoritate mittebat, & simul missionis causas exposuit, & Primatum, ac vnitatem Romanæ Ecclesiæ luculenter adstruxit, Regémque, vt ad illam rediret, permouit. Quarum litterarum tenorem hic libens insererem, nisi Latino sermone legi possent apud Maffæium *dict. lib. 16. ex pag. 389. vsque ad 394.* & Hispano apud Fr. Anton. de San-Roman, *lib. 4. histor. Orient. c. 26. ex pag. 767. ad 773.* vbi etiam titulos addit, quibus ille vtitur Imperator.

Cum autem hic zelus disseminandæ, & propagandæ fidei in omnibus Portugalliæ Regibus enituerit, maximus tamen fuisse conspicitur in† Emanuele, vt multa, quæ circa hoc dixit, gessit, & sanxit, apertè demonstrant, de quibus passim prædicti Auctores mentionem fecerunt: Sed inter alia dignissima scitu est pia illa & deuota legatio, quam anno 1523. ad Leonem X. Pontif. Maxim. cum elegantissimis litteris misit, quibus de regionibus in India detectis, Goa, Ormutio, Malaca, & aliis vrbibus à suis Ducibus subiugatis, & à Mauris ereptis, illum certiorem effecit, & obedientiam tantarum Prouinciarum nomine, Sanctæ Apostolicæ sedi humiliter promisit. Pretiosis simul donis oblatis, rarísque, & exquisitis frugibus, aromatibus, & animalibus ab eadem India adductis, cuius opum primitias religionis causâ libandas existimauit. Quæ omnia Romæ, & nouitatis, & pietatis ergò magnæ lætitiæ, & admirationi fuerunt: præsertim cum Rex in prædictis litteris enuntiaret, inter bellicos illos successus, diuino suffragante Numine, per vniuersam Indiam plurimos Spiritus sancti gratiâ, ignéque afflatos, depositis gentilitiis erroribus, indies ad nostram Religionem conuersos, veram Dei Fidem agnouisse, & ob id summas ei gratias meritò referendas, quòd tam procul à nostro Orbe, in tam remotis regionibus Lusitanorum operâ sedulò suam veram Fidem, cultúmque celebrari, publicari, ac propagari dignatus esset; sperandúmque fore, extremas Orientis oras, quò & sacras Apostolorum voces intonuisse, compertum est, Occidentalibus propediem iungendas, & ad Dei veri cultum, ipsius suffragante Numine traducendas, Sanctæ Sedi Apostolicæ, Christiani gregis more, debitum obsequium, & obedientiam oblaturas. 60

Cuius Epistolæ, & legationis meminerunt Dam. Goës, & Hieron. Osor. *lib. 3. de reb. gest. Eman.* Paul. Iou. *lib. 18. hist. cap. 8.* Maffæius *lib. 5. histor. Ind. pag. 123.* Petr. Damariz *Dialog. 4. de var. hist. cap. 19. pag. 301.* Alphons. de Alburquerque *in suis Comment. 3. part. cap. 31.* vbi refert elegantem orationem, quam Camillus Portius tunc temporis coram eodem Pontifice habuit, expugnationem vrbis Malacæ, & alia Lusitanorum in India præclara gesta commemorando: Illescas *in histor. Pontif. 2. p. lib. 6. cap. 22.* Fr. Anton. de San-Roman *lib. 2. hist. Orient. cap. 6. pag. 228.* Petrus Opmeerus *in opere Chronogr. pag. 449.* & epistolæ verba ad litteram inueniuntur *in relationibus Noui Orbis pag. 184.*

Extat quoque aliud non minus nobile monimentum huius curæ & pietatis, quam Lusitaniæ Reges circa Indorum Orientalium conuersionem adhibuerunt, in Epistola illa, † quam Ioannes 61 Rex Emanuelis filius, huius nominis tertius, ad Ioannem Castrium eius in eadem India Vicarium, siue Proregem scripsit; vbi postquam ei seriis, ac grauibus præceptis plurima iniunxit, quæ

quæ ad Indorum idololatriam tollendam, Fidẽ promouendam, templa ædificãda, & Lusitanorum militum, ac mercatorum excessus cohibendos, pertinebant, tandem concludit: *Quod quidem in ista mea ditione mihi primum omnium & maximũ est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio. Atque vi omni ex parte integri, incoluméfque seruentur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transierint: & citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio quam lenissimè populos rationibus, ac disputationibus edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel peruersum, vel impium sit cultum vni debitum Deo, simulachris, lapidibúsque ab homine tribui.* Cuius epistolæ verba leguntur apud Maffæium *d.lib.* 12. *pag.* 300. & ab eo sumpsit Fr. Thom. à IESV *lib.* 2. *de proc.omn.gen.salu.* 1. *p.cap.* 8. *pag.* 56. Lucena *in vita S. Xauerij lib.* 2. *cap.* 22. & nouissimè Seraph. Freitas *de iusto Imper. Asiatico, cap.* 18. *n.* 5. & Hispano sermone traduxit Fr. Anton. de San-Roman *lib.* 3. *de hist. Orient. cap.* 29. *pag.* 589. qui 55 se eam † originalem reperisse tradit inter schedas, quas D. Ferd. Aluar. de Cast. Proregis Ioannis nepos, vt reliquias tanti aui seruabat.

Sed finiemus tandem hoc Caput, si ei pro coronide elegantissima quædam carmina subiecerimus, quæ Lusitanorum in his expeditionibus virtutem & gloriam, in quadam Tragicomœdia Vlyssiponæ recitata, anno 1619. coram potentissimo Rege nostro Philippo III. (immaturo heu fato nobis erepto) sic verè & luculenter sub deuictarum nationum præconiis extollunt.

CHORVS TRIVMPHALIS.

Aurum ceu calidis fulget in ignibus,
Lucent vt gelidis sydera noctibus,
Ortu dum rutilo nubila dissipant:
Virtus Herculeis pressa laboribus,
Fulget sydereis æmula sedibus,
Robur Lysiacum trans maris æquora,
Insanæ Thetidos turgida belluis,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Frustra marmoreis mœnibus vndique
Circunstat pelagus gressibus inuium,
Ne tellus pateat dissociabilis
Mortali, superat marmora Lysius,
Neptuni rabidi dentibus inserens
Frænum: syderea tentat iter via,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Naturæ validis claustra repagulis
Cedunt Lysiadis diruta fortibus.
Quid bello valeant brachia lugubri,
Expertus didicit Persa leonibus,
Cùm sentit grauidas littoris ostia
Naues, Ormusij mœnibus vltimam
Cladem pollicitas, colla iubentibus
Ni ciues domino subdita Lysio,
Dedant, & properet victor in ardua,
Mortalem renuens, quærat Olympicum
Laude triumphum.

Romanis valuit Persa cohortibus
Deiectis acie, non semel vrbium,
E muris spolium tendere Martium,
Deuictas Aquilas. Lysiacum tamen
Aspectat pauidus signa, patentibus
Vasis Ormusij mœnia diuidit,
Ac tandem validis Persia viribus
Succumbens, meritum syderibus locat,
Mortalémque negans, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Quibus carminibus alia addere licet, quæ nouissimè ex Georg. Bucanano, & Iulio Scaligero adducit Seraph. Freitas *vbi suprà, cap.* 5. *num. fin.*

CAPVT IV.

De Occidentalibus, & Meridionalibus Noui huius (vt vocant) Orbis regionibus, & cur India, & America dictæ?

SVMMARIVM.

1 *Indiæ Occidentales cur ita dictæ?*
2 *Indi, qui hodie dicuntur Occidentales, qualiter olim appellarentur.*
3 *India Occidentalis, secundum Ortelium, potiùs debuit dici Amazonia, vel Orelania.*
4 *Indias Occidentales vocauit Columbus prouincias à se repertas, vt earum diuitias significaret.*
5 *Americæ nomen falsò impositum fuit Orbi Nouo à Columbo reperto.*
6 *Americus Vespùtius quis, & qua arte sibi Noui Orbis detectionem adrogauerit?*
7 *Christophorus Columbus, vt insulas, sic etiam continentem Noui Orbis primus aperuit.*
8 *Americi fraus, & impostura à Columbo coram Regio Senatu conuincitur.*
9 *Alphonsus Oxeda magis quam Americus Noui Orbis inuentor dici debuisset.*
10 *Americi fraudem plures auctores aperuerunt.*
11 *Veritas, etsi aliquando obscuretur, tandem tamen emergit.*
12 *Americus ob rei nauticæ peritiam à Regibus Castellæ, & Lusitaniæ inuitatur.*
13 *Indias Occidentales aliqui Atlanticam vocant.*
14 *Atlantica insula, quæ? & Platonis de ea narratio mirabilis.*
15 *Platonis narrationem de insula Atlantica multi veram esse opinantur.*
16 *Insulas, & terræ tractus plures mare submergere solet, & alias etiam detegere.*
17 *Hispania ab Africa, & Sicilia ab Italia maris interruptione separatæ.*
18 *Ouidij elegans locus de insulis mari submersis,*
19 *Rhodos, & Delos insulæ repente è marinis fluctibus emerserunt.*
20 *Ægypti Regio olim occupabatur mari Mediterraneo, & qualiter detecta.*
21 *Peruani Regni planities, vulgò* los llanos del Perù, *olim erant mare.*
22 *Pharon insula qualiter à mari relicta.*
23 *Syrtes Libyæ quid sint, & vnde procedant? cum Lucano.*
24 Lex Relegatorum 7. §. est quoddam, ff. de interdict. & relegat. *illustratur, & emendatur.*

25 *Ouasis*

25 *Ouasis, siue Oasis insula quæ? & pœna deportationis in eam.*
26 *Oceanus Atlanticus multis sæculis innauigabilis indicatus fuit.*
27 *Mare gramineum reperit Columbus in prima nauigatione, & an id manserit ex reliquiis Atlanticæ?*
28 *Atlanticæ appellatio non benè conuenit Orbi Nouo.*
29 *Atlanticæ insulæ narratio Platonis fabulosa esse probatur.*
30 *Insulæ plures hodie reperiuntur in mari Atlantico.*
31 *Insulæ plures diluuij tempore enatæ, & immutatæ; posteà verò rarò.*
32 §.Insula, inst.de rerum diuis. *exornatur.*
33 *Mare gramineum, & virens sæpè reperitur.*
34 *Oceanus Atlanticus cur ita appelletur?*
35 *Atlanticus mons & Atlantidis insula vbi, & vnde dicantur?*
36 *Atlas Rex Africæ antiquissimus, & fabulæ de eo.*
37 *Galli voluerunt Orbem Nouum appellare Franciam Antarcticam.*
38 *Famæ in templo non dedicantur improba monumenta.*
39 *Orbem Nouum aliqui appellant Terram Sanctæ Crucis.*
40 *Brasiliæ Prouincia appellatur Sanctæ Crucis, & quare? Et quam iniustè hoc nomen vulgus pro Brasilia mutauerit.*
41 *Indiæ Occidentales vocantur ab aliquibus, Orbis Carolinus, & quare?*
42 *Prouinciæ nouiter repertæ, aut subactæ, à Duce, aut exploratore nomen sumere solent.*
43 *Carolus V. Imper. symbolum Columnarum Herculis, cum inscriptione,* Plus vltra, *cur assumpserit?*
44 *Alexander Magnus plorabat, audiens plures mundos esse, quod ne vnum quidem subegisset.*
45 *Auctor pictæ poësis qualiter exponat symbolum Caroli V.* Plus vltra.
46 *Franciscus I. Galliæ Rex quid adiecerit symbolo Caroli V.* Plus vltra.
47 *Gloria eximia sæpius fortunæ, quam virtutis est beneficium.*
48 *Caroli V. virtus, & religio, eius fortunam prosperam fecerunt.*
49 *Caroli V. epitaphia.*
50 *Caroli V. laudes, & egregia facinora remissiuè.*
51 *Orbis Nouus à multis vocantur Indiæ Occidentales, & quare?*
52 *America dicitur quarta pars Orbis, & est maior tribus aliis anteà detectis.*
53 *Europa nihil esse videtur comparatione habita ad Indias Occidentales.*
54 *Orbem terrarum qualiter diuidat Gerar. Mercator post Americæ detectionem.*
55 *Orbis vniuersus quot gradus, & leucas contineat, & quot Orbis Nouus Indiarum Occidentalium.*
56 *Iacobi Pontani scrupulus ineptus reiicitur.*
57 *Scandinauia Germaniæ insula, quia magna erat, vocabatur ab antiquis alter Orbis, & etiam Trapobana.*
58 *Americæ, & Indiarum Occidentalium appellatione auctor vtetur, quamuis impropria sit.*
59 *Verbo vtendum vt nummo cui publica forma sit.*
60 *Verborum proprietati derogat vsus communis loquendi.*

VIDIMVS quæ, quota, & qualis Orbis terrarum pars propriè sub Indiarum nomine veniat, & quantum in illis inquirendis & conquirendis Lusitani profecerint: nunc autem ad institutum nostrum magis accedentes, videamus oportet, cur idem nomen his etiam prouinciis inditum fuerit, quæ ad Occidentem & Meridiem vergunt, & quando ac qualiter à Catholicis Hispaniarum Regibus inquiri, ac detegi cœperint?

Et planè † quod ad nomen pertinet, valdè mihi [1] probatur opinio doctissimi & elegantissimi Pat. Iosephi Acostæ *lib.1.de natura Noui Orbis, c.14. pag.36.* & *in proœm. ad libros de procuranda Indorum salute*, dum tradit, ob id Indias appellatas fuisse, quòd apud veteres India diceretur remotissima illa regio Orientalis, quæ fines Orbis terrarum claudere putabatur, vt *suprà cap. 1.* retulimus; ex quorum imitatione nostri nomen ad nouas à se inuentas regiones & gentes impropriè deriuarunt; quæ etiam, vt plurimum, Occidentis extrema claudebant & occupabant, quamquam † initio non Indi, sed Insulani, aut Antiliani hi [2] Occidentales Barbari vocarentur.

Quam sententiam repetit idem P. Acosta *in sua historia naturali, & morali Indiarum*, Hispanâ linguâ conscripta, *lib. 1. cap. 14.* & sequitur Thom. Porcacchus *in insulario lib. 3. pag. 162.* Anton. Posseuin. *in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 15. pag. 368.* Camillus Borellus *in tract. de præstantia Reg. Cathol. cap. 46. num. 217.* Fr. Greg. Garc. Dominicanus *in tract. de Indorum origine lib. 1. cap. 3. §. 5.* D. Sebastian. Couar. *in Thesaur. ling. Castel. verb. India:* P. Gaspar. Sanct. *in Comment. in Isaiam cap. 2. num. 19. pag. 36.* vbi neminem ex prædictis referens, ait: *India à nobis communiter vocatur quæcumque regio anteà incognita, longéque dissita; quia ex incognitis, longinquisque regionibus ea, quam Indus fluuius perluit, primum explorata est:* Et Abraham Ortelius *in Thesaur. Geograph. verb. Atlantis insula:* qui subiicit falsò & impropriè ab Hispanis has regiones Indias esse appellatas. † Quibus si à flumine primario nomen imponere libuisset, vt in Orientalibus contigit, Amazonias, vel Orelanias potius, quam Indiam indigitassent. Ne hanc tamen cum vera India confunderent, eam Occidentalem aut Hispanicam cognominarunt, cum altera, Orientalis, aut Lusitanica vulgò vocetur, ab orbis plagis, & Regibus nempe, quibus subsunt, ascitis nomenclaturis. [3]

Eandem rationem, aliis reiectis, sequi videntur Ant. Herrera *in hist. general. Indiar. decad. 1. lib. 1. cap. 6. pag. 23.* & Fr. Ioan. Torquem. *in Monarch. Indiana, lib. 1. cap. 7.* nisi quòd ij adiiciunt, † hoc [4] nomen ob id etiam à Columbo confictum, vt magis eius Orbis, quem detexerat, magnitudinem commendaret, & auro, argento, gemmis, & aromatibus aliis Indiis non esse inferiorem ostenderet, quæ iam tunc à Lusitanicis perquirebantur. Cui opinioni assentitur Fr. Ioan. de la Puente *in conuenient. vtriusque Monarchiæ lib. 3. cap. 7. pag. 53.* dum ait, ob id tantùm, quod Americanæ Prouinciæ in remittendis ad Hispaniam thesauris Orientalibus similes sint, Indiarum nomen illis communicatum fuisse.

Sed

Sed quamuis improprium hoc nostrarum Indiarum nomen esse fateamur, aut etiam falsum, vt Ortel. affirmat, † longè tamen improprior, & falsior est alia locutio, quæ apud eundem Ortelium, & reliquos Cosmographos, imò, & apud omnes vbique gentes inualuit, teste Thom. Bozio *de sign. Eccles. Dei, lib.4. cap.3. pag.131. & lib.6. cap.7. vers. Sed ne videamur*: Porcacho *in insulario, lib.3. pag.162.* Ortelio *in Theat. mag. tab.5.* Magino Patauin. *tab. 34. pag. 279.* Petr. Opmeero *in opere Chronograph. pag. 437.* Iacob. Pontano *in prima tertij progymnasmate 18. pag. 315.* Didac. Valdes *de dign. Reg. Hispan. cap.19. num.55.* & aliis communiter, dum has in vniuersum regiones Occidentales, & Australes, Americam vno ore appellare solent, † tracto nimirum nomine ab Americo Vespucio Florentino, qui cum esset Geographiæ, & rei nauticæ peritissimus, & Alphonsi Oxedæ, atque aliorum ducum in prioribus illis huius Noui Orbis nauigationibus, & inuestigationibus socius, se primum in eo terram continentem, quæ ad Pariam incipit, inuenisse iactauit, & id vulgo persuasit, sparsis vbique relationibus, & tabellis Geographicis, quas ipse propriâ manu scitissimè exarabat, & nomine suo his prouinciis, & aliis posteà repertis, imposito. Hoc etenim falso, & per summam fraudem, & calliditatem ab eo confictum fuit. Nam † verius est, vt & priores insulas, sic terram illam, & reliquam continentem, quæ ad Cummanam vsque protenditur, & oras, quæ *del Dragon*, & *de la Sierpe* dicuntur, iam prius à Christoph. Columbo inuentas, & signatas fuisse anno 1497. in tertia nauigatione & expeditione, quam ad has oras Catholicorum Regum Fedinandi & Elizabethæ iussu, & nomine fecit. In quorum † Senatu cum de Americi fraude, & tanti tituli vsurpatione Columbus causam ageret, & eius partes Fisci quoque Aduocatus defenderet, id manifestis & apertis probationibus constitit, testimonium inter alios proferente prædicto Alphonso de Oxeda, cui, † si Columbus deficeret, potius quam Americo hæc gloria tribuenda meritò esset, cum in illo itinere, in quo Vesputius se continentem inuenisse iactauit, Oxeda ipse ducem ageret; & Ioannes de la Cosa classis nauarchum, vti refert, & ex Regiis Archiuiis comprobat Ant. Herrer. *in hist. gen. Ind. Occid. decad.1. lib.4. c.24. & 11. & lib.7. cap.1. pag.224. & decad.4. lib.8. c.12. & in descriptione earundem Indiarum Occid. pag.15.*

10 Et de † eadem fraude, & impropria Americæ appellatione queritur Frat. Thom. Maluend. *lib.3. de Antichrist. cap.16. in princ.* iniustum, & suffuratum hoc vocabulum dicens, cum hæc palma Christophoro Columbo Liguri, & Castellanis deferenda esset; & idem agnoscunt & fatentur Abraham. Ortel. *dict. tab.5.* Opmeerus *d. pag.437.* Carol. Stephan. *in dictionar. verb. America*: Iust. Lips. *de Physiolog. Stoic. lib.2. dissert.19.* doctissimus Bern. Aldrete *de antiq. Hispan. lib.4. cap.17. pag. 567.* Mosquem de Barnueno *in Numantina cap.10. fol.74.* qui totam hanc inuentionem Columbo tribuunt, & ab eo magis quam ab Americo Nouum Orbem, Coloniam, siue Columbaniam, nominari debuisse affirmant: vt sic appareat, detectam satis mundo fuisse huius impostoris audaciam, & veritatem † rerum gestarum erroribus non mutari, *l. illicitas, §. veritas, ff. de officio Præsid.* quin potius tantam semper potentiam habere, vt nullis machinis, aut cuiusquam hominis ingenio, aut arte subuerti possit. Et licèt in causis nullum patronum, aut defensorem obtineat; tamen per se ipsa defendatur, vt pulchrè ait Cicero *in orat. in Vatin.* qui etiam non minus eleganter *in orat. pro Cœlio*, sic inquit: *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contráque fictas omnium insidias, facilè sese per se ipsa defendat.* Quapropter Thrine. *apoph.48.* eam rectè Soli similem facit; qui quemadmodum à nubibus sæpè intercipitur, sed nunquam nubibus suffocatur: ita veritas aliquando laborare potest, extingui verò nunquam. Licèt negari non possit, Americum † quoque plurimum eâ quâ pollebat industriâ in his profectionibus iuuisse, atque ideò à Ferdin. Rege Catholico ad eas inuitatum, & nautarum examini, chartísque nauticis conficiendis præfectum, vt tradit idem Herrera *dict. decad.1. lib.6. cap.16. pag.214. & lib.7. cap.1. pag.224.* Et qualiter etiam ab Emanuël. Lusitaniæ Rege vocatus fuerit, & iussu eius duas alias nauigationes ad Austrum fecerit, & Brasiliam Prouinciam exactissimè explorauerit; ipse idem Americus *in suis relationibus* commemorat, & alia de eo tradunt Theatr. vitæ humanæ *vol.20. lib.2. pag.3654.* Maffæius *lib.2. histor. Ind. pag.37.* & Fr. Ant. de San-Roman *in histor. Ind. Orient. lib.1. c.2. pag.6.*

Cum ergo his regionibus à Columbo detectis Indiarum nomen propriè non conueniat, & multò minus illud Americæ, quod ementitum ostendimus: Sunt alij, † qui putant, melius & proprius totam hanc Orbis partem Atlanticam appellari potuisse, & ita eam appellat Gerardus Mercator, & alij Cosmographi, quos refert & sequitur Ortel. *in dict. Thesauro Geograph. verb. Atlantis insulæ*: Theat. vitæ hum. *vol.5. lib.3. pag.1258.* Patauinus *dict. tab.34. pag.279.* Ioan. Fungerus *in Etymolog. verb. Atlas*: & Opmeerus *in opere Chronographic. pag. 9.* eo argumento moti, quod existiment, † illam verè esse Atlanticam insulam, de cuius ingenti magnitudine, vbertate, & diuitiis nobilem illam, & mirabilem narrationem, iam olim scriptam, reliquit Plato *in Thymæo, siue Critia*, vbi sic Athenienses alloquitur: *Traditur vestra ciuitas restitisse olim innumeris hostium copiis, quæ Atlantico mari profectæ prope iam cunctam Europam, Asiámque obsederunt. Tunc enim erat fretum illud columnarum Herculis nauigabile, habens in ore, & quasi vestibulo eius insulam Lybia simul, & Asia maiorem, per quam ad alias proximas insulas patebat aditus, atque ab illis ad omnem continentem è conspectu iacentem, vero mari vicinam. Pelagus illud verum mare, terra quoque illa verè erat continens. Verùm post hæc ingenti terræmotu, iugíque vnius diei, noctísque illuuione factum est, vt terra dehiscens, omnes illos vestros bellicosos homines absorberet, & Atlantis insula sub vasto gurgite mergeretur. Quapropter innauigabile pelagus illud propter absorptæ insulæ limum relictum fuit.*

Hactenus Plato, plura alia non minus admiranda de eadem insula adiiciens: Cuius † narrationem veram esse, non solùm prædicti auctores, sed alij etiam plures sapientissimi viri sibi persuaserunt, vt constat ex Plinio *lib. 2. cap. 90.* Strab. *lib. 2. Geograph.* Diodor. Siculo *lib. 4.* vbi eam Tritoniam vocat: Plutarch. *in vita Sertorij*: Amian. Marcel. *lib.17.* Tertul. *in Apol. cap.4. & lib. de Pallio, cap.2.* Arnob. *lib.1. aduers. gent.* Proclo Philosopho Platonico apud Marsil. Ficin. *in Commentar.*

Commentar. Thimæi, vbi citat Marcellum quemdam historiæ Æthiopicæ Scriptorem; eandem historiam egregiè confirmantem, Crantore, & Plotino, & nouissimo Ioan. Serran. *in Commentar. ad Platon.* Cœlio Rhodigin. *lib. 17. antiq. lect. cap. 18.* Vgone Blosio *in orat. quodlibet.* Ioan. Becano *in origin. Antuerpiens. lib. 3.* Turnebo *lib. 20. aduersar. cap. 11.* Ludouic. Viues *in not. ad D. August. lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 9.* latè Pamelio *in scholiis ad Tertul. sup. annot.* 528. Thom. Bocio *de sign. Eccles. Dei, lib. 20. cap. 3.* Ludouic. Legionensi Augustinian. *in Commentar. sup. Abdia, cap. vlt. pag. 670.* Petr. Mexia Hispalens. *in Sylua 4. part. cap. 3.* Maluenda *de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149.* Pineda *de rebus Salom. lib. 4. cap. 15. pag. 205.* Iust. Lips. *lib. 1. de Constantia cap. 16. & in Physiolog. Stoïc. lib. 2. dissert. 19.* Fr. Greg. Garc. *de Indor. origin. lib. 4. cap. 8. & seq. ex pag. 351. ad 406. & lib. 1. cap. 3. ex pag. 46.* Basilio Pontio *q. 8. expositiua, cap. 1. pag. 467.* Maiolo *in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 1. pag. 30. & colloq. 14. pag. 337.* Fr. Ioan. de la Puente *in conuenientia vtriusque Monarchiæ lib. 3. c. 21. §. 3. ex pag. 143.* & Ioan. Fungero *in Etymol. Latino-Græco, verb. Atlas, pag. 97.*

Et hanc continentem à Platone indicatam, esse hunc Nouum Orbem à Columbo repertum, & insulas, quas illi vicinas facit, esse Cubam, Hispaniolam, Borriquenam, Xamaïcam, & alias quas vocant, *de Barlouento*; Columbúmque Platonis auctoritate ductum, ad has regiones inuestigandas, permotum fuisse, apertè tradunt Mercator, Ortel. Turneb. Pamel. Viues, Bocius, Maiol. Garcia, Funger. Opmeerus, & Theatr. vit. humanæ, *vbi suprà*, & vltra eos Gomara 1. *tom. histor. Ind. fol. 120. ad fin.* August. Zarate *in proœm. hist. Perus.* Petr. Cieza 2. *tom. rerum Indic.* Ioseph. Acosta *lib. 1. de natura Noui Orbis, cap. 12.* & Fr. Stephan. de Salazar *sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap. 3.*

Neque mirum videri debet, quod ingenti terræ motu, & maris illuuione Atlanticam illam insulam absorptam, & sub vasto gurgite mersam, commemorat Plato: Cum † [16] id frequentissimum fuisse legamus, & diuino iudicio ita disponente, maria, suis sedibus migrantia, vastissimas insulas, & longos terræ tractus occupasse. Contra etiam in ipso mari nouas insulas, & multas terræ plagas repentè emersisse, quasi paria secum faciente natura, & vno loco reddente, quod alio hauserat, vt plurimis exemplis ostendit Plin. *lib. 2. ex c. 85. ad 90.* Titus Liuius *lib. 39.* quem refert Brisso. *de verbor. signific. verb. Insula, fol. 305.* Pompon. Mela *lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 7.* Strab. *lib. 1. ad medium:* Seneca *lib. 6. natur. quæst. cap. 31.* Solin. *in Polysth. cap. 8. & 36.* Auctor de mirabilibus Sanctorum inter opera D. August. *lib. 1. cap. 7.* Bapt. Fulgos. *lib. 1. tit. 6. de mirac. fol. 54. & seq.* Genebrard. *supra Psalm. 106. vers. 33.* Balduin. & Hotman. *in §. insula, instit. de rerum diuis.* Maluenda *de Antichrist. lib. 7. cap. 14. pag. 378. & seq.* Fr. Greg. Garc. *dict. lib. 4. de Indor. origin. cap. 11. & 12.* Fr. Ioan. de la Puente *in dict. conuenientia, lib. 2. cap. 29. pag. 294. & lib. 3. cap. 26. pag. 164. & 165.* Florian. Ocampus *lib. 1. histor. Hispan. cap. 4. 35. & 40.* Theatr. vitæ humanæ *vol. 23, lib. 1. ex pag. 3938.* Auctor de mirabilibus Sanctorum inter opera August. *lib. 5. cap. 7.* Maiol. *colloq. 1. pag. 17. 30. & 31. & colloq. 10. ex pag. 270. & colloq. 14. ex pag. 335.* & Iustus Lipsius *dict. lib. 1. de constantia, cap. 16.* vbi inter alia de Siciliæ ab † [17] Italia, & Hispaniæ ab Africa separatione, maris interruptionibus factâ, meminerunt. Ouidius quoque *lib. 15. Metamorphos.* hoc argumentum elegantissimè iuxta Pythagoræ opinionem illustrans, qui docere solebat, omnia in nouas formas mutari, † [18] sic canit:

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras,
Et procul à pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inuenta est in montibus anchora summis:
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum,
Fecit; & eluuie mons est deductus in æquor,
Si quæras Helicen, & Burim, Acheïdos vrbes,
Inuenies sub aquis, & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

Philo etiam *in lib. quòd mundus sit incorruptibilis*, † [19] de Rhodo, & Delo clarissimis insulis agens, scribit, eas è marinis fluctibus emersisse, vnde à Pindaro Θεόκμητοι, dicuntur, id est, *Diuinitus conditæ.* Et Carol. Stephan. *in dictionar. verb Ægyptus*, ait, † [20] totum eum tractum, quem hodie Ægypti regio occupat, olim sinum maris Mediterranei fuisse, Nilíque alluuione ex aggesto limo oppletum, & terram factam. Quod etiam plurimi alij ex antiquioribus & recentioribus tradiderunt, quos refert Ioan. Goropius *in Nilo Scopio:* & Ioan. Bapt. Scortia *lib. 1. de natur. & increm. Nili, cap. 1. & 8.* asserentes Nilum ita dictum, quod Νεῖλύς, id est, *Nouus limus*, ab eo quotannis deferatur. Memineruntque eiusdem rei Vlp. *in l. 1. §. ripa, ff. de flumin.* Imp. *in C. & Nouellis sub tit. de alluuionibus:* & Cassiodor. *lib. 3. epist. 52.* Michaël quoque Cabello Balboa, *in Miscellan. Australi manuscripta 2. part. cap. 15.* tradit, ex constanti Indorum relatione, ab antiquis ad posteros deriuata, & ex aliis signis compertum esse, † [21] ingentes istas terræ planities, quæ in hoc Peruano Regno circa maris littora adeò longè & latè diffunduntur, olim salsis & vndosis eiusdem pelagi fluctibus occupatas fuisse.

Quibus adstipulatur, quod de Insula † [22] Pharo, & aliis canit Lucan. *lib. 10. Pharsal.*

Tunc claustrum pelagi cœpit Pharon, insula quondam,
In medio stetit illa mari sub tempore vatis
Protheos, at nunc est Pellæis proxima muris.

Et Ouid. *lib. 15. Metamorph.*

Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharósque,
Et Phœnisa Tyros, quarum nunc insula nulla est.

Et de causa † [23] Syrtium, quæ prope Lybiam conspiciuntur, idem Lucan. *lib. 9.* sic inquiens:

Syrteis vel primam mundo nascente figuram
Cùm daret, in dubio pelagi, terræquæ reliquit:
Sic malè deseruit, nullósque exegit in vsus,
Hanc partem natura sui, vel plenior alto,
Olim Syrtis erat pelago, penitúsque natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Æquora subduxit Zonæ vicina perustæ,
Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat;
Mox vbi damnosum radios admouerit æuum,
Tellus Syrtis erit: nam iàm breuis vnda supernè
Innatat, & latè periturum deficit æquor.

Tradunt

Tradunt alia Albericus Gentilis *lib. 4. lection. cap.* 14. & Stephan.Forcat.*lib.2.de Gallorum Im-* 24 *perio fol.* 82. vbi quod † Vlpianus scribit *in leg. Relegatorum* 7.§.*est quoddam, ff. de interdictis & relegatis : Et quoddam genus quasi in insulam relegationis in Prouincia Ægypto in nouas insulas relegare.* Sic explicat,quasi illæ natiuitate sint nouæ, vel quia eas recenter inuestigatio solers hominum, aut insomnis auaritia nauigantium periculi secura detexit. In quo tamen animaduertere debuit, textum illum secundùm veriorem emendatiorum Codicum litteram, non dicere, *In nouas* 25 *insulas*, sed *in Ouasin.* Est autem, † *Ouasis*, siue *Oasis*, tam parua, quàm magna, locus desertus in mediis Lybiæ arenis, ad Ægypti confinia versus Occidentem culicibus & muscis grandioribus infestus, vt Græci Interpretes notant, in quem nocentes olim relegari solebant, vt benè docuit Duaren.*lib.2. disputat.cap.*39. qui infinitos locos ex omni genere Scriptorum huc pertinentes congessit, & vltra eum Cuiacius, *lib.*8 *obseruat.c.*27. Barnabas Brissonius *lib.*3.*de verb. significat. verb. Ouasis fol.* 471. Prateius & Calinus *eodem verbo:* & Abraham. Ortelius *in Thesaur. Geograph.* qui hinc etiam intelligunt illud, quod de Oasena deportatione traditur *in l.* 1. *C. Theodos. de Nili agger.*

Id autem, quod à Platone in prædicto loco subiicitur, illud scilicet pelagus, vbi olim Atlantica insula absorpta fuit,innauigabile propter limum 26 mansisse, ex eo confirmari potest, quod † multis sæculis huius freti nauigationem pauci tentarunt, vt tradit Pineda *de rebus Salomon. lib.* 4. *cap.* 14. *pag.*196.*& cap.*15.*pag.*205.& nos *infrà cap.* 11. latiùs ostendemus. Atque item ex eo, quòd Co-27 lumbus, † cùm per illud mare primam nauigationem instituit, per dierum aliquot iter tantam graminis vbertatem classi occurrentem inuenit, vt tandem tota circumsepta, tanquam in pratis herba virentibus, nauigare videretur. Quæ graminis vis potuit ex reliquiis Atlantici limi, de quo Plato loquitur, permansisse, aliis iam scopulis & impedimentis, tanti temporis spatiis, & continuis maris agitationibus comminutis. Et de hoc gramineo mari à Columbo reperto locupletissimi testes sunt ij, qui eiusdem res gestas scriptis mandarunt, ac præcipuè Gomara 1. *tom. histor. Ind.* Ouetus *in ead. hist.lib.*2.*c.*5.Francisc.Vlloa apud Ramusium *in nauigation. tom.* 3. Anton. Herrera *in histor.general.Indiar.decad.*1.*lib.*1.*cap.*9.*&* 10. & vltra eos idem referunt Pamelius *in annot. ad Apologet. Tertul. scholio* 528. Maluenda *de Antichrist.lib.*3.*cap.*16.*pag.*149. & Simon Maiol. *in diebus Canicul.*1. *tom.colloq.* 10.*pag.*262. *& colloq.*20.*pag.*451.

Verum autem verò licèt his argumentis defendi posse videatur Atlanticæ nomen quod nostro Nouo Orbi supradicti auctores attribuunt; adhuc 28 tamen † arbitror, ei parum aptè applicari : Nam si Atlantis insula tot retro sæculis, vt ipse Plato scribit, submersa fuit; quâ ratione eius vocabulum ad continentem hodie stantem, & longè dissitam, extendemus? Tum etiam, quia hoc quod de Atlantica cum Platone retulimus, etsi vt verum à multis admittatur, vt patet ex *suprà* relatis, 29 meritò tamen † ab eximiis aliis ipsius Platonis sectatoribus fabulæ magis, quàm historiæ tribuitur, allegoricéque omnia à summo Philosopho dici volunt, vt constat ex Proclo, Porphirio, Orig.& aliis relatis à Marsil. Ficino *in Commentar.super Thimæ.cap.*4. *& in Critia cap.* 1.Neque dissentiunt Plin.Tertul. & Arnob.quos *suprà* citauimus : nam licèt Platonis narrationem sequantur, sub mendacij tamen dubio, & periculo, eam proponunt. Idémque facit Pat.Ioan.Pineda *de rebus Salom.lib.*4.*cap.*14.*pag.*201. & latiùs & elegantiùs cæteris, & in nostræ Americæ terminis loquens Ioseph. Acosta *lib.*1. *de natur.Noui Orbis cap.* 22. *per totum* ; & eruditissimus vir D. Gregor. Lopez Madera Regius & dignissimus in supremo Castellæ Senatu Consiliarius *in lib. de excellentiis Monarch.Hispan.cap.*9.& Fr.Basilius Pontius Legionens. 1. *part. variar. disputat.* 48. *expos.cap.*1.*pag.* 467. & nouissimè post hæc scripta Seraph.Freitas *de iusto Imperio Asiatico c.* 5. *num.*20.

Quorum argumentis nunquam plenè respondere potuit Fr. Gregor. Garc. *in dict. tract. de Indor.orig. lib.*4.*cap.*9. *cum seqq.* quamuis in hoc multum olei & operæ collocauerit. Etenim Plato ipse à Critia puero inter cantilenas eam narrationem traditam esse fatetur, & nouem mille annis ante illud tempus, quo scribebatur, contigisse, quod quam sit à vero alienum, nemo non videt, cum nec hodie à mundi creatione tot sæcula præterierint.

Et rursus, quia, quæ de immensitate illius insulæ subdit, & templi in ea positi diuitiis, & magnitudine, Neptuni, & Clytus amoribus, gemellis quinquies ab eis susceptis, colle in quinque orbes diuiso, & repentina tam vastæ telluris subuersione, & submersione, quæ vniuersam Asiam, simul & Africam amplitudine superabat nemo vel mediocriter sanus fabulosè dicta, & meras nugas esse negabit. Præsertim † cum quotidiana experientia 30 comperiamus in eodem mari & situ, quem Atlanticæ suæ Plato designat, alias minores insulas remansisse, quales sunt Fortunatæ, siue Canariæ, & quæ vocantur *de la Madera, y de los Azores,*& similes, quæ cum illuuionem à Platone confictam effugerint, non obscurè ostendunt, quid de eius hac in parte fide sentire debeamus. Neque dixerit quispiam eas insulas, quas hodie conspicimus, post absorptam Atlanticam nasci,& emergere potuisse, iuxta ea, quæ *suprà* retulimus : nam etsi hoc aliquando contigerit, † præcipuè dilu- 31 uij tempore, quo alias, atque alias insulas enatas, immutatásque tradit D.August.& post eum Maiol. *dict.colloq.*10.*pag.*266. rarum tamen est, & facilè non probandum, vt inquit Imperator Iustin. † *in* §. *insula, instit. de rerum diuis.* & Theodo- 32 ret.*lib.*4.*de curat. Græc. affection.* dum generaliter docet : *Mare quamquàm inde nubes vim aquarum incessanter exhauriant, imbrésque pariant, terrísque diffundant, imminutum olim exhaustúmue esse non cerni, neque ab his littoribus recessisse, quæ olim fluctibus suis obduxit.*

Accedit his, nullum vspiam tantæ insulæ monumentum, nisi fictitium illud Platonis reperiri, nullúmque subuersionis eius vestigium alicubi comparuisse : Nam quod de gramineo diximus mari † sæpè nauigantibus in aliis etiam oris oc- 33 currit, vt multis exemplis ostendit Maiol.*in locis suprà citatis.*

Et quod quidam arguunt de † Oceani Atlan- 34 tici appellatione quam mare illud ab illa Atlantica insula, quæ olim in eo erat, traxisse opinantur, inter quos Iust.Lipsius *de Physiolog.lib.*2. *dissert.*19.confutatione planè non eget, cum certum & apertum sit ab Atlantico monte denominari:

35 † quod ſcimus in extremæ Mauritaniæ terminis ſitum, trecentis plus minus millibus vltra Gaditanum fretum, & Herculis Columnas, è cuius regione ſita eſt Atlantidis inſula, parua tamen, & ignobilis, vt tradit Plinius *lib. 6. cap. 5.& 31. & lib. 5. capit. 1.* & alij relati ab Ortelio *in Theſaur.Geograph.verb.Oceanus Atlanticus.* Atlas 36 autem mons ab † Atlante Promethei fratre nomen accepit, qui antiquiſſimus Rex Africæ fuiſſe perhibetur,& Heſperidum pater, & primus Aſtrologiæ artem excogitaſſe, ob quod cœli machinam, atque aſtra ſuſtinere humeris fabulabantur, & à Perſeo in montem eximiæ altitudinis, qui etiam cœlum tangeret, fuiſſe conuerſum, vt conſtat ex Diod.Sicul.*lib.4.cap.5.& lib.5.cap.2.* Cicer.*lib.5. Tuſcul.*Herodot. *lib.4.* Ouid.*lib.4. Metamorphoſ.* Solin.*capit.37.* D. Auguſt.*lib.18. de Ciuitat. Dei, capit.8.*D.Iſidor.*lib.14.Etymolog.cap.8.*& ex plurimis aliis Græcis & Latinis Poëtis, atque Hiſtoricis, quos latiſſimè congerit Bernard. Aldrete *de antiq.Hiſpan. lib. 4.ex capit.10.vſque ad 15.* & ab eo mutuatus Franciſc. Torreblanca *in epitom. de Magia in defenſione capit.5.* inter quos Virgil. *lib.6.Æneid.*ſic canit.

—— Iacet extra ſydera tellus.
Extra anni Soliſque vias, vbi cœlifer Atlas,
Axem humero tollit, ſtellis ardentibus aptum.

Silius Ital.*lib.1.*

Nec patitur nomen proferri longiùs Atlas,
Atlas ſubducto tracturus vertice cœlum.

Et expreſſiùs Feſtus Auienus *verſ.105.*

Vltima proceras ſubducit ad aſtra columnas,
Hic modus eſt Orbis, Gadir locus, hic tumet Atlas.
Arduus,hic duro torquetur cardine cœlum,
Hic circumfuſis veſtitur nubibus axis.

Reiectâ ergo Atlanticæ appellatione, quam aliqui, vt vidimus, huic Nouo Orbi tribuere voluerunt, multò magis reiiciendum videtur nomen 37 *Franciæ Antarcticæ*, † quod ei Galli impenere conati ſunt, dum inaniter oſtendere cupiunt, ſe primos illius inuentores fuiſſe ſub Villagagnonis Domino,vt tradit Porcacch.*in inſulario lib.3.pag.162.* Nam periit in flore hæc calumnia, quæ in gloriæ Hiſpanorum inuidiam à Gallis prætexebatur: ne-38 que vſpiam terrarum tale virus vires accepit, † vt ſic appareat, in Famæ templo non dedicari improba, & petulca monumenta, vt aliud agens tradit Iuſtus Lipſius *in cent.2. ad Belg.epiſt.6.*

Neque magis audiendi ſunt alij qui, eodem 39 Porcaccho teſte, † has omnes nouas regiones Terram Sanctæ Crucis appellant, nimis quidem 40 imperitè; cùm † hoc nomen ſolùm Braſiliæ conueniat, quam vbi primùm Aluarus Capralis detexit, Sancto illo nomine & ſigno piiſſimè communiuit, vt diximus *ſuprà capit.proximo, num.32.* eoque multis annis appellata & cognita fuit, licèt poſteà, dæmonis fortaſſe aſtu, Braſiliæ appellatio magis inualuerit, à ligno huius nominis tingendis pannis admodum apto, quod ex ea exportari ſolet, de quo grauiter dolet & queritur Ioan.Barros *decad.1. lib.5. cap.2.*& Petr.Damariz *Dialog.5. de var.hiſt.cap.2. f.338.* & Fr. Anton. de San.Roman *lib.1. hiſtor. Indic. Orient. cap.11. pagin. 57.* Quia non debuit ligni Crucis venerandum nomen, quo non ſolùm tincti, ſed redempti fuimus, ob alterius ligni nomen omitti, quod eius comparatione viliſſimum eſt.

Conuenientior planè videtur alia appellatio, quam his regionibus communiter impoſitam tradit Camillus Borrellus *de Reg. Catholic. præſtantia capit.41. num.77.* eas nimirum † vocans *Orbem* 41 *Carolinum*, à nomine inuictiſſimi Imperatoris Caroli V. Hiſpaniarum Regis Optimi Maximi, ſub cuius Imperio, & auſpiciis, detectio & conquiſitio, à Columbo & aliis Ducibus iuſſu Regum Catholicorum Ferdinandi & Eliſabethæ fœliciter cœpta, fœliciſſimè ad Mexicanam & Peruanam Prouinciam,& alias ditiſſimas, & latiſſimas extenſa fuit, vt *in cap.ſeq.* trademus. Pro qua opinione licèt ipſe Camillus nihil alleget, mihi conſiderati poſſe videtur, frequentiſſimum omni ſæculo fuiſſe, † vt noniter inuentæ, aut 42 ſubiugatæ prouinciæ à Rege, aut Imperatore nomen aſſumant, qui de illis cum maiore laude triumphauit, vt multis exemplis oſtendit Ioſeph. *lib.1. antiq. cap.6.* D. Iſidorus *lib.9. Etymolog. capit.2.* Pereira, & alij *ſup. Geneſ. cap.6. & 10.* M. Mantua *in Enchiridio, lib. 12. capit. 273.* Gregor.Lopez Madera *de excellent.Hiſpan.cap.3. pag. 19.* Gaſpar. Sanctius *in Iſai. cap. 2. numer.20.* & Fr. Ioan. de la Puente *in conuenient. Monar. lib. 3. capit. 28. §. 2.pag. 174.* Gregor. Garcia *de Indor. origine lib.4. cap.18.* & notabiliter Fabius Pictor. *lib.1. de aureo ſæculo* inquiens: *Denominare enim, aut imponere gentibus, & locis nominatum, Regum, Ducumque ius eſt.*

Rurſus quia Carolus † ipſe hunc titulum ſi-43 bi aſſumere velle, apertè ſignificauit, dum inſignibus ſuis Herculis columnas adiecit, cum illa inſcriptione PLVS VLTRA, ſiue PLVS OVTRE, vt legendum contendit Hieron. Ruiſcellus *lib.2. delle Impreſe fol.28.* quaſi diceret, ſuæ virtuti & fortunæ Herculeum fretum non obſtitiſſe, quamuis ibi Orbem finiri, nec vltra progredi licere veteres credidiſſent; ſed alium nouum & maiorem Orbem detectum, & quæſitum fuiſſe, ad quem ſui Imperij ac nominis fines, & famam extenderet. Tanti quippè Cæſaris virtus & gloria vnius Orbis anguſtiis claudi non poterat, quia potius illis tamquam ſtricto carcere circumcluſa, non minus æſtuabat, † quàm olim Alexander Macedonum Rex, de 44 quo Iuuenal. *Satyr. 10.* ſcriptum reliquit.

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit Orbis,
Æſtuat infœlix anguſto limite mundi,
Vt Gidræ clauſus ſcopulis, paruaque Seripho.

Alludens nimirum ad illud, quod recenſet Valer. Maxim. *lib.8. capit.15.* Ælian. *lib.4. de var. hiſtor.* circa finem, Theat. vitæ humanæ *volum.11. lib. 4. pagin. 2573.* & Maluenda *lib.3. de Antichriſt. capit.16. pagin.150.* Alexandrum nempè Anaxarcho Philoſopho, ex auctoritate Democriti præceptoris, innumerabiles mundos eſſe referente, ſortem ſuam tanquam miſeram deplanxiſſe, quòd nec vno quidem adhuc fuiſſet potitus.

Sed audiamus † pictæ Poeſis auctorem, qui 45 ipſum idem Caroli ſymbolum, & vtriuſque Orbis Imperium, his carminibus egregiè declarat.

Carolus Occiduæ Princeps Auſtraſius oræ,
Diuiſum Imperium cum Ioue Cæſar habet.
Iupiter in cœlo,terrarum Cæſar in Orbe,
Inter hic humanos imperat: ille Deos.
Nec mirum, Mars fortis enim,ſapienſque Minerua.
Dant manibus prænſis talibus auxilium,

Parua

Parua foris sunt arma, Domi, nisi consilium sit,
Magnanimus prudens Cæsar vtroque viget,
Vt nunquam (his velut Herculeis firmata columnis)
Gloria Cæsarei corruat Imperij.
Nec dum finis hic est. Duce, sed virtute sequentem,
Fortunam euentis proferet vlterius,

Et eodem pertinet expositio Riuscelli *suprà*, Ioan. Horoscij Couar. *in Emblemat. cap.*16. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. Monarch. lib.*3. *c.*21. *in fine*, & Martini Delrij *in Adag. sacris, tom.*2. 46 *Adag.*459. *pag.*576. vbi narrat, † quòd cùm Magnanimus ille Franciscus I. Francorum Rex, Mautriti captus ab eodem Imperatore detineretur, & in pariete dictum eius symbolum, *Plus vltra*, scriptum legisset, adscripsit: *Hodie mihi, cras tibi*, fortunæ vicissitudinem ostendere volens, quæ gloriosa illa trophæa mutare solet, & ab aliis in alios transferre. Quod cùm Cæsar Maximus perlegisset, vt se mentem aduersarij intellexisse monstraret, subscripsit: Fateor me hominem. Sed 47 quamuis in aliis vera esse soleat † illa sententia Quinti Curtij *lib.*8. *Eximia gloria sæpiùs fortunæ,* 48 *quam virtutis est beneficium*, † in Carolo tamen, cum pietate & virtute solidâ niteretur, Deo eius religioni, conatibusque fauente, non solum mutata non fuit, verùm indies magis ac magis extensa, & ad Imperium vsque cœleste producta, ita vt meritò quidam imagini eius inscriptionem hanc 49 dicare potuerit, † *D. Carolus V. Imper. Cæs. cui, cùm vnum vicisset mundum, adiectus est alter, cùm vtrumque, vicit vtriusque victorem. Nec virtus* PLVS VLTRA *progredi potuit, inter cælites vixit antequam inter homines esse desineret.* Et alter in tumulo hoc epitaphium.

PLVS VLTRA *famam extendit, nomenque de cusque,*
Quam capit tellus, quam capit Oceanus.
Nec mihi PLVS VLTRA, *quin parua conderet vrna.*
Profuit, aut magna Martia vis animi.
Quid Regna, Imperium iuuere, atque Indicus Orbis,
En gaudet spoliis trux Libitina meis,
PLVS VLTRA *tamen, & tantarum gloria rerum,*
Inter concessit sydera clara locum,
Inuictum animum cælo diuina locauit,
Virtus, & sanctæ religionis amor.

Et alius: *D. Carolo V. Imperat. Cæs. Aug. Max. Indico, Turc. Afric. German. Regi potentissimo & inuictissimo, quod eius ductu auspiciisque, ac nominis auctoritate, gentes Indicæ omnes, quæ à Septentrione ad Meridiem vsque protenduntur, vt iure* NOVVS ORBIS *appellentur, tam longè, latéque patent, auro argento gemmis, aromatis, aliisque rarissimis rebus abundantissimæ per legatos sint inuentæ: ac sub Imperium Hispaniæ Regum, magno Christianæ religionis commodo & augmento redactæ: Ioanna Lusitaniæ Princeps, Hispaniarum gubernatrix Patri Optim. & maxim. F. I.* De cuius Magni Cæs. laudibus, & egregiis facinoribus 50 plura adiicere supersedeo, quoniam † id exactissimè præstiterunt Aphonsus Vlloa, Petr. Mexia, & Prudent. Sandoualius *in eius vita*, Promptuarium Iconum *pag.*222. & plurimi alij auctores, quos refert Camillus Borellus *d. capit.*42. *num.*78. & vltra eos Ioan. Voerthusius *in lib. singul. Phœnicis* *siue consecrationis Augustæ per totum*, & Alanus Copus *Dialog.* 6. *cap.* 34. *pag.*942. Vide Vardes *de dign. Reg. Hispan. cap.* 20. *numer.*14.

Sed licèt hæc ita pro appellatione Orbis Carolini defendenda & illustranda non incongruè dicta videantur, † adhuc tamen mihi magis semper 51 arrisit aliorum sententia, qui has omnes regiones Occidentales & Meridionales, de quibus loquimur, generaliter solent NOVVM ORBEM vocare. Non quia plures mundos esse opinentur, prout nonnulli malè fecerunt, quorum errorem *infrà cap.*12. *num.*75. conuincemus; sed quia cum veteres totius Orbis terrarum, & circumambientis Oceani effigiem in tres partes diuiserint, Africam, scilicet, Europam & Asiam, vt diximus *suprà c.*1. *num.*23. Inuentâ denuò hac, quæ America dicitur, eam pro quarta numerare cœperunt, † & Nouum Or- 52 bem, siue hæmisphærium appellare, ob immensam eius amplitudinem, quâ tres partes anteà cognitas superare videtur, atque etiam ob diuersitatem morum, rituumque incolarum, & dissimilitudinem animalium, arborum & stirpium, vt benè obseruat Abraham. Ortel. *in Theatr. Magn. tab.*1. & 5. & *in Thesaur. Geographiæ, verb. Atlantis insulæ*, Pet. Martyr *in decadibus*, quibus de Orbe Nouo titulum fecit, *Epit. nauigat. Americi Vesputij in relation. Noui Orbis cap.*114. *pag.*122. Præfatio Cosmograph. ad easdem relationes, §. 3. Epitaphium Caroli V. sup. relatum. Ioseph. Acosta *in elegantissimis libris de natura & historia Noui Orbis*, Latinâ & Hispanâ linguâ conscriptis, Iustus Lipsius *de Physiolog. Stoic. lib.*2. *dissert.*19. Zurita *lib.*3. *Annal. Arag. cap.*4. Ioan. Mariana *lib.*26. *histor. Hispan. cap.*3. Scip. Amirat. *lib.*2. *discep. Politic. discurs.*4. Genebrard. *lib.*4. *Cosmograph. ann.* 1497. Maginus *tab.*34. *pag.*279. Petr. Damariz *Dialog.*4. *cap.*2. *fol.*338. Ioan. Boterus *in relat. vniuers.* 1. *part. vol.*2. *lib.*1. *pag.*348. Porcacchus *in insulario lib.*3. *pag.*162. Herrera *in histor. gener. Ind. decad.*1. *lib.*1. *cap.*4. & *in descript. Ind. lib.*1. *cap.*1. Torquem. *in Monarch. Indiana lib.*1. *cap.*2. Didac. Valdes *de dignitat. Reg. Hispan. cap.*12. *num.*7. & *cap.* 19. *num.*55. Henricus Martinez *in repert. tractat.*2. *cap.*7. *pag.*102. Bernard. Aldrete *lib.*1. *origin. ling. Castel. cap.*12. Doctis. Ioan. Bapt. Valençuela *consil.*82. *num.*69. Nos *infrà cap.*16. *num.*24. & *seqq.* passim Maiolus *in diebus. Canicular.* vbi easdem regiones sub appellatione Orbis Noui comprehendit, & præcipuè *tom.*1. *colloq.* 10. *pag.* 266. Vbi ait, † Europam, si comparetur cum reliquo 53 Orbe anteà cognito, exiguum eius angulum esse, comparatione autem habitâ ad hunc nostrum postea repertum, nihil esse, videri posse. Et idem sentit Gerard. Mercator *in suis tab. vniuers. in princip.* & Boterus *vbi suprà.* † Vbi totum terrarum 54 Orbem in tres continentes distinguunt: primam faciunt eam, quam diximus, veteres in Europam, Africam & Asiam fuisse partitos. Secundam, quam hodie Americam, vel Indiam Occidentalem vocamus. Tertiam dicunt terram Australem, quam nonnulli Magellanicam nuncupant, paucis hactenus littoribus detectam.

Quod adeò verum est, vt iuxta eosdem auctores, † cùm vniuersus Orbis contineat in circuitu, 55 quo maximè patet, milliaria Germanica 5400. siue Italica 21600. hoc est 360. gradus altitudinis, siue eleuationis Poli, qui si ad leucæ Castellanæ dimensionem reducantur, constituunt 3600. leucas;

leucas: hæc noua eius pars, quæ America dicitur, & reliqua, quæ Regibus Castellæ & Legionis inquirenda obtigerunt, centum & octuaginta gradus complectuntur, qui tria millia & nongenta leucarum Castellanarum efficiunt, de quo etiam latiùs agemus *infrà, cap.6. ex num.6.* Atque huc respiciens Iosephus Acosta *lib. 1. de natura Noui Orbis, cap.6.* meritò, inquit nobis, quæ hactenus certâ fide comperta sunt, satis esse debere, vt Orbis terrarum portionem vniuersâ Europâ, atque Asia & Africâ non minorem, ex altera hac parte iacere intelligamus: & vtrumque Mundi Polum æquè sibi: & terras & mare vindicare, quod antiquis, aut negare, aut dubitare impune licuit. Et idem probat Thomas Bocius *de sign. Eccles. Dei, lib.6. cap.7.* vers. *Sed ne videamur*, dum tradit, *Has regiones Antipodum recenter detectas continere dimidium totius Orbis terrarum, & omnium rerum quas Deus hominibus est fabricatus.*

56 Vnde † iustè reiiciendus venit Iacob. Pontanus *in 1.3. progymnasmate* 18. *pag.* 315. dum nimis scrupulosè, aut etiam ineptè tradit, se non audere Americam quartam mundi partem vocare, quia de ea neque tam multa adhuc, quod ipse sciat, neque tam fide digna extent literis publicata. Etenim nihil iam eo tempore, quo scripsit, erat certius, aut vulgatius, vt ex superioribus satis apparet. Et cùm Scandinauiam † Germaniæ insulam versus Septentrionem, eò quòd maxima, & incompertæ magnitudinis esset, alterum Orbem terrarum veteres appellarent, vt tradit Plin. *lib.4. cap.13.* & alij relati ab Abrah. Ortel. *in Thesaur. Geograph. verbo Brasilia.* Necnon etiam Trapobanem, vt patet ex eodem Plin. *lib.6. cap.22.* ibi: *Trapobanem alterum Orbem terrarum esse diu existimatum est, Antiochthonum appellatione.* Quantò iustiori titulo idem nomen his vastissimis prouinciis conueniet?

57

Et hæc plane sunt quę vltra alios, pro inquirendâ verâ & propriâ istarum regionum appellatione, elucubrare potuimus, † quas tamen in huius operis discursu non verebimur vulgari, & magis cognito indiarum Occidentalium, vel Americæ nomine indigitare, propterea quòd, vt † admonet Quint. *lib.1. instit. orator.* vtendum est verbo vt nummo, cui publica forma sit, & † vulgaris loquendi vsus proprietate verborum potentior est, *l. anniculus 132. de verbor. signif. l. Labeo, ff. de supell. legat. l. talis scriptura, ff. de legat.1.* vbi Doctores; cùm rude hominum vulgus de exactiori verborum interpretatione & significatione non magnopere laborare soleat, vt latè prosequuntur Alciatus & Brechæus *in rub. de verbor. signific.* & plurimi alij relati per Ioan. Gutierrez *lib.3. practic. quæst.14. à num.132.* & Hieron. Ceuall. *commun. opin. tom.1. quæst.409.* & nouissimum Marium Burgium in *tract. de laudimio part. 1. cap. 1. num.24. & 25.* vbi hoc etiam in verbis peritorum, imò & Principum, legum, & statutorum admittunt.

58 59 60

CAPVT V.

De initio, & progressu detectionis Noui Orbis, & iis, qui in hoc magis meruisse videntur.

SVMMARIVM.

1 *Hispani Duces, qui Nouum Orbem detexerunt, laude dignissimi sunt.*
2 *Ioannes Baptista Ramusius notatur.*
3 *Memoria eorum, qui pro Republ. præclarum aliquod facinus gesserunt, semper commendari debet, & quare?*
Occultator alienæ laudis furi par est, ibidem.
4 *Columbi prima laus in detectione Noui Orbis, & eius patria & mores.*
5 *Columbus quibus argumentis ductus fuerit ad detegendum Nouum Orbem.*
6 *Columbus à quodam hospite naufragium passo noui Orbis notitiam accepisse dicitur.*
7 *Hospes, qui Columbo Noui Orbis notitiam dedit, cuius nationis fuerit?*
8 *Nauigationes admirandæ fortuitò factæ.*
9 *Ptolemæus Ægypti Rex qualiter ab Indo naufrago nauigationem Indiæ Orientalis edoctus fuerit?*
10 *Eudoxij Gnij ingens nauigatio.*
11 *Trapobanæ insulæ certior notitia quando & qualiter à Romanis habita?*
12 *Nauis ex India vi ventorum in Germaniæ portum delata.*
13 *Indi septem Occidentales in portatili cymba tempestate in Galliam delati, & eorum descriptio.*
14 *Columbus qualiter Angliæ, Lusitaniæ & Castellæ Reges adierit pro detectione Noui Orbis.*
15 *Columbus tandem à Regibus Catholicis ad Orbem Nouum inquirendum mandatur, & de eius classe & commeatu.*
16 *Noui Orbis ingens, & quæstuosa detectio ex paruis initiis processit.*
17 *Indiæ Occidentales Hispaniæ Regibus vtilissimæ.*
18 *Initia rerum magnarum solent esse minima.*
19 *Columbi prima nauigatio, & eius labores, & effectus.*
20 *Columbus plures insulas detegit, & pro Hispaniæ Regibus earum possessionem apprehendit.*
21 *Columbus cum primitiis insularum, quas detexit, ad Reges Catholicos rediit.*
22 *Columbus à Regibus Catholicis honoratur, & remuneratur.*
23 *Admiralis, siue Almirantis dignitas quæ & de vocis etymologia.*
24 *Columbus repetit nauigationem in Indiam, & plures alias insulas detegit, & eius obitus.*
25 *Columbi historia de ouo apud conuiuas.*
26 *Nauigationes in Nouum Orbem repetuntur.*
27 *Blaschi Nonij de Balboa laudes, & historia.*
28 *Mare* del Sur *primus nostrorum detexit, & conspexit Balboa, & iter ad illud aperuit.*
29 *Ferdinandi Cortesij laudes, & qualiter Nouæ Hispaniæ Regna detexit, & subegit.*
30 *Ferdinandi Cortesij præclarum facinus in nauibus perforandis.*
31 *Naues, qui duces perforauerint, aut incenderint, & qui equos, aut scalas ademerint, vt milites animosius pugnarent.*

32 Ferdinandi

IN huius Noui Orbis indagatione,& acquisitione adeò enituit Hispanæ gentis industria, virtus, atque constantia, vt Græci Herculis facinora, & labores superasse à multis meritò iu-1 dicetur. Quapropter † necessarium esse arbitror, aliqua ex plurimis, quæ se se hac in parte dicenda offerebant, breuiter delibare, & nostris quoque licèt obscuris, monumentis, eorum Ducum nomina, & præclara gesta, in Memoriæ templo consignare, qui in re ita vtili, pariter atque ardua, magis excelluisse comperiuntur. Nec enim 2 scio, † quid, præter nostrorum inuidiam, monere potuerit Ioan. Baptist. Ramusium, dum *in proœmio 3. vol. suarum nauigationum*, Hispanos auctores irridet, quòd libris suis illorum nomina, & patriam sedulò inquirere, & commendare studuerint.

3 Semper † quippè iustum, & rationi consentaneum visum est, vt benè gerentibus laudis tribuatur assensus, & vt gloriosa sit, & diuturna apud omnes eorum memoria, qui pro Republica præclarum aliquod facinus exhibuerint, vt & ipsi audaciores in posterum fiant, & alij eorum exemplis permoueantur, vt tradit Arist. *lib.3.Ethic. cap.6. & lib.2. Polit. cap.6.* eleganter Cicer. *in orat. pro Milo.& pro Arch.Poët.* Theodos.Imp.*in l.& virtutum,C.de stat.& imagin.* Iustinian. *in §.1.instit. de excusat.tut.* Cassiodor. *lib.1. epist.13.* D.Gregor. *lib.22.Moral.cap.7.*& D.Basil. *hom.in Gord. Mart.* vbi sic inquit: *Sicut enim aromata tunc maximè spirant,cùm vel confricantur,vel conteruntur; sic virtutum opera tunc maximè mouent, cùm laudantis oratione explicantur;sicut etiam oues Iacob intuentes virgas maculosas, & varias, similes agnos pariebant: sic iuxta exempla, quæ cernimus, siue bona, siue mala, voluntas hominis operatur.*

Idem quoque Cicero *Philip.14.* nos præclarè cum his agere tradit: *Quorum virtutem, nec obliuione eorum, qui sunt, nec reticentia posterorum sepeliri patimur.* Et Plat. *in lib. de legib.* multum laudat Tyrtæum Poëtam,quòd suis carminibus viros bello præstantes extulerit: *O diuine*, inquit, *Poëta Tyrtæe, sapiens certè ac bonus nobis esse videris, quia excellentibus eos extulisti laudibus, qui in bello excelluerunt.* Cui conuenit doctrina Ias. *in fin. tit.inst.de action.* vbi occultatorem alienæ laudis, furi parem esse dicit, per text.*in l.hæreditatum, in fin. ff.ad leg.Falc.* & Plin.Iun.*epist.8.lib.5.* vbi sic ait: *Mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorúmque famam cum sua extendere.*

Prima † igitur tantæ detectionis laus omnium 4 consensu Christophoro Colono, siue, vt alij vocant, Columbo, debetur. Hic natione Ligur, siue Genuensis ex vico Neruij, non magnæ fortunæ, sed acris ingenij fuit, réique nauticæ peritissimus, & Cosmographus solertissimus, & in Lusitaniam profectus, vt tabulis nauticis conficiendis, & emendandis quæstum faceret, vxore ex insula Madera ductâ, eò commigrauerat. † Ibi,vt 5 plures existimant, ex Astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, aliísque argumentis, quæ variè varij auctores pro suo captu confingunt, & præcipuè Ant.Herrer.*in hist.gen.Ind.decad.1.lib.1.c.2. & 3.* secum cogitare, & tandem statuere cœpit, vltra noti Orbis terminos magna terrarum spatia, quemadmodum in Orientem, ita etiam in Occidentem patere.

Alij verò † tradunt in hanc notitiam, & spem 6 cuiusdam hospitis sui relationibus motum,qui naufragium in Oceano Atlantico faciens, vi tempestatis ad terram, nullis antea Cosmographis cognitam, reiectus fuit; quam cum diligenter delineasset, vix tandem ad Maderam appulit; & in domo, & manibus Columbi moriens ei rem omnem in hospitij mercedem aperuit. Cui traditioni multum nouissimè defert Torniel. *in Annal. sacr. tom.1. ann.mundi 1931.num.48.* etsi in Columbi fraudem, & vt eum suâ gloria priuarent,ab Hispanis confictam esse,imprudenter affirmet Hier.Benzo. *lib.1.hist.Noui Orb.cap.5.*

Hunc † quidam Lusitanum fuisse affirmant, in-7 ter quos Pet. Damariz *Dial.4.de var.hist.c.4.fol.151.* qui inde Lusitanis huius noui Orbis inuentionem tribuendam contendit. Sed alij magis frequenter Bæticum, siue Andalusium nautam, & mercatorem fuisse opinantur, eiúsque nomen & patriam in obscuro latere, Deo ita disponente, ne alij, quam sibi negotium adeò ingens homines tribuere possent, vt obseruat Ioseph. Acost. *lib.1. de hist.Ind.cap.19.* Fr. Greg. Garc. *de Indor. orig. lib.1.c.4.§.1. pag.65.* & Fr.Ioannes Torquem. *in Monarch.Ind.lib.28.cap.1.* Quamuis nuper Garcia Lassus Inca *in suis Comment. de Incar. orig. lib.1.cap.3.* quem refert, & sequi videtur Aldrete *de Antiq. Hispan. lib.4. cap.17. pag. 567.* nullo, quod sciam, fundamento ductus,Alphonsum Sanchez nominatum scribat, & eius naufragium circa annum 1484. contigisse.

Nec † mirum, aut nouum videri debet, huius 8 detectionis initium fortuitum fuisse. Nam præter alia nostrorum exempla,de quibus *infrà, c.9.n.49.* si

si Straboni fidem habemus *lib.2.Geogr.*Plin.*lib.2. cap.67.* Pomp.Mel. *lib.3.c.10.* similis casus in Indiis Orientalibus accidit † Custodes quippè sinus Arabici Indum quempiam in naui solum mortuo similem littori appellentem inuenerunt, eumque ad Ptolemæum Euergetem Ægypti Regem deduxere. Is linguâ Græcâ eum curauit institui, quâ perceptâ, ex India se tempestatibus iactatum, amissis fame comitibus, in ea loca deuenisse declarauit. Quod si liber dimitteretur, assumptis comitibus, se Regi ad Indos vsque facilem ostensurum nauigationem. Credidit homini Ptolemæus, & inter alios Eudoxium quoque Gnidium Astrologum ei adiunxit. † Qui hac occasione vsus, Indiam perlustrauit, & in reditu ad Æthiopiæ littora Gaditanorum gubernaculo, cui equi figura insculpta erat cognito, quod tempestatibus eo iactatum fuerat: ad Occidentem quoque per Meridionalem Oceanum viam patere deprehendens, Alexandriam reuersus, inde per mare Mediterraneum extra columnas Herculis euectus, littora Africæ circuiuit.

11 Romanis † quoque certiorem notitiam insulæ Trapobanæ alterius naufragij occasione contigisse, Plin. *lib.6. cap.22.* his verbis enarrat: *Nobis diligentior notitia*, scilicet Trapobanæ, *Claudij principatu contigit, legatis etiam ex insula aduectis. Id accidit hoc modo, Annij Plocami, qui maris Rubri vectigal à fisco redemerat libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam quinto decimo die Hippuros portum eius inuectus, hospitali Regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio percontanti posteà enarrauit Romanos & Cæsarem,&c.* † Quarum nauigationum mentionem facit, sed fabulosas esse contendit Doct. Freitas *vbi suprà, cap.5.num.13. & seqq.*

Otto etiam Frisingensis auctor est, sub Friderico Æneo Barbo, nauem ex India cum Indis negotiatoribus fortuitò appulisse Lubec Germaniæ portum vltra Cimbricam Chersonesum. Et Continuator Palmerij anno Domini 1509.quem refert Simon Maiol. *colloq.25. pag.534. tom.1.* † delatam fuisse eo anno Rothomagum vsque Galliæ oppidum cymbam quamdam portatilem, similem his, quæ in Orbe Nouo conspiciuntur, & in ea septem ex ipsis Indis, qui fuligineo colore erant, ceu homines syluestres, grossis labris, stigmata in facie gerentes, ab aure ad medium mentum instar liuidæ venulæ per maxillas ductæ, & nudi incedebant, solum baltheum gestantes, in quo erat bursula ad verenda tegenda. Barba per totum corpus nulla, neque pubes, neque vllus pilus, præter capillos, & supercilia.

14 Sed vtcumque sit, † cum Colonus incredibili huius rei experiendæ studio flagraret, simúlque videret sine magno apparatu tentari non posse, Bartholomæum fratrem ad Angliæ Regem Henricum VII. expediuit, cuius regnum eâ tempestate pacatum erat & opulentum, vt exponeret, si sibi naues & facultates darentur, effecturum se, vt nouis & auriferis regionibus repertis Angliæ regnum omnium regnorum totius Europæ florentissimum redderetur. Sed passus hic repulsam, non tam odio rei, quàm quòd Italum hominem lucro inhiantem Angli suspectum haberent: idem Christophorus de eodem negotio Alphonsum V. Lusitaniæ Regem conuenit, qui non modo negauit, quod petebat, sed tanquam inania & fabulosa afferret, eum, vt delirum hominem reiecit, & irrisit, persuasus à Calçadilla Episcopo Viseensi, & Roderico Magistro Theologiæ,præclaris alioqui Cosmographis,nec terras,nec aurum esse in Occidente. Tertiò igitur rem tentans; ad finitimos Castellæ, Legionis & Aragoniæ Reges Catholicos Ferdinandum, & Elisabetham eodem consilio se se contulit, & ibi cum nihilo magis audiretur, Regibus præsertim id temporis bello Granatensi impeditis & exhaustis, inuictâ quadam animi pertinaciâ totum fermè septennium contriuit vorando repulsas, vrgendo, instandóque per se, & per amicos. † Quousque superatis tandem Mauris, ac totâ expulsis Hispaniâ, retulit quod voluit,& perbenignè à Regibus habitus, obtinuit, vt in occiduam illam nauigationem, siue inquisitionem, tria sibi regio sumptu adornata nauigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberentur, cum centum & viginti hominum comitatu, & septendecim ducatorum millibus, vt sibi de his, quæ ad talem expeditionem necessaria iudicaret, commodiùs prouideret: quam pecuniam Ludouicus Sanctangelus regiarum rationum scriba Columbo numerauit, imo & Regibus mutuam dedit.

Quod ideò aduertere volui, † vt intelligatur, hoc tam paruo apparatu, tantas, támque inauditas posteà res, quantæ hodie de his Indiis constant, originem habuisse: & tantillam pecuniam, tantum eisdem Regibus Catholicis auri, argentíque tulisse,vt † testante Ioan.Metello,quem refert Theatr.vitæ human.*vol.10.lib.2.pag.2417. in fin.* eius summa præter margaritas & gemmas, quæ innumeræ fuerunt, sexaginta, quos vocant, milliones feratur excessisse, vt taceam incredibiles prouentus subinde aliorum Regum temporibus in Hispaniam delatos, de quibus alio in loco dicemis: quorum maximè subsidio, vt ait Maffæius *lib.1.hist.Ind.pag.18.* postmodum tantos, tamque assiduos terrâ, maríque sumptus propè infinitâ pecuniarum erogatione sustinuerunt. † Nimirum quia in hoc, vt in aliis, initia, sicuti & semina rerum naturalium, solent esse minima, quæ tamen suis progressibus augentur, vt docet Cicer. *lib.5. de finibus.*

Sed vt ad Columbum redeamus, † is cum exiguâ hac classe ex Hispaniis soluens anno à Christo nato 1492. tertio nonas Augusti, vastissimo se Oceano Atlantico commisit, & Canarias primùm insulas petiit. Inde, continuatâ dierum aliquot velificatione, gramineum mare inuenit, de quo *cap.4.n.27.*locuti sumus,vt naues tanquam in pratis herba virentibus nauigare viderentur. Quo tandem superato, post multa pericula, post duram toleratam famem, in incognitas, quas quærebat regiones, nudâ, barbarâ, & inermi gente habitatas, sed auri diuites appulit, triginta trium dierum nauigatione, Occiduum semper Solem secutus: Primámque † insulam,quam inuenit, quæ ab incolis *Guanahani* dicebatur, Sancti Saluatoris appellatione insigniuit, & in ea, aliarum nomine, quæ posteà detegerentur, possessionem pro Catholicis Castellæ & Legionis Regibus apprehendit, eáque de re publicum instrumentum conscribi curauit. Mox inde soluens, alias maiores insulas adinuenit, quas Conceptionem, Ferdinandam, & Isabellam nuncupauit: & vlteriùs progrediens Cubam, & Hispaniolam longè maiores, & auri fodinis ditissimas, patefecit. Castrísque † ibi idoneo loco, & præsidio communitis, incolas fermè duodecim, aurum, Gallipauos, Psittacos varij coloris, & alia inuentæ regionis argumenta

argumenta secum in Hispaniam triumphabundus reuexit, vix septem mensibus, postquam ex ea soluerat, lapsis; vbi Catholicis Regibus, tunc Barchinonæ commorantibus, ea, quæ acciderant, 22 retulit, † & ab eisdem honorificè, vt meruerat acceptus, Admirali & Proregis Indiarum titulo, & multis aliis priuilegiis, ac muneribus donatus fuit: Regiisque insuper armorum insignibus cohonestatus, hoc addito elogio, *Por Castilla, y por Leon, nueuo mundo hallò Colon.*

23 Admiralis autem, † siue Almirantis, vt Hispanè vocamus, vox, & officium pro eo illustri Præfecto vsurpatur, cui maris imperium, & littorum à Rege concreditum est: qui classes & naualia curat, vt sarta tecta sint, & vt exarmata reparentur, piratæque arceantur, aut fugentur, vt de eiusdem Columbi historia loquens aduertit Forcat. *lib.2.de Gallorum Imperio fol.* 83. & melius *lex nostra* 24.*tit.* 9.*p.*2. *& lib.*3.*tit.*24. *eadem part.* Noménque sub Oct. Augusto adinuentum, & probatum idem Forcat. tradit, ob id, quod quendam Galliæ legatum, qui multa admiranda maris portenta à se visa referebat, classi Gallicæ præfecit, & Admirandum appellauit. Quod tamen ridendum videtur, cum teste Leone Africano, & aliis, quos refert Sebast.Couar. *in Thesaur.linguæ Castellanæ, verb. Almirante*, hæc vox Arabica sit, quæ Archithalassum, siue summum maris Ducem, aut præfectum significat; de quo etiam alia non contemnenda nouissimè tradit doctissimus vir Petr.de Salarar & Mendoça Canonicus Toletanus *in lib.* 2. *de origin. & progressu dignitatum, & titulorum Hispaniæ cap.* 15. & Barnab. Morenus de Vargas *de nobil. Hispan. discurs.* 13. *num.*18.

24 Post hæc † autem idem Columbus ab eisdem Regibus, cum maioribus copiis & classibus iterum, tertiò, & quartò ad easdem insulas incolendas, & gubernandas, & ad alias inquirendas reuersus est. Quod ita fœliciter gessit, vt post innumeras, quas detexit, & subegit, tandem in continentem deuenerit; & ostia totius Americani Orbis primus, vt diximus reserauerit. Obiitque in Hispania anno salutis 1506. vbi constans traditio 25 est, † quod cum forte celebri quodam conuiuio exciperetur, in quo simul plures Hispaniæ proceres discumbebant, & orto inter eos sermone de Noui Orbis detectione, essent nonnulli, qui præclarum hoc Columbi facinus extenuarent, quasi ab aliis quoque præstari potuisset: ille ad ea nihil respondens, ouum in mensam inferri iussit, & conuiuas omnes experiri rogauit, vt illud in apicem, nullis adminiculis fultum, siue nixum stans, & erectum in mensa constituerent. Id nullus cum posset, ipse altero eius fastigio mensæ illiso, & leniter quassato, rectum,firmúmque constituit,quod cum cæteri, se etiam eodem modo facturos, offerrent. Nunc, inquit, quia vidistis: Sic innuere volens, inuentam iam Indiam inuentu facilem tunc videri, cum priùs esset difficillimum, & vel à nemine cogitatum.

26 Crescentibus verò † deinceps magis atque magis apud istos Occiduos Indos Hispanorum rebus, & iussu Ferdin.Reg.Cathol.& Carol.V.Imp. Max. qui ei in Regno, & virtute successit, classibus, & auxiliis in dies renouatis, plures alij strenui Duces, & Nauarchi claruerunt; qui non minus gloriæ, quam diuitiarum spe incitati, & allecti, Columbi vestigia prementes, aliquid noui 27 aggredi semper meditabantur. Inter † quos magnam quidem laudem mihi promeruisse videtur Blasc. Nuñez de Balboa. Ab eo enim diu peruagante Pariæ terræ, & Darienis regionis littora, anno tandem 1513. die 25. Septembris repertus est Isthmus ad Vrabanum sinum, quo duo ingentia maria dirimuntur, quæ vulgò, *del Norte, y del Sur* appellantur.

A Comagre siquidem ingentis amnis ostio, Darienísque littore, per inaccessos prope montes monstrantibus iter Indigenis, Blaschus summa iuga tenuit, † & subiectum in aduerso littore vastissimi pelagi sinum conspexit; post quem ditissima auri, argenti, & vnionum regna, & insulæ repertæ sunt. 28 Itaque inuento multo auro Blaschus breuiorem transitum quærens, quo duo illa maria coniungerentur; non plus inter se distare, quam centum milliaribus deprehendit. Verùm itinere adeò densissimis nemoribus, abruptis petris, & frequentibus fluuiis impedito, vt non nisi magno cum labore, periculóque illac nostri permeare possent: præsertim cum passim inhospitæ, ac insidiosæ Barbarorum gentes, venenatis instructæ sagittis, occurrerent. Quibus de causis Blaschus eius tractûs regulis, aut muneribus delinitis, aut cruenta acie subactis, quatuor castella opportunis interuallis constituit, vt commeantibus ab vtroque mari tutissimus esset receptus; ædificatâ etiam classiculâ in proximo portu, cui D. Michaelis nomen dedit. Quibus egregiis & fœlicibus ausis ad Regem delatis, Præsidis illarum prouinciarum nomine & honore remuneratus fuit, & magnam sui apud Hispanos & Indos existimationem pepererat.

Cæterùm, dira auri sitis, nouíque Imperij libido effecit, vt Petrus Arias Dauila Blasch soccer, qui summum in eisdem prouinciis Regio diplomate imperium exercebat, illum perduellionis accusatum in carcerem duceret, eo rerum exitu, vt affectati Regni crimine damnatus, capite plecteretur. Indignus herclè eo supplicio (quod multi tradunt, iniuriâ & inuidiâ magis, quàm perfidiæ ratione perpessum) cùm ad læuam maris à se primum reperti Peruana, & Cuzcana regna auro, & argento, ac gemmis scatentia Francisco Pizarro, & Didaco Almagro successoribus demonstrarit. Et qualiter mare *del Sur*, ab eo salutatum fuerit, tradit additionator Benzonis *pag.*110.

29 Sed longè magis † nostrorum, & exterorum historiis celebratur Ferdinandus Cortesius, qui feliciori ausu, & successu, res maximè claras ac memorabiles in eiusdem Noui Orbis indagatione, & acquisitione perfecit. Etenim cum anno 1517. à Franc.Ferdin.de Cordoua, & Did.Velazquez Hauanam gubernante, ad dexteram terræ Pariæ nauigantibus, Iucatana Prouincia reperta esset, & aliarum notitia sumeretur, quæ tunc ab eis plenè inquiri non potuerunt: Anno sequenti 1518. die 18. Nouembris missus fuit Cortesius ab eodem Gubernatore cum vndecim nauibus, & quingentis hominibus, vt regiones illas penitùs perlustraret, & commodis locis Hispanorum castra & colonias communiret. In qua expeditione se ita prudenter & viriliter gessit, vt quamuis Didacum Velazquez facti pœnituerit, & mandata, quæ ei dederat, reuocauerit, adhuc Cortesius milites sibi parentes habuerit, & in postremum Occidui littoris sinum delatus, Iucataniam & Cozumeliam prouincias inuiserit, Tauascum expugnauerit, & vlterius progrediens, alias ditiores & vastiores regiones patefecerit, quas Nouæ Hispaniæ titulo

commendauit. Portúque congruenti reperto, qui dicitur, *San Iuan de Vllua*, & ibi oppido Veræ Crucis 30 ædificato, cum † ad opulentissima Mexicana Regna terrestri itinere contendere niteretur, timerétque ne milites de fuga cogitarent; naues, quibus vecti fuerant, & reuehi poterant clanculum perforauit, vt omni spe reditus intercisa, fortiùs, atque animosiùs institutum iter adorirentur.

31 Quo in facto, † licèt aliquos ex antiquis Ducibus habuerit, quos sibi imitandos proponere potuit, nempe Alexandrum Magnum, victis ad Granicum Darij Ducibus, captáque Mileto: Menecratem, Salaminem in Cypro capere volentem: Agathoclem Syracusiorum tyrannum aduersùs Carthaginenses pugnantem: Tymarchum Ætolum, dum locum Asiæ multitudine hominum abundantem expugnaret: Quintum Fabium Maximum, & alios qui veriti ne quâ fiduciâ nauium, ad quas refugium erat, minus constanter pugnaret exercitus, incendi eas, vel solui iusserunt, priusquam prælium inirent. Sicuti eadem ratione equos dimittere solebat Caïus Iulius-Cæsar, & Philippus Macedo scalas amouere, per quas milites in muros iam ascendissent, vt referunt Diod. Sicul. *lib.* 17. *&* 18. Polyænus *lib.* 4. *&* 5. Sueton. *in Iul.* Frontinus *lib.* 1. *cap.* 51. & Theatr. vitæ humanæ *vol.* 7. *lib.* 3. *pag.* 1795.

Negari tamen non potest, quin Cortesius quantum tempore superioribus cedit, tantum magnitudine huius præclari facinoris illos antecellat, cum in terris incognitis, & adeò remotis, & inter tot Barbarorum millia, omni prorsùs auxilij spe destitutus, & cum paucis militibus, longinquis nauigationibus fessis, tantis se bellis & periculis exposuerit, & redeundi viam voluntariè præcluserit.

Sed nec eum fefellit euentus: nam variis bellis prosperè gestis Tlaxcatecas & Mexicanos expugnauit, potentissimo illo Imperatore Motezuma deleto. Et anno tandem 1521. die Augusti 13. celebri illâ Themistitanâ, seu Tenuxtitlanâ vrbe potitus est, quam hodie Mexicum vocant; & salso in stagno positam, ædificiis & incolarum frequentiâ Venetæ vrbi similem faciunt. Alia deinde Nouæ Hispaniæ Regna detexit, & subegit, & per Occidentalem lineam terrestri itinere è Mexicanâ regione profectus, non longè abesse maria ab incolis didicit, paucísque diebus ad littus exterioris Oceani, quod *del Sur* dicunt, peruenit.

Vnde (nec frustra, vt posteà docuit experientia) coniecit, si classes adessent, peti posse per Antipodas Sinarum Regna, Catainásque oras ad Orientem nostrum iam anteà Lusitanis aditas, necnon & Moluccas insulas, multo aromate, atque vnionibus beatas, & ab omnibus expetitas, quæ sub Æquinoctiali linea sitæ esse dicerentur.

32 Natus † fuit summus hic vir anno 1485. in oppido de Medellin Prouinciæ Bæturiæ, vel Vectonum, quæ vulgò, *Estremadura* vocatur; & cum in puerili ætate morbo quasi desperato laboraret, parentes eum vouerunt duodecim Apostolis, ductáque sorte, exit D. Petrus, cui solemnes quasdam oblationes, aliáque sacrificia fecerunt; & cùm ita seruatus esset, semper Diuum hunc, quem patronum & tutelarem nactus fuerat, maximâ coluit veneratione, eiúsque auxilio in magnis & arduis negotiis clarus & victor euasit, vt post Gomaram *cap.* 21. obseruat Cardanus *de rerum varietate lib.* 16. *cap.* 92. Theatr. vitæ humanæ *vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1362. *&* *vol.* 27. *lib.* 3. *pag.* 4153. & Matt. Delr *disquisit. mag.* 1. *tom. lib.* 4. *cap.* 2. *d.* 7. *sect.* 3. *pag.* 292. vbi benè aduertit, decuisse Euangelium in illis adeò remotis regionibus plantaturo, rigatorem fauere, quo rigante nunquam non incrementum dat Christus IESVS.

Et eodem † respiciens, considerat Fr. Ioan. à 33 Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 4. *in prœmio pag.* 373. eo ipso anno quo Islebij apud Saxones execrandus ille hæresiarcha Lutherus natus fuit, Cortesium quoque apud Hispanos in lucem prodiisse, veluti prouidente Deo, vt damnum, quod illius malitiâ Ecclesia acceptura erat, huius virtute, & industriâ vberrimè sarciretur. In quorum præmium † à Carolo V. Cæsare gubernationem, 34 præfecturam supremam Nouæ Hispaniæ, tam togatam, quam militarem accepit, & Marchionatum Vallis de Guaxaca, & aliorum locorum cum viginti tribus millibus vassallorum tributariorum, de quo expeditum fuit Regium satis honorificum diploma Barchinonæ 6. Iulij anno 1529. & ipse postmodum anno 1547. in fata concessit, die 2. Decembris in oppido de Castilleja prope Hispalim, ætatis suæ anno 63.

Dignum quoque est, † vt silentio non inuol- 35 uatur memorabile & insigne incœptum, quod Ferdin. Magallanus natione Lusitanus tentare ausus est, cui fretum, quod ex eius nomine Magallanicum vocant, vna nauigatione simul, & immortalem gloriam, & mortem attulisse perhibetur, vt fusè & eleganter præter alios, quos *infrà* referemus, licèt in multis variantes, enarrant Paul. Iouius *lib.* 34. *histor.* Ossor. *de rebus Emanuel. lib.* 11. Maffæius *lib.* 8. *histor. Ind.* Genebr. *lib.* 4. *Chronograph. pag.* 707. Hieron. Benzo *in hist. Noui Orb. lib.* 1. *cap.* 15. *ex pag.* 65. & Theatr. vitæ humanæ *volum.* 3. *lib.* 9. *pag.* 985. *volum.* 5. *lib.* 2. *pag.* 1218. *vol.* 8. *lib.* 4. *pag.* 2137. *vol.* 12. *lib.* 3. *pag.* 2734. *&* *vol.* 20. *lib.* 2. *pag.* 3653. *& seqq.*

Is enim à Lusitano suo Rege deficiens, quòd pro meritis se non satis remuneratum quereretur, cum priùs publico testimonio fidem, & Regi, & patriæ debitam abiurasset, ad Carolum V. Imper. Castellæ & Legionis Regem confugit, ei persuadens, si sibi socij, & naues darentur, non anteà à nauigatione destiturum, quàm aut moreretur, aut fretum aliquod inueniret, quâ Occidentem versus compendiosiore viâ, & omninò diuersâ, quàm qua Lusitani nauigarent, ad insulas Moluccas aditum patefaceret, quas ad Castellæ limites pertinere asserebat, & ab Emanuële Lusitaniæ Rege contra pactionem iam initam vsurpari. Rex ergo ei quinque nauium classem, commeatum, armamenta, ducentos & viginti tres homines in comitatum suppeditauit, & anno 1519. decima die Augusti mari vasto se commisit, vt terras, atque regiones perlustraret, quas neque viderat, neque ab aliis exploratas audierat, sed suspicione tantùm adiri posse coniectabatur.

Ad tractum itaque Peruanum cursum dirigens, inde Meridiem versus littora legens, post acerbas quasdam clades amissa vna naui, & altera inuito eo ad Hispaniam reuersa, † fretum, quod cogi- 36 tarat, inuenit, 52. latitudinis gradu ad Austrum, anno 1520. die 8. Octobris, & post 27. diem, ex quo sinum intrarat, in apertissimum Oceanum euectus est; indéque ad Moluccas Occasum versus deflectens, in diuersas, nunquam visas, lectas, aut

aut auditas insulas incidit. In quarum vna nomine Zebu; † cùm Magallanus regulum sibi amicum, & deinde Christianum, cum vxore, ac liberis, & popularibus circiter octingentis, effecisset, atque hic armis eo tempore cum finitimo Mathani Rege contenderet, & à Magallanio ferri sibi suppetias postularet ille, & Christiano, & Hospiti eas negare non potuit; bellóque illato, semel, iterúmque hostes fuderunt: tertiò verò ex insidiis circumuentus, confossus, & dilaceratus à Barbaris, multis quoque ex suis desideratis, & gloria, quæ tanto facinori debebatur, frui non potuit.

38 Nihilo † tamen segnius, qui supererant socij, iter institutum prosecuti sunt, & ad Moluccas peruenerunt anno 1521. die 8. Nouembris. Atque hic tertia naue ob remigium defectum cremata, & Serrano amisso, qui Magallano suffectus fuerat, Cariophyli, & Cinnamomi, nucísque mitysticæ surculos ex natali solo colligentes, vt testimonij certam fidem referrent, ad duas, quæ restabant, quásque refecerant naues, se receperunt; quarum alteri Trinitatis, alteri Victoriæ nomen erat: Eurísque vela dantes, non quâ venerant redire, sed totum Orbem circuire volentes ab Oriente in Occidentem recta procurrunt, omnes sinus, & emporia, Lusitanis in illis oris occupata prætervecti.

Et Trinitas quidem in Nouum Orbem properans, vt ibi reficeretur, circa Hesperides insulas contra Praxium promontorium à Lusitanis insulæ præsidibus capta fuit, vbi viginti duo non amplius homines, qui in ea viui peruenerant, & totum vndique ambitum Orbis emensi, Barbarorum mille insidias, & omnem maris sæuitiam euaserant, custodiæ traditi sunt.

39 Victoria † verò Lusitanis elapsa, cum decem & octo vectoribus, quibus præerat Ioannes Sebastianus à Cano insignis nauclerus ex oppido Guetaria Vardulorum ad Pyrenæum, post enauigata duodecies mille milliaria Germanica, hoc est, iter quatuordecim millium leucarum nostrarum, post sexies sine læsione transmissam Torridam Zonam, tertio tandem anno, quàm ex Hispanis soluerant, eodem cum maxima Caroli Imperatoris, Regísque Catholici voluptate redierunt, † cum diem vnum in Calendario anticipassent: nam diem illi Mercurij putabant esse, cùm esset dies Iouis. Cuius erroris causam eruditè exponit Ioseph. Acosta *in histor. Ind. lib. 3. cap. 25.* & Anton. Herrera *decad. 3. lib. 4. cap. 1. pag. 140.*

40

41 Sebastianus † autem à Rege arma, siue insignia gentilitia accepit, Orbem terrarum sphærico globo delineatum, hoc addito symbolo, *Hic primus Geometres*, siue, *Tu primus circumdedisti me.*

42 Eius † verò naues reliquiæ Hispali memoriæ causa iure, meritóque posteritati reseruantur: vt cum Ioan. Metello testatur Theatr. vitæ humanæ *vol. 3. lib. 9. pag. 985.* Alanus Copus *Dialog. 6. cap. 34. pag. 942.* Stephan. Garibay *lib. 3. hist. Hispan. cap. 5. pag. 70.* Thomas Canus *in suis Dialog. fol. 5.* Petr. Opmeerus *in opere Chronograph. pag. 464.* Maluenda *de Antichrist. lib. 3. cap. 25.* Anton. de Herrera *in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. & decad. 3. lib. 4. cap. 1. & cap. 4. & cap. 24.* Vbi aliorum etiam nomina ponit, qui cum Sebastiano à Cano in eadem naui redierunt; & qualiter à Rege accepti, & remunerati fuerint: Sed lubet Iosephi Acosta verba subiicere, qui *lib. 1. de natur. Noui Orbis cap. 2.* sic inquit: *Vna nauis* VICTORIA *prorsus inclyta de toto terrarum Orbe, simul de veterum immenso inani triumphauit, Oceani magnitudinem cursu suo emensa minorémque terræ quantamcumque molem, vel ipsis vestigiis hominis exemplo nouo declarans.* Sed posteà idem iter annis duobus, & decem mensibus fecit Franciscus Dracus, & alij plures feliciori etiam successu tentarunt; de quibus *infrà cap. 8. ex num. 44.* tractabimus.

Plurimi quoque alij, & præclarissimi Duces extiterunt, qui egregiam sibi laudem in eiusdem Noui Orbis detectione, & expugnatione pararunt, quorum si peculiarem sermonem habere vellemus, plus nimio ab instituto opere excedere videremur: Sed omitti tamen non potest † Franciscus Pizarrus, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditis expeditionibus, quas intrepidè, & fœliciter gessit, sanè promeritus, vt ipsius, ac patriæ nomen nullus vnquam casus, nulla temporis longinquitas obruat. 43

Is enim anno 1524. cum Didaco de Almagro, & Ferdinando de Luque societate initâ in Panamensi portu ad mare *del Sur*, quod, vt *suprà* retulimus, Blascus Nonius Balboa primus omnium detexerat, exiguam quandam classem construxit, & Dux eius constitutus, multis periculis & laboribus exantlatis, Orientalem oram continentis Americanæ terræ perlustrans Peruanam hanc regionem inuenit, quam cum auri, & argenti nimis feracem cognouisset, in Hispaniam rediit anno 1528. vbi Carolo Cæsari, quæ viderat & gesserat, prolixè narrauit. A quo benignissimè habitus, & multis honoribus sibi, & sociis, & militibus impetratis, præcipuè tredecim illis, qui secum in insula † Gorgona manentes, tot ac tantas ærumnas, & famem sustinuerunt, quorum nomina & priuilegia refert Regia schedula data Tolet. 26. Iulij ann. 1529. quæ habetur *in 2. tom. impress. pag. 11.* & Anton. Herrera *decad. 4. lib. 6. cap. 5.* ad eandem expeditionem prosequendam reuersus est; priùs vrbem Truxillo in Estremadura, in qua ortus erat, inuisens, & quatuor, quos habebat, fratres secum adducens, nempe Ferdinandum, Gundisaluum, & Ioannem cognomento Pizarros, & Franciscum-Martinum de Alcantara. 44

Initio igitur anni 1530. ex Hispania soluens, & in Panamam feliciter delatus, compositis quibusdam querelis, quæ inter eum, & Didacum de Almagro exortæ fuerant, & eandem, quam cœperat oram vlteriùs, & penitiùs inquirens, tandem latissimo & ditissimo hoc Peruano Regno, & aliis prouinciis ei adiacentibus sub auspiciis Caroli V. potitus est, † Bello capto eius Tyranno Atahualpa, siue, vt alij vocant, Atabaliba, qui tunc aduersus fratrem natu maiorem, & Regni verum hæredem, Guascarum nomine, exercitum moueràt, illúmque à suis ducibus captum interfici iusserat. Fuit † verò adeò ingens victi Atahualpæ præda, vt vel testante Petr. Opmeero *in opere Chronograph. pag. 473.* auri tricies centum & sexaginta mille solidos superauerit, & argenti puri centum & quinquaginta mille marcas, pluráque indies Tyrannus in pretium libertatis, vti pactus erat, inferret, nisi à Pizarro & sociis ob suspicionem tentatæ aduersus Hispanos conspirationis, capite damnatus fuisset, non parua Caroli Imper. iacturâ, vt tradunt Surius *Comment. sub anno Domini 1558.* Simon Maiolus *1. tom. dier. Canicul. colloq. 19. pag. 447.* & Anton. Herrera *dict. histor. gener.* 45 46

gener.Ind.decad.5.lib.3.per totum, vbi *cap.3.* sigillatim commemorat eos omnes, qui in hac expeditione contra Atahualpam militarunt, & prædam cum eo habitam, partiti sunt.

47 De quibus omnibus,† & de aliis, quæ ad historiam huius Noui Orbis spectant, & ad cognoscendos antiquos, & præsentes incolarum mores, & religionem, & quantum in eius inquisitione, & veræ fidei propagatione à nostris laboratum fuerit, qui pleniores Commẽtarios desiderauerit, legat librum, qui inscribitur, *Relationes Noui Orbis*, vbi ipsius Columbi, Americi, & Alberici Vespucij nauigationes inueniet; & Ioan. Bapt. Ramusium de eisdem, & aliis agentem, & eruditas octo decades Petr. Martyris de Angleria Mediolanensis, & ea, quæ Ferdinandus Columbus de vita genitoris sui, & Alphonsus Oxeda, Ferdinandus Cortesius, & Nunius Guzmanius de suis factis scripserunt; necnon libros Ioan. Metelli, Maximiliani Transyluani, Hieronymi Benzonis, & aliorum, 48 qui † continentur in vndecim voluminibus, siue partibus, diuersis titulis, & editionibus distinctis de historia Americæ, qui tamen cautè legendi sunt: nam Hæretici, qui illos scripserunt, congesserunt, & euulgarunt, nihil magis iurasse videntur, quàm vt veræ fidei, & Hispanorum gloriæ, & præclaris facinoribus tenebras offunderent, sub prætextu aliquarum crudelitatum, quas in Indos commisisse recensent; & ita meritò in tertia classe librorum prohibitorum Catalogi anni 1612. Illustriss. & Reuerendiss. Cardinalis Sandouallis numerantur, & expurgari iubentur *ex pag.49.ad 52.*

49 Et † præcipuè legat Gundiss. Fernandez de Ouiedo, Petr. Ziezam Legionensem, & Franc. Lopez de Gomara, qui de eisdem historiis Hispano sermone plenissimos commentarios ediderunt iam tamen variis linguis traductos: Et Ouiedus quidem ita luculenter, & eruditè, vt hunc solùm inter historicos nostræ ætatis antiquis adnumerari dignum, censeat Cardanus *de subtilit. in lib. de metallis*, & Theatr. vitæ humanæ *vol. 6. lib. 2. pag. 1587.* Fumus quoque Gallicâ linguâ Indiarum Occidentalium historiam edidit, & Augustinus de Zarate, Christophorus Stella Caluete, & Læuinus Apollonius *de rebus Peruensibus*. Extátque liber ex his, & aliis consarcinatus, qui inscribitur, *Chronica Peruensis tripartita*, editus Venetiis anno 1560. Didacus Fernandez Palentinus *de bellis ciuilibus, & seditionibus eiusdem prouinciæ egit*: & Iosephus Acosta è Societate IESV, tum Latinis, tum Hispanis commentariis naturalem, & moralem harum Indiarum historiam eleganter prosecutus est.

Extat etiam Latinum Poëma Ioan. Bapt. Stellæ, quod vocauit *Columbeidem, siue de Christophori Columbi gestis, & nauigationibus*. Et aliud eiusdem nominis, & argumenti auctore Iulio Cæsare, duobus libris partitum, in quorum secundo aliquid non positum esse præstaret, vt ait Anton. Posseuinus *in Bibliothec. 2. tom. lib. 17. cap. 29. pag. 457.* qui alios auctores de eodem Nouo Orbe agentes connumerat *in eod. tom. lib.6. cap.14. pag. 389.* & *in apparatu pag. 52. & 53.* Plures etiam alios citauit Anton. de Herrera *in initio suæ historiæ generalis Indiarum Occidentalium*, qui cæteris plenius, & fidelius quatuor in hunc vsque diem volumina edidit in octoginta annorum decadas, & 20. libros distributa.

Nuper item de rebus Peruensibus, & Incarum origine, & Imperio Commentaria quædam Hispano sermone vulgauit Garcilassus Inca, qui se ab eisdem Regibus per maternam lineam prognatum esse commemorat. De quibus anteà tres libros non contemnendos scripserat Michaël Balboa Cabello Peruensis Presbyter, sub nomine *Miscellaneæ Australis*, qui apud me manuscripti seruantur. Et de eorundem Occidentalium Indorum origine in communi integrum tractatum edidit Fr. Gregor. Garcia Dominicanus. Nouissimè quoque de historiis, & rebus huius Noui Orbis, & præcipuè de his, quæ ad Nouam Hispaniam pertinent, viginti duos libros tribus voluminibus contentos, prælo & luci mandauit F. Ioan. de Torquemada Franciscanus, quibus Monarchiæ Indianæ titulum fecit. Et aliud ingens volumen Fr. Petr. Remesal *de historia prouinciæ Guathemalensis*.

Atque hi quidem ex professo Americani Imperij historias contexuisse videntur. Cæterùm ex aliis, qui alias diuersorum temporum, vel nationum scripserunt, nullus ferè est, qui, licèt obiter, aliqua ad idem argumentũ spectantia non referat, vt constabit ex Paulo Iouio *in elogiis illustr. virorum lib.6.& lib.18.& 34.histor.* Petr. Bemb. *lib.6. histor. Venet.* Mambrino Roseo de Fabriano *3. part.lib.1.* Tarcañota *lib.21.fol.517.* Natal. Comite *in histor. sui temp. lib.1.fol.8.& lib.21.fol.445.* Guiciardin. 17. Theatr. vitæ humanæ *volum. 20. lib.2.pag.3653.* Bapt. Fulgos. *lib.8.memorab. c.11. in fin.* Alphons. Aluar. *in specul. Rom. Pontif. c.31.* Alano Copo *Dialog.6.cap.9.* Anastas. Germon. *de sacror. immunitat. lib.3. cap.13. num.30. & 31.* Ioan. Laurent. Anania *in fabr. mundi, tract.4.* Lucio Marinæo Sicul. *in hist. Hispan. lib.19. c.16.* Ioan. Bodin. *de Repub. lib.1.c.9.* Ioan. Nicolao Doliono *in Compendio histor. lib.4.* Gauden. Merula *in Sylua var. lectio. lib.5. per totum*: Petr. Mexia *in sua Sylua 4. part. cap.1.* Fr. Hieron. Romano *in libris de rebus pub. mundi 3. part. lib. 1. de Republic. Indiarum Occident. pag.125.* Stephan. Garibai *lib. 19. & 28. cap. 1.* & Zurita *in suis annal. Hispan. ex anno 1492.* Maffæio *in histor. Ind. Orient. lib.1.pag.17.& 18.& lib.8. pag.172.* Genebrar. *lib. 4. Chronogr. ex pag.1493.* Laurentio Surio *in suis Commentar. passim ex anno 1500.* Petr. Opmeer. *in opere Chronograph. pag. 437. 455. & 463.* Hieron. Giglio *de moribus gentium lib.4.* & Fr. Tamara *in eodem tractat. lib.3.* Illescas *in histor. Pontif. lib.6.cap.22.§.2.ex pag.279. vsque ad 284.& cap.24.§.8. & cap.26.§.14.* Ioan. Botero *in relation.1.part.vol.2.& 3.* vbi sex integros libros in hoc consumit, *& 2.part. ex pag.217.* Ioan. Mariana *de rebus Hispan. lib.26.cap.2.* Petr. Damariz *de var. histor. Dialog. 4. pag.211.* Petr. Gordonio *in Chronograph. anno 1492. pag. 441. & 450.* Maluenda *de Antichristo lib.3.cap.15. ex pag.143.* Th. Bozio *de stat. Ital. lib.4. cap.1.* Didac. Valdesio *de dignit. Reg. Hispan. cap.12. & cap.19.num.52. cum seqq.* Camillo Borrel. *de præstant. Reg. Cathol. cap.46. ex num.217.& cap. 42. ex num. 38.* Gregor. Lop. Madera *in Monarch. Hispan. cap. 6. fol. 44.* Rutilio Benzon *de anno Iubil. lib.1. cap.10.* & Mosquera de Barnueno *in Numantina cap. 10.* qui omnes multa de prædictorum, & aliorum Ducum laudibus memorant, & progressum extollunt quem Fides Catholica nostrorum Regum & gentium curâ in his regionibus accepit. Quod argumentum latè etiam, & optimè prosequitur Boterus *in dict. relatión.4.part. lib.1.2.& 3.* Fr. August. Dauila *in hist. Mexicana*

Ordin. Prædicat. eleganti admodum stylo conscripta: Fr. Alphonsus Ferdin. Dominican. *in histor. Eccles. nostri temporis lib.1. per totum:* Frat. Thomas à Iesv *de proc. om. gent. salute lib.2. part. 1. cap.5. pag.52.* & passim Thom. Bozius Eugubinus *in libris de signis Eccles. Dei,* præsertim *lib.4. c.3. pag.131. & seq. lib.6. c.6. & pag.236. c.4. pag.240. & lib.20. cap.6. pag.333.*

CAPVT VI.

De situ, & descriptione Noui Orbis, & de linea Meridionali, qua Alexander VI. Romanus Pontifex Castellanorum, & Lusitanorum nauigationes diuisit.

SVMMARIVM.

1 *Mundus puncti rationem obtinet.*
2 *Plinij, & Boetij grauis reprehensio aduersus eos, qui pro huius exigua mundi occupatione laborant.*
3 *Mundus quodammodo videtur auctus, post Noui Orbis detectionem, licèt multa detegenda supersint.*
4 *Orbis Noui situs, diuisio & descriptio generaliter proponitur, & plures auctores, qui de ea agunt recensentur.*
5 *Orbis Nouus videtur exprimere cordis figuram secundùm Acostam.*
6 *Orbis Nouus diuiditur communiter in duas peninsulas, tenui isthmo distinctas, & qualiter illæ appellentur?*
7 *Orbis Noui peninsulæ Septentrionalis, & Meridionalis longitudo & latitudo, quæ? secundùm varios auctores, quorum dicta referuntur.*
8 *Nauigationes longissimæ aliquorum ad Polum Antarcticum.*
9 *Insulæ Oceani Atlantici ab Hispanis detectæ innumerabiles sunt, & aliquæ amplissimæ, & opulentissimæ.*
10 *Insulæ Sancti Dominici siue Hispaniolæ descriptio, & nominis error.*
11 *Iamaica insula describitur.*
12 *Cubæ insulæ descriptio.*
13 *Insulæ dictæ,* Iardin de la Reyna, & los Lucayos, *describuntur.*
14 *Insula sancti Ioannis de Puerto Rico, siue Boariquena, describitur.*
15 *Canibalorum insulæ, quæ, & cur ita dictæ?*
16 *Insula* de la Trinidad *describitur.*
17 *Cubagua, & Margarita insulæ describuntur.*
18 *Cancellaria, & Metropolis insulæ sancti Dominici quid comprehendat.*
19 *Americæ Septentrionalis prouinciæ.* *Estotilandia, Terra laboratoris & Norumberga.*
20 *Terra de Bacallaos quæ & cur ita dicta, & à quo detecta?*
21 *Noua Francia.*
22 *Virginia prouincia ab Anglis occupatur, & eius descriptio.*
23 *Florida prouincia, & eius descriptio, & historia.*
24 *Incataniæ prouinciæ descriptio.*
25 *Nicaraguæ prouinciæ descriptio.*
26 *Honduras & Costa Rica prouinciæ.*
27 *Guatemalensis prouinciæ descriptio, & Cancellaria.*
28 *Chiapa prouincia, & eius descriptio.*
29 *Nouæ Hispaniæ prouinciæ descriptio, & cur ita dicta?*
30 *Nomina suarum vrbium, & prouinciarum solent duces ad extraneas à se detectas transferre.*
31 *Nouæ Galleciæ, Mechoacan, Guaxacæ & Tlascalæ prouinciæ describuntur, & Cancellariam habent.*
32 *Mexicanæ vrbis, & regionis descriptio, laudes, & Cancellaria, ac Metropolis.*
33 *Mexicum vrbs dicta fuit anteà Tenuchtitlan, & vtriusque nominis etymologia.*
34 *Americæ Septentrionalis regiones innumeræ.*
35 *Panamensis prouinciæ, siue Terrafirmæ descriptio, & cur dicta* Castilla del Oro.
36 *Aurum retibus expiscari in Panamensi prouincia publicauit Bacchalaureus Encisus.*
37 *Panamæ & Portus belli vrbes sunt veluti emporia commercij Americæ Septentrionalis, & habent Cancellariam.*
38 *Dominus D. Franciscus Valuerdi de Mercado Præses, & Gubernator Panamensis laudatur.*
39 *Calumnias excitat virtus, & à viris probis contemnendæ sunt.*
40 *Noui Regni Granatensis descriptio, & Cancellaria ac Metropolis.*
41 *Beatus Aloisius Beltranus prædicauit, & multa miracula fecit in Nouo Regno Granatæ.*
42 *Peruani Regni descriptio, & longitudo.*
43 *Quitensis vrbs, & prouincia describitur.*
44 *Vrbes Piura, & Paita, quales?*
45 *Truxilli vrbis Peruanæ descriptio, & ingens terræ motus.*
46 *Limensis vrbis, quæ aliàs Regum ciuitas dicitur, descriptio & laudes, & vtriusque nominis causa.*
47 *Prorex Peruanus per plus mille leucas suam gubernationem extendit.*
48 *Auctor dolet quòd per quatuordecim annos in Limensi Senatu tam longè à patria, & Curia Regia inseruire iussus fuerit, & quare hoc opus scribere cœperit.*
49 *Cancellariæ Limensis districtus.*
50 *Vrbes Chachapoyas, Moyobamba, Leon de Guanuco, & Guamanga describuntur.*
51 *Guanca velica oppidum argenti viui fodinis nobile.*
52 *Arequipæ vrbis Peruanæ descriptio.*
53 *Cuzco vrbs Peruana Incarum olim Regia describitur, & laudatur.*
54 *Arica vrbs, & eius portus pertinet ad Limensem Cancellariam, non ad Argenteam, vt tradit Herrera.*
55 *Argentea vrbs, siue* de los Charcas, ò la Plata, *& eius Cancellariæ districtus describitur.*
56 *Potosi mons argenti fodinis celeberrimus, & oppidum ingens iuxta illum.*
57 *Chuquiabo vrbs, alio nomine* la Paz, *describitur.*
58 *Prouinciæ* de Santacruz de la Sierra, Tucuman & Paraguai *describuntur.*

59 *Brasiliæ*

MVNDVM vniuersum, ad cœli spatium collatum, puncti rationem † obtinere veteres 1 Cosmographi tradiderunt: Inter quos Plin. *lib.* 2. 2 *cap.* 68. † meritò homines ridet, & Christiano potius, quàm gentili stylo reprehendit, quòd pro re adeò parua, & vix in minima sui parte detecta, tot lites, & bella mouere soleant, & nemo cogitet, cùm ad mensuram auaritiæ suæ terminos propagauerit, quam tandem portionem terræ defunctus obtineat? Idem quoque non minùs piè, & eleganter tradit Seneca *lib.* 1. *nat. quæst. in præfat.* & ab vtroque mutuatus Boëtius *lib.* 4. *de Consol. Philosoph. prosa* 7. sic inquiens: *Omnem terræ ambitum sicuti Astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli spatium puncti constat obtinere rationem, id est, vt si ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spacij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta ferè portio est, sicut Ptolemæo testante didicisti, quâ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartæ, si quantum maria, paludésque premunt, quantúmque siti vasta regio distenditur cogitatione subtraxeris, vix augustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncto circumsepti, atque conclusi, de peruulganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum, magnificúmque gloria, tam angustis exiguísque limitibus arctata?* Et Iust. Lipsius *lib.* 2. *Physiolog. Stoic. lib.* 2. *cap.* 18. *in fin.* vbi ait: *Et ipsa terra penè est nihilum, vniuersi comparatione, & velut punctum. O miseri, cœlum adspicite, & in terram despicite; punctum est illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo Regna disponitis; minima etiam cum illis vtrimque Oceanus occurrit.*

Sed licèt hoc verissimum sit, atque hodie etiam mundus eandem puncti rationem obtineat, & multæ eius partes nondum cognitæ, aut exploratæ sint, vt pluribus ostendit Ioseph. Acosta *in histor. Ind. lib.* 3. *cap.* 25. & Maluenda *de Antichrist. lib.* 3. *cap.* 14. *pag.* 141. *& seqq.* Satis † tamen om- 3 nibus constat, quantum extensionis, vel, vt ita dixerim, accessionis receperit, ex detectione huius Noui Orbis, de quo *in superioribus capitibus* sermonem iniuimus.

Cuius situm, † longitudinem, & latitudinem, 4 atque vniuersalem diuisionem, & descriptionem variè constituunt auctores *suprà* relati, & præcipuè Gerard. Mercator. Petrus Appianus, & Gemma Frisius in pluribus locis suæ Cosmographiæ: Abraham. Ortel. *in Theatr. magn. tab.* 5. vbi de America in communi, *& tabulis sequentibus*, vbi de aliis eius prouinciis specialiter agit. Ioan. Boter. *in relation. vniuer.* 1. *part. vol.* 2. *&* 3. *ex pag.* 347. *vsque ad* 466. Thom. Porcacchus Anetinus *in insulario lib.* 3. *per totum*: Carol. Stephan. *in dictionar. Histor. & Poët. verb. America*: Maginus *in tab. Cosmograph.* 2. *part. tab.* 34. *ex pag.* 279. *vsque ad* 292. Hieronym. Iarana Tarraconens. & Carol. Ventonnius *in parallel.* Didac. Valdesius *de dign. Reg. Hisp. cap.* 12. Camill. Borrel. *de præstant. Reg. Catholic. c.* 43. *& c.* 46. *num.* 217. Gregor. Lopez Madera *de Monarch. Hispan. c.* 6. Maluenda *de Antichrist. lib.* 3. *c.* 44. *&* 45. Ioseph. Acosta *lib.* 1. *de natur. Noui Orbis c.* 6. Petrus Opmeer. *in opere Chronograph. pag.* 437. *&* 463. Anton. de Herrera *in suis octo decad. hist. gener. Indiar. Occident.* & melius in descriptione, & tabulis huius Noui Orbis, quas in calce quartæ decadis collocauit: Fr. Alphons. Fernandez *in histor. Ecclesiast. nostri temporis lib.* 1. *per totum*: Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.* 6. Anton. Posseuinus, qui alios recenset *in apparatu, pag.* 52. *&* 53. Roder. Zamoranus *in repertorio lib.* 1. *cap.* 46. & Michaël Balboa Cabello *in Miscellan. Australi manuscripta part.* 2. *cap.* 19.

Et quamuis nemini satis compertum esse possit, quænam verè sit forma, aut facies eiusdem Noui Orbis, quoniam extremi eius fines necdum hodie cogniti, aut explorati sunt, vtcunque tamen † ali- 5 quid concipiendo, cordis figuram aliqualiter exprimere videtur, vt tradit Ioseph Acosta *lib.* 3. *de histor. Ind. cap. fin.* subdens, latissimam eius partem esse terram Brasiliam vsque in Peru, terminum verò siue apicem fretum Magallanes; basim, quâ perficitur, Terram firmam. Atque hinc paulatim vsque in Floridam expandi, & ad illa loca, quæ nondum nota sunt.

Reliqui autem † magis communiter & apertè, 6 prætermissis insulis, quæ in Oceano Atlantico, siue (vt vulgò dicunt) *Del Norte*, à Columbo, & aliis

aliis deteſtæ ſunt, atque adeò ad hunc etiam Nouum Orbem pertinere videntur; vniuerſam eius continentem poſteà repertam, & perluſtratam in duas maximas peninſulas diuidunt, quæ ad Panamaticum ſaltum tenui iſthmo connectuntur. Earúmque illam,quæ Nouam Hiſpaniam, & alias regiones continet, quas ſtatim connumerabimus, Americam Septentrionalem appellant,alteram verò, quæ ad Panamiam incipiens, Peruanum Regnum, Braſiliam & reliqua continet, quæ ſtatim etiam recenſebimus,vocare ſolent Americam Meridionalem, eò quod magis ad hunc cœli tractum reſpiciat. Et vt ex aliorum relatione ſcribit Valdeſius *vbi ſuprà* † peninſula illa Septentrionalior circiter quinquies mille ducentíſque milliaribus longa eſt, quibus ſi coniungantur Mediterranea confinia Septentrionem verſus, non minùs quàm nouem mille milliaria efficient. Meridionalior verò habet oræ maritimæ duodecies mille ſexcenta milliaria, circulúmque vtrumque Arcticum, & Antarcticum perſtringit, vt tradit Carol. Stephan.*d.verb. America.* 7

Surius autem *in Commentar. anni Dom.* 1558. quem refert Simon Maiol. 1. *tom. dier. Canicul. colloq.* 10 *pag.* 266. littora Borealia maris Noui Orbis ad triginta Italicorum milliariorum millia protendi, ait: Littora verò Auſtralis maris eiuſdem Orbis ter mille & quingentas leucas continere, id eſt, quatuordecim Italicorum milliariorum millia. Quibus ſubſcribens Ioſeph. Acoſta *lib.*1.*de nat. Noui Orbis cap.*2. † aliquos eius exploratores vſque ad ſeptuageſimum ad Antarcticum gradum, immenſa nauigatione progreſſos commemorat. 8

Et Ioan. Boter. *in dict. relat. vniuerſal.* 1. *part. volum.* 2. *lib.*2.*pag.* 348. inquit, dictam peninſulam Septentrionalem habere in circuitum ſexdecim millia milliariorum, quatuor millia verò in longum ab ortu ad Occaſum; & à Iacobo Cartiero anno 1535. per eius oram maritimam nauigatum fuiſſe vſque ad gradum quinquageſimum. A Gaſparo Corte Reali Luſitano vſque ad ſexageſimum, à Sebaſtiano Gaboto Italo vſque ad ſexageſimum ſeptimum, neque vltra progredi potuiſſe eum, & Martinum Forficierium, qui eandem nauigationem poſteà tentauit, ob immenſum frigus. Et *in eadem part. & volum. lib.* 3. *pag.* 371. loquens de altera peninſula, quæ dicitur Auſtralis ſiue Meridionalis, tradit, quod ſimiliter habet ſexdecim millia milliariorum in circuitum, & quatuor millia in longum, in latum verò admodum variare, propterea quod terra, iuxta maris ſinus interdum reſtringitur, & interdum multum ampliatur.

Maginus quoque *tab.* 34.*fol.* 280. eandem diuiſionem, & dimenſionem probans, ſubiungit, Americæ Septentrionalis regionem à Meridie, vbi tota circumnauigata eſt, duobus ingentibus Oceanis pulſari per ſpatium ſexdecim millium milliarium, Septentrionalem verò eius limitem porrigi verſus polum Boreum, nec hactenus circumnauigari potuiſſe: Et *fol.* 282. loquens de regionibus alterius Americæ Meridionalis, ait: totius eius continentis circumnauigationem complecti alia ſexdecim millia milliaria, & idem concludit *fol.* 279. dum docet, totam Americæ circumnauigationem, vt tradunt probatiores, complecti circiter triginta duo millia milliarium, occupatéque dimidium penè terreni globi ſpatium ſecundùm longitudinem; clauditur enim inter Meridianum gradu 190. & Meridianum gradu 360. & ſecundùm latitudinem exſpatiatur vtrinque ab Æquinoctiali longo tractu; ad Auſtrum quidem, vbi prorſus patefactus eſt, ad gradum vſque 52. ad fretum ſcilicet Magallanicum; & à Septentrione ad gradum 67. latitudinis Boreæ. Et hoc etiam obſeruant, & ſequuntur Abraham. Ortel. *in Theatr. dict. tab.* 1. *&* 5. Herrera *in hiſtor. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 1. *cap.* 14. *& in deſcript. Ind. cap.* 1. *& ſequent.* & nouiſſimè Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Indian. lib.* 1. *cap.* 2. *&* 6. vbi ſigillatim connumerat leucas, quibus Nouus hic Orbis extenditur per vtramque oram maris Borealis, & Auſtralis, hoc eſt DEL NORTE, Y DEL SVR, vt vulgò vocant, & nos etiam aliqua tetigimus *ſuprà cap.*4.*n.*51.*& ſeqq.*

Atque hoc quidem in genere de forma, & latitudine Noui Orbis dixiſſe ſufficiat; vt verò aliquam etiam, licèt breuem, & ſummariam cognitionem de eius prouinciis, & regionibus ſpecialiter habeamus; ab inſulis Oceani Atlantici eidem Orbi adiacentibus, ſermonem ineuntes; ſciendum eſt, † illas tot numero eſſe, vt ferè cognoſci non poſſint, & aliquas adeò amplas, & opulentas, vt vel grandi Regno conſtituendo ſufficerent, vt præter Auctores *ſuprà* relatos aduertit Petro Mexia *in Sylua variæ lect.*5.*part. cap.*2. *& ſeq.* & Maiolus *colloq.* 10. *pag.* 266. *& colloq.* 14. *pag.*338.*cum multis ſeqq.* 9

Inter quas † Principem locum obtinere videtur inſula Sancti Dominici, quæ olim ab incolis HAYTI, & QVISQVEIA vocata fuit,à noſtris autem LA ESPANOLA,quod nomen exteri Latinum reddere cupientes, & idioma noſtrum non ſatis callentes, Hiſpaniolam verterunt, cùm verè Hiſpanam, ſiue Hiſpanicam vertere debuiſſent, vt optimè aduertit Bernard. Aldrete *de antiq. Hiſpan.lib.*4. *cap.*8. *pag.* 521. Eius ambitus eſt 350. leucarum, ſeu mille & quadringentorum milliarium, longitudo quingentorum milliarium, latitudo verò varia, ſed vbi maior 300. milliaria capit. Mediúmque ipſius inſulæ diſtat ab Æquatore gradibus penè 19. verſus Boream, & eius forma longa eſt ab Ortu ad Occaſum, gaudens eximiâ cœli temperie, ſoli vbertate, auri & argenti fodinis, ſaccharíque in primis immensâ copiâ, & aliis vtiliſſimis frugibus, de quibus latius agunt Petr.Martyr.*de Nouo Orbe decad.*1.*&* 2.Gomar.1. *part.* Paul. Iou. *lib.* 34. Hieronym. Giglius *lib.* 4. *cap.* 1. Franc. Tamar. *de mor. gent. lib.* 3. *cap.* 7. *&* 8. Hieron.Benzo.& eius additionat.*lib.*1.*hiſtor. Noui Orbis cap.* 29. *in* 4. *part. hiſtor. America, pag.* 137. Ortelius *tab.* 7. Maginus *dict. tab.* 34. *fol.*290. Porcacchus *in inſulario. lib.*3. *pag.* 165. Boter.*in relation.*1.*part.lib.*3.*pag.*461. Herrera *in hiſtor.gener. Ind. decad.* 1. *lib.*1.*cap.*3.4. *&* 5. *ex pag.* 84. *& in deſcript. cap.*5. *&* 6. *ex pag.*7. Fr. Auguſt.Dauila *in hiſtor. Mexicana lib.*1. *cap.*101. *& ſequent.* Fr. Gregor, Garcia *de Ind. orig. lib.*2. *cap.*1. & Fr. Alphonſ. Fernand. *in hiſtor. Eccleſ. noſtr.tempor.lib.*1. *cap.*1.2. *&* 8. Vrbes præcipuæ huius inſulæ ſunt Sancti Dominici, quæ Archiepiſcopalis, & Præſidis, ac Cancellariæ Regiæ ſedes eſt: Sancti Ioannis à Meguana, Portus Platæ, Portus Regius, Cauana, Xaragua, & aliæ, quæ Hiſpanorum ſunt Coloniæ. Ab † Occaſu autem Hiſpaniolæ iacet inſula Iamaïca, quæ à noſtris S.Iacobi vocatur, & ambitu ſuo 150. leucas, hoc eſt ſexcenta milliaria complectitur in longum verò 10 11

verò 55. leucis patet, & in latum circiter 25. illis omnibus rebus abundans, quæ in Hispaniola proueniunt. Et duo continens oppida, nimirum Oristan & Seuilla, in quo quidem est principalis Ecclesia, titulo Abbatiæ insignita; de qua etiam latiùs agunt auctores *suprà* relati, præcipuè Maginus *d.fol.*290.Boter.*pag.*463.Porcac.*pag.*175. Fr. Alphonf.Fernand.*cap.*8.& Herrera *in d. descript. c.* 7.

12 Proxima his insula † Cuba ab Occasu eiusdem Hispaniolæ conspicitur, relinquens à Meridie Iamaïcam, quæ appellata fuit à Christophoro Columbo in honorem Ferdinandi Regis Catholici, *Fernandina*, siue *Ferdinanda*, & extenditur ab Ortu ad Occasum 300.leucis, hoc est 1200. milliaribus, eius verò maxima latitudo 65.leucas, seu 250. milliaria non excedit, sed pluribus in locis 20.leucas vix superat; multis vtilibus rebus abundans,& præcipuè magna Rubiæ tinctorum copia, & quodam bituminis seu picis genere ad naues oppicandas idoneo. Continet autem sex Hispanorum colonias, quarum præstantiores sunt, S. Iacobi, vbi Episcopalis sedes, & Hauana totius insulæ emporium, & nauale, ad quod appellunt nauigia, quæ ex Peruuia, & Noua Hispania in Europam redeunt, atque etiam aliquando, quæ ex Europa ad has Noui Orbis regiones proficiscuntur, vt latiùs scribunt Maginus, & Boter. *vbi suprà*: Porcacchus *pag.*172.Herrera *d. decad.*1. & *d.descript.c.*7.*ex pag.*10. & Fr.Alphonf. Fernand. *d.lib.*1.*cap.*1.&.2.

13 Hanc Cubæ insulam † septingentæ aliæ, eæque amœnissimæ in coronæ forma, circunstant; quæ à Columbo, ob sui pulchritudinem & viriditatem, appellatæ sunt, *Iardin de la Reyna*, vt recolit Petr.Mexia *d.*5.*part. cap.*9. Herrera *decad.*1. *lib.*2.*cap.*13.*pag.*69 & Maiol.*d.colloq.*14.*pag.*343. qui etiam de vicinis aliis insulis agunt, quæ vocantur *de los Lucayos*, & quadringentas numero esse testantur; de quibus latè etiam tractat Boter. *d.*1.*part.lib.*3.*pag.*465. & idem Herrera *decad.*1. *lib.*7. *cap.* 3. & *lib.* 9. *cap.* 11. & *in descript. c p* 7.

Vicina quoque est ab Ortu Hispaniolæ duo-
14 decim, vel quindecim leucis † insula S. Ioannis, quæ incolis dicitur *Borriquen*, longitudinem trecentorum milliarium habens, siue 45. leucarum, & latitudinem septuaginta milliarium, siue viginti leucarum. Affluit frugibus, fructibus, animalibus, & piscibus, ac auro prætereà & Guaiaco ligno perfectissimo, quod vulgò dicunt *el Palo Santo*. Est in ea vrbs præcipua S. Ioannis, optimo gaudens portu, quem hac de causa Hispani *Puerto Rico* appellarunt, & habet (vltra minores alias) tres nobiles Hispanorum colonias, & Episcopalem, ac Gubernatoris sedem, vt latiùs videbis apud Herrer.*d.cap* 7.

15 His insulis adiacent aliæ, † quæ Canibalorum, seu Caribum dicuntur, ex habitantium viribus, & ferinis moribus vocabulis sumptis: sunt enim bellicosi admodum, & anthropophagi insignes. Quorum arma sunt sagittæ, & vtuntur scaphis ex vnico ligno excauato elaboratis, quas ipsi *Canoas* appellant. Iacent autem hæ insulæ ab Ortu & Meridie Hispaniolæ duplici serie protensæ, è regione, seu in conspectu Terræ firmæ, & quæ magis cognitæ, & ab Hispanis perlustratæ sunt, licèt necdum cultæ, vocantur *Santa Cruz*, *las Virgines*, *San Eſtacio*, *San Bartolome*, *la Barbada*, *la Deseada*, *la Dominica*, *Todos Santos*, *Guadalupe*, *Marigalante*, & aliæ, quæ dicuntur *de Barlouento*, ad quas aquæ faciendæ causa appellere solent classes, quæ ex Hispania ad Americam veniunt. Circa Dominicam autem ad Meridiem repertæ sunt aliæ insulæ, quæ appellantur *Matanino*, *Santa Lucia*, *Los Barbudos*, & ad continentem Terræ firmæ magis accedunt. Illarúmque † prior, maior 16 & Orientalior nominatur *la Trinidad*, ducentis circiter leucis ab Hispaniola, & sexaginta à Dominica, longitudine quinquaginta leucarum ab Ortu ad Occasum, & latitudine triginta, eámque detexit Christophorus Columbus anno 1498. & de illa & aliis Canibalorum plura tradit Maginus *dict.tab.*34.*fol.*291.Boter. *dict. lib.*3.*pag.* 459. & Herrera *decad.*1. *lib.* 3. *cap.* 10. & *dict. descript. cap.*7.

Post has verò insulas † Cubagua iacet, quæ 17 olim Margaritarum copia nobilis fuit, sed posteà ob aquæ & Concharum inopiam derelictam, translato huius piscationis emporio, ad aliam insulam, ab ea vnâ tantùm leucâ remotam, cui Margaritæ nomen inditum est. Distátque viginti leucis ab insula Trinitatis ad Occasum, & 170. ab Hispaniola, habens in longum sexdecim leucas, siue vt alij putant, viginti, & in latum octo, aut decem & duo oppida, vnum prope mare, vbi est arx, in qua residet Gubernator: alterum interius, quod vocatur vallis Sanctæ Luciæ, de quibus etiam latiùs agunt auctores *suprà* citati, & præcipuè Herrer.*d.c.*7.*pag.*15.& 18.

Hæ autem † insulæ omnes, & pars continentis, 18 quæ ad eas propius accedit, & comprehendit Gubernationes, quas vocant *de la Florida*, *y de Venezuela*, vbi est sedes Episcopalis, *de la Nueua Andaluzia*, *del Rio*, *de la Hacha*, *y de Santa Marta*, vbi est altera sedes Episcopalis, subsunt iurisdictioni Regalis Prætorij, siue Cancellariæ, quæ, vt diximus, residet in insula S. Dominici, siue Hispaniola, & prima fuit omnium huius Noui Orbis, habétque sub territorio suo ab Ortu ad Occasum, quod vulgò dicunt, *de Leste*, *à Oeste* 550.leucas, & à Septentrione ad Meridiem, quod dicunt *Norte Sur*, plus 300. vt latius refert Anton.de Herrera dictarum Insularum & Prouinciarum peculiarem descriptionem, & relationem apponens *in d.descript.Ind.Occident.c.*5.6.7.& 8.& Fr. Alphonf. Fernand. *in hist. Eccles. nostr. temp. lib.*1.*cap.*8.

Sed vt relictis insulis ad continentem accedamus, pars eius, quæ † America Septentrionalis 19 (vt diximus) vocari solet, quà ad Orientem vergit, tres amplissimas, & nondum satis cognitas, aut Hispanis subiectas regiones comprehendit, quæ vocantur Estotilandia, Terra laboratoris, & Norumberga, de quibus agunt Magin.*fol.*282.Boter.*suprà pag.*349.& *seq* & Herrer.*in descript. c.*8. *pag.*20.

Vicina est his terra, † quæ dicitur *de Bacallaos*, à 20 Sebastiano Gaboto Veneto, sub nomine Henrici Regis Angliæ primum inuenta, & sic appellata, eò quod in eius pelago tanta inuenitur piscium huiusmodi copia, vt etiam nauigia retardent, de cuius descriptione, & natura vltra prædictos auctores aliqua tradit Petr.Zieza *tom.*1.*hist.Peru.* Illescas *in hist.Pontif.lib.*9.*c.*22.*pag.*284. Theatr. vitæ hum. *vol.*5.*lib.*2.*pag.*1218. Noua † quoque Francia iis 21 succedit, quæ iuxta ripas fluuij Canadæ, vel S. Laurentij extenditur, illámque Galli primum sub Francisco I. eorum Rege detexerunt; sed propter eius inopiam ad eam contendere desierunt, vt tradunt Magin.& Boter.*vbi suprà*.

Sequitur

Sequitur alia regio ab incolis Apalchem vocata, ab Anglis verò † Virginia, qui aliquot in ea colonias fecerunt, & hodie etiam renouatis auxiliis, & expeditionibus retinent, exiguo tamen fructu, & successu, quia vt plurimum est sterilis, & inculta, vt præter Magin.& Boter. *suprà* tradit Beierlinchius *in opere Chronog.pag.*306.& P.Gordonius *in Chronog. pag.*475. quamuis admirandas historias, & commoditates huius regionis nobis suadere velit Thom. Hariot. Anglus in relationibus & Iconibus, quas de ea vulgauit, & habentur in initio primi tomi auctorũ, qui de historia Americæ scripserunt, & Raphe Hamor Virginiæ Secretarius, & Ioannes Schmidt, in aliis descriptionibus & relationibus,vsque ad an.1616. quæ nouissimè prodierunt *in* 10.*part.* eiusdem Americæ, sumptibus, ac studio Ioan. Theodori de Bri. anno 1619. (22)

23 Succedit proximè prouincia † Florida vocata, quæ iuxta sinum Mexicanum, & mare *del Norte*, in immensum extenditur, & est quidem, vt plurimum, satis amœna, ac omnium fructuum fertilis, oras tamen habens asperas, & scopulis ac breuibus refertas, & incolas barbaros, sordidos & inhospitales. Quo fit, vt parum nostri in ea proficere potuerint, licèt aliquoties sub Paphilo de Narnaez, Ferdinando de Soto, Petro Melendez de Auiles, & aliis ducibus eam penitissimè adierint, & perlustrarint. Galli quoque sæpè, irritis tamen conatibus, eius occupationem adorti sunt; de quibus vltra Magin. *suprà fol.*282. & Boter. *pag.* 352.latè scribit Herrera *decad.*4. *lib.*4. *cap.*4. *& seq.& decad.*6. *lib.*7. *cap.*9. *cum seq. & decad.* 7. *lib.*1.*ex cap.*10. *vsque ad cap.*8. *lib.*2. *& lib.*7. *ex cap.*1.*ad* 12.& Cabrera *in vita Philippi II. lib.*7. *cap.*8.*& in descript.cap.*8.*pag.*19. Illescas *in hist. Pontif.*2.*tom.pag.*544.*&* 793.Abrah.Ortel.*tab.*8. Fr.Aug. Dauila *in hist. Mexic. Ordin. Prædicat. lib.*1.*ex cap.* 55. *vsque ad* 69. Garcilassus Inca *in hist.Floridæ. & hist. Americæ* 2.*part.* vbi variæ relationes, & Icones apponuntur de rebus ad eandem prouinciam pertinentibus.Et rursus *in* 6.*part.* vbi Ioan. Ribauldi infelicem expeditionem commemorat.

24 Post has regiones † Iucatania conspicitur, peninsulæ formam referens, quæ in mare *del Norte* porrigitur, eiúsque ambitus patet milliaribus 900. in præcipua vrbe, quæ Meridia dicitur, Cathedralis Ecclesia residet. Est autem segetum, fructuum, mellis, ceræ, ac animalium quorundam ferax, vt sunt anates, gallinæ, lepores & cerui. Incolæ animosi sunt, ac bellicosi, qui arcubus vtuntur, & clypeis, & carnem humanam non vorant, sed humani potius & hospitales sunt, & Crucem etiam, vt multi tradunt, ante Christianorum aduentum venerabantur, de quibus agunt Magin.*fol.*383.Boter. *pag.*365. Herrera *decad.* 4. *lib.*3.*c.*4.*& lib.*10.*c.*3.*& in descript.c.*10.*pag.*27. *& hist. Americ.part.*4.*circa fin.*

25 Nicaragua quoque † prouincia in eadem Americæ parte versus Ortum, & Meridiem reperitur, quæ quidem, vt plurimum, arenosa est, ac calori æstiuo obnoxia,sed iuxta fluuios admodum fertilis. In ea est lacus valde ingens, qui 300. milliaribus extenditur, & crescit, ac decrescit perinde ac mare, & mons continuo ardens. Habet quinque Hispanorum oppida, in quorum præcipuo, quod dicitur LA CIVDAD DE LEON, Episcopus residet. Incolæ huius tractus ad albedinem magis accedunt, quàm reliquæ Noui Orbis gentes, súntque statura satis conuenienti, & humani, & ante Christi Fidem susceptam iustitiæ quoque specimen aliquod habebant, vt post Magin. *suprà*, & Boter. *pag.*368.tradit Herrera *decad.*4 *lib.*8.*cap.*3. *& seqq.& in descript.cap.*13.*pag.*3. Fr.Alphons. Fernand.*lib.*1.*cap.*54. *pag.*187. Et aliqua adducit *Americæ histor. dict.* 4. *part. circa finem*; vbi etiam agunt de aliis vicinis prouinciis, quæ † dicuntur HONDVRAS, y, COSTARICA, in quibus alter Episcopus residet in ciuitate, quæ dicitur DE VALLADOLID. (26)

Inter Iucataniam & Nicaraguam regionem iacet † Guathemalensis vrbs & prouincia in Mediterraneis, quæ agro potitur fertili & amœno, aeréque salubri, & in ea est sedes Episcopalis,& Regia Cancellaria. Nec longè ab hac vrbe sunt montes, qui ignem,fumum & lapides emittunt. Et alia prouincia appellata Chiapa, † & alia, quæ dicitur *la vera Paz*, vbi etiam Cathedrales Ecclesiæ præfulgent, de quibus, & de territorio dictæ Cancellariæ Guathemalensis agit Bot.*pag.*266. Herrera *decad.*4. *lib.* 8. *cap.*8. *pag.* 204. *& in descript. pag.*26.32.*&* 34.Fr.Alphons.Fernand.*in hist. Eccles.nostr.temp. lib.*1. *cap.*37. & nouissimè Remesalius, qui de his prouinciis integrum volumen scripsit. (27) (28)

Sed inter has omnes prouincias caput extollit ea, quæ † Noua Hispania vocatur; est enim amplissima, & cæteris cultior, amœnior, ac populis frequentior, incipiénsque à sinu Californiæ,quem vulgò *mar Bermejo* dicunt, extenditur vsque ad sinum Mexicanum ad mare *del Norte*, ad Iucatanam regionem. Fuit autem ita appellata ab insigni illo Duce Ferdin. Cortesio, qui illam primum occupauit ann. 1618. quoniam eius situs, temperies & dispositio Hispaniæ similis videbatur, vt tradit Herrer.*decad.*3.*lib.*2.*cap.*10. *& decad.*4. *pag.*79. Vel † quoniam antiquam omnium nationum consuetudinem sequi voluit, quæ semper populis, aut prouinciis à se nouè in alienis, & remotis finibus conditis, propria suarum vrbium, aut regionum nomina imponere solebant, vt pluribus exemplis ostēdit Fr.Ioan.de la Puente *in conuen vtr.Monar. lib.*3. *cap.*23.§.4. *pag.* 153.& in hoc Nouo Orbe passim obseruatum inuenimus.Continet verò Nouæ Hispaniæ appellatio plures alias satis celebres & vtiles prouincias, quas latè recensent Magin. *fol.*280.Petr.Martyr.*decad.*4.*& seqq.* Abrah. Ortel.*in Theat.mag.tab.*6.Boter.*ex pag.*354. Herrera *in descript. cap.* 9. *ex pag.* 21. *& decad.* 3. *lib.* 2. *cap.*10. *& seqq.* Ludouicus Cabrera *in vita Regis Philippi II. lib.*13.*cap.*11.& Fr.Ioan. Torquem. *in Monarch.Ind.*1.*tom.per totum*, vbi *in lib.*5. *ex cap.* 37. *ad* 40. tractat de rebus & expeditionibus ad Nouum Mexicum, *& cap.* 41. *&* 42. de Califormiis, & *ex cap.* 45. *ad* 58. de aliis expeditionibus ad detegendum caput Mendocinum. (29) (30)

Sed præcipuæ,† & magis cognitæ, & habitatæ prouinciæ sunt *Xalisco,& Culiacan*, quæ à nostris appellatur Noua Gallecia, vbi est sedes Episcopalis, & Regia Cancellaria; de cuius districtu & proprietatibus tractat Magin.*dict. fol.*280. Abraham. Ortel. *tab.* 7. Boter. *pag.* 364. Herrera *in descript. cap.*11.*ex pag.*29. *& decad.*4.*lib.* 9.*c.*12. *&* 13. *& decad.*8.*lib.*8.*cap.*12. Meehoana, Guaxaca, & Tlascala, in quibus etiam proprij Episcopi resident, & de eis agit idem Magin. *suprà, fol.*281.Boter.*pag.*302.Herrera *in descript.cap.*10. *ex pag.* 25. & Fr. Alphons. Fernand. *lib.* 2. *ex cap.*36. (31)

32 Et † Mexicana ciuitas, & regio, quæ est cæterarum Metropolis, & sedes Proregis,& Cancellariæ Nouæ Hispaniæ, & plurima alia continet, quæ eam non solùm inter Americæ vrbes, verùm & Europæ nobilem faciunt,vt latiùs prosequuntur Magin.*supr.fol*.28. Porcacchus *in insulario lib*.3. *pag*.1576. Boter.*pag*.366. Herrera *in descript.c*.9. *ex pag*.21.*&* *decad*.2.*lib*.7.*cap*.7. *cap*.14.*&* *seqq*. Fr.Alphons.Fer.*d.lib*.1.*cap*.36.Fr.Ioan.Torquem. *in d.Monarch. Ind. tom*.1.*lib*.2.*per tot. & lib*. 3. *c*.22.*&* 23.Petr.Balbuena *in carminibus Hispanis de laudibus Mexici*, & Sim.Maiol.*in dieb. Canic. tom*.1.*colloq*.23.*pag*.506.*&* 507. vbi multa mirabilia refert de situ & magnitudine vrbis Mexici, & incolarum multitudine,*&* *colloq*. 12. *pag*. 304. vbi agit de lacubus, circa quos Venetiarum instar ædificata est, qui cum se proximè contingant, & alternatis vicibus procellosis motibus aquas suas communicent; vnus tamen salsus, & alter dulcis est.

33 Fuit † autem hæc insignis vrbs ab indigenis olim appellata Tenuchtitlant, à lapide quodam,& Tuna in eo nata, quam in lacu inuenerunt, vbi primum illam ædificarunt. Qua de causa hodie hæc insignia eadem ciuitas obtinet, postea verò Mexici nomen accepit, quod maternâ eorum linguâ scaturigines aquarum significat,vt tradit Herrera *d.decad*.3.*lib*.7.*cap*.13. Torquem. *dict. lib*.2. *cap*.11.*&* *lib*.3.*c*.23.& Sebast.Couar. *in Thesaur. ling.Hisp.verb. Mexico*, vbi etiam alias huius nominis etymologias adducunt.

34 Ad alteram verò † Americæ partem, siue peninsulam accedentes, quam Meridionalem appellari retulimus, immensi quidem operis esset,si omnia eius oppida, vel regiones sigillatim describere vellemus: sunt enim innumeræ,& earum nonnullæ vix nomen notum habentes, vt benè obseruat Magin.*d.tab*.34.*fol*.283. Sed de præcipuis aliqua

35 delibantes, in primis occurrit † prouincia Panamensis, siue Terræ firmæ, quæ à nostris vocata fuit CASTILLA del ORO, eâ fortè ratione, quòd ibi aurum plurimum reperiebatur, adeò vt

36 quidam † Bacchalarius Encisus retibus in multis fluminibus expiscari publicauerit; quod in causa fuit, vt plures hac spe allecti, ad hanc regionem cum Petro Arias Dauila anno 1514. confluerent, vt refert Herrera *in descript.c*.15.*pag*.41. Continet hæc prouincia sub se gubernationes, quas vocant DEL DARIEN, VERAGVA,VRABA,i NATA, & alia minora oppida, & duas satis nobiles vrbes, quæ dicuntur PVERTOBELLO, y PANAMA. Prior ad mare DEL NORTE constructa, commodissimum portum habet, à quo & nomen accepit, relicto alio antiquo portu & oppido, quod vocabatur NOMBRE DE DIOS. Altera iuxta mare DEL SVR apposita est, eo isthmo à priore diuisa, quo has duas Noui Orbis peninsulas constringi tradidimus, cuius quidem latitudo decem & octo

37 leucas occupat, seu septuaginta duo milliaria.† Et hæ vrbes quæcunque, vel è Peruana regione in Hispaniam, vel ex Hispaniâ in Peruuiam aduehuntur,fido portuum hospitio recipiunt; siquidem diuitiæ, ac merces vtrobique à nauibus exonerandæ sunt, & terrestri itinere, aut per amnem, qui dicitur CHAGRE, per illas decem & octo leucas comportandæ, vt rursus nauibus impositæ per vnum mare,vel alterum traiiciantur.Qua de causa ob classium concursum, & nauale commercium, quod hic exercetur,Episcopalis Ecclesiæ Dariensis sedes ad hanc vrbem Panamensem translata est,& ibidem Regia Cancellaria constituta,cuius Præses simul Gubernatoris, & Capitanei generalis munus exercet.

38 Quo † pluribus annis summa cum laude,& vitæ integritate functus est Dominus Don Franciscus Valuerdi de Mercado leuir meus, hoc est, meæ sororis maritus, postquam dictam vrbem & portum de PVERTOBELLO Regia auctoritate construxit & communiuit, & grauissimis aliis obsequiis, atque seruitiis, ad hunc & alios maiores honores sibi aditum præparauerat; & obiit ibidem anno 1614. aduersariorum quorundam calumniis impetitus, quas tamen iustius contemnere de-

39 buisset, cùm † semper calumniatorum virus pro-uocet ipsa virtus, & vt locis læuibus, & politis ægrè sordidum aliquid adhærescit; sic maledictum sedem vix inueniat in vita puriore, vt præclarè aduertit Iust.Lips.*in orat. de calumniat*. & in hoc casu experientia monstrauit, tanti viri fama, & virtutibus à morte eius clarioribus redditis, & Regij Indiarum Senatus, ac bonorum omnium approbatione, & acclamatione desideratis. Et qui de hac prouincia plura scire voluerit, legat Pet. Martyr.*decad*.2.*&* 3. Magin. *vbi suprà*: Boter.1. *part. vol*.2. *lib*.3.*pag*.371.*&* *seqq*. Herrer. *in descript. cap*. 15. *&* *decad*. 2. *lib*. 3. *cap*. 5. *&* *sequentibus*: Frat. Alphons. Fernand. *lib*. 1. *c*.54. *pag*.187.

40 Ad eandem † partem Americæ pertinet alia non minus celebris prouincia, quæ vocatur Nouum Regnum Granatæ, & sub se comprehendit gubernationes Popaiam, sanctæ Marthæ, & Carthaginis, siue CARTHAGENÆ, vbi est ciuitas, & portus ad Hispanienses classes excipiendas tutissimus. Abundat hæc prouincia omnium fructuum copiâ, & auro, & Smaragdis, aliisque pretiosis lapillis ditescit: habétque in longum trecentas leucas, & in latum totidem ferè, & inter plura nobilia Hispanorum oppida eminet vrbs, quæ dicitur SANTA FE DE BOGOTA, quam Licentiatus Gundisaluus Ximenez de Quesada anno 1528. ædificare cœpit, & in ea residet Præses & Gubernator cum Regia Cancellaria, & Archiepiscopus cum Metropolitana Ecclesia, cuius suffraganei sunt Episcopus Popaianensis, Carthaginis, & Sanctæ Marthæ. Et plura alia de eadem prouincia, & incolarum moribus tradunt Gomara *in histor. Ind*. 1. *part. mores gent. lib*. 3. *cap*.14. Hier. Gil, *lib*.4. *cap*.12.*&* 13. Boter.*dict. lib*.3.*ex pag*.375.*vsque ad* 378.Herrera *in dict.descript.cap*.16.*ex pag*.41.*&* *decad*.8.*lib*.4.*ex cap*.6. *ad* 12.& Frat.Alphons.Fernand.*dict.lib*.1.*ex c*.46. *vsque ad* 50. vbi etiam agit † de mirabilibus,

41 quæ in conuertendis huius prouinciæ Indis per integros septem annos patrauit Beatissimus ille vir Fr. Aloisius Beltranus Dominicani Ordinis fulgentissimum decus, qui in Beatorum numerum referri meruit anno 1608. de quo etiam plura tradit Thom. Bocius *de sign. Eccles. Dei, lib*.6.*sig*.19.*&* *lib*.7.*sign*.25.*cap*.1.

42 Sequitur † statim ea terræ pars, quæ PERV, siue Peruana dicta est, totius huius Noui Orbis nobilissima, detecta primum, vt alio loco diximus, à Francisco Pizarro anno 1525.& tota ferè intra Æquatorem, & tropicum Capricorni iacens; sunt autem eius fines à Septentrione & Noua Granata, & Castella aurea, ab Occasu Oceanus, siue mare DEL SVR, à Meridie prouincia Chilensis, & ab Ortu, montes altissimi. Occupat verò longitudine sua mille & octingentas plus leucas,

&

& in latum vſque ad Andes, vt plurimum, quinquaginta, quarum decem pertinent ad planities, quæ per totam regionem ad oram maritimam reperiuntur, viginti ad montana, quæ per eandem regionem longo tractu extenduntur à Septentrione ad Meridiem mille circiter leucis, & vulgò vocantur LA CORDILLERA DEL PERV, aliæ 20. ad Vltramontana, quæ vulgò dicuntur LOS ANDES, & ſunt etiam montes, qui pariter à Septentrione in Meridiem incedunt continuâ ſerie producti, denſiſſimi tamen, & abſque vallibus, cùm tamen inter alios DE LA CORDILLERA multæ amplæ valles ac profundæ, fertiliſſimæque & populo numeroſiſſimæ contineantur, cùm aëre potiantur calidiore, de quibus omnibus, qui pleniorem hiſtoriam, & deſcriptionem deſiderauerit, legere poterit Leuinum Apollonium *de rebus Peruenſibus*: Petr. Ciezan, Aug. de Zarate, & alios, quos citauimus *in fin. c. præcedentis*, qui de hiſtoriis Regni Peruani ex profeſſo tractarunt, Hieron. Benzo, & eius additionator. *lib. 3. per totum, in 6. part. hiſtor. Americæ*: Ioſeph. Acoſta *in hiſt. Ind. lib. 3. c. 21. & ſeqq.* Abrah. Ortel. *in Theatr. mag. tab. 8.* Magin. *ex fol. 283. vſque ad* 287. Ioan. Boter. *d. lib. 3. ex pag.* 386. Herrera *in deſcript. c. 16. in fin. pag. 46. & ſeqq. & in hiſt. gener. Ind. decad. 4. lib. 9. c. 3. & decad. 5. lib. 1. c. 1. & 5.*

Inter plurima verò Hiſpanorum, & Indorum oppida huius latiſſimi Peruani Regni, quæ connumerare longiſſimum eſſet, præſtantiores ſunt

43 vrbs † de *San Franciſco del Quito*, à Sebaſtiano Belalcaçar Franciſci Pizarri commilitone anno 1534. fundata, quæ Æquatoris lineæ ferè ſubiacet, nec tamen feruido ac æſtuoſo cœlo, ſed potiùs frigido potitur, eiúſque ager ſemper virens eſt, & omni frugum beatitudine floridus, atque etiam auri, & argenti viui mineris ſcatens.

Reſidet hac in vrbe Epiſcopus Quitenſis cum Eccleſia Cathedrali, & Præſes cum Regia Cancellaria quæ ducentis & plus leucis in longum, & in latum ſuum territorium extendit, & gubernationes DE LOS QVIXOS, i la CANELA, PACAMOROS, i GVAL SONGO, & partem Popaianæ comprehendit, atque etiam vrbes DE RIOBAMBA, CVENCA, LOXA, ZAMORA, IAEM, GVAYAQVL, i PVERTOVIEIO, vt latiùs proſequuntur Magin. *ſup. fol.* 286. Boter. *pag.* 396. Herrera *in deſcript. cap. 17. & 18. & decad. 5. lib. 6. cap. 6. & lib. 10. cap. 10. cum multis ſeqq.* & Fr. Alphonſ. Fernand. *d. lib. 1. c. 54. in fin.*

Poſt QVITI verò prouinciam eminet alia

44 vrbs, † quæ à noſtris D. Michaëlis, à Barbaris PIVRA vocatur, cui vicinus eſt portus, qui dicitur PAITA, ad quem naues per hoc Peruanum mare transfretantes frequenter appellunt. Sed ma-

45 gis nobilis eſt † TRVXILLO à Franciſco Pizarro condita anno 1533. agrum feraciſſimum habens, & plures Hiſpanorum domos, quæ tamen omnes ingenti terræmotu momento temporis conquaſſatæ fuerunt anno 1619. ita vt vix, & ne vix quidem, aliqua priſtinæ vrbis figura remanſerit. In qua ob ſui dignitatem & commoditatem, & plura Hiſpanorum & Indorum oppida, quæ illi confinia ſunt, Cathedralis Eccleſia cum proprio Epiſcopo creata & erecta eſt anno 1612. & de ea peculiarem mentionem faciunt auctores *ſuprà* relati, præcipuè Herrera *d. deſcript. cap. 19. pag. 56. & decad. 5. lib. 7. cap. 6.*

Longè verò nobilior, atque excellentior eſt alia vrbs, quæ octuaginta à Truxillo leucis in eadem planitie Peruana conſpicitur, ſub 12. gradu ad

46 Antarcticum, quæ à Barbaris † LIMA vocatur, non ex nomine Reguli, ſiue CACIQVE, qui ei dominabatur, vt putauit Herrera, ſed corrupto vocabulo à RIMAC fluuio eam interluente, quod materna lingua, ſonans, ſiue loquax interpretatur, à noſtris verò dicitur *Ciuitas Regum*, ſiue quòd ſub Epiphaniæ die à Franciſco Pizarro ædificari cœpta anno 1533. ſiue quod Magorum Regum patrocinium ſortita fuerit, & pro inſigniis tres coronas in campo cœleſti, cum ſtella micanti, quæ Regibus eiſdem apparuit, de quo Imperatoris Caroli V. diploma ſatis honorificum habet.

Iacet vrbs hæc in valle amœniſſima, miráque aëris temperantia gaudet, & agro rerum omnium fertili, præſertim frumenti, fabarum, piſorum, & omni ferè leguminum, atque etiam fructuum noſtratium genere. Eſt præterea populo frequentiſſima, ambitum comprehendens valdè ſpatioſum, in quo ſunt latæ viæ, amplum forum, inſignia templa, illuſtris Cathedralis Archiepiſcopalis Eccleſia, magnifica ædificia, nobilis Academia, & plura tribunalia & Collegia; prout decet tanti Regni Metropolim, & totius maritimi tractus excultiſſimum emporium. Portum quoque tutiſſimum habet, duabus leucis ab ea ſemotum, qui dicitur EL CALLAO, vbi alterum oppidum ornatiſſimum con-

47 ſtructum eſt. Et reſidet in ea † Prorex, qui ſupremam iuriſdictionem, & gubernationem, per plus mille leucas exercet, & eſt Præſes Regiæ Cancellariæ ibidem commorantis, quæ duos Fiſcales, 4. criminum quæſtores, & 8. cauſarum ciuilium Senatores, ſiue Auditores habet.

48 In quorum numerum † ego iam inde ab anno 1610. nihil tale ambiens, aut cogitans, D. Philippi III. Regis ac Domini noſtri Potentiſſimi, honeſtiſſimis codicillis cooptatus, quâ potui maximâ fide, puritate & induſtriâ ſuſcepti muneris penſa explere curaui, id tantùm mœroris habens, quòd tam longè à patria, & Regiis oculis ſtudij & ingenij mei (quod ſcio, quàm ſit exiguum) prouentum & ſpecimen edere, atque eodem ſemper loco manens, conſeneſcere coactus fuerim, aliis intereà, quibus ſors benignior arriſit, poſt plurium honorum gradus in ſupremis Conſiliis meritiſſimè collocatis. Sed Deus, ſi oportuerit, nos quoque ab inferis (vt aiunt) ad ſuperos reuocabit; cui ſemper mearum rerum curam, quâ decet humilitate & veneratione relinquo; & ad patriæ deſiderium leniendum, ſucceſſiuis horis opus hoc in prædicta nobiliſſima Regũ vrbe meditari, & ſcribere cœpi.

49 Cuius † Cancellaria, vt ad inſtitutum redeamus, trecentis plus minus leucis territorij ſui habenas extendit; in quibus vltra vrbes PIVRA, & TRVXILLO de quibus locuti ſumus, & plures alias ſatis diuites & frequentes Hiſpanorum villas & colonias, Indorúmque oppida; continentur † etiam

50 vrbes DE LOS CHACHAPOYAS, DE MOYOBAMBA, DE LEON, DE GVANVCO, & alia quæ dicitur GVAMANGA, ſiue SAN IVAN DE LA FRONTERA; de qua ſpecialiter agit Herrera *decad. 6. lib. 6. cap. 9.* à Franciſco Pizarro primum condita anno. 1539. & poſteà in loco, vbi hodie conſpicitur, multis cœnobiis & nobilibus ædificiis decorata; & demum anno 1612. in Cathedralem erecta, diecœſi eius à Cuzquenſi, cui anteà ſuberat, competenter diuiſa.

51 Et prope eam eſt † villa DE OROPESA, alio nomine GVANCAVELICA, argenti viui ditiſſimis fodinis per totum terrarum orbem maximè

nobilis; de qnibus aliqua notat Acosta *lib. 4. cap. 11.* Pat. Lælius Bisciola *lib. 16. horarum subsecivarum, cap. 3. col. 1165.* & nos alibi latiùs agemus.

Pertinet etiam ad eiusdem Cancellariæ districtum † ARIQVIPA, 130. leucis à Limensi remota, ab eodem Pizarro condita anno 1534. quæ duodecim à mari milliaribus fœcundo ac salubri in agro ædificata est, & ob portus & vinearum commoditatem multis nobilium ædificiis, Monasteriis, & frequenti populo aucta, & nuper Episcopali sede illustrata eodem tempore, quo GVAMANGA, & TRVXILLO.

52

Sexaginta autem leucis ab AREQVIPA, & 125. ab vrbe Regum, siue LIMA, sub decem & tribus gradibus, cum dimidio eleuationis ad Austrum, & septuaginta octo longitudinis, iacet alia mediterranea vrbs, † nomine CVZCO, quæ cū LIMA tentat de principatu contendere, & totius Regni Peruani se caput appellat, & fuit certè ante Hispanorum aduentum Regia Incarum Regum sedes, magno procerum, & gregariorum Indorum commercio celebrata, munitissimis quadratorum saxorum maximæ magnitudinis ædificiis ornata, & inter Peruanas sola, quæ faciem vrbis præferret. Easdem ædes, quas Incolæ quondam possedere, politiore paulò ornatu instauratas hodie Hispani tenent, & templum admirandum Solis, Dominicani Monachi in Ecclesiam consecrarunt; octo parochias, & sex Virorum, & Monialium Cœnobia habet, & proprium Episcopum cum insigni Cathedrali Ecclesia, quæ ante diuisionem aliarum DE AREQVIPA, & GVAMANGA ditissima erat.

53

De quibus omnibus, & aliis, quæ breuitatis causa prætereo, latiùs scribunt Leuinus Apollonius, & alij *suprà* relati: Magin. *fol.* 286. Boter. *pag.* 389. & 393. Herrer. *in descript. cap.* 19. & 20. & *decad.* 5. *lib.* 6. *cap.* 2. 4. & 12. & *lib.* 7. *cap.* 6. 10. & 13. Simon Maiolus *in dieb. Canicul. tom.* 1. *colloq.* 23. *pag.* 506. & Fr. Alphons. Fernand. *dict. lib.* 1. *cap.* 50. 51. & 54. & plura de vrbe Cuzquensi, & eius ædificiis tradens Garcias Lassus Inca *in suis Commentar. lib.* 7. *cap.* 8. & *cap.* 27. & *seqq.*

54 Spectat quoque ad eandem † Cancellariam, vrbs DE SAN MARCOS DE ARIGA, & eius Prouincia, licèt Herrera *in dict. descript. cap.* 21. *pag.* 63. ad Argenteam pertinere tradiderit, vbi est portus hoc in Regno pariter notus ac vtilis, in quo naues, & classes Regiæ commodissimè recipiuntur, dum merces ad superiores prouincias enehere, & earum diuitias præcipuè Potosianas reuehere soient.

55 Supradictis vrbibus meritò adiicienda venit ea, quæ † Argytopolis, seu Argentea dici potest, & vulgò DE LA PLATA vocatur, quæ licèt habitantium copia cum LIMA, & CVZCO comparari non possit, eximia tamen eorum opulentia insignis est, & à Peiro Anzures Duce Francisci Pizari, iussu eius condita fuit anno 1538. iacétque in decimo nono gradu eleuationis ad Austrum, trecentis leucis distans à ciuitate Limensi, & decem & octo à celebri illo & Imperiali oppido, & 56 monte, cui nomen † POTOSI argenteis fodinis supra modum referto, è quibus, & aliis, eis vicinis, immensa eruitur argenti copia, quæ vniuersam Hispaniam, & Europam implet, & in Asiam etiam, & Africam magna ex parte dilabitur: de quo pluribus agit Acosta *lib. 4. de Ind. histor. cap. 6. & seqq.* Quapropter prædicta vrbs Argĕtea dicta est, & cùm anteà Episcopalem sedem haberet, anno 1607. in Archiepiscopalem, siue Metropolitanam erigi meruit, & Regia Cancellaria in ea residet, cuius districtus per trecentas, & amplius leucas excurrit, & vltra plura alia Indorum oppida, & Hispanorum municipia, comprehendit nobilem vrbem, & prouinciam, quæ dicitur CHVCVITO, & DEL COLLAO, & aliam quæ dicitur CHVQVIABO, siue DE LA PAZ, quam anno 1549. † Præses de la Gasca condere iussit, & 57 hodie proprium Episcopum habet cum satis ampla diecœsi, quæ ab Argentea diuisa fuit.

Continet prætereà dicta Cancellaria sub territorio suo quatuor amplissimas gubernationes, quæ dicuntur † DE SANTA CRVZ DE LA SIERRA, DEL TVCVMAN, DEL PARAGVAY, DEL RIO DE LA PLATA, ò BVENOS AYRES, in quibus omnibus proprij etiam Episcopi constituti sunt, & de eis, & aliis ad montem Potosium, & argenteam Caacellariam pertinentibus, multa specialiter tradunt Magin. *fol.* 287. & 289. Boterus *pag.* 383. 392. 397. 401. & 403. Herrera *in descript. cap.* 21. & *cap.* 24. & *decad.* 4. *lib.* 1. *cap.* 1. & *lib.* 8. *cap.* 11. & *decad.* 5. *lib* 10. *cap.* 15. & Fr. Alphons. Fernand. *d. lib.* 1. *c.* 54. *pag.* 186. & 187.

58

His proxima est † Brasilia regio, licèt iam Peruani Regni, & proregis gubernationis fines excedat, quæ inter duos ingentes fluuios iacet, nempe Maragnonem à Septentrione, & Argyreum, vulgò RIO DE LA PLATA, à Meridie, & partim ab Occasu, à qua etiam parte ad altissimos Peruuiæ montes accedit; sed tamen ab ortu, mari vastissimo (vulgò DEL NORTE vocato) pulsatur. Huius longitudo, quæ à Septentrione in Austrum accipitur, traditur mille & quingentorum milliarium, siue 450. leucarum; latitudo ab Ortu ad Occasum quingentorum milliarium, siue 200. leucarum, & eius circumnauigatio iuxta mare DEL NORTE milliarium plus minus trium millium, siue 900. leucarum. Detecta autem fuit, & à Lusitanis coli, & lustrari cœpta eo modo & tempore, quo diximus *suprà cap. 3. num.* 32. licèt priùs eam iussu Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elizabethæ detexisset Vincentius Yañez Pinzon, & Didacus de Lepe.

59

Et qui de eius descriptione, historiis, & incolarum moribus plura scire voluerit, legat Maffæium *hist. Ind. Oriental. lib.* 2 & 15. *ex pag.* 360. San-Romanum *in eadem histor. lib.* 1. *cap.* 11. *pag.* 57. & *lib.* 4. *cap.* 14. *pag.* 689. Magin. *d. tab.* 34 *ex fol.* 287. Boterom *dict. lib.* 3. *ex pag.* 378. *vsque ad* 383. & rursus 4. *part. lib.* 4. *per totum ex pag.* 104. *ad* 119. Herrera *in descript. cap.* 25. & *decad.* 1. *lib.* 4. *cap.* 7. & *decad.* 4. *lib.* 8. *cap.* 12. & 13. Repertor. Mexic. *fol.* 225. & 271. Petr. Gordon. *in Chronograph. pag.* 443. Benzon. *de anno Iubil. lib.* 1. *cap.* 10. Posseuinum *in Bibliotheca* 1. *tom. pag.* 390. & historiam & epistolas aliquot nauigationis in Brasiliam à Gallis, & Germanis auctoribus, parum tamen fide dignis, scriptas, quæ habentur in fine tertiæ partis historiæ Americæ; & nouissimè D. Thomas Tamaio de Vargas in libro vulgari lingua, sed non vulgari eruditione, & diligentia conscripto de eiusdem Brasiliensis Prouinciæ ab Hollandis interceptæ restauratione, *cap.* 5.

A Meridie autem eiusdem Peruanæ regionis iacet ingens alia prouincia, siue Regnum, † quod 60 DE CHILE vocatur, quo nomine incolæ frigus significant,

significant, quia reuerâ cæteris Peruanis frigidior est, & sub ea Zonæ parte sita, quam antiqui hac de causa inhabitabilem iudicabant; sed nihilominus experientia monstrauit, non solùm habitabilem, verù m cœli & terræ temperie commodissimam esse, & Hispaniæ nostræ in omnibus ferè simillimam, cui opposita, siue Antipoda est, cùm à gradu Anstrali 27. vsque ad 52. excurrat, & bellicosos, ac robustos homines gignat, qui in hunc vsque diem nostros continuis bellis exercent, & fidem ac pacem multoties susceptam, & oblatam durâ ceruice, & proteruo corde reiiciunt. Sunt tamen hoc in Regno à nostris plusquam 300. leucæ in longum, & viginti in latum possessæ & pluribus coloniis, & vrbibus illustratæ, præcipuè VALDIVIA, LA SERENA, i LA IMPERIAL, quæ ab hostibus destructæ fuerunt, & LA CONCEPTION, quæ hodie viget, vbi sedes Episcopalis refulget, & alia nobilior DE SANTIAGO, quæ Metropolis regionis iudicatur, & in qua alter etiam Episcopus residet, & Regia Cancellaria, quatuor Auditoribus, & Fiscali ac Præside constans, qui etiam Capitanei generalis munus in omnibus ad bellum necessariis exercet, de quibus & aliis ad huius Regni historias, & pleniorem descriptionem pertinentibus, latius tractant Gomara *in histor. Ind.* 1. *part.* Acosta *in hist. Indiar. lib.* 7. *cap. vlt. pag.* 531. Mores Gent. *lib.* 3. *cap.* 10. Nobilis eques ac Poeta D. Alphons. de Arcilla in Araucana, Boterus *d. lib.* 3. *pag.* 385. Magin. *fol.* 287. Herrera *in descript. cap.* 22. *& decad.* 7. *lib.* 1. *cap.* 6. *&* 7. & Fr. Alphons. Fernand. *lib.* 1. *cap.* 55.

Denique post hoc Regnum Chilense, & flumen, quod Argenteum, siue DE LA PLATA vocatur, iacet famigeratum illud fretum, dictum 61 † Magallanicum; de cuius inuentione plura diximus *suprà cap. proximo ex n.* 35. & post illud versus Antarcticum Polum vastissima illa terræ pars, Magallanica etiam nuncupata, quam licèt nullus hucusque penitus perlustrauerit, plures tamen opinantur, Europâ Asiâ, atque Africâ maiorem esse vt tetigimus *d. cap. præced. num.* 54. *&* plenius scribunt Boter. *pag.* 403. *&* 424. & Herrera *d. descript. cap.* 23.

Et cum his planè absolui id omne videtur, quod ad prædictas duas Americæ peninsulas pertinet. 62 Verum † cum aliæ insulæ, & continentis regiones reperiantur, quæ licèt ab America distinctæ, & remotæ sint, atque ad Orientalem declinent intra fines tamen Occidentales clauduntur, quibus nauigatio, & conquisitio Indiarum Regum Castellæ, & Legionis circunscripta fuit, iuxta pactionem cum Lusitanis Regibus initam, nempe Malucæ, siue Molucæ, Philippinæ, Lequij, Iaponium, Sinarum littora, Insulæ Salomonis, & aliæ; sunt nonnulli, qui eas, veluti tertiam partem Indiarum constituant, & sub nomine Occidentalium comprehendant; de quibus in genere aliqua notauimus *suprà cap.* 3. *n.* 41. *&* 45.

63 Et quod attinet † ad Malucas, earum nomina, descriptionem, detectionem, aromata, titulos, ac iura, quibus Castellæ Regibus competunt, specialiter prosequitur Petr. Martyr. *decad.* 7. *cap.* 6. *& decad.* 8. *cap.* 8. Petr. Cieza *tom.* 2. *histor. Peru. c.* 62. Paul. Iou. *lib.* 34. *hist.* Herrera *d. descript. c.* 26. *ex pag.* 72. *& decad.* 3. *lib.* 1. *cap.* 10. *&* 11. *& lib.* 6. *cap.* 3. *ad* 8. *& lib.* 9. *cap.* 9. *& seqq. & decad.* 4. *lib.* 5. *ex cap.* 6. *ad* 11. Petr. Maffæius *in hist. Ind. Orien. lib.* 5. *pag.* 219. *&* 220. Porcacchus *in Insulario lib.* 3. *pag.* 189. Magin. *tab.* 32. *fol.* 265. *& sequentib.* Boterus *in relation. vniuersal.* 1. *part. volum.* 3. *lib.* 1. *pag.* 424. Pat. Gordonius *in Cronograph. pagin.* 450. Henric. Martin. *in repert. Mexican. fol.* 242. Bartholom. Leonard. de Argensola *in decem libris*, quos de natura & historiis dictarum Insularum scripsit; & est etiam videndus elegantissimus Hieron. Ossorius *lib.* 11. *de rebus Eman.* relatus à Theatr. vitæ humanæ, *volum.* 5. *lib.* 3 *pag.* 1259. vbi de eisdem insulis agit, & conatur ostendere, quòd ad terminos Lusitanæ nauigationis, & detectionis pertinent.

De † Philippinis autem, & quot numero sint, 64 & quando detectæ, & à nostris habitari cœptæ, & qualiter in eis Regia Cancellaria constituta fuit, & sedes Episcopalis in vrbe Manila, quæ posteà in Metropolim erecta est, & de aliis historiis scitu dignis ad easdem insulas pertinentibus, vltra Herreram *in d. descript. cap.* 26. *pag.* 73. *& decad.* 4. *lib.* 1. *cap.* 6. plura tradunt Magin. *d. fol.* 265. Boter. *pagin.* 420. *& sequentib.* Illescas *in histor. Pontif.* 4. *tom. pagin.* 284. Henric. Martinez *in Repert. Mexican. fol.* 252. Fr. Alphons. Fernandez *in hist. Eccles. nostr. tempor. lib.* 2. *ex cap.* 34. *ad* 39. Benzonius *de anno Iubil. libr.* 1. *cap.* 10. & Fr. Iuan. à Torquemada *in Monarch. Indiar. tom.* 1. *lib.* 5. *c.* 61. *&* 62. Cabrera *in vita Philippi II. lib.* 7. *cap.* 8. Plenius cæteris † Dominus D. Anton. de Morga nunc meritissimus Præses Regiæ Quitensis Cancellariæ, 65 qui cùm in Philippinis Gubernatorem, & Senatorem ageret, luculentam de illis historiam, & relationem scripsit. Apud quos auctores, & alios, quos retuli *in fine d. cap.* 3. reperiuntur plura de Iaponiorum, & Sinarum vastissimis Regnis, & insulis eis adiacentibus, & de expeditionibus, quas nostri in illis fecerunt.

Et † de Noua Guinea, & insulis Salomonis, & 66 Latronum ab Aluaro Mendaña primum repertis anno 1567. & posteà ab eodem, & rursus à Petr. Fernandez de Quiros, vano tamen labore, indagatis, plenam relationem apponit idem Dom. Præses Ant. de Morga *vbi supra ex pag.* 29. Herrera *d. descript. c.* 27. Torquem. *in d. Monarc. lib.* 5. *ex c.* 64. *ad* 70. & aliqua tradit Ioseph. Acosta *de natur. Noui Orbis lib.* 1. *cap.* 16. *& lib.* 3. *capit.* 11. *&* 25. & Maluenda *de Antichrist. lib.* 3. *cap.* 15. *pag.* 142. *&* 147 Et ego apud me seruo † manuscriptos com- 67 mentarios dicti Petri Fernandez de Quiros, precario concessos ab eius filio Don Francisco de Quiros Mathematicarum scientiarum peritissimo, & Regio huius Peruani Regni Cosmographo, & nautarum examinatore, quibus ea omnia quæ in dictis nauigationibus contigerunt, latissimè scripta reliquit, & simul alias suas peregrinationes recenset, non minus certè mirabiles, aut scitu iucundas, quàm quæ de Vlysse olim, & hodie de Emanuele Mendez Pinto Lusitano circunferuntur.

Sed quoniam *suprà* mentionem fecimus de limitum diuisione, & pactione, circa Indiarum nauigationes, & conquisitiones inter Reges Castellæ & Lusitaniæ celebrata, è re erit, vt eam paucis pro coronide huius capitis adiiciamus. † Sciendùm igi- 68 tur est, quòd cùm Lusitaniæ Reges, post detectas Africæ interioris oras, ad Orientales Indias cum suis classibus penetrare cœpissent, impetrarunt à Martino V. Romanæ Ecclesiæ Pontif. Maxim. vt quidquid à Ganariæ promontorio (quod postea *Caput Bonæ spei* appellari iusserunt) ad vltimam vsque Indiam pateficret, id quàm optimo iure, & conditione Lusitaniæ ditionis esset: quam concessionem

ſionem deinde alij Pontifices confirmarunt, vt diximus *ſup. c. 3. n. 21. & 22.* Cum autem poſtea Chriſtophorus Columbus Regum Catholicorum copiis, & nomine, Occidentales inſulas explorare, & fœlici iuxta ac fructuoſo euentu detegere cœpiſſet, Ioann. II. Luſitaniæ Rex id ægrè admodum tulit, vel quòd effloreſcenti, tum maximè ad maritimæ rei gloriam, nomini Luſitano, partum ab aliis in eodem genere decus officeret; vel quòd relicto ſibi à maioribus inclyto nauigationis iure ſpoliari, & vaſti Oceani poſſeſſione pelli quodammodo videretur. Qua de cauſa, cùm bellum vtrinque immineret, & plures hinc inde legationes, & pacis media tentata fuiſſent: tandem inter eos conuenit, vt tota illius litis, ſiue controverſiæ diſceptatio ad Alexandrum VI. tunc temporis Romanæ Eccleſiæ Pontif. Maxim. remitteretur, qui † cognitâ Regum causâ, vt regiones definiret, quas quilibet explorare, & debellare ſine alterius iniuria poſſet, vltra Heſperidum inſulas, vulgò dictas, DE CABO VERDE, ad tricenteſimam fermè, & quadrageſimam leucam, ducto à Septentrionibus ad Auſtralem polum circulo, ſiue † lineâ, quam Meridianum appellant, totum terrarum Orbem ex æquo bifariam diuiſit: ita vt pars, quæ ad Orientem vergeret, Luſitaniæ ob iuris antiquitatem cederet; Occidua Caſtellæ Regi relinqueretur; ſtatuens, vt Caſtellani non viam à Luſitanis apertam, ſed diuerſam ſequerentur, & hi ad Solis Ortum, illi ad Occaſum nauigantes, orbem marium, atque terrarum ſecarent: & cum hic conſtet 360. gradibus, vnuſquiſque c et um & octoginta partes ad perueſtigandum, & debellandum ſibi depoſceret. Quæ diuiſio in cauſa fuit, vt adeò anxiè à Magallano, † & aliis nauigatio ad Moluccas, per maria extra Luſitanorum limites poſita quæreretur, & vt ſuper eiſdem † Inſulis nouæ lites ſuſcitarentur, dum vterque Rex eas ſuis finibus comprehendi contenderet, variis rationibus, & prædicti Meridiani computationibus hinc inde perpenſis, quouſque conuenit, vt Caſtellæ Reges illas Luſitanis pro trecentis & quinquaginta ducatorum millibus pignori darent.

69 70 71 72

73 De quibus † omnibus peculiarem mentionem fecerunt Maffæius *libr. 1. hiſtor. Ind. Orient. pag. 5. & 18.* Hieron. Oſſorius *lib. 11. de reb. Emanuel.* Fr. Anton. de San. Roman. *lib. 1. de hiſtor. Orient. capit. 6. & lib. 3. cap. 13.* Epiſcop. Chiapenſis *in tract. comprobat. fol. 30.* Marquardus *in tract. de Iud. & infid. 1. part. cap. 14.* Petr. Bembus *lib. 6. hiſtor. Venetæ* relatus à Balduino *in §. Inſula num. 5. & 6. inſtit. de rerum diuiſione,* Garibai *lib. 28. Annal. anno 1493.* Petrus Matthæus *in addition. ad ſeptimum decretal. lib. 1. tit. 9. pag. 74. & in ſumma conſtit. Pontif. pagin. 152.* Ioan. 949. Boter. *in Coſmograph. 2. part. lib. 4. pag. 384. & part. 4. lib. 2. pa* Hieron. de Monte *in tract. de finib. regund. cap. 7. num. 8.* Thom. Bocius *de ſign. Eccleſ. Dei lib. 17. cap. 4. pag. 212. & de Italiæ ſtatu lib. 3. cap. 5. pagin. 342. & ſeq.* Doctor Marta *in tr. de iuriſdict. 1. part. cap. 24. num. 32.* Molina Theologus *de iuſtitia & iure tract. 2. diſp. 103. pag. 424.* Petr. Opmeer. *in Chronograph. pag. 437.* P. Gordonus *pag. 441.* melius & fidelius cæteris Anton. de Herrera *in d. hiſtor. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 5. 8. & 10. & decad. 3. lib. 6. ex cap. 3. ad 8. & decad. 4. ex cap. 6. ad 10.* & alij, quos retulimus *ſup. hoc. cap. num. 63. & infrà lib. 2. cap. 24. num. 18.* & tetigit Anton. Poſſeuinus *in Bibliothec. lib. 1. cap. 7.*

74 Vbi benè conſiderat, has omnes contentiones ceſſaſſe, poſtquam Occidentales & Orientales Indiæ in vnum Regem coierunt, Luſitaniæ nimirum Regno Caſtellæ & Legionis, à quo exierat, copulato. Idque ſapientiſſimè à Deo effectum fuiſſe, tum, vt ſub vnius imperio facilior ratio eſſet religionis cum ſapientia propagandæ; cùm etiam, ne Philippinis inuentis, quæ proximiùs ad Luſitaniæ limites accedebant, nouæ contendendi occaſiones excitarentur, † quas Luſitani ſemper nimis ſuperbè, & cum magno Caſtellanorum deſpectu proſequebantur, ita vt teſte Petro Martyre *decad. 8. cap. 10. in fine,* plures cordati viri, ruinam illis venturam, vel ex hoc vaticinarentur, & prædictam vnionem, vel reductionem ad Caſtellæ coronam deſiderarent. 75

76 Quæ † tandem quomodo, & quibus titulis facta fuerit, latè & optimè proſequitur Ioan. Anton. Viperanus *in commentariis de obtenta Portugallia.* Hieron. Conneſtagius Genuenſis *in decem libris,* quos de eadem vnione Italico ſermone conſcripſit, Michael ab Aguirre, Franciſcus Aluarez à Ribera & alij quam plures, qui tractatus, & allegationes ſuper eiuſdem Regni ſucceſſione ediderunt, & egregius noſtri temporis Chroniſta, mihique, dum Matriti agerem, ob ingenium, & variarum litterarum ſtudium admodum familiaris † Ludouic. Cabrera *in vita Regis Philippi II. lib. 12. & 13.* & obiter Parlador. *lib. 2. rer. quotid. cap. 21. in fine.* Camil. Borell. *de præſt. Reg. Cathol. cap. 46. ex n. 210.* & nouiſſimè Salazar de Mendoça *de origin. dignit. Hiſpan. lib. 4. cap. 4. §. 4. fol. 169.* vbi ex Hiſpaniæ annalibus, & hiſtoriographis probant, Regnum illud Caſtellæ & Legionis feudum fuiſſe, & Comitatus titulo ab illis ſeparatum, de quo etiam benè agit Mariana *de rebus Hiſpan. lib. 1. c. 4. & lib. 10. cap. 13.* Ioan. Tarcañota *2. part. lib. 12.* Stephan. Garibai *lib. 5. ſuæ hiſtor.* & Petr. Damariz *in Dialogo 2. de varia hiſtoria cap. 3.* Tamaio de Vargas *in defenſ.* Petr. Ioan. Marianæ *pagin. 42. &* D. Ioan. Briz Martinez *in hiſtor. S. Ioan. de la Peña, lib. 5. cap. 2.* 77

CAPVT VII.

De natura, & excellentiis Noui Orbis: & aliqua de terræmotibus, montibus ignivomis, & eorum cauſis.

SVMMARIVM.

1. *Repetere, aut tranſcribere quæ ab aliis benè tractata ſunt, otioſum eſt.*
2. *Noui Orbis excellentias cur Auctor notare voluerit?*
3. *Noui Orbis prouinciæ, vt plurimum, amœniſſimæ & temperatiſſimæ ſunt.*
4. *Terra elementum inæquale, & cum aliquibus defectibus, etiam ante diluuium à Deo creatum fuit, & quare?*
5. *Tellus eadem non parit omnia, ſicut nec mare.*
6. *Terræ defectus Deus induxit ad cohibendam idololatriam, ſecundùm Theodoretum.*
7. *Columbus putauit Paradiſum voluptatis in Nouo Orbe inueniri.*
8. *Paradiſi locum ſub Æquatore poſitum, multi ſenſerunt.*
9. *Regiones plurimæ admodum temperatæ, & habitabiles reperiuntur ſub linea Æquinoctiali contra veterum opinionem.*

10 *Paradiſi*

10 *Paradisi locus vbi sit, incertum est; & Deus occultum esse vult.*

11 *Noui Orbis temperies & amœnitas describitur & comparatur Tempe aut campis Elysiis secundùm Acostam.*

12 *Homines beatissimè in Nouo Orbe viuere possent, si pecuniis congerendis non inhiarent.*

13 *Orbis olim cogniti partes Europa scilicet, Asia & Africa de principatu contendebant.*

14 *Nouus Orbis ferè in omnibus antiquum excellit.*

15 *Flumina Noui Orbis mirabilia.*

16 *Descriptiones & relationes rerum, & locorum Noui Orbis semper fieri iussæ sunt.*

17 *Comes Lemorum Excellentissimus laudatur, & eximia eius cura in petendis descriptionibus, & relationibus Noui Orbis.*

18 *Romani qualiter disponebant notitiam vtriusque Imperij.*

19 *Augustus Cæsar qualiter curauerit peculiarem descriptionem, & relationem totius Orbis habere.*

20 *Europam cæteris mundi partibus præponit Boterus.*

21 *Hispaniæ laudes, & excellentiæ.*

22 *Nouus orbis hodie excellentior est, cùm vltra proprios fructus, & animalia quibus antè abundabat, reliqua ab Hispanis allata possideat, & vberrimè reddat.*

23 *Vbertas incredibilis fructuum, & frugum Noui Orbis.*

24 *Peponum insulæ Hispaniolæ mira fertilitas.*

25 *Fœnum abscissum quinta die ad cubitum crescit.*

26 *Frumenti bis mille grana ex vna arista in Nouo Orbe, & spicas ad brachij magnitudinem.*

27 *Fructus tres quotannis redduntur in aliquibus prouinciis Noui Orbis, & aliæ plures fruges intra decimum, aut vigesimum diem maturescunt.*

28 *Frumentum Hispanorum maturescit intra duos menses in aliquibus regionibus Noui Orbis, & Indicum bis in anno metitur & centuplum reddit.*

29 *Noui Orbis arbores toto anno frondent & virent.*

30 *Noui Orbis feracitas & vbertas præfertur Asiæ, & Indiæ Orientalis secundùm Maiolum.*

31 *Arborum, & arundinum Noui Orbis ingens magnitudo; & quædam in Perù quæ Venerem domat, n. 33.*

32 *Lignum quoddam Noui Orbi noctu lucem emittit.*

33 *Maguei arbor Noui Orbis ad innumera seruit.*

34 *Animalium Noui Orbis mira fœcunditas.*

35 *Animalium quadrupedum tria tantùm vel quinque genera erant in Hispaniola ante Hispanorum aduentum, eaque minutissima nunc plurimis & magnis scatet.*

36 *Hispaniola insula armentis abundat, & ingentem coriorum copiam in Hispaniam mittit.*

37 *Oues duæ in Nouo Orbe intra decem annos quadraginta mille vni Domino reddiderunt.*
Vacca vna octingentos aureos Domino 20. annis reddidit, ibid.
Bezaar lapis, & eius inuentio & virtus, ibid.

38 *Metallis, & lapidibus pretiosis abundat Nouus Orbis.*

39 *Lapidei globi admodum rotundi reperiuntur in insula Cuba, qui ad ænea tormenta proficiunt.*

40 *Puluis pyrius, siue tormentarius, vulgò* poluora *reperitur à natura creatus in prouincia Quautemallam.*

41 *Nouus Orbis intra breue spacium terræ habet varia temperamenta.*

42 *Arbores, quæ ex vna parte vno semestri, ex alia alio virent & fructus producunt, & huius rei ratio.*

43 *Pluuiæ nullæ in planis Regni Perù, & quare?*

44 *Nebulæ planorum Regni Perù, quas vocant* Garuas *ad plura vtiles sunt.*

45 *Pluit nunquam in montibus Hyrcaniæ, & in aliis regionibus.*

46 *Terræmotus solent esse frequentes in Nouo Orbe, & aliqui referuntur.*

47 *Terræmotus Regni Chilensis vehementissimus.*

48 *Dominus Ioannes à Sancta Cruce Senator Panamensis laudatur, & eius infœlix mors.*

49 *Atheistæ si bonis viris aliqua mala contingebant, prouidentiam negabant.*

50 *Mors quolibet modo contingens mala dici non potest, si eam bona vita præcessit.*

51 *D. Simon Stilites fulmine percussus interiit.*

52 *Naufragium horrendum, & miserandum, quod Indica classis circa Habanam passa est quinta die Septembris anno 1622.*

53 *Pat. Paulus Ioseph ab Arriaga Societatis* IESV *laudatur, & eius exitus refertur.*

54 *Terræmotuum causas aliqui igniuomis montibus tribuunt.*

55 *Montes igniuomi plures reperiuntur in nouo Orbe, Ætna & Vesuuio mirabiliores.*

56 *Terræmotus causæ, & eorum præcipuè, qui contingunt in oris maritimis.*

57 *Terræmotus Neptuno attributi, & quare?*

58 *Terræmotus notabiles, qui in variis Orbis partibus contigerunt, remissiuè.*

59 *Terræmotuum mentionem & considerationem etiam habuerunt I. C.*

60 *Terræmotus aliqui ex Iure Consultis vi diuinæ tribuunt, alij vi naturali, & de eorum concordia.*
Lex fluminum 24. §. Seruius, D. de damno infect. & l. Martius, D. locati *conciliantur, & illustrantur, ibid.*

61 *Deus, & natura idem sunt.*

62 *Terræmotus etsi ex naturalibus causis contingere possit, semper tamen Dei iræ & indignationi tribuendus est.*

63 *Terram Deus stabilem, & immotam esse voluit.*

64 *Philastrius appellat hæreticos eos, qui terræmotus adscribunt causis naturalibus, & non peculiari Dei iussioni, & indignationi.*

65 *Terræmotum semper vt rem prodigiosam & diuinam acceperunt Romani.*

66 *Terræmotibus plura grauia delicta Deus vindicauit.*

67 *Ferias extra ordinem terræmotuum causa indicebant Romani, & qualiter?*

68 *Feriæ repentinæ, & extraordinariæ, quæ?*

69 *Terræmotus ratione aliqua votiuæ feriæ Limæ indictæ.*

70 *Terræmotus ne damnum inferant, quæ verba foribus, & parietibus scribere oporteat.*

71 *Doctor Franciscus Carrascus del Sax Senator*

tor Panamensis laudatur.

72 *Terræmotus notabilis vrbis Arequipæ, & eructatio montis Igniuomi, qui circa eam erat.*

73 *Cinis ad torrentis modum fluxit in Arequipa.*

74 *Terræ pars quædam corruit circa oppidum Ango Ango, & per sesquileucam aquæ instar profluxit.*

75 *Aqua magna vis subitò è terræ visceribus erupit in prouincia Chumbiuilcas.*

76 *Aquæ sub terra, & flumina reperiuntur.*

77 *Pericula vndique hominibus imminent, vt Deum timeant.*

78 *Terræmotus qui non timent, stupidi sunt, & sensus expertes secundùm Aristotelem.*

PERSTRINXI quidem, & maiori, qua potui, breuitate ea omnia delibaui, & ni fallor, aliquatenus illustraui, quæ de Noui Orbis, siue vtriusque Americæ regionibus à variis Scriptoribus tradita sunt, & omninò obseruatione digna ad susceptæ tractationis scopum videri potuerunt. Etenim si peculiariter singula prosequi vellem, non solùm nostras paginas onerare, verùm & alienas transcribere necessarium esset. Quod 1 semper † fugiendum censui, sequutus Polybij sententiam *lib. 1. histor.* dum ait: *Profectò neminem puto iudicaturum, necessarium fuisse, aut de his, quæ rectè, & à multis dicta sunt, denuò sermo haberetur.*

Sed ne aliquis arbitretur prædictas prouincias longitudinis & latitudis suæ immensam vastitatem, cœli, aut soli infœlicitate, vel sterilitate pen- 2 sare, † operæpretium duxi, aliqua etiam sub eadem breuitate connectere, quibus earum vbertas, salubritas & vtilitas aperiatur.

Et planè quamuis negari non possit, multa in eis locis sabulosa, aut saxosa reperiri, & præruptis collibus, opacis nemoribus, aut altissimis & infructuosis montibus occupata, & ob nimium calorem, vel frigus parum habitationi hominum 3 commoda; hoc neutiquam † impedit, quin cætera, quæ, vt plurimùm, amœnissima, & temperatissima sunt, celebrare debeamus.

4 Hæc † enim terrarum inæqualitas in omnibus mundi partibus inuenitur, non solùm post diluuium, vt aliqui erroneè senserunt, sed ab ipso suæ creationis die, & summi Opificis immensitatem, ac benignitatem ipsa varietate commendat, quando tot locorum diuersas proprietates effecit, aliis quædam, aliis alia tribuens, aliis alia negans; tum, vt pateret omnibus, quæ fecerit, voluntatis suæ fuisse, non necessitatis: cùm etiam, vt multa hominibus, cæterisque animalibus bona præstaret, quæ ex prædicta varietate descendunt, prout egregiè probatur *in Psalm.* 103. *ex vers.* 8. *vsque ad* 19. *& Prouerb. cap.* 8. *vers.* 25. & prosequitur Aristot. *lib. de Mundo cap.* 2. Virgil. *lib.* 1. *&* 2. *Georg.* Stra- 5 bo. *lib.* 3. *de situ Orbis*: † Ouidius *lib. 1. de Arte amandi* dum ait:

> *Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa*
> *Conuenit, hæc oleis, hic benè farra virent.*

Horatius eadem de mari scribens *lib. 2. Satyr.* 4.

> *Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.*
> *Murice Baiano melior lucrina peloris,*
> *Ostrea Circeis, Miseno oriuntur echini:*
> *Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.*

D. Chrysost. *ad cap.* 13. *epist.* 1. *Corinth. homil.* 34. Hug. de Sancto Victore *lib.* 1. *de inuisib. Dei*, §. 1. relatus à D. Antonin. 3. *part. histor. tit.* 18. *pag.* 2. Albert. Mag. *de Probl. lib.* 1. *tract.* 2. *c.* 4. Abulens. *sup. Genes. c.* 1. Maiol. *colloq.* 17. *de propriet. locorum, in princip. versic. Cogitemus:* Acosta *de proc. Ind. sal. lib.* 2. *cap.* 13. Pat. Salazar *supr. dict. cap.* 8. *Prouerb.* Pat. Lorinus *sup. dict. Psalm.* 103. Augustin. Torniellus *in annal. sacris*, 3. *die Mundi, num.* 3. *pag.* 38. *& anno* 1656. *num.* 21. *pag.* 167. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtriusque Monarch. lib.* 3. *c.* 14. §. 2. *pag.* 94. & Iust. Lips. *de Physiol. Stoic. lib.* 1. *dissert.* 13. quibus arridet. Theodoret. *lib.* 3. *de curand. Græc. affection. in princip.* † nisi quod hos 6 terræ defectus ad cohibendam hominum idololatriam à Deo inductos fuisse opinatur, sic inquiens: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiens, nonnullos defectus elementis adiunxit, vt illorum quidem species ac magnitudo intuentes homines, ad Opificem demirandum, attolleret; ipsæque vicissim labes ac patientiæ homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adoranda censerent.*

Talis est ergo, ac tanta Americanarum insularum, & regionum continentis pro maiori parte fœlicitas, ac temperies, † vt primus earum inue- 7 stigator Christophorus Columbus, hac consideratione ductus, ferè opinatus sit, Paradisum terrestrem in illis inueniri, vt tradit Gomara *in histor. Ind. lib.* 1. quem refert Martin. Delrio *in adag. sacris* 1. *tom. adag.* 789. *pag.* 378. & latius prosequitur Anton. Herrera *in histor. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 3. *cap.* 12. *pag.* 106. Ad quod suspicandum, illorum † sententia, non ineptè moueri potuit, qui 8 Paradisi locum sub Æquatore, siue Æquinoctiali linea plantatum existimarunt; quos sequuntur D. Thom. 2. 2. *quæst.* 164. *art.* 2. *ad* 5. S. Bonauentura, & Durand. *in* 2. *sentent. distinct.* 17. Nicolaus de Lira, & Ludouic. Istella *sup. Genes. cap.* 2. Cœlius Rhodig. *lib.* 1. *lect. ant. cap.* 22. & alij relati à Ludouic. Viues *in addit. ad D. August. lib.* 13. *de ciuit. Dei, cap.* 21. & Maluenda *de Paradiso, cap.* 10. *pag.* 25. *&* 26.

Circa & infra quam † lineam, & sub Zona 9 præusta, plures huius Noui Orbis insulas, & prouincias iacere, satis compertum est, & contra antiquorum opinionem eas admodum temperatas, fertiles & habitabiles esse, vt benè probat idem Maluenda *vbi suprà, & lib.* 3. *de Antichrist. c.* 14. Benedict. Pererius *sup. Daniel. lib.* 4. ad illa verba, *Benedicat terra Dominum:* Ioseph. Acosta *lib.* 1. *de natura Noui Orbis cap.* 10. *in fine, & lib.* 2. *cap.* 1. *cum sequentib.* & Fr. Ioan. à Ponte *in dict. Monarch. lib.* 3. *cap.* 19. §. 1. & nos repetimus *infrà, cap.* 11.

Sed licèt hoc, quod de Paradiso dicitur, admitti sine temeritate non possit, teste Acosta *d. lib.* 2. *cap.* 14. & Delrio *dict. pag.* 378. † Cuius situm 10 multi opinantur post diluuium euanuisse, & alij in India Orientali, vel sub Zeilana prouincia, & in aliis variis locis constituunt, & alij de eius loco disputare inanem quæstionem esse, quoniam Deus omnibus occultissimum esse voluit, nec nisi Diuina reuelatione cognosci, nec nisi Diuino auxilio adiri potest, vt tetigimus *suprà cap.* 2. *num.* 5. *& cap.* 3. *num.* 40. & latiùs docent D. August. *de peccato origin. contra Pelagium lib.* 2. *cap.* 23. Mag. Sentent. *dict. distinct.* 17. Chassan. *in Catalog. gloriæ mundi part.* 12. *conside.* 4. Maluenda *d. tract. de Paradiso per totum:* Simon. Maiol. *colloq.* 17. *ex pag.* 381. Delrius *dict. adag.* 789. Rutil. Benzonius *de anno Iubilæi lib.* 2. *cap.* 43. & August. Torniellus *in dictis annal. sacris die mundi* 3. *n.* 13. *ex pag.* 41.

ad 52. & Pat. Ludouic. Ballester. *in Onomathograph.verb.Paradisum,pag.*105. vbi plurimas quæstiones de Paradiso proponunt, & prosequuntur: 11 adhuc tamen idem Acosta concludit, † considerata quamplurium regionum huius Noui Orbis temperie, & veluti perpetui Veris benignitate, tanquam voluptatis hortum, & alteram Tempe meritò reputari posse: Cùm neque Hyems premat frigore, neque æstas caloribus coquat, adeò vt paruo cespite iniuriæ omnes satis propulsentur, 12 vestiúmq; vicissitudine vix opus sit. Ita† vt si homines cupiditatis, prauarúmque opinionum vinculis expedirentur, & ingenuâ libertate dominari potius, quàm seruire pecuniæ decreuissent, facilè hic iucundam, ac beatam vitam fuissent victuri. Nam quod Poëtæ de Elysiis, quod de Tempe, quod Plato de sua illa Atlantide, vel fingit, vel narrat, id certè in his regionibus reperirent. De quibus etiam non ineptè ea omnia prædicare possumus, quæ eleganti stylo, de fœlicibus illis insulis in Oceano sitis canit Horatius *libr. Epod. Ode* 16. quas licèt omnes eius expositores pro Fortunatis accipiant. Bernard. tamen Addret. Hesperides esse dicit *lib.*4. *de antiq. Hispan. cap.* 17. *pag.* 566. quæ huius Noui Orbis partem constituunt; verba autem Horatij sic habent:

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetrusca præter & volate littora.
Nos manet Oceanus circumuagus: arua beata
Petamus, arua, diuites & insulas:
Reddit vbi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret vsque vinea:
Germinat & nunquam fallentis termes oliuæ.
Suámque pulla ficus ornat arborem:
Mella cauata manant ex ilice: montibus altis
Leuis crepante lympha desilit pede.
Illic incussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refértque tenta grex amicus vbera:
Nec vespertinus circumgemit vrsus ouile,
Nec intumescit alta viperis humus.
Pluráque felices mirabimur, vt neque largis.
Aquosus Eurus arua radat imbribus,
Pinguia nec siccis vrantur semina glebis,
Vtrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem.
Non huc Sidonij torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Vlyssei,
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri,
Gregem æstuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piæ secreuit littora genti,
Vt inquinauit ære tempus aureum.
Aëre, dehinc ferro durauit sæcula: quorum
Piis secunda, vate me, datur fuga.

Vnde quemadmodum olim collatis inter se tri- 13 bus Mundi cogniti partibus, Europâ † scilicet, Asiâ & Africâ, de earum præstantia & excellentia disputari solebat, vt constat ex traditis à Chassaneo *in Catal.glor. mundi part.*12. *considerat.*17. Iacob.Pontano *in*1.*par.vol.*3.*progymnasmate* 18. *ex pag.*315. & aliis, quos retulimus *supra cap.* 1. *num.*26. Ita nunc detectâ hac, quæ quarta vocatur, an illis præstantior, & excellentior censeri debeat, in quæstionem adduci solet. Et ferè in 14 omnibus † præstare, Nouúmque hunc Orbem antiquo præponi debere, apertè concludit Ioseph. Acosta *in lib.*3.& 4.*de histor.natur. & moral. Indiarum*: & Anton. Herrera *in eadem histor. decad.*1.*lib.*1.*cap.*5.*pag.*11. Quibus ego non grauatè subscriberem, si ita cultus, & habitatus vt antiquus reperiretur; cùm & ingenti magnitudine & temperie, vt diximus, longè superior sit, & aquarum, † fontium, lacuum, ac fluuiorum mirabilium, 15 & nauigabilium copiâ; de quibus plura tradit idem Acosta *dict.lib.*3.*cap.*18.19.& 20. Fr.Greg. Garcia *de Ind.origin.ex pag.*163. *ad* 172. Simon. Maiol.*colloq.*10.*pag.*264.Maffæius *lib.* 2.*histor.Indiar.* Boterus *dict. lib.* 3. *pag.* 377. vbi de insigni flumine dicto ORELLANA, ò EL MARANON, & 383. vbi de altero non minore, quod Argenteum, siue RIO DE LA PLATA vocatur: Garcilassus Inca *in suis Commentariis lib.*8.*cap.*22. & Ioan.Baptist.Scortia *lib.*1.*de natur.& increm.Nili cap.*5. vbi Nilum, qui fluminum Rex ab antiquis iudicabatur, teste Sil.Ital. *lib.* 6.& Agellio *lib.*10. *cap.* 7. longè superari fatetur à prædicto Orelanio Noui Orbis flumine, cuius tanta est aquæ abundantia, vt in fine ad nonaginta quinque leucas pateat, adeò, vt in medio nauigans, nonnisi cœlum & aquam conspicias. Vnde meritò dixit Hieronym.Cardanus, esse maximum totius Orbis flumen. *Vincitur etiam* (inquit) *ab Argenteo flumio in eadem America, qui ostio patente ad quadraginta leucas adeò violentus currit in Oceanum, vt nautæ prius quàm tellurem ex alto conspiciant, dulces latices hauriant.* Pascuis etiam, fructibus, & variis arboribus, quin & plurimis radicibus, ad vitæ sustentationem vtilissimis, abundantior, & auri, & argenti, aliorúmque metallorum, & pretiosiorum lapidum ditior reperiatur.

Quæ omnia sigillatim prædicti auctores prosequuntur, † & manifestiùs constare poterunt ex 16 relationibus & descriptionibus, quæ Regum nostrorum repetitis decretis & schedulis fieri iussæ sunt de omnibus huius Noui Orbis insulis & regionibus, & de his, quæ in vnaquaque earum procreantur, & peculiari animaduersione digna videntur. Inter quas schedulas, vna expedita est sub an.1606.† ab Excellentissimo Lemorum Co- 17 mite Domino ac Domino meo semper colendo, & venerando D. Petro Fernandez à Castro in Regio Indiarum Senatu Præsid. quæ tanti auctoris curam, prudentiam, & solertem indagationem satis ostendit, cùm nihil, vel minutissimum, excogitari possit, ad prouinciarum situs, gentes, mores, maria, littora, fluuios, fontes, montes, valles, pascua, itinera, pecudes, aues, fructus, arbores, metallorum fodinas, & denique ad cœlum, & solum huius Noui Orbis spectans; de quo distinctam, & peculiarem notitiam ab eorum Prætoribus, & Gubernatoribus non exegerit. Exemplo † forsitan ducto à Romanorum li- 18 bris, siue laterculis, quibus vtriusque Imperij vires & rationes similiter ordinabant; circa quos luculentos, & eruditos commentarios scripsit Alciatus, & Guido Pancirolus, † vel ab Augusto 19 Cæsare, de quo scribit Priscianus *in princip. suæ Cosmograph.* Philip. Bergomens. *in suo supplem. Chronic. lib.* 7. Chassan. *in dict. Catal. glor. mund. part.* 12. *considerat.* 10. *in fin.* & Simon Maiol.*dict.colloq.*10.*pag.*262. & *pag.*266. & *colloq.*16.*de insulis pag.* 342. quod per omnem terrarum Orbem, per triginta continuos annos dimensores legatos viros doctissimos, & in Geometrica arte peritos, ad Præsides, Duces, & Iudices prouinciarum misit, vt describerent, mensuraréntque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, atque etiam maria, & maritima loca,

loca, & quidquid vbique vel arte, vel naturâ mirandum, aut prodigiosum occurrisset, eaque omnia Senatui diligenter notata, & fideliter scripta, nuntiarent.

Et quamuis Ioan.Boterus *in relat.vniuers.1.part. volum.2.lib.1.cap.4. & 5.ex pag.339.* hoc, quod de excellentia Noui Orbis asserimus, in dubium vocare velit, † Europæis regionibus, cæterisque primas deferens, quæ ad Arcticum Polum spectant. Quod etiam † Hispaniæ nostræ laudes exaggerans, sentire videtur Fr.Ioan.à Ponte *in conuen.vtriusque Monarc.lib.3.cap.11. & 30.* Paniam, siue Iubaliam dictam fuisse considerans, quasi omnia bona, quæ in reliquis Orbis partibus diuisa conspiciuntur, in ea cumulatissimè reperiantur, de quo pluribus agit Plin.*lib.3.cap.1.& seqq.& lib.vlt.cap.vlt.* Strab.*lib.3* Iustin.*libr.44* Latin.Pacat. *in Panegyric.ad Theodos.* Claudian.*de laudibus Serenæ*, Apian. Alex. *lib.2.cap.22.* Lucius Flor. *lib.2.* Archiep. Tolet. *1.part.hist.Hispan.cap.1.3.& 4.* Philip.Bergom. *in supplem.Chron.lib.2.* Lucius Marinæus Siculus *de rebus Hispan.lib.1.& 5.* Ioan.Bassæus *in Chron.Hispan.cap.9.* Zamalloa *lib.1.* Chassan. *in Catal. glor. mund. part.12. considerat.17.* Ambro. Moral. *in descript.Hispan. tom.2.* Cœl. Rhodig. *lib.18.antiq.lect.cap.12.* Didacus Daualos *in Miscellan.Austral.colloq.37.* Conradus *in templo Iud. lib.1.cap.2. §.3.* Camil. Borellus *de præstan. Reg. Cathol.* ferè per totum, Pineda *de reb.Salom.lib.4. cap.14.§.6.* Madera, & Valdesius *in libris*, quos de excellentiis, & dignitate Hispaniæ luculenter scripserunt. Tandem tamen ipse idem Pater temperiem, & communem vbertatem Americani Orbis extollit: & Boterus etiam fatetur, † hodierni temporis consideratione habitâ, negari non posse, quin antiquum Orbem excedat, cum animalibus, arboribus, fructibus, quibus anteà abundabat, isti ferè omnes accesserint, qui apud Europæos in vsu erant. Quorum † in his regionibus ingens, & propè incredibilis fœcunditas, & vbertas passim expeditur, & multorum testimoniis celebratur, vt constat ex mirabilibus relatis à Petr.Martyre *in decad.de Nouo Orbe*, Dida. Fernand.de Oviedo *in summarer.Indic.cap.79.& 81.& in hist.lib.9.c.16. & lib.11. cap.1.* Aloisio Cadamusto, Alumno Cortesij, & aliis, qui relationes Noui Orbis scripserunt, Acosta *d.lib.3.& 4.per totum.* Pet. Mexia Hispalens *in Sylua var. lect.5. part.cap 26.& 27.* Herrera *decad.1. lib.10.cap.9.* & alibi sæpè, Simon Maiol, *in dieb.Canicul.tom.1.colloq.14.de Insulis ex pag.340.& colloq.17.de propriet.locorum ex pagin.391.* & passim *colloq.20. & 21.* vbi de herbis & plantis, Torquem. *in Monarch. Ind.lib.14. ex c.36.ad fin.libri*, & Garcilassus Inca *in suis Commentar.lib.8. ex cap.9. ad 21. & lib.9. ex cap.16. ad 30.* † Vbi inter alia referunt, pepones in Hispaniola insula in tantam amplitudinem inaugeri, vt vix vnus homo, vnicum peponem humeris ferre possit, totoque ibi anno semper maturescere, semperque sapidos, & ad vescendum gratos esse: † fœnum quoque falce abscissum, quintâ die ad cubiti proceritatem rursum adolescere. Et in eadem insula, & plurimis circa illam aliis, & in aliquibus continentis eiusdem Noui Orbis regionibus, † ex vna arista frumenti bis mille grana numerata fuisse, spicas adeò ingentes esse, vt humano brachio æquentur † tres fructus quotannis reddi, & cucumeres, pepones, ac cucurbitas post vigesimam à satione diem maturas colligi: lactucas, betas, buglossa, caules, decimâ: frumentum † verò nostrum, intra duos menses. At illud Indicum, cui *Maiz* nomen est semper centuplum referre, bisque in anno satum, bis meti.

20 21 22 23 24 25 26 27 28

Denique † totum hunc Nouum Orbem tum in continenti, tum in insulis, toto anno penitus virere: nulla enim arbor frondibus vnquam destituitur, præter paucas quasdam.

Quæ exactè perpendens † Maiol. *d.colloq.17. pag.391.* meritò concludit, feracitatem Noui Orbis feracitati, quæ de India Orientali, & aliis Asiæ regionibus celebrari solet, proculdubio præferendam esse. Non enim (inquit) *ita passim in illis hac fructuum ex uberantia est, sed alicubi tantùm in locis, immensis inter se interualis, disiunctis.* Idem quoque Auctor *d.colloq.21.* & alij ex *suprà* relatis plura miranda recensent † de natura, & ingenti magnitudine arundinum, & aliarum arborum eiusdem Orbis, & præcipuè † de ligno quodam Nouæ Hispaniæ; in quo cùm vetustior putredo est, lux quædam, splendorque nocturnis in tenebris enascitur, & noctu itinerantibus percommodum est, vt comitem quisque suum videat, & absque errore sequatur. Et de alia arbore, nomine, † MAGVEL, quæ vna omnium rerum officia præstat; ex ea enim parantur aquæ, vina, oleum, acetum, mel, syrupi, fila, acus tigna, & domorum tecta, & res aliæ infinitæ, vt latius recenset Acosta *d.lib.4.cap.23.* & Garcilassus Inca *in suis comment.lib.8.cap.13.* Nec minus memorabilis videtur alia quæ in Peruuia reperitur materia spongiosa, quæ venereos stimulos perdomat. Eamque ob causam Indi nunquam ex ea ignem struunt, ne eius calore fumoue impotentes in venerem reddantur, vt ex Ioan.Metello narrat Theat. vitæ humanæ *volum.23.lib.2.pag.3973.*

Quantum † verò animalia ex Hispania adducta multiplicent, vel ex eo cognosci poterit, † quòd cum insula Hispaniola ante Nostrorum in eam aduentum tria tantùm quadrupedum genera nascerentur, vt ait Magin. *tab.34.pag.290.* vel quinque, eaque minutissima, cuniculorum instar, quorum nomina refert Ouetus *lib.12 hist. Ind. cap.1 & 5.* & Maiol. *d.colloq.17.pag.391.* nunc verò innumerabilibus domesticis animalibus scatet, & armentis præcipuè, † ita vt hinc ingens coriorum, ac pellium copia in Hispaniam comportetur, vt præter alios tradit Acosta *d. lib.4. cap.33.* & eadem fœcunditas in equis, porcis, capris, ouibus, & auibus, Castellæ in eadem insula, & reliquis ferè Americæ regionibus inuenitur, vt obseruat idem Acosta *d.c.33.& seqq.* & Ant.de Herrera *decad.4. lib.9. cap.5. pag.231. & c.14. pag.250.* † Vbi tradit, in quadam valle prope Mexicum ex duabus ouibus cuidam Hispano homini, nomine, *Camargo*, intra decem annos quadraginta mille, & plures natas fuisse. Et Pet. Ciez. *tom.2. hist.Ind.cap.35.* Cardan. *de variet.rer. lib.7. c.27.* & Theat.vit.hum. *volum.3.lib.1.pag.611.* narrant in dicta insula Hispaniola vaccarum carnes mercedis loco offerri excoriare volenti, & Decanum Rodericum Baptistam, ex vna vacca octingintos ducatos aureos viginti annorum spacio collegisse, cum quouis anno bis pareret.

In solis prætereà † peruanis montibus animal reperitur, *Vicuña*, ab indigenis appellatum, quod rufum colore est, hircis Indiæ Orientalis simile, cornua non habens, & cursu super reliqua velocissimum. Hoc animal herbis salutiferis, quæ sunt ibi plurimæ, nutritur, & lapides Bezaares in marsupio quodam latenti gignit, in quo herbas ruminandas

29 30 31 32 33 34 35 36 37 3

nandas reponit. Quorum lapidum vsum, & vtilitatem puer annorum duodecim, inuitis Indis Hispanos admonuit, & ob id à suis mox sacrificatus fuit. Adeò Hispanis sua mysteria inuident, vt tradit Ioan. Mettel. relatus à Theatr. vitæ humanæ, *vol.1.lib.1.pag* 106. Ioseph. Acosta *in hist. nat. & moral. Indiar. lib.1.cap.21. & lib.4.cap.41. & 42.* & Doct. Huerta *in annot. ad Plin. lib. 8. cap.53. fol.289.* Et Auctor libri qui de lapide Bezaar nouissimè prodiit: Herrera *decad. 5. lib. 4. cap. 9. pag.123.* & Camil. Borrellus *de præst. Reg. Cathol. cap.28.num.40.* qui pluribus probat hunc lapidem in aliquibus partibus fodinalem, aut mineralem reperiri.

39 Et † vt alia mirabilia prætereamus, quæ natura in metallis & lapidibus earumdem regionum auxisse videtur, de quibus videndus erit Acosta *in d. histor. Ind. lib.5. per totum*; & Garcilassus Inca *in d. commentar lib.8. cap.23. 24. & 25.* Omitti non potest, quod de insula Cuba narrant Ouetus *lib.17. histor. Ind. cap.7. & in sum. Ind. cap.5.* Pet. Mexia *in d. Sylua, 5. part. cap.9.* Porcacchus *in Insular. lib.3. pag.173.* Magin. *d. tab.34. fol.290.* & Maiol. *colloq.17. pag.391. & colloq. 18. pag.418.* In qua vallis est, ad duodecim millia passuum porrecta, quæ tota referta visitur lapideis globis, siue silicibus prærotundis à natura ipsa perfectè ad sphæricam formam tornatis, perinde ac si arte fuissent confecti, extant minimi, magni, maiores, maximi, amplissimi, vt singulis tormentorum æneorum, siue bombardarum formis aptari possint, seu de industria ad hostes profligandos parati, ad quem effectum ingentem illorum copiam Hispalim adduci à Catholicis Regibus iussam, scribit Petr. Martyr. *dec.7.cap.7.*

40 Et quod admirabilius est, † testante eodem Pet. Mexia *d.5. part. cap.23.* & Maiol. *d. colloq.18. pag. 418.* natura, velut quæ expectasset Christianorum in has regiones aduentum, post globos adeò ingenti copiâ, adiecit, non minore, tormentarium pulucrem, etiam sulphuream materiam suppeditans, in prouincia Quantemallam, mirúmque est, nullâ arte egere, vt conficiatur is puluis, quandoquidem sulphureâ naturâ ibi indita nascitur, vt idem opus, efficaciámque præstet in ipsis bombardis, quod apud nos absolutissimus tormentarius puluis præstare solet.

Est quoque in eisdem regionibus, & præser-41 tim † in istis Peruanis nimis mirabile, quod intra breuissimum terræ spatium, magna climatis, aut temperamenti variatio, & diuersitas inuenitur, & prout loca ad montana, vel ad valles respiciunt, frigoris vel caloris, Hyemis, ac Veris differentiam, & effectus præsentiunt, vt cognosci potest ex traditis ab Acosta *d. lib.4. cap.32.* Petr. Mexia *in Sylua 5. part cap.25.* & Boter. *in relat. vniuers. 1. part. vol.2. lib. 3. pag.390.* vbi ex hoc descen-42 dere † dicunt, vt arbores vno semestri ex vno latere, seu parte, altero ex alia fructus producant. qualem esse ficulneam produnt in valle DE MALA tredecim leucarum interuallo ab hac ciuitate DE LOS REYES, quæ parte dimidiâ quâ Austrum spectat, frondet, & fructus fert eo anni tempore, quo in montanis æstas viget, alterâ verò, quæ ad planities maritimas respicit opposito, aut contrario anni tempore, quo illæ vernant, viret, atque fructificat. Cuius diuersitatis causa à diuerso aëris temperamento dimanat, ab hoc, vel illo latere arborem afflantis, & percutientis.

Sed neque minus mirabile est, quod in eisdem planis, siue maritimis oris totius Peruani Regni quotidie † experimur, & præter alios plures scri-43 ptis suis commendant August. Zarate *in histor. Peru. lib.1.cap.7.* Acosta *dict.l.b.3. cap.22. & 23.* Boterus *in relat. d.l. 3. pag. 387.* Petr. Mexia *d.c.25.* Simon Maiol. *colloq.16. pag. 378. & colloq.1. pag. 18.* Anton. Herrera *de cad. 2. lib 9. cap.3. & in descriptione. cap.19.* Michaël Balboa Cebello *in Miscellan. Austr. M. S. part.3. cap. 4.* & D. Didac. Daualos & Figueroa *in sua Miscelan. colloq. 35. ex fol. 157.* scilicet, quod in illis nunquam pluat, aut ningat, nec tonitrua, fulgura, aut fulmina sentiantur, cùm tamen in montanis, quæ ab his oris decem (vt plurimùm) milliaribus distant, & sub eadem linea & gradibus iacent, hæc omnia frequentissima sint. Cuius rei cùm plures philosophicas rationes prædicti auctores excogitauerint, in eam tamen magis conueniunt, vt id siccitati horum littorum tribuatur; ex quibus nulli humores, aut vapores crassi suscitantur, qui faciendis pluuiis idonei sint; sed tenues nimis halitus, qui solùm nebulas, siue, vt loquuntur, GARVAS causare possunt. Et præterea, quia Australis ventus, qui vocatur SVR, & perpetuo flatu in eisdem littoribus dominatur, nubes in montanis exhalatas repellit, & cùm hic contrarium non habeat, vapores ibi elatos solus in altum promouere non potest, sed eosdem, in inferiore statione relictos, tantùm in nebulas disponit. Quæ † tamen 44 nebulæ apprimè vtiles sunt, quoniam & gramini incrementum præstant, & fruges producunt: Nam etsi vniuersa huius terræ loca vndarum ex fluminibus eductarum magnam copiam habeant, ros tamen, & natiua cœli humiditas plus efficaciæ possidet, præstátque, eo enim solo, arenosa admodum, & aliàs arida, & sterilia non solùm splendidè virent, sed pabulum etiam vberrimum nanciscuntur, quo pecora promptè & facilè pinguescunt. A quibus † non multum abesse vide-45 tur, quod de Hyrcaniæ montibus ex Onesicrito commemorat Plinius *lib. 31. cap. 3.* tradens in illis à Meridiano latere nunquam pluere, syluásque ab Aquilonis tantùm parte nasci, fertilissimam tamen regionem esse, & idem de aliis regionibus Ægypti, Babylonis, & Arabiæ scribit Strabo *lib. 16.* Mela *lib. 1. cap. 5.* & alij, quos refert Simon Maiol. *dict. colloq.17. pag.386. & 387.* & *d. colloq.1. de meteoris pag.18.*

Verum tamen est, hæc tot ac talia cœli & terræ bona, quæ in his Americanis regionibus reperiuntur, terræmotuum † damnis, & ruinis præ-46 grauari, qui in illis, ac præsertim in maritimis, valdè frequentes, & aliquando vehementissimi esse solent, qualis in hac Regali Regum vrbe illi fuisse perhibentur, qui annis 1582. 1586. & 1609. acciderunt, & alius in vrbe Quitensi anno 1587. & in vrbe Arequipa anno 1582. quo omnes ferè eius domus prostratæ sunt, interemptis tantummodò viginti duobus viris; & alius in Regno Chilensi † anno 1562. qui ita vehemens 47 fuit, vt per 300. oræ maritimæ leucas percurrens, montes suis sedibus mouerit, fluminum alueos præcluserit, maria suos terminos exire coëgerit, & vrbes quassauerit; de quibus & aliis latiùs agit Acosta *dict. lib.3. cap.28.* Boterus *d. lib.3. pag.386.* Fr. Gregor. Garcia *de Indor. origin. pag.385.* Herrera *in descript. Ind. cap.20. pag. 59. & in histor. gener. decad.5. lib.10. cap.6.* Magin. *tab.34. fol.286.* & Fr. Ioan. Torquemad. *in Monarch. Ind. lib.14. cap.35.*

Et his vltimis annis ingens alius terræmotus accidit in vrbe TRVXILLO, qui momento temporis omnia eius ædificia funditus subuertit, & alter in vrbe Panamensi, die 2. Maij, anno 1621. quo plures etiam domus prostratæ sunt; & inter reliquas, ea, † vbi præstantissimus, mihíque amicissimus vir D.Ioan.à Sancta Cruce, Regius eiusdem vrbis Senator morabatur, qui dum matrem ægram, & luxatam, lecto iacentem, vt Æneas alter, à tantó periculo eruere satagit, labentis trabis ictu miserè collisus interiit. Dignus profectò ob talem pietatem, & vitam anteactam exitu feliciore, † si rem humanis oculis inspiciamus, vt Atheus ille fecit, qui dixit:

48

49

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso:
Sollicitor nullos esse putare Deos.

At si diuinæ mentis arcana animo, & cogitatione lustremus, parui referre iudicabimus, igne quis, aquâ, ferro, fame, aut quauis alia † morte moriatur, cùm hæc mala dici non possit, nisi cùm mala vita præcessit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem: & iis, qui necessariò morituri sunt, non multùm curandum est, quid accidat, vt moriantur, sed moriendo, quo ire cogantur; vt piè docet idem Aug. *in lib.de dono discipl.& lib.1.de ciuit.Dei,c.11*. D.Ambr.*in orat.de obitu Valentinian.to.5*.ibi: *Nec putet aliquis meritis eorum, obitus celeritate detractum, &c.* & latè prosequitur Seneca, *in lib. quare bonis viris mala accidant.* Muretus *ibidem in oratione de prouident.* Iustus Lipsius *de Physiolog. Stoïc.lib.1. dissert.13.& sequentib.* & Franciſc. Petrarcha *de remed. aduers. fort. Dialog.* 54. vbi ait: *Nescio quid terribilius adeò sit, in aquis mori, quàm in terris, quandoquidem in alterutro moriendum est, seu quid optabilius, vermium cibum esse, quam piscium.*

50

Quorum sententiis, † & exemplo Diui Simeonis Stylitis, quem Sophronius *in Prato spirituali* narrat, fulmine percussum interiisse, ingentem mœrorem leniebam tristis nuntij, in hanc vrbem, ipso, quo hæc transcribimus tempore, allati, de pluribus eius ciuibus, † qui in Hispaniam nauigantes, horribili, & tremendo naufragio circa Hauanam periêre. E quibus vnus fuit † insignis ille Pater Paulus Ioseph ab Arriaga è Societate IESV, quem omnes ob vitæ puritatem, religionis obseruantiam, morum sanctimoniam, atque etiam ob variam eruditionem, cum maxima humilitate coniunctam, reuerenter suspiciebamus, & nunc etiam magis venerari debemus; cum fide dignis testibus compertum fuerit, paulò ante nauis submersionem, concionando,& audiendis naufragantium confessionibus fessum, Christi Domini crucifixi imagini innixum,piam animam exhalasse.Sed valet hic illud, quod apud Homerum Iupiter effatur, *Habeo curæ & pereuntes*, quasi diceret, tunc quoque cùm pereunt, non negligi à Deo, sed bono aliquo fine perire. Vnde vt D. Damascen. docet *lib.2. de fide Orth. cath.29. Omnia admirari, omnia laudare, omnia sine inquisitione suscipere Prouidentiæ opera debemus, etiam si multis iniusta videantur, quia scilicet ignota est,imò comprehendi nobis impotens Diuina Prouidentia.*

51

52

53

Dictorum † autem terræmotuum causas aliqui igniuomis montibus tribuunt, vulgò dictis VOLCANES,quorum plures in hoc † Nouo Orbe apud Mexicum, Tlascalum,Nicaraguam,Guathemalam, Terenatem, Pastum, Quitum, Arequipam, & alibi passim reperiuntur, non minus Ætna, ac Vesuuio mirabiles, de quibus, & de causis, quod ignis & fumus in eis tamdiu duret, post Aristot. *de admiran. cap.36.* Plin. *lib.2. cap.106.& lib. 3. cap.8.* Solin.*cap.10.& 11.* Trogum *lib.4.* D. Augst.*lib.21.de ciuit. Dei,cap.4.* & Ludouic. Viues *in notis Paul. Oros. lib.5. cap.10. & 11. & lib.7. cap.9.* D.Isid.*lib.14. Etymolog. cap.8.* plura tradit Acosta *lib.3.de hist.Ind.c.26.& 27.*Petr.Mexia *in Sylua,5.part.cap.23. & seq.* Rauis. Textor *in officin.2.t ex pag.379.* Maluend. *de Antichrist.lib.1. cap.35.pag.50.* Sim.Maiol. *colloq.16.ex pag.368. & 373.* vbi de montibus igniuomis vtriusque Orbis multa congessit, *& colloq. 17. pag.396. & colloq.22.ex pag.498.*Georg.Agricola *lib.1. & 2. de ortu & caus. subterraneorum, & lib.4.de natur.* eorum quæ effluunt ex terra: Cardan. *lib. 2. de subtilit.* Herrera *in descript. cap.18. pag.53.* Torquemada *dict.lib.14. ex cap. 30. ad 34.* & Basil. Pontius Legionens. *1. part.variar. disput.quæst.8. exposit. cap.4.* vbi de his montibus igniuomis Noui Orbis exponit illud Iob *c.28.Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est*,de quo latiùs agimus *infrà cap.15.n.62.*

54

55

Sed quoniam † multoties accidit, vt etiam in regionibus ab huiusmodi montibus, & eorum eruptionibus nimis distantibus, & præcipuè in planis, & littoralibus locis, terræmotus sentiantur, vt *suprà* retulimus; sunt alij, qui eorum causas esse opinantur, quod pori & cauernæ terræ, per quas halitus egressuri erant, maris aquâ obturentur, atque etiam superficiei humiditas efficiat, vt feruentes vapores, humorésque interius conclusi, & quasi captiuati maneant; qui si post nimiopere incaluerunt, latissimè diducuntur, & quasi difflantur, eo maiori impetu, quo exhalatio maior fuerit. Atque ita nonnulli obseruarunt, terræmotus tum potissimum excitari, cum siccum annum frequentes pluuiæ insequuntur.

56

Quas rationes aperuit Aristot. *lib. 2. Meteor.* Seneca *lib.6.natur.quæst. cap.1.12. 21. & 23. & lib.7. cap. 25. Vbi Spiritus*, inquit, *intrat terram per occulta foramina,quemadmodum vbique,ita & sub mari. Deinde cùm est obstructus ille trames, per quem descenderat; reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipsi occurrens, terram labefactat. Ideò frequentissimè mari oppositav exantur, † & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum* ἐννοσίγαιον *vocari*, id est, terræ motorem, aut concussorem.

57

Eandem rationem, & causam nominis Neptuni exponit Plutarch. *in lib. de Homer. & in vita Cimonis:* Ammian. Marcellin. *lib. 1.* Natal. Comes *in mithol.lib.2. cap.8.* & Iuuenal. *satyr. 10.* dum ait:

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.

Et † plurima simul de aliis causis, & de variis terræmotibus congerentes, qui in variis Orbis partibus contigerunt, prolixius prosequuntur Plinius *lib. 2. cap. 80. 83. & 84.* Lucretius *lib.6.de natur.rer.* idem Seneca *lib.2. natur. quæst. cap.30.& 31.& lib.9.cap.25.* Diodor.Sicul.*lib.15. Biblioth.* Nicephor.*lib.13. cap.36. & lib.14. cap. 46. & lib.18.cap.13.* D. Antonin. *tit.6. cap. 21. §.2.& tit.22.cap 14. §.2.& 3.* Acosta *dict. lib.3. cap.28.*Torquemad.*dict.lib.14.pag.35.* Petr. Fab. *lib.1. Semest.cap.9. & lib.3. cap.4.pag.63. & 64.* Simon Maiol.omninò videndus, *colloq. 1. de Meteoris ex pag. 29. & colloq. 13. de fontibus, pag.319.*

58

*pag.*319. *& colloq.* 17. *de propriet.loc.ex pag.*397. Rutil. Benzonius *de an.. Iubil. lib.* 6. *cap.* 12. *ex pag.*675. Bernard. Aldret. *de antiq. Hispan. lib.*3. *cap.*6.*ex pag.*349. Maluenda *de Antichrist. lib.*7. *cap.*14 Pineda *in Iob. cap.*9. *vers.* 6. *& in Eccles. cap.*1.*vers.*4 Ludouic. Ballester.*in Hierolog. lib.*2. *cap.*10. & alij relati à Torreblanca *de Magia diuinatr.lib.*1.*cap.*2.*ex num.*21. *& cap.*6.*per totum, & lib.*2.*cap.*11.*ex num.*28. Theatr. vitæ humanæ *vol.*3.*lib.*2. *pag.* 632.636.637. *&* 646. *& seq.* Fr. Greg. Garcia *de Ind.orig.lib.*4. *cap.*12. & Nos *suprà cap.*4.*num.*16. & Ioan. Baptist. Scortia *de nat. & increm. Nili*, *lib.*1. *cap.*8. vbi causam exponit cur in Ægypto nunquam intremiscat, & P. Ioan. Ludou. Cerda *in comment.sup.Virgil.lib.*8.*Æneid. vers.* 241. *not.* 5. vbi sex terræmotuum species commemorat.

59 Neque † absunt nostri I. C. qui de eisdem terræmotibus mentionem faciunt, *in l. fluminum* 24. *§.hæc stipulatio, & §.Seruius, ff. de damn. infect.l. propter incendium* 4. *ff.de pollicitat. l.ex conducto.* 15.*§.Si vis tempestatis, l.si merces* 25. *§.vis maior.* 60 *l. Martius* 59. *ff. locati.* Inter † quas tamen aliquod dissidium esse videtur: Nam priores illæ, terræmotum inter casus fortuitos numerant, & ex ira, siue indignatione Dei prouenire docent, indéque illum ΘΕΟΥΒΙΑΝ, hoc est *vim Diuinam* appellant. Posterior autem vi naturali tribuit, causas nimirum, & rationes naturales, vt apparet, considerans ex quibus terræmotus oriri retulimus. Neque placet concordia Petr. Fab. *d.lib.*2.*c.*4. *ad finem*, qui vim Diuinam, & naturalem pro synonymis à Iurisconsultis vsurpari putant, † cùm 61 Natura Deus ipsa sit, iuxta illud Ouid. 1. *Metamorphos.*

Hanc Deus, & melior litem Natura diremit.

Et Senecæ *lib.* 4. *de benefic. cap.* 7. *Quid enim aliud est Natura, quàm Deus, & Diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?* cum aliis, quæ eleganter congerit Iustus Lipsius *de Physiologia Stoic.lib.*1.*dissert.*5.

62 Quare † verius esse arbitror, quòd etsi naturali aliqua vi, aut ratione terræmotus causari, & impelli possit, atque hoc inspecto ad vim naturalem eum referat Iauolen.*in d. l. Martius*; id tamen nihil vetat, quominùs alij Iurisconsulti, ipsum quoque Dei iræ adscribant, atque adeò vi Diuinæ, quam & vim maiorem appellant. Quoniam 63 cùm † firmam terram, stabilem, & immotam Deus manere iusserit, iuxta illud *Eccles.c.*1.*vers.*4.*Terra autem in æternum stat.* Et *Psalm.* 133. *Fundasti terram super stabilitatem suam*; cum aliis, quæ ibidem eruditè tradit Pineda, & *sup. Iob cap.* 28. *vers.*7.*& cap.*38.*vers.*4.& Iustus Lipsius *vbi suprà lib.* 2. *& dissert.* 19. Benzonius *dict.lib.*6.*cap.*27. *pag.* 696. nunquam eiusdem terræ commotiones, quantumuis ex causis naturalibus fluant, nisi in signum Diuinæ potentiæ, aut indignationis accipere debemus; quibus vel peccatores punit, vel commouet, vt conuertantur, vt ostendit sacra Pagina *Iob.*9.*versicul.*6. *Ecclesiastici* 16.18. & alibi 64 passim. Quare † Philiastrius *in lib. de hæresib.* appellat hæreticos, & vanos illos Philosophos, qui terræmotum rerum, & elementorum naturæ adscribunt, non Dei peculiari iussioni, & indigna-65 tioni. Et † prodigiosum semper extitit antiquitati, atque adeò Diuinum, *si terra mouit*, & ad portenti significationem aucupandam libros Sybillinos adibant, vt tradit Liuius *lib.* 34. Senec. *lib.* 6. *nat.quæst.ferè per totum*: Agel.*lib.*2.*noct. Atticar. cap.* 28. Ludouic. Carrion *lib.* 1. *emend. cap.* 11. *&* 12. Lorin.*in Act. Apostol.cap.*4.*vers.*31. Clauius *ad cap.* 1. *Sphæra.* † Et plura exempla Diuinæ 66 indignationis & vindictæ, per terræmotus sumptæ, adducit Maiolus *dict. colloq.* 1. *pag.* 29. *&* 30.

Ferias † quoque, cum moueri terram sensei- 67 rant, eius rei causa edicto imperabant Romani, teste eodem Agell. *vbi suprà. Dei tamen*, inquit, *nomen ita vti solet, cui seruare ferias oportere, non edicebant, ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset, hostiam immolabat. Idque ita ex decretis Pontificum obseruatum Marc. Varro dicit, quoniam & qua vi, & per quem Deorum, Dearúmue terra tremeret incertum esset.*

Ad quarum feriarum imitationem, & aliarum, quæ ob alios † prodigiosos, aut repentinos casus 68 indici solebant, de quibus agit text. *in l. sed etsi, §.si feriæ, ff. de feriis, l.*1.*Cod. eodem, l.*38. *tit.*2. *part.*3. Couar.*lib.*4. *var. cap.*19. Anton. Thesaur. *decis.*39.*num.*6. Brissonius *in l. Dominico, Cod.de spectacul.* & Rosinus *de antiquit. Roman. lib.* 4. *cap.*3.

Nos, † qui vnum & verum Deum, vt omnium 69 causarum causam in eius Sanctis veneramur, solemnia vota emittere, & anniuersaria festa celebrare solemus, illis diebus, quibus violentiores aliqui terræmotus contigerunt, vt in hac Limensi vrbe obseruatur in die Visitationis Deiparæ, & DD. Crispini & Crispiniani, & olim in Gallia Mamertum Episcopum obseruasse legimus apud Iornandes *in Annal.Sogon.lib.*14.*Imper.Occident. & lib.*4.*Reg.Ital.* & Theatr. vit. hum. *vol.* 16.*lib.*2. *pag.* 3049. Et ad Dei iram, atque indignationem placandam † illa etiam verba foribus, & parieti- 70 bus nostrarum ædium affigi curamus, CHRISTVS NOBISCVM, STATE, quibus quasi cœlitus missis Antiochenæ vrbis ingentem terræmotum sedatum fuisse tempore Iustiniani Imperatoris commemorat Anton. Contius *in eius vita*: & Nicephorus *lib.*7.*hist. Eccles. c.*3. Et de eiusdem vrbis Limensis terræmotibus agens litteris mandauit eruditissimus † Doctor Franciscus Carrascus del 71 Saz, qui postquam in ea pluribus annis honorificum aduocationis, & adsessoris Dominorum Proregum officium exercuit, Regij Panamensis Senatus Consul creatus fuit, *in suo lib. pract. quæst. sup. nouam Rec.c.*2.*ex n.*18.*ad* 24.

Sed vt his, quæ de terræmotibus diximus, finem imponamus, lubet hic notabilem, † & admiran- 72 dum casum cuiusdam terræmotus, & igniuomi montis eruptionis huius Peruani districtus inserere, qui præterquam quòd in eo omnibus notissimus est, Reuerendi Patris Martini Delrio asseueratione communitur *lib.*4. *disquisit.magic. cap.* 3. *q.*2. *pag.* 299. vbi sic ait: *Anno superiore* 1600. *die* 18. *Februarij prope Aequipam ex illis, qui multi Peruana sunt montes igniuomi, (Vulcanos vocant) vnus eorum, Guaina Putina principio candidam nubem visus pecorariis è longinquo eructare, quam consecuta est procella fragminum ingentium, quasi aulæorum à rupibus, sed ignitorum: hac paulum spatij progressa comminuebantur in minores lapides, & paulatim, centesimo fermè passu à cratere, in cinerem. Vbi saxa decidebant, cuncta reuulsa, diruta, comminuta, interempta: vbi lapides, pauci mortales euasere, vel iumenta. Fors Hispanus iter faciebat eques, cùm vim grandinis lapillaceæ non ferret, descendit, & se*

se sub equo locat; sed equus non valebat sustinere præ vi ictuum. Herus videns, nec tutum, nec quietum sibi sub equo refugium, epiphium aufert, equum deserit, capiti sellam imponit: sic ægrè euasit cranifragium. Torrentes & fluuij, ac fontes nonnulli penitus exaruere, aliis lapsus facultas interclusa, cineris multitudine, idque per leucas plus trecentas. Aequipæ primùm ortæ clara luce tenebræ, integrum ferè mensem durarunt. Intereà initio cœlum fulminibus visum dehiscere, & audiri tonitrua, flammeique globi, instar artilleriæ bellicæ, aciebus hinc inde dispositis mutuò explosæ, vicissim huc illuc discurrere. Ingens globus semel decidit, & à templo in proximum ambitum, inde in viam publicam patente porta erupit, & subitò disparuit, relicto sulphureo nidore. Terræ motus iugis fuit, adeò vt multæ domus conciderent, reliquæ quasi tripudiarent nutantes. Nec cessauit intereà pluere terram albam instar cinerum, seu calcis tritæ, vt nemo per plateas incederet, quin mox digiti spissitudine cooperiretur: Domus quæ minimum tectæ essent, crassitudine semipedali, sic pleræque sub onere gemebundæ subsiderunt. Malum durabat, luce per interualla potius ostentante se, quam diem præbente. Mense ferè exacto cessatio fuit, & nonnulla intermissio, vt nostri, qui illic degunt perscripsere; sed adhuc metus manebat grauiorum. Magnam morum in melius tum timor expressit commutationem, omnes ad pedes Sacerdotum deuolui, adeò, vt quies nulla daretur, & vi in cubicula pœnitentes irrumperẽt. Sic Deo lucrum animarum multarum accessit. Sed nec Satanas neglexit occasionem: nam cùm Indi Pagani viciniores flammis solita superstitione, Magos accersissent, & simul ad montem illum properarent, & malis cantibus, ac sacrificiis procurarent, Magos & viciniores quoque flammæ consumpserunt, cæteri omnes malè mulctati, desperabundi pars suspendio, pars aliter sibi mortem consciuerunt. 73 † Quibus addo ex relatione multorum, qui huic spectaculo interfuerunt, cineres torrentium more magno impetu per plures leucas, etiam transuadatis fluminibus decurrisse, & domos aliquas in agris positas, illæsis habitantibus, suis sedibus motas, & in alias exportatas.

74 Addere † etiam libet ingens aliud naturæ miraculum, quód narrat Acosta *d.lib.3.cap.21.in fin.* & post eum Herrer.*in descript.Ind.cap.20.pag.59.* scribens anno 1581. circa vrbem Chuquiauo, aliàs DE LA PAZ, magnam partem altissimæ rupis ad Indorum pagum respicientis, qui dicitur Ango Ango, subitò corruisse, & eorum plures, qui idololatræ & malefici erant, obtriuisse. Et quod maius est, rupem ipsam non secùs ac vndam, aut ceram liquefactam, ad sesquileucæ spatium procurrisse, aut profluxisse, lacúmque vicinum, & omnem illum ambitum terrâ expletum fuisse.

In alia quoque prouincia Peruana, quæ Chum- 75 biuilcas † appellatur anno 1612. iuxta oppidum DE ALCA repentè paruus torrens, qui illud alluit, in magnum fluuium erupit, & regionem vniuersam per dies aliquot cum maximo incolarum damno inundauit, ingentia saxa rapidissimè voluens, nullis aquis pluuiis adactus, sed iis, vt apparet, quæ dehiscente ibidem tellure, ex intimis eius pe- 76 netralibus effluxerunt; iuxta † quæ de aquis terræ immixtis, & fluminibus, & abyssis sub ea latentibus, ex aliorum Philosophorum sententia commemorat Plinius *lib.2.cap.68.* & Seneca omnino videndus *lib.3.natural. quæst.per totum,* & præcipuè *cap.8.19.& 30.lib.5.cap.14.& lib.6. cap.7.* & Simon Maiol. *d. colloq.10. de mari pag. 262.* Vt sic appareat vndique, † 77 & vbique hominibus pericula imminere, *l.Senatus 35.§.mortis causa, ff. de donat.caus.mor.l.1. §.cur tamen, ff.depos.* Deúmque eiusmodi naturæ portenta, vt timeatur, ordinasse, sicuti docemur *Psalm.33.* ita vt Arist. *lib.3. Moral. Nicomach.* docuerit, non esse † 78 fortes appellandos, sed insanos potiùs, ac sensu vacantes eos, qui non habitu virtutis, sed immanitate quadam naturæ, terræ concussionem non perhorrescerent, quæ videtur inferorũ ad superorum sedem eruptionem minitari. Vnde ad stupidæ conditionis hominem designandum in Prouerbium abiit: *Neque motus timet, neque fluctus.* De quo plura post Erasm. scribit Paul.Manut.*in adag.pag.mihi* 1160

CAPVT VIII.

De Oceano, quo Nouus Orbis vndique cingitur, & eius vtilitatibus, & nominibus, & naturali Atlantici & Australis per fretum Magallanicum communicatione, & an hominum industria Isthmus aliquis perforari possit, quo hæc duo maria faciliùs, & commodiùs iungantur, & adeantur?

SVMMARIVM.

1 *Oceani etymologia.*

2 *Oceanus terram cingit, non terra Oceanum.*

3 *Oceanus terram omnem quasi insulam coronare, cingere, ambire, concludere, & circumfluere dicitur.*

4 *Mare vtrùm connumerari debeat inter bona, vel inter mala?*

5 *Mare nihil bonum producit, secundùm Platonem & Homerum, & dicitur quasi amarum, & ab Ægyptiis pernicies vocatur.*

6 *Mare dicitur Tharsis, quasi egenum, & eiectum.*

7 *Adagium Neptuni, siue maris filij, quid significet?*

8 *Maris plurima bona, & commoda recensentur.*

9 *Nauigationis, & commercij naualis vtilitas expenditur.*

10 *Maria ferè omnia nauigabilia sunt.*

11 *Senecæ quoddam veluti vaticinium nauigationis ad Indos.*

12 *Nauigatio & nauis apud Oneirocriticos bona portendit.*

13 *Mare, & aqua marina Regem & Regias opes significat.*

14 *Maris mentio in Scriptura sacra ponitur pro loco pleno thesauris. Et inter benedictiones, habitare loca maritima, & commerciis opportuna.*

15 *Orbis Nouus vndique Oceano Atlantico, & Australi abluitur, & maritimis commoditatibus gaudet.*

16 *Mare ad Polum Antarcticum maximè diffunditur: Sed terræ tamen magna spatia relinquit, contra opinionem aliquorum Philosophorum.*

17 *Terra à mari vix vnquam distat plus mille leucis Hispanicis.*

Sesoostris, posteà alij perfecerunt, & qualis ea fuerit?

71 *Cleopatra ab Augusto fugiens, voluit aperire fossam, siue Euripum Maris Rubri.*

72 *Fossam magnam in Gallia ad nauigandum ex Rhodano in Ararim, Mosellam, & Rhenum vsque ad Oceanum facere voluit Lucius Verus.*

73 *Hercules Gaditanum fretum iniecto aggere claudere voluit.*

74 *Hispania olim angustissimo maris freto distabat ab Africa, imò & cum illa continuabatur.*

75 *Hercules qualiter Scyllæ, & Charybdis scopulos sustulerit, & ingentia alia vtiliáque opera alibi fecerit.*

76 *Opera plurima ingentia & laboriosa hominum arte, & industria confecta; remissiuè.*

77 *Caspiæ seu Caucasiæ portæ, & famigeratum illarum opus.*

78 *Cloacarum vrbis Romanæ opus ingens, & admirandum.*

79 *Muri, quo Sinæ prouincias suas à Tartaris diuidunt, & tuentur, maxima, & penè incredibilis fabrica.*

80 *Alphonsus Alburquercius Nilum in Arabicum Sinum diuertere tentauit, & sic totam Ægyptum in Turcarum odium sterilem reddere.*

81 *Turcæ cur imponant leuiora tributa Abyssinis, in Terram Sanctam religionis causa venientibus.*

82 *Isaiæ locus expenditur, & exornatur.*

83 *Cyrus Persarum Rex quare, & qualiter Gangem diuiserit?*

1 OCEANVM † mare secundùm Solinum *in Polysth. cap. 26. de Hispania:* D. Isidor. *lib. 13. Etymolog. cap. 15. pag. 256.* & Ioan. Fungerus *in Etymolog. verb. Oceanus,* quidam à celeri fluxu, quasi ocyus currentem, dictum existimant; etenim ὠκύς est celer, & τὸ νεῖν est fluere, vel natare. Sed alij veriùs tam Græci, quàm Latini Scriptores, vt idem Isidor. obseruat ita nominari tradunt, quod in circuli modum Orbem terrarum ambiat, & vniuersas eius oras amplectens, alternis æstibus accedat, atque recedat. Quàm etymologiam Eratosthenis, & doctissimorum quorumque Philosophorum opinio confirmat, qui rectè profi-
2 tentur, † Oceano potiùs terram cingi, quàm illum ab ea circundari, vt bene aduertit Martin. Delrio *in adag. sacr. 1. tom. adag. 789. pag. 378.* & de Oceano huius Noui Orbis loquens Acosta *lib. 1. de histor. Indiar. cap. 6. & lib. 3. cap. 10. & 27.* Eóque respexit Dionys. Alexandr. Cosmographus *sub*
3 *initium sui poëmatij de situ Orbis,* † dum vniuersam terram nihil aliud esse dixit, quàm INSVLAM OCEANO CORONATAM; & Orpheus *in hymno Iouis & Iunonis,* dum laudat circulum indefessi pulchrè fluentis Oceani, quorum Græca carmina adducit Forcatulus *lib. 2. de Gallor. Imper. & Philosoph. fol. 82.* & Petr. Fab. *lib. 3. Semestr. cap. 25. pag. 403.* & Iustus Lipsius omninò legendus *in Physiolog. Stoïcorum lib. 2. dissert. 16. & 17.* Nec abest M. Tul. *lib. 6. de Republic.* vbi inquit: *Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angustis verticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod* ATLANTICVM, *quod* MAGNVM, *quod* OCEANVM *appellatis in terris.* Quem imitatus Iulius Firmicus *lib. 1. Mathem.* tradit ATLANTICVM MARE *terræ spatium in modum* INSVLÆ *vndarum suarum circumfusione concludere.* Idem quoque sentit Catullus *de nupt. Pelei & Thet.* dicens:

> OCEANVSQVE *pater* TOTVM *qui* AMPLECTITVR ORBEM.

Et Horatius *in Epod. Ode 16.* qui Homericum epithetum mutuatus, vt Lambinus ibidem obseruat, illum circumuagum vocat:

> *Nos manet* OCEANVS *circumuagus, &c.*

Et expressiùs Manilius *lib. 4. Astronom.* inquiens:

> *Ipsa natat tellus* PELAGI *lustrata corona,*
> CINGENTIS *medium liquidis amplexibus* ORBEM.

Et Seneca *in Oedipo:*

> *Lucida dum current annosi sydera mundi,*
> OCEANVS *clausum cum fluctibus* AMBIAT ORBEM.

4 Vtrum verò † mare inter mala, vel inter bona connumerari debeat? in quæstionem vocari
5 solet. Et † sanè nihil memorabile, vel Ioue dignum producere, Plato *in Phædone* scriptum reliquit, cui consentiens Homerus, mare nullius frugis esse dixit, & arridet nominis etymologia; siquidem mare, quod amarum sit, dictum putat Honorius, quem refert Ioan. Funger. *in etymolog. verb. Mare,* vel quod aquæ eius amaræ sint, secundùm D. Isidor. *lib. 14. etymolog. cap. 14.* atque adeò Ægyptij Sacerdotes illud perniciem appellare soliti sunt, vt testatur Pierius *in Hierogl. lib. 31. pag. 285.* Et Simon Maiol. *colloq. 10. pag. 264. & pag. 277.* inquit, mare malum esse, & mala significare, iuxta illud Isaïæ 57. *Cor impij mare fer-*
6 *uens.* Eadem † quoque de causa mare THARSIS appellatum putant Forerius, atque Mercerus, quos refert Maluenda *lib. 5. de Antichristo cap. 14. pag. 283.* à verbo Hebræo RASAS, vel RVS, quod pauperem, eiectum, destitutum, disertúmque esse significat, quasi nimirum omnia eiiciat, exterminet, depauperet, vel potiùs, quod ipsum sit egenum, inops, pauper, exterminatum, & eie-
7 ctum. Quod † & sentit Agellius *lib. 15. noct. Attic. cap. 21.* & alij relati à Paul. Manut. *in adag. filij maris, vel Neptuni pag. 1404.* & Fr. Ioan. à Ponte *lib. 3. de conuen. vtriusque Monarch. cap. 7. §. 1. pag. 50.* dum docent, nihil beneuolum, aut mite in mari gigni, & ideò ferocissimos, immanes, & alienos ab omni amore, & ingenij suauitate Neptuni filios dicere Poëtas consueuisse.

8 Sed in contrarium † plurima esse, & magni quidem semper facienda commoda & bona, quæ ex Oceano, & eius terræ circuitu proficiscuntur, latè & eleganter ostendunt D. Ambros. *lib. 3.* & D. Basil. *lib. 4. Hexamer.* & Pat. Ludouic. Ballester. *in Hierologia lib. 2. cap. 9 pag. 146.* Primùm, quia terras necessariò suffulcit humore, quibus per venas quasdam occultè succum quemdam haud inutilem subministrat. Est etiam bonum mare tanquam hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulentur, quo præliorum remoueantur pericula, quo barbaricus furor clauditur; subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluuia in terras transfunditur, siquidem de mari radiis Solis

aqua hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: deinde quantò altius eleuatur, tantò magis etiam obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fœcundat.

Hactenus ex Ambrosio & Basilio, qui bene inter alia † vtilitatem nauigationum considerant, 9 quæ per hanc ingentem aquarum congregationem, quam Oceanum appellamus, iniri ab hominibus possunt, quarum medio facilis eis reddita est regionum, quantumuis longè distantium, communicatio, quæ terrestribus itineribus difficilis, & quandoque impossibilis esset. De quo etiam optimè post alios agit Boter. *in relation. vniuersal. part.*1.*vol.*2.*lib.*1.*pag.*340. & Anton. de Herrera *in histor.general.Ind.decad.*1.*lib.*5.*cap.*8.*pag.*172.

10 Atque † inde DEVM OPTIM. MAX. omnia ferè maria nauigabilia fecisse, licèt in aliquibus aliqua impedimenta sese nauigantibus offerant, pluribus probat Simon Maiol. *dict.colloq.*10. *circa finem*, & multa exempla magnarum nauigationum omnium sæculorum recensens Maluend. *lib.*3. *de* 11 *Antichrist.cap.*15. Vbi † inter alia refert Senecæ verba *in præfat. ad lib. natural. quæst.* qui quasi hanc nauigationem, quæ hodie à nostris in vtramque Indiam initur, inspiceret, inquit: *Quantum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spatium si nauem suus ventus impleuit.* Quibus conueniunt plurima alia, quæ de vtili, & necessario nauigationum vsu congerit Aristot.*lib.*1.*Politicor.cap.*7. *l.*1.*§.si is qui nauem, ff.de exercit.act.lex* 24.*tit.*9. *part.* 2. Angelus *cons.* 290. Benuenu. Stracha *in tract.de mercatura, tit. de nauigatione, part.*1.*n.*1. Camill. Borrell. *de præst. Reg. Cath.cap.*8. *num.*4. Petr.Fab.*lib.*1.*Semestr.cap.*25.*pag.*171. D. Marta *in tract.de iurisdict.* 2.*part.cap.*24.*num.*27.& Callistus Remirez *in tract.de lege Regia Arag.* §.14. & nouissimè post hæc scripta Seraphin. Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap.* 1. *num.* 16. *& sequentib.*

12 Et † indicium Onirocriticon, siue eorum, qui somnia interpretantur, apud quos nauigatio, & 13 nauis bona portendit: atque etiam † mare ad Regis personam refertur, in quod se opes vniuersæ, quasi vniuersi amnes exonerent. Atque adeò aqua marina Regias opes repræsentet, & qui aquam marinam bibat, diuitias ex recondita penu, aut ex Regalibus promptuariis haurire possit, vt tradunt Artemidor. *lib.*2. *Onirocrit.cap.*23. *Achmetes cap.*198. *& sequentib.* & Pat. Ioan. Pineda *de reb.Salomon.lib.*4. *cap.*3. *pag.* 166. *& in Commentar.in Iob. cap.* 28. *vers.*14. *num.* 3. *pag.* 497. vbi 14 maris † mentionem ibi factam ostendit, propter reconditos rerum pretiosissimarum thesauros, qui vel in mari sunt, vel per mare aduehuntur. Et eodem modo intelligit illam Zabulonis benedictionem, *Deuter.*33.19. *Inundationes maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum*; vbi Septuaginta legunt: *Diuitiæ maris lactabunt te, & emporia maritimam habitantium.* Et Simplicius Theodoret. *Diuitias maris sugent, & mercaturam habitantium iuxta mare*, quasi dicant, beatissimos illos esse, quorum prouinciæ mari vicinæ sunt, & nauigationum commerciis fruuntur. Prout etiam similis ex mari abundantia, & opulentia indicatur, *Ezech.* 31.4. *Aquæ multæ nutrierunt illum, Abyssus eleuauit eum. Genes.* 49. 13. *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem*; vnde de Alexandria dicitur, *Nahum* 3. *Cuius diuitiæ mare & aquæ muri eius.* Et de Tyro, *Ezech.*27.*Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.*

Hæc cùm ita se habeant, iam planè apparebit, non solùm terræ bonis hunc Nouum Orbem excellere, vt *in superiore cap.* ostendimus; † sed ma- 15 ritimis etiam commodis, & nauigationum vtilitatibus frui, cum omni ex parte vastissimi pelagi vndis abluatur. Habet quippè ab ortu Solis Oceanum illum, qui Atlanticus dicitur, siue, vt vulgò loquuntur, mare DEL NORTE, ab Occasu autem ingentiori alio, & vastiori æquore circumdatur, quod Australe, & vulgò DEL SVR, nuncupari solet, vt præter alios auctores, quos passim *in præcedentibus capitibus* recensuimus, optimè obseruant Abraham. Ortel. *in Theat. mag. tab.* 15. *& seqq.* Acosta *dict.lib.*1.*cap.*6. *& dict.lib.*3. *cap.*10. *&* 29. Maginus *in Cosmogr. p.*2. *tab.*34. *fol.*279. Boter. *dict lib.*1.2. *&* 3. *per totum*; & Anton. de Herrera *in descript. Ind. Occid. cap.*2. *in princip. pag.*3.

Experientia nimirum † ostendente, veram fuisse 16 opinionem antiquorum Philosophorum, quos refert Plutarch. *lib.*3. *de placit.Philosoph. cap.*9.10. *&* 11.& D.August.*lib.*16.*de ciuit.Dei,cap.*9.dum existimarunt, ad Polum Antarcticum mare quaquauersum esse diffusum; falsam tamen, dum putabant, nullum vspiam terræ locum ibidem relictum. Constat namque ita aquas terræ vicissim cedere, vt non tota huius congeries hinc, tota illarum inde se teneat, sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur, vt dicemus *infrà c.* 11. *num.*9. *&* 11. Adeò, vt † plenè obseruatum sit, 17 vix vnquam terram à mari amplius quàm viginti quatuor millia stadiorum distare, id est, leucas Hispanicas mille, sicuti ex aliorum relatione aduertit Acosta *d.cap.*6.

Quamuis † negari non possit, multò maximam 18 terreni globi partem aquas possidere, & præcipuè in hac Australi plaga, vt post alios benè notat Herrera *in histor.gener.Ind.decad.*1.*lib.*10. *cap.*4. *pag.* 337. Quapropter † tota ipsa sæpe in Sacris 19 Litteris mare vocatur, & sub hoc verbo Aquilonari regioni opponitur, appellatione scilicet sumpta à parte, quæ in ea magis excellit, iuxta illud Psalm. 88. *Aquilonem & mare tu creasti:* Et Psalm. 106. *A Solis ortu & Occasu, ab Aquilone & mari.* Quæ loca, & alia ita exponi posse testantur D. Basil. Theodoret. Iansen.& Lorin. ibidem, & Genebrard. huius rei † rationem red- 20 dens: *Quod propria sedes* OCEANI *est in Meridie.* Pat.Gaspar. Sanctius *in Isaiam cap.*49. *n.*54. & doctissimus Pat.Ioan. Pineda *in Commentar. in Iob.c.*23.*vers.*9.*n.*3.*&* 4.

Et ob hunc nimirum Oceani ambitum, cuius vndis hunc Nouum Orbem vndique cingi probauimus, † sunt qui illum insulam appellent, vt 21 tradit Torquemada *in Monarchia Ind.lib.*1.*cap.*6. *pag.* 18. Proprio enim & vulgari nomine insula locum † significat, qui vndique aquis ambitur, & 22 inde originem sumpsit, quasi in salo, id est, in mari posita sit, vt obseruat D.Isidor.*lib.*4.*Etymolog. cap.*6.*in princip.* Martian.Capella *lib.*6. *de nuptiis philolog.*Ripa *in l.si insulam num.*22.*ff.de verbor. obligat.*Peregrin.*de iure fisci lib.*8.*n.*61.& Brisson. *de verbor.signif.lib.*9 *fol.*304.*in fin.*

Neque † hoc mirum videbitur iis, qui cogno- 23 uerint, reliquas etiam mundi partes, Europam nempe, Asiam & Africam, eadem ratione, quod mari tandem ex omni latere proluantur, non

tantùm peninsulas, verùm & insulas à veteribus appellatas fuisse, vt constat ex locis Dionysij, Tullij, & Firmici *suprà* relatis: Isocrate *in Panegyrico*: Iusto Lipsio *d.lib.2. Physiolog. dissert.17.* & ex Ioanne Episcopo Gerundensi *lib. 1. rerum Hispan. in princip.* vbi ait, in Orbis diuisione sub Noë, filio Iapeto, Europam pro insula in portione contigisse, cum aliis fratribus aliæ quoque insulæ partitæ fuissent, Asia scilicet Sem, & Africam Cham: Intra quas tres Orbis partes illud vt mirandum ex Bocatio refert Simon Maiolus *in* 24 *dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 14. in fin.* † naturam nempe Cretam insulam collocasse, vt omnes ipsa sola disterminaret, velut vmbilicus, cum ab Oriente Asiam, à Meridie Africam, ab Occidente, & Aquilone Europam teneat.

25 Appellatio autem † Oceani Atlantici, quo diximus, Americam nostram ab Ortu circumflui, originem traxit ab Atlante antiquissimo Africæ Rege, & à monte, & insula eiusdem nominis, non multum à Gadibus in extremæ Mauritaniæ terminis sitis, vt *suprà cap.4. num.34. & 35.* notauimus, Eóque nomine veteres propriè illud mare significabant, quod Europam & Africam ab Occidente alluit, & largè & impropriè interdum etiam pro vniuerso Oceano accipiebant, vt patet ex verbis Tullij & Firmici *vbi suprà*: Macrob. *lib.1. de somn. Scipion.* Plin. *lib.3. cap. 5.* Harodot. Strab. Suid. Zosim. & aliorum, quos refert Abraham. Ortel. *in Thesaur. Geograph. verbo, Oceanus Atlanticus*: Funger. *in etymol. verb. Oceanus, pag.697.* & passim ex Strabone, qui scribit, Indiam desinere ad mare Orientale, & ad Austrinum Atlantici partem, & alibi, eius Australe & Orientale latus in Atlanticum pelagus procurrere.

Borealis verò, siue DEL NORTE, idem ipse Oceanus vulgò appellari cœpit, secundùm Acostam *dict. cap. 10.* quoniam harum Indiarum Occidentalium terra, per illius nauigationem à nostris primum reperta, tota ad Polum Arcticum & Aquilonem, siue Septentrionem sita sit. Quam 26 cœli plagam, nautæ † sub hoc nomine NORTE significare solent, quod proprium esse linguæ Belgicæ NOORT, vel NORTH, scribit Goropius Becanus *in originibus Antuerp.* & Carolus Bobilius *de different. vulg. linguarum, cap.10.* & Don Sebastian. Couar. *in Thesaur. ling. Hispan. verbo,* NORTE.

27 Alterum autem † mare, ab Occasu hunc Nouum Orbem interluens, ideò Australe appellatur, quoniam postquam Blascus Nuñez de Balboa primus illud post Panamensem tractum detexit, iuxta ea, quæ diximus *suprà cap. 5. num. 27. & 28.* eò nostri nauigare cœperunt, quousque lineam Æquinoctialem transgressi, & in alterum hæmisphærium delati, Septentrionis stellas, & Arcticum Polum è suo conspectu amiserunt, & pro illo Antarcticum nacti sunt, qui Australis etiam ab Austro vento, ex ea parte perflante, vocari solet; prout tetigimus *suprà cap. 1. num. 20.* & alio nomine SVR, vt aduertit Acosta *dict. cap. 10.* Magin. *dict. fol. 279.* & Abraham. Ortel. *in Thesaur. Geograph. verb. Mar del Sur,* vbi etiam idem mare, & reliquum ad Sinas vsque pertingens, *Chryse* dictum scribit.

Et quamuis maxima huius Noui Orbis pars ad Septentrionem vergat; prout in vniuersa ora Nouæ Hispaniæ, & plurimis aliis prouinciis videmus, quarum mentionem fecimus *suprà cap.6. ex num. 19. ad 34.* totus tamen iste Oceanus Antarcticus, etiam vbi vltra vtriusque Americæ terminos spatiatur, Australis appellationem ex prædicta ratione retinuit: & DEL SVR ex ea, quia † Bel- 28 gæ, à quibus, & aliis gentibus Septentrionalibus, nautæ nostri vt plurimùm, ventorum nomina mutuati sunt, quos in triginta duos partiuntur, Australem ZVYDT vocant, Galli autem SV, aut SVD, vt tradit Bobilius *supr.* Leuinus Lemnius *de occultis natur. mirac. lib.3. cap.3.* Orontius Finæus *lib.5. Geograph. c.5. de ventis*: & Hadrian. Iunius *in suo nomenclatore 2. part. sub tit. de elementis, verb. Auster, pag. mihi 255.*

PACIFICI quoque † nomen idem mare vsur- 29 pat, vt notant Magin. & Ortel. *suprà*, quod ei à Ferdinand. Magallanio impositum fuit, vt testatur Anton. de Herrera *dict. histor. general. Ind. Occid. decad.1. lib.9. cap.12. pag.319.* eò quod tranquillum & pacatum vt plurimùm sit & peringens illius pelagus naues, vt per placidissimum fluuium, fœlici, & indesinenti aurâ vehantur. Cuius tranquillitatis † causas, & alia, quæ pertinent ad 30 Oceani fluxus, & refluxus, & diuersos alios motus cognoscendos, optimè prosequitur Ouetanus *in sum. Ind. cap. 9.* Petr. Mexia *in Sylua part. 5. cap.1.* Idem Herrera *dict. cap.12.* Acosta *dict. lib.3. cap.16. & 29.* Roderic. Zamoranus *in suo repertor. lib.3. cap.14.* & ante eos Plinius *lib.2. cap.97.* D. August. *de miracul. sacræ Script. lib.1. cap.7.* D. Basilius *in Hexam. homil.6.* D. Thom. *1. part. q.105. art.6.* Simon Maiol. *colloq.10. pag.268. & seq.* & nouissimè Ioan. Baptist. Scortia *lib.2. de nat. & increment. Nili c.9.*

Sed quamuis diuersas istas † maris Oceani ap- 31 pellationes connumerauerimus, & alias plures alij Auctores comminiscâtur, præsertim postquam hic Nouus Orbis, & Sinarum & Iaponiorum regiones detectæ sunt, vt constat ex Plinio *lib.6. c.23.* Pompon. Mela *lib.3.* Solino *cap.26.* Seneca *lib.3. nat. quæst. cap.8. & 19* Macrob, *lib.2. de somn. Scipion. cap.9.* Martian. Capel. *d. lib.6. de nupt. Philolog.* Theodoret. *q. 12. in Genes.* Pererio, Delrio, Martineng. & aliis ibidem: Acosta *d. lib.3. de hist. Ind. cap. 10.* Priscian. & Bergomate apud Maiol. *colloq. 10. pag. 262.* Gerard. Mercat. *in Europa*: Paul. Merula *in sua Cosmograph. part.1. lib.3. c.7. & seqq.* Ballester. *in Hierologia lib.2. cap.9.* Pineda *de reb. Salomon. lib.4. cap.9. & in Ecclesiast. cap.1. vers.7. n.4 pag.151.*

Verius tamen est, vnum vbique mare esse, quod tamen pro regionibus, quas alluit, vel aliis de causis, variis nominibus nuncupatur; sicut etiam terra, cùm vna sit, pro diuersis locis varia nomina sumit, vt rectè vltra aliquos ex *sup.* relatis, obseruauit Homerus *lib. 12. Iliad.* dum ait: *Profundi magna potentia Oceani, ex quo omnes fluuij, & totum mare, & omnes fontes & putei alti fluunt.* Strabo relatus ab Ortelio *d. verb. Oceanus*, qui vno in loco Austrinum Oceanum Atlantici partem facit, & alio in se vtrumque coïre testatur D. Isidor. *lib.13. Etymolog. cap.15. & 16.* D. Ambros. *lib.3. Hexam. cap.*. & Gregor. Nyssenus *ibidem*, apertè concludens, quòd licèt innumerabilia maria esse videantur, & sub numero multitudinis appellentur, *Genes.1. 10.* dum dicitur: *Congregationem aquarum appellauit maria*, vnum tamen, & continuum est mare, in sese per vniuersum Orbem commeans, nec vllo pacto à coniunctione sua diuulsum.

Idem docet ex nostris Peregrinus *lib. 8. de iure fisci, num.1.* & luculentiùs prosequitur D. Basilius *in*

in eod. Hexam. homil. 4. vbi ait, quod etsi multa sint nomina propria, variáque marium, vt Caspium, Hyrcanum, Mediterraneum, Rubrum, Septentrionale, Austrinum, Orientale, Occidentale, Euxinum, Hellespontieum, Ægæum, Ionium, Sardonicum, Germanicum, Britannicum, Siculum, Tyrrhenum, & infinita alia genera pelagorum, quæ nimirum à regionibus, quas alluunt, varia nomina sumunt, & ob id Deus congregationem aquarum Maria nominauerit: † credendum tamen est Geographis asserentibus, ea omnia inter se mutuo perforata esse, & per meatus suos commisceri, ac simul ad Maximum mare, hoc est Oceanum, ostiis suis confluere, quemadmodum etiam Rubrum mare dicunt ad id, quod vltra Gades est, connecti.

32

Eandem sententiam D. Theodoret. & Pineda, *vbi suprà*, docentes, hanc marium communicationem, vel deorsum fieri per occultos & latentes terræ meatus, veluti per tubulos, & canales, aut siphones subterraneos, vel secundùm superficiem terræ, dum ex aliis in alia propriis & apertis ostiis in Maximum mare Atlanticum, vel Oceanum deriuantur. Et priore modo communicari putant mare Hyrcanum & Caspium, quantumuis Aristot. Herodot. & Ptolem. tradant, ea per se suis vndique littoribus circumscripta esse, & nullam cum Oceano coitionem habere; quod probare etiam videntur Conimbricenses *tract.* 8. *in Meteor. c.* 3. Merula *d. lib.* 3. *cap.* 5 6. 7. Bened. Pererius *lib.* 1. *comment. in Genes.* Casaubonus *in not. sup. Strabonem lib.* 2. *& lib.* 11. *in princ.* & Scaliger contra Cardanum *exercit.* 46. Posteriore autem Mediterranei, & aliorum pelagorum in illud desinentium commixtionem, & confluxum ad Oceanum fieri docent, cùm circa Gades per fretum, quod Herculeum vocant, coniungantur, vulgò EL ESTRECHO de GIBRALTAR. Atque etiam in maris Rubri, quod ab aliis Mediterraneis diuulsum per se in Oceanum Indicum influit. Vnde cautè legendus est D. Basil. *vbi suprà*, qui Rubrum cum Mediterraneo confundit, & ad Gades connecti testatur.

33 Porrò Mediterraneum † mare sic dictum est, quia per mediam terram ab Occasu ad Orientem vsque perfunditur, & in Meridiem vergens, deinde ad Septentrionem tendit, Europam, & Africam, Asiámque disterminans: Quapropter Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt, vt ait D. Isidor. *d. lib.* 13. *cap.* 16. Paul. Merula *vbi suprà, cap.* 7. *& in comment. ad lib.* 17. *Annal. Ennij*: Pontan. & Cerda in illud Virgilij *Æneid.* 5. *vers.* 628.

> *Syderáque emensæ ferimur, dum per mare magnum.*

Ianus Douza *in præcedent. pro Catullo cap.* 6. Robert. Titius *lib.* 6. *locorum controuers. cap.* 6. & plures alij Auctores sacri, & prophani relati à Pineda *d. lib.* 4. *de reb. Salom. cap.* 11. *pag.* 129. *num.* 5. *& d. cap.* 1. *Eccles. vers.* 7. *num.* 4. *pag.* 152. Quod tamen, vt rectè obseruat idem Pineda, intelligendum est respectu internorum marium, hoc est, quæ terræ internas regiones interluunt, non tamen respectu Oceani, in quem ipsum Mediterraneum, & reliqua, vt diximus, influunt, & reuerà MAGNVS, imò & MAXIMVS dicitur, vt constat ex Tullio *d. lib* 6. *de Republic.* Plinio *d. lib.* 3. *cap.* 5. D. Basil. *d. homil.* 4. *in Hexam.* & Ludouic. Balle. *in d. Hierol. lib.* 2. *c.* 9. *p.* 144.

Potuit quoque ab eisdem Auctoribus nobilius aliud exemplum coitionis, siue perforationis vnius maris ad alterum in hoc, de quo agimus, reperiri. Etenim † Oceanus ille Atlanticus, qui reperta continenti Americani Orbis finiri videbatur, posteà vastior & ingentior vltra illam protendi ad Panamaticum Isthmum inuentus fuit, in eo mari, quod Australe, vel DEL SVR appellatum diximus.

34

35 Cúmque † homines diu hærerent, quærentes, vndenam tantùm pelagus originem sumeret, vel per quem locum cum illo Oceano Atlantico, siue *del Norte* communicari posset, tandem Ferdinand. Magallanes famigeratum illud ostium, siue fretum, ab eius nomine deinde vocatum, inuenit anno 1519. de quo latius egimus *suprà, cap.* 5. *ex num.* 35. & hac vtrumque mare coire, & quod magis fuit, vtrumque Orbem indesinenti nauigatione adiri & perlustrari posse, manifestauit, veram reddens illam Macrobij coniecturam, *d. lib.* 2. *in somn. Scipion. cap.* 9. qui quasi præsagiens hanc vtriusque maris coitionem aperiendam fore, sic scripsit: *Nec dubium est in illam quoque Australis generis temperatam, mare de Oceano similiter influere, sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat.*

36 Eandem † nauigationem posteà fecisse dicitur altera nauis Commendatarij D. Fr. Garcia de Loaysa, & alia Episcopi Placentini D. Gutierrij de Caruajal, eiúsque malum diu miraculi causa in Regia hac Limensi vrbe pro foribus Palatij seruatum scribit Acosta *dict. lib.* 3. *cap.* 10. & tetigit Anton. de Herrer. *in histor. gener. Ind. lib.* 1. *cap.* 6. *pag.* 12.

37 Franciscus † quoque Drachus insignis Pyrata, natione Anglus, idem iter cum quinque nauigiis tentauit anno 1577. sub auspiciis Elizabethæ Angliæ Reginæ, & duobus annis & decem mensibus, per hoc Magallanicum fretum delatus, totum Orbem, vtrumque Oceanum nauigans, circuiuit, vt tangit Acosta *vbi suprà*: Nicolaus de Iudæis *in noua totius Orbis terrarum descriptione*: latè Hieronym. Benzo, & eius Additionator. *lib.* 1. *histor. Noui Orbis, cap.* 15. Barthol. Leonar. de Argensola *in histor. Molucarum lib.* 3. *pag.* 105. *& seqq.* Doctor Christophorus Suarez de Figueroa *de vita & fact. Marchionis de Cañete lib.* 5. *pag.* 209. *&* 210. Ludouicus Cabrera *in vita Reg. Philipp. II. lib.* 12. *cap.* 23. Henricus Martinez *in Repert. Mexicano fol.* 271. *histor. Americæ*, 8. *part. per totam*, vbi latissimas relationes reperies, & Laurent. Beyerlinch. *in suo opere Chronograph. pag.* 66. qui posteà *pag.* 149. tradit, qualiter anno 1586. idem Pyrata insulam Hispaniolam cepit, & deuastauit, & *pag.* 238. qualiter anno 1597. miserè cum pluribus sociis apud Portum Bellum occubuerit, dum Panamam vrbem aggredi tentat, quod & refert Pat. Gordonus *in sua Chronograph. anno* 1595. *pag.* 482. Et de eiusdem Drachi expeditione in Hispaniolam, & Carthaginem extat etiam peculiaris narratio Noribergæ typis excusa anno 1594. & optimè agit Fr. August. Dauila *in histor. prouinc. Mexicanæ lib.* 1. *cap.* 105. 106. *&* 107.

38 Drachi deinde vestigiis † Thomas Candisch popularis ipsius, anno 1587. fœliciore paulò successu institit; nauim enim quandam ex Philippinis in nouam Hispaniam redeuntem, multis diuitiis onustam, expilauit: cuius sericeis telis sui nauigij vela, & carbasa cooperiens, superbo fastu in patrium Londini portum reuersus fuit, vt iidem Auctores

Auctores recensent præcipuè Doct. Figueroa *d.lib.5.pag.211.* Dom.Præses Morga *in sua histor. Philippin. fol.10.*

39 Anno † rursus 1564. Richardus Achines natione itidem Anglus per idem Magallanicum fretum ad has Peruensis Oceani oras tranfretauit, qui tamen à nostris petitus, & nauali bello superatus, in Hispaniam sub vinculis remissus fuit ab Excellentissimo, & multis semper honorum titulis commendando Prorege Dom. D. Garcia Hurtado de Mendoça Marchione de Cañete, vt in eius vita & gestis latiùs commemorat d.Doct. Figueroa *lib. 5.ex pag.211.ad 220.*

40 Iterum † anno 1600.Oliuerius Vandernot è Batauis vera Neptunia prole, in eodem cursu casuum varietate aliis palmam præeripuit. Nam cum per Magallanicum fretum in nostrum mare DEL SVR fœliciter delatus fuisset, non minus fœliciter effugit impetum classis, quam aduersus eum instruxit, & misit excellentissimus Prorex D.Ludou. à Velasc. Salinarum Marchio, cuius Prætoria nauis cum eius Archithalasso D. Ioanne de Velasco, & aliis pluribus militibus circa Californias naufragio absorpta fuit. Et posteà idem pyrata circa Philippinas aliâ nostrorum classe petitus, vnâ ex duabus nauibus nauali conflictu demersa, cum altera semiquassata discessit, & in Amsterdamum 26. die Augusti anno 1601. cum nouem tantùm sociis repedauit, vt exactiùs refert dictus Dom. Præses Morga *in d. histor. Philipp.ex fol.71.* & rursus *ex fol.132.* Et idem Oliuerius in narratione, quam de sua expeditione Anglico sermone conscripsit, quam posteà Latino donatam typis excusit Theod. de Bri Germanus Francofurti anno 1602. & extat *in hist. Americæ 9.part.* Vbi etiam in vndecima parte refertur nouissima alia & certè notabilis nauigatio alterius freti, quod Guilhelm. Schoultem Hollandus detexisse dicitur ex anno 1615. ad 1616.

41 Anno † deinde 1615. idem fretum fœlicissimè traiecerunt sex naues Batauorum, seu Hollandensium mercatorum, & militum, ad Philippinas, vt apparuit, suæ nauigationis scopum protendentes, duce Georgio Spelbergio, quibus cum obuiam nostra classis exiret, iussu excellentissimi Proregis Marchionis de Montesclaros, & circa littus oppidi, quod DE CAÑETE vocant, naualis conflictus acerrimus iniretur, duas naues, & plures ex militibus nostris amisimus, aduersariis licèt tunc victoribus, non leuiter comminutis, qui tamen posteà apud Manilam anno 1617. alterâ nostrâ classe petiti, cuius Archithalassus, siue dux generalis fuit D. Ioannes Ronquillo, audaciæ suæ pœnas cum fœnore persoluerunt, omnibus ferè, quas secum duxerant, nauibus & militibus bellicâ nostrum virtute occisis, atque submersis, vt omnibus notissimum est. Quamuis nuper in lucem prodierit longissima huius expeditionis relatio à Batauis ipsis scripta, & sub nomine appendicis vndecimæ partis historiæ Americæ typis excusa à dicto Ioanne Theodoro de Bri, anno 1620. In qua omnes saluos, & spoliis opimis triumphantes, in patriam rediisse commentantur, & plura alia pro libito confingunt, vt suæ gentis gloriam extollant, & Hispaniæ detrahant. Qui præcipuus scopus omnium illarum relationum fuisse videtur, vnde cum hac cautione legendæ sunt, vt etiam *suprà cap.5.n.48.* notauimus, & *infra lib.2. cap.25. in fin.* repetimus.

42 Denique † anno 1618. die Septem. 27. iussu supremi Indiarum Consilij, atque id enixè curante eximio eius Præside Dom D. Ferdinando Carrillo, duo fratres peritissimi naucleri nomine Petrus & Gundisaluus de Nodal, cum Didaco Ramirez insigni Cosmographo, & duabus celocibus Regio sumptu constructis, & instructis, Vlyssipona soluentes, vastissimo se Oceano commiserunt, ad quærendum & describendum nouum aliud fretum, quod vltra Magallanicum Belga ille, siue Batauus nauta Schoultem inuenisse dicebatur, & cum 19. die mensis Ianuarij anni sequentis 1619. ostium freti Magallanici detexissent vlteriùs progredientes 22. die eiusdem mensis inter duo promontoria, quibus sanctorum Vincentij & Bartholomæi nomina indiderunt, aliud nouum & magis apertum ostium inuenerunt, sub 55.gradibus & 13. minutis eleuationis ad Polum Antarcticum iacens, quod quinque in longum leucas, & in latum tres, & in profundo canalis sexaginta vlnas habere indicarunt, & per illud facili cursu ad mare DEL SVR delati, eius insulas & adiacentia loca considerantes, & depingentes, per antiquum Magallani fretum rursus in mare DEL NORTE redierunt, & tandem septimâ die Iulij in Hispaniam reuersi sunt, nouem duntaxat mensibus,& paucis diebus in adeò ardua nauigatione consumptis, cuius ephemericam narrationem typis excusam eidem Domino Præsidi consecrarunt.

43 Ex qua, † & ex his, quæ iam pridem multi prudentes Cosmographi tradidere, quos referunt Ioseph.Acosta *d.lib.3.cap.10.* Herrera *decade 1. lib.1.cap.6.pag.12.& in descript.Ind.cap.1. & 23. pag.67.* Boterus *in relation. vniuersal. 1.part. volum.2. lib.3.pag.404.* non ineptè opinari possumus, nullum verum fretum ibi inueniri, sed insulas aliquas Oceani circumfusione disiunctas, ad quarum finem si peruenire liceret, in latissimum pelagus deduceremur, quo Oceanus vterque coniungitur, vel, vt melius loquar, vnus & idem esse, qui Orbem vtrumque ambiat, ostenderetur.

44 Atque hi quidem ex parte maris DEL NORTE Magallanicum fretum transiisse reperiuntur, † ex parte autem maris DEL SVR, idem fretum quærere, & describere cum duabus nauibus præsidiariis & sexaginta hominibus missi fuerunt, dux quidam nomine Ioannes Ladrillerus & Didacus Gallecus insignis nauclerus anno 1558. iussu Domini Don. Garciæ Hurtado de Mendoça, qui tunc Regnum Chilense moderabatur, qui variis naufragiis, & periculis iactati, tandem illud detexerunt, & in Chile cum tribus, aut quatuor duntaxat sociis reuersi sunt, reliquis fame, & nauigationis labore confectis, vt tangit Acosta *d.lib.3. cap.10.* qui se huius expeditionis notabilem relationem legisse testatur, & eam nuper scriptis suis latiùs inseruit dict. Doctor. Suarez de Figueroa *in vita Marchion. de Cañete lib.3.in princip.* Deinde verò anno 1579. cùm Franciscus Drachus, hoc fretum emensus, in has Peruanas oras, vt diximus, delatus esset, Excellentissimus ille, & nunquam pro meritis laudatus Prorex Dominus Don Franciscus de Toledo,cupiens eundem Pyratam punire, & in posterum eiusdem freti transitum aliis intercludere, ad illud recognoscendum, & si possibile esset, muniendum, insignem alium ducem nomine Petrum Sarmiento, & nauclerum nomine Ferdinandum Lamerum cum duabus aliis presidiariis nauibus, & ducentis hominibus misit. E quibus Sarmientus, & suæ nauis socij, licèt variis tempestatibus agitati, ita perstiterunt, vt tandem fretum inuenerint, & omnes eius sinus, canales, & insulas

insulas annotantes, ad mare Atlanticum, siue DEL NORTE, & per illud in Hispaniam delati fuerint. Cuius nauigationis mirabilem historiam recenset Acosta *dict. lib.* 3. *cap.* 11. & longè pleniùs, & luculentiùs Argensola omninò legendus *in histor. Molucarum, lib.* 2. *&* 3. *ex pag.* 109. *vsque ad pag.* 137. Cabrera *dict. lib.* 12. *cap.* 13. Martinez *d. repert. Mexican. fol.* 271. Et alia de eodem freto, & eius signis adducens, historia Americæ 2. *tom. part.* 8. *&* 9. vbi extant relationes Anglorum, qui hoc iter fecerunt: Anton. de Herrera *in dict. descript. Ind. cap.* 23. † vbi addit, annò 1582. suasionibus Petri Sarmienti missam fuisse ex Hispania aliam classem satis instructam, Duce Didaco Flores de Valdes, vt in dicti freti ostio ad mare *del Norte* arces aliquas conderet, & muniret; quod tamen, licèt ab eo tentatum fuerit, ob nimiam illius regionis frigiditatem & intemperiem durare non potuit.

45

46 Sunt etiam † qui putent, multis & satis philosophicis argumentationibus ducti, quemadmodum Oceani Borealis ad Australe, versus Polum Antarcticum, repertus est aditus per dictum Magallanicum fretum, ita necessariò aliuin quoque aditum, & vtriusque maris communicationem ad Polum Arcticum reperiendam, cum hic nobilior sit, & recto naturæ ordini conuenire videatur, vt ei non negetur, quod in altero reperitur. Atque hoc quidem fretum in regione Floridæ iacere coniectabatur Præfectus Petrus Melendez vir rei militaris, & nauticæ peritissimus apud Acostam *dict. lib* 3. *cap.* 12. & eo non relato, idem tradit Herrera *d. decad.* 1. *lib.* 3. *cap.* 6. *pag.* 12. & nouissimè Licent. Anton. de Robles Cornejo *in suo examine herbarum simp. medicin. lib.* 5. *cap.* 21. Nimirum, quia regio illa ita latè protenditur, vt vsque adhuc quò vltimi eius fines pertingant, penitùs ignoretur, & quidam ad mare Germanicum, alij ad extremos Europæ fines peruenire contendant. Et, vt idem Acosta testatur, huius freti aliqualem notitiam habuisse videtur insignis ille Pyrata Franciscus Drac, de quo *suprà* loquuti sumus, & quod plus est, alij per illud Thomam Candisch in hoc mare *del Sur* delatum existimarunt.

47 Sed cùm Floridæ fretum, si quod est, nondum cognitum fuerit, & Magallanicum adeò sit remotum, & ingentibus difficultatibus plenum, † nulla commodior via à nostris hucusque reperta est, qua ex vno Oceano in alium transire, & nauale commercium in his Occidentalibus Indiis, præsertim Peruanis, exercere possint, quam si onerariæ naues in Portubello maris DEL NORTE ad Panamaticum saltum exonerentur, & merces terrestri itinere transferantur ad contrariam oram maris Australis, siue DEL SVR, atque ibi alia classe susceptæ, quò libitum fuerit, dirigantur.

48 Ibi † namque vtrumque mare tenui Isthmo secernitur, qui septem dumtaxat leucis recta, & diametrali linea ducta, distare comperitur, licèt propter itineris vortices, gyros, & anfractus, octodecim communiter dimetiantur, quarum tamen tredecim, vel duodecim per fluuium *Chagre* dictum, biremibus, & scaphis aut orariis nauiculis, qui volunt, ascendere possunt, vt diximus *suprà cap.* 6. *num.* 36. *&* 37. & latiùs tradit Acosta *dict. lib.* 3. *cap.* 10. Herrera *in dict. descript. Ind. cap.* 1. *pag.* 2. *& cap.* 15. *pag.* 40. *& decad.* 4. *lib.* 1. *cap.* 9. *pag.* 20.

49 Qui etiam † *d. descript. cap.* 13. *pag.* 31. de alio itinere & transitu loquitur, qui est per prouinciam dictam de Honduras, ex portu dicto DE CAVALLOS ad Baiam dictam DE FONSECA. Et *decad.* 3. *lib.* 5. *cap.* 12. *pag.* 216. *& decad.* 4. *lib.* 3. *cap.* 2. *pag.* 53. proponit alios angustos terræ tractus, per quos prædicta duo maria facilè adiri, imò & canalibus quibusdam labore & industria hominum confectis, mutuò intermisceri & communicari possent, videlicet per dictum flumen *Chagre*, aut per septem illas leucas Panamatici Isthmi, vel per ingentem illam lacunam, quæ iacet in prouincia Nicaraguæ, & cum tribus, vel quatuor leucis ab Australi mari originem sumat, posteà in magnum quoddam flumen prolabitur, & in Oceanum Atlanticum, siue DEL NORTE suas aquas post longum cursum exonerat: Aut per flumen Nouæ Hispaniæ Veræ Crucis vocatum, vsque ad oppidum Tecoantepec, per quod incolæ scaphas mercibus plenas ex vno mari ad aliud traiicere solent. Eandem relationem dictorum locorum, & itinerum facit Ioannes Boter. *in relat. vniuersal.* 1. *part. vol.* 2. *lib* 2. *pag.* 369. & Acosta *d. cap.* 10. loquens tantùm de illo Panamensi, & qualiter à multis multoties de eo aperiendo, & mare vtrinque communicando sermo habitus fuerit; & Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtriusque Monarch. lib.* 3. *cap.* 33. *pag.* 202.

50 Sed ipsi † Auctores subiungunt, hoc opus neutiquam tentari debere: Primò, quia per quamcunque ex *suprà* dictis partibus, & quantumuis magna hominum vi & perseuerantia illud aggrediamur, difficile, & penè impossibile esse arbitrantur, durissimos illos, inaccessos, & impenetrabiles montes, ac rupes succindere, quibus Deus vtriusque maris impetus diuidere, & infringere voluit.

51 In † cuius rei confirmatione considerat Boterus *vbi suprà*, Nicanorem Syriæ Regem potentissimum nunquam perficere potuisse fossam, siue canalem, quam ex Caspio mari ad Euxinum designauerat; de qua Plin. *lib.* 6. *cap.* 11. Nec Romanos † aperire illud breue quinque milliarium spatium, quod inter Ægæum & Ionium mare ad Peloponnesum, nunc vulgò MOREA, reperitur, & efficit, vt naues longo & ancipiti ambitu, iuxta illam peninsulam circumagantur. In quo opere post Demetrium Poliorcetem, plurimum laborauit Dictator Caius Cæsar, & omnium maximè Domitius Nero, vt prodit Plin. *lib.* 4. *cap* 4. Strabo *lib.* 1. & Sueton. *in eius vita cap* 19. Vbi † inquiunt, quòd hunc Isthmum perfodere tentans, Prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est, tubâque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. Sed eius conatus tanquam imperfectos, & nunquam ad optatum finem peruenturos, meritò irrisit Apollonius Tyanæus *apud Philostrat. in eius vita, lib.* 4. *cap.* 8. *& lib.* 5. *cap.* 2. & Lucianus *in Dialogo Nero, siue de fossione Isthmi, fol. mihi* 338. vbi alia similia opera ab aliis frustrà tentata commemorat. Et † hinc adagium originem sumpsit, quo Isthmum perfodere dicebantur, qui magno quidem conatu, sed irrito, aliquid molirentur; de quo agit Erasmus *pag.* 1064. & Cœl. Rhodigin. *lib.* 21. *lect. antiq. c.* 19.

52

53

54

55 Xerxes † quoque Persarum Rex, non magis felici successu, pontem nauium facere tentauit, quo Asiam Europæ coniungeret; vt post D. Isidor. & alios Græcos Scriptores recenset Ioan. Fungerus *in Etymol. verb. Asia.* Et Athon montem absque vllo fructu, solâ iactantiæ gratiâ, & potentiæ

tentiæ oſtentandi cupidus, à ſuis copiis ſub verberibus effodi iuſſit, per vices aliis ſuccedentibus, adiuuantibus etiam in effodiendo accolis, vti latiùs commemorat Herod. *lib.*7. Briſſon. *de Regno Perſar.lib.*3.*pag.*335.& Baptiſt. Fulgoſ.*lib.*9. *memorab.c.*5 *de ſuperb fol.*326.

56 Herodotus † etiam *lib.* 2. relatus à Petro Opmeero *in Chronograph. pag.* 98. & Maluenda *de Paradiſo, cap.*35. *pag.* 98. narrat, Nechaum, ſeu Nechepſum Ægypti Regem foſſam ex Nilo ad Rubrum mare fodere cœpiſſe, in qua centum viginti millia Ægyptiorum re infectâ perierunt. Et idem ſcribit Paul.Iouius *lib.*36.*hiſtor.* vbi ſubiungit, in medio eius opere Nechaum deſtitiſſe, territum Oraculo eum id Barbaro præmunire. Et alia ſimilia exempla congerit Theatr. vitæ humanæ *vol.* 10. *lib.*2.*pag.*2400.*& ſeqq.*

Secundò: Acoſta & Boterus prædictum opus eâ conſideratione diſſuadere conantur, quòd licèt foſſarum, aut canalium conſtructio non ita difficilis eſſet, homines tamen ab auſu tam arduæ, & periculoſæ rei, meritò, tum pietas, honeſtáſque, 57 tum impendentis pœnæ metus auocare † deberet, vt quibus probroſum omninò, & piaculare futurum eſſet, ſi opera, quæ Deus inexhauſtâ ſuâ ſapientiâ, & infinitâ prouidentiâ in creando mundo, ita condita & conſtituta, voluit, eadem nos temerario & nefando molimine, deſtruere, euertere, & in Creatoris contumeliam emendare satageremus.

58 Pro qua ratione exornanda, † ego illud, quod vulgò circumfertur de Alphonſo X. Caſtellæ & Legionis Rege perpendo, qui Regni priuatione, & aliis ſuppliciis à Deo punitus dicitur, quòd inanis ſuæ ſapientiæ perſuaſione inflatus, Diuina opera notare, & emendare auſus fuerit, & cum Momo illo Lucianico aſſerere, ſe, ſi à creationis exordio Diuinæ menti affuiſſet, de multis rectiùs creandis admonitūrum fuiſſe, vt refert Roderic. Sanct.*part.*4.*cap.*4.*&* 5. Thom. Bozius *de ruinis gent.lib.*7. *cap.*4. *pag.* 636. Theatr. vitæ humanæ *vol.*17.*lib.*7.*pag.* 3196. & Mariana *de rebus Hiſpan.lib.*14.*cap.*4.*pag.* 685. licèt hoc falsò piiſſimo illi Regi à calumniatoribus eius ſæculi impictum, ſatis doctè probet nouiſſimus D. Ioannes Briz Martinez *in hiſtor. S. Ioan.de la Peña lib.* 5. *cap.*27.

59 Adduco etiam † aliam mirabilem hiſtoriam, quæ habetur apud Herod. *lib.* 1. Pauſan. *in Corinth.* & Eraſm. *d.adagio*, dum narrant, Gnidios Iſthmum quâ anguſtiſſimo ſpatio, nempe quinque ſtadiorum, ſpectabat continentem, perfodere adortos, quo inſulam facerent; cæterùm ictos ſcopulos in fodientium oculos reſiliiſſe. Deinde Delphicum Apollinem ab eis conſultum, trimetris reſpondiſſe:

Neque cingite Iſthmum mœnibus, neque fodite,
Nam ſi Ioui id viſum, locaſſet in ſalo.

Æmilius etiam *lib.*2.& Aimoïnus *lib.*4.*cap.*84. *rerum Franc.* & Auentin. *lib.*4. *annal. Boior.* tra-60 dunt, quod † cùm Carolus Magnus foſſam ex Rheno in Ararim, & ſubſequentes fluuios facere tentaſſet, vt ſic ex Mediterraneo nauigari poſſet, & commercia rerum in promiſcuo forent; & iam opus proceſſiſſet ad trium millium paſſuum longitudinem, trecentorum latitudinem, quò longiùs tendebatur, eò magis velut paluſtri limo in ſe reſidente, quidquid interdiu egerebatur, noctu humo relabente ſubſidebat, noctibúſque audiebantur voces mugientium, & laſciuientium, confuſi ſtrepitus circum ſuperiorem foſſam, quo quaſi miraculo pauefacti operæ ac curatores, id religioſum rati, tandem peruicêre, vt Rex à conatu deſiſteret. Atque ita facies rerum naturæ, quam mutare Francus ſtatuerat, vt ab æuo fuerat, permanſit.

Tertio conſiderant, quod † ſi ſupradictum opus 61 perficeretur, vniuerſa illa regio abſque dubio aquis ſubmergenda eſſet, cùm vnus Oceanus altero multo preſſior, & humilior decumbat, quam ob cauſam † dicunt Seſooſtris primum tempore, & 62 poſteà ſub Turcarum Imperio, cœptam maris Rubri in Nilum deductionem intermiſſam fuiſſe, quia excelſius tribus cubitis Rubrum mare, quam terra Ægypti compertum erat, vt ſcribit Herodot. *d.lib.*2. Plinius *lib.*6. *cap.*20. D.Baſil. *homil.*4. *in Hexam.* D. Ambroſ. *ibidem lib.*3.*cap.* 2. Procop. *in* 1.*Geneſ.* S. Thom. 1.*part.quæſt* 69. *art.*1.*ad* 2. Acoſta *d. cap.*10. Maluenda *de Antichr ſt. lib.*5. *cap.*7. *& de Paradiſo cap.* 35. *pag.* 98. licèt contradicere videatur Strabo *lib.*17. *de ſitu Orbis.*

Et addere potuerunt exemplum aliquorum Romanorum Imperatorum, † qui Europam, quæ pe- 63 ninſulam facit, in inſulam prorſus hominum induſtriâ redigere voluerunt, verum id fuit prætermiſſum, quòd Oceano aditus aperiebatur ad Orbem illum nimiis inundationibus affligendum, vt tradit Simon Maiolus *colloq.* 14. *ad finem*, *pag. mihi* 350.

Etenim licèt † aliquorum ſententia fuerit, ma- 64 re nec quidem in prono vltra littus excurrere poſſe, niſi ita imperet Deus, vt colligitur ex verbis Ieremiæ *cap.* 5. *verſ.*22. Iob *cap.*38. *verſ.*10. *&* 11. *Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem, & oſtia, & dixi: Vſque huc venies, & non procedes amplius, atque hinc infringes tumentes fluctus tuos.* Solini *cap.* 27. vbi de Heſperidum hortis agens, inquit, illud in eis mirum videri; *quòd ſolum inferiore licèt libra depreſſius, nunquam tamen acceſſus freti ſuperlabitur, ſed obſtacula naturalis repaguli in ipſis marginibus habet vnda, & intimis orarum ſuperciliis ſpontè fluctus in gyrum reſiſtunt. Ita ſpectando loci ingenio nimirum planities manet ſicca, quamuis prona ſi perueniant æquora.* Et D. Baſilij *in Hexam. hom.*4. qui piè non Naturæ, ſed Dei iuſſui id tribuens, ſcribit: *Furioſum ſæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per vndas exurgens, vbi littora tantùm contigerit, impetu in ſpumam deſoluto, retrocedit, debiliſſima re arena, id quod violentia intolerabile eſt, frænatur. Alioqui quid prohiberet Rubrum mare omnem Ægyptum cauiorem, ac depreſſiorem ipſo exiſtentem inuadere, & cum Ægypto pelago coniungi, ſi non præcepto conditoris ligatum eſſet, &c.*

Hoc tamen ita accipiendum eſt, ne maria, in ſuo naturali alueo relicta, littora prætergrediantur; † at ſi aliud mare alij pronum ſit, & interia- 65 centis Iſthmi impedimentum auferatur, dubio procul in illud influet, nec redibit, vt perſpicuè docet Seneca *lib.* 4. *nat. quæſt. cap.*2. *Pontus, inquiens, in inferum mare aſſiduè fluit rapidus, non vt cætera maria alternatis vltrò citróque æſtibus in vnam partem ſemper pronus, & torrens:* Et idem recolit Maiol.*colloq.*10. *pag.*274. Hinc aliud memorandum miraculum animaduertens cum eodem Seneca *lib.* 3. *cap.* 5. Vt † adeò verum ſit, mare 66 nullis vnquam aquis creſcere, vt neque alio mari illuente poſſit augeri. Et eſt videndus eruditiſſimus

Pat.

Pat.Ioan.Pineda *in Comment.in Iob cap.* 26. *versic.*10. *& d.cap.*38. *verſ.*10. *&* 11. vbi eleganter tractat, an mare ſit inferius,& depreſſius terrâ? & 67 an † miraculo, vel naturali aliquâ ratione contineatur, ne exundet? & idem tractat Pat. Ioan. Bapt. Scort. *lib.* 2. *de nat. & increm.Nili, cap.*11. reſoluens mare nunquam eſſe altius terrâ, & eius ſuperficiem ſemper eſſe in æquilibrio; & Auguſt. Tor. *in annal.ſacris, t.*1.3. *die Mundi, n.*4.*&* 5.

68 Sed licèt hæc ita conſiderari poſſint: Ego † tamen hanc vtriuſque Oceani communicationem, vt rem vniuerſo Orbi, & præcipuè Hiſpanis vtiliſſimam abſque vlla hæſitatione Potentiſſimis Regibus noſtris conſulerem, ſi id alicuius ex prædictis locis qualitas & conditio, licèt difficulter, fieri pateretur. Nihil eſt enim, quod non labori 69 & induſtriæ hominum cedat. Neque † vſquam Deum offenſum iri putarem, ſi ingenio, & arte, quam illis benficentiſſima ſua pietate conceſſit, naturalem curſum, & ſtatum aliquarum rerum, aut locorum aliquando & aliquatenus mutent, & eorumdem neceſſitate, aut vtilitate ſuadente, montes, flumina, & maria ipſa ſuis vſibus aptare co-70 nentur. Sic † enim videmus inchoatam illam à Seſooſtri ex Rubro mari ad Nilum foſſam, & nauigationem, poſteà ab aliis eius ſucceſſoribus vanis timoribus derelictam tandem à Ptolemaïcis Regibus perfectam fuiſſe, quæ latitudinem habebat cubitorum centum, profundum quantum nanigio ſatis eſſet decem millia ferenti. Et hunc Euripum clauſum feciſſe, vt cùm vellent, in exterius mare nauigarent; ac rurſum ſine periculo reuerterentur, vt tradit Diodor. *lib.* 1. *cap.* 3. Strabo *d. lib.* 17. & Plutarch. *in Antonio*, vbi ait, Cleopa-71 tram † ab Auguſto victam, per hunc locum reſeratam foſſa transferre claſſem inſtituiſſe in Arabicum ſinum, & cum auro & argento, & magna ſuorum manu in ignotas ſedes commigrare, fugiens bellum, ac ſeruitutem.

72 Nerone † etiam III. & Valerio Meſſala Conſulibus, Lucius Verus, quem exercitui præfecerant, in Gallia ex Moſella nauigabilem alueum perducere in Ararim aggreſſus eſt, vt ſic ex Rhodano per Ararim, foſſam, Moſellam in Rhenum ad Oceanum poſſet nauigari, & perfeciſſet, niſi ab hoc tam vtili conatu eum deterruiſſet Iulius Gracilis Belgicæ Legatus, vt recolit Pineda Franciſcanus *in Monarch. Eccleſiaſt.* 2. *part. lib.* 11. *cap.*4.§.4. *pag.* 96.*& lib.*18. *cap.*11.§.3. vbi agit de Carolo Magno idem opus tentante, & Petrus Opmeer.*in opere Chronograph. pag.*223.

73 Herculem † quoque, Gaditanum fretum, quo Africa ab Hiſpania diuiditur, claudere olim voluiſſe tradit Diodor. Sicul. *lib.* 4. *cap.* 3. Mariana *lib.*1.*hiſtor. Hiſpan.cap.*2. & Fr. Ioan.à Ponte *in conuenient. vtriuſque Monarch.lib.*3. *cap.*25.§.4. 74 *pag.* 165. nimirum † quia eo tempore anguſtiſſimum erat, vt conſtat ex Plinio *in præfat. lib.* 3. Solino *cap.* 36. imò & olim fuiſſe terram continuatam tradit Eratoſthenes apud Strab. *lib.* 1. *de ſitu Orbis ad medium*: Seneca *lib.*6. *natur.quæſt. cap.*29. Pompon.Mela *lib.*1. *cap.*5. & Puente *vbi ſuprà* §. 3.

75 Alia † ſimilia eiuſdem Herculis opera, quibus Charybdis, & Scyllæ nociuos ſcopulos ſuſtulit, Acheloum fluuium in alium curſum diuertit, Nilum altiſſimis aggeribus ductis compreſſit, & Tempe, & Theſſaliæ ſtagnantes regiones, apertis ingentibus foſſis, vtiles & fertiles reddidit, latè ſcribunt & laudant Diodor.*lib.*1.*cap.*2.*& d.lib.*4. *cap.*2. Sabellicus *lib.*6. *Ænead.* Cœl. Rhodigin. *lib.*7.*antiq.lect. cap.*20. Natal. Comes *lib.*8. *Mythol.cap.*12. & † plurima congerens de huiuſmodi 76 Iſthmis perfoſſis, & aliis mirabilibus operibus hominum opera, induſtria, & labore confectis, Theatr. vitæ humanæ omninò videndum *vol.* 10. *lib.* 2. *per totum*: Simon Maiol. 1. *tom. colloq.* 15. *&* 23. Cœl.Rhodigin.*d.lib.*21.*cap.*19. Rauiſ.Textor.*in officina*, 2. *tom. ex pag.* 222. & Maluenda *lib.*5.*de Antichriſt. cap.* 17.*& lib.*6.*cap.*13. vbi inter alia de inſigni opere † illarum portarum agunt, 77 quas Caucaſias ſiue Caſpias dicunt, & Tartaros à Georgianis, & aliis nationibus diuidunt, de quibus etiam plura tradit Plinius *lib.*6. *cap.*11.*&* 14. D.Hieronym. *in epiſt.ad Ocean.de epitaph.Fabiolæ tom.*1. Iornandes *in lib. de geſtis Goth.* Marcus Paulus *lib.*1.*cap.*5. Paul.Iouius *lib.*17.*hiſtor.cap.*5. & Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtr. Monarch. lib.*2.*cap.*18.*pag.*205.

78 Et † de cloacis vrbis Romæ, quas Plin. *lib.*36. *cap.*15. operum omnium maximum vocat, ſuffoſſis montibus, atque vrbe penſili, ſubterque nauigata; & Caſſiodor. *lib.* 3.*var. epiſtol.* 30. ſtuporem viſentium, cùm poſſint aliarum ciuitatum miracula ſuperare, de quarum etiam laude & admiratione multa ſcribit Tit. Liuius *lib.*1. *&* 5. Eutropius *lib.*1 Alexand.ab Alex.*lib.*3.*Genial.c.*14.*pag.*366. & Iuſtus Lipſius *de admir.mag.vrbis Romæ,lib.*3. *cap.*12.

79 Neque † poteſt ſilentio inuolui ingentis, & penè incredibilis fabrica illius muri, quem Sinæ fecerunt, vt Regnum ſuum à Tartarorum inuaſionibus tutarentur; durat enim adhuc per quingentas leucas extenſas, vt ex variis Auctoribus, qui de rebus Sinarum ſcripſerunt, recolit Maiolus *d. colloq.*23. *pag.* 515. & poſt eum P. Nicolaus Trigaultius *de Chriſt. in Sinas expeditione lib.*1.*cap.*2. *in fin.& lib.*5. *cap.*13. *in princip.* & longè melius teſtis oculatus Ferdin. Mendez Pinto *in ſuis mirab. peregrinat. cap.* 95. vbi leucas longitudinis muri 350. eſſe dicit, altitudinem ſex vlnarum, latitudinem quadraginta palmorum, & in eo conſtruendo, & montibus ac rupibus, quæ ſe offerebant, cum illo coniungendis & complanandis, viginti-quinque continuis annis, ſeptingenta, & quinquaginta hominum millia indeſinenter laboraſſe.

80 Clariſſimum † quoque Luſitaniæ Ducem Alphonſum Alburquecium animo concepiſſe operâ Abyſſinorum vti, & Nili fluenta nouo & breuiori alueo in Arabicum ſinum auertere, vt ſic totam Ægyptum Turcis Chriſtianæ noſtræ Fidei hoſtibus prorſus infructuoſam redderet, & fame, ſitique extingueret, apertè ſcribit, & vel ſolùm conatum multis laudibus extollit Maffæius *lib.*5. *hiſtor. Ind.* Maluenda *de Antichriſt. lib.* 2. *cap.* 5. *pag.*70. *& de Paradiſo cap.* 35. vbi addit ex Laurent.Anania *in fabric. mundi tract.* 3. Turcarum, 81 Sultanum † Abyſſinis peregrinis religionis ergo in Terram Sanctam venientibus leuiora tributa, quàm aliis Chriſtianis imperare, quod in eorum poteſtate ſit, Nilum in Rubrum mare deriuare, atque ita ne in Ægyptum deſcendat efficere.

82 Sed finiamus hoc caput † adiecto Iſaïæ Prophetæ loco *cap.* 4. *verſ.* 4. vbi ſimilia opera non ſolùm non damnat, ſed potiùs homines ad ea facienda cohortatur, ſic inquiens: *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erũt praua in directa, & aſpera in vias planas*, quaſi diceret, iuxta paraphraſim Gaſpar. Sanctij ibidem:

Iniecto aggere, & congesta humo attollatur vallium depressa profunditas, & contra deiectis scopulorum fastigiis, demittantur colles. Et quod anfractuosum est, dirigatur ad regulam, quod verò cliuosum & inæquale, in planitiem æquetur, vt fecisse dicitur Annibal, dum obstantes Alpium rupes aperuit, & Vespasianus, cùm castra moueret contra Ierusalem; de quo Ioseph. *lib.* 3. *de bello Iudaico, cap.* 5. Eadem quoque † licentia, sed culpabili tamen superbia vsus est Cyrus Persarum Rex, vt post alios refert Baptist. Fulgosus *lib.* 9. *memorab. cap.* 5. *de superbia, fol.* 326. Nam cùm ad Babylonicam expeditionem proficisceretur, fluuium Gangem immensæ magnitudinis rapidúmque, in trecentos ac sexaginta paruos alueos diuisit, quod in eo eques Persa vnà cum equo absorptus esset. Superbæ rei insolens quoque verbum addens, affirmans se ita diminiturum amnem, qui equiti suo se peruium facere noluerat, vt etiam prægnans fœmina pedibus sine labore eum traiectura esset.

83

CAPVT IX.

De origine gentium in Noui Orbis Regionibus repertarum, & quomodo ad eas transire potuerint?

SVMMARIVM.

1. *Hominis primi de ortu, & creatione variè Philosophi sentiebant.*
2. *Homines omnes ab Adamo originem ducunt.*
3. Cap. 17. Act. Apost, *exponitur, & illustratur.*
4. *Adam fuit auctor totius generis humani.*
5. *Adam idem significat Hebraicè, quod Latinè homo, & cur ita vocatus?*
6. *Adami ad formationem Deus terram ex quatuor mundi partibus sumpsisse dicitur, & quare?*
7. *Adami inter filios, & descendentes qualiter Orbis diuidi cœperit?*
8. *Noë post diluuium constitutus fuit à Deo veluti parens cæterorum hominum, & qualiter illis prouincias diuiserit?*
9. *Homines qualiter sub Noë, & post confusionem linguarum diuisi fuerint?*
10. *Plato quo sensu dixerit Deos singulatim Orbis regiones sortitos fuisse?*
11. *Noë à veteribus sub Iani nomine celebatur, & quare etiam Consuuius, & Chaos mundi diceretur?*
12. *Noë velut mundi hæres à Deo constitutus, qualiter Orbem inter filios diuisit?*
13. *Adami ossa in Arca seruauit Noë, & qualiter illa inter filios cum Orbe diuisit?*
14. *Noë posteri solùm tres antiquas Orbis partes diuisisse & habitasse leguntur.*
15. *Indi in Nouo Orbe reperti, vnde originem ducant? difficilis quæstio, & num.* 19.
16. *Iapheti filios insularum incolas fuisse, quo sensu in sacra Scriptura dicatur?*
17. *Diluuium vniuersale Noë, etiam Indos Noui Orbis, si tunc aliqui erant, deleuit.*
18. *Diluuij generalis aliquam notitiam Indi Occidentales habuisse videntur.*
20. *Diuus August. putauit Australes Regiones non habitari, & quare?*
21. *Indi nil nisi somnia, & meras fabulas narrant de sua origine, & propagatione, & earum plures breuiter referuntur.*
22. *Romani, & alij crediderunt à Deucalione lapides in homines versos.*
23. *Æginetæ putabant se ex formicis homines factos.*
24. *Corybantes ac Curetes ex monte Ida prodiisse fabulantur.*
25. *Athenienses se terrigenas esse iactabant, & cur Cicadas capillis intexerent?*
26. *Cicadæ semper manent in loco vbi natæ sunt, & de adagio* Cicadis operti, *quid significet?*
27. *Terrigenas se esse plures nationes gloriabantur.*
28. *Terræ filius dictus fuit Saturnus, & quare? Et de vsu, & significatione adagij,* Terræ filius.
29. *Spurij cur dicantur Terræ filij, Gigantum fratres, & Fauonij?*
30. §. Si aduersus, instit. de nupt. *illustratur.*
31. *Indi Occidentales nullas litteras habuerunt, & quibus modis, & nodis historias suas conseruarent, & annos computarent.*
32. *Indorum omnium historiæ antiquæ parum fidei habere possunt.*
33. *Antiqua semper sunt obscura, & leniores probationes exigunt.*
34. *Græci, pueri dicti fuerunt, quia res antiquas ignorabant.*
35. *Indos suæ propagationis initia ignorare mirum non est, & quare?*
36. *Batneocorum Hispaniæ notabilis historia.*
37. *Indos Occidentales ex terra primùm, vel putri aliqua materia formatos, aliqui erroneè putarunt.*
38. *Animalia imperfecta & insecta benè possunt generari ex putrefactione.*
39. *Mures in Ægypto qualiter generentur?*
40. *Animalia perfecta, & præsertim homo non possunt nasci, nisi ex semine parentum.*
41. *Arnaldi de Villanoua heretica opinio, qui hominem dixit, & tentauit fieri posse per artem Alchimiæ, & magiam naturalem.*
42. *Homo non potest generari per magiam dæmoniacam, neque ex coïtu cum aliquo bruto animali: & historiæ, quæ contrarium produnt qualiter accipiendæ? remissiuè.*
43. *Pegusiani, & Sianitæ dicuntur à cane quodam cum muliere rem habente, originem ducere.*
44. *Indos procedere ab iis, qui data opera, vel fortuito ad regiones Noui Orbis olim nauigarunt multi opinantur, qui reiiciuntur, num.* 48.
45. *Nauigationes antiquorum longissimæ, remissiuè.*
46. *Hispani Maurorum inuasionem per mare fugientes tempore Regis Roderici ad prouincias Nouæ Hispaniæ appulisse dicuntur, vbi cruces posteà repertæ sunt.*
47. *Insula septem vrbium dicitur reperta, & habitata à septem Episcopis, & Hispanis Maurorum cladem fugientibus.*
48. *Animalibus perfectis non minus quàm hominibus via in Nouum Orbem quærenda est, quia etiam diluuio perierunt.*
49. *Animalia domestica, & fera qualiter post diluuium*

diluuium ad insulas longinquas transierint? anceps est quæstio.

50 *Animantia omnia qualiter adducta fuerint coram Adam, vt eis nomina imponeret, & coram Noë, vt ea in arcam includeret?*

51 *Animalia durante statu innocentiæ linguam Hebræam quodammodo intellexisse, imò & locuta fuisse, quidam fabulantur.*

52 *Animalia post diluuium in insulis denuò creata fuisse opinantur D. Augustinus, quod reiicitur.*

53 *Genesis locus* cap. 1. vers. 24. *de productione animalium exponitur.*

54 *Indos Noui Orbis quidam tradunt procedere à Phœnicibus, & Carthaginensibus, vel à Romanis, & aliis nationibus, remissiuè.*

55 *Indi Noui Orbis secundùm plures, procedunt ex incolis insulæ Atlanticæ, quod reiicitur, licèt valdè probetur à Iusto Lipsio.*

56 *Indi Occidentales à Tubali, & Hispanis originem ducunt, secundùm Maluend.*

57 *Tubal filius Iaphet, & nepos Noë omnium primus in Hispaniam venit.*

58 *Indos Occidentales ab Hespero XII. Hispaniæ Rege, & Hispanis ab eo missis originem trahere putat Ouetus, & alij.*

59 *Hispanæ Coronæ iure postliminij vnitas fuisse Indiarum regiones olim ab Hespero eius Rege possessas.*

60 *Hesperus quo tempore in Hispania regnauit.*

61 *Hesperides insulæ propriè & verè sunt illæ, quas vocamus* de Barlouento, *licèt aliqui eas confundant cum Gorgadis, aut Fortunatis.*

62 *Hesperus nomen dedit insulis Hesperidis, & Hesperiæ, & hortis Hesperidum, & Hespero stellæ, & de his aliqua, remissiuè.*

63 *Dionysij Alex. elegans locus de insulis Hesperidis ab Hispanis iam olim habitatis expenditur.*

64 *Hispani olim Hiberi dicebantur.*

65 *Hesperides insulas à Floridensibus primum coli cœptas opinatur Herera.*

66 *Indos Noui Orbis à Iudæis à Salmanasare captis procedere, multi arbitrantur, & quare? & n. 70. & reprobatur, n. 71.*

67 *Esdræ locus exponitur.*

68 *Indorum mores, & proprietates, & in quibus Iudæis similes sint.*

69 *Iudæi decem tribuum capti à Salmanasare, vbi hodie consistant, & cur clausi dicuntur, & alia de eis.*

70 *Iudæi decem Tribuum non videntur in Americam peruenire potuisse, & quare?*

71 *Esdræ liber quartus ab Ecclesia non est receptus, licèt non sit reprobatus.*

72 *Licentiatus Petrus Ruiz Bejaranus Regius Senator in Argentina Cancellaria laudatur.*

74 *Indi Noui Orbis an procedant ab Isaachar quinto filio Iacob?*

75 *Isaachar, & eius posteris, quæ pater Iacob prædixit, Indis omnino conuenire videntur.*

76 *Isaachar Tribus terram optimam Chananeæ possedit, & asinum pro insigni sui vexilli portauit.*

REIECTIS variantibus Philosophorum Ethnicorum sententiis, qui de primo Hominis † ortu vanas iuxta ac prolixas disputationes habuerunt, de quibus plura tradit Plutarc. *lib. 5. de plac. Philosoph. c.* 18 Lucret. *lib. 2. & 5. de natur. rerum*: Ouid. *lib. 1. Metamorphos.* Censorinus *de die Natali cap. 2. & 3.* Lactanc. *lib. 2. Diuin. Instit. cap. 12. & lib. 7. cap. 7.* & Iustus Lipsius omninò videndus *in Physiolog. Stoicorum, lib. 3. cap. 4.* Apud nos quidem, qui Catholicam Fidem agnoscimus, vt certissimum, ita & vulgarissimum est, omne † mortalium genus, per quascumque Orbis partes diffusum existat, ex primi illius parentis nostri Adami semine propagatum, quem Deus de terræ limo formauit, vt totius Orbis terrarum pater existeret, & eorum omnium, quæ erant super terram, potestatem acciperet. Hoc expresse colligitur ex Genes. *cap. 2.* Sapient. *cap. 10.* Ecclesiastici *cap. 17.* & D. August. *lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 8. in fin.* vbi concludit, ea quæ de monstrosis gentibus à nonnullis Auctoribus proferuntur, omninò nulla esse: *Aut si sunt, homines non sunt, aut ex Adam sunt, si homines sunt.* Et idem apertiùs probatur † *ex cap. 17. Act. Apostol. vers. 26.* vbi sic habetur: *Fecit Deus ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum.* Quem locum, etsi Arias Montanus de Noë, & temporibus post diluuium acceperit, verius tamen est, multò magis Adamo conuenire, † qui propriè fuit auctor omnium hominum generis, vt ibi Glossa Interlinealis, Lyranus & alij senserunt, & sequitur Ioan. Lorin. *pag. 669.* Et eapropter † nullo proprio, sed speciei duntaxat nomine fuit appellatus, cum idem sit Latinè Homo, quod Hebraïcè Adam; siquidem omnes, ab eo descendentes, homines nuncupantur; vt benè considerat D. Epiphanius *initio Panarij*: Pineda *super Iob cap. 40. versic. 9.* & August. Torniellus *in Annal. sacr. 1. tom. die 6. Mundi, n. 6. in fine.*

Quibus addo † notabilem illam doctrinam D. Cypriani *in lib. de monte Sion & Sina contra Iud.* & Augustin. *tract. 9. in Ioan. quæst. 10.* qui tradunt, Deum ad creationem Adam ex quatuor cardinibus Orbis terrarum limum pugno comprehendisse, sicut scriptum videtur apud Isaï. *cap. 40. vers. 12.* secundùm Septuaginta: *Palmo mensus sum cœlum, & pugno comprehendi terram, & formaui hominem ex omni limo terræ*; eâ fortè ratione, quia ad easdem etiam quatuor eiusdem Orbis partes illius successio iugiter propagari & extendi debebat. Quemadmodum verè extendi cœpit † in generali illa & priori mundi diuisione, quæ Adami temporibus inter eius filios facta fuit, de qua præter alios optimè agit Ioseph. *lib. 1. antiq. c. 2.* D. August. *lib. 15. de Ciuitate Dei, c. 8.* Genebrard. *lib. 1. Chronic.* Anton. Posseuinus *in Biblioth. tom. 2. lib. 15. cap. 19. pag. 252.* & Petr. Opmeerus *in opere Chronograph. pag. 7.*

Quamuis negari non possit, † deleto posteà per diluuium Orbe, & omnibus, qui in eo habitabant, exceptis Noë, & eius vxore, & filiis Sem, Cham, & Iaphet cum vxoribus suis, & animalibus, quæ ex præcepto Domini in arca seruata sunt, ipsum Noë à Deo veluti vniuersalem parentem cæterorum hominum, qui ab illo processerunt, constitutum fuisse, & aucto nimis humano genere, alias aliis subinde stationes, prouincias, ciuitates, ad populos designasse, in quibus

1 2 3 4 5 6 7 8

commodè vitam degere possent, vt docemur Genes.cap.9. vers.19. ibi: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super vniuersam terram.* Qui † etiam deinde magis diuisi sunt, & in septuaginta duas Respublicas mundum partiti, post linguarum confusionem, quæ in ædificatione turris Babylonicæ contigit, vt habetur Genes.cap.7.10.& 11. Deuteronom.cap.32.& latè prosequuntur Berosus, & Ioan. Annius *lib.2. & 4.* Ioseph.& Genebrad.*vbi suprà*: D.Augustin. *lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 4.5. & 6.* Philo Iudæus *in libro de confusion. linguar.* Diodor. Sicul. *lib.1. Bibliothec.* Origenes *homil.11. supra Numeros*: D.Isidor.*de origin. Goth.in princip.* Archiepiscop. Tolet.*in Chron.Hispan.lib.1. cap.3.* Episcop. Tudens. *ibidem lib.3.* Abulens.*cap.14. Genes. quæst.1.* D. Antonin. *1.part. Chronic. cap. 3.* Ado Archiepiscop. Viennens. *in Chronic. ætate 2.anno 1758.* Istela. Pererius & Delrius *in Genes. cap. 11.* Arias Montanus *in Phaleg.* quæ vox diuisionem significat: Pineda Franciscan.*in Monarch.lib.1.cap.16. & seqq.* Anton. Posseuinus *in Bibliothec. 2. tom. lib.15.cap.16.pag.252.& 253.* Thom.Bocius Eugubin. *de ruinis gentium lib.4.cap.1.2. & 3.* Mariana *de reb.Hispan. lib.1.cap.7.* Petr. Opmeerus *in dict.opere Chronograph.pag.17.* vbi satis distinctas tabulas huius diuisionis apponit, & melius Augustinus Torniellus *in Annal.sacris,1.tom. anno mundi 1909.num.2.& 3.& 1931. ex pag.201. ad 238.* & Fr.Ioan.à Ponte *in conuenien. vtr.Monarch.lib.3.c.33.*

10 A quibus † non valdè abest Plato *in Critia*, dum ait: *Dij quondam vniuersæ terræ Orbem singulatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum, &c.* Deos enim appellat Principes, ac præcellentes in Republica viros, qui, vt manifestum est, Dij antiquitus dicebantur, *Exod. 7.& 21. Psalm.46.& 81. Iud.5.& Ioan.10.*

11 Vnde veteres † Noë sub Iani nomine celebrantes, omnium Deorum maiorum & minorum patrem appellauerunt; necnon etiam Consuuium, à conferendo, id est, generis humani propagine, vt tradunt Beros.*d.lib.2.* Macrob.post Cicer. *lib.1. Saturnal. cap.9.* & Opmeerus *vbi suprà pag. 18.* Et, quod plus est, doctissimus Grammaticus Festus Pompeius *lib.3. de verbor. significat.* Chaos, & semen mundi illum fuisse scribit, sic inquiens: *Chaos appellat Hesiodus confusam quandam ab initio vnitatem hiantem, patentémque in profundum; ex eo & χαίνειν Græci, & nos hiare dicimus. Vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, ideò, quod fuerit omnium primus, & à quo rerum omnium factum putabant initium.*

12 Arridet † prædictis Epiphanius *in Anchorato*, dum ait: Noë velut mundi hæredem à Deo constitutum, tribus filiis suis vniuersum mundum sub sortem misisse, & vnamquamque partem iuxta sortem singulis distribuisse. Quibus in verbis aliud mysterium ex traditionibus Syrorum latere putat: Torniellus *vbi suprà, & anno 930. num.4. pag.128.* post Andream Massium *in Comment. in*

13 *Iosuë, circa finem*, † nempe Noë, ossa primi parentis Adami religiosè in arcam ad se recepisse, & post siccatum à diluuio Orbem terrarum, illa inter suos tres liberos cum Orbe ipso distribuisse: Semóque, quem anteferebat cæteris, caluariam donasse, & cum ea regionem illam, quam modò Iudæam appellamus.

His ergo suppositis, cùm omnes homines ab Adamo, siue Noë, & eius posteris originem ducant, quos scimus intra illas tres partes, Asiam

14 † scilicet, Africam & Europam, quæ olim duntaxat cognitæ erant, se continuisse, iuxta ea, quæ tradunt Ioseph.& D. Hieronym. *vbi suprà*: Arias Montanus *in Phaleg.* Torniellus *anno mundi 1931. num.45. pag.230.* merito in dubium à doctissimis

15 viris vocari solet, † vnde hi Occidentales & Australes Indi originem ducant, & quomodo, quâ viâ, quoue duce gens adeò innumerabilis in has prouincias peruenire potuerit, quæ, & ab aliis toto fermè Oceano diuiduntur, & ab antiquis penitus ignoratæ videntur: Nam, vt præclarè inquit Ioseph.Acosta *lib.1. de natura Noui Orbis cap.16.* neque alteram Noë arcam huc appulisse cogitare possumus, neque Angelum quempiam (vt olim Habacuc Prophetam ex Palæstina in Babylonem) suspensos per aëra transuexisse Indicæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur, sed quid humanarum rerum ratio, atque ordo patiatur.

16 Rursus, † quia licèt constet Mosem *Genes. 10. vers.5.* vbi de Iapheti filiis verba facit, eos insularum incolas fuisse, affirmare, omnes tamen consentiunt, quòd eo loco Moses Græciam, Galliam, & Italiam designauit, quas regiones, quod interiectum sit mare, insulas appellauit, & minimè consentaneum esse, illud ad Americam referre, præter alios aduertit Ioan. Lerius Burgund. *in histor. nauigat. in Brasiliam cap. 5.* Et † multò mi-

17 nus putare debemus, maximo illo diluuio sub Noë temporibus contingente, hos homines saluos mansisse, si qui tunc in his regionibus habitabant: nam hoc Catholicæ veritati repugnaret, quæ omne humanum genus aquis suffocatum docet, excepto Noë cum familia sua, quæ in arca liberata est, & aquas præualuisse nimis super vniuersam terram, opertósque esse montes excelsos sub vniuerso cœlo, vt refertur Genes.*cap.7.* & affirmat Berosus *lib.1.antiq.* Philo Iud.*de vita Mosis lib.2.* Ioseph.*lib.1. antiq.Iudaic. cap.3.* & in nostris terminis de his Indis Occidentalibus loquens, & quod, vt reliqui alij, generali cataclysmo perierint. Camillus Borrellus *de præstantia Reg.Cathol. cap.43.num.2.* & Acosta *d.lib.1. cap.25.& in histor. Ind. lib.6. cap.19. pag. 431.* Vbi † apud eos

18 aliquam diluuij generalis memoriam reperiri fatetur, quod etiam cum Augustin. de Zarate, & Francisc. Lopez Gomara testatur Iustus Lipsius *in Physiolog.Stoicorum lib.2.dissertat.21.* Ioan.Boterus *in relation.vniuers.4. part.lib.2. pag.35.* & de incolis Cubæ Anton.de Herrera *in hist.gener.Ind. decad.1.lib.9.cap.....pag.296.*

19 Quibus † de causis meritò concludit idem Acosta *d.lib.1.c.24.* facilius esse aliena improbare, dum de origine Indorum disseritur, quàm certi aliquid de suo afferre, & idem sentit eruditissimus Pat.Ioan. de Pineda *lib. 4. de rebus Salomon. cap.16.§.4. pag. 212.* & Fr. Gregor. Garcia Dominicanus, qui cùm de hoc argumento libros quatuor non vulgari studio, quamuis vulgari linguâ conscripserit, postquam in referendis duodecim diuersis opinionibus insudauit, nullam tamen earum admittit, & rem sub eodem, aut maiori dubio relinquit.

20 De quo tamen parum mirari debemus, † cùm eadem difficultas adeò torserit D. Augustin. *dict. lib. 16. de Ciuitate Dei, cap.9.* vti affirmare maluerit, impossibile esse, has Australes plagas ab hominibus habitari, quàm argumento tam molesto pressus fateri, aliquos vllibi terrarum homines reperiri

reperiri posse, qui ab Adami semine non descenderent. Nimirum, quia summus ille vir valde absurdum esse putabat, vt dicatur, aliquos homines in illam partem, Oceani immensitate traiectâ, nauigare & peruenire potuisse.

21 Quòd si ab ipsis Indis † suæ propagationis exordia inquirere & perscrutari conemur, nullius pretij id esse videbitur, vt rectè inquit Acosta *d.lib.1. cap.25.* Nam cùm nullam prorsùs memoriam habeant, vnde huc commigrauerint primi ipsorum auctores, somnia potiùs quædam, atque ægri deliria narrare videntur: & vt variæ sunt eorum nationes, varias etiam fabulas suæ generationis confingunt. Quæ tamen eò ferè recidunt, vt sese in eodem Orbe, quem habitant, natos & conditos opinentur, & vel à Sole, vel à mari, vel à certis antris, lacubus, fontibus, montibus aut rupibus primos eorum parentes creatos fuisse, vel exiisse, inaniter credant, vt constabit ex iis, quæ de Indis Hispaniolæ tradit Petr. Mart. *in decad. Noui Orbis, lib.*10. Fr.Gregor.Garcia *d.tract. de Ind.origin.lib.5.cap.2.* Anton.Herrera *in hist.gen. Ind. decad.* 1. *lib.3. cap. 3. pag.* 86.de Mexicanis, Chichimecis, Mistechis, Chapanechis, & aliis Nouæ Hispaniæ: Acosta *d.lib.1.cap.25. & lib.7. c.2.* Fr.Hieron.Romanus 1. *part. Rerumpub.lib.2. cap.15.*Fr.Greg.Garcia *vbi suprà cap. 3. cum tribus sequentib.*Henricus Martinez *in Repertor. Mexicano tract.2. cap.10. ex fol.106.* Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Indiar.lib.1.cap.11.& 12.* Fr. Anton. Remesal.*de prouincia Guatemal. lib.1. ex cap. 3.* Et de origine Cuzquensium, Xauxensium, Andaguilensium, Collaorum, Chiriguanensium, & aliorum Peruanorum; idem Acosta *dict. lib.1.cap.25. & lib.6. cap. 29.* Ioan. Betanzus & Fr.Gregor.Garcia, qui eum refert *d.lib.5.cap.7.8. & 9.* Franc. Lopez Gomara 1. *part. histor. Ind. fol.* 68. Leuinus Apollonius *lib.1.de reb. Peruens.* Petrus Cieza 1. *part.Chronic.Perù, cap.99.* Ioan. Boterus *in relation. vniuers. 1.part. vol.1.pag.* 344. Michaël Cabello Balboa *in Miscellan. Australi manuscripta 2. part. cap.* 18. *&* 19. & Anton. de Herrera *in histor.gener. Ind. decad.1. lib.1. cap.6. pag.12.*

Et planè mirandum non est, Indos, qui vt plurimùm Barbari erant, huiusmodi figmenta suæ originis credidisse, cùm † Romani, & aliæ magis cultæ nationes sibi persuaserint, post diluuium Deucalionem hominum genus ex lapidibus reparatum fuisse, vt latè canit Ouid. *lib.* 1. *Metamorph.* & Ludouicus Viues, fabulæ causam aperiens, *in not. ad D. August. lib.18.de ciuitate Dei, c.10.* Et † Æginæ colonis morbo assumptis, Æaci precibus, qui solus superstes in ea insula mansit, Iouem formicas, quæ in annosa quercu vagabantur, in homines mutasse, qui inde Myrmidones dicti sunt, vt tradit idem Ouid.*lib.7. Metamorph.* & Natal. Comes *lib.3. Mythol.c.9.*

(22, 23 in margin)

24 Sunt † etiam, qui Corybantes, ac Curetes natos ferunt ex Ida Cretæ monte, in quem Opis, siue Rhea fugiendo delata, monti manus impegit, ac inde emersisse Curetas, quibus à montis nomine, & facti qualitate Dactylorum nomen inditum fuit, & Curetæ etiam ex oculorum formosa specie nuncupati, vt obseruat Cœlius Rhodig.*in lib. 17. lect.antiq.c.1.*

25 Athenienses † quoque litterarum, & Philosophiæ principes in similem stultitiam inciderunt, iactantes, se omnium hominum primos, & terrigenas, siue ex ipsa terra, quam incolebant, procreatos, & enutritos, vt produnt Isocr.*in Panegyric.& in Panath.*Lysias *in funeb.orat.* Plat.*in Menexen.*Herod.*lib.7. Aristoph. in auibus:* Apuleius *lib.11.* Sophocles *in Aiace:* Strab.*lib.8.* Laërtius *de vita Philosoph.lib.3.cap.1.in Antisthene,* & expressius omnibus M. Tullius *in orat. pro Lucio Flacco:* & Auson. Gallus *in Catalogo vrbium,* dum ait:

Nunc & Terrigenis patribus numeremus
ATHENAS.

Qua de causa pro capitis ornamento cicadas ex auro, capillis implicatas, gestare solebant, indigenas se esse, non aduenas, significantes. In † ea siquidem regione viuunt, & moriuntur cicadæ, in qua genitæ sunt, non aliunde commigrant, sicut pleraque alia animalia: vnde Prouerbio ansam præbuerunt, τεττιγόφοροι, siue τεττίγων ἀνάμεσοι, id est, *Cicadis operti*, quod ingloriosos ac stultos olim, aut obsoletis, ac iam desitis vtentes, vsurpabatur; vt ex Thucydide, Aristophanis Scholiaste, & aliis obseruat Erasmus *in adagiis, pag.* 847. Cœl. Rhodigin. *lib.12.lect. antiq. cap.6.* Alciatus *Emblem.136.*& Ioan. Fungerus *in etymolog. verb. Indigena,*licèt Natal.Comes *lib.4. Mythol.cap.10.* ideò Athenienses cicadis vti tradiderit, quoniam cùm musicæ sint, Appollini sacratæ sunt, qui patrius Deus, & defensor illorum erat. 26

27 Et † eandem terrigenij laudem sibi vsurpasse Arcades, Æginetas & Thebanos, scribit Suidas *in dictione αὐτόχθονες,*Apollon.*lib.4. Argonauticon,* & de Parnasiis idem commemorat Strab.*lib. 9. de Germanis:* Cornel.Tacitus *de moribus German.*& de Ægyptiis, Indis Orientalibus, & Æthiopibus: Diodor. Sicul. *lib.* 1. *cap.1. lib. 2. cap.* 10. *lib. 3. cap.1.*

28 De Saturno etiam legimus, † Terræ filium dictum fuisse, quòd apud Italos esset ignotis parentibus proditus. Vnde & adagium originem traxit, quo homines ignobiles, & qui certum patrem ostendere nequeunt, γηγενεῖς, id est, Terrigenæ, siue, Terræ filij dicuntur, vt ex Alex. Comico, & Minutio Felice in Octauio docet Paul. Manut. *in adag. Lutea proles, pag.* 1360 & ex Cicer. Lactan. Tertul. Persio, Iuuenali, & aliis, Angelus Politian. *lib.* 1. *Miscellan. cap.* 18. & Adrian. Turneb. *lib. 26. aduers. cap.* 22. vbi etiam declarant, † cur iidem spurij Gigantum fratres, & Faunij dicerentur. Quod † notare licebit ad illustrationem *text. in §. si aduersus, institut. de nupt.* 29 30

31 Supradictis etiam adiici potest, † apud istos Indos Occidentales nullas litteras in vsu fuisse, neque certa aliqua maiorum monumenta, quibus primordia suæ propagationis ad posteros transmittere possent, cùm picturæ illæ, quibus Mexicani vtuntur, & filorum nodi, quibus Peruaui, (vulgò QVIPOS vocati) vix quadringentorum annorum memoriam retinere possint, & vltra id ætatis aliud, quàm densæ tenebræ ignorationis occurrant, vt bene aduertit Acosta *d.lib.1.de nat. Noui Orbis cap.25.& in hist.Ind.lib.1.cap.24. & lib.6. cap.2.3.4.7.8.& 9.* Hiero.Romanus *de Rep. Ind. lib.2. cap.vlt.* Torquemad. *in Monarch. Ind. lib. 1. cap.11.* Henric. Martinez *in repertor. Mexican. tract.2. cap. 9.* Garcilassus *lib.6. de Incarum orig. cap.8.& lib. 2. cap.22.& 23.*& Fr.Alphons. Ram. Gauilan.*in histor. Virgin. de Copacauaria, lib.1.cap.11.*vbi simul eorum Calendarium,& annorum computandorum rationem diligenter exponunt.

32 Et idem disertè sentit † de incertitudine originis Britannorum Cornel. Tacit. *in vita Agric. post init.* & reliquarum historiarum, quas omnes Indi ex antiquis sæculis repetunt: Fr. Ioan. à Ponte *in conuenien. vtr. Monarch. lib. 3. cap. 2.* adducens illud Strabonis *lib. 1. Geograph.* dum ait: *Sanè quicumque de India scripserunt, pleraque mentiti sunt.*

33 Semper † enim antiqua, obscura, & confusa ad posteros deriuantur, & quia difficile est eorum memoriam & notitiam habere, lenioribus probationibus adstringuntur, *l. censu, & monumenta, & l. penult. ff. de probation. cap. olim de censib. cap. veniens, de testib.* cum latè traditis à Craueta *de antiq. temp. part. vlt. primæ part. princip. ex num. 30.* Mascard. *de probat. vol. 1. conclus. 103. & seqq.* & Fuluio Paciano *in eod. tract. lib. 2. cap. 38. ex num. 39.*

Et cum à multis, & persæpè laudata sit illa Sacerdotis Ægyptij increpatio, qui (sicuti Plato in 34 Timæo refert) Soloni respondit, † Græcos nihil aliud, quam pueros esse, res enim antiquas eos 35 ignorare: Quid mirum, † si ab Indis ignorentur? qui, vt tradit Acosta *d. lib. 1. cap. 24. & 25. in fine,* ab hominibus syluestribus & palantibus propagati videntur, & etiam si exculta & bene morata Republica aliquando profecti essent; ipsa tamen diuturnitate, & desuetudine, humana penè omnia obliuione deleuerint, cum tales esse in ipsa Hispania & Italia hominum greges, nihil præter os, & figuram hominis habentes, notius sit, quàm vt testibus egeat.

36 Aliud † quoque recens exemplum ad eiusdem rei comprobationem adducit Fr. Basilius Pontius Legionensis *in 1. part. var. disput. q. 6. expositiua, cap. 1.* de antiquis illis Hispanis, qui Maurorum inuasionem fugientes, se intra illam locorum planitiem abdiderunt, quam BATVECAS vocant, altissimis vndique montibus & rupibus naturâ vallatam, & ferè inaccessam, in qua octingentis fermè annis latuerunt, aliam atque aliam subinde prolem generantes, quousque proximis temporibus, ab Albano Duce in hac venatum exercente, reperti sunt; ita iam Barbari, & suæ originis obliti, vt nullum ferè Christianorum vestigium apud illos remanserit.

Sed vt vanis Indorum traditionibus insuper habitis, aliorum opiniones de illorum origine & propagatione expendere incipiamus, non minùs stolida, & erronea illa iudicari debebit, quam quidam ex doctrina Auicennæ proponunt, tradentes, 37 primos † istarum regionum acolas ex terra, vel putri aliqua materia, mediante Solis calore, generari potuisse, quod saltim quoad corpus possibile esse, multis probare conatur Andr. Cæsalpinus *lib. 5. Peripatet. quæst. q. 1.* Nam hoc rectè confutatum est ab Auerroë *lib. 8. Physic. text. 46.* & ab omnibus cordatis Theologis & Philosophis, quos referunt Conimbricenses *in 2. de cœlo, cap. 3. q. 6. art. 3. & 4.* & in nostris terminis à Camillo Borrello *in tract. de Reg. Cathol. præstantia, cap. 43. num. 3.*

38 Etenim † licèt animalia imperfecta, vtpotè muscæ, vermes, ranæ, & huiusmodi insecta, sæpè ex putrefactione nascantur, vt docet Aristot. *lib. 5. de histor. animal. cap. 1. & cap. 10.* Simon Maiol. *in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 5. de insectis*; & Diodor. Sicul. *lib. 1. cap. 1.* vbi ait, Ægyptios prima animantia apud se orta esse, ea coniectura proba-39 re, † *quòd nunc etiam in Thebaïdis agro certis temporibus multi ac magni ex terra generentur mures, quâ ex re plurimùm stupent homines, cùm videant quorundam anteriorem vsque ad pectus, & priores pedes murium partem animatam moueri, posteriori nondum inchoata, sed informi*; quod & tradit Plutarc. *q. conuiual. cap. 4.* & Macrob. *lib. 7. Saturnal. cap. vlt.* Animalia tamen † perfecta, & 40 præsertim hominem, qui omnium terrenarum creaturarum perfectissimus est, *l. iustissimè, ff. de ædilit. edict. §. in pecudum, instit. de rer. diuis.* ex putrefactione nasci non posse, longè verius est, nec nisi ex prolifico parentum semine ab Adami posteris, vt diximus, propagato, vt præclarè post alios *suprà* relatos obseruant Abulens. *paradox. 1. cap. 36.* Mariana *de rebus Hispan. lib. 14. cap. 9. in fin.* Martin. Delrius *lib. 1. disquisit. magicar. cap. 5. quæst. 4. circa finem.*

Qui † ex hoc reprobant, tanquam stultam, 41 impiam & hæreticam opinionem Arnaldi de Villanoua, Iulij Camilli, & Thom. Garzoni *in foro vniuers. discursu 41.* qui hominem verum per Alchymiæ artem produci & formari posse putarunt, imò & tentarunt, humano semine vase cum quibusdam simplicibus medicamentis incluso. Neque abest Macrob. *d. cap. vlt.* vbi: *Natura* (id est Deus, inquit) *primum singula animalia perfecta formauit, deinde perpetuam legem dedit, vt continuaretur pro creatione successio.* Quod in hominibus etiam ex Stoïcorum disciplina certissimum esse, pluribus probat Iustus Lipsius *in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 6. & 7.*

Vnde idem Delrius *lib. 2. quæst. 14. pag. 82. & seq.* & eius Epitomator Torreblanca *lib. 1. de Magia, cap. 4. ex num. 9. & lib. 2. cap. 32. & cap. 33. ex num. 36.* ex eadem † ratione concludit 42 etiam per Magiam dæmoniacam verum hominem creari non posse, neque ex coïtu cum simiis, canibus, vaccis, aut aliis brutis animantibus; prout & tradit Aristot. *lib. 5. de histor. animal. cap. 18. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3* Lucretius *lib. 5. de natura rerum*: Manilius *lib. 4. Astronom.* Licentiat. Huert. *in comment. suprà 7. lib. Plin. cap. 2.* & respondent ad plurima exempla, quæ in contrarium duci solent, de aliquibus hominibus, qui ex brutis animalibus, vel concepti, vel editi esse dicuntur; de quibus agunt Plin. *dict. cap. 2.* Ælian. *lib. 1. cap. 6. & lib. 6. cap. 42.* Lycosthenes *de prodig.* Saxo Gram. *lib. 10. histor. Dan.* Ioan. Magnus *lib. 18. cap. 2.* Alexand. ab Alex. *lib. 2. dier. genial. cap. 31.* Cardan. *lib. 16. de rerum variet.* Leuinus Lennius *lib. 1. de occult. natur. mirac. cap. 8.* Petr. Cieza *in histor. Perù, 1. part. cap. 95.* Ferdinand. Castaneda *in histor. Ind. Orient. 2. part.* Ioan. de Barros *decad. 1.* qui loquitur † de Pegusianis, & Sianitis Indiæ Orienta- 43 lis, & ait, originem ducere à cane, qui cum muliere corpus miscuerat, quod verum esse sibi persuasit Mich. Balboa Cabellus *in Miscell. Austral. M. S. part. 2. cap. 11.* & alia similia recolit Torquem. *in hortu flor. Dial. 1.* Fr. Raph. de la Torre *in D. Thom. 2. tom. pag. 328.* Pet. *lib. 2. rer. ind. tit. 4. cap. 8.* Petr. Cabal. *var. resolut. casu 139. n. 3.* Petr. Garc. *de locis affect. q. 37. c. 3* Læl. Bisciola *horar. subseciu. lib. 12. c. 4. tom. 2.* Gasp. Bahuin. *de Hermaphrod. lib. 1. c. 10.* Ioan. Huarte *in exam. ingen. c. 21.* Theatr. vit. hum. *vol. 9. lib. 3. pag. 2298.* & nouissimè atque eruditissimè Alphons. Carranza *in disput. de part. hum. c. 17. n. 91. vers. 5.* qui tandem resoluit, & probat ex eiusmodi commixtionibus aliquando monstrosos fœtus gigni & edi solere.

Superiore

Superiore igitur opinione reiectâ, & damnatâ, 44 † veritati propius accedere videntur, qui docent, primos Indorum Auctores vel certo cursu, fixoque consilio in hunc Nouum Orbem ex antiquo, instructis ad id nauibus, commeasse, vt nunc nostris Hispaniensibus accidit, quia, vt ait Cornel. Tacit. *de moribus German.* *Non terra olim, sed classibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant.* Vel saltim ex illis fuisse, qui dum ad proximas ciuitates vel prouincias mercimonij gratiâ, siue alia de causa nauigarent, vi ventorum & tempestatis per vastum Oceani pelagus iactati, fortè fortunâ in aliquam ex his regionibus appulerunt, ex qua paulatim in reliquas illi vicinas progressi sunt. Quod satis probabile esse scribit Acost. *d. lib.1.de nat.Noui Orb.ex cap.16.ad* 20. & apertè sequuntur Goropius Becan. *in Hispanicis*, Barretius *in libello de regione* Ophira, Maluend. *lib.5. de Antichrist.cap.*14. Fr. Gregor, Garc. *d.tract.de Ind. origine lib.*1. *ex cap.*1. *ad* 4. Pineda *de reb. gest.* Salom. *lib.4.cap.*15.§.4.*pag.*206. nouissimus August. Torniellus in Annal. sacr. *anno Mundi* 1931.*num.*48. & Bernard. Aldrete *de antiq.Hisp. lib.4.cap.*17.*in fine*, & idem generaliter tradit Berosus *lib.*4. & ibi Ioan.Ann. & Cornel. Tacitus *vbi suprà* de reliquis omnibus, qui olim terras, & insulas incoluerunt, ad quas occupandas, mare traiiciendum erat. Poteftque non leuiter confirma-45 ri ex his, quæ prædicti Auctores † de longis antiquorum nauigationibus tradunt, tum data opera initis, tum maximè inopinato peractis, de quibus Nos etiam plura congessimus *sup.cap.*3. *ex num.*5. *& cap.*5. *ex num.*6.

Et potest afferri aliud exemplum, quod est 46 † apud Gomaram *tom.*1.*hist.Ind.cap.*53. Maluenda *lib.3.de Antichrist. cap.*52.*pag.*169. Fr. Ioan.à Ponte *in conuenien.vtr. Monarch. lib.*3. *cap.*3.*pagin.*20. qui narrant in prouinciis de Cozumel & Iucatam à nostris (vbi primùm illuc delati sunt) cruces ligneas,& æreas repertas fuisse, indeque in eam suspicionem multos deuenisse, vt putarent, tempore Hispanicæ cladis per Arabes sub Roderico Rege in eas terras aliquos Hispanorum in summa desperatione profugos, ac tempestatibus delatos appulisse; illicque tandem vitæ concedentes, curasse supra busta sua cruces erigi. Et eodem re-47 spicit † historia illa insulæ septem vrbium sæpius à Lusitanis, & aliis, sed frustrà quæsitæ, quam existimarunt à septem Episcopis & Hispanis eandem cladem fugientibus, fortuito inuentam, atque ibi vrbes illas propriam vnicuique sedem erexisse & habitasse, vt latiùs refert Anton. de Herrera *d.decad.*1.*lib.*1.*cap.*2.*in fin.* & Iulianus del Castillo *in hist.Reg.Got.discursu* 3. vbi has insulas inuisibiles esse inquit,& *Antilias* vocari:quod tamen fabulosum esse censeo, & Antiliarum nomen ad insulas Occidentales pertinere, de quibus diximus *sup.c.*4.*n.*2.

48 Sed adhuc † ego cum eodem Acosta & Anton. de Herrera *decad.*1. *lib.*1.*cap.*9. huic opinioni acquiescere nequeo. Nam primum de nauigatione certo & fixo consilio in has regiones susceptâ, credibile non est, cùm earum nulla olim notitia haberetur, & vsus atque peritia nauigandi deficeret, quâ vastissima æquora, quibus ab aliis disiunguntur, homines traiicere possent, vt latè in sequentibus capitibus ostendemus. Secundum autem, quòd fortuitò à naufragium facientibus inuentæ & occupatæ sint, etsi probabilius videatur, ex eo tamen difficile redditur, quòd vt demus viros & fœminas, vnde hominum genus propagaretur, eo modo in has prouincias appellere potuisse, cùm tamen in eis plurima etiam animalia reperta sint non modò hominibus vtilia, verùm etiam fera,& illis noxia, vt sunt lupi, vulpes, pantheræ, leones, tigres, & alia similia, nusquam satis constare poterit, qualiter in remotas adeò plagas delata fuerint: nam absurdum erit dicere,aut opinari,naufragos illos ea secum asportasse. Et tamen constat, sicut † hominibus, ita & belluis aliisque animan- 49 tibus, quæ perfecta dicuntur, ex veteri Orbe in hunc Nouum viam quærendam esse, cùm diuinorum librorum auctoritate tradente doceamur, in magno illo mundi cataclysmo, non homines tantùm, verùm & terrena quæque animalia periisse, iis exceptis, quæ in Noe arca seruata leguntur, vt patet ex Genesi *cap.7.&* 8. & ex his, quæ ibidem Interpretes latè notarunt.

Quam difficultatem † in simili casu de anima- 50 libus post diluuium in insulis longinquis repertis, grauiter mouit D. August. *de Ciuit. Dei, lib.*16. *capit.*7. nec se satis ab ea explicare potuit, sicuti neque Ludou.Viues *in eius annotat.* & in nostris terminis d. Fr. Gregor. Garcia *lib.*2. *de Ind.orig.c.*4. vbi per vndecim §§.ei respondere conatur, & tandem concludit, quòd † sicut Angelorum ministe- 51 rio omnia animantia ad conspectum Adæ perducta fuerunt, vt eis conuenientia nomina imponeret, vt tradit D. Augustin. *lib.9.sup.Genes. cap.*14. & D.Thom.1.*part. quæst.*102.*art.*2.*ad* 2. & similiter ex omnibus Orbis partibus adducta sunt ad Noe, vt diluuij tempore ea in arcam includeret, iuxta sententiam D.August. *lib.*15.*de Ciuit.Dei, cap.*7. *Philon.lib.*2.*de vita Moysis*, Pet.Comest. *in Genes. cap.*33. ita post diluuium per eosdem Angelos in easdem Orbis regiones vnde aduenerant, & vbi creata fuerant, Deo iubente, reducta fuisse, quod etiam variando tetigit D. August. *d.cap.*7. & sequuntur alij Theologi communiter post Abulens. *sup.Genes.cap.6.&* 7. nouissimè Fr. Iuan. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.*1. *cap.*8. *in fin.* & de animalibus ad Adam, & Noe adductis Didacus Matute *de prosap. Christi*, 1.*ætate mundi*, *cap.*6. §.5. *fol.*39. *&* 2.*ætate*, *cap.*5.§ 8.*pag.*103. † Vbi 52 ex Moyse Barcephas *in lib. de Paradiso* deducit, initio mundi, & innocentiæ statu durante, animalia Hebræam linguam quodammodo intellexisse, & Græcorum item fabulam refert ex Philone *lib. de confusione linguarum*, qui etiam eo tempore locuta fuisse putarunt, atque ideò Euam non exhorruisse, cùm dæmonem in serpentem versum, in Paradiso loquentem audiuit.

Verùm hæc euasio propositam difficultatem non tollit, quia, vt *suprà* dictum est, hic non quærimus, quid Deus per miraculum facere potuerit, sed quid secundùm ordinem & rationem naturalem rerum humanarum contigisse videatur. Quo fundamento August.Torniel. *vbi suprà n.*49. † aliam 53 etiam opinionem D. August. *d. cap.*7. meritò notat, qui in his insulis, & nouis regionibus animalia Dei ordinatione de nouo post diluuium à terra producta esse arbitratur, iuxta illud *Genes.c.*1. *vers.*24 *Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas.* Hoc enim secluso miraculo fieri non potuit, Et ille Genesis † locus de prima animalium perfe 54 ctorum productione necessariò intelligi debet. Posteà namque naturaliter non nisi per sui seminis propagationem procreari potuerunt, vt diximus *sup.hoc cap. num.* 40. & patet ex *d.cap.*7. *Genes. vers.*3.vbi hac ratione de cunctis animalibus ma-

sculum, & fœminam in Noë arcam assumi Dominus iussit: *Vt saluetur semen super faciem vniuersæ terræ*; quod sanè frustra factum, iusúmne fuisset, si posteà Deus eadem animalia iterum à terra mirabiliter produci vellet.

55 Quare alij variis, sed incertis tamen, coniecturis & argumentationibus ducti, † has Noui Orbis nationes à Phœnicibus & Carthaginensibus, vel à Romanis & Italis, vel à Tartaris, & Sinis originem sumpsisse opinantur, quorum fundamenta latissimè prosequitur Fr.Greg.Garc.*d.lib.2. per totum, & lib.4. ex cap.18.* & breuiter recolit Pat. Ioan.Pineda *de reb.gest. Salom. lib.4. cap.16.§.4. pag.212.*

56 Sunt etiam, † qui eximiam illam Atlanticam insulam à Platone in Timæo, vel Critia, descriptam & celebratam, veram fuisse putantes, ex ea facili admodum transitu, vt idem Plato ait, primos homines ad insulas, & continentes regiones huius Noui Orbis peruenire potuisse, affirment, necnon animalia tam domestica, quàm fera, quæ in illis reperta sunt, quod multum placere video Gomaræ *in hist.Ind. 1.part.fol.120.* Augustin. de Zarate *in procem.histor.Perù:* Gregor. Garc. *d. lib. 2. ex cap.8.ad 16.* Fr.Stephan.de Salazar *supr. Symbol. Apostol.discurs.16.cap.3.* & omninò probandum esse contendit Iustus Lipsius *in Physiolog. Stoïcorum lib.2.dissert.19.& lib.1.de Constantia cap.16.* Sed mihi nulla ratione peruincit, maximè cum illam Platonis narrationem fabulosam esse pluribus testimoniis & argumentis ostenderim *suprà cap. 4. ex num. 28. ad 37.* prout nouissimè etiam facit Agust.Torniel. *in Annal. sacris, anno 3314. num.11.in fin.pag.181.* Seraph. Freit. *de iust.Imp. Asiatico c.5.n.19.*

57 At † si diuinandum est, magis verosimilis videri debet opinio Maluendæ *lib. 3. de Antichrist. cap.18.in fine*, qui ait, Tubalem Iapheti filium, &

58 Noë nepotem, † qui post diluuium mortalium primus in Hispaniam venit, vt ex communi omnium consensu testantur Berosus *lib. 5. antiq.* Euseb.*lib.9.demonstrat.Euang.cap.3.* D. Hieronym. *in quæst.Hebr.super Genes. & in Isaï. cap.66.* Roderic. Tolet. *lib.... de reb. Hispan. cap.3.*Florian. *lib.1.cap.4.* Vasæus *in princip.* Marin.Sicul. *lib.1. cap.1.*Mariana *lib.1.cap.7.* Tarraph. *de Reg. Hispan.cap.1.* Philip. Bergom. *in supplement. Chron. lib. 2.* Chassan. *in Catal. glor. mund. 5. part.consid.28.* & Fr.Ioan.à Ponte *in conuenient. vtr. Monarch.lib.2.cap.36.§.2.pag.368. & lib.3. cap.33. pag.201.*& Nos *infrà cap.15. num.51.* postquam Hispaniæ prouincias multis coloniis impleuit, per Oceanum illis finitimum nouos colonos in Occiduum etiam istum Orbem misisse, cuius fortè à patre, aut ab auo notitiam accepit.

Et sanè si hoc alicui non suadeatur, aspernari tamen non vsquequaque debebit iudicium Ferd.

59 Gund.ab Ouiedo *1.part.hist.Ind.lib.2.cap.3.*† vbi tentari posse, inquit, saltem ab Hespero duodecimo eiusdem Hispaniæ Rege initium incolendi & habitandi primas huius Noui Orbis insulas datum fuisse. Quo præiacto, facilis transitus ad alias illis vicinas redditus fuit, & ad continentis regiones posteà repertas. Quam coniecturam optimè exornat Fr.Gregor.Garc.*d.lib.4.cap.17.& 18.* & sequi videtur doctissimus Bernard. Aldrete *de antiq.*

60 *Hispan. lib. 4. cap. 17. in fine.* Hinc † notantes, optimo iure, Deo ita disponente, postliminio quodam has prouincias ad Hispani Regni Coronam rediisse, cùm Hispani primi earum inuentores, & habitatores fuisse reperiantur iam inde à temporibus Hesperi, qui † secundùm Berosum *lib. 5.* & 61
Ioan de Ann.*de Reg. Hispan. cap.13.* & alios *suprà* relatos 1658. annis ante Christum natum in Hispania regnauit, atque ita hodie 3280. fluxisse videntur.

Hesperum porrò, & Hispanos ab eo missos, insulas huic Nouo Orbi finitimas incoluisse, ex eo efficaciter probant,† quòd illæ, quæ hodie dicuntur DE BARLOVENTO, nempe Hispaniola, Cuba, Borriquena, & similes, eædem verè sunt ac illæ, quas veteres Hesperides appellarunt, & in mari Atlantico sitas, quadraginta dierum nauigatione à Gorgadis distare tradebant; vt constat ex Plin.*lib.6 cap.31.*Plutarc. *in vita Sertorij:* Solino *in Polyhistor. cap.vlt.* Pompon. Mel. *lib.3. cap. 11.* Ptolemæo *lib.4.cap.7.* D.Isidor.*lib.14. Etymolog. cap. 6.* Nonio Marcello ex auctoritate Sallustij *de num.& casib.*Abraham.Ortel.*in Thesaur. Geogr.in verbis, Atlantis insula, Fortunatæ, Gorgones, & Hesperides:* Et Additionat. Hieronym. Bezonis *lib.1.histor. Amer.cap.5.in fin.pag.28. & 29.* licèt Abulensis *in Euseb.de tempor. lib.3. cap.79.* Alexius Venegas *lib. nat. quæst. cap. 21.* Mariana *de rebus Hispan. lib. 1. cap. 22.* Postellus *in Geograph.* Iodius Hundius *in globo terrestri:* & Henricus Alegren. *in Mappa generali*; perperam eas confundant cum Fortunatis, quæ verè sunt, LAS CANARIAS, aut cum Gorgadis siue Gorgonis, quæ sunt LAS DE CABO VERDE, vt ex *suprà* dictis Auctoribus constat. 62

63 Hæ autem † Hesperides insulæ nomen sumpserunt à prædicto Hispaniæ Rege Hespero, Atlantis Mauritaniæ Regis fratre, sub cuius Imperio primùm detectæ, & cultæ esse videntur, vt expresè affirmat Abulensis, *vbi suprà:* Calepinus *in Thesaur. linguæ Latinæ, verb. Hesper:* Carolus Stephan. *verb. Hesperia, Hesperides, & Hesperus*; & ostendit antiqua consuetudo nominum prouinciis nouis imponendorum, de qua egimus *suprà cap.4.num.42.* Quemadmodum, & ab eodem Hespero, aut ab Stella, in quam conuersus narratur, ITALIA & HISPANIA, quarum summum Imperium tenuit, HESPERIA etiam nominari solent; & HESPERIDVM horti illi, in quibus à dracone peruigili aurea mala seruari Poëtæ fabulantur; vt constat ex traditis à Diodoro Sicul. *lib.5.cap.2.* Higinio apud Annium *in lib.de Reg.Hispan. cap.15.* Floriano *lib. 1. cap.19.* Nat. Comite *in Mitholog. lib.4. cap.7. & lib. 7. cap.7.* Ioan.Funger.*in Etymol.verb.Hesperia, & Hesperides:* Carol. Stephan. Garcia & Aldrete, *vbi suprà:* eodem Aldrete *lib. 4. cap. 4. cum sequentib.* vbi latè de Hesperidum hortis: Francisco Torreblanca *in defensione ad suos libros de Magia, cap. 5. per totum:* & Fr. Ioan. à Ponte *in d. conuenient.vtr.Monarch.lib.3.cap.32.§.2.pag.199.*

64 Extat † quoque expressiùs aliud earundem insularum ab Hispanis iam olim possessarum testimonium apud Dionys. Alexand. *in sua Geograph. vers.564.*

> Νήσους δ' Ἑσπερίδας, τόθι κασσιτέροιο γενέθλη,
> Ἀφνειοὶ οἴκουσιν ἀγαυῶν παῖδες ΙΒΗΡΩΝ,
> *Insulásque Hesperidas, vbi stagni origo*
> *Diuites habitant illustrium filij* IBERORVM.

Quæ carmina ita exposuit Andreas Papius:

> —— *Et Hesperidum stagni fœlicibus oris*
> *Magnanimum dites nati dominantur* IBERVM.

65 HISPANOS † enim IBEROS olim dictos fuisse, apertissimum est, & ex Plinio, Strab. & aliis

aliis latè probat Ortel. *in d.Thesaur.verb. Hispania,& verb. Iberia :* Funger. *in Etymolog. eisdem verb.* Puente *dict.lib.3.cap.33.* & latiùs Maluend. 66 *lib.1.de Antichrist.cap.12.* Quod † si verum est, manifestè corruet opinio, quam vt certiorem probat Ant.de Herrera *in histor. gener. Ind. decad. 1. lib.9. c.4. in fin.* docens, prædictas omnes insulas à Floridensibus illis vicinis primùm habitatas fuisse.

Sed licèt hæc ita probabiliter considerari potuerint, frequentiùs tamen receptam video illam 67 aliorum opinionem, quæ habet, † totum hoc Indorum Occidentalium genus ab Hebræis illarum decem Tribuum originem tragere, quæ sub Osea Rege Israel à Salmanasare Assyriorum Rege bello captæ, & in nouas regiones translatæ dicuntur *4.Reg.cap.17.& 18.*& apud Ioseph.*lib.11. antiq. c.5.* D.August.*lib.7.de Ciuitate Dei, cap.23.* Paul. Oros.*lib.3.cap.7.*& latiùs *in lib.4.Esdræ c.13.* vbi 68 inter † alia tradit, Tribus illas diuinitus in terram aliam fuisse deductas; vbi nunquam habitauit genus humanum, regionémque, quam incoluerunt, adeò esse remotam, vt haberet iter anni vnius & dimidij, quod nostræ Americæ conuenire inquiunt, & ad eam per summam Tartariam, & Mexicanam plagam ex Media aliquando peruenisse. Præthereà considerant, gentem illam ab eodem Esdra appellari Pacificam, quod aiunt in his Indis Occidentalibus reperiri, sicut & plura alia, quæ certum indicium præbere putant ad pro-69 bandum, ex Iudæorum gente descendere, † nempe quod meticulosi, quod fracti, quod ingrati, quod mirè superstitiosi, quod acuti, mendacésque sint, & in ipsis vestibus, imò & in loquendi genere plurima Iudaïcæ nationis vestigia retineant.

70 Quibus † & aliis coniecturis hanc sententiam amplectitur Genebrar.*lib.1.Chronograph.pag.159.* tradens,se mirari, quod hoc à nullo fuerit animaduersum, sed priùs idem tentasse videntur Isidorus de Insolanis Mediolanensis *lib.1.de Imper. Milit. Eccles.tit.6.quæst.2.* Frider.Lumnius *in libello de extremo Dei iudicio*, & alij quos refert Acosta *lib.1.histor.Ind.cap.23.* Torquemada *in Monarch. Ind.lib.1.c.9.* vbi dicit, à se quasdam schedas repertas, quarum auctorem fuisse putant insignem illum Episcopum Chiapensem, Fr. Balthas. de las Casas, in quibus eadem opinio non solùm relata, verum & luculenter exornata conspicitur; & Michaël Cabello Balboa *in Miscellan. Austr. manuscript. 1. part.cap.5.* testatur, se idem Salmanticæ excepisse à doctissimo illo viro Licentiat.Iuanne del Caño Almæ illius Ecclesiæ Canonico Magistrali,dum illum Dauid Psalmum exponeret: *In omnem terram exiuit sonus eorum*; & nouissimè, & diligentissimè de eadem opinione agunt Maluend. *lib.3.de Antichrist.c.18.* Greg.Garcia *in d.tract.de Ind.origin. lib.3. per totum*, qui nihil omisisse videntur, quod vel ad eam affirmandam, vel infirmandam spectet, & eis non relatis, illam eximiè laudat, & multis Sacræ Scripturæ locis communire intendit Camill. Borrell. *de præst. Reg. Cathol. cap.43. per totum.* Quibus adiicio optimum locum D. Seruer. *lib.2. sacr. histor.* vbi de eisdem decem Tribubus sub Salmanasare dispersis hæc habet: *Decem verò Tribus priùs ductæ per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopes dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ, hodiéque Barbarorum Imperiis coërcentur.*

71 Verum autem vero † ego adhuc huic opinioni assentire non possum, aduersus quam vrgentissimè pugnant plures rationes & argumenta, quibus eam manifestè conuincunt Acosta, Maluenda, & Torquemada, *vbi supra*: Cabello *in dict. Miscellan. 2. part. ex cap.3. ad 7.* Fr. Hieronym.Romanus *3.part.in Republ. Ind.lib.2.cap.9.* Ioan. Boterus *in relation. vniuers. 4. part. lib. 2. pag. 27. & 28.* nouissimus Augustin. Torniellus *in Annal.sacris 2.tom.ann.3314.num.11.pag.180.* Fr.Ioan.à Ponte *in conuenient.vtr.Monarch. lib.1. cap.18.pag.203.& cap.25. pag. 258.* & Fr. Seraphinus Freitas *dict. cap. 5. num. 19.* neminem referens.

Certius quippe est, † Iudæos illarum decem 72 Tribuum eandem nunc, quam anteà captiuitatem seruare, ibíque vsque ad vltima tempora mansuros, nec nisi per eosdem angustos Euphratis aditus, per quos venerant, redituros, sistente iterum Deo fluminis venas, vt in eodem Esdræ loco apertè subiicitur; & tradit Ioseph. *d.lib.11.antiq. c.5. & lib.9. cap.15.* D.Hieronym.*in Ezech.cap.22. in princip. & cap.27. & sup. Zachar. cap. 2.* Paulus Orosius *lib. 3. cap. 7.* & nouissimus Pomarius Iudæus *in lib.de germ. Dauid*, vbi tradit, hodiernis temporibus illos Iudæos ibi consistere, quem & alia de illis, & cur à multis clausi dicantur,optimè refert Maluenda, & Ioan.à Ponte *vbi suprà*, & nouissimè Barradas *in tract.de peregrinat. filiorum Israël.*

Et prætereà nusquam † certa via assignari po- 73 tuit, per quam gens illa in Americam traiicere posset: nam si per Occiduam, Euphrate iterum transmisso, incessisse dicamus, vt apertè citatus Esdræ locus indicare videtur, necessarium fuit, eos vel vniuersæ Syriæ, Arabiæ, Africæque latitudine longis itineribus peragrata, ad Atlanticum vsque Oceanum, & inde, eo magnis nauigiis, ac longa admodum nauigatione dimenso, tandem ad Americam peruenisse, vel ab Assyria ad Occiduos Syriæ fines terrestri itinere, mox nauibus tota Mediterranei longitudine vsque ad freti Gaditani exitum emensâ, inde per vastissima, & tunc omnino incognita Oceani maria ad Noui Orbis oras postremo appulisse. Quod(vt benè obseruat Torniellus *vbi suprà*,) profectò tam longam tanti populi nauigationem, vtpotè magnum quid, & nouum, & nunquam anteà auditum, nullatenus Esdras silentio inuoluisset.

Vt omittam † librum illum quartum, qui eius 74 nomine circumfertur inter apocryphos connumerari ab eodem Genebrard.*lib.2. Chronic.pag.188.* Sixto Senens.*lib.1.Biblioth.sanct.sect.3.* Nicol. de Lyra *in lib.Esdr.cap.1.* Bellarm.*lib.1.de verb. Dei, cap.20.* Acosta *dict.cap.23.*& Anton.Posseuin. *in Apparatu 1. tom. verb. Esdras*; licèt verum sit ab Ecclesia non reprobari,sed potiùs eam, & Sanctos eius Patres, eiusdem libri auctoritatibus vti solere, vt refert à Ponte *dict. lib.2. cap.18. in fin. pag.206.*

Et cum hæc † de superiore opinione indice- 75 mus, longè magis eam reiicere debemus; quæ placuit viro alioqui doctissimo Petro Ruicio Bejarano, olim primi nominis in Curiis Regalibus causarum Patrono, & posteà in Argentino Conuentu huius Regni Peruani meritissimo Senatori, dum in quibusdam manuscriptis scholiis, quæ de Indis adscriptitiis, siue vt vulgò loquuntur, YANACONAS elucubrauit, Indorum † proge- 76 niem ab Isaachar quinto Iacobi filio,& eius Tribu originem ducere tradit, motus eò quòd *Genes. 49.vers.14.& 15.* sic de eo,atq; eius posteris pater prophetasse

prophetasse videtur: *Isaachar asinus fortis, accubans inter terminos vidit requiem, quod esset bona, & terram, quod optima, supposuit humerum suum ad portandum factúsque est tributis seruiens.* Quam opinionem ex paraphrasi Nicolai de Lyra ad illum locum confirmare contendit, & eam multum laudat, & extollit Doctor Carrascus *in suis interpretat. ad II. Nouæ Recop. cap. 6. §. 3. num. 4. pag 65.*

77 Eo quod † omnia, quæ de Isaachar ibi dicta sunt, his Indis omninò conueniant, cùm inter vtriusque Oceani terminos iaceant, optimas & feraces admodum terras possideant, & otio & ignauiæ valdè dediti sint, & ad seruiendum, & onera ferendum nati videantur. Sed animaduertere debuissent, aliud esse, Indos Isaachar similes videri, aliud ab eo originem ducere, quod nouum est, &

78 nullo fundamento subnititur. Præsertim † cùm ex eadem Sacra Pagina constet, Isaachar terram totius Chananææ optimam, atque supra modum fertilem in sortem obuenisse, & in ea patris benedictionem impletam, ac propterea Tribum illius ita se vltrò agriculturæ operibus addixisse, vt ab his diuelli posse non videatur, & mallet tributa maiora pendere, quàm de terra sua, siue ad bella gerenda, siue ad alia Principum seruitia exire. Et in huius rei significationem Tribus illa pro insigni sui vexilli asinum posuit, vt impleret præceptum à Domino traditum, *Numer. cap. 2.* sicuti produnt Ferdinand. Mexia *in Nobiliario lib. 3. cap. 4.* Fr. Hieronymus Romanus *Rerump. lib. 6. cap. 4.* Salazar *super Symbol. Apostol. discursu 1. cap. 3.* & nouissimè Barnabas Morenus de Vargas *de nobil. Hisp. discursu 18. in princ.*

CAPVT X.

De eadem Indorum origine, & quòd verosimilius videatur, terrestri, aut breui nauali itinere per has regiones disseminatos fuisse. Et an à posteris Chami descendant? & aliqua de colore eorum, & Gigantibus, qui in aliquibus locis reperti dicuntur.

SVMMARIVM.

1. *Indorum de origine nihil certè, affirmari potest, & quòd multis modis initium habere potuerint.*
2. *Orbis Nouus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus.*
3. *Indi Noui Orbis, & reliqua animalia, quæ in eo reperta sunt, ad eum peruenire potuerunt terrestri, vel breui nauali itinere, & quomodo?*
4. *Terrarum primariæ plagæ etsi vastissimo mari diuidantur, alicubi tamen coniunctæ, vel valdè proximæ sunt, & exempla.*
5. *Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terrestri itinere ad eas regiones peruenisse dicunt.*
6. *Hominum per Orbem disseminatio magis frequens, & ordinaria terrestri itinere, aut breui mari traiecto facta est.*
7. *Terras ita Deus disposuit, vt facilè homines de aliis ad alias transire possent, cùm iussit eos Orbem replere.*
8. *Insulas maris cur hic, atque illic Deus collocauerit ab initio mundi?*
9. *In insulis Dei sapientiam elucere cur dixerit Augustinus?*
10. *Noë posteri breui tempore nimis aucti, & sparsi sunt.*
11. *Homine ex vno, & eius coniuge quot liberi procreari possint spatio 210. annorum?*
12. *Noë plus decem annis per Mediterraneum nauigauit, posterorum suorum familias, seu colonias inuisens.*
13. *Humanum genus semper dilatationi, & propagationi studuit, & qualiter paulatim omnes Orbis regiones, & insulas etiam longè positas occuparit?*
14. *Theophili Antiocheni elegantissima verba de hominum propagatione.*
15. *Tertulliani de eadem propagatione hominum duo loca elegantissima proferuntur.*
16. *Franciscus Vallesius insignis Medicus, & Philosophus, quid senserit de hominum per vniuersum Orbem disseminatione?*
17. *Iosephus Acosta putat habitatores Noui Orbis non esse valdè antiquos, & ab hominibus syluestribus propagatos, & id qualiter accipiendum.*
18. *Homines syluestres, & omninò bruti reperiuntur in aliquibus locis.*
19. *Homines veri reperiuntur, qui syluas, & antra habitantes brutis assimilantur, sed rectè instituti rationales euadunt.*
20. *Migrationes, & coloniæ variarum nationum, & auctores plurimi, qui de illis scribunt.*
21. *Dom. D. Laurentius Ramires de Prado Regius Consiliarius laudatur.*
22. *Orbis Nouus vbi antiquo coniungi, aut proximus esse credatur?*
23. *Orbis Nouus supra Floridam creditur extendi ad Polum Arcticum vsque ad Grotlandiam, Lappiam & Noruegiam.*
24. *Curlantia prouincia Septentrionalis in Regno Poloniæ habet gentes Indis Occidentalibus simillimas.*
25. *Annian fretum vltra promontorium Mendocinum diuidit Indiam Orientalem & Occidentalem.*
26. *Orbis Nouus ex parte Poli Antarctici vltra fretum Magallanis plures regiones nondum detectas habere creditur.*
27. *Arctico sub Polo sunt plures regiones habitatæ, & sub Antarctico alias reperiendas esse verosimile est.*
28. *Septentrionales nationes plurimæ, & qui de illis scripserunt.*
29. *Regio in qua iuxta Æthiopiam Asia, & Africa iungebantur, & alia Narbonensis, Polybij tempore lustratæ non erant.*
30. *Indos Orbis Noui ex pluribus partibus ad eum transire potuisse, & maximè ex Orientalibus, aut Sinis, & Tartaris.*
31. *Indos Occidentales, sicuti & Orientales ab Ophir genus ducere putat Arias Montanus, & alij.*
32. *Indiam Orientalem fuisse olim coniunctam Occidentali Auctor quidam scribit.*
33. *Indi Occidentales in omnibus ferè similes sunt Orientalibus.*
34. *Indi Noui Orbis possunt procedere ex filiis Sem, aut Iaphet, & etiam ex filiis Cham secundùm Torniellum.*

35 *Indos*

35 *Indos Occidentales originem ducere ex posteris Chami filij Noë, aliqui tradunt.*
36 *Ioannis Lerij Burgundi leuis coniectura de origine Indorum Occidentalium.*
37 *Indi Occidentales, & Orientales quem colorem communiter habeant? Et num. 52.*
38 *Cubæ insulæ incolæ historiam Noë, & filiorum eius narrabant.*
39 *Coloris Indorum & Æthiopum causæ.*
40 *Homines varios colores habere non est ita mirandum, quàm ex Æthiopibus albos nasci, vel è contrario.*
41 *Mexicani homines nimis albos seruabant, & mirabantur.*
42 *Homines in monte Zantone Indiæ Orientalis, quà vergit ad Orientem nascuntur albi, quà ad Occidentem nigerrimi, & de quodam homine bicolori.*
43 *Coloris & crispaturæ Æthiopum causam Soli tribuit Theodectes.*
44 *Indi cur non sint ita nigri & crispi, sicut Æthiopes?*
45 *Coloris hominum causas non pendere ex temperie soli, aut Cœli, sed ex habitudine, & similitudine parentum, multi opinantur, & quibus rationibus?*
46 *Æthiopes, & Indi, & eorum liberi nunquam mutant colorem, etsi ad frigidas regiones transferantur.*
47 *Cham cur destitutus fuerit paterna benedictione, & Chanaan eius filius cur maledictus?*
48 *Chus filius primogenitus Cham fuit nigerrimus, & Æthiopum auctor.*
49 *Mizraim filij deformes.*
50 *Getuli nigri sunt, & ore putidi, vnde salem semper in eo portare solent.*
51 *Phut tertiogenitus Chã quales liberos genuerit?*
53 *Æthiopem dealbare adagium, & alia de Æthiopibus, remissiuè.*
54 *Gigantes in Nouo Orbe viguisse, & hodie vigere aliqui tradunt, & latè de eis.*

HÆc fermè sunt, quæ à doctissimis viris circa Indorum Occidentalium originem, & propagationem considerari solent, in quibus tamen congerendis & illustrandis an nos aliquid præstiterimus? viderint alij. Et quidem † in re 1 adeò lubrica & antiqua nihil omninò respuendum est: nam si in id incumbere acrius quoduis humanum ingenium perrexerit, in quamuis rem ludet potius, quàm firmas rationes inueniet. Quo fit, vt minus displicere debeat iudicium Gregor. Garciæ, *vbi suprà lib.* 4. *cap. vlt.* qui in dubio positus, cui ex prædictis opinionibus adhæreret, tandem affirmari posse inquit, non ab vna tantùm gente, neque vna tantùm via, sed ab illis omnibus, quos commemorauimus, casu, & consilio, mari, ac terrâ primos huius Noui Orbis habitatores propagari potuisse.

2 Ergo fruatur vnusquisque sententiâ suâ. Et † vt ego meam sub aliorum etiam correctione proponam, semper verosimilius arbitratus sum, hunc Nouum Orbem non esse penitùs ab altero illo diuisum, quin potiùs aliqua in parte, vel hærere, vel sanè valdè vicinum esse, arcto aliquo duntaxat freto disiunctum, eóque, vti assolet, aliis at- 3 que aliis insulis interrupto, per quæ loca † facilè, promptúmque est, existimare, genus hominum, & simul reliqua perfecta animantia paulatim terrestri, vel breui nauali itinere defluxisse, ac sedes subinde, & nouas quærendo, & inuentas mutando, pro varia regionum commoditate tot populos & nationes effecisse, quemadmodum etiam † Diuinæ prouidentiæ dispensatione factum 4 est, vt primariæ aliæ terrarum plagæ, tametsi, vt plurimùm, vastissimis disiunctæ maribus, alicubi tamen aliquo, vel tenui Isthmo copulatæ sint, vel exiguo freto inter se distinctæ. Videmus enim in vniuersalibus Orbis terrarum descriptionibus, Asiam cum Africa, Isthmo, qui est inter mare Mediteraneum & Arabicum, coniungi, & in duabus Americæ nostræ peninsulis idem in Panamensi tractu contingere, vt diximus *suprà cap.* 6. *num.* 6. & 36.

Videmus item Africam ab Europa circa Hispaniæ, ac Mauritaniæ fines, freto tantùm Herculeo, seu Gaditano seiungi, & eodem modo Europam ab Asia, Hellesponto, & duobus Bosphoris, Thracio scilicet, & Cymmerio, quamquam, eadem Europa supra paludem Mæotidem, fluuio dumtaxat Tanai ab Asia dirimitur, & in parte magis Boreali inuicem Asia, Europáque copulantur, Isthmo satis amplo, qui à fontibus prædicti fluminis rectà ad Granicum Aquilonaris Oceani sinum excurrit: Asia quoque à regionibus Arcticis ad nouam Zemblam modico freto secernitur, & ab America altero, nimirum Aniano, dirimi creditur: Americam item Australem, seu Peruuianam certum est freto tantùm Magallanico separari, de quo egimus *suprà cap.* 8. *ex num.* 35.

Quam † sententiam optimè proponit & illu- 5 strat Acosta *d. lib.* 1. *cap.* 20. & 24. & aliis neglectis probat & sequitur Ioan. Boterus *in relat. vniuers. col.* 2. *part.* 1. *lib.* 1. *pag.* 343. & 344. doctissimus Arias Montanus *tom.* 7. *in lib.* quem inscripsit Phaleg, hoc est, *de primis gentium sedibus, cap.* 9. Genebrard. *in d. Chronogr. lib.* 1. *pag.* 35. Maluend. *d. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 18. *pag.* 155. & *cap.* 14. *pag.* 141. & 142. Cabello *in d. Miscellan. Austral. M. S.* 2. *part. cap.* 19. *fol.* 98. & *cap. fin. fol.* 122. Gregor. Lopez Madera *in excellent. Monarch. Hisp. cap.* 8. *pag.* 70. Gregor. Garcia *d. tract. de Indor. orig. lib.* 4. *cap.* 1. & *seqq.* Anton. de Herrera *in hist. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 1. *cap.* 6. *pag.* 12. & 13. Torquemada *in dict. Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 32. Ioan. Lorin. *in Act. Apost. cap.* 7. *vers.* 26. *pag.* 669. & nouissimè ac doctissimè August. Torniel. *in Annal. sacris* 1. *tom. anno Mundi* 1931. *num.* 47. *pag.* 232. Qui † hanc viam ordinariam ac 6 faciliorem esse dicit, ad hominum per cunctas Orbis terras disseminationem: Quia † cùm Do- 7 minus homines crescere, multiplicari, & terram vniuersam habitatoribus replere iussisset, *Genes. cap.* 1. credendum quidem est, priùs omnes eius regiones ita disposuisse, vt ab vna ad alteram, alicubi saltem, non incommodè transiretur.

Et ad hoc † certè non casu, sed mira dispensa- 8 tione & prouidentia ab initio mundi in medio maris plures hic, atque illic insulas collocauit, tum vt vastos eius sinus speculari, & scrutari securius homines possent, cum etiam vt post diluuium ab Armenia exeuntes, commodiùs sese in altum conferrent, & paulatim, ac successiuè à proximis ad remotissimas quasque prouincias disseminarentur; quapropter † elucere in insulis Dei sapien- 9 tiam meritò dixit D. Aug, *de mirab. Scrip. lib.* 1. *c.* 7. quem refert & laudat Sim. Maiol. *in dieb. Canicul. colloq.* 10. *pag.* 266. & *colloq.* 14. *pag.* 334.

Et

Et posteri Noë hoc modo totum Orbem va-
10 riis † coloniis replere cœperunt, *vt suprà cap. proximo num.* 8. retulimus, ac breui tempore ita creuerunt, vt secundùm Philonem *lib.* 1. *antiq. Iud.*& Pined. *in Monarch. lib.*1. *cap.*18. §.2. decem annis ante eius mortem, qui fuit 340. post diluuium, Principes familiarum, qui inter se Orbem diuiserant, suas familias numerauerint, inuene-
11 ríntque 732Џ702. quod mirum non est: † nam iuxtra euidentem computationem August. Torniel. *in Annal. sacr.* 1. *t. ann.* 2329. *num.* 19. *pag.* 394. vnum par coniugatorum in septimo tricenario, hoc est in fine anni ducentesimi decimi, potest generare plus quàm sexies & decies centena millia, & quadraginta septem millia hominum
12 1647Џ086. Et de eodem † etiam Noë tradit idem Philo *in lib. de multip. gen. hum.* Annian. *sup. Beros. lib.*4. Gregor. Garcia *d. lib.*1. *cap.*2. §.1. & Torquemad. *d. lib.*1. *cap.*19. *pag.* 33. plus decem annis Mediterranei maris littora nauigasse, suos filios & nepotes inuisens, & familias & colonias requirens, quas in variis regionibus collocauerant.

13 Quod propagandi † studium, & nouas sedes quærendi, cùm decursu temporis prætermissum non fuerit, sed imò quotidie magis auctum, augescente etiam hominum genere, & sese internecinis bellis exagitante, mirum non est, si neque ab incolendis insulis, & aliis quantumuis longè positis regionibus abstinuerint, vt præclarè ostendit D. August. *lib.* 16. *de Ciuit. Dei, cap.* 6. tradens, homines ex tribus filiis Noë procedentes, multiplicato genere humano, etiam insulas impleuisse, *ad quas* (inquit) *inhabitandas, nauigatio transire potuisse, quis ambigat?* Idem †
14 docet Theophil. Antiochenus *lib. de Antol.* in hæc verba: *Cùm enim primis temporibus pauci forent homines in Armenia, & Chaldæa, post linguarum diuisionem aucti & multiplicati paulatim sunt. Hinc quidam abierunt versus Orientem, quidam concessere ad partes maioris continentis, alij porrò profecti ad Septentrionem sedes quæsituri. Postmodum sensim inde progressi homines etiam reliquas Orbis partes inuaserunt, cœptæque sunt habitari insulæ maris, necnon reliqua Orbis climata. Nec priùs desierunt terram vbique occupare, quàm etiam Britannos in vltimis climatibus accesserint.*

15 Et non minus eleganter † Tertullian. *lib. de Pallio*, vbi Carthaginenses alloquens, ita eandem diuersarum nationum per vniuersum Orbem dispersionem & migrationem proponit: *Nam & primitus maiore ambitu terra cassa, & vacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque cogitans omnia sibi domum, intelligens alibi stipantem copiam, alibi deserentem runcare, ac ruspare, vt inde velut ex surculis & propaginibus populi de populis, vrbes de vrbibus per vbique Orbis pangerentur. Transuolant redundantium gentium examina, Scythæ exuberant in Persas, Phœnices in Africam eructant, &c.* Elegantius *lib. de anima cap.* 30. *Inuenimus* (inquit) *apud commentarios etiam humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, dum Aborigines vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, vt Scythæ Parthicas, vt Manidæ Peloponnesum, vt Athenienses Asiam, vt Phryges Italiam, vt Phœnices Africam, dum solemnes etiam migrationes quas μετοικίας appellant, consilio exonerandæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & origines in suis sedibus permanent, & alibi plus Gentilitatis fœnerauerunt. Certè quidem ipse Orbis in promptu est, cultior de die in diem, & instructior pristino. Omnia iam peruia, omnia nota, omnia negotiosa, solitudines famosas retrofundi amœnissimi obliterauerunt. Syluas, arua domuerunt, feras, pecora, fugauerunt arenæ seruntur, saxa panguntur, paludes eliquantur, tantæ vrbes, quantæ non casæ quondam. Iam neque insulæ horrent, nec scopuli terrent, vbique domus, vbique populus, vbi Respublica, vbique vita summum frequentiæ humanæ, Onerosi sumus Mundo, &c.*

16 Insignis quoque ille † Medicus, & Philosophus Franciscus Valesius *de sacra Philosoph. c.*26. *pag.* 209. magis ad nostram quæstionem accedens, cùm probasset, hominum dispersionem non intra angustos duarum Zonarum fines stetisse, vt veteres reputabant, sed in vniuersum terræ Orbem esse factam, sic subiungit: *Atque quanquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei prouidentia eos, more eius, qui seminat hac, & illac, quoquouersus diffudisse, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea sine Adami semine relinqueretur.*

17 Ioseph etiam Acosta † *lib.*1. *de nat. Nou. Orb. cap.*24. & iterum *lib.*7. *hist. Ind. cap.*8. *in fin.* hunc Nouum Occidentalem Orbem non multis ab hinc annorum millibus habitari cœptum existimat, magísque id ab hominibus Syluestribus, & palantibus, quam ab aliqua Republica oblitum: *Cùm errore* (inquit) *potiùs, aut patriæ angustiis, nouas sedes paulatim habitare cœpissent, atque his assueti, nihil nisi naturalis lucis ductum, eúmque obscuratum, aut patriæ fortassis gentilitiæ aliquas consuetudines retinerent.* Quod non est intelligen-
18 dum † de hominibus omninò Syluestribus, quos nos *Seluages* vocamus, qui præter humanam effigiem, nihil hominum habent, & muti sunt, ac inter belluas computantur, quales in Noruegia, & alibi repertos esse, tradit Hieron. Boëthius *in Scotia*: Theatr. vitæ humanæ *vol.*1. *lib.*1. *pag.*94. & Simon Maiol. *in dieb. Canicul.* 1. *tom. colloq.* 2. *pag.*60. & 61.

19 Sed de hominibus veris ab Adamo † profectis, qui tamen à suis diuulsi, per Syluas, & nemora, ac incultas regiones nudi, & sine certa sede pererrantes, hirsuto, & villoso corpore facti sunt, & adeò brutis animantibus similes, vt aliqui etiam proni quadrupedum more incedere, & antra, & speluncas habitare soleant, quorum plures iam olim commemorantur à Plin. *lib.* 5. *cap.* 8. *lib.* 6. *cap.*24. 30. & 31. Solino *cap.* 32. 33. & 35. Pompon. Mel. *lib.*3. *cap.*4. Agellio *lib.*9. *cap.*4. & D. Isidor. *lib.* 1. *Etymolog. cap.* 33. & hodie in nostris Ind. Orient. & Occidental. passim reperiuntur, vt ex Pigaffeta, Oder. Barbosa, Petro Martyre, Haittonio, & aliis tradit Maiol. *vbi suprà*, qui adhuc rationis, mentísque vestigia in illis apparere, rectissimè tradit, & cum veri homines sint, sensim in legitimum rationis vsum, Dei gratiâ, & melioris vitæ institutione accedente, posse traduci.

20 Vltra quos Auctores † de variis variarum gentium incrementis, migrationibus, & coloniis per Orbem extensis, plurima congerit M. Cato *in lib. de Originibus*: Seneca *in lib. de consolat. ad Albin. cap.*6. Strab. *lib.*1. & 15. Alex. ab Alex. *lib.*4. *gen. cap.*10. Goropius Becanus *in libris peculiaribus*, quos de hoc argumento conscripsit: Theatr. vitæ humanæ *vol.*3. *lib.*3. *ex pag.*586. Ioan. Vasæus

in

in Chron. Hispan. lib. 1. *cap.* 11. Wolfango Lazio *lib.* 12. *de Rep. Rom. per tot.* Simon Maiol. 4. *tom. dier. Canicul. colloq.* 4. Gregor. Lopez Madera *de excellent. Hisp. cap.* 8. *pag.* 66. Pined. *de reb gest. Salom. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 5. *pag.* 101. *& lib.* 6. *cap.* 2. *pag.* 423. *n.* 1. *& cap.* 10. *pag.* 476. Villalp. *in Ezech. in appar. tom.* 1. *part.* 2. *lib.* 5. *disp.* 3. *cap.* 57. *&* 58. Petrus Opmeerus *in opere Chronogr. pag.* 18. Bern. Aldret. *de orig. ling. Hisp. lib.* 3. *cap.* 1. *& de antiq. Hispan. lib.* 1. *cap.* 30. *& lib.* 2. *cap.* 27. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtr. Monarch. lib.* 2. *c.* 15. *cum multis seqq. & lib.* 3. *c.* 5. *pag.* 34. *& seq.* & † Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado Regius primum & meritissimus rei Dominicæ Consiliarius, & nunc in Supremo Indiarum Senatu iure optimo constitutus, & ad honorificam valdè erga Christianissimum Franciæ Regem legationem adlectus, mihíque ob egregias animi dotes, & politissimas litteras magni semper, iam inde ab studiis Salmanticensibus habitus, in terso illo & satis docto libello, cui *Turfera legum* titulum fecit, sub explicatione *l. certa forma* 4. *C. de iure fisci, lib.* 10. Et de coloniis Indorum Regni Peruani Garcias Lassus Inca *in suis commentariis lib.* 3. *cap.* 4. *&* 19. *& lib.* 7. *cap.* 1. [21]

[22] Vbi autem † eiusmodi terræ vicinitas, vel continuatio reperiatur, per quam homines ex Orbis regionibus antiquitus cognitis, ad has denuo detectas transire potuerint, latè præfati Auctores examinant. Et sunt † qui putent, forsitan illam ad polum Arcticum reperiri, cùm hactenus certo documento contrarium non patuerit, nec omnis terræ ad eam partẽ tendentis longitudo satis explorata sit, quin potiùs multi dicant supra Floridam latissimam esse terram Septentrionalem, & Vulpellus tradat Grotlandiam cum Estotilandia coniũgi, & à Terra laboratoris parum distare. Quod si certum est, verosimile sit, vt ait Boterus *d. vol.* 2. *part.* 1. *lib.* 1. *pag.* 343. Gomara 1. *part. fol.* 7. & alij relati à Greg. Garc. *de Ind. orig. lib* 1. *cap.* 4. §. 4. *ex pag.* 79. Lappianas, & Noruegas gentes propagine sua, & sedium mutatione paulatim in has partes peruenisse. Quibus adstipulatur, quod de prouinc. Europ. † Curlantia nomine tradit Henric. Martinez *in repert. Mexican.* 2. *part. cap.* 8. *pag.* 104. quæ iacet in 50. altitudinis gradibus, longitudinis autem 45. & peculiares Duces habet, qui Poloniæ Regibus subsunt; cuius incolæ, vultu, habitu & moribus Indos Nouæ Hispaniæ ferè in omnibus referunt. [23] [24]

[25] Vltra † Promontorium quoque Mendocinum, vt ait Acosta *d. lib.* 1. *cap.* 20. non est satis cognita terræ amplitudo, quam tamen oppido ingentem esse plurimi ferunt, & ibi fretum Regni Anian, quod non multum à Tartaris & Sinis, & à regionibus Indiarum Orientalium distare cognoscitur, & inde docent planam viam in has Americanas esse potuisse, vt constat ex Genebrard. *in Chronogr. lib.* 1. *pag.* 150. Pet. Planc. Henrico Alegren. & aliis doctissimis Cosmographis, quos refert Fr. Greg. Garcia *d.* §. 4. *& lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 181. *& seqq. & lib.* 4. *cap.* 2. *pag.* 325.

[26] Ex parte † quoque Australis nostri verticis, siue Antarctici Poli, quem vocamus DEL SVR, nemo hactenus explorauit quousque procurrat continens vltra Patagones, & fretum Magallanicum posita. Et quemadmodum † repertæ sunt regiones in altitudine septuaginta, & amplius graduum ad Septentrionem, imò & sub ipso Arctico, & rigente cingulo habitatæ, insunt Groenlandia, Scandinauia, Iurna, Corelia, Gothia, Biarmia, Lapia, Finlandia, Finmarchia, Scrifinia, & aliæ multæ, † quas Iornandez Gentium omnium officinam, & quasi vaginam nuncupat; de quibus plura tradunt Olaus, & Ioan. Magnus, qui de illis gentibus integra volumina condiderunt: Plin. *lib.* 4. *cap.* 2. Mathias Michouiensis *lib* 1. *de Sarmatia, cap.* 14. Abraham. Ortelius *in tabula Scandiæ, & Scotiæ:* Maluenda *lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 14. *pag.* 141. Magin. Patauinus *in sua Cosmograph.* 2. *part. tab.* 9. *ex fol.* 96. [27] [28]

Ita quoque aliæ similes prouinciæ reperiri poterunt sub alia Zona frigida huius Poli Australis, versus quam cum multi post Magallanum constantissimè nauigauerint, de quibus sermonem fecimus *suprà cap.* 8. *ex num.* 35. nullum planè terminum oculis perlustrarunt, quo per eam partem terra deficeret. Quod mirum cuipiam videri non debet: nam † & Polybij tempore, vt ipse ostendit *lib.* 3. illa regio, quæ iuxta Æthiopiam est, vbi Africa, atque Asia iunguntur, penitus ignorabatur, nesciebatúrque, vtrùm perpetua esset & continens, an clauderetur pelago? Et idem ait de eo, quod Narbonensis regio ad Septentrionem excurreret. [29]

Apparet igitur † per has omnes partes facilem fuisse primis hominibus transitum, quo in hunc Nouum Orbem perducentur. Et cum extrema Orientalis, & Occidentalis Indiæ hucusque (vt diximus) explorata non sint, mihi valdè probabile videtur, huius priores accolas ab illa, & à redundanti fortè Sinarum, aut Tartarorum copia nem duxisse; prout tenent multi ex auctoribus relatis *suprà num.* 6. præcipuè † Arias Montanus *in Phaleg.* qui inde Americanos Ophiritas appellat, quasi à duobus filiis lectam, scilicet Ophir & Heuila, initium suæ propaginis sumpserint, qui primi Indiam Orientalem tenuerunt, vt habetur *Genes.* 2. *&* 1. *Reg.* 9. atque deinde Ophir etiam Occidentalem, vt idem auctor probare nititur: *Non enim* (inquit) *aliam verosimiliorem originem Indis Occidentalibus assignare possumus.* Idem tradit Genebrard. *vbi suprà:* Petrus Opmeerus *in opere Chronogr. pag.* 16. qui aliquos filios Hebri Iectanum connumerat, subdítque huic tredecim filios fuisse, qui à Chaldæa ad Indiam vsque migrarunt. *A quibus*, inquit, *Indorum, Sinarúmque variæ gentes originem trahunt, ingenio, industria, arte, atque Philosophiæ studiis excellentes.* [30] [31]

His subscribunt Michaël Balboa Cabello *in Miscell. Austr. M.S.* 1. *part. cap.* 12. *&* 3. *part. c.* 15. *&* 20. *& cap.* 6. *fol.* 153. Vbi quod † plus est, absque vllo certo fundamento suadere intendit, vtramque Indiam olim coniunctam, & continuam fuisse, quousque maris fluctibus diuidi cœperunt: Greg. Garc. *lib.* 4. *c.* 1. *&* 23. Greg. Lop. Madera *de excellent. Hisp. c.* 8. *pag.* 70. & Ioan. Boter. *d. lib.* 1. *pag.* 345. qui † ad eandem sententiam fulciendam similem ferè in omnibus conditionem, corporis habitudinem, ritus & mores, ac præcipuè colorem Indorum vtriusque Indiæ rectè considerant. Quamuis Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtr. Monarch. lib.* 3. *c.* 7. *pag.* 53. contrarium, scilicet Americanos ab Orientalibus nequaquam procedere, sua tantùm auctoritate nixus existimet. [32] [33]

Sed prædictam opinionem, licèt in origine Ophir reiiciat, in reliquis tamen sequitur etiam, & optimè exornat Torniellus *d. anno Mundi* 1931. *num.* 47. *pag.* 232. Vbi † ait, quòd si quæratur ex quibus filiis, aut posteris Noë hic Nouus Orbis impletus [34]

impletus fuerit, possumus respondere, ex filiis Sem, per partes Indiæ Orientalis, & Chinæ, & Iaponij prouinciis atque insulis, quæ Americæ Aquilonari vicinæ sunt: aut etiam ex posteris Iaphet, qui postquam per plagas Asiæ Aquilonares, quas nunc Tartari incolunt, disseminati fuerunt, tandem ad Orientales eiusdem Asiæ fines, qui supra Chinam nonnihil flectunt, ad Aquilonem deuenerunt, prope fretum Aniam, quo vt diximus, paruo interuallo, ipsa Asia ab America seiungi perhibetur. Ad illas autem Antarcticas prouincias, quæ nobis omninò Australes esse videntur, & contra extremum Africæ Promontorium, quod *Caput Bonæ Spei* appellant, respiciunt, licèt nobis adhuc benè cognitæ non sint, probabiliter coniici posset, primùm penetrasse posteros Cham, qui prædictum Promontorium, cæteráſque Africæ partes incoluisse dicuntur: hi enim à prædictis Antarcticis regionibus omnium minus remoti fuisse videntur, & consequenter ad eas potuisse commodiùs pertransire.

35 Quo sensu † accepta, vera esse potest opinio Gomaræ *in histor. Indiar. lib.* 5. *cap.* 217. dum existimat, Peruenses à Chamo originem ducere, ac maledictionis Diuinæ in Chamum hæredes esse, & idem de Brasiliensibus, & aliis Americanis tradit Ioan. Lerius Burgundus *in sua historia nauigationis in Brasiliam,* quæ habetur *in* 3. *part. hist. Americæ cap.* 15. *in fin. pag.* 233. Qui tamen hoc

36 leuissima † alia coniectura confirmat, dicens: quod cùm Iosue, iuxta promissiones Patriarchis factas, mandatúmque sibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, testatur Scriptura, *Iosuè* 2. 9. tantùm terrorem irruisse super illius terræ incolas, vt diffluerent metu Israëlitarum: vnde etiam fieri potuit, vt Americanorum nostrorum maiores, Israëlitarum conspectum fugientes, mari se commiserint, ac tandem in terram Americam appulerint.

Ioannes quoque à Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 33. & latius *lib.* 14. *cap.* 18. *&* 19. Ioan. Lucena *in vita Sancti Xauerij lib.* 1. *cap.* 13. *& lib.* 10. *cap.* 22. Hieronym. Ossorius *de reb. Eman. lib.* 8. *pag.* 320. Petrus Bertius *in descript. Iauæ, pag.* 611. & Seraph. Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap.* 5. *num.* 15. *&* 20. eandem originem constituit Indorum Orientalium & Occidentalium, putántque eos ab aliquo ex filiis, vel nepo-

37 tibus Cham propagari cœpisse; † atque ideò colorem æneum subfuscum habere, siue oleastrinum, & vt plurimùm cineritium quibus adstipulatur, quod refert Herrera *in histor. gener. Ind. de-*

38 *cad.* 1. *lib.* 9. *cap.* 4. *pag.* 296. Nempe in † Cuba insula veteres indigenas nostris apertè Noë, & filiorum eius historiam retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille maledixit, procedere, & ideò rudiores, & versicolores esse, ac nudos incedere. Nos verò ex altero, cui benedixit, & ideò vestibus vti, equis incedere, atque aliis cœli donis, & commoditatibus perfrui.

Quod vt melius intelligamus, sciendum est,

39 coloris † Indorum causas, vt & nigredinis, & crispaturæ Æthiopum à plurimis doctissimis viris in Solis ardorem & temperamenta locorum, quibus habitant, referri solere, vt constat ex Ptolem. *in oper. quadripert. & eius comment.* Hily. *cap.* 2. Hippocrat. *in tract. de aëre & aqua:* Albert. Magn. *de nat. cœl. lib.* 2. *&* 1. Galen. *lib.* 2. *de temperam. cap.* 12. Cabello *in d. Miscell. Austr.* 1. *part. cap.* 9. Fr. Gregor. Garc. *d. tract. de Ind. orig. lib.* 2. *cap.* 5. *pag.* 149. *& seq.* & Simon Maiol. *in dieb. Canicul. t.* 1. *colloq.* 3. *pag.* 62. Vbi † tradit non esse mon- 40 strosum, quod cutis adeò variæ formæ, & colores in hominibus sint: nam cœli id in climata plurimum influunt: sed magis admirandum esse ex albis nasci Æthiopem, aut ex Æthiopibus album; ac propterea in † Mexico ab eius antiquis Tyrannis 41 Motechumis homines aliquos publicè ali solitos, quibus ab ipso ortu cutis, crines, supercilia, ac palpebræ albæ fuerint, idque valdè ibi pro admirando habitum fuisse, vt tradit Cortesius *in relat.* 2. Et idem Maiol. *colloq.* 17. *pag.* 395. ex Oder. Barbosa, & aliis commemorat † in India Orientali 42 tantam esse climatis in vnico monte Zantone vim variam, vt quà vergit ad Orientem albi sint, qui & nascuntur, & incolunt; quà verò vergit in Occidentem, nigerrimi, cum tamen omnes belluino more viuant.

Illud porrò magis monstrosum videtur, quod de homine quodam bicolore à Ptolemæo Lagi filio in Ægyptum deducto narrat Cœl. Rhodigin. *lib.* 7. *antiq. lect. cap.* 18. cuius quidem medietas ex æquilibrio summè erat nigra, & reliqua portio eximiam albedinem præferebat.

Theodectes † etiam apud Strabonem *lib.* 15. 43 *pag.* 799. eandem coloris varietatem Soli his carminibus tribuit:

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
Æstúque totas sicco crispauit comas,
Materiémque adolescendi consumptam abstulit.

Vnde idem Strabo infert, † Indos Orientales non 44 crispari, nec eorum colorem in totum aduri, sicut Æthiopum, propterea quod sint humidi aëris compotes, & minus perpendiculariter radiis Solis feriantur.

Alij tamen putant, † neque Soli, neque solo 45 id esse tribuendum, sed à spermatis natura proficisci, quoniam sub Æquatore, locis vtrique Tropico vicinis inter nigerrimos sparsi reperiuntur albi, vel cineritij, qui illic in sua albedine perseuerant, vt in Regno Melinda & Mombaza, & benè obseruat Abraham Ortel. *in comment. tab.* 4. *sui Theatri:* & Auctor *hist. Regni Congiani cap.* 3. in calidioribus quibusdam locis sub eodem parallelo; atque adeò, sub eadem cœli constitutione videmus nasci alicubi homines albos, vt in hac America, alicubi subfusci coloris, vt in Abyssinorum regionibus alicubi nigerrimos, vt in Asiæ Prouincia, quam Malabaricam vocant. Et quia Æthiopes † etiam, & Indi, si per multa sæcula 46 in frigidas regiones transferantur, semper tamen nigros, vel oleastrinos liberos generant; sicuti & Hispani albos, quamuis in Indiæ, aut Æthiopiæ littoribus perseuerent. Et in insula S. Thomæ, quæ primùm à Lusitanis habitari cœpta est, non impedit calor quominus ipsorum filij vsque ad centesimum iam annum albi sint, & maneant: cum tamen Sol ibi æquè ac in aliis insulis Æthiopicis calidus sit.

Quapropter affirmant à stirpe & † sanguine 47 Cham Æthiopes prouenire, qui destitutus fuit patris sui Noë benedictione, ob culpam, quam contraxit in eius temulentia irridenda, & inde magnam plagam posteritati suæ attulit, vt & ipsa indignationem Dei in suum parentem testaretur, vt habetur Genes. *cap.* 10 & Paralip. 1. Chanaan enim filius Cham quartogenitus, quia patri suum temulentum ostendit, maledictus fuit, & iugo seruitutis subiectus: & ideò Chananæi, & aliæ vndecim gentes

gentes ab eo descendentes, deletæ sunt. Chus ve-
48 rò † ipsius Cham primogenitus, quamuis multò ante patris impietatem natus fuisset, niger tamen ipse, velut in pœnam effectus, nigerrimos filios produxit, & Æthiopum auctor esse perhibetur.
49 Filij autem † Mizraim secundogeniti nigri, & de-
50 formes nati sunt, vt Ægyptij, ac † Getuli præter nigrorem ore putidi, vt cogantur perpetuò salem
51 in eo habere. Filij denique Plut † tertiogeniti (vt Mauri) nigri, simi, labeones, alióue modo
52 prodigiosè affecti. Ex † quibus coloribus vtriusque Indiæ incolæ habent, & præcipuè illius Oleastrini, quo, vt diximus, magis frequenter præditi esse videntur. Quod vltra Torquemadam *d. lib. 14. cap. 18. & 19.* vbi suprà apertè proponit, & prosequitur Ant. Posseuinus *in Biblioth. 2. tom. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & 253.* Didacus de Yepes *in suis discurs. de var. histor.* & Augusţt. Torniel. *in annal. sacris tom. 1. ann. Mundi 1931. n. 26. 27.* Et qui
53 † de Æthiopibus plura voluerit, & de vsu illius adagij *Æthiops non albescet*, legat Plinium *lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30.* Erasmum *in adagiis*: Alciat. *Embl. 59.*

Abluis Æthiopem quid frustra? ah desine; noctis
Illustrare nigræ, nemo potest tenebras.

Vbi Sanctius Brocensis, & Claudius Minoës alios allegant, & eruditissimus pariter ac piissimus vir Martin. Delrio *in adag. sacr. 1. tom. adag. 851. pag. 448. & seq.*

54 Illud † tandem pro huius capitis coronide subiiciemus, hodie Indos omnes, vt plurimùm, mediocri statura reperiri, cuius rei causas examinat Torquemad. *d. lib. 14. cap. 24. & 25.* & Fr. Ioán. à Ponte *in Monarch. lib. 3. cap. 9. pag. 75.* Quamuis non ignorem, tam incolarum traditionibus, quàm multorum Scriptorum testimoniis, compertum esse, in aliquibus huius Noui Orbis regionibus quondam Giganteæ magnitudinis homines viguisse, & hodie quoque vigere, vt etiam de Indis Orientalibus diximus *suprà cap. 2. ex num. 11.* Nam Americus Vespucius *in suis relat. nauig. 2.* tradit, se in quandam insulam appulisse altissimis hominibus cultam, quam ob id Gigantum appellarunt. Et Anton. Pigafetta, qui fuit socius Magallanis, dum nobile eius nominis fretum detexit, affirmat, se iuxta illud Giganteos populos conspexisse, quorum ceruix ad brachij dimidium longitudine protenderetur. Qui Gigantes posteà sæpè ab aliis illud fretum nauigantibus conspecti sunt. Et de eis ita scribit Cardanus *lib. 8. de rerum variet. cap. 43.* relatus in Theatr. vit. human. *vol. 2. lib. 2. pag. 277.* *Constat iuxta fauces freti Magallanici in Boreali littore ad quinquaginta duas partes altitudinis esse Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis aut piscium sumunt: tantùm aquæ vno haustu bibunt, vt duodecim hominibus sufficere possit. Cæterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, hilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, vt in ventriculum peruenire existimentur, quòd ipsi pro egregio spectaculo habent.*

Idem de antiquis Iucatanæ Prouinciæ Indis monumentis suis mandauit Anton. de Herrera *in hist. gen. Ind. decad. 4. lib. 2. cap. 7. ad fin. pag. 44. & lib. 10. cap. 4. pag. 268.* & de Chichimecis, & aliis gentibus Nouæ Hispaniæ: Acosta *in histor. Ind. lib. 7 cap. 3. pag. 457.* vbi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse; & Fr. Ioan. de Torquemada *in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 13.* vbi de alia testatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulto iamdiu hominis cadauere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus, & Theatrum *vbi suprà*, docens ex ossibus horum Gigantum in sepulchris repertis, partium ad totum habita ratione constare, viginti palmos magnitudine excessisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostræ regionis, & æui: Apud eundem etiam Ioseph. Acostam *lib. 1. de nat. Noui Orb. cap. 19. pag. 53.* Petr. Ciezam *1. part. dist. Perù cap. 52.* Augusţt. Zarate *in ead. hist. lib. 1. c. 5* Magin. *in 2. part. suæ Cosmogr. tab. 34. fol. 286.* Torquemad. *d. cap. 13. pag. 38.* Fr Greg. Garc. *lib. 1. de Ind. orig. cap. 4. §. 1. pag. 67.* Garcilassum Incam, *in suis comment. lib. 9. cap. 9 fol. 234.* Herreram *decad. 5. lib. 3. cap. 1. pag. 64.* & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum. *vbi suprà* reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, vbi nunc Manta, & Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ædificatum est, circa *Caput S. Elenæ*, reperiri ossa hominum Gigantea, tantæ magnitudinis, vt duplo, aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bella gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profūdus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandē homines illos sæuos & portentosos, quòd nefaria, & impurissima libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Daualos & Figueroa *in Miscell. Australi colloq. 33. pag. 147* & subiungit, in valle de Tarija similia Gigantum ossa reperiri, seque vnius mandibulam vidisse, quæ semiulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Prouinciæ Sanctæ Crucis de la Sierra Gubernatore, audiuisse, à se aliud integrum cadauer in eadem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosæ magnitudinis, vt ensis per oculi caua demissus, vix ad cerebrum perueniret.

CAPVT XI.

De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Nouum Orbem detexisse, & aliis ante eos prorsus incognitum, & certè nec leuiter adumbratum.

SVMMARIVM.

1 *Orbis Nouus an antiquis vllo modo cognitus fuerit?*
2 *Auctores, qui tenent, Orbis Noui nullam antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*
3 *Ioseph. Acosta, Abrah. Ortel. Maluend. & alij meritò mirantur, hunc Nouum Orbem, adeò magnum & diuitē, antiquos tot sæculis latuisse.*

71 Atlantem

71 *Atlantem Lybicum primum naues fabricasse testatur Clem. Alex.*
72 *Nauium forma, astrolabium, & alia nautica instrumenta, quibus hodie vtimur, antiquis ignorabantur.*
73 *Magnetica acus, & eius præcisa necessitas ad nauigationes per altum ineundas.*
74 *Nauigationis aliquam peritiam, & certitudinem ex syderum obseruatione Phœnices nacti fuerunt.*
75 *Nauigantes nubilo, aut procelloso tempore syderum obseruatione se iuuare non poterant.*
76 *Virgilij elegans naufragij, & procellæ descriptio.*
77 *Magneticæ acus inuentum extollitur, & quod priscis ignotum fuit.*
78 *Nauigandi peritia antiquorum cum hodierna, & præcipuè Hispanica conferri non potest.*
79 *Magneticæ acus inuentor quis? & de eius commodis & vsibus, remissiuè ad plures auctores.*
80 *Magnetis proprietates mirandæ, & vnde ei nomen, remissiuè.*
81 *Magnes cur semper Septentrionem requirat, remissiuè.*
82 *Magnetis nouum, & mirum experimentum.*
83 *Magnetica acu multi etiam vtuntur in terrestribus itineribus: & de montibus magneticis, qui attrahunt ad se nauigia, quibus ferrum inest.*

HVIVS ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarum 1 origine patefacta, superest † nunc, vt eadem cura, nobilem illam quæstionem examinemus: an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbem aduentum, ab aliquibus antiquorum sæculorum hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltem certis, & constantibus litterarum monumentis ostensus? Et planè mihi semper eorum opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primam laudem ac gloriam Hispanis tribuunt, & aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testantur.
2 Quod † multis rationibus defendunt, & extollunt Petr. Malferit. inter consilia Mandelli *vol. 2. cons. 769. num. 17.* Marquardus de Susanis *in tract. de Iudæ. & infidel. 1. part. cap. 14. in princip.* Petr. Bellin. *in tract. de bello 2. part. tit. 11.* Tarapha *de Regib. Hispan. cap. vltim.* Victoria *in relect. de Ind. insulanis in princip.* Barrer. *in libello de regione Ophira:* Lud. Leo Augustinian. *in comment. super Abdiam cap. vlt. pag. 662. & super Cat. cap. 8.* Ioseph. Acosta *lib. 1. de nat. Noui Orb. cap. 1. & seqq.* Perer. *lib. 3. in Gen.* Barradas *lib. 5. concord. cap. 11.* Boterus *in relat. vniuersal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. vsque ad 338.* Ant. de Herrer. *in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. & cap. 6. pag. 12. in fin.* Greg. Lopez Madera *in lib. de excell. Hispan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex fol. 67.* Iacob. Valdes *de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. num. 7. cum seq. & cap. 19. ex num. 55. ad 63.* Camillus Borrellus *de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & cap. 46. num. 225. & 226.* Bern. Aldrete *lib. 3. de orig. ling. Hisp. cap. 13.* Petr. Opmeer. *in opere Chronograph. pag. 417.* Fr. Ioan. à Ponte *in Conuent. vtr. Monarch. lib. 3. cap. 7. §. 10. pag. 49. & cap. 19. §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125.* Traian. Bocacin. *in nuptiis Parnas. centur. 2. cap. 90.* Fr. à Torquemad. *in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. in fin.* August. Torniel. *in annal. sacris ann. mundi 1931. num. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. num. 7. & 8.*

3 Idem tradit ipse Acosta *eod. lib. cap. 11.* † vbi monstri simile reputat, & alterum Orbem esse tantum quantum hunc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullum prorsus vestigium inueniri, quo ostendi possit, ex Europæ nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse.

Abrahamus etiam Ortel. *in Theat. Geograph. tab. 5.* & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, *in diction. Hist. & Poet. verb. America,* in eadem opinione sunt. Et æquè mirum sibi videri dicunt, hoc Hæmisphærium tantæ & tam immensæ amplitudinis, veteribus tot sæculis incognitum mansisse, & tandiu potuisse latere, considerata præcipuè cum antiquorum in describendo terrarum Orbe diligentia, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitatéque tum humani generis dira, atque insatiabili auro, atque argento inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ regiones incredibili copia abundant.

Doctissimus quoque Fr. Tho. Maluend. *lib. 3. de Antichr. c. 16. in princ.* apertè resoluit, veteres Scriptores, & quoscunque qui ante Columbum fuerunt, nullam habuisse vel tenuem suspicionē istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quæ per Hispanos patefacta est, vt planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in fine 4 eiusdem capitis subdit, quod † etsi concedamus apud priscos aliquam quamuis confusaneam, atque interturbatam extitisse Noui istius Orbis notitiam, cuiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum obliteratam, ac penitus tandem euanuisse.

5 His adsentiens † eruditissimus Franc. Valles. *in lib. de sacr. Philosoph. c. 26.* explicans illud Deuter. *c. 30. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet,* inquit, tempus, omnium rerum magistrum, euidenter indicasse, omnes Mundi partes ad vtrumque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminatis. Hanc autem disseminationem, nulla neque memoria hominum, neque historia cognitam, nobis in hoc sæculo velut digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.

6 Alanus † Copus natione Anglus, eidem opinioni semel & iterum se subscribit. Nam *in Dialog. 6. aduersus Hæret. c. 9. pag. 783.* summam diuinæ prouidentiæ curam extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septentrionalibus regionibus habebatur, eiusdem prædicationem & agnitionem ad Australes Orbis Noui perduxit, sic addit. *Quæ anteà ne extitisse quidem vllis vnquam libris est traditum, vlla fama, & auditione acceptum.* Et *in eod. Dialog. c. 34. pag. 642.* Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Nouo eo tempore ab Hispanis factam perfidioso silentio inuoluerat, inquit: *Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil veteribus Cosmographis, nihil ab aliis vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriam repentè emersisse.*

7 Extant quoque † plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis piis pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Eccles. Dei in vulgus mandauit, & præcipuè *lib. 17.*

lib. 17. cap. 1. fig. 74. vbi ait : *Non ita pridem loca plurima, & latiſſima reperta fuiſſe nauigationibus Luſitanorum & Hiſpanorum , quorum ne tenue quidem nomen peruenerat ad maiores noſtros.* Et *lib. 6. cap. 7.* vbi diuinitus hunc Nouum Orbem , qui continet dimidium totius Orbis terrarum , Catholicis Regibus detectum oſtendit ; & idem tradit *in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 12. pag. 337.*

Pro cuius ſententiæ confirmatione , & illuſtratione , ego cum aliis & præter alios, ſequentia argumenta † perpendo : Primum , quòd Nouus hic Orbis non videtur vllo prorſus modo antiquioribus ſæculis innoteſcere potuiſſe , cùm eorum plurimi , & ij quidem grauiſſimi Scriptores extiterint , qui † mundum vniuerſum domui ſimilem reputabant, cui tectum ex vna parte non quaquauerſus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum , & Auſtrales & Occidentales plagas nullo pacto cœlum extendi poſſe contendebant, & longè minus terram , cuius grauem molem in medio aëre ſuſpenſam teneri, nulla ratio (vt ipſi ſibi ſuaſerant) patiebatur : quam opinionem ſæpe ſæpius repetiit D. Chryſoſt. *homil. 14. & 27. in epiſt. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Geneſ. & homil. 12. ad populum Antioch.* irridens eos , qui cœlum rotundum & ſphæricum eſſe opinabantur , cum Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum commemoret. Cui etiam hac in parte aſſentiuntur Theophyl *in comment. ad Hebr. cap. 8.* & illis antiquior Lactan. Firmian. *lib. 3. diuin. inſtitut. cap. 24.* qui Epicuri probans ſententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum & figuram damnat, & terram ad Chaos quoddam immane definit, prout & facit † Lucretius *lib. 1. de nat. rerum*, qui cum eodem Epicuro, ſic inquit :

8 9 10

> *Illud in his rebus longè fuge, credere, Memmi,*
> *In medium ſummæ quod dicunt, omnia niti :*
> *Atque ideò mundi naturam ſtare, ſine vllis*
> *Ictibus externis, neque quoquam poſſe reſolui*
> *Summa atque ima , quòd in medium ſint omnia nixa.*

Quod attingere quoque videtur D. Hieronym. *lib. 2. in Epiſt. ad Epheſ. cap. 4.* Auctor apud Iuſtin. *quæſt. 130. Orthod.* Procop. Gazæus *in cap. 1. Geneſ.* & alij relati à Sixto Senenſi *lib. 5. Bibliot. annot. 3.* Pererio *lib. 2. in Geneſ.* Ioſeph. Acoſta *lib. 1. de nat. Noui Orbis, cap. 41.* Maluend. *lib. 3. de Antichriſt. cap. 14. pag. 141.* Et licèt ſub dubio proponit D. Auguſt. *lib. 2. de Geneſ. ad litteram, cap. 9. & ſup. Pſalm. 135.* *Quid ad me pertinet*, inquiens, *vtrùm cœlum, ſicut ſphæra, vndique concludat terram in media mundi mole libratam , an eam ex vna parte deſuper veluti diſcus operiat ?*

11 Secundò , † quia quamuis Stoïci & Peripatetici in contrariam ſententiam euntes , cœlum rotundum eſſe , atque in circulum volui affirmarent,
12 & terram etiam † in medio huius cœleſtis globi conſtituerent , duas ſuperficies habentem , vt tradit Ariſtot. *lib. 1 de cœlo cap. 3.* Plutarc. *de placit. Philoſoph. lib. 1. cap. 2.* Plin. *lib. 2. c. 5. & 65.* Ouid. *faſt.* dum ait :

> *Terra pilæ ſimilis nullo fulcimine nixa*
> *Aëre ſubiecto, tam graue pendet onus.*

Et ex multis Sacræ Scripturæ locis probant & defendunt D. Aug. *lib. Categor. c. 10.* D. Chryſoſt. ſuper illud Pſalm. 123. *Fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam:* D. Baſil. *in Hexam. homil. 1.* D. Ambr. *in eod. Hexam. lib. 3. cap. 6.* Acoſta *vbi ſuprà cap. 2. & 3. & 4.* Cœl. Rhodig. *lib. 1. antiq. lect. cap. 4. & 13.* Vbi inter alia ait , terram hac ratione † à Græcis , ἰσόῤῥοπον aliquando appellari, id eſt æquinutantem , & rectè mundum in globi figura fabricatum : quia † vt ab ſcientiſſimis proditur :

13 14

> *Hæc æterna manet , Diuiſque ſimillima forma,*
> *Cui neque principium eſt vſquam , nec finis in ipſa,*
> *Sed ſimilis toto remanet, pérque omnia par eſt.*

Simon Maiol. *in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 16. pag. 367. & 368.* Iuſtus Lipſius *in Phyſiologia Stoïcorum lib. 2. cap. 9. & 18.* Pat. Ioan. Pineda *in Eccleſ. cap. 1. verſ. 4. num. 3.* explicans illa verba: *Terra autem in æternum ſtat*, & *ſup. Iob 26. 6.* explicans illa : *Appendit terram ſuper nihilum.* Vbi ſimul rationem exponunt, quomodo † terra , cui aërem vndique ſubſtratum dicimus, per ſe ipſa pendeat, nec nobiſcum cadat. Quibus ſubſcribens D. Iſidor. *lib. 14. Etymolog. cap. 1. & 2.* & Higin. *lib. 1. de Aſtronom. cap. vltim.* Orbem † à rotunditate circuli dictum putant , & terram in media Mundi regione collocatam , omnibus partibus æquali interuallo diſſidentem , centrum ſphæræ obtinere. Vnde eleganter † Manilius *lib. 1. Aſtron.* ſic cecinit .

15 16 17

> *Eſt igitur tellus mediam ſortita cauernam*
> *Aëris, & toto pariter ſublata profundo*
> *Nec patulas diſtenta plagas , ſed condita in Orbem.*
> *Vndique ſurgentem pariter , paritérque cadentem.*
> *Hæc eſt naturæ facies, ſic mundus & ipſe*
> *In conuexa volans teretes facit eſſe figuras*
> *Stellarum , Soliſque Orbem , Lunámque rotundam*
> *Quod niſi librato penderet pondere tellus,*
> *Non ageret curſus mundi ſubeuntibus aſtris*
> *Phœbus ad Occaſum , & nunquam remearet ad Ortus,*
> *Lunáue ſubmerſos ageret per inania curſus.*

18 Et Plin. † *d. cap. 5.* hanc ineffabilem rationem, qua inter ſe elementa colligata ſunt , ſic tradit: *Mutuo complexu diuerſitatis efficaci nexum , & leuia ponderibus inhiberi, quominus euolent: contraque grauia ne ruant, ſuſpendi leuibus in ſublime tendentibus. Sic pari in diuerſa niſu vi ſua , quæque conſiſtere, irrequieto mundi ipſius conſtricta circuitu : quo ſemper in ſe currente, imam, atque mediam in toto eſſe terram, eandémque inuerſi cardine ſtare pendentem, librantem , per quæ pendeat , ita ſolam immobilem circa eam volubili vniuerſitate, eandem ex omnibus necti, eidémque omnia inniti.*

19 Adhuc tamen ipſi iidem Auctores frequentius opinabantur , Auſtrales † & Occidentales Mundi plagas vndis omninò tegi. Nam cùm ex duobus elementis terra , & aqua vnus efficiatur globus , intelligebant ad Polum Antarcticum mare quaquauerſum eſſe diffuſum , vt conſtat ex iis, quæ tetigimus *ſuprà cap. 3. num. 16.* & latiùs adduxit Plutarc. *lib. 3. de placit. Philoſoph. c. 9. 10. 11.* D. Auguſt. *lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 9.* Lactan. Firmian. *lib. 3. diuin. inſtit. cap. 23.* Gregor. Nazianz. *epiſt. 27. ad Poſthum. & in orat. funeb. ad Baſil.* & Procop. Gazæus *in comment. ad cap. 1. Geneſ.* vbi

20 ſic † inquit : *Quòd autem vniuerſa terra in aquis ſubſiſtat , nec vlla ſit pars eius , quæ infra nos ſita eſt, aquis vacua, & denudata, omnibus notum reor. Nam ſic docet Scriptura : qui expandit terram ſuper aquas ; & iterùm, quia ipſe ſuper maria fundauit eam. Sola igitur ſuperficies , quæ penès nos eſt,* intelligi

intelligitur, *dum ait : Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum. Nec decet, vt credamus aliquam terram infra nos cœli nostri Orbi oppositam.*

21 Et hæc fuit ratio, † ob quam Photius *in exceptis ex Clement. epist.ad Corint.2. pap.26.* illi inter alia succenset, quòd aliquas terræ Prouincias vltra Oceanum collocasset: *Reprehendat verò*, inquit, *hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet. Deinde fortè & illud, quod Phænicem auem vnicam tanquam pro verissimo adhibet argumento.*

22 Tertiò, † quia tametsi aquis nudum in parte aliqua hæmisphærium Australe reperiretur, non tamen ideò necessariò sequi affirmabant, illud ab hominibus habitari. Præsertim cùm non perciperent, quando, aut quomodo posteri Noe ad has regiones transierint, à quibus certum est, omnes mortales fluxisse, vt *supra* probauimus. Qua propter

23 † D. August. *d.lib.16. de Ciuit. Dei cap.9. Nec attendunt* (inquit) *etiam si figura conglobata, & rotunda mundus esse credatur, siue aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens, vt etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiamsi nuda sit, neque hoc statim necesse est, vt homines habeat: quando nullo modo Scriptura ista mentitur*, *&c.*

24 Et Cardinalis † Caietanus explicans illud *Genes.1. vers.26.* vbi Deus, hominem vniuersæ terræ præesse manduit, nullam esse eius partem, docet, quæ dominationi hominis subiecta non sit: *Non tamen ex eo* (inquit) *valet concludi; omnem partem terræ esse habitabilem, vel habitandam esse ab homine.*

Atque hoc nimirum in causa etiam fuit, vt ipse idem Augustinus, & alij plures Ethnici, & Christiani Philosophi, quos *suprà num.19.* retulimus,

25 Antipodes † siue Antictones esse, constantissimè negauerint, sic appellatos, quòd contraria nobis vestigia figant, & oppositam terram incolant, distentque à nobis diametro, toto medio terræ centro interposito, ita vt cùm nobis est æstas, illos premat hyems: cùm nobis dies, illis nox sit, vt præter alios obseruant Ambros. Calepinus & Carol.Stephanus *in diction.verb. Antictones*, & *verb. Antipodes*, Ioan. Funger. *in Etymolog.sub* eisdem verbis, & Maluenda *de Antichrist. lib.1. cap.2.* quod apertè ostendit, nullam illis huius Noui Orbis, & gentium in eo habitantium notitiam fuisse.

26 Constat † namque, antipodes esse plurimos, qui aliquas eius Prouincias inhabitant, quos plenè recenset Ouetus *lib.4.hist. Ind.cap.2.* Iosephus Iesuita *de rebus Brasil. ann.1560.* Surius *in comment.ann.1501.1552.* Ramusius *tom.1.suarum nauigat.* Petr.Mexia *in sylua var.lect.cap.25.* Simon Maiol. *in dieb. Canicul. tom.1.colloq.1.pag.36.& colloq.17.pag.395. & 396. & colloq.11.pag.281.*

27 Vt sic iam satis appareat, † non tam ridendos esse, qui olim Antipodes agnouerunt, quàm eos, qui vanis suis coniecturis, & argumentationibus du-

28 cti, illos irridebant, & præcipuè † Lactan. Firmianus *d.lib.3.cap.23.* qui mirum est, quam nimis longè in illis explodendis, & reprobandis prouehatur.

29 Quos † etiam vanos & stolidos appellauit Lucretius *d.lib.1.* sic canens:

Illi cùm videant Solem, nos sydera noctis.
Cernere, & alternis nobiscum tempora cœli,
Diuidere, & noctes pariles agitare diebus.
Sed vanus stolidis hæc omnia parturit error.

30 Et † fabulosos D. Isidor. *lib. 14. Etymol.c.5.* vbi ait *Extra tres autem partes Orbis quarta pars trans Oceanum interior est in Meridie, in cuius fines Antipodes fabulosè inhabitare produntur.*

31 Procopius † etiam Gazæus *in comment.d.cap.1. Genes.* eosdem Antipodes apertissimè negat: *Nam si Antipodes forent* (inquit) *certè Christus eò quoque profectus esset, & cætera, quæ pertinent ad salutem humani generis, ibi perfecisset. Sed & Adam prima generis nostri origo & serpens, qui humanum genus circumvenit, & diluuium quoque penes oppositam regionem extitisset.*

32 Quo † argumento refert. Auentinus *in annal.Boiorum lib.3.* & Tobias Hallerus *in oratione* quòd antiquitati non vbique credendum sit, apud Ioan. Rosinum pag.488. & nouissimè Seraph. Freitas *de Imp. Asiat.in præfat. & cap.4. num.5.* Reprehensum & accusatum fuisse Virgilium Episcopum Saleburgensem in Germania à Bonifacio Episcopo Moguntino, quòd pro concione dixerat, Antipodes esse, eiusque opinionem damnatam & explosam fuisse circa annum Christi 745.

33 Quartò, quia illi quoque Auctores & Philosophi, qui melius docti Antipodes siue Antictones esse affirmarunt, vtpotè † Cicero *lib.4. Academic.quæst.* Pythagor. *apud Laert.in eius vita, Plin. lib.2.cap.65. & lib.6. cap.22.* Pomp. Mela *lib.1. cap.5.* Seruius *in 6. Æneid.* Origenes *lib.2. Periarch. cap.3.* & plures alij, quos refert Maiol. *vbi suprà* & Maluenda *lib.3. de Antichr. cap.14. per totum.*

34 Fatebantur † tamen, tales Antipodes, & situs terrarum, quas incolebant, nusquam agnoscere licuisse, & non nostri, sed alterius generis mortalium esse putabant: propterea quòd ob arborem intercedentis mediæ Zonæ, quam Torridam vocauere, nemo nostrorum ad illos, vel illorum ad nos potuerit commigrare, vt expresśè ostendit Cicero *in fragment. lib.6. de Rep. & in somnio Scipion.* Vbi hos, qui incolunt vtramque Mundi partem ita interruptos esse ait, vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit.

35 Et † ex quinque Zonis, quibus terra redimitur, duas maximè inter se diuersas & cœli verticibus ipsis ex vtraque parte subnixas, pruina obriguisse: mediam autem, & maximam Solis ardore torreri: duas autem esse habitabiles. Earumque

36 † Australem illam, in qua qui insistunt, aduersa nobis vrgent vestigia, nihil ad nostrum genus pertinere. Idem docet *lib.1. Tusculan.* inquiens: *Globum terræ eminentem è mari fixum in medio mundi vniuersi loco duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera quam nos incolimus, sub axe posita sit ad septem stellas, vnde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues altera Australis ignota nobis, quam vocant Græci, ἀντίχθονα, à contrario axe.* Plinius etiam *lib.2. cap.6.* in eadem sententia est, & cùm pulcherrimè earundem Zonarum diuisionem scripsisset, sic subdit: *Duæ tantùm inter exustam, & rigentes temperantur, eaque ipsæ inter se non peruiæ propter incendium syderis.* Macrobius quoque *lib.1. Saturnal. c.19. & lib.2.de somno Scipion. cap.5.* postquam easdem Zonas depinxit, & terras illas Australes, quæ in temperata iacent, habitari probauit, ita prosequitur. *Sed à quibus, non licuit nobis vnquam, nec licebit agnoscere: interiecta enim Zona vtrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi.* Quæ verba eo non citato transcribit Philipp. Bergomensis *in supplem. Chron.lib.1.* & sequitur Pomp.Mela *d. lib.1. cap.1.* his elegantissimis verbis eandem sententiam exponens: *Huius medio terra sublimis cingitur vtique mari, eodemque in duo latera, quæ Hæmisphæria nuncupantur, ab*

Oriente diuisa ad Occasum Zonis quinque distinguitur: mediam æstus infestat, frigus vltimam. Reliquæ habitabiles paria agunt anni tempora; verum non pariter, Antictones alteram, nos alteram incolimus, illis situs ob ardorem intercedentis plagæ incognitus.

37 Et † ad eandem causam refert Lucanus *lib.* 10. *Pharsal.* Nili originis ignorantiam, sic inquiens:

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Hæc Phariis, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis,
Nullàque non ætas voluit conferre futuris,
Notitiam: Sed vincit adhuc natura latendi,
Summus Alexander Regum, quem Memphis adorat.
Inuidit Nilo misitque per vltima terræ
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit, Nilum vidêre calentem, &c.

38 Quæ opinio, & prædictarum † Zonarum natura & diuisio ab aliis priorum, & posteriorum sæculorum Philosophis, Historicis, Poetis & Theologis libenter, & frequenter vsurpari videtur, vt constat ex Arist. *lib.* 2. *Meteor. cap.* 5. Cicer. *lib.* 1. *de nat. Deorum.* Plinio *lib.* 2. *cap.* 68. Strab. *lib.* 3. *&* 17. *Geograph.* Virgil. *lib.* 1. *Georg. &* 7. *Æneid.* & ibi eleganter Seruio, qui per digitos manus totam Zonarum intelligentium facillimam reddit, Lucretio *lib.* 5. *de nat. rerum*, Ouid. *lib.* 1. *Metamorph.* Horatio *lib.* 1. *carmin. Ode* 22. Tibull. *lib.* 4. *de laudib. Messal.* Claudiano *lib.* 1. *de rapt. Proserp.* D. Isidor. *lib.* 3. *Etymol. cap.* 44. Philon. *in lib. quis rer. diuin. hæres sit*, Beda *de ratione temp. lib.* 11. *cap.* 32 D. Thom. 1. *part. quæst.* 102. *art.* 2. *ad* 4. Scoto & Durand. 2. *sentent. dist.* 17. Ludou. Viues *in notis ad D. Aug. d. cap.* 9. Ioachin. Vandiano *in not. ad Pomp. Melam dict. cap.* 1. & plurimis aliis à Chassaneo *in Catal. glor. mundi part.* 12. *consider.* 15. Acosta *lib.* 1. *de natur. Noui Orb. capit.* 9. *&* 10. *& lib.* 2. *per totum*, Thom. Bocio *de sign. Eccles. Dei lib.* 1. *cap.* 1. *& lib.* 15. *cap.* 18. Maluenda *d. lib.* 3. *cap.* 14. Fr. Gregor. Garcia *lib.* 2. *cap. vlt.* §. 4. *& sequent. pag.* 162. & Seraph. Freitas *d. cap.* 4. *num.* 5.

Et adeò hominum animis hæsisse videtur, vt il-
39 li etiam hodie † aliqui Neoterici assentiantur, Torridam Zonam afflatu continui caloris incensam nullo modo habitari, vel nauigari posse affirmantes. Nam vt refert Maluenda *vbi suprà pag.* 139.
40 Auorum nostrorum memoria † Ioannes Picus Mirandulan. Romæ in publico doctissimorum virorum cœtu coram Alexandro VI. P. M. propositis assertionibus ausus est, id acerrimè propugnare. Et idem tenet Petr. de Aliaco *quæst.* 3. *super Sphæram*, Apian. & Gemafrisius *in Cosmograph.* & Blasius Aluarez Miraual. *in lib.* Hispanâ linguâ Salmanticæ edito ann. 1599. cui titulum fecit *de conseruatione salutis corporis & animæ, cap.* 2. Quorum tamen errorem, siue desidiam, meritò notauit Henric. Martinez *in repert. Mexic. tract.* 3. *cap.* 5. *pag.* 169. & ab eo sumens Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.* 4. *pag* 8. Et enim
41 † cum hoc posteriori sæculo tot, & tam certis experimentis constiterit, Antipodes esse, & omnes Orbis plagas, tam quæ ad glaciales Zonas, quam quæ ad Torridam pertinent, non solùm habitabiles esse, verum & humano genere cultas, atque etiam multis in locis, & præsertim sub ipsa Æquinoctiali refertissimas & placidissimas reperiri, atque habitationi & nauigationi admodum peruias, emoti prorsus, & amentis iudicij erit, ea in dubium velle reuocare, & † Philosophicis rationi- 42 bus, quæ sæpè fallaces existunt, plus quam oculis nostris, deferre, vt optimè † aduertunt Lu- 43 dou. Viues, Acosta, Maluenda & Torquemada, *vbi suprà*, Iust. Lipsius *in Physiolog. Stoic. lib.* 2. *dissert.* 19. Lambinus *sup. Horatium d. Ode* 22. Fr. Vallesf. *in libris de sacra Philosoph. c.* 26. Ioan. Boter. *in rel. vniuers. vol.* 2. 1. *part. lib.* 1. *pagin.* 229. *& seq.* Ant. de Herrera *in histor. gener. Ind. dec.* 1. *lib.* 1. *cap.* 2. *&* 4. Conimbricenses *in* 2. *lib. Arist. de cœlo, cap.* 14. *quæst.* 1. Pineda *de reb. gest. Salom. lib.* 4. *cap.* 15. §. 2. Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtr. monar. lib.* 3. *cap.* 19. *pag.* 121. Thobias Hallerus *in d. orat. de antiquit. ap. Rosinum pag.* 487.

Qui omnes latissimè de Zonarum (præcipuè Torridæ) naturâ & temperie latissimè agunt, & ex antiquis idem iam olim tentarunt Aristot. & eius commentator Auerroes *lib.* 4. *de cœlo*, Auicen. *fen* 2. *doctr.* 1. *cap.* 8. Posidoius apud Cleomedem, cuius verba refert Iust. Lipsius *in d. Physiolog. Stoic. lib.* 2. *dissertat.* 27. *in fin.* Albert. Magnus *de nat. loc. cap.* 6. & † Seruius *sup. Virgil.* 6. *Æneid.* vbi 44 elucidans illud:

Pelagine venis erroribus actus,

Disquirit, quî potuerit dicere Virgil. Æneam erroribus maris ad inferos viuum deuenisse? respondetque hisce verbis: *Altius hoc intellige secundùm corographos, qui volunt terram sphæricam esse, & vndique aqua & aëre sustentari. Quod si est, ad Antipodes potest nauigatione perueniri, qui nobis inferi sunt, vt nos illis. Hinc est quod sub terra inferos dicimus. Tyberianus etiam dicit, epistolam esse ab antipodibus ad nos vento allatam, quæ habet: superi inferis salutem.* Et melius, & latiùs cæteris prosequitur Thom. Bocius *d. tract. de sig. Eccles. Dei, lib.* 15. *cap.* 18.

Qui † tamen pio quidem zelo, & subtilibus, 45 licèt non vsquequaque solidis rationibus ostendere conatur, tres illas terræ fascias, quas antiqui Scriptores, vt diximus, inhabitabiles esse, asseruerunt, reuerà ab Orbe condito ad Christum vsque semper desertas mansisse, & semper, vel saltem ex majori parte inhabitatas, & tales repertas eo tempore à pluribus fuisse, qui eas diligentissimo studio explorarunt: post Christi verò fœlicissimum in mundo Ortum, cœpisse illas hominibus incoli, quousque tandem iam nostris temporibus cultoribus sunt repletæ: atque hanc † inter alias Chri- 46 stum in Mundum importasse fœlicitatem, vt eius præsentiâ terra melior, atque vsibus humanis commodior sit reddita, sic explicans Psalm. 8. *vers.* 1. *&* 4. & locum Isaiæ *cap.* 35. *vers.* 1. *& cap.* 43. & Sybillæ carmina, quæ habentur apud Lactan. *lib.* 7. *diuin. instit.*

Et tunc sanè gaudium magnum Deus hominibus dabit
Etenim tellus, & arbores & innumera pocora terræ
Dabunt fructum verum hominibus
Vini, & mellis & candidi lactis,
Et frumentum, quod est hominibus optimum omnium

Quintò, quo magis ostendatur, hunc Nouum Orbem antiquis penitùs ignoratum, aut certè inhabitabilem iudicatum fuisse, considero illos non solùm existimasse ob ardorem æstuantis Zonæ ad eius oras aditum omnino præcludi, sed eâ quoque ratione, quam vrgentiorem, imò & insuperabilem reputarunt, nempe totius † Oceani spacium 47 inter ipsum, & alias mundi partes obuersari, ne-

que

que vllum modum reperiri, quo infinito illo abysso traiecto, homines huc commeare potuerint. 48 Quod argumentum † adeò pressit D.August.*dict. lib.16.de Ciuit.Dei, cap.9.* vt nimis absurdum esse dicat, & sacræ Scripturæ contrarium, Antipodes in his regionibus habitare, cùm ex Adami, aut Noachi posteris, à quibus necessariò petenda est vniuersi humani generis propagatio, nullus ad eas 49 nauigare, ac peruenire potuerit. Cui † ex antiquis Ecclesiæ Patribus hærere videtur Greg. Nazianz. *in epist.71.ad Posthum. & in orat. funeb. Basilij,* dum pro certo confirma, vltra Gades mare esse hominibus impermeabile, & finem non habere, 50 neque tellurem penetrari posse. Et † Origen.*lib.2. Periarch.cap.3.* vbi locum D.Clement.exponens, qui alios mundos trans Oceanum esse insinuauit, de quo *in cap. seq.* latiùs agemus, ait, illum Antichtones significare voluisse, atque illius Orbis terræ partes, ad quas, quia Oceanus intransibilis est, nostrorum quisquam accedere non potest. 51 Idem † etiam de impossibili Oceani penetratione apertissimè scripsit Cicer.*d.lib.6.de Rep.* & Plin.*d. lib.6.cap.67.* sic inquiens: *Maria circumfusa vndique diuiduo globo partem Orbis auferunt nobis, neque inde huc, neque hinc illo peruio tractu.*

Et hanc fuisse constantem veterum omnium 52 sententiam, † satis ostendit illud Pindari *in Olymp. Ode 3.in fine,* dum ait, quod vltra Gades est, æquè sapientibus, & stultis inaccessum fuisse. Quod prouerbij loco à cæteris vsurpatum apparet, teste Pedone Albinouano apud Senec. Plin. *in proœm. lib.3.* & aliis relatis à Paulo Manut. *in adag. Non vltra Gadira, pag.* 879. Maluenda *de Antichrist. lib.3.cap.15.in princ. & de Paradis.c.19.pag.118.* Fr.Ant.de S.Roman.*in hist.Ind.Orien.lib.1.cap.4. pag.12.* Theatr.vitæ human.*vol.5.lib.3.pag.1258.* & nouissimè Suar.de Salazar *de antiquit. Gaditanis lib.1.*

53 Vnde † & Oceanum ipsum sacræ Paginæ pro Occidentali plaga, & fine totius Orbis apponunt, Isai.49.*versic.12.* Ezech. 48. *vers.17.* & in multis aliis locis relatis à Ludouic. Ballest. *in Hierol.lib.2. c.4. in fin.* Iuuenalis † quoque *Satyr.10.* 54 in eodem sensu Gades accepit, cum ait:

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus vsque
Auroram, & Gangem, pauci dignoscere possunt
Vera bona, atque illis multum diuersa remota,
Erroris nebula.

55 Et propterea Hercules, † cùm boues Geryonis vestigans, ad Gades peruenisset, columnas ibi fixisse narratur, tanquam illic esset suprema Orbis meta, vt tradit idem Pindarus *in Nemeis:* Strabo *lib.3.circa fin.* Pomp.Mela *lib.2. cap.6.* D.Isidor. *lib.13.Etymolog. cap.15.* Dionys. *in libello de situ Orbis,* his carminibus:

Obliquas narrate vias, mihi dicite Musæ
Oceanis Hesperiis à gentibus incipientes,
Ad fines vbi sunt erectæ fortè columnæ,
Herculeos (mirum) iuxta suprema Gadira.

Et Festus Auienus *vers.105.* sic canens:

Vltima proceras subducit ad astra columnas
Hic modus est Orbis Gadir locus; hic tumet Atlas
Arduus; hic duro torquetur cardine cœlum,
Hic circumfusis vestitur nubibus axis.

Fuit † enim antiqua Imperatorum consuetudo, ad 56 quæ loca extrema cum exercitu, vel classe penetrassent, ibi aliqua suæ expeditionis monimenta relinquere: sicut Bacchus columnas duas magnas erexit in Oriente, & Alexander Indicæ militiæ terminos aras apud extremos Indos instituit, atque ordinauit, super quibus vota Diis persoluit, vt testatur Strabo *lib.3.* & de eisdem Herculis columnis agens Natal.Comes *lib.7.Mytholog.c.1.pag.582.* Atque hoc ipsam † Gaditanæ vrbis, siue insulæ 57 appellationem ostendere, docet Arias Montan. *in sua Geograph.* relatus ab Ortelio *in Thesaur. verb. Gades,* vbi sic inquit: *Gades non sepem, sed terminum, seu finem Latinis dici mihi auctor est Arias Montanus, apertius Stephanus in sua Geograph. dum inquit: Gadeira vrbs, & insula in mari Oceano angusta, & oblonga quasi fascia, sic dicta velut γῆς πέρας, id est extremitas terræ.*

Quod nomen, † *Finis terræ*, alteri quoque 58 promontorio inditum fuit, quod in Galleciæ Regno mari adiacet, vt ait Florian.*in hist.Hisp.cap.2.* Et † tota Prouincia Bætica, imò & ipsa Hispania 59 in vniuersum, ex eadem ratione Occidens Occidentis, & angulus Occidentis vocata est, vt ex D. Hieronym.Theod.Bellarm. & aliis probat Pineda *lib.4.de reb.gest.Salom.cap.14.pag.196.& cap.15. pag.* 210. Idque denotare videbantur antiqua nomina Hebræa, quibus appellabatur, nempe *Sepharad, & Spania.* Significant quippè terram absconditam, & in extremo termino, siue fine mundi iacentem, vt benè aduertit, & post alios probat Fr.Ioan. à Ponte *in conuent. vtr. Monarch. lib.3. cap.19.pag.123.* & Dom.Greg.Lopez Madera *de excell.Hisp.cap.3. fol.21.* Vbi Hesperi † nomine, 60 à quo Hispania & Italia Hesperia vocantur, Græcos totum Occidentem appellasse considerat.

Extant quoque celeberrima quædam, & memoria dignissima † epitaphia in eadem Hispania 61 apud Caparrã Eboram & Gades, quæ citantur ab eruditissimo Ambros. Morales *de antiq. Hispan. lib.8.cap.20.& 48.* Petr. Apian. & Cyriaco Anconitano *in libris antiq. inscrip.* Fr.Roder. Yepes. *in antiq. Astigit.* Salazar *in dict. antiq. Gaditan.* Ponte *vbi suprà:* & Matute *in prosap.Christi 2. ætate, cap.2.fol.76.* in quibus vltimas Orbis aras ibidem concludi, veteres fatebantur. Illa autem sic habent:

QVAM VARIA HOMINVM FATA: ORTVS IN MARSIS DOMICIVS THORANVS, VLTIMAS ADII TERRAS, ARMA SEQVVTVS INFOELICIA. GN. POMI HIC. OCCVBVI, &c.

Aliud.

SERTOR. LVSIT. DVX EXTREM. ORB. PLAGA D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. CORPVS, &c.

Aliud.

HELIODORVS INSANVS CARTHAGINENSIS, AD EXTREMVM ORBIS, SARCOPHAGO, TESTAMENTO, ME HOC IVSSI CONDIER, VT VIDEREM SI ME QVIQVAM INSANIOR, ADME VISENDVM VSQVE AD HÆC LOCA PENETRARET.

His

His adiicere possumus Strabonem *lib. 3. in* 62 *princ.* vbi † de sacro Promontorio loquens, quod hodie dicitur; CAVO DE SAN VINCENTE, hoc esse inquit, non Europæ modo, sed Orbis vniuersi in Occidentem remotissimum signum; & 63 coniecturam facit † à Tartesio Bæticæ Prouinciæ vrbe (quam eandem esse cum Gadibus tradunt Ortelius *in Thes. Geogr. verb. Tartessus*, & plures alij antiquiores relati à Pineda *de reb. Salomon. d.* 64 *lib.4.cap.14. §.2. pag. 187.*) Tartarum † esse vocatum à veteribus locum illum subterraneum, in quem defunctorum animas mitti credebant: Quasi hic in extrema illa Hispaniæ, siue totius Orbis parte consistere deberet; sicuti ipsi etiam Elysij 65 campi, † vbi piorum sedem collocauerunt: Sic enim Protheus Menelaum apud Homerum alloquitur *lib.4.Odyss.*

Sed te qua terræ postremus terminus extat
Elysium in campum cœlestia numina ducent,
Quem Rhadamantus habet, quà vita facillima multo
Ducitur: Haud operit campos niue Iupiter istos;
Hybernum tempus, neque multo prorogat anno
Nulli imbres. Spirat semper grata aura Fauonij
Missáque ab Oceano nimios demitigat æstus.

Et eandem Homeri, & Strabonis sententiam, Elysios campos Hispaniæ tribuentium, sequitur Ludouic. Viues *in not. ad D. August. lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 27.* Carol. Stephan. *in d. verb. Elysij campi:* Cœl. Rhodigin. *lib. 18. lect. antiq. cap. 22.* Ioan. à Ponte *in d. conuen. lib. 2. cap. 24. pag. 255.* licèt alij in cauo lunaris globi eos statuant: alij in duabus insulis Atlanticis, Gaditano Freto vicinis, Canariis, aut Fortunatis: alij in Paradiso, vel etiam circa Ægyptum, aut Lesbon, vt constat ex Plutarch. *in Sertorio, & in libello de facie Orbis Lunæ:* Seruio, Pontan. & Cerda in illud Virgil. *in 6. Æneid.*

Deuenere locos lætos, & amœna vireta,
Fortunatorum nemorum sedésque beatas.

Lucan. *lib. 9. Pharsal.* Hesychio, Cœl. Rhodigin. *lib. 1. cap. 4.* & aliis, quos refert Viues *vbi suprà:* Ortel. *in Thesaur. verb. Elysius:* Carol. Stephan. *in dict. verb. Elysij campi, & verb. Atlanticæ insulæ:* & Ioan. Funger. *in Etymolog. sub eodem verbo.*

Sextò & vltimò, quia mirum videri non debet, has Occidentales & Australes plagas antiquos la-66 tuisse, cum † neque de Hesperidum hortis notitiam habuerint, qui prope ipsum Hispaniæ Oceanum, siue Atlanticum mare ad Lixi oras extitisse dicuntur, vt ex Hesiod. *in Theog.* Euripi *in Hyppolit. coronat. & in Hercul. furen.* & ex aliis plurimis Græcis & Latinis Auctoribus eruditè ostendit Natal. Comes *lib. 7. Mythologiæ cap. 1. pag. 583. & cap. 7. pag. 619. & seqq.* & Bern. Aldret. *lib. 4. de antiq. Hispan. cap. 6.* & Lucret. *lib. 5. de nat. rer. in princ.* Qui illam huius rei causam reddit, quòd nostrorum nemo ad eas nauigasset, nec Barbari eo accedere propter Draconis metum ausi fuissent, sic enim, inquit:

Aureáque Hesperidum seruans fulgentia mala,
Aspera acerba tuens immani corpore serpens,
Arboris amplexus stipem? quid denique obesset
Propter Atlantæum littus, pelagéque seuera,
Quo nec noster adit quisquam, nec barbarus audet.

Fuit enim olim nauigatio freti Gaditani, & transmissio † columnarum Herculis infrequens & 67 intentata, propterea quod nimis periculosa reputabatur, vt latè probat Pineda *de reb. Salomon. lib. 4. cap. 6. pag. 171. & cap. 15. §. 3. pag. 205.* cui addo Cornel. Tacit. *in lib. de morib. Germ.* qui Germanos indigenas esse, eo argumento ostendere nititur: *Quia immensus vltra, vtque sic dixerim, aduersus Oceanus, raris ab Orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò propter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu, aspectúque, nisi sibi patria sit.* Et Suidam *verb. Atlantica maria*, relatum & sequutum ab Ortel. *in Thesaur. Geogr. verb. Oceanus Atlanticus*, vbi tradunt, † *Omnia maria innauigabilia At-* 68 *lantica vocari.*

Huius autem periculi, siue difficultatis ratio in eo consistebat, quòd priscis illis † temporibus, 69 nondum nauigationes per altum institutæ erant, & licèt † nauium inuentio, & nauigandi vsus co- 70 gnosceretur, vtpotè, qui ab ipso Noë, & eius arca initium accepit, vt constat ex Genes. *cap. 7.* Ioseph. *lib. 5. antiquit.* Philo *in lib. de multipl. gen. human.* Methastene, Fabio Pictore, & Annian. *sup. Beros. l. b 4.* Polid. Virg. *lib. 3. de inuent. rer. cap. 15.* Rauis. Text. *in officina, 1. tom. pag. 326.* Carol. Stephan. *in diction. verb. Noë, pag. 319.* Ioan. Funger. *in Etymolog. verb. Nauis, pag. 674.* Camil. Borrel. *de præstant. Reg. Cath. cap. 19. num. 54. & 55.* Theatr. vitæ humanæ *vol. 20. lib. 3. pag. 1715. & vol. 20. lib. 1. pag. 3628.* & ex Clement. Alex. *lib. 1. stromat. cap. 7. pag. 336.* Qui † Atlantem Lybicum primum na- 71 ues fabricasse, & mare nauigasse commemorat. Minimè † tamen nauium forma, astrolabium, & 72 alia instrumenta ad hoc necessaria ita hominibus innotuerant, vt sese tam immani abysso committere auderent. Præsertim † sine ferrea acu magne- 73 te attacta, quam vulgò maritimam vocant, quæ perpetuò Septentrionem respicit; & eo vno nauigationis præsidio sublato, certa magni Oceani traiectio prorsus impossibilis est, vt præclarè considerat Ioseph. Acosta *lib. 1. de nat. Nou. Orb. cap. 16. pag. 45.* & Thom. Bozius loquens de Columbi & Lusitanorũ nauigationibus *lib. 4. de statu Italiæ cap. 1. num. 68.* Nam etsi, vt Plin. *lib. 8. c. 56.* de Phœnicum nauigatione scribit, † ex Syderi- 74 bus, Sole & Luna, ex terrarum promontoriis, litторúmque differentiis aliquid maritimæ peritiæ haberi possit, quod latè etiam illustrat Pineda *cap. 15. §. 5. pag. 208.* cum Cicer. *lib. 1. Academ.* & Arato in Phœnomen. vbi sic habet:

Hic Iouis altrices Helice, Cynosuráque fulgent,
Dat Graiis Helice cursus maioribus astris,
Phœnicas Cynosura regit; sed candida totis
Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor:
Quippe breuis totam fido se cardine vertit.

Si tamen † hæc omnia nubilo tempore obduce- 75 rentur, & in medio mari deprehensi, vt Virg. ait, *lib. 1. Æneid.*

Vnà Eurus Notúsque ruunt, crebérque procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.

Fieri non poterat, vt nauta dempto magnetis vsu, quo dirigeret proram nosceret, non magis quàm vt oculis captus, quid in monte procul posito emineat, quid iaceat, digito ostenderet. Vt vel ipse † idem Virgil. egregiè insinuat *lib. 3.* 76 *Æneid.* sic canens:

Postquam

Postquam altum tenuere rates : nec iam amplius vlla,
Apparent terræ : cœlum vndique & vndique pontus.
Continuò venti voluunt mare, magnáque surgunt
Æquora ; dispersi iactamur gurgite vasto,
Inuoluere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abstulit : ingeminant abruptis nubibus ignes,
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis,
Ipse diem, noctémque negat discernere cœlo.
Nec meminisse viæ media Palinurus in vnda :
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.

Quapropter meritò Acosta *d.lib.1. cap.16. & seqq.* nimis extollit † ingens hoc naturæ miraculum, quod in acu magnetica reperitur, probátque veteribus ignoratam fuisse, neque eam illos in nauigando peritiam habuisse, † vt cum arte nautica hominum nostri temporis, & præcipuè Hispanorum, conferri possit. Qua vna incredibili & celeritate, & certitudine Oceanum vndeuis, & quouis enauigant, illiúsque regiones, & climata accuratè callent, vt vbi sistendum, vbi dextrorsum nonnihil inclinandum, vbi læuorsum, non minus constanter noscant, quàm si per terram progrederentur.

Huius autem adeò magni beneficij auctorem incertum † esse dicit Polid.Virg.*d.lib.3. de inuent. rer. cap. 13.* sed alij magis frequenter id tribuunt Flauio cuidam Amalfitano circa an. salutis 1300. De cuius laudibus & commodis, & vsibus acus magneticæ vltra prædictum Acostam plurima cumulant Pandulfus Collenucius *hist. Neapolit.lib.1. & 10.* Bapt.Carraf.*in eadem hist. lib.1.* Petr. Zieza *2.tom.rer.Ind.cap.9.* Gomara *1.part.histor.Ind. cap.10.* Lauinus Lennius *de occult.nat.mirac.lib.3. cap. 4.* Petr. Medina *artis nauigat. lib. 6. cap. 1.* Hieronym.Osiorius *lib.1. de rebus Eman.* vbi pyxidem nauticam eleganter describit Gilbert. *de magnete, lib.1. cap.1.* Iouius *lib. 25. histor.* Ioan. Barros *in sua Asia, decad.1. lib. 1. cap.4.* Adrian. Turneb.*lib. 20.aduersar.cap.20.* Guid.Pancirol. *in nouis repertis cap. 11.* Philander. *comment. in Vitruuium lib.10.cap.14.* Abraham Ortel. *in Theatr. Geograph. tab. 5.* Ioan. Boter. *in relat. vniuersf.1. part.vol.2.lib.1.pag.332.& seqq.* Lil.Girald.*lib.de nauigat.cap.1.* Thom.Bozius *lib.6. de sign.Eccles. Dei, cap.7.sign.24.pag.240.& seq.& lib.8.cap.1. sign.33.pag.291.& lib.20.sign.87.cap.6.pag.334. & de Italiæ statu, d.lib.4. cap.1.* Camil. Borrel. *de præst.Reg.Cathol cap.78.ex num.22.* Pat. Guzman *in 1.part. histor. Iapon.* Petr. Garcia Ferrandus & Andreas Cretensis in peculiaribus libris, quos de nauigandi arte scripsere : Petr. Opmeerus *in opere Chronograph.pag.100.& pag.357.& 373.* Anton. Posseuinus *in Biblioth.2.t.lib.15.cap.20.pag.257.* Mariana *de rebus Hisp.lib 1.cap.22.* Maluenda *de Antichrist.lib.2.cap.24.* Theatr.vitæ hum. *vol.20. lib.1.pag. 628.* vbi ait hoc ipso inuento Hispanis Noui Orbis inuestigandi instrumentum datum fuisse : Fr.Anton.de San-Roman.*in eadem histor. lib.1.cap.2.* Fr.Ioan.Torquemada *in Monarch. India lib.1.cap.10.pag.32.* Anton.Herrera *in histor. gener.Ind.Occid.decad.1.lib.1.cap.1. & seq. & in descriptione in dict. cap. 1.pag .1.* Simon Maiolus *in dieb.Canicul.1.tom.colloq.23.pag.540.& seq. & colloq.18.pag.404. & seq. & pag. 422.* vbi alium acus magneticæ inuentorem agnoscit, & plura de magnetis proprietatibus tradit, quod † & præstat Plin.*lib.36.cap.16.* Lucret.*lib.6.de nat.rerum :* D. August.*lib.21.de Ciuit.Dei,cap.4.& 6.* vbi Ludouic.Viues *in notis :* Goropius Becan.*lib.3. Hispanic.* Pined.*d.lib.4.cap.15.§.4.ex pag.206. & c.18. pag.222.* vbi etiam explicat, cur ita appelletur, & vnde trahatur : Theatr. vitæ humanæ *vol.5. lib.2. pag.1226.*

Et causam, † cur magnes Septentrionem semper requirat, adducere conatur Fr. Ioan.à Ponte *in conuement. vtr. Monarch. lib.2. c.23.pag.249.* & nouum, & notandum magnetis experimentum : Herrera *in d. descriptione pag.2.* Nimirum † magnetem ferro maiorem attrahendi vim communicare, quàm ipsa habeat ; etenim si magneti ferrum iungatur, longè maius pondus alterius ferri eleuabit, quàm si per se sola ad id peragendum accommodaretur. Et quod etiam in terrestribus † itineribus multi magnete vtantur, & quòd montes magnetici trahant ad se nauigia circa eos transeuntia, quibus ferrum vehitur, recolit Maiolus *vbi suprà :* & Aloys.Cadamust.*in sua nauigatione 55.* vbi refert, non longè à mari Arabico ad insulas Calechut esse magnam magnetis copiam, adeò vt multæ ibi fiant naues absque ferro, quòd vim magnetis paueant. Idem tradit Ludouicus Viues *vbi suprà.*

CAPVT XII.

In quo latè auctores, & argumenta contrariæ sententiæ referuntur, & refelluntur : & nullis ante Hispanos hunc Nouum Orbem cognitum fuisse magis ostenditur.

SVMMARIVM.

1 *Opinionem aliquam probare non sufficit, nisi contrariis satisfiat.*
2 *Auctores plurimi recensentur, qui Nouum Orbem veteribus cognitum dicunt.*
3 *Iustus Lipsius quid senserit de notitia Noui Orbis ?*
Basilius Pontius Legionensis Augustinianus laudatur, ibid.
4 *Nouum nihil est hodie, quod anteà non præcesserit, & num.10.*
5 *Nouus Orbis aliquando antiquis cognitus, & posteà ignoratus, ac denuò à Columbo repertus.*
6 *Noua multa videri, quæ iam olim in vsu fuerunt.*
7 *Arietis machinam inuenit Carthago, & posteà eius oblita stupuit contra se per Romanos admotam.*
8 *Fontei & Thuani carmina de nouis antiquis.*
9 *Res omnes suas mutationes habent, & quæ cecidere, resurgunt, secundùm Horatium.*
10 Nouum nihil sub Sole, *Prouerbium, qualiter acipiatur ?*
11 *Homines non omnia simul Iupiter docuit.*
12 *Erato, vna inter Musas, à nouis inuentis nomen accepit.*
13 *Thaletis Milesij apophthegma.*
14 *Tempus est rerum omnium inuentor, & magister.*
15 *Inueniendis inuenta non obstant secundùm Baldum.*

16 *Inuenta*

16 *Inuenta de nouo plurima, & vtilissima omnibus sæculis leguntur, & aliqua eorum exempla.*
17 *Antipodum & Noui Orbis inuentio instar omnium inuentorum valet.*
18 *Munera maxima, & clarissima naturæ fortuitò sæpè reperta sunt, & aliqua exempla.*
19 *Fortuito quæ apud nos fieri videntur, Dei consilio reguntur.*
20 *Magnes lapis fortuitò repertus.*
21 *Lyræ, siue Cytharæ inuentio qualiter cœperit?*
22 *Purpuræ inuentio cum Cassiodoro.*
23 *Nili origo, & incrementum his vltimis temporibus à Lusitanis detecta.*
24 *Nili originis cognitio veteribus frustra tentata, & impossibilis reputata.*
25 *Nauigationes per altum antiquitus in vsu fuisse quidam tradunt, & earum exempla, & num. sequentib.*
26 *Mare vniuersum non solùm nauigabile, sed de facto etiam antiquitus nauigatum.*
27 *Hannonis nauigatio similis fuisse dicitur tertiæ Columbi.*
28 *Carthaginenses olim per Atlanticum nauigasse dicuntur.*
29 *Euthymenes Massiliensis olim Atlanticum nauigauit.*
30 *Nauigatio quem progressum olim habuerit, cum Claudiano.*
31 *Magnetis vsum sunt qui veteribus tribuant, & num. 42.*
32 *Plauti versoriam aliqui acum Magneticam fuisse putant, & num. 40.*
33 *Nauigandi peritia veterum cum nostra comparari nequit.*
34 *Nauigationes per altum raræ olim, & portenti loco habitæ.*
35 *Hannonis nauigationes parum fidei habuerunt, & Prouerbium de eis.*
36 *Nauigationes tantùm litterales priscos exercuisse, qui affirment? & n. 37. 38. 40.*
39 *Nauigationem sine remis veteres nusquam exercebant.*
41 *Astrolabij inuentum, & vtilitas.*
42 *Magneticæ acus vsum veteribus omninò ignoratum fuisse probatur.*
43 *Magneticæ pyxidi Noui Orbis detectio debetur.*
44 *Trapobanenses qua industria in nauigando vterentur.*
45 *Magneticæ acus nullum extat nomen apud antiquos.*
46 *Versoriam capere apud Plautum significat* dar, ò tomar la buelta.
47 *Atlanticam Platonis quidam Nouum Orbem esse putant, sed reiiciuntur, num. 52.*
48 *Aristotelis locus de insulis à Carthaginensibus detectis à multis accipitur pro Nouo Orbe, qui reiiciuntur, n. 53.*
49 *Americanos à Carthaginensibus procedere aliqui putant, & quare?*
50 *Æliani optimus locus exponitur, vbi Nouum Orbem depingere videtur, sed reiicitur, num. 56.*
51 *Noui Orbis incolas eosdem esse ac Hiperboreos tradit Goropius, sed reiicitur, n. 60.*
54 *Aristotelis, siue Theophrasti liber de mirabilibus auditionibus fabulosus est.*
55 *Luciani fabula de quadam nauigatione à se in nouas regiones facta refertur, & ridetur.*
57 *Sileni narrationem de Nouo Orbe à Theopompo relatam, vt meram, & nugatoriam fabulam accepit Ælianus & Tertul.*
58 *Theopompus quis fuerit?*
59 *Goropius Becanus audaciæ, & leuitatis notatur.*
60 *Hyperborei & Riphæi montes vbi sint, & vnde dicantur? & n. 62.*
61 *Riphæos & Hyperboreos montes incolentium miræ fœlicitas & salubritas.*
63 *Noui Orbis scientiam videntur habuisse, qui & Antipodum; & respondetur, n. 70.*
64 *Nouum Orbem agnouisse videtur Lucian. Plutarch. & Auitus: & eis respondetur, num. 71. 72.*
65 *Diui Clementis Romani verba de mundis, qui sunt trans Oceanum, multi pro Nouo Orbe accipiunt; & respondetur, n. 74.*
66 *D. Clementis epistolæ ad Corinthios auctoritas.*
67 *Seneca Philosophus scripsit tragœdiam Medææ, & in ea vaticinari videtur de Noui Orbis detectione? & n. 76.*
68 *Columbum, Senecæ auctoritate inter alia ductum, ad Nouum Orbem quærendum, multi opinantur.*
69 *Hispanis adimi non potest vera gloria primæ detectionis Noui Orbis.*
70 *Antipodes esse licèt aliqui ex antiquis agnouerint, ignorabant tamen regiones eorum, & alterius generis mortalium esse putabant.*
71 *Plutarchi & Luciani narrationes, quibus videntur Orbem Nouum denotare fabulosæ sunt.*
72 *Auitus declamator Nouum Orbem non agnouit, sed potius apertè negauit.*
73 *Auiti elegantissima verba, quibus Alexandrum hortatur, ne nouas terras vltra Oceanum quærat.*
74 *D. Clemens Romanus sub mundis trans Oceanum Antipodes significare voluit secundum Origenem.*
75 *Mundos plures esse, qui affirmant, grauiter errant.*
76 *Seneca quo sensu, & modo Nouos Orbes detegendos esse prædixerit?*
77 *Diuinatio viris prudentibus familiaris quæ sit?*
78 *Seneca non secùs ac cæteri sui temporis Philosophi Oceanum finem Orbis esse putabat.*
79 *Pedonis carmina elegantissima apud Senecam, Oceanum mundi finem esse tradentis.*
80 *Poëtæ, & alij Auctores multa temerè vaticinantur, quæ postea impleta videmus.*
81 *Senecæ locus alter, quo prænuntiasse videtur detectionem huius Noui Orbis.*
82 *Gentium plura examina repentè ex regionibus Aquilonaribus exierunt, & bellis Orbem turbarunt.*
83 *Virgilij vaticinium, quod trahi potest ad detectionem Noui Orbis.*
84 *Argonautarum fabulam qui tractauerint.*
85 *Aurei velleris Ordinis Equestris origo.*
86 *Ducatus Burgundiæ veri successores sunt nostri Reges Catholici.*
87 *Virgilij locus* Æneid. 6. *exponitur contra Iustum Lipsium.*

88 *Æthiopia*

88 *Æthiopia Maurorum cur à Virgilio & Lucano dicatur iacere extra ſydera.*

89 *Seneca* in Medæa *non loquitur de regionibus Occidentalibus, quales ſunt Noui Orbis, ſed de Septentrionalibus.*

90 *Thule inſula vbi? & plura de ea, remiſſiuè.*

91 *Nouæ terræ, & inſulæ repertæ ſunt in Oceano Septentrionali.*

92 *Hunni, & Gothi in alio veluti Orbe ignoto habitare olim dicebantur,*

93 *Mare Septentrionale nauigare, non ita mirum ac Oceanum Occidentale.*

94 *Mare vltra Groënlandiam vnius diei cur ſuffertur innauigabile.*

95 *Nauigationes mirandæ Batauorum per mare Glaciale, remiſſiuè.*

96 *Lucius Marinæus Siculus debili argumento ductus tribuit Romanis Noui Orbis detectionem, & num.99.*

97 *In Regno Chile in valle Cauten repertæ ſunt figuræ aquilarum bicipitum, & n.102.*

98 *Clauus ferreus antiquus repertus lapidi cuidam incluſus dicitur in argenti fodinis de Caxatambo, & n.105.*

99 *Marinæi figmentum de numiſmate Augusti Cæſaris in mineralibus Orbis Noui reperto à multis exploditur, & qualiter ibi eſſe potuerit?*

100 *Impoſturæ plures ſæpè fiunt ſub prætextu antiquitatis.*

101 *Carmina quædam Indiarum Orientalium Inquiſitionem ſuadentia Vlyſſipone confecta ſunt, antiquitatem ſimulantia.*

102 *Chilenſes quo pacto potuerint effigiare aquilas bicipites.*

103 *Aquila Romanorum ſignum quando & quare biceps portari cœperit.*

104 *Germani cur ſumpſerint pro inſigni aquilam bicipitem?*

105 *Clauus ferreus quo pacto peruenire potuerit ad fodinas Caxatambi, & lapidibus earum includi.*

106 *Lapides intra, multa miranda reperta ſunt, & exempla, remiſſiuè.*

107 *Naues in altiſſimis montibus, & longè à mari poſitis aliquando repertæ ſunt.*

1 VERVM autem verò, quoniam † parum eſt fundamenta opinionis noſtræ iecisse, quæ totam laudem detectionis huius Noui Orbis Hiſpanis tribuit, niſi contrariis quoque ſatisfaciamus, vt in ſimili dicebat Baldus *in notabili conſ. Schiſmatis, col. penult.* quod eſt *in titul. ſi* 2 *quis aliquem teſtari prohibuerit.* Sciendum † eſt, plurimos alios, & ſanè doctiſſimos Scriptores, non extraneos tantùm, verum etiam noſtrates exiſtere, qui dum plus æquo antiquitati deferre volunt, eundem Orbem priſcorum monumentis manifeſtè inſinuatum, imò & à Carthaginenſibus, Tyriis, Phœnicibus, Romanis, Hebræis & aliis nationibus luſtratum eſſe contendunt, vt conſtare poteſt ex iis, quæ latè tradunt Vatablus *ſup. 2. lib. Reg. cap.9. & 22. & lib.2. Paralip. cap.3.* Arias Montanus *in apparatu ad Phaleg. cap.9.* Genebrard. *lib.2. Chronogr. pag.158.* Ludouic. Viues *ſup. D. Auguſt. lib.16. de Ciuit. Dei, cap.9.* Lucius Marinæus Siculus *de reb. Hiſp. lib.19. cap.16.* Alex. Vanegas *lib.2. natur. quæſt. cap.22.* Adrian. Turneb. *lib.20. aduerſ. cap.11.* Pamelius *in notis ad Tertull. in Apolog. n.528.* Iſaac Caſaubon. *in animaduerſ. ad Athen. lib.3. cap.* Gorop. Becan. *lib.7. orig. Hiſp. & in orig. Antuerpienſ. lib.3. & 9. pag.1026. & ſeq.* Ioan. Mariana *de reb. Hiſp. lib.2. cap.2.* Steph. de Salazar Carthuſianus *ſup. Symbol. Apoſt. diſcurſ. 16. cap.3.* Greg. Garcia Dominicanus *in tract. de Ind. orig. per totum:* Maluenda *lib. 3. de Antichriſt. cap. 16.* Ioan. Pineda *lib.4. de reb. Salom. cap.16. per totum,* præcipuè *§.4. pag.213. n.4.* & latè & eleganter Iu-3 ſtus Lipſius † *lib.2. Phyſiologiæ. cap. Stoicor. 21.* & poſt eum, eo non relato, Mag. Fr. Baſilius Pontius Legionenſis Auguſtinian. quem ego Salmanticæ ob religionem, variam eruditionem, & incomparabilem memoriam, multum ſuſpexi, *in lib.* cui *variar. diſput.* titulum fecit, & poſt hæc ſcripta ad meas manus peruenit, *ſub quæſt.8. expoſit. c.1. & 2.* vbi concludunt: *Fuiſſe iam olim iſtam partem mundi, & auditione acceptam, & ratiocinatione ſtabilitam, etſi inſpectione fortaſſe non vſurpatam.*

Pro cuius ſententiæ confirmatione primò con-4 ſiedrant, nihil † nunc in mundo contingere, quod nouum, aut recens vocari poſſit, quodque iam prioribus illis ſæculis non præceſſerit, licèt memoria fortè eorum exciderit, vt habetur *Eccleſ. 1. verſ.9. & 10.* vbi plura nouiſſimè congeſſit Pineda *ex pag. 177.* Martin. Delrio *in adag. ſacris 2. tom. adag. 292. pag. 366.* & idem Pineda in noſtræ quæſtionis terminis loquens *dict. lib. 4. de rebus Salomon. c.15. §.4. pag.206. & c.16. §.5. pag.214.* 5 Atque ita opinantur antiquis planè † temporibus hunc Orbem, & Oceani ad illum nauigationem in comperto fuiſſe; poſteà tamen temporum, & caſuum varietate in vſu, & memoria hominum eſſe deſiiſſe, quouſque rurſus Diuinâ prouidentiâ, Columbi induſtriâ, & Hiſpanorum virtute res non tam noua, quàm antiqua inuenta fuit, ſed potiùs repetita, atque inſtaurata.

6 Quemadmodum † in aliis pluribus contingit, de quibus loquitur Tertul. *lib. de Pallio, cap.1.* relatus à Baſilio Pontio *d. quæſt.8. cap.3. pag.475.* vbi ſic 7 notanter inter reliqua, inquit: *Nam † & arietem, nemini vnquam librarum, illa dicitur Carthago, ſtudiis aſperrima belli, prima omnium armaſſe, in oſcellum penduli impetus commentata vim tormenti debile pecoris capite vindicantis: Cùm tamen vltimarent tempora patriæ, & artes Romanus in muros quondam ſuos auderet, ſtupuere illicò Carthaginenſes, vt nouum extraneum ingenium. Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas.*

8 Atque eodem reſpexiſſe videtur poëtica illa paraphraſis † Fontei:

——— Quæ nunc dici, fieríque notamus
Vt noua præteritis iam dicta aut geſta fuere
Temporibus, ſed cum ſemel interiere reſurgunt
Atque renaſcuntur quaſi facta recentia, cum ſint
Antiqua, & Patribus iamdudum cognita noſtris.

Et Thuani?

——— Nempe omnia quæ nunc
Miramur, priſca ea viſa, auditáque ſeclis
Temporis exacti veniens obliuia tempus
Inducit.

9 Quod profectò illud eſt † Horatianum *in arte Poët.* Dum non ſolùm de vocabulorum, ſed de rerum omnium, atque humanarum conſuetudinum ætate, ortu, interitu, mutationibus, iterúmque rediuiuis viciſſitudinibus, ſic ſcripſit:

——— Mortalia facta peribunt,
Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadéntque,

Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet vsus, &c.

Sed hoc argumentum parum quidem iudicio meo euincit, cùm nimis generale sit, nec certa aliqua & solida ratione muniatur. Non enim quærimus, an potuerit Nouus hic Orbis veteribus innotescere? Sed an reuerà innotuerit, & aliquod sufficiens testimonium ad id probandum reperiatur. 10 Neque vrget † prouerbialis illa Eccles. locutio, quâ nihil sub Sole nouum esse docemur: nam hoc varias expositiones habet, quas copiosè congerunt, & illustrant nouissimi Pineda, & Delrius ibidem. Et hyperbolicè, vel argumento sumpto à communiter accidentibus à Salomone dictum esse videtur, vt comprimeret, & corrigeret insaturabilem illam hominum libidinem videndi, experiendíque nouas ad voluptatem, & fœlicitatem vias, ostenderétque non successuras fœlicius, quam hucusque, vel ipsi, vel priores alij in similibus casibus experti fuerint. 11 Quis enim negabit † omninò verum esse, quod Aratus *in lib. Phænomenon* scripsit, Παντὰ γὰρ ὁμῶ ἐκ Διὸς ἄνθρωποι γινώσκομεν, id est, non omnia simul edoctos homines à Ioue, sed adhuc pleraque occulta manere, quorum aliqua in posterum dabit. 12 Vnde † & inter Musas, quarum cuilibet suæ artis, disciplinæue institutionem veteres assignarunt, Erato, id est, Εὑρίσκων ὅμοιον dicitur, vt inquit D. Fulgent. *lib.* 1. *Mythol. de decem Musis*; quasi simile inueniens, quia post scientiam & memoriam noua inuenire deceat, eáque commoda, vt diuinitatis opinio acquiratur.

13 Et † Thales Milesius referente Laërtio *lib.* 1. *cap.* 1. sciscitatus, quidnam in tota rerum natura 14 esset sapientissimum, respondit, † TEMPVS; inuenit enim omnia, quem sequutus Tertul. *in Apolog. cap.* 1. TEMPVS (inquit) *omnia reuelat*, & Senec. *lib.* 7. *nat. quæst. cap.* 31. veluti præsagiens hanc tanti Orbis detectionem, de qua sermonem habemus, sic scribit: *Multa venientis æui populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat.* Quibus adsentiens Sinesius Cyrenensis Episcopus *epist.* 57. *Multas*, inquit, *rerum vtilium tempus inuenit, aut correxit, non omnia ad exempla fiunt, sed singula, quæ facta sunt, initium semel habuerunt.* 15 Et Baldus † *in proœmio Decretal.* de se, ac suis scriptis obiiciens, sic ait: *Ad quid loqueris, cum tot scripserint, & mundum illuminauerint? Adhuc multum restat operis, multúmque restabit, quia inueniendis inuenta non obstant.*

In cuius rei comprobationem plurima quoque exempla omnium sæculorum adduci etiam possent, 16 in † quibus aliqua recenter inuenta in mundum prodierunt, de quibus latè agit Polidor. Virgil. *in suis libris de inuent. rerum.* Theat. vit. hum. *vol.* 21. *lib.* 3. *ex pag.* 3798. Rauis. Textor *in officina* 2. *part. ex pag.* 97. Simon Maiolus *in dieb. Canicul.* 1. *tom. colloq.* 23. Thom. Bocius *de sign. Eccles. Dei, lib.* 6. 17 *c.* 7. Vbi † instar omnium esse posse inquit: *Quòd à nostris Antipodes certo atque explorato inuenti, & aperti fuerint, & facillima & expedita nauigatio ad illos relicta, dimidium scilicet totius Orbis terrarum, & omnium rerum, quas Deus hominibus est fabricatus.* Et omninò legendus Iacobus Pomerus in oratione, quod antiquitas non vbique nouitati præferenda sit, apud Ioan. Rosinum *pag. mihi* 490. vbi sulphurei pulueris, & æneorum tormentorum, Nauticæ pyxidis, sacchari ex arundinibus excoquendi artem, & plurima alia superioris ætatis vtilissima inuenta, multis & meritis laudibus efferunt.

Et idem præstat Ioseph. Acosta *lib.* 1. *de nat. Noui Orb. cap.* 19. illud etiam tanquam valdè mirabile rectè commendans in maximis clarissimísque naturæ muneribus, quod † casu, atque fortuito multoties reperta sint, non industriâ hominum conquisita: 18 *Plerásque enim* (inquit) *herbarum vires, hominum vitæ salutares, & lapidum, & stirpium vsum, & fossilium, quæ vocant, mineralia, gemmas quoque & auri venas, proprietates quoque magnetis, succini, adamantis & cæterorum talium, casus potiùs ostendit mortalibus quam vlla industria, vt in iis non hominum ingenium, sed Dei prouidentia commendetur; quæ † fortuito apud nos fieri videntur, ea consilio Diuino prorsus eueniunt.* 19

Et potuit adducere aliud exemplum de fortuita inuentione † magnetis ferrum ad se trahentis, de 20 qua Plin. *lib.* 36. *cap.* 16. & lyræ, † siue cytharæ, 21 quam Mercurius casu etiam reperisse, & adaptasse fertur, cum testudinem mortuam ad ripas Nili inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, & percussione digitorum sonum excitasset, vt latiùs commemorant Pausan. *in Eliacis*: Lucian. *in Dialog. Apoll. & Vulcan.* & Natal. Comes *lib.* 5. *Mythol. c.* 5. *pag.* 375.

22 Quibus adiicio † quod de inuentione purpuræ his eleganitssimis verbis prodidit Cassiodor. *lib.* 1. *var. epist.* 2. *pag.* 11. *Verùm talis tantáque res, quam facili legitur inuenta compendio! Nam cum fame canis auida in Tyrio littore proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum defluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt. Et vt est mos hominibus, occasiones repentinas, ad artes ducere talia exempla meditantes, fecerunt Principibus decus nobile dare, quod substantiam noscitur habere mediocrem.*

23 Nec omittere volo originis † incrementi Nili cognitionem his vltimis temporibus à Lusitanis detectam, dum nauigandi peritiâ tota Africa circumuecti, extremáque ora occupata, sibi aditum ad Abyssinos, aliosq; populos in Africæ meditullio aperuerunt, eiúsque fontes lustrarunt; de quo agunt Ioan. Barrus *decad.* 1. *lib.* 10. *cap.* 1. Ioan. Boter. *in relat. vniuers.* 1. *part. lib.* 3. *cap. de Nilo*: Philip. Pigaffeta *lib.* 2. *de Regno Congi cap.* 10. Damian. Goës *lib.* 2. *de morib. & releg. Æthiop.* Ioan. Bapt. Ramusius *in fin. Æthiop. nauigat. Francisci Aluarez*: Simon Maiol. 1. *tom. colloq.* 11. *pag.* 281. & 282. Nicolaus Godignus *lib.* 1. *de reb. Abyssin. cap.* 11. Thom. Bozius *in tract. imperia pendere à virtut. cap.* 12. & Ioan. Baptista Scortia *lib.* 1. *de nat. & increm. Nili cap.* 2. 24 Cum tamen † antiquioribus sæculis hoc omninò latuisset, & frustra à potentissimis Regibus, & sapientissimis Philosophis quæsitum, & disputatum, semper magis abstrusum maneret, vt notauit Lucan. *lib.* 10. *Pharsal.* & Franc. Petrarcha *in fine itinerar. Syriaci*, adeò vt quæsierit Lactan. Firm. *lib.* 3. *diuinar. instit. cap.* 8. num cœli, & Nili fontis cognitio hominem beare posset? & vt Herodot. *lib.* 2. & 4. Solinus *cap.* 34 Senec. *lib.* 4. *natur. quæst. c.* 2. Horat. *lib.* 4. *Carm. Ode* 14. Ouid. *lib.* 2. *Metam.* Procop. Cæsar. *lib.* 1. *de reb. Goth.* & alij Auctores relati à Scortia *d. cap.* 2. impossibile prorsus esse putauerint Nili fontes vllo tempore reperire. Vnde Ammian. Marcellin. *lib.* 11. *Origines* (inquit) *fontium Nili, sicut adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates*; & Claudian. *Epig. de Nilo.*

Secreto

Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit vlli,
Hoc vidisse caput: fertur sine teste creatus.

Eadémque de causa dixit Tibullus *l.b.*1.

Nile pater, qua iam possum te dicere causa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?

Et Lucanus *d.lib.*10.

Nulláque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam, sed vincit adhuc natura latendi.

Et post alia:

Et te terrarum nescit cui debeat Orbis
Arcanum natura caput non prodidit vlli,
Nec licuit populis paruum te, Nile, videre, &c.

Et ad hoc idem allusit Auson. *Epigr.* 10. cum ait:

Inueniet fontes hic quoque, Nile, tuos.

Secundò, quò suam sententiam magis confirment, & Orbis Noui notitiam verentibus asserant, eâ ratione prædicti Scriptores vtuntur, & præcipuè Pineda *d.lib.*4. *de rebus Salom. cap.* 14. §.4. *pag.* 192. & Gregor. Garcia *d.lib.*1. *de Ind. orig.cap.*2.*per totum, & l.b.*4.*cap.*2. Quod mirum non sit, eum ab antiquis cognitum, & lustratum fuisse, licet ad hoc totius Oceani vastitas traiicienda esset, cum constet etiam tunc nauigationes per altum, † & quidem longissimas in ipso Oceano Atlantico, & alibi sæpè iniri solere, vt aduersus Eratosthenem contendit Strabo *lib.*3.*&* 16.*de situ Orb.* & pluribus exemplis sumptis ex nauigationibus Phænicum, Tyriorum, Sydoniorum, Gaditanorum, Samiorum, Herculis, Bacchi, Osiridis, Semiramis, Darij, Alexandri, Hannonis, & aliorum ostendunt Herodot.*lib.*1.*&* 4. Diodor.Sicul. *lib.* 1. *cap.*2.Plin.*lib.*3.*cap.*1.*& lib.*6.*cap.*23. *lib.*2.*c.*67. *lib.*5.*cap.*1.*lib.*18.*cap.*16. Arrian.*lib.*8. Solinus *in Polyst h.cap.vlt.* Pompon.Mela *lib.*3.*cap.*10.Ælianus *lib.*5.*histor.animal.cap.*39. & alij plures relati à Pineda & Garcia *vbi suprà*, & Maluenda *lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 15. vbi probare nititur vniuersum † mare non solùm nauigabile esse, verùm & de facto nauigatum, etiam antiquorũ attestatione, & *cap.* 16. Vbi Hannonis † nauigationem ab hisa uctoribus commemoratam simillimam fuisse existimat tertiæ, quam Columbus in Nouum Orbem fecit, cùm Pariam aperuit anno Redempt. 1497. vt patet *ex relationibus Noui Orbis cap.*105.& Gomara *in hist.Ind.lib.*1.

Idem quoque latè prosequitur Bernard. Aldrete *de antiquit.Hispan. lib.*1.*cap.*24. *ex pag.*107. *& lib.*2.*cap.*24.*& seqq.*& Isaacus Casaubonus *lib.* 3. *animaduers. in Athen. cap.* 7. vbi sic ait: † *Iam olim Carthaginenses nauigationem in Atlantico Oceano instituerunt, & terrarum aliquas plagas, multis posteà sæculis incognitas aperuerunt. Classis præfectus fuit Anno, vel potius Hanno è proceribus Carthaginiensium.*

Vltra quos addo Senecam *lib.*4.*nat. quæst. c.*2. Plutarch.*lib.*4.*de placitis Philosoph. cap.*1. & Galenum *lib. de histor. Philosoph.* Qui † Euthymenem Massiliensem referunt, testantem, se Atlanticum mare nauigasse, & experientia comprehendisse, inde Nilum fluere, eúmque maiorem, quamdiu Etesiæ tempus obseruant.

Et perpendi etiam possunt † elegantissima Claudiani carmina in raptu Proserpinæ, qui priscos illos nautas ex littoralibus primùm nauigationibus, paulatim ad longissimas & altissimas prorupisse, sic graphicè & disertè testatur:

Inuenta secuit primus qui naue profundum,
Et rudibus remis sollicitauit aquas.
Qui dubiis ausus committere flatibus alnum,
Quas natura negat, præbuit arte vias.
Tranquillis primum trepidus se credidit vndis,
Littora securo tramite summa legens.
Mox longos tentare sinus, & linquere terras.
Et leni cœpit pandere vela Noto.
Ast vbi paulatim præceps audacia creuit,
Cordáque languentem dedidicere metum.
Iam vagus irrupit pelago, cœlúmque secutus,
Ægeas hyemes Ioniúmque domat.

Magnetis † quoque siue acus nauticæ vsum veteribus tribuit idem Pineda *vbi supra* cum Læuino Lemnio *lib.*3.*de occult. nat. mirac. cap.*4 & Gorop.Becano *in orig.Hisp. lib.*3. atque ita magis commodè, & securè per altum nauigare potuisse contendunt. Ad quod probandum † Plauti auctoritate mouetur Læuinus, qui in Mercatore, vbi de nauigando sermo est, sic Eutichum loquentem inducit:

Huc secundus ventus nunc est, cape modo versorium,
Hic Fauonius serenus est, isthic Auster imbricus:
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.

Vbi sub nomine *Versoria*, proculdubio intelligendum dicit instrumentum nauticum, non solùm cœli, sed ventorum indicem, qualis est acus, siue pyxidicula nautica, quam hodie CALAMITAM vocant, quâ sine tutum non esset nauigationi se committere. Eodem fermè modo Plautum interpretatur Ioannes Baptista Pius, & Lambinus ibidem, Lilius Giraldus *de nauigiis cap.* 1. Cœlius Calcagninus *in sua supellectile nautica*: & Steph. *in suo Thesauro, verb.Capio.*

Verùm hoc argumentum superiore validius non videtur: Nam quod dicitur † de antiquorum nauigationibus per vastum Oceani pelagus, insolens quidem fuit, & eorum rei nauticæ peritia, cum hodierna vllo modo comparari nequit, vt latissimè ostendimus *in cap.præced. ex num.* 47. Et ideò † portenti loco excursiones illæ memorantur, quæ à prædictis auctoribus referuntur; & † Hannonis præcipuè quæ ita parum fidei apud eosdem antiquos meruerunt, vt Democritus apud Athenæum veluti Prouerbij loco de eis dixerit: *Si quid horum retulit in libro suos Iuba, dignus est, quem oblectent Lybici libri de erroribus Hannonis.* Quod Prouerbium notat Casaubonus *in animaduers. ad eundem Athen.lib.*3. *cap.*7.& addit simile illi: *Qui Bauium non odit, amet tua carmina Maui.* Et inde natum, quòd neque Periplus ab Hannone editus, neque libri de eodem argumento ab aliis confecti, fidem apud homines inuenerunt. De quo inuento, post hæc typis excudi cœpta, latè etiam agentem Doct. Seraphin. Freitas *de iusto Imperio Asiat. cap.*5. *ex n.*5. vbi similes fabulas in longis aliis antiquorum nauigationibus notat.

His conuenit sententia † Eratosthenis apud Strabonem *lib.* 3. qui constanter affirmat: *Priscos nauigasse & prædatum, & mercatum, non vt in altum inueherentur, sed tantùm littus legerent, & antiquitus Euxinum mare, neque iuxta Africam, aut Syriam, aut Ciliciam quemquam nauigare ausum.* Et † Arrianus in Periplo maris Erithræi, etsi Hippalium nauigationes per altum inuenisse tradat, eas tamen certis locis & temporibus circumscriptas fuisse, his verbis ostendit: *Vbi primus Hippalus gubernator animaduerso emporiorum situ de maris figura, inuenit nauigationem per altum*

altum mare, eo tempore, quo spirantibus ex Oceano apud nos Etesiis, Libonitus in Indico pelago existit.

38 Iosephus † etiam Acosta prudentissimi iudicij vir *lib.1. de natur. Noui Orb. cap.* 18. ita scribit: *Equidem nauigationem altissimo Oceano commissam, neque apud veteres lego, neque ab illis aliter Oceanum nauigatum puto quàm à nostris hodie Mediterraneum. Quo* † *circa docti viri sentiunt, veteres sine remis nusquam nauigare solitos, quòd oras ferè terrarum legerent: id quod diuina Scriptura insinuat in longa illa nauigatione à Iona suscepta vbi ad terram nautas tempestate compulsos remigasse narrat.* Et idem probare potuit ex Virg. 4. *Æneid.* dum Æneæ naufragium recensens, ait:

39

Quarto terra die primum se attollere, tandem
Visa aperire procul montes, ac voluere fumum
Vela cadunt, remis insurgimus, &c.

40 His adstipulatur † Petr. Matthæus *in notis ad lib.7. Decretal. tit.9. de Indis insulanis, pag.*79. Vbi explicans Bullam Alexandri V I. quâ detectas nauigatione Columbi insulas, & alias in posterum post Oceanum detegendas Regibus Catholicis concessit: *Nauigandi verò*, inquit, *ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet vsu Astrolabij nondum excogitato, vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent. Sed littora cautè legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerant, quasi repagulis quibusdam, à Natura, seu Numine obiectis, reciperent illicò sese, & longiùs tendere quodammodo nefas arbitrarentur.* De cuius † Astrolabij præclaro inuento, & qualiter illud, cum anteà ad colligendos stellarum motus duntaxat ab Astronomis adhiberetur, posteà ad vsum rei maritimæ à Lusitanis translatum fuerit; plura etiam eleganter scribit Maffæius *lib.1. histor. Ind. pag.6. & 7.* Petr. Damariz, Ioan. Barros, & Damian. Goës *in vita Regis Ioan. Lusitan. I I.* Fr. Ant. de San-Rom. *in hist. Ind. Orient. lib.1. cap.2. & 3.* & Freitas *vbi suprà cap.8. num.6.*

41

42 Sed neque † magis amitti debet, quod de acus magneticæ vsu veteribus explorato præcitati Auctores coniiciunt: Nam verius est, nouum id fuisse Amalfitani cuiusdam inuentum, circa annum 1300. vt probant plurimi alij doctissimi & grauissimi viri, quorum mentionem feci *suprà cap. proximo ex num.* 73. & vltra eos Iustus Lipsius *lib.2. Physiolog. Stoic. dissert.* 10. *ad fin.* & Iacob. Pomerus *in orat.* quod antiquitas non vbique præferenda sit nouitati, apud Ioan. Rosin. *pag.* 491. vbi ait: *Quid dicam de nautica, atque in omnes vniuersi oras nauigatione, quæ tertia ætatis nostræ laus est. Hac* † *enim magnetis, & pyxidis nauticæ beneficio (de quo veteres nihil ne fando quidem audierunt) renouata à Columbo anno* 1491. *à Vespucio anno* 1501. *Antipodes terrarúmque, atque Oceani tractus omnes nobis aperuit.*

43

Et vel ex eo probatur, quòd cùm veteres Historici, aut Philosophi satis multa de magnete commemorent, hoc tamen vnum, & maximum, certè ac præclarissimum eius miraculum, attritu suo ferrum ad Septentrionem conuertendi, nullo modo attingunt, vt constat ex Plin. *lib.36. cap.16. & lib.34. cap.14. & lib.37. cap.4.* Lucret. *lib. 6. de nat. rer.* & D. August. *lib.* 21. *de Ciuit. Dei, cap.4.*

Deinde, quoniam etsi idem Plin. *lib.7. cap.* 56. naualium rerum inuentores, & reliqua, quæ ad rem nauticam eo tempore pertinebant, diligentissimè recenseat, magnetem tamen penitus tacet. Et quod plus est *in lib.6. cap.* 22. † Trapobanensium miram industriam in nauigando extollit, eò quod cum apud illos Septentrio non cernatur, volucres secum vehunt, easque sæpè emissas, terram petentes obseruant, & comitantur. Quod etiam tradunt Solin. *in Polysth. cap.56.* Marcian. Capella *lib.6.* Simon Maiol. *in dieb. Canicul.1. tom. colloq.6. pag.139.* & Pined. *d. lib.4. cap.15. §.5. pag.209.* Et certè necessarium non esset, si magnetis vsus illis innotuisset.

44

Denique, † quia eiusmodi nautici instrumenti, quod patrio vocabulo dicimus *Aguja de marear.* nullum extat nomen apud Latinos & Græcos, neque etiam apud Hebræos. Quod si illis nota esset, minimè peculiari nomine res tam præclara caruisset, vt rectè argumentatur Acosta *d. lib.1. de nat. Nou. Orb. cap.16.*

45

Neque aduersatur locus Plauti, versoriæ mentionem faciens, quem ad nauticam istam pyxidem Leuinus & alij traducunt: Nam † verè & propriè de ea intelligi non potest, vt benè obseruat Pined. *d. cap.15. §.4. ex n.3. pag.207.* & ante eum Turnebus *lib.20. aduers. cap.4.* vbi alias expositiones recensent; inter quas ego illam simplicissimam æquè ac verissimam probo, vt *capere versoriam*, idem sit apud Plautum, quod reuerti, siue velificationem, aut viam mutare, Hispanè dicimus, *dar, o tomar la buelta.* Nam id apertè locus ille significat, & alter eiusdem in Trinummo, vbi cùm quis seruum ab hero fugientem, vt ad eum redeat, suadere conaretur, sic præcipit?

46

Cape versoriam, recipe te ad herum.

Et ita hæc vox accipitur ab Henrico *in suo Thesauro.* & à Calepini auctoribus in voce *Versorius.*

Tertiò, aliquis ex citatis auctoribus, † præsertim Iustus Lipsius *dict. lib. 2. Physiolog. disser.* 19. Fr. Greg. Garcia *lib.1. de Ind. orig. cap.3. & lib.4. cap.* 18. Fr. Stephan. de Salazar *super Symbol. Apost. discurs.* 16. *cap.3.* & eis non relatis Basil. Pontius *d. quæst.8. exposit. cap.1.* probare contendunt, hunc Nouum Orbem priscis illis temporibus cognitum & lustratum fuisse, ex historia (siue vt veriùs loquar fabula illa) Insulæ Atlanticæ, quæ à Platone in Thimæo & Critia refertur, vbi plura eius miracula congerit, & quòd post illam ad alias proximas insulas patebat aditus, & ad omnem continentem alteri vero mari vicinam, quam Nouum Orbem esse absque dubitatione opinantur.

47

Et adiiciunt idem, non minus apertè insinuatum esse † ab Arist. *in lib. de mirab. audition.* vbi ait: *In mari extra Herculis columnas, insulam desertam inuentam fuisse, silua nemorosam, fluuiis nauigabilem, fructibus vberem, multorum dierum nauigatione distantem, in quam crebro Carthaginenses commearint, & multi sedes etiam fixerint; sed veritas primores ne nimis loci illius opes conualescerent, & Carthaginis laberentur edicto cauisse, & pœna capitis sanxisse, ne quis eò nauigasse deinceps vellet.* Quem locum de insulis S. Dominici, Cubæ, vel aliis à Columbo repertis, intelligendum esse, vel etiam de Brasilia, aut alia parte continentis huius Noui Orbis, non tantùm prædicti, sed plures alij grauissimi Auctores existimarunt, vt constabit ex Flor. de Ocampo *lib. Chron. Hisp. c.20.* Gomar. *in hist. Ind.1. tom. ad finem:* Oueto 1. *part. lib.2. cap.3.* Genebrad. *lib.2. Chronograph. pag.258.* Mariana *lib. 2. de rebus Hispan. cap.* 2. Gregor Garcia *dict. lib.1. de Ind. orig. cap.3. §.2. pag.48.*

48

Maluenda,

Maluenda *de Antichrist.lib.3.cap.16.pag.148.* Et eo progreditur Alexius Vanegas *lib.2.natur.quæst.* 49 *c.22.* vt hac Aristotelis narratione † ductus etiam putauerit, Americanas gentes ex Carthaginensibus propagatas fuisse, illo ex Africa ductis coloniis. Cuius dictum latè exornat, & multis argumentis confirmare & defendere nititur Gregor. Garcia, *vbi suprà lib.2.per totum.*

50 Extat quoque apud † Ælianum *lib. 3. de varia historia cap. 18.* longa alia narratio Theopompi, quâ Sileni & Midæ colloquium comprehendit, in quo Silenus videtur ostendere, Europam, Asiam & Lybiam insulas esse, quas Oceanus circumfluat. Continentem verò vnicam extra hunc mundum existere, & magnitudinem ipsius infinitã & immensam esse, aleréque diuersa animalia grandia, & homines duplo nostris maiores, & viuaciores, alios quidem nimis pacificos, alios admodum pugnaces, auri, argentíque maximam copiam possidentes, vt minoris apud ipsos æstimetur aurum, quàm apud nos ferrum. Eos etiam quodam tempore conatos fuisse in has nostras insulas transire, & traiecto Oceano mille myriadas hominum vsque ad Hyperboreos peruenisse, cúmque audiuissent hos populos inter nostrates esse fœlicissimos, contempsisse, tanquam vilem, humilémque, & minimè gloriosam vitam degentes, & idcirco indignum duxisse progredi vlterius. His plura alia nimis meo iudicio ridicula & fabulosa miscet Ælianus *d. cap. 18.* Cuius tamen narrationem cum ipsissima rei veritate, quam nostro sæculo in hoc Nouo Orbe experimur, conuenire, tradit Basil. Pontius *vbi suprà pag. 468.* & refert de eadem historia multa non solùm ingeniosè, sed valdè verosimiliter deduxisse Ioan. Gorop. Becanum *in orig.* 51 *Antuerp.lib.9.pag.1026.& seqq.* Qui † inter alia probare contendit, incolas huius Noui Orbis eosdem esse cum illis quos veteres Hyperboreos appellarunt.

Sed hoc argumento quod ex his auctoritatibus sumitur, facilè responsum præstabimus, si earum fidem & constantiam examinemus. Et quidem 52 primum illud de Atlantica † Platonis, latissimè retulimus, & reiecimus *suprà cap. 4. ex num. 13. vsque ad 37.* ita vt nihil desideretur quod hic addi posse videatur.

53 De loco autem † Aristot. siue Theophrasti, cui alij illum librum mirabilium auditionum attribuunt, non magis curandum est; tum, quia non loquitur de Nouo Orbe, sed de quadam insula deserta, quales plures in Oceano nostris etiam temporibus repertæ sunt, vt diximus *suprà cap. 3.* tum etiam, quia liber ille nullam habet auctorita-54 tem, cùm † somnia potius, & aniles fabulas contineat, quàm res fide & historicâ auctoritate dignas, vt omnes Scriptores passim animaduertunt, teste Anton. Posseuino *in apparatu 1. tom. verb. Aristoteles.*

55 Sicut & alter † Luciani, cui ipse historiæ veræ nomen inscripsit, in cuius initio se egressum olim ab Herculeis columnis similiter narrat, & in Occidentalem Oceanum secundâ nauigatione delatum, animi curiositate, & nouarum rerum desiderio, quòd scire cuperet, quis esset Oceani finis, quique homines vltra illum inhabitarent, & octuagesimâ nauigationis die in insulam sublimem, & arboribus consitam peruenisse, & stadiis circiter tribus à mari, columnam quandam æream reperisse, quæ indicaret eò vsque Herculem, & Bacchum penetrasse, quod certius reddidit flumen vini totam insulam secans, & portentosæ vites, quæ in crasso trunco incipientes, superiore parte mulieres erant, ab vtero ferè sursum perfecta omnia habentes, à quarum summis digitis exoriebantur palmites vuis pleni. Post quæ narrat, qualiter duo ex sociis, qui se his mulieribus copulauerunt, cum eis semper connexi, & in similes vites conuersi manserunt. Reliqui verò inde soluentes, turbine quodam in sublime elati supra Lunæ cœlum deducti sunt, vbi alia longè mirabilia conspexerunt.

Sed hæc, vt videmus, iocosè & per fabulam à cane illo Atheo traduntur, neque tam impudentibus mendaciis docti viri moueri debuerunt, vt gloriam primæ detectionis huius Noui Orbis nobis adimerent: Nam potiùs contrarium ex his fabulis elici potest. Etenim cùm nugatores, qui eas scripserunt, inauditas & mirandas historias confingere intenderent, has nauigati Oceani, & insularum trans illum repertarum, vt rem eo tempore impossibilem creditam, commenti videntur.

Et eodem modo, & sensu Sileni narrationem apud † Ælianum accipio; plurima enim figmenta 56 satis aperta & ridicula continet, & tanquam mera fabula reiicitur, & damnatur à Tertullian. *aduersus Hermogen. c. 25. & lib. de Pallio c. 2.* Vbi ait, eam solùm † Midæ auribus dignam esse; & idem cen- 57 suit, & satis luculenter expressit ipse Ælianus, eam postquam illam longo sermone recoluit, sic epilogum facit: *Hæc si cui fide dignus videtur Chius credat. Mihi egregius fabulator, tum in his, tum in aliis videtur.* Notans nimirum Theopompum eius auctorem, quem licet Beatus Rhenanus *in notis ad Tertull. d. c. 25.* † historicum fuisse putet, melius 58 tamen doctissimus Pamelius ibidem, de alio, qui Poëta fuit, intelligit, cuius & Suidas meminit, asserens ipsum 24. fabulas scripsisse.

Quæ cùm ita se habeant, nescio certè quid super † fundamento adeò ludicro ædificare potue- 59 rit Goropius Becanus, de quo non immeritò dixit P.Ioan. Pineda *de reb. Salom lib. 4. cap. 7. & 8. & in commentar. in Iob. 2. tom. cap. 28. versic. 16. pag. 500.* argutiorem & diligentiorem videri in nouis regionum originibus, & nominum notionibus tentandis, aut somniandis, quàm fœlicem in indicando, & eligendo, & nullum suæ doctrinæ solidum, firmúmue fundamentum præter suspiciones adducere.

Quod † vel ex eo constat, quòd Hyperboreos 60 & Riphæos montes & gentes ad hunc Nouum Orbem transferre voluerit, quos scimus Septentrionales & Scythiæ conterminos esse, sic dictos à flatuum vi, quod vento Boreæ sint expositi, siue quòd supra Boreæ flatum siti esse crederentur. Vel, vt Festus ait, quoniam humanæ vitæ modum excedant, viuendo vltra centesimum annum. Ferunt quippe † magnam iis de cœlo clementiam 61 concessam esse, auras spirare salubres, domos esse nemora, victum arbores ministrare, discordiam nescire, ægritudine non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale votum esse, mortem accersere, & voluntario interitu obeundi tarditatem castigare, vt refert Plin. *lib. 4. cap. 12.* Ponpon. Mela & Ammian. Marcellin. *lib. 16. histor.* vbi ad eorundem Riphæorum montium defectum Arimaspos iustos homines, & placidos habitare scribit Carol. Stephan. *in diction.* Ioan. Funger. *in Etymolog.* Abraham. Ortel. *in Thesaur. Geograph. verb. Hyperborei & Riphæi.* Quamuis † Ptolemæus *lib. 5.* 62 *Geograph. cap. 9.* quosdam Hyperboreos populos in Sarmatia Asiatica ponat, & Athenæus *lib. 6.*

r.4. Riphæos montes pro Pyrenæis intelligere videatur, ex historia, quam de argenti riuis,ex incensa sua sponte sylua, procedentibus addit. Diodorus quoque Siculus insulam quandam esse scribit, oppositam Celtis Oceani accolis, haud multo Sicilia minorem, valdè fertilem, & biferam, hoc est, bis quot annis fructus ferentem, habitarique ab his, qui Hyperborei appellantur, eò quod vento Boreæ sint expositi.

63 Quartum argumentum, † quod Iustus Lipsius, & alij probare intendunt Noui Orbis non solùm notitiam, verùm perfectam etiam scientiam apud veteres inueniri, desumi solet ex locis Cicer. Pomponij Melæ, & aliorum, quos citauimus *sup.cap. præced.num.20. & 23.* Vbi Antipodes esse agnouerunt, eosque in terra Australi nobis opposita constituebant, quam ἀντάξονα à contrario axe, siue ἀντίχθονα, quasi aduersam terram nuncupabant. Quod non nisi de hoc Nouo Orbe verificari posse inquiunt.

64 Cuius † etiam mentionem fecisse dicunt Lucianum in Hermotimo, siue de sectis, Plutarch. *in lib. de Socrat.damo*, & de facie in Orbe Lunæ, & 8 Symphosia, *quæst.9. & in lib.de defect.Orac.* dum loquuntur de quibusdam Oceani insulis post quam μεγάλη ἤπειρος, id est, *quadam magna continens* reperiatur.

Et eodem expressius respicere putant Auitum declamatorem, dum apud Senecam *suasoriâ 1.* testatur: *Fertiles in Oceano iacere terras, vltraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem.*

65 Et † Diuum Clementem Romanum Pontificem Quartum à Diuo Petro *in epist. posteriore ad Corinth.*vbi ait. *Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.* Quibus verbis nostram hanc Americam veluti digito ostendere voluisse fatentur Acosta *lib.1. de natur. Noui Orb.cap.11.* Maluenda *de Antichrist.lib.3.cap.16.pag.149.* Gregor.Garcia *lib.1. de Indor.orig.cap.3.§.7.pag.61.*& Iustus Lipsius & Basil.Pontius *vbi suprà*, qui notant *Mundos* plurali numero dixisse Clementem, magnitudinem nimirum huius Noui orbis indicantem, quæ vel in terris notis & lustratis mirifica est, etsi tractus ille Australior, & trans fretum Magallani nondum innotuerit, nisi à præternauigantibus libatus.

66 Et † huius Clementis epistolæ, quam se ignorare fatetur Acosta. *d. cap. 11.* celebris habetur mentio apud antiquos Patres, pluraque ex illis collecta reperiuntur apud Sixt. Senens. *lib.2. Bibliothec. in Clement.* Illustris. Cardina. Baronium *tom.1.Annal. anno Christi 95.* & Anton.Possevin. *in apparatu, tom.1.verb.Clemens*,& in specie apud D.Hieronym. *in cap.2. epistol.ad Ephes.* vbi elucidans illa verba Pauli, *Secundum sæculum mundi huius*, hæc habet: *Quærimus quid sit, quod ait Paulus secundum sæculum mundi huius? Vtrumnam & aliud sæculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad mundos alios? de quibus & Clemens in epistola sua sic scribit: Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.*

67 Senecam † quoque Philosophum, & Romanæ eloquentiæ Magistrum, in eandem sententiam adducunt, ei enim tragœdia illa Medææ tribuitur, vt tradit Iust. Lips. *d.cap.29. & in initio animad. ad trag.Senecæ*, & Ianus Gruter. *in præfat.ad eius opera*, in qua *actu 2.vers.374.* sic cecinit,

Venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque nouos
Detegat Orbeis, nec sit terris
Vltima Thule

Quibus verbis non adumbrasse tantùm, verùm & expressisse has Noui Orbis regiones videtur, & eius detectionem posteà per Hispanos factam veluti præsagire.

68 Eisque † tanquam quodam oraculo motum fuisse Columbum, ad Indias Occidentales perquirendas, seriò tradit Pet. Cieza *tom.2. rerum Indic.* relatus à Theatr. vitæ humanæ *volum.5.lib.3.pag.1285. & lib.4. pag.1376. & volum.21.lib.3.in 3822.* Abraham Ortel. *in Theat. mag.tab.5.* August. Zarate *in histor. Perù, libr.1. cap.2.* Acosta *de nat.Noui Orb.lib.1.cap.11.* Forcatul. *de Gallo. Imperio lib.2.fol.83.* Ioan.Boterus *in relat. vniuers.vol.2.part.1. lib.1.in princip.* Stephan. Salazar *supr. Symb. Apost.discurs.16. cap.*— Garcia *de Ind.orig.lib.1.cap.3.§.3.ex pag.50.* Maluenda *de Antichrist.lib.3.cap.16.pag.148.* Anton. Herrera *in hist.gener.Ind. decad.1.lib.1. cap.1.* & Bernard. Aldrete *de antiq.Hisp.lib.4.c.17.pag.567.* etenim seros annos, si à Seneca Philosopho, qui Neronis tempore vixit, vsque ad Columbum dinumeremus, plus mille & quingentos inueniemus, si à Medæa, plus quam bis mille Oceanum quoque rerum laxasse vincula, omnibus in comperto est, cùm tot nauigationibus per illum exactis, quas antiqui impossibiles reputabant, alios terrarum fines ostenderit, & Noui Orbes detecti sint, totâ certè Asiâ, Africâ & Europâ maiores.

69 Verùm † autem verò his quoque argumentis, & auctoritatibus non obstantibus, rectè adhuc affirmare possumus, Hispanorum gloriam in prima & vera tanti Orbis inuentione, & cognitione illibatam manere, vt benè concludit Ioseph. Acosta *vbi sup.* & Greg. Lopez Madera *in Monarch. Hispan.cap.9.fol.68.*

70 Et enim quamuis † Cicero, & alij, quorum testimonia citauimus, philosophicis coniecturis, & argumentationibus ducti, Antipodes esse affimarent, eóque nomine verum sit, incolas huius Noui Orbis, vt plurimùm, designari: ipsi tamen in eisdem locis apertè fatentur, Australes regiones ab illis habitatas prorsus incognitas fuisse, siue ob ardorem intercedentis Zonæ, siue quia interiectus Oceanus vtrique hominum generi commercium ad se commeandi denegabat. Vnde & alterius generis mortalium eos esse putabant, vt latiùs *in cap.præcedent.ex num.34.*retulimus.

71 Plutarchi verò, † & Luciani loca, quæ in contrarium expendi solent, eodem modo vitari possunt, præterquam quòd meras nugas, & fabulosas narrationes continent, & nihil peculiare commemorant, quod nostris Occidentalibus Indiis magis quàm Orientali conueniat.

72 Expressior quidem videtur † Auiti declamatoris auctoritas. Sed si integra perlegatur, se ipsam facilè prodet. Seneca namque in ea declamatione diuersorum Rhetorum exercitationes, & suasiones congessit, quibus Alexandrum Magnum suadere conabantur, vt Orbe, quem vicerat, contentus, ab alio per Oceanum quærendo, abstineret. Cúmque omnes in eo conuenirent, quòd neque Oceanus nauigari posset, neque in illo, aut vltra illum terrarum aliquid reperiri, Auitus ingenij ostentandi causâ finxit, Alexandrum eò fortè moueri potuisse, quòd putaret, fertiles in Oceano terras iacêre, vltraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem, neque vsquam naturam rerum desinere, sed semper inde vbi desiisse videatur, nouam exurgere. Sed statim quid ipse sentiret enuntians,

enuntians, sic inquit: *Facilè ista finguntur; quia Oceanus nauigari non potest. Satis* † *sit hactenus vicisse Alexandro, qua mundo lucere satis est. Intra has terras cœlum Hercules meruit, stat immotum mare, & quasi deficientis in suo fine naturæ pigra moles, nouæ, ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas maris, confusa lux, alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipsum verò graue & defixum mare, & aut nulla, aut ignota sydera. Ita est Alexander rerum natura, post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.*

73

74 Ad auctoritatem verò † Diui Clementis Romani respondeo, eum quidem nullam magis certam huius Noui Orbis notitiam habuisse, quàm reliquos alios, qui eo tempore, & multis posteà sæculis viguerunt: Oceanum quoque intransibilem esse, vt cæteros existimasse. Atque adeò, quod de mundis trans ipsum positis dixit; pro Antipodum gentibus dixisse credendus est, quos licèt dubio, & obscuro iudicio aliqui ex veteribus ethnicis & Christianis Philosophis agnouerunt, vt sæpè tetigimus. Et hanc fuisse Clementis sententiam, apertissimè ostendit Origenes *lib.2.Periarhc.cap.3. Meminit sanè* (inquit) *Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum, quos Antichtonas Græci nominant, atque illius partis Orbis terræ, ad quas nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt quisquam transire ad nos, quos, & ipsos mundos appellauit, cùm ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi trans ipsum sunt mundi, qui iis eisdem Dominatoris Dei dispositionibus gubernantur.* Accedit his, quòd nisi ita D. Clementem intelligamus, meritò notandus videbitur, quòd plures † mundos constituerit; prout re ipsa illi hoc inter alia succenset Photius in excerptis ad eius epistol. *cap.*29. ibi, *Reprehendat verò hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet, &c.* D.Hieronym. *sup.Paul.Ephes.*2. cuius verba *suprà* retulimus; vbi non confirmat Clementis sententiam, sed eam potius sub dubitatione refellit. Etenim licèt Anaximander, Leusippus, Democritus, Anaxarchus, & alij Philosophi plures mundos esse opinati sint, eorum tamen errorem optimè conuincit; & meritò damnat D. Augustin. de hæresib. *cap.*77. D.Isidor. *lib.6. Etymolog. cap.*5. Iustus Lipsius *lib.*2. *Physiolog. dissertat.* 20. Martinus Delrio *in adag.sacr.tom.*1. *adag.*789.*pag.*378. & refertur *in cap.quidam,vers. Sunt & alia*, 24.*quæstio* 3. & ante eos docuit Aristotel.*lib.*1. *de cœlo cap.*10. dum ait: *Nec plures mundi sunt, nec plures esse possunt, si modò hic ex vniuersa materia constet, sicuti constat*. Tertullianus quoque aduersus Hermogen, *cap.*25. & de Pallio *cap.*2. eundem errorem notat, sic inquiens: *Viderit Anaximander si plures mundos putat. Viderit: si quis vspiam alius mundus sit apud Meropas, vt Silenus penes aures Midæ blattit, aptas sanè grandioribus fabulis.*

75

76 Senecæ † autem verba, quæ vltimo loco pro contraria opinione perpendimus, non magis nostræ aduersantur, si consideremus, quòd Seneca nouos illos Orbes, de quibus loquitur, non vidit; neque ab alio visos narrauit, sed fortuitò id, ac temerè, & velut hyperbolicè cecinit, aut certè diuinando, & vaticinando, eo genere † diuinationis, quod prudentes viri familiare habent, vt optimè tradit Acosta. *d.lib.*1.*cap.*11. & nouissimè Francisc. Torreblanca *in Epitome, disputatione de Magia, lib.*1.*cap.*3. *num.*15. Et series ipsa verborum Senecæ satis ostendit: nam cùm in præcedentibus carminibus dixisset, iam illo tempore mare nauigationibus insusitatis solicitari, & nihil industriæ, & audaciæ hominum imperuium esse, aut intentatum relinqui, subiecit, eò fortè aliquando progressuros, vt magno Oceano enauigato, nouos terrarum Orbes aperirent. Quod tamen apparet ab ipso tunc temporis impossibile reputari, qui cùm † cæteris sentiebat, terrarum terminos in Hispania finiri, & non vltra Gades nauigationem extendi, vt satis denotauit in illis verbis:

77

78

—— *Qibus Oceanus*
Vincula rerum laxet, &c.

Et in carmine, quod de Corduba scripsit vbi Oceanum, qui eam alluit, supremum vocat:

Et Gratare tibi, quod te natura supremo
Alluit Oceano.

Et expressiùs *in lib.vnico suasoriarum cap.*1. Vbi ex multorum declamatorum opinione concludit, Oceanum nauigari non posse, & nullas vltra illum terras existere; & inter reliqua, elegantissima Pedonis carmina refert, quibus Germanicum per Oceanum nauigantem, ab incœpto desistere suasit, quæ sic † habent:

79

Iam pridem post terga diem, Solemque relictum,
Iam pridem notis extorres finibus Orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperij metas, extremáque littora mundi,
Nunc illum pigris immania monstra sub vndis;
Qui ferat Oceanum? Qui sævas vndique Pristis
Æquor eosque canes ratibus consurgere prensis,
Quo ferimur? Ruit ipse dies, Orbémque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris,
An ne alio positas vltra sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus Orbem?
Dij reuocant rerúmque vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et sacras violamus aquas, Diuúmque quietas
Turbamus sedes.

80 Neque est nouum † Poetas, & alios Auctores hoc loquendi & vaticinandi modo aliqua protulisse, quæ posteà ipsis ignorantibus impleta videmus; vt apparet in alio loco eiusdem Senecæ *lib.7.natur.quæst.cap.*31. cuius mentionem fecimus *sup.num.*14. & † *libro* 5. *earundem quæst. cap.vlt.* vbi *Nulla*, inquit *terra tam longè remota est, quæ non mittere aliquò suum malum possit: vnde scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito Dominus, fortunæ indulgentia tumens non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota moliens. Vnde scio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi.* Quæ quidem omnia in notitia, detectione & debellatione huius Noui Orbis euenisse videmus: & iam olim similiter contigerunt, † cùm ex insulis, vniuersisque regionibus Septentrionalibus tot, tantæque gentes innumeræ, & vix de nomine notæ, diuersis temporibus velut aues egressæ fuere, vt fuerunt Gothi, Ostrogothi, Vastrogothi, Vandali, Franci, Cimbri, Gepidæ, Dani, Hunni, Suedi, Heruli, Rugi, Alani, Longobardi, Alemani, & alij plures, qui Danubio & Rheno superatis, omnem Europam, & præsertim ipsam Italiam altricem Imperij & Dominam, quadringentis & plus annis perpetuâ quadam Regnorum successione subiugarunt, ac Romani nominis gloriam ferè omnem extinxerunt.

81

82

Virgilius etiam eodem vacicinij genere vsus censeri † potest, dum *Eclog.4.*ait:

83

Pauca tamen suberunt prisca vestigia fraud ,
Quæ tentare Tethyn ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hunc enim locum ex Sibyllarum libris Virgilium mutuatum, optimè considerat Thomas Bocius *lib. 20. de signis Eccles. cap. 6. pag. 333. & lib.22. cap.1. pag. 416.* eóque remotissimas nauigationes designari, inquit, quæ post Christi aduentum à variis nationibus, & præcipuè ab Hispanis in Orientales & Occidentales Indias institutæ sunt, quibus gentes, & opes plurimæ ad Christi Ecclesiam augendam, & illustrandam adducerentur, veluti ab Argonautis illis aureum Vellus sub Iasone Duce & Typhi, eius in Colchica expeditione socio, & primæ nauis, quæ Argo dicta fuit, gubernatore. De † qua fabula latè agit Orpheus *lib.1.* Ouid. *lib.7. Metamorph.* Propertius *lib. 1.* Statius *lib.5.*Appollonius *in Catalog.heroum lib.2.* Valer. Flaccus *in suis Argonauticon libris:* Pontanus *lib.5. de Stellis:* Textor *in officina, 1. part. pag.328.*Natalis Comes *in Mytholog. fabul. lib.6. cap.8.*Mich.Boschius *in Oratione de aureo Vellere.* & Simon Maiolus *in tom.4.dier. Canicul. colloq.5. pag. 377. & sequent.* Vbi simul tractant de origine, † & institutis Equestris Ordinis aurei Velleris, vulgò dicti, DEL TVSON DE ORO, quem Philippus cognomento BONVS Burgundionum Dux anno 1429. instituit, & hodie nostri Potentissimi Hispaniarum Reges conseruant & moderantur, vtpotè † veri, ac legitimi illius status successores,iuxta ea,quæ fusè congerit Camillus Borrellus *in tract. de præst. Reg. Catholic. cap. 46.ex num.254.*

84 85 86

87 Extat quoque † locus alter apud eundem Virgil.*lib. 6. Æneid.* vbi Augusto Cæsari blandiens, nouas terras & regna ei promittit, quæ vltra Oceanum,imò & Solis orbitam iaceant. Sic enim inquit:

——— Super Garamantas, & Indos
Proferet Imperium, iacet extra sydera tellus
Extra anni Solisque vias, vbi cœlifer Atlas
Axem humero torquet,stellis ardentibus aptum.

Quibus verbis Iustus Lipsius *d. cap. 19.* ad hunc Nouum Orbem respicere putat, & extra anni, & Solis vias interpretatur, id est, *vltra Torridam Zonam.* Et quod de Atlante subbiicitur, exponit, non de illo Africæ, sed de alio, qui regnauit in insula Atlantica à Platone descripta: Sed in hoc magnus ille vir, aut falli, aut fallere, velle videtur. Nam Virgilius id nullo certo argumento,sed similiter per Hyperbolem, aut vaticinationem Poëticam dixit, & in Cæsaris adulationem; & non loquitur de Nouo Orbe, sed de Maurorum Æthiopia, vbi est mons Atlas, Stellis aptum, siue vicinum, prout obseruat Seruius, Cerda & Pontanus ibidem, & diximus *suprà cap. 4.* & ostendit ipse Virgilius eisdem fermè verbis vtens *lib. 4. Æneid.*

Oceani finem iuxta, Solémque cadentem,
Vltimus Æthiopum locus est, vbi maximus Atlas,
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Hanc autem Prouinciam dicit esse extra sydera, † non quia vlla sit tellus, quæ non subiaceat syderibus, & cœlo non tegatur, sed quia extra maiora sydera ferè sit, id est, duodecim signa, in quibus est circulus Solis, aut Planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Quemadmodum & Lucanus de eadem regione loquens *lib.3.Pharsal.* scriptum reliquit:

88

Æthiopúmque solum, quod non premeretur ab vlla
Signiferi regione Poli, nisi poplite lapso
Vltima curuati procederet vngula tauri.

Sed, vt ad Senecam † redeamus, aduertendum etiam est cum Botero, Madera, & Herrera *vbi suprà*, eius vaticinium, vt ad istius Noui Orbis detectionem propriùs applicari posset, loco vltimi carminis, vbi de Thule loquitur, dicere debuisse:

89

Nec sit terris vltima Gades.

Etenim ad Occidentem, & vltra Gades, vt sæpè diximus, detectus est, non ad Septentrionem, vbi Thule † insula iacet, quæ vltima terrarum illius Climatis reputabatur, iuxta illud Virgilij *lib. 1. Georg.*

90

Tibi seruiat vltima Thule.

Et plura alia, quæ de eadem insula habent Plin. *lib.2.cap.75. & lib.4.cap.16.*Pompon.Mela *lib.3. cap.3.* Solin. *cap.24.* D.Isidor. *lib.14. Etymolog. cap.6.*Procop.*de bell.Goth.lib.2.*Surius *in comment. sub ann.Dom.1537.* Boter. *in relat. vniuers. lib.1. vol.1.pag.168.* Ortel.*in Theatr.Orb.tab.98. & in Thesaur. Geogr. verb. Thule:* Maginus Patauinus *tab.Geograph.fol.96.& fol.100.*Thom.Bozius *de sign.Eccles.lib.22.c.9.pag.495.& seq. & pag.557.* & Simon Maiol.*in dieb.Canicul. colloq.1. pag.35. colloq.14.pag.341.* Vbi eandem esse docent,quam hodie Islandiam, aut Scandiam dicimus, in ditione Scotorum ad Septentrionem vergentem vltra Orcades, latitudinémque habere graduum 65. ad 69.

Et licèt negare non possimus † etiam vltra Thulem, siue Islandiam, alias nouas terras antiquis, & nostris temporibus repertas, in quibus ad litteram vaticinium Senecæ impleri potuerit, vt sunt Groënlandia,Frislandia,Icaria,& Noua Zembla, Finamarchia, & aliæ, de quibus agunt auctores *suprà* citati. Cum † & Hunni & Gothi in alio veluti Orbe ignoto, & inaccesso vltra Mæotidem paludem habitare dicerentur, iuxta ea, quæ tradit Plinius, loquens de Scandinauia, vnde illi eruperunt *lib. 4. cap.13.* Hoc tamen neque Americanæ Hispanorum detectioni, de qua agimus, nocet, neque ita † magna admiratione dignum vllo sæculo indicatum est. Nam ibi solùm Glacialis maris, & frigidæ Zonæ transitus, nauigandi & progrediendi vlterius auidos retardabat. Hic verò, & Torridæ æstus, & Oceani vortices deterrebant, quem semper, vt vidimus, vltra Herculis columnas inaccessum, & impertransibilem iudicarunt.

91 92 93

Planè † etiam ad Septentrionem vltra Groënlandiam mare vnius diei cursu fertur innauigabile, quia, caligantibus ante ora mundi finibus, immane abyssi barathrum reperitur, vt constat ex mirandis relationibus, quas refert Cranzius *in præfat.Noruegiæ*, relatus in Theatr.vitæ human.*vol.5. lib. 2. pag. 1216.* & aliæ non minùs † mirandæ nauigationes Battauorum, siue Hollandensium per mare Glaciale ad Nouæ Zamblæ,& Lappianorum fines,extant *in 3.tom.hist.nauig.Orient.circa fin.*

94 95

Denique

Denique vrgent adhuc alij, & Romanos in regiones huius Noui Orbis aliquando transfretasse 96 auctoritate Lucij † Marinæi Siculi probare conantur, qui *lib.19.de reb.Hispan.cap.16.* scriptum reliquit, Catholicorum Regum tempore, quo primùm prædictæ regiones repertæ sunt, in ea, quæ vulgò Terra firma appellatur, repertum fuisse à quibusdam hominibus, qui auri venas perscrutabantur, numisma quoddam cum nomine & imagine Augusti Cæsaris, quod cum ad Dom. Ioannem Ruffum Archiepiscopum Consentinum deuenisset, ille, vt rem mirabilem, Romam ad Summũ Pontificem misit: *Quæ res*, inquit Marinæus, *Hispanis gloriam & famam ademit, quam pepererant, dum se primos Indias Occidentales inuenisse iactabant. Illo namque numismate constitit, Romanos iam multis antea sæculis ad easdem oras peruenisse.* Eandem histotiam refert Maluend. *lib.3.de Antichrist. cap.16.* & leuibus aliis coniecturis communit Fr. Greg. Garcia *de Ind.orig.lib.4.cap.19.*

Quibus aliam adiicit Iustus Lipsius *dict. lib.2. cap.19.* & Basil. Pontius *d.q.8. expos.cap.1.* ex no- 97 strorum relatione tradentes † in Chile Prouincia, in valle, quæ *Cauten* dicitur, vrbem esse, quam Imperialem ab hac causa nominarunt, quoniam in plerisque domibus, & portis repererunt Aquilas bicipites, eodem modo effigiatas, ac illæ, quibus Romanum Imperium pro insignibus vti iampridem consueuit. Vnde suspicari posse inquiunt, à Romanis illuc ea insignia fuisse perlata, maximè cùm nulla eo in Orbe Aquila, siue auis biceps reperiatur, quam indigenæ adumbrare potuerint.

Quibus argumentis simile etiam videri potest aliud, quod tradit Didac. Daualos *in Miscell. Au-* 98 *stral. colloq. 36. fol. 165.* dicens, † triginta abinde annis clauum quendam ferreum politè nimis fabricatum, repertum fuisse in hoc Regno Peruano in argenti fodinis, quæ iacent circa oppidum CAXATAMBO, intra durissimi cuiusdam saxi argentei viscera circumclusum. Inde deducens, antiquam videri vtriusque Orbis communicationem, cùm clauus ille magnam præ se ferret vetustatem, & à priscis huius terræ accolis fieri non potuerit, quibus nec ferrum eo tempore erat, neque artifex, & instrumenta ad illum construendum necessaria.

Sed ab his argumentis faciliùs quidem, quàm à superioribus nos expedire possumus, Marinæũ im- 99 primis, † meritò ridentes & reiicientes, qui adeò leui, & fallaci consideratione Hispanorum gloriæ tenebras offundere voluit, quem iustè illi omnes, qui eum citant, reprehendere solent, vt constat ex Lipsio, Maluenda, & Basilio, *vbi suprà*: Camillo Borrello *de præst. Reg. Catholic. cap. 46. num. 215. & 216.* & August. Torniello *infrà* citando: & nouissimè Seraph. Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap. 5. num. 16. & 17.* vbi minus aptè subiungit potuisse numisma illud per manus Sinarum facillimè à Trapobana in Americam Romanorum sæculo deferri. Imprimis namque negamus numisma illud ea in parte, qua Marinæus dicit, repertum, cùm id nullo satis certo testimonio constiterit. Neque sufficit, quòd Archiepiscopus Consentinus, eo nomine, quasi ibi inuentum acceperit, & ad Summum Pontificem miserit: Nam cum plures ex Italia viri simul cum Hispanis in prioribus illis classibus ad has partes nauigassent, potuit eorum aliquis, vt gentis suæ gloriam augeret, illius numismatis inuentionem Archiepiscopo suadere. Aut etiam ex composito, quo maiorem sibi fidem conciliaret, latenter in auri fodinas deiicere, vt statim à fossoribus repertum, multis retrò temporibus ibi fuisse crederetur.

Nouum † quippe non est, similes fraudes, & 100 imposturas sub prætextu antiquitatis artificiosè confingi, & ad decipiendos alios à nostri sæculi ingeniosis, & malè feriatis hominibus affabre concinnari, vt benè aduertit Tobias Hallerus *in orat. contra Antiquarios* apud Rosinum *pag. 488.* & in quodam casu, huic, de quo loquimur, admodum simili, contigisse videmus. Nam Valentinus Moranus, Iacob. Nauarch. Iesuita, & Ferdinand. Lop. Castañeda *in sua histor. Ind. Orient. lib.1. cap. 28.* referunt † quædam carmina, quæ 101 sub Emanuële Lusitaniæ Rege, an. Dom. 1505. refossa fuerunt in promontorio Lunæ, quod vulgò appellatur *Roca de Sintra*, insculpta in quadrata vetusti operis columna marmorea, quæ sic habebant:

Voluuntur saxa, litteris & ordine lectis,
Cùm videas Occidens Orientis opes
Ganges, Indus, Tagus erit mirabile visu
Merces commutabit suas vterque sibi.

Quos versus Sibyllinos esse, prædicti Auctores sibi persuaserunt, eisque quasi ex Sibyllæ antro profusis fidem præbuerunt. Cùm tamen posteà compertum fuerit confictos & impositos fuisse à quodam Hermo Charado Lusitano: qui illos marmori inscripserat, defoderátque, vt situ, humoréque terræ aliquantulum deformati, vetustatis indicium exhiberent, rursúsque per mercenarias operas refoderat, vt hoc tam nobili, atque peregregio antiquitatis monumento Regis gratiam auidè in Orientis opes intenti, pecuniámque aucuparetur, vt testantur Cæsar Orlandius, & Gaspar. Barrer. quos refert Ortel. *in Theatr. mag. tab. 5. Noui Orbis*, & ab eo mutuatus Maluend. *d.lib.3.de Antichrist. c.16. pag. 150.* & nouissimus August. Torniel. *in annal. sacr. 2. t. an. Mundi 3043. n.7. pag. 48.*

Quod † verò de bicipite Chilensium aquila 102 diximus, quamuis verum esse fateamur, non multum stringit. Potuit quippe ab Indis eiusmodi auis, etiam citra Romanorum exemplum, excogitari & effingi, & ad rei longè distinctæ signum vsurpari, quemadmodum & à Romanis ipsis excogitata fuit, quibus etiam triceps Proserpina, Cerberus & alia monstra nunquam similiter visa confingebantur. In obeliscis quoque Ægyptiorum narrat Amian. Marcel. *lib.17. Scripta conspici volucrum, ferarúmque, etiam alieni mundi genera multa*, id est, ignota ipsa, & Orbi, qui tunc lustrabatur inuisa.

Aquila † autem Romani Imperij antiquissi- 103 mum, & vsitatissimum signum, teste Ioan. Rosin. *lib.10. antiq. cap. 5. pag. 45.* & Alex. ab Alex. *lib.4. dier. gen. cap. 2.* quare & quando biceps portari cœperit, variis opinionibus ab scribentibus decertatur, de quibus agit Ioan. Curio, Ioan. Bocatius, & alij, quos refert Simon Maiol. *in diebus Canicul. tom.4. colloq.5. pag. 365.* Guardiola *de nobil. cap. 13.* Vargas *in eod. tract. discurs. 16. num. 4.* Didacus Daualos *in Miscell. Austral. colloq. 20. fol. 99.* vltra quos ego addo Cuspianum relatum in Theatr. vit. hum. *vol.3. lib.10. pag. 1029.* qui ex Suetonio tradit, signum hoc esse † apud Germa- 104 nos antiquissimum. Illi enim Quintilium Varum cum legionibus Romanis tribus apud Bructeos Frisiis conterminos delenêre: signáque, & Aquilas duas cepêre, quas adhuc hodie possident. *Non enim*, inquit, *biceps est Aquila, sed duæ simul, quarum altera alteram expansis alis*

alis obtegi. Nec vnquam hæ redditæ sunt Imperatoribus Romanis, sed semper in hunc vsque diem seruatæ.

105 Denique narratio illa † de clauo ferreo in Caxatambi fodinis reperto, non maiorem fidem, quàm Marinæi numisma meretur; nisi dicere etiam malimus: potuisse iam olim, ligno alicui nauis adfixum, maris fluctibus ad hanc Peruanam oram appellere, & illud ad argentum commodiùs excauandum ab Indis transportari, & per obliuionem relinqui, indéque factum, vt intra lapidis viscera, lapide ipso crescente, concluderetur, prout multoties in aliis similibus rebus accidisse 106 referunt, & mirandis † exemplis demonstrant Alex. *lib.5. Gen. cap.9.* Bapt. Fulgos. *lib.1. rer. memor. cap.6. fol.55.* Petr. Mexia *in sylua var. lect.2. part. cap.13.* & Simon. Maiol. *1. tom. colloq.16. pag.379. & colloq.18. pag.419.* Vbi inter alia commemorant, in altissimis, & longè à mari 107 positis montibus, dum excauarentur † compertas fuisse interdum naues, humore propemodum absumptas, cum instrumentis omnibus ferreis, & in aliis terræ visceribus erui solere lapides, in quibus sunt Conchylia redacta in duritiem lapideam, & ossa animantium, & quod magis mirum est pisces bufones, & serpentes viuos.

CAPVT XIII.

De regione Ophira, cuius frequens est in sacris Litteris mentio, & an ea huic Orbi Nouo respondeat, & appellationi Regni Piru originem dederit?

SVMMARIVM.

1 *Noui Orbis mentionem & notitiam in sacris Litteris reperiri aliqui tradunt.*
2 *Salomon & Iosaphat classes mittere solebant in regionem Ophir, & quare?*
3 *Tharsis & Ophir nauigatio à Salomone inita, an esset eadem, vel diuersa? & n.18.*
4 *Ophir regio secundùm Montanum, & alios est eadem cum Mexicana & Peruana Noui Orbis.*
5 *Christophorus Columbus vbi primum detexit Insulam Hispaniolam, Ophiram se reperisse iactabat.*
6 *Franc. Vatablus in Insula Hispaniola, & in Piru & Mexico constituit Ophir.*
7 *Peru, vel Piru vox multis videtur eadem cum Ophir, aut certè maximè cum illa colludere.*
8 *Paruaiim dictio, qua vtitur sacra Pagina est dualis, & duplex Peru signare videtur.*
9 *Nomina locorum, & Prouinciarum facilè inuerti & mutari solent.*
10 *Peru in Regno plura nomina reperiuntur affinia nomini Ophir.*
11 *Iobab filius Iectan videtur incoluisse regionem* Paria.
12 *Iectan secundùm Montanum nomen dedit Prouinciæ Iucatan.*
13 *Sephar mons, dicitur idem cum montibus* Andres del Peru, *qui sunt totius Orbis longissimi.*
14 *Salomon fuit omnium mortalium sapientissimus, & non videtur Orbem Nouum ignorare potuisse.*
15 *Salomon fuit cumulandarum diuitiarum studiosissimus.*
16 *Ophiram regionem qui in Nouo Orbe constituunt, communiter à viris doctissimis reprobantur.*
17 *P. Ioannis Pinedæ iudicium de regione Ophira.*
18 *Tharsis & Ophir Prouinciæ & nauigatione earum diuersæ erant.*
19 *Tharsis nomine in sacra Pagina quænam regio designetur?*
20 *Tharsis idem esse cum Tartesso plures opinantur, & in Hispaniæ Bæticis oris constituunt, alij verò hoc negant.*
21 *Tartessus vrbs Hispaniæ olim ditissima & fœlicissima.*
22 *Pineda Franciscanus non satis iustè à Fr. Ioan. à Ponte notatus.*
23 *Ophir regio nullatenus pertinet ad Nouum Orbem.*
24 *Peruana in regione non reperiuntur ea, quæ ex Ophira ad Salomonem asportabantur.*
25 *Salomonem, nauigationem longam, & difficilem ob Noui Orbis diuitias instituisse, credible non est, relicta India Orientali ditiori & viciniori.*
26 *Asion gaber portus vbi? & quòd ex eo soluere non oporteret classes Salomonis, si ad Nouum hunc Orbem nauigarent.*
27 *Ophira regio vbinam esset, variis opinionibus decertatur, quæ breuiter referuntur.*
28 *Sophala auri fodinis abundat, & ibi extare dicuntur libri ostendentes, quòd Salomon ad eas suas classes mittebat.*
29 *Ophir regio propriè pertinet ad Indias Orientales.*
30 *Auctores recensentur, qui agunt de regione Ophira, & eam Indiæ Orientali tribuunt.*
31 *Pegusij dicuntur trahere originem à Iudæis damnatis à Salomone ad Ophirinas auri fodinas.*
32 *Indiæ Orientales trahunt originem ab Ophir & Heuila, & sunt ditissimæ.*
33 *Aurum Indiæ Orientalis dicebatur Paruaiim, & erat probatissimum.*
34 *Obrizum aurum secundùm plures dicitur quasi Ophirizum, id est, à regione Ophir deductum.*
35 L.3. C.de vet.num. potest.& l.1.C.de oblat. vot. *de nummis Obryzatis loquentes explicantur & emendantur.*
36 *Oloberæ vestes, id est, Olobrizæ* in Rub. & l. temperent, C. de vest. olob. *quæ? & aliæ emendantur.*
37 *Obrizum aurum potest deduci ex voce Græca, quæ sincerum & purum significat secundùm Plin. vel à colore obradiante secundùm Hier. & Isid.*
38 *Obrusa vox Latinis significat probationem, vel expugnationem auri, & inde dicitur Obryzum.*
39 *Ciceronis, Suetonij & Senecæ loca explicantur & emendantur.*
40 L.5.C.de suscept.& arcar. l.2. Cod.de metallar. *vbi habetur mentio Obryzi emendantur.*
41 *Aurum Phaz, siue Ophaz, & aliæ eius appellationes in Scriptura, remissiuè.*

42 Phez

42 *Phez Regnum apud Arabes vnde dictum?*

43 *Ophiram qui in Nouo Orbe constituunt, leuissimis coniecturis ducuntur.*

44 *Nominum similitudo, aut affinitas ad alicuius rei identitatem probandam fallacissima est.*

45 Paruaim *dictio an verè in Scriptura reperiatur, & quid significet?*

46 *Peru, vel Piru nomen Nouum est in his regionibus Occidentalibus, & quas comprehendat.*

47 *Peru, vel Piru nominis variæ causæ, siue etymologiæ referuntur, & num.* 49. 50. 51. *&* 52.

48 *Garcilassus Inca scripsit commentarios de origine & imperio Incarum, & quid sentiat de nomine* Piru?

53 *Nomina qualiter Prouinciis nouè detectis, aut subactis imponi soleant?*

54 *Mexici vrbis nomen vnde mutuatum?*

55 *Iectan, aut Iobab, & Ophir ad Prouincias noui Orbis nunquam peruenerunt.*

56 *Iucatana Prouincia non habet nomen à Iectan: & vnde, & qualiter illud habere Hispanorum tempore cœperit?*

57 *Sepgar mons nihil habet commune cum Andibus Peruanis.*

58 *Salomonem habuisse cognitionem peculiarem Noui Orbis nullo certo argumento probari potest.*

59 *Salomon quamuis sapientissimus, didicit nauigationem Tharsis, & Ophir à seruis Regis Hiram.*

60 *Tyrij diu seruarunt epistolas Salomonis, & Regis Hiram, quæ agebant de nauigationibus in Tharsis & Ophir.*

61 *Hiram Rex ostendit Salomonis ministris nauigationem longiorem, & sibi reseruauit aliam breuiorem & vtiliorem.*

62 *Tyrij & Phœnices fuerunt olim præstantissimi in arte nauigandi.*

63 *Phœnices vnde dicti secundùm Aristotelem.*

64 Tyria maria *Prouerbium quid significet? Et vnde originem traxerit?*

65 *Salomonis diuitiæ & thesauri incomparabiles fuerunt.*

66 *Diuitiis, & thesauris Salomonis, qui alios aliorum Regum æquare volunt, stultitiæ notantur.*

67 *Templi Ierosolymitani sumptus, & diuitiæ omnem admirationem excedunt, & aliqua de eo.*

68 *Templum Ierosolymitanum Salomonis, Barbari etiam, & hostes reuerebantur.*

69 *Templum Salomonis cùm Crassus expilauit, aurum præ copia plus dimidio viluit.*

1 VRGENT porrò adhuc alij, † & vt hunc Nouum Orbem priscis innotuisse defendant, cum prophanis testimoniis satis enincere non potuerint, sacris propugnare conantur, affirmantes, frequentem eius mentionem, atque cognitionem in sacra Pagina reperiri *lib.* 3. *Reg. c.*9. *& lib.*4.*cap.*22. *& lib.*2. *Paralipom. cap.*9.*&* 20.
2 & alibi passim, † quatenus in illis de celeberrimis classibus agitur, quas duo illi potentissimi & sapientissimi Hebræorum Reges Salomon & Iosaphat in regionem Ophir misisse memorantur simul cum nauibus, & seruis Regis Hiram, vt inde aurum & argentum, ebur, simias, pauos & alia pretiosa asportarent. Quam expeditionem, seu † nauigationem multi eandem faciunt cum 3 illa, quæ in eisdem sacræ Scripturæ locis semel annis tribus in Tharsis fieri solita, dicitur. Aut certè eodem itinere eandem classem appellere ad Tharsis & Ophir, vt constat ex relatis à Barrerio *in libello de regione Ophira:* Acosta *lib.* 1. *de nat. Noui Orb.cap.*12. Barradas *lib.*3.*concord. cap.*11. Maluenda *lib.*3. *de Antichrist. cap.* 20. & Pineda *de reb.gest.Salom.lib.*4.*cap.*16.*quæst.*2.*pag.*211.& vltra eos Fr.Greg.Garc.*lib.*1.*de Indor. orig. cap.*2. §.3.*&* 4.& nouissimè eis non relatis Fr.Basil.Pontius *in q.*8.*exposit.c.*2.

4 Ophir † autem, siue Ophiram regionem, Nouum hunc Orbem esse, & præcipuè ad præcipuas eius Prouincias, Mexicanam scilicet, & Peruanam pertinere, apertè, & constanter tradit & defendit doctissimus Bened.Arias Mont. *in apparatu in Phaleg* siue de primis gentium sedibus, *in præfat.& in cap* 9. quem sequuntur Guillel.Postellus, & Goropius Becanus relati ab Abraham.Ortel. *in Thesaur. Geograph. verb. Atlantis insulæ*, qui ab eadem opinione non abhorret.Genebrard.*in Chronolog.lib.*1.*pag.*35.*& lib.*4.*pag.*705. Marinus Brixianus *in sua arca in voce Ophira*, *& Paruaim:* Pomarius *in lexico in eisdem verbis:* Ioan. Auenar.*in Epher.*Anton.Posseuin.*lib.*3.*Biblioth.cap.*5. Michael Balboa Cabel.*in Miscellan.Austr. M.S.* 2.*part.cap.*3.*&* 16.Thom.Bozius *de sig.Eccl. Dei lib.*20.*cap.*3.*pag.*130. Panigarola *in speculo belli, loco* 46. *aduert.* 4. Ioan. Funger. *in Etymolog. verb.Ophir*, & admittitur ab Eman. Sà, 3. *Reg.*9. & argumentis non subtilibus niti tradit Martin. Delrius *in scholiis ad Medæam Senecæ act.* 2. & neruosè ea proponit, & tueri conatur Fr. Gregor. Garc *vbi suprà* & latiùs *lib* 4.*cap.*1.*& seq.*doctissimus P.Ioan Pineda *d.lib.*4.*cap.*16.§.3.4.5.6. *ex pag.* 211. *vsque ad* 215. vbi argumentis contrariis respondere intendit, & neminem referens Fr. Basil.*d. quæst.* 8. *cap.* 2. *&* 3 & ante omnes sensisse videtur † clarissimus ille æquè, ac fœlicissimus 5 Dux Christophorus Columbus, qui cum in nauigatione Oceani Occidentalis ad insulam Hispaniolam (vt aiunt) appulit, Ophiram se reperisse dictitabat, vt ab illo sæpius narrante, se audiuisse scribit Petr.Martyr *in dec. ad.Noui Orb. lib.*1. Neque ab eis abest Franc. † Vatabl. qui *lib.*3. *Reg.* 6 *cap.* 9. *&* 22. in eadem insula ante ingressum Peru constituit Ophir, quanquam idem etiam asserat, esse ipsum interius Peru, simúlque Mexicum, 2.*Paralip.c.*3.*vers.*[illegible] 6.

In cuius opinionis confirmationem à multis ex prædictis auctoribus perpendi solet, ipsam vocem † *Ophir*, quæ etiam aliquando *Ophire*, vel, 7 *Opire* pronuntiatur, per Metathesim, siue litterarum transpositionem, in vocem *Peru*, vel *Peru*, qua nunc vtimur, permutata fuisse, & maximè cum ea colludere videri. Præsertim si adiiciamus, quod vbi *d.lib.*2. *Paralip.cap.*3. dicitur Salomon: *Texisse domum luminis de auro probatissimo*; in Hebræo legitur, *Aurum Paruaiim.* Quæ terminatio †, & inflexio vocis videtur esse dua- 8 lis, cuius singulare sit *Peru*, vel *Piru*, vt iuxta Grammaticos Hebraïcæ linguæ canones obseruat Pineda *in comment.in Iob cap.*28.*vers.*16.*pag.*500. *& de rebus Salom. dict lib.*4 *cap.*16. §.4.*pag.*212. *num.* 3. vnde duplex *Peru* illa voce significari videbitur, videlicet Peruana regio, & altera Mexicana, illi contermina; licèt illa tantùm nomen proprium *Peru* hodie retineat; prout nouissimè etiam

etiam aduertit P. Ludouic. Ballester. *in Onomotograph. verb. Ophir, pag.* 288. & ita Vatablus super illum locum, sic scribit: *Paruaiim numero duali dicitur apud Hebraeos fortasse colus ille, qui nostro tempore le grand Perou, & le petit Perou dicuntur,* 9 *nam est maxima affinitas nominum.* Quam † coniecturam magis vrgent, & extendunt Montanus *vbi suprà*: Maluenda *d. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 39. Fr. Greg. Garcia *d. lib.* 4. *de Ind. orig. cap.* 1. *& sequent.* considerantes, frequentissimam esse huiusmodi 10 vocum deprauationem, † & plures alias in his Regnis *Peru* reperiri in fluuiis, oppidis & montibus, quæ cum voce *Ophir* eandem affinitatem habere videntur.

Deinde superioribus additur ex sententia Montani *vbi suprà*, & Possenini *lib.* 2. *Biblioth. cap.* 5. 11 Iohab, † cuius mentio est Genesis *cap.* 10. *vers.* 28. incoluisse videri regionem huius Noui Orbis, quæ *Paria* vocatur, auro, margaritísque abun-12 dantem, & Iectan, † de quo *in eodem cap. vers.* 26. nomen dedisse ingenti eiusdem Americæ Cherso-13 neso, dicto *Iucatan*, & Sephar † montem Orientalem, de quo *eodem cap. versic.* 29. esse montes *Andes*, Peruanæ regionis, longissimos omnium montium, qui hactenus in Orbe sunt visi, vt tradit Acosta *d. lib.* 1. *cap.* 13. *& lib.* 3. *hist. Ind. c.* 22.

14 Denique † perpenditur ab eodem Pineda & Gregor. Garcia *in locis suprà relatis*, affirmari quidem oportere, Salomoni, qui fuit omnium mortalium sapientissimus, & cui Deus ipse dedit horum, quæ erant, scientiam veram, vt sciret dispositionem Orbis terrarum, & virtutes elementorum, vt habetur *lib.* 3. *Reg. cap.* 4. *& lib. Sap. cap.* 7. *versic.* 17. minimè fuisse Nouum Orbem ignora-tum; quod imprimis erat scitu dignissimum, atque 15 iucundissimum. Præsertim † si hanc cognitionem coniungamus cum studio, quod habuit cumulandi aurum & argentum, quorum eiusdem Noui Orbis natura fœcundissima reperitur.

Sed quamuis prædicta sententia his argumentis, 16 & tantorum virorum auctoritatibus † muniatur, meritò tamen ab aliis doctis & diligentibus nostri sæculi scriptoribus improbari solet, vt parum solida, & potiùs nouitatis, quàm veritatis amore, & studio excogitata, vt constabit ex traditis à Bened. Perer. *lib.* 3. *in Genes.* vbi de Heuilat, Gaspar. Barrerio *in lib. de regione Ophira*: Acosta *lib.* 1. *de nat. Nou Orb. cap.* 13. *&* 14. Barradas *lib.* 5. *concord. cap.* 11. Martin. Delrio *sup. Genes. cap.* 10. Maluenda *l. b.* 3. *de Antichrist. cap.* 20. *&* 21. *& seq. & de Paradiso cap.* 23. *&* 41. Ant. Herrera *in hist. gen. Ind. decad.* 1. *lib. cap.* 1. *pag.* 2. Bern. Aldrete *de orig. ling. Hisp. cap.* 13. *& antiq. Hisp. lib.* 3. *c.* 9. *pag.* 360. August. Torniel. *in annal. sacris,* 1. *tom. anno Mundi* 1931. *num.* 45. *pag.* 229. & fusiùs 2. *tom. anno* 3043. *num.* 7. *&* 8. Ioan. Drugo *lib.* 6. *obseru. cap.* 3. *& lib.* 9. *cap.* 12. M. Ant. Palau *in paradox. classis Salom.* Ioan. Pineda *in comment. in Iob, cap.* 28. *vers.* 16. *pag.* 500. *&* 501. & iterum *de* 17 *reb. Salom. lib.* 4. *cap.* 16. §. 4. 5. *&* 6. Vbi † tamen ab iis, quæ anteà dixerat, aliquantulum flectens, rem in medio relinquendam decernit, & id tantùm superiori opinioni tribuit, vt minus leuis mi-núsque deformis censeri debeat; & minimè indigna, quæ à sapientibus benignè audiatur.

18 Et planè, quod pertinet † ad Tharsis, etsi à nonnullis cum Ophir confundatur, vt *suprà* retulimus, longè tamen verius est, diuersas per se esse nauigationes & classes, quas ad eas Salomon, & Iosaphat mittere solebant, & ex diuersis portubus, & per diuersa maria, vt latissimè probat doctissimus Ribera *super Ionam cap.* 1. & Thom. Bocius *de ruin. gent. lib.* 5. *cap.* 7. *pag.* 483. licèt verum sit, vtramque regionem nihilominus eadem nauigatione, & eadem classe obiri potuisse, exportatis primum ex Ophir, auro, † lignis, pauonibus, simiis, 19 ebore: ex Tharsis verò, etiam auro, argento, gemmis, ac rebus aliis pretiosissimis. In quibus omnibus probandis, & in vero loco designando, vbi Tharsis illa consisteret, adeò latè & doctè insistit Pineda *d. lib.* 4. *de reb. Salom. cap.* 5. cum multis sequentibus, *& cap.* 16. §. 1. *&* 2. *pag.* 211. Fr. Gregor. Garc. *dict. lib.* 1. *de Ind. orig. cap.* 2. §. 4. *ex pag.* 34. *ad* 40. Acosta *d. lib.* 1. *cap.* 14. Gaspar Sanctius *in Isaiam, cap.* 2. *vers.* 18. *& cap.* 19. *versic.* 22. *pag.* 199. *& cap.* 23. *vers.* 26. *pag.* 236. Thomas Bocius *d. pag.* 483. *& pag.* 326. Maluenda *d. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 20. *pag.* 157. *cum seq. & lib.* 5. *c.* 14. *pag.* 281. Ludouic. Ballester. *in Onomotograph. verb. Tharsis, ex pag.* 535. *& in Hierolog. lib.* 2. *cap.* 9. Torniel. *d. ann.* 3043. *num.* 9. *pag.* 50. & Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtriusque Monarch. lib.* 1. *cap.* 6. *&* 7. *& lib.* 2. *cap.* 23. *pag.* 249. vt otiosum videri possit, si nos, qui ad alia tendimus, in eorum scriptis transferendis subsistamus.

Illud † tamen in nostræ Hispaniæ gloriam 20 præterire non possumus, quod Gorop. Becanus tradit *lib.* 7. *Hispanicorum*, & ex pluribus aliis defendit Pineda *vbi suprà cap.* 14. *&* 15. Bocius *d. cap.* 7. *& de sign. Eccles. Dei, lib.* 5. *cap.* 18. Mariana *de reb. Hispan. lib.* 1. *c.* 2. Ludouic. Nonius *in descript. Hispan. cap.* 12. *ad fin.* & ante eos S. Athanas. Synaita *in Hexam. lib.* 10. *in* 3. *lib. Reg.* Tharsis scilicet ad Hispaniam, & præcipuè Bæthicas eius oras pertinere, neque aliam regionem fuisse, quam Tartessum, † cuius beatam auri & argenti, & alia- 21 rum rerum omnium copiam, tum veterum Scriptorum testificatio, tum præsens rerum status satis declarat. Quod latè etiam, & non vulgari studio, licet vulgari sermone prosequuntur Fr. Ioan. à Ponte *d. lib.* 3. *cap.* 6. & Franc. Torreblanca *in epit. lib. de magia in defensione cap.* 4. & nouissimè & eruditissimè Alphons. Carranza *in libro*, quem edere parat de monetarum valore *& argumento* 1. *part.* Quamuis contrarium asserat alter Pineda Francisc. *lib.* 3. *suæ Monarch. cap.* 22. §. 4. Quem non † satis iustè hac de causa reprehendit, & in- 22 scium & barbarum vocat à Ponte, *vbi suprà*: Nam id etiam alij viri doctissimi negant, & nouissimè Aldrete *de antiq. Hisp. lib.* 1. *cap.* 24. *in fine, pag.* 108. & latiùs Torniel. *dict. ann.* 3043. *num.* 9. *pag.* 51. *&* 52.

Quod verò † ad Ophritam regionem spectat, 23 non posse illam vllo prorsus modo cum Peruana, siue Nouo hoc Americano Orbe conuenire, euidentissimis argumentis meo iudicio conuincunt Auctores *suprà* pro hac opinione relati, præsertim Acosta, Barrerius, Barradas, & præcipuè Maluenda *d. lib.* 3. *cap.* 24. & Torniel. *d. anno Mundi* 3043. *num.* 7. *&* 8. à quibus se nunquam satis expedire potuerunt Greg. Garc. *d. lib.* 4. *de Indiar. orig. cap.* 1. *& seq.* Pineda *d. cap.* 16. §. 5. & Basil. Pont. *d. quæst.* 8. *exposit. cap.* 3. Et vt omittam, quæ sæpè à nobis in superioribus repetita sunt de omnimoda huius Orbis apud antiquos ignoratione, & inaccessa Oceani magnitudine, & de insuperabili difficultate nauigandi per altum, necdum cognito acus Magneticæ vsu: illud certè vnum refellendæ isti † opinioni satis supérque esse videtur, quod 24 constet in regione Peruana, nec gemmas, nec elephantes

elephantes esse, nec pauos, nec simias, nec ligna Thyna pretiosissima, qualia ex Ophir asportari solita narrat Scriptura.

5 Neque rationi consentaneum videri, † Salomonem ex mari Rubro, relictâ Arabiâ, & Indiâ Orientali viciniori, atque notiori, multarúmque rerum pretiosissimarum fertiliori, immenso circuitu, & maiori dispendio, quàm quæstu, nauigationem instituisse ad regiones Americanas, aut Peruenses. Quod euidentius erit, si animaduertamus ex eisdem locis sacræ Scripturæ constare, 6 prædictas classes † ex portu Asionagber soluere solitas fuisse, qui portus in littore maris Rubri continebatur, vt post longam disputationem probat & concludit Pineda *d.lib.4.cap.7.& 8. & sequentib.* Abraham. Ortel, *in Thesaur. Geograph. verb. Asiongaber*, quidquid dissentiat Basil. Pontius *d. cap. 3.* At verò si in Peru expeditio facienda erat, quorsum attinebat ex eo portu soluere, & per tot vastissima maria vagari, & vniuersum Orbem laboriosissimâ nauigatione, infinitis penè casibus, & laboribus obnoxia peragrare, cum potuissent ex Ioppe, vel alio portu maris Mediterranei proficisci, & per illud & fretum Herculeum multo breuiori, ac faciliori, magísque vsitatâ nauigatione, spatio circiter quinque mensium ad Peruanam regionem peruenire.

7 Sed vbi terrarum † Ophira Prouincia sita, & an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignoratum est, & variantes auctorum sententiæ rem incertam & dubiam, magis obscuram, & ancipitem reddiderunt: Nam quidam eam in Sophala constituunt sub ima Africa ad Oceanum 8 Æthiopicum posita; quæ † regio etiam nunc adeò auri fodinis abundat, vt nihil præter aurum exteris mercatoribus communicet, quemadmodum Lusitanorum peregrinationes testantur. E quibus Thomas Lopecius scribit, Sophalenses habere libros Indicâ linguâ conscriptos, in quibus legitur, Salomonem Regem tertio quoque anno hinc aurum tulisse, atque hodie etiam eam regionem habere sui nominis auri fodinas.

Alij verò Ophiram collocant in insula Armutia; alij ad Philippinas, vel Moluccas reiiciunt, aut certè ad insulas ann. 15. ab Aluaro Mendaña repertas, quas inde Salomonis appellatas existimant. Alij denique frequentiùs, & certiùs cum Ioseph.*lib.8.antiq. cap.2. & 6.* & D. Hieronym. *epist.140. de locis Hebraicis*, † ad Orientales Indias pertinere scribunt, & præcipuè ad nobilissimam earum insulam, quæ Trapobane, siue Samatra dicitur, & hodie Malaca, veteribus Terra aurea, siue Aurea Chersonesus vocabatur, & ad ei adiacentes Pegusiorum Prouincias. Quas † opiniones diligenter congessit & illustrauit Gaspar Barrerius *in d.libello de regione Ophira:* Abraham. Ortel. *in d.Thesaur.Geograph.verb.Ophir:* Carol. Stephan. *in dictionar. eodem verb.* & plures alij relati à Ribera, Acosta, Delrio, Gregor. Garcia, Maluenda, Pineda, Torniello, Aldrete, & Ballestero *in locis sup.num.16.* relatis: Petr.Cieza *lib.1. histor. Ind. cap.3.* Christian. Adricom. *in Theatr. Terræ sanctæ in Tribu Phares, cap.15.* Anton.Herrera *d.lib. 1. cap.1.* Thom. Bocius *lib. 25. de sign. Eccles. Dei.cap.3.pag.320.* Ioan. Boterus *in relat. vniuers. part.1. lib.2. pag.235.* Camillus Borrellus *de præst.Reg.Cathol. cap.49. num.51.* Fr. Ioann. à Ponte *in d.conuenient.lib.2.c.17.pag.190. & 191.* & Maffæius *lib. 1. histor. Ind. pag. 20.* qui etiam *lib. 16. pag. 397.* loquens † de Pegusiorum origine ex Bonferri litteris tradit, stirpem eos à Iudæis exulibus ducere, qui à Salomone damnati ad Ophirinas auri fodinas, ea loca primi tenuerunt.

Facítque in confirmationem huius vltimæ sententiæ, quæ Ophiram Indiis Orientalibus tribuit, quòd sciamus, eas ab Ophir, & Heuila nomen, 32 & originem incolarum accepisse, vt habetur *Genes. 10.* & iis rebus omnibus mirum in modum abundare, quæ sacra Pagina referente ex illis nauigationibus ad Salomonem adducebantur. Vt præter id, quod hodierna experientia cognoscimus, latè recolit, & vsque ad portentum extollit Maluenda *d.lib.3.cap.21.& 22.*& alij veteres, & recentes Auctores, de quibus *suprà cap.2. ex n.3.* Inter † quæ aurum laudatissimum, & probatissi- 33 mum erat, vt habetur *Paralip.2. cap.3.* ibi: *Porrò autem aurum erat probatissimum.* Vbi Pagnin.Vatabl.Montanus, & Caiet. vertunt & legunt: *Aurum ex loco Paruaim, vel de Paruaim.*

Vnde apud Romanos, & alias nationes in maximo pretio semper extitit, & corrupto vocabulo, OBRIZVM † quasi *Ophirizum*, vel *Ophirisum*, 34 id est, à regione Ophir deductum, dicebatur. Vt obseruant Hieronym. *supr. Ierem.& supr. Daniel.* Acosta *d. cap.13.* Funger. & Stephan. *dict.verb. Ophir:* Pineda *sup.Iob cap.28. vers. 15. & 16. & cap.31.vers.24.* Beroald. Torrent. & Casaubonus *supr.Sueton.in Nerone cap. 44.* dum inquit: *Illum à populo exegisse argentum pustulatum, & aurum & Obryzum, vt plerique omnes palam collationem recusarent.*

Et hinc † nummi, siue solidi Obryzati dicun- 35 tur *in l.3.C.de vet.num.potest.lib.12. & in l.1.C. de oblat.vot. lib. 10.* quamquam in vtroque loco mendum sit in antiquis Codicibus, & OBRIZIATI legatur. Quemadmodum † & *in rub. &* 36 *l. temperent, Cod. de vestibus oloberis & auratis, lib. 11.* vbi passim legitur, *Oloberis*, & *Olobera*, cum *Olobrycis*, & *Olobryzas*, legendum sit, quasi vestis, quæ tota est ex Obryzo, & ibi rectè Alciat.Cuiac. & Gothofred. aduertunt, & ad emendationem dictorum, & aliorum iurium, quæ extant in Codice Theodosian. obseruauit Brisson. *de verb.sign. verb. Obryza:* Ioan. Prateius, & Ioan. Calinus *eodem verb.* & ante eos Catelian. Cotta *in memorab.iur.verb.Obryzati solidi:* & Tiraq. *in l. 3. connub. num. 17.* qui tamen prædictam auri Obryzi etymologiam non omninò probant. Nam magis † videtur ex Græco fonte descendere, quasi 37 ἀβρίζον, id est, sincerum, purum, delicatum, quod sæpè igne excoctum est, ita vt amplius in coctione non diminuatur, vt constat ex Plin. *lib.33 cap.3.* dum ait: *Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis, atque idipsum Obryzum vocant.* A quo non discrepat D.Isidor. qui *lib.16. Etymolog.cap.17.* ab eo pictum censet, quod obradiet splendore, sitque coloris optimi; & D.Hieronym. qui vtramque etymologiam complectens, *in epistol. 140. ad Principiam Virginem*, sic ait: *Ophir genus auri est. vel à loco Indiæ, vel à colore nomine indito.* Et congerit alia Martin. Delrio *in comment.in Cantica cap.5.*

Sunt etiam, qui Obryzi auri nomen ex Latina voce, † *Obrussa* deducant, quam significare vo- 38 lunt examen, probationem, expurgationem & coctionem auri, vt latiùs probat Turneb. *lib.27. aduers.cap.18.* Pined.*de reb.Salom.lib.4.cap.18.§.5. pag.226.* qui ita emendant † locum Suetonij *sup.* 39 & explicant illud Cicer.*de clar.orat. Expurgandum*

esse sermonem, *& adhibendam rationem quasi obrussam*. Et Senec. *lib.4. nat.quæst. cap.5. Si omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, silentium indicetur*; vbi Ioan. Opsopæus ex optimis membranis legit, *Ad obrussam*. Quæ † omnia conducunt ad explicationem *l.5.C.de suscep.& arcar.& l.2.C.de metallar.lib.12.* vbi obryzæ mentio habetur.

40

41 Et † de PHAZ, siue OPHAZ, & MVPHAZ, & aliis appellationibus, quibus aurum in sacris Litteris appellatur, plura Lector, si velit, videre poterit apud Pined.& Delrium sup.Maluenda *de Antichrist.lib.3.cap.14.*& Bernard.Aldrete *lib.3. de antiq. Hispan. cap.8.* vbi † addit, inde apud Arabes Regnum *Phez*, fuisse denominatum.

42

43 Constat † ergo (vt ad propositum redeamus) Ophiram regionem ad Americanum Orbem nullatenus pertinere. Neque aduersantur coniecturæ, quibus Auctores *num.* 4. relati in contrariam sententiam adduci videntur: Nam reuerà tenues & leues admodum sunt; atque imprimis illa parum stringit, quæ ab ipsis vt fortissima traditur, de affinitate, siue collusione † nominum Ophir & Piru. Sæpè quippe deficiunt nomina, sæpè mutantur, & à sua primæua origine degenerant. Sæpè etiam nullo consilio, sed casu res diuersissimæ in vno, & eodem nomine apud remotas nationes, & variis linguis vtentes, conueniunt, vt latè docet Xenophon, in peculiari huius argumenti libello; quem de æquiuocis nominauit; & in eadem tractatione, de qua agimus, optimis exemplis ostendunt Barradas *lib. 5. concord. cap. 11.* Acosta *d. cap.13.* Maluenda *d. cap.24. pag. 167. & 168.* & Pineda *d. lib.4.de reb. Salom. cap. 16. §. 4. num. 3. pag. 212.* Vbi plenè respondent ad illud, † quod dicitur de auro Paruaiim, & quid hoc nomen significet, & an in Scriptura reperiatur.

44

45

46 Præsertim, quia verius est, † nunquam hanc vocem PERV, vel PIRV ab Indis Occidentalibus cognitam fuisse, vt has Prouincias significarent, sed posteà ab Hispanis impositam, & ad id omne extensam esse, quod est post Panamam vsque ad Prouinciam de Pasto, & hinc vsque ad flumen Maule, quod vltra Prouinciam *de Chile* dilabitur, vt tradit Acosta *d.lib.1.cap.13.* Anton. Herrer.*in hist.gen.Ind.decad.1. lib.2.pag.2. & decad.3.lib.10. cap.2. pag.356. & in descript. c.16. pag.46.* Maluend.*d.lib.3.cap.24. pag.167.* Pineda *sup. Iob,cap.28.vers.16.pag.500. & 501.* & Bern. Aldrete *lib.3.de orig.ling.Castellanæ c.13.* Vbi tradunt † veram huius nominis rationem & occasionem casualem fuisse: Nam cùm primi Hispani post longam nauigationem hæc littora tenuissent, atque indigenam quemdam piscationi intentum ex improuiso comprehendissent, gestu, ac signis rogare cœperunt, quænam illa terra esset, quibus ipse (quod naturale est) de proprio nomine rogari suspicatus, frequenter respondebat & repetebat *Beru,Beru*, quod nomen familiarissimum est maritimis hominibus Peruanis. Indeque Hispani, vel responsione decepti,vel occasione sumpta, regionem ipsam Peru appellauerunt;prout ipse Pineda, & Aldrete se audiuisse dicunt † à Garcilasso Inca, qui maternam originem ducebat ex Incarum Peruanorum sanguine, & eorum historiam parabat. Quam quidem posteà typis mandauit,& in eius *lib.1.cap.4.& seq.* hanc eandem narrationem proponit, & subdit, quòd Incarum tempore, eorum Regnum,appellabatur TAVANTINSVIV, quod quatuor Regni partes significabat.

47

48

49 Sunt etiam † qui putent, Hispanos vbi primum ad has oras peruenerunt, cum auri cupiditate potissimum ducerentur, ab Indis sibi obuiis ante omnia quæsiisse, an & vbi in eis aurum inueniretur Hispana voce *Oro,Oro*,quam Indi non intelligentes, nec rectè pronuntiare valentes, repetebant BIRV BIRV,vt tradit Maluend.*d.lib.3.de Antichrist.c.24.pag.167.* & Sebast. Couar. *in Thesaur. sing.Castell.verb.Peru, fol.586.* Vbi † aliam etiam aliorum etymologiam addit, qui volunt, Peru nomen Hebræum esse, quasi *Pere*, deductum ex verb. *Parad*, quod partiri,diuidere,seu separare significat, eò quòd terra hæc ita ab aliis remota & seiuncta sit.

50

51 Alij verò † has opiniones, vt aniles fabulas, meritò reiicientes,prædictum nomen non casu his regionibus impositum dicunt, sed sumpta occasione ex nomine reguli, quem in tractu Panamatico circa littora maris DEL SVR inuenerunt, qui appellabatur BIRVQVETE, indéque ad Prouincias successiue lustratas appellationem deriuasse, vt scribit Herrera *in d.histor.gen. Ind. decad.2.lib.1. cap.14.pag.27.& decad.1. lib.1. cap.1.in fin.* Aut certè ex † prima Prouincia,quam Franc. Pizarrus & socij, prædictum mare traiicientes, occuparunt; vel ab amne quodam illam interluente, qui *Piru*, siue *Piura*, dicebatur, qui duobus gradibus ab Æquinoctiali iacet, ducentis viginti leucis post Panamensem regionem; vt constat ex Gomara *1. part.hist. Ind.fol.9. & 26.* August. Zarate *lib. 1. hist.Peru, cap.1.* Leuino Appollonio *lib.1. de reb. Peruens.in princ.* Acosta *d.lib.1.cap.13.* Herrera *d. cap.1.pag.2.* Fr.Greg.Garc.*lib.4.de Ind.orig.cap.1. pag.321. & cap.4. pag.334.& pag.348.* Didac. Daualos *in Miscell.Austr.colloq.27.fol.114.* Cabel. Balboa *in altera Miscell.M.S. 2.part. cap.6.* Est enim † frequentissimum Prouinciis nouiter inuentis, aut subiugatis, à loco, vel flumine earum primum explorato, vel ab earum Regibus, aut exploratoribus nomen imponere, vt ostendunt Auctores, quos citauimus *sup. cap. 4. num. 42.* & de Mexici vrbe obseruat Greg.Garc. *d.lib.4. de Ind. orig.cap.3. §.3. pag.507.* dicens † nomen traxisse ab antiquo Indorum Duce, dicto Mexi, qui olim eum locum bellicâ virtute possedit.

52

53

54

55 Sed neque magis † obstat, quod ex sententia Montani & Posseuini *num. 11. & 12.* retulimus de Iobab & Iectan, qui ad has regiones incolendas deuenisse dicuntur: nam, vt rectè obseruat Acosta *d.cap.13.*& Maluenda *d. lib.3. cap.24. in fin.pag.168.* hoc nullis solidis rationibus, auctoritatibus, aut coniecturis stabiliri potest; quin potiùs secundùm Torniellum *dict.ann.1931.num.45.* verosimile non videtur Iectan, aut eius filios, Ophir scilicet & Iobab, sedes vsque adeò remotas sibi deligere potuisse, aut voluisse, dum præsertim tunc temporis non deessent aliæ regiones multò viciniores & commodiores, quas ratio prius incoli suadebat, deinde paulatim & successiuè ad remotiores pertransire, vt reuerà factum fuisse videmus; siquidem filij Iectan in Orientalibus Asiæ partibus habitarunt, vt idem ipse Torniell. ostendit *num. 51.* Et illud de † nomine Iectan, Iucatanæ Prouinciæ indito vanissimum & subtilissimum est, præsertim si fidem habemus Ant.de Herrer. *in d.hist.Ind.decad.2.lib.2.cap.18. in fine, pag. 64.* qui docet, ante Hispanorum aduentum nullum proprium generale nomen eam Prouinciam habuisse, & fortuitò impositum esse

56

esse ex nomine radicis, quæ IVCA vocatur: ex quibus apud eos panis conficitur, & locis, vbi plantatur, quæ indigenæ ILATLI vocant. Vel quia cùm primi exploratores maritimos Indos de nomine terræ rogarent, illi responderunt, TOLOQVITAN; peculiare quoddam oppidum designantes; vnde Hispani vniuersam regionem LVCATAM, & posteà magis corrupto vocabulo IVCATAN appellare cœperunt.

57 Et † pari, aut maiore leuitate nititur illa montis Sephar, & Andium Peruanorum commixtio à Montano commenta, quem etiam in hoc reiicit, & conuincit Acosta *d.cap.*13.

Denique non obstat, quod vltimo loco de Salomonis sapientia, & ingenti studio cumulandarum opum considerauimus. Nam, vt ait Pineda *d.* 58 *cap.*16. §.4. *num.*4. *pag.*213. Etsi † ei concedamus absolutissimam Cosmographiæ, & Geographiæ, & totius Philosophiæ scientiam, ac proinde cognouisse, hunc Orbem esse sphæricum, & ex parte nobis opposita ab Antipodis habitari. Nusquam tamen certo argumento probabitur, quod peculiariter Americam notam, vel exploratam habuerit, & vel capiendi experimenti, vel opes cumulandi gratia, classem in eam destinauerit. Illud quippe, quod de Ophir adducitur, iam satis supérque reiecimus.

59 Quibus non † incongruenter addere licet, ipsam in Ophiram, & Tharsis nauigationem à Salomone non antè tentatam, quàm ab Hiram Rege Tyriorum, & eius seruis illius notitiam habuisset, & cum eo societatem iniisset, quod plures tradunt post vicesimum quartum Regni sui annum contigisse, vt constat ex prædictis locis sacræ 60 Scripturæ, & ex epistolis † quas duo Reges sibi inuicem scribebant, quæ olim apud Tyrios religiosè obseruabantur, earúmque meminit Dius *in historiis Phœniciis*, & post eum Ioseph.*lib.* 1. *aduers. Appion.* & Anton. Posseuin. *in apparatu* 1. *tom.pag.*776. & ex aliis, quæ tradunt Caietan. Abulens. & alij, quos refert Pineda *d.lib.*4.*de reb. Salom.cap.*4. *pag.*167. & Bernard. Aldrete *de antiq.Hisp.lib.* 1. *cap.*24 *pag.*107. *&* 108. *& lib.*2. 61 *cap.*2 Vbi addit, † Regem Hiram sibi & suis faciliorem & quæstuosiorem nauigationem reseruasse & Salomonis classibus, & ministris longiorem & difficiliorem communicasse.

62 Tyrios autem siue Phœnices † fuisse ea tempestate omnium hominum in nauigandi arte, & nauali militia præstantissimos, satis ex eisdem auctoribus constat, & ex Isaïa *cap.*23. Ezech. *cap.*27. Herod. *lib.*1. Arrian.*lib.*2. Strabo *lib.* 16. vbi inquit: *Quantum classi potuerint, argumento euidenti est multitudo, & magnitudo coloniarum ab eis deductarum.* Arist.*lib.de mirab.auscultat.*dum tra- 63 dit: *Aiunt † quidam Phœnices appellatos, quod primi maria nauigantes, quocumque appellerent, omnes necarent.* Et ex Festo Pompeio *de verbor. si-* 64 *gnific.pag.*301. vbi inquit: *Hinc † in prouerbium deductum esse Tyria maria, quòd Tyro oriundi Pœni adeò potentes maris fuerunt, vt omnibus mortalibus nauigatio esset periculosa.*

65 Planè † ingentes Salomonis diuitias fuisse, & summo studio, vndique conquisitas, negare non possumus, cùm id passim Scriptura testetur, quæ *Paralip.*2. ait, illi à Deo promissum: *Diuitias & substantiam & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.* Et *Reg.*3. *cap.*10. inter alia inquit, quòd præ auro, gemmis & margaritis, quas congesserat: *Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.* Et 2. *Paralip. cap.*9. tantam fuisse argenti copiam in domo Salomonis, vt in campestris lapidum. Quod latè prosequitur, & specialiter enumerat, atque exornat *lib.*1.*Paralip. cap.*22. Ioseph. *lib.*7.*antiq.cap.* 2. Pineda Franciscanus *in Monarch.lib.*7.*cap.*19 §.5. alter Pineda *d.lib.*4. *de reb.Salom.per totum*: August.Torniel,*in annal. sacris tom.*1.*anno* 3043.*num.*4. *pag.*46. & Budæus *lib.*4. *de asse*, vbi thesauros Regis Dauid centum viginti trium millionum fuisse dicit; Salomonis autem eius filij decuplo maiores,hoc est, 1230. milliones.

Quapropter † idem Pineda *d. lib.* 4. *cap.* 19. 66 *pag.* 232. eorum ridet, & reprehendit stultitiam, vel inuidiam, qui diuitias aliquorum Regum nostri temporis cum thesauris Salomonis volunt comparare. Quod & facit nouissimè Franc. Torreblanca *in epist.lib.de Magia in defensione cap.*4. *per totum.* Soli enim † sumptus, & expensæ ex 67 tructionis & cultus templi Ierosolymitani omnium Regum diuitias, imò & omnem admirationem excedunt, vt constat ex iis, quæ latissimè scribunt Arias Montanus, & Ribera *in libris de Templi fabrica, & iis, quæ ad templum pertinent:* Salmeron.*tom.*1. *proleg.* 42. Barradas *t.*2. *concord. lib.* 3. *ex cap.* 9. *ad* 52. Ioan. Azor. *tom.* 1. *instit. moral.lib.*6.*ex cap.*24.*vsque ad* 56. Villalpand. *in apparat.sup. Ezechiel.*Pineda *de reb.Salomon.lib.*5. *cap.*5. *cum seq.* & compendiosè Torreblanca *dict. cap.*4. Et vltra relatos ab eis Simon Maiol.*in dieb. Canicul. tom.*1. *colloq.* 19. *pag.* 431. *& colloq.* 23. *pag.* 527. *& seq.* vbi inter alia tradit, totum templum, quod erat sexcentorum pedum longitudinis, latitudinis cubitorum centum, à summo vertice vsque in imum pauimentum, aureis laminis fuisse contectum: & vniuersum locum,qui Sancta Sanctorum dicebatur, ex puro auro fabricatum, quod sexcentis auri talentis æstimaretur. Et vnam trabem inter alias in eo positam, penitus auream, trecentarum minarum auri, id est, septingentarum & quinquaginta librarum. Et quod clauis aureis omnia hæc affigebantur, quorum singuli ad quinquaginta siclos æstimatione pretij valuisse feruntur. In eóque ædificando artifices centum quinquaginta millia & sexcentos occupatos fuisse, vltra innumeros alios, qui terra, maríque operi necessaria conquirebant, & præparabant, deseruiséque in eo Sacerdotum quatuor & viginti millia, & vt videtur aliis, quadraginta quatuor millia: Musicen profitentes sex millia, Leuitarum octo millia.

Vnde memorat Ægesipp. *lib.*5. *de excid. Ierosolym. cap.* 43. tantam fuisse illius templi maiestatem, vt † etiam Barbarorum gentes illud venera- 68 rentur, & inferrent munera prædones religionis. Adeò, vt eodem teste *lib.* 1. *cap.* 17. Pompeius, cùm eo peruenisset maluerit admirari, quàm prædari. Quod tamen non fecit Crassus, qui rapacior fuit, illud expilans,vt constat ex Zonara *tom.*1.*annal.* vbi ait,tantam † fuisse auri 69 prædam, vt dimidio minus in Syria valuerit, quàm reuerà alibi æstimaretur.

CAPVT XIV.

An in Nouo hoc Orbe ante Hispanorum aduentum nullibi Euangelium prædicatum fuerit?

SVMMARIVM.

1 *Christi Fidem in Nouo Orbe iam olim prædicatam plures affirmant, & num.* 3.
2 *Apostolos per vniuersum Orbem Euangelij lucem disseminasse, multi opinantur.*
4 *Ioann. del Cano Canonicus Salmant. laudatur.*
5 *Christus Dominus plurimos sua trium annorum prædicatione conuertit.*
6 *Apostoli vnde ita dicti, & quando, & ad quid à Christo delecti?*
7 *Apostoli breuissimo tempore totum Orbem prædicando penetrarunt, & num.* 11.
8 Psalm. 18. versus, & *D. Pauli locus* ad Roman 10. *exponitur & illustratur.*
9 *D. Paulus quo tempore scripserit epistolas ad Romanos & Colossenses.*
10 Cap. Dominus 19. distinct. & cap. fundamenta, de elect. in 6. *exornantur.*
12 *Christi vaticinium de consummatione ventura post vniuersalem Euangelij prædicationem plurimi exponunt de excidio & consummatione materialis Ierusalem.*
13 *Ierusalem destructio quo tempore contigit.*
14 *Apostoli triginta & octo annis, & vt aliqui intendunt, vndecim tantum post Christi mortem in vniuersis mundi partibus prædicarunt.*
15 *Diui Marci locus exponitur,* cap. vlt. & *quando ille suam Euangelicam historiam scripserit?*
16 Vbique *dictio quid significet?*
17 Lex vrbana 166. ff. de verb. sign. *emendatur cum Cuiacio.*
18 *Apostoli cur dicti fuerint* sagitæ volantes, Psalm. 127. & Zachar. 9. & quadrigæ, Habac. 3.
19 *Apostoli dicti sunt* nubes velocissimæ, & cœli, & pedes Domini, & *quare?*
20 *Maria Magdalena cur vnguento vnxerit pedes Domini?*
21 *Clementis Alexandrini insignis locus expenditur.*
22 *Apostolos Dominus multis donis, & gratiis insigniuit ratione prædicationis.*
23 *Apostoli Christo, & eius beatissimæ Matri cedunt, cum aliis verò Sanctis temerè comparantur.*
24 *Apostoli alios septuaginta duos comites ad prædicandum elegerunt, & an hi propriè Apostoli vocari possint, & cur eo numero electi?*
25 Cap. in nouo 21. dist. *illustratur.*
26 *Fideles Christi ob persecutionem Iudæorum in varias Orbis partes dispersi, cum prædicarunt.*
27 *D. Paulus in multis Orbis partibus Euangelium annuntiauit.*
28 *Romani tempore mortis Christi Domini per totum ferè Orbem dominabantur, & ita fuit facilor eius prædicatio.*
29 *Prudentij carmina expenduntur, & num.* 51.
30 *Fidei, & propagationis Euangelicæ quam breuis & vniuersalis fuerit progressus ex Theodor. Iustin. Beda, & aliis.*
31 *Euangelij progressum tempore Apostolorum Baronius, & alij diligenter scribunt.*
32 *Ecclesiæ plures tempore Apostolorum Deiparæ erectæ.*
33 *B. Virginis* del Pilar *Cæsaraugustanæ vrbis ad D. Iacobum apparitio, & templi ibidem ab eo constructi historia refertur & comprobatur.*
34 *D. Iacobi Apostoli aduentus & prædicatio Hispaniæ, licèt ab aliquibus malè negetur, à plurimis aliis rectè defenditur, qui recensentur.*
35 *Ioan. Fernandez à Velasco, excellentissimus Castellæ Comestabilis, laudatur.*
36 *D. Iacobum Hiberniam adiisse, & in ea prædicasse narratur.*
37 *D. Paulus in Hispania prædicauit, & D. Petrus.*
38 *Fides & Euangelium Christi miraculosè, & per ipsorum etiam oraculorum prædictiones propagatum fuit.*
39 *Oracula plura perpenduntur, quæ Christi aduentum, & Fidem Gentibus annuntiasse videntur.*
40 *Templi ab Argonautis constructi, & per Oraculum Virgini Mariæ sacrari iussit, notabilis historia refertur.*
41 *Ignoto Deo Ara ab Atheniensibus & Romanis erecta, & quare?*
42 *Christi mortem doluisse, & sub Panis nomine dæmones Gentibus annuntiasse ex notabili historia Plutarch. & aliorum.*
43 *Apostolos potuisse celerrimè per miraculum ad prædicandum in remotissimas regiones deduci, pluribus exemplis ostenditur.*
44 *Habacuc per aëra ab Angelo ductus, & etiam Philippus Diaconus.*
45 *Apostoli nubibus ducti in transitu B. Mariæ miraculosè momento temporis ex diuersis mundi partibus conuenerunt.*
Regina Saba ex relatione, & vocibus auium habuit notitiam Salomonis, ibidem.
46 *Ecclesia sancta Dei dicitur Apostolica & Catholica, & quare?*
47 *Catholica dicta est Ecclesia Dei ab ipsis Apostolis, & quid hoc nomen designet.*
48 *Heretici multùm dolent, quod Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica.*
49 *Sanctus Ignatius Martyr quid senserit de vnitate Ecclesiæ Catholicæ.*
50 *Vincentius Lirinensis optimè exponit causam cur fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica.*
52 *Euangelicæ Fidei prædicatæ in Nouo Orbe aliqua antiqua testimonia, & vestigia reperiri videntur, & num.* 55.
53 *Tertulliani locus expenditur, quo Fidem Catholicam sua ætate etiam in Prouinciis, & insulis ignotis prædicatam tradit.*
54 *D. Thomas Apostolus prædicauit apud Sinas, & alias extremas nationes Indiæ Orientalis, & apud Brasilienses, num.* 60.
56 *Cruces, & aliqua alia signa mysteriorum Fidei in Nouo Orbe reperta dicuntur.*
57 *Apostolorum, qui in Nouo Orbe quondam prædicarunt,*

prædicarunt, quædam vestigia hodie reperiri aliqui tradunt.

58 *Miraculum cuiusdam Apostoli, qui olim apud Peruanos prædicasse dicitur.*

59 *Effigies antiquissimæ hominum, habitum Apostolorum referentium, in Nouo Orbe inueniuntur.*

60 *Brasilienses conseruant memoriam prædicationis D. Thomæ.*

61 *D. Thomæ Apostoli pedum vestigia scopulo impressa ostendunt Brasilienses.*

62 *Christus Dominus in cœlum ascensurus pedum vestigia petræ impressa reliquit.*

63 *Crucis de Crabuco, quæ apud Peruanos hodie religiosissimè veneratur, historia.*

64 *Crucifixi imagines inuentæ in ruinis vrbis Goæ, historia.*

65 *Imaginum sacrarum vsum improbant sectarij, contra quos plurimi ex Catholicis scripserunt.*

66 *Granadilla frutex Noui Orbis in flore, & foliis omnia signa Passionis Christi repræsentat, & plures qui de hoc scripsere.*

67 *Omnipotentiæ diuinæ nihil occultum est, aut inaccessum.*

68 *Apostolorum temporibus, imò nostris, Fides Christi in toto Orbe prædicata non est, & num. 70. & 71.*

69 *D. Matthæi locus* cap. 24 vers. 14. *exponitur & illustratur.*

70 *Consummatio, de qua Christus apud Matth. de extrema mundi destructione accipienda est.*

71 *Euangelij prædicationem ante finem mundi non perficiendam, Orig. August. & alij plurimi docent.*

72 *D. Chrysost. sibi contrarius videtur in tempore, quo vniuersalis Euangelij prædicatio implenda est.*

73 *Indis Noui Orbis nullatenus fuisse annunciatum Euangelium vsque ad Hispanorum aduentum, plurimi tradunt, quorum dicta recensentur.*

74 *S. Vincentij Ferrer. vaticinium de Orbis prædicatione per Religiosos diuersarum Ordinum efficienda & perficienda.*

75 *D. Ambrosij locus insignis Indorum conuersionem quodammodo vaticinantis.*

76 *Apostolos per totum Orbem Euangelium prædicasse, Scripturæ, & Auctores, qui docent qualiter exponendi, & num. 79.*

77 Lex in Orbe 17. ff. de iis, qui sunt sui, *illustratur.*

78 *Scriptura sacra sæpè vtitur vulgaribus loquendi formis.*

80 *Apostolorum aliquem in regionibus Noui Orbis prædicasse, nullo certo testimonio aut vestigio comprobari potest.*

81 *Apostoli ad prædicandum Euangelium, quas Prouincias, & qualiter sortiti sint?*

82 *Iacobi Christopolitani opinio reiicitur.*

83 *Oracula Indorum, quæ gentibus Christi aduentum annuntiarunt, ab eis intellecta non fuerunt.*

84 *Euangelij prædicatio non fit per solam famam & rumorem aduentus, & Fidei Christi, sed per illustrationem & suasionem Gentilium ad eam capessendam.*

85 *Ecclesia verè dicitur Apostolica, & Catholica, quamuis post Apostolorum prædicationem auctior in dies, & vniuersalior euadat, & num. 88.*

86 *Vrbem totam incendisse dicitur, qui eius partibus ignem iniecit, qui crescendo & serpendo eam absumpsit.*

87 *Apostoli totius Orbis prædicatores dici potuerunt.*

89 *Christi promissiones Apostolis factæ, etiam in eorum successoribus verificari possunt secundùm August.*

90 *Euangelij per Apostolos prædicati apud Indos Noui Orbis vestigia, quæ quidam commendant, alij vanissima esse docent.*

91 *Crux* de Carabuco *ab Hispanis fabricata fuit.*

92 *Indorum traditiones in rebus antiquis parum fidei habere debent, & quare?*

93 *Barbari ad historias retinendas minùs idonei sunt.*

94 *Diabolus est Dei simia, & sæpè Gentibus arrogando sibi diuinum cultum, illudit.*

95 *Indi Noui Orbis si fortè olim lucem aliquam Euangelij habuerunt, eam prorsus suis vitiis vel barbari obscurarunt.*

96 *Caroli V. epistola quædam ad Reges & gentes Noui Orbis missa perpenditur.*

SVPEREST vt alij aliorum argumentationi satisfaciamus, qui adhuc ostendere curantes, Occiduas istas, & Australes plagas priscis etiam sæculis, ante Columbi & Castellanorum in eas aduentum, cognitas, & lustratas fuisse, eò progrediuntur, vt quod magis est, Christi † quoque Fidem, & Euangelij lucem in illis prædicatam affirment. In quo argumento proponendo & promouendo, vltra ea, quæ latè, & generaliter † de vniuersali Apostolorum prædicatione loquentes, tradunt Diuus Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, Thomas, Euthymius, Theophylactus, Tostatus, Gagnæius, Iansenius, Maldonatus, & alij *super Matth. cap.* 24. & 25. Diuus Ambros. *in Luc. cap.* 10. Beda *in Marc. cap.* 13. Adrianus Finæus *lib.* 2. *flagelli, cap.* 12. Pinstus *in Daniel. cap.* 2. Leo Castrens. *lib.* 1. *Apolog. pag.* 261. Genebrard. *lib.* 2. *Chronograph. pag.* 223. 368. & 369. Specialiter † insistit, de nostra America agens, Fr. Stephanus de Salazar *sup. Symbol. Apostol. discurs.* 16. *cap.* 3. Acosta *in hist. Ind. lib.* 5. *cap.* 25. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenient. vtriusque Monarch. lib.* 2. *cap.* 2. *per totum*: Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch. Indian. lib.* 15. *cap.* 47. 48. & 49. & quâ solet diligentiâ illud exornat Maluenda *lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 2. & *cap.* 25. & *seqq.* & olim idem Salmanticæ affirmauit insignis † ille Canonicus sacræ Scripturæ interpres Ioannes del Caño, cùm publicè exponeret illud Psalm. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, vt refert Michaël Balboa Cabello *in Miscell. Austr.* 3. *part. cap.* 6. Pro cuius sententiæ confirmatione hæc fundamenta, quæ sequuntur, præcipuè considerari posse videntur.

Primum, † quòd licèt Thomas Bozius *lib.* 20. *de signis Eccles. Dei, cap.* 1. & Acosta *lib.* 1. *de procur. Ind. salut. cap.* 3. *pag.* 139. sentire videantur, Christum Dominum paucos ex mortalibus ad se sua prædicatione traxisse; certius tamen est, copiosam & admirabilem Gentium conuersionem operatum fuisse tribus illis annis, quibus Ierosolymæ, & alibi prædicauit, vt pluribus ostendit Illustriss.

Illustriss.Baronius *in Annal.Eccles.tom.1.ann.39. num.144*, Suarez *3.part.quæst.41.disput.30.sect.3.* Ioan.à Ponte *d.lib.2.cap.4.5.6.7.& 8.* & ante eos Euseb.Cæsariensis *lib.1.cap.13.* qui ait. CHRISTI *Diuinitas in omnes homines crebris sermonibus peruagata, infinitos prope, cùm ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa ad se traxit*: quæ propagatio statim multò magis extendi cœpit, per discipulos ab eodem Christo delectos, quos & Apo-6 stolos † vocauit, id est, missos, legatos, vel nuntios, vt explicat D. Hieronym. *in epist. ad Galat. cap.1.* & ante resurrectionem, & post resurrectionem per Orbem terrarum misit sicut ipse à Patre missus fuerat, summâ curâ præcipiens, vt euangelium in omni loco, & omni creaturæ prædicarent, omnésque gentes docerent & baptizarent, vt habetur *Luc. 6.10. & 24. Ioan.20. Marc.3. & 16. Matth.10.18.& 28.& Actuum Apost.cap.1.* & transumptiuè *in c.in nouo, dist. 21.* vbi Anacletus scribit, huiusmodi Apostolos, iubente Domino dispersos in toto Orbe Euangelium prædicasse. Quod Oraculum cùm deficere nequeat, & omnem prorsus Orbis regionem sua generali prolatione comprehendat, necessarium esse inquiunt, in has etiam Americanas, quantumuis dissitas & remotas, aliquem ex Domini Discipulis peruenisse, qui Catholicam fidem Barbaris istis hominibus annuntiaret.

Neque hoc mirum, aut obscurum videri potest cùm eadem Scriptura tradente doceamur, eosdem 7 Apostolos † breuissimo tempore Euangelij sono, & luce omnem terram impleuisse, iuxta illud, quod longè antè vaticinatus fuerat Dauid, Psalm.18. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines Or-8 bis terræ verba eorum.* Quæ † verba de Apostolis intelligit Tertullian. *lib.4. aduesus Marcion. c.43.* vbi Christi mandatum elucidans, ait: *Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum vniuersis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ voces eorum, Psalmum adimplendo præcepit.* Et idem probant omnes Patres Ecclesiæ, vt obseruat Maluend.*d.lib.3.de Antichrist. cap.27.28. & 29.* Vbi varias eius loci versiones, & expositiones adducit, & est expressum D. Pauli testimonium *in Epist.ad Romanos cap.10. vers.18.* Vbi probare intendens, nullum mortalium, siue Iudæum, siue Gentilem potuisse iam illo tempore iustam aliquam suæ infidelitatis causam prætexere, quod Euangelium non audiuissent. *Nunquid* inquit) *non audierunt, & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum*; quod etiam repetit quantum ad prædicationem in vniuerso mundo, & vniuersæ creaturæ, quæ sub cœlo erat, suo tempore factam, *in Epist. ad Collossens.cap.1.vers.5.& 23*

9 Quas † Epistolas D. Paul. scripsisse anno 24. & 26. post passionem Domini, benè considerat Maluenda *dict.lib.3. cap.2.pag.109.* Leo quoque 10 Papa *epist.87.* relatus † *in c. Dominus, distinct.19.* & ab eo desumens Nicolaus III. *in cap. fundamenta, de elect.in 6.* disertè testantur, veritatem, quæ anteà legis, & Prophetarum præconio continebatur, per Apostolicam tubam in salutem vni-11 uersitatis exiisse. Vnde † rectè dixisse videtur D. Chrysost. *homil. 76. in Matth.* Theophylact. *in Euthym. super eundem Matth. cap.24.* & Iacob. Gualterus *in sua Chronograph. anno 100. pag.13. col.6.* prædicationem Euangelij breuissimo temporis spatio per totum Orbem quasi fulgur rutilasse. Idque maximum argumentum omnipotentiæ CHRISTI esse: *Viginti enim annis*, inquit D.Chrysostomus, *aut ad summum triginta ad omnes oras Orbis Euangelium transcurrit.* Quod & tradunt D. Ignatius & D. Hieronym. in locis relatis à Maluenda *d.cap.2.* Tertullian.*lib. contra Iudæos, cap.7.* Theodoret. *lib.4. de curat. Græc.affection.* Ægesip.*lib.2. de excid. vrb.cap.2.* & Euseb. Cæsariens.*lib.2 hist.Euangel. cap.3.* & Nicephor. *lib.2.cap.8.* vbi notanter scribunt: *Cœlesti, diuinâque virtute, & præsidio, repentè, nullâ ferè morâ interpositâ, tanquam quoddam Solis iubar salutare Dei verbum, vniuersum terrarum Orbem suo splendore collustrasse, sacrarum litterarum testimonio appositè respondens; in omnem terram sonus diuinorum Euangelistarum & Apostolorum exiuit, & in fines Orbis terræ verba eorum, &c.* Vltra quos Eleutherus de eodem fermè tempore loquens, inquit: *Fidem Thrax, Fidem Lybis, Fidem Hispanus, & omnes populi receperunt.* Et Lactant.*lib.5.cap.13.* ita ait: *Cùm ab ortu Solis vsque ad Occasum lex Diuina suscepta sit, & omnis sexus, omnis ætas, & gens, & regio vnitis, ac paribus animis Deo seruiant, &c.*

Accedit his, † quod iuxta plurimorum Sancto- 12 rum Patrum sententiam, quam latè proponit & exornat Maluenda *d. lib.3.cap.1. pag.107. & c.4. pag. 111.* id quod Christus dixit apud Marcum *cap.13. & Matth. cap. 24.* tunc futuram esse destructionem, & consummationem, quando iam in omnes gentes prædicatum fuisse Euangelium, ad excidium tantùm Templi, & materialis Ierusalem referendum videtur, quam tunc præ oculis habebat. Quæ † destructio contigit anno Chri- 13 sti 72. vt prodit Baron. *tom. 1. eodem anno.* Et si hoc verum est, † apparet triginta & octo annis post 14 initium Euangelicæ prædicationis, iam fuisse ab Apostolis, & aliis Christi discipulis per vniuersum Orbem propagatum. Quinimò & vndecim annis post eius mortem idem factum fuisse probare intendit Fr.Ioan.à Ponte *d.cap.2.§.3.pag.93.* considerans, † D.Marcum suam Euangelicam historiam 15 scripsisse anno Christi 45. vt obseruat Baron. *d. tom.1.in eodem anno*, & tamen cùm legationem Apostolis iniunctam narraret, ita scribit *cap. vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Illa † quippe dictio *vbique*, idem valet quod 16 *vbicunque*, & in omnibus locis, vt apparet *ex l. in lege 77.ff. de contrahenda emptione, l. quod nisi in fine,ff.de oper.libert.* & ex Tito-Liuio *lib.45. Résque omnes, quæ vbique depositæ essent, & pecuniam Regiam conferri.* Quibus ex locis rectè Cuiacius † *in l.Vrbana 66.ff.de verborum significatione*, pro 17 *ibique*, legit, *vbique*, & idem obseruant Brissonius, Hotman. Prateius, & Calinus *de verb.iuris signif. verb.Vbique* Et in nostris terminis Tertullian.*d.lib. contra Iudæos c.7.* sic inquiens: *Christi regnum, & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus colitur, vbique regnat, vbique adoratur, omnibus vbique tribuitur æqualiter, &c.*

Secundò: in eiusdem opinionis confirmationem considerari potest, Apostolos, vt mandatum Domini implerent, ipso præsertim, qui mandauerat, adiuuante, eâ alacritate & velocitate per vniuersum Orbem discurrisse, vt meritò † sagittarum 18 volantium nomen acceperint, iuxta illud Psal. 127. *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum*; quod sic explicat Titelman. ibidem, & Zachariæ *9.13. Extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui*

Ephraïm,

Ephraim, & exibit vt fulgur iaculum. Quem etiam locum, & alia similia de eisdem Apostolis intelligit Pineda *lib.5. de reb. Salom. cap. 4. §. 6. pag.283.* & conducit illud D.Ambros.*sup. Habac. cap. 3.* vbi exponens illa verba: *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio*, sic inquit: *Agitauit Christus Apostolos suos, quos per diuersa mundi direxit, vt toti Orbi Euangelium prædicarent.*

19 Dicti quoque sunt † nubes velocissimæ,& cœli, qui perpetuo & indesinenti motu voluuntur, iuxta illud *Isaiæ cap.60. Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* quod Ecclesia de Apostolis canit, & illud Psalm.18. *Cœli enarrant gloriam Dei*, quod D. Paul. *ad Roman.* 10. de eis similiter accipit. Necnon etiam ob eandem rationem appellati sunt 20 pedes Domini, † qui & à Maria Magdalena in huius rei significationem vnguento delibuti videntur, vt piè considerat † Clemens Alexandr. 21 *lib.3.Pædag. cap.8.* vbi de hac vnguenti sparsione agens, sic inquit: *Potest autem hoc esse symbolum doctrinæ Domini,& eius passionis: pedes enim, qui vnguntur vnguento odorifero, doctrinam Diuinam significant, quæ cum insigni gloria Orbem terræ peruadit. Exiit enim sonus eorum in fines terræ. Atque adeò pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suaueolentis vnguenti, sancti scilicet Spiritus sunt participes. Itaque Apostoli, qui vniuersum terræ Orbem obierunt, & Euangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco, vbi steterunt pedes eius, hoc est, quò pedes eius peruenerunt, Apostoli, per quos prædicatio venit ad fines terræ.*

Vnde mirum non est, si ex aliis regionibus in alias transmigrantes, & vbi opus fuit, mare etiam transfretantes, adeò breui spatio totum Orbem 22 impleuerint. † Manus quippe, & zelus Domini erat cum illis, qui eos, vt tantæ legationi sufficerent, peculiaribus gratiæ sanctitatis, & charitatis donis, & diuinorum ac humanorum mysteriorum 23 notitia præmuniuit: Ita † vt Christo, & eius Matri duntaxat cedentes, cum aliis Sanctis absque erroris, & temeritatis nota comparari non possint, vt ait D.Tho.1.2.*quæst.*16.*art.*4.*& sup.Ioan.c.*13. *lect.*2.*ad Rom.cap.*8.*lect.*5.*ad Ephes.cap.*5.*lect.*3. & Chassan.*in Catal.glor. mund.part.*3.*consid.*20. Præsertim, quia ad prædicationis munus obeundum, cùm viderent messem esse multam, operarios autem paucos, iuxta illud Lucæ *cap.* 10.& 24 Matthæi *cap.9.* † Septuaginta duos alios discipulos, & eorum comites & sectatores in auxilium 25 acceperunt, vt ait † text.*in d.c.in nouo*, qui etiam aliquando Apostoli nominantur per D.Paulum *ad Philip.cap.2.& ad Corinth.* 2. *cap.*8. S.Irenæum *lib.4. cap.37.* Tertullian. *contra Marcion. cap.* 4. Lorin.*in Acta Apost.cap.*1.*vers.*2. licèt verius sit, solos duodecim, & D. Paulum proprio Apostolorum nomine dignos esse alios autem non tam Apostolos, quàm Apostolicos esse dicendos, vt resoluit Suarez *in 3. D.Thom.quæst.28. disputat. 5. sect.4.* vbi simul agit quantum illi præ his in auctoritate, & potestate Apostolici muneris excederent; de quo etiam tractat Gloss.& Doct.*in d.cap. in nouo*: & Domin.Bañez 2.2. *quæst.*1. *art.*10. Et cur prædicti discipuli septuaginta duo numero fuerunt; vide quæ tradit Fr. Ioan.à Ponte *d.lib.2. cap.14.§.6.pag.172.*

Constat etiam ex Act. Apostol. *cap.* 8. *&* 11. 26 Fideles † Christi, quod eos Ierosolymis igni atque ferro persequerentur Iudæi in varias terrarum partes dispersos fuisse, quas sigillatim enumerat D.Ambros.*lib.2.de vocat.omn.gent.*Baron.*ann.*35. & ex nostris Marquar.de Susanis *in tract. de Iudæis & infidel.3. part. cap. 1. num.* 25. In quibus partibus fidem,quam imbiberant,insinuasse iidemmet auctores ostendunt.

Tot igitur, & talibus operariis, bene potuit messis, licèt ita magna & dispesa, breui tempore colligi, cùm vnus Paulus † tam longè, latéque 27 Euangelium sua prædicatione disseminauerit, nempe à Ierusalem & Syria, & circum adiacentibus regionibus,vsque ad Illyricum & Hispaniam, vt ostendit Maluenda *d. lib.3. cap.2. in fin.* & Fr. Ioan.à Ponte *d.lib.2. cap.11.& seqq.*

Eo magis, † quod peculiari Dei prouidentiâ 28 contigerit, vt quo tempore Christus decessit, Romani per totum fermè Orbem securè regnarent, vt sic, commerciis inter omnes nationes institutis, faciliùs possent Apostoli, quà vellent, discurrere & commeare; prout eleganter aduertit Eusebius Cæsariens. *lib. 3. de demonstrat. Euangel. cap.9.*Ioan.Boter.*in relat.vniuers.4.p.lib.2.in princip.*Bernard.Aldrete *lib.1.de antiq. Hisp.c.2.*& ante eos † Prudentius *lib.* 2. contra Symmachum, 29 dum canit:

Discordes linguis populos, & dissona cultu
Regna volens sociare Deus, subiungier vni
Imperio quidquid tractabile moribus esset
Concordique iugo retinacula mollia ferre
Constituit.

Quapropter † Theodoretus *de curand. Græc.* 30 *affect.lib.*9. in hunc modum scribit: *At nostri illi piscatores, & publicani, sutórque ille noster, cunctis nationibus legem Euangelicam detulerunt. Neque solùm Romanos, & qui sub Romano viuunt Imperio, sed Scythas quoque ac Sauromatas, Indos prætereà, Æthiopes, Persas, Seras, Hircanos, Cymmerios, Germanos, & Britannos, neque semel dicatur, omne hominum genus, nationésque omnes introduxerunt, Crucifixi leges accipere.*

Idem quoque tradit S. Iustin.Martyr *in disput. contra Tryphon.*concludens triginta annis Apostolos Euangelicam Fidem, per vniuersum Orbem disseminasse:Ita vt neq; Scytha nec Æthiopes, neque alij Barbari, quamuis valdè remoti, remanserint, qui illam non audierint, & receperint. B. etiam Beda *in Marc.cap.13. Ecclesiasticæ*, inquit, *testantur historiæ, quòd Apostoli omnes multo ante excidium Iudeæ prouinciæ toto fuerint Orbe dispersi.* Quas historias à Beda citatas, & sancti Euangelij † apud varias nationes progressum, 31 summa fide, & diligenti, qua solet, pietate recoluit Illustrissim. Cardin. Baronius *tom.* 1. *Annal. Eccles.anno* 44. Thomas Bozius *de signis Eccles. Dei, lib.4.sign.6. cap.1.2.& 3.* Iacob. Pamelius *in scholiis ad Tertullian.dict.lib.contra Iudæos cap.7.* Maluenda *d. lib. 3. de Antichrist. ex cap.5. ad 9.* Camillus Borrellus *de præstan.Reg.Cathol. cap.43. num.8.& seqq.*Boter,*in relat.vniuers.2.part.* & Fr. Ioan.de Ponte *d,lib.2.per totum.*Vbi cum prouincias connumerent, quas Apostoli, & eorum discipuli prædicando peragrarunt, nulla fermè ex toto Orbe omissa videri potest, in quam aliquis eorum non penetrauerit.

Quinimò, quod plus est, in multis † earum 32 Ecclesias sacras Deiparæ, & quibusdam Apostolis, adhuc viuentibus, erectas fuisse commemorat Maluenda *vbi suprà cap.3.* Bozius *lib.9. cap.6.* & latè Iacob. Gretserus *lib.2. de Cruce cap.* 1. Inter

33 quas † illa vt præcipua recolitur, & commendatur, quam D. Iacobus in vrbe Cæsaraugustana ad ripas amnis Iberi Beatæ MARIÆ sibi super Iaspideam columnam apparenti, eiusdem monitu consecrauit, vt totius Orbis, & Hispaniæ cum primis fidelis traditio est. Quam latè & securè probant Guibertus *in Chronic. Reg. Aragon. prol.* 5 Hartmanus Schedel. *in histor. ætat. mundi in vita Sancti Iacobi:* Raph. Volaterran. *lib.* 11. *Geograph. fol.* 110. Anton. Beuter. 1 *part. histor. cap.* 23. Ioan. Vasæus *in Chronic. Hispan. cap.* 22. Ambros. Morales *in eadem Chronic. lib.* 9. *cap.* 7. Ioan. Mariana *de rebus Hispan. lib.* 4. *cap.* 6. Ioan. Stephan. Durantius *de ritibus Ecclesiæ lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 4. Canisius *lib.* 5. *de Virgin. Deipar. cap.* 23. Martin. Delrio *lib.* 2. *disquisit. magic. quæst.* 26. *sect.* 4. Don Ferdinand. de Mendoça *de confirmando Concilio Illiberitano, lib.* 2 *cap* 45. Illescas *in histor. Pontific. lib.* 1. Zamalloa *lib.* 7. *cap.* 2. Gaspar Ortigas *in patrocinio progymnas. Cæsaraugust.* 3. *part.* Paredes *de adorat. imag. lib.* 2. *cap.* 4. Cenedo *in collectaneis sup. Decret. collect.* 43. *fol.* 62. *num.* 2. Valdes *de dign. Reg. Hisp. c.* 6. Madera *de excellent. Hisp. c.* 6. *fol.* 4. *& de Monte S. Gratat. discurs.* 1. Morlanes qui alios plurimos *in allegatione* DE NVESTRA SEÑORA DEL PILAR, & Fr. Didac. Marillo, qui nouissimè integrum illum librum de historia eiusdem Virginis DEL PILAR eruditè conscripsit.

34 Quod ideò adiicere libuit, vt sic obiter † eos reiiciendos appareat, qui cùm Diuum Iacobum in Hispaniam aduenisse inficiantur, hanc quoque ita constantem historiam Virginis DEL PILAR subuertere tentant. In quorum numero esse videtur Roderic. Ximenius Archiepisc. Toletan. *in collect. Concil. Hisp.* apud Garciam de Loaysa *pag.* 290. & apud Anton. August. *epist. Iur. Canon. tom.* 2. *lib.* 19. *tit.* 16. *cap.* 2. *pag.* 179. *&* 1. *part. lib.* 1. *tit.* 11. *cap.* 1. Ioan. de Bosco *in sua Bibliothec. Floriacens.* qui ad hoc adducit D. Gregor. *lib.* 1. *registr. epist.* 64. *ad Episcop. & Reg. Hispaniæ:* Cardin. Baronius *d.* 1. *tom. anno* 44. *num.* 30. *& tom.* 9. *ann.* 816. *& in notis ad Martyrolog. Rom.* 15. *Maij,* & Ioan. Lorin. *Act. Apost c.* 12. *vers.* 2. *pag.* 526.

Contra quos tamen validissimis testimoniis & argumentis vtrumque nouissimè propugnarunt omnes ferè auctores *suprà* relati, & vltra eos additio ad Beat. Isidor. *lib. de ortu & obitu S. Pat. cap.* 71. Thomas Bozius *lib.* 4. *de sign. Eccles. Dei, cap.* 1. *pag.* 123. Pat. Suarez *de Religione lib.* 2. *cap.* 6. *ex num.* 13 Ioan. Belethus *in explicat. diuin. Offic. cap.* 140. Ioseph. Stephan. Valentin. *in lib. de potestate coactiua Roman. Pontif. cap.* 8. Maluenda *d. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 6. *pag.* 115. *& seq.* Fr. Ioan. de Ponte *dict. lib.* 2. *de conuenient. vtriusque Monarch. cap.* 14. *&* 15. Pamelius *d. c.* 7. *schol.* 41. Hieronym. Romanus *de Republic. Christian. lib* 1. *cap.* 3. Fr. Ioan. de Pineda *in Monarch. Eccles.* 2. *part. lib.* 10. *cap.* 15. §. 3. Excellentiss. † Dominus

35 Ioannes Ferdinand. à Velasco Magnus Castellæ Comestabilis, pietate insignis & armis, & vt cum Auson. dicam *Epigram.* 7.

Consiliis bellóque bonus, quæ copula rara est.

In eruditissimis discursibus, quos de aduentu D. Iacobi in Hispaniam aduersus Baronium typis excusit, & Latinâ linguâ eleganter donauit Erycius Puteanus, illos vindicias tutelares Hispaniarum appellans, & Ioannes Mariana, Fr. Francisc. à IESV, & Didacus del Castillo in peculiaribus eiusdem argumenti libellis, Calistus Remirez *in tract. de lege Regia in initio num.* 42. *& sequent. pag* 10. *&* 11. & Don Maurus Castella Perrer. *in sua exactissima historia Diui Iacobi Hispaniarum Patroni lib.* 1. *per totum;* & nouissimè D. Ioan. Briz Martinez *in hist. S. Ioan. de la Peña, pag.* 569. & D. Salazar de Mendoça *Canon. Toletan. lib.* 1. *de orig. dign. Hispan. cap.* 5. *fol.* 5.

36 Quinimò † & Hiberniam, quam nunc Irlandam dicimus, D. Iacobum adiisse, ibíque prædicasse, tradit Flauius Dexter *in sua omnimoda historia:* Henricus Fitsun. *lib.* 1. *de Missa, & lib. contra Rider.* Legenda noua Angliæ *in vita S. Patricij:* & Vincent Beluacens. *in specul. histor. lib.* 4. *cap.* 3.

37 Et non solùm D. Iacobum, verùm etiam † D. Paulum in nostra Hispania prædicasse, testis est Beatus Hieronym. *in Catalog. Vir. Illustr.* B. Chrysostom. 2. *ad Timoth.* 4. Dorot. Athanas. & Epiphan. *in locis relatis à Pamelio sup. Tertullian. dict. lib. contra Iudæos cap.* 7. *schol.* 41. Cæsar Baronius, qui latissimè loquitur, & respondet ad text. *in cap. Beatus* 22. *quæst.* 2. *in* 1. *tom. Annal. Ecclesiast. anno Christ.* 61. *& in Martyrol. die* 22. *Martij:* Pineda *in d. Monarch. lib.* 10. *cap.* 32. Fr. Ioan. à Ponte *dict. lib.* 2. *cap.* 13. *pag.* 162. & Maluend. *d. c.* 6. *pag.* 116. *vers. Paulum quoque.*

Quinimò Diuum etiam Petrum Apostolorum Principem Hispaniam nostram suo aduentu & prædicatione illustrasse, expresse testatur S. Innocent. Papa I. *in epist. ad Decentium Episcopum.* Nimirum, quia vt ait Ioseph. Stephan. *vbi suprà,* licèt aliis Apostolis secundum cuiusque mensuram & regulam singulatim sua regio contigisset, solius tamen Petri auctoritas, nullis certis terminis circumscripta, non solùm singulas, sed omnes prouincias moderabatur, omniáque auctoritate diuina sibi commissa gubernabat.

38 Tertiò, quia hoc commodiùs peragi potuit, & citiùs ad omnes gentes veræ Fidei notitia peruenire, † si vt veram admiserimus opinionem Iacobi Episcopi Christopolitani relatam à Maluenda *d. lib.* 3. *de Antichrist. cap.* 3. *pag.* 110. qui apertè docuit, non solùm per prædicationem Apostolorum, sed occulta etiam Dei inspiratione; sanctorum Angelorum annuntiatione, ac ipsorum quoque dæmonum oraculis, in omnes mundi partes Euangelium promulgatum fuisse, atque hoc pacto completa vaticinia Dauidis *d. Psal.* 18. *Matth.* 24, & Paul. *ad Rom.* 10.

39 In cuius rei confirmationem † perpendi quidem possunt plura Sybillarum carmina, & Virgilij, Suetonij, & aliorum antiquorum loca, & testimonia, quæ adducit Maluenda *vbi suprà:* Thomas Bozius *lib.* 1. *de signis Eccles. Dei, cap.* 4. *in fine, pag.* 12. & Simon Maiolus *in* 3. *tom. dier. Canicul. colloq.* 1. *de perfidia Iudæorum, pag.* 307. *& seqq.* Ex quibus constat, multa per totum terrarum Orbem Oraculorum responsa edita esse, quæ Christi fœlicissimum ortum prænuntiarent.

40 Et ego eis addo † historiam notabilem, quam ex Cedreno refert idem Bozius *lib.* 9. *c.* 6. *pag.* 356. & Rutilius Benzonius *de anno Iubilæi lib.* 3. *cap. vlt. pag.* 396. & paucis mutatis ex Procopio Martyre, & Simeone Metaphraste, Surius *tom.* 4. *mense Iulij die* 8. & Ioan. Stephan. Durantius *vbi suprà,* qui tradunt ab Argonautis ædificatum fuisse templum, omnium nobilissimum, quod Plin. *lib.* 36. *cap.* 1. maximè admirandum appellat, eo autem absoluto, ab ipsis Oraculum consultum, cuidam illud consecrari deberet? Responsumque accepisse his carminibus, quæ æneis litteris in ipsius Templi fronte ab antiquis Gentilibus cunctis legenda,

legenda, æternæ memoriæ commendata sunt:

Assidua virtute decus sublime parate,
Atque vnum (sic mando) Deum, qui cuncta gubernat
Cœlesti residens solio, colite, atque timete,
Illius æternum, atque ante omnia sæcula Verbum
Nescia Virgo viri nostras emittet in auras,
Quod velut igniferis impulsa sagitta procellis
Edomitum reddet Diuino munere mundum
Huius, cui MARIÆ *nomen, sanctissima Mater*
Agnoscet templum proprium sibi rectè dicatum.

41 Potest etiam huc referri, † quod de Ara ab Atheniensibus primùm, & posteà à Romanis ignoto Deo erecta, narratur *c.* 17. *Act. Apost. versic.* 73. In cuius explicatione plura tradunt Chrysostom. Oecumen. & Lorinus *ibidem*, Sixt. Senens. *lib.* 2. *Biblioth. sanctæ*: Alex. ab Alex. *lib.* 6. *Genial.* vbi additio Tiraquel. *pag.* 1007 Cœl. Rhodigin. *lect. antiq. lib.* 22. *cap.* 2. Baronius *tom.* 1. *anno* 52. *num.* 8. Pat. M. Marquez *in Gubern. Christ. lib.* 2. *cap.* 32. *pag.* 346. & nouissimè Calistus Remirez *de lege Regia*, § 3. *n.* 41. *& sequent. pag.* 47.

Sed illud quidem, si verum fuit, maiori nota 42 dignum videtur, † quod Plutarchus commemorat *in lib.* 2. *de defect. Orac.* & post eum Euseb. *lib.* 5. *de præparat. Euang. cap.* 9. *& in epist. ad Theodor. Episcop.* Pet. Crinitus *lib.* 14. *de honest. discip.* 3. Pet. Crespetius *in summ. Eccles. discipl. verb. Idololatria*: Baronius *d.* 1. *tom. ann.* 34. *num.* 129. Simon Maiol. *dier.* 3. *canicul. colloq.* 1. *pag.* 308. & Fr. Ioan. de Ponte *lib.* 3. *conuenient. vtr. Monarch. cap.* 29. *pag.* 181. Eo scilicet tempore, quo Christus Dominus pro humano genere Crucis mortem subire dignatus fuit Æpitersem cum aliis in Italiam nauigantem, circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente noctu prope Paxas deuenisse: cumque omnes, qui simul nauigabant, attentiores vigilarent, repentè à Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, quà ipsius nauis gubernatoris Thamo, vel Thramno nomine mandabatur, vt quando iuxta paludem esset, tunc Pana Magnum mortuum esse annuntiaret. Quod cùm ipse, licèt ingenti terrore perculsus, ad paludem veniens præstitisset, magnus multorum gemitus, imò verò innumerabilium, miraculo quodam commixtus, subitò auditus fuit. Et hæc fama citò Tiberij Imper. aures, & totam Romanam vrbem impleuit. In qua variè & vanè, quis ille Pan esset, qui mortuus nuntiabatur, dubitatum fuit. Sed benè Eusebius, & Baronius sup. resoluunt, Panem illum, pro Christo vniuersorum Domino intelligendum esse, eiusque mortem vt suam ipsorum cladem, luxisse dæmones, quippe qui adhuc eo viuente sæpiùs fuissent lamentati, se ab ipso torqueri.

43 Et planè, † si miraculosè factam Apostolorum prædicationem affirmare audemus, sicuti, vltra Auctores *suprà* relatos, affirmat etiam Fr. Stephanus de Salazar *d. discurs.* 16 *sup. Symbolum cap.* 3. *pag.* 191. nihil erit, cur non fateamur, breuissimo tempore in omnes mundi partes, quantumuis longè dissitas, & illis sæculis ignoratas, penetra-44 re potuisse, cum maiore celeritate † Habacuc è Palæstina Babylonem Angelica manu deductus fuerit, vt esurienti Danieli in leonum lacu succurreret, vt habetur *Daniel.* 14. & Philippus Diaconus ex Gaza in Azotum Actuum *cap.* 8. & in aliis admirandis exemplis relatis à Bapt. Fulgos. *lib.* 1. & Andrea Eborensi *in tit. de miracul.* & Theatr. vit. hum. *vol.* 2. *lib.* 5. *pag.* 417.

45 Et cùm ipsi † Apostoli in transitu B. MARIÆ Virginis, & Dominæ nostræ, ingenti quodam miraculo paruo temporis momento è toto Orbe nubibus assumpti Ierosolymis conuenerint, vt funeri eius interessent. Quod licèt perfunctoriè, & velut apocryphum referat Baronius *dict.* 1. *tom. anno* 47. *num.* 14. verissimum tamen fuisse ostendit ipsa antiqua & communis Ecclesiæ traditio, & vt certissimum scribunt S. Melito *de transitu Virgin. cap.* 4. *&* 5. S. Iuuenal. Ierosolymitan. Episcopus, qui vixit imperante Theodosio iuniore, Dionys. Areopagita *lib.* 1. *de diuinis nominibus, cap.* 3. & explicatiùs Singellus *in vita ipsius Dionysij apud Lyppoman. tom.* 7. Nicephor. *hist. Eccles. lib.* 2. *c.* 21. S. Ioan. Damascen. *in sermone de dormitione Deiparæ sub finem*: vbi sic ait: *Ex antiqua accepimus traditione, quòd tempore gloriosæ dormitionis Beatæ Virginis, vniuersi quidem sancti Apostoli, qui Orbem terræ ad salutem gentium percurrebant, momento temporis in sublime elati, conuenerunt Ierosolymis.* Et non esse de re huiusmodi dubitandum apertè tradit Simon Maiolus *in diebus Canicul. tom.* 1. *colloq.* 1. *pag.* 21. & iterum *colloq.* 4 *pag.* 94. & Thom. Bozius *lib.* 15. *de signis Eccles. Dei, cap.* 4. *pag.* 107. *& cap.* 5. *pag.* 112. Vbi alia similia miracula tradit. Quibus addo, quod de Regina Saba scribunt alqui, quos refert Raph. de la Torre *in* 2. *tom. pag.* 312. tradentes, eam ex relatione, & vocibus auium habuisse notitiam Salomonis.

Quartò, ad confirmandam prædictam sententiam de Apostolica Euangelij per vniuersum Orbem disseminatione, ipsius Ecclesiæ nomina perpenduntur, quæ † ex magni Concilij Nicæni au-46 ctoritate, & definitione dicitur *Apostolica*, quasi per Apostolos, licèt in diuersis gentibus, vno tamen ore, & spiritu congregata, vt latè prosequitur Salazar *d. discurs.* 16. *c.* 14. & Fr. Ioan. à Ponte *d. lib.* 2. *c.* 1. *& seqq.* Simúlque etiam † ab Aposto-47 lis ipsis Catholicæ nomen accepit, quòd vniuersalis esset, & in omnibus locis, personis, & temporibus æqualiter obseruanda, vt docet D. Augustin. *cap.* 7. *de vera relig. & de vtilit. cred. contra Manich cap.* 17. *& contra. epistol. Manich. cap.* 4. *tom.* 6. *& contra Faust. Manich. lib.* 11. *& contra litteras Petilian. lib.* 2. *c.* 51. *eod. tom. & serm.* 131. *&* 181. *de tempore*: Doctores *in rub. & l.* 1. *C. de summa Trinitat. & Fide Cathol.* Bañez, Aragon, & alij Theologi post D. Thom. 2. 2. *quæst.* 1. *art.* 10. Turrecremata *in summa de Ecclesia, lib.* 1. *cap.* 14. Salazar *d. discurs.* 6. *cap.* 3. latissimè Thomas Bozius *lib.* 17. *cap.* 1. Anton. Posseuin. *in Biblioth. lib.* 6. *cap.* 31. *pag.* 268. *& sequentib.* Balthas. Chauasius *de not. veræ religionis cap.* 3. Illustriss Cardinalis Bellarminus *in eodem tractat. c.* 4. *& seq.* Camillus Borrellus *de præstan. Reg. Cathol. cap.* 41. *num.* 51. *& seqq.* Alanus Copus *Dialog.* 6 *ca.* 21. *pag.* 884. Vbi † inquit, multum dolere hæreticos, quòd Fi-48 des, & Ecclesia Dei dicatur Catholica. Pat. Gordonius *in controuers. de auctor. Eccles. controuers.* 2. *c.* 19. *pag.* 149 Pat. Francisc. Suarez *in defens. Fidei aduers. Sectam Anglican. lib.* 1. *c.* 15. & alij plurimi Auctores, qui de quattuor Ecclesiæ proprietatibus scripserunt, quos congerit Posseuin. *in apparatu sacro tom.* 1. *verb. Ecclesia.* Vnde Sanctus Ignatius 49 † Martyr *in epistol. ad Philip.* inquit: *Vna est Ecclesia, quam suis sudoribus, & laboribus fundauerunt Apostoli à finibus terræ vsque ad fines in sanguine*

50 *sanguine Christi.* Et † Vincentius Lirinensis, ait: *Fides Catholica ita dicitur, quia semper, quia vbique, quia apud omnes, quia tempore, loco, multitudine, antiquitate, vniuersitate, consensu, nouitati, parti & paucorum dissentioni antistat.* Et Aurel.
51 † Prudent. *lib.2.contra Symmach.*

—— Deus Vndique gentes
Inclinare caput docuit sub legibus iisdem,
Romanósque omnes fieri, quos Rhenus, & Isther,
Quos Thagus auriflums, quos magnus inundat Hiberus.
Corniger Hesperidum, quos interlabitur, & quos
Ganges alit, tepidíque lauant septem ostia Nili,
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.
Viuitur omnigenis in partibus, haud secùs, ac si
Ciues congenitos concludat mœnibus vnus,
Patria vbi atque omnes lare conciliemur auito.

Et in eandem rem alia quoque perpendit Fr.Ioan. Baptist. Fernandez Minorita *in demonstrat. Catholic.lib.3.discursu 6. & 7.* Fr.Ludouic.Granatens. *in Symb.Fidei,2.part.c.13.& 29.* & Illustr. Card.Bellarmin. *de notis Ecclesi.cap.4.& 5.*

52 Quintò, † & vltimò, magísque in nostræ quæstionis terminis facit, quod aliqua satis vetusta testimonia, & vestigia prædicationis Euangelicæ in his Noui orbis regionibus reperiri videntur. Nam
53 Tertullian. † *dict. lib. contra Iudæ. cap.7.* cum suâ ætate Apostolorum sonum, & Christi Fidem in omnes gentes propagatam affirmasset, specialiter enumerat Parthos,Medos,Elamitas Mesopotamiam habitantes, Armenios, Phrygios, Cappadoces, incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam, Ægyptios, Africanos, Romanos, Iudæos, Getulos, Mauros, Hispanos, Gallos, Britannos, Sarmatas, Dacos, Germanos, & Scythas & posteà subdit: *Et abditarum multarum gentium, & Prouinciarum, & Insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat, vtpotè ante quem omnium ciuitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ: ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valuæ æreæ sunt apertæ:* quibus verbis has ignotas, & inaccessas eo tempore, prouincias velut digito ostendisse videtur.

54 Et † cùm certum sit ad vltimas vsque Indiæ Orientalis nationes, & ad remotos, & ferè ignoratos eo tempore Sinas D.Thomam Apostolum,& alios eius discipulos prædicando penetrasse, vt inquit Nicephor. *lib.2.cap.4.* ibi: *Quicunque in extrema Orientis ora ad vltimum Oceanum colunt*; & latè tradunt Authores *suprà* relati, præcipuè Thom. Bozius *lib.5.cap.1. & 2. & seqq.* Ioan. Boter. *in relat.vniuers.3.part.pag.7. & 14.* Maluend. *lib.3.de Antichrist.cap.7.& 10.* Maffæus *lib.6. histor. Ind.* M. Paul. Venetus *lib. 2. suarum relation. cap.61.* Nicolaus Trigaultius *de Christian.expeditione in Sinas,lib.1.cap.vlt.* Ferdinan.Mendes Pinto *in suis peregrinat.cap.96.*& Nos *sup.cap.2.n.32. & seq.* Mirum sanè videri non debet, si in has quoque Occidentales & Meridionales plagas lux Euangelij priscis illis temporibus fulserit.

55 Ad quod probandum, † plura Christianismi vestigia, quæ in his partibus reperta sunt, diligenter congessit Acosta *in histor.Moral. Ind.lib.5. cap.14.& seq.* Gomara *tom.1. eiusdem hist. cap.53. & 121.* Fr.Steph.de Salazar.*dict.discurs.16.cap.3.* Boter. *in dictis relation. vniuers. 4.part. pag.7. & seq.* Maluenda *dict. lib.3. de Antichrist.cap.25. per totum.*

Inter quæ † illud, quod à prædictis refertur de 56 Crucis imaginibus, & earum adoratione, & quibusdam sacrosanctæ Trinitatis, confessionis auricularis, Eucharistiæ, atque aliorum mysteriorum Fidei fulgoribus apud Iucatanos, Cumanenses, Mexicanos, Peruanos, & alios repertis, etiam traditur à Petro Martyre *de hist. Noui Orbis decad.4.* Fr. Hieron. Romano *in Rebuspub. 3.part. lib.1. de Repub. Ind. inst.* Lipsio *in notis ad lib. 3. de Cruce,* Anton.de Herrera *in hist.gener. Ind. decad.2.lib.1. cap.17.& lib.3.cap.1.pag.75.& decad.3.lib.4.c.11. pag.163. & decad.4. cap.4.pag.206. & 268.* Fr. Gregor.Garc. *lib.4.de Ind.orig.cap.21.pag.471.& lib.1.pag.95.& seq.* vbi addunt, idem apud Indos suæ Diœcesis Episcopum Chiapensem competisse, & Fr.Ioan.à Torquemada *in Monarch.Ind.lib.15. cap.49.*vbi alia quoque indicia satis notanda commemorat.

Illud verò † quod dicitur de quibusdam barbatis, & candidis hominibus, quos Indi Mexicani & 57 Cuzquenses, acceptâ per manus à maioribus relatione, tradebant, quondam has regiones perambulasse, nouam quandam doctrinam & religionem docentes, & idola subuertentes, simile est ei,quod Petr.Martyr *suprà* in Iucatana Prouincia accidisse narrat, & in Peruana Didac. Dauallos *in Miscell. Austr.colloq.23. fol.162.* Herrera *dec.5. lib.2.c.6. pag.77.* Vbi tradunt, † quod cùm quemdam ex 58 his hominibus ob id, quod Fidem prædicabat, & idola destruebat, Indi lapidare vellent apud oppidum, cui nomen PACHACAMA, huic nobili vrbi Regum vicinum, ipse in mare delapsus extenso pallio, tanquam securo nauigio deuectus excessit. Et eundem, vel alterum ei similem iterum prædicasse in Cuzquensi Prouincia apud oppidum, cui nomen est CHACHA, & quia eius doctrinam non recipientes, de illo interficiendo tractabant, ignem de cœlo descendisse, quo omnes absumpti sunt, in quorum fidem hodie crematum quendam montem ostendunt, qui dicitur CERRO QVEMADO.

Idem narrat Michaël Balboa Cabello *in sua Miscell. Austr. manuscripta 3. part. cap. 6.* adiiciens, † antiquas effigies istorum virorum in ali- 59 quibus locis reperiri: & latiùs cæteris nouissimè prosequitur Fr. Alphons. Ramus *in histor. Beatæ Virgin. de Copacauana,lib.6.cap.7.& seqq.*

Quod haud difficulter credet, qui legerit, in reconditis illis regionibus Brasiliæ † Prouinciæ con- 60 seruari memoriam Beati Thomæ Apostoli, qui dicitur, ad eas oras appulisse, ostenderéque † eos- 61 dem Brasilios vestigia pedum diuini Apostoli, scopulo impressa, quæ se vidisse testatur Emanuel Nobrega Societat. IESV *in epistol.anno 1552.* ex cuius relatione, ita produnt Thom.Bozius *vbi suprà, & lib.4.cap.3.pag.132. & lib.17. cap.1.pag.196. & lib.20. cap.3.pag.319.* Maluenda *dict. cap.25.* Cabellius *dict.cap.6.* & Fr.Ioan.à Ponte *dict.lib.2. c.29. pag.295.* qui adiicit, hoc ideò factum fuisse, vt Christi verbum impleretur: *Opera, quæ ego facio, & ipse faciet*, cùm legamus † ipsum etiam 62 Christum in cœlum ascensurum, pedum suorum vestigia in petra quadam impressa reliquisse, vt tradit D.Hier.*de locis Hebraic.Actuum 5.* S. Paulin. Nolanus *epist. 11. ad Sever. Sulpicium.* Seuer. *lib.2.hist.Sacræ.*Beda *de locis Sanct.cap.7.* Bracard. *in*

in Geograph.terræ Sanctæ, part.1.cap.7. Baron. *1.t. ann.34.num.232.* Gretser. *lib.1.de Cruce,c.77.*

63 Perhibent quoque † ipſimet Peruani Indi, iuxta relationem Didac. Daualos *vbi ſuprà*, multis retrò temporibus alium hominem, qui ex PARAGVAI partibus ad eos acceſſit, ſecum attuliſſe ligneum quoddam, ſatiſque venerabile ſignum Crucis, quod hodie in prouincia DE LOS CHARGAS in oppido de CARABVCO religioſiſſimè cuſtoditur, & ſuperioribus annis ex lacu quodam à quibuſdam piſcatoribus extractum fuit in quem antiquâ Indorum perfidiâ proiectum fuiſſe dicunt,cùm illud prius fruſtrà comburere tentaſſent.

64 Quæ hiſtoria † ſimilis illi eſſe videtur,quam de Cruce, cum pendente Chriſti ſimulacro in ruinis vrbis Goæ inuenta, tradit Maffæius *lib.4.hiſt.Ind. pag.106.* Fr. Anton. de San Roman *in eadem hiſtor. lib.3.cap.vlt.pag.594. & ſeq* Euidenti planè, vt ipſi inquiunt, argumento in iis olim regionibus, non modo Chriſtianam Fidem, ſed cum ea ſalutarem quoque vſum imaginum ex Apoſtolica

65 traditione viguiſſe: quem † recentes iſti & deplorati ſectarij, qui ſe nominant Pietatis antiquæ aſſertiores, ac diuinæ voluntatis interpretes, funditus extirpare conantur. Contra quos piè & grauiter agit S.Tridentina Synod.*ſeſſ.25.canon.2.* Alphonſ. à Caſtro *lib.8.aduerſu hæreſ verb.Imago*, Alanus Copus *Dialog.4. & 5.* Simancas *in Catholic. inſtitutio,cap.33.* Cardinal.Bellarmin. *in diſputat Fidei Catholic. lib.2. controuerſ.7.* Simon Maiolus, & P. Vaſquez *in peculiaribus tractat. de ſacris imagin. ſiue de adoration. imagin* Ferdinand. Mend. *in not. ad Concill Illiberitan.lib.3.cap.5.per totum*,P.Azorius *lib.9.Inſtit. Moral.cap.6. & 8.* P.Iacob.Gualther. *in ſua Chronograph. 1. ſæculo, ex pag. 69. & ſæculis ſeqq. in aſſert.3. veritatis Rutil.* Benzon. *de anno Iubilæi,lib.6.cap.15.pag.656.& ſeqq.* Magiſt. Fr.Anton.Perez *in Laurea Salmant.cert.2. de imaginum vſu, per totum*, Specul. Mag. *exemp. verb. Imago*, Ioan.Steph.Durant. *de ritib.Eccleſiæ, lib.1. cap.5.* & plures alij congeſti ab Auguſt. Barboſ. *in remiſſion.ad Concil.Trid.d.canon.2.*

66 Neque erit incongruum, ſi hic illud etiam notauerimus, † in flore ſcilicet, & foliis cuiuſdam fructicis in his Noui Orbis regionibus, & præſertim Peruanis, ſatis communis, quem GRANADILLAM vocamus, omnia Paſſionis Dominicæ ſigna præter Crucem, expreſſa reperiri, nempe clauos,columnã, flagella, plagas,ſpineam coronam & lanceam. Quod efficit, vt flos ille aſpectu elegantiſſimus, & conſideratione piiſſimus reputetur, vt tradit Carol.Cluſius ex Nicolao Menardo *in hiſtor.plantarum,lib.10.exoticorum*, Ioſeph.Acoſta *in hiſt.mor.& nat.Ind.lib.4.cap.27.* Ioan.Boter. *in verıs deſcriptione,metrop.8.* cuius carmina Latina fecit Iacob.Gretſerus *in hortis de Cruce.5.p.pag.282.* referens etiam plura teſtimonia, & inſignia poëmata, quæ in comprobationem & laudem huius arboris, & myſteriorum, quæ repræſentat, Bononiæ vulgata ſunt, ann. 1609. inter quæ vnum ſic habet:

O multum gratare tibi PERVANA *Deoque*
Grates innumeras nocte, diéque refer:
De radiis Fidei, tenebras hæc ſola fugauit,
Perfidiæ & vitij, quæ tibi numen erant,
De Cruce vera ſalus, en obtigit. En eadem Crux,
Per florem hunc cedit pignoris vſque loco,
Crimen abundauit, ſucceſſit gratia maior,
Hanc tibi adaugebunt cultra trophæa CRVCIS.

Et aliud:

Sic inculta Dei meminit natura dolores,
Vt CRVCIS *in multo ſtigmata flore notet,*
Non deſunt claui, columella, & ſpinea ſerta,
Nec ſacer à quino vulnere ſanguis abeſt,
India ne paucos dicat CRVCIS *eſſe magiſtros*
Pullulat in medio ſponte Magiſter agro.

Hæc ſunt, quæ præcipuè conſiderari poſſe videntur, pro vniuerſali Apoſtolorum prædicatione aſſerenda, & ad iſtas etiam Noui Orbis regiones extendenda.

Ego verò vt pio, quo decet affectu & animo fateor, † nihil vſquam Deo occultum, aut eius 67 omnipotentiæ imperuium & inacceſſum, atque ita verum eſſe poſſe priſcis illis temporibus Euangelij lucem per omnes Mundi plagas, quantumuis remotas, & ignoratas, diſſeminatam fuiſſe; maximè ſi id miraculosè factum, cum Iacobo Chriſtopolitano, & aliis *ſuprà* relatis conceſſerimus. Adhuc tamen ſi communes naturæ regulas attendamus, nihil eſſe video, cur id tanquam certum admittere debeamus. Nam † ſi Diuina Oracula, & Sancto- 68 rum Patrum doctrinam conſideremus, multa quoque teſtimonia reperiemus, quæ apertè probant, non ſolùm Apoſtolorum tempore vbique terrarum Chriſti fidem minimè propagatam fuiſſe, verùm etiam in hodiernum hunc diem plures Orbis partes ſupereſſe, quibus necdum Euangelium reuelatum ſit, imò neque vſque ad mundi conſummationem reuelandum eſſe. Chriſtus quippe Dominus hoc ſignum finis rerum indubitanter appoſuit, dum † *Matthæ.24. verſ.14.* ait: *Prædicabitur hoc* 69 *Euangelium Regni in vniuerſo Orbe in teſtimonium gentibus, & tunc veniet conſummatio.* Et idem oſtendit *Marci, cap.13.* Quæ loca etſi de clade, ſiue excidio templi, & materialis Ieruſalem multi Patres & Doctores accipiant, vt diximus *ſup.numer.12.& 13.* Plures † tamen ex antiquioribus, & 70 recentionibus ad extremam rerum, & mundi conſummationem referenda eſſe cenſent, vt conſtat ex relatis à D. Thom. *in 1.2. quæſt.106. artic.4.* Caietano, Ianſenio, Titelm. Sà, Maldonato, & aliis *ind.cap.24. Matth.* Marquardo de Suſan. *in tract. de Iudæis & Infidel. 3.part. cap.1. num. 29.* Federic. Lumnio *lib.1. de extremo iudicio cap.11.* Soto *in 4.diſtinct.49. quæſt.1. art.1.* Viguer. *inſtitut.cap.21. §.2.* Honcala *in Geneſ. cap.22.* Sonio *lib.2. demonſt.Chriſt.relig.tractat.8.cap.3.* Martino Martinez *lib.3. Hipotipos cap.2.* Arboreo *lib.2. Theoſoph.cap.12* Sandero *de vſib. Eccleſ.Monarch. lib 8.cap.14.* Ribera *ſup. Micheam cap.4. num.23.* Enriquez *de fine homin.cap.21.num.1.* Cardin.Bellarmin.*lib.3.de Roman. Pontifi.cap.4.*Card. Toleto *ſup.epiſt.ad Rom.cap.10.annot.11.* Ioſeph.Acoſta *lib.1.de nouiſſim.tempor.cap.16. & lib.1.de procur. Indorum ſalute, cap.2. pag.131.* eruditiſſimè Maluenda *dict.lib.3. de Antichriſt. cap.1. & 4. & 31. & 32.* Lorino *in Act.cap.1. verſ.8.* Pat. Suarez *in 3.part. D.Thom.tom.2.quæſt.59 artic.6. diſp.56. & in tract.de fide, diſp.17. ſect.1.* & Gaſpar Sanchez *in Iſaiam,cap.2.n.4.pag.30.*

Inter quos † Origenes *tract.22.in Matth.*agens 71 de mundi conſummatione, ita inquit. *Et in hoc ſtatu conſtitutis rebus Euangelium, quod prius non fuerat prædicatum in toto mundo; multi enim non ſolùm Barbarorum, ſed etiam noſtrarum gentium vſque nunc non audierunt Chriſtianitatis verbum: tunc autem prædicabitur, vt omnis gens Euangelicam audiat prædicationem, & nemo derelinquatur, qui non audiat,& tunc erit ſæculi finis.*

Et non minus expreſsè D.Auguſt. *ep.78. & 80.*

ad

ad Hesychium, sic habet *Sed quid putant hoc, quod dicitur prædicabitur* EVANGELIVM *Regni in vniuerso Orbe; per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est: sunt enim apud nos, hoc est, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum* EVANGELIVM *quotidie nobis addiscere in promptu est.*

Idem docet ipse D.Augustin. *lib.2.de serm. Domin.in monte*, *cap.*10. *& contra epist. Donatist. & de vnitat, Ecclesi. Cathol.cap.*15.*& in lib.de nat. & gratia, cap.*2. & pluribus exemplis, & rationibus traditis, probant & sequuntur D. Anselmus *sup. Matthæ,de cap.*24. D.Damascen. *lib.4.cap.*27. D. Cyril. *Catech.*15. D.Gregor.*lib.*35.*Moral.cap.*15. Ruffin. *lib.*1. *histor. Eccles. cap.* 9. Socrates *lib.*5. *cap.*15. Niceph. *lib.*2. *cap.*35. S.Prosper. *ad capitula Gallorum*, *cap.* 4. *& lib.*2. *de vocat. gentium, cap.*17.*& de prædict.& promiss.Dei, part.*3. *cap.*4. D.Bernard. *lib.*3. *de consider.ad Eugen.* D.Thom. *in epist.ad Roman.cap.*10. *lect.*3. & Iuuencus Presbyter Hispan. Poëta clarissimus, qui illud ipsum Christi apud Matth. Oraculum hunc in modum suis carminibus reddidit:

Regnorum cœli celebratio peruolitabit
In cunctas terræ metas, gens omnis habebit
Testem lucifluo sanctæ sermone salutis,
Et tunc finis erit, currentia sæcula soluens.

72 Quinimò, † quod plus est, D. Chrysost. qui contrariam sententiam magis tutari videtur,in hanc quoque inclinauit *in Acta Apostol.* dum ait: *Nunc terra à Solis ortu & Occasu, ab Aquilone ad mare* CHRISTVM *resonat, & ad finem omnia mundi latera concurrent.*

73 Atque ita † in nostræ quæstionis terminis,quòd huius Noui Orbis infœlices nationes, immanium suorum peccatorum demeritis, iusto Dei iudicio à sua primæva propagatione relictæ fuerint in impietatis barathro volutari, nec vsquam illis Euangelij iubar affulserit, quovsque tandem Hispani illud ingenti Dei benignitate eò importauimus, expressè affirmant Vignerius *vbi supr. vers.*8. Alciat. *in rubric. C. de summ. Trinit. num.*7.*&* 8. Vbi ait, non esse verosimile, Apostolos ad Antipodas penetrasse, vel ad regiones ab Hispanis classe nuper repertas. Isidor.de Issolanis Ordin. Prædicat. *de imper. militan. Eccles.lib.*1. *tit.*6.*quæst.*2. inquiens: *Ea propter sicut post Apostolos multæ nationes ad Fidem Catholicam venere, ita fiet in nouissimis diebus de his, qui habitant insulas remotissimas magni maris Oceani*, Fr. Luisius Legionensis *in comment. sup. Abdiam,c.vlt.pag.*162.*&* 163.Vbi cùm multis de causis harum regionum detectionem, vt mirabilem extollat, maximè tamen nouum, & admiratione dignum sibi videri ait, ipsos earum incolas per tot annos in tantis iacuisse vitiorum tenebris, vt ne rumore quidem Euangelicæ doctrinæ afflati vnquam fuerint, cuius clarissimus sonus ad aures credebatur pervenisse omnium, Paulus Palacius *suprà dict. cap.* 24. *Matth.* inquiens prædicationi totius Orbis, de qua ibi Christus Dominus locutus fuit, ab annis sexaginta nostris temporibus strenuam operam nauari, cum ignotæ omnibus sæculis nationes audierint Euangelium Christi. Acosta *lib.*1. *de Nat.Noui Orb. cap.*15. *in fin.* Vbi ait, reuerà quandiu finis mundi moratur, gentes restare adhuc, quibus Christus non sit annuntiatus, veteribúsque plurimam Orbis partem incognitam fuisse, & nobis non minimam hodie quoque restare.

Idem etiam probat Nicol. Sanderus *de visibili Monarch. lib.* 8. *cap.* 14. Gaspar Sanctius *sup. Isai.c.*2.*num.*4. Thom.Bozius *lib.*17. *de signis Eccles.Dei, cap.*1.*pag.*196. Camillus Borell. *de præst. Reg.Cath.cap.*43. *num.*4. *&* 61. Maluenda *d.lib.*3. *de Antichrist. cap.* 25. *in fin. & cap.* 26. vbi dicit, se in hac opinione persistere, donec certiora argumenta pro contraria proferantur, latè Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 15. *cap.* 47. *&* 49.*in fin.* Fr.Ioan.à Ponte sibi contrarius *de conuen. vtr. Monarch. lib.* 2. *cap.*14. §.3. *pag.*166. *& cap.*25. *pag.*258. Rutilius Benzon. *de ann. Iubilai, libr.*3. *cap.*3.*pag.*324. Vbi scribit, nostris quoque temporibus in Nouo Orbe Occidentali, & in plerisque Orientis prouinciis in dies gentes ad Fidem conuerti, quæ illam nunquam audierunt. Licèt verum vt plurimum sit, quod spiritu prophetico asseruit vir † ille Apostolicus S.Vincent. Ferrer. *in* 74 *epistol. ad Bened. XIII. Rom. Pontif.* relata à Maluend. *d.cap.*26.*pag.*171. Mag.F. Vincent. Iustinian.Antist.*in opusculis S. Vincent.pagin.*101. & Fr. Alphons. Fernandez *in prolog.ad hist. Eccles.nostri tempor.* Nempe sacrum Christi Euangelium per Fratres Prædicatores, addo etiam Minores, Augustinianos Iesuitas, & alios, ab eorumdem Ordinum institutione continenter prædicari, ac tandem plenariè, & generaliter prædicandum in totius Orbis humano genere cultu regionibus tam apertis, quam aperiendis,tam in cognitis, quàm incognoscendis.

Sed audiamus oportet † D.Ambrosium *lib.*2.*de* 75 *vocat. Gent. cap.* 6. ita loquentem: *Quòd si fortè etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes, quibus nondum gratia Saluatoris illuxit, non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispositum, quo* EVANGELIVM, *quod nondum viderat audiant, atque suscipiant; quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur; quamvis tam acerbo vulnere humana natura sauciata sit, vt ad cognitionem veri Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit.* Quibus profectò verbis Indorum, quos hodie cernimus, causam à Diuo Ambrosio veluti propheticè tactam, nemo non videat, vt præclarè aduertit Acosta *de procur. Ind. salute, lib.*1. *cap.*5. *pag.*153.

Hac igitur sententiâ retentâ, quæ Evangelij lucem affulsisse negat his Noui Orbis nationibus ante Hispanorum ad eas aduentum: Non obstat primum argumentum, quod suprà pro contraria ex tot Scripturæ locis, & Sanctorum Patrum testimoniis construximus, de nimis copiosa & vniuersali Christi, & Apostolorum per totum Orbem prædicatione. Nam † vltra innumeras solutiones & ex- 76 positiones, quas ad prædicta loca tradunt auctores *suprà* citati, & præcipuè Maluenda, qui eas accuratè congessit,*d.lib.*3.*c.*26.*& quatuor seqq.* Thom. Bozius *d.lib.*17.*cap.*1.*pag.*193. F.Ioan.de la Puente *d.lib.*2. *cap.*2, Torquemada *d. cap.*47. satis vera & plana iudicio meo censeri potest illa, quæ placuit Caietan. Iansen. Alciato, Bellarmin. & aliis, *vbi suprà*, & Acostæ, *dict.lib.*1.*de Nat.Noui Orb. cap.*8.*& de proc.Ind.salu.cap.*1.*pag.*131. vt scilicet largo modo per figuram, quæ Hyperbolice dicitur, vniuersus mundus, & omnes gentes per Apostolos conuersæ dicantur: vel per Synecdochen, absoluta illa, & generalis enuntiatio ad partes contrahatur, illas nimirum, quæ tunc cognitæ erant, & Romanorum Imperio, & commerciis patebant, atque

atque integrum Orbem complecti credebantur, iuxta † legem in orbe Romano 17. ff. De iis, qui sunt sui, vel alien. iur. & ea quæ circa illam notat Alciat. lib. 1. dispunct. cap. 21. & Franc. Iuret. in notis ad Symmach. pag. 184.

Quo loquendi schemate non semel vtitur Scriptura, quæ sæpe † se vulgaribus sententiis, & dicendi modis accommodat, vt notat D. Chrys. homil. 37. in Genes. Acosta d. c. 8. Franc. Vallesius de sacra Philosoph. per totum: Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. num. 15. & cap. 23. num. 29. & Doct. Huerta in notis ad Plin. lib. 7. cap. 2. pag. 17. & nos infrà lib. 2. cap. 21. num. 56. & seqq. Et in simili patet ex illo Luc. 2. Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis. Act. 2. Ex omni natione, quæ sub cœlo est, 1. Machab. vbi de Alexandro Macedone dicitur peruenisse ad terræ fines, & terram vniuersam cessisse illius Imperio.

Et † eodem modo responderi potest ad illud Marci cap. vlt. dum ait: Vbique Apostolos prædicasse, & ad illud Pauli ad Colloss. 1. vbi ait: Verbum veritatis prædicatum iam eo tempore esse omni creaturæ, quæ sub cœlo est, & fructificasse, & creuisse. Vsitato enim, & hyperbolico more vniuersus Orbis accipitur, portio illius maxima, ad illa vsque tempora cognita. Vel, vt ait Bellarmin. d. lib. 3. de Roman. Pontif. c. 4. non illud asserere voluit Apostolus, quasi iam actu vbique diffusum, & expansum fuerit Euangelium, sed virtute tantùm, ac potentia, quia nimirum iam per Apostolos iactum fuerat semen Verbi Diuini in mundum, quod paulatim fructificando, & increscendo per successores ministros, impleturum erat, & occupaturum vniuersum Orbem, vt infrà in solutione quarti argumenti latiùs aperiemus.

Non etiam obstat † secundum argumentum, quod de celeri, & mirabili Apostolorum, & aliorum discipulorum prædicatione confecimus, & de innumerabilibus prouinciis, quas ad Fidem conuertisse auctores enarrant: Nam fatemur quidem sedulam illos, & diligentem operam nauasse in commisso sibi Euangelicæ propagationis officio; negamus tamen aliqua certa signa, & testimonia depromi, quibus sufficienter euinci possit, ad vastas & ignotas Austri & Occidentis regiones penetrasse, quamuis aliqui auctores ita latè & generaliter loquantur. Præsertim † cùm notum sit ex Diuinis libris & aliis probatis historicis, atque Ecclesiasticis traditionibus, eosdem Apostolos post Passionem Domini sortitos sibi fuisse prouincias, quarum prædicationem susciperent, neque vnum in alterius prouinciam præter D. Paulum se immiscuisse. In quibus hæ, quæ ad hunc Nouum Orbem pertinent, nullo modo connumerantur, vt constat ex iis, quæ de prædicta sortitione & diuisione latè scribunt Abdias Babylon. in vitis Apost. D. Isid. de ortu & obitu Patrum c. 78. & seqq. lib. 7. Etymol. c. 9 Nicephor. lib. 3. hist. Eccles. c. 1. Euseb. lib. 3. c. 1. Socrat. lib. 1. cap. 15. Flauius Dexter in suo Chronico an. Christi 34. Chassan. in Catalog. glor. mund. 3. part. consid. 29. & 30. Cardin. Baron. in Martyrolog. & tom. 1. Annal. ex an. 36. fol. 319. Thom. Bozius lib. 4. de sig. Eccles. Dei, cap. 1. & seqq. Maluend. d. lib. 3. de Antichrist. c. 5. 6. 7. & 8. Torquemad. in Monarch. Ind. d. lib. 15. cap. 47. Camil. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. d. cap. 43. ex num. 9. ad 14. & latissimè Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 2. ferè per totum: & Fr. Thom. à Iesv, de procur. omn. gent. salute. lib. 4. 1. part. cap. 1. pag. 125. & Ioseph. Stephanus Valentinus omninò videndus in lib. de potest. coact. Rom. Pontific. cap. 8. & nouissimè D. Pet. Pantoja de Aiala in comment. ad l. fin. C. de Aleatorib. fol. 147. & seq. vbi hanc diuisionem, non per sortem humanam, sed prouidentia Spiritus sancti factam fuisse aduertit, cum Socrate, Dextro & Baronio, vbi suprà.

Deinde non obstat tertium † ex loco Iacobi Christopolitani, & aliorum qui per miracula, diuinas reuelationes, & oraculorum prædictiones, lucem Euangelij ad remotas quaslibet gentes penetrasse, considerant. Nam etsi id verum esse potuerit, nullo tamen certo testimonio comprobatur, Et oracula, † quæ referunt de Octauiano Cæsare, & aliis diuersis modis à Romanis, & reliquis gentibus accipiebantur, vt constat ex Suetonio in vita Cæsaris, & in Octau. cap. 49. Virgilio & Seruio 6. Æneid. ibi: Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna responsis horrent Diuum, & Meotica tellus, & septem gemini turbant trepida ostia Nili. Ita vt tenebras potius inducerent, quàm lucem ad Euangelij, & Fidei mysterium, vt oportebat intelligenda.

Præterquam quòd nostræ quæstionis tractatio, & † loca sacræ Scripturæ, quæ pro eius examinatione perpendimus, non sunt accipienda de annuntiatione Fidei per solam famam, & rumorem sparsa, sed de prædicatione per proprios & præsentes Apostolos & ministros, cum Ecclesiarum fundatione; & necessaria rei adeò nouæ, & seriæ declaratione, atque illustratione, ne vlla gens aliquem suæ infidelitatis prætextum ostendere posset, vt post D. Chrysost. Theophylact. & alios docet D. Thom. & Caiet. sup. Matth. d. cap. 24. Abulens. ibid. q. 92. & eruditè obseruat Maluenda d. lib. 3. de Antichr. c. 30 Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 2. c. 25 §. 2. & ostendit Theodoret. lib. 8. Græc. affect. in princ. vbi de Apostolis loquens, sic ait: Clara luminaria, quæ non vnam modò gentem lumine illustrarunt, sed quotcumque Sol hic, quem cernimus, iubare sua lucis illustrat.

Rursus non obstat quartum inde deductum, quòd Ecclesia sancta iam tunc ab Apostolorum temporibus Apostolica, & Catholica dicitur, quod vniuersalem fuisse, & ab ipsis Apostolis per totum Orbem plantatam insinuat: Nam hæc † nomina iure, & meritò Ecclesiæ applicari potuerūt, quamuis non simul neque vno tempore per vniuersum Orbem extensa reperiatur. Quia ex quo instituta est, ius & potentiam vniuersalis prædicationis, & propagationis accepit, iuxta loca Matth. & Marci sæpè relata, & illud: Eritis mihi testes in Ierusalem & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Et quemadmodum qui † diuersis partibus vrbis ignem iniecit, dici sanè potest, vrbem incendisse, quia ignem partibus supposuit, qui crescendo totam vrbem corripuit, sic Apostoli iacto semine Verbi Diuini in pluribus mundi partibus † totius Orbis prædicatores appellari potuerunt, ad fructum & incrementum respiciendo, quod paulatim per alios eorum discipulos, & successores recepturum erat, quousque vniuersum Orbem impleret.

Et quia † sciebant, promissionem Christi esse infallibilem, & non multo post perficiendam, ideò Ecclesiam, etiam tunc nascentem, Apostolicam & Catholicam vocaueruut, & ita de illa statuerunt, ac si iam actu mundum occupasset: Quia in moralibus quod parum distat, nihil distare videtur; & maximè apud illos, qui per Fidem rem futuram tanquam iam factam æstimabant. Quam docendi rationem eleganter adducit Bellarmin. d. lib. 3. de Rom.

*Rom.Pontif.cap.*4.Suar.*t.*2.*disp.*56.*sect.*1.*& in defens.Fidei contra Sect.Anglic.lib.*1.*cap.*16.*num.*5. Thom.Bozius *d.lib.*17. *c.*1. *pag.*197. Maluend. *d. lib.*3.*c.*31.& ante eos præuidit Tertul.*lib.*4.*aduersus Marcion.cap.*43. *iuncto cap.*2.& D. August.*d. epist.*80.*ad Hesichium*, vbi concludit, hanc & alias 89 similes † CHRISTI DOMINI promissiones suis Apostolis factas, intelligendas esse non de illis solis, quibus tunc temporis loquebatur, sed de eis quoque, qui in carne tunc erunt cum omnia compleri contigerit.

Denique non obstat vltimum argumentum de vestigiis prædicationis Euangelicæ & Apostolorum quæ in aliquibus ex istis Americanis regioni-90 bus reperta esse dicuntur: Nam † ea parum fidei habere rectè concludit Ant. Herrera *in descript. Ind.Occid.c.*10.*pag.*28.*& decad.*5.*lib.*3.*c.*6.*in fin.* vbi docet vanum esse eorum discursum, qui aliquem ex Apostolis ad Peruanas regiones peruenisse arbitrantur. Quod etiam generaliter obseruat Torquemad.*in d.Monarch.Ind.lib.*15.*c.*49. *in fin.* & Didac.Dauallos *in d.Miscell.Austr. colloq.* 23. *fol.*164.*& seq.* vbi ait, pium & illustrem virum D. Alphons.Ramirez de Vergara Argentinæ ciuitatis Episcopum diligentem inquisitionem fecisse, vt vestigiorum, quæ de hoc Peruano Regno referebantur, veritatem agnosceret. Et tandem vana om-91 nia comperta fuisse, & † Crucem illam DE CARABVCO ab Hispanis, qui primi ad eam prouinciam peruenerunt, fabricatam, & in aliquo loco relictam, ex quo Indi eam in lacum deiecerunt, vbi posteà à piscatoribus citra vllum miraculum inuenta fuit.

92 Neque † ipsorum Indorum traditionibus in rebus adeò antiquis vlla fides haberi potest ex his, quæ diximus *suprà c.*9.*n.*31.*&* 32.& in simili tradit Fr.Ioan.à Ponte *d.lib.*2.*c.*29.*pag.*295. vbi benè notat cum Strab.*lib.*15.*Geograph.in princ.* hos 93 incultos, † & Barbaros homines ad historiam minimè idoneos esse, & errare sæpè, vbi de antiquis moribus & temporibus aliqua tradere volunt. Atque vt hæc deficerent, & prædicta Christianæ religionis indicia, quæ in his regionibus inueniri dicuntur, maiore probatione constarent, vereri ta-94 men possemus † à diabolo summi Dei simia, & improbo histrione, excogitata fuisse, qui perpetuo eisdem quibus Deus ritibus adorari concupiuit, vt prauo ac detestabili superstitionis errore miseris gentibus illuderet; vt benè in proposito aduertunt Acosta *in hist.moral. Ind.lib.*5.*c.*23.Maluenda *d. lib.*3.*de Antichrist.c.*25.*in fin.* Boter. latè *in relat. vniuers.* 4. *p.lib.*1. *pag.*14. *& seqq.* & aliud agens Franc.Vallest.*de sacra Philosoph.c.*30.*pag.*152.

95 Illud tandem † certissimum est, quod etsi concedamus, aliquam Fidei lucem olim in his regionibus illuxisse, penitus tamen incolarum memoria exciderat, vel propter eorum incuriam & barbariem, vel propter bella, & Regum, ac Regnorum mutationes, vt tradit Thom.Boz.*vbi suprà*: Bened. Perer.*in cap.*10.*ad Roman.*& nouissimè Fr.Ioan.à Ponte *d.lib.*2.*c.*31.§.2.*pag.*310. & apertè propo-96 nitur † in egregia quadam epistola perinuictissimum Cæsarem, & Regem nostrum Carolum V. ad gentes Occidentales & Meridionales scripta Barchin.1.Maij, an.1543. quæ extat 4.*tom. Sched. pag.* 221. vbi inter alia sic habet: *Y porque hemos entendido, que entre otras partes del mundo que carecen de ste conocimiento, en essas vuestras Prouincias i tierras hasta aora, no ay noticia de nuestro Dios verdadero, ò porque el con sus secretos, è incomprehensibiles juizios no ha querido hasta aora manifestarse en essas partes, ò por ventura por la negligencia i flaqueza de vuestros antecessores se ha perdido la memoria de la predicacion de su nombre, i Fè, que en ellas se hizo en tiempos passados.*

CAPVT XV.

De locis sacræ Scripturæ, quæ huius Noui Orbis detectionem & conuersionem prænuntiare, & Hispanis reseruare videntur.

SVMMARIVM.

1 *Orbis Noui detectio & conuersio Prophetarum vaticiniis prænuntiata videtur.*

2 *Auctores referuntur, qui Orbis Noui detectionem & conuersionem in sacris Scripturis insinuari tradunt.*

3 *Scriptura diuina ampla est, & mysteriis abundans.*

4 *Noui Orbis inuentio & conuersio adumbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit res ita notabilis, & ad progressum Euangelicæ historiæ maximè pertinens.*

5 *Deus solet magnarum rerum fundamenta multò antè iacere.*

6 *Prophetarum vaticinia licèt sub magna verborum obscuritate omnia includunt, quæ ad futuræ Ecclesiæ historiam pertinent, & antequam eueniant à nobis intelligi nequeunt.*

7 *Sibyllina oracula ante euentum rei quam designant, benè explicari non possunt.*

8 *Prophetiæ procedunt ex inspiratione diuina, & absque ea etiam aperiri non possunt.*

9 Psalm.71. *verba expenduntur, & ad Noui Orbis conuersionem & subiugationem, per Hispaniæ Reges faciendam, trahuntur.*

10 *Isaiæ prophetiæ* cap 43. & 51. *pro eadem conuersione considerantur.*

11 *Hispaniæ Regibus concessa videtur eadem benedictio, quæ Ecclesiæ tribuitur per David & Isaïam.*

12 *Hispania olim dicebatur Thubalia, siue Pania, quod significat vniuersa, quasi in vaticinium eius magnæ Monarchiæ, & n.*51.

13 Psalm. 3. *expositio & illustratio de conuersione Noui Orbis ex verbis D. Hilar.*

14 *Diuus Hilarius anuntiasse videtur conuersionem Antipodum, & regionum Noui Orbis.*

15 *Crux* CHRISTI *annuntiauit conuersionem, & redemptionem totius Orbis.*

16 *Crucis forma quid significaret ex sententia D. Hieronym.& Lact.Firmian.*

17 Matth. cap. 24. à quatuor ventis colliget eos, *exponitur cum D. August. & Palacios.*

18 *Isaïas Propheta vocatur Apostolus & Euangelista, & eius scriptura multa continet Sacramenta.*

19 *Vaticinia ostendentia conuersionem Noui Orbis passim reperiri videntur in Isaïa, Ieremia, & aliis locis sacræ Scripturæ.*

20 *Isaïæ locus difficillimus* ex cap. 18. Væ terræ cymbalo

cymbalo alarum, &c. *latè explicatur, & elegans eius Paraphrasis, num.*25.

21 *Lusitanorum nauigationes ad Indiam Orientalem Isaiæ vaticinio prænuntiare videntur.*

22 *Societatis* IESV *Religiosi, & aliorum Ordinum Prædicatores apud Indos Euangelium prædicantes, dicuntur esse Angeli veloces, & Nubes volantes; de quibus loquitur Isaias.*

23 *Noui Orbis conuersio per Hispanos, facta verè & propriè annuntiata videri potest per* Isai. cap. 18. *vt affirmant plures, quamuis aliqui refragentur.*

24 *P. Gaspar. Sanctij opinio rejicitur.*

26 *Naues papyraceæ quæ, & vbi?*

27 *Indi Orientales quo sensu dici potuerint ab Isaiâ conuulsi, dilacerati, conculcati, terribiles & expectantes.*

28 Væ, *siue* Veh *dictio quid in Scriptura significet?*

29 *Abdiæ Prophetæ vaticinium obscurum exponitur, & ad conuersionem Noui Orbis per Hispanos factam accommodatur.*

30 *Pauli Burgensis, prædictio de conuersione Noui Orbis.*

31 *Iudæi plures olim in Hispaniam transmigrarunt.*

32 *Apostoli & sancti in die iudicij cum* CHRISTO *sedebunt iudicantes duodecim Tribus Israel.*

33 Sepharad *nomen apud Hebræos Hispaniam significat.*

24 *Hispania varia nomina olim habuit, & inter alia* Sepharad, *remissiuè.*

35 *Iudæi Sepharadij qui, & quare dicerentur.*

36 *Hesperia dicta fuit Hispania litteris transpositis à nomine* Sepharad, *secundum Montanum.*

37 *Canticorum cap.*8. Soror nostra paruula est, &c. *explicatur, & ad gentes Noui Orbis recens conuersas accommodatur.*

38 *Indi Occidentales cur minores fructus fecerint in Fide, quam aliæ nationes, quibus olim annuntiatum fuit Euangelium.*

39 *Conuersionem Indorum arte, & interdum vi aliqua adiuuandam, videtur ostendi* in c. 8. Cantic.

40 *Conuersioni Indorum Noui Orbis, diuitiæ, quæ apud illos reperiuntur, illecebras præbent, & loca Scripturæ, quæ hoc indicare videntur. Et num.*58.

41 *Isaiæ vaticinium* cap. 60. *exponitur, & conuersionem Orbis Noui prænuntiare probatur.*

42 *Columbi inuentoris Noui Orbis mentionem apud Isaiam reperiri, affirmat Thomas Bozius.*

43 *Isaiæ aliud vaticinium ex* cap. 66. *expenditur, & de eadem conuersione Noui Orbis per Hispanos faciendæ explicatur, maximè secundum editionem vulgatã. Et n.*48.

44 *Signi nomine, sub quo Isaias gentes congregandas & conuertendas dicit, intelligitur signum Crucis.*

45 Lex Titia, §. Seia, ff. de auro & argento, *loquitur de signo Dei, & illustratur.*

46 *Crucis signo plures Prouinciæ Noui Orbis vocatæ, & plura miracula in illis edita sunt.*

47 *Hispani dicuntur Saluati, & Saluatores apud Isaiam; & quare?*

49 *Iauæ maioris & minoris, & Iaponij siue Iaponis mentio fieri videtur ab Isaia.*

50 *Iaponensium insulæ* CHRISTI *cultum agnoscunt, & legationes varias ad Romanos Pontifices miserunt.*

51 *Thubalia propriè, & verè dicitur Hispania, & quare?*

52 *Sophoniæ prophetia* cap. vlt. *agere videtur de conuersione Noui Orbis.*

55 CHRISTVS *mortuus est, vt filios Dei dispersos congregaret in vnum.*

54 *Æthiopiæ flumina, de quibus Isaias & Sophonias quid significent?*

55 *Chus, apud Hebræos, quas regiones comprehendat.*

56 *Fr. Basil. Pont. Legion. qualiter tractet argumentum de Prophetis annuntiantibus conuersionem Noui Orbis.*

57 Psalm. 64. *verba notanter expenduntur pro vaticinio conuersionis Noui Orbis.*

58 *Diuitiæ Orbis Noui maximæ sunt, & cur à Deo ibidem seruatæ videantur.*

59 *Classes plures mittuntur ad Indias Noui Orbis, & quare?*

60 *Indi Noui Orbis maximè perterriti sunt ad primum Hispanorum aduentum, & Fidei inter eos promulgationem.*

61 *Indi Orientales & Occidentales ad Fidem conuersi, Deo valdè grati & multis benedictionibus repleti sunt.*

62 Iob cap. 28. *prænuntiasse videtur detectionem & conuersionem Noui Orbis, & proponitur breuis eius Paraphrasis, & expositio.*

63 *Auctor cur laborauerit in congerendis, & exponendis prophetiis, quæ Noui Orbis possessionem & conuersionem Hispanis prænuntiant.*

64 *Concionatores Indorum eis aperire debent prophetias, quæ eorum conuersionem ab antiquo prædixerunt.*

65 *Alexander Magnus lætatus est, audiens de se loqui Danielis Prophetiam de euersione Imperij Persarum.*

66 *Iudæos per totum Orbem dispergi cur Deus ordinauerit.*

SEd quamuis satis (ni fallor) apertè superioribus disputationibus ostenderimus, nullam certam huius Noui Orbis notitiam, vel Euangelij in eo prædicati vestigia in sacris, vel prophanis auctoribus antiquitus reperiri; vix tamen † negare [1] possumus, plura esse sacræ Scripturæ vaticinia, quibus multis iam retro sæculis, Spiritu sancto in Prophetis loquente, tantæ detectionis & conuersionis gloria prænuntiari, & quod magis est, Hispanis Regibus & hominibus reseruari videtur. Quam † sententiam expresè probant Federic. Lumn. in [2] libris quos de extremo Dei iudicio, & Indorum vocatione conscripsit, Guid BodeFria *in epist. ad Philip. II. Reg. Hisp.* quæ habetur *tom.* 5. *Bib. & Regior.* Zumarrag. *in histor. Hisp. in princip.* Arias Mont. *sup. Abdiam, cap. vnic.* Ioseph Acosta *lib.* 1. *de nat. Noui Orb. cap.* 15. *& lib.* 1. *de procurat. Ind. salu. cap.* 1. *& de Christo reuelato, cap.* 4. Thom. Boz. *de sing. Eccles. Dei, lib.* 4. *cap.* 5. *sign* 6. *pag.* 122. *& lib.* 20, *cap.* 1. *&* 3. Fr. Luis. Legionens. qui elegantissimè & latissimè loquitur *in comment. suprà citat. cap. Abdiæ ex pag.* 660. *ad* 682. *& sup. Cant. c.* 8. *pag.* 432.

pag. 432. *& seq.* Thom. Maluend. *lib.*3. *de Antichrist.cap.*12.*& seq.& cap.*17.*in princ.* Camill.Borrell. qui neminem ex prædictis adducit, *de præst. Reg.Cathol.cap.*43. *per tot.* Fr.Greg.Garc. *lib.*1. *de Ind.orig.cap.*3.§.6. Dom. Gregor. Lop.Madera. *in histor.Montis sancti, cap.*16. Didac. Valdes *de dignit.Reg.Hispan.cap.*12.*num.*8. Anton. de Herrer. *in hist.gen.Ind. decad.*1. *lib.*1.*cap.*1. Matt. Delr. *in in adag.sacris*, 1.*tom. adag.*723. *in fin.* Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. lib.*15. *cap.*44. & Fr. Basil. Pont. *var. disput.q.*8. *expos.cap.*4. Pro cuius confirmatione & illustratione sequentia argumenta & testimonia aliis leuioribus omissis, efficaciter considerari posse videntur.

Primum, quod, vt rectè obseruant Legionens. Acosta, Maluenda, Madera, & Basilius *vbi suprà*, non est verosimile, Scripturam diuinam, quæ 3 † adeò ampla est, & fœcunda, ac sublimibus mysteriis abundans, de tanti Orbis inuentione, conuersione & subiugatione aliquid Prophetarum 4 oraculis non adumbrasse, cum † hoc in se maximum, & omnino memorabile fuerit,& ad Ecclesiæ rationes & Euangelici cursus, atque progressus hi- 5 storiam summopere pertinens. Solet † quippe Deus magnarum rerum fundamenta multò ante iacere, vt tradit Nazianz. *orat.* 18. earúmque mentionem 6 † Prophetarum suorum vaticiniis inclusas, licèt sub inuolucris verborum, posteris tradere, non antè cognoscendas à nobis, quam ipsi rerum euentus, tanquam illato lumine, sinuosis & tenebrosis scriptis irradient. Quod eleganter expressit D. Iren. *lib.* 4. *contra hæreses*, *cap.* 43. inquiens: *Vaticinia occulta sæpe non intelliguntur, donec completa sint.* 7 Et de † Sibyllinis oraculis docet Procopius *lib.*1.*de bello Goth.* dum ait: *Sibyllinorum oraculorum mentem ante rem gestam aperire homini arbitror impos-* 8 *sibile.* Et generaliter confirmari potest ex iis, † quæ de inspiratione Spiritus sancti per Prophetas loquente, & de nimia obscuritate & difficultate intelligendi & aperiendi Prophetias, nisi ipse Deus earum intelligentiam concesserit, tradit D. Petrus *epist.*2.*c.*1.*vers.*20. *&* 21. D.Hieronym. *lib.*14. *in Ezechiel. cap.*45. D.Augustinus *in lib. quod apparuit Deus Moysi, ad finem*, D. Iustin. Martyr *in dialog. cum Triphon.* D. Irenæus *lib.* 2. *cap.* 4. D. Chrysost.*homil.*25. *in Genesi.* D. Gregor. *homil.*1. *in Ezechiel.* & Theodoret. *in prolog. in Daniel.* quos in simili refert Bernard.Aldrete *lib.*2.*de antiquit.Hisp. cap.*18.*pag.*296.*&* 297. Pat.Suar. *tract. de Fide,disp.*5.*sect.*3.*n.*11.*&* 12.

Secundò, in prædictæ sententiæ confirmationem expendunt Thomas Bozius, & Valdesius *vbi suprà*, & Camillus Borrellus *dicto cap.*43. *num.*60. & Anton. Cervera *in lib.de obitu Reg. Philip. II.* 9 *discurs.*2. *cap.*20. verba illa † Psalm.71. *Et dominabitur à mari vsque ad mare: & à flumine vsque ad terminos Orbis terrarum: Coram illo procident Æthiopes,& inimici eius terra lingent Reges Tharsis,& insulæ munera offerent. Reges Arabum & Sa-* 10 *ba dona adducent, Isai.* † *cap.*43. *Noli timere,quia ego tecum sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni Da; & Austro: Noli prohibere. Affer filios tuos de longinquo & filios meos ab extremis terræ.* Et *c.*49.*Dedi te in fœdus populi mei, vt suscitares terram,& possideres hæreditates dissipatas, & diceres iis, qui vincti sunt. Exite, & qui in tenebris sunt: Reuelamini.* Et rursus *c.*51.*Dilata locum tentorij tui,& pelles tabernaculorum tuorum extende,ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida, ad dexteram enim, & ad lauam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabis.* Quæ loca & plurima alia similia, quæ de Regno CHRISTI, & Ecclesiæ propagatione in finibus terræ, insulis & mari loquuntur, non obscurè ostendunt ad Australes & Occidentales peninsulas, & incultas Noui Orbis nationes aliquando producendam.

Eandémque † benedictionem ad Regnum tem- 11 porale Nostrorum Hispaniæ Regnum aptè etiam applicari posse, ipsimet auctores aduertunt, quasi eisdem prænunciata, & reipsa concessa fuerit ob curam propagandæ & conseruandæ Catholicæ Fidei, quam semper habuerunt. Quod ipsum † quo- 12 que antiquum Hispaniæ nomen non absque diuino Numine designasse, litteris mandauit Fr. Ioann. à Ponte *de conuent. vtr. Monarch. lib.*3. *cap.*30. §.1. dicens: *Thubaltam*, siue *Paniam*, vocatam fuisse, quod Chaldaïcè & Græcè, idem quod *vniuersa* significat, quasi in vaticinium eximiæ & vniuersalis totius ferè Orbis dominationis, quam prædicandæ Fidei causa consecutura erat.

Neque longè ab eodem vaticinij genere abesse videtur † illud Psalm.3. *Postula à me, & dabo tibi* 13 *gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ:* maximè si D. Hilarij ibidem expositionem sequamur, qui obseruat,id forsitam dici pro iis, qui in inferna terræ regione, vastáque abyssu incolatum habent, quos tanquam terminos terræ, CHRISTO in possessione donatos, Regius Propheta canit,vt iuxta Paulum: *In nomine* IESV *omne genu flectatur cœlestium,terrestrium, & infernorum.* Quibus sanè † verbis, vt notat Maluenda *d.* 14 *lib.*3.*de Antichrist.cap.*16.*pag.*150.innuisse & annuntiasse videtur D.Hilar.Antipodas,atque Americanos tandem ad Fidem CHRISTI fore reducendos. Hi enim propriè sunt inferni,vastæque abyssi, seu inferæ regionis cultores, iuxta ea, quæ latius diximus *suprà,c.*11.*n.*26.

Et eandem Ocidentis conuersionem & redemptionem in forma sanctissimæ † Crucis,ex qua So- 15 tera noster pependit,agnoscunt Nyssenus *in orat.*1. *de resurrectione*, Nazianzenus *in Apologet. orat.*1. Damascen. *lib.* 4. *de Fide*, *cap.*12. *circa medium*, D.Hieron. *super Marc. cap.*15. sic inquiens: *Ipsa species* † *Crucis quid est, nisi forma quadrata mun-* 16 *di? Oriens de vertice fulgens, Arcton dextra tenet. Auster in læua consistit, Occidens sub plantis firmatur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus,quæ sit altitudo, & latitudo, & longitudo, & profundum.* Et Lactan.Firmian. *lib.*4.*de vera sapient. cap.*26. vbi de CHRISTO DOMINO in cruce pendente sermonem instituens: *Extendit*, inquit, *in passione manus suas, Orbémque dimensus est, vt iam tunc ostenderet ab Ortu Solis vsque ad Occasum magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum sub alas suas esse venturum, & signum illud maximum, ac sublime frontibus suis suscepturum.*

Atque † huc etiam conferunt secundum Camil. 17 Borrel. *d.cap.*43.*num.*52. *&* 53, quæ dicit Matth. *cap.* 24. *A quatuor ventis colliget eos*; quod interpretatur August.*in Ioan.tract.*118. *A quatuor mundi partibus Aquilone, Meridie, Oriente & Occidente*, siue ex abditissimis terræ locis, vt subiungit Paul. Palac. *ibid.*

Tertiò, in comprobationem eiusdem annuntiationis Euangelij in his Noui Orbis regionibus per Hispanos vltimis Ecclesiæ temporibus prædicandi Gentiúmque ibidem commorantium

ad

ad CHRISTI ouile deducendarum, plurima alia Isaïæ vaticinia considerari possunt, † qui, vt dicit D. Hieron. *in epist. ad Eustochium*, vocatur Apostolus & Euangelista, & eius scriptura continet omnia Sacramenta: Sed † præcipua † verba, & expositiones eorum latissimo sermone proponit Dom. Greg. Lop. Mader. *d. c.* 16. vbi nimis extollit illud *c.* 42. *vers.* 10. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius ab extremis terræ: qui descenditis in mare, & plenitudo eius insulæ, &c.* & *cap.* 24. *vers. Cùm glorificatus fuerit Dominus inhient de mari, propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, insulis maris nomen Domini Dei à finibus terræ laudes, audiuimus gloriam iusti.* Et Camil. Borrel. *d. cap.* 43. vbi etiam expendit similes alias auctoritates Ierem. *cap.* 3. 23. 31. 32. 50. Ezech. *c.* 37. Oseæ 3. Soph. 5. Ioan. *c.* 10. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile & vnus Pastor.* Matth. *c.* 8. Luc. 13. *Quapropter multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum.*

Verùm inter reliquas, admodum notabilis est, & peculiari obseruatione dignissima, illa obscura, & interpretum variis commentationibus obscurior reddita, eiusdem Isaïæ prophetia *c.* 18. vbi inquit †: *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem post quem non est alius, ad gentem expectantem, & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius.* In quibus verbis exponendis valdè, & variè laborant antiqui & recentes sacræ Scripturæ Interpretes, vt constat ex iis, quæ adducunt Pintus, Ferrer. Vatabl. Arias Montan. Leo Castrius, & nouissimus Gaspar Sanch. *ibid.* Federic. Lumnius *lib.* 4. *de extrem. iudic. c.* 4. Ioan. Ferdin. *in Thesaur. sacr. Script. lib.* 1. *c.* 58. Ribera *super Sophon. cap.* 3. Maluend. *lib.* 3. *de Antichrist. c.* 12. Mart. Delrius *in adag. sacris,* 1. *tom. adag.* 723. *& seq.* Pineda *de reb. Salom. lib.* 4. *c.* 14. §. 3. *pag.* 191. & Fr. Ioan. à Ponte *d. lib.* 3. *c.* 1. *cum multis seqq.* qui nullum non lapidem mouet, vt vaticinium istud de Hispaniæ nostræ conuersione accipiendum ostendat.

Sed † communior interpretatio est, sicuti ex eisdem Auctoribus constat, vt accipiatur de nauigationibus à Lusitanis causa prædicandi Euangelij initis & susceptis vltra flumina Æthiopiæ, in totam illam oram, & regionem Orientalem Indiæ ac Sinarum, ab Indo flumine ad extremam vsque Chinam & Iaponios, quod etiam securè admittit P. Rebellus *de obligat. iust. lib.* 18. *quæst.* 23. *sect.* 3. Pat. Ioan. Lucena *in vita S. Xauerij, lib.* 5. *cap.* 21. & nouissimè Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. cap.* 4. *n.* 8. & latiùs cæteris prosequitur Maluenda *d. cap.* 12. *vers. Cæterum, ex pag.* 131. qui hanc opinionem valdè probabilem dicit, & aptam & mirificè cohærentem cum verbis, & instituto sacri Vatis per duodecim integras columnas egregiè demonstrat. Qua in expeditione cùm multum laborauerint † religiosissimi Patres Societatis IESV, inquit Lumnius *vbi sup. lib.* 2. *c.* 6. eis congruere appellationem Angelorum velocium, de quibus loquitur Isaïas *d. cap.* 18 & nubium volantium, de quibus agit *c.* 6. & eum refert & sequitur Rutilius Beuzonius *lib.* 1. *de anno Iubil. c.* 8. *pag.* 39. licèt D. Thom. *in opusculo de Religione*, omnibus Religionibus Mendicantibus eadem verba Isaïæ optimè etiam, & piissimè, applicet.

Quæ sententia & expositio aliis ansam præbuit, vt non minus † propriè, & verè, eundem locum accipiant, & exponant de inuentione & conuersione huius Noui Orbis ab eisdem Hispanis facta, vt constat ex Montan. *vbi suprà:* Delrio *dict. adag.* 723. *in fin.* Ioseph. Acosta *lib.* 1. *de nat. Noui Orb. cap.* 15. Borrel. *d. cap.* 43. *ex num.* 30. *ad* 46. Maluend. *d. cap.* 12. *pag.* 137. *in fin.* Gregor. Garc. *lib.* 1. *c.* 3. §. 6. Thom. Bozio *d. lib.* 20. *c.* 3. *pag.* 32. *& cap.* 6. *ferè per tot.* Basilio Pontio *d. quæst.* 8. *exposit. cap.* 4. & omnium elegantissimè Luisio Legionens. *in d. c. vlt. sup. Abd. ex pag.* 663. Quos licèt reiiciant Ribera & Rebell. *sup.* & † Gasp. Sanch. *in eod. cap.* 18. *num.* 1. *pag.* 196. dicens, eorum expositionem non solùm nouam, sed etiam alienissimam à toto textu, reliquis interpretibus visam esse, & se non credere, quòd ita eius affectæ sentiant, sed quòd elati patriæ studio, eius laudi intemperantius indulgeant, quàm sacræ historiæ fides persuadeat; mihi tamen ab Isaïæ verbis excedere non videtur. Quasi † sensus eorum sit, Hispaniam, quam per periphrasim, *Alarum cymbalum* vocat, vel vt vertunt Septuaginta, *Nauium alarum*, id est, terram nauigiis abundantem, aut nauigationibus, artéque nauigandi celebrem, quæ naues & earum vela impulsa ventis sonitum cymbalorum imitantur, vel inter nauigandum instar auium volantium perstrepunt, vt cum Symmacho, & aliis exponit Pined. *vbi suprà*, Dei iussu & mandato *legatos* suos, id est, Euangelij nuntios, & Prædicatores cum maxima celeritate missuram vltra flumina Æthiopiæ, id est, ad huius Orbis nuper reperiri incolas, *In vasis papyri super aquas*, id est, in † nauibus velocibus & papyraceis, quibus olim nauigatio Indica & Ægyptia fiebat, vt tradit Herod. *lib.* 2. Plin. *lib.* 6. *c.* 22. *& lib.* 7. *c.* 56. *& lib.* 13. *c.* 11. Strab. *lib.* 17. Solin. *cap.* 56. & Lucan. *lib.* 4.

——— *Sic cùm tenet omnia Nilus,*
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Quos incolas huius Noui Orbis, etsi propriis non appellet nominibus, suis tamen coloribus ita pingit, vt eos propè oculis subiiciat. Nam † eos *gentem conuulsam* vocat, quod ab aliorum antiqui Orbis hominum commercio longè diuisi essent, vel ipsi inter se dispersi viuerent, aut per immensa terrarum spatia longè, latéque diffusi, *Dilaceratam*, verò, *conculcatam & terribilem*, ob corporis ipsorum habitum & squalorem, abiectissimam vitæ conditionem, ingenium ad seruiendum natum, & ob incultos, ac ferinos mores, quibus vt plurimum præditi erant. *Postquam non est alia, & expectantem*, quòd vltimi essent hi populi ex omnibus gentibus, quibus Euangelium promulgaretur, & diu, multúmque à diluuio ad extrema vsque mundi tempora lætum, & salutare illius nuntium expectarent, id est, tanti beneficij munere, quanquam necdum sibi cogniti, caruissent. Cui expositioni non minus aptè respondent reliqua verba, quæ posteà ab eodem Isaïa in illo loco subduntur, vt eleganter ostendunt Legionens. & alij ex *suprà* relatis. Nec refragatur † particula VEH, quâ exorditur, quæ dolentis & comminantis esse solet, ac propterà non conuenit Hispanis, quibus potius iucundum, & gloriosum erat, ac proinde gratulandum magis quàm dolendum & succensendum, dissitas illas nationes sui Regis imperio subiugare, & intra Ecclesiæ septa per Euangelium adigere. Nam respondemus, diuersimodè dictionem illam in Scriptura Sacra vsurpari solere, iuxta ea, quæ latè congerit Bercorius

in suo dictionario, *verb.Veh*, & aliquando signum admirantis esse, vt ibidem intelligi docet Adamus Delph.relatus à Borrell.*d.cap.43. num.31.* & alios, vt Sanctes, Pagn.Isidor. Clarius,& Phorer. pro VEH, ponere, aut vertere, O,vel HEVS,quasi Hispanos, ad quos sermonem destinat, attentos, & tanti nuntij præmonitos reddat, vt aiunt Maluend.Rebel.& alij ex *suprà* relatis.

Quartò, pro eadem annuntiatione, & promissione conuersionis & subiugationis Noui Orbis per Hispanos faciendæ, perpendi potest aliud vaticinium † Abdiæ Prophetæ, *cap.vlt.*vbi post alia sic habet: *Et transmigratio Ierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri, & ascendent Saluatores in montem Sion, iudicare montem Esaü, & erit Domino Regnum.* Etenim quamuis contradicant Forsterus, & Ribera *ibid. num.* 107. *& seq.*& Pined.*d.lib.4.de reb.Salom.cap.*14. §.2. *pag.* 199. alij plures Auctores ad hanc conuersionem Noui Orbis intrepidè applicant, & præcipuè Arias Montan. & Legionens. *ibid.* Guido Boderian.Zummarraga, Acosta,& Greg. Garc. *in locis suprà relat.* & doctissimè Maluend.*dict.lib.3. de Antichrist.c.*17.*per totum.*

Quibus facem prætulisse videtur † Paul. Burg. dum multis annis ante eiusdem orbis detectionem scripsit, sibi videri eo capite prædici gentium quarumdam ipsi ignotarum extremo mundi tempore ad fidem Christi conuersionem futuram, quod in nulla alia veriùs, aut commodiùs impleri potuit. Iuxta quam sententiam, Abdiæ sensus erit, fideles, qui Hispaniam habitaturi erant, † quam ob veri Dei cultum & zelum, transmigrationem Ierusalem vocat, vel ob id, quod plures coloniæ Iudæorum ad eam diuersis temporibus transmigrarunt, vt latè ostendit Maluenda *d. cap.* 17. & Fr. Ioan. à Ponte *de conuenient. vtr. Monarch.lib.* 2. *cap.*16.§.1.*pag.*184. *& cap.*17. §.1.*pag.*188. *& cap.*24. §.1.*pag.*251. *& seqq. & lib.3. cap.3.* §.4. *pag.*21.*& cap.*5.§.4.*pag.*36. *& c.*13.§.3. *pag.*91. Ciuitates Austri possessuros, id est, Nouum hunc Orbem, qui Hispaniæ Australis est, aut certè in plurimum sub Australi plaga constitutus.Et ita demum Euangelio per vniuersum mundum prædicato, supremi iudicij diem euenturum, † quando Deus publicè de singulorum vita, atque factis sententiam feret, Saluatoribus, id est, Apostolis, reliquísque Sanctis ad iudicium secum vocatis, quibus hoc Christus promisit apud Matth.*cap.*19. *vers.*18.

Quæ interpretatio manifestior redditur ex eo quòd † iuxta Hebraïcam lectionem, vbi Vulgata *Bosphori* nomen vertit & apposuit, reponitur nomen Sepharad, quo Hebræi Hispaniam nominare solebant; & idem Chaldaïca paraphrasis magis etiam apertè ostendit,dum transtulit: *Transmigratio Ierusalem, quæ est in Hispania.*

Et quod inter diuersa nomina, quibus Hispania † nostra olim vocabatur, quorum latè meminit Lud.Non.*in Hisp.cap.*1.Maluend.*lib.5.de Antichrist.cap.*12. Gorop.Becan.*lib.4.rer. Hisp.* Marian.*de reb.Hisp.lib.*1.*c.*1.Mader.*de excell.Hispan. Monarch.cap.*3.Pined.*de reb. Salom. d.lib.4. c.*14. §.2.*pag.*188.*&* 189. & Fr.Ioan.à Ponte *d. lib.* 3. *c.*28.§.2.vnum & satis nobile esset illud,*Sepharad*, quo Abdias vsus refertur optimè vltra *suprà* dictos, de eiusdem etiam Abdiæ expositione agentes,probant Biblioth.Hisp.*tom.*1. *cap.* 1. Lyranus, Burgens. Pagnin. Vatabl. Clarius,Zamorens. Marin.Palac.Arias Montan. & alij relati à Maluenda *d.cap.*17.*pag.*152. Feuardentius *in notis ad D.Irenæum lib.*1.*c.*3. Paraphras. Chald. Rabbi Ionath. Abenhuciel, & Seder Holam Hebræorum, Minorita *in triumpho Christi,tit.*19.*fol.*211.Ant.Posseuin.*in Biblioth.*2.*tom.lib.*16.*c.*14.*pag.*356.Zamalloa *lib.4.hist.Hisp.c.*14. Fr.Ioan.à Ponte *d.*§.2. *& lib.3.c.*17.*pag.*53.*c.*19.§.1.*pag.*122.& Didac.Matute *in prosapia Christi.*2.*ætate,cap.*3.*fol.*78. & nouissimè Fr.Ioan.Salaz. *in Polit. Hispan. annot.* 9. *pag.*391. Vbi aiunt,† Iudæos olim per varias Orbis regiones dispersos, ex nomine Sepharad Sepharadios dictos, quod illi se ab iis, qui in Hispanias transmigrarunt, originem ducere, gloriarentur. Et † Arias Montan. *suprà* solerti satis ratione ductus, existimat, transpositis litteris à *Sepharad* Hesperidam siue Hesperiam deduci, quo etiam nomine Hispania antiquitus vocabatur, vt aduertunt *suprà* citati,& diximus *suprà c.9.n.*65.

Quintò, in † eandem rem adducitur, & explicatur à Luis.Legion *super Cantic.c.*8.*pag.*432. *& seq.*illud,quod habetur *in eod.cap. vers.*8. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet; quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?* Scribunt enim Hebræi quidam Doctores, hæc dici de gente vltra flumina Æthiopiæ ad Dominum tandem adducenda. Quæ certè gens hæc ipsa est, de qua agimus, eámque sponsa intelligit sub persona sororis natu minoris, & parum forma præstantis. De cuius collocatione ideò solicitari dicitur, quia in die quando alloquenda est, id est, quando mediante Hispanorum prædicatione vocanda est ad Fidem, & ad cœlestes agni nuptias suadenda paruula est, & vbera non habet, id est, imbecilla est, & mentis acumine, & rectæ institutionis, atque doctrinæ vberibus caret, quibus ali possit. Eo quòd homines isti agrestes, ac barbari, & duris in plurimum moribus instituti, parum apti Euangelio suscipiendo videntur.Quod sicut in bona satum terra fructum edit vberrimum, sic ineptæ commissum, ac sentibus plenæ, malè prouenit.

Vnde † gens ista, quæ his omnibus malis laborare dignoscitur, minus vberes fructus tulit, quàm olim tulerunt gentes, quibus principio Ecclesiæ annuntiatum est Euangelium. Atque ideò subiungit: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium compingamus illud tabulis cedrenis*, significans, † ad prædictas difficultates tollendas, cùm earum gentium conuersionis tempus aduenerit, quod in eis, aut deest, aut prauum est, arte,& industria corrigendum esse,& interdum vim aliquam, & armorum terrorem adhibendum fore.

Cuius rei,vt ipse Legionensis scribit, quædam significatio, atque prædictio in prædictis metaphoris inest. Nam neque muro addi propugnacula possunt, neque cedrinæ fores confici sine ferro, atque vi. Nisi dicere velimus, istis argenteis, & cedrinis propugnaculis, atque ostiis, † diuitias harum Noui Orbis regionum significari, quarum illecebræ maiores Hispanis animos addiderunt, & quotidie addunt, vt conuersionis earum curam susciperent,& susceptam conseruare, atque in dies magis ac magis promouere conentur, vt pulchris verbis scribit Ioseph.Acosta *lib.3. de procur. Ind. salute, cap.*18. *pag.*352.Dei bonitatem, summámque prouidenttam admirans: *Qui pro nostrorum hominum ingenio, vt gentes adeò remotas, & barbaras Euangelio adiungeret aurum argentúmque his terris tam copiosè donauit, hisque veluti illexit nostrorum*

nostrorum cupiditatem, vt si charitas non inuitaret animarum, auri saltem cupiditas inescaret.

Quo in sensu accipit etiam Thom. Bozius *dict. lib.20.cap.3. pag.319.* illud † vaticinium *in Isaiæ cap.60. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectant, & naues maris in principio, vt adducam filios tuos de longè, argentum eorum, & aurum eorum, cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israël, quia glorificauit te.* His etenim verbis nihil propriùs significare potuit Isaïas, quàm noua hæc, & insolita, ac penè aërea Hispanorum itinera, qui suis celerrimis, & continuis nauigationibus, veluti aërem secantes, columbarum more ad has Occiduas, & ad Eoas Indias properarunt; vt Christi doctrinam disseminarent, eique, & eius Ecclesiæ de populis adeò longinquis tot filios adducerent: & simul argentum, & aurum, quò, vt satis constat, hæ Prouinciæ affluentissimè gaudent, & vberrimè Hispanas nostras oras quotannis adimplent. (41)

(42) Quinimò † aliud etiam expressius signum in verbis Isaïæ reperiri posse considerat Bozius *vbi suprà*, si tentare velimus Prophetam sub vocabulo illo *Columbæ* voluisse quodammodo alludere ad Christophorum Columbo, qui nobis iter primus ad regiones illas aperuit. Has enim alludendi formas Hebræis frequentissimas esse, ipse Bozius ostendit.

(43) Sextò, non † minus aptè eadem huius Noui Orbis conuersio designata videri potest ab eodem Isaïa *cap. 66.* vbi cum docere vellet, ad mundi finem omnes gentes congregandas esse, vt ad Domini gloriam videndam accedant, vt ostendat, qualiter hoc ad effectum perducendum sit, hæc in verba prorumpit: *Venio, vt congregem cum omnibus gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam eis signum, & mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longè, ad eos, qui non audierunt de me. Et annuntiabunt gloriam meam Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum Domini.*

(44) Etenim † signi nomine, sub quo tot gentes congregandas esse, Isaïas vaticinatur, signum Crucis haud dubiè intelligitur, de quo idem Isaïas *cap. 5.* in simili dixit: *Et eleuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ, & ecc festinus velociter veniet.* Et Matth. *cap.24. Tunc patebit signum Filij hominis in cœlo.* Vbi Hieron. inquit, signum esse Crucem. Et eodem modo † accepit glossa verba: *Signum Dei, in l. Titia 46.§.Seia,ff.de auro, & arg.leg.* & *in tit. C. nemini licere signum Saluatoris Christi humi insculpere, aut pingere*, vbi alia tradunt Cuiac. & Gothofred. idem Gothofred. *in notis ad Nouell. Leon.72.* Bern.Walth.*lib.2.Miscell.cap.2.* & Iust. Lips.*in notis ad lib.3.de Cruse c.15.* (45)

(46) In quo sancto, & salutifero † signo, ac ligno plures huius Noui Orbis Prouincias vocatas, & plurima ibidem miracula operata esse latè ostendit Ioan.Barros *decad. 3. cap.11. & decad. 5. cap. 2.* Gomara *in 2.part.hist.Ind. Occid.c.34.46. & 81.* Alanus Cop. *dialog.4. cap.16.* & nos *infrà lib. 2. c.5.ex n.12.* alia Deo dante dicemus.

(47) Eorum autem nomine, qui saluati † sunt Hispanos significat Isaïas, quorum opera, vt notum est ad remotissimas quasque nationes veræ Fidei lumen illatum videmus, & præsertim vltimis hisce temporibus ad Orientales, & Occidentales, quarum miseri habitatores nunquam Dei Opt. Maxim. gloriam agnouerant, & in cœca tot errorum caligine pererrabant. Quo factum est, vt plurimi à seruitute peccati, in Christianam libertatem asserti, ipsi Deo in donum adducerentur, quo nullum ei gratius offerri potest.

Quam expositionem expreßè admittit Legionens.*vbi suprà*: Ioseph.Acosta *de proc. Ind. salut. lib.cap.6.* Camill.Borrel.*d.cap.43.num.53.*& Thomas Bozius *d. cap. 3. pag. 320.* qui ad eam magis constabiliendam, perpendit, in editione † vulgata sic legi: *Mittam ex eis euasores ad gentes Tharsis: Phul trahentes arcum, Tubal & Iauan ad insulas longinquas.* Nam cum sanctus sermo breuitatis amantissimus paucis multa etiam inter se dissimillima complectatur, nomine † Iauan, non Ioniam modo, à qua Græci profecti sunt, designauit, sed quæcumque eo vocabulo regiones continentur. Constat porrò in his nouis Prouinciis ab Hispanis repertis, tres esse nominis illius amplissimas insulas, Iauam scilicet maiorem, ac minorem, quæ Moluchis adiacent, & Iapam positam è regione Sinarum; de quarum situ, & descriptione aliqua diximus *suprà c.3.n.45.* (48) (49)

(50) In † quibus cultus Christi Hispanorum religiosorum prædicatione maxima incrementa fecit, & in donum Domino perductæ videntur: adeò, vt superioribus annis plures legati Romam venerint, vt obedientiam Pontifici Romano Iaponensium Regum nomine pollicerentur, & dona pretiosissima asportarent; de quibus meminit Bozius & Borrel. *vbi suprà num.55.* & peculiarem historiam scripsit Guido Gualter. Maluenda *de Antichrist.lib.3.cap.13.pag.138.* Petr.Matthæus *in notis ad constit. Summ. Pontif. sub Gregor. XIII. pag. 843. & seqq.*vbi huius legationis annum hoc numerali disticho eleganter designat:

InDIa tres Reges fIDeI sVb pIgnores Papæ

ObtVLIt Ista, IVbet,quI regIt astra DeVs.

Et de alia vltimi anni 1615. missa ab Idate Massamune Rege Voxij in Imperio Iaponico ad Paulum V. P. M. plenam relationem facit Fr. Abraham Bzouius *in continuat. annal. Baronij tom. 13. in fine.*

(51) Adstipulatur his, † quod de Thubal ab Isaïa in prædicto loco subiicitur, quam vocem licèt Vulgata *Italiam* interpretetur, commodè tamen pro Hispania accipere possumus, quæ Thubalia verè dicta fuit, vtpotè à Thubale nepote Noë, & quinto filio Iaphet coli & habitari cœpta, vt constat ex iis, quæ diximus *suprà cap. 9. num.58.* & ex Floriano *lib.1.hist.Hispan. cap.4.* Pineda *in Monarch.lib.1.cap.18. Paralipom. Hispan.lib.1. cap.de primis Hisp. incolis Anacephaleosis cap.3.* Archiep.Roder.*lib.1.cap.3.*Terapha *de Reg.Hisp. cap.1.* Valera *2.part.cap.1.* Marian.*de reb.Hispan. lib.1.cap.7.* Madera *de excell. Hisp. cap.3.* Camill. Borrel. *de præst.Reg.Cathol.cap.68.num.48.*& plurimis aliis relatis à Fr.Ioan.à Ponte *d.lib.3.cap.32. & 33.* vbi in hoc eodem loco Isaïæ explicando versatur, quamuis ei alias expositiones accommodet.

(52) Septimò, † idem cum Isaïa annuntiare videtur Sophonias *c. vlt.* vbi eandem mundi consummationem designans, & quomodo tunc omnes gentes congregandæ sunt, vt Deo vno, ore, & humero vno deseruiant, ita subdit: *Vltra flumina Æthiopiæ inde supplices mei, filij dispersorum meorum*

rum deferent munus mihi. Quibus verbis significare voluit de vltimis Indiæ, Sinarum, Iaponiorum, & aliis huius Noui Orbis finibus supplices, oratores, & legatos gentium dispersarum,& à vera Dei cognitione alienarum in Christi, & Ecclesiæ obedientiam venturos, magnificáque ei munera allaturos. Nimirum ipsis Euangelij luce per Hispanos, vt videmus aperta. Etenim † ad hos dispersos in vnum congregandos IESVM moriturum esse Cayphas prophetauit, vt habetur Ioan. *cap.*11. *Sed cùm esset Pontifex anni illius prophetauit, quòd* IESVS *moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.*

53

54 Has autem gentes † vltra flumina Æthiopiæ esse, inquit Sophonias, prout & Isaïas *d. cap.*18. in Hebræo tamen est, † *Chus* quo Hebræi eas omnes regiones significabant, quas magnis terrarum spatiis versus Orientem filij Chus, & eius posteri occuparunt; in quibus non solùm Æthiopia interior; sed & altæ iuxta Sinum Persicum, atque vltra ipsum positæ vsque ad Sinas, & Noui Orbis terras continentur. Quod idem magis insinuat Paraphrasis Chaldæa, quæ vt testatur Arias Montan. Vatabl.& Ribera ibid.& Maluend.*lib.*3. *de Antichrist.cap.*13.loco illorum verborum: *Vltra flumina Æthiopiæ*, vertit, *ab vlteriori ripa fluuiorum Indiæ.* Et ita licèt Ribera huic Sophoniæ explanationi, quam tradimus, parum æquas aures adhibeat; illam tamen securè probant Federic. Lumn. *dict.lib.* 2. *de extrem. Dei iudic. cap.*10. Ioseph. Acosta *d.lib.*1.*de nat.Noui Orbis, cap.*15. *pag.*41. Fr. Luisius Legionens. *super Abdiam d.cap.vnico,pag.*667. Thom. Bozius *d.cap.*3. Maluenda *d.cap.*13.*pag.*138. Camillus Borrell. *d. cap.*43.*num.*57. *in fine*: & nouissimè † Fr. Basilius Pontius Legionensis *in docto illo variarum disputationum libro, quæst.*8. *expos. cap.*4. *pag.* 475. *ad finem.*

55

56

Quo in capite, hoc idem argumentum confessionis Noui Orbis in veteri testamento variis locis prænuntiatæ sibi tractandum proposuit,& cum in *suprà* dictis exponendis, parum aut nihil immoretur,sola Luisij Legion. Magistri sui allegatione contentus; ex eiusdem tamen doctrina, & auctoritate subiungit, ad eandem prædictionem omninò spectare † *Psalm.* 64. vbi cùm Regius Vates animo volueret Iudæorum ad CHRISTI Fidem reditum postliminio, & Gentium extremis mundi temporibus vocationem, & ab omnibus in Ecclesia laudes Deo canendas, diceret: dum vocationis Gentium meminit, videtur has regiones Noui Orbis, & quod in earum conuersione accidit mirificè in illis versibus delineare: *Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ,& in mari longè. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes,& timebunt, qui habitant terminos à signis tuis,exitus matutini, & vespere delectabis. Visitasti terram,& inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam, &c.*

57

Constat enim, Deum tamdiu expectatum his gentibus Americanis, læto Euangelij nuntio, se nunc manifestare voluisse, quæ in vltimis terræ finibus, & post longa maris internalla occultæ iacebant. Et ad hoc † faciliùs consequendum, constat etiam, eundem piissimum Dominum ab antiquo virtute, & potentia sua montes harum regionum præparasse, id est, argento, & auro, ac pretiosissimis quibusque replesse, vt sic homines ad eos perquirendos illicerentur, & Euangelium annuntiarent, vt etiam probauimus *suprà hoc cap. num.*40.& dicemus *infrà c.seq.n.*96.

58

59 Quod in † causa fuit, vt profundum maris, & sonus fluctuum eius conturbaretur, hoc est, vt vastissimus, & anteà imperuius Oceanus, copiosis, & frequentibus nostrorum hominum casibus, & nauigationibus adiretur. Ad quorum † primum aduentum, & signi Crucis, & Euangelij ostentionem, & prædicationem, nemo ignorat, quantum hæ Indorum gentes turbatæ, & commotæ fuerint. Necnon etiam aliis signis, id est, miraculis, ac portentis, quæ in eiusdem Euangelij comprobationem passim facta comperimus, de quibus alio loco tractabimus. Vnde † effectum est,vt exitus matutini, & vespere delectabiles fuerint,id est, extremæ Orientis, & Occidentis regiones ad Fidem adductæ, Deo gratissimæ extiterint, & multis donis, & beneficiis repletæ, quæ in sequentibus carminibus à Propheta Regio exponuntur, qui simul Euangelij cursum in illis locis sub metaphora anni fœcundi, & vbertatis aliarum rerum temporalium eleganter describit.

60

61

62 Expendit quoque, & exornat idem auctor in eandem rem † aliud vaticinium ex *lib.Iob.cap.*28. quod à nemine præter Luis. Legionensem animaduersum profitetur, cùm tamen illud olfecisse videatur Anton. Herrera *in hist.gen. Ind.decad.*1. *lib.* 1. *cap.* 1. Eo enim in loco cùm Iob ostendere vellet, omnia quantumuis abdita, & ab oculis hominum remota fieri posse, vt aliquando, vel temporis lapsu, vel hominum industria, & diligentia lucem accipiant, solam autem sapientiam nisi à Deo donetur, nec pecunia emi, nec arte humana comparari posse, sic ait: *Diuidit torrens à populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis, & inuios. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est, locus saphyri lapides eius,& glebæ illius aurum. Semitam ignorauit auis, neque intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt eam filij institorum, nec transiuit per eam leæna, &c.* Quibus verbis, satis graphicè hic Nouus Orbis, & eius gentes, & diuitiæ depingi videntur, quæ cum ingentis Oceani spatiis (quem Iob metonymicè, vel per elatosin, seu diminutionem, torrentem appellat)à nobis diuisæ tamdiu in obliuionis tenebris delituissent, & hominibus quantumuis curiosis, & nauigationibus, & negotiationibus deditis, ignoratæ essent: quinimò,& auibus, & aliis animantibus imperuiæ, tandem occultis,& secretis Dei iudiciis, maiorum nostrorum ætate Hispanæ nationi patuerunt, auri, & argenti, saphyrinorum, aliorúmque pretiosiorum lapidum & margaritarum eximiam copiam habentes, licèt in aliquibus locis propter igniuomos montes, & vulcaneos flatus, qui in his regionibus reperiuntur, terras fructiferas flammis subuerti contingat; de quo plura diximus *suprà c.*7.*n.*55.

63 Atque hæc † de sacrorum librorum vaticiniis, & oraculis tradidisse sufficiat, quæ specialiùs Fidei, & simul Imperij semina per Hispanos in Nouo isto Orbe iacienda esse, tot retro sæculis annuntiare videntur. In quibus congerendis & expendendis, non frustrà me laborasse arbitror; quoniam etsi aliqui collegerint aliqua, nullus tamen adhuc omnia proposuit, & considerauit vt singula. Et qui de nostrorum Regum iure in eiusdem Orbis occupatione, & retentione muniendo & stabiliendo sermonem paramus, non parum profecisse

fecisse credemur, si hæc diuinæ vocationis cœmenta firmauerimus.

4 Præcipuè † cùm magni etiam momenti videatur, vt Indi facilius ad Fidem protrahantur, si concionatores nostri eis inter aliqua has adeò antiquas sacrorum Vatum prædictiones, de ipsorum conuersione loquentes aperiant; vt benè aduertit Maluenda *d.lib.3.de Antichrist.cap.10.in fin.* adducens exemplum † Alexandri Magni relatum à Ioseph.*lib.11. antiq.cap.8.* qui Iudæis admonentibus, ipsum esse, quem Daniel Propheta longè antè præuiderat euersurum Persarum Imperium, vehementer lætatus fuit.

Cui addere licet ob eandem maximè causam diuino consilio factum esse,† vt Iudæi per omnes gentes vsquequaque dispersi habitent, vt quæ à Christianis prædicantibus Euangelium Prophetarum vaticinia proferrentur, ea Ethnici in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta intelligerent, quin potius Euangelium tot, támque manifestis antiquorum Vatum oraculis confirmatum, pronioti assensu, studióque amplecterentur, vt testantur D. Hieronym. *sup. Isaiam cap.16.* August.*lib.18.de Ciuit. Dei cap.46.& 47.* Theo. *orat. 10. de prouid.* & Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gen. salut. lib. 4. cap. 4. in fine, pag. 143.*

CAPVT XVI.

De ingenti gloria & maiestate, quæ Hispaniæ Regibus & gentibus ob inuentionem, lustrationem & conuersionem huius Noui Orbis accessit.

SVMMARIVM.

1 *Patria propria vnicuique præstantior aliis videtur.*
2 *Patriæ amor quàm dulcis & potens sit.*
3 *Auctor cur non vereatur Hispaniæ gloriam extollere?*
4 *Hispania non minus laudari solet ab exteris, quàm à propriis.*
5 *Hispania & Hispaniæ Reges summam laudem merentur ob solam detectionem, & conuersionem Noui Orbis.*
6 *Rebus arduis, & strenuis immortale nomen debetur.*
7 *Gloria virtutem comitari debet, & eius veluti vmbra esse.*
8 *Auctores recensentur, qui summè laudant Hispanos ob detectionem, & conuersionem Noui Orbis.*
9 *Ioan. Voërthusij notanda verba de inuentione Noui Orbis.*
10 *Nauigationes, & peregrinationes Hispanorum in Nouo Orbe admiratione dignissimæ sunt.*
11 *Hispani ab antiquo bellicosi, & nauigationum, ac rerum nouarum studiosi fuerunt.*
12 *Nauigationes, & nauigantes, ac peregrinantes multis nationibus exosi.*
13 *Locrenses res nouas horrebant.*
14 *Ægyptij nautas alloquio non dignabantur.*
15 *Lacones, Sinæ, & aliæ nationes suos ciues peregrinari vetabant.*
16 *Regni Var incolæ nauigantes à ferendo testimonio repellunt.*
17 *Nauigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse aliqui dixerunt.*
18 *Nauigationis in detestationem, plura remissiuè.*
19 *Mare non fecit Deus ad nauigandum, secundùm sententiam D.Ambros.*
20 *Mare cur periculis plenum fecerit Deus?*
21 *Nouarum rerum studium, & experimentum laudatur.*
22 *Heroes, & sapientes antiqui ad scientiam consequendam peregrinabantur.*
23 *Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit?*
24 *Vlysses ob peregrinationum labores ab Homero laudatur.*
25 *Abrahamum cur Deus peregrinum esse voluerit?*
26 *Peregrinationum vtilitas maxima esse solet, remissiuè.*
27 *Athenienses minoribus, qui biennio non peregrinassent, rerum suarum administrationem interdicebant.*
28 *Patriam interdum negligere expedit, vt sapientiam quis possit adquirere, cum Cassiod. & Lypsio.*
29 *Antisthenes Athenienses, domi semper manentes, qualiter exprobrauerit?*
30 *Romani cur finxerint currum Cybeles à Leonibus trahi?*
31 *Nauigationum vsus vtilissimus.*
32 *Hispani suis nauigationibus omnes alias antiquorum superarunt.*
33 *Nauigationum priorum ad Nouum Orbem audacia, & pericula carminibus exprimuntur.*
34 *Regnum nullum reperitur, quod tot Prouincias patefecerit, & lustrauerit, ac Hispanum.*
35 *Vtilia, quæ alicui sint reperire, magnam laudem meretur ex Aristotele.*
36 *Deorum in numerum relati fuerunt plures apud antiquos, ob aliqua commoda, & beneficia, quæ inuenerunt.*
37 *Hispanis maxima laus debetur, ob inuentionem Noui Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta.*
38 *Petri Martyris verba de laude, & vtilitate inuentionis Noui Orbis expenduntur.*
39 *Maius nihil accidit à mundi constitutione, quàm Noui Orbis detectio, ex sententia Fr. Luis. Legionens.*
40 *Indis ipsis multa, & ingentia commoda attulit Noui Orbis detectio ab Hispanis facta.*
41 *Diuinitatis gloriam Romulo, Baccho, Orpheo, Amphioni, Mercurio, & aliis communicauit antiquitas, quod Syluestres homines ciuiles, & politicos fecerint, & carmina Horatij ad hoc.*
42 *Regum Hispaniæ maiestas, & potentia valdè aucta est ex accessione Noui Orbis.*
43 *Regnum nullum fuit ab initio mundi, quod cum hodierna Hispaniæ Monarchia comparari possit.*
44 *Auctores recensentur, qui expendunt, & extollunt potentiam, latitudinem & diuitias Regni Hispaniæ.*
45 *Regibus Hispaniæ inter reliquos primus locus debetur, & quare? & qui auctores de hoc tractent, & num.48.*

46 Regi

46 *Regis dignitas consistit in multitudine, potentia, & diuitiis gentium, quibus dominatur.*

47 *Franc. Petrarchæ carmina expenduntur de laudibus Regis Syphacis.*

49 *Chassaneus videtur agnoscere præcedentiam Regum Hispaniæ.*

50 *Elizabetha Angliæ, Regina Regis Catholici Philippi II. inter omnes Christianos Principes præstantiam agnouit.*

51 *Reges Hispaniæ quot Regna, & Prouincias in vtroque orbe possideant, remissiuè.*

52 *Regum Hispaniæ Imperium maius est, quàm Sinensium & Romanorum, & num. 67.*

53 *Romanorum Monarchia fuit amplissima omnium, & tamen viginti & pluribus partibus ab Hispana hodie superatur.*

54 *Hispanorum Regum Imperium circumdat totum Orbem.*

55 *Orientis & Occidentis termini, & cœli à terra distantia in sacra Scriptura, & aliis auctoribus hyperbolicè ponuntur.*

56 *Imperij Hispani Monarchia verè pertingit terminos Solis Orientis & Occidentis, & excedit distantiam, quæ est inter cœlum & terram.*

57 *Ortus ab Occasu longius distat, quàm cœlum à terra.*

58 *Persarum Reges aquam, & terram ex omnibus fluuiis, & Prouinciis ærario suo inferri iubebant, vt sui Imperij magnitudinem ostenderent.*

59 *Hispaniæ Reges veriùs, quàm Persæ de dominatione totius Orbis gloriari possunt.*

60 *Hispani Imperij encomia cum Virgilio & Claudiano.*

61 *Paulini carmina de laude & finibus regni Hispani, propheticè scripta videntur.*

62 *Regum & Ducum mos antiquus fuit, ex Prouinciis subactis titulos, & nomina sumere.*

63 *Tituli superbi, quos sibi sumit Turcarum Imper. & alij Reges Gentiles, remissiuè.*

64 *Reges Hispaniæ non possunt facilè scribere, aut numerare omnes titulos suorum Regnorum, aut Prouinciarum.*

65 *Caroli V. Imp. symbolum, & præstantius trophæum ex detectione Noui Orbis.*

66 *Symbolum, quod in Ticinnensi Academia positum fuit ad ostendendam latitudinem & magnitudinem Imperij Hispani, & aliud Vlyssipone, & num. 67.*

M. Ægidius Gonçalez Dauila Regius Chronista laudatur, & qualiter Ouidij carmina ad Hispanum Imperium detorqueat, ibid.

68 *Regum Hispaniæ præcipua gloria ex cura conuersionis Noui Orbis.*

69 *Hispanorum diligentia plures* CHRISTO *nationes dedit, quam omnes aliæ simul.*

70 *Alanus Copus fatetur post Orbis conditionem, & incarnationis beneficium, nullum illustrius reperiri, conuersione Noui Orbis.*

71 *Iani Boissardi carmina de laudibus conuersionis Noui Orbis.*

72 *Auctores, qui laudant, & extollunt Noui Orbis ad Fidem conuersionem.*

73 *Ecclesia post conuersionem Noui Orbis verè dicitur vitis abundans, & filios habere in circuitu mensæ.*

74 *Hispanorum cura effectum esse, vt hodie omnibus horis, & locis Deo sacræ preces fundantur, piè considerat, & euidenter probat Thomas Bozius.*

75 *Scripturæ plura testimonia, quæ Deum laudandum omni loco, & ab omnibus gentibus dicunt, hodie impleta sunt post conuersionem Noui Orbis.*

76 *Genebrardi testimonium, & consideratio de initio conuersionis Noui Orbis.*

77 *Hispanorum opus esse videtur Mauros & Turcas profligare, & Indos conuertere.*

78 *Indiæ Occidentalis expeditiones fieri cœperunt à Regibus Catholicis post Maurorum ex tota Hispania expulsionem.*

79 *Noui Orbis ad Fidem Catholicam conuersio fieri cœpit, quando plures hæretici ab ea discedebant.*

80 *Reges Catholici per conuersionem Noui Orbis plus Ecclesiæ dederunt, quam hæretici adimere conati sunt.*

81 *Ecclesiæ nunquam defuturæ oracula quomodo impleantur?*

82 *Ecclesia summa Dei prouidentia ita disponente, vbi in aliqua regione deficit, in aliis augetur.*

83 *Austriaca domus & familiæ augeri cœpit, quando Turcarum Imperium initium habuit.*

84 *Beatum Ignatium à Loyola, & eius Societatem videtur Deus contra Lutherum, & eius sequaces præparasse.*

85 *D. Hylarij verba elegantissima de Ecclesia in persecutionibus florescente.*

86 *Antichristo obuiam iri per conuersionem factam ab Hispanis in Indiis Oriental. & Occident. Genebrardus & Maluenda affirmant.*

87 *Conuersio Noui Orbis vbi in antiquo hæresis dominabatur, carminibus celebrata.*

88 *Hispanorum Regum maiestatem, & potentiam Deus auxit, quòd ipsi diuinam augeri, & ad Indos extendi curauerint.*

89 *Machiauelli impium dogma damnatur, tradentis, religionis curam Imperiorum incrementis officere.*

90 *Deus se eorum gloriam & potentiam aucturum promisit, qui suam augeri curauerint.*

91 *Ethnici etiam, Imperij fœlicitatem in religionis cura constituebant.*

92 *Imperia non magis stare, vel augeri possunt sine religione, quàm homines sine vxorum consortio.*

93 *Austriaca domus ob religionis curam tot meruit incrementa, & quid eius insignia significent?*

94 *Inuidia gloriæ, & virtutis comes semper præclara aliorum facinora calumniatur.*

95 *Hispaniæ Regibus, & nationi aliqui detrahunt, quòd magis auaritiæ, quàm religionis zelo Noui Orbis detectioni, & conuersioni insudauerint.*

96 *Hieronymus Benzo in sua historia Noui Orbis ingens odium Hispanorum ostendit.*

97 *Hæretici multum Hispanorum gloriam in conuersione Noui Orbis euacuare conantur.*

Traianus Bocalinus Noui Orbis detectionem imprudenter irridet, ibid.

98 *Honorati Fascitelli, & alterius Poëtæ carmina Hispanorum auaritiam notantia.*

99 *Calumnia*

1 ETSI vnicuique † propria patria maior, & præſtantior aliis videri ſoleat, vt ait text. & Gloſſ. *in l. fin. C. ſi ſeruus export. væneat*, Barbac. *inter conſilia Alex. conſ. fin. n.6. lib.4.* Chaſſan. *in Catal. glor. mund. part. 11. conſider.24* Nimirum, † quia 2 dulcis eſt eius amor, & omni ratione valentior, vt canit Ouid. *lib.1. de Ponto, eleg.4.* adeò vt amori parentum, & liberorum præferri debeat, teſte Cicer. *lib.1. & 3. Offi. & lib.1. & 6. de Repub.* Valer. Max. *lib. 5. cap.6. in princip.* cum aliis, quæ latè tradit Stobæus *ſerm.37.* Fortun. Garcia *in l. veluti, ff. de iuſtit. & iure:* Camill. Borrell. *de præſtant. Reg. Cathol. cap.32. num.92.* Petr. Cened. *collect.20. ad Decretum, num.4* & ego in meo tractat. de crimine parricidij, *lib.2. cap.4. §.124. & cap.6. pag. 129.* & nouiſſimè Cardin. Tuſchus *pract. concluſ. iur. liter. P, concluſ. 133.* & Valençuela *conſ.36.*

3 Parum tamen † vereor, ne quis teſtimonium meum in noſtra glorioſiſſima Hiſpania extollenda & prædicanda, vt domeſticum, & pro patria latum reiiciat, cùm exteri quoque auctores eam 4 paſſim illuſtrent, † & omnibus cœli, & ſoli donis, incolarúmque virtute, induſtria, & laborum conſtantia beatiſſimam prædicent, eíque primum locum inter alias Orbis nationes concedant, vt conſtabit ex iis, quos plenè retulimus *ſuprà cap.7. num.21.* Camill. Borrell *de præſtant. Reg. Cathol. cap.68. ex num. 64. & cap. 82. ex num. 15.* & ex nouiſſimo Ioan. Baptiſt. Valençuela *in diſcurſ. ſtatus & belli 2. part. conſid. 18. ex n.54.*

5 Et † vt alia deficerent, hæc Noui huius Orbis detectio, conuerſio & ſubiugatio, de qua in ſuperioribus egimus per ſe ſola ſufficere poſſet, vt ſempiternis ad memoriam titulis, & monumentis conſignari debeant nomina Catholicorum Regum Ferdinandi & Elizabeth, Caroli V. Imperatoris OPTIM. MAX. & Philippi Secundi, Tertij & Quarti, ſub quibus res tanta fœliciter incœpta, feliciſſimè continuatur, & adeò eximium incrementum quotidie habere dignoſcitur: ſimúlque ipſa Alma noſtra Parens Hiſpania, quæ tot præclaros duces, milites, nautas, & religioſos viros produxit, qui ſe tantis laboribus, & periculis exponentes, hoc ingens, & incomparabile facinus operati ſunt, & alterum prope terrarum Orbem ipſi Orbi communicarunt, & in veri Dei lucem, & cognitionem adduxerunt.

6 Rebus † quippe arduis, & ſtrenuè geſtis, perpetuum & immortale nomen debetur, vt doctè oſtendit Alciat. *Emblem. 131. & 135.* vbi Brocenſ. & Minoës alia notarunt, nullámque † vir- 7 tus aliam mercedem laborum, periculorúmque deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ, iuxta ſententiam Cicer. *in orat. pro Archia Poëta:* Senec. *epiſt.79* ibi: *Gloria vmbra virtutis eſt, etiam inuitos comitabitur.* Et alia, quæ adduximus *ſuprà cap.5. num.1.*

8 Et ita hanc tantæ detectionis laudem † multis nominibus extollunt, & omnibus encomiis maiorem eſſe fatentur Paulus Iouius *lib. 12. hiſtor.* Genebrard. *lib.4. Chronic. anno 1492.* Laurentius Surius *in commentar. ab anno 1500* Adrian. Turneb. *lib. 20. aduerſar. cap. 11.* Natalis Comes *in hiſtor. ſui tempor. lib. 1. fol. 8. & lib. 21. anno 1570. fol. 445.* Alanus Coppus omnino legendus *Dialog. 6. cap. 36. pag.951. & 952.* Hieronym. Oſſor. *lib.4. de gloria:* Alphonſus Vargas *de iuriſdict. Epiſcop. confirmat. 10.* Fr. Luiſius Legionenſ. *in commentar. ſup. Abdiam cap. vnico, ex pag. 662.* Anaſtaſ. Germon. *de ſacr. immunitat. lib.3. cap.13. num.30.* Camillus Borrellus *de præſtant. Reg. Catholic. cap.46. ex num.217. & cap.79. ex num.34.* latè, & ſæpè Thomas Bozius Eugub. *in tractat.* Imperia pendere à virtutibus aduerſus Machiauel. *cap.13. in fine, & cap. 14. de ſtatu Italiæ lib. 3. cap.5. & de ruinis gentium lib. 8. cap.5. & ſignis Eccleſ. Dei, lib.4. cap.3. & 5. lib.6. cap. 6. & 7. lib.8. cap. 1. lib. 17. cap.4. pag. 212. lib. 21. cap.3. lib.23. cap. 14. pag. 554. & 557. & in prætermiſſ. pag.633.* Zurita *lib.1. hiſtor. Reg. Catholic.* Gregor. Lopez Madera *de excellent. Hiſpan. Monarch. cap. 6. fol.44. & cap. 9. fol.67. & ſequent.* Didac. Valdes *de dignit. Reg. Hiſpan. cap.12. num. 6. & cap.19. num. 52. cum ſequentibus:* Marian. *de reb. Hiſpan. lib.26. cap.3.* Maluenda *lib. 3. de Antichriſt. cap. 16. in fine:* Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.1. cap. 4. in fine:* & Fr. Baſilius Pontius Legionenſ. *1. part. variar. diſputat. quæſt. 8. expoſit. cap.2.* & plurimi alij, quos retulimus *ſuprà 5. num. 49. & cap. 11. num.2. & ſeqq.*

9 Quibus addere licet † Ioan. Boërthuſium *in Phœnice Auguſta. pag. 21.* ſic loquentem: *Occidentem porrò, Mexicúmque & auri diuites Antipodum tot inſulas, quas Cæſaris ter Maximi virtus aperuit quas fauſta, fœlicique velificatione*

ficatione monstrorum domitrix Hispania reclusit, Orbis totius celeberrimi Scriptores, aut vndante solutæ voci, elogio, aut immortali Musarum cantu illustrabunt.

Verum vt specialius aliqua ex multis expendamus, quæ hoc singulare, & insigne facinus æternitati commendant: meritò imprimis admirari debemus † nauigationes, & peregrinationes, quas Regum Hispaniæ classes, & gentes, multoties numero paucæ per adeò vasta, & imperuia maria, & per insulas, ac regiones adeò incognitas, & remotas fœlicibus euentis fecerunt, & quotidie nouis ausibus facere tentant. Antiquum nimirum morem eiusdem † Hispanæ nationis prosequentes, cuius homines armis, & nouis rebus inuestigandis naturâ ipsa assueti, nunquam otiosi esse potuerunt; quin potiùs semper huiuscemodi curis, nauigationibus, & laboribus insudarunt; vt constat ex verbis Titi-Liuij *lib.* 22. *cap.* 21. Plin. *lib.* 2. *cap.*27. Agellij *lib.*1.*noct. Atticar. cap.*22. Strab. *lib.*1.*&* 3. *Geograph.* Iustini *lib.*44. & ex plurimis aliis antiquorum, & recentiorum Scriptorum testimoniis quæ refert Nonius *in Hispan. cap.* 9. P. Pineda *de reb. Salom.lib.*4.*c.*14.§.5.*pag.*193.Bern. Aldrete *lib.*1.*de origin. ling. Castellanæ c.*3.*&* 15. *& de antiquit.Hispan.lib.*3.*cap.*27. *pag.* 443. Fr. Ioan.à Ponte *in conuen. vtr. Monarch. lib.*3. *c.*3. *pag.*19.*& cap.*15.*pag.*98.*&* 99. *& cap.*17. *&* 18. *ex pag.*116. & Valençuela *in d. discursu status & belli consid.*18.*n.*78.*& seqq.*

Et quamuis aliquæ gentes † huiusmodi nauigationes, & peregrinationes odio habuerint, & suis finibus contentæ, nouas res inquirere, mariáue traiicere, suis ciuibus non permitterent, † vt de Locrensibus tradit Plutarch.*lib.de curiosit.* & Balduin.*in* §.*sed naturalia,num.*25.*institut. de iur.natur.de Indis Orientalibus:* Strabo *lib.*15. & Cœl. Rhodigin.*lib.*18. *lection.antiq. cap.*31. *de Ægyptiis*, † qui hac de causa nautas alloqui non dignantur; Plutarch.*in quæst.conuiual.*& Theat. vit. human. *vol.*20.*lib.*1.*pag.*3640. De † Laconibus, Seris, siue Sinis, Tartaris & Moscouitis, idem Plutarch.*in Lacon.* Solin. *cap.*53. Maffæius *lib.*6. *histor.Ind.*Boterus *in relat. vniuers.* 1. *part. lib.*1. *pag.* 198. *& part.* 2. *lib.*2. *in princip. & part.* 3. *pag.*154. *&* 239. Maluenda *de Antichrist. lib.* 3. *cap.*10. *&* 12. *pag.* 137. Freitas *de Imper. Asiat. cap.*2.*num.*8. & Fr. Ioan.à Ponte *dict.lib.*3. *cap.*3. §.4.*pag.* 22. vbi inquit, apud Angelos eandem consuetudinem viguisse. Et de † incolis Regni Var, in partibus Orientalibus M. Paulus Venetus *lib.*3.*de region.Orient.cap.*25. vbi ait, apud eos in indicio pro testimonio ferendo repelli, qui in mari nauibus se committere ausi fuerint: nam aiunt homines illos desperati animi esse.

Quibus conuenit † illud Alexis apud Stobæum *serm.*19. *Quisquis nauigat, aut insanire, aut mori cupere, aut mendicum esse.* Et Plauti in Ruden. *Qui homo sese miserum, & mendicum dolet, Neptuno credat sese atque ætatem suam*; & alia, quæ eleganter in detestationem † nauigationis, vetitum nefas eam appellans, tradit Horat. 1. *carm.* 3. Senec.*in Medæa act.*2. Propert.*lib.*3.*eleg.*5. Claudian.*in præfat.* 1. *de rapt. Proserp.* & grauiter, & philosophicè Francisc. Petrarcha *de remed. vtr. fortu. Dialog.*54. & Menchaca *lib.* 1. *controuers. Illustrium, cap.* 20. *num.* 11. vnde D. Ambros. *in lib. de Elia, & ieiunio cap.* 19. relatus à Gregorio Lopez *in l* 24. *tit.*9.*part.*2. *verb. Andar por ella,* dicit, † quòd mare non fecit Deus ad nauigandum: *Sed propter elementi pulchritudinem pelagi fudit æquora, certè vt freto includeret terras, ne longiùs tu vagus exul errares.* Et Maiolus 1. *tom. dier. Canicul. colloq.* 10. *pag.* 267. dicit, † quòd Deus posuit pericula in mari, ne homines nauigarent.

Longè tamen vtilior, † & laudabilior videri debet Hispaniæ nostræ, & aliarum nationum conditio, quæ nouarum rerum cognoscendarum, & experiendarum desiderio tenentur, & vt id opere compleant, nauigationibus, & peregrinationibus vti solent. Sic enim legimus veteres † Heroas, ac sapientes solo scientiæ, & Philosophiæ studio omnem Orbem circuiisse, vt tradit D. Hieronym.*in epist. ad Paulin.* & Strab.*lib.*1. dum inquit: *Poëtæ heroas illos singulari præditos sapientia fuisse declarant, qui ad multa peregrinantes loca, longis vagabantur erroribus.* Inter quos, eodem Strab. *lib.*3. testante, cognoscimus, † Homerum in Hispaniam hac de causa peruenisse, qui *lib.*1.*Odyss.* † ob id Vlyssem extollit:

Quòd mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Et eadem ratio inter alias in causa fuit, vt Deus *Genes.*12. † Abrahamum patria extorrem, & per varias nationes peregrinum esse voluerit, vt eleganter tradit Pererius *ibid. tom.*3. *in princip.* plura alia de † vtilitate peregrinationum adducens, & Rutilius Benzonius *lib.*6. *de anno Iubilæi ferè per totum:* & Petr. Andr. Canonherius *in comment. Politic.ad aphor.Hippocr.pag.*347.*&* 528. Neque hoc latuit † Athenienses, qui, vt refert Balduin. *in prolegom. ad tit.inst. de curator.* non aliter minoribus rerum suarum administrationem accipere permittebant, quàm si biennio vicinas regiones perambulassent, quia secundùm Philostrat. *lib.* 1. *de vita Apollonij c.* 13. *Maximè adolescenti conuenit, non secùs ac si patria pulsus esset, quam longissimè peregrinari.*

Quod Aurel. Cassiodor. non minus eleganter scripsit *lib.* 1. *var. epist.* 39. concludens, Vlyssis exemplo, † expedire interdum, patriam negligere, vt sapientiam quis possit adquirere, & illos semper sapientiores habitos esse, qui multorum hominum conuersationibus probantur eruditi. Natura siquidem humana sicut duris instruitur, ita per otia torpentia fatuatur: quem imitatus Iustus Lipsius *in Cent. Miscell. epist.* 88. *Peregrinatio*, inquit, *instrumentum est vsui rerum, & prudentiæ, & in Cent.*1.*epist.*22. *Humiles & plebeiæ animæ domi resident, & adfixæ sunt terræ, illa diuinior est, quæ cœlum imitatur, & gaudet motu.* Atque † eapropter Antisthenes, vt refert Diog. Laërt. *lib.*6. *in princip.*Atheniensibus, quòd indigenæ essent, gloriantibus, exprobrans, dicebat illos brucis, & cochleis nihilo nobiliores quæ in eisdem, quibus nascuntur, domibus commoriuntur.

Neque omittendum est, quod tradit M. Varro relatus à Pierio Valerian.*lib.*1.*Hierogl.pag.*13.ideò scilicet Romanos finxisse currum † Magnæ Deæ, quàm Cybelem, siue Terram vocabant, à leonibus domitis trahi, quia leo vtique terræ symbolum sit, & cùm id animalium genus in longinquis, & à nobis remotis regionibus inueniatur, significare volebant, nullam esse terræ partem tam remotam, quàm coli, subigíque non oporteat.

Nauigationum † verò vsus, quàm sit vtilis, & necessarius, & quot bona ex eo consequantur, ipsa rerum experientia satis ostendit, vt latè diximus *suprà cap.* 8. *num.* 8. *& seqq.* & nouissimè tangit Seraph.

Seraph. Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap.* 11. *n.* 32. In quibus nauigationibus tam ad Occidentales 2 Indos susceptis, † Hispanos nostros Herculis, Bacchi, Osiris, Alexandri & aliorum omnium, qui nusquam nauales expeditiones fecerunt, gloriam, industriam, & labores superasse, multis probauimus *suprà cap.* 3. *ex num.* 4. & passim commemorat Thomas Bozius *d. lib.* 6. *de sign. Eccles. Dei, cap.* 6. *&* 7. & in reliquis locis *suprà num.* 8 relatis: Freitas *vbi suprà cap.* 8. *ex n.* 3. & alij plures auctores, quorum ibidem fecimus mentionem.

3 Quibus † addo carmina Iani Iacobi Boissardi, quæ extant *in princ.* 4. *par. hist. Amer.* qui de eisdem nauigationibus loquens, sic canit:

Gloria prima tibi hæc debetur, magne Columbe,
Fama Magellano *deinde secunda venit:*
Ac tibi, qui inuento fecisti nomina mundo
Vespvsi *Hetruscæ laus celebrata plagæ,*
Hi primi curuis pelago se puppibus ausi
Credere, & Occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Thetim, nec cognita cœli
Antipodum aduersis astra subire polis,
Quam sæpè vndisonis hærentes fluctibus ipsa
Exemit fida Doris amica manu!
Exanimi quoties videre immania Cete
Cæteráque æquorei monstra pauenda freti
Proteáque & rauca squamosum clangere concha
Tritonem inuita sustinuere mora
Incolumes rediisse, sali solique pericla
Inuit, & emensas tot superasse vias
Intrepidis post hæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parauit iter.

Secunda verò ratio, quæ non solùm impellit, sed cogit vt immensa gloria Hispanis debeatur ob prædictas nauigationes & peregrinationes, ad detegendum & subigendum hunc Nouum Orbem 4 adhibitas, ex eo sumi † potest, quòd nullum vnquam Regnum ab Orbis constitutione reperiatur, quod suis auspiciis tot regiones priùs incognitas, & inauditas hominibus aperuerit, & omninò exploratas & peruias reddiderit, ad instituenda societatis humanæ commercia, simúlque inde aditum patefecerit, ad exploranda immensa alia terrarum spatia, longissimósque tractus perlustrandos, quos explorari, & perlustrari quotidie videmus. Quam considerationem piè & grauiter prosequuntur omnes ferè auctores, *d. num.* relati, & præcipuè Thomas Bozius *dict. lib.* 6. *cap.* 6. *pag.* 136. *& cap.* 7. *pag.* 240. *& lib.* 21. *cap.* 3. *pag.* 377.

5 Pro cuius confirmatione & illustratione perpendo, † quòd si iuxta doctrinam Aristotel. *lib.* 1. *Ethicor. cap.* 10. præclarè nobiscum agitur, si quod vni soli sit vtile, reperire possimus, longè profectò id pulchrius, ac diuinius censeri debet, quod omnibus gentibus, & ciuitatibus vsui est, quale ingens hoc beneficium fuisse constat, & reliqua, quæ illud insequuta dispiciuntur.

6 Quod si olim † secundùm sententiam Ciceron. *lib.* 1. *de nat. Deor.* fructuosa solertia alicuius præclari inuenti diuinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsisse perhibetur, qualis contigit Cereri dum frumentum, & leges prima monstrauit, Herculi apud Eleos, quòd primus albas vlmos in Græcia induxit, Pixidoro pastori, quòd fortuitò in agro Ephesino marmor album inuenit, & aliquibus Regibus, qui vtiles quasdam, & salutares herbas mundo communicarunt, de quibus agunt Plin. *lib.* 35. *cap.* 7. Pausan. *lib.* 1. *Eliacor.* Lactantius Firmianus *lib.* 1. *diuin. inst. cap.* 15. Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 3. Vitruuius *lib.* 10. *cap.* 7. Polid. Virgil. *de inuent. rer. in princip.* Forcat. *de Gallor. Imp. & Philosoph. lib.* 4. *fol.* 284. & plures referens Tiraquel. *de nobilit. cap.* 31. *per totum*; & Maiolus *in dieb. Canicul.* 1. *tom. colloq.* 23. & eleganter Franc. Petrarcha *lib.* 1. *de vita solit. cap.* 6. his verbis: *Inuentores artium quarundam post mortem, Diuinitatis honore cultos, audiuimus, gratè quidem potius quàm piè. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur; sed ergo memoriam de humano genere benè meritorum inconsulta gratitudo mortalium humanis honoribus non contenta, vsque ad sacrilegas processit ineptias, hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsum atque Æsculapium medicina, Saturnum, Liberúmque, & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica Deos facit. Hinc Ægyptus Osirim, Athenæ docta vrbs Mineruam coluere, quòd ille lini, hæc olei vsum artémque lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quod apud veteres huiusmodi vanitatum nullus est modus.*

37 Quantò maiorem † gloriam & laudem Hispaniæ nostræ deberi necesse est, sub cuius vexillis repertæ & detectæ sunt tot prouinciæ, tot gentes, tot maria & flumina, tot diuitiæ, tot herbæ & fruges, & innumera alia bona ad vitam & salutem hominum valdè proficua, vt in propriis terminis argumentatur Thomas Bozius *sup.* Gregor. Lopez Madera *dict. tract. de excellent. Hispan. Monarch. cap.* 9. *fol.* 69. & ante omnes Petr. Martyr Angleira *in suis Decad. Noui Orbis dec. ad.* 1. *in princip.* vbi ita eleganter scribit: † *Solebat grata vetustas pro Diis habere viros, quorum industria, & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderentur. Nobis autem, qui Deum habemus vnicum sub triplici persona, quem colamus restat, vt huiuscemodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges verò obseruemus, quorum ductu, & auspiciis datum est illis cogitata perficere; vtrosque etiam extollamus, & pro viribus illustremus iure merito.* 38

Idem quoque non minus eleganter obseruat Fr. Luis. Legionens. *sup. Abdiam pag.* 662. vbi ait: † *Quamuis superioris aui omnem historiam euoluamus, tamen nos reperturos non esse aliquid, quod vel maius sit, vel magis præter omnium opinionem & expectationem acciderit, quam id quod patrum nostrorum ætate accidit cùm nouus, & hoc Romano non minor, sed latior fortasse, atque maior Orbis ab Hispanis, vastissimo nauigato Oceano, repertus est. Alias enim terras esse, præter eas quas colebamus, nemo putabat, & vt suspiceretur aliquis, tamen incoli eas, & frequentari ab hominibus posse, nemo credebat.* 39

His addendum est, hoc tantæ detectionis beneficium, cùm nobis magnum fuerit, ex ipsorum † quidem Indorum parte longè maius repu- 40 tari debere, quibus præter Fidei lucem, de qua statim agemus, tot, & tam ingentia bona, ex nostro Orbe traducta, communicauimus, & cùm omnes, vt plurimùm, diris, & efferatis moribus vterentur, & dispersam, & incultam vitæ formam transigerent, ad humanitatem, atque omnem ciuilem cultum nostra cura perduximus, latissima loca prius horrentia

horrentia exornare, terras excolere, oppida condere docuimus, & barbaros, & omnis disciplinæ, litteraturæque ignaros, bonis artibus instructos reddidimus. In quo nullam fuisse gentem, quæ tantùm laborauerit, tantúmque de humano genere mereri debuerit, apertè fatetur Thomas Bozius *lib.7.cap.4 per totum, & d.lib.21.cap.3.pag.377. & cap.4.pag.384.& lib.22.cap.10. pag.500. & in prætermiss.pag.633.*

Atqui hæc, imò & alia leuiora tantæ fœlicitatis ab antiquis habita fuerunt; † vt ob ea quoque diuinitatis gloriam multis communicauerint, vt testatur Horat.ita scribens ad August. *lib.2. epist. in princip.* 41

Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominúmque colunt genus: aspera bella
Componunt, agros adsignant, oppida condunt.

Et in Arte Poëtica:

Syluestres homines sacer, interprésque Deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidósque leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra prophanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen diuinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Et *lib.1.Carm.Od.10.*

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ:
Te canam magni Iouis & Deorum
Nuntium, &c.

Tertia verò ratio, quæ eandem Hispanorum Regum & Regnorum gloriam de qua agimus, mirum in modum auget, † ex insigni maiestate, & potentia descendit, quam ob inuentionem, & subiugationem huius Noui Orbis sibi compararunt. Nam cùm anteà in Europa tot regna, & status obtinerent, & Africæ quoque magnam partem occuparent, & in Asia Indiis Orientalibus dominarentur, adiecta posteà hac quarta totius Mundi parte, quæ vna reliquas fermè omnes magnitudine, vbertate, & diuitiis superat, vt latè ostendimus *suprà cap.4.ex num.52.& cap.6.& 7. per totum,* & nouissimè ostendit Ioan.Baptist.Valençuela *consil.82.num.69. pag.603. & in discurs. stat.& belli part.1.consid.1. num.22. & 29.* manifestum fit, nullum † vnquam Regnum, aut Imperium ab Orbe condito extitisse, quod cum Hispano vllo modo conferri possit, & adeò longè, ac latè sua confinia protulerit, tot gentes tam remotas, & inter se dissentientes, in suam potestatem adduxerit, & tot denique locis auro, argento, metallis omnibus, ac gemmis quibuslibet abundantibus, potitum fuerit. Quæ omnia iure optimo † expendunt, & exaggerant auctores *suprà* relati, & præcipuè Laurent.Surius *in comment. anno 1558.* Alan. Copus *Dial.6. cap.34.pag.942. & sequent.* Thom.Bozius *d.lib.21.cap.3.pag.377. & lib.8. cap.1.pag.192. & cap. 7. ex pag. 325.* Abraham. Ortel.*in Theatr.Orb.tabula de Hispan.* Iacob. Mainold. *in tract. de titulis Reg. Philippi:* Garibai *lib.10.hist.Hisp.cap.11.& 21.* Menchaca *in præfat.quæst.illustr.per tot.* Camill.Borrellus *de præstant. Reg. Cathol. cap.43. 45.76. 78. & seqq.* Madera *de excellent.Hisp.Monarch.cap.9. fol.63. & 70.* Valdes *de dignit.Reg.Hisp.cap.12. num.7.* & Fr.Ioan.à Ponte *de conuen. vtr.Monarch.lib.1. cap.2.§.2.& 4.& cap.9.pag.54.& seq.* Ioan.Bapt.à Costa *cons. 44. num. 22.* Mastrillus *de magistrat. lib.1.cap.4.n.18.* & nouissimè Fr. Ioan.de Salazar *in Politica Hisp.propos.1.per totam.* 42 43 44

Vnde multi ex prædictis auctoribus concludunt, † potentissimis, & clarissimis Hispaniæ Regibus, ac Dominis nostris, vel hac de causa inter reliquos totius Mundi Reges primum locum deberi cùm plures prouincias, imò & regna possideant, quàm alij ciuitates, & oppida, ex celebri doctrina Baldi *in l.1.ff.de offic. præfect. Prætor. & in l.sed etsi milites, ff.de excusat.tut.* Quæ † fulcitur illo Prouerb. *cap. 4. In multitudine populi dignitas Regis, & in parcitate plebis ignominia Principis,* & auctoritate D. Thom. *lib. 2. de regim. Princip. cap. fin.* Salust. D. Gregor. & aliorum, quos refert Chassan. *in Catal. glor. mund. 5. part. consider. 37.* & Aluar. Pelag. *de planct. Eccles. art.62.conclus.6.* Quibus † addo Franc.Petrarch. *lib.3. Africa,* vbi Scipionem Africanum inducit, Syphacem Numidiæ Regem aliis ob prædictos titulos præferentem: 45 46 47

—— Nomen fortasse Syphacis
Audisti, cunctos illum præcedere Reges,
Fama refert opibus, nec auorum sanguine quisquam
Altior incedit, populis, vel vbere Regno.

Et idem potest confirmari ex multis aliis, quæ de præcedentia, & excellentia eorundem Regum agentes, † tradunt etiam Thom.Gram.*in cons.ciuil. 169.num.10.* Marc.Anton.Natta *in cons.638.n.19. in fin. vol.3.* Philipp. Portius *cons. 167. num. 85.* Ioan.Bolognet.*cons.1.num.209.in fin.* qui dicit ob hoc Regem Catholicum esse maiorem Regem, fortè, qui sit in mundo, & idem dicit, & prosequitur Petr. Lindebergius, *rerum Europ. memorab.lib. 2.* Marzarius *consil. 20.* Fuluius Pacia *de probat. lib. 2. cap. 35. & 38.* Simon Maiolus *in dieb.Canic.4.tom. colloq.5. ex pag. 324.* & nouissimè Hieron.Zeuallos.*in tract.de las Fuerças 1.part. gloss. 18. num. 2.* Neque hoc † inficiari potuit Chassan. *in 5.part. consider.27.& 37.* licèt Galliæ partes defenderet, & de hoc Americano Imperio mentionem non fecerit. † Elizabetha quoque impia illa Angliæ Regina in edicto quodam anni 1591. de Philippo II. prudentissimo & inuictissimo Hispaniæ nostræ Rege sermonem effundens, apertè professa fuit plures eum coronas, plura Regna, & nationes, plures etiam diuitias possidere, quam vllus vnquam Christianus Princeps habuerit, vt refert Camil.Borrellus *d.cap.45. num.8.* 48 49 50

Et † qui pleniorem notitiam Regnorum, quæ Hispaniæ Reges in vtroque Orbe possident, habere voluerit, adeat Boter.*in relat. vniuers.part. 2. lib.1.*Borrellum *d.cap.46.* Maluendam *d. lib.3. de Antichrist.cap.15.in fin.* Bernard. de Aldret. *de antiq.Hispan.lib.3.cap.27. in princip.* & Bozium *lib.8.de sign. Eccles.Dei,cap.1. pag.391. & cap.7. pag. 325. & de ruinis Gentium lib.8. cap.5. & de robore belli cap.4.pag.272.*Castellum de Bobadilla *in Polit. lib. 3. cap. 5. num. 2.* Anton. Ceruera *in lib.* 51

lib.de abitu Reg. Philip.II. discurs. 2. *cap.*20. & nouissimè Fr.Ioan. à Salazar *in Politica Hispana, per tot.* præcipuè *proposit.*1. §.5. † Vbi eos conferunt cum Sinensibus, probántque potentiâ, & maiestate imperij præstare, maximè postquam illis hic Nouus Orbis accessit, & cum Romanis, quorum † Monarchia fuit omnium, quæ vnquam extiterunt amplissima, vt habetur *Daniel.* 2. & apud Dionys.Halicarnas.& Polyb.*lib.*1.*in princip.* & concludunt, viginti ac pluribus etiam partibus ab Hispania superari. Nam † circundat, ac planè cingit vniuersum ipsum terrarum Orbem, & ab Oriente ad Occidentem diffunditur, ita vt possit quis totum Orbem circumnauigare Hispani semper Imperij terras pertingens.

55 Et cùm per modum hyperboles † in Sacra Scriptura, & in prophanis Auctoribus Solis Orientis & Occidentis termini proponantur, vel cœli à terra distantia, cùm ingens aliquod internallum designare intendunt, vt patet *ex Psalm.* 5. *&* 122.Senec.*in Hercul.furen.*

Patrem probauit inde qua lucem premit
Aperitque Thetis,

Virgil.6.*Æneid.*

Quantum ad Æthereum cœli suspectus Olympum.

Cum aliis traditis ab Erasmo *in adagio, Ingens interuallum*; & Martin. Delr. *in adag. sacris* 2.*tom. adag.*112.*&* 113.*pag.*101. hoc tamen † non solùm hyperbolicè, sed verè de diffusa Monarchia Hispani Imperij affirmare possumus: nam nascentis, & Occidentis Solis terminis, vt diximus, perstringit, & consequenter longè etiam maior est, quàm cœli à terra distantia. Etenim, vt rectè notat Eugubinus *sub dict. Psalm.* 5. longiùs distat Ortus † ab Occasu, quàm cœlum à terra: nam à cœlo ad terram est hemisphærium, ac dimidium diametri, ab Ortu ad Occasum tota diameter.

58 Quòd si † Persarum Reges pro gloria ducebant, omnium fluuiorum aquam, & omnium prouinciarum glebam aliquam penès se habere, vt sic ostenderent se omnem terram, & mare imperio possidere, veluti ex parte totum quærentes, vt prodit Plutarch. *in vita Alexandri*: D. Cyrill. *sup. Isaiam cap.* 14. Gaspar Sanctius *ibidem, num.*18. *pag.* 170. & Brissonius *de Imper. Persarum lib.* 1. *pag.*61. Quantò † veriùs, & præstantiùs Catholici nostri Reges gloriari possunt, qui non glebas tantùm, & vascula aquæ, sed integras prouincias, & regna in omnibus ferè mundi partibus suo imperio possident, atque coercent.

60 Et ita † de Hispania nostra non solùm illud prædicari potest, quod de Roma olim Virgil. hyperbolicè dixit:

Imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Sed illud etiam encomium, quod Claudian. *in* 4. *panægyr. de Consul. Honor.* licèt in alium sensum scripsit:

Subdidit Oceanum sceptris, & margine cœli
Clausit opes.

61 Vel illud † Paulini Episcopi *in epist.* 3. *ad Auson.* Gallum, inter ipsius Ausonij opera, dum eandem Hispaniam celebrans, veluti propheticè dixit:

Qua geminum fœlix HISPANIA *tendit in æquor*
Lataque distantis pelagi diuortia complet
Orbe suo, fines ponens in limite mundi.

Non enim vt anteà, Oceani tantùm & Mediterranei maris limitibus clauditur, ad quos Paulinus respexit, sed imò ipsum quoque Oceanum, & tot in eo repertas insulas possidet, & vltra illum, hunc Nouum Orbem, adeò latè patentem, & nouum etiam æquor Oceano anteà cognito longè maius, quod mare DEL SVR appellatur, vt alibi diximus.

Qua de causa, si Reges nostri hac in parte aliorum Ducum exempla sequerentur, † quorum antiquus mos fuit, à gentibus, & prouinciis subactis nomina mutuari, vt constat ex princip. inst. Iustinian. vbi Balduin. Hotmanus, Pichard. & alij, & ex latè traditis ab Alexand. & eius additionat. Tiraquel. *lib.*2. *dier. gen. cap.*11.Thom. Bozio *de sign. Eccles. lib.*11. *cap.*2. *pag.*439. vbi superbos † aliquos titulos adducit, quos sibi Gentiles Reges adscribunt; & Simon Maiol. *d.*4.*tom. Canicul. colloq.* 5. *pag.* 337. *&* 338. vbi de vanis Turcarum Imperatorum titulis loquitur, † plures profectò paginæ in illis specialiter numerandis implendæ essent. Quis enim recenseat, vt verba Poëtæ detorqueam:

——— *Victas longo ordine gentes,*
Quàm varias linguis, habitu tam vestis, & armis,
Aut genus Occiduum, & distinctos numeret Indos.

Vel vt alter non minus verè, & poëticè dixit:

Oceani ingentes terras, vasta æquora, linguas
Hactenus ignotas, atque aurea sæcula nosces,
Et gentes nudas expertes seminis atri
Mortiferi nummi, populisque auróque feracem
Torrentem Zonam,
Parcat veneranda vetustas.

Quod cernens † inuictiss. ille Rom Imper. & Rex noster Hispanus Carolus V. satis habuit insignibus suis adiicere Herculis columnas cum nobili illa inscriptione *Plus vltra*, circa cuius expositionem & illustrationem, plura congessimus *suprà cap.*4. *ex num.* 43. *ad* 51. & Alanus Copus *Dialog.*6.*cap.*34.*pag.*942. addit, inter reliqua illa clarissima, atque ornatissima eiusdem Cæsaris trophæa, quæ in honoratissimis illis Bruxellensibus exequiis memoriæ eius posita sunt, merito primum locum illud obtinuisse, quod Nouum Orbi nostro Orbem patefecerit exteris gentibus Christiano nomini additis, & multis Regnis, prouinciísque aucto Hispano Imperio.

Et in idem respicit † symbolum aliud quod in Ticinnensi Academia Regi Catholico Philip. II. aptè appositum fuisse scribit Camillus Gallinius *lib.*10.*de verb. signif. c.*35.*n.*18. & post eum Didac.Valdes.*de dignit. Reg. Hisp. c.*12. globus videlicet inferioris Orbis terrarum, à stellari octauæ sphæræ cœlo æquinoctiali circulo distinctus, hac littera, siue inscriptione adiecta, *Cum Ioue*, vt significaret, quòd quemadmodum de Augusto Cæsare assentatoriè à Virgilio dictum fuit, diuisum Imperium cum Ioue habuisse, in illo distícho, quod vulgariter circumfertur:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane
Diuisum Imperium cum Ioue Cæsar habet.

Ita Deum, cuius omnia sunt, & per quem Reges regnant, cœlum quidem sibi sumpsisse, Philippo verò, vt eius Vicario, totius Orbis temporalem gubernationem tribuisse, postquam eum vltra alia, quæ possidebat, his Occidentalibus Regnis, & Prouinciis præfecit. Quod † non minùs egregiè Vlyssipone expressum legimus in coronatione desideratissimi Philippi III.an.1619.dum Cybeles, & Neptuni effigies in triumphali arcu collocatæ fuerunt,

fuerunt, Solis & Lunæ radiis insignitæ cum hac inscriptione:

Telluris, marisque simul, cui numina parent
Lunáque, Sólque simul, lex est, famulentur vt illi
Quem colimus tuus est Sol quando illuminat Orbem
Antipodas (gens ista tua est) illuminat illa.

Et post hæc scripta, ad meas manus peruenit liber, cui titulus: *Theatro de las Grandezas de Madrid*, Auctore Mag. Ægidio Gonçalez Dauila Regio Chronista, siue Chronographo, viro ob morum probitatem, & omnigenæ litteraturæ, ac præcipuè historiarum cognitionem, quauis laude dignissimo; qui in præfatione hunc articulum, relato dumtaxat Bozio Eugubino, breuiter pungit, & carmina illa Nasonis, *lib.1. Fastor.*

Iupiter arce sua cum totum spectet in Orbem
Nil nisi, Romanum, quod tueatur habet.

Veriùs & propriùs de Hispana Monarchia, paucis mutatis, ita christianè proferri posse eleganter animaduertit:

Cum Deus ex alto totum prospectet in orbem
Vix nisi Iberiacum, quod tueatur habet.

68 Quarta denique ratio, † quæ præcipuè Hispanorum Regum, & Regnorum gloriam in hac tanti Orbis detectione commendat, inde peti potest, quod videamus, eorum ingi cura, & nunquam intermissa pietate effectum esse, vt tot, ac tales prouinciæ, quot, & quales suprà commemorauimus in vnam veri Dei religionem, diuiníque cultus consentionem adducerentur, & coniungerentur; ita vt ex omnibus mundi partibus legati cum donis, ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ

69 præstandam, aduenerint, & † nostrorum diligentia, posteriori hoc sæculo, plures Christo nationes dederit, quam superiora ferè omnia simul, vt passim considerat, & ostendit Thomas Bozius *in tract. Imper. pend. à virt. cap.13. In fin. & cap. seq. & de Ital. stat. lib.3. cap.5. & in sæpè citato tract. de sign. Eccles. Dei, lib.4. cap.3. in princip. pag.131. & cap.4. pag.137. & cap.6. pag.140. & lib.7. cap.6. pag.282. & lib.3. cap.1. pag.492. & lib.10. cap.4. pag.212. & lib.20. c.6. pag.133. & 134. & lib.21.*

70 *cap.3. pag.377.* Alanus Copus † *Dialog.6. cap.34. pag.943.* qui hanc religionis Noui Orbis immutationem his elegantissimis verbis sublimat: *Huius verò in Orbe Nouo detegendo, & ad rectam Fidem traducendo, diuini beneficij magnitudo tanta est, vt secundùm illud, quo mundi opifex atque ædificator Deus hunc condidit, & incarnati Christi beneficium, nullum vel prophana, vel sacræ litteræ illustrius complecti videantur.*

71 Ianus † etiam Iacobus Boissardus, non ineleganter eiusdem conuersionis magnitudinem fatetur, & laudat, sic canens:

Inter quos terra illa Notis Zephyrisque subacta,
Quæ toto à nobis dissidet Oceano;
Cui nunquam conspecta Helice, septémque Triones,
Aut instat gelidis, quæ Cynosura rotis,
Gens Ogyge sata antiquo, Ianique nepotum
Progenies, duris edita syderibus.
Gens patribus priscis incognita, suetáque duri.
Sub Dio quouis tempore corporibus,
Nunc Christo assertam maiore ex parte videmus
Puráque thuricremis dona adolere focis,
Nunc passim ingeniis melioribus esse politam
Cernimus, & mores erudiisse feros
Artes, & cultum versatæ discere terræ, &
Martia consulta Pallade bella sequi, &c.

72 Et idem tractant † & extollunt Paul. Iouius *lib.12. suæ histor.* Zurita *lib.1. hist. Reg. Cathol. cap.13. &* Camill. Borrel. *de præstant. Reg. Cathol. cap.43. ex num.58.* Anastas. Germon. *lib.3. de sacr. immunit. cap.13. num.30.* Didac. Valdes *de dign. Reg. Hisp. cap.19. num.52.* Dom. Greg. Lop. Madera *de excellent. Hispan. Monarch. cap.6. fol.44.* Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salute lib.21. part. cap.8.* & alij, quos adducimus *infrà, lib.2. cap.4. n.25.* Balthas. Chauasius *de notis Eccles. lib.3. cap.3. pag.738. & seq.* Vbi ait, sic impletum fuisse illud, *A Solis ortu vsque occasum laudabile nomen Domini.*

73 Et sic Ecclesiæ † filios in circuitu mensæ Domini, per quatuor Orbis partes expansæ, & præparatæ, sedentes Sacrorum Sacramentorum, Catholicæque doctrinæ fructibus oppipare, ac dulcissimè perfrui. Et sic denique Ecclesia Romanam sicuti abundantem vitim omnibus in lateribus domus, id est, in vniuersis terrarum angulis, radices & ramos extendisse.

74 Quibus † adiici potest aliud, quod non minori veritate, quam pietate notauit Bozius *lib.9. de sign. Eccl. Dei, sig.37. c.11. pag.376.* Videlicet mediante Hispanorum cura, hodie effici, vt semper & in omni loco Deo piè preces fundantur, & quòd omnibus horis laudent eum omnes populi, sacrarum Missarum solemnia celebrent, & illum versiculum canant, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, supposito, quòd vbi in vna parte Orbis Sol illucescit Catholicis, & prima vocatur, alibi occidit, vel est Solis hora tertia, aut sexta, aut nona, vesperi, aut matutini, & preces istis horis assignatæ recitantur.

75 Quo in sensu † accipit, & impleri dicit illud Psalmographi: *Dies diei eructat verbum, nox nocti indicat scientiam.* Et, *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.* Et Habacuc: *Laudis eius plena est terra.* Et Isaï. c.6. *Plena est omnis terra gloria eius.* Et Malach.1. *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

76 Genebrardus † quoque eandem nostrorum Regum curam, & diligentiam in Christi Fide extendenda, & disseminanda, multis nominibus laudat *lib.4. Chronic. anno 1492.* vbi rectè inter alia considerat, quo anno bellum Hispanum perfectum

77 est contra Mauros, initium † habuisse expeditionem ad Indos Occidentales, *quasi Hispanorum opus sit, expugnare Infideles & Paganos.* Quod etiam, vt peculiari animaduersione dignum, notauit Antonius de Herrera *in histor. gener. Ind. decad.1. lib.2. cap.3. pag.51.* & Alanus Copus *dict. Dialog.6. cap.36. pag.952.* vbi cùm Regum Hispaniæ admirabilem in Fide constantiam commendasset, & quòd Mauros tandem prorsus tota Hispania Granatensi bello fortissimè exegerint,

78 subdit: † *Qui gloriosus finis, initium fuit Noui Orbis peruestigandi, ita vt in eos noua Deus in dies beneficia veteribus accumularit, & in perfidos Mauros licèt seram iustissimam tamen vindictam rependerit.*

79 Sed non minus in eodem articulo expendenda, & attendenda est alia consideratio † eiusdem Alani Copi *d. Dialog.6. cap.34. pag.945. & cap.39. pag.969. & 970.* Thom. Bozij *d. lib.4. de sign. Eccles. Dei, cap.4. p.135. & seq.* Ant. Posseuin. *1. tom. Bibliot. lib.1. c.7. p.5. in fin.* Fr. Ant. de San-Roman. *in histor. Ind. Orient. lib.1. cap.1.* Fr. Thom. à IESV

in prolog. ad lib. de procur. omn. gent. salut. pag. 2. & Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch. Indian. in prologo 3. tomi, & in lib.* 18. *cap.* 2. qui aduertunt, hanc Fidei propagationem, & per adeò remotas & Barbaras nationes prædicationem eo tempore factam fuisse, quo maiores aduersus sanctam Dei Ecclesiam per hæreticos; & alios eius hostes tempestates concitatæ sunt, & quo plures ex antiquis eius asseclis à Fide semel ei data desciuerant. Idque ad summa Catholicorum † Hispaniæ, Portugalliæque Regum ornamenta, egregiámque laudem referendum esse, per quos Deus Nouum quendam Orbem ostenderit, non tam fœlicem gemmarum, & auri, quibus abundat, copiâ, quàm quòd idolis excussis, verum Christi Euangelium magna ex parte susceperit, eóque beatiorem, quò longiùs maximo maris, & terrarum tractu ab istis sectis diuulsus est. Vt † sic diuina oracula impleantur, quæ pollicentur, Ecclesiam nunquam defuturam, & in locum eorum, qui ei perfidè oblatrant, & resistunt, alios atque alios colonos, & agricolas è Gentibus Deum euocaturum, quibus vinea ipsius sacrarum scilicet rerum obseruatio, administratio, & cultus commendetur, vt habetur *in Psalm.* 2. & apud Isaïam *cap.* 6. & Matth. *cap.* 21.

80

81

82 Est † enim in hoc, vt in reliquis, Dei prouidentia summè admirabilis, & quemadmodum in rebus naturalibus nihil interit, vt non aliud generetur, sic in Christiana religione, iam inde à fœlici ipsius ortu, vsu venisse obseruatum est, vt nunquam alicubi interuersa sit Catholica Fides, quin alibi fœliciter succrescat, quod illam decessionem resarciat, vt plurimis exemplis ostendunt auctores *suprà* citati, præcipuè Thomas Bozius *d. cap.* 4 *per totum, & de ruinis Gentium lib.* 6. *cap.* 9. Genebrard. *lib.* 4. *Chronic. anno* 1297. & 1521. & elegantissim. Fr. Ioann. Marquez *in Gubernat. Christian. lib.* 2. *cap.* 24. *in fine.* Vbi inter alia

83 obseruant, † gloriosissimæ Austriacæ familiæ trophæa eo tempore in Occidente augeri cœpisse, quo in Oriente Turcarum Imperium radices agebat, & vbi Lutherus diram tot hæresium labem

84 per Germaniam euomuit, † Beatissimum Hispaniæ decus Ignatium à Loyola suæ Societatis instituta, & milites præparasse, qui aduersus perfidum illum Hæresiarcham, & eius sequaces, & verbo, & scriptis, vt faciunt & fecerunt semper, acriter & fœliciter decertarent. Et hoc est, quod

85 ante omnes monuisse videtur † D. Hilarius, dum inquit: *Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum læditur, vincit, dum arguitur, intelligit; tum denique stat, cùm [illegible] videtur.*

Idem etiam G[illegible]d. *sup. Psalm.* 67. *vers.* 37.

86 mirabiliter ostendit, † Antichristo obuiam iri per hanc Fidei in Orientalibus & Occidentalibus Indiis dilatationem, illúmque ab earum Regibus, & incolis esse conficiendum. *Cui mysterio* (inquit) *Portugalienses & Hispani in suis ad illos populos nauigationibus, & conuersionibus iam anno M.D. inseruiunt:* Genebrardum refert & sequitur Maluenda *lib.* 5. *de Antichrist. cap.* 18. *pag.* 299. & *lib.* 4. *cap.* 16. *pag.* 432. vbi adducens verba Caietani *sup. Lucam cap.* 18. dicentis, suo iudicio, Antichristum propè esse, cum exiguus verè fidelium numerus iam apparere videretur, & magna mundi pars Mahumetana esset, & parua Christianis relicta, tot Hæresibus & Schismatibus, ac prauis vsibus repleta esset, subiicit Maluenda: *Sed vt minus eius* (Caietani scilicet) *seu vaticinium pertimescamus, facit amplissima per Nouum Orbem Fidei propagatio, & quæ etiam hoc tempore paratur Sinarum conuersio, plantato iam Euangelio in Iaponiis, Philippinis, & innumeris nouis, tum insulis, tum regionibus, atque etiam nostris temporibus Ecclesiarum Ægypti, & Æthiopiæ, atque Ruthenorum ad Ecclesiam mira Dei benignitate facta aggregatio.*

87 Sed subiicere libet † duo ad eandem rem spectantia incertorum auctorum Epigrammata, quæ extant apud Iacob. Gretserum *in ortu S. Crucis, part.* 5. *pag.* 189. & 291. primum sic habet:

Post se Sol tenebras linquit, qua cedit ab ora
Vmbris opacans hanc tegit caligine.
Hinc syncera fides retrahit sua lumina, quare
Incumbit errorum grauis nox Ocyus.
Partibus è nostris sensim demigrat ad Indos
Gloria Crucis, dum furit, & ardet hæresis.
Antipodas sed adit, qui grato pectore lucem hanc
Captam, honorant mente pura, & simplice.

Secundum verò sic:

Hæresis heu pridem conuicta est argumentis
Impia, mirandis, prodigiisque Crucis,
Et quia de templis insignia sancta salutis
Sustulit, & pessum, quâ potis illa dedit:
En ex Orbe Nouo mittit natura peregrè
Nostro Orbi sobolem, munera rara suam.

88 Hæc cùm ita se habeant, mirum videri non debet, DEVM OPT. MAX. † Hispanorum Regum Maiestatem, & potentiam extulisse, cùm ipsi Diuinum eius nomen, numen, & cultum tot sumptibus & laboribus inter has incultas & ignoratas nationes extolli & propagari curauerint. Quod rectè & piè considerant Bozius, & Thomas à IESV in locis *suprà* relatis; idem Thomas Bozius *de ruinis Gentium lib.* 2. *per totum:* Valençuela *in monit. contra Venetos,* 5. *part. n.* 207. Camill. Borrell. *de præstant. Reg. Cathol. cap.* 43. *num.* 60. Idem Bozius *lib.* 20. *de sign. Eccles. Dei, signo* 32. *cap.* 1. *& de ruinis Gentium lib.* 2. *per totum*; & magis in terminis *lib.* 7. *cap.* 4. *pag.* 636. *& sequent.* Anton. Possenin. *in Biblioth.* 2. *tom. lib.* 16. *cap.* 9. *pag.* 270. Torquemada *dict. lib.* 18. *cap.* 2. Pat. Marquez *in d. Gubernat. Christian. lib.* 2. *cap.* 30. & latè & eleganter Pat. Balthas. Chauasius *de notis veræ religion. lib.* 4. *cap.* 4.

89 Vbi vel hoc exemplo † nefandum Machiauelli & Bodini dogma conuincunt, qui religionis Christianæ curam, & fidelem obseruationem inter præcipuas causas proponere ausi sunt, quæ multa Regna, atque Imperia euerterunt.

90 Contra expressas Diuini Spiritus † promissiones, qui se eos honorificaturum, & gloriis, victoriis, atque Imperiis auctiorum, sæpè pollicetur, qui Dei gloriam, & honorem quæsierint, & eius Fidei, ac nominis defensionem, & dilatationem susceperint; de quibus agitur 1. *Reg.* 2. *Prouerb.* 1. *Leuit.* 26. & *ad Hebr.* 11. *vers.* 32. 33. & 34. & dicam *infrà lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 41. & 59. & *cap.* 22. *num.* 33.

91 Neque † hoc ipsos etiam Ethnicos latuit, quorum veteres, si Athenæo credimus *lib.* 12. ita vaticinati fuerunt:

Semper eris fœlix, venerans gens numina Diuum,
Donec plus superis fueris venerata virum quem

Intima seditio tunc, & tibi prælia surgent.

92 Et Poëta alter disertissimus, † imperium sine religionis cura non magis stare, vel augeri posse, quàm humanum genus sine vxorum consortio.

93 Atque ob hanc causam † Austriacam domum tot incrementa habuisse, & pro armorum insignibus albam fasciam in campo sanguineo gestasse, sic elegantissimè ostendit:

Humanum cum Plasta genus sibi conderet, vnum,
Non vidit satis esse hominem, nisi iungeret illi
Consortem, sine qua nequeat consistere Regnum,
Quod Medus, quod Persa habuit, quod Græcus, & inde
Romanus, genuit Mauors sine coniuge prolem.
At Medus sic Persa ruit, sic Græcus, & ipse
Romanus, Deus imperium sine fine daturus
Connubio Marti coniunxit Religionem;
Austriacámque habitare domum per sæcula iussit,
Et spargat cum Sole simul sua sceptra per Orbem,
Candida Religio est, rubet alter sanguine coniux,
Austriacæ hinc insigne domus cum sanguine candor.

94 Sed cum inuidia † semper virtutis, & gloriæ comes esse soleat, & præclara aliorum gesta insectetur, teste Cicer. *lib.4. ad Heren. & lib.2. de orat.* Ammian. Marcellin. *lib.35. histor.* Iust. Lipsius *in cent.3. ad Belgas epist.* 14. *& in oper. crit. lib.5. epist.* 14. Auctor pictæ poësis *pag.*41. & aliis, quorum dicta copiosè refert Ioan. Bapt. Valençuela *in discurs. status, & belli, part. 2. considerat.* 18. *ex*

95 *num.* 42. non defuerunt aliqui † Scriptores parum Regibus, & gentibus nostris affecti, qui eorum gloriam inde euacuare conantur, quod magis auri, & argenti cupiditate, quàm religionis zelo in prædicto opere laborauerint. In quo præsertim ni-

96 mis nos insectatur † Hieronymus Benzo in tota sua historia Noui Orbis, quam videtur ad Hispani nominis odium excitandum, dumtaxat scri-

97 psisse. Quapropter † hæretici eam festiuè arripientes quibusdam procemiis carminibus, & additionibus, quæ similes, & maiores alias Hispanorum iniurias continent, locupletarunt, & Latino sermone donatam typis, & iconibus excuserunt *in 4.5. & 6. part. histor. Americæ.* In octaua etiam parte reposuerunt relationem quandam secundæ nauigationis factæ à Britannis in regionem Guianam sub Gualthero Ralegh anno 1596. vbi *pag.* 90. alia in eandem rem procacissima verba reperiuntur. Quæ omnia meritò expurgari iussa sunt in vltimo indice librorum prohibitorum anno 1613. vt & *suprà cap.5. num.*48. monuimus.

Idem odium non obscurè detegit Traianus Bocalinus *in suis nuntiis Parnassi cent.1. cap.90.* dum futilibus quibusdam rationibus motus, tanti Orbis detectionem, & detectores imprudentissimè (ne dicam impudentissimè) notat, & damnosam potiùs, quàm vtilem hominibus fuisse ostendere nititur.

98 Honoratus † quoque Fasitellus *epigram. ad Scipionem Capycium, 1. tom. deliciarum Italorum Poëtarum, pag.* 959. eiusdem auaritiæ crimen his carminibus Hispanis impingit:

O ego quid cesso? populique, vrbésque valete,
Et quæcumque leuis compita vulgus amat
Vulgus, in extremis quæsita Themistita terris
Cui placet, incertis, & Calicuta viis.
Nescio qua Calicuta nouo sub Sole reposta
Æternum Hispanæ munus auaritiæ
Nempe parum fuerat, nostris ditescere regnis,
Et versare auida fasque nefasque manu.
Intactos nisi classe noua penetrasset ad Indos,
Intentata rudis Tethyos ad spatia.
Scilicet à curuo miles digressus aratro
Præceps trans terras, & maria alta ruit;
Iámque super Solis cursúsque æstúsque perennes,
Audet in ignotum tendere vela salum.
Sic alius nobis alio micat Orbe Bootes
Mersáque sub stygio gurgite terra patet,
Quid facis abdemus? gemmas, earúmque reconde,
Muneribus perdis téque, tuósque tuis.

Alter etiam Poëta non minùs acutè, circa idem argumentum sibi lusisse visus est dum scripsit:

Celiber Indorum sitiens (vt fama) salutem,
Et Christo multas quærere certus oues:
It, redit, ædificat, templis imponit honorem,
Corporáque infusis Barbara lustrat aquis,
Nec labor incassum, & quidni conuerteret Indos
Voce, manu montes vertere qui potuit?

99 Verùm huic † calumniæ facilè responderi potest, quòd etsi plures vulgaris conditionis homines, qui in has olim regiones transfretarunt, diuitiarum desiderio potissimè ducerentur, atque eis conquirendis intenti, plura mala miseris Indis irrogauerint: Gloriosissimi † tamen & Piissimi 100 Reges, & Domini nostri, haudquaquam hunc sibi scopum præposuerunt, sed Diuini nominis honorem, & Fidei exaltationem, ac propagationem imprimis exoptantes, reliqua temporalia emolumenta accessoria esse iudicarunt: ad quod indesinenti cura, & nunquam intermissa pietate, innumera mandata, instructiones, ordinationes, & leges ab initio huius conquisitionis ediderunt, de quibus alio in loco specialiùs agemus, & aduersus duces & milites, qui earum transgressores fuisse probati sunt, seuerissimè animaduerti iusserunt.

101 Cuius pietatis, zeli, & mandati memor † insignis ille Dux Christophorus Columbus, simul atque extendit in terram illius paruæ insulæ Guanahani, in genua procidit, atque sublatis ad cœlum manibus, fusísque præ gaudio lachrymis, hanc ad Deum orationem habuit, vt narrat Petr. Martyr *in decad.1. Noui Orbis*; & additionator Benzonis *lib.4. cap.8. pag.34. Domine Deus æterne, & omnipotens, sacro tuo verbo cœlum, terram, & mare creasti: Benedicatur & glorificetur nomen tuum: laudetur tua maiestas, quæ dignata est, per humilem seruum suum pro[illegible], vt eius sacrum nomen agnoscatur, & public[illegible] in hac altera mundi parte.*

102 Eandémque † protestationem, ac professionem reliqui sequentes Duces & Archigubetni in suis detectionibus eorundem Regum Catholicorum nomine fecisse reperiuntur; prout Anton. de Herrera *in libris histor. gener. Ind. Occident.* passim ostendit.

103 Quòd si † hi ad diuitias, & thesauros Indiæ mentis aciem duntaxat intenderent intra proprios Hispaniæ limites alios profectò non minores inuenire possent, iuxta ea, quæ de vberrimis, & ditissimis eius auri & argenti fodinis latè tradit Pineda *lib.4. de reb. Salom. ferè per totum*, & nos aliis in locis opportuniùs diximus & dicemus.

104 Regnum igitur † Christi & Ecclesiæ magis quàm

quàm propriùm amplificare præcipuè conati ſunt, & non auaritia, ſed religionis ardentiſſimus zelus, tantos animos occupauit, eximiis ſemper votis optantes, vt ſuo labore, ſumptibus & induſtria veri Dei cultus vbi coaluit, altas radices mitteret, vtque eò protenderetur, quò anteà nunquam pertigerat, & vt candidiſſimum Fidei Catholicæ lumen ad eos tranſitum faceret, qui in tenebris, atque in vmbra mortis per tot ſæcula iacuiſſe, comperti ſunt.

105 Quam certam & veriſſimam † aſſertionem aduerſus malè feriatos nebulones illos, quorū ſuprà meminimus, optimè tuentur reliqui doctiſſimi & grauiſſimi Auctores *ſuprà num.69.72.& 84.* relati, & grauiter pro ea pugnat Gregor. Lopez Madera *de excellent. Hiſpan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. fol. 74.* Bartholom. Leonard. de Argenſola *in hiſtor. Malucarum lib. 2. pag. 84. & 85.* & nouiſſimè Regius Chronographus Ludouic. Cabrera *in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419. &*

106 *pag. 424.* vbi † huius Regis piiſſimum dictum enarrant, qui cùm Philippinis inſulis detectis; & plurimis indigenis aquâ baptiſmali luſtratis, de eis deferendis ob terræ inopiam, & plures Regij ærarij ſumptibus rogaretur, reſpondit, ſe pro vnius tantum ſacelli, aut Chriſtiani conſeruatione, non ſolùm Indiarum prouentus, verum & Hiſpaniæ reditus omnes, ſi illi non ſufficerent, libentiſſimè expenſurum. Neque vllo pacto abſque Euangelij luce quaſlibet prouincias, quantumuis inopes & incultas, derelicturum, cum Apoſtolici muneris vices ſibi, & ſuis in hac prædicatione iniunctas agnoſceret; quod reipſa completum tam in his inſulis, quàm in aliis prouinciis, & plurimis Regiis ſchedulis cautum videmus, quarum alio in loco meminimus.

Poteſtque ex ipſo opere, quod peractum eſt

107 ſatis euidenter oſtendi. Etenim † Deus ad facinora ita præclara non tam eos eligere & iuuare ſolet, qui diuitiarum cupiditate, & Regni proprij amplificandi ardore ducuntur, quam qui Religionem totis neruis defendere & extendere conantur, iniurias propellunt & diuinum amorem, & timorem mentibus & animis ſubditorum incutiunt, vt probauimus *ſuprà num.89. & ſequent.* & apertè docemur Deuteron. *cap.7. verſ.7.* & auctoritate D. Proſper. *in lib. Sent. ex Auguſt. cap. 95.* vbi inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas fortitudinem Chriſtianorum Dei charitas facit.* Quibus alia adiicit P. Marquez *in Gubernat. Chriſtian. lib. 1. cap. 30. & 31.*

108 Præterquam quòd eo tempore, quo † Catholici Reges Ferdinand. & Elizabeth, Columbo ductore, nauales illas expeditiones cœperunt, diuitiarum cumulos, qui in his regionibus latebant, penitus ignorabant, atque ita nihil de eorum glo-

109 ria, & pietate † detrahere poteſt; quod illos poſteà ſorte oblatos acciperent, & in ſuſcepto propagandæ Fidei voto huiuſmodi veluti illecebris, aut retinaculis diligentius & alacrius perſeuerarent, cum Deus forſitan hoc etiam fine tales diuitias præparaſſe videri poſſit; vt notauimus

110 *ſuprà cap. prox. num. 40. 41. & 58.* Et † omnes homines ea natura ſimus, vt etiam ad res pias & honeſtas magis accendamur, cum aliqua ſimul ſpecies vtilitatis obiicitur; vt præclarè docet M. Tullius *lib. 3. offic.* Ouid. *lib. 2. de Ponto, eleg. 3.*

> *Nec facilè inuenies multis in millibus vnum*
> *Virtutem pretium qui putet eſſe ſui.*
> *Ipſe decor recti facti ſi præmia deſi[n]t,*
> *Non mouet & gratis pœnitet eſſe probum.*

111 Et de bellicarum † expeditionum materia loquens Herodot. *lib. 5.* inquit: *Operæpretium non eſt, ſuſcipere prælia pro terra neque multa, neque ita feraci, & pro exiguis finibus, aduerſus eos, quibus nihil eſt, neque auri, neque argenti, quarum rerum cupiditate quis inducitur ad mortem periclitandum.* Et Lactantius Firmianus *lib. 7. cap. 4. de præm. Diuin.* ita ait:

112 *Quis eſt † vel tam ineptus, vel tam otioſus, vt aggrediatur facere aliquid, fruſtra, ex quo nullam vtilitatem, nullum commodum ſperet?*

Maneat ergo gloria & maieſtas Regum & Regni noſtri aduerſus inuidorum calumnias Dei prouidentia, directione, protectione, & tanti Orbis conuerſione, & acceſſione ſuffulta, & vt virulentis illis poëmatiis, *num. 99.* relatis, alio priori

113 & † veriori, ſatisfiat, caput, & librum iſtum ſic REGEM, & HISPANIAM noſtram alloquentes claudamus:

> *Magnus Alexander quem fruſtra optauerat Orbem*
> *Æqualem meritis Dî tribuere tuis.*
> *Quem vincas, quem pace regas, cui ſydera monſtres,*
> *Æterno doceas ſacrificare Deo.*

LIBER SECVNDVS,

IN QVO DE ACQVISITIONIS TITVLIS singulari studio, & diligentia disseritur.

CAPVT PRIMVM.

Quàm sit nobilis, & difficilis hæc de iusta Indiarum acquisitione tractatio, & à quibus fuerit seriò, aut etiam perfunctoriè agitata.

SVMMARIVM.

1 *Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographum egerit?*
2 *Scriptores librorum omnibus disciplinis vti debent*
3 *Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt.*
4 *Auctoris tractatio in hoc libro secundo circa quid versari debeat? & qualiter instituenda. Et num. 50.*
5 *Indiarum Occidentalium acquisitionis disputatio multis difficilis visa est.*
6 *Gloria maior ex arduis, & difficilibus comparatur.*
7 *Labor maior impendi debet, vbi maior vtilitas speratur.*
8 *Regum Hispaniæ dignitas, & maiestas, ob Indiarum acquisitionem, temerè ab aliquibus calumniatur.*
9 *Subditi debent famam, & honorem dominorum sicut vitam tueri.*
10 *Vassalli qualiter iurent defendere vitam, & honorem Domini.*
11 *Auctor nunquam intendit aliorum scriptorum dicta supprimere aut pro suis venditare.*
12 *Scriptorum priorum laus posterioribus quoque iustè aliquando debetur.*
13 *Librum suum quis illum appellare potest in quo aliorum dicta benè, & distinctè congessit, etsi de suo nihil adiiciat.*
14 *Accursius in Iuris glossis pauca de suo habet.*
15 *Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri.*
16 *Græci Philosophi & Poëtæ, plurima ab aliis dicta pro suis venditarunt.*
17 *Macrobij elegans locus expenditur.*
18 *Lubianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis commodè vti sciunt.*
19 *Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio infidelium, & an ab illis auferri possit?*
20 *Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de iustitia acquisitionis Noui Orbis ex professo, vel perfunctoriè tractarunt. Et n. 39.*
21 *Ioannes Lupus de Palacios Rubios, omnium primus de iure acquisitionis Indiarum disputare cœpit.*
Chiapensis Episcopus laudatur, & plurima de eius vita, & virtutibus, & auctoribus, qui de eis agunt, ibid. Et n. 27.
22 *Bartholomæus de las Casas in sæculo manes, & postea Ordinem Prædicatorum professus, & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & vtilitate anxiè laborauit. Et n. 26.*
23 *Episcopus Chiapensis, quos libros, seu tractatus de Indorum materiis ediderit. Et n. 25.*
24 *Episcopi Chiapensis tractatus de Iure Indiarum præcipuè Confessionarium, cur colligi iussi fuerunt?*
28 *Ioannis Ginesij à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de iustitia debellationis Indiarum vulgauit.*
29 *Ginesij Sepulueda libri de iustis causis belli Indorum cur à Regio Consilio intercipi iussi fuerint?*
30 *Licent. Frias de Albonoz scripsit tractatum parum constantem de conuersione, & debellatione Indorum.*
31 *Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro iustitia debellationis Indorum.*
32 *Marquardus de Susannis specialiter egit de iuribus acquisitionis Noui Orbis.*
33 *Franciscus à Vargas aliqua tradit pro tuenda acquisitione Noui Orbis, & refert se longiora commentaria de hac quæstione edidisse, quæ auctor non vidit.*
34 *Dominic. à Soto quid scripserit, & scribere promiserit de iuribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Euangelij.*
35 *Ioan. Matienços quos libros ediderit, & qualiter referat se in vno eorum de Indorum debellatione defendendæ latè tractare.*
36 *Ioan. Matienços scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Perù, & quid de eo auctor censeat?*
37 *Fr. Francisc. à Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insulanis, siue de veris affectatis titulis dominationis eorum.*
38 *Gregorius Lopez laudatur, & qualiter scripserit de iuribus dominationis Indiarum, refertur.*
39 *Acquisitionis, & retentionis Noui Orbis iura, & titulos multi Doctores variis in locis examinant qui numerantur,*
40 *Iosephi Acosta scripta laudantur.*
41 *Iust. Heurnius scripsisse dicitur librum de legatione Euangelica ad Indos capessenda, quem auctor non vidit.*
42 *D. Martha scripsit latè de dominio Infidelium, & Indorum, & Romani Pontif. potestate super eos.*

43 Hieron.

43 *Hieron. Zeuallos laudatur, & qualiter scripserit de iustitia acquisitionis, & retentionis Noui Orbis.*

44 *Noui Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispaniæ I. C. tractari debuissent.*

45 *Magnos in magnis occupari decet.*

46 *Auctor sperat, se aliqud in titulis acquisitionis Noui Orbis congerendis,& illustrandis præstiturum.*

47 *Primum locum inscribendo qui assequi non potest, non ideò intenti sui prouentum continere debet, ex Cicerone.*

48 *Mare liberum titulis est cuiusdam libri ab Anonymo aliquo hæretico editi, contra iura acquisitionis & retentionis Indiarum.*

49 *Hæretici, & sectarij contumeliosi, & procaces sunt, vbi cum Catholicis certant.*

50 *D. Seraphinus Freitas Lusitanus laudatur, & eius tractatus contra alterum* Maris liberi.

51 *Bened. Ægidius etiam Lusitanus eidem libro, licèt non ita ex professo, respondet.*

52 *Mendax meretur, vt etiam cum vera dicat, ei non credatur.*

53 *Adulatores sibi, & iis, quibus adulantur, damnosi sunt.*

SVPERIORE libro ea omnia (ni fallor) satis dilucidè exposui, & illustraui, quæ necessaria visa sunt ad cognoscendum nomen, situm, naturam, historiam, ac gloriam detectionis Indiarum Occidentalium, de quarum iure sermonem & tractationem iniuimus. In quo 1 † parum vereor Aristarchorum censuram, si qui fortè me potiùs Historicum, aut Cosmographum, quàm Iureconsultum egisse causentur. Susceptum quippè opus id, vt apparet desiderabat, neque aliter eius compago constare poterit, quam si ex separatis, & diuersis disciplinis, ædificij huius vniuersitas construatur. Vt in † simili scribit Iauolen. 2 *in l.cum qui ædes 23. ff.de vsucap.* & Senec.*ep.*74. dum ait:

Inuicem hæc studia commutanda esse, & alterum altero temperandum, vt quidquid sectione collectum est, stylus redigat in corpus, apum imitatione, 3 *† quæ vagantur, & flores, ad mel faciendum idoneos, carpunt; deinde quidquid attulere disponunt, ac per fauos digerunt:* & vt Virgil. noster ait:

——— Liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Quâ etiam eleganti similitudine vsos reperio Lucret. *lib.3.de natur.rer.in princip.*

Floriferis vt apes in saltibus omnia libant.
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Horat.*lib.4.Carmin.Ode* 2. Simonidem apud Plutarch. *in eius vita,* Isocrat.*in fin.orat.ad Demonic.* vbi sic inquit: *Nam vt apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem vtilia carpere: sic eruditionis comparandæ studiosos,nihil inexploratum relinquere, sed profutura quæ sunt vndique colligere licet.* Macrob.*lib.*1.*Saturnal.cap.*1. vbi verba Senecæ ad litteram mutuatur, & tetigi ego *in meo tract.de crim. parric.lib.*1.*cap.*13. Neque abest D. Hieron. *aduersùs Vigilant.* sic scribens: *Operis mei est, & studij, multos legere vt ex plurimis diuersas flores carpam: non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt, electurus: assumo multos in manus meas, vt à multis multa cognoscam.*

Nunc † verò rerum ordine ita exigente, No- 4 mocanonicum sermonem (id est mixtum ex Ciuilis, & Canonici iuris disciplina) & maxima etiam ex parte Theologicum instituemus, dum in secundo hoc nostræ tractationis libro de iuribus, siue titulis agere destinamus, quibus fœlicissimi & potentissimi Hispanorum Reges, & Domini nostri has Noui Orbis Prouincias tot laboribus, & expensis (vt diximus) perlustratas, ditioni suæ subiicere,& adiicere potuerunt.

In quo planè agnosco, † arduum me, & diffi- 5 cile onus meis humeris imposuisse cum hæc disputatio tot opinionum, & argumentorum nodis, & anfractibus implicetur,& plures doctissimi & præstantissimi viri eam suscipere ausi non fuerint, vel susceptam, non satis pro dignitate & vtilitate tractauerint: Sed vel hoc ipsum mouere me potuit, & debuit, vt in hanc curam totis viribus & neruis intenderem. Nam, † vt ait Ouid. *lib.4.Trist.* 6 *eleg.*3.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Et Propert. *lib.4.eleg.*11.

Magnum iter ascendo,sed dat mihi gloria vires:
Non iuuat ex facili lecta corona iugo.

Et Horat. *lib.*1. *Serm.Satyr.*2.

——— Leporem venator vt alta
In niue sectatur positum,sic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus est amor huic similis: nam
Transuolat in medio posita,& fugientia captat.

Quibus adiicio verba D.Petr.Chrysolog.*serm.* 91. dum inquit: † *Aurum de terra legere qui no-* 7 *uerunt, vbi diuitem senserint venam, ibi quidquid artis est, quidquid laboris impendunt.*

Accedit his nostrorum Regum auctoritas & maiestas, † quæ cum huius acquisitionis causâ ab 8 exteris, & aliis non bene instructis, nec res, & historias Indiarum satis doctis hominibus labefactetur, pro ea vindicanda, & sarta ac tecta tuenda, non minus quàm pro aris, & focis pugnare, debemus. Subditorum quippe † munus, & veluti 9 insita à natura conditio requirit, vt sicut vitam Domini, ita etiam honorem, famam & existimationem tueantur: & si verbis, aut scriptis proscindi viderint, quibus possint modis calumniantium cauillationes repellant, vt habetur *in cap.*1. *de forma fidel.iunctâ, l.iusta,ff.de manum.vind. & in cap.tibi Domino,dist.*36. & cum communi feudistarum Schola latè tradit Henricus Rosenthal. 2.*tom. cap.*10. *conclus.*17. & Matth. de Afflict. *in cap.*1.*num.*19.*qualiter iurare deb.vassal. dom. fidelit.* vbi inquit: † *Sacramento fidelitatis contineri,* 10 *quod vassallus dominum suum in totum exaltabit, quantum poterit,& nunquam vitam, aut membrum, neque honorem, quem habet, sua voluntate, consilio, vel exhortatione perdet, sed in iis omnibus adiutor eius erit secundum suum posse.*

Operi ergo manum admonentes, videamus imprimis oportet, quid in hoc argumento ante Nos præstiterint alij, † vt sua cuique gloria tri- 11 buatur, & sicut latentia cum laude sunt prodita, ita ab eis inuenta cum vituperatione, aut ignoratione non videantur esse neglecta, vt vtar verbis Cassiod. *lib.4. var. epist.*34. semper enim in more habui, sua cuique etiam minutissima reddere, & fateri malle per quos profecerim, quàm in furto deprehendi, iuxta consilium Plinij *in præfat. ad lib. nat. hist.* Cùm præsertim, vt ipse inquit, sors fiat

12 fiat ex vsura, & † laus, quæ primis Scriptoribus instè conceditur, non minor interdum posterioribus deferenda sit, qui multa inuentis addiderunt, vel quæ à primis arripuerunt, hauseruntque, illuminatiùs, & ordinatiùs posteris tradunt, vt nouissimè aduertit, & probat Pat. Ioan. Pineda *in Eccles. cap.* 12. *versic.* 12. *num.* 3. *pag.* 1206. & ante eum ex nostris, plura congerens, Sim. de Prætis *procemio ad lib. de interpret. vlt. volunt. num.* 16. vbi 13 asserit, † hac sola ratione posse Doctorem, suum appellare librum illum, in quo omnia dicta aliena reposuit, de suo autem nihil adiecit, *arg. lib.* 2. *circa princip. ff. de orig. iur.* ibi: *Non quia Papyrius de suo quicquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine latas in vnum composuit*; Authent. *vt cum, de appellat. cognosc.* §. *aliud quoque capitu-* 14 *lum*, ibi: *Et dispersas*, † eorum, quæ de glossis Accurs. dicit Bart. *in l.* 2. *ff. de concurs.* Paul. de Cast. *in auth. testante, circa fin. C. de de legit. hæred. & de* 15 *suis operibus*. Speculator, † *in tit. de not. crim.* §. *vt autem*, dicens: *Vt autem ex aliorum sparsis velleribus telam nobis ordiamur politam, &c.* Quod sumere potuit ex D. Hieronym. *in præfat. comment. epist. ad Ephes.* dum ait: *Nunquid aut Tertullianus, B. Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium à scribendo deterruit? filamina quæ ponunt priores, vt posteri vestem inde conficiant.*

16 Quibus addo † Clement. Alexand. *lib.* 6. *Strom. cap.* 1. vbi ostendit Philosophos & Poëtas Græcos, quorum variæ sectæ fuerunt, confessos esse, præcipua sua de moribus dogmata à Socrate accepisse. Quin & plura alia ab aliis inuicem surripuisse, & aliorum libros ab illis oblatos tanquam suos sibi vendicasse. Macrob. *vbi suprà*, qui ait, quod quemadmodum apes succum varium in vnum saporem misturâ quadam & proprietate spiritus sui 17 mutant: † *Nos quoque quidquid diuersa lectione quæsiuimus, committemus stylo, vt in ordinem eo digerente coalescat. Nam & in animo melius distincta seruantur, & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur vniuersitas, in vnius saporis vsum libamenta confundit, vt etiam si quid apparuerit, vnde sumptum sit, aliud tamen esse, quam vnde sumptum noscetur, appareat.*

Et Lucian. *in Dialog. Piscator, siue reuiuiscen-* 18 *tes, in princip.* † qui cum antiquis Philosophis loquens, sic ait: *Quin & hæc ipsa, quæ proloquor, vnde quam à vobis accepi? ac instar apiculæ decerpens, hominibus ostendo? At illi laudant, ac vniuscuiusque florem, vnde, & à quo, & quemadmodum collegerim, cognoscunt, méque oratione ob floriferam hanc messem commendant. Sed verius vos ipsos ac prata vestra amœnissima, qui iam varia, & versicoloria produxistis extollunt.*

D. quoque August. *q. de Trinit. cap.* 3. *Vtile est* (inquit) *plures libros à pluribus diuerso stylo etiam de eisdem quæstionibus fieri, vt ad plurimos res ipsa perueniat ad alios quidem sic, ad alios autem sic.* Et Hippocr. *in lib. de arte: Scientiæ*, inquit, *votum ac opus est, inuenire aliquid eorum, quæ nondum inuenta sunt, similiter & semiperfecta ad finem perducere, & absoluere.*

19 Et vt omittam † celebrem illam Hostiensis, Innocentij, Abbatis, & aliorum disputationem *in cap. quod super his de voto*, vbi generaliter tractant de dominio rerum, quæ ab infidelibus possidentur; & an, & quando ab illis auferri possit? De quo etiam latè agunt omnes Theologi post D. Thom. *in* 2. 2. *quæst.* 19. *art.* 10. idem D. Thom. *de regim. Princip. lib.* 3. *cap.* 9. D. Anton. *in* 3. *part. sum. tit.* 22. *cap.* 5. §. 8. Syluest. *verb. Papa, quæst.* 7. Franc. Topius *in tract. de post Princip. secul.* §. 7. *num. final.* Nauar. *in cap. nouit, de iudic. notab.* 4. doctissimus Præses Couarru. *in regul. peccatum,* 2. *part.* §. 10. Ferdin. Menchaca *lib.* 1. *quæst. illustr. cap.* 24. Molina *de iust. & iure, tract.* 2. *disput.* 106. Ludouic. Turrian. *de Fide, Spe, & Charitate, quæst.* 10. *per duodecim articulos, ex pag.* 619. *ad* 662. & plures alij relati per Thom. Sanchez *in sum.* 1. *part. lib.* 2. *cap.* 1. *& seq.* & Sayr. *in Claui Regia* 2. *tom. lib.* 9. *cap.* 4.

Peculiariter † de his nostris Indis Occidentali- 20 bus omnium primus disputare cœpit insignis † ille 21 Doctor Ioannes Lupus de Palacios Rubios, edito in hanc rem tractatu, cui titulum fecit: *Insularum maris Oceani*, ad quem se remittit *in tract. de obtent. Regn. Nauar.* 2. *part.* §. 1. *in fin.* cuius tamen copiam nusquam habere potui.

Posteà etiam in eodem argumento valdè insudauit notissimus ille Chiapensis Episcopus, D. Fr. Bartholomæus de las Casas, qui Hispali bonis parentibus natus, & post Sacrorum Canonum studium Sacerdotij ordinem adeptus, cum ad insulam Hispaniolam, siue Sancti Dominici inter primos illius ætatis homines traiecisset, & in sæculo manens, sæcularibus negotiis implicatus, militares aduersus Indos expeditiones obseruasset, & damna, & iniurias quas illis fieri videbat, toto † ani- 22 mo doleret, pio semper, & ardenti eorum tuendorum zelo, & charitate flagrauit, & cum parum suis consiliis, & sermonibus proficere cerneret, anno 1515. primum, & iterum anno 1517. in Hispaniam rediit, & enixis ac repetitis libellis, & orationibus Indorum causam defendit apud Ferdin. Regem Catholicum, & eo paulò post è vita discedente, apud Caroli Cæsaris, tunc Flandriæ commorantis, Gubernatorem & Consiliarios, & posteà eundemmet Carolum Barchinonæ personaliter adiens, plura pro illorum libertate, meliori conuersione, gubernatione & tractatione proposuit, & aliquibus pro voto impetratis, aliis per illius temporis comparandi nationes suspensis, rursus insulam S. Dominici repetiit, ibique ordinem Prædicatorum ingressus & professus, & multa pro eisdem Indis iuuandis constantissimè passus, ad Nouam Hispaniam transitum fecit, in qua non minori cura susceptam Indorum clientelam prosecutus fuit.

Posteà verò Episcopatu DE CHIAPA donatus, prout maiori fulgebat auctoritate, maiori etiam ardore, & solicitudine in idem studium incubuit. Sed cùm ob militum duritiam, & auri, atque argenti semper crescentem cupiditatem, non vt oportebat, iustissimis & sanctissimis Regiis edictis in regionibus adeò longinquis obtemperari videret, suáque monita multis exosa, aliis verò difficilia aut impossibilia iudicari, Episcopatui, quem hac tantùm causa susceperat, consulto prius Romano Pontifice, renunciauit, & iterum in Hispaniam reuersus anno 1539. nullum non lapidem mouit, vt verbo, & scriptis iniurias & calamitates Indorum ostenderet, & vt eis obuiam iretur expostularet.

Sumptáque † hinc occasione, & vt apologiis 23 responderet, quas eodem tempore Ioan. Genes. Sepulueda contra aliquas eius propositiones euulgauerat, libros quosdam scripsit, quorum primus continet tractatum comprobatorium supremi Imperij, & vniuersalis dominij, quod Reges Castellæ, &

& Legionis super Indis Occidentalibus habent, eíque triginta propositiones,& aliqua principia ad idem argumentum pertinentia subiunxit.

Secundus, capita cuiusdam disputationis amplectitur, quæ anno 1550. coram Regio Senatu, & aliis doctissimis viris inter Episcopum & Ginesium habita fuit eiusdem Senatus auctoritate, ab eruditissimo Fr.Mag.Dom.Soto,qui ibidem interfuit, in summam redacta.

Tertius, quartus, & quintus de damnis, quæ Indi patiebantur, eorum libertate asserenda, commendísque tollendis pertractant.

Sextus quoddam confessionarium continet, cuius tenore, ij, qui cum Indis versabantur à confessariis examinandi essent. Hi libelli Hispali typis excusi anno 1550. & 1552. per omnium ora, & manus vagari cœperunt. Sed posteà, quia 24 † sine Regij Senatus auctoritate editi erant, & aliis iustis de causis colligi, & asseruari iussi sunt, & præcipuè dictum confessionarium, ad quod intercipiendum Regia schedula expedita reperitur Vallisoleti 5. Septemb. anno 1550. quæ extat *in 1.tom.sched.impr.pag* 231.

25 Vltra hos tractatus † alium scripsit, quem appellauit testamentum,& alium cui codicilli nomen apposuit, quos ante mortem Regi Philip.I I. præsentasse, auctor est F.Eman.Roder.2 *tom.q.Regul. q.99.art.4.* Refert etiam Fr. Aug. Dauila Padilla *in hist.Mexic.Ord.Prædic.lib.*11.*cap.*99. alium librum scripsisse Latino, & Hispano sermone de promulgatione Euangelij, & alium ingentis voluminis, cui de iuuandis, & fouendis Indis titulum fecit, & Mexici in Biblioth.Domin. Cœnobij asseruatur.

26 Et tandem summus hic vir, † libertatis Indorum vsque ad mortem propugnator accerrimus, plenus dierum, & virtutum Vallisoleti occubuit, vt latiùs hæc omnia, & alia ad eius vitam, laudes, & labores, quos pro Indis suscepit, spectantia, re-27 censet † Hieron. Benzo. *histor.Ind. lib.*1. *cap.*16. Fr. Aug. Dauila *vbi suprà, cap.*97. *vsque ad* 107. Fr.Thom.Castell. *in hist.Lat.Ind.*1.*p.* Fr.Vincent. de las Casas *in hist.Mexic. lib.*1. Fr.Alphons.Ferdin.*in hist.Eccles.de nostri temp.lib.*1.*cap.*6. Ioan. Boter. *in relat.vniuers.*4.*part.lib.*3.*pag.*63. Anton. Herrera *in histor.gen.Ind.decad.*2.2. *lib.*1. *cap.*12. *pag.*20.*lib.*2.*& lib.*2.*cap.*3.*pag.*33. *&* 34. *cap.*6. *pag* 40. *& cap.*15.16.*&* 21. *& lib.*4.*c.*2.3.4.*&* 5. *& decad.*3.*lib.*2. *cap.*3.4. *&* 5. vbi notabiles orationes continentur, quas Barchinonæ ann. 1519. coram Imperatore Carolo V. Episcopus Dariensis, & Licentiat. de las Casas habuerunt, de quibus etiam agit Hieron. Benzo. *in sua hist. Noui Orbis, lib.*1. *cap.*16. & aliqua tangit Ludouic.Cabrer. *in vita Philipp.I I. lib.*7.*cap.*8. *pag.*419.

28 Episcopi Chiapensis temporibus prædictus † etiam Ioan.Ginesius de Sepulueda floruit, qui, vt præter alios refert Anton. Posseuin. *in apparat.* 1-*tom.pag.*880. Cordubensis fuit, Theologiæ,& bonarum litterarum impensè doctus, ac Caroli V. Imper. Historicus. Hic annos 81. cælebs, & in diuersis studiis versatus, insumpsit, & obiit anno 1571. sepultus in Putalbani municipij æde maxima prope Cordubam, & varia opera scripsit, quæ cùm sparsim variis temporibus fuissent à Typographis euulgata, demum ab Arnoldo Myllio conquisita, simul in lucem edita sunt in officina Birmanica Coloniæ anno 1602.

Et inter reliqua, vt audio, peculiarem librum elucubrauit de iustis causis belli contra Indos suscepti, cuius ratione, cum in pluribus Episcopi Chiapensis assertionibus contrairet, & inter illos, verbo & scripto, priuatim & publicè multæ contentiones habitæ fuissent,apologiam quandam pro prædicti libri defensione vulgauit. Horum librorum copiam vsque adhuc habere non potui, fue-29 runt † quippe auctoritate Regia in Hispaniæ, & Indiarum Prouinciis interdicti, schedula ad id apud D.Martinum exposita 19.Octobr. an.1550. quæ extat *in dict.*1.*tom.schedul.impr.pag.*230. vbi huius prohibitionis ratio ea esse dicitur, quia extra Regnum typis excusi fuerant, & quia non conuenit, vt materiæ eiusmodi sine expressa & peculiari Regis licentia pertractentur, & publicæ factæ, vulgi linguis, & manibus conterantur.

Accipio etiam ex relatione Fr. Augúst. Dauila *in d.hist. Mexic.Ord.Præd.lib.*1.*cap.*103.*pag.*403. 30 quendam † Licentiat. Frias de Albornoz in eodem argumento laborasse,& tractatum de conuersione, & debellatione Indorum scripsisse, qui tamen, quoniam aliqua continebat,quæ Euangelicis præceptis aduersabantur, Quæstorum Fidei schedula diligentia interclusus fuerit.

31 Viguit quoque eadem ætate † quidam Pet.Malferitus I. C. Patricius Balearis, ad cuius manus cum confessionarium Episcopi Chiapensis peruenisset, & in eo aliqua perlegisset, quæ iustitiæ Nostrorum Regum in occupatione harum Prouinciarum nocere poterant,copiosum quoddam,& non malè doctum consilium, siue apologeticum(vt ipse vocat) iuris responsum commentus est, quo intrepidè illam defendit, illúdque ad Potentiss. D. D. Maximilianum Bohemiæ Regem, Austriæ Archiducem, direxit, qui ea tempestate Carol.V. in Regnis Hispaniæ vices gerebat. Quod responsum extat inter consilia Iacobi Mandeli Albani, *vol.*2. & est 769. in ordine.

32 Marquardus † etiam de Susannis tractatum eodem fermè tempore fecit de Iudæis & infidelibus, *in cuius prima parte,cap.*14.*per tot.* an,& quando infideles debellari, & propriis bonis spoliari possint? pertractat, & de his nostris Indis & eorum subiiciendorum titulis speciatim nonnulla considerat.

33 Idem etiam licèt magis perfunctoriè † tetigit Franc. à Vargas *in tract.de auct. Pontif. & Episc. iurisdict.* qui habetur *inter tract. Doct.tom.*13.*p.*1. *ex pag.*113. vbi confirmatione 10. fatetur, multum in hac re Scriptores suæ ætatis super conciliandis contrariis Innocent. & Hostiens. opinionibus dissentire, se tamen omnium eorum sententias omnibus collatis disputationibus ad concordiam, merámque veritatem reducere conatum in suis commentariis, quos tamen ego videre non potui, & an typis excuserit, prorsus ignoro.

34 Doctissimus † item Mag. P. Domin. Soto aliqua hunc articulum concernentia doctè, & grauiter pungit *in lib.*4.*de iust.& iur.quæst.*4.*artic.*1.*& seq. & in dist.*5. *quæst.vnic.art.*10.*pag.*266. *& seq.* vbi addit, sibi in animo esse *in lib.*4. *de iust.& iur.* tractatum edere de ratione promulgandi Euangelij, primum in obsequium Fidei, deinde in gratiam Christianorum Principum. Quem tamen tractatum an ediderit, nescio; numquam enim illius copiam assequi potui, licèt eum citari videam à Ferdin. Menchaca, *lib.*1. *quæst. Illustriss. cap.* 10. *num.*10.

35 Idem mihi contigit in scriptis † Ioan. Matienço, qui fuit in his Peruanis Prouinciis Argentini Prætorij pluribus annis Senator, & vltra Dialog.

Relatoris, & accurata commentaria, quæ edidit *suprà,lib.5.Recopil.* alium etiam librum, quem ipse in illis citat, parauerat, sub titulo de stylo Cancellariæ & refert se in eo plura pro defendenda Indorum debellatione,& subiectione dixisse *in tit.2. præeminentia 17.casu 20.declarat.9.§.1.glos.1.* ad quem etiam se remittit nonnulla eiusdem argumenti leuiter tangens,in alio libro manuscripto Hispani sermonis, quem penes me habeo, & inscribitur de moderatione,siue gubernatione Regni Perù,qui

36 † tamen iudicio meo tumultuariè ab auctore scriptus videtur, & pauca continet, quæ nobis eandem rem pertractantibus vsui, & adiumento esse potuerit, vt ex vtriusque operis collatione patebit.

37 Franciscus † etiam à Victoria, Dominicani Ordinis fulgentissimum Sydus, vltra celebres illas disputationes, quas de iure belli conscripsit, duas alias elucubrauit,quibus *de Indis insulanis*, titulum fecit, vbi plures rationes,siue causas enumerat, ob quas illis bellum infligi possit,& veros dominationis Regum nostrorum titulos à falsis, & affectatis magistrali resolutione distinguit Domin. quoque

38 Gregorius † Lupecius Regius in supremo Indiarum Senatu Consiliarius, & ob eximiam vtriusque iuris peritiam, & indefessum laborem omni sæculo commendandus, vt aurea, & ardua glossemata, siue commentaria ostendunt, quæ circa Hispanas septem Partitarum leges scripsit, sine quibus manca profectò Hispani fori iurisprudentia videri posset. Hic inquam talis, tantúsque Præceptor, totis neruis in hoc idem argumentum dominationis Indiarum intendit, & cùm plura hinc inde allata tentasset, tandem rolectiones Victoriæ, de quibus diximus, summopere probant, eas ad litteram, transtulit, & viginti columnis consumptis, vix,& ne vix quidem se ab hoc labyrintho,extricare potuit *in l.1.tit.23.part.2.verb. Acre centar el pueblo à su Fè.*

39 Alia quoque † alij tam Theologi,quàm vtriusque Iuris, atque etiam historiæ professores de eodem articulo variis in locis tetigisse reperiuntur,vt constabit ex Ioan.Maior *in 2.Sent.dist.44.q.3.* Alfons.à Castr. *de iusta hæret.punit. cap.14.* Alfons. Guerrer. *in specul. Princip. cap.3. n.5.* Pet. Berlino *tract.de bello, 2.part.tit.12.* Ioseph. Acosta *in libris de procurand. Ind.salute,* præcipuè *lib.2. c.2.*

40 Cuius doctissima † & elegantissima scripta meritò laudat Anton. Possevin. *in apparat.1.tom. pag. 964.* Ferdinand.Menchaca *lib.1.controuers.illustr. cap.10.num.10.& 11. & cap.24. per tot.* Fr. Anton.à Corduba *in suo quæstionario, lib.1. quæst.59.* Dominico Bañez, Aragone, Salone, Lorca, & aliis Theologis recentioribus *in 2.2. q.10. art.10.* Lud.Molin. *de iust.& iur.tract.2.disp.105.& 106.* Gregor.de Valent. *in 2. 2. disputat.1. punct. 7. in resp.ad 2. & punct.8. per tot.* Ioanne Azorio *lib.8. instit.moral.cap.14.& 25.* Eman. Roderic. *2.tom. quæst.Regul.q.99.art.4. & tom.3. quæst.32. artic.4.* Anastas.Germonio *de sacror.immun. lib.3.cap.13. per totum,* præcipuè *ex num. 29.* Petr. Matthæo *in lib.7. Decretal. sub tit.9.de insulis Noui Orbis, pag.74.& seq.* Illustriss. & Eruditiss.Cardinal. Bellarm. *1.tom.controuer.3.de Rom.Pontif.lib.5.cap.2. & in recognitione suorum librorum in addition. eiusdem cap. 2. §. 2.* Camill. Borell. *de præstan. Reg. Cathol. cap. ex num. 224.* Anton. Possevin. *in Biblioth. tom.1. lib. 9. cap.15. & seqq.* vbi de conuersione Indorum aliqua tradit Fr.Thom. à Iesv *in tract.de procuran.omnium gentium salute, lib.2.p.1.cap.5.& lib.5.part.1.* P.Lud.Turrian. *in tract.de Fide, quæst.19.disput.51.& 52.& seqq.* P. Ioan.de Salas.*de legibus, quæst.9. disput.7. sect. 4. pag.120.& quæst.96.disp.10.sect.3.pag.227.* Ioan. Boter.*in suis relat.2.part.lib.4.ex.pag.238.ad 240. & 4.part.lib.:.per tot.*præcipuè *pag.72.* Anton.de Herrera *in histor. gener. Ind. decad.1. lib.2.cap.4.* Ludouic. Cabrera *in vita Philippi II. lib. 7. cap.7.* Federic.Rebel.*de oblig.iust.lib.18 quæst.25. per tot.* vbi licèt de titulis Indiarum Orientalium dumtaxat pertractet, idem est ac si de Occidentalibus disseruisset: Lud. à Paramo *de origin. Inquis. lib.3.quæst.1.opin.3. num. 123.* vbi citat, de eodem agentem quendam auctorem nomine Vazquez *cons.8.* quem inuenire non potui; † sicuti neque 41 admonitionem quandam de legatione Euangelica ad Indos capessenda quam audio his temporibus scripsisse Iustin. Heurnium Ioan. filium, & typis editam Lugdun. Batauor. apud Elzeuericum *in 8.*

Videre autem licuit, & inuit, quod latissimè, & multum in nostris terminis scribit † D. Marta *in* 42 *tract.de iurisd.lib.1. cap.24.* vbi Romani Pontificis potestatem super Regnis, & bonis infidelium intrepidè admittit, & Hieron.Zeual. *1.tom.pract. commun. quæst. 735.* vbi occasione illius quæstionis, quam disputat, an filij infidelium possint inuitis parentibus baptizari, de titulo subiectionis Indorum aliqua tangit. Quod † idem ipse auctor, 43 quæ eius est diligentia, & studium de Republica litteraria, & nostrorum Regum dignitate benemerendi, in eorum, vt inquit, gratiam, latiùs prosequutus est *in 4.tom.earundem pract.commun.quæst. vlt.ex num.168. vsque ad num.324.* vbi *num.174.* mutuatis verbis Petri Malferiti,*d.cons.769.* insano labori se indulgere velle testatur, vt veritas huius quæstionis, & Indiarum Regni retentio luce meridiana clarior omnibus illucescat, quod an impleuerit, aliorum iudicio relinquo.

Meritò † tamen ibidem *ex num. 175. ad 182.* 44 ad hoc opus ex professo suscipiendum desiderat,& appellat insignes illos, & præstantes Iurisconsultos, & Regis nostri potentissimi Præsides, & consiliarios, quorum nomina refert. Magnos † enim 45 magna aggredi, & in magnis laborare ratio suadet, vt latè docet Aristot. *lib.4.* & hic *cap. 3.* & egregio schemate ostendit Eucianus *in dialogo 4.*

Sed nos † eo tempore,quo Zeual.hanc vltimam 46 quæstionem in vulgus emisit, scripta hæc, quæ nunc in publicum edimus,in priuatis schedis continebamus gauisique sumus, & ingenio nostro gratulati, quòd post tantos viros, qui in hoc studio, siue stadio certarant, & in hanc vberrimam messem manum miserunt, prodire adhuc in lucem, Deo votis nostris annuente, non vsquequaque contemnendi, possimus,& piam illam Moabitidem imitari, spicilegium, neque sterile forsitan, neque infructuosum conficere.

Et quamuis † summa illa eruditionis fastigia,quæ 47 Zeuallos exoptat, æquare non valeamus, neque in Orchestra, sed in imis istis subselliis locum habere meruerimus, non ideò tamen ab incœpto itinere desistemus. Potest enim non inconcinnè huc referri quod in Oratore Cicero ait: *Si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenij vis fortè deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis, tertiisque consistere: Nam in Poëtis non Homero*

Homero soli locus est (vt de Græcis loquar) aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec verò Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo amplitudo Platonis; nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia cæterorum studia restinxit.

Alacrior quoque ad hanc pugnam capessendam insurgo, quoniam audio etiam his vltimis annis librum quendam sine Auctoris nomine perulgatum esse, de his Indicanæ dominationis iuri-48 bus plura tractantem, † cui titulus est, *Mare liberum*, cuius copiam hucusque nancisci non potui: nam in extremas istas mundi plagas rarò similes libri perueniunt, & huius nundinatio,& relectio per sanctæ Inquisitionis officium interdicta videtur, vt constat *ex vltimo indice librorum prohibitorum anno 1612.pag.77.* Nimirum, quia vt à viro docto & pio, qui Hispaniæ ante prohibitionem illum legit, accepi, hæretici Auctoris manum & ingenium redolebat impiè in Reges nostros,& quod grauius est, in Romanam Ecclesiam debac-49 chantis. Pro accepta scilicet eiusmodi † Sectariorum inuerecundia, qui nullam veritatis, aut decori rationem in suis doctrinis asserendis & adstruendis habentes, quidquid in buccam venit, affirmant, & contumeliis & iniuriis magis quàm rationibus certant, vt rectè obseruat Balth.Chauas. *de not.veræ relig.lib.4. cap.2.* vt planè ad eos pertineat illud Greg. Nazianz. *in orat. 1. Veritatis doctrinam adulterant, omnibus assentantur, ventriloqui sanè, & vaniloqui, voluptatibus suis seruientes, verbis è terra prolatis, & in terram pessumeuntibus, vt maximam apud vulgus gloriam, & nominis celebritatem consequantur.*

50 Cui † libro, postquam hunc nostrum typis cudendum tradidimus, plenè respondisse video,doctum pariter ac Reuerendum Patrem D. Seraphinum Freitas Lusitanum in altero cui *de iusto Imperio Asiatico*, titulum fecit, vbi Indiæ Orientalis nauigationem, & conquisitionem per Lusitanos factam, eruditè defendit, & nonnulla etiam breuiter pungit, quæ ego latiùs pro his nostris Occidentalibus disserueram,vt Lectori facilè ex vtriusque tractationis collatione patebit.

Eundem laborem, licèt non ita serio, aggressus quoque videtur alter nouissimus Lusitanus, cui nomen Benedictus Ægidius, *in commentariis ad l. ex hoc iure, ff. de iust.& iur.1.part. cap.3. ex n.13. ad 32.* sed neque hic nostrum vsquequaque inutilem reddet. Pergam igitur macte animo, distinctis capitibus singulos titulos, qui mihi in hanc rem perpendi posse videntur trutinans, & exornans, obsoletis nitorem, vt cum Plinio loquar, fastiditis gratiam, dubiis fidem, & vetustis nouitatem adstruere curans, & in vnoquoque quid affirmandum,quid improbandum sit ex animi mei sententia citra omnem amoris, & lenocinationis 51 speciem resoluens. Non enim ignoro, † mendacis hic pœnam esse, vt etiam cùm vera dicat, ei non credatur, sicuti apud Laërt.*lib.3.* Arist.tradit, & D. Hieronym. *epist. 37. ad Iulian.* & habetur *Eccles. 20. 26. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore disciplinatorum assiduè erit.*

52 Et adulatores † sibi, & his, quibus arridere cupiunt, necem inferre, vt præter alios optimè, & nouissimè probat Dom. Regens Valençuela *cons. 99. num. 76.* & eleganti carmine ostendit Iacob. Billius Carthus. *in Antholog. sacra*, sic quiensni:

Lingua assentatrix vitium loquentis acerbat,
Et delectatum crimine laude ligat.
Nulla sit vt lapso reparandæ cura salutis
Blanditur soniti dum malè suasus honor.
Libera sit potius vox correctoris amici,
Serpere ne fibris cæca venena sinat
Nec credens medici verbis fallacibus æger,
Noxia laudatæ vulnera pestis amet.

CAPVT II.

De primo debellationis, & dominationis Indiarum Occidentalium titulo, quem gloriosissimi Hispaniæ Reges ex diuinæ voluntatis concessione habere posse videntur, à qua omnium Regnorum iura dependent, & quibus illa vaticiniis, & prodigiis fuerint insinuata?

SVMMARIVM.

1 *Deus omnium rerum est auctor, actor & moderator.*
2 *Deus non solùm præest rebus omnibus, sed interest, & inest.*
3 *Deus omnium Regnorum arbitrium in sua manu habet.*
4 *Regna & Imperia omnia immediatè à Deo proueniunt, & pendent, & plurima iura & auctores, qui de hoc tractant.*
5 *Reges omnes, & Imperatores cur in suis titulis scribant, se Dei gratia regnare?*
6 *Dei gratia se regnare dicunt aliqui Reges & Duces, vt ostendant, se nullum alium superiorem in terris agnoscere, & plurimi auctores, qui de hoc tractant.*
7 *Dom. D. Franc. de Alfaro, Senator Limensis meritissimus, laudatur.*
8 *Regna & Imperia omnia cur Deus caduca, & instabilia esse voluerit?*
9 *Regnum à gente in gentem potest transferre Deus cum causa, & sine causa.*
10 *Regnorum innumeri casus, & mutationes remissiuè adducuntur,& plurimi auctores, qui de hoc agunt, latissime recensentur.*
11 *Gens nulla reperitur, quæ certam suæ originis & regni rationem & successionem reddere possit, præter Hebræam.*
12 *Romanorum Monarchia, sicut aliæ cecidit, quamuis se æternam futuram iactaret.*
13 *Fortuna aduersus imperia, & ciuitates idem ius habet, quod aduersus imperantes.*
14 *Regna suas ætates habent, sicut homines,& internas causas pereundi.*
15 *Manilij Poëtæ elegantia carmina de imperiorum mutatione.*
16 *Diogenis locus in mutationem rerum.*
17 *Imperiorum & regnorũ mutationes & casus,qui Lunæ & Stellis tribuunt, grauiter errant.*
18 *Fati,fortunæ, & sortis nomine Ethnici,Dei absolutam voluntatem significare volebant.*
19 *Mundi æterna lex est, vt omnia in eo morti, & mutationi sint subiecta.*
20 *Deus solus mortis & mutationis est expers.*
21 *Iusti Lipsij elegantissima verba de rerum & regnorum mutationibus expenduntur.*

DEVS † omnium rerum est auctor & actor, æterna, & prouida mens, quæ cœlorum perennes orbes, quæ syderum inæquales cursus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Spargit quoquouersum æterna illa lux suos radios, & vno eodémque, vt ita dicam, ictu, siue nictu, sinus omnes, & abyssos penetrat cœli, terræ, maris. Nec † præest solum Diuinitas hæc rebus omnibus, sed interest, imò inest, res omnes inspicit, adit, cognoscit, & congnitas, immota quadam, & ignota nobis serie dirigit, ac gubernat, vt præclarè scriptum reliquit Iust.Lips. *lib.*1.*de constant.cap.*13. 1 2

Quo

Quo fit, vt pariter in sua voluntate, & pote-
3 state habeat † omnium Regnorum, & Imperio-
4 rum arbitrium, & distributionem, † nullúsque temporalis status, aut principatus reperiatur, qui à Deo auctore naturæ immediatè non proueniat, atque dependeat, licèt ipsi Principes, & Monarchæ mediante humana voluntate, & institutione ad eorum fastigia prouehantur, vt habetur 1. *ad Roman.* 13. *Tim.* 3. *Prouerb.* 8. & egregiè prob. *lib.* 1. *l. inter claras, C. de summ. Trinit. l.* 1. *C. de veter. iur. enuc. in princ. l. vlt. C. de quadr. præscript.* cum aliis, D. August. *in cap. quo iure,* 1. *distinct. cap. Constantinus, cap. duo sunt, cap. si Imperator.* 96. *distinct. cap. si ex bono de pœn. distinct.* 4. D. Chrysostom. *hom.* 23. *in d. Epistol. ad Roman. l.* 5. 6. & 7. *tit.* 1. *part.* 2. D. Thom. *lib.* 1. *de regim. Princ.* Dom. Soto *lib.* 4. *de iust. & iur. quæst.* 4. *art.* 3. Did. Perez *in procemio ordinam. col.* 7. Menchaca *in præfat. controuers. illustr. num.* 119. & 139. Couar. *in pract. cap.* 1. Mich. Salon. *de iust. & iur. tom.* 1. *tract. de Dom. quæst.* 2. *art.* 1. *concl.* 2. Omphali *de ciuili Polit. lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 1. & plurimi alij relati à Bobadilla *in Polit. lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 2. *vers. Puedense:* Zeual. *in pract. lib.* 4. *quæst. fin. ex num.* 237 P. M. Fr. Ant. Perez *in Laurea Salmantina, certamine* 5. *exposit. de hom. præfect. pag.* 296. & *seq.* Pat. Franc. Suarez omninò videndo *in defens. contra sect. Anglican. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 10. & *sequentib.* & Petr. Andræa Canonherio *in Aphorism. Hippocrat. polit.* 1. *tom. pag.* 1. & 2.

5 Qua de † causa omnes benè cordati Reges, & Imperatores suorum titulorum initio, se Dei gratia regna, quibus potiuntur, habere, piè & humi-
6 liter profiteri solent. Quamuis aliqui † ambitiosius, simul etiam sub hac præfatione ostendere velint, nullum alium in terris superiorem agnoscere; vt constat ex iis, quæ latè notant Castel. & Burg. de Paz *in procem leg. Taur. in.* 30. Greg. Lop. & eius additionat. Bart. Humada *in procem. part. gloss.* 7. Paris de Puteo *in tract. de Duell. lib.* 7. *§. an Comes, num. fin* Redin. *de maiest. Princip. in princip. num.* 21. Chassan. *in procem. ad consuet. Burg. verb. Par la grace:* Franc. Marc. *decis.* 163. *num.* 1. *p.* 1. Petr. Foller. *in tract. de censib. fol.* 15. *num.* 8. *cum seqq.* Carol. Tap. *de const. Princ. in rub. num.* 3. Ant. Scappus *de iure non script. lib.* 2. *cap.* 2. *ex num.* 3. Menoch. *cons.* 2. *num.* 104. Anastas. Germon. *de Indul. Apost. in initio, fol.* 30. Camill. Borrell. *de præstan. Reg. Cathol. cap.* 2. Ceuall. *vbi suprà n.* 267. & nouissimè alios citans Caldas Pereira *in tract.*
7 *de empt. & vend. cap.* 1. *num.* 4. Et † illustris pariter, atque eruditus Dom. Don Francisc. de Alfaro huius Limani Conuentus Senator meritissimus, mihíque semper ob institiæ zelum, tuendorum Indorum ardorem, probatissimos, & incorruptissimos mores, & alios necessitudinis, & familiaritatis titulos plurimum obseruandus, *in suo eleganti tract. de offic. Fiscal. gloss.* 2.

8 Et ad hanc supremam potestatem † ostendendam eadem Dei prouidentia disponit, vt Regna & Imperia ipsa caduca, & instabilia sint, & sub perpetua quadam mutatione, & volubilitate constituta, ne à nobis ipsis stare, ac perdurare in sceptri semper dignitate existimaremur, sed vt standi, ita & cadendi, resurgendíque fatum, ex eius nu-
9 tu, & voluntate pendere, † quæ cum causa & sine causa, illa ab aliis ad alios, & de gente in gentem transferre potest, & solet, vt apertè docemur Eccles. *cap.* 10. Dan. *cap.* 2. *vers.* 21. ibi: *Deus mutat tempora, & ætates, transfert regna atque constituit;* & *cap.* 4. ibi: *Dominatur excelsus in Regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit illud.* Sap. *cap.* 7. *vers.* 27. ibi: *Omnia innouat,* 2. ad Corinth. *cap.* 6. ibi: *Regnum à gente transfertur;* & innumeris
10 exemplis † ex Sacra Scriptura, quatuor Orbis Monarchiis, & in omni antiquitate petitis, ostendunt, & illustrant Doctores per text. ibi, *in cap. translato de constitut. cap. per venerabilem* 34. *de elect. auth. de non alien. rebus Eccles. §. vt autem:* Cicer. *lib.* 1. *offic.* elegantissimè Ouid. *lib.* 15. *Metamorph.* Propert. *lib.* 2. *eleg.* 9 Plutarch. *in paralel. & apophtegm.* Valer. Maxim. *lib.* 2. *cap.* 7. *lib.* 6. *cap.* 9. Tacit. *lib.* 6. *annal.* Ammian. Marcell. *lib* 14. Trogus Pomp. *lib.* 44. Luc. Florus *lib* 2. *cap.* 19. Polyb. *lib.* 8. *histor.* Paul. Æmil. *in Dione:* Auson. *epigram.* 8. & *in Lud. Sep. Sapien. in Solone:* Tzetzes *Chil.* 4. Bocacius *de casibus Princip.* & plurimos alios referens Petr. Gregor. *lib.* 18. *Syntagm. cap.* 1. & *lib.* 21. *de Rep. per totum,* & *lib.* 6. *cap.* 3. *num.* 10. & *in syntax. art. mirab. lib.* 22. *cap.* 4. Menchac. *lib.* 1. *quæst. illustr. cap.* 20. *num.* 34. Balduin. qui eleganter loquitur *in §. item ea, quæ ex hostibus, instit. de rer. diuis.* Thomas Bozius Eugubinus *de sign. Ecclesiæ Dei, lib.* 24. *cap.* 3. *cum tribus sequentibus,* & latiùs *in prætermissis cap.* 5. *ex pag.* 627. & in integris octo libris, quos de ruinis gentium & Regnorum scripsit, Theatr. vitæ humanæ *vol.* 1. *lib.* 4. *pag.* 734. & *seq.* Anton. Posseuin. *in Biblioth. lib.* 2.
11 *cap.* 92. vbi ait † omnes mundi nationes, omniáque regna sæpè mutata fuisse, ita vt nulla ferè gens inueniatur præter Hebræam, quæ certam sui originis rationem, suorúmue regnorum successionem tradere valeat, doctè & copiosè Fr. Thom. à Malu. *lib.* 1. *de Antichrist. cap.* 4. & *lib.* 4. *ex cap.* 8.
12 *ad* 16. Vbi inter alias † Monarchias, quæ pessumierunt, etiam Romanam constituit, quamuis stabilitatis, ac diuturnitatis suæ plura testimonia, & vaticinia iactauerit & se æternam appellare ausa fuerit. Lælius Bisciola *lib.* 1 *horarum subseciuar. cap.* 1. Petr. Faber *lib.* 1. *semest. cap.* 8. & 9 Vbi
13 eleganter probat, † fortunam aduersus vrbes, & imperia idem ius habere, quod aduersus imperantes. Valdes *de dignit. Reg. Hispan. cap.* 12. *num.* 9. Simon Maiolus *in dieb. canicul. tom.* 2. *colloq.* 2. *ex pag.* 104. & *tom.* 3. *colloq.* 2. *pag.* 338. & *sequentibus:* Martin. Delrio *in adag. sacr.* 2. *tom. adag.* 286. *pag.* 55. Fr. Ioan. Torquemada qui in nostris terminis loquitur *in Monarch. Indiar. lib.* 4. *cap.* 10. & nouissimè Pet. Andr. Canonher. *in d.* 1. *tom. Aphor. Polit. Hippocr. pag.* 595. vbi post plures, quos
14 refert, † comparat Regna & Regnorum status, cum ætatibus hominum, & ortum, infantiam, adolescentiam, iuuentutem, virilitatem, senectutem, & interitum habere, luculenter ostendit. Quod insinuauit etiam Iust. Lips. *in centur.* 3. *ad Belgas, epist.* 31. dicens: *Magna Imperia limites suos habent, quo cùm venerunt, sistunt, retroeunt, ruunt;* & meliùs *lib.* 1. *de constant. cap.* 15. *Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam adgnata est, ligno exedens caries, aut teredo, sic animalibus opidis, Regnis internæ, & suæ causæ pereundi.* Sic adeò omnia verti, vt Poëta ille eleganter scripsit:

Cernimus atque alias assumere robora gentes,
Concidere has.

15 Et elegantius † Manil. *lib.* 1. *Astron.* sic istos Regnorum casus, & vicissitudines canens, vel vt verius dixerim, lugens:

Quot post excidium Troiæ sunt eruta Regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per Orbem

Seruitium Imperiúmque tulit, variéque reuertit?
Troianos cineres in quantum oblita refouit
Imperium, fatis Asiæ iam Græcia pressa est.
Sæcula dinumerare piget, quotiésque recurrens.
Lustraret mundum vario Sol igneus Orbe:
Omnia mortali mutantur lege creata,
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis
Exutas variam faciem per sæcula gentes.

16 Atque huc etiam spectat † Diogenis iocus relatus à Laërtio *lib. 6.* rogatus enim, quomodo sepeliri vellet, in faciem inquit: Percontanti causam, quoniam, paulò post futurum est, vt inferiora fiant superiora; eo alludens, quod id temporis Macedones rerum potirentur, atque ex humilibus fierent excelsi. Quod si inuerterentur omnia, fore, vt cadauer etiam ex prono fieret supinum.

17 Vnde apparet, † grauiter errare eos, qui harum mutationum, & variationum causas ad cœlestes circuitus, qui intra Lunam sunt, referendas putarunt, vt ex Plat. & Socrat. resoluit Arist. *lib. 5. Polit. cap. 12.* vel ad aliarum stellarum decreta, vt tenet Ptolom. *lib. 1. quadripart. oper. cap. 2.* & Peucerus *in lib. de diuinat. gent.* Est enim verius ex diuina, vt diximus, voluntate & prouidentia pende-
18 re, atque ordinari † quam naturæ, fortunæ, sortis, siue fati nomine Ethnici designabant, vt docet idem Arist. *lib. de mundo, in fine:* Arnob. *lib. 1. aduers. gent.* D. August. & eius addition. Lud. Viues *lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 9.* & eruditè prosequitur P. Greg. *lib. 1. de Repub. cap. 3.* Marc. Anton. Muret. omninò legendus, *in orat. de fato apud Senecam, pag. 279.* & Iust. Lips. *lib. 1. de constant. cap. 17. & 18.* & sic est explicandus Manil. *lib. 4. Astron.* dum ait:

Fata regunt Orbem, certa stant omnia lege,
Longáque per certos signantur tempora cursus.

Lucan. *lib. 1. Pharsal.*

Inuida fatorum series summisque negáta,
Stare diu, nimióque graues sub pondere lapsus.

Et Seneca in Octauio:

Regitur fatis mortale genus,
Nec sibi quisquam spondere potest
Firmum & stabile: pérque casus
Voluitur varios semper nobis
Metuenda dies.

19 Altera † quippe lex, vt inquit Iust. Lips. *d. lib. 1. de constant. cap. 16. à principio,* dicta est omni huic mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri, nec quidquam stabile, aut firmum arbiter ille; rerum esse
20 voluit, præter ipsum, † cui soli, vt Sophocles dixit:

Nunquam senectus, dira nec mors imminet
Sed alia miscet domitor ætas omnia.

21 Sed audiamus † eundem Iust. Lips. qui *in eod. cap.* post alia, quæ in hanc rem grauiter, & philosophicè considerat, sic concludit: *O mira, & nunquam comprehensa necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundique fatalem gyrum, & longæuum aliquid in hac machina est, nihil æternum. Attolle, & circumfer mecum oculos, & vide rerum humanarum alternas vices, & vt in Oceano æstus. Tu surge, tu cade. Tu impera, tu serui. Tu occultare, tu emerge, & eat hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti, & inopes? Deliciis, ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit, nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit, nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos Fex Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos Scythæ, & potenti manu paulisper habenas temperate Asiæ, atque Europæ. Sed isti ipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti, fallor enim? an Solem nescio, quem noui Imperij surgentem video ab Occidente.*

22 Hactenus Iust. Lips. qui † hoc vaticinium dominationis gentis ad Occidentem sitæ, quod de Hispanis intelligendum videtur, seriò etiam repetiit *lib. 1. de magn. Rom. cap. 3.* sic inquiens: *Nescio, quo prouidentiæ decretores, & vigor ab Oriente in Occasum eunt.*

23 Hæc cùm ita se habeant, † nemo planè dubitare poterit, pios, & Catholicos Hispanorum Reges, & dominos nostros, iustum, & legitimum titulum ad inquirendos, conuertendos, & gubernandos Noui Orbis Indos habuisse, & habere, si id sibi summi, atque omnipotentis Dei permissione, imò & promissione iniunctum & concessum
24 ostenderimus. Nihil etenim tam † conueniens est naturali æquitati, quam voluntatem Domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi, *l. qua ratione 9. §. hæ quoque res, ff. de adq. rer. dom. l. in re mandata. Cod. mandat. §. per traditionem, inst. de rer. diuis.* Et ea, † quæ Deo auctore, &
25 veluti ductore fiunt, nullo pacto possunt, aut debent iniqua, aut iniusta censeri, vt præclarè inquit D. Aug. *lib. 3. de lib. arbitr. c. 5. & lib. 6. contra aduers. leg. & Proph. c. 14.* & magis in nostræ quæstionis proposito *lib. 6. quæst. 10.* relatus † *in c. Dominus*
26 *noster 23. quæst. 2.* sic scribens: *Illud genus belli sine dubitatione iustum est, quod Deus præcipit, apud quem non est iniquitas, & nouit, quid cuique fieri debeat, in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tam auctor belli, quàm minister iudicandus est.* Qua etiam † ratione bella per Moysen
27 gesta, quæ Faustus Manichæus accusabat, idem Aug. defendit *lib. 22. contra Faust. cap. 74.* his verbis: *Nec bella per Moysen gesta miretur, aut horreat, quia in illis Diuina sequutus imperia, non sæuiens, sed obediens fuit. Nec Deus cum iubebat ista, sæuiebat, sed digna dignis retribuebat, dignósque terrebat.*

Et sequitur Abulens. *sup. Num. cap. 21.* & *sup. Iosuè cap. 11.* vbi tractans, quo iure potuit Moyses Amorrhæorum terras inuadere, voluntatis Diuinæ titulum dumtaxat considerat: *Cuius*, inquit, *in manibus omnium Regnorum iura consistunt, & tanquam omnium Dominus ab aliis auferre, & aliis dare pro libito potest.* Et posteà subdit, quòd quamuis Amorrhæi se, & sua defendendo non peccarent, quia inuincibili ignorantia voluntatis Diuinæ meritò excusabantur, Israëliticus etiam populus nullum crimen in illis debellandis & spoliandis admittebat, cùm Dei voluntatem impleret, quam ob transitum sibi negatum, & alio quouis colore quæsito, iustissimè exequi potuit.

28 Eandem sententiam apertiùs comprobat † illud Sapient. 12. *vers. 12. Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Vbi rectè ad-
29 uertit eruditissimus P. Ioan. Lorin. † posse iustè Deum, gentes, quas ipse fecit, perdere, cùm mereantur posse id ipsum quoque licèt nulla præcederent demerita, vel hoc nomine dumtaxat, quia dominium absolutum habet: imò si beatos omnes, nullo excepto, aut ad æternas deiicerent pœnas, aut redigeret in nihilum, nullam iis iniuriam faceret.

Michaël quoque Salon *in 2. 2. tract. de domin. q. 2. art. 1. concl. 2. in fin.* ex eodem loco concludit, Deum,

Deum esse Dominum absolutum, posséque rebus pro libito vti, naturas mutare, destruere, annihilare, & quocumque voluerit, vertere, nullámque alicui facere iniuriam, si vellet redigere cuncta creata, aut occidere innocentes; & hac nimirum 30 de causa † Isaï.& D.Paul Deum figulo, & creaturas luto optimè comparasse; potest enim figulus ex luto facere quidquid sibi placuerit.

Porrò DEVM OPT. MAX. hoc Noui Orbis Imperium, eiúsque detectionem & con-31 uersionem † Hispanis Regibus designasse & concessisse, in quo præcipua huius capitis argumentatio consistit, non obscurè ostendere videtur Abdias Propheta, *cap.vnic.* dum dixit Hipaniæ gentes ciuitates Austri possessuras, iuxta eius expositiones & translationes, quas latè tradidimus *suprà lib.* 1. *cap.*15. *ex num.* 29. vbi etiam per totum illud caput plurimis aliis sacrorum Prophetarum vaticiniis, & grauissimorum auctorum testimoniis eandem prædictionem luculenter adstruximus, quæ omnia hic non incongruè perpendi possent, nisi 32 repetitionis † & prolixitatis vitium vereremur, & in illud quod Iuuenal.*satyr.*7.scribit incidere:

Nam quæcunque sedens modò legerat, hæc eadem stans,
Proferre, atque eadem cantabit versibus iisdem.
Occidit miseros Crambe repetita magistros.

De quo Erasmus, siue Paul. Manut. *in Adagio, Crambe bis posita mors, pag.mihi* 207.

33 Quæ vaticinia latè congerens, † & exponens Thom.Boz.*de sign.Eccles.Dei,lib.*4.*cap.*1.*& seqq. & lib.*20.*cap.*1.*&* 3 securè probat populos,qui in illis ad Ecclesiam adducendi dicuntur, eos esse, qui ex Orbe Nouo Indiarum, siue Orientalium, siue Occidentalium hodie Pontifici Romano parent, atque humero vno, vt Sophonias inquit, Deo seruiunt, & Hispanos nostros esse illas nubes, & columbas, quæ diuinitus missæ volarunt, vt ex insulis longinquis filios nouos ad Deum adducerent, & simul Diuini Tabernaculi, & sui Principatus pelles, tentoria, siue fines extenderent, & plurima copia auri, & argenti potirentur, quæ ex his Orbis Noui regionibus, & Antipodum locis adducitur.

Et *in eod.lib* 4. *cap.*6. alias Prophetias ad idem 34 adducit, & tandem concludit † illud Cant.4. *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata*, significare eos omnes, qui ex Indiis, siue Orientalibus, siue Occidentalibus CHRISTI doctrinam sequuntur, & Hispanorum Regum cura instar aromatum benè olentium cunctos Christianos intima voluptatis suauitate, cæteros autem iucundissimo exempli optimi odore perfundunt.

Et *lib.*2.*de imper.virt. aduers. Machiauel.c.*11. 35 *in fin.* hanc † tanti Orbis concessionem Hispaniæ Regibus à Deo factam affirmat, quod veris, & non simulatis virtutibus religionem colerent, & Pontifici Romano obsequentes, Crucis, heroïcas, germanásque virtutes designantis, vexillum diuinitus acceperunt. Quod est signum, quod in nationibus procul eleuandum prædixit Isaïas *cap.* 5. *&* 66. vt latiùs ostendimus *d. cap.*15 *ex num.*43.

36 Atque hoc nimirum † Sybilas insinuasse, dum CHRISTVM alloquentes, dixerunt:

Aggredere, ò magnos aderit iam tempus honores,
Chara Deum soboles, magni Iouis incrementum:
Aspice conuexo nutantem pondere mundum
Terrásque, tractúsque maris, cœlúmque profundum,
Aspice, venturo lætentur vt omnia seclo.

Quæ carmina cum Virgil. 1. *Eclog.*4. de Augusto Cæsare acceperit, longè versus & commodius ad inclytos nostros Hispaniæ Reges transferre possemus, quibus Dei munere contigit, imperium suum per vtrumque Orbem extendere, & vt ille dixit:

Solis in terra domibus negata.

Eandem Dei benignitatem, & concessionem vtriusque Indiæ Castellanis, & Lusitanis Regibus factam, optimè considerat, † & extollit Alanus 37 Cop. *Dialog.*6.*cap.*34. *pag.*942. *& seq. & cap.*36. *pag.*951.*&* 952 dicens, hac de causa eorum titulum splendidissimum censeri debere, cùm Deus ipse eorum potissimum nauibus stupendam, & inauditam fortè hactenus ad extremum vsque Oriétem, & Occidentem itineris rationem ostenderit, neque ab vllis Christianorum, sed infidelium regionibus expugnatis, & à totius nauigationis, expeditonis, & maritimi commercij ab Oceano Occidentali ad Indicum,& Australe latissimè patenti dominio amplificari, gloriosè concesserit.

Camillus etiam Borrell. *de præstan. Reg. Cath. cap.*43.*num.*60. apertè testatur, plurimas Prophetias, quas per totum illud caput exponit, huic Nouo Orbi per Reges Hispanos conuerso, & occupato conuenire, † viderique Regem Catholicum 38 tanquam Moses, electum, ad reducendos populos Indorum à seruitute diaboli, cui hucusque steterunt obstricti. Eidémque Regi conuenienter dici posse verba Isaiæ, *cap.*49. *Dedi te in fœdus populi mei, vt suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres iis, qui vincti sunt, exite, & qui in tenebris sunt reuelamini.*

Huic quoque sententiæ † subscribit Didac 39 Valdes *de dignit.Reg.Hisp.cap.*12.*num* 8.*fol.*110. vbi Bozium sequutus aduertit, ob Fidei zelum & conseruationem concessam esse à Deo Regibus Hispaniæ hanc tanti Imperij dominationem, & illam multò ante annuntiatam, & promissam per Isaiam *cap.*43.*& cap.*51. & illa benedictione Ecclesiæ, quæ habetur Psalm.71. *Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos Orbis terrarum.* Et Psalm.3. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Denique vt alios omittam, † eruditissimus P. 40 Ferdin.Rebell.*de oblig.iust.lib.*18. *quæst.*21.*sect.*3. *num.*10. *pag.*885 quæ quæstio adiecta est in libris impressis Lugduni an. 1608. & in aliis desideratur, agens de titulo Regum Lusitaniæ ad conquisitionem, & commercium Indiæ Orientalis, cuius eadem prorsus ratio, & causa est, ac Occidentalis, de qua nos sermonem habemus, apertè asserit ex Diuina approbatione, & quasi concessione iustè sibi illos Reges præfatum conquisitionis, & commercij titulum adscribere: idque eos vltra alias rationes humanas, ex sacris Litteris probare posse (si modò absit verbo inuidia) & ad hoc adstruendum adducit, & latè exponit illum locum Isaiæ *cap.* 18. *Ite Angeli veloces, &c.* de quo, & aliis plurimis. Nos plenius locuti sumus *d. cap.* 15. *ex num.*29.

Sed, & præter sacræ Scripturæ Oracula, quibus vt *d.cap.*ostendimus,hanc Noui Orbis inuentionem, conuersionem,& subactionem Deus Opt. Max. Hispanis promisisse, & præparasse videtur, afferri † quoque possunt alia non contemnenda 41 prodigia & vaticinia, quæ eandem summi rerum, & regnorum omnium parentis, ac Domini volun-

tatem, & dispositionem, manifestis quodammodo signis demonstrasse videntur.

42 Solet † quippe Deus, cum aliquid noui, diri, vel aduersi alicui Regno vel nationi, aut eorum Regibus, & Principibus imminet, portentis, & prodigiis id futurum ostendere, venturásque mutationes & calamitates nuntiis, prophetiis, minísque cœlestibus reuelare, vt in excidio Ægypti sub Pharaone apparet *Exod. & Sap.* 7. & in diluuio Noë, *Genes.* 6. *&* 7. & in euersione Persici Imperij, & aliarum Monarchiarum, *Dan. cap.* 8. & in aduentu Antichristi, 2. *Machab.* 5. & in aliis innumeris exemplis, quæ ex sacris, & prophanis historiis latè commemorat Ioseph. *de bello Iud. lib.* 7. *cap.* 12. Paul. Oros. Paul. Diacon. *de gestis Longob. lib.* 4. *cap.* 4. Euseb. Cæsariens. *lib.* 9. *demonstr. Euang. cap.* 1. *& de hist. Eccl. lib.* 1. Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraq. *lib.* 2. *Genial. c.* 31. *ad med. & lib.* 3. *cap.* 15. *per tot.* Theatr. vit. human. *vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1479. *cum multis seqq.* Petr. Greg. *lib.* 21. *de Repub. cap.* 3. *ex num.* 37. Richard. Dinothus *de dictis & fact. memorab. lib.* 6. *cap.* 3. Baptist. Fulgos. *lib.* 1. *memorab. cap.* 4. *de prodig.* Simon Maiol. *in dieb. Canic.* 2. *tom. colloq.* 2. *ex pag.* 19. *&* 4. *tom. colloq.* 4. *pag.* 269. Thomas Boz. *de sign. Eccles. Dei, lib.* 24. *cap.* 5. *pag.* 603. & passim *in libris de ruinis Gentium*, præcipuè *lib.* 4. *cap.* 1. Fr. Ludouic. Granatens. loquens de signis excidij Ierosolym. *in Symbolo Fidei, part.* 4. *cap.* 14. *pag.* 490. & de hoc ipso Nouo Orbe tractantes: Acosta *lib.* 7. *histor. Ind. cap.* 23. Henric. Mart. *in Repertor. Mexicano, tract.* 2. *cap.* 24. *pag.* 119. & Fr. Ioan à Torquemada *in Monarch. Indian. lib.* 2. *cap.* 90. & alij, quos statim referemus. Et plura congerens nouissimus Pet. Andr. Canonherius *in aphoris. Polit. Hippocr.* 1. *t. lib.* 2. *Aphorism.* 5. *pag.* 609.

43 Cuius † rei causam licèt quidam auctor, ab eodem Canonherio relatus se ignorare fateatur Manil. tamen. *lib.* 2. *Astronom.* de Cometis loquens, Dei miserationi eleganter attribuit:

Siue Deus istam is fati miseratus in Orbem
Signa per effectus cœlique incendia mittit.

Et idem sentiunt alij ex *suprà* citatis, neque 44 enim † populum ferire, antequam moneat, intendit, & quos punire parat, his veluti minis pro sua pietate ad pœnitentiam, & resipiscentiam 45 hortatur, † iuxta illud Psalm. 59. *Dedisti metuen-* 46 *tibus te signa, vt fugiant à facie arcus.* Et † Ierem. *cap.* 6. *&* 18. *Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus Regnum, & eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam, & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui, vt facerem ei.*

47 Eodem igitur † modo, & ratione Deus hanc mutationem, & subiectionem Imperij Noui Orbis, & conuersionem per Hispanos faciendam prænuntiasse, vt diximus, reperitur, quemadmo- 48 dum † & olim Christianæ Fidei, & Euangelij propagationem inter Gentiles multis Sacræ Scripturæ locis, Sibyllarum carminibus, & aliis portentis insinuauit, quæ passim Iustin. Martyr, Lactant. Firmian. Athenagor. Arnob. Clemens Alex. & Thomas Bozius suis libris interserunt. Etenim 49 paulò † antequam Hispani de India cogitarent, & in insulam Hispaniolam, siue S. Dominici peruenissent, Rex eius Guarionex Idolum Zemi consuluit, ieiunio quinque dierum religiosè obseruato flagellis etiam laceratus, quid de Regno suo post eius obitum futurum esset.

Respondit autem demum (qui à Deo verita- 50 tem † dicere sæpè compellitur, vt apparet *Matth.* 7. *Luc.* 4. *Actor.* 16. & alibi passim) homines barbatos, & vestitos ex Hispaniæ oris venturos, eóque potituros, & nouum Deum, nouámque religionem introducturos. Quod oraculum Rex ad placandum numen carmine comprehendit, & festis diebus præsertim tristibus, cum solemni cæremonia cantari iussit. Quapropter multi incolarum, vbi primum Hispanos aduentantes viderunt, fuga sibi consuluerunt oraculi memoria, vt narrat Petr. Zieza 2. *tom. ver. Indiar. cap.* 23. Gom. *in histor. Indiar.* 1. *part. fol.* 18. Petr. Martyr de Angler. *in decad. Noui Orb. lib.* 10. Hieronym. Benzon. *lib.* 1. *hist. Noui Orbis cap.* 8. *pag.* 35. Mores gent. *lib.* 5. *cap.* 8. Theatr. vitæ humanæ *vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1468. *&* 1479. Petr. Gregor. *d. cap.* 3. *num.* 41. Anton. Her. *in Hist. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 3. *cap.* 4. Fr. Alphons. Fernand. *in hist. Ecclesiast. nostri temp. lib.* 1. *cap.* 2. *pag.* 18. & Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. lib.* 18. *cap.* 7.

51 Mexici † quoque & Tlascalæ plura monstra, & ostenta circa Hispanorum aduentum apparuisse, latè recensent Ioseph. Acosta, *d. lib.* 7. *de hist. Ind. cap.* 23. *& seqq.* Henricus Martinez *d. tract.* 2. *pag.* 125. *& seqq.* Rutilius Benz. *de anno Iubil. lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 53. Ioan. Boter. *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 2. *pag.* 35. *& seqq.* Anton. de Herrera *in d. hist. gener. Ind. decad.* 2. *lib.* 6. *cap.* 15. *& decad.* 3. *lib.* 2. *cap.* 8. *&* 9. & latissimè Fr. Ioan. à Torquemada *in d. Monarch. Ind. lib.* 2. *cap.* 90. *& seq.* Vltra eos Cardanus *lib.* 13. *de variet. rerum cap.* 78. Theatr. vitæ humanæ *d. vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1484. & Thomas Bozius *lib.* 5. *de signis Eccles. cap.* 2. *pag.* 157.

52 Inter quæ illud valdè notabile est † Mexici nempe, ante inuasionem per Hispanos factam, captiuo qui de more dæmonibus sacrificandus, vbertim flebat, Deúmque cœli inuocabat, astitisse quendam, qui hortatus est eum, ne adeò mortem formidaret. Deum misertum eius esse, annuntiaret Sacerdotibus breui desiturum hoc genus sacrificij, venire iam eos, qui terram essent mundaturi. Sacrificarunt illum eo loco, vbi nunc damnati suspenduntur, eóque anno excidium vrbis initium accepit, nam tertio post capta est. Notata autem fuere diligenter verba hæc: cumque Mexicani ab Hispanis victi, Angelos more Christiano pictos viderent, dixerunt, talem fuisse, qui à damnato visus esset.

53 Iidem etiam auctores vbi *suprà* recensent eodem tempore † Mexici per aërem visas fuisse hominum armatorum Hispanis similium effigies, eóque factum, vt publica voce Regnum ab his euertendum prædicaretur. Apparuisse quoque ex Orientis parte, vbi condita est Colonia Hispanorum, Veracrux dicta, flammas igneas ascendentes, & hominem, qui capite cœlum attingere videbatur, quod non parum eos perterruit. Præsertim cum eodem tempore duo præcipua maiorum idolorum templa subito conflagrassent, & à mari pluribus diebus exorientem lucem, siue cometem, duabus horis ante diem conspicerent, qui cum cœli medium obtinuisset, subitò euanescebat.

Tertiò etiam ante captam Mexicum anno, mare inundasse, commemorant, effusis maximis piscibus, & lacum iuxta Mexicum positum ebulliisse, vocem etiam quasi mulieris lamentantis aliquoties insonuisse, cum graui fletu dicentis: Heu filij mei, vestrum iam ante fores exitium, quonam vos agere?

agere ? vbi vos misera recondere potero, ne ita citò vniuersim pereatis ?

4 Motezumæ † quoque huius Mexicani Imperij Monarchæ, plura alia auguria, vaticinia, & ostenta contigisse, quibus apertè Deus indicabat, se eum punire velle, & imperium illius in Hispanos transferre, latè auctores *suprà* dicti recensent, præcipuè Acosta *d.cap.*23. Herrera *d. cap.* 9. & Torquemad. *d.cap.*90. *& lib.*18. *cap.*7. Inter quæ illud valdè memorabile est, Agricolam quendam seminationi intentum, repentè ab ingenti aquila per aëra raptum, & in speluncam, siue antrum quoddam perductum, eiusdem aquilæ vocem audiuisse, dicentis: Potentissime Domine, en ad te detuli quem iussisti, nec vidisse agricolam cum quo loqueretur, vocem tamen se compellantem audiisse, quæ eum rogabat, an hominem ibi humi iacentem agnosceret? Tunc verò se oculos quoquouersum contorquentem, hominem Regia veste indutum, solo tensum, porrectúmque vidisse, qui graui sopore oppressus pastillum, seu fasciculum fragrantem ellychniorum manu premebat, & suffitum odoriferum, prout Indis in more est, naribus admouebat. Quem cum attentiùs conspexisset Motezumam esse cognouit, vocémque iterum dixisse: Vide, quàm vecors & supinus iaceat & dormiat, laborum & ærumnarum, quæ breui ipsum manent oblitus, atque securus. Tempus tamen iam est, vt superbi fastus, ac tyrannidis suæ pœnas accipiat, & reliqua peccata, quæ in Diuinæ Maiestatis offensionem commisit, abundè luat, & expiet. Vt autem testari possis quàm altè & securè dormiat, nihil horum sentiens, aut timens, ardentem ellychnium è manibus eius euelle, & illud eiusdem fœmori applica. Cumque rusticus ob Regis metum & reuerentiam id facere recusaret, vocem denuò clamasse: Nihil metuas, ego enim Motezuma longè superior & potentior sum, quem vel delere, vel seruare mei arbitrij est, & te ipsum destruere possum, nisi mandata mea illicò exequaris. Quo audito ignem fœmori Regis admouit, nihil planè sentientis, nec quoquam se mouentis. Tunc verò vocem dixisse, vt quando Regis veternum, siue lethargum agnosceret, eum domi conueniret, & à somno excitatum, ipsi omnia, quæ viderat, sigillatim enarraret. Hisce dictis, iubente Domino, ictu oculi ab aquila in eundem locum, ex quo asportatus fuerat, reductum esse, indéque Regem adiisse, & suo ordine omnia, quæ viderat & audierat, enarrasse. Qui his auditis, suum fœmur inspiciens, & recentis ignis vlcera, siue stigmata ibidem inusta deprehendens, tristis admodum, & confusus nouo illo & admirando prodigio remansit.

55 Rursus, † cùm iam insignis ille Dux Ferdinandus Cortesius cum suis militibus prope Mexicum peruenisset, Motezùma eius aditum intercipere cupiens, plurimos ex suis Magis & ariolis congregauit, vt Cortesio obuiam euntes, cum vi non possent, saltim maleficiis, & carminibus exitium inferrent, Quibus ad hoc in montem ascendentibus, vnum ex idolis, quod præcipuè colebant, apparuit: Et quo tenditis? inquit, quidue Motezuma vestris carminibus curat? sero iam pœnitentiam aget, decretum est quippe, vt Regno, & bonis omnibus, atque adeò vita etiam priuetur, ob scelera, & tyrannidem, quibus subditos oppressit, atque vexauit. Et vt intelligatis, quid de Mexici vrbe futurum sit, in illam inspicite. Cumque ita fecissent, illam vndique conflagrantem viderunt. Quo facto dæmon ab oculis eorum euanuit, ipsi autem ad Motezumam reuersi, quæ acciderant, enarrarunt, qui inde tantam animo tristitiam, & dolorem concepit, vt per multum temporis vocem edere non valuerit.

Piscatores † etiam lacus Mexicani auem in eo 56 nunquàm visam Gruis magnitudinis, specie tamen omninò peregrina, & ignota comprehenderunt, quam Motezumæ oblatam, eum tristiorem reddiderunt. Habebat namque monstrosum, & infaustum hoc animal supra caput concham quandam, quæ perlucidi, & transparentis speculi vicem exhibebat. In qua Motezuma media diei luce pulchritudinem cœli, ac vniuersas eius stellas, & astra cum stupenda admiratione primò conspexit, & posteà iterum idem speculum inspectans, illud stellis penitus orbum vidit, & grandem exercitum, veluti ab Oriente surgentem, & fortiter contra Indos pugnantem, contuitus est. Quod cum ipse fusus valdè perciperet, ariolos suos, & veneficos vocandos, & consulendos putauit, qui licèt idem quod Rex, & cum eadem admiratione conspicerent, nullam tamen rationem tanti ostenti reddere potuerunt, neque quid esset, aut significaret, exponere. Auis autem illa his visis, ab eorum oculis magna Motezumæ contristatione disparuit.

His addit Torquemada *d.lib.*2. *cap.*91 notabilem historiam † de Papiana, eiusdem Motezumæ 57 sorore, quæ mortua, & sepulta reuixit, & à multis visa, fratrem ad se accersiri iussum, plura de Hispanorum aduentu, & Regni sui internecione commonuit.

Alia quoque portenta congessit Fr. Hieronym. Roman. *in* 3. *part. suarum rerum public. lib.*1. *de Repub. Ind. cap.*2. *fol.*128 Inter quæ tradit, † No- 58 uæ Hispaniæ incolas summa veneratione priscis temporibus hominem coluisse, cui nomen Quecalcoati, eo quod prudentia, & reliquis virtutibus plurimùm emineret, eiúsque auxilio & gubernatione per viginti continuos annos fœlicissimè vsi fuissent. Quibus transactis, cùm ab eis discederet, & eo vnde venerat, reditum faceret, serio illis prædixisse, futuris temporibus albos, & vestitos homines, prolixísque barbis vtentes, esse venturos, qui eorum dominarentur. Quamobrem cum primum nostros Hispanos conspexerunt, vaticinium sui Semonis impletum fuisse reputarunt Et hoc forsan est, quod scribit Torquemada *d.lib.*2. *cap.*90. † Mexicanis nempe quatuor ante Hispa- 59 norum aduentum sæculis illum innotuisse, adeò vt parentes filiis hanc veluti prophetiam per manus traderent, & signa, atque effectus eiusdem aduentus apertè commonerent.

In † Iucatania etiam prouincia, vt tradit Her- 60 rera *decad.*4. *lib.*10. *cap.*4. *pag.*264. antiquus quidam Indus nomine Chilam Cambal prædixit, Crucis vexillum in eam peruenturum, & homines sub illo militantes eius imperium consecuturos. Et alter vaccas depictas in quodam libro reliquit posteris suis tradens, tunc suorum Idolorum cultum immutandum, cum homines in eas regiones penetrassent, qui secum magnos illos ceruos portarent.

In regione † quoque Mystica circa oppidum 61 Cuextlauac, in abrupta, & eminenti adeò rupe, vt impossibilis fermè ad eam hominum ascensus videatur, repertos esse dicunt Hispanos milites satis eleganter depictos, equis insidentes, & antiquo more vestitos, & prope eos ingentem Gallinarum Hispanicarum numerum. Memorant autem indi-

genæ, picturam illam ibi ab eorum dæmoniis, quæ tunc pro idolis colebant collocatam, decem, & septem annis antequam Hispani in illas Prouincias perueniſſent, quod iuxta computationem Torquemadæ *vbi ſuprà*, fuit anno 1501.

62 Quo etiam referente, competimus, in † regione, quæ confinis eſt cum flumine Argenteo, vulgò *Rio de la Plata*, virum quendam nomine Origuara, multis ornatum virtutibus, vaticinatum fuiſſe, cito illis gentibus nouam religionem annuntiandam eſſe per extraneos homines, illuc proximè perventuros, atque id quibuſdam etiam carminibus expreſſiſſe.

63 Sed longè præclarius illud † vaticinium eſſe videtur, quod ex Maximiliano Tranſiluano refert Camillus Borell. *de præſtan. Reg. Cathol. cap.*43.*n.*64. Petr. Opmeer. *in ſuo opere Chronog. pag.*455. Anton. Herrera *decad.*3.*lib.*1.*cap.*11.*pag.*22. *& lib.*4. *cap.*2.*pag.*141. & Barthol. Leonard. de Argenſola *in ſua hiſtor. Malucar. lib.*1.*pag.*4. *&* 20. Regem nimirum Inſulæ *de Tidore*, ad quem Imperator Carolus Quintus cum Ferdinando Magallano, & ſociis dona quædam cum epiſtolis miſerat, legatione libenter accepta, & in cœlum ſuſpicientem, dixiſſe, iam biennium agitur, cùm vos à Maximo Rege Regum ad inquirendas has terras dimiſſos cognoui. Quare aduentus veſter, tam mihi gratior, iucundiórque eſt, quantò diutius animi mei dubitatione præſcitus. Et cum nihil huiuſmodi euenire ſciam, quod non iam diu Supernorum

64 decreto ſtatutum ſit, † non ero is, qui ſupernis nutibus aduerſari moliar; ſed volens, libénſque poſt hac, depoſito Regio faſtu, me tantummodò Regis veſtri nomine huius inſulæ procurationem gerere exiſtimabo.

65 Hiſtoriis etiam huius † Peruani Regni proditum eſt, Viracocham Incam eius Imperatorem, multis retro annis Hiſpanorum aduentum per ſomnium, vel oraculum accepiſſe, & inter eius poſteros hoc per manus traditum eſſe, quouſque Guainacap moriens, & extraneas gentes ad has regiones appuliſſe ſciens, in illis Oraculum Solis impleri ſignificauit, & teſtamento comprehendit, vt eis obedientiam, & famulitium præſtarent, vtpotè qui armis, viribus, religione, & prudentia, cæteris nationibus antiſtarent, & à Sole, ipſorum Incarum parente, ad Imperium illud multis retrò ſæculis deſtinari viderentur, vt tradunt Petr. Zeiza *lib.*1. *hiſt. Perù, cap.*44. Gomara *cap.*115. & Garcilaſſus Inca *in ſua hiſtor. de Incarnat. orig. lib.*5. *cap.*28. *& lib.*9.*cap.*14. *&* 15. Vbi etiam tradit aliud augurium aquilæ, quæ ab accipitribus inſecuta, ad pedes eiuſdem Guainacapæ in vrbe Cuzquenſi ſolemnia ſolis feſta de more peragentis, implumis ferè, & ſcabioſa confugit, & breui tempore expirauit. Quod omnes Arioli, exitium eius Imperij portendere, interpretati ſunt, cito ab exteris hominibus debellandi. Et eodem modo explicuiſſe diuerſorum cometarum apparitiones, & tres circulos circa Lunam eo tempore viſos, quorum primus ſanguineus erat, ſecundus ceruleus, tertius veluti fumoſus, ſignificantes, Regium Incarum ſanguinem inteſtinis bellis inter ipſius Guainacapæ filios fundendum, Regni ſtatum triſtes, & ingentes clades, ſtrages, & mutationes paſſurum, ac tandem omnia fumi inſtar diſparitura.

66 Eandem † cladem, & vaſtationem Peruanorum Indorum ſignificaſſe ingentem, & nunquam illis viſum numerum murium, & locuſtarum, quæ repentè in eorum regionibus apparuerunt ſub aduentum Blaſci Nuñez Vela, qui eo à Carolo V. Imp. miſſus fuerat, auctor eſt Pet. Zeiz. *vbi ſuprà*, ex quo ſumpſit Carda & Theat. vitæ humanæ, *d. vol.*5.*lib.*4.*pag.*1470. qui aduertunt, non potuiſſe hæc animalia, nauibus aduecta, ita breui adeò magnam in copiam multiplicari, vt maizum, cannas, arbores, cæteráque ſata corroderent.

Mirabilis quoque eſt alia prædictio, quam ex Hieron. Rom. *vbi ſuprà*, obſeruat. Fr. Baſil. Pontius Legionenſ. 1.*part. var. diſp. quæſt.*8. *expoſit. cap.*4. *pag.*476. Etenim † cum Indi Peruani vellent celebrem illum montem effodere, cui nomen *Potoſi*, & pretioſa argenti metalla, quæ ſub eo clauduntur, eruere, vox quædam cœlitus ſonuiſſe narratur, quæ illos ab incœpto deſiſtere iuſſit, & Hiſpanis eas opes à Deo reſeruatas admonuit. 67

Vnde non ineptè idem Baſilius Pſalmum 64. de hac inuentione, & conuerſione Indorum exponens, concludit, Verſum † eiuſdem Pſalmi: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à ſignis tuis*, ſic exponendum, quaſi ſenſus ſit, gentes Noui Orbis ſtupefaciendas eſſe prodigiorum multitudine, quæ antequam Imperium illarum mutaretur, interuenerunt. 68

Vt ſic appareat, † quàm incertis fortunæ caſibus omnia mundi bona, & Imperia ſubiaceant, & vel ipſa eorum fruitione, & poſſeſſione plura amara, & acerba ruinæ præſagia immiſcere ſolitam eſſe. Vnde Ouid. ſic de ea meritò canit. *lib.*5. *Triſt.* 69

Paſſibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenáxque loco,
Sed modo læta manet, vultus modo ſumit acerbos,
Et tantum conſtans in leuitate ſua eſt.

Et non minus eleganter Politicus, quidam: *Quod Regnum eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & Dominus, & carnifex? Nec magnis iſta internallis diuiſa; ſed horæ momentum intereſt inter ſolium, & aliena genua.*

CAPVT III.

De ſecundo titulo, qui ex Diuino impulſu, & inſpiratione colligi poteſt, quo Deus Hiſpaniæ Reges, & homines ad hunc Nouum Orbem inquirendum, & acquirendum mouiſſe videtur.

SVMMARIVM.

1. *Reges Hiſpaniæ ad Nouum Orbem inquirendum, & ſubiugandum Diuino impulſu, & reuelatione ducti videntur. Et n.*16.
2. *Impulſus, inſpirationis, ſiue reuolutionis magna eſt vis, & de plurimis auctoribus, qui hoc latiſſimè tractant.*
3. *Reuelatione, aut inſpiratione diuina mediante quæ fiunt, non ſubiacent regulis ordinariis. Et num.*12.
4. *D. Paul. ad Rom.* 28. *& in aliis locis de Diuina inſpiratione tractantibus expenditur.*
5. Cap. licet 18. de Regul. & cap. duæ ſunt 19. quæſt. 2. *expenduntur.*
6. *Facta multa ab hominibus improbari ſolent, quæ Dei teſtimonio approbantur, & laudantur ſecundùm D. Auguſt.*

7 Cap.

66 *Hostis*

66 *Hoſtis ignarus conſilium exequitur Dei.*

67 *Deus etiam opera ſupernaturalia faciens conſuetas naturæ leges, quatenus poteſt, tuetur.*

68 *Miraculum illud magnum exſiccationis maris Rubri multa naturalia habuit.*

69 *Deus ſuauiter omnia diſpoſuit.*

70 *Anni tempora cur ita Deus ordinauerit, vt inter Hyemem, & Æſtum, Veris, & Autumni benignitas interueniat.*

SEd quoniam non defuturos video ſcrupuloſos aliquos Zoilos, parum rebus Hiſpanis affectos, qui Superiorem Diuinæ conceſſionis titulum minus plenè, & ſecurè probari contendent, quamuis tot Sacræ Scripturæ, & aliorum auctorum vaticiniis, & teſtimoniis munitum, & illuſtratum remaneat. 1 Addere † libet ſecundo loco titulum alium, qui ex Diuino impulſu, inſpiratione, aut reuelatione deſcendit, quæ, vbi interuenit, eandem cœleſtis Numinis voluntatem pleniſſimè aperit, & dubio procul Piiſſimos Hiſpaniæ Reges, Duces & vaſſallos ad egregium iſtud, & omni æuo memorandum Noui Orbis inquirendi, & acquirendi facinus mouit.

2 Primum † enim apertè liquet ex iis, quæ de Diuini Imperij poteſtate, & executione in præcedenti capite diximus, & quæ de vi, & effectu cœleſtis impulſus, inſpirationis, au reuelationis doctè, & grauiter diſputant Iuſtin. Martyr ad Orthodox. *q.2. & q.246.* Tertull. *in Apolog. cap.20.* D.Auguſt. *de conſenſ. Euangeliſt. ex cap.28. vſque ad finem, & lib.12. de Ciuit. Dei, cap.20.* D.Chryſoſt. *homil.18. in Ioan.* Bened.Perer. *lib.2. de magia, & lib.5. commentar. ſup. Daniel. quæſt.4.* Franc. Picus Mirandul. *lib.1. prænot. cap.3. & fin.* Thom.Bozius *de ſign. Eccleſ. Dei, lib.6. cap.2. pag.213. & ſeqq.* Mart.Delrio *lib.4. diſquiſit. magic. cap.1. & 2.* à quo habuit Franc.Torreblanca *de magia diuinat. lib.1. cap.1. ex num.30.* P. Suarez *in D. Thom. part.3. quæſt.30. art.1. diſp.9. ſect.2.* & nouiſſimè *in tract. de fide, diſp.1. ſect.1. num.3. & diſput.3. ſect.2. & 3.* Simon Maiol. *in dieb. Canicul. tom. 2. colloq.2. ex pag.89.* Rutil.Benzonius *de anno Iubil. lib.6. c.19. & 25.* Fr.Thom. à IESV *de procurat. omn. gent. ſalut. lib.3. cap.3. pag.131.* latiſſimè, & erudiſſimè Fr. Raphaël. de la Torre *in 2.2. tom.2. quæſt.95. art.3. diſp.2. per totam, ex pag.177.* & nouiſſimè P.Roſignol. *de diſcipl. Chriſtian. religion. lib.3. ex c.13.* & P.Fr.Ioan.Marq. *in Gubernat. Chriſt. c.25. pag. 129. & ſeq.*

Qui omnes, & alij ab eiſdem relati concludunt, 3 † ea, quæ his inſpirationibus, vel reuelationibus mediantibus fiunt non eſſe ordinariis aliarum rerum legibus, aut regulis æſtimanda, iuxta 4 illud † D.Pauli ad Roman. *cap. 28. verſ. 9. Vbi ſpiritus Dei eſt, ibi libertas eſt:* & 1.*Timoth. 2.Corinth.5. ad Hebr.8. ad Rom.2. Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*

Quod in optimo propoſito adducit Innocent. 5 III. *in* † *cap. licèt 18. in princip. de Regular.* & Vrban.III. *in cap. duæ ſunt 19. quæſt. 2.* vbi ſic eleganter ſcribit: *Dignior eſt enim lex priuata quam publica, ſpiritus quidẽ Dei lex eſt, & qui ſpiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur, & quis eſt, qui Spiritu ſancto poſſit dignè reſiſtere? Quiſquis igitur hoc ſpiritu ducitur, etiam Epiſcopo ſuo contradicente, eat liber noſtra auctoritate. Iuſto enim lex non eſt poſita, ſed vbi ſpiritus Dei, ibi libertas, et ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*

Idem non minus eleganter tractauit D.Auguſt. *lib.4. confeſſ. cap.9.* vbi ait: † *Multa facta, quæ* 6 *hominibus improbanda videntur teſtimonio Dei approbata ſunt, & multa laudata ab hominibus, Deo teſte, damnantur.*

Et magis in noſtris terminis Innocent. III *in cap.* † *cum ex iniuncto 12. de hæretic. verſ. Quod* 7 *ſi fortè*, loquens de iis qui ſe officio prædicationis, & conuerſionis animarum immiſcent, ſcribit, quòd ſæpè *tales inuiſibiliter mittuntur à Deo, & ſi non viſibiliter mittantur ab homine, cùm inuiſibilis miſſio multo ſit dignior, quàm viſibilis, & diuina longè melior, quàm humana.*

Atque hinc deſcendit vſitata † illa, & à iure 8 approbata forma eligendi Romanum Pontificem, & alios minores Prælatos, quæ per inſpirationem, vel quaſi inſpirationem dicitur, de qua loquitur † *text. in cap. quia propter, verſ. Niſi, de elect.* vbi 9 Abb.Hoſtienſ. Ioan.Andr. & alij, & Oldrad. *conſil.155.* incip. *Quia de forma*, optimus text. † de 10 iure noſtro Regio *lib.21. tit.5. part.1.* vbi Gregor. Lopez, ibi: *E eſta eleccion tienen por mas noble que las otras, porque non ay otro mouedor de las voluntades de los omes, ſino ſolamente el Eſpiritu Santo.* Tradit Simon Maiolus *in dieb. Canicul. colloq. 6. pag. 465.* Vbi † omnia ſolemnia, quæ in 11 electione & inauguratione Romani Pontificis obſeruari ſolent, plenè & planè recenſet.

Sunt etiam plurima alia, † quæ eiuſdem diuini 12 impulſus, & inſpirationis ratione contra ordinarias iuris regulas defenduntur, de quibus latè agunt Doctores ſupra relati, & exemplis ex Sacra Scriptura deductis abundè confirmant. Inter quæ digniſſimum relatu videri poteſt illud, † quod de 13 Samſone ſe ipſum, & populum Philiſthæorum ſimul occidente, habetur Iudic. *cap. 16. & 17.* In quo facto communis eſt Theologorum opinio, illum minimè peccaſſe. Nam tacita quadam Dei inſpiratione, & inuiſibili miſſione ad id ductus fuiſſe videtur, vt tradunt D. Auguſtin. *lib.1. de Ciuitate Dei, cap.21.* D.Ambroſ. *lib.1. offic. c.40.* D.Thom. *2.2. quæſt.64. art.5. ad 4.* & ibi Aragon. & alij, latè Soto *de iuſt. & iur. lib.2. quæſt. 3. art.8. & lib.5. quæſt.1. art.4. ad finem*, Plaça *de delictis, cap.23. num.2.* Ludouic.Lup. *in inſtructor. 1. part. cap.65. in fin.* Leſſius *de iuſtit. & iur. lib.2. cap.9. num. 33.* Gomez de Meſcua *in tractat. de poteſtate, in ſeipſum, lib.1. cap. 8. num. 28.* & nouiſſimè Franciſc. Torreblanca *de magia diuinatr. lib.4. cap.31.*

Afferri quoque poteſt aliud Moyſis factum *Exod.2.* † Vbi narratur, propriâ, & priuatâ qui- 14 dem auctoritate Ægyptium occidiſſe, quòd Hebræum hominem acerbè vexabat. In quo licèt, illum peccaſſe, expreſsè affirmet D. Hieronym. *epiſt.142. ad Damaſ. in fine*, cui aſſentiri videtur D.Auguſt. *lib.22. cont. Fauſt. cap.70.* & D.Thom. *2.2. quæſt.61. art. vlt.* veriùs tamen eſt contrarium, vt magis communiter Doctores Theologi ſentiunt, eò quod in actu illo ſecretâ quadam Dei inſpiratione motus, & honori eius zelo ductus Moyſes videatur. Sicut & Phinees † cum Zam- 15 bri ad meretricem Madianitam coram populo ingredientem transfodit, cuius facinus non ſolùm vt licitum, ſed vt laude dignum Sacra Scriptura recenſet, vt patet *ex Pſal.105. verſ.31. 1. Machab. 2. 26. Num.25.7. 8.* & ita probant D. Auguſt. à priore opinione diſcedens, *q.2. in Exod. tom.4.* Ambroſ. *lib.4. de offic. cap.36.* Hier. *in qq. Hebr. ſup. lib.1. Reg. in fine*, D.Thom. *2.2. quæſt.61. artic. vlt.*

Burgenſ.

Burgens. *suprà cap.2. Exod.* Pereira *sup. idem cap. quæst.* 10. & Fr. Ioan. Marq. *in Gubernat. Christ. lib.1. cap.6.*

16 Secundum autem, † videlicet quòd Hispaniæ Reges, duces, & homines militares, & religiosi ad huius Orbis detectionem, conuersionem, & subactionem diuinis impulsibus & inspirationibus inuitati videantur, plurimi, & doctissimi viri suis scriptis testatum reliquerunt. Etenim quemadmodum † Henrico Lusitaniæ infanti, nouas illas nauigationes disponenti, quarum medio Orientales Indiæ lustratæ sunt, fama est, per quietem cœlesti monito reuelatum, vt cœpta perficeret, & iterum clementer increpitum, quòd cogitata conquisitione tamdiu supersederet, rémque adeò piam, & laudabilem vltrà differret, vt auctor est elegantiss. Ioan. Petr. Maffæ. *lib.1. hist. Ind. Orient. pag.4.* & Fr. Anton. de San Roman. *in eadem histor. lib.1.*

18 *cap. 2. in fine.* Ita † alij Scriptores non solùm ex nostris, sed etiam ex exteris qui de his Indiis Occidentalibus, & earum inuentione & conuersione sermonem faciunt eundem Diuinum impulsum, & afflatum Ferdinando & Elizabetæ Regibus Catholicis tribuunt, & opus hoc omni ex parte Deo adscribendum esse, seriò & doctè proclamant, vt constat ex iis, quæ tradit Antonius

19 Possevin. † *1. tom. Bibliothec. lib. 1. cap.7. pag.5.* sic inquiens: [At vt antiquiora omittamus, emersus penè ex Oceano ætate nostra Nouus Orbis, quantam non gemmarum modò atque auri, verùm diuitiarum sapientiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ, ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus peruestigandi, quamuis veterum Philosophorum errores sustulit? & quot veritatis recessus abditos patefecit? tot quidem animarum myriades per id desiderium, tanquam per escam ad salutem allectæ, non tam fecerunt, vt Ecclesia ipsa, quæ hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda, reuiuiscere, quàm vt verissimum experiremur, quod vir sanctus Hilarius olim scripsit. Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tunc denique stat, cùm superari videtur.]

20 Idem † auctor apertiùs eandem inspirationem imò expressam Dei in hoc tam magno opere voluntatem, agnoscit, *d. Biblioth. lib. 9. cap.21. & 22.* vbi ait: Testantur autem plurima, factum infinita Dei clementia fuisse, vt fidem hoc sæculo Christianam Indi susciperent, vt prorsus de ipsius voluntate nullus restet ambigendi locus, id quod & de mediis diuinitus ad tam insigne opus promouendum, negandum non est. Porrò illa Dei sunt

21 propria, † quæ in id simul concurrerunt, Verbi Diuini prædicatio, Domini Iesv notitia, conuersio plurium populorum, salus plurimarum animarum infantium, virorum, mulierum, ægrotorum etiam, qui diu lecto affixi; denique Baptismo accepto ad cœlum illicò euolarunt. Quæ omnia magno cum rerum variarum euentu, atque miraculis contigerunt, atque ad illos, vt audirent, & conuerterentur, misit concionatores, atque vt hi eò proficiscerentur, eos ipse, & reliquos impulit, à quibus denique missi, transuecti per maria, conseruati & custoditi sunt. Inde igitur vniuersa huius conuersionis moles, & ratio ortum progressúmque cœpit, vt quidquid ex ea boni manauerit id diuinitus factum sit: quidquid mali acciderit, iustissimè id à Deo fuerit permissum, quippe qui hominibus semel traditam libertatem adimere non vult. Opus autem diuinum fuit, quoniam hæc tanta res absque eius voluntate, ac patrocinio nunquam fieri potuisset; tot enim maria, atque vniuersæ terræ ambitum obire, ac sanctum eius nomen, & Iesv Christi Domini fidem in tam aduersas gentes, easque adeò barbaras, & efferas, atque indomitas inferre, vt in toto terræ spatio nullus sit locus, in quo Christi fama, & nomen non percrebuerit, certè non potuit non esse digitus ac dextera Dei, quæ tantam virtutem fecerit, vt habetur *Exod.* 3. & *Psalm.* 117 & affirmandum est, in hoc imprimis Diuinam concurrisse voluntatem, quæ Summo Pontifici desiderium, Regibus zelum, Religiosis solicitudinem & labores permultis probis ac piis charitatem indidit, vt gentes, quæ longissimæ aberant, fierent proximæ, &c.

22 Hoc idem argumentum sæpè repetit † doctissimus Thomas Bozius, & præcipuè *lib. 10. de signis Eccles. Dei, cap.13.* cuius verba refert Fr. Thom. à Iesv *lib.2. de procur. omn. gent. salut. c.8. pag.56.* & latiùs prosequitur Ioan. Boter. *in relat. vniuers. 4. part. lib.2. pag.48.49. & 50.* & Rutil. Benzonius *de anno Iubil. lib.1. cap. 10. pag. 53.* vbi Diuino consilio, ac Spiritus sancti afflatu factum fuisse docent, & probant, quòd Alexand. VI. Roman. Pontific. Orientales & Occidentales Indias inter Hispaniæ & Lusitaniæ Reges magis quàm inter alios diuiserit.

23 Et † idem Bozius *lib.4. cap.3. in princip.* cuius etiam meminit Thom. à Iesv *vbi suprà cap.6. pag.52.* eundem Diuinum impulsum, & cœlestem quandam spem, siue inspirationem in Christophoro Columbo, *suprà* dictam expeditionem tentante & exequente his verbis expressit: *Anno* 1492. *Christophorus Columbus natione Genuensis, Diuino, vt exitus ostendit, impulsu afflatus, acceptis à Regibus Hispniæ Ferdinando & Isabella nauibus tribus, Hispali soluens, post longam multorum mensium nauigationem, tandem peruenit ad insulam quandam, quam quod Sancti Dominici die festo inuenissent, eiusdem nomine nobilitarunt. Inde aditus patefactus ad amplissimas regiones, quæ proculdubio conficiunt tertiam totius Orbis partem, in quibus longè, latéque variis temporibus per nostros Christi cultus est disseminatus, & hodie maximè viget, floret, & vberimos fructus producit.*

Idem prosequitur *lib. 5. cap. 1. in princip.* vbi mutuatis verbis à Petro Martyre *in histor. Noui Orbis decad.* 1. sic inquit: *Auorum nostrorum memoria Christophorus Columbus Indias Occidentales aperuit nobis anteà ignotas. Aggressus* † *est*

24 *autem tantam rem, nonnisi Diuinitatis æternæ benignissimo impulsu, quamuis à multis vsu rerum prudentiáque valentibus irrideretur, cùm Principes viros, potentissimóque Reges alloqueretur, potens, vt auxilio sibi essent, cogitanti Orbem Nouum, nouásque terras priscis sæculis ignotas, in lucem quodammodo proferre, aggredi iter insuetum, emetiri maria vastissima, ex obuiis quibusque periculis enauigare. Vbi verò mari se cum sociis commisit, altúmque tenuit, & Oceani fluctibus, remotissimi ab omni terræ conspectu, vndique iam nautæ cuncti circumdarentur, parùm sæpè abfuit, quin à vectoribus corriperetur, & in vndas proiiceretur, sed mirabile visu in somnis confirmatus, sic & ipse socios confirmauit, vt tandem voti compos amplissimas terras inuenerit.*

Rursus

Rursus *lib.6.cap.6. circa finem, & in lib. de robore bellico, cap.* 13. eiusdem Columbi, Vasquij Gamæ, & Ferdinandi Magallani longas, & priscis sæculis incognitas nauigationes multis nominibus extollens, ita concludit: *Hi proculdubio omnes sola spe Diuini auxilij talia sunt aggressi, qualia nemo ante illos, & quibus maiora nemo aperuit ad ineundam, coniungendámque maximè totius humani generis societatem, commerciáque in illius bonum commune instituenda, barbariémque, & feritatem ex innumeris nationibus tollendam.* Nam cuius mens non *horreat, ait Scriptor quidam, immensos à Columbo exhaustos labores, cœli iniurias, atrocissimas tempestates, quibus sæpè penè est obrutus? Quis non admiretur incredibilem audaciam, constantem patientiam, nunquam infractum animi robur ad ea perficienda, quæ nouis iste consiliis atque ausibus est aggressus?*

25 Petrus quoque Martyr † in quadam narratione, quam Italico sermone conscripsit cuius meminit additionator Hieronymi Benzonis *lib.* 1. *histor. Ind. cap.6. in 4. part. Americæ, pag.*32. expressis verbis testatur: *Columbum triduo antequam vllam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse, vt excitatus lætabundus, & alacris omnes conuocari iusserit, eósque confirmauerit, breui terram conspecturos.*

26 His conueniunt, † quæ aptè, & latè obseruat Nicol. Sander. *lib.7. de visib. Monarch. per totum,* Ioseph. Acosta *in histor. Moral. Ind. lib.7. cap.*28. & Ioan. Boter. *in dict. relat. vniuersal. 4. part. lib.* 1. *per totum*, de præuiis dispositionibus, quas Diuina sapientia, & prouidentia, cùm ex parte Regum, & Ducum nostrorum, tum ex parte Indorum ipsorum ordinauit, & præcedere voluit tanti Orbis conuersionem, & conquisitionem, vt faciliùs & & commodiùs ex eo Euangelium disseminaretur. Ex quibus apertè deprehendi inquiunt, Diuino consilio, & inspiratione omnia, quæ illis temporibus acciderunt, ordinata, & determinata fuisse.

27 Quod argumentum post eos vrgens, & exornans † Rutil. Benzon. *dicto lib.* 1. *de ann. Iubil. cap.*10. *pag.*52. *&* 53. ita concludit: *Hæc autem commemorauimus, vt liquidò cognoscatur, hanc Noui Orbis adinuentionem Diuino consilio summáque Dei inscrutabili prouidentia his temporibus reseruatam fuisse. Despiciens enim Deus,* vt Act.17. *Areopagita dixit Paul. tempora ignorantiæ, cæcitatis, & deceptionis illorum populorum, qui à dæmone per Idolorum cultum fascinati erant, nunc illis annuntiare facit Euangelij ad veritatem, vt vnusquisque illorum pœnitentiam agens, conuertatur ad Dominum qui fecit illos, quique in hunc mundum misit* Iesvm Christvm *filium suum vt saluos faceret omnes homines, & ad agnitionem veritatis veniant. In manibus enim tuis, inquit David* Psalm. 30. *tempora mea. Verum quam ap-*

28 *positi † & opportunè Indorum conuersio hisce temporibus acciderit, ac Diuino consilio determinata fuerit deprehenditur ex multis præuiis dispositionibus, quibus Diuina sapientia vti voluit, vt faciliùs, & commodiùs Euangelij prædicatio introduceretur ac fides Christiana ab illis populis cum fructu reciperetur; multa impedimenta ab illis remouendo, vt eos idoneos, aptósque redderet ad lucem Euangelij recipiendam, &c.*

29 Plurima † quoque alia, vt hanc Dei voluntatem, siue motionem, & inspirationem confirmet, & omni ex parte miraculosam, & soli Deo tribuendam horum Indorum inuentionem, subactionem, & conuersionem esse probet, optimè considerat Fr. Ioann. à Torquemada *in Monarch. Ind, lib.4. cap.*104. *& seq. & lib.*15. *cap.*45. *&* 46. & rursus *lib.*18. *cap.* 1. *&* 2. Vbi apertè tradit, nautam illum, qui Columbo huius post Oceanum terræ notitiam præstitit, de quo diximus *suprà, lib.* 1. *cap.*5. *num.*6. *&* 7. non humano consilio, nec casu fortuito, sed diuino mysterio ab Angelis fuisse delatum, vt tantæ conuersionis iter aperiretur, ipsúmque Columbum ab eodem Deo afflatum, & electum, vt eius medio executionem mandari posset.

30 Sed quoniam † eruditissimus noster Theologus P. Franc. à Victoria *in* 1. *relect. de Indiar. insulan. num.*38. *vers. Sed miracula, & num.* 40. *vers. Septimus titulus*, huic titulo parum fidendum esse monet videre oportet, quibus ille argumentis & rationibus moueatur. Et primò quidem considerat

31 huiusmodi † missiones, & inspirationes multoties fallaces esse, & per diaboli suggestionem immittit, vt tradunt auctores *suprà, num.*1. relati, præcipuè Delrius, Maiol. & Rosignolus *cap.*210. & Torreblanca *d. lib.* 1. *de Magia, cap.*29. Vnde † meritò

34 admonet Dominus apud Marcum *cap.*13. *Videte, ne quis vos seducat*, & D. Ioan. *epist.*42. *Nolite credere omni spiritui*, & Canon. 1. *cap.*3. *Probate spiritum an sit à Deo.*

35 Secundo subiungit, nulla † miracula proferri posse, quibus hanc Hispanorum missionem in Nouum Orbem à Deo ordinatam, & occultis eius impulsibus & inspirationibus fultam affirmare valeamus. Idémque, quoad paucitatem miraculorum, sentire videtur Ioseph. Acosta *lib.*2. *de procur. Ind. salut. cap.*9. Vbi quærit, cur miracula in conuersione Gentium non fiant nunc, vt olim à Christi prædicatoribus, & Fr. August. Dauila *in histor. Mexicanæ prouinc. lib.* 1. *c.*80. *pag.*320. Vbi affirmat, pauca miracula in his prouinciis visa

36 fuisse. At verò † missiones & inspirationes, quæ, vel specialibus Scripturæ testimoniis, vel apertis miraculis non adstruuntur, parum fidei & securitatis habere, latè etiam docent, & probant Theologi *suprà* relati, & præcipuè Pat. Raphaël de la Torre *in* 2.2. *tom.*2. *pag.*178. *col.*2. & melius Innocent. III. quem ipsi non referunt *in d. cap.*

37 † cum ex iniuncto *de hæret.* inquiens: *Quòd cum interiores istæ missiones, inspirationes, siue reuelationes sint occultæ, & incertæ, non sufficit cuiquam nudè tantum asserere. quod ipse sit missus à Deo, cùm hoc quilibet hæreticus asseueret; sed oportet, quod astruat illam inuisibilem missionem per operationem miraculi, vel Scripturæ testimonium speciale. Vnde eum Dominus* Exod.7. *vellet mittere Moysem in Ægyptum ad filios Israël, vt crederent ei, quòd mitteretur ab ipso, dedit ei signum, vt conuerteret virgam in colubrum, & virgam iterum reformaret: Ioannes quoque Baptista speciale suæ missionis testimonium protulit de Scriptura, dicens: Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domino sicut ab Isaïa Propheta* cap.40. *&c.*

38 Qua etiam de causa Christus † Dominus, vt suam à Patre remissionem confirmaret, sæpiùs ob stinatis Iudæis sua obiiciebat miracula, dicens: *Si mihi non creditis, operibus credite*, & iterum: *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me*, & D. Marcus *cap. vlt.* de Apostolis à Christo missis sermonem habens: *Illi autem* (inquit) *profecti prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis*; vt ostenderet, illi missioni, & doctrinæ firmitatem fore cœlestem,

cœlestem, quam signa subsequerentur. Quod & Paulus Apostol. variis in locis de sua prædicatione testatur, & pluribus aliis Sacræ Scripturæ testimoniis illustrat D. Chrysost. *tom.3. in 2. ad Corinth.* Tertul. *in Apolog. cap.27.* Arnob. *lib.1. aduersus Gent.* D. August. *lib.10. de ciuitate Dei, cap.12. & lib.16. & 17.* Thom. Boz. *de signis Eccles. lib.5. c.1.* Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.4. cap.3.* Balth. Chauas. *de notis veræ relig. lib.4. cap. vlt.* & Torreblanca *d.c.19. n.25.*

Tertiò idem Victoria insinuat, & alij magis apertè nobis obiicere solent, videri non posse ex Dei inspiratione, siue impulsu, aut voluntate, hanc Indorum detectionem, & conuersionem ordinatam 9 fuisse, cùm † in ea plurimi nostrorum tot scelera, & damna in miseros Indos commiserint, & magis auri & argenti quærendi, Regni proprij amplliandi cupiditate, & rerum nouarum inuestigandi curiositate, quàm Dei, & animarum zelo ducti videantur.

Pro quibus ego perpendo insignem locum D. 10 Cypriani *in sermone de lapsis*, relatum † *in cap. si quis præpropera 27. distinct. 50.* Vbi tunc demum, quæ Martyres, id est, Sacerdotes & Religiosi viri 11 mandant, facienda, & sequenda † esse tradit: *Si iusta, si licita, si non contra ipsum Dominum à Dei Sacerdote facienda, sed si scripta non sunt in Domini lege, quæ mandant, ante est, vt sciamus, illos de Deo impetrasse, quod postulant, tunc facere quod mandant: neque enim statim videri potest de Diuina maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.*

Verum autem verò, prædictis argumentis non 12 obstantibus, † defendi adhuc potest vis, & auctoritas tituli, de quo in hoc capite disputamus, quem si Victoria videret tot grauissimorum Scriptorum testimoniis, & rationibus comprobatum, forsitan de eius fide non dubitaret.

13 Et ad primum respondemus, † certum quidem esse, magnum periculum, & fallaciam in his inspirationibus, impulsibus & reuelationibus imminere, non ideò tamen prorsus, aut temerè damnandas, & respuendas esse, cùm negari non possit, quin aliquando à Deo deriuentur, maximè cùm in rebus & personis seriis, & grauibus accidunt, & effectus, qui illas sequuntur, in Dei obsequium, aut communem salutem, & vtilitatem alicuius populi diriguntur, vt eleganter prosequitur D. Thom. & post eum Theologi omnes, præcipuè Fr. Barthol. à Medina *in 1.2. quæst.9. art.4. & q.22. art.3.* & Caietan. *1. part. q.82. art.4. circa tertium* 14 *argumentum.* Dicit † enim D. Paul. *ad Thessal.5. Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite contemnere, omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos.* Et D. Ioan. *Probate* 15 *spiritus, vtrum ex Deo sint.* Cui † vocanti, & impellenti reluctari, & non obedire, quam sit periculosum, multis probat Gaspar Sanctius in Isaiam *ca.14. num.8.*

46 Quibus arridens † Aristot. *lib.6. Ethic. ad Eudemum, circa fin.* docet: *Quod sæpenumero nobis nihil cogitantibus venit in mentem cogitatio efficax, & impetuosa quæ secum trahit voluntatem, quam motionem non possumus nobis tribuere, neque in nostram inuentionem referre, cùm de hac re nihil vnquam cogitauerimus. Neque verò possumus eam referre in substantiam Angelicam, quæ non potest efficaciter mouere nostram voluntatem. Vnde talis cogitatio in Deum est reducenda.*

47 Ad secundum autem respondeo, † hunc impulsum, missionem, siue inspirationem Diuinam, de qua agimus, non destitui Sacræ Scripturæ testimoniis, & prophetiis, si ea omnia in memoriam reuocemus, quæ *suprà cap. præced.* & *lib.1. cap.15.* congessimus. Et multo minus miraculis caruisse, vt Victoria, & alij malè putarunt, cum potius innumera extiterint, & extent quotidie, quæ Diuinam huius magni operis voluntatem, & penè dixerim voluptatem euidenter ostendunt, vt ait Ant. Posseuin. *vbi suprà*, de quibus *in c. seq.* copiosè tractabimus.

Quinimò, vt daremus in huius Noui Orbis conuersione, nunc tot ac tanta miracula non operari, quot & quanta olim initio nascentis Ecclesiæ à Christi prædicatoribus facta cernuntur, ob hoc tamen Diuinæ vocationis vix excludi non posset, † quæ interdum signis externis, aliquando etiam interno potiùs impulsu fit, & siue in singulis hominibus, siue in populis, atque in ipso genere humano, per temporum opportunitates operatur, & altè & profundæ ordinationis est, vt præclarè tradit, & Sacræ paginæ exemplis illustrat D. August. *lib.83. quæst. q.68* & † *in lib. de vtil. credend.* vbi de eisdem miraculis agens scribit: *Cur ista modo non fiunt? quia non mouerent, nisi mira essent, at si solita essent mira non essent.* 48 49

Et in nostris terminis loquens Ioseph. Acosta *d.lib.2. de procur. Ind. salut. cap.9. & 10.* Vbi doctè & eleganter hanc miraculorum parcitatem, partim naturæ, docilitati & ignorantiæ Indorum, quibus nunc prædicatur, attribuit, qui † tot miraculis non egent, vt ad Fidei receptionem à nostris suadeantur; sed prædicatoribus tantùm, quorum mores, cùm fide & lege, quam annuntiant, conueniant, vt optimè iam olim in simili scripsit D. Chrysostom. *homil. 6. in 1. ad Corinth.* † Partim exiguo ipsorum prædicatorum zelo, & merito, cùm dubium non sit, vt quò quis fide, & sanctitate magis eminuerit, eò aptiùs instrumentum fit, per quod Spiritus sanctus tam præclara opera perpetret, qui ad suam potentiam, & gloriam declarandam, huius puritatis, atque humilitatis viros vt plurimum, exigit, & assumit, qui veris virtutibus, & incorruptis moribus niteant, & nihil sibi sumentes, totum Deo, cuius est omne donum perfectum, & saluti proximorum syncerè refundant 50 51

Quas rationes, Acosta non relato, ab eo desumpsit Ioan. Boter. *in relat. vniuers. 4. part. lib.4. pag.73. & 74.* Fr. August. Dauila *d.c.80. pag.320.* addens forsitan † etiam in causa fuisse, quod Euangelicæ prædicationis forma adamussim seruata non fuerit. Martin. Delrius *lib. 4. disquis. magic. c.4. q.5. sect.2. pag.331. in fin.* Ant. Posseuin. *in Biblioth. 1. tom. lib.9. c.24. pag.402.* Fr. Thom. à IESV *d. lib.4. de procur. omn. gent. salut. cap.4. pag.147. & 148.* 52

Et conducit † lex nostra *68. tit.4. part. 1.* quæ ex doctrina Hostiens. *in summ. de reliq. & vener. Sanct.* inter reliqua, quæ ad veri miraculi comprobationem requirit, merita sanctitatis, & bonitatis illius apponit, per quem Deus miraculum operatur. Respiciens nimirum ad id, quod magis communiter accidere diximus. Aliquando † enim à prophanis & flagitiosis hominibus vera miracula fiunt, sed nonnisi Diuina virtute, & ad confirmationem veræ fidei, vel Dei laudem, & voluntatem ostendendam, aut exequendam, vt nos sæpè in his ipsis regionibus contigisse, *cap. seq.* probauimus, & latè prosequitur D. August. *lib.16. de ciuitate Dei, cap.16.* 53 54

cap.16.& lib.83. quæst.79. & habetur *in cap.multa, cap.teneamus, cap.prophetauit 1. quæst.1.cap.1. de reliq,& vener.Sanct.*D.Thom.1*.part.quæst.*110*.art.*4. *ad* 2. *&* 2. *ad Thessalic. cap.* 2. *lect.* 2. *&* 2.2.*quæst.*178.*art.*2. D.Chrysoft. *hom.*2.*in Matt. cap.*7. Viguerius *instit.Theolog. tract.de virt.Dei, cap.*10. Sotus 4.*Sentent.dist.*42. *quæst.*2. *artic.*23. Baptist.Fulgosius *lib.*1.*memorab.cap.*6. *de miraculis,* Malleus *malef.quæst.*61.*art.*10.*ad* 8. Acosta *d. cap.*10.*in princ.* Zerola, qui plures refert,in praxi Episcop. *verb.Miraculum,num.*3. & vltra eos Pet. Gregor.*lib.*13.*de Repub.cap.*24.*&* 25. Rutil.Benzonius *de anno Iubil.lib.*6.*cap.*24. Franciſc.Tolet. *sup. Ioan.* & Maldonat. *sup. Matthæi, cap.*7. Martin. Delrius *lib.*2.*disquisit. magic. quæst.*7. *pag.*63. Simon Maiol. *in dieb.Canicul. tom.*2. *colloq.*2. *pag.* 112.*& seqq.* Maluenda *de Antichrist.lib.*6. *cap.*1. *q.*5.*& seqq.& lib.*7.*cap.*15.*& seqq.* Camill.Borrel. *de præstan.Reg.Cathol.c.*55. Annæus Robert.*lib.*1. *rer.Indic.cap.*5.*fol.*18. Raph. de la Torre *in* 2. 2. *quæst.*9.*artic.*2. *disp.*4.*pag.*751. *& in* 2.*tom.de vitiis Religion. q.*95. *in prælud. disp.* 2. Torreblanca *de magia diuinatr.lib.*2.*cap.*11.*&* 26.Pat. Suar. *de fide,disp.*4.*sect.*3.*n.*8.*& sect.*4. Vbi de his miraculis agunt, quæ per profanos homines, aut malos, & peccatores fieri ſolent.

55 Et † ſimul concludunt, ab hæreticis in comprobationem falſæ fidei, & à magis, & diabolis, & ab Antichriſto nunquam vera,ſolida conſiſtentia, au proficua miracula facta fuiſſe,nec fieri poſſe, ſed quædam dumtaxat præſtigia in phantaſtica, & ſimulata, ſemper pernicioſa, aut inutilia, ad ludificationem ſenſuum humanorum de quo etiam præclarè tractat idem D. Auguſt. *in d.cap. teneamus* 1.*quæst.*1.*& lib.*3.*de Trinitat.cap.*8.*& lib.*18. *de Ciuit. Dei, cap.*17. Orig. *lib.* 2. *contra Celsum:* Auctor vitæ D.Bernardi, *lib.*3. *cap.*6. & elegantiſſimè D.Iſidor. *lib.*8.*Etymolog.cap.*9. cuius verba habentur *in cap.nec mirum* 26. *q.*5. & Theatr. vitæ humanæ *vol.*5. *lib.*4. *ex pag.*1512. *ad* 1531. Vbi plura exempla verorum, & fictorum miraculorum congeſſit.

56 Suprà dictis † adiicere poſſumus, prædicationem, & conuerſionem huius Noui Orbis pluribus miraculis non eguiſſe, ſi attendamus celebrem illam doctrinam D.Chryſoſt.1.*Corint.*2. dum monſtrat, ſigna Euangelicæ prædicationis iam olim patrata, non illo tantùm ſæculo, ſed & futuris fidem peperiſſe. Quod etiam D. Thom. luculenter expreſſit *lib.*1.*contra Gent.cap.*6. dicens: *Hæc autem tam mirabilis mundi conuersio ad fidem Christianam, indicium certissimum est præteritorum signorum vt ea vlteriùs iterari necesse non sit cùm in suo effectu appareant euidenter, quamuis non cesset Dominus, nostris etiam temporibus ad confirmationem fidei, per sanctos suos miracula operari.* Vnde merito diſputat D.Greg. *in homil. Ascension.* & Ioan. Gerſon. *in* 2. *quæst.* an hodie ſint neceſſaria vel vtilia miracula.

57 Denique † tertio argumento, deſumpto ex delictis, & exceſſibus ab aliquibos Hiſpanis in detectione, & conuerſione huius Noui Orbis commiſſis, & ex humanis mediis & finibus, qui hanc miſſionem præceſſiſſe & promouiſſe videntur, vltra ea, quæ de hoc articulo latius inferius *lib.*3.*c.*5. dicere deſtinamus, nunc facilè reſpondemus cum Ant.Poſſevin.1.*tom.Bibliothec.lib.*9.*c.*...2.*pag.*401. Ioan.Boter.*in relat.vniuers.*4.*parr.lib.*2.*ferè per totum.*Thom. Bozio *de sign. Eccles.lib.*7.*c.*5. *in fine,* non propterea negari poſſe hoc opus Dei fuiſſe,& ex Diuino eius impulſu manaſſe, quod zelum, & pietatem, quæ in eo requirebatur, ſcelus auaritiæ, crudelitas, & impietas aliquorum militum maculauerit. Alioqui † etiam inter Chriſtianos non liceret, vim vllam Diuinam agnoſcere, inter quos viuunt tot peccatores, hæretici multi, plurimi vitioſiſſimi, meretrices innumeræ. Sanè etenim quorum † mens in Diuinæ Sapientiæ vias acutius inſpicit, flores inter ſpinas, triticum intra paleas, aurum ſub terra dignoſcens, Diuinam eo magis bonitatem commendat, quò magis ille tectam & ſartam tuetur apud nos fidem, pietatem Regum & Principum, diſciplinam Antiſtitum, virtutem bonorum Chriſtianorum, vſum frequentem ſanctorum Sacramentorum, Diuini Verbi prædicationem,ſtudia ſcientiarum,lucem atque notitiam Dei, hoc eſt totius boni. Nec reprobandus eſt hortus, qui totus non ſit floridus, nec palea abiicienda, quæ tota non ſit triticum, nec terra illa exiſtimanda eſt inutilis, quæ vniuerſa non ſit aurum. Quin & hinc tantò maior de miſericordia Dei concipienda ſpes eſt, quòd inter gentes adeò barbaras tantam fidem plantauerit,fodinas, vt ita dicam, tot animarum aperuerit,Eccleſiam tot Archiepiſcopis, Epiſcopis, Clericis, Religioſorum Ordinibus munitam excitauerit, tot item paræcias, Doctrinam Chriſtianam, Scholas & Academias, tótque Principes viros ibidem conſtituerit.

58 59

60 Et idem reſpondere poſſumus † ad id, quod de auaritia diuitiarum, & cupiditate nobis obiicitur. Nam omiſſis iis, quæ *sup. lib.*1. *cap.* 16.*num.*94. tradidimus, verius eſt, Chriſti amorem, & animarum zelum in hoc opere primas partes tuliſſe, vt fatetur Thomas Bozius *lib.*12.*cap.*21. *circa finem,* ſic inquiens: *Primúmque horum sit hoc, nunquam tot homines ad exteras & ignotas terras à Christianis abiisse, vt Christi cultum latè propagarent, vt sæculo hoc nostro contigisse certò videmus. Id verò non nisi ab ardentissimo, ac longè diffuso Christi amore nasci potest.Et cùm hac de causa totus Orbis circumnauigatus sit, ventúmque tam propè ab extremo Arcto ad Austrum supremum, igitur longissimè pertinet amor nostrorum in Christum.*

61 Et vt aliquatenus † verum eſſe fateamur, diuitiarum ſtudio noſtros permotos fuiſſe, non quidem ideò Diuinæ inſpirationis, & miſſionis vis excludetur; ſed longè admirabilior Diuina prouidentia & ſapientia iudicari debebit, quæ tam infimis vſa ſit mediis, vt tantam rem ſuauius, ſecretius pacatius ſine multis miraculis ac prodigiis, ac quaſi ſine ſenſu,quod ferè facit, promoueret. Et quanquam † dena leucarum millia itineris, quina per Orientem, totidem per occaſum, & tot maris & terræ pericula ſuperaſſe, ſola ipſa videatur humana cupiditas, certiſſimum tamen eſt, in hoc imprimis Diuinam concurriſſe voluntatem, quæ Summo Pontifici deſiderium, Regibus zelum, nautis & militibus animum & ſpem,religioſis ſollicitudinem & labores, permultis probis ac piis viris charitatem indidit, vt gentes, quæ longiſſimæ aberant, fierent proximæ. Ac dum aliis maria cupiditas æquabat, vt aurum conſequerentur, eadem inſeruiebat Deo, ac ſeruis ſuis, vt ipſamet illa maria traiicerent ad animas Chriſto lucrandas, vt etiam tetigimus *sup.lib.*1. *cap.vlt. ex num.*99. *& cap.*15. *ex num.*40. Quibus † enim mediis homines ſua negotia agunt, iiſdem nec cogitantes Diuinum agrum excolunt, & findunt terram, ex qua cœleſtis horrei ſeges Deo ſemper ſerente, & operante matureſcat ad frugem.

62 63

Quam

54 Quam † eandem sententiam, licèt aliud agens, benè prosequitur & illustrat Gaspar Sanctius *sup. Isai.cap.44.num.54.& 56. pag.446.& cap.51.n.7. pag..... & cap.13.num.8.* docens Deum multa, & magna per infirma instrumenta, & interdum indi-
55 gna præstare solitum, & † ex tenui principio opera mirabilia, & eximij momenti futura deducere,
56 & aliquando † per hostes suos, etiam ignaros, sua consilia exequi.

Neque abest, quod ex communi omnium Theologorum placito resoluit eruditissimus P. Ioan. Pi-
57 neda *lib.4.de reb.Salom.cap.13.pag.*184. † Videlicet, ita naturæ Auctorem res supra naturam efficere, vt quoad fieri possit, consuetas naturæ leges & ordinem tueatur. Vt satis demonstrauit in exsiccatione maris Rubri, vt transitum per illud Hebræis Pharaonem fugientibus apperiret. Quo
58 † in facto cùm ingentia miracula adderet, parcissimum se miraculorum patratorem præbuit, vt ipse auctor bene considerat.

59 Et tandem † Dei prouidentiam & in rebus magnis, atque arduis disponendis, & exequendis suauitatem in nostris terminis theoricè extollit Ioan. Boter. *d.lib.2. in princip.* adducens illud Sapient.8. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, &*
60 *disponit omnia suauiter.* Et anni † tempora, inter alia, exempli gratia perpendens, quæ ordinante Deo ex Æstate ad Hyemem deducuntur; sed ita tamen, vt hinc Veris, inde Autumni benignitas interueniat, ne de vno extremo in aliud cum hominum damno prolaberentur. Quod benè agnouit Poëta, dum cecinit:

Nec res hunc tantæ possent perferre laborem,
Si non tanta quies inter frigúsque calorémque
Iret, & exciperet cœli indulgentia terras.

CAPVT IV.

De pluribus miraculis, quæ in Noui Orbis detectione, conuersione, & acquisitione interuenerunt, & Diuinam tanti operiri voluntatem inspirationem & vocationem manifestarunt.

SVMMARIVM.

1 *Deus miracula necessaria in Nouo Orbe non prætermisit, quamuis in illis edendis parcissimus sit.*
2 *Deus semper res nouas & magnas, nouis & magnis miraculis iuuat, & ex insigni loco D. Augustini.*
3 *Ecclesiæ primitiuæ, & prædicationis Apostolicæ fundamenta Deus multis miraculis communiuit.*
4 *Miracula si deficiant, rarò prædicantibus creditur.*
5 *Miracula tot ac tanta cur Deus initio nascentis Ecclesiæ patrauerit, ex August. & Gregor.*
6 *Miracula multa, & magna semper Deus edidit in conuersione nouarum prouinciarum, & exempla Angliæ, Flandriæ, Hollandiæ & aliarum.*
7 *Ecclesia Dei semper habuit, & habebit potestatem & continuationem miraculorum, & est vnum de præcipuis eius signis.*
8 *Fidei Christianæ Deus tribuit, vt montes transferre possit,*
9 *D. Gregor. Thaumaturgus, & alij sancti viri multoties montes de vno loco in alium miraculosè transtulerunt.*
10 *Fides naturam superat.*
11 *Miracula in Noui Orbis conuersione Deum omisisse credibile non est, cum illis semper egeant tyrones in Fide.*
12 *Infideles non tenentur fidem sibi prædicatam credere, nisi rationibus, aut miraculis conuincantur.*
13 *Credentes citò, leues sunt corde.*
14 *Fidei mysteria an, & quatenus euidenter credibilia sint?*
16 *Miracula multa, & maxima in detectione, conuersione, & acquisitione Orbis Noui interuenisse, latè probatur contra Victoriam, & alios.*
16 *Miracula aperta, & repetita Ecclesiæ qui negat, maius ipse miraculum facere dicitur, ex August. & aliis.*
17 *Indorum Noui Orbis ita facilis, & breuis ad fidem conuersio, vicem obtinet plurimorum miraculorum, ex Balt.Chauas.& aliis.*
18 *Hispani non potuerunt sine ope & vocatione Diuina, ita facilè & breuiter Nouum Orbem detegere, & conuertere.*
19 *Ecclesiæ primitiuæ Dei signum, & argumentum fuit facilis, & suauis multiplicatio credentium.*
20 *Indi innumeri breuissimo tempore Fidem & Baptismum receperunt Mexici, & in aliis Noui Orbis Prouinciis.*
21 *Sacerdos quidam solus baptizauit septies centena Indorum millia.*
22 *B. Fr. Mart.Valentia Franciscanus, & socij innumerabiles Indos conuerterunt, & baptizarunt.*
23 *S.Franc. Xauer. solus plures homines ad Fidem conuertit, & Baptizauit, quam hæretici omnes ad suas sectas traduxerunt.*
24 *Conuersionis Indorum cursus & progressus semper Regibus Catholicis maximè in votis fuit.*
25 *Auctores recensentur, qui narrant, & extollunt miraculosum incrementum Christianitatis Noui Orbis.*
26 *Indos hyssopo aliquando ab Hispanis Sacerdotibus baptizatos fuisse, an verum sit?*
27 *Hispanam gentem ob eximiam curam dilatandæ Fidei inter varias Indorum nationes, multum laudat Thom.Bozius.*
28 *Miraculi instar videri debent prauiæ dispositiones, quibus Deus ordinauit detectionem & conuersionem Noui Orbis.*
29 *Regum Catholicorum in audiendo, & iuunado Columbo mansuetudo, & liberalitas, miraculosa videtur.*
30 *Christophori Columbi constantia in proponenda & exequenda nauigatione, & detectione Noui Orbis miraculum ingens à plurimis indicatur.*
31 *Oceanus veteribus inaccessus, post Columbi ad Nouum Orbem nauigationes, miraculo quodam mitis, facilis, & nauigabilis redditus esse videtur.*
32 *Pontus Euxinus, olim Axenos, id est, inhospitalis dictus, posteà se nauigantibus Hospitalem & placidum præbuit.*

81 *Dæmonum*

1 QVAMVIS † certum sit, Deum Opt. Max. in patrandis miraculis parcissimum esse, adhuc tamen non minus certè affirmare poterimus, eâ in detectione & conuersione istarum gentium Occidentalium neutiquam omisisse, sicubi ad fidem introducendam, stabiliendam, & propagandam, 2 necessaria esse iudicauit. Semper † quippe Diuina eius prouidentia, res nouas & magnas, nouis etiam & magnis signis iuuare & fulcire consueuit, vt in Solis cursu ad Iosue vocem subsistente videmus, & in conflagratione montis, in quo Moysi legis tabulas dedit; de quo D. Aug. *lib.* 10. *de Ciuit. Dei, cap.* 13. sic habet: *Cum enim lex dabatur populo, qua coli vnus iubebatur Deus, in conspectu ipsius populi mirabilibus rerum signis ac motibus apparebat Creatori seruire creaturam.*

3 Et † quemadmodum initio nascentis Ecclesiæ eius incrementa, & Apostolorum, atque aliorum prædicatorum auctoritatem miraculorum potestate, & frequentia disposuit, & constabiliuit, sine 4 quibus raró prædicantibus † creditur, *cap. cum ex iniuncto de hæret. Matth.* 10. *Marc. vlt. Actor.* 1. Paul. *ad Hebræ.* 2. & 1. *ad Corinth.* 12. & alibi 5 passim. Quo † respiciens D. August. *lib.* 22. *de Ciuit. Dei, cap.* 8. necessaria inquit, miracula fuisse, priusquam crederet mundus, ad hoc vt crederet mundus; & *in lib. de vtil. creden. cap.* 24. *Christus afferens medicinam humano generi primum miraculis conciliauit auctoritatem, deinde auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roborauit religionem:* Et cap. 16. *Ac primum quidem facta sunt miracula, cùm Deus ipse in vero homine huic mundo apparebat, vt iis tandem multitudine crescentium congregata, atque propagata in ipsos mores vtilis conuerteretur auctoritas.* Et D. Gregor. *homil.* 29. *in Euang. Sed hæc signa in exordio Ecclesiæ fuerunt, vt enim ad fidem cresceret multitudo credentium, miraculis fuerat nutrienda.* Ita 6 pariter † in remotis quibuscumque prouinciis, quæ posterioribus sæculis Euangelij nuntios audire meruerunt, eisdem miraculis incolarum animos præparauit, vt in Anglia contigisse refert idem D. Gregor. *lib.* 9. *epist. cap.* 58. Beda *lib.* 1. *histor. Ang. cap.* 31. & *lib.* 2. *cap.* 2. & *seqq.* & in Flandria, Hollandia, & aliis incultis nationibus Illustriss. Card. Baron. *in annal. Eccles. anno* 632. *n.* 6 & *anno* 666. *n.* 9. & 12.

7 Semper namque † hæc miraculorum potestas, necessitas, & continuatio in sancta Dei Ecclesia viguit, & vigebit; éstque vnum ex præcipuis signis, quod ad eius veritatem & auctoritatem confirmandam præstantissimum quique illius assertores notare, & perpendere solent. Vt constabit ex adductis ab Illustriss. Cardin. Bellarm. *tom.* 1. *lib.* 4. *de not. Eccles. cap.* 14. & *tom.* 2. *lib.* 2. *de Sacram. Confirm. cap.* 2. Ioan. Lorin. *in Acta Apost. cap.* 2. *num.* 44. Thom. Boz. *de sign. Eccles. Dei, lib.* 3. *c.* 6. *pag.* 107. *lib.* 5. *cap.* 1. *lib.* 20. *cap.* 1. *pag.* 310. *in fin.* Ant. Possevin. *in Biblioth.* 1. *tom. lib.* 2. *c.* 37. *pag.* 77. Fr. Lud. Granat. *in symb. Fidei,* 1. *part. cap.* 27. *cum seqq. ex pag.* 260. *ad* 287. & 5. *part. pag.* 80. Balth. Chanas. *de not. veræ Relig. lib.* 4. *cap. vlt. per totum;* Bern. Aldrete, *de antiq. Hisp. lib.* 2. *cap.* 15. Fr. Ioan. à Torquemad. *in Monarch. Ind. lib.* 15. *cap.* 45. & Iust. Lips. *in Diua Virg. Hallens. cap.* 1. vbi ait: *Omni æuo fuere miracula plerisque omnibus locis & erunt in æuum, etsi parciùs densiúsve, vt diuinæ prouidentiæ visum.*

8 Adeò † vt propagationi, & comprobationi Christianæ Fidei hoc sit à Deo tributum, vt montes ex vno loco in alium transferre possit, *Mat.* 17. & *Marc.* 13. quod † à D. Greg. Thaumaturgo, & 9 ab aliis sanctis viris multoties factum esse historiarum monumentis proditum est. Vt apparet ex relatis à D. Greg. Magno *lib.* 1. *Dialog. cap.* 7. Nicephor. *lib.* 6. *cap.* 17. Euseb. Cæsariens. *lib.* 7. *histor. Eccles. cap.* 2. Specul. exempl. *exemp.* 145. Rutil. Benzon. *de ann. Iubil. lib.* 6. *cap.* 2. & Simone Maiol. *in dieb. Canicul.* 1. *tom. colloq.* 16. *pag.* 375. & *colloq.* 4. *pag.* 79. Vbi inde concludit † quod fides na- 10 turam superat, & efficit, quæ nulla ars, naturáve potest.

11 Vnde † credibile non est subigendis & conuertendis tot, ac tantis infidelium huius Noui Orbis prouinciis, miracula defuisse. Nam planè, vt Iust. Lips. scribit in Diua Virg Sichemiensi, *cap.* 2. *Sicut pueris lac necessarium est ad alimentum; viris etiam vtile, & iuuat, sic tyrones, aut errones in fide miraculis nutriuntur, viri, & robusti etiam oblectantur.* Et in Hallens. *cap.* 2. *Miracula communiter religionem in animis excitant, & Deum credere, Deum colere suadent, & inducunt.* Præsertim 12 cum Catholici omnes Doctores, & ipse † etiam Mag. Victoria *in d. relect. de Ind. num.* 34. concludant, exteras gentes, quales Indi isti Occidentales erant, & quoscumque huiusmodi, non obligari ad ea credenda, quæ Nostri de fide Catholica prædicant, nisi aut apertissimis argumentis credibilia fiant ea, quæ proponunt, aut si hæc argumenta desint, miraculis, vel vitæ prædicantium illustrissima puritate doctrinam commendent, quia † qui 13 cito aliter credunt, leues corde dicuntur *Ecclesiast.* 19. & in multis aliis locis ex omni litteratura congestis à Tiraq. *in tract. de pœn. temp. caus.* 51. & Neuis. *in sylu. nup. lib.* 4.

De quo articulo, & an & quatenus Fidei my-

ſteria † euidenter credibilia ſint, videndus eſt D. Thom. 2.2.*quæſt.*1.*art.*4. Bañez, *quæſt.*10.*artic.*1. *dub.*3. *concluſ.*2. Aragon. *ibid.art.*1.*pag.*255.*verſ. Sed dubitabit*, Tolet. *in ſumm.lib.*4. *cap.*2.*num.*2. Petr.de Ledeſm. *in ſumm.*2.*tom.tract.*1. *cap.*5.*concluſ.*4. Azor.*lib.*8.*Inſtit.moral.c.*7.*q.*6. Gab.Vazq. *in* 1.2.*quæſt.*76.*artic.*2.*diſputat.*120.*cap.*1.*num.*4. *pag.*162.F.Thom.à IESV, *de procur.omn.gen.ſalu. lib.*4.*cap.*3.*pag.*130.*&* *cap.*4.*pag.*141. Fr. Ioann. Marquez *in Gubernat.Chriſt.lib.*2.*c.*34. *pag.*362. nouiſſimus Pat.Thom.Sanchez *in ſumm.lib.*2.*c.*1. *ex n.*4. & Nos *infr.cap.*10.*in fin.*

Sed ne coniecturis tantum niti videamur, age 15 precor, † & quoniam Victoria nullũ, & alij pauca miracula in tanto hoc opere interueniſſe, ſcripſerunt, ac proinde Diuinæ voluntatis, & vocationis titulos, de quibus egimus, in dubium reuocarunt ex hiſtoriarum fide, non quidem omnia (quod nimis prolixum eſſet, ſed nobiliora tantum proferamus, & referamus quibus eorum conuincatur opinio, & prædicti tituli magis ac magis, cœleſtibus ſignis muniti, corroborentur. Quorum ſi quis adhuc inficiator vel contemptor exiſtat, maius ipſe 16 † miraculum feciſſe videbitur, vt in ſimili ſcripſit D.Auguſt. *lib.*22.*de Ciuit.Dei, cap.*8. Scotus *in* 2. *quæſt. prolog. ſup. lib. Sent.* Ioan. Maldonat. *ſuper Matth. cap.* 7. *c.*180. & in noſtris terminis Fr. Ioan. Torquemad. *in Monarch.lib.*15.*cap.*46. & Balth.Chauaſ. *de not.veræ Relig. lib.*4. *cap. vltim.* 17 *pag.* 938. Vbi ipſam † adeo breuem, ac facilem tot animarum conuerſionem plurimorum miraculorum vicem obtinere poſſe, & debere, his elegantiſſimis verbis oſtendit: *Tertium ſit, recens infinitorum Indorum tam Orientalium, quàm Occidentalium conuerſio, quæ niſi admiratione digna videatur, quid videri poſſit neſcio? Nam profectò mirimè humanarum eſt virium homines qui terræ toti priùs affixi erant, & cupiditatum ſuarum inueterata mancipia, totos ſe dare contrariis ſtudiis, videlicet Chriſti obſequio, atque vt ſignificantius loquar, ſeipſos exuere in ſeipſos armari, ſibi ipſis bellum indicere, de ſeipſis triumphare. Hæc profectò mutatio eſt dexteræ Excelſi, digitus Dei eſt hic. Hanc mundi conuerſionem reponit D.Auguſtin.inter præcipua miracula. Et certè dilemmate iſto vti poſſumus: Aut populi illi barbari ad Chriſti fidem nullo interueniente miraculo conuerſi ſunt, aut aliquo interueniente? Si aliquo, eſt mihi quod volo, ſi nullo, hoc ipſum magnum eſt miraculum, potuiſſe conuerti ſine miraculo, cùm multi etiam poſito non conuertantur, ſicut ſcriptum eſt, Ioan.*12. *Cum tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum.*

Eandem conſiderationem, & argumentationem fecerunt, & non minùs grauiter illuſtrarunt Ant. Poſſeuin.Thom.Boz.Ioan.Boter.Rutil.Bonzon. & reliqui Auctores, quorum verba *ſuprà*, *cap.præcedenti, ex num.*18. retulimus. Etenim, vt ipſi re- 18 ctiſſimè animaduertunt, † non poteſt non Diuinæ vocationis, & operationis miraculo tribui, quòd Hiſpani noſtri adeò numero pauci per terras ſibi prorſus ignotas, & linguis, ac moribus admodum varias incedentes, ita ingentes progreſſus in diſſeminanda & inducenda vera Dei fide breuiſſimo tempore fecerint, & tot barbaros, & incultos homines relictis patriis religionibus, ad Chriſtianam 19 diſciplinam conuerterint. Hoc enim † ſigno & argumento tanquam fortiſſimo & euidentiſſimo veritatem ipſius Fidei Catholicæ in exordio naſcentis Eccleſ. & voluntatem Dei, vt mundus eam amplecteretur, apertè comprobauit D.Paul.Cor.2: *Videte fratres vocationem veſtram, quia non multi ſapientes, non multi nobiles.* Et eodem latè vtuntur Iuſtin. *in Apolog.* 2. D. Chryſoſt. *homil.* 34. *in Mat.* D.Auguſt. *d.lib* 22. *de Ciuit. Dei, cap.*5. Damaſcen. *lib.*4.*de Fide orthod. cap.* 4. & latiſſimè & eruditiſſimè Thom. Bozius *de ſign. Eccleſ. Dei, lib.*4.*per tot.* Maiol. *tom.*3. *colloq.*1. *pag.*265. Chauaſ. *d.lib* 4.*c.*1. & Fr.Ioan.Bapt.Fern Franciſ. *in demonſt.Chath.lib.*2.*d*[illegible].6.*&* 7

In ſolo namque † Mexicano Regno, paulò poſt 20 eius detectionem, baptiſmum ſuſceperunt quater, vel, vt aliqui aſſerunt octo aut decem decies centena hominum millia. Et in archiuiis Caroli V Cæſaris habetur; quendam † Sacerdotem bapti- 21 zaſſe ſepties centena millia, alium tercena millia, alium centena millia, & alios plures, alios pauciores. Cumque poſteà in eaſdem oras delatus fuiſſet Beat. Fr. † Martinus à Valencia 22 ex ordine Franciſcano cum duodecim ſociis anno 1524. incredibile eſt, quot ipſe cum ſuis Indos ad CHRISTI cultum perduxerit. Nemo enim ex illis duodecim fuit, qui vſque ad annos 1531. plus quam centum millia hominum baptiſmali lauacro non luſtraſſet.

Quod mirum videri non debet, cùm de † vno 23 Beato, & iam meritò inter Diuos relato S. Franciſco Xauerio referat Thom.Bozius *lib.*6. *de ſign. Eccleſ.Dei, cap.*3.*pag.*221. in inſulis Mauri vltra Mollucum in ſolo vno oppido, cui nomen *Tholo*, Chriſtianorum omnis ætatis amplius viginti quinque millia ab eo facta: & in aliis Indiæ Orientalis, Sinarum & Iaponiorum locis plures homines ad CHRISTI Caulam annis vndecim reduxiſſe, quàm innumera hæreticorum millia ex omni gente & natione, & toto orbe terrarum per ann.1500. ad ſuas ſectas traduxerint: & dixi alia *ſup. lib.*1. *cap.*3.*num.*58.

Qui conuerſionis † curſus atque progreſſus 24 felici ætate Catholicorum Regnum Philippi Secundi, Tertij & Quarti haudquaquam intermiſſus eſſe videtur; ſed potiùs eorum prudentia, piáque, & ſingulari gubernatione radij lucis Euangelicæ vndique per inauditas anteà regiones diffunduntur, & Epiſcopis, & Presbyteris, aliiſque egregiis, & Religioſis viris indeſinenti ſtudio, & expenſis maximis commendantur; qui, iuuante Deo, quotidie colligunt fructus maximos & vberrimos, vt præter alios tradit Torquem.*in Monarch. Ind.lib.*17.*c.*19.*&* 20.

Et poſſem quidem latiùs in hoc argumento va- 25 gari, † niſi prædicti Auctores pluribus encomiis, & exemplis miraculorum magnum hoc Chriſtianitatis Noui huius Orbis augmentum ſuis ſcriptis pleniſſimè prodidiſſent, præcipuè Thom.Boz. Boter.& Poſſeuin. & alij de quibus *ſup.lib.*1.*c.*16. *n.*69.*& ſeqq.* & vltra eos idem Ioan.Boter. *in d.*4. *p.lib.*3.*pag.*55.*&* 76. Nicol.Sander. *de viſib. Monarch. lib.*7. Laurent. Surius *in comment. an.*1518. *fol.*515. Alanus Cop. *Dialog.c.*6.*pag.*783.*& c.*34. *pag.* 934.*& ſeqq.* Simon Maiol. 1.*tom. colloq.*23. *pag.*506. Didac.Vald. *de dignit.Reg.Hiſp.cap.*19. *n.*53.*& ſeqq.* Fr.Alfonſ Ferd. *in hiſt. Eccleſ. noſtri tempor.in prolog.lib.*1.*pag.*3. *& cap.*10.11. *&* 44. Fr.Ioan. à Ponte *de conuenient.vtriuſque Monarc. lib.*1.*pag.*54. & Fr.Ioan.à Torquem.*in d.Monarc. Ind. lib.*15.*c.*45.*&* 46.*& lib.*16.*c.&* 8. Vbi *tract. poſt Bot. d. pag.* 76. † an verum aliquando fuerit, 26 quod quidam Sacerdotibus noſtris impingunt, tradentes, eos hyſſopo Indos interdum baptizaſſe.

Vnde

27 Vnde rectè † dicere potuit idem Thomas Boz. *lib.* 8. *cap.* 1. *Nulla vnquam gens, ex quo Adamus habuit liberos, tot nationes moribus ac ritibus dissimiles ad vnius religionis cultum, vel earundem legum studium perduxit, vt Hispana. Vix enim quisquam possit enumerare gentium varietatem, moresque illarum prorsus inter se dissidentes, quas Hispani sub imperium suum miserunt, & ad Christi venerationem perduxerunt, vniusque Dei cultum. Sunt in promptu historiæ, legat qui volet*; & idem repetit *lib.* 12. *cap.* 21. *circa finem, & lib.* 21. *cap.* 5.

Sed vt pergamus vlteriùs, meritò etiam eisdem 28 auctoribus † pro miraculo sunt, præuiæ illæ dispositiones, quas Deus summa prouidentia ad faciliorem huius conuersionis, & acquisitionis exitum ordinauit, vt *in cap. præced.* tetigimus; nec-29 non Catholicorum † Regum Ferdinandi & Elizabeth in audiendo Christophoro Columbo mansuetudo, & in eo iuuando & classe, & militibus instruendo liberalitas, eo præsertim tempore, quo Granatensi bello totum fiscum exhauserant, & quo à multis vsu rerum, prudentiáque valentibus viris irridebatur, & ab aliis Regibus quos priùs adierat, tanquam nugator, & delirus expulsus fuerat.

30 Miraculosam † quoque, nec immeritò, iudicant ipsius Columbi in concepta Noui Orbis inueniendi, & detegendi cogitatione constantiam, & per vastum, inusitatum, & procellosum Ocea-31 ni pelagus nauigationes. Quod † non minori miraculo, cùm antiquis prorsus inaccessum, & imperuium existimaretur, & reuerà esset, vt multorum experientia monstrauit, iuxta ea, quæ latè diximus *suprà, lib.* 1. *cap.* 11. *ex n.* 47. Posteà Deo ita disponente, mite, facile, & permeabile redditum 32 esse videtur, ita vt de eo illud dicere † possimus, quod de Nigro, siue Constantinopolitano Ponto refert Strab. *lib.* 7. Carol. Stephan. & Ioan. Funger. *in suis dictionariis, verb. Euxinus* qui cum olim nullis nauigationibus patuisset, ac proinde *Axenos*, id est, inhospitalis diceretur, posteà ab Ionibus eas oras habitantibus, frequentari, & veluti domari cœpit, ita vt deinceps *Euxinus* vocatus sit, quod hospitibus placidum, commodum, & peruium esse significat. Vnde Ouid. *lib.* 5. *Trist.*

Frigida me cohibent Euxini littora Ponti,
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

33 Magno † etiam Alexandro, & eius militibus Pamphylium mare, portentoso naturæ miraculo, cessisse, sicut olim Rubrum filiis Israël, *Exod.* 1. & *Sapient.* 19. & illac iter aperuisse, cùm aliam viam non haberent, antiquitas tradit, & seriò affirmant Ioseph. *lib.* 2. *antiquit. cap.* 7. & Genebrard. *lib.* 2. *Chron.* eam rationem reddentes, quòd Deus eius opera ad destruendum Persarum Imperium vti decreuisset. Licèt fabulosum fuisse ostendat Plutarch. *in vita eiusdem Alex.* Strab. *lib.* 14. Petr. Crinit. *de honest. discipl. lib.* 17. *cap.* 13. & Maluend. *de Antichrist. lib.* 5. *cap.* 16. *pag.* 295. Vbi cum Haithono *in hist. de Tartar. cap.* 17. aliud non mi-34 nùs fabulosum simile refert † de Cangio Cham Rege Tartarorum, cui mare per nouem pedes à montibus, quibus anteà adhærebat, retrocessit, vt latam viam ad transeundum cum exercitu suo versus Occidentem relinqueret.

35 At verò † nostris Hispaniæ Regibus, & eorum militibus, si Oceanus siccum transitum non dimisit, ita tamen (Diuino vt diximus beneficio) se placidum, & facilem præbuit, vt verè illis in detegendis, conquirendis, & conuertendis his Barbarorum prouinciis illud applicari possit, quod adulatoriè Plinius de Traiano suo in Panegyric. scriptum reliquit: *Quòd si quis Barbarus Rex eò insolentiæ, furorisque processerit, vt iram tuam indignationémque mereatur, ne ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur? Omnia hæc tam prona, támque cedentia virtutibus tuis sentiet, vt subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatásque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.*

Rursus † nemo est, qui nesciat inter præcipua 36 signa & miracula, quæ Fidei Catholicæ, & Ecclesiæ Romanæ veritatem ostendunt, constitui etiam, & perpendi solere prosperitatem & fœlicitatem, quam ferè semper eius sectatores, & fautores habuerunt in bellicis expeditionibus pro eius defensione, aut propagatione susceptis; & auxilia cœlitus missa, quibus Deus cum paucis plurimos fudit, & alia multa miraculosè operatus est, quæ mortales vires assequi non valerent, ita simul ostendens, eiusmodi bellorum causas iustas, & sanctas esse, & victorias tales non solùm permittere, sed iubere. Vt in illa † Theodos. Imper. 37 contigisse videmus, cùm aduersus Eugenium prope Aquileiam pugnaret, de qua Claudian. vates, quamuis non Christianus, sic cecinit *in Panegyric. ad Honorium:*

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies reuolutaque tela
Vertit in auctores, & turbine reppulit hastas:
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas acies, cui militat Æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Et in multis † aliis exemplis, & grauissimorum au- 38 ctorum testimoniis, quæ latissimè ad prædicta signa comprobanda, & exornanda tradunt Tert. & eius additionat. Pamelius *in lib. contra Scapul.* D. Chrysost. *orat.* 3. *contra Iudæ.* Medina *lib.* 2. *de recta in Deum fide:* Thomas Bozius *de sign. Eccles. lib.* 8. *cap.* 7. *lib.* 17. *cap.* 7 *per tot.* & *lib.* 20. *cap.* 10. & *lib.* 21. & 22. *per tot.* Bapt. Fulgos. *lib.* 1. *cap.* 6. Theatr. vit. hum. *vol.* 3. *lib.* 3. *pag.* 1048. & *seqq.* Fr. Lud. Granat. *in Symbol. Fidei, lib.* 3. *pag.* 1. Simon Maiol. *in dieb. Canic.* 1. *tom. colloq.* 19. *pag.* 436. *vers. Et quidquid fœlici,* & 3. *tom. colloq.* 2. *pag.* 302. & 362. Fr. Thom. à Iesv *de procur. omn. gent. salute, lib.* 2. *cap.* 3. *pag.* 136. Balth. Chauas. *de not. ver. Relig. lib.* 4. *cap.* 4. *per tot.* Fr. Ioan. Marq. *in Gubern. Christ. lib.* 1. *cap.* 17. *pag.* 97. & *lib.* 2. *c.* 25. *pag.* 310. Zeuall. *in pract.* 4. *tom. quæst. fi. ex num.* 149. & nouissimè & eruditissimè Dom. Ioan. Baptist. Valençuela *in discursu de iure stat. & belli, part.* 2. *consid.* 22. & Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtr. Monarch. lib.* 3. *cap.* 1. & melius *lib.* 2. *cap.* 3. *pag.* 370. Vbi vel † in solius Hispaniæ præliis omnia mira- 39 cula interuenisse ostendit, quæ olim Deus populo Israëlitico clementer indulsit.

Est enim semper † in bellis fœlix successus eo- 40 rum, ad quæ Deus vocat, qui non secundum armorum potentiam, † sed prout ipsi placet, dat di- 41 gnis victoriam, vt habetur 2. *Machab. cap.* 15. & 2. *Paralip.* 13. & 16. Vnde D. Bernard. *serm. ad Milites templi, cap.* 1. rectissimè inquit: † *Si* 42 *bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit.* Et D. August. *epist.* 194. *Quando pugnatur, Deus spectat, & partem, quam inspicit iustam, ibi dat palmam.* Quibus conueniunt alia,

quæ vltra auctores *suprà* relatos tradit Simon Maiolus 3. *tom. colloq.* 2. *de belloo. euentib.* 359. P. Gaspar Sanctius *in Isai. cap.* 44. *num.* 66. *pag.* 447. Pat. Fr. Ioan. Marq. *d. lib.* 2. *cap.* 27. *pag.* 314. & Nos tetigimus *sup. lib.* 1. *c. vlt. n.* 89. & 90. & 607. & *infr. lib.* 3. *c.* 1. *ex n.* 22.

43 Quæ cum ita se habeant, † dubitari quidem non potest, hæc eadem miracula nullibi apertiùs, & frequentiùs contigisse, quàm in Indicis istis expeditionibus & debellationibus, cùm passim legamus Hispanos nostros paucissimos numero, omni sociorum auxilio destitutos, in terris sibi prorsus incognitis, innumerabiles Indorum exercitus, quos vel ipsi adoriebantur, vel è quibus adorti erant, facilè Deo auxiliante fudisse, & eorum insidias obsidiones, & incursus fœliciter superasse. Ita † vt in illis impleta videatur promis-
44 sio, quæ Deo inseruientibus facta est in Leuit. *cap.* 26. *vers.* 7. & 8. *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis; persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.*

45 Quod, vel exemplo † illorum duodecim militum comprobari potest, qui in insula Sancti Dominici in prouincia Higuei duo incolarum millia fugarunt, & alibi ducenti, centena millia, vt tradit Herrer. *decad.* 1. *lib.* 2. *cap.* 17 & *lib.* 6. *c.* 9. *pag.* 202.

46 Et insignis illius, † nunquamque satis laudati Ducis Ferdinandi Cortesij, qui exigua valdè militum manu tot nobiles victorias sæpissimè reportauit; & tandem maximum illum Mexicani Imperij Monarcham Motezumam, tercentis & amplius suorum millibus stipatum, intra propriam vrbem prostrauit, & in vincula coniecit, totiúsque Imperij summa pari breuitate, ac fœlicitate potitus fuit.

47 Quod idem † in hoc Peruano Regno strenuo alteri Duci Francisco Pizarro cum Atahualpa supremo eius dominatore apud Chamarcam contigisse comperimus, de quibus & similibus aliis euentibus pleni sunt libri Petr. Martyr. Petr. Ziezæ, Gomaræ, Oueti, Ioan. Metelli, Leuini Apollonij, Anton. de Herrera, Garcil. Incæ, & aliorum quamplurimorum, qui de rebus Noui Orbis scripserunt; & aliqua in nostris terminis notat Thomas Boz. *d. lib.* 8. *cap.* 7. *pag.* 129. Illescas *in hist. Pontif. lib.* 6. §. 8. *fol.* 212. & §. 14. *fol.* 337. Castill. de Bobadilla *in Politica, lib.* 4. *cap.* 1. *num.* 6. & Fr. Ioan. à Torquem. *in d. Monarch. Ind. lib.* 4. *per totum.*

Et similiter certum est, auxilia cœlitus missa in eisdem bellis frequentissimè interuenisse.: Nam
48 D. Iacobus † Hispaniæ nostræ gloriosissimus fidissimúsque patronus, sicut in antiquis eius contra Mauros expeditionibus pro Hispanis potenter pugnare solebat, vt apertè testatur Rex Ranimirus in diplomate cuiusdam donationis Ecclesiæ Metropolit. eiusdem Apostoli factæ Episcop. Palent. *in anacephaleosi rerum Hispan. part.* 3. *cap.* 26. Ambros. de Moral. *lib.* 9. *cap.* 7. Thomas Bozius *vbi suprà.*

49 Sic † etiam multoties in his Indiis Occidentalibus visus est, non minori cura dimicare, pro nostris, valdè à Barbaris oppressis, & in maximo periculo constitutis, ensem, quem manu gestabat, aduersus eos acerrimè mouens, & illorum animis ingentem terrorem incutiens; vnde sanctissimus hic Apostolus in omnibus his regionibus religiosissimè veneratur, vt refert Alan. Copus *Dialog.* 3. *cap.* 24. *pag.* 437 & *sequent.* & alij Auctores statim citandi. Et idem in Orientali India accidisse tradunt Ludouic. Roman. Patricius *lib.* 6. *sua nauigat. cap.* 40. *pag.* 289. Petr. Maffæi. *in histor. Ind. Orient. lib.* 4. *pag.* 106. & *lib.* 8. *pag.* 182. & Fr. Anton. de San-Roman. *in eadem hist lib.* 1. *cap. vlt. pag.* 193. & *lib.* 3. *cap.* 23. *pag.* 506. Freitas *de Imp. Asiat. cap.* 18. *num.* 10.

50 Sed libet † peculiarem historiam subiicere, quam ex nostris Scriptoribus accepit, & vt mirabilem recoluit Cardan. *lib.* 15. *de rer. var. cap.* 81. & Theatr. vitæ hum. *vol.* 3. *lib.* 3. *pag.* 1051. Nam cùm Hispani pedites vix numero ducenti, à quadraginta Indorum millibus premerentur iuxta Cinciam Nouæ Hispaniæ pagum, partim ob loci inæqualitatem, partim ob arborum copiam, superuenire visus est eques quidam qui cuiusdam militis (nomine Franc. Morla) aspectum referebat, qui tot, tantáque vrgendo, terrendóque peregit, vt Indi pedem retraherent. Mox & ipse abiit, & cùm Indi multitudine freti, iterum premere Hispanos tentarent; cumque iam in manifesto discrimine positi essent, superuenit denuò idem eques, ac Indos resilire coëgit; quòd cum tertio fecisset, abiissétque, rursus instantibus Indis superuenit Ferdin. Cortesius Dux Hispanorum cum tredecim equitibus, Indósque in fugam compulit, exercitúmque dissipauit. Cum autem Hispani ad vrbem, quam occupauerant, rediissent, constauit, equitem illum non fuisse Franc. Morlam, cùm ab viarum difficultatem illuc peruenire non potuisset. Equo vehebatur eques ille rubeo, & maculoso, & eius auxilio nullus ex Hispanis in tam diuturno prælio cæsus fuit, sed septuaginta tantùm vulnerati, ipse quoque eques nullum ex Indis occidit, nullum vulnerauit, sed solùm turbauit, & perterræfecit, eúmque Hispan. Diuum Iacobum communem ipsorum Patronum, Cortesius D. Petrum proprium eius tutelarem, & dominum esse affirmabat.

51 Idem † quoque cœleste, ac supernum auxilium Hispani nostri non minus frequenter, & opportunè Beatissimæ VIRGINIS DEI MATRIS MARIÆ interuentione experti sunt, & tunc præsertim cùm Nouæ Hispaniæ debellatores multitudinem, & obsidionem Mexicani exercitus ferre non valentes, clanculum à ciuitate exierunt, ad Tacubanum montem confugientes, vt se ibi commodiùs defendere possent. Alma quippe hæc, & sanctissima Domina ante Hispanos adstans conspecta est, illos tanti numinis auxilio defendens, & in adorientes Indos terram purissimis, & Virgineis manibus iactans, quâ eorum oculos excæcauit, & in fugam conuertit. In cuius beneficij
52 memoriam Hispani posteà † templum eximia hodie deuotione, conspicuum, super dictum montem ædificarunt, sub aduocatione, *De nuestra Señora del Socorro.*

53 Similísque, propemodum casus † in vrbe Cuzquensi, quæ huius Peruani Regni caput, & Incarum sedes habebatur, contigisse comperitur. Nam cum innumerabilis Indorum turba Hispanos inopinatò obsedisset, ipsi qui vix ducenti erant in domum quandam se receperunt, vbi nunc Cathedralis Ecclesia ædificata est; & post varios incursus, & conflictus, in quibus D. Iacobi Apostoli visibili patrocinio miraculosè liberati sunt; cum tandem Indi in tecta domus, quæ ex paleis constabant, ardentes tædas validissimis conatibus mitterent, nullum tamen damnum, neque incendium inferre potuerunt, eò quod mulier quædam specie

ſpecie decora, ſupra tectum reſidens, ignem, mox vbi ardere cœperat, extinguebat, & puluerem, ſiue rorem in Indorum oculos ſpargebat, quo excæcati, vbi eſſent, aut quò irent, penitus ignorabant, vt ipſi poſteà teſtati ſunt, & cum magno ſimul timore, & admiratione prædicarunt.

54 In † Chilenſi etiam Regno eadem Domina, venerabili Sene comitata, retrocedere fecit ingentem Araucanorum exercitum, qui ad expugnandam vbem Imperialem tunc omni auxilio, & numinine deſtitutam, alacriter properabant, & hac Diuina ope liberata fuit; cuius miraculum poſteà ex ipſorum Araucanorum relatione conſtituit.

55 His aliud † non incongruenter adiicere poſſumus, quo Deus initia conuerſionis & acquiſitionis huius Peruani Regni diſpoſuiſſe videtur. Etenim cum primò Franciſc. Pizarrus, & ſocij eius oras præternauigantes ad oppidum *Tumpiz*, ſiue, 56 *Tmbez*, nomine peruenerunt; quod † tunc muniтiſſimam arcem habebat,& à plurimis Indis plebeiis, & militaribus incolebatur, ad tanti populi conſpectum anxij animo ſubſtitere, quidnam fa- 57 cerent dubitantes; quouſque vnus ex illis, † Petr. Candia vocatus, ſe in terram iturum obtulit, & Indorum vires, mores, & diuitias exploraturum. Ad quod faciendum, ſuis armis indutus, Crucem prætereà ligneam haſtæ loco dextera ſumpſit, & ſcapha in littus delatus, intrepidè per medias Indorum turmas progredi cœpit; qui hominis proceritatem, habitum, & audaciam mirati, illum impetere auſi non fuerunt, Diuinum quidpiam eſſe verentes. Sed poſteà, mutato conſilio, vt hoc ſecuriùs experirentur, ferociſſimum leonem & tygrim, quos in prædicta arce (& ad hunc effectum, vt fama eſt) à Guainacapæ temporibus aſſeruabant, in aduenam immiſerunt, exiſtimantes illicò rabidis animalium dentibus,& vnguibus dilaniandum, vt in aliis ſæpè viderant contigiſſe.

At Candia illorum impetum impauidus ſpectauit, CHRISTI Domini nomen, & auxilium fideliter inuocans, & Crucis eius ſignum illis obiiciens. Quo adeptus eſt, vt animalia, naturali feritate depoſita, pedibus ipſius proſternerentur, & inſtar domeſticorum canum blandientia, & adulantia, eiuſdem manibus per dorſa, & ora tractari, & demulceri permitterent. Quod cernentes indigenæ in priore opinione confirmati, illum quaſi Solis filium genibus flexis venerati ſunt,& oſtenſa arce, templo, & Regia gaza, quæ ibidem cuſtodiebatur, ſaluum, & donis onuſtum ad ſuos redire permiſerunt.

58 Quas miraculoſas † cœleſtis auxilij in bellis Noui Orbis narrationes, & alias eis ſimiles, paſſim recenſent Auctores, qui de eiuſdem Orbis hiſtoriis ſcripſerunt; & præcipuè Gomara 2.*part.lib.*2. Petr.Zieza 1.*part.cap.*54.Ioſeph.Acoſta *in hiſtor. moral.Ind.lib.*7.*cap.*7. & ab eo tranſcribens Ioan. Boter. *in* 4.*part.ſuar.relat.vniuerſ.lib.*3.*pag.*84.*& ſeqq.* Anton.de Herrera *in hiſt gener.Ind. decad.*2. *lib.*10. *cap.*9. & alibi ſæpè: Thomas Bozius *dict. lib.*8.*cap.*7.*& lib.*17.*cap.*7. Alanus Copus *Dial.*3. *cap.*29.*ex pag.*437.Henric.Mart,*in repert.Mexic. tract.*2.*pag.*151. Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch.Ind.lib.*4.*cap.*69.*pag.*542. Garcilaſ. Inca *in* 2.*p.comment.Reg.Peru,lib.*1.*c.*11.*&* 12.*& lib.*2. *cap.*24.*&* 25. Vbi ſimul concludunt, minimè dubitandum eſſe, omnes ferè victorias, quas Hiſpani in his prouinciis habuerunt, per miracula par- 59 tas. Quamuis † eas militari diſciplinæ tribuere videatur Bobadilla *in d.Plit. lib.*4. *cap.*1. *num.* 6. Nam licèt hæc, vt ipſe ibidem probat, efficere ſoleat, vt à paucis ſtrenuis aduerſus multitudinem benè pugnetur: impoſſibile tamen erat, noſtros 60 adeò † paucos, aduenas, & maris, ac terræ ſibi incognitæ mutationibus fatigatos, tot diſcrimina ſuperare, & tot, ac tantas victorias, ita facili, ac felici exitu de innumerabilibus Indorum miriadibus conſequi; præualidis quidem,& in propriis & natalibus ſedibus conſtitutis, atq; ita æſtui, frigori, & ſimilibus cœli,& ſoli climatibus aſſuefactis, niſi Deus id miraculosè pro eximia ſua ſapientia, & potentia diſponeret, cùm vt Religionem Chriſtianam extenderet, tùm etiam, vt Indorum peccata, & abominationes puniret, vt benè conſiderant Auctores *ſuprà* relati, præſertim Acoſta *d. lib.*7.*cap.*7.*& cap.* 24. 25. *&* 28. Thomas Bozius *d.lib.*8.*c.*7.*pag.*329. Henric.Mart. *d. pag.*151. & Torquem.*d.lib.*4.*c.*69.*& c.*105.

61 Qui † eodem modo obiectioni aliquorum reſpondent, qui prædictas victorias ignauiæ, barbariei, & puſillanimitati Indorum adſcribunt. In quo adeò delirat Hieronym.Benzo.malè ſemper in res Hiſpanas affectus, *lib.* 1. *ſuæ hiſtoric. Americ. cap.* 24.vt aſſerere auſus fuerit,Hiſpanos in Occidente nihil præter bruta animalia, & beſtias ſube- 62 giſſe. Idque † quendam Hiſpanum equitem opti mè intellexiſſe videri, qui cùm in Africa ad Argeriam ſub Carolo V. militaret ſimul cum Ferdinando Corteſio,qui Mexicanum Regnum aperuit, & ſubegit, & reliquis fugientibus ob Maurorum multitudinem quibus impares ſe eſſe cognoſcerent; Corteſium videret, clamore fugientes ſiſtere, & hortari ſocios, vt in hoſtem verſi, eum ſtrenuè exciperent. Bellua iſthæc inquit, putat ſibi rem eſſe cum ſuis Indis, quorum viginti quinque millibus fundendis decem equites ſuffecerint.

63 Etenim † licèt negari non poſſit, Indos no- 64 ſtrorum comparatione puſilli animi eſſe, † quod omnibus Meridionalibus accidere tradit Cœlius Rhodigin. *lib.*18.*lectur.antiq.cap.*20. cum contra Septentrionales robuſtiores, & animoſiores ſint. 65 Adhuc † tamen, vt re ipſa in primis illis expeditionibus conſtitit, & quotidiano experimento cognoſcimus, Indi non adeò imbecilles, ignaui, & inermes erant; ſed in multis prouinciis ſatis armati, fortes, & bellicoſi, reique militaris peritia ſuo more ſufficienter inſtructi, & vbique copia, numero, ac præliandi commoditate adeò noſtris potentiores & ſuperiores, vt pro quolibet Hiſpano milite decies centena millia Indorum numerarentur. Vnde ſi noſtris obſiſtere, & aditum præcludere cognouiſſent, vix multis annis in eorum regionibus pedem figere poſſent.

66 Sed DEVS omnipotens, † qui illas (vt ſæpè diximus) Hiſpanis Regibus tradere deſtinarat, ipſoſmet Indos bellis inteſtinis inter ſe diuiſos, in Mexicano præſertim, & Peruano Regno, propria 67 ipſorum manu proſtrauit: † vt contigit in Madianitis ſub Gedeon *Iud.* 7. *verſ.* 12. mutuò ſe ferro perimentibus, & in Philiſthæis 1. *Reg.* 14. *verſ.*20. & in Ægyptiis, iuxta Propheticum Iſaïæ ſermonem *cap.* 19.*verſ.* 13. vbi Gaſpar Sanchez 68 *num.* 7.*pag.* 206. plura notauit. Et ſicut † tam in his prouinciis, quàm in aliis, Hiſpanorum vires, & audaciam ſupra modum adauxit, ita Indorum cordibus adeò magnum terrorem immiſit, vt ad equi conſpectum vel ænei tormenti tonitruum, formidarent, & in facili inuaſione manus, & colla 69 ſubmitterent. Non ſecus atque † Samſoni vires reſtituit,

restituit, & corroborauit, vt de Philisthæis vindi-
70 ctam sumere posset, Iud. *cap.* 7. † & è contrario, Amorrhæos & Chananæos timidissimos reddidit, vt filiis Israël eorum terram dare posset, quam illis iam inde ab Abrahami temporibus pactus erat, vt habetur Genes. *cap.* 15. & Deuter. 2. *vers.* 25.
71 vbi † Deus ad Moysen hæc verba locutus proponitur: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cœlo, vt audito nomine tuo paueant, & in more parturientium contremiscant, & dolore conterantur.* Quibus alia similia habentur *Exod.* 23. *vers.* 27. & *Iosuë* 2. *vers.* 9. & 11. & *c.* 5. *vers.* 1.

Est enim exploratissimum animum cadere iis, contra quos Deus pugnat, vt bene prosequitur Gasp. Sanctius *in Isai. cap.* 13. *num.* 14. *pag.* 153. & *cap.* 17. *num.* 18. *pag.* 194. Martin. Delrius *in adag.*
72 *sacr.* 3. *tom. adag.* 41. *pag.* 39. Vbi † hunc terrorem ei similem facit, quem vetustas, falso Deorum cultu seducta, Panicum appellabat; de quo Orph. in Panis hymno:

Panicum immittens æstrum in fines terræ.

73 Et Pindar. in Nemeis, qui † etiam impauidis, & aliàs bello strenuis, contingere aliquando solere, his verbis insinuat.

In Diuinis enim terroribus
Etiam filij Deorum fugiunt.

Cum aliis, quæ in hanc rem tradunt Angel. Politian. *in Miscellan. cap* 26. Erasm. *in adag. Panicus casus, pag. mihi* 933. Lilius Giral. *de Diis Gent. syntagm.* 15. & Theatr. vitæ humanæ *vol.* 1. *l. b.* 1. *pag.* 92.

Quo in facto Dei virtus, atque potestas mirè
74 conspicitur; † Dæmon quippè non potest alicui vires supra naturales ad alios profligandos concedere, vt latiùs probat Martin. Delrius *in disquis. mag. lib.* 2. *quæst.* 12. *pag.* 77. & post eum Franc. Torreblanca *de magia, lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 40. Et
75 hoc ita vt dicimus verum esse, vel ipsi † Indi agnouerunt, quandoquidem ex hac fœlicitate, & prosperitate Hispanorum bellis, ad agnoscendam, & sequendam fidem Dei, quem prædicabant se valdè prouocari fassi sunt, vt de Nigritis loquens tradit Aloys. Cadamust. *in relat. suarum. nauigat. cap.* 16. & 25. & de Careta regulo Terræ firmæ, post Ouet. Anton. de Herrera *in histor. gener. Ind.*
76 *decad.* 2. *lib.* 1. *cap.* 10. Vbi † illum dixisse narrat, se planè agnoscere, magis à Sole amari Castellanos, quam Indos, cum eis tot victorias concesserit, & cœli fulmina ad inimicos occidendos tradiderit, & musicæ artem, qua languentes amicos leuare possent.

77 Neque existimet † aliquis quidquam officere, aut detrahere virtuti, & gloriæ, quam Hispani nostri tot præclaris facinoribus in detegendo, & subigendo hoc Nouo Orbe sibi compararunt, quod victorias ab illis partas, vt plurimum, in Dei specialem fauorem, & cœlestium Numinum præsentissimum auxilium referamus. Nam satis ipsi laudandi videntur cum se tot, ac tantis periculis impauidis animis semper obtulerint.

Et vt superiora Diuini auxilij testimonia, &
78 argumenta deficerent, pij omnes † & prudentes Duces, ac viri omnium rerum successus, & præcipuè bellorum, in quibus fortuna, vt adagium ait, plurimum dominatur, Deo tribuere debent, vt habetur *Isai.* 14. *vers.* 31. *Esdræ lib.* 1. *cap.* 1. & 2. *Paralipom. cap.* 16. vbi Hannani Propheta ad Asam Regem Iuda inter alia ita ait: *Oculi Domini contemplantur super vniuersam terram, & præbent fortitudinem his qui in corde perfecto credunt in eum.* Item illud: *Hi in curribus, illi in equis: nos autem in nomine Domini spem repositam habemus ipsi confracti ceciderunt, nos autem erecti victoriam reportauimus*; & multis aliis exemplis, & sacræ Scripturæ locis probat Simon Maiol. *in dieb. Canicul.* 3. *tom. colloq.* 2. *pag.* 361. & *seqq.* Gaspar Sanct. *sup. Isai. cap.* 14. *num.* 52. *pag.* 75. & doctissim. Martin. Del. *in adag. sacr.* 1. *tom. adag.* 57. *pag.* 53. & 54. Ne in execrabilem Aiacis, † & alio- 79 rum Imperatorum superbiam incidere videantur, quos Poëtæ à suis dextris, & armis victorias præsumentes etiam Diis iratis, & aduersis inducunt, vt constat ex illo Sophoclis in Aiace:

Adiuuante, mi pater Leo,
Victoria potitur ignauissimus:
At destitutus ope Deorum scio
Belliq; e me confido habiturum decus.

Papin. 2. *Thebaid.* de Campaneo loquens:

——Virtus mihi numen, & ensis,
Quem teneo.

Et rursus *lib.* 10. iactantiùs:

——Ades ô mihi dextera tantùm,
Tu præses bellis, & ineuitabile numen
Te voto, te solam Superior contemptor adoro
Sic ait, & voti sese facit ipse potentem.

Et Mezentius apud Virgil. *lib.* 10. *Æneid.*

Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro.

Quibus † planè longè cordatiùs, & ad rem 80 nostram accommodatius Titus Imper. cum de Iudæis, Ierosolyma capta, se victorem videret, admiratus tantam vrbem, támque munitam fuisse superatam, dixit: *Plane Deo adiuuante pugnauimus*, vt tradit Ioseph. *de bello Iud. c.* 16. Et vt refert Philost. *lib.* 6. *de vita Apollonij*, propter illam victoriam coronari voluit, quia Diuina virtute opus illud perfectum esse videbat, non sua. Sic autem Philostr. *Finitimæ gentes ob victoriam coronare ipsum voluerunt; ille verò tali honore indignum se esse respondit: non enim se talium operum auctorem, sed Deo, iracundiam contra Iudæos demonstranti, manus suas præbuisse.*

Denique † cùm dæmonum expulsio, & Idolo- 81 rum, siue Oraculorum silentium, & ruina, euidens signum Diuinæ vocationis, & prædicationis veræ fidei in primitiua Ecclesia præstiterit, quod ipsi quoque dæmones, vel inuiti, fateri cogebantur; vt videre licet apud D. Chrysost. *homil.* 26. *in Matth.* Hieronym. *cap.* 9. *Matth.* Lactan. Firmian. *lib.* 3. *diuin. inst. cap.* 23. Nicephor. *lib.* 1. *Eccles. cap.* 17. Ruffin. *lib.* 10. *cap.* 10. & 19. Porphyr. *in lib. de elogiis Philosoph.* Thomas Bozius *de sign. Eccles. lib.* 14. *cap.* 3. & 4. & *lib.* 23. *cap.* 1. Maiol. *d. tom.* 3. *colloq.* 1. *pag.* 307. & Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.* 3. *cap.* 3. *pag.* 135. vbi notanda oracula, hoc apertè testantia, recensent, & Nos *infrà cap.* 13. *num.* 38.

Sic † pariter in his Indiis Occidentalibus, vbi 82 primum nostrorum prædicatione Euangelicæ veritatis lumen illuxit, dæmones, & idola eos à Deo missos declararunt, vt diximus *suprà hoc lib. cap.* 2. *num.* 49. Et has † prouincias continuo relinquen- 83 tes, nullum amplius Oraculum reddiderunt, & ab spectris, & illusionibus cessarunt, quibus anteà miseros indigenas fallebant, & deterrebant; videlicet tenebras dispellit lux, mendacium veritas, & sanctæ † Crucis signum, magnum illicò silen- 84 tium dæmonum, magnam fugam induxit, quod semper illis terrificum fuit, vt præter alios, pluribus probat Petr. Fab. *lib.* 3. *semestr. cap.* 1. *pag.* 20. ita

85 ita vt commodè † hunc Virgilian. illuc applicare possumus:

Excessere omnes adytis sacrisque relictis
Dij quibus imperium hoc steterat.

Vt pluribus exemplis scitu iucundissimis ostendunt 86 † Petr. Martyr *in decad. de Nouo Orbe*: Gonçal. Ouetus *in sua hist. Ind. lib.* 5. *cap.* 10. Gomara *lib.* 3. *cap.* 6. Ludouic. Viues *lib.* 2. *de verit. Fid. Christ.* quem refert Theatr. vit. human. *vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1468. Hieronym. Benzo. *in hist. Ind. lib.* 1. *c.* 17. *pag.* 119. Thom. Boz. *d. lib.* 23. *cap.* 1. *pag.* 594. & rursus *lib.* 2. *cap.* 11. *pag.* 81. *& lib.* 5. *c.* 2. *& lib.* 12. *cap.* 21. *pag.* 143. *& lib.* 15. *cap.* 17. *pag.* 146. Mart. Delr. *lib.* 6. *disquis. magic. cap.* 2. *sect.* 3. *quæst.* 2. Thom. à IESV *lib.* 4. *cap.* 5. *pag.* 145. & Torquem. *in d. Monarch. Ind. lib.* 18. *c.* 7.

87 Vbi inter alia referunt, † hoc miraculum commune fuisse, vbicumque Columbus, & eius socij, & successores in his Occidentalibus insulis, & prouinciis pedem fixerunt, & sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum collocarunt, aut Christianæ doctrinæ magistris vti cœperunt: nam continuò dæmones obmutescebant, cum anteà frequentissima responsa præstare solerent, & † terræ 88 motus, ac tempestates etiam cessarunt, quibus prædictæ prouinciæ ab eisdem dæmonibus conquassari, & miserè deformari solebant.

Idem in Sinarum, & Iaponiorum regionibus contigisse narrant libri Societatis IESV, & Fr. Ioan. Gonçal. de Mendoça, & Thomas Boz. *vbi suprà* referentes, dæmones ibi acerbè, & miris cruciatibus obsessos vexasse, nec inde prius discedere solitos, quam obsessi iureiurando firmarent, se illis Diuinos honores in omnibus præstituros; 89 quod cessauit † vbi Christi Sacerdotes in eas prouincias peruenerunt, & minis torquere, sanctísque verbis dæmones fugare cœperunt; ob quod ab incolis in honore maximo habiti sunt.

Narrat etiam Fr. Aug. Dauila *in histor. Mexic. Ord. Prædicat. lib.* 1. *cap.* 40. Ant. Herrer. *in d. hist. gen. Ind. decad.* 3. *lib.* 4. *cap.* 11. *pag.* 164. & Fr. Alf. Fernand. *in hist. Eccl. nostr. temp. lib.* 1. *cap.* 3. *in fin.* 90 apud † Cumanenses, Sacerdotes eorum, Piaches dictos, in speluncas intrare solitos, & post longam inuocationem, & magicorum carminum recitationem veluti à dæmone obsessos, & constrictos in terram cadere; túncque interrogantibus 91 Oracula præbere. Quod cum intelligeret † Religiosus ille Pat. Fr. Petrus à Corduba, vellétque rem hanc penitus aperire, cruce, stola & aqua benedicta munitus in speluncam cum multis Castellanis ingressus, Piachem correptum exorcismis liberauit, dæmonémque de pluribus interrogatum, & aptè respondentem, tandem fateri compulit; se miseros illos eousque suis imposturis fraudasse, eorúmque animas in barathrum deduxisse.

92 De Beato quoque † Fr. Aloisio Bertrando, qui maximè Religionem nostram in his Occidentalibus prouinciis amplificauit, & mortuos ad vitam reuocauit; aliáque plura miracula edidit, refert Thomas Bozius *lib.* 5. *de sign. Eccles. Dei, cap.* 2. *pag.* 157. quod cum incolæ cuiusdam vici ad eum confluerent, nomen Christo dare parati, interrogati quid eos ad hoc adduceret, responderunt, in publico quodam atque vniuersali eorum conuentu dæmonem adstitisse, quem cuncti specie horribili viderunt, ac dixisse: Quid me adstantibus duobus Christianis inuocatis? (aderant quippè fortè duo ab Aloisio ad fidem perducti) abripite eos hinc. Vbi hæc dixit, homo quidam ab Aloisio missus, repentè in medium conuentum processit, & in conspectu omnium, disputatione inita, dæmonem conuicit, quibus actis ex oculis adstantium euanuit.

Et idem Bozius *lib.* 12. *cap.* 21. narrat † de B. 93 Ioan. à S. Francisco, quod cum in prouincia Mexicana plurima idola Indorum multitudine ingenti vidente à pueris Christianis confringi iussisset, eadem die dæmon facie deturpata, membrísque mutilatis apparuit Iudo cuidam, qui aberat passuum millibus sexaginta, dicens: En, vt à Ioanne malè habitus sum, rémque, vti gesta erat, explicauit, efflagitans, vt aduersus Ioannem suam contumeliam vlcisceretur, se ipsi opem laturum, docuítque rationem, quâ flagitium perpetraret. Aggressus est rem Indus, expectatúmque Ioannem per insidias adortus, prægrandi fuste percussit, aufugiénsque, irrito euentu, & à persequentibus nonnullis comprehensus, rem detexit, & CHRISTO se dedit, sic dæmone tanti viri meritis & pietate, templis & famulis spoliato.

CAPVT V.

De aliis magis peculiaribus, notandisque miraculis, quæ in Indiarum Occidentalium conuersione, & conquisitione acciderunt.

SVMMARIVM.

1 *Miracula ostendunt fauorem, inclinationem, & vocationem Diuinam, cum Lipsio.*
2 *Miracula plura, & specialia Noui Orbis congeruntur, & ostenditur, idem in eius conuersione contigisse, quod olim in primitiua Ecclesia.*
3 *Spiritus sanctus dona sua partitur, vt vult.*
4 *David* Psalm. 64. *prænuntiasse videtur miracula, quæ in conuersione Noui Orbis facienda erant.*
5 *Auctores recensentur, qui plura miracula in Nouo Orbe facta commemorant.*
6 *Linguarum variarum locutio, & intellectio fuit donum Dei Apostolis concessum.*
7 *Linguarum donum, & miraculum multis Noui Orbis prædicatoribus concessum fuit.*
8 *B. Franciscus Xauerius habuit donum linguarum.*
9 *B. Aloisius Bertrandus, Martinus à Valentia, & alij Noui Orbis prædicatores habuerunt donum linguarum.*
10 *Christus Dominus, Apostoli, & D. Vincent. Ferrer. vna lingua loquentes, à variis diuersarum linguarum populis intelligebantur, & idem accidit aliquibus concionatoribus Noui Orbis.*
11 *B. F. Ioan. à S. Francisco, & Fr. Hieronym. de Mendieta linguam Mexicanam repentè, & nullo studio adhibito assecuti, & locuti sunt.*
12 *Crucis Christi signo plurima miracula in Nouo Orbe operata sunt, & in India Orientali,* num. 14.
13 *Crucis sanctæ laudes, & effectus mirabiles ex D. Ioan. Damasceno.*

15 *Auctores*

POSSEM quidem signis, & miraculis, quæ *in cap. præced.* recensui, Victoriæ scrupulo, atque obiectioni satisfecisse videri, & Diuinæ voluntatis, & vocationis in hoc egregio opere conuersionis, & acquisitionis Noui Orbis non leuia argumenta considerasse, atque † appositè cum 1 Iust.Lips. *in Virg.Hallens.cap.2. & 3.* exclamare: *Vbi ea miracula video, & tam certa, & crebra video; quid nisi fauorem, & inclinationem Numinis agnosco? Quid etiam, nisi velut tubam, & classicum audio, quod ad talem Fidem, & cœtum appellat. Non certius Diuinæ voluntatis argumentum, quam à miraculis quæ Deus ipse homo factus vt talem se assereret, atque ostenderet, palam exhibuit, & vulgauit.*

Sed tamen † adhuc alia non minus certa, & 2 magis specialia commemorare operæpretium existimaui, quæ Lectorem, vt arbitror, recreabunt, & euidentius ostendent, signa, & miracula, quæ olim in primitiua Fidei prædicatione innotuerunt, his etiam temporibus, & regionibus non defuisse, quamuis charitas vsque adeò refrixit, & tam exactè, vt oportebat, Euangelicæ prædicationis forma alicubi seruata non fuit. Spiritus † quippe 3 sanctus dona, & charismata sua partitur, vt vult: & si credimus Fr.Basil. Pontio Legion. *in 1. part. suar.disq. quæst.8. exposit. cap. 4.* iam † hoc olim 4 per Dauidem prædixerat, *Psalm.64.* dum ait: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant termimos à signis tuis.* Quem Psalmum de gentibus huius Noui Orbis accipiendum contendit, vt latius diximus *.ib.1.cap.15. num.57.* & sic versum illum exponit, quasi Regius Vates commouendas dicat Indorum gentes ad Christi Fidem amplectendam signis, atque portentis, quæ cum eis annuntiatur Euangelium, & facta sunt, & hodie fiunt à religiosissimis viris. Ioseph. etiam † Acosta, & Fr. 5 Aug.Dauila, qui pauca miracula in hac conuersione interuenisse dixerunt in locis relatis *sup. cap. 3. num. 35.* plura quidem suis in libris recensent, & plurima alia Alan. Cop.Thom.Boz. Ioan. Boterus, Ant.de Herrer. Fr. Alphons. Fernand.Fr. Ioan.Torquemad.& alij grauissimi auctores, quorum peculiarem mentionem in huius capitis discursu faciemus.

Et

Et vt hinc eius initium sumamus, nemo planè 6 ignorat, † diuersarum linguarum scientiam, & extraneorum sermonum intellectionem, & interpretationem donum Dei esse, quo maximè Apostolorum missionem, ac Fidei prædicationem per eos factam confirmauit, vt patet Marc.16.Paul.1. *Corinth.*12.*vers.*4. Act.24. & vltra Scribentes in his locis præcipuè Maldonat. Cornel. à Lapide, Lorin.& alios, latè prosequitur Thomas Bozius *de signis Eccles.Dei, lib.*6. *cap.*5. & Bernard. Aldrete omninò legendus *de antiq. Hispan. lib.* 2. *cap.*16.*pag.*288. *& sequent. & cap.*25.*pag.* 326.

7 At verò, † hanc quoque miraculosam gratiam in primis huius Noui Orbis concionatoribus inueniri idem Thomas Bozius signanter aduertit. Nam omissa admiranda huius doni abundantia, quam 8 Deus † B. Francisco Xauerio in India Orientali communicauit; de qua etiam aliquid notat Acosta *lib.*1.*de procur.Ind.salut.cap.*9. *in fin.* Idem ætate 9 nostra † in hac Occidentali contigisse legimus B. Aloisio Bertrando ex Ordine Prædicatorum, & Martino à Valentia ex Ordine Minorum, qui nullo sæpè interprete, nullo adiumento, diuersarum linguarum populos, simul atque ad eos accesserant, alloquebantur, & ita Deus per illos innumeros ad verum pietatis cultum traduxit, & plurima suæ liberalitatis beneficia his populis est imperti-10 tus.Et quod magis † mirabile est, cum vna lingua loquerentur, ad innumeros diuersarum linguarum homines in vnum coactos, quorum multi haud percipiebant aliarum vim, nihilominus ab omnibus adstantibus intelligebantur, & quilibet ex audientibus cum sono vocis assequebatur etiam sensa verborum, vt de CHRISTO Domino affirmat Arnob.*lib.*1.*contra Gent.* & de Apostolis D. Cyprian.Chrysost.Oecumen.Basilius Seleucens.Arator, & alij, quos refert Lorin. *vbi suprà*, & de D. Vincent. Ferrer. Vincent. Iustin. Antist. in eius vita.

11 De † Ioanne etiam à S. Francisco, & Fr. Hieron.de Mendieta narrat idem Thom. Boz. *lib.*12. *cap.*21.*pag.*548.Fr.Thom.à IESV *de procur. omn. gent.salut.lib.*4.*cap.*5.*pag.*146.& Fr.Ioan. à Torquemad.*in Monarch. Ind.* solis precibus, ac nullo prorsus studio assecutos fuisse linguæ Mexicanæ cognitionem, ita vt maximè cunctis admirationi fuerit, cùm repentè auditi sunt, ea lingua innumeris præsentibus concionari.

12 Per † Crucis etiam signum ac reuerentiam innumera miracula Deus in Indiarum regionibus operatus videtur. Et meritò quidem, nam vt piè, & eleganter scribit D.Ioan. Damascen. *lib.*4. *de Fide Orthod. cap.*4. *Nulla alia re peccatum de-* 13 *letum † primi parentis delictum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, vis contemnendarum rerum præsentium, atque ipsius quoque mortis nobis concessa, reditus ad veterem beatitudinem comparatus est, Paradisi portæ patefactæ sunt, natura nostra ad Dei dextram considet, filij denique Dei, & hæredes facti sumus, quam Crucis Domini nostri Iesu Christi beneficio.*

14 Et vt ea, † quæ in Orientalibus, & in Regno Congiano acciderunt, silentio prætereaam, de quibus solita eloquentia scribit Maffæius *lib.*1.*pag.*11. *& l.*5. *pag.* 121. *&* 122. Ioan. Barros *decad.* 3. *cap.*11. Alanus Copus *dialog.*4. *cap.*16. *pag.*557. & Thomas Bozius *lib.*5. *cap.*2.*pag.* 160. plurima 15 alia in his Occidentalibus reperiemus † apud Franc Lop.Gomar.*in sua earum hist.*2. *part. c.*34. 46.*&* 81. Theatr. vitæ hum.*vol.*5.*lib.*4.*pag.*1468. Thomam Bozium *de sign. Eccles. lib.* 4. *cap.* 2. *pag.*157. Idem de robore bellico *cap.*12. Anton.de Herrera *in histor. gener. Ind. Occid.decad.*1.*lib.*8. *cap.*10.*pag.*314.*& lib.*10.*cap.*12.*pag.*361.Illescas *in hist.Pontific.lib.*6.§.5.*fol.*283.Fr.Thom.à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.*4. *cap.*5. *pag.* 144. Camill. Borrell. *de præst. Reg. Catholic. cap.*43.*ex num.*27.Fr. Alphons. Fernand.*in hist.Eccles. nostr. temp.lib.*1.*cap.*2.*pag.*18.& Fr.Ioan.à Torquemad. *in Monarch.Ind.lib.*10. *cap.*26.*& seqq. & lib.*18. *cap.*7.

Inter quæ legimus, † quòd cùm Columbus in 16 insula Hispaniola super excelsam collem ligneam Crucem altissimam defixisset, vt ab itinerantibus procul inspici posset, & sub tali munimine vrbs dicta LA CONCEPCION DE LA VEGA, quam ibi ædificauit, magis tuta consisteret, indigenæ quadam die, eam validissimis ictibus, & funibus conuellere, & in terram prosternere conati sunt, nimis quippe Christianis infesti, maximam iniuriam se illis acturos existimabant, si lignum illud penitus extirparent, quod ab eis magna veneratione coli solitum viderant. In quo cum nihil proficere potuissent, terram, ad illud eruendum excauare cœperunt, quæ tamen miraculosè ad locum, vbi educebatur, statim redibat, & maiori soliditate constipabatur. Vndè cùm se hoc etiam labore frustratos viderent multis vndique lignis congestis, Crucem comburere tentarunt. Quæ tamen, licèt satis arida esset, non conflagrauit, neque admoti ignis aliquod vestigium exhibuit, nisi quandam veluti maculam fumi, quæ in eius inferiori parte remansit. Procedentes verò Indi, eóque maiori furore perculsi, quo magis suis conatibus ludi cernebant, tandem securibus, & gladiis siliceis, quibus tunc temporis pro ferreis vtebantur, Crucem secare, & in frusta diuidere proposuerunt, nihilo tamen magis voti compotes euadentes: nam quantum ex illa secabant, tantùm miraculosa Dei operatione crescebat. Quibus signis permoti multi eorum ad veri Dei fidem conuersi sunt, & Hispanis narrarunt, in Crucis brachio venerabilem quandam fœminam stantem vidisse, quæ eam euellere, comburere,& scindere prohibuerat. Eadémque Crux multis aliis posteà miraculis claruit, & per annos plures, quidquid ex illa fuit Christiana deuotione præscissum, iugiter succrescebat; vt de † ipsa Christi 17 Cruce narrat S.Paulin.*epist.*11.S.Cyril.*cathec.*10. Cæs.Baron.*in Annal. Ecclesiast. anno Christi* 326. *num.* 50. Simon Maiolus *in dieb. Canicul.* 1. *tom. colloq.* 21. *pag.*477. & Pat. Iacob. Gretser.*in comment.de Cruce lib.*1. *cap.*78. qui etiam plura tradit de fructibus eiusdem Christi Crucis diuersis Principibus dono datis & missis *in* 2.*part. Horti S. Crucis pag.*127.

De alia † etiam Cruce quam Hispani,qui cum 18 Magallano ad Zebu insulam peruenerunt, in eadem insula ante Ecclesiã, quam ibi construxerant, collocarunt, refert Anton. de Herrera *decad.* 3. *lib.*4.*cap.*9. *pag.*18. ab Indis nullo modo conuelli potuisse, licèt expulsis Christianis id maximopere niterentur. Et idem narrat de alia in prouincia Nicaragua *ead. decad.*3. *lib.*5. *cap.* 12. *pag.* 216. cuius causa, inquit,indigenas Cruces spontè petere, & Baptismum desiderare cœpisse.

Illud quoque mirabile est, quod refert idem Herrer.*decad.*1. *lib.*3.*c.*4.*pag.*88.in prædicta scilicet † insula Hispaniola,quosdam Indos Cruces,& 19 alias Sanctorum imagines,è templo Christianorum subripuisse,

subripuisse, & in suis agris defodisse, dicentes, maiores nunc erunt vestri fructus, illisque in locis semina radices egisse, Crucis in modum formatas, quod nusquam anteà ab Indis visum erat, quapropter miraculo tributum fuit.

20 Et cum † Ferdin. Cortesius cum Tlascalensibus sociis aduersus Mexicanos pugnaret, pluresque ex nostris, & auxiliaribus, multis lethalibusque vulneribus sauciati, sese in castra reciperent, & ob medelæ defectum perirent, Dei beneficio, & ingenti miraculo factum fuit, vt Castellana quædam mulier, Isabella Roderici vocata, sanctissimum Crucis signum manu super vulnera faciens, & Diuinæ Trinitatis auxilium implorans, illicò eos pristinæ sanitati restitueret, & bello aptiores, & fortiores remitteret, quod satis comprobabat huius pugnæ causam Deo gratissimam esse, vt hanc historiam narrans aduertit idem Ant. de Herrera *d. decad.* 3. *lib.* 1. *c.* 22. *pag.* 49.

21 Eadem † curationis forma in Peruano Regno vsum fuisse militem, cui nomen *Lanzaro*, tradit Acosta *in histor. moral. Indiar. lib.* 7. *cap.* 27. & Ioan. Boter. *in dict.* 4. *part. suar. relat. lib.* 3. *pag.* 85.

22 Vbi † etiam enarrant, in admiranda illa peregrinatione, quam fecit, & scripsit Aluarus Nuñez Cabeça de Vaca contineri, quod cum ipse, & alij duo, vel tres socij, quorum vnus Æthiops erat, ex classe remansissent, quæ ad Floridam naufragium fecit, ibique inter Barbaros per decennium vitam agerent, quousque ad oppositum mare DEL SVR penetrarunt, compulsos sæpè ab eisdem Barbaris sub necis interminatione fuisse, vt illis in variis, quos patiebantur languoribus, & ægritudinibus mederentur. Quod cum ipsi principio aggredi non auderent, quia nec artem medicam nouerant, neque remedia morbis necessaria secum portabant, metu tamen perculsi, Euangelicum medendi modum capesserunt, & signum sanctæ Crucis super ægros facientes, aliásque Ecclesiæ orationes recitantes innumeros sanauere, Domino mirabiliter eorum votis, & precibus annuente; ita vt ipsi de seipsis maximè dubitarent, cùm nihil in se dignum tanto fauore conspicerent, sed communem prophanorum militarium hominum vitam egissent. Propter quas sanitatum operationes, vitæque quam eo tempore seruauerant, innocentiam, tantùm admirationis, & gloriæ apud Barbaros sunt consecuti, vt propemodum pro Diis adorarentur; & quicquid imperarent, non aliter quam de cœlo profectum acciperetur. Quam historiam repetiit idem Acosta *lib.* 2. *de procur. Ind. salut. cap.* 9. *in princip.* & latiùs narrat Anton. de Herrer. *decad.* 4. *lib.* 5. *c.* 5. *pag.* 106. & Garcilas. Inca *in hist. Floridæ, lib.* 1. *cap.* 3.

Idem quoque Acosta, & Boterius *vbi suprà*

23 commemorant, † in remota huius Peruani Regni prouincia, cui ab euentu nomen sanctæ Crucis DE LA SIERRA ab Hispanis inditum fuit, antequam plenè detegi, & conuerti cœpisset, facinorosum quendam militem, & metu Argentini Senatus iudicum, inter Indos delituisse, qui cum eos nimis anxios ob annonæ, & pluuiæ defectum videret, & variis pro more superstitionibus vti, ad iram suorum idolorum placandam, bono animo esse iussit, & si imperata peragerent, præsentissimum ærumnarum suarum leuamentum promisit. Cumque illi annuissent, Crucem ingentem fabricari, & in eminenti loco constitui præcepit, vtque genua ante illam flecterent, pluuiámque postularent, admonuit. Quo facto, dictu mirum, imber adeò ingens descendit, vt pro votis sibi Crucis numen respondisse profiterentur, tantámque ei in posterum fidem, & venerationem exhibuerunt, vt in reliquis publicis, & priuatis laboribus ad illam accederent, & quæ petebant, facili negotio consequerentur. Vnde † idolis relictis, & humi prostratis Crucis insigniis condecorati incedebant, ac paulò post Diuini Verbi prædicatores voluntariè petierunt, à quibus doceri, & baptizari possent. Atque vt appareat, quo medio & modo Deus hæc miracula operabatur, idem ille miles antiquam vitæ consuetudinem repetens, & scelera sceleribus addens, tandem comprehensus fuit, & in Protosiensi oppido furcæ pœnam meritissimè pertulit. 24

25 Simile † miraculum in Mexicana vrbe accidisse tradit Fr. Ioan. Torquemada *in d. Monarch. lib.* 4. *cap.* 53. *pag.* 510. Nam cùm præstantissimus ille Dux Ferdin. Cortesius à Rege Motezuma, & eius Sacerdotibus ægrè obtinuisset, vt in maioris templi fano Christi crucifixi imago sublatis idolis collocaretur, & posteà Indi queruli ad eum accederent, causantes magnam, quam patiebantur, siccitatem, & fructuum sterilitatem ea ratione contingere, quod Diis patriis spretis, alienum venerari cœpissent. Cortesius bono animo eos esse iussit, & ad diem crastinum facturos periculum, quantum sua illos opinio deciperet. Vocatisque ad se sociis, & sacris solemnibus de more peractis, cùm omnes cœlestium imbrium copiam ad Spiritus sancti ignem in Indorum cordibus accendendum, enixis, & deuotis precibus postularent, vix oratione finita, cœlum anteà serenum nigris nubibus obscuratum, ingentes nimbos per aliquot dies effudit, quibus terra fœcunditatem desideratam accepit, & vberrimos eo anno fructus exhibuit.

26 Beati † quoque Toribius Motolinia, & Fr. Martinus à Valentia, vt refert Thomas Bozius *lib.* 12. *cap.* 21 in prouinciis Tezcuco, & Tlascala eadem miracula in imbribus impetrandis, & aliis calamitatibus depellendis per inuocationem, & supplicationem sanctæ Crucis fecisse reperiuntur.

27 Crucis † quoque oppidi de Carabuco, quæ in Peruano Regno religiosissimè colitur, notabilem historiam, & plura antiqua, & recentia miracula latè commemorat Fr. Alphons. Ramos Gauilan *in histor. Vrginis de Copacabana lib.* 1. *cap.* 9. 10. *&* 11.

28 Rursus † secundùm eundem Thom. Bozium *d. lib.* 5. *cap.* 2. & Torquemad. *d. lib.* 18. *cap.* 7. cum quidam è regulis Nouæ Hispaniæ ausus fuisset cum sua coniuge, nequicquam repugnante, habere rem in templo vbi Crucem, & alias imagines sacras Christiani collocauerant, quibus illa orationem faciebat; protinus vsu linguæ, ac membrorum spoliatus est. Ad mentem reuersus, inde nunquam voluit egredi, neque fuit à quoquam templum verri; sed omnia à semetipso perficere volebat, vt omnibus palam fieret, quid accidisset.

29 Et iterum † cum fortè in manus Principis cuiusdam, qui non longè aberat à finibus Regni Peru, effigies Christi crucifixi venisset, ille acceptam conspuere, ac multis modis irridere cœpit in conspectu plurimorum, ibi mirabiliter imago, quasi verè spirare, cœpit ex oculis lumen emittere, caput motare, & aspectu minaci Regem, cunctósque terrere. Quocirca pauore perculsi omnes, & tremore correpti, partim cecidere in terram, partim cùm se viderent obrigescere, neque posse loco recedere, exclamare cœperunt, factique pœnitentes,

pœnitentes, misericordiam suppliciter implorare. Ob id pristino statui protinus restituti, magnum Christianorum Deum palàm confiteri, & altissima voce rem cunctis, vt acciderat, enarrare. At Princeps vna cum multis è numero suorum, se Cuzcum contulit, & factum diuulgans Christo deuouit. Quam historiam latiùs narrat P. Anton. Valera *in ann.Ind.Occid.Soc.* IESV; & Speculum Magn.exemplorum, *verb. Imago, pag.* 426. *& seq.*

31 Memorandum est etiam † miraculum aliud relatum à F.August. Dauila *in hist.Ord.Pradic.Mexic.prouinc.lib.*1.*cap.*40.& F. Alphons Fernan. *in hist.Eccl.nostr temp.lib.*... *c.*3. *pag.*21. de B.F.Petr. à Corduba,& eius socio,qui cum ex insula S. Dominici ad Margaritam Euangelij prædicandi gratia transfretassent, & ibi Indorum insidiis Hispani omnes occisi essent, duo illi religiosi viri, singulas Cruces manibus capientes, & ita mortem suauiter expectantes, ab illis nunquam interfici potuerunt, quin potius salui, & illæsi ad oras pelagi peruenientes, in nauem desertam, & dissipatam, quæ ibi fortè relicta erat, & solum malum habebat, ascenderunt, & nullo humano ductore, intra viginti quatuor horarum spatium, ducentarum leucarum iter egerunt. Sed inter nauigandum Christum Dominum in rostris nauis,& B. Dominicum in puppi sedentes conspexerunt.

Hoc quoque sæpissimè in his iisdem Occidentalibus Indiis contigisse, scribit idem Thom. Boz.

32 *lib.*9.*cap.*10. *pag.* 69. Vt † per imaginem Beatissimæ, & purissimæ Virginis Mariæ, maxima item miracula efficerentur, quibus latiùs Christiana religio propagaretur Et inter alia recenset quòd

33 in † insula Cuba Regulus quidam multas victorias consequutus fuit aduersus finitimos populos, non alia ratione, quàm quòd vsus est Christiano quodam copiarum suarum duce. Is enim pergebat in hostes, portans in pectore imaginem Virginis, ac protinus illos in fugam versos superabat; cumque dissensione orta inter Indos, præstantior ne foret imago Mariæ, an verò Indicorum Deorum, idcircò ad arma veniretur, conuenêre, vt in lata quadam planitie duo iuuenes hinc inde brachiis ad terga ligarentur arctissimè & duo quidẽ nomine Mariæ ab aduersaria parte vinculis obstringerẽtur,duo verò Indicorum Deorum nomine similiter ab alia parte,quorum verò manus spontè soluerentur, victores essent, ac pro veritate crederentur pugnare. Res ita acta, & continuò innumeris videntibus inclamante Regulo, AVE MARIA, astitit Matrona mirabili maiestate, quæ ad suos appropinquans, & virga manus tangens illos exoluit, vinculáque se ad alios duos ex aduerso positos deuinciendos, continuò contulerunt. Quo peracto visum est idem certamen renouari, ac rursus idem mirabiliter euenit. Hoc passim diuulgatum plurimos ad Christum traduxit.

Torquemada item *d.lib.*18.*cap.*7.tradit, iterum

34 accidisse, † quòd cùm quatuor Indi ob imminentem pluuiæ, & fulgurum tempestatem, in speluncam se recepissent, eorum vnus fulminum metu Deiparæ nomen, & auxilium frequenter inuocabat, quod cum socij riderent, ecce tres omnes vno ictu fulminis perierunt, Mariæ tantum deuoto illæso manente.

Et in illo Mexicano conflictu, cuius *suprà cap.*

35 *praced. num.*51. meminimus, cùm Indi † Deiparæ imaginem ex altari templi, vbi eam Cortesius collocauerat, deturbare voluissent, id nullo modo consequi potuerunt, quin potiùs conantibus illam apprehendere, manus hærebant, aut brachia rigebant, vel crura tumescebant, ita vt per templi gradus multis modis sauciati conciderent, vt refert Herrer.*decad.*2.*lib.*10.*cap.*9.& Torquemad. *lib.*4. *cap.*69.*pag.*542.

36 Commune etiam in eisdem prouinciis fuit, vt per † baptismalis aquæ susceptionem, confessionémque & Communionem Sacramentalem multi à variis languoribus sanarentur, & plura alia miracula fierent, quorum aliqua recenset Alanus Copus *Dialog.*5.*cap.*29.*pag.*437. *& sequentib. & Dialog.*2. *cap.* 28. *pag.* 296. *& sequentib.* Acosta *lib.*1.*de procur. Ind. salut. cap.*6. Thomas Bozius *lib.*1.*cap.*1.*pag.*38.*& lib.*5.*cap.*2.*pag.*159. Illescas *in histor.Pontific.lib.*6.*pag.*535. F.August.Dauila *in d.histor.Ord.Pradicator.lib.*1.*cap.*27.*& cap.*71. *pag* 177 & Torquemada *d. lib.* 18. *cap.*7. Ferdi-

37 nandus enim † Magallanus cum nouum Isthum, siue Euripum reperiisset, quo duo maria coniungerentur, & ad Zebu insulam peruenisset, Reguli eius nepoti, quem valdè ægrum, & anxium inuenit, bonam valetudinem pollicitus est, si ad veram Dei fidem conuersus, baptismali aqua lustraretur; cumque ille annuisset, statim ab ardentissimis febribus, quibus tenebatur, liber euasit, & posteà retulit cœlestia multa à se in somniis maxima animi iucunditate conspecta. Quocirca Rex, innumeríque alij tum Christo nomen dederunt, & Magallanius, quæ fausto initio cœperat prosequuturos, plurimos alios morti proximos eodem baptismalis aquæ mysterioso beneficio sanauit.

38 Fœmina † quoque in hoc Regno Peruano secundùm Acostam *d.cap.*6.in suæ infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidam veneficæ addictissima, quæ cæteris omnibus in illa familia baptizatis, sola repugnauerat, morbo iam vltimo laborans, misit ad Sacerdotem, vt ad se festinaret, non enim se posse exire de vita, nisi aqua prius salutari perfunderetur. Semel atque iterum accersitus, tandem venit, inueníque vnum in extremis agentem,& Baptismum magno affectu poscentem, rogat, cur tamdiu distulerit? respondet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quam fieri Christianam; oderat enim vel ipsum nomen, sed tamen morti iam propinquanti, astitisse sibi iuuenem candidum, qui anteactam vitam acriter reprehenderit, & Christi religionem quantociùs suscipere persuaderet; contra verò tetrum quendam Æthiopem ex altera parte patriam superstitionem diu inculcasse, & cum anxia diu hæreret, tandem vicisse iuuenem Christi,statímque tantùm sibi Baptismi desiderium accensum, vt nihil aliud lamentaretur, quam se à prima ætate non fuisse Christianam Quid multa? interrogata de fide pro more, & pœnitentiam anteactæ vitæ, magno dolore significans, baptizatur, & baptizata protinus animam efflat,ipso Sacerdote cum cæteris,qui aderant, vehementer admirante.

39 In Mexicana prouincia † alium fermè similem casum cuidam Indo ægroto accidisse refert Fr. August. Dauila *dict. lib.*1. *cap.*39. Nam cum hic Baptismum suscipere distulisset, & morti proximus esset, dæmon ei tetertima specie comparuit, inferni pœnas, eam ob causam minatus. Quòd æger animaduertens, humi serpens,vt potuit,se ad Monasterium contulit, & quæ viderat parocho narrans vbi ab eo Baptismum accepit,lætus admodum spirauit. Idem auctor † *eod.lib.*1.*c.*29.ex fide dignis testimoniis commemorat in Mechoacana

prouincia anno 1540. sacratum Christi Eucharisticum corpus ex Sacerdotis manibus euolasse, & in os Indiæ miraculosè ingressum, quæ sacram synaxim ardentissimè præstolabatur.

41 Indus † alius baptizatus, & testimonium bonum habens in simplicitate, & sobrietate sua, vt narrat Acosta *d. cap.6.* cum mortuus omninò crederetur, triduum integrum iacuit, panno coopertus ab vxore, quæ in loco satis remoto degens, adiutorium alicuius ad sepulturam expectabat: tunc repentè mouere se cœpit, & vxorem admirantem, ac pauentem vocans, vera esse dixit, quæ à Christianis dicerentur de vita futura; nam se, perductum à quodam, multa ac stupenda vidisse, quæ posteà coram Archiepiscopo, & aliis viris sapientibus interrogatus, ita aptè, & apertè narrauit, eáque vultus constantia, lacrymis, ac profundo quodam affectu, vt euidenter pateret, illa omnia non aliter sibi potuisse innotescere, quam facta super eum manu Domini, per mirabilem exstasim, vt in

42 illo † Curmacuriali, de quo August. scribit *in lib. da cura pro mort. agen. cap.12.* vel altero Steelsio, de quo Beda *in sua hist. Angl. lib.2.*

43 Neque abest notabilis relatio † alterius miraculi, quod in Mechoacana prouincia cuidam Indo confessionem paranti accidisse, latè scribit Ioann. Boter. *dict.4. part. lib.3. pag.86. & 87.* Et *pag. 91. & seqq.* multò latiùs enarrat aliud exem-

44 plum cuiusdam † Indiæ dictæ Catharina in prouincia Sanctæ Crucis de Monte, quæ quia protéruè nimis in confessionis Sacramento grauia aliqua peccata conticuit, multis magnísque dæmonum visionibus, & suppliciis in morte, & post mortem afficta fuit.

45 His non ineptè addere possem † plurima alia miracula, quæ passim operata leguntur à multis religiosissimis omnium Ordinum, & aliis Ecclesiasticis viris, qui ad has prouincias animarum zelo, & pia Regum nostrorum cura primis conuersionis temporibus transfretarunt, & præcipuè à venerandis Patribus Toribio Motolinia, Ioan. à S. Francisco, Martino à Valentia, Andrea de Olmo, Ioan. ab Oueto, Francisco Colmenario, & aliis eorum sociis, & sequacibus ex Ordine Minorum, & Fr. Petr. à Corduba, Dominico Betanços, Aloisio Bertrando, Iuliano Garces, Dom. à Cruce, Domin. à S. Maria, Thom. à Rosario, Ludouic. Cancel. ex Ordine Prædicatorum, nisi plenè satis & eleganter de eis scripsissent Franc, Gonzaga Episcopus Cæphalensis *in histor. Minorit. ad finem:* Marcus Vlyssipon. Episcopus Porti *in 3. part. Chronic. eiusd. Ord. lib.8.* Tho. Bozius *lib.12. de sign. Eccles. Dei, sign.57. cap.21.* F. August. Dauila *in tota sua aurea histor. fundat. Ordin. Prædicat. prouinciæ Mexicanæ:* Ioan. Boter. *in suis relationibus vniuers. 4. part. lib.3. ex pag.51.* Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.4. cap.5.* passim Anton. de Herrera *in d. histor. gener. Ind.* Fr. Alphons. Ferdinand. *in histor. Eccles. nostr. temp. lib.1. per totum,* & nouissimè, ac multum copiosè Fr. Ioan. à Torquemada *in d. Monarch. Ind. lib.17. ex cap.14. vsque ad 19. & lib. 18. cap. 8. & lib.20. & 21. per totum;* & Fr. Anton. Remesal. *in histor. prouinc. Guatemalæ;* & Fr. Ioann. Nuñez de Torres *in instructione statuum Eccles. tract. 6. c.4. §.2. & 3. ex pag.551.*

46 Neque † eidem conuersioni, & vocationi ad eam factæ defuit aliud signum, & testimonium, quod Ecclesiæ Dei fidem inter alia confirmat, & Spiritus sancti assistentiam ostendit, scilicet continuata Martyrum series, & proprij sanguinis effusio pro Christi cultu inter gentes disseminando,

47 † iuxta illud 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt; & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Et alia quæ de prædicto martyrij signo eleganter congerit Thom. Boz. *lib.7. sign.27. cap.3.* Suar. *in tract. de fid. disp.4. sect.3. num.6.* Nam idem Thom. Bozius *ibid. vers. In Occidentalibus verò Indiis,* aliquos

48 numerat, † qui constanti animo, & religione pro Fide in illis prædicanda, & propaganda, martyrij coronam meruerunt, & alios quindecim addidit *in lib.12. cap.22.* & plures præter eos commemorat Torquem. *d. c.8. & d. lib.21.* & Fr. Alph. Ferdin. *d. lib.1. cap.4. pag.23. & cap.5. & cap.45. pag.156. & pag.183.* Et de his Martyribus sic Hieronymus

49 Badesius † apud Bozium *d. cap.22.* nimis verè, & poëticè cecinit:

Vos ô qui primùm extremos properastis ad Indos,
Vt nossent verum pectora cæca Deum.
Quàm benè pro tali vestrum pietate cruorem
Fudistis! maior se feret inde seges.
Nec quicquam ferro proscinderet arua colonus,
Semine ni grauidos spargeret imber agros.
Cernitis vt magno crescat iam fœnore messis,
Et vestra vberior sit labor ille nece.

CAPVT VI.

De tertio titulo, qui ex iure inuentionis, & occupationis huius Noui Orbis per Hispanos primùm factæ, desumitur. Et an, & quatenus iustus, & legitimus censeri debeat?

SVMMARIVM.

1 *Diuina voluntas vbi certa est, plenissimum titulum regnorum inducit.*
2 *Dei prouidentia, & dispositione etiam si aliqui puniantur, & suis regnis spolientur, non tamen ob id à culpa excusantur punientes, vel spoliantes.*
3 *Babyloniæ Reges populum Dei ex Diuina prouidentia, & consilio captiuum duxerunt, & nihilominus in eo facto peccarunt.*
4 *Ieroboam peccauit auertendo populum à Roboam, quamuis Deus id præordinauit.*
5 *Deus aliquando victorias concedit, non tam ob merita vincentium, quàm ob peccata eorum, qui debellantur.*
6 *Dona dantur ab Spiritu sancto ad peficiendas virtutes.*
7 *Fides, vel auctoritas sacra vbi ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona.*
8 *Miracula Diuina facilè ad exemplum humanarum actionum producenda non sunt.*
9 *Hispani omnium primi Nouum Orbem detexerunt, & occuparunt.*
10 *Titulus primæ inuentionis, & occupationis iuuat Hispanorum Regum causam in dominatione Noui Orbis, eiúsque meminerunt Victoria, & Greg. Lopez.*
11 *Pat. Ferdin. Rebellus in conquisitione Indiarum Orientalium per Lusitanos facta, multum probat titulum primæ occupationis.*
12 *Dominia rerum à naturali possessione cœperunt.*

PAtet ergo ex superioribus satis abundè, nec leues, nec improbabiles esse titulos acquisitionis, & dominationis huius Noui Orbis, quos ex Diuina concessione, aut saltem inspiratione deduximus, tot signis, & miraculis insinuata. Et planè † si de expressa Dei voluntate omninò constaret, nihil ampliùs quærere opus esset, cùm in ea omnium Regnorum iura consistant, vt latè probauimus suprà *c.2. ex n.3.* At verò cum argumenta, considerationes & testimonia, quæ ad illam ostendendam, & comprobandam perpendimus etsi efficassima sint, possint tamen ad solam prouidentiam, & dispositionem Diuinam referri, & euidenter probari prædicta concessio non possit, vlterius nos procedere conuenit, & alios atque alios titulos indagare, quibus prædicta occupatio, & dominatio magis iusta, & secura reddatur, vt in simili, de occupatione terræ Amorrhæorum loquens, tradit D. August. *quæst.20.in Iosuë,* relatus à Suar. *in tract.de charit.disp.13.de bello sect.5. num.2.* [1]

Etenim † quamuis Deus suo peculiari iudicio istorum Barbarorum punitionem, & conuersionem decreuerit, atque vt in manus & potestatem Hispanorum inciderent, ex eo tamen non sequitur, quòd illi qui eos punirent, & suis prouinciis, & imperiis priuarent, essent sine culpa, aut occupationem, vel inuasionem hoc colore factam iustam reddere possent, vt patet exemplo † Regum Babyloniæ, qui ex Dei prouidentia, & consilio contra Ieroboam pugnarunt, filiósque Israël in captiuitatem duxerunt, & eiusdem † Ieroboam, qui eodem modo auertit populum à Roboam, & tamen grauiter peccasse, & puniti esse dicuntur, Reg.3.*cap.*12.& 4.17.& 34. & ex aliis traditis à Marquard. [2] [3] [4]

Marquard. *in tractat. de Iudæis, & infidelib. 3. part. cap. 1. num. 41.* & in nostris terminis aduertit Victoria, *d. relect. 1. de Indis circa finem, vers. Septimus titulus*, Couarruu. *in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 2. vers. Non obstat primum*, M. Dom. Bañez *in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. cap. 5 30. vers. Sed est argumentum*, & *proœm. hist. Indiarum* Hieron. Benzonis *in 4. part. Americæ pag. 5. & 6.*

5 Solent † quippe aliquando Principum, & populorum peccata ita Dei animum commouere, vt magis propter eorum punitionem, quàm ob merita debellantium, victorias largiatur, iuxta celebrem doctrinam D. August. *lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 43.* vbi sic inquit: *A Moyse, & Iesu Naue duobus mirabilibus Ducibus bella prosperrima, ac mirabiliter gesta sunt Deo contestante, non tam propter merita Hebræi populi, quam propter peccata earum, quæ debellabantur, gentium, illas eis prouenisse victorias.*

Rursus, ne prædictis titulis vsquequaque fidamus, idem Victoria perpendit, quòd ex doctrina 6 D. Thom. 1 2. *quæst. 68.* dona † dantur à Spiritu Sancto ad perficiendas virtutes, ac proinde vbi 7 † fides, aut auctoritas, aut prouidentia ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona, 8 neque Diuina † admiranda miracula ad humanarum actionum exemplum, vel excusationem facilè produci debent, *cap. vltim. §. vltim. in fin. 4. quæst. 3.* cum aliis traditis à Corral. *in paraphras. Sacerd. 1. part cap. 3. num. 4.* & Mainard. *decis. Tholos. 93. num. 5. lib. 4.*

Quamobrem ipse idem Mag. Victoria *in d. relect. de Indis num. 32. vers Et ideo alius titulus*, ex aliorum opinione, alium titulum breuiter refert, 9 qui dicebant, † iure inuentionis, & occupationis ad eos rectissimè pertinere, cùm Hispani primi fuerint, qui ipsorum Regum iussu tot, ac tantis periculis superatis, has regiones detegere, lustrare, & occupare cœperunt, quas neque de nomine antiquitas nouerat, vt docet Thomas Bozius *in lib. de robore belli cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pa-* 10 *gin. 337.* Subditque Victoria, nullum alium † titulum initio huius detectionis prætensum fuisse, eoque solo insignem illum Columbum Ianuensem primò nauigasse.

Et eiusdem tituli verba Victoriæ ad litteram referens meminit Gregor. Lopez *in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. column. 3. & colum. 9. vers. Subdit etiam*, & probare videtur Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salu. lib. 2. cap. 8. pag. 54.* inquiens, rationi consonum fuisse, vt Hispaniæ Regibus à Roman. Pontificibus Indiæ concederentur: *Cùm & illorum auspiciis atque ope primum inuenta vtraque India sit, & nauigationi Oceani opportunissima Hispania sit denique primi illi eam prouinciam, & petiuerunt, & studiosè curarunt.* Et ipsum Alexand. VI huius concessionis diploma, quod (huc nimirum, vt apparet respiciens) sæpè sæpiùs repetit, has insulas, & terras firmas aliis Christianis Principibus hactenus cognitas, repertas & possessas non fuisse.

11 Neque abest † eruditissimus P. Ferdinand. Rebellus *lib. 18. de iust. & iur. q. 23. sect. 4. in princ.* vbi agens de simili indagatione, & occupatione Indiarum Orientalium à Lusitaniæ Regibus facta, eam iustam, & legitimam esse dicit: *Vel ex iure ipso primæ conquisitionis, primæque occupationis non multo secus, ac primi illi terræ habitatores, & occupatores in diuisione, terræ ius habebant ad maria, & prouincias, quas indagabant, & primò occupabant; præsertim cum longè difficilior fuerit Lusitanis Oceani omninò antea clausi apertio, & complurium Barbararum gentium, Christo Domino hostium, debellatio.* Idémque de eisdem Lusitanorum conquisitionibus agens nouissimè probat Seraphin. Freitas *de iust. Imper. Asiat. cap. 3.* adducens Petr. Nanium *in epist. ad Damianum à Goës*, quæ habetur *in princip. suæ Hist. 1. tom. hist. Hispan. pag. 1160.* Vbi post alia sic habet: *Denique Antipodum munera duplici ratione Hispanorum sunt, vel quod ipsi hunc Orbem inuenerunt, vel quod soli inde omnia reportant in suas apothecas, &c.* Quæ omnia quanto magis validè, & securè procedant in hac Castellanorum Regum Noui Orbis detectione, conuersione, & occupatione, nemo non videt.

Potéstque cum ipsis, & vltra ipsos non inefficaciter idem titulus confirmari ex vulgata illa iuris regula, qua docemur rerum † dominia à naturali 12 possessione cœpisse, *l. 1. ff. de acq. possess.* quæ possessio illis, naturali etiam, & gentium iure inspecto, tribuitur, qui primi insulas, † vel alias ter- 13 ras, aut res quaslibet inuenerint, & occupauerint, *d. l. 1. de acquir. possess. l. 1. §. 1. & legib. seqq. ff. de acquir. rer. dom. §. feræ, & §. insula, instit. de rerum diuis. cap. ius naturale, cap. ius gentium*, ibi: *Sedium occupatio, dist. l. 17. cum seq. tit. 28. part. 3.*

Et hunc esse † primum, & præcipuum rerum 14 omnium acquirendarum modum, eleganter agnoscit. Aristot. *lib. 1. Polit.* Cicer. *lib. 1. de Offic.* Quint. *declamat. 13.* his verbis: *Multa † quæ libera fue-* 15 *rant transeunt in ius occupantium:* & † *Quod om-* 16 *nibus nascitur industriæ præmium est.* Et tradunt alia Balduin. & Vulterius *in d. §. feræ, & in d. §. insula*, Gifanius *in d. l. 1. de acquirend. rer. dom. n. 13.* Alexand. Turaminus *lib. singul. de legib. 2. p. c. 10. num. 27.* Anton. Faber. *in Iurisp. Papinian. tit. 2. princip. 4. illat. 4.* & Osuardus *in Donello enucleato lib. 4. cap. 7. & 8.*

Ideò autem diximus † *inuenerint, & occupaue-* 17 *rint*, quia solam inuentionem non sufficere ad hunc naturalem quærendi modum, nisi, & occupatio accedat, tenet Bart. Alexand Ias. Ripa Romuleus, & alij *in d. l. 1. de acquir. poss. arg. eiusdem text. in vltim. verb. l. 3. §. Neratius, ff. eod. & l. si Barsatorem, C. de fideiussor.* reiecta sententia glossæ quæ contrarium existimauit in *§. item Lapilli, & §. thesaurus instit. de rer. diuis.* Inde inferentes † ad statuta, quæ inuentos cum armis pu- 18 niri iubent, vt verè, cum eisdem captos, & apprehensos esse requirere videantur. Quam doctrinam, etsi in dubium reuocet Ias. *in l. 1. §. hac verba n. 7. ff. quod quisque iuris*, & absolutè reprehendat Cuiacius *lib. 12. obseruat. cap. 38.* sub aliquibus tamen distinctionibus cæteri magis communiter recipere solent, vt constabit ex Socin. *in d. §. Neratius*, Hippol. de Marsil. *sing. 303.* & ex plurimis aliis relatis per Anton Gom. *in l. 44. Tauri, num. 48.* Redin. *de maiest. Princip. verb. Armatam ex n. 193.* Iul. Clar. & eius additionator Baiard. *recept. sent. §. fin. q. 82. statut. 6. vers. Quæro, stat statutum*, Tiber. Decian. *lib. 8. criminal. c. 4. num. 5. vers. Quid si fiat.* Menoch. *de arbit. casu 394. num. 50.* Bobadill. *in Polit. lib. 4. c. 5. num. 12.* Flores de Mena *in addition. ad Anton. Gamam decis. 167.* Hieronym. Zeuallos *pract. commun. quæst. 651.* & nouissimè Ludou. Rodolphin. *lib. 2. q. 34.*

Et est adeò verum, † insulas maris inuenien- 19 tium, & occupantium fieri, vt non solùm insulæ ipsæ, sed etiam vrbes, & oppida, quæ in illis posteà construuntur, & ædificantur, propriæ incolentium

tium fiant, & ab omni iurisdictione liberæ maneant, vt de 20 † Venetorum inclyta vrbe, & sui semper iuris asserta Republica tradit Salicet. *in l. 3. C. de naut. fœno.* Cæpola *in tractat. de seruit. rustic. tit. de mari, cap. 29.* Ias. Ripa, & alij *in l. si insulam, ff. de verb. obligat.* idem Ias. *in l. ex hoc iure, num. 26. ff. de iust. & iur.* & Peregr. *de iure fisci lib. 8. num. 62. & 63.* & Freitas *de tract. de Imp. Asiat. cap. 10. num. 32. & seqq.* Licet alij doceant, 21 † dominium quidem occupantibus quæri, superioritatem verò, & iurisdictionem huiusmodi locorum ad eum pertinere, qui in illo mari imperium habet. Mari 22 † autem imperare videri, qui in continenti proxima imperat, vt argumento *l. venditor, ff. commun. præd.* apertè scribit glos. *in cap. vbi periculum, de elect. in 6.* vbi Dominic. Angel. Aretin. *in de §. insula, arg. l. decernimus, C. de sacros. Eccles.* Bart. *in tr. Tyberiadis, verb. Insula,* Castrensis *in l. insulæ, ff. de iudiciis,* Felin. *in c. cum olim de except.* Decius in *cap. licèt causam de probation.* Cœpola *vbi sup. n. 14.* Corneus *cons. 322. vol. 1. & cons. 152. unm. 1. vol. 4.* Ant. Cors. *in sing. verb. Iurisdictio,* Hieron. de Monte *in tract. finium regundor. cap. 39.* Angelus Matthæatius *de via ratione iuris lib. 1. cap. 36.* Peregr. *de iure fisci lib. 8. num. 25.* Borrell. *de præstant. Reg. Cathol. cap. 46. num. 234.* & nouissimè alios citans idem Borrel. *in summa decis. tit. 41. de iurisd. & imp. num. 125. fol. 158. pag. 2.* Dom. Ioan. Bapt. Valençuela *consil. 100. num. 55. &* Nos *infrà cap. 25. num. 70.*

Accedit his, quòd secundùm communem aliam eiusdem iuris gentium introductionem, 23 † ea etiam quæ ab hostibus bello capiuntur, propria capientium fiunt, *d. l. 1. vers. Item capta, ff. de acq. poss. l. naturalem 5. §. vlt. l. transfugam 51. ff. de acq. rer. dom. l. hostes 24. l. si quid in bello 28. ff. de captiuis, §. item ea quæ ex hostibus, inst. de rerum diuis. c.... ius gentium, 1. distinct. l. 1. & per tot. tit. 26. part. 2. l. 20. tit. 28. part. 3.* cum latè traditis à D. Thom. *2.2 quæstio 40. art. 1. & lib. 3. de regim. Princ. c. 11.* Syluest. *in summ. verb. bellum,* Alph. à Castro *de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14.* Victor. *in relat. de iure belli, num. 51. & sequent.* Couar. *in reg. peccatum 2. part. §. 9. & §. 11. num. 1.* Menchaca *lib. 1. de succes. creat. §. 1. num. 43.* Alciato *in l. hostes num. 7. de verbo. signif.* Vaconio *lib. 1. declarat. iur. cap. 21. & lib. 2. cap. 35.* Canano *lib. 1. commentar. iur. c. 3. num. 4.* Anto. Concio *lib. 1. disput. cap. 12.* *Romuleo in d. l. 1. de acq. posses. ex num. 23.* eruditis. Petr. Faber *lib. 2. semest. cap. 3. & 4.* Osualdo in Donel. *Enucl. lib. 4. cap. 21.* Cardin. Tusch. *pract. concl. iur. tom. 1. verb. Bellum conclus. 39. 40. & 41.* Pet. Cenedo *collectan. 59. ad Decretum, pag. 84.* Camillo Borello omnino videndo *in tract. de præst. Reg. Cath. ap. 47. ex num. 135.* Calist. Ramirez *de lege Regia §. 26. num. 64.* & nouissimè D. Melchior de Valencia *illust. tract. iur. tr. 2. cap. 5. n. 24. & sequent.* Qui bellorum originem & effectus satis eruditè recenset, & se dignum Primariæ Cathedræ Iuris Ciuilis in Salmanticensi schola Nomodidactem ostendit, in qua ego eundem olim auditorem habuisse, & exercuisse, non parum lætor & glorior; Ægid. Bened. *in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iur. tom. 1. cap. 1. per totum, &* Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. cap. 9. n. 11.*

Et ante omnes 24 † docuit Plato *lib. 1. de legib.* Aristot. *lib. 1. Polit. cap. 4. & 5.* Thucydides *lib. 5.* Cyrus apud Xenoph. *lib. 3. &* Menalaus apud Libanium, quorum Græca verba refert Balduin. *in d. §. item ea,* & Ioan. Borchol. *in §. seruitus inst. de iur. person.* Vbi hac de causa bellicam artem secundùm naturam acquisitiuam esse inquiunt, & hanc legem omnibus hominibus esse communem, & ex iure gentium profectam, Cicer. *d. lib. 1. offic.* Vbi inter 25 † præcipua rerum acquirendarum genera, post occupationem, victoriam numerat, & D. Ambros. *lib. 1. de Abraham, cap. 3.* Vbi inspecto etiam iure 26 † Diuino *Genes. 14.* ad illum pertinuisse ait res illorum Regum, quos bello superauerat, quamuis eas accipere noluisset, cuius sententia refertur *in cap. dicat aliquis 23. quæst. 5.* *Neque* 27 † abest Virgil. *9. Æneid.* sic inquiens:

Si vero capere Italiam sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem.

Vnde 28 † cùm hæ Occidentales & Meridionales regiones, non solùm inuentæ & occupatæ, sed in multis etiam partibus per bellum, iustis de causis illatum, ab Hispanis subiectæ fuerint, vt in capitibus sequentibus ostendemus, multò planius affirmare possumus, illarum possessionem & mediante possessione dominium iurisdictionem, & imperium communi omnium hominum iure Nostris Catholicis Regibus acquisitum fuisse. Nam 29 † licet ipsi huiusmodi occupationibus, & militaribus expeditionibus personaliter non interfuerint, Christophorus tamen Columbus, & reliqui Duces, qui post illum ad has prouincias nauigarunt, veluti procuratores Regum Hispaniæ erant & eorum nomine acquisierunt, quidquid vspiam terrarum occuparunt, & debellarunt *d. l. 1. §. adipiscimur, ff. de acq. poss. l. 1. C. eod. l. 1. C. per quas personas nob. acq. l. 3. §. cùm igitur, ff. de vi & vi armata, cùm similib.* Sub 30 † his quippe pactis, & conditionibus ad eas inquirendas semper missi sunt, vt refert Ant. de Her. *in hist. gen. Ind. dec. 1. lib. 10. cap. 1. & 2. & dec. 2. lib. 3. cap. 99.* & constat ex plurimis schedulis, mandatis & instructionibus Regiis, quæ habentur *in tom. 4. ex pag. 236.*

Et ita 31 † ipsi Duces protestati solebant, vbi primum easdem prouincias ingrediebantur, sequentes eiusdem Columbi exemplum, qui simulatque in primam Noui Orbis insulam Guanahani dictam exscendit, deiectâ arbore, Crucem ex ea factam in nomine D. Iesu Christi crucifixi in littore statui, eique debitas pro tanto beneficio gratias agens, illius Noui mundi eius, ac possessionem Regum Catholicorum nomine coram tabellione publico cepit, cuius actus formam, & aliorum similium tradunt Petr. Martyr *in decad. 1.* Hieronym. Benzon & eius additionator *lib. 1. histor. America capitulo 7.* Anton. de Herrera *in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 12.* & alibi passim. In quo, vt in aliis, magnam Hispanorum erga suos Reges fidelitatem meritò extollit idem Herrera *decad. 4. pag. 114.*

Vnde mirum non est, si hæc omnia Regali iuri Nostrorum Principum cesserint, 32 † quia fecisse non tam videntur, qui iussis parent quàm qui iubet, & alicuius expeditionis faciendæ auctores sunt, *l. qui mandat. l. cum iussu, ff. de solution. l. 1. §. penult. & fin. ff. de legat. 1. l. 1. §. deiecisse, ff. de iis qui deiec. l. vnum ex familia 72. §. si de Falcidia, ff. de legat. 2. c. qui facit per alium 72. de regul. iur. in 6.* cùm aliis, quæ notanter congerit Menchaca *in præfat. contron. illust. num. 112.* Petr. Pechius *in d. cap. qui facit, &* Marian. Socin. *cons. 135. lib. 2.* Vbi ex hoc concludit, valere 33 † dictum testis dicentis, Titium ligna amputasse, etiamsi ipse Titius per se hoc non fecerit, sed per alium.

Præter quam quòd, vt isthæc omnia deficerent,

Regali

Regali iure, quo Nostri potentissimi Reges in vassallos vtuntur, idem consequi possent. Certissimum namque † est ad Reges, & eorum fiscum ac Domanium pertinere prouincias, populos, arces, agros, & terminos, qui à subditis sibi hominibus occupantur, vel militari manu acquiruntur, etiam si ipsi subditi id proprijs expensis effecerint, † mobilibus dumtaxat, & semouentibus bonis sub militum occupantium iure manentibus, vt eleganter docet Pompon.I. C. *in* † *l. si captiuus* 20. *§.expulsi*, ibi: *Publicatur enim ille ager, qui ex hostibus captus sit, ff. de capt.& postlimin. reuers.l. penult.ff.ad leg. Iul. pecul.* tradit gloss. per tex. ibi *in l. Diuus* 31 *.ff.de iure fisci*, *l.* 20.*tit.*18. *part.*3. *l.*28.*tit.*26.*part.*2. vbi Greg.Lop. *d.c.dicat aliquis* 23.*q.*5.*c. ius militare* 1. *distinct.* Bart. *in l.si quid in bello, ff.de cap.* idem Bart.Alexand.Ias. & Romuleus *num.*25.*in d.l.*1.*acquir.poss.* Mart.Laudens. *in tract.de bello*, §. 4. Roderic. Suarez *alleg.* 7. *à num.*13. Menchaca *de succes.*1. *part.lib.*2. §. 17. *num.*13.Valascus *de iure emphyteut.q.*8.*ex num.*38. Camill.Borell. *d.cap.*47.*num.*139.& est communis Theolog. secundùm Victoriam, & alios sup.Petr. Nauarrum, qui plures allegat *in tract. de restit. lib.*2.*cap.*3.*num.*287. Armillam *in §. bellum n.*23. Greg.de Valencia *tom.*3. *disputat.*3.*q.*16.*de bello, punct.*3.*col.*701.*versic. Quarta propositio*, & Iuristarum secundùm Couarr. *in d. reg. peccatum*, 2. *part.*§.11.*num.*6. Auendañ. de exequen.mand.1. *part.cap.*4.*num.*2. Azeued.*in l.*20.*tit.*4. *lib.*6. Recopil. Vaconium, *d.cap.*35. Pet. Fabr. *d.lib.*2. *semest.cap.*4. & Ant. Pichard. *in §. quod si fugerit, num.*10.*instit.de empt.& vendit.*

Quinimo † & quamlibet prædam, etiam rei mobilis, vel semouentis in ipso prælio non captam, sed exitu belli posteà occupatam publicari solere,& in fiscum redigi,aliquibus exemplis ostendit Agellius *lib.*7.*noct. Atticar. cap.*4. *& lib.*13. *cap.*24.& ea † etiam, quæ in ipso belli conflictu capiuntur, non aliter capientium fieri quàm si ante Principem, vel Ducem exercitus afferantur, vt is ea secundùm virtutes, & merita militum inter illos distribuat, communis est omnium Doctorum assertio post Bartolum *in d. l. si quid in bello*, vt testatur Balduin. *in d. §. item ea, num.*7. *&* 8. Pet. Bellinus *in tract. de. re milit. part.*2. *cap.*12. *&* 18. Romuleus *in d.l.*1. *de acq. poss.num.*26. licèt ipse solus ab ea discedere tentet. Et iure nostro apertè deciditur *in d.l.*4.5. *& sequent. tit.*26. *part.*2. Vbi † varij prædarum partiendarum modi connumerantur, de quibus solita eruditione fusè agit Pet.Faber. *d.lib.*2.*Semestr.cap.*3. *&* 4.*num.*6. Pet.Gregor.*lib.*2.*Syntag.cap.*4.*num.*6. Pat.Suarez *in tract. de Charit. disput.*13.*sect.*7. *num.*2. *&* 7. Ægid. Benedict. *d.l. ex hoc iure cap.*1. *num.*9. *& seqq.* Osualdus *in Donello Enucleat.lib.*4. *cap.*21. & Melchior de Valencia *dict.cap.*5. *num.*25. *& seqq.*

Ad supremum † autem Principem vltra immobilia, de quibus iam diximus, quinta quoque pars aliarum prædarum mouentium & semouentium pertinet, vt in prædictis legibus Partitæ dispositum est, & *in l.*20.*tit.*4. *lib.*6.*noua recopil.* Quæ pars † adeò ad imperij dignitatem spectat, vt inter Regalia computetur, & à Principe in perpetuum † alienari non possit, vt cauetur *in d.l.*4. *part.* vbi Gregor.*verb.Non lo podrian fazer, & in d.l.*20. *recopil.* Palac. Rubeus *in repetit.c. per vestras notab.*2.*versic.Sed est pulchra dubitatio n.*43. Rolandus à Valle *consil.*1. *num.*101. *volum.*2. & Ioan. Garcia *de nobilit. glos.*1.§.1. *num.*21.

Ex quibus videmus † omnia ferè mundi Regna & Imperia bellorum quidem euentibus parta & ex aliis gentibus, & dominis ad alios translata. Quod Tertul.in Apolog. relatus ab Horma.*lib. sing.qq. illust. cap.*1. adeò verum esse existimauit, vt scribat, se *arbitrari, Regnum omne, vel Imperium armis quæri, & victoriis propagari.* Et idem tradit Thucydides *lib.*1.vbi Principatibus Græcorum hoc initium attribuit & Cicer.*lib.*2. *Rhetor. cap.*3. Vbi ait, † Romanos partim ense, partim consensu potentiam acquisiisse, & idem generaliter de reliquis Regnis, & insignibus illis quatuor Orbis Monarchiis docet D.August. *lib.*4.*de Ciuit. Dei, cap.*6. Claudian.*Panægyrico* 3.*ad Stiliconem*, his versibus:

Sic malè sublimes fregit Spartanus Athenas,
Atque idem Thebis cecidit,
Sic Medus ademit Assyrio,
Medòque tulit moderamina Perses,
Subiecit Persem Macedo,
Cessurus & ipse Romanis,&c.

Et innumera † exempla ex Diuinis & humanis antiquis, & recentibus omnium gentium historiis petita refert Theat. vitæ human. *vol.*11. *lib.*4.*ex pag.*2597. Oldrad.*cons.*68. Tiraq. *de primog.q.*17.*opin.*4. *num.*25.Castaldus *in tract.de Imperat.q.*4.*n.*3. Pacianus *de probat. vol.*2. *cap.*35. *num.*53. Matienç. *in Dialog. Relat.*2.*part. cap.*4. *ex num.*2. Balduin. *in §.item ea, inst. de rer.diuis.* vbi hac de causa concludit, † Regnorum iam diu constitutorum initia repeti non debere, Simon Maiol. 3.*tom.dier.Canic. colloq.*2.*de bellorum euentib. ex pag.*333. *& tom.*4. *colloq.*4. *de orig. societ. humana ex pag.*252. & nouissimè alios referens Hieron. Zeuallos *in tr. de cognition.per viam violent.* gloss. 18.*ex num.*88. & Doct. Melchior de Valenc.*d.tract.*2.*cap.*5.*num.*9. *& sequentibus.*

Vnde quidam in ea opinione fuerunt vt † quemadmodum necessaria naturæ lege in taurorum, aprorum, gallinaceorum cæterarumque animantium genere, quæ corporis robore, atque audacia alias sui generis vincit, & excellit, eas huc illuc ducit, ipsæque velut imperium habenti obsequuntur, & parent: sic etiam inter homines is potissimum imperet, regatque cæteros, qui corporis, animique robore præstantissimus ac valentissimus esse videatur. Id quod his omnino verbis à Polybio vetustissimo, & grauissimo auctore Græcè traditur in initio *libr.* 6. & Brennus Gallorum Rex ferociter Romanis respondit apud Liuium *lib.*5. & Plutarch.Camillo, & Tencterorum legati apud Tacit.*l.*20.*Annal.*& Ioseph. Ierosolymitanis deditionem suadens, *lib.*5.*de bello Iudaic. cap.*20.& Aristid.in pluribus locis,quæ solitâ eruditione congessit Pet.Fab.*lib.*2.*Semestr.c.*2. *pag.*25.*&* 26. *& lib.*3.*cap.*14.*in princip.pag.*191.

Sed licèt prædictæ iuris regulæ, & auctorum sententiæ,ita generaliter sumptæ verissimæ sint,& titulum, de quo agimus, sufficienter probare, & fulcire videantur: Nos tamen, qui illud tantum † iustum, & legitimum iudicamus, quod iure, legibus & ratione ex omni sui parte subsistit,*l.quemadmodum* 7.*C.de agric. & cens. lib.*11. *l. legitima, ff.de pactis,l.nec ex Pratorio,ff.de reg.iur.* Cassiod. *lib.*9.*epist.*2.nullatenus volumus, huius Noui Orbis imperium ob solam acquisitionem bellicam, de qua vltimò loco tractauimus, Regibus nostris asserere, nisi prius eadem bella iustè, legitimè Indis inferri potuisse probauerimus; quod argumentum

mentum in tota huius libri diſputatione proſequimur.

49 Et enim † licèt damnemus & explodamus, vt re ipſa damnamus,& explodimus Manichæorum hæreſim, à Lutheranis renouatam, qui ob nullam cauſam bellum etiam aduerſus Turcas, hæreticos, & alios Fidei hoſtes inferre licere affirmarunt, quam euidentibus rationibus, & teſtimoniis conuincunt Anton. à Caſtro *lib.3.aduerſ.hæreſes*, *verb.Bellum*, Sebaſt.Medices *in ſum.omn.hæreſ.1.part.eod.verb.* Lancelot. Conrad. *in templo omn.iud.lib.1.§.4.verb.Infidelibus.* Ant. Rubeus *lib.2. aſſert. Catholic. aduerſ. Eraſm.errore 2.* Gregor. de Valencia, qui latiſſimè, & elegantiſſimè loquitur,*tom.3.diſp.3.q.16. punct.1.* Iulius Ferret.*in integ.tract. de iuſt. & iniuſt.belli*, Thom.Boz.*de ſign.Eccleſ.lib.17.cap.7.* Suar.*tract.de charitat.diſp.13.ſect.1.*Camil.Borel. *de præſtantia Reg. Cathol. cap.32. num.115.* cum multis ſequentibus, Pat.Lorca *in 2.2.D.Thom. ſect.3.diſp.52. num.8.* & plures alij ſtatim citandi, & relati à Cenedo *in d. Collectanea 59. ſuper* Decretum, & à Ioan. Baptiſt. Valençuela *in diſcurſ.ſtat.& bell.2.part.conſider.3.ex num.16.*& in Monitorio contra Venetos, *7.part. num.56. & ſeqq.* & à Nobis *infrà hoc lib.cap.10. num.37.* & Freitas *d.tract.de Imp.Aſiat.cap.9.num.10.* Rectè

50 † tamen & certè affirmare poſſumus, & debemus regulam illam iuris, quæ ſtatuit, ex communi & naturali omnium gentium lege & introductione bella originem, & approbationem habuiſſe, & vt ea, quæ in illis ab hoſtibus capiuntur, victoribus cedant, de bellis vtique iuſtis, & legitimè indictis accipiendam eſſe.

51 Bella etenim † iniuſta, & innocentibus immerentibus per ſolam violentiam, aut cupiditatem illata, nullo modo ius Diuinum, Gentium, vel Ciuile approbauit, neque dominium, aut imperium aliquod legitimum inducere poſſunt, ſed potiùs magna latrocinia reputari debent, & reſtituendi neceſſitatem important, vt latiſſimè probant, & reſoluunt Theologi omnes poſt D. Thom. *in 2.2.q.10. art.8.* Lucas de Peña *in l.vn.C.vt arm.vſus*, *lib.11.* Petr.Malferit. apud Mandell. *conſ.769. num.13. cum ſequentib. volum.2.* Alfonſ.à Caſtro *de iuſt.hæret.punit.lib.2. cap.14.per totum*, Victoria *in relect.de iure belli*, Bañez *2.2.q.4.art.1.* Couarr. *in d.reg. peccatum, §.10. num.3.* Lancelot. *d.lib.1.§.3. verb. Bellum*, Petr.Nauarr. *de reſtitut.1. par.lib.2.cap.3.n.258.* Gregor de Valenc. *vbi ſup. punct.2. per totum*, Balth.Ayala *de iure & offic.belli,lib.1.cap.2.* reliqui Auctores, qui de bello ſcripſerunt *in tract. Doct.tom.* Borell. *d.cap.32. ex num.38.* Cuiacius *in l.vt vim,ff.de iuſt.& iure*, Molin. *in eod.tract. diſput.99. & ſequentib.* Lorca *diſp.52.* Cenedo *d.collect.59.* Gabr.Vazq.*in 1.2.diſtinct.64.cap.3.* Cardin. Tuſchus *pract. concl.iur.tom.1.verb.Bellum, concluſ.34.& 35.* Ioan. Bapt. Valençuela *in monit.contra Venetos, 7.part.num.60.61.65.120. & ſeqq.* Simon. Maiol.*in dieb. Canicul. tom.3.col. loq.2.de bellor.euent.ex pag.359.*Heronym. Campanil. *in diuerſorio iuris Canon. rub.11. cap.24. num.11.* & nouiſſimè plures alios recenſens Zeuall.*in commun.opin. tom.4. q.vlt. ex num.118.* & Caliſt.Remirez *in tract.de lege Regia §.30.n.55.* & Pat.Fr. Ioan. Marq. *in Gubernat. Chriſt.lib.2. cap.35. pag.369. & ſeqq.* & D.Melchior de Valenc.*d.cap.5.n.13.& 14.*

52 Quapropter † Vlpian.*in d.l.* vt vim, ita demum bella probare videtur, ſi iniurias & damna, quæ nobis inferuntur propulſent, vel illatas vindicent, & reſarciant. Et idem docent

53 † Pontifices *in c.diſpar.23. q.8.cap. millitare 23. q.1.*vbi eam intentionem in bellis deſiderant, vt ad malum vitandum, & bonum promouendum irrogentur; quod mirè conuenit ſententiæ

54 † D. Iſidor.*lib.18.Etymol.cap.1.* vbi bellum iuſtum definit: *Quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulſandorum hominum cauſa*: & D.Ang.*lib.6. quæſt.q.10.*

55 † relati *in cap. Dominus 23.q.2.* vbi ſic ait: *Iuſta autem bella diffiniri ſolent,quæ vlciſcuntur iniurias, ſi qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit,quod à ſuis improbè factum eſt,vel reddere quod per iniurias ablatum eſt*,& lib.22.cont.Fauſt. *Aduerſus iniuriam reſiſtentium gerenda ipſa bella ſuſcipiuntur à bonis, ſiue Deo, ſiue aliquo legitimo Imperito iubente.*

56 Et non minus verè, & † eleganter Idem D. Auguſt.*lib.4.de Ciuitat.Dei cap.6.* reprehendens Alexandri Magni inſatiabilem imperij ſui propagandi cupiditatem, & bella, quibus iniuſtè totum Orbem hac ſola conſideratione vexabat, ſic inquit: *Inferre enim bella finitimis, inde in cetera procedere, & populos ſibi non moleſtos, ſola Regni cupiditate conterere, & ſubdere, quid aliud, quam grande latrocinium, nominandum eſt?* Et poſteà illud vulgatum Pyratæ dictum commemorat, qui coram eodem Alexandro adductus, cum interrogaretur, qua de cauſa mare infeſtaret? reſpondit: *Quid tibi Orbem terrarum habes infeſtum? ſed quia ego exiguo nauigio facio, latro vocor, tu autem, qui magna claſſe id facis, Imperator*, quod & narrat Policrat.*lib.4. in princip.* & Palac.*Rub.de obten.Nauarr.in fine proœmij.*Quam ſententiam mutare potuit D. Auguſt.

57 † *ex verb.* Herodot. *lib.3.* vbi ſimiliter ait: *Qui iuſtus eſt, non alienam regionem affectat, ſed ſua eſt contentus; nec homines, à quibus nihil laceſſitus eſt, in ſeruitutem redigit.*

58 Neque longè eſt † Seneca *lib.1. de benefic. cap.13.*vbi de eodem Alexandro loquens, ſic habet: *At hic à pueritia latro, gentiumque vaſtator, tam hoſtium pernicies quam amicorum, qui ſummum bonum duceret terrori eſſe cunctis mortalibus* Vbi melius eſſet, vt legamus, vel ſaltem intelligamus. *Tam amicorum pernicies, quàm hoſtium*, iuxta animaduerſionem Petr.Fabri, *lib.1. Semeſtr. cap.23. pag.154.* Eaque prædonis iudicium & infamiam nunquam effugiet, vt rectè obſeruat Noſter Matthæus Lopez Brauo in terſo illo, & eleganti tractatulo, quem de Rege & regendi ratione conſcripſit *lib.1.fol.7.* vbi adducit illud Poetæ:

Illic Pellæi proles veſana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, vindice fato
Raptus, ſacratis totum ſpargenda per Orbem
Membra viri poſuere aditis.

59 Et conducit elegans oratio, quam Cineas † ille, magni ingenij, & eloquentiæ vir, apud Pyrrhum habuit, eum à bellis diſſuadere intendens, quibus nullo iure, aut bono, ſed ſola inanis gloriæ voluptate Italiam primò, mox Siciliam, ac deinde totam Africam bello ſibi ſubiicere conabatur, vt refert Plutarc. in vita eiuſdem Pyrrhi, & ex noſtris Borell. *d.cap.32. num.87.*

Et illud † Antigoni Macedonum Ducis, de quo apud eundem Plutarch. *lib.4.*apophthegm. qui

qui Sophistæ cuidam librum de iustitia scriptum porrigenti: *Desipis*, inquit, *qui cum me videas alienas vrbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia disseris*. Sentiens, nimirum illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitiæ leges; prout etiam ex Nostris obseruat Menchaca *libr.*1. *controuers. illustr.c.*10.*num.*6.*& seqq.* vnde Sallust. *in Catil.libr.*1. hoc vitium notans eleganter dixisse videtur: *libidinem dominandi causam belli habent & maximam gloriam in maximo imperio putant sua retinere priuatæ domus, de alienis certare Regiam laudem esse.*

51 Quod verò † spectat ad aliam rationem primo loco à nobis suprà relatam, & exornatam inuentionis scilicet, & occupationis istarum regionum, quâ mediante legitimum earum Imperium, quidam Nostris Regibus tribuunt, parum quoque sufficiens M. Victoriæ. & Gregor. Lopez esse videtur; eò quòd illa iuris communis † & naturalis regula, quæ dominium rerum omnium primis inuentoribus, & occupatoribus præbet, de rebus quidem, & insulis, aut prouinciis desertis intelligenda est, & quæ anteà in aliorum hominum potestatem, & possessionem neutiquam peruenissent, vt constat *ex d.l.*1.*ff. de acquir. rer. dom. & similib. supr. relatis*, & *ex d.§.feræ, inst.de rer. diuis.* ibi. *Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*: quod in his † Noui Orbis insulis, & regionibus practicari non potuit, quæ desertæ non erant, sed vt plurimum Barbaris istis habitatoribus plenæ, & ab illis, primò quàm à nostris, inuentæ occupatæ, cultæ, & possessæ. Qui ob hoc † verum, & proprium earum dominium acquisiisse censendi erant, cùm iam inde à primis Mundi temporibus, Deo ita disponente, eis in sortem obtigissent. Quapropter dicere non possumus, eas in nullius bonis esse, vel Nostrorum Regum dominationem hoc dumtaxat titulo securè defendere non magis quàm † si ipsi Indi nos, & Regna nostra inuenissent, & occupassent. Ius enim naturale, † & gentium omnibus hominibus, & nationibus commune est, & æqualiter inter omnes obseruari & conseruari iubetur, † *l.*1.*§.ius naturale*, & *§.ius gentium cum sequentibus ff.de iust.& iur.l. quod attinet* 23.*ff. de reg.iur.* ibi: *Quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt, l.hos accusare* 12. *§.penult.* ibi: *Sed cùm natura communis est, similiter & in eos animaduertitur, ff. de accusationib. capite ius naturale*, 1. *distinctione.*

58 Qua de causa † ius istud ab Isocrare, Seneca, Apuleio, Lactantio, & aliis bonis Auctoribus, quorum verba latè refert Petr.Faber. *lib.*2.*Semest. cap.*7.*infin.* passim appellatur: *Communis omnium hominum lex, commune ius totius generis humani & commune ius humanitatis.* Et ex † hoc iure separationem gentium, prouinciarum, Rognorum, atque vrbium occupationem & conditionem dominiorumque introductionem & diuisionem initium habuisse, certissimum est, rerum vsu, & humanis necessitatibus ita exigentibus, quæ colluuionem multorum in vnum locum coactam ferre non poterant, neque eorumdem bonorum communionem, quæ † semper rixas, & discordias producere solet, vt constat ex † diuisione vrbium, & possessionum facta per Cain ante diluuium, & per Nembroth post diluuium quæ habetur Genes.4.& 10.& alia, quæ intercessit inter Abraham & Lot, Genes.13. & ex traditis à Beroso *lib.* 4. *de florib. Chald.* Ioseph.*lib.*4.*antiquit.* D.Aug.*lib.*16.*de Ciuit.Dei,c.*17.Tertul. *lib.de pallio,cap.*2.Pineda *in Monarch. Eccles.lib.*1.*cap.*11.*§.*3.*fol.*37. & ex nostris Iurisconf. † *in l.ex hoc iure.ff.de iustit. & iur.* vbi nouissimus Ægid. Benedict.1.*tom.cap.*3.*ex num.*5.*§. ius autem,inst.de iur.natur.cap.ius naturale,& cap. ius gentium*, 1.*destinct. iuncta* † *l.cùm pater* 69.*§. dulcissimis,ff.de legat.*1.ibi: *Cum discordiis propinquorum sedandis prospexerit quas materia communis solet excitare*, & aliis, quæ circa hoc congerit Tiraq.*de primogen.q.*4.*num.*27. Roxas *in epit.succeff.cap.*5. *num.* 37. Hieron. Sauaro *in notis ad Sidon. Apollinar.pag.*223. & Castel.de Bobadilla *in Polit.lib.*1.*c.*1.*n.*19.

Idemque obseruat, & ex professo differit † Aristot. *lib.*1.*Polit.cap.*1.*&* 2. *& lib.*2.*c.*3.*lib.*3.*c.*11. *& lib.*5.*cap.*10.& ex Theologis, D.Thom.*in* 1.2. *q.*95.*art.*4.*& lib.*1.*de Regimin. Princip. cap.*1. *& in* 2.2.*q.*66.*art.*2. vbi Caiet. & alij, Sot. *lib.*4.*de iust. & iur.q.*3. *art.* 1. *concl.*3. Molin. *in eod. tract. disp.* 20. P. Ferdin. Rebell. *de oblig.iust.lib.*1.*q.*2. *sect.*4.*pag.*12.P.Ioann.Salas *de legib.disp.*2.*sect.*3. P.Fr.Ioan Marq.*in Gubern.Christ.lib.*1.*c.*12.*&* 13. & alij plures relati per Greg. Sayrum.*in Claui Regia lib.*9.*cap.*8.*num.*15 Ex iuris interpretibus, Bart. *num.*9 Ias.14.& eleganter Cuiacius, & alij antiquiores, & recentiores *in d.l. ex hoc iure*, Innocent.*in c.quod super,de voto*, Bal.*in l.in reb.C.de iure dot.* Alex.*in l.cùm heredes,ff.de acq.poss.* Romuleus *in l.*1.*num.*16.*eod.tit.* Felin.*n.*49 Dec. *n.*121. Beroi. 145. *in cap. quæ in Ecclesiarum de constit.* Greg.Lop.*in l.*2.*tit.*1.*p.*2.*gloss.*6.Hieron.*de* Monte *de finib.regund.cap.*3.*&* 4.Tiraq.*d.q.*4.*num.*27. Nauarr. *in cap.nouit.de iudiciis, notab.*3.*num.*150. *cum seqq.* elegantissimè Franc. Conanus *lib.*1.*comment.cap.*5.6. *&* 12. Pinel. *in rub.C. de rescinden. vend.*1.*p.cap.*1.*num.*16.*& cap.*2.*num.*4.Menchaca *in præfat.controuers. illust.num.*105.*& cap.*1. *n.*25. Aluat. Valasc.*de iure emphyt.*1.*p.q.*3.*n.*4.Pet.Greg. *lib.*1.*de Repub. c.*2. Molin. *de primog.lib.*2. *cap.*7. *num.*29. Menoch.*cons.* 1. *num.* 396. *& cons.* 181. *n.*54.*& de præsumpt.lib.*3.*præsumpt.*10. *à num.*12. Carol. Tapia *in rub.de constit. Princip. à num.* 50. Bobadilla *in Polit.d.lib.*1.*cap.*1. *num.*4.*& sequent. & num.* 19. Simon. Maiol. *in dieb.Canicul. tom.*4. *colloq.*4.*pag.* 255. & nouissimè Calist. Remirez *in tract.de leg.Regia.§.*30.*num.*17.*&* 19.& in nostræ quæst. terminis Episc. Chiapensis *in tract.comprobat.sup. dominij Indiarum, fol.* 39. *& sequent.* M. Victoria *d.relect.*1.*de Ind. insulanis ex num.* 4. *& num.*29.*vers. Et ideo alius titulus*, Greg Lop.*in d. l.*2.*tit.*23.*p.* 2. Hieron Zeuall. *in tract. commun. tom.*4.*q.fin. ex num.* 19. & Ant. Scappus *lib.*2. *de iur. non script. c.*2.Vbi disputat an hæc dominiorum diuisio etiam infidelibus sit seruanda?

75 Quod si quis † altiorem, & antiquiorem originem dictæ diuisionis prouinciarum, & dominiorum sumere velit, eam non solùm naturali hominum iure, sed Diuino potius constitutam, & inductam existimans, vt ex Genes.*cap.*1. Ecclesiast. *cap.* 17. Sapient. *cap.* 9. & aliis sacræ Scripturæ locis nouissimè præter alios probare conatur D. Marta *in tract. de iurisdict.*1.*part. cap.* 1. & ante eum Episcop.Chiapen.*in d. tr.comprobat fol.*41.*& sequent.* Quibus alludit fabula † illa Platon. in libro.Sophistæ, dum tradit, quòd cùm fatale tempus generationis hominum aduenisset, Dij, qui eos ex igni, terraquæ finxerunt, Promethæo, Epimethæoque mandarunt, vt suas cuique generationi prouincias, vrbesque distribuerent. Hoc † diuinum ius multo magis innumerabile, & inuariabile est, &

& omnibus, & ab omnibus æqualiter obſeruandum. *cap. ſunt quidam* 25. *q.* 1. *cap.* 1. *diſt.* 5. *cap. quæ contra mores, diſtinct.* 8. *cap. iubemus* 16. *q.* 3. *cap. celebritatem, de conſecr. diſtin.* 3. *§. ſed naturalia, inſt. de iur. natur.* cum aliis, quæ tradunt Doctores ibid. Clau. Prat. *lib.* 3. *gnoſ. gen. iur. tit.* 2. *c. pag.* 158. Pat. Suar. *de legib.* 2. *cap.* 13. *&* P. Salas *in eod. tract. diſp.* 5. *ſect.* 7. *ex pag.* 81. Atque adeò terras; quas infideles iſti Diuina prouidentia ſortiti ſunt, eiſdem auferre non debuimus: ſed potius † ſecundùm præcepta eiſdem Diuini iuris liberas, & ſaluas relinquere, iuxta illud Exod. 20. & Deuteron. 5: *Non furtum facies, non concupiſces domum, aut agrum proximi tui, nec deſiderabis vxorem eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.* Cui conueniunt alia ſacræ Scripturæ, & ſanctorum Patrum teſtimonia à Gratiano congeſta *in cauſa* 14. *q.* 5. *&* 6. *&* verba Caſſiodori *lib.* 9. *epiſt.* 3. vbi ait: † *Aurum per bella quærere, nefas eſt, per maria periculum, per familiaritates opprobrium; in ſua verò natura honeſta ſunt lucra, per quæ nemo læditur, bona benè quæruntur quando de nullo domino abrogantur.*

78

79

80 Sed quamuis ſuperior inuentionis, & occupationis titulus per ſe ſumptus, parum, vt diximus, prodeſſe videatur quoad illas Indiarum prouincias, & regiones, quæ tunc, cùm ab Hiſpanis detectæ, & occupatæ ſunt, certos Reges, & dominos habuerunt. Cùm tamen in † lato hoc, & immenſo terrarum ſpatio, quod eorundem Hiſpanorum labore, & induſtria repertum, & perluſtratum eſt, multa loca inhabitata eſſent, ad quæ vel Indi ipſi nondum peruenerant, vel deſerta & inculta reliquerant, vt paſſim quotidianis experimentis cognoſcimus, & narrant auctores, qui de eiſdem prouinciis ſcribunt: Affirmandum vtique eſt, ſaltem quoad hæc præfatum titulum, vtilem & legitimum eſſe, vt idem † Mag. Victoria concludit *in relect.* 2. *de Indis, circa finem* dum ait. *Item multa etiam ſunt, quæ ipſi pro deſertis habent, vel ſunt communia omnibus volentibus, occupare*, & Pat. Molin. *de iuſt. & iur. tract.* 2. *diſp.* 34. *col.* 165. *&* 168. vbi de Luſitanorum nauigationibus agens, ait: † eos anno 1446. reperiſſe inſulas Viridis Promontorij, quas veteres Heſperides appellarunt, eaſque vacuas inueniſſe, & colere, atque habitare cœpiſſe. *Quo fit*, inquit, *vt gentium iure; Luſitanorum dominio, tanquam primo occupantium legitime acceſſerint.* Et ann. 1473. ſuis nauigationibus progredientes reperiſſe ſub linea Æquinoctiali inſulam D. Thomæ ſimiliter vacuam: *Quam colere, & inhabitare, gentiumque iure tanquam primò occupantium legitimè poſſidere cœperunt.*

81

82

83

84 Idem quoque tradit, † & illuſtrat Thom. Boz. *de ſin. Eccl. Dei, lib.* 20. *cap.* 7. *ſign.* 88. *pag.* 338. vbi inter alia argumenta quibus Eccleſiam Dei excellere probat, illud vrgentiſſimum eſſe inquit, quòd per eius alumnos, ac ſtudioſos innumera terrarum ſpatia prius deſerta, inculta, & horrentia, quæ ferarum potius erant cubilia, quàm ſedes hominum perluſtrata, & occupata fuerint, & caſtris vrbibuſque ædificatis ornata, & omni agriculturæ ratione exculta. Viderique Deum iter Catholicis oſtendere, vt quas ipſe terras habitabiles effecit, ipſi habitationibus repleant. Et ad hoc probandum, poſt enumeratas alias regiones, luculentiſſima huius veritatis exempla relucere inquit, † in inſulis Tertiariis, Canariis, Capitis Viridis, & in latiſſimis etiam regionibus Indiarum, ſiue Orientem, ſiue Occidentem Solem vel Auſtrum Boreamue ſpectantibus. Sicque † impletum fuiſſe illud Iſai. 58. *Et ædificabuntur in terra deſerta ſæculorum, fundamenta generationis & generationis ſuſcitabis: & cap.* 32. *Erit deſertum in carmel, & carmel in ſaltum reputabitur, & habitabit in ſolitudine iudicium, & iuſtitia in carmel ſedebit: & cap.* 37. *Lætabitur deſerta, & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli, & Saron.*

85

86

In cuius veriſſimæ doctrinæ comprobationem, vltra prædictos Auctores, & ea quæ generaliter de iure primæ inuentionis, & occupationis ſuprà retulimus, † expendi poteſt magis ſpecialiter reg. tex. *in d. § feræ, inſt. de rer. diuiſ. vbi* Balduin. quærit, an eadem ſemper manſerit libertas occupandi loca deſerta, & inculta, cuiuſmodi paſſim multa ſunt? & ſubdit: † *Et ego quidem crediderim, & adhuc eſſe debere induſtriæ præmia, vt fiant occupantis, & excolentis, idque Reipub. vtilius eſt.*

87

88

Quibus adſtipulatur, quod notanter inſinuat Bartol. *in l. rem quæ nobis, num.* 4. *ff. de acquir. poſſ. & in l. ſi duo, in fine princ. ff. vti poſſid.* nimirum, fundos, † qui nunquam apparent fuiſſe culti, præſumi debere, in nullius bonis fuiſſe, & ſic primò occupanti concedi. Quam doctrinam ſequitur Iaſ. ibidem *n.* 32. Bald. *in rub. de præſcript. col.* 3. & eius auctoritate motus tenuit magis notabiliter Aretin. *in l.* 1. *in princip.* 2. *notab. ff. de acq. poſſ.* Quod † etiam ſi res immobiles ſint intra territorium, vel diſtrictum alicuius ciuitatis, vel Regni, ſi tamen non extat memoria, quòd prædicta bona fuerint per aliquem culta, & occupata, non dicentur eſſe populi, vel Principis, ſed potius in nullius bonis eſſe iudicabuntur & ſic primo occupanti concedentur. Atque ita dicit ſe conſuluiſſe in cauſa Epiſcopi Mantuani, & de hac doctrina multum gloriatur, *in d. l. rem, quæ nobis, & in conſ.* 15. *incip. Reuerendiſ. Domine.* Quæ tamen in ſpecie ab eo propoſita, & generaliter accepta, falſa quidem videtur, & ideò ſemper in praxi damnatur vt reſoluunt Paul. Caſtrenſ. & Bart. Socin. *in d. l.* 1. *ex n.* 17. idem Caſtrenſ. *conſ.* 259. in cauſa quæ vertitur, idem Socin. *conſ.* 89. *& conſ.* 12. Quia † ex antiqua poſſeſſione, vel conceſſione territorij, vel caſtri, quidquid intra illius fines includitur, ad Principem, vel vrbem, cuius eſt caſtrum, pertinere videtur, vt colligitur *ex l. ædeſ ſacra, § fin. ff. de contrahend. empt.* Ioan. Fab. *in l. cunctos populos, C. de ſacroſ. Eccleſ.* Bald. *in rub. C. de contrah. empt. verſ.* 22. *quæro*, Corneo *conſ.* 247. *vol.* 2. Oldrad. *conſ.* 121. Chaſſan. *in conſuetud. Burg. rub.* 9. *§.* 4. Gregor. Lop. *in l.* 7. *tit.* 20. *par.* 3. Auendañ. *de exequend. mand.* 1. *p. cap.* 4. *num.* 4. *&* 5. Bobadill. *in Polit. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 52. *&* 53. & latiſſimè Mieres de maiorat. 4. *p. q.* 20. *ex num.* 48. vbi practicabiliter docent, quòd † ſi ciuitas, aut villa, vel dominus vaſſallorum non habet territorium ſpecialiter deſignatum, omnes terræ, ſiue ſint herbidæ & incultæ, ſiue montuoſæ ad Regem in dubio ſpectabunt, quas Hiſpano vocabulo, *Realengas* nominare ſolemus: & in eis Reges † ſuam intentionem fundatam habere videntur. Quod & † apud antiquos obtinuiſſe non malè conijcere poſſumus ex Herodiano in vita Imp. Ælij Pertinacis, vbi refert, eam quidquid in Italia, aut vſquam gentium inculti ſoli eſſet, permiſiſſe occupantibus, colentibuſque donata ſingulari beneficio immunitate decem annorum.

89

90

91

92

93

94

annorum. Et ex Appian. Alexand. *lib.* 1. dum scri-
95 bit, † decimam partem fructuum Reipub. solitam pendi pro vectigali eorum agrorum, qui deserti ad culturam redigerentur.

96 Planè † si huiusmodi terras à Regibus, ciuitatibus vel aliis inferioribus dominis omninò derelictas fuisse, probari posset; tunc absque dubio dicendum esset, liberè & securè occupantibus ce-
97 dere. Qui enim res suas † deserit, aut pro derelicto habet, donare videtur, ideóque continuò occupantium fiunt, *l.* 1. *ff. pro derelict.* eisdem quip-
98 pe † modis nostræ esse desinunt, quibus adquiruntur, *l.* 2. *& 4. §. hoc amplius, l. quicumque, & l. qua ratione. §. vlt. ff. de adquir. rer. dom. §. pen. & vlt. inst. de rer. diuis. l. quemadmodum, §.* 1. *ff. de noxal. act. l. quod seruus,* vbi Bartol. *ff. de stipul. seruor. l.* 36. *tit.* 5. *p.* 1. *l.* 49. *tit.* 28. *p.* 3. vbi Gregor. Lop. *& in l.* 26. *tit.* 31. *part.* 3. *verb. Poblassen:* Rip. *in d. l. rem qua nobis, num.* 37. Aymo. Parmens. *in tract. de iure alluuion. lib.* 1. *c.* 6. *num.* 9. Petr. Greg. *lib.* 10. *Syntagm. cap.* 2. *num.* 3. Petr. Gilkenius *in tract. de præscript.* 2. *part. memb.* 2. *cap.* 20. Calistus Remir. *de lege Regia, §.* 26. *num.* 55. Borrell. *de Magistr. lib.* 4. *c.* 12. Auendan. *d. c.* 4. *num.* 7. *vers. Hodie verò.*
99 Vbi resoluit † in multis Castellæ partibus vigere consuetudinem, quòd primò occupans terras, quas desertas, incultas, siue, vt dicunt, herbidas inuenit, sibi eas in perpetuum acquirat.

100 Eámque † consuetudinem si immemorialis sit, seruandam esse affirmant plurimi Auctores, quos refert Aymon. Crauet. *in tract. de antiq. temp.* 4. *p. num.* 148. Couar. *in regul. possessor. de regul. iur. in* 6. 2. *p. §.* 4. *num.* 7. Guid. Pap. & eius additionator, *decis.* 408. Burgos de Paz *cons.* 15. *num.* 12. *cum sequent.* Mascard. *de probat. lib.* 1. *concl.* 279. *num.* 11. & Mieres *d.* 4. *part. quæst.* 20. *num.* 52. *in*
101 *vltima impressione.* Et esse faciliorem † alienationem, & acquisitionem huiusmodi locorum, quàm aliorum, tradit Felin. *in c. ad audientiam, de præscr.* & Mandel. *cons.* 62. *n.* 33. *lib.* 1.

102 Eadem quoque ratione subsistit, † quod de agris desertis habetur *in l. quicumque* 71. *iura* 14. *C. de omn. agro deserto, lib.* 11. dum statuunt, no-
103 uis † possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum perpetuo, ac priuato iure applicandos esse, velut si essent domestica & auita successione quæsiti, vbi Bartol. Ioan. de Platea, Iacob. Rebuff. & alij, & Ant. Corset. *in singul. verb. Occupatio,* meri-
104 tò notant, in eorum iurium specie † non incidere occupantem in pœnam *l. cum quærebatur. & l. si quis in tantam, C. vnde vi,* cum à prioribus dominis derelicta, & quoad possessionem, & dominium
105 amissa, impunè ab aliis occupari potuerint. † Et quia agriculturæ fauor, & tributorum, quæ ex illis prædiis soluenda erant Principi, vel Reipublicæ, suadebat, ne ea vacantia, & inculta relinquerentur.

106 Quapropter † & illud inductum fuit, vt etiam cum mala fide, aut saltem cum scientia noui cultoris, qui alienum prædium occupauit, retentio, & præscriptio illius per spatium biennij concedatur, etsi admonitio veteris possessoris præcesserit, sex tantùm menses habet ad repetendum agrum, quem incultum dimiserat. Vt habetur *in d. l. locorum,* &
107 in aliis *suprà* citatis, circa quas † vltra Doctores ibidem, ita notanter signauit Bart. *in l. Celsus, ff. de vsucap.* Felin. & Doct. per text. ibi *in c.* 1. *de præscr. & in rub. ead. col.* 4. *vers. Non fallit:* Ias. *num.* 33. Rip. *c.* 37. *in d. l. rem qua nobis;* idem Rip. *in tract. de peste, num.* 20. *col.* 2. idem Ias. *in §. omnium, n.* 72. *inst. de action.* Balbus *in tract. de præscript. fol.* 231. *col.* 2. Montaluo *in l.* 1. *tit.* 11. *lib.* 2. *fori, & in l.* 9. *tit.* 29. *p.* 3. Greg. Lop. *in d. l.* 49. *tit.* 28. *p.* 3. Couar. *Reg. possessor.* 2. *part. §.* 11. *num.* 8. Cuiac. *de diuers. præscript. c.* 18. *&* 21. & Petr. Gilkenius *d. tract. de præscript.* 2. *part. memb.* 2. *c.* 2. *n.* 7.

108 Et hoc modo † ac sensu acceptus hic titulus inuentionis & occupationis, de quo sermonem iniuimus, satis quidem securus & legitimus esse videtur. Neque ei officiunt leuia quædam & communia argumenta, quæ opponit Incognitus *in libro Maris liberi, cap.* 5. quibus aliter etiam respondet Seraph. Freit. *de Imp. Asiat. c.* 3. 10. *&* 11. quem Lector adire, & cum his nostris scriptis componere facile poterit.

CAPVT VII.

De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari & subiugari potuisse censentibus: Pro quorum opinione plurima latè, & nouè considerantur.

SVMMARIVM.

1 *Barbariem & feritatem Indorum iustum titulum præbere, videri, vt bello domari, & suis imperiis priuari possint.*
2 *Auctores citantur, qui hunc titulum barbarismi, & feritatis Indorum probare videntur.*
3 *Barbarus nomen varias habet significationes.*
4 *Barbaria prouincia, quæ hodie dicitur* Berberia, *vnde sic dicta? remissiuè.*
5 *Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso & fero sunt, & à naturalis rationis regulis deuiant.*
6 *Barbarus nominis etymologia.*
7 *Barbari vt bruta furioso impetu ducuntur ad ea, quæ appetunt,*
8 *Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus?*
9 *Bruta animalia nihil habent rationis, aut prudentiæ, vt falsò quidam existimarunt.*
10 *Reuer. P. M. F. Ant. Perrerius Benedictinus laudatur.*
11 *Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissiuè.*
12 *Brutis propriè non dicitur inferri vis, aut iniuria.*
13 *Barbari, & impoliti homines brutis æquiparantur, & sub eorum appellatione in scriptura, & alios Auctoribus designantur.*
14 *Saracenos bestias appellauit Oldrad.*
15 *Alphonsus Arragoniæ Rex barbaros non homines, sed homones cum Ennio appellabat.*
16 *Homines non ex solo adspectu, aut forma, sed ex ratione prius iudicandi sunt, quæ eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit.*
17 *Homo dicitur paruus mundus, quia de natura omnium creaturarum mundi participat, & quomodo?*
18 *Auctores plures congeruntur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt.*
19 Lex in pecudum, ff. de vsur. lex iu illimè, de ædil. edict. & §. in pecudum, inst. de

76 *Hispani longè superant Romanos in bonis, quæ subactis à se Indis communicarunt.*
77 *Indi anteà barbari & efferi, hodie Hispanorum cura, religione, & bonis moribus, atque artibus admodum pollent.*
78 *Hispana gens plures barbaras, & efferatas nationes excoluit, quam reliquæ mundi.*
80 *Indi supposito quòd natura serui essent, iustè suis imperiis, & bonis spoliari potuisse, videntur.*
81 *Serui nihil proprium habere possunt.*
82 *Serui sine domino, & pro derelictis habiti, à quocunque occupari possunt.*
83 Lex quod seruus, ff. de stip. seru. & lex si vsumfructum, ff de lib. caus. *exornantur.*
84 *Indi etiam sub propriis Regibus constituti ab illorum imperio eximi potuerunt.*
85 *Regere qui se ipsos non valent, alios regere non debent.*
86 Lex sic eueniet, ff. de adult. lex homo liber, §. fin. de acquir. rer. dom. lex vlt. C. de legit. tut. *expenduntur, & exornantur.*
87 Cap. indecorum, de ætat. & qualit. ord. *illustratur.*

1 SVPERIORI titulo † ille alter à nonnullis subiici solet, qui ex ipsa Indorum, has Australes, & Occidentales regiones habitantium, natura & conditione descendit. Aiunt namque ita feros, barbaros, incultos, & agrestes, vtplurimùm, repertos fuisse, vt vix hominum appellatione digni viderentur; ac proinde & potuisse, & oportuisse nostris Regibus subiici, & supremo Imperio, iurisdictione, & gubernatione suarum prouinciarum, ac personarum priuari, vt sic tandem ad humanitatem, & ciuilitatem adducti, Christianæ Fidei & religionis capaces reddi valerent.

2 Quem † titulum inter præcipuos Apologiæ suæ considerasse dicitur Ioan. Ginesius Sepulueda, & expresse refert & sequitur Marquard. de Susanis *in tract. de Iudæ. & Infidel.* 1. *part. cap.* 15. *num.* 1. Ioan. Maior. *in* 2. *Sentent. distinct.* 44. *opin.* 3. Alphons. Guerrer. *in Specul. Princip. cap.* 31. *num.* 5. *& sequentib.* Ioan. Boter. *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *ex pag.* 65. Thomas Bozius *de sign. Eccles. lib.* 8. *cap.* 5. *pag.* 309. *& lib.* 10. *cap.* 13. Et de eius veritate sub quibusdam distinctionibus inquirunt Victoria *in* 1. *relect. de Indis, num.* 4. *& num.* 20. *cum seqq.* Greg. Lopez *in l.* 2. *tit.* 23. *part.* 2. *gloss.* 3. *col.* 2. *vers. Subdit etiam, & col.* 3. *vers. Prætereà, & col.* 6. *vers. Et postea quam, & col.* 14. *vers. Alius titulus:* Dom. Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.* 10. *col.* 533. *vers. Arguitur tertiò.* Egóque pro eius comprobatione, & illustratione hæc, quæ sequuntur, argumenta, satis, ni fallor, efficacia perpendo.

3 Primum, † quia licèt veteres hoc nomine *Barbarus* variè vti solerent, pro iis, qui linguam Græcam, vel aliam quam loqui conabantur, non benè callebant, nec pronuntiabant: vel pro iis, qui Græci non erant, aut Imperio Romano non parebant, vt constat ex D. Paul. *ad Roman.* 1. & 1. *ad Corinth.* 14. Platon. *in Polit.* Varrone *lib.* 6. *de ling. Latin.* Strab. *lib.* 14. Agellio *lib.* 5. *noct. Atticar. cap.* 2. *l. penult. ff. de bonis damnat. l. nullibi* 26. *Cod. de Episcop. & Cleric. l. vlt. Cod. de postlimin. reuers.* cum aliis, quæ tradit Alciat. *in l. scrinij, Cod. de Palatin. sacr. largit. lib.* 1. Turneb. *lib.* 2. *aduersar. cap.* 18. Gent. Heruet. *in not. ad Clement. Alexand. pag.* 4. Lorin. *in Act. Apost. cap.* 1. *versic.* 1. Ioan. Ferdin. *in l. Thesaur. Script. verb. Barbarus:* Ioan. Funger. *in Etymol. eod. verb. pag.* 119. & Bernard. Aldrete *de antiq. Hispan. lib.* 3. *c.* 28. Vbi agit † de causa nominis prouinciæ Barbariæ, quæ hodie *Barberia* dicitur. Proprius tamen, & frequentius † ad eos referri solet, qui rudes, & imperiti sunt, vel naturali quadam feritate, aut cæcitate ducti, à communibus humanæ vitæ regulis deuiant, rectum rationis vsum non habent, nec legibus & moribus naturali rationi consentaneis vtuntur, vt apertè docet D. Thom. 1. *Polit. lect.* 1. *&* 9. vbi inquit. *Barbarus hoc signo declaratur, quod homines non vtuntur legibus rationalibus.* Albert. Magn. 7. *Ethic. tract.* 1. *c.* 1. *Barbari dicuntur, qui nec lege, nec ciuitate, nec alicuius disciplinæ ordine disponuntur, ad virtutem:* Carol. Steph. *in d. verb. Barbarus, Barbari etiam dicuntur illiterati, malis moribus, feri, crudeles;* & idem tradit D. Sebast. Couar. *in satis docto thesauro linguæ Hispan. eod. verb.* & de his nostris Indis agentes Ioseph Acosta *in procem. ad lib. de procur. Ind. salut.* Ioan. Boter. *in relat. vniuers.* 4. *part. lib. pag.* 65. & F. Ioan. Torq. *in Monarch. Ind. lib.* 14. *c.* 28.

4 5

6 Quibus fauet † eiusdem nominis etymologia, quam quidam deducunt ex Hebræo nomine *Babar*, quod brutum significat, vel ex verbo *Bahar*, id est furenter agere, † quasi Barbari quoque furenter agant, & vt bruta solent, furioso impetu ducantur ad ea, quæ appetunt. Vnde † & ipsa bruta ferarum etiam nomen acceperunt secundum M. Varronem relatum à Balduin, *in* §. *feræ, num.* 1. *inst. de rer. diuis.* quod naturali suo impetu ferantur, & ruant, nullo hominum commercio, mansuefacta, vel imperio dominata. Et † licet aliqua faciant, quæ rationis & prudentiæ specimen habere videantur, instinctu tamen magis quàm intellectu ad ea diriguntur, & finem propter quem operantur, non assequuntur. Vt contra vanam aliquorum opinionem, qui brutis aliquid rationis & prudentiæ inesse docuerunt, ex rectæ Philosophiæ, & Theologiæ regulis concludunt Aristot. *lib.* 3. *de anima;* vbi Albert. Magn. Philopon. & Card. Tolet. *quæst.* 6. D. Thom. 1. 2. *quæst.* 13. *art.* 3. Gregor. *l. d.* 3. *quæst.* 1. Hieronym. Fracastor. *lib. de intellect. à fol.* 191. Andr. Libanius *in disp. de contemp. intellect. bestia. part.* 2. eruditissim. Mart. Delr. *lib.* 2. *disquis. magic. q.* 20. *p.* 101. Menchaca *controuers. illust. lib.* 1. *cap.* 21. *num.* 14. *& sequent.* † Reuerend. P. M. Pr. Anton. Perez, Benedictinæ Congregationis fulgentissimum decus, *in laurea Salmant. cert.* 17. *per totum,* vbi etiam tractat, † an bruta loqui, aut sermonem humanum intelligere possint? & Simon Maiol. *in diebus Canicul.* 4. *tom. colloq.* 1. *de dignit. hom pag.* 105. vbi † resoluit brutis hac de causa iniuria & vim propriè inferri non posse, vt potè quæ rationis iuris atque dominij capacia non sint. Quibus similes † esse, meritò iudicantur prædicti Barbari, qui vel omninò ratio nis lumine destituuntur, vel illud ferocia, aut stoliditate sua adumbratum, & obscuratum habent, vt constat ex Isaï. *cap.* 11. 43. *&* 65 vbi eos sub appellatione bestiarum agri, luporum, pardorum, vrsorum, leonum, draconum & struthionum designat; & ex Horat. *lib.* 1. *epist.* 2. à quo canes immundi, & sues, vel porci nominantur:

7 8 9 10 11 12 13

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum sociis lætus, cupidúsque bibisses,
Vixisses canis immundus, vel amica luto sus.

Et alibi:

Cùm videre voles Epicuri de grege porcum.

14 Et † eadem ratione, multum in nostris terminis, Saracenos, bestias appellauit Oldrad.*d.consi.72.n.3. in princip.*relatus ab Ant. Scapp.*de iure non script. lib.2.cap.2.n.17.* & Calisto Remir. *de lege Regia,* §.32. *num.5.*

15 Et † bellissimè Alphonsus Aragoniæ Rex, vt in eius dictis & factis refert Ant. Panormit.*lib.11.§.54.* eos, quos videbat ex homine nihil præter effigiem possidere, non homines, sed homones appellandos esse dicebat, Ennianum illud adducens:

Vulturus in syluis miserum mandabat hominem.

Et Socrates homines sine ratione simias vocabat, vt ego notaui *in libello de crim.partic.pag.79.*

16 Non enim † ex solo aspectu & forma homines iudicandi sunt, sed ex ratione potiùs, quæ eos ab animantibus distinguit, & separat, & ob quam ad imaginem & similitudinem Dei homo formatus dicitur, *Genes.1.* reliquorum animalium dominus, & imperator fuit,

17 & † μικρόκοσμος, id est, *Paruus mundus*, appellatur, quasi de omnium mundi creaturarum natura participans; habet enim commune esse cum lampadibus, viuere cum plantis, sentire cum brutis, & intelligere

18 cum Angelis, vt benè † in hominis definitione considerauit Plato, relatus à Theatr. vitæ human.*vol.4.lib.4.pag.1177.col.1.* Aristot. *lib. de mundo ad Alex.* Plin.*lib.7.nat.hist.cap.1* D.Greg. *sup.Marc.cap.16.homil.29.* Cœl.Rhodigin. *lib.1. lect.antiq.cap.2.& 39.& lib.24.cap.50.* Guillelm. Benedict. *in cap. Raynutius, verb. Adiectæ, n.17. de testam.* Chassan.*in Catal.glor.mund.1.part.consid.1.& 2.* Petr.Greg.*lib.7. Syntagm.cap.1. num.3.* Gentian.Heruet. *in Scholiis ad Clem. Alex.pag.8.*

19 *in princip.* Doctores *per text.* ibi; † *in l. in pecudum 28.ff.de vsuris, l.iustissimè 44.ff.de ædil. edict. §.in pecudum, inst.de rer. diuis.* Nauar. *in cap. nouit.num.86.col.104.de iudiciis:* M. Anton.Camos *in Microcosmia, 1.part.dial.2.& 3.* Raimun. Sebundius *in tractat.de nat. & cond.hom. dial. 1. per totum:* Castillo de Bobadilla *in Politic. lib. 2. cap.21. num.1.* & nouissimè alios allegans Calist. Remirez *in d.tract.de lege Regia in initio, num.3. & seqq.* & eruditissimus Blazius Robles de Salzedo *in egregio tractat. de repræsentatione, lib. 1. cap.1.*

20 Quapropter licèt Natura, † quæ varias semper conatur edere formas, *l.2. §.sed quia, Cod.de vet. iur. enucl.* inter alia monstra,

21 † quædam etiam, humanam effigiem referentia, confinxerit, hæc tamen, si intellectu, & ratione carent, inter homines computari non debent, vt post Plin.*d.lib.7.* obseruat Aul. Gellius *lib. 9. noct. Atticar. cap. 4.* Strab.*lib.1.ad medium:* D. August. *lib.16. de Ciuit.Dei,cap.1.* D.Isidor.*lib.11.Etymolog. cap.3.* D. Antonin.*1.part.histor.tom.1.cap.1.§.2,* Ioan. Bohem.*de morib.omn.gent.lib.2. cap.8.* & de Satyris, Faunis, Syluanis, Hypocentauris, Syrenis, Tritonibus, Nereadis, Harpiis, & aliis monstris terrestribus, marinis,& aëreis;idem Plin.*lib.10.cap.49.* Ælianus *lib.10.cap.18.* Alex.ab Alex.& eius locupletissimus additionator Tiraquel.*lib.3.Genial.c.8.* Bapt.Fulgos. *lib.1. memorab. cap.6.* Petr.Mexia *in sylua var.lection.1.part.cap.8.& 21.* Simon.Maiol. *in dieb. Canicul. tom.1. colloq.2. pag. 55. & multis sequentib.& tom.2. colloq.1. pag.40. & 41.* & nouissimè Francisc. Torreblanca *lib. 2. de Magia, cap.34.*

22 Sed præstat, † vt Ciceronem audiamus, qui *lib. 3. Offic.* prædictum discrimen belluarum, & hominum ita eleganter expressit: *Inter hominem, & belluam hoc maximè interest, quod hæc tantum quantum sensu mouetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paulum admodum sentiens præteritum, aut futurum: homo autem, quoniam rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earúmque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque adnectit futura; facilè totius vitæ cursum videt, ad eámque dirigendam præparat res necessarias. Eadémque natura rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem, ingenerátque imprimis præcipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt: impellítque vt hominem cœtus & celebrari inter se, & à se obiri velit, ob eásque causas studeat parare ea, quæ suppeditent, & ad cultum, & ad vitam: nec sibi soli, sed coniugi, liberis,cæterisque quos charos habeat, tuerique debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, & inuestigatio.*

23 Hoc idem non minus † eleganter notarunt Sallust.*in princip.coniurat. Catilinæ:* Horat. *lib.2. serm. satyr. 6.* & Ladislaus Rex Hungariæ ac Bohemiæ relatus ab Æn. *Sylu.lib.3.comment. in Panorm. & in Theatr. vitæ humanæ vol.5. lib.1. pag. 1198.col.2.* vbi homines barbaros, segnes, & indoctos appellatione hominum indignos, & brutis similes vocant: & Senec. *in Prouerb.*

24 dum † ait: *Tolerabilior est pœna viuere non posse, quam scire.* Et D. Clemens Alexand. *in epist. adhort. ad Gent. pag. 2.*

25 Vbi † inquit, non solum belluas, verum lapides, & ligna esse homines insipientes, & quod lapidibus est minus sentiens, qui est tinctus ignorantia; idem etiam sentit Boëtius *de consolat. Philosoph.lib.5.metro.5.*

26 Vbi † ex recta hominis figura, animum quoque eius rectum, & cœlestium spectatorem esse debere, & in hoc à brutis differre, sic piè & grauiter scriptum reliquit:

Quam variis terras animalia permeant figuris
Namque alia extento sunt corpore, puluerémque verrunt,
Continuúmq; trahunt,vi pectoris incitata sulcum,
Sunt quibus alarum leuitas vaga, verberétque ventos,
Et liquido longi spatia ætheris enatet volatu.
Hæc pressisse solo vestigia gressibúsque gaudent;
Vel virides campos transmittere, vel subire syluas.
Quæ variis videas licèt omnia discrepare formis.
Prona tamen facies hebetes valet ingrauare sensus.
Vnica gens hominum celsum eleuat altius cacumen,
Atque leuis recto stat corpore, despicitque terras.
Hæc nisi terrenus malè desipis, admonet figura,
Qui recto cœlum vultu petis, exerisque frontem
In sublime feras animam quoque, ne grauata pessum
Inferior si dat mens, corpore celsius leuato.

Secundò facit † quod Indi, de quibus loquimur, sub prædictis Barbarorum,& belluarum notis comprehendi videntur, cum pro maiori parte, vt diximus,

diximus, eis similes reperti sint, & vix quidquam humanum præter effigiem hominum retinente. Quod benè ostendit. Adrian. Turneb. *lib.20.aduer.c.11.* & omnes Auctores, qui de eisdem Indis peculiares historias scripserunt. Inter quos † Ouetus *lib.3.cap.6.* & Amer Vespecius relatus à Maiolo, *d.tom.1. colloq.2.pag.61.* apertè testantur, gentem huius Antarctici Poli syluestrem esse, ferarum more viuentem, palàm, & vbique fœminis commiscentem, nihil adorantem, nudamque incedentem, & Pet Mart. *in decad. 1. Noui Orb.* idem scribit de Indis insulæ Hispaniolæ, præcipuè in prouincia Guaccaiarima, quos inquit: *Syluestres esse, antra, syluasque habitare, absque, vllo hominum societatis commercio, nudos, sineque loquela esse: captos, nusquam cicures fieri, sine vlla lege viuere, solaque de facie homines rationales videri.*

Doctiss † etiam Pat. Ioseph. Acosta eorundem Indorum propugnator acerrimus *lib. 1. de nat. Noui Orb. cap. vlt. in fin.* rationem ipsam persuadere ait, hoc genus hominum syluestre fuisse ex Barbaris, profugisque hominibus maximè propagatum & quòd licèt tempore procedente in Mexicano, & Peruano Regno aliqua forma Reip. introducta fuerit, Barbara quoque ipsa; sed à cætera barbarie Indorum plurimum abhorrens, diutissimè tamen omnes nullos habuerunt Reges, nullam certam constitutam Rempublicam, sed promiscuè turmatim habitasse, vt modò Floridi, Brasillenses, & Chiriguani, & pleræque gentes Indorum, qui nullos habent certos Reges, sed prout belli, pacisue fortuna tulerit, subito ac temere Duces creant, atque eos mores probant, quos libido, furorque persuaserit.

Eandem sententiam luculentius idem Auctor prosequitur *in proœm. ad libros de proc. Ind. salu.* vbi tres Indorum classes constituit, & barbariem earum sigillatim expendit, de quibus Nos *inferius* agemus: & rursus in *eodem tractat. lib.1. cap.2. pagin.134. & 135.* de omnium Indorum ruditate, & feritate ex multorum iudicio, & opinione agens, & quàm difficilis ob id illorum conuersio censeri debeat: *At natio*, inquit, *Indorum (& si alij alijs præstat) vniuersa tamen est ab omni ingenuitate alienissima, tota sordida, tota seruilis ingenio vt plurimum obtuso, iudicio perquam imbecilli, inconstans prorsus, & lubrica, Moribus infidi, ingrati, metu solùm cedere, & vi, honoris vix sensum habere, pudoris propemodum nullum. Neque seruile tantùm ingenium est, verùm etiam quodammodo brutum: vt faciliùs putes feras cicurare, quàm istorum vel frænare temeritatem, vel excitare torporem: adeò ad percipiendum rudes ad cedendum sunt duri, & peruicaces. Denique vt irrationalia pecora naturaliter in captionem, & in prædam apta in corruptione perpetua degunt: neque matrimonij leges, neque naturæ reueriti libidine pro ratione vtuntur.* Et post alia his similia, quæ *ibidem* commemorat, in *capitul. sequentib.* subdit: *Videas plerosque ferarum instar non vrbes & oppida, sed rupes, atque antra incolere, neque gregatim vitam degere, sed sparsim sæpè incertis vagari sedibus. Itinera ceruis aut ibicibus tantum peruia. Domus nulla, non tectum, non paries fundamento surgens, caulas pecorum aut viuaria dicas potius, quam hominum cætus.*

Idem non minus grauiter, & disertè scriptum reliquit † M.F. Ludouic. Legionens. *sup. Abdiam, cap. vlt. pagin. 668. & seqq.* vbi exponens illud Isaiæ *c. 18.* de quo latius locuti sumus *sup. lib. 1. cap. 15. ex num. 20. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, conculcatam, & dilaceratam, ad populum terribilem, &c.* ait, hæc verba propriè de nostris Indis intelligi, qui conuulsi dicuntur propter viuendi morem varium, & agrestem: maxima enim ex parte nullo communis, aut vnius Reip. vinculo coniungebantur, sed vel per agros dispersi ferarum more vitam degebant, vel qui vrbes, & oppida colunt, pro vrbium ferè numero, alij alios vitæ mores, alias religiones, alia sequuntur instituta Reipublicæ. Dilacerati vero, & conculcati ob corporis ipsorum habitum, & cultum horridum, & squalidum imberbem, & depilatum, & propter ingenium, & conditionem vitæ ipsorum: sunt enim abiectissimi, & ingenio humili, & ad seruiendum nato. Terribiles autem ob incultos, atque ferinos mores. Nam, & humanis carnibus vesci soliti erant, & idolis humano sanguine sacrificabant, & ad bellum procedebant ora picti coloribus horrendum in modum, iusti porro, atque iniusti discrimen non tenebant, ac plerique eorum promiscua, & mascula venere palàm vtebantur.

Ipse etiam Legionensis idem repetit *in comment. sup. Cantic. cap. 8. pag. 433.* de eisdem Indis propter morum barbariem, & prauitatem exponens illud: *Soror nostra paruula est*, & *vbera non habet* de quo etiam egimus *d. cap. 15. ex num. 38.*

Eandem quoque Indorum barbariem, & feritatem adhuc magis in specie prosequitur † Ioan. Boter. *d. 4. part. relat. vniuers. lib.3. pag. 66. & sequentib.* Vbi connumerat ridiculos, & simplices, ac feros etiam impios, & crudeles mores, & ritus quam plurium nationum, veluti Hispaniolorum Popaianorum, Mexicanorum, Peruensium, Chilensium, Salomoniorum, & aliorum similium. Et † *in ead. 4. p lib. 2. pag. 23.* in omnibus Indis, exceptis Mexicanis, & Peruanis, eandem hebetudinem, & syluestrem viuendi modum agnoscit, ita vt eorum plures vltra quinque numerare nescirent.

Thom. † item Bozius Eugubinus in suis doctis, piis, & sæpè à nobis citatis libris de signis Ecclesiæ Dei, hoc argumentum passim pertractat. Imprimis enim *lib.7. cap. 4. sign. 28.* cùm ostendere vellet, barbaras, indomitas, & efferas gentes, per Ecclesiam CHRISTI, & eius Fidei susceptionem ad humanitatis cultum perductas fuisse, vt implerentur plures Prophetiæ, quæ id prænuntiabant: *Accedamus*, inquit, *ad Indias Occidentales, quarum si efferos omnes mores in medium adducere vellemus, nullus esset dicendi finis.* Et posteà aliquos valdè notabiles recenset, quorum peculiarem tractationem *infrà capit. 10.* prosequimur. Et iterum *lib.8. cap.5. pagin. 309.* de eisdem feris, & inhumanis gentibus agens per Rempub. Catholicam omnibus sæculis pios, & humanos mores edoctis, sic ait: *Iam verò quis enumeret tot nationes in Africa, Asia, Indiisque Orientalibus, & Occidentalibus? vt illæ nihil habebant plerumque, nisi humanam figuram: nam cætera belluina omnia. Quocirca necesse fuit Hispanis interdum facere, quod illis agricolis, qui locum aliquem vepribus obsitum, dumetis vndique implexum, & obseptum, arboribus infructuosis, & venenatis abundantem, excolendum susceperunt, ferro, & igne terram purgare.* Et *l. 10. c. 13.* tractans, liberalitate Ecclesiasticorum perfectum esse, vt efferatissimæ gentes potuerint ad Christum adduci, in imperio contineri, & ad omne bonorum genus

genus excoli, apponit exemplum in eisdem Indis Occidentalibus, quorum conuersio mediante Sedis Apostolicæ cura, & Catholicorum Regum pietate, & liberalitate peracta fuit, & honestam contentionem inter Columbum, & Fr.Buillium Catalanum sæpè interuenisse ait, an in gentes illas à nostris aliquo modo sæuiri possset, cum aliter ad veræ Fidei, imò nec ad rationis cultum adduci valerent? *Belluinis namque*, inquit, *factis belluas omnes superabant: Namque bestia sui generis bestias deuorat, vt illi mutuò sese comedabant: quæ bestiæ filios suos alunt, vt pinguiores & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo, &c.*

Quam eandem feritatem, & proprios filios comedendi inhumanitatem idem auctor repetit *lib.21.cap.3. & lib.22. cap.1.* ad medium, *& in tract. Imperia pendere à virtutib. cap.12. in fin. pag.176.* explicans euenta fœlicia prosapiæ Regum Castellanorum, eis à Deo ob Fidei Catholicæ obseruationem, & propagationem concessa: & generaliter concludit, quòd inter Indos nulla lex, nullus mos paulò humanior, disciplina nulla, aut ars nobilis vigebat.

Denique *lib.20. cap.7. sing.88.* agens de locis desertis per Catholicos cultis, & ornatis, in eisdem Indiis exemplum proponit; in quibus ait. *Oppida innumera, & ciuitates pulcherrimæ passim conduntur, in quibus constituuntur cœtus hominum, excitantur fundamenta generationis & generationis eorum, qui bestiarum modo prius incertis sedibus vagabantur, & in stabulis ipsis habitabant.*

34 Notanda etiam hac in Parte sunt verba † Fr. Gregor.Garciæ *in tract. de origin.Ind.l.3.cap.4.in princip.pagin.237.* vbi ait, Indos omnes communiter admodum rudes, atque hebetes esse, corporeque, & aspectu squalidos, & magis seruilis atque abiectæ conditionis quam Æthiopes, aut aliæ mundi nationes

35 Sed qui plenius cæteris hoc pertractat, est † Ant.de Herrera *in sua hist.gen.Ind.* vbi multa passim commemorat, ex quibus hæc barbaries ferè omnium Indorum colligi possit Nam *decad.1.*

36 *l.3.c.3. & 4. & l.9.c.7.* de Indis insulæ † Hispaniolæ, & Cubæ agens, eorum feros, spurcos, & inconstantes mores recenset, & à dæmone possessos fuisse ita vt rationis vestigia vix tenerent, neque vllo modo domari, aut corrigi possent: & quod adeò rudes erant, vt vltra decem numerare nescirent, ac multis annis nihil ex orationibus Christianorum discere potuerunt, præter illa verba salutationis Angelicæ, Ave Maria.

Et *decad.2.l.2.cap.3.pag.35.* de eisdem Indis generaliter loquens, tradit, ideò rudes, & barbaros, & memoriâ fragiles fuisse, vt quod vnâ aure à prædicatoribus accipiebant, alia exiret, & nihil in Christiana disciplina, & politicis moribus proficere possent.

Et *l.2.cap.15.pag.56.* quòd cùm reuerendi illi, & piissimi Patres Ordinis D. Hieronymi ad Hispaniolam accessissent, missi à Rege, vt de Indorum salute temporali, & spirituali curarent, experiendo cognouerunt, eos, propter naturalem hebetudinem, & forociam, ac memoriæ defectum, parum aptos esse ad Fidem recipiendam, si liberi, & pro arbitrio suo vagantes, atque ab Hispanorum dominio, & communicatione separati relinquerentur. Quia eam † solam

37 ob causam, quòd ad Christianam doctrinam, & ciuiles mores audiendos, & imbibendos suadebantur, profugi in montibus, & speluncis latitabant; ita vt multi religiosi viri eo tempore extiterint, qui † illos veros homines non esse, 38 nec capaces Eucharistiæ, & aliorum nostræ Religionis mysteriorum opinarentur.

Et *l.4.eiusdem decad.2.cap.3.& 4.* eadem † In- 39 dorum vitia ex quam plurium affirmatione recenset, & disputationes illas proponit inter Episcopum Dariensis, & Licentiatum Barthol.*de las Casas*, coram Carolo V. Imperat.Barchinonæ habitas; in quibus Episcopus seriò affirmauit, Indos omnes, quos ipse ad id vsque temporis viderat, in insulis, quas vocant DE BARLOVENTO, & in prouincia Dariensis, quam dicunt DE TIERRA FIRME, mirum in modum barbaros & seruos à natura esse. De quo etiam agit Pet. Martyr. *in decad. Nou. Orb. fol.95.* Hieronym. Benzo *in histor.Ind.l.1.cap.17.pag.78.* Et sequentibus, & eius additio, & Ioan.Boter. *in dict.relat. vniuers.4. part.l.5. ex pag.64.*

Et rursus idem Ant. de Herrera *decad.3.l.8. cap.10.pag.312.& 313.* refert, in eadem sententia fuisse alios viros admodum Religiosos Dominicani & Franciscani Ordinis, & inter eos Fr.Thom. Ortizium in supremo Indiarum Consilio, cui eo tempore præsidebat Fr.D. Garcia de Loaila Episcopus Oxomens. ouilato testimonio asseruisse, prædictos Indos antropophagos, & masculæ nefandæ veneri vltra omnes nationes deditos esse nullo pacto iusti, & iniusti discrimen agnoscere, nudos, & sine aliquo pudore bestiarum more vagari, nihili ducere aliis, vel sibi ipsis necem inferre, ebrios, ignaros, ignauos, impios, irreuerentes, inconstantes, infideles, ingratos, superstitiosos, religionis Christianæ incapaces & mendaces supra modum esse, & adeò sordidos, & sine politia, vt pediculos, araneas, vermes, & his similia comederent, † barbas sibi 40 expilarent, facies & corpora variis modis pingerent, aut potius fœdarent: ægrotos morti vicinos, quantumuis propinquos, in campis solos relinquerent: & denique nullam omnino gentem Deum creasse, tot vitiis imbutam, & ita à bono, & æquo, atque humanis & politicis regulis abhorrentem.

Denique idem Auctor. *decad.2. l.1. cap.8.pagin.15.l.2.c.22. pag.72.l.9.c.7. pag.189.l.10. c.5. pag.328. & sequent. & in descript.Indiarum pag.* 14.hoc ipsum † de Indis insulæ Guadalupæ te- 41 statur, & de aliis eis vicinis, qui Antropophagi, & omnino barbari sunt, & ob ingenitam ferociam, & crudelitatem Caribes, & Canibales appellantur, & multis decretis Regiis debellari, & in seruitutem redigi permittuntur. Et *decad.3.l.2.pag.75. & l.7.c.3. & in d.descript. pag.30.* idem refert de Chichimecis, & aliis Chontalibus Nouæ Hispaniæ, inde etiam sic dictis, quod barbari, & syluestres essent, & hodie sint nullam religionem, nullumque superiorem habentes. De quibus agunt etiam, & idem concludunt Boterus *d.l.3.* Acosta *in d.proœm.l.de procur. Ind.salu.* Fr.August.Dauila *in hist. Mexic. Ordin.Prædicat.l.1.pag.243.* Fr.Ioan.à Torquem. *in Monarch.Ind.l.14.cap.29.* & addition. Hieron. Benzoni *in hist. Amer.l.1.c.2.in fin.pag.13.* Neque † omitti potest, vt generaliter omnium, 42 Indorum simplicitas, & ruditas denotetur, quanta admiratione nauigia nostra sine remis ambulantia conspexerint: equos † item, & 43 equas,

equas, cum quibus insidentes homines vnum corpus esse, centauri specie, etiam Mexicani putarunt quousque equi duo confossi spatis, mactatique clauorum ictibus conciderunt, & deprehenso errore, detracta statim equi scoria, vsque adeò exactè tomento repleuerunt, vt viuorum effigiem repræsentarent, & in templo tanquam admirabilis rei spectaculo suspenderunt. 44 Bombardarum † etiam & sclopetorum iacula, vt cœli tonitrua, & fulmina maximopere 45 expauescebant: & † litterarum vsum, quarum scriptura, se veluti quodam veneficio illigari, multi censebant, & alij id Diuinitatis certissimum argumentum esse putabant, vel rem viuentem & animatam, & in qua aliquis spiritus lateret, cum chartæ scriptæ vocem 46 occultam inesse viderent. Et pari † fermè modo terrebantur, cum Hispanos homines, aut fœminas saltantes conspicerent, eos insanire putantes, multóque magis eos tam subitò ad se se redire mirati sunt.

Quibus alia plura huiuscemodi adiicere possem, quæ tradunt omnes huius Noui Orbis historici, præsertim Petr. Martyr *decad.* 1. Pet. Zieza *tom.* 2. *c.* 34. Ouetus *l.* 2. *c.* 6. Ant. de Herrera *d. decad.* 1. *l.* 2. *c.* 3. *& l.* 3. *c.* 6. *& l.* 4. *c.* 2. *& l.* 5. *cap.* 7. *&* 8. *& l.* 9. *c.* 8. *&* 15. *& l.* 10. *c.* 1. & alibi passim, Garcilassus Inca *in suis comment.* 1. *part. c.* 12. *&* 2. 2. *p. l.* 9. *c.* 16. Simon. Maiol. *in dieb. Canicul. tom.* 1. *colloq.* 23. *de reb. memorabil. pag.* 548. Paul. Iouius *l.* 34. *hist.* relatus à Theat. vitæ hum. *vol.* 1. *l.* 1. *pag.* 28. Ludouic. Viues *de Christianæ fœm. instit. l.* 1. relatus ab eodem Theat. vitæ hum. *vol.* 7. *l.* 6. *pagin.* 2024. *& vol.* 15. *lib.* 1. *pag.* 2956. & Hieron. Benzon. *l.* 1. *hist. Americæ c.* 13.

47 Quæ Indorum † simplicitas & barbaries multum Hispanis aliquando profuit, vt alibi diximus, vt eos ad se faciliùs perducerent, & iuxta relationem Ant. de Herrer. *d. decad.* 1. *l.* 6. *c.* 6. ea 48 in optimo casu vsus fuit † Christophorus Columbus. Nam cum Lunæ eclipsim proximam esse obseruasset, id Indis prædixit, & ob eam rationem euenturum suasit, quòd Luna eis irata erat, quia Hispanos grato hospitio non excipiebant, neque annonæ copiam subministrabant, quem illi tunc maximo risu exceperunt; sed cum nocte, & hora à Columbo signata Luna obscurari cœpisset, pauidi & vlulantes nihil non ei promiserunt, & exhibuerunt, vt pro eis Lunam exoraret: quod cum is, simulans se eorum precibus flecti, libenter concessisset, & nosset, cito eclipsis vim transituram, oratione pariter simulata, bono animo esse iussit, & id quod petierant, breuissimè impetraturos renuntiauit. Quod cùm statim impletum viderent, magni posteà Columbum tanquam Deorum amicum æstimare cœperunt.

49 Imò † & in eam plures opinionem sæpè delati sunt, vt Hispanos immortales, & Solis filios existimarent, vt prædicti auctores scribunt, & Hieron. Benz. *d. l.* 1. *c.* 4. Vbi prolixè narrat, qualiter Indi insulæ Borriquenæ occiso quodam milite, cui nomen *Salzedo*, contrarium deprehenderint.

50 Et † eodem spectat Peruanorum iudicium, qui Hispanos cœlitus missos reputantes, maximè venerati sunt, & inde eos Viracochas appellarunt, vt tetigimus *infrà c.* 12. *n.* 22. & nouissimè tradit Fr. Alph. Ramos *in histor. Vir. de Copacauana l.* 1. *c.* 3. *Quamuis* alij alias huius nominis causas, & significationes comminiscantur, de quibus plenè agit Michaël Balboa Cabello in *Miscellan. Austr. m. s. part.* 3. *cap.* 14. & Garcilas. Inca *in histor. Incarum l.* 5. *c.* 21.

Et tandem, vt hoc argumentum de barbarie † & feritate Indorum claudamus, notatu digna 51 videntur cuiusdam Poetæ de re hac carmina, quæ habent:

Gens Ogyge sata antiquo Ianique nepotum
Progenies duris edita syderibus:
Gens patribus priscis incognita, suetaque nudis
Sub dio quouis tempore corporibus,
Quæ flaua Cereris, nec Bacchi munera nouit.
Cruda, sed humana viscera carne replet,
Sola hominem facit referens risu atque loquele
In reliquis similis vita, habituque feris.
Diuinum numen cognoscere nescia, quamque est
Præstigiis solitus detinuisse Satan.

Tertio in confirmationem tituli de quo agimus, fortiter vrget, quod si huiusmodi Occidentales Indi ita rudes, feri, & barbari erant, vt ex superioribus patet, iure optimo ab Hispanis debellari, & subiugari potuisse videntur, † cùm secundùm 52 doctrinam Aristot. *l.* 1. *Polit. c.* 1. 3. *&* 4. *& l.* 7. *c.* 14. Platon. *in Dial.* 3. *de legib. Ciceron. parad.* 5. similes homines natura serui sint, & ad seruiendum nati, ad idque ferarum more venari, capi, & etiam per vim, aut aliis modis adigi possint. Illa namque præcipitur, vt sicut corpus subditur animæ, sic hebetiores sapientioribus subiiciantur, & vt qui doctrina, & ratione ad bonum & rectum duci non possunt, quasi belluæ quædam sub iugo ponantur, & legum auctoritate coërceantur, vt per hunc modum coacti recta operantes, virtutum actibus assuefiant, & tandem in bonos viros euadant, vt præclarè idem ipse Aristot. tradit *l.* 2. *&* 10. *Ethicor. & d. l.* 1. *Polit. cap.* 5. vbi inquit: *Bellum iustum est natura contra eos homines, qui cùm nati sint ad parendum & obediendum, nolunt tamen parere.* Quæ loca explicans, & exornans † Cælius Calcagninus *in* 53 *paraph. ad Polit. Arist. c.* 32. ait; *Venatoriam bellicæ artis partem esse, qua non modò aduersus feras pugnemus sed in eos etiam homines armavertamus, qui ad parendum nati parere detrectant, & per contumaciam mores non patiuntur. Huiusmodi bellum iustum est, vtpote quod auspiciis natura geritur.*

Et circa eundem articulum † est videndus D. 54 Thom. *de regim. Princip. lib.* 3. *cap.* 10. *&* 11. & quæ doctè tradunt, & prosequuntur Domin. & Præposit. *in c. ius gentium. n.* 9. 1. *dist.* & ibi Cardin. Turrecrem. *art.* 4. Imola *in proœm.* Greg. *n.* 4. Cepola *in tr. de seruit. tit. de seruit. person. c.* 1. *n.* 2. Ægid. Roma. *in* 3. *p. l.* 2. *de regim. Princip. cap.* 13. *&* 14. Domin. Soto *lib.* 4. *de iust. & iure, quæst.* 2. *art.* 2. Cagnol. *in l. quod attinet, de reg. iur.* Alphons. Guerrer. *in Thesau. Christ. relig. c.* 41. *& in Specul. Princip. cap.* 31. *ad fin.* Menchac. *lib.* 1. *controu. illustr. c.* 9. *n.* 3. Andr. Tiraq. *in lege* 1. *connub. num.* 48. Couarru. *in regul. peccatum* 2. *part.* §. 11. *num.* 5. Montaluus *in l. fin. tit.* 6. *glos. fin. lib.* 3. *fori.* Capicius *decis.* 130. *à num.* 35. Chrisost. Iauel. *in epist. lib.* 3. *Polit. tract.* 5. *cap.* 1. *vers. Secunda species, pag.* 193. Poleothus *de sacro Consil.* 2. *part. quæs.* 3. *vers. Quibus addimus*, Vacon. *lib.* 1. *declar. iur. c.* 26. *n.* 8. Ioan. Borcolthen. & alios *in* §. *seruitus instit. de iure person.* Quibus etiam fauet, quòd sicut † reliqua bruta animalia homini- 55 bus natura, hoc est Dei ordinatione deseruiunt,

 ob

ob id tantùm, quia mente præcellunt, iuxta illud *Psalm.8. Omnia subiecisti sub pedibu eius oues, & boues, insuper & pecora campi. l. iustissimè, ff. de ædil. edict. l. in pecudum, ff. de vsuris*, & Ouid.*l.1.Metamorph.*dum canit:

Sanctus his animal, mentisque capacior alter
Deerat adhuc, & quo dominari inter cætera posset,
Natus homo est.

De quo plura tradit D.August.*lib.19. de Ciuit. Dei c.15.* & Simon Maiol. *in dieb. Canic. tom.4. colloq.2 pag.97.* & *pag.137.* & Calistus Remirez 56 *de lege Regia,§.1.* Sic etiam † homines barbari qui brutis, vt *suprà* diximus, assimilantur, aliorum prudentiorum imperio subiici debent, à quibus doceri, & politicè gubernari possint, vt præclarè vltra alios docet Petr. Fab.*lib.3.Semest. c.14.pag.191.* intelligens namque gubernacula possidebit, & qui stultus est, seruiet sapienti, 57 † quia seruitus nascitur in manu imprudentis, vt habetur *Prouerb. c.1. vers.10. & 26.* Quæ verba exponens D. Ambros. *l.2. epistolarum epist.7.* ad 58 Simplicium † eleganter ostendit, solos sapientes vera libertate gaudere, & insipientes eorum 59 seruos esse, exemplum † Cham adducens *Genes.9.* qui quoniam insipiens erat, & insipienter nudatum patrem irriserat, fratrum suorum seruus effectus fuit, qui sapientiores, patris senectu60 tem honorandam putarunt. Et † in Iacob, qui *Genes.25.* sapientiæ etiam meritò prælatus est 61 fratri seniori, qui Esau vocabantur, quod † nomen, Philone testante, idem significat, quod ignorans. Vnde sufficienter ostendit, subdit idem 62 Ambros. *Deteriorem esse seruitute † insipientiam, vt remedio ei seruitus sit quia ad virtutem stultus se propriis viribus erigere nequit, nec spontaneum gressum attollere, & nisi moderatorem habeat, præcipita*63 *tur propriis voluntatibus. Ideò † inconsultis populis sapientes quoque adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regunt vt potentiæ specie dominentur. Quo vel inuitos auctoritate potestatis subiiciant ad obediendum prudentioribus, & obsequendum legibus. Imposuit igitur insipienti veluti indomito iugum, & cui in gladio suo viuendum dixerat, libertatem negauit, ne temeritate laberetur, præfecit ei fratrem, cuius auctoritate, & moderatione subiectus proficeret ad conuersionem.*

Quarto pro eodem titulo communiendo, & 64 illustrando considero, quòd regulariter † licita ea bella dicuntur, per quæ ad pietatis, iustitiæque pacatam societatem, victis facilius consulitur, & pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur, vt in nostris terminis obseruat Marquard de Susan. *in tr.de Iudæ.& in fid.1.part c.14.fol.57.*& præclarè scripsit D. Ang.relatus à Gratian. *in c.paratus, & in cap apud veros 23.q.1. & in l.19.de Ciuit. Dei, c.21.*ibi: *Iustum esse, quòd* 65 *talibus † hominibus sit vtilis seruitus, & pro vtilitate eorum fieri, cùm rectè fit, id est, cum improbis aufertur iniuriarum licentia, & domiti se meliùs habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Quemadmodum eadem ratione Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, cæterisque vitiosis animi partibus.*

Vnde positis iis, quæ de istorum Indorum 66 barbarie, & feritate retulimus, & quòd † non aliter ad humanos, & politicos viuendi mores reduci, nec naturæ, & Christianæ disciplinæ legibus assuescere poterant, quàm sub iugum missi, & Hispanorum ductu, & imperio mansuefacti, non erit mirum, aut nouum, si iustum, licitum imò & voluntate Dei quæsitum, eiusmodi imperium asseueremus, quo mediante tot, ac talia animi, & corporis bona victis contigerunt, eorum cultâ barbarie, feritate frænata, mentis cæcitate Euangelij radiis illuminata, dæmonum captiuitate depulsa, præclaris, ac salutaribus legibus institutis, fœdis ac spurcis moribus in politicos commutatis, & commerciis, & artibus adeò necessariis quibus antea carebant, communicatis.

Quare † iustissimè Thom. Bozius *l.22.de sig. Ecclesf.Dei, c.1.ad medium,* Indos, qui nunc sunt, 67 præ antiquis illis fortunatissimos vocat, ob cultum, & disciplinam, quam mediante Hispanorum dominatione habuerunt. Et vt ante Nos aduertit Otalora *in tr. de nobilit.1. p. c.2. n.23.* de his nostris Indis meritò dici potest, quod Plutarch. *in lib.de fortuna, & virtut. Alexand.* † de Barbaris 68 ab ipso propugnatis scripsit, scilicet: *Beatiores fuisse multo ab Alexandro victos & subactos, quàm qui eum effugerunt, cùm hos, perditissimè vitam agentes, nullus arcuit, nec à vitiis redemit, illo verò ad feliciorem vitam, & statum vel inuitos traduxit, vt ipsi cum Themistocle dicere iam possint: Perieramus, nisi periissemus.*

Quam rationem generaliter ad excusandam omnium Barbarorum seruitutem expressit D. August.*vbi suprà* & multi etiam consideratu solent † pro captiuitate Æthiopum, qui ex Affrica 69 à Lusitanis adsportantur, vt refert P. Ludouic. Molin.*de iustitia & iure, tr.2.disp.34. col.167.litt. C.* Pat. Rebellus *de obligat. iust. lib.1. quæst.10. sect.2.num.16.* Pat. Fr. Ioan. Marq. *in Gubernat. Christ. lib.1. cap.2. pag.10.* & Nos *infrà lib.3. cap.6.num.5.* † Vbi iniurias esse, quibus gratiæ 70 debeantur concludit, & illud Tertul. *allegat.lib. de Palio cap.1.n.10.Post iniuriæ beneficium.* Et potuit allegare Claud.*in lib.de IV.Consulatu Honorij*, vbi † contumelias illas alaparum & iniurio- 71 sa verbera quæ olim in seruorum manumissionibus interueniebant, de quibus agitur *in Nouel.18. & in l.vlt. C. de emancip.* liber iniurias fœlices nominat, quòd earum interuentu libertas concederetur.

Tristis conditio pulsata fronte recedit
In ciuicem rubuere genæ, tergoque remouit
Verbera promissi fœlix iniuria voti.

Prout benè obseruat Cuiacius *l. 5. obseruat. c.13.* Pet. Fab. *in l.2. de orig.iur. & lib.2. Semestr. c.20.pag.304.* Et Cassiodorum *l.12.epist.9.* Vbi de exteris agens, qui ad Romana beneficia admittebantur: *Fœlix,* inquit, *& prædicanda captiuitas, Romana ciuitate perfrui, & Afrorum priuilegiis potuisse misceri.*

Et non minus aptè atque vrgenter perpendi potest, quòd profani, & sacri Scriptores multis laudibus extollunt Romanos, † eò quòd 72 barbaras nationes bello domuerint, & ad naturæ leges & politicam viuendi norman reduxerint, vt constat ex D. August. *lib.5. de Ciuit. Dei; cap.12. 15. & 17.* relato *in cap. omnes, §. ecce 28. quæst.1.* & ex D. Thom. *lib.3. de regim. Princip.cap.4.5.& 6.* Thom Bozio *de Imper. virtut. lib.2. cap.6.* Rutil. Benzonio *lib.3. de anno Iubil.cap.7.pag.340. & seq.* Iust. Lipsius *de mag. Roman. Imper. lib.4. cap.1. & sequentibus* Simon Maiol. *tom. 1. colloq. 19. pag. 436.* Bernard. Aldrete *de antiq. Hisp. lib.1. cap.2.* & aliis nouissimè congestis à Ioanne Baptista Valençuela *in discurs. stat. & belli part. 2. consid. 22.*

Vbi

73 Vbi † propter præclaros mores, & instituta, quibus se, & subactos populos gubernabant, meruisse inquiunt, vt Deus verus quamuis eum non colerent, sed dæmoniis, vt aliæ gentes immolarent, illorum augeret Imperium, ipsisque gentibus dominari voluerit, iuxta illud Virgil.

Tu regere Imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere nomen.
Parcere subiectis & debellare superbos.

Et Sulpiciæ Poëtriæ relatæ à Petr. Fab. *lib.*1. *Semestr.cap.*19.*pag.*119.

——— Duo sunt, quibus extulit ingens.
Roma caput, virtus belli & sapientia pacis.

74 Quinimò, quod plus est, † prædictum Imperium, his rationibus comparatum, legitimum fuisse, & permissione Dei ob egregias Romanorum virtutes eis in mercedem temporalem concessum, & posteà ab Ecclesia approbatum, idem August. & Thom. definire videntur, & vltra eos Baldus *in l.Barbarius*, 3. *lect. ad finem*, *ff. de offic. Prat.* Greg Lopez *in l.* 1. *verb. Las gentes*, *tit.* 1. *part.* 2. latissimè Anton. de Rosellis *in tr. de Conciliis fol.*96. Couarru.*in Reg.peccatum* 2.*part.*§.9. *num.*5. *vers. Tertiò à iure diuino*, Mieres *de maiorat.*4.*part.q.*1.*num.*46. Bobadilla *in Polit.lib.*1.*c.*2. *num.*14. & nouissimus Doct. Matta *in tract.de iurisdict.*1.*part.*5.

75 Quod adeò verum fuit, vt teste D. Hieron. apud Paul. Oros. *lib.*7.*cap.*43. ipsi † Gothi, quamuis Barbari & Romano Imperio admodum infensi, illius nomen, & gloriam abolere desierint, propter iustitiam, & vtilitatem legum, quas eo vigente in vniuersum Orbem sparsas agnouerant.

76 In quibus omnibus. † quantum Hispani Romanos excellant, & quanto vtiliores, ac salubriores leges, mores, artes, & plurima alia ad humanam vitam humaniter ac ciuiliter transigendam Indis communicauerint, apertius est, quàm vt probatione aliquà egeat, & vel ex *suprà* relatis liquidò constat, & ex aliis, quæ adduximus *suprà*

77 *lib.*1.*cap vlt.ex num.* 34. & expresè docet † eruditissim. Thomas Bozius *lib.*7.*de signis Eccles. Dei, cap.*4.*ad finem*, vbi concludit: *At nunc populi omnes* (scilicet Barbarorum Indorum) *ad Christi cultum Hispanorum cura traducti, superant, vel æquant prope Europeos cunctis humanitatis ac religionis officiis, vt ex illis, qui diu per illas regiones vagati sunt, Romæ audiui, & vsu percepi, cùm nouerim nonnullos ex iis oriundos, & indigenas, eorumque confessiones in Vrbe audiuerim*, & *lib.* 8. *cap.* 5. *post princip.* vbi eandem curam commendans, sic inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, religione, ac bonis moribus nos*

78 *superant*, & *lib.*21.*c.*3. vbi ait. † *Neque legitur vlla gens tot nationes tam diris, & efferatis moribus ad humanitatem perduxisse, & excoluisse ad omnem ciuilem cultum, vt Hispanica. Quin si coëant cunctæ nationes haud poterunt ostendere tot populos, tam belluinis moribus horrentes ad humanum viuendi genus expoliisse, vt Hispani fecere.*

79 Quinto & vltimò, pro eadem opinione considerari potest, † quod si Indi ob barbariem, & dementiam natura ipsa serui erant, vt ex Aristot. diximus, neque illis ratio sufficiebat, vt se ipsos regere possent, iustius fuit, eos seruire, quàm im-

80 perare: quinimò, † & dominio particulari rerum suarum priuari potuisse videbantur. Tum quia illius solùm est capax intellectualis creatura, ratione liberi arbitrij, vt *infrà cap. sequent.* dicemus:

81 cùm etiam, † quia, vt argumentatur idem Victor. *sup. num.* 4. si ratione insipientiæ erant serui, ea planè est seruorum conditio, vt neque rerum dominium, neque aliquid proprium habere possint, sed quidquid acquirunt, illico ad eorum dominos transeat, *l.placet.ff.de acquirenda hæreditate, princip. instit. de iis qui sunt sui* §. *item vobis, instit. per quas person.* Atque ita † vbi diffusi per

82 agros, & sine certo Rege, aut Principe, vel forma Reipublicæ reperti sunt; meritò tanquam serui sine domino ab Hispanis occupari, & imperio

83 suo subiici potuerunt † *l. quod seruus, vbi* Bartol. *ff. de stipulat.seruor.l.si vsumfructum*, vbi glossa *ff. de liberal. causa*, circa quas plura notat idem Bart. & Baldus *in l.si seruus*, *ff. de noxal. act.* Forcatul. *in rub.ff.de seruit.num.*6.& *Morla in emptor.iur.tit.*6. *in rub.num.* 18. Quod si † proprios Reges & Im-

84 peratores habebant, vt in hoc Peruano & Mexicano Regno, & in aliis prouinciis habuisse cognouimus, adhuc non minus licitè à barbaro, & tyrannico eorum iugo eximi potuisse videntur.

85 Nam cum † hi quoque Reges, iuxta eandem doctrinam Aristotel. naturam serui essent, & sapientiorum dominio, & gubernatione egerent, alios sub se habere non poterant, neque eorum feritati, aut facilitati tanti Orbis imperium, & moderatio relinqui debuit, *argument.* † *l. sic eue-*

86 *niet.* 21. *ff. de adulter.* ibi: *In sua enim potestate, non videtur habere, qui non est suæ potestatis, l.homo liber.*54.§.*fin.ff. de acquirend.rer.domin.* ibi: *Quia nec possidere intelligitur, qui ipse possidetur.* Quibus arridet Seneca *declamat.* 1. dum ait: *Nec filio, qui est in patris potestate adoptare licet. Nec enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est.* Melior text. *in l.vlt. C. de legitim.tut.* ibi: *Et naturalis ordo per omnia conseruabitur, cui enim ferendum est, eundem esse tutorem, & sub tutela constituit, & iterum eundem esse curatorem, & sub cura agere*, † *cap. indeco-*

87 *rum* 3. *de ætat. & qualit.ordin.* ibi: *Indecorum est, vt ij debeant Ecclesias regere, qui non nouerunt gubernare se ipsos.* Facit illud Paul. 1. *ad Timoth.* 3. *Qui domini suæ præesse nescit, quomodo præerit alienis?* Vbi D.Chrysostom.& D.Ambros. *epist.*82. *Quis ferat*, inquiens, *si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit?* Et alia similia, quæ tradit Ioan. Neuizam *in sylua nuptia. lib.* 5. *num.*100. Simancas *lib.*5.*de Republ.cap.*14. Castillo *d. Bobadilla in Politica lib.*1.*cap.*1. *num.*29. & Nos *infrà cap.*9.*num.*57. repetimus & *lib.*3.*cap.*4. *num.*5.

CAPVT VIII.

De auctoribus, & argumentis quibus superior barbarismi Indorum titulus insufficiens videtur, & qualiter Aristolel. & alij, qui contrarium tenent, accipi debeant?

SVMMARIVM.

1 *Barbaries, & feritas Indorum absolutè considerata non præbet iustum, & sufficientem titulum ad eos debellandos, & spoliandos.*

2 *Auctores plures adducuntur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse*

3 *Dominis*

3 *Dominij est capax solum naturalis, & intellectualis creatura.*

4 *Homines licet alicubi multum barbari, syluestres, & corpore deformes reperiantur, si tamen habent aliquem intellectum, inter creaturas rationales computari debent. Et num.6.*

5 *Monstra omnia hominum rationalium reformatis corporibus resurrectura sunt.*

7 *Hominum monstrosorum variæ species connumerantur.*

8 *Homines quantumuis syluestres, & monstrosi, si lumen aliquod rationis habent, doceri, & excoli possunt.*

9 *Barbaris, cùm veri homines sint, ius gentium seruari debet, & dominiorum distinctio eo introducta.*

10 *Deus fecit nos, non ipsi nos.*

11 *Homini imputari non debet, qua forma, regione, vel docilitate nascatur.*

12 *Homines ex natura soli, vel cœli, sub quo nascuntur, animi & corporis temperiem vt plurimùm sumunt.*

13 Lex quod si nolit, §. qui mancipia, ff. de ædil. edict. illustratur.

14 *Nationem cœlo, & solo fœlicem sortiri gloriosum est.*

15 *Indis si ob barbaram, & syluestrem vitam bellum inferre liceret, idem licuisse dicendum esset in aliis plurimis nationibus, quæ olim non minus barbaræ fuerunt.*

16 *Homines initio mundi syluestrem vitam egisse, & sermonis vsum non habuisse, quidam falsò affirmarunt.*

17 *Adam fuit sapientissimus, & eloquentissimus.*

18 *Cain Adæ filius materialem ciuitatem ædificauit.*

19 *Humanum genus vbi augeri cœpit, & in varias regiones diuidi, multi homines syluestrem, & erraticam vitam egerunt.*

20 *Homines quo pacto ad vrbes, & sociabilem ac politicum viuendi modum reduci cœperint, cum Cicerone, & aliis.*

21 *Lucretij carmina referuntur de statu, & conditione hominum antiquorum tractantia.*

22 *Nationes plurimæ barbaræ etiam hodie reperiuntur, quarum comparatione pauci sunt, quæ politice viuunt.*

23 *Barbari nominis communem definitionem non inepte notat Ioan. Boter.*

24 *Nationes aliæ aliis semper barbaræ visæ sunt.*

25 *Anacharsis apophthegma.*

26 *Græci, omnes nationes Barbaras, & Barbariam appellabant.*

27 *Latini Barbari, & Italia Barbaria dicitur à Plauto.*

28 *Germani, & aliæ quam plures nationes Septentrionales olim non minus feræ, & barbaræ, quàm Indi Occidentales fuisse perhibentur.*

29 *Saxonum & Hungarorum prisca feritas, & barbaries.*

30 *Scytharum quanta fuerit olim ruditas, & barbaries.*

31 *Scythas cur Horatius profugos & campestres appellet.*

32 *Bataui, qui hodie Hollandi dicuntur, olim nimis truces, & agrestes reputabantur.*

33 *Auris Bataua prouerbium vnde?*

34 *Bæotiorum ruditas, & crassities tanta olim fuit, vt in prouerbium abierit.*

35 *Bœodos Hispanè cur ebrios appellemus.*

36 *Asiæ præcipuæ prouinciæ Phrygia, Mysia, Caria & Lydia nimis barbaræ erant, & plura adagia hoc denotantia.*

37 *Phryges per antonomasiam Barbari dicti fuerunt.*

38 *Tibia Barbara quæ?*

39 *Barbaricarij dicebantur, qui vestibus Phrygio more acu pictis & auratis vtebantur.*

40 Lex 1. C. de excusat. artific. lib. 10. lex 1. C. de priuileg. schol. lib. 12. & l. 1. de Fabricens. in C. Theodos. *exponuntur.*

41 *Phrygiones dicti, qui vestibus auro intextis induebantur.*

42 Franias & Franiones *Hispanæ voces vnde originem ducant?*

43 *Turcarum barbaries, & morum feritas maxima est, & fuit.*

44 *Afros, Gallos & Hispanos inter Barbaros, & feros collocat Cicero.*

45 *Hispanos antiquos tanquam agrestes, & inhumanos notat Strabo, & Trogus Pompeius, & quare? Et n.65.*

46 *Asturianorum barbaros mores refert Ammian. Marcellin.*

47 *Iberi, Cantabri & Galleci, quibus olim moribus fuerint?*

48 *P. Ioan. Marianæ elegantissima verba de agrestibus, & feris moribus Hispanorum antiquorum.*

49 *P. Ioan. Mariana laudatur, & à reprehensione Fr. Ioan. à Ponte defenditur.*

50 *Indos non esse veros homines, nec capaces Fidei Christianæ, aliqui falsò, & erroneè principio detectionis Noui Orbis disseminarunt.*

51 *Indorum primo detectorum feritas effecit, vt illis, & reliquis multa damna inferrentur, & de omnibus in susceptione, & progressu Fidei, & morum politicorum parum speraretur.*

52 *Indorum natura, & differentia penitius animaduersa, fidei, & quarumlibet artium capaces reperti sunt.*

53 *Indorum capacitas, & docilitas, & in Fide suscepta pietas, & progressus multorum Scriptorum testimonij, & argumentis confirmatur.*

54 *Indi possunt dicere multis ex nostris illud Iob. cap.* 15. Ergo vos estis soli homines, *&c.*

55 *Fr. Iulianus Garces Tlascalens. Episcopus laudatur.*

56 *Epistola Fr. Iuliani Garcesij Episcopi Tlascalensis ad S. P. Pauli III. pro Indorum defensione pie, & eleganter scripta ad litteram ponitur.*

57 *Indorum paruuli bonam, & suauem indolem habent, & Hispanis pueris dociliores, & frugaliores sunt Et n.63.*

58 *Euangelium ex præcepto Domini omnibus indistinctè gentibus, & nationibus prædicari iubetur.*

59 *Ecclesiæ porta nulli est claudenda, qui ex fide spontanea baptismum petat. Et n.80.*

60 *Satanica est vox eorum, qui Indos incapaces faciunt salutis æternæ, & quo fine introducta.*

61 *Indos, qui incapaces esse dicunt, eos parum tractarunt, & agnouerunt.*

62 *Indis*

123 *Aristotelis ad infernum damnati doctrina, legibus, & moribus Christianis præualere non debet.*

124 *Aristot. dum dixit homines barbaros, & seruos venari posse, forsitan Alexando Magno assentari voluit.*

125 *Bella ab Alexandro Magno, & Romanis, ampliandi Imperij cupiditate innocentibus illata, non laudantur, nec laudari potuerunt August. & alij.*

126 *Naturalis ratio non patitur, alterum cum alterius iactura locupletari.*

127 *Mala non sunt facienda, quamuis inde eueniant bona.*

128 *Bellorum strepitus, & strages non præstat congruum medium prædicationi, & conuersionem Barbarorum.*

129 *Romanorum bella, & Imperium vi, & iniuria magis quàm iure & ratione constitisse, plurimi tradunt.*

HAEC sunt, quæ pro fulciendo & defendendo prædicto titulo, qui ex ruditate, & incapacitate Indorum desumitur, magis vrgere, & 1 præstare videntur; † sed nihilominus grauissimi alij, & eruditissimi viri reperiuntur, qui eum absolutè, & generaliter sumptum, parum firmum, & securum esse arbitrantur. Inter quos caput extulit † 2 Episcopus de Chiapia, prolixis, & repetitis apologiis, & antapologiis contra Ginesium Sepuluedam, hoc eruditè defendens præcipuè *in replicat. octaua obiect. & in tractat. comprobat. fol. 66. & in responsione*, quam coram Imperatore Carolo V. Barchinonæ fecit aduersus orationem Episcopi *del Durien*, quæ habetur apud Ant. de Herrera *in sua hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 4. & 5.* & idem docet Caiet. *in 2. 2. quæst. 66. artic. 8. ad 2.* Vbi deplorat damna sub hoc barbarismi prætextu miseris Indis illata, Dom. Sot. *in 4. distin. 5. quæst. vnic. art. 10. pag. 272. & lib. 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2.* Victor. *in relect. de Ind. 1. part. ex num. 20.* Gregor. Lop. *in l. 2. tit. 23. p. 2. glos. 2. co. 2. 3. 6. & 14.* Ioseph. Acos. omnino videndus *lib. 4. de procur. Ind. salut. cap. 3. 4. & 5. & lib. 2. c. 5.* Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, Menchaca *lib. 1. quæst. illust. cap. 10. ex num. 4. vsque ad 14. & in præfatione à num. 4.* Domin. Bañez *in 2. 2. quæst. 10. art. 3. col. 533. vers. Arguitur tertiò,* Fr. Eman. Roderi. *in 2. tom. quæst Regular. quæst. 99. art. 4. pag. 292.* Mich. Salon. *in 2. 2. 1. tom. sub tractat. de domin. quæst. 1. art. 1. & 2.* Pat. Ludouic. Molin. *de iustit. & iure tractat. 2. disput. 32. per totam, & disputat. 105. vers. vlt.* Auctor tractatus *Maris liberi, cap. 2.* quem refert Seraphin. Freitas *de iusto Imperio Asiat. cap. 3. num. 4.* & nouissimè eruditiss. Pat. Francisc. Suarez, qui post hæc scripta ad meas manus peruenit *in tract. de Charit. disput. 13. sectio. 5. n. 5.* Pro cuius opinionis confirmatione, & exornatione ego ex eorundem auctorum mente sequentia argumenta conficio, quibus simul contraria conuelli videntur.

3 Primum, † quia licèt fateamur, falsam esse, & erroneam Gersonis, Syluestri, Conradi, & aliorum sententiam, qui verum dominium rerum, quas occupant etiam in brutis animalibus constituebant, certum quippe est, illud tantùm in creaturis rationalibus, & intellectualibus considerari posse, vt docent communiter reliqui omnes Theologi post D. Thom. *1. 2. quæst. 1. art. 1. & 2. quæst. 6. artic. 1. & lib. 1. contra Gent. cap. 110.* Caietan. *vbi sup. art. 1.* Victoria *d. num. 20.* Sot. *d. distinct. 5. quæst. vnic. artic. 2.* & alij relati à Rebello *de obligat. iustit. lib. 1. quæst. 7. sectio. 1. num. 4. & 5.* 4 Negamus tamen † hominibus, quantumuis Barbaris & Syluestribus, & colore, aut corporis habitudine, vel hebetudine deformatis, ob hanc solam causam rerum suarum dominium adimi posse, quia quamuis in multis ob suam feritatem, & ruditatem belluis assimilentur, vt concludunt rationes, & auctoritates in primo argumento contrariæ partis consideratæ: interim tamen dum aliqualem rationis vsum, mentisque vestigium habuerint, dubium non est, quin inter creaturas intellectuales, & veros homines connumerari debeant, vt expresè resoluit D. August. *lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 8.* sic inquiens: *Quisquis vspiam nascitur homo, idest, animal rationale mortale, quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam, seu colorem, siue motum, siue sonum, siue quamlibet vim qualibet parte, qualibet qualitate naturæ, ex illo Protoplasto vno originem ducere nullus fidelium dubitauerit.* Et *in Enchirid. ad Laur. cap. 87. & 91.* † Vbi scribit, 5 die resurrectionis resurrectura esse monstra omnia, reformatis membris in decoram, cœloque dignam formam.

6 Idem quoque de variis aliis † syluestrium, & monstrosorum hominum formis sentire videtur D. Isidor. *libro. 11. Etymolog. cap. 3.* Simon Maiol. omnino legendus *in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 2. pag. 55. & seqq.* Vbi ait, † etiam eos, qui vsu lin- 7 guæ carere, vel equinis, aut lutanis pedibus, caudatis clunibus, syluestribus, hirtis, & pilosis corporibus caninis dentibus, labris pendulis, stridore terrifico reperti sunt, etiamsi nihil adorent, & eò impietatis, & stoliditatis peruenerint, vt humani officij, & ritus obliuiscantur, & propria nomina non habeant, & sine veste, ac fruge, sine pecore ac sedibus per campos ferarum more reptantes potius quàm incedentes vagentur vt de Atlantidis, Carmaniis Arthabatritis, Mantopodis, & aliis scribunt Mela *lib. 3. cap. 4.* Solin. *cap. 32. & 33.* † Non ideò statim irratio- 8 nales & bellùinos esse censendos, sed periculum fieri debere, an rationis humanæ lumen agnoscant cùm possint ad meliorem frugem, si alliciantur, & edoceantur, conuerti, & sensim persuasi ad rationis plenum vsum traduci, *Vt in Antropophagis* (inquit) *tam in Orientali, quàm in Occidentali Indicis regionibus hoc nostro sæculo Iesuitarum opera factam videmus.* Et idem ostendit ipse Maiol. *eodem 1. tom. colloq. 19. pag. 439.* docent, nulla adeò stupida ingenia nasci, quæ solertia non possint maximum in modum excoli, & ad tantam frugem peruenire vt maximis ipsâ naturâ ingeniis comparari possint.

Quo fit, † vt prædictis Barbaris, tanquàm 9 propriis, & veris hominibus naturale & commune omnium hominum ius seruandum etiam esse videatur, quo inspecto omnes æquè liberi, & rerum, ac prouinciarum nostrarum domini nati sumus, *l. ex hoc iure, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, l. libertas 4. d. de stat. hom.* cum aliis, quæ in nostra specie considerat Domin. Sot. *dict. lib. 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2.* & Menchaca *dicto cap. 26. num. 5. & 5.*

Etenim † cùm summus ille rerum Optifex, ac Parens Deus, nos omnes creauerit, non ipsi nos, vt habetur *in Psalm. 99. vers. 3.* Nihil † illis imputandum

imputandum est, qui altiorem, aut acutiorem mentem arripere non potuerunt, vel meliorem, & elegantiorem formam assumere, aut hanc vel illam cœli, aut soli plagam sortiri: 12 † ex cuius situ, & intemperie multoties animi quoque vitia & morum feritas, aut ruditas generari solet, vt benè docet Ioan. Boëmus *de morib. omn. gent. lib. 3. cap. 1. pag.* 184.

13 Et ostendit † Vlpianus *in l. quod si nolit*, 31. §. *qui mancipia, vers. Præsumptum, ff. ædil. edict.* dum ait: *Præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse, quia nationis sunt non infamatæ, quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est.* Circa cuius illustrationem plura more suo congerit Tiraquel. *in l. 7. connub. num.* 12. *& seqq. & in tract. de nobilit. cap.* 12. *per totum:* Marcus Mantua *in glossar. iur. class.* 17. *cap.* 32. *num.* 1. Chassan. *in Catal. glor. mund. part.* 2. *consider.* 24. Menoch. *de præsumpt. lib.* 1. *quæst.* 16. *num.* 28. *& lib. 6. præsumpt.* 58. *& num.* 1. Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. Monarch. lib.* 4. *cap.* 1. *pag.* 214. & Franc. Iuret. *in notis ad Symmach. lib.* 1. *epist.* 88. *p.* 70. 14 Vbi † adducit Ammian. Marcellin. *lib.* 14. *histor.* qui cum Simonide Lyrico docet: *Beatè perfecta ratione victuro ante alia patriam conuenit esse gloriosam:* & Rutil. Claud. *lib.* 1. *itinerar.* vbi de Romanorum laudibus gr[illegible]ns, sic inquit:

> *O quantum, & [illegible]ties possem numerare beatos*
> *Nasci fœlici, qui meruere solo,*
> *Semina virtutum demissa, & tradita cœlo*
> *Non potuere aliis dignius esse locis.*

15 Secundò facit, † quia si ob solam syluestris vitæ consuetudinem, & ingenij feritatem, ruditatem, siue barbariem liceret Indis bellum inferre, & eos inter virtutem redigere, dominióque, & imperio suarum rerum, & prouinciarum priuare; idem quoque in reliquis ferè vniuersi Orbis nationibus licuisse probandum est, vt benè aduertunt Doctores *suprà* relati. Quoniam etsi falsum 16 sit, † atque à Christiana religione alienum, quod quidam nimis generaliter tradunt, homines scilicet initio nascentis mundi per syluas, & campos erraticam vitam degisse, nec vllo inter se sermonis, aut iuris vinculo cohæsisse, cum sacra docen-17 to Pagin. † Adam à quo omnes originem ducimus, sapientissimus, & eloquentissimus fuerit, & sine dubio non permiserit posteros suos bestiarum 18 more vagari. Quin potius † Cain eius filius materialem etiam ciuitatem ædificasse legatur, vt obseruat Lactant. Firmian. *lib. 6. de diuin. instit. c.* 10. & eo non relato Cardin. Bellarmin. *t.* 2. *contr.* 2. *lib. 3. de laicis, cap. 5. in fi.* Maiol. *in dieb. Canic.* 4. *tom. colloq.* 4. *pag.* 252. & nouissimè Calistus Remirez *de lege Regia in initio n.* 18. *pag.* 6.

Adhuc tamen receptissimum, & vulgatissimum est, & absque vllo periculo affirmari po-19 test, † sequentibus sæculis, vbi genus humanum augeri, & in varias regiones migrare, & diuidi cœpit, ita naturam rerum tulisse, vt homines in agris passim bestiarum more vagarentur, & sibi victu ferino, tectísque syluestribus abditi vitam propagarent, nec ratione animi quidquam; sed pleraque viribus corporis administrarent, nondum Diuinæ religionis, non humani officij ratio colebatur, nemo legitimas viderat nuptias, non certos quisquam inspexerat liberos, non ius æquabile quid vtilitatis haberet, acceperat. Ita propter errorem, atque inscitiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explendam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satellitibus, quousque ab aliquibus, qui pruden-20 tiores, † & sapientiores esse cœperunt, reliqui rudiores: primò, propter insolentiam reclamantes, deinde rationem, atque orationem studiosius audientes, edocti, & persuasi tandem sunt in vrbes congregari, ex feris & immanibus mites & mansuetos reddi, & ad vnamquamque rem vtilem, atque honestam induci, vt his propè verbis M. Tul. Cicer. scriptum reliquit *lib* 1. *de inuent. & in orat.* 32. *pro P. Sextio, post medium, pag. mihi* 475. cui consentiunt Plutarch. *de placit. Philosoph. lib.* 1. *cap.* 7. Virgil. *lib.* 8. *Æneid.* *de primis Italiæ gentibus* loquens: Horat. *in arte Poët. circa finem:* Vitruu. *lib.* 2. *cap.* 1. Ioan. Boëm. *in præfation. ad lib. de moribus gent.* Chassan. *in Catalog. glor. mund. part.* 12. *considerat.* 72. Simancas *de Republ. lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 3. 6. *& sequentib.* Tapia *de vera homin. nobilitat. lib.* 2. *pag.* 187. *col.* 2. elegantissimè Ioan. Mariana *de Rege & Reg. inst. lib.* 1. *cap.* 1. Forcat. *in l. omnes populi, num.* 1. *de iustitia & iure:* Asinius *in praxi Iudic. tit. de mod. proced. in ciuil. cap.* 2. *num.* 2. Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 1. *cap.* 22. *& lib.* 3. *cap.* 1. *&* 2. & ante omnes antiquissimus † Poëta T. Catus Lucretius *lib.* 5. 21 *de natur. rerum*, sic inquiens.

> *Et genus humanum multo fuit illud in aruis*
> *Durius, vt decuit, tellus quod dura creasset:*
> *Multáque per cœlum Solis voluentia lustra*
> *Volgiuagam vitam tractabant more ferarum,*
> *Nec robustus erat curui moderator aratri*
> *Quisquam, nec scibat ferro molirier arua,*
> *Nec noua defodere in terram virgulta, nec altis*
> *Arboribus veteres cultro decidere ramos.*
> *Quod Sol atque imbres dederant, quod terra crearat*
> *Sponte sua, satis id placabat corpora donum,*
> *Nec dum res igni scibant tractare, nec vti*
> *Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.*
> *Sed nemora atque cauos monteis, syluásque colebant,*
> *Et frutices inter condebant squalida membra,*
> *Verbera ventorum vitare, imbreisque coacti:*
> *Nec commune bonum poterant spectare, nec vllis*
> *Moribus inter se scibant, neque legibus vti,*
> *Quod cuique obtulerat prædæ fortuna ferebat*
> *Sponte sua, sibi quisque valere, & viuere doctus.*
> *Et Venus in syluis iungebat corpora amantum,*
> *Et manuum mira freti virtute, pedúmque*
> *Consectabantur syluestria sæcla ferarum,*
> *Missilibus saxis, & magno pondere clauæ,*
> *Multáque vincebant, vitabant pauca latebris,*
> *Setigerisque pares suibus syluestria membra*
> *Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,*
> *Circum se foliis, ac frondibus inuoluentes, &c.*

Quæ priscorum hominum feritas, & cæca barbaries in aliquibus prouinciis & regionibus priùs, in aliis posterius, & magis ac minus coli, & temperari cœpit. Pluréque † etiam hodie reperiuntur, 22 quæ vix humanæ rationis vsum percepisse videntur: ita vt non ineptè dicere potuerit Ioannes Boterus *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *pag.* 65. admitti non posse eorum Scriptorum definitionem, qui barbaros eos populos nominant: *Quorum mores longè à ratione, & communi hominum vita abesse reperiuntur.* Nam si hoc, † inquit, vlti-23 mum verum est, Græci potius, Latini & similes, qui nunc politicè viuunt, barbari appellandi sunt, cum ij numero pauci diuersam ab innumeris aliis

aliis gentibus vitam agant, quæ adhuc in antiquo illo barbarismo persistunt.

24 Et reuerà † semper illud obtinuit, vt aliæ nationes aliis barbaræ videantur, vt iam dudum apud Laërtium *lib.1.de vita Philosoph. cap. 9.* ostendit 25 Anacharsis † qui cuidam obiicienti, quòd esset barbarus: Certè, inquit, apud Athenienses, sed vicissim Athenienses barbari sunt apud Scythas. 26 Quinimò Græci † omnes nationes generaliter Barbaras, & barbariam appellabant, vt post Homer. Platon. & Epinom. obseruat Strabo *lib.14.* Et 27 quod plus est, Plautus sæpè † ipsos Latinos, qui inter prudentiores, & sapientiores habiti sunt, eodem nomine donat, & Italiam Barbariam appellat, vt eruditè obseruat Lambin. in illud prologi Asinariæ: *Demophilus scripsit, Marcus vertit Barbarè* & Curculion:

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Fite mea causa Lydij Barbari.

Et Mostellariæ:

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit Barbarus.

Et in Pænulo:

Hoc pingues fiunt auro in Barbaria boues.

28 Germani † etiam, Saxones, & aliæ gentes Septentrionales, vt fuerunt Sarmatæ, Pannonij, Hungari, Poloni, Sueui, Eruli, Russiani, Britanni, Gothi, Alani, & similes, quæ hodie quantum spectat ad humanitatis cultum, meritò nulli rationi cedunt, plurimas vincunt, adeò feræ, & barbaræ non multis abhinc sæculis censebantur, vt forsan in ipsis nostris Indis, Æthiopibúsue deterioris naturæ viderentur, vt constat ex illarum Scriptoribus, & ex aliis, quæ latissimè post Cornel. Tacit. Strab. Procop. & alios tradit Cœl. Rhodigin. *lib.18.lection.antiq.cap.21.* Thomas Bozius *lib.7. de sign. Eccles. cap.4. lib.10. cap.13. & lib.20. c.7. & lib.22. cap.11.* & Fr. Thomas à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.1. cap.11. pag.37. & lib.4. 1. part. cap.1.* Inter quos Seneca *lib. de gubernation. num.....* *Germani*, inquit, *errant incertis sedibus, sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum infœcundum, nullæ ædes, venationibus viuunt, vbicunque nox fessos laboribus deprehendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis foueisue; non habent domos, sed casas foliis, & culmis contectas. Incolæ circumaguntur chorizantium more in congelato mari victitantes carne ferina, gens nuda, & pellibus solùm ferarum vestita, & propterea vilis despectáque ab omnibus.* Et Fortunat. *lib.3. ad Fœli-* 29 *cem Episcop. Nannetens.* sic † de Saxonibus ab eo conuersis, & mansuefactis scribit:

Mitibus alloquiis agrestia corda colendo
Munere Fœlicis de grege nata seges.
Aspera gens Saxo, viuens quasi more ferino
Te medicante sacram bellua reddit ouem.

Rheginus quoque, qui sub ann. M. L X X V. vixit, idem de Hungaris his verbis scribit: *Viuunt Hungari non hominum, sed belluarum more, carnibus, vt fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum, quos capiunt, particulatim diuidentes, veluti pro remedio, deuorant, nulla ratione flectuntur, aut miseratione afficiuntur.* Et Eginarthus Caroli Magni scriba *in eius vita*, sic de omnibus Germaniæ nationibus loquitur: *Saxones sicut omnes ferè Germaniam incolentes nationes, & natura feroces, & cultui dæmonum dediti, nostræque religioni contrarij, neque diuina, neque humana iura vel polluere, vel transgredi inhonestum arbitrantur.*

Cæteri quoque populi ad Boream positi, qui Germanis † Orientaliores sunt, & ab antiquis 30 communi nomine Scythæ vocabantur, secundùm Strabon. *lib.11.* & Diodor. Sicul. *lib.5. cap. 9.* eadem barbarie, & rusticitate laborabant, teste Herodot. *lib. 4.* qui sic ait, *Nullæ sunt Scythis vrbes, nulla mœnia structa, domos secum ferunt singuli, equestrésque sunt sagittarij, non pane victitantes, sed ex pecoribus, pro domibus plaustra habentes, q uidni imbelles alioqui futuri, & ad dimicandum inhabiles.*

Quò respexit † Horat. *lib. 1. Ode 35.* dum 31 eos profugos appellat; & *lib. 3. Ode 24.* dum canit:

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos
Viuunt, & rigidi Getæ:
Immetata quibus iugera liberas
Fruges & Cererem ferunt:
Nec cultura placet longior annua.

Et † de Batauis eiusdem Germaniæ populis, 32 qui nunc, vt plerisque placet, Hollandi nominantur, narrat Cornel. Tacit. *lib. 20.* nimis agrestes, inelegantes, tetricósque fuisse. Vnde natum est Prouerbium † *Auris Batana*, quod Erasmus pro 33 pingui, crassáque, & indocta interpretatur, illud Martial. adducens *lib.6. epig.82.*

Tu ne es, tu ne ait, ille Martialis,
Cuius nequitias, iocósque nouit
Aurem qui modò non habet Batauam.

Vbi Domit. Calderin. Raderus & Marcilius plura notarunt, & conducit Lucan. *lib.1.*

Vangiones Batauique truces, quos ære recuruo
Stridentes acuere tubæ.

Bæotij † etiam, licèt in Græciæ finibus siti 34 essent, eâ ingenij ruditate, & crassitie fuisse commemorantur, vt hoc nomine prouerbiali figura ignaui, stolidi, & supini homines notari solerent, & quidquid insulsum esset, ac stultum, id Bæoticum diceretur, iuxta illud Horatij *lib. 2. epist.1.*

Bæotum in crasso iurares aëre nasci.

Et Plutarch. *in comment. de esu carn.* qui ipse Bæotus scribit, ab Atticis notatos Bæotos tanquam brutos & stupidos, ac pingues, tradit plura Erasm. *in adag. Bæoticum ingenium*; & *in adag. Bæotissare*; & *in adag. Bæotica auris*; & Carolus Stephanus *in diction. verb. Bæotica.* Vnde † non inani coniectura dicere possumus Hi- 35 spano nostro sermone vocem illam *Beodos* inductam, quâ ebrios, & voraces homines significamus, *l. 5. tit. 8. part. 7.* vt benè obseruat Fr. Ioan. à Ponte *in conuenien. vtriusque Monarch. lib. 3. cap. 4. pag. 27.* quamuis D. Sebastianus Couar. *in Thesaur. ling. Hispan.* aliam etymologiam comminiscatur, & *Beodo* quasi *Beuido* dictum interpretetur.

In Asia quoque † præcipuæ prouinciæ erant 36 Phrygia, Mysia, Caria, Lydia, vt tradit Cicero *in oration. pro Flacco*; quæ tamen, eodem ibidem testante, barbarici, feritatis, & ruditatis nomine malè semper audierunt, ita vt non nisi flagris & verberibus ad doctrinam, & bonos mores allici possent, quod locum fecit adagiis, *Phryx verberatus melior*, *Mysiorum vltimus*, *Cum Caro Carizas*, *Lydus in meridiem*, *Lydus in planitiem prouocas.* De quibus optimè agit M. Varro *lib. 6. de ling. Lat. Athen. lib.12.* Erasm. *in eisdem adagiis*: Cœl. Rhodig. *lib. 2. lect. antiq. c.14.* Lorin. *in Act. Apostol. cap.28. vers.1.* Puente *in dict. conuenien. Monarch.*

Monarch.lib.1.cap.11.§.2.pag.144. & *cap.26.* 37 *§. 3. pag. 272.* Vbi aiunt, † has nationes per antonomasiam Barbaras appellatas, iuxta illud Horatij:

Græcia barbariæ lento collisa duello:

Et Maronis:

Barbarico postes auro spoliisque superbi.

Quod de Phrygia rectè accipiunt interpretes: Ita 38 vt † musicum quoddam instrumentum ab eisdem Phrygiis inuentum, quo tristitiæ tempore vtebantur *Tibia Barbara* diceretur, quò respexit Horat.

Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Lydium illis Barbarum.

39 Et similiter Imperatores † Barbaricarios eos nominarunt, qui vestibus Phrygio more acu pi-40 ctis & deauratis vtebantur, † vt apparet *ex l.1.de fabric. in Cod. Theodos. l. 1. Cod. de excus. artif. lib. 10.* vbi doctissimus Cuiacius *l. 1. C. de præpos. agent. in reb. & l. 1. Cod. de priuil. schol. lib. 12.* & obseruat Pancirolus *in notitia vtriusque Imperij lib.2. cap.83. fol.173.* Donat.*sup.Virg.2. Æneid.* Brisson.& Caluinus *de verb.iur.verb.Barbaricarij*; & Turneb.*lib.5.aduers.cap.25.* Vbi ad-41 uertit, † hos ipsos, Phrygiones etiam dictos,quòd Phryges vestes auro intexere, & acu pingere primi instituerint. Quod etiam notauit Alexand.ab Alexand.*lib.4.Genial.cap.8.*Polidor. Virgil. *lib.3. de inuent.rer.cap.6.* Chassan. *in Catal.glor.mundi, part.11.consid.34.* & D.Sebast. Couar.*in d. The-42 saur.ling.Hisp.verb.Franjas.* Vbi † benè considerat, hinc fortè apud Hispanos vocem *Franjas*, & *Franjones* originem ducere.

Has & alias plures maioris & minoris Asiæ 43 prouincias hodie † occupant Turcæ, qui etiam tunc, cùm in Scythia pererrabant, & nunc quoque, cum adeò latè Imperij sui terminos extendisse comperiuntur, ita Barbari, & feroces natura sunt, vt nulla gens magis efferata, crudelis, libidinosa, infida, ac truculenta reperiri possit, quæque peioribus, & durioribus legibus ac moribus vitam agat, vt post Laonicum Calchocondillam, & alios qui de rebus Turcicis scripserunt, benè narrat Fr. Hieronym. Romanus *in lib. de Republ. Turc.* Ioannes Boterus *in relat. vniuers. 2.part.lib.4.ex pag.184.* Busbequius *in relat. suæ legat.ad Turcas:* & Simon Maiolus *in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 5. pag. 337. cum seqq.*

Denique ne in his plus temporis conteramus, 44 Afri, † Galli, & nos ipsi Hispani olim non minori barbarie, ruditate, & feritate laborare dicebamur, quàm hodie Indi, quos quidam hac tantùm de causa seruos efficiunt; sic enim de eis generaliter scribit Cicero *in epist. ad Quint. Fratrem: Quòd si te sors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset immanibus, ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuæ consulere eorum commodis, & vtilitati salutique seruire.*

45 Et de † Hispanis in specie, præcipuè Asturibus, Gallæcis,& Vasconibus, agens Strabo *lib.3. geograph.* eos agrestes vocat, & inhumanos ea ratione addita, quæ longè magis pro Indis militare videtur, sic enim inquit: *Agrestis autem eorum immanitas non solum ex ipso bellandi vsu, verum etiam ex alia locorum longinquitate prouenit. Longinqua enim ad eos est nauigatio, longinqua etiam itinera, cumque nullis commisceantur aduenis, quæ inter homines communia sunt, abiecere, & omnem exsuerunt humanitatem.* Et posteà *eodem lib.* immansuetos, syluestres, & alienos à moribus humanis eosdem Hispanos appellat. Idem facit Trogus Pomp.*lib.44. suæ histor.in fine*, dum ait: *Nec prius perdomitæ prouinciæ iugum Hispani accipere potuerunt quàm Cæsar Augustus perdomito Orbe victricia ad eos arma transtulit, populúmque Barbarum, ac ferum ad cultiorem vitæ vsum traductum in formam prouinciæ redegit.* Et Ammian. Marcellin. bella Laptitanorum cum Asturibus memorans tempore Imper. Iouiani, & Valentiniani, quod fuit anno Christi C C C. L X IV. & sequenti, sic ait: † *Asturiani his contermini* 46 *Barbari in discursus semper expediti, veloces, viueréque assueti rapinis, & cædibus paulisper pacati in genuinos turbines reuoluti sunt.*

Alia quoque similia † de Iberorum, Cantabro- 47 rum, & Gallicorum moribus reperiuntur apud Cœl. Rhodigin. *dict.lib.18.cap.22.* & alios, post quos noster Ioannes Mariana † *lib. 1. histor.* 48 *Hispan. cap. 6.* sic inquit: *Veteres Hispani moribus fuere rudes sanè, & sine more, feris propriora quam hominibus ingenia, secreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, à sapientiæ studiis abhorrentes; tametsi ingenio maximo, quod translati in alias prouincias declaratum, neque mentis perspicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem comptæ ab vlla gente superari. Armis aliquando aduersus hostes, quam consilio meliores fuerunt, cultu vitæ agresti, victu copioso magis, quam exquisito, vino parcissimo, aquæ sæpe potu contenti vitam propagabant; aduersus sontes seueri, in aduenas humani & hospitales.*

Quæ omnia verba transcribere volui, quoniam 49 priora tantùm recensens,† hunc nostræ ætatis auctorem,iudicio meo grauissimum,& elegantissimũ, grauiter hoc nomine reprehendit Fr. Ioan.à Ponte *in dict.conuen. Monarch. lib. 3. cap. 21. pag.134.* Quasi propriæ nationi iniuriam irrogauerit, eam ruditatis, & feritatis incusans. Quod ipse multis argumentis depellere tentat, cum Alphonso Maramotos *in lib. de Academ. Hispan.* cùm tamen constet eo in capite Marianam plura de laudibus, quam de vitiis Hispanorum dixisse. Nec verè vitio illa antiqua ruditas verti debeat, quæ illi ætati magis quàm genti tribuenda videtur, & tunc reliquis ferè nationibus communis erat, vt ex superioribus patet. Vt omittam hæc eadem, quæ in Mariana notat, & alia longè grauiora, ipsum Fr. Ioan. fateri, & Hispanis obiicere *lib.1.cap.2. §.3. pag.10.*

Tertiò, † pro supradictæ sententiæ confirma- 50 tione, & contrariæ reiectione considero, falsum vtique esse, & semper fuisse, quod quidam primis illis detectionis & conquisitionis huius Noui Orbis temporibus, praua suggestione disseminarunt, videlicet, Indos non solùm barbaros esse, vt aliæ nationes, de quibus diximus, sed prorsus inhumanos, stupidos, atque amentes, & per montes, & agros ferarum more vagantes,ita vt vix hominum appellatione digni videri possent,& omninò incapaces essent Fidei Christianæ percipiendæ,& retinendæ. Etenim licèt † aliquid horum prima facie 51 censeri potuisset,inspecta natura,& feritate Indorũ, qui in primis insulis,quas dicunt,*de Barlobento*,reperti sunt,& aliorum, quos Caribes, & Canibales appellamus,atque hoc colore multa damna miseris Indis generaliter à militibus irrogata fuerint, qui eos bestiarum instar tractabant,onerabant,& spoliabant, grauissimum hac propter impedimentum eorum

eorum conuersioni generantes. Re tamen posteà 52 maturius, & penitiùs † inspecta, & piis ac religiosis viris à Regibus nostris commissa, manifestè constitit, non esse omnes Indos eadem lance trucidandos, cum alij, & quidem numero plures, politicam vitam agerent, & pro captu suo propriis legibus, ac Regibus ciuiliter gubernarentur, vt *in cap. sequent.* dicemus, ac planè nullos adeò vsu rationis & intellectus carere, vt ab hominum appellatione, & Fidei prædicatione excludi deberent; quin potius plerosque eorum, si rectè instituantur, faciles admodum, & supra omnes alias gentes dociles esse ad Catholicam Fidem percipiendam, recipiendam, & retinendam, & ad quaslibet artes etiam liberales addiscendas, quas etiam ante Hispanorum aduentum suo more, ac modo in aliquibus regionibus plusquam mediocriter exercebant.

53 Quod † etiam multis exemplis, & argumentis latè probauit piissimus in Indos Chiapensis Episcopus *in fine suæ Apologiæ fol.* 17. *& in replicat.* 8. *ad obiect. Sepulvedæ*: Ioseph Acosta omninò legendus *lib.* 1. *de procur. Indiar. salut. cap.* 1. *&* 8. 17. *&* 18. *cum multis seqq. & lib.* 4. *cap.* 3. 4. 5. *& in hist. moral. Ind. lib.* 6. *cap.* 1. 8. *& seqq.* Vbi concludit, nullam nationem hominum obsequentiorem esse, nullam subiectiorem: esséque Indos, præcipuè Peruanos, & Mexicanos, ingenio nequaquam duro & obtuso, sed potius docili & mansueto imitandi quidquid viderint mirè cupidos. In quibus potentiam, & regendi auctoritatem conspiciunt, nimis venerabundos, dicto citius obsecundantes bonorum, & Sacerdotum amatores, & obedientes, factus, opúmque contemptores, & quod multi minus credunt, si semel seriò, atque ex animo Religionem, virtutémque susceperint, in 54 sententia constantes. Et † quòd fortè multis ex nostris id dicere possint, quod Iob *cap.* 15. amicis suis dixisse narratur: *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum moritur sapientia, & mihi est cor, sicut & vobis, neque inferior vestri sum; quis enim ea, quæ nostis, ignorat?*

Idem ostendit Thom. Boz. *de sign. Eccles. lib.* 7. *cap.* 4. *& lib.* 8. *cap.* 5. *vers.* 58. vbi de efferatis Indorum gentibus loquens, quæ per nostros ad Fidem conuersæ fuerunt, inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, religione, ac bonis moribus nos superant*; & *lib.* 16. *cap.* 13. *vers. Hinc vt legimus*, vbi per Episcopos & religiosos viros Indorum ruditatem & feritatem emendatam fuisse commemorat.

Idem tradunt Ioan. Boter. *in relat. vniuers.* 4. *p. lib.* 3. *pag.* 58. 96. *& seqq.* Dom. Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.* 10. *vers. arguitur tertiò.* F. Aug. Dauila *in d. hist. Mexic. lib.* 1. *cap.* 30. *pag.* 109. *& cap.* 42. Fr. Eman. Roderic. *in quæst. regul. tom.* 2. *q.* 99. *art.* 4. *pag.* 292. Fr. Alphons. Ferdin. *in histor. Eccles. nostr. tempor. lib.* 1. *cap.* 21. Fr. Gregor. Garcia *de Ind. orig. lib.* 3. *cap.* 4. §. 5. *& cap.* 5. *&* 6. & nouissimè ac latissimè Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. lib.* 11. 12. 16. *&* 17. *per tot.* vbi Indos à tarditatis & feritatis nota defendunt, & plurimorum facta leges, mores, & instituta recensent; quæ cum præceptis Decalogi, & aliorum nationum legibus in multis conueniebant, & eos nullo modo ingenij, & Catholicæ Fidei expertes fuisse conuincunt, sed magna ex parte prudentes, subtiles, acutos, pios & religiosos, & regendi, ac gubernandi arte vsquequaque non imperitos. Idem etiam in sua generali huius Noui Orbis historia passim præstat Anton. de Herrera, & præcipuè *decad.* 3. *lib.* 2. *cap.* 18. *& seq. decad.* 4. *lib.* 10. *c.* 1. *&* 9. *lib.* 8. *cap.* 3. *lib.* 9. *cap.* 12. vbi politiam, & mores Mexicanorum, Iucatanorum, Chiapensium, Nicaraguensium, & aliarum prouinciarum Nouæ Hispaniæ commemorat, *& decad.* 4. *lib.* 1. *cap.* 10. *& seqq.* vbi agit de Indis Terræfirmæ, & *lib.* 5. *cap.* 9. vbi de moribus Malucorum, & *decad.* 5. *lib.* 4. *c.* 1. *& seqq.* vbi de moribus Peruanorum.

Et ante omnes luculenter de eodem argumento 55 disseruit † Reuerendiss. Pat. Fr. Iulianus Garcesius ex Domicano Ordine, primus Ecclesiæ Tlaxcalensis Episcopus, qui cùm maxima religione, & eruditione polleret, & pluribus annis inter Indos Nouæ Hispaniæ versatus fuisset, ac proinde idoneitatem eorum, & iniurias, quas sub prætextu incapacitatis immeritò patiebantur, simul explorasset, & deplorasset, piam † quandam, & 56 elegantem epistolam misit ad Paulum III. fœl. recordationis S.R.E. P. anno 1536. in qua multa verè, ac grauiter de eorundem Indorum moribus, ingenio, docilitate, & in Fidem Catholicam propensione, & profectione recensuit, quam non pigebit candidis & Christianis lectoribus ob oculos ponere, quoniam maximè ad nostrum institutum conducit, & cùm à supradictis Auctoribus multum laudetur, à Fr. August. Dauila dumtaxat refertur *d. c.* 42. ea igitur sic habet.

Sanctissimo D. N. Paulo III. Pontif. Maximo, Fr. Iulianus Garces, Ordinis Prædicatorum, Episcopus primus Tlaxscalensis in Noua Hispania Indiarum Cæsaris Caroli, salutem sempiternam dicit.

QVæ circa nouellum gregem, Ecclesiæ sanctæ aggregatum, tibi (Beatissime Pater) acquisitum nouerim, declarare non pigebit quatenus exultare valeat spiritus tuus in Domino salutare. Et ne prologi longa enarratione, tibi præcipuè, qui tot, ac tantis totius Orbis negotiis prouidere debes, fastidium generem; rem ipsam in 57 valuis aggredior. Nulla † sunt obstinatione orthodoxæ fidei infesti, aut peruicaces, (vt Iudæi, & Mahumetani) Indorum paruuli. Christianorum decreta non hauriunt modo, sed exhauriunt, ac veluti ebibunt: citiùs hi, & alacriùs articulorum Fidei seriem, & consuetas orationes, quam Hispanorum Infantes ediscunt, & tenent, quidquid à nostris traditur. Aluntur intra Monasteriorum ambitum per suas classes, & contubernia per scholas & doctrina ex ditioribus trecenteni, quadringenteni, quingenteni, & sic de singulis ordinatim, secundum magnitudinem ciuitatum, & oppidorum. Non clamosi, non iurgiosi, non litigiosi, non inquieti, non discili, non tumidi, non iniuriosi, placidi, pauidi, disciplinati, ad magistros obtemperatissimi, obsequiosi ad sodales, non querulosi, non mordaces, non contumeliosi, omni prorsus vitio (quo nostrates pueruli scatent) liberi: secundùm quod illa æta patitur, ad liberalitatem propensissimi; vtrùm vni, vel multis des, nihil interest, quia quod vni datum est, singulis impartiendum curant. Parcimonia mirabili, non bibaculi, non gulosi, ingenita, & velut innata modestia ac disciplina. Siquidem videri est, eos ordinatè, seriatímque incedentes, seu sedere, seu stare iubeantur, seu flexis poplitibus prosterni ad puluinaria. Præter suum Tlacuali

(sic

(sic enim communem escam appellant) post panem, seu Tlaxcali, nihil obnixe flagitantes. Habent enim & nostrates fructus omnes, id est, quorum semina ab Hispania allata sunt:tanta est terræ feracitas,ac fœcundia. Habent & suos fructus. Iam verò ingenij docilitas supra modum, seu cantare iubeas, seu legere, scribere, pingere fingere, cæteraque id genus liberalium artium, & aliarum ad rudimenta omnia perspicaces, & acutissimi intellectus,dexteritate singulari, quod præter cœli clementiam, ac temperiem (vt sæpè mihi animo reuoluenti occurrit)præstat mira in cibo simplicitas ac parcimonia. Cum intra monasteria Fratrum ad disciplinam arceantur, nulla à maioribus querimonia quæstióne, fit, quòd inæquali paritate tractentur, quòd seueriùs castigentur, quod à pædagogis tardius ad domos. dimittantur, quod æqualibus inæqualia, aut imparibus paria demandentur officia: Contradicit nemo, nullus obiurgat: sed parentum cura, ac solertia ad id tendit, vt quàm eruditissimus in Christianismo suus natus euadat. Iam verò Ecclesiasticus cantus, seu organicus, seu harmonicus, seu rhytmicus absolutissimè ab eis perdiscitur: ita vt extranei musici non magnopere desiderentur. Qui in campo pugiles exercebantur,campestrati vocabantur (teste August.) quia fœmoralibus eorum pudenda velabantur, quæ campestria dicebantur, & perizomata in litteris sacris, Indi Tomastli dicunt: Apud quos tanta cura, & verecundiæ obseruatio, vt in publicum etiam tantilli infantuli (de Mexico loquor) sine Thomastili,id est,subligari prodeat nemo.

Nunc contra eos, quos de indigenis malè sensisse, comperimus, dicendum erit, refellendo vanissimam opinionem illorum, qui eos incapaces insimulant, inculpantque, atque ex Ecclesiæ gremio abiiciendos asseuerant. Prædicate (ait [58] † Dominus)Euangelium omni creaturæ,qui crediderit,&c. de hominibus planè loquebatur,non de brutis, nullam excipiens gentem, nullam nationem excludens, quippe in rete Euangelico omne piscium genus conclausuris Apostolis, quibus prædixerat:Faciam vos piscatores hominum. Nam quod dicit, elegerunt bonos, malos foras miserunt: non de hac militantis, sed de illa triumphantis Ecclesiæ piscatione loquebatur quando segregabit oues ab hœdis. Vnde in piscatione Petri ante passionem retia rumpebantur præ multitudine piscium, etiam nauiculæ penè mergebantur, sed post Resurrectionem (ait Ioannes) cùm tanti essent, non est ruptum rete, quia de piscatione triumphantis loquebatur Ecclesiæ. Multi enim retia militantis Ecclesiæ pisces implent,rumpunt,& egrediuntur,siue hæresibus,siue prauis moribus, qui triumphantis retia non intrabunt. Vnde de piscatione post Resurrectionem Dominicam numerum determinatum apposuit piscium: quia nouit Dominus, qui sunt eius (ait Apostolus) quia hæc retia multi exituri intrant,illa nullus egressurus intrabit. Lauda Ierusalem Dominum (ait Psalmista) quia confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te. Et ne putaremus in cœlum tantùm 153. id est, beatorum animas: mystice vsque ad 10. & 7. ab vno ascendendo, ac intermedios numerando, is numerus surgit 153. quia decem præceptorum obseruatores, & septenaris numeri in donis Spiritus sancti præceptores tantùm intrabunt: quia multi sunt vocati,pauci verò electi. Restat igitur, vt nulli apertum, quod vidit Ioannes in Apocalypsi, ostium claudamus, quia ille, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, solus nouit numerum electorum in fœlicitate superna. Nulli ergo hominum, qui † ex fide spontanea petat Baptis- [59] mum, Ecclesiæ est porta claudenda, iuxta August. *sermon.15.de verb.Apost.* Cyprianum super hac re citantis. Nullum ergo retrahat,quæso,ab hoc opere falsa talium assertio,qui diabolicis instigati suggestionibus, incapaces religionis nostræ asserunt Indos istos.

Hæc certè vox † Sathanica est,& dolentis dæ- [60] monis suum subuersum iri cultum,ac ex auarissimorum Christianorum faucibus erumpens; quorum tanta est cupiditas vt sitim eius explere volentes, rationabiles creaturas ad Dei imaginem factas, bestias,& iumenta esse contendant, nullo alio fine, nisi vt quibus illarum cura commissa est, nulla sit liberandi eas è rabidissimis manibus cupiditatis suæ:quin potius illarum obsequio vti pro arbitrio permittant. Quis enim tam impudenti animo, ac perfricata fronte incapaces fidei asserere audet, quos mœchanicarum artium capacissimos intuemur,ac quos etiam ad ministerium nostrorum redactos bonæ Indolis, fideles & solertes experimur?

Etsi quando (Beatissime Pater) tua sanctitas aliquem Religiosum † virum in hanc de- [61] clinare sententiam audierit, etsi eximia integritate vitæ, vel dignitate fulgere videatur is: non ideò quicquam illi hac in re præstet auctoritatis, sed eumdem parum, aut nihil insudasse in illorum conuersione certo certiùs arbitretur,in eorum addiscenda lingua, aut inuestigandis ingeniis parum studuisse perpendat.Nam qui in his charitate Christiana laborarunt, non frustra in eos iactare retia charitatis affirmant; illi verò, qui solitudini dediti aut ignauia præpediti, neminem ad Christi cultum sua industria reduxerunt, ne inculpari possint, quod inutiles fuerint,quod propriæ negligentiæ vitium est, id infidelium imbecillitati adscribunt,veramque suam desidiam falsæ incapacitatis impositione defendunt; ac non minorem culpam in excusatione committunt quam erat illa,à qua liberari conantur. Lædit † namque summè istud hominum [62] genus talia asserentium, hanc Indorum miserrimam turbam; nam aliquot Religiosos retrahunt, ne ad eosdem in Fide instruendos proficiscantur. Quamobrem nonnulli Hispanorum, qui ad illos debellandum accedunt, horum freti iudicio,illos negligere,perdere,ac mactare, opinari solent non esse flagitiũ. Vnde apparet,quòd hoc Satan ille, humani generis hostis, in lucis Angelum transfiguratus inuenit,vt gentium illarum differendo fidem, sibi exhibitum cultum conseruet. Nunc verò de horum sigillatim hominum ingenio, quos vidimus ab hinc decennio,quo ego in patria conuersatus, eorum potui prespicere mores, ac ingenia perscrutari,testificans coram te (Baptissime Pater, qui Christi in terris Vicarium agis) quod audiui, & manus nostræ contrectarunt de his progenitis ab Ecclesia, per qualecunque ministerium meum in verbo vitæ, quod singula singulis referendo, id est,paribus paria, Rationis optimæ compotes sunt, & integri sensus & capitis; sed † insuper nostrati- [63] bus pueri istorum, & vigore spiritus,& sensuum

viuacitate dexteriori in omni agibili,& intelligibili præstantiores reperiuntur. De maioribus 64 † quod barbarâ à feritate, ac crudelitate vltra humanum modum fuerint, audiui: vtpotè antropophagi, id est, humanarum carnium voratores, truces, ac cruenti: sed quanto crudeliores, & immaniores fuere, tanto acceptius Deo holocaustum offeretur, si benè conuertantur: cuius pars maxima nos sumus, si tales erga eos exciterimus verbo, & exemplo, manu, lingua, quales eos nobis, si in similem casum incidissemus, voluissemus habere. Lucrifacere animas eorum laboremus, pro quibus CHRISTVS fudit sanguinem. Barbariem eis, & idololatriam 65 obiicimus, † quasi meliores habuerimus patres nostros à quibus ducimus originem, quousque B. Iacobus Apostolus eisdem prædicauit, eosque ad Fidei cultum conuerrit, ex pessimis optimos reddens: vndde tot clarissima Martyrum, Doctorum, & Virginum lumina emicuerunt, quos hic longum esset, & non necessarium recensere. Quis dubitat, durante sæculo, multos ex his sanctissimos futuros, & omni virtute 66 conspicuos? Nunquid Sertorio † apud Hispanias res agente, submissa est cerua, quæ fatidica putaretur? Ecce ceruam, id est, brutum animal Hispani prophetissam, id est, fatidicam, ac Deam adorabant. Feritas Hispanorum quondam tanta erat, vt Silius Italicus ex Italica Bæthicæ ciuitate oriundus, dicat de maioribus suis eulogium inclytum:

Prodiga gens animi, & properare facillima morte:
Namque vbi trascendit florentes viribus annos,
Impatiens æui, spernens venisse senectam
Et fati modus in dextra est.

Viriatus ille, quem teste Iustino (de Gentilitate loquor) Hispania habuit clarissimum Ducem, 67 pastor erat armentarius. At post † Christianismum susceptum cum fide veram nobilitatem hæreditate possidemus, tot milites, tot Duces præclarissimos, quibus & Roma Imperatoribus vsa, mirum in modum creuit, ac in id, 68 quod de ea audiuimus, prouecta est Si tam † inculta, & vepribus errorum obsita Hispania ante Apostolorum prædicationem, posteà tales fructus, siue in seculo, siue in Ecclesia parturiuit, quales futuros nunquam antè credidissent, quia hæc mutatio dexteræ Excelsi: dent mihi tales pro eodem Omnipotentis Dei, ac Domini liberatoris cunctorum auxilio, fauore, & patrocinio, mirabilem fortasse Indorum populum in hoc Nouo mundo reperto futurum. Numquid (ait Isaias) abbreuiata est manus Domini, vt saluare nequeat? quo tempore Sertorius in Hispania apud semiferos homines Romanorum Dux erat, litteras Hispani, & Græcas & Latinas nouerant, ab his nationibus subiugati: verumtamen est, quòd si Hispaniá proprias vires agnouisset (ait Trogus) numquam Romanis colla dedisset: litteras ergo Hispani didicerant, nec eorum linguam minus callebant, & semibarba-69 ri adhuc erant. Quid mirum, † si miselli isti in extremo terrarum margine constituti nullo cultorum hominum commercio, nullas vsque hodie litteras assecuti, belluarum instar essent, nullum animal habentes pro vectura, ipsi aselli bipedes omnia ruri, domique vectitarent, nulla exterorum hominum notitia, nullo cultu, aut victu, aut vestitu, aliisque humanæ vitæ ornamentis præditi, nullo litterarum commercio, nullo vehiculorum, aut nauigiorum vsu, inculti essent, ac penè barbari. Si omnibus iis præditi Hispani, tales prisco tempore extitere, quid de his desperandum, cùm de nobis à nostris minimè desperatum sit, cùm in ea regione tam illustres viri euaserint in vtroque homine? Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Dominum, ait Psalmista, & sequitur: Et Videas filios filiorum, qui sunt homines Noui mundi indigenæ, qui Fide, & virtutibus eos, quorum sunt ministerio, ad Fidem conuersi, forte superaturi sunt. Et quoniam eos penitus † litteras 70 non didicisse prædixerim, palinodiam cano: pingebant enim, non scribebant, id est, non litteris, sed imaginibus vtebantur, si quid absentibus seu tempore, seu loco memorabile vellent significare. Quod & Lucanus insinuat in hæc verba.

Phœnices primi, famæ si creditur ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris,
Nondum flumineas Memphis contexere Biblos.
Nouerat, & saxis tantum volucresque feræque.
Sculptaque seruabant magicas animalia linguas.

Nunc verò tanta est ingenij eorum fœlicitas (de pueris loquor) vt & Latinè, & Hispanè scribant, nostris pueris elegantius: Latinè sciant, atque loquantur non minùs quàm nostri, qui se eius rei studio dedidere: Confessiones † ab 71 eis fiunt, quæ vel maximè nouellis in Ecclesia difficultatem afferunt, & arduitatem præseferunt, vbi fides præcipuum locum tenet, cùm secreta cordis extrinsecùs reuelentur, ac alteri pandantur lapsus humani, & peccata non minori perspicuitate ac veritate, quàm à Christianis natis (ne dicam propensiori) earumque frequentia gaudent, imò aliqua vel minus enucleata, vel à confessoribus forsan non intellecta, quæ semel confessi sunt, examussim repetere spontaneè non verentur columbina sanè simplicitate; ita vt quoad confessiones apud illos totus annus habetur, vt Quadragesima inter nostros, disciplinas ordinarias, & à pueris, idest, flagella, non modò renuentes, sed & vltrò suscipientes, clam tempore & loco, vltra communes, quæ fiunt in die Veneris sancti, & omnibus sextis feriis anni. Quodque adhuc difficilius existimatur à nostris (qui nec in abiiciendis quidem concubinis dicto pareant prælatorum) tantâ facilitate vxorum pluritatem abiiciant, quas in paganismo habuerunt, vnicáque continenti, vt miraculi instar sit. Furta, quorum consuetudo (de paruulis loquor) genti innata est, apertissimè pro confessione accusant. Non restitutionem recusant, aut procrastinant. Construunt Ecclesias magnas, quas armis Regiis adornant, conuentus Fratrum protectorum suorum, & domos deuotarum mulierum ab Imperatrice domina Elisabeth missarum, quibus bono animo dant suas filias, sicut Fratribus filios, vt ex ipsis quantocius sancta Ecclesia augeatur. Cum indigent aqua, ad Fratres cum oblationibus veniunt, processiones petunt. Idem similiter faciunt pro pueris infirmis, petentes Euangelium sibi dici, & manus sacras super ipsos imponi. Cùm infans nascitur, ad Sacramentum Baptismi suscipiendum à patre, vel matre portatur, & quando moritur ad Fratres concurrunt vt sepeliatur. Cùm virescit, vxorem

vxorem non Christianam, illam ad Baptismum ducit & mulier virum, vt desponsentur ad modum Christianorum, & pater filium, mater filiam, frater fratrem, & vicinus vicinam. Quo circa quæ per me ipsum, & à fide dignis Religiosis personis de fide, & moribus istorum acceperim, compendio dicam.

Rogatus quidam cur, extra tempus Quadragesimæ confiteri vellet? respondit: Se ægritudine pressum spopondisse confessionem Deo, si euaderet, ideò voti reum confiteri debere.

Item alius, ad quid tam citò confessionem repeteret, à confessore rogatus, qui sciret, eum paulò antè alij confessum: respondit: Verum equidem esse; sed quòd confessorem eum non plenè intellexisse suspicaretur, repetere se velle confessionem: insuper & postea nonnullorum recordatum fuisse peccatorum, quæ fassus antea non fuisset.

Petrus quidam, & Iacobus Neophiti ex primoribus eorum, post confessionem Sacramentalem, imaginaria visione, duas videre videbantur vias: olidam alteram, alteram odoramentorum, atque rosarum refertam: contemplatosque Magdalenam & Catherinam; quarum simulacra ex pictura didicerant, fœtida dicentes, quam antea tenebatis, via est; rosarum spiramine odora, quam sequimini post Baptismum. Quod in conspectu decem millium animarum animoso & feruenti sermone referentibus, multi Baptismum petierunt.

Qua nocte Saluator noster, secundùm Ecclesiæ repræsentationem, natus est: Gloria in excelsis Deo à cantantibus lingua sua auditum est à pluribus. Cùm tamen hymnus iste tunc in eorum linguam conuersus non esset, vt post: vnde arguitur, non humana industria, sed Diuina virtute miraculum accidisse.

Anhelanti cuidam violentia comprimere puellam, ait illa: Numquid non Christianus es tu? Cui respondenti, sum: hoc quod agis (addidit illa) Christiana pietas prohibet. Quo audito, ille ab incœpto protinus resiliuit.

In quadragesima admonitus pro Religione haberi ieiunium, cum ægritudine laboraret, nullo modo persuaderi, potuit à Christianis, vt carnibus vesceretur.

In confessione se accusauit eorum quidam, quòd cùm propriam cognosceret vxorem, alterius, cuius ardebat desiderio, recordatione fuerit voluptuosè allectus.

Rogatus fuit à quodam religiosus quispiam vtrum orare deberet in sacris misteriis, an cessare, atque attentius Verba Diuina auscultare?

Alius similiter audito, quod Iudas inconfessus, & impœnitens loqueo vitam finiuerit, ait confessori: Ego sum Iudas, qui etsi confessus fuerim, non integrè tamen, ideò confessionem repetendam putaui.

Duo alij ex rubore peccatum pessimum in confessione occultantes, ob nimiam ægritudinem pressi, fassi Sacramentaliter crimen, compunctionis, & lacrymarum imbre perfusi, vtroque morbo absoluti sunt.

Christiana eorum, maritum Gentilem sortita, rogat, num Baptismum acceperit? illo abnuente, debitum, imò indebitum meritale negat, quousque lauacro sancto perfusum viderit.

Plures confesi ex eis non absoluti, vel quia in fornicatione erant, vel quia restitutionem procrastinarent, quantocius adimpleto confessoris præscripto recurrunt, & se repræsentant pro absolutione, quod, meâ opinione, fidei non exiguum argumentum est.

Si confesio eisdem ex occupatione confessoris, aliaue causa denegatur, dolent, flent, gemituque ostendunt Sacramenti famem, sitimque iustitiæ.

Plusculi post Baptismum petunt baptizari quibus, cùm Christiana religione id non licere, dicatur, respondent: Scimus id quidem, sed tunc non credidimus, aut verba baptizatoris non intelleximus.

Martinus vocabatur, qui in extremis paulò antequam decederet, asistenti matri ait: Sede parens, nonne vides fratres aduenire cum Cruce, & Dominam quandam per magnificam lineam mihi Rosarij offerentem.

Cùm in Thecoacam agerent Christiani in hospitio primum, essentque aliò profecti, ait quidam eius oppidi indigena sociis: Nunc maximè Christiana religione fratres viuendum est, cùm soli simus, & testes Fidei nostræ Christianos non habeamus.

Sed dices, nullo teste res gesta probatur, quasi & testes ipsi mentiri non possint. Rursum in iudicio humano res est nullius ponderis, aut momenti. Quasi verò super hoc humanum iudicium requiramus, & non Diuinum potius admiremur, quo velit Omnipotens in nouo nascentis Ecclesiæ cespite, fructum promittere, ac miracula suscitare, quæ apud Sanctos, quos ab antiquo veneratur Ecclesia, penitus floruere. Suffragatur tamen huic nationi, maximè hic mos duplici de causa: tenuitate victus, vilitate, & simplicitate vestitus, humilitas & obedientia genti innata, quibus nullæ regiones mundi abundant sicut ista.

72 Quia explicuisse videor, † Beatissime Pater, quæ mea dicere, quæque tua audire intererat, super emporio Indico, id est, earum commercio rerum, quæ Creator & Plasmator omnium suâ prouidentiâ præparaurat in termino iam labentis sæculi, in quo fines sæculorum deuenerunt, reliquum est contestari Sanctitatem tuam, Paule Beatissime, Doctor Gentium ne tantam nactus occasionem, segnitiei, aut torpori locum des, quominus id agas vt omnes nos commonefacias, exhorteris, excites, atque promoueas, ne in tam excelsi Opificis opere dormitare, sed vigilare, & non segniter agere studeamus. Hoc tibi ipsi imprimis persuadeas, Sanctissime Pater, velim, ex quo Euangelij veritas in mundum effulgere cœpit, id est, nostra fœlicitas declarari, quoque Dei in filios per gratiam liberationis adoptati sumus, post promulgatam per Apostolos duces, ac præceptores nostros salutis viam, nihil vnquam pensi maiores (quod sciam ego) in Ecclesia extitisse Catholica, quàm hæc apud Indos talentorum dispensatio. Si enim pro caducis fragilibus huius miseræ vitæ rebus tantopere laboramus, quanto magis niti debemus vniuersi, te duce, Paule Beatissime Pater, ne oblatam in præsentiarum opportunissimam benè gerendæ rei facultatem desidia, ac negligentiâ nostra perdamus? Videant vniuersi in Apostolico pectore nihil gratiùs insidere, quam huic tanto negotio vi omni, & nisu, nutu, voce, voto, te velle fideles tuos excubare, adesse, vigilare. Qua parte nobis

Verbi ostium (vt ait Apostolus) apertum est, illuc plurimos operarios destinare, quò in fœcundo huius Indiæ cespite centeno consurgat spica fructu, quæ diuitem spem alat, charitatem augeat, fidem sustentet. Tanto idololatras alacriori animo & ampliori ardore certemus ad nostræ professionis vexilla colligere in Asia, quanto Turcarum in Europa sæuitiam in nostros amplius cernimus debacchari. Hinc aurum eruamus ex visceribus fidei Indorum, istud aurum mittamus in subsidium militum nostrorum, longè ampliores ab India terminos à diabolo arripiamus, quam ipse cum Mahumentanis suis nobis subducat ex Europa. Duplici dæmonum muros ariete quatiamus, vt hinc ab eorum possessione antiqua indigenas eruamus, & instinc auro eruto, eosdem ab Europæ finibus excludamus. Promoueantur, Rex Christe bone, fidelium tuorum termini, † Isaiæ vaticinium impleatur iam. Ecce isti de longè venient; ecce illi ab Aquilone, & mari: & isti de terra Australi. Laudate cœli, & exulta terra, iubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum: & pauperum, suorum miserabitur. Et dixit Sion: Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Et infra: Leua in circuitu oculos tuos, & vide, isti congregati, sunt venerunt tibi. Ego viuo (dixit Dominus) quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis tibi eos quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ nunc angusta erunt pro habitatoribus, & longè fugabuntur, qui absorbebant te. Si tanta diligentia † Dominus Iesus Christus, Deus ac liberator noster, Thomam Indos adire persuadet renuentem, ac dicentem: quocunque mitte me, præter quam ad Indos: & Bartholomæum, qui ibdiem dæmones mirabiliter torsit, Indosque ad Fidem conuertit, eorum diuitias respuens, ac Fidei Euangelicæ potiores auro fodinas, quas sequerentur, ostendit: & te, Sanctissime Pater, Imperatorem tuum Deum imitari, æmulari, comitari conuenit, cùm illum milites suos Apostolos in Indos destinãtes ac penè vrgentem videas. Sed dices. Non credent Idololatræ CHISTO, non parebunt Euangelio. Crediderunt (inquit in gestis Apostolicis Lucas) prædicante Paulo, quotquot prædestinati erant à Deo ad vitam æternam.

Nullus certè non credidit ex prædestinatis. Quàm verò libenter Fidem suscipiant, prædicatores reuereantur, & audiant, Ecclesias ædificent, religiosis subdantur Indi istius Nouæ Hispaniæ, testes sumus omnes, qui inter istos versati sumus: de valde autem distantibus ab huius prouinciæ terminis, à venerabili Patre Fratre Bernardino de Minaya, nunc Priore sancti Dominici huius ciuitatis Tenuxtitlan, seu Mexico, verum habemus testimonium, qui cum duobus sociis religiosis vsque in Prouinciam de Nicaragua, viam trecentum leucarum, & amplius peragrauit, idololatras docendo, idola confringendo, & comburendo, vexilla Regis Christi erigendo, & Ecclesias fundando. Ad quæ omnia libentissimos, & promptos Indos (qui nunquam viderant Religiosos prædicantes eis) inuenit: Baptismum spontaneè petentes, cum laureolis roseis, cibo & potu ei obuiantes, viasque amplantes, atque tergentes, & suo modo cum gratiarum actione dicentes. Benedictus, qui venit in nomine Domini. Stabilem quippe † Comitem (quem Reges sæculi appellant) te supernus cælestisque Rex costituit, vt circa stationem tuam peruigilij semper insistas, huc tam, & illuc, vbi maior necessitas poscat, transmittendos milites, ac comites tuos, vestimentaque & alimenta gregariis tuis distribuere debeas, ne si stipendiorum inopia, equitum peditumque penuria res militaris segnius agatur, minusque procedat, Imperatori culpa adscribatur, id te agente, vt confidimus coronam (sicut par est) reportaturo beatam.

73 74 75

Hactenus epistola Episcopi Tlaxcalensis, cuius & aliorum auctoritas, & fida relatio eiusdem Romani Pontificis Pauli III. piam sollicitudinem excitauit, † vt peculiari deplomate Indorum capacitatem, & libertatem assereret. Diuinique, & humani iuris non secus ac nos, & reliquas Europæ siue antiqui Orbis nationes participes esse definiret. Idemque † Piissimus, & Catholiciss. Imp. Carolus V. pluribus legibus, edictis, & schedulis declarauit, contraria abrogans, quæ illorum seruitutem, aut vexationem quouis modo permittere videbantur, vt constat ex iis, quæ scribunt Hieron. Benzo *in hist. Amer. l.1.c.17.& seq.* Ant. de Herrera *in hist. gener. Ind. dec.1.pag.323.& 367.& decad.2.pag.7.19.91.118.& 144.& decad.3.pag.312.& decad.4.pag.299.& 270.& seq.* & alibi passim, & Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. l.1.c.14.& l.17.c.19.* & Nos infrà *l.3.c.5.& 6.* diligentius trademus. Paulianæ autem sanctionis verba quoniam grauissima sunt & tractationi, de qua agimus maxime conducentia in lectorum quoque gratiam hic inserere libet quæ sic habent.

76 77

Paulus † Papa III. vniuersis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis, salutem, & Apostolicam benedictionem, & infrà: *Veritas ipsa, quæ nec falli, nec fallere potest, cum Prædicatores fidei officiis prædicationis destinaret, dixisse dignoscitur; euntes docete omnes gentes. Omnes dixit, absque omni delectu, cũ omnes Fidei disciplinæ capaces existãt. Quod videns, & inuidens ipsius humani generis æmulus, qui bonis operibus, vt pereant semper aduersatur, modum excogitauit hactenus inauditum, quo impediret, ne Verbum Dei gentibus, vt saluæ fierent, prædicaretur: ac quosdam suos satellites commouit; qui suã cupiditem adimplere cupientes, Occidentales, & Meridionales Indos, & alias gentes, quæ temporibus istis ad nostram notitiam peruenerunt, sub prætextu, quod fidei Catholicæ expertes existant, vti bruta animalia ad nostra obsequia redigendos esse, passim asserere præsumant, & eos in seruitutẽ redigunt, tantis afflictionibus illos vrgentes quantis vix bruta animalia illis seruientia vrgeant. Nos igitur, qui eiusdem Domini nostri vices licèt indigni, gerimus in terris & oues gregis sui nobis commissas, quæ extra eius ouile sunt, ad ipsum ouile toto nixu exquirimus: attendentes, Indos ipsos, vtpotè veros homines, non solùm Christianæ Fidei capaces existere, sed vt Nobis innotuit, ad Fidem ipsam promptissimè currere: ac volentes super his congruis remediis prouidere, prædictos Indos, & omnes alias gentes ad notitiam Christianorum in posterum deuenturas, licèt extra Fidem Christianam existant, sua libertate, ac rerum suarum dominio huiusmodi vti, & potiri, & gaudere liberè, & licitè posse, nec in seruitutem redigi debere: ac quicquid secus fieri contigerit, tritum & inane: ipsosque Indos, & alias gentes Verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ vitæ ad d. Fidem Christi inuitandos fore auctoritate Apostolica per præsentes litteras decernimus, & declaramus, non obstantibus præmissis, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Rom. an. 1537. quarto*

78

Non.is

Nonas Iunij, Pontificatus nostris anno tertio. Cuius decreti executio commissa fuit Illustriss. Cardin. Tauerae, vt videbis infrà *lib.3.c.8.n.54.*

Quarto facit, qui etsi concedamus, omnes omnino Indos obtuso, hebeti, aut fero ingenio praeditos esse, cum tamen veri homines sint, valdè absurdum, imò & impium iudicari debuit, & semper debebit eorum iudicium, qui illos à Fidei Catholicae participio, & sanctae Apostolicae Ecclesiae consortio excludere voluerunt, cuius ianua omnibus pariter aperta est, vt Episcopus Tlaxcalensis, & Paulus III. meritò declararunt in epistolis suprà relatis. 81 Etenim † cum Prophetae, omnes insulas gentium, & qui in extremis terrae habitant, Dominum adoraturos, eique laudem cantaturos & dona adducturos praedixerint, vt apparet ex Sophon. *cap. vlt. & Isai. cap. 42. & 64.* & alibi 82 passim, arbitrati non oportet † contemptos, ac sempiternae obliuioni datos hos Indos apud pium Conditorem, & benignissimum Redemptorem, cùm sit vnus omnium hominum Pater, vt cum Lucretio rectè tradit Lactan Firmian. *lib.6. Diuin. instit. cap.* 10. & eodem sanguine, quo Graeci, & Romani, isti Indi, quantumuis barbari; redempti fuerint.

83 Qua propter † ipsos Christi Apostolos scimus ad remotissimas quasque, & ferocissimas nationes Euangelij seminandi gratia penetrasse, neque earum belluinis moribus deterritos, neque sensu, stupore pertaesos; crediti talenti debitores Graecis pariter ac Barbaris, sapientibus atque insipientibus agnoscentes, vt scribit D. Paul. Rom. 1. & optimè prosequuntur Acosta *d. lib. 1. de procur. Ind. salu cap. 1. & sequentib.* Thom. à Iesu *de procur. omn. gent. salu. lib. 1. cap. 11. pag. 37. & 38. & lib. 4. p. 1. cap. 1. & lib. 11. in praefat. pag. 759. &* Thom. Bozius *lib. 8. de sign. Eccl. cap. 4. & lib. 10. cap. 13.* vbi latè agit de efferatis gentibus ad humanitatem, & Religionem disciplina Christiana perductis, & nouissimè post haec scripta P. Suarez *in tract. de Fide, disput. 6. & sect. 4. num. 9.* vbi indubitanter asserit, omnes viatores per se Fidei esse capaces.

84 Quibus addere licet D. August. qui *serm. 37. ad Fratres in Erem.* tradit, se ad monstra sine capite &, oculos in pectore habentia, serendi Euangelij causa profectum, cùm nosset eos Gentilitatis errore implicitos, & ratione alicuius tametsi falsae Religionis, duci. Quod etiam refert Bapt. Fulgos. *lib. 1. memorab. cap. 6. de miraculis, fol. 53.* & nouissimus Alfons. Carranza in *Disp. de partu humano cap. 17. num. 80.* vbi eiusmodi homines laemnios appellari tradit, de quibus Agell. *lib. 9. cap. 4.* & D. Isidor. *lib. 11. Etymol. cap. 3.*

85 Et similiter † praedictae ruditatis & hebetudinis Indorum causa sufficiens iudicari non debuit ad eos debellandos, affligendos, onerandos, & spoliandos, cùm potiùs ob eandem rationem illis vt hebetioribus magis miserendum, quàm irascendum fuerit, magisque consulendum & subuenien- 86 dum, quàm persequendum. Constat † quippe stolida hominum ingenia miseriis, aerumnis, & aduersis, ac calamitosis rebus stolidiora fieri, vt Ouid. *in epist. Sapho.* his verbis ostendit:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat.
Ingeniumque meis substitit omne malis.

87 Et certum etiam est, † eiusmodi hebetudinem rusticitatem, aut feritatem Indorum non tam ex natalium, stirpisue, aut aeris natiui causis descendere, quàm ex praua, & diuturna educatione, & vitae agrestis consuetudine, austeritate, doctrinaeque defectu, & ex nuditate, & ciborum crassitie, atque intemperie, qua vt plurimum vtebantur, vt in nostris rusticis, & agricolis Hispanis quotidie experimur, & † generaliter de 88 omnibus, qui rura, & agros inhabitant, tradit Arist. *sect. 30. probl. 1.* Galen. *in lib. de temper. capitis, & in lib. quòd animi mores corporis temperamenta sequantur,* latissimè Tiraquel. *de nobilit. cap. 2. ex num. 57.* & vltra relatos ab eo Otalora *in eodem tract. p. 5. cap. fin. num. 20.* Doct. Huarte *in tractat. de examine ingeniorum, cap. 4.* & in specie de Indis nostris loquentes Ioseph. Acosta *d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 8.* Fr. Ioan. Bapt. *in dict. aduertent. censess. 1. part. fol. 59. &* Fr. Gregor. Garcia *de Indor. orig. lib. 3. c. 4. §. 2.*

Quibus hebetudinis Indorum causis, addi etiam potest † idololatriae caecitas, cui maximè dediti 89 erant, qua interueniente, homines hebetari D. Paulus ostendit, *1. Corint. 2. & 3.* D. Greg. *lib. 12. Moral.* qui habetur *in cap. Salom. 32. q. 4.* & veluti lapides fieri Clemens Alexand. *in Orat. hort. ad Gent.* vbi sic elegenter scribit: *Testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens: potens est enim Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahae. Qui miseratus multam nescitiam, & cordis duritiem eorum, qui lapidauerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quae crediderunt lapidibus,* & de nostris Indis in specie loquens Fr. August. Dauila *lib. 1. hist. Mexic. cap. 81. pag. 323.*

Quae omnia † non ferro, ac flagris, non ser- 90 uitute, & spoliis punienda fuerunt, sed doctrina, mansuetudine, morumque nostrorum exemplo suauiter medicanda: cùm re verà † nulla sit tam Bar- 91 bara natio, nulla tam stupida, quae, si aliqua temporis intercapedine accuratè, & genero se educetur, & instruatur, non deponat barbariem, induat humanitatem, & morum elegantiam, & ad tantam frugem perueniat, vt maximis ipsa natura ingeniis comparari possit, vt videmus in rusticis ad scholas, aut curiam, vel celebres vrbes traductis, qui mirae solertiae, & ingenij praestantis effici solent, & in Aethiopibus, & eorum liberis in palatiis enutritis, qui adeò ingenio prompti, & ad quiduis parati frequenter euadunt vt si colorem detrahas, ex nostris putari possint, sicuti obseruat D. Chrysost. *ho. 4. epist. ad Titum,* Acosta *d. cap. 8.* Sim. Maiol. *in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 439. & 4. tom. colloq. 3. de hominum educatione per totum,* & exemplo canum, quos Lycurgus educauit, probat Plutarch in eius vita, Coel. Rhodig. *lib. 20. lect. antiq. c. 28.* & alia tradens Tiraquel. *in lege septima connub.* Annaeus Robert. *lib. 1. rer. iudic. cap. 9.* Castill. de Bobadill. *in Polit. lib. 2. cap. 13. ex n. 62.* & P. Ioan. Pineda *de reb. gest. Salomon. lib. 1. c. 19.*

Atque huic nimirum doctrinae, & politici defectui, & agrestis vitae consuetudini adscribenda sunt, quae *supr. cap. proximo ex num. 27.* pro Indorum barbarie exaggerenda considerauimus. Neque 92 † enim mirum fuit, quòd primis adspectibus Hispanorum nauigia, equos, bombardas, & litteras mirarentur, ac formidarent, & Hispanos ipsos, his & aliis vtentes, de coelo missos existimarent: cùm haec

hæc omnia verè in se admiranda essent, & ab Indis nunquam visa, nec cogitata. Nam communi-
93 ter accidit, vt † noua quæque etsi pusilla sint, admirationem incutiant, & vt ea, quæ repentè, & ex inopinato videntur, tanquam de cœlo missa credamus, vt scriptum reliquit Seneca *lib. 7. nat. quæst. in princip.* sic inquiens: *Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, vt nos quotidiana, etiam si admiratione digna sint, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitæ prodie-*
94 *runt, spectaculum dulce fiat. Adeò † naturale est, magis noua quam magna mirari*, & Tertul. *in Apol. cap. 10. Ex consuetudine humana ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo superuenisse dicuntur: proinde Saturno repentino aduentu vbique Cœlitem contigit dici.*

95 Mirandum etiam non fuit, † quòd omnes Occidentales Indi litterarum vsu carerent; nam idem Orientalibus, & aliis nationibus commune fuit, vt tradit Alex. ab Alex. *lib. 2. Genial. cap. 30.* qui res gestas, & memoratu dignas Pythagorico more memoria tenuere, illasque à parentibus traditas per manus posteris dedere, qui tamen haud post in syndonibus scribere inceptarunt, totasque paginas monumentis rerum gestarum impleuerunt.

Quod de Phœnicibus tradit etiam Lucanus,
96 & in Mexicanis † nostris experti fuimus, qui si non litteris, imaginibus tamen, & figuris ea omnia, quæ sibi memoranda videbantur, significa-
97 bant, & conseruabant. Et in Peruanis, † qui mirabili modo chordis versicoloribus, multisque nodis insignitis, & artificio singulari contextis, quarum domus sunt perplenæ, multorum sæculorum res gestas solerter inuoluunt, & vbi opus est sine vlla hæsitatione explicant, & declarant, vt cum Ioan. Metello, & Petr. Zieza refert Theatr. vitæ hum. *volum. 6. lib. 2. pag.* 1593. *& volum. 5. lib. 3. pag.* 1275. Ioseph. Acosta *lib. 1. histor. Ind. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & sequentib.* Garcil. Inca *de Incarum histor. lib. 2. capit. 22. & 23. & lib. 6. capit.* 8. & alij, quos citauimus *sup. lib. 1. cap. 9. num. 31.*

Idemque in Arithmetica contingebant, quam suo more, ac modo, certis lapillis adhibitis, peritissimè callent, vt testatur Acosta *dict. lib. 6. cap. 8.* Et vt essent alij, qui vltra quinque, vel decem numerare nescirent, id valdè culpandum non fuit.
98 Nam Bonfinius *lib. 1. rer. Vng. decad. 1.* scribit, † Albanis, Caspij maris accolis, simplex ingenium fuisse, mercaturæ, & cupiditatis expers, & quod numerum supra centenarium non nouerant ponderum, mensurarum, vrbanitatis, agriculturæque ig-
99 nari. Et de † Thracibus refert Alex. *lib. 2. Genial. cap. 25.* quòd ad quatuor vsque numerare didicere:
100 & quod † Meletides adeò vecors fuit, vt vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret.

Pari etiam ratione excusari potest, quod de Hispanis saltantibus diximus, quos Indi furiosos pu-
101 tabant Nam idem Vettones † Hispaniæ nostræ populi fecisse dicuntur, cùm primùm Romanorum castra intuentes quosdam Centuriones, deambulationis causa in via progredientes reflecti cernerent, insanire quippè homines suspicati sunt, atque ita eis viam ad tabernacula commonstrabant, quasi semper aut quiescere, aut pugnare necessarium arbitrarentur, vt refert Strabo *lib. 3.* & post cum Theat. vit. hum. *vol. 7. lib. 6. pag.* 2024. *& vol. 15. lib. 1. pag.* 2956.

102 Et longè minus, † quod de eclipsi Xamaicensium retulimus, barbariem, & ignorantiam Indorum demonstrat, cum Romanis militibus, apud quos totius Orbis Imperium, & gubernatio residebat, idem fermè contigisse ostendat Cornel. Tacitus *lib. 1.* annal. Dum legiones † Pannonicas 103 iam iam ad seditionem, & alia sæuissima scelera prorumpentes, alio Lunari eclipsi turbatas, & à Druso sedatas, his verbis scripsit: *Noctem minacem, & in scelus erupturam, fors leniuit. Nam Luna claro repentè cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem syderis adsimulans, prosperéque cessura quæ pergerent, si fulgor, & claritudo Deo redderetur. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorue lætari, aut mœrere. Et postquam ortæ nubes offerre visui, creditumque conditam tenebris (vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes) sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari Deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet, &c.*

Similiter in consideratione non est, quòd † 104 quidam de sordidis, & spurcis Indorum moribus circa corporis cultum obiiciunt. Nam licèt plures ita compti fuerint, alij tamen, vt Mexicani & Peruani magis compti, & politici erant. Ita † vt 105 Huainacapac Inca, Peruanorum Imperator, cum fœlicissimis expeditionibus plurimas nationes sibi subiecisset, in eam tandem perueniens, quæ eum tractum incolit, quem hodie Cabode Passaos appellamus, ab indigenis debellandis, & imperio suo aggregandis, abstinuerit, quòd eos sordidos valdè, & squalidos esse, comperisset, vt refert Garcil. Inca in suis commentariis, *1. tom. lib. 9. c. 8. in fine.*

Et idem Auctor *lib. 7. cap. 20.* scriptum reliquit † alium eorundem Peruanorum Regem, nomine 106 Inca Iupanqui, Chilensium ferocitate conspectâ, qui imperio suo facilè colla submittere noluerunt, exercitum ab illorum finibus eduxisse: eò quod diceret, nullo grauiori supplicio eorum proteruiam afficere posse, quàm si illos Imperij, gubernationisque suæ moribus, & legibus non donaret.

Et si antiquitatis monumenta requirimus, fortè non minorem spurcitiem in † nostris Hispanis, 107 maximè Iberis, & Cantabris reperiemus, cùm de illis narret Cœl. Rhodig. *lib. 18. lect. antiq. cap. 22.* ferinos prorsus ac deprauatos mores habuisse, quando non abnuebant ex lotio, quod intra cloacas asseruatum diutius fuisset, lauacra comparare: retrimentisque contusis dentifricia sibi, atque coniugibus quærere, & humi cubitare. Et idem scribit Rauis. Textor *in officina, 1. tom. tit. de diuers. morib. popul. pag. 370. & 372.* addens, quod res minimas plurimi faciebant, & auaritiæ studio semel tantùm inter diu cibum capiebant, hydropotæque erant & quod oblectabantur capillorum † 108 longitudine, crinemque sibi, sine vllo artifice formosi, quatiebant, non aliter quam iubam generosa animalia.

Barbæ † etiam, & pilorum abrasio, & corpo- 109 rum † ad effectus varios pictura, & tinctura non 110 Indis tantum, verum & pluribus aliis nationibus communis fuit, vt ipse Rhodig. prodit, *d. lib. 18. c. 21.* & Maluenda *lib. 8. de Antichrist. c. 20.* Theatr. vitæ hum *vol. 2. lib. 2. ex pag.* 298. Fr. Alphons. de Mendoza *in quodlibet. q. 5. positiua, &* Fr. Ioan. à

Ponte

Ponte *in conuen. vtriusque Monarch.lib.3.c.14.*& 11 præcipuè † Britannis,qui teste Iulio Cæsare *lib.5. comment. de bello Gallico*, capillo vtentes promissiore,cæterum corpus curiosius abradebant,præter labrum superius, & glasto, quod (vt Cæsar inquit) cæruleum exhibet colorem, se totos inficiebant, vt ea ratione horridiores hostibus se se in 12 præliis ingererent. Vnde aliter quam † veteres interpretes acceperunt, interpretandi sunt Martial. *versicul. lib.11.epigram.54.*

Claudia cæruleis quum sit Rufina Britannis
Ædita; cur Latiæ pectora plebis habet?

13 Et idem de eisdem Britannis docet Gentianus Heruetus in notis ad Clem. Alex. *lib.3. Pædagog. cap.3.pag.259.*& Petr. Fab. *lib. 1. semest. cap.20.* 14 *pag.137.* qui † Cæsaris verba diligenter explicat, & emendat, post Petrum Victorium *lib. 19. var. lect.cap.3. & eodem lib.1.cap.6.pag.36.*notat ipsorum † etiam Romanorum Imperatorum triumphantium corpora minio illini solita, sicque Camillum triumphasse, vt memorat Plin. *lib. 33. cap.7.*

15 Quo respiciens, narrat Anton. Panorm. de rebus gest. Alphonsi, quòd cum Alphonsus † Aragonum Rex triumphalem currum ascenderet, non defuerunt, qui admonerent, vt triumphantium Romanorum more vultum minio illiniret. Quibus ille respondisse, fertur, minium Baccho soli conuenire; qui non solùm triumphi,sed vini etiam 16 repertor extitisset. Zigantes † etiam Afri, qui simiis tantùm vescuntur, corpus minio inficiunt, teste Herodoto *lib. 4.* & Hyperborei Aethiopiæ populi, atri coloris, tota corpora rubrica illiniunt, & Daci, & Sarmatæ ea succis herbarum inscribebant, vt testatur. Theatr. *vbi sup. pag. 301.* & de Cathainis siue Sinensibus, quod natura imberbes sint, litteris mandauit Ioan Boëm.*lib.2.de morib.gent.c.8.pag.112.*

Quinto, pro eiusdem sententiæ confirmatione 17 considerari potest, † id, quod sup. *cap. proximo, ex n.52.*pro contraria perpendimus, natura scilicet secundum sententiam Philosophi & aliorum, quos ibi retulimus, quosdam seruos esse, hoc est, barbaros, & rudes homines naturâ sapientioribus subiectos esse debere, non eo spectare, vt verè serui sint, & ob hanc causam libertate, & dominio bonorum suorum publice, aut priuatim spoliari possint, alioqui idem de infantibus, & pupillis, & multo magis de perpetuo furiosis affir-18 mari deberet, † quos tamen nemo dubitat, verè liberos, & rerum suarum dominos esse, vt post alios, quos refert, concludit Victoria *in relect.1. de Indis, num.21. & 22.* Greg. Lop.*in l.2.tit.23. part.2.gloss.2.col.5.versic. Et postea quam*, & Michaël Salon.*de iust.& iure,q.2.artic.1.vers. Offert se hic dubium*, & insinuat Iustinian. *in §. 1. instit. de tutelis*; ibi: *Tutela est vis ac potestas in capite libero, &c.* & vt Vlpianus *in l.qui furere 20. ff. de stat. hom.* vbi dicit furiosum statum, dignitatem, & magistratum, ac potestatem, in qua fuit, retinere videri Ex quo ibidem Bartol. Bald. & Mornacius inferunt, iurisdictionem æquè ac dominium retineri à furioso: sola enim administratio aufertur quamdiu animus deest, cohibetque inumbratæ quietis timor. Sed id tantum significare voluit Philosophus, huiusmodi barbaris & igno-119 rantibus † hominibus natura necessitatem & indigentiam quandam inesse, vt ab aliis, qui prudentiores, sapientiores, ac magis politici sunt, regantur, & gubernentur, oportereque, vt eis hac de causa subiiciantur, sicut filios ante adultam ætatem parentibus, & vxores viris subiici conuenit. Atque hoc sanè, non vt prudentiores pro suo commodò illos tanquam in seruos dominationem exerceant, sed potius vt hebetioribus consulentes, illorum vtilitatem omnimodo curent,miseriis, & imbecillitati prouideant, & voluntariis obsequiis vtentes, absque omnis laboris molestia, cum gaudio, cordisque lætitia ad obseruationem naturalis, & Diuinæ legis, ad ampliorem sapientiam, disciplinam, iustitiam & prouidentiam dirigant: & denique ad reliqua omnia, quæ obseruant cæteri homines liberi, prudentes, atque politici.

Quam expositionem verba Philosophi, si ad amussim perpendantur, non obscurè recipiunt, & expressius idem ostendit *lib.3.Politic.cap.10.& lib.7.cap.14.* † D.Thom.*1.part.quæst.96.artic.3.* 120 *& 4.& 2.2.quæst.57.artic. 3.ad 2.* dicens: *Quod hunc hominem esse seruum absolute considerando magis quam alium, non habet rationem naturalem, sed solùm secundum aliquam vtilitatem consequentem, in quantum vtile est huic, quod regatur à sapientiori, illi, quòd hoc iuuetur,vt dicitur in 1. Polit. Et ideò seruitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo:* hactenus Thomas. Qui optimè aperit, quò tendat hæc seruitus minus prudentis ad sapientiorem, & quamuis eam ad ius gentium referre videatur, idem tamen *quæst.96.artic. 3. & 4.* à natura institutam, & statui innocentiæ conuenisse docet, vt sic magis distinguatur à vili, abiecta, & miserabili seruitutis conditione, quæ posteà iure gentium ob bella, & captiuitates inducta fuit.Et hoc idem tradit *eadem 1.part.quæst.92.artic.1.ad 2.* his verbis: *Duplex est subiectio, vna seruilis, secundùm quam præsidens vtitur subiecto ad sui ipsius vtilitatem, & talis subiectio introducta est post peccatum: Alia œconomica, vel ciuilis, secundùm quam vtitur subiectis ad eorum vtilitatem; & ista fuit etiam ante peccatum. Defuisset enim bonum ordinis in humana multitudine si quidam per alios sapientiores gubernati non fuissent.*

Eandem doctrinam † probauit etiam Cardin. 121 Turrecrem. *in cap.ius gentium art.4.dist.1.*Cepola *in tract.de seruitut.tit.de seruit.person.cap.1.* Sotus *lib.4. de iust. & iur. q. 2. art. 2.* Victoria *vbi sup. num.23. vers. Superest respondere*, Ioan. Driedon. *de libertat. Christ.lib.1.pag.8.* cuius elegantissima verba refert & sequitur Couarr. *in regul. peccatum, 2.part.§.11.num.5.* Ioseph.Acosta, omnino videndus *lib.2.de procur. Ind. sal.cap.5.* Nauar.*in cap.ita quorundam, de Iudæis,notab.2.gloss.penult. num. 5.* Menchaca *controuers. illustr. in præfat. ex num.5.& lib.1.cap.10. num.411.& 12.* M. Bañez *in 2.2.quæst.10.art. 10. vers. Arguitur tertiò, col. 533.* Salon. *in d.tract. de dominio, q.2.art.1.in 3. conclus.& q.3.art.1. per tot.* Greg.de Valent.*in 3. tom.disp.1.q.10.punct.7.col.417.& sequenti*, Molina *de iust. & iure, tract. 2. disp.32. in princip. & disp.35.* & Nos infr. *cap.seq.& num.21.& seqq.& lib.3.c.penult.*

Neque † obstat, quod ex eodem Philosopho, 122 & aliis supr. tradidimus, posse nempè huiusmodi barbaros, & feroces homines coerceri, & etiam obtorto collo, ac reluctantes sub iugum mitti, imò & vt feras venari, vt rectè, & innoxiè viuere discant. Nam hoc falsum, & absurdum esse, multis argumentis præcitati Auctores euincunt; & si aliquatenus verum esse posset, de illis tantùm

tantùm debere intelligi, aiunt, qui sunt prorsus veluti furiosi, aut amentes, vel ferarum more viuentes nullis legibus, vel institutis adducti, per alienas prouincias præliando, latrocinando, & inuadendo, grassantur, & diuagantur, quales olim Gothi, Scythæ, & Alani fuisse, & hodie in Asia, & Africa Arabes, & Alarabes esse dicuntur. Cuiusmodi nusquam totam vllam Indorum Rempublicam inuentam esse contendunt cùm neque amentes sint, & in totum rationis expertes, vt suprà probauimus: neque nobis, aut aliis aliqua damna, vel iniurias intulerint, ob quæ ferarum instar venari, & occidi possint, aut suis prouinciis, & pagis priuari, in quibus ipsi quietissimè, mansuetissiméque viuebant.

123 Quibus addere licet, quod vtcunque Aristot. verba accipiantur, † eis standum non est, si Christianæ disciplinæ legibus, & moribus aduersentur: cum ille ethnicus fuerit, & in inferno sepultus, vt acriter coram CAROLO V. IMP. OPT. MAX. Chiapensis Episcopus declamauit apud Ant. de Herrer. *in histor. gen. Ind. decad. 2. lib. 4. c. 5. pag. 119.* & in replicat. contra Sepuluedam: & non obscurè sentiunt Sotus Acosta, Menchaca;

124 & Bañez vbi supr. † qui docent, fortasis Aristotelem assentari voluisse Alexandro Magno, qui eius discipulus erat, & tunc temporis totum Orbem sibi subiicere, his & aliis coloribus, ac mentitis rationibus conabatur; quas tamen meram poties tyrannidem, rapinam, & violentiam appellare possemus, sicuti facit D. August. *lib. 4. de Ciuitat Dei, cap. 6.* & diximus *sup. cap. 6. num. 56. & seqq.*

125 Sexto, pro eadem opinione facit, † ei contrarium non esse, quod similiter in cap. præcedenti ex *num. 66.* cum Plutarc. D. August. Thoma, & aliis de Alexandri Magni, & Romanorum laudibus diximus, dum ob id eorum imperium extollere & legitimum, ac voluntate Dei quæsitum docere videntur, quod feras, & barbaras nationes bellis domuerint, & optimis legibus ac moribus cultas, & mansuetas rediderint. Etenim si attentè istorum Auctorum verba considerentur, proculdubio constabit, longè aliam mentem habuisse, & id tantùm in illis commendasse, quòd subiectorum disciplinæ, & rectæ institutioni, ac gubernationi sedulam operam dabant, & præclaris monitis, atque institutis ad politicam viuendi formam reducere conabantur, vt benè vltra alios obseruat Ioseph Acosta *dict. cap. 5.* sic enim Augustin. scribit *dict. lib. 5. de Ciuitat. Dei, cap. 17.* *An verò aliquid nocuerunt Romani gentibus quibus subiugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum, quod si concorditer fieret, id ipsum fieret meliore successu: sed nulla esset gloria triumphantium.*

Bulla igitur, & bellorum strages, ac damna, iniurias, & spolia innoxiis nationibus quantumuis barbaris irrogata, non laudat, nec probat August. prout verè laudare, imò vel excusare non poterat, cùm fuerint iuri, & naturali rationi contraria,

126 † non patitur alterum cum alterius iactura locupletari, vel in alio facere, quod nobis ipsis fieri nollemus, *l. 1. §. iuris præcepta, ff. de instit. & iure, l. 1. ff. quod quisque iuris, l. nam hoc natura, ff. de condict. indeb.* cum aliis, quæ adducit Rebuff. *in l. vnica, C. de sentent. quæ pro eo quod interest, n. 130.* & eruditissimus Pet. Fabr. *in l. iure naturæ 206. ff. de regul. iur.* vbi illud Cicer. al legat. *lib. 3. offic.* *Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ possunt, aut corpori accidere, aut rebus externis.*

Cui conueniunt similia verba Lactant. *in epist. Diuin. instit. cap. 4.* & Cassiodor. *lib. 9. var. epist. 3.*

127 Et addi potest illa altera, satisque efficax ratio, † quòd non sunt facienda mala, quamuis inde bona euenire posse sperentur, de qua *in cap. fortè 24. quæst. 5. cap. sic non sunt 32. quæst. 4. cap. vlt. 32. quæst. 8. cap. super eo de vsuris, cap. 3. ne clerici, vel monach*, cum aliis, quæ tradit Claud. Pratus Gnos. gener. Iur. *lib. 5. tit. 1. cap. 3. pag. 282.* & latè Dom. Regens Valençuela in monit. contra Venetos, *5. part. num. 200. & seqq.*

128 Atque etiam † quod bellorum strepitus, & damna, quæ ex illis contingere solent, non videntur aptum medium illis præstare posse, qui agrestes homines, & incultos meliores, & politiores efficere volunt, & ad iustitiæ cognitionem & obseruationem suadere, iuxta ea, quæ diximus sup, *hoc cap. num. 85.* & de bellorum damnis alio in loco dicemus, & in nostris terminis obseruat Acosta *dict. lib. 2. cap. 4. & 5.* & Menchaca *dict. c. 10. n. 6. & seq.*

129 Atque ita † de ipsis Romanorum bellis aptè quidam scripsit.

Non ius arma dedit, potius ius arma dedere.

Et quod per vim sedes alienas occuparunt, & Orbis Imperium assequuti sunt, apertè concludit Innocent. *in cap. quod super his, de voto*, Bald. & Alber. *in l. 1. num. 20. C. de summa Trinit.* Ioan. Fab. *in §. sed quod Principi, inst. de iure natur.* Angel. *in l. deprecatio, ff. ad leg. Rhod. de iactu*, & alij relati à Castaldo *in tract. de Imp. quæst. 4. num. 3.* & Zeuall. *tract. de violentiis, glos. 18. num. 130. & sequenti.*

CAPVT IX.

De superioris quæstionis resolutione, & Indorum in tres classes distributione: & quantum oporteat, quòd rudes, & insipientes à prudentioribus, & sapientioribus gubernentur.

SVMMARIVM.

1. *Indi nullo modo belluarum numero haberi debent.*
2. *Indi nulli in Nouo Orbe reperti sunt, qui omnino lumine rationis careant, aut monstrosas formas habeant.*
3. *Indi etiam illi, qui magis politici reperti sunt, nostrorum comparatione eo tempore barbari appellari potuerunt.*
4. *Indi alij ab aliis in plurimis, & plurimum differunt.*
5. *Homo homini præstat.*
6. *Arabum quidam nimis barbari, alij nimis sapientes, & politici sunt.*
7. Lex inter artifices 31. ff. de solution, *exornatur.*
8. *Indi Occidentales ad tres classes optimè, vbi de eorum capacitate agitur, rediguntur à Ioseph Acosta, & aliis.*
9. *Indi primæ classis censeri possunt Sinenses, Iaponij & alij Orientales.*

10 Indi

10 *Indi secundæ classis vocari possunt Mexicani, Peruani, & alij ex prouinciis Nouæ Hispaniæ.*

11 *Indi tertiæ classis illi vocantur, qui syluestrem, & omninò feram, ac barbaram vitam agebant, quorum plures nationes recensentur.*

12 *Indos, qui omninò barbaros, & brutis similes affirmabant, de quibus intelligendi sunt?*

13 *Indi primæ classis, prætextu sui barbarismi licitè debellari non possent.*

14 *Senenses putant, se cæteris mortalibus prudentia, sapientia, & artium subtilitate antecellere.*

15 *Sinensis cuiusdam Doctoris dictum.*

16 *Indi secundæ classis ob solam barbariem non possunt debellari, & spoliari.*

17 *Reges nostri nunquam permiserunt, Indos secundæ classis debellari, vel seruos fieri.*

18 *Indorum Mexicanorum, Peruanorum, & aliorum similium capacitas, & conditio magnum fructum in Fide Catholica, & politicis moribus, si bene instituantur, promittit.*

19 *Indorum secundæ classis barbaries, & status exegit, vt plantata inter eos Fide Reges nostri supremam eorum gubernationem acciperent.*

20 *Auctorum nomina, & verba recensentur, qui Indos secundæ classis semel ad Fidem conuersis Regum Catholicorum supremam saltim dominationem concedunt.*

21 *Dominatio suprema Reg. Cathol. respectu Indorum, qui nouiter ad Fidem Catholicam conuersi sunt, qualis esse debeat?*

22 *Prælatio quæ inducitur ob vtilitatem subditorum magis his, quàm illis vtilis & proficua esse debet cum D. Thom. & August.*

23 *Aristotelis sententia de barbaris natura seruis, quo pacto in Indis secundæ classis practicari debeat? & qualiter in tertiæ? n. 25.*

24 *Indis tertiæ classis, hoc est, omninò barbaris, & syluestribus omnimoda coactio, iurisdictio, & gubernatio Regibus Catholicis competit.*

26 *Auctorum sententiæ recensentur, & expenduntur, qui Indos omninò barbaros, & feros debellari, & suis imperiis spoliari posse concedunt.*

27 *Inferior ratio debet seruire fortiori.*

28 *Ratione qui excellunt, dominatione excellere debent, & n. 35.*

29 *Plato sex causas dominandi aliis, eleganter constituit, & inter eas, ignorantium subiectionem respectu prudentiorum.*

30 *Indorum, & Hispanorum Respublica vbi iuncta esse cœpit, eorum gubernatio multis de causis Regibus Hispanis concedi debuit, & num. 42.*

31 *Stulti non debent esse melioris conditionis, quam sapientes.*

32 *Regum eligendorum inter varias formas illa vsitatior fuit, vt ex prudentioribus, & sapientioribus eligeretur.*

33 *Magi olim vocabantur Reges, id est sapientes, & quare?*

34 *Ezechiel. locus* cap. 27. *illustratur.*

36 *Doctrina Moralis vocatur* in l. 13. tit. 2. lib. 7. ordinam. *sapientiorum gubernatio, & dominatio.*

37 *Plato dicebat, tunc Respublicas beatas esse futuras, quum à sapientioribus regerentur.*

38 *Diomedes cur sibi Vlyssem in socium, apud Homerum deposcat?*

39 *Tutela, & cura cur à iure inuenta sit?*

40 *Regna qua de causa introducta fuerint?*

41 *Oppidis ab ope mutua nomen inditum fuit.*

43 *Mentis infirmitas semper in iure subleuatur.*

44 *Menti humanæ totius animi regnum à natura tribuitur.*

45 *Mentis languor damnum in bonis solet afferre.*

46 *Amentibus quæcumque pietatis opera conferenda sunt.*

47 *Pupillorum, furiosorum, minorum, aut prodigorum tutelam, vel curam suscipere, inter præcipua opera charitatis connumeratur.*

48 *Res & persona minorum, & furiosorum multis periculis, & captionibus exposita sunt.*

49 *Tutela est munus publicum, & de tutorum potestate, & dominatione.*

50 *Paruuli & furiosi nihil à seruis differre videntur, iuxta sententiam D. Pauli.*

51 *Furiosi* ex l. 12. tab. *administratione, & veluti dominio rerum suarum priuabantur.*

52 *Prouerbium*, Ad agnatos deducantur, *vnde originem sumpserit?*

53 *Homines barbari, & ignorantes semper pueri sunt, & vt tales tractandi.*

54 *Ecclesiastes locus* cap. 10. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, *explicatur.*

55 *Reges Catholici obligati erant ad recipiendam gubernationem Indorum.*

56 *Apostolici muneris ratio, ius quoque regendi, & gubernandi animas, complecti videtur.*

57 *Regibus Indorum gubernatio relinqui non potuit, cum eisdem vitiis, quibus Indi cæteri laborarent.*

58 *Regni aut Imperij hæreditarij, vel alio modo quæsiti, gubernationi, si non sit aptus is, qui illud habere cœpit, qualiter prouideri debeat?*

59 *Populus, qui habet facultatem, magistratus sibi creandi, debet illa priuari, si malè ea vti cœperit.*

60 *Rerum suarum dominio abutens, ipso priuari meretur.*

61 *Gubernare alios non debet, qui seipsum regere nescit.*

62 Lex in quæstione, §. minori, C. de sent. passis, *expenditur.*

63 *Rex insipiens perdet populum suum, & qualis ille, tales subditi eius.*

Dom. Licent. Ioannes Ortiz de Ceruantes Senator meritissimus in Cancellaria Noui Regni Granatens. laudatur, ibidem.

64 *Indi omnino barbari, & efferati iustè coërceri, & imperio priuari possunt.*

65 *Furiosi & amentes non solùm suarum rerum administratione priuari, verùm & puniri, & in vinculis contineri possunt.*

66 *Humanum genus imperiis regi debet.*

67 *Regibus qui non parent, nec politicè viuunt, sordidi esse censentur, & Belial in sacris Litteris appellantur.*

68 *Gubernator vbi non est, populus corruet.*

69 *Prouerb. locus* cap. 26. *exponitur cum D. Ambros.*

70 *Insipientis & ebrij comparatio, & quòd illis seruitus conuenit, & libertas recidenda est.*

71 *Liberum aliquem relinqui ad malefaciendum potius est imperfectio, quam libertas.*

72 *Reges nostri non solùm potuerunt, sed omninò debuerunt barbarorum à se detectorum, & conuersorum gubernationem accipere.*

73 *Charitas, quæ erga proximos haberi iubetur, etiam Iudæis & infidelibus impendenda est.*

74 *Charitas nulla maior Indis barbaris impendi potuit, quàm illos ad bonos mores, & Fidem conuertere, & Christianis rectoribus gubernare.*

75 *Reges Hispaniæ Indos omnes etiam impensè barbaros summa charitate prosequuti sunt, & liberos esse iusserunt.*

HÆc planè sunt, quæ in superiori articulo ad vtramque partem disputari posse videntur. In quo ego, vt meam tandem sententiam libero & Christiano, vt decet, iudicio proponam: 1 Primò quidem agnosco, † Indos omnes, qui huius Occidui, & Meridionalis Orbis plagas incolere hucusque reperti sunt, nullo prorsus modo belluarum numero aggregari debere, vt contra imprudentem aliquorum opinionem, de qua egimus *in cap.* 7. defendunt cæteri auctores *in cap. præcedenti* relati, & egregia sua constitutione Paul. III. meritò definiuit. Etenim licèt aliqui 2 Indi aliis barbariores, & efferatiores existant, nullos † tamen inuenimus, qui ad monstrosas illas formas declinent, de quibus agunt D. August. Isidor. & alij *in eisdem capitibus* allegati, vel qui aliqualem mentis, rationis, & sermonis vsum non habeant. Atque quoad hoc absque dubio verior, & securior est eorum sententia, qui pro Indorum capacitate asserenda, & à brutalitatis specie vindi- 3 canda declamant.

Secundò constituto, † quòd etsi Indi belluæ non sint, neque belluarum more tractandi, verè tamen negari non potest, nostrorum & aliorum Europæorum comparatione Barbaros eos omnes vocari posse, quos Hispani, & Lusitani suis classibus, & terrestribus expeditionibus inuenerunt, vtpotè non solùm ab Euangelica luce alienos, verùm ab humanis quoque institutis in plurimum abhorrentes. Quamuis adhuc firma aliqua, & 4 perpetua regula de illis tradi non possit, † cùm eorum prouinciæ, & nationes plurimæ sint, atque inter se diuersos mores, & ordines habeant, & Indus ab Indo, Barbarus à Barbaro ingenio, na- 5 tura, doctrina, & institutione longè, latéque dif- 6 ferat, vt † aliàs generaliter de omnibus hominibus à Comico dicitur, & de † Arabis à Bernard. 7 Aldrete *in antiq. Hispan. lib.* 1. *cap.* 41. & de artificibus ab Vlpiano † *in l. inter artifices* 31. *ff. de solution.* & in nostris terminis benè obseruat Ioseph Acosta *in proœm. ad lib. de procur. Ind. salut* quem meritò referunt, & cum laudis approbatione sequuntur Anton Posseuin. *in Biblioth.* 1. *part. lib.* 9. *cap.* 15. *& sequent.* Ioannes Boterus *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *ex pag.* 65. Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 14. *cap.* 28. *&* 29. & Fr. 8 Thom. à IESV *de procur. omnium gent. salut. lib.* 11. 2. *part. cap.* 1. *pag.* 819. *& sequentib.* Vbi † rectè concludunt, ad tres veluti classes Indicas istas gen- 9 tes, & nationes redigi posse.

In quarum † prima eos constituunt, qui à recta ratione, & consuetudine generis humani non ita multum recedunt, sed constantes Respublicas habent, leges scriptas, ciuitates munitas, & operum magnificentia conspicuas, magistratus insignes, certa, atque opulenta commercia, litterarum celebrem vsum, & studiorum florentes Academias, quales Sinenses, & Iaponij esse repeiuntur, & pleræque aliæ Indiæ Orientalis prouinciæ, ad quas Asiatica, atque Europæa instituta olim peruenisse dubitari non potest.

10 In secunda classe † eos Barbaros numerant, qui quamuis, neque litterarum vsum nouerint, neque leges scriptas, neque Philosophica, aut ciuilia studia habeant; habent tamen suos certos Reges, aut Magistratus, habent Rempublicam, habent frequentes & certas sedes, vbi politiam suam seruant, habent militiæ duces, & ordinem, & religionis suæ celebritatem, ac denique ratione quadam humana reguntur. In quo genere collocant Mexicanos, & alias Nouæ Hispaniæ Prouincias, & Peruenses nostros, ac etiam Chilenses, quorum Imperia, Respublicas, leges & instituta, & numerandi, ac res & historias suas retinendi rationem meritò admirari in multis possemus, nisi plurima alia haberent, & à recta ratione, & à consuetudine generis humani prorsus aliena, & tot morum, rituum, & superstitionum monstra, & tantam in subditos sæuiendi licentiam, vt vix pleno humani iudicij lumine affulsi viderentur.

11 Tertiam verò, † atque extremam Barbarorum classem ex innumeris aliis huius Noui Orbis nationibus, & regionibus componunt, qui syluestres, & feris similes repertæ sunt, & vix quicquam humani sensus habentes, sine lege, sine Rege, sine fœdere, sine certo Magistratu, & Republica sedes identidem commutantes, aut ita fixas habentes, vt magis ferarum specus, aut pecudum caulas imitentur. Et huc, inquiunt, imprimis pertinent quicumque à Nostris CARYBES dicuntur, nihil aliud, quàm sanguinolentiam exercentes, in hospites omnes sæui, qui humana carne vescuntur, nulla veste, vix ipsa virilia tegentes, & similiter Chunchi, Chiriguani, Moxi, Iscaycingæ, plerique ex Floridis & Brasiliensibus, & alij etiam Barbari, qui etsi atroces non sunt, neque tigrides, aut pantheræ, tamen à pecudibus parum distant, nudi ipsi & timidi, fœdissimæ veneri, aut etiam Adonidi vulgò dediti, quales esse ferunt, quos Nostri Moscas vocant in Nouo Regno, quale Carthaginis, omnisque eius oræ promiscuum vulgus, & qui per magnos Paraguai fluuij maximi campos incolunt. Tum etiam plurimæ gentes, quæ infinitum vtriusque Oceani medium tenent, nondum à nobis satis exploratæ, sed fama certæ. In Orientali quoque India insulares permulti eius generis esse videntur, vt Malachiani.

Huc etiam spectat aliud Barbarorum genus mansuetum; sed sensu valdè exiguo, qui nonnihil superiores excellere videntur, quandam Reipublicæ imaginem præ se ferentes, sed nugarum persimiles, & leges, & cultus gerentes, cuiusmodi esse narrantur, qui apud insulas Salomonis dictas innumerabiles habitant, & maximæ continenti hærere dicuntur.

Quorum † Indorum huius tertiæ classis considératione habita, illorum scriptorum dicta accipienda videntur, qui nimis generaliter omnium Indorum barbariem, & feritatem exaggerant, & eos brutis similes faciunt, de quibus egimus *d. c.* 7. *ex num.* 27.

Quibus

Quibus ita præiactis, si de Indis prioris classis 3 ageremus, † dubitandum non esset, nullum iustum, & legitimum titulum ad illos subiugandos, & gubernandos, ex eorum barbarie, & ruditate prætendi posse, quia quamuis barbari aliquatenus sint, & à recta & naturali lege plerisque in rebus discrepent, vt ostendunt auctores statim citandi; adhuc tamen non aliter iudicandi sunt, quam Græci & Romani, cæterique Asiæ, aut Europæ populi: Nam & potentia (vt diximus) præstant, & nonnulla humana sapientia, atque sua ipsi ratione politicam vitam agere comperiuntur.

4 Ita vt † Sinæ persuasum habeant, se præ cæteris mortalibus artium subtilitate, & scientia longè antecellere, & magno ingenij acumine, sed iactantia maiori affirmare audeant se solos hominum duobus oculis cernere, reliquos mortales nullo, vel vno duntaxat, vt latius tradunt Ioan. Boëm. *de moribus omnium gentium: lib.* 3. *cap.* 8. *pag.*122. Fr. Hieronym. Roman. *in Repub. Sinarum*: Maginus *in Geograph.* 2. *part.* 262. Ioan. Gonçal. à Mendoça *in histor. Sinar.* Nicolaus Trigautius *in elegantissimis commentariis de Christi in Sinas expeditione*: Ferdinand. Mendez Pinto *in suis admirandis ad Sinas, & alias gentes peregrinationibus*; ex quorum libris plurima sumpsit Licent. Francisco de Herrera *in epist. histor. Sinarum.* Et idem Trigautius *lib.* 4. *cap.* 5. refert 5 Sinensem † quendam Doctorem, cùm à nostris aliqua accepisset, quæ anteà ignorabat, grauiter doluisse, ea ratione reddita, quod putaret, nos in ea classe Sinas omnes numerare, in quam ipsi Tartaros exleges, ac cæteros Barbaros redigunt.

In Indis verò secundæ classis, qui proprius ad 6 nostram disputationem spectant; † idem planè dicendum videtur, quoad hoc, vt ob solam barbariei causam, quæ in illis prætenditur, non possint, nec potuerint, libertate, & dominio rerum suarum exequias vel priuatim, vel publicè possi-7 debant; quemadmodum † nunquam lex nostrorum Regum voluntate exuti, aut priuati sunt. Qui potius eorum fauori, defensioni, & conseruationi summis semper votis, & laboribus studuerunt, vt in alio loco probauimus; & optimè aduertit Ioseph Acosta *dict. lib.*1. *de procur. Indiar. salute, cap.*15. *ad finem.*

8 Eiusmodi † quippe Indorum non talis, nec tanta esse feritas, & ruditas reperitur, vt si patientia, & pio labore cum illis agamus, sperari non possit, quòd Christianis, & politicis moribus imbuantur, & Catholicæ Fidei semine in eorum cordibus ritè & religiosè diffuso, maximi, & vberrimi fructus quotidiè colligantur, prout iam collectos esse experimur, & in posterum vberiores etiam colligendos dubitare non licet. Erunt namque eorum nati, vt verosimile est, parentibus politiores, & suauiores, omni vetustatis & feritatis sapore abolito: erunt fidei magis idonei, paternis superstitionibus minus imbuti, & religioni, ac bonis artibus diligentius innutriti, vt grauiter etiam, atque eleganter aduertit idem Acosta *d.lib.*1.*per totum*, præcipuè *cap.*17. & 18. & reliqui auctores *suprà* citati.

9 Cæterùm, quia adhuc negari non potest † Indos istos eo tempore, quo primùm à nostris reperti sunt, eorum respectu & comparatione, velut amentes iudicari potuisse, siue ea inspiciamus, quæ œconomicam; siue quæ politicam spectabant, & multa obseruasse, quæ à recta ratione, & à consuetudine generis humani valdè abhorrebant, ac reuerà in plurimis, vt plurimum Barbaros, incultos, sordidos, & inhumanos mores profiteri, & cruenta, atque execranda sacrificia, Satanicis illusionibus & suasionibus obcæcatos, multisque aliis vitiis laborasse, quæ perpendit idem Acosta *in præfat. ad dict. lib. de procur. Ind. salut.* & *lib.* 1. *cap.*2. & alij auctores, quos retulimus *sup. hoc lib. cap.*7. & referemus *infrà c.* 12. Necessarium fuisse arbitror, & à turis Diuini, Naturalis, & Ciuilis regulis non alienum, vt Pientissimi, & Catholicissimi Hispaniæ nostræ Reges, mediantibus ministrorum & vassallorum suorum personis, qui inter Indos habitare, & fidem propagare cœperunt, ac vnum veluti Reipubl. corpus cum ipsis Indis constituere, supremam eorum iurisdictionem ac gubernationem, & reliqua, quæ his adnexa sunt, sibi vindicarent & exercerent, quæ posteà magis libera & absoluta, & verè Regia reddi potuit, propriis istarum prouinciarum dominatoribus deficientibus, atque aliis & aliis titulis concurrentibus, quos in hac tractatione discutimus.

Quam † docendi rationem non obscurè insinuauit Ioannes Maior 2. *Sententia dist.* 44. *quæst.* 3. & optimè prosequitur, & defendit Episcopus Chiapensis, *in tractat. comprob. Imper. Ind. fol.* 56. & 57. & licèt sub dubio proponit Victoria *in dict. relect.*1. *de Indis, num.*23. *in fine, & in relect.* 2. *num.* 28. & Gregorio Lopez, qui eius verba transcribit, *in l.*2. *tit.*22.*part.*2.*gloss.*2. *col.* 14. *versic. Alius titulus*; & apertè tradit Ioseph Acosta *in dict. præfat.* quem sequitur Anton. Possevin. *in dict. Biblioth* 1.*part. lib.* 9. *cap.* 15. Vbi docent, rem ipsam deposcere, & Ecclesiæ auctoritatem præcipere, vt his Indis, cùm ad vitam Christianam transierint, Christiani Principes & Magistratus præficiantur, quorum superiore potentia, & auctoritate regantur, quia alioqui, vix aut Euangelij lucem, aut dignam homine ingenuo vitam accipere potuerunt, aut si semel acceperint non facilè in ea perseveraturi intelliguntur. Sed ita tamen, vt facultatibus fortunisque suis, & legibus, nec naturæ, nec Euangelio contrariis vti liberè permittendi sint. 20

Acostæ verba Italico sermone transcribit, & ampliat Ioannes Boterus *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *pag.* 72. ita inquiens: *Ma perche ne gli vni ne gli altri perseuerano nella fede vna volta riceuuta soto Prencipi loro naturali, & perche i Prencipi, è i subditi ritornano facilmente all'idolatria, è a il vomito, percio eglisa cimesticri, Chrestiano soto il gouerno, è la superiorita de vn Prencipe Christiano Chene prenda qua situtela è cura, è tenga in officio, è fede i populi, ò i signori loro immediati. Per che* vnicuique datum est de proximo suo. *Ne io vego incio materia di dubio, ò di scropolo por che da tal impressa è tutela si escluda l'ambitione, e l'auaritia.*

Idem etiam sequitur M. Aragon *in* 2. 2. *quæst* 10.*art.*8.*pag.*292.*versic. Tertia conclusio*: M. Salon *de iustitia & iure, tom.*1.*tract.de dom. quæst.*3. *art.* 1. *pag.* 347. & M. Fr. Pet. de Lorca *in* 2. 2. *sect.*3.*quæst.*49.*disput.*52.*art.*4.*num.*12. *pag.* 970. *& sequent.* Qui tamen rectè subiiciunt † hanc dominationem, siue gubernationem, quæ ob prædictam causam inducitur, non despoticam, sed politicam esse debere, hoc est, non talem, 21

quæ Indos seruituti subiiciat, cum sint natura liberi, sed quæ suauiter eorum, qui gubernandi sunt commodum, & vtilitatem respiciat, & ad meliorem, & politiorem vitæ, & religionis ipsorum institutionem dirigatur. Quod etiam obseruarunt Chiapensis & Acosta *vbi suprà*, & nos tetigimus *in cap. præced. num.* 78. & dicemus *infrà lib.* 3. *cap. penult.*

Conducítque sententia D. Thom. 2. *Sentent. distinct.* 44. *quæst.* 1. *art.* 3. *ad* 1. *& quæst.* 2. *art.* 2.

22 *ad* 1. vbi ait: † *Quòd illa prælatio, quæ est ad vtilitatem subditorum, libertatem subditorum non tollit, nec vllum præiudicium affert libertati, dum subditi ad bonum Præpositi non ordinantur, sed è conuerso regimen Præpositi ad bonum subditorum: vnde non incongruè se eorum seruos appellant.* D. etiam Augustinus *lib.* 4. *de Ciuit. Dei, cap.* 3. *Vtile est*, inquit, *vt boni longè latéque diu regnet. Neque hoc tam ipsis, quàm illis vtile est, quibus regnant.* Et eleganter D. Gregor. Nazianz. *in Apologetic.* multum in nostris terminis ait: *Hic enim omnis spiritualis imperij finis est, vbiqué priuata vtilitate neglecta, aliorum commodis consulere.*

23 Atque hoc modo, † & quoad hunc effectum in eo genere Barbarorum huius secundæ classis, de qua nunc agimus intelligenda est illa Aristotel. doctrina sæpè relata, quæ, si generaliùs accipiatur, vt eos verè seruos & irrationabiles faciat, aut dominij suarum rerum expertes, periculosa quidem, aut potius falsa censeri debebit, iuxta ea, quæ *in dict. cap. præcedenti ex num.* 117. notauimus.

24 In reliquis † autem Indis, quos *suprà* in tertia classe constituimus, & omninò feros, syluestres, antropophagos, & sine certa lege, certóue Rege vitam agere diximus, & per campos palantes ferarum more oberrare, laxius quidem, aut laxius procedi posse arbitror, ita vt non solùm circa eos concedatur ius illud supremæ gubernationis, quod in Indos secundæ classis concedi tradidimus; sed etiam per vim capi, domari, & in seruitutem redigi possint, imò & reluctantes occidi, si aliis mediis adhibitis ad eorum barbariem minuendam, & immanitatem cohibendam, fidémque introducendam, nihil proficere valeamus, vt sic suam feritatem, & stoliditatem deponant, & bonis moribus perpoliti, naturalem & Euangelicam le-

25 gem suscipere queant, iuxta † ea, quæ latè cum Aristot. & aliis notauimus *suprà cap.* 7. *ex n.* 52. quæ in hoc Barbarorum genere accepta valdè probabiliter affirmari posse videntur.

26 Pro qua sententia stat † Ioann. Maior. *in* 2. *Sentent. distinct.* 44. *quæst.* 3. apertè docens in his Barbarorum terris, in quibus regimen Regale non erat, sed vaga tantum, & irregularis administratio, posse capientem, ipsorum politiam in melius mutare, & dignum esse, vt pro plantatione Fidei ipse Regnum accipiat. Mag. quoque Victoria & Gregorio Lopez *vbi suprà* in eandem sententiam, licèt sub aliqua hæsitatione, propendent; tradunt namque tali hebetudine supposita, posse Catholicos Principes eiusmodi Barbarorum administrationem suscipere, & constituere illis per oppida præfectos & gubernatores. Imò, quia semper manet ista causa, constituere etiam illis nouos dominos, dummodò constaret, hoc illis expedire.

Idem probat Acosta *in dict. procem. in lib. de procur. Ind. salut.* quem sequuntur, & transcribunt Posseuinus *d. lib.* 9. *cap.* 15. & Fr. Thom. à IESV *dict. lib.* 11. 2. *part. cap.* 1. Vbi seriò affirmant, ad hos nimirum Barbaros tertiæ classis Aristotelis seruitutem, & venationem omni modo pertinere.

Quod etiam sequitur Ioannes Boterus *d. lib.* 5. 4. *part. pag.* 71. vbi Italico sermone sic habet: *Ma per che non tutti in pòpoli sono de vna dispositione, & capacita, non è anco bene l'ammaestrarli, è l'insegnar li tutti aun modo Co Canibali diuoratori di huomini, è con altri che mangiano indifferentemente carne humana, si puo procedere come contra nemici del genero humano, ò come contra matti furiosi, è si debbono render prima capaci di ragione, è de humanita è poi addotrinare è instruire nella virtu, è nella via de Dio. Ne disconuiene vsare con esso loro de la forza, è delle arme affin che si riconoschino per huomini, è poi si annonty loro l'Euangelio Anche Aristotele dize, che simil gente si de bono tratar come fiere, è domar per forza, &c.*

Idem concludit Maëst. Bañez 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 1. *versic. Ex hac conclusione, pag.* 535. resoluens, quod Barbari, qui more ferarum carnibus humanis vitam propagant, possunt debellari, neque opus est admonitione, esset enim otiosa; sed possunt occidi, etiam à Principibus non propriis, pro defensione innocentium, quia illi actu sunt inuasores generis humani. Sed si speretur, quòd alia via abstinerent ab hac immanitate, non possunt occidi, quia hoc esset punire non subditos.

Aragonius etiam *in eadem* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 8. *pag.* 292. *versic. Tertia conclusio*, apertissimè docet; quòd si qui infideles sint adeò barbari, vt viuant more ferarum, & sit illis pro lege sui animi libido, vi, & armis poterunt compelli à quocumque Principe, vt feritate deposita, viuant humano more: Nam talis viuendi modus necessariò debet esse coniunctus cum plurimorum innocentium iniuria, quibus opem ferre vnusquisque pro sua virili & potest & debet.

Salonius item *dict. tract. de domin. quæst.* 3. *art.* 1. *pag.* 347. eandem seruitutem, ac subiectionem in huiusmodi Barbaris probat; monet tamen cum Victoria, *vbi suprà*, suauem esse debere, & quæ maximè ad eorum salutem, & vtilitatem respiciat.

Idem probat Mag. Lorca *in dict.* 2. 2. *sect.* 3. *quæst.* 49. *disputat.* 52. *art.* 4. adiiciens, hanc seruitutem, & coactionem cedere in magnam eorundem Barbarorum vtilitatem, cum sint insufficientes, vt seipsos bene gubernent in politica & rationali vita, posséque hac de causa bellum illis mouere eum, cui primo occurrat, & suppetat facultas; & auctoritatem Summi Pontificis, multum iuuare, tanquam indicentis, & mandantis opus pietatis.

Neque obest eruditissimus Pat. Ludouic. Molina *de iustitia & iure, tractat.* 2. *disputat.* 106. *in fine*, vbi tradit plerumque vsu venire, vt possit Princeps Catholicus integrum dominium earum regionum assumere, quas anteà feri, & crudeles Barbari possidebant, nempe si id ad innocentium defensionem, illiúsque Reipub. bonum spectet.

Et nouissimè eandem sententiam tenet Fr. Ioann. à Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 14. *cap.* 29. *pag.* 630. in Barbaris Chichimecis Nouæ Hispaniæ exemplum apponens, & idem expressè concludens

concludens de omnibus,qui agrestem, & inciuilem vitam traducunt. Quos ait natura seruos sapientiorum esse, vt Philosophus tradit, & venari, & capi vti feras non immeritò posse.

Addere possumus P.Franc. Suarez *in tract. de Charit.disp.3.de bello sect.5.num.5.* Vbi concludit, quod licèt hic titulus debellandi infideles ob solam barbariem, parum securus sit, dato tamen, quòd aliqua natio ita ingenij, & intellectus inops reperiretur, vt regulariter potius ferarum more, quàm hominum viueret, quales dicuntur ij, qui nullam habent humanam politiam, & nudi prorsus incedunt, carnibus vescuntur humanis, &c. Etsi qui tales sunt debellari poterunt, non vt interficiantur, sed vt humano modo instituantur, & iustè regantur.

Pro quarum opinionum confirmatione, dum in Barbaris secundæ classis aliqualem, in tertiæ pleniorem, & absolutiorem dominationem constituunt. 27 Primò considerari potest, † quòd secundùm doctrinam D.Augustin.*sup.Genes.*quem refert Couarru.*in re peccatum 2.p.* §.11. *n.5.*hæc in dominationibus, & seruitutibus clara iustitia 28 est, vt inferior ratio seruiat fortiori, & † qui excellunt ratione, excellant dominatione. Vnde Plato *Dialog.3.de legibus* cuius dicta recoluit 29 Ioan. Stobæus *sermon.42.* † scribit, primam dignitatis rectam rationem esse, vt genitores vbique natis imperent: secundam, vt ignobilibus generosi: tertiam,vt iunioribus seniores: quartam, vt Domini seruis: quintam, vt potentioribus imbecilliores seruiant: sextam autem, & omnium maximam esse, qua secundum naturam ignorantes sequi iubentur, prudentiores autem ducere, ac dominari.

30 Ergo vbi semel hæc † Indorum & Hispanorum Respubl. iuncta esse cœpit, & ad Christianum,& verè politicum viuendi modum institui, induci etiam oportuit & debuit, vt illi à nobis, non verò nos ab illis gubernaremur, cum Indi omnes, vt diximus, non solum tertiæ, verum etiam secundæ classis, etsi aliquali iudicio præstarent, longè tamen Hispanis imbecilliores, & imprudentiores existerent, & hoc fini prædicationis, & propagationis Euangelij, quæ desiderabatur, 31 omnino expediret, † quæ docet, non debere stultos melioris conditionis esse, quàm sapientes & peritos. De qua loquitur Pontifex *in cap.eum cui de præb. l.6. cap.legi epistolam 16. quæstione 1. l.nam & Seruius, ff.quod vi, aut clam. l.regula, §.antepen.ff.de iur.& fact.ignor.l. non solum, ff.de noxal.action.*

32 Quapropter inter varias † eligendorum Regum causas & formas, quibus variæ nationes vtebantur, quas latè recenset Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraquel. *l.4. Genial.cap.23.* de Ægyptiis legimus, primos Reges, ex magnis semper Sacerdotibus & Philosophis eligere solitos fuisse, vt tradit Diod.Sicul.*l.1.c.2.*& Guardiola *de nobilit.c.15.fol.*40. quos à Persis eadem 33 ratione † Magos, id est,sapientes vocatos agnoscimus, teste Cicerone *de diuinatione*, vbi ait, Regem Persarum esse non potuisse, qui non ante Magorum disciplinam, atque scientiam percepisset & Illustr.Cardinal Baron. *anno Christi 1. n.24.* Vbi agit de Magis, qui ad Christum adorandum venerunt, & an Reges Persarum fuerint?

34 Et inde † Ezech. *cap.27.* meritò dicitur, *Sapientes tui Tyri facti sunt gubernatores tui*, vbi D. Hieronym. addit: *Ad sapientes enim propriè pertinet gubernatio*, & idem † concludit text.*in cap.* 35 *Porrò 84. distinct. l.2.§. post originem, ff. de orig. iur.* & alia, quæ congerit Simancas *lib.9. de Republ.cap.10.*Lancelot.Conrad. *in temp.iud.l.1.c.1. §.3.n.8.& c.2.§.2.n.5.*& innumeri alij relati per Bobadil. *in Politic. l.1. c.9. n.32.* & nouissimus Fr.Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. *l.1.c.4.* Atque hæc est doctrina † moralis, cuius apud nos 36 meminit lex Henric.I V. quæ extat *in l.13.tit.2. l.7.ordin.* dum ait: *Porque segum dotrina moral, los ome de buen entendimiento deuen deser hechos señores, è Regidores de los otros: è quando estos tales los rigen, y gouiernan, entonces la Republica se llama bienauenturada.* Ad illud nimirum Platon. respiciens *l.5. de Republ.* † qui docere 37 solitus erat,tum denique Respublicas beatas fore futuras, cùm aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina, ac sapientia collocarent? cuius dictum maximè commendat Plutarch.*in eius vita*, M. Tul. *ad Quint.* frat. Valer. Maxim.*l.7.de dict.sapient.* Boetius *l.3.de consolatione*, Simancas *dict.l.9.c.9.* & alij plures apud Bobadilla *dict. cap.9. n.28. & seq.* Eo autem & spectat † quod scripsit Homerus Illiad K. Vbi 38 Diomedem inducit, anxiè deposcentem, Vlyssem sibi in socium adscribi. *Præcellit enim*(inquit) *ingenio & consilio.*Quibus alia adiicimus *infrà l.3. cap.4.num.5.*

Secundo facit, quod vt † tutela & cura in- 39 uenta fuit, vt liberi homines qui propter ætatem, aut iudicij,& rationis defectum se commodè tueri non possent, ab aliis maioribus, & prudentioribus tuerentur, & gubernarentur, *l.1.ff. de tutel.princip.instit.eod.* Ita Regnum Regnique prudens, & politica administratio in id inducta conspicitur, vt potentiorum, ac sapientiorum manu, & consilio tueri, & dirigi cæteri valeant qui quauis corporis, aut animi imbecilitate, sibi ac suis minus aptè consulere possent. Humanis necessitatibus id exigentibus,quæ hanc mutuam inter homines opem, & societatem exposcunt, vt præclarè concludit Iustinus *in principio suæ historiæ*, Bald.*in l. ex hoc iure, ff.de iust.& iure*, & in suo cons.Schismat.Alphons.Guerrero *in Thesau.Religion. Christ.c.54. in princip.* Menchaca *in præfat. ad lib.controuer.illust. num.120. &* Rutil. Benzon. *de anno Iubil.lib.5. cap.9. in princip.pagin.529.*

Quibus adiicio † Sophoclem in Aiace, qui 40 Græcè in hunc sensum eleganter scribit *Parui, sine magnorum auxilio, dubium sibi constituunt, quasi in arce præsidium. Optima enim illa societas qua qui diuitior est, pauperiorem sibi adiungit, & qui minor est, maiorem industria sua erigit.* Inde † & vrbibus factum fuisse nomen oppidi, nem- 41 peab ope mutua tradit non modò Pompon. I. C. *in l.pupillus, C.de verbor.significat.* sed & D. Chrysost.*ad c.13. epist.1. Corinth.homi.34.* cuius verba refert Anto.Mornacius *l.5.ff.pro socio*, & alia congerit Alciat. Bræcheus & Forner. *in d.l. pupillus*, & Ioan.Funger.*etymolog.verb.Oppidum, pag.710.*

Quo fit, † vt quamuis Indi secundæ classis,de 42 quibus locuti sumus,liberi,& rerum suarum domini relinqui debeant, vt *sup.*resoluimus,cum tamen se ipsos,& suas Respublicas non satis commodè,ac politice gubernare comperti fuerint,etsi in libera sua potestate relinquerentur,nec barba-

ros mores deponere, nec humanis & ciuilibus assuefieri, nec in Fide quicquam proficere possent vt obseruant Acosta, & alij ex suprà relatis, permittendum nostris Regibus fuit, pro communi ipsorum Indorum vtilitate, eorundem administrationem suscipere, & supremam iurisdictionem ad illos tuendos, & imbuendos in his partibus exercere, qua simul, suos etiam Hispanos inter Indos commorantes, gubernare, & compesce e possent.

43 Semper enim † infirmitas mentis à iure subleuatur, *l. 3. ff. de testament. l. 3. C. qui testam. fac. poss. l. sanum mente, C. de transaction.* Quia cum ei 44 regnum † totius animi à natura tributum sit, 45 cauendum est, ne eius † languor damnum etiam in bonis adferat, *l. 4. ff. de priuil. credit. l. iusto, §. 46 eum qui, ff. de vsucap.* Atque eapropter † amentibus, quæcunque pietatis opera conferenda esse docet text. *in cap. qui recedunt cum sequentibus 26. quæst. 6.* & inter præcipua opera charitatis con-47 numeratur, † si quis pupillorum, vel furiosorum patrocinium, & curam suscipiat, aut etiam adolescentium, vel prodigorum, qui licet mentis & rationis capaces sint, adhuc tamen propter ætatis, vel iudicij lubricum, suarum rerum 48 administratione prohibentur quia † multis captionibus, dolis & insidiis expositi sunt, *l. 1. ff. de tutelis, l. 1. ff. de minor. l. 1. & per totum, ff. & C. de curat. furiosi vel prodigi, l. 1. §. siquis tutor. ff. quando appell. sit, l. qui fundum, §. si tutor. ff. pro empt. l. ad ea quæ non habent, ff. de regul. iur. l is cui bonis, ff. de verbor. obligat. princ. inst. 49 de excusat. tut. §. 1. inst. de curat.* Quibus † in locis munus hoc publicum esse docemur, & talibus tutoribus, vel curatoribus ratione administrationis, quam exercent, quædam veluti potestas & dominatio in eos, quos gubernant, concedi 50 videtur, prout & † D. Paulus expressit *ad Galat. 4. Quanto tempore*, inquit, *hæres paruulus est nihil differt à seruo, cùm sit Dominus omnium, sed sub tutoribus & curatoribus est*, & Cicer. 3. 51 *Tuscul.* vbi † de furioso loquens: *qui ita sit*, inquit, *affectus eum Dominum esse rerum suarum, vetant duodecim tabulæ*, illa nimirum lege, quæ his erat verbis concepta: *Si furiosus esse incipit, agnatorum gentiliumque in eo, pecuniaque eis potestas esto.* De qua idem Cicer. *lib. 2. de inuentione*, plura tradens Balduin. *ad leg. 12. tab. c. 23. & 24.* Hotman. & Reuard. *cap. 13.* Prateius *c. 97.* Anton. August. *cap. 11. pag. 229.* & Budæus *in notis ad 52 leg. 2. ff. de ædilit. edicto.* Atque hinc natum † est prouerbium illud, cùm veteres, quem insanire, vel furere significantes, dicebant, ad agnatos, & gentiles deducendum esse: vt ostendit Varro *lib. 1. de re rust. cap. 2.* ibi *Qui salubrem locum neglexerit, mente captus est atque ad agnatos, & gentiles deducendus*, Horat. 2. serm. Satyr. 3.

Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos

53 Porrò † homines Barbaros & ignorantes semper esse pueros, & licèt annis excedant, puerorum adhuc more tractari debere, eleganter docuit Plato in Thimæo. Lucret. *lib. 1. de natur. rer. & post.* eum Seneca *epistol. 4.* Vbi ait, quod quotidie viuere incipiunt, cum plus quàm infantes non assequantur, & Strabo *lib. 1.* Geograph. Vbi inquit, omnes Idiotæ, & doctrinarum expertes quodammodo pueri sunt appellandi. Eóque magis in terminis spectat illud 54 † Ecclesiast. *c. 10. vers. 16. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.* Nam vt ibi benè aduertit Pat. Ioan. Pineda non solùm de Rege verè puero Salomon intelligi debet, sed de quocunque, qui sensu, & moribus etiam in maiori ætate laborat. Is enim planè stultescit, & repuerascit, qui puerilibus vitiis, immaturo de rebus iudicio, petulanti sensu, & effrænata libidine omnia moderatur.

Tertio considero, quòd eiusmodi superioris gubernationis cura in Indis secundæ classis, aut etiam absoluta, & omnimoda in aliis magis Barbaris, quos in tertia collocauimus, non debuit à Christianis nostris Principibus aliena censeri: † tenebantur quippe ex charitatis præcepto, & 55 iniuncto sibi, & fœliciter initio Apostolicæ prædicationis officio, ea omnia disponere, quibus id melius, securis, & durabilius consequi posset, iuxta doctrinam D. August. *ad Macedon. epist. 52.* relatam *in cap. debet 53. quæst. 4.* vbi ait: *Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, vt quem potuerit hominem, vel beneficientiæ, consolatione, vel informatione, doctrinæ, vel disciplinæ coercitione adducat ad colendum Deum.* Et ad perfectam rationem † muneris Apostolici, 56 ius quoque regendi, & gubernandi animas, propriè spectare videtur, vt optime tradit D. Thom. *in 1. ad Corint. cap. 12.* & Rutil. Benzon. *lib. 2. de anno Iubil. cap. 23. pag. 150.*

Nec † Regibus aut iudicibus, quos Indi eâ 57 tempestate habuerunt fidelis, ac conueniens tanti muneris expeditio committi potuit, qui tyranni & crudeles vt plurimùm erant, & eisdem ac reliquum vulgus, & barbaris moribus & ignorantiæ tenebris inuoluti. Vnde succedit altera iuris ratio, quæ habet quòd † quoties in- 58 cidit casus, in quo populorum gubernationi non potest per eos prouideri, quibus electione, hæreditate, vel aliis modis vsus iurisdictionis concessus est, ea ad populos, à quibus exierat, redit, vel aliter debet publicis necessitatibus subueniri, vt apertè docuit Bald. *in c. 1. colum. 2. lect. 2. de iudiciis, & in tit. de allodiis*, Iacob. Almain. *in lib. de auctorit. Papæ*, & alij, quos refert & commendat doctis. Nauarrus *in cap. nouit, notab. 3. num. 120. pag. 108.* & in nostris terminis affirmat Episcop. Chiapens. *in d. tractat. comprob. Imp. Ind. fol. 22. vers. Lo sexto*, vbi adducit optimum locum D. August. l. 1. *de liber. arbitr. cap. 6.* Qui † cum docuisset, quòd licèt populo, qui 59 benè & moderatè procedit permitti possit creare sibi magistratus, per quos sua res, id est, publica, administretur, statim subdit: *Porrò si paulatim deprauatus idem populus rem priuatam Reipublicæ præferat, habeat venale suffragium, corruptusque ab eis, qui honores amant, regimen in se flagitiosis sceleratisque committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit adimat huic populo potestatem dandi honores & in paucorum, vel vnius redigat arbitrium?*

Ea nimirum ratione, quia † rerum suarum dominio abutens, ipso priuari meretur, *l. 1. ff. de iis qui sunt sui*, cum aliis, quæ tradit Bald. *in. c. 1. qualiter. dom. feud. priu.* Peralta *in l. 3. §. qui fidei commissariam, n. 45. ff. de hæred. inst.* Palac. Rub. *in tract. de iusta obten. Reg. Nauarræ 5. p. §. 2.* & plures cumulans doctissimus, mihique amicissimus D. Ioan. Bapt. Valenç. Velasq. *in monitor. contra Vent. 4. p. n. 274 & seq.* Neque iustum est, † vt in aliorum gubernatione persistat, qui seipsum regere

regere nescit, iuxta ea, quæ diximus *supra hoc lib.cap.7.ex num.* 85. & latè exornat & prosequitur Bart. Philip. *de Consiliar. discurs.9.§.6.fol* 68. Simancas *de Republic.lib.5. cap.* 14 & Bobad. *in Polit.lib.1.cap.1.num.* 29. P. Franc. Suarez *in defens.fidei lib.3.c.23.num.22.* & facit text optimus † *in l.in quæstione,§.minori, C.de sent.pass.*Vbi furioso, dementi, prodigo, libidinum omnium vitiorumque seruo non esse committendam filij, vel minoris administrationem docemur, cùm sua gubernare non possit.Vnde *Eccles.* 10. dicitur *: Rex insipiens perdet populum suum, & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit : secundum iudicem populi : sic & ministri eius : & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Et in † nostrorum Indorum terminis rectè nouissimè adnotauit eruditissimus Licentiat. Ioann. Orticius Ceruantes, nunc pro meritis Senatoris munere in Cancellaria Noui Regni Granatansis cohonestatus in allegatione typis excusa pro perpetuandis Indorum commendis *n.*42.

Quarto, quia non debet nouum aut mirum videri, quod † Indi omnino feri & immanes, & sine certo Rege, aut lege viuentes, quales sunt illi, quos in tertia classe connumerauimus, suarum prouinciarum gubernatione, & iurisdictione absolutè priuentur, & debellari, ac subiugari possint, donec vitæ humaniori, & Christianæ disciplinæ assuefiant. Nam idem contingere videmus in illis, qui prorsus † furiosi, aut amentes existunt, quibus etiam iustè & licitè suarum rerum administratione interdicitur, & sub vinculis, & seueriori disciplina contineri iubentur, quousque sanam mentem recipiant, *l.4.§.fin.cum legibus sequentibus ff. de priuileg. cred.l.1.§.fin.cum quatuor sequent. ff. de postulam. l. his qui, §. Diuus Pius, ff. de tutor. & curator. dat. ab his, auth. vt qui obliget. se perhib. hab §. 1.in fin.collat.6.*

Et cum † humanum genus, ipso communi omnium gentium iure ita dictante imperiis geri, præstantique aliqua auctoritate, & potestate moderari necesse sit, vt ex Philosophorum doctrinis resoluit Petr. Fabr.*lib.3. semest.cap.*14. Rutil.Benzon.*d.lib.*5. *de anno Iubil.cap.*9. & Mag. Fr. Anton. Perez Benedictin. *in Laurea Salmantina certam. 6. exposit. de hominum præfectura num.* 20. *pag.* 273. Vbi ostendit, † quàm infimæ notæ in sacris litteris habeantur, qui Regibus non parent, & iugum societatis politicæ non patiuntur, & quòd hac de causa dicuntur Belial, idest, inutiles, temerarij, & iugi, ac disciplinæ expertes. Meritò prædicti Barbari, qui eiusmodi ferinis, & incultis moribus vtebantur, Christiani Principis Imperio frænari, & auctoritate protegi, & gubernari debuerunt. Nam vt Salom. *Prouerb.* 11. sapientissimè dixit : † *Vbi non est gubernator populus corruet,* & vt D. Ambros. notat *lib. 2. epistol.* 7. exponens alium locum eiusdem Salomon. Prouerb. cap. 26. † *Recidenda insipienti potestas, non adiicienda libertas est:seruitus enim ei conuenit.* Ideòque adiecit Salomon: *Spinæ nascuntur in manu inebriosi, hoc est : valdè ebriosi, seruitus autem in manu imprudentis, † quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in seruitutem :* Liberum † quippe aliquem relinqui ad malefaciendum, potius est imperfectio, & defectus libertatis, vt optimè in simili probat Pat. Ferdinand. Rebellus *de obligat. iustitiæ lib.2. quæst.*14. *sect.*1. *n.*9.*pag.*293.

72 Imò, quod plus est, † citra peccatum, & præcepti charitatis iacturam, tales Barbari à nobis detecti in sua feritate, & cœcitare relinqui non potuerunt, cum † omnes rationales creaturæ quamuis Iudæi & infideles sint, humanitatis ratione fouendi, & naturæ participes, & proximi nostri esse dicantur *cap. proximos, & cap. charitas, de pœnitent. distinct.* 2. cum tradit per Abbatem *in cap. Iudæi de testibus,* Pat. Suarez *in tract. de Charitate disputat.* 1. *sectio.* 1. *num.* 3. & nouissime per Doctor. Martam *in tractat. de iurisdictio* 1. *part. cap.* 24. *num.* 43. Vbi multum in nostris terminis tradit *: Quòd hæc † charitas* 73 *procedit reducendo Barbaros infideles ad bonos mores, & vitam æternam, vt idem text. ostendit in vers.* Proinde. *Et quia charitas vnicuique est impendenda secundùm eius conditionem, iuxta gloss. ibidem verb.* Participes, *& infidelium Regna, & iurisdictiones translata sunt in Christum, & eius Vicarium, summa charitas est dare illis rectorem, qui defendat prædicatores Verbi Dei illosque reducat ad Fidem.*

74 In quibus omnibus quantum effulserit † Regum nostrorum pietas, & fouendorum Indorum zelus & charitas, nemo planè ignorare poterit: nam etsi secundum prædictorum auctorum opinionem, plures ex illis, propter eximiam barbariem & feritatem, quâ præditi esse dicebantur debellare, & vt seruos habere & vendere posset, atque ita aliquando permissum fuerit cont. Caribes, Canibales & alios, vt constat ex his, quæ tradit Herrera *in hist. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 8. *cap.* 10. *& decad.* 2. *lib.* 1. *cap.* 8. *& lib.* 10. *cap.* 5. *& decad.* 3. *lib.* 8. *cap.* 10. posteà tamen id abrogatum fuit, & omnium pariter Indorum libertati, doctrinæ & suaui gubernationi multifariam consultum, vt ostendit idem Herrera *decad.2.lib.10.cap.5.& decad.4.lib.6.cap.*11. *& lib.* 10. *cap.* 7. & ex aliis quæ tetigimus *suprà cap.* 7. *num.* 78. & inferius *lib.3.cap.penult.*latius, Deo dante, dicemus.

CAPVT X.

De quinto titulo, qui ad debellandos, & subiugandos Indos ex eorum infidelitate à multis desumitur, in quo latè aientis, & negantis sententiæ auctores,& argumenta referuntur,& illustrantur.

SVMMARIVM.

1. *Indi ante aduentum Hispanorum omnino infideles erant.*
2. *Infideles ob solum vitium infidelitatis, verum dominium suarum rerum, & prouinciarum non habere, & licitè eis spoliari posse Hostiensis, & alij plurimi, & grauissimi Doctores scribunt.*
3. *Hostiensis fuit Diuini, & humani iuris peritissimus,& alia de eius laudibus & auctoritate.*
4. *Infideles debellari licitè possunt, maximè si interueniat auctoritas Papæ.*

5 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*

6 *Iudæi serui sunt Christianorum, licèt ex pietate sustineantur in libertate.*

7 *Idololatræ & Pagani nullam vnquam habuerunt iurisdictionem.*

8 *Iudicem qui quærit, debet eum eligere Catholicum.*

9 *Iudæi & infideles habent bona, vt peculium, & inde licitè eis auferri possunt à Christianis.*

10 *Opinio quæ absolutè imperium, & dominium infidelium negat, magis communis, vera, & Catholica appellatur à Dom. Manta, & aliis.*

11 *Anton. Scapus probat opinionem Hostiensis, si infideles dominium Ecclesiæ recognoscere nolint.*

12 *Auctores recensentur, qui specialiter probant, Indos ob solum vitium infidelitatis debellari potuisse.*

13 *Christi post aduentum omnis principatus & iurisdictio ad fideles transferri cœpit.*

14 *Christus Dominus omnium creaturarum vniuersalis Rex constitutus fuit.*

15 *Psalm. 8. in illis verbis,* Oues & boues &c. *expositio.*

16 *Christus Dominus Petro, & eius successoribus, gentibusque fidelibus sui sacerdotij, & imperij potestatem communicauit.*

17 *Infideles cùm extra ouile Christi reperiantur, nullum legitimum dominium, neque iurisdictionem habere possunt.*

18 *Constantinus Magnus Imper. cur ensem resignauerit in manibus Pontificis?*

19 *Ecclesiæ Catholicæ dominatio supra infideles in Sara & Agar significatur.*

20 *Infideles sunt serui, & filij ancillæ, & sic dominij incapaces.*

21 *D. Bernardi verba expenduntur pro supremo dominio Christi in Ecclesiam translato.*

22 *Innocentius etiam sentire videtur infideles ad Papæ iurisdictionem pertinere.*

23 *Papa omnes mortales habet subditos, & est omnia & super omnia.*

24 *Catholici videntur licitè auferre posse bona infidelium.*

25 *Iudæi Ægyptiorum bona citra peccatum abstulerunt, & exportarunt.*

26 *Cap. si de rebus, & cap. quemadmodum 23. quæst. 3. expenditur & exornatur.*

27 *Infideles ex sententia D. Augustini, & Clementis non videntur habere posse veram Rempublicam, neque bona.*

28 *Infidelitatis peccatum cæteris grauius reputatur.*

29 *Cap. quid in omnibus 32. quæst. 7. expenditur.*

30 *Omne quod non est ex fide, peccatum esse qualiter accipiatur?*

31 *Iniqui apud D. Paul. sumuntur pro infidelibus, & sancti pro fidelibus.*

32 *Infidelium omnes actiones esse peccata concludere videtur D. Augustin. & alij sancti Patres & Gregor. Ariminens. Infideles cur in Euangelio deserti nomine significentur, ibidem.*

33 *Infidelium opera omnia ideò peccata esse dicuntur, quia in Deum non referuntur.*

34 *Concilij Arausicani locus expenditur.*

35 *Infidelitas Deo maximè inuisa est.*

36 *Bona non sunt opera, quæ non innituntur Fidei fundamento.*

37 *Ecclesia potest iuste ex sententia D. Thomæ infideles meritò suæ infidelitatis iure dominij, & prælationis supra fideles priuare.*

38 *Infideles non debent habere fideles sibi subiectos hodie aucta Ecclesia potestate, sed potius è conuerso. Et n. 40.*

39 *Diui Pauli locus* 1. Corinth. cap. 6. *explicatur.*

41 *Infideles ob solam infidelitatem suis Regnis, & dominijs priuari non posse, multis rationibus, & auctoritatibus suadetur.*

42 *Innocentij IV. auctoritas qualis & quanta sit?*

43 *Innocentius IV. noluit sua commentaria iuris decisiui auctoritatem habere.*

44 *Auctores plurimi referuntur, qui cum Innocentio tenent, ob solam infidelitatem suis bonis priuari non posse.*

45 *Princeps infidelium etiam sibi subditorum bona, sine causa auferre non potest.*

46 *Indorum Occidentalium debellationem, spoliationem prætextu infidelitatis multi auctores specificè negant.*

47 *Pauli III. Bulla Indis, quamuis infidelibus, sua bona conseruanda esse statuit.*

48 *Dominia rerum & prouinciarum inspecto naturali, & gentium iure, infidelibus æque ac fidelibus competunt Et n. 58. Et etiam iure Diuino, num. 66. & 67.*

49 *Orbem Deus subiecit rationabili creaturæ.*

50 *Ordo principandi est beneficium naturæ ex sententia Aristotelis.*

51 *Homines cur Deus voluerit toti Orbi dominari?*

52 *Homines sumus quodammodo omnium rerum finis.*

53 *Ius Diuinum, quod est ex gratia, non tollit humanum, quod est ex naturali ratione.*

54 *Dominij fundamentum aliqui erroneè in gratia, & charitate constituunt, & inde peccatores eo priuari tradunt.*

55 *Hæretici dicti Apostolici, & Vualdenses siue Pauperes de Lugduno qui fuerint?*

56 *Vualdensium hæresis, quæ peccatores dominium rerum suarum non habere dicebat in Concilio Constant. damnata fuit.*

57 *Hostiensis opinio videtur aliquibus in errorem Vualdensium incidere.*

59 *Natura & ratio hominis, quæ est fundamentum dominij, etiam in peccatoribus reperitur.*

60 *Bona non solum bonis dantur à Deo, sed malis etiam, & interdum magis quàm bonis; & quare? Ex sententia D. Augustini. Et num. 70.*

61 *Infidelibus & impijs iure Diuino dominia, & imperia concedi videntur, eisque parendum esse docemur. Et n. 67.*

62 *Psalm. 2. versus expenditur.*

63 *Nabuchodonosoris, & Cyri, quamuis infidelium, Imperium in sacris litteris probari videtur.*

64 *Ioseph, qui fidelis erat, totam Ægyptum Pharaoni infideli tributariam fecit, & in eo non peccauit.*

65 *Tobias reddi iussit hœdum à Gentilibus captum, ne furti reus efficeretur.*

68 *Cap.*

68 *Cap.non frustra, & cap. Regnum 23. quæst.5. explicantur.*
69 *Regna terrena Deus etiam impiis concedere solet.*
70 Capit. remittuntur verſ. Percipientes 23. quæſt.3. *expenditur & illuſtratur, & cap. ſequent.n.26.*
71 *Genitiuus propriè dominium deſignat.*
72 Lex Chriſtianis 6. C. de Paganis, *expenditur.*
73 *Iudæi & Pagani quiete degentes non debent moleſtari, nec ſuis bonis ſpoliari.*
74 *Paul. III. motus proprius expenditur circa bona, & tractationem Iudæorum, & infidelium qui ad Fidem conuertuntur.*
75 *Saracenis etiam ob ſolam infidelitatem iuſte bellum inferri non poteſt, ex ſententia Pontif.* in cap.diſpar.23.q.8.
76 *Pœna ſine culpa eſſe non poteſt.*
77 *Infidelitas in iis, quibus fides annuntiata non eſt, non habet rationem peccati.*
78 *Ignorantia inuincibilis an poſſit admitti in iis, quæ fidei ſunt?*
79 *D. Pauli locus* ad Roman.10. Quomodo credent, niſi audiant? *exponitur.*
80 *Fidelis, & ſaluus ſola natura nemo eſſe poteſt, niſi ei Diuini Verbi ſplendor affulgeat, ex ſententia D.Clement.Alex.*

QVINTVS & firmior quidem titulus, pro ſtabilienda, & defendenda huius Noui Orbis occupatione, & ſubiugatione, ex eo à multis deduci ſolet, quòd omnes Indi, eius regiones incolentes, non ſolum barbari, & obtuſi erant, vt in ſuperioribus diximus, verum † omnino infideles, & ita à Chriſtiana, & Orthodoxa noſtra Religione ſeiuncti, vt ne veſtigium quidem illius apud eos repertum fuerit, ſicuti *lib.2.cap.13.* manifeſtauimus. Quam † ob cauſam ipſo iure fidelibus Principibus ſubiectos eſſe inquiunt, & poſſe rectè bellis laceſſiri, & dominio ac iuridictione rerum, & prouinciarum ſuarum priuatim, & publicè ſpoliari, tanquam iniquos & iniuſtos illarum detentatores, ſi requiſiti fidem, & imperium ſanctæ Catholicæ Romanæ Eccleſiæ non accipiant, & recognoſcant.

Quæ ſententia generaliter in omnibus infidelibus & quod ij poſt aduentum Chriſti nihil proprium habere, nec iuſtè poſſidere potuerint, apertè proponitur & probatur ab Henrico Cardinali Hoſtienſi in capitulo quod ſuper his deuoto; qui † humani, diuinique Iuris peritiſſimus fuit, floruitque anno Chriſti 1255. & Alex. Pontifice ſuadente ſuper Decretalibus commentarios ſcripſit, & ſummam etiam compoſuit, vt refert Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iuriſperiti*, & Valent. Forſterus *in hiſtor.iur.ciuil.lib.3.pag.* 232. Vbi addit, quòd hoc proprium ſibi ſumpſit, vt Innocentij opiniones duras reprobaret.

Eſt poſt Hoſtienſ. eandem opinionem ſequi videntur Abb. Panormit. & Ant. de Butrio *in eod. cap.*quod ſuper, Bald. *conſ.* 389. incipit: *Conſuetudo eſt, n.10.lib.1.* Vbi ait, † quòd contra Reges & Principes infideles auctoritas ſuſcipiendi belli maximè reſidet penes Papam. D. Antonin. *in ſum. 3.part.tit.3.cap.* 2. *col.* 5. Oldrad. *conſ.* 72. incip. *Contra Saracenos* vbi ait quòd ſalua reuerentia Innocentij videtur, quod opinio Hoſtienſis ſit verior. Idem Oldra. *conſ.*54. idem Bald. *in l.fin.C.de captiuis*, & Franc. Aretin. *in auth. nauigia, C.de furtis*, vbi docent † infideles eſſe hoſtes Chriſtianorum, & etiam in Eccleſia capi poſſe, idem Abb. & latius Ioan. de Annania per text. ibi *in c. etſi Iudæos de Iudæis*, Anchar. & Præpoſit. *in cap. qui ſincera*, 45. *diſt.* Henric. Boic. *in cap. ſicut. col.* 1. *de Iudæis*, & nouiſſimè Phil. Paſchal. *in tract. de virib. part. poteſt.part.* 1. *cap.*7. *num.*13. Vbi ex hac ratione concludunt, † Iudæos ſeruos eſſe Chriſtianorum, licèt in libertate ſuſtineantur ex pietate, Albertin. *in rub. de hæret. in* 6. *q.* 8. *concl.*1. Vbi dicit, † Idololatras & Paganos nullam vnquam habuiſſe iuriſdictionem, & ideò Regna illorum omnia pertinere ad Eccleſiam Chriſtianam, & per conſecutionem ad Papam, qui præfectus eſt illi, Aluar. Pelagius de planctu Eccleſ. *lib.1.art.13. & 37.litt.I.* Vbi multis rationibus ex Theologia, & Iuriſprudentia peritis, Hoſtienſis aſſumptum verum eſſe defendit Petr. Belluga *in ſpecul. Princip.rub.* 27. §. *miles, num.*23. Vbi inquit, quòd † quicumque aueat habere, vel quærere iudicem, debet habere Catholicum, quia apud infideles nulla eſt iuriſdictio, vel dominium. Et item *rub.*39. §. *nouiſſimè num.*3. vbi concludit, bona † Iudæorum, & aliorum infidelium ab eis auferri licitè poſſe per Principes Chriſtianos, cùm illa ſolum habeant, vt notat Archidiac. *in c. fraternitatem*, 54. *diſtinct.*

Idem ex eadem ratione reſoluunt Alex. de Ales *in 3.part. ſummæ tract. de ſeptem præcept. Decal. q.5.* & nouiſſimè Simon Maiol. *in dieb. Canic. colloq.1. de perfidia Iudæor.* docentes quòd Iudæi poſſunt ſpoliari à Principib. Chriſtianis omnibus præter neceſſaria. Quod pariter affirmant, & ad omnes infideles extendunt Doctores *in cap. cui eſt*, 50. *diſt.* Card. Turrecrementa *in cap. diſpar.* 23. *q.*8. Mart. Laudenſ. & Ioan. de Fantuc. *in c.ſi de rebus* 23.*q.*7. idem Laudenſ. *in tract. de Principe, verſic.* 49. incip. *Italia alias fuit*, Ioan. Maiol. *in 2.ſentent.diſt.*44.*q.*3. Matth. de Afflictis *in rub. quæ ſint Regalia, num.*26.*verſ. Et pro iſta opinione, col.*4. Marquard. de Suſannis *in tract. de Iudæ. & Infidel.* 1.*part.cap.*14. & latius 2.*part. cap.*6.*ex num.*26.*&* nouiſſimè & latiſſimè Doct. Marta *de iuriſdict.*1. *part.cap.*24. *ex num.* 10. qui conſtanter tradunt † hanc opinionem non ſolum magis communem, ſed etiam magis Catholicam & Chriſtianæ Fidei magis vtilem eſſe. Quod etiam admittit † Ant. Scappus *de iure non ſcript. lib.* 2. *cap.* 1. Vbi licèt primò dixiſſet, dominia rerum iure naturali, & gentium inſpecto æquè infidelibus, ac fidelibus competere, poſteà tamen ſubdit cum Hoſtien. Oldrad. & aliis, quod poſt aduentum Chriſti hæc omnia mutata & tranſlala ſunt, ita vt Infideles hodie nec iuriſdictionem, nec dominium, nec honorem, nec poteſtatem habere poſſint, & his omnibus licitè ſpoliari valeant, ſi dominium Eccleſiæ non recognoſcant.

Et ſpecialiter † de ipſis Indis Occidentalibus Auſtralibus, de quibus tractamus, & eorum infidelitate loquentes, & quòd propter illam iuſtè debellari, & ſpoliari poſſint, & potuerint, & iure optimo noſtris potentiſſimis Regibus quæri, latè olim diſputauit Gineſius Sepulueda in Apologia, quam de hac re ſcripſit ad Epiſcopum Segouienſem, & in reſponſione ad obiectiones Epiſcopi de Chiapa, & abſque vlla hæſitatione reſoluunt Marquard. & Merta in locis ſupra relatis, Petr. Malferitus, qui ad hoc integrum, & ſatis copioſum conſilium elucubrauit, quod eſt 769. inter conſilia

consilia Mandelli Albani, *vol.2. ex num.* 40. Alphons.Guerrerus *in Specul.Princip.cap.*31.& Pet. Bellinus *in tract. de bello.2. part.tit.*12. *n.*5. Vbi, quod plus est, concludit, eiusmodi Indos hac de causa ab Hispanis bello subactos, meritò ab eisdem in seruitutem redigi potuisse.

Pro cuius sententiæ confirmatione, & illustratione, primò, cum Hostiensi & aliis auctoribus 13 sup. relatis, considerari potest, † post aduentum Christi omnem Principatum, dominium, & iurisdictionem ex iustis causis translatam fuisse ab infidelibus ad fideles, *arg.cap.translato, vbi Doct. de constit.Ecclesiast. cap.* 10. ibi: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam, & iniurias & diuersos dolos*; & Matth.21.ibi. *Ideò dico vobis, quia auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam*, cum similibus. Quia 14 Christus Dominus † propter suam passionem, humilitatem & obedientiam æterni Patris, & ob immensam charitatem erga genus humanum, non Sacerdos tantùm constitutus fuit, verùm & Rex vniuersalis omnium hominum & Angelorum, & reliquarum creaturarum, quæ sunt in cœlo & in terra & inferno, & eius imperio & obedientiæ Pater omnia subiecta esse voluit, iuxta illud Psal. 71. *vers.* 11. *Omnes Reges terræ adorabunt eum, & omnes gentes seruient ei*, de quo *in cap. displicet.* 23. *q.* 4. *Isaia* 60. *Gens & Regnum, quod non seruierit tibi, peribit*, Psalm.23. *Domini est terra, & plenitudo eius* de quo *in cap. quo iure* 8. *dist.* cum multis aliis similibus, quæ adducit Salon *in* 2.2.*tract. de dom.q.*2. *art.*1.concl.2. pag. 113. 15 & melius † Psalm. 8. ibi: *Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues, & boues vniuersas insuper & pecora campi.* Quo loci, per oues Christiani, per boues & pecora infideles intelliguntur, vt cum Afflictis & aliis aduertit Mart.*d. c.* 24. *num.*12.& ad eum respiciens, D.Paul.ad Hebræos *cap.*2. inquit: *In eo enim, quod omnia subiecit, nihil dimissum est, quod ei subiectum non fuerit.*

16 Et † hanc talem, ac tantam huius sacerdotij, & imperij dignitatem, & potestatem ipse Christus Dominus Petro, & successoribus eius, gentique Christianæ concessisse, & communicasse videtur, vt probatur *in capit. in scripturis* 8. *q.* 1. & expressiùs *in cap.*1.*distinct.*22. *cap. per venerabilem*, §. *rationibus, qui filij sint legit.cap.pro humani, de homicid. lib.* 6. cum aliis, quæ dilucidè de hac translatione, & concessione loquens tradit Præpos. Mediolan. *in cap. cum ad verum* 96. *distinct. & in cap.*1.15.*distinct.col.*3.*in fine*, Malferitus *dict. consil.* 769. *ex num.*46. & exactè prosequitur Paramus *de orig. Inquis.lib.* 3.*q.* 1.*opin.*3. *num* 26. Valençuela *in monit. contra Venet.*4. *par. n.*177.*& seq.* & nouissimè plurimos referens Camil.Borrel.*in sum.decis.tit.*4.*de summ.Pontif.n.*1.2. *&* 3.

17 Quo fit, † vt infideles cum extra ouile Christi, & Ecclesiæ reperiantur, & ab hoc limpidissimo fonte dominium, & iurisdictionem suorum Regnorum non ducant, neque Christum, & eius Vicarium recognoscant, sed potius offendant; meritò iudicari possint iniusti, & intrusi eorum detentatores, & non veri, & legiti- 18 mi possessores ac domini, prout & † Magnus ille Constantinus Imp. significauit, de quo refert Bald.*in* 1. *const.Cod. & in l. cum multa, C.de bon. quæ liber.* quòd in resignatione Regalium, quam post Baptismum fecit in manibus B.Syluestri R.P. inter alia ensem illi resignauit, ostendens, se illuc vsque gladij potestate legitimè vsum non fuisse, nec iustè imperium, & iurisdictionem exercuisse, quod etiam refert Mart.*de Afflict.in dict. rub. quæ sint.Regalia,n.*6. & Mastrill.*de Magistratib.lib.*1. *c.*9.*num.*9.

Quibus addere possumus aliam considerationem Alfonsi Guerreri vbi suprà, dum ait, de † 19 Ecclesia Catholica intelligi posse illud Genes. 16. quod Abraham vxori suæ Saræ, conquerenti de illa infideli ancilla Agar, dixisse, memoratur: *Ecce ancilla tua in manu tua, vtere ea.* Per Saram enim nostra sancta Catholica Ecclesia significatur, per ancillam Secta infidelium. Vti ergo potest domina ancillâ, prout Sara fecit, illam affligendo, & vt præcepit Dominus, eiiciendo, & expellendo filios eius ab hæreditate & possessione, ne partem habeant cum filiis liberæ. Nam † cum 20 sint filij ancillæ, & sic serui, non sunt capaces dominij, iurisdictionis, vel honoris.

Et pro eadem translatione non abs re erit, † 21 verba D. Bernardi ad Eugenium referre cum Præpos.*in sum.dist.*15.*col.*15.& Malferito *d.cons.*769. *num.*53.quæ talia sunt. *Tu, qui es Sacerdos Magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus.*

22 Conducunt † etiam mirum in modum verba Innocentij *in cap. licet, de foro competent.* qui, quamuis contrariæ sententiæ Dux, & Antesignanus esse videatur, vt statim dicemus, hanc non obscurè probat, cum dicat, quòd tempore Noë cœpit Deus creaturas regere per ministros, quorum primus fuit Noë, cui successerunt in hac Vicaria Patriarchæ, Iudices, Reges, Sacerdotes, & alij, qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & sic durauit vsque ad Christum, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noster, vt habetur *in Psalm.* 71. *Deus iudicium tuum Regi da.* Et ipse Iesvs Christvs Vicarium suum constituit Petrum, & successores suos, quando ei dedit claues Regni cœlorum & quando ei dixit *Pasce oues meas*; quibus verbis insinuauit, etiam Iudæos, Saracenos, Gentiles, atque Schismaticos quoquomodo ad Papæ iurisdictionem pertinere.

Et idem sentire, & docere videtur Ludou. Gomecius *sup. regul. Cancellar. de infir.resign.q.*5. *vers. Sed prædictis*, dum tradit, † quod Papa 23 omnes mortales habet subditos, & *in cap.* 1. *de constitut.lib.*6.*num.*28.36.*&* 37. vbi post Bald. & alios scribit, quòd Papa est vnus omnium Princeps, & Rex Regum, & Causa causarum, & Dominus dominantium, & maior omnibus sanctis, excepto Petro: Afflictis etiam *decis.* 265. *num.* 14. concludit, quòd Papa est omnia, & super omnia, & Iul. Clar. *lib.*5. *recept.* §. *fin.q.* 35. *vers. Videndum*, quòd Papa in terris vices Dei gerit, & est maior omnibus, hominibus de quo articulo *inf.cap.*23.*&* 24. latiorem disputationem inibimus.

Secundo, nec minus vrgenter, pro eadem opinione perpenditur, adeò certum videri, impios infideles verum & legitimum dominium rerum, quas possident, non habere, vt † ab eius circa 24 vllius peccati labem, & restitutionibus obligationem capi, & auferri à Catholicis possint, vt probatur Exodi *cap.*3.*&* 12. vbi † Iudæi exeuntes de 25 Ægypto

Ægypto secum Ægyptiorum bona ex Domini præcepto exportarunt, quod licitè & sine peccato ab eis fieri potuisse affirmat Nico. de Lyra ibidem, & sequitur D.Thom.*in* 1.2.*quæst.*10.*artic.*8. *ad* 3.*&* *in* 2.2.*quæst.*66.*artic.*5. *ad* 1.& D.Aug.*in lib. quæst. Exod. quæst.* 3. cuius verba habentur *in cap. dixit Dominus* 12.14. *quæst.* 5. idem August. *lib.*2.*aduers.lit. Petilia. cap.*43. cuius verba referuntur *in* † *cap. si de rebus* 23. *quæst.* 3. vbi cùm hæretici quererentur, ablatas sibi à Catholicis eas Ecclesias fuisse, quas ipsi ædificauerant, & alia bona, quæ suo labore, & industria congesserant, sic respondit: *Si de rebus, & locis Ecclesiasticis, quæ tenebatis, & non tenetis, queri mini, possunt & Iudæi se iustos dicere, & iniquitatem nobis obijcere, quia locum, in quo impiè regnauerunt, modò Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundum parem Domini voluntatem Catholici tenent? Ad omnes enim similes, idest, ad omnes impios, & iniquos illa vox Domini valet: Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam. An frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? quapropter magis mirari debetis, quòd adhuc tenetis aliquid, quàm quòd aliquid amisistis:* hactenus Augustin. cuius verba in nostræ quæstionis terminis multum commendat Abbas *in dict. cap. quod super, col.*2.

Et conducunt etiam alia, quæ scripsit in epist. ad Bonifac. relatâ *in cap. quemadm. ead. caus. & quæst.* vbi citat illud Sapient. 10. *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum*, & illud, quod legitur Prouer. *cap.* 13. *Custoditur iusto substantia peccatoris*, siue secundum versionem Septuaginta Interpretum: *Thesaurizantur autem iustis diuitiæ impiorum.*

Quibus adsentiens Cardin. Turrecrem. *In d. cap. si de rebus*, sic illud idem caput paraphrasticè, & his, quæ probare intendimus, valdè consequenter exponit: *Auferetur Regnum, non solum spirituale, & æternum, sed temporale. Et dabitur genti facienti iustitiam in populo Christiano, quia infideles vtuntur dominio, & iurisdictione ad offensam Dei, & voluit Christus, vt omnis homo esset Christianus, vt constat per totam Euangelicam doctrinam.*

7 Neque abest elegans alia † eiusdem Augustini disputatio *lib.* 19. *de Ciuitate Dei cap.* 21. vbi ex prædictis, & aliis argumentis concludit, apud infideles ius aut iustitiam, vel verum populum, siue Rempublicam esse non posse, D. Clem. Alex.*lib. Pædag.*3. *cap.* 6. vbi post alia, hæc elegantissima verba subnectit: *Bona solum possideri possunt à bonis: boni autem Christiani sunt, homo autem insipiens, vel intemperans, nec boni sensum habet, nec passionis: à solis ergo Christianis bona possunt haberi.*

Tertio facit, quòd mirum videri non debeat, si infideles ex Dei voluntate rerum dominio carere dicantur, & licitè eo à fidelibus spoliari possint,

8 cum † infidelitatis peccatum cæteris aliis, quæ contra virtutes morales committuntur, grauius reputetur, vt probat D.Thom.2.2.*quæst.*10.*artic.* 3.& ibi communiter Theologi, præcipuè nouissimus Pater Ludouic. Turrian. *disp.* 50. *dub.*2. *col.* 627.& Pat.Suar.post hæc scripta *in tract.de Fide, disp.*16.*sect.*1.*n.*1.*& sect.*2.*ex n.*2.

9 Quibus ego adiicio nobilem † text.*in cap. quid in omnibus* 16.32.*q.*7.ibi: *Quoniam quidem in pœnis primum illi obtinent locum, qui aberrant à Deo, etiam si sobriè vixerint*, & D.Paul. Hebræor. 11. ibi: *Sine fide impossibile est placere Deo*, & ad Roman. 14. dum † ait. *Omne, quod non est ex* 30 *fide, peccatum est*, quem etiam locum de fide, quà credimus, & Christiani sumus, interpretatur August.*lib.*1. *contra duas epistol. Pelagij capit.*3. Fulgent. *lib. de incarnat. & gratia Christi, cap.* 24. & D. Prosper. *in epistol.ad Ruffin.de grat.& liber. arbitr.* Vnde † Diuus Paulus 1.*Corinth.*6. iniquos 31 sumit pro infidelibus, & sanctos pro fidelibus, vt statim dicemus.

Et D.August. *lib.* 4. *contra Iulian.cap.*13.concludere, † omnes infidelibus actiones esse pecca- 32 ta, nullasque in eius virtutes consistere, quia sine Fide CHRISTI rectè viuere non possint, & ad nihil aliud liberum arbitrium sine gratia CHRISTI valeat, nisi ad peccandum. Cui simile est, quod in eodem argumento scriptum reliquit D. Gregor. *lib.*3.*Moral.cap.*33. D.Bernard.*serm.*23. *in Cantica*, Beda *in lib.de substant.* D. Prosper.*ad excerp.Genuens.respons.* 3.& 8. & melius *in disputat. contra Cassian.* dum ait: *Nihil operis ex mortuis, nihil iustitiæ præcedit ex impijs*: & deinde: *Nullus est bonis voluntatis motus, nisi quem creauerit diffusa per Spiritum Sanctum charitatis affectus, sine fide enim impossibile est placere Deo.* Quo fortè sensu eosdem infideles deserti nomine in Euangelio significari, Magnus Aurelius Cassiodorus his verbis scribit: *Sæpe enim desertum ponitur, vbi infideles populi conuenire noscuntur. Sicut in Euangelio dicitur: Vox clamantis in deserto: vbi desertum appellati sunt, qui adhuc necdum fidei dona perceperunt.*

Diuus quoque Hieronymus *ad Galatas* 3. explicans illa verba: *Quia iustus ex fide viuit*, sic inquit: *Faciamus & nos aliquid simile huic, quod dicitur, iustus ex fide viuit, & dicamus, castus ex fide viuit, fortis ex fide viuit, & à cæteris virtutum partibus vicinam sententiam proferamus aduersus eos, qui in Christum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse, vel iustos: vt sciant, nullum absque Christo viuere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Et eandem sententiam mordicus tenent, & latè defendunt ex Theologis Scholasticis Gregor. Arimin. *in* 2.*Sentent. distinct.* 39.*quæst.*1.*art.*2.*corol.*3.Michaël Baius *assert.* 26. & Catherin. *in lib. Genes. cap.* 2. asseuerantes, infideles etiam, dum parentes venerantur, ac de se benemeritis gratias agunt, habentque, cùm indigentibus opitulantur, pacta seruant, promissa exoluunt, deposita reddunt, & in aliis similibus operibus peccare. Non † quòd hæc opera sint ex 33 re obiecta, vel fine, vel aliqua adiecta circunstantia, peccata, sed eò quòd circunstantia debita careant: fieri enim causa, & amore Dei deberent, & proinde cùm in Deum minimè referantur, sunt mala. Vnde Concilium † Arausica- 34 num secundum; *Cant.* 17. inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quod decretum desumptum est ex D. August.*lib.*2.*de patientia, capit.* 17. Atque hæc omnia ea nimirum ratione nituntur, quam supra retulimus, nempè quòd in- 35 fidelitas † Deo maximè sit inuisa, bonis & careat operationibus. Bona † etiam non sunt opera, quæ 36 non innituntur firmissimo, & stabilissimo fidei fundamento, vt præclarè tradit Gentian. Heruet. exponens & exornans verba D. Clement. Alexandr. *in epist.adhortat. ad gentes, p.*14. & tradit alia pro eadem assertione nouissimè Pater. *Suar.* *in*

in d.tract.de Fide , disp.17.sect.3.n.1.

Quarto, & vltimò eidem sententiæ arridere videntur verba D.Thom. 2.2. *quæst.* 10. *art.* 10. 37 dũ expresè docet,† posse iustè per sententiam, vel ordinationem Ecclesiæ, quæ Dei auctoritatem habet, ius dominij,vel prælationis ab infidelibus tolli quia infideles meritò suæ infidelitatis merentur potestatẽ amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei.Etenim licèt secundùm eundem Angelicum 38 Doctorem ibidem,ante † diuisionem fidelium ab infidelibus non cessasset fidelium prælatio in totum , propter conuersionem limitatam aliquorum ad Fidem , non sequitur quòd idem sit, auctâ pòst 39 multitudine fidelium. Ideoque D. † Paul. 1. *ad Corint. cap. 6. in princip.* reprehendit fideles Corinthios , quòd auderent prouocare proximos suos coram iudicibus infidelibus , dicens : *Audeat aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicare apud iniquos* (idest,infideles) *& non apud Sanctos* , idest fideles , vt interpretatur Cardin. Turrecrem *in summ. de Eccles. lib. 2. c. 96. vers. Licèt enim* ; Areualus *de correction.fraterna , conclus. 4. vers. Adhæc.* Valençuela *in monit. contra Venet.4.part. num. 179. & sequent.* Pat.Suarez *in defens. Fidei , lib.3.cap.4.num.6.* & idem aduertit Marta *dict.cap. 24. num. 42. & 44.* allegans insignem D. Augusti. locum *in epistol.204. ad Donatum*, qui habetur *in c. displicet 23.q. 4.* de quo latiùs agemus *infr.cap.16.ex num.96.*& proindè in40 fideles † debent subiici fidelibus , & non è conuerso ex notatis *in capit.1.capit.multorum,& capit. si iudex de Iudæis.*

Sed licèt superior sententia tot auctoribus & 41 rationibus fulciatur , † contraria tamen à pluribus aliis non minoribus argumentis probari , & defendi solet ; qui seriò affirmant , nullos infideles , atque adeò multominus Indos istos , de quibus sermonem habemus , ob solam infidelitatis causam bellis infestari posse , aut dominio , & iurisdictione suarum rerum , & prouinciarum priuari.

Pro qua imprimis laudatur Innocentius *in d.* 42 *cap. quod super , de voto* , cuius † auctoritas talis ac tanta esse fertur , vt non solùm Hostiensem, sed & alios omnes iuris Canonici professores excellat , & pater , & organum veritatis dicatur, ita quòd eius doctrina pro communi sententia præualeat , neque aduersus eam disputare fas sit , vt tradit additio ipsius Innocentij in prooemio *Decretalium , in princ.*Felin. *in cap.cùm olim. num.9. de re iudic.*Alex.Ias. Calcan. & alij , quos adducit Catel. Cotta *immemorab. iur. verb. Iuris Ciuilis, pag.mihi* 384. Valentin. Forster. *in hist.iur. Ciuil. l.3.p.231.*Euerard.*loco 48.ab auctoritate,seu exemplo maior.* Pet. Malferit. apud Mandellum *d. cons.* 769.*n.*44. vbi eius addition. Viuius *decis.Neapol.* 370. *num.2.lib.* 2. & nouiss. Cæsar. Barzius *decis. Bononiesi* 107.*num.5.*Quinimo ipse idem Hostiensis fatetur *in cap. solet , de sentent. excom. in 6.* se 43 multoties † ab eodem Innocentio audiisse , nolle, vt sua commentaria ius facerent , quasi aliàs , tanquam à Pontifice scripta , & tali , ac tanta eruditione suffulta , non tam opinionum , quàm decisionum robur habitura essent , vt post alios refert Forsterus *vbi supra* P. Ioan. de Salas *in tractat.de legib.disp.8.sect. 13. pag.* 170. & nouissimè Christoph.de Anguiano *in eod.tr. lib.2. controuers.29. num.24.*

44 Post Innocentium autem † eandem opinionem defendunt , & sequuntur Ioan. Andr. Cardin. & communis Doct. *in eod. cap. quod super* , Oldrad. *consil.83.& 263.* idem Ioannes Andr.*in addition. ad Speculat. in tit. de Iudæis,* Petr.de Ancharran. *in reg. peccatum, in 3.quæst. & in reg.sine possessione , quæstion.2. libro 6.* Baldus *in l. cunctos populos in princip.C.de sum.Trinit.*& Bartol.*l. hostes , ff.de captiuis & postlim.& reuers.*Abbas *num.22.*Felin. & Decius *num.* 109. Beroius *num.134. in cap.quæ in Ecclesiarum , de constit.* ex quorum doctrina securè concludit Carol. Tapia *in rub. de constit. Princip. cap. 1. num.* 54. quod † Princeps infide- 45 lium etiam sibi subditorum bona,sine causa auferre non potest. Dominicus *con.96.* idem Domin.& Archidiacon. *in cap. si quis viduam in fine,50.distinct.& in cap.cui est 11.quæst.3.* idem Archidiac. *in capit.vlt.3.quæst.7.* Cardin. Turrecrem.*in capit. dispar. 23. quæst. 8. & in cap. qui nos 24.quæst.4.* D.Thom.22.*quæst.12. artic.2.* Durandus in 2. *distinct.44.quæst.3.*Syluest.*verb.Infidelitas , quæst.7.* Cietan.2.2.*q.66.art.*8. Florent.3.*part.tit.22.capit.* 5. §. 8. Petr. de Ferraria *in praxi , tit. de form. libelli in act. reali , verbo : Veris , & legitimus , columnn.7.vers. Sed his quæro* , Anton. Corserus, qui plura considerat *in tract.de potest.* Regia , *part.vltim.quæst.82.ex num.20.* Franc. Topius *in tract.de potest. Principis sæcul.§.7. num.vltim.*vbi resoluit, quod infideles sunt veri , & supremi Principes suorum Regnorum , & allegat D. Thom. *de regim.Princip.libro 3. capit. 9.* Sotus *in 4.distinct.5. quæstion.vnic.artic.10.*eleganter doctiss Couarruu. *in reg.peccatum.2.part.§.10.num.2.* illustriss. Cardin.Bellarm in.*libro 5.de Roman.Pontif.cap.2.* Petre Arrag. 2.2. *quæst.* 10. *artic.* 10. *vers. Secunda conclusio , pagin.* 311. *& sequent.* Ioan. Azorius *libro 8. moral. inst. capit. 24. vers. Sextò quæritur, column.1276.* Balthas. Ayala *de iure & offic.belli, libro 1.capit.2.num.29.* Patre Lorca *in 2.2.sect.1. disput.52. num. 10. pagin.970.* vbi de causis belli iusti agens , resoluit , communem & certam resolutionem esse , solam infidelitatem non esse causam iusti belli , quia Ecclesia non habet iurisdictionem super infideles , & ideò non potest eos propter peccatum infidelitatis punire. Idem concludit Pat.Ludouic.Turrianus de Fide , *disput.52. dub.1.column. 645.* Gregor. Sayrus *in claui Regia 72. part.libro 9.capit.4.ex num.10.* Patre Fr.Ioan. Pineda Franciscan. *in Monarch. Eccles. libro 16. capit.34.§. 17.* & nouissime eruditiss. & laudatiss. P. Franc. Suarez *in defens.Fidei contra sect. Anglican.lib.3. cap. 4.n.8. & in tract. de legib. lib.3. cap.10.*Patre Ioan.Salas *in eod.tract.disp.7.sect.15. num. 72. & per totum , &* D. Garsias Mastrill. *de Magistrat. lib.1.cap.9.*idem Pat. Suar. *in tract.de charitate,disp.13.sect.5.ex n.1.*

Et specialiter de nostris Indis agentes † Epis- 46 copus de Chiapa *in tract. comprob. suprem. dom. Ind.f. 36. & 37.sequent. & in Apolog. contra Sepulued. inreplicatio. ad obiect.eiusdem.* vbi latà in hoc argumento diffunditur , & opinionem contrariam erroneam esse , & falsò Hostiensi tribui, probare conatur. Idem sequuntur Victoria *in dict. 1.relect.de Indis,ex num.7.vsque ad 18.de potestate ciuil num.9.* Gregor. Lop.*in d.l.2.tit.23.part.2. gloss.* 2. Anton. de Cordoba *in quæstionario lib. 1. quæst.57.dub.4. ex pag.* 497. Menchac. *lib.1.controuers.illust.cap. 24. ex num. 2. vsque ad num.11.* elegantiss. Ioseph. Acosta *lib.2.de procur.Ind.sal. cap.2.* vbi hoc verum esse defendit , quamuis Indorum infidelitas omnino pertinax reperiatur, Domin. Bañez *2.2.q.10.ar.10. col. 530. ver. Quinta*

conclusio,

conclusio; optimè Nauar *in cap. nouit, notab.3. corol.7.num.58, & sequent.pag.101.* vbi reprehendit Aluar.Pelagium, & alios contrariæ partis sectatores,& ait, eorum errorem in causa fuisse, vt multi, nostra ætate in hoc Nouo Orbe, suis prouinciis spoliati sint: latissime Michaël Salon 2. 2. 1. *tom. tract.de domin.q.2. art. 2. per totum*: Gregor. de Valentia *3.tom. disp.1. quæst.10. punct.7. col.413. vers.Nunc his constitutis*: Molin.*de iustit. & iure, tract.2.disp.27. in fin.* cum nouem aliis præcedentibus. Et rursus *disp.105.* Hieron. Zeuallos *1.tom. commun.q.735* & latiùs, & copiosiùs *in 4. tom.q. vlt.ex num.188.* Et rursus *ex n.257. & ex n. 266.* Fr.Eman.Roder. *2.tom.quæst. regul.quæst.99. art.4. pag. 292.* vbi etiam multum queritur de damnis, sub prætextu contrariæ opinionis, miseris Indis illatis, & pro eis † expendit illam sanctionem, siue Bullam Pauli III. fœlicis recordationis, de qua egimus *suprà cap.8. num. 76.* vbi expresse deciditur, prædictos Indos, & omnes alias gentes, ad notitiam Christianorum in posterum deuenturas, licèt extra Fidem Christi existant, sua libertate, ac rerum suarum dominio priuatos, seu priuandos non esse, imò libertate, & dominio huiusmodi vti, & potiri, & gaudere liberè, & licitè posse. Idem etiam nouissimè tractat Augustinus Barbosa *in Pastorali, 1. part. tit.3. cap. 2. num.32. & sequentib.* & Doct.Melch.de Valent. *illust. tract. iuris, tract.2.cap.5. num. 22. & seq.* Incognitus *in lib. Maris liberi, cap. 2. & 4.* & Seraph.Freites, doctè contra eum scribens, *de iust. Imp.Asiat.c.3. n.4. & c.9. per totum.*

Pro cuius sententiæ comprobatione: Primò, cum prædictis auctoribus considero, † dominia rerum, prouinciarum, & regionum, naturali, & communi omnium gentium iure, primis earum possessoribus competere, absque vlla distinctione fidelium,& infidelium, *l.1.§ ius naturale, l. ex hoc iure, ff.de iust.& iur.cap.ius naturale, 1. dist.* cum aliis, quæ latè congessimus *sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 61.* & tradunt Innoc. & Abbas supra Scappus *lib.2.de iure non scripto, cap.1 num. 10.* eam rationem reddentes, † quod Deus subiecit Orbem rationabili creaturæ, & nullam inter homines distinctionem fecit, ad quos pariter pertinet illud: *Quidquid calcauerit pes tuus, tuum erit*, & doctrina Arist. *lib.1. Polit.* dum ait, ordinem † principiãdi vnius super alterum esse beneficium naturæ, hoc est DEI OPT. MAX. qui † ob id tantùm, quod homines ad sui imaginem fecit, mentéque, & facultate liberi arbitrij donauit, omnibus rebus inferioribus dominari voluit, iuxta illud *Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis terræ,&c.* Et infra: *Replete terram, & subiicite eam, & dominamini.* Quod assecutus idem Philosoph. *lib.2.* Et hic † inquit: *Nos sumus finis quodammodo omnium, & vtimur tanquam propter nos omnibus quæ sunt.* Quæ omnia non minus militant, & reperiuntur in paganis, & infidelibus, qui nunquam Fidem receperunt, quàm in Christianis, & fidelibus; ac proinde non minus illi, quàm isti veri dominij rerum suarum participes sunt.

Quam consequentiam, & Diuinæ, ac naturalis iustitiæ inter omnes homines distributionem, proposuisse videtur † Dionys. *lib.8.de diuin.nomin.* relatus per Episcopum de Chiapa *in d.tract.comprob. fol. 37.* sic inquiens: *Oportet videre in hoc veram Dei esse iustitiam, quòd omnibus tribuit propriam secundùm vniuscuiusque existentium dignitatem. Et vniuscuiusque naturam in proprio soluat ordine & virtute.* Et expressius D.Thom.2.2. *q.10. art.10.* vbi de eadem quæstione agens scribit: *Quòd dominium & prælatio introducta sunt ex iure humano, distinctio autem fidelium, & infidelium est ex iure Diuino. Ius autem Diuinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione.*

54 Secundò considero, † quod etsi nonnulli olim existimauerint, gratiam, & charitatem esse fundamentum dominij, iurisdictionis, & potestatis tum Ecclesiasticæ, tum ciuilis, atque adeò solos iustos, existentes in gratia, suorum bonorum dominos esse, ea verò per mortale peccatum amissa, continuò etiam omne dominium, omnémque potestatem amitti. In qua opinione fuerunt D. Bernardi temporibus quidam hæretici, qui se Apostolicos vocabant, † vt ipse refert *serm 66. in Cantica*; & 55 posteà Waldenses, qui alio nomine vocabantur Pauperes de Lugduno, à Waldensi quodam, ciue Lugdunensi, temporibus Alex.Papæ III. de quibus legendus est Æneas Syluius *de orig. Boëmor. cap.33.& 35.* Eámque sequuti sunt Ioan.Wiclef.& Ioan.Hus,& Armachanus, vir alioqui Catholicus *lib.10.quæst. Armen.c.2.& 4.* & *in Dialog.inscripto Defensorium pacis.* Hæc tamen opinio † meritò 56 damnata fuit in Concil.Constantiensi *sess.8. & sess. 15.* & inter alias hæreses connumeratur, & multis rationibus, & argumentis conuincitur à piis & Catholicis Scriptoribus, qui de hac materia tractarunt, vt constat ex D. Bernard. *vbi suprà.* D. Hieron *in epist.ad Titum*: D.Iren. *lib.4. aduersus hæres.c.70.* Tertul.*in Apolog.cap.31.* D.Thom.1.2. *q.98.art.4.* Ioan.Maior.2.*Sent. distinct.42.* Iacob. Almain *in 4.distinct.15.q.2.col.10.* Gerson.*de vita spirit.lect.3.* Castro *aduersus hæreses, verb. Potestas.* Episcopo Chiapens. Vict.Conar. Bañez, Nauar.Bellarm. Valent.Molin.Aiala, & Sayr. *vbi suprà*: eodem Bellarm. *1.tom. controu. 8. de laicis, lib.3.in princip.* eodem Bañez *in præamb. ad tract. de domin:q.1.in fin.* Petr.Nauar.*lib.3.de restit. c.1. in princ.* Soto *lib.4.de iust. & iure q.1.& 2.* Thom. Waldens.*lib.2.doctr.fid.cap.81.cum seqq* Martin.de Ledesm.2.4.*q.18.art.1,dub.9.fol.224.* Zeual. *d.q. fin.ex num.166.* & P.Suar.*in d.defens.Fidei, lib.6. cap.4.num.3.*

57 Quo fit, † vt pariter prædicti Auctores cauendum moneant ab opinione Hostiens.& sequacium, qui infidelibus negant dominium, & iurisdictionem rerum, & prouinciarum suarum, quam communi omnium gentium iure, & ante legem Euangelicam consequuti sunt. Hæc enim opinio in superiorem errorem incidere videtur: nam nulla est ratio, ob quam infideles dominio priuari possint, nisi peccatum mortale infidelitatis, quod eos extra Dei gratiam constituit. Concilium autem Cõstantiense, nullam speciem peccati mortalis excipiens, quoslibet peccatores, atque adeò etiam infideles, verum & legitimum rerum suarum dominium habere rectissimè definiuit. Illud † quippe, vt *suprà* 58 diximus, non solùm pro iustis, & fidelibus Deus induxit, sed pro omni rationabili creatura. Qui, vt ipse Innocent. subdit *in d.c.quod super*, Solem suum oriri facit super bonos, & malos, super iustos, & iniustos, & volatilia pascit,& dat escam omni carni, vt habetur *Matt.5. & 6.* & *Psalm.135.* Et vt suprà etiam tetigimus, fides, aut gratia non est fundamentum dominij, sed natura, & ratio hominis, quæ † etiam in peccatoribus, & infidelibus reperitur, licèt careant gratia. 59

Quod egregiè confirmari poteſt ex inſigni loco D.Auguſtini *in Pſalm.* 67. vbi huius doctrinæ 60 rationem ſcribens, † ſic eleganter diſſerit: *Non enim ſoli boni plenas habent domos rebus neceſſariis, aut ſoli boni ſalui ſunt, vel ab ægritudine conualeſcunt, aut ſoli boni filios habent, ſoli boni pecuniam, ſoli boni cætera bona apta huic vitæ temporali, aut tranſeunti. Habent hæc & mali, & aliquando deſunt bonis, ſed deſunt & malis, & plerumque illis magis, quàm iſtis, aliquando illis potius quàm iſtis abundans. Permixta temporalia voluit eſſe Deus, quia ſi ſolis bonis ea daret, putarent, & mali, propter hæc colendum Deum. Rurſus ſi ea ſolis malis daret, timerent boni infirmi conuerti, ne illa illis deeſſent.*

Tertiò, pro eadem opinione facit, quod vt iidem Doctores obſeruant, & ante eos D. Auguſt. *lib.*5. *de Ciuit. Dei, cap.* 1. non ſolùm naturali, & 61 communi omnium gentium iure, † ſed Diuino etiam atque Euangelico, non tantùm priuata dominia, verùm Regna quoque, & Imperia hominibus impiis, & infidelibus; & quod magis eſt, idololatris concedi videntur, eiſque parendum, & 62 obſequendum eſſe docemur, † vt apparet ex Pſalm. 2. *Adſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum. Ierem.* 27. & *Ezech.* 26. vbi 63 Nabuchodonoſor † Rex erat, non ſolùm malus, & in peccato mortali, ſed etiam idololatra & infidelis, & tamen teſte ipſo Deo, dominium habuit ſuper gentes, & Regna; & Deus eis, non ſolùm illum, verum filium, & nepotem eius præfecit. Vnde *Daniel* 2. dixit ei Daniel: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit tibi Regnum*; & idem dicitur de Cyro peccatore, & infideli, Iſaïæ 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro: Cuius apprehendi dexteram, vt ſubiiciam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum reuertam, & dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum.* Et *Geneſ.*47. Io- 64 ſeph, qui † fidelis erat, ſuo conſilio totam Ægyptum Pharaoni Regi infideli tributariam feciſſe dicitur: in quo procul dubio peccaſſet, ſi Pharao verus Rex, & dominus eſſe non poſſet. Et *To-* 65 *biæ* 2. vbi † Tobias iubebat reddi hœdum à Gentilibus captum, tanquam furtiuum; quod non eſſet, ſi Gentiles dominium non haberent. *Matth.* 66 quoque 22. † ait Dominus: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*: & Luc 22. *Reges gentium dominantur eorum*: & D.Paul. Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*: & 1. Pet. 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi quaſi præcellenti, ſiue Ducibus tanquam à Deo miſſis.* Et ſtatim: *Serui ſubditi eſtote in omni timore domini, non tantùm bonis, &* 67 *modeſtis, ſed etiam diſcolis.* Quæ loca, † & alia ſimilia adducta per Auctores *ſuprà* relatos, præcipuè Sayrum *dict.lib.*9. *cap.*4. *num.*11. ſatis oſtendunt, vera dominia, & principatus in peccatoribus, & infidelibus reperiri, cùm Principes, de 68 quibus loquuntur, infideles eſſent, & † habentur *in cap.non fruſtrà*, & *in cap.Regum* 23.*quæſt.*5. ex quibus expreſsè deducit Cardin. Turrecrem. *in cap. in dignitate, diſtinct.* 3. *quæſt.* 3. *verſic. Reſpondeo*, etiam Principibus infidelibus obediendum eſſe.

Atque ad ea reſpiciens Auguſt. *lib.* 5. *de Ciuit.* 69 *Dei* † *cap.* 21. *Non tribuamus* (inquit) *dandi regni, vel imperij poteſtatem, niſi vero Deo, qui dat fœlicitatem regni cœlorum ſolis piis: regnum verò terrenum & piis, & impiis, ſicut ei placet, cui nihil iniuſtè placet.* Et infrà: *Ille verè vnus Deus, qui nec iudicio, nec adiutorio deſerit genus humanum, quando voluit, & quantum voluit Romanis regnum dedit, qui dedit Aſſyriis, vel etiam Perſis. Qui Imperium dedit Mario, ipſe etiam dedit Caio Cæſari: qui Auguſto, ipſe & Neroni: qui Veſpaſianis vel patri, vel filio ſuauiſſimis Imperatoribus, ipſe etiam Domitiano crudeliſſimo; & ne per ſingulos ire neceſſe ſit, qui Conſtantino Chriſtiano, ipſe apoſtatæ Iuliano, cuius egregiam indolem decepit amore dominandi ſacrilega, & deteſtanda curioſitas.*

Quod idem pulchrè oſtendunt D.Chryſoſtom. Ambroſ. Origen. Epiphan. Iuſtin. Ignat. Optatus, Tertullian. Proſper, & alij relati à Petr. Aragon. *in* 2.2.*pag.*609. & à doctiſſ. P. Suar. *in d.defenſ. Fidei, lib.* 1. *cap.*4. *per totum.* Quibus addere poſſumus eiuſdem Ambroſij locum *lib.* 2. *de Cain & Abel, cap.* 4. relatum à Gratiano † *in cap. remit-* 70 *tuntur, verſ. Per ſcientes* 23. *q.*5. vbi ait, per Iſraëlitarum manus Deum punire voluiſſe peccata Amorrhæorum, & Chananæorum, & aliarum Gentium, quarum terram Iſraëlitis poſſidendam dedit. Quibus verbis oſtendit, apud prædictas gentes, quamuis infideles, & idololatras, non ſolùm poſſeſſionem, verùm & proprietatem illarum prouinciarum ſtetiſſe. Nam ille † genitiuus, *Quarum*, 71 propriè dominium ſignificat, ex doctrina Bartol. quem ſequuntur Alexand Iaſ. & alij *in rub. de noui oper. nuntiat.* & plures alij relati à Mandello de Alba *conſ.*151.*n.*7. Menoch. *de recup. poſſ. remed.*1. *num.*51. & latè Cardin. Tuſch. *pract. concl. litt. G, concl.*37.

Quartò, ſupradictæ ſententiæ fauet † optimus 72 text. *in l. Chriſtianis* 6. *C. de Paganis*, vbi Honor. & Theodoſ. Imp. ſpecialiter prohibent Chriſtianis, qui verè ſunt, vel eſſe dicuntur, ne Iudæis, aut Paganis quietè de gentibus nihil tentantibus turbulentum, legique contrarium, manus inferre audeant, religionis auctoritate abuſi, & ſi contra ſecuros fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non ſolùm ea, quæ abſtulerint, ſed conuicti, in duplum, quæ rapuerint, reddere compellantur. Et idem † de illorum moleſtiis vitandis, & bonis con- 73 ſeruandis habetur *in l. nullus* 6. *C. de Iudæis, c. ſicut extra eodem*; & per Apoſt. 1. *Corinth.* 10. *in fine*, ibi: *Sine offenſione eſtote Iudæis, & Gentibus*; de quorum praxi, & interpretatione plura tradit Marq. *in tract. de Iudæis, & infidel.* 1.*p.c.*2. & Rol. à Valle *conſ.* 25. *vol.* 3. & Phil. Paſch. *de virib. pat. poteſt.* 1.*p.c.*7.*n.*14. Nos *infrà lib.*3.*cap.*6.*n.*47. *& ſeqq.* & extat † motus proprius Pauli III. de 74 an. 1542. cuius mentionem facit Poſſeuin. *in Biblioth.*1.*t.lib.*9.*cap.*5.*pag.*391. quo conceditur, vt Iudæi, cæteríque infideles, ad agnitionem Catholicæ fidei venientes bona patrimonialia, maternaliáque, & omnia eorum conſuetudine acquiſita, ſeu quæ verum dominium habere reminiſcuntur, etiam viuis, & inuitis parentibus habere, tenere, & poſſidere valeant. Eodémque diplomate iubetur, quâ charitate quiſque venientes ad lumen Chriſti fouere, contumelias ab aliis prohibere debeat, quin & vt ciuitate, priuilegiis, immunitatibus, libertatibus fruantur, quandoquidem per gratiam Baptiſmi ciues Sanctorum, & domeſtici Dei efficiuntur.

Et non ſolùm in Iudæis, & Paganis, † verùm & 75 in Saracenis, qui nobis magis infeſti ſunt; eandem ſententiam probat Alex. Papa II. ad Hiſpaniæ Epiſcopos ſcribens *in cap. diſpar.* 23.*q.*8. dum docet, tunc demum aduerſus eos iuſtè pugnari, vbi Chriſtianos

Christianos persequuntur, & ex vrbibus, & propriis sedibus pellunt, sic manifestè demonstrans, ob id tantùm, quod Saraceni, aut infideles essent, iustè bello infestari non posse, aut suarum rerum dominio, & possessione priuari. De cuius dicti veritate, dum de Saracenis loquitur, alio loco tractabimus.

Quintò, & magis in Indorum nostrorum terminis facit, quod si, infidelitatis tantum contemplatione habita, hi debellari, & suis bonis spoliari possent, vtique sine fraude, & culpa pœnam, & 76 quidem grauissimam, sustinerent, † quod iura neutiquam patiuntur, *l. aliud est fraus cum similibus, ff de verb. signif* optimus text. *in c. cognoscentes,* cum allegatis *ibi* per gloss. *de constitut.* Etenim cùm ad eos nulla prorsus lux veræ, & Euangelicæ Fidei peruenerit vsque ad Hispanorum aduentum, vt *suprà lib. 1. cap.* 14. luculenter probauimus; & vel ipse Malferitus agnoscit *d. cons. 796. num.* 17. omni prorsus culpa, & peccato infidelitatis caruerunt, quamuis in Christum non crederent; siue apertius loquar cum D. Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 1. in- 77 fidelitas † in eis non habebat rationem peccati, sed magis pœnæ. Talis quippe ignorantia Diuinorum, ex peccato primi parentis sequuta est. Vnde *Ioan.* 15. Dominus inquit: *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent;* quod exponens D. Aug. de illo peccato intelligendum tradit, quo non crediderunt in Christum. Et idem docere videtur S. Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 6. & *q.* 34. *art.* 2. *ad* 2 Caiet. Valent. & alij moderni expositores ibi: & in nostra specie probat Vict. *dict. relect.* 1. *de Indis insul. n.* 32. reprobata opinione Altisiodorens. Guillel. Paris. Hugon. Gerson. Adr. & 78 aliorum, qui contendebant in † his, quæ fidei, & iuris Diuini sunt, inuincibilem ignorantiam in neminem cadere, cum facienti quod in se est, Deus semper assistat, paratus illustrare mentem quantum oportebit ad salutem, & erroris euitationem. Hoc enim est contra D. Thom. & auctoritatem 79 suprà relatam, & expressius contra † illud D. Pauli ad Rom. 10. *Quomodo credent, nisi audiant? quomodo audient sine prædicante?* & latissimè & doctissimè prosequitur Pat. Gab. Vasq. *in 1. tom. comment.* 1. 2. *q.* 76. *art.* 2. *disp.* 120 *per totam:* Vega *lib. 6. in Concil. Trident. cap.* 18. Soto *in 4. distinct.* 1. *q.* 1. *art.* 2. Canus *in relect. de Sacram. in genere* 2. *part.* Maluenda *de Antichrist. lib. 3. cap.* 32. *versic. Sed hic opportunè:* Azor. *tom. 1. lib. 1. cap.* 13. *q.* 2. Sanchez *in sum. lib. 1. cap.* 16. *num.* 32. Raphaël de la Torre, qui de eiusdem loci D. Pauli explicatione optimè tractat *in 2. tom. de Religione, quæst.* 94. *art.* 2. *disp.* 3. *versic. Ad secundum respondetur;* & nouissimè Pat. Franc. Suar. *in tractat. de Fide, disput.* 17. *sect.* 1. *per totam,* & Nos *infrà cap.* 15. *num.* 29.

Quibus adstipulantur, quæ contra Basilidem, & Valentinum egregiè disputat Clemens Alexan. 80 *lib. 5. Strom. in princip* docens, † neminem sola natura fidelem, & saluum esse posse, nisi ei Diuini Verbi aliquis splendor effulgeat. De quo vide quæ optimè congerit Couar. *in cap. Alma mater,* 1. *par.* §. 4. *num.* 3. Et conducunt alia, quæ *suprà hoc lib. cap.* 4. *num.* 14. post alios tradidimus, ad infideles excusandos, qui fidem sibi minus sufficienter propositam & annuntiatam, nullísque euidentibus signis, aut rationibus communitam, credere & recipere norunt.

CAPVT XI.

In quo vera prædictæ quæstionis resolutio proponitur, & problematicè vtramque partem defendi posse monstratur, vtriusque argumentis peculiari responsione solutis.

SVMMARIVM.

1 *Problematicè disputari potest in quæstione de infidelibus ob solam infidelitatem debellandis.*

2 *Hostiensis opinio ab Ecclesia recipitur, & practicatur, secundùm Martam, & alios.*

3 *Christiani Scriptores non deberent opinionem Hostiensis veneno afficere.*

4 *Innocentij opinio reiecta esse, aliquibus videtur, & quòd ipse sibi contrarius fuerit.*

5 *Dominatio vnius hominis super alterum non fuit ex iure naturali.*

6 *Dominia & imperia licèt infideles habere possint, ea tamen illis Rom. Pontifex adimere potest.*

7 *Infidelium regna ad fideles ex iusta causa auctoritate Pontificis transferri possunt.*

8 *Charitas vnicuique secundum eius conditionem est impendenda.*

9 *Oratio, quam Ecclesia pro infidelibus facit, arguit eos verum dominium non habere.*

10 *Ecclesia errare non ptest.*

11 *Imperia & dominia illa tantùm legitima sunt, quæ à Deo dantur, vel ab Ecclesia confirmantur.*

12 *Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum tyrannorum imperium iniustum fuit, & cur à Deo permissum?*

13 *Deus ex peccatis hominum multa bona operari, & diligere solet.*

14 *Imperia ad tyrannos crudeles, & impios aliquando Deus transferre solet in punitionem peccatorum, & n.* 18.

15 Cap. audacter 18. 8. q. 1. & cap. ex merito 6. q. 1. *exornantur.*

Saül fuit electus per extortam à Deo voluntatem, ibid.

16 *Iob locus* c. 34. *de regno hypocritæ explicatur.*

17 Cap. his itaque, 6. distinct. *explicatur.*

19 *Prouerb.* cap. 8. *ibi:* Tyranni per me tenent terram, *explicatur.*

20 *Tertulliani allegatus locus refertur de his quæ à Deo veluti inuito permittuntur, & non approbantur.*

21 *Permittimus quod non approbamus, aliudque est præcipere, aliud permittere.*

22 *D. Pauli, & alia Scripturæ loca, quæ Dominis, & Principibus infidelibus obediendum esse dicunt, qualiter accipiantur?*

23 *Ecclesia hodie, cùm magis aucta sit, multa facere potest, quæ olim non expedirent.*

24 *Omnia suis conueniunt temporibus.*

25 *Papa maior est administratione Paulo; & contra eum rectè dispensat in iis, quæ Fidei non sunt.*

26 *Genitiuus iuxta subiectam materiam aliquando solam possessionem, vel detentationem significat.*

27 Lex Christianis 6. C. de Paganis, *explicatur.*

28 *Infideles apud Christianos degentes Ecclesia suauiter tractari præcipit, & quare?*

29 *Christus B. Petro terreni simul, & cœlestis imperij iura concessit.*

30 Cap.solitæ de maiorit.& obed. *exornatur.*

31 *Tolerantia Ecclesia circa dominia, & imperia infidelium, qualiter procedat?*

32 *Puniri quis aliquando, & re sua priuari potest, sine culpa sua, non tamen sine causa.*

33 *Religionis fauor, & ampliatio est causa causarum, & omnibus rebus præponitur.*

34 *Voluntate ex mera quod dependet, ex eadem adimi potest.*

35 *Innocentij sententia auctori verior, & communior videtur.*

36 *Hostiensis opinio quæ infidelibus dominium adimit, debet intelligi de Saracenis.*

37 *Ecclesiæ, & eius Pontificis summa, & vniuersalis potestas debet intelligi in spiritualibus.*

38 *Isaiæ locus* cap. 60. *& alia, quæ loquuntur de dominio Christi, qualiter sint accipienda?*

39 *Infideles non solùm habent dominia, & imperia ex permissione Dei, sed etiam ex eius concessione, & approbatione.*

40 *Scripturæ sacræ plura loca expenduntur, ad probandam veram dominationem, & iurisdictionem infidelium.*

41 Dare, *verbum, significat dominium transferre.*

42 *Iudæi potuerunt licitè auferre bona Ægyptiorum, quia Dei mandatum habuerunt, & in compensationem damnorum.* *Et num.*44.

43 *Dei auctoritate quæ fiunt, omni vitio, & scrupulo carent.*

45 *Captiui Christiani possunt licitè fugere à Saracenis, à quibus iniustè capti sunt, & secum bona eorum adsportare.*

46 Cap.si de rebus 23.quæst.3. *vera interpretatione donatur.*

47 *Hæretici, & apostatæ à Catholicis puniri, & spoliari possunt.*

48 *Scripturæ loca, quibus Deus impiis bonorum amissionem, & imperiorum translationem comminatur, qualiter accipienda sint?*

49 *Deus licèt possit quoslibet impios & infideles punire; homines tamen ob hanc solam causam debellare, & deprædari non possunt.*

50 *Infideles multa opera præstare possunt, quæ sint vndecunque bona.*

51 *Concil. Trident. sess.6.de iustif. canon. 7. exponitur.*

52 *Infidelium omnia opera qui peccata esse dicunt, qualiter accipiendi sunt?*

53 *D.Pauli ad Rom.*14. *locus*, Omne quod non est ex fide, &c. *explicatur.*

54 Cap.omne 28. quæst.1.& cap. quoniam omne, & cap. vltim. de præscript. *explicantur.*

55 *Infideles qui, & quando priuari possint dominio quòd habent supra fideles? & n.* 48.

56 Lex 1. & similes, C. ne Christ. mancip. *explicatur & illustratur.*

57 *Vxorem conuersam potest Papa eximere à potestate mariti infidelis.*

59 *D. Thomæ verba difficilia* 2. 2. q. 10. art.10. *qualiter accipi debeant?*

60 *Infideles indirectè possunt priuari dominio supra fideles.*

HÆc planè sunt potiora, & vrgentiora argumenta, quæ in prædicta quæstione ad vtramque partem adduci, & expendi posse videntur, leuioribus aliis omissis, quæ ab vtriusque sectatoribus congeruntur. Et quidem in re † [1] adeò ambigua, & quæ tot ac tantis rationibus, & auctoritatibus hinc & inde corroboratur, nullum piaculum admittet, qui pro hac, vel pro illa opinione pugnauerit, aut se vtriusque problematicum assertorem obtulerit. Nam † [2] prior Hostiensis, & sequacium, quæ absolutè infidelibus dominium, & iurisdictionem adimit, à sancta quoque Romana Ecclesia amplexatur, & vbi expedire videtur, practicari & exerceri solet, vt seriò affirmat D. Marta *in d.tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. in fine*, adiiciens, † [3] quod non deberent Christiani Scriptores illam veneno afficere, † [4] & quod contraria Innocentij reiecta iam est. Et idem testatur Petr. Malferitus apud Mandellum *dict. cons.769.num.93.lib.*4.addens, eundem Innocent. directo contrarium docuisse *in cap. licèt, de foro compet.* & quòd illius opinio, & auctoritas *in d.c. quod super*, Scripturæ, & Canonum, & grauissimorum Doctorum auctoritatibus est reprobata.

Cuius argumentis, si quis respondere voluerit; ad primum de iuribus, & auctoribus, quibus probauimus, dominia rerum naturali iure indistinctè fidelibus, & infidelibus quæri, dicere possumus cum eodem Malferito *num.*95. & Marta *num. 34. & seqq.* id, † [5] quoad dominationem vnius hominis super alterum, locum non habere, cùm potius Natura initio omnes homines liberos procreauerit, *l. manumissiones, ff.de iustitia & iure, cap. ius naturale*, 1. *distinct.* cum traditis à D. August. *lib.*19.*de Ciuit.Dei,cap.*14. & D. Thom. 1. *part. quæst.*69. *art.*4. & à nobis *infrà lib.* 3.*cap. 6. ex num.*1. Aut quod planius, pleniúsque est, † [6] verum quidem esse, dominium rerum, & iurisdictionis propter infidelitatem nequaquam excludi, posse tamen Romanum Pontificem, ex potestate sibi à CHRISTO communicata, illud ab infidelibus ad fideles ex iusta causa transferre, vbi Ecclesiæ conuenire videbitur, & spolia impiorum piis applicare iuxta text.*in d.cap.translato, de constit.* cum aliis *suprà* pro confirmatione opinionis Hostiensis adductis.

Secundum autem, quo euicimus, dominia & imperia rerum, Regnorum, & prouinciarum, non fundari præcisè in gratia & charitate Dei, sed in libero arbitrio & ratione, ac proinde verum dominium etiam in peccatoribus, & infidelibus dari; eodem fermè modo dissolui potest. Hoc enim non tollit, quin † [7] summus Ecclesiæ Romanæ Pontifex, iusta causa interueniente, prædicta potestate vti valeat, vt infidelium Regna, & iurisdictiones ad CHRISTI ouile transferendo, illísque rectorem assignando, qui Verbi Diuini prædicatores defendat, & eosdem infideles ad bonos mores, Catholicam Fidem, & vitam æternam reducat. Charitas quippè, † [8] qua proximos quoslibet naturæ nostræ participes, atque ita etiam infideles, & Saracenos, sicut nos ipsos diligere debemus, de qua agitur *in cap.charitas, de pœnitent. distinct.*2.& diximus *suprà cap.*9. *n.*74. vnicuique secundùm eius conditionem est impendenda, vt ibidem testatur gloss.*verb. Participes*, & in terminis nostræ quæstionis obseruat Marta *d. cap. 24. num.*32.

9 *num.32.* subiiciens *in n.45.* quòd oratio † sanctæ Matris Ecclesiæ, quam facit contra infideles, & Saracenos, satis ostendit, penes ipsos iustum & irreuocabile dominium non consistere; habet enim in hunc modum: *Deus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnium iura Regnorum, respice in auxilium Christianorum, vt gentes Paganorum, quæ in sua feritate confidunt, dextera tua potentia conterantur.* Et quòd hæc sola oratio ad 10 hoc probandum sufficeret, quia † Ecclesia errare non potest *capit sancta Romana, 15. distinct. & cap.1. §.quibus 19.distinct.*

Tertiò verò argumento, ex locis sacræ Scripturæ deducto, quibus dominia, Regna, & Imperia non solum humano, verum & diuino iure in peccatoribus & infidelibus dari, & reuereri, siue agnosci debere, probauimus, responderi po-11 test, ea † solum dominia iusta, & legitima appellari posse, quæ sunt à Deo data, vel ab Ecclesia confirmata: illa verò Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum, de quibus in prædictis locis Scripturæ fit sermo, iusta non fuisse, neque ex 12 Diuina voluntate concessa, sed † tantum in illis tyrannis, & iniquis vsurpatoribus permissa, vt ex malis bonum aliquod eliceret, & supplicia, quę operari decreuerat, his veluti flagellis imple-13 ret. Est † enim Deus tam bonus, vt velit, tam potens vt possit, tam sapiens, vt sciat peccata hominum, quæ nec ipse fecit, nec fieri vult, in bonum conuertere, & ad aliquid, quod facturus est, mirabiliter dirigere, vel ad suam misericordiam, & clementiam demonstrandam, vel ad rectitudinem & rigorem iustitiæ suæ ostendẽdum, dum illa temporalibus, aut æternis suppliciis castigat, vt copiosè ostendit. D. August. *l.1. de Ciuitate Dei, c.8. 9. & 10.* Euseb. *l.3. de præpar. Euang. c.vlt.* Seneca *in l. cur bonis mala, & malis bona eueniant,* si est prouidentia? Pererius *l.4. in Genes. to.... q.4.* & Rutil. Benzon. *de anno Iubil. l.6. pag.665.*

14 Et ita videmus † ad pessimos interdum & crudelissimos tyrannos imperia transferri, non quòd Deus illos eligat, sed quod in sui Numinis vltionem illorum electionem, & cõminationem permittat, scelera sceleribus puniens, & atrocia delicta atrocibus pœnis etiam per manus suorum inimicorum rependens, vt pluribus exemplis probatur *in cap. remittuntur 23.q.5.* & in aliis locis congestis à Simon Maiol. *in diebus Canic. tom.2. colloq.2. pag.109. & tom.3. colloq.2. pag.371.* Et Fr. Ioan. à Torquemad. *in Monarch. Ind. lib.6. cap.8.*

Et hoc est, quod D. Hieronymus inquit *in* 15 † *cap. audacter 18. q.1.* iudices nempè, & Principes iniquos non per Dei arbitrium dari, sed prout nostra merita deposcunt, vt in Saule contigit, qui secundùm Archidiac. ibidem, fuit electus per extortam à Deo voluntatem, non spontaneam, vt probatur *1. Reg. c.8.* & idem traditur *in cap. ex merito 6. q.1.* ibi: *Ex merito populi nonnunquam Episcopi deprauantur, quatenus procli-16 uius cadant, qui sequuntur,* & † Iob. *c.34.* dum inquit: *Facit Deus regnare hypocritam propter proteruitatem populi*, vbi subintelligitur, puniendam, vel vindicandam, vt aduertit additio Hu-17 gonis, & Laurentij *in d. cap. audacter*, † & text. iuncta gloss. *in cap. his itaque 6. dist* quæ illa verba: *Vnde in Genesi legitur, Nembroth. robustus venator coram Domino*, interpretatur, id est, *Hominum oppressor permittente Domino.*

Quod in nostris terminis obseruat Petr. Malferit. *dict. consil. 769. num. 66. & 67.* Marta *dict. cap.24. ex num.37.* Marquar. de Susanis *in tractat. de Iudæis & infidel. part.3. cap.1. n.4. & sequunt.* vbi latè † tradit causas, cur Deus im- 18 peria & victorias infidelium, & hæreticorum aliquando permittat; & tetigit Matienz. *in Dialog. Relator. 3. part. c.6. num.6.* Pet. Mexia *in sylua, 1. part. cap.35.* Alphons. Guerrer. *in specul. Princip. cap.54.* Menchacha *lib.1. controuers. illust. cap.21. n.10. & seqq.* Petr. Gregor. *de Repub. l.21. cap.2. num.28. pag.238.* Maluenda latè explicans illud Iob. *de c.34. in tract. de Antichrist. lib.6. c.1. pag.314.* P. Pineda latissimè *in commentar. sup. Ioan. eod. cap.34.* Madera *de excellent. Monarch. Hisp. c.1. fol.3.* Torquemad. *in d. Monarh. Ind. l.11. c.6. pag.338.* Garcias Mastrillus *de magistr. lib.3. cap.1. num.100. pag.242.* Et pulchrè præsensit D. August. *lib.19. de Ciuit. Dei cap.14.* sic legens, & exponens † illud Prouerb. *cap.8. Per me Reges* 19 *regnant, & tyranni per me tenent terram,* & Tertullian. *in lib. de exhortat. ad castitatem sub initium,* vbi sic † ait: *Nam si quædam videntur voluntatem* 20 *Dei sapere, dum à Deo permittuntur, non statim omne quod permittitur, ex mera, & tota voluntate procedit eius, qui permittit. Ex indulgentia est, quodcunque permittitur, quæ etsi sine voluntate non est, quia tamen aliquam habet causam in loco, cui indulgetur, quasi de inuita venit voluntate, passa causam sui, quæ cogit voluntatem.*

Aliud namque est † præcipere, aliud permit- 21 tere, & id, quod permittimus, non approbamus, *capit. nec mirum 26. quæst.5. capit. hac ratione 31. quæst.1.* cum traditis à Præposito *in cap. qui sincera, col. vlt. 45. distinct.* Malferit. Guerrer. Menoch. & aliis *vbi sup.* & Illustrissim. Cardin. Belarm. omnino videndus *lib.3. de laicis cap.6. per totum.*

Neque obstabit, si quis † loca D. Petri, & 22 Pauli in eodem tertio argumento relata, nobis obiiciat, quibus, obediendum esse dominis, & Principibus, admonemur. Nam imprimis respondet Marta *vbi sup. num.38. & sequentibus*, ibi de Ethnicis, & infidelibus non tractari. Et vt hoc excludamus ex rationibus & argumentis, quæ in contrarium perpendit Pater Suarez *in defens. Fidei lib.3. cap.4. n.5.* responderi etiam poterit, monitiones illas ad iustum dominium in personis infidelium fundandum nequaquam sufficere, cum ab Apostolis traditæ fuerint pullulantis Ecclesiæ temporibus, quibus, verendum fuit, ne Gentibus scandalum præberetur, si suis bonis, aut seruis spoliarentur, vt idem D. Petrus expressè subiungit. Quod non † excludit quin 23 postea Ecclesia magis aucta, & extensa, aliud statuatur, & Romanus Pontifex, qui non solum Dei Vicarius dicitur, sed Deus viuens in terris secundum Ioan. de Annania *in cap.* quod olim de Iudæis, laudatum à Malferito *dict. cons. 769. num.51. & 52.* ex facultate, quam sibi à Christo concessam esse retulimus, dominia, & imperia infidelium auferre, & ad fideles transferre possit. Omnia quippè † suis conueniunt tempo- 24 ribus, vt eleganter probat D. August. *in c. si Ecclesia 23. quæst.4.* Malferit. *sup. num.79.* Anastas. Germon. *lib.3. de Sacr. immun. cap.13. num.107. & seqq.* Bobadilla *in Polit. lib.2. cap.17. num.7. pag.766.* Corduba *in quæst. lib.1. quæst.53. dub.5. pag.502. & 503.* & Nos *infrà* latius trademus. Et Pontificis manus illis Palui consiliis alligari non potuerunt; Papa † quippè maior est 25 administra

administratione Paulo *c.1.dist.20.cap.sacrosancta distinct.22.* & contra Apostolum rectè dispensat in iis, quæ non concernunt Articulos Fidei, vt docet gloss. *in cap.sunt quidam 25.q.1.* Hostiens. *in summ.tit. de bigamis, vers. Et an cum bigamo,* Præposit.*in cap. lector distinct.33.* Marta *vbi sup. n.40.* & gloss. & cæteri Canonistæ *in cap.proposuit,de conces.prabend.*

Neque etiam obstabit ponderatio tex. *in cap. remittuntur,vers.Per scientes 23.q.5.* Nam † licèt 27 genitiuus, & de quo ibi, plerumque dominium, & proprietatem significet, aliquando tamen, iuxta subiectam materiam, solam administrationem, possessionem, aut vsum fructum, imò & violentam detentationem designat, vt *in cap.pro illorum* gloss. *2.de praben.l.in venditione, in princip.de bon.auct.iud.*cum aliis, quæ congerit Malferit. *sup.num.100.* Menoch. *de recuper. possess.remed.1. num. 51.* & Cardin. Tuschus *conclus.37. litt.G.*

Ad quartum argumentum constructum *ex l. Christianis 6.C.de Pagan.* & aliis iuribus, & auctoritatibus, quibus Indæis, Paganis, & aliis infidelibus quietè degentibus nullam iniuriam in personis vel bonis faciendam esse decernitur 28 Responderi † potest cum eod.Malferit. *n.88.* ea iura de Iudæis duntaxat, & infidelibus agere,qui apud fideles existunt, & commorantur, quos nostris monitionibus, & prædicationibus ad Fidem suscipiendam possumus exhortari. Quamobrem voluit Ecclesia ita blandè, & suauiter cum illis procedere, & inquantum fieri potest eos, eorumque ritus permittere, ac tolerare, vt per huiusmodi consortium valeamus, eos Christo lucrifacere *cap.infideles 24.q.4.& cap.ad mensam 1.q.8.* Nostram autem quæstionem de illis infidelibus agere, qui non apud nos, sed in suis prouinciis degunt, numero, & diuitiis potentes: quos potest Ecclesia, vt sæpè diximus,si opportunum esse censueris, suis Regnis, & dominiis 29 priuare, cum † Christus B. Petro æternæ vitæ clauigero terreni simul, & cœlestis imperij iura concesserit. Vt expresè dicitur *in c.1.dist.22.* & de eius suprema potestate intelliguntur illa verba Ierem.1. *Ecce constitui te super gentes & Regna, vt euellas, dissipes, ædifices, & plantes.* Secundùm explicationem, & applicationem,quam 30 facit † text.*in c.solitæ,de maior.& obed.*& alia,quæ de potestate Romani Pontificis in concedendis Regnis temporalibus fidelium & infidelium alio loco trademus.Quibus adiicit Marta *d.c.24.n.55.* 31 tolerantiam, † siue permissionem, quam Ecclesia in illis infidelibus facit, veluti à nolente procedere, quia malam voluntatem in totum cohibere non potest *dict.cap.hac ratione 31.q.1.*quòd in dominio, imperio, & iurisdictione istorum non semper tolerandum fuit,cùm sint eorum incapaces, & esset anima, ac longa tolerantia in præiudicium fidelium, ad quos ex præcepto Domini, Ecclesia iubente omnium Regnorum iura translata esse intulimus.

Ad quintum ex eo desumptum,quod Indi infideles,si ob solam infidelitatem Regnis, & dominiis suis spoliari possent sine culpa vtique punirentur,respondet idem Malferit.*sup.n.91.*quòd 32 licèt verum sit, † neminem regulariter sine culpa puniri, aut re sua priuari debere, vt probant iura, & Doctores in argumento relati; multoties tamen contigit, vt quis priuetur iure suo sine culpa sua, non tamen sine causa, vt notanter dicit glossa communiter recepta *in dict. cap. cognoscentes, de constit. & in cap.fin. schol.2. de eo qui cognos.consang. vxor. suæ,* Rebuf. *in d.l. aliud est fraus, pag.688.*& latè Petr. Pechius per text.ibi *in cap. sine culpa,* nisi subsit causa, non est aliquis puniendus, *de reg.iur.in 6.* Quo fit, vt in quæstione proposita, securè & licitè dicta translatio fieri possit, cum tot causæ & rationes interueniant,vt supra tradidimus. Et † Christia- 33 næ Religionis fauor & vtilitas ad idem impellat, quæ causa omnium causarum appellari solet, & est rés incomparabilis,& hominum vitæ, cæterisque rebus anteponenda,*l.sunt personæ, l. si quis sepulchrum, ff.de relig.& sump.funer.l.sancimus, C.de sacros.Eccles.cap.recipimus 12.q.2.* vbi glos.*verb. Religionis, de dolo & contum.* cum latè traditis à Ias.*in l.1.lect.1.n.18.C.de sacros. Eccles. & in auth.si qua mulier,n.14.eod.tit.* Mar.Mantua *in Enchirid.c.242.*Marc. Ant.Marsil.*in tr.de Eccles.redit.orig.3.p.c.13.n.23.*& *65.* Bero.*q.14.n.2.* & Rebuff *in concord.rub.de Regia ad prælat.nomin. §.1.gloss.consanguineis in fin.* Præsertim, quia, si (vt supponimus) hæc ademptio: & translatio ex Diuina voluntate procedit, vbi per Pontifices declaratur, nihil est, de quo infideles querantur, aut se insontes puniri causentur: † cùm 34 id, quod ex mera & absoluta alterius voluntate dependet, ex eadem tolli & adimi possit, *l. iudicium soluitur 58. ff.de.iudiciis, l.1.§.2.l. & habet 15.ff.de precario,l.21.tit.4.part.3.* cum aliis.

Si quis autem pro Innocentij sententia stare malit, quæ in infidelibus veram dominationem, & iurisdictionem agnoscit, † quam ego verio- 35 rem existimo, & frequentiori scribentium calculo receptam inuenio. Ad Hostiensis, & sequacium argumenta ita satisfacere poterit. Ad primum, satis probabile esse, quod Episcopus Chiapensis aduertit *in d.tract. comprobat. fol42. & 45.*Hostiensem † scilicet non generaliter de 36 omnibus infidelibus esse locutum, sed de Saracenis dumtaxat, qui Christianos infestant; & bona quæ quondam illorum fuerint, iniustè detentant, in quibus diuersa ratio, quàm in aliis infidelibus militat, vt infrà dicemus.

Et vt concedamus, illum indistinctè procedere, parum † tamen firmum, & securum esse 37 quod asserit de dominio, & translatione Sacerdotij & reliquis, quæ in CHRISTO, & eius Ecclesia, & Vicariis post aduentum CHRISTI considerat, vt ob hæc infideles suis bonis, & potestatibus à fidelibus spoliari possint, cum ea de spiritualibus tantùm intelligi debeant, ita vt iam extra Ecclesiam non sint Sacramenta, nec sacrificia; nec vlla via ad salutem, vt habetur *in cap.firmiter de sum.Trinit.* & in nostris terminis post alios obseruat Salon.*dict. tract.de domin.quæst.2. art.2.* Sayrus *in d.claui Regia 2.part. lib.9.cap.4. in fine,* & latius disputabimus *infrà cap.17.*

Et hoc est, † quod tradere voluit Isaias *in d.* 38 *cap.60.*gentem, & Regnum,quod CHRISTO non seruierit,peritnrum,& reliqua loca, quæ ad CHRISTI Domini potestatem asserendam adduximus: spiritualem namque dominationem & iurisdictionem respiciunt,vt prædicti Auctores defendunt, non verò temporalem, quam ante,& post aduentum CHRISTI, infidelibus sartam, & illibatam mansisse, tot vtriusque testamenti, & iuris locis probatum reliquimus. Quæ non † ad solam Dei permissionem referen- 39 da

da sunt vt Marquard. Malferit. Marta, & alij opinamur; verum etiam expressam Dei concessionem, & approbationem ostendunt vt benè aduertit Sayrus *vbi sup.* & Pat. Mag. Fr. Ant. Perez *in Laurea Salmant. certam. 5. exposit. c. 2. pag. 269. n. 11.* Nam † & Ierem. *Ego, inquit, Dominus dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosori Regis Babylonis serui mei, insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi & seruient ei omnes gentes.* Et Ezech. 29. de eodem loquens, ait: *Dedi terram Ægypti, pro eo quod laborauit mihi, ait Dominus Deus*, & Daniel. 2. *Tu es Rex Regum & Deus cœli dedit Regnum tibi*, & Sapient. 6. *A Domino data est potestas nobis, & cùm essetis ministri Regni illius, non rectè iudicastis*, & Ioan. 18. Dominus sermonem habens cum Pilato, qui impius, & infidelis erat, inquit: *Non haberes potestatem in me vllam, nisi tibi datum esset desuper*, & Matth. 23. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, secundum opera verò eorum nolite facere.*

40

41 Verbum † autem *dare*, quod sæpè Scriptura in prædictis auctoritatibus repetit, plenam, & irreuocabilem dominij translationem significare solet, *l. vbi autem non apparet 75. § fin. ff. de verbor. obligat.* vbi Ias. & alij, *num. 2. l. quod quis 49. ff. de condict. indeb. l. 1. vbi Cynus, & Salic. C. de fundo dotali*, cùm aliis latè traditis ab Ant. Gomez 2. *tom. variar. cap. 10. n. 22.* Ioan. Gæd. *in tract. de contrah. stipul. cap. 9. concl. 4. ex n. 17.* & Card. Tusch. *pract. concl. iur. lit. D. concl. 17.*

42 Ad secundum verò respondetur, spolia † quæ Iudæi fugientes ab Ægyptiis abstulerunt, non ob id à peccati, & iniustitiæ labe defendi, quod Ægyptij infideles essent, sed quod expressum Dei mandatum præcessit, qui id facere præcipiebat: † cuius auctoritas, vbi interuenit, omne vitium eluit, & omne crimen purgat, vt aliàs de præscriptione longissimi temporis dicitur *in l. sicut, & in l. omnes C. de longi temp. præscript. & de lege in l. Gracchus, C. de adulter.* & in nostris terminis eleganter notauit D. Augustin. relatus à Gratiano *in cap. Dominus noster 23. q. 2.* cum aliis, quæ adduximus *sup. cap. 2. ex. n. 25.*

43

44 Præsertim † cum illud præceptum eo magis rationi consonum videretur, quòd Ægyptij Hebræos per tot annos durissima seruitute compresserant, cuius vindicta maiori quidem compensatione digna videri potuit, vt benè obseruat Abulensis *in quæst. supra Exod. c. 3. & 12.* & ante eum B. Irenæus *l. 4. c. 49.* Vbi vide adnotationem Feuardentij, qui similes allegat B. Augustin. Theodoreti, & Alcimi Viennensis locos & elegantissimè Tertullian. *lib. 2. contra Marc. c. 20.* Vbi inquit, quòd etsi solo iniuriarum iudicio Hebræi Ægyptios reconuenirent, & scapulas suas, flagellorum contumeliosâ atrocitate laceratas, ostenderent, non paucis lancibus, & scyphis pauciorum vtique diuitum, sed totis, & ipsorum facultatibus, & popularium collationibus, eis satisfieri non posset. Et *lib. 4. aduers. eund. Marcionem c. 24.* eandem sententiam non minùs eleganter reposuit, sic inquiens: *Christus dignos pronuntians mercede operarios, excusauit præceptum illud creatoris de vasis aureis, & argenteis Ægyptiorum auferendis, qui enim villas, & vrbes operati fuerint Ægyptiis, digni vtique operarij mercede, non ad fraudem sunt instructi, sed ad mercedis compensationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant.*

Et eodem exemplo ac ratione defenduntur etiam † Christiani, qui Saracenos, à quibus iniustè capti sunt, euadentes, non solùm proprio ipsorum seruitio, sed bonis, quibus possunt, spoliant, & secum in prouincias Christianorum adsportant, vt contra Ancharr. *in c. peccatum, de regulis iuris in 6.* tradit gloss. & Doct. *in c. ius gent. 1. d.* Innoc. *in c. olim el. 1. de restitutione spoliatorum*, communis apud Martam *dicto c. 24. ex n. 46.* P. Sà *in summa, verb. Bellum, n. 1.* Pat. Molina *de iustitia & iure, tract. 2. disp. 37. in princip.* & nouissimè Anton. Naldus *in pract. quæstio verb. Christianus, verb. Infidelis, & verb. Seruus.*

45

Qua solutione pariter respondere possumus ad auctoritatem D. Augustini † *in dicto cap. si de rebus.* Apparet namque de hæreticis agere, qui Catholicis ipso iure subduntur, † ab eisque puniri, coerceri, & bonis omnibus spoliari possunt, quousque ad veram, & puram religionem redeant, à qua, semel promissa & professa, proteruè, & iniustè desciuerant, vt docet D. Thom. *2. 2. quæst. 10. artic. 12.* Alphons. à Castro *de iusta hæret. punit. c. 12. & 14. per totum*, Victor. *dict. relect. 1. de Indis, num. 8. & seq.* & Nos latiùs prosequimur *infrà c. 19. ex num. 47.* & idem in reliquis infidelibus apostatis concludit glos. quam ibi sequitur Archidiac. *in sum. 23. quæst. 6.* dicens, quòd non sunt compellendi ad bonum non susceptum, sed ad bonum susceptum.

46

47

Et licèt † Scripturæ loca, à Diuo August. in suæ sententiæ comprobationem expensa, generaliùs loqui videantur, & omnes impios, & infideles indistinctè comprehendere, quibus Deus imperiorum, & bonorum translationem, & amissionem comminatur, intelligenda tamen sunt quoad bona spiritualia, non quoad temporalia, vt aduertit Menchac. *dict. c. 21. num. 5.* vel meliùs, & elegantiùs ad punitionem Diuinæ Maiestatis referri debent, vt rectè notat Couarr. *in dict. reg. paccatum 2. part. §. 10. num. 2. vers. Non obstat primum, qua* licèt † ob scelera, & crimina infidelium ab eis tollere possit Principatus & Regna, vt multoties ablata, & de gente in gentem translata esse ostendimus *sup. cap. 2. ex num. 5.* Nos tamen ob id iustè eiusmodi homines ob hanc solam infidelitatis causam punire, bellari, & deprædari non possumus, nec à peccato, & restituendi necessitate excusamur, interim dum illa Diuina voluntas sufficienter nobis reuelata non fuerit, *vt sup. etiam c. 6. ex num. 2.* cum eod. Couarru. & aliis animaduertimus.

48

49

Deinde tertio argumento fit satis, si consideremus, eam assertionem, quæ docet, omnia opera infidelium esse peccata etsi à multis recipiatur, quos ibi retulimus, magis tamen communiter à reliquis Theologis Scholasticis impugnari, † quia multa præstare possunt, quæ in genere moris, & virtutis bona vndecunque sint, vt deciditur in Concilio Arausicano 2. circa finem, & post D. Thom. *2. 2. q. 10. art. 4.* probat Caietan. & alij Sribentes ibidem, & *in 1. Sentent. distinct. 41.* Sotus *lib. 1. de natura & gratia cap. 19. 20. & 21.* Medina *in 1. 2. quæst. 109. artic. 2. pag. 984. vers. Ad 5. respondetur*, Aragon. *in 2. 2. quæst. 10. art. 10. pag. 310. vers. His tamen non obstantibus*, & latiùs *art. 4. per totum*, Bellarm. *tom. 3. lib. 5. de gratia & liber. arbitr. ex cap. 9.* Bened. Pereira *ad Roman. 14. disputat. 5.* Valencia *3. tom. disputat. 1. quæst. 10. punct. 2.* Vega *libr. 6. in Trident. cap. 34. & 40.* Nauarrus *de finib. hum. act. §. 2. n. 15. pag. 336.* Couarr.

50

loquens generaliter de operibus extra charitatem factis, *in c. Alma mater 1. part. §. 4. num. 7.* Ioan. Azor. *l. 3. instit. Moral, c. 29. quæst. 6. & l. 4. capit. 25. quæst. 14.* Pat. Gabr. Vasquez *sup. 1. 2. tom. 1. disputat. 191. num. 7. & sequentibus* P. Lorca *in 2. 2. sect. 1. disputat. 35. per totam*, P. Ludouic. Torres *de Fide, Spe, & Charitate disputat. 50. dub. 3. colum. 628. & sequentib.* P. Suarez *in tractat. de Fide disputat. 17. sectio. 3. ex num. 2.* & eruditissimus P. Ioan. Maldonatus *in commentar. sup. Matth. cap. 7. colum. 176.* Vbi ait, meritò contra- 51 tiam opinionem nuper esse damnatam † in Concil. Trident. *sess. 6. de iustificat. c. 7.* Vbi ita cauetur, *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quantò vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tantò eum grauius peccare, anathema sit.* Et quod D. Augustin. Gregor. Prosper. & alij in contra- 52 rium definire videntur, † dum in Ethnicis veras virtutes reperiri inficiantur, eò respicit secundùm auctores *sup.* relatos, quòd illas steriles iudicabant, & absque cœlesti, & æterno præmio, & fructu, ac plerumque studio, & gratia humanæ laudis, honoris, vel gloriæ, & quia qui Fidem non habent, charitate quoque vacant, quæ sine fide in hac vita esse non potest.

53 Neque his aduersatur † Apostolus ad Roman. 14. dum ait: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Nam licèt aliqui ex sanctis Patribus, vt in argumento diximus, id de Fide, qua in Deum credimus, explicent, communior tamen sensus est, & Apostoli verbis, conformior, vt fides ibi pro conscientia accipiatur, quasi Apostolus dicat, omne quod fit contra conscientiam; aliquid suadentem, esse peccatum, vt cum Orig. Chrysost. Ambros. Theodor. Theophylact. OEcumen. Anselmo, & aliis resoluit Azorius *d. c. 29. quæst. 6.* Mag. Lorca *dict. disputat. 35.* Et in hunc sensum prædicta Pauli auctoritas sæpè à 54 nostris Pontificibus allegatur † *in c. omnes 28. quæst. 1. cap. quærat aliquis de pœnitent. distinct. 3. cap. per tuas 2. de simonia, c. per litteras, de restitut. spol. c. quoniam omne 9. & c. vlt. de præscript.* cum aliis, quæ benè notat Didac. Couarru. *in Reg. possessor. 2. part. §. 6. num. 1. de reg. iur. in 6.*

Denique quarto argumento ex verbis D. Thom. deducto responderi potest cum Mag. Bañez *in 2. 2. quæst. 10. art. 10. in fine, col. 536.* Ange- 55 licum Doctorem intelligendum esse † de infidelibus, qui habent repugnantiam ad fidem; hi enim causâ talis infidelitatis indigni sunt, vt fidelibus dominentur, eorumque dominio, & prælatione ab Eccesia iustis de causis priuari, & spoliari possunt, maximè si infideles in terris fidelium degant, aut fidelium numerus augeri incipiat, illorumque conuersio infidelium prælatio impedimento esse censeatur. Nefas quippe indicatum est, religiosa mancipia impiissimorum 56 inquinari dominio, vt ait † *l. vlt. ne Christian. mancip. in C. Theodos. l. 1. & per totum, C. eodem c. cum sit nimis, cap. multorum, capit. ad hæc, cap. nulli de Iudæ. cap. mancipia 54. distinct. cap. etsi, cap. præsenti, cap. multos, cap. Iudas 17. quæst. 4. l. fin. tit. 21. part. 4. l. 13. titul. 9. part. 6. l. 10. tit. 24. part. 7.*

Et quemadmodum potest Papa vxorem 57 † conuersam eximere à potestate viri pagani, iuxta doctrinam D. Pauli 1. *ad Corinth. 7. cap. gaudemus de diuortiis,* ita potest fideles baptizatos à iure, & obedientia infidelium, & paganorum Principum liberare, si Christianismum impediant, vt obseruant & resoluunt D. Thom. *in addition. 459.* DD. *in 4. distinct. 39.* Caietan. *2. 2. quæst. 66. artic. 8.* Bertachin. *in repertor. verb. Iudæus, num. 56.* Gregor. de Valentia *tom. 3. quæstio. 10. punct. fin.* Aragon. *in 2. 2. quæst. 10. art. 10. conclus. 1. pag. 310.* Salon. *in 2. 2. tractat. de dominio, quæst. 3. artic. 1.* & Ioan. Azor. *in summa lib. 8. cap. 26. vers. Duodecimo quæritur, colum. 1278.* Cardin. Bellarmin. *lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 7.* Fr. Eman. Roderic. *in quæst. Regular. tom. 3. quæstio. 32. artic. 4.* & doctiss. Pat. Suarez *in defens. Fidei, lib. 3. cap. 4. num. 5. & sequentibus, & cap. 23. num. 22. pag. 340.* & nouissimè *in tractat. de Fide disputat. 18. sectio. 5. à num. 6.* Vbi etiam post D. Thom. & alios *suprà* relatos ex eisdem principiis deducit, non licere fidelibus sibi de nouo Regem infidelem creare.

His autem non interuenientibus verior, & communior sententia est, infideles † ob solam 58 infidelitatis causam non posse regulariter priuari dominio, quod habent supra fideles, vt concludit D. Thom. Caietan. Bañez, Aragon. & alij *vbi suprà*, Syluester *verbo Infidelitas, q. 4.* Driedon. *lib. 3. de liber. Christian. c. 9. in fine*, Victor *dict. relectione 1. de Indis num. 6. & 7.* Sotus *in 4. distinctio. 5. quæst. 1. artic. 10. ad 5. & l. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 2.* Bellarmin. *tom. 1. controuers. 3. l. 5. c. 2.* Salmeron. *Actor. 13. tract. 37. & 38.* Pat. Torres *de Fide, Spe, & Charit. disp. 52. dub. 1. colum. 645.* Anton. Perez *in dict. Laurea Salmant. certam. 5. exposit. c. vlt. pag. 296. num. 61.* latè & optimè Pater Suarez *d. l. 3. c. 3. per totum, & d. sect. 5. num. 3. & 4.* vbi fundamenta huius opinionis adducit, & P. M. Lorca *in 2. 2. q. 10. ex pag. 235.* Vbi admonet, quòd licèt verba † D. 59 Thom. *in argum.* relata difficilia sint, nam Ecclesia non habet aliquam iurisdictionem supra infideles non subditos Christianis, reducenda sunt ad bonum sensum, vt dicatur per ordinationem Ecclesiæ posse tolli ius dominij † indire- 60 ctè, præcipiendo Christianis, ne infidelibus seruiant, & hoc iustè fieri; quia infideles propter infidelitatem occasionem præbent, vt iustè fideles ab eorum dominio subtrahantur, quia inconueniens est, fideles infidelibus seruire. Et hoc esse inquit, quod D. Thom. tradit: *Meritò infidelitatis merentur priuari dominio super fideles.*

Et eandem expositionem, licèt aliis verbis, præsensit Aragon. *d. q. 10. art. 10. in fin. vers. Vltima conclusio*, dicens, quod quia regulariter, & vt plurimùm fideles, seruientes infidelibus, versantur in maximo periculo amittendæ Fidei; propterea Ecclesia, quæ respicit ea, quæ magis frequenter contingunt, sine alio maiori examine potest condere legem, qua tales serui à seruitute liberentur, cum possit, & debeat, ea omnia præuenire & disponere quæ conueniunt ad salutem spiritualem. Et idem in effectu concludit, & latius probat P. Suarez *in d. lib. 3. defens. c. 23. n. 21. & d. sect. 5. num. 6. & sequentibus.*

CAPVT

CAPVT XII.

De sexto titulo, qui ad eosdem Indos iustè debellandos, & subigendos ab aliis frequenter adstruitur, quòd plurima, fœdissimaque peccata contra legem naturæ committerent, tyrannidem exercerent, antropophagi essent, & idololatriæ, cruentisque hominum sacrificiis immanissimè dediti.

SVMMARIVM.

1 *Indi, & alij i fideles an possint debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam?*

2 *Auctores primi recensentur, qui generaliter affirmant, licitè debellari posse infideles non seruantes legem naturæ.*

3 *Auctores plurimi recensentur, qui specialiter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt.*

4 *Indorum omnium Principes, & Reguli tyranni erant: & quomodo?*

5 *Reges Indorum, præsertim Peruani & Mexicani, quàm tyrannicè & crudeliter vassallos suos vexarent, & gubernarent?*

6 *Indi inter alia durissima, quæ à suis Regibus patiebantur, seruilibus semper, & laboriosis operibus exerceri solebant, ne vsquam requiescere possent.*

7 *Ædificiorum, & aliorum ingentium operum, quæ olim Indi fecerunt, hodie plura vestigia manent, quæ remissiuè recensentur.*

8 *Pyramides & Mausolæa Ægyptiorum, & lateres à populo Israelitico facti, tyrannidem, & crudelitatem iubentium & eximium laborem ædificantium ostendunt.*

9 *Tyrannorum vitia, & proprietates quæ?*

10 Lex 10 tit. 1. par 2. *quæ apponit definitionem tyranni illustratur.*

11 *Princeps rectus, & iustus magis subditorum commodis, quam propriis studet, & qualiter à tyranno differat?*

Reges infideles vt plurimum tyrannicè dominantur, ibidem.

12 *Tyrannis quam graue peccatum sit.*

13 *Tyranni citò pereunt, & Regnorum breui amissione & translatione puniuntur.*

14 *Sapientiæ locus* cap. 16. vers. 10. *expenditur.*

15 Iob verba cap. 15. vers. 10. *explicantur.*

16 Ecclesiastes capit. 8. vers. 9 *explicatur.*

17 Isaiæ locus cap 15. vers. 4 *explicatur.*

18 *Potentia nulla scelere quæsita potest esse diuturna.*

19 *Tiranni pauci sicca morte pereunt, vel ad posteros suos Regna transmittunt cum Iuuenali, & Æliano.*

20 *Indorum tyranni raro in suis Imperiis consenuerunt.*

21 *Indi Peruani fassi sunt ob tyrannidem Atahualpæ se à Deo sub iugum Hispanorum missos.*

22 *Viracochas cur dicantur Hispani ab Indis Peruanis?*

23 *Indi omnes plurima, & fœdissima peccata contra legem naturalem committebant.*

24 *Auctores plures citantur, qui de vitiis Indorum latissimè tractant.*

25 *Motezuma simul centum quinquaginta vxores ex se grauidas habuit.*

26 *Filios sexcentos ex se genuit quidam Rex Indus, alius 650. alius, 325.*

27 *Indorum præcipua vitia aliquibus Regiis schedulis comprehenduntur.*

28 *Masculæ veneris vsus apud omnes ferè Indos frequentabatur.*

29 *Indorum in templis asseruabantur, qui præpostera libidine vterentur.*

30 *Indi adeò erant dediti sodomiæ, vt pædiconis imaginem pro amuleto gestarent.*

31 *Sodomiæ peccatum quàm execrandum, & detestabile sit.*

32 *Sodomia antonomasticè appellatur peccatum contra naturam.*

33 *Sodomitarum quorundam Indorum prouinciæ Esquaraguæ notabilis punitio, & historia.*

34 *Indi omnes Occidentales, vt plurimùm antropophagi erant, etiam Mexicani, Brasilienses & Peruani, n. 39.*

35 *Canibales & Caribes Indi præ aliis, humanis carnibus vescebantur. Et n. 38.*

36 *Indus quidam Canibalis tercentum homines esitauerat.*

37 *Indi qualiter humanas carnes condirent & asseruarent, & mirabantur, quòd eis non vesceremur.*

40 *Indi qualiter se erga senes, & ægrotos haberent?*

41 *Indi plurimi proprios filios, aut parentes epulantur.*

42 *Indi filios procreabant & incrassabant, vt posteà illis vescerentur.*

43 *Antropophagiæ vitium monstrosum, & detestabile est.*

44 *Pythagoras non solum ab humanis, verùm ab aliorum animalium carnibus abstinendum esse docebat.*

45 *Carnibus quibuslibet vesci, magis ferarum, quam hominum esse dicebat Pythagoras.*

46 *Iuuenalis & Ouidij loca expenduntur de esu carnium agentia.*

47 *Paul. Orosius explicatur, dum infames escas humanæ carnis esum appellat.*

48 *Humanis carnibus vesci Barbarum & Scythicum esse tradit Strabo.*

49 *Carnibus humanis obsidionum necessitate vrgente plures gentes vsæ sunt.*

50 *Carnium humanarum esum, nullius necessitatis prætextu excusari posse tradit Valer. Maxim.*

51 *Indos carnibus humanis vescentes Hispani occidere, & captiuare solebant.*

52 *Elisabetha Regina Catholica Indis alioqui pijssima, vehementer in illos exscandescebat, qui humanis carnibus vescebantur.*

53 *Ferdinandus Cortesius crudelissimus fuit in Indos, quos humanis carnibus vesci comperiebat.*

54 *Sacrificia varia, & hominum mactationes horrendæ ab Indis exercebantur.*

55 *Auctores*

113 *Idololatra omnis hæreticus est censendus.*
114 *Idololatria crimen ignorantia non excusatur.*
115 *Idolum vnde dictum?*
116 *Idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est grauior infidelitate.*
117 *Antichristus Idola auferet.*
118 *Idololatria semel extincta, an iterum sit sub finem mundi reditura?*
119 *Idololatria appellatur à Iob iniquitas maxima, & de aliis variis nominibus quibus in eam inuehitur sacra Pagina.*
120 *Carmina Sibyllæ, & Sedulij Paschalis in detestationem idololatriæ.*
121 *Deus semper occasiones idololatriæ vitare curauit.*
122 *Serpentem æneum à Moyse in deserto leuatum, cur contriuerit Ezechias?*
123 *Moysi cur denegatum in terram Promissionis ingredi? & cur eius sepulchrum occultum esse Deus voluerit?*
124 *Terram, & alia elementa cur post diluuium Deus minus perfecta reliquerit?*

PERGAMVS verò vlterius, & instituti nostri rationem prosequentes sedulò disquiramus, an Indis, de quibus agimus, bellum iustius inferri potuerit; quòd non solùm Barbari, & infideles simpliciter essent, vt in superioribus capitibus demonstrauimus, † sed eorum Principes impiè, & tyrannicè dominarentur, & vniuersi vt plurimum Indorum populi ferissimis, & fœdissimis moribus contra naturæ legem multifariam peccarent, humanis carnibus vescerentur, & quod peius est, execrabili idololatriæ cultui mirum in modum dediti, falsis & portentosis simulacris, quæ sibi adoranda dæmonis suasione confinxerant, crudelissimis, & infandis hominum sacrificiis, & variis aliis ritibus litare, & immolare solerent.

2 Et planè has † causas, non pias tantum, sed omnino iustas, & legitimas esse, vt infideles bello infestari, & suarum rerum, & prouinciarum dominio, & iurisdictione priuari possint, maximè si ad id Summi Pontificis auctoritas interueniat intrepidè affirmauit Innocent. *in capit. quod super, de voto, num* 4. & 9 quem ibidem sequuntur Hostiens. Petr. de Ancharran. & Abb. Panormitan. idem Ancharran. & Henric. de Boich. *in cap. gaudemus, de diuortiis*, Ioannes Andreas *in reg. peccatum, de regulis iuris libro* 6. Bartol. *in extrauagant. ad reprimendum*, Cardin. Zauarela *in Clement.* 1. *de testibus num.* 6. glossa *in extrauagant. si fructum, ne sede vacant.* Ancharran. *consilio* 15. Calderin. *consil.* 2. *sub. tit. de Iudæis*, August. de Ancona, & Florentin. *in sum.* 2. *p. tit.* 12. *c.* 3. §. 1. & 3. *p. tit.* 22. *c.* 5. §. 8. Syluest. *verb. Iudæus, n.* 4. *verb. Infidelitas, quæst.* 8. & 9. & *verb. Papa quæst.* 7. *summ.* Armilla *in eod. verb. Infidelitas, summ.* Tabiena *verb. Inquisitor, num.* 32. & 33. Locatus *in iudicial. Inquisit. verb. Inuocare à num.* 2. Marquard. *in tractat. de Iudæ. & Infidel.* 1. *part. cap.* 14. Albertin. *in rub. de hæretic. quæst.* 8. Brunus *in eod. tract. cap.* 2. & Zanchinus, & eius additionator Campegius *cap.* 36. Ioan. de Lignano *in tract. de bello cap.* 9. Aluar. Pelagius *de planct. Eccles. lib.* 1. *art.* 37. *colum.* 5. Ioan. Maior. *in* 2. *Sentent. distinct.* 44. *quæst.* 3. & *in* 4. *distinct.* 15. *quæst.* 20. Gabr. *in* 4. *distinct.* 15. *q.* 4. *art.* 1. Caietan. 2. 2. *q. artic.* 8. & 9. Nicol. de Lyra *sup. Num. cap.* 31. Abulens. *ibidem, quæst.* 6. Turrecremat. *de potest. Eccles. lib.* 2. *cap.* 114. Holcoth. *in Sapient. lect.* 65. Honcala *in peculiari huius argumenti tract.* Petr. Belluga *in Specul. Princip. rub.* 39. §. *nouissimè, num.* 1. Director. Inquisit. Eimerici. 2. *part. quæst.* 46. vbi Franc. Peña *in comment.* 71. idem Repertor. *verb. Iudæus*, §. *item quod Iudæi*, Roias *de hæreticis* 1. *part. num.* 557. & *singul.* 211. *num.* 1. Simancas *in Cathol. institution. tit.* 35. *num.* 10. & 11. & *in Enchirid. tit.* 17. *num.* 2. Paramus obiter rem attingens, & solum Syluestr. allegans *de orig. Inquisit. lib.* 3. *quæst.* 1. *opinio.* 4. *num.* 144. & D. Garcias Mastrillus *de Magistrat. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 10.

3 Et in specie & quæstione † istorum Indorum Occidentalium eandem doctrinam expresè defendunt, & copiosè illustrant Ginés. Sepulueda *in Apolog. ad Episcop. Segouiens. & in responsione ad obiection. Episcopi de Chiapa*, ferè per totum, Ioan. Maior. *d. quæst.* 20. Lucas de Penna *in l. vnica, C. vt amor. vsu lib.* 11. *colum.* 4. *vers. Prima est, & vers. Tertiadecima*, & *col.* 6. *in princip.* Vbi quæstionem mouens, vtrum Indi, qui in Occidente Regna, & terras non ab Imperatore habere reperti sunt, eas licitè, an illicitè possideant? & iustè ob prædicta peccata puniantur? & quid supra illos Roman. Pontifex discernere possit? se remittit ad sententiam Innocentij *in dict. cap.* quod super, & inter alia resoluit, tyrannidem præsidentium, iustam bellandi causam præstare, argum. eorum, quæ habentur 1. Machab. & & apud Policraticum de Curialium nugis *lib.* 3. *cap. vlt.*

Doctissimus etiam Alphonsus à Castro *lib.* 2. *de iusta hæretic. punitione cap.* 14. *fol.* 127. post longam disputationem concludit, iustum esse bellum, & Diuini testimonij auctoritatibus niti, quod Catholici Hispaniarum Reges contra Barbaras gentes & Idololatras, quæ Deum ignorabant, versus Occidentem & Austrum inuentas, ante aliquot annos gesserunt, & nunc etiam gerunt, ob tollendam idololatriam, & alia crimina contra legem naturæ, dummodò prius blandè moneantur, vt falsorum Deorum cultum relinquant, & ab illis delictis abstineant.

Idem non minus apertè docet Marquard. *dict. cap.* 14. Vbi absque aliqua difficultate resoluit, quòd etsi concederemus, bellum infidelibus indici non posse ob solam infidelitatem, secus tamen esset, si etiam legem naturæ non seruarent, & idola colerent peccando contra legem naturalem, contemnendo verum Deum, & immolando innocentes, & hac ratione Bullam Alex. VI. defendit, & concessionem ac debellationem Noui Orbis eius virtute Hispaniæ Regibus factam.

Idem tradit, & latiùs prosequitur Petr. Malferit. apud Mandellum *dict. consil.* 769. *ex num.* 70. *lib.* 4. Vbi refert aliqua scelera, quæ ab Indis ferino more, & contra legem, & rationem naturalem perpetrabantur, & concludit, ad ea punienda, & extirpanda, non solum potuisse; sed debuisse à Romano Pontif. & nostris piissimis Regibus illis bellum indici.

Insignis etiam noster Senator Gregor. Lopez *in l.* 2. *tit.* 23. *part.* 2. glossa mag. *col.* 16. eius glossæ, *vers. Ego vero submittens me*, vsque ad finem, eandem sententiam contra Victoriam multis argumentis defendit, & ait, communiter esse receptam à Doctoribus Canonistis & Legistis, & placere etiam multis Theologis, neque videri ab

ea

ea recedendum, cùm non habeat contra se aliquam sacræ Paginæ auctoritatem, ex qua conuincatur.

Hoc etiam probant absque aliqua hæsitatione Alphonſ. Guerrer. *in Specul. Princip. in cap.* 31. & Franc. Vargas *in tractat. de Episcop. iurisdictio. confirm.* 10. non solùm excusantes, verùm eximiè quoque laudantes Reges Catholicos, quod Barbaros Indos, contra tot naturæ præcepta peccantes, & idolorum cultui ita pertinaciter deditos, ad meliorem vitæ, & religionis formam adduxerint.

Extat quoque de eodem articulo optima disputatio apud Fr. Anton. à Corduba *in quæstionario, quæst.* 57. *dub.* 5. *per totum*, vbi vtriusque partis argumenta recenset. Quibus subscribens D. Marta *in tractat. de iurisdict.* 1. *part. cap.* 24. *num.* 28. 29. 30. *&* 32. mordicus defendit, posse Romanum Pontificem istorum infidelium Indorum Regna, dominia & iurisdictiones ab eis auferre, & alicui Principi Christiano concedere, prout Alex. VI. insulas Occidentales mundi Noui Regibus nostris concessit, ob id, quod illi idololatræ essent, & contra naturæ legem peccarent, quæ qui puniunt, Deo seruire dicuntur *cap. fin.* 23. *q.* 5.

Et in hac eadem sententia, licèt sub quadam distinctione, residere videtur P. Ioan. Azorius 1. *tom. institut. Moral. lib.* 8. *cap.* 24. quem refert & sequitur Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib.* 5. *par.* 1. *dub.* 4. *pag.* 207. Plura item circa eundem articulum congessit magis quàm digessit Hieron. Zevallos *lib.* 4. *practic. commun. quæst. fin. ex num.* 229. *vsque ad* 324. Vbi licèt de aliis titulis dubitet, hunc tamen vitandorum criminum contra naturam, & idololatriæ extirpandæ, sufficientissimum putat ad Indos, de quibus loquimur, & alios quoslibet infideles debellandos, si licentia & auctoritas Pontif. Maxim. ad id concurrat. Et nouissimè P. Mag. Fr. Pet. de Lorca *in* 2. 2. *sect.* 3. *disput.* 52. *num.* 2. *pag.* 968. Vbi causas iusti belli recensens, inter eas ponit innocentium defensionem & liberationem, & in nostris Indis exemplum adducit, sic inquiens: *Et ex hoc capite potuit esse bellum iustum contra Indos Barbaros, apud quos frequenter in vsu erant cædes hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.* Et ex historicis idem probat Ioan. Boterus *in relat. vniuerſ.* 4. *par. lib.* 2. *pag.* 59. Anton. Herrera *decad.* 1. *lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 51. Ludouic. Cabrera *in vita Reg. Philip. II. pag.* 420. & Thom. Bozius omnino videndus *in tractat. de Italiæ statu lib.* 4. *cap. vlt. pag.* 445. vbi citat D. Antonin. & Cardin. Toletum, quorum verba adducimus *infrà cap.* 23. *n.* 60.

Pro qua sententia tam in facto, quàm in iure fulcienda, & comprobanda à tyrannidis peccato 4 initium capessentes primo considerare possumus, † Principes & Regulos Indorum, de quibus tractamus, in omnibus prouinciis hucusque detectis & præcipuè in Mexicanis & Peruanis, quæ magis politicæ erant, tyrannos proculdubio fuisse, non solùm quod sua imperia metu magis, & crudelitate, quàm iure & legibus, ac subditorum consensu constabilierant, verùm etiam, quia in eorum gubernatione nihil nisi per fraudem, violentiam, & tyrannidem agere solebant, vt abundè constare poterit ex iis, quæ Gundisalu. de Ouiedo, Franciſc. Lopez Gomata, Petr. Cieza, Ioseph. Acosta, Anton de Herrera & alij huius Noui Orbis historici passim in suis commentariis scribunt, quos pleniùs commemorauimus *suprà lib.* 1. *c.* 5. *num.* 47. & vltra eos Fr. Hieron. Roman. *in Republic. Mundi* 3. *par. lib.* 1. *de Republ. Indiana* Ioan. Boter. *in dict. relat. vniuerſ.* 4. *p. lib.* 2. *ex pag.* 25. ipse Anton. de Herrera *decad.* 2. *lib.* 7. *c.* 12. & Ioan. Arce ab Otalora *in tract. de Nobilitat.* 1. *part. c.* 2. *num.* 13. *pag.* 11. Vbi recensent, † subditos ab illis 5 non vt homines, sed vt bestias tractatos, & seruitiis, tributis, angariis, & parangariis oneratos fuisse.

Pro diis namque coli, & adorari volentes, omne ius vitæ & necis sibi in vassallos vsurpabant, nec solùm de bonis & prædiis, verùm de filiis quoque, & vxoribus ipsorum pro libito disponebant, tertiam fructuum partem tributorum nomine vindicabant, & pœnis grauissimis exigebant; auro, argento, aliisque metallis fodiendis, pannis fabricandis, thesauris cumulandis, sine vlla requie, aut intermissione compellebant, plurimos pro victimis immolabant, vel maiorum suorum templis, & sacrificiis in perpetuum deuouebant, alios etiam ex aliis leuissimis causis in magnum numerum occidebant, vel ex natalibus sedibus in remotas, & incultas prouincias transferebant, & sæpè, ob vnius culpam, omnes, qui illum vel remotissimo sanguinis gradu contingerent, sine spe veniæ trucidabant.

Ac † præterea ne vnqam requiescere possent, 6 aut aliquid pro sua libertate moliri, seruilibus semper, & laboriosissimis operibus mancipabant, veluti montibus excidendis, vallibus complanandis, viis sternendis, ingentibus lapidibus extrahendis, & congerendis mansionibus, quas Peruani *Tambos*, monumentis, quæ *Huacas* vocabant, & aliis ædificiis, quamuis parum, aut nihil vtilibus extruendis. Quorum vestigia † hodie quoque 7 in pluribus locis reperiuntur, eximium ac prolixum laborem & sudorem ædificantium & vanitatem simul, ac crudelitatem iubentium, satis ostendentia, vt præter alios obseruat Iòseph. Acosta *libr.* 6. *histor. Indian. cap.* 14. & Fr. Gregor. Garcia *lib.* 3. *de Ind. orig. c.* 3. §. 1. *pag.* 221. *& lib.* 4. *cap.* 19. §. 8. *pag.* 459. Garcillaſ. Inca *de Incarum orig. lib.* 9. *cap.* 13. Ioan. Boter. *in relatio. pag.* 388. & Maiolus. 1. *tom. colloq. pag.* 379. Prout in † antiquis etiam 8 illis Ægyptiorum Regum Pyramidibus, & Mausoleis, & in lateribus ab Israelitico populo, simili ratione, & tyrannide per Pharaonem exactis, egregiè adnotauit Ioseph. *lib.* 2. *antiquit. c.* 5. Genebr. *lib.* 1. *chronogr.* & ante eos Aristot. *lib.* 5. *Polit. cap.* 11. Strabo. *lib.* 17. Herodot. & Diodor. Sicul. *lib.* 2. *&* Plin. *lib.* 36. *cap.* 12.

Quæ omnia quàm sint † Tyrannorum propria, 9 manifestè colligitur ex iis, quæ de tyranni Principis indiciis, & diffinione tradit Arist. *lib.* 8. *Ethic. cap.* 10. *& lib.* 4. *Polit. cap.* 10. Plutarc. *in lib. de doct. Princip.* D. Gregor. *lib.* 12. *Moral. cap.* 18. D. Thom. *in tract. de regim. Princ.* ferè *per totum*, gloss. *verb. Regum in Clem.* 1. *de baptiſm.* Bartol. *in tract. de tyrannide*, Alberic. *in l. decernimus, C. de sacrosanct. Eccleſ.* Roland. à Valle *conſ.* 3. *ex n.* 104. Capicius *decis.* 130. *num.* 35. Pet. Gregor. *lib.* 6. *de Rep. cap.* 18. Bodin. *in methodo hist. cap* 6. Theatr. vitæ hum. *vol.* 11. *lib.* 1. *pag.* 1613. & plures alij relati à Petr. Andr. Canonherio *in aphor. Hippocrat. polit. pag.* 277. *& seqq.* & de iure nostro Hispano † celebris text. & omnino legendus *in l.* 10. 10 *tit.* 1. *par.* 2. vbi Gregor. Cum contra, is, † qui 11 iustè, rectéque dominatur, magis subditorum commodis, quàm propriis studeat, & tunc tantum ad

ad ſupplicia, ac neces (& id quidem cum dolore) deſcendat, vbi aliquem puniri publica vtilitas ſuadet, neque ſæuitiam, vt tyrannus, cordi habeat, qui ad eam ex voluptate potius, quàm ex cauſa, ac neceſſitate mouetur, vt grauiter ſcripſit Seneca *lib.1.de Clement.cap.12.* Fr. Barthol. à Medina *in 1.2.q.90.art.2.pag.822.* & copioſè, & eleganter proſequitur Steph. Iunius *in vindic. contra tyran. quæſt. 3.* quem refert & tranſcribit Canonherius *vbi ſuprà pag.801.* & alia tradit Mag Fr. Ant. Perez *in Laur. Salmant. certam. 5. expoſit. de hom. præfect. cap. 4. num. 36. pag. 282.* Petr. Fernand. Nauarrete *in diſcurſ. Polit. cap. 2.* & illuſtriſſ. Card. Bellar, *lib. 5. de Romano Pontif. cap. vlt. §. Dico ſecundo;* vbi ex his concludit, Reges ignorantes Deum, id eſt, infideles, tyrannos potius eſſe, quam Reges; quod explicat in recognitionibus ad illud cap. quoad modum dominandi, ſiue quoad vſum poteſtatis.

2 Porrò † tyrannidem grauiſſimum peccatum eſſe, & quaſi ſeminarium crudelitatis, omnes hominum iniurias, ſceleráque complecti, præclarè vltra Auctores *ſuprà* relatos tradit Polybius *lib. 2. histor.* ac eapropter breuem ſemper & execrabi-3 lem fuiſſe, † & à Deo ipſorum tyrannorum morte, & Regnorum, quæ tyrannicè inuaſerunt, vel gubernarunt, breui amiſſione ac tranſlatione, aliíſque 4 ſuppliciis punitam, apertè conſtat † ex illo Sapient. 16. *verſ. 10. Oportet illis ſine excuſatione quidem ſuperuenire interitum, exercentibus tyranni-*5 *dem:* & ex ſimili loco † Iob *verſ. 10. & ſeqq. Cunctis diebus impius ſuperbit, & numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius. Non ditabitur, neque perſeuerabit ſubſtantia eius, neque mittet in terram* 6 *radicem ſuam, &c.* † Eccleſ. c. 8. *verſic. 9. Interdum dominabitur homo homini in malum ſuum.* Vbi nouiſſimus & diligentiſſ. P. Ioan. Pineda plura congeſſit, & alia tradunt Senec. *dict. lib. 1. de Clement. c. 12.* D. Aug. *lib. 4. de Ciuit. Dei, c. 3. & 4.* D. Thom. *de regimine Princip. lib. 1. c. 10.* Policraticus *de Curial. nugis lib. 3. c. vlt.* Petrarcha *de proſp. & aduerſa fortun. dialog. 95.* Petr. Greg. *lib. 6. de Republ. c. 19. & lib. 21. cap. 1. & ſeqq.* Stephan. Iun. *in d. tract. vindic. cont. tyran.* & Mart. Delr. *in adag. ſacr.* 7 *tom. 1. adag. 718. p. 310.* qui ſic explicat † illud Iſaïæ *cap. 16. verſic. 4. Finitus eſt puluis, conſummatus eſt miſer, defecit qui conculcabat terram.*

8 Quibus adſentiens Q. Curtius, † nullam inquit potentiam ſcelere quæſitam, cuiquam eſſe diuturnam. Et Iuuenal. *Satyr. 10.*

9 *Ad generum † Cereris ſine cæde & vulnere pauci*
Deſcendunt Reges, & ſicca morte tyranni.

Et Ælianus *lib. 6. de var. hiſt. cap. 13. Pulcherrimè à Diis immortalibus comparatum eſt, vt nullam tyrannidem vſque ad tertiam generationem propagent: ſed aut confeſtim tyrannos tanquam proceras piceas perdant, & extirpent, aut liberos eorum viribus denudent, ac ſpolient.* Et Conſtantinus Manaſſes *annal. pag. 79. Accidere plerumque ſolet, vt Imperia non diu maneant apud illos, qui ea rapuerunt, ſed auolent citò, quaſique aufugiant, tanquam ſi paulatim dominos ipſos incipiant agnoſcere.*

10 Atque hinc factum eſt, † vt prædicti Indorum tyranni rarò in ſuis Imperiis conſenuerint, vel illa ad liberos & nepotes tranſtulerint, vt ex eorum hiſtoriis, & monumentis obſeruant Auctores *ſu-*11 *prà* citati. Ipſique † Peruani Indi profitebantur, ſe iuſto Dei iudicio ab Hiſpanis, ita numero paucis, ſub iugum miſſos, quod tyrannidem & fratricidium Atahualpæ Ingæ eorum medio punire voluerit: quapropter & tunc, & hodie † Hiſpanos 22 Viracochas appellant, eo nomine gentem à cœlo miſſam ſignificantes, vt præter alios commemorat Ioſeph Acoſt. *in hiſt. moral. Ind. lib. 6. c. 22.* Hieron. Benzo *lib. 4. c. 21. pag. 73. in 4. par. hiſt. Amer.* Ant. Herrer. *in hiſt. gen. Ind. dec. 5. lib. 2. cap. 12. pag. 59.* Michaël Balboa Cabello *in Miſcel. Auſtr. 3. part. c. 14.* Henric. Martinez *in Repert. Mexic. pag. 238.* Ioan. Boter. *in relat. vniuerſ. 4. part. lib. 2. pag. 39.* Garcil. *in hiſt. Incar. lib. 5. c. 21.* & nouiſſimè Fr. Alphonſ. Ramos *in hiſt. Beatæ Virginis de Copacauana lib. 1. cap. 3. in fine;* & tetigimus *ſuprà hoc lib. cap. 7. num. 50.*

23 Secundò conſidero, † eoſdem Indos vltra vitium tyrannidis, aliis multis, fœdiſſimíſque peccatis naturalem legem violare, & ipſum naturæ auctorem Deum Opt. Max. grauiter offendere conſueuiſſe. Nam etſi Epiſcopus Chiapenſis *in tract. comprob. Imp. Ind. fol. 66. & 67.* illos pro maiori parte his criminibus aſperſos fuiſſe inficietur; reliqui tamen auctores grauiter probant, & exprobrāt communem eorum ignauiam, ſtoliditatem, ingratitudinem, crudelitatem, nuditatem, ebrietatem, poligamiam, promiſcuam libidinem, quam cum matribus, & ſororibus exercebant, & plura alia vitia, quibus Indi ferè omnes dediti erant; de quibus ali-24 qua † tetigimus *ſuprà hoc lib. cap. 7.* & late agunt Ant. de Herrer. *in hiſt. gen. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. & decad. 3. lib. 8. c. 10. & decad. 4. lib. 6. c. 11.* Fr. Hieron. Roman. *d. lib. 1. de Repub. Ind. c. 2. cum ſeqq.* Fr. Lud. Legionenſ. *in comment. ſup. Abdiam pag. 669.* Ioſeph Acoſt. *de proc. Ind. ſalut. in proœm. & in hiſt. Ind. lib. 6. c. 18.* Fr. Greg. Garcia *de Ind. orig. lib. 3. c. 2. 3. & 4.* Thom. Boz. *de ſign. Eccl. Dei, lib. 7. c. 4. 5. & 6. lib. 8. c. 5. lib. 10. c. 13. lib. 21. c. 3.* Maluenda *de Antichriſt. lib. 6. c. 22. pag. 347.* Torquem. *in Monarch. lib. 2. c. 28. pag. 250.* Vbi in-25 ter alia de pluribus † Motezumæ Mexicani Imperatoris vxoribus meminerunt, & quod ſimul 150. 26 ex ſe grauidas habuit. Quod † mirari non debemus cum Ant. Pigaffeta tradat de Rege inſulæ Gilolo, ſexcentos filios ex ſe genuiſſe, eóſque viuentes omnes ſibi obſequi ſolitos; quin addit, & alium Regem 600. & 50. ſuo è corpore filios procreaſſe, eóſque viuentes vidiſſe. Et Mar. Polus *lib. 3. cap. 6.* prodit, Ziambæ Indiæ Orientalis Regi fuiſſe filios 325. quod & recolit Simon Maiol. *in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 4. pag. 101.*

27 Extatque inter Regias ſchedulas 4. *volum. pag. 269.* ſummarium quoddam, quo † præcipua Indorum vitia prænotantur, & Chriſtianis Prædicatoribus iniungitur, vt eos ab illis dimouere totis viribus pugnent; & idem habetur, & cauetur in inſtructione data Ferdinando Corteſio *anno 1523. eodem volum. pag. 248.* & in Epiſtola Caroli V. Imper. ad Occidentales; & Meridionales Regulos miſſa *anno 1543. pag. 221.* Vbi adiicitur, quòd in pluribus pro-28 uinciis maſculam † quoque venerem publicè & turpiter exercebant; prout etiam teſtantur multi ex Auctoribus *ſuprà* relatis, præcipuè Anton. de Herrera *decad. 1. lib. 3. c. 4. pag. 88.* vbi loquitur de inſula Hiſpaniola, & *decad. 4. lib. 6. c. 1.* vbi de inſula Coro, & *decad. 2. lib. 4. c. 3. pag. 115,* vbi de aliis in communi. Garcilaſſus Inca *in ſuis comment. 1. p. lib. 6. c. 11.* vbi tradit Incarum tempore apud Peruanos hoc vitium puniri cœpiſſe;

& Thomas Bozius *d. lib.7. cap.4.* Vbi ait, quòd asseruabantur † in plurimis inanium Deorum templis, qui præposteræ libidinis vsibus nefandissimis publicè, & quidem, vt putabatur, religioso decreto seruirent; sanctúmque & pium reputabatur, tam immane facinus cum iis admisisse.

Et hoc adeò verum erat, vt ex Bodino *lib. 3. dæmon. cap.15.* narret Theatr. vit. hum. *vol.17. lib.1. pag.3114.* † quòd cùm ab Hispanis America subigeretur, compertum fuit, pæderastiæ imaginem, pædiconis inquam & cinædi, ab insulanis (suspensam collo, gestari pro amuleto, turpissimo instituto. *Etenim circumfluebant*, inquiunt, *gentes illæ sodemiæ turpissimis, & detestandis sceleribus, magicisque artibus omnis generis, ideóque omnes ferè sunt ab Hispano profligatæ.*

Quod † peccatum quàm detestandum & execrabile sit, satis constare poterit ex iis, quæ congessit Gratian. *in Decreto caus. 23. q.4. & 5. cap. flagitia 32. q.7.* D. Thom. *2.2. q.154. art.11. l. cum vir, Cod. ad leg. Iul. de adulter. auth. vt non luxurien. contra nat. cap. Clerici, de excessib. Prælat. cap si gens Anglorum, 56. distinct.* Vbi dicitur, quòd iram Dei, pestilentias, & tempestates inducit, *l.1. & 2. tit.21. part.7.* vbi Greg. Lop. *l. 2. tit. 9. lib.4. fori*; vbi Montaluus *l.1. tit.21. lib.8. recopil.* vbi Azeued. & plures alij relati ab Ægidio Bossio *in praxi crimin. tit. de stupro detestab. in masculos, pag.339.* Menoch. *de arbitrar. casu 286.* Mascard. *de probat. conclus.1313.* Iul. Clar. & Baiard. §. *Sodomia*: Bermo. Chouæroneo *de publ. concubin. rub. de peccato Sodom. pag.17.* Salzedo *in addit. ad praxim Bernard. Diaz, cap. 86.* D. Ioan. Vela *de delict. cap.33.* Petr. Cened. *in collectan. ad Decret. 130. num.1. & seq.* Bobadilla *lib. 2. cap. 14. num.20.* & Farin. *in praxi criminal. quæst. 10. num.414.* Vnde antonomasticè † appellari solet peccatum contra naturam, vt præter suprà dictos Auctores, obseruat Fr. Barthol. de Medina *in 1.2. quæst.71. art. 2. pag.624.*

Et extat † notabilis historia apud Petr. Martyr. *decad.3. cap.1.* Gomar. *in d. histor. gener. Ind. c.62.* & additionator. Benzonis *lib.1. cap. 23. pag.109.* de Blasco Nuñez Balboa, qui cum prouinciam Escaraguam, superato & cæso eius Regulo, & aliis Indis, occupasset, inuenit Reguli fratrem, & alios quosdam, muliebri vestitu ornatos: quod valdè admiratus, cùm causam ab incolis sciscitaretur, responderunt, cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando hoc peccato, naturæ aduerso, infectos; ideóque Reguli fratrem, & omnes eius comites muliebri ornatu amictos incedere, quibus neque arcus, neque sagittas tractare liceret, vt reliquis viris, sed in seruilibus officiis, in quibus aliàs fœminæ solerent esse occupatæ, vitam traducere necesse esse. Quam relationem Balboa ferè attonitus audiens, & ægrè dolens, adeò detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasse, corripi statim omnes illos Sodomitas iussit, numero ferè quadraginta, & canibus, quos circumducebat, lacerandos obiecit. Pagi incolæ conspecta castigatione à Balboa facta, comprehenderunt etiam quotquot huic crimini obnoxios cognouerant, & illorum conspuentes faciem ad Balboam adducunt, ipsum orantes, vt prouinciam ea peste liberaret. Atque inter reliquos, senex quidam, sublatis ad cœlum manibus, & oculis, & conuerso ad Solem vultu, inquit, meritò aduersus illos iratum esse, ob nefandũ hoc scelus; cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgura, & fulmina in eam prouinciam iacere, tam crebras aquarum illuuies ex montibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent, & Maizum corrumperent, vnde fames per vniuersam regionem subsequeretur: Nunc autem his monstris sublatis, sperandum esse, Solem itam mitigaturum, & se fruges sine noxa aliqua collecturos, omnésque Christianos, tanquam è cœlo delapsos, venerari cœperunt.

Tertiò perpendo, † quòd iidem Indi antropophagi vt plurimùm erant, hoc est, humanis carnibus vesci solebant, & ad hoc hostes, & captiuos quærebant, & trucidabant, vt referunt auctores, & schedulæ suprà citatæ, & vltra eos Petr. Malferit. *dict. cons. 769. num. 72. & 76.* Abraham. Ortel. *in Thesaur. Geograph. verb. Antropophagi*: & Sebastián. Couar. *in Thesaur. ling. Hispan. eodem verb.* vbi dicunt, eos hodie passim reperiri in Nouo Orbe. Petr. Bemb. *lib. 6. histor.* vbi † de Canibalibus & Caribibus agit: Christophorus Columbus *in relat. suarum nauigat. cap. 92. pag. 96. & cap. 111. pag. 118.* quem refert Simon Maiolus *in diebus Canicul. tom. 2. colloq. 1. pag. 79.* vbi de eisdem Canibalibus tradunt, aliquando longa metiri itinera supra mille milliaria, vt carnibus vescantur humanis. Albericus Vespucius *in relat. suarum nauigat. cap. 117. pag. 125.* Vbi ait, se vidisse in insulis Barlouenti † quendam Indum Canibalem, qui pro gloria non mediocri iactabat, se esitauisse supra tercentum viros; & vrbem, vbi in contignatione † humanas carnes, easdémque salitas, pensiles habebant, vti nos carnes aprinas sole, vel fumo siccatas, appendimus in culinæ trabibus, & imprimis insitia, & id genus alia. Imò mirabantur plurimum, quod nos non vesceremur hostibus, quorum carnes aiebant, appetentiam cibi facere, & miri saporis esse.

Idem tradit Americus Vespuc. *de Indis Hispaniolæ in sua nauigatione 1. pag.161. & nauigat. 2. pag.170. & nauigat.3. pag. 178.* dicens, † quod aliis carnibus præter quam humanis raro vescebantur, & quòd in his vorandis sic erant inhumani, & immansueti, vt omnem feralem ac bestialem modum superarent. Omnes enim (inquit) hostes suos, quos aut perimunt, aut capros detinent, tam viros, quàm fœminas indistinctè cum ea feritate deglutiunt, vt nihil ferum, nihílue brutum magis dici, vel inspici queat. Indos quoque Nouæ † Hispaniæ, quamuis magis politicos, in hoc idem vitium antropophagiæ delapsos, & quando id originem habuerit, latè recenset Fr. Ioan. Torquemada *in Monarch. Ind. tom.2. lib.14. cap.26.* Et quando, & quomodo Motezuma illorum Imperator his cibis vteretur, tradit idem auctor *1. tom. lib.2. cap.18. pag.249.* Et de simili Brasiliensium feritate: Herrera *decad.4. lib.8. cap.13. pag. 218.* Et de Peruanis Petrus Cieza *1. part. cap. 26.* & latè Garcilassus Inca *in suis commentariis 1. part. lib.1. cap.12.* licèt post Incarum Imperium hoc desiisse tradat *lib.2. c.7.*

Et quod peius est, non solùm in hostes, & captiuos sæuire solebant, vt eorum carnibus vescerentur, verùm & senes † quoque parentes, & propinquos interficere, & edere consueuerunt, tanquam inter senes, & mortuos nullum esset discrimen, vt refert Ludouicus Gomezius *in reg. Cancellar. de infirm. resign. quæst.7. col.1.* & ægrotantes, & moribundos in syluas deducere, ibíque solos relinquere, aqua, & cibo ad pauculos dies erga

erga illos appoſito, vt recolit Americus Veſpucius *in d.ſua nauigat.* 1. *pag.* 160. Et de Bactrianis, & aliis Indis Orientalibus tradidit Cicero *lib.*1.*Tuſculan.quæſtion.* Valer. *lib.* 2. *cap.*1. Alex. ab Alexand.*lib.*3.*Gen.cap.*2.Cœl.Rhodig. *lib.*18. *antiq.lect.c.*28.& Theatr.vit.human. *vol.*19.*lib.*2. *pag.*3606.

Quinimò (quod adhuc magis mirandum videtur) adeò huic nefario vitio dediti erant, † vt ſæpè pater filios epularetur, & viciſſim nati parentem, prout ſors tuliſſet, aut euentus, vt narrat Albertus Veſpucius *vbi ſuprà*, *pag.* 125. & Petrus Martyr, Ferdinand. Lupecius, & alij relati à Bozio *d.lib.*7. *c.*4.5.*&* 6. *in fine*,*& lib.*10.*cap.*13. *& lib.*21. *cap.*3.*poſt medium*; & Garcilaſſus *dict. cap.* 12. Vbi his Indorum nationibus commune eſſe dicunt, vt ſeſe mutuò homines ederent, & vt multas † concubinas haberent, ex quibus plurimos filios ſuſcipiebant, & huic vni rei operam dabant, vt ij pinguibus alimentis infarcirentur, & adipe repleti, ad ætatem paulò adultiorem peruenirent quam ſimul atque attigiſſent, in fruſta eos diſcerpebant, & aſſos, vel coctos (quod vel cogitatu horrendum videtur) proprios natos ſumma cum voluptate ipſimet genitores crudeliſſimè comedebant.

Quod † antropophagiæ vitium Plin.*lib.*7. *natur. hiſtor. cap.* 2. meritò incredibile, & monſtri inſtar videri ait; & portentoſum, ac immane vocat Clemens Alexand.*lib.*2.*Pædag.cap.*1.*& lib.*3. *cap.*3.*& lib.*7. *Strom.cap.*3. Vbi eius additionator Gentianus Heruetus † Pythagoricum illud dogma proſequitur, quo non ſolùm ab humanis, verùm ab aliorum etiam animalium carnibus abſtinere docebat, quia carnibus † veſci, magis eſſe ferarum, quam hominum reputabat, ex ratione, quam in eius vita tradit Laërtius & Eraſm.*in adag.Amiclas ſilentium perdidit.* Et eodem reſpiciens Iuuenal. *ſatyr. vlt.* vtrumque his elegantibus carminibus comprehendit:

Aſpicimus populos, quorum non ſufficit iræ
Occidiſſe aliquem,ſed pectora,brachia,vultum
Crediderant genus eſſe cibi, quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, ſi nunc hæc monſtra videret
Pythagoras? cunctis animalibus abſtinuit, qui
Tanquam homine, & ventri indulſit non omne legumen.

Neque † abeſt Ouid.qui *lib.*15.*Metamorph.*de eodem Pythagoræ præcepto loquens,ſic canit:

Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi,
Congeſtóque auidum pingueſcere corpore corpus,
Alteriuſque animantem animantis viuere læthò:
Ergo ne pietas ſit victa cupidine ventris,
Parcite vaticinor cognatas cæde nefanda
Exturbare animas, nec ſanguine ſanguis alatur.

Paulus † etiam Oroſius humanæ carnis eſum infames eſcas appellat; ſic enim accipiendum eſt illud, quod *lib.*5.*c.*23. de Calaguris obſidione ſcriptum reliquit: *Vxamam Pompeius euertit, Calagurim Afranius iugi obſidione confectam, atque ad infames eſcas miſeranda inopia coactam, vltima cade incendióque deleuit.*

Et Strabo *lib.*4.*Geograph.pag.*139. Barbarum & † Scythicum eſſe refert, carnibus humanis veſci, licèt id inquit, vſurpaſſe, † obſidionum neceſſitatibus vrgentibus, Galli etiam, Hiſpani, aliíque complures feruntur. De quibus plura exempla commemorat Theatr.vitæ humanæ *vol.*14. *lib.*3. *pag.*2939.& eſt valde memorabile illud, quod habetur *lib.*4.*Reg.c.*6. quamuis Valer.Maximo *lib.*7. *c.* 6. etiam † cuiuſlibet neceſſitatis fato, hoc tam infandum crimen excuſare non audeat. Sic enim de Numantinis ſcribit: *Numantini à Scipione vallo, & aggere circundati, cùm omnia,quæ famem eorum trahere poterant, conſumpſiſſent, ad vltimum humanorum corporum dapibus vſi ſunt; quapropter capta iam vrbe, complures inuenti ſunt, artus & membra trucidatorum corporum ſinu ſuo geſtantes,nulla eſt in his neceſſitatis excuſatio: nam quibus mori licuit,ſic viuere neceſſe non fuit.*

Et hac de cauſa narrat Ant. de Herrer.*in d.hiſt. gen.Ind.decad.*1.*lib.*6.*c.*10.*& decad.*2.*lib.*1.*c.*8.*& lib.* 9. *c.* 8. primis † temporibus detectionis huius Noui Orbis, hanc feritatem humanorum ciborum vrgentiſſimam inter alias rationes reputatam fuiſſe, vt Indi eis veſcentes debellari, & in ſeruitutem redigi poſſent.

Piiſſimámque † & Indis alioqui mirum in modum fauentem Elizabetham Reginam Catholicam, vbi audiebat, aliquos eorum hominiuoros eſſe, ſic excandeſcere ſolitam,vt ad internecionem vſque deleri iuberet.

De inſigni quoque illo Duce † Ferdinand. Corteſio narrat idem Herrer.*decad.*3.*lib.*3. *cap.*8. *pag.* 282. quòd cum Mexici exiſtens, indigenam quendam videret, alterius occiſi crura mandentem, ita rei feritate, & illius abominandi vitij extirpandi deſiderio commotum, vt Indum ſtatim abduci,& viuum cremari iuſſerit.Et *decad.*2.*lib.*6. *cap.* 14. refert quantum cum Tlaſcaltecis pugnauerit, vt eos ab humanarum carnium eſu diuerteret. Et *dec.*3. *lib.*3. *c.vlt.pag.*137. ſcribit,eundem Corteſium Panuccenſes, & Chilanos Nouæ Hiſpaniæ funditus ſubuertiſſe, quòd huic vitio nimis dediti eſſent.

Quartò facit, quod præter ſupradictam feritatem & crudelitatem, alias, & quidem longè grauiores, vſitabant, † occaſione ſacrificiorum, quæ dæmonis aſtu cæcati, variis modis in variis prouinciis peragebant, innumera innocentium hominum corpora, non ſolùm hoſtium, aut extraneorum, verùm propinquorum atque etiam filiorum, nefariis & cruetis ritibus ſuis idolis immolantes.De quibus † vltra ea, quæ habentur in dicto Summario pro extirpandis vitijs Indorum, & in inſtructione Corteſij, & epiſtola Caroli V. quorum mentionem fecimus *ſuprà hoc cap.num.*27. ſigillatim tractant Petr. Martyr omninò videndus *in decadibus Noui Orbis pag.*58.Fr Hieron.Roman. *d. lib.*1.*de Republ.Ind.cap.*11.*& ſeqq.* Marquard. *in d.tract.de Iud.& infidel.*1.*part.cap.*14.*fol.*57.Petr. Malferit.apud Mandel. *dict. conſ.*769. *ex num.*76. Acoſta *in hiſt.Moral.Ind.lib.*5.*cap.*19.vbi de Peruanis, *& cap.*20. *&* 21. vbi de Mexicanis: Ioan. Boterus *in d.relat.vniuerſ.*4.*part.lib.*1. *pag.*22. *& lib.*2.*pag.* 28. Fr. Auguſt. Dauila *in hiſtor. Mexic. Ordin.Prædicat.lib.*1. *cap.*24.*&* 25. Fr. Ludouic. Granatenſ. *in Symbol. Fidei* 4. *part. cap.* 10. §.1. *pag.*461. Ioan.Magin.Patauin.*in tab. Geograph.*2. *part.tab.*32. Anton. Poſſeuinus *in Biblioth.*1.*tom. pag.*431.Vbi agit de variis ſacrificiis Iaponiorum, & vnde originem habuerint: Fr.Alphonſ.Ferdin. *in hiſtor. Eccleſiaſt. noſt. temp.lib.*1. *per totum*, vbi *cap.* 1. *&* 2. agit ſpecialiter de ſacrificiis Indorum inſulæ S.Dominici, & *ex cap.*9.*ad* 36. *de Mexicanis*, *cap.* 42. *&* 43. de Guathemalenſibus, *cap.*46.47.*&* 48.de nouo Regno Granatæ,*cap.*50.

& 51.*de Peruanis*, & *cap.*55. *ex pag.*188. *de Chilensibus* : Fr. Ioan.à Torquemada *in d. Monarch. Ind.lib.*6.*cap.*32.& *lib.*7.*per tot.*præcipuè *cap.*17. vbi agit de Noua Hispania, Garcilassus Inca *lib.*1.*comment. cap.*9. & *seqq.* & *lib.*2. *per totum*, vbi de sacrificiis Peruanorum : Anton.de Herrera *decad.*2.*lib.*6.*cap.*15.vbi de Tlascaltecis, & *lib.*7. *cap.*12.& 18.& *decad.*3.*lib.*1.*cap.*15. 16.17. 20. & *lib.*2.*cap.*11.& *sequentib.* vbi de Mexicanis, & *lib.* 7. *cap.*9. *pag.*285. vbi de sacrificiis multarum virginum, & *decad.*4.*lib.*10.*cap.*3.& 4.vbi de Iucatanis, *decad.*5.*lib.*1.*per totum*, vbi de Peruanis, Laurent. Surius *in comment. anno Domini* 1558. Simon Maiol.*in dieb.Canic.tom.*2.*colloq.*1 *pag.*79. 56 & *tom.*1. *colloq.*23. Vbi inter alia tradunt,† mille plerumque homines vno die in ciuitate Mexicana dæmonibus immolari solitos, & aliquando quinque mille, diémque extitisse, in quo diuersis locis plusquam viginti hominum millia immolata fuerunt.

Et communiter in sola Mexicana vrbe quot annis septuaginta millia hominum sæuissimum in modum immolari, scriptis suis mandauit Thomas Bozius *dict.lib.*7.*de sign. Eccles.cap.*4. *in fine*, & *lib.*12. *cap.* 21. *in fine*, vbi alia miranda de eisdem mactationibus tradit ; & Pat. Ribadeneira *lib.*2. *de Princip.Christ. cap.*35. & Pat. Marquez *in Gubernat.Christ.lib.*2.*cap.*30.*pag.*333. Lilius quoque Giraldus *in histor. Deor. syntagm.*17. *pag.*529. & Ludouic.Viues *in annot.ad D.August.lib.*7. *de Ciuit.Dei,cap.*19. *pag.*362. se legisse tradunt, paucis ante annis ab Hispanis nautis Orbem lustrantibus insulam repertam, quam ipsi à Carolo Caroli- 57 nam dixere, † in qua frequentes visebantur statuæ æneæ suorum numinum, quæ intrinsecùs cauæ, manibus iunctis, pansisque fuerant, in quibus infantes,& puerulos, quos diis illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant in caueis statuarum, & simulacrorum igne accenso,& ære calorem concipiente.Ioseph etiam Acosta idem omnibus ferè nostris Indis commune fuisse repetit *lib.*2.*de procur.Ind.salut. cap.*3. *in fi-* 58 *ne*,sic inquiens † : *Manifestum verò est inter istos innumerabiles innocentium cædes perpetrari,cùm & obuios quosque capiunt, & trucidant, & in suos quoque immaniter sæuiunt, pueros, fœminas,& miserabile genus neci dantes, adeò vt cruore humano, macelli cuiusdam instar, per multa loca redundare comperta sint. Quorum testis locuples esse potest Mexicana Prouincia.*

Et licèt Garcilassus Inca *lib.* 2. *cap.* 7. ex rela- 59 tione Patris Valera † affirmet, Indos Peruanos post Incarum Imperium his hominum sacrificiis vsos non fuisse:contrarium tamen verius est, vt ex prædictis Scriptoribus constat, & præcipuè ea exercebant, vbi Rex inaugurandus erat, vel vbi sepeliendus ; quo tempore plus mille infantes masculi, & fœminæ à quadriennio vsque ad decen- 60 nium deuouebantur;& † prætereà vxores & famulos, adhuc viuentes, cum viris, aut dominis vita functis, in idem sepulchrum intrare cogebant, vt testantur relationes Noui Orbis *cap.*76. *pag.*72.& *cap.*139.*pag.*151.Ioan.Boëm.*de moribus omn.gent. pag.*110.117.& 208.Acosta *d.lib.*5.*hist. Ind.c.*19. Ioan.de Betanzos *in hist. Incarum* : Gomara 1. *p. hist.Ind.fol.*41.Fr.Greg.Garcia *de Ind. orig. lib.* 3. *cap.*3.§.4.& Fr.Hierón.Rom.*d.l.*1.*de Rep.Ind.c.*7. & 9. vbi etiam apud Mechoacanos hoc magno cum excessu vsitatum fuisse commemorat.

Et adeò in omnibus ferè Indiarum regionibus, præcipuè Peruanis, mos idem increbuit, vt etiam post Christi Fidem disseminatam, vix Indi ab hac superstitione desisterent ; † vnde emanauit Regia 61 schedula Philippi II. quæ id in posterum fieri sub grauissimis pœnis interdicit, & habetur *in vol.* 4. *pag.*351.data Tauri die 18.Ianua.an.1552.in hæc verba : *El Principe, Presidente i Oidores de la Audiencia Real de las Prouincias del Perù, à Nos se ha hecho relacion, que los Caziques de essa tierra han tenido por costumbre al tiempo que mueren, mandar matar Indios, è Indias para enterrar con ellos è ya que ellos no lo mandan, se haza. Y como qui era que no es de creer, que cosa semejante se haga al presente en essa tierra, y que si se ouiesse hecho, ò hiziesse despues que vosotros estais en ella, lo auriades mandado castigar, y remediar como conuiniesse. Por ser el negocio de la calidad que es, he acordado de mandar dar estami cedula para vos : por la qual vos mando, que esteis mui aduertidos de no consentir, ni dar lugar que en ninguna manera, ni por ninguna via se haga lo susodicho : isi por caso alguno lo hiziere, lo hagais castigar con todo rigor como conuenga. Fecha en Toro à diezi ocho dias del mes de Enero de mil i quinientos i cincuenta i dos años.* YO EL PRINCIPE. *Por mandado de su Alteza Francisco de Ledesma.*

Hæc autem † talis ac tanta tot sacrificiorum 62 humanorum feritas, & barbaries satis constat, quàm sit contraria præceptis legis naturalis, quæ homines ab hominibus iuuari, filios à parentibus procreari, atque educari, non autem trucidari desiderant : & quod nobis nolumus, aliis fieri prohibent, *l.*1. § *ius naturale*, & §. *iuris præcepta*, §. *vt vim, ff.de iust.* & *iure, cap.*1. & *cap. ius naturale*, cùm aliis, 1.*distinct.* Atque ita † eiusmodi sacrifi- 63 cia, non solùm nobis, qui piam, & Christianam religionem Dei beneficio colimus, verùm ipsis quoque Ethnicis, & infidelibus execrabilia, & abominabilia sunt, vt tradit Petr. Malferit. *dict. cons.*769.*n.*76.& Sim. Maiol.*in dieb.Canic.tom.*2. *colloq.*1.*ex pag.*79.

Indéque Cn. Cornel. Lentulo, & Pub. Licin. Crasso Conf. † S.C.cautum fuit, ne nouam indu- 64 cere religionem, nevè hominem immolare, aut humano anguine litare liceret. Quod laudans Plin.*lib.*30.*cap.*1.*Non satis*,inquit,*æstimari potest, quantum Romanis debetur,qui sustulere monstra,in quibus hominem occidere religiosissimum,mandi verò, etiam saluberrimum* ; & Cicer. *in oratione pro Fonteio*, quem refert Thom. Bozius *lib.* 7. *de sign. Eccles. cap.* 4. immanem ac barbaram hanc consuetudinem immolandorum hominum vocat, & alia adducit Alex.ab Alex.*lib.*6.*Genial.cap.*26.vbi Tiraq.*in addit.* plura congessit, & Pat. Pradus *in Ezechiel.c.*20.*vers.*26. Lilius Girald. *d.syntag.*17. *in fin.* Martin. Delr. *in Troad.* Senecæ *versic.* 297. Seruius, Cerda, & Pontanus in illud Virgilij 3. *Georg.*

—— Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras.

Vbi † Busiridem & eius aras eximiè reprehendit, 65 quòd iste crudelissimus Ægypti tyrannus, hospites omnes Ioui immolabat, quousque ab Hercule vnà cum Amphidamante filio, & reliquis aræ ministris interfectus fuit. Vt præter alios refert Agel. 66 *lib.*2.*noct. Atticar.cap.*6. vbi, † adiectiuum, *Illaudati*, finem, & extremitatem malitiæ denotare inquit. Statius quoque Papin. *lib.* 12. *Thebaid.* ob idem scelus, eundem Busiridem trucibus monstris dignum vocat.

Non

Non trucibus monstris Busirim infandumque de-
disti
Cercyona.

Et Claudian. *lib.*1. *in* † *Eutrop.* inuentorem adeò infandi sacrificij meritas luisse pœnas, sic eleganter scribit.

Quam bene dispositum terris, vt dignus iniqui
Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic multos fluuio vates arente per annos
Hospite qui cæso monuit placare Tonantem.
Inuentas primum Busiridis imbuit aras,
Et cicidit sæui, quod dixerat, hostia sacri.

Quod locum fecit † Addagio, *Busiridis aræ*, de quo Ald. Manut. *in adagiis* & Martin. Delrius *in adag. sacris*, *tom.*1. *adag.*861. *pag.*464. *& tom.* 2. *adag.*30. *pag.* 36. & latè P. Serarius *super Esther capit.*7. *vers.*10. Atque huc etiam respicit † elegans illa querela Imilcis, vxoris Annibalis, quæ cùm Aspar, eius filius, esset mactandus, sic dolens ait apud Silium Italic. in calce quarti libri Punicor.

Quæ porro hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris
Naturam nescire Deum: iusta ita precari
Thure pio, cædisque feros à vertite ritus.
Mite & cognatum est homini Deus, hactenus oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse iuuencos,
Aut si velle nefas superos, fixumque, sedetque
Meme, quæ genui, vestris absumite votis
Cur spoliare iuuat Lybicas hac indole terras?

Et † Quintil. in Fanatico eadem hominum sacrificia non minus grauiter dolens quàm reprehendens: *Istud*, inquit, *si Deus cogit, iratus est. Etiam ne hæc sacrificia sunt? Nonne satius est pecudum more viuere, quam Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Nimirum, quia vt præclarè tradit Clem. Alex. *l.*3. *Strom. c.*3. *in fin.* oportet, Deo † offerre sacrificia non sumptuosa, nec splendida, sed quæ sint pia, & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui constat ex multis linguis, & vocibus in oratione, vel potius, qui ex diuersis gentibus, & sexibus per donum testamentorum constituitur in vnitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem purâ, iustâ autem, & rectâ vitæ institutione, ex sanctis operibus, & iustâ oratione. Nam quis tam stultus, vt ait Lepor Poeticus, & tam ignaui est animi:

Tam credulus est vir quisquam, vt speret Deos,
Quæ non habent carnem ossibus, tosta, & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere.

Quod præsentiens † Cato, siue quisquis ille est, qui vulgata Disticha, certè Cato ne digna, composuit, de quibus, & eorum Auctore plura tradit Martin. Delr. *in præfat. ad comment. sup. Thren. Ierem.* & Tiraquel. *de nobilit. c.*31. *num.*386. *pag.*302. non solum hominum, verum, & pecudum victimas Deo infensas esse, his verbis ostendit:

Thure Deum placa, vitulum sine crescat aratro,
Ne credas placare Deum, dum cæde litatur.

Et grauiter † Arnobius *l.*7. *contra Gent.* dum ait: *Postremò, quod gaudium est innoxiorum animantium mactatione lætari, miserabiles sæpè exaudiri gemitus, riuos sanguinis fluere, & semiferinos homines, quinimo feri, quos infelix necessitas, & malus vsus docuit, cibos ex his capere. Miseratione interdum commouemur illorum, arguimusque nos ipsi, penitusque reuisa atque inspecta damnamus, quod humanitatis iure deposito, naturalis initij consortia reperimus.*

Augebaturque † prædicta istorum Indorum feritas, & impietas ex eo, quòd ingentem etiam, vt diximus virginum, & infantium filiorum numerum immolare solerent, quod scelus, etsi ab Hebræis quoque, & aliis nationibus aliquando vsitatum fuerit, vt colligitur *ex* 4. *Reg.*3. *&* 17. *& Sapient. c.*14. Semper † tamen Deo infestum, & hominibus nefarium reputatum fuit: & de eo quæritur Dauid *Psalm.*105. *vers.*37. *& sequent.* dum ait: *Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis: & effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan,* Ierem. *c.*19. vbi cum multa mala habitatoribus Ierusalem comminatus fuisset, hoc scelus inter alia, vt grauissimum, memorat: *Et repleuerunt locum istum sanguine innocentum, & ædificauerunt excelsa Baalim, ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.* † *Sapient.*12. *vers.*5. *&* 6. vbi refertur supplicium, quod Deus Chananæis pro huiusmodi criminibus irrogauit: *Et filiorum suorum* (inquit) *necatores, sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis à medio sacramento tuo, & auctores parentes animarum in auxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum.* Quibus in locis plura de hoc sacrificij genere, & de illius forma, & ratione tradunt Expositores, præcipuè Genebrad. Iansen. Bellarmin. & Ioann. Lorinus, idem Lorin. *sup. Act. Apost. c.*7. *vers.*43.

Inauxiliatæ † verò vocantur animæ, id est, corpora filiorum, qui à parentibus immolabantur, & comedebantur, quòd omni ope, & auxilio destituerentur: cum nec cæsi, se defendere possent, nec parentes, qui ipsi cæsores, & comessores erant, tueri eos vellent, multò bestiis peiores; quæ non † modò suos occidere fœtus non sustinent, verùm etiam pro illis, dum pugnant, sæpè morti se offerunt, vt latiùs dixi *in tr. de crim. parric. l.*2. *c.*10. & inde Cantacuzenus loco illius verbi *Auctor.* reponit, *Solutos*, quippè qui inquit vincula naturæ perruperit, vt genitores desiisse vinderentur eorum, quorum erant interfectores.

Prætexebant † autem Hebræi Abraham, & Iephte exemplum *Genes.*22. *& Iudic.* 11.31. & sequentibus quorum prior † aggressus est sacrificare filium, & perfecisset, nisi Deus, qui præceperat, progressum inhibuisset. Posterior deuotam filiam re ipsa immolauit. Quod tamen, quàm parum eis prodesset, satis apparet; nam Abraham, Auctore Deo, id tentauit, qui tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum; Iephte † verò factum nonnulli, vel non excusant, vel animum dumtaxat, & ignorantiam admittunt, vt aduertit Lorin. supra *d. c.*12. *Sapient. pag.*424. Ioan. Azorius 1. *part. instit. Moral. lib.*11. *cap.*14. *quæst.*2. & Doctor. Ribera *in epist. ad Hebr. c.*11. *n.*89.

Gentiles quoque, etsi idem sacrificium in † Saturni memoriam frequentarent, quem infantes filios suos deuorasse, fabulæ, narrant: & apud eos etiam celebretur Iphigeniæ filiæ Agamemnonis, matatio, & filiarum Erichthæi Attici, filij

Creontis, grauissimis tamen pœnis, & edictis (vt diximus) ne id fieret, cautum est: vt præter Plin. & alios supra relatos ostendit Plutarch. 83 in Apophteg. dum † scribit, Gelonem tyrannum Siciliæ, cùm Carthaginenses vicisset, eis iussisse, ne homines immolarent, alioqui se illis bellum facturum. Et Quint. Curtius *l.4.* dum ait: *Sacrum, quod quidem Diis minimè cordi esse crediderim, nostris sæculis intermissum, repetendi Auctores quidam erant, vt ingenuus puer Saturno im-*84 *molaretur. Quod † sacrilegium verius, quàm sacrum, &c.* & tradit alia D. Augustin. *supra Iud. quæst.49.*

Et inde legimus, quòd cùm in Africa Saturno infantes palam à parentibus immolarentur, blanditiis, & osculo comprimente vagitum, ne 85 flebilis hostia offerretur, † Tiberius, cùm ibi Proconsulem ageret, hoc grauiter vindicauit, eosdem Sacerdotes in iisdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votiuis crucibus exponens, vt scribit Tertul. *in Apolog.c.3.* Qui 86 † tamen dolebat, suo tempore in occulto hoc sacrum facinus perseuerare, prout refert etiam Lactan. Firmian. *l.1. Diuin.inst.c.25.*

Et ad huius cruenti, & infandi sacrificij prauam consuetudinem puniendam, & penitus extirpandam, respicere putat (& meo iudicio rectè) Iacob. Ræuard. *l.2. coniectaneorum c.1.* quod ab Imperatoribus Valente, Valentiniano, & 87 Gratiano ad Probum rescriptum est *in † l. si quis penul. C. ad leg. Cornel. de sicariis*, dum inquiunt, *Si quis necandi infantis piaculum aggressus, aggressaue sit, sciat se capitali suplicio esse puniendum.* Nam quod Cuiacius existimat *l. 6. obseruat. c.1.* nempe ibi legem Corneliam extendi, vt licèt de homine tantùm loqueretur, ad infantis occisionem trahatur, eo argumento diluitur, 88 † quod infans homo est, & eius occisio lege Cornelia vindicabatur, non solum postquam in lucem editus erat, verum & dum visceribus vis infertur, vt abigatur, *l. si mulierem 8. ff. ad l. Cornel. de sicar. l. Cicero, ff. de pœnis*, cum aliis, quæ Ego plenius congessi *dict. lib.2. de crim parric.* 89 *cap.12.*

Atque hinc est, quòd † piaculi mentionem faciunt Imp. *in d. l. penult.* quæ vox etsi pro quolibet irreligioso scelere sæpè sumatur, *l.7. §. vlt. ff. de iuro deliber.* ibi: *Ea, quæ sine piaculo non possunt præterire*, Iul. Paul. *l.1. Sentent. titul.23.* ibi: *Piaculum admittit, qui corpus sepulturæ traditum nudauerit, & Solis radiis ostenderit*, peculiariter tamen ad hoc impium, & triste sacrificium significandum, ea vtitur Lactantius *sup.* ibi: *Itaque vt diligentius piaculum soluerent ducentos nobilium filios immolasse*, & alia similia refertur à Virgilio *lib.6. Æneid.*

Duc nigras pecudes ea prima piacula sunto.

90 Et † piacularis hostia ea vocabatur, quam pro exoluendis populi peccatis deuouebant, precibus solemnibus à Saga, siue Sacerdotissa conceptis, vt malum omne in eam conuerteretur. Quam eadem ratione piatricem siue expiatricem vocabant vt ex Barrone, Festo Pompeio, & aliis doctè obseruat Girald. *d. syntagm.17. pag.472.* & Anton. Clarus Siluius *in comment. ad leg. Reg. c.14.*

91 Et de his † infantibus, ante septimum diem necari solitis, alia notat Pet. Fab. *lib.1. Semestr. capit.6. pagin.34.* docens, ideo apud Græcos receptum, vt septimo die pueris imponerentur nomina, tanquam saluti, & incolumitati eorum hoc pacto magis consuleretur; vt obseruat Aristot. *l.7. de histor. animal. ad finem.*

Eratque huic errori, & impietati similis alia 92 † Cataphrigarum, & præpuciatorum, qui infantis sanguinem, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorquebant, farinam miscebant, panemque inde facientes, quasi Eucharistiam suam confecisse perhibentur. Quod forsitan dedit causam, † vt infanti- 93 cidia Christianis olim à Paganis obiicerentur. Quod dolet, & omnino falsum fuisse, conuincit Eusebius *l.4. histor. Eccles. c.6.* Tertul. *in dict. Apolog.* Marquard. *in tractat. de Iuda & Infidel. 3. part. c.11. num.7. & 8.* & Martin. Delrius *l.3. disquisit. magic. part.1. quæst.2. pag.188. & quæst.3. sect.2. pag.207.*

Neque mirum est, Romanos omnium nationum prudentissimos, & politissimos eo tempore habitos cruenta hæc, & feralia sacrificia abhorruisse: cùm † & ipsos barbaros indos, de quibus 94 agimus, iam eorum tæderet, & maximopere ab illis eximi cuperent, atque aliam legem, & cæremonias amplecti, quamuis Sacerdotum metu, & Reuerentia cohiberentur. Et hoc in causa fuit, vt fidem nostram ita facilè, & voluntariè reciperent, vt ex aliorum relatione testatur Acosta *dict. l.5. c.22.* Ioan. Boter. *d.4. part. lib.2. pag.30. & 35.* & Anton. de Herrera *decad. 3. l.2. c.16. pag.91.* vbi narrat, Hispanos † diris istorum sa- 95 crificiorum spectaculis motos, & quasi Diuinis impulsibus percitos, seriò deliberasse, vsque ad mortem pugnare, vt execrandas illas innocentium cædes in posterum impedirent.

Præsertim cùm die quadam, nimis ob socios ab indis immolatos, commoti, quendam † exi- 96 miæ formæ adolescentem Indum mactari viderent; qui, extracto iam corde, vbi per templi gradus de more iactus fuit, quasi Hispanorum opem implorans, patrio sermone clamauit: Heu Equites, miserè me miserum occiderunt.

Quod non est cur alicui incredibile videatur, cum † naturaliter contingere potuerit, iuxta ea, 97 quæ tradit Galen. *l.2. de Hippocrat. & Platon. placit. c.4.* referens, aliquoties in animalium sacrificiis accidisse, vt extracto eorum corde, iamque super aram, & rogum coniecto, respirarent, valideque mugirent, & tantisper hac, & illac decurrerent, vt omittam alia, quæ de quibusdam, qui post mortem locuti sunt, tradit Martin. Delrius *l.2. disquisit. mag. q.19.*

Sed & alia expressiora argumenta præcesserunt, quibus manifestius constitit, quantum hæc infausta sacrificia Dei vltionem prouocassent. Nam vt prætercam illud, quod ex Cardano, & aliis retulimus *suprà hoc lib. c.2. num.52.* de † Angelo, qui cuidam immolando adstitit, 98 & breui desiturum hoc genus sacrificij, Deumque vindictam pro eo sumpturum, significauit. Extat quoque aliud mirandum, & portentosum testimonium apud Acostam *l.7. c.23. pag.511.* Boter. *dict. lib.2. pag.36.* & Herreram *decad.3. l.2. c.8. pag.70.* qui † narrant, quod cùm Mote- 99 chuma, Mexicanorum Imperator, multis, & tristibus anguriis anxius esset, quæ vitæ, & imperij eius interitum prænuntiabant, Deorum iram placare conatus, ingentem lapidem ad templum adfferre curauit, vt supra illum plures & frequentiores solito, hominum victimas immolaret: cumque primò lapis, multis licèt vrgentibus, & funes validissimos adhibentibus, loco vel

vel tantillum dimoueri non posset,& rursus maioribus hominum copiis, & validioribus vectibus vrgeretur, vox prope illum intonuit, quæ eos, frustra laborare,commonuit : quoniam iam cœli, & terræ Dominus eiusmodi sacrificia summopere haberet exosa. Quo audito, Motechuma, ibidem victimas secari, & immolari præcepit:sed iterum vox personuit, quæ Domini prohibitionem repetiit:& vt certam,inquit,esse credatis, me paulum moueri sinam, sed postea vires, & conatus vestros irritos reddam. Cùmque hoc ita contigisset, & postea multis, & enixis Regis,& populi precibus,veluti persuasus vsque ad Mexici portas ferri pateretur; ibi tandem in aquæ canalem subitò cadens, penitus disparuit, & ad locum, vndè prius euolutus erat, confusis, & pauentibus omnibus remeauit.

100 His addo † notabilem considerationem F. Ioann.à Torq. *in Monarch. Ind.tom.*1.*l.*4.*in prolog.pag.*374. vbi inquit anno 1485. quod Ferdinand. Cortesius Hispaniæ natus fuit, Mexici octuaginta hominum millia solemnis cuiusdam festi occasione, vno die immaniter idolis sacrificata fuisse quasi Deus omnipotens tanti,& tam diri facinoris vindicem, & punitorem eodem illo anno, quo admissum fuit, & forsitan eadem ipsa die, pararet, nec impium illud scelus,& gementis populi afflictionem vltra progredi vellet, vt in simili habetur Exod. 3. ibi : *Vidi afflictionem populi mei in Æypto, & clamorem eius audiui. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Isral de Æypto, &c.*

Quinto facit, quod Indi non solum prædicta scelera committebant, quæ adeò grauia esse ostendimus, & naturali legi contraria; verùm

101 & aliud adhuc peccatum, & quidem grauius, communiter frequentabant, † idololatriam scilicet variis, vanis, & interdum portentosis nitibus exercentes, & cultum, quem vero & soli

102 Deo exhibere homines debent, falsis, & spurcis idolis deferentes. Et enim † non solem tantum, Lunam, aut Stellas colebant, quod aliis multis gentibus commune fuisse, doctè ostendit Pet. Fab. *lib.*3. *Semestr. c.*1. *pag.* 11. sed arbores quoque, montes, fluuios, fontes, lapides, vrsos, leones, tigrides, angues, & vilissima quæque sibi obuia animalia, mortuorumque cadauera, & sepulchra, atque horrifica dæmonum simulachra sub diuersis,& planè ridendis, aut verius lugendis figuris, venerabantur quibus ingentia templa construxerant,& superstitiosis cæremonis cruentisque sacrificiis, vt abundè osten-

103 dimus,immolabant.

De † quo pessimo idololatriæ Indorum vitio latè agunt Pet.Martyr. in suis Noui Orb. decad. Christ.Columb.Amer. Vespuc.Franc. Lop.Gomara, Gonçal.Ouetus,Petr.Cieza,& Ioan. Bap. Ramusius in eiusdem Orbis relationibus, & nauigationibus & reliqui Auctores, quos *sup. hoc c. num.*55. citauimus; præsertim Roman. *lib.*1.*& 2.de Rep.Ind.*Hieron.Benzon.*in hist.Ind. libr.*1.*c.*26. *& seq.* vbi eius Addition. *& libr.*2. *c.*20. Acosta *in hist.moral. Ind.lib.*5. *per tot. & de procur. Ind.salu.lib.*5. *cap.*10. *&* 11.*Boter. dict.*4. *part. relat. lib.*1. Aug. Dauila *in dict. hist. prouin. Mexic. lib.*1. *c.*24. *&* 25. Fr. Alfonf. Ferdin. *in histor. Eccles. lib.*1. *per totum*, Torquem.*in Monarch. Ind. lib.* 6. *per totum, & lib.*8.9. *&* 10. Garcilas. *libr.*1,*cap.*9. *& lib.*2. *capit.*4. *& sequentibus*, & passim Anton. de Herrera *in sua histor. gener. Ind.* Præcipuè *decad.*2. *lib.*7. *cap.*18. *pag.*253. Vbi † Mexici duo milia idolorum di-

104 uersorum fuisse commemorat, & de eis, & eorum Sacerdotibus aliqua tangit Bodinus *lib.*1. *dæmonomaniæ*, relatus à Theatro vitæ human. *volum.*27. *lib.*4. *pag.*4189. vbi ita inquit: *In America antequam Hispani illa potirentur, † Sa-*

105 *cerdotes ieiunia maxima, preces, & supplicationes celebrasse constat, labaris idola circumgestasse eorumque honores decantasse : tum occupatos à spiritibus malignis, res mirabiles pronuntiauisse. Illis vxores non erant, præterquam iis, qui peccata audiebant, pœnitentiam temperabant, & confessionem sub graui pœna non audebant retegere. Omnes persæpè ieiunant: maximè si quando facienda messis, aut bellum, aut Deus ipsorum, id est,diabolus consulendus. Vt autem vehementius raperentur, oculos occludebant aut eruebant sibi, cùm sacrificandi essent homines, & omne genus animalia idolis suis. Multa puellarum habebant monasteria, quas homines castrati, naso, labiisque præcisis, asseruabant, indicta aduersus incestam capitali pœna. Qui ambibant Sacerdotium,cum Sacerdotibus se in syluas, albis vestibus indutos abdebant, vbi annos quatuor, aut quinque transigebant. Hoc facto cum litteris testimonialibus (syllabos Imperatores vocant) abire solebant Maximum Deum adorabant Solem, quem vocabant Guaca, & Pachacamac, Solis, & Lunæ filium, &c.* Nimirum † quia

106 dæmon, infestissimus semper hostis generis humani, his & aliis erroribus Barbaros obcæcabat, & ambiguis responsis, illudebat, vt non solum sibi Diuinos honores vsurparet, verùm & ritus, quibus Deus colitur, emularetur,vt benè aduertit Acosta *vbi suprà* & Raph. de la Torre *in* 2.2. *quæst.*85.*art.*3.*disp.*1.*pag.*418. *tom.*1. Eratque illis adeò familiaris, & socius, vt legamus apud Petr. Ciezam,2.*part.c.*27.& Hieron.Benzonum, & eius additionatorem, *dict.lib.*1.*c.*26.*pag.*124. in insula † Hispaniola Crocoton dæmonem

107 misceri solitum mulieribus, & ex eo natos bicornes nasci : cuius dictum refert Martin. Delrius *lib.*2.*disquisit. magic. quæst.*15. & eius epitomator Franc. Torreblanca *l.*2. *de Magia cap.*31. *num.*40.

108 Quod † idololatriæ scelus ita absurdè apud omnes Indos, & pertinaciter frequentatum, eorum ruditatem imprimis coarguit : nam vt rectè,de Ægyptiis loquens, scribit Cæl. Rhodig. *l.*16. *lect. antiq. c.*4. *Vt hebetissimus quisque est, ita facillimè superstitionum vanitatibus mancipatur, quas ingenium vegetum, doctrinæ nitore defæcatum, excultumque, præcipuè auersatur, alliditque.*

109 Quam verò idem istud idololatriæ crimen execrabile,& † DEO OPTIM. MAX. semper infensum fuerit, apertè constat ex maledictionibus, & suppliciis, quæ aduersus illud perpetrantes minatur *Isai.* 41. *&* 42. *Deuteron.*27. *Exod.*22.*Psalm.*96.*Ierem.*2.11.*Sapient.*14.17.vbi dicitur, † quòd ad tantùm flagitium obstupe-

110 scunt cœli,& portæ eius desolantur vehementer, *Apocalyp.*18.1.*Corinth.*6. & in aliis plurimis locis diligenter congestis à Petr.Nanio in Polianthæa, verb. *Idololatria*, quæ † latè exornant,&

111 prosequuntur D. Augustin. *lib.*19. *de Ciuit. Dei c.*21.*&* 23. Tertullian.*in peculiari libro de idololatria.* Lactan. Firmian. *lib.*1. *Diuin.instit.cap.*3. D.Clement. Alexand. *in Orat. adhort, ad Gentes*

112 *pag.* 52. & rursus *pagin.* 108. vbi † cultum simulachrorum manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam appellat, & Gentian. Heruetus ibidem, stultitiam omnibus maiorem D. Cyprian.*in orat.contra idola*, D.Arhanas.*in tract. de vanitate idolorum*, Iustinus Martyr in Oratione Parænetica, D. Greg *lib.* 12. *Moral. c.* 12. D. Thom. 2. 2. *quæst.* 94. *art.* 1. *& sequentib.* D. Anton. 1. *part.c.*3.*tit.*2.§.7. vbi inquit, quod idololatria habuit initium Babyloniæ, tempore Beli, quamuis Suidas in dictionario aliam originem tradat, dicens. *Seruch. defunctos præstantes viros quot annis adorari iussit, tanquam adhuc viuentes, & memoriam eorum celebrari, & in sacros commentarios referri: & Deos iudicari, tanquam benefactores. Hinc orta est idololatria, & multitudo Deorum,atque vsque ad Tharram Abrahami patrem durauit.* Abulensis *c.* 1. *in Exod.q.*7. Pereira ibidem *disput.*7.vbi tradunt,Hebræos propter idololatriam,quam inter Ægyptios didicerant, &,exercuerant,tot diuinis suppliciis afflictos Marquard. *tract.de Iudæ. & Inst.*3.*part.cap.*1.*n.*23.*& seqq.*Pet. Crespecius in summa fidei,verb.*Idololatria*, Fr.Ant. à Cordub. *dict. lib.* 1.*q.* 57. *dub.*5. *pag.* 500. Anton. Posseuin. *in Biblioth.* 1. *tom. lib.* 10. *cap.* 4. *pag.* 431. & Anton.de Herrera *in dict. hist. gen. Ind. decad.* 3. *lib.* 2. *c.* 15. *pagin.* 85. vbi docent, quid sit idololatria, vnde prouenerit, & quos effectus operetur; & aliqua de idololatria nostrorum Indorum subiungunt Marta *dict. tract. de iurisdict.* 1. *part. cap.* 24.*ex num.* 29. vbi quod licitum sit, idololatras debellare, Simancas *in Cathol. instit. tit.*32. vbi mate-

113 ria, & pœnis idololatriæ. Et † quòd omnis idololatra hæreticus est censendus, Gregor. de Valentia *tom.*3.*disp.*6.*quæst.* 11. Tolet. *de instruct. Sacerd.lib.* 4.*cap.*14.*rubr.de superstit. num.*2. *vers. Est igitur idololatria.* Fr. Lud.Granatens. *in Sym. Fidei*, 4. *part. cap.* 10. & 5.*part. cap.* 26. Lælius Zecius *in summa, part.* 1. *titul. de Fide*, *capit.*14. *rubr.de idololatria,per tot.*Leonard. Lessius *de iust. & iur. lib.*2. *capit.* 43. *dub.* 3.& 4.P.Franc.Suar. *de statu Relig. lib.* 2.*cap.* 3. vbi quid sit idololatria,& *cap.*4. vbi quotuplex sit, & *capit.*5.vbi de eius origine, & capit. 6. vbi de eius grauitate, & pœna, Ioan.Azor. *instit. Moral.p.*1.*lib.*9.*c.*11. *& sequentib.* vbi quid sit idololatria: & quod

114 † eius crimen ex ignorantia non excusatur Thom. Sanchez *in precep. Decalog. lib.* 2. *cap.* 37. Martin. Delr. *in adag. sacris*, 1.*tom. adag.* 855.

115 *pag.* 462. vbi † concludit idolum inde dictum, quòd cultoribus nihil nisi dolorem, & turbelam adferat, & Deum ad iram prouocet. Ludouic. à Paramo *de orig. Inquisit. lib.*1. *tit.*3. *cap.*2. *per totum*, vbi curiosè recenset, eos omnes, qui idololatriæ crimen inmundo commiserunt,Fr.Raph.de la Torre *in* 2.2. *D. Thom. tom.* 2.*quæst.* 94. *art.*3.

116 *& ex pag.* 98. *vsque ad pagin.* 124. vbi † quod idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est grauior infidelitate, & de eius causis,& initiis, & alia plura de ea Thom. à Iesu *de procur. omn. gent. salut. lib.*11. *cap.* 10. *pag.* 787. *& sequent.* vbi quàm fuerit vana istorum Indorum, & aliorum idololatrarum secta, Fr. Thom. Maluenda de Antichristo, *lib.*1. *cap.* 3. *pag.* 6. *&* 7. vbi quod Belial fuit Princeps idolorum, & quid

117 significet, & *lib.* 7. *cap.* 3. *pag.* 349. vbi † quod Antichristus idola auferet, & alia plura de grauitate huius criminis, Torquemad. in Monarch. *Ind. lib.* 6. *cap.* 5. *& capit.* 33. vbi de idololatria diuersarum nationum, & Indorum, & quando cœperit, Simon Maiol. *in diebus Canicul. tom.* 2. *colloq.* 1. *per tot.* præcipuè *pag.* 22. *&* 23. vbi de varietate, & abominatione idolorum, Petr. Opmeerus *in opere Chronograph. pag.* 20. vbi quid sit idolum, & de initio idololatriæ, Illustriss. Bellar. *lib.* 1. *de Verb. Dei*, *cap.*13.*pag.*17. vbi idem *tract. & lib.*4.*de Roman. Pontif. cap.*19. *pag.* 340. vbi de idololatriæ punitione, Franc. Torreblanca *de magia lib.*1. *cap.* 17. *&* 18. Ioan. Funger. *in Etymol. verb. Idololatria*, *pag.* 448. & 449. Basil. Pontius 1.*part.var. disp.q.exposit.*6. *&* 7. vbi plura tradit de materia idololatriæ & an illa cœperit ante diluuium, tempore Henos? &

118 † an semel extincta, sit iterum sub finem mundi reditura, Fr. Ioan.à Ponte in conuen. vtr. Monarch.*lib.*3.*c.*12.§. 2. *& sequentib.* vbi plura omnino videnda de eadem idololatria, & eius initio, & quando in Ægypto, & in Hispania ortum habuerit, & qualiter à Deo punita fuerit eruditiss. Par. Ioan. Pineda *in commentar. sup. Iob. cap.* 31. *vers.* 26. 27. *&* 28. vbi postquàm de hoc crimine multa satis curiosè congessit, ostendit, me-

119 ritò † à Iob in illo loco appellari: *Maximam iniquitatem*, & quod vix de alia tam grauiter conqueritur Deus, atque de idololatria: vix alicuius improbitatis tam multæ, tamque graues appellationes; iam enim appellantur idola. *Offensiones, & dolores oculorum*, vt quæ Deus non sustineat videre: iam *abominatione*, vt quas non sine ingenti nausea coram se videat:*iam odium,spurcitiæ, immunditia, sordes.* Denique nihil esse immundum, cum quo maxima hæc iniquitas non comparetur. Circa quod plura alia etiam congerit, & considerat Dom.Valençuel. *in discurs.stat.& belli*, 2.*part.consid.* 2. *num.* 17. & 18. & nouissimus. P. Mendoça *supra lib.*1. *Reg. c.*2. *vers.* 25. *num.* 12. *pag.*503.

120 Quam reprehendens † etiam Sibylla relata à Lactan.*d.l.*1.*c.*3.sic scripsit.

> *Græcia quid confidis in viros Principes?*
> *Ad quid dona inania mortuis ponis?*
> *Immolas idolis, quis tibi in mentem dolorem*
> *Imposuit,vt hæc perficias, magni Dei ore relicto.*

Et Sedulius Paschalis, vetus, & Christianus Poëta, eandem cæcitatem, & stultitiam his elegantissimis versibus carpit, qui istorum Indorum in hac parte vitia, & mores denotare videntur.

> *Heu miseri,qui vana colunt qui corde sinistro.*
> *Religiosa sibi sculpunt simulacra, suumque.*
> *Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.*
> *Quis furor est? quæ tanta animas dementia ludit?*
> *Vt volucrem, turpemque bouem, toruumque draconem,*
> *Semihominemque canem supplex homo pronus adoret.*
> *Ast alij Solem, cæcatis mentibus,acti.*
> *Affirmant verum esse patrem, quia ritè videtur,*
> *Clara serenatis infundere lumina terris.*
> *Et totum lustrare Polum, cum constet ab istis*
> *Motibus,instabilem rapidis decursibus ignem.*
> *Officium non esse Dei.*

Et est summe notandum Concilium Illiberitanum, *Canone* 1.vbi hoc crimen capitale, vel principale dicitur, & ibidem plura in eius detestationem grauiter, & eruditè congessit Nobilis noster D. Ferdinand. Mendoça, *cap.* 4. *&* 5. citans inter alia Tertul. *d. lib. de idololat. in princip.* dum ait:

ait : *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa iudicij idololatria.*

21 Talisque, ac tanta fuit † Dei Opt. Max. cura in idololatriæ occasione vitanda, vt ob hanc causam æneum illum Serpentem, quem Moyses iussu Domini in deserto leuauit, Ezechias religiosa potestate, Deo seruiens, cum magna pietatis 22 laude contriuerit, † Ne ab Israelitis tanquam idolum coleretur, vt tradit D. August. *lib.* 10. *de Ciuit. Dei, cap.* 8. & eidem Moysi in terram Promissionis populum introducere denegatum, illiusque se-23 pulchrum occultum hominibus fuerit, ne † Iudæi omnia beneficia, quæ à Deo receperant, illi prorsus tribuerent, & Diuinis honoribus inseruirent, vt optimè considerat Abulensis, Gagneius, & Montan. *sup. Canon. Epist. Iud. Apostoli*, & insinuat Chrysost. *homil.* 5. *Matth.* D. August. vel quisquis ille est, qui de mirabil. sacr. Scriptur. conscripsit. *lib.* 1. *cap. vlt.* gloss. Lyran. & Caiet. *sup. Deuteron.* 34. Theodoret, *q.* 43. *in Deuter.* & nouissimè prosequitur P. Franc. Suarez *in defens. Fidei contra sect. Anglic. cap.* 13. *num.* 9. *&* 10. P. Fr. Ioan. Marq. *in Gubernat. Christ. lib.* 1. *cap.* 32. *pagin.* 201. Quibus addo elegantissimum locum eiusdem Theodor. *lib.* 3. *de curat. Græcar.* 24 *affect.* vbi, † ob eandem vitandæ idololatriæ rationem, Deum post diluuium in terra, & aliis elementis aliquid minus vndequaque perfectum reliquisse, his verbis ostendit : *Hominum errorem sapientissimus Deus multò ante præsentiens : nonnullos defectus elementis adiunxit, vt illorum quidem species ac magnitudo, intuentes homines ad Opificem demirandum attolleret, ipsaque vicissim labes ac patientiæ, homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adorandos, censerent.*

CAPVT XIII.

De eodem titulo, & aliis variis rationibus, & argumentis, quibus magis, ac magis probari videtur, ad obseruandam legem naturæ, & idololatriam relinquendam, Indos, & quoslibet alios infideles rectè vi & armis compelli posse.

SVMMARIVM.

1 *Indorum vitia, & scelera summatim congeruntur verbis Pat. Ioseph. Acostæ.*
2 *Bellum rectè videtur inferri Indis, qui moniti resistere nolunt à vitiis contra naturam.*
3 *Pontifex Romanus habet potestatem in infideles peccantes contra naturam.*
4 *Dei facta nobis exemplaria esse debent.*
5 *Pius Quintus statuit, vt omnes Indi ad legem naturalem seruandam compellerentur.*
6 *Princeps quilibet Christianus, data sibi opportunitate, potest compellere infideles ad seruanda naturæ præcepta.*
7 *Diuinam in legem, vel naturalem quæ committuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt.*
8 *Respublica aliqua si vergat ad idololatriam, vel innocentes afficiat iniuria, quilibet ei aduersari potest.*
9 *Peccata contra naturam qui extirpant, Deo seruire dicuntur.*
10 *Bella iusta dicuntur, per quæ victis ad pietatis, & iustitiæ societatem consulitur ex D. August.*
11 Cap. flagitia 32. q. 7. *expenditur.*
12 *Homo hominem, vel sola humanitatis ratione iuuare debet, & ad bonum dirigere.*
13 *Lex vt vim, D. de iustit. & iure, & l. non tantum, de appellation. & similes exornantur.*
14 *Pater infidelis si velit occidere filium paruulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest.*
15 Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. *exornantur.*
16 *Iniuriam, & peccatum alterius qui non excusat, cùm possit, tam est in vitio, quàm ille, qui facit.*
17 Cap qui potest 23. q. 5. *perpenditur.*
18 *Prouerb. locus cap.* 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c. *Explicatur.*
19 *Moysis facinus Ægyptium propria auctoritate occidentis, qui iniustè Iudæum vexabat, qualiter excusetur.*
20 Psal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob. 29. *verba expenduntur, de oppressorum liberatione tractantia.*
21 Cap. non est, & cap. Regum officium 23. q. 5. *illustratur.*
22 *Idololatriam compescere, quilibet tenetur, si id facere possit.*
23 *Deus sæpissime facultatem debellandi, & puniendi idololatras concessisse comperitur.*
24 *Deuteronomij loca* cap. 12. *&* 20. *expenduntur, & explicantur.*
25 *Filiis Israel qualiter præceperit Dominus, Amorrhæis, & aliis idololatris bellum inferre.*
26 *Idololatriam qui extirparunt Reges, plurimum in sacra Scriptura laudantur.*
27 Cap. qui vult, & cap. non inuenitur 23. q. 3. *illustratur.*
28 *Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem apponunt.*
29 *Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno priuauit.*
30 *Mathathias idololatram interfecit.*
31 *D. Paul.* 1. ad Roman. *dignos morte esse dicit eos, qui idololatriam non vindicant.*
32 *Romanam vrbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt.*
33 *Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi aduentum magis stringunt.*
34 Cap. si non audieris 23. quæst. 5. *explicatur.*
35 *Christi post aduentum idololatriam cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt, quorum plura loca expenduntur.*
36 *Idola plura Christi aduentu corruerunt, & obmutuerunt.*
37 *Colossus Rhodius Christi aduentu dissipatus fuit.*
38 *Oracula aliqua recensentur testantia, Christi aduentu Gentium idola obmutuisse.*
39 *Idololatria maius crimen est, quàm blasphemia.*
40 *Blasphemiæ ratione possunt Christiani infidelibus bellum indicere.*
41 *Blasphemia peccatum grauissimum est, & de eius pœnis.*

Dom.

Dom.Petr.Pantola de Atala citatur, & laudatur, ibid.

42 *Subditos contra proprium Regem iniustè rebellantes, quilibet etiam extraneus coërcere potest.*

43 *Christiani, præcipuè Pontifices, & Reges? debent Dei honorem tueri.*

44 *Mali sunt prohibendi ab malo, & cogendi ad bonum.*

45 *Vindicta, tendit ad peccantium correctionem, est actus misericordiæ.*

46 Cap. ea vindicta, cap. mali 23. q. 4. & cap. Dominus noster 23. q. 2. *expenduntur, & illustrantur.*

47 Lex 35. tit. 2 part. 3 *quæ vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur, & illustratur.*

48 Cap. si is qui 23. q. 4. *illustratur.*

49 *Peccata, quæ in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, non possumus impunita relinquere.*

50 *Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus.*

51 *Deus propter tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam plura Regna subuertit. Et num. sequentib.*

52 *Regna transferri ob iniustitiam, & peccata pluribus Scripturæ locis probatur, quorum præcipua perpenduntur. Et n. 54.*

53 Capit. si de rebus, & capit. quemadmodum 23. quæst. 7. *exponuntur, & exornantur.*

55 *Auctores plurimi recensentur, qui subuersiones, & mutationes Regnorum peccatis attribuunt.*

56 *Regna sine virtutibus instabilia esse Seneca tradit.*

57 *Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitauerint? cum Saluiano.*

58 *Peccata videntur clamorem habere, quo Deum ad punitionem vocant.*

59 *Regnorum mutationes, & declinationes non proueniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum.*

60 *Religionem, & pietatem seruare est fulcrum Imperiorum.*

61 *Dei vindicta lenta, sed certa.*

62 *Habacuc verba* cap. 23. *expenduntur.*

63 *Iusti Lipsij elegantissima verba de Dei vindicta referuntur.*

64 *Peccata numerantur, quæ Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea vsque ad certam metam, vel periodum dissimulauerit, cum Benedicto Pererio.*

65 *Amorrhæorum iniquitates quando completæ dicantur in Scriptura?*

66 *Indorum ob maximas, & inueteratas iniquitates, & vt via aperiretur Euangelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem disposuit.*

67 *Ignorantia non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturæ peccabant.*

68 *Lex naturalis est lumen rationis humanæ, natura ipsa omnium hominum mentibus insitum.*

69 *Indis, quantumuis Barbaris, non denegauit Deus lumen rationis naturalis.*

70 *Lex Diuina, & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata videtur, ex D. Paulo, Augustino & Cassiano.*

71 *Ignorantia inuincibilis non admittitur in puris ac primis præceptis naturalibus, & exempla eorum.*

72 Cap. turbatur 1. q. 1 *explicatur.*

73 *Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quæ naturali ratione suadentur.*

74 *Consuetudo non excusat ab implemento præceptorum naturalium, & eò est peior, quo diuturnior.*

75 *Natio nulla ita hebes, & Barbara est, cui permitti possit, vt Deum saltim generaliter non agnoscat, & reuereatur.*

76 *Deum aliquem esse, cuius prouidentia regatur hoc omne, quod cernimus, nemo ignorare potest; & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant.*

77 *Idololatræ per ignorantiam non excusantur.*

78 *Deus est vltimus finis hominis.*

79 *Prosperi Aquitanici elegantissima carmina de cognitione Dei.*

80 *Indi, quamuis extranei, & remoti, ad cognitionem veri Dei, & obseruantiam legis naturalis ab Hispanis perduci debuerunt.*

81 *Necessitate in extrema existenti quilibet tenetur opem ferre.*

82 *Inimicos etiam diligere, & iuuare debemus, cùm sint naturæ nostræ participes.*

83 Cap. charitas 5. de pœnitent. dist. 5. *explicatur & exornatur.*

84 *Infideles corrigere tenemur, non solùm vt fidem recipiant, verùm & à peccatis contra naturam desistant.*

85 *Homines hominibus ex lege naturæ consulere debent, ex Cicerone, & aliis.*

86 *Ciceronis locus lib. vlt. de finibus emendatur.*

87 *Dei imago est homo benefaciens.*

88 *Auxilium miseris denegare turpe semper reputatum est, & talionis pœna punitum.*

89 *Indi iuuari, & à suis miseriis, & peccatis erui debuerunt, quamuis nostrum auxilium non peterent, & sua sorte contenti viuerent. Et num. 92.*

90 *Inuito beneficium non confertur.*

91 Lex vlt. ff de vsu & habit. *perpenditur & illustratur.*

93 *Indi non potuerunt tyrannidi, cruentis sacrificijs, & aliis damnis, quæ olim patiebantur, consentire.*

94 *Vitæ alterius, imò nec propriæ nemo est dominus, nisi ad custodiendam illam.*

95 *Humanitatis, & pietatis officium exigit, vt proximis in periculo positis, etiam inuitis, auxilium feramus.*

96 Lex non tantum, ff. de appellat. & l. addictos, C. eodem, *exornantur.*

97 *Captum ab hostibus possumus etiam inuitum redimere, & debet contractum seruare.*

98 *Vassallos à dominis crudeliter habitos, etiam auxilium non petentes debet Princeps liberare, & ab eorum iurisdictione eximere.*

99 *Inuitos etiam ac nolentes seruare, pulcherrimum opus est, ex Seneca & Cassiodor.*

100 *Indos voluntariè consensisse in tyrannides, sacrificia & alia damna, quæ sub antiquis dominis patiebantur, falsum esse probatur.*

Hæc

1 HAEC quidem † omnia, & alia grauissima, & fœdissima Indorum scelera, vltra Auctores suprà relatos, non solùm commemorat, verùm & re ipsa comperisse testatur, & dolet disertiss. Ioseph. Acosta *lib.2. de procur. Ind. salu.c.3.* dicens, longum esse ea recensere; quoniam præter idololatriam, nefaria sacra, dæmonum frequentes collocutiones, concubitum masculorum, incestuosam pollutionem sororum, ac matrum, & reliqua id genus flagitia: alij alios in dicta causa enecabant: compotationes ac tumulentias suas cruore miscebant: humanis multi carnibus pro summis deliciis vescebantur: alij pueros innoxios simulachris mactabant: alij suorum inferias aliorum sanguine peragebant: plerique potentiam ad nihil aliud, quàm ad nocendum & sæuiendum sibi datam arbitrabantur, perinde atque immanes feræ, quæ naturaliter gradu inferiores ac viribus imbecilles pecudes, prædæ suæ vendicant: vt idem sit apud istos dominari, & prædari: nihil aliud subditum esse, quàm potentioris libidine obnoxium esse, ita vt iustum volumen impleri oporteret, si exactè referre vellemus, quanta essent eorum vitia, & quàm latè patens, hæc feritas barbarorum in hoc vastissimo Orbe, qui ritus portentosi, & quæ denique legum, ac dominorum tyrannis.

Quæ cùm ita se habeant, prædictorumque criminum grauitas, & atrocitas adeò magna sit, vt abundè probatum reliquimus: dubitandum 2 non videtur, † quin nostri Catholici Reges bellum aduersus Indos mouere potuerint, vt ab his sceleribus abstinere, & legem naturæ seruare compellerentur. Interueniente præsertim auctori-3 tate Romani Pontificis, qui † hoc in casu aduersus omnes infideles iurisdictionem habet, tanquam generalis CHRISTI Vicarius, *cap.1.& 2. de translat Episcop.* & eos, si detur facultas, pu-4 nire potest, ad † Dei facta imitanda, quæ nobis exemplaria esse debent, vt apertè tradit Innocent. Hostiens. Ancharran. Florentin. Syluest. & reliqui Doctores, quos in præcedentis capitis initio retulimus, & in nostris terminis definisse videtur Pijssimus ille, & omni æuo venerandus, 5 Pius Quintus † Rom.Eccles.P.M. qui cum multa præclarè pro Indorum spirituali & temporali salutè prouidisset, illud etiam expresè sanxit, vt omnes Indi, quamuis Ethinci, ad legem naturalem obseruandam compellerentur, ne prauo exemplo aliis Indis iam conuersis officerent, vel Hispanis inter eos degentibus scandalum generarent, vt tradunt Hieron.Cater. *in eius vita, pag.105.* Anton. à Fuenmaior. *in lib.4.&* Fr. Alfons. Ferdinand. *in histor. Eccles. nostri tempor. lib.1.cap.52. pag. 182.*
6 Quinimo † etiam sine speciali licentia Romani Pontificis quemlibet Christianum Principem hoc idem officium data sibi opportunitate exercere debere, optimè docet & probat Fr. Ant. à Corduba *lib.1. quæstionarij, q.57. dub. 5. in princip. pag.498.* & sequitur. Pat Molin. *dict. disp.106. vers. Tertia conclusio.*

Pro cuius sententiæ maiori comprobatione, & illustratione, vltra ea, quæ in *cap.* præcedenti re-7 tulimus, rursus primo considerari potest, † quod id, quod in legem Diuinam, & naturalem committitur, in omnium tendit iniuriam, *l. Manichæos, vers. Ac primum, C. de hæretic. l. 40. tit.5. lib.16. C.Theodos.* Bartol. *in l. Gallus, §. ille casus, num.3. de liber. & posthum. cap. vrgenti*, vbi gloss. *de hæretic.* Iust. Lips. *lib. 4. ciuil. doct. cap. 3.* Saluian. *de Gubernat. Dei lib.4.* Melchior Iunius *quæst. Polit. part. 3. quæst. 94.* Annæ Robert. *lib. 1. rerum iudicat. cap. 12.* Lælius Zech. *in tract. de Princip. cap. 5. num.1.* Ioan. Baptist. Valençuela *in monitor. contra Venetos, 7. part. num. 117.* & Petrus de Aragon. *in 2.2. quæst. 10. artic. 3. vers. Secunda conclusio*: vbi ait, quòd † quotiescumque aliqua Respublica 8 vergit ad idololatriam, vel in ea innocentes efficiuntur iniuriâ, licitum est vnicuique, illos bello & armis defendere, lege naturæ id ordinante, vt eius obseruantia salua, & libera maneat. Et idem latiùs in nostra specie sequuntur, & probant reliqui Auctores suprà relati, præcipuè Caietan. *2.2. quæst.40. artic.1.* Gregor. Lopez *in dict. l. 2. tit. 23. part. 2.* gloss. magna, *vers. Alium titulum, & vers. Quinta conclusio*, Marquard *dict. tract. de infidel. 3. par. cap. 1. num. 39.* Couarr. *in regul. peccatum, 2. part §. 10. num. 1. versic. Tertiò*, in fine, Corduba *vbi supra pag. 499.* & Doct. Marta *dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 28. & sequentib.* docentes, † quod qui talia crimina impediunt, vel 9 puniunt, Deo seruire dicuntur, *argum. cap. vlt. 23. quæst. 5. cap. paratus, cap. apud 24. quæst. 1.* vbi licita ea bella dicuntur, per † quæ ad pie-10 tatis, & iustitiæ societatem victis faciliùs consulitur, prout & D. Augustin. ostendit *epistol. 5.* dum ait: *Agenda sunt multa etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius vtilitati consulendum est, quàm voluntati. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quoniam nihil est infelicius fœlicitate peccatorum, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur*, & *lib. 3. confes. cap. 8.* relatus *in* † *cap. flagitia 13. 32. quæst. 7.* sic in-11 quiens: *Flagitia, quæ sunt contra naturam, vbique & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu Diuina lege tenerentur: quæ non sic fecit homines, vt se illo vterentur modo. Violatur quippè illa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ipse auctor est, libidinis peruersitate polluitur.*

Debent namque † homines, vel solâ huma-12 nitatis, & cognationis naturalis ratione cogente, aliorum hominum mores ad bonum dirigere, insignia scelera, & facinora vindicare, iniurias, atque oppressiones, quas sub tyrannorum iugo patiuntur, pro viribus impedire, vt optimis exemplis ostenditur *in lib. Machab. cap.1.3. & 4. Zachariæ cap.14. & Oseæ cap. 10.* & communiter notant Bart. & Doctores per text. ibi † *in l. vt vim, ff. de* 13 *iustit. & iure, l. 1. ff. de iis, qui sunt sui, l. si seruus ea lege, ff. de seruis exportand. l. metum 9. §. sed licet, ff. quod met. caus. l. non tantum 6.* ibi: *Humanitatis ratione, ff. de appellat. l. culpa caret, ff. de regul. iuris, l. 1. §. sed in eo, ff. ad Syllanian. cap. quanta, de sentent. excommun. cap. dilecto, eodem tit. in 6.* iunctis aliis, quæ obseruant D. Ambros. *lib. 3. offic. cap. 3.* D. August. *lib. de moribus, cap. 27.* Marc. Mantua *lib. 4. obseruat. 36.* Tiraquell. *de pœn. temper. caus. 24.* Menchaca *in præfat. controuers. illust. num. 2. & sequentib. & lib. 1. cap. 8. ex num. 18. & cap. 16. num. 10. & cap. 21. num. 29. & sequentibus*, Pinelus *in rub. C. de rescindend. vendit. 1. p. cap. 2. num. 26.* Cuiacius *in recit. posthum. ad dict. l. vt vim*, Bobadilla *in Polit. lib. 5. cap. 2. n. 2. litter. D.* dixi Ego *in meo tract. de crimin. parric. lib. 2. cap. 2.* & in eleganti casu resoluit Dominic. Soto *in 4. dist. 5. q. 1. art. 10.* inde concludens, † 14 quòd si pater infidelis velit occidere filium paruulum, ne baptizetur, licitè id ei prohiberi posset,

&

& ab eius manibus filius abduci; quod etiam sequitur Gabriel *in* 4. *distinct.* 4.*q.*2.*art.* 3. Victoria *in* 2. *relect. de Indis num.* 15. & omnes Theologi communiter secundùm Cordubam *vbi suprà.*

Atque eapropter D. Ambros. *lib.*1.*offic.cap.*27. 15 *&* 36. relatus *in* † *cap. fortitudo,& in cap.non inferenda* 23.*q.*3. hanc veram fortitudinem & plenam iustitiæ vocat, quæ à latronibus defendit infirmos. Qui † enim non repellit à socio iniuriam, 16 si potest, tam est in vitio, quàm ille, qui facit; quæ verba mutuatus videtur à Cicerone *lib.*1.*offic.* dum ait: *Qui enim non defendit, neque obsistit iniuriæ, si potest, tam est in vitio, quàm si parentes; aut patriam, aut socios deserat.* Et à D.Anastas. & Damascen. relatis *in* † *capite qui potest.* 23. 17 *q.* 5. dum inquiunt. *Qui potest obuiare & perturbare peruersos, & non facit, nihil aliud est, quàm fauere eorum impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.* Quibus arridet Iust. Lips. *lib.*5. *ciuil. doct.cap.*4.vbi inquit: *Nec similis ratio in oppressis,quos si grauior aliqua vis, aut extrema tyrannis vrget, videtur cogere te communis societatis vinculum, vt adiuues.*

18 Et melius † Salomon *Prouerb. cap.* 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses;* quem locum exponens Glossa *in dict.cap.*non inferenda: *Erue,*inquit, *per vim si iniustè ducantur, vel per supplicationem si iuste,* & eius auctoritate D. Ambros. ibidem, Diu. Augustin.*quæst.*2.*in Exod.tom.*4.Hieronym. *in quæstion. Hebrai. sup. lib.* 1. *Regum. in fine,*D. Thom.2.2.*quæst.*61.*artic. vltim.* Burgens. *sup. cap.* 2. *Exod.* Pererius *ibidem disput.* 10. pri- 19 mum illud Moysis facinus, † non solùm Diuinæ inspirationis titulo liberant, sed iustitiæ etiam ratione commendant:qui cùm vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, illum defendit, ita vt Ægyptium prosterneret, atque in arena absconderet. Nimirum, quia debuit Moyses vim vi repellere, & pauperem & egenum oppressum 20 de manu peccatoris liberare, vt † habetur *Psalm.* 81. *& Eccles.* 17. *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo,* & Iob. 29. *vers.* 17. vbi gloriatur, quòd semper se his iniquitatibus opponebat: *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Potest etiam ad idem adduci insignis alter Diu. 21 Augustini locus *ad Macedon. epistol.*54.relatus † *in capite non est* 23. *quæst.* 5. vbi ait: *Non est iniquitatis, sed potius societatis humanitate deuinctus, qui propterea est criminis persecutor, vt sit hominis liberator;* & Diuus Hieronym.*sup.Ierem.capite.*2. relatus *in cap. Regum officium, eadem caus. & quæst.*vbi scribit: *Proprium Regum officium esse,vi oppressos liberare, & contra potentes innocentibus, & imbecillis auxilium præbere, & ne quidem per conniuentiam pati,vt ab aliis contristentur,*& Pelagius Papa *in cap. omnis* 7. *quæst.* 1. vbi ait, quòd qui negant misericordiam, & oppressis fauorem debitum, videntur negare CHRISTVM. Circa quorum iurium illustrationem, & praxim in materia vitandi violentias, quas iudices Ecclesiastici sæcularibus faciunt, plura nouissimè congessit Hieronym. Zeuallos *in tract.de violentiis,* 1.*part. gloss.* 5. *ex num.* 27. & magis in nostris terminis Azeuedo *consil.* 37.*n.*13. & Valençuel. *in discurs. sta.& bell.part.*2.*consid.*2.*ex num.*99.idem Valençuela contra Venet. 7.*part. num.* 62. Pet. Greg. *lib.* 11. *de Repub.cap.* 11. *num.* 3.*& sequentib. & nos infr. lib.* 3. *cap.* 3. *num.* 15. *& sequentibus.*

Secundo facit, quia si defensio, & vindicta, de qua suprà locuti sumus, ita iustè permittitur, vt iniuriæ hominibus illatæ cessent, & vindicentur, multò † magis iustum, & licitum esse vide- 22 tur, infidelibus pro eorum idololatria compescenda, & castiganda, bellum inferre, cùm per eam ipsi Deo ita grauis iniuria irrogetur, & talis sit,ac tanta (vt videmus) huius delicti grauitas, & impietas, † cuius puniendi, & cohibendi ratione 23 ipse DEVS OPTIM. MAXIM. hanc bellandi aduersus idololatras facultatem sæpenumero permisisse, imò & præcepisse comperitur, vt apparet ex pluribus locis expensis à Corduba *dict.quæst.* 57.*dub.*5.*versic. Tertio, pag.*500. & præcipuè *ex Leuit.cap.*18.*&* † *Deuter.cap.*12. vbi filiis Israel, 24 antequàm terram Promissionis intrarent, hoc veluti primum, & præcipuum mandatum iniunxit *Subuertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras eorum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite nomina illorum de locis illis.* Et infra: *Omnes enim abominationes, quas auersatur Dominus, fecerunt Dijs suis, offerentes filios, & filias: & comburentes igni.* Et eiusdem Deuteron. *cap.* 20. vbi † ex promissis ciuitatibus omnes omnino in 25 ore gladij interficiendos esse, Dominus iubet, Hethæum videlicet, & Amorrhæum, & Chananæum, Pherezæum, & Heueum, & Gebusæum, ne fortè docerent populum facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt Diis suis. In aliis autem ciuitatibus non promissis eas belli conditiones apponit, vt si pacem prius oblatam accipere noluissent, sed bello se defendere, omnes mares occiderent, omnem prædam exercitui diuiderent, & de spoliis hostium comederent: *Sic facies* (inquit) *cunctis ciuitatibus, quæ à te procul valdè sunt, & non sunt de his vrbibus, quas in possessionem accepturus es:* quò loci Glossa Interlinearis, verba: *Quæ à te procul sunt;* interpretatur, idest: *Religione diuersa,* sic apertè ostendens, ob solam idololatriam vrbes illas debellari permissas, & non ratione alterius iniuriæ populo Israelitico illatæ.

Et propter † hanc idolorum, & idololatrarum 2[6] debellationem & dissipationem, multum laudari videmus Ezechiam, Iosiam, & Nabuchodonosorem *lib.*4. *Reg.cap.*18. *&* 23.& Daniel.*cap.*14. quorum exemplo D. August. *epist.* 48. *&* 50. ad Bonifacium Comitem, Christanos Principes ad prælium contra idololatras adhortatur: *Omnes,*inquiens, *Reges, qui in populo Dei non prohibuerunt, nec euerterunt idola, & alia, quæ contra Dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt, & euerterunt, super aliorum merita laudantur:* quod recoluit Gratianus *in* † *capite qui vult, & in capite non inuenitur* 23. *quæst.* 3. Et † Nicolaus de Lyra *sup. Numer. cap.* 31. eorundem locorum auctoritate permotus: *Vna,* inquit, *belli iusta causa est contra terram, in qua Deus per idololatriam blasphematur.* Idemque expresè affirmant Marquard. Lucas de Penna, Malferitus, Alfons. à Castro. Guerrerus, Marta, & plurimi alij vtriusque censuræ Doctores, quos initio capitis præcedentis retulimus.

Quibus addere licet, quod † *in l.*3.*Reg.c.*15. legimus de Asa Iudæorum Rege, qui matrem suam

suam Machaan, Absalonis filiam, propter ædificatum Pani sacellum Regno priuauit. Et 1. *Machab.* 2. de Mathathia † qui dicti, præcepti, & vigoris memor, interfecit eum, qui ad aras sacrificaturus accesserat.

31 Conducit etiam auctoritas † Diui Pauli 1. *ad Roman.* vbi cum seriò idololatriam, & alia obscœna crimina infidelium connumerasset, & supplicia, quæ pro illis passuri erant, concludit: *Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*; vbi D. Ambros. exponit, id est, *qui non vindicant.*

32 Romanam † quoque vrbem ob reliquias idololatriæ ingentibus cladibus, & excidiis Alarici, Genserici, Odoacris, & Totilæ Diuino iudicio affectum fuisse, quousque tandem Imperium Orbis in varios Reges, Regnáque distractum, atque diuulsum, ipsa penitus amiserit; pie eleganter insinuat, & lacrymatur Paulus Orosius *lib.* 7. *c.* 37. & 39. D. August. *in opusc. de excid. vrb.* & passim *in libris de Ciuit. Dei, & lib.* 2. *retract. cap.* 43. Sozomen. *lib.* 9. *histor. Eccles. cap.* 6. Saluian. *in septem libris de vero iudicio, & prouidentia Dei*: S. Gelas. *in epist. contra Andromachum, tom.* 1. *epistolar. Roman. Pontif.* & alij, refert Maluenda *lib.* 4. *de Antichrist. c.* 6.

33 Neque dixerit aliquis † ea legis antiquæ præcepta, post Noui Testamenti promulgationem, exoleuisse: nam contrarium, & meritò quidem affirmat D. Cyprian. *lib. de exhortat. martyr. cap.* 5.

34 relatus à Gratian. † *in cap. si non audieris* 32. 23. *quæst.* 5. vbi postquam prædicta Deuteronomij, & Mathathiæ exempla commemorauit, hæc elegantissima verba subnectit: *Quod si ante aduentum Christi circa Deum colendum, & idola spernenda, hæc præcepta seruata sunt, quantò magis post aduentum Christi seruanda sunt, quando ille veniens non verbis tantùm nos adhortatus est, sed & factis?*

35 Etenim † omnes ferè Prophetæ prædixerunt, post aduentum Christi idololatriam exterminandam fore, vt constat *ex illo Isai.* 2. *Eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur.* Et Zachariæ 13. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.* Idem etiam habetur *Isaiæ* 31. *Ezech.* 6. & 30. *Oseæ* 10. *Mich.* 1. *Dan.* & *Sophon.* 2. & latè obseruant Marquard. *d. tract. de Iud. & Infid.* 3. *part. cap.* 1. *num.* 24. Bellarm. *lib.* 1. *controuers. cap.* 8. *de Christ. pag.* 105. *lit. D.* D. Gaspar Sanctius *sup. Isai. in locis suprà relatis*: & F. Lud. Granatens. *in Symbol. Fid.*

36 *part.* 4. *cap.* 10. *pag.* 458. Et pluribus † exemplis idolorum, quæ Romæ, & in Ægypto, & alibi adueniente Christo corruerunt, & oraculorum, quæ responsa amplius reddere non valuerunt, luculenter confirmant Nicephor. *lib.* 1. *c.* 17. Porphirius licèt ipse fuerit magnus idolorum cultor, *in lib. de deficientia Oraculorum*: Pat. Ioan. Pineda *sub Iob, tom.* 2. *pag.* 634. & 1071. Simon Maiolus *in diebus Canicul. tom.* 3. *colloq.* 1. *pag.* 307. & *sequent.* & *tom.* 2. *colloq.* 1. *pag.* 78. & *tom.* 1. *colloq.* 21. *pagin.* 470. Thomas Bozius *lib.* 14. *de sign. Eccles. cap.* 3. & 4. & *lib.* 23. *c.* 1. Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtr. Monarch. lib.* 3. *c.* 5. *pag.* 32. vbi ad hanc

37 causam refert † ruinam, & dissipationem magni illius idoli, Rhodij olim erecti, quod Colossum appellarunt, & inter ingentia mundi miracula connumeratum fuit, & nos alia congessimus *sup. hoc lib. c.* 4. *ex n.* 81.

38 Súntque valdè notatu digna ipsorum Oraculorum † responsa, quæ de hac re apud prædictos auctores circunferuntur, quorum vnum sic habet:

Puer Hebræus iubet me Diis beatis imperans,
Has ædes relinquere, & statim Orcum abire,
Cæterum abi tacitus à nostris aris.

Aliud sic.

Tripodes congemiscite, abiit Apollo,
Abiit, quia flammeum me cogit cœleste Numen.
Erat Iupiter, & nunc est, & erit, ô magne Iupiter,
Hei mihi oraculorum defecit me claritas.

Et Sacerdoti, qui vltimus Apollinem de vera religione consuluit, respondisse narratur:

Ne me extremum, & vltimum velis ipse rogare,
Infœlix Sacerdos, de Diuino genitore,
Déque charo, & vnico Filio celeberrimi Regis,
Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet,
Mentes, terram, fluuios, mare, Tartara, aërem, ignem.
Hei me etiam nolentem Spiritus ille his ædibus expellet.
Ac tutúmque desertum linquetur limen hoc fatidicum.

Vt omittam vulgatum Virgilij locum *Æneid.* 6. quem in eundem sensum plures auctores accipiunt, dum canit:

Huius in aduentum iam nunc, & Caspia Regna
Responsis horrent Diuum, & Mœotica tellus.

39 Tertiò, in maiorem suprà dictorum fidem, & comprobationem, illud etiam addere possumus, quod idololatria, & infidelitas maiora, & grauiora crimina sunt, quam blasphemia, & eam in se includunt, in quantum subtrahunt Deo, singularitatem dominij, & fidem opere ipso impugnant, vt docet D. Thomas 2. 2. *q.* 10. *art.* 3. & *q.* 94. *art.* 3. *ad* 2. Fr. Raph. de la Torre *ibid. ex pag.* 98. Petr. de Aragon *in ead.* 2. 2. *quæst.* 13. *art.* 4. *pag.* 369. & Anton. à Corduba *d. quæst.* 57. *dubit.* 5. *pag.* 500. vbi aiunt, quod idololatria ipsi fidei vnius veri Dei, & Christi Redemptoris magis directè, quàm alia peccata ipso facto contrariatur, & fundamentum Christianæ Religionis euertit. Sed sic est, quod

40 propter † blasphemiam potest bellum aduersus infideles indici, quoties hi fidem blasphemiis, prauisque persuasionibus impediunt, vel legis Euangelicæ Prædicatores etiam in eorum Prouinciis infestant, vt colligitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 8. & 11. & Caiet. *ibid.* & notat Albertin. *in rubric. de hæretic. quæst.* 8. Albert. Pius Campensis *contra Erasm. cap.* 21. *de bello*: Couar. *in dict. regul. peccatum,* 2. *part.* §. 1. *num.* 3. *vers. Quartò licitum*; & Victoria *in relect.* 1. *de Indis num.* 31. & Gaspar Sanctius *sup. Isai. cap.* 52 *vers.* 7. *pagin.* 544. vbi probat, quàm ægrè ferat Deus suum nomen blasphemari: ergo multo magis propter idololatriam, adeò grauem, & cruentam, & perniciosam Indis, de quibus agimus, bellum iustè moueri potuit.

41 Quod argumentum fortissimum reputat, & appellat Sepulueda *in Apolog. contra Episcop. de Chiapa*; & confirmari potest † ex his, quæ de pœnis contra blasphemos, & huius criminis grauitate referunt Castro *de iusta hæret. punit. lib.* 1. *cap.* 12. Domin. Bañez *d.* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 15. *vers. Dubitatur*: Iul. Clar. & Baiard. *lib.* 5. *Sentent.*

§.*blasphem.* Tiber. Decian. *lib.6.crimin.cap.*1. *& sequentib.* Director. Inquisition. 2. *part. quæst.*41. *comment.*66.*pag.*333.Aragon.vbi *suprà pag.* 369. Azor.*lib.*3. *instit. moral. cap.*38. D. Ioan. Vela *in tract. de pœnis delictor. c.*4. & innumeri alij relati & Farinac.*in praxi crimin.tom.*1. *quæst.*20. Bobadilla *in Polit.lib.*3. *c.*15. *num.*11. *& lib.*5. *cap.* 1. *num.*108. *cum sequentibus; & lib.*2.*c.*17. *num.* 77. Parlador.*lib.*3. *rer.quotid. c.*18. Petr. Matthæus *in notis ad summam constit. Pontif. circa constit. Iul.III. contra blasphem.pag.*355. Simon Maiol. *colloq. de perfidia Iud. pag.* 54. *& seqq.* Camillus Borrellus *de Magistr.edict.lib.*3. *c.& cons.*43.*per totum cent.*1.& nouissimè Licentiat. Barnueuus de Mosquera *in peculiari tract de Blasphemia,& eius pœnis*; & eruditus pariter ac nobilis D. Petr. Pantoja de Aiala *in comment.ad l.fin. C.de aleatoribus, n.*10.*fol.*137. *& seq.*

Quartò, suprà dictis non incongruenter adiicio, quòd secundùm eundem D.Thom.2.2.*q* 40. 42 *art.* 1. iusta † causa bellandi contra aliquos est, quando hoc illi merentur propter aliquam culpam, quapropter si subditi negarent honorem suo Regi, possent etiam ab extraneis puniri, vt omnes cum Angelico Doctore concludunt,& expressè resoluit Caietanus 2.2.*quæst.*10.*art.*8.*&* 9.

43 Quod cùm ita se habeat, † longè magis ex charitate, siue pietate, quinimò, & ex lege iustitiæ, Christiani tenemur, & illi præsertim, qui Pontificali, aut Regali auctoritate præfulgent, vnici, & veri Dei, ac Domini nostri honorem tueri, & iniurias quas infideles Idololatræ ei quotidie ferunt, prohibere, ac vindicare.

44 Mali † quippe sunt prohibendi à malo, & cogendi ad bonum; eáque vindicta, quæ valet ad 45 correctionem, † non solùm non reprobatur, sed imò ad misericordiam pertinet, & si ea, de quibus Deus vehementer offenditur, insequi, vel vlcisci deserimus, ad irascendam vtique Diuinitatis patientiam prouocamus; vt ex variis D Augusti. sen-46 tentiis † recoluit Gratian.*in c.si ea* 50. *c. ea vindicta* 51. *c.mali* 54. 23. *q* 4. & docet idem August. *lib.*6. *quæst.* 10. relatus *in c. Dominus noster* 23. *quæst.*2.

Quam eandem sententiam latiùs prosequitur D.Hieron.*in c.qui malos* 23.*quæst.*5. D. Chrysost. *sup. Matth.*5.*q.*324. *ad* 4.*& q.*338. Gabriel *in* 4. *dist.*15.*q.*4.Corduba *in quæstionar.lib.*1. *quæst.*57. *dub.*5.*pag.*499. & post hæc scripta,D.Ioan. Bapt. Valençuela *in discurs. status, & belli part.* 2. *con-*47 *sid.*2.*ex num.*99.& *consid.*3. *num.*41. Et † conducunt elegantissima verba *legis* 35.*tit.*2.*part.*3. vbi ex antiquorum sapientium doctrina hoc prouerbium deducitur: *Amigo de Dios es, quien enemigo de Dios mata en tiempo qualquier.* Quod prosequitur Abbas *in cap.* 1. *de feriis*: Albericus *in l. prouinciarum, C.eodem*; & latè exornat Bobadilla *in Politic.lib.*2.*cap.*13.*num.*38. *& seqq.* vbi etiam 48 allegat opt.text. † *in cap.si is qui* 23. *quæst.*4. vbi dicitur: *Et licèt ea, quæ nobis committuntur,facilè* 49 *possimus indulgendo dimittere,† ea tamen, quæ in Deum commissa sunt, cum magna districtione, nec sine pœnitentia possumus relaxare.*

Quintò considero, quòd Innocent. & Doctores *suprà* citati, iure optimo tradere potuerunt, hanc vindictam, quæ de tyrannis, idololatris, & aliis peccatoribus sumitur, qui contra legem naturalem delinquunt, ex Dei imitatione descendere, 50 quia † iudicia Dei debent esse exemplaria iudiciorum nostrorum, vt docet August,*in c.*1. *c. qui peccant, c. quoniam, c. quando, c. non inuenitur* 23. *q.*3. & in terminis tradit Cordub.*d. dub.*5. *versic. Maior autem, pag.* 500. vbi ad idem D. Thom.Caietan.& alios allegat. Et videmus Deum ipsum, qui in sua potestate, & voluntate habet omnium iura Regnorum, vt latè ostendimus *in c.*2. *huius libri*; † propter eiusmodi peccata, præ- 51 cipuè vbi diuturna, & iterata sunt, imperia euertere, mutare, & ab aliis in alios transferre, solitum esse: eorúmque Principes, & Respublicas, etiam tunc, cùm maximè florent, opprimere, & extraordinariis modis punire, vbi ordinarij non sufficiunt, vt præter sacræ Scripturæ loca, & exempla, quorum *suprà* meminimus, satis constat † *ex illo Eccl.* 52 *c.*10. *versic.*8. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Sapient. 10. *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum.* Et Prouerb. 13. *Thesaurizantur autem iustis diuitiæ impiorum.* Matth.21. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam.*

Quas Domini voces ad omnes impios, & iniquos valere, grauiter docet D. August. *aduersus litt. Petilia, c.*43.*& in epist.*50. *ad Bonifac.* cuius verba † referuntur *in c. si de rebus, & in c. quem-* 53 *admodum* 23. *quæst.* 7. Et re ipsa ostendit historia Nabuchodonosor, † & Balthazaris Regis, Da- 54 niel *c.* 4.*&* 5.Saülis 1. *Reg. c.* 15. Amorrhæorum, *Deuteron. c.* 21. & Parabola vineæ, de qua apud Matth. *dict. c.* 2. Marc. *c.* 12. & translatio Imperij, quæ de Græcis facta est ad Germanos, de qua *in c. per venerabilem* 34. *de electione*, & alia innumera testimonia, & exempla, quæ ab omni antiquitate petita † recolunt Nicolaus de Lyra, & alij 55 nouiores scribentes in dictis locis: Doctores *in c. translato de constitut.* Oldrad.*cons.*69. *&* 72. Martin.Laudens. *in tract.de Principe,quæst.*155. Lancellot. Conrad.*in templo iudicum, lib.*1. *c.* 1. §. 2. *quæst.*2.*num.*16.*fol.*14.Ioan. Salisberiensis *in Policratico, siue de Curialium nugis, lib.*4. *c.* 12. Petr. Gregor. *lib.*18. *Syntagm. c.*1. *& lib.*5. *de Repub. c.*2.*& lib.*21. *c.*1. Gaspar Sanctius *sup. Isaï. c.*6, *num.*1.*pag.*74. *& c.*27.*num.* 6. *pag.* 276. *& c.* 28. *num.*46.*pag.*290. Palac. Rubeus *de obten. Nauar. part.* 5. §.4. *&* 9. Thomas Bozius *de sign. Eccles. in prætermiss. ad lib.*24. *c.*3. *pag.* 627 *& de ruinis Gent.lib.*2.*c.*15.*pag.*199.*& in integro tract.de imperio virtutis*: Petr. Fab. *lib.* 3. *Semestr. c.* 8. *p.*101.*& c.*20. *p.*308.Simanc.*lib.*3.*de Repub. c.*9. *num.*11. Iust. Lips. *lib.*1.*Politica, siue ciuil. doct. c.* 7. *&* 10. Pat. Ribadeneira *in Princip. Christ. lib.* 2.*c.*4. *p.* 513. Rutil. Benzon. *de anno Iubil. lib.*6. *c.* 17. Pat. Ioan. Pineda *commentar. in Iob c.*34.*versic.*14.*& de rebus Salom. lib.*7.*c.*2.*num.*1. *pag.*482. Calistus Remirez *in tract. de lege Regia*, §.8. *num.*22. Simon Maiolus *in diebus Canicul.* 3. *tom. colloq.* 2. *de bellorum euentib. pag.* 341. Petr. Andr. Canonher. *in Aphorism. pol. Hippocrat. pag.*643. *& sequentib.* Valençuela *in dict.monitor. contra Venetos, part.*5.*num.*196. Bobadilla *in Polit.lib.*2. *c.* 2. *num.* 11. *&* 12. Fr. Ioan. Marquez *in Gubernat. Christ. lib.* 2. *c.* 26.*pag.*318. & Fr. Ioannes Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 4. *c.* 106.

Et ante eos hoc idem optimè præsensit Demosthenes *in Oratione Olynthiaca* 2. † & Senec. *in* 56 *Thyeste,act.*2.*scen.*1 dum ait:

——Vbi non est pudor,
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile Regnum est.

Et

Et Saluianus *lib. 7. de prouident. Dei*, vbi cùm Afrorum † grauissima scelera recensuisset, ea Deum quasi reluctantem ad illorum internecionem mouisse, his grauissimis ostendit: *Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi vt cùm eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret, vt periret? Vnde & quòd Vuandali ad Africam transierunt, non est Diuinæ seueritati, sed Afrorum sceleri deputandum: graui enim eos antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerunt*; & *lib. 1. de Sodomæ, & Gomorrhæ peccatis*, sic inquit: *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est.* † *Pulchrè clamorem, dixit, in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, quia terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet, quia cædi aures suas, Deus dicit, clamoribus peccatorum, vt non differatur pœna peccantium. Et verè clamor, & grandis clamor est, quando pietas Dei peccatorum clamoribus vincitur, vt peccantes punire cogatur. Ostendit ergo Dominus, quàm inuitus puniat etiam grauissimos peccatores, dicens: quòd clamor Sodomorum ad se ascenderit, hoc est, misericordia quidem mea mihi suadet, vt parcam, sed tamen peccatorum clamor cogit, vt puniam.*

Et ad hanc causam † (non ad astrorum vim, syderúmque influxus) mutationes, & declinationes Regnorum referendas esse, piè, & doctè aduertit Marquez vbi *suprà*, & Simon Maiol. quem transcribit Canonherius *in locis citatis*, vbi sic ait: *Cùm ergo causas periodorum, & mutationum in Imperiis quærimus, non procul vagemur animis, nec ad sydera euolemus, sed quid in Ecclesia politiis, & œconomiis fiat, consideremus. Si regnant in Ecclesia falsæ, impiæ, fanaticæ, blasphemæ opiniones, aut idola, & conflictantur inter se docentes; si in politiis impunè grassantur tyrannides, seditiones, latrocinia, imposturæ, fraudes, & licet cuilibet, quodlibet; si dissident coniuges, & vagis ac prohibitis libidinibus contaminantur œconomiæ, & adulterantur familiæ; non dubitemus, impendere tristes, atroces, & propinquas pœnas.*

Etenim, vt præclarè inquit Iustus Lipsius *in præfat. ad Poliorcet.* † fulcrum Imperiorum est, seruare religionem & pietatem, & qui secus faciunt, rarò Dei vindictam effugiunt, † quæ certa semper est, licèt aliquando lentis, & laneis pedibus, vt est in adagio, incedere videatur, vt dixit Horat. *lib. 3. Ode 2.*

Rarò antecedentem scelestum
Deseruit pœna pede claudo.

Et Habacuc † *cap. 23. Licèt visus est procul, tamen apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Vigilat quippe Diuinus † ille oculus, vt ait Iustus Lipsius *lib. 2. de constant. cap. 15. Et cùm dormire eum censes, conniuet. Atque vt in vno, eodémque homine iure, in senecta ætate delictum aliquod punitur admissum in iuuenta: sic Deus in imperiis, aut Regnis peccata vetera, quia externæ communionis ratione vnum quiddam Deo sunt, & coniunctum. Et sicut in homine cùm manus furto, penis libidine, venter ingluuie peccauit, totum corpus id luit; sic in communi aliquo cœtu paucorum delictum expetere, sæpè in omnes, præsertim si ij, qui peccant, velut digniora quædam membra sunt, vt Reges, Principes, Magistratus.* Tradunt plura alia Caietan. & alij Patres exponentes illud Genes. 25. *Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum.*

Inter quos Benedict. Pererius, cùm tres causas doctè admodum expressisset, ob quas solet Deus peccata † punire, quæ vsque ad certam aliquam metam, vel temporis periodum impunita reliquit, nempe multitudinem, inuerecundiam, & consuetudinem, siue incorrigibilitatem peccantium, quartam tandem causam, & valdè ad rem nostram conuenientem, his elegantissimis verbis scribit: *Quando improbitas, & impietas alicuius gentis eò vsque procedit, vt sit admodum exitialis humanæ societati, ipsam hominum communitatem, & societatem peruertens, ac destruens. Humana verò societas tribus maximè rebus, & initio coalescit, & deinceps continetur, atque conseruatur: ante omnia Religione, pietatéque aduersus Deum, tum erga homines æquitate, ac iustitia, ac demum recta viuendi disciplina, & rationabili quadam morum institutione, & compositione. Contra primum facit atheismus, & fœda ac pestilens idololatria, qualis fuit olim quarundam gentium, quibus vel proprios suos filios, aut iugulando, aut igne comburendo, Diis immolare moris erat. Quòd si hæc scelera in ipsum etiam Dei populum inuaserint, mirum dictu! quantum iram Dei prouocent, & contra se vindictam eius accelerent. Huius criminis sæpè accusatos esse Iudæos à Prophetis, legimus in sacris Litteris. Alterum humanæ societatis vinculum, iustitiam dico, planè dissoluunt frequentes, & immodicæ bonorum rapinæ, tyrannicæ oppressiones, frequentes bonorum, & innocentium cædes; tale fuisse legimus peccatum Ægyptiorum aduersus Hebræos: idem crimen sæpenumero Hebræis ipsis exprobrarunt Prophetæ, extrema eis mala ob eam causam comminantes. Contra tertium humanæ societatis caput faciunt promiscuæ, atque indifferentes virorum, atque mulierum coniunctiones, nulla distinctione, ac respectu cognationis, vel affinitatis, vt patris & filiæ, filij & matris, fratris & sororis, & quod multò detestabilius est, nefandæ commixtiones marium cùm maribus, & hominum cum iumentis; atque hoc † fuisse complementum iniquitatum Chananæorum, ad quod vbi peruenere, punitos esse eos à Deo, & eiectos de terra sua, nec obscurè, nec vno tantùm loco docet Scriptura.*

Et in specie † istorum Indorum Occidentalium, de quibus loquimur, similiter contigisse, antiquáque eorum Regna, & imperia ob grauissima, quæ committebant, peccata; tunc, cùm maximè florebant, concidisse, & Deum Opt. Max. tum vt illa puniret, cùm etiam vt Diuini Verbi prædicationem inter ipsos Indos disseminaret, Hispanorum aduentum, & dominationem disposuisse, apertè docet, & multis argumentis ostendit Ioseph. Acosta *lib. 7. de hist. moral. Ind. c. 24. & seqq.* & Fr. Ioan. Torquemad. *in Monarch. Ind. lib. 4. cap. 105. & 106.* Secreta Dei iudicia laudantes, qui simul his gentibus & supplicium, & salutem parauit, iuxta dictum D. Pauli ad Roman. *cap. 11. vers. 11. & 12.* & idem obseruat Thom. Boz. *de sign. Eccl. lib. 24. cap. 3.* & Ioan. Boterus *in relat. vniuersal. 4. part. lib. 1. ex pag. 25.* vbi tyrannides, & alia scelera Indorum recenset, & ea in causa fuisse, tradit, vt Regnis suis spoliarentur, & Diuinæ voluntatis decreta ad Hispanos transirent. Quod ipsi quoque Peruani Indi sibi persuaserunt, vt diximus *suprà cap. 12. n. 21.*

Neque obstabit, si suprà dictis obiecerit quispiam, † Indos istos, vt plurimùm rudes, & barbaros fuisse, vt *suprà hoc lib. cap. 8.* latè probauimus: ac proinde

proinde ob ingenij hebetudinem, & morum feritem excusari, si Deum, vt oportebat, non agnouerint, nec coluerint, & aliis delictis & sceleribus legis naturalis præcepta fœdauerint. Etenim cùm
68 lex † naturalis sit lumen rationis humanæ, quod Deus naturæ conditor vnà cum natura inseruit mentibus hominum ad aliquid faciendum, vel non faciendum, vt obseruant Theologi post D.Thom. 1. 2. *quæst.* 94. vbi Medina *art.* 1. Raphaël de la Torre *tom.* 1. *de Religione, quæst.* 85. *art.* 1. *disp.* 2. Suarez *de legib. lib.* 2. *cap.* 5. *cum seqq.* Sayrus *in Thesaur.* 3. *part. cap.* 2. *à num.* 6. & plures alij relati à Salas *in eod. tract. disp.* 5. *per tot.* non est creden-
69 dum, † Indis quantumuis barbaris, cùm verè homines sint, hoc lumen à Deo negatum fuisse, nec ea ignorasse ad quæ natura ipsa inclinat, & amplectenda, vel fugienda esse docet, etiam nulla insti-
70 tutione, aut ordinatione permissa, † iuxta illud D. Paul. ad Rom. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* D.Aug. *lib.* 2. *confess. c.* 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec vlla vnquam delet iniquitas;* quod exponens Cassianus *collat.* 3. *cap.* 23. sic excellentissimè inquit: *Deus hominum creans, omnem naturaliter ei scientiam legis inseruit, quæ si fuisset ab homine secundùm propositum Domini, vt cœperat, custodita; non vtique necessarium fuisset, aliam dari, quæ per litteram posteà promulgata est: erat enim superfluum extrinsecùs offerri remedium, quod adhuc intrinsecùs tenebatur insertum.*

71 Atque ita † in eiusmodi puris, ac primis præceptis naturalibus, qualia sunt, Deum colere, bonum sequi, malum fugere, quod tibi non vis, alteri non facere, & similia, non cadere, nec admitti ignorantiam inuincibilem, tradunt Alex. de Alex. 2. *part. q.* 153. *n.* 3. Durandus *in* 3. *distinct. illat.* 25. *q.* 1. *ad* 1. Alphons. de Castro *lib.* 2. *de lege pœnal. cap.* 14. Card. Tolet. *in summa lib.* 4. *cap.* 6. *num.* 9. & plures alij, quos refert Pat. Gabr. Vasquez *in* 1. 2. 1. *tom. q.* 76. *art.* 2. *disput.* 122. *pag.* 1049. Ioan. Azor. *tom.* 1. *lib.* 1. *instit. moral. cap.* 13. *q.* 1. Valentia *tom.* 2. *disput.* 6. *quæst.* 6. *puncto* 1. *corol.* 7. Sanchez *lib.* 1. *Decalog. cap.* 16. *num.* 33. & post hæc scripta P.Fran. Suarez *in tract. de Spe, disput.* 17. *sect.* 2. *num.* 7. & expresè probat Gratian. *in cap. turba-*
72 *tur* 12. 1. *quæst.* 1. vbi † naturalis iuris ignorantiam omnibus adultis damnabilem esse, docet. Quem locum exponens glossa ibidem, allegat text. & gloss. *in l.* 2. *C. de in ius vocan.* vbi quod plus est,
73 non solùm † his, quæ merè iuris naturalis sunt, verùm in his quoque, quæ naturali tantùm ratione suadentur, veluti benefacientibus benefacere, rusticitatis excusationem admittendam non esse do-
74 cemur. Quemadmodum neque † consuetudinis excusatio admittetur, quæ reatum potius auget, quam minuit, & cùm mala sit, & sacris ac naturalibus institutis contraria, nullo tempore conualescit, & nullius momenti debet iudicari, *l. capitalium, §. solent, ff. de pœnis, cap. ex litteris, cap. cum venerabilis, cap. fin.* vbi gloss. *de consuetud. cap. mala* 8. *distinct.* cum multis aliis, quæ de perfidia, & blasphemiis Iudæorum loquens, tradit Sim.Maiol. 3. *tom. dier. Canic. col.* 1. *p.* 55. *&* 56.

Et generaliter tam de Indis, quàm de aliis gen-
75 tibus, & nationibus tractantes, † nullam ita rudem, & hebetem fuisse, cui permitti possit, vt laboret ignorantia inuincibili vnius Dei, cùm ad illum saltim generalirer cognoscendum, ac colendum, tanquam principium omnium rerum, excedens omnia, & à quo omnia dependent, & gubernantur, omnes solo lumine naturali ducantur, &
76 teneantur, latè † post Epicurum comprobat Cicero *lib.* 1. *de nat. Deor.* Aristot. *lib. de cælo, & lib.* 8. *Physicor.* Ælian. *lib.* 2. *de varia hist.* Plutarch. *de placitis Philosoph. cap.* 6. *&* 9. Lactant. Firmian. *lib.* 3. *Diuin. instit. cap.* 11. *& lib.* 1. *cap.* 2. vbi ait: *Nemo est enim tam rudis, tam ferus moribus, quin oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur, non aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia vtilitate, pulchritudine, temperatione? nec posse fieri, quin id quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructum.* Boëtius *lib.* 3. *prosa* 10. D.Cyprian. *lib. de idol. vanitate,* vbi ait: *Hanc esse summam delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.* D.Gregorius Nazianzenus *orat.* 34. concludens, hoc adeò verum esse, vt vel oculis corporeis videri possit, D. Thom. & post eum Theologi, *lib.* 3. *contra Gentes, & in* 1. *part. summæ, quæst.* 2. *&* 2. 2. *quæst.* 85. & plures alij, quos refert Mag. Medina *lib.* 4. *de rect. in Deum fide, cap.* 8. August. Eugubinus *de perenni Philosophia lib.* 3. Cæsar Baronius *lib.* 1. *Annal. anno Christi* 82. *num.* 40. *& sequent.* Petrus Malferitus loquens in nostris terminis, inter consilia Mandelli, *volum.* 2. *cons.* 769. *num.* 72. Torquemada *in Monarch. Ind. lib.* 6. *in Prologo, & cap.* 1. *&* 2. Fr. Ludouic. Granatens. *in Symbol. Fidei* 1. *part. cap.* 3. *pag.* 9. Fr.Ioan. Marquez *in Gubern. Christ. lib.* 2. *cap.* 23. *pag.* 294. *&* 295. & doctè Raphaël de la Torre *de Religione, tom.* 2. *quæst.* 94. *art.* 2. *disput.* 3. vbi ex hoc conclu-
77 dit, † idololatras non excusari per ignorantiam ab idololatriæ crimine, cùm neque à cognitione vnius veri Dei excusentur.

78 Et † quòd Deus sit vltimus finis hominis, & ad id homo creatus, & de rationibus, quibus tenetur Deum colere: Fr. Thomas à IESV *de procur. omnium gent. salute, lib.* 11. *cap.* 3. 4. 5. 6. *& sequent. ex pag.* 761. *ad* 797. Tradit etiam alia nouissimè
79 circa hoc Caldas Pereira *de emptione & venditione, cap.* 1. *num.* 1. Et optimis carminibus † exposuit Prosperus Aquitanicus *lib. de prouidentia Dei* in hæc verba:

Quâ iacet extremo tellus circundata ponto:
Et quâ gens hominum diffusa est corpore mundi,
Seu nostros annos seu tempora prisca reuoluas,
Esse omnes sensere Deum: nec defuit vlli
Auctorem natura docens, etsi impius error
Amisit, multis tribuens quod debuit vni:
Innatum est cunctis genitorem agnoscere verum;
Hic auctore carens, & tempore permanet idem
Semper, & immensum nec sæcula, nec loca claudunt.
Hic nullis mundi causis extantibus in se
Quidquid vellet habens, cùm visum est, omnia solus
Condidit vt voluit formas, numerósque, modósque,
Et genera, & vitas statuens, & semina rebus,
Quidquid inest cœlo, quidquid terráque, marique,
Quidquid quocunque est in corpore, siue animatum,
Siue expers animæ, calida, humida, frigida, sicca,
Vno extant auctore Deo: qui diuite Verbo
(Quod Deus est) rerum naturas, atque elementa
Protulit, & summis opifex intentus, & imis.

Est

Est igitur Deus, & bonus est, & quidquid ab illo
Effectum est, culpa penitùs vacat, atque reatu,
Omnem autem hanc mundi molem, qui condidit ipse.

Rursus non obstabit, huiusmodi infideles, de quibus agimus, prorsus à nobis & fide, & solo, 80 & imperio extraneos fuisse, † atque ita tanquam foris positos Christianorum disciplina compesci non potuisse, quantumuis prædicta crimina perpetrarent, sed Dei iudicio reseruari debere, iuxta locum Pauli. 1. *Corint.* 5. *Quid mihi de his, qui foris, sunt*, de quo statim latius tractabimus. Nam cùm scelere illa in adeò magnam Diuinæ, & naturalis offensionem, & innocentum oppressionem prolaberentur, & vt suprà latè probauimus, commune societatis humanæ vinculum eorum vindictam, & liberationem expostularet, etiam ad extraneos & infideles extendi potest, & decet, vt expressè affirmant omnes Doctores, quos pro hac opinione citauimus, & tetigimus *supr. cap.* 11. *in fine*, & grauissimis verbis illustrat Acosta *lib.* 2. *de procur. Ind. salu. c.* 6. *pag.* 232.

81 Quoniam † existenti in extrema necessitate quilibet tenetur opem ferre, vt docet gloss. *verb. Esurientium, in c. sicut.* 47. *distinct.* & plures referens Pet. Cenedo *in collect.* 27. *ad Decretum, num.* 1. Pet. Roicius *decis. Lithuanic.* 3. *n.* 296. Corduba de Lara *in l. si quis à liberis*, §. *etsi impubes, num.* 37. *ff. de lib. agnoscend.* & Calistus Remires *de lege Regia*, § 30. *n.* 23.

82 Et non solùm infideles extraneos, verùm † & inimicos (quod plus est) dirigere & auxiliari debemus; & eis eleemosynas præbere, cùm sint naturæ nostræ participes, iuxta doctrinam D. Clem. Alexandr. *lib.* 2. *Stromatum, cap.* 9. D. Pros83 peri *lib.* 3. *de vita contempl.* qui refertur † *in cap. charitas* 5. *de pænitent. distint.* 2. vbi glos. *verbo, Participes*, Alexandr. *cons.* 130. *super eo, num.* 3. *lib.* 7. vbi loquuntur de Iudæis, Saracenis, & aliis Infidelibus, sequitur Abbas *in cap. Iudæi, de testib.* Decius & Cagnolus *in l. culpa caret, de regul. iur.* Syluester *in summa, verb. Charitas*, § 5. Marta *de iurisdict.* 1. *par. cap.* 24. *num.* 49. Cardin. Tusch. *pract. concl. iur. lit. I. concl.* 125. *pagin.* 491. & exornat Menchaca *lib.* 1. *controuers. illustri. cap.* 2. *num.* 29. Pat. Franc. Suarez *in nouissimo tract. de Charit. disput.* 5. *sect.* 5. *per totam*, Mag. Pet. de Aragon. *in* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 8. *pag.* 192. *vers. Tertia conclusio, art.* 9. *pag.* 625. *& in q.* 33. 84 *art.* 2. *pag.* 788. Vbi ait, quod † tenemur infideles corrigere, quando adest spes emendæ: & quòd quamuis non sit spes, quòd infidelis corrigetur quantum ad fidem falsam, quam habet, si tamen est spes, quòd cessabit ab aliis peccatis, quæ contra naturam committit, adhuc tenemur, illum de illis corrigere.

Et conueniunt verba Ciceron. *lib.* 1. *Off.* dum 85 inquit: † *Homines hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se alij aliis prodesse posse t*; & *lib.* 3. *Hoc Natura prascribit, vt homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam tantùm, quod is homo sit, consultum velit*, & *lib.* 5. & *vlt.* de Finibus, vbi hanc coniunctionem hominum inter homines, siue societatem, communicationem, & charitatem generis humani à primo statu natam, ele86 ganter philosophatur. Ita † enim legendum est, non *statu*, vt vulgo corruptè legitur, vt benè aduertit. Tiraquel. *de pœn. temper. caus.* 24. *num.* 3.

Ac reuerà, vt ait D. Clemens *vbi suprà*. † *Dei* 87 *est imago homo benè faciens, qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat, & seruatur.* Vnde semper † turpe, & indecorum 88 iudicatum est, miseris auxilium denegare, & talionis pœna punitum, vt eleganter canebat Ouidius *lib.* 13. *Metamorphos.*

Et eget auxilio qui non tulit, vtque reliquit.
Sic linquendus erit, legem enim sibi dixerat ipse.

Denique non obstabit, si replicetur, † hos 89 Indos Hispanorum opem, auxilium, vel vindictam nunquam expostulasse, quin potius sua sorte contentos, in Reges, siue Tyrannos, quibus suberant, ritus & leges, siue mores, quantumuis feros, aut fœdos, quibus gubernabantur, & cruenta ac immania sacrificia, quæ exercebant, voluntariè conuenisse, & consensisse videri, vt ait Episcop. de Chiapa *in Apolog. contra Sepulued. fol.* 15. & *sequent.* & *in responsion. ad obiectiones eiusdem, replic.* 11. *fol.* 45. Ac propterea sub prætextu liberationis, & instructionis eorum, bello & armis compesci non potuisse, cùm secundùm Cassiodor. *lib.* 1. *var. epist.* 38. & *lib.* 5. *epist.* 39. non † sit beneficium, aut defensio, quæ præsta- 90 tur inuitis, nec cuiquam videatur vtile, quod aduersa voluntate conceditur, suspectumque reddatur, quod patiuntur nolentes. Vnde Horatius in Arte Poëtica rectissimè inquit.

In vitium qui seruat, idem facit occidenti.

Et Lesbonius apud Plaut. in Trinum. *act.* 3. *scen.* 2. *Nullum beneficium esse duco id, quod cui facias, non placat.* De quo extat egregia regula iuris *in l. inuito* 69. *ff. de regul. iur.* & optimum exemplum † *in l. vlt. ff. de vsu, & habit.* vbi in per- 91 niciem meam id omne fieri dicitur, quod fit contra meam voluntatem, etiam si in meliorem statum res commutetur, cum latè adductis ab Alexand. *in l. cum quid, num.* 1. *ff. si cert. petatur*, & *cons.* 55. *in fin. vol.* 2. Ias. *in l.* 2. *num.* 99. *C. de iur. emphyteut.* Tiraquel. *in præfat. de retract. n.* 25. & Sarmiento *lib.* 3. *selectar. c.* 7. *n.* 3.

Nam † huic argumento responderi potest cum 92 Victoria *d. relect. de Indis* 2. *part. num* 15. *in fine*; Gregor. Lopez *in dict. l.* 2. *part. vers. Alium titulum, in fin.* Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.* 10. *vers. Tertia conclusio. col.* 535. Lorca *in* 2. 2. *sect.* 3. *disp.* 52. *num.* 2. *pag.* 968. & Molina *de iust. & iure tract.* 2. *disp.* 106. *vers. Tertia conclusio*, Indos † non ita 93 sui iuris fuisse, vt se ipsos, vel filios suos morti tradere possent, vel tyrannis vexantibus, & occidentibus consentire: † cum nemo sit dominus 94 vitæ alterius, nec etiam propriæ, nisi ad custodiendum illam, *l. liber. homo* 13. *ff. ad leg. Aquiliam, cap. displicet.* 22. *quæst.* 4. cum aliis, quæ tradunt Theologi post D. Thom. *in* 1. 2. *q.* 73. *artic.* 9. *ad* 2. & *in* 2. 2. *q.* 59. *art.* 3. Victor. *in relect. de homic. num.* 23. Sot. *lib.* 4. *de iust. & iure quæst.* 2. *art.* 3. Corduba *dict. lib.* 1. *quæst.* 57. *dub.* 3. *vers. Neque valet dicere, pag.* 499. Gregor. de Valencia, Michaël Salon, Aragon, & plures alij, quos plenè congessit Gomez de Amescua *in tract. de potestate in seipsum lib.* 1. *c.* 1. & 5.

Ac propterea voluntas Indorum pium & debitum humanitatis officium non potuit excludere, † quod exigit, vt proximis in periculis, ærumnis, 95 & necessitatibus positis, licèt inuitis, & reluctantibus subueniamus; vt in eo contigit, qui laqueo aut alio modo vult sibi ipsi manus inferre, mortemque consciscere: & in eleganti exemplo ab Vlpiano relato † in *l. non tantum*, 6. 96 D.

D. de appellat. & ab Imp. *in l.addictos, C. eod.* vbi humanitatis ratione omnis pro altero prouocans in capitali supplicio, audiendus esse dicitur, etiam si aduersus prouocationem damnatus resistat, eamque admitti nolit, perire festinans. Tradunt alia his similia Decius Mayner. Cagnol. Pet. Faber, Ræuard. & cæteri *in d.l.inuito*: inter 97 quæ illud † de capto ab hostibus, quem etiam inuitum redimere possumus, & compellere, vt contractum de hac re gestum ratum habeat, Auth. si captiui, vbi Cyn. & Salicet. *C. de Episcop. & Cler.* Alexand. *n.7.in l.fin.C. de negot.gest.* Decius *cons.* 691.*n.6.* Carrocius *de locato in tit.de Medico, q.2. n.5.* Et idem obtinet in eo, qui non patitur, se à seruitute, vel carcere liberari, & generaliter in omnibus, qui suam personam, vitam, libertatem, aut etiam ciuitatem defendere negligunt, vt arg. *l.1.&. 2.ff. de liberal. caus.* concludit Bald. *in dict.l.fin.* Bart. *in l.Stichus n.1. ff.de pecul.legat.* Decius *n.2.* Mayner. *in d.l.inuito n.15.* Ioan. Andr. & Franc. *in c.cùm, C.laicus, de for.compet.l.6.* Imola *in c.ex litter.de pigno.* Tiraquel. *de nobilit.c.6.n.39.* Carrocius *de locato, tit.de locat.ad long. temp.q.6. n.145.fol.62.* & Gomez de amescua *in d.tr.de potestate in seipsum l.1.c.16.n.10. & sequentibus.*

Quibus arridet alia doctrina, quæ habet, 98 † quòd si dominus subditum enormiter, & atrociter oneraret, quilibet alter Princeps, viribus, & auctoritate superior posset, & deberet talem vassallum omnino à crudelis domini potestate, & iurisdictione eximere, etiam tacente ipso subdito, & nihil petente, vt argum. tex. *in l.1. ff.de his qui sunt sui, vel alieni iur.§. sed & maior instit. eodem,* loquentium in seruis à dominis malè tractatis resoluit Ioan. Faber. ibidem Guido Pap. *decis.62.* incipit, *Si quis Baro.* Thom. Grammat. *in addition.fin.ad Matth.de Afflict.decis. Neapol.* 265. Menchaca *l.1.controuers. illustr.c.8. n.18. & l.3.de success.creat.§.26.n.47.* & elegantis. Fr. Ioan. Marq. *in Gubernat. Christ.l.1.c.6. pag.31. & lib.2.* 99 *c.15.in fin.* Etenim † vt ait Seneca *l.2. de benefi. cap.14. Pulcherrimum opus est, etiam inuitos, nolentesque seruare.* Et eleganter Cassiodor. *lib.1. var.* sic inquiens: *Cogi enim debet vt sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. Nam & medendi peritus inuitum frequenter saluat ægrotum: dum voluntas recta in grauibus passionibus non est, sed potiùs illud appetitur, quod à salutis iudice grauare posse sentitur.*

His addere possumus, quod, vt ego considero, 100 non potest securè affirmari Indos † prædictis malis voluntariè consensisse, cùm vel cæcitate & ignoratione sua vel tyrannorum metu ita oppressi essent vt non possent ad meliorem statum aspirare; cùm tamen re vera plurimi ipsorum tyrannidis dominantium, & legum, & sacrificiorum crudelitatis, & asperitatis maximè pertæsi reperirentur, cuperentque, si possibile eis fuisset, adeò graui onere liberari, vt refert, & testatur Pat. Ioseph. Acosta *l.5.hist. Ind.c.22.* affirmans, se ita à multis antiquis Indis audiuisse, atque hac præcipuè de causa ita facilè Indos in omnibus ferè huius Noui Orbis prouinciis sanctissimam & mitissimam Christi Domini legem recepisse, neque magis grauatè Hispanorum dominationem, & gubernationem subiisse. Quod eam iustiorem reddere potest, vt tradit Victoria *d.relectione de Indis, 2.part.n.16.* & Nos alio in loco diligentiùs examinabimus.

CAPVT XIV.

De auctoribus, & argumentis, quæ in superiore articulo pro negatiua sententia vrgere videntur, & contrariorum solutione.

SVMMARIVM.

1. *Homines ad dissentiendum, & variè opinandum faciles sunt.*
2. *Infideles non posse debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam, multi Doctores affirmant.*
3. *Auctores plurimi referuntur, qui titulum debellationis Indorum ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam admittere nolunt.*
4. *Bellum, vt sit iustum, debet esse defensiuum, vindicatiuum, aut punitiuum.*
5. *Indi non videntur iustè debellari posse ex causa defensionis, vindicationis, aut punitionis.*
6. *Bellum punitiuum propriè ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, & inter subditos exercetur.*
7. *Princeps nullus, etiam Papa, & Imperator, in alienis Regnis temporalem iurisdictionem exercere potest. Et n.18.*
8. *Ciuis vnus non habet potestatem puniendi alium quantumuis vitiosum.*
9. *Respublica vna non acquirit potestatem in aliam sibi non subditam ratione scelerum, quæ in ea committuntur.*
10. *Iurisdictionem nemo habet extra suum territorium.*
11. *Territorium quid sit, & vnde dicatur?*
12. *Siculi Flacci locus refertur, & emendatur.*
13. *Imperij, & iurisdictionis propria terminos excedere etiam charitatis, aut pietatis ratione non licet.*
14. *Bonum, & rectum excedere nullatenus licet, etiam propter salutem alterius.*
15. *Mendacium quantumuis leue dicere non licet pro totius mundi conseruatione.*
16. *Pontifex Roman. ex sententia D. Bernardi se in temporalibus Principum secularium negotiis immiscere non debet.*
17. *D. Pauli* ad Romanos 14. *locus expenditur.*
19. *Deus peccata, & iniurias contra se factas facile, si vult, vindicare potest, prout sæpissimè fecit.*
20. *Vindictam peccatorum, quæ contra Maiestatem diuinam committuntur, sibi relinquendam Dominus tradit.*
21. *D. Pauli locus* 1. Corinth. 5. Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? *de infidelibus exponitur à D. Hieronym. Anselm. Athanas. Thom. & aliis. Et n.23. & 27.*
22. *Infidelium extra Ecclesiam positorum peccata, Diuino iudicio punienda relinquuntur.*
24. *Vicario Christi directè non fuit concessa potestas super non baptizatis.*
25. *D. Theodoret. qualiter exponat locum D. Pauli* Coloss. 4. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt.
26. *Trident. Synodus* sess. 14. *declarat Ecclesiam non iudicare de non baptizatis.*
28. *D. August. elegantissima verba* in sermone 6. de

91 *Theutates erat Gallis, Mercurius, & Mars Hesus.*
93 *Hispanos antiquos humanis victimis in sacrificiis vti solitos, plures scribunt.*
94 *Concilium Illiberitanum exponitur.*
95 *Religionis vanæ prætextu multoties grauia peccata fiunt.*
96 *Infideles nobis non subiecti idololatriæ causa non videntur posse puniri, aut debellari*
97 *Romani antiqui maximè idololatræ fuerunt, & plusquam triginta deorum, siue potius dæmoniorum, millia coluerunt.*
98 *Ægyptij fuerunt idololatriæ magistri: & de multis videndis, & contemnendis rebus, quas adorabant.*
99 *Iuuenalis locus expenditur de vana idololatria Ægyptiorum.*
100 *Dij, siue idola diuersarum nationum qualia?*
101 *Hebræi quam varia idola coluerint.*
102 *Abrahamum aliquando idololatram fuisse, aliqui tradunt, qui ab aliis reprobantur, remissiuè,*
103 *Contumelia, & Impudentia pro Deabus ab Atheniensibus colebantur.*
104 *Morti, Senectuti, & Paupertati Lacedæmonij sacrificabant.*
105 *Romani aduersæ Fortunæ, Pallori, Febri, & Rubigini peculiaria templa, & sacrificia erexerunt.*
106 *Arbores, & serpentes cur olim pro Diis ab aliquibus gentibus colerentur?*
107 *Indi Zeilani Simiæ dentem adorant.*
108 *Christianos quosdam accusat D. Paulus, quòd simul cum Christo idola colerent.*
109 *Auctores plurimi recensentur, qui de idololatria diuersarum nationum latissimè agunt.*
110 *Blasphemia, quæ in idololatria inest, qualis sit, & quod ob eam tantùm infideles debellari non possint?*
111 *Blasphemia vera, & propria requiritur, vt infideles ob eam puniri possint.*
112 *Idololatriæ in sacra Scriptura punitæ exempla quatenus imitanda sint?*
113 *Legis veteris exempla admiranda interdum potius quàm sequenda.*
114 *Israëlitæ quibus rationibus potuerunt debellare, & spoliare Amorrhæos, Chananæos & alios?*
115 *Amorrhæorum, & Chananæorum templa & idola cur Deus ab Israëlitis subuerti præceperit?*
116 *Deuteron. locus cap. 20. de ciuitatibus procul positis explicatur.*
117 *Infideles idololatræ qualiter conuincendi, siue expugnandi sint, iuxta glossam Interlinealem.*
118 *D. August. & Cypriani loca de punitione idololatrarum qualiter accipienda.*
119 *Idololatras qui punientes laudantur, de subditis intelligendi sunt.*

Lvcvlenter vt opinor, ostendimus, quàm multis ac magnis auctoribus, & argumentis nitatur titulus iste debellationis Indorum, qui ex peccatis contra naturam, cruentisque sacrificiis, & idololatriis eorum colligi solet. Verum autem verò † cùm nihil ita certum sit inter homines, quod dubitationem aliquam, 1 & opinionum discrimina non recipiat, vt præclarè inquit Iustinian. *in authen. de tabellionib. collat.* 5. Vlpian. *in l. item si vnus* 19. *§. principaliter, ff. de arbitris & in l.* 1. *& 2. ff. de acqui. poss.* glos. *ver. Diuersas, in c. super litteris, de rescript.* Terent. *in Phorm. act.* 2. *scen.* 4. ibi: *Quot homines, tot sententiæ,* Horat. *satyr.* 2. ibi:

Tres mihi conuiuæ prope dissentire videntur,

Quintilianus *declamatione* 9. *Gladiat.* Polybius *lib.* 4. ibi: *Vsque adeò natura hominum non solùm corpora, verum etiam animos dissimiles finxit.* Ioan. Sambuchus *in suis Emblemat. pag.* 63. vbi hoc etiam ad mortuos, sub lepida quadam anus fabella, extendit, sic inquiens:

Quædam anus in Sacrum portabat crania collem.
Ossibus humanis ne minuatur honos:
Sed titubans ægris pedibus cùm verticem adiret,
Concidit, ac varium crania versat iter.
Illa videns labi diuerse cuncta retrorsum,
Quodque adeò discors semita ferret onus:
Quid mirum si tot sensus, quot in orbe figuræ
Sunt, ait, in viuis, num ossibus vna via est?

Cum aliis, quæ tradit Edmen. Meril. *l.* 1. *obs. c.* 2. Seraphinus *de virt. iuram. priuil.* 71. *n.* 4. Franc. Connan. *l.* 1. *commen. iur. ciuil. c.* 1. Bobadill. *in Politica l.* 2. *c.* 21. *n.* 144. Anton. Faber. *in Iurisprud. Papin. pag.* 4. & Hieronym. Zeuall. *in præfat. com. opin. ex n.* 113. nouissimè Alphons. Carrança *de partu human. c.* 9. *n.* 79. Plurimi alij, grauissimique Doctores reperiuntur, qui non minus validis argumentis, & considerationibus moti, contrariam sententiam veriorem, & tutiorem esse contendunt: expressè docentes, † infidelibus, qui 2 Principibus Christianis subiecti non sunt, etiam cum auctoritate Pontificis, bellum moueri non posse, quamtumuis sub tyrannorum imperio detineantur, idolis inseruiant, & pessima, ac nefanda crimina contra legem, & rationem naturalem admittant: & etiam si prius admoniti, vt ab his sceleribus abstinerent, id facere recusauerint.

3 Quam sententiam † in primis probasse videtur Caietan. 2. 2. *q.* 66. *art.* 8. & neruosè defendit Episcop. de Chiapa *in Apolog. contr. Sepulued. & in tr. comprobatorio fol.* 66. *&* 67. Victoria *in* 1. *relect. de Indis, n.* 40. *& seq.* Soto *in* 4. *dist. inct.* 5. *q.* 1. *art.* 10. *pag.* 266. Couarr. *in regul. peccatum,* 2. *p. §.* 10. *n.* 4. *&* 5. Menchaca *l.* 1. *controuers. illustr. c.* 24. & licèt sub dubio, in ea magis residere videtur Grego. Lop. *in d. l.* 2. *tit.* 22. *part.* 2. glossa magna, col. antepen. ad medium, Corduba *in quæstionar.* 1. *p. q.* 57. *dub.* 5. *per tot.* & sequitur Mag. Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.* 10. *col.* 531. *vers. Sexta conclusio. & seq.* vbi illam confirmat, & respondet argumentis, quæ in contrarium adducuntur; docetque, eam secutos fuisse omnes Magistros Theologos in Cathedris suis vsque ad nostra tempora. Idem latè probat Ioseph. Acosta *de procur. Ind. salu. l.* 1. *c.* 5. *& l.* 2. *cap.* 3. 4. 5. *&* 6. Greg. de Valent. *tom.* 3. *disp.* 1. *q.* 10. *punct.* 7. *versicul. Nihilominus contraria, col.* 414. Molina *de iust. & iure, tract.* 2. *disp.* 106. *per totam,* Ioan. Azor. *l.* 8. *instit. moral. c.* 26. *versicul. Octauo quæritur, col.* 1276. *in fin.* Fr. August. Dauila *in hist. Mexicana lib.* 1. *cap.* 24. *&* 25. *pag.* 95. *&* 96. Pat. Ludouic. Turrianus *de fide, articul.* 11. *disput.* 52. *dub.* 2. *colum.* 646. *&* 647. multa tamen committens, quæ sigillatim tractari, & expendi debuissent, Fr. Thomas à Iesv *de procur. omn. gent. salute lib.* 4. *part.* 1. *dub.* 4. *pag.* 207. Et tandem in eandem opinionem magis inclinare videtur Hieron. Zeuallos *tom.* 4. *commun. q. fin. num.* 189. *cum sequentib. videndus, ex num.* 129. & nouissimè post hæc scripta Pat. Suarez *in tract. de Charit. disput.* 13. *sect.* 5. *num.* 1. *& sequentibus,* & Auctor libri Maris Liberi *capit.* 2. *quem refert.* Seraph.

Freitas

Freitas *de Imp. Asiatico, cap. 3. num.*4. & idem Freitas magis ex professo de hoc titulo disputans *eod.lib.c.*12. & Ant.Ricciullus *de iur.person.lib.*2. *c.*31.

Pro qua sententia hæc potissima argumenta considerari posse videntur. Primum, † quod cùm ea bella dumtaxat iusta & legitima esse definiantur, quæ defensiua, vindicatiua, aut punitiua sunt, hoc est, quæ iniurias, & damna, quæ nobis inferuntur, propulsant, vel illatas vindicant & resarciunt, aut subditorum proteruiam, delicta, & excessus compescunt & puniunt, iuxta ea, quæ tradunt Doctores *in l.vt vim, & in l.ex hoc iure, ff. de iust. & iure*, Doct. Melchior de Valencia, *tract.*2.*cap.*5.*num.* 15. *& sequentib.* & Nos latè exornauimus *sup. hoc lib. cap.*6.*ex n.* 52. Non videtur vllo modo † bellum, quod infidelibus infertur, licitum esse posse, cùm ipsi nihil in nostrum damnum, & offensionem meditarentur, neque aliquid vsurpassent, quod ab eis repetere, & recuperare possemus. Nec non etiam cum tertium illud genus belli punitiui deficiat, quod propriè † ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, vt præter alios obseruant Couarruu. & Soto *vbi sup.* & Molin.*d.disput.* 106. *vers. Sit prima conclusio*, atque ita inter subditos dumtaxat exerceri debet, & ad extaneos, quantumuis impios, & infideles, extendi non potest, † aduersus quos nullus Princeps, quamuis sit Imperator, imò nec etiam Summus Pontifex, iurisdictionem temporalem habent, neque item spiritualem, nisi quatenus ea necessaria est ad Christianæ Reipublicæ quietem, & vtilitatem, prout idem Couarru. vbi supra resoluit, & Acosta *d. lib.* 2. *cap.* 4. & Molin. *d. tract.* 2. *disput.* 110. de quo Nos *in capitibus sequent.* plenius agemus

Et † sicut vnus ciuis potestatem puniendi alium ciuem quantumuis vitiosum non habet: ita † similiter vna Respublica nullum ius in aliam sibi non subditam ob id acquirere potest, quòd in illa grauissima quæuis scelera perpetrentur.

Etenim discretis gentibus, & Regnis conditis, vt *in d. l. ex hoc iure*, iurisdictiones quoque, & imperia distingui cœperunt, † vltra quæ nemo aliis ius dicere potuit, *l. vlt. ff. de iurisdict. omn. iudic.cap.nouit de iudiciis, cap.si duobus de appellation.c. causam el* 2. qui filj sint legitimi. *cap. quoniam, distinct.*10.*cap. duo distinct.*96.*cap.celebritatem in fine de consecrat. distinct.*3. Et inde † territoria dicta, esse scribit Pompon. I. C. *in l. pupillus* 239. §. *territorium, ff. de verb. signif.* quod magistratus intra fines cuiusque ciuitatis siue vniuersitatis, terrendi, idest, submouendi, & puniendi ius habeant. Quod † Siculus Flaccus *in lib. de conditionib. agrorum* his expressit: *Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victos eiecerunt publicè atque vniuersaliter territorium dixere, intra quos fines ius dicundi esset*: vbi malim legere: *Iuris dicundi ius esset*, cum Brissonio & Ioanne Calino *de verb. signif. verb. Territorium.*

Hanc autem † naturalem, & legitimam imperiorum diuisionem turbare, & in alienos & extraneos homines iurisdictionem exercere, etiam sub prætextu charitatis, seu pietatis, non oportet, *cap.cum ad verum, cap. si Imperator* 96.*dist.* cum notatis à Baldo *in l.*1.*in princ.colum.* 2. *ff. de constitut. Princip* Decio *in dict.cap.nouit.*2. *notab.* & in nostris terminis à Ioseph. Acosta *d.lib.* 2.*cap.*4. Quia nullatenus est † à bono, & recto, ne tantulum quidem discedendum vel propter salutem alterius; *capit.*1.*versicul. Septimum genus, cap.mihi autem, capit. ne quis, capit. faciat, & capit. si quis ad te* 22. *quæst.* 2. & tradunt Theologi omnes *in* 3.*Sentent.distinct.*38. & Tiraquel. *de pœnis temper caus.*24.*in princip.*

Et conducit, † quod de leui mendacio, etiam ob conseruationem totius mundi non excusando, piè, & grauiter docet D. August. *lib.de mendacio ad Consentium cap.*3 Alexan. III. *in cap.super eo de vsuris*, Theologi communiter *in* 3.*distin.*37.*&* 38. Lessius *lib.*2.*de iust. & iure cap.* 47. *dubit.* 6. *num.* 37. Castrus aduersus hæreses, *verb. Mendacium*, Canus *lib.*2.*de locis Theol. cap.*2. Corduba *lib.*1.*quæstionarij,q.*29. Suarez *in tract.de bonit.& malitia.disp.*7.*sect.*1. *& lib.*2.*de legibus, cap.* 16. *num.*12.*& in tract. de Fide, disp.*3. *sect.*5. *num.*8. & Pat. Fr. Ioan. Marquez *in Gubernat. Christian. libr.*1.*capit.*14.*& libr.*2.*c.*7.

Quâ ratione D.Bernard.*lib.*1. *de considerat. ad Eugenium* † etiam Summum Pontificem notat, vbi se ciuilibus & sæcularibus negotiis immiscet, & temporalium Principum iurisdictionem assumit: *In criminibus*, inquiens, *non in possessionibus potestas vestra: propter illa siquidem & non propter has, claues accepistis Regni cœlorum præuaricatores exclusuri, non possessores. Habent hæc infima, & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et *lib.* 2. *Vicario Christi non dominatus in orbem, sed Apostolatus conuenit. Nam Principes gentium dominantur eorum, aut non ita inter vos.* Et præsensit † D. Paul. *ad Rom.* 14. dum ait: *Tu qui es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit:* quo in loco D. Hieron. paraphrasticè inquit: *Cuius tu auctoritatis es, vt iudices eum, quem lex non iudicat?* † Sic apertè insinuantes, nullam potestatem, quantumuis Regiam, aut Pontificiam, infidelibus sibi non subditis, & inuitis, leges, & præcepta morum dare posse, & longè minus ad eorum punitionem præcedere, vel ob hanc causam aduersus illos bellum inferre.

Secundo pro eadem opinione considerari potest, quod licèt fateamur, ratione tyrannidis, idololatriæ, sacrificiorum, & aliorum criminum contra naturam, quæ Indi committere prohibentur, Diuinæ Maiestati iniuriam inferri: † Hæc tamen quo ad nos sufficiens causa belli iudicari non potest, neque ob eam vindicandam nobis aduersus infideles sæuire permittitur, cum Deus ipse facillimè valeat, si velit, eas iniurias auertere, sceleratosque homines pro meritis coërcere, prout multoties fecisse, pluribus exemplis ostendimus *sup. hoc lib. cap.* 2. *ex num.* 5. *& cap.* 12. *num.* 49. & latè prosequitur Simon Maiol. in *dieb. Canic.*1.*tom. colloq.*19.*pag.*433. *&* 2.*tom. colloq.*1. † Et manifestius doceri videtur in illo *Deuter.* 31. *vers.* 35. Paul. *ad Romanos* 12. & *ad Hebræos* 10. *Mihi vindictam, & ego retribuam*, meliùs atque expressius, † 1. *ad Corinth.*5. vbi sic vrgentissime inquit: *Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, iudicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.*

Quem locum exponens Diu. Hieronymus *ibidem*,

ibidem, & *in epistola ad Oceanum*, eam fuisse Apostoli mentem, ostendit, vt ratione dictorum criminum liceat, in fratres, hoc est, in eos, qui semel Christo, & Ecclesiæ nomen dederunt, 22 competenter animaduertere. † Alieni autem & qui foris, idest, extra Ecclesiam sunt, veluti Iudæi, Hæretici, atque Gentiles, Diuino iudicio puniendi relinquantur, & Diuus Anselmus sic inquit: *quid mihi attinet iudicare de ijs, id est, infidelibus, qui sunt foris, id est, extra Ecclesiam. His enim blandiendum est, vt per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari. Nam eos, qui foris sunt, non commisit vobis Deus iudicandos, sed ipse iudicabit eos in futuro secundùm districtionem iustitiæ suæ.* Et D. Athanas. super eundem Pauli locum sic non minùs expresè, & eleganter scribit: *Neminem equidem nunc eorum, qui exteriores sunt, alloquor, id enim leges meas excederet. Superuacaneè igitur Christi præcepta illis iniungerem, qui extra Christi aulam diuagantur; quæcunque enim lex differit, his qui sub lege sunt, differit.*

23 In quem sensum eandem auctoritatem citant † Pontifices *in cap. maiores, de baptism. cap. gaudemus, de diuortiis, cap. qui sincera, cap. de Iudæis 45. distin. cap. si quis inquit. 1. q. 1. cap. inter verba 11. q. 3. cap. multi 24. q. 1.* vbi etiam Turrecremata concludit, de infidelibus esse intelligendam, qui nunquam fidem agnouerunt, & ideo Diuino iudicio reseruantur. Et idem docent. D. Thom. *sup. eand. epist. Pauli.* & Ricard. de Mediauilla *in 4. Sentent. distinct. 7. q. 2. art. 1.* & distin. 17. *quæst. 4. artic. 2.* & nouissimè post hæc scripta Pat. Suarez *in tract. de Fide; disp. 18. sect. 3. n. 5. pag. 288.* di-24 centes, quòd Vicario † CHRISTI, cæterisque Prælatis non fuit directè concessa potestas super his, qui Sacramentum Baptismi non susceperunt, quod est ianua, quà intratur in Ecclesiam Militantem: sed super eos tantum, qui se Fidei Chri-25 stianæ subdiderant. Theodoret. † etiam exponens alium locum eiusdem Pauli *ad Colos. 4.* in illis verbis: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt,* sic inquit, *Hoc est, ad eos, qui nondum crediderunt, nullam damni occasionem eis date, pro ipso-26 rum salute omnia molimini.* Neque abest † Trident. Synodus *sess. 14. cap. 12.* vbi assignans discrimen inter ministros Baptismi & Pœnitentiæ, ait: *Constat certè Baptismi ministrum iudicem esse, non oportere, cum Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis, qui foris sunt, indicare? Secus est de domesticis Fidei, quos Christus Dom. lauacro Baptismi, sui corporis membra semel effecit.*

27 Atque † in eundem fermè sensum tendere, & respicere videntur aliæ plures eiusdem loci interpretationes, quos referunt Aluar. Pelagius *de planctu Eccles. lib. 1. art. 37.* Episcop. de Chiapa *in disp. contra Sepul. fol. 9.* Melchior Canus *de locis Theolog. lib. 4. cap. 2.* Nauar. *in cap. ita quorundam, de Iudæis notab. 8. num. 4.* Ioseph. Acosta *d. lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 2.* Aragon. *in 2. 2. q. 10. art. 8. pag. 291.* Molin. *d. disp. 106. vers. Sit tamen prima conclusio.* Valençuela *in d. monitor. contra Venetos, 4. par. num. 181. & 182.* Zeuall. *in 4. tract. pract. q. vlt. num. 109.* & Pat. Suar. *vbi suprà* easque omnes eleganti paraphasi compre-28 hendisse, & exornasse videtur † D. August. *in lib. de Verbis Domini, serm. 6. de Puero Centurionis,* vbi exponens locum *Deut. cap. 7.* in illis verbis: *Cum data fuerit vobis terra in potestatem, &c.* sic inquit: *prius dixit, in potestatem, & sic ait, quæ facienda sunt: Aras eorum destruetis, lucos eorum comminuetis, & omnes titulos eorum confringetis. Cum acceperitis potestatem hoc facite. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? ipse Apostolus ait: Vbi non est nobis data potestas, non facimus: vbi data est, non permittimus: multi pagani habent istas abominationes in fundis suis. Numquid accedimus & confringimus, priùs enim agimus, vt idola eorum cordibus confringamus. Quando Christiani, & ipsi facti fuerint, aut inuitant nos ad tam bonum opus, aut præueniunt nos: modò orandum est pro illis, non irascendum illis, vt audiant veritatem in vobis resecanda putredo est.*

Vnde † quod D. Thom. docet *2. 2. q. 10. art. 11.* 29 ritus scilicet infidelium non esse aliqualiter ab Ecclesia tolerandos, intelligendum est de ritibus infidelium habitantium inter Christianos in prouinciis ipsorum Christianorum, vel cum tales ritus, & idolorum templa, & sacrificia Christianæ Religioni aliquod impedimentum præstant, vt optimè disputat. Couarr. *d. regul. peccatum, 2. par. §. 11. n. 5. vers. Quod autem,* Gregor. de Valent. *3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 7. per tot.* Pat. Lud Turrianus *in tract. de Fide, disp. 51. art. 11. col. 644.* & P. Mag. Lorca *in 2. 2. art. 11. q. 10. n. 2.* Alioqui si extranei, & liberi sint à Christianorum Principum imperio, & iurisdictione, nihil potest ea de causa aduersus illos statui.

Quinimo & subditorum † infidelium ritus in 30 quantum Fidei, & Religioni nostræ non aduersentur, tolerandi erunt, vt sic faciliùs CHRISTO eos lucrari possimus, & ne alia damna, & grauiora scandala generentur, *cap. infideles 24. q. 4. cap. ad mensam 11. q. 3.* cum traditis à D. Tho. *d. art. 11.* & Azorio. *1. par. instit. Moral. lib. 8. cap. 24. vers. Vndecimò quæritur,* &c. *25. vers. Duodecimò quæritur,* Couarru. & aliis suprà relatis, & in nostrorum Indorum terminis eleganter tradit Ioseph. Acosta *lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. vltim.* & Licencia. Ferdin. Zurita *in libello de quæst.* concernentibus materias Indorum, Matriti excuso anno 1586. *quæst. 25.*

Tertio, huius opinionis Auctores eâ consideratione nituntur, † quòd secundùm Innocent. & 31 sequaces, infideles lege tantùm naturæ reguntur, & ideò si contra illam delinquant, per Pontificem puniri posse aiunt, & eius auctoritate à Principibus Christianis. Quod si ita est, vniuersaliter affirmare debemus, non solùm puniri, & debellari posse pro peccatis contra naturam, de quibus D. Thom. *2. 2. quæst. 154. artic. 1. 2. & 12.* verùm & pro reliquis, quæ contra legem naturalem committuntur, vt pro furto, fornicatione, adulterio, homicidio, & generaliter pro quibuslibet aliis peccatis similibus: cum † omnia legi, siue rationi 32 naturali repugnent, ideoque contra naturam esse videantur, vt docet D. Thom. *in 1. 2. q. 71. art. 6. & q. 94. art. 3. ad 2.* D. Damascen. *lib. 2. de Fide orth. c. 30.* D. August. *lib. 12. de Ciuit. Dei cap. 1.* Gregor. de Valencia *1. tom. disp. 7. q. 4. punct. 4.* & Ioan. de Salas *de legib. disp. 5. sect. 12. pag. 95.* Hoc autem absurdum esse contendunt, cùm his † de causis nec possit, nec debeat Pontifex, bel- 33 lum inferre, non solùm barbaris, & infidelibus, quibus non facilè potest ostendi, hæc omnia peccata contra legem naturæ esse: sed ne Christianis quidem, quamuis in eis ratione scientiæ grauiora sint. Alioqui si propter hoc terras Christianorum publicaret

publicaret & aliis Principibus concederet, quotidie posset Regna mutare, cùm in omni prouincia multi peccatores existant, vt grauiter, & eruditè præter alios considerauit Victor. *d. relect.* 1. *de Indis num.* 40. & Aragon. *d. art.* 8. *pag.* 291. *& seq.*

4 Quibus adiicio, plures † Theologos tenuisse, aliquam iuris naturalis ignorantiam esse omnino inculpabilem, & inuincibilem, præsertim in iunioribus, hebetioribus, & idiotis; maximè vbi non de primis ipsis, ac puris principiis naturalibus agitur, quale est illud; quod tibi non vis fieri alteri ne feceris, & similia; sed de aliis præceptis, quæ ab illis paulò remotiora sunt, & obscuriores aliquas conclusiones habent, vt colligitur ex D. Thom. *in* 1.2.*q.* 94 *art.*6. *& ex cap. obiiciuntur* 7. 32. *q.* 4. & latè prosequitur Ant. à Corduba *in q. lib.* 2.*q.*4.*per tot.* Dominic. Soto *lib.*1.*de iust. & iure*, *q.*4.*art.*4 Aragon. *d.q.*10.*art.*1.*pag.*254. Gabr. Vaz. *in* 1.2.*q.* 76.*disp.* 122. *cap.*1. *&* 2. Gabr. de Valencia, Zumel, Med. & alij quos refert, & sequit. Ioan. Salas *in d. tract. de legibus*, *disp.* 5. *sect.* 5. *&* 6. *pag.* 76.*&* 80. & nouissimè P. Franc. Suar. *in tract. de Fide*, *disp.*17. *sect.* 2. *ex num.*5.

5 Quartò, † pro eadem opinione perpenditur, in prædicatione Fidei contineri etiam prædicationem pœnitentiæ & remissionem peccatorum, vt habetur *Luc. vlt.* ibi *Quoniam sic scriptum est, & sic oportuit, Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes.* Et hoc 6 fuit † propositum prædicationis Diui Ioannis, & CHRISTI Domini, quod generaliter ad omnes gentes spectat, secundum D. Paul. *ad Roman.*10.*& ad Gal.* 3. vnde contraria inter se, & repugnantia 7 esse videntur, † infidelibus istis Fidem suadête, quæ omnium præteritorum peccatorum remissionem indulget, & eos ob eadem peccata, quæ commiserunt, punire, & vi & armis debellare. Non enim 8 CHRISTVS † venit, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum; & ita Propheta insinuauit, dum dixit: *Ecce Rex tuus venit tibi man-* 9 *suetus sedens supra asinam.* Prædictaque † Indorum vitia, quamuis grauia, & illis innata essent, Religionis, ac doctrinæ Christianæ insinuatione, & consuetudine, magis quàm armorum terrore, & violentia ab eorum animis remoueri, & able- 0 gari debuerunt. Nam, † vt præclare tradit Plutarch. *in vita Pompeij*: *Homo suapte natura neque efferum est, neque quod domari non possit animal; sed vitiis contra naturam vtendo degenerat. Disciplina porrò, locorumque & victus mutatione etiam feræ cicurantur, sæuitiamque suam cultui mansuetiori addictæ, exuunt*: Vnde Horatius:

> *Nemo adeò ferus est, vt non mitescere possit,*
> *Si modò culturæ patientem accommodet aurem.*

1 Et multis experimentis † compertum est, nihil Religione Christianâ piè, & suaniter hominum cordibus insinuata, potentius, atque efficacius esse, ad tuenda naturæ iura, ad barbariem, & feritatem deponendam, & benefaciendum omnibus, ad lædendum neminem, ad vitam quietissimè traducendam, vt piè & eleganter prosequi- 2 tur † Clemens Alexan. *in epist. exhortat. ad Gentes*, *pag.* 2. docens, quòd Deus veræ Fidei, & Religionis canticis, & carminibus, longè melius quam Thracius ille Orph. & Thebanus, & Methymæ. *Difficillimas feras homines mansuefecit. Volucres quidem, eos, qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores; & leones, eos qui sunt animosi, & ad iram concitati: sues autem, eos, qui sunt voluptati dediti; lupos autem eos, qui sunt rapaces: lapides autem & ligna sunt insipientes; vide quantum potuerit nouum canticum homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris.* Thom. Boz. *de sign. Eccles. lib.* 7. *cap.*6. *pag.* 282. *lib.* 10. *cap.*16. *& lib.*22. *cap.* 2. Acosta omnino legendus *de procur. Ind. salut. lib.*4. *cap.*4. *pag.* 396. Balthas. Chauasius *de notis veræ Religion. lib.*4. §.2. *in fine*, *p.*907. Gaspar Sanctius *sup. Isai. cap.*11. *num.* 14. Fr. Ludouic. Granatens. *in Symb. Fidei*, 4. *part. cap.*1.2. *&* 5. *par. cap.* 25. & ante eos † Lactantius *lib.*3. 43 *de falsa sapient. cap.* 26. vbi sic ait: *Dei præcepta quantum valeant in animis hominum quotidiana experimenta demonstrant. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrænatus, paucissimis Dei verbis tam placidum, quàm ouem reddam. Da cupidum, auarum, tenacem, iam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam tibi plenis manibus largientem. Da timidum doloris ac mortis, iam cruces, & ignes, periculum omne, & taurum contemnet. Da libidinosum, adulterum, ganeonem, iam sobrium, castum, continentem videbis. Da crudelem, & sanguinis appetentem, iam in veram clementiam furor illius mutabitur. Da iniustum, insipientem, peccatorem, continuò æquus, prudens, & innocens erit, vno enim lauacro malitia omnis abolebitur.*

Idem non minus eleganter notauit Iust. † Lips. 44 *in monit. ad Polit. cap.* 2. sic scribens: *Nulla res magis animos, & mores componit, quàm religio: & illa, vbi in pectus demissa, virtutum agmen sequitur. In primis mansuetudo quædam animi, & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles, obnoxiosque præceptis reddit.* Quod sumere potuit à Clem. † Alex. *lib.* 4. *Strom. cap.*6. *pag.* 527. vbi 45 ait, Spiritum sanctum, quo Christiani vnguntur, reddere mentem benè compositam, & Deo gratam, & ei talem indere qualitatem, vt perpetuâ fruatur lætitiâ, cùm in se inhabitantem habeat Spiritum Sanctum; qui est lucidus, & abstergit ac expellit omnes vitiorum sordes, & maculas.

Quam opinionem si quis defendere velit, ad argumenta, quæ pro contraria retulimus, respondere poterit. Non obstare primum † ex tyran- 46 nidis vitio desumptum, quo Indorum Reges, vt plurimum, vt probauimus. Nam omissâ solutione Episcopi Chiapensis *in Apolog. contra Sepulued. fol.*15. *& sequentibus & in respons. ad obiect. eiusdem replic.*11. *fol.*45. qui respondet, hanc causam sufficientem non esse: cùm Indi sub illorum imperium pacificè viuerent, & Hispanorum opem non implorarent, de qua egimus *sup. cap. præcedenti num.*89. *& seqq.* perpendi etiam potest, duos † Principes, quorum vnus sit fidelis, & alter in- 47 fidelis, eo modo se habere inter se se, quo duo homines priuati, vt considerat Aragon. *d.*2.2.*q.*10. *art.* 8. *pag.* 291. & Acosta *d. lib.* 2. *cap.* 4. *pag.*221.

Vnde † vbi Indorum Reges legitimè suo mo- 48 re, ac modo imperio potiebantur, non potuerunt eo ab Hispanis priuari, & multo minus debellari, aut interfici, quamuis crudeliter & tyrannicè dominarentur: cum † iuxta veriorem, & receptio- 49 rem sententiam nemo possit priuatâ auctoritate spoliare, vel occidere tyrannum, titulo iusto regnantem, adeò vt contrarium asserere hæreticum sit, vt post D. † Thom. *lib.* 1. *de regim.* 50 *Princip.*

Princip. cap. 6. & Concil Constantiense sess. 15. resoluit Caietan. 2.2.q.64.*artic.3.* Castrus *lib.13. aduers.hæres.verb. Subditus & lib.14.verb. Tyrannus*, Syluester *in sum. eod. verb.* Gregor. Lopez *in l.10.tit.1.par.2.* Sepulued. *lib. 1. de Regn.* Castaldus *in tract.de Imperatore, q.82.*& plures alij, quos refert, & sequitur Gigas *in tract. de crim. læsæ Maiest.q.65. per tot.* Conar.*in 4.p. cap.3.§.4. num.6.* Sotus *de iust.& iure lib.5.q.1.art.3.* Menchaca *lib.1.controuers.illust.q.8.num. 33.* Menoch. *de recup. poss. remed. 10. num. 83.* Petr. Gregor. *lib.26.de Repub. cap. 5. num. 24.* Gregor. *de* Valentia 2.2.*disp.5. quæst.8.punct.3.* Lessius *lib.2.de iustit. & iure, cap.9.dub.4.* Ioan Mariana *lib.1.de Rege cap. 6.* Franc. Vinius *in comm. opin. conclus.* 310. Molin. *tom.4.tract. 3. disp. 6.* Azor. *par. 1. lib.8.cap.12.quæst.17.& cap.26.quæst.7.& part.3. lib.2.cap.2.quæst.1. & cap.7.q. 30.* Balthas. Ayala *de iure, & offic. belli, lib.1.cap.2.num 25. & sequentibus.* Ioan. Garcia *in tract. de nobilit.gloss.2. num. 28.* & latissimè, & nouissimè Pat. Suarez *in defens. Fidei lib.6.cap.4.per totum*, Mag.Marquez *in Gubernat. Christ.lib.1. cap. 8.* Petr. Andr. Canonherius *in Aphoris. moral. Hippocrat. pag.* 51 335. & nouissimè † Pat. Iacob. Gordon. *in sua Chronograph.anno* 1589.*pag.* 478. vbi cùm narret necem illatam Regi Galliæ Henrico III. cui similis altera contingit in Henrico IV.anno 1610. sic elegantissimè inquit: *Sed parce Lector quisquis es, facere non possum, vt hoc malè feriati hominis, & iniqui percussoris facinus temerarium vehementer non damnem. Scribant exterarum nationum homines quæ velint: ego nullo vnquam Diuino, vel humano iure permissum puto, subdito priuato aut cuiuis personæ, his artibus in Principem insurgere, quamuis ille hæreticus foret, nedum si legitimus, si Catholicus est, si Rex Christianissimus, in scelere nulla religio est, & malis artibus Diuinum Numen nunquam benè colitur.*

Secundo verò argumento ex multitudine, & grauitate aliorum delictorum desumpto, quæ Indi isti contra legem, & rationem naturalem perpetrare solebant, & ex eo, quòd humanas carnes edebant, responderi etiam potest, negando hoc 52 sufficiens † esse, vt Christiani possint aduersus infideles sibi non subiectos animaduertere, neque ad id Romani Pontifices interuentionem quicquam proficere, quem infideles recognoscere non tenentur, vt huius opinionis Auctores affirmant. 53 Præsertim cum teuerà eadem † sint, vel etiã minus grauiâ eorundem Indorum crimina, quam quæ olim, & hodie de aliis nationibus memorantur; quibus tamen nunquam legimus ob hanc causam bellum indictum, vt obseruat Ioseph. Acosta *d. lib.2.c.5.*& Fr.Aug. Dauil. *in d.hist.Mexic.lib.1. cap.30.*

54 Nefariæ † namque libidinis vitium frequentissimum olim fuit etiam Iudæis Diuina lege institutis, & Romanis rerum dominis, plurimisque aliis gentibus, & vsque adeò non fastiditum, vt etiam in media Roma antiquitus essent publica, apertissimaque obsoletorum loca, & grauissimi 55 Philosophi publicos habuerint concubinos, & † Adrianus Imperator Ganymedi suo Diuinos honores indulserit, temploque, vrbe, & publicis sacrificiis honestandum curauerit &, in Stellam cœlestem conuersum asseruerit, vt pluribus tradunt Dio Cassius, & Spartian. *in Adriano*, Pausan. *in Arcadicis lib. 8.* D. Hieronym. *lib. 20. aduers. Iouin.* Nicol. Leonic. *de var. hist. lib. 2. cap.19.*& Const.Landus *in explic.veter.numismat. p.91.*

Ierosolymis † etiam circa Templum omnium 56 eo sæculo sanctissimum, effœminatorum ædiculæ, lupanaris instar, structæ fuerunt, vt constat *ex 4.Reg.cap.24.& 2.Machab.cap.4.*& ex aliis, quæ latè prosequitur D. Hieron. explicans illud Isaiæ *cap. 2. Et pueris alienis adhæserunt*, Thom. Boz. *de signis Eccles.lib.7.c.4.* & Gaspar. Sanctius *ibid. n.12.*

De † Amorrhæis quoque, & cæteris Palæstinis 57 tot, & tam immania scelera sacra Scriptura recenset, vt non videantur horribiliora Indis obiici posse, etiam iis, quos *Caribes* vocant, qui sunt omnium truculentissimi, vt constat ex illo loco *Sapient.12.vers.5 & 6.* cuius *sup.cap.12.num.76.* meminimus. Et tamen non ob hæc ab Hebræis bellari potuissent, nisi expressum Domini præceptum interuenisset, cui imputari non potest si delere iubeat nationes, quas fecit; nouit enim quid cuique fieri debeat, vt subiicitur *in dict. cap. 12. Sapient. ver. 12. & seq.* Et præterea aliæ quoque causæ illius belli fuisse perhibentur, de quibus *infrà* in responsione quinti argumenti fusius agemus.

Afrorum † item vitia adeò extollit Saluian. 58 *lib.7.de prouident.* vt Indos sua turpitudine vincere videantur: sic enim de illis scribit: *Omnes nationes habent, sicut peculiaria mala, etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum? Si accusanda est inhumanitas, inhumani sũt: si ebrietas, ebriosi sunt: si falsitas, fallacissimi: si dolus, fraudulentissimi: si cupiditas, cupidissimi: si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum, atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt: quia illis supra diximus malis aliarum gentium, his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primum, vt de impuritate dicamus, quis nescit, Africam totam obscœnis libidinum tædis semper arsisse, non vt terram, ac sedem hominum, sed vt Ætnam putes impudicarum esse flammarum?* Et post alia: *Nam sicut in sentinam profundæ colluuiones omnium sordium, sic in mores eorum, quasi ex omni mundo vitia fluxerunt.*

Carpocratiani † etiam hæretici., qui alio no- 59 mine Gnostici dicti sunt, adeò turpem, & flagitiosum viuendi modum profitebantur, vt nefando concubitu matres, & sorores violarent, vxores communes haberent, omnem speciem virilis coitus ac libidinosæ ad mulieres consuetudinis, in singulis corporis membris exercerent. Incantationes quoque veneficia, ac idololatrias perficientes, abortus procurantes & ipsam suam synaxim, ac communionem turpitudine multiplicis coitus polluentes: comedentes, ac contingentes, tum humanas carnes, tum alias immundas. Et quod peius fuit, has tam nefandas, & scelestas actiones Religionis Christianæ velo persuasione diabolicâ contegentes, ita vt turpem ignominiæ notam vniuersæ Christianorum multitudini suo tempore inuserint, vt grauiter narrat, & dolet Epiphan.*hæresi.26.& 27.* Irenæ.*lib.2.c.24.*Tertul. *de præscrip. aduers. hæres. c. 48.* Clem. Alexan. & eius addit. Gentian. Heruet. *lib. 3. Strom. cap. 1. & in notis collectan. pag.* 807. Euseb. Cæsarien. *lib.4.hist.Eccles.cap.7.*& alij, quos refert Cardin. Baron.*in annal. Eccles.tom.2.ann.*CHRISTI 120. *num.21.& 22.* & Martin. Delr. *lib. 3. disquisi.magic. par. 1. quæst. 1. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2. pag.207.*

De

De † Lestrigonibus quoque narrat Homerus *Odiss.K.* quod antropophagi erant, vnde in veteri glossario ita cognominantur Striges, & magi nostri temporis, qui pueros maximè adhibent ad sacrificia, eorúmque sanguinem lambunt, & carnes vorant.

Plures † item aliæ gentes olim fuisse commemorantur, quæ prophana conuiuia humanarum carnium exercebant, ita vt nec parentibus parcerent, vt constare poterit ex traditis à Tertulliano *lib.1.contra Marcion.* D.Hieron.*lib.2. contra Iouinian.* D.Chrysost.*hom.10.in Matth.* Euseb. *lib.1. de præpar.Euang.c.3.* Alex.ab Alex. *lib. 3. Genial. c.1.* vbi eius additionat. Tiraq. qua solet diligentia plura congessit. Et de Britannis † & Polonis idem scribit Plinius *lib.30.c.1.* D.Hieron.*dict.lib.2.aduers.Iouin.* Radeuic.*lib.3.hist.c.1.* Bap. Fulgos.*lib.9. memorab.c.2.fol.314.* Thom. Boz.*de sign. Eccles. lib.22.c.2.in fine.*

Et de † Brasiliensibus, Æthiopibus, & aliis Orientalibus, Maffæius *lib.15.hist.Ind.pag.360.* & Molina *de iustit.& iure, tract.2. disp.34. pag.167.* vbi aiunt, maximum fuisse Christianis Prædicatoribus laborem apud Brasilienses in cohibenda huius funesti ac feralis cibi consuetudine † quo illi nullum palato gratius edulium norant, atque ob id ipsum grauia non semel adiere discrimina. Et quod aiebant Barbari, intinctis sacro baptismate carnibus, multum de pristina saporis gratia deperire.

Vt sic interim omittamus turpitudines, † quas Romani in festis Floralibus, Bacchanalibus, & Venereis admittebant, & præsertim † in Lupercalibus, in quibus tanta erat stultitia, vt superstitiosæ fœminæ, quæ fœcunditatem suam desperabant, ministris tam infamis, ac execrandæ solemnitatis se exponerent, & dorso, ventre ac palmis scuticæ verbera acciperent. De quibus Ouid. *lib. 2. Fast.* sic loquitur:

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcunda patienter verbera dextræ.
Iam socer optatum nomen habebit aui.
——*Iussæ sua terga puellæ*
Pellibus exsectis percutienda dabant
Luna resumebat decimo noua cornua mense
Virque pater subitò, fœmina mater erat.

Assyrij † quoque, & Lydij vetustis, & spurcis moribus, virginum nuptias non aliter celebrabant, quàm si priùs in honorem Veneris alicui peregrino sui corporis copiam fecissent, aut dotem scortando coadunassent.

Varios item alios † non minus fœdos, quàm feros, ac tyrannicos viuendi ritus, hodie Turcæ exercent, & olim plures aliæ gentes exercuerunt, de quibus multa tradunt † Solinus *lib. 5. cap. 43.* Iustin. Athenagor. Tertullian. Origen. August. Cyprian. Arnob. Clem. Alexand. Prudentius, Nazianz. & alij, qui apologias, & orationes contra Gentes scripserunt: Ioan. Boëm. *in lib. de moribus omn. Gent.* Tiraquel. *in suis legibus connubial.* Ioannes Boterus *in relat. vniuers.* Thomas Bozius omninò legendus *de sign. Eccles.lib.7.cap.4. & lib.2. c.10. & in tract.de iure stat.Eccles.lib.2. cap.15.* Simon Maiolus *in diebus Canicul.tom.2. colloq.1. per tot. & tom.4. colloq.4.de orig. humanæ societ. ex pag.1.* Perei. *sup. D. Paul. ad Roman.2. disput. 11. 12. & 13.* Lilius Giraldus *in sua histor. Deor.* & in ferè nostris terminis Acosta & Fr. August. Dauila vbi *suprà*: Gregor. de Valentia *disp. 7. quæst. 4. punct. 1.* Alphons. à Castro *lib. 2. de leg. pœnal. cap.14.* Sotus *lib.1.de iustitia & iur.quæst.4. art.4.* Azor *1.p.inst.Moral.lib.6. cap.60. & sequentibus, & part.2.lib.3.cap.14. quæst.3. & 4.* & Pat. Ioan. Salas, qui plura congerit *in d.tract.de legib.disp.5. sect.6.pag.79.*

Ad tertium argumentum de cruentis Indorum sacrificiis, & horrendis innocentum mactationibus: respondetur, id † quoque sufficiens non esse, 70 vt infidelibus bellum iustè inferatur; quia moraliter loquendo, si per viam belli eiusmodi scelerum extirpatio, & innocentium defensio quærenda est, plures tali bello absumentur, quàm vlla Barbarorum tyrannide, aut sacrificiorum immolatione perire potuissent. Et ita omni prorsus ratione carere videtur, eos velle defendere, quorum grauiorem perpetres cædem, vt aduertit Acosta *dict.lib.2. de procur. Ind. salut.cap.6. pag. 232.* & Mag.Bañez *dict.2.2. quæst.10. art.10. pag.535. versic. Tertia conclusio.*

Quibus ego non incongruenter adiicio, † Ec- 71 clesiam tolerare solere ritus Paganorum, etiam nobis subiectorum, ob maiora damna, & scandala vitanda, vt *suprà num.30.* probauimus; vnde multò magis in non subditis idem ob eandem intentionem tolerare debebit, saltem pro eiusmodi peccatis, quæ ante exactam fidei nostræ intelligentiam & susceptionem commiserunt; † cùm 72 consuetudo eorum etiam improba, à temporali pœna eos excusare videatur, iuxta ea, quæ latè tradit Glossa & Ancharran. *in cap. cùm venerabilis, de consuetud. Roman. singul. 19. & cons.283.* Oldrad.*cons.9.* Ias. *in l.de quibus, num.8. ff.de legibus*: Cremensis *singul. 149.* D. Couarruuias *in cap.quamuis pactum, 1.part.§.7. num.12. de pact. lib.6.* Auiles *in cap. 18. Prætor. num.28.* Hippolit. de Mars.*in prax.crimin.§.vlterius num.9.& §.quoniam, num.97. & 98.* Tiraquel. *de pœn. tempor. caus.41.* & eo non relato Petr. Pechius *in cap. sine culpa 18.de regul.in 6.num.4.* Vbi multum in nostris terminis tradunt ex Plutarch.*problem.cap.83.* quòd cùm † Romani olim Barbaros quosdam 73 Diis immortalibus hominem immolasse accepissent, Magistratus eorum accersendos, puniendósque putauerunt. Quos tamen posteà cum id consuetudine quadam fecisse accepissent, impunitos dimiserunt, aliásque id posthac facere prohibuerunt.

Præterea responderi etiam poterit iuxta mentem Episcopi de Chiapa, Victoriæ, & aliorum, quos *suprà* citauimus, † seclusa omni lege positi- 74 ua, Diuina, vel humana, non facilè demonstrari posse, an eiusmodi hominum sacrificia naturali iure prohibita sint, cum videamus olim in vsu fuisse apud omnes fermè nationes, non solùm barbaras, verùm & eas, quæ maiori scientia, & prudentia pollere videbantur, vt de Hebræis passim deplorat Scriptura, *Deuter.12.4.Reg.3.Sapien.14.* & in aliis locis, quæ retulimus *sup.c.12.n.76.* vbi † inter alia 75 mentio fit idoli Moloch, de cuius initio, & significatione, & qualiter illi humanæ victimæ immolarentur, & an Salomon ei proprium filium sacrificauerit? & etiam de aliis idolis Hebræorum plura post alios, quos refert, tradit diligentiss. Pat. Ioan. Pineda *de reb.gestis Salom.lib.7. c.11. per tot.* Pat. Ludou. Ballest. *in Onomatograph. verb. Gehenna, pag.137.* Fr.Ioan.à Ponte *in conuen.vtr. Monarch. lib.3.c.16.§.4.p.108.* & Bern.Aldr.*de antiq. Hisp. lib.2.c.2.ex pag.184.* vbi etiam de Arabis, Palæstinis, & aliis nationibus agunt.

76 Africanos † quoque, præcipuè Carthaginenses, huic sceleri valdè deditos fuisse, comperimus: Nam non captiuos tantùm, & extraneos homines, verùm & proprios filios sponte Saturno immolare solebant, & qui liberos non habebant à patribus emptos, ipsis adstantibus, & lacrymas, & gemitum comprimentibus, immanissimè trucidabant: vt vltra ea, quæ *d. cap.* 12. commemorauimus, latè probant Dionys. Halicarnas. *lib.* 1. Plutarch. *in lib. de superstitionib.* Lactan. Firmian. *lib.* 1. *Diuin. inst. cap.* 25. D. August. *lib.* 7. *de Ciuit. Dei, c.* 19. *&* 26. Niceph. *lib.* 18. *c.* 13. Minutius Fœlix *in Octauio*: Quint. Curt. *lib.* 4. vbi de Tyrij obsidione: Simon Maiol. *tom.* 2. *colloq.* 1. *pag.* 74. Petr. Fab. *lib.* 3. *Semestr. cap.* 2. *pag.* 26. Thom. Bozius *de sign. Eccles. lib.* 22. *c.* 2. & nouissimè Fr. Raph. de la Torre *in* 2. 2. *q.* 93. *art.* 5. *pag.* 37. & Franc. Torreblanca *de Magia diuinatrice l.* 1. *c.* 17. *&* 18. vnde Siluius Italicus inquit:

Mos fuit in populis, quos condidit, aduena Dido,
Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris,
Infandum dictu, paruos imponere natos.

77 Romani † etiam eadem cæcitate, & feritate laborarunt, antequam S.C. id se verè prohibuissent, vt *suprà* cum Plinio. & aliis tradidimus, & constat ex Suetonio *in Claud. c.* 24. *& in Octauio c.* 15. vbi 78 agens de obsidione † Perusij, inquit: *Scribunt quidam trecentos ex dedititiis electos vtriusque ordinis, ad aram Diuo Iulio structum, Idibus Martij hostiarum more mactatus.* Et conducunt † 79 carmina Virgilij *lib.* 2. *Æneid.*

Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa.

Et *lib.* 10. vbi Æneam inducit, octo iuuenes vno sacrificio immolantem:

—— Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes, totidem, quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet Vmbris,
Captiuóque rogi perfundat sanguine flammas.

Quibus in locis Seruius, Pontanus, & Cerda plura de eisdem sacrificiis notarunt; & Tertul. *in lib. de spectacul. c. de munere*: & Petr. Fab. *lib.* 2. *Se-* 80 *mestr. c.* 10. *pag.* 139. docentes, in † sepulchris virorum fortium captiuos necari à Romanis solere, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat. Quod postquam crudele 81 visum est, † placuisse gladiatores ante sepulchra dimicare; qui à bustis bustuarij dicti sunt. Sic impietatem voluptate adumbrantes, atque hinc gladiatorum munera, & spectacula originem habuisse.

Quibus planè (vt rectè auertit Thom Bozius *d.* 82 *lib.* 7. *c.* 4.) nihil † atrocius fingi potuit, cumpro ludo, atque adeò honore existimarent, homines conducere, qui se mutuis vulneribus confoderent, vt aliis essent oblectamento. Quod sæpius quotannis fiebat. Et laudi Traiano datur, quem vocant Optimum Imperatorem, quòd vno munere decem mil-83 lia gladiatorum populo exhibuisset. † Quousque cruenta hæc spectacula à piissimo Imperatore Constantino prohibita sunt *in l. vnica, Cod. de gladiatorib. lib.* 11. ad cuius illustrationem prædicta adnotasse iuuauit, & plura alia, quæ obseruat Alciat. *lib.* 1. *Parer. c.* 22. Petr. Fab. *d. c.* 10. *& in Agonistico, obseruat. diuini, & human. iur. p.* 191. Casaubonus *in vit. Cæs. p.* 146. Brissonius *verb. Ludus gladiatorius*: Ræuard. *lib.* 2. *coniect. c.* 8. & Iacob. Duran. Cassel. *lib.* 1. *var. c.* 8.

Eandem etiam Romanorum in humanis immolationibus consuetudinem exemplo suo grauius ad-84 huc ostendit Marius, † Diis Auerruncanis, seu malorum depulsoribus, filias suas sacrificans, vt ex Doroth. *lib.* 4. *rerum Italic.* refert Clem. Alexand. *in lib. adhortat. aduers. Gent. pag.* 46. non aliter atque Achaz † Hebræorum Rex proprium filium inimicorum suorum idolo simili ratione immolasse refertur *lib.* 4. *Reg. cap.* 16. *& lib.* 2. *Paralipom. cap.* 28. Ioseph. Iudæus *lib.* 9. *antiquitat. cap.* 12. & post alios tradit Ioannes Lorinus *sup. Sapient. c.* 12. *pag.* 428. & Didac. Matut. *de prosap. Christi in* 4. *ætate mundi, c.* 5. §. 5. *fol.* 16.

Qua de causa, ego aliquando existimabam, hostiarum, † victimarúmque nomen, quod Romani posteà pro animalibus in sacrificium oblatis, & cæsis vsurparunt, inde originem habuisse, quòd antiquitus illis erat in more, ipsos hostes victos, & ad id seruatos, sacrificare; licèt D. Isidor. *lib.* 6. *Etymol. cap.* 19. *pag.* 115. *& lib.* 1. *different. pag.* 44. doceat, quòd hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequam ad hostem pergerent; victimæ verò, quæ post victoriam deuictis hostibus immolabantur; cui conueniunt aliæ etymologiæ, quas ex Agello, Festo Pompeio, & aliis refert Lilius Giraldus *de Diis Gent. syntag.* 17. *pag.* 464. Blondus *de Roma triumph. lib.* 1. *pag.* 23. *&* 49. & Ioan. Funger. *in Etymolog. verb. Hostia, & verb. Victima*; & ita explicant illud Ouidij 1. *Fastor.* dum inquit:

Victima, quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à cæsis hostia nomen habet.

Neque † mirum videri debet, Romanos his cruentis mactationibus aliquando indulsisse, cùm se ipsos occidere, & deuouere, vel occidendos vendere facile, & gloriosum existimarent; prout & Thebanis, & aliis in more fuisse, multis probat Alciat. *lib.* 4. *Parergon, cap.* 4. Tiber. Decian. *lib.* 9. *cap.* 2. Iustus Lipsius *lib.* 2. *Saturnal. cap.* 5. & Gomez de Amesc *in tract. de potestate in seipsum lib.* 1. *c.* 3. *ex n.* 16.

De † Tauris item, Thessalis, Cetensibus, Lesbiis, Focensibus, Albanis, Sardis, Scythis, Leucadibus, Liceis, & Pergæis, multísque aliis populis, qualiter humanis victimis dæmonibus suis libarent, plura tradunt Herodot. *in Melpon.* Strabo *lib.* 11. D. August. *lib.* 18. *de Ciuit. Dei, c.* 53. *& in lib. ad quod vult deum, num.* 26. *&* 27. *tom.* 1. Clem. Alexand. Simon Maiol. & Torreblanca *vbi suprà*: Lilius Girald. *d. syntag.* 17. *pag.* 526. Marquard. *d. tract. de Iud. & Infidel.* 3. *p. c.* 1. *n.* 16. & Lorin, *in d. c.* 12. *Sapient. pag.* 425.

De Gallis, † Francis, Germanis, Britannis, Lithuanis, Northmanis, Danis, & aliis Borealibus idem tradunt Plin. *lib.* 30. *c.* 1. Titus Liuius *lib.* 2. *decad.* 3. Iul. Cæsar *de bello Gallico lib.* 6. Cornel. Tacit. *in lib. de moribus German.* Strabo. *lib.* 4. *in fine*: Lactan. *lib.* 1. *Diuin. instit. c.* 8. Euseb. *lib.* 4. *de præparat. Euangel.* Procop. *lib.* 2. *belli Goth.* Diethmar. *lib.* 1. *hist. Northman.* Cromerus *lib.* 15. *de reb. Lituan.* Giraldus *syntagm.* 9. *pag.* 295. & Thom. Bozius *d. lib.* 22. *c.* 2. vbi referunt, apud has gentes hunc ferum morem non ita pridem desiisse. Quem in Gallis, & Germanis notauit etiam † Lucan. *lib.* 10. *Pharsal.* dum ait.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrénsque feris altaribus Hæsus.

Theutatem † enim illi, Mercurium, & Martem, Hæsum appellabant, vt docet nos Liuius *lib.* 6. *decad.* 3. Cœlius Rhodiginus *lib.* 22. *lect. antiq. cap.* 16. Lilius Giral. & Bozius *vbi sup.* & Carol. Stephan. *in dictionar. verb. Theutates*, addens ex

2 Strabone, † ad hæc sacrificia Gallos Druidibus ministris vsos fuisse: & quòd alij immani magnitudine simulachra habebant, quorum contexta viminibus membra, viuis hominibus complebat; quibus succensis, circumuenti homines flamma exanimabantur: quosdam sagittis configebant, & intra sacras ædes patibulo suffigebant.

3 In quod vitium tandem † nostros etiam Hispanos Phœnicum, Græcorum, Carthaginensium, & aliarum nationum imitatione, & communicatione delapsos, innumeros homines, & plerumque proprios liberos immolare solitos fuisse, testis est Strabo *lib.3.de situ Orb.* Euseb. *in orat. in laud. Constantini Magni:* Florian. *de reb. Hispan. lib.2.cap.*18. Zamalloa *lib.5.c.5.* Ludouic. Nonius *in Hispan.cap.66.* Ambros. Morales *lib.6.cap.*10. & post eos Fr Ioan. à Ponte *in d.conuen.vtr. Monarch. lib.3.cap. 16.§.4.&* 5. vbi in hunc morem

4 adducit, & illustrat Concilium † Illiberitanum *c.* 2. *&* 3. vbi de pœna Flaminum, siue Sacerdotum tractatur, qui cruenta hæc sacrificia peragebant.

5 *Tantum † religio potuit suadere malorum,*
Quæ toties peperit scelerata atque impia facta.

Quarti verò argumenti vis, quæ ex grauissimo & Deo semper infesto idololatriæ, crimine sumitur, quod Indorum gentes ita turpiter, & enormiter exercuisse probauimus, non difficulter euitari poterit, si cum Auctoribus huius vltimæ opinio-

6 nis negauerimus infidelibus † nobis non subiectis ob eam tantùm rationem bellum iustum inferri posse, quemadmodum nunquam ab Ecclesia illatum legimus, quamuis vbique gentium hoc scelus multifariam frequentatum fuisse reperiamus. Quis

7 enim hac in parte † antiquorum Romanorum cæcitatem, & stoliditatem ignorat? qui in id stultitiæ prolapsi sunt, vt spurcissima impuritate Venerem, Cupidinem, pudendáque etiam membra cœlo dignarentur, & Diuino honore colerent. Et vt refert D. August. *lib.2. de Ciuit. Dei, cap.25.& lib.4.cap* 8. *&* 16. præter propria idola, quæ solebant, omnes Græciæ, & aliarum subactarum nationum superstitiones in patriam transtulerunt, & singulis actibus, imò & singulis motibus Deos diuersos præfecerunt.

Cui consentiens Leo Papa *serm.* 1. *de Petr. & Paul.* ait: *Cùm penè omnibus Roma dominaretur gentibus, omnium gentium seruiebat erroribus, & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem*; ita vt plusquam triginta Deorum millia Roma triumphans coluerit, & trecenti Ioues extiterint, atque vt canit Virgil. *Æneid.8.*

Maxima tercentum totam delubra per Vrbem.

Vt ex Marco Varrone, & aliis prodit D. Aug. *vbi suprà:* Blond. *de Roma triumph.lib.1.per totum:* Lilius Giral. *in sua hist. de Diis Gent.* & alij relati à Ioan. Pineda *de reb. Salom.lib.5.c.5. sect.1. num.4. pag.307.& lib.7.c.10.n.8.pag.508.* Maiol. *in dieb. Canic.1.tom. colloq.2. pag.51.* Thom. à IESV *de procur.omn.gent.salut.lib.11.part.1.c.1.pag.761.& seqq.* & Bern. Aldrete *de antiq.Hisp.lib.3.c.6.*

98 Ægyptij † quoque, ad quos omnes prophani Scriptores initium idololatriæ referunt, (vnde Clem. Alexand. *in epist. exhortator. contra Gentes, pag.22.* Ægyptum impietatis, & superstitionis magistram appellat) non solùm cœli Astra, Solem, Lunam, & Stellas, reliquáque elementa, vt Deos adorarunt, & obscœnos, & iniuriosos homines, perditósque latrones, vt Iouem, Saturnum, Martem, Mercurium, Venerem, Isidem, & Osirim, & aliorum sceleratorum turbam; sed etiam Nilum fluuium, & crocodyllos in eo nascentes, & vix aliquod animal vtile, aut nociuum reliquerunt, quod eadem veneratione non prosequerentur, vt canes, boues, oues, hircos, catos, ibices, vulpanses, fenices, anguillas, & similia; & multa item herbarum, & leguminum genera, vt post Herodot. Diodor. Sicul. Plin. Solin. Strabon. & alios, tradit D. Aug. *d.lib.2.cap.22.* Clem. Alexand. & eius additionator Heruetus *in epistol. contra Gent.* Euseb. *de præparat. Euang.lib 8. cap.26.* Theodoret. *de Euang.cognit.lib.13.* D Epiphan. *in Anchorat.* & nouissimè Gaspar Sanctius *sup. Isai. cap.* 2. *vers.* 17. *pag.* 37. Vnde Anaxandrides Rhodius Poëta eos lepidissimè irridet, † & etiam Iuuenal. 99 *satyr.15.* dum inquit:

—— Quis nesciat qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodyllon adorat
Pars hæc: illa pauet saturam serpentibus Ibin:
Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci,
Illic cæruleos, hic piscem fluminis illic,
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morsu,
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis,
Numina!

Habebant † aliæ nationes peculiares Deos, 100 quos in hac, aut illa imagine sibi adorandos proponebant, vtpotè Babylon Belum, Africa Neptunum, Mauritania Iubam, Rhodus Solem, Samos Iunonem, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Roma Quirinum, Latini Faunum, Athenæ Mineruam, Syria Atergatin, Arcadia Panem, Ammonitæ Molochum, Persia Cœlum & Iouem, Arabia Iouem & Bacchum, Gallia, præter Mercurium, Theutatem, & Hæsum. Et vt Sybilla canit de Græcis, ἔργα δὲ χειροποίητα ἔργα ῥομβῳ ὤρρινι μύθῳ, vt refert Ioan. Funger. *in Etymol.verb.Idololatria,pag.mihi* 489.

Ad † Hebræos item, & Chaldæos hoc crimen 101 fœdissime prorepsisse, & varia idola sub variis formis, & nominibus coluisse, veluti Miplezet, Tamuz, Beel, & Baal (quod erat quasi commune omnium idolorum nomen, & Iouem significabat) Dagon, Astarot, Meleketh, Moloch, & aliis similibus, passim sacra Scriptura testatur, vt constat ex 1.*Reg.15.Ezec.8.Ier.7.&* 50.*Amos* 5.*Iudic.2.& 16.Samuël* 5.*Deuter.7.*& tradit Funger. *vbi suprà, verb. Idolum*; & plenissimum Catalogum congerens Polyanthæa, *verb. Idololatria, pag.610.* & P. Pineda *d.lib.7. de rebus Salom. cap.* 3. Ita † vt 102 quidam, Abrahamum, qui posteà fuit dictus, *Pater credentium*, aliquado idololatriæ inseruisse, doceant, vt constat ex traditis à Clem. Alexand. *lib.1. recognit.* Suida, *verb. Abraham:* Philon. *in lib.de Abraham:* Genebrard. *in Chronograph. anno mundi* 2049. Cedren. *in compend. histor.* Andr. Masio *in comment. sup. Iosuë cap.* 24. Gaspar. Sanctio *in Isai cap.43.num.51. pag.460.* & Didaco Matute *de prosap. Christi, 3. ætate, cap.* 1. §.3. licèt contrarium verius, & certius esse videatur ex iis, quæ obseruat Mag. Fr. Raph. de la Torre *de vitiis opposit. Relig. tom.2. quæst.94. art.4. pag.115.*

Et, vt ad rem redeamus, Scythæ Acinacem Arabes lapidem, Persæ fluuios, & ligna, Thessali formicas. & Athenienses (quod prius est) † Contu- 103 meliam, & Impudentiam Deas effecerunt, propriis fanis,

fanis, & sacrificiis institutis, vt notauit Tullius *lib.2.de leg.*Clem.Alex.& Heruet.vbi *supr.*Erasm. *in Prouerbio, Dea impudentia.* Sicuti &Lacedæ-
104 monij † Morti,Senectuti,& Paupertati: † Roma-
105 ni aduersæ Fortunæ, Pallori, Febri, & Rubigini, templa & peculiaria sacrificia destinarunt, vt obseruat Plin.*lib.3.cap.7.*Abulens.*sup.Euseb.*Alex.ab Alex. & eius additionator Tiraquel. *lib.1. Genial. cap.13.*Valer.Max.*lib.1.c.1.* Columel.*de re rustic. lib.*10 & Matute vbi *suprà* § 1.

106 De † arboribus quoque, & serpentibus, & cur olim ab aliis nationibus pro Diis coli solerent, & hodie etiam colantur, plura congerit Thom. Boz. *lib.1.de signis Eccles.c.4.*

107 Et † Zellanos Indos Simiæ dentem magno pretio emisse, vt eum adorarent: Simon Maiolus recenset *in dieb.Canic. colloq.7. de quadrupedibus, pag.174.tom.1.*

108 Quinimò † & inter Christianos quosdam, hanc olim corruptelam viguisse, vt simul cum Christo idola colerent, apertè ostendit D. Paul 1. *Corint.5.* & ibidem expressius D. Chrysost. & D. Greg.*lib.7. epist. 20. & lib. 8. epist.5.* quos refert Alanus Copus *dialog.4.c.8.in fine.*

Et possem quidem innumera alia de idololatria omnium nationum explorare simul & deplorare, & quàm varios, ridendos,& portentosos Deos coluerint, & quàm impiis, obscœnis, & detestandis sacrificiis illos prosecuti fuerint, nisi de hoc argu-
109 mento latissimè scripsissent † Auctores *suprà* citati, præcipuè D.Augúst. Clem. Alexand. Arnob. Tertul. Cyprian.Lactan Firmian.Iustin.D Thom. & alij, qui apologias aduersus Gentiles ediderunt. Lilius Girald. in integro, & eruditissimo lib. de Diis Gent. Alex. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq.*lib.6.dier.Genial.cap.fin.lib.2.cap.22.lib.3. cap.12.& lib.4.cap.14.*Thomas Bozius *lib. 2. de sign. Eccles. cap.10. & lib.12. cap.15. & lib.22. cap.2.* Petr.Fab.*lib.3. Semestr. cap.1. cum quatuor seqq.*Ioan.Funger.*in Etymol. verb. Idololatria, & idolum*: Ioan. Bohem. *de morib. Gent. pag.33, & 57.* Simon. Maiol. *tom.2. colloq. 1. per tot.* Ioseph Acosta *in histor. moral.Ind. lib.5. in procem. & de procur.Ind.salut.lib.1.cap.2.3.4. & 5.* Fr. Augúst. Dauila *in histor.Mexic.lib.1.cap.24.& 25.*Simon Maiol. *in diebus Canicul.tom.2.colloq.1.*Torquem. *in Monarch.Ind.tom.2.in procem.& lib.6.cap.1.2. 3.4.*Raphaël de la Torre vbi *suprà quæst. 94.* per plures disputationes, Franc. Torreblanca *de Magia diuinatr. lib. 1. cap.17. & 18.* Fr. Ioan. de la Puente *in conuenien. vtr. Monarch. lib.3. cap.12. & 13.* vbi etiam agit de antiquorum Hispanorum idololatria, & quando apud illos initium habuit; & Bernard. Aldrete *dict. lib.3. de antiq. Hispan. cap.6.*

110 Et ad illud, † quod de blasphemiæ crimine addidimus, quæ in idololatria virtualiter inest, & ob quam bellum iustè infidelibus inferri posse, ex communi opinione probauimus; responderi etiam potest cum Doctoribus *suprà* citatis, & præcipuè cum Gregorio de Valentia *d. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. vers. Illud autem*; blasphemiam, quæ in idololatria inest, materialem esse, & in facto consistere, quia reipsa idololatræ Christum Deum verum suis superstitionibus negant. Hanc autem sufficere ad hoc, vt illis bellum legitimum non inferatur, alioqui omnes Infideles, Paganos, & Iudæos debellare liceret; sed illam tantùm, quæ verè & propriè † blasphemia appellatur, scilicet
111 quæ in verbis consistit, & nostræ Religioni, ac Christianæ Reipublicæ iniuriam, & scandalum irrogat, vt tradit D. Thom. 2. 2. *quæst. 13. art.1.* Etenim in idololatria, etsi blasphemia contineat, & maius peccatum esse videatur, nullæ nostræ Religioni, sed soli Deo iniuria fit, cuius vindictam, vt *suprà* diximus, ipse sibi reseruat.

Ad quintum autem argumentum † de locis, & exemplis sacræ Scripturæ, D.Augustini,Cypriani, & aliorum Patrum, quibus, solam idololatriam, legitimam bellandi causam præbere, contendimus, responderi potest, † veteris legis exempla, maximè quæ ad delictorum punitionem spectant, admirari à nobis potiùs, quàm imitari debere, vt multis argumentis ostendit Gratian. *in cap. nos si incompetentes 41.versic. His ita respondetur, 2.q.7.* D.August.*in cap. Dixit Dominus 12.14.q.5. & in c.si quis 19.22.q.2.*

Et prætereà, † nunquam populum Israël, auctoritate propria, Chananæorum, Amorrhæorum, & aliorum Gentium prouincias occupasse, ob id tantùm, quòd infideles, aut idololatræ essent, vel aliis criminibus contra naturam operam darent; sed propter specialem, & expressam Dei iussionem, & donationem, qui eis illas terras ad habitandum promiserat; vel quia eis transitum impediebant, aut aliter infensi erant; vel quia, vt ait D. August. *lib. 6. quæst. 10. in Iosuë, & lib. 4. quæst.4.super Numer. cap.20. serm.105. de tempore, tom.10.*& Cassian. *collat.5. cap.24.* Sem filius Noë illarum dominus fuerat, & posteà, per vim & arma, Chananæi, filij Cham, eas sibi vsurparunt; vnde cùm filij Abrahæ à Sem originem ducerent, illas repetendi & vindicandi, ius prætendere potuerunt.

Quibus rationibus alias addit Diuus Thomas *in 4.distinct.39.art.1.ad 1.* ob quas bella illa non iniquè ex iure gentium gesta declarat, & prosequitur Sotus *lib.5.de iustitia, & iure, quæst. 3. art. . . . in fine*: Acosta *de procur.Ind.salut. lib.2. cap.5.* Bañez *dict.art.10.col.532.* Aragon *in 2. 2. quæst.10.art.8. pag.292. versic. Respondetur*; nouissimè Mag. Marquez *in Gubernat. Christ. lib.1. cap.27.pag. 159. & sequent.* & Pat. Franc. Suar. post hæc scripta *in tract. de Charitat. disputat.13. sect. 5, num. 2.* Licèt verum sit, in horum consequentiam, † Deum etiam Israëlitis præcepisse, vt idolorum templa destruerent, & radicitùs dissiparent, ne prædictarum nationum exemplo dilectus sibi populus contaminaretur, quem nimis his superstitionibus deditum esse sciebat.

Et eodem modo accipiendus est † locus ille alter *Deuteronom.cap.20.* quo ciuitates procul positas deleri Dominus iusserat. Etenim non ob diuersitatem Religionis, sed ob alias causas, & iniurias bellum illis indici, eiusdem capitis initium demonstrat, vbi aperto ore eos hostes appellat: *Si exieris ad bellum contra hostes tuos.* Etsi ratione idololatriæ, & aliorum criminum contra naturam, puniendi essent, non exciperet Dominus fœminas, quæ & ipsæ eisdem peccatis tenerentur, neque cum illis pacem, & fœdus inire permitteret, quod cum aliis septem nationibus terræ Promissionis strictè vetuerat, *in cap.7.9.& 12. eiusdem Deuteronom.* vt benè aduertunt Abulens. & Liran. *ibid.* idem Abulens. *2.Paralipom. cap.8.* Magist.Histor. *cap.11.sup. Deuteronom.* Episcop. Chiapens. *in Apolog. contra Sepulued.* & Mag. Bañez vbi *suprà.* Vt omittam Glossam Interlinealem, quæ, *Gentes procul positas*, interpretatur, id est, *Religione diuersas*, (cuius verbis

Sepulueda

Sepulueda nimis exultat) in sensu allegorico & morali accipiendam esse, & de hæreticis, & spiritui aduersantibus hominibus, non de idololatris, aut infidelibus textum illum exponere: 17 † quos etiam in pace, & Scripturæ testimoniis, & in ore gladij, quod est Verbum Dei, expugnandos esse testatur. Similemque expo- 18 sitionem admittunt † loca D. Augustini, & D. Cypriani in argumento relata: nam vt aduertit Gregor. de Valentia *dict. disp.7. colum.413. vers. Ad tertium,* loquuntur de idololatris à fide apostatis, vt ex eorum verbis apparet, vel secundùm Bañez *vbi suprà*, quando bellum idololatris, & facinorosis infligitur ab his, quibus ipsi subiecti sunt, quod omni iure licere, iam diximus, 19 vt † ostendunt exempla Ezechiæ, & Nabuchodonosor, ab eisdem Sanctis considerata, & Mathathiæ, qui interfecit Iudæum, qui ad aram sacrificaturus accesserat, 1. *Machab.2.*

CAPVT XV.

De tituli, siue articuli præcedentis resolutione: & quid verius, aut probabilius in conflictu dictarum pugnantium opinionum videatur.

SVMMARIVM.

1 *Opinio affirmatiua, & negatiua in articulo debellationis indorum ob idololatriam, & vitia contra naturam, anceps & problematica est.*
2 *Infideles nobis non subiecti, dubium est, an propter solam idololatriam debellari, possint?*
3 *Infideles subditi Principibus Christianis absque dubio compelli possunt ad deserendam idololatriam, & alia vitia contra naturam.*
4 *Infideles omnes indistinctè debellari possunt, si tyrannidem exercent, & innocentes opprimunt, vel sacrificant, aut edunt.*
5 *auctorum verba peculiariter recensentur, qui ob defensionem innocentum, infideles debellari posse concedunt.*
6 *Sanguis innocentum iniquè effusus, clamat, à proximis auxilium petens.*
7 *Iusti Lipsij peculiaris sententia de debellatione Barbarorum infidelium.*
8 *Infideles debellari possunt, ob immolationem, aut comestionem hominum, quamuis ij, qui immolantur aut eduntur, sint delinquentes, & aliàs ad mortem damnati.*
9 *Bellum iustum non solùm infertur pro defensione propria, sed etiam pro liberandis innocentibus, etiam auxilium nostrum non postulantibus.*
10 *Abraham in liberationem Lot iustè quinque Reges Amorrhæos percussit.*
11 *Pat. Franc. Suarez apertè affirmat, bellum indici posse infidelibus, ad tollenda hominum sacrificia, & innocentes defendendos.*
12 *Bellum, quod suscipitur pro defendendis innocentibus, & tollendis humanis sacrificiis, monitio præcedere debet.*
13 *Remediis seuerioribus nemo vti debet priusquam mitiora experiatur.*
14 *Iudex quando possit vti manu militari?*
15 *Doli præsumptionem contra se habet iudex, qui vtitur remediis duris, vbi blanda sufficerent.*
16 *Bellum quacunque ex causa, & pia præsertim, illatum, regulariter monitio præcedere debet.*
17 *Romanorum mos in bellis per feciales indicendis, & denuntiandis.*
18 *Bellum non requirit præuiam monitionem, vbi infertur Turcis, hæreticis, & aliis Fidei hostibus.*
19 *Bellum vbi infertur pro defensione innocentium, & immolandorum, mitissimè quantum fieri potest exercendum est.*
20 *Opinio Iosephi Acostæ, & Dom. Bañez examinatur.*
21 *Belli propositum, quod esse debeat?*
22 *Innocentes per accidens, in bello iustis de causis suscepto, sine peccato occiduntur.*
23 *Bellum suscipientes pro defendendis innocentibus, quid ab illis recipere, aut exigere possint, ex opinione P. Molinæ?*
24 *Imperium quando licitè auferri possit, infidelibus, ob defensionem innocentium debellatis.*
25 *Reges nostri quid semper sanxerint, & cupierint, in debellationibus Indorum?*
26 *Indos, & alios infideles debellari posse propter peccata contra naturam, probabiliter affirmari potest.*
27 *D. Marta piaculum esse dicit, dubitare de debellatione infidelium, ob peccata contra naturam.*
28 *Ioan. Azorius & alij qualiter distinguant in articulo debellationis infidelium ob peccata contra naturam.*
29 *Error in cognitione, & cultu veri Dei, & fidei, inuincibili ignorantia aliquando in infidelibus excusatur.*
30 *Numen aliquod superius esse, quo hæc inferiora regantur, nemo sanus negare potest.*
31 *Dei veri cognitio res maxima, & obscurissima est.*
32 *Simonides quid responderit Hieroni roganti de Deo, & eius natura?*
33 *Præcepta naturalia primæ classis non admittunt ignorantiæ excusationem.*
34 *Infideles ob peccata contra naturam subiiciuntur punitioni cuiuslibet Principis Christiani.*
35 Lex 1. C. quando liceat vnicuique sine iud. se vind. *expenditur, & exornatur.*
36 *Iudex vbi deficit, & in mora periculum inest, omnis homo iudex, & miles est aduersus latrones, & facinorosos.*
37 *Fures nocturnos, & agrestes quatenus quis possit propria auctoritate punire?*
38 *Forum alienum sortitur quis ratione delicti.*
39 *Delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non haberet.*
40 Cap. in Archiepiscopatis, de raptorib. *explicatur.*
41 *Infideles, & Saraceni crimen sodomiæ committentes puniri possunt à iudice Ecclesiastico.*
42 *Vindictam scelerum Deo relinquendam esse, quo modo & sensu in Deuter. & apud D. Paulum*

D. Paulum dicatur? & num sequentibus.

VIDIMVS, & bona quidem fide sigillatim propalauimus, & communiuimus omnes auctoritates, atque argumenta, quæ in hoc controuerso iuris articulo, pro affirmatiua, & negatiua sententia stare, & vrgere videntur. De † quibus non immeritò illud Lucani, 1. *Pharsal.* dicere possumus: (1)

——— Quis iustiùs induat arma
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur.

Atque ita non est mirum si Auctores modò in hanc, modò in illam opinionem propendeant, & eorum aliqui, veluti problematicè, pro vtraque decertent. Inter quos præcipuè caput effert Anton. à Corduba *in quæstionar. lib.* 1. *q.* 55. *dub.* 5. *pag.* 498. *& sequentib.* Quod ego nullatenus reprehenderem, vbi † de infidelibus nobis non subiectis sermo esset, qui solo idololatriæ vitio laborarent, & quæreretur, an ob hoc illis bellum inferri possit? (2)

Ideò autem de infidelibus non subditis dixi; † quoniam in illis, qui Principibus Christianis subiacent, omnes communiter vtriusque partis assertores consentiunt, vi, & armis, aliisque suppliciis compelli posse, vt ab idololatriæ crimine abstineant, & Diuini, & naturalis iuris præcepta sequantur, vt constat ex relatis à Mag. Bañez *in* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 10. *col.* 505. *vers. Dubitatur secundo*, Arragon. *ibidem art.* 8. *versic. Quinta conclusio*, *pag.* 292. Molina *de iust. & iure, tractat.* 2. *disput.* 106. *colum.* 436. *vers. Secunda conclusio*, & in materia de Fide, *quæst.* 10. *art.* 11. Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. l.* 4. 1. *part. dub.* 4. *pag.* 208. & 209. & nouissimè F. Francisc. Suarez *in tract. de Fide, disp.* 18. *sect.* 4. *ex num.* 6. (3)

Si verò † non solum idololatria in infidelibus reperiatur, sed sæua quoque & effranata tyrannis, humanæ carnis ingluuies, & cruenta, & execranda innocentium sacrificia, qualia ea esse supra probauimus, quæ nostri Indi, vt plurimùm, frequentabant: tunc veriorem & probabiliorem eorum sententiam existimo, qui ob has iniurias, & oppressiones tollendas, bellum aduersus omnes infideles permittunt, quamuis nobis subiecti non sint, & procul positi auxilium nostrum non exigant, & sua sorte contenti viuere dicantur. Hoc enim vrgentissimè euincunt rationes, & testimonia quæ in eiusdem sententiæ comprobationem adduximus. (4)

Neque omnino reiicere audent, qui contrariam sequuntur, vt patet † ex Victoria *in relect.* 2. *de Indis, num.* 15. Greg. Lop. *in d. l.* 2. *tit.* 22. *pag.* 2. glos. mag. *col. antepenult. & col. vlt. vers. Septima conclusio*, elegantissimo Ioseph. Acosta *l.* 2. *de procur. Indor. salut. cap.* 6. & Couarrun. *in regul. peccatum*, 1. *part.* 1. §. 10. *num.* 5. *vers. Vnde ad subueniendum*, vbi, licèt accerrimè defendisset, infidelibus, qui nobis nihil nocuerunt, bellum iustè moueri non posse; concludit tamen, quòd si isti infideles in subditos tyrannicè agerent, & innocentium sanguinem idolis funderent, iustè bello lacessiri poterunt, non solùm auctoritate Diuina, sed etiam humana, & publica: quia † sanguis, inquit, innocentium, qui iniquissimè occidebantur, clamare eo casu videtur, à proximis auxilium petens. (5) (6)

Idem etiam resoluit Mag. Bañez *d. art.* 10. *col.* 535. *vers. Tertia conclusio*, apertè docens, infideles, etiam non subditos, posse compelli, ne homines immolent idolis, etiam volentes immolari, & Molina *disp.* 106. *vers. Tertia conclusio*, vbi ait, fas esse mouere bellum aduersus infideles, iuraque illius persequi, etiam absque vlla summi Pontificis auctoritate si innocentes immolent, aut eos interficiant, vt eorum carnibus vescantur, aut quouis alio modo iniustè perimant, vel si subditos tyrannicis legibus opprimant, aut alia simili ratione diuexent. Neque necesse esse expectare, vt innocentes ad mortem ducantur, sed cogi posse, vt statim cessetur à pessimo ritu, aut consuetudine, & vt iniquæ, & pessimæ leges abrogentur, inferendo, si ad id opus fuerit, bellum, iuraque illius prosequendo, ac deponendo Principes iniquos, aliosque, si opus fuerit, creando, quantumuis barbari, ac subditi ipsi velint, eos mores, & sacrificia retinere, nolintque, extraneos ea de causa bellum inducere. (7)

His † proximè accedit Iust. Lipsius in Polit. *lib.* 5. *cap.* 4. vbi inquit: *Iam & inuasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuria, vt in barbaros, & moribus aut religione prorsus à nobis abhorrentes, maximè si potentes ij, & aliena ipsi inuaserunt, aut inuadunt. Causa enim hic est coërtio, & in malo repressio.*

Eisdem assentitur Ioan. Azor. *lib.* 8. *inst. Moral. cap.* 24. *vers. Decimò quæritur, colum.* 1278. quem sequitur, & transcribit Fr. Thom à IESV *de proc. omn. gent. salut. lib.* 4. *dub.* 4. *pag.* 208. concludens, adeò licitum esse bellum, ob vitandas has hominum immolationes, aut mactationes,

nes, vt eorum carnibus vescantur more ferarum, vt procedat etiamsi sontes homines, alioqui capitis pœna damnati, Diis immolari apud infideles soleant, aut mactari, vt eorum carnes edantur. Sontes † enim (inquit) iure quidem capite puniuntur, nefariè tamen, & impiè Diis immolantur, aut ob humanarum carnium esum necantur. Quod vltimum eo notabilius videtur, quoniam Mag. Bañez *vbi sup.* & Suar. statim citandus, contrarium expresse affirmant, docentes, non posse compelli infideles, ne eos immolent, qui aliàs à Republica iustè erant ad mortem damnati: quia tali in casu magis idololatræ, quam homicidæ esse censentur, & non contra iustitiam, sed tantùm contra Religionem peccant, & ita cessat defensio innocentium.

Pat. quoque Mag. Lorca *in 2.2. sect. 3. disp. 52. n. 2. pag. 968.* cùm iustum † esse bellum asseruisset, quod defensiuum appellatur, eandem conclusionem ampliat, vt non solùm in propria defensione procedat, sed & in alterius cuiuslibet innocentis, etiam auxilium nostrum non postulantis, vel liberari renuentis: & ideò, inquit, iustum fuit bellum, quo † Abraham in liberationem Lot percussit quinque Reges Amorhæorum, *Genesis* 14. Et ex eodem capite potuit esse bellum iustum contra Indos barbaros, apud quos frequenter in vsu erant cædes hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.

Et tandem † eidem opinioni hac in parte assentitur eruditiss. P. Franc. Suar. *in dict. tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. n. 2. & 4. in tract. de Charitate disp. 13. sect. 5. ex num. 5.* vbi ait, ad defendendos innocentes licitum esse vim inferre his infidelibus, ne sacrificent infantes Diis suis, quia hoc iuxta ordinem charitatis licet: imò præceptum est, si commodè fieri potest. Additque etiam, id fieri posse, non solùm ad liberandos infantes, sed etiam adultos, etiam si ipsi consentiant, & velint sacrificari idolis, quia in hoc peiores quàm amentes sunt, & quia non sunt domini propriæ vitæ, propter quod quilibet potest ab alio cogi, ne se occidat.

Bene tamen verum est, quod, vt suprà dicti auctores aduertunt, præsertim Anton. à Corduba *dict. quæst. 57. dub. 6. per totum, pag. 505. & sequentibus*, † ad iustitiam huius belli; quod pro innocentium defensione, & liberatione aduersus barbaros irrogatur, necessarium esse videtur, vt priùs blandè, & sufficienter moneantur, vt à suis cruentis sacrificiis, tyranicis oppressionibus, & feralibus conuiuiis abstineant. Nemo † etenim prudens remediis durioribus, & seuerioribus vti debet prius quàm mitiora, & faciliora experiatur, iuxta illud Ouid. 1. Metamor.

Cuncta prius tentenda sunt, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars syncera trahatur.

Et doctrinam Vlpiani *in l. 3. vers. Sed melius, ff. ne vis fiat ei*, vbi tradit, † non aliter posse indicem decreta sua per manum militantem defendere, quàm si iure suæ potestatis id exequi nequeat; quod latè exornant Bart. & Doct. ibidem, *& in l. sed si possessor de iur. iuran.* Andr. Gail. *lib. 2. obseruat. 6. num. 2. &* Menoch. *consi. 221. num. 7. lib. 1.* vbi resoluit. † doli præsumptionem contra se habere eos, qui aliter faciunt, & conducit illud Cicer. *lib. 1. offic.* dum ait: *Nam cùm sint duo genera decertandi, vnum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si vti non liceat superiore.*

Ac quemadmodum in aliis causis, quæ bellum iustum reddere solent, † admonitio, & requisitio aduersæ partis præcedere debet, vt ab iniuriis, quas ferre paret, abstineat, vel quæ intulit damna compenset, vt præclarè ostendit D. August. relatus *in cap. Dominus noster 23. q. 2.* & alij auctores, quos adduximus *suprà cap. 12. num. 3.* Bald. *in l. si manumissor, C. de obseq. patron. præstant.* idem Bald. *in l. 2. num. 71. C. de seruit. & aqua*, Angel. *consi. 14. colum. 1.* Martin. Laud. *de bello, §. 37. & §. 39.* Lancelotus Conrad. *in temp. iudic. lib. 1. cap. 1. §. 3. in verb. Bellum, num. 5.* ita & in hac, quæ pietatis causa suscipitur, longè maiori ratione nihil impium, & crudele interuenire oportet, nisi priùs seria hæc animaduersio præcedat, illiusque effectus irriti esse videantur, vt repetimus *infrà cap. sequent. ex n. 5. & infrà hoc eodem cap. num. 52.* Et exemplo suo ostendebant † Romani, qui per Feciales, iam inde à Numa Pompilio constitutos, ita demum bellum comminabantur, ac decernebant, si præmoniti hostes, res ablatas non redderent, & iusta facere recusassent, vt insinuat Cicero *dict. lib. 1. offic. Bella (inquiens) non nisi iustis de causis suscipiantur, nec inferantur, nisi rebus repetitis, ne sæuiatur vltra modum in victos*; vt latè tradunt Dionis. Halicar. Liui. Fenestel. Plutarc. & alij, quos refert Rosin. *de antiq. Roman. lib. 10. cap. 1. & 2.* latissimè Alexan. & eius additionat. Tiraq. *lib. 5. Genial. cap. 3.* Zasius *in l. 2. § & ita leges, ff. de orig. iur.* Andr. Gail. *de pignorationib. siue repræsaliis cap. 2.* Balthasar. Ayala *de iure, & officio belli lib. 1. cap. 1.* & Camill. Borell. *de præstant. Reg. Cathol. cap. 32. n. 15. & sequentib.* † qui tamen *num. 107.* hoc non requiri docet, vbi de inferendo bello Turcis, infidelibus, & hæreticis, & aliis fidei hostibus agitur.

Ex eodem quoque fonte dimanat, eximiè † curare debere Principes, qui hæc bella pro innocentium defensione suscipiunt, vt defensio ista cum minimo infidelium damno adhibeatur, ita vt neque dominio, neque vita spolientur, si possunt terrore, aut subiectione aliqua contineri. Et cùm primis caueatur, ne plures innocentes eiusmodi bellorum occasione absumantur, quàm ipsorum barbarorum tirannide, & cruentis sacrificiis, aut mactationibus perire potuissent. Quod optimè aduertit, & parum in his Indicis bellis curatum fuisse dolet Ioseph Acosta *dict. l. 2. de procur. Ind. salu. c. 5. pag. 232.* & Bañez *d. quæst. 10. art. 10. pag. 535. vers. Tertia conclusio, in fine*, † Nimis tamen absolutè docentes, ab hoc bello abstinendum, si ex eo sequeretur mors plurium innocentium, quam esset numerus immolandorum. Nam supposito, quòd propter hanc causam iustè pugnatur, vt cum ipsis, & aliis auctoribus asseruimus, omnia quoque licere, affirmare debemus; quæ ad comparandam victoriam, & compescendos barbaros necessaria, & commoda fuerint: & licet ex intentione nullum damnum innocentibus inferre possit, † quia semper bellum eo proposito fieri debet, vt malum vitetur, & bonum promoueatur, *cap. militare 23. quæst. 1.* † Per accidens tamen, & ex consequenti, contra eos quoque præliari

præliari poteſt, præſertim, vbi ab aliis interpugnandum diſtingui nequeunt, vel cum ipſis nocentibus, vt ſemper fieri aſſolet, arma ſumunt, impediuntque, ne victoria paretur, & finis prædictis ſacrificiis, & mactationibus hominum imponatur, vt perſpicuè colligitur ex iis, quæ in materia de bello communis omnium Theologorum, & Iuriſconſultorum opinio, & reſolutio teſtatur, de qua per Victoriam *in relat. de bello ex num.* 15. Couarru. *in reg. peccatum,* 2. *part.* §.11. Syluest. *verb. Bellum quæſt.* 9. *&* 10. Caietan. *eod.verb.* Adrian.*quæſt.de bello,§.Sed an,* Caſtro *lib.*2. *de iuſta hæret. punit. c.*14. Ayala *de iure, & offic. belli, l.*1. *cap.*5. Molina *de iuſt. & iure tractat.*1. *ex diſput.*117. *vſque ad* 122. Lorca *in* 2.2. *ſect.*3 *diſputat.*53. *memb.*1.*pag.*981.

23 Atque ita † Molina *dict. diſputat.*106. *in fine,* quamuis in his bellis, quæ ad ſubueniendum innocentibus inferuntur, illis multum conſulendum eſſe ſuadeat, in quorum gratiam pugnatur, quorumque partes aguntur, fas tamen eſſe, inquit, bellantibus, expenſas belli de bonis aduerſariorum, etiam innocentium, ſibi vſurpare, & recompenſationem iniuriarum, & damnorum, ſi quæ ab aduerſariis inter bellandum acceperunt, necnon iuſtum præmium ſui laboris, & induſtriæ: Neque enim gratis tenentur, ſe exponere periculis, ſuamque operam, & induſtriam collocare. Ipſi quoque hoſtes tenentur,hæc omnia ſoluere, qui cauſa iniuſta fuerunt, vt bellum

24 iuſtum aduerſus eos ſuſciperetur. Quinimo † & imperium ab eis auferri poſſe reſoluit, ſi ad innocentium,illiuſque Reipublicæ bonum ſpectet, vt bellantes dominium integrum earum regionum aſſumant. Id quod plerumque vſu, inquit, eueniet, & in his Indiarum Occidentalium prouinciis contigiſſe videmus, tum ipſorum barbarorum, factis, & fatis, tum bellorum euentibus, Ducumque,& militum facinoribus ita deſiderantibus:

25 † Licèt ſemper noſtris piiſſimis Regibus curæ fuerit, & inuiolabili lege ſanxerint, vt in omnibus expeditionibus,quæ fiunt,faciendæque ſunt, ſiue ad nouas gentes quærendas, ſiue ad iam quæſitas perueſtigandas, Indi omnes liberi maneant, ſuiſque rebus, & dominiis liberè vti relinquantur, neque noſtri milites illos aggrediantur, vexent, aut cædant non laceſſiti: neque vndecunque captos ſeruire compellant, de quo aliqua tradit Ioſeph. Acoſta *d. l.*2.*de procur. Ind. ſalut.c.*7. & Nos *ſuprà* ſæpè tetigimus,& pluribus inferiùs agemus.

Supereſt, vt de tertio membro diſpiciamus, ſcilicet de peccatis, quæ ab iſtis Indis paſſim perpetrari probauimus, Deum verum non colentes, nec cognoſcentes, & fœdis ſuis, ac ſpurcis moribus omnia naturalis iuris præcepta turbantes, & tranſgredientes. Et in hoc, quamuis auctores, vt vidimus, maximopere digladientur,

26 ſatis † probabilem cenſeo Innocentij, & ſequacium opinionem, qui propter hæc crimina puniri, & debellari poſſe à Chriſtianis Principibus de licentia Summi Pontificis tradunt, ſi moniti ab illis non deſiſtant: quod tenuit, & latè contra Victoriam defendere conatus fuit inſignis noſter Gregor.Lupus *in l.*2.*titul.*23.*part.*2. gloſ. magn.*colum.*16.*verſ. Ego verò,* dicens,hanc ſententiam eſſe communem omnium Canoniſtarum, & Legiſtarum, & aliquorum Theologo-

27 rum. Et † adeò certum eſſe concludit Marta *in tractat. de iuriſdictione* 1.*part. cap.*24. vt piaculum ducat de ea dubitare, & Marquard. *in tractat.de Iudæis & Infidelibus,*3.*part.c.*1. *num.*39. vbi apertè inquit, quòd non peccarunt Hiſpani, qui punierunt Indos delinquentes contra naturam.

Et licèt idem Gregor.Lupus *in eadem gloſ.col. vltim.verſ.Sexta concluſio*, in anguſtia,vt ipſe inquit, decidendi poſitus, conſulere ad præſens auſus non fuerit, quòd in acquiſitione iſtorum Indorum illa doctrina Innocentij vtamur: eam tamen ſub quadam diſtinctione nouiſſimè ad-

28 mittunt † Ioan.Azorius *dict.lib.*8.*inſtit.mor.c.*24. *q.*9. & ea. ſequens, & tranſcribens Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. ſalut. l.*5. *dub.*4. *pag.*207. dicentes, quòd licèt infideles iuſtè puniri nequeant, vbi id ius naturæ non ſeruant, quod debitum Deo cultum, & honorem tribuendum præſcribit. Si verò illud aliud ius eiuſdem naturæ diſſoluant, perrumpant, & negligant, quod cuique homini reddendum, quod ſuum eſt, iubet, & aliis non fieri, quod nobis fieri nollemus, tunc iure optimo puniri poſſent, vt ſi furta, latrocinia, adulteria, homicidia, falſa teſtimonia, inceſtus, ſtupra, aut ipſi perpetrarent, aut liberam facultatem, huiuſmodi mala perpetrandi, concederent, vel paſſim in ſubditis ſine vlla pœna ac ſupplicio permitterent. His etenim legibus naturæ violatis, planè conſequitur, vt innocentes multis damnis, incommodis, & malis afficiantur,communiſque humanæ Reipublicæ ſalus, pax, & tranquillitas in tuto conſiſtere nequeat. Pro quibus defendendis licitum eſt, vi,& armis aduerſus quoſlibet infideles certare, vt iam ſuprà probatum reliquimus.

29 Quæ diſtinctio in vtraque ſui parte vera eſſe videtur. Nam † errorem in Dei cognitione, & cultu, ac myſteriis fidei, etiàm quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, omnes auctores magis communiter in infidelibus excuſare ſolent, & inuincibilem, ſiue inculpabilem ignorantiam admittere tradunt, ſi illis talia myſteria propoſita non fuerint, nec per eos ſteterit, quominus proponerentur, vt conſtat ex Diu. Thom. 2.2. *quæſt.* 10. *art.*1.Durand.*in* 3. *diſt.*25. *quæſt.*1. *ad l.* Victoria *in relect. de Indis,concluſ.*1. *& ſequentib.* Conrad. *de contract.quæſt.*100.Almain.*tract.*1.*moral.cap.*4. *propoſ.*2. Vega *l.*6. *de iuſtificat. cap.*18. Alphonſ. de Caſtro *l.*2.*de lege pœnali, cap.*14. Pet. de Soto *in tractat. de ration. menden. peccat. ſect.*2. *poſt medium*, Gabriel Vaſques *in* 1.2.*quæſt.*76. *art.*2. *diſp.*120. Pat. Suarez *in tract.de fide.diſp.*17.*ſect.*1. *&* 2.*per totam,* & diximus *ſuprà hoc lib. capit.*10. *num.*79.

30 Etenim † licèt nihil eſſe poſſit tam apertum, tamque perſpicuum, quàm eſſe aliquod Numen præſtantiſſimum, quo inferiora hæc, & ſuperiora regantur: ita vt qui neget,vix ſanæ mentis exiſtimari debeat, vt ait Ariſtot.*l.*1.*Topic. cap.*9. Cicer.*lib.*2.*de nat. Deor.* Arnob. *l.*1.*aduerſ. Gent. & ſuprà capit.*13. *ex num.*75. in argumentis contrariæ ſententiæ retulimus, & nouiſſimè aduerſus Atheiſtas eleganter concludit P.Fr. Ioan. Marquez *in gubernat. Chriſt. lib.*2. *c.*23. *ex pag.*

31 294. Res tamen † maxima, & obſcuriſſima eſt Dei veri cognitio, & quæ nec doceri, nec exprimi ſatis ſine fide ab hominibus poteſt; quia non eſt cognitio ſine fide, neque fides ſine cognitione. Eſtque Deus res quædam captu, ac venatu difficilis, ſemper recedens, atque à perſequente procul ſe remouens, vt præclarè proſequitur Clemens

Clemens Alexand. *lib. 2. Stromat. cap. 1. & 5. lib.5.cap.1. & lib.7.cap.4.* & D. Augustin. in aliis locis relatis à Vasquez *dict.cap.3.*& præsensit Plato *in Timeo*, dum dixit, Genitorem vniuersitatis tam difficile est inuenire,quàm inuentum impossibile dignè profari. 32 Et † Simonides, qui vt refert Cicero *lib.1. de nat. Deor.* cùm quæsitus fuisset à Hierone Tyranno,quid aut qualis esset Deus? deliberandi causa sibi vnum diem postulauit, tùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petiit: cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior. 33 At verò, † si de præceptis naturalibus agamus, & præsertim illis, quæ prioris classis esse dicuntur, & hominibus, eo ipso quòd homines sint, natura præscribit: planè constat, nullam in eorum transgressione ignorantiam; vel excusationem admitti, vt communiter docent omnes Theologi post D. Thom.*in 2. 2. quæst.94. art. 6.* & plures alij, quorum mentionem fecimus *sup.cap.proximo, num.34.*& eruditissimus; & illustriss. Cardin. Toletus *in summa lib. 4. cap. 6. num.9.*

Qua sententia, & resolutione retenta, non erit difficile respondere ad argumenta, quæ pro contraria considerauimus. Nam circa primum dicere possimus, quòd etsi verum sit, bellum punitiuum regulariter inter subditos exerceri, & etiam si concedamus infideles, extra imperium, iurisdictionem, aut territorium Romani Pontificis, & aliorum Christianorum Principum reperiri, 34 † vbi tamen prædictis vitiis, & sceleribus inquinantur, & moniti, vt ab illis desistant, id facere nolunt, statim incipiunt sub illius Principis imperio, & coercione constitui, qui naturalis iustitiæ vindictam, & innocentum defensionem suscipiens, eos compescere, & punire voluerit; vt satis euincunt rationes, & auctoritates, quas suprà in fauorem huius opinionis expendimus, & insinuat Anton. à Corduba *d. quæst. 57. dub. 5. vers. Sed certè, pag.501.*

35 Quibus addere possumus † elegantem Impp. Valent. Theod. & Arcad constitutionem *in l.1.C. quando liceat vnicuique sine iudice se vindicare,* vbi tradunt, in publicos hostes, latrones,& pacis, 36 ac quietis publicæ turbatores † omnes homines, quantumuis priuatos, iudices, & vltores esse, *Nam quod serum est, punire iudicio, subiugamus edicto.* Cui conueniunt verba Tertul. *in Apolog.* quem refert Durantius Cassellius *lib.1. var. cap.1. In reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est*, Catonis apud Salust. in Catil. *Nam cætera maleficia tum persequere, vbi facta sunt, hoc nisi prouideris: ne accidat, vbi euenerit, frustra iudicia implores:* 37 & alia, † quæ de nocturnis, & agrestibus furibus, & latronibus occidendis, & iure sibi propria auctoritate dicendo, vbi iudex deficit, vel in mora periculum inest, docet text. *in l. itaque, D.ad leg. Aquil. l. furem. ff. ad leg. Cornel.de sicar.l.si pignore, §.furem, ff.de furt. l. de pupillo, §.si quis riuos, ff.de oper.noui nuntiat.l. quæsitum,ff.de pignor.l.ait Prætor.§.si debitorem,ff. quæ in fraud.cred. l. vlt. C.in quib. caus. in integr. rest.* cum aliis, quæ latè cumulant Alberic. *in dictionar. verb. Vindicta*, Hippolit. de Marsil. *in l. vnic.num. 4. C.de rapt. virgin.* Fuscus *in sing.verb. Occidere, num.3.* Tiber Decian. *in tract.criminal. lib.6.cap.28.num.2. & lib.9.cap. 29.* Cuiacius *lib. 14.obseruation. cap. 15.* Forcatulus *in necrom.dialog.96.num.11.& 12. &* Guiller. Fornerius *lib. 1. selectar.c.22.*

Neque longè abest alia iuris regula, qua docemur, 38 † ratione delicti reos forum alienum sortiri, & à iudice, aliàs non suo, puniri posse, de qua *in l.1.& auth.qua in prouincia, C. vbi de crimin.agi oport.l.1.C.vbi Senat.vel Clariss.l.si cui,§. idem Imper. & l.vltim. ff. de accusat. cap. 1. de raptor. cap. postulasti, cap. vltim. de for. compet.* vbi glos.*verbo, Ratione delicti*, ita inquit: *Nota, quòd ratione delicti efficitur quis de iurisdictione alterius;* 39 † *& ita delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non habebat:* idem probat. *l. 32. titul.2.part.3.l.15.tit. 1.part. 7.* vbi Gregor. alia plurima congerit, & latè prosequitur Conar. *in pract. cap. 11.* Maranta *de ord. iudic. 4. part. distinct. 8.ex num.1.* Dueñas *regul.378.*Clar. & eius addition. Baiard.*in prax.crimin.§.fin.q. 38.* Bobadilla, qui plures refert *in Polit. lib. 2. cap. 13. ex num. 71. & cap. 16. num. 154.* & nouissimè Barbosa *in l. hæres absens, §. proinde, ff. de iudiciis.*

Quibus ego magis in terminis nostræ quæstionis adiicio 40 † celebrem text.*in cap.*in Archiepiscopatu, de raptor.vbi cùm summus Pontifex tradat, Saracenos, crimen sodomiæ committentes, ab Archiepiscopo Panormitano puniri posse, aduertunt Abbas, & Ioan.de Annania ibidem, ideò illud crimen mixti fori effectum, & puniri potuisse, non solùm à iudice sæculari, verùm etiam ab Ecclesiastico 41 † quia infideles illi contra legem naturæ peccarunt, & ad hoc probandum allegant doctrinam Innocent.& Ioan Andr.*in d. cap. quod super*, & idem latius tradit Tiber. Decian. *lib. 4. crimin.cap.27. num.2.* & Bobadilla *d.lib.2.cap.17. num. 67.* Inquit tamen Decianus, hoc intelligendum esse in defectum iudicis sæcularis, & sic mediatè: immediatè enim subsunt sæculari, & legibus Imperialibus, non Canonicis, *c.gaudeamus*, vbi omnes, *de diuortiis, & toto tit. C.de Iudæis.* Et posteà prosequitur alios casus, in quibus Ecclesiastici iudices contra Iudæos, & infideles procedere possunt.

Ad secundum autem argumentum, ex sacræ Paginæ auctoritatibus sumptum, quibus probauimus, prædictorum scelerum vltionem, & vindictam Deo relinquendam esse: Respondetur, 42 † loca illa *Deuter. 35.* Pauli *ad Roman. 12. & ad Hebræ.10.*non eam mentem habere, vt humanam punitionem excludant, qua mediante, solet Deus sua iudicia exercere. Alioqui (vt ait Corduba *dict. dub.5.pag.503.vers. Sed certe*) sequeretur, nullum compelli posse, vt à peccato vel errore aut hæresi recedat, modò Christianus sit, modò non. Quod haud dubiè esset contra † doctrinam Sanctorum, & Ecclesiæ, vt patet *ex c. nimirum, cap. displicet, cap. si duo,cap.si Ecclesia,c.qui peccat. 23. quæst. 3. c.ea vindicta 23.quæst.4. & ex traditis à D.Thom. 2. 2. quæst. 3. articul. 2. ad tertium.* Quapropter Caietan. *in dict. epist. ad Hebr. cap. 10.* sic illum exponit: *Nullus enim iustè vindicat, nisi Deus, aut Diuina auctoritate.* Et Cornel. à Lapide *d. cap.12. ad Roman. num. 156.* postquam communem illius loci expositionem esse tradidit vt ibi Diu.Paulus loquatur de propria iniuria remittenda, eiusque vindicta Deo relinquenda, ita subiungit: † *Ex hac Mosis, & Pauli sententia Manichai, Anabaptistæ, Lutherus, & Erasmus docent, apud Christianos non licere Magistratui bello, aliouè modo vindicare Reipublicæ iniurias, & improborum peccata;*

45 *peccata: sed errant grauissimè:* † *Nam vindicta Magistratus est vindicta Dei, vt probatur cap. seq.initio. Priuata ergo vindicta hic tantùm prohibetur, non autem illa, quæ fit per iustitiam, & potestatem publicam,&c.*

Idem auctor. *in Comment.sup.Deuter.d.cap.*32. *vers.*35. vltionem hanc, quam sibi Deus reseruare dicit, per mala, & plagas, in quæ corruere solent, impleri notauit, & præsertim per manus hostium, Deo ita ordinante, puniri. Et Nicol.de Lyra *in postilla.*11.*dict.c.* 10. *ad Hebr.* iuxta eundem sensum obseruat, quod etsi per iudices, & alias humanas potestates dicta scelera sæpesæpius puniri contingat: ideo tamen illorum vindicta Deo seruari dicitur: *Quia etsi iudices vindicent, hoc tamen non conuenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri.* Quam eandem humanorum iudicum, seu Principum potestatem agnouit etiam Paul. Burgens. *in* 2.*addit. ad d. postillam Lyrani,* nisi quod hic verba illa, *Mihi vindictam* magis exponenda esse, inquit, supplendo defectum iudicum, qui multa mala relinquunt impunita quasi dicat: *Etsi iudices huius sæculi talia non vindicent; tamen mihi vindictam, & ego reddam.*

Quod autem ex alio testimonio eiusdem D. Pauli 1. *Corinth.* 5. euincebamus, dum nobis de his, qui foris sunt, iudicare, inhibere videtur, difficilius quidem est; quoniam id de infidelibus accipiunt primi ex SS. Patribus, & alij Doctores 46 quos in argumento retulimus. Sed † adhuc plures, & satis quidem congruas solutiones habet, quas exactè prosequuntur Aluar. Pelag.*lib.*5.*de planct. Eccles.cap.*37.*vers. Licèt enim*, Nauar.*in cap.ita quorumdam, de Iudæis notab.* 8. *num.* 4. Corduba *dict.dub.*5.*pag.*502.*vers. Sed certè neque hæc auctoritas*, Marta *dict.tract.de iurisdict.*1.*part. cap.*24. *ex num.* 56. Valençuela *in munit. contra Venet. part.*4.*ex num.*181. & Simon Maiolus *de perfidia Iudæor.pag.*72. Inter quas receptior, & Apostoli verbis congruentior esse videtur, vt neutiquam neget Ecclesiæ potestatem cohibendi, & puniendi infideles, si prædictis sceleribus inquinati re-47 periantur. † Sed tantùm dicat, non posse aduersus illos directè Ecclesiasticum gladium distringere, hoc est, maiori, vel minori, excommunicationis sententia, vti, cùm foris, idest extra Ecclesiæ gremium positi sint. Vnde verbum illud, *iudicare*, explicat Hugo Cardin.*ibidem*,idest: *Non debeo eos excommunicare*, vel vt ait S. Thom. *In eos sententiam condemnationis ferre.* Benè autem ex causa legitima, monitione debita præcedente, & iudicat, & iudicare potest eiusdem infidelibus iudicio punitiuo indirectè, eos pœna spirituali excommunicationis puniendo, veluti cùm fideles prohibet, ne cum illis communicent, vt habetur *in cap.sæpe* 28.*quæst.*1. Et etiam pœna temporali, & corporali directè, vt dicitur *in eod. cap. sæpè, & in cap.Iudæi, cap. postulasti, & cap.consuluit, de Iudæis, cap. Iudæi, de testibus, cap. post miserabilem, de vsuris, & cap.in Archiepiscopatu, de raptorib.* & in multis aliis casibus, & exemplis à nobis suprà relatis, & à Siluest. *verbo. Iudæus,q.*4.*&* 5.

Quam expositionem tradit,& probat D.Thom. *in eod.cap.*5.*lect.vlt. &* 2.2.*quæst.*10.*articul.*9. 10. & 11. & latius Caietan. *ibidem.* Alexand. de Ales *part.*2.*q.*160.*memb.*1.glos.*in cap.Iudæi, de Iudæis, & in cap.multi.*2.*q.*1.*& in cap. constituit.*22. *q.*4. Turrecremata *in summ. de Eccles. lib.*2. *cap.*114. *proposit.*13. Florentin.2. *part.tit.* 12. *cap.* 13. §.1. Innocent.*in d.cap quod super, de voto*, Calderin. *cons.* 2. *de Iudæis in fine*, Dominic. *in dict. cap. multi*, & Nauarr.Corduba, Valençuela,& Marta *vbi suprà.*

Egoque, † vt hæc interpretatio manifestior 48 reddatur, cum eod. Diuo Tho. Ambros. Anselm. Dionysio, & aliis animaduerto, D. Paulum aliam scripsisse Epistolam, quam Corinthiis priùs miserat, quæ modò non extat in Canone, in qua (vt apparet) illos admonuerat, vt à se quemdam peccatorem separarent. Quod cùm Corinthij, facere distulissent, ex praua intelligentia cuiusdam verbi in eadem Epistola contenti, Apostolus hanc iterum ad eosdem scripsit in cuius capite quinto, primò eos grauiter increpat, quòd incestum hominem in suo cœtu tolerarent, asseritque, tradendum esse Satanæ in interitum carnis, id est, excommunicandum esse maiori excommunicatione: secundò, alios quoque palàm criminosos fratres Christianos vitari præcipit, ita vt cum eis nec cibum sumere licet, quasi dicat, huiusmodi peccatores Christianos excommunicandos esse. Et non loquor (inquit Paulus) & de peccatoribus Gentilibus, fornicariis, auaris, ebriis, &c. Sed de Christianis quia de his, qui foris sunt, idest, extra Ecclesiam, quid mihi iudicare? idest, non habeo potestatem, illos excommunicandi, etiam minori excommunicatione. Vel iuxta sensum Abulens. *sup. Matth. capit.* 19. *quæst.*63. quem etiam *suprà* relati auctores admittunt, quænam vtilitas mihi est, illos excommunicare, qui ad meam curam, & solicitudinem non pertinent? Nam neque illi obedient, neque excommunicationis sententia in alios ferenda est, quàm fideles, vt sic Paulus, non tam Ecclesiæ potestatem, quàm vtilitatem, & opportunitatem in puniendis infidelibus neget, & vt Claud. Guilland & Titelman. ibidem aduertunt, quasi superuacaneum censeat, illis Christi leges imponere, qui nolunt eum recognoscere, & Diuino iudicio secundùm opera eorum iudicandi seruantur, vel eo ipso quo non credunt, iam iudicati sunt, vt dicitur Ioan. 3. & optimè considerat Abulens. vbi *sup.*

Neque huic expositioni repugnat Tridentin. Concilij auctoritas *dict.sess.*14.*c.*2. dum ex eodem loco Apostoli probat, Ecclesiam in neminem exercere iudicium, qui non sit per ianuam Baptismi in eam † ingressus. Nam apertè constat, 49 quòd de iudicio spirituali Sacramenti Pœnitentiæ loquitur, de quo ibi sermo habebatur; de alio autem iudicio temporali nihil decidit: & secundùm Cordub. *dict. dub.* 5. *pag.* 502. *vers. Concilium autem*, Ecclesiæ potestatem non negat; sed quod de facto illud non exercet supra infideles, quia eis non prodest, neque expedit regulariter, & præcipuè tunc, tempore Beati Pauli, quando erant pauci credentes, & parua potestas temporalis de facto in Ecclesia, vt probat idem Abulens. *sup. Matth. cap.* 20. *quæst.*96.

Et hoc etiam est, † quod D. August. tradere 50 voluit in *sermon.* 6. *de puero Centurion.* in argumento relato; debet enim intelligi, quòd Ecclesia non habet hanc potestatem, non quidem iuris, sed facti tantùm, vel exercitij: vel quòd non expedit eam nisi in Christianos regulariter exercere, & eapropter vtitur illis verbis: *Vbi non est nobis data potestas, non facimus; vbi data est, non permittimus*, quæ sic exponit Corduba *suprà, pag.*504.

*pag.*504.*verſ.Sed certè* quamuis aliter accipiat.D. Soto *in* 4.*diſt.*5.*q.*1.*art.*10.

Ad tertium argumentum reſpondeo, quòd vbicunque infideles talia, & tam nefaria crimina contra naturalem legem, & rationem committunt, qualia hos Indos commiſiſſe probauimus, aut alia, quæ etiam ſi leuiora ſint, eiſdem adhuc principiis iuris naturalis repugnent, affirmare poſſumus, Eccleſiam, & Chriſtianos Principes pro illis extirpandis ſuam auctoritatem interponere poſſe, & ſi ab eis, ſufficienter moniti, non deſiſtant, bello & armis eorum proteruiam, & incorrigibilitatem punire, vt probant iura, auctores, & rationes, quas ſuprà pro hac opinione perpendimus. Neque obſtare, † quòd Eccleſia raró; aut nunquam hoc iure vſa reperiatur, quia id non tam ex defectu iuriſdictionis, quàm potentiæ, voluntatis, aut opportunitatis proceſſit, vel ne maiora, & grauiora damna, & ſcandala ſequerentur, vt *ſup.* inſinuauimus, & in terminis noſtræ quæſtionis aduertit Malferit. *dict. conſ.* 769. *num.*79. Marta *dict.cap.* 24. *num.*42.44. *&* 58.& Corduba *d.dub.*5.*pag.*503.*&* 504.de quo articulo latius *in c.ſequenti* tractabimus.

51

Et ad illud, quod in eod. argumento addidimus, adnotantes aliquando dari inuincibilem ignorantiam in præceptis naturalibus, reſpondetur, id non procedere in his, quæ prioris claſſis dicuntur, qualia hæc ſunt, quæ Indi communiter infringebant, vt diximus *ſup. hoc cap.num.*32. Præſertim † cùm præſupponamus, eos, antequàm hac de cauſa bello infeſtentur, ſufficienter, & pacificè priùs de ſuis erroribus admonendos eſſe. De cuius monitionis requiſitis plura doctè congeſſit Victoria *in d. relect.* 1. *de Indis inſulanis ex n.*34. Corduba *dict.q.*57.*dub.*6.& nos latiùs *infrà hoc lib.c.ſeq.*trademus.

52

Denique non obſtat quartum, & vltimum argumentum, & ex eo deductum, quòd non poſſunt infideles ob prædicta peccata puniri, cum id repugnet Euangelicæ prædicationis effectui, quæ anteacta delicta potius purgat, & delet, quàm vindicat, & magis per pacem, & manſuetudinem, quam per bella, cædes, & ſupplicia operatur. Reſpondetur namque, † falſum eſſe, ſupponere, quòd infideles ob peccata antiqua puniantur, cùm potius illa illis Diuino, & humano iudicio remittenda, & condonanda eſſe dicamus, ſi Chriſtianorum fidei, & monitionibus acquieſcant, vetereſque, ſpurcos, crudeles, & ſceleratos viuendi mores, ac ritus deponant. Cæterum ſi adhuc in eis proteruè perſiſtere malint, neque ſpes ſit, quod alia via ſe ad meliorem frugem conuertent; tunc, ne damnum impunitum manens, in poſterum protrahatur, ad vltionem, & punitionem etiam bello illato procedi poſſe proponimus: † *Malum enim* (ait Caſſiod. *lib.* 3. *variar.* (*cùm perſeuerat, augetur, & remediabile bonum eſt in peccatum, accelerata correctio.*

53

54

55 Neque eſt curandum † de præſenti infidelium indignatione, vt benè aduertit Corduba *dict. quæſt.*57. *dub.* 5. *pag.* 504. *verſ. Sed certè*, ſed de maiori fructu, eorum, vel poſterorum, rationabiliter ſperato, ſicut Doctores communiter dicunt de correctione fraterna. Nam fieri pote[illegible]t ipſi poſteà edocti, vel illuſtrati de ſuo erro[illegible]e placentur, & libenter antiqua vitia, & idolo[illegible]triam relinquant: vel ſaltem, vt eorum poſteri ext[illegible] eiuſmodi ſcelera nati, id libentiùs faciant, & ſa[illegible]tioribus moribus inſtituti ſaluentur.

Quod † valdè conſonum eſt fini, & intentioni, quæ generaliter haberi ſolet in cuiuſlibet delinquentis punitione. Teſte enim Seneca *lib.* 1.*de Ira circa fin. Nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur*, & *lib.*1.*de Clementia cap.*21. *In iniuriis vendicandis hæc tria lex ſequuta eſt, quæ Principes quoque ſequi debent, aut vt eum, quem puniunt, emendet, aut vt pœna eius cæteros meliores reddat, aut ſublatis malis ſecuriores cæteri viuant.* Et ſecundùm Quintilian. *declama.*274. † *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.* Quam ſententiam optime etiam exprimit Pontifex *in extrauag. de pœn.* dum ait, compeſcendam eſſe malorum audaciam, vt ſaltem pœnæ formidine retrahantur à noxiis, ſicque boni ſectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire.

56

57

Quod qui facere differunt, ignoſcendo malis, bonos perditum eunt, vt docet Saluſt. *in Iugurt.* & nocentes abſoluendo, innocentes exitio tradunt, iuxta ſententiam D. Ambroſ. *lib.* 1. *offic.* & plura alia, quæ ad hoc expendunt Ioan. Neuizan. *in Sylua nupt.lib.*1.*à num.*71.Guillel.Benedict.*in cap. Raynutius de teſtamen.verb. Mortuo, el.*1.& Ego *in meo tract.de crim.parricid.lib.*1.*cap.*1. Ac prætereà incidunt in ſuſpicionem, quam Saluian.*lib.*7. *de gubernat. Dei*, his verbis eleganter exponit: *Poteſtas quippe magna, & potentiſſima, quæ inhibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat, debere fieri, ſi ſciens patitur perpetrari.* De qua etiam loquitur text. *in c. conſentire* 83.*diſtinct.cap. vlt.*23. *q.*3.*cap.præterea* 23.*q* 8. Caſſiodor.*lib.*5.*var.epiſt.* 39. & Iulius Cæſar. Roman. *in libello de regimine Princip.c.*7.*pag.*61.

CAPVT XVI.

De ſeptimo titulo, qui ex cauſa prædicandæ, & propagandæ Chriſtianæ Religionis deſumitur, & de Auctoribus, & argumentis quibus Indorum, & aliorum infidelium debellatio hoc prætextu facta probatur.

SVMMARIVM.

1 *Fidei propagandæ cauſa infidelibus bellum indici poſſe multi opinantur; quorum dicta ſigillatim expenduntur.*

2 *Indi, ex doctrina Ioan. Maioris & aliorum, prius comprimendi ſunt, vt fides inter eos ſeminari poſſit.*

3 *Fidei, & Religionis introducendæ negotium non vbique eodem modo tractandum.*

4 *Barbaris ex ſententia Alphonſi à Caſtro iuſtè bellum infertur, ſi ſufficienter moniti ſuos errores non deponant.*

5 *Armis non debet ſapiens vti, niſi cùm alia remedia non proficiunt.*

6 *Monitio, & ſuaſio blanda punitionem præcedere debet.*

7 *Remediis ſeuerioribus vti non debet Princeps, niſi priùs alia tentauerit, ex Seneca & alijs.*

8 *Monitio canonica præcedens, iuſtificat excommunicationem ſequentem.*

9 *Reges Catholici summo studio curarunt, & curant vt Indi priùs moneatur, quam puniantur.*

10 *Protestatio, seu requisitio, quæ ordinata fuit ad Indos ad fidem suadendos, & quòd eius auctor fuit Doct. de Palacios Rubios.*

11 *Ecclesia, & eius alumni possunt, & debent fidem per totum orbem disseminare.*

12 *Christi præceptum, de Fide vbique prædicanda, quomodo implendum sit?*

13 *Verbum Domini non esse alligatum, quo sensu scribat D. Paulus.*

14 *Euangelij, & Ecclesiæ per omnem orbem dilatationem, multi ex Prophetis annuntiarunt.*

15 *Fidei ingens, & indesinens propagatio est vnum ex signis veræ Ecclesiæ Dei.*

16 *Fidem inter Indos quantumuis barbaros, & remotos esse dilatandam, multis vaticiniis prædictum fuit.*

17 *Infideles non minus obligati sunt ad Fidem sibi propositam accipiendam, quam fideles ad eam prædicandam, & extendendam.*

18 *Fides est medium simpliciter necessarium ad salutem animarum.*

19 *Infidelitatis peccatum grauissimum est, & quare?*

20 *Fides non potest à Christianis extendi, nec ab infidelibus audiri, nisi plures Prædicatores ad hoc mittantur, sufficienti auxilio muniti.*

21 *D. Pauli locus* ad Rom. 10. *expenditur.*

22 *Infideles, qui nihil de vera fide audierunt, qualiter excusentur?*

23 *Reges Hispaniæ, & eorum vassalli magnam laudem merentur ob curam dilatandæ Fidei Catholicæ per Nouum Orbem.*

24 *Principes sunt ministri, & vindices Dei contra eos, qui male agunt, vel eius nomen, & Fidem recipere nolunt.*

25 *Bellum iustè moueri potest contra eos, qui suis Principibus non obediunt, & multo magis contra rebelles Deo.*

26 *Causa Dei non debet esse peioris conditionis, quàm hominum.*

27 *Deo proximus ille habetur, qui eius Maiestatem vindicat.*

28 *Malos qui punit, & percutit in eo, quod mali sunt, Deo gratissimus est.*

29 Cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q. 4. & cap. quod sicut de elect. *explicantur.*

30 *Charitas est proprium Christianorum bonum.*

31 *Animarum conuertendarum zelus Deo gratissimus est, & in quibus potissimum eminere debet.*

32 *Isaiæ locus cap. 24. vers. 27. exponitur.*

33 *Deum in Doctrinis & in Insulis maris glorificat, qui Fidem per varias, & remotas Orbis plagas extendit.*

34 *D. Chrysostomi verba expenduntur, quibus super omnia curandam esse infidelium conuersionem enixe suadet. Et n. 36.*

35 *Christus ascendens in cœlum, præceptum propagandi Euangelij tanquam vltimum, & omnino seruandum, & implendum Apostolis iniunxit.*

37 *Testatorum morientium vltima verba, fideicommissa vocantur, & magis hæredes obligare videntur.*

38 *Fideicommissa, commendationesque morientium, naturali iure, & pudore implementum expostulant.*

39 *S. Franciscus Xauerius quam anxiè pro Fide propaganda, & animabus Indorum conuertendis laborauerit, & laborari ab omnibus debere, censuerit.*

40 *Infideles conuertendi cura præcipuè tangit Romanum Pontificem, & Christianos Reges ac Principes.*

41 *Regum Christianorum summam fœlicitatem in dilatatione, & exaltatione cultus diuini collocat D. Augustin.*

42 *Reges Catholici Hispaniæ non tantùm ex charitate, sed ex obligatione iustitiæ tenentur Fidem inter Indos pro viribus propagare, & conseruare.*

43 *Fides, & Religio Christiana inter Indos, ob varias rationes, sine aliquo militari apparatu, & terrore, prædicari & conseruari potuisse, non videtur.*

44 *Alexand. VI. R. P. Bulla concessionis Indiarum, earundem debellationem, & conquisitionem permittit, ad meliorem Fidei prædicationem, & propagationem.*

45 *Indos non aliter potuisse ad Fidem conuerti, quàm si prius domarentur, & debellarentur, multi auctores expressè testantur.*

46 *Hispanos excusat* Thomas Bozius, *& Calistus Remirez, quòd aliquando in Indos sæuierint, quoniam ob feritatem eorum, aliter ad Fidem, & meliorem viuendi normam reduci non poterant. Et n. 49.*

47 *Religionis negotium non est omnibus temporibus, & locis eodem modo tractandum.*

48 *Ioan. Boterus quid sentiat de ingenio Indorum, & de modo prædicationis, & conuersionis eorum.*

50 *Noui Orbis conquisitionem Diuina prouidentia per Hispaniæ Reges factam agnoscit Benzonius, quoniam Indi aliter ad Euangelij doctrinam disponi non possent.*

51 *Cura cui competit de spiritualibus, temporalia, quæ ad ea ordinantur, disponere potest.*

52 *Potestas, ad quam pertinet finis, potest etiam curare, & disponere de mediis.*

53 *Consequenti concesso tam in spiritualibus, quàm in temporalibus actionibus, ea omnia concessa videntur, sine quibus ad illud perueniri non potest.*

54 *Finem ad aliquem, quæ sunt instituta, secundùm ea, quæ ille exigit, ordinari & extendi debent.*

55 *Finis prior est intentione, & intellectione, licèt posterior in executione.*

56 *Fine adepto non est multum curandum de mediis ad illum requisitis.*

57 *Architectus qualiter se habeat in domus dispositione, & constructione?*

58 *Reges nostri ad modum Architecti omnia necessaria ad Indorum meliorem conuersionem disposuerunt.*

59 *Religionis obseruatio, & amplificatio est summum hominum bonum, & Regnorum fulcrum, & præcipua Regum, & Imperatorum cura Et n. 61.*

60 *Theodosius Imper. Religionis curam, & augmentum filiis suis moriens præ omnibus commendauit.*

61 *Nouellæ Theod. & Valent. notabilia verba expenduntur.*

62 *Romani ob curam, & cultum religionis ad summum tanti Imperij fastigium peruenisse dicuntur.*

63 *Bella, quæ Reges religionis tuendæ, aut propagandæ causa suscipiunt, valde pia, & laudabilia iudicantur.*

64 *Guillelm. Benedict. notabilia verba referuntur de laude bellorum contra infideles, & idololatras.*

65 *Vrbano II. R.P. orationem pro bello contra infideles habente, audita fuit vox de cœlo, quæ illud approbauit.*

66 *Reges potentes, potenter fidem introducere debent.*

67 *Bellum pro Fide, aut contra excommunicatos, qualiter fieri posse dicat Franc. Arias.*

68 *D. Ioan. Bapt. Valençuela in explicatione loci Ciceronis, de bello pro fide suscipiendo, notatur.*

69 *Fides solùm apud Christianos pro religione accipitur, propriè tamen fœdera, & dictorum, promissorúmque constantiam significat.*

70 *Romani fœdera, & conuentiones etiam cum hostibus initas religiosissimè obseruabant.*

71 *Iustus Lipsius indistinctè probare videtur bellum, quod infertur Barbaris à nostra religione abhorrentibus.*

72 *Reges Diuinæ potentiæ famulari debent ad Dei cultum maximè dilatandum, ex Valerio, & D. Augustino.*

73 *Mœcenatis notabile consilium ad August. Cæsarem circa religionem extendendam, & peregrinarum religionum sectatores debellandos.*

74 *Religionem propriam defendere, & pro ea contra alias bella suscipere, communis omnium gentium natura, & conditio esse videtur Ciceroni, cuius verba referuntur.*

75 *D. Eulogij testimonium de pietate bellorum contra impios, & infideles expenditur.*

76 *Iustinianus Imperator se ipsum laudat ob bella, quæ pro religione amplianda suscepit.*

77 Lex 2. tit. 23. part. 2. *primam causam iusti belli in eo constituit, quod pro amplianda Fide, & religione suscipitur.*

78 Cap. si non ex fidei 23. q. 4. *expenditur, vbi D. Gregor. valdè commendat bella à Gennadio pro religione dilatanda suscepta.*

79 *Gennadius Exarchus Africæ quis fuerit, quo tempore vixerit, & qualiter sæpius à D. Gregorio laudari meruerit?*

80 Cap. dispar 23. q. 8. *inducitur, & expenditur pro iustitia belli contra infideles, qui Fidem sibi prædicatam recipere nolunt.*

81 *Ecclesia hodie, cùm maiorem potestatem, & auctoritatem habeat, quàm olim, maiori etiam vi contra infideles procedere potest, & num. 90.*

82 *Fines sæculorum, de quibus D. Paulus agit* 1. Corinth. 10. *iam deuenerunt.*

83 *Prædicatores nostri temporis cur in virtutibus, & miraculis non sint paris potentiæ cum antiquis.*

84 Cap. si Ecclesia, c. non inuenitur, c. displicet 23. q. 4. *in quibus D. Aug. agit de differentia status & potestatis Ecclesiæ, ponderantur, & illustrantur, & num. sequentib.*

85 *Nabuchodonosoris historia, duo tempora Ecclesiæ designat, secundùm D. August.*

87 *Ecclesia hodie, quia maiores vires habet, non tolerat ritus infidelium, quos olim tolerabat.*

88 *Apostolorum tempore sola patientia, & humilitate voluit Christus mundum conuertere.*

89 *Pontifices Romani olim sub Ethnicis Imperatoribus constituti potestate sua plenè non vtebantur.*

91 *Hæreticos, & Schismaticos hodie flammis, & aliis suppliciis punit Ecclesia, cùm olim communione priuaret.*

92 *Communionis Sacramentalis priuatio, quæ pœna olim esset? remissiuè.*

93 *Temporibus suis omnia conueniunt, & secundùm eorum varietatem statuta quoque humana varianda, & accommodanda sunt.*

94 *Euangelium ipsum secundùm differentiam temporum varia præcepta dedit circa conuersionem infidelium.*

95 *Parabola Euangelij Lucæ* 14. *de patre familias, non solùm vocantis, sed etiam compellentis, designat coactionem, qua Ecclesia hodie vti potest in conuersione infidelium.*

96 Cap. displicet 23. q. 4. & cap. 1. 23. q. 6. *expenduntur.*

97 *Gentes qualiter Deus vocauerit ad Ecclesiam, ex sententia Thom. Bozij, & aliorum?*

98 *Indorum, & aliorum Barbarorum conuersio, quia aliqua coactione eget, refertur ad tertiam legationem Parabolæ D. Lucæ, & num.* 100.

99 *Mag. Fr. Lud. Legionens. qualiter exponat tres vocationes, seu legationes Parabolæ D. Lucæ.*

101 *D. Paul. ad Ecclesiam Dei venire coactus est, plus cæteris in ea profuit.*

102 Cap qui nos 23. q. 1. cap. 1. 23. q. 6. cap. displicet 24. q. 3. *vbi D. August. agit de coactione D. Paul. perpenduntur, & exornantur.*

103 *Conuersio ad Fidem, siue Fidei receptio per aliquam vim indirectam, vel causatiuam elicita, non est reprobanda.*

104 Cap. vides 23. quæst. 6. & cap. quid faciet 23. quæst. 4. *& alia similia expenduntur.*

105 *Rationis forma in vi appetitiua solet imprimi ex actibus voluntariis.*

106 *Infideles grauioribus tributis, & pensionibus onerari possunt, vt ad Fidem alliciantur.*

107 *Conuersio infidelium per vim causatiuam facta magnum fructum saltem in eorum filiis, & posteris operabitur, qui voluntariè Fidem recipient.*

108 *Constantinus, & alij Imperatores pluribus præmiis, & pœnis infideles ad Fidem profitendam adduxerunt.*

109 *Leges, quibus Imperatores Romani hæreticos, & infideles ad Fidem adigebant, B. August. valdè commendat.*

110 *Carolus Magnus plura bella mouit aduersus infideles idololatras, hortatu Hadriani R. Pontificis.*

111 *Iustinianus Imperator Paganos, & hæreticos ex suo Imperio eiecit.*

112 *Iudæos qualiter Sisebutus Rex Hispaniæ, & Dagobertus Galliæ, & plures alij Reges à suis regnis, si baptizari nollent, eiecerint?*

113 *Iudæos à suis regnis non tantùm Reges Christiani, verùm & Tiberius Imper. exulare iussit.*

114 *Hispaniæ Reges olim peculiare iuramentum præstabant, de Iudæis in suis regnis non permittendis.*

115 *Concilium Toletanum, quod induxit iuramentum de Iudæis expellendis, à multis laudatur.*

116 *Reges Catholici Hispaniæ Ferdinandus & Elizabet, & Emanuël Lusitaniæ, qualiter Iudæos, & Mauros à suis regnis eiecerint?*

117 *Baiacetes Turcarum Imp. qualiter succensuerit expulsionem Iudæorum per Reges Catholicos factam.*

SEPTIMVM quidem titulum ad debellationem, & acquisitionem huius Noui Orbis iustius adhuc, & efficacius nostris Regibus afferendam, ex eo alij sumere solent, quòd vbi eius notitiam habere cœperunt, & gentium, quæ ibidem sub dæmonis mancipio, & cæca tot errorum caligine pererrabant, debuerunt vtique totis neruis intendere, vt Christiana, & Catholica fides, atque religio, ad eundem Orbem, quantumuis dissitum, & remotum, extenderetur; [1] † quoslibet barbaros infideles, qui illam recipere nollent, competenti seueritate compescere, quosque ad Christi caulas adigerentur, & sacro baptismate perlustrati, sanctæ Romanæ Ecclesiæ dominium agnoscerent, summóque eius Pontifici, Christi in terris Vicario, debitam obedientiam præstarent.

Quam opinionem præter Hostiensem, & plurimos alios, quos *suprà c.10. num.2.* retulimus, qui generaliter docent, omnes infideles debellari, & bonis suis spoliari posse, ob id solùm, quòd infideles sint, & dominium, ac iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ non recognoscant. Magis specificè in terminis nostræ quæstionis sequi videtur Lucas de Penna *in l.vnica, C.vt armor.vsus, vers. Est ergo iustissima, lib.11. & in l.deuotissimos, C.de Metat. & Epidemit.lib.12.* vbi inter septem causas iusti belli, quas latè prosequitur, eam primo loco constituit, quæ propagandæ Fidei Christianæ zelo fundatur. Quod & facit, & eximiè in Regibus Christianis commendat Guillel.Bened. *in c. Raynutius, verb. Duas habens filias, n.112. fol.21. de testam.*

[2] Et idem † apertiùs & enixiùs, de nostris hisce Indis specialiter agens, tuetur Ioan. Maior. *in 2. Sent.distinct.44.q.3.* docens, barbariem & feritatem eorum exigere, vt prius aliquo modo comprimerentur, & Regibus, quibus anteà patebant, priuarentur, vt sic posteà Christianorum moribus assuescerent, & Verbi Diuini prædicatores faciliùs ac securiùs inter eos versari possent, & comparatâ linguarum peritia suum munus implere.

Qua auctoritate, & ratione suffulti, eandem sententiam probant Gines.Sepulueda *in Apolog.ad Episcop.Segouiens.fundam.3. & in respons. ad Episcop. de Chiapa:* Petr. Malferitus in sæpè *allegato cons.769.* apud Mandellum *lib.4.ex num.79. vsque ad 92.* Marquardus *in tract. de Iud. & Infidel. 1. part.c.14. vers. Non obstat*; vbi expresse tradunt, vltimis hisce Ecclesiæ temporibus licitum fuisse, & esse, ob Fidem prædicandam, & propagandam, Indis & aliis infidelibus bellum inferre, & regna ita debellata ab infidelibus occupari.

Neque abest Gregor. Lupus *in l.2. tit. 23. part.2.* gloss.magn. *col.1. & sequentib.* vbi cum D. Thom. & aliis quæstionem ad partes examinans, in hanc ferè inclinare videtur; prout & facit Hieronim Zeuallos *in pract.commu.2.part. quæst.735. num.28.* vbi relatis verbis Ioan.Maior, & aliis Iosephi Anglesij, quæ ipse considerat, defendi posse inquit titulum, & dominium, quod ab antiquo obtinuerunt Reges nostri Hispaniæ in Regnis Indorum, ex eo quod illos reduxerunt ad Fidem Catholicam. Et idem tradit *in 4.part.quæst. vltim. n.114* licèt posteà id in disputationem adducat, *ex num.168.*

Possunt quoque pro eiusdem opinionis patrocinio laudari eruditissimus Thomas Bozius *de sign. Eccles.Dei, lib.7. cap.5. & lib.10. cap.13. & 14.* Ioseph Acosta *lib. 2. de procur. Ind. salut. cap.8. & 9. & 12.* Ant. Posseuin. *1. tom. Biblioth. lib.9. cap.15. & 24. pag.402* Fr.Lud.Legionens. *in comment.super Cantic.cap.8. pag.431.* Ioannes Boter. *in relat.vniuers.part.4.lib.3.pag.55.56. & 71. cum sequentib.* Fr.Thom.à IESV *lib. 2. de procur. omn. gent.salut.cap.8.pag.55. & lib.4.part.1.cap.1.* Anton.de Herrera *in hist.gen.Ind.decad.1.lib.2.cap.4.* Fr.Anton.de S.Roman. *in histor.Ind.Orient. lib.4. cap.26.* Calist. Remirez *in tract. de lege Regia, §. 32. num. 6. pag.356.* Ludouic. Cabrera *in vita Philippi II. lib.7.cap.8. pag.420.* Quibus in locis [3] † seriò affirmant, Fidei & Religionis ampliandæ, & introducendæ negotium, non vtique eodem modo tractandum, ac propterea cum Barbaris istis ferro, & virgis interdum agi potuisse, & debuisse, vt prius se esse homines discerent, & posteà prædicatam sibi Euangelicæ veritatis lucem admitterent.

Eisdem etiam assentiri videtur Alphons. à Castro *lib.2.de iusta hæret.punit. c.14. fol.127.* Vbi eiusmodi [4] † bellum iustum esse tradit, si Barbari isti, priùs moniti, vt falsorum Deorum cultum deserant, & Deum verum, qui est cunctorum creator & Rector, adorent, id facere noluerint, nec talibus monitionibus obtemperauerint, sed obstinati in suo errore perstiterint, & præsertim si Verbi Dei prædicationem impediant.

Sub qua cautione reliqui etiam Auctores *suprà* relati accipiendi sunt, vt & *sup.c. præced. ex n.13.* tetigimus. Nam [5] † vt rectè Terent.scripsit: *Omnia prius experiri verbis, quàm armis sapientem decet.* Et secundùm Cicer. *lib. 1. de offic.* Cùm sint duo genera decertandi vnum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore. Quo [6] † respiciens Theodor.Rex apud Cassiod. *lib.4. epist. 29.* ad nimiam districtionem Principes, & Magistratus processuros non esse dicebat. Quàm lenis patientia non præcedat, quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus; & Senec. *lib.1.de Clem. c.14.* relatus ab Annæo Rober. *lib.2.rer.iudic.c.9.* Principes, vt parentes, [7] † non priùs verberibus, quàm verbis, & blandis suasionibus vti debere, his elegantissimis verbis scribit: *Nunc nunquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ, & multæ iniuriæ patientiam euicerint; nisi plus est quod timet, quàm quòd damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & peiori loco iam positam, reuocet, simul deplorata est, vltima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti etiam Principi faciendũ est, quem appellamus patriæ patrẽ, non adulatione vana adducti.*

Et

Et inde dicimus, quòd Canonica monitio præ-8 cedens, † iuſtificat prolationem excommunicationis ſequentis, *c. omnes decimæ* 17. *quæſt.* 8. *cap. de presbyter.* 17. *quæſt.* 3, *cap. illicita* 24. *quæſt.* 3. *cap. ſtatutum de ſentent. excommunic. in* 6. cum aliis, quæ latè adducit Ioan de Lignia. *in tract. de cenſur. Eccleſ.* §. 24. *num.* 4. Couar. *in cap. Alma mater,* 1. *part. relect.* §. 9. *num.* 4. & 7. Paul. Borgaſius *in tract. de irregular.* 6. *part. quæſt.* 8. *num.* 5. & 7. Gregor. Sayrus *de cenſur. lib.* 1. *cap.* 12. *per totum*. Beltranus à Gueuara *in propugnaculo contra Venet. aſſert.* 2. §. 3. *ex num.* 1. & Molina *de iuſt. & iure, diſputat.* 29. *col.* 147.

9 Neque hoc latuit † Piiſſimos, & Catholiciſſimos Hiſpaniæ noſtræ Reges, qui ſemper ſumma cura, & ſtudio Ducibus, quos ad has expeditiones mittebant, hunc modum procedendi in Indorum conuerſionibus iniunxerunt, & ſpecialem huius monitionis, ſiue requiſitionis formulam ſcribi 10 mandarunt; cuius † litteram *infrà c.* 24. ſubiungimus, & extat apud Ant. de Herrera *in hiſt. gen. Ind. decad.* 1. *lib.* 7. *c.* 14. *pag.* 249. qui refert, eam ab inſigni illo ſui temporis Doctore Ioan. de Palac. Rubios ordinatam fuiſſe, *ead. decad.* 1. *lib.* 10. *c.* 17. *pag.* 348.

Pro qua ſententia primò conſiderari poteſt, 11 certiſſimum, & vulgatiſſimum eſſe, † apud Eccleſiam, & eius alumnos, non ſolùm ius, & poteſtatem eſſe, Fidei per vniuerſum orbem prædicandæ, & diſſeminandæ, verùm præciſam quoque huius muneris obeundi neceſſitatem, & obliga-12 tionem reperiri, cum aliter † Chriſti verbum impleri non poſſit; qui omnes homines ſaluos fieri cupiens, & vnum eſſe atque in vnum ouile reduci, ad omnes quoque, ſuæ lucis radios peruenturos, ſignificauit, & vbique terrarum Euangelium ſuum prædicari mandauit, vt conſtat *Ioan.* 7. & 10. *Matthæi* 24. & *vlt. Marci vlt. Act.* 1. 2. *Petr.* 3. *Paul.* 1. *Corinth.* 5. & 9. *ad Epheſ. & Theſſal.* 4. 1. *ad Timot.* 13 2. & 2. 2. vbi inquit: † *Verbum Domini non eſſe alligatum.* Et 1. *Corinth.* 10. *Si non euangelizauero, væ mihi eſt, neceſſitas enim mihi incumbit*: ad hanc nimirum eius extenſionem, & propagationem re-14 ſpiciens, quam Prophetæ † etiam innumeris penè locis prænuntiaſſe videntur, quorum aliqua retuli *ſuprà lib.* 1. *c.* 15. & plurima alia vſque ad ſatietatem congerunt, de hac poteſtate, & neceſſitate prædicationis, & dilatationis Fidei latiſſimè diſpu-15 tantes, eámque † inter alia ſigna veræ Eccleſiæ Dei recenſentes, D. Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 8. vbi Caiet. & alij, & *in* 2. *Sent. diſtinct.* 41. Ioan. Maior *diſtinct.* 44. *quæſt.* 3. Ricard. & Durand. *in* 4. *diſtinct.* 4. Sotus *diſtinct.* 5. *quæſt. vnic. art.* 10. Victor. *in relect. de Indis* 2. *part. num.* 9. Nicol. Sanderus *de viſib. Monarch. lib.* 4. *cap.* 5. *ex pag.* 143. & *lib* 8. *cap.* 50. *ex pag.* 795. Fr. Ludouic. Granatenſ. *in Symbol. Fidei,* 1. *part. c.* 36. & 2. *part. cap.* 13. & 4. *part. cap.* 11. & 5. *part. cap.* 1. Pat. Ioannes Pineda *de rebus Salomon. lib.* 6. *cap.* 20. §. 8. & *ſeqq.* & §. 19. *pag.* 479. Maluenda *de Antichriſt. lib.* 3. *cap.* 32. Rutil. Benzo *de anno Iubil. lib.* 2. *cap.* 4. Thomas Bozius *de ſign. Eccleſ. lib.* 1. *cap.* 3. & 5. *lib.* 4. *cap.* 3. 5. 6. & 7. *lib.* 7. *cap.* 28. *lib.* 17. *cap.* 1. & *lib.* 20. *cap.* 1. 3. & 6. Balth. Chauaſ. *de notis veræ Religionis*, *pag.* 809. 825. & 858. & nouiſſimè poſt hæc ſcripta eruditiſſimus Pat. Fran. Suar. *in tract. de Fide diſp.* 18. *ſect.* 1.

16 Et in noſtris terminis † de prædicatione facta, & facienda Indis & aliis infidelibus, quantumuis barbaris, & remotis, Ioſeph Acoſta *lib.* 4. *de proc. Ind. ſalut. c.* 6. Ant. Poſſeuin. *in Biblioth.* 1. *tom. lib.* 9. *c.* 15. & *ſeqq. pag.* 398. Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. ſal. in prolog. pag.* 1. & 2. & *lib.* 11. *in præfat. pag.* 750. & Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. lib.* 18. *c.* 4. & 5.

Cui neceſſitati, & obligationi, quæ fidelibus, vt diximus, iniuncta conſpicitur, alia, eadem ratione, ex parte infidelium reſpondet: nempe, † vt Catholicam noſtram Fidem ſibi ſuf- 17 ficienter annuntiatam, & prædicatam, ſub peccato mortali admittere, & profiteri debeant, vt docet D. Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 1. Couar. *in regul. peccatum,* 2. *part.* §. 10. *n.* 1. *verſ. Tertiò licet*; & Pat. Suar. *d. tract. de Fide, diſp.* 16. *ſect.* 1. & 2. Non eſt enim aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, vt habetur *Act.* 4. Et qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur. *Marc. vlt.* Et qui non credit iam iudicatus eſt, *Ioan.* 3.

Eſt enim † Fides ſimpliciter medium neceſſa- 18 rium ad ſalutem, vt tradit D. Thom. 2. 2. *q.* 2. *art.* 3. & ibi omnes Expoſitores, ſcholaſtici cum Mag. *in* 3. *Sent. diſtinct.* 23. Sotus *in* 4. *diſtinct.* 5. *art.* 1. Fr. Lud. Granatenſ. *in d. Symb. Fidei* 2. *part. c.* 1. Suar. *diſp.* 12. *ſect.* 1. *n.* 2. Concil. Trid. *ſeſſ.* 6. *c.* 7. vnde dicit Apoſtolus ad Hebr. 11. *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*; & D. Thom. *d. art.* 3. † Infidelitatis 19 peccatum eſſe grauiſſimum inter alia, quæ contingunt in peruerſitate morum, quia directè Fidei opponitur, & tollit principium conuerſionis in Deum. De quo latiùs egimus *ſuprà hoc lib. cap.* 10. & plura tradit Suarez *dict. diſput.* 18. *ſect.* 2.

Quæ cùm ita ſe habeant, & hæc fides † de 20 qua agimus, neque à fidelibus extendi, & propagari, neque ab infidelibus recipi, & admitti poſſet, ſi ingens Prædicatorum copia, ſufficientibus auxiliis fulcita ad has adeò populoſas, barbaras, & remotas nationes non mitteretur, † clamante Apo- 21 ſtolo ad Roman. 10. *Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt; aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autē audient ſine prædicante? quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur, ſicut ſcriptum eſt? Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti*; † iunctis aliis, 22 quæ de excuſandis infidelibus, qui nullum omnino auditum ſenſibilem Fidei habuerunt, diximus *ſuprà hoc lib. c.* 10. *ex n.* 77. & nouiſſimè tradit P. Suarez *d. tract. de Fide, diſp.* 17. *ſect.* 1. *n.* 7. Meritò laudandi, & extollendi videntur † Hiſpaniæ noſtræ Piiſ- 23 ſimi Reges, eorúmque fideliſſimi ſubdidi, quatenus prædicationis & extenſionis Fidei Catholicæ munus, & præceptum, tot curis, laboribus, & expenſis in vaſtiſſimis huius Noui Orbis regionibus implere curarunt, & interdum vltricibus armis contra eos vſi ſunt, qui propoſitam ſibi Fidem audire, vel recipere contumaciter noluerunt.

Sunt † enim Principes Dei miniſtri, & vindi- 24 ces in iram eis, qui malè agunt, vt docet D. Paul. *ad Romanos* 13. Et ad eorum officium pertinet curare, & præſtare, vt ſicut vnus eſt Regum & populi Rex Deus immortalis, ita nulla alia religio, & veneratio, niſi vnius Dei tenenda ſit, vt præclarè ſcripſit Lactan. Firmianus *lib.* 1. *Diuin. inſtit. cap.* 20.

Quod ſi licitum eſt bellum, † quod aduerſus 25 aliquam nationem mouetur, vt ſuis Principibus obediat, & parcat, etiam ſi is, qui bellum mouet, extraneus ſit, vt dixi *ſuprà hoc lib. c.* 13. *n.* 42. multo

magis moueri potuisse videtur aduersus barbaros, Deo vero sibi annuntiato, credere, & parere nolentes; cùm † peioris conditionis Dei, quàm hominum causa esse non debeat, vt dixi *supra cap.9. num.33.* & egregiè probat *l. 3. vers. Proinde*, ibi: *Praeferenda humanitati religio est, C. de his, qui ad Eccles. confug. auth. Gazaros, C. de haeret. c. vrgentis, eodem*, ibi: *Grauius est aeternam, quam temporalem laedere Maiestatem*; optimus textus *in auth. vt non luxur. contra nat. col. 6.* ibi: *Si enim contra homines factae blasphemiae impunitae non relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deum blasphemat, dignum est supplicia sustinere.* Et secundùm Iustin. *histor. lib. 8.* Deo † proximus ille habeatur, qui eius Maiestatem vindicauerit. Quod & Pelagius Papa scriptum reliquit *in c. de Liguribus 23. quaest. 5.* & D. Hieronym. sup. Ezechiel. *lib. 3. cap. 9.* relatus *in cap. qui malos*, eadem causa, & quaestion. inquiens, quòd † percutiens malos in eo quod mali sunt, & habens vasa interfectionis, vt occidat pessimos, minister est Domini: & D. August. *in Epistol. ad Bonifac.* dum ait: *Quomodo Reges seruient Domino in timore, nisi ea, quae contra iussum Domini fiunt, religiosa seueritate puniendo, atque plectendo?* Cuius dictum refertur † *in c. si Ecclesia, cap. duo ista 23. quaest. 4. cap. quod sicut de elect.* & pluribus illustrat Roland à Valle *cons. 20. num. 2. vol. 2.* Ioan. Nenizand. *lib. 1. Syluae nupt. num. 97. & sequentibus*: Iustus Lipsius *lib. 4. ciuil. doctr. cap. 2.* Elias Reuner. *lib. 1. stratag. cap. 10. pag. 37.* & Ioannes Baptista Valençuela *in discurs. stat. & bell. 2. parte, consid. 2. ex num. 100. & consider. 3. ex num. 40.*

26

27

28

29

30 Quibus accedit, † quòd charitas, quam proprium Christianorum bonum meritò appellauit Clem. Alex. *lib. 2. Paedag. cap. 1.* & Gentian. Heruet. *ibid. pag. 179.* & Pat. Suar. *in tract. de Charit. disp. 5. sect. 1. per totam.*

31 Nulla in re meliùs, atque vtiliùs † exerceri potest, quàm in hoc animarum infidelium conuertendarum zelo, qui semper Deo gratissimus fuit, & praecipuè Summis Pontificibus, & Ecclesiae Praesulibus, Christianis Principibus, religiosisque aliis, & Apostolicis viris, & reliquis praetereà fidelibus, pro captu, & statu cuiusque, summopere commendatus, vt plurimis sacrae Scripturae locis, & grauissimis Sanctorum Patrum testimoniis, & exemplis ostendunt Salmeron *tom. 12. super Act. Apostolorum tractat. 38.* Suarez *de Fide, dict. disputat. 18. sect. 1. num. 5. 6. & 7.* Ioseph Acosta *de procuran. Ind. salut. lib. 1. cap. 3. & 4.* Balthas. Chauasius *de notis verae Relig. ex pag. 501.* Torquemada *in Monarch. Ind. lib. 18. cap. 4. & 5.* & copiosè, & diligenter Fr. Thom. à IESV omninò legendus *de procur. omn. gent. salut. lib. 1. cap. 1. 2. 3. & 9. & lib. 2. per totum, & lib. 11. in praefat.* vbi specialiter de zelo, & cura conuertendorum Indorum pertractat.

32 Quibus ego adiicio † illud *Isaiae 24. versic. 27. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini.* Quibus verbis Glossa Interlineal. D. Thom. Lyra, Dionys. & alij, quos refert Gasp. Sanctius *ibid.* † admoneri viros Apostolicos docent, vt glorificent Deum in doctrinis, id est, docendo gentes, percursando aridam, & insulas, coelestem hanc lucem omnibus irradient.

33

34 Idque ipsum † D. Chrysost. *hom. 4. in cap. 1. epist. 1. ad Corinth.* super omnia curari à nobis debere, his verbis strictè suadet: *Nos, Ethnicos, muliebri, vel etiam maiori vlulatu deploremus, quoniam communem salutem non intelligunt, neque enim adeò vxorem virum suum amare oportet, vt nos vniuersum genus humanum, idque ad salutem allicere siue Ethnicus sit, siue quiuis alius.*

35 Et D. August. *serm. 6. lib. 16.* egregiè considerat, hoc † fuisse vltimum praeceptum Christi ascendentis in coelum, & veluti testamentum scribentis, vt sic maiori, & ardentiori desiderio haeredes eius illud implere teneantur. Quod † D. etiam Chrysost. *tom. 1. in 1. Canon. Ioan.* eleganti prosopopeia patris languentis, ac filiis aliquid commendantis exornat, & tandem ita concludit: *Fratres cogitate visceribus Christianis, si haeredibus sunt tam dulcia, tam grata, tam magni ponderis verba patris ituri in sepulchrum, haeredibus Christi, qualia debent esse verba nouissima.*

36

37 Quae suprema, † nouissimáque verba fidei commissa vocantur à Tertul. *lib. ad vxor. in princ.* & ad ea refert Plutarch. *in vita Homeri Andromachae lacrymas*, quam Homerus ipse in fine Iliad. flentem super Hectoris cadauer inducit, quòd moriens manus ei è lecto non porrexerit, neque aliquod prudens verbum cuius recordaretur, dixerit. Cato item Stoïcus ex naturali animorum affectione testamenta, commendationésque mortuorum natas, ait, apud Tullium *3. de finibus.* Quarum implementum † vel solo naturali pudore eorum, qui rogabantur, contineri, Iustin. scribit *in princ. Inst. de fideic. haered.* & Senec. *lib. 1. de tranquil. vitae c. 11.* & alij, quos refert Claud. Chisflerius *de iure fideicommissor. lib. 1. pag. 217.*

38

39 Sed non possum † circà piaculum praeterire verba illius viri Apostolici, etiam meritò inter Diuos relati, S. Franc. Xauerij, qui, vt narrat Thom. à à IESV, vbi *suprà lib. 1. cap. 1. pag. 4.* Hanc mortalium salutis vniuersalem, ac incredibilem necessitatem magna ex parte non tam in tabulis depictam, quàm factis ipsis expressam, cùm cognouisset, ita ad suos in Europa commorantes scripsit: *Mihi verò persapè venit in mentem circum Europae Academias, ac praecipuè Parisiensium, cursare, ac insani ritu vociferari, eósque qui doctrinae plus habent, quàm charitatis, his compellare verbis. Heu quàm ingens animarum numerus, vestro vitio, exclusus coelo, deturbatur ad inferos.*

40 Secundò facit, † quòd cùm in reliquis Regibus, & Principibus Christianis maiora, vt diximus (post Romanum Pontificem) cura esse debeat, vt quoad possint Ecclesiae Regnum amplificent. & non solùm conatibus vniuersis enitantur, vt Religionis cultus, vbi coaluit, altas mittat radices, sed vt protendatur eò quo fortè anteà nunqum pertigerat, ac deinde, vt suo labore, & industria iis, qui iacent in tenebris, & in vmbra mortis, candidissimum Fidei Catholicae lumen perferatur, vt praeclarè ostendit D. August. *lib. 5. de Ciuit. Dei, c. 24.* vbi inquit, † eos demum Christianos Reges & Imperatores esse foelices, qui iustè imperant, & inter honores & obsequia non extolluntur, sed se homines esse meminerunt: *Quique suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt, &c.* & alia tradens Thomas à IESV *d. lib. 2. cap. 8. ex pag. 53.* In † nostris tamen Catholicis Hispaniae Regibus, vt idem Auctor ibidem obseruat, & Pat. Suar. *d. disp. 18. sect. 1. num. 7.* non charitatis tãtum, sed & iustitiae obligatio concurrit, cogitque vt nihil praetermittere debeant, quod ad Indos Christi lucrandos, Fidémque in his vastissimis regionibus promulgandam pertineat.

41

42

eo

eo quod ab Alexandro Sexto, & aliis Romanæ Ecclesiæ Pastoribus, delatum eis, & commissum specialiter fuerit: vt hoc munus tanquam proprium & peculiare agnoscerent, & curarent, Indosque tuerentur, & de Fide per idoneos ministros instruerent, instructosque bonis, & politicis moribus informarent. Quod † cùm non posset aliter effectum sortiri, quàm si crebris, & magnis classibus, ingentique apparatu, & terrestribus, ac naualibus expeditionibus vterentur: tum propter immensam Oceani nauigationem terrarum interualla, gentium, morum, & idiomatum varietates, prouinciarum amplitudinem, & commerciorum difficultatem: tum etiam quia barbari, naturâ efferati, & insolentes, prædicatores parùm tuto hospitio excipiebant, fœdera, atque amicitias nihil curantes, rationem quamlibet facilè contemnentes, syluaticamque, & agrestem vitam ducentes, vt dixi *supra cap.7. ex num.27.*

Et simili er cùm Fides in tot populis recens, & tenera non posset aliter permanere, nisi nostrorum Principum patrocinio, fide potentiâ aduersus Barbarorum & aliorum inimicorum CHRISTI iniurias defenderetur; permittendum illis vtique fuit, quòd militaribus interdum copiis, conuersionem eorumdem infidelium disponerent, & supremam eorum tuitionem, & dominationem reciperent, vt sic ad politicam, & sociabilem viuendi formam redacti, melius, & faciliùs Fidem sibi prædicandam audire, prædicatam recipere, receptam retinere, & inter veros CHRISTI cultores numerari possent.

Quæ argumentandi ratio † ipsâ Bullâ Alexandri Sexti efficaciter comprobatur, quæ priùs expeditionem, & dominationem harum prouinciarum Regibus Catholicis hac de causa concedit, & quidem repetitis, & geminatis verbis, & clausulis, quæ, vt vulgare est, maiorem in qualibet re voluntatem, & deliberationem ostendunt, *l. Balista, ff. ad Trebellian.* cum latissimè adductis à Catel. Cota *in memorab. iur. verb. Geminatio*, & Cardinal. Tuscho *in practicar. conclus. iur. eodem verb.* vt constat ex tota eiusdem Bullæ decisione, quæ incipit *in versic. Nos igitur*, & ex narratione, ibi: *Ac Barbaræ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur*: & ibi: *Aliquas insulas, & terras firmas remotas, & incognitas quærere, & inuenire, vt illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendam reduceretis*: & ibi: *Terras firmas, & insulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores, vobis Diuina fauente clementia subiicere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.* Et hanc fuisse potissimam causam bellorum, quæ in his Occidentalibus Indiis interuenerunt, rectè aduertit Gregor. Lopez *in dict. l.2. par.* gloss. *magn. col.4. in princip. & in vers. Quid ergo.*

Et impossibile fuisse, † Indos ab Hispanis conuerti, nisi priùs fuissent debellati, aut aliqua vi, & terrore armorum perdomiti; quia eorum feritas, & occisiones prædicantium, & aliæ difficultates *suprà* relatæ, aliter superari non poterant, expresè affirmat Marquard. *dict. tractat. de infidel. 1. part. cap. 14. versic. Non obstat*, Malferitus *dict. consil. 769. ex num. 90.* Ioseph. Acosta, Anton. Posseu. Thom. à Iesu, & alij, quos *suprà num. 2. & cap. 7. ex num. 27.* citaui, & *infrà cap. 18. ex n. 2.*

diligentiùs expendam. Inter quos † Thomas Bozius *de sign. Eccles. Dei, lib.7. cap.5. in fine*, agens de nimia charitate Catholicorum, apponit exemplum in iis, qui zelo conuertendarum animarum ad has Occidentales Indias nauigarunt. Et inquit, quòd licèt plures Indorum sint armis domiti, non tamen omnes, namquidam Religione, & beneficiis nostrorum deliniti, ad meliorem viuendi norman concessere: *Vt mirum non sit, si cum belluis istis, humana effigie contectis, Hispani interdum asperius egerint.* Et *lib.10. c.13. versic. Hinc vt legimus*, agens de efferatis gentibus, per Catholicos ad humanitatem perductis, eorundem Indorum exemplum adducit, docens, quòd belluinis factis belluas omnes superabant; & tanta erant immanitate, vt ad humanæ naturæ studia vix, & ne vix quidem vllo modo reuocari possent, nisi aliquando Hispani aliqui eos supliciis & terroribus cohibuissent, & ab hoc crimine nostram nationem excusat.

Ioannes etiam Boter. *in relationibus vniuers. 4. part. lib.3. ex pag.65. ad 75.* latè in eodem argumento diffunditur, docens, † Religionis negotium non esse omnibus temporibus, & locis, siue apud omnes gentes æqua lance tractandum, apponensque exemplum in Indis huius Noui Orbis, contra quos, inquit, † quia barbari erant, & interdum bestiales, non tam miraculis, aut rationibus, & argumentis vtendum fuit, prout in conuersione Iudæorum, Græcorum, & Romanorum contigisse videmus: sed omnino curandum, vt priùs rationis, & humanitatis capaces efficerentur, procedendumque contra eos tanquam contra furiosos: *E si debbono* (inquit) *render prima capaci di ragione è d'humanità, è poi à dottrinare, è instruire nella virtu, è nella via di Dio. Ne disconuiene vsare con esò loro de la forza è dell' arme, affinche si richonoschino per huomini, è poi s' annontij loro l'Euangelio. Pone eis Domine Legislatorem, à che fine? vt sciant, quoniam homines sunt.*

Idem nouissimè † tradit Calist. Remir. *in tract. de lege Regia*, §.32. *num.6. pag.346.* relatis verbis Thom. Bozij *vbi suprà* & adiiciens, initio efferas istas gentes, ferarum more viuentes, instar ferarum fuisse interdum necessariò tractandas: *Atque ita*, inquit, *fiebat, vt quos amor virtutis non poterat, saltem acerbioris supplicij metus, intra cancellos humanitatis consistere, & cohibere valeret.*

Rutilius quoque † Benzon. *de anno Iubil. lib.1. cap.10. pag.53.* agnoscit Diuinam dispositionem in eo, quod Nouus hic Orbis fuerit sub vnius Principis potestate redactus, vt hoc modo, & maiori pace, & idiomatum vniformitate populorumque hinc inde sparsim degentium coadunatione, & barbariei depositione aptius hæ gentes ad Euangelicam doctrinam disponerentur; & vt per Catholicos hic Orbis acquisitus fuerit, vt euanescerent conatus hæreticorum, qui illum occupare tentarunt.

Et arridet valdè doctrina † D. Thom. *lib.3. de regimin. Princip. cap.13. & in 2.2. q.40. art.2. ad 3. & in 3. part. quæst.2. art.4.* tradentes, eum, cui cura aliqua in rebus spiritualibus commendatur, temporalia quoque, quæ ad illam ordinantur disponere posse, quia † potestas, ad quam pertinet finis, debet etiam de his, quæ ad finem pertinent, potestatem habere, & iuxta prouinciam sibi commissam idoneis mediis, & qualitatibus

litatibus operari; ad quod probandum, allegat inter alia illud Diui Pauli *2.Corinth.3.Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti*: & potuit allegare *l.officium 12. ff. de re militari*, & nobile consilium Oldrad. 161.*incip. Orta materia, num.2. in fine*, vbi dicit, quòd Architectus *de omnibus curat*.

Et idem D. Thom. *lib.4. summæ contra Gent.* 53 *cap.74.* addit, ad † Diuinam liberalitatem pertinere, vt cui confertur potestas ad aliquid operandum, conferantur & ea, sine quibus huiusmodi operatio conuenienter exerceri non potest.

Quod etiam nostri iuris Auctores plurimis in locis constituerunt, vt constat, ex *l.2.ff.de iurisd.omn. iud.l. ad rem mobilem, l.ad legatum, ff. de procur. l.3.§. qui habet, ff. de seruit. rustic.cap. prudentia, cap. præterea, & cap. suspicionis, de offic. delegat.* cum mille aliis latè congestis ab Euerard. *de locis argument. cap.à concessione consequentis*, Claud.*Prato Gnosecon.general.iur. lib.3. titul.1. cap.2. &* 4. Cardinal. Tuscho *practicar. conclus.iur. verb. Consequens, conclus.*757. Prosp. Farinacio *in fragm. 1. part. verbo, Extensio, num.*229. & in nostris ferè terminis Ludou. Paramo *de origin. Inquis. lib.3. quæst.1. opin.3. ex num.*35.

54 Et inde etiam dicimus, † quod ea, quæ ad aliquem finem sunt instituta, secundùm ea, quæ ille finis exigit, ordinantur, extenduntur, & contrahuntur, *cap.prodest.23.q.5.* quem ad hoc citat Archidiac. *in cap. si peccauerit 2.q.1.* docet Bart. *in l. ambitiosa, num. 17. & sequentib. ff.* 55 *de decretis ab ord.faciendis*, vbi ait, finem † priorem esse in intentione, & intellectione, licèt sit posterior in executione, & illud dici finem esse principaliter, ad quod consequendum intel-56 lectus finaliter tendit, atque adeò † fine adepto, non esse multum curandum de mediis, quæ requiruntur ad finem, *l.1.§. fin. ff. de dot. prælegata*, iunctâ *l. non cogendum, §. Sabinus, de procurat. & l.hac stipulatio, §. Diuus, ff. vt legat.*

Quam doctrinam ante Bartol. exposuit Philosoph. *lib.2. Physic.* qui citatur in hanc rem à D.Thom. *2.2.q.1.art.1.post.3. argumen. & in sum. in 1.2.q.20.art.1.ad 2. & 1.part.q.77. art.3.ad 1. argumen.* Rodolph. Agricol. *lib.1. inuent. dialect. cap.4.* & sequitur & exornat Aymon Craueta *cons.*137.*num.*14.*& cons.*304.*num.*3. Couar.*lib.1. var.cap.20.* Nauarr.*in cap. nouit.notab.3. num.97. de iudiciis, & in tractat. de finibus humanorum actuum, num.27.Menchac. lib.1. controuers.illustr. cap.28 num.7.*Ioan.Garcia *in tractat. de nobilitat. in diuisione, num.9. &* eruditissimè Petr. Fab. *in l.nihil dolo* 129. §. *cum principalis, & in l.cùm principalis* 178.*ff.de regul.iur. & in lib.3. Semestr. cap.9.pag.*120.*& sequenti*, vbi allegat insignem locum Saluian. *lib.4. de prouident.* qui Aristo-57 telis exemplum de † Architecto, finem domus, quam construere parat, ante ipsius domus constructionem animo concipiente, ita eleganter expressit: *Et qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi necdum habitationem paratam habeat (quam scilicet animo percepit) iam tamen ipsa, quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Propter hanc autem qui parat cætera, ipsum construendi operis effectum, atque consummationem, vt animi effectu, & consideratione longe antea perceperit necesse est. Atque ita effectu* 58 *affectum priorem esse conuenit.* Quod idem † nostri Reges mente etiam versare debuerunt, & vt finem conuersionis Indorum, quem præcipuè intendebant, consequerentur, iam inde ab initio ea omnia (vt diximus) pensare, disponere, & ordinare, quæ illos pacatos, dociles, sociabiles, & in Fide semel recepta securos reddere possent.

Tertio † considero, nullum maius, & magis 59 desiderandum bonum in hominibus reperiri posse, quàm Religio, & exacta eius obseruatio, & amplificatio, vtpotè in qua præcipuum omnium Rerum publicarum, & Imperiorum fulcrum atque stabilimentum consistat, vt tetigi *suprà lib.1.c.vlt.ex num.*89. & latissimè prosequuntur Aristotel.*lib.7. Polit. c.8.* Cicero *lib.1.de nat. Deorum*, Plin.*lib.14.nat.hist.* Valer.Maxim.*lib.1. & lib.4.cap.1.* Lactan.Firmian.*lib.3. Diuin.instit. cap.10.& de ira cap.12. & de vera sapientia c.28.* D.August. *lib.19.de Ciuit. Dei, c.24.epist.48.50. & 165.lib.3.epistol.32.lib.5.epist.63. & lib.7.epist. 5.* Iustinian. Imp.*in epist. inter claras, C.de summ. Trinitat.& in proœm. Digestorum*, Clemens *Papa lib.1. const. Apost.* Constantin. Magn. Imp.apud Sozomen.*lib.1.hist. Eccles.c.8.* Theodos. † Imp. 60 filiis suis hoc præceptum in agone mortis relinquens apud Nicephor.*lib.13.histor. Eccles.c.1.*& Euagrium *lib.1.cap.1.* idem Imp.Theodosius, & Valentinian. *in epist.ad Dioscorum, & in epist.17.* inter Cyrilli epistolas & melius *in Nouellis tit.2.* vbi † inquiunt: *Inter cæteras sollicitudines, quas* 61 *amor publicus peruigili cogitatione nobis indixit, præcipuam Imperatoriæ maiestatis curam esse perspicimus, veræ Religionis indaginem, cuius si cultum tenere potuerimus, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis.* Et plurimi alij, quos referunt Hieronym.Ossorius *lib.1.& 4.de Reg.instit.*Simancas *lib.3.de Repub.c.8.*Petr.Gregor.*lib.2. Repub.cap.2. & lib.8. cap.2. sect.1.* Cardin. Bellarmin.*lib.1.de Principe Christ.c.11.* Iustus Lipsius *lib.1.& 4.ciuil.doctrin.c.2.& 3.& aduersus Dialogist.c.2.& in monitis,& exemp.Polit.lib.1.c.2.*Hieron.Fracheta *lib.1.de Principe, cap.3.pag.24.* Balduin.*in Prolegom.de iure ciuili,pag.75.& sequenti*,Pat.Ribaden. *de Principe Christian. lib.1. cap.16. & lib.2.cap.5.* Tiber.Gamba *in discurs.Polit.c.de Religione, pag.* 39.Chericus *in Coronid.quæst. Polit.§.1.* Ioan.Boter.*de ratione status,lib.2.penu.c.de Relig.*Pat.Lud. Torres *lib.4.Philosoph. Moral.Princip.lib.7.cap.2.* Thomas Bozius *in integris tract.* Imperia pendere à virtutibus & de antiquo, & nouo Italiæ statu, quos aduersus Machiauel. scrip.Pet.An.Canonherius *in aphorism.Poli.Hippocratis, vol.1.lib.5.aphorism.25.pag.799.& seqq.*Pat.Fr.Ioan. Marquez *in Gubernat.Christ.lib.2.c.34.* Doctiss.Ioan. Baptist. Valençuela *in monitu contra Venetos, ex num.178.*& nouissimè *in discurs.stat. & belli, 2.p. consid.2.ex num.89. & consid.9.ex num.34.& consider.22.per totam*, Francis. Torreblanca *lib.3.de Magia,cap.2.* & Rutilius Benzon. *lib.3.de anno Iubil.cap.7.pag.340.& sequenti*, qui cum Tertulliano *in Apolog. cap.24.* & Diu. August. *lib.5. de Ciuit.Dei,cap.15.& 16.*præsumptionem quorundam refert, † dicentium, Romanos pro meri- 62 to Religiositatis diligentissimæ, in tantum sublimitatis elatos, vt Orbem occuparint, & adeò gratos Deos habuisse, vt præter cæteros floreant, qui illis officium præ cæteris faciant, scilicet ista merces, Romanis à Diis pro gratia expensa est. Quemadmodum è contrario semper puniti, & perpetuò infelices fuisse videntur,

dentur, qui Ecclesiam, & Religionem contemnunt, vt pluribus ostendit Palac. Rub. *de obtent.* Nauarr. *par.1.§.6.* & Calist. Remirez *de lege Regia, § 8. num.22.*

63 Vnde iure, ac meritò † pia, & laudabilis eorum Regum, & Principum cura videri debet, qui pro eadem vera Religione tuenda & propaganda, totius potentiæ suæ neruos intendunt, & armis, ac bellis, vbi ad id opus est, infidelium, & Barbarorum regiones, & falsas Religiones inuadunt, vt colligitur ex doctrina Lucæ de Penna *sup. num.1* relata; qui causas iusti belli proponens, hanc quidem primo loco constituit, & ex Guillelm. 64 Bened. ibidem citato, qui ita scriptum † reliquit: *Inter laudabilia omnia Catholicæ Fidei opera, quæ Rex explere debet pro suæ dignitatis, ac totius Religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius Deo offerri potest, quàm barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritùs, ac Deos colunt alienos, expugnare, atque in frana submittere sub Christi Fide, prout talia sancta exercitia apud Francos Reges semper floruerunt.*

Quod idem in nostris terminis docuit Pet. Malferitus *dict. consil. 769. num. 15.* vbi ait; hoc adeò verum esse, vt Diuino veluti testimonio confir- 65 matum fuerit. Nam cùm † Vrbanus Secundus P. Rom in Claramontensi Conuentu orationem habuisset pro bello infidelibus inferendo, audita fuit vox de cœlo, *Deus vult, Deus vult*; de qua historia latiùs agit Anton. Sabellicus *Enead.9. lib.3. pag. mihi 354.* Et consentit Tuccius Lucens. *in annotat. super Cantic. fol. vult.* relatus 66 à Pat. Magist. Marquez *in Gubernat. Christ. lib.2. c.26. pag. 322.* dum tradit, † quod Reges potentes, potenter Fidem introducere debent. Et Franc. Arias in tractat. de bello, & eius instiția, *num.* 67 *145.* concludens, Prælatorum † auctoritate posse fieri bellum, præcipuè pro Fide, vel contra eos, qui excommunicati pro mortali, parere nolunt, & pro subditorum suorum iniuria.

68 Quem referens † Ioan. Bapt. Valençuela *in in dict. monit. contra Venet. par.7. num.69. pag.448.* ait, simile ei esse, quod Cicero tradit *lib.3. de Repub.* dicens: *Nullum bellum à ciuitate optima suscipitur, nisi aut pro fide aut pro salute.* In quo tamen animaduertere debuit, Ciceronem ibi non de fide lo- 69 qui, quatenus idem cum Religione sonat, hoc † enim sensu solum apud Christianos accipitur; sed fidem intelligere, initum cum sociis fœdus, cuius 70 obseruatio plurimum † Romanis commendabatur, *l. conuentionum 5 ff. de pactis*, cum ibi præter alios notatis à Ferdinand. Mendoça *lib. 2. c. 9.* Conano *lib. 5. comment. cap. 1.* Guiberto Costano *quæst. iur. c. 3.* Ræuard. *lib. 4. variar. c. 1.* & Vincentio Cabotio *lib. 2. disputation. c. 10. & sequentib.* & in specie aduertit D. August. ita Ciceronem intelligens *lib. 22. de Ciuit. Dei c. 6.* & Ioseph. Acosta *lib. 2. de procur. Ind. salut. c.4. pag.223.*

71 Iustus † etiam Lipsius *lib.5. Polit. c.4.* eiusdem sententiæ fuisse videtur, dum tradit, quòd inuasio quædam legitima est, etiam sine iniuria: *Vt in Barbaros, & moribus, aut religione prorsus à nobis abhorrentes, maximè si potentes ij, & aliena ipsi inuaserunt, aut inuadunt.*

Pro quibus ego expendere soleo verba Valerij 72 Maximi *lib.4. cap.1. §. de Lucio Furio*, dum † de cura extendendæ Religionis antiquorum Romanorum pertractans, scribit: *Non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si Diuinæ potentiæ bene, & constanter fuissent famulata.* Quem loquendi modum sequi videtur D. August. *d. lib.5. de Ciuit. Dei, capit. 24.* eos Reges, vt sup. diximus laudans, qui suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt.

Et conducit valdè, notabile † illud Mœcenatis 73 prudentissimi viri consilium ad Octauian. August. quod refert Dio Cassius *lib. 52. hist.* Simanc. *in Cathol. instit. titul. 46. num. 21.* & Petr. Greg. *lib. 33. Syntagm. cap. 7. num. 8. & lib. 8. de Repub. cap. 2. num. 14.* *Deum semper, & vbique cole, vt moribus patrijs est receptum, ad eundemque cultum alios compelle. Peregrinarum verò religionum auctores odio & suppliciis prosequere.*

Et hanc † esse veluti certam, & communem 74 omnium gentium naturam, & conditionem, apertè docere videtur Marcus Tullius in Orat. pro M. Fonteio, vbi ideò Gallos execratur, quòd vt cæteræ nationes bella pro religione sua non suscipiebant, dicens: *An istas nationes* (scilicet Gallorum) *religione iurisiurandi, ac metu Deorum immortalium in testimoniis dicendis commoueri arbitramini, quæ tantum à cæterarum gentium more, ac natura dissentiunt, quòd cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religionem.*

Diuus quoque † Eulogius, expressius adhuc, 75 eiusmodi belli iustitiam comprobat, & commendat *in memorab. Sanct. lib. 1.* ita scribens: *Magni meriti esse credo, subuertere impios, & Ecclesiæ hostibus contraire, bellum parare in incredulos.*

Et Iustin. Imp idem † non obscurè demonstrat, 76 dum *in auth. vt liberti de cætero, §. hoc similiter, collat. 6.* scriptum reliquit, se desiderio augendæ Reipublicæ, & pro recta ad Deum religione, & subiectorum pariter libertate in Lybia, & in Hesperia multa bella suscepisse.

Eodem † etiam respicit nobilis illa Hispani 77 nostri Septempartiti iuris, *l. 2. titul. 23. part. 2.* Scholiis quidem eruditissimi viri Gregor. Lopez nobilior reddita, quibus hanc quæstionem acquisitionis Noui Orbis cura, quâ potuit, maxima pertractauit. Qua in lege Rex noster Alphonsus, cùm causas exponere vellet, ob quas bellum iustum, & legitimum fiat, de quibus latè agunt Auctores quos *suprà hoc libro 2. capite 6. num.51.* congessi, hanc, de qua agimus, primo loco proponit his verbis: *La primera, per acrecentar el pueblo su Fè, è para destruir los que la quisieren contrahallar.*

Cui decisioni ansam fortè præbuit auctoritas Diu. Gregor. Magn. *libro 1. epistol. 7. ad Gennadium*, quæ refertur à Gratiano *in capite si non ex Fidei 49. 23. quæst. 4.* Vbi † bella ab eo fre- 78 quenter gesta, & Diuinis auxiliis prosperata; multis laudibus ornat, quia non desiderio fundendi sanguinis agebantur: *Sed dilatandæ causa Reipublicæ, in qua Deum coli conspicimus, quatenus Christi nomen per subditas gentes Fidei prædicatione, circumquaque discurrat.* Fuit autem † iste 79 Gennadius Exarchus Africæ anno Domini 591. quem alibi etiam laudat idem Gregor. *lib. 1. epist. 59. indict. 9. dicens: Vos Dei præ oculis*

 indesinenter

indesinenter habere timorem, ac sectari iustitiam submissa hostium colla testantur, & *epist.*72. quæ habetur *in c.sicut excellentiam* 23.q.4.& in pluribus aliis epistolis, de quibus plenam mentionem facit illustr. Cardin. Baron.in *Annal. Eccles.anno* CHRISTI 91. *n.* 9.28. & 29. & *annos* 593. *num.*30. & 596. *num.*18. & Bernard. Aldrete *de antiq. Hispan.lib.*4.*cap.*25.

Poteftque in eiusdem doctrinæ confirmationem expendi celebris † text. *in cap. dispar.*23. *quæst.*8. iuxta inductionen Gregor. Lop. *in dict. l.*2. gloss. mag.*col.*4.*in princ.* Nam cùm ibi Alexand.II. omnibus Episcopis Hispaniæ rescribat: *Disparem esse Saracenorum, & Iudæorum causam: in illos enim, qui Christianos persequuntur, & ex vrbibus, & propriis sedibus pellunt, iustè pugnatur: Hi verò vbique seruire parati sunt.* A contrario indicare videtur,quòd si Iudæi,& quilibet alij infideles admoniti & requisiti Christi, & Ecclesiæ supremum dominium non agnoscerent, eique seruire parati non essent, iustè in eos sicut in Saracenos, bellum indiceretur.

Quarto, pro eodem titulo communiendo multi ex Auctoribus suprà relatis perpendunt, 81 † Ecclesiam olim, cum inermis esset, & auxilio Catholicorum Principum destituta, inermibus quoque prædicatoribus vsam fuisse, qui verbis tantùm, & miraculis, Apostolico more, ac modo; Christi Fidem per diuersas mundi regiones 82 disseminarunt. Hisce autem posterioribus † temporibus, cùm iam fines sæculorum deuenerint, vt inquit D.Paul.1. *Corinth.* 10. relatus à D.Hie- 83 ron.*in c.quis ignorat* 32.q.4. & † Ecclesia Prædicatores non habeat, qui paris potentiæ esse possint in virtutibus, & miraculis cum antiquis Apostolis, & Martyribus ob defectum nostrorum temporum, in quibus corpora, & merita defecerunt, vt ait text. *in cap. fraternitas* 34.*distinct.*& Abb. *in cap. Deus qui, de vita & honest. cler.*habeat autem tum in se, tum in plurimis, & pijssimis Imperatoribus, Regibus & Principibus eius alumnis, plus roboris, & auctoritatis, quàm olim obtinuit, rectè potest vtrumque gladium aduersus infideles distringere, vt Euangelij legem audiant, & recipiant, & ipsi Romanæ Ecclesiæ debitum obsequium exhibeant.

Quo argumento, ex hac temporum distin- 84 ctione deducto, in simili specie vsus est † D.August.*in epist.*50. *ad Bonifacium Comitem*, quæ habetur apud Grat. *in c.si.Ecclesia* 42.23.q.4. docens, Ecclesiam hodie benè posse à principibus Catholicis impetrare, vt eius iura defendant, & impios, atque hæreticos persequantur, & statim subdens: *Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt non petiisse à Regibus terræ Apostolos talia: non considerant,aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator? qui ei proprietate contra impietatem leges ferendo seruiret, &c.* Quem text. omnes huius articuli scrupulos tollere affirmat Malf. *d. cons.*769. *num.*79.

Et ei similis est text. *in cap. non inuenitur* 41. *ead.causa & quæst.*vbi ipse D.August. idem argumentum aliis verbis prosequitur, & exemplo 85 Nabuchodonosoris illustrat; in † quo vtrumque tempus figuratum esse inquit, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia; *Temporibus enim Apostolorum, & Martyrum illud implebatur, quod figuratum est, quando Rex memoratus pios, & iustos cogebat adorare simulacrum, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulò post in eodem Rege figuratum est: cùm conuersus ad honorandum verum Deum, decreuit in Regno suo, vt quicunque blasphemaret Deum Sidrach, Misaac, & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius ergo tempus illius Regis significabat priora tempora Regum infidelium, quos patiebantur Christiani pro impiis. Posterius verò tempus eiusdem, significabat tempora posteriorum Regum iam fidelium, quos patiuntur impij pro Christianis, &c.*

Et rursus † *in cap.displicet* 38.*eadem caus.& q.* 86 ad Donatum presbyterum scribens, & multis rationibus probans, quòd hæretici ad salutem, etiam inuiti, sunt trahendi: *Repetis*, inquit, *sicut audio, quod in Euangelio scriptum est recessisse à Domino LXX. discipulos, & arbitrio sua mala, atque impia discessionis fuisse permissos; cæterisque duodecim,qui remanserunt, fuisse responsum: Numquid & vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum Ecclesia nouello germine pullulabat, nondumque in illa fuerat completa illa prophetia: Et adorabunt eum omnes Reges terræ; omnes gentes seruient illi;quod vtique quanto magis impletur, tanto maiore vtitur Ecclesia potestate, vt non solùm inuitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc Dominus significare volebat; qui quamuis haberet magnam potestatem: prius tamen elegit commendare humilitatem.*

Quam sententiam vltra D. August. probare videtur D. Thom.2.2. *quæst.*10. *art.*8. & 11. & Gabr.*in* 4.*dist.*4.*quæst.*2.quos in nostris terminis refert, & sequitur Palacios Rubios *de obtent. Regni Nauarræ* 2.*part.* §.8. *ad finem*, Corduba *in quæstion.lib.*1.*q.*57.*dub.*5.*pag.*503. dum † docent, 87 hodie ritus infidelium, & idololatrarum non esse aliqualiter tolerandos: *Quia si alicubi, & aliquando eos tolerabat Ecclesia, ideò est, quia tunc non habebat tantum robur, vt de facto praualere posset tanta multitudini infidelium, sine maiori iactura, aut scandalo, aut quia habebat spem eos dulcius conuertendi ad Fidem per prædicationem eius.*

Et ad idem est † Abul. *Matt.*20.*q.*96. dicens, 88 quod diuersa est ratio potestatis quoad factum, vel exercitium in coërtione corporali per gladium materialem in hæreticos, & infideles tempore Apostolorum, à tempore præsenti. Nam tunc humilitas, & mansuetudo, & patientia, Christi, atque fidelium ostendenda erat,dum implebatur illud principium Psalm. 2. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania*, & illud *Psalm.*43. *Roman.*8. *Propter te mortificamur tota die &c.* Nunc autem non est prætermittendum,vt etiam impleatur, quod sequitur ibi:*Reges eos in virga ferrea, & Psalm.*17.*Persequar inimicos meos, &c.*

Pater quoque Fran. Suar. eandem temporum Ecclesiæ differentiam agnoscit in defensione Fidei contra sect. Anglican. *lib.*4. *cap.*6.*ex num.*4. *pag.*400.† docens, olim Pontifices Romanos, 89 cùm sub Ethnicis Imperatoribus constituti fuissent, suâ potestate, aut immunitate plenè vsos non esse, & nouissimè *in tr.de Fide disp.*18.*sect.*1. *n.*10.*pag.*285.tradens,aliquo modo infideles hodie coërceri posse, si prædicationi Fidei locum non dederint, hæc verba subnectit. † *Quod* 90 *si in principio Ecclesiæ hic etiam modus coactionis non fuit vsitatus, non ideò fuit quia non liceret: sed quia tunc Ecclesia non habebat temporales*

porales vires ad resistendum hostibus Fidei, voluit etiam Christus Dominus in principio vincere mundum efficacia verbi, & miraculorum, vt potentiam suam, & veritatem suæ doctrinæ magis ostenderet.

Quo etiam ex fonte † descendere videmus, quod licèt Ecclesia olim aduersus hæreticos, apostatas, aut schismaticos nullis pœnis, coercitionibus corporalibus vteretur, habitâ dumtaxat ratione, qua potius admonerentur ab errore discedere, quàm pro scelere punirentur vt docet D. August. *in d. cap. non inuenitur* 23. *q.* 4. *in fine*, & constat ex Concil. Arelatens. *cap.* 23. & Concil. Elibertin. *Can.* 1. *&* 3. vbi propter hæc delicta lapsis solum imponebatur perpetua Sacramentalis communionis priuatio, ita vt etiam in articulo mortis eis non daretur, quamuis resipiscerent, iunctis aliis,† quæ ad huius pœnæ explicationem, & qualiter deinceps fuerit immutata, doctè congerit Ferd. Mend in notis ad idem Concil. Eliber. & nouissimè Suarez *dict. tract. de Fide, disp.* 21. *sect.* 4. *ex n.* 3. Posteà tamen, vbi eiusdem Ecclesiæ auctoritas, & potestas magis aucta, & corroborata fuit, iure optimo potuit, & cœpit, prædicta crimina capitalibus suppliciis, & ignis, atque flammarum combustione compescere, & aduersus eiusmodi delinquentes, & eorum bona, possessiones, & regna bella mouere, si moniti non resipiscerent, & ad Fidem, & Religionem non redirent, quam prius voluntariè professi fuerant, vt constat *ex toto tit. & de Decret. de hæretic. tota causa* 23. *&* 24. & ex aliis, quæ *c.* 19. *ex n.* 45. trademus.

Nimirum, † quia, vt *suprà* diximus, omnia suis conueniunt temporibus, & ex eorum distinctione Scripturæ, & iura ipsa concordari, *c.* 1. 2. *&* 3. *distinct.* 29. *cap. quod scripsi* 35. *q.* 3. *cap. si peccauerit.* 1. *q.* 1. & pro varietate temporum varia inuenitur dispensatio conditoris, & statuta mutantur humana, vt pluribus exemplis docemur *in c. recurrat.* 32. *q.* 4. *c.* 1. *& per totum, dist.* 31. *c. fraternitatis, c. vidua, distinct.* 34. *Clement.* 1. *de iudiciis, c. non debet, de consang. & affinit.* cum aliis traditis à Claudio Prato *lib.* 3. *Gnoseon*, siue *regul. gen. iuris, tit.* 2. *c.* 3. & Petr. Gregor. *de Repub. lib.* 10. *c.* 5. *n.* 10. vbi singulariter inquit: *Vnumquodque tempus suos mores adfert, quibus accommodandæ sunt leges, sicuti aliæ leges in antiquo Testamento Diuino, aliæ in nouo, aliæ priscæ Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus sæculi probatæ, reiectis vel emendatis primis, aliæ, quæ sint senibus, quam fuerint iuuenibus infantibus, & viris. Sic accidit in Rebus publicis, quibus non eadem est facies, non vigor, non Imp. nec alta plura, quæ his viguerunt.*

Quintò facit, † quod non solùm sanctorum Patrum auctoritatibus hæc temporum differentia, & potestas Ecclesiæ ad reducendos infideles insinuata videtur, verùm & ipsa quoque sancti Euangelij doctrina. In quo videmus, quòd in prima missione Discipulorum à CHRISTO, *Luc.* 10. quamuis dictum sit, vt irent sine baculo, & pera: posteà tamen tempore persecutionis, eiusdem *Luc.* 22. dictum est eis, vt tollerent sacculum, & peram ad prouisionem victus, & gladium ad defensionem, si expediret. Et priùs *Mat.* 26. & *Luc.* 10. permissum est Apostolis, vt, si eos persequerentur, fugerent vt conseruarentur, ad prædicandum gentibus post Passionem Christi. Posteà verò *Mat.* 10. *&* 24. dictum est ipsis iam factis Episcopis, quod tradendi essent ante Reges, & Præsides, &c. Et tunc certè non deberent fugere, si inde periculum Fidei in ouibus immineret, sed vt boni pastores persistere, & animam suam ponere pro ouibus suis, vt habetur *Ioan.* 10. Quæ loca in hanc rem considerat Corduba *d. lib.* 1. *quæstion. quæst.* 57. *dub.* 5. *pag.* 503. *vers. Ad quod etiam.*

95 Sed longè commodior, atque expressior est locus † alter D. Lucæ *cap.* 14. vbi sub parabola illa Patris familias ad magnam cœnam suam multos conuiuas conuocari iubentis, mirabiliter triplex legatio Dei ad homines destinata videtur, vt ad Euangelij veritatem amplectendam adducerentur. Quatenus primò seruis suis dumtaxat mandauit, vt conuiuas vocarent. Secundò, vt eos introducerent. Tertiò, vt venire tardantes, & recusantes, intrare compellerent. Hoc enim significant illa verba: *Compelle eos intrare*, quæ absque dubio de compulsione intrandi ad Ecclesiam omnes S. Doctores accipiunt, vt constat ex D. Gregor. *homil.* 39. *in Euang.* Chrysost. *hom.* 14. *in Luc.* & ex aliis citatis à Franc. Luca; & Ioan. Maldonat. *ibidem*, & P. Franc. Suar. *d. disp.* 18. *sect.* 3. *n.* 1. Et ante omnes luculenter, & multum in nostræ quæstionis terminis exposuit D. Aug. *in epist.* 204. *ad Donatum Presbyterum*, quæ refertur *in d.* † 96 *cap. displicet.* 23. *q.* 4. sic inquiens: *Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostendit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt; & ait seruo: Exi in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus Domino: Factum est, vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait Domin. seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide nunc, quemadmodum de his, qui prius venerunt, dictum est: Introduc eos: nunc dictum est: Compelle. Ita significata sunt Ecclesiæ primordia adhuc crescentis, vt essent vires etiam compellendi:* idem rursus expendit ipse D. Aug. *epist.* 50. *ad Bonif.* relatus *in c.* 1. 23. *q.* 6. hæc in verba prorumpens: *Vnde & ipse Dominus ad magnam cœnam suam prius adduci iubet conuiuas, posteà cogi. Nam cum ei serui sui respondissent: Domine, factum est, quod iussisti, & adhuc locus est. Exite, inquit, in vias, & sepes & quoscunque inueneritis, cogite intrare. In illis ergo, qui primò leniter adducti sunt, completa est prior obedientia: in istis autem, qui coguntur, inobedientia coercetur.*

97 Eandem † prædicti loci expositionem facit, & specificè ad ipsos Indos, de quibus tractamus, accommodat Thom. Bozius Eugub. *de signis Eccles. Dei, lib.* 4. *c.* 7. *&* 8. *&* 9. quem transcribit Fr. Thom à Iesu *de procur. omn. gent. sal. lib.* 4. *par.* 1. *c.* 1. *pag.* 122. & sequit. Fr. Ioan. à Torquem. *in Monarch. Ind. lib.* 16. *cap.* 4. Nam ad primam legationem pertinere, inquit, homines diuites, qui in suis sedibus, & mediis ciuitatibus habitabant, & vt subiungit D. Matth. *c.* 22. eandem parabolam referens, nuntios contemnebant, & occidebant, quales olim Romani fuerunt, dum Imperium eorum florebat, in quo tot Martyrum millia trucidata sunt: & hos tantùm vocandos esse Euangelista testatur. Ad secundam vero spectant inopes, cæci, claudi, debiles, qui habitant in plateis, & vicis ciuitatum, quales fuisse, inquit, Paganos & Gentes in Romani Imperij confinibus, quasi in suburbibus, plateis, & vicis apertis degentes, qui non solùm vocari, verùm etiam ad conuiuium adduci iussi sunt. Ad tertiam

denique

98 denique † legationem referendos esse constituit populos maxime omnium barbaros & efferos, qui ad Christum cultumque Diuinum non solùm vocati sunt, & beneficiis adducti, sed quibusdam étiam licitis modis veluti compulsi, & coacti. Quales fuisse videmus hos barbaros, rudes, & incultos Indorum populos, in syluis, & horridis locis habitantes, apud quos Euangelicæ prædicationis munus absque vi aliqua, & humanis præsidiis exerceri non potuit.

99 Inuenio quoque † eruditissimum Mag. Fr. Lud. Legionens. Augustinian. sacræ Scripturæ apud Salmanticenses olim professorem Primarium, melius adhuc & expressiùs in fauorem prædictæ opinionis eandem parabolam explicuisse. Nam *in commentariis ad Abdiam c. vlt. pag. 661.* omnem cursum diuulgationis Euangelij in illa comprehendi docet, & res esse vocationes, siue tria hominum genera, qui ad nuptiale illud conuiuium inuitati, atque vocati sunt. Primò enim inquit, vocati dicuntur ij, quibus iam anteà per seruos suos triclinij magister fore vt vocarentur, prædixerat. Qua vocatione Iudæos intelligi tradit. Secundo loco is vocati sunt, & in triclinium introducti, quos per vrbis vias, atque plateas vagos atque palantes iidem serui inuenerunt; quod de Romanis, & aliis Romano Imperio subditis Gentibus accipiendum notat. Tertio, & vltimo loco,

100 non vocati modò, sed † vt in triclinium etiam ingrederentur, coacti sunt ij qui extra vrbem per agros vagabantur, quique ruri vitam degebant. Quo inquit, declarauit CHRISTVS, futurum vt vltimo mundi tempore, quidam extra Orbem Romanum egressi, progressique vltra notas, & semper pro vltimis habitatas mundi metas, alium Orbem inuenirent, agrestibus cultum, & planè feris hominibus. Quos ipsi homines, partim vi, partim doctrina ingredi in Ecclesiam facerent, & à feritate, & immanitate, cultuque idolorum vanissimo, ad mansuetudinem paulatim, & ad vitæ magis humanum cultum emollirent, denique efficerent huius vt conuiuij cœlestis participes esse vellent, prout his postremis temporibus in istorum Occidentalium Indorum ad CHRISTVM conuersione contigisse videmus: in qua, vis quædam est adhibita, non enim Euangelium illis annuntiatum est, vt olim annuntiabatur, per inermes homines, sed armati, aut certè ij, quibus armati præsidio erant, pietatis doctrinam ipsis tradiderunt.

Hactenus Legionensis, qui rursus eandem alicuius violentiæ necessitatem in hac conuersione cognoscit, *in comment. super Cantic. c. 8. pag. 435.* in differentia illarum duarum sororum, quæ ibi proponitur, de qua Ego etiam aliqua dixi *sup. lib. 1. cap. 15. num. 39.* & idem probat Acosta *de procur. Ind. salut. lib. 3. c. 13. pag. 329.* docens, quòd hi barbari, quia impetu magis, quàm iudicio feruntur, seueritate quadam salutari in Ecclesiam intrare compellendi sunt.

Quibus auctoritatibus congruentissimè & vrgentissime addere possumus aliam, † ex Diui Pauli exemplo petitam, qui vt habetur *Act. 9.* cùm Ecclesiam Dei persequeretur, in itinere excæcatus, tremens, atque stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? & ad Deum conuerti coactus est. Vnde rectè argumentatur Diuus Augustin, † *in dict. capite quis nos 23. quæst. 4. & in dict. cap. schismatic. 1. 23. q. 6.* quòd cùm legamus à CHRISTO Paulum esse coactum; bene potest, & debet Ecclesia malos, & infideles sub hac imitatione Domini sui ad bonum, & Fidem adigere. Et quod mirandum est, quomodo ille, qui pœnâ corporis ad Euangelium coactus intrauit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Euangelio laborauit. Et quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timorem.

(101, 102)

Eandem argumentationem vrget idem August. *dict. capite displicet. 24. quæst. 3.* docens, quod etsi homines liberum arbitrium habeant, non tamen ideò malæ suæ voluntati impune, & crudeliter permittendi sunt; sed vbi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi: *Quare enim Paulus non est permissus vti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiam; sed prostratus est, vt excæcatus mutaretur: mutatus vt mitteretur: missus, vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur.* Et hoc etiam sequitur D. Gregor. *homil. 16. sup. dict. cap. 14.* D. Lucæ: *Compelle eos intrare.*

Sexto, & vltimo, in fauorem eiusdem tituli & sententiæ considero, quod etsi coactione absoluta, & præcisa nullus ad Fidem recepiendam compelli possit, vt infrà dicamus † non ideò tamen improbanda videtur illa receptio Fidei, quæ tandem voluntariè suscipitur quamuis metus, & timor belli præcedentis, aut imminentis, vel quælibet alia vis indirecta, & causatiua ei forsitan occasionem præbuerit, vt notanter insinuat D. Augustin. *in epistol. 48. ad Vincent.* relatus *in † cap. vides 23. quæst. 6* vbi concludit, eiusmodi coactiones licitas esse, & interdum efficere, vt quis timendo, quod non vult pati, vel relinquat impedientem animositatem, vel ignoratam agnoscat veritatem: vt timens, vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, & volens iam teneat, quod nolebat. (103, 104)

Idem docet *in epist. 167. ad Festum*, quæ refertur *in cap. quid faciet 23. q. 4.* docens, Ecclesiam, quæ salutem omnium materna charitate conquirit, tanquam inter phreneticos, & lethargicos æstuans, medicinali semper seueritate curare, vt mali, quamuis inuiti, ad bonum cogantur; quia licèt illis, quamdiu ægri sunt, medicina molesta sit, posteà tamen sanati gratulantur.

Et melius *in epist. 48.* vbi prædictos terrores probat, si ad melioris disciplinæ viam aperiendam dirigantur, sic inquiens *Si terrerentur, & non docerentur improba quasi dominatio videretur: & rursus si docerentur, & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurarentur, & ad capessendam viam salutis prius mouerentur.*

Quibus similis est text. *in dict. cap. displicet, cap. quis nos, cap. non inuenitur 23. quæst. 4. & cap. Schismatici 23. quæst. 6.* in quorum specie resoluit Archidiac. *ibidem*, Ioan. Andr. *in cap. 2. de hæret. in 6.* & Marquard. *dict. tractat. de infidel. cap. 14. num. 1. pag. 57.* vim talem non esse vitio vertendam, quia † ex eo quòd multoties agitur secundùm rationem, etiam contra nolentes, imprimitur forma rationis in vi appetitua, quæ impressio nihil aliud est, quam virtus moralis. Et ad eam respiciens D. Greg. Magn. *lib. 3. epistol. 26. ad Ianuar. Episcop.* Caralitan. quæ habetur *in † c. iam verò 23. q. 6.* docet, homines rusticos, & ignaros, qui, tantæ perfidiæ, & obstinationis sunt, vt ad Deum minimè venire consentiant, tanto pensionis onere grauandos esse, vt ipsa exactionis suæ pœna compellantur ad rectitudinem festinare. Et (10[5], 10[6])

lib. 4.

97 *epistol.* 6. inquit, † ex tali coactione magnum commodum sperari posse. Nam, licèt fortasse illi qui coguntur, minus fideliter, aut fictè conuertantur: eorum successores, qui multo plures erunt, facilius credent, & multi paruuli innocentes per Baptismum saluabuntur. Quod etiam considerat Ioseph Acosta *de procur. Ind. sal. lib.* 1. *cap....* & Pat. Suar. *dict. tract. de Fide, disp.* 18. *sect.* 3. *n.* 1. *&* 2. *in fine.*

Neque deficiunt exempla, quibus hoc satis 98 commodè comprobetur. Nam de † Constantino Cæsare, Theodosio Magno, & aliis Romanis Imperatoribus legimus, plurima bella aduersus Paganos, hæreticos, apostatas, Iudæos, Cœlicolas & alios infideles suscepisse, vt Romanum Imperium à peruersis erroribus, & idolorum cultibus liberarent, & Domino nostro IESV CHRISTO, eiusque sanctæ & Apostolicæ Fidei, omnes sub eo degentes adiicerent. Quæ bella plenè commemorat. hist. Eccles. *lib.* 10. *ex cap.* 9. & Illustr. Cardin. Baron. *in Annal. Eccles. anno* CHRISTI 326. *& seq.*

Et similiter iidem Imperatores plures leges tulerunt, vt prædicti errores cessarent, & subditi sui, pœnis, & præmiis propositis, ore, atque humero vno, Dei veri veram, & puram Religionem, piè, purè, & verè, vt oportebat, vbique profiterentur. De quibus legibus agitur *in titulis C. de sum. Trinit. & Fide Cathol.* de Hæreticis, & Manichæis, & Samaritis: de Apostatis, de Iudæis & Cœlicolis, de Paganis, & sacrificiis & templis: & *in l.* 2. 4 6. *&* 7. *eodem tit. de Paganis in* 99 *C. Theodosian.* Quas † leges eximiè laudat, & extolit D. August. *in dict. cap. non inuenitur, vers. Quis nostrum, & in c. ad Fidem* 23. *q.* 5. *& in d. cap. vides* 23. *q.* 6. ibi: *Aduenitatem Catholicam timore legum Imperialium conuersa est*, D. Amb. *epist.* 30. *&* Ioan. Azor. 1. *t. instit. Moral. lib.* 8. *c.* 24. *q.* 5.

Et *in cap. hortatu.* 23. *q.* 8. legimus, hortatu, & precibus Adriani Romanæ vrbis Episcopi, Ca-110 rolum † Magnum Francorum Regem, bellum contra Longobardos suscepisse, vt eorum impietates, & idololatrias cohiberet; cuius text. meminit D. Thom. *in* 2. 2. *q.* 40. *art.* 2. *vers. Tertiò præterea.* Eademque de causa Saxones etiam debellauit, vt tradit Marquar. *dict. cap.* 14. *vers. Non obstat*, & Eguinar. Paul. Æmilius, Aimoinus, Gaguinus, & Massonius in eius vita.

111 Hinc † & Iustinianus Imperator, vt Paulus Diaconus in eius vita recenset, tertio sui Imperij anno legem tulit, qua ex suæ ditionis terris Paganos, & hæreticos exclusit, datis induciis trium mensium, vt si vellent, ad CHRISTVM conuerterentur.

112 Sisebutus † quoque Hispaniæ Rex anno Domini circiter 616. Iudæos omnes in Hispania degentes, ad suscipiendum Baptismum, sub grauissimarum pœnarum interminatione, coegit, eaque re nonaginta millia hominum aduersa à pestifera illa secta referuntur, vt constat ex Concil. Tolet. 4. *cap.* 56. relato *in cap. de Iudæis* 45. *distinct. & in cap. maiores, vers. Item quæritur, de Baptismo*: vbi tamen nihilominus Rex idem Religiosissimus appellatur.

Cuius actionem imitati Dagobertus Philippus Pulcher, & alij Galliæ, & Angliæ Reges, & Sabaudiæ, & Mediolani Duces, idem in suis Regnis, & dominiis iusserunt, vt scribunt Iacob. Meyerus *histor. Oland. lib.* 1. Camillus Borrell. *de præstan. Reg. Cathol. cap.* 96. *num.* 43. Iustus Lipsius *in lib. de vna Relig. aduersus Dialogist. versic. Diuinum illud*, Guillelm. Bened. *in cap. Raynuntius, de testam. verbo. Duas habens filias, num.* 97. Maiol. *in colloq. de perfid. Iud. pag.* 33. *&* 60. Vicentius *in speculo historia li, lib.* 2. *cap.* 25. Abexea *in repetit. capit. Canonum statuta, de constit. num.* 254. *& sequenti*, Carol. Tapia *in* 1. *lib. iur. Regni sup. prag.* 2. *de Iudæis, num.* 1. *& sequent.* Stephan Gratian. qui de his, & aliis Iudæorum ex variis prouinciis expulsionibus agit *in* 4. *part. discept. forens. cap.* 658. & alij, quos citabimus *infrà cap.* 18. *num.* 51. & nouissimè Ant. Mornacius *in notis ad leg.* 4. *ff. de feriis & ad l.* 33. *C. de Episcop. & Cler. pag.* 94. & Fr. Iacob. Bleda *in histor. Mauror. lib.* 1. *c.* 12.

Quod non est mirandum à Christianis Principibus factum, † cùm de Tiberio Cæsare memoret Tacitus *lib.* 2. *Annal.* eosdem Iudæos Vrbe Roma expulisse, istorumque sacrificia interdixisse. 113

Sed hæc tamen cura, Hispanorum Regum magis propria fuisse † videtur, cùm sub ipsis regnandi auspiciis, hac de re Sacramentum præstarent, vt patet ex Concil. Tolet. 6. *cap.* 8. cui S. Eugenius Toletan. Archiepiscop. præfuit, vbi hoc ita constitutum reperitur *Inspiramine summi Dei, excellentissimus, & Christianissimus Princeps, ardore Fidei inflammatus, cum Regni sui Sacerdotibus, præuaricationes, & superstitiones Iudæorum eradicare voluit funditus, nec siuit degere in Regno suo eum, qui non sit Catholicus: & vt quisquis succedentium temporum Regni sortitus fuerit apicem non antè conscendat Regiam sedem, quam inter reliqua conditionum Sacramenta pollicitus fuerit, nullum non Catholicum in Regno suo se permissurum.* 114

Cuius † Canonis, cum summa eius laude, & commendatione meminerunt Albertin. *in rubr. de hæret. in* 6. *q.* 3. *n.* 6. *& seq.* Lucius Marin. Sicul. *de reb. Hisp. lib.* 19. Simanc. *in Cathol. instit. tit.* 35. *num.* 9. Azor. *d. c.* 24. *q.* 4. & Illustr. Garsias à Loaisa in notis eruditissimis, quas ad Hispaniæ Concilia vulgauit, Bleda *in d. hist. Maur. lib.* 8. *cap.* 2. *pag.* 973. & nouissimè atque elegantissimè Pet Fern. Nauarrete *in discurs. Politicis, c.* 7. Et cùm illis implementum lapsu, & malitia temporum obliterati cœpisset, tandem renouatum fuit per celebratissimum illud † edictum Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elisabeth. qui vt habetur *in l.* 2. 3. *&* 4. *tit.* 2. *lib.* 8. *Recopil.* plus quàm octoginta Iudæorum & Maurorum millia è toto suo Regno intra quadrimestre exulare iusserunt, quia Baptismi optionem sibi oblatam recipere recusarunt, & vt Emanuel Lusitaniæ Rex, eorum gener, idem faceret obtinuerunt. Quod factum referunt, & tanquam sapientissimum laudant plurimi Auctores, quos *infrà cap.* 18. *num.* 51. reperies, Picus Mirandulan. *lib.* 5. *aduersus Astronom.* Valera, Nebrissens. Tarapha, Mariana, & alij *in vita Regum Cathol.* Zurita *ibidem lib.* 1. *c.* 6. idem Zurita *lib.* 2. *Annal. cap.* 2. *anno* 1492. Albertin. & Simancas *vbi suprà, num.* 8. Illescas *in histor. Pontif.* 2. *part. lib.* 6. *cap.* 20. §. 2. & plurimi alij congesti per Cenedum in *collectan.* 15. *ad Decretal. num.* 2. Didac. Valdes *de Dignitate Reg. Hispaniarum cap.* 19. *n.* 68. *fol.* 171. eruditissimo Dom. Gregor. Lopez Madera *in Monarchia Hisp. c.* 6. *fol.* 41. Simon. Maiol. *in colloq. de perfidia Iudæorum, pag. mihi* 188. Pat. Gordonus *in Chronograph. anno* 1492. *pag.* 441. Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtriusque Monarch. lib.* 1. *c.* 8. *pag.* 47. 115 116

*pag.*47.*&* 50.*&* *lib.*3.*c.*3.*pag.*21.*&* 22.Fr.Iacob. Bleda *in histor. Mauror.lib.*5.*cap.* 27. Pet. Aznar. *in histor.expulſ. Moriſc.*2.*part.cap.*5.*&* 6. Bernard. de Aldrete *de antiq. Hiſpan.lib.*3.*cap.*28.*pag.*464. & Camillus Borrel.*d.c.*69.*per totum*, & præcipuè *n.*44. & Petr. Ferdin. Nauarrete *dict.diſcurſ.*2. vbi

117 referunt † Baiacetem Turcarum Imperatorem, Iudæos à Regibus Catholicis, & Emanuele expulſos, in ſuo Imperio alacriter recepiſſe, & barbaro ingenio ſuo, præclarum illud facinus ſuccenſentem, eorum ſtoliditatem, ſiue imprudentiam mirari dixiſſe, quod ſe tantis viribus voluntariè priuauerint. Quod longè magis mirari potuiſſet in nouiſſima Maurorum expulſione anni 1610. de qua *infrà c.*19.*n.* 92. ſermonem habebimus.

CAPVT XVII.

De Auctoritatibus, & argumentis, quibus præcedens titulus debellationis Indorum ob ſolam cauſam Fidei, & Eccleſiæ propagandæ, reprobari, & infirmari videtur.

SVMMARIVM.

1 *Infideles nullo modo, ob fidem propagandam, & recipiendam, debellari, aut compelli poſſe, plurimi Auctores ſentiunt, quorum dicta latè expenduntur.*

2 *Indos Occidentales cauſa Fidei introducendæ, & propagandæ, debellari non poſſe qui ſpecialiter tractent?*

3 *Iudæi etiam vbi tolerantur, non ſunt per vim ad Fidem cogendi, imò neque facilè admittendi.*

4 *Baptiſmi Character non imprimitur, vbi quis ad illum recipiendum per vim, & metum abſolute compellitur.*

5 *Vim & metum longè abeſſe debere à conuerſione Iudæorum, & aliorum infidelium etiam Chriſtianis ſubditorum, paſſim admonent ſancti Patres.*

6 Cap. ad Fidem 23. q. 1. cap. qui ſincera, diſtinct. 46. & cap.ſicut, de Iudæis *perpenduntur, & illuſtrantur.*

7 *D. Gregor. qualiter aliquos Prælatos monuerit, & reprehenderit, qui Iudæos etiam Chriſtianis contumelioſos, puniebant, & Fidem profiteri cogebant.*

8 Cap. de Iudæis 45 diſt. *& alia Conciliorum decreta, quæ Iudæos inuitos baptizari vetant, commemorantur.*

9 *Conuerſionem, ſiue receptionem Fidei per vim extortam damnoſam, & illicitam eſſe, plurimi Auctores tradunt, qui recenſentur.*

10 *Vocationibus Diuinis parere, aut non parere, Deus in noſtra voluntate reliquit.*

11 *Velle credere eſt munus animæ, & ad id nemo cogi poteſt, nec debet.*

12 *Homo cætera poteſt nollens, credere non niſi volens, prouerbialis ſententia D. Auguſtin.*

13 *Religio imperari non poteſt, quia voluntaria eſſe debet, & nemo cogitur, vt credat inuitus, ex Lactant. Caſſiod. & alijs.*

14 *Fides ſuadenda eſt, non imperanda ex Diu. Bernard. Athanaſ. Ambroſ. & Chriſoſt.*

15 Pſalm.33.verſ.12.*exponitur.*

16 *Milites voluntarios vult Deus.*

17 *Nemo poteſt venire ad Fidem, niſi Deus traxerit eum, Ioan.*6.

18 *Fides ratione naturali non eſt demonſtrabilis, & requirit ſpontaneam voluntatem Diuinitus per gratiam motam.*

19 *D. Paul.* ad Galat.4. *dum inquit, eos, qui ad nouam legem pertinent, filios liberæ eſſe, qualiter accipiatur?*

20 *Liberum arbitrium Deus hominibus dedit, & in eo ipſorum conuerſionem, vel damnationem reliquit.*

21 *Amicus nemo inuitus fieri debet.*

22 *Victimam inuoluntariam, vel reluctantem à ſacrificiis reiiciebant Romani.*

23 *Filij paruuli Iudæorum, & aliorum infidelium, etiam nobis ſubditorum, inuitis parentibus, baptizari non debent. Et quare?*

24 *Auctores plurimi ex Theologis, & Iuriſtis recenſentur, qui indiſtinctè tenent, filios paruulos infidelium, inuitis parentibus baptizari non debere.*

25 *Eccleſia nunquam conſueuit, paruulos infidelium, parentibus inuitis, baptizare.*

26 *Iulius III. ſpecialiter ſanxit, ne paruuli infidelium à parentibus auferrentur, vel eis inuitis baptizarentur.*

27 *Infideles ſecundùm veriorem, & communiorem opinionem habent iura, & effectus patriæ poteſtatis.*

28 *Filij familias ex lege duodecim tab. ſacra, & religionem parentum ſequi debebant.*

29 *Filij ſub patria poteſtate conſtituti, cur in ſacris paternis eſſe dicerentur.*

30 *Pater filio venerandum quoddam ſimulacrum videri debet.*

31 *Matres non habent filios in poteſtate.*

32 *Pater infidelis, ſi moriatur an poſſit eius filius paruulus baptizari, inuita matre, vel inuitis tutoribus, & quid ſi adſit auus paternus?*

33 *Filij paruuli Iudæorum, vbi parentes longè ab eis abſunt, benè poſſunt citra eorum voluntatem baptizari.*

34 *Filij paruuli ſeruorum noſtrorum an parentibus inuitis baptizari poſſint?*

35 *Concilium Toletanum* 17. cap. 8. *agens de baptiſmo paruulorum ex noſtris ſeruis vel ancillis natorum, expenditur.*

36 *Filios paruulos ſeruorum noſtrorum an liceat alienare, vt fiant Chriſtiani, remiſſiue.*

37 *Filij infidelium mentis capaces benè poſſunt, ſi ipſi velint, inuitis parentibus baptizari.*

38 *Mater ſi fidelis ſit, & pater infidelis, ſufficit conſenſus matris, vt filius, etiam inuito patre, baptizari poſſit.*

39 *Filij paruuli hæreticorum, vel in extremo vitæ periculo conſtituti, benè poſſunt inuitis parentibus baptizari.*

40 *Baptiſmus, licèt paruulis infidelium parentibus inuitis conferri non debeat, ſemel tamen collatus valet, & tenet, & amplius parentibus tradendi non ſunt.*

41 *Multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur.*

42 *Infideles,*

94 *Prædicatorum bona, & exemplaris vita plus mouet infideles ad Fidem amplectendam, quàm vis, & metus armorum.*
95 *Gentiles veritatem dogmatum Fidei magis ex rebus, & exemplis, quàm ex verbis iudicare solent.*
96 *Prædicatores Fidei quantum moueant ad benè viuendum D. Petr. Paul. Hieron. Chrysost. & alij, qui referuntur.*
97 *Prædicatores Apostolici quibus virtutibus eminere debeant, remissiuè.*
98 *D. Chrysostom. locus de signis boni Prædicatoris.*

PRÆDICTIS quidem argumentis, & auctoritatibus superior titulus ita probatus, & fulcitus relinquitur, vt vix contrariæ sententiæ aditus patere videatur. Sed nihilominus, sunt etiam in hoc, vt & in aliis, plurimi, & grauissimi viri, qui longè verius & Catholicæ Fidei, quam profitemur, congruentius esse contendunt, † etiam ob prædicandam, & propagandam Christi Fidem, nullos omninò infideles, quamuis Principibus Christianis subditi sint, bello, & armis lacessiri posse, aut suarum rerum, & prouinciarum dominio ac iurisdictione priuari. Nec sufficere ad hoc belli genus iustificandum, quòd prius blandis verbis, monitionibus, & obtestationibus suasi, & requisiti fuerint, vt eandem Fidem sibi oblatam, & seriò prædicatam recipiant, & sanctæ Apostolicæ Ecclesiæ dominium, & iurisdictionem agnoscant, cùm ad hæc ipsi inuiti, & reluctantes, nulla humana potestate, & auctoritate cogi, ac compelli possint.

1

Quam opinionem post D. Thom. *in 2.2. q. 10. art. 8. & 12.* expresè sequitur communis Theologorum, quam resoluit Caietan. *ibid.* & Gabriel *in 4. Sent. distinct. 4. q. vlt.* idem Caietan. *quæst. 66. art. 8. vers. Circa primum.* D. Anton. *2. part. tit. 12. cap. 12.* Ricard. *in 4. distinct. 6. art. 3. quæst. 3.* Durand. *eadem distinct. q. 6.* Paludan. *q. 4. à num. 3.* Alphons. à Castro *lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 14.* Sotus *distinct. 5. q. vnic. art. 10. pag. 266. & seqq. & distinct. 9. quæst. 1. art. 3.* Abulens. *lib. 1. Reg. cap. 8. quæst. 34. 182. & 183.* Syluester *verb. Baptismus, 4. q. 6.* Salmeron *tom. 12. tract. 37.* Henriquez *lib. 2. de Baptismo, cap. 4. num. 8.* Et de Indis nostris specialiter disputantes Episcopus de Chiapa *in Apolog. aduers. Sepulued. fundam. 3. & in replicat. 9. ad obiect. eiusdem, fol. 42. & sequentib.* Victor. *in relect. de Indis 1. part. num. 31. versic. Et ideò quartus titulus, & de iure belli, q. 3.* Bañez *in 2.2. quæst. 10. art. 10. col. 526. versic. Est ergo quarta dubitatio:* Aragon ibid. *ex pag. 287.* Ioseph Acosta *lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 2. & 3.* Ioan. Arboreus *lib. 1. Theotoph. cap. 36.* Gregor. de Valentia *3. tom. disp. 1. quæst. 10 punct. 6. versic. Tertiò certum est, & q. 16.* vbi affirmat, hanc opinionem non habere contradictorem, & adeò certam esse, vt videatur inniti Ecclesiastica traditione. Molina *de iustitia & iure, tract. 2. disputat. 105. versic. Cùm suprà:* Cardin. Bellarmin. *lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. in fine:* Beccanus *in sum. Theolog. 2. tom. cap. 13. quæst. 4.* Fr. Eman. Roderic. *in qq. regul. 3. tom. q. 32. art. 4.* Vbi ne admittit quidem, vt in tuitionem Prædicatorum milites associentur. Pat. Ludouic. de Torres *de Fide, disputat. 51. dub. 1. col. 638.* Fr. Thom. à IESV *de procur. omn. gent. salut. lib. 4. 1. part. cap. 1. pag. 123. versic. At hisce:* Ioan. Azor. *1. part. instit. Moral. lib. 8. cap. 26. versic. Secundò quæritur*; & Pat. Mag. Lorca *in 2.2. sect. 3. disputat. 52. num. 10.* vbi intrepidè tradit, Fidei receptionem, vel obseruantiam, solùm contra hæreticos iustam causam belli præstare, & *sect. 1. disput. 36. num. 5. & 6.* vbi ait, nullo modo licere suscipiendæ Fidei ratione, infidelibus bellum inferre, & contrarium iuri naturali aduersari. Et nouissimè, post hæc scripta, eandem sententiam tuetur eruditiss. Pat. Fran. Suarez *in tract. de Fide, disput. 18. sect. 1. n. 9. & sect. 3. ex n. 4.*

Et ex nostris iuris Interpretibus, idem docet celebris glossa *in cap. debet. 5. 23. q. 4. & in cap. de Iudæis, verbo, Coacti, 45. distinct.* Innocent. *in cap. maiores de Baptism.* vbi ait, nullum compellendum esse, vt fiat Christianus: Marquard. sibi contrarius *d. tract. de infidelib. 1. part. c. 6. num. 10.* Vbi etsi aduersus Saracenos, & alios Fidei hostes bellum indistinctè concedat; notandum tamen esse inquit, non posse simpliciter indici contra infideles, quia sint infideles, vel vt fiant Christiani. Quod etiam post alios, quos refert, sequitur Couar. *in reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. vers. Tertiò licèt infideles*; latè Menchaca *lib. 1. controuers. illustr. cap. 21. & cap. 24. num. 5.* Ayala *de iure belli, lib. 1. cap. 2. n. 28.* & plurimi alij relati à Petro Cenedo *in collect. 59. ad Decretal.*

Et tandem † in nostrorum Indorum quæstione magis in hanc partem inclinare videntur, Chiapa, Victoria, & Acosta, & alij ex *suprà* relatis: Gregor. Lopez *in dict. leg. 2. tit. 23. part. 2. colum. 20.* & nouissimè Hieronymus Zeuallos *in pract. commun. tom. 4. q. fin. ex num. 184. cum multis sequentibus:* & Seraphin. Freitas *de iusto Imp. Asiatico, cap. 9. num. 5. & 6. & cap. 12. per totum.* Et est omninò videndus Paul. Paris. *cons. 2. ex num. 17. lib. 4.* & Stephan. de Gaëta *in repet. cap. ad limina 30. q. 1. §. 1. num. 63. & 67.* † vbi plenissimè, quòd in locis, vbi Iudæi tolerantur, nullo modo cogi debent ad Fidem suscipiendam per vim: quin potius, etiam volentes, non statim sunt baptizandi, sed per aliquod tempus sunt benè instruendi, ne facilè ad vomitum perfidiæ reuertantur. De quo etiam nouissimè, & latissimè integrum caput scripsit Ant. Ricciul. *in tract. de iure person. extra Eccl. const. lib. 1. c. 31.* vbi probat hac de causa non esse bonis, neque iure succedendi, aut dote priuandos, neque gabellis extraordinariis grauandos.

2

3

Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, vim, metum, armorum terrorem, & quamlibet aliam violentiam, adeò à Christianæ Fidei receptione abesse debere, vt certissimum sit, † eos, qui his mediis, ac modis absolutè coguntur, characterem Baptismi nequaquam accipere, vt pro regula traditur *in cap. maiores, §. item quæritur de Baptismo, capite in sacris de his quæ vi, capite vbi, & capite final.* iuncta glossa *verbo, Coactio, 74. distinct. cap. gratia de consecrat, distinct. 4.* cum aliis, quæ congerit glossa *in cap. contra Christianos, verbo, Absoluti, de hæret. in 6.* Innocentius, & Anton. de Butrio *in dict. cap. maiores, & cap. quod super his, de voto:* Malferitus *dict. cons. 769. num. 8.* Paulus Parisiens. *dict. cons. 2. num. 21. & sequentibus lib. 4.* optimè Lofredus *cons. 48.* Aragon *in 2. 2. pag. 287. & sequentibus:* Cenedus, qui plurimos refert, *dict. collectan. 59. ad Decretal. num. 1.* Ioseph Acosta *lib. 6. de procur. Indorum salut. cap. 3.* & nouissimè Simon Maiolus *3. tom. dier. Canic. in colloq. de perfid. Iudæor. pag. 185.* & Pat. Suarez *d. tract. de fide, disp. 18. sect. 3. n. 5. & 7.*

4

5

Vnde

Vnde meritò, ac passim à sanctis Patribus 6 Christianos Principes admoneri videmus, † ne in Iudæorum, vel aliorum infidelium conuersione, etiam si suis imperiis temporalibus subsint, vim aliquam interponant, cùm ad Fidem nullus sit cogendus inuitus, sed per seueritatem, imò per misericordiam Dei, tribulationum flagellis soleat perfidia castigari, vt constat ex doctrina D. Augustini relata *in cap. ad Fidem 32. quæst. 1.* & D. Greg. *in cap. qui sincera 3. distinct. 45.* vbi ait: *Qui sincera intentione extraneos à Christiana Religione ad Fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat reuocare, pellat procul aduersitas. Nam quicumque aliter agunt, & eos sub hoc velamine à consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis, quàm Dei causas probantur attendere.*

Quibus adsentiens Clemens III. *in cap. sicut 9. de Iudæis*: *Statuimus*, inquit, *vt nullus inuitos, vel nolentes Iudæos ad Baptismum venire compellat, quippe Christi fidem habere non creditur, qui ad Christianorum Baptismum non spontaneus, sed inuitus cogitur peruenire.*

7 Et † ipse D. Gregorius *lib. 1. epist. 34 & 45.* vbi Petrum Terracinensem, Vigiliúmque, & Theodorum Episcopos Massilienses, qui Iudæorum Synagogas disturbarant, grauiter reprehendit, iubétque, vt admonendo, & suadendo, potius quàm persequendo, & cogendo, ad Fidem eos deinceps traducere laborent; quoniam inuiti ad Baptismum pertrahendi non sunt. Et *lib. 7. epist. 5* vbi refertur, Petrum quemdam Iudæum, ad Christianismum conuersum, sequenti die baptismi sui, ipso Paschate, imaginem Christi, & Virginis vnà cum cruce, & birro albo, quo de fonte surgens, indutus fuerat, quorundam petulantium caterua stipatum, in Synagogam Iudæorum, quæ Caralis sita erat, intulisse. Quod punire volens Ianuarius eiusdem ciuitatis Episcopus, grauiter in Iudæos, & eorum Synagogam animaduertere cœperat. De quo à Iudæis monitus D. Gregorius eidem Episcopo scripsit, zelum hunc sine scientia esse, in eo potius elaborandum, vt à Iudæis obtineatur velle non reniti, quàm vt adducantur inuiti: quia scriptum sit, Psalm. 53. *Voluntariè sacrificabo tibi*, id est, ex voluntate mea confitebor tibi. Proinde iubet, vt sublatis imaginibus, & Cruce, Synagoga libera Iudæis restituatur. Cuius loci meminit Theatr. vitæ humanæ *vol. 17. lib. 5. pag. 3093.*

Et idem statutum fuit in Concil. Tolet. 4. *c. 56.* 8 cuius verba † habentur *in c. de Iudæis, d. distin. 45.* generaliter præcipientia: *Nemini deinceps ad credendum vim inferri; cui enim vult Deus, miseretur, & quem vult, indurat, & inuiti saluandi non sunt, sed volentes, vt integra sit forma iustitiæ.*

Concilium quoque Chalcedonense quartum actione prima, eandem assertionem defendit, vt bis repetitur in Concilio Constantinopolitano sub Flauiano, *actione 7.* & tradit Petr. Crespetius *in sum. Eccl. discip. verb. Fides, pag 409.* illámque 9 latè † illustrant, & prosequuntur Aluar. Pelagius *lib. 1. de planct. Eccles. cap. 37. versic. Licet enim*: Parisius *d. cons. 2* Petr. Gregor. *lib. 12. de Repub. cap. 4. num. 11.* Tiber. Decian. *lib. 5. crimin. cap. 11 num. vlt.* Anastas. Germon *lib. 3. de sacror. immunit. cap. 12. num. 33.* Iustus Lipsius *lib. 4. Polit. cap. 4.* Didac. Valdes *de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. num. 5. & 6.* Simon Maiolus *3. tom. colloq. de perfid. Iudæor. ex pag. 185.* & Valençuela *in monit. contra Venet. part. 4. num. 181.*

Et ea ratione subnittitur, † quòd Deus, vt præ- 10 clarè docet Clemens Alexand. *lib. 2. Stromatum, cap. 3. pag. 399.* vocationibus Diuinis parere, & non parere, in nostra voluntate reliquit. Est autem velle † quidem munus animæ, cui ad hoc nulla 11 vnquam vis inferri potest, nec debet. Quod insinuauit D. August. *in lib. de vtilit. creden. & in tract. 16. in Ioan.* dum dixit: † *Cætera posse hominem* 12 *etiam nolentem, credere non nisi volentem*, quæ verba prouerbij loco vsurpari posse; alia ad hoc considerans, tradit Ioseph Acosta *de procurand. Ind. salut. lib. 1. cap. 13.* & luculentiùs expressit Lactan. Firmian. *lib. 5. Diuin. instit. cap. 14.* sic inquiens: *Quis enim imponat mihi necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi? Nihil tam voluntarium, quàm Religio est, in qua si animus auersus est, iam sublata, iam nulla est.* Conducitque † illud Quinti Curtij *lib. 8. Nemo Rex perin-* 13 *de animis potest imperare, ac linguis*; & quod multum in nostris terminis, dixit Theodoricus Rex apud Cassiodor. *lib. 2. var. epist. 27. Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus*; & iterum Theod. Rex *lib. 10. epist. 26. Nam cùm Diuinitas patiatur multas Religiones esse, non vnam non audemus imponere: Retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse Domino non cuiusquam cogentis imperio.* Et D. Bernard. *serm. 66. in Cantic.* † *Fides suadenda est,* 14 *non impetranda.* Cui conueniunt alia similia verba D Athanasij *in Epistol. ad solit. vit. agentes*: *Piæ Religionis proprium est, non cogere, sed suadere.* Et D. Ambrosius *in 1. ad Corinth. cap. 1. ad calcem*, vbi exponens illud: *Non quia dominamur fidei vestræ*, ait: *Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est, ideò dicit: Non quia dominamur fidei vestræ, dominatus enim necessitatis causa est.* Et Ioannes Chrysostomus *opere 2. in Matth. homil. 30. Neque enim est Fides, quæ ex necessitate timoris procedit, aut desiderio muneris terreni.* Atque hoc † est, quod Regius Psaltes enuntiat, 15 *Psalm. 33.* dum inquit: *Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, &c.* Quasi ostendat, ab ipso Deo hanc vocationem fidelium ordinari, † illúmque 16 voluntarios tantùm, & spontaneos milites cupere, vt ait Diuus Ambrosius *lib. 1. de Iacob, & vita beata, cap. 3.* relatus *in cap. non est, quod cuiquam 15. quæst. 1.* Vnde † *Ioan. 6.* docemur: 17 *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quem locum exponens D. Augustinus *tractat. 26.* rectissimè subdit: *Neminem à Deo inuitum trahi, sed spontaneo amore.* Et D. Thomas *2. 2. quæst. 2. art. 9. & quæst. 4. art. 1.* quem refert, & sequitur Sotus *in 4. distinct. 5. quæst. vnic. artic. 10. pag. 267. versic. Tertia conclusio*; ex eodem principio deducit, Fidem suapte † natura ob id, quod supra naturalis existit, 18 non esse hominibus in hoc sæculo demonstrabilem, vt possit intellectus ad ipsam amplectendam conuinci, iuxta illud Eccles. 3. *Altiora te ne quæsieris*, id est, ratione naturali ne Fidei mysteria perscruteris, atque inde consequi, nonnisi per spontaneum voluntatis obsequium, diuinitus per gratiam motæ, adquisibilem esse, iuxta verba Pauli 2. Corinth. 10. *In captiuitatem reducentes omnem intellectum in obsequium Fidei.*

19 Et secundùm testimonium † eiusdem Paul. ad Galat. 4. *Hi, qui ad nouam legem pertinent, filij liberæ sunt*, id est, vt ibi Sancti Patres exponunt, nullo seruitutis, aut timoris spiritu ad Fidem, & Religionem Christianam compellendi sunt, sed grata, recta, & libera voluntate ducendi, & amore, vt dicitur filiali: Quo enim modo placere poterit Deo, infidelis coacti conuersio. † Cùm ipse 20 omnes homines in hoc, vt in aliis, sub suo libero arbitrio relinqui voluerit, & per suam solam gratiam ad Fidem reuocari desideret. Atque vt homo ex suo libero arbitrio periit, ita etiam ex libero arbitrio conuertatur, vt benè considerat text. *in d. c. de Iudæ. d. cap. gratia, & d. c. ad Fidem*; & D. Thom. Aluar. Pelagius, & Decianus *vbi suprà*.

21 Maximè, si animaduertamus, † quòd vel in amicis requirit Aristot. *lib. 8. Ethicor.* Tertul. *in lib. ad Scapul.* & D. Isidor. *lib. 2. de sum. bono cap. 2.* vt ne- 22 mo inuitus amicus fiat. Necnon etiam, † quod victima, quæ aliquo modo se inuitam ad aram, & cultum trahi significabat, vt si ab ara profugisset, aut nimis esset reluctata, aut perculsa mugitus ederet, à Romanorum, & aliarum gentium sacrificiis reiiciebatur, quia putabatur ingrata esse Deo, vt tradit Macrob. *lib. 3. Saturn. cap. 5.* Plin. *lib. 8. c. 45. lib. 8. Sympos. cap. 8.* Tiraquel. in notis ad Alex. ab Alex. Plato *lib. 3. Genial. c. 16.* Brisson. *lib. 1. de formul. pag. 17.* & Gasp. Sanctius *in Isaiam cap. 53.* Vnde illud *n. 37.* Virgil. *2. Georg.*

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Vbi Seruius, Pontanus, & Cerda plura alia notarunt.

Secundò, pro eadem sententia perpendo, adeò verum esse, Iudæos, & alios quoslibet infideles natu maiores, & intellectu aliquali pollentes, per vim, & metum ad Fidem compelli non posse, vt Ecclesiasticis etiam præceptis, traditionibúsque 23 repugnet, † paruulos ipsorum filios per Principes sæculares, aut Ecclesiasticos ab illis abducere, vt ipsis parentibus inuitis Baptismum recipiant, quamuis tales parentes eisdem Principibus subditi sint, imò & sub nostra priuata seruitute, & mancipio constituti. Nam cùm voluntarios milites, vt *suprà* diximus, eligat Christus, & paruuli isti intellectum non habeant, vt ea, quæ sibi vtilia sunt, prospicere, & eligere possint, in ipsorum parentum voluntate, & fide persistere creduntur, argum. text. & eorum, quæ ibi notantur *in dict. cap. maiores, versic. Item quæritur, de baptism. cap. quæris, cap. paruuli, de consecrat. distinct. 4. cap. quanto de diuortio.*

24 Qua ratione, † & aliis, hanc sententiam expresse defendit D. Thom. *in 2. 2. quæst. 10. art. vlt. & 3. part. quæst. 68. art. 10.* & communis Theolog. quod resoluit Caietan. *ibidem*; Bañez 2. 2. *q. 10. art. 11* Aragon. *pag. 312* Duran. Ricar. Palud. & alij *in 4. distinct. 5. & 6.* Sotus *ead. distinct. 5. quæst. vnic. art. 10.* Acosta *d. lib. 6. de procur. Ind. sal. c. 3. pag. 574.* Henriq. *de baptismo lib. 2. cap. 25.* Ant. Posseuin. *in Biblioth. 1. tom. lib. 9. c. 7. pag. 392.* Card. Tolet. *in sum. lib. 2. cap. 21. num. 2.* doctè, & eleganter Pat. Suar. *in 3. tom. 3 part. disp. 25. sect. 3. 4. 5. & 6.* ad quas se remittit, nouissimè *in tract. de Fide, disp. 18. sect. 5. num. 11. & 15.* Gabr. Vasquez *tom. 2. 3. part. disp. 155. cap. 5.* Azorius *dict. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 11.* Ludouic. de Torres *de Fide, art. 12. disput. 53. dub. 1. col. 648.* Mag. Lorca *in 2. 2. sect. 1. disputat. 37.* Fr. Thom. à Iesv *de procur. omn. gent. salut. lib. 5. part. 1. dub. 6. pag. 210.* Mag. Marquez *in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 8.* Ant. Naldus *in quæst. pract. verb. Baptismus quæst. 6.*

Et ex nostris iuris Interpretibus idem docent gloss. *in cap. Iudæorum 28. quæst. 1.* dum tradit, quòd sicut adulti, ita nec paruuli ad Fidem sunt trahendi per vim, Ioan. Andr. Abb. Ananias, & Felinus *in d. cap. sicut, de Iudæis*; Cardin. *clem. 1. eod. tit.* Calderin. *cons. 3. in fine, sub eod. tit.* Marquard. *de Susanis in tract. de Iud. & infidel. 3. part. cap. 2. num. 6.* Paris. *cons. 2. num. 17. & 34.* Natta *cons. 434. per totum lib. 2.* plenè Bursat. *cons. 152. num. 11. vol. 2. & cons. 231. per totum, lib. 1.* Lælius de Zanchis *de priuil. Eccles. priuil. 142. n. 10. & 13.* Borgn. Caualcan. *decis. 21. num. 14. part. 2.* Simancas *de Cathol. instit. tit. 29. num. 51. & sequentib.* Did. Perez *in l. 3. tit. 4. lib. 8. ordin.* & plurimi alij relati à Matth. de Afflict. *decis. Neapol. 151.* Emanuël. Suarez *in Thesaur. commun. opin. verb. Iudæorum liberi*: Viuio *lib. 2. opin. 151.* & Petro Cenedo *in collectan. 59. ad Decretal. n. 1.* & vltra eos Menchaca *lib. 1. controuers. illustr. cap. 8. num. 12.* Sebastian. Ximenez *in collectan. ad dict. cap. Iudæorum*; vbi refert hanc opinionem Salmanticæ publicè disputasse, & probasse, insignem illum Doctorem Decretorum, & iuris Canonici Primarium, Didacum à Vera, Hieronym. Zeuallos *in pract. com m tom. 2. quæst. 753. num. 1. & 7. & 4. tom. quæst. fin. num. 188.* Anton. Cardosus *in Repert. Aduocat. verb. Sacramentum, num. 22* Stephan. Gratian. *4. part. discept. forens. cap. 114.* & Philip. Paschalis *in nouissimo tract. de virib. patr. potest. cap. 7. per totum*; & plenè Anton. Ricciulius *in d. tract. de iur. pers. extra Eccles. gem. const. lib. 2. c. 32. per totum*; vbi plures ampliationes, & declarationes adducit.

Pro quibus facit generalis † Ecclesiæ vsus, & 25 consuetudo, quæ nunquam talem vim parentibus intulit, & specialis constitutio † Iulij III. data 26 die 9. Iunij anno 1551. incipit, *Cum sicut accepimus*, quam adducit Naldus *vbi suprà, num. 20.* vbi expresse inhibet sub pœna suspensionis à Diuinis, & mille ducatorum auri, ipso facto incurrenda, ne quælibet persona Ecclesiastica, aut sæcularis, filios Iudæorum in locis status Ecclesiastici habitantium, tam masculos, quàm fœminas, inuitis parentibus violenter auferre seu subducere, nec præter formam sacrorum Canonum quomodolibet baptizare debeat, vel præsumat, &c.

Est namque verior, & receptior opinio, infide- les † iuribus, & effectibus patriæ potestatis, tam 27 in spiritualibus, quam in temporalibus gaudere, vt probat text. *in cap. 2. de conuers. infidel.* & contra Afflict. *d. decis. 151. num. 8.* & alios, quos refert, & sequitur Æmil. Ferrotus *cons. 76.* & Zeuallos *dict. quæst. 735. n. 12.* optimè docent reliqui omnes Auctores *suprà* citati, præcipuè Vasquez, Torres, & Marquez: Lorca *d. disp. 37. n. 13. & 18.* & plurimi alij congesti per Ascanium Clementinum *in tract. de patria potest. effectu 7. num 6.* Paris. *dict. cons. 4. num. 4. lib. 4.* Tiraquel. *de primog. quæst. 66. num. 2.* Chassan. *in consuet. Burgund. rub. 6. §. 3. num. 22.* Palac. Rub. *in repert. rubr. de donat. inter. §. 35. num. 6.* Viuium *d. lib. 2. commun. opin. 150* Bursatum *cons. 21. vol. 1. num. 5. & cons. 152. volum. 2. num. 7.* Roland. *cons. 35. num. 28. vol. 2.* Vrsillis *in addit. ad Afflict. dict. decis. 151. n. 6.* Riminald. iun. *cons. 275. n. 24.* & Petr. Cened. *in collect. 72. sup. Decretales num. 2.*

Inter quos effectus, ille vnus esse videtur, iam indè à duodecim tabularum legibus ductus, † ne filij 28 familias

familias aliam religionem, aliáue sacra colerent, quàm eorum parentes. Vnde & ipsi filij sub patria potestate constituti in † sacris paternis esse dicebantur, *l. si viuâ matre. C. de bonis quæ liber. l. cùm oportet in princip. C. eod. tit. l. filia licet in sacris, C. de collation.* cum aliis, quæ late obseruat Duaren. *ad tit. solut. matrimon. cap. de nuptiis in principio,* Alciat. *lib. 1. prætermiss. verb. Sacra,* Balduin *in rub. inst. de patr. potest.* Syluest. Aldobrandinus *in* §. 1. *inst. eod. num.* 33. Brisson. & Calinus *de verb. iuris, verb. In sacris,* Ræuardus *lib.* 2. *coniectan. cap.* 11. Arias Pinel. *in rub. C. de bon. matern.* 2. *part. n.* 4. & in nostris terminis Ascanius Clementinus, & Philipp. Paschalis *vbi suprà. num.* 1. Quamuis Fran. Connan. *lib.* 2. *comment. cap.* 13. *num. fin.* Inde indictum putet, † quòd filio pater, in cuius potestate est, sacrum quoddam, & venerandum simulacrum videri & iudicari debeat; quod ego pluribus ornaui *in meo tract. de crimine parric. lib.* 2. *cap.* 2. *pag.* 109. Et sentire etiam videtur Forcat. *in Necioman dial.* 15. *num.* 1.

29 30

Quinimo, etiam semotâ patriæ potestatis consideratione, † quæ in matribus, & in seruis non reperitur, *l. illud,* §. *ad testamenta, ff. de bon. poss. contra tabul. l. nulla fœmina, ff. de suis & legit.* §. *fœminæ, inst. de adoption.* §. 1. *inst. de patr. potest. princip. inst. de nupt.* adeò parentum voluntati in paruulorum baptismate standum esse, tradit doctis. Nauarrus *in cons.* 4. *sub. tit. de conuers. infidel. in* 1. *part. lib.* 3. † vt si patrem infidelem mori contingat, non possit infans eius filius baptizari, reluctante matre quamuis superfit eius auus paternus ad Christianam Fidem conuersus, qui instet, nepotem penes eum educari, & baptizari debere.

31 32

Idemque obseuandum esse docet *eod. cons. n.* 17. & 18. vtroque parente defuncto, vt non possit paruulus Iudæus baptizari inuitis tutoribus, etiam si sit spurius ancillæ filius: quia tales pueri, inquit, Diuinæ prouidentiæ relinquendi sunt, argument. text. *in d. cap. de Iudæis,* 45. *distinct.*

Quæ tamen opinio Nauar. in vtroque casu difficultate non caret. Nam in primo, ipse in calce eiusdem consilij fatetur, contra suam opinionem latam fuisse sententiam, & infantem auo Christiano traditum; & baptizatum. In secundo verò, † quia communis est Theologorum sententia, quòd vbi parentes infideles longè à suis filiis paruulis absunt, benè tales filij à Christianis baptizari possunt, vt resoluit Azorius *d. lib.* 8. *c.* 25. *quæst.* 11. & Fr. Thom. à Iesu *d. lib.* 5. *dub.* 6. *pag.* 211. Vnde multo magis parentibus mortuis idem fieri poterit, etiam spreta tutorum contradictione. Nam licèt Paludan. *in* 4. *distinct.* 4. *q.* 4. *articul.* 3. doceat ad eos parentum officium, & curam transire: Sotus tamen *in eodem* 4. *distinct.* 5. *quæst.* 1. *articul.* 10. benè concludit, non esse ita magnam iniuriam, si inuitis tutoribus, filij infidelium baptismate donarentur. Et rursus, quia † quod Nauar. de filiis ancillarum adiecit, supponens, eos inuitis parentibus, baptizari non posse: etsi conueniat cum opinione D. Th. & aliorum, quos *sup.* citauimus, plures tamen oppositam sententiam in hoc casu magis admittunt, affirmantes, filios paruulos Iudæorum, & aliorum infidelium, qui in seruitutem Christianorum redacti sunt, posse à parentibus auferri, & eis inuitis baptizari, vt constat ex Soto *in* 4. *distinct.* 4. *q.* 9. & ex multis aliis citatis à Simancas, *d. titul.* 29.

33 34

num. 51. Pat. Lud. de Torres *dict. disput.* 52. *dub.* 2. *colum.* 652. Riceiullo *d. n.* 29. & Paschali *d. c.* 7. *num.* 12. vbi ad hoc considerant patriæ potestatis in seruis defectum, & expressum decretum † Concilij Tolet. 17. *c.* 2. vbi ita cauetur: *Qui Iudæos in seruitutem acceperint, in nullo eos permittant rituum suorum cæremonias celebrare, aut colere, & filios eorum à septimo anno, nullam cum parentibus suis habitationem, aut societatem habere permittant? sed fidelissimis Christianis nutriendos tradant, & filios eorum, & filias Christianis in matrimonium tradant, ne infidelium patrum suorum semitas quibuslibet occasionibus iterare possint.*

35

Iuxta quam sententiam, si vera est, inutilis erit labor Pet. Aragon. *in dict.* 2. 2. *pag.* 309. † dum in quæstionem adducit, an homini Christiano liceat, aliis suorum mancipiorum paruulos dare, vt alienati à parentibus, fiant Christiani; Cùm domini ipsi, vt diximus, id suo iure facere possint.

36

Planè, secundùm omnes prædictæ patriæ potestatis effectus, & parentum reluctatio, & contradictio nullatenus attendetur, † vbi filij Iudæorum, vel aliorum infidelium mentis compotes, & pubertati proximi, sacri baptismatis lauacrum spontè petierint, & Christianam Fidem amplecti velint; quia eo ipso quòd rationis vsum attingunt, sui iuris effecti sunt, in his, quæ ad suam salutem spiritualem spectant, ex doctrina D. Thom. 3. *part. quæst.* 108. *articul.* 10. & ad hoc decem annos cum dimidio ad minus requiri, benè obseruat Bursatus *d. cons.* 231. *num.* 4. *& seq.* & Natta *d. cons.* 434. *num.* 16.

37

Idemque erit, † si mater ad Fidem conuersa, voluntariè filium paruulum baptizandum obtulerit. Hoc etenim casu, fauore Religionis, potiùs matri fideli quàm patri infideli defertur, argum. text. & eorum quæ ibi glossa, & DD. adducunt *in d. cap.* 2. *de conuers. infidel. & in cap. Iudæorum* 28. *quæst.* 1. & est elegans *cons.* 57. *Barbatiæ, volum.* 3. vbi plenè hanc quæstionem examinat, quem refert & sequitur Vrsillis, *dict. decis.* 151. *num.* 8. Bertazolus *cons.* 250. *num.* 8. Paschalis *d. cap.* 7. *num.* 8. *& sequentibus,* & Ant. Ricciullus *d. cap.* 132. *num.* 14. vbi sufficere docet, quòd vnus tantùm parens consentiat, *& num.* 29. vbi probat, quòd si vnus parens est fidelis, poterit filius eius paruulus baptizari, etiamsi dissentiat tam pater fidelis, quam infidelis.

38

Limitatur etiam prædicta conclusio † in filiis hæreticorum, & vbi paruuli in extremo vitæ periculo reperiuntur, vt præter alios obseruat Suarez *d.* 3. *tom.* 3. *partis, quæst.* 68. *articul.* 10. *disput.* 25. *sect.* 3. Azorius *d. cap.* 25. *quæst.* 11. & Fr. Thom. à Iesu *d. dub.* 6. *pag.* 211. *&* Ricciul. *supra num.* 31. & 33. Et generaliter sub ea cautione accipienda est, vt quamuis baptismum paruulis infidelium parentibus inuitis, conferendum non esse, dicamus; valeat † tamen, & teneat si de facto collatus fuerit, neque amplius suis parentibus sint tradendi, vt argum. text. *in d. cap. Iudæorum* 28. *quæst.* 1. *& cap.* 2. *de conuers. infidel.* docet Caietan. *d.* 3. *part. quæst.* 68. *articul.* 10. Syluester *verb. Baptismus,* 4. *quæst.* 7. Angles, Scotus *in* 4. *distinct.* 5. *quæst.* 1. *articul.* 10. & communis Theologorum, quam resoluit Thom. à Iesu *vbi supra vers. An filij, conclus.* 6. & ex nostris Æmil. Ferretus *d. cons.* 76. *num.* 6. Zeuallus *d. quæst.* 735. *num.* 2. *&* 22. *Paschalis d. cap.* 7. *num.* 11. & Ricciullus *dict. tract. lib.* 2. *cap.* 34. Quia † multa

39 40

41 † multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent, *l. patre furioso*, vbi Iaſ. *ff. de his qui ſunt ſui, l.1.§. quamuis, de poſtulando, cap. ſi vir, diſtinct.23. c. ad Apoſtolicam de regularib. cap.2. de de verbor ſign.* cum latè traditis à Iaſon. *ibidem num.*11. Lud. Gomezio *in cap.1. de indiciis ex num.*88. Niconicio *in rub. ſolut. matrim. num.*11. & Claudio Prato *lib.4. Gnoſeon. gener. iur. titul.*8. *cap.4. pag.*195. & à nobis *infrà lib.3. capit.*1.

Quibus addere licet quæſtionem à prædictis non valdè diſtantem, & in his Indiarum partibus ſæpè contingentem, quam mouet Ferdinan. Zurita *in ſuis quæſt. Theolog. quæſt.*17. An

42 ſcilicet † ſuaderi licitè poſſint infideles, qui ipſi baptizari nolunt, vt ſaltem filios ſuos offerant baptizandos? In qua ipſe benè reſpondet, pium hoc, & licitum eſſe; quia quamuis infidelis malè agat, & grauiter peccet, tradendo filium legi, cui non adhæreat; benè tamen exhortari poteſt, vt filium ſuum baptizari permittat, & cum Chriſtianis educari; in hoc etenim illi non tam peccatum ſuadetur, quàm pium opus erga infantem exercetur, ex traditis à D. Thom. *in 2.2. quæſt.10. art.12. & quæſt.78. art.4. & in 3. part. quæſt.64. art.6. & quæſt.68. art.10.* Et an oblati baptiſmo à parentibus infidelibus ſanitatis cauſa, ſint cogendi ad fidem? plenè poſt alios diſputat, & affirmatiuè reſoluit Ricciullus *d. cap.32. num.32.*

43 Tertio, † eiuſmodi bellorum, quæ Fidei, & Religionis propagandæ cauſa inferri dicuntur, iuſtificationem impugnat, quòd ſiue ſacræ Scripturæ teſtimonia, ſiue Eccleſiæ traditiones, vel antiquum vſum, & obſeruationem conſideremus, numquam inueniemus poteſtatem cogendi infideles ad Fidem, aut belli ſub hac occaſione illis infligendi, fidelibus conceſſam fuiſſe.

44 Cùm potiùs † D. Paul. dicat *1. Corinth.5. Quid mihi de his, qui foris ſunt? nam eos Dominus iudicabit*; de quo loco, & aliis ſimilibus plura diximus *ſuprà hoc lib. cap.14. ex num.21.* Et ad *Theſſal.4. Rogamus vos fratres, vt abundetis magis, & operam detis, vt quieti ſitis, & vt honeſtè ambuletis ad eos, qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis.*

45 Et Chriſtus ipſe, † cuius omnis actio, noſtra debet eſſe inſtitutio, *cap. ſignificaſti*, vbi Abb. *de electiou. cap. qualiter & quando el 2. de accuſa-*

46 *tionib.* † Apoſtolis per vniuerſum mundum ad Euangelium prædicandum dimiſſis, in quorum locum hodie Prædicatores ſuccedunt, *cap. in nouo 21. diſtinct.* ſe eos tanquam oues, aut agnos in medio luporum mittere dixit, & pacem tantùm, humilitatem, manſuetudinem, prudentiam ſerpentum & ſimplicitatem columbarum commendauerit, & vt baculum, virgam, aut gladium non ferrent, ſed incredulorum, fidem non recipientium, pœnas Diuino iudicio reſeruarent, puluerem que de pedibus excutientes, ab illorum domibus & ciuitatibus exirent, vt conſtat Matth.10. *Mar.16. Lucæ 9. & 10. & Ioan.3.*

47 Quæ † verba exponens ibidem D. Hieron. notat, omnia inſtrumenta coactionis Dominum prohibuiſſe, & pacem docuiſſe; & melius D. Ambroſ. *lib.6. in Lucam, Qualis* (ait) *debeat eſſe, qui Euangelizat Regnum Dei, præceptis Euangelicis deſignat, vt ſine virga, ſine pera, ſine calceamentis, ſine pane, ſine pecunia, hoc eſt ſubſidiũ ſæcularis adminicula non requirens, fideque tutus, putet ſibi quominus, ea requirat, magis poſſe ſuppetere.*

48 Vnde *in d. cap. maiores, de baptiſm.* dicitur † eiuſmodi coactiones Chriſtianæ Religioni aduerſari, quod etiam ſentit Gregor. Papa *lib.1. epiſtola 91. & lib.1. epiſt.15.* & melius *lib.2. epiſt.*

49 52. relatus † *in cap. quid autem 45. diſtinct.* vbi ſimilia bella damnans, quæ ſub Religionis prætextu ſuo tempore aduerſus infideles peragebantur, ſic inquit:

50 † *Noua verò, & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, cùm Chriſtus id primum dicere Apoſtolis iuſſerit, vbicumque ingreſſi fuiſſent, Pax veſtra reuertetur ad vos.*

51 D. quoque Chryſoſt. *homil.34. ſupra d. cap.10. Matth.* ita eandem † Apoſtolorum miſſionem exponit: *Omnem manſuetudinem eos habere iubet, nec id ſolùm, ſed columbæ quoque ſimplicitatem. Magis certè, atque mirabilius eſt mentem, atque animum aduerſariorum commutare, quàm gladios ipſos ſuperare. Erubeſcant igitur qui contra facientes, quaſi lupi aduerſarios ſuos perſequuntur, cùm videant innumeros lupos, hoc eſt Gentiles ab ouibus vinci pauciſſimis, videlicet à diſcipulis. Et certè quouſque ſumus oues, facilè hoſtes vincimus: cùm verò in naturam luporum tranſimus, tunc ſuperamur: tunc enim nullum à paſtore nobis patrocinium adeſt, qui non lupos, ſed oues poſcit habere.*

Et D. Ambroſ. *lib.2. ſup. Luc. cap.54. Humilis*, inquit, *magiſtri officium exequantur, eos enim miſit ad ſeminandam Fidem, qui non cogerent, ſed docerent, nec vim poteſtatis exercerent, ſed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putauit etiam patientiam copulandam, quia ipſe iuxta teſtimonium Petri, cùm malediceretur, non maledicebat, cùm percuteretur, non percutiebat. Et cùm Apoſtoli ignem de cœlo petere vellent, vt conſumeret Samaritanos, qui Ieſum intra ciuitatem ſuam recipere noluerunt, conuerſus, increpans illos ait; Neſcitis cuius ſpiritus eſtis: filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluas facere.*

52 Quibus arridens D. Paul. *1. Corinth.1. & 2.10.* † non in nobilitate ſapientia aut patentia fundamentum Apoſtolicæ vocationis, & prædicationis conſtituit, neque in armis carnalibus, & temporalibus, ſed in ſola Fide, & verbo Dei. Cuius ſcuto muniti Apoſtoli, & eorum ſucceſſores totius Orbis conuerſionem tentarunt, & non inferendo Regibus bella, non præſidiis militaribus ſtipati, non inuadendo Principum ciuitates, non occupando per vim alienas terras, non mortem minitando, non tormenta inferendo, Eccleſiam plantarunt, ac per Orbem terrarum longe, latéque propagarunt: ſed obediendo, patiendo ſupplicia, martyria, mortes tolerando, & ſanguinem ſuum fundendo, ſancta, ſtabiliáque Eccleſiæ Chriſti initia dederunt.

53 † Qui hanc vim, & efficaciam ſanguini Martyrum, Sanctorúmque afflictionibus dedit, vt multorum bonorum ſemina eſſent, & ſicut ex grano frumenti, quod in terram cadit & mortuum eſt, multus fructus conſequitur: ita ex morte Martyrum magna ſementis nouorum Chriſtianorum copia ſuccreſceret.

De quo, hiſtoriæ pleniſſimæ ſunt, & plurima tradit Thom. Bozius *de ſign. Eccleſ. lib.2. cap.11. & lib.7. c.3.* & in noſtris terminis Thom. à Ieſu *d. lib.4. pag.123.* & habetur *in c.1. de reliq. & vener. Sanct. & c.1.* iunctâ gloſſ. penult. *de ſacra vnct.* vbi refertur,

54 refertur, qualiter D. † petrus, Christum Dominum imitatus, Martialem & socios in Germaniam misit, vt Euangelium prædicarent: & extat simile exemplum D. Gregorij, Melitum, Augustinum & Ioannem ad Britannorum, siue, Anglorum conuersionem mittentis, *in cap. si gens Anglorum 56. distinct.* & apud Bedam *in hist. Anglica. lib. 1. cap. 25.* Polid. Virgil. *in eadem hist. lib. 4. ex pag. 63.* & Thom. Bozium *de sign. Eccles. Dei, lib. 4. cap. 1. vers. Galliis adiacet.* Qui etiam
55 † antiquiorem aliam in eadem Anglia prædicationem commemorant, quam indigenæ ab Arimathia, temporibus Regis Lucij, factam affirmant, adeò vt se prius, quam Hispania & Gallia Fidem suscepisse contendere velint; quorum tamen errorem conuincit Valdes *de dignit. Reg. Hisp. cap. 7. num. 15.*

Quæ cùm ita se habeant, parum tuta, & secura videtur prædicatio, & conuersio, quæ minis & terroribus Fidem inducit. Nam apud omnes
56 † constat, vrgentissimum, & efficacissimum esse illud argumentum, quod ex Diuinis actionibus, atque Scripturis, Sanctorum Patrum testimoniis, & exemplis, vel ex longæuo Ecclesiæ vsu auctoritate, aut traditione deducitur, siue affirmatiuè, siue negatiuè sumatur, vt patet *Matth. 12. Ioan.* 8. Paul. *ad Ephes. 5. & ad Philip. 3. c. consuetudine, cap. ridiculum, cap. Ecclesiasticarum, distinct. 12.* cum aliis, quæ latè adducit D. Thom. *2. 2. q. 10. art. 12.* Canus *de locis Theologicis lib. 3. & 7.* Simanc. *de Cathol. inst. tit. 22. & tit. 24. n. 16. & 26.* Valdes *vbi sup. c. 2. in prin.* eruditiss. Senator. Made. *in disc. mont. Sanct.* Granat. *c. 22. & 38.* Pin. *in Eccl. c. 12. vers. 11. pag. 1204.* Valenç. *in monit.* contr. Venetos *6. part. n. 240. & seqq. & in discurs. status, & belli 2. part. consider. 12. per totam*, & alia in nostræ quæstionis specie adiiciens Episcopus Chiapens. in Apolog. contra Sepulued. *fol. 12. 13. & 42.* Sotus *in 4. distinct. 5. quæst. vnica, art. 10. vers. Quarto id euidentissimè*, Malferitus *d. cons. 769. n. 8.* & Ioseph. Acosta *d. l. 2. de procur.*
57 *Ind. sal. cap. 2. & 3.* vbi inquit, † quòd Ecclesia per mille & quingentos annos nullum iurisdictionis actum exercuit in infideles, nec eos bonis spoliauit, vel sibi subiici nolentes coëgit, & idem nouissimè concludit, eodem argumentationis genere vsus, Pat. Suarez *dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 9.* & iterum *sect. 3. num. 5.* *Quia in traditione*, inquit, *Ecclesiæ nullum est talis potestatis indicium, neque in vsu eius, neque in Scriptura: imò est contra morem, & praxim Ecclesiæ. Nam Apostoli, & successores eorum profectò non illo modo prædicarunt Euangelium*, & Fr. Thomas
58 à Iesu *vbi supra* qui addit, † existimandum non esse, Deum esse mutatum, eiusque sapientiam aliam nunc formam in hominum conuersione sequi, quàm antea sequi solita fuerit, & prædicationem Euangelij militari custodiâ, & strepitu armorum munitam à Christi schola ita discrepare, vt incredibile appareat, eo prædicationis genere insignem aliquem prouentum expectari posse, licèt fortuitò aliqui per insinuationem conuertantur.

59 Extatque sæpe sæpius † Regiis schedulis & instructionibus cautum, vt expeditiones, quæ in his Indiarum partibus ad Fidem propagandam, & spiritualem Indorum salutem curandam, aguntur, Apostolico more ac modo omnino procedant, & ab eis militum, atque armorum manus, & terror longissimè absint, vt præcipuè constat ex quadam schedula, data en el Pardo 20. die Februar. anno 1609. ad Excellentiss. Marchionem Montesclarium directa, quæ de conuersione Indorum Chiriguanensium agens, ita habet: *Y que estas entradas se hagan sin interuencion de armas, y soldados, como lo tengo ordenado.* Et postea, *Y no consentireis, que estos descubrimientos, y conuersiones interuenga gente de guerra.* Idem disponitur in alia schedula, Matrit. 30. Ianuar. anno 1607. ad eundem Marchionem missa: & in alia 2. Octobr. eiusdem anni, ibi: *Porque aunque en la instruccion de nueuos descubrimientos se preuino todo lo necessario para que esto se haga por el orden que conuiene, y esta determinado, entrando por medio de la doctrina, y suauidad del Euangelio sin ruido, ni estrepito de armas, &c.* Quod idem repetitur, & præcipitur in alia epist. Matrit. 5. Decembr. & schedul. vlt. eiusdem mensis ann. 1608. ad eundem Marchionem directa, de quibus *infrà lib. 3. c. 5. n. 33.*

Quarto aduersus superiorem titulum facit, † quòd etsi, licitum esse concederemus, infide- 60 libus, & barbaris gentibus ea de causa bellum mouere, vt Christi Fidem eis prædicatam vel prædicandam reciperent: adhuc tamen Christianos Principes hoc iure vti non expediret. Tum quia, † infideles, quibus anteà Fides sufficienter 61 annunciata non fuit, infidelitatem negatiuam inculpabilem habent, atque ita sine aliquo suo crimine punirentur, vt diximus *sup. hoc. lib. 2. c. 10. ex n. 76.* Tum etiam, † quia grauia, & ingentia 62 scandala eiusmodi bellorum ratione inter ipsos infideles generarentur, quæ Fidei nostræ receptioni magnum impedimentum afferrent; cùm notissimum sit, nullam in bellis clementiam reperiri, sed potius omnia damnis, iniuriis, & calamitatibus subiacere: quæ latè enumerat D. Augustin. *epist. 186. & lib. 3. de ciuit. Dei, c. 24. & c. 30.* D. Hieronym. *lib. 1. epist. 3.* & Nos *infra lib. 3. cap. 5. num. 48.* prosequemur.

Scandali † autem vitandi ratione, plura ex- 63 cusanda esse, quæ alioqui legitimè fierent, multis exemplis, & argumentis probatur *in c. 1. & 2. de noui oper. nunt. c. 3. de iure patron. c. quia circa de consang. & affinitate, c. 1. de offic. delegat. lib. 6. cap. vnusquisque 22. quæst. 4. cap. si ergo*, vbi glossa *verb. Clamoribus, 8. quæst. 1. l. qui cædem, ff. ad leg. Cornel. de sicariis*, D. Th. *2. 2. q. 8. art. 1. in fine*, vbi dicit † quòd Princeps non punitur, vbi timetur de 64 scandalo gl. vl. *in cap. si quis ordinatus 90. distinct.* vbi inquit, † quod aliàs excommunicandus ex- 65 communicari non debet, si scandalum timeatur, iunctis aliis, quæ latissimè adducit Abbas, & notanter eius addit. *in cap. considerauimus, in fine, de electione* Romanus *in repet. l. si verò, §. de viro, fallen. 7. ff. solut. matrim*: Barbat. *cons. 11. lib. 1. & con. 20. lib. 2.* Felin. *in c. 2. de præscript.* Decius *cons. 151. col. 3.* Tiraquel. *de pœn. temper. causa 46. per totam, & de primog. quæst. 4. in fine*, Paris. *cons. 68. n. 132. vol. 4.* Mar. Mantua *cons. 121. n. 64.* Quintil. Mandos. *in tract. de signat. gratiæ, rit. dispensatio. matrim. vers. Ad euitandum, pag. 88.* Couar. *in Reg. peccatum, 1. part. ex n. 1. & 6.* Sebastian. à Ximenez *in remission. ad cap. qui scandalizauerit, de regul. iuris*, Bobadilla *in Politica lib. 3. cap. 7. num. 55.* & nouissimè Cardin. Tuschus *pract. conclus. iur. litt. S. conclus. 51. & 52.* Gabriel Vasquez *in opusculo de scandalo*, & Pat. Suarez *in tract. de charit. disp. 10. sect. 1. & 2.*

Et hoc nimirum est, quod in simili quæstione

tradit D. Thom. 2.2. *quæst.*10. *art.*11. docens, 66 † ritus infidelium, etiam nobis ſubditorum, tunc tolerandos eſſe, quando, ſi de eis auferendis ageretur, aliquod ſcandalum, vel diſſidium prouenire poſſet, vel aliquod impedimentum ſalutis eorum, qui paulatim ſic tolerati, conuerterentur ad Fidem. Propter quod, inquit, etiam hæreticorum, & paganorum ritus aliquando Eccleſia tolerauit, quando erat magna infidelium multitudo.

Vnde in noſtra eadem quæſtione concludit Azor. *d.lib.*8.*inſt.Moral.c.*26.*q.*11. multo maiori ratione aduerſus infideles non ſubditos, bella ob ſolam Fidei receptionem inferenda non eſſe, quia eſſet potius illam impedire, & retardare, quàm promouere.

Quod etiam probant, & latiùs proſequuntur Sotus *in* 4.*diſtinct.*5.*quæſt.vnica, artic.*10.*pag.*267. Victor. *in* 1. *relect. de Indis*, *num.*39. Chiapa *in Apolog. contra Sepulued. fol.*12.13. *&* 42. Acoſta *de procur.Ind.ſalut.lib.*2.*cap.*13. Fr. Auguſt. Dauila in hiſtor. Mexicana Ord. Prædicat. *lib.*2.*c.*53. *&* 54. Thom. à IESV *d.lib.*4. *pag.*123. *&* 124. Pat. Suarez *d.tract. de Fide diſput.*18. *ſect.*1. *num.*9. *& ſect.*3. *num.*6. pluribus demonſtrantes, 67 † damna, ſtrepitus, & ſcandala, quæ ex bellis oriuntur, omnino Euangelij prædicationi, & introductioni aduerſari, & nihil Fidei magis, quàm violentiam officere.

68 Nam, † cùm ij, qui Chriſti legem annuntiant, & in ea proficere ſtudent, in charitate viuere debeant, finis enim omnium præceptorum eſt charitas, vt inquit D. Paul. *in epiſt.ad Titum* 69 *c.*1. Perfecta † autem charitas foras mittat timorem vt habetur 1. *Ioan.*4. non poterunt infideles vtiliſſima hæc charitatis rudimenta percipere, ſi ab aliis, qui ea prædicant, primo ingreſſu terrentur, & ſe debellari, bonis ſpoliari, & occidi conſpiciunt. Neque vllo modo eiuſdem legis manſuetudinem, ſuauitatem, & æquitatem agnoſcent, ſi illius profeſſores ac magiſtros omnia per ſæuitiam, duritiem, auaritiam, & iniquitatem fa-70 cere vident. Quin potius † illam blaſphemabunt, & deteſtabuntur, exiſtimantes, noſtram legem dare licentiam violandi iura gentium, imò & eius naturæ, occupando res alienas inuitis dominis, & inferendo bellum ſine titulo iuſto. Vnde duriores etiam fient, & magis indiſpoſiti ad Fdem ſuſcipiendam, & Chriſtiani infeſti in feſtiſſimi hoſtes Barbaris ipſis reddentur, atque de eorum numero erunt, de quibus Michæas Propheta *cap.*2. prædixit: *Et eos, qui tranſibant, ſimpliciter conuertiſtis in bellum.*

71 Prout † re ipſa contigiſſe tradit Fr. Auguſt. Dauila *dict.cap.*54. *pag.*219. narrans, Indos aliquos Nouæ Hiſpaniæ, ob militum noſtrorum ſcelera, & ſæuitiam, ita nomen Chriſti, & Chriſtianorum exoſum habuiſſe, vt Religioſis viris, qui poſteà ad eos conuertendos, puriori, & ardentiori Fedei zelo acceſſerunt, neceſſarium fuerit illis ſuadere, ſe non Chriſtianos, vt illos milites, ſed patres Chriſtianorum eſſe, & licet ſub eadem Fide, aliud tamen vitæ inſtitutum, & veræ Chriſtianæ religionis officium profiteri.

Et vt daremus huius timoris ratione infideles ad Fidem deuinctis manibus peruenire: adhuc tamen poſtea ex hac conuerſione plura quidem damna, & ſcandala naſci, & timeri potuiſſent, prout aduertit, & exemplis oſtendit Epiſcop. Chiapenſ. vbi ſup. & Marq. *in tract. de Iudæis*, *& infidel.* 3.*part.cpa.*2. *n.*5. Nam † quemadmodum 72 coacta matrimonia difficiles ſolent exitus generare, vt aliàs dicitur *in cap. requiſiuit* 17. *de ſponſal.* ita & ſpirituale connubium, quod in baptiſmatis ſuſceptione contrahitur, ſi metu, vel terrore fiat, aut quauis alia animi concuſſione, in blaſphemiam, apoſtaſiam, & alios errores degenerat, & frequentius, non tam infideles ad credendum mouet, quàm ad fingendum ſe credere, & Fidem Chriſtianam recipere, vt multis exemplis ex hiſtoriis petitis cum Sigiberto, Cranzio, & aliis probat Maiolus *de perfid. Iudæor. pag.*186. *& ſeqq.* quod † immane ſacrilegium eſt, vt rectè docet 73 Victor. *ſupra d.num.*39. Et ante eum Caietan. 2.2. *quæſt.*10. *art.*8. qui hoc argumento conuincit eos, qui metu pœnæ ad Fidei profeſſionem infideles inducunt, qui illam priùs voluntariè, ſaltem indirectè non ſuſceperunt, & ad ſacrilegium concurrere docet, & ſequitur Gregor. de Valentia *d.punct.*6. *colum.*409. rectiùs agitur, & Sotus *d. quæſt.vnic.artic.*10. *pag.*269. vbi refert, † quòd 74 † in hac manſuetudine, & ſuauitate prædicationis Fides noſtra differt à perfidia Mahometi: nam illa tanquam quæ nulla ratione perſuaderi poterat, vi, & armis in mundum obtruſa eſt; noſtra † verò per homines inermes, & mi- 75 tes, ſola veritatis energia mundum vicit, iuxta illud *Ioan.*1.5. *Hæc eſt victoria, quæ vicit mundum, fides noſtra.*

Quod quia exactè aliquando ſeruatum non eſt, † plura mala contigerunt, quæ referunt, 76 Chiapa, Acoſta, & Auila vbi ſupra & Hiſpani homines, qui primis illis harum Indiarum expeditionibus militarunt, malè apud noſtros, & exteros audire cœperunt, quod hoc Religionis prætextu, magis tamen diuitiarum, quàm animarum lucro inhiantes, plures Indos deleuerint, quam conuerterint, vt ex Petro Zieza, Ioan. Metello, & aliis narrat Theatr. vitæ hum. *vol.*12. *lib.*3.*pag.*2739. *&* 2753. & diximus *ſupra lib.*1. *cap.*16. *ex num.*94. *& lib.*2. *cap.*3. *num.*60. *&* repetimus *infrà lib.*3.*cap.*5.

Et hoc dolens Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtriuſque Monarch. lib.*2. *cap.*5. §.2. *pag.*108. *in margine*, refert ſe audiiſſe † à B.Fr. Michaele de 77 Benauides Archiepiſcopo de Manila, quòd in aliquibus partibus Indiarum Mahometani ſuam ſectam Indis iuxta legem, & normam Euangelicam proponebant, & prædicabant: at Catholici noſtram, iuxta regulas, & præcepta Mahometis: væ autem, inquit, Theologis, qui talia conſulunt.

Et † conducunt verba D. Vincentij *lib.*1. 78 quem refert Chiapenſis *vbi ſupra fol.*13. vbi illud Mahometis reprehendens qui dicebat, ſe in terrore gladij, & vi armorum miſſum fuiſſe: *Aduerte* (inquit) *ſi huiuſmodi prædicatio ad Dei Prophetam debeat pertinere, in quibus nihil eſt aliud, quàm fraus & violentia, & humani ſanguinis effuſio, & quidquid prorſus latrones, & viarum inſidiatores faciunt, agebatur.*

Quibus addere licet cum Rutilio Benzonio *lib.*5. *de ann. Iubil.c.*10. *pag.*131. *& ſeqq.* Tantùm abeſſe, † vt Deus mediantibus bellis fidem ſuam 79 extendi deſideret, quòd pacem potiùs ſæpè, tanquam medium opportunum elegerit, vel ad Euangelium prædicandum, vel ad Diuinas, Canonicaſque leges promulgandas, vel denique ad Religionem tuendam. Sic † enim *Oſeæ* 80 2. dicitur: *Et arcum, & gladium, & bellum*

conteram

conteram de terra. Et *Michea* 4 atque etiam *Isaia* 2. *Concidens gladios suos in vomeres, & lances suas in falces : non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebunt vltra ad prælium.* Quæ loca ad litteram intelliguntur de summa pace temporali, quæ in vniuerso Orbe tempore Natiuitatis Christi vigebat, vt commodior via Euangelio per totum illum prædicando pateret, vt constat ex D. Hieron. ibidem, qui adnectit, tunc impletum esse illum Angelorum concentum. *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis.*

81 Tunc etiam † Templum Iani Quirini clausum fuit, quòd non nisi in summa tranquillitate fiebat, vt prodit Suetonius *in August. cap.* 22. *& in Nerone c.* 14. Orosius *lib.6.c.*22. Eutrop. *lib.* 9. *in Gordiano*, Euseb. *lib.* 9. *demonstr. Euang. c.* 17. Cardin. Baro. *tom.* 1. *annal.* Martyrol. Roman. *in die Natalitio Domini*, ibi : *Toto Orbe in pace composito.*

82 Et † Virgilius ita de Augusti tempore canens. *lib.* 1 *Æneid.*

Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis.
——— Diræ ferro compagibus arctis,
Claudentur belli portæ furor impius intus,
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis.
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

83 Est † autem elegans descriptio pacis, quam Isaias proponit, ab euentu nimirum sumpta. Nam vt belli tempore agri vastantur agricultura cessat, & rustica instrumenta in arma bellica conuertuntur, vt belle ostendit Virgil. 1. *Georg. &* 7. *Æneid.* Ouid. 1. *Fastor.* & habetur *Ioelis* 2. Sic regnante pace contraria vigent studia, & quæ Martis anteà, Cereris postea ministeriis arma deseruiunt, iuxta

84 illud † Martialis *lib.*14. *epig.*34. cuius titulus:

Falx ex ense.
Pax me certa ducis placidos conflauit in enses.
Agricolæ nunc sum, militis ante fui.

Neque minus apposita nostro instituto fauet alia expositio, quam ad prædicta loca tradit post alios Gasp. Sanctius *sup. d. c.* 2. *Isaiæ n.* 9. *vers. Sed*

85 *ego*; † nempè Prophetarum sensum esse, illam futuram esse Christi œconomiam, & illam Euangelij legem, vt homines non ad bellum inflamment, sed ad pacem adducant. Pro qua Ego vltra

86 illum expendo † insignem locum Arnobij *lib.* 1. *contra Gentes*, vbi ostendens, quantum mundus hac in parte legi Euangelicæ debeat, sic eleganter scribit : *Cùm magisteriis Christi accepimus, ac legimus, malum malo rependi non opportere, iniuriam perpeti, quàm irrogare esse præstantius suum potius fundere, quam alieno polluere manus, & conscientiam cruore. Habet à Christo beneficium iamdudum Orbis ingratus per quem feritatis mollita est rabies, atque hostiles manus cohibere à sanguine cognati animantes occepit.*

Et vtramque etiam interpretationem accipere

87 poterit † illud Zachariæ *cap.* 14. *In die illa erit, quod si per frænum equi est Sanctum Domino*, idest, vt D Hierony & Cyrillus exponunt, tunc summa pax erit (scilicet nacentis Christi, vel legis gratiæ temporibus) nec indigebunt equis qui ad pugnam apti sunt, *Prouerb.* 12. ac propterea omnia eorum ornamenta Domino consecrabuntur. Quamuis D. Ambros. *in Oratione de obitu Theodos. Imperatoris*, Theodor. *lib.* 1. *historiæ Ecclesiast. c.*18 Sozomen. *lib.* 2. *c.* 1. Nicephor. *lib.*8. *c.* 29. & idem D. Cyrillus in eundem locum Zachariæ supradictum, eius verba interpretentur † de fræno

88 Constantini Magni, in quo vnus ex clauis Crucis Christi ab eo positus fuit, vt per sacrarum rerum venerationem victoriam in præliis obtineret, atque eiusd. claui præsidio, pericula belli euitaret; licèt hæc expositio ridicula D. Hierony. videatur.

Quinto & vltimò, superioribus inhærendo, considero, quòd si, vt assertores contrariæ sententiæ perpendunt, ideo armatis militum manibus, & bellorum concussionibus, in conuersione Indorum vtendum fuit, quoniam media suis finibus conuenire debent, & potestati, cui competit finis competit etiam cura de mediis : longè maiori ratione affirmare debemus hæc omnia, fidem prædicare, suadere, & propagare volentibus, summopere fugienda esse. Nam cùm in omnibus multum valeat † illud Senecæ dictum

89 *lib.* 1. *de Clementia* : *Ingenia nostra, vt nobiles & generosi equi, melius facili fræno reguntur.* In hoc tamen munere animarum ad Fidem conuertendarum, plurimum quidem id obseruari debebit : †

90 quoniam lex Christi maximam libertatem, voluntatem, & suauitatem in sui introductione, & suasione requirit, vt docet D. Thom. 2. 2. *quæst.* 10. *articul.* 8. Rainerius *in Panteologia* 1. *part. cap. de infidelibus*, & Nos supra vt primo, & tertio huius capitis argumento latissimè probatum reliquimus. Vis † autem, timor, aut metus multum

91 minuit de voluntario, vt docet Arist. *lib.* 5. *Ethic. ad Nichom.* imò nihil voluntati, & consensui tam contrariũ est, quamuis, atque metus, vt ait Vlpian. *in l. nihil consensui* 116. *ff. de reg. iuris*, vbi Pet. Faber. & Ræuard. plura alia in eiusdem sententiæ comprobationem adducunt. Atque adeò in mediis † errare videntur & iniculos fidei opprimere,

92 quos fouere desiderant, qui verberibus, loco verborum vtuntur, & dum voluntatem quærunt, voluntarium excludunt, & Apostolorum officium contra morem Apostolicum exercentes, plus se per minas, bella, & armorum terrorem profuturos sperant, quam per pacem, mansuetudinem & prudentiam, ita enixè à Christo Domino commendatam, & per exemplum puritatis, & sanctitatis vitæ ab omni auaritia, & turpitudine liberæ. Quibus dumtaxat armis in hac militia procedendum esse, Christus ipse *Ioan.* 6. & D. Paul. 1. *Corinth.* 1. *&* 2. 10. † & omnes Ecclesiæ Patres

93 passim scribunt.

Inter quos Greg. relatus *in d. cap. quid autem, & c. qui sincera* 45. *distinct.* nouam, & inauditam illam prædicationem appellat, quæ verberibus exigit fidem, & blandimentis, non asperitatibus prædicandam animaduertit. Et iterum *lib.* 1. *epist.* 34. sic ait : *Eos enim, qui à Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo suadendo ad vnitatem Fidei, necesse est congregare. Ne quos dulcedo prædicationis, & præuentus futuri iudicij terror ad credendum inuitare poterat, minis, & terroribus repellantur. Oportet ergo, vt ad audiendum de vobis verbum Dei benigne conueniant, antequàm austeritatem, quæ supra malum extenditur, expauescant.*

Et Diu. Athanas. *in epistol ad solitariam vitam agentes*, quem refert Balthas. Chauasius *de notis veræ religionis. pag.* 845. hoc veluti signo religionem nostram ab hæreticorum perfidia distinguit, sic inquiens : *Noua ista, & execrabilis hæresis, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur; atque ita vel*

vel se ipsam, quàm non sit pia, & Dei cultrix manifestat. Piæ enim religionis proprium est, non cogere, sed suadere, siquidem Dominus non cogens, sed libertatem voluntati permittens dicebat: Si quis vult venire post me, &c.

Chrysost. quoque & Ambros. quorum verba retulimus *suprà hoc cap. num.* 14. mansuetudine, exemplo, & doctrina, non coactione, aut terrore ministerium istud peragendum esse testantur; & tunc in eo Prædicatores proficere, cùm oues sunt; tunc verò retrocedere, & superari, cùm in naturam luporum transierint.

Et hoc etiam est, quod docuit Diu. Augustin. *in sermon. de puero Centurion. Infidelibus blandiendum est, non irascendum, vt per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari.* Et D. Dionysius in epist ol. ad Denophil. in fine, ita scribens: *Doceri quippe ignaros decet, non suppliciis affici; sicut & cæcos non cruciamus, sed ad manum ducimus. Ingentis enim horroris est, quòd is, quem Christus summè bonus errantem in montibus requirit, fugientemque reuocat, & vix repertum sacris humeris reuehit, abs te affligitur, repudiatur, abiicitur.*

94 Planè enim qui † his passibus ambulant, & quæ verbis suauiter docent, factis ipsis exemplariter implent, faciliùs, & securius infideles, quantumuis barbaros, mouent, & sibi, & Deo, quem prædicant maiorem Fidem, amorem, & auctoritatem conciliant; cuius è contrario blasphemiam, aut vilipendium illi, vt *suprà* diximus, suscitare noscuntur, qui armis, & terroribus Euangelij legem extendere volunt, & aduersam disciplinæ suæ vitam agere non verentur. Etenim, vt præclarè inquit D. Chrysostom, *in homil.* 4. *sup.* 2. *ad Titum*, non † ex verbis dogma verum, sed ex ipsis rebus, atque vita Gentiles indicare consueuerunt. Et S. Leo serm. de S. Laurentio: *Facilis ad cohortandum sit oratio, efficax ad suadendum: validiora tamen sunt exempla, quam verba, & plenius est opere docere, quam voce.*

95

96 Et ita Paul. *ad Philip.* 2. † Prædicatores commonefacit, vt sine reprehensione viuant in medio nationis prauæ, atque peruersæ, & modestia eorum nota sit omnibus hominibus, & 1. *Petr.* 2. *Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, & in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Idem etiam disertè docet D. Hieron. *sup. cap.* 5. *Matth.* inquiens; Prædicatores verbi, auri, & argenti cupidos esse non debere, ne infideles existiment, ea de causa prædicare, & ne incurramus in illud Pauli, qui prædicas non furandum, furaris, qui prædicas non mœchandum, mœcharis, execraris idola, & sacrilegium facis.

Et non minus aptè, & eleganter D. Chrysostom. *in homil.* 1. *Imperfect. super idem c. Matthæi: Per illos quidem* (inquit) *qui dicunt, & non faciunt, blasphematur Deus: vtpote, si bene docent, & melius viuant, videntes Gentiles dicunt: Benedictus Deus, qui tales habet seruos. Verè illorum est Deus verus: nisi enim ipse esset iustus, nunquam populum suum circa iustitiam sic teneret. Nam scientia Domini ex moribus familiæ demonstratur. Si autem bene doceant, & male conuersentur, videntes Gentiles dicunt. Qualis est Deus eorum, qui talia agunt? Nunquid sustineret eos talia facientes, nisi consentiret operibus eorum? Vide quomodo Deus per malos Christianos blasphematur, nec potest dominus bonam opinionem habere, qui malam familiam habet. Vnde Paul. ad Roman.* 2. *vnum dictum est ad populum Dei: Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* His concordat D. Augustin. *in lib. de vita Christi*, dum inquit: Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione iniustitiæ & iniquitatis alienum, vt nihil in eo gentes quod redarguere-tur, inuenirent, sed quod admirarentur, & dicerent: Beata gens, cuius Dominus Deus eorum, populus, quem elegit hæreditatem sibi. Et D. Polycarp. Mart. vnus ex S. Ioan. Discipulis, in epistola quam ad Philip. scripsit, ita ait, Omnes vos inuicem subiecti estote, conuersationem vestram considerantes irreprehensibilem in gentibus, vt ex bonis operibus vestris, & vos laudem accipiatis, & Dominus in vobis non blasphemetur. Væ autem illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes, in qua & vos conuersamini.

De quo argumento, & † vitæ eorum, qui inter infideles Euangelium propagare desiderant, integritate, oratione, fiduciâ in Deum, feruenti charitate, beneficentia, prudentia, castitate, paupertate, patientia, labore, longanimitate, scientia, exemplo, & aliis, quæ in operariis Euangelicis requiruntur, plura quidem dicere possem, nisi ea alij multis in locis sigillatim proposuissent, & illustrassent: & præcipuè, de Indis nostris loquens Ioseph. Acosta *de procur. Ind. salute, sub.* 1. *capit.* 14. *lib.* 2. *cap.* 16. *& sequent.* & *lib.* 4. *cap.* 5. Anton. Posseuin. *in Bibliot.* 1. *tomo, lib.* 9. *capite* 19. *& sequentibus* Thomas à Iesu *de procuranda omn. gent. salute lib.* 4. *parte* 2. *per totum*, & Pat. Ioan. Pineda *de reb. Salom. lib.* 5. *cap.* 4. §. 6. *n.* 5 *um. pag.* 283. vbi inquit Verbi Dei ministrum instar politæ, & acutæ sagittæ instructum esse debere doctrinæ splendore, acuminis subtilitate velocitatis pennis, & feruore discurrendi, neque in alium scopum ferri debere, quàm in corda mortalium collimanda. 97

Sed omittere nolo alia verba Diui Chrysostom. *homil.* 44. *in Matth.* vbi ex vita, & moribus Euangelizantium sumi posse, inquit, argumentum an virtutis zelo, vel auaritiæ, aut inanis gloriæ cupiditate ducantur: *Si Magister, aut Doctor in sanctitate versatur, cognosce, quòd propter Deum errantem corrigere vult. Si autem in malis versatur, quomodo alium propter Deum corrigere valet ad bonum? Numquid enim aliquis magis misericors potest esse alteri, quàm sibi?*

CAPVT XVIII.

De dictarum opinionum concordia, & explicatione. Et qualis demum vis aut coactio Fidei propagandæ causâ infidelibus licitè inferri possit?

SVMMARIVM.

1 *Indorum, & aliorum infidelium conuersio si more, & modo Apostolico fieri potest, absque dubio vtilior, & laudabilior erit.*

2 *Praxis, & experientia quotidiana ostendit, Apostolicum prædicandi modum inter Indos exactè seruari non posse. Et num. sequentibus.*

3 *Præceptum*

3 *Praceptum annuntiandi,& propagandi Euangelij semper, & vbique pro viribus impleri debet.*
4 *Deum tentare, vel miracula expectare nemo debet, dum humana, & rationabili via incedere potest.*
5 Cap. quæritur 22.q.2. & cap si nulla 23.q.8. *expenduntur.*
6 *Ioannes Metellus deridet eos, qui volunt inter Indos sine armis prædicare, & historiam circa hoc enarrat.*
7 *Iosephi Acostæ elegans testimonium expenditur de causis difficultatis, aut impossibilitatis prædicandi Apostolico modo inter Indos.*
8 *Indi, qui barbari sunt, & agrestes, seueritate salutari compelli possunt, in Ecclesiæ gremium intrare.*
9 *Anton. Posseuin. apertè sentit, hodie inter Indos, considerata eorum feritate, varietate, & distantia Apostolicum prædicandi modum seruari non posse.*
10 *Antonij Cordubensis sententia de modo conuersionis Indorum.*
11 *Prædicatores vt sint tuti inter Barbaros de quorum conuersione agunt, bene possunt secum aliquos milites ducere, & arces munitas extruere, ex sententia Ioannis Maioris, & aliorum.*
12 *Ioseph. Acosta quæ auxilia, quasve militares expeditiones admittat, vt Fides tutò inter Barbaros prædicari possit.*
13 *Fr. Thom. à Iesu prædia militaria concedit ad frænandos Indos, & prædicatores tuendos.*
14 *Pat. Franc. Suar. Prædicatores Indorum cum præsidio, & exercitu sufficienti mitti posse, resoluit.*
15 *Schedulæ plures Regiæ expenduntur, quibus opinio Ioan. Maior. in modo prædicationis Indorum probatur.*
16 *Indos infideles vi præcisa, & absoluta per bellum, aut alio modo ad Fidem conuertere, nunquam Hispani voluerunt, nec cogitarunt.*
17 *Schedulis, & instructionibus Regiis semper cautum fuit, vt Indi, qua maxima fieri posset suauitate, & humanitate, ad Fidem allicerentur.*
18 *Indis, ob Fidem recipiendam, vel ex aliis causis, quæ grauissimæ & vrgentissimæ non essent, nunquam Reges nostri bellum fieri permiserunt.*
19 *Schedulæ, & instructiones plures referuntur, quæ violentias, & iniurias, Indis illatas, grauiter punire iusserunt.*
20 *Bella per Hispanos indis illata, vt plurimùm, legitima fuerunt.*
21 *Fidei receptio voluntariè facta, post bella, quæ ad eam directò ordinata non sunt, violenta appellari non potest.*
22 *Coactio indirectè ad Fidem non est per se & intrinsece mala.*
23 *Infideles licèt expugnari non possint, vt credere compellantur, expugnati tamen, benè hortari possunt ad credendum.*
24 *Bellum & armorum terrorem inter Indos Fidem introduxisse, qualiter intelligendum sit.*
25 *Fidei, & Ecclesiæ propagationem multoties Deus bellis & aliis ærumnis mediantibus, ordinauit.*
26 *Percussio Christianorum Ierosolymis facta, causa fuit, vt facilius per totum Orbem Euangelium diffunderetur.*
27 *Gothorum, & aliarum nationum barbararum bella, & incursiones, eisdem, & aliis multis gentibus aditum ad Fidem disposuerunt.*
28 *Armenij à Tiridate subacti ad Christi fidem deuenerunt.*
29 *Burgundiones propter Hunnorum incursiones Christo se deuouerunt.*
30 *Franci cum Alemannis bella suscepturi, Religionem Christianam profiteri cœperunt.*
31 *Constantini Magni Imperatoris conuersio, ob belli causam facta fuit.*
32 *Saxones, Bohemi, Slauini, & Rugiani, qualiter occasione bellorum ad Fidem peruenerint.*
33 *Prussiis Boleslaus perpercit, sub conditione, vt Fidem acciperent.*
34 *Heraclius, Sisebutus, & Dagobertus Iudæos omnes in suis Regnis degentes baptismum recipere coegerunt.*
35 *D. Isidorus quid senserit de facto Sisebuti, Iudæos sui Regni baptizari cogentis.*
36 *D.Pauli* ad Philip. 1. vers. 18. *quid senserit, dum ait, se gaudere, siue per veritatem, siue per occasionem Christus annuntietur.*
37 *Infideles degentes in terris Christianorum licite possunt secundùm sententiam aliquorum directò ad Fidem Christianam compelli, quæ tamen non probatur.*
38 *Infideles subditi, vi indirecta & causatiua benè possunt ad Fidem deduci.*
39 Cap. debet & cap.vlt.23.q.4 *vbi D.August. docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, qualiter sit explicandum?*
40 *Infideles possunt pecuniis, donis, & muneribus ad Fidem allici.*
41 *Simonia est aliquid dare, vel pacisci expressè pro rebus spiritualibus, vel vt quis ingrediatur religionem, aut si detur in vim modi, vel conditionis.*
42 *Deus sæpè promittit bona temporalia seruientibus eum.*
43 *Fœminæ legatum licitè relinqui potest, sub conditione, si ingrediatur religionem.*
44 *Infidelibus vitam donare ea conditione, si baptizentur, vsu receptum est.*
45 *Fidelis fœmina licitè conuenit de matrimonio contrahendo cum infideli, ea conditione, si fiat Christianus.*
46 *Infidelis licèt peccet, baptismum, ob pretium sibi datum recipiens: non tamen peccat ille, qui eum inuitat.*
47 Cap. iam verò 23.quæst.6.*illustratur.*
48 *Iudæi, & alij infideles subditi, possunt tributis, oneribus, & aliis seruitiis grauioribus, non tamen insolitis premi, & honoribus & priuilegiis priuari, vt ad baptismum recipiendum alliciantur.*
49 Psal. 32 *& Isaias* cap. 26. *ad ignominias, & angustias, quas Iudæi hodie vbique patiuntur, respiciunt.*
50 *Iudæis non debet seruari æquitas.*
51 *Iudæi à Christianis habitu distingui debent.*

52 *Iudæi,*

52 *Iudæi, & alij infideles an, & quando bonis priuari, & à terris Christianorum licitè expelli possint, si baptismum non receperint?*

53 *Fidem semel etiam minus religiosè, & voluntariè receptam & professam, deserere non licet.*

54 Cap. de Iudæis 45. distinct. *perpenditur, & illustratur.*

55 Cap. contra Christianos, de hæretic. lib. 6. *expenditur, & illustratur.*

56 *Infidelis, qui amore alicuius puellæ fidelis ductus simulatè se baptizari permisit, & cum ea matrimonium contraxit, in baptismo, & matrimonio perseuerare in foro contentioso cogendus erit.*

57 *Baptismus à paruulis Iudæorum, vel aliorum infidelium inter se inuicem factus, validus erit, etiam si per ludum fiat, cum intentione tamen baptizandi.*

58 *Athanasij baptismus qualiter factus fuerit?*

59 *Baptismum si quis omnino inuitus, & coactus recipiat, an si posteà metu cessante, per longum tempus non contradicat, verè Christianus, & baptizatus censeri debeat?*

60 *Indi, qui ob eam tantùm causam baptismum recipiunt, vt suis Regibus placeant, vel eos imitentur, an sint verè Christiani?*

61 *Principum auctoritas, & exemplum multum inter infideles barbaros prodest, ad eorum faciliorem conuersionem.*

62 *Schedulis pluribus cautum est, vt Prædicatores Indorum, eorum Principes, & Gubernatores ante omnia sibi gratos reddere curent.*

63 *Media omnia licita excogitare, & exequi oportet, per quæ Barbari faciliùs ad Fidem deueniant.*

64 *Prædicatores Indorum, vt ornatiori cultu incedant, & musicis instrumentis vtantur, Regiæ schedulæ monent.*

65 *Indorum Prædicatores non peccant, si vestibus ornatioribus, & cibis lautioribus vtantur, vt eos pluris Barbari æstiment, & sic melius ad Fidem alliciant.*

66 *S. Franc. Xauerius qualiter, & quare vestem mutauerit in Christiana apud Iaponios expeditione?*

67 *B. Pat. Matth. Riccius vestem ornatiorem sumpsit, cùm inter Sinas prædicare voluit.*

Vestibus ornatioribus semper honos habitus fuit, ibid.

68 *Prædicator Indorum an licitè possit maiorem sanctimoniam, quam reuera habeat simulare, vt eos meliùs conuertat?*

69 *Fidem, & eius mysteria leuioribus, & futilibus argumentis etiam inter Barbaros prædicare, & suadere non licet, aliis solidioribus omissis.*

70 *Barbarus ita nemo est, vt quasdam euidentes de Fide credenda persuasiones percipere nequeat.*

71 *Fides Christi, sicut neque per vim, ita nec per mendacium, aut fallaciam introducenda, & suadenda est.*

72 *Deus non indiget mendaciis hominum ex Iob, & D. Paulo.*

HIs Argumentis, & considerationibus affirmatiua, & negatiua supra dictæ quæstionis, siue tituli pars, ita muniri, & corroborari videtur, vt mirum non sit, vtramque tot, ac tantis sectatoribus placuisse. Sed ego, vt eas, quatenus fieri possit, ad concordiam redigam, & certa ab incertis separem. Primo constituo, posteriorem istam, quæ nullo modo coactam, & violentam Fidei prædicationem, & propagationem admittit, in puncto quidem iuris veriorem, & securiorem videri, solidioribusque rationibus niti. Quis † enim negare poterit, conuersionem Gentium omni militari apparatu remoto, & more & instituto Apostolico factam, magis laudabilem esse? Et officij, atque æquitatis plenam, cum exemplo, & doctrina ipsius CHRISTI Domini, & Discipulorum eius confirmata reperiatur, qui pace, ac patientiâ sua, & eximia paupertate & humilitate potentiam mundi vicerunt, vt concludunt rationes, & auctoritates pro eâdem opinione toto capite præcedenti perpensæ, & Ioseph. Acosta *lib. 2. de procur. Ind. salut. capite 8. pag. 236.* In actu tamen † practico, supposita omnium fermè Indorum, qui olim reperti sunt, & hodie etiam reperiuntur, feritate, & stoliditate, & innumeris aliis difficultatibus, quas *supra cap. 16. ex n. 43.* considerauimus, vix quidem esset arbitror, vt progressus aliquis in Fide apud eosdem seminanda, & promouendâ fieri potuerit, aut possit, si vis aliqua non misceatur, quâ & Barbari ipsi ad humanitatis officia priùs redigi valeant, & Diuini Verbi prædicatores securè inter eos versari, atque iniunctum sibi Euangelizandi munus explere.

Et hoc sensu acceptæ prioris opinionis auctoritates, & argumentationes, non vsquequaque reiiciendæ, aut contemnendæ videntur. Nam † cùm præceptum annuntiandi, & propagandi Euangelium, omnibus temporibus, & in omnibus nationibus vigeat, his se accommodare Catholici nostri Reges, & Prædicatores ab illis missi, debuerunt, & non † Deum tentare, vel miracula expectare, aut sub specie perfectionis Euangelicæ, temerè se Barbarorum arbitrio committere; sed via potius humana incedentes, rationabili consilio id facere, quod tempus, occasio, conuertendorum conditio, & intentio suscepti muneris exigebat, argument. text. in † *capit. quæritur 22. quæst. 2.* ibi: *Et in hoc ostenditur, quòd nemo debet tentare Deum suum, dum habet, quod rationabili consilio faciat:* & *in c. si nulla 23. quæst. 8.* ibi: *Ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet, quod faciat, & sua, ac aliorum saluti consulere non procurat, & sanctæ Religionis detrimenta non præcauet.*

Quorum iurium, in specie nostra, meminit Malferitus *dict. consil. 769.* apud Mandellum, *n. 14. & seq.* & Gregor. Lop. *in d. l. 2. partita, col. 4. vers. Et id quod Caietanus.*

Quam sententiam, vltra Auctores quos retulimus *d. c. 26. n. 2. & seqq.* expressè agnoscit † Ioan. Metellus *in epist. prœmiali*, quam ad historiam Hieron. Osorij Episcop. Siluens. scripsit, & ex eo resoluit Theatr. vitæ humanæ, *volum. 17. lib. 3. pag. 4090.* tradens, diu quidem in Hispania disceptatum, num Indi bello, an solâ Diuini Verbi Christiani promulgatione, prædicationeve ad nostra sacra, & ritus traducendi forent, obtinuisseque (reclamantibus tamen multis) aliquorum Dominicanorum sententiam, qui beneuolentiâ potiùs, & persuasione, quàm ferro, ad Christianam Religionem conuertendos esse putarent. Cùm autem

autem ex iis quidam sese inermes in Floridam hoc nomine contulissent, statim à Barbaris fuisse trucidatos, stultitiæque suæ pœnas dedisse. Atabalibamque Peruanorum Regem fidei notitiam, & librum sibi à nostris ante bellum oblatum, in terram tanquam ridiculum proiecisse: *Necessariò igitur* (inquit prædictus Auctor) *visus alteram sententiam, nimirum vi, armisque Indos ad Christianam Fidem esse deducendos, compellendósque comprobauit.*

7 Idem quoque pius, & † elegantiùs tradit Ioseph Acosta *d. lib. 2. c. 8. pag.* 238. vbi ait, quod si veterem illam, & Apostolicam euangelizandi rationem in plerisque huius Occidentalis Orbis gentibus adamussim tenere quis pergat, nihil aliud, quam amentiæ extremæ damnandus erit; neque immerito, cum experientia ipsa, omni exceptione superior testis, rem abundè monstrauerit. Nam in multis expeditionibus, & præcipuè in illis, quæ semel, atque iterum, & tertio ad Floridam factæ sunt, prædicatores, qui pacificè, & Euangelico modo ad Indos ingressi sunt, inauditi indicta causa miserè, & absque vllo animarum fructu trucidati fuerunt; quod & Dominicani probarunt, & alij Religiosi viri plus satis experti sunt. Propterea quòd hæ gentes sicut bestiarum moribus vtuntur, ita humanitatis parum permittant, sine fœdere, sine misericordia, prout quiduis collibitum est, ita temerè agentes in hospites, & externos nullum gentium ius obseruantes, cum ne inter se quidem naturæ leges sciant. Quamobrem qui horum se ratione, & arbitrio commiserit, poterit is cum apris, & crocodillis amicitiā inire. Neque verò ab istis martyrium expectandum est, qua fortassis spes tantum discrimen leuaret; non enim pro Fide, pro Christo, pro Religione moriendum est, sed velut suauiores epulas de te præbeas, quod Brasiliensibus, & toti Septentrionali oræ huius Orbis vulgare est, vel spolium præbeas barbaris elegans, vel denique quia visus es nunquam, & quia in te sibi liceat, experiri iuuat. Vnde non est prudentiæ, speciе iustitiæ sanctioris committere, vt salutem ipse abiicias, & alienam nihilo amplius compares.

Hactenus Iosephus Acosta, qui iterum *lib.* 3. 8 *cap.* 13. *pag.* 329. docet, † infideles, qui se in recipienda fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi barbari pene omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuetudine impulsi, hos certè seueritate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare, impellendos esse.

9 Acostæ vestigia † premens Anton. Posseuin. *in Biblioth.* 1. *tom. lib.* 9. *cap.* 24. *pag.* 402. ita non minus eleganter scribit. Verumtamen, quoniam non desunt qui specie perfectioris boni cogitent, nihil aliud esse curandum iis, qui ad Indias pro Euangelio nauigant, & adeò reliquis, qui Christiani sunt, quàm vt illud in baculo, & pera proficiscantur; vni Deo absque aliis præsidiis innixi. Certè non omninò omnibus in locis ita pensanda res est: quin secundo addendum, non solum destrui finem, cum media tolluntur, sed diuersa quædam pro diuersis mundi quasi ætatibus requiri. Potuisse quidem illud ab Apostolis præstari, quibus varia charismata, linguarum donum, & peculiaris à Deo concessa facultas fuerat, donec grandesceret, quæ plantabatur Ecclesia. At irrigatio cessat (inquit Gregorius Magnus) vbi arbor egit radices. Et quod non valet Sacerdos efficere per Doctorum sermonem (ait Isidorus) iam potestas hoc debet implere per disciplinæ terrorem. Sanè verò plurimis, qui sub Regum patrocinio, atque imprimis à Sede Apostolica ad Indias transmiserunt, si naucleri naues, remiges, milites, commeatus, vestes, libri, portus, domicilia defuissent, ecquid inter illas truces gentes sine miraculorum & linguarum dono efficere potuissent? Aut quomodo sine magistratu, præsidiísue vllis salui fuissent? Et verò qui absque his mediis, specie quidem zeli, sed non integra fortasse scientia impulsi, in easdem gentes aliquando procurrerunt, paucissimi fuere, qui aut re infecta, aut omninò non redierint, non perseuerauerint, aut denique miserè trucidati non sint in Florida, in Noua Hispania, in Brasilia, in Peruano tractu, in Philippinis, in Malucis, in Macano, Malaca, & in reliqua India. At contra reliqui Diuinum negotium bene gessere, qui pristinam viam institerunt in eadem Florida, Chichimecis, California, Noua Mexico, multis tractibus Peru, Brasiliæ, in plurimis item insulis Archipelagi, Philippinarum, Babuyanæ Lequiis, China, Cochinchina, Camboxa, Ciana, Iaua, Burneyo, & plerisque aliis insulis. *Hæc est Posseuinus.*

Cui arrident verba Anton. Cordubens. *in quæst. lib.* 1. *q.* 57. *dub.* 5. *pag.* 503. *vers. Non est ergo*, ex eisdem rationibus concludentis; non † esse nunc fidem prædicandam, neque gentes, & idololatras ad fidem conuertendos omninò eodem modo sicut in Ecclesia primitiua, vbi sæpè miracula fiebant, quando paucissimi fideles Christiani erant, quia non est eadem ratio, & causa, vt dictum est. 10

Et iuxta hanc sententiam benè potest admitti, & securè defendi doctrina Ioannis Maioris *in* 2. *Sentent. distinct.* 44. *quæst.* 2. dum ait, † posse hodie Principes Christianos ad conuertendos Barbaros mittere Prædicatores cum sufficienti exercitu, non vt bellum inferant, sed vt Prædicatores securi incedant, turrésque & arces munitas in terminis prouinciarum infidelium construere, vt facilior, & securior aditus, & exitus fidelibus pateat; quod licèt reiiciant, imò & irrideant Victoria, Bañez, Emanuël Rodericus, & Pat. Ludouic. de Torres *in locis sup. c. prox. num.* 1. relatis; rectè tamen & prudenter probat, & laudat Greg. Lop. *in d. l.* 2. *partitæ, glossa magn. col.* 2. *& col.* 16. *vers. Tertia conclusio*; Et Ios. Acosta illarum Indicarum rerum, & expeditionum oculatissimus, & expertissimus testis *dict. lib.* 2. *cap.* 11. 12. *&* 13. docens, quod † vt in militari disciplina non rectè prouincia aliqua expugnatur, & in ditionem redigitur, nisi deducta colonia, & præsidio imposito, gradus figatur, ita profecto in horum infidelium conuersione nihil sperandum est lucri, nisi obfirmato animo, iis corripiendis, instruendis, atque ad profectum vsque promouendis, consilio, curæ, conatúsque omnes admoueantur. Neque enim repentè quicquam legitima incrementa suscipit. Et ad hoc commodè faciendum, simul proficisci oportere viros militares, necessaria humanæ vitæ præsidia in tam longa, támque periculosa peregrinatione ferentes, simul vitæ æternæ præcones Castris Christi militantes, vt diabolica tyrannide captas animas Deo expugnent. Hócque ita coniuncto officio fieri oportere, non solùm rationem docuisse, verùm ipsam longo vsu comparatam experientiam. Et quod si qua spes est salutis Barbarorum, in his certè expeditionibus posita est. Nam si prædicatione Euangelij commonendi, excitandíque sunt, neque id fieri vnius, & alterius Sacerdotis peregrinatione permittit, vel ipsorum ingenium ferox, vel regionum 11 12

immensa distantia, necessario præsidio destituta, perspicuum est complurium hominum cœtu, & rerum opportunarum apparatu opus esse, quæ sanè duo in harum expeditionum ratione continentur.

13 Idem disertè docet Posseuinus *vbi suprà*, † & Fr. Thom. à IESV *lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 8. pag. 55.* vbi ait, ad propagandam, & defendendam fidem, quæ inter hos Barbaros prædicatur, necessarium esse Christianorum Principum patrocinium, & potentiam, & vt Barbari ipsi, natura efferati, vim nostrorum pertimescant, & aliquo fræno fœdera, & amicitias, quas parum curare solent, obseruare cogantur. Et iterum *lib. 4. part. 1. cap. 1. pag. 120.* vbi item ait: *Et quod sine controuersia esse videtur, possunt ministri, qui inter Barbaros versantur, suæ vitæ indemnitati consulere, & præsidiis illis, quæ defensionis sunt propria, vt sunt præsidia militaria, & alia, quæ Barbaros ipsos, quorum natura est maximè constans, & infida, in officio terrore, ac metu contineat, muniri.*

14 Eruditissimus quoque Pat. Franc. Suar. *in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. n. 10.* mitti † posse Prædicatores cum præsidio, & exercitu sufficienti propter rationes suprà factas admittit; requirit tamen, vt priùs infideles blandè & pacificè de audienda & recipienda prædicatione moneantur.

15 Quibus conueniunt † plurimæ nostrorum Regum schedulæ, & instructiones, curam istam Ducibus ad has expeditiones missis præcisè iniungentes. Et præcipuè cauetur in prouisione Caroli V. Imp. data Granat. 17. Nouembr. anno 1526. quæ extat *in 4. tom. sched. impr. pag. 224.* ibi: *Otrosi mandamos, que despues de hecha, è dada à entender la dicha amonestacion, y requerimiento à los dichos Indios, si vieredes que conuiene, y es necessario para seruicio de Dios nuestro Señor, y vuestro, y seguridad vuestra, y de los que adelante huuieren de viuir, y morar en las dichas Islas, y Tierra firme, de hazer algunas fortalezas, ò casas fuertes, ò llanas para vuestras moradas procuraran con mucha diligencia, y cuidado de las hazer en las partes, y lugares donde esten mejor, y se puedan conseruar, perpetuar, procurando que se hagan con el menos daño, y perjuizio, que ser pueda, sin los herir y matar por cosa de las hazer, y sin les tomar por fuerça sus bienes, y hazienda, antes mandamos, que les hagan buen tratamiento, e buenas obras, y les animen, y alaguen y traten como à Christianos, y proximos: de manera, que por ello, è por exemplo de sus vidas de los dichos Religiosos, ò Clerigos, è por su dotrina, predicacion, è instrucion vengan en conocimiento de nuestra Fè, y en amor, y gana de ser nuestros vassallos, &c.*

Et nouissimè idem expressius disponitur, in alia epistola data Matrit. 17. Martij anno 1619. ad Excellentissim. Proregem Principem Esquilacensem scripta, cui cùm ibidem iniungeretur, vt pro viribus faueret expeditionem, & prædicationem, quam Gundisaluus de Solis ad Indos Toxocoçies nouiter repertos, facere destinabat, statim præcipitur: *Y pues el principal intento, es la predicacion del Euangelio, y lo demas secundario, os encargo con particulares veras, è instancia, que procureis con buen consejo, y medios à proposito, proseguilla, y fenecella pues serà obra de tanta estima, y porque serà caso feo entrar en tierra tan populosa sin las fuerças necessarias procurareis autorizarlas; de manera, que la gente se acredite y no se auenture, y que se vayan siempre assegurando las espaldas con buenos bastimientos, y algunos abrigos, ò fuertes, de manera, que en caso repentino, y de impetu de gente, tengan abrigo y reparo, procurando que pues en aquella tierra no se ha visto gente de acauallo, ni armas de fuego, que desto aya el mejor recaudo que se pueda. Y sobre todo os encargo afectuosamente el buen tratamiento de los Indios, y el regalo, y caricias con que es iusto atraerlos, conseruando la autoridad que conuiene entre barbaros, pues sabeis, que la conquista de las voluntades, es la vitoria preciosa en el acatamiento de Dios, y la mas acepta al bien publico, y a mi seruicio.*

16 Secundò constituo, † nostram quæstionem in eo non versari, an vi præcisa per bellum, aut alio modo, infideles ad Fidem, & Baptismum recipiendum, compelli possint? Certissimum namque est, hoc casu characterem Baptismi non imprimi, & reliquas rationes, & auctoritates militare, de quibus *in 1. argumento capitis praced.* meminimus. Neque existimari debet, Hispanos aliquo modo id vllibi tentasse, vel ignorasse, cùm viros pios & religiosos secum semper in omnibus expeditionibus ducerent, quos hoc vulgatissimum Christiani iuris, & institutionis principium latere non potuit.

17 Præsertim, † cum id satis animaduersum in Regiis codicillis, & instructionibus reperirent, quibus seriò & grauiter cauebatur, qualiter se cum Indis in fidei prædicatione, & introductione habere deberent in omnibus expeditionibus, quæ factæ, faciendæue sunt, siue ad nouas gentes quærendas, siue ad iam quæsitas peruestigandas, districtè præcipiendo, vt Barbari humanissimè, quantum fieri posset, & suauissimè tractarentur, blandísq; verbis, assiduis prædicationibus, & christianæ vitæ exemplo, commerciis quoque, donis, & muneribus ad fidem suaderentur, & allicerentur, non autem vi, & armorum, ac bellorum terrore;

18 † ad quæ nunquam nostris peruenire concessum fuit, nisi priùs grauiter ab Indis aggressi, & lacessiti fuissent, & omnibus aliis mediis, requisitionibúsque tentatis, vitæ, & incolumitati suæ aliter consulere non valerent.

Quod optimè in nostræ quæstionis terminis aduertit Gregor. Lop. *in d. l. 2. tit. 23. part. 2. glossa mag. col. 4. versic. In modo tamen bellandi:* Acosta *lib. 2. de proc. Ind. sal. cap. 7.* & manifestè colligitur

19 ex † schedulis *suprà* relatis, & ex prima, & piissima illa instructione Christophoro Columbo à Regibus Catholicis data, quam refert Episcop. Chiapens. *in replic. vlt. ad obiect. Sepulueda fol. 52.* Ant. de Herrer. *in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. & 3.* & ex aliis, quæ posteà à Nicolao de Ouando, Licentiato Figueroa, Ferdinando Cortesio, & aliis Ducibus successiuè traditæ sunt, quarum passim meminit idem Herrer. *in d. hist. gen. Ind.* præcipuè *decad. 1. lib. 4. c. 11. & 12. lib. 5. c. 11. lib. 6. cap. 19. lib. 9. cap. 5. & 14. & decad. 2. lib. 3. cap. 8. decad. 3. lib. 5. cap. 1. lib. 9. cap. 2. lib. 10. cap. 9. & 10. & decad. 4. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11.*

Et ad idem tendunt plures aliæ schedulæ, & instructiones, quæ extant inter impressas *4. tom. pag. 221, & multis sequentibus.* Præsertim nobilis illa prouisio Philippi II. quæ vocatur, *Del vosque de Segouia*, 13. Iulij anno 1573. & reperitur *d. 4. tom. pag. 245.* in qua hoc grauissimis verbis, & pœnis cautum fuit. Et in alia schedula, data Guadalupi 4. Aprilis anno 1580. *dict. 4. tom. pag. 246.* Gubernatori Philippinarum præcipitur: *Que proceda seueramente contra los descubridores, que no guardan las instruciones, porque ay algunos que piensan, que por ser los Indios infieles, pueden ser*

ser conquistados, y sujetados por fuerça de armas, &c.

Quod igitur nostri fecerunt, fuit, post bella variis de causis, & plerumque legitimis, & aliquibus Indiarum regionibus exantlata, & aliis prouinciis, diuersis rationibus, & euentibus in nostrorum Regum supremum dominium, & gubernationem redactis; vt ex serie historiarum apparet per religiosos viros,& prædicatores enixè curare,vt vt Indi Christianam fidem, & religionem agnoscerent,& ad eam recipiendam blandis,& suauibus mediis adducerentur. Quod cùm innumeri eorum libentissimè, & cùm maxima animi alacritate fecissent,iuxta ea,quæ *suprà c.4.ex n.20.*tradidimus, 21 non † potest vllo modo hæc fidei receptio violenta appellari, ad quam bella, & armorum strepitus directò ordinata non sunt, licèt per indirectum videri possit, ipsis bellis mediantibus, prædicationi, & receptioni eiusdem fidei faciliorem viam, atque aditum præparatum fuisse. Constans quippè 22 apud omnes Theologos opinio est, † coactionem indirectam non esse per se, & intrinsecè malam, si debitis circunstantiis fiat, & finis conuersionis prudenter, & cùm spe perseuerantiæ intendatur,vt tetigimus *suprà c. 16. ex n. 103.* & egregiè docet Gloss.*in c.debet* 53.23.*q.*4.D.Anton.2.*part.tit.*12. *cap.*2.Gabr. Angelus, & plurimi alij, quos refert, & sequitur Greg de Valent.*tom.*3. *disp.*1. *punct.*6. Thom.Sanchez *lib.*1. *de matrim. disp.*36. Tiber. Decian.*in tract.crim.lib.*5.*cap.*14.*n.*1.Azor.*tom.*1. *instit. Moral.lib.*8.*cap.*24. Fr.Thom. à Iesv *de procur. omn.gent.salut.lib.*5 *par.*1.*dub.*2. *pag.*204. & nouissimè P.Suarez *in d.tract.de Fide, disp.*18. *sect.*3.*ex num.*8.& Didac.Valdesius *de dignit.Reg.* 23 *Hispan.cap.*10. *n.* 6.vbi ita † ait: *Igitur infideles hi non baptizati expugnandi sunt, non vt credere compellantur, sed vt hortentur, ad verè credendum*; & allegat illud Tacit. *lib.*3. *Annal. Vt rei agi possint, acie vincendi sunt.*

24 Et hoc sensu † accipiendum est, quod tradit Thom.Bozius, statim citandus, *cap.*9. *in fin.* Ioan. Boterus *in relat.vniuers.part.*4.*lib.*3.*pag.*55.*&* 56. Ant.Herrera *in d.hist gen.Ind.decad.*2.*lib.*5.*cap.*4. *pag.*167. & Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtriusque Monarch. lib.* 3. *cap.* 3. *§.*3.*pag.*19.*in margine*; bellum scilicet, & armorum fauorem Christianam Religionem inter Indos Occidentales introduxisse. Non enim loquuntur de coactione præcisa, & directa, sed de indirecta, & causatiua, quæ, vt diximus, licita est, & permissa, & in Dei Ecclesia multoties visa, & obseruata. Cuius propagatio- 25 nem, † & dilatationem per omnia ferè sæcula in plurimis gentibus, & nationibus, Deus ipse non sola Euangelij voce disposuit, sed plerumque mediantibus bellis, & aliis persecutionibus, vel rerum præsentium beneficiis, aut depulsione malorum, quæ Christi fide non recepta timeri potuissent; vt latè, & copiosè prosequitur Thomas Boz.*lib.*4.*de sign. Eccl.Dei, ferè per tot.* & præcipuè *cap.*8.*&* 9. Theatr.vitæ hum. omninò legendum *vol.*16.*lib.*1.*pag.*3004.*& seq.*& Medina *in c. de restit.q.*27.

26 Ecce enim † persecutio illa Ierosolymis Christi, & Apostolorum eius discipulis facta, causam præbuit, vt quindecim & plus Christianorum millia per omnem orbem spargerentur, & omnia regna ad fidem traducerent,vt ait D.Luc.*in Acta Apost.cap.*8.*&* 11.& prosequitur Card.Baron. *in Annal.Eccl.*1.*tom.anno* 35.*ex n.*1.

27 Gothi † quoque, Hunni, Sueui, Vandali, Alani, in Occidentales Europæ partes glomeratis examinibus irruentes, eas grauissimis bellis, & calamitatibus affecerunt, & labefactarunt. In quo tamen Paul.Orosius scribit *lib.*7.*cap.*14 laudandam,& attollendam Dei misericordiam videri, quandoquidem hoc modo, per Orientem, & Occidentem, Ecclesiæ Christi, innumeris eorundem Barbarorum credentium populis repletæ fuerunt, & tantæ gentes agnitionem veritatis acceperunt, quam inuenire anteà illæ nisi hac occasione non possent.

Quibus exemplis, adhuc magis in specie, cum Bozio *vbi suprà*, Armeniorum † historiam subi- 28 cere possumus, qui à Tiridate subacti, edicto ad Christum aditi sunt. Et † Burgundiorum, quo- 29 rum gens, cùm incursionem Hunnorum timeret, Christo se deuouit, si profligaret hostes; quod illi diuinitus est concessum. Idem contigit multò post † Francis, qui Gallias occuparant, & eorum 30 Regi Clodoueo, cùm prælium commissurus esset aduersus Alemannos, & eorum robur, & innumeram multitudinem maximè formidaret.

Constantinus † quoque Magnus Christo se 31 adiunxit ob victoriam, quam retulit de Maxentio per Crucis signum, aliáque beneficia cœlitus illi concessa, vt post alios enarrat Baronius *tom.*3. *anno* 312.*ex n.*56.

Saxoniæ † etiam incolas Carolus Magnus vn- 32 decim præliis diuerso tempore domitos,Christianæ Religioni, quam se vltro accipere professi fuerant, & decies abiecerant, integrè adiecit anno 785. vt Rheginus, Eguinart. & Aimoinus scribunt. Boriuorius item, & Otho magnus armorum vi inter Bohemos fidem instituerunt, & restituerunt, vt testatur Dubrauius *lib.*5.*&* 6. Et Slauin, vt refert Helmodius *lib.*6.*cap.*9.16.19.*&* 24. cum Othonis Magni punitionem timerent, qui eos bello delere volebat ob quædam latrocinia, & incursiones in Christianos factas, illam Christi cultum complectendo redemerunt; à quo cum posteà perfidè discessissent, ab Henrico I. & Conrado eius successore præliis fracti, ad fidem redire coacti sunt.

Rugiani quoque, eodem Helmod. teste, *lib.*1. *cap.*43.*& lib.*2.*cap.*12.*&* 13.Ludouico imperante, Christo nomen dare cœperunt, mox ab eo defecerunt, donec Waldemarus Danorum Rex, exercitu ducto, illos deuicit, & gentem rudem, & belluina rabie sæuientem, partim prædicatione assidua partim minis ab innata sibi feritate ad nouæ religionis conuersionem perduxit, anno 1186.

Boleslaüs † item Polonorum Rex, vt tradit Ar- 33 nold. *lib.*7. *cap.* 9. Prusos, qui ob plurimas Christianorum cædes erant pœnæ capitali obnoxij, bello, ferro, & incendiis punire decreuerat, illi supplices pacem postularunt, & ea conditione obtinuerunt, si Christi legem admitterent; quod statim, vt sibi erat imperatum, fecerunt, demolitíque sunt fana,& simulacra falsæ superstitionis.

Heraclius † etiam Imperator, & Sisebutus Hi- 34 spaniæ, & Dagobertus Galliæ Reges,Iudæos omnes in suis ditionibus degentes, Baptismum recipere coëgerunt, vt latiùs patebit *infrà c.*19. *n.*38. Quod factum † licèt non valdè probet D. Isidor. 35 *in histor.Goth. Æra.*650. inquit tamen, scriptum esse, Christum, siue per occasionem, siue per veritatem annuntiandum, alludens nimirum ad illud † D.Paul.*ad Philip. cap.*1. *vers.*18. *Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem*

Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Quem locum exponens D. Thom. ibidem, docet, per occasionem annuntiare Christum, qui non intendit hoc principaliter, sed propter aliud, puta lucrum, vel gloriam. Per veritatem autem quando ex recta intentione: Vtroque autem modo hoc fieri ad vtilitatem Ecclesiæ, dummodo verè Christus annuntietur, & falsa doctrina non misceatur. Quia, vt ait D. August. Pastor, qui propter veritatem annuntiat, est amandus; mercenarius, qui propter lucrum, est tolerandus, qui falsus, expellendus Et eodem tendit Tertul. qui 5. *contra Marcionem* sic vertit: *Nihil mea, siue causatione, siue veritate Christus annuntietur, quia vnus annuntiabatur, siue ex causatione, siue ex veritate Fidei.* Glossa quoque ordinaria, & D. Anselmus ibidem, eos ab Apostolo notari tradunt, qui temporalibus lucris, & commodis inhiantes, prædicationem suscipiunt, quos, quamuis mercenarios, non prohibet Apostolus, sed permittit, quia & ipsi vtiles sunt ad aliqua. Neque abest D. August. *in serm.* 49. *in Ioan.* vbi cùm hunc locum per transennam incidisset, sic ait: Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus *ad Philip.* 1. Qui ex occasione euangelizant, quærentes ab hominibus commoda sua, siue pecuniaria, siue honorum, vel laudis humanæ, quomodolibet volentes accipere munera, euangelizant, & non tam salutem eius quærunt, cui annuntiant, quàm commodum suum: *Breuius Oecumenius.* Quid mihi, curæ est, quo quis scopo prædicet, qui interim rectè prædicet? siue per occasionem propter inuidiam aduersum me, siue per veritatem Christus annuntietur. Dionys. verò Carthusianus, & Caietan. vt alios recentiores omittam, verba illa: *Siue per occasionem*, interpretantur, id est, *Incidentaliter*, scilicet, ex inuidia, seu contentione, seu alio quouis prætextu. Pro quibus Græca versio stare videtur, quæ vbi Vulgata dixit, *Occasionem*, apponit, *Prophasim*, quod idem est ac prætextus, occasio, excusatio, vel simulatio, quasi sensus sit, prædicationem veram quolibet colore, aut intentione operatam iis quidem vtilem esse, qui eius occasione conuersi sunt, quamuis prædicantibus potius noceat, quàm prosit.

Vt tandem D. August. non minus eleganter expressit *Psalm.* 115. sic inquiens: *Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant Verbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat; & aliud prædicabant, vt sancto nomine placerent hominibus. Quos tamen Christum annuntiare permittit, quamuis enim ea potius crederent, quæ ipsi faciebant, vt morerentur; tamen prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur. Terrenis namque cupiditatibus consulentes, regnum cœlorum annuntiabant, habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatem.*

37 Tertiò constituo, quòd † si de illis infidelibus loquamur, qui Principibus Christianis subditi sunt, & in eorum terris, & imperiis habitant, plures Auctores reperiemus, qui grauibus argumentis & rationibus ducti, affirmare audent, religiosè, & vtiliter eosdem Christianos Principes facere, vbi eiusmodi sibi subditos infideles, etiam inuitos, & reluctantes compellunt, vt Fidem, & Religionem Christianam suscipiant, postquam sufficientem illius propositionem habuerint. Hanc enim sententiam expressè tenuit, & probauit Scotus *in* 4. *dist.* 4. *quæst. vlt.* & sequitur Gabr, *ibidem q.* 2. *dub.* 5. *circa finem*: Alphons. à Castro *de iust. hæret. punit. lib.* 2. *c.* 14. & non esse improbabilem tradit Mag. Lorca *in* 2. 2. *sect.* 1. *disp.* 36. *n.* 7.

Et licet contraria verior sit, ex rationibus, & auctoritatibus *c. præced.* relatis, quæ non minus in subditis, quàm in non subditis militant, & ex aliis, quæ contra Scotum cum magis communi Theologorum Schola post D.Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 8. & 11. docet Caiet. *ibid.* D. Antonin. *in sum.* 2. *part. tit.* 12. *c.* 2. Palud. *in* 4. *dist.* 4. *q.* 4. Durand. *quæst.* 6. Soto *dist.* 9. *q.* 1. *art.* 3. Victor. *in relect.* 1. *de Indis:* Henric. *lib.* 2. *de Baptism. c.* 4. *num.* 8. Gregor. de Valent. *d.* 3. *tom. disput.* 1. *punct.* 6. Torres *de Fide, art.* 7. *disp.* 51. *dub.* 1. *col.* 638. Thom. à IESV *de proc. omn. gent. salut. lib.* 5. *in princ. pag.* 204. & doctiss. Pat. Suar. qui alios allegat, *in eod. tract. disp.* 18. *sect.* 3. *ex n.* 4.

38 Vbi tamen † non agitur de coactione directa, & præcisa, sed de indirecta, & causatiua, iidem Auctores resoluunt, licitum esse, omnia media quærere, & tentare, per quæ ad Fidem suscipiendam, & capessendam alliciantur. Atque ita D. August. *in epist.* 204. *ad Donatum*, quæ refertur à Gratian. † *in cap. vlt.* 23. *q.* 4. meritò docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, nimirum per hanc coactionem, quæ iustis, & opportunis mediis irrogatur, vt ibi explicant Gloss. & Doct. & idem Aug. *in epist.* 52. *ad Macedon.* relatus *in c. debet* 53. *ead. caus. & q.* vbi inquit: *Debet homo diligere proximum tanquam se ipsum, vt quem potuerit hominem, vel beneficientia consolatione, vel reformatione doctrinæ, vel disciplinæ coërtione adducat ad colendum Deum.*

39

40 Ex quo text. Gloss. argumentum deducit, quòd pecuniis, donis, & muneribus † rectè possumus infideles ad Fidem allicere; prout eos inuitat August. *in c. quod autem* 23. *q.* 7. ibi: *Vtinam Catholici fiant, & non solùm quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobiscum, & charitate possideant*; & sequuntur Archid. *in d. cap. debet homo, & in cap. qui sincera* 45. *dist.* Gloss. *in cap. quam pio, verb. Interuentu*, & *ibi* Turrecrem. *col.* 21. *quæst.* 2. Aloisius Leo *in l.* 1. *num.* 57. *C. de Iudæis*; & nouiss. Anton. Ricciullus *in tract. de iur. pers. lib.* 2. *cap.* 36. *num.* 5. & 6.

41 Nam quamuis † alioqui omnes pactiones, & nundinationes, quæ in rebus spiritualibus fiunt, prohibitæ sint, & simoniæ labem videantur habere, *cap. quàm pio* 1. *quæst.* 2. *cap. primum* 22. *quæst.* 2. *cap. vltim. de transact.* cum notatis à D. Thom. 2. 2. *quæst.* 189. *art.* 9. vbi ex eo, inquit, simoniam contrahi, si detur aliquid pretio æstimabile alicui sub pacto expresso, vt ingrediatur religionem. Attamen vbi pecunia non datur sub tali pacto, neque in vim pretij, & emptionis rei spiritualis, sed in modum conditionis, si infidelis voluerit ad fidem conuerti, nulla simonia committitur, quoniam temporale commodum pro re spirituali non datur, sed muneribus, blandimentis, & officiis pagani voluntatem, & animum conciliamus, vt consulat suæ saluti, & ad id, quod alioqui iure Diuino præstare deberet, nobis deuincimus. Quod nullam in se turpitudinem habet, sed potius magnum charitatis, & pietatis officium.

42 Cùm † Deus ipse sæpè promittat bona temporalia sub conditione, si benè operentur illi, quibus sit promissio, vt videre est *Genes.* 17. & vt omnes fatentur, licitum † sit legatum fœminæ relictum sub conditione, si ingrediatur religionem, ex notatis

notatis à Thom. Sanch. *de matrim.lib.1.disp.33. & sequentibus*, & Perez de Lara, qui alios plurimos refert, *de anniuersar.lib.1.cap.21. ex n.24.*

44 Et † quod magis est, vitam infidelibus donare eâ conditione, vt baptizentur, quod esse vsu receptum, testatur Medina *in C.de restitut. q.27.* & Azorius statim citandus.

45 Et similiter possit † fidelis fœmina, remoto quolibet iure humano, cum infideli de matrimonio contrahendo conuenire, eâ conditione, si fiat Christianus, *c.caue, &c. non oportet, 28.q.1.* & Gloss. *in d.cap. debet, & in cap. qui sincera, verb.Blandimentis, 45.distinct.* cum qua post alios, quos referunt, ita optimè distinguunt, & resoluunt Syluest. *verb. Iudæus, quæst.6.* Thom. Sanchez *lib.1. de matrimon. disput.36.* Ioan. Azorius *dict.tom.1. institut. Moral.lib.8. cap.24. versic. Quæres, colum. 2274.* & Fr. Thom. à Iesu *dict.lib.5. de procur. omn. gent. sal. part.1. dub.2. pag.205.*

Quibus Ego adiicio, quòd etsi reuera daremus, infideles † ad baptismum suscipiendum primò, & principaliter ob temporale commodum, vel excusandam pœnam mortis adductos fuisse, ipsi quidem sic suscipiendo peccarent, licèt non tantum, quantùm si prorsus baptismum renuerent; inuitantes tamen non ita: cum licitum sit inuitare ad minus peccatum, vt singulariter sentit D. Augustin. *lib.2. de adulter. coniug.15.* & habetur *in cap. si quod verius 33.q.2.* & sequuntur Adrian. *quodlibeto 9.litt. E.* Caietan.*in 2.2.quæst.78.art.8.* Nauarr.*in Manual.c.17. num.253. & in c.inter verba 11. quæst.3. conclus.5 num.14.* & Ant. Naldus *in quæst. pract.verb. Baptismus, num.8.& verb.Infidel.num.6.*

(46)

47 Qua etiam ratione subsistit † doctrina D.Gregor.relata *in dict.cap.iam verò 23.quæst.6.* & probata post Glos.*in d.cap.debet*; quæ habet, posse

48 Christianos † Principes, Iudæos, & alios infideles sibi subditos ad Fidem inducere, eos à tributis & oneribus aliquatenus releuando, si conuerti voluerint, vel maiora eis tributa, & seruitia imperando, atque iniungendo, si in sua perfidia pertinaciter maneant: quod sequuntur, & ad priuationem etiam honorum & aliorum fauorum, & priuilegiorum extendunt Gloss. & Præposit. *in d. cap.de Iudæis, 45. distinct.* Abbas *in d.cap. maiores, §. item quæritur, de Baptismo,* Marquard.*in tract. de Iudæ.& Infidel. 3.part.c.2. num.8.& 1.part.cap.14.pag.57.* Acosta *de procur. Ind.salut.lib.3.cap.13.* Gregor. de Valencia *tom.3. disp.1.quæst.10.art.6.colum.410.* Azor.*d.vers.Quæres,* Ricciullus *d.lib.2.cap.36.num.7.& 8.* & Suar. *d.disp.18.sect.3.num.8. & 9.* Vbi tamen aduertit, in huiusmodi seruitiorum, vel tributorum impositione iustitiam, & terminum, quem vocant rigorosum, excedi non posse. Nam seruitiis, vel exactionibus insolitis grauari non debent, ex doctrina text.*in cap.sicut, de Iudæis,* D.Thom. *in epist. ad Ducissam Lotharingiæ*, Ioan.Andr. *in addition. ad Specul. tit. de Iudæis, supra rubr.* & Innocent & Panormit.*in d.cap. quod super his, de voto.*

Et est videndus Simon Maiol. *dict. colloq. de perfid.Iudæ.pag.256. & seqq.* vbi addit, Iudæos in vilioribus, & sordidioribus officiis, & laboribus occupari posse & debere, cùm sint veluti serui Christianorum, & hoc multum ad eorum conuersionem proficiat. Quod Regius Vates orasse

49 videtur † *Psalm.32.* dicens: *Imple facies eorum ignominia, vt humilientur, & tunc requirant nomen tuum, Domine.* Et Isaias *cap.26. Domine, in angustia requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis.*

Idem nouissimè tradit Steph. Gratian. *in discept.forens.tom.4.cap.658.pag.114.* pluribus probans, † Iudæis, ob prædictam rationem, non debere seruari æquitatem; de quo etiam agit Ricciullus *d.lib.2.cap.20.* & Petr.Cenedus *in collect. sect.59.ad Decretales, pag.198. num.3.* vbi † ait, Iudæos à Christianis habitu distingui debere, per text.*in cap.nonnullis 15.de Iudæis,* & alia, quæ tradit Guillel. Bene.*in cap. Raynutius, verb.Raynutius de Clara, num.64.* Palac.Rub. *in repet.rub. §.70.num.19.* & Did. Perez *in l.8.37. & 38.tit.3. lib.8.ordin.* & Tiber.Decian. *dict.lib.5. criminal. cap.12.num.16.* Ricciullus *vbi sup.cap.43.* 50 51

52 Vtrum autem † prædicti Iudæi, vel infideles, Christianis Principibus subditi, ab eorum Regnis expelli, & bonis spoliari possint, si Euangelij Fidem amplexari noluerint, maiorem quidem difficultatem habet, propter aientes, & negantes Doctor. sententias, quæ in hoc articulo reperiuntur: quarum Auctores, & argumenta latè adducit Camill. Borell. *de præstan. Reg. Cath. cap.69.per totum*, Cened.*in collect.15. ad Decretal.num.2.pag.122.* Decian.*vbi sup.cap.11. num.1. & seqq. & cap.13. num.2.* & Simon Maiol.*in d. tr.de perfid.Iudæ.ex pag.40.* vbi inserit consilium circa hoc à Doctoribus Mediolanensibus factum, quando Iudæi ab illo Ducatu expulsi fuerunt & nouissimè Ricciullus *dict. lib.2. cap.51. per totum.*

Sed verior, & communior opinio est qua etiam contrariæ ad concordiam redigi possunt, vt regulariter, si quietè, & pacificè inter Christianos degant, nullumque ab eis incommodum religioni, & saluti publicæ timeatur, tolerari debeant, & ab omnibus iniuriis defendi, & sic resipiscere possint, & voluntariè ad Fidem conuerti, *dict.cap. dispar. 23. quæst.8. cap. Iudæi de testibus, dict. cap. qui sincera 45. distinct. cap.quiescamus 42. distinct.cap. non satis 86. dist.cap. si cupis 16.quæst.1. l.nullus, C. de Iudæis, cap.etsi Iudæos, cap.sicut, eod.tit.* Gloss. Bart.& Doct.*in l.multum interest, ff.de verbor. obligat.* Præposit.*in d.cap.qui sincera, colum.2.* Oldrad.*consil.87. & 264.* Alex. *cons.71. volum.2. & cons.99. vol.6.* Paris. *cons.11. volum.4.* Marquard. de Susanis *d.tractat.de Iudæis & Infidel.1.part. cap.7.* Roland.*cons.25.volum.3.* & Ioan. Bapt. Ferretus *cons.37. & con. 381.per tot.* Vbi tamen proteruia, & ingratitudine sua Christianorum gratiam, & charitatem demeruerint, vel aliquid in eos moliti sint, aut prauo suo exemplo, & superstitiosis ritibus Christianum populum turbare, aut fœdare potuerint, aut aliæ similes causæ interuenerint, quæ iustum religiosi Principis animum moueant, tunc rectè expelli, & bonis priuari possint, vt sæpe sæpius cum magno consilio, & Catholicæ pietatis, & Religionis exemplo factum videmus *in casibus supra cap.16.ex num.113.* relatis, & in plurimis aliis, quos, hanc sententiam sub hac distinctione sequentes, commemorant Oldrad. Alexand. Paris. Roland. Decian. Borell. & reliqui *vbi supra*, Socin. *cons.86. lib.4.* Corsetus *de potestat.Regia, quæst.81.* Petr. Malferit. *cons.769. num.90.* apud Mandel. *volum.4.* Albertin.*de hæretic. lib.6. quæst.7.* Hermes Lethmatius de instaurata relig. *lib.2. cap.12.* Conrad.*in templo*

*omn.Iud.lib.*1 *cap.*1. §.3.*verb. Vsuras, ex num.*12. Didac. Perez *in l.*4 *tit.* 3. *lib.* 8. *ordin.* Simancas *in Cathol. institut. titul.* 35. *num.*5. *& sequentibus* Andr. ab Egea *in cap.Canonum statuta, num.*154. *& seq.de constitut.*Auiles *in cap.Prætor.verb.Seruitio, num.* 5. Roias *de hæret.*1.*part.ex num.* 565.*& singular.* 37. *vers. Et ita*, Simon. Maiol. *dict. colloq. de perfid. Iudæ. ex pag.* 48. & 188.*&* 203. vbi agit de Iudæis iustè spoliandis, Carol. Tapia *in* 1.*lib. iur. Regn. Neapol.sup.prag.* 2. *de Iudæis, num.* 1. *& sequenti*, Philipp. Paschalis *de viribus patriæ potestat.*1.*part.cap.*7. *num.*14.*&* 15.Thom. à Iesu *dict.lib.*5. *de procur.omn.gent. salut. dub.* 5. *pag.*209. Ricciullus *dict.cap.*51. *num.*11.*& seqq.* & alij, quos *cap. sequentibus, num.*89.citabimus. Pro quibus facit Motus proprius Pij V. incip. *Hebræorum gens*, dat.ann.1568.4. Kalend. Martij, & alia plura, quæ nouissimè congerit Fr. Iacob. Bleda *in defensione Fidei pro expulsione Moriscorum, tr.*2.*c.*1.§.2.*& in hist. Mauror.lib.*1. *c.*12.*pag.*37.

53 Quarto constituo, quòd † etsi in eiusmodi indirecta, & causatiua Fidei introductione & receptione aliquis fortè excessus interuenerit, cuius prætextu infideles ipsi magis coacti,quàm suasi,aut verius compulsi,quàm impulsi videri possint;adhuc tamen illis permitti non debet Fide semel ita recepta desciscere. Quia quamuis disciplina Christiana hunc modum conuersionis grauiter prohibeat, & detestetur: eadem tamen, Religionem ipsam semel siue iure, siue iniuria susceptam nullo modo deserendam esse decernit, ex rationibus, de 54 quibus in Concilio Tolet.I V.cap.56. † relato in cap. de Iudæis 45. distinct. vbi ita habetur. *Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt venire (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos, Sacramentis Diuinis sociatos, baptismi gratiam suscepisse, & chrismate vnctos esse, & corporis, & sanguinis Domini extitisse participes, oportet, vt Fidem quam etiam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & Fides, quam susceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur.*Quod latè probat Lofred.*consil.*48. *sub. num.* 3. *versic. Alia verò.* Henric. de Boic. *in cap.*1. *num.*7.*de baptismo*, Stephan.de Gaeta *in repet.cap.ad limina* 30.*quæst.*1.§.1.*num.*15.Philip. Paschal. *de viribus patr. potest.* 1. *par.c.* 7. *n.* 20. *Ricciullus d. lib.* 2. *de iure person. cap.* 35. *per totum.*

Et in nostris terminis considerat Ioseph. Acosta *dict. lib.* 2. *de procur. Ind. salut. cap.* 11. *pag.* 252. vbi allegat Diu. Augustin. *epistol.* 50. *ad Bonifac.* dicentem: *Plus enim habet iuris, quòd in eis Dominicus character agnoscitur*: & potuit allegare id, quod in simili de filiis paruulis infidelium, de facto contra parentum voluntatem baptizatis, diximus *sup.c. præcedenti num.* 40. & Ricciullus *vbi supra cap.* 34. Et spem integrioris, & purioris Fidei in filiis, & successoribus infidelium prædicto modo conuersorum, quam etiam cum D. Gregor. & aliis considerauimus *c.* 16. *n.*108.

55 Et facit † text. *in cap. contra Christianos, de hæret. lib.* 6. vbi hoc procedere dicitur, etiam si infideles metu mortis, aut corporis cruciatus, baptizari se permiserint, modò absolutè non fuerint coacti, puta ligati,vel vi aqua baptismali abluti,& chrismate illiniti.

Quorum iurium argumento rectè resoluit Tiber. Decian.*lib.*5. *crimin. cap.* 10. *num.* 21. quòd si † 56 infidelis philocaptus amore alicuius puellæ Christianæ, simulatè factus sit Christianus, vt illam sibi copularet, & baptismum receperit: si posteà reuersus sit ad pestem infidelitatis, cogendus est in Fide perseuerare, & vti Christianus Apostata punietur, & valebit matrimonium, neque illa mulier poterit alteri nubere, & verè dicetur character baptismi impressus, *cap. sicut ficti* 1.*quæst.* 1.*c. solet*, *& capite quamuis, de consecrat.distinct.*4.Quæ tamen,vt idem Decianus aduertit, intelligenda sunt quoad forum contentiosum, secus in foro conscientiæ, vt per Innocent. *in cap.* 1.*circa finem, de baptismo*, & Abb. *in capite vltimo eodem*; quia cùm Ecclesia ignoret intentionem, & quilibet præsumatur bonus, poterit illum cogere, vt perseueret, & punire nolentem: & ita etiam in terminis tenuit Marquar. *de Iudæis,*3.*part. cap.*2.*num.*8. Beroius *b.*2.incip *Ex facto quærebatur*,Paschalis *dict.cap.*7.*num.*21.Ricciullus *dict.lib.*2.*c.*31.*n.vlt.*

Quinimò, † etsi per ludum, cum intentione 57 tamen baptizandi,pueri Iudæorum, vel infidelium se ipsos inuicem baptizarent, seruatis verbis, & forma baptismi, dicerentur verè baptizati, & cogerentur perseuerare, prout factum fuit ab † 58 Alexandro Alexandrino Episcopo, qui cum per viam incedens, vidisset puerum Iudæum, Athanasium nomine, in ludo puerorum se pro Episcopo gerentem, & baptizantem alios pueros, coegit omnes perseuerare in Fide Christiana. Quo factum fuit, vt Athanasius maximus euaderet Fidei propugnator, vt refert hist.Eccles.*lib.* 10.& Tiber. Decian *d.lib.*5.*c.*12.*n.*28.

Et, quod plus est, sufficere, quod infidelis sua sponte petierit baptizari, ad hoc vt ad baptismum suscipiendum compelli possit, licèt posteà pœniteat,& reluctetur, tenet Marquard.*d.*3.*part. c.*3.*n.* 1.quem refert & sequitur Ricciull.*dict.c.*31.*n.*26.

Quinimò, † si Iudæus, vel Saracenus ætate 59 maior per vim præcisam coactus sit sacrum baptisma recipere, & per longum temporis spatium nihil in contrarium dixisset, sed per aliquos actus illum baptismum tacitè approbasset; tunc characterem impressum remanere, absque dubio existimat Marquard. *d. cap.*2. *num.*9.Paul.Paris.*cons.*2. *num.*26.*lib.*4. *&* Ricciull.*d.lib.*2. *cap.* 34. *num.*3. cum illa præcisa coactio per actus sequentes videretur purgata, præterquam si perpetuò durasset eadem causa coactionis, iuxta ea, quæ in simili tradit Decius *consil.* 219. *num.*7. *& sequent.* & in propriis terminis allegant Henric. Boic. *in cap. maiores, de baptismo.* Qui tamen re verà hoc non dicit, sed potiùs contrarium; quia cùm nihil receptum sit, non inuenitur, quod ratificetur, & ita aduersus Paris. benè resoluit Paschalis *vbi sup. n.*19.

Idem etiam erit dicendum in quæstione, quam mouet Licentiatus Zurita *in suis quæst.Theolog.c.*40. *de Indis*, nimirum, † qui ob eam causam Chri- 60 stianam Religionem suscipiunt, vt suum Regem imitentur, alioqui ipsam non suscepturis. Nam etsi verum sit, quòd qui hac tantùm sui Principis auctoritate, & exemplo ducti ad Fidem, & baptismum accedunt, admitti non deberent,ex doctrina D. Thom.1.2.*q.*109.*art.*6. quia id facientes, non modò irreligiosi, verùm & impij sunt, vt docet idem D.Thom.2.2.*quæst.*5.*art.*2.semel tamen admissi, disciplinam Christianam seruare compellentur *ex dict. capite de Iudæis.*

Imò

Imò nullatenus ſperni debebit in hac conuerſionis infidelium, præſertim Barbarorum, expeditione, Principum eorum auctoritas, † quæ vbi Indis tantum ſeruit in modum præuiæ diſpoſitionis, licita eſt, & admodum neceſſaria, vt facilius ad Fidem alliciantur, iuxta doctrinam eiuſdem D. Thom. 2.2. *quæſt.*27.*art.*3. *&* *q.*100. *articul.*3. Nam vt Cicero *in epiſt.* inquit, quales in Republica Principes ſunt, tales reliqui ciues eſſe ſolent, & cum Claud. teſte, totus componatur Orbis Regis ad exemplum, vbi Rex boni, & honeſti curam habuerit, ſubiectos ſibi ciues eandem viam amplecti docebit, vt Velleius Paterc. *lib.*2. & Seneca *in Thyeſte* dixerunt. (61)

Et in ſpecie receptionis Fidei oſtendunt † plures Regiæ ſchedulæ, quæ hanc curam conquiſitoribus, & Prædicatoribus Indorum iniungunt, vt eorum Regulos, TECLES, ſiue CACIQVES, primùm ad Fidem allicere ſtudeant, vt deinceps pronior, & facilior aditus reliquis aperiatur, quæ extant *in tom.*4. *impreſſ.ex pag.*221. & præſertim in inſtructione data Ferdin. Corteſio Valliſoleti 26. Iunij an. 1523. *pag.* 248. ibi *Y porque como ſabeis de cauſa de ſer los dichos Indios tan ſujetos à ſus Tecles, y ſeñores, y tan amigos de ſeguirlos en todo, parece, que ſeria el principal camino para eſto commençar à inſtruir à los dichos ſeñores principales, &c.* (62)

Quibus etiam cauetur, † vt omnia alia media excogitentur, & exequantur, per quæ Fides, & Religio Catholica faciliùs, & commodiùs Barbaris ſuaderi poſſe videatur. Et inter cætera animaduertitur in inſtructione *Del Boſque de Segouia*, anno 1573. *dict. tomo pag.*245. *verſ. Aunque de paz*, vt † Prædicatores ornatiori, quantum fieri poſſit, cultu, in primis ad Indos concionibus incedant, albis ſaltem ſtolis, & ſuperpelliceis induti, & vt muſicis etiam inſtrumentis, atque concentibus, vbi oportuerit, vtantur, quo maiorem in animos Indorum venerationem, & admirationem inducant. Quod mirè conuenit cum quæſtione, quam proponit Zurita vbi *ſuprà cap.*32. † an ſcilicet, ſi qua Indorum gens minus ædificaretur paupere Euangelizantium cultu, & tenui victu; propterea Prædicatores ſplendidiorem ornatum aſſumere, lautioremque menſam inſtruere deberent? Et reſoluit, quòd poterunt, ſi id tendit ad dignitatem religionis inducendam, vel augendam ex doctrina D. Thom. 2.2. *q.*129. *art.*8. *&* *quæſt.*87. *art.*1. *&* *q.*186. *art.*3. dum hic ornatior ſplendidiorque cultus, cum graui pauperum vexatione, & eleemoſynæ detractione non fieret, vt idem D. Doctor inſinuat *in eadem* 2.2. *quæſt.*30. *art.*4. *&* *quæſt.*185. *art.*7. (63) (64) (65)

Et † à ſanctiſſimo illo Indiarum Orientalium Apoſtolo B. Franciſco Xauerio factum videmus; qui cùm aliàs, paupertatis, & humilitatis obſeruantiſſimus fuiſſet, vbi tamen prædicando ad Iaponios peruenit, cultiorem veſtem aſſumpſit, & maiori comitatu, atque exteriori ornatu vſus eſt, quia id, iuxta illarum gentium mores, neceſſarium eſſe cognouit, vt referunt Horat. Turſelinus, & Ioan. Lucena *in eius vita*, Ioan. Maffei. hiſtor. Indic. *lib.*14. *pag.*335. Fr. Ant. de San-Roman. *in hiſtor. Ind. Orien. lib.*4. *cap.*10. *pag.*664. & melius Ferdin. Mendez Pintus, qui ſe oculatum teſtem fuiſſe affirmat, *in ſui peregrin. cap.*109. Et idem fecit † B. Pat. Matthæus Riccius in ſuis Chriſtianis inter Sinas expeditionibus, vt narrat Nicol. Trigaultius in hiſtoria, quam de eis eleganti ſtylo compoſuit, *lib.*3. *cap.*11. Nouum † quippe non eſt, ſed multis retrò exemplis, & ſæculis comprobatum, vt honor veſtibus pretioſioribus, vel ornatioribus adhibeatur, atque eapropter illis quilibet citra vanitatis, & luxus notam ſecundùm dignitatem, quam gerit, vel officium & legationem, quam exercere ſtudet, vti poteſt, & debet, vt latè probat Chaſſan. *in Catal. glor. mundi* 1. *part. conſid.*23. *in princip. & part.*7. *conſid.*44. *& part.*12. *conſid.*96. Speculat. loquens de iudicibus, & aduocatis, *tit. de aduocat.* §. *Sequitur videndum de veſtibus*, *colum.*2. & Stephan. Gratian. *diſcept. forenſ. cap.*284. *num.*39. *& ſeq.* (66) (67) (68)

Quinimò licitum etiam eſſe, infideles, exemplo & ſanctimonia Prædicatorum inducere, quamuis aliquando in his falli auditores contingat, idem Zurita docet *cap.*8. motus auctoritate, & argumentis D. Thom. 2.2. *quæſt.*10. *art.*2. *& in* 1.2. *q.*54. *&* 57. *art.*2.

Et ibidem in quæſtionem deducit, vtrum † ſi Indus non intelligat grauiora, & firmiora argumenta, quibus ad Fidem adduci poſſet, liceat leuibus aliis & imbecillis rationibus illum attrahere; Et non licere reſoluit, quin potius grauiter peccare, qui ſolidas rationes omittit, & falſis, leuibus, aut ſophiſticis rem adeò grauem pertractat, & in qua vix quiſquam prudenter credere poſſit, qui cauſas credendi ſufficientes non habuerit, ſecundùm D. Thom. 1.2. *q.*100. *art.*5. *&* 2.2. *q.*189. *art.*9. *& quæſt.*4. *art.*1. Maximè cùm † nemo ita rudi, & barbaro ingenio eſſe poſſit, vt capere non valeat euidentes quaſdam de Fide credenda perſuaſiones, ex traditis ab eodem D. Thom. 1.2. *q.*58. *art.*4. *& q.*65. *art.*3. *& in* 2.2. *q.*45. *art.*5. (69) (70)

Et faciunt, quæ in ſimili tradit Tiber. Decian. *lib.*5. *crimin. cap.*10. *num.*18. docens, † quod quemadmodum minis, & timore infideles ad Fidem allicere non permittitur, ita nec fallaciis aut deceptionibus, ex *dict. cap. qui ſincerâ*, cum aliis ſup. relatis. Et Simon Maiolus *d. tract. de perfidia Iudæorum, pag.*220. vbi reſoluit, nemini permiſſum eſſe, ſe defendere, aut Fidem ſuam adſtruere cum iniuria Chriſti, & contumelia Eccleſiæ. Vnde † *Iob.*13. *dicitur*: *Nunquid Deus indiget veſtro mendacio?* Et D. Paul. *ad Roman.*3. *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundat in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non ſicut blaſphemator, & ſicut aiunt quidam, nos dicere, faciamus mala, vt inde eueniant bona quorum damnatio iuſta eſt?* (71) (72)

CAPVT XIX.

In quo de Solutione argumentorum, quæ in prædicta quæſtione ad vtramque partem expenſa ſunt, ſpecialiter agitur.

SVMMARIVM.

1. *Auctores, qui ad Fidem introducendam vim aliquam permittunt, qualiter ſunt accipiendi, & defendendi.*
2. *Apoſtolicum modum in prædicando obſeruare,* vbi

vbi illud commodè fieri poteſt, congruentiſſimum eſt.

3 *Indorum Noui Orbis conuerſio media quadam via curanda fuit.*

4 *Fidei in negotio, inter Barbaros & proteruos, leuem aliquam compulſionem & ſeueritatem ſalutarem admittit D.Aug.& alij, quorum verba referuntur.*

5 *Auctores, qui nullam omnino vim nec armorum terrorem in conuerſione infidelium admittunt, ſecuriorem opinionem ſequuntur, & qualiter argumentis contrariæ reſpondeant.*

6 *Fidei prædicationem, & propagationem quamuis Chriſtiani curare teneantur, non tamen debent hac cauſa Apoſtolicos prædicandi canones tranſilire.*

7 *Sancta quæ ſunt, ſanctè tractari debent.*

8 *Finis bonus non iuſtificat actum, niſi per iuſta media exequatur.*

9 *Intentio bona non excuſat eum, qui illicita facit.*

10 *Infideles quamuis peccent non recipiendo Fidem, non tamen poſſunt à fidelibus hoc prætextu puniri.*

11 *Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad tranſgrediendum aliud, quo inſontes puniri, & debellari vetantur.*

12 *Conuerſionem aliorum nemo curare debet, ſi ſe exponat periculo peccandi.*

13 *Peccatum quantumuis veniale quis comittere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi.*

14 *Principes licèt ſint Diuinæ legis, & Fidei cuſtodes, illam tamen debitis modis tueri debent, non autem illicitis & violentis.*

15 *Natio nulla eſt, ex qua aliqui non ſint prædeſtinati.*

16 *Eccleſiæ Dei omnes gentes promiſſæ ſunt, non tamen omnes homines omnium gentium.*

17 *Reges Hiſpaniæ curam conuerſionis Indorum ſibi à Sede Apoſtolica demandatam, qualiter exercere debeant.*

18 *Finis curam qui habet, licèt poſſit diſponere media, intelligitur de mediis permiſſis, & ad illum finem proportionatis.*

19 *Arma, quibus Chriſtiani milites, & Prædicatores in conuerſione Indorum vti debent, qualia ſint?*

20 *Miniſtri, ſi idonei fuerint etiam hodie, Apoſtolico more prædicando, multum inter barbaras nationes proficient.*

21 *Apoſtoli olim inter nationes non minus feras, & barbaras, quam Indorum, ſoli, & inermes prædicarunt.*

22 *S.Fran. Xauer. modo, & fructu ſuæ prædicationis vtile, & recens dedit noſtris temporibus Apoſtolicæ imitationis exemplar.*

23 *Indorum ſalus deſperanda non eſt, quos iam Deus ad Euangelium vocare, videtur.*

24 *Prædicatoribus Fidei certiſmum auxilium Deus,* Iſaiæ 55.& Pſal.67.*promittit:*

25 *Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à conuerſione Indorum terrere non debet.*

26 *Prudentia caret, qui quod cœleſti virtute vacuum eſt, humanis conſiliis explere intendit.*

27 *Apoſtoli magis virtutibus, quàm miraculis, Orbem conuerterunt.*

28 *Infideles hodie etiam magis virtutibus, quàm ſignis Prædicatorum mouebuntur, & quare? cum D.Chriſoſt.*

29 *Miracula non defuerunt hoc ſæculo prædicantibus inter Indos.*

30 *Regula de conceſſione antecedentis ad poſitionem conſequentis, fallit, quando hoc ſine illo exerceri poteſt.*

31 *Zelus extendendæ Chriſtanæ religionis tunc laudari debet, cùm eiuſdem Religionis præcepta non frangit.*

32 Cap. ſi non ex Fidei 23. quæſt.4. *vera explicatione donatur.*

33 *Intentio recta in bellis ſemper requiritur, & laudatur.*

34 *Infidelibus, quando bellum licite inferri poſſit?*

35 Cap. diſpar. 23. quæſt. 8. *explicatur. Et n.* 38. & 41.

36 *Saraceni, & alij infideles, qui ſunt hoſtes Fidei, & occupant Prouincias Chriſtianorum ſemper debellari poſſunt.*

37 *Bellum à Chriſtianis contra Turcas licitè moueri non poſſe, fuit hæreſis Lutheri & Eraſmi, quæ reprobatur.*

38 *Argumentum à contrario ſenſu non valet, quando ex eo reſultat abſonus intellectus, vel aliorum iurium correctio.*

39 *Relatiuum* quis vel qui *aliquando reſtrictiuè aliquando declaratiuè, & generaliter ponitur.*

40 Lex 2.tit.23.part.2.*explicatur.*

42 *Eccleſia licèt hodie maiorem auctoritatem, & poteſtatem habeat, quàm anteà, non tamen ea vtitur aduerſus ſimplices infideles quietè & pacificè degentes.*

43 Cap. ſi Eccleſia, cap non inuenitur, cap diſplicet 23.quæſt.4. *vera expoſitione donantur Et num.*53.

44 *Deus ſemper vult, vt infidelium conuerſio ſuæ diuinæ diſpoſitioni, & non humanis mediis tribuatur.*

45 *Fides ſemper ſpontanea eſſe debet.*

46 *Deo non placent ſeruitia coacta, & hilarem datorem diligit.*

47 *Hæreticos, Schiſmaticos, & Apoſtatas non poſſe ab Eccleſia puniri, aliqui cenſuerunt, quorum error conuincitur, & damnatur. Et numeris ſequentibus.*

48 *Infideles quamuis Eccleſia non puniat, benè tamen punire poteſt, & debet, Hæreticos, Schiſmaticos, & Apoſtatas, & quare?*

49 *Inquiſitores cauſarum Fidei non puniunt infideles non baptizatos, ſed eos tantùm, qui à Fide ſemel profeſſa receſſerunt.*

50 *Hæretici non ſolum puniri, verùm ſi opus fuerit, aperto Marte ab Eccleſia debellari, & funditus deleri poſſunt.*

51 *Auctores plurimi recenſentur, qui de iuſtitia punitionis, & debellationis Hæreticorum, latiſſimè diſputant.*

52 *Hæretici, & Schiſmatici, Saracenis, & cæteris infidelibus, imò & lupis deteriores ſunt, & magis puniendi.*

53 *Eccleſiæ auctoritas & poteſtas poſt Conſtantinum maior eſſe cœpit, & magis publicè, ac liberè exerceri.*

54 *Parabola Patris familias inuitantis ad nuptias, & intrare compellentis, quos vltimò loco vocauerat, multifariè cum SS. Patribus explicatur.*

QVIBVS ita præhabitis, & conſtitutis, prior opinio in quæſtione,ſiue titulo,de quo agimus, iuxta modum ſuprà dictum accepta, non ineptè defendi poterit, cùm pro ea militent rationes, & auctoritates adeò lato calamo peroratæ.Et † ad contrarias reſponderi poteſt. Primum, & ſecundum argumentum non obſtare, quia loquuntur de vi directa, & abſoluta, qua verum eſt, neminem ad Fidem compellendum eſſe, cùm hæc ſit ſuadenda, non imperanda, aut cogenda: Nos tamen, non de eiuſmodi vi, ſed de indirecta, & cauſatiua tractare, quæ, vt diximus, non reprobatur, & ſæpe per medium bellorum, & comminationum inducitur. 1

Ad tertium verò,quartum, & quintum reſpondemus, † fatendo, veriſſimum quidem,& certiſſimum eſſe, Chriſti Fidem ſuauiter, & pacifice, atque Apoſtolico more, & inſtituto congruentiùs, & citra aliquod damnum, & ſcandalum prædicari, & vbi illud teneri commodè poteſt, nihil prius,neque melius reperiri vt ſæpè retulimus. In iſtis autem Noui Orbis regionibus ob rationes ſuprà conſideratas, exactè obſeruari non poſſe,nec potuiſſe, † ac propterea aliâ media viâ, horum barbarorum conuerſionem curandam fuiſſe,qui in ſua infidelitate relinqui non debuerunt. 2

Quam ſolutionem, vltra Auctores *ſupra capite præced.ex num.* 5. allegatos, expreſſis, & elegantibus verbis tradidiſſe videtur D. Auguſtin.*epiſt.*1. *ad Bonifacium* ita inquiens: † *Melius quidem eſſe quis dubitauerit, ad Deum colendum homines doctrina duci, quàm timore pœnæ,vel dolore compelli? Sed non quia iſti meliores ſunt, ideò illi, qui tales non ſunt, negligendi ſunt. Multis enim profuit,* 3

prius

prius timore, vel dolore cogi, vt possint postea doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari. Cuius loci mentionem faciens Iust. Lipsius *aduers. Dialog. vers. Diuinum illud, in fine,* se non vereri, ait, in Fidei negotio, *Leuem aliquam, & cùm spe fructus compulsionem admittere, minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec dissentit Ioseph. Acosta, qui vltra ea, quæ ab ipso mutuauimus *suprà prox. cap. num. 7.* iterum *lib. 3. cap. 13. pag. 229.* docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi Barbari plenè omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuetudine impulsi, hos certè seueritate quâdam salutari in Ecclesiæ gremium intrare compellendos esse.

5 Si quis autem adhuc posteriorem † opinionem defendere voluerit, quæ nullam coactionem, nec armorum interuentionem in Fidei prædicatione, & propagatione permittit, quamque in puncto iuris veriorem & securiorem esse tradidimus & nouissimè probat Seraph. Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap. 9. n. 5.* argumentis contrariis ita suo ordine satisfacere poterit.

Non obstare primum, inde constructum, quòd Ecclesia, & eius alumni non solùm habeant potestatem, verùm & præcisam necessitatem Fidei per Orbem vniuersum disseminandæ, prout & infideles illam recipiendi; & in hoc magis, quam in cæteris omnibus rebus charitatis officium ac 6 præceptum impleri. Nam † respondetur, hæc quidem omnia verissima esse; ita tamen infidelium conuersionem disponi debere, vt nulla violentia eis hac de causa inferatur, nec doctrinæ Aposto-7 licæ limites excedantur, sed potius res adeò pia, † & sancta, piè quoque, & sanctè tractetur, vt alias dicitur de matrimonio in Concilio Trident. *sess. 24. de reformat. matr. c. 10.*

8 Finis † quippe bonus alicuius actionis non facit eam bonam, aut legitimam nisi per iustos, & legitimos tramites fiat, *princip. proœm. inst.* ibi: *Et per legitimos tramites,* D. Paul. *ad Rom. 3. vers. 8. c. qui sine Saluatore 26. q. 2. cap. admoneant, cap. non obseruetis 26. quæst. 7.* Nauarrus *in tract. de* 9 *finib. human. act. n. 8.* Quemadmodum neque † bona intentio, etiam cum vincibili ignorantia coniuncta, eum à peccato excusat, qui facit, quod scire debuit sibi non licere, vt probatur *Act. 3. vers. 7.* & per D. Thom. Medinam, & alios *in 1. 2. q. 74. art. 5. & q. 76. art. 2.* communi Theolog. *in 2. distinct. 22.* & ex aliis relatis à Gregor. de Valentia *disput. 2. q. 3. punct. 6. & q. 5.* & Mart. Delrio *in disquit. Magic. lib. 4. c. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 334. & lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. pag. 486.* vbi tractat, an liceat remedium petere à maleficis?

10 Et quamuis † infideles, prædicatam sibi, & sufficienter propositam Christi Fidem non recipientes, grauiter peccent: non tamen possunt Christiani, eos sub hoc prætextu punire, aut debellare, cùm id sibi nequaquam permissum, sed potius prohibitum reperiatur Matth. 10. Marc. 6. 11 & Lucæ 9. Quia † præceptum illud affirmatiuum de Fide prædicanda, & disseminanda, & de idololatria vitanda, nequaquam fideles constringit, vt ad illud implendum alterum fortius, & potentius præceptum, negatiue conceptum, transgrediantur, quo insontes, & innocentes non esse occidendos, nec bello, & iniuriis lacessendos docemur, vt habetur Exodi *capite 23.* & Matth. 12 capite 19. Cùm † nemo teneatur aliorum conuersionem curare, si se exponat periculo peccandi. Quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona, & † etiam ob lucrandas omnes animas 13 mundi, non potest quis peccatum, quantumuis veniale, committere, vt in nostræ quæstionis terminis benè obseruant, & probant Ioan. Andr. *in reg. peccatum in Mercurialibus,* Ant. à Corduba *dict. lib. 1. quæstionarij, quæst. 57.* Eman. Roder. *in quæst. regular. 3. tom. quæst. 32.* Ferdin. Rebellus *de oblig. iust. lib. 1. q. 14. sect. 8. num. 58. pag. 123.* Beccanus *in sum. 2. tom. c. 13. q. 4.* Simon. Maiol. *de persid. Iudæor. pag. 103.* Pat. Franc. Suarez *in tract. de Charitate, disput. 9. sect. 1. ex num. 2. &* alia adducens Ioan. Bapt. Valençuela *in monit. contra Venetos, 5. par. num. 200.* & Mag. Marquez *in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 25. pag. 132. & seqq. & cap. 28. pag. 171.*

14 Neque hoc excusat, † quòd Christiani Principes, vt in argumẽto subiecimus, esse debeant Diuinæ legis custodes, & vindices: nam vt rectè aduertit Gregor. de Valentia *3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. col. 407. vers. Ad secundum,* id sic intelligendum est, vt debeant rectâ ratione, modoque consentaneo illius obseruationem tueri, ac promouere. Non est autem in proposito recta ratio ea, quæ est per vim, cùm potiùs hoc alienum sit ab ipsa lege Diuina, & modo quo Christus Euangelium suum prædicari voluit; qui vbi sibi visum fuerit oportere, illorum conuersionem disponet. Cùm 15 † nulla natio sit, ex qua non sint aliqui prædestinati. *Apocal. 7.* Et secundum doctrinam D. Augu-16 stini *epistol. 80.* † in omnibus gentibus, vbi nondum est Ecclesia, oportet, vt aliquando sit, licèt non oporteat, vel necessarium sit, vt omnes, qui ibi fuerint, credant: quia omnes gentes promissæ sunt, non omnes homines omnium gentium: non enim omnium est fides. Quod, Augustino non citato, cum Lyrano, & Hadriano Fino rectè aduertit P. Ribera *in Michæam cap. 4. num. 23.* docens, non omnes omnium gentium homines venturos esse ad Christum, & ad Ecclesiam; venturos tamen esse multos ex singulis nationibus, & optimè probat, & prosequitur Pat. Fran. Suar. *in 3. par. D. Thom. tom. 4. q. 59. art. 6. disp. 56. sect. 1. pag. 661.*

17 Secundo verò † argumento responderi potest cum Episcopo Chiapense, *in replicat. 5. & 12. ab obiect. Sepuluedæ,* & Domin. Soto *in 4. distinct. 5. quæst. vnic. art. 10. pag. 270. vers. Alij verò.* Quod, etsi Reges nostri non solùm ex communi charitatis præcepto, verùm & ex præcisa obligatione, sibi per Bullam Alexan. VI. iniuncta, conuersionem Indorum curare debuerint; & sic etiam ad eos pertinere videatur cura de mediis ad eandem conuersionem tendentibus, cùm ordinaria non sufficiant propter difficultates, feritatem, & barbariem Indorum, & alia impedimenta, quæ *in eodem argumento & suprà cap. proximo ex n. 2.* considerauimus; Hoc tamen † intelligi debet, quatenus ea, quæ sunt ad finem, eidem fini proportionantur, & ad eius consecutionem permissa, vtilia, & conducibilia censentur, argumento *leg. legata inutiliter, ff. de adimend. legat.* Et eorum, quæ tradit Couarruuias *lib. 1. variar. cap. 1. vers. Medium autem.* Secus verò contingit, quando talia media prohibita sunt, & finem, ad quem diriguntur, potiùs impediunt, retardant, aut destruunt; qualia ea omnia esse dicunt, quæ violentiam aliquam & bellorum, atque armorum terrorem includunt, & ab antiquo Apostolorum instituto discedunt, ex rationibus & auctoritati

auctoritatib. *toto c.17.* perpensis. Tunc enim melius esse inquiunt, à prædicatione & conuersione desistere, quam lege Dei perfractâ, eiusdem legis obseruatione prohibitis, & repugnantibus mediis, inducere velle.

19 Arma † etenim, quibus Christiani milites in hac expeditione vti debent, vt sæpè considerauimus, & benè aduertit Hieron. Zeuallos *dict. 4. tom. pract. cummun. quæst. vlt. n. 200. & seqq.* illa duntaxat sunt, de quibus D. Paul. loquitur *6. ad Ephes. Estote succincti lumbis mentis vestræ in veritate, & induite loricam iustitiæ, & calceate pedes in præparatione Euangelij pacis.* Quibus mediantibus, si parum, aut nihil profecerint, & exitus votis non responderit, omni prorsus culpâ vacabunt.

20 Præterquàm † quòd absurdum esse putant, existimare, ob difficultates & impedimenta suprà relata, Euangelij cursum, more, & exemplo Apostolorum seruato, hodiernis, vt antiquis temporibus, etiam inter feras, & barbaras nationes, ingentem progressum non habiturum, si idonei ministri eligantur qui Dei causam magis quàm suam agere curent, & patientia, labore, ac vitæ puritate susceptum ministerium, prout rei grauitas

21 ac dignitas postulat, exequantur. Nam † ipsi Apostoli olim ad alias gentes non minus barbaras promulgandi Euangelij causa, humanis prorsus suppetiis destituti, destinati sunt vt latè memorant Auctores, quos citauimus *suprà lib. 1. cap. 14. n. 81.* & Thom. à Iesu statim allegandus.

22 Et tempestate nostra † sanctus Fran. Xauerius, & alij eius socij Euangelium Euangelicè cum magno fructu in India Orientali prædicasse leguntur Indis, Persis, Arabibus, Æthiopibus, Malabaribus, Iapponensibus, Sinensibus & infinitis aliis. De quo, vltra alios, solita eloquentia plura scribit Maffæius *in sua Ind. Orient. hist. lib. 12. & 14.* vbi inter alia ait: *Huius mihi profectionem viri paulò fusius persequi est animus: vt promulgandi Euangelij studiosis hominibus recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exemplar.*

In qua sententia exornanda, & comprobanda plura eleganter expendunt Ioseph. Acosta *dict. lib. 1. & 2. de procur. Ind. salu. per totum*, Corduba *dict. lib 1. quæstionar. quæst. 57. dub. 6. col. 507.* & Fr. Thom. à Iesu *de procur. omn. gent. salu. lib. 4. 1. part.*

23 *cap. 1. ex pag. 123.* dicentes, † nullo modo spiritualem Indorum salutem desperandam esse, aut ab eius cura à viris Apostolicis desistendum, cùm Indos iam Deus ad Euangelium vocare videatur, sperandumque quòd paulatim, successiuè con-

24 uertentur; tum ex eorum docilitate, tum etiam † ex auxilio Diuino Prædicatoribus Fidei promisso *Isaiæ 55. Quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, paulatim producet fructum suum.* Et *Psalm. 67. Dominus dabit voci suæ vocem virtutis: Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa.*

25 Quod efficit, † vt nec propter linguarum varietates diffidere oporteat; scriptum est enim Matth. & Lucæ 10. *Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos, qui loquimini, sed Spritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Neque obstare, quod Christus, Apostolique omnes miraculis Orbem flexerint, vel subiugarint,

26 ætasque nostra eiusmodi viros non sit adepta, † quia non est prudentiæ genus, quod cœlestis virtute vacuum est, humanis consiliis explere: † & 27 quia maior verarum virtutum, quàm miraculorum gloria in Orbis conuersione resplenduit. Etenim, vt præclarè docet D. Chrysost. *homil. 46. super Matth.* † *Non ita signis adducuntur Gentiles ad* 28 *Fidem, vt bona vita, & exemplo Prædicatorum: qui enim miracula faciunt sine vita studiosa sæpè deceptores ab eis æstimantur.* Et *homil. 6. in 1. epist. ad Corinth.* de eadem re agens, inquit: *Quod etsi in præsentia signa viderentur, quis tamen persuaderet? quis externorum aures nobis accommodaret, cùm tantopere increbrescat malitia? Etenim probata Christianorum vita, maiorem apud multos auctoritatem sibi vindicabit, quàm signa: siquidem hæc apud impudentes, & malos homines malam concitant opinionem. Vita autem pura etiam ipsum diaboli os maiorem in modum obstruere poterit.*

Vt omittam, compertum etiam hoc ipso sæculo esse, † apertis miraculis Deum præsentissimum 29 non modò viris Apostolicis verum & militibus, Fidei Catholicæ causam, vtcunque agentibus, affuisse, quemadmodum considerat Thom. à Iesu *d. lib. 4. pag. 125.* Et Ego latissimè ostendi *supra hoc lib. cap. 4. & sequent.* Quo supposito † cessat regu- 30 la illa, quam pro contraria sententia perpendimus, de concessione antecedentis consequenti concesso; non enim procedit, vbi consequens sine tali antecedenti exerceri, & subsistere potest, vt patet ex exemplo *l. 1. §. igitur, ff. de exerc. act.* & eruditè ostendit Romanus *cons. 451. num. 1.* & cum eo Felin. *in c. præterea num. 4. de offic. delegat.* Euerardus *in loco à concessione consequentis, limit. 2.* Didac. Perez nihil allegans *in l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. fol. 177. col. 2.* & Tuschus *pract. conc. iur. verb. Consequens, conclus. 757. ex n. 71.*

Ad tertium argumentum, dum generaliter laudat curam, & zelum defendendæ, & extendendæ, Christianæ Religionis, respondetur, † id quidem 31 certissimum, & sanctissimum esse, dummodo, vt diximus, legitimè fiat, & iuxta eiusdem Religionis præcepta. Quod supponendum, siue supplendum est in omnibus locis, & auctoritatibus in argumento relatis. Et præcipuè † *in d. cap. si non* 32 *ex Fidei 23. quæst. 4.* in quo maior vis argumenti consistit. Nam, vt benè aduertunt Sotus *in 4. distinct. 5. quæst. vni. art. 10. pag. 271. vers. Quartum argumentum*, Episcop. Chiapens. *in dict. Apolog. contra Sepuluedam, & in 3. replicat ad obiect. eiusdem*, Couar. *in Reg. peccatum 2. par. §. 10. n. 2. vers. Quartum*, Bannez *in 22. q. 10. ar. 10. vers. Iam verò, col. 529.* Gregor. de Valentia *dict. 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. vers. Secundò certum est.* Zeuallos *d. quæst. fin. ex num. 170.* Torres *dict. diput. 51. dub. 1.* & nouissimè Pat. Suarez *dict. tract. de Fide, disput. 18. sect. 3. num. 5.* D. Gregor. ibi intelligendus est de bello, quod Gennadius, Africæ Exarchus, Fidei causa aduersus Hæreticos, & Apostatas gessit, qui, vt statim trademus, non ferendi, sed feriendi sunt, vbi aduersus Ecclesiam, cui semel nomen dederunt, colla subrigere audent, veramque Euangelicæ legis doctrinam prædicari impediunt, aut Fidem volunt Christiani nominis inclinare.

Quæ solutio colligitur *ex epist. 72.* eiusdem D. Gregorij ad eundem Gennadium scripta, cuius etiam meminit Gratianus *in cap. sicut. ead. causa, & q.* Et si cui fortè non probetur propter generalitatem verborum D. Gregor. *in d. cap.* si non ex Fidei, quæ de aliis bellis agere insinuant, quæ Gennadius aduersus

aduerſus infideles nondum Eccleſiæ, & Romano Imperio ſubditos gerebat, dilatandæ Fidei cauſa, & vt Chriſti nomen per ſubditas gentes, Fidei prædicatione circunquaque diſcurreret. Omiſſa, aut ſi mauis reiecta, aliâ ſolutione Gregor. Lop. *in dict.l.2.part.gloſ. mag. col.* 6. dicentis, Diuum Gregorium ibi, bella, quæ Gennadius gerebat, non approbare, 33 † ſed tantùm rectam eius intentionem laudare, quæ ſemper in bellis plurimum commendatur, iuxta doctrinam Diu. Thom. 2.2. *quæſt.*40. *artic.* 1. & alia, quæ tradit Couar.*dict. reg.peccatum,*2. *part.*§. 9. *num.* 1. *&* 2. Poſſumus quidem ſecundo modo cum eiſdem Auctoribus reſpondere; de illis infidelibus loqui, qui ditiones, & prouincias Chriſtianorum infeſtabant, aut occupabant, aut Fidei prædicationem ſuis blaſphemiis, prauiſque perſuaſionibus impediebant, vt colligitur ex illis verbis: *Plurima enim pro paſcendis ouibus Beati Petri Apoſtolorum Principis excellentiam veſtram præſtitiſſe didicimus, ita vt non parua loca patrimonij eius, propriis nudata cultoribus, largitis Dacorum habitationibus reſtaurauerit* Quibus, 34 † & ſimilibus caſibus, Infidelibus iuſtè bellum inferri poteſt, cùm non ſint ſolum infideles, verùm & Fidei, & Chriſtianorum hoſtes, iuxta differentiam, quam inter eos facit Marquard. *in tract. de Iud. & Infid. part.* 1. *c.*5. *fol.* 21. atque ita militent aduerſus illos omnes rationes iuſti belli, defenſiui, & vindicatiui, de quibus egimus *ſupra hoc lib.c.6.ex num.*49. & doctrina Bald. *conſ.* 140. *in fine lib.* 4. quem refert Cardinalis Tuſchus *in pract. concluſ.verb. Hoſtes Fidei, concluſ.*173. vbi tradit, quòd hoſtes Fidei impunè poſſunt prædari à fidelibus. Et Michaëlis Salon.*in 2.2.to.1.quæſt.66.art.*8. vbi probat, quod infidelium bona, & perſonæ ſubditæ ſunt Chriſtianis de iure, quando occupant ea, quæ aliquando fuerunt Chriſtianorum.

Alioqui autem, ſi infideles quietè, & pacificè viuerent, & nihil occuparent, quod aliquando Chriſtianorum fuiſſet, non poſſet eis iuſtè bellum ob ſolam infidelitatis cauſam moueri, iuxta ea, quæ latè diſputauimus *ſuprà cap.*15. etiamſi Saraceni eſſent, vt per argumentum à contrario ſenſu probare videtur 35 Alex. P. II. † *in cap.diſpar.* 23. *quæſt.* 8. dum docet, iuſtè pugnari aduerſus Saracenos, qui Chriſtianos perſequuntur, & ex vrbibus, & propriis ſedibus pellunt: cuius text. auctoritate idem expreſsè probauit gloſ.*ibidem*, & conſuluit Oldrad. *conſ.*264. incip. *Illa videtur probabilior.*

Quamuis in hoc contraria ſententia verior videatur, 36 † ſcilicet aduerſus Saracenos, quamtumuis in pace degentes, ſemper, & quolibet modo, ſine aliqua noua cauſa iure optimo bellum indici, quoniam ſunt perpetui, & infeſti Chriſtiani nominis hoſtes, & detinent prouincias, quæ olim Chriſtianorum fuerunt, & præcipuè terra Ieruſalem, & terram Promiſſionis, quam Dominus Abrahæ, & ſemini eius promiſit, & Catholicis debetur, quia ſemen Abrahæ ſunt, ſecundùm Apoſtolum *ad Rom.* 9. *verſ.* 7. *& ad Corinth.* 11. *verſ.* 22. quod tenet idem Oldrad. ſibi contrarius *conſ.*72. incip. *Contra Saracenos*, & ſequitur Calderin. *conſ.*95.*num.*2. aliàs 1.*de trenga, & pace*, Geminian.*conſ.*96. incip. *Pro huius dubij, num.* 5. *& ſeqq.* Alex.*conſ.* 130. incip. *Super eo, num.* 4. *&* 5. *lib.* 7. & eos referens Cardin. Tuſchus *pract.concluſ.iur.verb.Infidelibus, concluſ.*124. *& verb. Bellum, concluſ.*36.*num.*14. latiſſimè Marquardus *vbi ſup.c.6.ex num.*10. *fol.*30. Victoria *in relect.de Indis*, 1.*p.n.*7.*in fine*, Gregor. Lop.*in l.vlt.tit.* 18.*par.* 2. *verb. En la conquiſta*, vbi dicit, quod Papa apponat hæc bella, & quotidie dat indulgentias, & Cruciatam contra illos Saracenos Africæ in fauorem Regis Hiſpaniæ, Anton.Gam.*deciſ.Luſit.*335. Boerius *deciſ.* 178. *num.* 10. Catheran. *in diſput. inſerta poſt deciſ. Pedemon. num.* 19. Gail.*lib.*1. *de pace pub.cap.*2.*n.*40. Molin.*de iuſt. & iur.tract.*2. *diſput.*99. *& diſput.*105. Bellarmin.*lib.* 3. *de laicis cap.*16. Zeuallos *dict.quæſt.fin. ex num.*210. Marta *de iuriſ.*1.*par.cap.*24.*ex num.*22. Pat. Mag. Lorca *in* 2. 2. *ſect.* 3. *diſ.* 52. *num.*8. & Fr. Iacob.Bleda *in hiſt. Maur. lib.* 8. & nouiſſimè Seraph. Freitas *de iuſt.Imp.Aſiat.c.*9.*n.*10. *&* 11. vbi plures alias cauſas recenſent, ob quas bellum contra Saracenos iuſtificatur.

Et 37 † hæreſim Lutheri notantes, qui aſſerit, non licere Chriſtianis bellare in Turcas, optimè proſequuntur Alfonſ. à Caſtro, & Sebaſt.Medices *aduerſus hæreſes, verbo Bell.* Couar.*d.reg.peccatum* 2.*par.*§.10. *ex princ.* Lancellot. Conrad. *in temp. omn.iud. lib.* 1. §. 3. *verb. Infidelibus in auxilium*, quos citat Petr. Cenedus *in collect.*59.*ad Decretum*, *pag.*84.*n.*1.*in fine*, & contra Eraſmum idem aduertit Anton. Rubeus *in aſſertion. Cathol. lib.* 2. *err.* 2. & Nos *ſuprà c.* 6. *num.* 49. & Mag. Lorca *ſuper D.Thom.ſect.*3.*diſput.*49.*n.*1.

Neque his refragatur 38 † *d.c.diſpar*, quoniam argumentũ à contrario ſenſu non valet, quando ex eo abſurdus, vel abſonus intellectus reſultat, aut aliorũ iurium correctio, *l.nemo,ff.de iuriſd. omn.iud.* gloſ. celebris *in l.conuenticula, C.de ſacroſ. Eccleſ.* cum notatis ab Euerardo *loco* 4. *pag.* 58. Canciuncula *loco* 13. Bellon. *de argum.leg.c.* 11. Mantua *ſingul.* 541. Corraſ. *lib.* 5. *Miſcel.c.* 9. *num.* 9. & Ioan. Gutierr.*in repet.l.nemo poteſt.n.*288.*de legat.*1. Et Pontifex ibi nullo modo voluit aliquam differentiam Saracenorum facere, quoad hoc, vt his magis, quam illis bellum iuſtè inferri poſſet: ſed illa verba: *Qui Chriſtianos perſequuntur, &c.* generaliter, vel cauſatiuè appoſuit, quaſi diceret omnes Saracenos eſſe, & fuiſſe perpetuos Chriſtianorum hoſtes, perſecutores, & ſpoliatores, & ideo in eos iuſtè pugnari. Nam 39 † relatiuum *quis* vel *qui*, non ponitur ibi reſtrictiuè, ſed generaliter, & declaratiuè, cùm qualitas, quæ per illum explicatur, cuilibet de genere competat, iuxta doctrinam Bart. per text. ibi *in l.omnes populi, ff. de iuſt. & iur.l.*1.*C.de ſum.Trinit.l.iubemus, C. ad Trebel.* quam ſequuntur communiter Doctor. in eiſdem iuribus, Paul.Caſtrenſ.*conſ.*84. *num.*3. *& conſ.*418. *lib.*1. *&* Cardin.Thuſcus *pract. concluſ. iur. litt.R. concluſ.*127.*n.*28. *&* 38.

Et iuxta hanc expoſitionem textus *in d. cap. ſi non ex Fidei*, poſſumus etiam accipere 40 † text. *in dict.l.*2.*tit.* 23. *part.*2. dum probat iuſtam cauſam bellandi eſſe: *Por acrecentar el pueblo ſu Fè.* Non enim ſimpliciter loquitur de bello quibuſlibet infidelibus ob ſolam infidelitatem, vel diuerſitatem Religionis illato, ſed de eo, quod augendæ, & defendendæ Fidei ratione legitimè infertur, nimirum contra Saracenos, Hæreticos, Apoſtatas, & alios eiuſdem Fidei hoſtes, qui eam impedire, aut impugnare conantur, & ideo cum myſterio adiecit illa verba: *E para deſtruirlos que laquiſieren contrallar*, vt benè aduertit Zeuallos *vbi ſupra n.*171.

Ad ponderationem autem 41 † *dict. cap. diſpar, in finalib. verbis*, quam cùm Gregor. Lop. fecimus

ſupra

*ſuprà cap.16. num.*80. poteſt etiam ex ſuprà dictis facilè reſponderi. Quoniam illatio, quæ ex eo per argumentum à contrario deſumitur, vincere non debet tot, & tam apertas deciſiones; & Sanctorum auctoritates, quibus probatur, neque Iudæos, neque alios Infideles bellorum terroribus ad Eccleſiæ fidem,& obedientiam cogendos. Et Pontifex ibi de Iudæis tantum, inter Chriſtianos degentibus, ſermonem habuit,eoſque bello laceſſendos non eſſe, inquit, quia vbique ſeruire parati ſunt, id eſt, non audent contra nos bellare,aut expreſsè, & apertè, ſicut Saraceni, & alij Infideles, Eccleſiæ aduerſari.Cæterùm ſi hi contra Eccleſiæ, & Chriſtianorum quietem, & ſeruitium aliquid molirentur, iuſtè bello compeſci poſſent, ſicut & Sarraceni. De aliis verò infidelibus Eccleſiæ in temporalibus non ſubiectis, nihil diſpoſuit; nec vtrum ij ad eius obſequium, & ſeruitium inuiti adducendi eſſent? ſed aliorum Canonum auctoritate definiendum reliquit, vt conſtat ex his, quæ tradunt Archidiac.Turrecrem. & alij *ibid.* & Simon Maiol.*d.colloq.de perfid.Iudæor.pag.*221.

2 Ad quartum argumentum, † quod ſumpſimus ex maiori auctoritate, & poteſtate, quàm Eccleſia hodiernis temporibus habet, quâ mediante ad debellationem,punitionem, & coactionem, quorumlibet impiorum procedere poteſt, vt † habetur *in d.cap.ſi Eccleſia, cap.non inuenitur, c.diſplicet* 23. *quæſt.*4. & in aliis locis, & exemplis in argumento relatis, facilè reſpondetur, iura illa de Hæreticis Apoſtatis, Schiſmaticis, & aliis impiis hominibus agere, qui Eccleſiæ fidem ſemel promiſſam,& obſequium debitum negant, aut alio modo ei aduerſantur; non autem de ſimpliciter infidelibus quietè & pacificè degentibus, in quorum prædicatione, & conuerſione Eccleſia ipſa tam hodie, quàm olim nulla poteſtate, aut coactione vti vult, vt ſæpe probauimus.DEO OPT.MAX. eorum vocationem relinquens, † qui ſemper deſideraſſe videtur, ne rei adeò perfectæ laus, in homines, aut hominum vires, præſidiáque transferatur,ſed quod omninò Diuinum eſt, ipſi Deo cum gloria tribuatur, iuxta illud Apoſt. 1. Corint. 2. *Ne glorietur omnis caro, & ſublimitas ſit virtutis Dei,& non ex nobis*; cum aliis,quæ adducit Fr.Thom.à IESV,*d.lib.*4.*de proc.Ind.ſal.*1.*part.c.*1.*pag.*123.

Neque refragatur, quod idem de Hæreticis, & Apoſtatis dici deberet, † cùm fides ex ſpontanea eſſe debeat, non ſolùm quando à principio credit homo, ſed etiam quotieſcumque credit, † quia ſeruitia coacta Deo non placent, qui hilarem datorem diligit; & ex neceſſitate euangelizantibus gloriam non tribuit, 2. *Corinth.*9. Nam licet non defuerint,qui hoc argumento moti,malè putarunt, Hæreticis,Schiſmaticis,& Apoſtatis,† ſicut neque Infidelibus, vim inferri non poſſe, à quibus non multum diſtare videtur opinio Marſilij Paduani relata,& meritò reiecta à Nauar. *in cap.nouit, notab.*3.*pag.*106.*n.*98. *de iudiciis*: & Valençuela *in monit.contra Venetos part.*7. Qui in ſuo pacis defenſorio omnem coërcitionem, & iuriſdictionem Eccleſiæ auferebat. Hic tamen error ab omnibus Catholicis Doctoribus plurimis rationibus damnari, & conuinci ſolet, † quia Infideles,cum nuſquam Baptiſmum receperint, neque Eccleſiæ fidem de ſeruandis præceptis Euangelicis dederint, ab eadem Eccleſia, & Chriſtianis Principibus puniri, aut debellari hac de cauſa non poſſunt, quod in Hæreticis, Apoſtatis, & Schiſmaticis contra obſeruatur, qui cum ſemel voluntariè crediderint, eo ipſo quod baptizantur, Eccleſiæ ſubiiciuntur, quæ cuſtos eſt Religionis Chriſtianæ, ac proinde poteſt pœnis ſpiritualibus, & corporalibus vſque ad pœnam ignis, & confiſcationem bonorum,eos ad Dei legem ſeruandam compellere, & vt fidem impleant ſemel in Baptiſmo promiſſam, atque profeſſam,quia niſi hanc iuriſdictionem, & poteſtatem haberet,parum potens eſſet ad inducendum finem, quem ipſius ſponſus Chriſtus Opt. Max. prætendit,*arg.c.*1.2.*&* 3.24.*q.*3.& eorum,quæ tradit Nauar.*d.num.*98.Valençuela *d.part.*7.*num.*56. *& ſeqq.*

49 Vnde † in ſacris fidei apud Hiſpanos prætoriis non puniuntur infideles non baptizati, ſed ſolùm Apoſtatæ, & Hæretici baptizati, qui negant, & deficiunt in fide, quam ſemel profeſſi ſunt,vt præter alios obſeruat Didac.Valdes *de dignit.Reg.Hiſpan.c.*19.*n.*6.*pag.*162.

50 Quinimò † ſi numerus, & potentia hæreticorum id expoſtulet, poterit quoque aduerſus illos bellum indicere, vt funditus extirpentur,& ne eorum peſſimo exemplo, prauíſque ſuaſionibus Chriſtiana Reſpublica maius in dies nocumentum accipiat.

Quam ſententiam expreſsè definire videtur Auguſt.*in d.cap.ſi Eccleſia,& ſimil.*D Hieronym. à Gratiano relatus *in cap.reſecandæ* 24. *quæſt.*3. & text. *in l.*4. *C.de hæret.cap.ferrum,cap. cùm ſecundùm leges eod.tit.lib.*6.*l.*1.*& per tot.C.de Apoſtat, & Schiſmat.l.*1.*tit.*26.*part.*7.*l.*1.*&* 2. *tit.*1. *lib.*4. *fori l.*1.*& per tot.tit.*4.*lib.*8.*ordin.*Tertul.aduerſus Gnoſticos *cap.*11.dum ait: *Ad officium Hæreticos compelli,non allici dignum eſt,duritia vincenda eſt, non ſuadenda hæreſis.*

51 Et latiſſimè † probant, & ab hæreticorum argumentis & calumniis defendunt Theologi omnes poſt D.Thom.2.2.*quæſt.*10.*art.*12.Alphonſ.à Caſtro *de iuſta hæret.punit.cap.*12.*&* 14. Victoria *d. relect.de Indis* 1.*part.n.*8. *& ſeq.* Conrad. *de contract.lib.*1.*quæſt.*7.*concl.*2.*&* 3. Director. Inquiſit. *lib.* 3. *tit.*9. Bod. *in collect. tit. de Hæreticis*: Didac.Perez *in l.*3.*d.tit.*4.*lib.*8.*ordin.col.*115. Palac. Rub.*in allegat.in mat.hæreſis,& in tract. de obten. Reg. Nauarræ, part.* 4. §.4 † vbi probat, magis damnandos eſſe Hæreticos, & Schiſmaticos,quàm Saracenos. Villadiegus *in tract. de hæret. q.* 6. Albertus Brunus *in eod.tract.lib.*3.*c.*3. Couar. *lib.* 2. *variar.cap.*10.*num.fin.*Petr.Gregor.*lib.*33.*Syntag. cap.*6.*num.*4. Decian. *lib.*5.*crim. cap.*11. *num.* 16. Simon. Maiol.*in diebus Canicul.* 1. *tom. colloq.* 20. *pag.* 449. *& ſeqq.* vbi aiunt, quod ſunt deteriores cæteris infidelibus, & *colloq.*7. *pag.*191. vbi quod ſunt deteriores lupis: Simancas *in Cathol. inſtit. tit.* 45. *&* 46. & plures alij relati à Petr. Cenedo *in collect.* 55. *ad Decret. num.*3. & vltra eos Nauarrus, & Valdes *vbi ſuprà*: Ioan. Azor. 1. *tom. inſt.moral.lib.*8.*c.*13.*quæſt.*8. Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.*10. *col.*525. Aragon *ibidem pag.*294. *&* 297. Gregor. de Valentia 3. *tom. diſput.* 1. *quæſt.* 10. *punct.*6.*in princip.& verſ.ad* 4. *col.* 407. D. Ioan. Vela *de delictis cap.*2.*de Apoſtaſia, & cap.*14. *de Hæreticis*: Lorca 2.2.*ſect.*3. *diſput.*52. *ex n.* 10. Iuſtus Lipſius *lib.* 4. *ciuil. doct. cap.* 4. *& aduerſ. Dialogiſt.cap.*2.Petr.Herodius *lib.*1.*rerum iudicat. tit.*6. *cap.* 13. Simon Maiol. *de perfid. Iudæorum, pag.*186. Petr. Cened.qui alios refert *in collect.*59. *ad Decretal. pag.* 198. *num.*2. Mag. Marquez *in Gubernat. Chriſt.lib.*2.*c.*33. vbi ait, Hæreticos puniri poſſe, etiam ſi ad id nulla ipſorum fraterna correctio præceſſerit.Petr.Andreas Cannonherius

*in Aphorismis polit.& moral.Hippocratis vol.2.ex pag.*248.Farinac.plurimos congerens *in tract. de hæret.quæst.*198.Martin.Delrio *lib.6. disquisit. magic.cap.2.sect.3.q.3. pag.*509. & iterum *pag.* 537. Et nouissimè, & eruditissimè P. Franc. Suarez *in tract.de Fide, disp.*20.*sect.*3.*ex num.*9.vbi loquitur de Hæreticis, & *disput.*16.*sect.*5.*ex num.*1. vbi de Apostatis, Ioan. Bapt. Valençuela *in dict. monit. contra Venetos, part.* 7. *per totam, & in discursu status, & belli, part.* 2. *considerat.* 6. *num.*17. & *consid.*9.*ex num.*23. & nouissimè Anton. Ricciul. *in tract. de iur. person. extra Eccles.grem.existen. lib.* 5. *cap.* 12. vbi enim veriori Bellarm.opinione aduersus Alph. à Castro defendit, Hæreticos non esse in Ecclesia, quia ad eam nemo pertinet nisi per Fidem, licèt eius iurisdictioni, & punitioni subiaceant, ex rationibus *suprà* citatis.

53 Quibus congruenter addere possumus, † id, quod Augustinus in prædictis locis commemorat de maiore vi, & auctoritate, quam Ecclesia suis temporibus habebat, eo fine dici, vt probet, post Constantini, & aliorum Principum Christianorum fauorem, Christi fidem præualuisse, & non in occulto, vt anteà, sed publicè doceri, coli, & defendi cœpisse, vt ex multis locis eiusdem Augustini, quâ solet eruditione, ostendit Pat. Francisc. Suarez *in defens.Fidei contra sect. Anglican. lib.*1. *c.*16.*n.*11.*& seqq.*

Ad quintum argumentum ex parabola Patris familias inuitantis ad nuptias, & compellentis in-54 trare eos, quos vltimo loco vocauerat, multifariè responderi potest cum D.Thom.& reliquis Theologis *in* 2. 2.*quæst.* 10. *art.*8. Soto *in* 4.*distinct.*5. *quæst.vnic. art.*10. *pag.*270. *vers. Tertiò argumentantur.*Couar.*in d.reg.peccatum,*2.*par.*§.10.*num.*1. Gregor.de Valent.*d.disp.*1.*quæst.*10. *punct.*6. *vers. Ad primum,col.*407. & aliis relatis à Suarez *dict. disp.*18.*sect.*3.*n.*12.

Primò, locum illum, & coactionem, quæ in eo permittitur, non esse intelligendam de his, qui nunquam fidem susceperunt, quales sunt Indi, de quibus tractamus. Sed de illis, qui semel Christianam fidem professi, ab ea diuertunt, quales sunt Hæretici, Apostatæ, & Schismatici, vt *suprà* retulimus; quemadmodum expressis verbis osten-55 dit D.August.*in epist.*50. *ad Bonifac.* de qua † *in d.cap. Schismatici* 23. *quæst.* 6. *Si per potestatem, quam per religionem, ac fidem, Regum tempore, quo debuit, Diuino munere, accepit Ecclesia, ij, qui inueniuntur in viis, & sæpibus.id est,in Hæresibus, & Schismatibus coguntur intrare; non quia coguntur reprehendant, sed quo cogantur attendant.*

Secundò, quòd, vt demus, sub parabola illa etiam vocationem, & compulsionem infidelium designari, nullo modo debemus de ea coactione intelligere, quæ vi & metu armorum fit, sed de ea tantùm, quæ blandis verbis, ac suasionibus, & argumentorum, & rationum pondere fit, docendo magis, quàm iubendo, monendo, quàm minando, 56 vt vtar verbis D. August. *epist.*65. [Nam, † & hoc modo aliquando quis cogi, & compelli dicitur, *l. fin. ff. & C. si quis aliquem testari prohib. l.*26.*&* 27. *tit.*1. *part.* 6. cum aliis latè traditis ab Hippol.de Marsil.*singul.*526. Palac.Rub. *in repet. rub.de donat.inter.* §.81. *num.* 11. Menchaca *de success.creat.lib.*2.§.17.*ex num.*4. Menoch.*de arbitrariis,casu* 295. *n.*42. Vincent.Carrocio *dec.* 15. *num.*23.& Hartman. Pistor, 1.*part. Miscell. q.*29.

57 Quæ tamen coactio † in re, de qua agimus, sancta, & licita est, vt pluribus probat Ioan. Arboreus *lib.*1.*Theosoph.cap.*36.& ad expositionem directæ parabolæ D.Chrysost. *in perfect. homil.*41. D.Thom.*in disput.de verit.quæst.*22.*art.*9. vbi inquit, ibi mentionem fieri de compulsione, non quæ est coactionis, sed efficacis persuasionis, vel per aspera, vel per lenia; † prout, & D. Paulus insi-5 nuat, 2. *ad Timoth.* 4. *Prædica verbum, insta opportunè, importunè argue, obsecra, increpa.* Et ad Tit.2.& Ierem.1.24. *Nunquid non verba mea sunt sicut ignis, & malleus conterens petras.* Et idem dicit Deus Angelis custodibus, & Prælatis, vt per Dionysium *Eccles. Hierarch. cap.* 9. Eandémque solutionem tenuit Innocent. † *in cap.maiores de* 5 *Baptism.* vbi ita inquit: *Nec obstat, quòd seruo dicitur, vt ad nuptias inuitatos compellat intrare; quia intelligitur de compulsione facta per instantiam rationis non per seueritatem gladij materialis, vel violentiam temporalem, quia executio materialis gladij, est isti seruo, id est ordini Prædicatorum, vel Apostolis in persona Petri, & Domini interdicta.*

Ad exemplum autem † de conuersione D. Pau-6 li, responderi potest cum Hostiensi, & Zabarella *in cap.quod super his,de voto:* Azone *in summa,C. de Iudæis in fine:* Marquard. *d.tract.de Iudæis, & Infidel.*3.*part.cap.*2.*n.*5. Soto *vbi suprà pag.* 271. Suar.*d.sect.*3. *num.*12. Ea, quæ Deus per miraculum facit, suam voluntatem apertè significans, humanis nostris legibus, ac regulis obnoxia non esse, neque in consequentiam adduci debere, vt ait gloss. *in cap.maiores de Baptism.l.*1.*ff.de constit.Princip. cap.quæ exorbitant. de regul.iuris in* 6. Etenim vt habetur ad Roman. 9. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, & voluntati eius quis resistit? aut quis tu es homo, qui respondeas Deo?* Atque ita cùm D. Paulus, iuxta hanc Diuinam voluntatem inter ipsa flagella mutatus fuerit, & de nolente factus sit volens, vt Ecclesiam iuuaret, quam anteà persequebatur, fœlix illa necessitas appellanda fuit, quæ ad meliora compellit, vt inquit D. August.*in d.c.displicet* 23. *q.*4. Sed non in exemplum ad alios trahenda, quos, vt ait Sotus *vbi suprà,* non licet sic ad fidem compellere, nisi quatenus disciplinæ norma permittit; cùm regulariter Diuina prouidentia, quæ in sui dispositione non fallitur, arbitrium nostrum in fide recipienda, sua semper, vt diximus, libertate potiri decreuerit.

Vndè † præclarè dixit idem August. *lib.* 10. *de* 6 *Ciuit.Dei cap.* 30. *Sic Deus res quas condidit, administrat, vt suos cursus agere sinat.* Et Sim Maiol. *in dieb.Canicul.*1.*tom. colloq.*8. *pag.* 211. † Sacræ 6 Scripturæ exempla, quæ à communibus & receptis Theologiæ regulis deuiant, veneranda esse, non imitanda. A quibus non abest D. Thom. 3. *part.q.*44.*art.*3. vbi exemplum huius conuersionis D. Pauli, & Magdalenæ, & Matthæi adducens, concludit, Deum † Diuina virtute animas homi-6 num inuitare, non solùm iustificando, sed sapientiam infundendo, vel stupefaciendo. Cui benè addit Greg.de Valent.*vbi suprà, vers. Ad tertium,* quòd si Deus metum incutiat, ipse quoque simul potest inclinare cor hominis ad fidem, vt voluntariè prorsus eam suscipiat, tametsi à metu excitatus; hoc verò non perinde sperare possumus, si metus ab hominibus incutiatur, cum potius infideles eo ducti magis durè, & difficulter credere soleant, vt *supra* retulimus.]

Denique ad sextum argumentum de coactione causatiua, & legibus, & edictis aliquorum Imperatorum & Regum, qui infideles à suis regnis exire iusserunt,

intulerunt, vel aliis modis grauarunt, si ad Fidem Catholicam non conuerterentur. Responderi potest, † D. Augustini auctoritates relatas *in d. c. vides 23. quæst. 6. & in d. cap. quid faciet 23. quæst. 4.* loqui de Hæreticis puniendis, & mediante pœnarum terrore, ad fidem Catholicam reuocandis. Quorum iam diximus longè aliam esse rationem, quàm infidelium, † in quibus quidem conuertendis, licèt in ratione baptismalis characteris aliquod possit esse discrimen inter vim præcisam, & eam, quam vocant causatiuam, siue conditionatam, vt probat text. *in d. cap. maiores, §. item quæritur, de baptismo*, & alia iura, & auctores, de quibus *suprà cap. 17. num. 4. & cap. 18. num. 16.* Quod tamen attinet ad iniustitiam siue iniuriam bellorum, & damnorum, quæ eis ob prætextum seminandæ, & introducendæ Christianæ religionis inferuntur; nihil planè inter vtramque referre videtur, cum blandè, & suauiter prædicari, & suaderi iubeatur, vt sæpè retulimus. Et secundùm doctrinam Dominici *in c. de Iudæis 45. dist. num. 2. & in d. cap. qui sincera, num. 1. & 2.* Abb. *in cap. sicut de Iudæis, num. 3.* quam refert, & sequitur Marquard. *dict. tract. de Iud. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 8.* & Caualcanus *decis. 21. num. 16. 2. part.* prohibita sit in fidei materia omnis illa coactio, quæ fit per violentiam illatam personæ, vel per ablationem rerum suarum, vt per indirectum baptizari, & ad fidem conuerti cogantur. Quoniam vt in nostra eadem quæstione egregiè considerant Dom. Sotus *in 4. distinct. 5. q. vnic. art. 10. pag. 270.* & Emanuel Roder. *lib. 3. quæst. Regul. quæst. 32. art. 4.* si natiua fidei conditio admonet, nullam coactionem esse medium licitum ad eius persuasionem, nulla quoque coactio adhiberi, neque tanquam necessaria probari debebit. Mirabile enim est, quod mihi non liceat, Ethnicum cogere, vt sit Christianus, & tamen ad eum finem liceat illum cogere, vt mihi sit subditus.

Quibus ego addo, † liberam illam voluntatem, quam Ecclesia in Fidei receptione desiderat, in hac, quæ bellorum, & armorum interuentione, atque subactione extorquetur, minimè reperiri videri. Nam etsi voluntas, quæ causatiuè, aut conditionaliter cogitur, voluntas dicatur, vt vulgò circumferri solet, quia maluit quis facere, quam talia pati, vt tradit Arist. *lib. 3. Ethic. c. 1. l. si mulier, §. si metu, ff. quod met. causa, l. patre cogente, ff. de ritu nupt. c. merito 15. quæst. 1.* cum aliis latè congestis à Tiraquel. *de pœn. temper. causa 36.* Simancas *in Cathol. instit. tit. 27. n. 30.* & Cuiac. *lib. 16. obseruat. cap. vlt.* Eadem tamen iura testantur, quod, qui ita consentit, si liberum esset, noluisset, vt *in dict. § si metu.* † Et sic, eius est velle, qui potest nolle, & velle non creditur, qui aliorum imperiò obsequitur, sub quorum potestate constitutus est, vt disertè scribit Vlpian. *in l. 3. & 4. de regul. iur.* Aristot. *lib. 3. Ethic. ad Nicomch. c. 5.* Seneca *lib. 2. de benef. c. 18. ad fin. Si vis scire an velim, effice, vt possim nolle; & lib. 3. cap. 19.* Vbi de illo agens, possit, necne seruus domino beneficium dare? multum ad rem, de qua agimus, inquit: *Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante seruo ministeria sunt. Beneficium enim est, quod quis dedit, cùm illi liceret, & non dare: seruus autem non habet negandi potestatem: ita non præstat, sed paret, neque id se fecisse iactat, quod non facere non potuit.* Idem docet idem Senec. *epist. 97. lib. 10. Paret potius quam assentitur, qui alieno subest imperio, nec tam illum ex animo, quam quia necesse est, sequitur:* Cornel. Tacit. *lib. 14. annál. de Nerone*, scribens: *Suasio, imò donum, & merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Res quippe † imperiosa est timor, secundùm Martial. *lib. 2. epigr.* cui consonat illud Quintil. *declam. 181. Abdicatus*, inquit, *in solicitudine est, locus opportunus insidiis, habet gladium instrumentum parricidij, accedit ad patrem, manúque sublata, rogo dicit, imò iubet: non sunt enim preces, vbi negandi libertas non est.* Et melius D. Aug. *in lib. de duab. animab.* qui † voluntatem ita definit: *Voluntas esse animi motus cogente nullo, ad aliquid, vel non amittendum, vel adipiscendum. Vnde omnis, qui volens facit, non cogitur. Et ideò qui metu illato rogat, quàm imperat, non tam rogat, qui metu perculsus promittit, non intelligitur voluisse obligari, cum id sponte non fecerit.*

Neque his aduersatur, quod in eodem argumento considerauimus, de bellis à Constantino Magno, Theodosio, & aliis Imperatoribus Romanis aduersus Paganos, & Infideles illatis, vt tandem Christianam religionem admitterent. † Nam etsi hoc, vt certum, affirmet Sepulueda *in dict. Apolog.* & Marquard. *dict. tract. de Infidel. 1. part. c. 14.* nulla tamen secura auctoritate subnititur, & potius contrarium apparet ex traditis à Dom. Soto *d. art. 10. pag. 270. & ex c. quam pio 10. quæst. 2.* vbi constat, multa potiùs temporalia commoda infidelibus contulisse, vt sic facilius, & suauius ad fidem adducerentur. Et bella, quæ narrat *histor. Tripart. lib. 10. ex c. 6.* aliam quidem considerationem habebant, nempè quòd Gothi, Sarmatæ, & aliæ gentes, contra quas gesta sunt, totum Orbem latrociniis, & inuasionibus infestabant, & sæpius ipsos etiam Romanos aggredi ausæ, atque Arriana item labe maculatæ fuerant, vt scribit Paul. Oros. *lib. 7.* & D. August. ad Heliodorum. Et *eadem hist. Trip. lib. 8. cap. 13.* Vnde iusta vtique, & sancta censeri debuerunt; & vbi à prædictis damnis inferendis Barbari illi cessabant, à bello quoque Romani abstinebant, quamuis in sua idololatria manerent, vt paulò ante eadem historia Ecclesiastica tradit. Idémque de bello † gesto per Carolum Magnum aduersus Longobardos affirmare debemus, quod suadente Adriano Pontif. illatum dicitur *in d. cap. hortatu 23. quæst. 8.* Erant quippè hi etiam acerrimi hostes Ecclesiæ, & in Arrianam hæresim declinauerant, & multa damna Christianis intulerant, vt ex Paulo Diacono *lib. 2. c. 1. hist. Longobard.* & ex aliis scriptoribus constat.

Neque magis vrget quod diximus de † legibus Constantini, Theodosij, & aliorum Cæsarum aduersus Paganos, & alios Infideles, & eorum sacrificia seueriter latis, quas tantopere laudat D. August. *in dict. cap. non inuenitur 23. q. 4. cap. ad fidem 23. q. 5. c. vides 23. q. 6.* & D. Ambros. *epist. 30.* Nam leges illæ non sunt simpliciter, & absolutè de omnibus infidelibus accipiendæ, sed dumtaxat de Paganis, qui Romanorum Imperio subditi erant, & inter infideles commorantes, eis scandalum mouebant, vanísque ritibus, & sacrificiis turbabant, & idololatriæ dediti leges, & præcepta iuris naturalis transgrediebantur. Quos meritò Imperatores suis legibus compescere potuerunt, & sub illarum prohibitionibus, comminationibus, & interdictis saltem causatiuè ad Fidem amplectendam, & idola, & templa sua deserenda perducere. Nam vt † præter alios obseruat Gregor. de Valentia *vbi suprà, vers. Ad quartam:* P. Torres *in tract. de Fide, art. 11. disp. 3. dub. 2.* Ioan. Azor. *instit. Moral. lib. 8.*

*lib.8.cap.24.q.5.col.1275.& lib.1.*Thom. à IESV *de proc.omn.gent.ſalut.lib.4.dub.4. pag* 209. quilibet Princeps poteſtatem habet erga eos, qui ſibi politicè ſubſunt, vt quæ ſibi expedire viſa fuerint ad Reipublicæ bonum cuſtodiat, ac proinde in primis vnius ac veri Dei cultum, & leges naturæ, quarum præcipuus cuſtos, & vindex eſſe debet, vt latè diximus *ſuprà c.16.n.24.*& hoc præcipuè legibus illis curatum fuiſſe paſſim oſtendit D. Auguſt.*in dictis locis*, & præcipuè *epiſt*.48.vbi ſic ait: *Pagani magis non blaſphemare poſſunt de legibus, quas contra idolorum cultores Chriſtiani Imperatores tulerunt. Et tamen ex eis multi correcti, & ad Deum viuum, verúmque conuerſi ſunt, & quotidie conuertuntur.*

74 Neque omitti poteſt † notabilis hiſtoria, quam Caſſiodor.& Sozomenus *in hiſt.Tripar.lib.5.c.27.*

75 & Alciat.*lib.1.Parerg.cap.13.*contigiſſe † narrant circa *d.l.1.C.de Paganis*, quæ eorum templa concindi iubet, & ſub capitali ſupplicio, & bonorum publicatione à ſacrificiis abſtinere. Nam cum Athanaſius ob multa mira, quæ fecerat, & prædixerat, à Paganis, & Hæreticis magus, & aruſpex crederetur; qua de cauſa à Synodo Antiſtitum aliquando condemnatum fuiſſe ſcribit Ammian. Marcellin. *lib.15.* inter iurgandum quadam die ſuperuolitauit cornix, quæ cùm clariùs crocitaret, adſtans multitudo Paganorum, velut mago derogantes, ab Athanaſio petebant, vt eis aperiret quid cornicula illa ſignificaret. Ille vero fertur ad eos dixiſſe ſubridens: Scitis, quid vox oſcinis prædicat? Cras Latina lingua dies ventura ſignificatur, hoc ergo clamans cornicula, triſtem vobis craſtinum diem portendit Imperatoris Romani iuſſione, vt de veſtris templis eiiciamini. Nec fefellit Diuinum hominem expectatio, ſed potiùs ita contigit, vt eius ſermo, licèt deriſus, veneric ad effectum: ſequenti namque die allatæ ſunt ad Iudices Conſtantini Imperatoris litteræ, iubentes, vt Pagani ſua ingredi non permitterentur ad templa, neque ſolemnes ſuperſtitiones, feſtiuitatéſque celebrare, ſed ſub gladij pœna vniuerſos Gentilium ſacrificiis abſtinere.

76 Paganorum † autem nomen, vt hoc obiter aduertamus, à pagis originem traxit, quæ Græcis villæ ſunt, ita à fontibus, ſiue vt alij malunt, à montibus dictæ, circa quos ſemper villæ condi conſueuerunt, vt ex Seruio, & aliis tradunt Prateius, Briſſon.Berrucius, Hormanus, & Calinus *de ver.iur.verb.Paganus*: Beda *in Cantic. lib.6.c.3c. & in Marc.cap.15.& in Luc.dict.l.6. cap.23. & homil.in Feriam 3.Pſalm.* Ioan. Fung. *in Etymol. ſub eodem verb.* Stephan. *de vrbib.* Lorin.*in Acta cap.17.verſic.19.*& Gaſp. Sanct. *in Iſai. cap. 42. num.45.pag.445.* Quamuis Philaſter *lib.de hæreſib. cap.* 3. eos dictos fuiſſe putet à Pagano quodam huius nominis, quem, ait, fuiſſe filium Deucalionis & Pyrrhæ, Regémque potentem & inclytum, & proinde tanquam Deum habitum.

Sed cum Deorum falſorum cultores hoc nomine vocare vſitatum fuerit, ſecundum D. Auguſt. *lib.2. retract. cap.* 43. difficilioris quidem indagationis eſſe videtur. Cùm in hoc tot, & tam variæ Scriptorũ ſententiæ reperiantur. Nam D.Iſid.*lib.8. Etymolog. c.*70. eos ita dictos exiſtimat ex pagis Athenienſibus, ex quibus orti. Ibi enim in locis agreſtibus, & villis, gentiles lucos, idoláque ſua, & delubra conſtituerunt, & ideò idolorum cultor cœpit appellari Paganus. Alciatus autem *d. lib.1. Parerg.cap.13.*& Connan.*lib.9.commentar. c.13.* eam rationem comminiſcuntur, quia Chriſti milites non ſint, neque eius Eccleſiæ Militanti nomina dederint. Scimus † enim in iure dictos eſſe Paganos quotquot à militia erant immunes, & liberi *l. quadam, ff. de pœn. l. ius noſtrum, de reg. iur. l. 1. C. de militari teſtam.* cum aliis. Paulus autem Oroſius, & Beda *vbi ſuprà*, quos refert, & ſequitur Cuiacius *in Parat.C.de Paganis*, quaſi ex agreſtium locorum compoſitis, & pagis longè diſtent à ſuperna, & cœleſti ciuitate, ab eáque ſint alieni, ſiue vt ait Dionyſius Gotthofr.in notis ibidem, in contemptum, quaſi diuerſos à Chriſtianis, & eis ignobiliores, ſicut & Ethnici, Gentiles, & nationes dicti ſunt, comparatione habita ad Chriſtianos, qui eo tempore pauciſſimi erant. Weſenb. autem *in ead, Parat.* tradit Gentiles, & Infideles Paganorum nomen ſortitos, quia diutius Gentilica ſuperſtitio in pagis, quam in ciuitatibus perdurauerit, propter rudiora Paganorum ingenia. Petrus Opmeer. *in Chronol. anno Chriſti* 411. *pag.* 307. quia Gentiles, & illa hominum colluuies, qui cùm non mererent ſtipendia, ſumptis armis, Romæ reſtaurari Gentilium ſacra volebant, ex pagis, cæteriſque agreſtibus locis exurrexerunt. Gaſpar Sanct.*vbi ſuprà*, quia qui Euangelicis legibus exculti non ſunt, extra Euangelium tanquam in pagis, & deſertis habitant, & variis abducti erroribus incerti vagantur.

Mihi verò, his reiectis, magis probatur ſententia Illuſtriſſim. Cardin. Baronij *in notis ad Martyrolog. Roman. ad diem* 11. *Ianuarij*, qui putat, à temporibus Chriſtianorum Imperatorum, Gentiles Paganos vocari cœpiſſe, eò quòd, vt proximè diximus, Imperatoriis legibus claudi cœperant idolorum fana, & delubra, & ſacra Gentilium prohiberi in oppidis; quare vrbibus excluſi, pagos, villas, & agros adire cogebantur, & illic ſuos inanes Deos colere, & ſuperſtitioſa ſua ſacra facere, vnde & Pagani dicti ſunt. In pagis autem & villis ſuperſtitionum cultum frequenter vſitatum fuiſſe, iam olim oſtendit Cicero *lib. 2. de legibus*, & vſque ad tempora Honorij Imperatoris, quæ erat idololatria in pagis reſidua fuiſſe videtur. Vnde S. Auguſt. qui iiſdem temporibus vixit, *ſerm.de verb.Domin.* inquit: *Multi Pagani habent iſtas abominationes in fundis, &c.*

Quam rationem luculenter idem Auctor proſequitur, & eo non citato Ioan.Azorius *dict.lib.8. cap.24.quæſt.1.col.1273.*& multum probat, & laudat Ant.Mornacius *in obſeruat.ad lib. 1. C. ſub d. tit.de Paganis, pag.95.*

Denique non obſtant exempla in eodem ſexto argumento perpenſa, de Regibus, qui Iudæos, & alios Infideles, ſi intra præfixum tempus baptizari nollent, morte mulctari, vel à ſuis Regnis exulare iuſſerunt. † Quoniam hoc procedit in infidelibus, qui Chriſtianis Principibus ſubditi ſunt, quos iuſtis, ac magnis cauſis ſuadentibus, prædicto modo punire poſſunt, vt latiùs diximus *ſuprà c. præced.ex n.37.*

Et quidem factum illud † Siſebuti non ad vim præciſam, ſed ad conditionalem referre videtur text.*in d.c.maiores, verſ. Item quæritur, de Baptiſmo*; & Genebrard. *in Chronolog. an.* 623. à quo non abeſt Ioan. Gothus *in hiſt.Gotth.lib.16. c.14.* tradens, ob ardentem Fidei zelum Siſebuti, pia eius exhortatione, nonaginta Iudæorum millia in Hiſpania conuerſa fuiſſe. Quod ſi ita contigit, nihil in eo eſt, quod notare poſſimus.

Sed

Sed verior opinio eſt,Regem illum nulla conditione, aut optione oblata, Iudæos ad baptiſmum recipiendum metu, & pœnis propoſitis, coëgiſſe ann.616. Cuius factum poſteà ſequutus fuit Dagobertus in Gallia ann.631. diem Iudæis præſtituens, intra quam, niſi Religionem noſtram ſuſciperent, hoſtes iudicarentur, pertinaciamque cap.luerent. Vterque † autem id precibus, & hortatu Heraclij Imperatoris feciſſe narratur. Qui item omnes ſui Imperij Iudæos baptizari coëgit,quoniam à circumciſis hominibus ei excidium imminere vana aſtrorum obſeruatione compererat: quod poſteà in Saracenis, ſiuè Mahometanis impletum fuit, vt latiùs produnt Aimonius *lib.4.hiſtor.Francor.c.22.* Platina *de vitis Pontif.in Adeodato*,Ioan.Mariana *lib.6.de reb.Hiſp.c.3.* Zamalloa *in compend.hiſt. Hiſp.lib.25.c.25.* & Iacob. Bleda *in hiſtor. Mauror. lib.1. cap.12.pag.56.*

1 Vndè reſpondendum eſt. † Siſebuti actionem tanquam iniuſtam, & Eccleſiæ diſciplinæ contrariam,Concilium Tolet. IV. *Can.56.* relatum, *in d.cap.maiores,& dict.capit.de Iudæis 45.diſtinct.* pro parte reſcidiſſe, decernens, vt qui iam ſacro lauacro tincti eſſent, cogerentur ad ſeruandam Fidem, quam acceperant, ſed ne poſteriùs Iudæi ad baptiſmum compellerentur. Cui Concilio † eundem Siſebutum aſſenſiſſe, tradit Roder. Sanctius Epiſcopus Palentinus *in eius vita*, eo quod cerneret, multos ex Iudæis, à ſe per vim compulſos, recidiuiſſe, & Iudaiſaſſe. Sed mihi hoc falſum videtur, quoniam Concilium, vt ex eius initio apparet, anno tertio Regni Siſenandi. Æra 681. celebratum fuit circa Pontificatum Honorij I. atque adeò Siſebuti religioſiſſimi Principis tempora, tanquam iam longè præterita, nominat.

3 Ioannes etiam † Mariana vbi ſupra, & ante eum Epiſcop.Tudenſ.Tarapha,& alij rerum Hiſpanicarum Auctores, coactionem illam ſuccenſent, quod in Chriſtianorum moribus nefas eſt, quemquam malo cogi ad profeſſionem veræ pietatis. Neque † tunc quoque Siſebutus factum illud temerè vſurpatum,prudentioribus illius ſæculi viris probauit, & præſertim D.Iſidoro, qui *in hiſtor.Gotthor. pag.161.* ſic ſcriptum reliquit: *Æra Dei anno Imp.Heraclij II.Siſebutus Chriſtianiſſimus poſt Gundemarum ad Regale faſtigium euocatur.Reg.nat.ann. VIII. menſes VI. qui initio Regni Iudæos ad Fidem Chriſtianam permouens æmulationem quidem habuit,ſed non ſecundum ſcientiam, poteſtate enim compulit, quos prouocare Fidei ratione oportuit.*

5 Idem † quoque in terminis noſtræ quæſtionis tradunt communiter Theologi omnes, & præcipuè Caiet.poſt D.Thom. *2.2.q.10.art.8.* dicentes, factum illud Siſebuti, & Dagoberti,feruentioris quidem fidei, & animi, quam iuſtitiæ exemplum præſtare poſſe,& zelum eius, bonamque intentionem in dicto Concilio laudari, factum autem non laudari. Quod etiam probat,& ſequitur Gregor. de Valentia *dict. tom.3. diſp.1. q.10.punct.6. col.410.* Iuſt. Lipſius *in lib. de vna Relig. ſiue aduerſus Dialogiſt. verſ. Diuinum illud*, & Madera *in Monarch. Hiſpan. capit. 6. fol.41.*

6 Expulſio † autem Iudæorum, & Maurorum à Ferdinando, & Eliſabeta Catholicis. Hiſpaniæ Regibus facta, longè minorem, aut planè nullam difficultatem habet, cum in ſubditis infidelibus; & ex rationibus ſuprà relatis proceſſerit. Et ne in Regnis adeò Catholicis, alia Religio, quàm vna fides, & vnum baptiſma haberetur, aut ex † fæce,& ſentina eorum, aliqua labe Chriſtiani macularentur. 87 Quod ſemper ſummo ſtudio curandum & vitandum eſſe iura teſtantur, *cap.omnes cap.ſæpe, & cap.nullus,cum aliis 28.q.1.cap.etſi Iudæos 13.*ibi: *Mas in pera*, de Iudæis. Nam, vt inquit Ouid. *lib.2. de remed. amor.*

Dum † ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi. 88
Multaque corporibus tranſitione nocent.

Et Senec. *ad Lucill.* † *epiſt.82. Salutare eſt, non conuerſari diſſimilibus.* 89

Quibus alia addit (de eiſdem expulſionibus agens) Camill. Borell.*de præſtant. Reg. Cathol. cap.69.ex n.21.* & in addition. ad Bellug. *rub.11. in prin. litter. C.* & relati à Cenedo *dict. collectan.15.num.1.* & Madera *dict. cap.6.fol.45.*

Neque in hoc facto † vis ſimpliciter infidelibus inferri videtur, ſed libera optio datur, vt vel Chriſtianorum prouincias deſerant intra certum tempus vel Chriſtiani fiant. 90 Quod ſanè non eſſe prohibitum conſtat *ex d. cap.maiores, verſ. Item quæritur*, & alios infideles non ſubditos (quales erant Indi, de quibus tractamus) tam ex diſparitate rationis quam ex cauſæ, & poteſtatis defectu, applicari non poteſt, vt in ſpecie noſtræ quæſtionis ad prædicti argumenti ſolutionem benè conſiderant Dom. Bañez *in 2.2. quæſt.10. artic.10. col.525. verſ. Ad ſecundum reſpondetur*, Arag.*ibidem artic.8.pag.290. verſ. Ad alìud de Regibus*, Gregor. de Valentia *vbi ſuprà, verſ.Ferdinandus*, Azorius *dict.lib.8.inſtitut.c.26. verſ. Quartò quæritur*, Torres *de Fide, diſput.51. dub.1.* & nouiſſimè Suarez *in eod.tract. d.ſect.3. num.5.* & plures alij, quos refert Petrus Cenedus *in d. collectan.15. ad Decretal.num.2.*

Eſtque adeò potens prædicta † ſtatûs, & religionis tuendæ ratio, vt non ſolùm Iudæos, & 91 infideles ſubditos non baptizatos expellere liceat, verùm etiam baptizatos, ſi de illorum moribus, perfidia, aut proditione, aliqua incommoda, vel pericula Chriſtianis immineant † vt Pio 92 pariter ac Magnanimo, & omnibus ſæculis admirando exemplo nobis oſtendit Catholicus, & ardens Fidei zelus amantiſſimi, & deſideratiſſimi Regis noſtri Philippi Tertij, qui prædictis rationibus motus, & re (vt oportebat) maturè conſultâ, ac perpenſa, *ann.1610.* ex tota Hiſpania, quamuis ſummâ hominum inopiâ laborante, exire, & in perpetuum exulare iuſſit ſpurcas, & nunquam ſatis quietas, vel à ſuis erroribus defæcatas Maurorum reliquias, licèt omnes iam baptiſmali innundatione luſtratas,quarum † numerus ad quingenta, vel ſexcenta, ſiue (vt alij 93 tradunt) ad nouies centena millia perueniſſe narratur, vt conſtat ex peculiaribus commentariis, quos de hiſtoria, iuſtitia, & laudibus huius expulſionis ſcripſerunt Fr.Iacob.Bleda, Marc.Guadalaiara, & Petr.Aznarius, & ex Mercurio Gallo *in.hiſt.ſui temporis, tom.2.* Philip. Paſchali *in tract.de virib.patr.poteſt.1.part.cap.7.num.25.* qui edita Regia in hanc rem prolata ad litteram referunt, Fr. Thom. à Ieſu *de procur. omn. gent.ſalut.lib.10. in præfatione, pag.643.* vbi diſcrimen in quo Hiſpania verſabatur ob has reliquias Arabum narrat Iacob. Gordon. *in ſua Chronolog. ann.1610. pag.494.* Magiſt. Marquez *in Gubernat. Chriſt. lib. 1. capit. 3. pag. 16.* Caliſt.Remirez *de lege Regia, §.32.num.12. & 13.* Bernard.Aldrete *de antiquit,Hiſpan,lib.4.cap.18. pag.570*

*pag.*570. D.Didac.Guzman *in lib.de vita, & exitu Margaritæ Reginæ Cathol.*2. *part.cap.*20. Salazar de Mendoça *de orig.dignit. Hispan.lib.*4.*c.vlt.* §.6.*fol.*183. & nouissim. Dom. Mart. Carrillo *in suis elaboratissimis annalib. Chronol.anno* 1610. *fol.*419.Fr.Ioan.de Salaz.*in politica Hispana,proposit.*2.§.2.*pag.*32. eruditissimus omnique laude ob prudentiam, & morum suauitatem dignissimus Dom.Petr. Fernand. Nauarrete Regum nostrorum Secretarius *in suis Politicis*, & eximiè politici s *Discursib.de conseru.Monarchiarum,c.*7.

Vnde † recenti hoc exemplo admoneri possumus, quantùm damni nobis à consortio Iudæorum, vel Saracenorum immineat, licèt fidem 94 nostram profiteri videantur, & aptè hîc accommodari possunt carmina Vlrichi ab Hutten. de † quodam Pepecorno Iudæo, qui postquam baptismum accepit, in omne flagitiorum genus portentosè prorupit, quæ refert Simon Maiol. 95 *in colloq.de perfid.Iudæor. pag.*30. & inter alia sic habent:

Merserat indignum Christi baptismate corpus,
Dissimulato errore patrum.Ne tingite ciues,
Si tinxisse nocet;ac nostro adscite periclo,
Stirpis in humanæ sobolem,finite esse sepultam.
Note sua, diramque iterum ne admittite gentem.
In patrios ritus: Poterit seiuncta caueri,
Quæ coniuncta nequit.

CAPVT XX.

De octauo titulo, qui ex obligatione deducitur, qua Indi, & reliqui infideles ad Fidem audiendam, & Prædicatores tuto hospitio excipiendos, tenentur, & ad concedendum liberum transitum in alias prouincias, in quibus Euangelium annuntiare voluerint. Et an, & quatenus contra eos,qui hæc negant,vel impediunt, iustè pugnetur?

SVMMARIVM.

1 *Infideles quamuis cogi non possint ad Fidem recipiendam, cogi tamen possunt ad eam audiendam, & eius prædicationem, & propagationem non impediendam.*

2 *Iudæis in prouinciis Christianorum habitantibus, licitè mandari potest, vt Prædicatores Fidei admittant, & audiant.*

3 *Auctores plurimi referuntur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles, Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè vbi eam impediunt.*

4 *Ecclesia ius habet vbique prædicandi, & impedientes remouendi, & puniendi.*

5 *Constitutiones Nicol. III. & Gregor. XIII. expenduntur, quæ certis diebus, Iudæos ad Fidei prædicationem audiendam, conuenire præcipiunt.*

6 Cap. Episcopus nullum, de consecrat.distinct.1.*illustratur.*

7 *Concilium Basiliense quid statuerit circa Iudæos cogendos ad audiendam prædicationem Fidei?*

8 *Concilium Basiliense an fuerit approbatum?*

9 *Prædicandi per totum Orbem præceptum, quod Ecclesiæ Christus iniunxit, inutile esset, si non posset ad audiendum Euangelium infideles compellere.*

10 *Fidei doctrina sine auditu esse non potest ex* D.*Paul.*ad Rom.10.

11 *Fidem definiunt B. Basil.& Clem. Alexand.vt sit assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur.*

12 *Doctrina Dei, Verbum Diuinum, Euangelium appellatur, quia ex annuntiatione, & auditione dependet.*

13 *Consequens qui vult, vult & antecedens Correlatiuorum vno concesso,alterum concedi necesse est,* ibidem.

14 *Confessionis peccatorum præceptum ex eo colligit Ecclesia, quod Christus potestatem ea remittendi Apostolis dedit.*

15 *Fidei prædicationem qui audire nolunt, ei resistere videntur.*

16 *Infideles ad Fidem audiendam compelli posse negat Sotus, Valentia,& alij, ex eo quòd ad illam recipiendam compelli non possunt.*

17 *Apostoli ex præcepto Domini,* Lucæ 3. & Matth. 10. *solùm spontè audire volentibus Fidem annuntiasse videntur.*

18 *Fidem audire qui cogitur, non ob hoc ad eam credendam, & recipiendam compellitur.*

19 *Ecclesia sicut potest cogere infideles sibi subditos ad audiendam Fidem, ita & non subditos.*

20 *Apostolorum tempore Ecclesia in multis suo iure non vtebatur.*

21 *Matth.verba* cap.10. Neque audierit sermones vestros, *qualiter exponantur?*

22 *Apostoli puluerem excutiendo de pedibus, vbi ab aliqua rebelli ciuitate exibant eam anathematizabant.*

23 *Pulueris pedum iactatio aduersus aliquam ciuitatem erat signum bellum indicentis, & eius euersionem minantis.*

24 *Prædicatores sunt legati Christi Domini ex Diu.Paul.*2. Corinth.5. & ad Ephes.6.

25 *Legatos etiam ab hostibus missos audire, & beneuolè tractare omnes gentes naturali iure tenentur.*

26 *Legati cur Sancti dicerentur.*

27 Lex vult.D.de legation. & lex sanctum 7.de rerum diuis.*explicantur.*

28 *Dionysij Chrisost. elegantia verba circa immunitatem legatorum expenduntur.*

29 *Dauid ob derisos legatos intulit bellum Ammonitis.*

30 *Legatis iniuria facta, censetur fieri Principibus, à quibus mittuntur.*

31 *Ecclesia ius habet tuendi, & defendendi suos Prædicatores.*

32 *Indi nulla ignorantia excusari possunt, si Prædicatores, & legatos ad se pacificè missos interficiant.*

33 *Schedulæ plures citantur, & expenduntur, quæ Indorum debellationem permittunt, si Prædicatores non recipiant, aut aliis modis malitiosè Fidei propagationem impediant.*

34 *Commercia innoxia qui negant, iure gentium inspecto, puniri possunt.*

35 *Littorum appulsum, & suarum prouinciarum hospitium qui peregrinis iniustè denegant, iniuriarum tenentur, & contra omnes leges humanitatis peccare censentur.*

36 Lex iniuriarum,§. si quis, ff. de iniuriis, & §. littorum, instit.de rerum diuis. *cum similibus illustrantur.*

37 *Ciceron.Ouid.Virgil.& Paul Orosij elegantissima loca expenduntur, littorum commune refugium*

refugium, & hospitalitatis officium iuri naturali tribuentia.

38 *Hospitalitatis, & promiscui commercij vsus sæpè in sacra Pagina commendatur.*

39 *Loth, & Abraham, quia hospitales erant, Angelos hospitio recipere meruerunt, ex D. Paulo* 13. ad Hebræ. 2.

40 Cap. offerebatur 32. q. 7. *exponitur.*

41 *Hospitalitatis virtutem diffinit, & commendat Clemens Alexandrin.*

42 *Sara Angelis parauit panes subcineritios, & Cleobuli filia paternorum hospitum pedes lauit.*

43 *Romani erant valdè hospitales, & qualiter Iouem Xenium, siue Hospitalem colerent.*

44 *Hospitalitatis & commerciorum vtilitatem, & necessitatem plures Auctores tractant, qui referuntur.*

45 *Hispani semper fuerunt Hospitibus perhumani.*

46 *Commerciorum, & hospitalitatis vsus summopere conducit ad Fidem propagandam.*

47 *Hospites olim simul & Doctores erant, ex Luciano, & aliis.*

48 *Abraham, dum fuit hospes in Ægypto, viros, & Sara fœminas in lege Dei instituit.*

49 *Sinæ non admittunt exterorum commercia, & ideò Fides apud eos difficilè propagatur.*

50 *Nationes aliquæ remissiuè referuntur, quæ hospites, & peregrinos admittere prohibent.*

51 *Lacedæmonij, Derinoxeni, quasi fallentes hospites, dicebantur.*

52 *Commercia cum Indis infidelibus, bona fide, & secundùm iuris naturalis principia institui, qualiter Reges nostri curarint?*

53 *Schedula, siue epistola elegans Caroli Quinti refertur, & illustratur, commercia cum Indis, & hospitalitatis iura requirens.*

54 *Commercia, vt inter homines diuersarum nationum essent, Deus non omnia vbique nasci permissit: ex D. Chrysostomo.*

55 *P. Lud. Molinæ opinio notatur, qui indistinctè, nullam Rempublicam teneri peregrinos recipere docet.*

56 *Homo ille verè dicitur esse humanus, qui alios hospitio excipit ex Diuo Augustino.*

57 *Infideles, si fidelibus transitum negent ad alias prouincias, in quibus prædicare velint, licitè possunt debellari.*

58 *Moyses bella gessit contra Amorrhæos ob denegationem transitûs ad terram Promissionis, secundùm D. August. & alios.*

59 Cap. vlt. 23. q. 2. *exornatur.*

60 *Iudas Machab. vrbem Efren debellauit, quia transitum sibi dare nolebat,* Machab. 1. 5.

61 *Ammonitis, & Moabitis templo Domini interdictum fuit, quia Dei populum fatigatum itinere non fouerunt.*

62 *Ecclesia potest licitè bellum indicere contra eos, qui ei transitum impedierint ad recuperationem Terræ Sanctæ.*

63 *Nauarræ Regnum, tum aliis causis, tum ratione transitus denegati, iustè à Ferdinando Rege Catholico captum fuit.*

64 *Genebrardus & Bodin. notantur, dum obtentionem Regni Nauarræ temerè calumniantur.*

65 *Anton. Mornacius circa obtentionem, & retentionem Regni Nauarræ multa contra historiæ fidem commentus est.*

66 *Doct. Nauarrus testatur se nunquam scripsisse contra iustitiam obtentionis Regni Nauarræ.*

67 *Regnum Nauarræ restitui nunquam Reges nostri suis testamentis iusserunt, vt perperam Mornacius affirmat.*

68 *Galliæ Reges ad Nauarræ Regnum semper aspirant.*

69 *Excellent. Dom. D. Petr. à Toleto Villæ Francæ Marchio laudatur: & magnanimum eius factum, & dictum coram Rege Galliæ super Nauarræ obtentione, & defensione refertur.*

70 *Iob locus* cap. 15, vers. 19. *explicatur.*

71 Cap. 1. 1. distinct. *explicatur. Et* num. 75.

72 *Transitus per alienas prouincias, vbi necessarius, & innoxius est, nullo iure negari potest.*

73 *Hostes, antiqui, omnes alienos, & peregrinos homines appellabant, & reputabant.*

74 Transire *verbum hostiles grassationes aliquando significat.*

75 *D. Isidorus Diuina lege tribuere videtur innoxij transitus concessionem.*

76 *Fas est lex Diuina.*

77 *Virgilius* 1. Æneid. *exponitur.*

78 *Lex Diuina nulla hominum conditione, aut consuetudine abrogari potest.*

79 *Ius naturale non mutatur, nec commune esse desinit, etiam si alienæ gentes barbaræ eius transgressores non puniant.*

80 *Lacedæmoniis furta impunita erant, sed non ideo furtum desinit esse contra ius naturale omnium gentium.*

81 *Fidem qui impediunt, blasphemant, aut deludunt, absque dubio puniri, & debellari possunt.*

82 Lex 1. 2. & aliæ, C. de Paganis, explicantur. *Et* num. 88.

83 *Gregor. XIII. constitutio expenditur, quæ casus enumerat, in quibus Iudæi, & alij infideles per quæstores Fidei puniri possunt.*

84 *Iudæi plura detestanda exempla in odium & blasphemiam Christi, & Christianorum vbique ediderunt.*

85 *Infantes in ludibrium Passionis Christi sæpè Iudæi crucifixerunt, & de illo oppidi de la Guarda, & altero vrbis Cæsaraugustanæ,*

86 *Iudæi cuiusdam Vitriarij notabilis historia refertur, filium suum in furnum immittentis, quia cum Christianis agebat.*

87 *Infidelium, maximè Indorum, templa, & idola, an & quando liceat Christianis Prædicatoribus, qui inter eos ambulant, destruere, & demoliri? Et* n. 92.

88 *Sancti Patres non solùm laudarunt, sed suaserunt leges Imperator de templis idola, & infideles expelli iubentes.*

89 *Concilij Illiberit. & Carthaginens. Canones referuntur de tollendis, & diruendis templis, & idolis Paganorum.*

90 *Circumcelliones vocat August. eos, qui passim infidelium idola frangunt.*

91 *Concilij Illiberit. locus expenditur, vbi martyrij palmam ei denegat, qui occiditur propter subuersionem idolorum.*

93 *Religio vera vt plantetur inter Indos, multum expedit eis prius idola tollere.*

94 *D. August. & Concilij Illiberitani loca quæ idola confringi prohibent, qualiter explicari debeat.*

95 *Apostoli, & alij Sancti solo verbo, flatu, aut Crucis signo idola etiam ærea confringebant.*

96 *D. Ioannes Euangelista templum Dianæ Ephesinæ sola oratione destruxit.*

97 *S. Procopij, Felicis, & aliorum plurium insignia miracula in subuertendis idolis infidelium referuntur.*

98 *Ioannes Boter.ob licentiam militum in destruendis idolis Indorum, eosdem Indos facilius ad nostram Religionem adductos tradit,& quare?*

Verum autem verò, licèt hæc, quæ ita lato sermone in superioribus disputabimus, admitti quidem possint, aut debeant, cùm de vi,& coactione disseritur, quæ mediatè, vel immediatè infidelibus irrogatur,vt Fidem,& Baptismum suscipiant, vbi † tamen coactio ad hoc non dirigitur, sed eò tantùm tendit, vt infideles ipsam Fidem, sibi à Catholicis Prædicatoribus annuntiandam, & proponendam, quietis & attentis animis, atque auribus audiant & seriò de ea recipienda, vel respuenda deliberent, nostrosque, hoc tam vtile & salutare commercium erga illos exercere volentes, tuto, & fido hospitio recipiant, vel liberum transitum ad alias prouincias concedant,in quibus Euangelium annuntiare, & propagare desiderent.Frequentissima,& verissima est omnium ferè Theologorum, & Iurisperitorum opinio, quæ docet, talem coactionem licitam esse, atque adeò iure optimo posse his de causis infidelibus bellum inferri, qui protervè Fidem audire recusant, vel eiusmodi pias, & laudabiles expeditiones impediunt; dum tamen priùs quàm ad illud deueniatur, omnia alia media tententur, quæ ad munus Apostolorum Apostolicè, & pacificè obeundum conducere potuerint, & in eiusdem belli illatione inculpatæ tutelæ moderamen seruetur, eaque cautio adhibeatur, ne vlterius progrediatur supplicium, quàm reperiatur commissum,vt aliàs dicitur *in l.1.C.vnde vi,& in l.sancimus, C.de pœnis,* & in simili notauimus, & ornauimus *sup.hoc lib. cap.16.num.5.& 6.*

2 Quam sententiam † de Iudæis loquens, qui in terris Romani Pontificis, aut aliorum Christianorum Principum degunt,apertè tradit Innocent.*in c.quod super,col.vlt.vers.Item licèt de voto,* relatus à Bertachin. *in repertor.verb.Infideles, fol.* 28.docens,quòd infideles, licèt non debeant cogi ad Fidem, tamen Papa potest eis mandare, quòd admittant Prædicatores Euangelij in terris suæ iurisdictionis, & si eos non admittant, peccant, & ideò puniri debent. Idemque, re ad vtramque partem disputata, resoluit Borgnin. Caluacan.*in decis.21.n.13.& seq.2.p.* Ioan.Azor. *tom.1.instit.Moral.lib.8.c.26.vers.Tertiò quæritur,* & nouissimè Philip.Paschal.*in tr.de virib.patr.potest 1.par.c.7.n.17.*Bañ.Torr.Suar. & alij in locis *infra* relatis,& nouissimè Ant.Ricciullus *in tr.de iur.person.extra Eccles.grem.exist.lib.2.c.37.*Et ge-
3 neraliter † in quibuslibet infidelibus, etiam Principibus Christianis non subditis: & in specie ipsorum Indorum, de quibus sermonem habemus eandem opinionem sequuntur Theologi omnes communiter post Diu.Thom.*in 2.2.q.10. art.8.*Ioan.Maior.*in 2.dist.44.q.2. & 3.*Albert. *in rub.de hæreticis lib.6.q.8.*Gines.Sepul.*in obiect.10. cont.Episc.de Chiap.*Doctiss. Alfon.à Cast.*de iusta hæret.punit.lib.2.c.14.vers.Prima igitur,* vbi asserit,quòd licèt infideles ad Dei veri cultum & sacri baptismatis susceptionem inuiti compelli non possint: attamen si monitionem hanc recipere recusent & maximè si prædicationem sancti Euangelij propulsent, erit iustum bellum, quod contra eos motum fuerit.

Mag.Victoria *in relect.1.de Indis,ex n.36.& in relect.2.ex n.1.ad 12.* vbi ex Diuini præcepti auctoritate concludit, Indos, & quoslibet infideles ad Fidem audiendam teneri, ac proinde à peccato mortali non excusari, si rogati, & admoniti, vt audiant pacificè loquentes de rebus spectantibus ad Religionem ac de ea maturè deliberent, id facere nollent; quia tenentur, inquit, saltem audire & consultare, & si hoc impediant, & Hispanos inter se ad commercia, & prædicationem secure non admittant, neque aliter Religionis negotium procurari valeat, hic titulus iustissimus est ad eos debellandos,& conquirendos, terrasque,ac prouincias eorum occupandas, nouos dominos creandos, & antiquos deponendos, & ad reliqua alia iura belli prosequenda, quæ in aliis bellis iustis licitè fieri possent.

Gregor.Lop. *in l.2.tit.23. part.2. colum.11. & 12. & col.20. vers.3.4. & 8. conclus.* & Hieron. Zeuall.*in pract.comm.lib.4.q.fin.n.172. & seqq.*& rursus, & melius *n.295.& seq.*vbi verba Victor. sequentes, & transcribentes, iustitiam eiusdem belli contra impedientes fidẽ audire & Christianos à suis prouinciis remouentes, enixe tuentur.

Eruditissimus D.Præses Couarru. *in reg.peccatum 2.p.§.10.n.13.vers.Quarto licitũ, & §.11.n.5. vers.Fateor planè,* vbi cum D.Th.& aliis Theologis docet, Christanos non posse, nec debere iustè impediri in prædicatione Christianæ Fidei, & quod si impediantur, eis fit iniuria, ad quam propulsandam possunt iustum bellum mouere, vel quando infideles moniti ab idolorum vano cultu non abstinent, vbi is impedimentum affert Religioni Christianæ, & legis Euangelicæ prædicationi.

Dom.Soto *in 4. distinct.5. q.vnic. artic.1. pag.* 267.*vers.Secunda conclusio, & in summario disputationis, siue Apologiæ Episcopi Chiapensis contra Sepulu.pag.*14.*& 15. Et in cons.*quod ann.1550. dedit circa Indiarum conquisitionẽ, *vers. La Segunda cabeça,*Salmeron.*tom.12.tr.38.vers.Deinde, pag.323.*Card.Bellar. *lib.5. de Rom.Pontif. cap.7.* Becc.*in sum.tom.2.c.13.q.4.n.12.& seq.*Fr.Anton. à Cordub. *in quæstionar.lib.1.q.57.dub.4.vers.Tertia pars, & dub.6. vers. Quartum dictum,*Gabriel de Valent.*tom.3. disp.1.q.10. punct.6.col.401.* post Caiet.*2.2.q.10.art.8.*Pat.Gabr. Vasq.*in 1.2.q.76. disp.120.cap.3.& c.5. in initio.*Petr.de Aragon.*in 2.2.q.10.art.8.col.254.*Tolet.*in sum.lib.4. c.2.n.2.* Petr.Ledesm.*tom.2. sum. tr.1.c.5.* Torre, *de Fide, art.8.disp.51.dub.2.*Thom. Sanch.*in summa lib.2. c.1.n.4.* & nouissimè Pat.Suar. *de Fide, disp.18. sect.2.n.8.* & Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. c.9.n.6. & 7.* vbi licèt infidelium debellationem non omnino probent, ob id tantùm, quòd Fidem audire recusent; benè tamen admittunt, quòd si nobis prædicationem impedirent, aut alios volentes illam audire, & forsan Fidem suscipere,ad nos accedere prohiberent, nec sinerent prædicatores loqui Verbum Dei sine vi, ac fraude volentibus audire; iure possemus eorum violentiam etiam armis propulsare, & bello, si opus esset, illato,acriter coërcere;quia omnino † 4 semper manet ius integrum Ecclesiæ ad prædicandum in quolibet regno, & ad defendendum innocentes, vt sic dicam, id est, particulares personas quæ voluerint audire verbum, & ita nulla sit tali in casu coactio ad audiendam fidem,sed solùm ad non impediendum prædicationem Euangelij,nec eos,qui voluntariè illud audire voluerint.

Idem sentit Ioseph.Acost. *lib.2.de proc.Ind.sal. c.13.* vbi eleganter, & generaliùs ait, hoc ius ab ipso omnium conditore conditum videri, vtque Christiani à Deo didicerunt, docent ipsi

ipsi cæteros mortales, quorum salutem optare, & quærere debent. Qui enim dixit: *Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ*, certè aditum liberum quocunque terrarum aperuit, quem qui nobis præcludere velint, & summi Dei præcones, ac legatos inauditos à se relegant, contra ius Diuinum, & naturale, & contra salutem suam facere putandi sunt.

Mag. Domin. Bannez *in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 528. vers. Tertia, & quarta conclusio, & col. 534. vers. Ex his sequitur.* Vbi licèt primò in quæstionem vocasset, an infideles subditi, & etiam nõ subditi, ad Fidem audiendam compelli possent: postea tamen concludit, infideles non subditos iure compelli, ne vllo modo Christi Fidem impediant. Et ex hoc sequi, quòd si nuntius Euangelij perueniat ad exteras, & barbaras nationes, & impediatur prædicare populis à Principibus illarum nationum, tunc potest Princeps Christianus, vt minister Pontificis, debellare illos Principes, ne impediant Prædicatorem. Hoc enim non est compellere ad audiendum, sed defendere innocentes, quosdam quidem ad prædicandum ius habentes, quosdam verò quia ius habent ad audiendum, si velint.

Pat. Lud. Molina *de iust. & iur. tractat. 2. disp. 105. & in materia de Fide, q. 10. art. 8.* vbi concludit, quòd cum Christiani ius habeamus denuntiandi Euangelium vbique terrarum, pariter quoque potestatem habemus concionatores, ad quoscunque infideles deferendi, eos protegendi, & infideles ipsos cogendi, non quidem vt Euangelium suscipiant, sed ne impedimento sint, tum concionatoribus quominus illud denuntient, tum etiam suis, quominus illud audiant, suscipiant, & iuxta illud viuant. Et quòd hoc fine, etiam vel inuidis, & inuitis ipsis infidelibus, possumus cum nauibus ad eos accedere, tandiuque, & cum ea potentia in eorum portubus, & terris commorari, quamdiu, & quantum necesse fuerit, vt hæc tutò fiant, eáque ratione commercium aliquod cum ipsis exercere. Quod si gentes aliquæ, aut Reges, & Dynastæ resistant, & impediant, fas nobis est, bello illos coercere, iniuriamque Fidei, & Euangelio in ea parte illatam punire.

Mag. Salon. *in 2. 2. tom. 1. tract. de domin. q. 3. art. 1.* vbi, postquam illam quæstionem tractauit, liceatne vnum hominem alteri dominari? Et quo iure, ac quibus de causis iusta seruitus inducatur? subdit, Indos & Æthiopes, qui à Lusitanis, & Hispanis capiuntur, tuta conscientia capi, & ad nos deferri, ac vendi, si volentibus Euangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant; quia resistentibus prædicationi Euangelicæ legitimè bellum infertur.

Pat. Ioan. Azor. *d. lib. 8. c. 26. vers. Septimò quæritur*, quem sequitur, & ad verbum transcribit, Fr. Thom. à Iesu *lib. 5. de procur. omn. gent. salut. 1. p. dub. 3. pag. 206.* vbi resoluunt, non solùm infideles Christianis subditos, verum & quoslibet Paganos, & Barbaros, & etiam non subditos, ad audiendum Christi Euangelium compelli posse, quia non ideò dici debet, quòd ad credendum etiã compellantur, & quia negari nõ potest, quin si viri probatæ vitæ, & spectatæ virtutis mitterentur ad Christi Euangelium Paganis annuntiandum iure naturali digni essent, qui audirentur, nec vllus Pagnorum Princeps, aut prohiberet, quominus Paganique vellent Euangelium audirent, aut idoneos Christi nuntios, aut præcones, & interpretes impediret, ne illud annuntiarent. Alioqui enim his, aut vim, & iniuriam manifestam afferret.

Mag. Petr. Lorca *in 2. 2. artic. 8. q. 11. sect. 3.* vbi pluribus probat, omnes infideles indistinctè compelli posse, vt Fidei, & eius prædicationi iniuriam, & impedimentum non inferant. Et conducunt alia quæ trademus *infrà lib. 3. cap. 3. ex n. 1.* & nouissimè Ægid. Bened. *in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, cap. 3. num. 16.* pluribus probat, summum Pontificem posse mittere Prædicatores in mundum, & subiicere alicui Principi Christiano eos, qui Prædicatores non acceperint, vel male affecerint, ad quod allegat Bellarmin. *lib. 1. de Rom. Pontif. cap. 9. & seq.* & Pat. Suarez *lib. 3. contra sect. Angl. c. 10.*

5 Pro † qua sententia dum docet, infideles, & præsertim eos, qui Principibus Christianis subditi sunt, ad Fidei prædicationem audiendam compelli posse, apertæ sunt hodie Romanorum Pontificum constitutiones, præsertim Nicolai III. quæ incipit: *Vineam*, & Gregor. XIII. quæ incipit: *Sancta Mater Ecclesia.* quas ad litteram inuenies apud Laertium Cherubinum in suo Bullario, Anton. Naldum *in quæstio. pract. verb. Iudæus, fol. 305.* Paul. Piasecium *in praxi Episcop. 2. part. cap. 4. pag. 254.* & Thom. à Iesu *de procur. omn. gent. salut. lib. 9. par. 1. in fin. pag. 373.* & earum summam recensent Azor, Suarez, Ricciullus & alij ex supra citatis; quibus cauetur, vt Iudæi semel in hebdomada ad Fidei prædicationem audiendam accedere compellantur, pœna imposita his, qui audire recusant. Quarum vim non satis effugiunt illi, qui hanc non esse pœnam respondent, sed quoddam tributum, quod illis infidelibus tanquam subditis potest iustè imponi; cùm hoc à verbis, & mente Pontificum alienissimum sit, vt benè aduertit Pat. Suar. *dict. sect. 2. num. 3.* & ostenditur *in d. Bulla Gregor.* ibi: *Ad quos sermones & lectiones volumus vniuersos & singulos vtriusque sexus Iudæos à duodecim annis suprà, infirmitate, aut alia legitima causa, de qua Ordinarios docere debeant, non impeditos, in ciuitate, & locis, vt præfertur habitantes, vel aliunde obuenientes, etiam si inibi domicilium non habeant, ita per circuitum conuenire, vt tertia saltem eorum pars, nec vnquam minor, semper adsit. Quod si facere neglexerint, interdicti cum fidelibus commercij, & aliis pœnis arbitrio Ordinarij pro contumaciæ modo imponendis, donec satisfecerint competenter, ad ipsos sermones audiendos compellantur.*

6 Idemque ante prædictas constitutiones statutum fuisse videtur: † nam *in c. Episcopus nullum, de consecrat. dist. 1.* ad templa, & missas cathecumenorum hac de causa accedere non prohibebantur, 7 & † in Concilio Basiliensi *sect. 19.* quod extat *in 4. tom. Concil. pag. 57.* idem ferè quod Gregor. statuit, his verbis cautum reperitur: *Sancta Generalis Synodus in primis statuit, vt omnes Diœcesani, quosdam in litteris Diuinis benè eruditos, aliquot vicibus annuatim deputent, in locis vbi Iudæi, aut alij infideles degunt, ad prædicandum & explanandum taliter Catholicæ Fidei veritatem, vt ipsi infideles, qui audiunt, suos valeant errores recognoscere. Ad quam prædicationem sub pœnis tam commercij per fideles illis interdicendi, quam aliis ab hoc opportunis, ipsos infideles cuiuscunque sexus in annis discretionis constitutos, accedere compellant.*

8 Et † quamuis de hoc Concilio, & an fuerit legitimum,

legitimum, & approbatum, plura tradant Doctores, quos refert Marquar. de Suſan. *in tract. de Iudæ. & Infidel.* 3. *part. cap.* 8. & Caualcan. *dict. deciſ.* 21. *n. vlt.* tamen idem ibidem reſoluit, quoad hoc vbique in Italia obſeruari, & ita in Senatu Fiuizanenſi, & Papienſi deciſum fuiſſe. Et in Aragonia quoque iamdudum cautum reperiri edicto Regis Iacob, anno 1242. quod fuit confirmatum per Innoc. IV. tradit Riccius *d. c.* 37. *n.* 5.

Secundo, pro eâdem ſententia, quatenus generaliter probat, licitam eſſe eandem compulſionem ad Fidem audiendam in omnibus infidelibus, etiamſi Chriſtianis ſubditi non ſint, ex mente 9 prædictorum Auctorum perpendo. Quod † cùm Eccleſia, vt ſæpè diximus, non ſolùm poteſtatem, verùm & neceſſitatem habeat, Euangelium per vniuerſum Orbem docendi, ac diſſeminandi, inutilis quidem, aut impoſſibilis hæc poteſtas, & obligatio redderetur, ſi infideles omnes ad eiuſdem Euangelij præcones audiendos compelli non 10 poſſent; quia † doctrina ſine auditu eſſe non poteſt, vt inquit D. Paul. *Rom.* 10. *Quomodo credent ei, quem non audierunt: Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur? Sicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem! Euangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Euangelio. Iſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Chriſti.*

11 Quamobrem † D. Baſilius *in Aſcetic.* ſic Fidem definit: *Fides eſt aſſenſio indubitata ad ea, quæ audiuntur certa veritatis perſuaſione ad ea, quæ prædicantur per Dei gratiam*, & Clemens Alex. *lib.* 1. *Pædagog. Catecheſis*, inquit, *ſeu quæ per auditum deducitur inſtitutio ad Fidem deducit.* Ipſam-12 que † Dei doctrinam totam, nomine *Euangelij, & Verbi Diuini* communiter appellamus. At Euangelium nihil aliud ſignificat, niſi annuntiationem; verbum autem, id, quod ore profertur, vt præter alios, in ſpecie noſtra optimè aduertit, & proſequitur Thom. Bozius *de ſign. Eccleſ. lib.* 3. *c.* 2. primum hoc ſignum veræ, & Catholicæ Eccleſiæ noſtræ conſtituens, quòd eius fides ex auditu dependeat.

13 Vnde † conſequenti conceſſo, vel vno ex correlatiuis, alterum, ſine quo illud eſſe non poteſt, neceſſariò concedere debemus, *l.* 2. *ff. de iuridict. omn. iud. l.* 3. *§. qui habet, ff. de ſeruit. ruſt. præd.* ibi: *Qui habet hauſtum, iter quoque habere videtur ad hauriendum, & ſi quis tantum hauſtum ceſſerit, nihil agit, l. qui fundum* 40. *§.* 1. *ff. de contrah. empt. l.* 6. *titul.* 31. *par.* 3 cum aliis, quæ notant Bart. & Doct. *in l. ſi fideiuſſor.* 52. *ff. de fideiuſſ.* Ripa *in l.* 1. *num.* 103. *ff. de vulgar.* Ludouic. Vital. *lib.* 2. *variar. cap.* 9. Pat. Suarez *de legib. lib.* 8. *c.* 11. & diximus *ſupra c.* 16. *ex n.* 52.

Cuius rationis vis à ſimili confirmatur per ali-14 quos ex ſuprà relatis. Nam quia † CHRISTVS dixit Apoſtolis ſuis *Ioan.* 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, &c.* optimè colligit Eccleſia, præcepiſſe fidelibus, vt peccata ſua confiteantur, quia non poſſunt remitti, niſi audiantur, & cognoſcantur. Ergo ſimiliter, ſi dedit Eccleſiæ poteſtatem docendi infideles, conſequenter dediſſe videtur, vt poſſit illos ad audiendum com-15 pellere. Præſertim cum † eo ipſo quòd audire nolunt, prædicationi Fidei reſiſtere, & impedimentum ex parte ſua apponere videantur, quod vbi faciunt, Auctores omnes iuſtè debellari poſſe concedunt.

Neque † huic ſententiæ aduerſatur conſideratio 16 Soti, Valentiæ, Bannez, Aragon. Torres, Suarez, Becani, Freitas, & aliorum, qui in hoc articulo cōpulſionis, & debellationis ob id tantùm, quòd Fidem audire nolint, contrariam defendunt, dicentes, quòd cum non poſſint cogi ad credendum, ad audiendum etiam compelli non debent, & quod iis tantùm eſt prædicandum, qui ſponte ſua prædicatores audire, & recipere volunt, † Apoſto- 17 lorum exemplo, quibus hoc ita CHRISTVS Dominus commendaſſe videtur, *Lucæ* 3. *& Matth.* 10. *Et quicunque non receperint vos, neque audierint ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris.* Nam rectè reſpondet Azor. *dict. lib.* 8. *c.* 24. *q.* 3. *&* 7. † coactionem in receptione Fidei ex- 18 preſsè prohibitam eſſe, quia libertati, quæ in ea requiritur, directè repugnat, vt latè oſtendimus *ſup. cap.* 17. *num.* 4. At verò, in compulſione audiendi Fidem, hanc prohibitionem non reperiri, quin potius ex præcepto prædicandi, & Euangelizandi deduci videri, quoniam eo facto tantum curatur, & efficitur, vt ſacris Diuini Verbi concionibus interſint, & poſteà ſponte, ac liberè audita credant, vel reſpuant. Non enim conſequens eſt, vt ſi ad audiendum adigantur, eo ipſo compellantur ad credendum, ſicut poteſt quis cogi, vt audiat prædicationem conſiliorum Euangelicorum, vel de conceſſione indulgentiarum, & non propterea cogitur, vel ad ſequenda conſilia, vel ad lucrandas indulgentias.

Et † quemadmodum Eccleſia non erat, dum 19 infidelibus ſubditis hanc audiendi neceſſitatem iniungit, vt ipſi iidem Auctores tandem agnoſcunt, & in primo argumento probauimus: ita non errabunt, qui idem ad non ſubditos protrahunt, cum in omnibus eadem prorſus militet ratio, eademque in receptione Fidei libertas deſideretur, poſſitque hodie Eccleſia vbique ſuum munus, & officium implere, & competenti auctoritate, & ſeueritate defendere. Quod † tem- 20 pore Apoſtolorum ſecus ſe habebat, & ideo ſuo iure in multis non vtebatur, vt abundè ſatis oſtendimus *ſup. c.* 16. *ex n.* 82. & in terminis docet Pat. Suarez *d. tract. de Fide, diſp.* 18. *ſect.* 1. *n.* 10.

Præterquam † quòd verba illa Matthæi: *Ne-* 21 *que audierit ſermones veſtros*, magis de contempta, quàm de non audita prædicatione intelligi debent, vt ibidem Franc. Lucas aduertit. Et quod ſubdit † de excuſſione pulueris pedum, inter varias ſigni- 22 ficationes, quas ibi ex Sanctis Patribus idem Franc. Lucas, & Maldonatus adducunt, anathematis, maledictionis, atque condemnationis ſignum importat, vt D. Hilarius oſtendit, dum inquit: *In eos, qui audita Regni cœleſtis prædicatione, Apoſtolorum præcepta reſpuerint, ſigno pulueris ex pedibus excuſſi, æterna maledictio relinquatur.* Et ſic Apoſtoli, eis quibus tunc poterant, pœnis, non auditam, vel ſpretam prædicationem, vindicabunt. Quinimò † & bellum ea de cauſa 23 indicebant; iactatio quippè pulueris pedum aduerſus aliquam ciuitatem, videtur eſſe ſignum denuntiantis bellum, & euerſionem minitantis, vt rectè aduertit, & pluribus illuſtrat Pat. Ioan. Pineda *de rebus Salom. lib.* 6. *cap.* 20. *§.* 9. *num.* 19. *pag.* 473.

Tertio, pro eadem ſententia facit, quòd infideles vbilibet conſtituti, non poſſunt à culpa excuſari, ſi Diuini Verbi nuntios, & prædicatores recipere, & Euangelium pacis, aliáque ſibi conuenientia

nientia ab illis proponenda, audire recusent † cùm hi non solùm censendi sint Regum Christianorum, aut Romani Pontificis legati, quorum cura, & auctoritate ad hoc pium, & Apostolicum munus mandari solent; verùm & ipsius CHRISTI Domini, pro quo legatione funguntur, iuxta illud D. Pauli 2. *Corint.* 5. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* Et ad *Ephes.* 6. *Pro quo legatione fungimur in catena ista*, vbi D. Thom. exponit, id est: *Sumus legati Christi.*

25 Legatos † autem, etiam ab hostibus missos, fido, & securo hospitio recipi debere, & grato, ac beneuolo vultu audiri & expediri, constans est omniũ gentium consuetudo, ac velut religio, ex ipsius naturæ humanæ legibus hausta, quæ vbi violatur, legitimam belli causam aduersus violantes 26 inducit. Qua ratione † legati ipsi Sancti appellari solebant, *cap. ius gentium*, 1. *distinct.* ibi: *Lega-* 27 *torum non violandorum religio* † *l. vltim. in princip. D. de legation.* ibi: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia Sancti habentur legati*, *l. sanctum* 7. *ff. de rer. diuision. l.* 15. *tit.* 28. *par.* 3. iunctis aliis, quæ, vltra Scribentes in his iuribus, latissimè tradunt Duaren. *lib.* 1. *disput. cap.* 37. Conan. *lib.* 3. *comment. iur. ciuil. cap.* 1. *num.* 6. *&* 7. Emmanuel Suarez *lib.* 1. *obseruat. c.* 10. *&* 15. Sigon. *lib.* 1. *de iudiciis, cap.* 4. Pet. Crinitus *de honest. discip. lib.* 7. *cap.* 3. Alban. Spinasatus *lib.* 2. *Polit. cap.* 5. Petr. Faber. *lib.* 2. *Semest. cap.* 1. *pag.* 10. Pet. Gregor. *lib.* 33. *Syntag. cap.* 14. *num.* 4. Tiber. Decian. *in praxi crim. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 4. *& lib.* 7. *cap.* 5. *à num.* 11. Durant. Cancell. *libr.* 1. *var. capit.* 1. Balthas. Ayala *de iure, & officio belli, lib.* 1. *capite* 9. Mag. Marquez *in Gubernat. Christian. libro* 1. *capite* 27. *& lib.* 2. *capite* 37. *pagin.* 376. Pat. Salas *in tract. de legibus quæstion.* 95. *disput.* 7. *sect.* 2. *num.* 19. Christophor. Besoldus *in dissertat. iur. polit. de legatis, & eorum iure, capite* 5. & Carol. Paschalis in peculiari, & satis docto tractatu, quem nouissime de legatis scripsit, quem sequutus, alium non minùs doctum Hispana nostra lingua elucubrauit Dom. D. Ioan. à Vera & Zuniga, nunc titulo Comitatus *de la Roca*, pro meritis insignitus, & maioribus quotidie honoribus, pro eximia quâ pollet nobilitate, prudentia, & eruditione, condecorandus: vbi *disc.* 1. hunc articulum eleganter 28 exornat. Vnde † D. Chrysost. inquit: *Legatos nudos, legatione fungi ad armatos, pro pace, neque illorum quemque iniuria afficere licere, vt qui Deorum sint ministri: quicunque amicitiæ nuntij* 29 *sunt.* Et Dauid. † *lib.* 2. *Reg. cap.* 10. intulisse dicitur bellum Regi Ammonitarum, propter derisos 30 legatos suos: † iniuria enim facta legatis, censetur facta Principi, vel Reipublicæ, cuius legatione funguntur, *cap. accusatio, in fin.* 2. *quæst.* 7.

Ex quibus principiis rectè post alios deducit Pat. Suar. *d. tract. de Fide, disp.* 18. *sect.* 1. *ex n.* 1. 31 *ad* 4. † Ecclesiam habere ius tuendi, & defendendi suos prædicatores. Et Ferd. Zurita *in suis quæstio. Theolog. c.* 21. de ipsis nostris Indis pertra- 32 ctans, concludit, nulla † ratione, aut ignoratione excusari posse, si legatos ad se missos interficiant, à quibus, aut eorum sociis nullum damnum, vel iniuriam priùs accepissent, cùm hoc commune omnium gentium ius, & totius mundi vtilitas execretur; cuius ignoratio, transgressio, aut violatio nemini est condonanda ex doctrina D. Thom. *in* 1. 2. *quæst.* 10. *art.* 8. & *quæst.* 76. *artic.* 2. *& q.* 94. *art.* 2. 4. 5. *&* 6. & *in* 1. *part. quæstio.* 17. *art.* 3.

Quod idem † cautum videmus pluribus Regiis 33 schedulis & instructionibus quæ olim ad nouas expeditiones dari solebant, & reperiuntur *in tom.* 4. *ex pag.* 220. vbi dicitur: *Que si los Indios maliciosamente pusieren impedimiento, ò dilacion en admitir las personas que les van à tratar de la enseñança de la Fè, ò en estoruar que esten entre ellos, y no se passe adelante con la predicacion, y instruccion de buenos vsos, y costumbres, ò que no se reduzgan, y conuiertan los que de los suyos, ò de los vezinos buenamente lo quisieren hazer, ò si se armaren, ò vinieren de guerra à matar, robar, ò hazer otros daños à los dichos descubridores y predicadores: en tales casos se les pueda hazer guerra con la moderacion que conuiene, y consultando primero la iustificacion, y forma della con los Religiosos, y Clerigos que se hallaren presentes, ò con las Reales Audiencias, si huuiere comodidad para ello, y haziendo los demas autos, protestaciones, y requerimientos que se entendieren conuenir.*

Quartò, in confirmationem, & extensionem eiusdem tituli considerari potest mirum non esse, si aduersus infideles, qui Euangelium prædicari, & propagari prohibent, bellum moueri posse, affirmemus: cùm † idem plurimi, & grauissimi Au- 34 ctores cum Victoria *vbi suprà*, licere concedant, naturali, ac communi omnium gentium iure considerato, ob id solùm quod innoxia commercia, & negotiationes in suis prouinciis nobis inhibeant, & littorum, ac terrarum suarum appulsum, & aditum intercludant. Etenim qui hæc † fa- 35 ciunt, iniuriarum tenentur, quasi qui in publica commoda peccent, & humanam societatem, & cognationem disturbent, quæ his quasi vinculis commerciorum, & mutuæ hospitalitatis connecti, & sustineri videtur, *l. vt vim, l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, §. ius autem gentium, instit. de iure naturali, penult.* & ibi communiter Scribentes, *D. de pactis*, † *l. iniuriarum* 13. *§. si quis me prohibeat,* 36 *vers. At si quis, D. de iniuriis, l. nemo igitur, D. de rer. diuis. §. riparum, & §. littorum inst. eod. l. littora* 51. *D. de contrah. empt. l. mercatores, C. de commerc. l.* 66. *tit.* 28. *part.* 3.

Eoque alludens † Cicero *in Topicis*: *Littera* 37 (inquit) *omnia publica esse vultis*, & *lib.* 3. *Offic. Est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam qui peregrinos vrbibus vti prohibent, eosque exterminant, vt Pœnus apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus, & Sceuola, Vsu verò Vrbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est.* Et Ouid. 7. *Metamorph.*

—— *Litusque rogamus*
Innocuum, & cunctis vndamque, auramque patentem.

Et Virgil. 1. *Æneid.*

Quod genus hoc hominum, quæue hunc tam barbara morem.
Permittit patria? hospitio prohibentur arenæ.
Bella cient, primaque vetant consistere terra.

Paulus item Oros. *lib.* 5. *cap.* 2. sic ait: *Nunc me ista Aphrica excepit, pace simplici, sinu proprio, iure communi, de qua aliquando dictum, & verè dictum,*

dictum , hoſpitio prohibemur arenæ , &c. Cui arridet Caſſiod. *lib.* 11. *epiſt.* 17. *dum ait : Hinc eſt, quod ſapientes mortale genus vnum hominem eſſe teſtati ſunt : quoniam omnes à cunctis caſibus ſuis indiuiſos eſſe voluerunt :* & idem ſolita eloquentia expreſſit Plin. *Panæg. ad Traian.* eum eximie laudans , quod ita commercia miſcuerit , vt quod genitum eſſet vſquam , id apud omnes natum videretur.

38 Vnde in ſacra † Pagina hoc humanitatis, hoſpitalitatis, & promiſcui commercij ius ſæpiſſimè commendatur , *Deuteron.* 10. *&* 19. *Iſai.*58. *Eccleſ.* 17. 1. *Petr.*4.1. *ad Timothæ.*3.*Roman.*12. *Matth.* 25. *Lucæ* 14. & melius 13. *ad Hebræ.* 2. in illis verbis : *Hoſpitalitatis nolite obliuiſci , per hanc enim patuerunt quidam Angelis hoſpitio re-*

39 *ceptis.* Quibus † Diuus Paulus Loth , & Abraham hiſtoriam reſpexit,*Geneſ.*18.*&* 19.& Ioſeph. *lib.*1.*antiquit.Iudai.capit.*19. qui ob id , quod recipere hoſpites aſſueuerant , Angelos ſub figura hominum hoſpites habere meruerunt. De quo lo-

40 quens Diuus Ambroſ. *in libro de Patriarch.* † relatus *in cap. offerebatur* 32. *quæſt.* 7. *Præferebat* (inquit) *Sanctus Loth.domus ſuæ verecundiæ hoſpitalem gratiam,etiam apud barbaras gentes inuiolabilem.*

41 Neque abeſt † Clemens Alexandrinus *lib.* 2. *Strom.capite* 4. vbi charitati hoſpitalitatem adhærere tradit , eamque diffinit : *Artificium amicitiæ circa vſum hoſpitum.* Cui addit Gentian. Heruet. quanta autem eſſet virtus hoſpitalitatis ex hoc eſt perſpicuum , quòd inter cæteras virtutes , quas Epiſcopo tribuit Diu. Paul. 1. *Timot.*3. eum quoque velit eſſe hoſpitalem.Et *lib.*4. *cap.*7.*pag.*538.

42 vbi † ait Saram Angelis panes ſubcinericios paraſſe , & Cleobuli ſapientis , & Lyndiorum Monarchæ filiam non puduiſſe lauare pedes paternorum hoſpitum.

43 Romani † etiam tantum huic iuri , & virtuti deferebant , vt in eis ſignificationem & commendationem Iouem Xenium ſiue Hoſpitalem & maxima veneratione colerent , & nationes quaſdam hoſpitalitati deditas celebrarent : contra verò,alias hoſpitibus inuiſas , crudelitatis , & infamiæ nota proſequerentur , vt latiſſimè conſtare poterit ex his , quæ eleganter de commerciorum & hoſpi-

44 talitatis iure , & vtilitate congeſſerunt † Seruius , Pontan. & Cerda in illud Virgilij 1. *Æneid.*

Iupiter hoſpitibus nam te dare iura loquuntur.

Budæus *in notis poſterior.ad Pandectas ad.l.*5.*D. de captiuis , pag. mihi* 194. Alexand. ab Alex. & eius addition.Tiraquel.*lib.*4.*dier.Genial.c.*10. Cæl. Rhodigin. *lib.*19.*lect.antiq. cap.*26.*& lib.* 18.*c.*5. Doct.Ribera *ſuper dict. epiſtol.ad Hebræ. ex n.*3. *ad* 16.Tho.Bozius *de ſign. Eccleſ. Dei,lib.*23.*c.*14. *circa finem*,Tiberius Decian. *reſpon.* 66. *num.* 37. *vol.*3. Petrus Cenedus , qui plures refert *in collectan.*118.*ad Decretales , num.*1. Rutilius Benzon. *de anno Iubil.lib.*6.*c.*6. *ex pag.*622. Ioan. Buſæus *in viridar.Chriſt.virtut.verb.Hoſpitalitas*,Fr.Ioan. Marquez *in Guberna. Chriſtian. lib.* 1. *cap.* 27. *pag.* 161. & plura exempla adducens Marullus *de memorab. lib.*1. *cap.* 7. An Sabellicus *lib.*7. *cap.*6. & Theatr. vitæ hum. *vol.* 14. *lib.* 1. *ex pag.* 2897.

Quo in numero recenſere potuiſſent Hiſpanos

45 † noſtros , quorum eximiam in hoſpitibus admittendis , & excipiendis , humanitatem , iam olim teſtatam reliquit Diodor. Sicul. *lib.* 6. *Biblioth. cap.*3.Macrob.*lib.*3. *Saturn.cap.* 13. & alij relatis à Bernard.Aldrete *lib.*1.*de antiquit. Hiſpan.c.*17. & Fr. Ioan. à Ponte *de conuenien. vtriuſque Monarch.lib.*3.*cap.*21.§.3. *pag.* 139. & *cap.* 24. §.2. *pag.*156.

Eſtque iſta † commerciorum , & hoſpitalitatis 46 viciſſitudo , tum ad alia , tum maximè ad Fidem introducendam , & propagandam , ſummopere neceſſaria. Nam † hoſpites ſimul olim & Docto- 47 res erant , vt teſtatur Lucian.*in Dea Syria*,dicens, in ſacra ciuitate fuiſſe publicos hoſpites , qui ab Aſſyriis appellabantur Doctores , quoniam ipſis omnia exponebant , & enarrabant , Et meliùs Ioſeph.*de antiquit.Iud.lib.*1.*c.*16. & Euſeb. *lib.*9. *de præparat. Euang.c.vlt.*vbi tradunt,† Abraham, 48 dum fuit hoſpes in Ægypto , viros , Saram verò. eius vxorem , fœminas in veri Dei cultu inſtituiſſe. Quod referens Pineda de rebus Salom. *lib.* 3. *cap.* 27. *num.* 8. *Porro* , inquit , *hoſpitalitas ipſa Abrahami indicat , illum fuiſſe Doctorem.*

Et ob hanc cauſam Fr. Ant. de ſan. Roman. *in hiſt.Ind.Orient.lib.*2.*cap.*15.*pag.*280. † meritò 49 reputat difficilem Euangelij propagationem inter Sinas , & alias nationes,† quæ ex patriis legi- 50 bus peregrinorum , & aduenarum hoſpitia & commercia ſtrictis legibus prohibent , de quibus aliqua congerit Alex.Cælius , & alij *ſuprà* relati, Theatr.vitæ hum.*vol.*1.*lib.*1.*pag.* 59. Puente omnino videndus *d.cap.*21.§.3. Nicolaus Cragius , de Spartanis loquens , *in tract. de Repub. Lacedæmo. libro* 3. *tabul.* 3. *inſt.* 3. † qui Derinoxeni , quaſi 51 fallentes hoſpites dicebantur , Pat.Ludouic. Cerda *in notis ad lib.*1. *Ænid.pagin.* 103.& Ioan. Lorinus *in Acta c.*10.*verſ.*23.*pag.* 490. Et Nos plura diximus *ſup.lib.*1.*c.*16.*n.*15.

Plurimis quoque ſchedulis & inſtructionibus Regiis cautum inuenimus , † vt hæc 52 commercia cum Indis iuxta iuris naturalis principia , bona fide , vt oportet , inſtituantur , ipſique, vt nos ſecurè excipere velint , admoneantur, & ſi contrarium fecerint , bellum eis denuntietur , vt patet ex his , quæ citauimus *ſup.hoc cap. num.* 33. † Et præcipuè ex eleganti illa Imper. Caroli V. 53 epiſtola ad Reges Meridionales , & Occidentales miſſa , data Barcinon. 1. Maij anno 1543. quæ extat *dict.*4.*tom.pag.*222. vbi inter alia hæc verba reperiuntur : *Vna de las coſas que mas comun parece entre todas las gentes , es el vſo de los comercios, y contrataciones que tienen entre ſi : Porque como la ſuma Sabiduria de Dios en todas las partes del mundo cria coſas de mucho prouecho para los hombres , las quales en otras no ſe hallan , mediante la continuacion de los tratos , y reſcates , ſe buſcan, y adquieren , y ſe vienen à conocer,y hermanar vnas Prouincias con otras , &c.* Et ibi : *Sino admitieren las perſonas que deſto les fueren à tratar, ò eſtoruaren , que eſten entre ellos.*

Quæ verba † à D.Chryſoſt.mutuata videntur, 54 qui *in cap.* 13. *epiſt.* 1. *ad Corinthios homilia* 34. ſcriptum reliquit , ſumma prouidentia Deum omnia vbique gigni non permiſiſſe , vt inde homines commerciorum cauſa cogeret commiſceri , de quo etiam diximus alia *ſupra lib.* 1. *cap.* 7. *num.*5.

Quæ omnia faciunt , † vt non ſatis probemus 55 opinionem Pat. Lud. Molinæ *dict. tractat.* 2. *de iuſtit.& iure , diſput.*105.*colum.* 433. dum contra Victoriam contendit, nullam Rempublicam teneri cum periculo ſui , vel etiam ſine periculo, hoſpitalitatem,

hoſpitalitatem, vel commercia cum peregrinis, & extraneis exercere, neque eos intra proprios portus, & limites, niſi graui imminente neceſſitate recipere. Nam contrarium ex *ſuprà* dictis verius eſſe videtur, vbi nihil eſt, quod de extraneis vereri poſſimus; & ita Nazianzenus *orat.* 1. *contra Iulian.* Gregor. Nyſſen. *dialog.* 2. & Philoſtratus *in epiſtolis*, plurima congerunt aduerſus nationes inhoſpitales, quas hac de cauſa feras, & barbaras vocant; & † D. Auguſt. *de verb. Apoſtoli*, inquit: *Ille homo dicitur eſſe humanus, qui ſe exhibet eſſe hominem, & maximè hoſpitio ſuſcipit hominem.*

56

Quintò, ſuperior titulus euidentiùs confirmari, aut etiam ampliari poterit, † ſi conſtituamus, infideles eo procedere, vt non ſolùm prædicatores audire recuſent, verùm eiſdem quoque impedimento ſint, ne per ſuas prouincias tranſitum faciant ad alias, in quibus fidei myſteria annuntiare, & proponere velint. Hoc enim caſu omnes ſuprà dicti Doctores vno ore fatentur, legitimum bellum illis indici poſſe; quoniam aliter Euangelij aditus præcluderetur, quod Chriſtus Dominus per vniuerſum terrarum Orbem prædicari, & propagari præcepit, *arg. d. l.* 3. *§. qui habet, ff. de ſeruit. ruſt.* & eorum, † quæ de bellis per Moyſen aduerſus Amorrhæos illatis, tradit D. Aug. *q.* 44. *in Num.* relatus à Gratian. † *in cap. vlt.* 23. *q.* 2. vbi illorum iuſtificationem in eo conſtituit, quòd filios Iſraël ad terram ſibi à Deo promiſſam, per regiones ſuas tranſire non paterentur, ſic inquiens: *Notandum eſt ſanè quemadmodum iuſta bella gerebantur à filiis Iſraël contra Amorrhæos; innoxius enim tranſitus negabatur, qui iure ſocietatis humanæ æquiſſimo patere debebat.*

57 58 59

Quod idem admittit, & benè probat Gloſſ. Ordin. *Numer.* 21. Rupert. Abbas *lib.* 2. *in Numer. c.* 14. & D. Thom. *lib.* 2. *de regim. Princip. cap.* 12. Abulenſ. & Caietan. 2. *Deut. q.* 6. Syluest. *in ſum. verb. Gabella, q.* 3. *n.* 12. & 13. Victoria *in* 2. *relect. de Indis, concl.* 1. Alphonſ. à Caſtro *lib.* 2. *de iuſta hæret. punit. cap.* 4. Couar. *in reg. peccatum,* 2. *p. §.* 9. *num.* 4. *verſ. Quintò etiam:* Fr. Dom. Soto *lib.* 5. *de iuſtit. & iur. q.* 3. *art.* 5. *in fin.* Lucas de Penna *in l.* 1. *col.* 3. *Cod. vi armorum vſus lib.* 11. Molina *dict. tract.* 2. *diſp.* 104. Gregor. de Valent. 2. 2. *diſput.* 3. *q.* 16. *punct.* 2. Balthaſ. Aiala *de iure & offic. belli lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 11. *in fin.* & nouiſſimè Card. Bellarm. *in reſponſ. ad Apolog. Regis Angliæ pro iurament. fidelit. pag. mihi* 316. Mag. Marq. *in Guber. Chriſt. lib.* 1. *cap.* 27. *ex pag.* 160. Carol. Sigonius *lib. vlt. de reb. Ital.* vbi ſcribit hac ratione Genuenſes Venetis bellum feciſſe, & nouiſſimè Seraph. Freitas *de iuſt. Imp. Aſiat. cap.* 1. & 2. vbi tradit, qualiter hoc accipiendum ſit; & reſpondet argumentis Incogniti *in tract. Maris liberi, c.* 1. prout Nos etiam facimus *infrà hoc lib. cap.* 25. *ex num.* 63.

Et conſonat aliud exemplum, quod habetur 1. *Machab. cap.* 5. † vbi Iudas cùm victor & triumphans de Ammonitis in domum rediret, ad vrbem Effren peruenit; & quia eius incolæ tranſitum, quem petierat, illi denegarunt, eandem vrbem, & maſculos omnes illam habitantes deleuit. Et *Deut.* 23. 3. vbi † ex Diuinæ legis præcepto à Templo Domini Ammonitæ & Moabitæ, etiam poſt decimam generationem excludebantur, quia in exitu Iſraël de Ægypto, populo fatigato non occurrerunt, neque ei panem, & aquam, ad proſequendum iter, dare voluerunt.

60 61

Vnde colligunt Battol. *in l.* 1. *C. de Pagan.* Iaſ. *in l. ex hoc iure, num.* 25. *de iuſt. & iure:* Albertin. *in rub. de hæret. q.* 8. *num.* 12. Palac. Rubeus *in tract. de obtent. Reg. Nauarræ,* 5. *p. §.* 3. & Couar. *vbi ſuprà, verſic. Quam cauſam.* Quòd † cùm Eccleſia licitè poſſit indicere bellum contra Sarracenos tenentes, & occupantes Terram Sanctam Ieruſalem, idem quoque indicere poterit contra omnes alios Infideles intermedios, impedientes, vel non permittentes Chriſtianos ire, vel tranſire ad illam ſanctam expeditionem.

62

Et † eadem ratione, vltra plures alias defenditur titulus, quo Catholicus Hiſpaniæ Rex Ferdinand. V. Nauarræ Regnum debellauit, & occupauit; quia nimirum ſibi innoxius tranſitus ad Ducatum Guianæ in Gallia denegatus fuit, quem Pontificia auctoritate debellare intendebat, cùm alius locus aptus ad tranſeundum non eſſet, vt latè concludit Palac. Rub. Bellarmin. & Marquez in locis *ſuprà* relatis: Nebriſſenſ. *lib.* 1. *de bello Nauar. c.* 1. Hieron. Zurita *in ſuis annal. lib.* 10. *cap.* 9. & 10. *anno* 1512. Illeſcas *in hiſt. Pontif.* 2. *tom. pag.* 205. Camill. Borrel. *de præſt. Reg. Catholic. cap.* 46. *ex num.* 10. & *cap.* 47. *ex num.* 69. Franc. Guiciardinus *lib.* 11. *ſuæ hiſtoriæ, fol.* 307. *pag.* 2. Gregor, Lopez Madera *de Monarch. Hiſpan. cap.* 9. *pag.* 66. Nos *infrà c.* 21. *n.* 57. & nouiſſimè Ludou. Cabrera *in hiſt. Reg. Philip. II. lib.* 5. *cap.* 16. Vt ſic caueamus † à Genebrard. *in Chronolog. ann.* 1513. & Ioan. Bodino *lib.* 5. *de Repub. c.* 6. dum inquiunt: *Ferdinandus Hiſpaniæ Rex nullo meliori iure, quàm quod ſibi vtile, & commodum eſſet, Regnum Nauarræ, expulſo Ioanne Albreto, occupat anno* 1513. *& Regnis Caſtellæ aſſociat,* quos benè notat, & manifeſtè conuincit Mag. Marquez *vbi ſuprà, pag.* 162.

63 64

Et eodem † modo notare, & damnare poſſumus Ant. Mornac. *in notis in l.* 1. *C. de ſum. Trinit. pag.* 11. vbi ea libertate, qua Gallici ſcriptores, quidquid ad ſui Regni præſtantiam ſpectat, effutiunt, aſſerere auſus eſt: *Toto aduerſante iure naturali, & gentium Nauarram inuaſiſſe centum abhinc annis Ferdinandum, qui tandem ſibi conſcius, reſtitui eam iuſſit moriens, poſteàque Carolus V. filius, & poſt Carolum Philippus; ita vt per inexplicabiles ferè iniuſtiſſimæ detentionis modos, impleatur nunquam vltimi in re aliena deceſſoris voluntas. Hoc Ioannes Lopez, hoc Doctor Nauarrus, hoc Nebricenſis, qui cùm Hiſpani ſint, tanto maiorem rei fidem afferunt, quanto, & accuratiùs exploratum ab eis fuerat, inuaſiſſe Ferdinandum, quod alienum ſciret, &c.*

65

In quibus omnibus mera commenta ex ſuo tantùm capite profert. Nam plures, & iuſtiſſimæ cauſæ ad prædicti Regni obtentionem interuenerunt, quas peculiaribus hiſtoriis, & commentariis recenſent, & defendunt auctores *ſuprà* relati, & præcipuè iidem illi, Ioannes Lopez de Palacios Rubios, & Nebricenſis, quos ipſe ſuas partes agere inquit. Et † Nauar. *in epiſt. ad Ducem Alburquecium,* quam præfixit *in comment. ad cap. cùm miniſter* 23. *q.* 5. *in fine;* enixè affirmat, ſe nunquam contrarium ſcripſiſſe, & retentionis illius Regni iuſtitiam in dubium vocari non poſſe.

66

Neque † vſpiam lecta, aut viſa ſunt teſtamenta noſtrorum Regum, quibus reſtitutio fieri iubeatur, quàm Mornatius adeò intrepidè comminiſcitur: † licèt Galli id vbique diffundant, & ſe Nauarram recuperaturos minentur. Qua de re videri poteſt hiſtoria Vandomæ, quam refert Ludou. Cabrer. *vbi ſup.* & optimum exemplum adducit Dom.

67 68

D.Ioan.à Vela *in d.lib.de legato,discuſ.2.pag.146.*

69 Nam cum † Henricus IV. Galliæ Rex cum Excellentiſſ.& celeberrimo Duce Domino D. Petro à Toleto Oſſorio Villæfrancæ Marchione, Catholici noſtri Regis Philippi III. extraordinario legato, colloqueretur, ſermonem de Nauaræ Regno permiſcuit; illúdque iniuſtè vſurpatum, iniuſtiùs à Philippo retineri conqueſtus eſt; ſe tamen, ſi viueret,breui recuperaturum.Cui Petrus reſpondit, Regnum hoc,inter plura alia à ſuis glorioſis progenitoribus parta hæreditario iure Regi noſtro delatum fuiſſe, & iuſtitiam, qua illud poſſidebat, eiuſdem conſeruationi, & tuitioni opem, vbi opus eſſet, abſque dubio laturam. Tunc Rex, benè, ô, inquit, benè, rationem admitto; at vbi Pampilonem meo exercitu obſideam, quis mihi illam defendat,videbimus. Quo audito Petrus Rege, qua oportuit vrbanitate, reſalutato, velocior ſolito ad cubilis fores pergere cœpit: cúmque eum Rex, quò ita celeri greſſu iret,interrogaret:Pampilonem inquit, vt tuam ibi Maieſtatem operiar,vrbémque illi pro virili defendam.

70 Neque his obſtat † illud Iob 15.verſ.19. *Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſibit alienus per eos*;& auctoritas D.Iſidori *lib.5. Etymol.cap.2.* re-
71 lata à Gratian. † *in c.1.diſtinct.1.*dum ait:*Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius non eſt*. Nam, vt rectè aduertunt gloſſ.*in d.c. vlt.23. quæſt.2.* Palacius Rub.*d.5.part.§.3.*& Pat.Marquez *dict. lib.1. cap.27.pag.166.* hoc non eſt intelligendum, vbi
72 tranſitus † neceſſarius eſt, & ſine aliquo incommodo, vel periculo extraneis præberi poteſt. Nam tunc, quod tibi non nocet, & mihi prodeſt, reddere mihi teneris *l.3.§.item Varrus,ff. de aqua pluuia arcen.*& nemo prohibetur via publica vti,*l.per agrum, C. de ſeruit. & aqua.* Cæterùm ſi quis hoſtiliter per alienas prouincias tranſire, & graſſari vellet, hoc ei denegari poſſet, & ita accipienda ſunt illa verba Iob: *Et non tranſibit alienus per*
73 *eos.* Veteres † enim,vt *ibid.*ex Varrone,Cicerone, & aliis oſtendit Pineda, alienos omnes, & peregrinos,perduellos,& hoſtes appellabant,& reputabant,& idem docet Caius I. C. *in l.quos nos hoſtes 234.ff.de verb.ſignif.*vbi Alciat.Bræcheus & For-
74 ner.plura notarunt. Tranſiréque, † aut pertranſire apud eoſdem, habitum hoſtis incurrentis, excurrentis, proculcantis, depopulantis, regionem aliquam ſignificabat.

75 Diu. † verò Iſidor,*in d.cap.1.*tantùm abeſt, vt innoxium tranſitum neget, quòd imò illum ex di-
76 uina lege concedendum eſſe fateatur. Fas † enim, vt *ibidem* ſcribit, lex Diuina eſt, cuius in eadem
77 materia tranſitus,meminiſſe videtur † Virgil.*lib.1. Æneid.*

> *Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,*
> *At ſperate Deos memores fandi, atque nefandi.*

78 Quæ † lex Diuina nulla hominum contraria conſtitutione, vel conſuetudine abrogari poteſt, *§.ſed naturalia,inſtit.de iure natur.* cùm videamus
79 ipſum † etiam ius naturæ, ſiue gentium non immutari, ex eo quod aliquæ Barbaræ nationes illius
80 præcepta impunè tranſgrediantur, vt † exemplo Lacedæmoniorum,quibus furta licita erant, oſtendit Agel.*lib.11.noct. Attic.c.vlt.*& Ioan.Borcolth. *in princ.inſt.de furt.n.10.& 11.*

Sextò, prædicta omnia longè planiùs procedent,& magis iuſta,& legitima infidelium punitio,
81 & debellatio reddetur, † ſi conſtiterit eos, non ſolùm fidei audiendæ,vel recipiendæ aduerſari,verum & receptam deſerere, aut fidem, & fideles, qui eam prædicant, vel recipiunt, ſuis blaſphemiis, prauis exemplis, ſacrificiis, ac ſuggeſtionibus, vel aliis quibuſlibet modis, iniuriis,aut opprobriis deludere, & impedire, vt ſæpius in his Chriſtianis Indiarum expeditionibus, & miſſionibus contigiſſe, ipſi earum Hiſtorici paſſim enarrant. Quam doctrinam apertè probant omnes auctores *ſuprà n.2.*relati,præcipuè Couar.*in dict.reg. peccatum,2. part.§.10 num.3.verſ. Quintò:* Aragon *pag. 293.* Lorc.*in 2.2.art.8.quæſt.11.ſect.3.*Suar.*in tract. de Fide,diſp.18.ſect.1.2.& 3.*

82 Et pro ea faciunt † text. *in l.1.2.& l.nemo,C.de Paganis,l.Iudæis la 2. C.de Iudæis, c. contra Chriſtianos de hæretic.lib.6.c.de Iudæis,45.diſtinct.cap. ſæpè 28.q.1.c.ſicut inquit,2.q.8.cap.& ſi Iudæos de Iudæis*, cum multis aliis, quæ latè conſiderant Oldrad.*conſ.36.* Baldus *conſ.100. vol.2. & conſ.315. vol.1.*Petr,de Anchar.*conſ.15.*Calderin.*conſ.2, ſub tit.de Iud.*Socin.*conſ.102.vol.1.& conſ.119.vol.4.* Alex.*conſ.15. vol.3. conſ.119. vol.4. & conſ. 223. vol.6.*& plures referens Tiber.Decian.*in tract.crimin.lib.5.c.10.n.30. & 31.& c.12.ex n.4.*Nauar. *conſ.7.tit.de hæreticis:* & Simon Maiol.*in tract.de perfid.Iud.*ferè per tot.

83 Extátque † ad hoc expreſſa conſtitutio Gregor. XIII. incip. *Antiqua Iudæorum improbitas*, quam præter alios refert Anton. Naldus *in pract. quæſt.verb. Iudæus pag.306.* & Fr. Thomas à IESV *de procur.omn.gent.ſal.lib.9.part.2. cap.4.* vbi per Inquiſitores hæreticæ prauitatis aduerſus Iudæos procedi poſſe conſtituit, ſi vnum, & verum Deum eſſe negauerint, ſi dæmones inuocauerint, vel quæuis impietatis obſequia eis præſtiterint. Si Chriſtianos ad hæc perducere attentauerint, vel à fide ſemel recepta, aut recipienda retrahere, ſi in Chriſtum, & eius Matrem, vel in Chriſtianæ fidei ignominiam, redemptioniſque noſtræ hoſtiam ſalutarem in Ara Crucis immolatam, aut ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum aliquas blaſphemias, verbo, vel facto protulerint. Quæ omnia merito Gregoriana ſanctione animaduerſa reperiuntur; quoniam grauiſſima, & impiiſſima crimina, & ſacrilegia quotidie circa
84 hæc à Iudæis committebantur. † Quorum deteſtanda exempla reperies apud Decian. & Maiol. *ſuprà*, & in Fortalitio fidei *1. part.* & in Specul. exempl. *verb. Iudæi, & verb. Euchariſtia:* Camillum Borrellum *de præſt.Reg. Cathol. cap.69. ex num. 32.* latè Iacob Gretſerus *in libris de Cruce, tom.2.lib.1.cap.98.* & in Horto S. Crucis *1. part. pag.92.& ſequent.* vbi inter alia referunt, propter ſacrilegia in Crucem à Iudæis illata, & infantes
85 in † ludibrium paſſionis Chriſti Domini in illa mactatos, grauiſſimas pœnas de eis ſumpſiſſe Philippum Auguſtum Regem Galliæ, & Benedictum Papam. De quo in Caſtellæ Regno habemus etiam memorabilem hiſtoriam S. Innocentis, oppidi de la Guarda, cuius ſeriem integro volumine proſecutus eſt Fr.Didac.de Yepes.Et in Regno Aragoniæ in vrbe Cæſarauguſta S. Dominguiti, de qua plenè etiam ſcripſit Fr. Didacus Murillo *in hiſt.Virg.de Pilar, & excellentiis vrbis Cæſarauguſtæ tract.2.c.27.pag.231.*

86 Et apud Sigebertum in Chronic. & Euagrium *lib.4.c.16.* quos refert Theatr. vitæ human. *lib.5. vol.16. pag. 393.* memoriæ traditum † eſt, fuiſſe ſub Iuſtiniano Conſtantinopoli Iudæum quemdam Vitriarium, cuius filius cum Chriſtianorum pueris

pueris in templo corpus & sanguinem Christi acceperat; ob eam rem pater puerum in furnum ardentem coniecit: ibi per triduum illæsus, & ab igne intactus est conseruatus. Hoc cùm Iustiniano Imperatori narratum esset, filium quidem, & matrem lauacro regenerationis illuminatos seruauit, parentem verò in Sycis tanquam parricidam filij capite mulctauit.

87 Vtrùm † autem licitum sit, infidelium fana, simulacra, aut idola demoliri, & si id impediant, illis bellũ inferre, hìc pro coronide non incongruè tractari potest. Et plane si infideles nobis subditi sint, sine dubitatione procedet, quia quamuis non liceat, eos per vim ad Baptismum, Christianámque professionem compellere, vt sæpè retulimus, licet tamen, imò & expedit ab idolis colendis, etiam inuitos reuocare, & illis confractis, diabolicas eorum superstitiones extrudere, quæ non solùm Euangelij gratiam impediunt, verùm etiam naturæ legem infestant, quam vt seruent, compelli posse, latè etiam probauimus *suprà c.*12.*&* 13. & in specie quæstionis, de qua agimus, resoluit Ios. Acosta *lib.*3.*de proc. Ind sal.c.*13. *& lib.*5. *cap.*10. *in fine.* Pro quo faciunt *d.l.*1 *& d.l.nemo, Cod. de Paganis,* cum aliis, quibus Paganorum templa claudi, &

88 idola confringi iubentur. Quas mirificè † Sancti Patres collaudarunt, neque laudatores modò, sed impulsores, auctorésque se præstiterunt, vt patet ex D. Cypriano *in exhort. ad Mart. c.*5. vbi alia cit. Pamel. & ex Euseb. *lib.*2. *de vita Constant. cap.*43. *&* 44. *& lib.*4.*c.*23. Ruf. *lib.*2. *hist. c.*19. Niceph. *lib.*7. *hist. Eccles. c.*46. *& lib.*8.*c.*33. *lib.*10. *cap.*39. *lib.*12.*c.*25. D. Ambr. *lib.*5.*epist.*30. contra relationem Symmachi, vbi Fortunæ aram à Curia Romana eiectam magnis viribus eloquentiæ defendit. D. August. *lib.*1. *contra epist. Parmen. c.* 7. *& epist.*48. *&* 50. & Concil. Illiberitanum *c.*41.

89 Extátque † decretum Concilij quinti Carthaginensis, *cap.*15 quo cauetur, vt Patres peterent ab Imperatore, vt quæcumque residuæ essent superstitiones Gentilium, omninò delerentur, siue in Lucis, siue in arboribus, siue in simulacris, & idem pluribus aliis Conciliis decretum fuit, quæ congerit Pat. Suar. *d. tract. de Fide, disp.*18. *sect.*4. *n.*6. *pag.*291.

Inter barbaros autem infideles, qui nobis subiecti non sunt, maior quidem difficultas versatur: Nam D. August. *in lib. de verb. Domini in serm.* 6. *de puero Centurion.* apertissimè scriptum reliquit, blandiendo magis quàm puniendo, cum eis agendum esse, vt audiant, & si non consentiant veritati nostræ, erubescant falsitatis suæ. Et posteà

90 subdit: † *Nec aras, aut idola eorum confringatis quandiu in potestate non est, vt faciatis illa; prauorum hominum est, furiosorum, & circumcellionum, vbi potestatem non habent, sæuire, & velle mori. Nam &* Deut.7. *legitur, cùm data vobis fuerit terra in potestatem, tunc aras eorum destruetis. Vbi nobis non est data potestas, non facimus, vbi data est, non permittimus, &c.* Ad quam Augustini

91 auctoritatem respexisse † videtur Concilium Illiberitanum *Can.*60. dum ait: *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in Euangelio non est scriptum, nec inuenitur ab Apostolis vnquam factum; placuit, eum in numerum non recipi Martyrum.*

92 Sed ego † nihilominus arbitror, quòd licèt hac de causa infideles non subditi puniri, aut debellari non debeant, non tamen vsquequaque damnandi erunt Christiani Prædicatores, & eorum socij, qui data opportunitate, quorumlibet infidelium templa, & simulacra demoliuntur, dummodo ad hoc, eo, quo oportet, zelo & iudicio procedant, nec temerè infideles commoueant, quos docendo, & exhortando maximè à vano Idolorum cultu auocare deberent. Plurimum quippe † expedit ad 93 veram Religionem illorum cordibus imbuendam, vt de ipsorum quoque oculis, atque vsu idola remoueantur, vt exemplis Moysis, Asæ, & Iosiæ, *Deuter.*7.*&* 12.*&* 3.*Reg.*15.*&* 23. sacra Historia suadet, iunctis aliis, quæ adducit Acosta *d. lib.* 10. *&* 11. & Nos *suprà c.*13.*&* 14.

Neque † D. August. & Concil. Illiberitani loca 94 hunc zelum excludunt; quoniam vltra plures alias explicationes quas circa ea congessit D. Ferdin. Mendoza *lib.*3.*de confirm. Conc. Illiber. cap.*45. eos tantùm taxare videntur, qui intempestiuè, & inconsideratè idolorum demolitionem aggrediuntur, & imprudenti pietatis, & religionis desiderio permoti, eam potiùs impediunt, quàm promouent, & se vitæ discrimini imprudenter obiiciunt, ipsósque infideles concitant, & perturbant. Etenim si eis superiores viribus essent, & tutò, ac securè idola subuertere possent, licitum id, ac laudabile iudicarent, iuxta illud Deut.7. *Aras eorum destruite, lucósque succidite.*

Quemadmodum † multoties ab Apostolis, & 95 aliis primitiuæ Ecclesiæ discipulis factum videmus, qui Diuina virtute confisi, inter medias armatorum infidelium turbas, soli ipsi, & inermes idola prosternebant, & conculcabant, & aliquando solo verbo, vel crucis signo, imò & solo afflatu, durissimas æris statuas omnifariam conterebant, quas nulla mallei ferrei vis confringere potuisset; vt de D. Ioan. Euangelista, † qui famigeratum illud Dia- 96 næ Ephesinæ templum vna prece subuertit, ac veluti plateæ lutum diluit, obseruat Metaphrastes, & Greg. Turon. *lib. de glor. Martyr. n.*30. quorum traditionem defendit F. Ioan. à Ponte *in conuen. vtr. Monarch. lib.*2.*c.*25. §.3. & † de S. Procopio, qui 97 in Pamcade in Apollinis templo, sola oratione 30. ex ære statuas contriuit, eóque miraculo binas cohortes militares ad Christi fidem conuertit; idem Metaphr. *in vita ipsius Sancti* 8. *Iulij.* Et de S. Felice, qui cùm in delubrum ingrederetur, vbi plurimæ prostrabant statuæ, móxque eas Diuina virtute demoliretur, tandem ad æreas Serapidis, cui sacrificium exhibere iubebatur, adductus, exsufflans in eam deiecit, ob eámque rem, cùm præstigiis id opus tribueretur, ne Christo iniuria irrogaretur, propalam eius virtute id factum contestatus est, vt ex Adone Treuerensi 3. *Kalend. Septembr.* recolit Simon Maiol. *in diebus Canicul.* 1. *tom. colloq.* 19. *pag.* 437. Quibus exemplis alia similia addi possunt, S. Satyri in Acala ex Petr. de Natalibus *lib.*2.*cap.*66. & Martyrol. Romano 12. *Ianuarij.* S. Iuliani in Sora ex Martyrolog. 27. *Ianuarij.* S. Porphyrij in Gaza, ex Metaphras. apud Surium, *tom.*1. & Lippoman. *tom.*5.

Et idem Martyrologium 15. *Septembris* narrat de S. Melitena, quòd semper idola ad eius conspectum prosternebantur, vbi in eorum templa ingrediebatur; & de S. Pelino 5. *Decembris.* quòd aliud Idolorum templum Brundusij destruxit; & de S. Marino 26. *Decembris,* quòd eodem modo Romæ falsorum Deorum plura fana contriuit, quod tradunt etiam Mombutus *tom.*2. & Vincent. *lib.*13. *c.*38. *&* 40.

98 Et in his iisdem † Occidentalibus Indiis, de quibus sermonem habemus, licentiam militum, qui eorum delubra, & simulacra primis congressibus destruebant, multum prædicatoribus profuisse ad ipsorum Barbarorum conuersionem, latè probat Ioan. Boter. *in relat. vniu. 4. p. lib. 3. pag. 56. & 57.* quoniam cùm illi (inquit) maximè superstitiosi, & cultui suorum Idolorum dediti essent, illis sublatis, faciliùs in veram Dei nostri cognitionem, & sanctarum imaginum adorationem perducti fuerunt, Fidémque, & Religionem Christianam, ad quam per nostros Prædicatores inuitabantur, alacriùs receperunt, præsertim cùm illam longè iustiorem, & suauiorem esse conspicerent, quàm idololatria, cui anteà ita cruentis, & spurcis ritibus, & immolationibus inseruiebant.

CAPVT XXI.

De nono titulo, qui ex auctoritate, & potestate desumitur, quam aliqui Romano Imperatori in elargiendis, & debellandis quorumlibet Infidelium prouinciis concedunt, quod an verum sit? latissimè disputatur, & de Imperij iuribus obiter plura traduntur.

SVMMARIVM.

1 *Imperatoriæ concessionis titulus ad iustificandam Indiarum conquisitionem à quibusdam expenditur.*

2 *Imperator Carolus V. fuit simul Hispaniæ Rex, & qualiter Indiarum acquisitionem probasse, & confirmasse videatur?*

3 *Voluntas non minùs declaratur rebus & factis, quàm verbis.*

4 *Antecedentia probat, qui ad vlteriora procedit.*

5 *Indiarum Occidentalium prouincias regno Castellæ, & Legionis annexas esse debere, & ab eo nullo tempore separandas, pluribus schedulis, & prouisionibus declarauit, & promisit Carolus V.*

6 *Actio & passio, & datio, & acceptio in eodem subiecto esse nequeunt. Et quando hoc fallit,* num. 10.

7 *Persona vna, quæ habet duas, vel plures dignitates, & iurisdictiones distinctas, vices diuersarum personarum gerere potest; & exempla huius doctrinæ,* num. 9.

8 Lex tutorum 2. 2. ff. de his, quæ vt indig. & *similes expenduntur, & illustrantur.*

11 *Officia duo quando inuicem coniunguntur, vtrumque retinet iura sua.*

12 *Personæ duæ quando repræsentantur in eodem subiecto, vna potest iuuare alteram.*

13 *Rex, qui simul est Dux, consideratur in his, quæ facit ratione Ducatus, tanquam Dux, & non vt Rex.*

Prælatus quomodo possit venire aduersus contractum, quem ipse fecit, suæ Ecclesiæ damnosum, ibid.

14 *Imperator Romanus an habeat potestatem disponendi de bonis, & prouinciis infidelium. Et* num. 38. & 60.

15 *Imperator Romanus secundùm multorum opinionem omnia potest in temporalibus, & est immediatus Deo.*

16 Cap. solitæ de maioritate, & obedientia. *Et Lucæ* 22. Ecce duo gladij, *expenduntur. Et* num. 40.

17 *Imperatoris potestatem circa terras, & prouincias infidelium concedendas, Abbas, & alij pleniorem quàm Pontificis faciunt.*

18 *Imperator Romanus in multis iuribus totius mundi Dominus dicitur.*

19 Lex deprecatio, ff ad leg. Rhod. de iactu, *expenditur. Et rursus latiùs explicatur,* num. 52.

20 *Imperialis fortuna omnes alias supereminet.*

21 *Romanæ vrbis, & Orbis appellatio synonyma erat; & quare?*

22 Lex in Orbe de stat. hom. & l. Roma ad municip. & *aliæ similes illustrantur. Et* n. 50.

23 *Roma communis sedes, & patria omnium gentium sæpè appellatur.*

24 *Romanos omnem ferè Orbem subiugasse, Polybius scribit, qui notatur,* n. 46.

25 Cap. futuram 32. q. 1. & cap. in apibus 7. q. 1 *expenduntur.*

26 *Romani Imperij per totum Orbem dominatio pluribus Scripturæ locis probatur: & præcipuè* Luc. 2. & 20. Matth. 22. Marc. 22. Ioan. 19.

27 *Regnum gentium apud Aggæum Prophet.* cap. 2. *de Romano intelligitur.*

28 *Pilatum tanquam Præsidem Imperatoris Romani legitimam iudicandi Christum potestatem habuisse, Anton. de Rosellis affirmat, sed malè.*

29 *Romani Imperij variæ mutationes, & translationes referuntur.*

30 *Romanos Imperatores, etiam hodie Imperio ad Germanos translato, multi totius Orbis Dominos, aut saltem vniuersales moderatores appellant.*

31 *Imperatorem, non esse Orbis Dominum affirmare, contra Euangelium, & fortè hæreticum esse, Bart. & alij dixerunt.*

32 *Imperatorem Romanum de terris, & prouinciis Infidelium disponere posse, ex quibus, & à quibus probetur. Et* num. 34.

33 *Vtilitatis publicæ, & religionis augendæ ratio plura contra ordinarias iuris regulas operari solet.*

35 *Imperatorem esse dominum rerum singularum, vbilibet consistentium, Hostiensis & alij opinantur.*

36 Lex, benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. *quæ ait, omnia Principis esse intelligi, illustratur.*

37 *Imperatorem Solem mundi, rerum omnium dominum, caput, & fontem, & dispensatorem omnium regnorum, & dignitatum, quidam esse dicunt. & quòd totum Orbem habet pro territorio.*

38 *Imperator Romanus, secundùm veriorem, & receptiorem sententiam, de rebus & regnis infidelium disponere non potest.*

39 *Imperatoris Romani auctoritas, & iurisdictio, quamuis maxima sit, non extenditur vltra terras Imperij.*

41 *Potestas Ecclesiastica, quod sit vna in vniuerso Orbe, non sequitur; idem dicendum esse de temporali, & quare?*

42 *Imperia,*

42 *Imperia, & Regna diuersa, commodiùs per diuersos Principes, quàm per vnum gubernantur.*
43 *Imperator Romanus nunquam fuit totius Orbis Dominus: & hoc multis ipsorum Imperatorum legibus comprobari.*
44 *Nationes plures ab Imperio Romano liberas tam de facto, quàm de iure extitisse verius est.*
45 *Auctores plurimi referuntur, qui ridiculum esse probant, asserere, Imperatorem totius Orbis dominum fuisse, aut esse.*
47 *Lucani locus expenditur.*
48 *Roma latius multò extendit imperium suum Religione Diuina, quàm dominatione terrena.*
49 *Imperatorem esse mundi dominum, iura, & auctores qui dicunt, qualiter intelligi debeant?*
51 *Scriptura sacra sæpè vtitur hyperbolicis, & alijs figuratis loquendi modis.*
53 *Imperatores Romani superbè se Deos, & Dominos Orbis appellari faciebant, & diuinos honores vsurpabant.*
54 *Dominicani superbia in titulis Dei, & Domini affectandis.*
55 *Domini appellatio terroris magis quàm reuerentiæ esse videtur.*
56 *Augustus Cæsar, statim post Christum natum se Dominum appellari vetuit, & quare?*
57 *Tiberius, & Traianus ægrè ferebant, se Dominos appellari.*
58 Cap. in apibus 7. quæst. 1. *vera expositione donatur.*
60 *Regum creandorum præcipua causa, quæ fuerit?*
61 *Imperatorum, & Regum potestas, & iurisdictio, quantumvis ampla, & absoluta sit, non extenditur ad non subditos.*
62 *Imperator non potest disponere de bonis subditorum, nisi ex magna causa, & cum congrua satisfactione.*
63 Lex Lucius, ff. de euict. l. 5. § item si fortè, ff. de rei vind. *explicantur.*
64 Lex, benè à Zenone, Cod. de quadrien. præscript. *explicatur.*
65 *Principis omnia esse, qualiter intelligendum sit?*
66 *Dominium Imperatorum, & Principum qualiter distinguat Bartol. & alij?*
67 *Imperator secundùm Senecam omnia habet in Imperio, in patrimonio propria.*
68 Lex 3. ff. ne quid in loco pub. *exponitur.*
69 *Littora maris, quæ iure gentium communia sunt, quo respectu Pop. Rom. esse dicantur?*
70 *Hispaniæ Reges, neque Imperatorem Romanum, neque vllum alium in temporalibus superiorem agnoscunt.*
71 *Auctores plurimi referuntur, qui Regum Hispaniæ ab Imperio omnimodam exemptionem defendunt.*
72 *Reges Hispaniæ, & alij quilibet qui superiorem non recognoscunt, in suo regno sunt Monarchæ, & Imperatores.*
73 *Reges liberi in suis regnis potentius, & antiquius ius habent, quàm Imperator in imperio.*
74 *Caroli V. Imperatoris protestatio de exemptione Regni Hispaniæ ab imperio tuenda.*
75 Lex 8. tit. 1. lib. 6. Recopil. *exponitur.*
76 *Priuilegia nobilitatis, & exemptionis, quæ Imperator, vt Imperator, concedit, vltra terras imperij non extenduntur.*
77 *Leges Imperatorum Rom. allegare, & sequi, an & quatenus in Regnis Hispaniæ licitum sit?*

SVNT etiam qui putent, hanc Occidentalium, & Meridionalium regionum acquisitionem, quæ per Catholicos Hispaniæ Principes facta est, † illo etiam titulo communiri, quòd [1] Imperatoris Romani auctoritas, & potestas, eam non tantùm confirmasse, verùm & iussisse, ac iuuisse, videatur; cui omne ius, & arbitrium in elargiendis, & debellandis quorumlibet Infidelium prouinciis concessum esse, contendunt, vt constare poterit ex iis, quæ in ipsis nostræ tractationis terminis latè disputauit Ginesius Sepulueda *in sua Apologia*, & post eum in quæstionem deduxerunt Victoria *in 1. relect. de Indis, ex num.* 24. Gregor. Lop *in d. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. mag. col.* 7. Did. Couar. *in reg. peccatum 2 part. relect.* §. 9. *n.* 5. *cum seqq.* Menchaca *controuers. illustr. lib.* 1. *c.* 24. Dom. Soto *de iustit. & iure, lib.* 4. *quæst.* 4. *art.* 2. Anton. à Corduba *in quæst. lib.* 1. *quæst.* 57. *dub.* 2. *pag.* 491. Domin. Bañez *in* 2. 2. *q.* 10. *art.* 10. *versic. Arguitur quartò, col.* 531. Balthas. Ayala *de iure & officio belli, lib.* 1. *c.* 2. *num.* 29. Molina *de iust. & iure, tract.* 2. *disput.* 30. & Pat. Fran. Suarez *in tract. de Charitate, disp.* 13. *sect.* 5. *num.* 4. Hanc verò Imperatoria † confirmationem, & opem, atque operam in prædicta acquisitione interfuisse, eo argumento deducunt, quòd cùm in persona Caroli V. [2] Cæsaris Opt. Max. Romani simul Imperij, & Hispani Regni potestas, & moderatio concurrerit, & hic inuictissimus Imperator detectionem, & conquisitionem Indiarum à suis gloriosissimis auis Regibus Catholicis cœptam, non solùm notam, & ratam habuerit, verùm & vlteriùs progredi sub Hispaniæ Regum vexillis, & auspiciis voluerit, tot in classibus magnis sumptibus expeditis, tot etiam legibus, & sanctionibus summo pariter studio ac pietate prolatis affirmare necesse est, Imperatoria quoque, quâ pollebat, auctoritate in hac parte vsum fuisse, & huius Noui Orbis subiugationem, & dominationem eisdem Hispaniæ Regibus confirmasse. Nihil † enim interest, vtrùm [3] quis, expressis verbis voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis, *l. de quibus, ff. de legib. l. Paulus* 4. *ff. rem ratam haberi, l. recusari* 74. *ff. de acq. hæred.* melior text. *in l. si tamen, §. ei qui, ff. de edilit. edict.* cum aliis, quæ vltra DD. in his iuribus latè congerunt, Guid. Pap. *sing.* 337. Niconitius *in rubr. de nou. oper. nunt. n.* 230. Marc. Mantua *in Enchirid. rer. singul. c.* 246. Et † qui ad vlteriora procedit, & [4] quod est consequens vult, antecedentia velle, & quantum in se est, approbare videtur, *l. ad rem mobilem* 56. *l. ad legatum* 62. *ff. de procurat.* cum aliis traditis à Iason. *in l. Gallus num.* 4. *ff. de liber. & posth.* Menoch. *de recup. poss. remed.* 6. *n.* 43. & Ioan. Gratian. *reg.* 79.

Præsertim † cùm plures etiam extent eiusdem [5] Imperatoris schedulæ, Regiáque diplomata anni 1519. 1520. 1523. 1535. *in 1. vol. impress. pag.* 58. *& seqq.* quibus apertè idem Carolus Imperator declarat, omnes earundem Indiarum prouincias detectas, & detegendas Castellæ & Legionis regno, atque dominio annexas, vt vulgò dicunt, incorporatas censeri debere, neque vllo tempore ab

eadem corona in totum, vel in partem alienari, aut segregari posse. Cui declarationi, & concessioni non obstat, † quod idem Imperator sibi, & suis istud ius indulsisse videatur, cum tamen actio, & passio in eodem subiecto stare non possint, & inter dantem, & accipientem debeat esse discretio, *l. debit. C. de pact. l. 2 ff. de stipul. seru. l. Vranius, ff. de fideiuss. c. vlt. de institut.* Vnde Seneca *lib. 5. de benef. c. 9. Nemo sibi donat non magis quàm credit, dat nemo nisi alteri, id intra vnum non potest fieri, quod toties duos exigit.* Nam cum † duplici potestate, & auctoritate fungeretur; duplici quoque personæ vices subire potuit, & distincta, atque separata iurisdictione vti voluisse censendus est; ita vt quod tanquam Imperator præstabat, tanquam hæres, & successor Hispaniæ Regni susciperet, & suis in eodem Regno successoribus quæreret, † *arg. text. in l. tutorem 22. ff. de his quæ vt indign.* ibi? *Discreta sunt enim iura, quamuis plura in eandem personam deuenerint, aliud tutoris, aliud legatarij.* Iunctis aliis plurimis † exemplis, quæ deducuntur *ex l. 1. §. solet in fin. ff. quando appell. sit, l. duorum, ff. de oper. libert. l. procuratores, § si plures, ff. de Trib. act. l. cum quædam, C. de admin. tut. cap. ex litteris de probat. cap. cùm in Ecclesiis, & cap. postulasti de concess. præben. lib. 6. cap. à collatione de appellat. eod. lib.* vbi DD. alia notarunt, & latè Lapus *alleg. 99.* Calderin. *cons. 229. in fine,* aliàs 7. *tit. de præb.* Bartol. *quæst. 15. in princip. vers. Quartò probo:* Abbas *in cap. quamuis de offic. deleg.* Bald. *cons. 167. lib. 1.* Paul. Castrens. *cons. 250. & 313. lib. 1.* Rom. *cons. 422. & in sing. 76. incip. Scholaris, & in l. 1. ff. de verb. oblig.* Fulgos. *cons. 118.* Socin. *cons. 87. vol. 1.* Decius *in l. rogasti, in princip. num. 7. ff. si cert. petat.* Rebuff. *in concordat. tit. de collat. §. si quis verò, in vers. Dispositiones:* Chassaneus *in Catalogo glor. mund. part. 11. consider. 12. in fine:* Menoch. *de recuper. rem. 1. num. 36. & cons. 902. num. 71.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 111. num. 13* & iterum *cap. 298. num. 20. cum multis sequentib.* & Cardin. Tusch. *pract. conclus. iur. lit. P, verb. Persona, conclus. 317.* vbi resoluunt, † quòd quando in vna persona concurrunt diuersa iura, quibus mediantibus diuersas personas repræsentat, non est iudicandus tanquam vnus, sed tanquam plures, & quod actio, & passio in tali subiecto cadere potest, quia non corporalis, sed intellectualis eius consideratio habetur. De quo plenè etiam innumeros citans agit Tiraquel. *in tract. de nobili cap. 28. n. 11. & sequent. & de retract. lign. §. 1. gloss. 68. num. 21. & seqq.*

Et arridet doctrina gloss. & aliorum *in cap. 1. ne sede vacante, & in l. 1. ff. de leg. 1.* Quòd † quando ad inuicem iunguntur duo officia, vtrumque retinet iura sua, quam sequitur Bartol. *in l. si conuenerit, §. nuda, de pignorat. act.* Ioan. Baptist. Ferretus *cons. 242. num. 13. vol. 2.* & Ioan. Bapt. Valençuela *cons. 69. num. 32.* vbi etiam *num. 37.* resoluit, quòd quando † considerantur duæ personæ in eodem subiecto, potest vnà iuuare alteram, & supplere, quod in se non habebat, *argum. l. 2. C. de omn. agr. desert. lib. 11.* quemadmodum, & vnus homo potest se iuuare altero, qui per se solus præualere non posset, *l. si pariter,* vbi Bened. de Plubino *num. 2. ff. de libe. caus. l. si plures,* vbi DD. *ff. de pact. l. alimenta, §. Basilicæ, de aliment. & cibar. legat. cap. auctoritate, §. licèt enim, de concess. præb. lib. 6.* cum aliis traditis à Rota *decis. 23. sub tit. de re indic. in nouiss. num. 3.* & Hieronym. Gonçales *ad reg. 8. Cancellar. de alternat. mens. gloss. 18. num. 105.* Et potest etiam apponi exemplum † in Rege, qui est simul Dux. Nam in Ducatu consideratur Dux vt Dux, & non vt Rex, secundùm Fed. de Senis *cons. 220. col. fin.* Gabriel. *cons. 195. num. 9. vol. 2.* Surd. *cons. 19. num. 33.* Ideóque si Rex iudicat vt Dux, appellatur ad superiorem in Ducatu, non attenta Regia dignitate, vt dixit Bartol. *in l. si quando, C. de appellat.* Igneus *in l. necessarios, §. non alias, n. 428. ff. ad Syllanian.* Minsynger. *cent. 5. obser. 5.* Aponte *decis. 2.* & alij relati à Mastrillo *de Magistrat. lib. 3. cap. 8. ex num. 32.* & Gratiano *d. c. 298. num. 49.* vbi huius rei rationem reddit, nempe quòd vnaquæque dignitas retinet suam pristinam naturam, & secundùm actum, quem gerit, consideratur, neque in eo vlla alterius personæ vel dignitatis ratio habetur, vt probatur *in l. 1.* vbi Bald. *ff. de offic. Consul.* idem Bald. *cons. 167. num. 1. lib. 1.* Paris. *de resig. benef. lib. 12. quæst. 10. num. 14. & 15* Menoch. *cons. 58. num. 7.* Surd. *cons. 91. n. 19. & cons. 183. num. 42. & 43. & cons. 365. ex n. 22. ad 27.* vbi hoc pluribus exemplis confirmat, & inter alia tradit, quod si Prælatus fecit aliquem contractum, qui Ecclesiæ sit damnosus, ipsemet potest nomine Ecclesiæ contrauenire, cùm duplicem repræsentet personam, per gloss. *in cap. 1. vers. Contractum, de in integ. restit. lib. 6.* Quæ cum ita se habeant, tota vis huius tituli in illius quæstionis examinatione consistit, an Romano † Imperatori talis sit ac tanta potestas in prouincias, & personas infidelium, qui nunquam Romano Imperio subditi fuerunt, vt eos possit licitè debellare, & ad eiusdem imperij recognitionem compellere, vel aliis Principibus Christianis ita debellandos, ac subigendos concedere, vt supremum eorum dominium & iurisdictionem adipiscantur. In qua quæstione licèt plurima plurimi dixerint; non tamen grauabor, solito more, præcipua vtriusque partis argumenta ob oculos ponere, & quid tenendum sit, verè, & breuiter explicare.

Et in primis † pro affirmatiua pugnare videtur communis omnium ferè Legistarum opinio, qui Romanum Imperatorem in temporalibus omnia posse contendunt, & immediatè à Deo concessam totius Orbis iurisdictionem, & dominationem habere, iuxta text. *in auth. quomodo oport. Episcop. ordin.* quemadmodum & Papa in spiritualibus, iuxta illud † Lucæ 22. *Ecce duo gladij hic.* quibus duas tantùm esse in Orbe potestates, vnam spiritualem, alteram temporalem Christus Saluator noster significauit, vt dicitur *in cap. solitæ de maiorit. & obedient.* Vnde quemadmodum potestas spiritualis, quoad totum & vniuersum Orbem lege Diuina ab ipso Saluatore vni tantùm commissa est; sic & temporalem eodem iure vni Principi delegatam esse, quidam argumentantur; prout refert Couar. *in reg. peccatum 2. part. §. 9. num. 5. vers. Quartò,* & plurima nouissimè cumulans Marta *in tract. de iurisd. 1. part. cap. 20. & cap. 21. num. 27.* Et magis in nostris terminis Abbas Panormitanus *in cap. quod super, num. 7. de voto:* & Alphons. Guerrerus *in Specul. Princip. cap. 55.* ex eodem fonte deducunt, † quod si Romano Pontifici licet terras & prouincias infidelium, Christianis Principibus debellandas & occupandas concedere; multo magis id Romano Imperatori licebit, cuius potestatem in temporalibus pleniorem esse fatentur. Quod etiam probat Gilkenius *in auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. n. 9. n. 13.* docens, quod etiam

etiam inspectâ opinione Canonistarum, Imperator habet iurisdictionem temporalem totius Orbis habitu, & actu, & Pontifex dumtaxat habitu: de quibus omnibus *cap. sequenti* plura dicemus.

Secundò facit, quia imperiali dignitate inuentâ, & constitutâ, † Romani Principes eam sibi potestatem adrogarunt, vt totius Orbis dominationi, & imperio præfecti videantur. Atque ea propter Imperator Antonius ab Eudæmone de quadam naufragij quæstione consultus, † *in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu.* in illa vulgatissima verba prorupit: *Ego quidem mundi dominus, lex autem maris:* Iustinianus etiam *in auth. vt omnes obediant. iudi. prouinc. vers. Hæc considerantes*, Imperij sui ditionem ab Oriente ad Occidentem, à Meridie ad Septentrionem extendi gloriatur, & *in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber.* † imperialem fortunam omnes alias supereminere; circa quod plura notant Simon Maiol. *in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 6. de variis vitæ gener. ex pag. 491.* & Bulengerus *de Imperat. lib. 1. cap. 33. & 34.*

Et † Iurisconsulti passim Romanæ vrbis, & Orbis appellationem synonymam faciebant, & sub Romanis legibus & iuribus comprehendebant, vt constat † *ex l. in Orbe Romano, D. de statu homin. l. si duas, §. 1. vers. Vniuerso Orbi, D. de excusat. tut. l. Roma. 33. D. ad municipal. l. 1. C. de rapt. virgin. l. 2. C. de iuram. calum. l. rem non nouam, C. de iudicib. l. iubemus, C. de testamen. l. 1. §. cùm autem, C. de vsu cap. transfor. l. fin. D. de interdict. & relegat.* cum aliis, quæ circa eas tradunt Alcia. *lib. 2. dispunct. cap. 21.* Forner. *lib. 1. select. capit. 13.* Pinel. *in rub. C. de bonis matern. 2. part. num. 11.* Brissonius *de verb. signif verb. Roma* Cæl. Rhodig. *lib. 18. antiq. lect. cap. 25. in fine*, Rutil. Benzonius *de anno Iubil. lib. 3. cap. 37. pag. 339.* & Bernard. Aldrete omnino videndus *lib. 1. de orig. ling. Hispan. cap. 4. & 5.* & Franc. Iuretus *in notis ad Symmach. lib. 6. epist. 92. pagin. 184.* Vnde Cassiodor. *lib. 11. epist. 2.* inquit, † Romam sedem esse mundo generaliter præstitam, & Sidon. Apollin. *lib. 8. epist. 6.* ait, in ea totius Orbis ciuitate vnica solos barbaros, & seruos peregrinari, & Rutilius Claudius in itinerario *lib. 1.*

Fecisti patriam diuersis gentibus vnam,
Profuit iniustis te dominante capi,
Dumque offers victis proprij consortia iuris,
Vrbem fecisti, qui prius Orbis erat.

Et D. August. *Psal. 58. p. 1. sub fin. Quis suas non cognoscit gentes subiectas Imperio Romano? Quæ quidem erant, quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Et Claudianus *in Paneg. 3. de laud. Stilic. Quod cuncti gens vna sumus.* Nimirum, quia, † vt inquit Polybius *lib. 1. hist. in princ.* Romani non aliquam Orbis partem, sed vniuersum ferè Orbem subiugarunt.

Quod non tantum ipsorum Romanorum Imperatorum, & Scriptorum auctoritate inniti, & comprobari videtur, † sed etiam Melchiadis Papæ *in cap. futuram 12. quæst. 1.* ibi: *Romani Principes. qui penè totius Orbis Monarchiam tenebant.* Et ibi: *Per vniuersum Orbem suo degentibus Imperio.* Et D. Hieron. *in cap. in apibus 7. quæst. 1.* dum, ait: *In apibus vnus est Rex, & grues vnam sequuntur ordine litterario, Imperator vnus, iudex vnus prouinciæ, &c.* Vnde glossa argumentum deducit, omnes Reges ab Imperatore coronandos.

Et multis item Sacræ † Scripturæ locis, quæ præter alios doctè, & grauiter prosequitur Couarruuias *vbi sup. § 9. num. 5. vers. Ex Diuino iure.* Sic enim dicitur † Aggæi. 2. *Fortitudinem Regni gentium conteram*, quod de Romano Imperio omnes Expositores accipiunt, vt testatur D. Rib. *ibidem num. 71. & 72.* eo quod omnes gentes subiectas haberet, & Lucæ 2. edictum exiisse à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis, quod non scriberet Euangelista, nisi illum vniuerso quoque Orbi dominari sentiret. Et Lucæ 20. Matth. 22, Marc. 12. Christus Dominus hoc vniuersale Romanorum Imperium magis ostendisse, imò, & approbasse videtur, dum ea, quæ sunt Cæsaris, Cæsari reddi iussit, & Ioan. *capit. 19.* dum se Pilato tanquam Præsidi Romani Imperatoris submittit, dicens: *Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset desuper.* Cuius † loci auctoritate motus Anton. de Rosellis *vbi sup. col. 5.* veritus non fuit affirmare, Pilatum, tanquam Tiberij Cæsaris Præsidem, habuisse iurisdictionem ordinariam, & potestatem legitimam, & coactiuam iudicandi Christum; quod tamen multis rationibus meritò notat, & reprehendit Doct. Nauarrus *in dict. c. nouit. notab. 3. n. 70. cum seqq. pag. 102.* veram illorum verborum expositionem adducens.

Tertiò facit, † quòd licèt maiestas & latitudo, quam Imperium Romanum circa aduentum Christi Domini possidebat, posteà valdè angustata, & immutata reperiatur, cum ex historiarum monumentis appareat, Constantinum Magnum, Romana Vrbe Ecclesiæ donata, Imperij Romani sedem in Græciæ, siue Thraciæ vrbem Constantinopolim transtulisse; & deinceps temporibus Stephani secundi, siue, vt alij malunt, Leonis tertij R.P. idem Imperium à Græcis ad Gallos transierit anno salutis 800. vel 801. & tandem extinctâ Gallorum Imperatorum virili sobole, ad Germanos translatum fuerit; quorum primus Imperator fuisse perhibetur Conradus, tempore Anastasij Tertij R. Pater circa annum 912. vt post textus, & glos. *in capit. venerabilem de elect. & in cap. Apostolicæ de sentent. & re iudic. lib. 6.* & *in Clement. Romani verb. Vestigiis, de iure iur.* plenè tradunt Blondus, Platina, Genebr. & alij, quos refert Molina *de iustit. & iur. tract. 2. disput. 24.* Volaretan. *lib. 3. commentar.* Ioan. Stunica *in libr. de vitis Pontif. sub Stephano I I. & Leone III.* Cæsar. Baron. *in annal. Eccles. in dictis annis*, Fr. Ioan. à Ponte *in conuenien. vtr. Monarch. lib. 1. cap. 4. § 3. & 4.* Thom. Bozius *de signis Eccl. Dei, lib. 24. c. penult, & vlt.* Bellarmin. *libr. 7. de Roman. Pontif. cap. 8.* & *in integro, tract.* quem *de translatione Imperij Romani* conscripsit.

Adhuc † tamen in his Imperiis, quia Romani nominis, dignitatis & splendoris vestigia conseruabant, ea opinio perdurauit, vt sub Imperiali culmine, & ditione vniuersus Orbis contineretur, vt passim testatur *glos. in dict. capit. venerabilem, vel Transtulit*, & *in c. per venerabilem, qui filij sint legit. capit. conuen. 23. quæst. 4. capit vlt. 50. distin.* Bartol. & DD. *in l. 1. §. per hanc, D. de rei vind.* idem Bart. *in procem. Digest. & in extrauagante ad reprimendum, verb. Totius Orbis*, Bartol. Bald. Paul. Salicet. & Ias. *in l. C. de summ. Trinit.* Nicol. Bellon. *cons. 2. num. 2.* Iulius Feriet. *in tract. de bello, n. 24. fol. 27.* Hippolyt. Riminald. *in §. 1. ex n. 52. inst. quibus alien. licet*, Mandellus, & eius Addit. *cons. 62. num. 20. 1. par.* Maranta *in quæstion. legalib. fol. 444. num. 47.* & innumeri alij, quos refert

Castald. *in dict. tract. de Imper. quæst.* 52. Petr. Cenedus *in collect.* 64. *ad Decretum, num.* 2. Hieron. Zeuallos *lib.* 1. *pract. commu. quæst.* 576. & *lib.* 4. *q. vltim. num.* 31. *& seqq.* Marta *in tract. de iurisdict.* 1. *par. c.* 20. & *c.* 21. *ex num.* 23. Cardinal. Tuschus *verb. Imperator, conclus.* 33. Sebast. Medic. *in tract. de legib.* 1. *p. q.* 18. *num.* 6. *&* 7. & receptissimam sententiam esse tradit Alphons. Guerrerus *d. Specul. Princip. c.* 55. *in princ.* & ab omnibus Italis Doctoribus sequi, Dom. Sotus *lib.* 4. *de iust. & iure, quæst.* 4. *art.* 2.

Et quòd omnes ferè gentes, quæ obediunt S. Matri Ecclesiæ Romanæ sint etiam de populo, 31 siue Imperio Romano. Et † quòd si quis diceret, Imperatorem non esse Orbis Dominum, diceret contra text. Euangelij, vt expresse affirmat Ioan. de Lignano Mediolanensis *in tract. de bello cap.* 9. *ad finem*, & Bartol. *in l. hostes, num.* 7. *D. de captiuis*, vbi, eò tandem progressus est, vt asseruerit, affirmare contrarium, fortè hæreticum esse. Quod & tradit Bellon. *dict. cons.* 22. *num.* 2. & pluribus confirmare conatur Pet. Gilkenius *in d. auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap.* 9. *ex num.* 7. *& in l. properandum, num.* 3. *C. de iudiciis*, docens negari non posse, Imperatorem, si non dominum, saltem moderatorem totius Orbis intelligi debere, siue ius Diuinum, siue naturale, siue etiam leges, & canones intueamur.

Quarto perpendi potest, quòd si concedimus, Imperatorem Romanum totius Orbis dominationem habere, vt superioribus argumentis probari 32 videtur; † necesse est etiam vt fateamur, eundem posse Regna, & prouincias, quas infideles possident, eisdem auferre, & illas Piis, & Catholicis Regibus applicare, *arg. tex. in l.* 1. *C. de vend. rer. fiscal. lib.* 10. *l.* 1. *C. de Curial. rer. alien. l. Lucius, D. de euiction. l. item si verberatum, §. item si fortè, D. de rei vend. l.* 1. *C. ex quibus causis serui pro præm. lib. accip. l. quæris, D. de natal. restituen. l.* 2. *tit.* 1. *part.* 2. cum multis aliis, quæ circa hunc articulum, & prædictorum iurium illustrationem congerit Menoch. *cons.* 156. *n.* 48. *& cons.* 147. *num.* 26. *vol.* 2. Menchaca *lib.* 1. *controuers. illustr. cap.* 5. *num.* 1. Loazes *de iusta retent. Regni Nauar. pag.* 188. & nouissimè Ceuallos *d. quæst. fin. per to-* 33 *tam.* † Vtilitatis præsertim publicæ, & religionis fauore exigente, cui fauendæ, & augendæ semper inuigilare debemus, *l. sunt personæ, D. de religios. & sumpt. funer. l. ita vulneratus, vers. Multa, D. ad leg. Aquil. l. Barbarius, ff. de offic. Præt. l. vtilitas, C. de Primipilo, c. Abbate, §. vlt. vers. Præsertim, de sent. & re iud. lib.* 6. cum late traditis ab Hippolyt. de Marsil. *in pract. § aggredior, à n.* 71. *vsque ad* 74. & Ceuallos *suprà ex n.* 327.

34 Et ita in specie, † vltra ea, quæ *sup. num.* 17. cum Abbate Panormit. & Alphons. Guerrero notauimus, circa potestatem Imperatoris in terris, & prouinciis infidelium gubernandis, & concedendis; allegari etiam potest celebris doctrina Cardin. Hostiens. *in sum. tit. de præscrip. §. quæ* 35 *autem*, vbi ait, † Imperatorem Dominum etiam esse rerum singularium, in omnibus & quibuslibet mundi partibus consistentium. Quod rursus docuit idem Hostiens. *in cap. per venerabilem, qui filij sint legit. num.* 37. & Richardus Malumbr. relatus ab Alber. *in prooem. Digest. num.* 9. *&* 10. Abbas, Parisius, Anton. de Butrio, & alij relati à Petro GilKenio *in l properandum, C. de iudic. num.* 4. & 36 conducit † *text. in l. benè à Zenone, C. de quadr. præscrip. & in c. conuen.* 23. *q.* 8. *& cap. quo iure, distin.* 8. vbi omnia Imperatoris esse dicuntur. 37 Et † Cæsarius *lib.* 10. *illust. miracul. & histor. c.* 24. vbi scribit: *Sol videtur hoc loco designare Romanum Imperium. Sicut enim Sol magnitudine, & splendore præcellit vniuersa sydera cœli, sic idem Imperium augustius fulget cæteris Regnis mundi, vt sicut Stellæ lumen habent à Sole, ita Reges, vt regnare possent, haberent ab Imperatore.*

Quod ostendit etiam Zonaras *in Claudio*, dum ait; quòd Imperatores aliena largiri quasi Domini omnium poterant, Lat. Pacatus *in Panagyr. ad Theodos.* vbi illum hac de causa vocat terrarum hominumque Dominum, Sidon. Apollin. *lib.* 2. *epist.* 13. vbi inquit, esse rerum Principem, & plura alia, quæ congerit Tuschus *d. concl.* 34. *ex n.* 18. vbi ex Baldo, & aliis resoluit, quoad Imperatorem in temporalibus totum mundum esse vnicum territorium, & quòd est naturalis Dominus totius Orbis; & potest diuidere, & vnire atque assignare territoria, & pertinentias, sicut potest testator de re sua disponere, & *conclus.* 36. *n.* 4. *& seq.* vbi, quòd potest nouos Reges creare, & remouere, infringere, & transferre omnes dignitates, quia est Deus in terris, & omnes dignitates sicut scabellum pedum Imperatoris, & ab eo essentiam, & statum recipiunt; & ad idem respiciens Sebastian. Medicis *vbi sup.* concludit, ab Imperatore, tanquam à capite, in omnes inferiores, honores, & munera infundi, *cap. ita Dominus* 19. *distin. cap. fundamenta de elect. §.* 1. quia ipse est superior, & Dominus omnium prouinciarum, *cap. Adrianus* 63. *distinct. d. l. benè à Zenon. Cardin. in Clemen.* 1. *de sum. Trinit.* & Ias. *in l.* 1. *lect.* 1. *num.* 6. *C. eod. tit.*

Sed licèt his rationibus, & argumentis supra dicta sententia non ineptè defendi posset, maximè cùm tot, ac tantos habeat sectatores, adhuc ta-38 men nobis † longè verior, & securior est aliorum opinio, qui negant, Romanum Imperatorem vllum ius in terris, & prouinciis infidelium habere posse, & præsertim in Barbaris istis ab Hispanis detectis, quarum ipsi Romani Cæsares nullam vnquam possessionem, nec notitiam habuerunt, vt fusè ostendimus *sup. lib.* 1. *cap.* 11. Cui sententiæ apertè subscribunt Victor. Greg. Lop. Couar. Menoch. Soto, Corduba, Ayala, Molina, & Suar. *sup. num.* 1. relati, minus iustum, & solidum eum titulum reputantes, qui ex hac sola Imperatoris concessione deducitur: neque sufficienter prædictis argumentationibus confirmari. Quibus vt satisfaciam, & simul fundamenta huius opinionis, quam defendo, proponam.

Primò considero, maximè inter DD. disputari solere, an temporalis Imperatoris Romani potestas à Deo immediatè dimanet, vel ab spirituali dependeat, quæ per Summum Pontificem exercetur, de quo articulo pleniùs *in cap. seq.* tractabimus. Sed quod ad quæstionem, de qua nunc agimus, pertinet, etiam si demus has iurisdictiones distinctas esse, ita vt temporalis ab spirituali non pendeat, & absque vlla Pontificis translatione penes ipsum Imperatorem, Reipublicæ electione, & consensu populorum intercedente, consistat, † id tamen non efficiet, vt Romanus Imperator inter alias personas, vel in aliis Regnis, & prouinciis dominationem exercere possit, quam in illis, quæ ipsius Romani Imperij limitibus concluduntur, & ad quarum temporalem gubernationem à Deo ipso vocatus & constitutus videtur, vt rectè obseruat Couarr. *d. §.* 9. *num.* 5. *vers. Primum,*

Primum, Nauarrus *in d.cap.nouit.notab.3.num.41.* Ioan.Salas *d.tract.de legibus,q.95. disput.7.sect.7.* & ostendit doctrina *I. C. in l. vlt. D. de iurisf.omn. iud.* ibi: *Extra territorium ius dicenti impunè non paretur*, cum aliis, quæ adduximus *sup. hoc lib. cap.14.n.10.* eoque respicit D.Chrysost.*Psalm.44.* dum ait: *Imperator Romanorum non potest Persis legem ferre.*

40 Neque est † in consideratione æquiparatio illa vtriusque potestatis, ex verbis Euangelij. *Ecce duo gladij hic*, & *ex d.cap. solitæ*, sumpta; quà multi probare nituntur, ita laicam, sicut Ecclesiasticam per vniuersum Orbem diffundi. Nam licèt hoc argumẽto valdè prematur Ioannes Igneus, & alij, quos refert, & sequitur Marta *d. cap. 20.* facilè tamen ei respondent Couar.*d.§.9.n.5. vers. Quartò ratione*, & Nauar. *dict. notab.3. num.41.*

41 *88.94.& 153.* docentes, † id nullo iure, nec ratione naturali, aut ciuili probari, quia potestas Ecclesiastica ideò per vnam personam in vniuerso Orbe Christiano exercetur, quoniam non ipsis populis, & rebus publicis, sed Petro, & eius successoribus immediatè à Deo concessa est; vt latissimè probat Cardin. Turrecremata *libro 2. de Eccles. capite 54.cum sequentibus* Albert. Pighius *lib.3.& 4.de Eccles.* Hierarch. At temporalis potestas tota,& suprema penes ipsos populos fuit, & inde ad Reges & Principes deriuata. Et cum totus Orbis in vnum Principem nec consenserit vnquam, nec reuera consentire possit, vel ab eo regi, & administrari, sequitur, Imperatorem totius Orbis Dominum esse non posse, & temporalem potestatem cum spirituali eo sensu comparari *in dict.capite solitæ*, quod vtraque à Deo instituta sit, & vtraque veneranda, & suscipienda videatur, licèt vsus, & exercitium illarum longè diuersam rationem, & executionem recipiat.

42 Adeò, † vt Aristot.*lib.7. Polit. capite 4.*& D.August. *lib. 4. de Ciuit. Dei* concludant, potestatem vniuscuiusque ciuitatis naturalem esse, & magis politicam, Imperium verò in multos non item, & maiore cum pace Regi solita fuisse Regna, cùm vnumquodque eorum suæ patriæ terminis finiebatur; à quo argumento non satis se expedit Marta, *d.cap.21.n.5.6.& 20.*

Secundo considero, ac pariter secundæ, & tertiæ contrariæ partis argumentationi respondeo; quòd licèt multi, quos ibi retulimus, malè tenuerint, Imperatorem Romanum totius Orbis Dominum esse, †

43 longè tamen verior, & communior est contraria aliorum sententia, qui asserunt, neque olim cùm Roma florebat, neque posteà Romano Imperio ad Græcos, Gallos, & Germanos translato, talem fuisse, aut esse Romanis Imperatoribus potestatem, & dominationem; quin potius illam intra subiectos sibi populos contineri, qui licèt plures fuerint, plurimi tamen adhuc restabant, ad quos Romanæ Aquilæ nullatenus peruenerunt, & Imperatoriæ Maiestatis sceptrum nequaquam extendebatur, vt ipsimet Imperatores ingenuè testantur *in l. cunctos populos*, iuncta glos. *ibi*, *C.de sum.Trinit. & in procem. Digest.& institut. §. quarum, vtramque viam, l. postliminium, & l. non dubito. ff. de cap. l. omnibus,ff.ad Trebellian.l.mercat.l.1. C.de officio præfect. Africa, l.Romanæ, C.de Eunuchis, l.vlt.C.de ædif.priuat. auth. vt defuncti seu funera eorum, §.si verò,auth. de non alienandis, seu permutand. reb. Eccles. §. finimus igitur.* Quæ iura examussim expendit Couarru.*dict.§.9. num.5.& num.7.vers. His tandem,* vbi futilem, & leuem quorundam solutionem irridet, qui de facto potius, quam de iure Persarum Reges, & alias nationes in illis relatas à Romano Imperio exemptas esse affirmant, quoniam

44 † verius, & certius est de iure quoque liberas fuisse, & nec iustum,nec conueniens,aut possibile esse, vt tota mundi moles sub vno, & eodem Rectore,ac moderatore in humanis consistat,vt *suprà* tetigimus.

45 Quam opinionem, † vltra eundem Couarr. latissimè probant, & sequuntur Iacob.de Rauena, Ioan.Fab.Fulgos.Alciat.& alij *in dict.l.1.C.de sum. Trinit. & in d.l.benè à Zenone, C. de quadrin.præscript.* Oldrad. *cons. 69.* Alex.*cons. 218. vol.2.& cons.24. vol.5.* Bald. *cons.327.in fine, & cons.328. num.7.vers.Illud etiam, lib. 3.* vbi resoluit, quòd vt daremus, olim florente imperio Romano, Imperatorem posse dici Dominum Orbis, secus posteà, & plurimi alij, quos referunt Chassaneus *in Catal. glor. mund.5.part. consider.28.* Pet.Greg. *lib.12.Syntagm.cap.2.n.6.* Anton.Gabr.*lib.6. commun.tit.de acq.rer. dom. concl. 3.* Greg. Lop.*in d. l.2.1.par.glor.2.* Victoria *in d.relect.de Indis insulan.1.par.ex n.24.* Bannez *in 2.2.quæst.10.art.10. vers. Arguitur quartò, col. 531.* Menchaca *dict. lib. 1. controuer. illust.cap. 20. & 21.* Sotus *lib.4. de iust.& iur.q.4.art.1.* Cenedo *dict. collectan. 64. ad Decretum,n.3.*Parlador.*lib.2.rer.quotid.cap.21.* Nauar. *in d.cap.nouit, notab.3 ex n.155.* Corduba *in d.lib.1.q.57.dub.2.* Menoch. *cons.2.n.99.vol.1.* Molina *Theolog.de iust.& iur. tract.2. disp.24.29. & 30.* vbi contrariam sententiam planè ridiculam appellat, prout & facit Lud. Viues *in notis ad D. August. de Ciuit. Dei lib. 5. cap. 25.* Pat. Suarez *in defens.Fidei contra sect. Anglic.lib.3.cap.5.n.7. & in tract. de Charit. disput.13. sect. 5. num.4.*P. Salas *in tract.de legib.q.95. tract.14. disp.7.sect.7. num.42.pag.128. & seq.*Pat. Gabr. Vasquez *disp. 153.cap.2.num.12.*& nouissimè Calistus Remirez *in tract. de lege Regia, §. 3. num. 2.* Ioan Baptista Lupus *in tract.de illegitimis comment.3.§.3.num.6. & seqq. &* plures alij relati à Marta *dict. cap. 21.* licèt ipse aliam opinionem sequatur, & Fr.Ioan.à Ponte *in conuenien. vtr. Monarch. lib. 2.c.1. §.3. pag.92* & *cap.17.§.1.pag.189.*vbi † inquit, quòd

46 si Polybius ita magnus Cosmographus, vt Historicus esset,Romanos totum Orbem subiugasse non affirmaret.

47 Quibus Ego adiicio † Lucanum *lib.1.Pharsal.* dum queritur,ob bella ciuilia plures gentes restasse, quæ sub iugum Imperij Romani missæ non fuerunt.

Heu quantum terræ potuit, pelagique parari.
Hoc, quem ciuili fuderunt sanguine dextræ.
Sub iuga iam Seres, iam Barbarus isset Araxes.
Et gens, si qua iacet, nascentis conscia Nili.

48 Et Prosperum Aquitanum *lib.2.de vocat. Gent. cap. 6.* † ait: *Gratia Christiana non contenta est eosdem limites habere, quos Roma, multosque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.*

Vnde est & illud quod Leo Papa *in serm.1. Apost.* de Roma ad Pontificum potestatem translata scriptum reliquit, latius scilicet possidere, Religione Diuinâ,quàm dominatione terrena, & Stanislaus Orichouius de funesta Regni Poloniæ secta, relatus à Petro Andr. Canonherio *in Aphoris. Polit. Hippocr.pag. 357.* Romanum Imperium verè per Euangelij

Euangelij prædicationem totum Orbem possidedere: *Non illud antiquum, & vetus quod ostio Oceani partem aliquam clauditur, sed hoc nouum, & recens latissimum, amplissimumque, quod extra ipsum etiam Oceanum propagatum astris terminatur: quod non Romulum fratricidam, sed Christum seruatorem fratrum suorum habet Auctorem.*

Neque obstant iura, & Sacræ Scripturæ loca pro contraria opinione perpensa; quibus variis 49 modis respondent Auctores *suprà* relati, † quorum summa eò tendit, vt hyperbolicè, & largo quodam loquendi genere Imperatores Romani totius Orbis Domini dicerentur; aut per figuram Synecdochen, eò quòd, cùm tot ac tantæ nationes iam tunc Romano Imperio parent, partes illas, quas subiecerant, pro toto sumebant, & absolutè 50 Orbis appellatione donabant, vt † *in d.l.in Orbe Romano, ff.de stat.homin.* quam ita legendam, & intelligendam esse, & non *in vrbe*, vt in vulgatis condicibus circunfertur, optimè probat Alciat. *lib.2.disput.cap.21.* Couar.*d.num.5.* Anton. Mornacius in notis ad eandem legem, & alij, quorum mentionem fecimus *sup. hoc cap. num.24.*

51 Et † conducit doctrina D. Hieronymi *super Isai. cap. 13.* D. Prosperi *lib.2.de vocat Gent.* qui tradunt; Sacram quoque Scripturam sæpè sæpius se his vulgaribus siue communibus loquendi modis accommodare, & sub illis verbis: *Omnem terram*, illam tantùm prouinciam, de qua est sermo, significare, quod etiam ad explicationem *cap. 1. Daniel.* vbi Nabuchodonosor Rex totius mundi appellatur, rectissime animaduertit Glos. Interlinearis ibidem; & alia similia notantes Couarr.& Nauarr.*vbi supra* P.Salas *d.sect.7.pag.229.* & P.Maldonat.& Franc.Lucas *super illud Lucæ 2. Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus Orbis*, & Nos *suprà libro 1. capite 14. num.78.*

52 Quam † expositionem æquè congruenter recipit text.*in d.l.deprecatio,ff.de leg.Rhod.* vt interim varias alias prætermittamus, quas vltra DD. ibidem congerit Riminald. *in §.1.ex num. 15. inst. quibus alien.* licet Soto *lib.4.de iustitia & iur.q.4. art.1.* Alfanus *collect.* 4. Portius *lib. 5. conclus.14.* Ioan. Horoscius *in l.2.num.12.ff.de rer.diuis.* Lancellot. *in temp.iud. lib.1.c.1.* Alciat.*lib.4.dispunct. cap.5.* Boërius *decis.* 195. Chassaneus *d. Catalog. glor.mundi, consid.* 28. *& sequentib.* Menchaca *in præfat. controuers. illustr. num.25.& lib.1.cap.* 20. Mandellus *cons.62.num.*20. *vol.1.* Viuius *in commun. opin. verb. Imperatores*, Roland.*cons.* 88.*n.7. vol. 1.* Mantua *in Enchirid.rer.singul. lib.9.c.210.* Petr. Gregor.*de Repub.lib.6.cap.13.num.14.& sequentib.* Vaconius *lib.2. declarat. cap.* 106. Mendoza *de pactis lib.1. cap. 5. num.* 25. Nauar.*dict. notab.3.n.156. &* 157. Anton. Roscius *lib.1. memorab.cap.3.num.5.* Pinal.*in rub.C.de rescind. vend. 1.par.cap.2.num.25.* Couarr.*d.num.5.vers.Secundò adducitur, & lib.3.variar.cap.6.num.8.* Sarmient. *lib.1.select.cap.8.num.20.* Cuiacius *lib.15.obseruat. cap.30. & lib.2. Sent.ad Paul.* Andr. Gaill. *lib. 2. obseruat.cap.55.& 56.* Dom. Gregor. Lopez Madera *de excell. Hisp. Monarch. cap. 2. fol.* 10. & Zenall. *dict. quæst. vlt. num. 25. & sequentibus.*

53 Quibus † addere possumus Antonium *in dict.l.* deprecatio dum se absolutè mundi dominum vocat, arrogantiam, & elationem quandam præseferre, quâ Romani Principes ita aliquando turgebant, vt se non solùm Orbis Dominos appellari sinerent, ac iuberent, verùm Deos etiam, Diuinos sibi honores, & cultus temerè deferentes, & vsurpantes: vnde Ouid.*lib.1.Fast.de Cæsare* cecinit:

Si petat à Victis, tot sumet nomina Cæsar,
Quot numero gentes maximus Orbis habet.

Et Lucanus.

Victrices Aquilas alium laturus in Orbem.

Propertius.

Bella Deus Cæsar diros meditatur ad Indos.

Horatius *od.1.lib.1.*

Terrarum Dominos euehit ad Deos.

Ammianus Marcellinus *lib.19.*

Nostris virtutes Constantius extollentibus, vt Domini rerum, & Mundi:

Et *lib.39.*

Comes Valentiniani sum Orbis terrarum Domini. Et *lib.23. Saracenorum reguli genibus supplices nixi, tanquam mundi, nationumque suarum Dominum adorarunt Iulianum.* Et Euagrius *lib.3. Diuinissimum Dominum Orbis.* Et † de Domitiano 5 scribit Suetonius *in eius vita, cap. 13. Acclamari etiam in Amphitheatro epulari die, libenter audit Domino, & Dominæ fœliciter. Parique arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit, Dominus, & Deus noster sic fieri iubet*; eaque propter Martialis ei quamdiu vixit sæpè his nominibus blanditus est, vt constat ex variis epigram. Amphitheatri & *lib. 1. epigr.5.*

Contigeris nostros Cæsar, si fortè libellos.
Terrarum Dominum pone supercilium.

Et *lib.5.epigr.8.*

Edictum Domini, Deique nostri.

Iunctis plurimis aliis, quæ circa hæc notanter congerit Cœl. Rhodigin.*lib.21.antiq.lect.cap.31.* Brisonius *de verbor.signif.verb. Diui*, Iust. Lipsius *in notis secundis ad lib.2. Annal.Taciti, pag.509.* Petr. Gregor. *dict.lib.6.de Repub. cap.13.* Thom.à Maluend.*de Antichrist.lib.7.cap. 11. ex pag.369. & cap.13.ex pag. 375.* & nouissimè Iulius Cæsar Bulengerus, omnino legendus, *de Imperatore Romano lib.1.ex cap.5.ad 12.& cap.32.&* P.Ioan. de Salas *de legibus, quæst.95.tract.14.disp.7.sect.6. n.12.pag.111.* Ioan. Bapt. Lupus *d.tract.de illegit. comment.3.§.3.n.7.*

Cùm tamen † prædicta vocabula terroris magis, quàm reuerentiæ esse viderentur, & potius ad tyrannidis, quàm ad dignitatem honorisque potestatem pertinerent, vt colligitur *ex cap. vlt. 93.distinct.cap. esto, post princip.95.distinct.*& tradit Lucas de Penna *in l.2. C.de capit. ciuium cens. exim.lib.11.* Chassaneus *in consuet.Burg.in proœm. verb.Seigneur, col.16.* optimè Alciat.*lib.7. Parerg. cap.13.*& Onufr.Panuinus *in interpr.vocum obscur. Eccles.verb.Dominus.*

Quapropter † Augustus Cæsar, vt testatur Sueton.*in eius vita, cap.53.* Dominum se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus fuit. Quod statim post Christi natiuitatem contigisse Auctores commemorant, quoniam iride inclusum à Sibylla Tiburtina ostensum fuisse ferunt, ei Christum simul cum sanctissima eius Genitrice, ac dixisse, illum verum Dominum; & Imperatorem totius Orbis futurum, vt post Tertullian. *in Apolog. cap. 34.* recolit Polidor. Virgil. *lib. 4. de inuent.rer.cap.1. vers. Item Orosius*, Valençuela *in monit. contra*

Venetos,

Venetos, 4. *part. num.* 151. Calistus Remirez *de lege Regia Aragoniæ*, §. 13. *num.* 11. *pagin.* 182. & nouissimè P. Mendoça *super* 1. *lib. Reg. cap.* 2. *pag.* 526.

57 Tiberius † etiam, Dominus appellatus à quodam, denuntiauit, ne se amplius contumeliæ causa nominaret, vt ait idem Sueton. *in Tiber. c.* 27. Et Traianus, licèt passim Dominus appelletur à Plin. *lib.* 10. *epist. eadem*, appellationem ægrè admodum tulit, vt ostendit Martial. *lib.* 10. *Epig.* 71. *ad Traian.*

Frustra blanditiæ venitis ad me.
Attritis miserabiles iauellis.
Dicturus Dominum, Deumque non sum.
Non est hic Dominus sed Imperator.

Quemadmodum, & Alexander Imperat. adorationis cæremoniam ab aliis Principibus vsitatam, respuisse narratur à Lampridio in eius vita, his verbis: *Ipse adorari se vetuit, cum iam cœpisset Heliogabalus adorari, more regum Persarum*, & idem tradit de Maximino Seniori Capitolinus in Maximinis, notans superbiam filij eius Maximini Iunioris, sic inquiens: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur: nonnumquam etiam pedes. Quod nunquam passus est Senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, vt quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.*

58 Neque his aduersatur † auctoritas Diui Hieronymi *dict. cap. in apibus*, quam in eodem argumento perpendimus, dum docet, vnum tantum Imperatorem esse debere. Nam id non arguit, hunc toti Orbi dominaturum, nec ea fuit, aut esse potuit D. Hieronym. mens, vt rectè obseruant Couar. *d.* §. 9. *num.* 5. *vers. Ad idem facit.* Nauarr. *dict. cap. nouit, notabil.* 3. *n.* 155. *pag.* 112. & Madera *d. cap.* 2. quidquid aliud dicat Marta *dict. cap.* 20. *num.* 22. Sed imò apum, & gruum exemplo, quo vtitur, apertè significat, quod quemadmodum in quolibet apum examine vnus est Rex, & agmina gruum, dum volant, vnum rectorem ordine litterato sequuntur; ita conuenit in qualibet benè constituta Republica, Regno, vel Prouincia, aliquem Imperatorem, Principem, vel Rectorem constitui, qui æqua lance inter subiectos sibi populos iura reddere possit, & imbecilles à potentiorum iniuriis defendere. Quam

59 fuisse † præcipuam Regum creandorum causam optimè scripsit Iustinus *histor. lib.* 1. *in princ.* Aristot. *lib.* 3. *Polit. cap.* 11. *& lib.* 5. *cap.* 10. Cicer. *lib.* 2. *Offic.* Diuus August. *lib.* 4. *de Ciuit. Dei c.* 6. Diu. Thom. *de regim. Princip. lib.* 1. *cap.* 14. D. Irenæ. *lib.* 5. *aduers. hæreses*, & Alfons. Guerrer. Nicol. Boër. & alij, quos refert Menchac. *in d. præfat. ad controuers. illustr. num.* 102. *& seqq. & num.* 120. *& lib.* 1. *cap.* 1. *num.* 10. *&* 24 Episcop. Chiapens. *in tractat. comprobat. fol.* 51. Guillel. Benedict. *in cap. Raynutius, verb. Condidit, el* 1. *num.* 34. *in fine. vers. Propter quos, & num.* 35. *cum seq.* & Iustus Lipsius *lib.* 2 *ciuil. doctr. in c.* 11. Matthæus Lopez Brauo *in suo aureo libello de Rege, & regendi ratione lib.* 1. *fol.* 8. & Doct. Melchior de Valentia *illustr. tract. iuris, tract.* 2. *cap.* 5. *num.* 5. *& seqq.* & Ægid. Benedict. *in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, tom.* 1. *c.* 3. *n.* 7. *&* 8.

60 Denique † quarto loco perpendo, & ad quartum aduersæ partis argumentum respondeo: quòd cum probatum reliquerimus, Imperatorem Romanum toti Orbi neutiquam dominari, & multo minus Barbaris infidelibus, qui ad eiusdem Imperij notitiam nullatenus peruenerunt, pariter quoque probari videtur, nihil vsquam circa eorumdem infidelium personas, bona, & prouincias licitè disponere posse. Ampla † quippè illa, & ab- 61 soluta potestas, quam Imperatori, vt supremo Principi, tribuunt iura, & Auctores in argumento relati, respectu subditorum intelligenda, & restringenda est, vt suprà probauimus: quia erga eos, qui Imperio subiecti non sunt, quemadmodum nullam iurisdictionem exercere potest, *d. l. vlt. de iurisd. omn. iud.* ita nec dominia rerum, nec terrarum ab illis auferre, vt tradunt Innocent. *n.* 6. Abb. *num.* 24. *&* 25. Felin. *num.* 9. *in dict. cap. nouit, de iudiciis*, Paul. Castrens. *cons.* 216. *&* 281. & in specie de bonis infidelium non subditorum, Berol. *in cap. quæ in Ecclesiarum, num.* 134. *de constit.* Oldrad. *cons.* 87. *&* 91. Carolus Tapia *in rub. de const. Princip. n.* 50. *&* 53. & Hiero. Zeuallos *d. q. fin. n.* 368.

62 Præsertim † cum longè verior opinio sit, etiam inter subditos non posse Imperatorem, neque alium Principem, quamtumuis superiorem non recognoscat, bona eorum auferre, nisi vbi contrarium vrgens aliqua & necessaria causa suaserit; & tunc id quod aufertur, competenti satisfactione pensandum esse, vt ad expositionem † *text.* 63 *difficilis in d. l. Lucius, ff. de euiction. l. item si verberatum*, §. *item si forte. ff. de reiuend.* & aliorum iurium, quæ in argumento retulimus, latè obseruant, & prosequuntur innumeri ex antiquis, & recentioribus vtriusque iuris Doctoribus, quos recenset Ant. Gabr. *lib.* 3. *com. opin. tit. de iur. quæsito, q.* 1. Portius *lib.* 5. *commun. conclu.* 15. Couarr. *lib.* 3. *var. cap.* 6. *num.* 6. Menchaca *lib.* 1. *controuers. illustr. c.* 4. 5. *&* 6. Andr. Gaill. *lib.* 2. *obseruat. practic. cap.* 56. Hieron. Francus *in reg. id quod nostrum. num.* 12. *ff. de reg. iur.* Tiraq. *in l. si vnquam, verb. Donatione largitus, num.* 4. *C. de reuocan. donat.* Zeuallos *d. q. fin. per totam*, Castillos de Bobadilla *in Polit. lib.* 5. *cap.* 5. *num.* 11. D. Ioan. del. Castillo *lib.* 2. *controuers. cap.* 38. *&* vltra eos Alciat. *lib.* 1. *Parerg. cap.* 38. Duarenus *lib.* 2. *disp. anniuers. c.* 35. Forcat. *in Necyoman. dialog.* 18. *n.* 5. Adrian. Pulæus *in tract. de rei alienæ distract. c.* 2. Ant. Faber. *lib.* 2. *coniecturarum cap.* 4. Vincent. Cabotius *lib.* 1. *disp. iur. cap.* 25. & Guidus Pancirol. *in Thesaur. variar. lib.* 23. *cap.* 33. *pag.* 359. & nouissimè ac latissimè Ant. Petra *in tract. de potest. Princip. capite* 24. *& sequentibus.*

64 Quibus non aduersatur *d. l.* † *benè à Zenone, C. de quadrien. præscrip.* & similia iura, & auctoritates, quæ omnia bona, vbique consistentia, Imperatoris esse intelligi probant. Nam ad prouincias sibi subiectas restringenda etiam sunt, & † eâ inter- 65 pretatione temperanda, vt non ita plenum, & absolutum dominium Imperatori tribuant, vt de subditis sibi hominibus, eorumque bonis, & rebus ad libitum disponere possit; sed tantùm supremam in illis iurisdictionem exerceat, seu dominium quoddam vniuersale, quod magis in gubernatione, & protectione subditorum, quàm in eorum spoliatione, aut expilatione consistit, iuxta † do- 66 miniorum distinctionem, quam tradit Bart. *in d. l.* 1. §. *per hanc, ff. de rei vend. & in extrauag. ad reprimendum, verb. Totius Orbis*, Paul. Castrens. *cons.* 56. *n.* 2. *vol.* 2. Alexand. *cons.* 1. *num.* 46. *vol.* 5. Abb. *in cap. significasti,* 2. *notab. de præscript.* Socin. *in l.* 1. *in princ. col.* 3. *&* 4. *ff. de acq. poss.* Iacob. de sancto Georg. *in inuestit. feud. verb. Inuestitura*, Guido Papa *decis.* 551. Mandellus *cons.* 62. *lib.* 1. *num.* 21.

*n.*21.Couarr.*in reg.poſſeſſor,*2.*p.*§.2.*num.*1. Cuiacius *lib.* 15.*obſeruat.c.*30.& plures alij relati à Pet. Gilken.*in l.properandum* , *C.de iudiciis* , *num.*4.& Cardin.Tuſc.*d.verb.Imperator.con.*33.*num.*5.*&* 5. & Maſtril. *de Magiſtrat.lib.*1.*cap.*3. *num.*3. *&* 9.

67 Ad quod † alludens Seneca *lib.*7.*de benef.*optimè inquit: *Cæſar omnia habet, fiſcus eius priuata tantùm, ſua, & vniuerſa in Imperio eius ſunt in patrimonio popria*, Plin.Iunior *in Panægyr. ad Traian. Ecquid Cæſar non ſuum videat? Tandemque Imperium Principis, quàm patrimonium maius eſt.* Et 68 idem † de littoribus maris ſenſit Celſus I C.*in l.*3. *ne quid in loco pub.*dum ea populi Romani eſſe dixit, & eius Imperio ſubiecta, iuxta expoſitio- 69 nem Accurſ. *ibid. verb. Arbitor*, qui ait, † hoc (ne aliis iuribus aduerſetur, in quibus littora maris publica, ſiue communia omnium eſſe dicuntur) de prædicta generali, & ſuprema tuitione, & gubernatione accipiendum eſſe; quâ mediante Romanus Imperator legem, ac modum imponere poteſt, quatenus eiſdem ripis & littoribus ſit vtendum, & cauere, ne quilibet pro ſuo arbitrio, & cum damno Reipublicæ vſum eorum ſibi vindicet. Quam gloſſam, poſt antiquiores *ibidem* ſequuntur Balduin. Vueſemb. & alij *in* §.*& quidem,inſtitut.de rerum diuiſ.*Bræchæus *in l. bon.*15. *num.*1.*de verb.ſignif.* & Euerard.Broncorſt.*cent.*1. *antinom.c.*13.

Iuxta quæ omnia ſatis apparet, parum aut nihil Imperatoriam conceſſionem, vel confirmationem profuiſſe, ad iuſtitiam dominationis Indiarum fulciendam, cum hæ regiones ab Imperio exemptæ, 70 ac liberæ eſſent: necnon † etiam cùm Catholici Hiſpaniæ Reges, ac Domini noſtri, eiuſmodi confirmatione non indigerent; qui vt notiſſimum eſt, non ſolùm poſtquàm Hiſpaniam Maurorum inuaſione penè vaſtatam, propriâ virtute & labore recuperarunt, verùm etiam ab ipſis Gotthici Regni primordiis nullum alium Principem, atque adeò ne ipſum quidem Imperatorem in temporalibus 71 ſuperiorem agnoſcunt, vt docet † gloſſa celebris, & vulgaris *in cap. Adrianus*, *diſtin.* 63. *cap. & ſi neceſſe,de donat.inter. c.*1.*in princ.de pace tenenda in vſib. feud.* & de iure noſtro *l.*8. *tit.* 1. *p.* 2.*vbi* Gregor.Lopez, & poſt Doct.communiter *in cap. per venerabilem*, *& in cap. cauſam quæ, qui filij ſint legitimi*, & plures alios antiquiores, quos referunt, latè probant & proſequuntur Palac. Rub. & eius additionator. Barahona *in introduct.rub.de donat.inter n.* 18.Segura & Didac. Perez *in l.Imperator.*5.*n.D.ad Trebellian.* idem Didac.Perez *in procem. ad leg. ordin. quæſt.* 3. Burgos de Paz *in procem.leg.Tauri,num.*31.*& ſeqq.* Auendañ.*in cap. Prætor.*1.*part.cap.*4.*num.*5. Couarr.*in pract. quæſt. cap.*9.& *in d.reg. peccatum,* 2.*par.*§.9.*n.*5. Nauar. *in d.c.nouit.*3.*notab.num.*32.116. *&* 161. Caſtald. *in tractat. de Imper. quæſt.* 53. Menchaca *lib.* 1. *quæſt. illuſtr. cap.* 1. & *cap.* 22. *num.*11.Olanus *in præf. antin. num.*2. *&* 12.Redin.*de Maieſt. Priu. verb.Imperatoriam, ex num.*35.Anton.Gabr.*lib* 5. *commun.tit.de acquir. rer.dom. concl.* 3.*ex num.* 3. Parlador.*lib.*2.*quotid.cap.*3. *num.*7.*& cap.*21.Pet. Cenedus *in collect.*64.*ad Decretum*, *num.*3. Ioan. Garcia *de expenſis cap.*9.*num.*68. *&* 69.*de nobilitat.in inſcriptione, num.* 23. Humada *in addion.ad* Greg. Lopez *in l.*49.*tit.*6.*par.*1. Camill.Borrel.*de præſt.Reg.Cathol.c.*47.48.*&* 53. Angel.Matthæacius *de via, & ratione iuris, lib.*1.*cap.*30.*num.*13. Laſarte *de decima empt. & vend.in ſcholiis ad l.*1. *num.*1. *& ſeqq.fol.*6. Dom. Greg. Lop. Madera *in excell.Monarch.Hiſp.cap.*2. *per totum*, Zamalloá *lib.*11. *hiſt. Hiſp. cap.* 8. Zurita *lib.*12. *Annal.in Rege Ferdin.anno* 1455.*cap.*37.48.*&*51. Mariana *de rebus Hiſp.lib.*9.*cap.*5. Didac.Valdes *de dignit. Reg.Hiſpan.cap.*18. Bobadilla *in Polit.lib.*3.*cap.*2. *num.* 5. Gilken. *in dict.auth.quas actiones*, *cap.*9. *num.*16.*verſ.Quartò*, & nouiſſimè poſt hæc ſcripta Ioſeph. de Ruſticis *in comment. ad leg. cùm auus, de condit. & demonſtr.lib.*5.*cap.*10.*num.*33. *&* 34. Garcia Maſtrillus *de Magiſtrat.lib.*1.*cap.*4. *ex num.*15.*& lib.*6. *cap.*10. *num.*5. Molin. *de pactis nuptial.lib.*1.*cap.*2.*num.*8. Fr. Ioan.à Ponte *in conuenien. vtriuſque Monarch. lib.* 3. *cap.* 12.§.4. *pag.*79 Hieronym. Zauallos *in tractat. de violentiis, gloſ.*18.*ex num.*3.21.31.*&* 80.& idem ſimul de Regibus Galliæ, Angliæ, & Portugalliæ tradentes Carolus Graſſal. *lib* 1. *Regal. Franc. cap.*6. Rhenat. Choppinus *de donat. Frnac.lib.*2.*titul.*1. *num.* 3. Chaſſane.*in Catalog. glor. mundi*, 5.*par. conſid.*24.*num.*179 & *conſiderat.*27.*&* 28. Thom. Cromerus *lib.* 7. *iuris Rom. & Gallici tit.*1.*cap.*2. *col.*155.Ioan. Azor.2.*tom.inſtit.Moral.lib.*11.*c.*5. Pater Vaſquez *diſput.*153.*cap.* 2. Pat. Salas *de legibus*, *q.*95. *tract.*14. *diſput.*7 *ſect.*8. Ioan. Bapt. Lup. *in d.tractat.de illegitimis comment.*3.§.3.*n.*8. *& ſeqq.* & nouiſſimè Ludouic. Rudolf.*in tract.de orig.dignit.& poteſt. Ducum Italiæ*, *num.* 59. *cum ſeqq.*& Ant. Petr. *de poteſt. Princip. cap.* 3. *q.* 4. *num.* 15. vbi perperam docet, hanc Regum Hiſpaniæ exemptionem ab Imperio, de facto magis, quam de iure procedere, & Marta *dict.cap.*21. *num.*13.

Quo fit, vt hanc Noui Orbis conquiſitionem abſque vlla Imperatoris auctoritate iure proprio facere potuerint, † cùm ipſi in ſuo Regno Mo- 72 narchæ ſint, & eadem, quæ de Imperatore dicuntur, in quolibet Rege, eum non recognoſcente, procedant, vt poſt Petr.de Bella pertica, & Bald.*num.*4.*in l.exemplo, C. de probat.*Andr.de Iſernia *in c.*1.§ *ſi quis de menſo, col.penult.num.*19. *de controuerſ. inueſt.* & plurimos alios, quos referunt, latè docent Roland.à Valle *conſil.*66. *n.*20. *lib.*2.*conſil.*86.*num.*20.*lib.*1. Menchaca *dict.lib.*1. *q.illuſtr.c.*22.*num.*13. Borrellus *d.cap.*53. Maſtrillus *d.cap.*4.*num.*4. *&* 25. Ruſticis *d.cap.*10.*n.*35. cum *ſequentib.* & latius *n.*45. & Zeuall.*d.gloſ.*18. *n.*4.*&* 5.*&* 47.

Quinimò † & potentius, dignius, & anti- 73 quius eſſe ius, ac dominium, quod Reges liberi habent in ſuo Regno, quàm quod Imperator habet in imperio, apertis verbis teſtatur *d. l.* 8. *tit.* 1. *par.* 2. vbi Gregor. Lopez, Andr. de Iſernia *in c.*1.*de* vaſſallo decrep.ætat. Bald. *in l.*1. *C.de ſumm. Trinit. Purpurat. in rub.de iuriſdict. omn.iud.num.*12.*& in l.Imperium. num.* 123. Petr. Belluga *in Specul.Princip.rub.*14.§. *veniamus,n.*1. *Redinus vbi ſuprà n.*9.Marius Freccia de ſubfeudis, *libr.*1.*tit.de orig.Baronum,num.*36.Corſetus de poteſt. Regis *quæſtion.* 104. Petr. Gregor. 3. *par. Syntag.lib.*47.*cap.*20.*num.*3. *& de Repub. lib.*26. *cap.*5.*num.*7.Alexand.ab Alex. *lib.*1.*dier. Genial. cap.*2.*verſ.Nomen verò Imperatoris*, vbi Tiraquel. *in addit.* Suarez *in quæſt. maioratus à num.*23. *vſque ad* 31. Matth.de Afflictis *in prælud. ad conſtitut.Regn. Neapol.quæſt.* 13.*per totam*, Boerius *deciſ.*178.*num.*9.Burgos de Paz.*in d.procem.leg.Tauri, num.* 143. *cum ſeqq.* Borrellus *d.cap.*48. *num.*8. Æued.*in l.*1.*num.*17.*tit.*1 *lib.*4.*Recopilation.*Villalobos *in antinom. iur.Ciuil.& Regij*, *cap.*1.*per tot.* Bobadilla *in d.Polit.lib.* 5. *cap.*5. *num.* 7.*pag.*902.

Valdes

Valdes *in d.c.*18.*num.*33. Maſtrillus *d.cap.*4. *n.*3. & nouiſſimè Caliſtus Remirez *d.tract.de lege Regia*, §.2.*n.*41.*&* *c.*4.*n.*2. & alij relati à Petro Gilkenio *d.auth. quas actiones*, *c.*9. *num.*16. & Petra *c.*34.*q.*4.*n.*33.

Quæ omnia in terminis quæſtionis, de qua agimus, longè certius atque apertius procedent, ſi 74 animaduertamus,† ipſum Carolum V. Imper. Auguſtum, ſimul atque Imperij coronam accepit, ſolemni ſacramento præſtito promiſiſſe, ſe libertatem, atque exemptionem ab Imperio, quàm Hiſpaniæ Regnum habebat, nullo modo refragaturum, & generaliter proteſtatum fuiſſe, ea omnia, quæ ad eiuſdem Hiſpani Regni gubernationem facturus eſſet, Regio tantùm, non Imperatorio iure cenſeri, ac iudicari debere. Cuius proteſtationis verba ad litteram refert Valdes *d.c.*8.*num.*4.& Zeual.*d.gloſſ.*18.*n.*34.

75 Et eſt ſimile † quod ab eodem Imperatore deciditur *in l.*8. *tit.*1. *lib.*6. *Recop.* nempe priuilegia 76 nobilitatis, † & exemptionis, quæ aliquibus Hiſpani Regni ſubditis, & vaſſallis tanquam Imperator conceſſit, ſolùm in terris Imperij vires, & effectum ſortiri debere, circa cuius legis iuſtitiam, & praxim plura vtiliter congeſſit Ioan. Gutierr. *lib.*4.*pract.q.*11.*per totam.*

77 Vnde illud etiam naſcitur,† quod dixit Oldrad. *conſ.* 69. *num.* 6. Hiſpanos ſcilicet legem habere, per quam capite puniunt eos, qui in iudicio leges Imperatorum allegant, quod quamuis certum non ſit, vt aduertit Zeual. *d. q. vlt. n.*41. attamen certiſſimum eſt, quòd ſaltim prohibemur, eas in vim legum allegare, ſed tantùm in vim rationis, vt conſtat *ex l.Tauri,* & traditis à Burgos de Paz *ibidem à num.*59. Palac.Rub. *in introduct. rub. de donat. inter.* Didac.Perez *in proœm.leg.ordin.quæſt.*3. Gregor.Lop.*in l.*5.*verb. De otra lei, gloſſ.*2.*tit.*1.*par.*1. Matienzo *in l.*2.*gloſſ.*1.*num.*15.*tit.*5.*lib.*5.*Recopil.* & plures alij, quos nouiſſimè refert Pat. Vaſquez *d.diſput.* 153. *cap.* 2. & Pater Salas *d. diſput.* 7. *ſect.*9.

CAPVT XXII.

De decimo, & efficaciſſimo titulo, qui ex Romani Pontificis donatione, & conceſſione deducitur: Et an, & quatenus verum ſit, illum circa perſonas, bona, & Regna fidelium & infidelium tam in ſpiritualibus, quàm in temporalibus diſponere poſſe?

SVMMARIVM.

1 *Pontificiæ conceſſionis titulus in quæſtionem deducitur.*
2 *Pontifex Summus an ſit totius mundi ſupremus Monarcha in ſpiritualibus, & temporalibus? ardua eſt, & antiqua quæſt.*
3 *Labor ſuus vnicuique prodeſſe debet.*
4 *Papæ nullam omninò iuriſdictionem temporalem Hæretici concedunt, cui damnantur & conuincuntur.*
5 *Conſtantini Auguſti donatio Eccleſiæ facta pluribus comprobatur.*
6 *Iuriſdictionem nullam temporalem extra terras Eccleſiæ Pontificem Romanum exercere poſſe, multi aſſeuerant.*
7 *Imperia, & Regna temporalia ab Eccleſia non pendere plures affirmant.*
8 *Deum verum, & immediatum Imperij temporalis iuriſdictionis Auctorem quidam conſtituunt.*
9 Lex 1.& 7.tit.1.part.2.*illuſtratur.*
10 *Auctores plures citantur, qui temporalem iuriſdictionem Pontifici negant, in terris Imperij, vel aliorum Principum ſæcularium.*
11 *Dantes, Poëta Florentinus, ſcripſit librum pro imperij Monarchia.*
12 *Antonius de Roſellis hæreticos vocare audet eos, qui dicunt, imperium pendere ab Eccleſia.*
13 *Lud.Bauarus Imp. legem condidit contra aſſerentes, Imperium pendere ab Eccleſia.*
14 *Pontificis Romani eligendi poteſtas aliquando Imperatori commiſſa dicitur.* Et num.35.
15 *Philippus Pulcher Galliæ Rex imprudentes contentiones habuit cum Bonifacio VIII. eum in temporalibus recognoſcere nolens.*
16 *Galliæ Reges multum detrectant Papam in temporalibus recognoſcere, & de iuramento, & lege ab eis ſuper hoc articulo lata.*
17 *Pontifex Romanus ſupremam vniuerſalem in ſpiritualibus, & temporalibus iuriſdictionem & dominationem habet ex multorum ſententia.*
18 *Regna omnia, & Imperia mediatè ab Eccleſia deriuari, plurimi docent.*
19 *Auctores plurimi vtriuſque Scholæ citantur, qui indiſtinctè vtrumque gladium Pontifici tribuunt.*
20 *Pontifex appellatur totius mundi Dominus.*
21 *Imperium poteſt Summus Pontifex de Germanis ad Hiſpanos, ſi velit, transferre.*
22 *Iuriſdictionem temporalem Eccleſiæ tentans auferre, in ſua iniquitate confundetur.*
23 *Gotthifridus Viterbienſis Auctor antiquus vniuerſalem, & temporalem Eccleſiæ iuriſdictionem agnoſcit.*
24 *Papæ qui negant exercitium temporalis iuriſdictionis, vel Imperium ab Eccleſia pendere, hæretici à multis cenſentur.*
25 *Dantes Poëta quare fuerit de hæreſi poſt mortem damnatus?*
26 *Ludouici Bauari Imp. geſta omnia contra Eccleſiam damnata ſunt.*
87 *Ioan. Hus error affirmantis, Imperium non pendere ab Eccleſia in Concilio Conſtantienſi damnatus fuit.*
28 *Philippi Pulchri ſuperbia per Extrauag. vnam ſanctam correcta fuit.*
29 *Bauariæ Duces religioſiſſimi, & Sedis Apoſtolicæ deuotiſſimi ſunt.*
30 *Lotharius Cæſar Romæ pictus inſpicitur à Pontifice Imperij coronam recipiens.*
31 *Henricus IV.Galliæ Rex qualiter Eccleſiæ authoritatem, & temporalem iuriſdictionem agnouerit.*
32 *Imperatorum, & Regum exempla plura qui Romanæ Eccleſiæ maximam reuerentiam, & obedientiam habuerunt, remiſſiuè.*
33 *Pietas in Deum, & Eccleſiam eſt præcipuum regnorum fundamentum.*
34 Cap. Adrianus, diſtinct. 63. *exponitur, & falſam hiſtoriam continere oſtenditur,* num.39.

35 *Pontificis Romani erigendi, & Sedis Apostolicæ ordinandæ auctoritas qualiter data fuerit Carolo Magno?*

36 Cap. in memoriam 3. distinct. 19. cap. 2. distinct. 10. cap. generali 25. quæst. 1. *expenduntur.*

37 *Ludouicus Pius renuntiauit priuilegio eligendi Pontificem.*

38 Cap. ego Ludouicus, distinct. 63. *exponitur.*

40 *Papam non habere iurisdictionem temporalem, nisi indirectè, & in ordine ad spiritualia, multi opinantur.*

41 *Herciscundi appellantur, qui inter duas opiniones contrarias, mediam eligunt.*

42 *Iurisdictionis Pontificiæ in spiritualibus & temporalibus differentia quæ sit?*

43 *Pontifex exigente fine supernaturali Imperatores, Reges, & Principes gladio etiam temporali coërcere potest, qui tunc verius ratione finis, spiritualis appellari poterit.*

44 *Papa, vbi gladio materiali opus est, illum non sua sed aliorum Principum fidelium manu exercere debet.*

45 *Auctores plurimi pro hac opinione citantur, quæ solam indirectam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuit.*

46 *Gersonem tanquam adulatorem Papæ cur notet Almainus?*

47 *Bellarminus, & alij grauissimi Theologi quibus terminis explicent iurisdictionem temporalem, quam R. P. in sæculares Principes habet?*

48 *Iurisdictionem spiritualem esse omninò distinctam à temporali, qualiter intelligendum sit?*

49 *Reges Hispaniæ, & alij in temporalibus superiorem non recognoscunt.*

50 *Regum exemptio, & libertas in temporalibus, qualiter intelligi debeat?*

51 *Iurisdictio Papæ spiritualis subordinat sibi temporalem Regum, & Principum.*

52 *Papa est iudex Principum non recognoscentium superiorem, maximè ratione peccati.*

53 *Papa est præcipuus Cæsar, & Princeps Regum terræ, & supra omnem iurisdictionem.*

54 *Pontifices Summi sæpè gladio temporali aduersus sæculares Principes vsi reperiuntur.*

55 *Iura plura citantur, quæ adducunt exempla Imperatorum, & Regum, qui à Pontificibus priuati, aut puniti sunt.*

56 *Auctores plurimi recensentur, qui varias historias congerunt Regum à Romanis Pontificibus temporaliter punitorum, & depositorum.*

57 *Nauarræ regnum Iulius II. Ioanni, vt schismatico ademit, & Regibus Catholicis occupandum concessit.*

58 *Angliæ regnum ratione hæresis, & schismatis à Pio V. & Sixto V. Philippo II. Hispaniæ Regi adiudicatum est.*

59 *Imperatores, & Principes sæculares dedignari non debent Pontifici subiici.*

60 *Aurelianus Imperator, licèt Ethnicus, Romani Pontificis dignitatem agnouit.*

61 *Regna, & Imperia eò magis augentur, quò magis Sedi Apostolicæ subiiciuntur.*

62 *Ecclesiæ authoritatem, & iurisdictionem temporalem augeri, conuenientissimum est.*

63 *Othonis Frisingensis dubitatio diluitur, dum quærit, an antiqua humiliatio, vel hodierna exultatio Ecclesiæ magis conueniat?*

64 *Bapt. Fulgosij verba expenduntur de Pontificum in Reges, & Imperatores potestate & auctoritate.*

SVPEREST modò, vt quando in concessionis, siue confirmationis Imperatoriæ iure parum roboris esse ostendimus, ad Indorum infidelium prouincias occupandas, & adquirendas, diligenti disputatione examinare conemur, † an iustior, ac validior ille alter titulus iudicari debeat, qui ex vi, & auctoritate donationis Alexandri VI. Summi Romanæ Ecclesiæ Pontificis peti solet, quâ apertis, & bullatis (vt dicunt) litteris gloriosissimis, & re vt nomine Catholicissimis Hispaniæ nostræ Regibus Ferdinando, & Elizabet, eorúmque hæredibus, & successoribus omnes insulas, & terras firmas pleno iure donauit, concessit, & assignauit, quæ versùs Occidentem, & Meridiem detectæ, & in posterum detegendæ essent, & per alium Christianum Principem actualiter tunc temporis possessæ non inuenirentur. [1]

Cuius quæstionis decisio ex ea dependet, an Summus Pontifex, † tanquam Christi in terris Vicarius, omnibus, & in omnibus præesse, & dominari videatur, & de Regnis, & prouinciis fidelium non solùm in spiritualibus, verùm etiam in temporalibus disponere possit? Quæ quidem, ita multis & magnis, antiquis, & recentibus vtriusque censuræ Auctorum tractatibus, & lecturis passim disputata conspicitur, vt imprudens planè, aut etiam impudens videri possem, si eam ex professo, atque ad longum repetere vellem, & doctis aliorum lucubrationibus expilatis, paginas nostras onerare potiùs quàm honorare. [2]

Quare, † quoniam testante Cassiodoro *lib. 2. var. epist. 33. Æquum est, vt vnicuique proficiat labor suus, & sicut laborando agnouit incommoda, ita perfectis rebus consequatur augmenta*; ea dumtaxat breui stylo perstringam, quæ ad huius articuli veritatem aperiendam, siue enodandam, magis conducere videbuntur. In eo namque, vt rectè in simili scribit Nauar. *in c. nouit, de iudic. notab. 3. in princip.* [3]

—— Longæuam fecit discordia litem,
Assimilémque iugis loris, quæ Gordius olim
Nexuit, atque Iouis Phrygij suspendit ad aras.

Primò, etenim † quidam existimarunt, Summum Pontificem ex iure Diuino nullam prorsus temporalem potestatem, & iurisdictionem habere, neque vllo modo Principibus sæcularibus fidelibus, & multo minus infidelibus imperare posse, nedum eos regnis, & dominiis priuare, etiam si illi aliqua peccata commiserint, quæ hanc, vel alias pænas mereantur. Quoniam pugnare inquiunt cum verbo Dei, quod vnus homo sit Princeps Ecclesiasticus, & politicus simul; & in duabus illis clauibus Petro concessis, per alteram significari potestatem Ecclesiasticam, siue spiritualem; per alteram verò scientiam seu discretionem. [4]

Sed hæc opinio, quæ Caluin. Petr. Martyr. Brentium, & alios huius temporis sectarios habet Auctores, meritò, vt hæretica, iampridem damnata est *in cap. omnes 22. dist. c. violatores 25. quæst. 1. extrauag. vnam sanctam, de maiorit. & obedient.* & validissimis aliis rationibus, & testimoniis conuincitur ab illustr. Card. Bellarm. *tom. 1.* Suarez *controuers. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 1. & 9.* Lancelot.

Lancelot.Conrad.*in templo omn. ind.lib.* 2. *cap.*1. §.1.*versic.Claues autem* : Lælio Iordano *in d. extrauag. vnam sanctam* , *& in tract. de Roman.sed. orig.cap.*8.*num.*36.*& seq.*Pat. Ioan. Salas *de legibus,quæst.*95.*disput.*7.*sect.*6.Paramo *de orig.inquisit. lib.* 3. vbi latissimè agit de Summi Pontificis potestate, *q.* 1. *opin.* 1. Marta *de iurisd.*1.*part. c.*11. *& sequentib.* & Calisto Remirez *in tract. de lege Regia* : Aragon. §. 2. *num.* 30. qui hæreticorum argumenta , siue sophismata facili negotio conuellunt , & doctissimè Valençuela *in monit. contra Venetos*,7.*part.ex num.*34. *& part.*3. *ex num.* 50. 5 vbi † pluribus comprobat , & eorumdem hæreticorum calumniis defendit , donationem Occidentalis Imperij à Constantino Imperatore Beato Syluestro Papæ , & eius successoribus factam ; de qua etiam plenissimè agit Paramus *dict. opin.*1. *ex num.* 40. Hieronym. Alban. *de immunit. Eccles. num.*72.*in tractat.de donat.Constan.* Marta *vbi suprà, cap.*20.Iodocus Coccius *in Thesaur.Cath.*1.*t. lib.*7.*de Hierarch. Eccles.art.* 10. vbi plures alias donationes Ecclesiæ Romanæ factas adducit:Molina *de iustitia, & iure, tract.* 2. *disput.*25. & Illustrissimus Cardin. Baronius *in Annal. Eccles. tom.*3. *anno Christi* 324.*ex num.* 117. & Camill. Borrell. *de præstan. Reg. Catholic. cap.* 47. *ex num.*20.

Alij verò , licèt in persona Romani Pontificis vtrumque gladium concedant ; tamen vsum , & exercitium ad terras Ecclesiæ dumtaxat restrin-6 gunt. Cæterùm † in terris Imperij, & in aliis Regnis , quæ temporaliter Ecclesiæ non subsunt , & circa ipsos Imperatores , & Reges , nihil in temporalibus per Pontificem disponi , aut decerni 7 posse asseuerant ; quoniam eorum † dignitas , & potestas ab spirituali , & Pontificia non pendeat, potiùs distincta sit , nec inuicem confundenda, 8 cum vtraque à Deo immediatè originem † ducat, quem verum , & vnicum totius Imperij , & iurisdictionis fontem, atque Auctorem constituunt ; de quo etiam Nos aliqua diximus *suprà hoc.lib.cap.*2. *ex num.* 1. & plura congerit Castellus à Bobadilla *in Politica lib.* 2. *cap.* 17. *num.*2.,Valènçuela *vbi* 9 *suprà*,5.*part.num.*225.Et † potest expendi *lex* 1.*in fine, & l.*2. *tit.*1. *part.* 2. ibi : *E otrosi dixeron los Sabios, que el Emperador es Vicario de Dios en el Imperio para fazer justicia en lo temporal , bien assi es mo los es el Papa en lo espiritual*;quod idem ad Regiam potestatem extenditur *in l.* 5. 6. *&* 7. *eodem tit.*& *in Prouerb. cap.* 8. *Per me Reges regnant , & legum conditores iusta decernunt* ; & *ad Roman.*13. *Non est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt.*

10 Quam opinionem † proponit Bald. *in proœm. ff. col. penult.* vbi ait, omnes Legistas eam tenere pro maxima : Cynus, & Iacob. de Aretio relati ab Alberico *in l.bene à Zenone, num.*16. *C. de quadr. præscript.*Oldrad.*consf.*83.Iacob.de Beluis. *in auth. de fide instrument.*§.1.Iacob. Almain. *in tract. de potest.Eccles. & secul.*1.*part.cap.*9. & plurimi alij, quos refert Restaurus Castald. *in tract. de Imp. quæst.*4. *&* 5. Michaël Vlcurrunus *in tract. de regim.mundi* 3.*part. quæst.*2. *princip.* Nauarrus *dict. cap.nouit,notab.*1.*ex num.*21.Menchaca *lib.*1.*controuers.illustr. cap.*21.*num.* 21. Paramus *d. lib.* 3. *quæst.*3.*opin.*2.vbi eam communem legistarum appellat Zenall.*in* 4.*tom.pract. commun. quæst. vlt. ex num.*240. Osascus Cacheranus *decis. Pedem.* 30. *num.*4.Ioan. Azor.*tom.*2.*inst. Moral.lib.*10. *cap.*2. Marta *de iurisdict.*1.*part. cap.*17. *num.*23. Petrus Gilkenius *in auth.quas actiones,C.de sacros.Eccles. c.*9.*ex num.*7.

Et in eius defensionem † Dantes Poëta Florentinus in libro , cui Monarchiæ titulum fecit, integram disputationem scripsit , an Imperium dependeat ab Ecclesia ? & viginti fundamenta considerauit Bermondus Choueronæus *in tract. de publ. concubin. verb. Etiam si Regali, ex pag.* 376. & adeò † probatur ab Anton.de Rosellis *in tract. de potest. Pap. & Imper. in princip. & in* §. *ne prolixius* , vt ausus fuerit affirmare , hæreticum esse, asserere Romanum Pontificem temporalem potestatem à Deo habuisse, & habere,eámque Imper. tradere. Circa quod plura etiam nouissimè molitur Gerard.Mainard.omninò videndus, *lib.*4.*decis. Tholos.decis.*100.*per tot.* [11] [12]

Vnde vt iidem Auctores recensent, & Fuluius Pacianus *in tract. de probat.lib.*2.*cap.*35.*num.*34. Ludouic. Bauarus Imperator † simul cum Imperij Electoribus legem condidit, quâ declarauit , potestatem Imperatoriam esse immediatè à Deo , & Maiestatis reatum eos omnes incurrere , qui dicerent,electum ad Imperium ante coronationem verum Imperatorem non esse. [13]

Et † *in c. Adrianus*,2. *dist.* 63. aliquando cautum ab Adriano Papa , & vniuersa Synodo legimus , vt apud Imperatorem Carolum Magnum ius, & potestas eligendi Romanum Pontificem, & ordinandi Sedem Apostolicam resideret , circa quod plura congessit Pet.Cened.*in collect. ad Decretum c.*64.*n.*1.*pag.*93. [14]

Philippus † quoque Galliæ Rex, cognomento Pulcher , magnam cum Bonifacio VIII. super hoc contentionem habuit , beneficiorum, & præbendarum occasione , quarum collationem sibi Regio iure pertinere dicebat ; & cum ad eum Pontifex scripsisset, vt ab hoc deinceps supersederet,sciretque,quod in spiritualibus & tẽporalibus sibi suberat:Rex † iis litteris indignatus,eas in suo palatio coram pluribus comburi fecit , & liberè nimis , respondit , se in temporalibus alicui non subesse , & mandatis eius circa collationem præbendarum parere noluit , vt constat ex his , quæ Platina , Massonius , Stunica , Illescas , & alij in eiusdem Bonifacij vita scripserunt, & ex Bermon. Choueron.*vbi suprà n.*9. Mainard.*num.*23. Marta *n.*14 Ioan.Lup.de Palac.Rub.*in tract.de obtent. & retent.Reg.Nauar.*2.*p.*§.6. Pet.Belleforest *in Annal.Franc.lib.*4. *cap.*43. vbi dictarum epistolarum verba ad litteram referunt ; & ex Robert. Gaguino in vita eiusdem Philippi Pulchri , vbi ait, *quod Bonifacius Christi præceptorum minimè recordatus, adimere , & conferre Regna pro suo arbitrio conabatur. Cùm non ignoraret eius se loco versari in terris,cuius Regnum non de hoc mundo, & terrenis rebus, sed de cœlestibus esset.* [15]

Quod † factum (licèt nouissimè excusare tentet , & prædictas epistolas ab hæreticis confictas esse, Michaël Mauclerus *de Monarch.* 4. *p. lib.*7. *c.*18.) ita reliqui Galliæ Auctores, imò & Reges probasse videntur , vt in ipsa inauguratione iurare soleant , defensuros sese iura , statutáque antiqua Ecclesiæ Gallicæ , priscísque in hunc diem litteris Sacramentum Philippi Valesij legatur , sub eius statua, pro foribus Fani Senonensis, hoc disticho: [16]

Regnantis veri, cupiens ego cultor haberi
Iuro rem cleri, libertatémque tueri.

Vt præter alios nouissimè tradit Ant. Mornac. *in obseruat.ad l.*2.*C.de summ.Trinit. & in l* 4.*eod. tit.* vbi addit , in Codice libertatis Ecclesiæ Gal-

licæ, legem quandam, his verbis conceptam haberi: *Regnum Franciæ dare in prædam Papa non potest, neque eo Regem priuare, aut alio quouis modo disponere.*

Verùm hæc sententia meritò etiam damnatur, & multis argumentis conuincitur ab innumeris aliis, & grauissimis Sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus, qui tertiam opinionem præ-17 cedenti omninò contrariam constituentes, † absolutè, & indistinctè resoluunt, in Romanum Pontificem tanquam Petri successorem, & Christi in terris Vicarium, per traditionem duarum clauium, non solùm spiritualem, verum etiam temporalem vniuersi Orbis dominationem & iurisdictionem translatam fuisse, superiorem vtique, & vbique, potestate sæculari Imperatorum, & Regum, & etiam in ipsorum regnis, & personis, vbi opus fuerit, exercendam. Quoniam licèt negari non possit, omne Regnum, & Imperium imme-18 diatè à Deo † procedere, mediatè tamen, & tanquam à causa secunda ab Ecclesia, & eius Vicario deriuari inquiunt, & in Imperatores, Reges, Principes, & alias sæculares potestates ex Diuina ordinatione, & dispensatione transferri.

19 Quam † sententiam ex Theologis probant D. Thom. *lib. 3. de regim. Princip. cap.* 10. 15. & 19. Dionys. Carthus. 2. *Sentent. distinct.* 44. *q.* 5. Alex. de Ales *in summa 4. part. q.* 10. *p.* 2. § 2. *in verb. Pro Rege nostro, & in* 3. *p. q.* 40. *memb.* 5. Hugo de S. Victore *lib.* 2. *p.* 2. *c.* 4. S. Bonauentura *in* 4. *dist.* 37. *in exposit. litteræ, dub.* 4. *& in lib. de Eccles. Hierarch. part.* 2. *& in opusculo de auctoritate Papæ,* vbi affirmat, idem sentire Hubertinum de Casale, & Petr. de Tarantasia, Rainer. Pisanus *in summa, verb. Dominium, cap.* 5. B. Ioan. à Capistrano *in tract. de auctorit. Pap. part.* 1. 2. *par. num.* 4. *&* 5. Gabriel Biel. *in exposit. Canon. lect.* 23. Ægidius Romanus *in lib. de potest. Eccles. cap.* 7. Alexand. de S. Elpidio *eod. tract. cap.* 6. Iacob. de Viterbo, Guillel. Cœmonens. D. Bernar. *lib.* 4. *de considerat. ad Eugen.* Aluar. Pelagius *de planctu Eccles. lib.* 1. *c.* 13. Syluester *in sum. verb. Papa,* §. 10. *&* 11. Ioan. Seleftadiensis *in quadriuio, part.* 1. Tartaretus *in* 4. *distinct.* 18. *q. vnic.* Naclantus *lib. de potest. Papæ:* Henricus Gandauensis *quodlib.* 6. *quæst.* 23. Diuus Antoninus *in sum. tit.* 3. *de domin. Reg. cap.* 2. Augustinus Anconitanus *in sum. de potest. Eccles. q.* 1. *art.* 1. 7. 8. *&* 9. & alibi sæpè, & *quæst.* 23. *art.* 1. *&* 4. Franciscus de Syluestris Ferrariensis *lib.* 4. *aduersus Gentes, cap.* 76. latè probant, & magis communiter sequuntur, DD. *in d. cap. nouit, de iudic. c. solitæ, de maior. & obedient. c. causam quæ el* 2. *c. per venerabilem, qui filij sint legit.* Bart. *in l.* 1. §. 1. *num.* 4. *ff. de requir. reis:* Oldrad. *cons.* 180. *num.* 15. *& cons.* 191. Alex. *cons.* 2. *num.* 8. *vol.* 1. *& cons.* 24. *in fine, vol.* 5. Aluarotus *in c.* 1. *in princ. num.* 6. quis dicatur Dux: Zabarel, *cons.* 154. Cataldin. *in tract. de potest. Papæ in addit. num.* 3. Hugo *in tract. de officio quatuor prælat.* 1. *part. tit. de duplici potest. Papæ, num.* 1. *& seq.* Ioan. Lup. de Palac. Rub. *in tract. de libert. Eccles. q.* 13. *& de obtent. Regn. Nauarræ,* 2. *part. per totam:* Cardin. Iacobatius *lib.* 6. *de Concilio art.* 5. *num.* 19. *& lib.* 10. *art.* 8. *num.* 5. Marquard. *de Iud. & Infidel.* 1. *part. cap.* 14. Alciat. *in epist. inter claras, Cod. de summa Trinit.* Petrus Malferitus inter consilia Mandelli *consil.* 769. *vol.* 4. *num.* 40. *&* 86. Lælius Zechius *in tractatibus Theologicis loco* 5. Bertrandus *cons.* 331. *num.* 6. *vol.* 4. Hieronymus de Monte *in tractat. de finib. regundis, cap.* 4. *num.* 2. *& cap.* 11. *num.* 5. Ioannes Garcia *in tractat. de nobilit. gloss.* 9. *num.* 29. *&* 53. *& gloss.* 48. §. 3. *à num.* 4. Spinio *in specul. testam. gloss.* 28. *num.* 23. *& seqq.* latè & optimè Anastas. Germonius *de sacror. immunit. lib.* 3. *cap.* 13. *per tot.* Hieronymus Balbus *in lib. de coronat. Imperat. Caroli V.* Ioannes Boterus *in relat. vniuers.* 2. *part. lib.* 4. *ex pag.* 228. *ad* 240. Camillus Borrellus *de præstan. Reg. Catholic. cap.* 47. *ex num.* 57. *& in summa decis. lib.* 1. *tit.* 4. *fol.* 10. Petrus Cenedus *in collect.* 167. *ad Decretales, num.* 1. Cardinalis Tuschus, qui plurimos refert, *pract. conclus. iur. verb. Imperator, conclus.* 31. 32. *&* 39. *& verb. Papa, conclus.* 41. Marcus-Antonius Peregrinus *in tract. de iure Fisci, lib.* 1. *tit.* 2. *per totum,* præcipuè *num.* 2. *&* 20. Thomas Bozius *de temporali Eccles. Monarch. & iurisdict. lib.* 1. *cap.* 1. *pag.* 13. *& cap.* 23. *pag.* 231. *& de iure stat. Eccles. lib.* 2. *cap.* 9. *& sequent. & de Italiæ statu aduersus Machiauel. lib.* 4. *cap.* 5. *pag.* 42. vbi securè affirmat communem opinionem Theologorum, & Canonistarum esse, quòd Papa sit absolutus Dominus spiritualium, & temporalium, *& de ruinis Gentium, lib.* 1. *cap.* 18. *pag.* 106. *&* 107. vbi quod Dominium spirituale subordinat sibi temporale; & *de sign. Eccles. Dei, lib.* 17. *cap.* 3. *lib.* 18. *cap.* 1. *&* 2. vbi multa ad eandem rem eruditè considerat, & initium, & progressum Pontificiæ dignitatis illustrat Castellus à Bobadilla *d. cap.* 17. *num.* 3. *&* 9. vbi eam securiorem, & receptiorem appellat: Andreas Fachin. *lib.* 5. *controuers. iuris ciuil. cap.* 89. vbi defendens dictam epistolam inter claras ab impugnationibus Hotmani, & aliorum hæreticorum; plura circa eandem temporalem Pontificum potestatem congessit, & melius, & copiosius cæteris eruditissimus Diu. Ioannes-Baptista Valençuela *in d. monit. contra Venet.* 4. *part. ex num.* 178. *& par.* 5. *num.* 226. *& part.* 7. *ex num.* 12. 34. *&* 40. Camillus Borrellus *de præstan. Reg. Catholic. cap.* 47. *ex n.* 42. nouissimè Marta *de iurisdict.* 1. *part. cap.* 17. cum multis sequentibus: Franc. Torreblanca *lib.* 3. *de Magia, cap.* 4. *per totum, & cap.* 20. *num.* 31. *& sequentib. & lib.* 4. *cap.* 1. Anton. Cardosus *in repertorio Iudicum, & Aduocat. verb. Papa, num.* 2. *&* 3. Paleotus *de sacro Consistorio in concl. operis, memb.* 5. *pag.* 563. *littera B,* DD. Garcia Mastrillus *de Magistrat. lib.* 1. *cap.* 2. *per totum,* præcipuè *num.* 18. vbi † quod Summus Pontifex totius 20 mundi Dominus appellatur, & est Summus Princeps, omnem habens plenitudinem potestatis, & quòd hoc est plus quam luce clarius, & licèt aliqui contrarium teneant, nihilominus sine ratione loquuntur, nec allegari merentur. Petrus Andreas Canonherius *in Aphoris. mor. & Polit. Hippocrat. lib.* 1. *pag.* 319. *& sequentib.* & Fr. Ioannes à Ponte *de conuenien. vtr. Monarch. lib.* 1. *cap.* 5. *in princip. pag.* 23. *& cap.* 6. §. 1. *pag.* 30. vbi eandem Pontificum potestatem indistinctè tuetur, † & 21 resoluit, eos posse, si velint, Imperium à Romanis ad Hispanos transferre: & Seraphin. Freitas *de Imper. Asiat. cap.* 6. qui latè, & eruditè loquitur, ac rem ex suis primordiis deducens, argumentis Incogniti *in tract. Maris liberi,* plenè respondet.

Et licèt hanc opinionem in totum non probet, viginti tamen argumenta pro ea considerat Bermond. Choueron. *in d. tract. de public. concubin. verb. Etsi Regali, ex num.* 8. & latè de eadem agit Nauar. *in d. c. nouit, notab.* 3. *ex num.* 147. Couar. *in dict. reg. peccatum,* 2. *part.* §. 9. *num.* 5. *versic. Primum an verum, & num.* 7. & Menchaca *lib.* 1.

*lib.*1.*controuerf.illustr.cap.*20. *num.*2. *verfic. Contrariam*,& latiſſimè Ludouic.à Paramo *dict.lib.*3. *quæſt.*.1.*opin.*;.*per tot.* vbi communem Canoniſtarum eſſe teſtatur.

Quibus addere licet Guillielm.Benedict. *in cap. Raynutius de teſtam.verb. Et vxorem, deciſ.*1. *n.*8. vbi, quamuis natione Gallus, doctè eandem ſententiam proſequitur,& *n.*21.addit, † quod iuriſdictionem Eccleſiæ temporalem tentans auferre, in ſua iniquitate confunditur.

Et † Gotthifredum Viterbienſem, Auctorem cæteris antiquiorem, qui, vt refert Cardin. Baronius *anno Christi* 1186.*n.*22. eodem anno ſuam hiſtoriam vulgauit, quam ob rerum vniuerſalitatem Pantheon appellauit. Eámque Vrbano III. obtulit, & licet fuerit Friderici Imperatoris, & Henrici eius filij Notarius, qui maximas cum Sede Apoſtolica contentiones habuerunt,minimè tamen deſtitit, quin liberè ſæpè profeſſus ſit, Imperatores, & Reges debere ſubditos eſſe Papæ, eiúſque auſcultare mandatis. Quod præcipuè teſtatur in præfatione eidem operi præfixa, vbi ſic exorditur: *Deum ſacroſanctæ Matris noſtræ Romanæ Eccleſiæ culmen inſpicio, & eius eminentiæ conſidero maieſtatem; illud ante omnia neceſſarium eſſe intueor, vt ſicut ipſa omnibus noſcitur præeſſe Principibus; ita omnes Reges, & Princeps, & vniuerſæ Orbis Eccleſiæ, doctrina eius & regimine adornentur, & ab ea tanquam à fonte iuſtitiæ, totius ſapientiæ regula inſtruantur,&c.*

Vnde non malè dixiſſe videtur Bart.*in dict. l.*1. §. 1. *de requir. reis*, negantes † in Papa temporalis gladij poteſtatem, & exercitium, vel quod Imperium non dependeat ab Eccleſia, hæreticos *eſſe*,& Dantem † Poëtam poſt mortem ſuam quaſi propter hoc de hæreſi fuiſſe damnatum. Nam licet id audaciæ tribuat Couar. *vbi ſuprà num.* 7. *verſ. Quartò, & verſ. Ex qua reſolutione*: & Nauar. *d. notab.*3.*n.*30.eo quòd vſque adhuc certa huius articuli definitio ab Eccleſia data non ſit: expreſsè tamen idem docet,& ſequitur Bellamera *in d. cap. nouit, n.*18. Auguſt. de Ancona *de poteſtat. Eccl. q.*6.36.*q.*9.& 46.Specul.vitæ hum. 2. *part. cap.*2. Aluar.Pelag.*de planctu Eccleſ. lib.* 1. *cap.* 37. 56. & 59.Alban.*in l.fin.n.*3. & 4. *de iuriſd. omn. iud.* Cardin. Alban.*de poteſt. Pap.*2.*part.num.*17. Abb. *conſ.*28.*lib.*1. Aretin.*conſ.*59. Cardin. Iacob. *dict. lib.*10.*de Concil.art.*8. *num.*17. Lælius Iordan. *de maior.epiſcop.cauſ.c.*8.*num.*16.Thom.Boz. *d.lib.*4. *de Italiæ ſtatu,cap.*5. Anaſtaſ.Germon. *d.cap.* 13. *num.*21. & 22. vbi ait votis frequentioribus, iuris vtriuſque Interpretes tenere, Pontificem Maximum vtriuſque gladij poteſtatem habere, atque adeò ipſum quoque Imperium ab Eccleſia dependere, & ita de neceſſitate ſalutis credi, & teneri firmiter oportere: Marta *d.c.*19.*n.*5.Morla *in emporio iuris,*1.*part.tit.*2.*q.*4.*num.*9.Valençuela *d.*7. *part.n.*49.& 50.Maſtril.*d.c.*2. *n.*18. vbi ait, quod tenentes contrarium ſine ratione loquuntur, nec allegari merentur, cùm eorum dicta ſint nouiſſimè in hoc expurgata per ſanctiſſimam Inquiſitionem Hiſpaniæ.

Qua etiam † de cauſa reiici, & damnari debet illud decretum Ludouici Bauari Imperatoris,cuius *ſuprà num.*13.meminimus, quemadmodum re ipſa damnatum fuiſſe cum reliquis eius geſtis,quia Romanæ Eccleſiæ magnus perſecutor fuit memorat Baldus *conſ.*204.*num.*3.*lib.*3. & Oldrad. *conſ.* 85. *ad medium*, quos refert,& ſequitur Tuſchus *lit.B, concl.*31.& Marta *dict.cap.*19.*num.*13. & 14. vbi grauiter Albericum reprehendit, quod illud defenderit. Et † ſimilem errorem Ioan.Hus in Concilio Conſtantienſi damnatum commemorat, & multo magis reprehendere poſſet Heruartum Germanum,qui pro eiuſdem Ludouici defenſione nuper contra Bzouium integrum tractatum vulgauit cuius mentionem facit nouiſſimus Chriſt. Befold. *in diſſertat.iuridic.politic.de præcedentia,& ſeſſionis prærogatiua,c.*2.*pag.*130.

Et eodem modo exploſa, & damnata fuit dicti Philippi Pulchri, Regis Galliæ, † proteruia, *per dict. Extrauag. vnam ſanctam, de maiorit. & obedient.* vt refert Palac. Rub. *vbi ſuprà*, §. 6. eam nimis ſalubrem & neceſſariam fuiſſe, inquiens, ad conuincendos plures inobedientes, & rebelles Reges, & Principes ſæculares, qui nolunt ſubeſſe Eccleſiæ Romanæ, nec Romano Pontifici.

Poſſumúſque edicto Ludouic. Bauari Imperat. eximiam † ſucceſſorum eius in Ducatu Bauariæ pietatem, Religionem,& in Romanam Eccleſiam propenſionem opponere, cum nulla ſit temporibus noſtris,poſt Imperialem familiam Auſtriacam quæ magis eam tueri, ac promouere conetur, vt benè obſeruat Tuſch.*vbi ſuprà n.vlt.*

Et † Lotharium Cæſar. atque Imperat. Auguſtum (vt alios interim taceam, de quibus latè agit Marta *d.*1.*p.c.*18.& Cam.Borel.*de præſt.Reg. Cath.c.* 47. *ex n.* 46.) qui pietatis, & venerationis ergo, quam in Romanam Eccleſiam exhibuit in Lateranenſi Baſilica depictus habetur, quaſi vaſſallus ad Innocentij II. Pontificis pedes proſtratus, Imperij coronam ab ipſo recipiens, his verſibus, rem magis oſtendentibus, ibidem ſcriptis:

Rex venit ante fores, iurans priùs vrbis honores,
Poſt homo fit Papæ, ſumit quo dante coronam.

Vt habetur apud Radeuicum *lib.* 1. *num.*9. & 10. Fran.Horman.*in diſp.de feud.c.*8. Marta *de iuriſd. cap.*18.*num.*22.& Valençuela *vbi ſuprà, part.* 5. *num.*106.

Philippo verò Pulchro † Henricum IV. eiuſdem Galliæ Regem opponere etiam licebit, apud quem, in hæreſim lapſum, & ob hoc à Romano Pontifice anathematis, & priuationis Regni ſententia damnatum,cùm tabulæ forenſes coaxarent, & variis libellis ſcriberent, nullam in Regno Franciæ Summi Pontificis auctoritatem eſſe nec poſſe Regno priuare hæreticum,qui iure agnationis ad ſceptrum vocaretur, nec Catholicos iuramento fidelitatis abſoluere,quod ipſi Henrico præſtiterant, nec vlla ratione de rebus temporalibus illius Regni ſtatuere; ipſe ſe ad meliorem frugem conuertit,& verè confiteri cœpit,maiorem Summi Pontificis auctoritatem quàm ſuam eſſe,cùm videret ann. 1593. ex eiuſdem Pontificis iuſſu omnes Regni ordines ad electionem Regis orthodoxi progredi velle, vt benè obſeruat, & recolit Paramus *vbi ſuprà q.*1.*opin.*4.*n.vlt.*& Rutil.Benzon.*de an.Iubil.lib.*1.*c.*10.*pag.*57.& *ſeqq.* vbi addit,hunc Regem Eccleſiæ reconciliatum, & à Clemente VIII. abſolutum, & benedictione Apoſtolica donatum fuiſſe 17 Septembr. an. 1595.& de eius conuerſione multum Eccleſiam Catholicam exaltaſſe,& quemdam Poëtam rectè ſic ceciniſſe:

Quem tota armatum mirata eſt Gallia Regem,
Mirata eſt etiam Roma Beata Pium.
Magnum opus eſt armis ſtrauiſſe tot agmina, maius
Pontificis pedibus procubuiſſe ſacris.

32 Et qui † plura alia exempla voluerit Regum & Imperatorum, qui maximam reuerentiam, & obedientiam Apostolicæ Romanæ Sedi in spiritualibus, & temporalibus exhibuerunt, legere poterit Ioan. Stapletonium *in tract. de admir. magnitud. Eccles. Rom. lib. 2. c. 4.* Petr. Greg. Tholosan. *lib. 12. de Repub.* Lælium Zechium *lib. 2. Polit. cap. 5. n. 1.* Thom. Bozium *lib. 5. de iur. natur. & Diuino Eccl. libert. cap. 4. & 5. & de sign. Eccles. lib. 20. cap. 5.* Henric. Farnes. *de perfect. Princip. tom. 3. de Relig. in princ. & c. 3. 20. 24.* Camil. Borrel. *de præst. Reg. Catholic. cap. 47. ex num. 75.* Ioseph. Stephan. *de adoratione pedum Pontificis, cap. 7. & 8.* Iodoc. Coccium omninò videndum *in Thesaur. Catholic. tom. 1. lib. 7. de Hierarch. Eccles. art. 8.* & nouissimè Pat. Suarez *in defensione Fidei lib. 3. c. 21. num. 7. pag. 322.*

Quod tantùm abfuit, vt quidquam eorum gloriæ, & existimationi detraxerit, vt potius inde pluris habiti, & maioribus imperiis potiti fuerint, vt tetigimus *suprà lib. 1. cap. vlt. num. 88.* & pluribus probat Valençuel. *contra Venetos, 3. p. num. 89. 5. p. num. 207. & 7. p. num. 126.* & nouissimè post hæc scripta Michaël Nauclerus *in tract. de Monarch. lib. 8. per tot.* nimirum, quia vt præclarè inquit D. Cyril. *lib. de recta in Deum fide: Glo-*

33 *riosa † est in Deum pietas, & in Regiis honoribus immobile fundamentum.* Et teste Valerio Maximo *lib. 4. c. 1. §. de Lucio Purio,* tunc Romani, se mundi regimen habere, putarunt, cum sacris imperia seruirent, & Diuinæ potentiæ benè, & constanter fuissent famulata.

34 Quibus non obstat, † quod *suprà num. 14. ex d. cap. Adrianus,* retulimus. Nam licèt sine præiudicio veritatis concedamus, quòd tunc Ecclesia, quia magnis vexabatur Longobardorum perturbationibus, se Caroli Magni protectioni commiserit, & ei eligendi Romanum Pontificem, atque ordinandi Apostolicam Sedem auctoritatem detu-

35 lerit, † non tamen ob id eadem sedes ius suæ prælationis, & iurisdictionis amisit, sed potiùs Caroli pietate, & protectione mediante, illud conseruare studuit. Quod ipse Imperator satis agnouit, dum

36 dixit: † *In memoriam Beati Petri honoremus sanctam Romanam, & Apostolicam Sedem, vt quæ nobis Sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra Ecclesiasticæ rationis. Quare seruanda est cum mansuetudine humilitas, vt licèt vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia deuotione toleremus.* Quæ verba ex capitulis Caroli refert Gratian. *in c. 3. distinct. 19.* & Nauclerus *vol. 2. gener. 28.* dicit esse vnum ex viginti tribus capitulis, quæ Carolus ad suos subditos misit. Et receptum est à Patribus in Concilio Triburiensi *canon. 30.* Vnde etiam dixit Symmach. Papa in sexta Synodo Romana: *Non licet Imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, quidquam, quod Apostolicis regulis obuiet, agere,* vt refert idem Gratian. *in c. 2. dist. 10.* vbi similia verba ex Calisto, Marcellino, & Adriano Papa recenset. Imò idem Adrianus relatus ab eodem Gratiano *in cap. generali 25. quæst. 1. Generali (inquit) decreto constituimus, vt execrandum anathema sit, & veluti præuaricator Catholicæ Fidei semper apud Deum reus existat, quicunque Regum, vel Potentum deinceps Romanorum Pontificum decretorum censuram in quocumque crediderit, vel permiserit*

37 *violandam.* Quapropter † Ludouicus Pius, eiusdem Caroli in Regno, & Imperio successor, posteà rebus Ecclesiæ magis auctis, & constitutis, eidem priuilegio renuntiauit in persona Paschalis primi, vt patet † *ex cap. ego Ludouicus 63. distinct.* & 38 tradit Ioan. de Selua *de benefic. 2. part. quæst. 23. num. 31.* Cened. *collect. 64. ad Decretum num. 1.*

39 Quæ † omnia, vt diximus, sine præiudicio veritatis notari possunt. Nam si Illustriss. Card. Baronij censuram sequamur *in Annal. Eccles. tom. 9. anno Christi 774. num. 10. & sequentib. & anno 964. à num. 22.* Bellarmin. *in Apolog. pro responsione sua ad libr. Regis Angl. cap. 6. in tom. 7. suorum oper. col. 737. & sequent.* & nouissimè P. Franc. Suarez *in defensione fidei contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 29. num. 7. pag. 365.* & Seraph. Freitas *dict. cap. 6. num. 101.* falsum vtique esse constabit, quod de prædicta concessione *in dict. cap. Adrianus* refertur, & *in cap. in Synodo,* statim sequenti, vt ibidem euidentissimis argumentis ostendunt. Etenim solus Sigebertus Monachus in suis historiis, quas anno 1112. scripsit 342. post Caroli Magni exitum, nimis dolosè, & fraudulenter hanc fabulam confinxit, & suis scriptis intexuit, in gratiam Henrici Imperatoris Schismatici, cuius partes impensè fouebat, qui simile priuilegium desiderabat, vt saltem aliquis, quamuis commentitius, extaret titulus, quo aduersus Romanum Pontificem Imperator Schismaticus iure agere videri posset. Quam imposturam non aduertens Gratianus, nec de re adeò graui diligentiori examine habito, eam suæ rapsodiæ decretorum imprudenter inseruit, & aliis occasionem præbuit, credendi, verum fuisse, quod à Sigeberto esset quam mendacissimè affirmatum. Et tantùm abfuit, vt Carolus Magnus sibi arrogare voluerit, quod asseritur, vt suo potius promulgato decreto, non solum Pontificis, tum & reliquorum Episcoporum electiones liberas esse statuerit, atque ex sacrorum Canonum præscripto decerni, vt constat ex capitularibus, quæ ipse collegit *lib. 1. cap. 84.* & habetur apud Gratianum *in cap. sacrorum 34. eadem distinctione 63.* cuius hæc sunt verba: *Sacrorum Canonum non ignari, vt Dei nomine S. Ecclesia suo liberiùs potiretur honore: assensum ordini Ecclesiastico præbuimus, vt scilicet Episcopi per electionem Clericorum, & populi, secundum statuta Canonum de propria diœcesi, remota personarum, & munerum acceptione, ob vitæ meritum, & sapientiæ donum eligantur, vt exemplo, & verbo sibi subiectis vsquequaque prodesse valeant.*

Sed licèt suprà dicta opinio communis sit, & multis iuribus, & Sacræ Scripturæ, ac sanctorum Patrum auctoritatibus à præfatis auctoribus confirmetur, vt *in cap. seq.* ostendemus. Sunt ta-

40 men † alij, qui ad vitanda, & fugienda argumenta, quæ contra eam expendi solent, quorum aliqua infra etiam considerabimus, media via ince-

41 dentes, † herciscundorum more, vt in simili inquit Cuiacius *lib. 10. obseru. c. 4. & in cap. litteras de restit. spoliat.* affirmandum esse docent, Summum Pontificem absque dubio vtrumque gladium habere, & supremam atque amplissimam potestatem spiritualem, & temporalem super omnes Reges.

42 Imperatores. & Principes sæculares, ea † tamen distinctione, quòd spiritualis actu & habitu apud eum resideat, & semper, & vbique per ipsum exerceri possit, & debeat; sæcularis autem habitu tantùm, & quasi in vagina cōstricta, quia eius exercitium, siue ordinaria executio ad Principes sæculares spectat, cui Pontifex se immiscere, aut præiudicium irrogare

irrogare non debet, nisi ex magna, & graui causa, & in quantum id finis supernaturalis exegerit, hoc est, Fidei, Religionis, & vniuersalis Ecclesiæ necessitas, & vtilitas, ad quam potestas spiritualis primò, & principaliter ordinatur.

43 Tunc † enim benè posse concedunt, supremam illam iurisdictionem temporalem (siue verius spiritualem, cùm Ecclesiæ causam, & conseruationem respiciat) ex habitu in actum, deducere, & in Reges, Imperatores, ac Principes Hæreticos, Apostatas, aut Schismaticos rebelles, & contumaces, materialem gladium distringere, illosque deponere, & suis Regnis, ditionibusque priuare, & non solùm per censuras Ecclesiasticas, sed etiam pœnis externis, hoc est, vi, & armis procedere.

44 Quamuis † maximè congruat Summum Pontificem, vbi ad hoc deueniendum fuerit, id per se ipsum minimè exequi, sed aliis principibus sæcularibus, benè de Ecclesia, & Sede Apostolica meritis, exequendum committere.

45 Quam † sententiam magis tandem probare videtur Glos. Innocent. Ioan. Andr. Abbas, Felin. Decius, & alij DD. *in d.cap. quod super de voto, & in d.cap.nouit.* vbi Nauarr. *notab.3.ex num.39.* idem Abb.*in cap. quoniam 13.num.5.de constit. & in cap. 6. col.3. de iur.iur.* Bellamera, & alij *in d. cap.causam quæ, & d.cap.per venerabilem num.18.* qui filij sint legitimi, Ioan. Parisiens. *in tract.de potest. Papæ, capit.6.& 7.* Hugo de sancto Victore *lib.2.de Sacram.pag. 2. capit. 4.* quem sequitur Alexand. Alensis *3.parte sum.quæst.40.n.5. & 4. par.quæst.10.* S. Bonauent. *in lib. de Eccles. Hierarch.par. 2. capit.1.* Gabriel.*in explicat. Canonis Missæ, lect. 23.* latè Aufrerius *in Clement. 1..ex num.33.de offi.ordin.* Diu. Antonin.*in 3.part.summæ tit.22. cap.5.§.8.* Syluester.*in summa verbo Papæ, quæst. 7. & 10. & sequentibus* Henric. *quod lib.6. quæst.13.* Pet.de Palud.*in lib.de potest.Eccles.* Vualdens.*in doctr. Fid.lib.2. articul.3.cap. 76. & seqq.* Turrecremata *in summa de Ecclesia c.113.& 114. & in c.cùm ad verum 96.distinct.* Ioan. Theutonus *in scholiis ad eum text.& ad c.quoniam 8.distinct.* Durand.*de orig.iurisdictio.quæst.3.* Caietan.*in opuscul.1.to. tract.2.c.13.ad octauum argum.& in 2.2. quæst.43.art.8* Ioan. Driedon.*de liber. Christ.lib.1. cap.15.& 16.& lib.2.cap.2.* Almain. *de potest.Eccles.1.par.c.7.*

46 vbi † asserit, Gersonam absolutam dominandi potestatem Papæ concedentem, eius adulatorem esse, Iacobatius de Concilio *lib. 7. art.7.num.50.& 51.& lib.10.artic.8.num.17.* Augustin.Beroius *cons.147.n.22. volum. 3.* Alphons. Aluarez Guerrerus *in speculo Princip. cap. 16.* Albanus *de potest.Papæ 2.p. num. 17.* Maranta *de ordin.iudic.3.par.num.30.vers. Quæ potestas,* Bermond.Choueron.*d.tractat.de publ.concubin. verbo Et si Regali, ex num.20.* Anton.Corset.*in tractat. de potest.Regia, quæstio. 85.* Albert. Pighius *lib. 6. Eccles. Hierarch.* Fortun. Garcia *in tract.de vlt. fine, vers.Iustitiæ, num.385.* Ioan.Blasius *de sacro. Eccles.Princip.lib.2.cap.12.* Bursatus *cons.90.n.23. & sequentibus,volum.2.* Victoria *in relect.1.& 2.de potest.Eccles. & in relect. 1.de Indis insul.num.26.* Episcopo Chiapens. *in tract. comprobat. supremi dominij Indiarum fol. 10.* cum multis *sequentib.* vbi plura congerit, & in hanc sententiam omnes conuenire asseuerat, Domin. Sotus *de iust.& iure lib.4.q.4.artic.1. & 2.* Nicol. Sanderus *de visibus Monarch.lib.2.cap.4.* Fran.Duarenus *de sacris Eccles.minist. cap.4.* Fran. Vargas *in tract. de potest. Pontif. & Episcop. confir. 10.* Couarr.*d.reg.peccatum 2.part.§.9.num.6.in fine,& num.7.& in pract. cap.1.num.2.* Gregor. Lopez *in d.l.2.titul.23.glos. mag.colum.8.part. 2.* idem Gregor.*per text. ibi in l.1.titul.1.part.1.* Auiles *in cap.Prætor.verb. Vsurpan, num.4.* Anton. Gomez *in l.40.Tauri num.3.* Menchaca *in præfat. quæstion. illustr. num. 106.& cap.20.n.2.* Conrad. *in templo iudic.lib.1.c.1.§.2. quæst.2.in princip.& n.8.& 18.* Pet.Gregor.*3.part. Syntagm.lib.31. cap.30.n.30.* Anastas. Germon.*d. lib.3.de sacror. immun.c.13.ex n. 27.* Ioan. Garcia *de nobilit.dict.glos.9.n. 4. & seq.* Cardin.Reginal. Polus *in defens. Eccles.vnit.lib. 1.pag. 88.* Nicol. Serarius *2.tom.opusc. Theolog.disput.de legibus,articul.36.pag.37.* Sebastian. Medices *in eodem tractat. de legibus part.1.quæstion.8.in fine,* Simancas *in Cathol.instit.titul.45.de Papa, num.25.* Corduba *in quæstionar lib.1.quæst.7.dub.6. vers. Sexta pars,* Domin.Bannez *in præfat.ad tract.de domin. quæst. 4.dub.2.& in 2.2. quæst. 20. art. 10. & quæst. 40. art.1.vers. Ad quintum,* Aragon.*in ead.2.2.quæst. 63.art.2.dub.penult. vers. Et vt argumentis,* Lud. Molin.*de iust.& iure,tom.1.tract.2.quæst.28.& 29.* Eman. Rodericus *in quæstion. Regular. lib. 1. quæstion.43.articulo 16.vers.Tertia conclusio,* Michael Salon. *de iust. & iure, q.4.de dominio art.5.colum. 429.* Osascus *decis.Pedemon.30.num.4.* Borrellus *d. tract.de præst. Reg.Catho.cap.47. num.43. & seqq.* Bobad. *in Polit.d.lib.2.cap.17.n.5.* Ioan. Azor.*2. tom.inst. Moral.lib.10.cap.6.vers.Ad hæc omnia,& lib.11.cap.5.vers. Octauò quæritur,* Morla *in Empor.iur.1.p.tit.2.quæst.4. num.9.* latissimè Paramus, qui post longam disputationem hanc opinionem vt veriorem admittit,& inter discipulos D.Thomæ communem esse ait *d.lib.3. quæst.1. opin.4. per totam,* Zeuallos *d.4.tom.pract. commun.quæst.vltim. ex num.102.& in tract. De las fuerças, in prolog. num. 8. & 79.* & nouissimus Calistus Remirez *dict. tractat. de lege Regia* Aragon. *§. 2. ex num.30.*

47 Et † idem sequitur illustr. Cardin. Bellarmin. *in controuers. de Romano* Pontific.*lib.5. per totum,* præcipuè *c.14.& 6.& de translat.Imperij aduersus Illiricum, & de temporali Ecclesiæ potestate aduersus Barclaium,* nisi quòd rem aliis vocabulis explicans, inquit, dictam potestatem temporalem circa Reges, & Principes sæculares Romano Pontifici non competere, indirectam autem, & supereminentem, hoc est, in ordine ad spiritualia competere, quod etiam passim tradit, & docet eruditiss. Pat. Franc. Suarez *in 3.part.tom.1.disputat.42.sect.2.in fine,* dicens, oppositum non habere fundamentum, & *lib.3. de legibus, cap.6.cum sequentibus, & in defens.Fidei contra sect. Anglic. lib.2.cap.5.& cap.11.num.6 & cap.11. num.6. & cap. 21. cum multis sequentibus,* & nouissimè *in tract.de Fide,disput.20.sect.3. à num.21.& disputat.22.sect.6. num.2.& in tract.de charitate, disp. 13.sect.2.num 5.& sect.5. ex num.4.* & Pat. Ioan. Salas omnino videndus *in d.tract.de legibus,quæst. 95.disput.7.sect.1.num.7.in fine, & sect.4.num.29. & sequentibus, & sect. 5. per totam,* & post hæc scripta Gabriel Pereira *in tract. de manu Regia, lib.1. cap.3.* August. Barbosa *in Pastorali, siue de offic.& potest. Episcop.1.par.titul.3. cap.2.* Ægid. Benedict.*in l.ex hoc iure, ff de iust. & iure tom.1. cap.3. num. 16.* & Seraph.Freitas *de iusto Imperio Anatico cap.6.ex n.58.*

48 Iuxta † quem loquendi, & docendi modum, intelligi debet eorundem auctorum assertio, dum communiter tradunt, potestatem temporalem

49 verè diſtincta eſſe ab ſpirituali. † Et Reges, & Principes ſæculares Romano Pontifici in temporalibus non ſubeſſe, & in ſuis titulis affirmare poſſe, ſe ſolius Dei gratia regnare, vt præter alios, de Catholicis noſtris Hiſpaniæ Regibus loquentes, obſeruant Nauarr.*dict.notab.3.num.90.* Borrellus, Zeuallos, & Caliſtus Remirez *vbi ſuprà*; idem Zeuallos *dict. tract. De las fuerças, gloſ.18.num.29.pag.117.* Pet. Cenedus *in d.collect. 64.ad Decretum,n.3.* Et Nos tetigimus *ſupra hoc* 50 *lib.2.c.2.ex n.5.* Id † etenim ad directam & ordinariam poteſtatem temporalem referendum eſt, non autem ad ſupremam, ſupereminentem, ſiue indire- 51 ctam, quæ vt diximus, cùm ſpirituali † coniungitur, & legitima cauſa exiſtente, ſæculares Principes & eorum Regna, & Imperia ſibi ſubordinat.

Atque ita iidem ipſi, & plures alij Doctores 52 reſoluunt, † Papam eſſe iudicem Principum non recognoſcentium ſuperiorem, maximè vbi materia peccati, vel aliquid ſpirituale concernens interuenit, vt probat Felinus per text.ibi *in d.cap.nouit. num.4. de iudiciis, cap. per venerabilem, qui filij ſint legit.* Guido Pap.*in tract.de appellation.num.7. & 81.* Bartol.*in l.ſi Imperialis num.4.C.de legibus,* Lælius Iordanus *in tract.de Rom. ſed.orig. cap.12. num. 21.* Petr. Gregor. *lib. 13.de Repub. cap. 1. num. 20.* Penna *in director. Inquiſit. 3. par. comment. 158. pagin. 661. verſ. Præterea Romanus.*

53 Et eum † præcipuum Cæſarem appellat. Baldus *in l.1. verſ. Tertiò nota ff.de offic. Procur. Cæſar, & in l.cùm in antiquioribus, num.19. C.de iure deliber.* inquit, quod Papa non eſt ſicut homines terreni, ſed Princeps Regum terræ, & idem refert, & ſequitur Gregor. Lop. *in l. 4. tit.5. part. 1. gloſ.2.* Petr. Gregor. *lib.47.Syntag.cap.4.num.11.* & plures alij congeſti à Valençuela *d.monit.part.5.n 95.* cum multis ſequentib. *& ex num. 232.* vbi inquiunt, quod eſt Dominus dominantium, & ſupremum culmen omnium dignitatum, & ſuper omnes iuriſdictiones, *d. cap. ſolitæ de maiorit. & obedient.cap.venerabilis, de præbend.cap.duo ſunt, c.ſi Imperator 96. diſtinct.* cum aliis, quæ latius trademus *in cap.ſequenti ex num. 71.* & expreſſius celebris text. *in d. Extrauag. vnam ſanctam de maiorit. & obed,* ibi: *Oportet autem gladium eſſe ſub gladio, & temporalem auctoritatem ſpirituali ſubiici poteſtati &c.*

54 Quo iure ſæpè ſæpius vſa videtur † ſancta Romana Eccleſia, & Pontifices Summi, qui illam pro tempore gubernarunt. Nam vbi ſibi expedire viſum fuit, aduerſus Imperatores, Reges & alios Principes ſæculares, non ſolùm cenſuras Eccleſiaſticas, ſed materialem etiam gladium euaginarunt, illoſque ſuis Regnis; & Imperiis priuarunt, vel eorum adminiſtratione, & iuriſdictione, quoſque reſipiſcerent, prohibuerunt, vt apertè conſtat ex 55 † multis exemplis, quæ deduci poſſunt *ex cap.Valentinianus, cap. Adrianus 63. diſt.d. cap. duo, & cap. Conſtantinus 69.diſtin. cap. Sacerdotibus 11. quæſt.1.* gloſ.*in cap. nullus, eadem cauſa & q.& in dict. cap. ſi Imperator, verbo Diuinitus.cap.ſi quis deinceps 17.quæſt.4.cap. alius 15.quæſt.6.cap. hortatu 23.q.8. cap. ſcelus 2.quæſt.1. cap.nos ſi incompetenter 2.quæſt.1. cap. venerabilem de elect.d.cap. nouit, de iudiciis, cap. per venerabilem, & cap. cauſam quæ, el. 2. qui filij ſint legit.cap. grandi de ſupplend.neglig.Prælat.cap. ad Apoſtolic. de re iudic.c.vnico de Schiſmat.lib.6.* gloſſ. *verb.Vrbano, in Clement.1.de reliq.& venerat.Sanctor.* & ex innumeris aliis, quæ non grauaremur ex omnimoda hiſtoria, & chronologicis obſeruationibus promere, & lato calamo recenſere † niſi id ante Nos diligẽ- 56 tiſſimè præſtitiſſent omnes ferè auctores ſuprà relati, & præcipuè Ioan.Lop.Palac.Rub. *dict.tract. de obten. Reg. Nauar.2.part. §.6. & 7.* Bermond. Choueron. *dict.tract.de publ.concubin. verb. Et ſi Regali ex num. 4.* Turrecremata *in ſum.de Eccleſ. lib.2.cap.114. per totum,* Albertus Pighius *lib.5. Hierarch Eccleſ.cap.14.& 15.* Petr. Gregor. *dict. lib.15.Syntagm.cap.1.ex num.11.& lib.26.de Republ.cap.4. & 5.* Pat.Molin.*dict.tract.2.de iuſt.& iure, diſp.29.verſ.3.colum.137* Illuſtriſſ.Cardinal. Bellarm.*lib.2.de Rom. Pontific.cap.19.& lib.3.c.3. verſ. Hac opinio, lib.4.cap.13.verſ. Deinde,* vbi latè agit de depoſitione Henrici IV. Imper. per Gregor. VII. factà, & latius *lib.5.cap.8.per totum,* vbi duodecim inſignia exempla proponit, Simancas *d.tit.45.ex num.25.* Azala *de iure & officio belli, lib.1.cap.2. num. 27.* Thom.Bozius *de ſign. Eccleſ. Dei lib.17.cap.3.& 4 per totum, & in dict. tract. de iure Eccleſiaſt. liberi. & poteſt.lib.6.c.12. & de Italiæ ſtatu contra Machiauel. lib. 3. cap.5. & 6.* Anaſtaſ. Germon.*d.lib.3.de ſacror. immunit. cap. 13. ex num. 27. ad 50.* Ioan. Boter.*in relat. vniuerſ.2.par.lib.4* vbi agit de Romano Pontifice, *ex pag.234.* Rutilius Benzonius *de anno Iubil.lib.1. cap.10.pag.57.& 58.* Salas *dict.tractat.de legibus, quæſt.95.diſpu.7.ſect.4.* Angel. Matthæacius *de via, & ratione iuris, lib.1.cap.34.num.28.* Valençuela *dict.5.part.ex num. 236. ad 258.* Bobadilla *dict.lib.2.Polit.cap.17.num.5.* Camill.Borrell.*dict. tract.de præſtan.Reg.Cathol. cap.46 ex num.10.& d.cap.47.ex num.46.* Peregrinus *de iure fiſci lib.1. tit.2.ex num. 5.* latiſſimè Paramus omnino videndus, *d.lib. 3. de orig.Inquiſit quæſt. 1. opin.3.* ferè per totam; vbi plurima exempla laborioſè congeſſit, Marta *de iurſdict.1. part. cap.5.ex num.15.& c. 23.per totum.* Pat. Suarez *in dict. deferſ. Fidei lib.3.c.32.ex num.1.& lib.6.c. 4. n. 17. & ſequentibus, & in tractat. de Fide, diſp.20.ſect.3.à n.21. & diſput.22 ſect.8.num.2.& 7.* Caliſtus Remirez *d. tract. de leg. Regia, §.2. ex num.44.* & nouiſſimus Seraph.Freitas *d.c.6.ex num.45.* vbi poſt Bellarm. optimè refert, & refellit argumenta, quibus in contrarium pugnare videtur Guiller. Barclaius.

Eſtque † inter alia exempla illud Iulij II.Rom. 57 Pontific.valdè notandum, qui Ioannem Nauarræ Regem, & ipſius coniugem Schiſmaticos declarauit, & Regno priuauit. Qua occaſione, & aliis à Catholico Rege Ferdinando Quinto occupatum fuit, vt ad longum recenſent Platina, Illeſcas, & alij *in vita eiuſdem, Iulij* Antonius Nebriſſent. *de bello Nauarrienſi lib.1. c. 2. & 3.* Palacius Rub. *d.tract.de obtent.Reg.Nauarr.* Garibai *in compend. hiſtor.2.par.lib.20.c.15.& 3.par.lib.29.c.4.& ſequentibus,* Pineda *in Monarch.lib.27.c.8.§.3.* Borrellus *d.c.46.ex n.102.& d.c.47.n.69.* Valençuela *ſup. num. 255.* & Nos latius *ſup.hoc lib.2.cap.20. num.63.*

Et † memoria noſtra Pius V. fœlicis recorda- 58 tionis anno 1569. per ſuam conſtitutionem quæ incipit: *Regnans in excelſis,* Angliæ Regnum, ob Iſabellæ Reginæ deteſtabiles hæreſes, & errores, ab ea ademit, & Chriſtianis Principibus illud debellandi, & occupandi poteſtatem fecit. Et poſteà Sixtus Quintus anno 1588. de eodem Regno, ac Britonum, Philippum II. Regem Hiſpaniæ

Catholicum

Catholicum inuestiuit, vt tradunt Sanderus *de orig. & progress. Schism. lib. 1.* Germon. *vbi suprà num. 41.* Bobadilla *num. 5. vers. Y en estos tiempos*, & Camill. Borrel. *d. cap. 46. num. 189. & seqq.*

59 Neque † Pij, & Christiani Principes iniquo animo hanc Romanæ Ecclesiæ supremam auctori-60 tatem ferre debent, cum † Aurelianus Imperator, licèt à Religione Christiana abhorrens, Romani Pontificis prærogatiuam agnouerit, vt tradit Euseb. Cæsariens. *lib. 7. hist. Ecclesf. c. 26.* 61 Ruffin. *lib. 7. cap. 30.* Alanus Coppus *dialog. 1. c. 8. pag. 53.*

Et † re verà maius imperio sit submittere legibus Principatum, *l. digna vox*, *C. de legibus*, ipsaque temporalis dignitas hoc modo maiora incrementa recipiat, vt tetigimus *sup. num. 33.* & prosequitur Tho. Bozius *de sign. Eccles. Dei lib. 20.* 62 *c. 8. & seqq. & lib. 20. per totum, & in tract. imperia pendere à virtutibus.*

Præsertim, † cùm propter malitiam temporum, experientia clamet, non solum vtiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei prouidentia, hac 63 temporali iurisdictione, & coercitione donatos esse Pontifices, vt præclarè aduertit Bellarmin. *dict. lib. 5. de Roman. Pontif. c. 9.* qui ita † respondet dubitationi Othonis Frisingensis *in prologo ad lib. 4. Chronic. suorum*, dum dixit: *Vtrum Deo magis placeat Ecclesiæ, quæ nunc cernitur exaltatio, quàm prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor: videtur quidem status ille fuisse melior iste fœlicior; assentior tamen Romanæ sedi, quam super firmam petram ædificatam non dubito, cre-* 64 *denda, quæ credit, licitè possidenda, quæ possidet, &c.*

Idem † quoque pluribus exemplis ostendit Bapt. Fulgosus *lib. 1. memorab. cap. 1. de cultu Religionis*, in cuius initio sic habet: *Huc accedit, quòd multi Reges, Imperatoresque ipsi, Regno, atque Imperatorio honore digni non creduntur, quos Religiosè Sacerdotes non vnxerint, quin posteà quàm assumpto diademate in Regno, aut Imperio confirmati fuere, si Ecclesiam hæresi, aut alio modo læserint, à Pontificibus regnandi, imperandique iure priuantur, plurisque apud Christianos populos Religio, Pontificiaque voluntas, quàm arma ipsa, atque Regum Maiestas habita est, &c.*

Et alia adducit *lib. 6. c. 3. de seueritate, fol. 200. & seqq.* Quæ eo magis adnotanda sunt, quòd ipse idem auctor. *lib. 2. cap. 1. de priscis institutionibus, fol. 60.* sui veluti immemor, eosdem Pontifices Romanos taxare videtur, quòd opibus & maiestate præfulgeant: *Studiumque principalis nominis, sanctissimæque appellationis, item pedum deosculationes, etiam à Regibus, & Augustis, factas, admittant, & prima nomina, à satis humilibus primordiis incœpta, in militarem, atque tyrannicam potestatem transtulerint, quæ Principum ignauia diu ferendo incorrigibilia effecit.* Et alia similia habet *lib. 9. c. 5. de superbia, fol. 329.* quæ vel delenda sunt, vel cautè legenda.

***

CAPVT XXIII.

De eodem titulo, & magis peculiari Pontificiæ potestatis in concedendis Regnis, Prouinciis, & bonis infidelium disputatatione.

SVMMARIVM.

1 *Pontifex an possit de prouinciis infidelium disponere, iterum in disputationem adducitur.*
2 *Papæ potestatem non extendi ad infideles, qui nunquam de Ecclesiæ gremio fuerunt multi Doctores tenent, qui latissime recensentur.*
3 *Infideles per Papam quibus in causis puniri, & iudicari possint, ex sententia Couar. & aliorum.*
4 *Ambrosius Catherinus vocat nimis simplices & adulatores Papæ eos, qui illum totius Orbis dominum faciunt.*
5 *Alexander VI. ex sententia Episcopi Chiapensis, Acostæ, Caietani, Soti, Victoriæ, Cordubæ Bellarm. Bannez, Valentiæ, Molinæ, & aliorum, quorum dicta specialiter ponderantur, solùm concessit Regibus Catholicis curam conuersionis, & protectionem Indorum Noui Orbis. Sed contrarium ex n. 63.*
6 *Alexandri VI. bullam, & concessionem erroris nota sugillat Gregorius de Valentia.*
7 *Pat Fran. Coello ex quæstore Limensi, Societatis Iesu Presbyter admodum religiosus, & eruditus, laudatur.*
8 *Pat. Ioan. de Salas summarium, in Indice parum cautè scriptum, notatur.*
9 *Michael Salon nunquam dixit, Reges nostros Nouam Orbem tyrannicè possidere.*
10 *Hæretici passim rident, & mordent Alexandri VI. concessionem.*
11 *Atabaliba Peruanorum Rex quid respondisse dicatur legatis Caroli V. Imp. & Alexand. VI. donationem intimantibus?*
12 *Alexandri VI. donationem hæreticus quidam vmbratilem appellat.*
13 *Auctor libri, cui titulus:* Mare liberum *læè, & liberè in eandem Alexandri VI. donationem debacchatur, & quàm iustè idem liber prohibitus sit.*
14 *Hæreticorum deliria notanda sunt, vt illis respondeatur.*
15 *Papæ iurisdictionem temporalem in toto Orbe nullibi probari, plures affirmant.*
16 *Infidelium personæ, & bona ex sententia multorum non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus Papæ subduntur.*
17 *Ouium nomine, quæ Petro à Christo commissæ sunt, fideles tantùm intelliguntur.*
18 *Infidelium respectu, Christus Petro, & eius successoribus solùm curam prædicationis præcepisse videtur.*
19 *Papa diuerso officio suo vti debet inter fideles, & inter infideles.*
20 *D. Paul. 1. Corinth. 5. nullam omnino iurisdictionem Ecclesiæ aduersus infideles concedere videtur.*
21 *Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles.*
22 *Baptismus est ianua, qua Ecclesiam ingredimur, & Christi, & Ecclesiæ membra efficimur.*

23 *Pontificis*

... auctoritas, & potestas non potest
23 *Pesse maior quàm Christi, cuius Vicarius est.*
24 *Subrogatus non potest esse maioris potentiæ, quàm is, in cuius locum subrogatur.*
25 *Christus Dominus in quantum homo non habuit temporalem totius mundi dominationem, ex communi multorum sententia, qui referuntur, num.30.*
26 *Ieremiæ locus* cap. 22. verſ. 3. *de Regno Ieconiæ loquens, perpenditur. Et n.32.*
27 *Christus noluit exercere officium diuisoris inter fratres.*
28 *Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit. Et num.33. & 41.*
29 *Christus, & Apostoli paucarum rerum dominium habuisse dicuntur.*
31 *Diui Augustini, Hieron. Ambros. Basilij, Bernardi, & Theophylacti loca expenduntur, temporale dominium Christi negantia.*
34 *Christo vt homini, excellens quoddam dominium temporale, quidam ex domo siue virtute vnionis attribuunt.*
35 *Christus non transtulit in Ecclesiam, & eius Vicarium ea, quæ sibi excellenter, siue eminenter concessa fuerunt.*
36 *Consequentia hæc non semper valet: Hoc potuit Christus in quantum homo, ergo & eius Vicarius.*
37 *Pontifices etsi haberent temporalem iurisdictionem, ea vti non deberent.*
38 *Christus Dominus non abstulit dominia hominum, etiam peccatorum, & tyrannorum.*
39 *Christus iussit, tributa Cæsari solui, Principibus obediri, & materiali gladio vti noluit.*
40 *Sedulij Paschalis Hymnus expenditur, in Epiphania ab Ecclesia cantari solitus.*
41 *Diuus Augustinus eleganti paraphrasi ostendit Regnum Christi non esse de hoc mundo.*
42 *Pontifices ipsi spiritualem potestatem à temporali sæpe secernunt, & illam tantum sibi competere tradunt.*
43 Cap. quo iure, & cap. quoniam 8. diſtin. *expenduntur.*
44 Cap. cum ad verum, & cap duo ſunt, diſt.96. & cap. nos ſi incompetenter 2.q.7. *ponderantur, & illustrantur.*
45 Cap. ſolitæ de maiorit. & obed. cap per venerabilem, & cap. cauſarum quæ, qui filij ſint legit. cap. nouit de iudiciis, & cap. tuam de ordin. cognit. capit. ſi duobus, §. *denique* de appellation. *perpenduntur.*
46 *Appellatio ad Papam non fit in causis temporalibus ex consuetudine totius Christianismi.*
47 Cap. conuenior 23.q.8.c. inter hæc 33. *quæst.* 2. cap. Imperium diſtinct. 10. *expenduntur.*
48 *Hosis Cordubensis qualiter Imperatorum, & Pontificum potestatem distinguat?*
49 *D.Bernard. temporalem iurisdictionem Regibus terræ relinquendam docet, & alienam à Romano Pontifice vocat.*
50 *Opinionem affirmatiuam in proposita temporalis potestatis Romani Pontificis quæstione Auctor vt veriorem, & communiorem amplectitur.*
51 *Pontifex Romanus de omnibus Regnis, etiam ab infidelibus possessis, ex iusta causa disponere potest.*
52 *Bartoli doctrina refertur, & probatur, qui Pontifici tribuit facultatem concedendi terras, & insulas infidelium.*
53 *Auctores plurimi referuntur, & expenduntur, qui Papæ dominium, & iurisdictionem etiam in Prouinciis, & Regnis infidelium agnoscunt.*
54 *Infideles, Iudæi, & Idololatræ non habent verum dominium, & eorum bona pertinent ad Ecclesiam, quæ ratione publicæ vtilitatis potest illos priuare iure suo, quia illa habent vt peculium.*
55 *Belli contra infideles suscipiendi auctoritas maximè penes Pontificem residet.*
56 *Doct. Marta grauiter inuehitur contra negantes absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & eorum argumentis respondet.*
57 *Thom. Bozius Eugubinus constantissimè defendit absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & hanc sententiam communem Theologorum appellat.*
58 *D.Thomæ verba notabilia adducuntur pro asserenda temporali dominatione Pontificis.*
59 *Henricus de Gandauo vtramque iurisdictionem Papæ concedit, & spiritualem architectonicam facit.*
60 *D. Antoninus iurisdictionem Papæ ad puniendos, & deponendos infideles violantes legem naturæ, vt rem indubitatam agnoscit.*
61 *Rodericus Sanctius Episcop. Zamorensis apertè tribuit Papæ vniuersalem potestatem in spiritualibus, & temporalibus, & eam pluribus, Scripturæ locis confirmat.*
62 *Calistus Remirez supremam potestatem Papæ in temporalibus, etiam ad infideles extendit.*
63 *Indos infideles Noui Orbis, & eorum Regna, & Prouincias potuisse ab Alex. VI. Regibus Catholicis dari plurimi Doctores fatentur Et num.68.*
64 *Ioan. Lupi de Palacios Rubios peculiarem tractatum fecit de insulis maris Oceani.*
65 *Alexandr. VII. Indiarum concessionem Hispaniæ Regibus factam intrepidè, & indistinctè probat Petrus Malferitus.*
66 *Marquar. hæresim sapere inquit, Alexand. VI. donationi contradicere.*
67 *Gregor Lupus Alexandr. VI. donationem validam esse censet, & prout iacet, accipiendam.*
69 *Thomas Bozius Alexandr. VI. donationem multis rationibus defendit.*
70 *Episcopi Chiapensis notabilia verba referuntur de viribus tituli, qui ex Pontificia concessione descendit.*
71 *Pontifex est Dei Vicarius, vel Deus viuus in terris.*
72 *Papæ potestatem in dubium vocare sacrilegij instar esse videtur.*
73 *Papæ de potestate, & dignitate varij extant tractatus, & Doctorum encomia.*
74 *Papa est totius Orbis Monarcha, causa causarum, omnia, & super omnia.*
75 *Papæ nullus potest dicere: cur ita facis?*
76 *Papa quidquid agit, agit tanquam Deus.*
77 *Papæ, qui mentitur, Deo mentiri videtur.*

78 *Papa*

134 *Ecclesia,*

HISITA breuiter, & generaliter (sed opportunè, vt arbitror) & de temporali dominatione, & potestate Romani Pontificis præ notatis, † superest adhuc, vt specialius, & 1 magis in nostræ quæstionis terminis inquiramus, an etiam illam exercere possit in Regnis, personis, & prouinciis infidelium, qui nunquam Ecclesiæ nomen dederunt? Video quippe in hoc alteram litem consurgere ex litis primæ materia, vt aliàs dicitur *in l. terminato, C. de fruct. & lit. expens.* Nam omissis duabus illis prioribus absurdis, & damnatis eorum sententiis, qui nullam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuunt, vel eam ad Ecclesiæ terras duntaxat restringunt; si tertiæ opinionis auctores sequamur, sub absoluta illa, & vniuersali potestate, quam in eius persona constituunt, nihil planè exclusum videtur. Si verò quartæ sectatores audiamus, qui solam indirectam, siue supremam, & spirituali deseruientem agnoscunt; magis communiter sentiunt, non posse eum Reges, & populos infideles suis Regnis, bonis, & dominiis priuare, vel aliis Principibus Christianis, etiam sub prætextu Religionis, absolutè concedere, vt eosdem infideles bello subiiciant, & in suam ditionem, & potestatem deducant. Sed præstat, vt vtriusque partis fautores, & præcipua argumenta, quibus nituntur, breuiter expendamus, & quænam probari debeat, exactiori iudicio consideremus.

Et † à negatiua initium dicendi capientes, 2 eam sequi videntur Innocent. Ioan. Andr. & plurimi alij, quos *sup.hoc.lib.cap.* 10. *ex num.*41. citauimus, dum docent, infideles ob solam infidelitatem, vel quòd de Ecclesiæ gremio non sint, suarum rerum dominio priuatos, vel priuandos non esse. Et expresè de Papæ potestate, & dominatione loquentes, & quòd non extendatur ad prouincias infidelium, neque in eis, vel de eis quidquam disponere possit, Ancharran. *in dict. reg.peccatum, vers. Sed hic quæro*, Ioan. Parisiens. *de potest.Regia, & Pap.cap.* 12. *& seqq.* Turrecremata *in sum. de Eccles. lib.* 2. *cap.* 113. Caiet. *in* 2. 2. *quæst.* 66. *art.* 8. *vers. Circa primum* Anton.

Anton. Corset. *de potest. Reg. quæst.*85. Henric. *quodlibeto* 6.*q*.23. Driedon. *de libert.Christ.lib.*1. *cap.*15. *&* 16. *&* *lib.* 2.*cap.*2. Vualdens. Durand. Sanderus, Sebastian. Medices, & alij *in cap. præced. num.*45. relati. Victoria *in relect.*1. *de potest. Eccles. q.penult. proposit.*5. Albert. Pighius *lib.*5. *Eccles.Hierarch.c.*7.*&* 14. Maior.*in* 4.*distinct.*24. *quæst.*3.Sot. *in eod.*4.*distinct.*1.*quæst.vnica, art.*10. *pag.*272. Nauarr. qui Aluarum Pelagium contrarium asserentem grauiter notat, *in cap.nouit de iudiciis notab.*3. *num.*58. *&* *seq.* Couarr. *dict. reg.peccatum*,§.9.*num.*6. *vers.vlt.&* §.10.*n.*4.*vers.*

3 *Nec item*, † vbi apertè docent, in eos, qui nondum Catholicam Fidem per baptismum susceperunt, id solum ius habere summum Pontificem, vt illis prædicari faciat legem Euangelicam, non tamen iurisdictionem nec spiritualem, nec temporalem nisi ea ex parte, qua earum vsus necessarius sit, ne Christianæ religioni iniuria ab infidelibus fiat, Menchaca *lib.*1. *controuers. illust.c.*21. *num.*2.*&* *cap.*24.Balthas.Ayala *de iure & offic. belli lib.*1. *cap.*2.*num.*29. Cardin.Bellarmin.*lib.*5.*de Roman. Pontif.c.*2. *&* *seqq.* Molina *de iust. & iure tract.*2. *disput.*29. Pat. Suarez in 3.*part. tom.*1. *disput.*48.*sect.*2.*&* *in defens.fidei lib.*3. *cap.*8.*num.*4. *&* *in tract.de charit.disput.*13.*sect.*5.*num.*4. Paramus *dict.lib.*3.*de orig.Inquisit.quæst.*1.*opin.*2. *num. vlt. &* *opin.*4. *num.*4. *&* 16. Ioan.de Salas, qui alios plures recenset *in tract. de legib. quæst.*95. 4 *disp.*7.*sect.*4. *num.*30. *&* 32. Et † adeò securus in ea residet Ambros. Catherin.*in comment. epist.ad Roman.*vt scribere ausus fuerit, nimis simplices, vel Papæ adulatores esse, qui aiunt, ad eum de iure pertinere omnem totius Orbis dominationem, etiam temporalem.

5 Et specialiter † de hac concessione Indiarum Occidentalium tractantes, quam Alexand. VI. Hispaniæ Regibus fecit, & quòd eius virtute plenum, & absolutum Imperium in prouinciis Barbarorum acquirere non potuerint, sed tantùm ius quoddam, vt eosdem ad Fidem Catholicam, & mores Orthodoxos per idoneos Euangelij ministros adducerent, adductos protegerent, apostatantes, vel turbantes punirent, & reliqua ad hunc finem conducentia superiori cura, & administratione dirigerent, simulque alios Principes in eisdem nouis regionibus negotiari volentes expellerent, post longam disputationem resoluunt Episcopus de Chiapa in peculiari huius argumenti libello, cuius inscriptio est: *Tratado comprobatorio del Imperio soberano, y Principado vniuersal que los Reyes de Castilla, y Leon tiennen sobre las Indias.* Et *in Apologia contra obiectiones Sepulueda, replicat.*12.

Caietanus, & Domin. Sotus *vbi sup.* Mag. Victoria *in* 1.*relect. de Indis ex num.*26. *&* *in* 2. *ex num.*1. Gregor. Lopez *in d.l.*2. *tit.*23. *part.*2. Glos.magna, *colum.*5. *&* 6.qui, licèt dubius, & anceps, Victoriæ verba transcribit, & tandem in hanc partem inclinare videtur.

Ioseph. Acosta *lib.*3.*de procur. Indor.salut.capit.*2.*&* 3.vbi inquit, non oportere falsos titulos comminisci; & Catholicis nostris Regibus, respectu Indorum, solùm iure curæ, & administrationis spiritualis competere, ita vt Indi de commoditatibus, ac dominatu suo non pellantur, nisi quatenus iniurij fidei, & suis perniciosi deprehendantur.

Anton.à Corduba *in quæstionar.lib.*1. *quæst.*57. *dub.*4.*per totum*, Domin. Bañez *in* 2. 2. *quæst.*8 *art.*10. *vers. Arguitur tertiò, colum.* 531. vbi concludunt, quòd Alex. VI. non potuit dare Regibus Catholicis amplius, quam ipse habeat super nationes. Ac proinde cùm Papa non sit dominus temporalis totius Orbis, nisi in ordine ad gubernationem spiritualem, id tantùm eis concessit, vt essent executores, temporali quadam potestate à se concessâ, non ad destruendos Indos, & spoliandos, sed vt amouerent impedimenta, quæ Barbaræ nationes opponerent contra Euangelij prædicationem; & similiter concessit, & potuit concedere, vt si conuerterentur ad Fidem Barbari illi homines, Reges Hispaniæ essent illorum tutores, & haberent erga illos Cæsaream quandam potestatem, quam habet Imperator modò circa quosdam Principes, & Reges. Non autem dedit potestatem, vt deponerent Reges Indorum, & alios de nouo crearent, nisi fortè in casu quo Reges iniquè agerent contra fideles subditos sibi.

Bellarmin.*dict. cap.*2.*in fine*, vbi cùm docuisset, Papam non habere aliquam potestatem in infideles, neque vnquam ea vsum esse, subdit, quòd si aduersarij vrgeant, dicentes Alexandrum VI. diuisisse Orbem nuperrimè inuentum Regibus Hispaniæ, & Lusitaniæ: *Respondendum est, non eo consilio id factum, vt Reges illi proficiscerentur ad debellandos Reges infideles Noui Orbis, & eorum Regna occupanda, sed duntaxat, vt eo adducerent Fidei Christianæ prædicatores, & protegerent, ac defenderent, cùm ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis conuersos. Et simul vt impediret contentiones, & bella Principum Christianorum, qui in illis nouis Regionibus negotiari volebant.*

Gregor.de Valentia *tom.*3. *controuers. Theolog. disput.*1. *quæst.*1. *punct.*7. *colum.*398. *vers. Ad secundum*, vbi, † quòd amplius est, sic scribere audet: *Alexander autem VI. (si in eo facto particulari ad Reges illos tantum, & ad insulas illas pertinente non errauit) solùm concessit illis Regibus ius quoddam superintendentiæ & patrocinij in infideles illos postquam debito modo essent ad Fidem conuersi. Nec enim potuit infideles illos dominio suo priuare propterea solùm, quod essent infideles, &c.* 6

Et idem eisdem ferè verbis obseruant Molina *d.disput.*29.*colum.*140.*&* *disput.*35.*colum.*191. *vers.Illud dicam*, Eman.Roder. *tom.*1.*quæst.Regular.q.*45.*art.*2, Ludou.Torres *de fide quæst.*10.*art.* 11.*disput.*52.*dub.*1. *colum.*646. Pat. Suarez *in eod. tract.disput.*18.*sect.*2,*num.*7.*colum.*284. Ludo Paramus *d.opin.*4.*num.*20.*&* 21.nouissimus Seraph. Freitas *de Imp.Asiat.cap.*7. *&* *cap.*9.*n.*2. & *c.*12. *ex num.*1.*ad* 8.

Et † eruditissimus pariter, ac religiosissimus 7 vir Pat. Franciscus Coëllus, qui postquam in Academia Salmanticensi toga nobilissimi Collegij maioris Conchensis condecoratus fuit, & publici antecessoris munus exercuit, in hoc grauissimo Senatu Limensi pluribus annis summa cum laude, & approbatione integerrimum quæstorem criminum egit, & tandem sibi viuere cupiens, vanis mundi curis, & honoribus libello repudij dato, Religioni Societatis Iesu se pie deuouit, & consecrauit, vbi anno 1622.fœliciter requieuit, in tract. manuscripto, quempio, & graui stylo contra alium Fr. Michaelis ab Agia in fauorem, & defensionem Indorum elucubrauit,*n.*118.*&* *n.*158.*&* *seqq.*vbi hanc etiam fuisse, &

& esse Regnum nostrorum mentem ex aliquibus eorum prouisionibus, & schedulis coniectatur.

Pat. quoque Ioan. de Salas *d. tract. de legib. quaest.95. disput.7. sect.4. num.29.& num.31. vers. Ad illud. pag.123.* eandem sententiam tanquam 8 veriorem admittit. Qui † etiam, quod magis est, in indice eiusdem tractatus *ver. Indi insulani,* ita scripsisse comperitur : *Indi insulani per tyrannidem sunt redacti ad dominium Regis Hispaniae.* Sed id cautè legendum est, & ab aliquo Gallo typographo parum Hispanis affecto, adiectum esse videtur. Nam auctor id neutiquam dicit in loco, qui ibi citatur ; nempe *quaest.96. disp.10.* 9 *sect.3.num.14.pag.227.* Sed potius † Michaelem Salonem reprehendit, eo quod *in 2.2. quaest.60. art.6.assertion.4.vers. Denique,* supposuisse videatur, Regem Hispaniae etiam nunc tyrannide Regna illa obtinere. Quod quidem ipse etiam Salon. minimè tradit ; sed imò contrarium sentiendo, quaerit : *Vtrum si ita res haberet , vt Indi insulani per tyrannidem essent redacti ad dominium Regis Hispaniae, legibus eius obedire tenerentur ?*

10 Haeretici † autem non verentur passim in suis scriptis, impudentissimis verbis, praedictam donationem ex defectu potestatis ridere. Nam Hieronym.Benzo *in lib.3.hist. Noui Orb. c.3.* qui habetur *tom.2. histor. Americ.part.6.pag.12.* nar- 11 rat, † Atabalibam, Peruanorum Regem, cum ei ab Hispanis Alexandri V I. concessio nota fieret, respondisse : *Pontificem insigniter fatuum, & impudentem esse, eo facilè prodi, quòd aliena tam liberaliter largiatur* , vbi haereticus eius additionator adiecit : *Quo iure, haec dare potuit Papa, in quae nullum ius vnquam habuit? Nisi forte , quia Christus coeli, & terrae haeres est, cuius bonus iste Pater Vi-* 12 *carius est scilicet.* Et † *in eadem parte, pag.64.* extat relatio expeditionis à Gallis in Floridam factae, cui praefigitur argumentum, vbi haec verba ponuntur : *Etsi enim nullo iure Hispani latissimas illas in Occidente tum insulas, tum Indicae continentis prouincias nisi forte vmbratili Pontificis donatione cuius ea non sunt, possident, &c.* Auctor 13 † quoque libri , cui titulus : *Mare liberum , siue de iure , quod Batauis competit ad Indicana commercia,* quem refert Freitas vbi suprà plura (vt audio) in eiusdem donationis, & Romanae Ecclesiae contemptum inuerecundè conscripsit : absolutè negans , *cap.3. & 4.* vllam ei in terris , vel bonis infidelium potestatem competere ; quae tamen omnia meritò deleri iussa sunt in Catalogo librorum prohibitorum Illustriss. Cardinalis à Sandoual, anno 1612. *in primo indice, pag.77. & in secundo p.55.* & tetigi *suprà hoc lib.cap.1.n.48.*

14 Sed † hic omittenda non fuerunt , ne quis (vt ille dixit) patientiam nostram in conscientiam ducat, & vt commodius illis obuiam ire possimus, si tela , quibus petimur, agnoscamus. Nam iuxta D. Leonem *in 1.concione Paraenetica ad Fideles : Magna est pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis, cui seruiunt , diabolum debellare.* Pro cuius sententiae confirmatione , omissis aliis leuioribus argumentis , quae à praedictis auctoribus expenduntur , & praecipuè à Nauarro, qui decem , & septem , Marta qui viginti duo congessit in *dict.tractat.de iurisdiction.1.part.c.17.* 15 *per totum.* Primò cum eisdem considero, † quòd cum nullo iure , aut testimonio , vel sufficienti Ecclesiae traditione probetur vniuersalis Romani Pontificis per totum Orbem in temporalibus dominatio , vel iurisdictio, vt latè ostendunt Turrecremata, Victoria, Bellarmin. & alij 16 ex supra relatis : † ea quidem circa prouincias, & personas infidelium multo planius deneganda videtur , de quibus non solùm in temporalibus verum neque in spiritualibus cognoscere potest: 17 cum Petro †, & successoribus eius à Christo Domino ouium tantum cura commissa fuerit , iuxta illud Ioan. vlt. *Pasce oues meas* , quod de fidelibus omnes Ecclesiae Patres interpretantur; nam infideles , oues non sunt , vt inquit Bellarm. *dict. cap.2. in princip.* Baronius *in Paraenesi ad Remp. Venetam. pag.30.* & Salas *dict. sect.4.* 18 *num.29.* Quorum † respectu solum dixisse, & praecepisse Apostolis Christus videtur *Matth. 28. & Marci vlt.* vt euntes , omnes gentes docerent, & baptizarent. Quae verba non continent vim coactiuam , vel dominatiuam illorum , sed diuinae tantùm institutionis ; & praecepti de baptismo recipiendo denunciationem , cuius causa , vel etiam ob solam infidelitatem dominio suarum rerum, quod naturali, & communi gentium iure eis competit , priuari non possunt, vt latius disputauimus *suprà hoc lib. cap.10. & sequentibus.*

19 Vnde † D,Thomas , & communis discipulorum eius schola , quam refert Paramus *d.opin.4. num.4.* & Molina *d.cap.29.colum.140.in fine,* asserit, Papam , quod attinet ad spiritualia , habere amplissimam potestatem, à Christo sibi traditam, cuius vices gerit in terris; in Christianos quidem vt sanctis legibus eos instituat, & iudicet ; in infideles verò , vt illis Euangelium praedicet , vel praedicari curet : non autem , vt in illos aliquam dominationem , vel iurisdictionem exerceat.

20 Quam † Ecclesiae expressè negat Apostolus *1.Corinth.5. Quid enim mihi de his , qui foris sunt iudicare* ; quod habetur , & de infidelibus, & Paganis , qui foris , id est , extra Ecclesiam sunt, intelligitur *in cap. omnis Christianus 11.q.3. c.multi.2. quaest.1. cap.1. de constit. c.gaudemus de diuortiis, cap.1. de homi.in 6.* Concil.Trid. *sess.14. cap.12.* cum multis aliis, quae congessimus *suprà hoc lib.cap.14. ex num.21.* & in nostris terminis expenditur à Doctoribus *suprà* citatis , & à Gregor.Lopez *d.gloss.magn.colum.vlt.vers. Sexta conclusio,* Nauarro *d.cap.nouit , notab.3.num.41.* Couarr. *ad reg.peccatum 2.part. §.9. n.6.vers.vlt.* Salas *dict.sect.7.num.29.* Paramo *opin.2.num.vlt.* & Suarez *dict. tract.de Fide , disp.9. sect.1. num.5. & 17.* vbi pluribus probat , † quòd Ecclesiae 21 membra sunt soli viatores fideles , baptizati.

22 Vnde † Eugenius I V. in Concilio Florentino vocat baptismum spiritualem ianuam : *Per ipsum enim,* inquit, *membra Christi , ac de corpore efficimur Ecclesiae* , & D. Hieronym. *in epist. ad Oceanum* , alieni & extra Ecclesiam sunt Iudaei, Haeretici , atque Gentiles ; de quo etiam plura tradit Canus *de locis Theologicis lib.4. cap.3.*

Secundo considero , quòd etsi Romani Pontificis potestas , & auctoritas maxima sit , & toto animo veneranda , totisque viribus defen- 23 denda : † non tamen maior , & validior esse potest ea, quam Christus Dominus habuit, & exercuit , cuius Vicarius & Petri successor ipsemet Pontifex appellatur , *cap.licèt , & cap. quando de translat. Episcop.* cum aliis traditis à Nauarro *d. notab.3. num.12. & seqq.* † 24 iuncta *l. nemo plus iuris , l. nemo plus commodi , l. in iis 136. §.*

non

non debeo, ff. de regul. iuris, l. si eum, §. *qui iniuriarum, ff. si quis caution.* & plurimis aliis quæ de subrogatorum natura & similitudine congerit Tiraq. *de primogen. quæstion.* 40. *ex num.* 43. Eueradus *loco* 93. Catellian. Cotta *in memorab. iure verb. Subrogatum*, Claudius Petrus *Gnoseon general. iuris lib.* 6. *titul.* 9. *cap.* 2. & Cardin. Tuschus *in pract. conclus. iur. litt. S. conclus.* 756.

25 At verò † Christum Dominum secundùm humanitatem, siue in quantum hominem, totius mundi Regem non fuisse neque temporalem eius dominationem, aut iurisdictionem habuisse, & exercuisse apertè probari videtur † ex illo Ieremiæ *c.* 22. *vers.* 30. vbi loquens de Iechonia, ex cuius semine Christum fuisse D. Matthæus *c.* 1. testatur, ait: *Hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda:* 26

27 *Lucæ* 12. *vers.* 13. vbi, † cùm quidam de turba Christo dixisset: *Magister dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem, ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?*

28 *Ioan.* 18. *vers.* 36. † vbi ibidem Christus à Pilato rogatus, an Rex Iudæorum esset? Respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderet Iudæis: nunc autem Regnum meum non est hinc.*

29 Et † *extrauagantibus*, *Cùm inter nonnullos*, *Quia quorumdam*, & *Exiit qui seminat de verbor. signific.* vbi expressè affirmatur, Christum, & Apostolos paucarum rerum dominium habuisse.

30 Quibus & aliis testimoniis & argumentis hanc opinionem defendunt, † & magis communiter à sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus recipi, tradunt Abulensis *sup. Num. cap.* 4. *q.* 11. & sup. Matth. *c.* 20. *q.* 63. & *cap.* 21. *q.* 3. Vualden. *lib.* 2. *doctr. fid. art.* 3. *cap.* 76. & 77. Driedonus *de dogm. Sacræ Scrip. lib.* 3. *tract.* 1. *c.* 4. Adria. Finus *lib.* 5. *flagell. contra Iudæos, cap.* 5. & 6. Iacob. Nanclantus *in tract. de Reg. Christi titul.* 4. Iansenius *lib.* 4. *concord. cap.* 3. & 141. Franc. à Christo *in* 3. *Sentent. dist.* 4. *quæst.* 6. *de Regno Christi*, Alfon. à Castro *lib.* 4. *contra hæreses, verbo Beatitudo, hæresi* 3. Salmeron. *tom.* 3. *tractat.* 10. *num.* 26. Victoria *in d. relect.* 1. *de Indis num.* 6. & 27. & de potest. Eccles. *q. penult. à num.* 15. Soto *in* 4. *distinct.* 25. *quæst.* 2. *art.* 1. & 4. *de iust. & iure lib.* 4. *quæst.* 4. *art.* 1. Ioan. Parisiens. *de auct. Reg. Pap. c.* 8. & 9. Menchaca *lib.* 1. *controuers. illustr. cap.* 21. *num.* 2. Barthol. à Medina *in* 3. *part.* D. Thom. *quæst.* 59. *art.* 4. Domin. Bañez *in* 2. 2. *in præambul. de dominio ad quæst.* 62. *quæst.* 4. *dub.* 1. & seqq. Corduba *d. quæst.* 57. *dub.* 1. Cardin. Toletus *in d. cap.* 28. *Ioan. annot.* 26. & 27. Benedict. Pererius *lib.* 8. *in Daniel, non longè à fine*, Bellarmin. *dict. lib.* 5. *de Romano Pontifice cap.* 4. & 5. Molin. *dict. disput.* 28. Fr. Alfons. de Mendoça Augustinianus *in suis quodlibetis relect. de dominio Christi*, §. 14. & *seqq.* & esse veram, & magis piam, & Sacræ Scripturæ, Patribus, & rationi consentaneam, serio affirmat Gregor. de Valentia *tom.* 4. *disput.* 1. *quæst.* 22. *punct.* 6. & *tom.* 3. *disput.* 5. *quæst.* 1. *punct.* 1. *vers. Vbi tamen*, Pat. Suarez *in tom.* 1. 3. *part. disp.* 48. *sect.* 2. & *in defens. Fidei lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 15. & 16. & latissimè Michael Salon. *in* 2. 2. *quæst.* 4. *art.* 4. Paramus *de orig. Inquisit. dict. lib.* 3. *quæst.* 1. *opin.* 4. *ex num.* 70. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenien. vtriusque Monarch. lib.* 4. *cap.* 15. §. 4. & 5. & nouissimè alios referens, & optimè hunc articulum tractans Pat. Salazar *in comment. Prouerb. cap.* 8. & Pat. Franc. Mendoza *in comment sup. lib.* 1. *Reg. cap.* 2. *num.* 10. *annot.* 15. *sect.* 3. *ex num.* 1. *ad* 16. vbi disertè ostendunt, neque hæreditario, neque belli, aut electionis iure Christum in quantum hominem tempotalem mundi dominum fuisse.

31 Quod † inter plures alios ex antiquis Ecclesiæ Doctoribus, quos latè recenset Bellarm. *in recognit. ad lib.* 5. *de Roman. Pontif. cap.* 4. *pag.* 510. & *seq.* benè etiam ostendit D. Augustin. *lib.* 17. *de Ciuit. Dei cap.* 7. vbi inquit: *Populi Israël personam figurate gerebat Saul, qui populus Regnum fuerat amissurus, Christo Iesu Domino nostro per nouum testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.* Et *tractat.* 115. in Ioan. vbi explicans illud *Psalm.* 2. *Ego autem constitutus sum Rex. super Sion*, ait: *Sed Sion ille, & mons ille non sunt de hoc mundo; quod est Regnum eius, nisi credentes in eum?*

32 D. Hieron. *lib.* 4. *sup. dict. c.* 2. *Ierem.* vbi † quærit, quomodo ibi nullus de stirpe Iechoniæ regnaturus pronuntietur, cùm tamen Christus, quem D. Matthæus Iechoniæ filium facit, dicatur ab Angelo habiturus sedem Dauid? Et respondit: *Potest solui; non sedebit quidem super thronum Dauid vir, & homo, sed sedebit Deus, Regnumque eius non terrenum erit & breue, sed perpetuum, & cœleste.*

Quod item eadem quæstione, licèt breuius expressit, D. Ambrosius *lib.* 3. *sup. cap. penult.* D. Lucæ ad finem, inquiens *Non sæculari honore regnauit Christus, nec in Iechoniæ sedibus.* Et *eod. lib.* † *cap.* 4. *Qui dicit, non esse de hoc mundo Regnum suum, ostendit se esse supra mundum, ita Regnum eius erat in sæculo, sed suprà sæculorum erat.* 33

Et D. Basilius in illud *Luc.* 1. Regnabit in domo Iacob, ait: *Non in materiali sede Dauid Dominus sedebit, sed sedem Dauid appellat, in qua residet Dominus indissolubile Regnum.*

Cui mirè conuenit D. Bernard. *homil.* 4. *in Missus est*, inquiens: *Dabit ei Dominus sedem Dauid Patris sui, non typicam, sed veram, non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem*, & Theophylactus *Lucæ* 1. dum ait: *Sicut Dauid sensibile Regnum suscepit, ita Christus spirituale*, & *Lucæ* 24. super illud Nos sperabamus, quia ipse redempturus Israël: *Expectabant* (inquit) *Christum saluaturum, & redempturum populum Israël ab ingruentibus malis & à seruitute Romanorum, ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri.* Et sup. illud *Matth.* 20. vbi discipulis à Christo priores sedes in Regno suo petentibus respondit: Nescitis quid petatis, ait: *Quasi dicat, non est hoc, quod credistis, quòd sim corporaliter in Ierusalem regnaturus; sed omnia quæ scilicet ad Regnum meum pertinent, supra intellectum sunt.*

Et Nicol. de Lyra exponens illud *Ioan.* 28. Nunc autem Regnum meum non est hinc: *Id est* (inquit) *quantum ad temporalia ista quærenda Nec obstat illud Psal.* 46. *Rex omni terræ Deus: nam dicendum est, quòd secundum veritatem Diuinitatis omnia sunt subiecta Christo: tamen quantum ad humanitatem primo aduentu suo non venit ad dominandum*

dominandum temporaliter, sed magis ad seruiendum, & patiendum.

34 Tertiò † facit quia etsi aliorum Theologorum opinionem sequamur, qui media via gradientes, negant quidem, Christum in quantum hominem habuisse Regnum temporale, proprium, & humanum, siue inferioris ordinis, quale est illud, quod singuli Reges formaliter habent: affirmant tamen, eminenter habuisse aliud Regnum excellens, & superioris ordinis, sibi à Deo super omnia creata plenè, & absolutè ex dono vnionis concessum, quo caput hominum, & Angelorum ex natura rei eo ipso est constitutus: quoniam id dignitas, & excellentia Christi hominis postulabat, vt constabit ex traditis à D.Anton.3. *part.tit.*3. *cap.*2. Almaino *in tract. de potest. Eccles. cap.*4. Turrecremat. *lib.*2. *sum. de Eccles. cap.*116. & ex aliis, quos *infrà*

35 *num.*90.citabimus. Adhuc † tamen negare possemus, hanc talem potestatem in Petrum, & eius successores pertransisse, cum certissimum sit, dona illa, quæ in Christo Domino excellenter, & eminenter considerantur, non solum vbi temporalia, & naturalia respiciunt, verum etiam vbi Ecclesiasticam, & spiritualem potestatem concernunt, in Pontificem translata non esse, vt in facultate instituendi Sacramenta, operandi miracula propriâ virtute, & in aliis exemplis ostendit D.Thomas *lib.*3.*de regim. Princ.cap.*10. *in fine, &* 3.*part.cap.*64. *art.*4. *ad primum.* Hostiens. *in sum.de pœnit. & remission.* quem ad hoc refert Gregor. Lop. *d.l.*22. *tit.*23. *part.*2. Glos.magn. *col.*6.*in princ.* Nauarr.*d.notab.*3.*num.*126.*&* 130.

36 vbi † concludit, hanc consequentiam non semper veram, & legitimam esse: Hoc potuit Christus, quatenus homo; ergo potest & Papa, quatenus eius Vicarius.

Et de eodem dono excellentiæ dominij temporalis super totum Orbem specialiter loquentes, Victoria *de potest.ciuili* 2.*propos.in princ.*Bellarm.*d.cap.*4.§.*adde*, Sotus *in* 4.*distinct.*1. *quæst.* 5.*art.*4. *dub. vlt.* Bañez *d. art.*4. *dub.*1. Molina *dict.disput.*29. *colum.*141. Alfons. Mendoça *dict. relect. de dom. Christi, art.*2. Paramus *d. opin.*3. *num.*31. *& opin.*4. *num.*62. Ioan. Azorius *tom.*2. *instit. Moral.lib.*4. *cap.*19. *vers. Quartò quæritur,* Suarez *in defensione Fidei, lib.*3.*cap.*5. *num.*17. & nouissimus Calist. Remirez *de lege Regia, Arag.*§.2. *num.*25. & Seraph. Freitas *d.tract. de Imp.Asiat.cap.*6.*n.*67.

37 Quarto † perpenditur, quòd etiam si daremus in Romanos Pontifices, tanquam Christi Vicarios, prædictam potestatem, & generalem dominationem temporalium Regnorum translatam fuisse, adhuc tamen eà vti non de-

38 berent, cum † videamus Christum ipsum, cuius omnis actio, nostra est institutio, capite significasti, vbi Abbas *de elect.cap. qualiter & quando, el* 2. *de accusation.*iura, & dominia Regnorum, & cæterarum rerum propriis & antiquis possessionibus, etiam incredulis, peccatoribus, aut tyrannis neutiquam abstulisse, sed imò ea, quæ obtinebant, singulis reliquisse, perinde ac si in hunc mundum non venisset. Sic enim

39 † *Matth.*12.ea, quæ erant Cæsaris, Cæsari reddi præcepit, & *Luc.*22.dixit: *Principes Gentium dominantur eorum, vos autem non sic*, & *Ioan.*1. *Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos,* & *Ioan.*18.& *Matth.*26. materiali gladio vti noluit, sed potius Petro iussit vt illum in vaginam conuerteret, vt considerat Glos. *in cap. causam quæ* qui filij sint legitimi. Et D.Paul.*ad Rom.*13.Principibus vectigal, & tributum esse reddendum admonuit. Titumque docuit, *Tit.* 3. vt suadeat Christianis, subditos esse Principibus, & potestatibus; quod & Petrus præcepit, 1. *Pet.*2. cum dicit. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum; siue Regi, quasi præcellenti: siue Ducibus tanquam ab eo missis;* & paulo post: *Deum timete, Regem honorificate:*iunctis aliis, quæ optimè ad hoc idem congerunt, & expendunt Molina *d.disp.*28.*col.*132. *litt.E.* Nauarr.*d.notab.* 3.*n.*63.*p.*101.*in fine,* Bellarm.*d.lib.*5.*c.*2.*&* 3. Param *d.opin.*4. *n.*24. & alij relati à Freitas *d. c.*6. *num.*60.Vbi † adducunt illud Sedulij in Hymno 40 Epiphaniæ ab Ecclesia sæpè repeti solitum:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui Regna dat Cœlestia.

Quod † expressiùs etiam dixit D. August. *sup.* 41 *Ioan.d.c.*28.relatus à Gregor.Lop. *Glos.mag.col.*5. *in fin.*dum scribit: *Audite ergo Iudæi & Gentes, audi Circuncisio, audi præputium, audite omnia Regna terrena, non impedio dominationem vestram in hoc mundo Regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior, cùm Christus natus annuntiaretur, expauit, & tot infantes, vt ad eum mors perueniret, occidit, timendo magis quàm irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite ad Regnum, quod non est de hoc mundo:venite credendo & nolite seruire metuendo.*

Quinto & vltimò considerati potest; † ipsosmet Romanos Pontifices, & sanctos Ecclesiæ Patres, non solùm vbi de Regnis & Imperiis infidelium tractatur, sed etiam vbi de fidelibus controuertitur, spiritualem potestatem à temporali secernere, & apertè probare videri, illam tantùm apud Pontificem residere, hanc verò liberè, immediatè, & priuatiuè Regibus & Principibus sæcularibus ex Dei ordinatione competere. Sic enim † D. Aug. *in c.quo iure, distinct.*8. humana iura Imperatorum esse inquit; *quia Deus per Imperatores & Rectores sæculi humano generi iura humana distribuit.* 42 43

Et Leo I.*in epist.*38. & in multis aliis, quas ad Theodosium, Martianum & Leonem Impp.scripsit, ipsos à Deo ad Imperium electos fatetur, prout & D. Gregor. *lib.*2. *epist.*61. scribens ad Mauricium affirmat his verbis: *Potestas super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est.*

Et D.Cyprian.*in cap. quoniam, dict.distinct.*8. eandem sententiam magis exprimens, ait: *Mediator Dei & hominum Christus Iesu sic vtriusque potestatis officia discreuit, vt Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & rursus Pontifices pro temporalium tantummodo cursu Imperatorum legibus vterentur.*

Nicolaus etiam Papa † *in cap. cùm ad verum.* 44 90.*distinct.*luculenter scribit: *Cùm ad verum peruentum est vltra sibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium vsurpauit: Quoniam idem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, actibus propriis, & dignitatibus distinctis, officia potestatis vtriusque discreuit.*

Cui conuenit Gelasius Papa *in cap. duo sunt, ead dist.* sic inquiens: *Duo sunt Imperator Auguste,*

guste, quibus hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: vbi cum Bellarm. *d.c.3.* notandum est, Gelasium non solum de executione loqui, sed de ipsa potestate & iurisdictione temporali, quam à tota Papæ potestate distinguit.

Quod non minus apertè ostendit Leo Papa *in cap. nos si incompetenter 2.q.7. §. sed notandum* dum ait: *Duæ sunt personæ, quibus mundus iste regitur, Regalis videlicet, & Sacerdotalis, sicut Reges præsunt in causis sæculi, ita Sacerdotes in causis Dei:* & paulò post: *Sicut Ozias à Domino percussus est, quia Sacerdotum officia vsurpare non debuit, sic Sacerdotibus, & Prophetis Regum officia vsurpare non licuit.*

45 Idem † tradit Innocent. III. *in c. solitæ, de maiorit. & obed.* vbi postquam Soli, & Lunæ has duas potestates æquiparauit, sic addit: *Et non negamus, quin præcellat Imperator in temporalibus illos, qui ab eo temporalia suscipiunt, sed Pontifex in spiritualibus antecellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori, vt quanta est inter Solem, & Lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.*

Et *in cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi,* vbi ait: *Cum Rex superiorem in temporalibus minimè recognoscat; &c.* & *in dict. cap. nouit, de iudiciis,* ibi: *Non putet aliquis quòd iurisdictionem illustris Regis Francorum perturbare, aut minuere intendimus; cùm ipse iurisdictionem nostram, nec velit, nec debeat impedire.* Et infrà: *Non enim intendimus iudicare de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium: & cùm iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam vsurpare vellemus:* vbi Pontifex vsurpationem alienæ iurisdictionis appellat, si temporalem iurisdictione in Regno Francorum tentaret assumere.

Quod in simili etiam probat Honorius III. *in c. tuam, de ordin. cognit.* vbi pro comperto habet, se non esse legitimum iudicem in causa de successione Reginæ Cypri, sed Regem Francorum, cùm tamen causam natalium eiusdem Reginæ ad Apostolicam Sedem pertinere affirmet: *Vtpote* (inquit) *quæ ad forum Ecclesiasticum pertinet.*

Cui consentit Alexand. III. *in c. lator, & c. causam el 2. qui filij sint legitim.* ibi: *Nos attendentes, quòd ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare.* Et *in c. si duobus,*

46 *§. denique, de appellat.* vbi † rogatus, an appellatio à iudice sæculari ad Papam teneret? respondit: *Tenet quidem in ijs, qui sunt temporali nostræ iurisdictioni subiecti: in aliis verò secundum iuris rigorem credimus non tenere, etsi de consuetudine Ecclesiæ teneat.* Quam tamen consuetudinem abrogatam iam esse experimur, vt *ibidem* aduertit gloss. *verb. Credimus*, & Nauarr. *d. c. nouit. num. 25.* vbi ait, quòd hoc totus seruat Christianismus.

47 Et in † hoc ipsum respiciens Diu. Ambros. relatus *in c. conuen. 23. q. 8.* ad Imperatores palatia, id est, res sæculares ad Sacerdotes, Ecclesiam, id est, res spirituales pertinere docet & Nicolaus Papa *in c. inter hæc 6. 33. q. 2. Sancta* (inquit) *Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur, gladium non habet nisi spiritualem, non occidit, sed viuificat,* & *in capit. Imperium, distinct. 10. Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare: illa quippè nullum Imperio vestro præiudicium infert.*

48 Hosius † item Episcopus Cordubensis *in Epistol. Athanasij ad solitariam vitam agentes,* Imperatori dixisse narratur: *Tibi Deus Imperium: nobis autem ea, quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.*

49 Et D. † Bernard. *lib. 1. de consider. ad Eugen.* hanc spiritualis, & temporalis potestatis distinctionem sic exprimit: *Habent hæc infima & terrena iudices suos Reges; & Principes terræ; quid fines aliorum inuaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et *lib. 2. Quid tibi aliud dimisit Petrus Apostolus? Quod autem habeo, inquit, hoc tibi do, argentum, & aurum non est mihi: Esto vt alia ratione hoc tibi vendices, sed non Apostolico iure. Planè Apostolis interdicitur dominatus, quomodo tu tibi audes vsurpare?* & *lib. 3. Ita tu hæres, & Orbis hæreditas? dispensatio tibi credita est, non data possessio: non tu ille, de quo Propheta, & erit omnis terra possessio eius.*

Hæc sunt potiora argumenta, & plenè satis vrgentia, quibus superior negatiua opinio maximè adstrui, & confirmari videtur.

50 Sed † Ego adhuc, illis non remorantibus, contrariam affirmatiuam longè veriorē, & communiorem existimo, quæ in Romano Pontifice vtriusque gladij, spiritualis, scilicet & temporalis auctoritatem, & potestatem, non tantùm indirectam, verùm etiam directam, constituit, atque adeo eidem supremam in omnibus Regnis, & prouinciis fidelium, & infidelium dominationem, & iurisdictionem, iusta causa exigente, concedit. Quam securè, & absolutè admittunt omnes auctores, quos *in c. præcedenti n. 19.* pro tertia opinione citaui.

51 Et † specialiter de infidelibus loquentes Hostiens. & alij, quorum *supr. capit. 10. ex num. 1.* meminimus, qui post aduentum CHRISTI omne dominium, & imperium in Ecclesiam translatum fuisse dixerunt, resideréque in Romano Pontifice, vt in summi, & veri Regis Christi Vicario, & ideò posse infidelium Regna, quibus voluerit, iure suo donare, eosque compellere, vt Romanæ sedis auctoritate agnoscant.

52 Et † vltra eos, expresse eandem sententiam comprobat Bart. *in l. liber homo 103. D. de verb. oblig.* & *in tract. de insula, verb. Nullius, num. 7.* & in Extrauag. *ad reprimendum, verb. Totius Orbis, num. 9.* vbi hinc deducit, Summum Pontificem non solum concedere posse Regna infidelium, quæ aliquando Christianorum fuerunt, sed etiam terras, & insulas nouiter detectas, quæ ab aliquibus gentibus habentur, & detinentur, & hoc pluries à Papa factum esse.

53 Idem sequitur † Oldrad. *cons. 71.* Henricus Boic, & Petr. Ancharran. *in c. gaudemus, de diuortiis,* idem Ancharran. *in d. cap. quod super, de voto,* Ioan. de Lignano *in tract. de bello, c. 9.* Syluester. *in sum. verb. Papa, quæst. 2. 7. 10. & sequentibus*, & *verb. Infidelitas, q. 7.* & *verb. Legitimus, q. 4.* August. de Ancona *de potest. Eccles. q. 1. art. 1. 7. & seqq. & q. 23. art. 1. & q. 4. & q. 46. art. 2. in solut. tertij,* Ioan. Lupi de Palac. Rubios *d. tract. de obtent. Reg. Nauarræ, par. 2. per tot. præcipuè §. 6. & 7.* & plures alij relati à Nauarr. *in d. cap. nouit, notab. 3. num. 19. & 20.* Franc. Thaironus cognomento Doctor Illuminatus *in 4. dist. 10. q. 4.* Vbi Papam vnicum, & supremum mundi Monarcham esse inquiunt, & per consequens etiam ad infideles eius iurisdictionem extendunt.

54 Aluarus Pelagius *lib. 1. de planctu Eccles. art. 13. litt. D.* vbi † Ecclesiæ, & Pontificis potestatem summè amplians resoluit, Infideles, Idololatras,

lolatras, & Paganos nullam vnquam iurisdictionem habuisse, & ideò Regna illorum omnia pertinere ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi.

Præposit. Mediolanens. *in cap. apud misericordem 32.q.5.fol.240. colum.4.* quem sequitur Sylvester *d. verb.* Papa, *num.7.& seq.* & Paramus *dict. opin.4. num.141.* vbi docet, quòd ratione vtilitatis publicæ, potest Papa etiam infideles priuare iure suo.

Petr. Belluga *in Speculo Princip. rub.39. §. nouissimè*, vbi ait, quòd Iudæi, & alij infideles bonis suis auctoritate Pontificis spoliari possunt, & illia habent vt peculium.

Bald. *cons.389. consuetudo est, in fine, num.10. lib.1.* quem refert, & sequitur Cardinal. Tuschus *pract. conclus. iur. litt. B. conclus.36. num.3.* vbi ait, 55 † auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Summum Pontificem residere.

Hugo *in tractat. de officio quatuor Prælat. 1.p. tit. de duplici potest. Papæ, num.1.& seqq.* Anastas. Germon. *de sacro. immun. lib.3. cap.13. per totum*, Bobadilla *dict. lib.2. Polit. cap.17. num.3.& num.9.* vbi plurimos citat, litt. D. Celsus Mancinus *in tract. de iurib. Princip. lib.3. per totum, & lib.4.* 56 *ex cap.1. ad 9.* Doct. † Marta omnino videndus *in dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap.17.& 19.* cum multis sequentibus, præcipuè *cap.24.* cuius argumentum est: *Papam posse concedere Regna infidelium alicui Christiano.* Vbi *num. fin.* concludit, quòd, cum hanc opinionem amplectatur sancta Mater Ecclesia, & quando videtur expediens, illam exerceat, non deberent Christiani Scriptores illam veneno afficere. Et *cap. seq.* eorum argumentis plenè respondet, qui Papam solùm indirectam temporalem iurisdictionem, & ratione peccati habere contendunt.

57 Quod idem latè, & † neruosè ostendere, & defendere conatus est Thom. Bozius Eugubin. *de sign. Eccles. lib.17. sign.76. cap.4. vers. Ioanni Primo, & in peculiari tractatu de temporali Eccles. Monarch. & iurisdict. lib.1. cap.1. pag.13.& cap.23. pag.231.* & ferè *per totum*, & *in alio tract. de iure naturali, & Diuino Ecclesiasticæ potestatis, & libertatis lib.2. cap.9.* cum multis seqq. & *in tract. de antiquo, & nouo Ital. statu contra Machiauellum lib.4. cap.5. & 6.* vbi constantissimè affirmat, hanc esse Theologorum communem sententiam, Papam non modo esse Pontificem Summum, sed etiam Regem summum totius Orbis terrarum; siue numerum Theologorum, qui de hac re scripserunt, consideremus, siue auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem.

58 Et pro † ea (inter alia) sigillatim expendit verba D. Thomæ *lib.3. de regim. Princip. cap.10. 15.& 19.* vbi concludit, omne dominium, quodcunque est, non modò in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solùm spirituali, sed etiam temporali, quòd dedit, ac dat illi Christus, qui temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suum ordinauit Principatum.

59 Henrici † Gandauensis *quodlibeto 6. quæst.23.* vbi resoluit, quòd de iure Diuino, & naturali Sacerdotium supereminet Imperio, & penes Pontificem residet vtraque iurisdictio, & super spiritualia, & super temporalia, & similiter eius immediata executio. Et secundùm hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & Principes, tanquam Architecti ad artifices, eis leges, & regulas dando, secundum quas debent iurisdictionem suam exequi & populos regere.

Sancti Antonini † *in sum. tit.3. de domin. Regn. cap.2.* vbi ait: *Credimus, imò scimus, quod Papa est generalis Vicarius Iesu Christi, & non solum habeat potestatem, sed plenitudinem potestatis etiam super infideles, qui etsi non habent legem nisi naturæ, si tamen contra legem ipsam naturæ faciant, licitè per Papam puniri possunt.* 60

Et † Roderici Sanctij Episcopi Zamorensis *in lib. de orig. ac differentia Princip. p.1.* vbi ait, quòd nemo nisi Christus, vel eius Vicarius in terris potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat, *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Nam propter vniuersale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus; quia scriptum est de eo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et iterum: *Omnes gentes seruient ei, & dominabitur à mari vsque ad mare, & omnis terra possessio eius.* Quæ auctoritates loquuntur de Romano Pontifice qui vice Christi principatur in vniuerso Orbe in spiritualibus, & temporalibus; & habet verum vnicum, & immediatum totius mundialis machinæ Imperium, cui Imperator deseruit, & subministrat, ita vt ad iussum Principatus Papalis, sit amobilis, reuocabilis, corrigibilis, & punibilis. 61

Idem † etiam nouissimè probat Calistus Ramirez *dict. tract. de lege Regia Aragon, §.2. num.44.* vbi concludit, quòd in finem supernaturalem vbique terrarum Romanus Pontifex vtrumque gladium habet, & non solùm Ecclesiasticam, sed etiam sæcularem supremam potestatem, quam, quantum finis supernaturalis postulabit, super omnes Principes fideles, quinimò, & infideles exercere poterit. Quod in prouinciis & Regnis Saracenorum securè post alios, quos refert, admittere videtur Freitas *de Imperio Asiat. cap.8. num.42.* 62

Et magis præcisè, in † terminis ipsiusmet quæstionis, de qua sermonem habemus, quòd Alex. VI. potuerit Indiarum Occidentalium Inquisitionem, & conquisitionem Regibus nostris concedere, & quòd illi hoc titulo fulti (præter alios quos suprà retulimus) iustè easdem acquirere, & retinere possint, integro tractatu probasse, & defendisse videtur † Ioan. Lup. Palac. Rubios, cui titulum fecit: *Insularum maris Oceani*, ad quem se remittit *in dict. tract. de obtent. Nauarr. 2. part. §.1. in fine.* 63 64

Ginesius Sepulueda in Apologia pro eadem Indiarum conquisitione ad Episcopum Segouiensem.

Petr. Malferitus † I. C. Balearis in sæpè *allegato consilio 769. apud Mandel. vol.4. ex num.40 & ex num.86.& num. vlt.* vbi intrepide concludit, hanc Alex. VI. concessionem validam, & licitam fuisse, & Reges nostros eius virtute in vtroque foro has Noui Orbis regiones securissimè possidere. 65

Marquard. † de Susanis *in tract. de Iud. & Infidel. 1. part. cap.14.* vbi inquit, quod contrarium dicere, saperet hæresim, & quòd dictæ concessionis virtute iustè bella mota fuerunt Indis nouiter repertis per gentes Hispanorum, & eodem titulo legitime possessi sunt, & possidentur. 66

Greg. Lop. † licèt parum sibi constans *in d.l.2.* 67

d.l.1. tit.23. part.2. gloss. magn.colum.3. & magis securè *in l.vlt.tit.18. p.2. gloss.7. verb. En la conquista* vbi quærens, quænam Regna hodie possint dici de conquæsta Regis Hispaniæ, cùm iam, Deo fauente, omnis eius terra, quæ olim à Saracenis occupata erat, ab illis ablata fuerit; respondet: *Potest dici, quòd tunc erunt de conquæsta Regis Hispaniæ omnes insulæ, & terræ firmæ maris Oceani, iuxta concessionem Alexandri: multum enim Papæ concessio in his operatur, iuxta notata per Bartolum in tract. de insula, verb. Nullius, col.2. & 3. & si Papa voluit, potuit, & de eius potestate dubitandum non est, licèt istæ terræ nunquam fuerint in potestate nostra. Cum Papa sit Vicarius Christi, cui omnia sunt subdita. Et in l.29. tit.28. p.3. verb. Poblaren,* vbi illum text. ponderans, & multum commendans doctrinam Bart. *in d.tract. de insula, verb. Nullius* inquit: *Quæ applicare sum solitus concessioni factæ per summum Pontificem Alexandrum Catholicis Regibus Hispaniæ de insulis, & terra firma Indiarum maris Oceani.*

8 Idem † sequuntur, eandem Alexand. VI. donationem laudentes & vtilem, ac validam fuisse probantes, Franc. Vargas *in tract. de Episcop. iurisdict. confirm.* 10. Anastal. Germon. omnino legendus *d.cap.13. num.34. & seqq.* Ioan. Metellus relatus *in Theat. vitæ hum. volum.28. lib.2. pag.* 4236. Camillus Borellus *de præstant. Reg. Cath. cap.46. num.224.* Ioan. Boterus *in relation. vniuers.4.p.lib.2. pag.49.* Rutil. Benzon. *de ann. Iubil. lib.1. cap.10. pag.53.* vbi refert Sanderum *de visib. Monarch. lib.7.* Bobadilla *in dict. cap.17. num.7.* Marta *d.cap.24. num.32.* Paramus *d.lib.3. de orig. Inquisit. quæst.1. opin.4. num.145.* vbi refert quemdam Doctorem nomine Vasquez *cons.8.* de eadem donatione agentem, quem Ego inuenire non potui, Zeuall. *d.tom.4. commun. q. fin. ex n.309.* vbi tandem resoluere videtur, quòd licèt Principes per se non possent terras infidelium debellare, benè tamen possunt ex licentia & facultate Pontificis: & quod hæc fuit ratio, propter quam Reges Catholici, & eorum successores possident hæc Regna Indiarum, quæ Alex. VI. eis addixit hac conditione, & lege, vt ad Christianam Religionem eos reducendos studerent; & quod ita succedit regula *l. iustè possidet, ff. de acquirend. possess.*

Pat. Ferdin. Rebellus *de oblig. iust. lib.18. q.23. per totam,* vbi loquitur de aliis similibus aliorum Pontificum donationibus, Regibus Lusitaniæ factis, ad conquisitionem Indiarum Orientalium.

Antonius de Herrera omnino legendus *in sua hist. gener. Ind. decad.1. lib.2. cap.4. pag.51. & seqq.* vbi Hispano sermone de eadem Pontificis potestate plenissimè agit, & de causis, & rationibus, quæ Alex. VI. mouere potuerunt, vt supremum huius Noui Orbis Imperium Regibus Castellæ, & Legionis, eorumque successoribus pleno iure concederet.

9 Et melius † Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei *lib.10. cap.13. & lib.17. cap.4. & de Italiæ statu lib.3. cap. vltim. pag.342. & seq. lib.4. cap. vlt. pag.445.* vbi ita scribit: *His addi posset, quod suprà diximus, ab Alex. VI. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castellanos, ac Lusitanos fuisse diuisas. Quod cùm multis de causis efficere posset ille, tum verò ea quam S. Antoninus tradidit, quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac soluit ob publicum bonum; iusque ipsi est infideles punire, cùm iuxta lumen naturale nequaquam viuunt, atque omni dominio priuare. Atque ita non modò hæc potest, quatenus est necessarium ad salutem animarum, sed etiam quatenus est vtile ad bonum publicum Nam cùm Christus Petro dixit: Pasce? iussit vt subditos aleret omni subsidio spirituali, ac temporali, vt, post clarissimos Doctores, adnotauit omni virtutum genere florentissimus Cardinal. Toletus.*

70 Ille quoque † Chiapensis Episcopus Fr. Bartholom. de las Casas, licèt Indiarum debellationi parum in suis opusculis fauerit, earum tamen acquisitione hoc Pontificiæ concessionis titulo saltem quoad dominium supremum, inconcussam manere resoluit *in dict. tract. comprobatorio,* vbi cum multis mediis Papæ potestatem in gubernandis, restringendis, aut etiam tollendis infidelium dominiis, & prouinciis asseruisset, tandem *fol.66.* in hæc verba prorumpit: *I este es, y no otro el fundamento fortissimo mas que todas las duras y firmes peñas sobre el qual tienen los dichos Catholicos Reyes de Castilla y Leon assentado y colocado cerca de aquel vniuerso, amplissimo y estendido Orbe de aquellas Oceanas Indias, su ministerial Principado, y Real señorio; conuiene à saber, en el Diuino poder del Papa communicad oal Papa de Christo, y del Papa à los Reyes, y assi les copete por autoridad del Derecho Diuino. Por tanto de aqui adelante ninguno debe poner duda en està iusticia, y tam poco deben vagutar fingiendo varios titulos.*

Eandem etiam sententiam nouissimè probat, & sequitur August. Barbosa *in Pastorali, 1. part tit.3. cap.2. num.41. & sequentibus,* & Nos prosequimur *infrà cap. seq. ex num.19. & lib.3. cap.1. ex num.13.*

Pro cuius sententiæ confirmatione, ex innumeris argumentis, & auctoritatibus, quibus eam fulciunt, & defendunt Doctores *suprà* relati, præsertim Germon. *dict. cap.13.* Paramus *d.opin.3. ex num.26.* & Marta *d.1. part. ex cap.18. ad 23.* Primò considerari potest, quod † cùm

71 Romanus Pontifex, ex concordi, & necessaria ad salutem, omnium Catholicorum assertione, officium Dei gerat in terris, & Christi Domini Vicarius esse dicatur, vnumque cum eo tribunal constituat, *cap. licèt, cap. quanto, cap. inter corporalia, de translatione Episcop. cap.1. vers. Porro, vt Eccles. benef.* quinimò & sit Deus viuens in terris, iuxta elegans dictum Ioan. de Anania *in cap. quod olim de Iudæis,* quod refert, & multum extollit Socin. Iunior *consil.31. num.51. & 52.*

72 Sacrilegij † instar esse videtur, eximiam eius, & omnimodam potestatem, & auctoritatem in dubium vocare, *arg. l.2. C. de crimin. sacrileg & Solem* (quod aiunt) facibus adiuuare, in ea comprobanda aut commendanda, verba consumere, cùm se ipsam satis ostendat, vt aliàs dicitur *in l.1. ff. de in integ. restit. & in cap. si omnia 6. q.1.*

73 Et de † hoc extent integri, & locupletissimi tractatus, & commentarij Ioan. Parisiens. Augustini de Ancona, Bartho. de Spina, B. Ioan. à Capistrano, Hieron. Alban. Franc. de Varga Steph. Aufrerij, Petr. Albiniani, Petr. à Monte, Lælij Iordani, Alfonsi Aluarez Guerrero, Ioan. Stephani de adorat. pedum Pontif. & alij, qui habentur inter tract. DD *tom.13. part.1. & 2.* Albertus Pighius *in tract. de Eccles. Hierach.* & Ioan. Stapletonius *in tract. de Magnit. Eccles.*

Rom. vltra quos plurima etiam congesserunt Palac. Rubeus *dict. tract. de obtent. Nauarræ, 2. part. per totam*, Malferitus, & eius additio, *dict. conf.* 769. Afflict. *decis. Neapol.* 265. *num.* 14. Ludou. Gomezius *in cap.* 1. *de constit. lib.* 6. *ex num.* 28. Chassaneus *in Catal. glor. mundi* 4. *part. conf.* 7. Paulus Fuscus *de visitat. lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 2. *&* 21. & alibi passim, Pet. Bertrand. *in tractat. de orig. iurisdict. quæst.* 4. *num.* 1. *&* 5. *& de iurisdict. Eccles. quæst.* 2. *num.* 12. Riminald. *conf.* 57. *num.* 22. Guillel. Redoanus *de spoliis, quæst.* 7. §. *his præsuppositis, per totum*, Iulius Clar. *recep. sent.* §. *fin. quæst.* 35. *vers. Videamus*, Pet. Gregor. *lib.* 15. *Syntag. cap.* 3. *num.* 1. *& seqq.* Peregrin. *de iure Fisci lib.* 1. *tit.* 2. *ex num.* 1. *ad* 37. Anastas. Germon. *lib.* 3. *de sacr. immunit. cap.* 13. *ex n.* 4. Petr. Cenedo, qui plures alios recenset *in collect.* 47. *ad Decretum, num.* 2. *&* 3. *& collect....num.* 18. *pag.* 33. Paramus *d. lib.* 3. *quæst.* 1. *per totam, & dict. q.* 1. *num.* 31. cum multis sequentibus, Camill. Borellus *in sum. decis. tit.* 4. *& de præstan. Reg. Cathol. cap.* 47. *num.* 45. Card. Paleot. *de sacro Consistorio Cardinal. in concl. oper. membr.* 5. *pag.* 363. Hier. Zeuallos *pract. commun. quæst.* 645. *num.* 2. Pet. Beltranus à Gueuara *in propugnaculo contra Venetos, assert.* 2. §. 1. *pag.* 143. *&* 144. Ioan. Baptist. Valençuela *in monit. contra eosdem Venetos*, 5. *part. ex num.* 50. Anton. Cardos. *in repert. verb. Papa, num.* 5. & nouissimè Ioan. Pineda *in commentar. sup. Eccles. p.* 1203. *& seq.* Pat. Suarez *in defens. Fidei lib.* 3. *cap.* 14. *&* 29. *& in tract. de Fide, disp.* 10. *sect.* 1. Ponte *in conuenien. vtriusque Monarch. lib.* 1. *cap.* 4. *pag.* 18. Fr. Pet. Ramon. *de primatu Petri, Calist. Remirez de lege Regia Arag.* §. 2. *num.* 10. 20. *&* 48. Garsias Mastrillus *de Magistrat. lib.* 1. *cap.* 2. vbi concludunt, & quòd † Papa inter omnes mundi Principes supremum obtinet principatum, & Monarchiam, & est maior omnibus, & vnus omnium Princeps, constitutus super Reges, & Regna, causa causarum, Dominus Dominantium, omnium dignitatum, omnia, & super omnia: & quod † nullus ei potest dicere: Cur ita facis? nec de eius facto iudicare, iuxta glossam *in dict. cap. quanto, & in cap. cuncta per mundum* 9. *q.* 5. & tradita ab Innocent. *in cap. inquisitioni, num.* 3. *&* 4. *de sentent. excommun.* & Socin. *sup.* vbi addit, quòd † quidquid agit Papa, agit tanquam Deus, cùm eius potestas ex Deo sit, eò quod contra potestatem Clauium, quin Papa omnia possit, disputandum non est.

74

75

76

Vnde glossa singularis *in cap. serpens, de pœnit. distinct.* 1. scriptum reliquit, † quòd qui Papæ mentitur, perinde sacrilegium committit, ac si Deo mentiretur. Et D. Antonin. *in* 3. *part sum. tit.* 22. *cap.* 5. §. 1. *&* §. 11. & alij quos refert, & sequitur Peregrin. *d. tit.* 2. *num.* 2. maiorem † esse, inquit, iurisdictionem Papæ, quàm Angelorum, cùm iuxta sententiam D. Paul. 1. *Corinth.* 6. ipsos etiam Angelos iudicare possit; quòd in specie expendit Innocent. *in cap. per venerabilem circa finem, vers. Paulus etiam, qui filij sint legitimi*, & Alex. III. *in cap. relatum* 2. *quæst.* 1. & qualiter accipiendum sit, benè explicat Thom. Bozius, plura alia ad nostrum propositum referens *in lib.* 5. *de iure natur. & Diuin. Ecclesiast. libert.* & potest *cap.* 10. & Paramus *d. opin.* 4. *ex n.* 59.

77

78

Tertullian. quoque *lib.* 1. *ad vxorem*, Pontificem † Maximum, Regem sæculi appellat, & Ecclesia de eo canit:

79

Tu es Pastor ouium, Princeps Apostolorum,
Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.

Et D. † Bernard. *lib.* 3. *de consider. ad Eugen.* sic elegantissimè scribit: *Tu qui es Sacerdos magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus, &c.*

8[illegible]

Et in fine *lib.* 4. eum nominat: *Christianorum Ducem, pastorem plebium, vltorem scelerum, malorum metum, malleum tyrannorum, Regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem sal terræ, Orbis lumen, Sacerdotem altissimi, Vicarium Christi, Christum Domini, Deum Pharaonis.*

Et in hoc idem respiciens † D. Augustinus *in sermone quodam Apost. Pet. & Paul. incip. Fortis & humilis*, non minus efficaciter, & eleganter eamdem vniuersalem Ecclesiæ potestatem in spiritualibus, & temporalibus, breui hoc verborum compendio exposuisse, & constrinxisse videtur: *O mira potentia, & ineffabilis gratia Saluatoris! quis plebeium piscatorem Apostolorum facilè crederet Principem? & Regibus obsistere? Reges sanctificare? Regnis omnibus imperare? mundum refrænare legibus? dæmonem calcare pedibus? iubere virtutibus? cœlum hominibus aperire, cum velit, claudere, cùm placeret? conuersis donare, negare peruersis? merita mundi cognoscere? culpas, & crimina hominibus relaxare?*

8[illegible]

Quod etiam ante eum † agnoscit B. Ignatius, qui vixit temporibus Apostolorum, dum in epistola ad Smyrnenses scribit, post Deum secundo loco, & ante omnes Reges, Pontificem honorandum: *Vt Principem Sacerdotum, imaginem Dei ferentem, Dei quidem propter Principatum, Christi verò propter Sacerdotium.*

8[illegible]

Et † Petrus Blesensis luculentissimus sui temporis Scriptor, relatus & laudatus ab Illustriss. Cardin. Baronio *in Paranesi ad Remp. Vene. pag.* 6. qui Cœlestinum Pontificem his verbis alloquitur: *Princeps Apostolorum adhuc in Apostolica sede regnat, & imperat, & in medio est constitutus iudiciarius rigor: illudque restat, vt exeratis in maleficos, Pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes & Regna, Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, & Apostolica sedes praiudicat Imperatoriæ potestati.*

8[illegible]

Vestra potestas à Deo est, an ab hominibus? Nonne Deus Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens: Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis? &c.

Quapropter † quidam Anglicus relatus à Glossa *in proœm. Clement.* Episcopo Chiapensi *in dict. tract. comprobator. fol.* 63. & à Nauarro *d. cap. notab.* 3. *num.* 12. hanc amplissimam Pontificis potestatem venerans, & admirans, sic eum alloquebatur:

8[illegible]

Papa stupor mundi, qui maximè rerum.
Nec Deus est, nec homo, quasi neuter inter vtrumque.

Quod † vel ex ipsis, etiam Papæ, aut Pontificis nominibus, quibus hæc summa dignitas nuncupari solet, benè significatur. Nam iuxta veriores eorum etymologias, & acceptiones, Pontifex à summa quam habet faciendi, & operandi potestate appellatur, & Papa, quasi omnium Pater, siue quasi stupendus, venerandus, &

8[illegible]

& admirandus, vt constat ex his, quæ obseruant Brisson. Hotman. Berru. Prateius, Ioan. Calinus, & reliqui, qui de verbis iuris scripserunt, Alciat.*lib.2. Parergon.cap.6.* Corras. *in l.2. §.deinde ex his, ff. de orig.iur. num.17. & 18. & lib.5.miscellan.cap.15. & lib.3.cap.22.* Ioan.Fungerus *in Etymol. Græco Lat.in eisdem verbis,* Gilbert.Regius *lib.1.enantioph.cap.24.* Ant. Cardosus *in d.verb. Papa, num.1.* & Sebast. Couarr. *in Thesaur.ling.Hisp.verb.Papa,fol.577.& verb. Pontifice, fol.592.*

86 Et † licèt olim Papæ nomen aliis etiam inferioribus Episcopis tribueretur, vt latè obseruat Hieronym. Sauaro *in comment. ad Sidon. Apol. epist.1.lib.6.* & alibi passim, & Corras.*d. cap.15.* postea tamen circa annum 850. Episcopis tribui desiit, & peculiare solius Romani Pontificis ob eminentiam dignitatis factum fuit, vt constat ex Concil. Chalcedon. *act.16.* & testatur Baronius *in Martyrolog. ad diem 10. Ianuarij,* Anton. Mornacius *in obseruat. super Cod. ad l.4. C.de summa Trinit.pag.14.* & nouissimè Mauclerus *in epistola dedicator.ad lib.de Monarch.*

Neque hoc mirum videri debet, cùm apud 87 † Hebræos, Athenienses, Lacedæmonios, Ægyptios, Persas, Gallos, Germanos, Romanos, & sapientissimas aliàs nationes, id commune fuerit, vt iidem forent Pontifices Maximi, ac Reges, siue in sacra, & profana simul ius summum Sacerdotes haberent *Deut. cap.17.* & apud Ioseph. *lib.14. antiq. cap.16. & 17.* Xenophont. *in lib.de Rep. Lacedæmoniorum,* Ælian. *lib.14. de varia hist.cap.34.* Strabon.*lib.17.* Euseb. *in Chronic.*Agatiam *lib.2.* Cæsar. *lib.6. de Bello Gallico,* Tacit.*de morib. German.* Cicer.*lib.2. de legib.* Valer.Maximo *lib.1. cap.1.* & latè prosequitur Cæsar.Baronius *dict.anno* CHRISTI *57.num.33. & seqq.* & eo translato, & non relato Thom. Boziuz *lib.4. de Ital. statu cap.vlt. & de ruinis Gent.lib.3.cap.6.* Paramus *dict. opin.3.ex num.53.* & Marta *dict.1.part. de iurisdict. cap.22. num.7. & 8.& cap.25.ex num.50.*Petr.Greg.*lib.15. Syntagm. cap.1.* Bobadill. *d.cap.17. num.3. & 10. & text.in Cap.Cleros, 21.dist.*

88 Et † conducit, quod magis in specie nostra de Hebræorum Sacerdotibus tradit Boz.*d.lib.3. de ruinis Gent.cap.2. pag.234.* quòd eos præcipuè spectabat, terram Promissionis diuidere, & eam quisque partem sortiebatur, quam illi assignassent, vt habetur, *Iosue 14.* qui etiam eadem de causa, vt idem Auctor aduertit *lib.1. cap.1. pag.128.*in superhumerali vestis Sacerdotalis,quæ *Poderis,* appellabatur, totum Orbem contextum gerebat quasi totum illum suis humeris gestari, & ex præscripto suo gubernari, significaretur.

Secundò facit, quòd licèt plures Auctores in ea opinione fuerint, vt in CHRISTO, vt homine, nullum temporale Regnum, nec dominium constituant, vt vidimus *suprà* in 2. argumento contrariæ assertionis: verior † tamen, 89 & magis communis esse videtur aliorum sententia, qui CHRISTO omnia creata subiecta fuisse dicunt, & à CHRISTO gubernati,non modò vti Deo, sed etiam vti homine, quia sibi 90 hæc omnia habuit. Quam ita † constanter à sanctis Patribus teneri affirmat Thom. Boz. *de ruinis Gentium, lib.6.cap.1.*vt ab ea recedere, hæreticum esse dicat. Sic enim tradunt S. Irenæus *lib.4. aduersus hæreses cap.37.* Iustinus *quæst.140.* Athanas.*lib.5.cap.4.* Basil.*Psalm.2.* Cyril.Ierosolymit.*catech.10.* Chrysost.*cap.1. ad Ephes. & ad Hebræ.* Ambros. *in eandem epist.ad Hebræ.* Hieron.*part.7.* August.*lib.2.de concup.pag.109.* Hilarius *lib.2 sup. Matt.in princip.* Cyril. Alexandrin. *lib.2. in Ioan. cap.13.* & Theologi communiter *in 4.distinct.58.q.1.*

A quibus † in substantia non valdè dissen- 91 tiunt, qui alia consideratione vtentes, resoluunt, CHRISTVM ab instanti suæ conceptionis ex dono Patris, & Hypostaticæ vnionis virtute, absolutam, & vniuersalem totius Orbis Monarchiam, & iurisdictionem tam in temporalibus quàm in spiritualibus habuisse, ita vt absque cuiusquam iniuria vsurpare sibi potuerit, & possit omnia mundi Regna, Reges deponere, ac denique de rebus omnibus temporalibus ad libitum statuere, tanquam illi simpliciter, ac plenè subiectis.

Quamuis † hoc dominium non tollat ab aliis 92 hominibus iura, & dominia Regnorum, cæterarumque rerum, quas Deus illis concessit; neque Christus ipse eo vnquam in eorum damnum vti voluerit, qui propter eximiam suam humilitatem, & mansuetudinem magis venit ministrare, quàm ministrari, & spiritualia, quàm temporalia tractare, vt ipse dicit *Matth.20. & Marc.10.*

Quam opinionem † absque vllo ænigmate 93 amplectitur D. Bernard.*lib.3. de consid.ad Eugen.* dum ait: *Dispositio tibi super Orbem credita est, non data possessio. Non tu ille, de quo Propheta ait: Et erit omnis terra possessio eius, Christus hic est, qui possessionem sibi vindicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris. Cui enim alteri dictum est: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Et † vltra D. Antonin. Almain. & Turrecre- 94 mat. *sup.num.34.* relatos latè, & optimè probat, & defendit Burgens. *in addit.2. ad Matth. cap.2.* Roffensis contra Luther. *art.25.* Nicol. Grandis in illud *ad Hebræ.1.* quem constituit hæredem vniuersorum: Aluar. Pelagius *de planct. Eccles. lib.2.*Episcopus Chiapens. *in dict.tractat.comprobatorio, fol.20.* Malferitus *dict.cons.769. num.47. & seqq.*Marquard. *de Iudæis, 2.part.cap.2. num.3.* Augustin. *de Ancona in summ. de potest. Eccles. quæst.1.art.1.*Ant. Corsetus *de potest.Regia,5.part. num.32.* Albert. Pighius *lib.1. Hierarch. Eccles. cap.3.* Nauarrus, qui plures alios recenset *in dict.cap.nouit, notab.3. num.8.& seqq.* Durand. *de origin.iurisdict.q.3.* Sotus *in 4.dist.25.q.2. artic.1. & 4.* Angelus Rocha *in Bibliotheca Vaticana, pag.185.& seqq.* Bañez *de iust. & iur. quæst.4.de dom. dub.1. conclus.1. col.138.* Aragon. *quæst.67. art.1.§.*cæterum, Salon.*quæst.4.art.4.vers. Tertia opinio* Alfons. Mendoza *in quolibet.de dom. Christi, §.1. & seqq.* Cæsar. Baron. *in Annal. Eccles. anno Christi 57. num.28. & seqq.* Molina omnino videndus, *d.tract.2.quæst.28.vers. Quinta conclusio,* Paramus.*d.quæst.1.opin.3. in princip. & opin.4. ex num.61. & num.90.* vbi plurimos Auctores cumulat, expressè tenentes, nulla ratione denegari posse Christo prædictam temporalem potestatem, saltem in habitu, Zeuall. *in pract. commun.quæst.283.& 739.* Valençuela *in monitor. contra Venetos, 3.part.num.69.fol.78.* Pat. Suarez *in 3.part. tom.1. disp.48.* Gabriel Vasquez *in eadem 3.part.disp.87.cap.2.* Pat.Salazar. *in comment. Prouerb. cap.8.* & nouissimè Franc. Mendoca *in*

comment.

comment. ad c. 2. Reg. annot. 15 *sect.* 3. *num.* 22. *pag.* 665. Thom. Bozius *de ruin. Gentium lib.* 6. *c.* 1. & Marta *d. tract. de iurisdict.* 1. *par. cap.* 22. & *in appendice eiusdem capitis, pag.* 46. & 47. & nouissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus *de Monarchia,* 1. *parte, lib.* 3. *c.* 3. & *seqq.* & Seraph. Freitas *de Imp. Asiat. c.* 6. *n.* 56. & 66.

95 Quibus † apertè Regius Psaltes fauere videtur, dum *Psalm.* 2. & 23. prænuntiat, CHRISTVM à mari vsque ad mare dominaturum, Reges cum insulis munera illi oblaturus, gentesque in hæreditatē suam habiturus, & in possessionem suam terminos terræ. Necnon illud *Psal.* 109 vbi CHRISTI Sacerdotium secundum ordinem Melchisedech futurum prædicit, quem constat simul Regem, & 96 Sacerdotem fuisse. Quod † D. Paul. *ad Hebr.* 6. *vers.* 7. dilucidius interpretatur, scribens, quod sicut Melchisedech dictus est Rex iustitiæ, itemque Rex Pacis, & ab Abraham decimas accepit, cui & benedixit, ita CHRISTVS, cuius est nomen à Regno, tam in hoc mundo, omnia sibi subiiciens, quam in cœlo esset perpetuo regnaturus.

Ipsi quoque Dauidi *Psal.* 88. pollicitus est olim Deus, ex eius semine perpetuum Regem nascitu-97 rum. Et † ante eum hoc ipsum præuiderat Iacob. *Genes.* 49. dum dixit, non defuturum sceptrum de Iudâ, nec Ducem de fœmore eius, donec veniret, cui repositum esset, nempè CHRISTVS, vt omnes interpretantur.

Singulariter tamen audiendum est illud *Apocal. c.* 19. *Et habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium?* ibi enim sermo procedit de CHRISTO, in quo, cùm per vestimentum humanitas, vt vult D. Gregor. *hom.* 3. *in Ezech.* & per fœmur Diuinitas, quæ secundùm eundem Gregor. est tota Dei firmitudo, & fœcunditas, intelligatur, satis ostenditur, quòd CHRISTVS Dominus non solum est Rex, & Regum radix quantum ad naturam Diuinam, sed etiam quantum ad naturam humanam, prout latiùs explicat M. Fr. Ant. Perez *in Laurea Salmant. certam.* 5. *de homin. præfect. cap.* 2. *num.* 11.

Et in idem tendit illud Isaiæ *c.* 9. *Et factus est Principatus super humerum eius* (scilicet CHRISTI) *& vocabitur nomen eius Admirabilis: Consiliarius Deus, fortis futuri sæculi, Princeps Pacis: multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & Regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia à modo, & vsque in sempiternum.*

98 Quod † Regnum, non solùm super Iudæos datum fuisse, quis putet, cùm ad omnes gentes extendatur, dùm dicitur: *Omnes Reges terræ adorabunt eum, & omnes gentes seruient ei, cap. displicet* 23. *q.* 4. & super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem in hoc sæculo, & in futuro fuisse, scribat D. Paul. *ad Ephes. Colossens. Philipp. & Hebræ.* 1.

99 Et † omnia, quæ Pater habuit, manibus, imò & pedibus eius subiecta dicantur, *Psal.* 8. *Matth. vlt. Ioan.* 5. 12. 13. & 16. *cap. tua nobis, de decimis, cap. fundamenta in princ. de elect. lib.* 6. & Paul. 1. *Corinth.* 5 vbi concludit, hoc Regnum CHRISTI omnem principatum, potestatem, & virtutem euacuaturum: *Deus enim, cùm illud ei tradidit, omnia subiecit sub pedibus eius; cùm autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio, præter eum qui subiecit ei omnia, &c.*

His non incongruè addi posse existimo insignem Ioseph, locum ab aliis nequaquam animaduersum, *lib.* 7. *de bello Iudai. c.* 12. *in fine,* vbi apertè testatur in sacris libris terrenū hoc totius Orbis Imperium, cuidam ex Iudæorum finibus prænuntiari. Nisi quòd ipse, vt Vespasiani gratiam iniret, de eo temerè vaticinium exponit, sic inquiens: *Sed quòd maximè eos ad bellum excitauerat, responsum erat ambiguum, itidem in sacris libris inuentum, quod eo tempore quidam esset ex eorum finibus Orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sunt. Hoc autem planè responso Vespasiani designabatur Imperium, qui apud Iudæam creatus est Imperator. Sed enim homines fatum vitare non possunt, etiam si præuiderint, &c.*

Neque hoc † ignorauerunt Sibyllæ, à quibus 100 accepit Virgilius *Eclogâ* 4. quamuis more suo, vt ait Bozius *vbi suprà* fabulas audeat immiscere, & aliò rem detorqueat, dum † ca- 101 nit:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia Regna.
Iam noua progenies cœlo demittitur alto,
Pacatumque reget patriis virtutibus Orbem.

Et paulò post, cuncta illius potestati tradita agnoscens, & ab ipso pendere:

Aggredere, ò magnos, aderit iam tempus, honores.
Chara Deum soboles, Magnum Iouis incrementum.
Aspice conuexo nutantem pondere mundum,
Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
Aspice, venturo lætentur vt omnia sæclo.

Quibus Ego adiicio, quod in simili quæstione † de omnipotentia CHRISTI Theologi dis- 102 putant. Etenim quamuis CHRISTVS, vt homo, absolutè loquendo, omnipotens non fuerit, vt docet D. Thom. 3. *p. q.* 13. *art.* 1. & *seqq.* Caietan. Medin. & Suar. *ibid.* & Alex. de Ales, 3. *p. q.* 14. cæterique Theologi cum Magistro *in* 3. *Senten. dist.* 14. ipsi tamen resoluunt, omnipotentiam Dei communicatam fuisse humanitati CHRISTI, vt est instrumentum coniunctum Verbo, vel per communicationem idiomatum, vt dixit D. Thom. *d. q.* 13. *art.* 1. *ad* 1. vel propriùs; quoniam ipsa CHRISTI humanitas, ob talem vnionem ad Verbum eleuata & sublimata fuit, vt esset ad nutum suæ voluntatis, & ex suo arbitrio principium efficiens, & actiuum, instrumentale tamen, miraculorum, & operationum supra naturam, vt latius explicant D. Gregor. *hom.* 28. *in Euang.* D. Thom. 3. *p. q.* 56. *art.* 1. *ad* 3. Caiet. *in* 3. *p. q.* 13. *art.* 2. & plurimi Patres, qui variis locis de hac virtute omnipotenti humanitatis CHRISTI loquuntur, quos recenset Rutil. Benzonius *de anno Iubilæi, lib.* 2. *cap.* 34. *pag.* 208. & præsertim Euthymius *lib.* 7. *in Lucam cap.* 19. vbi sic ait: *Quemadmodum ferrum, quod in igne aliquo tempore permansit, habetque ignis rationes ita quoque sancta ipsius caro Diuinitati vnita, quæ Diuinitatis sunt, operabatur. Ideò manus quidem mortuum, ac desertum corpus coniunxit, vox autem recedentem animam reuocauit.*

Tertio facit, quòd hac dominatione in CHRISTI humanitate suppositâ, quam † non solùm 103 creationis, verùm & redemptionis titulo ei concedunt

concedunt plures ex Auctoribus suprà relatis, & præcipuè Marquard. *dict. tract. de Iudæis, 2.p. cap.2.num.3.* Bermon. Choueron. *in tract. de pub. concub. rub. de adulter. num.37.* Marc. Anton. Marsilius *in tractat. de origine redit. Eccles. 3.part. cap.23.n.94. & 95.* & Valenç. *d.monit.3. p.n.70.*

104 Piè † credendum, & existimandum est, eumdem Christum, hoc tale Regnum, siue dominium temporale, quod habuit, & habet, Ecclesiæ, & Pontifici, qui eum repræsentat, communicare voluisse, sicut & cætera priuilegia, quæ in primo argumento retulimus, iuxta text. *in d.cap. quanto de translat. Episcop. cap. vt nostrum, vt Eccles. benef. cap. fundamenta, §. decet, de elect. lib.6. cap. pro humani, de homicid. eod. lib. Clem. I §. de Magistris* & plura alia, quæ in specie nostra, de hac translatione dominij temporalis notat D. Thom. *lib.3. de regim. Princip. cap.10.* Ioan. de Lignano relatus à Cardin. *in Clem. ne Romani, §. irritum, colum.3. de electione, Episcop. Chiapens. in d.tract. comprobat. fol.19. & fol.62. & seqq.* vt benè Guillelmus Benedict. *in cap. Raynutius, verb. Et vxorem, decis.1. num.8.* Thom. Boz. omnino videndus *lib.16. de sign. Eccles. Dei, cap.1. per tot.* vbi

105 latè † ostendit, Christi, & Ecclesiæ esse idem Regnum, Marta *d.1. part. cap.22. ex num.1.* & Valenç. *vbi suprà num.72.*

106 Etenim † cùm Ecclesia sancti Dei Sponsa sit, vt colligitur ex illo *Cantic. 4. & 5. Veni de Libano Sponsa mea, &c.* Isaiæ *cap.61. Psalm.44. Apocalyps. cap.12.* Paul. ad Ephes. *cap.1.* & expressè probat text. *in cap.1.97. dist. cap. nuptiarum 27. quæst.1. cap.1. §. sed vbi, de sacra vnct. Clem.1. §. & quod in hac, de sum. Trin. Clem. Romani, de iur. iurand.* D. Bernard. *serm.69. in Cantica,* cum aliis traditis à Cosma Gumier. *in Pragmat. sanct. tom.1. tit. de auct. Concil. general. cap. sacrosancta, §.1. verbo, Christo,* Feuardentio *sup. Ruth. cap.1. sect.16. vers. Hic quoque, & cap.3. sect.4.*

107 *vers.3.* & Th. Boz. *vbi sup.* sponsæ quidem † negare non decet, quod in persona sponsi conceditur, *l. Princeps legibus, versic. Augusta, ff. de legibus,* ibi: *Augusta autem licèt legibus soluta non sit, Princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit,*

108 *quæ, & ipse habet.* Vnum † quippè corpus, & vnam vocem constituunt, vt præclarè expendit D. August. *epist.120. ad Honoratum, & lib.3. Doctr. Christ. cap.31. & tom.10. serm.234.* sic inquiens circa expositionem Isai. *d.cap.61. Sponsum, & Sponsam Christum intelligimus, & Ecclesiam, sed erunt duo in carne vna, Sacramentum magnum, inquit Apostolus, in Christo, & Ecclesia, igitur iam non duo, sed vna caro. Si igitur caro vna competenter, & vox vna. Rursus idem Isaia alibi optimè meminit vnum esse ipsos duos: loquitur enim in persona Christi, & dicit: Sicut Sponso imposuit mihi mitram, & sicut Sponsam ornauit me ornamento: vnus videtur loqui, & Sponsum se fecit, & Sponsam se fecit: quia non duo, sed vna caro, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: illi carnia adiungitur Ecclesia, & fit Christus totus, corpus, & caput.*

109 Vnde † doctissimus, & acutissimus Scotus *in tract. de perfect. stat. quæst.9.* quem refert, & sequitur Troilus Maluis. *in tract. de Canonizatione Sanct. dubit.2.* inquit, quod Papa est Vicarius Christi, non solum in quantum Christus fuit Ecclesiæ Prælatus, sed in quantum fuit totius mundi Dominus, & quod de statu, & bonis hominum potest ordinare.

110 Et † D. Cirill. *in lib. Thesaurorum* eandem sententiam his verbis sequitur, & amplificat: *Dedit Filius Dei Petro plenè, & perfectè claues Regni cœlorum, quoniam sicut ipse accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gentium ex Israël egrediens super omnem Principatum, & potestatem, & super omne quodcumque est (vt in eius nomine genua cuncta curuentur) plenissimam potestatem, sic & Petro, & eius Diadochis, hoc est, successoribus, non minus sed plenissimè commisit, &c.*

Quod etiam ex eo magis suadetur, vt prædicti Auctores considerant, & Molina *d.cap.29. colum.135.* & plures alij relati à Paramo *d.opin. 3.num.35. & 46.* & melius Marta *d.1.part. cap.16. num.2. & seqq.* Quia cum † Christus Domi-

111 nus Petro, & successoribus vniuersalem potestatem concesserit ad dirigendos homines ad vitam, & fœlicitatem æternam, & sic ad vltimum finem, debuit etiam subiicere omnes alias potestates sæculares, ad quas spectat dirigere homines ad virtutem, & fœlicitatem temporalem, quæ seruit tanquam medium ad adquirendam æternam. Ei quippè, ad quem vltimi finis cura pertinet, subiecti esse debent, habentes curam finium antecedentium, ex doctrina D. Thom. *dict. lib.1. de regim. Princip.* quam pluribus ornauimus *sup. cap.16. num.50. & 57.* Neque satis perfectè instituta, & ordinata Respublica Ecclesiæ videri posset, si Christus in eam prædictam potestatem non transtulisset, & sicut ipsa vna est, & ipse vnus omnium Princeps, & Dominus extitit, ita reliquas omnes potestates Romano Pontifici non subiiceret, & ad vnum dumtaxat supremum & Monar-

112 chicum imperium reduceret, quod † esse omnium vtilissimum, & perfectissimum pluribus probat Paramus *vbi suprà num.47. & seqq.* Pet. Gregor. *lib.5. de Rep. cap.3.* Iust. Lips. *lib.1. Politicor. cap.2.* & Bobadilla *lib.1. Polit. cap.1. num.15.* & nouissimè & latissimè Michaël Maucler. *de Monarch. 1.part. lib.4. per tot.* & in nostris terminis Seraph. Freitas *de Imper. Asiat. capit.6. num.1.*

Quarto considero, quòd directa hæc, & generalis Summi Pontificis in temporalibus potestas, & dominatio, non solum tot, tantorumque Patrum auctoritate, & asseueratione munitur, quos in hoc capite, & præcedenti adeo longa serie congessimus: verùm † multis etiam Sa-

113 cræ Scripturæ, & Pontificij iuris oraculis, quibus vix est, vt congruum responsum à contrariæ partis sectatoribus assignari possit.

114 Inter quæ caput effert † illa Ieremiæ vaticinatio *cap.1. Ecce constitui te super gentes, & Regna, vt euellas, dissipes, ædifices, & plantes,* quam de suprema ista potestate signanter intelligit Diu. Thom. *lib.3. de regim. Princip. cap.19.* relatus à Greg. Lopez *in dict. l.2. gloss. mag. colum.3. in fin. vers. Facit ad ista,* vbi aduertit, sub his verbis, non solùm peculiarem iurisdictionem in subditos accepisse videri, dum ait *Super gentes*, sed etiam generale quoque dominium, & gubernationem rerum publicarum, cùm adiiciat: *Et Regna,* inquibus amplam potestatem Summi Pontificis agnoscit, ad plantandum, ædificandum & dissipandum quidquid pro bono vniuersalis Ecclesiæ iudicauerit conuenire.

Et quòd non solum ad fideles, verum ad infideles etiam extendatur, ex illo verbo, *Gentes,* deducit Baronius *dict. anno Christi 57. num.28.*

Nam

115 Nam † & hi, vt diximus, ad Ecclesiæ gubernationem spectant,si id Fidei conseruatio,vel dilatatio popoſcerit, vel alia iusta causa, quæ animum Pontificis moueat, vt obseruat Episcop. de Chiapa *d.tract. comprobator. fol.19. & seqq.& fol.46. & 47.* & Roffensis contra Lutherum *art.25.*vbi inquit: Primatum Petri super omnes Reges, & Regna mundi iam impletum esse quoad donum, & iùs potestatis, quam traditam habet à Christo, vel quoad habitum in toto mundo, etiam super infideles,cum Christus Petro Ioan.20. omnes generaliter oues ei pascendas commiserit.

Quibus conuenit illud,quod de .B Petro canit Ecclesia dum ait: *Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.* Et Nicolaus † Pontifex *in cap.1.dist.21.*vbi inquit: *Ecclesiam solus ille fundauit, & super petram Fidei mox nascentis erexit, qui Beato Petro vitæ æternæ clauigero iura terreni simul, & cœlestis Imperij commisit.* Quod etiam refertur *in cap.omnes 22. dist. &* consonat text. *in cap.tibi Domino 63.dist.cap.alius cap. nos Sanctorum, c.auctoritatem,in fine 15.q.6.c.quia præsulatus 1.q.4.& cap.duo 96.dist.Extrauag. si fratrum,§.sanè in nostram,* Ioan.X X I I.*c.licèt ex suscepto,de foro compet.c.venerabilem, de electione Clem.Pastoralis de re iudicata, cap.ad Apostolicæ, eod.tit.lib.6.*

116

117 Innocentius etiam I I I. *in † cap.solitæ, de maiorit.& obed.*ex d. Ieremiæ loco, & ex illo Ioannis: *Pasce oues meas*, & altero Matth. *cap.16. Quodcunque ligaueris super terram,erit ligatum & in cœlis, &c.* eandem supremam, & vniuersalem Pontificiæ sedis auctoritatem, & potestatem ostendit, quoniam Dominus, inquit, inter has oues, & alias nequaquam distinxit, & nihil excepit: qui dixit: *Quodcunque.*

118 Et idem † Innocent.*in cap.per venerabilem 13. vers.Rationibus,* qui filij sint legitimi, ex eisdem locis, & ex alio Deuteron. *cap.17.* vbi in causis arduis, & difficilibus Sacerdotes adiri iubentur, concludit, Romanum Pontificem, non solùm in Ecclesiæ patrimonio, super quo plenam in temporalibus potestatem gerit, verum etiam in aliis regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercere. Quò forsitan respicit text. *in cap. quicunque litem, & in cap. quæcunque contentiones 11. q.1.* vbi omnes lites, & contentiones tam spirituales, quàm temporales ad iudicium Summi Pontificis pertinere dicuntur.

Sed expressius, & vrgentius cæteris idem argumentum, eisdem & aliis auctoritatibus & rationibus consideratis, prosequitur Bonifacius

119 VIII. † *in celebri illa extrauaganti vnam sanctam, de maiorit.& obed.inter comm. vbi* postquàm latè sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ vnitatem probauit, & eiusdem generalem potestatem, & superioritatem in spiritualibus, & temporalibus probat, & vnius ouilis vnicum pastorem esse debere, & quòd cùm Dominus ipse Petro Pace oues, & quidem *Meas*, dixerit, & generaliter, non singulariter has, vel illas, per hoc commisisse sibi intelligitur vniuersas. Et postea

120 addit: In hac ergo potestate † duos esse gladios, spiritualem videlicet, & temporalem Euangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus Apostolis, ecce duo gladij his: in Ecclesia scilicet, cùm Apostoli loquerentur, non respondit Dominus nimis esse, sed satis. Certè qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, malè verbum attendit Domini proferentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet, & materialis; sed is quidem pro Ecclesia, ille verò ab Ecclesia exercendus; ille Sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum, & patientiam Sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subiici potestati.Nam cùm dicat Apostolus *Roman.13.* Non est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo ordinata sunt; non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquam inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundum Beatum Dionysium, lex Diuinitatis est, infirma per media in suprema reduci. Non ergo secundùm ordinem vniuersi omnia æque ac immediatè, sed infima per media, & inferiora per superiora ad ordinem reducuntur, spiritualem autem & dignitate, & nobilitate terrenam quamlibet præcellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri,quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, & benedictione, & sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione claris oculis intuemur. Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet, & iudicare, si bona non fuerit. Sic de Ecclesia, & Ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Ieremiæ: Ecce constitui te hodie super gentes,& Regna,& cætera, quæ sequuntur. Ergo si deuiat terrena potestas,iudicabitur à potestate spirituali: sed si deuiat spiritualis minor, à superiori: si verò suprema, à solo Deo, non ab homine poterit iudicari: testante Apostolo: Spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Est autem hæc auctoritas (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potius Diuina, ore Diuino Petro data,sibique successoribus in ipso,quem confessus fuit petra, firmata: dicente Domino ipsi Petro: Quodcunque ligaueris, &c. Quicunque ergo huic potestati à Deo sic ordinatæ resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo(sicut Manichæus) fingat esse principia:quod falsum, & hæreticum iudicamus: quia testante Moyse, non in principiis, sed in principio cœlum Deus creauit,& terram. Porò subesse Romano Pontifici omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, diffinimus, & pronuntiamus, omnino esse de necessitate salutis.

121 Cui † textui,quatenus de duobus illis Apostolorum gladiis sermonem fecit, facem prætulit Diu. Bernard, *libl.5. de consid. ad Eugen.* vbi eisdem fere verbis eandem sententiam amplectitur. Quam etiam repetit D. August. in pluribus locis relatis ab Iuone Carnotensi *in Decret.part. 10.cap.59. & 75.* & D.Thom. *sup.2.sentent. dist.vltim.in exposit.textus ad 4.* vbi dicit † quòd spirituali potestati sæcularis in Papa coniungitur, qui vtriusque potestatis apicem tenet, hoc eo disponente, qui est Rex, & Sacerdos, & tradit alia Paramus *dict. opin.3. per totam*, Anastas. Germon *d.cap.13. num.18.* Franc. Marc. Anton. de Camos *in sua Microcosmia 3. part. dialog.4. pag.44.* Et † elegantissima, ac piissima illa

122 epistola Beat. Ignatij de Loyola ad Claudium Regem Abyssinorum Romæ scripta 7. Kalend. Marcias anno 1555. cuius verba ad litteram refert Pet. Maffeius *histor.Indiar.lib.16.pag.389. & seq.*& Fr. Anton. *de san. Roman. lib.4. hist. Ind.*

Orient.cap.16.pag.767. vbi plura de Ecclesiæ vnitate, & vniuersali potestate notantur, & qualiter hoc olim per Isaïam Dominus adumbrasse videatur, cum loquens de † Eliachim Pontifice Maximo, dixit: *Et dabo clauem domus David super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.* Quo videlicet typo figuratus est Petrus, † eiúsq; successores, quibus datam integram potestatem declarant claues, consuetum vtique symbolum, & insigne pleni, atque absoluti dominij, *l. clauibus 74. ff. de contrah. empt.* cum aliis traditis à Couar. *lib.3. variar. c.16. n.11.* Tiraq. *de constit. 3. part. lim.6. n.4. & ampl.5. num.3.*

Et † licèt hæc insignis, & nobilis Extrauagans vnam sanctam videatur posteà aliquo modo correcta, siue temperata per Clementem V. Bonifacij successorem, quatenus in fauorem Philippi Regis Francorum declarauit *in Extrauag. meruit, de priuileg.* per illam nullum Regi, & regno Galliæ præiudicium generari, nec amplius Ecclesiæ Romanæ subiectos esse, quam anteà existebant: hoc tamen (vt bene aduertit Germon. *suprà num.51. & 57.* & Marta *d. tract. de iurisd. 1. part. c.25. n.30.*) Ecclesiæ iuribus neutiquam derogauit.

Et † quantumuis dispositionem Potificiam correxisset, rationes tamen, quibus nitebatur, reuocare, & eneruare non potuit, quæ æternæ, & immutabiles sunt, *l. eas obligationes. ff. de cap. minut.* & not. Abb. *in cap. non debet, de consanguin. & affin.* Ant. de Butrio & Ioan. de Imola *in c.1. de constit.* & Ioan. And. & Geminian. *in c.1. §. illum autem de restit. spoliat.*

Quintò & vltimò perpendi potest, † quòd quemadmodum ea bella iusta censeri solent, quæ Dei præcepto, vel auctoritate peraguntur, iuxta text. *in c. illud 23. quæst.2.* & alia, quæ diximus *suprà hoc lib. cap. 2. num. 25.* Ita communi omnium Doctorum consensu receptum est, illa quoque iusta censeri debere, quæ ab eius Vicario ob religionis augmentum, vel ex aliis legitimis causis aduersus infideles indici iubentur. Atque adeò, † quæ in eiusmodi bellis capiuntur iustè, & legitimè possideri, & retineri posse, quamuis nunquam anteà Christianorum fuissent, & infideles ipsi quietè & in pace viuere vellent, vt communiter resoluunt Doctores, præcipuè Anton. de Butrio, & Ioan. de Anania *in c. quod olim, de Iudæis*: Oldrad. *cons.72.* Hostiens. Innocent. Anchar. & alij *in d. cap. quod super de voto*: Bartol. *in l. 1. Cod. de Pagan.* idem Anania *in cap. 1. col.2. de sagittariis*: idem Innocent. *in cap. olim de rest. spoliat.* Calderin. *cons.95. num.3. vers. De Papa*, aliàs *cons.1. de treuga, & pace*, vbi ait, tenentes contrarium ab hæresi non distare: Bald. *cons.389.* incipit: *Consuetudo est, in fine, num.10. lib.2.* vbi notabiliter inquit, auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Pontificem residere: Alex. *cons.130. super eo, num.4. & 5. lib.7.* Marquard. omninò videndus *in tract. de Iudæis, & Infid. 1. part. cap.6. & cap. 14. vers. Præterea*: Malferitus *dict. cons.769. apud Mandel. num.78.* Georgius Cabedus *decis. Lusitan. 2. part. decis.47. num.1.* & alios congerens Card. Tuschus *pract. conclus. iur. verb. Infidelibus, conclus.124. & verb. Bellum, concl.36.* & Nos *suprà hoc lib.2. c.19. num.36.* & post hæc scripta Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. cap. 9. num.10. & 11.*

Cuius † potestatis, & auctoritatis ratione, iidem ipsi Auctores concludunt, licitum, & vsu receptissimum esse Apostolicæ Sedi, terras, & prouincias talium infidelium, aut hæreticorum aliquibus Christianis Principibus debellandas, occupandas, & pleno iure possidendas concedere, etiam antequam ab ipsorum infidelium manibus siue faucibus ereptæ fuerint, vt in regno Ierusalem, Carolo Magno concesso, tradidit Bartol. *in l. liber homo, la 2. ff. de verb. oblig. l. fin. ff. de act. empt. & in l. id quod apud hostes*, vbi latè Iason. *ff. de legat.1.* Oldrad. *cons. 268.* Martin. Laudens. *in tractat. de Principe, §. 246.* & generaliter in quibuslibet aliis terris, & insulis Infidelium, Paganorum, & Hæreticorum; idem Bartol. *in d. l.1. C. de Paganis, & in tract. de insula, verb. Nullius, n.7. & in Extrauag. ad reprimendum, verb. Totius Orbis, num. 9.* Bald. † *in l.1. C. de iure liber. col.5.* vbi inquit: *Hodie, vbicunque iurisdictiones vacant, vt in Regnis infidelium, apud quos non est vera dignitas, nec naturalis dignitas, nec naturalis iurisdictio, occupanti conceditur Catholico, vt fuit in regno Hispaniæ, vt notat glossa Decreti.* Quæ glossa, vt aduertit Episcopus Chiapens. *in dict. tract. comprobat. fol.31. forsitan est c, Adrianus, verb. Per singulas, dist.63.* idem tradunt Domin. & Phil. Francus per text. *in cap. Abbate sanè, §. & allegabatur de re iudic. lib.6.* Angel. *disput.... incip. Renouata guerra*: Ioan. de Lignanis *in tract. de bello, 1. part.* Franc. Vargas *in tract. de auct. Pontif. confir. 10. n.4. & 5.* & Anastas. Germon. *d. lib.1. c.13. à n.27.* [131]

Et † licèt Episcopus Chiapensis vbi *suprà* hoc restringere velit ad prouincias quæ olim Christianorum fuerunt, & iniustè ab infidelibus detinentur, & differentiam inter Sarracenos, Hæreticos, aliósque Fidei hostes, & inter simpliciter infideles, constituat, quam etiam admittere videtur Petrus de Rauena *sing.585.* Bartolus tamen, & reliqui auctores *suprà* relati, generaliter, & iustissimè loquuntur, & expressius Malferitus, & Marquard. vbi *suprà*: Marta *d.1. part. c.24. n.10. & seqq.* vbi de hac Indiarum donatione specialiter agentes, resoluunt, quod omnes Doctores indifferenter tenent, etiam res, & prouincias, quæ semper infidelium fuerint, posse relinqui, ac donari sub conditione, si ab hostibus capiantur. [132] Quia † licèt aliàs imprudens & temerarium consilium censeri soleat, hostium bona, & prouincias ante victoriam diuidere, vt ostendit Auson. *epig.20.* Philip. Comineus *lib.5. comment. post medium*, vbi periucundum exemplum adducit, & Mag. Marquez *in Gubernat. Christiana lib.2. c.31. pag. 340. & seq.* [133] † Adhuc tamen expectatio talis conditionis honesta reputatur, iuxta ea, quæ notant Scribentes per text. ibi, *in d. l. liber homo, & in d. l. id quod apud hostes*: quibus addere possumus text. *in l. si quid. mater, Cod. de don. quæ sub modo, & in l. si seruitus, §. futuro ff. de seruit. vrb. præd.* cum notatis à glossa *in c. ad dissoluendum, verb. Accusari, ad fin. de desponsat. impub.* Bartol. *in l. seruos num. 4. ff. de alim. & cib. legat.* [134] Et † text. *in d. c. Abb. sanè, vers. Et allegabatur*; vbi Rex Aragonum donauit Hospitalariis Sancti Ioannis castrum Curuariæ cum suis finibus, inter quos erat locus de Rossellis, quæ ab infidelibus possidebantur, & nunquam Christianorum fuerāt, sub ea conditione, si Rex illa ab eisdem hostibus caperet, & talem donationem valuisse Summus Pontifex ibi apertè supponit, & prosequitur Philip. Francus, & Domin. *ibi, num.40.* [135]

Qui ex eodem principio deducunt, quòd † licèt Ecclesiæ, quæ nondum constructa est, nihil donari regulariter possit, *c. ad audientiam, el 2. de Eccles.* [136]

Ecclef. adific, & in eod. cap. Abbate fanè, vbi tamen talis donatio fub ea conditione fit, quam fit honeftum expectare, vel non agitur, vt eidem Ecclefiæ ftatim acquiratur, fed poftquam iam ædificata, vel conftructa fuerit, tunc iure optimo fuftineatur, vt latiùs etiam notat & profequitur Bart. *conf.* 26. *n.* 1. *lib.* 1. Abbas *in d. c. ad audientiam n.* 2. Guid. Pap. *decif.* 267. & ibi eius additionator Ranchinus, Guil. Benedict. *in cap. Raynutius, de teftam. verb. Et foboles, quam geftabat in vtero, n.* 15. Lambertin. *de iure patr.* 1. *p. lib.* 1. *q.* 5. *art.* 10. Menoch. *conf.* 29. *n.* 59. & 60. *vol.* 1. & Nicol. Garc. *de benef.* 5. *part. c.* 9. *n.* 49. & 50.

137 Sed † præftat, vt in fpecie noftra loquentes audiamus Franc. Vargas *vbi fuprà num.* 5. & 6. & Anaftaf. Germon. *n.* 29. *Qui fecurè docent, Summum Pontificem virtute huius fupremæ poteftatis temporalis, de qua loquimur, non modò ciuitates, prouincias, & regna, quæ anteà Chriftianam Religionem profitebantur, & deinde fuerunt ab infidelibus vfurpata, poffe, cui libuerit, indubitanter concedere, vt illa recuperet, fuáque faciat, fed ea etiam addicere poffe, quæ Chriftianorum nunquam fuerunt, ad Chriftianæ Fidei & Euangelij propagationem, & idololatriæ extirpationem: Et quòd his rationibus motus Alex. VI. amplas iftas Indiarum Occidentalium regiones Catholicis Regibus, Ferdinando & Ifabellæ, eorúmque fucceffioribus addixit; qui ex illa acquifitione omnem omnino iurifdictionẽ, ac omne imperium earundem prouinciarum fibi iure vendicant; non ipfo iure, nec iure belli, fed Romani Pontif. auctorit. quare iuftè dicuntur poffidere, arg. l. iuftè poffidet, ff. de acq. poffeff.*

Qua fententia, vt veriori & receptiori, retenta, argumentis pro contraria confideratis, breuiter refponderi poteft: Ad primum, † falfum effe, 138 quod in eo fupponitur, nullo fcilicet certo iure, vel Ecclefiæ teftimonio probari temporalem Romani Pontificis poteftatem, cùm pro ea tot, & tam aperta reperiantur, vt *fuprà* confiderauimus, quæ fua vi, & ratione tam infideles quàm fideles comprehendunt. Vt omittamus eorum opiniones, qui 139 ob † folam infidelitatem, barbariem, idololatriam vel mores contra naturam, ad iudicium Ecclefiæ pertinere putarunt, de quibus latè difputauimus *fuprà hoc lib. ex c.* 7. & poft D. Antonin. *in fumma tit.* 3. *de dom. Reg. c.* 2. latè agit Thom. Boz. *in tract.* 140 *de Ital. ftat. lib.* 4. *c.* 5. & 6. Quibus † non obftat ille Pauli locus 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris funt, iudicare?* de cuius vera, & varia interpretatione plura congeffimus, *d. cap.* 14. *ex num.* 21.

141 Et † eodem modo refponderi poteft ad illud Ioan. vlt. *Pafce oues meas*; etenim licèt infideles, dum in fua infidelitáte perfiftunt, propriè de Chrifti, & Ecclefiæ ouili non fint, vt concludunt Auctores in argumento relati: verius tamen eft, quòd ad Ecclefiæ curam, & gubernationem fpectant, vt teti-142 gimus *fuprà n.* 115. & expreſsè docet Innoc. † *in c. licèt de foro comp.* refoluens: *Quòd quando Chriftus dixit Petro: Pafce oues meas, & dedit ei claues regni cœlorum, aliquo modo eius iurifdictioni fubiecit Saracenos, Gentiles, & Schifmaticos.* Et Roffenf. *contra Luth. art.* 25. vbi inquit: *Primatum Petri fuper omnes Reges, & regna mundi iam impletum effe, quoad donum, & ius poteftatis, quam traditam habet à Chrifto, vel quoad habitum in toto mundo, etiam fuper infideles, qui funt oues Chrifti, quamuis extra ouile Ecclefiæ errantes; non tamen omninò quoad executionem, vel actum poteftatis. Quia fcilicet ad Papam pertinet cura omnium ouium Chrifti*, Ioan. 20. *Pafce oues meas, non folùm eas, quæ funt intra, fed quæ funt extra ouile Ecclefiæ à fide aberrantes, de quibus* Ioannis 10. *Alias oues habeo, quæ non funt ex hoc ouili, illas oportet me adducere, fcilicet per me, & per meos miniftros, maximè per Papam, ad quem pertinet de prædicatione nunc illis prouidere, vt qui voluerint liberè, non coactè ad Fidem Chrifti conuertantur, &c.*

Leontius quoque tradit fub illis verbis, Ioannis 10. *Alias oues habeo, &c.* Chriftum oftendere voluiffe, fe non tantùm Iudæorum, quibufcum loquebatur, fed etiam omnium gentium Regem effe, atque paftorem; & in eadem expofitione Sancti omnes vnanimi confenfu conueniunt. Et D. Bernard. *lib.* 2. *de confid. cap.* 8. verba illa: *Pafce oues meas*, explicans interrogat: *Quas? illius, aut illius populi, ciuitatis, aut regionis, aut certi regni? Oues meas inquit, cui non planum non defignaffe aliquas, fed adfignaffe omnes? Nihil excipitur, vbi diftinguitur nihil.* Cui conuenit Theophylactus, dum inquit: *Cùm prandendi finem ipfe feciffet, totius Orbis ouium præfecturam Petro commifit.* Et idem fentiunt Orig. *cap.* 6. *epiftol. ad Rom.* Cyprian. *de vnit. Ecclef.* Arnob. *Pfalm.* 138. Chryfoftom. *homil.* 1. *de pœnitent.* & reliqui Græci, & Latini Patres Ecclefiæ, quorum dicta latè perpendit Thom. Bozius *lib.* 18. *de fign. Ecclef. Dei, cap.* 1. *in fexto argumento.* Pafcere † enim illo in loco ex natura ipfius verbi idem fignificat quòd regere, & gubernare. Vnde fit, vt ad Reges quoque, & Principes gentium pertineat hæc vox, quos paffim † Ethnici Scriptores, fed in primis Homerus, paftores populorum appellare folent, vt idem Bozius oftendit, & latiùs Paramus *d. opin.* 3. *num.* 29. Nam quemadmodum paftores ouium commodis diligenter inuigilant, ita quoque Principes, atque Reges, non tam fuæ vtilitatis ftudiofi effe debent, quàm gentium, & populorum, qui fibi fubduntur, vt eleganter in eifdem terminis expofuit D. Auguftinus *tractat.* 123. dicens: *Nam quid eft aliud: Si diligis me, pafce oues meas, quam fi diceretur: Si me diligis, non te pafcere cogita, fed oues meas, ficut meas pafce, non ficut tuas; gloriam meam in eis quære, non tuam, dominum meum, non tuum.* Et hac de caufa † in illo verfu, Pfalm. 79. *Qui regis Ifraël, intende*; in lingua originali Hebræa legitur: *Qui pafcis.* Et in *Pfalm.* 77. vbi in Vulgata legitur: *Et elegit Dauid feruum fuum, & fuftulit eum de gregibus ouium, & poft fœtantes accepit eum, pafcere Iacob feruum fuum*; in Chaldaïca dicitur: *Vt dominaretur in Iacob populo fuo.* Qui locus eò pluris faciendus eft, quia illum de Chrifto Domino omnes intelligunt, & D. Hieronym. etiam D. Petro, de cuius nunc poteftate agimus, accommodari poffe fatetur.

Secundo verò, argumento contrariæ partis refpondere poffumus, affirmando †, verius effe in Chrifto Domino, etiam vt homine, temporale regnum, & dominium conftitui, & concedi debere ex rationibus, & auctoritatibus, quas *fuprà ex num.* 89. perpendimus. Neque obftare ea, quæ pro aduerfa opinione confiderantur, & dominium duntaxat fpirituale in Chrifto concedere, & affignare videntur: Nam fi bene infpiciantur, folùm oftendunt, Chriftum in quantum hominem fe mundi Regno non immifcuiffe, neque dominia rerum, quæ liberaliter hominibus indulferat, vfurpaffe, id verò ex voluntatis

voluntatis potiùs, quàm poteſtatis defectu proceſſit, quia huiuſmodi temporalia contempſit, & humilem vitam agere deſtinauit. Et † ita, vt ſibi oportere viſum fuit, exercitium temporalis iuriſdictionis recepit. *Matth.* namque 8. dæmonibus poſcentibus: *Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum*; dixit: *Ite*, & ſuffocati ſunt; *&* 12. permiſit Diſcipulos per aliena ſata vellere ſpicas, & manducare. Et apud eundem Matth. *c.* 21 Ioan. 2. Marc. 11. maledixit ficulneæ, & aruit: & flagello eiecit ementes & vendentes de templo; & adulteram, quia nemo eam accuſabat, abſoluit, prout etiam habetur *in cap. ex multis, & cap. vendentes* 1. *q.* 3. *cap. accuſatio, el* 1. 2. *quæſt.* 7. Gloſſ. *in cap. quoniam, verb. Sic, diſtinct.* 10. *& in cap. cùm ad verum, diſt.* 96. In quibus omnibus Chriſtus nullam iniuſtitiam commiſit, ſed iure ſuo, & poteſtate vſus eſt; vt bene aduertunt omnes Doctores pro hac opinione relati, & præcipuè Molina *d. diſp.* 28. Marta *d. c.* 22. Paramus, qui alios refert, *d. lib.* 3. *q.* 1. *opin.* 2. *n.* 8. *& opin.* 4. *ex num.* 79. *& num.* 127. Baronius *d. an. Chriſti* 57. *num.* 28. *&* 29. Anaſtaſ. Germon. *d. lib.* 3. *de ſacror. immun. cap.* 15. *ex num.* 18. Bobadil. *d. lib.* 1. *Polit. cap.* 13. *num.* 4. *& ſequentib.* & Pat. Franc. Mendoça *d. cap.* 2. *lib.* 1. *Reg. num.* 10. *annot.* 15. *ſect.* 3. *num.* 27. & nouiſſimus Michaël Mauclerus *de Monarch.* 1. *part. lib.* 3. *cap.* 4. *&* 5. qui ſpecialiter reſpondet omnibus teſtimoniis in contrarium adductis, & † præſertim ad Ioan. 18. *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Vbi Chriſtus nullatenus ſe Regem temporalem eſſe negauit, ſed ſibi id potius curari, vt humanum genus redimeretur, & peccatores ſalui fierent, iuxta ea, quæ notant Auguſt. & Chryſoſtom. *ibidem*, & illud Ioan. 3. *Non miſit Deus Filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.* Et ita † alias apud eundem Ioan. *dict. cap.* 18. interrogatus: *Rex es tu?* non negauit, ſed dixit, *Tu dicis, quia Rex ſum ego.* Nec redarguit Nathanaëlem ſibi dicentem, Ioan. 1. *Tu es Rex Iſraël.* Nec obiurgauit, imò & defendit turbam clamantem, & dicentem, Ioan. 12. *Hoſanna, Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Iſraë'.*

147 148 149

150 Quibus non obſtat † illud Lucæ 12. vbi dixit fratribus de hæreditate certantibus: *Quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem ſuper vos?* Nam illud ſimiliter ſolùm probat, Chriſtum non aſſumpſiſſe munus & officium iudicis temporalis; non tamen concludit, illum caruiſſe poteſtate, vt id, ſi vellet, efficeret. Et ideò hoc nequaquam negauit, ſed ſolùm innuit, ſe à nemine ad id munus ſubeundum fuiſſe conſtitutum, ac deputatum, vt benè poſt alios obſeruat Molina *dict. cap.* 28. *colum.* 135. *verſ. Ad tertium:* Marta *d. cap.* 22. *num.* 4. *& in append. eiuſd. cap. circa fin.* & Paramus *d. opin.* 4. *n.* 124. *verſ. Nam ad primum.* Et hoc eſt quod voluit dicere D. Ambroſ. relatus ab Albert. Pighio *lib.* 5. *Eccleſ. Hierarch. cap.* 1. *verſ. Rurſus: Terrena declinat, qui propter Diuina deſcenderat.*

151 Et tandem † ad illud, quod deduximus *in Extrauag. cùm inter nonnullos*, & ſimilibus reſpondetur, ibi de dominio proprietatis rerum in particulari ſermonem haberi, quo inſpecto, certiſſimum eſt, Chriſtum, & Apoſtolos pauciſſimarum rerum dominium habuiſſe, † cùm paupertatis amantiſſimi fuerint, & ea ſola mundum vincere deſtinauerint, vt habetur Zachar. 9. *num.* 9. Pſalm. 39. *n.* 18. Pſalm. 68. *n.* 30. Matth. 8. *verſ.* 20. & 2. Corinth. 8. *verſic.* 9 ibi: *Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt illius inopia diuites eſſetis*; de quo etiam agitur *in cap. Dominus diſtinct.* 93. & in pluribus aliis locis, quæ congerit Pat. Franc. Mendoça *in d. ſect.* 3. *n.* 5.

152

Ad tertium autem, & quartum reſpondeo, abſque dubio probandum eſſe, illud idem dominium, & imperium temporale, quod Chriſtus † habuit, in Petrum, & ſucceſſores eius tranſlatum fuiſſe, vt cum D. Thom. & aliis *ſuprà ex n.* 104. reſoluimus: Nam licèt Chriſti poteſtas, quam vocant excellentiæ, quoad alias res in Eccleſiam non tranſierit; hæc tamen dominij temporalis, etiam ſi excellenter in Chriſto fuiſſe dicatur, omninò transferri debuit, cum neceſſaria fuerit ad vniuerſale ipſius Eccleſiæ regimen, quod, vt diximus, aliter nec conſtare, nec ſibi ſufficere poſſet, quia † illi, ad quem cura finis vltimi pertinet, ſubiici debent reliqui, ad quos pertinet cura finium antecedentium, quæ eſt temporalis poteſtas, vt probat D. Thom. *d. lib.* 1. *de regim. Princ. c.* 14 qui etiam *eod. lib. c.* 1. *&* 6. ſic ait: *Romano Pontifici Vicario Chriſti oportet omnes Principes populi Chriſtiani eſſe ſubiectos, ſicut ipſi Domino Ieſu Chriſto, qui non ſolùm Sacerdos, ſed etiam Rex eſt vocatus, &c.*

153 154

Et quod hæc † poteſtas à Chriſto in eius Vicarios tranſlata, nomine tenus cenſenda non ſit, nec inefficax iudicanda benè etiam probat Baronius *vbi ſuprà n.* 28. ex iis quæ Chriſtus ipſe liberaliter profitetur, † apud Ioan. *in Apoc. cap.* 2. ſic dicens: *Qui vicerit & cuſtodierit, vſque ad finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, ſicut & ego accepi à Patre meo.* Quem locum exponens D. Auguſt. *in homil.* 2. *ſup. Apocal.* hæc in eandem ſententiam profert: *In Chriſto habet, Eccleſia hanc poteſtatem, ſicut dicit Apoſtolus* ad Roman. 8. *cum illo nobis omnia donata fuiſſe. Sic virgam ferream, dixit Ioannes propter iuſtitiam, & propter rigorem; cum virga corrigantur boni, mali verò confringantur.*

155 156

Idem † quoque de hac Regia dignitate vnà cum Sacerdotio ad poſteros in Eccleſiam per Dominum tranſmiſſa, eruditè his verbis Epiphanius teſtatur, Rex alienigena Herodes aduenit, & non amplius ſucceſſores Dauid diadema imponebant, tranſlapſa Regia ſede in Chriſto ad Eccleſiam. Et à domo quidem carnali Iuda, & Iſraël Regia dignitas tranſlata eſt, firmiter autem ſedet Thronus in ſancta Dei Eccleſia in æternũ, ex duplici origine dignitatem habens, Regia, ac Sacerdotali. Et Regiam quidem à Domino noſtro Ieſu Chriſto iuxta duos modos, & quia eſt ex ſemine Dauid Regis ſecundùm carnem, & quia eſt Rex maior à ſæculo ſecundùm Deitatem, Sacerdotalem verò, quia ipſe eſt Pontifex, & Pontificũ præfectus, &c.

157

Neque his refragatur, † quod cum Chriſtus rarò, aut nunquam hanc temporalem poteſtatem, ex habitu in actum deduxerit, Pontifices etiam ab eius exercitio abſtinere debebunt. Nam ſecundùm Martam *d. c.* 22. *n.* 4. *&* 5. & Bobadil. *d. c.* 17. *n.* 3. *&* 4. & ea, quæ tangit Paramus *d. opin.* 4. *n.* 67. *in fine*, duo tempora circa dominium Chriſti conſideranda ſunt; alterum ante paſſionem, & tunc propter humilitatem iudicare recuſauit, vt oſtendunt teſtimonia, quæ pro hac parte citantur. Alterum verò poſt reſurrectionem, & tunc procedunt plenè, & planè reliqua loca, quæ ei datam fuiſſe omnem poteſtatem in cœlo, & in terra ſignificant. Vnde ſequitur, † quod cum poſt reſurrectionem Petro

158 159

Petro clauium potestatem, & ouium omnium curam commiserit, vt constat Matth. *cap. vlt. & 16.* ex potestate Domini, potestatem sui Vicarij metiri debemus, & ei supremam, & vniuersalem iurisdictionem concedere, in spiritualibus semper, & vbique, & in temporalibus, vbi ad id commune Ecclesiæ bonum expedire censuerit. Et hoc, secundum † eundem Martam *d.c.22. in fine appendicis*, significare voluit Christus Ioan. *d.c.18.* vbi postquam dixerat, Regnum meum non est de hoc mundo, subdit: *Nunc autem Regnum meum non est hinc*, id est, nunc vim patior, & regnum, quod habeo, voluntariè relinquere volo, sed post resurrectionem, & redemptionem hominum factam, cum iam gloriosus, impassibilis, & immortalis existam, omnem regni mei potestatem atque vsum assumam, cuius contemplatione se esse verum Regem eidem Pilato responderat, & ne prædictis repugnet, sic exponendum videtur; prout & latius expendit Mendoça *d.c.2. lib.1. Reg. n.10. annotat.13. sect.3. n.18.*

160

Denique non obstat quintum, & vltimum argumentum, ex multorum iurium auctoritate desumptum, quibus temporalis potestas à Pontificia, & spirituali distinguitur, & ipsimet Pontifices affirmare videntur, sibi illam nequaquam † competere. Nam generaliter cum eisdem Auctoribus responderi potest, verum quidem esse duas istas potestates regulariter distinctas esse, neque inuicem confundi, sed potius se iuuare debere, ne aliàs ordo Hierarchicus peruertatur, vt *suprà* sæpè retulimus, & latè probat Turrecrem. *in sum. de Eccles. lib. 1. c.87. cum duob. seqq.* Soto *de iust. & iure, lib.4. q.4. art.1.* Bobad. *d.c.17. à n.1. & cap.16. à n.2.* Anton. Fab. *in Cod. Sabaud. lib.1. tit.12. de iurisd. omn. iud. definit.4.* Molla *in empor iur .1. p. tit.2. num.125.* Zeual. *4. tom. pract. commun. quæst. vlt. à n. 112.* & plurimi alij, quos nouissimè refert Calist. Remirez *in tract. de lege Regia Aragoniæ, §.2. n.1.* Non tamen † in illis iuribus denegatur, quod in Romano Pontifice, vt in vero, & supremo totius Ecclesiæ capite, & mundi Monarcha vtriusque gladij potestas non resideat, & ab eo mediatè totius iurisdictionis spiritualis fons, & origo dimanet, & vtraque vtique vti possit, cum sibi necessarium visum fuerit, vt apertè disponunt reliqua iura, quæ in vltimo argumento huius vltimæ partis considerauimus.

161

162

163 Vnde † dicere potuit Bald. *in c.1. in princip. qui feud. dare poss.* quod Summus Pontifex est Iudex ordinarius omnium hominum totius mundi, & concurrit cum quolibet alio iudice ordinario. Et gloss. *in c. ex transmissa de foro compet.* Quod licet

164 regulariter † à Iudicibus laicis non appelletur ad Papam, quia non sunt de eius iurisdictione temporali, *cap. si duobus, §. denique de appellat.* vbi Abb. *n.5.* & Francus *n. 12.* Vbi tamen iniustitia Imperatoris, vel Regis, aut aliorum Principum, non recognoscentium superiorem, esset notoria, & in causis & casibus arduis versaremur, tunc per viam extraordinarij recursus ad Papam appellari posset. Quam doctrinã latius prosequitur Innoc. *in c. licet ex suscepto de for. compet.* Decius *in d.c. si duobus, ex num.10.* Afflict. *in proœm. const. regni, quæst.21. n.7.* Marc. Ant. Petra *in tract. de potest. Princ. c.6. n.94.* Et adeò probat Marta *d. tract. de iurisdict. 4. part. casu 56. n.5. & 6.* vt asserere audeat, hoc procedere non solùm ratione peccati commissi propter notoriam iniustitiam, vel quia eius causâ posset turbari pax vniuersalis, sed etiam ratione propriæ temporalis iurisdictionis, quam Summus Pontifex habet in vniuerso.

Et hoc idem sentit † D. Bernard. *lib. 1. de consid. ad Eugen.* quatenus inquit, Pontifices in criminibus, non in possessionibus temporalibus potestatem habere, & infima hæc, & terrena Regibus, & Principibus terræ relinquenda esse. Non enim affirmare voluit, extra potestatem Summi Pontificis esse, vbique de temporalibus iudicare, quando necessitas finis spiritualis, vel alia iusta causa illud expostulat. Sed quod vult, est, vt id, quoad fieri possit exequatur per alios: per se autem nonnisi incidenter, aut quando aliud fieri non potest, & ideò subiungit: *Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere, quippe potioribus occupatis. Denique vbi necessitas exigit, audi quid censeat, non ego sed Apostolus: Si enim in vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis; sed aliud est incedenter excurrere in ista, causa quidem vrgente; aliud vltrò incumbere istis, tanquam magnis, dignisque tali, & talium intentione rebus.*

16[illegible]

Quod etiam † melius expressit *lib.4.* duos illos gladios exponens, quod Apostoli Christo obtulerunt, de quibus mutuatis verbis ab ipso D. Bernardo, latè loquitur text. *in d. extrauag. vnam sanctam, vers. In hac ergo, de maior. & obed. sup. n.121.* relata, & plures alij ex sanctis Patribus, quos refert B. Ioan. à Capistrano *in tract. de potest. Papæ, part.2. n.194. & 225.* Ioseph. Stephan. *de potest. coactiua, c.8. n.9. cum seqq.* Anastas. Germon. *d. lib.3. de sacror. immun. c.23. ex n.17.* Et sequitur Præposit. *in d. c. cùm ad verum distinct. 96.* docens, prædictas iurisdictiones, quoad exercitium esse distinctas. Nam hoc regulariter in temporalibus prohibitum est Papæ, cui dictum est: *Pone gladium tuum in vagina*; & Innoc. *in d. c. solitæ, de maior. & obed.* vbi eandem distinctionem respiciẽs, Papæ † attribuit auctoritatem Imperatori verò potestatem Papæ ius faciendi, Imperatori actum; ita tamen, vt ex hoc non sequatur, quod vna iurisdictio alteri non subsit, & temporalis ab spirituali non pendeat. Nam † duo luminaria magna distincta sunt in cœlo, & tamen Luna habet lumen à Sole, & vt dicitur *in eodem c. solitæ: Quanta est inter Solem & Lunam, tanta est inter Papam, & Imperatorem differentia*, quod nouissimè prosequitur Seraph. Freitas *de iust. Imp. Asiat. c.6. n.39. & 40.*

16[illegible]

16[illegible]

16[illegible]

Idem etiam post alios probat, & sequitur Ioan. Bapt. Valençuela *ad monit. contra Venet. p.4. n.178.* vbi concludit quod Christus transtulit omnimodam potestatem in Petrum, & successores, etiam quoad temporalium administrationem. Sed vt reliqui Sacerdotes liberius Diuinis vacarent, & Summus Sacerdos saluti animarum intenderet, permissa est Imperatori eorundem temporalium administratio, *d. c. cum ad verum 96. dist.* & similibus. Vnde † Ecclesia, sic à Christo renouata, Monarchiam fuit propriam adepta, quæ dicta est regnum Apostolorum, *cap. ita Dominus 19. dist. 22. c. in nouo 21. dist. c.2. dist.22. c. loquitur 24. q.1.*

16[illegible]

Quæ omnia † latius explicat Ioan. Turrecremata *in summa de Eccles. lib.1. cap.19. versic. Ad quartum:* Anastas. Germon. *d. cap.13. ex num. 17. & 69.* Paramus *d. opin.4. ex num.121.* & Marta *d.1. part. cap. 25. per totum*; qui sigillatim omnia iura in argumento relata percurrunt, & eis speciales, & euidentes solutiones assignant, quas breuitatis causa hic transcribere supersedeo, cùm apud eos videri possint.

17[illegible]

Et

Et de historia † text. *in d. cap. nouit*, pluribus agit Ioan.Igneus *in repetit.lib.5.§.non alias,n.415. ff.ad Syllaniam, & in dispút.an Rex Franciæ recognoscat Imperium, n.42.* Cuiac.*in recitat. posthum. ad Decret.* Remondus Ruffus *in defensione pro Pontif. Max.totóque ord. Sacerd.* & Germon. *suprà ex num.55.*

Quibus addere possumus, Pontificem ibi non dixisse, quòd non poterat, sed quòd non intendebat iudicare de feudo, cuius † cognitio, & iurisdictio ex magis communi, & recepta Doctorum sententia, feudi domino regulariter relinquenda est, etiam si contra Ecclesiasticas personas agatur, *cap. cæterum de iudiciis, cap. verum, cap. ex transmissa de foro compet.* Bald.*in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 21. de constitutionibus*: Andr. de Isernia *in cap.1. §. item si Clericus, col. 2. de capitul.* Conrad, Menoch. *de retinenda possess. remed. 3. ex num.396.* Iulius Clarus *in §.feudum, quæst. 90.* Nam quilibet † ab altero feudum recognoscens, etiam si sit Summus Pontifex, Imperator, Rex, vel alius Princeps, super feudalibus controuersiis debet iudicari à directo domino feudi. Socin. *d. cap. ex transmissa num. 36.* Marta *de iurisdict. 4. part. cent.1.casu 89. num.5. cum sequentib.* vbi rationem adducit, quia propter feudalem inuestituram semper censentur esse inferiores directo domino: Bald.*in l.sed si hac, §. si liberta, ff. de in ius vocando*: Zasius *de feudis part. 7. num. 19.* Henricus Rosental. *in eodem tractat. cap. 12. conclus.1.num.10.* vbi plurimos alios allegat *lit.K*, & contrariis respondet *lit.L*, & Marta loquens *in terminis eiusdem cap. nouit, d. cap.25. ex num.2. vsque ad num.15.*

CAPVT XXIV.

De eadem temporali Sedis Apostolicæ potestate, & qualiter Alex. VI. & alij Romani Pontifices ea vsi reperiantur; quorum Bullæ specialiter referuntur, & de vi argumenti, quod ex auctoritate, consuetudine, seu obseruatione Ecclesiæ desumitur.

SVMMARIVM.

1 *Pontificis temporalis potestas qualiter à Catholicis auctoribus accipiatur.*

2 *Papa nisi ex iusta, & graui causa exercere solet, & debet potestatem temporalem, quam habet super Reges, & Principes etiam infideles. Et num.6.*

3 *Causa vbi requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, necessariò discuti, & præcedere debet.*

4 *Papa, vel quilibet alius Princeps supremus non possunt auferre, nec mutare dominia iure gentium quæsita, sine iusta causa.*

5 *Infidelium bona sine causa Papa non tollit.*

7 *Anastasij Germonij verba expenduntur, circa modum, quo Pontifices vti solent potestate temporali.*

8 *Paramus iustam causam, & prudentum arbitrio discussam requirit ad exercitium temporalis iurisdictionis Papæ.*

9 *Thomas Bozius eleganter loquitur de modo, & ratione vsus temporalis potestatis Romani Pontificis.*

10 *Dominia temporalia cùm Papa mutat, vel aufert, ea ad Dominum dominorum reducit, & ius gentium potius conseruare studet, quàm frangere.*

11 *Causæ plurimæ, & vrgentissimæ interuenerunt ad concedendam conquisitionē Noui Orbis.*

12 *Euangelij propagatio inter Indos facienda, desiderabat, eos alicui Principi Christiano submitti.*

13 *Orbis Noui iusta acquisitio, concurrente cum aliis titulis concessione Pontificis, in dubium vocari non potest.*

14 *Catholici Reges Ferdinand. & Elizabeth qualiter Roman. Pontif. certiorem fecerint detectionis Noui Orbis, & illius conuersionem, & conquisitionem expostulauerint.*

15 *Alex. VI. ingens gaudium ob detectionem Noui Orbis accepit, & qualiter Apostolicis litteris, eius conquisitionem Regibus Catholicis concesserit?*

16 *Bulla Alexandri VI. qua Regibus Catholicis Nouum Orbem concessit, ad litteram refertur. Et n. 24. aliæ duæ, quibus eandem concessionem confirmauit, & ampliauit.*

17 *Bullam Alex. VI. quæ Nouum Orbem Regibus Catholicis donauit, qui referant, & laudent?*

18 *Alexand. VI qualiter sedauerit controuersiam inter Castellæ, & Lusitaniæ Reges super Noui Orbis partitione subortam.*

19 *Alex. VI. non solum administrationem, sed etiam plenum dominium Noui Orbis Regibus Catholicis indulsit, cum onere, vt Indorum conuersionem curarent.*

20 *Orbem Nouum pleno iure Catholicis Hispaniæ Regibus à Pontifice datum, qui tradant?*
Iacobi Mainoldi verba de pleno dominio Indiarum recensentur, ibid.

21 *Alex. VI. sequutus fuit opinionem eorum, qui Pontifici tribuunt temporalem dominationem in regnis, & bonis infidelium.*

22 *Bellarminus Cardinalis Illustriss. se ipsum retractare videtur, & inspecta Bulla Alexand. VI. plenum dominium Orbis Noui concessum esse agnoscit.*

23 *Thomas Bozius passim dignoscit per Bullam Alex. VI. plenum dominium Indiar. Regib. Catholicis datum fuisse, & dari potuisse.*

24 *Alexandri VI. vitia, si quæ habuit, ingenti bono & dono detectionis, & conuersionis Noui Orbis pensantur.*

25 *Pontifices Romani sæpè sæpius concessisse reperiuntur terras infidelium Principibus Christianis cum onere conuersionis.*

26 *Hiberniæ regnum Adrianus IV. Henrico II. Angliæ Regi subiugandum, & conuertendum concessit.*

27 *Adriani IV. memorandum diploma de concessione regni Hiberniæ ad litteram recensetur.*

28 *Martinus V. & Nicolaus V. & Calistus III. & alij Romani Pontifices Lusitaniæ Regibus, ac regna infidelium debellare, & occupare possent, concesserunt.*

29 *Calixti III. & Nicolai V Bullæ de concessione Indiarum Orientalium Lusitanis facta, referuntur.*

30 *Pontificis concessione multum innixi fuerunt*

Reges Catholici ad occupanda, & possidenda regna Indiarum.

31 *Ioan. Lupus de Palacios Rubios fecit generalem quandam requisitionem, siue protestationem, qua Indis præcipuè intimabatur, vt Romani Pontificis obedientiam, & potestatem agnoscerent.*

32 *Requisitionis siue protestationis forma refertur, quæ Indis olim intimari iubebatur.*

33 *Iustè possidet, qui auctore legitimo iudice possidet.*

34 *Sententia à iudice legitimo lata, tribuit dominium.*

35 *Sententiis, & declarationibus Papæ non est negandum, quod aliis inferiorum iudicum concedi solet.*

36 *Papæ vna sola sententia, & declaratio generaliter prolata facit ius in similibus causis.*

37 *Calixti 3. Bullæ verba expenduntur.*

38 *Opinio quæ magis fauet Ecclesiæ, & piæ causæ in dubio prosequenda est.*

39 *Opinio, quæ fauet potestati clauium præualet non fauentibus.*

40 *Pontifex potest in dubiis opinionibus declarare, quæ sit verior & sequenda.*

41 *Papæ pro sententiis, & declarationibus semper præsumendum est.*

42 *Papa est fons iustitiæ, & in eo inest summa perfectio, & sapientia.*

43 *Papæ decisionibus & declarationibus stare debemus, licèt totus mundus sentiat contra eum.*

44 *Sententia, & opinio Papæ præualet opinionibus omnium Episcoporum. Et n. 46.*

45 *Papa quod approbat, vel reprobat, omnes sequi tenentur.*

47 *Principes auctoritate qui contrahunt, vel aliquid recipiunt, decipi non debent.*

48 *Beneficio iuuari nos oportet, non decipi.*

49 *Pontificia dignitas reliquas supereminet.*

50 *Papa appellatur Imperator, & princeps principum, & culmen omnium dignitatum.*

51 *Ecclesia est tutrix iustitiæ, & contra eam aliquid fieri non permittit.*

52 *Papæ facta in dubium vocari non debent.*

53 *Papæ auctoritati, & potestati detrahere iniustum est.*

54 *Pontifex Summus vbi aliquid magnum & insolitum facit, admirari potius, quam notare debemus.*

55 *Apostolicæ Sedis potestas in infinitum pro meliori Ecclesiæ statu ampliari potest.*

56 *Casus vbi accidit à Principe non præuisus, omnia, quæ ipse posset facere, potest is, qui eius vices habet.*

57 *Mandati fines, aut limites non videtur excedere qui ea facit, quæ dominus faceret, si præsens esset.*

58 *Papa quòd aliquid inutiliter, aut frustratoriè faciat, asserere temerarium est.*

59 *Deus, & naturam nihil frustra operantur.*

60 *Gesta auctore Deo, vel eius Vicario conuenientissima iudicanda sunt.*

61 *Ecclesia nec decipere, nec decipi potest.*

62 *Ecclesia non solùm est expers erroris in articulis Fidei, sed etiam vbi de concernentibus ad mores vniuersales disponit.*

63 *Papa recusari non potest, nec ab eius sententia appellari.*

64 *Papa quòd facit, videtur facere vt Deus.*

65 *Exemplis non est iudicandum, sed legibus, & quare?*

66 *Exempla pauca reperiri possunt in causis iudicialibus, quæ in omnibus circunstantiis similia sint.*

67 *Exempla supremorum iudicum, & tribunalium multum attendi, & venerari debent.*

68 *Exempla sanctorum Patrum in iudicando sequi debemus.*

69 *Maiorum actus, & mores pro lege accipiuntur.*

70 *Papæ quod vnus fecit, & multo magis quod plures facere consueuerunt, probare debemus.*

Papæ auctoritas maior est quàm Sanctorum, ibid.

71 *Consuetudo ex communi Pontificum concessione, & stylo desumpto, in similibus causis ius, & formam inducit.*

72 *Ecclesiæ contra frequentem vsum disputare insolentissima insania est, secundùm Diu. August.*

73 Cap. per venerabilem, vers. Quod autem qui filij sint legitimi, *expenditur, & illustratur.*

74 *Hæretici negantes in Ecclesia esse potestatem concedendi Iubilæos, & Indulgentias, & Sanctos esse inuocandos, ex contrario, & communi eiusdem Ecclesiæ vsu conuincuntur.*

75 *Ecclesiam posse dispensare cum Monachis in voto castitatis, vt matrimonium contrahant, ex eo quod id pluries fecit, probant Caiet. & alij.*

76 *Papam posse temporalem dominationem, & iurisdictionem in regnis infidelium exercere, inde multi probant, quod sæpius ea vsus sit.*

77 *Pontificem Romanum esse verum caput vniuersalis Ecclesiæ, eiusdem communi obseruatione colligitur.*

78 *Argumentum in vsu, & obseruatione Ecclesiæ validissimum est.*

79 *Præsumendum est pro iis, quæ diu in Ecclesia Dei agitata sunt.*

80 *Consuetum fieri, non dicitur arbitrarium, sed necessarium.*

81 *Consuetudo etiam irrationabiliter, & cum peccato introducta, excusat à pœnis, & censuris legis contrariæ.*

82 *Argumentum à solitis, & consuetis fieri, tunc efficacius est, cùm antiquioribus & grauioribus exemplaribus nititur.*

83 *Praxis est vera legum interpres.*

84 *Obseruantia subsecuta habetur, pro lege & plura de viribus, & effectibus obseruantiæ.*

85 Lex de quibus, ff. de legibus, l. 1. Cod. quæ sit longa consuetudo, *& similes exornantur.*

86 *Obseruatum quod diu fuit, censetur prius ita dispositum, & ordinatum fuisse.*

87 *Virginius suam filiam necauit, quòd in eius persona Appius iuris obseruantiam non custodiuit.*

88 *Obseruantia declaratoria non requirit præscriptionem, nec plures actus.*

89 *Solitum dicitur quid ex vna sola vice.*

90 *Consuetudinis, & obseruantiæ auctoritas, etiam in alienationis materia plurimum operatur.*

91 *Alienatio*

91 *Alienatio, vel infeudatio quorumlibet bonorum etiam Ecclesiasticorum à Regibus, Principibus, vel Prælatis iuxta consuetudinem facta, impediri non debet.*
92 *Pontifex Summus dubia, & ardua negotia nunquam expedire solet, sine consilio Cardinalium, & aliorum peritissimorum virorum.*
93 *Papa, etiam cùm vtitur plenitudinis potestate, Cardinalium consilium requirere solet.*
94 *Pontifices Summi qualiter olim iusiurandum præstarent de petendo in rebus arduis Cardinalium consilio.*
95 *Ecclesiastes locus* cap.12.vers.11.*exponitur.*
96 *Pontificis Romani decretorum certitudinem qualiter expresserit Salomon.*
97 *Pontifices, & Principes superiores omnia iura inscrinio pectoris habere dicuntur, propter consilia peritorum, quos semper secum habere solent.*
98 *Pontificum Romanorum, & Collegij Cardinalium dexteritatem, & certitudinem in declarandis rebus dubiis, multis probat, & extollit Thomas Bozius.*
99 *Alexandri VI. Bulla etsi non faciat mentionem consultationis Cardinalium, credendum tamen est, eam interuenisse.*
100 *Bullæ sæpè expediri solent sub solo nomine Papæ, quamuis Cardinales ad earum expeditionem consilium, & consensum præstiterint.*
101 *Actus semper denominari solet à principali eius auctore.*
102 *Papa, si nolit, non tenetur de necessitate Cardinalium consilium petere.*
103 *Cardinalium consilium vt Papa necessariò petere debeat, nulla consuetudine induci potest, & quare?*
104 *Papæ contra supremam potestatem nulla currit præscriptio.*
105 *Clausula, Ex certa scientia, quid præsupponat, & operetur in Bullis Pontificum.*
106 *Clausula De plenitudine potestatis, nunquam vti solet Pontifex, nisi cum causæ cognitione, & plena negotij informatione.*

1 HAEC igitur cum ita se habeant † satis quidem apparet, Romanum Pontificem ex concordi omnium Catholicorum scriptorum doctrina, vt minimum dominationem, iuridictionem & potestatem temporalem habere super omnes Principes tam fideles, quàm infideles, saltem quantum postulare videbitur finis supernaturalis, ad quem potestas spiritualis ordinatur, cuius ipsum Pontificem supremum caput, & dominum esse, necessario secundùm fidem affirmare debemus. Et iuxta aliam magis receptam plurimorum Theologorum, & Canonistarum sententiam, quàm veriorem, & securiorem esse probauimus; maius etiam & absolutius imperium erga eorundem Principum, præsertim infidelium, Regna, & prouincias exercere posse, Reges, nimirum, & gubernatores earum mutando, & alios Catholicos præficiendo, quoties id sibi expedire videbitur. In quo tamen † non 2 solo arbitrio, aut liberæ voluntatis intuitu procedere debet, vt *suprà* tetigimus, & nouissimè tradit Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. c.6.n.*48. sed iustà aliqua causa, & bono publicæ vtilitatis suadente, & tanquam Deus, qui est veritas, vt præclarè scriptum reliquit Baldus *in tit. de pace constantiæ, §. in nomine Christi*, vbi allegat doctrinam Innocentij *in cap. cùm sit generale de for. compet.* & *in cap. super litteris de rescript. & in c. cùm super Abbatia de offic. deleg.* qui tradit, † quod 3 quando causa requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, oportet, eam inesse, & veram & discussam esse, alias iudicium est nullum ipso iure.

Quod etiam latiùs prosequitur Felinus *in cap. quæ in Ecclesiarum col. 9. declarat. 3. de constit.* Glos. & Doctores *in c. 1. si de inuestit. feud. inter domin. & vassall.* Roder. Zamorens. *in tract. de orig. & differen. Princip. part. 2.* Et in in simili probant Bart. *in l. fin. C. si contra ius vel vtilit. pub. & in l. 1. C. de fund. patrim. lib.* 11. Paul. Castrens. *cons.* 156. *in fine*, Ancharran. *cons.* 178. 229. 252. *&* 287. *vol.* 1. Decius *d. c. quæ in Ecclesiarum, num.* 51. *& cons.* 361. *col. penult. vers. Secundò respondetur, & cons.* 588. *col.* 3. Iason. *in l. Barbarius, col.* 6. *vers. Circa duas ff. de offic. Prætor.* Craueta *cons.* 5. *num.* 2. Hyppolitus Riminald. *cons.* 74. *n.* 43. *& cons.* 467. *num.* 105. *&* 106. *lib.* 4. Carolus Tapia *in rub. de constit. Princip. c.* 1. *per totum*, & Mar. Anton. Petra *de potest. Princip. c.* 24. *num.* 56. *&* 90. vbi resoluunt, quòd † Papa, vel Imperator iuri natura- 4 li, vel gentium, prout est dominium, sine causa derogare non potest, & quod Papa non recipit à Deo potestatem peccandi, sed iustè & licitè ligandi, & soluendi. Et quòd vbi vellet id ex causa facere opporteret, quòd illa respiceret vtilitatem publicam principaliter.

Quod † etiam in bonis infidelium docuerunt 5 Innocent. & Abb. *in c. quod super, de voto*, Præposit. *in c. 1. 1 distinct.* Oldrad. *cons.* 87. *&* 264. Abb. *num.* 21. Decius 109. Berolus 134. *in c. quæ in Ecclesiarum de constit.* Tapia *d. c. 1. n.* 54. *&* Nos *suprà c.* 21. *ex n.* 62.

Et in terminis † nostræ quæstionis idem docet 6 Episc. Chiapens. *in d. tract. comproba. fol.* 46. Cardin. Bellarmin. *d. lib.* 5. *de Romano Pontif. cap.* 6. Sotus, Victoria, & alij, quos refert & sequitur Molina *d. tract. 2. de iust. & iure, disput.* 29. *col.* 141. *&* 146. *vers. Ex dictis*, Anastasius Germon. *d. lib.* 3. *de sacror. immunit. c.* 13. *num.* 38. Vbi inquit, † ne- 7 minem sanæ mentis dubitare debere, quin Pontifex Maximus, nec præter eum alius quisquam, Imperatores, Reges, aliosque magnos Principes Principatu, Regno, atque Imperio priuare possit, nec non alios, cùm liber, & opus sit, in eorum locum sufficere, & subrogare, ac gladio, non solùm spirituali, sed & materiali stricto, vice Christi, suo munere fungi: *Licèt id non agat, nisi grauissimis de causis, atque vrgentissimis, fidem Catholicam, aut Rempublicam Christianam concernentibus, magnaque & prudenti, an expediat, & quando, & quomodo, & per quam faciendum sit delibet ratione habita.* Paramus *d. lib.* 3. *de orig. Inquis. quæst.* 1. *opin.* 4. *num.* 2. *& num.* 118. Vbi concludit, † in exercitio huius temporalis iurisdictio- 8 nis, non solùm ex animi sententia, sed ex iusta causa prudentium arbitrio inducta Summum Pontificem procedere debere.

Et melius † Thom. Bozius *d. lib.* 1. *de ruinis* 9 *Gen. c.* 18. *pag.* 106. vbi ita eleganter scribit: Quamobrem Pontifex Summus veræ Religionis iure poterit imperare quibuslibet mortalibus, quoad singulas eorum res, & actiones: ac proinde omnium temporalium dominus erit, non vt pro libito cuncta verset, immutet, distribuat, auferat; sed vt ad virtutes, ad Religionem, sapientiam, Dei-

que amicitiam dirigat, iis modis, qui videbuntur, pro varietate rerum, quas præ manibus habebit, magis esse necessarij, vtiles, & conuenientes ad hunc finem: & omnes homines erunt illi obligati parere, ad virtutes enim nati sunt, ac producti à Deo, magisque ac minus erunt obligati parere, quo magis aut minus erit necessarius, vtilis, & conueniens modus pro conditione rerum, quæ contingunt; quod ad ipsum iure spectauit indicare. *Et post alia*: Dominium † quippe Pontificis Summi disponit, atque vt loquuntur, subordinat sibi reliqua dominia, non auferens illa dominis, verum stabiliens, cùm reducat ad primum dominum dominorum, per quem sunt alij domini. Quod si quando aufert, aufert ne maximè imminuantur ac pereant aliis eiusdem gentis aut Regni, tum illa, tum cætera, sicut multoties periere. Nam vastitates, ac ruinæ temporalium nascuntur ob defectum virtutum, virium, defectus religionis, sapientiæ, & amicitiæ Dei, à quo sunt, mouentur, conseruantur, augentur cuncta, vt ipsum, quantum fert eorum natura, participent, & idcirco reducantur ad ipsum, à quo omnis boni multiplicatio, & perpetuitas emanat.

11 Vnde † cum eiusmodi iustæ, & legitimæ causæ nusquam cumulatius, & vrgentius militasse, & concurrisse videantur, quàm in Barbaris istis Occidentalibus, & Meridionalibus Noui Orbis nationibus: rectè potuit Alexander VI. Pontifex Maxim. prædicto iure, & potestate vtens, Catholicis nostris Hispaniæ Regibus, non solum earum ad fidem conuertendarum curam committere, vt prioris opinionis auctores existimant, quorum dicta latè recensuimus *in c. præcedenti ex num.* 2. Sed simul etiam plenum, & supremum dominium, ac iurisdictionem concedere, & vbi opus fuisset, debellationem, & conquisitionem, iuxta magis receptam aliorum sententiam, de qua etiam diximus in eodem *c. ex num.* 53. quoniam, vt præclarè, & multum in nostris terminis tradit idem Thom. Bozius *dict. lib.* 4. *de Ital. statu*, *c.* 5. *&* 6. *& de temp. Eccles. Monar. lib.* 1. *c.* 1. *& c.* 23. *& de iure lib. Eccles. libr.* 2. *c.* 9. *cum sequentib.* Franciſc. de Vargas *in d. tract. de Episcop. iurisd. confir.* 10. *num.* 4. *& sequent.* Anastaſ. Germ. *dict. c.* 13. *n.* 29. *&* 30. & alij supra in fauorem eiusdem opinionis

12 citati, † hoc Christianæ fidei, & Euangelij propagatio necessario desiderabat, & ipsorum Barbarorum remota, inaccessa, & nusquam, vel de nomine nota colluuies, ferinique, crudeles, & inhumani mores, tyrannides superstitiones, idolatriæ, cruenta sacrificia, & alia fœdissima, & spurcissima crimina, quibus Deum grauiter offendebant, & ipsam humanam naturam miserè deturpabant, de quibus latissimè egimus *in hoc libro ex c.* 12. *ad* 16.

13 Quæ † omnia licet per se tantum considerata, ad infideles debellandos, subiiciendos, & suis bonis, ac dominiis priuandos, aliquibus non omnino sufficere videantur: aliis tamen coniuncta, imo & singulatim considerata, iustissimam causam debellationis, & plenissimum, & securissimum acquisitionis titulum Regibus nostris præbere potuisse, constantissimè placet, vt *in dictis capitibus* copiosè tractauimus. Et accedente hac Pontificia concessione, in dubium vocari non posse, vltra Auctores *suprà c. præced. ex n.* 63. relatos, expresśe affirmat Fr. Ioan. Marquez *in Gubernat. Christ. lib.* 1. *c.* 27. *pag.* 164. & Anton. de Hererra *in histor. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 2. *c.* 4. *pag.* 51. *& sequent.* Vbi elegantissime loquitur, &

14 ex historiæ fide recenset, † qualiter Catholici Reges Ferdinandus, & Elisabeth Romanam Sedem Orbis Noui, à se nuper Columbi industria detecti certiorem fecerint, & ab ea donationem, siue confirmationem illius expostulauerint, quo tutius, & securius inuentis potiri, & inuenienda occupare, & possidere valerent, licèt plures eruditissimi eius temporis viri hanc concessionem nullatenus necessariam ad iustitiam huius conquisitionis existimarent.

15 Quo † Nuntio, vt idem Herrera subiungit, Alexander VI. Pontifex Maxim. qui tunc Petri Cathedram occupabat, non minorem admirationem, quam lætitiam recepit, ob ingentem Ecclesiæ, & Christianæ fidei propagationem, quam inde euenturam considerauit, & post maturam sacri Cardinalium Collegij consultationem, & approbationem, iustis, ac piis Regum Catholicorum precibus inclinatus, quarta die mens. Maij, anno 1403. eisdem, & eorum in Regno Castellæ, & Legionis hæredibus, & successoribus omnes insulas, & terras firmas versus Occidentem, & Meridiem eo vsque ipsorum cura, & expensis detectas, & in posterum detegendas, auctoritate Omnipotentis Dei sibi in Beato Petro concessa, & Vircariatus Iesu Christi, quà in terris fungebatur, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, in perpetuum pleno iure donauit, concessit, & assignauit. Ita tamen, vt linea quædam à Polo Arctico ad Antarcticum duceretur, quæ centum leucis versus Occidentem, & Meridiem à Gorgonum siue Hesperidum insulis, quæ vulgò vocantur: *De los Azores, & de Cabo Verde*, distaret, & pars Orbis, quæ in Oceano ad Occidentem Solem iaceret, ea Catholicis Regibus cederet: quæ verò ad Orientem spectaret, iuris Regum Lusitaniæ censeretur, ne occasione huius nouæ gratiæ præiudicium aliquod fieret, aliis sibi prius circa Indiæ Orientalis nauigationem, & conquisitionem indultis, de quibus etiam statim agemus. Sed præstat ipsius Bullæ verba ad litteram recensere, vtpotè in qua vnum ex præcipuis nostræ tractationis fundamentis consistit: Ea igitur sic habet.

ALexander † Episcopus seruus seruorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, Siciliæ & Granatæ illustribus: salutem, & Apostolicam benedictionem. Inter cætera Diuinæ Maiestatis beneplacita opera, & cordis nostri desiderabilia, illud profectò potissimum existit, vt Fides Catholica, & Christiana Religio, nostris præsertim temporibus exaltetur, ac vbilibet amplietur, & dilatetur, animarumque salus procuretur, ac barbaricæ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur. Vnde cùm ad hanc sacram Petri Sedem, Diuina fauente clementia (meritis licet imparibus) euecti fuerimus, cognoscentes vos tanquam veros Catholicos Reges, & Principes, quales

quales ſemper fuiſſe nouimus, & à vobis præclarè geſta, toti penè iam Orbi notiſſima, demonſtrant, nedum id exoptare, ſed omni conatu, ſtudio, & diligentia, nullis laboribus, nullis impenſis, nulliſque parcendo periculis, etiam proprium ſanguinem effundendo, efficere, ac omnium animum veſtrum, omneſque conatus ad hoc iam dudum dedicaſſe, quemadmodum recuperatio Regni Granatæ à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos, cum tanta Diuini nominis gloria, facta teſtatur, dignè ducimus non immeritò & debemus illa vobis etiam ſponte, & fauorabiliter concedere, per quæ huiuſmodi ſanctum, & laudabile ab immortali Deo cœptum propoſitum in dies feruentiori animo ad ipſius Dei honorem, & Imperij Chriſtiani propagationem, proſequi valeatis.

Sanè accepimus, quod vos, qui dudum animo propoſueratis aliquas inſulas, & terras firmas, remotas, & incognitas, ac per alios hactenus non repertas quærere, & inuenire, vt illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem noſtrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis, hactenus in expugnatione, & recuperatione ipſius Regni Granatæ plurimum occupati, huiuſmodi ſanctum, & laudabile propoſitum veſtrum ad optatum finem perducere nequiuiſtis; ſed tandem ſicut Domino placuit, Regno prædicto recuperato, volentes deſiderium adimplere veſtrum, dilectum filium Chriſtophorum Columbum, virum vtique dignum, & plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum nauigiis, & hominibus ad ſimilia inſtructis, non ſine maximis laboribus, & periculis, ac expenſis deſtinaſtis, vt terras firmas, & inſulas remotas, & ignotas huiuſmodi, per mare, vbi hactenus nauigatum non fuerat, diligenter inquireret; qui tandem (Diuino auxilio, facta extrema diligentia, in mari Oceano nauigantes) certas inſulas remotiſſimas, & etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant, inuenerunt, in quibus quam plurimæ gentes pacificè viuentes, & vt aſſeritur, nudi incedentes, nec carnibus veſcentes, inhabitant, & vt præfati Nuntij veſtri poſſunt opinari gentes ipſæ in inſulis, & terris prædictis habitantes, credunt vnum Deum Creatorem in cœlis eſſe, ac ad Fidem Catholicam amplexandum, & bonis moribus imbuendum, ſatis apti videntur, ſpeſque habetur, quòd ſi erudirentur, nomen Saluatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti in terris, & inſulis prædictis faterentur: ac præfatus Chriſtophorus in vna ex principalibus inſulis prædictis iam vnam turrim ſatis munitam: in qua certos Chriſtianos, qui ſecum iuerant, in cuſtodiam, & vt alias inſulas, ac terras firmas remotas, & incognitas inquirerent, poſuit, conſtrui, & ædificari fecit: in quibus quidem inſulis, & terris iam repertis, aurum, aromata, & aliæ quamplurimæ res pretioſæ diuerſi generis, & diuerſæ qualitatis reperiuntur. Vnde omnibus diligenter, & præſertim Fidei Catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges, & Principes) conſideratis, more progenitorum veſtrorum claræ memoriæ Regum, terras firmas, & inſulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores vobis, Diuina fauente clementia, ſubiicere, & ad Fidem Catholicam reducere propoſuiſtis.

Nos igitur huiuſmodi veſtrum ſanctum, & laudabile propoſitum plurimum in Domino commendantes, ac cupientes, vt illud ad debitum finem perducatur, & ipſum nomen Saluatoris noſtri in partibus illis inducatur, hortamur vos quamplurimum in Domino, & per ſacri lauacri ſuſceptionem, qua mandatis Apoſtolicis obligati eſtis, & viſcera miſericordiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti attente requirimus, vt cum expeditionibus huiuſmodi omnino proſequi, & abſumere proba mente orthodoxæ Fidei zelo intendatis, populos in huiuſmodi inſulis, & terris degentes, ad Chriſtianam Religionem ſuſcipiendum inducere velitis, & debeatis, nec pericula, nec labores vllo vnquam tempore vos deterreant, firma ſpe, fiduciaque conceptis, quòd Deus omnipotens conatus veſtros fœliciter proſequetur.

Et vt tanti negotij prouinciam Apoſtolicæ gratiæ largitate donati, liberius, & audacius aſſumatis, motu proprio, non ad veſtram, vel alterius pro vobis ſuper hoc Nobis oblatæ petitionis inſtantium, ſed de noſtra mera liberalitate, & ex certa ſcientia, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, omnes inſulas, & terras firmas inuentas, & inueniendas, detectas, & detegendas verſus Occidentem, & Meridiem fabricando, & conſtruendo vnam lineam à Polo Arctico ſcilicet Septentrione, ad Polum Antarcticum,

tarcticum, ſcilicet Meridiem, ſiue terræ firmæ, & inſulæ inuentæ, & inueniendæ ſint verſus Indiam, aut verſus aliam quamcunque partem quæ linea diſtet à qualibet inſularum, quæ vulgariter nuncupatur de los Azores, i Cabouerde, centum leucis verſus Occidentem, & Meridiem: ita quod omnes inſulæ, & terræ firmæ repertæ, & reperiendæ, detectæ, & detegendæ, à præfata linea verſus Occidentem, & Meridiem per alium Regem, aut Principem Chriſtianum non fuerint actualiter poſſeſſæ vſque ad diem Natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti proximè præteritum à quo incipit annus præſens milleſimus quadringenteſimus nonageſimus tertius, quando fuerunt per nuntios, & capitaneos veſtros inuentæ aliquæ prædictarum inſularum, auctoritate omnipotentis Dei nobis in Beato Petro conceſſa, ac Vicariatus Ieſu Chriſti, qua fungimur in terris, cum omnibus illarum dominiis, ciuitatibus, caſtris, locis, & villis, iuribuſque, & iuriſdictionibus, ac pertinentiis vniuerſis vobis, hæredibuſque, & ſucceſſoribus veſtris (Caſtellæ, & Legionis Regibus) in perpetuum tenore præſentium donamus, concedimus, & aſſignamus, voſque & hæredes, ac ſucceſſores præfatos illarum dominos cum plena, libera, & omnimoda poteſtate, auctoritate, & iuriſdictione, facimus, conſtituimus, & deputamns. Decernentes nihilominus per huiuſmodi donationem, conceſſionem, & aſſignationem noſtram nulli Chriſtiano Principi, qui actualiter præfatas inſulas, & terras firmas poſſederit vſque ad dictum diem Natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti, iure quæſitum ſublatum intelligi poſſe, aut auferri debere.

Et inſuper mandamus vobis in virtute ſanctæ obedientiæ (vt ſicut pollicemini, & non dubitamus pro veſtra maxima deuotione, & Regia magnanimitate vos eſſe facturos) ad terras firmas, & inſulas prædictas viros probos, & Deum timentes, doctos, peritos, & expertos ad inſtruendum incolas, & habitatores præfatos in Fide Catholica, & bonis moribus imbuendum, deſtinare debeatis omnem debitam diligentiam in præmiſſis adhibentes ac quibuſcunque perſonis cuiuſcunque dignitatis, etiam Imperialis & Regalis ſtatus, gradus, ordinis, vel conditionis ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, quam eo ipſo, ſi contra fecerint, incurrant diſtrictius inhibemus, ne ad inſulas, & terras firmas inuentas, & inueniendas, detectas, & detegendas verſus Occidentem, & Meridiem, fabricando, & conſtruendo lineam à Polo Arctico ad Polum Antarcticum, ſiue terræ firmæ, & inſulæ inuentæ, & inueniendæ ſint verſus Indiam, aut verſus aliam quamcunque partem, quæ linea diſtet à qualibet inſularum, quæ vulgariter nuncupantur de los Azores, y Cabouerde, centum leucis occidentem, & Meridiem, vt præfertur, pro mercibus habendis, vel quauis alia de cauſa accedere præſumant abſque veſtra, ac hæredum, & ſucceſſorum veſtrorum prædictorum licentia ſpeciali: non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, cæteriſque contrariis quibuſcunque. In illo, à quo imperia, & dominationes, ac bona cuncta procedunt confident: quod dirigente Domino actus veſtros, ſi huiuſmodi ſanctum, & laudabile propoſitum proſequamini, breui tempore cum fœlicitate, & gloria totius populi Chriſtiani veſtri labores, & conatus exitum fœliciſſimum conſequentur. Dat. Romæ apud ſanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quadringenteſimo nonageſimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus noſtri anno primo.

Hactenus Alexander VI. cuius Bulla originalis in Regiis Archiuis ſeruatur & † eam refert, [17] quibuſdam notis adiectis, Summarium Conſtitutionum Pontificum Petri Matthæi *pag.* 150 Idem Pet. Matthæus in ſeptimo volumine Decretalium *lib.* 1 *.tit.* 9 *.de inſulis Noui Orbis*, & Laertius Cherubinus *in* 1 *.tom. Bullarij*, *pag.* 392. Et de eadem, tanquam de re admodum notabili, & † de noua [18] controuerſia, quæ rurſus cum Luſitaniæ Regibus interceſſit, & ab eodem Alexandro compoſita fuit, prædictis centum à linea leucis, ad treceteſimam ferè, & quadrageſimam leucam extenſis, ducto à Septentrionibus ad Auſtralem Polum circulo, atque ita toto terrarum Orbe ex æquo bifariam diuiſo, latè etiam meminerunt Auctores, quos plenè congeſſimus *ſuprà lib.* 1. *c.* 6 *.num.* 73. *&* *in c.præcedent. ex num.* 63. *&* 137. & Alphonſus Aluarez *in Specul. Roman. Pontif. c*..... Ioan. Laurentius Annania *in fabrica mundi, tract.* 4. Lucius Marinæus Siculus *in hiſtor. Hiſpan. lib.* 19 *.c.* 16. Franciſc. Lopez Gomara *in hiſtor. Ind. Occident.* 1. *par. in princip.* Ioan. de Barros *in ſuis commentar. lib.* 1. Petrus de Cieza *in hiſtor. Regni Peru.* 1. *par. in in princ.* Alan. Cop. *dialog.* 6 *.c.* 9. Ioan. Bodin. *lib.* 1. *de Repub. c.* 9. Ioan. Nicolaus Dolionus *in compend. hiſtor. lib.* 4. Gaudentius Merula *in ſylua variæ lect.* 5. *per totum*, Pert. Meſſia *in ſua ſylua*, 4 *.part.c.* 1. Petr. Martyr *in ſuis decadibus Noui Orbis*, *decad.* 1. elegantiſſimus Petr. Ioan Maffeius *hiſtor. Ind. lib.* 1. *pag.* 18. & nouiſſimus Pat. Ferdinandus Rebellus *de oblig. iuſtitia,* 2. *par. lib.* 18 *.q.* 23 *.ſect.* 2. *num.* 7. & nouiſſimè poſt hæc ſcripta alios referens Auguſt. Barboſa *in Paſtorali,*

Pastorali, 1.*par.tit.*3.*c.*2.*n.* 41. *& sequentibus*, & Seraphin.Freitas *de Imp. Asit.cap.*7.*ex num.*1.

19 Ex cuius Bullæ tenore, † & ex his, quæ circa eam prædicti Scriptores obseruant, & Nos *in c. præcedenti* retulimus, *num.* 63. *& sequentib. & lib.*3.*c.*1.*ex num* 13. referemus, satis quidem colligitur, Romanum Pontificem plenum, & integrum dominium, & iurisdictionem harum Noui Orbis regionum, & infidelium in illis habitantium Catholicis Regibus concedere voluisse, sub eo onere, & conditione,vt de Fide, ac Religione Christiana inter eosdem prædicanda, propaganda, & conseruanda, sedulam operam exhiberent.

20 Quod † idem disertè etiam tradit Germonius *d.c.*13.*num.*30.Rutil.Benzon *lib.*1.*de anno Iubilæi c.*10.*pag.*53.vbi ait, Alexan.VI. vt agnouit Noui Orbis notitiam, in dies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, vt non minus temporale ipsorum Regnum, quàm, imò præcipuè, Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandasse, eosque adstrinxisse, vt maximâ, quâ possent diligentia in illorum populorum conuersionem incumberent, quod vt fortius exequerentur, ipsis quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit.

Et Ioan. Metellus apud Theat. vitæ humanæ *vol.*28.*lib.* 2.*pag.* 4236. vbi præfatam Bullam in compendium deducens, ita scribit: Alexander VI.PP.Ferdinando Regi, & eius posteris Castellæ, Legionisque Regibus, Cardinalibus adprobantibus, in perpetuum plenéque concessit, donauit, & atribuit omnes insulas, continentisque prouincias, repertas, & quæ in posterum à suis reperirentur, Occidentem & Meridiem versus: ducta ab Arctico, Borealiue Polo linea; quæ centum milliaribus (lege leucis) distaret, Occidentem Meridiemque versus ab ea insula, quæ vulgò Hispanis Azores à falconibus dicitur: & ab altera, quam nunc illi Viridi caput, antiqui autem Hesperides appellabant. Quarum omnium insularum, & continentis prouinciarum quæsitarum, & quærendarum, idem Pontifex eundem Regem, & eius successores dominos cum libera omnimodaque in iisdem potestate constituit.

Relatu etiam digna videntur verba Iacobi Mainoldi *in tractat.de titulis Regis Catholici*, *fol.* 3.qui postquam latissimas & ditissimas Noui Orbis prouincias connumerauit, & earum conquisitionem, sic concludit: Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest,Philippe Rex, Maiestatem vestram non immeritò huius Noui Orbis dominatum tenere, cum auspiciis, atque armis Hispaniæ Regum fuerit in Christianorum potestatem adductus. Nam & sub Ferdinando Catholico, & Carolo V. Imperatore patre vestro Hispaniæ Regibus hæ omnes Nouæ Regiones fuerunt additæ, atque armis subactæ. Cùm autem multa, maximaque Regna contineant Maiestas vestra tribus dumtaxat Regnorum titulis omnia complectitur, quando nimij esset laboris, illa omnia Regna numerando percensere. Quæ quidem Hispanis Regibus ingentem gratiam habere debent, quod post multa tandem sæcula abrogatis idolorum superstitionibus, veram Christi religionem nunc susceperint, perpetua ciuili pace fruantur. Cum inuictæ mentis præsidio terra, marique munitissima, nihil amplius à quoquam finitimo hoste vim & arma extimescant.

21 A quibus † non absunt plures doctissimi Theologi, quos refert Pat. Ioan. de Salas *in tract. de legib.q.*95.*disp.*7.*sect.*4. *num.*31.*vers. Ad illud, pag.* 123. qui quamuis sentiant, Pontificem non posse prouincias infidelium plenè, & absolutè concedere; inspectis tamen, & consideratis prædictæ Bullæ verbis, fatentur, Pontificem ibi plenam; atque omnimodam donationem fecisse, & absque dubio eorum opinionem sequutum fuisse, qui Romanæ sedi hanc potestatem, & auctoritatem concedunt.

22 In qua etiam sententia † tandem residere videtur Illust.Card.Bellarm.Nam licèt *d.lib.* 5. *de Roman.Pontif.c.*2.§. *vlt.* affirmasset, Alexand. VI. solùm concedere voluisse Regibus Hispaniæ ius mittendi Prædicatores ad has prouincias nouiter repertas, & eos, & infideles, qui conuerterentur, tuendi, vt latius diximus *sup.c.prox. num.*5. Posteà tamen *in recognitionibus, siue retractationibus ad eundem librum, & caput, pag.* 508. ita scriptum reliquit: Quod attinet ad Bullam Alexandri VI.de diuisione Orbis nuper inuenti,& debellatione Indorum Occidentalium, cùm ea scriberem, Bullam non videram, & ideò sequutus sum doctrinam Cardinalis Caiet. *in* 2.2.*q.*66.*art.* 8.Franc.Victor.*in* 2.*relect.de iure belli*,& Dom. à Soto *in* 4.*sentent.dist.*5.*q. vnica, art.*10.*ad* 5.*arg.* tum propter eorum rationes, tum quia Caiet.vixit tempore Alex. VI. & superuixit, proinde facilè scire potuit, quid sibi voluerit Alexander Pontif. cùm Orbem recens inuentum diuisit. Quibus verbis satis ostendit Bellarminus, quod postquam vidit Bullam,cognouit suam,& prædictorum patrum expositionem illius menti, & verbis non conuenire.

23 Quod etiam † plenius, ac planius supponit. Tho.Boz.*lib.*10.*de sign.Eccles.Dei c.*13.*& lib.*17. *c.*4.*& de Italiæ stat. lib.*3.*c.*5.*pag.*342. *&* 343. *& lib.*4. *c. vlt. pag.* 445. & alibi passim in omnibus suis operibus, vbi huius Orbis Noui detectionem, & Alexandri VI. donationem extollit, & qualiter per illam Hispanorum Imperium prouectum, & amplificatum fuerit, quia tanquam Vicarius CHRISTI, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra, partitus est inter Castellanos, & Lusitanos quæcunque illi ignota loca inuenissent in Occidente, & Oriente, neque vllus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibique vllo modo parare.

24 Et iterum *lib.*7.*de sign.Eccles.c.*6. *ad finem*, Lutheri, Caluini, & aliorum hæreticorum calumniis satisfaciens, qui Ecclesiam Dei aliqua nota inurere volunt quod † hunc Alexandrum VI. Pontificem habuerit, quem pluribus vitiis deditum fuisse contendunt (in quibus etiam enarrandis nimis excedit Franc. Guicciardinus *in sua historia Italiæ lib.* 1. *pag.* 3.) respondet, hæc vitia, quæ illi opponuntur, multis aliis virtutibus, quibus enituit, & rebus, quæ præclarè gessit, longo interuallo superasse, & vel hanc concessionem Noui Orbis, quam Regibus Catholicis fecit, & curam, quam adhibuit, vt Occidentales Indi ad humanitatem, & CHRISTI cultum adducerentur, tantum boni peperisse, quantum neque omnium hæreticorum auctoritate ab Orbis constitutione vnquam proficisci potuerit.

Sed verò præteriti iustè non possunt aliæ duæ eiusdem Alexand. VI. constitutiones, quæ licèt omnes præfatos Auctores latuerit, ad rem tamen de qua agimus valde pertinere videntur, & Rom.

Pontificis

Pontificis voluntatem, & poteſtatem in conceſſione harum Prouinciarum enixius, & geminatius oſtendunt. Prior, eodem ipſo die edita, quà ſuperior, Catholicis Regibus, ea omnia priuilegia concedit, quæ Luſitanis in Guineæ & Indiæ Orientalis conquiſitione conceſſa fuerant, & ita ſe habet,

Alexander Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Chariſſimo in Chriſto filio Ferdinando Regi, & Chriſſimæ in Chriſto filiæ Eliſabeth Reginæ Caſtellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illuſtribus, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem, Eximiæ deuotionis ſinceritas, & integra Fides, quibus Nos, & Romanam reueremini Eccleſiam, non indignè merentur, vt illa verbis fauorabiliter concedamus, per quæ Sanctum, & laudabile propoſitum veſtrum, & opus incœptum in quærendis terris, & inſulis remotis, ac incognitis in dies melius & facilius ad honorem Omnipotentis Dei, & Imperij Chriſtiani propagationem, ac Fidei Catholicæ exaltationem proſequi valeatis. Hodie ſiquidem omnes, & ſingulas terras firmas, & inſulas remotas & incognitas, verſus partes Occidentales, & mare Oceanum conſiſtentes, per vos, ſeu nuntios veſtros, ad id propterea non ſint magnis laboribus, periculis, & impenſis deſtinatos, repertas, & reperiendas in poſterum, quæ ſub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Chriſtianorum conſtitutæ non eſſent, cum omnibus illarum dominiis, ciuitatibus, caſtris, locis, vilis, iuriſdictionibus vniuerſis, vobis, hæredibuſque, & ſucceſſoribus, veſtris Caſtellæ, & Legionis Regibus in perpetuum, motu proprio, & ex certa ſcientia, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine donauimus, conceſſimus, & aſſignauimus, prout in noſtris inde confectis litteris pleniùs continentur. Cùm autem alias nonnullis Portugalliæ Regibus, qui in partibus Africæ, Guineæ, & Mineræ auri, ac alias inſulas etiam ex ſimilibus conceſſione, & donatione Apoſtolica eis facta repererunt & acquiſiverunt, per ſedem Apoſtolicam diuerſa priuilegia, gratiæ, libertates, immunitates, exemptiones, facultates, litteræ & indulta conceſſa fuerint. Nos volentes etiam (prout dignum & conueniens exiſtit) vos hæredeſque & ſucceſſores veſtros prædictos, non minoribus gratiis, prærogatiuis, & fauoribus proſequi. Motu ſimili, non ad veſtram, vel alterius pro vobis ſuper hoc oblatæ petitionis inſtantiam ſed de noſtra mera liberalitate, ac eiſdem ſcientia, & Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, vobis, & hæredibus & ſucceſſoribus veſtris prædictis, vt in inſulis & terris per vos, ſeu nomine veſtro hactenus repertis huiuſmodi, & reperiendis in poſterum, omnibus, & ſingulis gratiis, & priuilegiis, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris, & indultis Regibus Portugalliæ conceſſis huiuſmodi, quarum omnium tenores ac ſi de verbis ad verbum præſentibus infererentur, haberi volumus pro ſufficienter expreſſis, & inſertis, vti potiri, & gaudere liberè, & licitè poſſitis, & debeatis in omnibus & per omnia, perinde ac ſi illa omnia vobis ac hæredibus & ſucceſſoribus veſtris præfatis ſpecialiter conceſſa, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium de ſpeciali dono gratiæ indulgemus, illaque in omnibus & per omnia ad vos, hæredeſque ac ſucceſſores veſtros prædictos extendimus pariter, & ampliamus, ac eiſdem modo & forma perpetuo concedimus.

Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis: necnon omnibus illis, quæ in litteris Portugalliæ Regibus conceſſis huiuſmodi, conceſſa ſunt non obſtare, cæteriſque contrariis quibuſcunque. Verùm quia difficilè foret, præſentes litteras ad ſingula quæque loca, in quibus expediens foret, deferri, volumus, ac motu & ſcientia ſimilibus decernimus, quòd illarum tranſumptis manu publici Notarij inde rogati ſubſcriptis, & ſigillo alicuius perſonæ in Eccleſiaſtica dignitate conſtitutæ, ſeu Curiæ Eccleſiaſticæ munitis, ea prorſus Fides in dubia in iudicio, & extra, ac aliàs vbilibet adhibeatur, quæ præſentibus adhiberetur, ſi eſſent exhibitæ vel oſtenſæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam noſtrorum indulti extenſionis, ampliationis, conceſſionis, voluntatis, & decreti infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Dat. Romæ apud ſanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quadringenteſimo nonageſimo tertio, & quarto Nonas Maij, Pontificatus noſtri anno primo.

Poſterior autem Bulla, ſiue conſtitutio eiuſdem Alexand. VI. eodem anno, vi Kalend. Octobris expedita,

expedita eisdem Regibus alias etiam terras concedit, quæ fortè versus Orientem nauigando à suis nuntiis, & vassallis detegerentur, dummodo prius ab aliis Principibus Christianis occupatæ fuissent, cuius verba sic habent.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elizabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem.

Dudum siquidem omnes & singulas insulas, & terras firmas inuentas & inueniendas versus Occidentem & Meridiem, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ & Legionis Regibus in perpetuum motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donauimus, concessimus, & assignauimus, vósque ac hæredes, & successores præfatos de illis inuestiuimus, illarumque dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, authoritate, & iurisdictione constituimus, & deputauimus; prout nostris inde confectis litteris, quarum tenorem, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, pleniùs continetur.

Cùm autem contingere possent, quòd Nuntij, & Capitanei, aut vassalli vestri versus Occidentem, & Meridiem nauigantes, ad partes Orientales applicarent, ac insulas, & terras firmas quæ inde fuissent, vel essent, reperirent: Nos volentes etiam vos fauoribus prosequi gratiosis, motu, & scientia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, & litteras prædictas, cum omnibus, & singulis in eisdem litteris contentis clausulis ad omnes, & singulas insulas, & terras firmas inuentas, & inueniendas, ac detectas, & detegendas, quæ nauigando, aut itinerando versus Occidentem, aut Meridiem huiusmodi, sint vel fuerint, aut apparuerint, siue in partibus Occidentalibus, vel Meridionalibus, & Orientalibus, & Indiæ existant, authoritate Apostolica tenore præsentium in omnibus, & per omnia, perinde ac si in litteris prædictis de eis plena, & expressa mentio facta fuisset, extendimus, pariter, & ampliamus. Vobis ac hæredibus, & successoribus vestris prædictis per vos, vel alium seu alios corporalem insularum, ac terrarum prædictarum possessionem propria auctoritate liberè apprehendendi, ac perpetuò retinendi, illasque aduersus quoscumque impedientes, etiam defendendi, plenam & liberam facultatem concedentes, ac quibuscumque personis etiam cuiuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam contra facientes eo ipso incurrant, districtius inhibentes, ne ad partes prædictas ad nauigandum, piscandum, vel inquirendum insulas, vel terras firmas, aut quouis alio respectu, seu colore, ire, vel mittere quoquomodo præsumant, absque expressa vel speciali vestra, ac hæredum, & successorum prædictorum licentia. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusuis donationibus, concessionibus, facultatibus, assignationibus per Nos, vel prædecessores nostros quibuscumque Regibus, vel Principibus, Infantibus, aut quibusuis aliis personis aut Ordinibus, & Militiis de prædictis partibus, maribus, insulis, atque terris, vel aliqua eorum parte, ex quibusuis causis etiam pietatis, vel fidei, aut redemptionis captiuorum, & aliis quantumcumque vrgentissimis, & cum quibusuis clausulis etiam derogatoriarum derogatoriis, fortioribus, efficatioribus, & insolitis, etiam quascumque sententias, censuras, & pœnas in se continentibus, quæ suum per actualem, & realem possessionem non essent sortitæ effectum, licet forsan aliquando illi quibus donationes, & concessiones huiusmodi factæ fuissent, aut eorum Nuntij ibidem nauigassent. Quas tenores illarum etiam præsentibus pro sufficienter expressis, & insertis habentes, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omninò reuocamus, ac quoad terras, & insulas per eos actualiter non possessa pro infectis haberi volumus; necnon omnibus illis, quæ in litteris prædictis voluimus non obstare, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, 6. Kalend. Octobris, Pontificatus nostri anno 2.

Neque existimet quispiam solùm Alexand. VI. hac dumtaxat occasione prædicta potestate vsum fuisse: cùm † sæpè sæpius alij plures Romani 25 Pontifices

Pontifices variis temporibus, & occasionibus idem fecisse reperiantur, quoties sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac Christianæ Religioni expedire censuerunt, vt præter alios ex *suprà* relatis, nouissimè ostendit Marta *d. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 32.* & vltra ea, quæ ipse tradit, † melius constare poterit ex exemplo regni Hiberniæ, quod eadem fermè ratione ac istud Indiarum Occidentalium Adrianus Papa quartus Henrico II. Anglorum Regi, & successoribus eius concessit, & alij subsequentes Pontifices confirmarunt, certo tributi genere adiecto, quod Romanæ Ecclesiæ, veluti in feudi recognitionem penderetur, vt constat ex his, quæ refert Illustrissimus Cardinalis Baronius *in Annal. Eccles. tom. 12. anno Christi* 1159. *num. 21. & 22. & ann. 1171. n. 12. &* 1186. *num. 16.* Matth. Parisiens. *in histor. Angl. sub Henrico II. ann.* 1155. Polid. Virgil. Neubrigens. Genebrard. Orlandus Rogerius, & Ribadeneira *in eadem histor. Angliæ ann.* 1171. Cardin. Bellarmin. *in Apologia contra Iacob. Reg. Angliæ, cap. 3. & in Chronic. anno* 1154. Pat. Iacob. Gretserus *in alia Apologia contra eundem Regem cap. 5. & 7.* Sanderus *de Schism. Angl. lib. 1. ann.* 1542. & Marta *dict. 1. part. cap. 26. num. 39. & sequentibus.*

26

27

Ad quod † Adrianus Pontifex diploma quoddam expediri mandauit, quod ex Vaticano Codice descripsit Baronius *d. anno* 1159. *num. 21.* & quoniam elegantissimum est, & huic Alex. VI. de quo agimus, valde consentaneum, hîc illud inserere opportunum existimamus. Illud igitur sic se habet.

ADrianus Episcopus seruus seruorum Dei, Charissimo in Christo filio illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem.

Laudabiliter, & fructuosè de glorioso nomine propagando in terris, & æternæ fœlicitatis præmio cumulando in cœlis, tua magnificentia rogitat, dum ad dilatandos Ecclesiæ terminos, ac declarandam indoctis, & rudibus populis Christianæ fidei veritatem, & vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus Princeps, intendis, & ad id conuenientius exequendum, consilium Apostolicæ Sedis exigis, & fauorem. In quo facto, quanto altiori consilio, & maiori discretione procedis, tanto in eo fœliciorem progressum te, præstante Domino, confidimus habiturum, eò quod ad bonum exitum semper, & finem soleant attingere, quæ de ardore fidei, & de Religionis amore principium acceperunt. Sanè Hiberniam, & omnes insulas, quibus Sol iustitiæ Christus illustris illuxit, & quæ documenta fidei Christianæ cœperunt ad ius Beati Petri, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, (quod tua & nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Vnde tanto in eis libentius plantationem fidelem, & germen gratum inserimus, quanto id à nobis interno examine distinctius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis fili in Christo charissime, te Hiberniæ insulam, ad subdendum illum populum legibus, & vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, & de singulis domibus annuam vnius denarij Beato Petro velle soluere pensionem, & iura Ecclesiarum illius terræ illibata, & integra conseruare. Nos itaque pium, & laudabile desiderium tuum cum fauore congruo prosequentes, & petitioni tuæ benignum impendentes assensum gratum, & acceptum habemus, vt pro dilatandis Ecclesiæ terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, & virtutibus inserendis, pro Christianæ religionis augmento, insulam ingrediaris, & quod ad honorem Dei, & salutem illius terræ spectauerit, exequaris: & illius terræ populus honorificè te recipiat, & sicut Dominum veneretur; iure nimirum Ecclesiastico illibato, & integro permanente, & salua Beato Petro, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de singulis domibus annua vnius denarij pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude, gentem illam bonis moribus informare, & agas tam per te, quam per illos quos adhibes quos fide, verbo, & vita idoneos esse perspexeris, vt decoretur ibi Ecclesia, plantetur, & crescat fidei Christianæ religio, & quæ ad honorem Dei, & salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, vt à Deo sempiternæ mercedis cumulum consequi merearis, & in terra gloriosum nomen valeas in sæculis obtinere,

Hucusque in Codice Vaticano.

28

Posterioribus etiam † temporibus, vt tetigimus *suprà lib. 1. cap. 3. num. 21.* cùm Henricus Portugalliæ Infans, Alphonsi V. Regis patruus, fœlicibus ausis, & auspiciis, nouas ac periculosas per vastum Oceani æquor nauigationes instituisset, illisque mediantibus plures insulæ, nunquam antiquis cognitæ, inuentæ essent, & Christianæ fidei ad Hesperios Æthiopas, aliásque inaccessas anteà nationes aditus patefactus, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, anno demum à Partu Virginis 1420. à Martino V. Pontifice Maxim. impetrauit, vt quidquid à Ganariæ promontorio, vulgò dicto, ad vltimam vsque Indiam pateficret, id quàm optimo iure, & conditione Lusitaniæ ditionis esset. Quod ipsum ab aliis deinde Pontificibus, nempe Nicolao V. & Calix. III. confirmatum est, & ad plures alias Africæ, & Asiæ oras, ac regiones extensum, quas Sereniss. Lusitaniæ Reges virtute, & industria bellica, & nauali inuenerunt, ac

ac ſubiugarunt, & ditioni ſuæ adiſcendas curarunt, vt latiùs commemorat Pet. Ioan. Maffæius *hiſtor. Ind. lib.1. pag.5.* Petrus Damariz *in variæ hiſtor. dialog.4. cap.4.* Fr. Ant. de San-Roman. *in hiſt. Ind. Orient. lib.1. cap.3 pag.10. & c.6. pag.27.* Rebellus *de obligat. iuſt. d.2. part. lib.18. quæſt.23, ſect.2.* vbi prolixitatis vitandæ cauſa, ſolùm quædam capita, ex Bulla Calixti III. decerpta, recenſuit, in qua etiam inſerta eſt Bulla Nicolai V. quæ, quoniam maximè ad noſtrum pertinent inſtitutum, Nos quoque hic tranſcribere non grauabimur.

CAlixtus † ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, &c. Dudum ſiquidem fœlicis recordationis Nicolaus Papa V. prædeceſſor noſter litteras conceſſit tenoris ſubſequentis Nicolaus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, &c. Romanus Pontifex regni cœleſtis clauiger, omniúmque nationum in illis degentium qualitates paterna conſideratione diſcutiens, ac ſalutem quærens, & appetens, &c.

Ad noſtrum ſiquidem nuper non ſine ingenti gaudio peruenit auditum, quòd dilectus filius nobilis vir Henricus, Infans Portugalliæ, chariſſimi in Chriſto filij Alphonſi Portugalliæ, & Algarbij regnorum Regis illuſtris patruus, &c. cum olim ad ipſius Infantis perueniſſet notitiam, quòd nunquam, vel ſaltem à memoria hominum non conſueuiſſet, per huiuſmodi Oceanum, mare ad Meridionales, & Orientales plagas nauigari, illudque nobis Occiduis foret incognitum, vt nullam de partium illarum gentibus certam notitiam haberemus, credens, ſe maximum in hoc Deo præſtare obſequiũ, ſi eius opera, & induſtria mare ipſum vſque ad Indos, qui Chriſti nomen colere dicuntur, & nauigabile fieret, ſique cum eis participare, & illos in Chriſtianorum auxilium aduerſus Sarracenos, & alios eiuſmodi fidei hoſtes commouere poſſet, ac nonnullos Gentiles, & Paganos nefandiſſimæ Mahometicæ ſectæ nomine infectos populos, inibi in medio exiſtentes, continuo debellare, eíſque incognitum ſacratiſſimi Chriſti nomen prædicare, ac facere prædicari; regia tamen ſemper authoritate munitus, à 25. annis citra, exercitum ex dictorum regnorum gentibus, maximis cum laboribus, periculis, & expenſis in velociſſimis nauibus ad perquirendum mare, & prouincias maritimas, verſus Meridionales partes, & polum Arcticum annis ſingulis ferè mittere non ceſſauit, &c.

Cùm autem ſicut accepimus, licèt Rex, & Infans præfati, qui cum tot tantíſque periculis, laboribus, & expenſis, necnon perditione tot naturalium Regnicolarum huiuſmodi, &c. Prouincias illas luſtrare fecerunt, & portus, inſulas, & maria huiuſmodi acquiſiuerunt, & poſſederunt, vt præfertur, vt veri earum Domini, timentes, ne aliqui cupiditate ducti ad partes illas nauigarent, & operis eiuſmodi perfectionem, fructum & laudem ſibi vſurpare, vel ſaltem impedire cupientes; præterea ſeu lucri commodo, aut malitia ferrum, arma, lignamina, aliáſque res, & bona ad infideles deferri prohibita, portarent, vel tranſmitterent, aut ipſos infideles nauigandi modum edocerent, propter quæ eis hoſtes duriores ac fortiores fierent, & huiuſmodi proſecutio impediretur, vel forſitan ceſſaret, non abſque offenſa Dei magna, & ingenti totius Chriſtianitatis opprobrio, ad obuiandum præmiſſis, ac pro ſuorum iuris, & poſſeſſionis conſeruatione, ſub certis tunc expreſſi grauiſſimis pœnis prohibuerint, & generaliter ſtatuerint, quòd nullus niſi cum ſuis nautis, & nauibus, & certi tributi ſolutione, obtentáque prius deſuper expreſſa ab eodem Rege, vel Infante licentia, ad dictas prouincias nauigare, aut in earum partibus contractari, ſeu in mari piſcare præſumeret; tamen ſucceſſu temporis euenire poſſet, quòd aliorum regnorum, ſeu nationum perſonæ inuidia, malitia, aut cupiditate ducti, contra prohibitionem prædictam, abſque licentia, & tributi ſolutione huiuſmodi, ad dictas prouincias accedere, & ſic in acquiſitis prouinciis, portubus, inſulis, ac mari nauigare, contractare, & piſcari præſumerent, & exinde inter Alphonſum Regem, ac Infantem, qui nullatenus ſe in his deludi paterentur, & præſumentes, quòd inter prædictos quãplurima odia, rancores, diſſenſiones, guerræ, & ſcandala in maximam Dei offenſam, & animarum periculum veriſimiliter ſubſequi poſſent, & ſubſequerentur.

Nos præmiſſa & ſingula, debita meditatione penſantes, quod cùm olim præfato Alphonſo Regi quoſcunque Chriſti inimicos, vbicunq; conſtitutos, ac regna, Ducatus, Principatus, dominia, poſſeſſiones, & mobilia bona quæcunque per eos detenta, ac poſſeſſa, inuadẽdi, conquirendi, expugnandi, debellãdi, & ſubiugandi, illorumq; perſonas in perpetuam ſeruitutẽ redigendi, regna, Ducatus, Comitatus,

Principatus, dominia, possessiones, & bona, sibi, & successoribus suis applicandi, appropriandi, ac in suos, suorúmque vsus, & vtilitatem conuertendi, aliis nostris litteris plenam, & liberam inter cætera concesserimus facultatem. Dictæ facultatis obtentu idem Alphonsus Rex, seu eius auctoritate prædictus Infans, iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisiuit, & possedit, ac possidet, aliasque res quæ ad eundem Alphonsum Regem, & ipsius successores de iure spectant, & pertinent, nec quiuis alius Christi fidelis, absque ipsorum Alphonsi Regis, & successorum suorum licentia speciali, de illis se hactenus intromittere potuit, neque potest quoquo modo, vt ipse Alphonsus Rex, eiúsque successores, & Infans eò feruentius huic tam piissimo operi, in quo cum illo animarum salus, Fidei augmentum, & illius hostium depressio procurentur, &c.

De præmissis omnibus, & singulis informati plenissimè, motu proprio, &c. auctoritate Apostolica, &c. & ex certa scientia, de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras facultatis præfatas, quarum tenores de verbo ad verbum præsentibus litteris volumus pro insertis, &c. quæcunque etiam alia ante data dictarum facultatum acquisita, & ad ea, quæ in posterum nomine dictorum Alphonsi Regis suorúmque successorum, & Infantis in ipsis, ac circumuicinis, & vlterioribus ac remotioribus partibus de Infidelium, ac Paganorum manibus acquiri poterunt, prouincias, insulas, portus & maria quæcunque extendi, & illa sub eisdem facultatis litteris comprehendi, ipsarúmque facultatis, & præsentium litterarum vigore iam acquisita, & quæ in futurum acquiri contigerit, postquam acquisita fuerint, ad præfatos Regem, & successores suos, ac Infantem, ipsámque conquestam, quam à capitibus de Boiador, & de Nom, vsque per totam Guineam, & vltra versus illam Meridionalem plagam extendi, harum serie declaramus etiam ad ipsos Alphonsum Regem, & successores suos, ac Infantem, & non ad aliquos alios spectasse, & pertinuisse, ac in perpetuum spectare, & pertinere de iure, &c.

Hæc Calistus III.

Vltimò, in eadem Bulla rogat, & exhortatur Summus Pontifex omnes personas cuiuscunque qualitatis, etiamsi Imperatores sint, vel Reges, &c. & districtè prohibet omnibus, ne ad præfatas prouincias, portus, & loca deferant, nec deferre faciant merces vllas absque speciali licentia præfati Regis, vel Infantis, vel eorum ad quos ipsa conquisitio pertineat, nec vlla ratione se intromittant in præfata maria, vel regiones; quòd si contra fecerint, si fuerint personæ particulares, ipso iure sententiam excommunicationis incurrant: si verò fuerit ciuitas, vel vniuersitas, siue communitas, ipso iure subiaceant interdicto Ecclesiastico, à quibus censuris nulla Apostolica auctoritate valeant absolui ante satisfactionem, vel compositionem cum præfatis Rege, Infante, vel successoribus factam. Quæ omnia fideliter ex Bulla Calisti III. decerpsimus.

Et adeò securus † hic concessionis Pontificiæ titulus eo tempore visus fuit, vt Catholici Reges Ferdinandus & Elizabeth ex consilio doctissimorum virorum, quos semper secum habebant, & præcipuè † magni illius sæculi Iurisconsulti Ioannis Lupi de Palacios Rubios (si credimus Anton. de Herrera *in historia generali Indiarum, decad.* 1. *lib.* 10. *cap.* 17. *pag.* 348.) generalem quandam protestationem, siue requisitionem ordinari mandauerint, quæ per eorum Duces Barbaris infidelibus, vbi primum ad eos appulissent, intimaretur, in qua nihil magis enixè, & expresè continebatur. 30 31

Cuius exemplar extat apud eundem Antonium de Herrera *d. decad.* 1. *lib.* 7. *cap.* 14. *pag.* 249. *& seq.* & iterum *decad.* 2. *lib.* 1. *cap.* 14. *pag.* 27. *& decad.* 4. *lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 18. Et eadem formula data est ab Imperatore Carolo V. Francisco Pizarro anno 1533. vbi ad conquisitionem huius Regni Peruani missus fuit, & cæteris subinde Ducibus, qui ad eiusmodi expeditiones delegabantur, vt constat *ex* 4. *tom. schedul. impress. pag.* 226. *& seq.* cuius copiam his etiam nostris scriptis inserere, vt necessarium, ita lectoribus valdè gratum futurum existimamus.

Yo † N. criado de los mui altos, y mui poderosos Reyes de Castilla, y de Leon, Domadores de las gentes barbaras, su mensagero y Capitan, vos notifico, y hago saber, como mejor puedo, que Dios nuestro Señor, Vno y Eterno, crio el cielo, y la tierra, y vn hombre, y vna muger, de quien vosotros, y nosotros, y todos los hombres mundo fueron, y son decendientes, procreados, y todos los que despues de nosotros vinieren: mas por la muchodumbre de generacion que destos ha procedido desde cinco mil y mas años, que ha que el mundo fue creado, fue necessario que los vnos hombres fuessen por vna parte, y los otros por otra: se diuidiessen por muchos Reynos y prouincias; porque en vna sola no se podian sustentar y conseruar. De todas estas gentes Dios nuestro Señor dio cargo à vno, que fue llamado san Pedro, para que de todos los hombres del mundo fuesse Señor y Superior, à quien todos obedeciessen, y fuesse cabeça de todo el liñage humano, do quier que los hombres estuuiessen, y en qualquier lei secta, ò creencia: y diole à todo el mundo por su seruicio y jurisdicion, y como quiera que le mando, que pusiesse su silla en Roma, como en lugar mas aparejado para regir el mundo: tambien le prometo, que podia estar, y poner su silla en qualquier otra parte del mundo, y juzgar y gouernar todas las gentes, Christianos, Moros, Indios, Gentiles, y de qualquier otra secta, ò creencia que fuessen. A este llamaron Papa, que quiere dezir, Admirable, Mayor, Padre, y Guardador, porque es Padre, y Gouernador 32

de todos los ombres. A este S. P. obedecieron, y tomaron por Señor Rei, y Superior del vniuerso los que en aquel tiempo viuian: y assimesmo han tenido à todos los otros, que despues de èl fueron al Pontificado elegidos, y assisse ha continuado hasta aora, y se continuarà hasta que el mundo se acabe.

Vno de los Pontifices passados, que he dicho como Señor del mundo, hizo donacion destas islas y tierra firme del mar Oceano à los Catolicos Reyes de Castilla, que entonces eran. D. Fernando, y Doña Isabel, de gloriosa memoria y à sus sucessores, nuestros señores, con todo lo que en ellos ai, segun se contiene en ciertas escrituras que sobre ello passaron, segun dicho es (que podeis ver, si quisieredes.) Assi que su Magestad es Rei, Señor destas islas, y tierra firme, por virtud de la dicha donacion, y como à tal Rei y Señor algunas islas, y casi todas, à qui en esto ha sido notificado, han recebido à su Magestad, y le han obedecido, y seruido, y siruen como subditos lo deben hazer, y con buena voluntad, y sin ninguna resistencia, luego sin ninguna dilacion, como fueron informados de lo susodicho, obedecieran à los varones Religiosos que los embiaua, para que les predicassen, y enseñassen nuestra santa Fè: y todos ellos de su libre, y agradable voluntad, sin premio, ni condicion alguna se tornaron Christianos, y lo son: y su Magestad los recibio alegre, y benignamente, y assi los mando tratar como à los otros sus subditos y vassallos: y vosotros sois tenidos, y obligados à hazer lo mesmo. Porende, como mejor puedo, vos ruego, y requiero, que entendais bien esto que os he dicho, y tomeis para entendello, y deliberar sobre ello el tiempo que fuere iusto, y reconozcais à la Iglesia por señora, y superiora de el vniuerso mundo, y al Sumo Pontifice, llamado Papa, en su nombre, y à su Magestad en su lugar, como superior y señor, Rey de las Islas, y tierra firme, por virtud de la dicha donacion: y consintais, que estos Padres Religiosos os declaren, prediquen lo susodicho. Y si ansi lo hizieredes, hareis bien, y aquello que sois tenidos y obligados, y su Magestad, y yo en su nombre, vos recebiran con todo amor, y caridad, y vos dexaran vuestras mugeres, y hijos libres, sin seruidumbre, para que dellas, y de vosotros hagais libremente todo lo que quisieredes, y por bien tuuieredes, como lo han hecho casi todos los vezinos de las Islas: y aliende desto su Magestad vos darà muchos priuilegios, y exempciones, y vos harà muchas mercedes. Si no lo hizieredes, ò en ello dilacion maliciosamente pusieredes, certifico os, que con el ayuda de Dios, yo entrarè poderosamente contra vosotros, y vos harè guerra por todas las partes, y manera que yo pudiere, y vos sujetarè al yugo, y obediencia de la Iglesia, y de su Magestad, tomarè vuestras mugeres, y hijos, y los harè esclauos, y como tales los venderè, y dispondre de ello como su Magestad mandarè: y vos tomarè vuestros bienes, y vos harè todos los males, y daños que pudiere, como à vassallos que no obedecen, ni quieren recibir à su señor, y le resisten, y contradizen. Y protesto, que las muertes, y daños que de ellos se recrecieren, sea à vuestra culpa, y no de su Magestad, ni nuestra, ni de estos Caualleros que con migo vinieron: y de como os lo digo, y requiero pido al presente escriuano, que me lo dè por testimonio siñado.

Iuxta quæ omnia suprà dictus titulus magis ac magis communiri, imò & inconcussus reddi videtur. Nam si iustè † possidet, qui Auctore 33 iudice possidet, *l. iustè possidet, ff.* de acquirenda possessione: & † sententia à quolibet legiti- 34 mo, & competenti iudice lata, sufficit ad verum dominium vti tollendum, & in alium transferendum, vt voluit Glossa *in leg. ex hoc iure, ff. de iustitia & iure, verbo, Dominia*, & ibidem Bartolus *num.6.* & plenius *in l. Pomponius, §. si iussu, ff. de acquirenda possessione*, Glossa *in §. vltimo, verbo, Cui adiudicatum, institutionum de officio iudicis & in capite proposuisti, verbo, Vacare, de concessione prœbendæ*, & notat Innocentius *in capite quia plerique, post principium, de immunitate Ecclesiarum* Diuus Thomas *in 2.2. quæstione 62. articulo 3.* Baldus *in leg. id quod pauperibus, quæst.7. C. de Episcopis & Clericis*, Petrus de Ancharanis *in regula possessor, de regulis iuris, lib.6. columna 36. versicul. Tertiò, quartò*, Ias. *ex num.4.* Lancellotus Decius *colum.3. in dict. l. ex hoc iure*, Cumanus, & Ias. *num. final.* Ripa *num.1. in rubr. ff. de re iudicat.* Bertachinus *in repertorio, verbo Dominium transfertur, num.3.* & alij, quos in similibus nostræ quæstionis terminis loquens, nempè de adiudicatione Regni Nauarræ per Iulium Secundum eisdem Regibus Catholicis facta, refert & sequitur Palacios Rubios *in tractat. de obtent Nauarræ, 5. parte, §. 3. post. medium*: longè † magis hoc in concessione, & declaratione 35 Romani Pontificis admittere debemus, qui est supremus, & competens omnium fidelium, & infidelium iudex in spiritualibus, & etiam in temporalibus, iusta causa existente, vt suprà probauimus, Et † cuius vel vna sola sententia 36 faceret ius, & in similibus causis vim, & auctoritatem legis haberet, iuxta text. vulgarem, & summè notandum *in leg. final. C. de legibus, & in l. apud Iulianum 11. in fine, ff. ad S. C. Trebellian. capite in causis, de sentent. & re iudicata, capit. vnico, in fine, quæ fuerit prima causa benef. amitten. in vsib. feud. l.14. titul.1. part.1. l.14. titul.22. part.3.* Gregor. Lopez, cum aliis, quæ obseruat idem Palac. Rubius *in eadem 5. part §.2. circa finem*, Ioann. Fab. *in §. sed quod Principi, instit. de iur. natur.* Felin. *in cap. cùm olim, colum.10. de re indicata*, Ias. *in l.1. colum.4. C. de edendo*, Decius *consil.191.* Roman. *singul.668.* Afflict. *decis.96. num. fin.* idem Afflict. post Andr. de Isernia *in cap.1. §. præterea* Ducatus, *de preh. feud. alien.* Guillelm. de Perno *consil.14 num, 17. fol.246. inter cons. feudal.* Roder. Suarez *in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testament. in declar. ad leg. Regias, lim.1. dub.2. num.13.* Molina *de primogen. lib.4. capit.8. num.3.* Menoch. *consil.501. volum.6.* vbi loquitur de nobili illa causa Comitatus de Palma, Gama, *decision.33, num.2. 1. part.* vbi eius additio. D. Perez *in l.8. titul.4. libr.2. ordin. colum.405. vers. Neque obstat*, Boerius *consil.8. num.10.* Bursatus *consil.56. lib.2. num.4. & 5.* Couarru. *in 4. part. cap.7. §.4. num. fin.* & Pat. Gabr. Vasquez *in 1.2. disput.157. cap.5.* apud quos communis sententia est, id, quod Pontifex, aut Princeps in aliquo negotio decernit, non per viam sententiæ particularis, sed veluti per modum legis generalis, vel eius praxis, aut interpretationis, ius vtique in similibus facere, & ad causarum decisionem rectè allegari posse. Et † hunc nimirum 37 tendere videntur verba illa Bullæ Calixti Tertij suprà relatæ, ibi: *Dicta facultatis obtentu, idem Alfonsus Rex iustè, & legitimè insulas, terras portus, & maria huiusmodi acquisiuit, & possedit, ac possidet.*

Rursus, quia etsi circa potestatem Romani Pontificis in hoc articulo diuersæ sint Doctorum sententiæ, & dicendi modi, vt ex suprà dictis apparet. Ea † quidem, quæ pro Ecclesia, & eius auctoritate facit, magis probanda, & admittenda est, argum. text. *in c. fin. de re iudicata & in l. sunt personæ, ff. de Religios. & sumpt. funer. l. Titia 40. §. Seia testamento, ff. de auro & argent. legato, l. lege Iulia, ff. de manumissionibus* cum notatis à Decio *in l. semper, in obscuris, la 1. num. 3. ff. de regulis iuris*, Sarmiento *lib. 3. select. c.....* Petr. Pechio *de Ecclesia reparan. cap. 1.* Petr. Surdo *de alimen. quæst. 10. num. 17.* Tiraquel. *de priuileg. piæ causæ, piuileg. 146. & sequentibus*: & † eorum, quæ magis in specie notat Hostiensis, & Ioan. Andreas *in hap. rursus, qui cleric.* vel vouentes, & eos referens Felinus *in cap. 1. de constitution. num. 104.* Marta *de iurisdict. 2. part. cap. 6. num. 7.* & Beltranus à Gueuara *in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 2. num. 55.* qui docent, quod opinio, quæ fauet potestati clauium, præualet non fauentibus.

Præsertim † cùm expresse decisum extet à Clemente Tertio *in cap. Capellanus, de feriis*, posse Summum Pontificem in dubiis opinionibus declarare, quæ sit verior, & sequenda, quod in hoc casu, de quo sermonem habemus, toties, vt vidimus, non solùm verbis, verum & factis ipsis, in negotiis grauissimis declarauit, *l. de quibus, vers. Quid enim interest, ff. de legibus, l. Paulum, ff. rem ratam haberi*, cum aliis, quæ adduximus *suprà hoc lib. cap. 81. num. 3.*

Vnde nemini permittendum videtur, hoc amplius in dubium reuocare, quia semper † præsumere debemus, Papæ sententias, & declarationes esse iustas, & legitimè, ac canonicè promulgatas, vt ait text. *in cap. cùm inter vos, §. final. de sent. & re iudic. cap. absit. 11. quæst. 3.* & alia congerens Aluar. Pelagius *de planctu Eccles. lib. 1. c. 26.* Quoniam † est fons iustitiæ, *Clement. vnic. de probation.* Glos. notab. *in l. relati, verb. Reliqua, de pœnis*, cum aliis traditis à Gailio *lib. 2. pract. obseruat. cap. 55.* & in eo inest summa perfectio, & sapientia, vt probat Cardin. Paleotus *in tractat. de sacro Consistorio, part. 2. quæst. 2. pag. 59.* Et ideò licèt † totus mundus sentiret contra Papam, standum esset eius sententiæ, & declarationi, iuxta ea, quæ latè, & copiosè tradit Cardinal Iacob. *de Concil. lib. 3. art. 1. num. 36. & lib. 6. art. 2. num. 45.* DD. per text. *in cap. hac est Fides 24. quæst. 1.* Philip. Probus *in addition. ad Ioan. Monach. in cap. super eo, num. 29. de hæret.* vbi † dicit: *Papæ sententiam præualere sententiæ omnium Episcoporum*, quæ fuit opinio Gloss. *in cap. in istis, distinct. 4.* quam pluribus ornat Ioan. Baptist. Valençuela *in monitor. contra Venet. part. 6. ex num. 91.* qui etiam *in parte 7. ex num. 122.* alia de hac re brocardica congerit, nempè, † quod Papa approbat, vel reprobat, omnes approbare, vel reprobare tenentur, & qui non est cum Papa, est contra Christum, & qui non est Christi, Antichristi est, & quod grauissimè peccat, qui Ecclesia, quam defendere debet impugnat. Cui addo Nauarr. *lib. 3. consil. titul. de iis quæ fiunt à maiori parte Capit. num. 1. pag. 169.* vbi † probat, Papæ solius sententiam præferri sententiæ omnium aliorum Episcoporum, & Doctorum, qui in Concilio generali congregati sint, & eo refragante, nihil fieri posse, *argumen. c. significasti, de electione*, vbi *Ioan. Andr. &* Panormit. *notab. 7.* & aliorum, quæ latiùs congerit Anton. Rosellis *in tract. de Conciliis, q. 17.*

Tertio † considero, quod si ij, qui auctoritate cuiuslibet Principis contrahunt, vel ab eo aliquid recipiunt, decipi non debent, neque aliquam molestiam, aut vexationem subire, *l. 2. l. benè à Zenone 3. C. de quadrien. præscript. l. 1. C. de his, qui veniam ætat. impetrauer.* cum pluribus aliis, quæ congerit Dueñas *regul. 238.* Peregrin. *de iure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 15. cum sequentibus*, Caualinus *in tract. de euiction. §. 5. num. 88.* & latissimè D. Ioan. del. Castillo *lib. 2. controuers. quotid. cap. 5.* Iuuari † quippè nos beneficio oportet, non decipi, *l. in commodato 17. §. sicut, in fine, ff. de commodat. cap. vnic. eod. titul.* & iniuriæ occasiones inde nasci non debent, vnde iura nascuntur, *l. meminerint, C. vnde vi.* Multò plenius idem illis seruari oportebit, qui donatione, & concessione Pontificia muniri, has infidelium prouincias tot periculis, expensis, & laboribus detexerunt, conuerterunt, & subiugarunt; Pontificalis quippè † dignitas & maiestas reliquas aliàs supereminet, vt aliàs de Imperiali dicitur *in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber.* & † ita Papa Imperator appellatur *in cap. Constantinus, 96. distinct.* & per Præposit. *in cap. per venerabilem, num. 36. qui filij sint legit.* & Princeps Principum mundi, aliàs superiorem non recognoscentium, & culmen omnium dignitatum, *cap. corpora, de consecrat. distinct. 1. cap. venerabilis, de consecr. 1. dist. 1. cap. venerabilis, de preben. cap. solitæ, de maiorit. & obed.* cum latè traditis à Valenç. *d. monit. 5. p. ex num. 100. & 6. p. ex num. 80.* & à Nobis *sup. cap. proximo, ex num. 50.* Et † Ecclesia, quæ est tutrix, & cultrix iustitiæ, non patitur aliquid fieri contra iustitiam, *c. 1. §. diuersum, de alienat. feudi*, Baldus *consf. 24. in fine, lib. 2.* Ancharran. *consf. 131. num. 3.* Romanus *consf. 298. num. 2.* Castrensis *consil. 116. num. 2. in fine, lib. 1.* & Decius *consf. 329. in fine.*

Quapropter † Papæ facta in dubium vocari non debere, docet text. *in cap. in memoriam, 19. distinct.* Anton. de Butrio *in cap. 2. num. 60. de translat. Prælat.* Franc. de Curte inter consilia Martianesij *consf. 10. num. 6.* & alij apud Valençuel. *sup. 5. part. ex num. 146.* Neque quisquam † iustè eius potestati & auctoritati detrahere debet, vt ait Hieronym. Alban. *in tract. de potest. Papæ, 1. part. num. 123. & 2. part. num. 237. & 249.* & Lælius Iordanus *in tract. de Romanæ sedis origine, cap. 12. num. 23.* Quin † potius vbi aliquid magnum, & insolitum, & quod ordinarias iuris regulas excedat, à Pontifice fieri videamus, præsertim si in Ecclesiæ augmentum, & fidei propagationem, aut conseruationem dirigatur, id magis admirari, quàm reprehendere, aut notare debemus, vt optimè in nostris terminis aduertit Episcopus Chiapens. *in dict. tract. comprobat. fol. 65.* Quia † potestas sedis Apostolicæ, cùm in se maxima, & amplissima sit, tum tamen magis extendi, & vsque in infinitum, vt aiunt, ampliari potest, quoties Summus Christi Vicarius vniuersalis Ecclesiæ commodiori, perfectiori statui id vederit conuenire, vt tradit D. Thom. *lib. 3. de regim. Princip. cap. 19.*

Et idem Chiapensis probat † ex simili à Bart. Bald. & aliis doctoribus tradito *in l. si hominem 30. ff. mand. per text.* ibi Ias. *in l. non solum, §. morte, col. 21. ff. de noui per nuntiat. l. 1. C. de precib. Imp. offeren.* Panorm. *in c. at si clerici, §. de adulteriis, col. 5.*

col. 5. de iudiciis, & in cap. final. col. 5. de iudiciis, & in cap. fin. col. 14. de consuet. Felin. in c. 1. num. 48. & seqq. de constitut. dum docent, quòd quoties aliquis casus occurrit, à Princ. non cogitatus, vel à lege non præuisus, potestis, qui vices eiusdem Principis gerit, vel alias generale mandatum habet, ea omnia facere quæ præsens causæ vtilitas, vel necessitas exigit, etiamsi mandati fines excedat vel eidem aliquatenus contraueniat.

57 Quibus addere etiam possumus text, in † l. vlt. §. fin. ff. mandati, & in l. 4. §. vlt. ff. de re militari, & tradita à Ias. in l. Barbar. ff. de offic. Prætor. ex n. 24. & l. nemo potest, colum. 1. de legat. 1. Hip. de Marsiliis in l. 1. §. fin. num. 29. ff. de quæst. Tiraquel. de pœn. temper. in præfat. num. 25. & in l. si vnquam, verb. Libertis, num. 48. C. de reuocand. donat. Pinel. in l. 1. C. de bonis mater 3. part. ex num. 23. & in rub. C. de rescind. vendit. 2. part. cap. 2. num. 6. & Caldas Pereira de nomin. emphyt. quæst. 15. num. 19. vbi eum minimè mandati fines excedere notant, qui facit aliquid vicinum, & annexum mandato.

58 Qua de causa † magnæ audaciæ, & temeritatis, imò & impietatis esse videtur, asserere, vel attentare, quòd Pontifices non possunt prædictas donationes facere, vel quòd eas frustratoriè fecerunt, & tanquam aërem verberantes. Nam 59 vt Deus, & natura, vt inquit Philosophus, ex possibilibus faciunt, quod melius est: nec vnquam 60 aliquid frustra efficiunt; ita † quod Deo Auctore, vel eius Vicario fit, licitum, & conuenientissimum esse, dicendum est, vt ait Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. D. August. lib. 3. de libero arbitr. cap. 5. & lib. 1. contro. aduers. leg. & Proph. cap. 14. & eos referens Rutil. Benzon. anno Iubilæi, lib. 2. cap. 1. pag. 62. & c. 21. pag. 142. Ecclesia 61 † quippè nec decipere, nec decipi potest, vt multis probat Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. & 8. Pat. Franc. Suarez de defens. fidei lib. 1. cap. 3. & in tractat. de fide, disp. 5. sect. 6. per totam.

62 Et † non solùm erroris est expers, vbi de rebus, & articulis fidei decernit, vt in dict. cap. hæc est fides 24. quæst. 1. verum etiam, vbi de temporalibus, & concernentibus ad mores vniuersales disponit, vt est commune dogma omnium Theologorum, & copiosè probat Turrecremata in summa de Ecclesia, Cardin. Bellarminus in controuers. de Conciliorum auctoritate, lib. 2. c. 2. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 5. Gregor. Lopez in l. 22. tit. 4. part. 3. Auendan. in cap. Prætor. 2. part. cap. 23. num. 13. Rebuff. in const. 3. tit. de recusat. Roland. cons. 19. volum. 3. Benzonius dict. cap. 21. pag. 142. vers. Nam Ecclesia, & Menoch. de arbitrar. cent. 5. casu 458. ex num. 28. latissimè, & elegantissimè Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. & Nos iterum infra lib. 3. cap. 2.

63 Vnde † nascitur, quòd Papa recusari non possit, neque ab eius sententia appellari, vt resoluunt Abbas in cap. querelam, num. 14. de electione, Felinus in cap inquisitionis, n. 14. de accusat & in cap. in causis, num. 4. de sent. & re iudicata, & alij plures, quos refert, & sequitur Menoch. vbi suprà, num. 58. & Vanlençuela dict. monitor. 6. part. num. 89. & 90. Quia quod † ipse Papa fecit, 64 videtur facere vt Deus, iuxta notata in cap. si quando, & cap. cùm à Deo de rescript. cap. proposuit, de concess. præben. Præpositus in dict. cap. per venerabilem, n. 145. qui filij sint legit. Bald. in cap. 1. de noua forma fidel. in vsib. feud. & in l. fin. num. 2. C. sententiam rescindi non posse, Paul. Castrens. consil. 415. num. 1. part. 1. Ioan. de Salas cons. 68. num. 14. & cum sit Dei Vicarius, eius facta Deo attribuuntur, cap. quanto, de translat. Episcopi, vbi Anton. de Butrio n. 5. Ioan. Neuizan. in Sylua nuptiali lib. 1. verb. Non est nubendum, n. 155. neque præsumitur, quòd aliter iudicet, vel faciat, quàm Deus ipse esset indicaturus, vt argum. cap. nouit. 43. de appellat. & l. vnicæ, ff. de offic. Præfect. Prætorio, optimè notat Ioan. Andr. in cap. cùm venissent 12. num. 7. de iudiciis & faciat text. in cap. non nos 40. distinct. & alia, quæ cumulat Valençuela d. 6. part. ex num. 86.

65 Quartò, † ad eiusdem tituli comprobationem non minus efficaciter considerari potest, quòd etsi regulariter non exemplis, sed legibus iudicandum sit, l. nemo 13. C. de sentent. & interlocut. omn. iud. cum similibus ibi allegatis à Gloss. Bart. Baldo, Saliceto, & Castrensi, & à Zepola cons. crimin. & Afflict. decis. 383. num. 8. Menoch. consil. 507. num. 3. lib. 6. & de præsumpt. lib. 1. quæst. 1. num 19. quia vt prudenter aduertit idem Menoch. consil. 57. num. 11. lib. 1. si exemplis iudicandum esset, semper res inter alios acta aliis præiudicaret, & rei iudicatæ exceptionem produceret, contra totum titulum, C. res inter alios acta, l. sæpè, ff. de re iudicata, l. & an eadem, cum seqq. ff. de except. rei iudicatæ. Quibus alia addit Anton. Thesaur. in præfat. ad decision. Pedemont. num. 33. inquiens, † quod Curtius Iunior dicere 66 solebat, se, quamuis, ætate prouectum, ex pluribus exemplaribus, quæ ad decisiones occurrentium causarum allegari audierat, pauca, vel nullum vidisse, quod in omnibus simile esset, & æquales circunstantias haberet, de quo etiam optimè tract. Anton. Mornatius in obseruat. ad l. 3. ff. de legibus, pag. 30. & 31.

67 Attamen † quando exempla supremorum iudicum sunt, & in magnis tribunalibus vsitata, multum ponderis, & auctoritatis habent, vt eadem forma in similibus casibus procedatur, vt in l. filius, ff. ad legem Corneliam, de falsis, l. 1. §. si vir, ff. ad Syllanianum, l. 1. C. quæ sit longa consuetudo, l. 3. C. de ædificiis priuat. ibi Probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem genere controuersiarum seruata sunt cum traditis ab Afflict. decisione 45. & 190. Gama decis. 33. num. 2. & decis. 228. per totam vbi eius additio. Vincent. de Franchis decis. 81. num. 2. & decis. 91. num ..... parte .... Osaschana decis. Pedemont. 22. Anton. Thesaur. decis. 21. Petr. Herodio in præfat. ad lib. rerum iudicat. Pinel in l. 2. C. de rescindend. 2. part. cap. 4. num. 2. Parlador. lib. 2. quotidi. cap. fin. 5. part. §. 10. num. 7. Perez de Lara de anniuersar. & capellan. lib. 1. cap. 10. num. 43.

68 Et hac de causa exempla † sanctorum Patrum sequenda esse, & secundùm ea iudicandum, docet text. in capite de quibus 20. distinct. cap. qui de mensa 37. distinct. cap. legimus, 81. distinct. cap. omnes 7. quæst. 1. cap. vlt. 9. quæst. 3. cap. non est culpandus 32. quæst. 2. Et † maiorum actus pro lege accipiuntur, l. capitalium, §. vlt. ff. de pœnis, l. minimè, ff. de Religios. & sumpt. funer. l. 2. ff. de vulgar. l. more 8. ff. de adquir. hæred. & de iurisd. omn. iudic. leg. non omnium 20. ff. de legibus, cum multis aliis, quæ circa eas obseruat Lud. Gomez in reg. de trien. possess. quæst. 2. pag. 672. Fredericus Nausea in princip. inst. quibus ex caus. manum. c. non licet, Mantua in Enchirid. rer. sing. c. 63 69

Menoch. *de arbitrar.casu* 81.*num*.2. Cuiac. *lib*.8. *obseruat*.c.12. & *lib*.17.*c*. 15. & relati ab Alfano *collect*.740.

70 Vnde multo † fortius auctoritas supremi Principis,prout est Papa, sequenda, & veneranda est: maior enim est quam auctoritas Sanctorum, vt tetigimus *sub.hoc lib.c*.11.*num*. 25. & tradit gloss. *in cap. de libellis* 20. *dist*. Baldus *in l. rescripta, num*.7. *C.de precib. Imp. offerent*. latè Felin.*in capite quæ in Ecclesiarum*, *num*.29.*de constit*. Aluarot. *in titul.Episcop.vel Abbat n*.5.& Peregrinus *de iur.Fisci,lib*.1.*tit*.2.*n*.2.

Et omnino tuendum, credendumque est licitum, & validum esse, quod non solùm vnus Pontifex, sed plures in aliquo genere causarum fecerunt, & declararunt. Nam † tunc videtur inducta 71 quædam consuetudo, quæ similiter ius in negotiis similibus facit, *l.de quibus*, *l.si de interpretatione*, *l. minimè sunt mutanda l.in ambiguitatibus* 38.*ff. de legibus*, Gloss fin. *in dict.l.nemo, C. de sententent. & interlocutionibus*, Palacios Rubios, in nostris terminis loquens, *in dict.tract.de obtent. Reg.Nauarr*.5 *par*.§.2.*ad finem*.

72 Et hac ratione † vtens Diuus Augustinus *epist*.318.*ad Ianuarium:Si quid horum* (inquit) *per orbem frequentat Ecclesia quin ita faciendum sit disputare,insolentissimæ insaniæ est*. Et † Innocent.III. 73 *in c.per venerabilem*, *in princ. vers. Quod autem, qui filij sint legit*. inde probat,Sedem Apostolicam habere potestatem dispensandi cum illegitimis, non naturalibus tantùm, sed etiam adulterinis, tam ad spiritualia, quàm ad temporalia,quod illud diuersis causis inspectis, sæpè fecisse comperiatur.

74 Eodemque † argumento post Diu. Thomam vtitur Rutil Benzonius *d.lib*.2.*de anno Iubil.c*.21. *pag*.142.ad conuincendos hæreticos, qui perfidè negant, Ecclesiam posse Iubileos, & Indulgentias concedere. Nam vsus inquit, Pontificum, qui per tot annos eas vniformiter concesserunt, absque dubio probat, in Ecclesia esse hanc potestatem.

Et Pat. Leonard. Lessius *de iustit.& iure lib*.2. *cap*.37.*num*.30. *vers. Quartò idem, pag*. 506. eodem modo conuincit aliam aliorum hæreticorum hæresim, qui dicebant,Sanctos non esse inuocandos,nec ad eos preces fundendas.

75 Caietanus † quoque *in* 2.2.*q*.88. *art*. 11. contra S.Thom. constanter asseruit, posse Ecclesiam cum monachis dispensare, vt non obstante Religionis, & castitatis voto, matrimonium contrahere valeant, & hoc præcipuè ratione defendit, quòd Ecclesia sæpè eiusmodi dispensationes concesserit: quod nouissimè etiam recenset, & pluribus exemplis probat D. Ioan. Briz Martinez *in historia S.Ioannis de la Peña,lib*.5.*c*.31.*pag*.818.

76 Et in † nostro casu, de temporali potestate Pontificis loquens, idem argumentum expendit Ancharanus *in d. regula peccatum*, Ægidius Bellamera *in cap. futuram* 12. *quæst*. 1. Præposit. *in cap.cum ad verum* 96.*distinct.col*.3.Paramus *lib*.3. *de origin.Inquisit. q*.1. *opin*.3.*ex num*.67.& magis in specie circa eandem Alex. VI. donationem Episcop Chiapens. *in d. tract. comprobat. fol*. 30. Gregorius Lupus *in dict.l*.2. *tit*. 23. *part*. 2. *gloss. magn.col*.3.*vers. Standum ergo*, Franc. Vargas *in tract.de aucto Episcopo confir*. 10.*num*. 5. Anastas. Germon.*lib*.3. *de sacror. immunit.c*.13. *n*.30. Anton.à Corduba *in quæstionar.lib*.1.*q*.57.*dub*.5.*pag*. 503.*vers.Tertiò principaliter*.

Et ad probandum, quòd † Romanus Pontifex, 77 vt verus D. Petri successor, est caput vniuersalis Ecclesiæ, Marta *de iurisdict*.1.*p.cap*.12.*n*.3.& 4. & c. 24. *num*. 32. & 35. Qui omnes concludunt, † validissimum, & vrgentissimum esse hoc argu- 78 mentum: *Ecclesia fecit,ergo potest fieri*.

Præsumendum † est enim pro his, quæ diu in 79 Ecclesia Dei agitata sunt, *cap. constitutus*, vbi Abbas de Religios. domib. Et vt Baldus notabiliter inquit *in l. quicunque*, *C. de seruis fugitiuis, notab*. 4. Id, † quod consuetum est fieri, non di- 80 citur arbitrarium, sed necessarium. Et † consue- 81 tudo paulatim vires legum, earumque pœnas & censuras abrogat, & eneruat, etiam si ab initio irrationabiliter, & cum peccato fuerit introducta, iuxta doctrinam Panormit. *in cap*.1. *de tregua*, & *pace*, Syluestri, *verb. Consuetudo,quæst*.6.Caiet.1. 2. *quæst*.97.*art*.3. Soti *lib*.1.*de iust. & iur.quæst*.7. *art*.2.*ad* 2. Auila *de censuris*,1.*par.dub*.8.& colligitur *ex cap. cùm venerabilis*, *de consuetud*. vbi Glos.Ioan.Andr. & Panormit. *num*. 5. Ias. *in l.de quibus*, *num* 8. *ff. de legibus*, Ancharanus, Hostiens. Alexand. & alij plures, quos refert, & sequitur Couarruu. *in c.quamuis pactum*, 1.*par*.§.7. *num*.12. Tiraquel.*de pœn. temperan. causa* 42.*n*.1. & *seqq*.Anton. Gabr.*lib*.7. *commun. conclus.tit.de maleficiis*, *conclus*.8.*n*. 6. & Ioan.Gutier.*cons*.38. *num*.1.& tetigi *sup.c*.14.*n*.72.& Cardin.Tuschus, *verbo,Consuetudo,conclus*.848.

Atque ita vtriusque iuris DD. multum † sem- 82 per huic argumento deferre solent, quod à solitis, siue consuetis desumitur, & tanto efficacius illud esse censent, quanto consuetudo est antiquior,& vniuersalior, aut à magnis viris inducta, vt constat *ex l. certi condict*. 9. § *si nummos* ibi: *Cum quotidie*, *ff. si cert.petatur*, vbi Bart.Angel. Alexand.Ias.& reliqui Legistæ communiter,& ex Canonistis *in cap.cum M. Ferrariens.de constitut*. vbi Butrius Imola, Panormit. Felin. & alij & ex plurimis aliis, quæ latissimè in eandem rem congerit Euerardus *in locis argumentorum*, *loco* 10. & 63.

Est enim † praxis vera legum interpres, vt ait 83 Bald.*in cap*.1.*num*.2.*de feud.sine culp.non amitten*. Natta *cons*.167.*n*.7.& *cons*.147.*num*.17. Roland. *cons*.2. *num*.7.& *sequent. vol*.2. Et † obseruantia 84 subsecuta, & vniformiter continuata, ius æquale ac lex ipsa constituit, *dict.l. de quibus*, *ff.de legibus*,*l.nulli* 3.*ff.quod cuiusque vniuersit*, *nom.l. prohibere* 3.§.*si quis.ff.quod vi aut clam.l.obseruare* 4. §.5.*ff.de officio Proconsul*.

Et non † minus quàm lex custodienda est, *l*.1. 85 *C.quæ sit longa consuetudo*, ibi: *Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit Præses prouinciæ*.

Creditur enim à titulo præcedenti, ac sufficienti fluxisse, ita † vt dispositum censeatur,quòd fuit 86 obseruatum, *l.quædam mulier, ff.de rei vend.l.si à te*, *ff. si seru. vind. l. prædia. ff. de acquir. possess*. Alexander *consil. fin. lib*. 4. *ex num*. 9. Tusch. *verb. Consuetum*, *conclus*. 959. & dubietas, si quæ in eo erat, vel opinionum diuersitas ex euentu, & obseruatione subsecuta optimè declaretur, ita vt deinceps illa sit tenenda, quæ fuit obseruata,non obstante iuris dispositione, *l*.1.*circa finem*, *C. de imponent. lucrat. descrip. lib*. 10 ibi: *A primordio enim tituli posterior formatur euentus*, *l. sed & Iulianus*, §. *penult. ff. ad Macedon. l. si*

si seruus plurimum, §.*fin.ff.de legat.*1.*l. constitutionibus, in fine, ff.ad municipal.* ibi: *Cui consequens, vt ne in futurum forma obseruata recedatur, d. l. minimè*, & *l. si de interpretatione*, & *l. in ambiguitatibus*, *ff. de legibus*, iunctis aliis, quæ notant DD. *in c.cùm dilectus*, *de consuetudine*, *Roman. cons.* 61. *num.* 1. & *cons.* 271. *num.* 4. Fulgosius *cons.*121.*n.*3.Bald. *cons.*235. *lib.*2. *Angel.cons.*99. *num.*5.& *cons.*345.*num.*4.Corneus *cons.* 83. *n.* 11. *lib.*4. Socin. Senior. *cons.*145. *num.*2. *lib.*1.Socinus Iunior. *consil.*2.*num.*24. & 28.*lib.*1.Laurent. Syluan.*consil.*88.*num.*28.*lib.* 2. Ioan.Cephal.*cons.* 28.*num.*32.*vol.*1.& *cons.*320. *num.* 37. & *sequentibus, vol.*3.Aymon.Crauet.*in tract.de antiq.temp.* 1.*par.num.*15.& *cons.*10.*cons.*101.*num.*7.& *consil.* 118. Riminaldus *in l.*1.*num.* 110. *ff. de offic.eius*, Vldaric. Zasius *cons.*14. *à num.*86. *lib.*1.Ioan.Gutierr.*cons.*2. *num.*10. Burgos de Paz *in proœm. leg. Tauri ex num.*216.& *in l.*3.*à n.*212.*vsque ad* 217. Roder. Suarez *in l.post.rem iudicatam*, *in prin.ff. de re iudic.*& *ex num.*18. Redin.*de maiestat.Princip.verb.Sed etiam*, *per legit.tram.num.* 166. Rolandus *cons.*70.*n.*12.*vol.*1. Ioseph. Ludouicus, qui hos, & plures alios notabiles effectus obseruantiæ latè congessit *conclus.* 38.*per totam & decis.Perusina.*29. *num.* 32. Molina *de Hispan.primog.lib.*2. *c.* 6. *num.* 68. Molina de Medrano *in allegatione Proregis extranei Regni Aragoniæ ex num.*174.*ad* 180. Zeuallos *practic.commun. tom.*3. *quæst.* 762. *num.*16. Hieron. Gonçal *ad Reg.*8.*Cancel. gloss.*5. §.7.*num.*87. Cæsar de Graffis *decis.*2. *de elect.n.*3. & *decis.vnica*, *de Magistris*, *num.*5.& 6.& nouissimè Anton.Mornacius *in obseruat.ab d.l.minimè*, & *ad l.*2.*de constitut.Princip.*& *ad l.*2.§. *Appius*, *ff.de orig.iur.*

87 Vbi † Virginius indignatus, quod vetustissima iuris obseruantia in persona filiæ suæ defecisset, eam necasse narratur. Leander Galganetus *in tract.de condit.* & *demonstr.*1.*par.c.* 8. *num.*60.& *sequentibus*, Bobadilla *in Politica lib.*2.*c.*7.*ex n.*7. & *c.* 10. *num.* 36. & Ioan. Baptist. Valençuela *cons.*52.*n.*46.& *sequentibus*, & *cons.*53.*ex n.*8. & *cons.*63.*n.*196.

88 Quod adeò verùm est, vt † in ista obseruantia declaratoria non requiratur præscriptio, sed sufficiat ita aliquando fuisse obseruatum, vt expresè docent Zas. Molina de Medrano, Gutierrez, & Iosep.Ludouic. vbi supra, Burgos de Paz *dict.l.*3. *Tauri,num.* 215.vbi aiunt, hoc absque dubio procedere, si per decem annos ita fuerit obseruatum, Berolus *cons.*94.*num.*13.*lib.*2.& Valençuela *dict. cons.*53.*num.*11. vbi tradunt,hanc consuetudinem, siue obseruantiam induci ex vnico actu, etiam si

89 super ipsa iudicatum non fuerit; nam † solitum dicitur quid ex sola vna vice, *l. Mella*, §.*sed si alimenta,ff.de alim. & cibar.legat.* vbi Bart. Curtius Iunior *cons.*19.*n.*4. Angel. & Paul. de Castro *in l.consentaneum*, *C. quomodo & quando iudex*, Cozadin. *cons.*23.*n.*5.& Cephal.*d. cons.*28.*n.*31. *vol.*1.

90 Cuius † consuetudinis, & obseruantiæ, etiam in alienationum materia, magnam vim, & auctoritatem esse Doctores fatentur, inde † communiter deducentes, Reges vel Barones, aut Ecclesiæ Prælatos, qui iuxta consuetudinem contrahunt, vel alienant, aut in feudum concedunt, rectè facere, & impediri non posse, *cap.* 1. vbi omnes, *qui feud. dare possint.* Gloss. & DD. *in c.*2.*de feudis*, Gloss.*in c.*2.24. *quæst.*1. Guido Papæ *decis.*560.Natta *cons.*367.*num.*6. Socin.Iunior *cons.*94.*n.*29.*vol.*2. Calderin.*cons.*11.*in tit.de feudis, col.*1.Alex.*cons.*40.*col.fin.*& *cons.*92. *col.*2.*vol.*6.Paul.de Castro *cons.*146.*col.*2. & plures alij, quos refert, & sequitur Roland. à Valle omnino videndus *cons.*1. *ex n.* 81. *ad* 87. *vol.* 1. Et vide alia plura quæ de hac cōsuetudine,siue obseruantia interpretatiua tradimus *infr.lib.*3.*c.*1.*n.*25.

Quintò, & vltimò facit, quòd cum Romani Pontificis dignitas, & sapientia per se, vt diximus, maxima, & potentissima sit, vt eius factis, & decisionibus stare debeamus, tum verò ex eo illis † magis securè assentiri tenemur, quod certum sit ardua, dubia, vel grauia negotia, nunquam sine illustrissimorum Cardinalium & aliorum sapientissimorum virorum consilio discernere, expedire, aut declarare solere, quos ad hoc sibi tanquam coadiutores assumit,*c.per venerabilem*,§. *sunt autem*, qui filij sint legit. *c. fundamenta*, *de elect.lib.*6.vbi Ioan. Monachus, Dominicus,Ioan. Andr.& alij, Abbas *in cap. quæsiuit*, *num.* 3. de iis, quæ fiunt à maior.part.Capituli,Paul.Castrens. *in l.*1.*num.*5. *ff. de legibus*, & plures alij quos refert, & sequitur Riminal. *cons.* 689. *num.* 72. & *cons.* 738. *num.* 9. Rolandus à Valle *cons.* 2. *num.* 101. *vol.* 1. Benincasius *in tractat. de const. q.* 7. *per tot.* Anton. Cardosus *in Repert. verbo Papa*, *num.*5.Ioan. Garcia *in tractat.de nobilit. glos.*24.*num.*2.& *glos.*48.*num.*52.Menchaca *lib.*1. *controuers.illustr. c.* 23. Zeuallos 1. *tom.pract.commun.q.* 645. *num.* 1. Morla *in emporio iuris* 1.*par. q.* 1. & 2. & Cardin. Paleotus omnino videndus *d.tract.de sacr.consistor.*1.*p.q.*3.vbi conatus ostendere, † Summum Pontificem etiam cùm potestatis plenitudine vtitur, Cardinalium consilium in eiusmodi rebus requirere, debere,idque iure Diuino, naturali, & gentium probari, & in libro cæremoniali, siue rituum Ecclesiasticorum S. R. E. passim aduerti: ac præterea † de hac re olim ab ipsis Romanis Pontificibus simul cum Fidei professione iusiurandum præstari solitum fuisse, quod hac forma concipiebatur: *si qua verò emerserint contra Canonicam disciplinam, ego cum filiorum meorum S.R.E.Cardinalium consilio, directione,& rememoratione ministerium meum geram*, & *emendare curabo*: & conducunt alia quæ de eorundem Cardinalium officio, & dignitate notamus *infr. lib.*3.*c.*2.*n.*27.& *seq.* 92 93 94

Vnde hic inferere licet † illud Ecclesiastes *c.*12. *vers.*11. *Verba sapientum quasi stimuli*, & *quasi claui in altum defixi,quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno.* Quo in loco Bellarmin.*tom.*1.*controuers.lib.*3.*cap.*4. quod est de indice controuersiarum Ecclesiæ, Summi Ecclesiæ Pastoris, & Pontificis munus significari inquit, & auctoritatem regendi, & docendi, quam habet. Cui † Salomon penitus acquiescendum tradit, quando sententia est à Summo Pastore, adiuncto præsertim consilio sapientum, & eo quidem Pastore, qui amplissimas à Christo promissiones accepit. Quam expositionem admittit etiam & defendit Gretserus adversus Nouatores *lib.* 3. *c.* 4. & Pat.Ioannes Pineda in *comment.sup. Eccles.* ad illum locum,*n.vlt.pag.*1204. 95 96

Et cum hoc consilium in prædicta Alexand. donatione, de qua agimus, & similibus interuenerit, par est, vt in eis qui † omnia Diuina, & humana iura in scrinio pectoris sui habere dicuntur, *cap.*1.*de constitut. lib.* 6.*l. omnium,C.de testament.l.penult. C.de iis,quibus vt indign.* habita nimirum consideratione ad dictorum Cardinalium, 97

&

& sapientum consultationem, quos semper secum habere solent, vt notatur *in dict.c.1.& in l.humanum, C.de legibus*, & per Panormit.*in c.tum ex litteris, de in integr.restit.col.5.*& in nostris terminis per Episcop. Chiapens. *dict. tractat. comprob. fol.30.*& Ioan.Garcia,& alios suprà relatos.

98 Quibus addere † possumus Thom. Bozium *lib.6.de sin.Eccles.c.* 8. vbi nimis extollit, & multis testimoniis, exemplis, & rationibus probat eximiam scientiam, prudentiam, dexteritatem, & certitudinem, quà Maximi Romani Pontifices,& sacrorum Cardinalium Collegium, priuilegio Diuinitus concesso, in declarandis rebus dubiis, & arduis usi fuerint, & quid verum, quid falsum quid bonum quid malum discernendo.

99 Quibus † non aduersatur, quod in dicta Bulla Alexandri VI. nulla mentio de consilio, aut consensu Cardinalium habetur, quæ in aliis Bullis in-100 seri solet; nam † frequentius est, vt etiam adhibito Cardinalium consensu, & suffragio, solùm sub nomine Papæ, & non aliorum Bulla expediatur, vt resoluit Quintil.Mandos.*sup.reg.*8.*Cancell. q.5. num.* 5. *&* 6. eam rationem adducens, quòd 101 † actus denominatur ab eo, qui principalis est,& principaliter facit, non autem à consensu, seu consilium præstante, *l. si pater, in fine, ff.de manumiss.vind.l.aliud.est vendere,ff.de regul.iur.*Bald. *in l.2.quæst.20.num.* 24. *C. de rescind. venditione.*

102 Præsertim, quia † vt benè aduertit Paul. Castrens. *vbi sup.* Panormit. *in c.2.num.3. de cleric.non resident.* plures alij relati ab Anton. Petra *de potest. Princip.c.15. num.* 83.& Valençuela *d.monitor. contra Venet.p.6.num.97.&* 98. *pag.* 367. Papa si nolit; non teneatur de necessitate, fratrum Car-103 dinalium consilium petere; neque † contrarium præcisè consuetudine induci posset, quia esset præscribere contra supremam potestatem Papæ; 104 contra † quam,vt iidem Doctores aduertunt,nulla currit præscriptio, iuxta text.& ibi notata *in cap. cùm non liceat, de præscript.* & doctrinam Innocentij communiter receptam *in cap. bonæ, el 2.de postulat.Prælatos.*Franc. Marc.*2.p.decis.*1297.*n.*5. *&* 6. Balbum *de præscript. 2.part.5. princip.q. 2. num.3.*

105 Necnon † etiam, quia in dicta Bulla apponitur clausula: *Ex certa scientia*, quæ virtualiter præcedentem includit, & Pontificem certioratum esse præsupponit de omnibus, quæ illum mouere possunt ad negandum,aut concedendum; aliter enim non diceretur concedere ex certa scientia, sed per ignorantiam, & subreptionem, *c.nihil,de electione, cap.Pastorali,§.prætereà*, vbi Abbas *num.* 4. *de offic.delegati,c.cùm olim,de sent. & re iudicata, l. 1. C. si seruus, aut libertus ad Decurionat.* cum plurimis aliis, quæ làtè congerit Vital. de Cambanis *in tract.clausularum, pag.* 23. & Cardinal. Tuschus *pract.concl.iur.litt. C. concl.*340. *& seq.*

106 Quod etiam † importat clausula altera, *De plenitudine potestatis*, quæ in eadem Bulla proponitur, qua nunquam vti Pontifex solet, nisi cùm causæ cognitione, aliter quàm si plenè de negotio fuerit informatus, vt tradit Aretin.*cons.*163.*num.*13. Felin. *in cap. quæ in Ecclesiarum, num.* 66. *vers. Sextò limita, de constitution.*Tiraq.*in tract.res inter alios acta, limit.* 7. *ad finem*, & plures alios allegans Ferretus *cons.* 31. *num.*31.*vol.* 1. Crauet. *cons.* 241. *vers. Quarto respondeo*, Molin. *de primogen. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 26. *& seq.* Menoch. *cons.* 1. *num.* 426. Tuschus *sup. conclus.* 342. & Marta *de clausulis,1.par.clausula 259.n.13.&* 14.

CAPVT XXV.

De iuribus, ac rationibus, quibus Apostolica Sedes curam, & facultatem conuertendi, & acquirendi Noui Orbis Hispaniæ Regibus potius, quàm aliis indulserit: & cur etiam quoscunque alios Reges, Principes, aut priuatos ad eundem Orbem accedere, vel eius maria nauigare vetuerit?

SVMMARIVM.

1 *Alexandri VI. donatio à calumniis inuidorum defenditur.*
2 *Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.*
3 *Pontifex Summus per se ipsum prouincias Noui Orbis conquirere, & conuertere non potuit, nec debuit. Et quare?*
4 *Ecclesiastici regulariter se militaribus expeditionibus immiscere non debent.*
5 *Principes Christiani Dei, & Ecclesiæ ministri sunt.*
6 Cap. Principes 23. quæst. 5. *& similia exornantur.*
7 *Pontifex gladium materialem habet nutu, Imp. iussu, miles usu, ex D.Bernardo.*
8 *Pontifex potest infidelium conuersionem, & conquisitionem Principibus sæcularibus non solùm committere, sed & præcipere.*
9 *Regibus Catholicis potius quàm aliis conuersio, & conquisitio Noui Orbis ab Ecclesia committi debuit, & quare? & Auctores, qui de hoc agunt. & n.11.*
10 *Hispaniæ Reges præ cæteris potentia, & commoditatibus pollent ad Noui Orbis regiones conquirendas, & conuertendas.*
12 *Dei summa prouidentia interuenit in Noui Orbis conuersione, Regibus Hispaniæ potius quàm aliis concedenda. Et quare?*
13 *Hispani Reges, & homines præ cæteris zelo puritate, & cultu Christianæ Religionis flagrare noscuntur.*
14 *Reges Galliæ, & Angliæ cur à Deo vocati non fuerint ad Noui Orbis conquisitionem, & conuersionem.*
15 *Hæreticorum omnes conatus circa Nouum Orbem turbandum, & occupandum hactenus euanuerunt.*
16 *Infideles plures ab Hispanis in Nouo Orbe ad Fidem redacti sunt, quàm in omni Europa per hæreticos ab ea alienati.*
17 *Hæretici Deo valdè exosi sunt, & à Fidei propagatione semper exclusi.*
18 *Hæretici labruscas potius, quàm veras vites nouis Ecclesiæ plantationibus inserunt.*
19 *Hæretici solùm valent ad corrumpendas & perimendas animas, non ad saluandas.*
20 *Hæreticos cur omnibus infidelibus deteriores esse dicat D.Hieronymus?*
21 *Hispaniæ Reges deputati videntur ad Fidem defendendam, & extendendam.*
22 *Genebrardus agnoscit Hispanorum opus esse expugnare Infideles & Paganos.*
23 *Stanislai Osii ingens encomium de Fide, & Religione Hispanorum.*
24 *Reges Hispaniæ, etiam nolentes, inuitandi essent ab Ecclesia ad Noui Orbis conuersionem.*

25 *Reges Hispaniæ iam pridem Christianissimorum nomine gaudent.*
26 *Galliæ Reges ratione Imperij,quod olim habuerunt, dicuntur Christianissimi.*
27 *Catholicorum titulus quando ab Ecclesia Hispaniæ Regibus dari cœperit?*
28 *Hæretici vocem*, Catholicam, *in Ecclesia ferre non possunt.*
29 *Reges Hispaniæ appellantur Orthodoxi, & Defensores Fidei.*
30 *Reges Catholici Hispaniæ gaudent virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum.*
31 *Reges Galliæ, & Angliæ habere dicuntur virtutem curandi strummas.*
32 *Angliæ Reges annulos benedicunt,qui morbum comitialem depellunt.*
33 *Reges Hispaniæ etiam habent virtutem curandi strummas, vt Reges Galliæ & Angliæ.*
34 *Reges Hispaniæ sacro oleo tempore coronationis inungi solent.*
35 *Vnctionis ius passim omnes Reges Christiani sibi vsurpant.*
36 *Hæretici negant potuisse Pontificem à conquisitione & conuersione Noui Orbis alios Reges excludere.*
37 *Principes omnes Christiani curare debent Fidei propagationem.*
38 *Commercium de iure gentium inter omnes commune est.*
39 *Maris vsus, & nauigatio cuilibet communis, & libera esse videtur.*
40 *Hispani iniustè videntur alios nauigatione maris Indici prohibere. Sed contrarium num.63.*
41 *Indi videntur damnum pati ex eo quòd alij præter Hispanos ad eos accedere prohibeantur.*
42 *Terra omnium communis mater est,& esse debet secundùm Apollonium.*
43 *Summum Pontificem rectè potuisse alios Reges præter Catholicos ab Indiarum conquisitione excludere, verior sententia est, & qui eam probent?*
44 *Animarum conuersionis cura præcipuè spectat ad Summum Pontificem.*
45 *Papa potest pro arbitrio suo disponere modum & formam conuersionis infidelium.*
46 *Papa est velut præcipuus motor conuersionis infidelium: & Reges sunt velut organa, & instrumenta.*
47 *Pax inter Principes quantumuis pios, & Christianos conseruari non posset,si promiscuè in eandem conuersionem,& conquisitionem intenderent.*
48 *Castellæ,& Lusitaniæ ob conquisitionem Indiarum plures simultates habuerunt.*
49 *Apostoli proprias, & distinctas prouincias sortiti sunt, & vnusquisque, Diu. Paulo excepto,in sua dumtaxat prædicauit.*
50 *Diœcesis, & Parochiæ distinctos limites habent.*
51 *Multitudo vbi est,ibi & confusio.*
52 *Hominum ad dissentiendum facilitas naturalis est.*
53 *Indi non possent congruenter in Fide edoceri, si diuersarum nationum gentes hoc ministerio fungerentur.*
54 *Prouincia vnaquæque abundat in sensu suo, & habet peculiares conditiones, & affectiones.*
55 *Communio solet discordias generare.*
56 *Nationes diuersæ aliæ aliis oppositæ sunt.*
57 *Negotia pluribus commissa segnius expediuntur.*
58 *Multido ministrorum onerosa potius, quam vtilis esse solet.*
59 *Negligitur quod communiter possidetur.*
60 Lex 2.C. quando, & quibus quarta pars debeatur lib.10.*exornatur.*
61 *Communionem rerum omnium qui in Republica vtilem esse putant, reprehenduntur.*
62 *Pontificis prohibitione interueniente. non est licitum in alienis terminis prædicare.*
63 *Commercium est commune, vbi ab aliis prius legitimè præuentum est.*
64 *Ecclesiæ, & Fidei bonum quæ generaliter respiciunt,cæteris præferuntur, quæ specialiter quibusdam vtilia sunt.*
65 *Præceptum Diuinum curandi animarum conuersionem præfertur aliis, quæ à iure gentium dimanant.*
Dom.Doct.Ant.Pichardus Vniuers. Primarius Salmant. & Pintianus Senator, laudatur, ibid.
66 *Feræ, & pisces licèt iure gentium capientium fiant: fallit tamen vbi capiuntur in loco ab alio præscripto, vel legitimè possesso.*
67 *Mercatores extranei,& peregrini benè possunt ingressu, & commercio nostrarum prouinciarum prohiberi.*
68 *Indorum maior vtilitas in externis mercibus comparandis non est considerabilis,respectu damnorum, quæ ex commercio extraneorum recipere possent.*
69 *Commercia, & armorum transportatio cum Barbaris, & Infidelibus prohibentur vbi aliquod damnum timetur.*
70 *Prohiberi quis potest ne accedat ad locum in quo timetur, quòd iniuriosus vel tumultuosus existet.*
71 *Excommunicationis censura quæ imponitur in Bulla Alexand. VI. transeuntibus ad Nouum Orbem, vel eius maria nauigantibus sine licentia Regum Catholicorum,iusta est,& legitima.*
72 *Excommunicatio, vt licitè, & validè ferri possit, quæ requirantur?*
73 *Excommunicatio vt liget, necessarium est, quòd authenticè promulgata sit, & quod non possit inuincibiliter ignorari.*
74 *Excommunicationis pœna contra extraneos transeuntes vel nauigantes ad Indias,omnibus nota est.*
75 *Schedulis plurimis alienigenæ omnes, atque etiam Hispani sine Regis licentia ad Nouum Orbem transire prohibentur.*
76 *Hispani ad Nouum Orbem sine licentia transeuntes non incurrunt censuram Bullæ Alex. VI.& quare?*
77 *Censurarum rigor, & vigor abrogari, & eneruari solet per contrariam consuetudinē.*
78 *Schedula nouissima triremium pœna damnat eos, qui ad Nouum Orbem sine licentia transierunt.*
79 *Extraneorum qualibet commercia, & negotiationes etiam per interpositas personas in Nouo Orbe prohibentur.*

80 *Nauigia*

1 His ergò † adeò validis fundamentis, & robuſtis tibicinibus fulta Alexandri VI. donatio, ſecurè poterit aduerſantium hæreticorum impetum ſuſtinere, & aliorum maleuolorum inuidiam, & latratus contemnere, Romanæ quippè Sedis auctoritas & poteſtas, tot iuribus exemplis, rationibus, & auctoritatibus hac in parte communiri videtur, vt nullus deinceps piè, & rectè ſentientibus dubitandi locus remaneat, præſertim, ſi 2 animaduerterint ipſam † Eccleſiam, quæ hoc iure in elargiendis infidelium dominationibus vtitur, columnam, & fundamentum veritatis à Diuo Paulo appellari, 1. *Timot.* 3. doctamque à Spiritu Sancto omnem veritatem, *Ioan.* 14. & 16.

3 Cùm autem † Summus Pontifex hanc ita piam, vtilem, & laudabilem Noui Orbis inquirendi, & conuertendi prouinciam per ſe commodè exercere non poſſet, quia multos ac magnos ſumptus, crebras, & ingentes claſſes propter immenſam Oceani nauigationem, & terreſtres etiam expeditiones, militareſque apparatus deſiderabat, 4 quibus Sacerdotalis † ordo, Eccleſiaſticuſque ſtatus ſe regulariter immiſcere non debet, vt multis Sanctorum Patrum teſtimoniis adductis, latè probat Gratianus *in cap.* 1. *& ſeqq.* 23.*q.*7.*c.quicumque* 1. *&* 2. *c. Clerici*, cum plurimis aliis 23. *quæſt.* 8. & Greg.de Valentia 3.*tom.diſp.* 3. *quæſt.* 16. *de bello, puncto* 4. *per totum, columna* 726. debuit vtique illam aliquibus Principibus ſæcula- 5 ribus Chriſtianis † committere, qui Dei, & Eccleſiæ miniſtri ſunt, vt inquit D. Paul. *in epiſt ad Roman. capit.* 13. & pluribus oſtendunt Anton. Corſet.*in tract.de poteſtate Regia, quæſt.*1.*num.*2. Ioan.Igneus *in l.neceſſario, §. non alias, num.*600. *ff.ad Syllanian.* Petr. Gregor. *lib.* 35. *Syntagmat. c.*1.*num.*1.Feuardentius *ſup.Ruth.c.*2.*ſect.*11. & vt præclarè docet D. Iſidor. ab eod. Gratiano relatus 6 † *in cap. Principes* 23.*q.*4.*Nonnunquam intra Eccleſiam poteſtatis adeptæ culmina tenent; vt per eandem poteſtatem diſciplinam Eccleſiaſticam muniant, & quod non praeualet Sacerdos efficere per doctrinæ ſermonem, poteſtas hoc impleat per diſciplinæ terrorem atque ita per Regnum terreſtre, cœleſte proficiat.*

Quo etiam reſpicit text, *in c.prodeſt, c.legum officium, c.adminiſtratores, c. de Liguribus, c. quali nos, ead.cauſa, & q.c.diſplicet, cap.non inuenitur, c.quando*, cum aliis 23.*q.*4. & S. Bernard.*lib.*2.*de conſiderat. ad Eugen.* quem citant Abbas, Andr. Siculus, & alij DD. communiter *in c.nouit, de iudiciis*, † 7 vbi inquit: *Gladium materialem Pontifex habet nutu, Imperator iuſſu, miles vſu, vel manu.* Et in noſtræ quæſtionis terminis rectè aduertit Palacios Rub. *de obtent. Regni Nauarræ*, 4. *part.* §. 1. *verſ. Principes autem*, Epiſcopus Chiapenſ. *in tract. comprobat fol.*29.& 47. Ioſeph. Acoſta *lib.*3. *de procur.Indiar.ſalut.cap.*3. *pag.*218. Ioan. Maior. Mag. Victor. & alij quos nouiſſime refert, & ſequitur P. Franc. Suarez *in tract. de Fide diſp.*1.† 8 *ſect.*1.*n.*7.*c.*284. vbi concludunt Summum Pontificem poteſtatem habere, hanc conuerſionem, & reliqua ad eius executionẽ neceſſaria, temporalibus Principibus committendi, eiſdemque præcipiendi, vt talem curam aſſumant.

Porrò, ſi alicui Chriſtiano Principi hoc opus iniungendum, & demandandum fuit. Sanè † 9 nemo ſanus negare poterit, optimo, ac veluti præciſo iure, Catholicis Hiſpaniæ Regibus committi debuiſſe, tum quia ipſi primum has adeò remotas, antiquis ignotas Noui Orbis regiones explorare, & occupare cæperunt, vt fusè oſtendimus *ſuprà hoc libr.*2.*cap.*6.*per.totum.* Cùm etiam, quia littorum, ac marium domini erant, quæ magis ad prædictas regiones accedere videbantur & † 10 potentia, diuitiis, nauigiorum copia, nautarumque peritia, & Imperij amplitudine; præ cæteris ea tempeſtate pollebant, & nunc magis pollere noſcuntur, vt diximus *ſup.hoc eod.lib.capit.*16.*ex num.*34. & latè probat Fr.Ioan. à Ponte *in conuent.vtriuſque Monarch.libr.*1.*c.*5.*per totum*, nouiſſimè Fr. Ioan. à Salazar *in Politica Hiſpana propoſit.*1. Quæ omnia quàm fuerint huic muneri neceſſaria, ſatis apparet, vt † 11 pluribus oſtendunt idem Epiſcop. Chiapenſ. *vbi ſup.fol.*29. *& ſeqq. & fol.*46. *&* 52. Acoſta.*d.c.*2.*verſ.Cur vero*, ibi: *Cur verò Hiſpaniæ Regibus potius, aut ſolis, ſi modò abſit inuidia, res tanta commiſſa fuerit, non eſt ab æquitate alienum, cùm & illorum auſpicijs, atque ope primùm inuenta vtraque India ſit, & nauigationi Oceani opportuniſſima Hiſpania ſit. Deniqüe primi illi eam prouinciam & petiuerunt, & ſtudiosè curarunt.* Ioan. Boterus omnino legendus *in relation. vniuerſ.*4.*part. lib.*2.*per totum*, Ant. de Herrera *in hiſtor. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 2. *c.* 4. *pag.*51. Rutil. Benzon.*de anno Iubilæi lib.*1.*c.* 10. *pag.*53. Thom. Bozius *de ſign. Eccleſ. Dei, lib.* 10. *c.*13. *verſ. Atque hæc ſuprema* Fr.Thom.à Ieſu *de procuran.omn.gent.ſalute, lib.*2.*c.*8.*pag.*55. & 56. Ludouic. Cabrera *in hiſtor. Regis Philippi II. lib.*7.*c.*8. *pag.*419. Fr.Ioan.à Torquemada *in Monarch. Indiana lib.*15.*ex c.*3.*ad* 9.*lib.*17.*c.*19.*&* 20.*& lib.* 18.*c.*2.*&* 3. Fr. Ioan. à Ponte *in dict. conuenien. vtriuſque Monarch.lib.*3.*c.*3. *pag.* 21. & in ſimili de Indiis Orientalibus, Luſitanis conceſſis Pat. Ludouic.Molina *de iuſt.& iure, tract.*2. *quæſt.*35. *col.*191.*verſ.Illud*, & Pat.Ferdin. Rebellus *de obligat.iuſt.lib.*18.*q.vlt.ſect.*1.*in fine, & ſect.*4.*per totam*, & nouiſſimè Auguſt. Barboſa *in Paſtorali*, 1. *part.tit.*3.*c.* 2. *num.* 44. & Seraph. Freitas *de iuſto Imper. Aſiat.c.*8.*n.*1.*& ſeqq.*

Qui etiam inter alia conſiderant, miram † Dei 12 prouidentiam

prouidentiam interueniſſe in hac Regum, & miniſtrorum Hiſpanorum ad opus ita arduum, & pium electione, ac deſtinatione, † propter fidei puritatem, & ardentem diuinæ religionis zelum,& cultum, quo ſemper flagraſſe noſcuntur, vt præter alios oſtendit Lucius Marinæus Sicul.*de reb.Hiſp. lib.5.cap.de Hiſp. ſobriet.* ibi: *Quare quidem meo iudicio in Orbe toto terrarum nulla gens eſt hodie Hiſpana, vt ita dicam, Chriſtianior.* Ioan.Vaſæus Belga *lib.1.Chron.Hiſpan.cap.9.*ibi: *Fuit profectò Hiſpania Chriſtianæ Religionis ſemper obſeruantiſſima, & Fidem Catholicam, quæ ſemel imbuta, ſinceriſſimè vſque coluit, hæreticis infeſtiſſima.* Odofr. *in l.2.Cod.de hæret.* his verbis: *Puniuntur ſuſpecti hæreſeos in religioſiſſimis Hiſpaniæ regnis, vel hoc maximè hac tempeſtate triumphantibus, & ſingulari laude dignis, quod nulla non ſolùm planè hæreſis, verùm nec ſuſpicio quidem, ſine digna, vel momento manet nota*; & latè proſequitur Simancas *de Cathol.inſt.tit.3. n.3. & 14.* Camill. Borrel.*de præſt.Reg.Cathol. cap. 81.* Valdeſius *de dignit.Reg.Hiſpan. cap.20. à num.19.* Greg.Lop. Madera *in Monarch.Hiſpan.c.6.fol.46.& c.112. à num.3.*& nouiſſimè Fr.Ioan.à Salazar *in d. Polit. Hiſpan. propoſit.3.*& eruditiſſimus Petr Ferdin. Nauarrete *in præclaro tract.de conſeruatione Monarch.diſcurſ.7.*

4 Quod in † Angliæ, & Galliæ regnis, quibus idem negotium committi poſſet, contra ſe haberet, quorum gentes variis, & nefariis hæreticorum erroribus vt plurimùm deturpatæ, loco veri, ac puri Euangelici ſeminis,infelix lolium,prauam, ac perfidam Lutheri,aut Caluini doctrinam, ſiue mauis zizaniam, & ſteriles auenas inter rudes, & inermes Indos diſſeminarent. Vnde Deus permiſit, vt prædicti Reges Columbi promiſſis, qui ad 5 eos primum acceſſit,non aſſentirent, & † vt ipſorum, atque omnium hæreticorum conatus, qui in has Noui Orbis regiones toties audacter ingredi tentarunt, hactenus, Deo opitulante, euanuerint, nihilque profecerint. Quod idem piè quoque & eleganter aduertit Fr. Thom. à IESV, *vbi ſuprà, pag.56.* inquiens, hoc ex eo proueniſſe, quòd benedictione Romanorum Pontificum caruerint. Sim.Maiol.*in dieb.Canic.1.tom.colloq.20.de herbis,* 6 *pag.mihi 449.& ſeq.* vbi † ait,ex ingenti hac in fidelium conuerſione, quæ in Nouo Orbe per Hiſpanos Catholicos facta eſt, plures ibi Chriſto nomen dediſſe, quàm ſit hæreticorum eorum numerus, qui in omni Europa à fide Catholica defecerunt. Ac propterea patere, Deo vero magis hærere nos qui Catholicam fidem ſequimur,quàm 7 hæreticos, † quos Deum exoſos habere,& ab ouibus ſuis ſeiunctos,inde probari poteſt,quòd in ſua propaganda fide dedignatus eſt, quempiam ſibi eſſe miniſtrum, qui aliqua hæreſi fuerit contaminatus.

8 Sunt enim ij † adeò perfidi vt labruſcas potiùs, quàm veras vites nouis Eccleſiæ plantationibus inſerere curent, nullamque vnquam regionem ad Chriſti fidem conuenerint,ſed potiùs iam conuer-9 ſos ſua perfidia corruperint, vt ita † valeant tantummodo ad perimendas animas, ad ſaluandas autem nulla illis vis, nulla ſit conceſſa facultas.

De quo argumento plura alia congerit Thom. Boz.*lib.2.de ſign.Eccleſ.Dei, c.11. verſ. Quamuis ſexto,& lib.4.c.1.& c.3.& 9.in fin.& lib.10. c.13.* Pat.Franc.Suar.*in defenſ.Fidei contra ſect. Anglic. lib.1.cap.16.n.22.*& ante eos Tertul. *lib.1.de præſcript. cap. 42.* dicens: *De verbi adminiſtratione quid dicam? cùm hoc ſit negotium illis,non Ethnicos conuertendi, ſed noſtros euertendi, ruinas quippè potiùs operantur ſtantium ædificiorum, quam ſtructionem iacentium ruinarum.* Et † Diuus 20 Hieronym. qui hac de cauſa hæreticos deteriores omnibus infidelibus eſſe, in hæc verba teſtatur: *Faciliùs eſt furori Gentilium occurrere, raptóſque populos à beſtiali ſcientia ad Fidei pietatem prædicando conuertere, quàm hæreticum quemlibet ſui perfidia dogmatis confidentem, ad fidem rectam reuocare.*

Quibus addere poſſumus, † glorioſiſſimos Hi- 21 ſpaniæ Reges, quodammodo ab Eccleſia deputatos videri, ad fidei defenſionem, & conuertendas, & protegendas nouas inſulas, & infidelium nationes, ac ſanctum Chriſti Euangelium per diuerſa mundi climata,& extremas, atque ignotas prouinciarum plagas diſſeminandum, vt tradit Borrell. *vbi ſuprà c.41.n.56 in fin. & c.44.per tot.*Genebr. *lib.4. chron.1.annot.492.* † ibi: *Quo anno bellum* 22 *Hiſpanum perfectum eſt contra Mauros, eorundem expeditio aduerſus Indos Occidentales cœpit, quaſi Hiſpanorum opus ſit expugnare Infideles & Paganos.*

Et † Staniſlaüs Oſſius Cardinalis Varmienſis 23 *lib.3. aduerſus prolegom. Brentij*, ibi: *Nullum regnum eſt hoc noſtro infœlici ſæculo magis ab hæreſibus intactum, quàm ſit, vel hoc ſolo nomine fœliciſſimum, Hiſpaniarum regnum, cui propter hanc in Fide Catholica conſtantiam, & eius tuendæ diligentiam, alias prætereà multas fœlicitates Deus largitur.* Quod ipſe etiam Alexander VI. in Bulla conceſſionis ſæpè teſtatur.

Vnde † non potuit eiſdem Regibus hoc munus 24 à Sede Apoſtolica denegari, ad quod ipſi ſe vltrò offerebant, & multis ac magnis periculis, ſumptibus, & expenſis iam factis, nouas indies ſe facturos pollicebantur, cum etiam nolentes inuitandi, imò & compellendi eſſent.

Maximè † cùm Chriſtianiſſimorum nomine 25 iam inde ab Alphonſi temporibus gaudeant, ad quem Ioannes VIII.Pontifex Max.an.853. duas cum hac inſcriptione epiſtolas miſit, quas ad litteram refert Roder.Archiepiſc.Tolet.*in hiſt.Hiſpan. lib.5.cap.17.*& citat Camil.Borrel.*d.c.41. num.43.* Palac.Rub.*de obtent.Regn.Nauarræ,4. part. §. 5. in fine.* Vbi † addit Galliæ Reges, qui hunc titu- 26 lum ſibi ſolis præſumunt, non fuiſſe ratione regni Chriſtianiſſimos appellatos, ſed propter imperium, quod olim habuerunt; vnde poſteà exuti Imperio, illud relinquere debuiſſent,niſi à Pio II. poſteà in perſona Ludouic. XI. confirmatum fuiſſet, vt in eius vita Philip. Commin. ſcriptum reliquit: & Mariana *de reb.Hiſpan.lib.26.cap.13. in fine.*

Et † Catholici etiam (titulo velut, hæredita- 27 rio) ipſimet noſtri Reges dicantur, non ſolùm à temporibus Ferdinandi, & Elizabeth, quibus hunc titulum idem Alexander VI.Summus Pontifex ob Mauros demum ab Hiſpania expulſos meritò renouauit, ſed à tempore Recaredi Gothorum Regis,qui in Concil.National.Toletan.ita appellatus fuit, eò quod primus fidem Catholicam inuiolabiliter cuſtodiuit, & totam Hiſpaniam ab Arriana hæreſi liberauit, ſiue, vt alij magis communiter putant, à tempore Alphonſi Regis Oueti, huius nominis primi,qui fuit gener Pelagij,& hoc Catholici cognomine ab Eccleſia appellari cœpit anno 734. & 740. quo nihil aliud ſignificatur, quàm Catholicæ, id eſt, vniuerſalis Eccleſiæ, & Chriſtianæ

Christianæ, & fidei conseruandæ, & propagandæ zelus, & amor, quo semper flagrasse conspiciuntur hæreticis, & schismaticis aduersantes, qui 28 hanc † vocem, *Catholicam*, in Ecclesia ferre non possunt, vt obseruat Alanus Copus *dial.6. cap.21. pag.*884.

Et de prædicto titulo, plurima ex authenticis historijs tradentes Archiepisc.Tolet.*lib.2. cap.15. & lib.4.cap.5.historia Palentina in Alph.*1. *Lucas Tudensis in eod. Aëra* 776.*hist.gener. Hisp.*3. *part. cap.*4.Vasæus *in Chron.Hispan.*1.*tom.anno* 589. *& an.*737. Ambros. Moral.3. *part.hist. Hisp. lib.*13. *cap.*12.Mariana *de reb.Hisp.lib.7.c.4.& d.lib.26. cap.12. in fin.* Hieron.Zurita 3. *part. Annal.lib.2. cap.*40. Raphaël Volater. *lib.2.cap. Sarracenorum initium belli,ad fin.* & innumeri alij, quos diligenter congessit Camil. Borrel.*d.cap.* 41. *ex n.*48. *& cap.42.per totum:* Did. Valdes *dict.lib. de dignit. Reg.Hisp.c.13.per tot.*Madet.*in d. Monarch.Hisp. c.*12.F.Roder.de Yepes *in Genealog. Reg. Hisp. in Alphonso I.*Valençuela *in monit. contra Venet.7.p. num.* 106. Iacob. Gualther. *in Chronogr.* 8. *sæculo pag.*567. qui eundem titulum Galliæ quoque Regibus datum contendit, *sæcul.14. pag.*697. & nouissimè Sim.Maiol.*in diebus Canic.4.tom. colloq.5. pag.mihi* 362. vbi disputat, an hic titulus maior, & antiquior sit, qua Christianissimi, de quo Franciæ Reges gloriantur? Doct. Salazar de Mendoça *de orig.dig*[illegible]*.Hisp.lib.1.c.6.pag.*7.F. Ioan.à Ponte *in conuen.vtr. Monarc.in epist.ad Regnum,& lib.*1. 29 *c.3.pag.*14.Vbi † probat etiam appellari orthodoxos, & defensores fidei (de quo titulo speciale caput fecit Borrel. *vbi suprà c.*44.) & Pet. Aznarius *in tract.de Maur.expuls.*[illegible]*.p.c.25.& 26.*

30 Ob quem fidei Catholicæ † zelum,eosdem Catholicos Hispaniæ Reges virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum, diuinitus sibi concessa, gaudere, apertè testatur Carol.Tapia *in rubr.ff.de constit. Princip. cap.1.n.*3. Chassan. *in Catal.glor.mund.3.p.consid.1.vers.Pro visum.* Camil.Borrel.*d.tract.de præstan.Reg. Cath. c.55. n.*2. Valdes *vbi suprà c.16.n.*13. & F. Ioan.à Ponte *in* 31 *d.conuen.vtr.Monarch.lib.1.c.6.pag.*113. Vt † sic Galliæ, & Angliæ Regibus non inuideant, qui iuxta eosdem Auctores,Polidor.Virgil.*lib.8.histor. Angl.*& plures alios, quos ipsi recensent, & Alan. Cop.*Dialog.3.c.28.p.434.& seq.*strumas(vulgò 32 *lamparones*) curare solent, & † annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.

33 Præsertim † cùm & hoc idem sanandi strumas diuinum priuilegium, etiam nostris Hispaniæ Regibus concessum videatur,si credimus Pet.Ant. Beuter.*lib.2.histor.Hispan. cap.*50. quem referunt Valdes, & Puente *vbi suprà*, qui Auctor est,Reges Aragoniæ ægrotis prædicto strumarum morbo sæpè salutem contulisse, sicut & illud aliud 34 vnctionis † sacri olei,de quo etiã prædicti Galliæ, & Angliæ Reges nimis gloriantur,vt latissimè adductis pluribus exemplis Regum Hispaniæ, qui solemniter inuncti fuerunt, probat Valdesius, & alij ex *suprà* relatis. Ambros.Moral.*lib.12.cap.*41. 53.& 57.Petr.Anton.Beuter. *lib.1.cap.*8.Hieron. Zurita 1.*part.Annal.lib.5.cap.*17. Garibai *lib.26. cap.1.& lib.27.cap.1.&* 4. Garsias de Loaisa, qui narrat hanc factam vnctionem in Ecclesia Toletana recipere solitos fuisse, *in Synodo Tolet. sub Gundemaro fol.*277. & alia referens Simon Maiol. 35 *d.colloq.5.pag.*371. Vbi † hoc ius vnctionis passim omnibus Regibus Christianis commune fuisse ostendit *ex cap. 1. de sacra vnctione, Clem. 1.de iur.iurand.cap. venerabilem, de elect.* & ex traditis à Lactant.Firm.*lib.4.de vera sap.c.*7.

Sed quoniam hic † hæretici insurgunt, & dato 36 quod Summus Pontifex potuerit Reges Hispaniæ ad hanc Noui Orbis conuersionem, & conquisitionem præficere, eum tamen impudenter irrident, quòd alios, ad has regiones accedere, & per hæc maria nauigare vetuerit. Videamus oportet, an hac in parte aliquid adferant, quod magis ipsorum procaciam excuset.Et quidem iuxta mentem P.Ferdinand.Rebell.*d.lib.18.quæst.vlt.sect.*1. quem nouissimè referunt, & sequuntur August. Barbos.*vbi suprà num.44.& seq.*& Benedict.Ægidius *in l.ex hoc iure,ff.de iust.& iur.c.3.ex n.*13.& Freitas *de Imp.Asiat.c.*8. hæc pro illis argumenta considerari posse videntur.

Primò, quia ex † Christi facultate omnibus 37 Principibus Christianis fas esse videtur, procurare infidelium nationum per se, aut per suos subditos conuersionem ad fidem, vt habetur *Marci vlt.* & latiùs ostendimus *suprà hoc lib.c.16.ex num.*11. Ergo non potuit, nec debuit hæc cura solis Catholicis Regibus cum aliorum inhibitione, & exclusione committi.

Secundò, quia † commercium de iure gentium 38 cum quibusuis nationibus videtur esse commune, vt etiam fusè probauimus *suprà hoc lib. c.* 20. *ex n.* 34. Et † idem in maris vsu, & nauigationibus 39 probat celebris text.*in §.1.inst.de rer.diuis.l.2.ff. eodem,l.3.§.vlt.ff.ne quid in loco pub.*ibi:*Littora,in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror, maris autem communem vsum omnibus hominibus*, cum aliis, quæ tradit Angel. *ibid.n.*1 Bened.Bonius *in tract. de cer.sib. num.* 40. Franc.Marcus *q.Delphin.*110.*n.11.p.*2.& Camill. Borrel.*in tract.de præst.Reg.Cath.c.10.num.*4.vnde Traian.à Plin. *in Panegyr. Laudari vidimus, quòd reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare,littora mari reddidit, diuersasque gentes ita commercio miscuit, vt quod gentium esse vsquam, id apud omnes natum esse videretur:* contra verò Romanos à Germanis accusatos apud Tacit. 4.*hist.*quòd *colloquia, congressúsque gentium arcerent, flumina, terras, & cœlum quodammodo ipsum clauderent.* Iniustè ergo † Hispani aliis gentibus 40 prohibere videntur, ne cum Indis sua commercia, & negotiationes exerceant; non minus quàm si Galli Italis prohiberent,ne cum Hispanis commercium haberent, aut per eorum maria nauigarent.

Tertiò,quia si prædicta Alex.VI. concessio ad infidelium † fauorem, & vtilitatem dirigitur, non 41 debuit, adiecta hac prohibitione, in eorum damnum retorqueri.Nam quò plures ad Indos nauigarent,eò faciliùs doctrina,& moribus Catholicis,& politicis imbuerentur, & plus mercium peregrinarum haberent,viliúsque eas emerent,& suas etiam merces cariùs externis venderent.Ergo non potuerunt Summi Pontifices solis Hispanis præfatam Indiarum conquisitionem,conuersionem,& negotiationem donare. Et † huc transferri posse vide- 42 tur illud Apollonij apud Philostr.*lib.1.cap.*12. *Vbi terra* (inquit) *communis omnium mater est,propterea quod iusta,vos autem iniusti, qui vestram dumtaxat matrem eam esse voluistis.*

Cæterùm † his argumentis non obstantibus, 43 longè verior,& receptior contraria opinio videtur, quæ in eiusmodi casibus talem prohibitionem non solùm iustam,& vtilem,verùm omninò negotio de quo agimus, necessariam esse supponit. Eámque omnes Catholici Auctores absque vlla hæsitatione

sequuntur,

ſequuntur, vt conſtat ex Epiſc. Chiap. *in d.tract. comprobat.fol.*29.*& ſeqq. & fol.*46. *& ſeqq.* Marquar.*in tract de Iud.& Infidel.*1.*p.c.*14. Petr.Malfer.*d.conſ.*769.*apud Mandel.n.fin.*Soto *in* 4.*diſt.*5. *q.vnica,art.*10.M.Victoria *in* 2.*relect.de Indis, ex num.*10.& eum referens Greg.Lop.*in d.l.*2.*tit.*23. *p.*2.*gloſſ.mag.col.*5. *&* 6. Card. Bellarm. *lib.*5. *de Summo Pont.c.*2.*verſ.At inquient :* Ioſeph.Acoſt. *d.lib.*3.*de procur.Ind.ſalut.cap.*2. Franc.Vargas *in tractat.de Epiſcop. iuriſd. & auctorit. confir.* 10. *num.*5.*&* 6.Anaſtaſ.Germon.*lib.*3.*de ſacr. immun. cap.*13.*n.*30.*& ſeqq.*Molin.*de iuſt.& iur. tract.* 2. *q.*35.*verſ.Illud :* Rebell.*vbi ſuprà ſect.*4.*per totam:* Ant.de Herrer.*d.hiſt.gener.Ind.dec.*1.*lib.*2. *cap.*4. *pag.*51. Alphonſ.Aluar.*in ſpecul.Rom.Pontif.c.*31. *col.*2.Petr. Nauar. *de reſtitut. ablator. lib.*4.*cap.*2. *num.*84.*p.*2.Camil.Borrel.*de præſtan.Reg. Cathol. cap.*46.*num.*229..Zeuallos *pract.com.*1.4.*quæſt.vlt. num.*324.*& ſeqq.* & nouiſſimè Pat. Franc. Suarez *in tract.de Fide,diſp.*18.*ſect.*1.*n.*7.Georg.Gabedus *deciſ.Luſit.*195.*num.* 2.1.*part. & deciſ.*47. *per tot. part.*1.& nouiſſimus Ægid.Bened.*in l.ex hoc iure, ff.de iuſt.& iur.*1.*tom.cap.*3.*n.*15.*&* 16.& Seraph. Freitas *d.tract.de Imp.Aſiat.c.*7. *& c.*8. *num.* 18. *& ſeqq.*

Qui omnes † concludunt,quòd cum hæc cura conuerſionis animarum, & errantium ouium ad Chriſti ouile deducendarum præcipuè ad Summum Eccleſiæ Paſtorem ſpectet,rectiſſimè poteſt, pro † arbitrio ſuo,ea omnia diſponere,& ordinare, quæ ad hunc finem conſequendum magis conducere iudicauerit, & inter Chriſtianos Principes eandem curam diuidere, atque vnicuique certos terminos præfigere, & aſſignare; quos poſteà ſine iniuria aliorum tranſgredi non poterunt, & non ſolùm prædicationem, ſed etiam commercium in eiſdem terminis interdicere,ſi hoc ita ad religionis Chriſtianæ propagationem magis expediat. Hoc enim totum † ad Pontificem pertinere inquiunt, tanquam ad principalem (vt ſic dicam) motorem. Nam Reges ſunt veluti organa,& inſtrumẽta eius, & ideò nullus poteſt tranſgredi terminos ſibi præſcriptos,quia non poteſt moueri,niſi motus.

Pro cuius ſententiæ confirmatione primò conſiderari poteſt, quod † pax inter Principes Chriſtianos,& eorum miniſtros conſeruari non poſſet, ſi promiſcuè in eandem curam intenderent, quantumuis pio animo, & ab omni diuitiarum cupiditate libero ducerentur, † vt conſtare poterit ex ipſo Caſtellanorum,& Luſitanorum exemplo,qui, quamuis ita Catholici eſſent,& maximis amicitiæ, & neceſſitudinis vinculis iuncti, inteſtinis tamen odiis, & bellis flagrare cœperunt, ob id, quod alter alterum ſuos intraſſe terminos querebatur, vt diximus *ſuprà lib.*1.*c.*6.*ex n.*68.

Et multo melius † ex Apoſtolorum imitatione, qui licèt facultatem ſibi à Chriſto conceſſam haberent, Euangelij per vniuerſum terrarum Orbem prædicandi,iuxta illud Marci vltim.*Euntes in vniuerſum mundum,prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et Luc. 10. *Miſit diſcipulos ſuos binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem,& locum,quo erat ipſe venturus.* Adhuc tamen ex hiſtoria,& traditione Eccleſiæ nouimus, poſt paſſionem Domini Apoſtolos ipſos inter ſe omnes Orbis prouincias ſortitos, & partitos eſſe, & vnumquemque in ea, quæ ſibi obtigerat, prædicaſſe, neque vnum (D. Paulo excepto) in prouinciam alterius intraſſe, vt pluribus oſtendimus *ſuprà lib.*1.*c.*14.*n.*81. & latè proſequitur Fr.Ioan.à Ponte *in conuen.vtr.Monar. lib.*2.*per totum,*& Fr.Ioan. Baptiſt.*in aduert. Confeſſ.*2.*part.fol.*412.*n.*11.

50 Et † idem poſteà vniuerſalis Eccleſia in diuiſione Diœceſeon, & Parochiarum conſtituit, eam ſemper cautionem adiiciens, ne vnus Epiſcopus, ſiue Parochus alterius fines, etiam prætextu Religionis ingrederetur,*c.*1.*& per tot.*9.*quæſt.*2.*c.*1.13. *quæſt.*1. *cap. licet* 16. *quæſt.*3. *cap.* 1. *de præſcript. cap. Paſtoralis , de his quæ fiunt à Prælat.* cum aliis.

51 Etenim † vbi multitudo ibi plerumque confuſio eſt, *l.*2.*C.quando,& quib.quarta pars :* Bart. *in l.ſi tamen,§.ſi arbiter,de recep.arbitr.* Bald.*in l.ſolam, C.de teſtib.& in l. data opera , C. qui accuſari non poſſ.* & Panorm.*in cap.* 1. *de iudic.* 52 Et † cum naturalis ſit inter homines ad diſſentiendum facilitas, *l.item ſi vnus* 19.*§.principaliter,ff.de recep. arbitr.* cum aliis, quæ adduximus *ſuprà hoc lib.*2. *cap.*14. *num.*1. 53 Satis conſtat, quàm † variis, & interdum contrariis opinionibus, & maioribus Indi imbuerentur, ſi aduerſarum nationum, & prouinciarum homines, & ſub diuerſis Regibus, ac legibus vitam agentes, etiamſi omnes Catholici eſſent ad eorundem Indorum conuerſionem & gubernationem delegarentur. 54 † Nam vnaquæque prouincia abundat in ſenſu ſuo,*cap. ius Quiritum ,* 1. *diſt.c. vtinam,diſt.*76.*l.obſeruare , ff. de offic. Proconſ.* & variis corporis, & animi affectionibus, & inclinationibus ducitur,*l.quod ſi nolit,§.qui mancipia,ff.de ædil.edict.*iunctis aliis quæ eleganter notat Ariſtot. *lib.*3.*Polit.c.*10.Cicer.*in orat.de Prouin. Conſular.* Euphorus *in leonibus omnium natio.* Ioan. Boëm. *de morib.omnium gent.* Tiraq.*in l.*7. *connub. n.*12. *& de nobilit.cap.*12. Mantua *in gloſſario, claſſ.*17. *cap.*32.*n.*1.& Claud.Pratus *Gnoſ. gener. iur.lib.*3. *tit.*4.*c.*3.

55 Et † cùm communio etiam inter propinquos diſcordias generare ſoleat, *l.cum pater,* §. *dulciſſimis, ff. de leg.*2. cum aliis, quæ adduximus *ſuprà hoc lib.*2.*cap.*6.*num.*70. planum eſt,longè maiores inter vniuerſas gentes, & nationes futuras, quibus ſemper † aliqua æmulatio, & naturalis veluti repugnantia inſita eſſe cognoſcitur. 56

57 Secundò † facit, quòd experientia comparatum ſit, ſegnius ea geri, & curari ſolere, quæ pluribus commendantur, vt inquit text. iuncta gloſſ. *in l.ſi plures,ff.de adminiſtr.tut.* vbi illud vulgatum carmen adducit :

Segniùs expediunt commiſſa negotia plures,
Quiſque etenim culpam reiicit in ſocium.

58 Multitudo † enim oneroſa nihil habet honeſtum, quoniam in paucis ex multis, quæ ſecundùm virtutem eſt, vita ſaluatur, *auth.de referend.ſacr. Palac.§.*1.*verſ.Multarum,c.*2.& *ibi gloſſ.de reſcrip. in* 6. & melius eſt, Domini Sacerdotium paucos habere miniſtros,qui poſſint dignè opus Dei exercere,quam multos inutiles, qui onus graue ordinatori adferant,*c.tales,diſt.*23.*c.*1.*de priuil.* ibi:*Nam curiosè proſpiciendum eſt,ne honor,cui debent excellentiora committi ſui numeroſitate vileſcat.*

59 Præſertim † cùm naturale etiam vitium ſit, id negligi, quod communiter poſſidetur, vtque ſe nihil habere, qui non totum habeat,arbitretur,denique ſuam quoque partem corrumpi patiatur, dum inuidet alienæ,vt eiſdem verbis tradunt Imp. Theodoſ.& Valentinian. 60 † *in l.*2. *Cod. quando & quib.quarta pars debeatur lib.* 10. Quibus alia ſimilia habet Ariſtot.*lib.*2.*Polit.cap.*1.communionis 61 regulam† introductam à Socrate in ſua Republica reprehendens, & eandem aduerſus Anabaptiſtas,

Waldenses, & alios hæreticos communionis rerum patronos, rectè vſurpari poſſe, benè obſeruat Gothofred. *in notis ad d.l.2.* & Albanus Spinalat. *in Politiſmo lib.1.c.12.*

Neque ita tenendo, quidquam obſtabunt argumenta ſuprà in fauorem contrariæ partis conſiderata: Nam † ad primum reſponderi poteſt, fatendo, omnibus quidem Chriſtianis hominibus, & præcipuè Principibus, licitum eſſe, infidelium nationum conuerſionem curare; id tamen limitari, niſi à Summis Pontificibus, propter ipſummet bonum conuerſionis earundem nationum, prohibiti fuerint, ad quos propriè ex officio ſpectat eiuſmodi miſſionum diſtributio, & ea omnia (vt diximus) bene diſponere, quæ ad hunc finem magis expedire cenſuerint, ac per conſequens prohibere, vt quando alteri Principi ea cura prius commiſſa eſt, reliqui ab eadem arceantur, ne mutuò ſe impediant, & alia damna, & inconuenientia ſequantur, de quibus *ſuprà* loquuti ſumus; & præſertim vbi praui, & corrupti hæreticalis ſeminis timor interuenire poſſet, quod quantum fugi, & vitari debeat *ſuprà ex n.16.* probauimus. (62)

Ad ſecundum autem, & tertium pari fermè ratione reſpondeo, † libertatem quidem in commerciis, & maris nauigationibus ex naturali, & communi omnium gentium iure originem ducere. Id verò locum habere, antequam ab alio Principe ex iuſtis, & legitimis cauſis hæc iura præuenta, vel ab Apoſtolica Sede conceſſa non fuerint. (63) Tunc enim ea, quæ † generalem Eccleſiæ, & Indorum fauorem reſpiciunt, iis, quæ ſpecialiter quibuſdam vtilia ſunt, præponimus, vt in ſimili dicitur *in auth. res quæ, C. com. de legat. & in l. vnica, §. penult. C. de caduc. toll.* iunctis aliis, quæ latè obſeruat Iaſ. *in l. Barbari. n.32. ff. de offic. Prætor.* & *in l. cætera, §. ſed & ſi quis, n.2. ff. de legat.1.* Dec. *in l. id quod noſtrum, n.3. de reg. iur.* Ioan. Corraſ. *de iuris arte, 1.p.c.23.* & Andr. Gail. *lib.2. pract. obſeruat.56.n.3. & ſeqq.* (64)

(65) Et præceptum † Diuinum, animarum conuerſionem curandi, illud aliud vincit, & ſuperat, quòd à iure gentium inductum maris nauigationem, omnibus liberam facit, & commercia extranearum gentium cum Indis, & quibuſlibet nationibus admittit. Quod nemo mirari debet, cum frequentiſſimum ſit vt vel ipſa cardinalia, ſiue primordialia iuris naturalis præcepta aut cedant, aut ceſſent & obliquentur, quoties cum aliis ex accidenti collidunt, in quibus maior & vrgentior communis boni ratio, neceſſitas vel vtilitas reperiretur, vt pluribus exemplis oſtendunt DD. *in §. ſed naturalia inſt. de iur. nat. princ. inſt. de vſucap. l. eas, ff. de cap. minut. l. Stichum 95. §. naturalis, ff. de ſolut.* & Pet. Gregor. omninò videndus *Syntag. iur. p.2. lib.11. c.1. n.7. & 8.* & erudítiſſimus Dom. D. Ant. Pichar. Vinuerſa ex primario Salmanticenſis ſcholæ Iuris Ciuilis anteceſſore, nunc meritiſſimus Pinciani Prætorij Senator *in repet. ad l. 3. C. de muri legul. lib.11. n.69. & ſeqq.*

(66) Et ita † in ſimili caſu videmus, quod licèt aues, & alia fera animantia iure gentium omnium communia eſſe dicantur, & primò capientibus quæri *l.1. ff. de acquir. rer. dom.* ſi tamen quis ius venandi, vel piſcandi in certo loco ſibi conceſſum vel præſcriptum habuerit, & alius ibi piſcari, vel venari voluerit, eum prohibere poteſt, & his, quæ cepit, priuare, quia non efficiuntur ſua, ſed illius, cui ius venandi competebat, *l. Diuus, & ibi Bart. ff. de ſeruit. ruſtic. l.2. ff. de acquir. rer. dom. §. ferè, inſtit. de rer. diuiſ.* & Cepola *in tract. de ſeruit. c. de aucupatione*, quem vide.

(67) Et licèt † mercatores extranei, qui in aliquo loco diu morati ſunt, ab eo ſine cauſa expelli non poſſint, quia mundus communis omnium patria eſſe videtur: ante tamen quam ad dictum locum accedant, iuſtè, & liberè eius ingreſſu arceri, & prohiberi poſſunt, ex ſola domini voluntate, aut commoditate, vt poſt alios, quos refert, reſoluit Stracha *de mercatura 2.p.n.33. & 34.* Rebuff. *ad leg. Gallic. 2. tom. tit. de mercatur. art. vlt. gloſſ. vnic. n.28.* & Matienzus *in l.1. gloſſ.1. n.5. tit.12. lib.5. Recop.*

(68) Parúmque conſiderabile eſt, ac veluti ſe per accidens habet, quòd † Indi aliquo maiori lucro in emptione externarum mercium, & venditione ſuarum fraudentur. Nam forſitan omnibus gentibus ad commercium admiſſis, ab eiſdem expilarentur, & vt concedamus minorem quæſtum ex ſola noſtrorum negotiatione facturos, eo contenti eſſe debent, ob alia ingentia commoda, quæ prætextu noſtræ detectionis, & communicationis, tot ſumptibus, & laboribus reſeratæ, habere cœperunt. Et ne hæreſes, aut aliæ peruerſæ ſectæ inter eos ſeminentur, vel arma, & aliæ damnoſæ, & prohibitæ merces per extraneos ad illos aſportentur.

(69) Cuius † incommodi, & aliorum ſimilium vitandi cauſa, ſæpiſſimè ſolet, & poteſt commercium cum Barbaris, & infidelibus prohiberi, *l. vnic. C. de littor. lib.12. l.1. & 2. C. quæ res export. non poſſ. l.2. C. de commer. & mercat. c. ita quorundam, c. quod olim, c. ſignificauit, c. ad liberandum, de Iud. extrauag. ita quorundam, & extrauag. multa eod. tit. & Bulla in cœna Domini, §.22.* cum aliis latè traditis ab Alex. *conſ.137. per tot. vol.7* Boër. *deciſ.177. & 178.* Gerar. *ſing.59.* Marq. *de Iud. 1.p. c.5. ex n.1.* Nauar. *in Manual. c.27. per tot.* præcipuè *n.63.* Strac. *de merc. p.4. n.10. cum ſeqq.* Borrel. *de præſt. Reg. Cath. c.9. ex n.48.* & Cabed. *dec.165. n.2. 1.p. & deciſ.47. n.1. p.1.* (70) Et conducit † text. *in l. vlt. ff. de off. proc. Cæſ.* vbi quis prohiberi poteſt, ne accedat ad locum, in quo timeri poteſt quod tumultuoſus, vel iniurioſus exiſtet. Quod notat etiam Bart. & alij DD. per text. ibi *in l. æquiſſimum 17.* alias incipit *ſi vſusfructus 13. §. ſi inter duos, ff. de vſufruct.* & ſequitur Specul. *in tit. de libell. concept. §. nunc dicendum, n.14.* Paul. Caſtr. *conſ.3. n.2. lib.2.* Curt. ſen. *conſ.60.* Felin. *in rub. de treuga & pace, limit.4.* Guid. Pap. & eius Addition. *deciſ.578.* Ant. Capic. *deciſ.13. per tot. & deciſ.96. n.10.* & Card. Tuſch. *pract. concl. iur. lit. S, concl.215. num.3.* Quæ prohibitio ſimiliter in mari & nauigationis vſu ex eiſdem cauſis concedi poteſt, & præſcriptione acquiri, vt contra eos, qui hoc negant, & nouum atque inſolens eſſe dicunt, latiori ſermone *lib. ſeq.* probabimus.

(71) Ex quibus † deſcendit iuſtè potuiſſe Alex. VI. in prædicta Bulla ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, ipſo facto incurrenda, præcipere, vt nulla perſona, cuiuſcumque dignitatis, etiam Imperialis, & Regalis ſtatus, gradus, & conditionis, pro mercibus habendis, vel quauis alia de cauſa, ad Indiarum Occidentalium terras, iuriſdictioni Regum Hiſpaniæ ſubiectas, & ſubiiciendas, & inuentas, & inueniendas, abſque ſpeciali eorundem Regum licentia accedere poſſet. Etenim cum huius cenſuræ diſtrictio, non ex ſola voluntate Pontificis impoſita fuerit, ſed exigente legitima cauſa conuerſionis Indorum & conſeruationis iuris noſtris Regibus per

Eccleſiæ

Ecclesiæ donationem quæsiti, iure optimo aduersus contumaces, & inobedientes irrogari potuit,† iuxta ea, quæ de requisitione causæ,& peccati ad censuræ validitatem, tradit text.*in c.nemo, c.nullus* 11.q.1. Concil. Trid.*sess.*25.*c.*3.*de reform.* Nauarr.*cons.*20. *de sent. excomm. num.*2. Couarr. *in c. Alma mater*, 1.*part.* §.9. *eod.tit. lib.*6.Doct. Frechilla *in tr. de excom.*2.*p. art.*3. & plures alij relati à Sayro *in eodem tr.lib.*1.*c.*9.

Et in terminis dictæ Bullæ Alex. VI. obseruat Veracruz *in compendio*, Rebell. *de oblig.iust. lib.*18.*quæst.*24. *sect.*1. Ægid. Bened. *in d.l.ex hoc iure*, *cap.*3. *num.*18. & Fr. Emmanuel Roder. *in quæst.regular. tom.*2. *q.*99. *art.*7. Qui † tamen ad hoc, quòd hæc excommunicatio liget, eius authenticam promulgationem secundùm fomam iuris exposcit, & quòd non possit inuincibiliter ignorari, arg. text. *in c.fin. de fide instrum.cap.si verò, el* 2.*de constit.lib.*6. *cap.in istis*, 4.*dist.* & eorum quæ congerit Sotus *lib.*1. *de iust. & iure q.*1. *art.*4. Dueñas *reg.*125. Couarr.*in c.Alma mater*, 1.*p.*§.10. *n.*7. Nauarr.*in Man. c.*27.*n.*2.54.*&* 55.

Quod † quidem in nostro casu ad effugiendum prædictæ censuræ rigorem obiici non valebit, cùm eius series, ac tenor satis toti Orbi innotuerit: vt benè obseruat Freitas *d.cap.*8. *n.*21. *& seq.* teste enim Cassiodor. *lib.*11. *var. epist.*7. *Penè quidem terrarum oculis offertur, quod in Romana ciuitate peragitur.* Et quò magis innotescat, quotidie Reges nostri potentissimi curent, hanc Alexandri concessionem, & censuram aliis Regibus & nationibus intimari, & † innumeris schedulis, sub grauissimis pœnis, & interminationibus caueant, ne cuiuslibet sexus, ætatis, aut conditionis personæ, non solùm alienigenæ, verùm neque in Hispana ortæ, ad has prouincias absque expressa, & speciali licentia transire audeant.

Quamuis † quod ad Hispanos attinet, probabilius mihi videatur, eos in prædictam censuram nequaquam incidere, etiam si absque licentia transierint, cum aliis pœnis puniri possint: & licèt Bullæ verba generalia sint, paulatim tamen hac in parte eius vigor remissus fuerit, imò & totaliter abrogatus, Hispanis omnibus communiter reputantibus, se eiusmodi excommunicatione non irretiri, & nostris Regibus, & eorum ministris illius executionem non procurantibus. Quod † sufficiens esse ad vitandum legum rigorem, quæ continent pœnas censurarum ipso facto incurrendas, apertè docet Abb. Panormit.*in c.*1.*de tregua & pace.*Syluest.*in sum. verb. Consuetudo*,*q.*6. & alij, quos refert,& sequitur Auila *de censuris* 1.*part.dub.*8.*pag.*11. & Card. Tusch.*pract.concl.iur.litt. T.verb.Tolerantia*, *conclus.*324.

Quarum † schedularum plurimæ reperiuntur *in tom.*1.*impres. ex pag.*396.*&* 440. & nouissimè expedita est alia data Matriti 20.Iulij anni 1624. qua strictè iubetur, vt omnes qui sine licentia transierint, inquirantur, & ad galeas, siue triremes, absque aliqua dispensatione aut remissione mandentur. † Quibus conueniunt *l.*12. *tit.*10. *lib.*5.*& l.*5. *tit.*18. *lib.*6.*recop.* quæ disertè prohibent, ne vllus alienigena in his Indiarum Regionibus per se, aut per interpositas personas negotiari, & commercia exercere valeat. De quarum legum, & schedularum ratione & praxi, plura alio loco trademus.

Et in † eisdem schedulis similiter disponitur, vt quælibet nauigia, & merces extraneorum qui ad hæc Indiarum maria, eorumque oras, & portus accesserint, apprehendantur, & fisci iuribus applicentur, ipsis † transgressoribus aliàs Pyratarum pœnis puniendis, qui hostibus fidei, & Principis æquiparantur, & tanquam latrones, & publicorum commerciorum turbatores, ipso iure diffidati sunt, & impunè à quolibet deprædari, & occidi possunt. Et † ex ore Pontificum quot annis in die Iouis Sancti excommunicari solent, vt constat *ex l.*3.§. *Labeo, ff. de incendio, ruin.naufr.authen.cassa & irrita*, *C.de sacros.Eccles.auth.nauigia*, *C.de furtis*, *c.excommunicationi de raptorib. c.*1. *de milite vassallo*, qui contumax est, cum aliis, quæ ibi congerunt Bald.& cæteri, Bart.Soc.*cons.*262. *col.*2.*vol.*2. Ias.*cons.*170.*col.* 2.*vol.*2.Angel. *cons.*290. Cepola *in auth. sed nouo iure*,*C.de seruis fugi.*Andre. Sic. *in c.cum sit generale*,*n.*240.*de foro comp.*Læl. Zanch.*de Milite sacro*, *& secul.lib.*2.*c.*26.*num.*6.*cum seqq.*Stracca *de mercatura, tit.de nauibus, p.*2.*n.*16. Pet.Santer *de spons.merc.p.*4. *num.*52.*& seqq.* Camill. Borell. *de præst.Reg.Cath.c.*75.*n.*29.cum multis seqq.Tiber. Dec.*in tr.crim.lib.*9.*c.*29.*per totum.*

Quibus consequenter † potentissimus Rex noster Philip. IV. quem Pia Numina sospitent, multos annos incolumem seruent, simulatque defuncto patre Imperij habenas, inter alia plura, quæ pari simul pietate, ac prudentia ad Regnorum suorum quietem, augmentum, & ornamentum, adlectis in consilium præstantissimis, atque incorruptissimis viris, statuit, illud primum fuit, vt induciæ cum rebellibus Belgij & Hollandiæ populis initæ, quæ eo tempore finiebantur, nullatenus protraherentur: & si quæ illorum nauigia in aliquibus Hispaniæ, aut Indiarum portubus hyemandi, vel negotiandi causa manerent, protinus ab illis excederent, & vbique tanquam hostes publici tractarentur. Ad † quod Regiam schedulam expediri iussit, dat Matriti 20.Martij anno 1621.

Cuius occasione † Bataui in antiqua perfidia manentes, validissimam classem vndecim præsidiarias & militares naues habentem, pararunt, quam Iacobo Chermitio generali Duci commissam superato tandem freto, nouiter vltra Magallanicum reserato, quod *de Mayre, vel Diui Vincentij*, vocant, in has Peruani oras superiore anno 1624. incolumem deduxerunt, & nona die Maij, repentino quodam incursu portum *del Callao*,& hanc nobilissimam Regum Vrbem alio nomine *Lima*, vocatam, eiusdem Regni Metropolim expugnare, & occupare tentarunt. Sed Deus, eorum conatus, irritos reddit, ita vt licèt per quatuor, aut quinque menses eundem Portum obsederint,& in aliis *de Pisco, & Guayaquil*, pedem figere nisi fuerint, semper tamen victi,& multis armis, ac militibus amissis recesserint: vltra alios, quos diuturnæ nauigationis tædium,& frustratæ spei dolor, & impatientia consumpsit.

Inter quos, vnus fuit ipse Chermitius Architalassus: quem sui, in insula Callao proxima, sepulturæ mandarunt, & nostri postea repertum in cineres redegerunt. In quibus omnibus, † mirè post Deum valuit, & enituit singularis cura, prudentia, ac vigilantia Excellentissimi Domini D. Didaci Fernandez à Corduba Marchionis de Guadalcazar, meritissimi eiusdem Regni Proregis, nunquam sine multis honoris, & laudis titulis nominandi.

Is enim aduenientem hoſtem ſecurus excepit, inuadentem ſtrenuè fugauit, obſidentem, & ex ſua claſſe minantem, multis ad hoc inuentis machinis fœliciter impetiuit, cùm nobis nauigia nauali prælio commoda defuiſſent,& cunctantem, ac portui noſtro diutius hærentem, pari cunctatione, vt alter Quintus Fabius, confregit, nullo ex noſtris militibus in tot expeditionibus vel leuiſſimo vulnere ſauciato.

Quæ hic breuiter adnotare neceſſarium duxi, eò quod nuper M. Gotthardus Arthuſius *tom.*15. *Mercurij Gallo Belgici lib.*1. † Hollandis forſitan blandiens, vel extraneis aliis nationibus imponere cupiens. Chermitium falsò Limanæ vrbis, & portus victorem enuntiat. Pro ſolito ſcilicet iſtorum Hæreticorum more, qui vt tetigi *ſup.lib.*1.*cap.*5.*num.*48.*& cap.*8.*num.*41. *& lib.*2. *cap.*1. *num.*49. cùm nullam Fidei, vel veritatis rationem habeant, quidquid ſibi commodum, aut honorificum, vel Hiſpaniæ gloriæ inuidum & damnoſum eſſe poſſe arbitrantur non ſolum ſcribunt, ſed pingunt, & ſtatim in vulgus ſpargunt.

87

Cuius rei expreſſius aliud eiuſdem temporis teſtimonium adducere poſſum Nam cùm vniuerſo planè Orb.notiſſimum ſit, qualiter iidem Hollandi victricibus potentiſſimi noſtri Regis, armis, † à Braſilienſi prouincia eiecti fuerint, cuius præcipuam vrbem, dictam, *del Saluador y Bahia de Todos Sanctos*, occupauerant, & munierant, anno proximè elapſo 1625. omnibus nauibus, tormentis, armis, reliquiſque rebus, quas ſecum tulerant & ſpoliis, quæ à noſtris ceperant, penitus denudati, & viuendi, atque abeundi facultate humiliter petita, & vix, nec niſi per inſignem inſignis, & Excel.Domini D. Friderici de Toledo Oſorio Generalis Ducis humanitatem & benignitatem indulta: veriti non ſunt affirmare *in eodem Mercurio Gallo Belgico*, *d.tom.*15. *lib.*3.*fol.*196. *ann.*1625. Hiſpanos noſtros ſimulata amicitiæ fraude, ad eorum vſque propugnacula penetraſſe, ea autem ab Hollandis cognita, atque ab omnibus circumiacentibus propugnaculis & caſtellis, inceſſabilibus tormentorum diſploſionibus, vehementer imperitos, hinc inde fuga dilapſos, quatuor Hiſpanorum nauibus ſubmerſis, cæteris admodum corruptis. Sed hoc † adeo inſigne mendacium prouidè detexit, & vera atque dilucida huius expeditionis narratione typis excuſa, manifeſtè conuincit D.Thomas Tamaio de Vargas Hiſtoriographus Regius, & ob hunc, & eruditos alios ingenij ſui fœtus doctis omnibus commendatus.

88

89

LIBER TERTIVS,

IN QVO TITVLI, QVI AD RETENTIONEM pertinent, peculiari obseruatione discutiuntur & illustrantur.

CAPVT PRIMVM.

De iustitia retentionis Noui Orbis, & an verum sit, quòd Bodinus tradit Catholicos scilicet Hispaniæ Reges ob illius concessionem effectos fuisse sanctæ Romanæ Sedis vassallos, & fundatarios? & obiter nonnulla de feudis Ecclesiæ.

SVMMARIVM.

1 *Acquisitio Noui Orbis si iusta est, iustior erit retentio.*
2 *Facilius aliquid retinetur, quàm de nouo inducitur. Et num.7.*
Fieri multa prohibentur, quæ facta tenent, ibidem.
3 Lex patre furioso, *& aliæ similes illustrantur.*
4 *Actionem cui damus, multo magis exceptionem.*
5 *Ius quæsitum difficilius tollitur, quàm quærendum.*
6 *Retentionis, & conseruationis causa fauorabilis est,*
8 *Facilius aliquid prorogatur, quàm de nouo ceditur.*
9 *Continuatio, & conseruatio alicuius rei est magis naturalis, quàm noua acquisitio.*
10 *Statutum quod prohibet acquisitionem, non prohibet acquisitorum retentionem.*
11 *Statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum contra retinentem. Et quare?*
12 *Dubiis in causis, vel opinionibus, post factum, quæ possessioni fauet, sequenda est, ibidem.*
13 *Alex V I. R. P. Regibus Castellæ, & eorum successoribus retentionem Noui Orbis donauit.*
14 *Regibus nostris Catholicis non solùm cura conuersionis Indorum, sed plena eorum dominatio ab Alexandro V I. concessa fuit.*
15 *Prædicationis Euangelicæ munus per se habet annexam curam & protectionem Indorum, absque alia concessione Pontificis.*
16 *Romanus Pontifex benè potest concedere plenum ius ad terras infidelium.*
17 *Petr. Malferitus securè defendit Rom. Pont. posse pleno iure Christianis concedere terras infidelium.*
18 *Chiapensis Episcopus reprehenditur à Petro Malferito.*
19 *Marquardus de Susanis plenam dominationem Indiarum nostris Regibus tribuit.*
20 *Rutilius Benzonius, & alij referuntur, qui plenum dominium Noui Orbis agnoscunt.*
21 *Dominium plenum Indiarum virtute concessionis Alex. V I. semper sibi Hispaniæ Reges tribui censuerunt,*
22 *Tituli à Primordio posterior formatur euentus.*
23 *Titulus præcedens talis præsumitur, qualem præsens possessio demonstrat.*
24 *Possessio subsequens est titulorum interpretatiua, & declarat, quid venit in concessione.*
25 *Maioratus institutio dubia ex consuetudine, & modo succedendi in eo, recipit interpretationem.*
26 *Consuetudo decennalis est interpretatiua legum, priuilegiorum, ac scripturarum.*
Obseruantia interpretatiua legum aut priuilegiorum magnam vim habet, ibid.
27 *Alex. V I. concessio, necessariò cum omnimoda iurisdictione, & dominatione intelligi debuit.*
28 *Ecclesiastica disciplina, & religio non potest secura esse inter Indos, sine sæculari dominatione.*
29 *Status spiritualis non potest benè conseruari sine temporali.*
30 *Monarchia quælibet constat ex Diuino cultu sapientia Theologica, & potentia sæculari.*
31 *Sermo idem vbi duas sententias exprimit ea sumitur, quæ rei gerendæ aptior est.*
32 Lex quoties 67. ff. de reg. iur. *explicatur, & illustratur.*
33 *Actus magis valeat, quàm pereat, interpretatio sumenda est.*
34 *Intellectus rei gerendæ aptior ille dicitur, qui magis conducit ad meliorem, & faciliorem executionem rei, de qua agitur.*
35 *Concesso aliquo negotio, non solùm necessaria, & præcisa concedi videntur: sed & quæ ad illud commodius, vel facilius, exequendum conducunt.*
36 *Mandatum qui habet ad quæcunque necessaria, ad vtilia etiam habere videtur.*
37 *Populi, qui se aliqui Principi superiori in clientelam, vel protectionem dant, liberi esse non desinunt: nisi aliter conuenerint.*
38 *protectio in Regibus significat, siue importat iurisdictionem.*
39 *Ioan. Bodinus agnoscit plenum dominium Indiarum Occidentalium ab Alex. V I. Regibus Hispaniæ concessum.*
40 *Reges Hispaniæ quoad Indiarum Occid. Regna esse feudatarios Ecclesiæ, Bodinus, & Marta testantur: qui reprobantur.*
41 *Ioan. Bodinus pluribus Regibus sine causa*

QVÆ † superioribus libris de iuribus, ac titulis, qui Noui Orbis inquisitionem, & acquisitionem iustam, & legitimam reddere possunt, adeo lato sermone discussimus, præiudicio

præiudicio quodam oſtendunt, longè iuſtiorem, & tutiorem eiuſdem retentionem, & poſſeſſionem 2 indicari debere. Conſtat namque † facilius aliquid retineri, quàm de nouo induci, & multa ab initio fieri prohiberi, quæ tamen facta tenere, ac tolerari ſolent, *l.patre furioſo* 8. *ff. de iis qui ſunt ſui*, *l.*1.*§. quamuis autem*, *ff. de poſtul. l. fauor.ff.de ſponſalib.l. vlt. de ritu nuptiar.l.*1.*C.de vſu, & habit.cap. ad Apoſtolicam de Regular.c.*2. *de verb.ſignif.cap.transfert, & cap.quemadmodum de iure iuran. cap.ſi vir.diſtin.*23.*cap.nec illud* 30. *quæſt.*5.*cap. vnico in fine de voto lib.*6.vbi in hanc ſententiam citatur illud Ouidij *lib.* 5. *de Triſtib. eleg.*7.

Turpius eiicitur, quàm non admittitur hoſpes.

3 Ad † quorum adagiorum, ſiue brocardicorum confirmationem, & illuſtrationem plura alia adducit Iaſon omnino videndus *in dict.l.patre furioſo ex num.*8.*ad* 39. Alexan.*in l.ſæpè*, *col.*13.*ff.de re iud.*Socin. Iunior.*conſ.*1. *num.*57.*lib.*1. Pariſius *conſ.*28.*num.*11.*lib.*1.Tiraquel.*de iure conſt.limit.*7. *num.*43.Ludou. Gomezius *in cap.*1.*num.*88.*de iudiciis lib.* 6. Damaſus *reg.* 99. & Claud. Pratus *Gneſeòn generaſ.iur.lib.*4.*tit.*8.*c.*4.*pag.*165.*& ſeq.* Rebuff.3.*tom.ad leg. Gallic. tract.de mater.poſſeſſor.art.*2.*gloſ.*2. *n.* 40.*& in praxi benef.verb.Nec non iuris patron.num.*27.nouiſſimè Ioan.Bap. Valençuela *conſ.* 51. *ex num.*31.Et nos tetigimus *ſupra lib.*2.*cap.*17.*num.*40.*&* 41.de paruulis infidelium tractantes, qui licèt inuitis parentibus baptizandi non ſint, baptizati tamen de facto, baptiſmus tenet, nec amplius illis tradendi ſunt.

4 Quibus † ſimile eſt, quod ab Vlpiano pro regula conſtituitur *in l.inuitus* 156.*§.cui damus,ff.de regul.iur.& in l.*1.*§.is autem,ff.de ſuperficieb.* eum ſcilicet, cui rem non habenti damus actionem, idem poſſidenti exceptionem, multò magis competere: circa quam plura congerunt Decius Maynericus,Cagnol.Ferrarius, Pet. Fabr. & Ræuard. ibidem.

5 Et ex † eodem principio deſcendit, vt facilius toleretur ius quæſitum, quam acquirendum, *l.* 2. *§.ex his*, *l.pluribus*, *§.vltim. ff. de verborum obligation.l.vt pomum*, *§.* 1. *ff. de ſeruit.* Quemadmodum ex diuerſo facilius impeditur ius competiturum, quam extinguatur acquiſitum, *l.Papinianus*, *§. ſi conditioni*, & ibi Gloſ. *ff. de inoff. teſtam.* Eſt 6 † enim retentionis, & conſeruationis cauſa fauorabilior, quàm acquiſitionis, *l.purè,ff.de doli except. l. militis codicillis*, *§. veteranus*, *ff. de milit. teſtam.*† Et ideò facilius conceditur retentio,quam noua acquiſitio, *l. ſi repetendi*, *C. de condict. ob cauſ.l.per retentionem*, *C.de vſuris*, *l. Paulus,ff.de doli except.*notat Baldus *in l.licèt*, *num.*2.*ff.de acquir.poſſ.*dicens, quod iura promptiora ſunt in retinendo, quàm in acquirendo, Cephal. *conſ.* 68. *num.*20.*tom.*1.*& conſ.*151.*num.*7.& *conſ.*289.*n.*5. *tom.*2 Ruyn.*conſ.*66.*num.*17.*lib.*1. Craueta *conſ.*6. *num.*98.Pet.Surdus *conſ.*551.*n.* 21. Rota Roman. ſacri Palacij *deciſ.*295.*num.*2.*part.*2. Menoch. *de retinen. poſſeſſ. remed.* 3. *n.* 979. Georg. Acatius *lib.*2.*de priuileg.iur.ciuil.cap.*5. *n.*79.

Vnde etiam ſimiliter † faciliùs aliquid prorogatur, quam de nouo conceditur, *cap.cùm olim.*Abbas *de offic.delegati*, Craueta *de antiq. temp.* 5.*p. num.*15. Rebuffus *in tract.de cauſ. poſſeſſor. benef. art.* 6. *gloſ.* 1. *num.* 15. Boer. *deciſ.*283.*num.*11.*& deciſ.*294.*num.*18. Cæſar.de Graff. *deciſ.*46.*n.*22.

Qui etiam huius rationem ſubiungunt, † quòd 9 continuatio eſt naturalis, non verò noua acquiſitio, vt tradit Abb,*in cap. cùm veniſſent*, *num.* 7. *de reſtit.ſpol.* Ripa *in l.*1.*num.*36.*ff. de acquir.poſſ.* atque ita faciliùs aliquid continuatur, & conſeruatur in eſſe, quàm amiſſum, aut extinctum recuperetur, *d.l.* 1.*§.cauſam*, *ff. de poſtul.l.vſu retinetur*, *ff.quemadmo. ſeruit. amitt.l.ſicut*, *§.fin.ff. quod cuiuſque vniuerſit.*cum aliis traditis à Craueta *d.conſ.*6.*&* 299.*n.*12.

Et ideò † rectè docuiſſe videtur Abbas *in c.* 10 *Iudæi,num.*2.*de Iudæis*, quem refert, & ſequitur Valençuela *conſ.*4.*num.* 36. ſtatutum, quod prohibet acquiſitionem, non prohibere acquiſitorum retentionem,& Alexander *conſ.*83.*incip.Viſa facti narratione, num.*4.*lib.*2. Vbi ait, † quòd ſtatutum 11 loquens contra ingredientem poſſeſſionem, non habet locum in retinente ipſam anteà ſibi traditam; nam ingredi eſt, quando ab initio ingreditur, *l.clam poſſidere in princ.l.ſi id quod*, *§.*1.*ff.de acqui.poſſ.* & qui non apprehendit de nouo, ſed continuat poſſeſſionem, non dicitur eam ingredi, ſed retinere, vt *in d.l.ſi id quod*, *& in l.*1.*C.commun. de legatis*, *& in cap. ex litteris de deſponſ. impuber.cap.*Monachum 2.*q.*1.Gloſ.*verb. Innouare,in Clement.*2.*vt lite pendent.*Ioan Andre.*in rub. eod.tit.* & Bertrand. *conſ.*253. incip. *Teſtes,num.*1. *vol.*2.

His addere † poſſumus, quod licèt vera, & 12 vulgaris ſit illa iuris regula, qua docemur, in dubiis, quæ vel ex facto, vel ex iure proficiſcuntur, tutiorem partem ſequendam eſſe, *cap.illud de Cleric.excomm.c.ad audientiam*, *& c.ſignificaſti el* 2. *de homicid.*cum aliis. Hæc tamen ante factum intelligi debet, nimirum, vt non poſſit quis facere id, de quo eſt dubium an ſit prohibitum? Sed debeat abſtinere. Nam poſt factum quis in dubio ſpoliari, aut re poſſeſſa priuari non debet, vel facere actum poſitiuum de cuius obligatione non conſtat. Quin potiùs tùnc alia regula iuris ſuccedit, quòd in dubio, & pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, *c. in pari de regul. lib.* 6. Quæ procedit non ſolum in materia iuſtitiæ, ſed etiam aliarum virtutum, vt pluribus relatis reſoluit Thom.Sanchez *de matrim.lib.*2.*diſput.*41.*quæſt.*3. & Nicolaus Garcia *de beneficiis* 7.*part. c.*2.*n.* 11. & ſeqq. vbi aliqua huius doctrinæ exempla proſequitur, & Dom. Couarruv. *in Clement. ſi furioſus in princ.*1.*part.num.*9.Salzedo *in praxi cap.*14.*lit.* C. Auila *de cenſuris* 7.*part.diſp.*3. *dub.*9. & Salas *de legib.tract.*8.*diſput. vnica*, *ſect.*20. *& ſequentibus.* Et idem conſuluit in modo practicandi duas opiniones contrarias Hoſtienſis, & Innocentius Ægid.Bellamera *in cap.ex conquæſtion. num.* 12.*de reſtit. ſpoliat.* quem refert Pacianus *de probation. lib.*1.*c.*69.*n.*21.

Quæ omnia in retentione huius Noui Orbis, de qua ſermonem habemus, longè planius, & ſecurius procedunt: cum ipſe idem † Pontifex 13 Alexander VI. qui illius conquiſitionem Regibus Catholicis aſſignauit, eiuſdem etiam retentionem, & poſſeſſionem ipſis, & eorum poſteris in perpetuum conceſſerit, vt ex tota Bullæ ſerie maniſeſtè colligitur, cuius verba *ſupr.lib.*2. *cap.* 24. retulimus, & præſertim ex illis: *Omnes inſulas, & terras firmas inuentas, & inueniendas,detectas, & detegendas, &c. Cum omnibus illarum dominiis,ciuitatibus, caſtris,locis, & villis, iuribuſque, & iuriſdictionibus, ac pertinentiis vniuerſis,vobis,hæredibuſque, & ſucceſſoribus veſtris* (*Caſtellæ, &*

Legionis

Legionis Regibus) in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus: vosque, & hæredes, ac successores præfatos illarum Dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione facimus, constituimus, & deputamus.

14 Quibus † verbis, eorum opinio apertè conuincitur, qui vt *supr. d. lib. 2. cap. 23. ex num. 5. ad* 14. animaduertimus, solam curam conuersionis infidelium Regibus nostris concessam existimarunt, & nudam protectionem, administrationem, siue superintendentiam, quæ ad id commodius exequendum conduceret. Hoc † namque ipsummet

15 Apostolicum prædicandi munus suapte natura præsefert, quod secundùm doctrinam Bellarmini, *lib.* 1. *de Rom. Pontif. cap.* 23. annexam habet quandam amplissimam, atque à Deo ipso delegatam iurisdictionem. Imò, & omnem potestatem, & auctoritatem faciendi omnes spirituales functiones, & regendi, ac gubernandi animas in spiritualibus, cæterisque omnibus, quæ ad salutem earum pertineant, vt optimè tradit D. Thom. *in* 1. *ad Corinth. cap.* 12. & aliis relatis, Rutil. Benzonius *de anno Iubilæi lib. 2. cap. 24. pag.* 154. Pontifex autem, vt prædicta verba declarant, vlterius progredi voluit, cùm non solùm prædicationis curam Regibus nostris iniungerit, sed vt eos ad hanc prouinciam suscipiendam, & exequendam magis promptos, idoneos, atque alacres redderet plenissimum dominium, & omnimodam in temporalibus vtilitatem, potestatem, ac iurisdictionem enixis, & geminatis clausulis se illis, & eorum successoribus concedere voluisse profiteatur. Quod

16 iuxta † iuris regulas, & sanctæ Romanæ Sedis vsum, & consuetudinem rectè facere potuit, vt resoluunt Palac. Rub. Sepulueda, Franc. Vargas, Greg. Lop. Anastas. Germon. Thom. Bozius, Doct. Marta, Rebellus, & alij, quos *in eod. c. 23. ex num.* 63. citauimus, & iterum, *cap. 24. ex num.* 19.

17 Inter quos † Petr. Malferitus apud Mandellum *cons. 769. num. vlt. vol.* 4. postquàm toto illo consilio iustitiam huius conquisitionis pluribus argumentis ostendere, & ab impugnationibus Episcopi Chiapens. tueri curauit, & quòd mediante prædicta Alexandri VI. concessione magis securè procedat, ita concludit: *Ex quibus omnibus constat, Maiestatem suam licitè non solùm quoad ius fori, sed quoad ius Poli, & non solùm quoad iudicium Ecclesiæ, sed quoad iudicium animæ, fecisse has terras suæ ditionis, & fore verum Regem istorum, pium,*

18 *& iustum, & non tyrannum, & † dictum Episcopum falso, & non absque scandalo dixisse, quæ dixit: & licite, & iustè eos, qui habuerunt ex Regum concessione bona, magistratus, & dominatus in præmium suorum laborum, possidere quæ possident.*

19 Cui adsentiens † Marquardus de Susanis *in tract. de Iudæ. & Infidel.* 1. *part. cap.* 14. similiter resoluit. Quòd virtute dictæ concessionis Alex. Sexti, iustè bella mota fuerunt Indis nouiter repertis per gentes Hispanorum, vt nomen Saluatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis prædictis facilè induceretur quod non poterat prædicari, nisi prius superatis gentibus illis, natura barbaris, quòd rei exitus demonstrauit: nam postquàm fuerunt debellatæ, nomen Christi, & eius Euangelium receperunt, & ita iure iusti belli legitimè possessæ sunt, & possidentur per Hispanos.

20 Hoc idem † non minus apertè post Sanderum, & Boterum, quos refert, scriptum reliquit Rutilius Benzonius *de anno Iubilæi lib. 1. c. 10. pag.* 53. sic inquiens. Hanc Noui Orbis conuersionem inprimis complexus est Alexander VI. qui, vt cognouit illius notitiam in dies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, vt non minus temporale ipsorum Regnum, quam, imò præcipuè Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandauit, eosque adstrinxit, vt maxima, qua possent, diligentia, in illorum populorum conuersionem incumberent, quod vt fortiùs exequerentur, ipsis, quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit, &c.

21 Et reuera, † hoc plenum Noui Orbis dominium, quod hodie nostri Reges obtinent, & exercent, illis ab initio concessum fuisse, vel ex eo colligi potest, quòd semper ita Alexandri VI. donationem acceperint, & eius virtute atque auctoritate subnixi, has prouincias per centum & triginta annorum discursum cum omnimoda potestate, & iurisdictione possederint. Nam † quemad-

22 modum à primordio tituli posterior formatur euentus, *l.* 1. *circa fin. C. de impon. lucrat. describ.* cum aliis, quæ congerit Bartol. *cons.* 243. *fuit quidam, num.* 2. *lib.* 1. Alexand. *cons.* 90. *in fine lib.* 3. Craueta *cons.* 158. *in fine*, Card. Tuschus *pract. conclus. iur. verb. Titulus, conclus.* 314. & tetigimus

23 *supra lib. 2. cap. 24. num.* 86. ita † ex post facto talis præsumitur titulus, qualem præsens, & præterita possessio demonstrat cap. cùm dilectus de consuetud. vbi egregiè notant Abbas, Anton. & Imola, *cap. cum venissent*, vbi DD. *de institutionibus*, *l. quædam mulier, ff. de rei vend. l. sicut, §. super vacuum, ff. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l.* 4. *titul.* 33. *part.* 7. Bald. *cons.* 130. *volum.* 1. *& in cap.* 1. *colum.* 2. *de Capitan. qui Curiam vendid.* Vbi dicit, † quòd

24 possessio subsequens est titulorum interpretatiua, idem Baldus *cons. 420. vol. 1. & cons. 352. lib.* 3. vbi tradit, quod possessio, vel vsus declarat, quid venerit in concessione, quem sequitur alia congerens Paulus Castrens. *cons. 347. volum.* 1. Craueta *cons.* 192. Socinus *cons. 3. num. 5. vol. 1. & cons.* 58. *vol.* 3. Curtius *cons. 162. col.* 3. Aretinus *cons.* 11. *num.* 6. Alciat. *cons. 112. num. 11. lib.* 4. Bald. Ias. Decius, & cæteri communiter scribentes *in l. si certis annis, C. de pactis*, idem Decius *cons. 156. in fine*, Laurent. Syluanus *cons. 66. n.* 20. & alios allegans Bertazolus *in cons. ciuili 97. num 23. vol.* 1. Parisius *cons. 140. num. 13. vol. 1. & cons. 3. num. 10. vol.* 4. Matth. de Afflictis *decis. Neapol.* 2. Camill. Borrellus *de præstant. Reg. Cathol. cap.* 54. *num.* 37.

25 Et in materia † vtili nostrorum maioratuum Hispaniæ ad interpretationem *l.* 41. *Tauri*, quod verba dubia scripturæ institutionis maioratus, illum in perpetuum inducant, si concurrat consuetudo saltem per decennium obseruata, vt in bonis in ea contentis iure primogenituræ succedatur, optimè resoluunt Roder. Suarez *in l. quoniam in prioribus, ampliat. 10. à num.* 11. Didac. Perez *in l. fin. tit. 13. lib. 3. ordin. verb. Cienaños, vel, Vtrum ius primogenituræ*, Mieres *de maiorat. 4. par. quæst. 20. à n.* 56. latè Burgos de Paz *cons. 9. num.* 3. Molina *de Hispan. primogen. lib. 2. cap. 6. num. 58. & 59.* alter Molina *de maiorat. disp.* 596. vbi ex prædictis, & aliis iuribus, & auctoribus probant, consuetudinem † esse interpretatiuam legum, priuilegiorum, & scripturarum, quæ ex decennij lapsu interpretantur atque declarantur.

Et

35 Et quòd non requiratur, † quòd sit præscripta, sed sufficiat spatio quantumcunque breui illius vsum inualuisse, Tiber.Decia.cons. 44. per totum, maximè num.6.volum.1. Surd.cons.335.num.26.& 27.vol. 3. Menoch. cons.163.num.8.vol.2. Burgos de Paz cons.23.num.5.vbi addit, quòd talis obseruantia declaratiua extenditur etiam ad casus non expressos, quamuis non respondeant proprietati verborum, sed aliquantulum naturali eorum significationi aduersetur. Et etiam in odiosis, & vbi ius commune resistit, vt latè per Ioseph. Ludouic. de consuet.conclus.vnica,illat.13.36.40.154. cum pluribus aliis. Et quamuis mala appareat, vt constat ex Rota Romana apud Nicol. Garc. de benefic.5.p.c.1.n.137. & seq.& tradit alia Seraph. decis.454.num.3. Tiber.Dec.cons. 31. à num.151. vol.1. Mascar. de probat.concl.145. Card. Tusch. tom.2.concl.878. & Nos sup.lib.2.c.24.num.86.& seqq.

Maximè, † cum in casu, de quo loquimur, hanc interpretationem, etsi verba ita clara non essent, necessitas rei, quæ gerenda erat, extorquere debuisset. Quis enim non videt, parum securam esse posse † Ecclesiasticam disciplinam, quam inter istas barbaras nationes seminare conabantur, si eam sæcularis potentia, & dominatio non comitaretur? Status † quippe spiritualis conseruari non potest sine temporali, vt pluribus ostendit Fr.Ioan.à Ponte in conuen. vtr. Monarch. lib.1.cap.7.pag. 27. & 28. & historiarum monumentis docemur, † quòd in qualibet Monarchia, ab initio sæculi, tria se inuicem per ordinem comitata sunt, Diuinus cultus, sapientia scholastica (id est Theologica) & sæcularis potentia, vt præclarè tradit D. Tho. lib. 2. de regim. Princip. cap.16.

Vnde succedit † alia regula iuris, quæ habet, quoties idem sermo duas sententias exprimit, eam potissimum accipi debere, quæ rei gerendæ aptior sit, l. quoties 67. ff. de reg.iur. Quò † loci Dec. Mayner. Cagnol.Ferrar. Petr.Fabr, & Ræuardus sic Iulianum exponunt, quasi docere voluerit, verba dubia iuxta subiectam materiam explicanda esse. Vel † vt magis actus valeat, quàm pereat: resque, de qua agitur, in tuto sit, l. quoties, & l.vbi est verborum in fine, ff.de rebus dubiis,l.quoties in stipulationibus, ff.de verb.obligat.l.non puto, ff. fam.ercisciundæ,l.si vno, ff.locati, l.insulam, de præscrip.verb. cum aliis, quæ adducit Stepha. de Federicis in tract.de interpr.leg.par.3.& Simon de Pratis de interpret. vlt.volunt.lib.2.fol.176.solut.2. num. 17. Ego verò sic eam exponi posse arbitror, † vt intellectus rei gerendæ aptior à I.C.ille dicatur, qui rei, de qua agitur, magis respondet, & ad eam magis promouendam, commodiusque exequendam dirigitur.

Nam † cum aliquid alicui conceditur, non solùm quod ad illud expediendum, necessarium est, concessum videtur, l. 2. cum vulgatis, ff.de iurisd.omn.iud. Sed & quod maiorem eiusdem negotij commoditatem, & facilitatem respicit, ex text. eleganti in cap. præterea 5.de offic. delegati,l. penult.ff.de vsufruct.l.1.§. si ei quem, vers.fin.ff.de institor.l.1. §. fin. ff. de vsufruct.legato,l.veteres in princ.ff.de itinere actuque priuat. cap. fin. de dolo, & contumac. per quem notat ibi Baldus, † quòd qui habet mandatum ad quæcunque necessaria videtur etiam habere ad ea,quæ vtilia sunt,Franc. de Aretio in c.de testibus col.3.de testib. Vbi tenet, † quod in dispositione hominis vno concesso, veniunt non solùm ea, sine quibus actus explicari non posset; sed etiam ea, cum quibus facilius, & commodius expeditur, quem laudat, & sequitur Iason.in d.l.2.de iurisd.omn.iud.num.11.vers.Istam regulam, vbi reprobat opinionem Geminiani, aliter sentientis contra Dom. de Rota, decis.379.

38 Quibus addere possumus, † quòd licèt regulariter populi, qui se alicuius superioris potestati, & protectioni iure fœderis, vel clientelæ pro pacis mediis, vel alia ratione,committunt, liberi esse non desinant, nec sibi aliquam subiectionem imponant, vt tradunt communiter Bartol.& DD.per text.ibi in l.non dubito, 7.§.liber. autem, ff.de cap. & postlimin.reuers.Felin.in cap.cùm non liceat n.9. & seq.de præscrip.Ioan.de Platea in l.1.C.de excusat. lib. 10. Ioan. Cephalus cons. 328. Modestin. Pistorius cons.43.num.30. decis. Cameræ Imper.1. tom.p.2.vot.27. num. 10.fol. 159. Ioan. Bodin.in tract.de Repub. lib.5. cap. 6. Renat. Choppin. de domanio Franc.lib.3.tit 18.n.7.Pet.Gregor lib.20. Syntag.cap.5. & plurimi alij relati ab Henric. Rosenthal. in epitom.feud. par.1. c.4. conc' s. 14.fol. 124. Vbi tamen verba concessionis, vel conuentionis vlterius progrediuntur, sæpè solet ex illis superioritatis, & dominationis ius induci, & acquiri, vt iidemmet Auctores obseruant, & Euerard. cons.3.n.9. Gode.cons.32.n.3. & Fuluius Pacianus de probat.lib.2.cap.43.n. 16. Præsertim † quando 39 Regibus talis clientela conceditur, in quibus protectio significat iurisdictionem, cap. ad audientiam de appellation. vbi DD.& alij; quos refert, & sequitur Guido Papæ decis.151.num.9.vers.Venio ad sextum, August.Verolus cons.65.num.119. vol. 1. & Didac. Perez in l.3.tit.3.lib.1. ordinam. col.2.

40 Et hanc † plenam Noui Orbis donationem Alexandrum VI. Regibus Hispaniæ fecisse, vltra suprà dictos auctores apertè etiam fatetur Ioan. Bodinus lib.1.de Repub. cap. 9. cuius verba refert Mag.Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1.cap.27. pag.163. Addit verò † Bodinus, eiusdem conces- 41 sionis virtute potentissimos Reges nostros effectos fuisse Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios ligios, quoad insulas maris Oceani, Regnum Peruanum, & reliqua, quæ in vtraque India ex Pontificum concessione acquisierunt, & in posterum acquisierint;quoniam hoc, inquit, inter ipsos pactum fuit, vt vel ipsi Hispani scriptores affirmant. Quod etiam admittere videtur Marta de iurisdict. 1.par.cap. 26. num. 55. Sed falsum vtique est, & nullo iure, ratione, vel auctoritate probatur, sed sola Bodini calumnia, † qui frequenter pluribus 42 Regibus sine causa supremam dominationem adimere solet, vt benè aduertit Dom. Gregor. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 2. fol. 2.

43 Inprimis namque † Bullæ Pontificiæ verba (vt ex illorum serie manifestè constabit) nullam prorsus huiusmodi feudi mentionem directè, aut indirectè fecerunt, neque aliquid Sedi Apostolicæ in his Noui Orbis prouinciis vllo pacto reseruarunt; sed totum ius,dominium, & iurisdictionem earum plenè, & liberè cum solo onere prædicationis & conuersionis Indorum Regibus Catholicis concesserunt.

Vnde succedit communis omnium Doctorum opinio, quæ † habet, quòd quando Princeps, 44 vel Imperator nihil sibi reseruat, sed vtitur verbo, Donamus, largimur, concedimus,cons.149 & aliis similibus

similibus non inducitur feudum, neque aliqua feudi reseruatio, sed pura & absoluta donatio, vt egregiè probat, & prosequitur Oldrad. *cons.* 159. Angelus *cons.* 242. incip. *Super puncto, in fine*, Decius *cons.* 32. *&* 498. *col.* 2. *num.* 11. Mandellus Albanus multum in nostris terminis loquens, *cons.* 64. *n.* 29. *& sequentib. & num.* 64. *lib.* 1. idem Mandellus *cons.* 61. *num.* 18. *eodem lib.* 1. vbi rectè concludit, 45 † in dubio potiùs præsumi; & induci donationem, quam feudum: quod etiam sequitur, & communiter receptum esse testatur Socinus Iun. *cons.* 102. incip. *Non sum, n.* 9. *& seqq. vol.* 2. Decius *cons.* 85. *col.* 3. *& cons.* 193. *col.* 1. *& cons.* 208. *col.* 2. *& cons.* 269. *col.* 2. & plures alij relati per Iulium Clar. & eius addition. Baiardum *in* §. *feudum, q.* 17. & Henricum Rozenthalium *de feudis* 1. *par. cap.* 6. *conclus.* 26. *num* 2. *& seqq.* vbi innumeros citat. *litt. B. & C.* & hoc pugna carere inquit.

Et magis in terminis, quòd Papa dum Regnum confert, dat omnem potestatis plenitudinem, & aliquem inuestiens omnia Regalia liberè concedere videtur, pluribus, post alios, probat Barthol. Cæpola *de seruit. vrb. præd. cap. de portu, colum.* 1. & Camill. Borrell. *de præstant Reg. Cathol. c.* 48. *n.* 12. *&* 16. *pag.* 152.

46 Secundo, † quia pariter falsum est, quod idem Bodinus nostris Scriptoribus, rerumque Indicarum Historicis imponit: nam illi potius docent, quod quemadmodum quoad Castellæ, & Legionis Regna, Reges nostri nullum superiorem in temporalibus recognoscunt, vt latè probauimus *suprà lib.* 1. *cap.* 21. *ex num.* 70. ita & in prouinciis Noui Orbis, quæ illis adiectæ sunt, eandem omnino exemptionem conseruant, vt expresse præter alios aduertit Domin. Sotus *de iust. & iure, lib.* 4. *quæst.* 4. *art.* 2. & Camill. Borrel. *de præstan. Reg. Cath. cap.* 46. *ex num.* 217. *& cap.* 47. *ex num.* 6. 7. *&* 14.

47 Vulgaris quippe doctrina est, † prouincias de nouo quæsitas, & alicui Regno accessoriè vnitas, & auctas, atque (vt ita loquar) incorporatas, vnum & idem Regnum censeri, eisdemque legibus, iuribus, & priuilegiis gubernari, & gaudere debere, vt pluribus ostendunt Bartol. Bald. Castrens. & alij per text. ibi *in l. si conuenerit la* 2. §. *si nuda, ff. de pignorat. act.* idem Bald. *in l. cunctos populos, n.* 1. *ad medium, C. de summa Trinit.* idem Bartol. *in l. damni,* §. *suis, qui ædes, ff. de damno infecto, & in tract. Tiberiadis, Rub. de insula, col.* 2. Ioan. de Platea *in l. neminem, C. de Decurion. lib.* 10. *in fine*, Angel. *in l. de quibus, col. penult. ff. de legibus*, Barbacia *in cap. Rodulphus num.* 7. *de rescriptis*, Guido Papæ *cons.* 134. *& decis.* 265. vbi eius addition. Iason. *in* §. *in personam, num.* 10. *cum seqq. inst. de action.* Gregor. Lopez per text. ibi *in l.* 4. *titul.* 12. *& in l.* 27. *tit.* 7. *part.* 1. *& in l.* 7. *tit.* 20. *par.* 3. *glos.* 3. & plures alij, quos refert & sequitur Matthæ. de Afflict. *in tit. quæ sint Regalia, verb. Portus, num.* 15. *in vsib. feud.* Auiles omnino videndus *in cap. Prætorum in proœmio, verb. Istas, ex num.* 1. *ad* 14. *&. in cap.* 6. *verb. I su tierra, num.* 5. Mierez *de maiorat.* 2. *par. quæst.* 5. *à num.* 11. Hierony. Gonçalez *in reg.* 8. *Cancellar. glos.* 5. §. 7. *à num.* 119. Franc. de Clapperiis *decisionum caus. fiscal. caus.* 1. *q. vnic. num.* 14. *& seqq.* Lanarius *cons.* 76. *num.* 13. Vincent. de Franchis *decis. Neapol.* 506. *num.* 11. & in terminis de prouinciis Noui Orbis agens Lasarte *de decima empt. & vend. in præfat. num.* 20. *in addition.* & nouissimè Ioan. Bap. Valençuela *cons.* 82. *num.* 70. *& cons.* 79. *num.* 39. Quod secus est, quando æquè principaliter vniuntur, nam vnumquodque retinet, & conseruat iura & priuilegia sua, vt tradunt iidem Auctores supra relati, & vltra eos de Regno Aragoniæ loquens Sesse *decis.* 113. *num.* 20. *par.* 2. *de Neapolitano, & Siculo* Gizarel *decis. Neapol.* 43. *num.* 23. 29. & Franc. Milanen. *decis.* 2. Borrel. *in compend. decis. tom.* 1. *tit.* 43. *num.* 158. *de Regno Valentiæ*, Leo. *decis.* 2. *num.* 34. 1. *par. Portugalliæ*, Aguirre *in Apologia* 4. *part. à num.* 55. Gabr. Pereira *decis. Lusit.* 2. *à num.* 2. & Did. à Brito *in causa maior. Reg. Coronæ, quæst.* 1. *num.* 13. *&* 20. & de Mediolani Ducatu Lancellot. Gall. *ad consuet. Alexan. in præfat. num.* 94.

48 Denique † contra Bodinum facit, quia nullibi legitur, quòd Reges nostri ob prædictam Alexandri Sexti concessionem se in temporalibus Ecclesiæ iurisdictioni quoad istas prouincias subiecerint, vel quòd vllo tempore Romani Pontifices hoc iure, & potestate in illis vsi fuerint, imò neque vti voluerint. Nam quod Bodinus, & Marta considerant, de lite inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges orta, & ab Alexandro VI. terminorum diuisione, & lineæ deductione composita, de qua plura diximus *sup. lib.* 1. *cap.* 6. *ex num.* 69. *& lib.* 2. *cap.* 24. *num.* 18. ex communi ipsorum Regum consensu, ad vitandas, & sedandas discordias processit, vt egregiè tradit Thom. Bozius, *de sign. Eccles. Dei lib.* 17. *cap.* 4. *vers. Ioanni Primò*, & nouissimè Seraph. Freitas *de iusto Imp. Asiat. cap.* 7. *num.* 5. Et quia cùm eo 49 † tempore de prædicationis, & conuersionis munere præcipuè tractaretur, eius descriptio, & assignatio cum primis ad Sedem Apostolicam pertinebat, vt benè obseruat Pat. Fran. Suarez *in tract. de Fide disput.* 18. *sect.* 1. *num.* 7. & Nos *suprà lib.* 2. *c.* 24. *n.* 18. resoluimus.

50 Quod etiam, † & eximia pietas, & Religio, qua nostri Catholici Reges Romanam Ecclesiam semper prosequuti, & venerati sunt, eosdem induxit ad Pontificis concessionem, benedictionem, aut beneplacitum expostulandum, vt melius, & fœlicius detectionem, & conquisitionem Noui Orbis, quam præ manibus habebant exequerentur. 51 Quamuis † non deficiant plures doctissimi viri, qui & nunc censent, & ea tempestate censuerunt, Christianos Principes etiam absque aliqua Pontificis licentia, & concessione, quorumlibet Infidelium prouincias conuertere, & sibi subiicere posse, vt tetigi, *sup. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 6. & alibi passim, & constat ex traditis à Petro Malferito *d. cons.* 769. *apud Mandellum, vol.* 2. Marquard. *d. tract. de Iudæ. & infidel.* 1. *part. c.* 14. Fr. Anton. à Corduba *in quæstionario, lib.* 1. *quæst.* 57. *dub.* 5. Ant. de Herrera, qui rem, vti gesta fuit, ex historiæ monumentis recenset *in histor. gener. Ind. Occid. decad.* 1. *lib.* 2. *cap.* 4. & post hæc scripta probat, & sequitur Ægid. Benedict. *in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, cap.* 3. *num.* 21.

Quod non ea mente dictum quispiam existimet, vt Pontificiæ concessionis vigorem, & effectum aliquatenus infringere velim, de cuius suprema, hac in parte potestate, & auctoritate, ita lato sermone in superioribus egi, Sed vt planiùs appareat, si prædictorum Auctorum sententiam admittimus, nullam fuisse causam prædicti feudi inducendi, & recognoscendi, cum Pontifex † nihil de suo concesserit, & Reges nostri id quod postulabant, iure proprio consequi possent, *arg. l. Titia*

Titia Seio in princip. de legat,2.l. 1. C. de re iudicata, §.si res aliena, inst.de legatis. Vbi non videtur quis legitimè petere id, quod iam apud se habet, *l.2.in fin.ff.ad municipal.l.quæ sub conditione, §.fin.ff.de condit.hist.l.vnic.C.de thesaur.lib.10.*ibi: *Vt superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est,*cum aliis, quæ tradit Greg. Lop. *in l.6.gloss.4. tit.11. part.6. gloss. verb. Componendum,in c.nuper de decimis :* Surdus *cons.215.n.21. & in tract.de aliment.tit.9.quæst.35.n.25.* Menoc. *de adipisc.possess.remed.4.n.178.*Hipolyt. Riminal. *in l.qui se patris,num.217. C.vnde liberi :* Nauar. *cons.1.num.4.sub tit.de postulat.Prælat.* & Valençuela *consil. 69. num. 88. & 89. & consil. 74. num 65.*

3 Neque his obstat, † si replicetur, quòd quamnis dicta conquisitio, sola, & propria Regum nostrorum auctoritate fieri potuisse, ex eo tamen, quòd Pontificem adierunt, & eius interuentionem, licentiam, & concessionem necessariam esse existimarunt, iam amplius absque ea nihil efficere potuerunt, & hoc totum ius, quod habent Apostolicæ concessioni & liberalitati acceptum ferre
4 debent: † *argum. cap. veniens de præscript. l. si mulier.§.fin.de eo quod met.caus.l.si cui,* vbi Gloss. *verb. Mutandæ, ff. de seruit.l.de pupillo, §. meminisse,ff.de noui oper. nuntiat.*& aliorum, quæ in simili ad varios casus notari solent de eo, qui po-
5 test † actum expedire propria auctoritate, quod sibi præiudicat adeundo iudicem, nec ad viam facti redire potest, sed debet expectari iudici auctoritas, vt tradit Baldus *in l.eadem, num. 21. Cod. de locato :* Gregor.Lopez *in l.6. gloss. 1. versic. Si tamen iudex, tit. 8. part. 5.* Osascus *decis. Pedemont. 164. num. 16. in fine, & num.17.* Valascus *consulat.88.à num. 7. lib.1.* & Lancellot. *in tract. de attentat.c.4.in præfat.à n.419.& ampliat.1.per totam.*

6 Nam † verior resolutio est, quo prædicta iura loquuntur, quando gratia, vel priuilegium, quod petitur, & impetratur, omninò contrarium, & repugnans est iuri, quod aliàs præcator habebat; tunc enim ab eo recedere, eique renuntiare velle videtur. At verò, quando hæc contrarietas, vel repugnantia non adest, etiam si quis gratiam aut priuilegium impetret, ad id quod semoto eo facere posset, non inducitur proprij iuris renuntiatio, immutatio, diminutio, aut confusio. Sed potius vnum
7 ius † alterum confirmat, ac iuuat, & electiuum manet, aut etiam simultaneum, si se inuicem nõn impediant, *c. post electionem de concess.prebend.*vbi Abb.*n.4.& in d.c,veniens,n.18.cap.auditis.de præscript.cap.cùm personæ, §. quod si tales de priuileg.*
8 *lib. 6. cap. cùm dilectus de consuetud.* † optimus text.*in l.in forma,§.fin.ff.de censib.* ibi: *Si quis veniam petierit, vt censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognouerit, se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat; nullum ei præiudicium ex eo quod petiit vt censum emendaret, fore, sæpissimè rescriptum est;* vbi gloss.*verb.Rescriptum,*alios concordantes allegat, *l.fin.Cod.de repud. hæred* per quam solam, de cæteris oblitus; sic in pulchra specie, post Bald. Alex. & alios, quos refert, docet Molina *de Hisp. primog.lib.2. c.10.n.75.* ibi: *Nam quoties concurrunt quoad aliquid ius commune,& priuilegium,non confunduntur, sed potest quis quoad id vti iure communi, & etiam priuilegio.*

9 Vnde † Regibus nostris nocere non debuit, quòd ad maiorem sui iuris securitatem, & corroborationem Pontificis assensum, & beneplacitum requisierint, *arg.l.legata inutiliter,ff.de legat.1.& de adimen. legat.* † abundans quippe cautela non
60 solet esse nociua,*l.non solent 94.ff.de reg. iur. l.testamentum 17.cum vulgatis,C.de testam.* quod esse veluti prouerbium inter Iuris peritos tradit D. Aug.*lib.4.de ciuit. Dei c.27.*

61 Et † nemo prohibetur plura iura, & titulos cumulare, tam ad sui confirmationem, cùm de eo certus est, quàm ad maiorem cautelam, quando de eo dubitat,*l.4.ff.ad leg.Falcid.cap.sacrorum 12. quæst.2.d.cap.post electionem,* cum aliis, quæ plenè notat Felinus *in cap.in nostra,num. 2. de rescript.* Ludouic.Roman.*cons.350.num.13.* Paul.Castrens. *in l.quidam,§.sed cùm veteres, num.2. C. de necess. seru.hæred.instit.* Zas.*in l.3.§.ex pluribus,num. 34. ff.de acquir. poss.*Lofredus *cons. 17. num. 57.* Cauallinus *milleloq. 773. num. 1.* Molina *dict. lib. 2. cap.2.num.11.in fine, & num.14.& cap.7.num.70.* Menochius *lib.4. præsumpt. 4. per totam :* & Cer-
62 uantes *in l.3.Tauri, num.66.& 72.*qui ita † rectè respondet ad text. *in dict. cap. veniens.* In cuius specie meritò aduertit Abbas *ibidem, num. 19.*
63 solam gratiæ impetrationem nocere, etiam si quis ea vsus non fuerit. Cæterùm † quando obtenta,& impetrata non fuit, sed duntaxat petita, non inducitur renuntiatio iuris communis anteà competentis, & impetrans poterit ad illud redire, argum. celebris text. *in l. si verò non habuit effectum petitio.8.ff.de bonis libert.l.filium, § si quis contra, ff. de legat.præst.* & aliorum, quæ in specie subtiliter expendit Oldr.*cons.313.n.5.*

64 Et idem † responderi, & notari potest circa illam doctrinam suprà relatam, quod qui semel iudicem adiit, ad viam facti redire non potest. Præterquàm quòd in hoc plures alij contrarium defendunt,*ex d.l.forma,* de censibus,& similibus, & vt plurimùm, in iudicialibus tantùm procedere tradunt, ad obuiandum rixis; & ne iudiciorum auctoritas contemnatur, in quibus variare non licèt; secus autem in actibus extraiudicialibus, vbi non requiritur citatio, vel quando inde aditur sine figura iudicij, vt constat ex Lancelloto, & Valasco vbi *suprà :* Alex.*cons.105. num.27.lib.3.*Menoch. *d.remed.4. de adipiscend. num. 425.* & plenius ex Vincent.Carrocio *decis.57.*vbi ferè omnes vtriusque opinionis rationes, & sequaces adducunt. A
65 quibus † non multum distat vulgaris regula iuris, quæ docet, neminem prohiberi plurimis remediis, & defensionibus vti, si ad eundem finem tendant, & dirigantur; de qua *in l.nemo, & l. is, qui dicit,ff.de except.l.ex his nemo 43.ff.de reg. iur. & in c.nullus pluribus,eod.tit.lib.6.*vbi Petr.Faber, & Petr.Pechius alia plurima congerunt.

66 Quod licèt in actionibus regulariter prohibeatur, † dicitur *in eadem l. nemo, & in l. quod in hæredem, §. eligere, ff. de tributorum action. leg. cum filius 76. §. variis, de legat. 2.* cum mille aliis adductis à Glossa, & Doctor. *ibidem,* & Dueñas *reg. 14.* adhuc tamen permitti vidimus, quando inuicem contrariæ non sunt, neque electione tolluntur, aut absolutoria lata in vna, parit exceptionem rei iudicatæ in alia, vt optimè post Plateam, & alios, obseruat Ioan. Oinotomus *in §.si minus,n.17.& 18. inst.de actio.*vel quando quis incertus est, quæ potius actio teneat, vel de iure suo dubitat: tunc enim potest plures actiones non solùm habere, sed etiam ad maiorem iuris sui comprobationem, & consequutionem simul eas in iudicium deducere, vt ex altera victus, alteram

alteram exequatur, ex alia videlicet causa, vt bene notauit Ioan. apud Accur. *in d. §. eligere :* Petrus Faber *in d.l.nemo ex his, pag. mihi* 192. *in fine*; & in optimis casibus insinuatur *in l.*1.*§.quia autem in fin. ff. quod legat. l. contra maiores, Cod. de inoffic. testam.*

67 Rursus † non oberit, si quis pro Bodini sententia perpendat doctrinam Andreæ de Isernia *in cap.*1.*§.prætereà, vers. Ratione peccati, num.*53. *de prohib.feud.alienat. & in §. nec Dominus, versic. Hoc casu, num.*45. quem refert, & sequitur Hieronym.de Monte *in tract.de fin.regund.cap.*29.*num. vlt.* Quatenus, inquit, † Romanum Pontificem in regno Siciliæ, quia ex ius concessione possidetur, proprietatis dominium mansisse, atque adeò in illo etiam in temporalibus iudicare posse, & declarare quòd Rex non alienet, quia interest eius ius proprietatis conseruare, & vt afflicti subditi à grauaminibus releuentur. Nam vt hanc sententiam veram esse concedamus, parum quidem ex ea supremæ Orbis Noui dominationi præiudicabitur.

68

69 Etenim, † vt idem Andreas de Isernia ibidem apertè supponit, & colligitur *ex cap. ad Apostol. de re iud. lib.* 6. Clement. Pastoralis eodem, Siciliæ regnum olim tam in spiritualibus, quàm in temporalibus ad Ecclesiæ Romanæ patrimonium pertinebat ex antiqua illa Constantini donatione, & ab ea in feudum concessum fuit diuersis Comitibus, ac Regibus, sub variis pactionibus, & vectigalibus, vt refert Raphaël Volaterranus *lib.* 5. *comment. cap. Siciliæ, pag.* 2. *& lib.* 2. *Geograph. cap.*2. Facellus, Bernad.Corius, & Ioseph. Carneualius *in histor.Reg.Siciliæ per totam :* Forcatul.*de Gallor.Imperat.& Philosoph.lib.*2. *pag.*118. Carolus Signonius *de regno Siciliæ lib.*5.6.*&* 7. & plurimi alij, quos refert, & sequitur Borrellus *de præstan.Reg.Cathol.cap.*46.*& cap.*47. *ex num.* 1313. Marta *de iurisdict.*1.*part.cap.*5.*num.*8. *& cap.*26. *ex num.*6.*ad* 34. Scaccia *de appellat.quæst.*7. *n.*76. *& sequentib.& quæst.*8. *num.* 110. Thomas Bozius *de sign. Eccles. Dei lib.*17.*c.*4. & Marinus Freccia, qui omnium Regum, & inuestiturarum nomenclaturam, inchoando à Constantini donatione ordinatè recenset *in tract. de subfeudis rub. de antiq. stat. Reg. num.* 51. *& rub. de offic. Mag. Cancel. num.* 25. Vnde † mirum non est, quòd Summi Pontifices in eo regno suprà dicto iure aliquando vsi fuerint, quod ad has prouincias Indiarum Occidentalium transferri non potest, nec debet in quibus (vt diximus) nulla eiusmodi feudi reseruatio inuenitur, & id quod ab Ecclesia concessum fuit, ab ea anteà non possidebatur; sed Regum nostrorum cura, & expensis detectum, & acquisitum fuit.

70

71 Vt interim taceamus, † etiam in Regno Siciliæ omnimodam exemptionem ab Imperio agnoscere eundem Iserniam, & alios, quos refert, & sequitur Camil.Borrell.*d.cap.*47. *num.*5. *&* 13. & nouissimè Ioseph. de Rusticis *in comment. ad leg. cùm auus, de condit. & demonstr. lib.* 5. *cap.* 10. *num.* 32. Et feudum, † quod pro eodem Regno, & Neapolitano, Corsico, & aliis à nostris Hispaniæ Regibus Ecclesiæ Romanæ persoluitur, nequaquam efficere, quin ipsi Reges omninò liberi, & Monarchæ in eisdem, & aliis suis regnis esse, & appellari possint, & omnia Regalia habere, & exercere. Quia † Papæ subesse nihil de iure huius superioritatis imminuit, vt bene concludit Borrel.*suprà c.*48. *n.*12. & ipse, dum prædicta regna in feudum concedit, omnem Regiæ potestatis plenitudinem cum eisdem prærogatiuis, Regaliis, & superioritatibus confert, quæ erant apud Ecclesiam Romanam, vt post alios docet Cepola *de seruit. vrb.præd.c.de portu, col.*1. Paris.de Puteo *in tract. de syndicatu, verb. Sententia, c.an si dictum capitulum, in fin.*Ioan.Vincentius de Anna *in rep.Const. constitutionem diuinæ memoriæ, num.*7. Menoch. *cons.*92.*n.*32.*& seq. vol.*1. & plurimi alij, † quos ad eandem Monarchiam Siciliæ in temporalibus asserendam, congessit Marinus Freccia *d. rub. de antiq.stat. Reg.n.*58.*vers. Hodie tamen*; vbi docet, quòd Ecclesia hodie in regno Siciliæ nihil obtinet præter annuum censum, omnibus aliis iuribus in Regem, & eius hæredes translatis; & Camill. Borrel.*d.cap.*43.*per totum*; qui posteà *cap.* 53. *& c.*71.*n.*7. latissimè probat, non solùm in temporalibus, verum etiam in spiritualibus Reges nostros quoad illud regnum Monarchas appellari † posse, quoniam in eo Legati de latere Sedis Apostolicæ cum plenissima super omnes Prælatos Ecclesiasticos eiusdem regni potestate, ac iurisdictione constituti sunt, ex concessione Vrbani II, R.P. Rogerio Normanno, tunc Comiti Siciliæ & Calabriæ, eiúsque filiis, hæredibus, & successoribus in perpetuum facta, anno Domini 1099. tertio Nonas Iulij, cuius verba ibi ad litteram refert, & extant etiam apud Thom. Facellum *rer. Sicul. decad.* 2. *lib.*7.*c.*1.Marianam *de rebus Hispan.lib.*10.*cap.*5. Gaufredum Monachum *de rebus à Normannis in Italia gestis, lib.*4.*cap.*29. Ioseph. Carneual. Siculum *lib.*1. *de histor.Sicil.*Ioan. Lucam Barberium *in cap.Breuium Sicil.*Hieronym.Zurita *lib.*3. *Annal. Aragon.cap.*68.Francisc. Maurolicum *in compend.rer.Sincanicar.lib.*3. *fol.*98. Cuius Bullæ virtute, vt iidem Auctores recensent, Reges Siciliæ ex eo tempore ibi Tribunal tenent, quod Monarchiæ appellatur, in quo introducuntur appellationes ab eius regni Prælatis, & ad suos Regios Magistratus deuoluuntur, ibique vti à Legatis de latere causæ deciduntur. Et idem nouissimè tradit Marius Muta *ad cap.*3.*Regis Ferdinand. num.*24. *fol.*378.*tom.*3.*sup.cap. Reg. Sicil.* inquiens, quòd Siciliæ Reges, per intermediam personam Comitis Rogerij, fuerunt à Summo Pontifice inuestiti de spiritualibus.

72

73

74

75

Eodémque modo in regnis Valentiæ & Aragoniæ Regem habere ius cognoscendi etiam super Prælatos exemptos antiquissima, & immemorabili consuetudine, atque ita praxi seruari, refert, & testatur Petrus Belluga *in speculo Principum, rubrica* 11.*§. videndum,* vbi idem Borrellus *in addition. verb. Probamus*; plura in huius iuris, ac consuetudinis confirmationem, & defensionem adducit, post Doctores *in cap.decernimus de iudiciis, & in cap.cum contingat, de arbitris :* glossam *in cap.* 1. 93. *distinctione, & in cap. Mennam* 2. *quæst.* 4. Paulum Borgasium *in tractatu de irregularitate, regula* 7. *num.* 3. *&* 4. Beroium *quæst.* 7. *num.* 6. *&* 7. Gregorium Lopez *in l.*13. *tit.*13. *partita* 2. *verb. Costumbre :* Rolandum à Valle *consil.* 12. *num.* 58. *lib* 4. Menochium *de retinenda possess. remed.*3. *num.*400. & Bobadilla *in Politica lib.*2. *cap.*18.*n.*42.

76 Quæ omnia, † eo magis notare, & repetere volui, quoniam his temporibus maximè hic articulus Monarchiæ Siculæ in spiritualibus disputatus, & exagitatus est, ob id, quòd Illustriss. Cardin. Cæsar Baron.*in suis Annal. Ecclesiast. c.*11. *anno Christi* 1097.*n.*18. cum multis sequentibus, supra dictis

dictis Auctoribus, aut non visis, aut insuper habitis, eam seriò improbat, & rigidis, atque asperis verbis piissimos Reges nostros, ea vtentes, succenset, Bullamque Vrbani II. commentitiam, vel nimis adulteratam esse ostendere nititur. Contra 7 quem † tamen plures docti viri peculiares apologias scripserunt, & præcipuè Illustrissimus & Reuerendiss. Dominus don Ioan. Beltranus à Gueuara Archiepiscopus Compostellanus, quæ iam typis vulgata, licèt sine Auctoris nomine, circumfertur. Quapropter Regiis edictis, & schedulis liber ille Baronij intercipi iussus est, vt tradit Iacob. Gordon. *in sua Chronograph. anno* 1610. *pag.* 495. quarum quædam ad has Peruani regni prouincias expedita fuit, dat. en el Pardo 5. Ianuar. anno 1611. cuius 8 me executorem fecit † Excellentissim. Dominus D. Ioan. de Mendoça & Luna Montium Clarorum Marchio, eiusdem regni ea tempestate dignissimus Prorex, & vigilantissimus Gubernator; de cuius quidem eximiis laudibus plura dicere possem, nisi iam vtrique Orbi notissimæ essent.

9 De feudis † autem, quæ ab Hispaniæ Regibus ob aliqua regna, & prouincias, quas possident, & ab aliis totius mundi Romanæ Ecclesiæ recognoscuntur, plura tradit Camillus Borrellus *d. tractat. de præstantia Regis Catholici, cap.* 46. *&* 47. Thom. Bozius *de signis Ecclesiæ lib.* 17. *cap.* 4. Ioannes Azorius 2 *parte institutionum Moralium, lib.* 11. *cap.* 2. *versic. Secundò quæritur :* Ioannes-Baptista Lupus *in tractat. de illegitimis, comment.* 3. *§.* 3. *num.* 18. *cum sequentib. & lib.* 4. *cap.* 34. *pag.* 512. & latissimè Marta *dict. tractat. de iurisdict.* 1. *part. cap.* 5. *& cap.* 18. *ex num.* 11. *& cap.* 20. *ex num.* 17. 10 *& cap.* 26. & *sequentib.* Et potuit † allegare Gregorij VII. Romani Pontificis epistolas *lib.* 1. *epist.* 7. *& lib.* 4 *epist. tom.* 3. *epist. Roman. Pontif.* quas refert Baron. *tom.* 8. *Annal. Ecclesiastic. anno* 701. *num.* 16. & Fr. Ioan. à Ponte *in conuen. vtriusque Monarchiæ lib.* 1. *cap.* 6. *§.* 4. quibus Hispaniæ Regnum ab antiquis Gothorum Regibus Romanæ Ecclesiæ quoad dominium directum concessum fuisse, ostendit, & certa annui tributi præstatione grauatum.

11 Sed hoc † vt verum fuisse admittamus, ex sola pietate, & veneratione, quam erga Apostolicam Sedem Reges illi ostendere voluerunt, processit. Posteà autem Hispania Maurorum inuasione occupata, & deinceps ab antiquis incolis absque vllo imperij, vel Pontificum auxilio recuperata, pristinam libertatem accepit, & Ecclesia ius illud, quod habere potuit, amisit, iuxta tradita à glossa *in cap. Adrianus* 63. *distinct.* Chassaneo *in Catal. gloriæ mund. part.* 5. *considerat.* 27. & Zamalloa 12 *lib.* 11. *cap.* 7. Et ita † licèt in Aragoniæ regno Ramirus I. & post eum Petrus II. antiquum illud feudum agnouerint, & quo maiori honore Christi Vicarium prosequerentur, fasces maiestatis Romano Pontifici submittentes, eius clientes, beneficiarios, seu feudatarios esse professi fuerint, vt tradunt Marta, Bozius, & Azorius *vbi supra :* Zurita *lib.* 2. *annal. cap.* 5. *à num* 12. 4. Mariana *de reb. Hispan. lib.* 6. *cap.* 7. & nouissimè Ioannes Brixius Martinez *in historia Sanct.* Ioannes de la Peña *lib.* 4. *cap.* 20. *ex pag.* 677. *& pag.* 525. Posteà tamen, cùm id factum (licèt ob piam mentem laudandum) Regni Proceres, & milites ægrè tulissent, Iacobus Rex eiusdem Petri filius, quamuis à Romano Pontifice Gregorio X. requisitus, censum à patre constitutum soluere renuit, asserens, illud inualidè, & illegitimè factum, regnorúmque suorum rationem, quæ suo, & maiorum robore, ac viribus, à faucibus Sarracenorum fuerunt erepta, neminem in temporalibus debere in superiorem agnoscere, vt refert idem Zurita *lib.* 3. *annal. cap.* 87. *anno* 1274. *& lib.* 4. *cap.* 37. *anno* 1283. Gregorius Lopez Madera *in Monarch. Hispan. cap.* 2. *fol.* 12. Calistus Remirez *in tract. de lege Regia Aragoniæ, §.* 2. *num.* 37. *&* 38. Molinus *de pact. nupt. lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 18. & Ioan. Bricius Martinez vbi *suprà*, vbi addit, Alphonsum † Aragoniæ Regem de Pontificis manu regni sui coronam accipere noluisse, ne in temporalibus se ei vllo modo subiectum esse crederetur. 83

Regnum † verò Portugalliæ, siue Lusitaniæ 84 Romanæ Ecclesiæ feudum agnoscere absque aliqua hæsitatione affirmat idem Marta *d. cap.* 26. *ex num.* 95. argument. text. *in cap. grandi, de supplen. neglig. Prælat.* Paramus *de origine, & progress. inquisit. lib.* 3. *quæst.* 1. *opin.* 3. *num.* 113. & apertius probat Rodericus Archiepisc. Toletan. *de reb. Hispaniæ lib.* 7. *c.* 7. vbi de Alphonso Henricio eiusdem prouinciæ Comite loquens, ait: *Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomen Regis, & ab Eugenio III. cui nomen suum constituit censuale, multa priuilegia, & indulgentias impetrauit.* Idem etiam memorat Genebrard. *in sua Chronograph.* citans Garibaium *part.* 4. *lib.* 34. *cap.* 16. nisi quòd pro Eugenio Alexandri nomen reposuit, inquiens: *Alexander III. Alphonsum Portugallensium nouo, & primo Regi coronam per Albertum Cardinalem tradit, ea lege, vt quantumuis Portugallenses Reges duas auri libras Ecclesiæ Romanæ persoluerent.*

Est autem † adeò verum, Reges Hispaniæ, ab- 85 solutè loquendo, Ecclesiæ feudatarios non esse, & dempta fidei & religionis causa, Summum Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscere, iuxta ea quæ diximus *suprà lib.* 2. *c.* 22. *n.* 49. vt meritò dicere potuerit Petr. Gregor. *lib.* 26. *de Repub. cap.* 5. *num.* 7. † magis independentes ab 86 ea esse, quàm Imperatores. Imperatores † nam- 87 que recipiunt diadema à Summo Pontifice, & ei speciale iuramentum fidelitatis præstant, de quo *in cap. tibi Domino* 63. *distinct. clement.* 1. *de iur. iurand.* iunctis aliis, quæ congerit Marta *dict.* 1. *parte cap.* 5. *per totum :* Paramus *dict. opin.* 3. *num.* 80. & Camillus Borrellus *in summ. decis.* 1. *part. tit.* 57. *tit.* 68. *& in tractat. de magistrat. edict. lib.* 1. *cap.* 14. *num.* 77. ita † vt Imperator, 88 qui Ecclesiæ non præstat auxilium contra Schismaticos periurus sit, vt probat Palacius Rubeus *in tract. de Reg. Nauar.* 4. *part. §* 3. *in fine :* At verò † Reges Hispaniæ, Galliæ, & alij, qui liberi 89 sunt, hoc speciali iuramento non adiguntur, licèt verum sit, quod pro eximia pietate, & religione, quâ pollent, tempore quo coronatur, iuramentum de Ecclesia pro virili defendenda præstare solent, vt tradit idem Palacius vbi *suprà*, 5. *parte*, §. 1. Ioseph. Stephan. *in tractat. de osculat. ped. Sum. Pontific. cap.* 14. Ribadeneira *de Principe Christiano lib.* 2. *c.* 17. & plura congerens Ioan. Baptista Valençuela *in monit. contra Venet.* 7. *part. num.* 96. *& sequentib.* Et † per legatos suos 90 eidem Romano Pontifici obedientiam præstare soleant, cum nouiter Reges creantur, vel pro regnis, aut prouinciis, quas sibi de nouo subiiciunt, vt bene ostendit Thomas Bozius *de sign. Eccl. Dei, lib.* 17. *c.* 5. *ad fin.* Vbi etiam † obseruat, 91 Catholicos Hispaniæ Reges iam inde à temporibus Concilij Toletani sexti, eam sibi legem imposuisse,

imposuisse, vt Rex, qui inciderit in hæresim, sit 92 excommunicatus, & exterminandus.† Quam Ferdinandus V. renouauit anno 1492. eodem nimirum, quo Indiæ Occidentales sunt detectæ, institutique seuerissimum Inquisitionis Tribunal, cui Reges etiam subiectos esse, ob dictum Canonem, sanciuit. Quod Vasæus etiam testetur *in Chronic. Hisp.* & Marta *d.c.26. n.94.* his verbis: *Item Rex Castellæ antequam Rex fiat iuramento speciali subiici se, & totum suum dominium Sanctissimo seuerissimæ Inquisitionis Tribunali.*

CAPVT II.

De alio titulo, qui eiusdem Noui Orbis retentionem magis iustam, & legitimam reddit: Nempe, quod Reges Catholici illius acquisitionem magno, & maturo consilio habito, ac probabili opinione ducti tentauerint; & quæ semel ritè discussa sunt, vel legitimè præscripta non debent iterum in examen vocari.

SVMMARIVM.

1 *Orbis Noui conquisitio multis, ac magnis consiliis præcedentibus inita fuit.*

2 *Reges Hispaniæ res arduas nonnisi maximo consilio adhibito aggrediuntur.*

3 *Reges Hispaniæ, licèt eis subiaceat omne, quod volunt, voluntatem tamen suam semper legi & rationi submittunt.*

4 *Consilium peritiorum in omni re graui, & dubia sumendum esse, multis iuribus comprobatur.*

5 *Consilia, & Consiliarij Principum, & plura de eorum necessitate, vtilitate, dignitate, & qualitate, remissiuè.*

6 *D. D. Laurentius Ramirez de Prado, Regij Consilij Indiarum Senator, laudatur.*

7 *Consilia, & Consiliarij Regum Hispaniæ alia totius Orbis excedunt.*

8 *Reges Hispaniæ omnes alios in suis Consiliariis exhibendis, & remunerandis excedunt.*

9 *D. Licentiat. Ioan. Ortizius Ceruantes in Conuentu Noui Regni Granatensis primum Fisci Patronus, deinde Senator, librum peculiarem de supremis Consiliis Regum Hispaniæ edere parat.*

10 *Consilij vtilitas maxima.*

11 *Assuerus laudatur in sacra pagina propter consiliarios, quos semper secum habebat.*

12 *Persarum Reges nihil sine consilio sapientium faciebant.*

13 *Respublica qualibet benè constituta debet omnia cum consilio sapientium expedire.*

14 *Romani qualiter consilia exquirerent, & Deum Censum, siue Consiliarum celebrarent?*

15 *Afri, siue Carthaginenses Astartem Deam, id est, Consiliariam, valdè colebant.*

16 *Marcus Antonin. Imp. qualiter consilia peteret, & admitteret, ex Iulio Capitol.*

17 *Reges Hispaniæ in bellis ineundis, & rebus religionis tractandis, maximo consilio ducuntur. Et num. 20.*

18 *Prouerb. locus de consiliis bellorum exponitur.*

19 *Bella nonnisi cum magno consilio indicenda, vel ineunda esse, multis probatur.*

21 *Reges Hispaniæ propria auctoritate possunt bellum indicere, sed raro id faciunt inconsulto Romano Pontifice.*

22 *Reges Hispaniæ in bellis quæ gerunt, à Deo iuuantur, & quare?*

23 *Belli causa vbi iusta est, pugnæ exitus malus esse non poterit.*

24 *Reges nostri ad conquisitionem Indiarum faciendam, Summum Pontificem consuluerunt.*

25 *Lege veteri in dubiis causis Summorum Sacerdotum iudicium exquirebatur.*

26 Cap. per venerabilem, qui filij sint legit. *expenditur.*

27 *Cardinalium prudentia, & in omni scientia peritia, commendatur.*

28 *Cardinales vnde ita dicti? & alia de eorum origine & dignitate, remissiuè.*

29 *Reges nostri absque vllo scrupulo retinent prouincias Noui Orbis, cùm ad eas conquirendas tot consilia exquisierint.*

30 Lex vlt. C. de fideicom. lex hac consultissima, C. de testam. *expenditur.*

31 *Integrum est iudicium, quod plurimorum sententiis confirmatur.*

32 *Sapientum consilia qui inquirit, & sequitur, in vtroque foro excusatur.*

33 *Maioratus possessor, qui rem eius alienauit de consilio sapientis, excusatur, & an alienatio valeat?*

34 *Viro graui, & fide digno qui credit, securus est.*

35 *Princeps non peccat, qui sequutus consilium sapientium, aliquid facit, lege humana prohibitum, vel etiam iniustum.*

36 *Papa, & Collegium Cardinalium etiam in iis, quæ ad mores pertinent, errare posse non videntur.*

37 *Papa etiam vbi solus aliquid statuit in genere morum pro vniuersa Ecclesia, errare non potest.*

38 *Opinionum diuersitas vbi adest, securè quis probabiliorem sequi potest, imò & probabilem, vt multi opinantur.*

39 *Opinio communis Doctorum ab Ecclesia sequuta, sufficit ad dandam iurisdictionem, licèt falsa sit.*

40 *Rex, qui semel iustitiam belli exactè discussit, iustè retinet, quæ in eo cepit.*

41 *Consilio maturo legitimè facta, posteà in dubium vocari non debent, quia ex eo resultat veluti exceptio rei iudicatæ.*

42 *Belli iustam causam ab initio discussam esse sufficit, etiam si posteà aliqua dubia emergant.*

43 *Indiarum Occidentalium super iusta retentione amplius iam disputare non licet.*

44 *Regnorum antiquorum tituli, & initia repeti non debent.*

45 *Lex dubia, quæ à consuetudine aliquam interpretationem accepit, ita seruanda est, licèt posteà constet, alium eius sensum fuisse.*

Consuetudo, quæ recepit aliquam opinionem, licèt minus communem, seruanda, & sequenda est, ibid.

46 *Opinio*

46 *Opinio antiqua, & generalis habetur pro veritate.*

47 *Ignorantia iuris dubij excusat, vbi diligens & studiosa eius inquisitio præcessit.*

48 *Bello publicè indicto parta, an & quando restitui debeant, si illud iniustum fuisse constiterit?*

49 *Alienum si quis bona fide accipiat à non domino, illud tenetur vero domino restituere, si postea sciat alienum esse.*

50 *Præscriptio longi, vel longissimi temporis bona fide perfecta omnem repetitionem excludit. Et num. 53.*

51 *Præscriptio quando, & quatenus impium præsidium, & improba temporis allegatio vocetur.*

52 *Titulum nullum allegare melius est, quam inualidum, aut defectuosum.*

53 *Mala fides superueniens post præscriptionem legitimè completam non nocet.*

54 *Præscriptione completa, res præscripta amplius aliena dici non potest.*

55 *Iustè possidet, qui auctoritate iuris aliquid possidet.*

56 *Lex magis domina est rerum nostrarum, quàm nos ipsi.*

57 *Cessante causa non cessat effectus, quando dispositio effectum suum iam sortita fuit.*

58 *Actus perfecti, & absoluti per impedimentum superueniens non vitiantur.*

59 *Reges nostri semper bonam Fidem habuerunt in Noui Orbis acquisitione, etiam si aliqui eius causas postea in dubium vocauerint.*

60 *Iudicium proprium considerandum est, non alienum, in iis quæ ad bonam Fidem pertinent.*

61 *Credulitas probabilis habet vim tituli.*

62 *Præscriptio triginta, vel quadraginta annorum titulum non requirit.*

63 *Titulus quilibet putatiuus, & illegitimus sufficit in præscriptione longissimi temporis, quamuis posteà de eius errore constet.*

1 EADEM porrò † huius Noui Orbis retentio, de qua nunc sermonem habemus, ex eo etiam iustior, & securior efficitur, quòd notissimum sit, Catholicos Reges Ferdinandum & Elisabeth, & posteà Carolum V. Imperat. Optim. Maxim. illorum hæredem, vbi eius inquisitionem, & conquisitionem facere, ac prosequi destinarunt, peritissimos quoque illius ætatis viros de iustitia huius debellationis consuluisse, & nihil planè prætermisisse, quod necessarium videretur, vt res tanta bona fide procederet, & secura conscientia subnixa, quàm tutissimo loco esset, vt aliàs dicitur *in l. vbi est verborum in fine, ff. de reb. dubiis, &* testantur Petr. Malferitus *in cons. 769.* apud Mandellum, *vol. 4.* Mag. Victoria in 1. *relect. de Indis insul. in princ.* Anton. de Herrera *in hist. gener. Indiar. decad. 1. libro. 2. cap. 4. &* alibi passim. & eruditiss. Senator. Dom. Gregor. Lop. Madera *de excellent. Hispaniæ cap. 8. folio 66.*

2 Semper † quippè piissimi, & potentissimi Hispaniæ nostræ Reges in more habuerunt, res omnes, præsertim graues, & arduas, cum sapientium consilio facere & expedire, & voluntatem suam de ratione, & præscriptione legum metiri, licèt

3 † eis fauente Deo subiaceat omne quod volunt, iuxta *l. Diui fratres,* vbi Bartol. *ff. de iure patro, n. l. ex imperfecto, C. de testam. l. humanum, l. digna vox, C. de legib. l. 1. tit. 21. p. 3. l. 2. tit. 9. p. 2.* ibi: *Onde si todo ome debe trabajar de auer consejos, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Cassiodor. *lib. 1. variar. epist. 12. lib. 6. epist. 19. & l. 8. epist. 9.* D. Greg. *lib. 11. epist. 29.* quæ habetur *in cap. 1. dist. 84. cap. vlt. distin. 20. cap. excellentissimus 11. q. 3. c. visis 16. q. 2.*

4 Quibus † conueniunt quator textus, quos benè obseruat Anton. Mornacius *in notis ad leg. illud 40. ff. de petit. hæred.* ad probandum in qualibet re dubia, vel vbi lis instituenda est, consulendos semper esse peritiores Primus est *in l. si auiam 3. C. de ingen. manum.* ibi: *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres.* Alter. *in lib. 2. §. fin. ff. quis ord. in bon. post. seru.* ibi: *Scilicet consulendo prudentiores, vt diligentem patremfamilias consulere dignum sit.* Tertius est *in l. 5. C. de iis, qui accusare possunt.* Et quartus in vulga. *l. regula, ff. de iuris & facti ignoran.* circa quæ iura videnda sunt, quæ copiosè notat Tiraquel. *de pœn. temper. caus. 11. num. 21.* Pax ab Scala *in tractat. de consil. sapient. lib. 1. cap. 10.* Lud. Schrader. *cons. 2. 1. par.* Menohc. *de arbitr. lib. 1. q. 32.* & Bobadilla *in Polit. lib. 2. c. 7. n. 7.*

5 Et magis in terminis plura alia, quæ de † Principum Consilio, & Consiliariis, eorumque necessitate, vtilitate, dignitate, & qualitate tradit Bartol. *in tract. de consiliis habendis in 3. tom. tract. DD. part. 1. fol. 330.* Boërius *in tract. de auctor. mag. Cons.* Martin. Garatus Laudensis *in tract. de consiliar. Princ. in tom. 16. tract. DD. fol. 212.* Barthol. Philip. *in tract. de Consilio. & Consiliariis, discurs. 1. & seqq.* Cælius Mancinus *libro 8. de iurib. Principat. capit. 6.* Ceriolanus *in tract. de Cons. Princip. cap. 1.* Hippolyt. à Collibus *ibidem, & c. 31.* Petr. Magnus *in tract. de consilio cap. 1. & 2.* Paleot. *de sacr. Consist. consul. 1. part. 1. quæst. 1. & 2.* Marcus Mantua *in Enchirid. rer. singul. lib. 10. cap. 243.* Petr. Gregor. *de Repub. libr. 24. capit. 1. cum seqq.* Pet. Faber. *lib. 3. Semestr. cap. 18. ad finem,* Simancas *de Repub. lib. 9. c. 2.* Auctor Politciæ *de Regno contra Machiauel. lib. 1. de Princip. consil. pag. 47.* Ioan. Cochier *in thesaur. aphoris. Polit. lib. 3. & 4.* quem vulgari lingua, sed non vulgari quidem eruditione transcripsit, & aureis notis, atque additionibus illustrauit

6 † Dom. D. Laurentio Ramirez à Prado, Regij Consilij Indiarum Senator. dignissimus, & ob præclaros mores, & omnigenam eruditionem omnibus commendatus Adam Chellerius *libro. 2. de offic. iurid. Polit. cap. 1.* Bobad. *d. lib. 2. c. 6.* Simon. Maiol. *in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 5. de aul. & causa, p. 405. & seqq.* Pat. Mag. Marquez *in Guberna. Christ. lib. 2. c. 18* Pat Ribadeneira *de Princ. Christ. lib. 1. c. 24.* Fr. Ioan. à sancta Maria *de Repub. & Polit. Christia. c. 6. 7. & seqq.* Petr. Andreas Canonherius *in Aphor. Politi. 1. to. pag. 374. & 469.* Mastrillus de Magistr. *lib. 2. c. 1. num. 27. & cap. 3. ex num. 56.* Calistus Remirez *de lege Regia Aragon. §. 4. ex num. 9. §. 10. per tot.* Pat. Ioan. Pineda *de reb. Salom. lib. 5. c. 13. pag. 388.* vbi Consiliarios oculos, atque aures Principum esse probat, & nouissimè, & latissimè D. Ioan. Bapt. Valençuel *in monit. contra Venetos p. 7. num. 128. & in discurs. stat. & belli p. 2. consid. 20. per totam.*

Et omnino videndus Camill. Borellus, quem ipse non refert, *de præstan. Reg. Cathol. cap. 66.* & Magistratuum edictis *lib. 1. cap. 8.* vbi pecu-

liariter de Consiliis Regum Hispaniæ tractauit, 7 † & apertè fatetur, eos in hoc excedere non solùm Christiani Orbis, sed totius mundi Principes alios, & in supremis, ac variis Tribunalibus & magistratuum conuentibus quos habent, spectatissimos Principes, virosque doctissimos semper existere, quorum iudiciis, ac virtutibus totus 8 Orbis posset recto tramite gubernari, † pluráque stipendia, salaria, & alia donatiua in illis exhibendis, & remunerandis Reges nostros expendere; quàm vllus alius Regum totius mundi huc vsque impendisse legatur. Et idem nouissimè tradit & illustrat Petrus Fernandes Nauarrete *in discursibus Politicis de conseruation. Monarch. discur.* 1. vbi plura congerit de vtilitate consilij, & discursu 3. vbi optimè agit de auctoritate, & excellentia supremi Consilij Castellæ, referens inter alia verba Paleoti Cardinalis in tra- 9 ctatu de consult. sacri Consistorij. Et latius † dicere & prosequi parat D Ioannes Ortizus à Ceruantes, meritissimus nunc, in Prætorio Noui Regni Granatensis Auditor, in peculiari tractatu de supremis Regis Hispaniarum Consiliis, cuius methodum, & elencum mihi per literas insinuauit.

10 Quod † quantum probari, & commendari, debeat, nemo videt: Nam vt habetur *in sacra pagina Prouerb.* 11.14. *Ibi salus vbi multa consilia, &* 11 *Ehster.* 1.13. Assuerus † nimis laudatur, quia, *interrogauit sapientes, qui ex more religioso semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Quod 12 & † reliquis Persarum Regibus solemne fuisse ex eodem loco colligitur, & ex aliis, quæ eruditè obseruat Brissonius *lib.* 1. *de Imperio Persa-* 13 *rum, pag.* 115. *cum seqq.* & iam olim, † cuilibet benè constitutæ Reipublicæ nimis expedire, ostendit Aristoteles *lib.* 1. *Ethicorum,* Hesiodi carmina citans, quæ sic habent:

Atqui ex se nescit, cuiquam neque porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Et Titus Liuius *lib.* 23. *in princ.* dum Pacuuium Calaibum laudat, quòd *Nullam Rempublicam incolumem, orbatam publico consilio, crederet.*

14 Et apud † Romanos ita obseruabatur, vt peculiarem Deum haberent, Consum appellatum, qui consiliorum Deus putabatur, cui templum sub tecto circo constituerunt, vt ostenderent, tectum esse debere consilium, & annua festa, quæ Consualia dicebantur, vt tradit Liuius *lib.* 1. *Plu-* 15 *tarch. in Rumulo.* Quibus similes † Afri, siue Charthaginenses Astartem Deam inter alia nomina βυλιάρπαν hoc est, Consiliariam appellitabant, numen ei Mineruæ forsitan tribuentes, iuxta sententiam Apulei, & Appiani, quos refert Pat. Faber *d. lib.* 3. *Semest. c.* 2. *pag.* 25.

Et hac petendi, & sequendi consilij virtute 16 ita vti solebat † Marcus ille Antoninus, Magnus & Imperator, & Philosophus, vt de eo scribat Iul. Capitol. *Semper sanè cum optimatibus non solùm bellicas res, sed etiam ciuiles priusquam faceret aliquid contulit, denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est, vt ego tot, & talium amicorum consilium sequar, quàm vt tot tales amici meam vnius voluntatem sequantur.*

17 Quod verissimè, & congruentissimè † Regibus nostris applicare possumus: qui cùm in cæteris rebus, tum maximè in iis, quæ ad bella ineunda, & Religionem defendendam, & extendendam, spectant, semper magno consilio reguntur, memores illius doctrinæ D. Ambros. *lib.* 5. *epist.* vbi ad Theodos. Imperat. scribens, sic ait: *Si de causis pecuniariis comites tuos consulis, quanto magis in causa Religionis Sacerdotes Domini æquum est consulas?* Et alterius, † quæ habe- 18 tur Prouerb. 20. 18. & 24.6. *Cogitationes consiliis roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella, quia cum dispositione initur bellum: & erit salus vbi multa consilia sunt.*

Et quòd semper † tam in indicendis, quàm 19 in ineundis bellis magna, & matura consultatio, & deliberatio desideretur, nec non vt eorum causa, & iustitia per viros prudentissimos ventiletur, rectè tradit Salust. in Catil. *Nam prius quàm incipias, consulto, & vbi consulueris maturè, opus est facto.* Et Claudian. qui eo nomine laudat Honorium Imp. quod *Spectarent Aquilæ decreta Senatus*, & pluribus probant Petrus Gregor. *dict. lib.* 24. *de Repub. cap.* 1. *num.* 1. Maiol. *in dieb. Canicul. tom.* 3. *colloq.* 2. *de bellor. euent.* Marq. *dict. c.* 18. Valençuela *dict. consid.* 20. *num.* 37. *& seqq. & in mont. contr. Venet.* 7. *part. num.* 115. *& seqq.* Lancellot Conradus *in temp. omn. iud. l.* 1. §. 3. *verb. Bella,* Petrus Nauarra *de restit. ablat. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 258. *part.* 1. & remissiuè plures alios allegans Petr. Cenedus *in collect. ad Decretum, cap.* 50. *num.* 1. Camill. Borellus de præst. Reg. Cathol. *cap.* 32. *ex num.* 88. Sotus *lib.* 4. *de iust. & iure, quæst.* 5. Couarr. *in reg. possessor.* 2. *part.* §. 7. Victoria *in relect. de bello*, Gregor. de Valentia *tom.* 3. *d.* 3. *q.* 16. *punct.* 2. *colum.* 711. Lorca *in* 2.2. *sect.* 3. *disp.* 53. *num.* 1. *&* 5. Suarez *in tract. de charitat. disp.* 13. *sect.* 6. *ex num.* 1. nouissimè post hæc scripta Michael Mauclerus *de Monarchia, part.* 3. *lib.* 5. *cap.* 8. *& seq.* & tetigimus *sup. lib.* 2. *cap.* 6. *n.* 51.

In quo † Reges Hispaniæ multum excellere, 20 benè obseruat idem Borre. *in c.* 69. Nam † licèt 21 ius belli propria auctoritate indicendi habeant, quia nullum in temporalibus superiorem agnoscunt, vt concludit Oldrad. *cons.* 70. incip. *An princeps*, Bartol. *in l. hostes, num.* 9. *&* 19. *ff. de captiuis.* Fulgos. *in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure,* Panormit. *in cap. sicut el* 3. *num.* 8. *de iureiuran.* Thom. Grammat. *decis. Neapol.* 65. *num.* 74. Couar. *in reg. peccatum* 2. *part.* §. 9. *num.* 2. *&* 9. Soto *de iust. & iure, lib.* 5. *quæst.* 3. *art.* 5. Sebastian. Medicis *in sum. decreti* 23. *q.* 2. & Borrell. *dict. cap.* 32. *num.* 6. *& n.* 100. *& d. cap.* 67. *per totum*: adhuc tamen, vt ibidem subdit *num.* 12. *&* 13. hac perpetua obseruantia vti solent, vt non solùm apud se, & suos Consiliarios bellorum, quæ gerere tentat, occasiones, & causas examinent; sed etiam prius quàm bella moueant, coram Romano Pontifice, & omnium Cardinalium Collegio easdem causas perorari, ac referri faciant, & omnes debitas monitiones, & solemnitates præmittant. Et ob id † Dei Optimi Maximi beneficio semper 22 fœlicissimè omnia eis cedere solent, quia † vbi 23 bona fuerit, & legitimè discussa causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit, vt cum D. Bernardo, & aliis probauimus *suprà lib.* 2. *c.* 4. *n.* 42. & ostendit Lucan. *lib.* 7. *Pharſ.* dum ait.

Causa iubet superos melior sperare secundos.

Propert. *lib.* 4. *eleg.* 6.

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Euripides: *Iniqua bellans bella saluus haud redit,* & Tit. Liuius *lib.* 21. *Plerumque euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit: quamuis iustitia belli non ab exitu, sed à causa venanda est*, cum aliis, quæ congerit Ioan. Boterus *lib.* 3. *de ratione status, cap. de iustitia causæ*, Simancas

mancas *lib.9.de Repub.c.15.& 17.* Iust. Lips. *lib.5. Polit. cap.3.* Laurea Salmantina *certam.* 10. *scholastico, n.101.pag.576.*& Valenç. *d.monit.7.par.n.115. & in dict. discurs.2.p. consid.22.ex n.16.*quibus de iure nostro conuenit text. *in l.2.tit.23.p.2.*

Quæ omnia in detectione, & conquisitione Orbis Noui, de qua agimus, vberrimè interue-24 nerunt, † cùm Reges nostri non solùm prudentissimos, & eruditissimos Regnorum suorum viros consuluerint, sed etiam ipsam Apostolicam 25 Sedem, iuxta † id, quod in veteri Testamento 26 *Deuteron.17.* præcipiebatur, & refertur † *in cap. per venerabilem, vers. Rationibus, qui filij sint legitimi: Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium inter portas videris variari, venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, sequerisque eorum sententiam, neque declinabis ad dextram, neque ad sinistram, &c.* Quæ Apostolica Sedes eandem expeditionem probauit, & vt suprà latissimè diximus, omnes has Occidentales, & Australes prouincias detectas, & detegendas eisdem Regibus cum consilio, & communi assensu omnium Cardinalium concessit, & assignauit.

27 Quorum † quanta sit, & esse soleat sacræ Theologiæ, & vtriusque Iurisperitia, & in rebus arduis agnoscendis, & decidendis dexteritas, & prudentia, fusè etiam adnimaduertimus *suprà lib.2. cap.24. ex num.92.* & ipsorum nomen 28 † ostendit, cùm Cardinales dicantur, quasi in quibus totius Militantis Ecclesiæ cardo consistat, cuius etiam columnæ esse dicuntur, *cap.accusatio 15.2.q.7.* cum aliis traditis à Tiber. Deciano *cons.14. num.127. volum.3.* & Pontificis Maximi, supremi eius Rectoris partes, quæ ad puram identitatem cum ipsius persona reducuntur, *cap.fœlicis de pœn.lib.6.* cum multis, quæ benè, & copiosè obseruat Turrecremata *in summa Eccles. lib.1. cap.80.* Aluar. Pelagius *lib.2. de planct. Eccles.art.16.* Augusti. de Ancona *in sum. de potest.Eccles.quæst.102.* Waldens. *lib.2.doctrinal. fidei, art.3. cap.54.* D. Antonin. *3.part. titul.20.* Ioan. Anton. Delphinus *lib.2. de Eccles.* Isidor. Moscouius *de potest. Militant. Eccles.* Iacobatius *lib.1. de Consiliis*, Andreas Barbacius, Martin. Laudensis, Hierony. Albanus, Gundisaluus Villadiego, & Augustin. Valerius in tractatibus, quos de Cardinalibus scripserunt, Monachus *in cap.1.de Schismat.lib.6.* Rom. *cons.498.num.10.* Decius *cons.150.colum.1.* Anton. de Butrio *in cap. antiqua num.9. de priuileg.* Ioan. Azorius *tom.2. instit.moral. lib.4.* Rebuff. *in concord. tit. de collation. §.si quis verò*, Bolognet. *in tract. de indulgen. num.31.* Pet.Gregor. *lib.15. Syntagm.cap.4.* Lancellot.Conrad. *in templ.iudic.lib.2. cap.2.§.1. cum seqq.* Octauian. Vestrius, & Grauatius *in addition. ad eum, in praxi Curiæ Romanæ, lib.1. cap.1.* Quintil.Mandos. *ad regul.Cancellar.reg.32.* Card. Tuschus *pract. conclus. iur. litt. C. conclus.95. & sequentib.* Hieron. Gonçalez *in reg.8. Cancellar. glos.24. per totam*, Camill. Borrellus *in sum. decis.1.part.titul.5.* Cardin. Bellarmin. *in Apolog. contra Reg. Angl. cap.4.* Molina de Medrano *in allegatione Proregis extranei Regni Aragon. n.73. & seqq.* Fr. Ioann. à Ponte *in conuenien. vir. Monarch. lib.1.cap.3. §.2. pag.97.* & nouissimè post hæc scripta Michael-Mauclerus *de Monarch. Eccles.2.part.lib4.cap.11. & 12.* & alij, quos retulimus *lib.2. cap.24. num.92.* vbi plurima de Cardinalium officiis, præstantia, & dignitate notarunt, & hoc munus non inuentione humana, vt Rex Angliæ malè putauit, sed institutione Diuina, & ad Ecclesiæ regimen necessaria, inductum esse demonstrant.

Quibus ita suppositis, † meritò affirmare de- 29 bemus, nullum scrupulum in conquisitione, & retentione huius Noui Orbis ex parte Regum nostrorum considerari posse, cùm putare non debuerint id falsum esse, quod omnes, aut complures senserunt, dixerunt, & consuluerunt, vt docet Aristotel. *lib.de diuinat.per somnia cap.1.* Cui adiicere possumus † verba Imp. *in l.vlt.C. de fideicom.* ibi: *Vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur, & in l.hac consultissima 8. C. qui testam. facere poss.* ibi: *Sed ne locum quidem vllum relinquat insidiis, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper in tuto locata manibus.* Integrum † quippè iudicium est, quod 31 plurimorum sententiis confirmatur, *cap.prudentiam 21. de offic.delegati, cap.licet causam de probat.cap.extra conscientiam,64.dist.* & quod à pluribus sapientibus quæritur, facilius inuenitur, *cap.de quibus 20.distinctio.* 30

Vnde tritum est, ac certum in iure nostro prouerbium, † sapientium, doctorumque ho- 32 minum sententias, & opiniones sequendas esse, & ab omni culpa excusare tam in foro interiori, quam exteriori, etiam si quis forte eas sequutus errauerit, vt ex *dict.l.si auiam, C. de ingen. manum.d.l.2.ff. quis ordo in bon. poss.ser. dict.l. regula, §. sed iuris ignorantiam, ff. de iur. & fact. ignor.* cum aliis, notat Bartol. *per text. ibi in l.in bonorum, ff.de bon.poss.* Alex. *in l.2. ff. quod quisque iuris*, Baldus, & alij in *l. iuris ignorantia, C. qui admitti*, Ancharran. & alij *in Clement. ne Romanæ, de elect.* Paz ab Scala *d.tract. de consilio sapient.ferè per totum*, Syluester *in summa, verb. Dubium, num.4. & verb.Ignorantia, num.5.* Nauarr. *in Manuali Latino cap.27.num.289.* Cardin. Toletus *in summa lib.5. cap.26.in fine*, Saa *verb. Dubium, n.3.* Suar. *de censur. disp.4. sect.8.n.18.* & latissimè Tiraquel. *de pœn.temper.caus.51.n.26.* Menoch. *de arbitr.dict.lib.1. quæst.23.& centur.2. casu 177.n.5.& in tr. de præsumpt.71.& de recuperan. remed.13.n.34. & remed.9.à n.130* Alciat. *reg.3. præsumpt.5.n. 1. & emblem.16. & lib.4.Parerg.c.8.*& Ioan.Aurpachius *singul.alleg. cap.49.*

Atque ita in pulchro casu consuluit Alexand. *consil.184.num.7. lib.2.* Securum † esse pos- 33 sessorem maioratus, qui ex consilio alicuius insignis Iurisperiti alienauit res fideicommisso subiectas, & alienationem irreuocabiliter tenere: quod licèt ibi eius additionator reprehendat, & Menoch. *suprà*, duos sapientes requirat: confirmari tamen potest ex alia doctrina, quæ habet; † securum esse, & excusandum eum, 34 qui alicui viro graui, notabili, & fide digno crediderit, & ab eo de suo iure vel facto certior effectus fuerit, *cap. de capitulis*, vbi notat Dominic. *distinct.10. glos. in extrauag. inter nonnullos, de verb. signif. §.1. verb. Deinceps*, & latius prosequitur Ias. *in l.1.in fine, ff. de eo per quem fact. erit.* Tiraq. *de caus.51.* ferè per totam, Corduba *lib.2.q.1.vers.Quod si homo*, & Sylua Nuptial. quæ latissimè loquitur *lib.4.ex n.55.*

Principem † quoque non peccare, quia ali- 35

Ii 4 quid

quid lege humana prohibitum fecerit, imò & iniustum, dum non sit contra legem Diuinam, & naturalem, sequutus consilium virorum doctorum, apertè probat Gloss. *per text. ibi in cap, Capellanus de feriis*, vbi Parnormitan. *num.6.* Innocent.*in cap.per tuas el.2. de simonia*, Felinus *in cap.1.de re iudic. num.15. limitat.7.* Archiep. Florentin.*in sum.1.part.tit.3.cap.10.col.6.*Nauarr. *in Manuali, c.27.n. 284.& 288.* & plura tradens Pat.Ribadeneira in Princip. Christ.*lib.2.c.24.*

Quod magis certum erit, vbi non solùm vni, aut alteri, sed plurimis, & grauissimis creditur. 36 Et † præsertim Papæ, & Collegio Cardinalium, qui non solùm in rebus quæ fidem concernunt, verùm & in aliis, quæ ad mores pertinent, & vt pia, & probabilia sequuntur, errare posse non videntur, vt resoluit Suarez *in tractat. de fide, disp.5. sect.6. num.8.* & Thom. Bozius *de signis Ecclesiæ lib.16. cap.8. & lib.18. cap.6.* idem Suarez *ead. disput. sect.8. num.7.* vbi etiam docet, 37 ipsum † Pontificem etiam vbi solus aliquid decernit in præceptis, seu rebus moralibus, quas tradit, vel approbat pro vniuersa Ecclesia, errare non posse, nec approbare turpia pro honestis, vel è conuerso damnare honesta tanquam iniqua; quia hoc repugnat veritati, & sanctitati Ecclesiæ, & ideò in his etiam non potest errare Pontifex, vt probat, & de fide esse docet Antonin.*3.p.tit.12.c.8.§.2.*quem cum aliqua moderatione sequuntur Canus *lib.5. de locis Theolog.c.5.* Molin.*de iust.& iure,disp.325.*Bellarmin.*lib.4. de Romano Pontif. c.5.*Maucler. *vbi sup.part.2.lib.4. c.6.*cum aliis,quæ adduximus *sup.lib.2.c.24.n.62.*

38 Quinimò † etiam si concederemus aliqua dubia in prædicta Noui Orbis debellatione legitimanda interuenisse, & auctores de ea consultos, diuersas opiniones habuisse, ex eo tamen, quod plures illam, quæ debellationi fauebat, vt veriorem, & probabiliorem proposuerunt, iustè, & legitimè sequi à nostris Regibus potuit, etiam vbi de inuadendis alienis prouinciis agebatur, ex communi omnium Doctorum sententia, quos *suprà num.31.* retulimus, præcipuè Victoria *in d.relect.de iure belli*, Caietan. & Sylnester *in summa verb.Bellum, 1.quæst.1.* Nauarr.*in Manuali cap.15.num.15 & cap.25.num.4.* Valentia *d.disp.3.quæst.16.punct.2.col.714.*Bañez *in 2.2. quæst.40. art.1. dub.5. ex col.1183.*Balthas. Ayala *de iure,& offic.belli lib.1.c.2.n.31.*Lorca *d.disp.53. n.4.*Suar. *d. disp.13.sect.6.ex n.2.* Molina *de iust. & iure, tract.2. disp.103. vel 113.* & plures alij, quos refert, & sequitur eruditiss. P. Mag. Fr. Anton.Perez *in Laurea Salmantina certamin.10. Scholast.num.104.& seqq.pag.576.*

Vt interim omittamus aliorum sententiam, qui in hoc,vt in aliis,existimant,securos esse,qui opiniones dumtaxat probabiles amplexantur, etiam si aliæ tutiores, & probabiliores existant, præsertim vbi non de facto, sed de iure dubio,& eius interpretatione, aut intelligentia tractatur, de quo videnda sunt, quæ latè & eruditè tradunt Theologi recentiores post D.Thom.*in 2.2.q.63. art.4.& quodlibeto 8.art.3.*D.Antonin.*1.par.tit.3. c.10.§.10. circa finem*, vbi citat Albertum Magnum, & alios, Anton.à Corduba *in quæstionar. lib.1.quæst.39.* Petr. Nauarra *de restitut. cap.1. n.277.*Medina *in 1.2.q.9. art.6. pag.307. & seqq.* Armilla *verb.Opinio*, Nauarr.*in Manuali cap.27. num,277.*Sotomayor, Mantius, Orellana,Bañez, & alij Salmanticenses Primarij, & Salon *in d. 2.2.quæst.63.art.4. controuers.2.*Laurea Salmantina *d.certam 10.cap.5.* cum multis sequentibus & latissimè Nicol. Garcia *de beneficiis, 7.part.cap.2. num.24.& part.11.cap.5.à num.361.*

39 Quibus † mirum in modum fauet alia aliorum doctrina qui tradunt, communem opinionem Doctorum efficere, vt Ecclesia det iurisdictionem in multis casibus, etiam si fortè opinio illa sit falsa; cùm enim (inquiunt) licitum sit operari ex opinione probabili, si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur, de quo pluribus agit Henriquez *de pœniten.lib.2. cap.14. num.3.& 4.* Thom. Sanchez *de matrim. lib.3.disput.20.num.2.*& Leonard.Lessius *de iust. & iure lib.2.cap.29.num.68.*

Vnde & illud descendit, quod huic quæstioni, de qua tractamus, maximè congruit, 40 † Reges scilicet nostros iustè, & securè posse retinere prouincias, quas præuiis istis consultationibus debellarunt,& acquisierunt etiam si fortè ex post facto dubitari posset, prædictas consultationes minus iuridicas, & legitimas fuisse. 41 Nam † vbi Princeps de consilio suorum procerum, ac sapientum aliquid facit, omnia legitimè acta præsumuntur, & cum iusta causa,ita vt postea impugnari, vel in dubium reuocari non possit obstante nimirum exceptione sententiæ,& rei iudicatæ, quæ ex eiusmodi consultationibus, assertionibus, & diligentiis oritur, vt in pulchris casibus latè docent, & probant Socinus Iunior *cons.95. n.9. & 10. vol.1.*Matthæ. de Afflictis *in cap. Domino*, Guerram *2. notab. ex num.5. & 10.hic finitur lex Feder.* Thom. Grammat. *decis.Neap.65. num.62. & 63.* Viber. Decia.*cons.41. num.29.& 32.vol.2.* Roland.*con.1. ex num.86. ad 94. vol.2.* Ludolph. Schrader. *cons.21.lib.2. num.111.* Anton. Natta *cons.487.ex num.43.ad 47. vol.3.fol.24.* Menoch. *cons.100.num.26.& 27.*& Prosper.Farinac.*de delict. q.63. cap.3. num.181.* Et de consultatione 42 † bellorum in communi agentes quòd sufficiat iustam causam belli ab initio esse discussam, tradunt Valentia, Bañez, & alij ex supra citatis.

Et in ipsis terminis nostræ quæstionis debellationis Indorum, Victor.*d.relect.1. de Indis, n.3.* vbi postquam resoluit, Principem dubium in bellis, vel aliis rebus gerendis, vt sit tutus in conscientia, debere consulere illos,ad quos spectat hæc docere,concludit: *Quod si post consultationem rei dubiæ diffinitum sit à sapientibus illud esse licitum, qui sequitur illorum sententiam est tutus, etiam si aliàs sit illicitum.* A quo non dissentit 43 † elegantissimus P.Ioseph. Acosta *de procur.Ind. sal.lib.2.c.11.& lib.3.c.3.*vbi concludit,non oportere in hac causa amplius disceptare, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ fide agi debere. Et quod in communi 44 † de non repetendis antiquis Regnorum titulis, & initiis cum Balduino, & aliis tradidimus *suprà lib.2.cap.6.num 46.*

Ponderari etiam potest celebris doctrina 45 † Abbatis *in c.cùm dilectus de consuetudine*, quam refert, & sequitur Roder. Suarez *in proœm.legum fori num. 19.* & Burgos de Paz *in l.1. Tauri à n.214.* cum multis sequentibus: qui resoluunt, legem dubiam ita à consuetudine interpretari, vt à tali consuetudine non sit recedendum,licèt postea appareat, legem id non sensisse. Quo etiam respicit alia doctrina Panorm. *cons.25. in quæst.* quæ ad præsens vertitur, *col. fin. volum.2.* quæ habet, consuetudinem efficere, vt ex duabus vel tribus opinionibus Doctorum inter se pugnan

pugnantibus, illa magis ſequenda, ſit cui conſuetudo ſuffragatur, licèt contraria ſit communior; quam doctrinam repetit idem Panorm. *in c. atſi clerici, in prin. num. 25. de iudiciis*, vbi Decius *col. 13. ex num. 166. in edit. Romana*, Gregor, Lopez *in l. 53. gloſ. 1. in fine, tit. 6. part. 1.* Ioan. Neuizan. *in Sylua nupt. lib. 5. num. 64* & Parlad. *lib. 1. rer. quotid. cap. 1. §. 11. num. 40.* Opinio † quippe generalis ab antiquo deriuata, & conuenientibus rationibus ſuffulta, habetur pro véritate, vt egregiè docet Bald *in l. conuenticula, C. de Epiſcop. & Cleric.* Cĕpola *conſ. ciuili 38. num. 11.* & Menoch. *conſ. 152. n. 14. vol. 6.*

46

47 Et vbi † in conſultatione, & intellectu iuris obſcuri, aut controuerſi ſtudioſa inquiſitio, & diligens electio præcedit omnes fatentur eius ignorantiam à culpa excuſare, & iuſtam vſucapiendi cauſam præbere, vt notat Innocent. *per text.* ibi, *in cap. cùm dilectus de conſuetud.* Anton. Butr. Imola & Panormit. *ibid.* Baldus *in proœmio ff. verſ. Sed contra videtur.* Lud. Rom. *conſ. 123. verſ. In caſu propoſito,* Barthol. Socinus *conſ. 47. num. 11. vol. 2.* Cardinalis *in Clement. fin. quæſt. 4. de regular. & in Clem. 1. de rebus Eccleſ. quæſt 25. & in Clem. 1. §. ſanè, de vſuris in 4. oppoſit.* Felin. *in proœm. Decretal. verſ. Et ideò ignorantia iuris*, & *in cap. de quarta de præſcrip. num. 27.* Iaſ. *in l. iuris ignorantia, C. qui admitti,* & plures referens D. Couar. *in reg. poſſeſſ. 2. p. §. 7. num. 12.* Pet. Gilken. *de præſcript. 2. par. mem. 1. c. 3. num. 4 & 7.* Ioan. Garcia *de nobilit. in initio, num. 17.* Barthol. Medina *in 1. 2. quæſt. 74. art. 5. & quæſt. 76. art. 2. & quæſt. 94. ar. 2.* Scho. *in 2. diſt. 22.* Valentia *diſp. 2. quæſt. 3. punct. 6. & q. 5.* & Mart. Delr. *in diſquiſit. mag. lib. 4. c. 4. q. 5. ſect. 2. pag. 334.*

Quibus conueniunt, quæ tradit, & latè probat Menchac. *lib. 1. controuerſ. illuſtr. cap. 9. n. 19. & c. 10. num. 2.* † docens, ex bello etiam iniuſto, ſi publice indictum, ſit, dominium non ſolùm captiuorum, ſed etiam reliquarum rerum Principibus quæri. Et quamuis poſtea ſubdat, id omne plenè reſtituendum eſſe ſi perperam acquiſitum fuerit, quod etiam amplecti videtur Syluest. *verb. Bellum, q. 9. & 19.* Caietan. *in 2. 2. quæſt. 16. art. 1.* Victoria *in relect. de iure belli, num. 33.* Sotus *lib. 4 de iuſt. & iure, quæſt. 7. art. 2.* Valencia *3. tom. diſp. 3. quæſt. 16. part. 2. in fine, col. 718.* & Mag. Lorca *in 2. 2. ſect. 7. diſput. 55. ex num. 1. cum ſeqq.* tenentes, quòd ſi bellum fuerit per ſe quidem iniuſtum, per accidens autem iuſtum ob inuincibilem ignorantiam, tunc poſteà cognita veritate, ea ſolùm reſtituenda erunt, quæ ſuperſunt adhuc ſalua, aut in quibus ſit factus quis ditior: non autem ea, quæ bonâ fide deſtructa, aut conſumpta ſunt, de quibus etiam latè nouiſſimè agit Ægid. Bened. *in l. ex hoc iure, 1. to. cap. 1. ex num. 9.*

48

9 Et † conducit, quod in ſimili tradit Petr. Nauarra *de reſtit. lib. 3. cap. 4. à num. 181. cum ſeqq.* vbi plures Theologos allegans, concludit, quòd accipiens alienum bona fide, & titulo habili à non domino, ſi poſteà comperiat, rem eſſe alienam, efficitur malæ fidei poſſeſſor in foro conſcientiæ, & peccat mortaliter detinendo, & tenetur ad reſtitutionem, quem ex noſtris refert & ſequitur Blaſius Flores de Mena *lib. vn. pract. qq. q. 6. §. 1. n. 15. fol. 57.*

0 Hæc tamen † in noſtro caſu non procedunt, qui valdè diſſimilis eſt, cùm in eo prædicta bona fides tot conſiliis innixa, & tot iuris vtriuſque titulis ac rationibus fulta, inconcuſſè per longum, & longiſſimum tempus perſeuerauerit, imò iam centenariam præſcriptionem exceſſerit, poſtquàm omne vitium elui, & omnem prorſus actionem, vel repetitionem ſopiri, apertè docent Impp. *in l. ſicut, & l. omnes, C. de præſcript. trig. vel quadr. ann.* & Romani Pontifices *in c. de quarta, c. ad aures de præſcription. cap. 1. & 2. cap. dilect. 15. quæſt. 3.*

51 Etenim † licet præſcriptionem impium præſidium, & improbam temporis allegationem appellet Iuſtin. Imp. *in Nouell. conſtit. 9. §. 1.* quam citat Petr. GilKenius *in tract. de præſcrip. 1. part. cap. 1. num. 5.* & Euerard. Broncorſt. *cent. 4. antinomiar. aſſert. 2.* Et regulariter † melius ſit nullum titulum allegare, quam inualidum, aut defectuoſum, ex his, quæ latè adducit Ægid Bellamera *deciſ. 50. & deciſ. 113.* & clariùs *deciſ. 287. & 393.* Felinus *in c. cùm ordinem de reſcript. col. 2.* Oſaſcus *deciſ. Pedem. 101. num. 31* & alij relati à Cardinali Tuſcho *pract. concluſ. iur. verb. Titulus, concluſ. 312.* Id quidem vbi mala fides & titulus, omnino iniuſtus, aut ineptus interuenit, intelligi debet.

52

53 Vbi tamen præſcriptio bona fide, & iuſtis initiis inchoata, & perfecta eſt, nihil amplius ad legitimam rei poſſeſſæ retentionem deſideratur, ita vt † etiamſi mala fides poſt completam præſcriptionem ſuperueniat, res præſcripta reſtitui non debeat, ſiue iuris ciuilis, ſiue Canonici regulas attendamus, vt cum magis vera & communi opinione decidit Gloſſa *in c. vigilanti, & in c. vlt. verb. Temporis, de præſcrip.* vbi Innocent. Hoſtienſ. Abb. Baldus Felinus, Butrius, Collectarius, & alij, Dynus, Ioan. Andre. Ancharr Philip. Francus, & Petr. Pechius *in reg. poſſeſſor de reg. iur. in 6.* Didac. Couar. *ibidem 3. par. §. 2. num. 1.* Bart. *in Extrauag. ad reprimendum, verb. Denuntiationem,* Angel. *in l. 1. C. de iudiciis, num. 59.* Iaſ. *in l. poſt diuiſionem, C. de iur. & facti ignor.* & innumeri alij, quos referunt & ſequuntur Tiraquel. *in tract. ceſſante cauſa limit. 12. num. 16.* Mencha. *lib. 2. controuerſ. illuſt. c. 74. n. 1.* Franc. Balbus *de præſcript. 2. par. 3. par. princip. quæſt. 9. num. 1.* Euerard Broncorſt. *antimon. cent. 4. aſſert. 7* Hieron. Zeuallos *commun. contra comm. quæſt. 657.* per totam, & *quæſt. 729. num. 20.* Ioan Garcia *de nobilit. gloſſ. 6. n. 5.* & nouiſſimè ac latiſſimè Pet. GilKen. qui vtriuſque opinionis Auctores, & argumenta recenſet *in eod. tract. 2. part. memb. 2. c. 8.* per totum. Et ex Theologis idem probant, & defendunt D. Tho. *quodlibet 12. articul. 24.* Scotus, Paludanus, & Maior. *in 4. Senten. diſt. 15. quæſt. 11.* Domin. Sotus *lib. 4. de iuſt. & iure, quæſt. 5. art. 4* Angel. *in ſumma verbo Præſcriptio, §. 20.* & Syluester *eodem verb. n. 13.*

54 Qui inter alias rationes eas præcipuè conſiderant, quòd † cùm mala fides ſit ſcientia rei alienæ, hæc poſt completam præſcriptionem nocere non poteſt, cùm iam ex iuris diſpoſitione res non aliena, ſed propria vſucapientis affecta fuerit, quæ ab eo amplius auocari non poteſt; cùm is, † qui auctoritate iuris quid poſſidet, iuſtè, & benè poſſideat ſecundùm D. Auguſt. *in c. quid dicam 14. q. 4. l. iuſtè poſſidet, ff. de acquir. poſſ. l. 14. §. 1. ff. de religioſ. & ſumpt. fun.* ibi: *Quia bonæ fidei poſſeſſor eſt, & dominium iuſtum habet, qui auctore iudice comparauit.* Vnde ſumpta eſt regula iuris, quæ habetur *in l. qui auctores 137. ff. de regul. iuris*, vbi Petr. Fab. Ræuard. & alij plura notarunt. Lex

55

† namque

56 † namque magis nostrarum rerum domina censetur, quàm nos ipsi, vel vlli priuati domini, cùm sit omnium Regina, *l.2.ff.de legib.*

Et quamuis in multis casibus iuris regula militet, qua docemur, quod cessante causa cessat 57 effectus: † illa tamen non obtinet, cùm dispositio suum effectum sortita est, *l. sancimus, C.de admin.tut.*ibi: *Non enim debet, quod secundum leges* 58 *factum est, ex alio euentu retractari.* Quia † actus perfecti, & absoluti per impedimentum superuenienS minimè vitiantur, *l.inter stipulantem* 83. §. *sacram*, vbi Ias & cæteri *de verbor. oblig.l. in ambiguis* 186.§.*non est nouum, ff.de regul.iur.*vbi Decius, Maynerius, Cagnol.Ræuar. & Pet. Faber. *c.factum legitimè, de regul.iur.in 6.*cum innumeris aliis congestis à Petr.Pechio *ibidem*, Corrasio *in l.pro parte, num.*10 *ff.de seruit.* & Anton.Gomez *lib*,2.*var.cap.*10.*num.*21. Tiraquel. *vbi sup. limit.*12. Claud.Prato *Gnoseon. general. iur. lib.6. tit.7.c.3.*

59 Quibus non aduersatur, † quod aliqui forsitan antiquis, vel modernis temporibus hanc Indiarum conquisitionem in dubium vocauerint. Nam cùm Reges nostri suprà dictis consultationibus ducti, semper bonam fidem habuerint, ea dumta- 60 xat consideranda est, quia † in his, quæ ad bonam fidem & animi sententiam pertinent, proprium iudicium spectandum est, non alienum, & magis facti quæstio; quàm iuris versatur, vt docet text.egregius *in l.*1.§. *Iulian.ff.de itinere,actuque priua.* & *in l. bonæ fidei* 48.§.*per contrarium, ff.de acquir.rer.dom.*vbi id tanquam singulare notant Alber. *num.*1. & Bart.*num.fin.* & idem Bart. & Salicet.per text.ibi *in l.penult.C.de euiction.*cum aliis, quæ tradit Ioan.Garcia *de nobilit. in initio,* 61 *num.* 15. *&* 16. Et † credulitas probabilis habet vim tituli, vt notanter docet Aretin. *cons.* 42. *in fine*, Alex. *cons.*24.*num.* 19. *& sequentibus vol.*5. Mandellus *cons.*64.*n.*57.*& seqq.vol.*1.

Præsertim vbi in præscriptione triginta, aut 62 quadraginta annorum versamur, † in qua, cùm titulus necessario non requiratur, *d.l.sicut.& d.l. omnes,l.cùm notissimi,& l.penult.§.1.C.de præscrip. trig. vel quadr. dict. c. de quarta,& c.ad aures de præscrip.c.cùm Ecclesia Sutrina de caus.poss.c. peruenit,de empt.& vend.*vbi Iacob Butrius,& Imola, cum multis aliis, quæ latè adducunt Paul. de Castro *cons.*152.Roman.*cons.*123.Craueta *cons.*165. *num.*13. *& in tract.de antiq.§.materia, num.*7. & Petr. GilKenius *de præscript.2.part. memb.1.c.3.ex* 63 *num.* 8.† Quilibet etiam putatiuus, & illegitimus sufficit, & bonam fidem inducit, quamuis posteà inualidari possit, aut per errorem iniustum obrepsisse dicatur, vt benè post longam disputationem resoluunt Abbas *in cap.audiuis,num.*8.*de præscrip.* Felinus *in d. c. de quarta, num.*27. *& seqq.eod.tit.* Balbus *in tract. de præscrip.2.part.3. part.princip. & in repet.l.Celsus, num.*12. *ff. de vsucap.*quam in calce eiusdem tractatus adiecit Mencha. *lib.2.controuer illust.c.*77. *à num.*14. Couar.*in reg. possessor 2.par.§.7.ex num.5.vers.Secunda conclusio,* Burgos de Paz *cons.*41. *num.* 13. Molina *de primog.lib.2. c.6.à num.*68.Osascus *decis.Pedemon.*160.*num.*10. *& decis.*101.*num.*31.Sarmient.*lib.1.select.c.6.n.3.* Menoch *cons.* 2. *num.* 341. & plures alij relati à Franc. Viuio 1.*tom.commun.opin.verb. Præscriptio,* & verb. *Titulus*, Pinelo, & eius additionatore *in auth. nisi tricennale, num.*12.*C.de bon.mater.*& & Petr.GilKenius *vbi suprà*, & nouissimus Ægidius Benedictus, qui cùm hæc typis darem ad meas manus peruenit, *in l.ex hoc iure, ff.de iustitia & iure,* 1.*p.c.3.num.*23.*&* 24. Quinimo, si titulus probabilis, & tolerabilis sit, & per errorem iuris, aut etiam facti dubij conflatus, in quacunque præscriptione etiam ordinaria, & quæ titulum desiderat, sufficere poterit, vt per text. in cap. cùm dilectus de consuetud. probant communiter omnes scribentes *ibidem, & in d. c. de quarta de præscrip.* post. Glos. *ibi verbo, Se posse tueri*, & resoluit Couar. *vbi sup. num.*9. Molina *num.*69.Menoch. *num.*305.Viuius *pag.*280.Pinel. *d.num.*12.*vers In iurisperito,& in l.2.C.de rescind. 2.p.c.4.num.*40.& GilKenius, qui plurimos refert *vbi suprà n.2.& 3.*

CAPVT III.

In quo specialius de eodem præscriptionis titulo agitur, eiusque virtute etiam maris tractus, & littora quæri, & aliorum in illis nauigationes,& negotiationes prohiberi posse probatur.

SVMMARIVM.

1 *Præscriptio aliquando sumitur pro vsucapione, & acquisitione.*
2 *Præscriptionis frequentior acceptio, exceptionem, & retentionem significat.*
3 *Præscriptionis variæ definitiones remissiuè.*
4 *Vsucapio à Cicer. & I. C. appellatur finis litium.*
5 L.1. ff. de vsucap. & l.vlt.ff.pro suo *illustrantur.*
6 *Præscriptio non est contra æquitatem naturalem.*
7 *Lites minui, & finiri maximè expedit Reip. propter earum damna & dispendia.*
8 L. 4. vers. Non tamen, *& alia quæ de litium execratione agunt,referuntur,& exornantur.*
9 *Themistoclis notabile dictum circa litium detestationem.*
10 *Præscriptionem de iure ciuili esse, & ideò inter supremos Principes locum habere non posse, opinatur Menchaca, qui reprobatur.*
11 *Principes supremi non ligantur iure ciuili, sed tantùm naturali, aut gentium.*
12 *Incognitus Auctor* Maris liberi, *argumento Menchacæ nimis exultat.*
13 *Gloriosum victoriæ genus videtur, quod ex testimonio aduersariorum elicitur, ex Claud. Mammertino.*
14 *Præscriptio iuris gentium hodie dici potest, cùm omnes nationes ea vtantur. Et n.*17.
15 *Iuri gentium ea tribui possunt, quæ etiam iure ciuili inducta ab aliis gentibus communiter recepta fuerunt.*
16 *Præscriptio attenta materia iuris gentium est,& ideò ius per eam quæsitum à Principe tolli non potest, ex Anton.Petra.*
17 *Petrus GilKenius Menchacæ opinionem ex professo impugnat & damnat.*
18 *Præscriptionem contra, & inter supremos Principes & Respublicas liberas dari & practicari debere plura iura testantur.*
19 *Principes suis pactis ligantur,& eorum contractus habent vim legis.*

dominium, & gabellas maris Adriatici.

76 *Præscriptio immemorialis habet vim tituli & priuilegij, & operatur plures alios effectus.*

77 *Præscriptio immemorialis nunquam censetur exclusa.*

78 *Bona fides requiritur etiam in præscriptione immemoriabilis.*

79 *Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in conquisitione & retentione Imperij Indiarum.*

80 *Bonæ fidei possessor est etiam ille, qui habet conscientiam dubiam.*

81 *Possessor in dubio potius debet sibi ipsi fauere, quàm dissuadere, ex notabili doctrina Baldi.*

SED quando de vi, & effectu præscriptionis circa hanc Indiarum retentionem, de qua loquimur, agere cœpimus, opere pretium erit eundem titulum specialius adhuc, & diligentius examinare, & à variis quibusdam Nouatorum calumniis defendere. Est enim † tum ad acquirendum vsitatissimus, quatenus præscriptio sumi solet pro vsucapione, siue modo acquisitionis, qui ex longa possessione procedit, vt *in l. ei à quo 21. & l. fin. ff. de vsucap. l. si duo 23. §. 1. ff. de iur. iurand. l. 3. ff. de requir. reis, l. qui alienam 54. ff. de euict. l. quinque pedum, C. fin. regund.* cum aliis traditis à Connano *lib. 3. comment. cap. 11. num. 2.* Prateio, Brisson. & Calino *de verbor. sign. verb. Præscriptio*, Cuiac. & Horman. *in principio institution. de vsucap.* vbi etiam Vulteius *num. 6. & 10.* [1]

[2] Tum † verò, maximè efficax ad retinendum, cùm præscriptio propriùs, & frequentiùs pro exceptione sumatur, quæ ex definito tempore substantiam capiens, possessorem dominium efficit, & plenam ei in posterum securitatem indulget, vt constare poterit *ex l. 1. ff. de vsucap. l. vlt. ff. pro suo, l. cùm notissimi, C. de præscript. 30. vel 40. an. l. 1. C. de commun. rerum alien. cap. vigilanti, de præscript.* Et † ex variis ipsius præscriptionis definitionibus, quas tradit Glos. *in cap. in summa 4. quæst. 3.* Panormit. Felin. Alciat. & alij *in rub. de præscript.* D. Couarruuias *in regul. possessor. 1. part. relect. cap. vn. num. 4.* Connan. Brisson. & alij *vbi suprà*, Parlador. *lib. 2. quotid. §. 1.* Donel. *lib. 5. comment. c. 4. & lib. 22. c. 1.* vbi Osuald. qui alios adducit & Petr. GilKen. *in tr. de præscript. 1. part. c. 2. n. 21. & sequentibus.* [3]

[4] Vnde † meritò Cicero in Orat. pro Cecina vsucapionem appellat finem solicitudinis à periculo litium, & I. C. *in dict. l. 1. ff. de vsucapion. l. vltim. ff. pro suo, princ. inst. de vsucap.* bono publico inductam esse testantur, ne rerum dominia sint in incerto, & vt aliquis litium finis esset, quæ loca † latè exornant DD. præcipuè Alciat. & Beroius *in dicta rubrica de præscription.* Theologi omnes *in 4. distinct. 5.* Summiss. *verb. Præscriptio*, Fortun. Garsia *in l. 1. ff. de iustitia & iure*, Balbus *in tractat. de præscript. 1. p. quæst. 5.* Couarruuias *vbi supr. 3. part. in princip.* Pinel. *in authent. nisi tricennale n. 39. C. de bon. matern.* Menoch. *de arbitrar. quæst. 49.* Petr. Gregor. *lib. 40. Syntag. c. vltim.* Ræuard. *ad leg. Scribon. c. 3.* Donel. *dict. lib. 5. c. 3.* Angel. Matthæacius *de via & ratione iuris. lib. 1. c. 11. n. 10.* Euerar. Broncorst. *cent. 4. antinom. cap. 2.* & plures alij relati à Gilken. *vbi sup. 1. p. c. 1.* vbi ostendunt, præscriptionis † beneficium non esse contra æquitatem naturalem, reprobata Accurs. sententia, qui secus existimauit *in dict. l. 1. ff. de vsucap.* cum ex ea, inter alia, prædictum commodum finiendarum, vel minuendarum litium resultet. [5] [6]

Quod † vel ad ostendendam eius vtilitatem & necessitatem sufficeret, cùm nihil magis prouid quique Legislatores, & Rerum publicarum gubernatores curare debeant, & soleant, quàm vt litibus finis imponatur, propter damna, incommoda & dispendia, quæ ex illis resultant & generantur, vt † constat ex text. *in l. 4. versi. Non tamen, ff. de alienat. iud. l. 3. §. tametsi, ff. de recep. arb. l. seruus 19. versic. Sed si, ff. de obligat. & action. l. 1. C. de nouo Cod. fac. cap. finem litibus, de dolo & contum. Clement. dispendiosam, de iudiciis*, cum aliis latè congestis à Luca de Penna *in l. lit. C. de agricol. & censit.* Cattel. Cota *in memor. verb. Lites citò*, Sylua *nupt. lib. 6. num. 8. cum sequenti:* Tiraquel. *de retract. lignag. § 8. gloss. 7. ex num. 20.* Tiber. Decian. *respons. 70. num. 39. vol. 3.* Histor. fori Roman. *lib. 5. cap. 17.* Balduin. *in prolegom. ad tit. inst. de actio.* Brisson. *verb. Litibus teri*, Radulphus Fornet. *lib. 3. rer. quotid. cap. 1.* GilKen. *dict. cap. 1. num. 38.* Cardin. Tusch. *practic. conclus. iur. litt. L. concl. 383. & 384.* [7] [8]

Quibus addo † Themistoclem, qui, vt refert Ælianus *lib. 9. de var. hist. pag. mihi 152.* dicere solebat, quòd si duæ sibi monstrarentur viæ, vna quæ ad tribunal, altera, quæ ad inferos tenderet, libentius multò hanc, quàm illam ingrederetur. Quamuis hoc dictum Demostheni tribuat. Pet. Nannius *in Polyanthea, verb. Regnum, ad finem, pag. mihi 714.* [9]

Neque † his aliquid officiet, aut tituli, de quo agimus, vires & auctoritatem comminuet, noua opinio Ferdin. Menchacæ *lib. 1. controuers. illustr. cap. 55. num. 28. & c. 89. num. 32.* vbi probare intendit, præscriptionem inter Supremos Principes locum habere non posse, eò quod iure ciuili inuenta dicatur, *d. princ. inst. de vsucap.* quo † eiusmodi Principes non ligantur, l. Princeps, *ff. de legib.* sed tantùm naturali, aut gentium, secundùm doctrinam Baldi *in l. 1. ff. de const. Princip.* Alex. *cons. vlt. lib. 4. col. 7.* & Anton. de Butrio *in cap. quæ in Ecclesiarum, col. penult. de constit.* [10] [11]

Nam † licèt hoc argumento nimis exultet Incognitus *in tractat. Mare liberum*, vt refert Seraph. Freit. *de Imper. Asiat. cap. 13. num. 2.* quasi, qui nos auctoritate Hipsani Doctoris conuincat, vt enim dixit † Claud. Mamertinus *lib. 11. cap. 10.* relatus à Iusto Lipsio aduers. Dialogist. *cap. 22.* *Gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem, arma capere, quæsitumque aduersario testem, illinc stare & isthinc dicere*, Facilè tamen ei responderur ab eodem Freitas *cap. 14. num. 1.* præscriptionem † etsi fortè ciuili Romanorum iure originem, & temporis præfinitionem acceperit, cùm tamen ab aliquibus nationibus anteà etiam cognita fuisset, & posteà ab omnibus communi consensu recepta reperiatur, iuris gentium reputari debere, ex † latè traditis à Ias. *in l. ex hoc iure, num. 46. & sequentib. ff. de iust. & iure*, Dom Couarr. *in d. reg. possessor. 1. par. §. 1. num. vlt. & lib. 1. var. c. 5. ad fin.* Pinel. *in rubr. C. de rescind. vend. 1. part. cap. 1.* Aluar. Valasc. *de iure emphyt. q. 3. num. 2.* D. Ant. Pichard. *in rubr. inst. de empt. & vend. num. 19. &* nouissimè Ægid. Bened. *in d. l. ex hoc iure, cap. 8. à num. 6.* [12] [13] [14] [15]

Vltra quos † eandem sententiam tenet Petr. Ant. Petra *in tract. de potest. Princip. c. 25. n. 34.* qui aduersus Rebuf. defendit, præscriptionem, attenta materia iuris gentium esse, argument. *l. adeò, §. præterea, vers. Planè si longiori tempore, ff. de acq. rer. dom.* atque adeò ius per eam quæsitum per Principem tolli non posse.

Et magis in † nostris terminis Petr. Gilken. *d. tract. de præscript. 3. p. c. 11.* vbi ex professo contra prædictam Menchacæ opinionem scribens, ac disputans, rectè concludit, nullam sub toto Christiano nomine regionem esse, quæ vsucapionis, vel præscriptionis iura, saltem propria lege, aut consuetudine non admiserit. Et † nedum vnam, verum infinitas penè leges extare, quibus edocemur, contra Principes, præscriptionis vires locum habere, siue ius Ciuile, siue ius Canonicum intueamur, siue spectemus personam Imperatoris, siue Romani Pontificis, vt constat *ex l. in omnibus, l. intra quatuor, ff. de diuers. & tempor. præscript. l. 2. C. de vectigal. & commil. l. querelam, ff. de falsis, l. fin. C. de fund. patrimon. lib. 11. c. cum nobis, cap. ad audientiam, c. diligenti, de præscription.* iunctis aliis, quæ latè congerit Abbas *cons. 82. lib. 1. & cons. 62. lib. 2.* Socin. *regul. 28.* & Card. Tusch. *litt. P, conclus. 534. n. 13. & seqq.* Hocque admitti etiam, & probari debere, vbi inter Reges, ciuitates, aut prouincias liberas, contentio aliqua orta sit, quæ immemorabilis temporis suffragio sublata dicatur, siue lis sit de rebus priuatis, siue de publicis, aut Regalibus, vel confinibus.

Etenim si † pactum, aut contractus Principes obligat, *l. Cæsar, ff. de publican. c. 1. de probat.* imò & vim legis habere dicitur, *l. donationes, quas Diuus 26. Cod. de donat. inter.* cum innumeris, quæ refert ipse idem Menchaca *lib. 3. de success. creat §. 26. ex num. 2.* Cened. *in collect. 167. ad Decretal. suprà d. cap. 1. de probat.* DD. *in l. 1. & in l. conuentionum, ff. de pact.* vbi Duarenus, & Ioan. Horozcus, & elegantissimus Ferdin. Mendoça *1. part. cap. 5.* Pinel. *in rubric. C. de rescind. 1. par. c. 2.* Dom. Greg. Lopez Madera *lib. singul. animaduers. iur. ciuil. cap. 35.* Morla *in empor. iur. super titul. de pactis, quæst. 1. ex num. 67.* Euerard. Bronc. *antinom. centur. 1. cap. 11.* & Vincent. Cabotius *lib. 2. variar. disput. cap. 10.* Cur non dicemus antiquitatis prærogatiuam, vtrique populo, vel Principi competere? Cùm † vetustas habeat vim pacti, & constituti, & legis, *l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quotidiana, & æstiuaga, leg. in summa in princip. & §. 1. & leg. vltim. ff. de aqua pluuia arcenda, leg. quominus, ff. de fluminibus*; vbi Bartolus *num. 99.* Antonius Gabriël *commun. opin. tit. de præscript. conclus. 1. num. 76.* & plurimi alij, quos refert & sequitur Brunorus à Sole *in locis communib. verb. Præscriptio, pag. 874.* Imò & pro veritate habeatur, secundùm Gloss. *in l. 1. C. de seruit. & aqua, l. si pupillus, §. fin. de admit. tut.* Bald. *in l. cùm causam, num. 5. de probat.* Felin. *in rubrica de præscript. num. 3. vers. Fallit, & in cap. cùm accessissent, n. 48. de constit.* Paris. *cons. 27. num. 33. vol. 1.* Bald. *consil. 13. lib. 4.* Socin. *consil. 86. num. 12. lib. 1. & 166. num. 12. lib. 2.* & Peregrin. *de iure fisci, lib. 8. num. 12.*

Quibus † (& sanè non minus efficaciter) addere possumus tantum abesse vt iuris ciuilis regulis, hoc est boni & æquitationibus aduersetur, quòd inter supremos Principes præscriptionum iura seruentur, vt potius inter nullos alios magis custodiri & obseruari debeant. Nam si ratio excusandarum vel minuendarum litium inter priuatos præscriptionem induxit, vt *suprà* retulimus, longè fortiùs ad Principum causas eandem porrigere conuenit: cùm omnes † ipsorum ditiones, hac sola, vt plurimum, antiquitatis tuitione subsistant, vt diximus *suprà lib. 2. cap. 6. num. 43. & seq.* & cum Bellarm. Molina, & aliis probabimus *infrà cap. seq. ex n. 36.* & de Indiis nostris loquens Ioseph. Acosta *lib. 2. de procur. Ind. sal. c. 11. & lib. 3. cap. 3.* & Seraph. Freitas *de Imp. Asiat. c. 14. n. 1. 6. & 7.* Cuius † vim, & effectum si quis temeraria doctrinæ nouitate conuellat, nihil aliud quàm bellorum semina, quibus totus mundus ardeat, in Orbem iniiciet, quorum † quanta sint damna, & quàm exitialia priuatorúmque litibus grauiora, latè, aliud agentes, prosequimur *infrà hoc lib. cap. 6. num. 42. & seqq.* & nouissimè ostendit Balth. Chauas. *lib. 1. de perfect. pruden. cap. 8. §. 1. pag. 365.* vbi proinde bellum solis in expertis dulce appellari, inquit: † & ita vocatum esse per antiphrasim, quòd minimè bellum sit, sicut Parcæ, quod minimè parcant, & lucus, quòd minimè luceat, & montes minimè moueantur; quam etymologiam licèt inter alias probet Ioan. Funger. *in etymolog. Græco-Latino, verb. Bellum:* Cassiodor. tamen *lib. 1. variar. epist. 30.* à Belo Assyriorum Rege dictum existimat, quòd is primus ferreum gladium produxerit, cùm anteà, inter ipsos quoque aduersarios, non essent armata certamina, sed pugnis se lacesserent, vnde & pugna nomen accepit, atque ea propter statim bellum vocat: *Consilium atrox, crudele præsidium, ferinam certationem.*

Et longè † melius pios Principes facturos inquit, si per legitimos tramites persequantur, quæ ad se pertinere contendunt: *Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est vltio, quæ de legibus venit, & excellenter videtur de pulsato triumphasse, qui victor pronuntiatur à iudice.* Et lib. 7. epistol. 3. *In causa possint iura non brachia, nam cur eligant quærere violenta, qui præsentia probantur habere iudicia.*

Sed adhuc (vt audio) Incognitus vrget, † & eiusdem Menchacæ vestigiis insistens, probare contendit, neque Pontificiæ concessionis, neque occupationis vel præscriptionis titulos nostris Regibus proficere posse, saltem quoad acquirendum, vel retinendum maris, & littorum maris dominium, quod in his Occidentalibus regionibus sibi vendicant, & multo minus ad nauigationes, & commercia extraneorum ad illas, & in illis interdicendas & impediendas. Eò quòd, vt ipsi inquiunt, hæc omnia † iure gent. communia sint, & sine eius violatione, ac transgressione à nemine concedi, occupari, præscribi, vel aliis prohiberi possint, iuxta text. *in l. nemo igitur, ff. de rer. diuis. l. venditor, ff. commun. præd. l. vsucapionem 9. & l. fin. ff. de vsucap. l. quod in littore, ff. de acquir. rerum domin. l. littora 51. ff. de contrah. empt. l. 2. §. si quis in mari, & l. littora 3. ff. ne quid in loco pub. l. iniuriarum 13. §. si quis me prohibeat, ff. de iniuriis, §. si quidem, instit. de rerum diuis. l. 7. tit. 29. part. 3.* ibi: *No lo pueda ningun omeganar por tiempo,* cum aliis, quæ ex Cicerone, Virgilio, Ouid. Plin. & aliis retulimus *suprà lib. 2. cap. 20. num. 34. & seqq. & c. 25. ex n. 37. vsque ad fin.*

Quibus † arridens D. Ambrosius *lib. 5. Hexam. c. 10.* nimiam hanc superbiam, siue cupiditatem aliquorum Principum, qui etiam ad maris spatia suæ dom-

dominationis terminos extendere volunt, his verbis notare videtur: *Spatia maris sibi vendicant iure mancipij pisciúmque iura, sicut vernacularum, conditione seruitij sibi subiecta commemorant: Iste,* inquit, *Sinus maris meus est, ille alterius. Diuidunt elementa sibi potentes.* Et de Nabuthe *c.3. Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ, producis finem terræ, ne possis habere finitimum.* Et eodem respicit Balduin. *in d.§.& siquidem, n.3.* inquiens: *Quo nunc ergo iure nostri Principes, quod natura voluit esse liberum & commune, seruum propriúmque faciunt? Quo iure Venetis mare Adriaticum, Genuensibus Ligusticum seruit?*

30 Verùm † his argumentis plenè, postquam hæc scripseram, respondisse reperio Ægid. Bened. *in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, 1. p. c.3. ex n.13.* & pleniùs Seraph. Freit. *de Imp. Asiat. ex cap.10. ad 15.* dum Lusitanorum nauigationes ad Indiam Orientalem defendere curant, Lusitani ambo, ambo quidem eruditione florentes, & vt cum Virgil. loquar, *Æneid.6.*

Et cantare pares, & respondere parati.

Sed nos, qui de Occidentalibus agimus, vt circa eas aliquid etiam præstitisse videamur, vltra ea, quæ ab illis tradita sunt, breuiter respondemus. Primò,

31 non † facilè concedendum esse Incognito, quod Romani Pontificis donatio Hispaniæ Regibus facta, hoc ius Indici maris, & nauigationum, ac littorum eius, etiam cum prohibitione aliorum concedere non potuerit. Nam etsi hoc admittat Seraph. vbi *suprà cap.12.* Nos tamen pluribus hanc Romanæ sedis temporalem in totum Orbem potestatem adstruximus *suprà lib.2. c.23.24.25.* vbi ipsas etiam Alex. VI. Calixti III. Nicolai V. & aliorum R. Pont. Bullas retulimus, quibus expressis verbis, maria quoque Indiarum, & ius aliorum nauigationes in eisdem prohibendi, Castellæ & Lusitaniæ Regibus concessa videmus. Vnde vt ibidem sæpè probauimus, amplius apud Catholicos inquirendum non est, cum valeat consequentia,

32 Papa † fecit, ergo potuit, de quo etiam plenè agit Redoan. *in tract. de spoliis Eccles. q.7. §. occurrit, n.51. & seqq.* & Ant. Petra *de potest. Princip. cap.3. q.4. n.8.* Et in specie, quòd ad maris etiam dominium concedendum extendatur, probat Marta *de iurisd.1. p. c.26. num.55.* & magis expressè ac disertè Cam. Borrel. *de præst. Reg. Cath. c.46. n.230. & seqq.*

33 docens † Romanum Pontificem Noë, & Christi Domini personam repræsentare, quorum ille per arcam, hic per lignum Crucis mundum seruauit, & ex inuestitura sibi à Deo facta, maris dominium, ac corporalem possessionem accepit, iuxta illud Matth.8. & Marc.5. *Quis est hic, quia venti, & mare obediunt ei?* Et Luc. 8. *Hinc surgens imperauit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna, & ambulauit supra mare.*

34 Neque hoc † nouum videri debet, vel solo exemplo donationis Alex. VI. aut Calix. III. subsistere, cum Sereniss. Venetorum Respublica, ex simili alia alterius Pontificis Alex. III. concessione, & longa quasi possessione, Adriatici maris dominium sibi præsumat, & in eo iurisdictionem exerceat, & vectigalium cōmoda exigat. Inquiunt enim eiusdē Reipublicæ historici, & alij, qui ab ipsis acceperunt, quod cùm prædictus Pontifex furorem irati Friderici Ænobarbi Imperatoris fugiens, sese Venetias cōtulisset ibi Sebastiano Zanæ Duci XL. à bello, quod in fauorem Pontificis contra Imperatorem gesserat, victori reuerso, victoriam gratulalatus, annulum aureum porrexit. *Accipe* (inquiens) *Ciane me Auctorem ipsum mare hoc tibi pignore obnoxium reddito, quod tu, tuique successores quot annis statuto die seruabitis, vt omnis posteritas intelligat maris possessionem iure belli vestram esse quandoque factam, atque vti vxorem viro, ita illud vestro subiacere imperio.* Cuius tam memorandi facinoris solemnia à Principe Venetorum, à Senatu, & vniuerso Magistratuum ordine, purpura & ostro induto, maxima pompa solemniq; apparatu, ingenti ciuium, ac multarum cymbarū frequentia, apud littora maris singulis annis Ascēsionis Dominicæ die peraguntur, & aureo annullo Neptunum, maréue ipsum, vt vxorem viro sibi despondent, & subarrhant, vt latè recensent Ant. Sabell. *decad. 1. hist. lib.7.* Villamontius *lib.1. suæ peregrinat. c.34.* Pet. Iustin. & Gabr. Simeon *lib.2. hist. Venet.* Gasp. Contaren. *lib.1. de rep. Venet.* Nicol. Dolionus *in compend. hist. part.3.* Vannoz. *3. part. Polit. n.8090.* Ludou Grotus Cæcus Adriæ, *orat.7. fol.38. pag.2.* Martin. Delrius *disq. Magic. lib.4. c.2. q.6. sect.3.* & nouissimè eum transcribens Balth. Chauas. *de perfid. prud. lib.1. c.9. pag.211.* Qui tamen tres vltimi Auctores concessionis verba paulò aliter referunt, & Imperatorem; Pontifici aduersum, non Fridericum, sed Othonem eius filium fuisse perperam tradunt. Et ex nostris iuris Interpretibus, eiusdem donationis mentionē faciunt Petr. Greg. *lib.3. Syntag. c.3. n.1.* Marc. Mantua *in Enchirid. rer. singul. c.104.* Angel. Matthæac. *de via & ratione iur. c.36. n.18. fol.72.* Thad. Piso Toacius *in §. & siquidem inst. de rer. diuis.* qui allegat Gloss. *in l. vsum aquæ, C. de aqua ductu, lib.11.* & latiùs Camill. Borrel. *d. c.40. n.233.* Peregrin. *de iure fisci lib.8. num.18. & seq.* Ioan. Bapt. Lupus *in tract. de illegit. comment.3. §.3. num.12.* Seraphin. *d. cap.10. num.32.* Cardin. Tusch. *pract. conclus. iur. tom.8. verb. Venetiarum, conclus.78. & sequent.* & melius Franc. à Ponte *in tractat. de potest. Proreg. tit. de triremib. num.41. & sequentib.* & eruditissimus & nunquam satis laudatus Dom. Regens Ioannes-Baptista Valençuela Velasquez *cons.100. num.56.* vbi benè aduertunt, & notant, mirum videri quòd huius concessionis, nec à Romoaldo, Othone Frisingensi, Gothifrid. Viterbiensi illius temporibus, neque à Platina in vita dicti Alexandri III. aut à recentioribus Chronologis mentio aliqua facta fuerit. Et ego addo, apud Illustrissim. etiam Cardin. Baron. nullatenus reperiri, quamuis totum ferè duodecimum tomum Annal. Eccles. in vita & gestis huius Alexandr. III. consumat, & *anno 1177. § 6. & §. 18.* de eius fuga in Venetias agat, & de Rosa aurea, & aliis gratiis & indulgentiis Sebastiano Zanco, & Reip. Venetorum ab eodem Pontifice concessis.

35 Secundò respondeo, † regulariter quidem verum esse, quod Incognitus tradit, mare nimirum & maris littora, & nauigationum, ac commerciorum iura omnibus communia esse, nullúmque sibi harum rerum dominium, vel proprietatem vsurpare, vel occupare posse. Neque enim tam latum & immensum æquor integram possessionem, vel occupationem priuatorum admittit, vt benè obseruat Wesemb. *in §.1. num.4. instit. de rerum diuis.* Hoc tamen non impedire, quin Imperatores, Reges, & alij supremi Principes, protectionem & iurisdictionem marium, & littorum suis imperiis adiacentium habeant, & cum inhibitione etiam aliorum exerceant, inibique leges statuant, vectigaliáque, & portagia, prout sibi iustum visum fuerit,

fuerit, imponant, & exigant. Quo respectu, nihil magis frequens, aut vulgare inter vtriusque iuris Doctores esse videtur, quàm maris imperium, ad illum supremum Principem pertineat, qui in continenti proxima imperat, vt etiam tetigi *dict.lib.2. cap.6. num.22.* vbi plures ad hoc Auctores adduxi,& vltra eos, idem grauiter & doctè prosequitur Baldus *consil.51. Quæritur an Florentini, num. 2. lib. 4.* probans mare dici de districtu illius ciuitatis, vel loci, qui confinat cum mari, in quantum se extendit territorium terræ prope mare. Et hoc etiam prosequitur idem Bald. *in l. cùm proponas, de nautico fœnore*, vbi de collectis & vectigalibus loquitur. Et absque dubio in mari Mediterraneo procedere docent glossa & Bartol. *in l. sanè si maris, ff.de iniuriis*: Ias. *in d.l.ex hoc iure, n. 27.* vbi loquitur de Gulpho Venetorum: Hippolyt.de Marsiliis *in l. fin. de iurisdict. omn. iud. num.183.* Matth.de Afflict.*in tit. quæ sint Regalia, verb.Vectigalia,n.101.* Belluga *in Speculo Princip. rubric.30* Anton.Corsetus *singul.154. verbo Iurisdictio*: Ioannes Garcia *de expens.cap.21. num.34. & 35.* Cancer. *1.part.variar. cap.13. num. 236.* Raudens. *decis. 8. num. 2.* Wesemb. *in §. insula, instit. de rerum diuis.* Sixtinus Regnerus *de Regal.lib.2.cap.4.* Cabedus *decis. Lusitan.2. part. decis.46. & 47.* Calistus Remirez *de leg. Reg. Aragon.§.30.num.21.& 22.* Peregrin. *d.lib.8. de iure fisci, num. 4. & seqq.* Valençuela plures alios recensens *d.cons.100.num.55.* & latè Osascus *decis. Pedem. 155.* vbi loquitur de Duce Sabaudiæ, qui imposuit pedagia,& vectigalia in suo mari, & cum prohibitione aliorum ibidem iurisdictionem exercet.

Prout † & faciunt, & facere possunt, iuxta sententiam eorundem Auctorum Veneti, in mari Adriatico, Genuenses in Ligurico, Romani in Thyrrheno, Græci in Ionio & Ægæo, Galli in Narbonensi, & Hispani in Indico Orientali & Occidentali, quia † mare & aquæ veniunt sub nomine territorij, argum.text.*in l.venditor, ff. com. præd.in l.insulæ Italiæ*, cum ibi notatis, *ff. de iudiciis, l.inter eos cum seqq.ff.de acq.rer.dom. l.nationem,§.1.& l.portus,ff.de verb.sign.l.1. §. statio, ff. de flumin.l.1.§.fin.ff.de rer.diuis.c.licèt*, vbi gloss. & Bald.*n.2.de feriis, c. vnic. quæ sint Reg. in vsib. feud.*& eorum quæ tradit gloss. *verb. Territorium*, & post eam Geminian. & alij *in cap. vbi periculum,de elect.lib.6.cap. ex litteris. ad finem,de probat.cap.accedens el 2.ad fin.* vbi etiam Bald *in fin. vt lite non contest.* Felinus *in c.* Rodulphus *n.12. & seq.de rescrip.* Decius *in d. l. fin. de iurisd. num. 9.* Bald.*in l.beneficium col.2.de constit.Princip.* Ruin. *conf.18.num.6.lib.1.* Roder.Suarez *allegat.17. per totam*: Anton. Vacca *in l. 2. ff. de rerum diuis.* Menchaca *lib.2.de controuers. illust. cap.9.* Marin. Freccia *de subfeud. lib.2. tit. quis dicatur Dux vel March.num.4.& 5.fol.119.* Camill.Borrel.*de præst. Reg.Cathol.cap.9.ex num.45.& cap.46. ex n.227. & in sum.decis.tit.41.de iurisdict.omn.iud. n.115. fol. 158.* Beneuent. Stracca *de nauigat. num. 6.* Ponte *vbi suprà num. 41. & seqq.* Sixtin. Cabedus, & Valençuela *vbi suprà*: Bobadil. *in Polit. lib.4.cap.2.num.69.& cap.5.num.6.* Matthæac. *d. cap. 36. num. 11.& 14* & latissimè Peregrin. *d. tit.8. num. 9. cum. seqq.* Ægid. Bened. & Seraph. Freitas *in locis suprà relatis*: & Petr.Greg. omninò videndus *lib.9.de Repub.c.1.num.27. & lib. 1. Syntag.c.3.n.5.& lib.3. c.14. num.7.* vbi huius rei elegantes rationes adducit, & † mari semper à vicinis locis nomina tribui probat, nulla in parte oportere seuerius & accuratius legum aculeis delinquentium peccata compescere, quàm in mari,& maritimis regionibus, propter † grauia & fre- 39 quentia nautarum,& incolentium facinora, & inhumanam ac feram eorum naturam,quæ veluti ex salsuginoso humore contracta, quâ in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæque impellit;prout etiam animaduertit Leuin. Lemnius *lib.5.de occult.nat. mirac. cap. 16.* Quibus † mirè 40 conuenit Innoc. *in c.cum ad sedem, de restit. spol.* cuius doctrinam refert, & sequitur Tiber. Decian. *respons.123. n.25. vol.3.* vbi ait, quod si Princeps concedit castrum, intelligitur concedere & territorium, & omnia emolumenta, quæ ex eis quoquomodo capere poterat, tam in terra, quàm in mari, & in aquis.

Et hoc † non solùm ad propinquam maris re- 41 gionem, vel intra centum milliaria contrahendum est, vt sentire videtur Bart.*in tract. de insula, §.nullius,n.1.* Paul.Castr.*in l.Cæsar de publ. & vectig.*& Hieron.de Monte *in tractat. de fin.regund. c.9. n.3.* quos sequitur Gomez de Leon. *alleg. 12. n.2.* verum etiam ad valdè remotam;si tamen nulli alij propinquior sit,vt benè ostendit Roder.Xuar. *d.alleg.17.col.2.*& Cabed.*dec.47.n.3.* argum.text. *in l.vnic. C. de classis lib. 11.* quam non esse alibi inquit Bart. *ibid.* & eius notanter meminit Angel. *in d.l.sanè si maris,ff.de iniuriis*: idem Bart.*in d.l. Cæsar,de vectig.*& Cepola *in tract.de seruit.tit. de mari,c.26.* Qui † inde subinferunt, non solùm in 42 arida, sed etiam in mari fines reperiri, & terminos assignari posse, iuxta doctrinã Bal.*in l.vlt.in fin.C. de inst.& subst.*& aliorum,quos refert Ægid. *in d. l.ex hoc iure,1. p.c.5.n.5.* Quamuis Corneus *cons. 273.n.22. vol,1.* quem sequitur Hieron.de Monte *in d.tract.de finib.c.39.n.2.* in mari non esse confines, sed pertinentias doceat, quia aqua communiter vniformis est, & quid pertinentiarum nomine veniat,latiùs exponat,*c.80.per tot.& c.90.n.vlt.*

Possumúsque in prædictorum confirmationem, optimum aliud exemplum adducere † ex aëris ele- 43 mento petitum, quod licèt naturali etiam iure commune omnium esse dicatur, *in §. & siquidem, inst.de rer.diuis.* cum similibus; vnde Ouid. *lib. 6. Metam.* inquit:

Nec Solem proprium natura, nec aëra fecit.

Et alibi:

Omnia si teneat, non possidet aëra Minos.

Nihilominus tamen omne cœlum quod est super nostras domus,vel fundos, quasi occupatione nostrum quoq; esse censetur, *l.fin.ff.de seruit.l.altius, Cod.eod.l.pen.& l.fin.§.pen.ff.quod vi aut clam*; & ideò prohibere possumus eos, qui nos huiusmodi iure vti impediunt, vel in agros nostros,etiam spatiandi, aut aëris capiendi gratia,ingredi volunt, *l. per agrum 11. C.de seruit. & aqua,l. vt pomum,ff. eod.*& post Conna.quem refert,& obseruat Osual. in notis ad Donel.*lib.4.c.2.lit.C,*& Freitas *d.c.10. num.44. & 45.* vbi hinc † notabiliter infert, iustè 44 Neapoli decisum fuisse, Ecclesiastica immunitate quendam delinquentem gaudere debere, qui in aëre ex fenestra pendens, quæ supra Ecclesiæ cœmeterium erat, comprehensus fuit. Ac proinde legimus,aliquos † Imperatores pro aëre etiam & 45 pro vmbra tributa à subditis exegisse, vt tradit Cuiac.*lib.10.obseru.c.7.*& Petr.Greg.*lib.3.Syntag. cap.10.n.fin.*

Et in hunc sensum accipi potest, quod Imperator Antonius † scripsit *in l.deprecatio, ff. ad* Rh...

Rhod. de iactu. dum se mundi Dominum, & maris legem appellat, ad quam ferendam, certum est iurisdictionem † & imperium loci, cui promulgatur, desiderari, vt post alios docent Suarez *de legib. lib.* 1. *cap.* 8. & Salas, *disp.*7. *sect.* 1. Quod doctè aduertens Alciat. *lib.*2. *dispnt. c.* 5. periculum esse inquit, quod ibidem aliqui ex antiquioribus tradiderunt, nempe maris imperium non spectare ad Imperatorem. Et Petr. Gregor. *d.lib.*1.*Syntag. cap.* 3. *num.* 5. † Vltra leges antiquas de mari & nauigatione à Rhodiis latas, qui maximè freta sulcabant, de quibus loquitur Anton.& D. Isidor. *in cap. Rhodiæ leges*, 2. *distinct.* posteà & has approbatas, & alias plures de naufragio, & rebus maritimis à Romanis Nomothetis promulgatas, ostendit *in l. quo naufragium* 3. *ff.de incend.ruin.naufrag.l.fin.C.de furt.& in titulis C.de naufrag. de nauicular. de nautis Tiberinis, de classicis*,& alibi passim.

47 48 49

50 Et hac † propter, iam ex communi totius Orbis obseruatione, mare, & littora maris, quodammodo in dominio & iure Principum, & Magistratuum haberi cœpisse, optimè aduertit Hubert, Giphanius *in l.*50.*n.*4.*ff.de acquir.rer. dom.* Ioan. Bodin.*lib.*1.*de Repub.cap.*12. *pag.*267. Rebuff. *in l.littus* 96.*ff.de verb.signif.*Petr.Greg.*d.lib.*3.*Syntag.cap.*14.*n.*7.Osuald.*ad Donel.lib.*4.*cap.*2.*lit.E*, & Peregrin. omninò videndus *d.lib.*8. *n.* 2.*& sequent.& n.*11. *&* 16. vbi probat, quod mare possidet, qui in eo iurisdictionem & imperium habet, vt per Bartol.*in tract.de alueo, in §.publicæ*:Cepol. *in tract.de seruit.c.de mari, num.*9. & Iacobin. *de feud.verb.Et cum fluminibus, num.*10. Et quod in mari potest dari imperium, & iurisdictio sicut in terra, cum fundamentum sit in suo alueo, & ideò in terra, cùm terra sit inferior Sphæra, vt tradit Bald.*in d.rub.de rer.diuis.n.*2.

51 Quod antiquitus † etiam inualuisse satis ostendit D.Ambros.*in loco sup.n.*29. relato,dum inquit: *Diuidunt elementa sibi potentes.*Neque abest Virg. *lib.*1.*Æneid.*vbi Romanos maris imperium habituros, his verbis vaticinatur:

Certè hinc Romanos olim voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato à sanguine Theucri,
Qui mare,qui terras omni ditione tenerent.

Et Augusto Cæsari blandiens 1.*Georgic.*

——— *Tua nautæ*
Numina sola colant : tibi seruiat vltima Thule,
Teque sibi generum Thetis emat omnibus vndis.

Cui similis est Claud. *in* 4.*panægyr. de Consulatu Honorij*, cuius, & aliorum mentionem fecimus *suprà lib.*1.*c.*6.*n.*6.

Subdidit Oceanum sceptris, & margine cœli
Clausit opes.

52 Et his certior,† & antiquior testis Ezechiel.*c.* 27. *vers.* 4. vbi de Tyro insula loquens, eam in maris corde sitam inquit, & quod se eiusdem maris dominam esse gloriabatur. Vnde † & adagium na-

53 tum est, *Tyria maria*; quod explicans Fest. Pompeius *lib.*19.*de verb.signif.*inde deductum esse ait: *Quod Tyro oriundi Pœni, adeò potentes maris fuerunt, vt omnibus mortalibus nauigatio esset periculosa.*Refert etiam Strab.*lib.*10.*Geogr.*primum mari

54 imperasse Minoëm. Quod Diod.Sicul. *lib.*6. Neptuno tribuit, quem, ob id solum, quòd primus nauigandi arte inuenta, per mare classem induxit, eius Dominum, & Imperatorem fuisse antiquitas fabulatur, prout etiam adnotat Seruius in illud Virg.1.*Æneid.*

Non illi imperium pelagi, sæuúmque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Et Silius Ital.*lib.*7.

Talibus alloquitur Regem maris.

Quamquam alij aliter sentiant, † & nauium in- 55 uentionem, quibusdam Noacho iunioribus tribuant, vt refert Polyd. Virg. *lib.*3. *de inuent.rer. c.*15.& Petr.Greg.*d.lib.*1.*cap.*3.*num.*5.Quæ omnia † cùm in aliis Principibus ita se habeant, lon- 56 gè planiùs & securius in Catholicis nostris Regibus admitti & probari debebunt,vt benè obseruat Camill.Borrel.*d.c.*46. *n.*227. cum solido illo Pontificiæ concessionis iure nitantur, de quo sæpè loquuti sumus, & ob primas, & antiquis ignoratas, continuísque classibus repetitas per vastum Oceani æquor nauigationes, eius Domini, & Imperatores, meliùs quàm Neptunus, appellari potuerunt, de quo etiam diximus alia *d.lib.*1.*c.*16.*& lib.*2.*c.*4. *ex num.*30.

Tertiò respondeo, quòd licèt demus mare, & littora maris quoad proprietatem in nullius bonis esse, neque esse posse, vt concludunt iura pro contraria parte citata, vsus tamen † eorum omnibus 57 hominibus communis est,vt inquit I.C.*in l.*4.*ff.ne quid in loco publ.* Iust.*in §.*1.*inst. de rer. diuis.* latè Cepola *dict.tractat. de seruit.rust.cap.*26.*&* 27. & Rebuff.*in d.l.littus* 96.*ff.de verb.sign.vers.*3.

Ea autem † quæ sunt communia, præuenienti, 58 & præoccupanti cedunt, *regul. qui prior, de reg. iur.in* 6.vbi Petr.Pech.§. *flumina,inst.de rerum diuis.*cum aliis. Vnde cùm Reges nostri hanc Oceani Indici nauigationem, & in ipsis Indorum regionibus prædicationem, & negotiationem primi occupauerint,& tot sumptibus,ac per tot annorum curricula, priuatiuè, atque etiam cum inhibitione aliorum Principum exercuerint, meritò in eadem tuendi, & præferendi sunt, vt diximus *suprà lib.*2. *cap.* 25. *num.* 63. *& seqq.* & pluribus prosequitur Ludouic. Roman. *cons.* 47. visis necessariis, vbi probat in bonis ad quæ plures ius æquale habent, eum qui præuenit vel præoccupauit præferri. Et idem † in duobus, vel pluribus procuratoribus, 59 vel executoribus testamenti in solidum datis,quod is, qui præoccupat, ius sibi quærat, & cæteris exclusis solus agere possit, latè etiam tradit Federic. de Senis *cons.* 124. *in fine, & cons.* 130. *in princip.* quos refert, & sequitur Cardin. Tuschus *littera P,verb. Præoccupatio, conclus.* 517. Et potest non minus aptè subiungi celebris doctrina Innocent *in cap.dilecto ad fin. de offic. Archidiac.* cuius in terminis nostræ quæstionis meminit Ægid.Bened.*d.cap.*3. *num.*15. Qui docet,† ex eo 60 solo, quod quis solitus fuerit aliqua iura exercere in loco, quem non constet esse de alterius iurisdictione, videri acquirere locum, vt sit eius iurisdictionis, & vt ibi omnia iura acquirat de cætero.

Quod † certius esse, vbi præoccupatio fit per 61 supremum aliquem Principem benè obseruat Donel.*lib.*4.*comment.c.*2. Wesemb. & Claudius Canticula *in d.§* 1.*& §.flumina inst. de rer. diuis.* quos refert,& sequitur Freitas *d.cap.*11.*n.*5.& vrgenter comprobat text.*in l.littora, ff.ne quid in loco publ.* ibi: *Littora maris, in quo populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror*, ponderando genitiuum, qui ex sui natura dominium, & proprietatem arguit, ex plenè traditis à Doct. *in rub.ff.de noui oper.nuntiat.*

Et

62 Et multo magis certum vbi præscriptio † longi temporis post eandem occupationem accessit, cùm hæc etiam in priuatis ad vsum in aliquibus ipsius maris partibus acquirendum, & alios prohibendos sufficiat, esto quòd totum ob sui immensitatem possideri & occupari non possit, & ij lemmet Auctores aduertunt, & expressè 63 ostendit Marcian.† I. C. *in leg.si quisquam 7.ff.de diuers. & tempor. præscription.* sic inquiens *Si quisquam in fluminis publici diuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure vti prohibet*, & Paul.*in l.sanè si maris 14.de iniuriis*, vbi sic ait: *Sanè si maris proprium ius ad aliquem pertineat, vti possidet is interdictum ei competit, si prohibeatur ius suum exercere*: vbi glossa explicans illud verbum, *Pertineat*, inquit *Per priuilegium, vel per longam consuetudinem*; & allegat *dict.l.si quisquam.* Et idem obseruat. Bartol.ibidem, Baldus *de præscript.4.part.5.principal.quæst.6. num.6.* Gregor. *in l.2. titul.7. part.3. gloss.2. & in l.11. titul.18. part.5. glos.4.* Couarruuias *dict. reg.peccatum, 2.part. §.7. num.10.* Mantua *lib.1.locorum cap.19.&* Freitas *dict.cap.10.ex num.21.*vbi *n.29.* 64 rectè notauit, † illo interdicto, de quo loquitur Paulus, quoad Principes eiusmodi iure occupantes, & præscribentes opus non esse, cùm ipsi ius sibi in propriis causis dicere soleant, ex traditis à Molina *de iust. & iure tract.2. disp.103. vers. Quare.*

65 Quibus non obstat † difficile, & ex diametro oppositum Papiniani responsum *in l. vltim. ff.de vsucap.*quà maximè Incognitus pugnat,dum inquit: *Præscriptio longæ possessionis ad obtinenda loca iure gentium publica concedi non solet, &c.*

Nam inter varias solutiones, quas pro hac antinomia componenda refert Curtius Brugens. *lib.1.coniect.cap.54.*Conannus *lib.3. comm.cap.15. num.1.* Ioann. Robert.*lib.1. recep.sentent.cpa.17.* Charondas *lib.1. verosim. cap.21.* Fachin. *lib.11. controuers.cap.1.* Domin.Anton.Pichard. *in §.flumina, instit.de rerum diuis. & in §. sed aliquando, instit.de vsucapion.*Genoa Passera *in conciliat. leg. pag.303. & sequentibus*, nouissimè Seraphin. Freitas *vbi suprà, cap.11. num.16. & cap.13. ex num.15. & 37.* & nos Salmanticæ viginti quatuor, & plus ab hinc annis in frequentissimo & florentissimo Gymnasio dictauimus. Responderi 66 potest Papinianum † ibi eo in casu accipiendum esse, quo quis, quæsitum semel longa possessione ius, & exercitium piscandi illud iterum non vtendo amisit. Nam id nulla actione recuperare poterit, quia postquàm eo iure vti,& piscari in mari vel in flumine desiit, locus ad causam publicam rediit, & rursus occupantis fieri cœpit, iuxta *leg.quod in littore 14. ff. de acquir.rerum dominio, & in l.in tantum, ff. de rerum diuis.* Quod 67 apud Marciam in † d. l. si quisquam, contra se habet, cum de eo loquatur qui & pluribus retro annis piscatus erat, & in actu & possessione piscandi non interrupta morabatur. Hic enim propter naturalem, & permissam iure gentium occupationem loci, iuxta dictum §. *flumina*, & iura similia, alios rectè prohibere poterit.

Quam interpretationem ex Ioanne refert, & probat. Accus. *in dict.iuribus*, Bartol. *in l.quominus, num.30.*Ias.*99.*Ripa *101.ff.de flumin.* Cepola *de seruitut.rust. cap.42. n.4.* Balbus *de præscript.4. part.5.princip. quæstion.6.* Decius *consil.271.n.11* Ægid. Bullam. *consil.7. per totum*, Roderic. Suarez *allegat.16. & 17.* Costanus *quæst.iure cap.17. num.36.*Cuiacius, & Gothofred. *in dict. l. final.* Zas.*in 2.parte antinom.* Theodorus Straitman. *antinom.3.* Craueta *de antiquit. tempor. parte 4. cap.5.num.80.*Auendañ.*de exequend.mand.cap.12. num.16.* Domin. Couarruuias *in regula peccatum, §.8.num.10.*Euerard. Broncorst.*cent.4. antino.30.* & Genoa *vbi suprà num.34.* Qui omnes † latè 68 pertractant, an hæc piscandi possessio, facti, & actualis esse debeat? An verò quasi possessio aliqua huius iuris constituatur? & quo tempore: & quibus actibus ius alterum prohibendi acquiratur? Et docent iustissimam esse † legem 69 primam,secundam,& similes,*tit.8.lib.7.noua Recopil.*quæ propter bonum publicumcertis casibus venationem aut piscationem prohibent. Et similiter pacto, aut priuilegio Principis posse prohibitionem induci, iuxta dictam *l.venditor.14. ff.comm.prædior.* Glos. receptam *in dict. l. si quisquam, & in dicta l. sanè si maris*, De quibus est etiam videndus Zounetus *in tractat. de duplici venat. ex num.36.* Sotus *lib.4. de iustitia & iure, quæst.6.artic.5.* Tuschus *practic. conclus.iur.littera V, conclus.41.& littera P. verb. Piscandi ius, conclus.358.& verb.Princeps, concl.678.* Andr. Gail, *lib.2.practic.obseru.cap.68.* & latè Peregrin. *dict. lib.8. de iure fisci, versic. Piscationes, num.34. & sequentibus,* Tiraq.*de nobilitate, cap.37. num.150.* Petr. Heig.miscellan. *quæst.1. part.quæst.15.n.44. & 45.* Rosenthal.*in tractat. de feud. 1.part. conclus.24. cap.t.5.* Menoch. *consil.498. num.30. volum.4.*

Iuxta † quæ omnia pariter concludendum 70 videtur, non esse mirum si Princeps possit huius Indici maris nauigationes & nagotiationes exteris prohibere,cum priuati,similia iura,longa sibi possessione quæsita, interdictis, & aliis actionibus defendere possint, de quo alia diximus *suprà lib.2. cap.25.* & obiter probat Calistus Remirez *de lege Regia Aragon. §.30. num.21.* & Freitas *dict. capit.13.* & in simili Peregrin. *dict. lib.8. num.14.* vbi loquens de iure maris Adriatici Venetis pari præscriptione, quæsito, inquit, quòd ratione superioritatis, & iurisdictionis, quam ibi habent, potest Princeps Venetus nauigantibus per mare Adriaticum indicere gabellas, leges præscribere, nauigationes permittere, & prohibere, & si aduersus præscripta factum fuerit, merces confiscare, ex doctrina Rainerij, & Angeli *in dict. l. sanè si maris*, & latius eiusdem Angeli *consil.289.* Bald. *in dicta rubrica de rerum diuis. num.2.* Angel. Aretin. *in §.1. institut. eodem*, Cepol. *dict. titul. de mari, num.10.* Ias. *in l. ex hoc iure, num.27. de iustitia & iure, & in l. quominus, num.41. de flumin.* Qua etiam ratione Salicet. *in l.3. C. de naut. fœnore*, eleganter dixit valere decretum Venetorum, quòd nauigantes per mare Adriaticum præsentare debeant Venetiis merces, & ibi soluere datia, quem sequitur Bertachin. *in tractat. de Gabellis, 1. parte, num. 20.* & Ripa *in l. si insulam, num. 22. ff. de verb.* ea nimirum ratione vtentes, quia sunt Domini maris.

Quarto & vltimò respondeo, quòd licèt superiora deficerent, non posset, nec deberet hic Regum nostrorum titulus amplius in dubium vocari, cùm ad hoc ius, de quo agimus, sibi quærendum non tantùm longi, aut longissimi triginta,

ginta, vel quadraginta annorum præscriptionem allegare possent, quæ sola eis † sufficere posset, præsertim titulo Pontificiæ concessionis innixa, etiam in casibus in quibus ius resistit, iuxta text. *in cap.*1. vbi Glos. *de præscription. lib.*6. iunctis aliis, quæ congerit Balb. *in d.tract.de præscrip.*4. *part.*5. *princip.quæst.*6. *num.*6. & Molina *de primogen. lib.*2. *cap.*6. *num.*52. Sed † per spatium plus quàm centum & triginta annorum, in continua, & indefinenti quasi possessione, & consuetudine esse reperiantur, vt soli per hæc maria ad Regiones vtriusque Indiæ nauigarent, & exteros ad earum portus accedere volentes, arcerent. Centenaria † quippè præscriptio est potentior, quàm immemorabilis, ex communiori opinione, quam refert & sequitur Couarruuias *dicta regula possessor*, 2.*part.* §.3. *num.*7. Anton. Gabriël *in titulo de præscription. conclus.*1. *num.*71. & 73. Gregor. Lopez *in l.*15. *titul.*31. *part.*3.*verb. Puede*, Molina *vbi suprà*, *num.*44. Mascard.*de probat.conclus.*429. & Craueta *de antiquitate tempor.*4. *part.*§.*absolutis*, *num.*1. Porro, per immemorabilem non † solum vsum, verùm & dominium maris, & littorum publicorum acquiri, & præscribi posse communis etiam est Doctorum opinio per text.& Gloss. *in l.diligenter*, & *in l.vsum aquæ, C.de aquæ duct. lib.*11. & *in dict.l.final.ff. de vsucap.*& *in l.hoc iure*,§.*ductus aquæ*, *ff.de aqua quotid. cap.super quibusdam*, §.*præterea*, *de verbor.signif.*quam post alios sequitur Bartol.*in l.filiis,ff.de Decurionib.* Baldus *dicta quæst.*6. Paulus Fuscus *in singul. vtriusque iur. litera A,num.*81.*fol.*24.Franc.Marcus *decis.Delph.* 2.*part,quæst.*110.*num.*12. & Ioan. Oinotomus *in dict.*§.1.*inst. de rerum diuis.* vbi ait † Venetos in mari Adriatico iurisdictionem huiusmodi præscriptione consequutos fuisse, vnde & nouas gabellas transeuntibus per eorum mare imponere possunt, secundùm Bartol. & Angel. *in dict.l.iniuriarum*, §.*si quis*, *ff.de iniuriis*,& quod ita etiam in Borussia non licet omnibus legere succinum in littore maris, sed soli Principi, & idem resoluit Peregrin. *dict.lib.*8.*n.*10. inquiens, quòd vbi datur inueterata iam, & immemorialis eiusdem maris libera possessio, ex hac sola concedunt Auctores Iurisprudentes, superioritatem, & iurisdictionem in mari, & littoribus maris à Principibus liberis acquiri posse, iuxta glossam celebrem *in d.l. sanè si maris*, *ff.de iniuriis*, ex qua Ruinus, Bartolus & Angel. speciatim notarunt, quòd Domini Veneti per inueteratam consuetudinem sibi quæsierunt potestatem, superioritatem, & iurisdictionem maris Adriatici. Quibus conueniunt alia, quæ ipse idem Peregrinus antea tradiderat *lib.*1.*tit.*1. *num.*17. & 18. & quæ postea magis notabiliter subdit *d.lib.*8. *num.*23. vbi in quæstionem vertens, an Principes possidendo per inueterata tempora mare in vniuersum, acquirant sibi proprietatem maris, tandem concludit: *Quod licèt verum dominium,vel possessio maris, per viam naturalem dari non possit, quia materia est liquida, fluxibilis, & refluxibilis. Quia autem in mari duo occurrunt, quæ humano vsui seruiunt, nauigationes & piscationes, quorum respectu considerari possunt iurisdictionalia & Regalia quæ in terrenis exercentur, veluti creare Magistratus, ius dicere, belligerare, vetare, permittere, gabellas indicere, pœnas inobedientibus infligere, & alia huiusmodi: hæc quidem omnia Principes in mari superioritatem habentes, exercent, & per immemoriale tempus, etiam priuatiuè ad alios quærere possunt.*

Habet enim † præscriptio immemorialis vim tituli, & specialis priuilegij, vt *in d.*§. *ductus aquæ*, & *in l.*2.§.*idem Labeo*, *ff. de aqua pluuia*, & ideo in illa non requiri tituli ostensionem, nec probationem quasi possessionis, aut scientiæ & patientiæ aduersarij, probat latissimè Ias. *cons.*208. & 209. Decius *cons.*85.*num.*2. Roland. *cons.*66. *num.*43. *volum.*1. Anton. Gabr. *d.concl.*1.*num.*59.& 62. Balb.*d.tract. de præscript.* 2.*part.*3.*princip.quæst.*6. *num.*25. & 26. Peregrin. *vbi sup. num.*12. & innumeri alij, quos refert Paul.Fuscus *in sing. verb.Tempus*, *num.*3.*fol.*341. Ludolph. Serad. *cons.*3. *num.*222. Camil. Borell. *cons.*3.*num.*29. & Brun. à Sole *in locis communib. verb.Præscriptio, num.*5.*col.*874.

Et hæc † præscriptio immemorabilis, vel centum annorum, nunquam censetur exclusa, aut remota, quamuis lex, vel statutum per verba vniuersalia negatiua loquatur, & caueat, quòd nulla currat præscriptio, vt benè docet Angel.per text.& Glos.ibi,*verb.Præscriptio,in authent. vt de cætero commutat. non fiant.* Alexand. *in l.nemo potest*, *colum.vlt de legat.*1. Felin.*in rubr. de præscript. colum. fin.* Decius cons.271. & *consil.*496. Abbas *cons.*26. *lib.*2. & Brunor. *vbi sup. num.*4.

Quibus † non obstabit alia oppositio, quam facit Incognitus, dicens, in nostris Regibus bonam fidem defuisse, quæ de iure Canonico in omni præscriptione etiam centenaria, aut immemoriali secundum magis communem opinionem desideratur, *cap.vigilanti*, & *cap.vlt.de præscript.d.regula possessor, de regul.iur.in* 6. cum latè traditis à Craueta *de antiq.tempor.*§.*materia, n.*19. Couar.*in d.reg.possessor*, 2.*part.relect.* §.8. *num.*5. Fachin. *lib.*8. *controuers. cap.*26. & 33. Mascard. *de probation.lib.*3.*concl.*1213.*num.*46.& Pet. Gilken. *d.tract. de præscript.*2.*part. membr.*2. *cap.*1. *num.*6. Nam non desunt plures Auctores haud contemnendæ eruditionis & nominis, qui in eiusmodi præscriptione illam minimè requiri constituunt, vt constat ex Saliceto *in l.*2. *C. de seruit. & aqua,n.*8. Bald. *cons.*352. *colum.*2. Deci. *cons.*496.*num.*5. & *in l.traditionibus num.*12. *C.de pact.*Nicol.Boer.*decis.*39. *num.*7. cum aliis relatis ab Anton.Gabr.*lib.*5. *communic. opin. tit. de præscript.concl.*1.

Ac præterea † negamus, prædictos Reges ac Dominos nostros, vllo tempore malam fidem habuisse, cùm contrarium certius & euidentius sit, ex titulis & rationibus, quas tota hac tractatione discussimus, & in eisdem nostris terminis probant, & prosequuntur Ægid.Bened. *d.cap.*3.*num.*25.& *seq.* & Seraph. Freit. *d. cap.*3. *ex num.*43.& *cap.*14.*ex num.*38.

Quæ rationes vt etiam suprà tetigimus in fine capitis præcedentis, licèt vsque adeò certæ, & securæ non essent, sufficere possent, ad hoc vt ex illis bona fides induceretur, argum. tex.*in l.igitur*, *ff. de liberali causa*, ibi: *Iustis rationibus ductus*, *vel non iustis*, & eorum quæ notat Bartol. *in l.Celsus*, *num.*13.*ff. de vsucap.*Menoc.*de recuper. poss. rem.*13.*num.* 34. & Mascard. *conclus.*224.*n.*17.Maximè cum bona fides semper interuenire præsumatur, *cap. si diligenti*, &c. *vltim.de præscript.*Couarr.*d.*§.8. *num.*2. Petr.Surdus *cons.*73.*num.*50. *lib.*1. præsertim concurrente præscriptione immemoriali, quæ efficit, vt de

de tali bona fide amplius disputari non possit, nec probatio in contrarium admittatur, ex Salicet.*vbi sup.*& Gabr.*n.*50.Burgos de Paz *cons.*15. *num.*33. Bursat.*consil.*48.*num.*8. Menoch. *de præsumpt.lib.*3.*præsumpt.*131.*num* 50. & Gilxen. *dict. cap.*1.*num.*21.*& seqq.*qui ita in concordiam contrarias Doctorum opiniones adducit.

10 Quibus † adiicio, quod etiam si dubiam conscientiam haberent, adhuc bonæ fidei possessores iudicandi essent, ex his, quæ post longam disputationem resoluit idem Gilxen. *d.*2.*p.mem.*2. *cap.*2. *ex num.*132. & vltra relatos ab eo magi-

11 straliter Baldus *cons.*298.*vol.*1. vbi † ait: *Quòd conscientia dubia non dicitur conscientia nec producit dolum, quia non habet vbi figat pedem intellectus, & in dubio possessor potius debet sibi ipsi fauere quàm dissuadere.* Et ibidem *n.*9. *&* 10. subiungit: *Quòd dubitans semper interpretatur bonæ fidei, si quam habet occasionem dubitandi; quoniam æquiparatur ei qui ignorat rem alienam, l.manifestissimi, §.si autem dubium, C.de furtis.* Cui simile est etiam quod tradit *in l.*1. *num.*16. *C. de falsa causa adiect.leg.nempè*: *Quod error, & titubatio differunt, quia errans figit intellectum suum in falso, sed dubitans est æqualis inter contrarias persuasiones, vt notatur, ff.de testam. l.de statu, & l.fin. C.de condict. indeb.* Circa quem articulum aliqua item notat Craueta *con.*412. *num.*7. & Nos *infr.cap.*5.*num.*28.*& seqq.*

12 Ad alia † autem argumenta quæ ab eodem Incognito expendi videntur *d. leg. vlt. ff.de vsu cap.*& doctrina Paul. Castrens. *ibid. & d. l.*7.*titul.*29.*part.*3.rectè respondet Freitas *dict.cap.*14. Et ad illud quod additur, hanc præscriptionem immemorialem dici non posse, cùm in historiis extent, & passim legantur & repetantur initia, & progressus detectionis, & conquisitionis Indiarum, satisfacit Ægid.Bened. *d.cap.*3. *num.*25. *& seq.* probans, non requiri ad immemoriale, quod rei, de qua agitur, non extet memoria, sed quod non sint homines, qui initij recordari possint. Vnde cum pauci sint, qui vltra centum annos excedant, vt *in l.an vsusfructus ff. de vsufr. & in l.fin.C.de sacrosanct. Eccles.* iam constat immemorabilem esse hanc, quæ vt diximus, plus centum & triginta annorum curriculo innititur, cum indesinenti quasipossessione, qua simul præscriptum est, vt alij prohiberi possint, vt in simili probat Gilk. *d.*2.*mem.p.*1.*c.*5. *n.*122. & in eisdem nostris terminis Balbus *de præscript. part.* 5.*quæst.*6. *num.*10. inquiens: *Quòd prohibere possumus, ne quis intret locum nobis inuitis, vnde prohibere possumus ratione possessionis nauigationem, & piscationem maris & fluminis, quæ aliàs nobis communia sunt de iure gentium.* Et ad hoc non fuisse necessariam peculiarem aliorum Regum prohibitionem, sed sufficere notitiam quam de titulis & nauigationibus Hispanorum habuerunt, benè etiam obseruat Freitas *d.c.*14. *num.*33. ex traditis à Iacobin.*de feud.vers. Et cum venationibus, num.* 2. Dec. *cons.*197. Menoch. *cas.*160. *n.*11. & Franc. Marc. *decis.*526. *num.*16.*part.*1.

***

CAPVT IV.

De aliis titulis, & rationibus, quæ eandem retentionem iustorum efficiunt, & præcipuè de bellis contra Indos perduelles, vel apostatantes illatis, vel causa sociorum initis, & de voluntario populorum in Regni translatione consensu.

SVMMARIVM.

1 *Indiarum Occidentalium iusta retentio pluribus titulis confirmatur.*

2 *Indis ob plures causas potuit bellum legitimum irrogari. Et n.*13.

3 *Indi rebelles, vel apostatæ fiunt de dominio Papæ, aut Principis, qui eorum conuersioni intendit.*

4 *Princeps omnis potest, & debet subditos suos defendere.*

5 Lex 3.ff.de off.Præsid. *expenditur, & illustratur.*

6 *Indis Chiriguanensibus legitimè bellum inferri potest, secundùm Martinez. Et quare?*

7 *Chichimeci, Caribes, & Canibales Indi sæpè debellari, & serui fieri iussi sunt.*
Lusitani ob fidem sibi fractam, vel iniurias ab Indis Orientalibus illatas, plures eorum regiones debellarunt, ibidem.

8 *Chilenses Indos iustè hodie bello comprimi, & seruos fieri posse, multi opinantur, & quid circa hoc diuersis temporibus ordinatum fuerit? Et num.*12.

9 *R.Patris Ludou. de Valdiuia Societatis* IESV *zelus & cura pro Indis Chilensibus à bello offensiuo defendendis*

10 *Reges nostri, & supremum Indiarum Consilium semper ea media vouent, & amplexantur, quæ Indis fauorabiliora, & mitioria videntur.*

11 *Indis cum Chilensibus nihil per blanditiem profecit Pat.Ludouicus Valdiuia.*

13 *Infideles, apostatæ, rebelles, vel fidem impedientes iustè debellari possunt.*
Excellentiss. Princeps Esquilacensis Peruanus Prorex, laudatur, ibidem,

14 *Fr.Antonij à Corduba notabilia verba expenduntur de casibus tractantia, in quibus, aduers.Indos, pugnari legitimè potest.*

15 Cap. Dominus noster 23. quæst.2. *expenditur.*

16 *Armis & bellis tunc rectè vti possumus & debemus, vbi aliter iustitia, nec securitas consequi potest, cum Cassiod. Polyb.Chrisost.& aliis.*

17 *Ferro abscindenda sunt vulnera, quæ medicinæ fomentum non recipiunt,*

18 *Hispani ab aliquibus Indis contra alios sibi infestos in auxilium vocati, rectè militare, & belli spoliis potiri valuerunt.*

19 *Bella sociorum, & confæderatorum causâ inita, legitima sunt.*

20 *Christiani regulariter se infidelium actibus, & bellis immiscere non debent.*

21 *Franciscum I. Galliæ Regem multi reprehendunt, quòd Turcam in auxilium vocauerit.*

22 *Aſa Rex cur notetur in ſacra Pagina?*
23 *Bellum vbi iuſtum eſt bene poſſunt Chriſtiani ſcandalo ceſſante, cum infidelibus, & pro infidelibus militare.*
24 *Chriſtiani, nullum peccatum committunt, infideles in bello iuſto adiuuando.*
25 *Bonum opus vt exercere, ita & iuuare bonum eſt, etiam ſi quis pro eo mercedem accipiat.*
26 Lex metum 9. §. ſed licèt, ff. quod met.cauſ. *ponderatur, & illuſtratur.*
27 *Æquum eſt, vt ſi habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te.*
28 *Abraham pro vindicando Rege Salem, & aliis ſuis confederatis, iuſtè pugnaſſe dicitur.*
29 *Ioſaphat conſulto Domino pugnauit contra Regem Moab in auxilium Regis Ioram.*
30 *Machabæi qualiter petierint auxilium à Romanis?*
31 *Infidelibus quando pacem dare, aut fœdera cum illis inire poſſimus, etiam inconſulto Romano Pontifice.*
32 *Romani Imperium ſuum dilatarunt, ſocios & fœderatos iuuando & alias prouincias aliarum vicinarum robore ſubigendo.*
33 *Indi voluntate ſua Regum Hiſpaniæ dominium admiſiſſe videntur.*
34 *Peruani Regni Indi omnes ſe Regum noſtrorum dominationi ſubiacere velle publicis inſtrumentis teſtati ſunt.*
35 *Conſenſus ſuperueniens purgamentum aut tyrannidem præcedentem tollit.*
36 *Tyranni ex curſu temporis, & diuturna populorum tolerantia, & conceſſione efficiuntur veri & legitimi Reges.*
37 *Reges Hiſpaniæ, data voluntaria Indorum electione, Indias Occidentales legitimè retinent.*
38 *Indos hodie gratam, & ratam habere Regum Hiſpaniæ dominationem, multis probat Ioan. Matienzus.*
39 *Indorum proprij, & antiqui domini cum hodie non extent, rectè poſſunt Reges noſtri, extante præcipuè conceſſione Pontificis, eorum regna poſſidere.*
40 *Initio quod nullum, vel vitioſum eſt, tractu temporis non firmatur, & quando hoc fallat? num.*43.
41 *Originem Regnorum inſpiciendam eſſe, & vitioſam ſemper nocere aliqui dicunt, & qualiter intelligendi ſint? Et num.*42.
44 *Acquiſitio à principio nulla tanquam facta per forenſem, ex poſt facta conualidatur, ſi forenſis ciuis fiat.*
45 *Iudicium à principio nullum eſt, iure ſuperueniente interdum firmari ſolet.*
46 *Alienatio à minore inutiliter facta confirmatur, ſi poſt legitimam ætatem eam ratam habuerit.*
47 *Cauſa confirmans vbi ſuperuenit, actus initio nullus, conualidatur.*
48 *Regni ad legitimam occupationem ſufficit, quòd plures, vel præcipuæ eius prouinciæ iuſto aliquo titulo occupari poſſint.*
49 *Occaſio in tempore arrepta, omnia ferè mundi Imperia peperit.*
50 *Auſtriaca familia variis occaſionibus varia Regna, quibus hodie fruitur, coadunauit.*
51 *Occaſione diligenter vtendum Politici docent, & eam Aquilæ ſimilem Nicephor. facit.*
52 *Carolum V. Imperat. totius mundi Imperium conſequi potuiſſe, ſi oblata ſibi occaſione vti sciſſet, Campanella teſtatur.*

SVNT quoque † plures alij tituli, qui eandem retentionem confirmant, quos recentet Mag.Victoria *in 2.relect. de Indis ex num.* 1.Gregor. Lopez *in l.2.tit.23.part.2.* Fr. Alfonſ. à Caſtro *de iuſta hæret.punit.lib.2.cap.14.* & Ioan. Azorius *tom.1.inſtit. Moral. lib.8. cap.26. verſic. Septimò quæritur.* Sed præcipui eò reducuntur, vt abſque vlla dubitatione Piiſſimi Reges noſtri eas prouincias retineant, quarum † Indi Fidem ſibi pacificè, & ſufficienter annuntiatam, nec recipere, nec audire voluerunt; vel receptam deſeruerunt, blaſphemarunt, vel impedierunt, aut Hiſpanos ad ſe prædicationis, ac commerciorum cauſâ accedentes, vel ad alias regiones innoxium tranſitum poſtulantes, hoſtiliter adorti ſunt, vel ſimulato hoſpitio receptos, poſtea perfidis, & ſubdolis inuaſionibus enecarunt, prout ſæpè contigiſſe narrat Ant. de Herrera *in hiſt.gen.Ind. decad.3. lib.1.cap.18.pag.126.& lib.9. cap.2. lib.7.cap.7. & d. cap.4. lib.6. cap.11.*& Ioan.Boter.*in relat.vniuerſ.4.part.lib.3. pag.63.& 64.* Etenim cum in his caſibus iuſtè, ac legitimè aduerſus infideles bellum inferri poſſit, iuxta ea, quæ plenè diſputauimus *ſup.lib.2. cap.*20.longè iuſtius, eiuſmodi bello parta retinebuntur, aut iterum, ſi opus fuerit, pro eorum conſeruatione, ac retentione bellari poterit, *ex l.patre furioſo.ff.de iis*, qui ſunt ſui iuris, cum latè traditis *ſup.hoc.lib.cap.1.ex num.1.*

Quam traditionem multis comprobat Epiſcop.Chiapenſ.*in tr.de domin.Ind.fol.21.cum ſeqq.* docens, † quòd vbi prædicta contingunt, infideles efficiuntur de dominio & iuriſdictione Papæ, vel Principis Chriſtiani; cui eorum conuertendorum cura commiſſa eſt, ac propterea ab illo puniri poſſunt, & imperio & gubernatione ſuarum prouinciarum propter eius abuſum priuari, iuxta ſententiam D.Auguſtini *lib.1.de liber. arbitr.cap.6.* & alia, quæ congeſſimus *ſup.lib.2. cap.10.num.59.& ſeqq.*

Quia † omnis Princeps poteſt, & debet ſubditorum ſibi hominum perſonas, bona, & iura defendere, *l.nam ſalutem, ff. de officio præfect.vigilum, cap.2.de ordin.cognit.cap.1.de reſtitut. ſpol.c. dilectis, de appellat.* vbi Innocent. & Hoſtienſ. *cap.Dominus noſter 23.q.2.cap.ſcire vos oportet.23. quæſt.*8.idem Hoſtienſ. *in cap.1. de treug. & pace,* Gregor.Lopez per text.ibi *in l.1.tit.23.part.2.& in l.3.tit.19.part.3.* And. Gail. *lib.1.de pace publ. cap.1.& 4.*Bobadilla *in Politica lib.2.cap.16.num.*49. Valençuela *in monit. contra Venet. part.7. ex num.56.* Auendan. *in cap.1. Prætor. num.12.* Et exceſſus & delicta infidelium efficiunt, vt etiam ſi extranei ſint, noſtræ iuriſdictioni ſubdantur, arg.*cap.1.de offi. delegati,* & † *l.3. De offic.Præd.* ibi: *Habet interdum imperium & aduerſus extraneos homines, ſi quid malum commiſerint. Nam & in mandatis Principum eſt, vt curet is, qui prouinciæ præeſt, malis hominibus purgare prouinciam, nec diſtinguitur, vnde ſint.* Cuius legis in optima, & ſimili quæſtione meminit Auendan. *de exequen. mand. lib.2. cap.6. num.12.* & alia circa eam notantes DD. *in l.vnic. C. vbi de crim. agi oport.* Socin. *reg.120.* Donel. & Oſuald *lib.17. comment.iur.cap.16.* Tiber.Decian.*in tract.crimin. lib.4.*

lib.4.c.16.n. 9. & 17. & Prosp. Farinac. *in praxi crimin.lib.1.quæst.7.*

Et ex his rationibus concludit Ioan. Matienzus *in tr. manuscripto de moderamine Regni Peruani lib.2. c. 9.* 6 † iustè aduersus Indos Chiriguanenses bellum indici posse, eò quòd sæpius à fide nobis data defecerint, & alias Indorum nationes, quæ Euangelium receperunt, vel facilè recepturæ essent, suis minis, & crudelitatibus terreant, maximam captiuorum partem incredibili voracitate, & ferocitate deglutiant.

7 Idemque † de Chichimecis Nouæ Hispaniæ & Caribibus, ac Canibalibus Terræ firmæ, & adiacētium insularum sæpè in Supremo Indiarum Consilio statutum fuisse, & vt serui capientium fierent, passim in sua historia generali Indiarum Ant. de Herrera scriptum reliquit, & præcipuè *decad.1.lib.6.c.10.& lib.8.c.12.decad.2. lib.1.c. 8. pag.15.& c.22.pag.72.& lib.10.c.5. pag.328.& decad.4.lib. 7.c.6.pagin.169.*

Neque absunt exempla Lusitanorum qui eisdem de causis plures Indorum, Occidentalium ditiones istius belli imperio suo adiecerunt, vt testatur Nauar. *in c.nouit, notab.3. n.158. de iudiciis*, Molina *de iustitia & iure, tract.2.disp.* 104. *vers. Sextò*, & nouissimè Seraphi. Freitas *de iust. Imper. Asiat. c.9 ex n.9.ad 15.* vbi refert ad idem elegantissima verba Hier. Osorij *lib.3.de reb. Eman.pag.96.& l.6.pag.248.*

8 Quod etiam nostris hisce temporibus de † Indis Chilensibus multi graues & Religiosi viri consulere solent, eò quòd hi magna ex parte Christo nomen dederunt, & ab eo desciscentes, se posteà aliis infidelibus sociarunt. Omnesque, cùm iam ob assiduam nostrorum prædicationem, & communicationem, & sufficientem Fidei, ac Religionis Christianæ notitiam habuerint, non solùm eam non amplectantur, sed quotidianis potius incursibus, & inuasionibus tum Hispanos nostros, tum maximè alios Indos conuersos, & amicos perimant, & disturbent, vrbesque aliquas, & arces Hispanorum satis munitas deleuerint, atque egregium illum virum Martinum Garciam à Loyola Calatrauensis Ordinis equitem, eiusdem Regni gubernatorem, per insidias interceptum, occiderint.

Quod attendens Rex noster Piissimus Philippus III. schedulam quandam expediri mandauit, datam Ventosillæ 26. Maij an.1608. qua iussit, vt prædictis Indis aperto Marte bellum infligeretur, & capti, decennio maiores, in seruitutem redigerentur. Cuius tamen schedulæ rigorem posteà aliis anni 1610. temperauit, aliquorum Religiosorum enixis libellis, & attestationibus motus. & † præsertim Reuerendi Patris Lodouici de Valdiuia Societatis IESV, qui Indos illos adhuc nequaquam eam pœnam mereri pofitebantur, securiusque, ac commodius ad Fidem Christianam, & clientelam nostram reduci posse, si nullis bellis offensiuis per quadriennium impeterentur, & per viros pios, ac Religiosos, aliisque suauibus, & pacificis mediis, eorum conuersio, & reductio procuraretur. Quibus † cùm Rex noster, & Regium eius Indiarum Consilium annuisset, (pro solita nimirum benignitate, & dilectione, qua semper Indorum causas prosequi, & moderari consueuit) ipsummet Patrem, & alios eius socios, honestissimis codicillis donatos, huic expeditioni præfecit. Qui tamen † rebelles Chilensium prouincias ingressi, non solùm per quadriennium, verùm nec per decennium quidquam, quod iustum & honestum esset, ab illis consequi potuerunt, & aliquibus à Barbaris trucidatis, re infecta redierunt: imò & in peius redactâ. Nam Indorum ferocia & proteruia succreuit, dum blanditiem nostram metum existimarent, & assiduis, vt solebant bellis non lacessiri, numerosiores, & expeditiores ad bella: & alia damna nobis inferenda, reperirentur. De quibus † iterum Rex ac dominus 12 noster Philipus IV. qui nunc piè, & fœliciter regnat, & per multos annos maiori semper pietate, ac fœlicitate, ô vtinam regnent, commonefactus, aliam schedulam nouissimè 13. Aprilis anno 1625. expediri præcepit, qua Excellentissimo sui Peruani Regni Proregi Marchioni de Guadalcazar ordinat, & iniungit, vt si opportunum factu sibi visum fuerit, Chilensibus Indis omnibus quibus fieri posset modis, bellum inferatur, siue illud defensiuum, siue offensiuum punitiuum, aut vindicatiuum appelles, & vt captiui serui capientium efficiantur. In cuius schedulæ consultatione, inter plures præstantissimos & prudentissimos Viros, ac Proceres nobilissimos, quorum sententiæ rogatæ sunt: vnus fuit, qui multorum instar esse potuit, Excellentiss. Dominus Don. Franciscus à Borgia Princeps Esquilacensis, qui proximè Peruani Proregis munus non minus laudabiliter, quàm fœliciter egerat, & eorundem Indorum mores expertus fuerit De cuius Magni Herois encomiis, egregiisque animi & corporis dotibus, cum eximia omnium litterarum cognitione coniunctis, plura dicere supersedeo, donec per adeò latum campum latiori, vel laxiori calamo discurrere possim.

Visum quippe est, nihil amplius expectari debere, vt omnia iura belli in eos Indos exequantur, qui toties moniti, & benignè tractati, in sua rebellione & obstinatione persistunt, & Hispanos nostros atque alios Indos, qui pacem dederunt, & baptizati sunt, quietè & securè viuere non patiuntur, ex † communi omnium Theologorum 13 sententia, quam præter alios, quos adduximus *dict.lib. 2. ca.* 20. eruditè probat Victoria *in dict. relect.2.de Indis num.5. & 7.proposit. 6. & §.12. conclus.4.& in relect.de iure belli, num.56.& 59.* Bannez *2.2.quæst.40.art.1. dub.10.& 11.* Molina *de iustitia & iure, tractat.2. disput. 117. conclus.4.* Gabriel. Vasquez *in 1.tom.sup.1.2. quæst.76.art.2. disput.120. cap.5.* vbi concludit, quòd infideles, qui sufficienter sibi annuntiatis, & propositis Fidei mysteriis, eis credere nolunt, infidelitatis peccatum committunt, & eam impedientes, aut susceptam deserentes puniri possunt, & meliùs Anton. à Corduba *in quæstion.lib.1. quæst.57. dub.6. vers. Quintum dictum*, vbi † inquit. *Quòd si Chri-* 14 *stiani verosimiliter timeant Barbarorum fraudes siue fallacias, & instabilitatem in vera Fide, vel Religione semel suscepta, vel suscipienda, quodque habita opportunitate in mortem Christianorum moliantur, ita quòd non sunt, neque erunt tuti inter eos etiam Christianos effectos, nisi illis dominentur, habeant arces, & oppida fortia, ad quæ confugiat tempore necessitatis ad se, & sua omnia, & iam conuersos in vera Religione tuendum: tunc certè iustè possunt illos bello subiicere, & eis dominari. Ita quod omnibus tentatis, vt suprà dictum est, si Christiani non possunt consequi securitatem, neque esse tuti inter Barbaros, prædicando volentibus audire Fidem, vel post eius prædicationem, & susceptionem, nisi illos debellando, & subiiciendo, &*

ciuitates

ciuitates eorum occupando hoc vtique iustè facere possunt, & antiquos dominos deponere, & nouos instituere, & prosequi iure belli ea omnia, quæ in aliis bellis iustis iustè, & licitè fieri possunt, quia finis belli est pax & securitas, vt ait August. ad Bonifacium. Ergo postquàm licitum est Christianis bellum suscipere, & etiamsi necesse sit inferre, etiam licitum est facere necessaria ad finem belli, scilicet ad securitatem, & pacem obtinendam.

15 Pro quo etiam facit † D. Augustini sententia super Iosue *lib.6. quæst.6.* relata *in dict. cap. Dominus 23. quæst. 2.* vbi inquit: *Iusta bella solent definiri, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere,* 16 *quod per iniurias ablatum est.* Cui mirè † conueniunt verba Aristotel. *lib.1. Polit. c. 5. nostræ legis 1. tit. 23. par. 2.* & Cassiodori *lib.3. var. epist. 1.* vbi asserit: *Vtile tunc esse ad arma concurrere, cùm locum apud aduersarium iustitia non potest inuenire.* Eodemque respiciens Polybius *lib.4. hist. pag. 351.* prudentissimè dixit: *Ita existimo, fugiendum quidem esse bellum: non tamen ita fugiendum, vt omnia, ne in id incidamus, sustinere, perpetique velimus: quid enim vel æquabilitatem in Republica, vel fiduciam, vel libertatis iucundissimum nomen laudaremus, si nihil omnino esset paci anteponendum? Pax enim si iusta & bona sit, res est certè omnium pulcherrima, atque optima. Nihil tamen est, aut faciendum iniustè, aut patiendum turpiter, vt pace frui valeamus.* Et D. Chrysost. *tom. 1. homil. in Psalm. 134.* sic scriptum reliquit: *A Deo habemus dexteras, vt & nobis ipsis, & aliis iniuria affectis opem feramus, vt scelera de medio tollamus, vt iis, quibus vis & damnum adfertur, simus portus, & refugium.* Et melius *homil. 36. in Matth. ex c. 10. tom. 2.* explicans illa verba *Non veni mittere pacem, sed gladium*, inquiens. *Tum enim pax præstatur, quando quod tabe, & sanie corruptum est, abiicitur, & abscinditur, quando factiosa, & improba pars repellitur, aut omnino destruitur: si enim cœlis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conseruat medicus facilè, si quod reduci ad sanitatem non potest, absciderit, & proiecerit. Et militiæ Dux ad soluendam conspirationem, alterum in alterum concitat, &c.* Quibus 17 † conueniunt verba text. *in cap. in Canonibus 16. q.1. & c. vergentis, de hæretic.* vbi dicitur: *Quòd conuenit, vt ferro abscindantur vulnera quæ fomentum non recipiunt disciplinæ,* Senecæ *in Agamemn. action. 2. scen. 1.*

Et ferrum, & ignis sæpe medicinæ loco est.
Et Sophoclis *in Aiace flagellif. act. 2. in fine.*
——— Haud profectò esse medici.
Sapientes arbitror; vbi actionibus
Morbus eget, incantationibus vtier.

Cum multis aliis, quæ circa hanc rem cumulant, & exornant Theologi omnes post D. Thom. *in 2.2. quæst. 40. iuris* Interpretes *in l. vt vim, & in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure.* Did. Couarr. *in reg. peccatum, 2. part. relect. §. 9.* Auar. Pelag. *lib. 2. de planct. Eccles. cap. 46* Paris de Puteo *de re militari lib. 1. c. 14.* Petr. Gregor. *lib. 11. de Repub. cap. 11.* Nicol. Moronus *in tract. de fide, tregua, & pace, quæst. 5* & aliis, quos plenè retulimus *sup. lib. 2. c. 6. n. 49. & sequentibus.*

18 Præstat † quoque, vt acquirendi, ita longè magis, & retinendi iustissimum titulum, quod Hispani nostri, Fidei propagandæ causâ, plures Barbarorum prouincias audierunt, in quibus ab indigenis benignè suscepti sunt, & in auxilium contra alios conuicinos vocati, cum quibus ipsi iidem Barbari iustis de causis antiqua, & intestina bella gerebant, ea lege, & conditione fœdus, & amicitiam ineuntes, vt quidquid ex hostilibus prouinciis eiusmodi expeditionibus caperetur, id Hispanorum iuribus, & commodis cederet, vt in Noua Hispania per Tlascathecas contra Mexicanos factum fuisse passim omnes Indiarum Occidentalium historici narrant, & præcipuè Anton. de Herrera *in d. hist. gen. Indiar, decad. 2. lib. 6. per totum,* & alibi sæpè, & Ioan. Boter. *in relat. vniuers. 4. part. lib. 2. & 3.*

Quod vbi † interuenit, Theologi omnes conueniunt, legitimam acquisitionem, & retentionem induci, vt in nostris terminis latè probat Victoria *dict. 2. relect. de Indis num. 17.* vbi hunc septimum, & vltimum titulum vocat, quo potuerunt, aut possent venire Barbari, eorumque prouinciæ in possessionem, & dominium Hispanorum, & Gregor. Lopez eius verba transcribens *in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. Gloss. magn. col. 14.* Dom. Bannez *in 2.2. q. 40. de bello, art. 3. vers. Dubitatur 3. col. 1181.* Gregor. de Valentia *3. tom. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. versic. Quartò certum est,* Ioan. Azor. *1. tom. instit. moral. lib. 8. c. 25. quæst. 13.* Pat. Lud. Molina *de iustit. & iure, tractat. 2. disput. 105.* vbi vltra exemplum Tlascathecarum, alia similia in India Orientali contigisse commemorat, quibus mediantibus Lusitani varias occasiones habuerunt, nonnulla iure belli occupandi, quod etiam nouissimè tangit Seraphin Freitas *dict. c. 9. num. 16.* & generaliter resoluunt Caietan. & cæteri post Diu. Thom. *in 2.2. dict. quæst. 40. art. 1.* Syluest. *verb. Bellum, el. 1. quæst. 8. conclus. 3.* Ioan. Maior. *in 4. distin. 15. quæst. 15.* Alfons. à Castro *de iust. hæret. punit. lib. 2. c. 14. causa 10. vers. Ecce omnes,* Simon. Maiol. *in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. q. 326. & 364. & sequentibus,* & nouissimè Pat. Suarez *in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. n. 25.*

20 Etenim † licèt regulariter Christiani infidelium auxilio vti non possint, neque se eorum actibus, & communicationibus immiscere, maximè vbi contra alios Christianos præliandum est, nisi id iustitia belli, & præcisa defensionis necessitas extorqueat, vt præter Auctores *suprà* relatos tenet Oldrad. *cons. 71.* Numquid Christianus Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. in rub. de Iudæ. vers. Conuertendo,* Abb. *in cap. quod super, vers. Vltimò hic quæritur, de voto,* Annania, & Felin. *in c. ad liberandum, de Iudæis,* Corsetus *in tract. de potest. Regia 4. part. princip. q. 83.* Marquard. de Susanis *in tract. de Iudæ. & Infidel. par. 1. cap. 6.* Tiber. Decian. *in tr. crimin. lib. 5. c. 10. num. 4.* P. Lud. Torres *de Fide, disp. 51. artic. 9. col. 642.* Cardinal. Tuschus *pract. conclus. iur. verb. Infidelibus, concl. 123. pag. 490.* Camill. Borrellus *de præst. Reg. Cathol. c. 32. à n. 88. & 181.* Valençuela *in monit. aduersus Venet. 7. par. ex num. 56. & 65.* Osascus *in peculiari disputatione huius articuli,* quam post suas decisiones Pedemontanas attexuit, Ioan. Cochier. *in Thesaur. Polit. lib. 2.* Petr. Binfeldius *de iniuriis & damno dato, cap. 8. quæst. 2. conclus. 17. pag. 528.* Petr. Heingius *in miscella. quæst. 1. part. quæst. 11.* Franc. Mingon. *ad consuetud. Andeg. fol. mihi 67.* cum multis aliis congestis per Iulium Ant. Brancalasum *in compend. art. Cathol. Regnan. lib. 3. de Religione. pag. 52. & 53.* Sandoual. *1. part. histor. Caroli V. lib. 25. §. 48. 242. & Calist. Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 26. num. 65. pag. 264.* Quorum † plures

19

21 † plures hac de causa Franciscum Primum Regem Galliæ notare solent, eò quòd Turcas in subsidium contra Carolum V. Imperatorem vocaue-
22 rit; sicut † etiam, ob eandem fortè rationem, 2. *Paralipom.* 16. reprehensus est Rex Asa, eò quòd accersiuerit in auxilium exercitum Syriæ contra Regem Israël. Nisi fortè ideò potius, quia magis confidit in eo exercitu, quàm in Domino, qui tamen ipsum paulo ante liberauerat ab exercitu Æthiopum, 2. *Paralipom.* 14. vt notauit D. Ambros. *in oratione de obitu Theod.* Abulens. *q.* 17. *in dict. cap.* 16. Bannez, & Valentia *vbi suprà.*

23 At verò † in bello iusto contra alios infideles, nihil prohibet, Christianos cum infidelibus militare, si scandalum, & periculum Fidei absit, eosque iuuare, ac defendere, & in suam tutelam, & clientelam recipere, atque huius auxilij, & confederationis causa, hostium spoliis, ac prouinciis, ex pactis conuentis, vel ob laboris, & periculi suscepti remunerationem potiri, vt constat ex text. *in cap. quid. culpatur* 23. *quæst.* 1. *& cap.* Iulianus 11. *q.* 3. Tiber. Decian. *vbi sup. num.* 3. Mag. Marq. *in Gubernatore Christ. lib.* 2. *cap.* 25. *pag.* 311. *& seqq.* & reliqui omnes *suprà* relati. Qui eâ consi-
24 deratione ducuntur, quòd † Christiani, qui eiusmodi iustis infidelium bellis opitulantur, nihil iniustum, aut illicitum perpetrant, cum nihil aliud faciant, quàm acceptâ auctoritate ab eo, qui illam potest conferre, ad bonum cooperari, & sociis, atque amicis, cum quibus pro vno, & eodem reputantur, contra extraneos, & inimicos male-
25 factores auxilium præstare. Et sicut † exercere opus bonum non potest nisi bonum esse, ita etiam adiuuare in bono opere, quale est iustum bellum, etiam si quis pro hoc labore aliquam mercedem,
26 & remunerationem accipiat, vt † eleganter cum Pomponio scribit Vlpian. I. C. *in l. metum* 9. §. *sed licèt, ff. quod met. causa*, vbi glos. *verb. Mea*, re-
27 ctissimè addit, æquum † esse, vt si habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te, ad quod probandum allegat *l. idem*, §. *fin. de condict. ob turp. caus. l.* 2. §. *æquissimum, ad l. g. Rhod. de iactu. l. si pater*, §. *si quis, ff. de donat.* & conducunt, quæ in simili notat Bart. *in l. vt vim, num.* 8. *ff. de iust. & iur.* August. *in addit. ad Angel. de malefic. verb. Che me hai adulterato, sup. num.* 64. Beroius *in cap.* 1. *num.* 51. *de offic. delegati*, Matth. de Afflict. *decis.* 129. & alij, quos nouissimè refert Flores de Mena *practic. quæstionum, quæst.* 18. *à n.* 14. & P. Suarez *in tract. de charit. disp.* 1. *sect.* 2. *ex n.* 6. vbi exactè disputat, an & qualiter liceat opera bona virtutis operari propter mercedem temporalem?

Qua ratione † Abraham Genes. 14. ad vindicandum Regem Salem, & alios, qui cum eo fœdus percusserant, iustè pugnasse dicitur contra quatuor Reges illius regionis, à quibus ipse nullam iniuriam acceperat, & in gratiam fratris Lot, quem illi spoliauerant, & captiuum ducebant.

Et † Iosaphat 4. *Reg.* 3. contra Messam Regem Moab pro Ioram, quia nolebat ei reddere tributum agnorum, & arietum, quod pendere quot annis debebat ex antiquo fœdere cum Achab patre Ioram, & quidem prius consulto Domino.

Machabæos † quoque à Romanis infidelibus auxilium petiisse *Machab.* 1. *c.* 8. docemur. Quibus exemplis alia addit Marquard vbi sup. latè concludens, ex † iustis causis posse fieri pacem, & fœdera cum infidelibus, etiam inconsulto Summo Pontifice, dummodo contra eum, & Ecclesiam non fieret, neque eo tempore, quod ab vniuersis Christianis eisdem infidelibus bellum indictum esset.

32 Ipsi quoque † Romani, quorum institia, & Imperium valdè à D. Augustin. & aliis laudatur, vt diximus *sup. lib.* 2. *c.* 7. *num.* 72. *& seqq.* nulla profectò ratione illud maximè dilatarunt, quàm sociis, atque amicis auxiliares copias præstando, & alias prouincias aliarum vicinarum robore subigendo, vt obseruat Victoria *vbi sup.* & constat ex Strabone *l.* 6. Tacito *lib.* 5. *Annalium*, Paulo Orosio *lib.* 5. *capit.* 8. Ambr. de Morales *lib.* 7. *c.* 14. *& lib.* 8. *c.* 2. *&* 53. Fr. Ioan. à Ponte *in conuenien. vtriusque Monarch. lib.* 3. *c.* 17. Iulio Cæs. Bulengero de Roman. Imper. *lib.* 3. *cap.* 5. *& ex l. postliminij* 5. *l. non dubito* 7. *ff. de capt. & postlimin. reuers.* vbi DD. hanc materiam confœderationum pertractant, & Sebast. Næuius, qui ibidem plurimos colligit. Eóque respicit Cicero pro lege Manilia, dum ait: *Propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt.*

33 Illud † etiam, & quidem vrgentius, pro eiusdem Noui Orbis legitima retentione perpendi potest, quòd in omnibus ferè illius prouinciis Indi antiquis dominis, & Regulis, variis bellorum euentibus, & aliis modis carere cœperunt, & cognita Regum nostrorum Religione, potentiâ, & gubernandi prudentia, ac mansuetudine, se eorum imperio, gubernationi, & iurisdictioni summa voluntate, atque alacritate dediderunt, & quotidie dedunt, & deuouent, vt de Mexicanis, Peruuinis & aliis passim, refert Anton de Herre-
34 ra, & alij rerum Indicarum Auctores. Et † extant in Archiuis huius Regij Limani Conuentus quædam publica, & authentica monumento anno 1562. confecta de mandato excellentissimi Proregis Comitis de Nieua, & aliorum, qui cum eo missi fuerunt, vt in hoc Regno Peruano de perpetuandis Indorum commendis tractarent. Ex quibus constat, quòd cùm hi peritissimum, & prudentissimum virum Licentiatum Paulum Ondegardum ad omnes ferè eiusdem Regni prouincias misissent, vt Indorum ea in re voluntatem exquirerent: illi, suis comitiis habitis, & rogatis, seriò semper, & vnanimiter responderunt, se nullum alium dominum vniuersalem, vel particularem habere, neque in posterum sortiri, aut agnoscere velle, præter nostrum Hispaniæ Regem opt. Max. cui se, & sua humiliter & hilariter submit-
35 tebant. Quo mediante † etiam si fortè aliquis excessus, aut iustitiæ defectus, in primæ conquisitionis exordiis notari potuisset, iam omnino cessasse, ac purgatus esse videtur.

36 Communis † enim populorum in Regis electione, vel adprobatione consensus siue is expressè, siue paulatim cursu temporis exhibeatur, etiam tyrannidem in Monarchiam perfectam, & legitimam vertit, vt probat text. *in l. ex hoc iure*, ibi, *Regna condita, ff. de iust. & iure, l.* 1. *ff. de constit. Princip. l.* 2. §. *nouissimè, ff. de orig. iur.* §. *sed quod Principi, instit. de iur. nat.* iunct. *l.* 2. *&* 4. *ff. de eo quod met. caus. c. ad id, de sponsalibus*, cum aliis, quæ latè cumulat Albericus *in leg. cunctos populos n.* 20. *C. de summa Trinitat.* Nauar. *in c. nouit, de iudiciis* 3. *notab. n.* 158. Molina *de iustit. & iur. tr.* 2. *disp.* 24. *in fine*, Couarr. *in pract. cap.* 1. *num.* 9. Illustrissim. Card. Bellarm. *lib.* 6. *de laicis c.* 6. *in fine, pag.* 209.

Salas

Salas *del egib.diſp.7.ſect.* 12. *n.67.in fin.* Leonard. Leſſius *de iuſt.& iure li.2.cap.3. num.* 41. *& cap.* 29. *dub.* 9. Laurea Salmant. *certam.* 5. *de hominum præfectura. cap.* 2. *num.* 12. Pat. Franc. Suarez omnino videndus *in defenſ. Fidei contra ſect. Anglic. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 19. Marta *de iuriſdict.* 1. *par. cap.* 8. *num.* 19. Caliſt.Remirez *de leg.Regia Aragoniæ* § 4.*num.*8.Freitas *vbi ſupra, cap.*12.*in fine*, & Bobadilla *in Polit.lib.*1. *cap.* 2. *num.*14.*litt.I.*vbi exemplum Romanorum adducit, qui teſte Cicer. *lib.* 3. *Rhetor.cap.*3. partim enſe, partim conſenſu, potentiam & dominationem totius ferè Orbis adquiſierunt.

37 Et in † noſtræ quæſtionis terminis idem probant Victoria *in relect.* 1. *de Indis*, *n.* 40. *verſ. Reſtat alius*,& ſecurius *in* 2.*relect. num.*16.*verſ. Alius titulus*, & eum tranſcribens Greg.Lopez *in dict. l.* 2.*part.col.*11.*verſ. Aſſerit etiam*, *& col.* 14. *verſ. Alius titulus*, vbi concludunt, omni iure inſpecto certiſſimum eſſe, per veram, & voluntariam Indorum electionem Reges Hiſpaniæ iuſtè has prouincias retinere poſſe, puta, ſi omnes ipſi Barbari, aut maior eorum pars, intelligentes prudentem adminiſtrationem & humanitatem Hiſpanorum, vltrò vellent accipere in Principem Regem Hiſpaniæ Ioan. etiam Matienz. eandem ſententiam diſertiſſimè ſequitur *in tractat. manuſcripto de moderatione Regni Peru*, *lib.* 1. *cap.*3.
38 vbi † multa beneficia commemorat, quæ Indi ex Regum noſtrorum tuitione acceperunt, & alia argumenta, ex quibus hodie grata, & voluntaria eorum ſubiectio colligi poteſt.

A quibus non abeſt Franc.Vargas *in tr.de auct. Papæ, & Epiſcop.confirm.* 10.*n.*4. *&* 5. vbi hunc ipſum titulum ex eo magis communit, quòd cùm
39 † inter Indos nullus iam reperiatur, qui eorum dominatum iure ſanguinis petere valeat, meritò poſſunt Reges noſtri ex Romani Pontificis conceſſione harum regionum imperium habere, & exercere, ex celebri doctrina Oldrad. *conſil.*69. Ancharran. *in reg. peccatum*, 3. *q. principali*, & aliorum, quos refert & ſequitur Caietan. *in* 2. 2. *q.*10.quibus conuenit Bald. *in l. vnica*, *C. de iur. deliber.col.*5.relatus ab Epiſcop.Chiapenſ.*in tract. comprobat.dom.Ind.fol.*31. vbi tradit, quòd hodie vbicumque iuriſdictiones vacant, vt in Regnis infidelium,apud quos non eſt vera, nec naturalis dignitas,& iuriſdictio, occupanti Catholico conceditur.

40 Neque † his aduerſatur vulgaris iuris regula, quâ docemur, id, quod ab initio nullum, vel vitioſum eſt, tractu temporis non conualeſcere, *leg. quod initio*, *ff.de reg.iur.cap.non firmatur,eod. tit. lib.* 6. cuius argumento docuiſſe videtur Ioan. Igneus *in quæſt. an Rex Franciæ recognoſcat ſupe-*
41 *riorem num.* 21. originem † nactæ poſſeſſionis in iure acquirendorum Regnorum inſpiciendam eſſe, *l. clam poſſideri*, *in princip. ff. de acquir. poſſeſſ. l. nam origo*, *ff. quod vi,aut clam* : & quod ſi eſt violenta, non poteſt opitulari, *l. auctoritatem*, *C. vnde vi*, *cap.vigilanti*, *& cap.fin.de præſcription.* ſed imò hoc vitium tranſit in ſucceſſores, *l.an vitium*, *ff.de diuerſ. & temp.præſcription. l.Pomponius*, *in princ.ff.de acquir.poſſeſſ.l.hæres.ff.*
42 *de vſucapion.* §. *fin. inſt. eodem.* Nam, vt † benè conſiderat Marta *d.* 1. *part. cap.* 8. *num.* 15. *&* 16. poſtquàm tale ius, vel præſcriptione legitima acquiſitum, vel voluntario ſubditorum conſenſu confirmatum eſt, in idice omnia facta fuiſſe finguntur, arg. *l. mulier*, §. *penult.de cond. inſtit.* & eorum, quæ benè notat Alexand. poſt Bald. Cuman. Caſtrenſ. Salicet. & alios *in l.extraneum num.* 8. *C. de hæred. inſtituend.*

43 Et † prædicta regula, quod ab initio, ita accipienda eſt, vt nullum à principio, per ſolum lapſum temporis non conualeſcat; contra verò probandum ſit, ſi præter temporis curſum, aliæ quoque circunſtantiæ, vel qualitates accedant, vt notant DD.*in dictis iuribus*,& Gloſſa celebris, *verb. Terminetis*, *in cap.ex tenore*, *de foro compe-*
44 *tent.* Vnde † acquiſitionem à principio nullam, tanquam factam per forenſem, cui acquirere per ſtatutum prohibitum erat, benè reconualeſcere, ſi poſteà forenſis ciuis fiat, latè & optimè fundat, & reſoluit Andr. Barbacia *conſ.*70.*lib.*3. *colum.*2.
45 Et † iudicium, quod à principio nullum erat, ex iure ſuperuenienti confirmari poſſe, probatur *in exemplo l. ſi rem alienam*, §. *fin. ff. de pig. act. l. conficiuntur*, §. *ſi ei ſeruo*, *ff. de iure codicill. l. ſeruum filij* 46.*de legat.* 1. iunctis aliis, quæ tradit. Bart. *in l.* 1. *num.* 12.*ff. de regula Catoniana*, Alexand. *conſ.* 27. *viſo libello, col.* 2. *lib.* 1. Felin. *in cap. inter dilectos*, *num.* 6. *de fide inſtr.* Quod
46 † idem in alienatione à minore ſine decreto facta intercedit. Nam etſi inualida ſit, confirmatur tamen ſuperueniente maiore ætate, *l.final.C.ſi maior*
47 *factus.* Etenim quando † cauſa confirmans ſuperuenit, conualidatur id, quod à principio nullum eſt, iuxta celebrem doctrinam Dyni *in d. cap. non firmatur*, *l. per fundum ff.de ſeruit. ruſtic.* & ibi Bart *num.*3.& text. optimi *in l.iure noſtro*,§. *vlt. ff. de teſtam. tutela*, *Clem.* 1. *vt lite pendente*, *& in l. quadam*, *ff. de reb. dub.* cuius verba ſunt : *quædam ſunt*, *in quibus res dubia eſt*, *ſed ex poſt facto retroducitur*, *& apparet*, *quid actum ſit.*

Rurſus non obſtabit, ſi quis fortè obiiciat,hos titulos, de quibus *hoc in capite* egimus, iuſtæ ſcilicet acquiſitionis, & retentionis ob defenſionem Fidei, vel cauſa ſociorum, aut voluntariæ electionis in aliquibus huius Noui Orbis prouinciis non interueniſſe, quæ aliis, atque aliis modis in poteſtatem, & dominium Hiſpanorum redactæ comperiuntur. Nam ad iuſtam, & legitimam alicuius Regni occupationem ſufficit, quòd plures, & præcipuæ eius prouinciæ bello iuſto, aut alio legitimo modo occupari poſſint, vt reliquæ eadem forma debellari, & poſſideri valeant, vt poſt D. Thom. & alios concludit Petr.Arag.*in* 2.2.*q.*10.*ar.*1.*pag.*312.*ver. In quo ſit quarta concluſio.*

48 Vt omittam † mirum, aut nouum non fuiſſe, quòd Reges noſtri labi non paterentur oblatam ſibi tot viis, & rationibus regnandi, & imperandi in hoc Nouo Orbe occaſionem (quamuis hoc, vt ſæpè diximus, ab eorum mente & pietate alienum fuerit) cùm certum ſit, eam, omnia ferè mundi Imperia peperiſſe, vt Græci, Romani, & alij à noſtra ætate remoti teſtes eſſe
49 poſſunt, & vel † ipſa familia Auſtriaca, de qua Auctor tractatus de occaſione, relatus à Petr. Andr. Canonher. *in Aphor. Polit. Hip. lib.* 1. *pag.* 249. ſic ſcriptum reliquit: *Quæ hodie familia in vniuerſa Europa plura Regna, plures regiones, ac ditiones poſſidet,quam Auſtriaca? Atqui eorum pleraque connubiis, tutela, & ſimilibus fortunæ beneficiis ſunt quæſita : vnus quidem Belgicas prouincias ſuo adiecit imperio, alter Hiſpanias addidit. Tertius ne quid ad ſummum*

illuſtriſſimæ

illustrissimæ familiæ deesset fastigium, Lusitaniam quoque, & immensas vtriusque Indiæ regiones acquisiuit, imperiúmque suum iisdem quibus Solis cursum finibus terminauit.

10 Vnde † Politici docent occasionem rerum gerendarum summa cum diligentia aucupandam esse, quia secundùm Niceph. *lib.16.cap.12. Celerrima Aquila est temporis opportunitas, & occasio, quæ ad pedes aduolans capi à quopiam potest; sin aufugiat in altum aërem, eos, qui se persequuntur, videt, neque vt ad eos redeat, in animum inducit.* De quo plura alia cumulat Canonherius, *vbi supra*, & nouissimè Ioannes Baptista Valençuela *in discurs. stat. & belli*, 1. *part. considerat.* 3. *ex n.*8. Iustus Lipsius *lib.5.ciuil.doctor.cap.*16. Pat. Ioannes Dauid *in lib. de occasione arrepta, aut neglecta, per totum*: & Fr. Ioannes à Salazar *in Polit. Hisp. propos.*11. §.5. vbi † respondet obiectionibus Campenelæ, qui inuictum illum & magnanimum Imper. Carolum V. perperam suggillauit, quòd mundi dominus esse desierit, quia oblatis sibi à fortuna occasionibus, opportunè vti noluit, vel nesciit.

CAPVT V.

De vltimo, & efficacissimo eiusdem retentionis titulo, qui ex difficultate, aut veriùs impossibilitate restitutionis descendit, Indis iam ad Fidem conuersis, & eorum & Hispanorum rebus mutuis inter se nexibus complicatis.

SVMMARIVM.

1 *Retentio Noui Orbis hodie secundùm omnes sine scrupulo ac difficultate procedit.*
2 *Orbis Noui denominatio hodie à nostris Regibus sine peccato deseri non poterit.*
3 *Sententiæ Victoriæ, Soti, Gregor. Lop. Matienz. Bañez, Cordubæ, Acostæ, Molinæ, & aliorum circa iustam retentionem Noui Orbis, sigillatim expenduntur.*
4 *Indi semel conuersi suæ gubernationi relinqui non debent, & quare?*
5 *Ignorantes secundùm Platonem & Aristotelem sequi debent, & prudentes ducere, ac dominari.*
6 *Stulti secundùm D. August. melius viuerent, si sapientium serui essent.*
7 *Indi si potestati, ac gubernationi relinquantur, facilè in apostasiam, & antiqua crimina prolabentur.*
8 *Infidelibus semel conuersis, si apostasiæ crimen timetur, potest Papa Principes fideles assignare.*
9 Cap. de Iudæis, vers. Qui autem, 45. dist. *expenditur.*
10 *Vxor fidelis quando à viro infideli separari possit?*
11 Cap. quanto, de diuortiis *expenditur, & illustratur.*
12 *Filij baptizati à patrum infidelium potestate liberantur.*
13 *Matrimonium, quod fieri tractabatur inter Serenissimam Mariam Hispaniæ Infantem, & Carolum Regis Angliæ filium, quibus rationibus dilatum fuerit.*
14 *Matrimonium inter Catholicam, & Hæreticum qualiter, & quare prohibitum sit? Et num.*16.
15 *Dispensatio Pontificis necessaria est ad matrimonium inter Catholicam, & Hæreticum, & hæc, nonnisi cessante periculo peruersionis, & magnis aliis causis interuenientibus concedi solet.*
17 *Fideli cum infideli nulla potest esse societas.*
18 *Seruus Christianus liberatur à dominio domini Iudæi, vel infidelis.*
19 Lex 1. C. ne Christian. mancip. hæreticus, vel Iud. &c. *cum similibus explicatur, & illustratur.*
20 *Catholicus esse debet, qui multitudini præficiatur.*
21 *Papa potest Principes apostatantes priuare dominio quod habent supra fideles.*
22 *Principum peccata perniciosissima sunt, præsertim in materia fidei.*
23 *Principes, qui grauius, quàm subditi peccant, grauius puniendi sunt.*
24 *Papa, vt bonus pastor, debet omnia, quæ impediunt fidei conseruationem, & progressus submouere.*
25 *Indorum, & Hispanorum Respublica hodie vna est, & mutuò se iuuat.*
26 *Regnum vnum, etiam iniustè occupatum restitui non debet cum notabili aliorum regnorum, & statuum iactura.*
27 *Restitutionem rerum alienarum quando excuset necessitas, vel difficultas?*
28 *Nauarrensis regni restitutionem quo argumento excuset Nauarrus?*
29 *Reges nostri hodie ex sententia multorum, non solùm iustè retinere possunt Indias Occidentales, verùm, & rebellantes denuò subiugare.*
30 Cap. 1. 23. q. 8. & cap. puniendа 24. q. 1. *expenduntur.*
31 *Restitutionis in materia multa tolerantur, quæ corrigi non possunt.*
32 *Æmilij Probi elegans locus pro retentione Indiarum expenditur.*
33 *Agrariæ legis effectus, quamuis iniustos, ob maiora damna vitanda Romanus pop. tolerauit, ex D. August.*
34 *Commendas Indorum qua ratione continuandas censuerit Fr. Alphonsus à Castro.*
35 *Indiæ Occidentales si hodie à Regibus nostris relinquerentur, aut restituerentur, multa damna, & absurda resultarent.*
36 *Bona inferioris ordinis restituenda non sunt cum iactura superioris.*
37 *Religionis conseruandæ ratio multum præponderat.*
38 *Animarum salus cunctis rebus præfertur.*
39 Lex sancimus 17. de sacrosanct. Eccl. *expenditur, & illustratur.*

SED etsi, absque veritatis præiudicio, consideremus, in huius Noui Orbis conquisitione, & Barbarorum ad fidem conuersione, aliquid primis illis temporibus interuenisse, quòd Regum nostrorum occupationem & dominationem minus iustam, & legitimam redderet. Illud † tamen apud omnes exploratum esse vi- 1 detur,

detur; hodie post tot, eodem Orbe detegendo, & Catholicis præceptis imbuendo, exantlatos labores, & postquam Hispanorum, atque Indorum gubernatio, & conseruatio tot inter se nexibus, ac vinculis copulata conspicitur, iustè, & absque vlla peccati labe ab eisdem retineri: imò, † quod magis est, citra graue peccatum deseri, ac relinqui non posse. Quod benè insinuauit Episcopus Chiapens. *in tractat. comprobat. suprem. dom. Ind. num. 2. & seqq. & in proposit. 19. & in replic. 12. ad obiect. Sepulueda, fol. 54.* † & signanter, atque eruditè probat Mag. Victoria *in 2. relect. de Indis insulanis, num. 13. & 14.* & in finalibus verbis, vbi ita concludit: *Tertiò patet, quòd iam postquam ibi facta est conuersio multorum Barbarorum, neque expediret, nec liceret Principi omninò dimittere administrationem illarum prouinciarum.* Et sequuntur, atque illustrant Dom. Soto *in 4. distinct. 5. quæst. 1. art. 10.* Gregor. Lopez *in d. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 13. vers. Alium titulum:* Matienzus *in tract. manuscripto de moderatione Regni Peru, lib. 1. cap. 3. in fine;* vbi dicit, se circa hoc plura notasse in stylo Cancellariæ *tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. §. 1. gloss. 1. num. 46.* Dom. Bañez *in 2. 2. quæst. 10. art. 10. pag. 536. in fine;* vbi concludit, hunc esse potissimum titulum, quo Hispaniarum Rex gubernat gentem Indorum ad fidem iam conuersam: Francisc. Vargas *in tractat. de iurisdict. Pontif. & Episcop. confirm. 11. num. 13.* vbi ait Papam in prouinciis infidelium ad fidem conuersis, Episcopatus, cæteráque munia erigere, & creare secundùm Bald. & Angel. *in l. id quod apud hostes, de legat. 1.* & eam quam putat iurisdictionem profuturam concedere: Anton. à Corduba *in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. versic. Quòd si maior, pag. 507.* vbi signanter inquit: *Quòd si maior pars Indorum esset iam conuersa, aut conuerti parata, tunc si sine dispendio, siue periculo Papa, vel Princeps aliquis Christianus auctoritate Papæ etiam per bellum tollere posset illos dominos infideles, & illis præficere Principem, aut Principes Christianos, qui gubernarent iam fideles, effectos, aut conuerti paratos, & ipsos in vera Religione ab infidelium persecutione tuerentur, certè ita fieri licitè posset, atque deberet, ad conseruationem Religionis, & ad tollendum impedimentum eius, & Fidei, & tyrannidem dominorum infidelium supra Christianos. Et hoc modo Reges Hispaniæ dominantur insulanis per suos Hispanos expugnatis.*

Ioseph Acosta *de procur. Ind. salut. lib. 2. cap. 11.* vbi eleganter scribit: *Certè grauiter errant quidem specie fortasse pietatis, ius Regium, & administrationem vocantes in dubium, quærentes interdum, quo titulo, & iure Hispani dominentur Indis? Num hæreditario iure ad nos deuoluti sint, an bello iusto subiecti? Quæ sanè disputatio eò pertinet, vt administrationis Indicæ, vel tollatur, vel certè debilitetur auctoritas, quò semel si gradus fiat, quanta sit futura pernicies, quæ perturbatio rerum omnium consequatur, dici vix potest. Atque ideò illud religiosè, & vtiliter moneo, non oportere in hac causa amplius disceptare: sed veluti præscriptum iam sit, optima Fide agere debere Christi seruum. Neque aliam subtiliorem causæ euictionem petendam esse, quàm quod vt demus, quam maximè peccatum esse in vsurpatione dominatus Indici; tamen neque restitui iam potest, cui enim, aut quibus modis, neque si maximè posset Fidei Christianæ semel susceptæ euidens iniuria, & periculum id vllo modo pateretur, &c.*

Et inferius: *Igitur siue iniuriâ vsurpatus sit dominatus Indicus, siue quòd magis existimandum & prædicandum est, quantum attinet ad Regum administrationem iure, & ordine iuris, nequaquam expedit Indorum administrationem, quæ illis vtilissima est ad salutem æternam, Christianis Principibus derogare.*

Idem non minus disertè probat ipsemet Auctor *lib. 3. cap. 3.* sic inquiens: *Verùm cùm de communi ac certo titulo disputatur Ecclesiæ auctoritatem, Fidei periculum ipsorum Barbarorum salutem, Rempublicam Indicanam administrandi, & æquissimum ius præbere Principibus Christianis, & illud per se abundare, certo nobis persuadet cum ratione valdè experientia ipsa consentiens. Quamobrem siue alij tituli etiam sint, siue non sint, constat ad Regum Catholicorum cura maximè pertinere salutem Indorum, cui procurandæ, & Religionis præceptores, & disciplinæ ciuilis ad ministros lectissimos mittat oportet, vt Deo, atque Ecclesiæ, iniuncto sibi munere perfungentes, vt & ipsos decet, & causa tanta exigit, satisfaciant.*

A quibus non multum distat, quod in eisdem terminis resoluit P. Ludouicus Molina *de iustitia, & iure, tractat. 2. disputat. 106. in fine;* docens, plerumque vsu euenire, vt in terris Barbarorum de nouo inuentis, & subactis, ad eorundem bonum, & innocentium defensionem oporteat, vt bellantes integrum dominium earum regionum assumant.

Pro cuius sententiæ confirmatione, vt prædicti Auctores animaduertunt: Primò, † ipsorum Indorum natura, facilitas, & imperitia considerari potest, quæ nullo modo permittit, vt suæ potestati, & gubernationi relinquantur, maximè postquam Christianæ Religioni nomen dederunt; atque ideò supremo Hispanorum imperio regi, & tueri debent, ex iis, quæ latè congessimus *suprà lib. 2. cap. 9. num. 29. cum sequentibus;* & eleganter differit Plato *lib. 3. de Repub. dialog. 3. col. 9. in fine.* Vbi inter † alias causas, quibus homines hominibus imperare solent, sextam quidem, & omnium maximam eam esse inquit, quà secundùm naturam ignorantes sequi iubentur, prudentes autem ducere, ac dominari.

De quo etiam plura tradit Aristoteles *lib. 1. Polit. cap. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14.* Diuus Thomas *1. part. quæst. 6. art. 4.* vbi ait, quòd si vnus homo haberet super alium supereminentiam scientiæ, & iustitiæ, inconueniens fuisset, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, & in nostris terminis docet Victoria *dict. relect. 1. de Indis, num. 23.* Couarruuias *in reg. peccatum 2. parte, §. 11. num. 5.* & Ioannes Matienzus *dict. lib. 1. de moderat. Regni Peru cap. 4.* vbi se remittit ad ea, quæ latiùs dixit *in Stylo Cancellariæ, tit. 1. præemin. 17. casu 20. declarat. 9. §. 1. gloss. 1. num. 39. & 40.* Et conducit illud Diui Augustini, *cap. 12.* dum † inquit: *Si hominibus non peccare, quàm peccare melius est, melius profectò stulti omnes viuerent, si serui possent esse sapientium.*

Secundò † considerant, quòd supposita eorundem Indorum barbarie, & cœcitate, facilè contingere posset, vt amoto Hispanorum Imperio,

Imperio, & gubernatione, si sub antiquis dominis, ac regulis relinquerentur, in apostasiæ crimen, & pristinæ idololatriæ consuetudinem recidiuarent, & Euangelium fidei, & veritatis, quod inter ipsos non modo annunciatum est, sed Dei gratia, vt plurimùm, persuasum, & introductum, obliuioni traderetur, vel blasphemiis, & contumelijs illuderetur. Quo † periculo interueniente, concors est omnium Theologorum sententia, infideles siue iure, siue iniuria ad Christum conuersos, id est, minis, aut terroribus, vel aliàs non seruatis seruandis baptizatos, dummodo veri Christiani sint, nullatenus à fidelibus deserendos esse, & posse Romanum Pontificem in fauorem fidei, ipsis petentibus, vel non petentibus dare illis Principem Christianum, & auferre alios Principes infideles, vt cum Diu. Thom. 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 10. eleganter probant, & resoluunt Turrecremat. *in summa de Eccles. lib.* 2. *cap.* 114. *circa finem*: Victoria, Gregorius Lopez, Corduba, & alij ex *suprà* relatis, & Domin. Bañez *dict. art.* 10. *pag.* 536. vbi inquit, meritò Pontificem apud Indos Occidentales hac potestate vti, dando gubernatores fideles Indis ad fidem conuersis, quoniam antiqui Caciques infideles eos abducerent à fide. Et in eadem sententia generaliter de omnibus infidelibus loquens, & quod ratione vitandi periculi apostasiæ, possit eis per Pontificem nouus dominus assignari; nouissimè etiam residet eruditissimus P. Franc. Suarez omninò legendus *in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 7. & latiùs *cap.* 23. *num.* 24. vbi refert D. Thom. *in addit.* 459. & DD. *in* 4. *distinct.* 39. & idem sequitur Bellarmin. *lib.* 5. *de Roman. Pontif. c.* 7. Eman. Roderic. *lib.* 3. *q. reg. q.* 32. *art.* 4. Valençuel. *in monit. contra Venet. par.* 7. *num.* 53.

Tertiò, pro eadem doctrina communienda expendi potest, & solet exemplum † celebris text. *in cap. de Iudæis, versic. Qui autem,* 45. *distinct.* vbi Iudæi in fide semel, quamuis inuoluntariè, suscepta, perseuerare coguntur, ne vilis & contemptibilis habeatur; prout latiùs animaduertimus *suprà lib.* 2. *cap.* 18. *num.* 53. Cui exemplo simile est alterum, quod de filiis paruulis infidelium, inuitis parentibus baptizatis *in eodem lib. cap.* 18. proposuimus *ex n.* 23.

Et aliud † de vxore, quæ licet tantùm, vel plus viro adstricta sit, sicut subditus domino, cùm illud vinculum sit iuris Diuini, hoc autem non, in fauorem tamen fidei liberatur vxor fidelis à viro infideli; si maritus ei Religionis causa molestus esse incipiat, vel aliquod circa eius puritatem, & obseruationem periculum moueat, vt patet ex Apostol. 1. *ad Corinth.* 7. *& cap. quanto, de diuortiis*; & † ex ipso Ecclesiæ vsu, in qua nunc consuetum est, vt ipso facto quod alter coniugum conuertitur ad fidem, sit liber ab alio infideli. Quemadmodum † ex eadem ratione filij baptizati à patrum infidelium potestate, & consortio liberantur, ne illorum iterum inuoluantur erroribus, vt dicitur in Concil. Toletan. 4. *cap.* 59. *& in cap. Iudæorum* 28. *q.* 1. & resoluunt Victoria, Acost. Bañez, Suar. & alij, *vbi suprà*.

Quo argumento † valdè hac tempestate in Hispania dubitatum est, an matrimonium inter Serenissimam Mariam Catholici nostri Regis Philippi IV. sororem, & Carolum Stuardum Principem de Galles, Iacobi magnæ Britanniæ Regis filium, & hæredem, licitè & securè contrahi posset, eò quod † inter Catholicum, & hæreticum ob fidei, & cultus disparitatem impedimentum irritans interuenire multi censuerunt, post Gloss. *in cap. final. de condit. appos.* quam Hostiens. & Ancharran. *ibidem* sequi videntur, & expresè probat *l.* 15. *tit.* 2. *part.* 4. *& canon.* 72. *sexta Synod. gener. Trullana.*

Quod licèt alij magis frequenter reiiciant, & non irritans, sed dumtaxat impediens esse, cum veriori opinione resoluunt, vt constat ex innumeris Theologis, & Canonistis, quos latissimè refert, & sequitur Thomas Sanchez *de matrimon. lib.* 7. *disput.* 72. *num.* 2. & Nicolaus Serarius *in opusculo de Catholicorum cum hæreticis matrimonio, cap.* 1. *&* 2. & nouissimè Antonius Ricciullius *in tractat. de iur. pers. extra Eccles. grem. exist. lib.* 2. *cap.* 2. Omnes tamen † in eo conueniunt, nonnisi ex dispensatione Pontificis contrahi posse, & periculum, ne Catholicus peruertatur, cessare debere, atque alias vrgentes, & graues Reipublicæ vtilitates attendendas esse, quæ ad id permittendum nimis adstringant, vt tradit idem Sanchez *dict. lib.* 7. *disput.* 72. *num.* 10. Alioqui † enim eiusmodi matrimonia prohibita sunt, & difficiles solent exitus generare.

Vnde in Concil. Agath. *can.* 67. quod refertur *in cap. non oportet* 28. *quæst.* 2. apertè monemur, non oportere cum hominibus hæreticis miscere connubia, & anteà in Concil. Illiberitano *can.* 16. vbi habetur: *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, neque ipsis Catholicas dandas puellas, neque Iudæis placuit, ex quo nulla possit † esse societas fidelis cum infideli.* Et in Chalcedon. can. 13. *Non debet copulari nuptura Hæretico, Iudæo, vel Pagano, nisi fortè promittat orthodoxam Fidem. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, correctioni Canonicæ subiacebit.* Idem traditur à Diuo Ambrosio *lib.* 1. *de Abraham, cap.* 9. relato *in cap. caue* 28. *quæst.* 1. & latè docet Nauarrus *in Manuali cap.* 22. *n.* 30. Bellarmin. *de matrimon. lib.* 1. *cap.* 23. Sotus *in* 4. *distinct.* 39. *art.* 2. *ad* 3. & Sanchez, & Serarius *vbi suprà.*

Quartò facit, quia nulli mirum videri debet, quòd Ecclesia ob fidei fauorem, subditos recenter ad fidem conuersos, à potestate dominorum infidelium, vel Neophytorum eximat, & Christianis Principibus tribuat; cum eodem fauore attento, id, quod longè plus est, edicere soleat, nempè, † vt omnes serui Christiani, qui sub infidelium dominorum mancipio reperiuntur, ab eorum nexu soluantur, & liberentur, quamuis aliàs legitimi captiui reperiantur, & etiam si postquam capti sunt, conuersi fuerint, vt constat † *ex toto titulo, Cod. ne Christianum mancip.* Hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat, & *ex l. vltim. eodem titulo in Cod. Theodos. & cap. cùm sit nimis, de Iudæis*; vbi nefas esse dicitur, religiosa mancipia impiissimorum inquinari dominio, *cap. Iudæi* 17. *quæst.* 4. *cap. mancipia* 54. *distinct. cap. multorum, cap. ad hac, & cap. nulli, de Iudæis, l. final. tit.* 21. *part.* 4. *lib.* 13. *tit.* 9. *part.* 6. *leg.* 22. *tit.* 11. *part.* 5. *l.* 10. *tit.* 24. *part.* 7. cum aliis, quæ latè notant Doctores in eisdem iuribus; Innocentius *in cap. quod super, de voto*: Diuus Thomas, & Theologi omnes *in* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 10. Marquard. de Susan. *in tractat. de Iud. & Infid.* 2. *p. c.* 5. *num.* 19. Monl. *d. tract.* 2. *disputat.* 110. *colum.* 437. Pat. Suarez, & alij in locis *suprà* relatis: Michaël Vlcurrunus *in tract.*

tract. de regim. mundi, 2. quæst. princip. num. 82. vbi generaliter concludit, qui † præesse habet multitudini Christianorum, debere esse Catholicum, & membrum vtile corporis mystici fidelium; quem refert, & sequitur Valençuela *dict. part.* 7. *num.* 98. & idem colligitur *ex c. absolutos, de hæretic. c. nos sanctorum, & cap. iuratos* 15. *quæst.* 6. Ioan. de Ligniano *in tract. de bello c.* 15. & ex D. Thom. *d.* 2. 2. *quæst.* 12. *art. vlt.* vbi ostendit posse Papam † Principes à fide apostatantes priuare dominio temporali, quod habent supra fideles, quia contrarium vergere posset in magnam fidei corruptionem; quia vt dicitur *Prouerb. cap.* 6. Homo apostata in corde suo machinatur malum, & iurgia seminat, intendens homines separare à fide.

Et vt subiungit Suarez *d. lib.* 3. *cap.* 23. *num.* 22. Principum † peccata, præsertim contraria fidei, & religioni, perniciosissima sunt; facilè enim subditos ad sui imitationem pertrahunt, vel exemplo, vel beneficiis, ac promissionibus, vel etiam minis ac terroribus, vt diximus *dict. cap.* 9. *num.* 61. & Philosophi ipsi, ratione & experientia ducti, docuerunt, vt constat ex Platone relato à Cicerone *lib.* 1. *epist.* & ex eodem Cicerone *lib.* 3. *de legibus*, vbi inquit, vitiosos Principes, non solùm vitia in se ipsis concipere, sed etiam ea in ciuitatem infundere. Vnde grauius, † quàm cæteri delinquunt, & ideò grauius per pastores suos puniendi sunt, vt ait text. *in cap. præcipuè* 11. *quæst.* 3. Et cùm † ad Pastorem spectet, non solùm oues errantes corrigere, vel ad ouile reuocare, sed etiam lupos arcere, & ab hostibus defendere, ne extra ouile trahantur, & pereant: ita ad Pontificem pertinet, pericula apostasiæ, & alia quæcumque fidei conseruationem, & progressum impedientia, submouere, & nouos, & Christianos dominos in prouinciis infidelium, præsertim Barbarorum, de quibus agimus, constituere. Ac propterea concludit idem Suarez *vbi suprà lib.* 6. *cap.* 4. *num.* 1. *pag.* 716. inter Christianos, maximè in tyrannorum nomine, & ordine numerandum esse Principem, qui subditos suos in hæresim, vel aliud apostasiæ genus, vel publicum schisma inducit.

Quintò, † & vltimò considerari potest, quod quamuis prædicta omnia deficerent; cum tamen hodie, vt *suprà* tetigimus, temporis lapsu Hispanorum, & Indorum religio, & Respublica vna esse cœperit, & sub eiusdem Hispani nostri Regis tuitione, & gubernatione constitui, atque vtriusque regni status, vires, & nerui ita commixti, & complicati sint, vt alterum ab altero sine magno, & euidenti amborum periculo, & dispendio separari non possit. Certa est, † & communis probatissimorum Auctorum traditio, qui Regem, etiam iniustè possidentem, à restitutionis necessitate excusari, testantur, imò & quemlibet priuatum, qui status sui periculum, seu decentiæ eius notabilem iacturam veretur. Vt constat ex D. Thom. *in* 2. 2. *quæst.* 66. *art.* 8. Archiepiscop. Florent. *in sum.* 2. *part. tit.* 2. *c.* 8. & 3. *part. tit.* 4. *cap.* 1. Soto *distinct.* 15. *quæst.* 2. *c. vlt.* Palac. Rubios *in tract. de obten. Regni Nauarræ*, 4. *part.* §. 3. *col. penult.* Henrico *quodlibeto* 6. *quæst.* 24. Medina *in Cod. de restitut. quæst.* 2. *dub.* 4. Couar. *in reg. peccatum*, 1. *part. num.* 2. Mich. Salon *de iustitia & iure*, 1. *tom. controuers.* 8. *pag.* 280. Lessio *eodem tract. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 21. Rebello *de obligat. iust. lib.* 2. *quæst.* 27. *sect.* 4. *pag.* 131. & optimè Nauar. *in Manual. cap.* 17. *num.* 57. & 60. quem nouissimè refert, & sequitur Pat. Fr. Ioan. Marquez *in Gubernat. Christian. lib.* 1. *cap.* 27. *pag.* 164. vbi resoluit, † restitutionem alienarum rerum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publica, ob idque non esse facile damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiamsi scirent non esse sua, modò probabiliter scirent, eorum restitutionem consequutura grauissima suorum regnorum incommoda.

Cuius doctrinæ argumento † idem Nauarrus *in comment. ad text. in cap. cum minister* 23. *quæst.* 1. vbi tractat de finibus humanorum actuum, in epistola, quam huic tractatui præmisit ad Ducem Alburquensem, *versic. Ad primum igitur, p.* 368. defendit retentionem Regni Nauarræ, quod nunc etiam nostri Reges Catholici possident: nam per restitutionem præfati Regni, certum est (inquit) apertum iri ostium Gallis, inferendi maxima damna in alia Regna Hispaniæ per montes Pyrenæos; vt interim alios titulos illius Regni obtinendi omittamus, de quibus egimus *suprà lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 63. & *seqq.*

Et † in terminis retentionis huius Noui Orbis, eadem doctrina & consideratione vtuntur Episcopus Chiapensis *dict. tractatu comprobat*, *fol.* 30. Magister Victoria *in dict. relectione* 2. *de Indis insulanis ad finem*: Acosta *dict. lib.* 2. *de procuranda Indorum salute, cap.* 11. *pag.* 252. & *lib.* 3. *cap.* 3. *pag.* 286. Ioannes Matienzus *dict. lib.* 1. *de moderat. Reg. Peru, cap.* 2. vbi refert, se hoc latius probasse *in Stylo Cancellariæ tit.* 1. *præeminent.* 17. *declarat.* 9. §. 1. *glossa* 1. *num.* 33. & Ioannes Boterus *in relatio. vniuersal. parte* 4. *lib.* 2. *ex pag.* 65. *ad* 77. Vbi adeò securè hanc retentionem probat, vt addat, posse hodie Reges Hispaniæ easdem Indiarum prouincias, si forte rebellarent, vel antiquos, aut alios nouos dominos proclamarent, aperto Marte debellare.

Quibus consentiunt, de retentione Indiarum Orientalium loquentes: Rebellus *de obligationibus iustitiæ*, 2. *part. lib.* 18. *quæst.* 23. *num.* 26. *ad finem*: & nouissimus Freitas *de iust. Imper. Asiat. cap.* 13. *num.* 46. & *sequentibus*, vbi probat, Principes supremos, qui bona fide rem possidere cœpere, & à fortiori illorum successores, non teneri eam dimittere, & seipsos spoliare, aut consortium pati, vel in arbitros consentire, tametsi res dubia sit; quin potius grauissimè eo in casu peccare quemcumque alium Principem, qui contra talem possessorem arma moueret, & ad damna resarcienda teneri, cum melior sit conditio possidentis, vt resoluunt Victoria *de iure belli, num.* 27. & 30. Molina *de iustitia & iure, tract.* 2. *disputat.* 103. *versic. In primo, & versic. Quare*: Vasquez 1. 2. *tom.* 1. *disputat.* 64. *cap.* 3. *à num.* 11. Salas *in eadem* 1. 2. *tom.* 1. *tractat.* 8. *disputat. vnic. num.* 121. & 132. & Antonius Perez *in Laurea Salmantina, certam.* 10. *num.* 105. *cum seq.*

Pro quibus ego expendo † celebrem textum *in cap.* 1. 23. *quæst.* 8. vbi in eadem materia retentionis rerum alienarum † multa tolerari, inquit Diuus Augustinus, quæ corrigi, vel puniri non possunt; quod alio in proposito dixit Pelagius Papa *in cap. pudendo* 33. 24. *quæst.* 1. Et arridet Æmilij Probi † sententia, quam ad explicationem textus *in cap. vltim. de restitut. spoliator.* expendit Cuiacius *ibidem*, qui de bello ciuili aduersus Lepidum scribens, ait: *Ea, quæ hostes sibi inuicem eripuerent, licèt malè capta sint,*

ſtint, iure tamen eorum repetitionem non eſſe, quia ciuitate iam ſedata, & compoſita, & re labefactata, expediret Reipublicæ, quaſi ægra & ſauciæ requieſcere quomodocunque, ne vulnera curatione ipſa reſcindantur. Et melius ac congruentius locus alter Diui Auguſtini *lib.3. de Ciuitate Dei, c.24.* 33 vbi loquens † de lege Agraria, inquit, quòd fuit initium ciuilium bellorum & ſeditionum: *Volebant enim Gracchi legibus Agrariis agros populo diuidere, quos nobilitas perperam poſſidebat, ſed eis tam vetuſtam iniquitatem audere conuellere periculoſiſſimum, imo verò, vt ipſa res docuit, perniciosiſſimum fuit. Neque enim legibus, & ordine poteſtatum, ſed turbis, armorumque conflictibus nobiles, ignobileſque necabantur.*

34 Quo loco, & exemplo motus † eruditiſ. F. Alfonſus à Caſtro in quodam conſilio manuſcripto, quòd circa conſeruandas, vel tollendas commendas Indorum in Anglia edidit die 13. menſis Nouembris anno 1558. ad inſtantiam Imp.Caroli V. defendit, prædictas commendas, quamuis aliqua damna generaſſe dicerentur, conſeruandas, & tolerandas eſſe: quinimò & vendi, & perpetuari poſſe, ſi Hiſpaniæ Regibus id vtile videretur, ex traditis à D. Thoma *in opuſculo 21. ad Duciſſam Brabantiæ.* De quo articulo alibi plenius agemus.

35 Et planè nemo non videt, † quam abſurdum eſſet, ſi Hiſpani, qui hodie inter Indos commorantur, illis parerent, eorumque gubernationi ſubiicerentur; qualiaque & quanta damna & incommoda ſequerentur, ſi Catholici Reges noſtri has Noui Orbis prouincias deſererent, quæ eis magni ſteterunt, vt inquit Ant. de Herrera *in hiſtor.gener. Ind. decad.3. lib.8. cap.4. pag.299.* & in quibus inſigni, & indeſinenti eorundem Regum cura, ac pietate, tot infidelium myriades ad Chriſti fidem, & Apoſtolicæ Romanæ Eccleſiæ obſequium deductæ ſunt, & quotidie deducuntur, vt latè oſtendimus *ſuprà lib.1. cap.vltimo, ex num.99.& lib.2.cap.4.num.17.* Vnde magis ſecurè procedit prædicta opinio, quæ eiuſdem Orbis retentionem iuſtificat, & reſtitu-36 tionem excuſat. Nam † bona inferioris ordinis reſtituenda non ſunt cum iactura, & detrimento notabili bonorum etiam temporalium ſuperioris ordinis, vt egregiè reſoluunt, & exemplis illuſtrant Caietanus *in 2. 2. quæſt.62. art.6.* Nauarr. *in Manuali c.17.n.56.& 89.* Sotus *de iuſtitia & iure, lib.4.quæſt.6.art.3.& quæſt.7.art.2.* & alij, quos refert & ſequitur Ferdinandus Rebellus *de obligatio. iuſtitiæ lib.4. quæſt.13.* Vnde 37 † multo magis idem probandum eſt, vbi imminet iactura, & periculum bonorum ſpiritualium, Religionis ſcilicet, cuius conſideratio ſumma eſſe debet, *l.ſunt perſonæ 43.ff.de Relig.& ſumpt. funer.* ibi: *Nam ſummam eſſe rationem, quæ pro Religione facit,* cum aliis, quæ ad eius illuſtrationem congeſſit Marcus Mantua *in Enchiridione rerum ſingularium cap.244.* & Ioan. Baptiſta Valençuela in monit. contra Venetos, *1.parte, num.15.* Et 38 † ſalutis animarum, quæ cunctis rebus præponderat, *cap.præcipimus 12.quæſt.1.* † *l.ſancimus 17.* 39 *in fine, C.de ſacroſanctis Eccleſiis,* ibi: *Quoniam non abſurdum eſt, animas hominum quibuſcunque vaſis, vel veſtimentis præferri.* Quo loci Accurſius *Animas*, pro animatis corporibus, non malè iuxta ſubiectam materiam exponit. Sed nihil vetat, etiam de ſpiritibus intelligere, prout facit Felinus, plura ſimilia, quæ pro animarum fauore, ac ſalute conſtituta reperiuntur, enumerans *in cap. in præſentia, quæſt.4. de probation.* Abbas *conſil.63. lib.1.* Socinus *conſil.39.colum.penult.lib.2.* & latè Catelianus Cotta omnino videndus *in memorab. iuris, verb. Anima,* & Cardinal. Tuſchus *eodem verb. concluſ.333.*

CAPVT VI.

Reges noſtros piè ſemper, & ſanctè ea omnia ordinaſſe, quæ in detegendis, & conuertendis Indis fieri conueniebat, & exceſſus, atque iniurias à Ducibus & militibus irrogatas, nihil eorum pietati, & iuſtificationi nocere.

SVMMARIVM.

1 *Auctor quid in hoc opere vltra alios præſtiterit, eruditorum iudicio relinquit.*
2 *Inuidi, & nouatores Indiarum retentionem mordent, quorum calumniæ referuntur, & refelluntur. Et num.ſequentibus.*
3 *Initium cuiuſlibet rei ſemper inſpici ſolet,*
4 *Fundamentum vbi eſt erroneum, aut vitioſum, omnia corruunt.*
5 *Cupiditatis vitium, non religionis zelum Hiſpanos ad Nouum Orbem perduxiſſe aliqui cauillantur.*
6 *Cupiditas eſt omnium malorum radix iuxta ſententiam D.Paul.1.*ad Timoth.6.
7 *Hiſpanorum auaritiæ, & cupiditatis initio detectionis Indiarum, aliqua exempla referuntur.*
8 *Aurum eſſe Hiſpanorum Deum, Indi exiſtimarunt, & de feſtis ei hac de cauſa à quodam regulo Cubæ factis.*
9 *Enciſus Bacchalarius aurum in prouincia Darienis retibus piſcari publicauit.*
10 *Zenu in fluuio auri glebæ gallinacei oui magnitudine retibus expiſcari ſolent.*
11 *Diuitias Noui Orbis nimis extollit Maiolus.*
12 *Atabaliba Peruanorum Imperator immenſas diuitias pro ſua libertate promiſit.*
13 *Hiſpanis accommodari poteſt, quod olim T. Liuius de Romanis in Africam traiicientibus, ſcriptum reliquit.*
14 *Senecæ elegans locus refertur, & ad Hiſpanorum in Orbem Nouum aduentum accommodatur.*
15 *Charitas aurum optimum, Dei verbum argentum præſtantiſſimum.*
16 *Hiſpanos milites diuitiarum deſiderio in expeditionibus Indicis permoueri, mirandum non eſt.*
17 *Pecuniæ obediunt omnia.*
18 *Aurum omnia ſcindit, & ſuperat.*
19 *Aurum bella, & alia plura ſcelera, & damna in mundum inuexit, ex Virgil. & aliis Poëtis.*
20 *Pax non poteſt placere iis, quibus immodica cupiditas eſt.*
21 *Hiſpani propter auri cupiditatem crudeliter Indos tractaſſe, ac fere deleſſe dicuntur.*
22 *Damna, & iniurias Indis ab Hiſpanis illa-*

xima, & immediata, & quando hoc fallat?

79 *Actus non tribuitur exequenti, sed ordinanti.*

80 *Dominus teneri solet de factis, & delictis famulorum, & ministrorum, quos alicui negotio præposuit, maximè si viles sint. Et num.* 83. *&* 107.

81 *Magnates non excusantur à restitutione damnorum, quæ famuli inferunt, eorum potentia confisi.*

82 *Damni occasionem dans etiam ex leuissima causa, ad damnum tenetur.*

84 *Damnum debet refici ab iis, quorum contemplatione causatur.*

85 *Bello imprudenter illato, quæ obligationes oriantur, remissiuè.*

86 *Ratum qui habet delictum, vel excessum ab aliis commissum qualiter teneatur.*

87 *Nobiles, qui in suo famulatu, vel satellitio habent homines sceleratos, ex delictis eorum tenentur.*

88 *Milites si aliquod damnum popularibus faciant, Magister militum illud reficere debet.*

89 *Princeps grauiter punire debet milites, qui absque eius licentia bella, vel damna inferunt.*

90 *Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licentia Principis bellum mouent, & etiam in hostes & alienos grassantur.*

91 *Regum nostrorum iustitia à calumniis hæreticorum facilè vindicatur.*

92 *Finis sanctus, & rectus vbi consequitur, non multum curare solemus de mediis Et n.*97.

93 *Principia in omni negotio longè absunt à perfectione.*

94 *Incrementa regulariter habere non solent, quæ illicitè incipiunt.*

95 *Principia sinistra sæpè ad fœlices exitus perueniunt.*

96 *Operis deformitas non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis.*

98 *Finis contemplatione omne agens operatur, & dicitur causa causarum.*

99 *Noui Orbis in acquisitione multa multi sanctè & religiosè operati sunt.*

100 *Malorum interuentio bonis aliorum operibus nocere non debet.*

101 *Ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt.*

102 *Causa iustior, & potentior præualet, & attendi debet.*

103 *Causa quæ prodest, vbi concurrit cum ea, quæ nocet, illa attendi debet, non hæc.*

104 *Christianorum fœx quod facit, non est spectandum, sed quod boni Christiani ex D. Augustino.*

105 *Excessus, & abusus rerum aurum vtilitatem non tollit.*

106 *Dominus de excessibus, & delictis famulorum, & ministrorum regulariter non tenetur.*

108 *Reges nostri semper optimos Duces, ac probatos ministros ad Nouum Orbem mittere procurarunt.*

109 *Domino absenti, ignoranti, vel aliàs impedire non valenti, non imputantur ministrorum suorum delicta.*

110 *Dominus in dubio præsumitur ignorare excessus, & delicta suorum famulorum.*

HACTENVS de iustis, & legitimis, vel etiam probabilibus titulis, & rationibus acquirendi & retinendi huius Noui Orbis dixisse sufficiat. In quibus † quidem exponendis afferendis, & illustrandis, quid Nos vltra alios præstiterimus, eruditorum iudicio relinquimus. Nunc autem, vt nihil omnino maneat intactum, superest, vt † calumniis, & obiectionibus nouatorum, & inuidorum respondere curemus, qui prædicta omnia importunis latratibus perturbare, & liuidis ac Theoninis dentibus mordere conantur, & Hispano nomini infensi, quotidie curiosulas quæstiones circa Indiarum dominium mouere non desunt, vt benè obseruauit Pet. Matthæus *in notis ad constitut. Pontif. pag.* 153. 1 2

Et in primis nobis obiiciunt, quòd cùm † initium cuiuslibet rei semper inspiciendum, & considerandum sit, *l.* 3. *§. scio, ff. de minor. l. tutor, ff. de fideiussor. l.* 3. *ff. de tutelis, l. quid id quod, ff. de notat. l. vetus, cum seq. ff. de trit. vino, & oleo legato, l. vxorem, §. agri plagam, ff. de legat.* 3. *l.* 1. *C. de impon. lucrat. descrip. lib.* 10. cum multis aliis, quæ latè congerit Bald. *in l.* 1. *num.* 11. *ff. de orig. iur* Rolandus à Valle *cons.* 78. *num.* 2. *vol.* 4. Riminal *in l. vt vim, num.* 38. *ff. de iust. & iure, & in l. posthumo num.* 311. *C. de bonor. poss. contr. tab.* Pet. Greg. *lib.* 2. *syntag. cap.* 18. *num.* 1. *& seq.* Pet. Surd. *de alim tit.* 7. *quæst.* 34. *num.* 4. Ioan. Salisberiens. *in Policrat. siue de Curialium nugis, lib.* 9. *cap.* 20. Claud. Pratus Gnoseon *general. iur. lib.* 3. *tit.* 1. *cap.* 2. & nouissimè Ioan. Bapt. Valençuela *cons.* 4. *ex num.* 28. *& consil.* 19. *num.* 1. *& cons.* 33. *num.* 117. *& consil.* 88. *num.* 2. Et vbi † fundamentum erroneum ac vitiosum est, omnia corruant, neque vllus validus effectus resultare possit, quia totus ordo destruitur, si principium legitimum non seruatur, & qui primitiua inficit, deriuata vituperat, vt post Aristotel. *lib.* 1. *de cœlo & mundo ostendit I.C. in l. egi tecum, ff. de except. rei iudic. cap. Principatus* 1. *quæst.* 1. *cap. cum Paulus* 1. *quæst.* 2. Bald. *in l. nominationis, num.* 2. *C. de iudic.* Paul. Castrens. *cons.* 5. *num.* 22. *vol.* 3. cum plurimis aliis adductis à Tiber. Decian. *cons.* 8. *num.* 208. *lib.* 1. Neuizan. in Sylua *nuptial. lib.* 1. *num.* 64. Claud. Prat. *dict. titul.* 1. *cap.* 6. & Valençuela *cons.* 69. *num.* 129. *& seqq.* Non potest hæc Indiarum Occidentalium acquisitio, & retentio iusto aliquo titulo communiri, cuius initia vitiosa fuerunt, † vt potè non tam Religionis zelo, quam auri, & argenti illecebris, & diuitiarum execrabili cupiditate subnixa, † quam omnium malorum radicem meritò appellauit D. Paul. 1. *ad Timoth.* 6. dum inquit: *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas* 3 4 5 6

Ad quod probandum † multa de Hispanorum cupiditate notarunt Hierony. Benzo, Honoratus Fasitellus, Traianus Bocalinus, & alij, quorum dicta retulimus *supra lib.* 1. *cap.* 16. *num.* 95. *& seqq.* Et potest addi, quod ex nostris, post Episcopum Chiapensem tradit Fr. August. Dauila *in histor. Mexican. Ordin. Prædicat. lib.* 1. *cap.* 8. *&* 9. tantam scilicet auri situm primis illis conquisitoribus fuisse, vt nihil aliud nisi aurum à Barbaris peterent, illosque pacificè Euangelij promulgationem suscipere iudicarent, qui auri plurimùm offerebant, in negantes verò crudeliter desæuirent. 7

8 rent. Quo factum esse inquit,† vt Indi, aurum, Hispanorum Deum esse putarent, cui, Hatuey Cubensis insulæ regulus, publicas hac de causa choreas, & saltationes indixit. Quam historiam narrat etiam Anton.de Herrera *in hist.gener.Ind. decad.1.lib.10.c.15.*

9 Qui idem † quemdam Bacchalarium Encisum plures secum homines ex Hispania ad Darienis prouincias adduxisse commemorat, eius suasione pellectos, quòd auri ingentem copiam, retibus vbique in illius regionis flumina iactis, ex-10 piscari affirmaret. Quod etiam † de Zenu fluuio, non procul à Carthaginis Occidentalis vrbe labente, vbi auri glebæ retibus sæpè expiscari solen gallinacei oui magnitudine, serio tradit Petr. Mexia in Sylua *variæ lection.5.part.cap.12.& 13.* & ex eo ecolit Simon. Maiolus *in diebus canicul.1.p.colloq.11. ad finem, pag.mihi 298. & col-*11 *loq.19.pag.47.* Vbi † alia quoque miranda de ingentibus Noui Orbis diuitiis, recenset, & cum Surio comm. ann. Domini 1558. Francisci Pi-12 zarri, & sociorum auaritiam notat, qui † Atabalipam Peruanum Regem violenta morte necarunt, non parua Caroli Cæsaris iactura, cùm ille pro libertate sua septie quadraginta auri vasa appendisset, & intra septuagesimum diem septuaginta miliones aureorum Carolinorum, id est, septuagies decem centena millia aureorum s appen u um spopondisset.

13 Possumusque † Hispanorum turmis ea tempestate in hunc Nouum Orbem confluentibus illud Liuij applicare *lib.29. Tantus omnibus ardor erat in Africam traiiciendi, vt non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoriæ præmia.* Et melius, 14 legantissima † Senecæ verba *lib.5. natur. quæst. ad finem*, qui veluti hæc iam tunc præsagiens & enuntians, sic inquit.

Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm insaniam, circunferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia deuastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morsus est: nos sine vlla parsimonia nostri, alienique sanguinis, m uemus maria, & nauigia ducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum fœlicitas est, ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra Orbem suum furere? Sic Persarum Rex stolidissimus in Græciam traiicit, quam exercitus non vincet, cùm impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris, & Indis volet quærere, quid vltra magnum mare, & indignabitur, aliquid esse vltimum sibi.

Sic Parthis auaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras Tribuni, non tempestates ongissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & Deos resistentes. Per hominum, Deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, & inibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Magna pars erat pacis humanæ maria præcludi, &c.

S d huic calumniæ, & obiectioni plenè respondimus suprà *d.lib.1.c.16.ex num.99.vsque ad 113.* quæ hic lector repetere poterit. Addique possunt, quæ in simili de Lusitanorum ad Indiam Orientalem nauigationibus & lucris, vix sumptus pro extendenda & conseruanda fide factos, æquantibus, nouissimè obseruat Seraphin. Freitas de Imperio Asiat.*c.17.per totum.* Et quamuis non † negemus, quin charitas au um optimum, Dei Ve um argentum præstantissimum sit, & his omnino mediis ac telis hanc Orbis Noui conuersionem, & acquisitionem peragi longè præclarius, & conuenientius fuisse: † mirandum tamen non est, nec vsquequaque succensendum, quòd milites, & alij vulgares, & sæculares homines, aliquo diuitiarum desiderio permoti pias Regum nostrorum leges, & sinceram, aliorum Religiosorum virorum curam, atque incorruptam prædicandi ratio em sua cupiditate fœdauerint,† cùm pecuniæ obediant omnia, vt habetur *Eccle, cap.10. vers.19.* vbi Martinus Delrius in adagiis, & Ioan. Pineda in comment. plura notarunt, & secundùm Diphilum relatum ab Stobæo, *serm.89.* aurum † longè validissimum sit, per ipsum enim omnia scinduntur, & conficiuntur. Quod † & bella, parricidia, legum transgressionem & plurima alia scelera in mundum inuexisse, eleganter ostendit Virgil. *lib.3. Æneid.*

Fas omne abrumpit Polydorum obtruncat,& auro
Vi potitur, quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ouid.lib.1.Metamorph.

Effodiuntur opes irritamenta malorum,
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat, prodiit bellum, quod pugnat vtroque:

Lucanus lib.3.Pharsal.

Vsque adeò solus ferrum, mortemque timere.
Auri nescit amor? pereunt discrimine nullo
Amissæ leges; & pars vilissima rerum
Certamen nouistis opes.

Et lib.7.

Impulit amentes aurique cupidine cæcos,
Ire super gladios, superque cadauera patrum
Et cæsos calcare Duces.

Propertius lib.3.eleg.11.

Aurum omnes victa iam pietate colunt,
Auro pulsa fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Tibullus eleg.10.lib.1.

Diuitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt,
Faginus astabat cum scyphus ante dapes,
Non arces, non vallus erat, somnumque petebat,
Securus varias Dux gregis inter oues.

Balbus Poeta:

Aurum bella gerit, mucronibus imperat aurum,
Aurum ventosis vela dat æquoribus,
Euertitque vrbes, & mœnia diruit aurum,
Delet & extructis oppida celsa rogis.

Et plenius Iacob.Philomusus, dum canit.

Aurum destructor vitæ, princepsque malorum,
O quam difficiles nectis vbique dolos:
O vtinam natum nunquam mortalibus esses:
Dulcia suppeditas, quæ nocumenta viris.
Te Propter pugnæ, fiunt, & bella mouentur,
Ad prædam, & cædes corpora nostra trahis.
Prosternis gentes, & totum destruis Orbem,
Nulla fides homini, te duce stare potest.
Fœdera tu Regum, & falsos iungis amicos,
Imperio seruit & genus omne tuo.

20 Secundo nauatores nobis obiiciunt, † pacem non posse iis placere, quibus immodica cupiditas est, vt eleganter de Sylla loquens, inquit Velleius

Velleius Paterculus *volum.* 2. relatus à Pet. Fab. *lib.* 1. *Semest. cap.* 7. *pag.* 42. *in fine*, his verbis: *Tentauitque iustis legibus, & æquis conditionibus bellum componere, sed iis, quibus & pessima, & immodica cupiditas erat, non poterat pax placere.* Quod in hac detectione & conquisitione Indiarum compertum fuisse aiunt, † cùm Hispani propter diuitiarum cupiditatem, quâ (vt inquiunt) ducebantur, pacis, mansuetudinis, & prædicationis Apostolicæ nullam curam habuerint, sed bellis, armis, & terroribus omnia turbantes, asperè, nimis, & crudeliter Indos tractauerint, ac ferè deleuerint, & vbique plurima damna, & iniurias eorum rebus, & personis tyrannicè, & violenter intulerint. In quibus † recensendis, & succensendis totam suam Indiarum historiam Hieronym. Benzo. & eius additionator clausisse videntur, & nimis dolent, & inuehunt Episcopus Chiapens. *in suis apologiis*, contra Sepuluedam, & in peculiari libello, cui nomen indidit: *Breuissima relacion de la destruicion de las Indias*, Caieta. 2.2. *quæst.* 66. *art.* 8. *ad* 2. Victoria *in relect. de Indis*, §. 4. *conclus.* 2. §. 6. & 7. Fr. August. Dauila *in d. histor. Mexic. lib.* 1. *cap.* 100. & *sequentib.* vbi aliqua miracula, & supplicia recenset, quæ Deus pro eiusmodi crudelitatibus vindicandis operatus est, Ioan. Boterus *in relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *pag.* 59. & *sequentib.* Ioseph. Acosta *lib.* 3. *de procurat. Ind. salu. cap.* 4. & 5. Fr. Eman. Roder. *in quæst. regular. t.* 2. *quæst.* 99. *art.* 4. Perr. Zieza *tom.* 2. *cap.* 33. & alij historiæ Indiarum scriptores variis in locis. Et latè Ioann. Metellus in epistola, quæ Osforij operibus præfixa est, à quibus habuit Theatrum vitæ humanæ, *vol.* 12. *lib.* 3. *pag.* 2739. & iterum *pag.* 2753.

Porrò † Christianos, etiam cùm iustis bellis operam nauant, mites, atque in parcendo, quantum fieri possit, faciles esse debere, multis argumentis, vltra alios: nouissimè probat Fr. Ioan. Marquez in *Gubern. Christ. lib.* 2. *cap.* 28. & *seqq.* vbi citat illud Arnobij *lib.* 1. *contra Gentes*, cuius verba retulimus *sub. lib.* 2. *cap.* 17. *num.* 86. Et † potuit allegare Clem. Alex. *lib.* 2. *Strom. c.* 8. vbi legem Deuter. *cap.* 20. commendat, quæ etiam in agris hostium redundanti quadam humanitate pomiferas arbores succidi prohibuit, allegoricè ostendens, vt addit Gentian. Heruetus ibidem, ex hostibus eos solùm esse interimendos, qui nobis possunt nocere, non eos, qui sunt innoxij.

Sed ego † licèt absolutè excusare non possim, nec debeam bella omnia, bellorumque gestorum excessus, atque omnes illos superiorum temporum turbines; & quæ in Indos patratæ dicuntur, crudelitates. Illud tamen certè, & intrepidè moneo, † sicubi in his peccatum fuit, id planè nullatenus, vt sæpè diximus, Regum nostrorum pietati, & iustificationi nocere: quorum ea † semper fuit cura, & solicitudo erga Indorum conuersionem religiosè, & suauiter disponendam, libertatem asserendam, bonam tractationem, atque instructionem curandam, damna, & iniurias, quæ miseris illis irrogabantur, vindicandas, & depellendas, & viros probos, doctos, ac religiosos, ad hæc omnia commodius exequenda, vndecumque quærendos, consulendos & delegandos, vt iniuncto sibi à Sede Apostolica muneri absque dubio satisfecisse videantur, vt constat ex iis quæ diximus *sup. lib.* 1. *cap. vlt. num.* 106. & *seqq.* & *lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 78. *cap.* 9. *num.* 17. *c.* 15. *n.* 25. *c.* 17. *num.* 59. & *præcipuè c.* 18. *num.* 15. cum quinque sequentibus. Ita enim videmus † in primo capite primæ illius instructionis, quam Catholici Reges Christophoro Columbo dederunt, vbi ad insulas à se repertas, cum Almiralij, & Gubernatoris titulo remeauit; cuius verba, vltra alios, refert Episcopus de Chiapa in replicat. vlt. aduersus obiection. Sepuluedæ *pag.* 52. sic piissimè, & prudentissimè cautum fuisse:

Por ende sus Altezas, deseando, que nuestra santa Fè Catolica sea aumentada, y acrecentada, mandan y encargan al dicho Almirante, Visorey y Gouernador, que por todas las vias y maneras que pudiere, procure y trabaye à traer à los moradores de las dichas Islas y tierra firme, à que se conuiertan à nuestra santa Fè Catolica, y para ayuda dell, sus Altezas embian al devoto Padre Frai Buil, iuntamente con otros Religiosos, que el dicho Almirante consigo ha de llevar, los quales por mano, è industria de los Indios, que acauinieron, procuren, que sean bien informados de las cosas de nuestra santa Fè, pues ellos sabran y entenderan mucho de nuestra lengua, è procurando de los instruir en ella lo meyor que ser pueda. Y porque esto meyor se pueda poner en obra, despues que en buena hora sea llegada alla la armada, procure, y haga el dicho Almirante que todos los que en ella van, è los que mas fueren de aqui adelante, traten muy bien, è amorosamente à los dichos Indios, sin que los hagan enoyo alguno; procurando, que tengan los vnos con los otros conuersacion y familiarid, ad haziendose las mayores obras que ser puedan. Y ansimismo el dicho Almirante les de algunas dadiuas graciosamente de las cosas de mercaduria de sus Altezas, que lleua para el rescate, y los honre mucho: y si caso fuere, que alguna, ò algunas personas trataren mal à los Indios en qualquiera manera que sea, el dicho Almirante como Visorey, y Gouernador de sus Altezas lo castygue mucho por virtud de los poderes de sus Altezas que para ello lleua.

Et posteà, cùm iidemmet Catholici Reges † nobilem, & prudentem virum Nicolaum de Ouando Alcantarensis Militiæ Equitem ad earumdem insularum regimen mitterent anno 1501. hoc ei præcipuè in mandatis dederunt: *Que procurasse con gran vigilancia y cuidado, que todos los Indios de la Española fuessen libres de seruidumbre, y que no fuessen molestados de alguno, sino que viuiessen como vassallos libres, gouernados y conseruados en iusticia, y que procurasse que en la santa Fè Catolica fuessen instruidos; porque su intencion era que fuessen tratados con mucho amor y dulçura, sin consentir, que nadie les hiziesse agrauio, porque no fuessen impedidos en recibir nuestra santa Fè, y porque por sus obras no aborreciessen à los Christianos. Y que para que meyor pudiessen ser dotrinados, se procurasse, que se communicassen con los Castellanos, tratando con ellos, y ayudado los vnos à los otros*, vt refert latiùs Anton. Herrera *in dict. hist gener. Indiar. decad.* 1. *lib.* 4. *c.* 11. & 12. & *lib.* 5. *c.* 11. qui etiam eadem *decad.* 1. *lib.* 6. *c.* 19. & *lib.* 9. *c.* 5. & 14. alia decreta recenset quæ eorundem Catholicorum Regum piam hac parte solicitudinem, & studium commendant.

Sed hoc grauius, & luculentius ostenditur † ex clausula quadam testamenti ipsius Elisabeth Reginæ Catholicæ, quam refert Episcopus de Chiapa vbi suprà, & idem Herrera *dict. decad.* 1. *lib.* 7. *c.* 12. vbi ita cauetur. *Item, por quanto al tiempo*

tiempo que nos fueron concedidas por la santa Sede Apostolica las islas y tierra firme del mar Oceano, descubiertas y por descubrir, nuestra principal intencion fue al tiempo que lo suplicamos al Papa Sexto Alexandro de buena memoria, que nos hizo la dicha concession, de procurar de induzir y traer los pueblos de ellas, y los conuertir à nuestra santa Fè Catolica, y embiar à las dichas islas y tierra firme, Prelados, y Religiosos, y Clerigos, y otras personas doctas, y temerosas de Dios, para instruir los vezinos, è moradores dellas en la Fè Catolica, è los enseñar, y dotar de buenas costumbres, è poner en ello la diligencia de vida, segun mas largamente en las letras de la dicha concession se contiene. Porende suplico al Rey mi señor muy afectuosamente, encargo y mando à la dicha Princesa mi hija, y al dicho Principe su marido, que assi lo hagan y cumplan, è que este sea su principal fin, y que en ello pongan mucha diligencia, y no consientan ni den lugar, que los Indios vezinos, è moradores de las dichas islas, è tierra firme, ganadas, è por ganar reciban agrauio alguno en sus personas ni bienes: mas manden, que sean bien y iustamente tratados; y si algun agrauio han recibido, lo remedien y prouean, por manera que no excedan cosa alguna de lo que por las letras de la dicha concession nos es iniungido y mandado.

Ipsis quoque Catholicis Regibus vita iam functis, † & inuictissimo Cæsare ac Rege nostro Carolo V. Regni habenas suscipiente, Licenciatus de Figueroa ad easdem insulas missus fuit anno 1518. eique peculiariter iniunctum, sicuti refert idem Herrera *decad. 2. lib. 3. cap. 8.* vt quoniam diuersis opinionibus agitatum erat, vtrum Indi, si in sua libertate, & arbitrio relinquerentur, Fidei suscipiendæ, & retinendæ capaces essent? ipse super hoc vocatis in consilium prudentibus, & integrioribus earum insularum viris, maturè deliberaret: *Teniendo sobre todo respeto à que los Indios fuessen Christianos para la saluacion de sus almas, y para que pudiessen aprender à viuir como hombres de razon, sin darse à vicios, y malas costumbres, y la holgazania que vsauan, y fuessen mantenidos en iusticia, sin recibir daños ni opressiones. Para lo qual procurasse de formar las mejores ordenes que pudiesse, aprouechandose de las ordenanças para esto dadas por el Rey Catolico, acrecentadolas y disminuzandolas como le pareciesse, y haziendo otras de nueuo, con lo que mas prouechoso pareciesse para la intencion que se lleuaua, poniendo penas à los transgressores, y dando salarios à los executores dellas de la hazienda Real.*

31

Et postmodum anno 1523. vt ipse quoque Herrera recenset *decad. 3. lib. 5. cap. 1.* † cùm Ferdinandus Cortesius Mexicani Imperij, quod detexerat, & gentium, rerumque in illo repertarum eundem Imperatorem Carolum V. certiorem suis nuntiis, & litteris reddidisset, hoc responsum accepit:

32

Que sobre todas cosas auia holgado su Magestad del descubrimiento de la Nueua España, y auia dado gracias à Dios, por auer entendido, que aquellos Indios eran mas habiles y capazes que los demas, hasta entonces descubiertos para ser instruidos en la santa Fè como Christianos para saluarse, que era su principal intencion: y que pues todos estauan obligados à los ayudar, y trabajar en esto proposito, le encargaua quanto podia, que tuuiesse especial cuidado con la conuersion y dotrina dellos, y que con todas sus fuerças, pospuestos todos intereses, trabajasse quanto en el mundo fuesse possible, como se conuertiessen à nuestra santa Fè Catolica, para que viuiessen como Christianos, y se saluassen, procurando reduzir, è instruir primero à sus señores y Caciques, y ponerles en buenas costumbres, y toda orden de viuir, y desterrando sus vicios, idolatrias, y sacrificios, idarles buen exemplo: y que fuessen acariciados, y bien tratados, paraque tuuiessen amistad y contratacion con los Castellanos, defendiendo, y castigando seuera y rigurosamente à los que sin orden y causa iusta les enoyassen, hiziessen guerras, ò malos tratamientos, ò les tomassen con violencia cosa alguna contra su voluntad; sino con limpia y libre contratacion y rescate, que era la paga, porque este era el mejor camino para traerlos al conocimiento de la santa Fè Catolica, que era el principal fin que se pretendia, y mas segura cosa conuertir ciento por esta via que cien mil por otra. Y que en caso, que por este camino no quisiessen obedecer, sin que se les huuiesse de hazer guerra: esta por ningun caso se les hiziesse, sino es siendo ellos los agressores, y auiendo hecho daño à los Christianos. Y que aun quando los Indios huuiessen cometido algun excesso: toda via antes de romper con ellos, se les hiziessen primero los requirimientos que estauan ordenados, &c.

Quem † ardentem Fidei & Religionis Christianæ suauiter, & pacificè inter eosdem Indos prædicandæ, & propagandæ zelum, & indesinentem Regum nostrorum curam in illis instruendis, defendendis, & benè tractandis, non minus efficaciter exprimunt aliæ instructiones, ordinationes, & schedulæ annis subsequentibus, diuersis Ducibus, Conquisitoribus & Gubernatoribus datæ, quæ extant apud eundem Herreram *d. decad. 1. lib. 6. cap. 1. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. c. 9. & 10. & decad. 4. lib. 1. c. 8. & lib. 2. c. 3. & lib. 4. c. 10. & lib. 6. c. 11.* & alibi passim, & *in 4. tom.* schedularum impressarum, *pag. 221.* & multis sequentibus, de quibus aliqua diximus suprà *lib. 2. c. 17. n. 59. & c. 18. ex n. 15.*

33

Sed omitti non potest † notabilis quædam schedula Piissimi ac Prudentissimi Regis nostri Philippi II. Vlissipone 27. Maij anno 1582. ad Archiepiscopum Limanum scripta, in qua damna, & vexationes Indis illatas grauiter recenset, & dolet, queriturque, quòd ea, quæ ad hoc tollendum, & puniendum statuta fuerant, vt oportebat, seruata non fuerint, sic inquiens:

34

Y por que auiendose proueido tan cumplidamente lo que ha parecido conuenir al bien espiritual y temporal, y conuersion de los dichos Indios, teniendo tanto cuidado de procurar que fuessen dotrinados, è instruidos en las cosas de nuestra santa Fè Catolica, mantenidos en justicia, y amparados en su libertad como subditos y vassallos nuestros: entendiamos, que nuestros ministros cumplian lo que les auiamos ordenado: y de no auerlo hecho ni cumplido, y llegado à estado de tanta miseria y trabajos, nos ha dolido como es razon. Y fuera iusto que vos, y vuestros antecessores, como buenos y cuidadosos pastores, huuierades mirado por vuestras ouejas, solicitando el cumplimiento de lo que en su fauor esta proueido ò dandonos auiso de los excessos que huuiesse, para que los mandassemos remediar, y se cumpliesse nuestra voluntad, que es de que estos pobres gozen de descanso y quietud, y conozcan à nuestro Señor, para que mediante su Diuina gracia, y la predicacion del santo Euangelio, puedan saluarse, &c.

Extant †

35 Extant † quoque aliæ schedulæ 5. & vlt. Decemb. ann.1608. ad Excellentiss. Proregem Marchionem Montisclarium directæ, quibus seriò deciditur: *Item ha parecido ordenaros, como lo hago, que si estos Indios no son rebeldes ò enemigos de los vassallos mios, ò concurrieren en esta conquista otros de los titulos que lo pueden iustificar, no se intente por fuerça de armas, sino por medio de Religiosos, y predicacion del Euangelio, ni se consientan malocas en las prouincias de Indios, que aun no se huuieren leuantado, siendo vassallos mios, ò infestaren los confines, y vassallos mios; y que si a estos quisieren los Religiosos entrar a conuertir los, no lleuen consigo soldados, aunque las instrucciones antiguas lo permitan, por auer mostrado la experiencia que los soldados no se contentan con atender a la defensa de los Predicadores, sino que excediendo de los limites de las instrucciones, hazen siempre grandes violencias, vexaciones, y demasias à los naturales.*

Quæ omnia attendentes, & pio, quo decet, 36 affectu considerantes meritò † Reges nostros Catholicos, hac in parte non solùm excusant, verùm etiam laudant, sanctasque, & prouidas eorum leges, ac ordinationes commendant Ioseph Acosta *lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 7. & lib. 3. cap. 5. vers. Ad quas accedit, & cap. 15.* vbi inquit, semper Indos omnes Regiis legibus liberos esse, & suis rebus liberè vti, declaratum fuisse, & vt neque nostri milites aggrederentur non lacessiti ad vexandos, cædendosue Barbaros, neque illos vndecunque captos seruire compellerent, grauissimis pœnis propositis, qui contrarium fecissent: ita vt quæ Indis incommoda acciderunt, hominum magis nequitiæ, quàm administrationis vitio referenda sint: *Quamuis* 37 † *enim* (inquit) *rectè, & sapienter constituta Respublica, quamuis æquis legibus temperata, facilè improborum temeritate violatur, cùm sit nihil, quod non humana peruersitas, si relinquatur, sibi conuertat in peius.*

Frat. August. Dauila *in dict. historia Mexic. libr. 1. c. 8. pagin. 35.* vbi inquit leges iustissimas, & sanctissimas fuisse, quæ tamen ab improbis, & militaribus hominibus malè acciperentur & exequerentur.

Ioan. Boterus *vbi sup. pag. 59. & sequentibus,* 38 vbi † idem tradens, damna omnia, & excessus insolentiæ, & auaritiæ militum tribuit: *Chee di natura sua smisurato, irrationale, è inhumana, è dispietata, è cruda: non la tengono à freno le leggi humane, non le diuine, non la tema de la morte, non dell' inferno: Hor che fara ella ne gli animi de soldati, alla cui discretione siano rimessi populi imbelli, è di niuno potere? Non è fiera al mondo piu indomita, è piu crudele, che il soldato, hor che fara egli: oue lungi dal suo Principe, si vegga padrone, è signor di ogni cosa.*

39 Eman. Roder. *dict. quæst. 99. art. 4.* † vbi ait, prædictis damnis, & oppressionibus indesinenti curâ Regum nostrorum, & supremi Consilij Indiarum semper obuiam itum fuisse: *In quo illustrissimo Senatu id Christianissimè tractatur, & media ad eas oppressiones extirpandas summa consul-* 40 *tatione adhibita ordinantur;* † *quæ si in illis tam remotis partibus non omnino executioni mandantur, non est mirandum, cùm multa in his Hispaniarum partibus contra iustitiam, contra expressam Regis, & sui supremi Senatus voluntatem moliantur, ratione quorum non possumus Catholicum, & Christianissimum Regem nostrum, nec eius supremum Senatum arguere de peccato.*

Idem non minus disertè ostendit, & fatetur Fr. Ioan. à Torquemada *in Monarch. Ind. lib. 1. c. 14. & lib. 17. c. 19.* & Hieron. Benzo. eiusque aditionator, quamuis parum nostris rebus effecti, *lib. 4. hist. Ind. c. 17. & 18. in 4. p. America ex pag. 78.* & iterum Ioseph. Acosta *dict. lib. 3. c. 4. pag. 290.* causam huius inobedientiæ distantiæ locorum attribuens. *Nam cùm remotissimæ* (inquit) *regiones hæ sint, caputque huius vniuersæ Reipublicæ, siue Regiam, siue Pontificiam, Maiestatem spectes, longissimè dissitum, licentiæ, ac libidini Præfectorum campus latè patens ostenditur, vt quicque collibeat, licere sibi etiam opinentur. Quod enim longe distat, quasi nihil ad se pertineat, facilè temeritas humana contemnit. Hinc seditiosa consilia, tumultus etiam, atque adeò totius Reipublicæ perturbatio: remedium verò opido serum, atque incertum. Itaque vt medici pulmonum, si ægrotare cœperint, curandorum perdifficilem esse rationem docent, quòd ad traducendum eo vsque medicamentum longa, & valdè clausa via sit per stomachum, vt pharmaciuis iam debilitata perueniat, aut ne perueniat quidem, ita planè longinquitas supremæ potentiæ, atque auctoritatis huius Reipublicæ ægritudini leuandæ remedia opportuna vix plerumque expectare permittit. Quamobrem quicquid in rebus Indicis à Præfectis peccatur, sine emendatione peccabitur, &c.*

Et conducunt verba Pet. Maffæij *lib. 12. hist. Ind. Orient. circa finem, pagin. 303.* † vbi pari ra- 41 tione sanctas quoque leges à Lusitanis Regibus pro Indis Orientalibus latas, similiter elusas fuisse, sic inquit: *Cæterum salutaria Principis mandata, itemque Prætoris edicta non quantum par fuerat ponderis habuere obseruata, & exhausta fermè facillima quæque, reliqua, partim quod priuatis obstarent commodis, haud æquo animo accepta: partim nondum maturis ad agendum rebus in aliud tempus dilata.*

Quod valdè mirandum non est primis illius temporibus, in his regionibus, nullam adhuc certam Reipublicæ formam habentibus, & inter homines militares, bellis, sæuitiæ, & auaritiæ vt plurimùm deditos, accidisse. Nam bella † sem- 42 per plures calamitates, iniurias, & damna producunt, & † milites vix pii, & clementes esse 43 possunt, vt latè, & eleganter, præter alios, ostendit Marcus Tullius *in Orat. pro lege Manilia,* Vlpian. *in l. ex conducto 15. §. si vis, ff. locati, l. illicitas, §. ne tenuis, ff. de offic. Præsid. l. 2. l. cum affinibus 5. C. de metat. & epidem. lib. 12.* Iustin. *in Nouella 130. de transf. milit.* D. August. *lib. 19. de Ciuit. Dei capit. 7.* Erasmus *in adagio Dulce bellum in expertis, & in pacis querimonia,* Menchaca *lib. 1. quæst. illust. capit. 10.* Petr. Gregor. *lib. 11. de Repub. c. 1. num. 5.* Reuard. *lib. 3. coniectan. cap. 6.* Rædulphus Fornet. *lib. 1. rer. quotid. c. 21.* Andreas Gail. *de pace publ. libro 1. c. 4. ex num. 34.* Pet. Faber. *lib. 3. Semest. c. 13. pag. 178.* Rutil. Benzonius *de anno Iubil. lib. 5. c. 10. pagina 532.* Simon. Maiolus *in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellorum euentibus,* ferè per totum, Thom. Bozius *de sign. Eccl. Dei, lib. 2. cap. 9.* Petr. Andr. Canonherius *in Aphorism. Polit. Hippocr. lib. 1. pag. 555. & seqq.* Marquez *in Gubernat. Christ. lib. 2. c. 14. & 31.* Theat. vitæ humanæ *vol. 7. li. 4. pag. 1925.* Bobadilla, qui plurimos refert, *in Polit. lib. 1. c. 10. num. 34. & lib. 4. cap. 1. num. 10. cum seq.* & Cardin.

Tuſchus *verb. Bellum mala multa operatur*, *concluſ.*38.

44 Inter quæ, illud maximum eſt, † vt leges inter arma non exaudiantur, neque modus ſeruetur, & vt ipſe Princeps, qui bellum cœpit, ſæpè ab eius iniuriis milites ſuos cohibere non poſſit, vt præclarè canit Lucanus *d.lib.*3. *Pharſal. ſuprà* relatus,& *lib.*10.dum ait:

Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur.
Venaleſque manus, ibi fas vbi plurima merces

Seneca *in Hercule furente tragœd.*1.

45 *Arma † non ſeruant modum,*
Nec temperari facilè, nec reprimi poteſt.
Strictus enſis ira, bella delectat cruor.

46 Salluſtius in Iugurth. *Omne † bellum ſumitur facilè, cæterum ægerrimè deſinit, nec cuius poteſtate initium. eius & finis eſt.*Eleganter Caſſiodor. *libro* 1.*variar.epiſt.*12.*in fine*, *Militaribus officiis aſſueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iuſtitiæ parere deſpiciunt, quoniam ad bella Martia ſemper intendunt, Dum neſcio quo pacto aſſiduè dimicantibus difficile eſt morum cuſtodiri menſuram.* Tradunt alia auctores *ſuprà* relati, & Menoch.*de arbitr. caſu* 95.*num.*28. Ioan. Garcia *de nobilit. gloſ.* 2. *num.* 4. & 7. Hieron. Zeuallos *pract.commu.tom.*4. *quæſtio.*906.*n.*6.& 166.& ple-

47 nius omnibus † Michaël Hoſpitalis *lib.* 5. *ſuarum Poët.epiſt. in epiſt. ad Carolum Cardinal. Lotharenum*,vbi inter alia ſic ait:

Nemo vnquam bello melior ſit, ſiue ſecunda,
Siue mala infelix commiſerit alite pugnam,
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Excutiunt, pœnas, infernaque Tartara rident,
Hi quorum Solis fiducia nititur armis
Propoſita eſſe bonis in cœlo premia rident,
Tolle metum legum, rigidi legumque miniſtri
Emicat, nullo retinetur ſica pudore,
Imbellem timidumque valentior exuit armis
Et vita zonaque,&c.

48 Et ſemper † victoribus calcatos, & imbelles, ac timidos à potentioribus ſpoliatos, multis aliis Sacræ Scripturæ, & bonorum Auctorum teſtimoniis comprobat Gaſpar Sanctius *in Iſaiam cap.* 51. *num.* 71. & *cap.* 63. *num.* 13. Et vel ipſorum Romanorum exemplo ſatis oſtendi po-

49 teſt, † quibus licèt militaris diſciplina magnæ curæ fuerit, & filiorum charitate antiquior, atque potentior, † *l. poſtlim.* 19. §. *filius*, *ff. de*

50 *captiuis & poſtlim. reuerſ.* Valer. Maximus *lib.* 2. *capit.* 7. Quintilian. *in milite Marian.* *Veget. lib.* 1. *de re milit.* iunctis aliis, quæ doctè & copiosè congerit Petr. Faber *lib.* 1. *Semeſt. capit.* 19.*pagin.* 127. & Balthaſ. Ayala *de iure*, & *offi-*

51 *cio belli*, *libr.* 3. *capit.* 1. Adhuc tamen † eò laſciuiæ & petulantiæ procedebant,vt non ſolùm hoſtibus, verùm neque ſociis, & confœderatis parcerent, vt tradit Procopius *lib.*3.*de bello Goth.* his

52 verbis † *Romani exercitus Principes, & ſimul milites ipſi res ſubditorum diripere, contumeliis, & ſceleribus nihil reliquum facere, adamataſque habere in præſidiis fœminas, luxui, ac temulantiæ operam dare. Sed milites ipſi, quum ſe præfectis inobedientes, contumaceſque exhiberent, in omnem abſurditatis, & flagitij ſpeciem incidebant*, &c.

De quo etiam multum dolet, & queritur Saluianus *lib.*4.& 7.*de prouiden.*& alia congerens Bern. Aldrete *lib.*4.*de antiquit. Hiſpan.cap.* 28. Eòque alludens † Iuuenal *ſatyr.*8 inquit:

Curandum imprimis, ne magna iniuria fiat.
Fortibus, & miſeris tollas licet omne quod vſquam eſt
Auri, atque argenti.

Et † Ludouicus XII. Galliæ Rex, vt eius annales referunt, dicere ſolebat, plebem, & ruſticos eſſe paſcua tyrannorum & militum: tyrannos autem, & milites paſcua eſſe diabolorum † Et Ferdinandus Daualos Piſcariæ Marchio, vt refert Paul. Iouius *in eius vita lib.* 2.Nihil iis, qui in bello verſarentur eſſe difficilius, quàm Martem ſimul & Chriſtum pari diſciplina coluiſſe, quando mos bellicus in hac corruptela militiæ, à iuſtitia & religione penitus auerſus eſſe videretur.

Vltra quæ, notare etiam poſſumus, † quòd etſi Duces ac milites à noſtris Regibus miſſi, diligenter & exactè traditum ſibi ordinem ſeruare voluiſſent, vbi tamen ad has prouincias peruenerant, multa ſeſe illis offerebant, quæ vel omnino ab incœpto deſiſtere ſuaderent, vel aliquid amplius audere, quàm in mandatis accepiſſent. Nam aliquando Indorum feritas, & barbaries, domanda prius, & ad politicam, ac ſociabilem viuendi formam reducenda videbatur, vt ſic poſteà cum illis de Fidei, & Religionis negotiis ſeriò, & vtiliter agi poſſe.Interdum etiam alij, noſtros ad eos quietis, piis & tranquillis animis accedentes, ad hoſpitium, & commercium, vel ad Fidei legationem, & prædicationem exponendam, admittere recuſabant: ſæpè quoque admiſſos, & initio beneuolè exceptos, poſteà ſine iuſta cauſa per inſidias adoriebantur. Quæ omnia, omni iure inſpecto, vt in ſuperioribus latè probauimus, legitimam bellandi occaſionem Hiſpanis Ducibus ac militibus præſtare potuerunt. Et pariter efficiunt, † vt minus notandi, & ſuggillandi videantur, ſi quos fortè Barbarorum his rationibus debellauerint, vel aliis ſuppliciis affecerint, vt tetigimus ſuprà *lib.*2.*c.*16. *num.* 46. & *ſequentibus*, & expreſsè obſeruat Ioſeph Acoſta *in hiſt. moral. Ind.lib.*7.*c.* 27. *in fine*, Ioan.Boterus *in d. relat. vniuerſ.* 4. *part.lib.* 3. *ex pagin.* 65. & eleganter Thom. Bozius *lib.* 7. *de ſign. Eccl. cap.* 5.*in fine*, & *lib.*10. *cap.* 13. *verſ. Hinc legimus*, quem nouiſſimè refert & ſequitur Caliſtus Remirez *in tract.de leg.Reg.Aragon.*§.32. *num.*6.vbi ſcriptum † reliquit: *Miram non fuiſſe, ſi cum bellis iſtis humana effigie contectis Hiſpani interdum aſperius egerint Belluinis namque factis belluas omnes ſuperabant. Nam quæ beſtiæ ſui generis beſtias deuorant, vt illa mutuò ſeſe comedebant: quæ beſtiæ filios ſuos alunt, vt pinguiores, & adultiores effecti, ſint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo? Quo circa vt aliquis Hiſpanus fuerit aliquando in illas crudelis, tanta certè quidem immanitas erat illorum populorum, vt ad humanæ naturæ ſtudia reuocari nullo modo poſſent, niſi edita fuiſſent in illis exempla illuſtriſſima ſuppliciorum atrociſſimorum; quæ tamen Epiſcopi, Religioſique noſtri cohibuerunt. Non benè igitur quidam ſcriptores inuehuntur in Hiſpanos, quòd adeò fuerint diri in aliquos Indos haud negandum, vix tamen erat, vt aliter fieri poſſet. Peccatum eſt ab aliquo: non totius eſt notionis id crimen*, &c.

Idem

Idem tradit Petr. Martyr *in decad. Noui Orbis, decad.* 1. vbi refert, † ſæpè inter Chriſtophorum Columbum, & Frat. Builum Catelanum, Monachum Benedictinum, quem Præſulis Eccleſiaſtici nomine ac poteſtate Alexand. VI. Papa ad Indias miſit, contentiones honeſtas exoriri, quod Builus nimirum contendebat, ne in gentes illas à noſtris aliquo modo ſæuiretur: Columbus autem, & alij, multoties conuenire, vt ſupplicia de illis ſumerentur, aſſeuerarent.

Antonius quoque de Herrera *in hiſtor. gener. Ind. decad.* 4. *lib.* 6. *cap.* 11. Rationes militum, ac priorum † Orbis huius conquiſitorum commemorat, quibus ſubactionem Indorum excuſabant, & defendebant.

Sed præſtat, vt † Theodori de Bry verba ſubiiciamus, qui in epiſtola quadam, quam hiſtoriæ Hieronymi Benzoni præfixit in quarta parte hiſtoriæ Americæ, etſi Hiſpanorum auaritiam, & ſæuitiam aduerſus Indos, mutuaſque inter ſe cædes damnet, & ploret, poſteà ita concludit: *Verumtamen ne quis in Hiſpanicæ gentis ignominiam trahat, expandat vnuſquiſque quid ab aliis aliarum nationum hominibus fiat. An † non ſimilia quotidie à nobis perpetrantur? Frumentum, & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, vt pauperes tempore famis, aut annonæ charitatis iugulemus. Fraudibus, vſuris, & impoſturis fratres noſtros facultatibus ſpoliamus, & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione, & auaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus eſt vllus, aut finis noſtræ cupiditati, & crudelitati. Ne ſimus ergo tam præcipites in damnandis Hiſpanis, quin prius nos ipſos ſeriò examinauerimus, num ipſis meliores ſimus? Multos enim inter Hiſpanos noui viros pios, & probos, non minus quàm in vlla alia gente, quod abſque vllius præiudicio dictum ſit. Si quæ ſanè, crudeliter, auarè, & iniquè geſta ſunt ab Hiſpanis in India, ea genti imputanda non ſunt, ſed potius militari licentiæ, quæ in aliis gentibus non minus efferata comperietur. Quis enim ignorat, quàm multa crudeliter patrata ſint, atque etiam num hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & aliis omnibus ferè expeditionibus ac bellis? Quis tamen æquus index hæc toti genti imputabit, &c.*

His accedit, quòd licèt verum ſit, plures Indos bellorum occaſione, & aliquorum Hiſpanorum ſæuitia, atque auaritia conſumptos eſſe; † plurimi tamen ex iis, qui hodie in variis inſulis, & prouinciis, vel omninò, vel ex magna parte deſiderantur, quarum ingentem vaſtationem ita dolent, & exaggerant Epiſcopus Chiapenſis, & alij ex ſuprà relatis, non Hiſpanorum cauſa, ſed variis, & peſtiferis morbis ingruentibus, perierunt, necnon etiam terræ motibus, quinimò & propriis vitiis, & præſertim ebrietatis, & herbæ *Coca*, vſu, cui ſuprà modum dediti ſunt, vt latiùs recenſet Petrus Zeza 2. *tom. rerum Ind. cap.* 29. Ioannes Boterus *dict.* 4. *part. lib.* 1. *pag.* 99. *& ſeqq.* Ioſeph Acoſta *in hiſtor. natur. & moral. Ind. lib.* 3. *cap.* 21. Fr. Auguſt. Dauila *in hiſtor. Mexicana lib.* 1. *cap.* 33. *& cap.* 39. F. Ioannes à Torquemada *in Monarch. Indian. lib.* 5. *c.* 22. & Theatrum Vitæ humanæ *vol.* 2. *lib.* 4. *pag.* 339. Vbi ſpecialiter referunt, qualiter † plurimi Indi Peruani variolarum morbo miſerrimè perierint, & in † Noua Hiſpania anno 1545. lue quadam octingenta Indorum millia defeciſſe; & anno 1576. alteram contagionem exortam, quæ ſola duos Indorum milliones abſumpſit, id eſt, bis decem centena millia. Quibus † calamitatibus Deus alias quotidie clades occultis ſuis iudiciis in eorundem Indorum perniciem videtur adiicere, ita vt plures pij, & religioſi viri eos † in totum breui abſumendos eſſe, prænuntiaſſe dicantur, vt referunt Auila, & Acoſta, *vbi ſuprà.* Maximè cum experiendo compererint, † nihil in eorum ſalutem, & vtilitem curari, aut ſtatui, quod eiſdem maius damnum ac detrimentum non generet.

66 67 68

Vnde vindicis Dei iram magis quàm Hiſpanorum ſæuitiam in iſtorum Barbarorum diminutione, & internecione ſuprà dicti Auctores agnoſcunt, fortè propter ipſorum ingentia ſcelera, & antiquam idololatriam, † vt in ſimili excidio, & euerſione vrbis Romanæ, & Romanorum, quæ ſub Alarico contigit, conſiderant Socrates *lib.* 7. *hiſtor. Eccleſ. cap.* 10. Nicephorus *lib.* 13. *cap.* 35. & Sozomenus *lib.* 9. *cap.* 6. qui ita ſcribit: *Cordatis verò hæc ob indignationem Dei Romanis euenire videbantur, ad eorum pœnam, quæ ipſi quondam præ nimia proteruia, ac petulantia in ipſos, & pauperes iniquè deliquiſſent. Fertur itaque probus aliquis Monachus ex his, qui in Italia erant, Romam cum feſtinatione profectus, Alarico conſuluiſſe, vt vrbi parceret, nec ſe tantorum malorum auctorem conſtitueret. Cui & Alaricus reſpondiſſe dicitur, ſe non volentem hoc tentare, ſed eſſe quemdam qui ſe obtundendo vrgeat, ac præcipiat, vt Romam euertat, quòd ille tandem fecit.* Et diximus alia *ſuprà lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 52. *&* 63.

69

Tertiò, † tandem calumniantes inſiſtunt, & iuſtitiam acquiſitionis, & retentionis huius Noui Orbis eâ adhuc argumentatione conuellunt, quòd etiam ſi Indi mali, & tyranni fuiſſent, non potuerunt, nec dubitauerunt ab Hiſpanis puniri, & ſpoliari, cùm certum ſit, † quòd etiam ſi à prædone rem alterius aliquis capiat, non ideò magis iuſtum eius titulum capiens acquirere poſſit, iuxta text. *in l. qui re*, §. *ſi quis alteri, ff. de furtis. l. nauigia, l. in ciuile, Cod. eod. l. ſuperempti. Cod. de euiction. leg. ſi mancipia, Cod. de rei vind.* & in noſtris terminis aduertit Ioſeph Acoſta *lib.* 3. *de procur. Indor. ſalute, cap.* . . . . . Neque † titulum conceſſionis, ſiue confirmationis Romani Pontificis aliquid prodeſſe contendunt: eius enim auctoritatem in dubium vocare nituntur; de quo latè egimus *ſuprà lib.* 2. *ex cap.* 22. *ad* 25. & vt aliquam eſſe concedant, † ab exceſſibus, & peccatis excuſare non poſſe inquiunt, quæ Hiſpani contra ipſius Pontificis mentem, & intentionem in eiuſdem Orbis debellatione, & ſubactione patrarunt, argumento eorum, quæ latè notant Innoc. & Abbas *num.* 3. *in cap. inquiſitioni de ſentent. excom.* Marta *de iuriſd.* 3. *p. c.* 8. *n.* 31. *&* 32.

70 71 72 73

Rurſus † neque finem bonum prædicationis, & conuerſionis Indorum admittunt, quia finis bonus ſolus non facit actum eſſe bonum, aut legitimum, ſi per modum illicitum fiat, vt exemplo Medici, qui ægro ſanitatem conferre tentat per maleficium, aut fornicationem, vt benè oſtendit Martin. Delrius *in diſq. mag. lib.* 4. *c.* 4. *q.* 5. *ſect.* 2. *pag.* 333. Et † peccare quis poteſt faciendo bona intentione etiam rem licitam, quæ ſibi non competat, vt ſimiliter docet, & probat idem Delrius *vbi ſuprà pag.* 335. *& lib.* 3. *part.* 2. *q.* 4. *ſect.* 8. *pag.* 241. vel vbi in modo exercendæ rei ſibi competentis & permiſſæ excedere reperitur. † Vnde dicimus, exceſſum puniri etiamſi aliàs factum

74 75 76

esse licitum, & permissum, vt notant DD. *in l.ab executore, Cod.quorum appellat.* & plures alij, quos refert Zeuallus *pract. commun. tom.* 4. *quæst.* 1. aliàs 807. *num.* 928. *& seqq.* & Calistus Remirez *in tract.de lege Regia Aragon.*§.20.*n.*65.

Denique minus probant, quòd Reges nostri culpas, & excessus, qui in his regionibus conquirendis interuenerunt Ducum, & militum vitio, 77 & cupiditati tribuere velint, † quoniam is facere videtur, qui iubet, etiam si mandatarius excedat, & ad restitutionem damnorum tenetur, quæ inde fuerint subsequuta, *cap.qui per alium* 72. *de regul. iur. in* 6. vbi Pet. Pechius plura notauit, *leg. si quis ad id quod, l. si familia, ff. de iurisd. omn. iud. l.*1. §. *deiecisse, ff. de vi, & vi arm. l.*1. *& per tot. si familia furt. fecisse dicatur, c. mulieres, de sent.excommunic.cap.fin.de homicid.* Nam licèt 78 aliàs † euentus causæ tribui soleat causæ proximæ & immediatæ, *l.si mulier, ff. de rer. amot.* hoc tamen locum non habet, quando causa illa immediata ex prima dependet, quæ & ipsam inducit, vt latè prosequitur Tiraquel. *in tractat. cessan. causa, limit.*10. Hippolyt.de Marsiliis *cons.*607. Pechius 79 *vbi suprà num.*13. Et † ita actum non tribui exequenti, sed ordinanti meritò docet Conf. *in l. item eorum*, §. *si Decuriones, ff. quod cuiusque vniuers. cap. cum aliquibus de rescript. lib.* 6. cum notatis à Petr.Surdo *in tract. de aliment. tit.*8.*privil.*59.*num.*88.

80 Quinimò, † etiam citra mandatum, dominium teneri de facto famulorum, & officialium suorum, qui in officio deliquerunt, cui à domino præpositi sunt, quia eorum conditionem explorare debuit, apertè ostendit text. *in l.vlt.* §. *seruorum, ff.nautæ caupon,l.ne quid*; vbi Bart.Baldus, & alij, *ff.de incend.ruin.naufr.l.*1.§.*familiæ,ff.de publican. & vectigal.l.si seruus*, §.*si fornicarius,&* §. *Proculus, ff.ad leg. Aquil. l.qui insulam*, §. *vlt.ff. locati*, cum multis aliis quæ latè in variis causis adducunt, & expendunt Calcaneus *cons.* 40. *col.* 2. Annania *cons.* 71. *num.* 3. Gozadinus *cons.* 63. *num.*14.*& sequentib.* Roland. *cons.*95.*num.*11. *& seqq.vol.*2.Carauita *causar.crimin.diuers.cons.*116. *lib.*2. Ioseph.Lud.*decis.Perus.*25.*num.*18.Farinac. *cons.crimin.* 63. *num.*1. *& in praxi crimin.* 1. *tom. quæst.*24.*num.*49.*& seqq.*Ferdin.Rebellus *de oblig. iustitiæ lib.*2.*quæst.*11.*& quæst.*14. *sect.*4. *num.*42. 81 vbi † quod magnates non excusantur à restitutione, cùm famuli, eorum potentiæ fidentes, damna inferunt: Menoch.*de arbitrar. casu* 390. *num.*19. *& cons.* 53. *num.* 2. *& seq. & cons.* 1105. *num.* 2. *&* 1188.*num.*15.*&* 1194. *num.*4.*&* 33. Vbi ad- 82 dit, † quòd damni occasionem dans, etiam ex leuissima causa tenetur ad damnum: Felinus *in cap.Petrus num.*7.*de homicid.* Alciatus *in l.pronuntiato*, §.*seruientium,num.*34.*ff.de verb.signif.& de præsumpt.reg.*1.*præsumpt.*40.*num.*4. Fr.Eman. Ro- 83 der. *in summa,q.*425.*num.*8.*fol.*121.Vbi † quod dominus habens seruos, vel ministros viles, tenetur ex delicto eorum, nec potest allegare propriam ignorantiam: Cardin.Tuschus *pract. concl. 84 iur.verb. Damnum,conclus.*7.8.*&* 15. Vbi † quòd damnum debet refici ab illis, quorum contemplatione causatur: Stephan. Gratian. *discept. forens. part.*4.*cap.*625.& Mag. Lorca *in* 2.2.*sect.* 7. *disputat.* 55. *ex num.* 1. vbi tractat, quæ obligatio- 85 nes † oriantur ex bello imprudenter illato. Et in 86 eo, qui † ratum habuit, vt perinde sit, ac si ipse fecisset, tam in contractibus, quàm in delictis, *l.*1.§. *quoties, ff. de vi, & vi armat.* Gloss. *in dict. cap. mulieres*; plenissimè Salicet. *in l. non ideò, Cod. mandati*: & Pechius *in dict. cap. qui facit, ampliat.* 11. *& in cap. ratihabitio de reg. iur.in* 6.

Quibus addere possumus, quæ multum in terminis, & copiosè more suo persequitur Tiraquel. *in tractat.de nobilit.cap.*37. *num.*134. docens, nobiles, † qui in satellitium, & famulitium suum sicarios, lenones, cæterósque id genus admittunt, aut retinent, ex eorum delictis arbitratu iudicis plectendos esse. Præsumi enim eorum conditionem notam habuisse. Vnde † resoluit Chassaneus *ad consuet. Burgund.rubr.*1.§.6.*in verb. En mesusage, num.* 2. reficiendum esse à Magistro militum, si damni aliquid milites prædiis dederint, citatque *in dict. l.*2. *Cod.de pascuis pub. lib.* 2. Et hoc ita ex facto, celebri Galliæ Arresto, pronuntiatum fuisse, tradit Anton. Mornacius *in notis, siue obseruat. ad Pandect. ad dict. l. si familia, ff.de iurisdict. omn.iud.* Nimirum, † quia Principes, & Magistri militum eos punire, & grauiter coërcere debent, qui sine ipsorum licentia bellum inferunt, vel in terris propriis, aut alienis hostiliter grassantur: † cùm hoc crimen læsæ Maiestatis committant, *l.*3.*ff. ad leg. Iul. Maiest. l. si alium*, §. *est & alia,ff.quod vi aut clam, l. Papinianus*, §. *rei perduellionis, ff. de acquir.hæred.l.furem, ff. ad l. Cornel. de sicar.l.*1. *Cod.vt armor.vsus lib.*11. vbi DD. *& in l. ex hoc iure, ff. de iustit. & iure*: Bartol. *in l. hostes, ff. de captiuis*: Innocent. *in cap. olim, el* 1. *de restit. spol. & in cap. sicut de iur.iuran.* & Oldrad. Andreas de Isernia, Afflictis, & alij, quos refert, & sequitur Marta *de iurisdict.* 1.*part. cap.*39. *num.* 1. *& seqq.*

Verum autem vero † ab his quoque argumentis, & sophismatibus, facilè Regum nostrorum iustitiam, & maiestatem liberabimus, si prout sæpè fecimus, piam, & exactam illorum curam in Indis conuertendis, & idoneis mediis, ac ministris ad id deligendis, considerauerimus, & concessioni Pontificiæ, & aliis titulis, sigillatim à nobis in tota hac tractatione perpensis, eam vim, quam habent, tribuamus. Non enim solo occupationis iure nituntur, vt argumentum videtur supponere; neque dici possunt iniunctum sibi à Sede Apostolica prædicationis munus pro virili non adimplesse, cùm tot, ac tales progressus Christiana Religio in his regionibus fecerit, quot, ac quales suprà, multis etiam in locis post grauissimos Auctores enumerauimus, & quotidiana præsentia, & experientia cognoscimus. Quod vbi consequutum est, † & rectus ac sanctus finis, qui intendebatur ad effectum perductus, parum eius iustitiæ, & vtilitati officit, quod aliquid per militarem lasciuiam, auaritiam, aut petulantiam in eius initiis, aut mediis disponendis, vel exequendis excessum sit; licèt non negemus excedentes peccasse, vt auctoritates in argumento relatæ concludunt. Principia † enim in omni negotio longè semper à perfectione absfuerunt, nec vlla res consummata potest esse, dum incipit, vt benè inquit Pet.Faber *lib.*1. *Semest.c.*16. *in princ.* & ante eum Cassiodor. *lib.*2. *var. epist.*3. dum ait: *Solent enim initia portendere meliora, dum à paruis inchoant, quæ in sequentibus magna se admiratione sublimant.*

Et † quamuis regulariter incrementa habere non possint, quæ illicitè cœperint, sed statim cum sua praua æmulatione deficiant, *cap.Nouatianus* 8. *q.* 1. sæpè tamen contingit, † vt sinistra principia ad

ad fœlices perueniant exitus, vt Iacob, *Genes.* 27. per supplantationem peruenit ad benedictionem, vt seges, quæ leprosa manu seritur, munda tamen metitur, vt ex adulterino concubitu pulchra soboles nascitur, quæ sunt exempla, text. *in cap. nunquam* 241. *quæst.* 1. Et † deformitas operis non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis, vt docet Rebellus *de obligat. iust. lib.* 3. *quæst.* 19. *sect.* 3. Quia † finis facti consideratur potius, quàm modus ducens ad finem; & vt vulgò dici solet, vbi habemus effectum, non multum curamus de modo, *l. quæritur, ff. de bon. libert. l. fin. C. mand. l. si mater* 3. vbi Bald. *C. de instit. & substit. l. continuus*, §. *cum ita, ff. de verbor. obligat.* idem Bald. *in l. si adrogator, num.* 14. *ff. de adopt.* Tuschus *practic. conclus. verb. Effectus, conclus.* 51. & Ioannes Baptista Valençuela *cons.* 85. *num.* 18. Nam vt ait Probus *in addit. ad Monarch. in cap. cùm in aliquibus, num.* 15. *de rescript. in* 6. post Bald. *in l. eam quam, circa princ. C. de fideicom.* † omne agens agit propter finem, & finis dicitur causa causarum, & ab eo denominantur omnia; quod sequuntur plurimi alij relati per Tiraq. *de retract. lignag.* §. 1. *gloss.* 7. *num.* 45. & Molina *de Hispan. primog. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 15. vbi inquit, hoc esse, quod Philosophi dicere solent in omnibus rebus agendis finem principium esse.

96 97 98

Maximè, † quia in dictis principiis, & mediis, vt sæpè etiam diximus, & probauimus, multa rectè, & salubriter non solùm instituta, sed operata sunt, & plures viri pij, & religiosi Apostolicam prædicandi formam tenuerunt, & suis virtutibus, miraculis, & martyriis hunc Nouum Orbem illuminarunt. Vnde † interuentio aliorum, qui aliter se habuerunt, nocere non debet. Nam † & ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt, vt pluribus probat Gaspar Sanctius *sup. Isai. cap.* 10. *num.* 3. Et semper † causa iustior, & potentior præualet, inspiciendáque est, *l. si quis neque causam*, cum *ibi* notatis, *ff. si cert. pet.* Bal. *in l. reos, col.* 5. *C. de accusat.* Ioan. Cephal. *consil.* 141. *num.* 5. *vol.* 1. Ripa *in l. ex facto, num.* 14. *ff. de vulgar.* Ioan. Gutier. *lib.* 3. *pract. q.* 1. *n.* 11. & Molin. *de pact. nuptial. lib.* 1. *c.* 15. *n.* 40.

99 100 101 102

Et quando † causa, quæ prodesse potest, concurrit cum ea, quæ potest nocere, illa attendi debet, non hæc, maximè vbi vtilior & fauorabilior est, *l.* 3. *si quis palam, ff. de iure fisci, l. multum interest*; vbi Ias. *notab.* 2. *ff. de verb. obligat. l.* 2. *si à pupillo, ff. de vsucap. pro empt.* idem Ias. *num.* 3. Aretin. & Decius *num.* 11. *in l. si Rufinus, Cod. de testament.* Bartol. *in Extrauag. ad reprimendum, verb. Non obstantibus*: Bald. *in l. hac consultissima, in princip. num.* 1. *versic. In contrarium, C. de testam.* cum aliis, quæ notat Ioannes Garcia *in tractat. de nobilit. gloss.* 12. *num.* 42 & Valençuela *cons.* 92. *num.* 222. *& sequentib.* Et magis in nostris terminis D. Augustinus *epist.* 49. quem refert, & explicat Alanus Copus *dialog.* 5. *cap.* 23. *pag.* 720. vbi docet, † non esse spectandum, quod fæx Christianorum, sed quid perfecti Christiani faciant, sic inquiens: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui vel in ipsa religione superstitiosi sunt, vel ita libidinibus dediti, vt obliti sint, quid promiserint, &c.* & Ioseph. Acosta *d. lib.* 3. *de procur. Ind. salut. cap.* 11. *in fine*, vbi de ipsorum Indorum commendis loquens, sic ait: *Verùm vitio hominum non causæ hoc fit: Neque verò prauorum peruersitas bonis detrahere debet.* Quod † etiam generalius ad reliquarum rerum excessus, & abusus transtulit Seneca *lib.* 5. *nat. quæst. in fine*, dum inquit: *Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus: Nihil inuenies tam manifestæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa.*

103 104 105

Neque his quicquam officit, quod de damnis Ducum, & militum nostris Regibus imputandis in eodem argumento prætexitur. Nam † verior, & generalior iuris traditio est, dominum regulariter de suorum famulorum delictis, & excessibus non teneri, vt probat text. *in l.* 1. §. *deiecisse*, *&* §. *quoties*, *& in l.* 3 *ff. de vi, & vi arm. l.* 1. *de eo per quem fact. erit, l.* 2. *ff. de noxal. action. & in c. cùm ad Sedem, de restit. spol.* cum multis aliis, quæ congerit Felinus *in cap. Petrus, num.* 2. *de homicid.* Iason. *in leg.* 1. *in princip. ff. ne quis eum, qui in ius voc.* Curtius iunior *in l.* 1. *post num.* 13. *Cod. de seru. fugit.* Afflict. *decis.* 82. *num.* 2. Alciatus *de præsumpt. regul.* 40. *num.* 2. Curtius senior *consil.* 41. *col.* 1. Franc. Marcus *decis. Delphin.* 423. *num.* 11. *& sequentibus, & decis.* 425. 1. *parte*: Iul. Clarum, qui de communi testatur *in praxi crimin. quæst.* 86. *versic. Hinc infertur*: Farinac. *in eadem prax.* 1. *tom. quæst.* 24. *num.* 48. & Alexand. Ambrosinus *decis. Perus.* 48. *n.* 25. 2. *part.*

106

Et licèt † hoc secundùm ipsos, & alios, quos *suprà* retulimus, limitari soleat in dominis, qui delicta mandant, aut rata habent, vel qui ministros viles, aut minus idoneos officiis, & negotiis gerendis tam togæ, quàm belli præficiunt. Satis † tamen constat, quantum hoc genus culpæ à Catholicis Regibus nostris semper abfuerit, quibus, vt sæpè diximus, & probauimus, nihil charius, & antiquius fuit quam pias, & opportunas eiusmodi expeditionum leges edicere, idoneos earum executores diligenter inquirere, & flagitiosam transgredientium petulantiam seuerissimè coërcere. Cui si aliquando sufficienter, atque efficaciter obuiam iri non potuit; id sanè ingenti locorum distantiæ, militum auaritiæ, Indorum ruditati, & feritati, & aliis causis tribuendum est, quarum suprà meminimus.

107 108

Vnde † succedit alia non minus certa, & communis Doctorum admonitio, quæ habet, dominum absentem, ignorantem, vel prohibentem nullatenus de suorum famulorum, ministrorum siue officialium delictis teneri, idémque esse, si eis plenè resistere, quamuis cuperet, non valuerit, vt constat ex traditis à Felino, Curtio, Senec. & Afflict. *vbi suprà*: Gloss. *in cap.* 1. *verb. Archidiac. de offic. Archidia.* Speculat. *in titul. de legat.* §. *iuxta, versic. Quid si amici*: Baldo *consil.* 222. *lib.* 2. Castrens. *in leg. videamus, ff. locati*: Decio *in l.* 3. *num.* 8. *Cod. de pact.* Syluest. *in summa, verb. Dominus, num.* 7. Calcan. *consil.* 64. *num.* 6. Ruin. *consil.* 21. *num.* 1. *lib.* 4. Grammat. *decis.* 47. *num.* 1. Anton. Gabriël *conclus.* 8. *num.* 62. *lib.* 7. Farinac. *dict. quæst.* 24. *ex num.* 55. Ambros. *dict. decis.* 48. *num.* 26. & in nostra specie probat Ioannes Boterus *in dict. relat. vniuers.* 4. *part. lib.* 3. *pag.* 59. *& sequentibus*: Ioannes Matienzus *in tractat. manuscripto de moderat. Reg. Peru, lib.* 1. *cap.* 2. *&* 3. vbi se remittit ad ea, quæ latiùs dixerat *in altero tractat. de stylo Cancellar. tit.* 1. *praeminent.* 17. *casu.* 20. *declar.* 9. & tangit Fr. Eman. Roder. *in quæst. regular.* 3. *tom. quæst.* 32. *art.* 4. *vers. Ad contrar.* Et in dubio † semper præsumi dominum ignorare ea, quæ malitiosè, & flagitiosè à suis famulis, vel seruis

109 110

seruis geruntur, docet text. *in cap. quia præsulatus* 12. *quæst.* 4. Alexand. *conf.*45. *num.* 5. *lib.*1. Boër. *decis.*277.*num.*7. Ripa *in tract. de peste, tit. de remed.ad conseruan.vbert.num.*131. & Ambrosin. *suprà num.*25. Et in ipsis nostrorum Indorum terminis nouissimus Freitas *de iusto Imper. Asiat. cap.* 12. *num.* 12. vbi concludit, quod licèt per Ducum, & militum vim, & tyrannidem contra Pontificis, & Regum Hispaniæ mentem, voluntatem, ac ordinationes Indi bonis suis spoliati fuerint, Regémque Hispaniæ vt superiorem cognouerint; hoc tamen nihil iustæ eiusdem Regis possessioni, retentioni, & administrationi nocere, ex traditis à Salmeron. *tom.* 12. *tractat.*38. *ad fin.* Acosta *lib.*2.*de proc.Ind.salut.cap.*2.*ad fin.& c.*3. & Salon.2.2. *quæst.*65.*art.*6. *& controuers.*1. *vers. Denique.*

CAPVT VII.

Indos, & reliquos infideles, qui Fidei prædicandæ, & conseruandæ causa Christianis Principibus subiiciuntur, naturali libertate priuandos non esse: itaque summo semper studio à Catholicis nostris Regibus cautum.

SVMMARIVM.

1 *Indi Occidentales an serui capientium effici possent? olim dubitatum fuit.*
2 *Opinio erronea aliquorum, qui Indos seruos effici posse putarunt, plurima damna generauit.*
3 *Libertas naturali iure inspecto omnibus hominibus competit.*
4 *Seruitus communi omnium gentium iure ex iustis bellis induci cœpit. Et quare?*
5 *Serui non tam à seruiendo, quàm à seruando dicuntur.*
6 *Seruitutis diffinitio, & quid de eius origine, causis, & differentiis scripserint? Et n.*32.
7 *Seruitus non est contra aliquod expressum præceptum iuris naturalis.*
8 *Bodini opinio damnatur, qui nunquam seruitutem licitam, vel vtilem esse contendit.*
9 *Cyrus apud Xenophont. & Horatius quid de hominum captiuitate sentiant?*
10 *Serui Græcè* Sociæ *dicuntur quasi seruati.*
11 *Adagium, quot serui, tot hostes, qualiter inuertat Festus Pompeius?*
12 *Captiuitatem iustam etiam ex iniustis bellis oriri posse, putat Menchaca. Contrarium, num.*75.
13 *Seruus quis eius fit, à quo superatur.*
14 *Seruitutes hominum instar pecudum admissas, & locus D. August.*
15 *Bellum ex vtraque parte iustum reperiri, vix possibile est. Et n.*76.
16 *Militari vsu etiam capti in bello iniusto, vt serui detinentur.*
17 *Captiuitas etiam citra belli causam exerceri posse videtar.*
18 Lex postliminij 5.§.1.ff.de captiuis, *expenditur, & declaratur. Et num.*83.
19 *Romani qualiter captiuitatis, & postliminij ius exercuerint?*
20 *Pet.Bellinus Indos Occidentales seruos effici potuisse, opinatur. Contrarium, n.*89.
21 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*
22 *Hominibus quibusdam natura stannum dumtaxat infundit. Ex Platone.*
23 *Barbaros seruos effici eorum, à quibus excoluntur, aliqui putant.*
24 *Æthiopum captiuitas, qua ratione ab aliquibus defendatur. Et n.*27.*&* 108.
25 *Fortuna multis parcit in pœnam, ex Plinio.*
26 *Indi rebelles, apostatæ, vel seipsos voluntariè vendentes, serui fieri possunt. Et n.*60.
28 *Iustitiam bellorum, quæ inter se Barbari, & Infideles gerunt, Christiani anxiè indagare non debent.*
29 *Infideles, & Barbari suis legibus tam in pace, quàm in bello reguntur, & nostrarum laqueis non innodantur.*
30 Cap. 1. dist. 7. *& Exodi auctoritas* cap. 12. *ponderatur.*
31 *Legis veteris auctoritates an, & quatenus possint à Christianis allegari ad decisionem causarum?*
32 *Vendere quis seipsum potest, ob pretium participandum.*
33 *Indos seruos effici non posse, certior sententia est, & qui Auctores eam expressè sequantur, num.*53.
34 *Dominatio quæ conceditur Principibus Christianis in Barbaros infideles ob fidei receptionem à coacta, & vili subiectione ac seruitute aliena esse debet.*
35 *Suauitas multum conducit ad fidei receptionem.*
36 *Principes, qui populis recenter quæsitis parum affecti sunt, D.Thom. reprehendit.*
37 *Victores cum victis qualiter se habere debeant?*
38 *Ammiani Marcellini elegans locus expenditur.*
39 Cap.noli 23.quæst.1. *ponderatur, & illustratur.*
40 *Victo, vel capto misericordia debetur, in quo pacis perturbatio non timetur.*
41 *Infideles vbi conuertuntur ad fidem, filij Dei, & liberi fiunt, vnumque in Christo, & in Ecclesia cum cæteris fidelibus corpus constituunt, ex D.Baulo, & Clem.Alex.*
42 *Domini se mitius habere debere cum seruis ad fidem conuersis.*
43 *D.Matth. verba cap.* 17. Ergo liberi sunt filij, *explicantur.*
44 *Fidei susceptione mediante à quintuplci seruitute liberamur.*
45 *Christiani quomodo seruos possidere, eisque vti debeant, ex D.August.*
46 *Legem ferre summus Pontifex potest, & expedit, vt conuersi ad fidem ab omni humana seruitute liberi fiant.*
Seruos, si baptizentur, liberos fieri aliqui Rom. Pontific. statuerunt, ibid.
47 *Iudæis conuersis multum fauent Rom.Pontific.*
48 Extrauag.2. de Iudæis, *inter communes explicatur.*
49 *Iudæis, qui conuertuntur, multæ iniuriæ à tyrannis fiunt, & damna, quæ inde proueniunt.*

50 *Conuersi*

lites in limano Senatu exortæ sunt, & variis, ac contrariis sententiis terminatæ, & de earum fundamentis.

113 *Schedulæ Regiæ referuntur, quæ prohibent Indos Orientales in his Occidentalibus seruos fieri, quamuis Mauri esse dicantur.*

114 *Indorum orientalium seruitus, aut libertas non ex Regni Castellæ, sed Lusitaniæ legibus, & ordinationibus iudicanda videtur.*

115 *Auctor in dubio seruitutis Indorum Orientalium, consuluit D.D. Anton. à Morga Præsidem Quitensem, & quid ille responderit?*

116 *Sinæ, aut Iapponienses serui effici non possunt, nisi vbi se, aut filios suos vendunt, & tunc temporaliter seruiunt.*

HÆc, quæ adeò latè de titulis acquirendi, & retinendi huius Noui Orbis in superioribus disputauimus, præiudicio quodam ostendere possent, quid in ea quæstione probemus, quæ olim diu, ac multum agitata comperitur. 1 Vtrum † scilicet Indi, qui prædictis modis Hispanorum Regum Imperio, & ditioni accesserunt, serui censendi sint & seruorum iure tractandi, vel potiùs in sua naturali libertate remaneant, ita vt à ceteris eorundem Regum vassallis in nihilo differant? Sed quoniam grauis admodum, atque vtilis est, & in his prouinciis, primis illis temporibus, plures rixas, & contentiones excitauit, pluresque etiam Regij Senatus consultationes, ac declarationes extorsit, operæ pretium duxi, illam nunc specialius examinatam pro coronide huius libri subtexere, vt 2 veritas dilucidior appareat: cuius † ignorantia, vel tergiuersatio tot olim Hispanos in periculum gehennæ deduxit, & tot Indorum millia miserabili strage consumpsit, quam passim multi pij, & docti viri suis scriptis deplorant, & præcipuè Episcopus Chiapens. in peculiari libello, cui destructionis Indiarum titulum fecit.

Et in primis, qui eiusmodi Indorum captiuitatem, & seruitutem tueri conantur, ea argu- 3 mentatione ducuntur; quòd † etsi libertas res naturalis sit, & naturali iure inspecto omnibus hominibus competat, *l. manumissiones 4. ff. de iustitia & iure, l. libertas 4. ff. de statu hom. l. quod attinet 32. ff. de regulis iuris, l. si id quod 64. ff. de condition. indeb. §. libertas institut. de iure person. l. 1. tit. 22. part. 4.* cum aliis, quæ eruditè post Ciceron. *lib. 1. de offic.* tradit. Cannonus *lib. 2. commen. cap. 1.* Alexand. *lib. 1. Genial. cap. 10.* vbi Tiraquel. idem tiraquel. *de nobilit. cap. 6. n. 4.* & Vaconius *lib. 1. declarat. iur. cap. 10. & sequentibus.* Vnde meritò dixit Quintilian. *lib. 3. cap. 10.* Liberos natura omnes, & iisdem constare elementis, & fortassis antiquis etiam nobilibus ortos dici potest. Adhuc tamen cum Barbari, & infideles ob id solum quòd tales reperiantur, bello domari, & subiugari possint, ex doctrina Aristotel. Ioan. Maior. & aliorum, de qua latè egimus *sup. lib. 2. cap. 7. & 10. cum seqq.* & aliæ etiam causæ interuenerint, propter quas iustis bellis puniri potuerunt vt in eodem libro probauimus, non debet nouum aut insolens iudicari, si eos captiuitatis, & seruitutis legibus subiiciamus: cùm 4 † ex communi omnium gentium iure descendat, vt naturalem illam libertatem amittant quicunque bello, & armis subacti sunt, & vt capti in potestatem & seruitutem victorum redigantur, qui cùm eos occidere potuissent, iustius multo eorumdem operis, & ministeriis vti, & ad hoc custodire, & seruare potuerunt. Pro- 5 pter † quod serui, non tam à seruiendo quam 6 à seruando, appellari cœperunt, & † ipsa seruitus definitur, constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur, dict. *l. manumissiones, versic. Sed posteaquam,* & *dict. l. libertas, versic. Seruitus, l. pupil. 239. §. 1. ff. de verb. significat. §. ius autem gentium, institut. de iure natur. §. seruitus, & §. serui autem, instit. de iur. person. cap. si quis seruum 1. & 2. 17. quæst. 4. dict. l. 1. tit. 21. part. 4.*

Circa quarum rationem, & interpretationem, & de origine, causis, & differentiis serui- 7 tutis, & † quòd non sit contra aliquod expressum præceptum, aut prohibitionem iuris naturalis, latè vltra ordinarios in his locis, scribit Diu. Augustin. *lib. 19. de Ciuitat. Dei cap. 15. & sequentibus,* D. Isidor. *lib. 5. Etymol. cap. 27.* Clemens Alex. & eius additionator Gentian. Heruetus *lib. 2. Strom. c. 8. & lib. 4. c. 2.* Alex. ab Alexandro *lib. 3. Genial. cap. 20.* vbi Tiraquel. idem Tiraq. *de iure constit. limit. 30.* Couarr. *in regula peccatum, 2. part. §. 11. ex num. 2.* Sotus *lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 4.* Menchaca *controuers. illust. cap. 9.* Forcat. *dialog. 26. & in rub. ff. de seruit. ex n. 4.* Corras. *in eadem rub. ex n. 13.* Conna *dict. lib. 2. comm. c. 1. 2. & 3.* Vacon. *d. c. 12.* Anton. Roscius *lib. 2. memorab. iur. c. 8. num. 80.* Claudius Cotereus *lib. 2. de iure milit. cap. 24.* Petr. Greg. *lib. 6. de Republ. cap. 12. & lib. 11. Syntag. cap. 1. per totum,* Simancas *in Cathol. instit. titul. 61. de seruis,* Ræuard. *lib. 1. var. cap. 9.* idem Ræuard. & Petr. Faber. *in l. quod attinet, & in l. libertas 122. ff. de regul. iur. & lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 35. & lib. 3. cap. 16.* Hierony. Sauarus *in notis ad carm. in Sidon. Apollin. pag. 36.* Ioan. Fungerus *in Etymol. ver. Seruus, pag. 1069.* Bañ. & reliqui Theologi post Diuum Thom. *in 2. 2. quæst. 40. art. 1.* Michael Salon. *in ead. 2. 2. quæst. 3. de domin. art. 1. per totum,* Cardinal. Bellarmin. *tom. 1. controuers. lib. 3. de laicis cap. 7.* Nauarrus *in cap. ita quorundam, de Iudæis, notabili 11. gloss. penult. num. 12.* Molina *de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 32. & 33.* Salas *de legib. disp. 2. sect. 5.* Lessius *in eodem tractat. lib. 2. cap. 5. dub. 4.* Rebellus *de obligat. iust. lib. 1. quæst. 2. sect. 3. num. 16. & quæst. 9. & sequentib.* Vasquez *in 1. 2. disp. 157. cap. 4.* & nouissimè Ægid. Bened. *in 1. ex hoc iure, ff. de iust. & iure, tom. 1. c. 1. num. 6. & 8.* Mag. Marquez *in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 2.* vbi † aduersus Bodinum, seruitutem 8 iustis bellis inductam licitam & vtilem esse eleganter ostendit. Et huc respiciens † Cyrus apud 9 Xenoph. *lib. 3.* dicebat. Apud omnes homines peculiarem legem esse, vt capta hostium ciuitate, victoribus cedant & capita, & in ciuitate opes, & Horatius *epistol. 16. in fine.*

Vendere cùm possis, captiuum occidere noli,
Seruiet vtiliter, siue pascat durus aretque,
Nauiget ac mediis hiemet mercator in vndis,
Annonæ prosit, portet frumenta, penusque.

Vnde † Græcè serui *Sosiæ,* quasi seruati, & li- 10 berati dicebantur, vt constat *ex notis ad Terent. in princip.* & Festus Pompeius *de verb. sign. pag. 201.* adagium † illud: *Quot serui, tot hostes,* con- 11 uersis verbis legendum esse, inquit: *Quot hostes tot serui,* nimirum, quòd ad seruiendum seruarentur.

Secundo,

Secundo, ad eandem Indorum seruitutem generaliter inducendam, expendi potest opinio Menchacæ *d.l.1.controuers.illust.cap.9.num.14.& sequentib.* vbi communem Doctorum traditionem reprehendens, quæ solùm ex iustis bellis captiuitatis ac seruitutis iura concedit, affirmare 12 audet, † idem ius ex iniustis etiam acquiri, cum leges, de hac re loquentes, nullum inter bellum iustum, aut iniustum discrimen constituant, & vbi ad prælium ventum est, victi victoribus ex communi omnium gentium consuetudine subiiciantur, vt duriora, atque immitiora damna vitarentur, nempè neces, cruentaque captiuorum dilaniatio, quæ non minus in bello iniusto, quàm iusto timeri possent, si mancipia capientium non fierent. Ad quod probandum, vltra illud Cyri, quod suprà retulimus, conside-13 rari potest † generale illud axioma, quod habetur *1.Petr.2.* & refertur à Salone *sup.col.350. A quo quis superatur, eius seruus est*, & conducunt verba D. Augustini *lib.3. de liber. arbitr. cap.10.* 14 vbi † seruitutes hominum, ferè instar pecudum, admissas esse inquit æquitatique consonum putat, vt qui aliquem ceperit, ei dominetur, sic etenim habet: *Nam & illud appensum est æquitatis examine, vt nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi male suadendo subiecerat. Iniquum enim erat, vt ei, quem ceperat, non dominaretur.*

15 Et † cùm bellum ex vtraque parte iustum inuenire, vix possibile sit, vt aduertit idem Menchaca, *sup.n.15.* & disputat Sotus *lib.5.de iust.& iur. quæst.1.art.7.* Couarru. *in d.reg.peccatum, 2.part. §.10.num.6.* & alij, quos *infrà num.76.* citamus, si suprà dictum discrimen admitteretur, ex nullo ferè vnquam bello capti ab vno ex victoribus, 16 iniustam causam fouente, serui effici † possent, quod nusquam militaris vsus admisit, *l.1. ff.de Senat.* ibi: *Quod nusquam relatum est, nec vsquam receptum.*

17 Tertio † facit, quia etiam citra belli causam seruitutis iura exerceri posse videntur, quotiescunque quis hominem capit, cum quo suis nulla sunt hospitij, neque amicitiæ fœdera, qualitercunque in eius potestatem peruenerit, vt do-18 cet † Pomponius *in l.postliminij 5.§.1.ff.de captiuis*, cuius hæc sunt verba: *In pace quoque postliminium datum est. Nam si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt, quod autem ex nostro ad illos peruenit, illorum fit: & liber homo ab eis captus, fit seruus eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perueniat. Hoc quoque igitur casu postliminium datum est.*

Quem textum ita generaliter intelligit, & elegantem appellat Couarr. *in dict.reg.peccatum, 2.part.§.11.num.8.versic. Imò & Romani*, dicens, 19 † Romanos ius captiuitatis, & postliminij etiam cum iis obseruandum constituisse, qui nec latrones, nec pyratæ, nec hostes publici essent, modò cum eis nullam amicitiam, nullum hospitij ius contraxissent: & sequitur Pet. Gregor. 20 *lib.11.de Repub.cap.15.num.2.* Et † ad Indos nostros, cum quibus nobis olim nulla neque amicitia, imò neque cognitio erat, specialiter accommodat Petr. Bellinus, *in tract. de bello, & re militari, 2.part.titul.12. num.5.* qui est in *tom.16. tract.* vbi sic scriptum reliquit. Merito igitur Hispani Indos illos Occidentales ab Orbe nostro diuisos, & Græcis, ac Latinis incognitos, periculosa, atque audaci nauigatione nostro æuo inuentos, auspiciis quidem Hispanicis, & Ferdinandi, atque Isabellæ Regum, demumque Caroli V. huius nominis Cæsaris, ac Regis, opera tamen, & labore Italici viri Christophori Columbi Ianuensis, meritò inquam Hispani Indos illos in seruitutem trahebant, lege illa postliminij ita concedente. Maximè cum prædicti Indi infideles essent, quos per † consequens Chri- 21 stianorum hostes esse constat *ex l.fin.* & ibi Bald. *C.de capt.* adeò vt in Ecclesia capi possint, vt per Oldrad.*cons.54.* & per Franc. Aretin.*in auth.nauigia,C.de furtis.*

Quarto, nonnulli ea consideratione mouentur, quòd cùm Barbari isti ex illis hominibus essent, quibus † naturam stannum dumtaxat in- 22 fudisse, nihil autem auri, argenti, tradit Plato *lib. 3.de Repub.cel.penult.* relatus à Matienzo *in dialogo Relat.5. part. cap.4.n.10.* cui conuenit Aristot. *lib.1.Polit.c.3.in fin.*Et à † Nostris exculti fuerint, 23 & insigni eo beneficio affecti,vt in veri Dei cognitionem, Euangelij lucem venirent, non fuit multum, vt in præmium sibi eos seruos efficerent, quemadmodum † in Æthiopum captiuita- 24 te contingit,quæ à Lusitanis frequentatur,quam hoc titulo & colore, à quibusdam defendit testatur Sotus *in 4. distin.5.q.vnic.art.10.pag.270.* Salon *sup.col.352.vers. Nec valet.* Molina qui se ita accepisse ab Æthiopum mercatoribus, inquit *de iust.& iure, tract.2. disp.34.col.167.* Marquez *in Gubernat.Christ.lib.1.cap.2.pag.10.*& diximus *sup. lib.2.c.7.n.69. & 70.* Quibus † addo Plinium *lib.* 25 *15.c.1.*vbi de miserabili sorte loquens, qua gens Cauchorum in suis prouinciis vtitur, subdit. Et hæ gentes si vincantur hodie à populo Romano, seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit,in pœnam: & Claudian.*carm.43. in 3.*

Nunquam libertas gratior vlla.
Est sub Rege Pio.

Præsertim cùm multi ex his infidelibus, qui in Nostrorum mancipium & seruitutem deducebantur, in † eos rebellassent, apostatassent vel 26 citra aliquam bellorum iniuriam ab aliis Indis emerentur, ac permutarentur; qui cùm inter se intestinis, vt plurimum, bellis arderent, quos ex hostibus capiebant, Hispanis vendebant,aut permutabant, vel se ipsos, ob pretium participandum, venundari patiebantur. In quibus saltem, & in illis, qui ab his fuissent procreati, dubium non est, quin Nostri iustum titulum iure gentium acquirerent,*Leuitic.c.25.Exod.21.& 22.d.l. ex hoc iure,dict.§. ius autem gentium, & d.§. serui- tus,& § serui, instit de iure pers.* cum similibus suprà relatis, iuncta *l.alienatio 67.ff. de contrahend. empt.l.traditio* cum aliis, *ff.de acquir.rer.dom.*

Qua etiam † ratione dictorum Æthiopum, & 27 Iapponiorum venditio,seruitus,ac commercium, quod internos vsitatissimum est, à viris piis & doctis defendi, & excusari solet, vt constat ex Nauarro *in Manuali c.23.num.96.*vbi ita inquit: *Quæritur autem hic nouè,an peccent,cum obligatione restituendi, ementes Æthiopes, Indos, vel alios delatos è suis terris in alias? Respondeo, quod non: si sciunt,aut probabiliter credunt,eos fuisse à se, vel ab aliis cum consensu eorum venditos,vel in bello iusto captos,alias secus.*

Et idem in effectu sentit Molina *vbi supr.disp. 33.& seqq.* & Rebell.*dict.lib.1.de obligat.iust.q.9. & seqq.* & licèt sub dubio Fr. Thom. à Mercado *in sum. contract. cap.20.* Non † enim videtur, 28 quòd

quòd Hispani dum eiusmodi seruos emunt, teneantur, nimis anxiè inquirere, & indagare qualiter, aut quo iure in venditorum seruitutem deuenerint, cùm ipsi quantumuis Barbari suas 29 leges, & consuetudines habeant, quibus † tam in bello, quam in pace reguntur, *l.omnes populi, ff.de iust.& iure*, & nostrarum legum auctoritate non censeantur, neque earum laqueis innodentur, vt post Bart.*n.*24. docent communiter scribentes *in l.cunctos populos, C. de summ. Trinit.* & in nostris terminis, Indorum seruitium defendens, quos *Yanaconas* vocamus, aduersus Nauarr. & Molinam *supra* defendit Dom.Petr.Beiaranus Aduocatus quondam facundissimus & postea Argentinæ Cancellariæ Senator dignissimus in quodam manuscripto prædicti argumenti libello, circa finem.

30 Et manifestiùs probari potest † ex auctoritate iuris Diuini? quæ extat *Exod.*12. & refertur à Gratiano *in c.*1.*dist.*7. vbi videmus, non extraneos modo, verum & ipsos Hebræos ab extraneis fortè captos, & postea aliis Hebræis venditos, iustam seruitutem seruire, nec nisi post tempus ibi relatum manumitti posse. Qui locus potest optimè ad huius rei confirmationem expendi: 31 nam † & aliam similem legis veteris auctoritatem in iudicialibus allegat Rom.Pontifex *in c.*1. *de iniuriis, & in cap.afferte, de præsumpt.* & alibi sæpè.

Et quod auctoritas Scripturæ possit allegari ad litium decisionem, tenet Abbas *num.*4.*per text.* ibi *in cap.*1.*de officio deleg.* eo tamen moderamine, & distinctione, quam doctè tradit Couarru. *lib.*1.*var. cap.*17. *num.*1. in his scilicet, quæ iudicialia fuerunt, quatenus à lege positiua approbata sunt, & in moralibus, quatenus à Christo Domino in lege Euangelica, & à natura instituta, non tamen ex auctoritate veteris legis, vt benè explicat Sotus *lib.*2. *de iust. & iure, art.*4. *conclus.*2. Petr.de Aragon.*in* 2.2. *quæst.*87.*artic.*1. & Ioan.de Salas *de legibus disput.* 23. *per totam*, vbi ponunt discrimen inter præcepta cæremonialia, & iudicialia illius veteris legis, post D. Thom. 2.2.*quæst.*37. *artic.*1. *& in* 1.2. *quæst.*104. *artic.*3.

32 Et conducunt † alia, quæ de iis, qui se vendunt ad pretium participandum, & de aliis variis titulis seruitutem legitimam inducentibus tradunt I.C.*in l.*1. *&* 4.*ff.de liberali causa, l.non ideo, l.si ministerium, C.eod.l.& seruorum l.homo liber, ff. de stat.hom.* Iustinian.*in* §.*penult.instit. de iure person.* D.Antonin. *in summ.*3. *part.tit.*8.§.5. Syluester, & Angelus *in summ. verb. Seruitus*, & latè Ludou. Molina *dict. tom.* 1. *de iust. & iure, tractat.*2.*disp.*36. *vers. Tertius titulus*, *col.*160.*& seq.*

33 Sed his † non obstantibus, contraria sententia vt verior, & longè securior amplectenda est. Nam cùm ratio, ob quam istis Barbaris, & infidelibus Christiani Principes dominari possint, 34 † eorum conuersionem, ac meliorem gubernationem respiciat, vt constat ex his, quæ *lib.*2. *c.*9.& alibi sæpè retulimus. Et hoc idem in concessione Alexandri Sexti expressè, atque enixè cautum reperiatur, vbi Reges nostros piissimos, & per consequens vassallos ab eis missos hortatur, vt pro ipsorum Indorum conuersione, & salute, omni conatu, studio, & diligentia inuigilent, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo, apertè consequitur, in antiqua, & naturali sua libertate relinquendos esse: nam † suauitas magis ad Fidei receptionem, & 35 perfectionem conducit, vt latiùs probaui *dict. lib.*2.*cap.*14.*ex n.*39.*& cap.*17. *n.*88.*cum seqq.* & secundum doctrinam Aristotel. D. Thomæ, & Augustini, & aliorum plurium, quam etiam adduxi *eodem lib.*2.*c.*8.*n.*119. *& sequentibus, & c.*9. *num.*21. prælatio, quæ inducitur ob maiorem subditorum vtilitatem, non tam dominantium augmentum, quàm dominandorum commodum respicere debet.

Et idem eruditè obseruat Michael Salon. *in dict.*2.2.*q.*3.*de dom.art.*1. *col.*348. & melius Couarr.*in d.reg.peccatum,* 2.*part.*§.11.*num.*5. *versic. Hac tamen*, vbi ad hoc refert elegantissima verba Ioan.Driedoni *de libert.Christian. lib.*1.*pag.*8. vbi docet prædictum dominium à coacta & vili subiectione, & seruitute abesse debere, & cum gaudio, cordisque lætitia voluntariis obsequiis exercendum esse, quemadmodum & iusti Præsides nunc imperant, non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & dirigendi.

36 Quo † fit vt idem D. Thom. *in* 1.2. *quæst.*105. *art.*1.*ad* 2. merito eos Principes notet qui populos ditioni suæ recenter adiectos, non tanquam filios amore paterno, sed tanquam priuignos, & aduenas vitricali, siue nouercali odio prosequi 37 solent † Victores quippè cum victis (nisi contumaces & refractarij sint) clementer, & leniter agere debent, & ne victoriæ gloria, sæuitiæ macula obfuscetur:

Vna gerat bellum manus, pacem altera reddat.

38 Quia, vt præclarè inquit † Ammia, Marcellin. *Perniciosi isti ferociæ status mitigandi sunt omnimoque cogitandum est, non illum vinci hostem solum, qui cadit in acie armis oppressus & viribus, sed multò tutius etiam tuba tacente, sub iugum mitti voluntarium, qui ipsa reseruit, nec fortitudinem in rebelles nec lenitatem in supplices victori deesse.* Quem locum, & plura alia in hanc rem optimè expendit Simon Maiol. *in dieb. Canic. tom.*3.*colloq.*2.*de bellor.euentib. pag.mihi* 459. *& seqq.* Pet. Fab.*d.l.*2.*Semest.cap.*3.*pag.*24.& Pat.Franc. Suar. *in tract.de charit.disp.*13.*sect.*7.*ex num.*6. *& disp.*5. *sect.*5.*n.*1.*& seqq.* vbi quòd ex præcepto charitatis tenemur, non odisse inimicos.

39 Et est videndus D.August. ad Bonif.*epist.*207. relatus *in* † *cap.noli.*23.*q.*1. vbi bellatores monet, vt sint etiam in bellando pacifici, vtque eos, quos expugnant ad pacis vtilitatem vincendo perducant & postea subdit: *Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas; sicut rebellanti, & resistenti violentia redditur; ita* † *victo, vel capto* 40 *misericordia iam debetur: maximè in quo pacis perturbatio non timetur.* Quod præcipuè seruandum est iis, qui Fidei, & Religionis Christianæ susceptæ, vel suscipiendæ causa nobis adiecti sunt: cum 41 † hi statim velut filij, & vassalli legitimi fiant, iuxta ea, quæ tradit Clem. Alexandrinus, & eius additionator *lib.*1.*Stromat.cap.vlt.pag.*383.neque liceat amplius illis tanquam seruis, aut iumentis vti, vt idem Clemens ostendit *lib.*3. *Pædagogi capit.*11.ex D.Paul. *ad Colossens.*4. vbi ita dominis præcepit: *Domini, quod iustum est, & æquum seruis præstate, scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo*: & certè, vt benè ibidem subiungit Gentian. Heruetus ex eod. D. Paul. *ad Colos.* 3. *& ad Galat.* 2. cùm ibi est nouus homo, nouus, inquam, qui in Baptismo

veterem

veterem exuit hominem, non sit masculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber: sed omnia, & in omnibus CHRISTVS, & omnes 42 vnum simus in CHRISTO, † æquum est, vt domini se mitius non tantum in subditos, verùm & in seruos gerant, recordantes, quòd & serui, & domini vnum, & eundem habent Dominum. 43 Atque huc etiam † referri potest illud Matth. *c.17. Ergo liberi sunt filij* quod latè explicans Lessius *lib. 4. de iustitia & iure, c. 2. dub.5.* inquit, 44 quòd † Fidei susceptione mediante, à quintuplici seruitute liberamur.

Primò à seruitute, peccati. Secundò, à tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, Tertiò, à seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus. Quartò, à seruitute legis moralis. Quintò à seruitute à legis veteris, præsertim cæremonialis, cuius iugum erat valdè graue, & quasi importabile, vt constat ex verbis D.Petr. Act.15.

Quapropter D. Augustin. *lib.1. de sermone Domini in monte, c.19.* relatus Mornacio *in l. iustissimè, de ædil. edict. Non oportere*, inquit, *Christia-* 45 *num † sic possidere seruum, quomodo equum aut argentum, quamquam fieri possit, vt maiore pretio valeat equus, quàm seruus, & multò magis aliquod aurum, vel argentum: hominem enim homo tanquam semeptipsum diligere debet.* Et Pat. Ferdin. Rebellus *lib.18. de oblig. iust. quæst.23. sect.5.* vtili- 46 ter resoluit, Romanorum Pontificem † non solùm posse fauore Fidei legem ferre, sed imò vt ferat expedire, vt quicunque ex infidelitate ad Fidem CHRISTI conuersus, & baptizatus fuerit, omni humana seruitute fiat liber.

47 Quod † pro Iudæis à pluribus Romanis Pontificibus iam dudum sancitum esse, ostendimus *sup. lib.2. cap.10. ex num.73. & cap.17. num.3.* & 48 satis † constat ex *Extrauag. 2. de Iudæis in communibus*, vbi Papa statuit, eos molestandos non esse, nec bonis priuandos, præcipitque Rectoribus, & singulis officialibus, ne vllam illis molestiam inferant, nec ab aliis inferri permittant, sed ipsos ab iniuriis & molestiis protegant, & defendant: vt sic de seruitute ad libertatem transiisse percipiant, nec redire prætextu mendicitatis horribilis ad dimissam perfidiam compellantur, quæ allicere debent Iudæos ad Fidem Christianam 49 sumendam. Quamuis † hoc parum seruati tradat, & iuste doleat Petr. Surd. *in tract. de sententiis prouision. art. 3. gloss. vltima vers. Decimo quartò.*

Quia ex vsurpatione tyrannorum, & Principum, in quorum territoriis conuertuntur, omnibus bonis spoliari solent, & multis iniuriis, & ludibriis affici; quod in causa esse inquit, vt pauci 50 conuertantur, necnon etiam † vt qui de nouo ad Fidem nostram conuersi sunt, miserabilium personarum haberi soleant, eorumque priuilegiis vti debeant, ex doctrina Innocent. *in cap. Iudæi, de Iudæis*, Barbat. *in cap. significantibus, de offic. deleg. in fine*, & Palac. Rubeus *in cap. per vestras, notab.2. n.11.*

Et generaliter, quoscunque Seruos, quos Esclauos dicimus, Romæ Baptismum suscipientes, & ad conseruatores vrbis pro petenda libertate confugientes, ea ex antiqua eiusdem vrbis consuetudine donari solitos, apertè constat ex constitutionibus Pauli III. & aliis Rom. PP. quas refert Petr. Matthæus *in sua summa, pag. 536.* vbi illam consuetudinem reintegrari & obseruari iubent.

Quam sententiam iuuat etiam, quòd cùm Indi subacti Christiani sint, imò & ad eum finem subigantur, vt Christianam Religionem recipiant, serui effici nullatenus possunt. Nam † rece- 51 pta iam, communi omnium Christianorum iure, consuetudo introduxit, vt Christiani à Christianis capti, serui non efficiantur: cùm omnes sub vno Crucis signo militent, vnicamque Rempublicam constituant, & eiusdem Dei vrbis ciues, & participes sint, atque adeò inter eos legis Corneliæ postliminij fictiones non obseruatur, vt docent Bartol. & reliqui communiter scribentes *in l. hostes, ff. de captiuis* Abbas Panorm. & alij *in cap. sicut 3. de iur. iurand.* Ioan. de Terrarubea, contra Rebell. *tract. 1. art. 10. versic. Decimaseptima conclusio, fol.93. col.4.* & plures alij, quos refert, & sequitur Couar. *in d. regul. peccatum 2. par. §. 11. num. 6.* Boërius *decis. 178.* Lælius Zechi. *de Princi. lib. 1. cap. 5. num.4. pag.90.* Pet. Vinsfeld. *de iniur. c. 8. quæst. 2. conclus. 10. pag.550.* Anton. Costanus *var. quæst. iur. c. 4. ex num.20.* Petr. Matthæus *vbi sup. pag.537.* Salon. *d. art. 1. col. 350. versic. Circa hanc vltimam*, Bannez *dict. 2.2. q.40. artic.1. dub. 12. in princip.* Victoria *de iure belli, num.42.* Pat. Franc. Suarez *in tract. de legib. lib.2. c.20. num.8. pag.115. & in tract. de charit. disp. 13. sect.7. ex. num.13.* Pat. Salas *in tract. de legib. dict.2. sect.3. num.21. & disp.20. sect.3. num. 12.* P. Molina *de iustitia & iure, tractat. 2. disput.33. col. 158. & disp.317. col. 461.* Ioseph. Gonçalez *var. quæst. c.38. num.40.* Calistus Remirez *de lege Regia Arag. §.30. n.56.* Simon. Maiolus *dict. colloq. 2. de bellor. euent. pag. 28. & 430.* Marquez *in dict. lib.1. cap. 2.* & nouissimè Ægid. Bened. *in l. ex hoc iure, de iust. & iure, tom.1. c.1. num. 7. & sequenti*, quod in Gallia ita obseruatur, vt non solùm ibi nulli homines serui efficiantur, verùm vbi semel eius finibus exteræ gentis seruus pedem intulerit, ex peculiaribus eius legibus, liber constituatur, vt docet Bodinus *lib.1. de Republica c. 5.* Rebell. *de obligat. iust. lib. 1. q. 13. n. 7.* & Anton. Mornacius *in l. vetus quæst.75. ff. de vsufr.* Et † hunc morem Christianos in serui- 52 tute non detinendi, sed accepta interdum pecunia aliqua, quasi in capientium præmium, facilè dimittendi, iuistissimum & sanctissimum esse agnoscunt DD. *supra* citati, quamuis eum damnet Balduinus *in §. serui autem num.12. & 13. inst. de iure person.*

Sed ne longe petitis argumentis, & emendicatis, quod aiunt, suffragiis vti videamur, in † nostrorum Indorum specie, omnimodam eorum 53 libertatem agnoscunt, & defendunt Episcop. Chiapens. *in tract. comprob. suprem. dom. Ind. fol.74. & in tractat. de las Encomiendas, ratione 11.* Petr. Malferitus *in cons. 769.* apud Mandell. *lib.4. num.25. & 101.* Victoria passim *in 1. relect. 2. num.6. & vlt.* Bannez *in 2.2. q.10. art.10. per totum*, & præcipuè *col. 534. vers. Ex his sequitur* Salon. *vbi sup. col.351. vers. Ex his sequitur*, Gregor. Lopez, *in l.5. tit. 14. par. 3. verb. Que si el señor*, Molina *dict. tract.2. disput.35. & disp.160. in fine*, Rebellus *d. lib.18. quæst.23. sect.5.* Ioan. Matienzus *in l.12. tit.19. lib.5. Recop. gloss.1. num.3.* Fr. Eman. Roder. *in quæst. Regular. 2. tom. q.99. art. 4.* Fr. Ioan. à Torquemad. *in Monarchia Indiana lib.5. cap. 14. & lib.17. cap. 19.* Hieron. Benzo, &

& eius additionat. *lib.* 4. *histor. Americæ c.* 17. *&* 18. Matienzus & Azeuedus *in l.* 12. *tit.* 10. *lib.* 5. *Recop.* idem Azeued. *in l.* 8. *tit.* 9. *& lib.* 3. *Recop.* & elegantissimus Pat. Ioseph. Acosta *de procuran. Ind. salute, lib.* 2. *cap.* 7. *pag.* 235. vbi ita concludit: *Atque illud tanquam totius actæ causæ firmamentum adiicimus, quod cùm in omnibus Regnis Indiarum tam multa prælia commissa sint, & tot nationes subactæ, nullum tamen genus Indorum seruituti subiecit Regia lex, quin potius Indos omnes & liberos esse, & suis rebus liberè vti declarauit, grauissimis pœnis propositis ijs, qui veluti iure billi captos sibi manciparent.*

Quod etiam Nos, aliud agentes, tetigimus & probauimus *suprà lib.* 2. *c.* 8. *num.* 78. *& cap.* 9. *num.* 17. *&* 74. vbi inter alia meminimus † piæ illius, & elegantis Pauli III. R. P. decisionis, qua Indos omnes vtriusque Indiæ, Orientalis scilicet, & Occidentalis veros homines esse, declarauit, & licèt extra CHRISTI Fidem existerent, libertate tamen ac rerum suarum dominio priuatos, & priuandos non esse, sed esse verè liberos, & non seruos, & ad Fidem Christianam verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ vitæ inuitandos esse, ac secus quidquid fieri contigerit, irritum & inane. 54

Quod vt melius impleri posset, & aliæ simul iussiones Regum nostrorum ad eundem finem tendentes, huius rei curam & executionem Illustriss. Cardinal. Tauera Archiep. Tolet. his piissimis verbis iniunxit: *Paulus Papa III. &c. Dilecte fili noster, salutem & Apostolicam benedictionem. Pastorale officium erga oues nobis cœlitus creditas, solerti studio exercentes, sicut earum perditione affligimur, ita promotione lætemur, & non solùm illorum bona opera laudamus, sed vt votiuis perfruantur euentibus Apostolicæ meditationis curas diffusius interponimus. Ad nostrum siquidem peruenit auditum, quòd Charissimus in Christo filius noster Carolus Rom. Imperator semper Augustus, qui etiam Castellæ, & Legionis Rex existit, ad reprimendos eos, qui cupiditate æstuantes, contra humanum genus inhumanum gerunt animum, publico edicto omnibus sibi subiectis prohibuit, ne quisquam Occidentales, aut Meridionales Indos in seruitutem redigere, aut eos bonis suis priuare præsumat. Nos igitur attendentes Indos ipsos, licèt extra gremium Ecclesiæ existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio priuatos, vel priuandos esse, & cùm homines, ideoque fidei & salutis capaces sint, non seruitute delendos sed prædicationibus, & exempli ad vitam inuitandos fore, ac propterea etiam Nos talium impiorum tam nefarios ausus reprimere; & ne iniuriis, & damnis exasperati, ad Christi Fidem amplectendam duriores efficiantur, prouidere cupientes. Circumspectioni tuæ, de cuius rectitudine, prouidentia, pietate, & experientia in his, & aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel alium, seu alios præfatis Indis omnibus in præmissis efficacis defensionis præsidio assistens, vniuersis & singulis cuiuscunque dignitatis, status, conditionis, gradus, & excellentiæ existentibus sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, si secus fecerint, ipso facto incurrenda, à qua non nisi à Nobis, vel Romano Pontifice pro tempore existente, præterquam in mortis articulo constituti, & satisfactione præuia absolui nequeant, districtius inhibeas ne præfatos Indos quomodolibet in seruitutem redigere, aut eos bonis suis spoliare, quoquo modo præsumant ac contra non parentes ad declarationem incursus excommunicationis huiusmodi ac vlteriora procedas, & alia in præmissis, & circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna statuas, ordines, & disponas, prout prudentiæ, probitati, & religioni tuæ videbitur expedire. Super quibus tibi plenam & liberam facultatem concedimus per præsentes, contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque. Dat. Romæ apud S. Pet. sub annulo Piscatoris die* 18. *Maij* 1537. *Pontificatus nostri anno tertio. Blosius.*

Et idem sensisse, ac iussisse † videtur Clemens VIII. dum in alio Breui Apostolico, ad has prouincias misso, sic exorditur: *Nos igitur etiam ad partes à Curia Romana longo terrarum, mariumque interuallo distantes, aciem nostræ Maiestatis reflectentes, ac Christi fideles illarum partium, tanquam teneros nouæ plantationis palmites, sua mansuetudinis imbre irrigare volentes.* 55

Sed in hoc dici vix † potest; quantum Regum Catholicorum cura, piusque & sollicitus labor splendeat, cùm tam viui, quàm morientes nihil prius, aut antiquius habuerit, quàm Indorum spirituali & temporali saluti consulere, & eorum audaciam compescere, qui illos in seruitutem, quouis colore quæsito, ducere præsumebant. Quod satis ostendit clausula testamenti Elisabethæ Reginæ Catholicæ, & enixæ iussiones, quas *in cap. præcedenti ex num.* 28. congessimus, & plurimæ aliquarum luculentam narrationem facit Ant de Herrera *in dict. histor. gener. Ind. decad.* 1. *lib.* 1. *cap.* 7. 11. *&* 12. *& lib.* 7. *cap.* 12. *& decad.* 2. *lib.* 1. *cap.* 3. ex quibus constat, summo semper studio curasse, & omnibus Ducibus, Gubernatoribus, ac militibus sub grauissimis pœnis in mandatis & instructionibus præcepisse, vt Indos in sua naturali libertate relinquerent, eodemque iure, ac cæteros, ipsorum Regum vassallos censerent; serioque; † & nimis asperè Christophori Columbi excessum reprehendisse, quòd trecentos Indos ex insula Sancti Dominici in Hispaniam miserat, & inter amicos, tanquàm seruos, per procuratores suos distribui mandauerat, eosque in patriam reduci & libertate donari sub mortis interminatione iussisse. 56 57

Posteà quoque, cùm † sub Imperatore, ac Rege nostro Carolo Quinto, petulantes aliqui milites quam plures Barbaros ex diuersis insulis caperent, & in alias traductos, tanquam seruos, imò verius tanquam pecudes venderent, & auro, margaritisque legendis, metallis fodiendis, & aliis laboriosis operibus mancipatos, absurent: aliæ plurimæ, & seuerissimæ leges editæ sunt, quibus omnes generaliter Indi suæ libertati restitui, in eaque tueri iubentur, causis, & rationibus, quæ in contrarium prætexebantur, insuper habitis. Quarum legum, & ordinationum curam ad pietatem meritò referunt, & extollunt Acosta, Molina, Rebellus, & alij Auctores suprà relati, easque his commentariis inserere, non grauaret, nisi omnes ferè iam typis excusæ reperirentur *in* 4. *vol. sched. ex pagina* 361. *ad* 381. vbi etiam Indos Brasilienses, vel ex India Orientali ad has Occidentales adductos, aut Maurorum infectione peruersos, eodem iure censendos esse præcipitur. 58

Historiam verò earundem legum, & crebras, ac

ac singulis fermè diebus repetitas, ad eas ferendas, & efficacius exequendas consultationes, passim, vltra alios, in suis decadibus narrat, & colligit Anton. de Herrera *in d. hist. gener. Ind. decad.* 3. *lib.* 9. *cap.* 2. *& lib.* 10. *cap.* 10. *& decad.* 4. *lib.* 4. *cap.* 3. *&* 10. *lib.* 5. *cap.* 2. *li.* 6. *cap.* 9. *lib.* 9. *cap.* 14. *lib.* 10. *cap.* 5. & alibi sæpè.

59 Et licèt † aliquando bellum geri, & seruitutis iure vti permissum fuerit aduersus nonnullos Indos Canibales, Caribes, & Chichimecas vocatos, & aduersus alios, qui nimis Barbari, & rebelles esse dicebantur, vel antropophagi, aut omnino efferati, & inhospitales, & Regibus, Regiisque Consiliariis, sinistris quibusdam relationibus deceptis, verius quàm informatis vt refert idem Herrera *decad.* 1. *lib.* 6. *cap.* 10. *lib.* 8. *cap.* 12. *lib.* 9. *cap.* 13. *lib.* 10. *cap.* 16. *& decad.* 2. *lib.* 1. *cap.* 8. *lib.* 2. *cap. vltim. lib.* 10. *cap.* 5. *& decad.* 3. *lib.* 8. *c.* 10. *& decad.* 4. *lib.* 7. *cap.* 6. Postmodum tamen securius, & congruentius visum fuit, vt prædictis permissionibus non obstantibus, hi quoque Indi naturali suæ libertati restituerentur, & suauioribus, quibus fieri possit, mediis ad CHRISTI caulas, & voluntariam nostrorum Regum obedientiam adducerentur, vt constat *ex l.* 21. *Indiar.* quam refert, & laudat Matienzus *in l.* 12. *titul.* 10. *lib.* 5. *Recop. gloss.* 1. *num.* 3. & ex aliis plurimis, quæ habentur *in dict.* 4. *vol. schedul.*

60 Etenim, † etsi inficiendum non sit, aliquando Indos apostatas, contumaces, & nostris insidiantes, aut rebellantes, bello puniri, & seruitutis iugo compesci posse, vt de Indis Chilensibus, & aliis diximus *suprà hoc libro capit.* 4. *num.* 6. *& sequentibus.*

61 Cùm tamen † primis illis temporibus nimis à Ducibus & militibus in capiendis, & vendendis quouis colore Indis, excessum fuisset, vt probat, & plorat Episcop. Chiap. *in peculiari tract. de Indis, qui effecti sunt serui*, & Ant. de Herr. *decad.* 1. *li.* 8. *cap.* 9. sanctè, & prudenter omnes indistinctè propter dubium libertate donari nostri Reg. statuerunt, vt benè considerat idem Epis. Chiap. & Mol. *de iust. & iure, dict. tr.* 2. *q.* 35. *in princ.*

62 vbi adducit simile † de filiis paruul. Granat. rebellium, qui à Piissim. Reg. nostro Philip. II. liberi etiam declarati sunt propter opinionum varietatem, licèt eidem Auct. verè seruos esse probabilius videatur, in quo eamdem historiam referens, contrariam sententiam, & sic dictos paruulos liberos esse, aliis relatis, probat, & sequitur Mag. Bannez *in* 2. 2. *quæst.* 40. *art.* 1. *dub.* 12. *col.* 1122.

63 Et facit † quod in simili casu de mercatore gregis Æthiopum, qui dubitat, an aliqui ex illis iustè serui effecti sint, nec potest eos ab aliis distinguere, tradit Rebellus *de obligat. iust. lib.* 1. *q.* 10. *sect.* 1. *n.* 4. *vers. Addunt aliqui.*

64 Est enim † libertas res inæstimabilis, ac propterea cunctis rebus fauorabilior, & cui semper in dubiis causis deferre tenemur, *l. libertas, l. quoties dubia, ff. de regul. iur. l. lege Iulia, ff. de manum. testamen. l. inter pares, ff. de re iud.* §. *fin. instit. quibus ex caus. manum. licèt, cap. licet, de coniug. seru. cap. fin. de sent. & re iud.*

65 Vnde † libertatis fauore multa contra communes iuris regulas statuta sunt, §. *fin. instit. de donat.* & eius datio pia, & meritoria censetur, *l.* 1. *versic. Sin autem*, & ibi Bald. *C. de com. seruorum* cum pluribus aliis, quæ congerit Tiraquel. *de priuileg. pia causa in præfat. versic. Limita quod dictum est, & priuileg.* 9. *in fine*, Menchaca *de success. progressu, libr.* 3. §. 27. *num.* 18.

66 Nihilque † gratius ea præstari potest, cum in quacunque fortuna hominem beet, & eius priuatio mortalitati comparetur, *l. Paulus*, §. 1. *ff. de fideicomm. libert. l. seruitutem, ff. de regulis iur.* vbi Petr. Faber, & Ræuard. *l. qui mortui, ff. de verb. signif. &* Lucas de Pena Quintiliani locum adducens *in l.* 1. *C. ne quis liber. inuitus, actum Reipub. gerere cogatur, lib.* 11. cui simile est aliud D. Ambros. *lib.* 3. *off. c.* 14. dum seruitutem liberis omni supplicio grauiorem esse inquit.

67 Quo † etiam ex fonte haurire, & defendere facilè possumus, prædictarum legum, siue schedularum, & ordinationum Regiarum praxim, dum iubent, omnes generaliter Indos de plano, ac leuato (quod aiunt) velo, seu breuiter, & summariè in libertate constituendos esse, quamuis in figura, & quasi possessione seruitutis reperiantur, si domini illico iusto, & legitimo bello se eos habuisse non demonstrauerint, quibus hoc in casu probationis onus iniungitur. Sic enim earum verba habent, & præcipuè legis anni 1543. & epistolæ anni 1545. missæ ad Regiam Cancellariam insulæ Hispaniolæ, & alterius anni 1548. & schedulæ anni 1553. missæ ad Cancellariam Mexicanam, quæ extant *dict.* 4. *tomo pag.* 370. *& seqq. Ordenamos y mandamos, que las Audiencias de las nuestras Indias, llamadas las partes, sin tela de juizio, sumaria y breuemente sô la verdad sabida, pongan en libertad à los Indios que se huuieren hecho esclauos contra razon y derecho, y contra las prouisiones, è instrucciones por Nos dadas, si las personas que los tuuieren por esclauos no mostraren titulo como los tienen, y posseen legitimamente: y la orden que cerca de ello debeis tener, es, que en lo que toca à los esclauos hechos por via de guerra, ante todas cosas, sin esperar mas probança, ni auer otro mas titulo, sin embargo de qualquier possession que aya seruidumbre, ni que esten errados, pronuncieis por libres todas las mugeres de qualquier edad, y todos los varones niños que eran de catorze años abaxo al tiempo que los tomaron, que se ayan tomado en qualquier guerra, entradas, ò rancherias que se ayan hecho en tierra de Indios, amigos ò enemigos, por que estos no se pudieron haZer esclauos, aunque fuesse por occasion de rebelion. Y à los que se huuieren hecho esclauos en guerra, que no sean de los susodichos, si el posseedor no probare, que el Indio que tiene por esclauo fue auido en guerra iusta, y que se guardo y cumplio en, ella las diligencias forma dada por Nos, dar los heis por libres, aunque no se pruebe por Indios cosa alguna, por manera que cargueis la probança al posseedor, y no al Indio, aunque esten herrados, y tengan carta de compra, ò otros titulos de posseedores de ellos, porque estos tales por las presunciones que tienen de libertad en su fauor, son libres, como vassallos &c.* Et idem seriò, grauiterque præcipitur in ordination. anni 1563. datis huic Regiæ Cancellariæ Limensi, & aliis Indiarum, capitulo 70. ibi: *Procurando, que los dichos Indios sean mui bien tratados, è instruidos en nuestra santa Fè Catholica, y como vassallos nuestros libres que este ha de ser su principal cuidado, y de lo que principalmente hemos de tomar cuenta, y en que mas nos han de seruir.*

68 Etenim † licèt regulariter ii, qui in possessione, & statu seruitutis morantur, serui iudicari debeant, *l. moueor, C. de seruis exportan.* Illisque

ad

ad libertatem proclamare volentibus, eius probandæ necessitas incumbat, *l. liberis* 7. §. *fin. ff. de liber. caus. l. non ideo in fine, C. ead. l. vis eius, C. de probat. l.* 27. *titul.* 14. *p.* 7. cum aliis traditis ab Azone *in summa, C. vbi causa stat.* vbi hoc firmiter tenendum dicit. Vbi tamen qui ita possidentur, facto potius quàm iure, & per vim, ac dolum se in seruitutem deductos, & detentos allegant, atque queruntur, possessor quoque, siue detentor suæ possessionis titulos & causas probare tenetur, ne aliàs fraudem suam fateri videatur, vt eisdem illis iuribus admonemur, quibus consonat text. *in l. filius in fine, l. circa eum, l. si quis, ff. de probat. & l. eam quæ, C. de liberali causa:* quia vt tradit Bartol. *in dict. l. liberis, §. fin.* post glos. ibi *verb. Dolo malo*, & Paul. de Castro *in l. ad probationem, la* 2. *C. de probat.* possessio † vitiosa non releuat quem ab onere probationis, *l. siue possidetis, C. de probat.* optimus text. *in cap. ad decimas, de restitut. spoliat.* melior textus, & in quo hæc praxis magis quàm in superioribus declaratur, † *in l.* 5. *titul.* 14. *part.* 3. vbi Gregor. Lupus, *verb. Que si el señor*, ita in nostris terminis notabiliter inquit: *Et ex hoc patet iustitia illius legis editæ contra tenentes Indos in possessione seruitutis, quæ pronuntiata fuit anno* 1543. *in oppido de Madrid, licèt prius data Barchinonæ anno proximo præcedenti.*

69

70

Et idem in similibus casibus resoluit Otalora *de nobil. cap.* 2. 2. *part.* 3. *partis principal. num.* 4. Fuluius Pacianus *de probation. lib.* 2. *cap.* 19. *à num.* 1. & *num.* 9. & Zeuallus *pract. comm. tom.* 4. *q.* 900. *à num.* 121. Maximè quando contra possidentem extat iuris naturalis † constitutio, quæ omnes homines liberos, vt diximus, fecit, & nisi peculiari aliquo, & iusto titulo in seruitutem deuenisse probetur, eos in primitiuo illo, & naturali statu manere præsumit, vt pluribus probat Bursatus *cons.* 8. *num.* 17. & *cons.* 46. *n.* 23. *li.* 1. Tiber. Decianus *cons.* 33. *n.* 50. & 53. *vol.* 1. & latè Mascard. *de probation. vol.* 2. *conclus.* 977.

71

Quibus ita suppositis, & probatis, parum aut nihil obstabunt argumenta, quæ in contrarium pro Indorum seruitute perpendimus. Nam ad primum respondetur, fatendo quidem ex iustis, & legitimis bellis seruitutem induci, † Indos tamen nunquam, aut rarò ea intentione, & iustificatione impetitos fuisse, vt capti seruitutis iugo submitti deberent, cum potius, vt sæpè diximus, & probauimus, pro eorum commodo, & vtilitate Catholicorum Regum expeditiones ordinarentur, & eorum barbaries, aut hebetudo non sufficeret, vt in numero seruorum ciuilium haberi possent, vt præter alios tradit Victoria *dict. relect.* 1. *de Indis, num.* 23. *in fine*, & *in* 2. *relect. num. vltim.* Neque etiam † aliquando in Hispanos irruisse, aut rebellasse prætexatur. Tali enim in casu, vt inquit idem Victoria *in dict.* 2. *relect. num.* 6. liceret quidem Hispanis se defendere & seruato moderamine inculpatæ tutelæ, aggredientes, aut rebellantes compescere, non tamen alia belli iura in eos exercere, quæ diuersa esse debent aduersus homines verè noxios, & iniurios, & aduersus innocentes, & ignorantes, & iusto aliquo timore, vel terrore, sibi cauentes. Sicut etiam aliter vitandum est scandalum Pharisæorum, aliter pusillorum, & infirmorum. Et quia † nunquam potest iustum esse bellum, vbi nulla eo digna præcessit iniuria, vt docet S. Thom. 2. 2. *quæst.* 4. *art.* 1. & late Pat. Suar. *in tract. de charit. tract.* 3. *disp.* 13. *sect.* 4. *à n.* 1.

72

73

74

Secundo † non obstat secundum argumentum ex opinione Menchacæ deductum, qui etiam ex iniusto bello iustam captiuitatem induci posse, contendit. Nam hæc sententia manifestè conuincitur ex iuribus, & auctoribus *suprà num.* 6. citatis.

75

Nec eam iuuat, quod Menchaca supponit, bellum scilicèt ex vtraque parte iustum dari non posse. Nam † licèt id quoad veritatem procedat, opinione tamen hominum, & quæ ex propriis affectionibus suas iniurias metitur, benè potest vtrumque iustis, vel saltem apparentibus rationibus decertari, vt præclarè docet Victoria *in relect. de iure belli, num.* 32. & *sequentibus*, Couarruuias *dict. reg. peccatum.* 2. *parte*, §. 10. *num.* 6. Sotus *libr.* 5. *de iust. & iur. quæst.* 1. *articul.* 7. Gregor. de Valencia *tom.* 3. *Comment. Theol. disput.* 3. *quæst.* 16. *de bello, punct.* 2. *vers. Non certum est*, & Pat. Suar. *vbi sup. sect.* 6. *ex num.* 1. & Mag. Marquez *in Gubernat. Christ. pag.* 313. Vnde qui nullam veram, aut saltem verosimilem, ac probabilem causam ex sua parte habet, iustè bellare non poterit, & longè minus tali bello captos sibi seruos efficere.

76

Præterquàm quod vt daremus simpliciter, ex quouis bello etiam iniusto captiuitatem induci posse, id † tamen procederet, si auctoritate Principis, superiorem non recognoscentis, tale bellum indictum esset, & forma ab ipso tradita in bellando seruata fuisset. Quod omnino in quouis bello inferendo desideratur, vt constat *ex l.* 1. *C. vt armor. vsus li.* 11. *cap. quid culpatur* 23. *quæst.* 1. *cap.* 1. 23. *quæst.* 2. Bart. *in l. hostes num.* 9. *ff. de captiuis*, Doct. communiter, præcipuè Paul. Castrens. Iason. & Fortun. Garcia *in dict. l. manumissiones, & in l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure*, Andr. de Isernia *in titul. quæ fuit prima causa benef. amitt. §. item si inter cætera*, Petr. Bellin. *in tract. de re militari* 1. *part. titul.* 5. & 2. *part. titul.* 12. Franc. Arias *in tract. de bello, & eius iustitia, num.* 58. & *seqq.* Couar. *dict. reg. peccatum* 2. *par.* §. 11. *num.* 8. *vers. Ad hæc leges, eod.* Menchac. *dict. lib.* 1. *controuers. cap.* 9. *num.* 15. Castro *lib.* 2. *de iusta hæret. punit. cap.* 14. Victoria *in relect. de iure belli, num.* 53. Bannez *in* 2. 2. *quæst.* 40. *art.* 1. *vers. Dubitatur quartò, col.* 1182. optimè Molina, qui alios allegat. *d. tract.* 3. *de iust. & iure, disput.* 100. & *seqq.* Camillus Borrel. *de præstan. Reg. Cathol. cap.* 32. *ex num.* 3. & *num.* 98. & *sequentib.* & nouissimè D. Melchor. de Valentia *illust. tract. iur. tract.* 2. *cap.* 5. *num.* 16.

77

Vnde † antiqua Augustali lege ita cauebatur: *Si quis priuatim sine publico scito pacem bellumue fecerit capitale esto.* Reique † Maiestatis dicuntur, qui inuito, aut inconsulto Principe, quouis modo audent bellum inferre, vt dixi *in c. præcedenti num.* 9.

78

79

Quapropter cùm ad debellandos Indos Principis auctoritas, & licentia regulariter non interuenerit, sed imò contrarium sæpèsæpius edixerint, vt passim probauimus, † non potuerunt ex eiusmodi bellis in legitimam seruitutem deduci, non magis, quàm si à pyratis, aut latrunculis caperentur, *l. postliminium, §. à pyratis, l. hostes.* 24. *l. latrones* 27. *ff. de captiuis, l. hostes, ff. de verb. sign. l. qui à latronibus, ff. de testam.* cum aliis,

80

aliis, quæ tradit Bellinus *dict.tit.12. num.6.* Couarr.*dict. num.8. verf.Ipfe denique* Gregor. Lop. Madera *lib.fingul.animad.c.18.num.4.* Alber.Gentilis *tract.de legation.lib.2.cap.9.*

81 Et hinc † meritò dixit Baldus in *cap.1.* hic finitur lex Conradi *num.6. in vfib. feudor.* iniufta bella effe manifefta latrocinia: & magis in terminis Pat. Molina *vbi fuprà, difput.101.* Quod 82 etiam vbi † bellum iuftum, & legitimum eft, fi tamen milites contra expreffam,aut præfumptam voluntatem fupremi Principis, qui bellum indixit, aut Ducum, à quibus reguntur, etiam dum funt in ipfo bello, aliquid excedunt, & audent, vtique fine legitima auctoritate id efficere iudicantur, ac proinde peccatum committunt, & ad reftitutionem damnorum, quæ dederunt, tenentur, iuxta diftinctiones quas ibidem fubiungit, apponens exemplum in exceffu belli Lufitanici fub Albano Duce. Et idem in fpecie feruitutis ipforum Indorum, de quibus tractamus concludit Epifcop.de Chiapa *in dict. tract. de Indis feruis effectis, fol.2.*

83 Ad tertium verò argumentum, † quod *ex l. poftliminij 5.§.in pace, ff.de captiuis, &* Petri Bellini opinione deduximus, facilè refpondetur, Pomponij verba, ad tuendam Indorum feruitu-84 tem,nullo modo conducere. Nam † quamuis citra bellum, & hoftilem caufam, extraneas gentes capi poffe, & feruos fieri tradat: intelligi tamen debet de iis, qui nobis inimici erant, & femper ad nocendum parati, licèt actu aduerfus 85 eos bellum non exerceretur, † neque hoftes verè appellari poffent, quia non erat eis folemni more bellum indictum, iuxta dict. *l.hoftes 24.eodem tit.& l.hoftes 118.& l.quos nos 234 ff.de verb.* 86 *fignific.l.7. tit.33. part.7.* Et ea † quæ de clarigatione, & belli apud Romanos indicendi forma tradunt Alciatus, Brechæus, Fornerius, Rebuf. & Gœddæus ibidem, Briffonius *lib.2. felect.c.6. & 7.*Alexan.ab Alexand. *lib.1.genial. cap.12.* & Pet.Greg. *lib.19. Syntagmat.cap.12.* D. Valentia *vbi fup.num.17.& 18.*

Et hoc eft quod ad interpretationem eiufdem textus adnotare voluit Accurfius ibidem, *verb. Hofpitium*, quem fequuntur Odofredus, Alberic. & alij, & idem Albericus poft Ioan. Fabr. *in l.cùm cognatum, C. de ingen.manumiffis.* Cæterum fi Pomponio proponeretur gens aliqua,quæ nec vfquam nobis infefta fuit, nec effe cogitabat, qualis hæc Indorum effe comperitur, dubitandum non eft, quin contrarium refpondiffet. Nam † fola ratio, quod gens illa extranea effet, & nullo nobis fœdere, aut amicitia coniuncta, fufficiens effe non poterat, ad capiendos, & feruos efficiendos illos, qui ex ea natione ad nos fecuri, & pacifici bonâ fide aduentaffent, cum natura ipfa inter omnes homines cognationem, & neceffitudinem quandam conftituat: & confequenter alios aliis infidiari nefas fit, *l.vt vim. de iuft.& iure*, cum aliis, quæ congeffi *fup.lib.2. cap.13.num.12.& 85.* Præfertim cum eodem naturali iure dictante, hominibus per regiones quantumuis extraneas & remotas peregrinandi ius fit, eoque citra iniuriam priuari non poffint, vt plenè etiam obferuaui *eod.lib.2.cap.20. n.34. & fequentib.*

Et eodem modo refpondere poffumus ad text. *in l.mulier.6. ff. eodem titul.* de captiuis, vbi mulierem à latrunculis exteræ gentis captam, & iure commercij venditam, vere feruam effectam, & poftliminij ius in ea obferuari Pomponius oftendit, quamuis aliter explicet Valentia *vbi fup.num.12.*

Quibus adiicio, quòd quamuis admitteremus cafu aliquo, verum, & iuftum effe poffe illud Pomponij refponfum, fimpliciter, & abfolutè prolatum: intelligendum planè effet in extero capto dum vadit ad extraneos: non † au- 88 tem in extraneis, alieno Orbe quæfitis, & in propriis laribus quietè,& fecurè degentibus,inopinatifque noftrorum claffibus impetitis: quales fuiffe conftat hos Indos,de quibus tractamus: hi enim ob id tantùm quòd extranei effent,nullo iure,aut ratione ferui effici poffent: prout † tan- 89 dem agnofcit Petr. Bellinus *dict.titulo 12.* fubiiciens,hac fortè de caufa motos Reges Hifpaniæ, pro Chriftiana pietate,quam fummè colunt, iuffiffe, illas gentes, fi Chrifto initiarentur, fuis legibus liberas viuere. Quibus antea nobis, nec de nomine cognitis, nihil nec nos, nec Romani ipfi (fi eorum tempore detegerentur) imputare poffent, cur ad offerendam amicitiam, percutiendum fœdus, & ius hofpitij ineundum non acceffiffent. Quæ † fingula qualiter à Romanis pera- 90 gerentur, pulchre ad interpretationem, & illuftrationem illius textus (quem Accurfius hac in parte non intellexit) obferuat Guillelmus Budæus *in annot. pofterioribus. ad Pandect. pag.mihi 194.& fequent.* Pet.Heigius *mifcell.q.1.part.q.11.* Renat. Choppin. *de doman.Franciæ lib.3.tit.26.à num.19.* & plures alij relati per Sebaftian. Næuium *in fiftemat.iur.ad eand.l.5. & ad l.non dubito 7.eod.tit, de captiuis*, & diximus aliqua *fup.lib.2. cap.15.num.17.*

Denique † quarto argumento ex fimilitudine 91 Æthiopum feruorum deducto, refpondeo, magnum quidem bonum Barbaris iftis in Fidei, & aliarum rerum communicatione ab Hifpanis collatum fuiffe, hoc tamen feruitutis irrogatione penfari non debere, quæ directo eidem bono repugnat. Nam † quamuis certum fit eos, qui 92 iure gentium verè funt ferui, per baptifmi fufceptionem iure Ciuili, vel Canonico infpecto,nequaquam liberos effici, *cap.fi quis feruum 1.& 2. 17.quæft.4.* Cæfar. Vrfilis *in addit.ad Afflict. decif.151.n.9.* Baeza *de inope debit. cap.17. num.31. & 32.* Brun. à Sole *in quæft.legalib.quæft.17.n.35. & quæft.18.per tot.* Decius *conf.130. de pœna temporali* loquens, Tiraquel. *de pœn. temp. caufa 25.* Pacianus *de probation. lib.2. cap.14. num.20.* & Calift.Remirez *de lege Regia, §.32.num.14.* Eos † tamen qui natura fua liberi funt, Sacramen- 93 tum illud fortius in fua libertate confirmat. Quod Deus vult femper libere recipi, & fuauibus atque opportunis mediis ac modis tractari, non verò per captiuitatem, aut deceptionem, vt *fup.n.35.& feqq.*latius confiderauimus,

Vnde meritò poft Victoriam, Sotum,& alios, concludit Michael Salon. *in 2.2.tom.1. quæft.3. de domin. art.1. col.331. verf. Ex his fequitur, & col.feqq.*non aliter † Indos, & Æthiopes, qui à 94 Lufitanis & Hifpanis capiuntur, feruos effici poffe, quàm fi volentibus Euangelium in illis regionibus prædicare, ipfi refiftant, & vt refiftentibus prædicationi Euangelicæ bellum inferatur: vel fi ipfi exiftentes maiores viginti quinque annorum, fe ipfos fua fponte vendant, vel filios fuos compulfi neceffitate. Quod idem probat etiam Dominicus Bañez *in 2.2. q.10. articul.10.col.34.verf.Ex his fequitur*, vbi ne refiften-

tiam quidem admittit, si postea Barbari resipiscant, quia hoc bellum cederet in scandalum Euangelij recipiendi. Et magis disertè Ludou. Molina *dict.tr.2.disp.106.in fine*, vbi ait, † quòd quando bellum infertur, ad liberandum, & subueniendum innocentibus, vt in nostro casu, & ob bonum eorum, non autem ad recuperandum aliquid proprium, neque ad vindicandam propriam iniuriam, non plus fas est bellantibus de bonis aduersariorum sibi sumere, & vsurpare, quàm expensas belli, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quæ ab aduersariis inter bellandum acceperunt, reliqua verò debentur iis, in quorum gratiam pugnatur.

95

Neque magis hoc seruitutis ius respectu illorum Indorum iustificabitur, quos aliqui iure emptionis se possidere dicebant, eo quòd vel ipsi se vendidissent, vel ab aliis, qui eos bellis iustis ceperant, venditi essent. Nam etsi verum sit, his modis legitimam seruitutem induci, vt probant iura in argumento relata † in his tamen Indiarum Occidentalium prouinciis nunquam, aut ratò eiusmodi bella, & iura seruitutis exercebantur, vt benè probat Episcop.Chiapens.in d.tract. de Indis seruis effectis, licèt Indorum mangones hos & alios colores prætexerent, ad eos capiendos, siue furandos, & seruorum more vendendos, aut possidendos, atque ex aliis prouinciis in alias transportandos. Quas cautelas, & damna ex illis sequuta sigillatim enumerat, & reprehendit Ciapens.*vbi sup.* Anton. de Herr.*in hist.gen. Ind.decad.1.lib.8.cap.9.*

96

97 Estque † eis simile, quod de Phœnicibus in Hispaniæ nostræ historiis comperimus apud Florianum *lib.2.c.11.*& Fr. Ioan.à Ponte in conuen.vtriusque Monarch.*lib.3.cap.15.§.5.*qui non solùm ab ea aurum, & argentum, & pretiosa alia furati sunt † quibus Tyrus, ipsorum Phœnicum Metropolis, ditissima, & potentissima inter reliquas Orbis nationes eo tempore habita fuit, vt constat ex Isaïa *cap.23.*Ezechiel.*c.26.& seqq. Oseæ cap.9.* verùm incautos quoque Hispanos, variis technis, & simulationibus furabantur, & in Phœniciam, aliasque prouincias deductos tanquam seruos vilissimos distrahebant. Vnde † à Tago, insigni, & aurifero Hispaniæ fluuio, Tahormæ, siue Thogormæ nomen manasse, putat Dom. Gregor. Lop. Madera in Monarch.Hispan. *cap.3.fol.19.* cuius mentionem fecit Ezechiel. *dict. cap.27.* dum inquit: *De domo Thogormæ equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.* Sed quoniam Thogormæ nomen Hispaniæ non conuenit, sed cuidam Phrygiæ Asiæ Minoris prouinciæ, vt docent interpretes super *cap.10.*Genes.Ioseph.*lib.1. antiquit.cap.6.*& pontanus vbi suprà, congruentius, imò expressius de ea accipi poterunt verba, † quæ idem Propheta statim subnectit: *Græcia, Tubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancia, & vasa area adduxerunt populo tuo*, certum est namque *Thubal*, appellationem, pro Hispania in sacris litteris, & in aliis antiquis auctoribus vsurpari, vt diximus *suprà libr. 1. capit. 15. num.51.*

98

99

100

101 Porrò † qui ita homines liberos capiunt, aut rapiunt, eorum iustam seruitutem non adipisci, sed grauissimum plagij crimen committere, eiusque pœnis teneri, apertè constat ex Deuter. *cap.24.l.1. & per totum, ff. & Cod. ad leg. Flau.de plagiaris, l.22.tit.14.part.7.Alciato lib.1. Parerg. cap.13.* † Qui multum laborat in exponendis verbis *l.vlt. Cod.ad leg. Flau. de plagiar.* quæ sibi contraria esse videntur; sed rectè ex C. Theod. restituuntur à Duaren. *lib.2. disp.cap.20.* vbi aliqua de eodem delicto commemorat, & plura Iul. Clar.& Baiard. *in prax.crim.§.fin.q.68.verb. Plagiarius*, Menoch. *de arbitrar. casu 536.* & Pett. Greg.*lib.36.Syntag.cap.31.*

Et vt concederemus, aliqua bella, & seruitutis iura inter hos Indos Occidentales cognita, & vsitata † fuisse, vt inter Mexicanos vsitari solita, tradit Ciapa *vbi suprà, fol.10.*Anton.de Herrera *decad.3.lib.4.cap.17.* in fine, & Fr. Ioan. à Torquem.in Monarch.Indiana *lib.14.cap.15.* & sequentibus. Adhuc † tamen vt idem Chiapa prosequitur, multum dubitari posset, an Indi à nostris hoc colore possessi, serui esse deberent, cùm sibi de illorum bellorum iustificatione non satis constaret: maximè postquam omnes ad Fidem conuersi sunt: † cùm ea restitui soleant, quæ modò, vel tempore infidelitatis illicitè acquisita erant, vt dicimus in habente plures vxores, & in vsu rario, *capit. gaudemus de diuortiis, cap.post.miserabilem de vsuris, cap.Iudei de consecr. dist.4.capit.1. & per tot.dist.11. & 12.* & tractat optimè D.Augustin. *lib.19.* de Ciuit.Dei,*cap.17. & 19.* Tenemur † quippe Christiani ex præcepto Diuino ad tollendas, & euitandas malas leges infidelium, vel saltem ad non operandum secundùm eas, ne videamur, illas approbare, vt inquit D.Paulus 1.ad Corinth. *cap.8. & Rom.10.* D.Thom.*2.2.quæst.124.art.5.& quæst.3.artic.2.*Et † qui à latronibus comparasse soliti sunt, latrones iudicari solent, *l.inciuile. C.de furtis* ibi: *Caueте igitur cautius negotiari, ne non tam in damna huiusmodi, sed & criminis suspicionem incidatis.*

Quibus etiam rationibus † difficilem, & cœnosam, milleque sprupulis plenam reputat Lud. Molina *dict.tract.2.disput.35. & 36.* Æthiopum mancipiorum nundinationem, quæ à Lusitanis plurimum frequentatur, dicentibus, se illos ab aliis Æthiopibus emisse, qui inter se intestinis bellis digladiantur. Additque, paucos ex mangonibus visos esse, quibus hæc negotiatio profecerit, & plura infortunia non adduxerit, quamuis nimis quæstuosa videatur: † ementes tamen ab illis in vtroque foro securos esse, modò non sciant, vel dubitent, quod illi serui, qui sibi venduntur, sunt iniustè, & illicitis modis quæsiti. Quod idem tandem post longam disputationem resoluunt Sotus *lib.4. de iust. & iure, quæst.2. articulo 2.* Ledesmius *in 2.2.quæst.18. articul.1. dub.11.* post secundam conclusionem, & nouissimè August. Barbosa *in Pastorali, 1. part.titul.3.cap.2. num.37.* Maximè si verum est, vt fama fert, quod iocalibus ad naues vsque pelliciuntur, & ad nos, velint nolint, exportantur, vel quod plurimi paruo pretio comparantur, quod etiam efficit seruitutem iniustam. Nam ad hoc, † vt quis possit effici seruus in perpetuum, debet pretium esse æquale seruituti, vt per Nauarr. *in Manuali capit.23. num.95.* & Molinam *disput.33. column.163.* Quibus consentit Mercatus *libr.2. de contract. capit.29.* & Rebellus *de obligat.iust.libr.1.quæst.10.sect.1.& 2.* Vbi *ex num.23.* cum Molina *dict. disput.35. conclus.1. & 3.* de illis † mancipiis agere incipit, quæ ex India Orientali adducuntur: & concludit, instè ibi à mercatoribus,& vbique emi, si ex illis

illis Reginis sint, quibus cum bellum iustum Lusitani gerunt, & eodem belli tempore exportentur. Iapponienses autem, aut Sinas seruos effici non posse, idque sæpè Regiis Lusitaniæ ordinationibus cautum, nisi fortè se ipsos, aut filios suos causa famis, vel vrgentis necessitatis vendiderint, quod sæpè facere solent.

2 Quæ omnia notatu dignissima censeo, † proptereà quod hisce vltimis annis plurimæ lites à dictis Orientalis Indiæ mancipiis ad libertatem proclamantibus in hoc Regio Limano Conuentu institutæ sunt, & variantibus iudicum sententiis terminatæ. Quidam enim eos statim liberos declarabant, illarum schedularum seriem ac tenorem 3 sequuti, quarum *suprà ex num.* 56. meminimus, † & cuiusdam epistolæ Caroli V. Imperat. anno 1550. ad Prætorium insulæ S. Dominici missæ, quæ habetur *in* 4. *tom. sched. impress. pag.* 373. & expresse iubet, ne aliqui Indi serui in his Occidentalibus regionibus efficiantur, etiamsi ad eas ex Orientalibus asportentur, his verbis: *Nos tenemos mandado, que no se hagan esclauos ningunos Indios en sus tierras, y ansi no auemos de permitir, ni dar lugar à que Indos algunos lo sean, sino libres, aunque sean de la demarcacion de el sereníssimo Rey de Portugal.*

Et alterius anno 1570. ad Proregem Mexicanum, & Michaëlem Legaspium Philippinarum gubernatorem directæ, *eod. tom. pag.* 374. Quæ etiam in Indis illis in regionibus Machometis perfidia deceptis, idem seruandum esse, his verbis edicit: *Estareis aduertido, que si los tales Moros son de su nacion, y naturaleza Moros; y vinieren a dogmatizar su secta Mahometica, ò à hazer guerra à vosotros, ò à los Indios, que estan à nos sujetos, ò à nuestro Real seruicio, los podreis hazer esclauos: mas à los que fueren Indios, y huuieren tomas do la secta de Mahoma, no los hareis esclauos, por ninguna via ni manera, que sea, sino procurareis de los conuertir, y persuadir por buenos y licitos medios à nuestra santa Fè Catolica.*

4 Alij verò iudices cùm † viderent leges Castellani, & Lusitani Regni deuersas esse, & vtrumque propriis suis ordinationibus & consuetudinibus gubernari, licèt iam sub eodem Rege esse cœperit, non audebant facile pro Orientalium Indorum libertate sententiam ferre, si eorum possessores iustos, & legitimos titulos exhiberent, iuxta illarum regionum praxim, & consuetudinem Episcoporum, & Regiorum Auditorum auctoritate munitos. Neque prædictis schedulis horum seruorum ius olim & nunc in Orientali India, & in Lusitania, & Noua Hispania seruatum, temerè immutandum esse dicebant, *l. minimè, ff. de legibus, l. si quando, Cod. de inoff. testam.*

5 In quo opinionum, & argumentorum † conflictu, ego Imperatoris consilium sequutus, *in l. si auiam, Cod. de ingen. manum. Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres*, per litteras de hac quæstione consului præstantissimum, & eruditissimum virum Dom. D. Antonium de Morga, Quitensis nunc Senatus meritissimum Præsidem, qui in Philippinis insulis, & aliis adiacentibus, pluribus annis Gubernatoris officio functus, quæ ibidem cum his mancipiis Orientalibus seruarentur, melius, & penitius intelligere poterat. Qui mihi, vltimæ opinioni adhærens, respondit, aliquas esse Orientalis Indiæ prouincias Maurorum, vt plurimùm colluuione, & infectione permixtas: Iauos nempe, Malaios, Bengalas, Macazares, Buzarates, Endes, & similes, cum quibus Lusitani iustis, & legitimis bellis quotidie decertant. Et mancipia, quæ in illis capiuntur, Lusitanis Legibus, & Conciliorum Prouincialium declarationibus capientibus cedere, & ab eis vendi, atque ab emptoribus vbique legitimè possideri, dummodo iustæ captiuitatis titulus habeant, iuxta formam ab eisdem Conciliis præscriptam; cum aliis verò Regnis, seu prouinciis, Lusitanis fœdere iunctis, illorúmque, vt dicunt, in armis, sociis, vtpote Cambaya, Pegu, & quibusdam aliis, seruitutis iura neutiquam exerceri; neque † etiam cum Sinis, & Iapponiensibus, 116 nisi forte istorum aliqui se, aut filios suos propter famem, aut aliam vrgentem necessitatem, ob pretium participandum voluntariè vendiderint; quod patriis eorum legibus ac moribus licitum, & vsitatum est: quo tamen in casu, perpetuæ seruituti non mancipiantur, sed temporali famulitio, eatenus duraturo, quatenus ad acceptum pretium compensandum, iudicibus, qui de hoc inquirunt, sufficiens esse videbitur.

CAPVT VIII. & vlt.

In quo Auctor volumen alterum de peculiari Indiarum iure; siue de iusta earum gubernatione promittit, & quid in eo tractare intendat, Laconica breuitate recenset. Et parenesim siue admonitionem subnectit aduersus eos, qui miseros Indos iniuriis, & molestiis afficiunt.

SVMMARIVM.

1 *Gubernationem Iudiarum, quæ contingunt, Auctor in altero volumine edere parat.*
2 *Fas est opere in longo, somnum obrepere.*
3 *Gustus emptorem vocat.*
4 *Auctor tractatum gubernationis Indiarum quinque libris diuisum habet, & quid in illis agere intendat, breuiter aperit.*
5 *Auctoris parenesis, siue admonitio pro Indis diligenter in fide instruendis, & humaniter pertractandis.*
6 *Fidei propagatio in suauitate, non in atrocitate consistit, vt & patria potestas.*
7 *Conuersorum primordia blandis refouenda sunt modis.*
8 *Iugum Christi suaue est, ex* D.Matth. c.11. *& Psalm.* 33.
9 *Indi si post Christianam Religionem susceptam grauius opprimantur, eius suauitatem non credent.*
10 Deuteron. locus c. 28. *pro Indorum querimoniis expenditur.*
11 *Indi hodie peiore conditione esse videntur, quàm Iudæi olim in Ægypti captiuitate.*
12 *Iudæi in Ægypto grauiter vexati fuerunt.*
13 *Iudæorum captiuitas in Ægyto* 85. *annis durauit, & in ea valdè multiplicati sunt.*
14 *Iudæorum multiplicationem in mediis laboribus Ægypti in rubo Moysis Deus significauit.*

15 *Indi breui tempore valdè diminuti reperiuntur, & quid.cum Daniele, & D. Paulo de suis miseriis dicere possint?*

16 *Ieremiæ verba* lament.5. *ad Indorum ærumnas accommodantur.*

17 *Christiani labores & iniurias quæ Indis inferuntur, potius in se suscipere, quàm in illis permittere deberent.*

18 *Fidei meditatio quietum, & vacuum ab aliis curis animum desiderat.*

19 *Labores, & onera, qui aliis imponunt, & ipsi ea non tangunt, in Euangelio reprehenduntur.*

20 *Pax citra vllum scandalum promittitur diligentibus legem Dei,* Psalm.118.

21 *D. Paulus multa in se passum dicit, pro lege Dei promulganda.*

22 *Regis gentium iura, & conditiones, quas refert Scriptura* 1.Reg.8.*ea,quæ cum Indis fiunt, demonstrare videntur.*

23 *Regis Tyranni effigies, & mores referuntur* 1.Reg.24. *Boni autem & iusti,* Deuter.14.17.

24 *Lignum fumigans, quod Deus* Isaïæ 42. & Matth. 12. *non extingui præcipit, Gentiles recenter conuersos significat.*

25 *Indos destruunt multi,qui struere deberent; & quid de illis cum Isaia, & Dauide, & Christo Domino,* Matth. 23. *dicere possint?*

26 *Excessus, qui in Indos fiunt,quibus potissimum debeant imputari?*

27 *Inferiorum ordinum culpæ ad desides Rectores referuntur.*

28 *Prælati, & Magistratus monentur, vt pro Indorum defensione laborent.*

29 *Iustitiæ in studio omnis Regum ac Magistratuum cura esse debet.*

30 *D.Bernard.in quo laudet quendam Eborensem Archiepiscopum?*

31 *Pax, quæ erga Indos exercetur, non debet cum bello de crudelitate certare.*

32 *Legum humanarum pœnas si fortè effugiant ij, qui Indos affligunt, Dei oculum & supplicium non effugient.*

33 *Deus omnia vigilanter attendit, & humilium iniurias vidit, & punit.*

34 *Iniurias, Indis factas, Deus miraculosè aliquando vindicauit.*

35 *Diuitiæ iniusto Indorum sudore partæ, dominis exitio sunt.*

36 *Adagia, Aurum Tolosanum,& Equus Seianus, quid significent?*

37 *Prouerb. locus* 12.27.& 13.11. *de diuitiis iniustè partis, exponitur.*

38 *Peccata iniuriæ humilibus factæ, non solùm priuatorum, verùm & multorum Regnorum cladem attulerunt.*

39 *Hispaniæ regnum ob peccata aliquoties punitum legitur.*

40 *Regnorum fœlicitas vt duret, requiritur eadem virtus, & prudentia in conseruando, quæ in acquirendo, ex Polybio.*

41 *Deum Auctor precatur, vt nobis misertus, Hispanorum, & Indorum Rempub. iuuet, & societ.*

HÆc hactenus habui, quæ de Indiarum iusta inquisitione, acquisitione, & retentione dissererem. Nunc † autem ex ordine ad eam, quæ earundem gubernationem concernunt, transitum facere, nostra properabat oratio. † Sed quoniam fas est in longo opere somnum obrepere, huiusque voluminis moles nimis excreuit, & amphora exiit vrceolus, quem initio mente conceperam: opportunum duxi, hic paulisper calamum continere, & † quæ in illo clauduntur disputationes, priùs quasi gustandas dare, iuxta illud Vlyssis apud Euripidem in Cyclope, qui cum Syleno vinum venditurus esset, ita eum alloquitur:

Vin'tu prius gustare quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita conuenit; nam gustus emptorem vocat.

Ac posteà renouatis viribus arduas, & non minus vtiles, quàm peculiares eiusdem Indiarum iuris quæstiones, separato volumine(si Deus nobis hæc otia fecerit) in lucem emittere. Quod nunc in priuatis † schedis quinque libris diuisum habemus.

In quorum primo de statu, & conditione Indorum agere destinamus, & an, & quatenus oneribus, & seruitiis adstringi possi t, quæ vicissim subire coguntur in Hispanorum famulatu, ædificiis publicis, agrorum cultura, pascendis, & custodiendis pecudum & armentorum gregibus, gynæciis, siue textrinis, & lanificiis, vulgò, *Obrajes*, angariis, & parangariis cursu publico, veredis, & parauerediis, metallis, & eorum effossione & operatione, & quæ tributa præstare teneantur, & qualiter ea diuidantur, taxentur, & exigantur. Et demum quantum oporteat, eos in certa municipia, & politicam, ac sociabilem viuendi formam reducere; idololatriæ, ebrietati, & aliis eorum vitiis occurrere; bonis gubernatoribus, vulgò, *Curacas*, ò *Caziques*, prouidere. Et quæ sit istorum potestas, & qualis successio; & de priuilegiis, quibus Indi, tanquam rustici, aut minores, & omni respectu miserabiles personæ fruuntur.

Secundo verò libro de commendis, siue feudis Indorum exactam, & peculiarem tractationem inimus; earum nomen, originem, & rationem tradentes; & quid iuris in illis acquirant Patroni, siue Commendatarij, & de pensionibus, quæ super eis constitui solent.

Quis commendas, & sub quibus legibus, & conditionibus possit conferre; quibusue personis conferri valeant, & qui in illis præferri debeant, si de anterioritate schedularum, vel de meritis certent, vel alter à Rege prouisus cum altero prius à Prorege inuestito concurrat. An pluribus eadem commenda assignari possit, & in ea ius accrescendi, vel non decrescendi admittatur. An commendæ à possessoribus vendi, alienari, permutari, vel renuntiari possint. Et an pater gaudeat vsufructu commendæ, quæ filio, in eius sacris constituto, conceditur.

Quando, & quomodo in commendis Indorum ius successionis inductum fuerit, & in quibus conueniat, vel differat cum successione primogeniorum. An filij illegitimi, vel legitimati, filiæ, vxores, sponsæ, mariti in eisdem succedant: & de tertia, vel quarta vita, quæ in Noua Hispania conceditur, & de prohibita plurium commendarum cumulatione. De oneribus, quæ commendatarij subire tenentur, iuramento, militia, & residentia, quam facere debent; & quando ab iis excusentur; & qualis eorum solicitudo esse debeat in spirituali, & temporali Indorum sibi commendatorum salute curanda.

Et

Et denique de earundem commendarum extinctione, & ad Regiam coronam deuolutione: & an eas deinceps in perpetuum dari conuenit. Et de litibus & quæstionibus, quæ tam super commendarum possessione, & spoliis, quàm proprietate oriri solent? & apud quos sint iudices agitandæ, & de meritorum, siue seruitiorum informatione, & consultatione, quæ ad eas, & alia Ecclesiastica, vel ciuilia harum regionum commoda, Regiis ordinationibus fieri iubetur.

Tertius verò liber de rebus Ecclesiasticis, & earum gubernatione, Regioque patronatu tractabit, & quibus is rationibus fulciatur; quanti à nostris Regibus æstimetur ac commendetur: & quo iure, & onere decimas huius Noui Orbis sibi præsumant. Quam enixa, & assidua eorum cura fuerit in Ecclesiis Indiarum erigendis, dotandis, & promouendis. Qualiter Archiepiscopos, Episcopos, & alios Præbendarios præsentent, & alios Hispanorum, aut Indorum beneficiarios sæculares, vel regulares: & de aliquibus dubiis quæ in eorum receptione, & nouorum Episcopatuum diuisione contingere solent.

An hodie expediens sit, doctrinas Indorum regularibus adimi: & quatenus ij iurisdictioni, & visitationi Prælatorum sæcularium subiiciantur. De dignioribus & indigenis, atque in idiomate Indorum magis peritis anteferendis. De iurisdictione Episcoporum, & Archiepiscoporum in subditos: & de Breui Gregorij XIII. quo noua prosequendis appellationibus forma præscribitur. De Ecclesiis ædificandis & reparandis, & quibus expensis id faciendum sit. De decimis, & primitiis & vsu, & iure quartæ Canonicæ & funeralis, & aliarum oblationum. De Inquisitorum & Commissariorum Bullæ Cruciatæ tribunali, ac iurisdictione, & aliarum Bullarum retentione. De Religiosorum Vicariis generalibus, Visitatoribus, & conseruatoribus. Et an, & quando sæculares Magistratus Clericos, vel Religiosos seditiosos ab his prouinciis expellere possint?

Liber quartus de gubernatione sæculari tractabit, & specialiter Prætorum Gubernatorum Fiscalium criminum quæstorum, Auditorum Cancellariarum, Pro regum, supremi Consilij Indiarum, & omnium denique tam maiorum, quàm minorum Magistratuum officium, potestatem, & iurisdictionem prosequetur, qui eidem gubernationi præpositi sunt, & multas vtiles quæstiones subiunget, quæ in eorum recusatione, visitatione & rerum gerendarum expeditione occurrere solent. Et peculiariter de iudice aget, qui colligendis defunctorum intestatorum bonis designatur: & de schedulis, quæ districtè prohibent Regios Auditores, ministros, & illorum liberos in suis prouinciis negotiari, vel matrimonia contrahere. Ac tandem de proprio, & veluti municipali iure, quo res Indicæ gubernantur; & per Regias schedulas, prouisiones ordinationes, & epistolas expeditur: & quando rescriptum Principis, ad vnam prouinciam missum, in aliis seruandum sit.

Quintus denique liber de Regalibus, siue Regio Indiarum fisco, & eius iuribus, & reditibus sermonem instituet. In quo sigillatim de huius Noui Orbis diuitiis agemus: De tributis, & vectigalibus, & duobus decimarum nouenis, quæ in eo Regi penduntur. De pœnis Cameræ, & commissis mercium prohibitarum, vel in registris non professarum ad fiscum spectantibus. De auro, & argento aliisque metallis, smaragdis, margaritis, salinis, argento viuo, thesauris, & monumentis, & quota horum pars ad fiscum pertineat. De mercatura, & mercatoribus Indiarum, eorumque iudicibus, siue consulibus, & variis quæstionibus, quæ circa eorum iurisdictionem, & mercatorum stylum quotidie nascuntur. De alio rei dominicæ membro, quod ex venditionibus & renuntiationibus officiorum colligitur. Circa quod plurimæ, vtilissimæque quæstiones excitantur, & resoluuntur. Et de iudicibus, siue officiariis Regiis, qui in his partibus rei dominicæ exigendæ, & administrandæ præficiuntur, eorumque munere, potestate, iurisdictione, & rationum redditione. Et vltimò de aliis maioribus computatoribus, siue rationalibus nouiter constitutis, & de eorum tribunali, officio & iurisdictione.

5 Interim † verò dum hæc vltimam manum recipiunt, & exoptatam lucem respiciunt, non possum non Regem nostrum Potentissimum, & Christianissimum summis votis, ac precibus exorare, vt qua solet cura, & pietate Indorum conuersioni, & conseruationi prouideat, paternis hac in re, & auitis ac proauitis vestigiis insistens, idoneosque & fideles tanti operis administros in spiritualibus & temporalibus eligens, quos etiam, & reliquos pariter Hispanos, aut alienigenas qui in his regionibus commorantur, moneo, atque obtestor, vt se cum eisdem Indis humanè, & suauiter gerant, & ab iniuriis, molestiis, & vexationibus, quæ miseris illis inferri solent, abstineant, prædicationis, ac propagationis Fidei ministerium super omnes diuitias attendentes, & procurantes; 6 quam † certum est non in atrocitate, sed in suauitate, & pietate consistere, vt de patria potestate loquens dixit I. C. *in l. Diuus, ff. ad leg. Pomp. de parricid.* & Nos pluribus *suprà lib. 2. c. 17. & c. 9. n. 21. & 22.*

7 Primordia † enim conuersorum, vt D. Isidor. inquit *lib. 2. sent. cap. 8.* & D Gregor. *lib. 24. moral. c. 7.* blandis refouenda sunt modis, ne si ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius quàm corrigere nouit. 8 † Iugum quippe Christi suaue est, & onus eius leue, vt habetur Matth. *cap. 11. in fine*, eaque propter ibidem subiungitur: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite ad me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Et *Psal. 33. & 1. Petri 2. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus: Beatus vir, qui sperat in eo.*

9 Quod † Indi haud quaquam credere poterunt, si post susceptam Christianam Religionem, maioribus ac grauioribus oneribus, & laboribus, quàm olim sub infidelibus dominis opprimantur. Quin potius vereri possumus, ne in se ipsis experiri, & in nos contorquere valeant, 10 † verba illa *Deuteron. cap. 28: Seruies inmico tuo, quem immittet tibi Dominus in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria, & ponet iugum ferreum super ceruicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremæ terræ finibus in similitudinem Aquilæ volantis cum impetu; cuius linguam intelligere non possis gentem procacissimam, quæ non deferat seni nec misereatur paruuli.*

11 Etenim † peiori hodie, & duriori conditione

Indi ab iniustis aliquibus, & sæuis hominibus tractari reperiuntur, quam olim Iudæi, dum in Ægypto captiui fuerunt, de quibus inquit Philo. 12 *lib.* 1. *de vita Moysis*: † *Quasi belli iure captiuos, emptos de lapide cogebat eos ad opera seruilia.* Et strictius Scriptura *Exod. c.* 1. *Ad amaritudinem perducebant eos operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur: oderantque filios Israel Ægyptij, & 13 affligebant illudentes eis, &c.* Nam † in Iudæis videmus, non obstantibus laboribus, & miseriis illius captiuitatis, quæ octuaginta quinque annis durasse dicitur, vt probat Pererius *in comment. sup. Exod. cap.* 5. *disp.* 6. suprà modum auctos, & multiplicatos fuisse: Vnde dicit Scriptura Exodi *dict.cap.*1. *Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant*, ita vt sexcenta milia hominum exierint de Ægypto præter 14 pueros, & fœminas. Et hoc est quod † Deus inter alia voluit significare in rubo, vbi Moysi apparuit, qui ardebat, & non consumebatur, vt communiter DD. exponunt *Exodi* 3. & Ioseph. 15 *lib.* 2. *antiquit. Iudaic. cap.* 12. Indi † verò, eodem fermè tempore, vt plurimum deleti, & extincti sunt, ita vt Deo possint dicere, quod Danielis 3. *Iudæorum* nomine legitur: *Domine, imminuti sumus plusquam omnes gentes: sumusque humiles in vniuersa terra hodie.*

Et illud Martialis *in Distich.*

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum.
Imbelles damæ, quid nisi præda sumus?

Vel cum D. Paulo 2. *Corinth.* 1. *Supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt æderet nos 16 etiam viuere.* † Aut cum Ierem. lamentat. 5. *Recordare Domine, quid acciderit nobis, intuere, & respice opprobrium nostrum, hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos, pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparauimus, ceruicibus nostris minebamur, lassis non dabatur requies.*

17 Quæ omnia † Christiani, qui se Euangelij ministros, & præcones vocant, non solùm ab Indis, quantum possibile sibi esset, arcere, verùm & in se ipsis potius suscipere feruenti charitate debuissent, ne quod illis scandalum in Fidei susceptione, aut impedimentum in eius progressu & 18 meditatione generaretur: quæ † corporis requiem, & vacuum ab aliis curis, & anxietatibus animum, absque dubio desiderat, iuxta illud *Psal.* 45. *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus*, quod ita exponit D. Augustin. *in Psalm.*70. 19 *fol.*210.*col.*2.*tom.*8. Et ne illud inciderent, † quod Matthæ. *cap.* 23. reprehenditur: *Alligant autem onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeris hominum, digito autem suo nolunt ea moue-20 re.* Sed potius omnes ore vno † Dauidicum carmen occinere possent, *Psalm.*118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* 21 Vel † cum D.Paul.2. *Corinth.* 11. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?*

Certè enim idem Paul. 1.*Corinth.*4. se prædicationis causa non aliis labores intulisse, sed in se ipso grauissimè passum, his verbis ostendit: *Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc.*

Et licet 1. *Reg.cap.* 8. cùm Israelitæ à Samuele 22 Regem sibi dari petiissent, qui more gentium, & nationum sibi imperaret, hoc ius illius futurum Scriptura recenseat. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis suis. Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui, & clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem legistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiistis vobis Regem. Quæ omnia similia iis esse videntur, quæ à malis Christianis passim cum Indis pauperibus fiunt.

Eo † tamen in loco de Rege Tyranno & ini- 23 quo tractatur, eiusque mores effigiantur, vt boni, & iusti Principes quid vitare debeant, animaduertant. Quorum exemplum, vbi non à populo, sed à Deo electi sunt, prædictis in omnibus contrarium, apponitur *in eod. Deuter. cap.* 17. *num.*14.*& sequent.* vt præclarè admonuit D. Gregor. *lib.*4.*cap.*1.*in* 1.*Reg. cap.*8. Isernia *in proœm. feud. tit. de Capit. qui curiam vend.* Chassaneus *in Catal.glor.mund.*5.*part. consider.*24.*regal.*162. *& seq. & consider.* 35. *vers. Quid autem*, Petr. Greg. *lib.* 7. *de Repub. cap.* 19. *pag.*491. Basilius Pontius *var.disp.*1. *par. relect.*1.*de mutatione monetæ, pag.*506.& Mag.Marquez *in Gubern.Christian.lib.*1.*c.*16.*pag.*87.

Væ igitur illis, per quos eiusmodi iniuriæ, & scandala Indis irrogantur. Et † lignum fumigans, 24 quod iuxta verbum Isaiæ *cap.* 24. & Matth. *cap.* 12. posuit Dominus in manibus eorum, ne extingueretur, in cinerem conuerterunt. Lignum namque illud D. Hierony. *in quæst. Aglasiæ, quæst.* 2. *circa fin.* populum de gentibus congregatum exponit, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amarissimi, & qui nouius oculis est, tenebrosæque caliginis inuoluebatur erroribus, quem Deus non extingui voluit, sed de parua scintilla, & penè moriente, maxima suscitari incendia, ita vt arderet igne Domini Saluatoris, quem venit mittere super terram, & in omnibus ardere desiderat.

Quod, † videant multi, an cum Indis sua ex 25 parte curauerint? vel potius de illis sint, de quibus inquit Isaias *c.*48.*num.*17. *Venerunt structores tui, destruentes*, auaritia nimirum, & sæuitia sua Indos ita prementes, vt iustè miseri illi dicere possint illud *Psal.* 98. *in princ. & Exod.* 9. *num.* 25. *&* 31. *Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, & tempestas demersit me, & grando confregit lignum, cùm iam folliculos germinaret.* Et vt occasio exteris gentibus præbeatur, nostrum in conuertendis infidelibus zelum calumniandi, vt diximus *sup.lib.*1. *cap.* 16. *num.* 94. *& sequent. & lib.*2.*cap.*17.*num.*76. *& hoc lib.*3.*cap.*6.*ex n.*5.

&

& illud Christi Dom. apud Matthæ. *cap.* 23. obiiciendi : *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum : & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos.*

26 In Quibus planè † acriter, & exactè non corrigendis, emendandis, atque puniendis, licèt omnes in culpa simus : illi tamen præcipuè, qui Ecclesiastici sunt & Prælati, & Indorum curæ ac protectioni præpositi. Et enim † vt be-
27 nè cum D. Leon. *in epist.* 86. *ad Nicetam,* quæ habetur *in c. inferioribus*, 86. *dist.* aduertit Ioseph. Acosta *lib.* 3. *de procur. Ind. salut. c.* 16. inferiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quàm ad desides, negligentesque Rectores, qui multam sæpè nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulant adhibere medicinam. Nullumque remedium sperare licebit, cum inde pernicies proficiscitur, vnde salus maxime petebatur.

28 Quo circa † eos iterum moneo, vt super commissum sibi gregem diligenter inuigilent, & prædictis iniuriis, dolis, ac sceleribus, quibus Indi turbantur, & affliguntur, prouidenter occurrant, quo loco virus insideat peruestigantes ; ferroque resecantes, imò & igni, si opus esse censuerint, cùm in lethali, profundoque vlcere seueriora medicamenta tutiora sint, & in hac cura præcipua Regum, ac Magistratuum vis, auctoritas-
29 que consistat, † vt præclarè docet Osorius *lib.* 4. *de Reg. inst. In studium* (inquiens) *iustitiæ omnes Regis curæ, & cogitationes, omnes labores, atque vigiliæ, omnia denique studia consumenda sunt.*

30 Et de quodam Eborensi Archiepiscopo † scribit & laudat B. Bernardus *epistol.* 95. sic inquiens: *Maximè claruit zelus iustitiæ, eminuit, & inualuit Sacerdotis vigor, in defensionibus videlicet pauperum, & pauperum, quibus non erat adiutor.*

Caueant igitur omnes, & Indorum conditionem miserti, eos deinceps humanè & suauiter
31 tractent, ne † pax, quæ erga illos exercetur, cum bello de crudelitate certare, & vincere videatur, vt aliud agens dixit D. Augustin. *lib.* 3. *de ciuit. Dei c.* 28.

32 Quod si † fortè leges, ac pœnas à Regibus nostris circa hoc piè, & prudenter latas, & seuerè statutas, parum verentur, vel per locorum distantiam, aut Magistratuum incuriam effugerint : sciant tamen peruigilem, atque insomnem Dei Omnipotentis oculum, cui nihil non, quantumlibet occultum sit, patere potest, effugere non posse, vt aliàs dicitur in illa condemnatoria sententia in iudices ab Imperator. Leone, & Alexan. pronuntiata, quam Constant. Harmenop. in initio sui promptuarij, & Monach. tract. de arbitrar. præfixerunt. Is enim, etsi ab insipientibus circa cœli cardines perambulare, nec nostra considerare credatur, vt habetur *Psal.* 13.
33 *&* *Iob.* 2. 14. Omnia † vigilanter attendit, & iniurias humilibus, atque imbecillis illatas, certa semper, quamuis interdum sera, punitione compescit.

Vnde *in Eccles.* 4. scriptum reliquit : *Vidi calumnias, quæ sub cœlo geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem consolatorem, neque posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxiliis destitutos; & laudaui magis mortuos, quàm viuentes, & fœliciores vtroque iudicaui, qui necdum natus est.*

Et Exod. *cap.* 3. *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus : & sciens dolorem eius descendi, vt liberem eum.*

Et aptissimè ad institutum, de quo agimus, *Genes.* 15. *Subiicient eos seruituti & affligent quadringentis annis : verumtamen gentem, cui seruituti sunt, ego iudicabo.*

Quod † sæpè factum his in Regnis videmus, 34 cùm grauissimis, ac miraculosis suppliciis à Deo plures puniri legantur, qui Indis damnosi, & iniurij fuerunt, vt constat ex historiis relatis à Iosepho Acosta *lib.* 3. *de proc. Ind. salut. c.* 9. & Fr. August. Dauila *in histor. Mexican. lib.* 1. *cap.* 102. *pag.* 393.

Et † vel ipsæ diuitiæ, quas iniusto Indorum 35 sudore, & aliis malis artibus acquirunt, eis exitio fuerint, ac breui tempore euanuerint, † vt ipse 36 Acosta ibidem notauit, & de Auro Tolosano, & Equo Seiano, quorum possessio dominis exitialis fuit, antiqui per prouerbium dixerunt, vt refert Aul. Gellius *lib.* 3. *noct. Artic. cap.* 9. Erasm. siue Ald. Manutius *in adagiis*, & Martin. Delrio *in adag. sacr. tom.* 2. *adag.* 187. *pag.* 190. vbi eodem sensu exponit illud † *Prouerb.* 12. 27. *Non inue-* 37 *niet fraudulentus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium.* Quasi dicat, per fraudem comparata, prius peribunt, quàm qui comparauit, partis vti frui queat : si vtatur, erunt illi damno, & *c.* 13. *vers.* 11. *Substantia festinata minuetur.* Vbi Septuaginta, & Caldæa Paraphrasis : *Opulentiam iniquitate possessoris acquisitam*, interpretantur.

Circa quod plura ex Græcis Poëtis congerit Stobæus *sermon.* 8. 92. *&* 95. P. Iustus Gaillardus *de instit. histor. c.* 1. & idem Martin. Delrio *vbi sup.* Et Nos multa etiam congessimus *sup. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 51. *& sequent.* non solùm † de priuatorum 38 hominum, verùm etiam de magnorum Regnorum punitione, subersione, vel translatione ob similia peccata, & iniustitias, quæ cum Indis communiter in his regionibus frequentantur. In quarum mutationum exemplis referendis, multus est Saluianus in libris de prouidentia Dei, *vbi lib.* 7. de † vitiis Hispanorum agit, ob quæ Wan- 39 dalorum cladem meruerunt : & est videndus Rodericus Archiep. Toletanus *lib.* 3. *cap.* 16. vbi de Arabum inuasione pertractans, sic inquit : *Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt ferè Gothorum strenuitas, quæ consueuerat Regnis, & gentibus imperare, in vitiorum altitudine iam submersa, omnibus abominationibus subiaceret. Et quoniam humani generis inimicus, humano generi non desinit inuidere, seminauit in potestate superbiam, in religione accidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignauiam, adeò, vt sicut populus, sic & Sacerdos, sicut impij, sic & Princeps. Alluuione ergo voluptatum in tota Hispania innundante. Vitiza Principe maiestatis oculos prouocante, repleta est terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam suam, & qui optimus quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe:* & Polybius *lib.* 1. *histor.* vbi quærens, quare Hispaniæ amissæ fuerint à Carthaginensibus, inquit : † *At* 40 *verò illud clarum, testatumque exemplis est, quod homines adsequantur fœlicitatem benignitate in alios, & bona de se opinione, ijdem cum adepti, quæ voluerant ad iniurias, & impotentiam in imperiis delabuntur, fit meritissimè, vt vna cum imperantium mutatione, ipsi subditi se, & affectus mutent.*

Neque

Neque omitti debent plura alia quæ de eiſdem ſuppliciis & mutationibus, ſolita elegantia ſcripſit Iuſt. Lipſius *lib.1. de conſtantia capit.16. & lib.2. capit.13. cum ſeqq.* vbi *capit.22.* grauiter plorat ingentes Indorum vaſtationes in vaſto hoc & attrito altero Orbe, primis illis temporibus factas: *Quem vidiſſe* (inquit) *magnum ſit, non dicam viciſſe*: de quarum relatione & excuſatione egimus etiam *ſuprà hoc libro capit. 6. numer. 20. & ſequentib.*

Sed † Deus hoc à nobis omen auertat, & Hiſpanorum pariter ac Indorum cauſam, & ſortem miſertus vtramque Rempublicam iuuet, & ſociet, atque à peccatis, iniuriis, & ſcandalis liberam, in ſua ſancta Fide, & Religione conſeruet vt ſecundùm D. Paulum *Epheſ.4.* in Eccleſia Catholica ſint vnum corpus, & vnus ſpiritus, ſicut vocati ſunt in vna ſpe vocationis. Amen.

INDEX

INDEX
Rerum, Sententiarum, Legum, Capitulorum, & locorum Sacræ Scripturæ, quæ in hoc Opere continentur, explicantur, aut illustrantur.

Prior numerus paginam; posterior paginæ numerum signat.

Index Rerum,

Alexand.

Auctoritas.

D. Augustinus.

D. Augustini,

Bella

Benedictio.

Beneficia.

Beodi.

D. Bernardus.

Blaschus.

Blasphemia.

Bonidus.

Boëtius.

Bombarda.

Bona

C

Cæsarion.

Cap.

Catholicus.

Deus

E

Eclypsis.

Educatio.

Effigies.

P.Gaspar.

Herculis

Hiſtoria.

Hollandi.

Homerus.

Homo.

Hyperborei.

Imperio

Indus

Ingenium.

Iustus

Lex 2.

Maius.

Meletides.

Noui

Oliuerius.

Parabola.

Paradisus.

Paramus.

Parthia.

Paruaiim.

Paruulus.

Pascere.

Pater.

Patria.

Patriam

Reges

Velle.

Vim,

D. IOANNIS
SOLORZANI
PEREIRÆ,
I. C. HISPANI,
DE PARRICIDII CRIMINE
DISPVTATIO.

Lectori meo ſalutem dico.

MAGNAM huius tractationis partem (CANDIDE LECTOR) quam nunc bonâ (vtinam) ſcæuâ in publicum mando, ex ſtato, ſolemníque almæ huius Salmanticenſis Scholæ more, annis ſuperioribus, pro obtinendâ licentiæ laureâ, non ſine audientium patrum approbatione publicè recitaui. Sed cum neque omnia tunc dici anguſtiæ temporis paterentur, & tempus etiam ipſum, ſtudium iuge, & aſſidua variorum librorum lectio plurima (vt ſolet) alia nobis obtulerit, quibus antiquum illud opus ornari magis, & condiri potuiſſet, & quæ in cullei ſupplicio, parricidis irrogato, latent myſteria, præter alios interpretes reſerari, non ſum paſſus, quæ dixi dudum, quæ tacui, quæ etiam poſteà obſeruaui, & obſeruata in libri formam digeſſi, diutius in vmbraculis domeſticis contineri, & fœtum hunc animatum iam, quin & maturum, & prodire foras nitentem, luce priuari. Præſertim cùm me quoque dicant vatem paſtores, & otij & ſilentij rationem requirant ab homine aliquâ facultate prædito, aut certè his litteris initiato, gymnoſophiſtarum legem laudantes, apud quos impranſus ad opus extrudebatur, qui nihil cui pranderet adduceret. Sat ſcio non defuturos, qui melius fuiſſe dicant, otioſum eſſe, quàm nihil agere, hoc eſt, quàm inaniter vexari, difficiles nugas habere, & quod ait Seneca, *Ingenium inter irrita exercere, & diſputationibus nihil profuturis otium terere*, verùm ſi hoc ſtultitia eſt, plures, vt cum Cicerone loquar, ſtultitiæ huius reos domeſtico præconio colligere poſſum. Neque video cur conceſſam omnibus vel correptam iam vindicatámque quiduis audendi, quiduis ſcribendi libertatem, mihi adſumere non deberem. Sed quoniam aliud ſtultitiæ genus videtur exemplis errantium patrocinium ſibi mutuare, & contra id quod Cato Albino reſpondit, culpam malle deprecari, quàm culpâ vacare, nego alienam me, & Iuris profeſſore indignam, prouinciam ſuſcepiſſe, nego libellum hunc, quem quaſi præcurſorium interim dum moliuntur alij, dum comuntur, emitto, in rebus inanibus, & nunquam vſui futuris verſari, cum multa contineat, quæ ad puram putam iuris prudentiam ſpectant, multa quæ in foro quotidie, plurima quæ in Scholis tractari & ſolent & poſſunt, & ab aliis aut omiſſa, aut nuſquam vt oportebat expoſita reperiuntur. Itaque te moneo, lector, ne prius lucubratiunculam iſtam carpas quàm capias, ne negligas antequam legas, plus enim in receſſu quàm in fronte vtilitatis & voluptatis habituram ſpondeo. Vale.

APPROBATIO.

LIBELLVM hunc de Parricidij crimine Licentiati Ioannis de Solorzano Pereira, publici apud Salmanticenſes Cæſarei iuris interpretis, ſupremi Senatus iuſſu, quâ potui curâ & diligentiâ perlegi, & nihil in eo quod vel Chriſtianæ religioni, vel bonis moribus aduerſetur, offendi: quin potius multa, quæ & nouitate delectent, & tum in foro, tum maximè in ſcholis vſui eſſe poſſint, & auctoris ingenium, variámque eruditionem oſtendant, & dignum opus faciant, vt in communem ſtudioſorum vtilitatem edatur. Vallisoleti. 14. Martij, anno 1605.

Licentiatus Molina.

INDEX CAPITVM
LIBRI PRIMI.

rum

Index Capitum.

LIBER SECVNDVS.

XV.

Index Capitum.

LEGVM, QVÆ IN HOC LIBRO EX Professo declarantur, & exornantur verba.

Lex Pœna pen.ff.ad l.Pomp.de parric. Modestin.lib.12.Pandect.

Pœna Parricidij, more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insuatur cum cane, gallo gallinaceo, & viperâ, & simiâ: deinde in mare profundum culleus iactetur, hoc ita si mare proximum sit: alioquin bestiis obiicitur secundum D. Hadriani constitutionem. Qui alias personas occiderint, præter patrem & matrem, & auum & auiam, quos more maiorum puniri supra diximus, capitis pœna plectentur, aut vltimo supplicio mactentur.

Lex vnica, C.de iis, qui parent. vel lib. occiderunt. Imp. Constantinus A. ad Verin. Vicarium Africæ.

Si quis parentis, aut filij, aut filiæ, aut omnino affectionis eius qui nuncupatione Parricidij continetur fata præparauerit: siue clam, siue palam id enisus fuerit, pœnâ Parricidij puniatur: & neque gladio, neq; ignibus, neq; vlli alij solemni pœnæ subiugetur, sed insutus culleo, cũ cane, gallo gallinaceo, & viperâ, & simiâ, & inter eas ferales angustias comprehensus serpentium contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit; vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur, vt omni ab elementorum vsu viuus carere incipiat, & ei cælum superstiti, terra mortuo auferatur. D. 11. Kal. Decemb. Licinio V. & Crispo Coss. Accep. prid. Id. Mart. Carthagine Constantino A.V. & Licinio Cæs. Coss.

Iustinianus in §. alia deinde. institut. de publicis iudiciis.

Alia deinde lex asperrimum crimen noua pœna persequitur, quæ vocatur Pompeia de Parricidiis, qua cauetur vt si quis parentis, aut filij, aut omnino affinitatis eius, quæ nuncupatione parentum continetur fata præparauerit, siue clam siue palam id ausus fuerit, necnon is, cuius dolo malo id factum est, vel conscius criminis extiterit, licèt extraneus sit pœnâ Parricidij puniatur: & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij solemni pœnæ subiiciatur: sed insutus culleo, cum cane, gallo gallinaceo, viperâ, & simiâ, & inter eas ferales angustias comprehensus (secundum quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel amnem proiiciatur, vt omnium elementorum vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione, vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicariis sustinebit.

ALPHONSVS NONVS COGNOMENTO Sapiens, Castellæ & Legionis Rex, septem partiti iuris compilator.

Ley 12. in tit. octauo, partida septima.

SI el padre matare al fijo, o el fijo al padre, o el abuelo al nieto, o el nieto al abuelo, o a su visabuelo, o alguno de ellos a el, o el hermano al hermano, o el tio a su sobrino, o el sobrino al tio, o el marido a su muger, o la muger a su marido, o el suegro, o la suegra a su yerno o a su nuera, o el yerno ò la nuera, a su suegro, o a su suegra, o el padrastro, ò la madrastra a su entenado, o el entenado al padrastro, o madrastra, o el aforrado, al que lo aforro. Qualquier de ellos que mate a otro con armas, o con yeruas paladinamente o encubierto, mandaron los Emperadores, e los Sabios antiguos que este a tal que fizo esta enemiga, que sea açotado publicamente ante todos, e de si que lo metan en vn saco de cuero, e que encieren con el vn can, e vn gallo, e vna culebra, e vn ximio, e despues que fuere en el saco con estas quatro bestias, cosan la boca de el saco, e lancelos en la mar, o en el rio que fuere mas acerca de aquel lugar do acaesciere. Otro si dezimos que todos aquellos que diessen ayuda, o consejo porque alguno muriesse en alguna de las maneras que de suso diximos, quier sea pariente de el que assi muere, quier estraño, que deue auer aquella mesma pena que el matador. E aun dezimos que si alguno comprare yeruas o ponzoña para matar a su padre, e desque las ouiere compradas se trabajasse de gelas dar, maguer non gelas pueda dar, ni cumplir su voluntad, ni sele aguisasse, mandamos que muera por ello, tambien como si gelasse ouiesse dado, pues que no fincò por el. Otrosi dezimos que si alguno de los otros hermanos entendiere, o supiere que su hermano se trabaja de dar yeruas à su padre, o de matarlo en otra manera, e no lo apercibiere dello, pudiendolo fazer, que sea desterrado por cinco años.

IOANNIS

IOANNIS SOLORZANI PEREIRÆ, I. C. HISPANI; De Parricidij Crimine Disputatio.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM,

In quo præfationis loco, plurimis & Iurisconsultorum, & bonorum Auctorum non vulgaribus testimoniis Reip. salutem in plectendis fontibus versari, docetur.

TRANQVILLVM, pacatúmque omnis bene constitutæ Reipublicæ statum, exhortatione præmiorum, & pœnarum metu seruari, vt vulgaria Vlpiani, *in l.1. ff. de iustitia & iur.* & Horatij 1.*epist.*16. testimonia præteream, eleganter Aristot.1. *Ethic. cap.* 5. verbis suadetur, hæc duo efficacissima media esse, vt ciues boni efficerentur, tradentis. Et Democriti, qui (vt Plinius *lib.*2.*nat. hist. cap.*7. refert) duos tantùm Deos esse constituebat, pœnam, & beneficium, quæ etiam pro Diis apud Assyrios colebantur. Inde optimè Cicero *pro Cluent. Summum* (inquit) *rectè factis maiores nostri præmium, plura peccatis pericula esse voluerunt*, & cùm lasciuientis naturæ vitio, homines in peiora frequentiùs laberentur, iustissimis sanè de causis, in his Iurisconsultorum responsis, & Imperatorum rescriptis, quæ omnes vbique gentes non minùs quàm ea venerantur:

Pythia quæ tripode ex Phœbi, lauróque profatur,

Tot passim constitutiones sparsæ reperiuntur, quibus seuerissimis pœnis, interdum etiam & leuioribus (prout delicti ac maleficij qualitas tulerit) sontes puniri, illíque, qui à recto virtutis tramite deuiarint, coërceri iubentur.

Nihil enim aduersus petulantiam & iniustitiam magis, quàm castigatio, & animaduersio conuenit, &, vt capitalibus pœnis, exiliísque quibusdam, quemadmodum Vlp. *in l. congruit.*13. *de offic. præs.* scribit, communis boni gratia ciuitates purgentur. Sic enim & Caius ait, *in l. si à reo* 71. §. *fin. de fideiuss. Pœnas ob maleficia solui magnam rationem suadere.* Et Paulus, *in l. licitat.* 9. §. *quod illicitè, ff. de publ. & vectig. Disciplinæ publicæ vigorem exposcere, vt illicitè facta competenti supplicio vindicentur.* Sciebat hoc celebris ille Atheniensium legislator Draco, qui vel eos, qui otij damnati forent, capite mulctandos, suis legibus sanxerat, quas non immeritò Demades orator (vt Cœlius *lib.*11. *antiq. lect. cap.*3. & Alex. *genial.* 3. *cap.*5. commemorant) non atramento sed sanguine scriptas esse dictitabat; & Aristot. *lib.*2. *Rhet.* non hominis, sed verè Draconis esse, asseuerabat. Sciebant & antiquissimi homines, qui vt Plato *in Rhet.* refert, Rhadamantum (quò magis peccandi licentiam cohiberent) noxios, & criminis alicuius reos in Tartarum, quò delictorum meritas pœnas penderent, tradebant dimittere. Sciebant denique prisci illi, & omni semper memoria recolendi Heroës, qui diuersis gentibus Nomophilaces extiterunt, benéque ac rectè viuendi tradiderunt normam; quorum in tabulis nemo est qui nesciat, variis suppliciorum generibus, delinquentium audaciam compesci, eósque, qui statutam ac præfinitam legibus metam transilirent puniri. Vnde legislatores illos pro Diis habitos, & tanquam cœlestia numina veneratos, commemorant plures; Cœlius Rhodig. *lib.*18. *ant. lect. cap.*19. Mateacius *de via & rat. iur. lib.* 1. *cap.* 23. quippe cum lex nihil aliud sit, vt Demosthenes à Martiano relatus *in l.* 2. *de legibus*, scribit, quàm *Inuentio quædam & donum Dei, correctóque voluntariorum, & non voluntariorum peccatorum*, eiúsque virtus Modestino *in l. legis virtus, de leg.* & Quintiliano 7. *inst. orat. cap.* 6. testibus, vt plurimùm in puniendo consistat.

Hinc in libris de Rhetor. Plato: *Qui iniusta* (inquit) *perpetrat pœnas luit, & qui rectè puniunt, iustitia quadam freti puniunt, pœnáque iusta iustiores efficit, tanquam medicina quædam improbitatis.* Quò respiciens Cicer. *in* 8. *Philippic.* malorum punitionem, necessitatem potius quam voluntatem esse (quod Plato etiam ipse anteà docuerat *lib.* 9. *de legibus*) his elegantissimis verbis ostendit:

oſtendit : *Quemadmodum in corpore,ſi quid huiuſmodi eſt , quod reliquo corpori noceat , vri ac ſecari patimur, vt membrorum aliquid potiùs quàm totum corpus intereat,ſic in Reip.corpore,vt totum ſaluum ſit,quidquid eſt peſtiferum amputetur.*Neque minus Clem.Alex. *lib.*1.*ſtrom.* ita in eandem ſententiam ſcribit : *Lex eorum, qui ei parent curam gerens, ad pietatem in Deum inſtituit,& dictat ea quæ ſunt facienda,& propulſat omne peccatum,pœnas imponens his quæ ſunt mediocria ; cum autem viderit aliquem ita ſe habere,vt videatur immedicabilis, vtpotè qui ad extremam prouehatur iniuſtitiam , tunc aliorum iam curam gerens,ne ab ipſo corrumpatur, tanquam aliquam partẽ à toto corpore reſecans,ſic eum,qui eſt huiuſmodi, occidit ſaluberrimè.* Eſt enim (vt Ioan. Pontifex *in extrauag.de pœnis,*ait)*compeſcenda malorum audacia, vt ſaltem pœnæ formidine retrahantur à noxiis , ſicque boni ſectando virtutem meliores effecti non cogantur cum illis perire;*Et in puniendis ſceleribus,non ſolùm delinquentis ipſius qui pœna afficitur, ſed reliquorum quoque contemplatio adhibenda,vt ex Philoſophorum ſchola Alex. Neap. aduertit *d.lib.3.c.5. in princip.* Nam delictum,quo impunitius,eo effrenatius fit : atque adeò ne ſerpat inſitum illud & radicatum in natura malũ, & peccandi conſuetudine in ferocẽ, & belluinam erumpat audaciam,curandum eſt maximè (quod Pontifices aiunt,*in c.vt clericor. de vit.& honeſt. cleric.*) *vt quos Dei timor à malo non reuocat , temporalis ſaltem pœna cohibeat à peccato :* & vt alma ciuilis iuſtitia, delinquentes coërceat, & illecebrã veniæ, & impunitatis ſpem, à Republica exterminet;ciuitatéſque ac populos ſeu Herculea claua , Lernæis nocentium monſtris expurget , & liberet. *Malum enim*(vt ait Caſſiod.*lib.3.var.*) *cùm perſeuerat augetur,& remediabile bonum eſt in peccatum,accelerata correctio.*Vnde noſtrarum legum auctores, *in l.ita vulnerat* 53.*ad l.Aquil.l.eum qui nocentem* 8. *de iniur.*maximè conducere inquiũt,ne delicta maneant impunita, & non immeritò M.Tull.3. *orat. in Catil.& in orat.in Piſon.*crudeles in patriam appellat iudices , qui facinoroſis hominibus delicta condonantes,eos,& alios ad ſimilia,vel maiora audendum,mouere videntur. Pœnæ enim vt Paulus, *in l.ſi pœna;*& Calliſtr.*in l.capitalium,§.famoſos,ff. de pœn.*tradunt, in emendationem,& terrorem hominum inductæ ſunt;& Senec.teſte,*l.*1.*de ira circa fin.Nemo prudens punit,quia peccatũ eſt,ſed ne peccetur.*Quò reſpiciens Quint. *declam.*274. inquit: *Quoties crucifigimus noxios celeberrimæ eliguntur viæ,ubi plurimi commoueri hoc metu poſſint. Omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.* Atque ita vt Moſes *Deut.* 1. admonuit, iudices in pœnis irrogandis,nihil pertimeſcere debent,*quia iudicium Dei eſt;*non enim lex nõ iudex delinquentes punit,(vt & Iuris DD.poſt gloſſ.*in l. cum probatio,C.de probat.*declarant)ſed ipſum delictum publica ſatisfactione culpam expiat , & tanquam debitum diſſoluit. Quinimò vt Diuin.Pſalt. *Pſal.*57.teſtatur, Deus ipſe perſonam iudicis peragit. Quamobrem non abſque ratione Lacedæmonij cuiuſdã apophthegma laudatur à Plutarch. *in Laco.* apud quem , cùm Charillus Rex ſummis laudibus efferretur;quomodo,inquit,bonus eſt, qui ne in malos quidem acerbus ſit ? Verendum eſt namque,*ne* (vt *in Iugurt.*tradit Salluſt.) *ignoſcendo malis,bonos perditum eamus :* & vt ait Ambroſ. 1. *offic.* & faciunt alia quæ tradit Ioannes Neuiz. *in Sylu. nup.lib.* 1.*à n.*71. Guillel.Bened.*in c. Rainut. verb. mortuo el.* 1. *Nocentes abſoluendo , innocentes tradamus exitio.* Nam vt inquit Saluian. *lib.*7. *de gubern.Dei:Poteſtas quippe magna,& potentiſſima, quæ inhibere ſcelus maximum poteſt , quaſi probat debere fieri, ſi ſciens patitur perpetrari.*

CAPVT II.

Quæ deterioris exempli ſunt,vindicari ſeuerius debere, Pœnas non tam in delinquentium vindictam , quam in aliorum metum & emendationem induci. Inde interdum & animalia puniri , & nouis facinoribus noua ſupplicia excogitari , atque adeò leges meritò in parricidas ſæuire.

SOLENT autem & debent interdum , quorundam maleficiorum ſupplicia exacerbari, quoties nimirum , multis perſonis graſſantibus exemplo opus ſit, vt diſertè Claud. Saturnin. ſcripſit *in l.aut facta* 16.§.*fin. ff. de pœn.*Nam cùm ex Iuuenal.*ſatyr.*14. *Dociles.in imitandis turpibus ac prauis omnes ſimus;*&, vt Cicero inquit *lib.* 3. *de Orator. duo nos maximè moueant,exemplum & ſimilitudo,* quæ pernicioſis exemplis hominum animos & mẽtes inficiunt,exemplaribus quoque ſuppliciis,& grauioribus pœnis eradenda, & auerruncanda fuerunt : & omni ſtudio nitendum,vt (quod olim in decimatione fiebat;de qua plurima ex Liuio,Plut.Dionyſ.& aliis tradit Tiraq.*de pœn.temp. cauſ.*47.P.Fab.*lib.*1.*ſemeſt.c.*18.Iuſt.Lipſ,*de milit. lib.*5.*dial.*18.)metus & horror omnibus iniiciatur, pœna verò ad paucos perueniat.Vnde paſſim apud Terent.ſæuiores iſtæ animaduerſiones exempla vocantur,quæ eadem Græci,vt Cælius *lib.*6. *lect.ant. c.*14.tradit,παραδείγματα dicunt:& apud nos quotidie hanc etiam ob cauſam , mortua iam delinquentium cadauera,quibus tamen, vt ille dixit,terram ignibus miſceri, nihil intereſt, in cineres, vel ſecata in fruſta, vulturibus mandenda mandari videmus,vt metu ſimilis pœnæ, in ſe reliqui tam immane ſpectaculum veriti,ab eiſdem facinoribus arceantur.Nam vt rectè ait Optatus Mileuit.*lib.*6.*Vt terreatis viuos,malè tractetis mortuos ;* & Quintil. *declam.*274. *Non ſatis putauerunt maiores eas pœnas conſtituere , quas poſſit aliquis excipere in vita; multos magis tangit ſepultura , ad cogitationem poſt ſe futurorum, plerique grauius mouentur.* Cuius rei cùm multa litterarum monumentis teſtimonia prodantur,illud tamen pro cunctis adduxiſſe iuuabit, quod ex hiſtoriis Græcanicis Agel.*lib.*15.*noct.At. c.*10.Leonic.*de var.hiſt.lib.*2.*c.*18. & alia tradens Menoch.*de arbit. caſ.* 285. de Mileſiis virginibus retulerunt , quæ à furore quo percitæ voluntariam mortem oppetebant,non deſtitere prius,quàm Mileſiorum decreto quæ poſteà ſe ſuſpendio conficerent virgines, cum eodem laqueo,quo eſſent præcinctæ,nudato corpore , per fori medium iuſſæ palam efferri , alias tam inhoneſti funeris pudore, ne ſibi poſtmodum violentas manus iniicerent,terruerunt. Addo bruta quoque animantia,licèt ratione, & inferendæ iniuriæ poteſtate carentia , *l.*1. *ff. ſi quadr.pauper.*non ſolùm vt facti memoria aboleatur, vt noſtratibus legibus continetur, *l.*2. *tit.* 21. *part.* 7. Bald. *in l.* 3. *num.* 36. *de iurid. cap. hoc ipſum* 33. *quæſt.* 11. *cap. mulier* 15. *quæſt.* 1. Mant. *ſingul.* 15. *num.* 3. ſed vt commiſſi etiam ſceleris pœnas perſoluat , & quod magis eſt , vt aliis timorem inficiant , aliquando puniri ſolere. Nam Moſaïco iure, *Leuit.c.*21. *Exod.*20. iumentum

tum si hominem interfecerit, lapidibus occidi iubetur; & Guido Papa *decis.*238. Pet. Herod. *lib.3. decr.tit.*16.se vidisse porcum furca suspensum scriptum reliquit, quòd puerum comedisset. Quin & Plinius *lib.*8.*naturalis hist. c.*16. cuius verba refert & explicat Lipsius 1.*de cruce c.* 6. auctor est: *Polybium cum Scipione in Africa, leones homicidas crucifixos vidisse, quia cæteri metu pœnæ similis, absterrerentur eadem noxa.* Et quod plus est, cædes ab inanimatis factas Athenis in Prytaneo iudicatas testatur Demosth. contra Aristocr. Et statua Niconis, auctore Suida, quod ruens hominem viuum oppressisset & extinxisset, rea cædis ab interempti hæredibus acta, damnata & in mare demersa est. Quod non prorsus à ratione abesse considerat Forner.*lib.*1.*select.c.*10. Ergo cùm (vt apud Agel. *lib.*20.*noct. Atic. cap.* 1. Sextus Cecilius dicebat, *Acerbitas vlciscendi maleficij benè atque cautè viuendi disciplina fit*; & vt Cic. *epist. ad Brut.* inquit: *Salutaris seueritas vincat inanem speciem clementiæ*; quid mirum si præfractos hominum mores leges compescant? & in eos vltore gladio consurgant, qui non minus exemplo quàm peccato nocent? Quid si flammas, cruces, bestias, & atrociora interdum supplicia minentur ?*l.aut damnum,*§.*hostes,*& §.*quicunque, l.capit, in princ.*& *in* §.*famosos,* & §.*qui ob inimicitias,l.ad bestias,ff. de pœn.l.*2. *C.de falsa mon.* cum latè traditis ab Alex. 3.*gen.*5.Cæl.1.*lect.c.*5.Valer. Max. *lib.*9.*c.*2. Pet. Fab.1.*sem.c.*18.Petr. Greg. *lib.*31. *Syntag.* Quid denique si pœnæ quæ delictis semper debent esse conformes,*l.rescriptum* 6.*de his quæ vt indig.* Menoch.*q.*90.*n.*38.auctis sceleribus augeantur? cùm sapienter hoc sicut cætera Pythagoras, vt refert Laërt. *in eius vita* dixerit: *Eos qui malos non puniant, velle bonis iniuriam inferri.* Et cùm aliter Reipu.b.salus consistere nequeat, hominibus in homines, ferrum, venenum, & insidias quotidie parantibus, & à concordia, quam bruta semper inter sua genera seruant, desciscentibus, vt optimè post Plin.*in proœm.lib.*7 Iuuenal.*satyr.*13.deplorat:

> *Sed iam serpentum (inquiens) maior est concordia: parcit*
> *Cognatis maculis similis fera. Quando leoni*
> *Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam*
> *Expirauit aper, maioris dentibus apri?*
> *Indica tygris agit rabida cum tygride pacem*
> *Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis,*
> *Ast homini ferrum lethale, &c.*

Vno itaque ex homine, plurima homini sunt mala: vnus adeò præceps in omni flagitia fertur, vt parentibus ipsis (quibus, Platone *lib.*11. *de legib.* testante, nullum apud Deos magis honorandum simulachrum inueniri potest) non parcens, ita atrox, horrendum atque immane scelus inuenerit, vt quamuis in eo puniendo prudentissimi quique legum latores inuigilauerint, nunquam tamen dignas tanto maleficio, & tam perniciosi exempli crimine, reperire potuerint pœnas. Nam vt eleganter Cic. *in orat.pro Rosc. Amer. Si id quod præclarè à sapientibus dicitur, vultu læditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum si res postularet, iura diuina atque humana cogebant?* Nemo igitur miretur, si nouo delicto nouam & inauditam Romani pœnam excogitauerint. Nemo culleum, verbera, & serpentium contubernia queratur. Nemóque, vt Cic.4. *Tuscul.* inquit: *Parricidæ supplicio misericordia commoueatur.* Nam neque faciliori pharmaco potuit huic morbo mederi, & quos natura ipsa in officio retinere non valuit, ij magnitudine pœnæ, maleficio submoueri debuerunt. Et Plato. teste, *dial.*9.*de legib. Si possibile esset sæpius aliquem mori, iustissimum esset, sæpius parricidam occidi.* Præsertim cùm verissima sit illa Maximiliani Imperat. (quam refert Mantua *sing.*16. *n.*3.) sententia, à quo cùm pro quibusdam, quos rotæ supplicio affici iusserat, aulici quidam, vt mitiùs plecterentur, contenderent, nusquam tamen id impetrare potuerunt, quòd diceret, multos homines barbaros & insolentes, non mortem sed mortis genus formidare solere. Et vt præclarè Symmach. *lib.*2.*epist.*2. ait: *Tantùm denuò legibus seueritatis addendum est, quantùm flagitia creuerunt.*

CAPVT III.

De parricidij nomine & orthographia: Qui olim, qui hodie parricidæ dicantur? De parricidij quæstoribus & eorum officio & origine plura. Vulgata Pomponij I.C. lectio contra aliquorum emendationem asserta. Fest. Pomp. ex Scalig. sententia correctus.

HIs ita de huius seuerissimæ pœnæ imponendæ ratione generaliter prælibatis, antè quàm specialem eius tractationem aggrediar, necessarium duxi, de parricidis acturus, ipsius nominis etymon in limine declarare. Olim igitur parricidæ, non hi modò, qui parentes vita priuassent: sed & qui qualemcumque hominem occidissent, appellabantur: quod & Fest. Pomp. testatur, *in verb. Parric.* & Plutarc. *in Romul.* dum scribit, Romulum homicidium omne vocasse parricidium, neque de eo, qui patrem occidisset aliam tulisse legem: quòd illud impiũ & nefarium, hoc impossibile iudicaret. Quin & lege Romuli idem satis apertè significatur, quæ, vt Balduin. *ad ll.Rom.c.*11.& Iust. Lips. *ad leg.Reg.* ostendunt, his erat verbis concepta, *Parricidas omnes capite puniunto.* Et alia Num. Pompil. quæ veluti in superioris interpretationem lata, ita (si Fest. *vbi sup.* credimus) scripta erat: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto.* Quo eodem sensu lege Tribunitia prima, quam Brisson.*lib.*2.*de form. pag.*154.& Ræuard. *ad ll.*12.*tab.c.*3. referunt, cauebatur: *Si quis eum, qui eo plebis cito Sacer sit, occiderit, parricida ne sit,* id est, homicidij crimine non teneatur. Vnde non improbabilis videtur eorum, vt refert Balduin. super Barth. Zanch. *in annot. ad Salust. pag.*46. sententia, qui inde parricidam dictum existimant, quasi qui parem, hoc est alterum hominem occiderit. Neque ratio scribendi quorundam, inter quos Brisson.*sup.*& *lib.*14.*de verb.sign.*& P. Ærod.*lib.*8.*rer.iud.tit.*6.& Duar.*ad tit.ad l.Pomp. de parr.* per abusum litteram, r, geminatam tradit, quod probat etiam Eguin. Varo *in* §. *alia de pub. iud.* qui *paricidæ & paricidij*, nomina, simplici tantum, r, pingere solent, & pronuntiare. Quamuis ego præstantissimos alios viros sequutus, receptam, & veterum librorum exemplis probatam, ortographiam immutandam non censeam. Sed & quòd parricidæ antiquissimis istis legibus, quarum mentionem habuimus, capite puniri cœpissent, in causa etiam fuit, vt parricidæ appellatio, translatitiè ad eos omnes extenderetur. qui crimina, capitali supplicio vindicanda, patrassent. Nam & quadam lege 12. tab. cuius verb Cicer. refer, 2. *de legib.*

& exornat nouiſſimè Ant.Clarus Siluius *ad l.* 12. *tab.c.cap.*18. ita cautum erat. *Sacrum,ſacróue commendatum,qui clepſerit , rapſeritue, parricida eſto.* Et eos, qui vt capitalibus quæſtionibus præeſſent, eligebantur,generaliter quæſtores,ſiue vt Aſconius Pedia. 1. *Verr.* ait quæſitores parricidij vocarunt. Inde Feſtus Pompeius *ſuprà : Parici quæſtores appellabantur* (inquit) *qui ſolebant creari cauſarum capitalium quærendarum.* Et Pomponius *in l.*2. §. *deinde cum ærarium,de orig. iur.* Et Feneſtella *de magiſtr.Rom.lib.* quæſtores à populo conſtitui ſolere tradunt, *qui capitalibus rebus præeſſent,qui appellabantur quæſtores parricidij , quorum etiam meminit lex* 12. *tab.* Quo in loco Pomponij legendum quidam ex Feſto *parici* non *parricidij* arbitrantur, & hos quæſtores Paricos dictos fuiſſe ſibi perſuadent, Contra quos tamen eruditiſſimus Ioſephus Scaliger, *in notis ad Feſtum in parric.* omni opere vulgatam lectionem retinendam,quin & apud Feſtum etiam reponendam, contendit. Rurſus , quam laudat , Pomponius 12. tab. Legem, nullibi reperiri , præſtantiſſimus Iacob. Cuiac. *d. l.*2. aduertit : Et verò conſtat , multis poſt Reges exactos & receptas 12.tab. annis in emergentibus cauſis capitales iſtos quæſtores creari. Liuius namque ſcribit *decad.* 1. *lib.* 4. anno ab vrbe condita 340.plebem Coſſo & Medullio conſſ. Poſthumianæ cædis quæſtionem , de populi conſenſu mandaſſe. Et apud eundem *decad.*1. *lib.*9. aliquot poſt annos, Capuæ de occulta quadam principum coniuratione , Dictatorem quæſtionibus exercendis. C: Mæuium dici placuit. Quinctium quoque Terentium , anno ab vrbe condita 567. de pecunia Antiochi à Lucio Scipione capta , & coacta ex Petilij rogatione quærere patres eodem Liuio *decad.*4.*lib.*8.teſte iuſſerunt.

Frequenter autem quæſtores ipſi ex officio cognoſcebant , vt Alex. ab Alex, 2. *genial. cap.* 2. multis exemplis adductis oſtendit , ſubdens eos lictorem & viatorem habuiſſe , eorúmque iuriſdictionem , poſteà Triumuiros capitales ſibi vindicaſſe, quod & alij etiam Auctores,inter quos Zaſ. Cuiac.&c.*d.l.*2.obſeruant. Sed & cùm Cornerius Sulla,vt Pomponius *d.l.*2.*verſic. deinde Cornel.de orig. iur.* refert quæſtiores publicas de parricidio, & aliis criminibus conſtituiſſet,horum quæſtorum numerum , vt faciliùs de ſontibus pœnas exigerent, ad viginti propagatum. Alex.*ſup.* vbi Tiraq. *in addit.* & alij commemorant. Verùm enim verò, vt in viam ex diuerticulo redeamus , licèt olim ita latè Parricidij nomen pateret ; poſteà tamen, vt Priſcianus *lib.* 2. *de ling. Lat.* ait , qui patrem, aut matrem, vel aliam perſonam ex his, quæ appellatione parentum continentur, interfeciſſent, eo nomine notari cœperunt , licèt per abuſionem, vt Quint. *lib.*8. *inſt. cap.* 6. cum Alciat. *lib.*4. *de verb. ſign. in princip.* & Charitino *lib.*4. *de Catachreſi loquente :* & Ioan.Bellon. *de figur. iur.figur.* 16. his verbis oſtendit : *Et parricida matris quoque aut fratris interfector , quod abuſio eſt.* Inde Horatius 3.*car. od.*29. *Telegoni iuga parricidæ.* Et Cicer.*in parad. Patrem,* inquit, *vita priuare per ſe ſcelus eſt:Sanguinis, qui parentes quos liberos emori , quàm ſeruos viuere maluerunt , vita priuarunt, parricidæ fuerunt ?* D.quoque Aug. *lib.vnic.de patient.In ipſis* (ait) *parricidiis,quanto propinquiorem quiſque peremerit, tanto iudicatur immanior.* Interdum etiam ad fratrum interfectores hoc nomen, ſed cum adiuncto porrigi cœpit : Cic. *pro Cluent. In ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus prætermiſſum videtur.* Liuius *lib.* 40. *In ea cœna dicitur venenum datum,poculo epoto extemplò ſenſit , & mox coortis doloribus in cubiculum recepit ſeſe,crudelitatem patris conquerens,parricidium fratris,*interdum & ſine adiuncto : Vnde D.Hieron. *epiſt.*4. *ad Ruſtic.in c.in apibus* 7.*q.*2.*Imperator*(inquit)*vnus, iudex vnus prouincia , Roma vt condita eſt,duos fratres non tulit , & parricidio dedicatur.* Nonnunquam etiam, quòd patria, patriæque Principes paterna veneratione coli debeant, *l. veluti de iuſt. & iur.* qui in eos aliquid moliuntur, parricidæ appellantur. Sic Cicer. 2. *Philip.Poteſt cuiquam vtile eſſe fœdiſſimum parricidium patriæ.*Sic Suet. Valerius, & alij,quos plenè diligentiſſimus Briſſon. *lib.*2.*de formul. pag.*256. *& lib.*14.*de verb.ſign.* & Tiber. Dec.2.*tom.crim.lib.*9.*c.*5. congeſſerunt, Cæſaris, & aliorum Romanorum Imperator. interfectores, paſſim parricidas appellant. De quo tamen ego pluribus alio loco tractabo , nunc hæc adduxiſſe ſufficiet , quibus ni fallor , non ineptè expoſitum manet,latè patentem Parricidij appellationem,ſtrictioribus terminis iam hodie concluſam,& vt plurimum parentum occiſoribus applicatam.

CAPVT IV.

Solonem & Romulum nullas in parentum interfectores leges tuliſſe. Id meritò factum , multis & teſtimoniis, & exemplis oſtenditur. Naturam ne ſuſpicari quidem parricidium permittere. Leges facinora interdum non tam prohibere quàm admonere. Prohibitionem & punitionem ad facinus inuitare.

MIRVM ſanè videri non debet,proprio vocabulo parricidij nefas , olim apud Romanos caruiſſe , quippè in quorum mentes, vt Cicer. *pro Roſc. Amer.*ait, nunquam venerat *futurum aliquem vllo ſæculo fore , qui tam immane facinus auderet, quod ſi quando auditum ſit , portenti ac prodigij ſimile numeratur.* Atque inde Solon qui Athenienſibus, & Romulus qui Romanis leges ſcripſerunt, nullam ſe peculiarem in parricidas legem tuliſſe,reſpondiſſe referunt Cicer. *pro Roſc.* Plut.*in Romul.* Paul. Oroſ.*lib.*5.*c.*16. Diog. Laërt.*in Solon.*quòd non ſperarent,quemquam,qui tam impium maleficium committeret,extiturum.In quo prudentiſſimũ horum legiſlatorum iudicium meritò Cic.*ſup.verſ. prudentiſſima,* laudibus effert,cùm de eo nil ſanxerint, quod anteà commiſſum non erat,ne non tam prohibere,quàm admonere facinus viderentur.Leges namque,quibus boni non egent,malos,& ſuopte ingenio in omne vitium labentes mortalium animos,nihilo deteriores, vt Diog.Laërt.*in eius vita,*dicebat,efficiunt : ſed imò ad peccandum interdum alliciunt, & mouent. Quod oſtendere volens Apoſt.*ad Cor.c.*15.*in fin. ad Rom. c.*7. legem quæ peccatum prohibeat,non dubitauit dicere, virtutem eſſe peccati. *Aculeus* (inquit) *mortis eſt peccatum, virtus autem peccati lex.* Veriſſimè omninò , nam vt D.Auguſt.*lib.*13.*de ciu. Dei c.*5. hæc Apoſtoli verba declarans,ſcribit: *Auget prohibitio deſiderium operis illiciti , quando iuſtitia non ſic diligitur , vt peccandi cupiditas eius dilectione vincatur.* Et ferè ſemper frequentius ea videmus committi, quæ ſæpius vindicantur, & maleficia anteà non cogitata, nec

nec cognita, ipsa quodammodo prohibitione & punitione doceri, & instigari, vt in parricidij de quo agimus, crimine vsu venisse, Seneca *lib.1. de Clem.* his elegantissimis verbis ostendit: *Pater tuus plures intrà quinquennium culleo insuit, quàm omnibus sæculis insutos accepimus. Multò minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quandiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi viri & rerum naturæ peritissimi, maluerunt, velut incredibile scelus, & vltra audaciam positum præterire, quàm dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit; Pessimo loco pietas fuit postquàm sæpius culleos vidimus quam cruces, &c.* Et Hercules, quòd Solon, & Romulus parricidij crimen nunquam fieri posse censerent, atque ideò impunitum suis relinquerent legibus, non omnino exemplis carere videtur. Nam & Licurgus nullam aduersus adulteros Lacedæmonios legem scripserat, cuius rei causam Spartanus quidam interrogatus, respondit, vt Plutarch. *in vita Licur. & in apophtg. Lacon.* recenset, minimè existimasse Licurgum, Spartæ aliquod adulterium posse contingere. Et Persæ, vt Herodotus, *in Clio.* & Ioan. Stobæus *sermon.*44. (vnde & hanc præsuptionem nonnulli ex nostris iuris autoribus probant, vt constat Tiber ex Decian. *tom.2. crim.li.9 c.6.n2.*) afirmant, adeò incredibile esse existimabant, quemquam in id sceleris & audaciæ prærumpere, vt parentes, à quibus vitam accepit, vita priuaret, vt parricidam, pro notho & spurio habendum, suis legibus sanxerint, rati legitimam sobolem nihil posse in perniciem parentum moliri. A quibus non longè abfuisse pater ille videtur, cuius extat apud Valerium Maxim. *lib.5.c.9.in fin.* historia, qui cùm à filio necti sibi insidias comperisset, nec inducere in animum posset, vt verum sanguinem ad hoc sceleris progressurum crederet: filio in desertum locum perducto, gladium quem secum attulerat tradidit, ac iugulum feriendum præbuit, nec veneno, nec latrone ei ad peragendum parricidium opus esse, affirmans. Quo facto non paulatim sed magno impetu recta cogitatio pectus iuuenis occupauit, continuóque abiecto gladio, *Tu verò* (inquit) *pater viue, & si tam obsequens es, vt hoc precari filio permittas, me quoque exupera, sed tantùm quæso, ne meus erga te amor eo sit vilior, quòd à pœnitentia oritur.* Qui sanè omnes iustissimè id sibi persuadere potuerunt, nam vt Cicer. *pro Rosc. Amer.* Eleganter scribit: *profectò res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest: magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie & figura, qui tantùm immanitate bestias vicerit, vt, propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissimè luce priuarit: cùm etiam feras inter sese, partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet.*

CAPVT V.

Parricidij pœnam, à Solone & Romulo prudenter omissam; non minus prudenter postea, hominibus in hoc scelus sæpe ruentibus, constitutam. Leges pro temporum varietate mutari oportere. Parricidium quis primus Romæ patrauerit? Liuij in hac re & Plutarchi dissensio. Tulliæ, Seruij Tullij Romanorum Regis filiæ parricidium, & tempore & immanitate primum videri.

Licet propter eam, quam superiori capite scripsimus causam, Romani parricidij crimen proprio nomine, & peculiari supplicio, olim destitutum reliquerint: postea tamen cùm homines ab aureæ illius ætatis probitate deficiscentes, in omnia scelerum portenta declinarent, & vt scitè Ouidius 1. *Metam.* expressit, vita pietate, & Astrea terris expulsa, vir coniugis, & illa mariti exitio imminere, & filij antè diem in paternos annos inquirere cæpissent: atque ita intelligerent prudentissimi quique rerum publicarum gubernatores *nihil esse tam sanctum, quod aliquando*, vt Cicer. *de orat. pro Roscio.* scribit, *non violaret audacia*, sceleris huius (proh dolor) singulare, exemplareque supplicium necessarium esse, eius frequentia moniti cognouerunt, & sapienter à Solone & Romulo prætermissum; non minus sapienter pro temporum viscissitudine fore constituendum. Nam & si Symmachus *lib.10. Epist.* dicat *leges in commune bonum procedentes, nunquam occasum pati*, verius tamen est, consenescere eas, languere interdum, & mori, vt ex optimis autoribus docet Fran. Iuretus, *in not. ad Symm. lib.2. Epist.* & secundùm varietatem temporum, vt Pontifex Innocen. *in c. non debet de consang. & aff.* admonuit humana quandoque statuta absque reprehensione variari. Sic enim Claudianus.

—— Priscamque resumunt
Canitiem leges, emendanturque vetustæ,
Accedunturque nouæ ——

Et apud Liuium, *lib.34.* Lucius Valerius de lege Oppia abroganda agens. *Quemadmodum* (inquit) *ex his legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ vtilitatis causa, in æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut vsus coarguit, aut status aliquis Reip. inutilem fecit: sic, quas tempora aliqua desiderarunt, leges mortales, vt ita dicam, & temporibus ipsis mutabiles esse video.* Vnde Prothei modo ipsis quoque occasionibus leges variabiles esse oportere, Sextus Cæcilius apud Agellium *lib.20. c.1.* Iurisconsultus non inficiatur: quin pro temporum moribus, vitiorumque, quibus medendum est feruore, & frequentia mutandas, aut etiam denuò ferendas esse confitetur. Quod, vt alia exempla deficerent, ipso hoc de quo noster est sermo, parricidij crimine, apertissimum redditur, cui perniciosissimo Reipub. damno, contra Solonis & Romuli opinionem nascenti, & in dies magis ac magis pullulanti, óbuiam eundum fuit, & tam pestilenti morbo congruo remedio subueniendum; quæ omnia non sensisse modò, verùm eleganter etiam expressisse Paulus Orosius *lib.5.hist.c.16.in fine*, non dilutæ auctori-

tatis scriptor videtur, sic inquiens. *Igitur talem Marij triumphum, Romanamque victoriam, incredibile facinus, & nunquam antea Romanis cognitum, Romæ subitò perpetratum, versa in horrorem, ac mœrorem tota vrbe fuscauit. Publicius quidam Malleolus, seruis annitentibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidij, insutusque culleo, in mare proiectus est: impleueruntque Romani facinus & pœnam, vnde Solon Atheniensis decernere ausus non fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani, qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt.* Eo itaque hominum audacia procedente, vt neque hoc scelus intentatum relinquerent, necessitas quodammodo pœnam extorsit. Nam præter Publicium Malleolum, quem primum huius criminis autorem Orosius in *supra dicto loco* Liuium *lib.* 48. sequutus commemorat, anno, vt Ioannes Coras. 1. *misc. cap.* 5. & Didacus Couarr. *in clem. si furiosus in init.* 2. *part. num.* 1. existimant, ab vrbe condita C.D. Lucius deinde Hostius, vt Alexand. ab Alex. *lib.* 3. *gen. cap.* 5. & Cælius Rodiginus *lib.* 11. *cap.* 17. referunt, parricidij insimulatus, pari ac Malleolus supplicio necatus, & concruciatus, pœnas rependit. Nisi magis Plutarcho *in Romu.* assentiri velimus, qui hunc Lucium Hostium primum fuisse, qui parricidium commiserit, his verbis testatur. *Ac multa sæcula visus est rectè eiusmodi iniuriam futuram desperasse: nemo enim sexcentis post annis Romæ tale facinus perpetrauit: sed post Hannibalis bellum Lucius Hostius fertur primus patrem occidisse.* Quamuis ego primam haud dubiè huius sceleris ream, & quæ crudelitate cæteros qui vsquam fuerint parricidas superasse videtur, Tull. Seruij Tulli Romanorum Regis filiam fuisse censerem: quæ vt Liuius *lib.* 1. Valerius *lib.* 9. *cap.* 11. Dionys. *lib.* 4. Sabellic. *exemp. lib.* 3. *cap.* 9. *in fine*, Alex. *lib.* 2. *genial. cap.* 6. & alij tradiderunt, cùm improba regni cupiditate commota, patrem à Tarquino superbo cui nupta erat interficiendum curasset, postquam iam immane illud parricidium commiserat, præteruehens ipsa carpento, infestis furiis agitata, supra patris defuncti corpus vulneribus, & plagis affecti, vehiculum duci iubere non dubitauit. Ob cuius inhumanum scelus & rei fœditatem, non solùm se æterna infamia: sed locum etiam ipsum cognomine sceleris commaculauit, & breui, patris manibus ab impia filia pœnas exigentibus, exulare coacta, regnum malè partum amisit. Vnde Valerius Maximus *vbi supra*, hoc crudelitatis exemplum *Tempore vetustissimum, conscientia nefarium, voce improbum ac monstri simile* appellat, & Seneca *in Octau. actu* 1. infandum his verbis.

——— Dedit infandi
Sceleris pœnas cum Tarquino
Tullia coniux, quæ per cæsi
Membra parentis, egit sæuos
Impia currus: laceroque seni
Violenta rogos nata negauit.

Sed & subscribam verba Nasonis, 6. *Factor.* qui postquam Tulliam, maritum in necem patris suadentem inducit, non minùs appositè atrocis huius criminis impietatem ita prosequitur.

Regia res scelus est: socero cape regna necato,
Et nostras patrio sanguine tinge manus.
Talibus instinctus, solio priuatus in alto.
Sederat: attonitum vulgus ad arma ruit.
Hinc cruor, & cædes: infirmaque vincitur ætas:
Sceptra gener socero rapta superbus habet.
Ipse sub Exquiliis, vbi erat sua regia, cæsus,
Concidit in dura sanguinolentus humo.
Filia carpento patrios initura penates
Ibat per medias alta feroxque vias.
Corpus vt aspexit, lacrymis auriga profusis
Restitit: hunc tali corripit illa sono.
Vadis an expectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, inuitas ipsa per ora rotas,
(Certa fides facti) dictus sceleratus ab illa
Vicus: & æterna res ea pressa nota est.

Sed neque exemplo hoc supremum maleficium caruisse videtur, nam litterarum etiam monumentis proditum est, Plutarchum *in paral. apud Alex. sup.* Bapt. Fulg. *lib.* 9. *cap.* 11. *in princ.* Eucratidem Bactrianorum regem, virtute, ac rebus præclarè gestis nulli secundum, ingenti ab Indis victoria parta, triumphantem, & opimis spoliis refertum, se se in patriam, vt suis gratularetur, recipientem, filij insidiis, cui absens regni habenas dederat, exceptum, & misere trucidatum fuisse: nec eo scelere contentum filium, pari ac Tullia audacia, per corpus patris vulneribus sauciati, currum agere, & insepultum cadauer abiicere non dubitasse. Vt sic vel ex his exemplis appareat, facilius posse summorum vitiorum, quàm virtutum imitatorem reperiri, & non omnino (vt Franc. Patric. *de regn. lib.* 8. *tit.* 9. ait) contemnendam videri vocem illam qua dicitur, *Nullum regnum sine domestica cæde aut parricidio esse solere.*

CAPVT VI.

Filiorum, qui apud varias gentes parentes occiderint, plurima exempla relatu non iniocunda. Bessi Pæoniensis parricidium, eiusque vltio miraculosa. Filios non minus, quàm extraneos parentum vitæ insidiari. Accursij, & aliorum hanc in rem testimonia in medium adducta. Nationes quasdam ex more parentibus necem inferre, & alias eorum carnibus vesci, alias canibus tradere, alias è saxo deiicere. Sardonius risus vnde.

FVERVNT & alij apud omnes gentes, nationesque, qui parricidium committere neutiquam veriti, & omnia diuina, atque humana iura turbantes, passim in antiquiorum, & recentiorum auctorum commentariis, non sine execratione commemorantur. In quibus ego referendis, non est cur longiorem rationem nunc facere velim, cùm me aliorum, sc. Teat. vitæ hum. *vol.* 39. *lib.* 2. *pag. mihi* 3517. Rauis. Textor *in offic.* Bapt. Fulg. *lib.* 9. *c.* 11. diligentia hoc labore leuauerit, & singulis prope nostræ huius tractationis paginis, rerum dicendarum ordine requirente, frequens multorum mentio facienda sit. Sed subiiciam nihilominus aliqua parricidarum quorundam exempla, quæ vel aliis minùs cognita, vel lectoribus minus ingrata futura fore censuerim. Et vt ab Hecata initium dicendi faciam; Ea, sanguinaria quædam, vt Diod. *li.* 2. *bibl.* Cæl. Rhod. *li.* 11. *c.* 21. Coras. 1. *misc. cap.* 5. & alij enarrant, fœmina fuit, quæ prima; quò Persam patrem occideret, aconitum inuenit. Ptolomæum etiam scribit Polybius, & *ex eo* Fulgos. *lib.* 9. *cap.* 9. ex facinoris crimine

crimine quòd patrem vita exuiſſet Philopatora cognominatum. Sed & Ardieum Pamphiliæ tyrannum, annis iam feſſum parentem, & inſuper natu maiorem fratrem vita priuaſſe, locupletiſſimus auctor eſt Plato *lib.10.de Republ.* Artaxerxis item filios de interficiendo patre conſpiraſſe: Et Antipatrum matrem ſuam Theſſalonicem per materna vbera vitam deprecantem occidiſſe, Balduinus *in §. alia deinde inſt. de pub. Iud.* noſter ex aliis recenſet. Neronis quoque cùm alia, tùm verò Agrippinæ matris præcipuo loco à Xiphilino ex Dio. in Nerone. latè Tacitus *lib.14.ann.* & Philoſtr. *in vita Apoll. lib.4. cap.12. ad fin.* vbi Ner. eleganter inuehitur, parricidium commemoratur, quam cùm primùm occidere dolis tentaret, & impoſitam naui ſubmergere: re non ſuccedente, Aniceto occidi iuſſit, cauſatus eam ſibi inſidiatam fuiſſe, & quòd eius opera, multa facinora perpetraſſet. Sed neque minùs impium Nicomedis ſcelus eſſe videtur, qui, vt Iuſtinus *pagin.* 290. & Fulgoſus *lib.9. cap.8.* referunt, indulgentiſſimum patrem Pruſiam Bithyniæ regem, à quo regni gubernacula viuo adhuc acceperat, immaniſſimè trucidauit. Phraatis etiam, Horodis Parthorum regis filij deteſtandum facinus præteriri non poteſt, qui parentem cum triginta filiis, quamquam ab ipſo regni ſucceſſor deſignatus, occidit, grauiterque pauci temporis moram in vicino iam morti patre ferens, cùm venenum parum proficere videretur, breuiſſimam interficiendi viam aggreſſus, propria manu illum præcluſo ſpiritu (vt poſt Plutarc. *in Ant.* Fulgoſus *lib.9. cap.11.* retulit) ſuffocauit. Dionyſium quoque, matrem per venenum necaſſe, & Leptinem fratrem, cùm in nauali prælio ſeruare poſſet, interfici paſſum fuiſſe *lib.14.* de varia hiſtor. narrat Ælian. Sed & vindicat ſibi in hæc parricidarum tragœdia non vltimum locum, Caij Toranij atrocitas, qui licèt ei non ademerit vitam, qui ſibi viuendi cauſas ſuggeſſit, dedit tamen operam, vt patrius aliorum manibus ſanguis effunderetur. Namque trium virum partes ſequutus, proſcripti patris, ſui prætorij & ornati viri latebras, ætatem, notaſque corporis, quibus agnoſci poſſet, Centurionibus edidit, qui eum perſequuti ſunt. In quo tamen facto, quod Valerius *lib.9. cap.11.* Apian. *bellorum ciuil. lib.4.* adiicit ſilentio inuolui non poteſt. Senem nempe de filij magis vita, & incrementis, quàm de ſua ſolicitum, an incolumis eſſet? & an Imperatoribus ſatisfaceret? interrogare Centuriones cœpiſſe: E quibus vnus: Ab illo inquit, quem tantopere diligis demonſtratus, occideris: protinuſque pectus, eius gladio traiecit; collapſuſque eſt ſenex infelix, auctore cædis quàm ipſa cæde miſerior. Idem penè de Villio Annali ab eodem Valer. *eod. loco.* narratur, qui cùm proſcriptus ad clientem ſuum confugiſſet, ſceleratus filius, per ipſa veſtigia patris militibus ductis, occidendum eum in conſpectu ſuo obiecit, bis parricida, conſilio prius, iterum ſpectaculo. Telegonus etiam, vt Dictys Cretenſis *de excid. Troiæ lib. fin. in fin.* recenſet, Vlyſſem Patrem qui, ſomniorum diritate conterritus latitabat, haſtili confodit. Vnde Horatius 3. *carm. Od.29.* eum patricidam appellat, quamuis Homeri interpres, vt Lambinus *ad Horatium ſuprà*, teſtatur, hoc à recentioribus poëtis confictum fuiſſe arbitretur. Ego verò, & ſi certum id fuerit, non tamen cenſeo inter impios Telegonum omnino connumerandum, cùm in Ithacam patris amore ductus, veniens, inſcius & imprudens hoc facinus perpetrauerit, luctuque & mœrore maximo, patris morte comperta fuerit affectus. Nec abſimili ratione, excuſari quoque poſſe Alcmæonis & Oreſtis parricidium exiſtimo, quorum ille, Eriphilem matrem, quòd Amphiarum patrem Pollinici prodidiſſet: hic Clytemneſtram, in Agamemnonis patris ab ea interfecti vindictam occidit. Verum de his, & aliis ſimilibus caſibus, peculiaris alio loco nobis habendus eſt ſermo, *infrà lib.2. c. antepenult.* Nunc Beſſi Pæonienſis parricidium, & miraculoſam eius vltionem ſuperioribus ſubnectemus. Hic enim, vt ex Plutarcho *de ſera numin. vind.* Petr. Ærodius *lib.4. rerum iud. tit.11. cap.8.* ſcribit, cùm patrem interfeciſſet, crimen diu fuerat obſcurum. Tandem inter cœnandum, multis vna epulantibus, cùm ſuperuolitaſſent hirundines, atque ei præcipuè obſtreperent, exiliit menſa, baculoque deturbans nidum, pullos in terram proiectos, ac ſi furore corriperetur, pedibus iterum iterumque proculcat. Cumque, qui aderant, cur id tam inhumaniter; poſtularent, reſpondit: Iam diu in ſe eas falſum teſtimonium dicere, garrire & perſonare ſe parentem occidiſſe. Quibus verbis ad Principem delatis, reque omni diligentiùs diſcuſſa, Beſſus parricidij damnatus, meritas pœnas rependit, hirundinibus eum, non ſecus, ac Grues Ibici poëtæ occiſores, prodentibus, de quibus Auſonius *in Monoſyllab. Ibycus vt periit. vindex fuit altiuolans Grus.* Verùm quid ſingulos parricidas recenſeo? aut quid fruſtra horrendi huius criminis reos in compendium redigere conor? cùm adeò homines (heu dolor) humanitatem exuerint, vt non vrbs vlla, non domus, his naturæ monſtris vacare videatur. Iam in ipſum pietatis aſylum ferox erumpit audacia: iam præmaturo voto hereditatis occupandæ, omnium malorum radix auaritia, in patris fata filium impellit. Vnde rectè Ouidius 1. *metam.* dicere potuit.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Nec minus rectè Iuſtin. *in auth. vt cum de appell. cog. §. cauſas* filium meritò exheredatum videri, *ſi parentibus ſuis manus intulerit: ſi grauem & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſerit: ſi eos in criminalibus cauſis accuſauerit: vel eorum vitæ per venenum, aut alio modo inſidiari tẽtauerit.* Et alibi *in §. penul. inſt. quod cum eod.* ideò Macedoniano Senatus conſulto prohibitum fuiſſe, mutuas pecunias eis dari, qui in poteſtate parentum eſſent, *quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant. vitæ parentum inſidiabantur.* Ex quibus eleganter vt pleraque alia, deduxit Accurſ. *in l. fin. verb. aliena Cod. de pact.* quem ibi Iaſ. Alex. Dec. Purpur. & alij ſequuntur, & Menchaca *in l. lib. n.5. C. de inoff.* Tiber. Decia. *lib.9. crim. c.9. n.13.* non magis à filiis, quàm ab extraneis, pactum ſuper patris viuentis hæreditate vtiliter fieri, cùm captandæ paternæ mortis timor (quæ fuit pacti improbandi ratio) *d. l. fin.* in filiis non minus, quàm in cæteris adſit quod elegantiſſimè etiam oſtendit Terentius in Adelph. ſic inquiens:

Porrò autem dum ſtudeo illis vt quàm plurimum
Facerem, contriui in quærendo vitam atque ætatem
meam.
Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab his
fero odium:
Meam autem mortem expectant.

Faciam igitur huic capiti finem, ſi prius illud pro coronide, quod ſuperioribus admodum conuenit,

uenit, animaduerterim, quarumdam gentium, celeberrimum, & multis retro sæculis obseruatum morem viguisse, vt senio iam confectos parentes, filij perimerent, & quod belluinam, superegreditur feritatem, eorum item carnibus vescerentur. Quod de Indis & Massagetis historiæ pater Herodotus, *lib.3.* Strabo, *lib.2.Geog.* Cæl. *lib.11.c.18.* Pet.Greg.*lib.36. Syntag.c.24. n.29.* & alij recensent: & de Caspiis, qui parentes vbi septuagesimum annum excessissent, domi inclusos, fame necare consueuerunt, Cælius Rhodiginus *lib.11. lect.anti.c.21.* testatur. Sed & Bactrianorum hac in re crudelitas omnem fidem superare videbitur, nisi multorum auctorum inter quos Cæl.*sup.* Alex.ab Alex.3.*gen.c.2. Corr.1. mis.c.5.* Balduin. *in §.alia deinde*, qui alios referunt, Tib. Decian.*lib.9.crim.c.15.n.32.* adseueratione confirmaretur, qui iam senio confectos parentes, viuos canibus apponebant, ad hoc ipsum de industria enutritis, quos ea ratione sepulchrales vocabant. Quin, & Sardis lex erat, si qua Æliano *de var.hist.lib.4.* fides adhibenda est, vt filij patres, iam senectute graues, fustibus cæderent, & interemptos sepelirent: absurdum arbitrantes, si delirus senex vlterius in viuis ageret, in fraudemque & peccatum, corpus senectute grandæua maceratum impellerentur: ridebantque, interim maximè, pereuntes parentes, se feliciter & beate mori existimantes, quòd liberorum impietate mortem oppeterent. Vnde, vt Erasmus, *Chil.3. Cent.7. adag.1.* & ex Timæo Bapt.Pius *annot.cap.6.* adnotarant *Sardonius risus* prouerbij vice apud antiquos vsurpari cœpit.

CAPVT VII.

Parricidium qualiter fuerit ab Ægyptiis, Hebræis, Græcis, Persis, Macedonibus, Lusitanis, & aliis gentibus vindicatum? Romanos non parricidium modò, sed & verberatum à filio patrem grauiter vindicasse. Serui Tulli lex in hanc rem allata, & diligenter exposita. Quid sit plorare? quid quiritare? quid iubilare? Sacer homo quis? Quæ sacratæ leges? Sacer homo cur impunè à quolibet occidi posset? ex Macrob. pulsati parentis pœna. Virgilij, Vlpiani, & Senecæ de hoc delicto sententiæ.

IGITVR mortalibus, in hoc (vt in reliqua alia) parricidij crimen frequentissimè prorumpentibus, in tanta huius sceleris vbertate, prudentissimè singulæ fermè gentes singulares, tanto maleficio pœnas excogitauerunt. Nam etsi Plato quem refert Connanus *li.1.comm.c.10.* caput Hydræ amputare eos dicat, vt est in prouerbio, qui singulis delictis, legibus conatur occurrere: tamen, vt non minùs rectè Arcesilaus relatus ab Erasm. *in Apophtegm. in Arces.* dixisse memoratur, quemadmodum ibi multi sunt medici, vbi multi sunt morbi, ita vbi plurimùm vitiorum esset, per multas quoque leges esse oportebat. Et vt alia maleficia vel non puniri, vel remissius coërceri potuissent: hoc tamen, de quo loquimur, nouum in se & atrox, nouis quoque & atrocibus, seuerisque suppliciis omnino vindicari debuit. Nam vt præclarè Tullius *in orat. post redit.ad Senat.* inquit: *Parentes charissimos habere debemus, quòd ab his vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, quæ omnia in illorum violatione violantur.* Inde est, qui parentem occiderit, naturæ legibus viuere non licere, Iul. Capitolinus *in Anton.* testatur; & Quintilianus, *in declam. 299.* maximum omnium scelus, parricidium vocat, *& cùm in huius criminis cruciatum omnia commenta antiquitas fuerit, citerior tamen* (ait) *est pœna quàm scelus.* Apud Ægyptios ergo, patris, matrisue interfectorem (vt ex Diodoro Siculo *lib.2. c.3.* Alex.3. *gen.c.5.* Couarr. *sup.* Plaza *in epitom. delict.c.22.n.1.* Ioan.Bohem.*de morib.om.gen.li.1. cap.5.* alij recensent) adeò graui animaduersione coërcebant, vt eum per singula membra acutissimis calamis impeterent, mox minutissimis ictibus consociatum, super spinarum aceruum comburerent. Macedones, Alex. *sup.* teste parricidas, & Maiestati reos, quin & eos quoque, qui illos quouis gradu contigissent, saxis obruebant, quod & Lusitanis moris fuisse Strabo *lib.2. Geog.* & Bohemus *sup. lib.3.c.24.* testantur. Neque aliter Mosaïca lege apud Hebræos hoc crimen vindicari inde colligitur, quòd in Deuteronomio, *cap.21.* filius contumax, & proteruus lapidari iubetur. Sed & diuinus Plato 9.*de legib.* non passus tantum maleficium inultum relinqui, prudentissimè statuit, magistratuum iussu ab eorum ministris parricidam occidendum, trahique debere nudum in statutum triuium, vbi vniuersi magistratus in caput mortui lapidem mitterent, & ita ciuitatem omnem purificarent, ac deinde vltra regionem exportatum corpus proiicerent. Græcis quoque eandem lapidationis pœnam in vsu fuisse, non obscurè constare poterit ex Eletra sic apud Euripidem *in proœmio Orestis* verba faciente

Argiuis autem edictum est, nec nos tecto recipi.
Neque ignis vsu iuuari, nec quemquam nos alloqui fas sit.
Vt parricidas, Hæc autem præfinita dies est
In qua sententiam feret, ac decernet Argiuorum vrbs.
An nos lapidibus obrutos perire.
Oporteat: anne gladio iugulum ferire?

Constantin. Harmenopulus *lib.9. Epitom. tit.6. in fine*, legem ita conceptam reliquit. *Qui ascendentem, aut descendentem, propinquúmue interemit, igni traditor.* In Wisigothorum etiam legibus, *Lege Vuisig.lib.6.tit.5.l.17. &* 18. vltimam huic sceleri animaduersionem, omniumque bonorum amissionem infligendam esse, docemur. Et apud Mediolanenses municipalibus statutis ea, teste iulio Claro, *lib.5.sentent.§.parric.n.5.* imponitur pœna, vt parricidæ, ad equi caudam adstricti, & alligati, per vrbem trahantur, moxque rotæ ligneæ intexti, miserabiliter secati dispereant. Horatius *Epod.3.* cùm allium vehementer propter illatum ei damnum detestaretur, indicaretque cicutam minùs ac lentiùs corpus cruciari, tantum venenum, in parricidij criminis pœnam vsurpandum fuisse, his verbis demonstrat.

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit:
Edit cicutis allium nocentius, &c.

Et *lib.2.Od.13.* cùm in arborem excandesceret, cuius casu ictus fuerat, illam ab eo plantatam fuisse ait qui patrem interfecisset.

Illum & parentis crediderim sui fregisse ceruicem, &c.

Iulius

Iulius verò Cæsar, vt Sueton. *in Cæsare cap.*24. tradit, parricidas seuerissimis suppliciis affectos, bonorum etiam omnium damno multabat. quod (vt Iustus Lipsius *lib.*6. *Annal. Tacit.* ostendit) olim non nisi in atrocissimis criminibus fieri solebat. Quò fit vt non abs re inter exempla summæ indulgentiæ Antonini Pij, illud Capitolinus *in Antonino Pio*, constituat, quòd parricidam in insulam desertam duntaxat remiserit, quia ei naturæ legibus viuere non licebat. Theodorici Regis Gothorum filia, à Theodato Rege Tusciæ, quòd matrem sacrum Domini corpus sumentem, veneno interemisset; incenso fortiter balneo, eius vaporibus suffocata est, vt Petrus Gregor. *lib.*36.*c.*24. *num.*18. testatur. Sed & curiam Parlamenti Gallici Tarquetium maiorem, qui parentem suum Pictauiensem electum occidi curauerat, discerpi primum candente forfice, deinde artus ad rotam adfringi voluisse, ac postremò concremari ex Theatro vitæ humanæ *vol.*19. *lib.* 2.*pag.*3517. cognouimus. Romanis maiorum more, noua quædam & singularis (vt statim trademus) pœna in vsu fuit: apud quos, iam inde à primis vrbis cunabulis, illatæ parentibus à filiis iniuriæ, ex Seruij Tullij legibus seuerissimè quoque vindicabantur. Inter quas vt refert Festus Pompeius, *lib.* 14. *de verb. sig. in plorare*, quædam erat ita concepta. *Si puer parentem verberit, ast olle plorassit parentes, puer Diuis parentum sacer esto*: quâ in lege, vt & hoc obiter animaduertemus, *Plorassit parentes*, vt idem Festus exponit, idem est quod *clamarit*. Solebat enim (vt rectè Iacobus Ræuardus *ad ll.xij. cap.*13. & tradit alia Christ. Colerus *parerg. cap.* 13. admonuit) is cui vis aliqua fiebat, si quidem ruri ageret, iubilare, sin verò in Romana ciuitate, & ciuis esset, proquiritare, idest aliorum ciuium auxilium exposcere. Vnde illud Terentij *in Adelp. Obsecro populares ferte misero, atque innocenti auxilium subuenite inopi:* In quem locum Donatus, *Et hoc est* (inquit) *quod veteres quiritare dicebant, quirites conclamare.*

Quod & M. Varro *lib.*5.*de ling. Latin.* his verbis explicuit; *Vicinaque horum quiritare, iubilare. Quiritare dicitur is, qui Quiritium fidem clamans implorat, vt quiritare vrbanorum, sic iubilare rusticorum.* Quod verò in supra scriptâ lege filius patrem verberans Diuis parentum sacer esse iubetur, eum sensum idem Festus *libr.* 17. *in sacr.* habere testatur, vt à quouis sine fraude posset occidi.. *Nemo enim* (inquit) *sacer is est, quem populus iudicauit ob maleficium, neque fas est eum immolari, sed qui occidit parricidij non damnatur, nam lege Tribuniciâ primâ cauetur: Si quis eum qui eo plebis cito sacer sit, occiderit, parricida ne sit. Ex quo quiuis homo malus atque improbus sacer, appellari solet.* Quâ eâdem ratione leges sacratas dictas fuisse, idem Festus *dict. lib.* 17. *in sacrat leges.* (Et corpora Tribunorum & Principum hac etiam ratione sacrosancta dicta ostendit Iacob. Durant. Casel. *lib.* 1. *var. cap.* 1.) & Paulus aduertunt *quibus sancitum erat, vt qui, quid aduersus eas fecisset, sacer alicui Deorum esset, cum familia pecuniaque.* Quam sanctionem in legibus regiis, & in duodecim tabulis frequenter inueniri, doctissimus Barnab Brisson. *lib.* 2. *de form. pag.* 154. pluribus probat. Quod si quis mirum existimauerit, quod cùm cætera sacra violari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi; huius rei causam à Macrobio accipere poterit, qui eam non ineleganter his verbis exposuit: *Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines Deorum quibus sacrum esset: animas verò sacratorum hominum, quos Græci ζωάνας vocant, Dii debitas existimabant. Quemadmodum igitur, quod sacrum ad Deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant: sic animas, quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, viduatas corpore, quàm primum illo ire voluerunt.* Regia igitur lege si pulsatus, à filio parens, parentes conclamasset, parentum Diuis filius sacrabatur, deuouebaturque, & tamquam impius atque improbus homo à quolibet impunè interfici poterat, quæ lex à Virgilio 6. *Æneid.* notata videtur, dum apud inferos grauiter eos puniri docet à quibus.

Pulsatusue parens, aut fraus innexa clienti.

Licèt Romani ea perpetuò vsi non videantur, cùm scribat Vlpianus *in lib.*1.*de obsequiis parent. & pat. præst. Si filius matrem, aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis affecisset, aut impias manus eis intulisset, præfectum vrbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicasse.* Et Seneca *lib.*9.*cont.*4. legem esse dicat, *vt eius qui patrem pulsauerit, manus præcidantur:* Quam Senecæ legem hodie obseruari posse, tradit Wesemb. *in parat. de parric. in fin.* quamuis ego eum dumtaxat iterum in potestatem vt ingratum reuocari, cautum inueniam, *in l. vnica C. de ingrat. lib.*

CAPVT VIII.

Parricidij pœna apud Romanos quæ fuerit? Eam priùs à Tarquinio in sacrilegum quemdam vsurpatam. Parem videri parricidij, sacrilegij rationem. Quo primum tempore parricidæ culleo insui cœperint, & an id fuerit legibus an moribus introductum? Valerij in hac re cum Liuio, Modestino, & aliis auctoribus pugna. Et qualiter ab Steph. Pighio Cuiac. & Pet. Ærod. composita. Et Valerij emendatio tentata. Nostra tandem de tota controuersia, sententia.

SED oportunè iam de singulari supplicio, quod Romanorum legibus parricidis irrogabatur, verba faciemus. Nam & in eo arcana quædam latent mysteria, Eleusinis sacris reconditiora, quæ nos, non absque aliqua lectoris voluptate, & vtilitate aperire conabimur: Et Romanos (vt Cicero *pro Roscio Amer.* ait) non modò armis plus quàm cæteras nationes, verùm etiam consilio, sapientiaque potuisse, præstitisseque iis, qui apud cæteros sapientissimi fuisse dicuntur, tum ex hac re vel maximè demonstrabimus. Illi igitur infandi huius criminis reos (vt disertè Tullius, *sup. & lib.*2. *de inuent.* Modestin. *in l. pœna ad l. Pomp. de parri.* Iulius Paul. *lib.* 5. *senten. tit.*24. Constant. *in l. vn. C. de his qui parent. Iust. in §. alia deinde. inst. de publ. iud.* & alij passim auctores enarrant quos suis locis referemus. virgis cæsos sanguineis, cum cane, gallogallinaceo, simia, & vipera, culleo insui, atque ita

in

in mare, vel in proximum amnem deturbari voluerunt. Cuius pœnæ expoſitionem antequàm ex ordine aggrediar, ſi de ipſius origine, & progreſſu nonnulla tractauero, non omnino oleum me & operam perdidiſſe cenſebo. Et ſanè Valer. Maxim. *lib.1.c.1.(idem refert Diony. lib.3.qui tamen Attilium hunc Duumuirum vocat:*hoc ſupplicij genus in Marcum Tull. Duumuirum à Tarquinio Rege irrogatum, quòd librum ſecreta ciuilium ſacrorum continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, *non multò poſt, parricidis lege aſſignatum fuiſſe ait; quòd pari vindicta parentum ac Deorum violatio expianda videretur.* Eſt enim ſacrilegium parridicio proximum: & vtriuſque ſceleris vt plurimum radix eſt auaritia, vt Ant. Syluius *ad leges* XII. *c.*81.aduertit, ac proinde Polygnot. in deſcriptione inferorum, prope eum qui patrem contumelioſè pulſauerat, iacentem ſacrilegum pinxit, quem mulier multiplici venenorum, & tormentorum ſpecie cruciare non deſinit, vt Pauſanias *in Phoc.* teſtatur. Sed eſt adhuc, cur in ſupraſcripto Valerij loco hærere quis poſſit. Primo dum tradit non multò poſt Tarquinij tempora cullei ſupplicium parricidis inflictum: ac rurſus dum id lege effectum fuiſſe demonſtrat. Nam illud Tito Liu.*lib.* 48. & aliis repugnat, ex quibus iam alio loco docuimus, primum omnium Public.Malleol. ſiue vt Plutar. *in Romu.* exiſtimat, Lucium Hoſtium matre interempta, anno ab vrbe condita ſexcenteſimo hanc pœnam ſubiiſſe, atque ita quadringentis amplius annis poſt Regum tempora. Poſterius verò Modeſt.reſponſo *l.pœna ad l. Pomp.de parri.* non leuiter aduerſatur, quo, hanc de qua agimus pœnam, non lege aliqua, ſed maiorum more inſtitutam fuiſſe docemur. Et quidem à prima difficultate, Steph. Pighius *in annot. de Vale.* auctoritate manuſcriptorum codicum, Valerium abſoluit, contendens, negationem ex eius verbis tollendam, legendumque *multò poſt*, cùm hoc hiſtoriæ, & probatorum librorum fides expoſtulet: quam emendationem Iacob. Cuiac. *in not.ad Paul.lib.5.ſentent.tit.*24.cum Glareano omni opere admittit, & alterius quoque manuſcrip. Codicis, qui in Biblioth. S. Victoris reperitur, teſtimonio confirmat. A ſecunda verò ipſe idem Cuiac. *eod.loc.* Hierony. Magicum *lib.4.miſc. cap.*8. Valerium liberare contendens, legem ab eo pro more vſurpari ait. Mos enim pro lege eſt, & vt Vlp. *in lege diutur.* & Iulian. *in l. de quibus, ff. de legibus*, fatentur, *diuturna & inueterata conſuetudo pro iure & lege non immeritò cuſtoditur, & in his quæ ex non ſcripto deſcendunt, obſeruari ſolet.* Ego verò hac in re Pighij, & Cuiacij iudicio acquieſcere nequeo, nam præter Valerium, ſingulare hoc ſupplicij genus, nominatim parricidis legibus eſſe irrogatum, Quintilianus *in declamat.* 299. de eo loquens, his verbis oſtendit. *Tumulo tectus videretur cui leges terram negant? cui ſtatim ora oculoſque à iudicio lex iuſſit obduci? &c.* Quin vt optimè Petrus Ærodius *lib.8.rer. iud. tit. 6. cap.9.* conſiderat, Cicero etiam ipſe, *d. orat. pro Roſcio.* hoc apertiſſimè demonſtrat, dum præ Solone laudat maiorum ſuorum prudentiam, quòd ille nullam legibus ſuis in eum, qui parentem necaret pœnam conſtituiſſet. Romani contra: *cùm intelligerent nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium ſingulare in parricidas excogitauerint, vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ maleficio ſubmouerentur.* Planè enim immeritò Solon reprehenderetur, ſi priùs quàm hoc crimen Malleoli facto, & ſcelere committeretur, nihil de ea re Romani ſuis legibus decreuiſſent. Sed & aduocari hanc item in partem Oroſij *lib.5.c.16.in fine*, auctoritas poteſt, qui cùm Malleoli matricidio vrbem totam mœrore ſubito turbatam dixiſſet, ſtatim *impleuerunt* (ſubdit) *Romani facinus, & pœnam vnde Solon Athenienſis decernere auſus non fuerat, &c.* quò fit, vt neceſſe videatur pœnam hanc iam tum legibus definitam fuiſſe. Quæ argumenta tanti apud Petrum Ærodium *ſup.* fuerunt, vt nihil in Valerio mutandum affirmet, & quod Duumuiri ſupplicium, non multò poſt parricidis lege irrogatum eſſe ait, ad leges duodecim tabularum referendum arbitretur, quarum hanc pœnam conſtituentium verba ſibi agnoſcere in Modeſtino *d.l. penul.* videtur cùm ait: *Caſum virgis ſanguineis inſui.* Ego quidem, quo primùm tempore hoc apud Romanos ſupplicium inſtitutum fuerit, nunc amplio, & propter diuerſas ſcriptorum ſententias mihi non liquere pronuntio. Quod verò ad introductionis modum ſpectat, lege id, non more receptum fuiſſe magis exiſtimo: nec vni Modeſtino, plus quàm Valerio, Quintil. Ciceroni, & aliis, qui vna hoc lege inductum conſentiunt, tribuere poſſum. Trahit me etiam in hoc iudicium P..ul. Oroſius, qui in ſupraſcripto capite, Romanos parricidium fieri poſſe, Malleoli exemplo doctos, ſupplicium inquit ſingulare ſanxiſſe, quod quidem loquendi genus legem potiùs ſapit quàm morem; mos namque diuturno vſu, & crebris populi exemplis inducitur: lex verò vno ictu, quæ è republica eſſe videntur, ſtatuit, & ſancit *l. de quibus cum ſequentibus ff. legibus c. 3.& 4.1.diſtin.c.1.2.diſt.* latè Connanus.1.*com. c.* 10. Accedit his, Modeſtinum quidquid maiorum more, cullei pœna puniri parricidas ſcribat, non excludere quin ea, lege aliqua induci cœperit: Sæpe ſæpius namque pœnæ more maiorum ſumi, imponique dicuntur, quæ ex certis aliquibus legibus originem traherent. Sic enim Salluſt. *in Catilin. De confeſſis* (inquit) *ſicuti de manifeſtis rerum capitalium more maiorum ſupplicium ſumendum.* Et Varro.*lib.*60 *Vix hæc fatus erat, cùm more maiorum de ponte in Tiberim deturbant.* Et Tacitus. *lib.*20. *annal. Elanguimus patres conſcripti: nec iam ille Senatus ſumus, qui occiſſo Nerone delatores, & miniſtros more maiorum puniendos, flagitabat:* & Valerius *lib. 4. ca. 7. in principio. Nam cùm Senatus Rupilio, & Lenati conſulibus mandaſſet: vt in eos, qui cum Graccho conſenſerant, more maiorum animaduerterent.* Sic denique Sidonius etiam Apollinaris *lib.3. epiſ.*12. vbi Pet. Coluius alia congerit, & multa Pet. Faber.*lib.* 2. *Semeſtr. cap.* 7. cùm propria manu à quibuſdam, qui maiorum ſuorum ſepulchra violabant, vindictam ſumpſiſſet, pronuntiaſſe iudicem ait, *More maiorum reos tantæ temeritatis iure cæſos videri.* Et Vlpianus *in l. patre furioſo ff. de his qui ſunt ſui*, noſter haud diſſimiliter, patriam poteſtatem, quam conſtat regiis, & decenuiralibus legibus inſtitutam, maiorum moribus tribuit, ſic inquiens: *Nam cùm ius poteſtatis moribus ſit receptum, &c.* vbi Accurſ. non omnino ineptè, iure ciuili, & legibus interpretatur, quamuis eum Eguinarius Baro *in d.l.patre furioſo.* reprehendat: & Franciſcus Connanus *lib. 2. com.c.*13. & Iacobus Ræuardus *ad ll.*12. *cap.* 3. aliter atque aliter Vlpiani verba exponentes, reiiciant.

CAPVT IX.

Cullei supplicium Modestinum mori maiorum tribuere. Iustinianum id nouè à Pompeio institutum testari. Martianum parricidas pœna legis Corneliæ de ficcariis puniendos docere. In hac pugna Hotoman. Cuiac. Balduinum, Sigonium, Anton. Augustin. Duaren. & alios, nihil, quod probari possit, dixisse. Quid nos in difficili hoc articulo existimemus. Multis iuribus lux allata. Eum qui ab aliis inuenta restituit, aut reformat, sibi interdum totius rei nomen adsumere.

VERVM enim verò hæc quæ de huius supplicij initiis, & origine, tam latè in præcedenti capite disputauimus, incassum dicta videri poterunt, nisi duplicem obicem, seu scrupulum remoueamus, quo tota hæc res oppido turbari, & obscurari videtur. Prior est, quòd Martianus I.C. *in l. 1. ff. ad l. Pomp. de parr.* non antiqua aliqua, & incognita lege, non etiam maiorum more, vt Modestinus *in d. l. pœna.* scribit, sed pœna ea quæ est legis Corneliæ de ficcariis, parricidas teneri testatur. Alter verò, quòd Iustinian. Cæsar *in d. §. alia deinde inst. de pub. iud.* asperrimo huic parricidij crimini, lege Pompeia nouam hanc cullei pœnam irrogatam esse, expressis verbis ostendit. Quod si ita est, Modestinum, cæterosque etiam Romanæ historiæ auctores, quorum testimonia laudauimus; peccare necesse est, dum eã multis ante Pompeium annis institutam, & maiorũ moribus à Romanis obseruatam esse, fatentur. Propter quas difficultates interpretes varias in hoc articulo sententias comminiscuntur, quæ tamen se inuicem perimunt, vt milites illi, quos aiunt, ex Draconis dentibus natos. Et vt varia relinquam Accursij *in d. l. 1. ad l. Pom. & in d. §. alia deinde,* & Accursianorum interpretamenta, quæ neque ipsis auctoribus satis probantur: Catelianus Cota, *in memorab. verb. culleus.* Franc. Hotom. *ad ll. P. R. c. de l. Pom.* Pardulphus Prateius. *ibid.* Aimar. Riuarius *de hist. iur. lib. 2. pag.* 222. Tiber. Dec. *lib. 9. crim. cap. 7.* & alij, Iustiniani verbis allecti, indistinctè hanc cullei pœnam singulareque parricidarum supplicium Pompeianæ legi assignant, & tribuunt, quorum iudicium inuenio, à Paulo quoque. Manutio *de ll. Romanis pag.* 230. fuisse receptum. Qui tamen non satis stabili pedamento nituntur, cùm Romanæ historiæ veritas refragetur, quæ multis antè Pompeium annis, hoc supplicium parricidis irrogatum ostendit. Et prætereà Martiani, & Modest. responsa non explicant. Quamobrem Antonius Augustinus *de ll. Rom. c. de l. Pomp.* Hispaniæ nostræ augustissimum iubar, hanc cullei legem à Pompeio Magno latam non fuisse, ingenuè fatetur, fieri tamen potuisse, vt alia lege hæc eadem pœna imposita fuerit. Balduinus autem *d. §. alia deinde, num.* 14. & Duarenus *ad tit. ad l. Pomp. de parr.* quid Cornelia, quid Pompeia rogatio in parricidarum supplicium induxerit, se ignorare testantur, sed vt vt sit, Pompeium totam hanc rem rectiùs tandem composuisse, & certam de parricidis legem tulisse. Iacobus Cuiac. *in parat. l. de his qui parent. & nouis ad eum tit. recitat. & notis, & in notis ad Paul. lib. 5. tit. 24. & in notis ad d. §. alia deinde.* in hoc eodem salo subsistens, nihil certius commentus, existimat, Cornelium Syllam aliquam de parricidiis legem rogasse, quæ cùm strictè, ad eas tantùm personas pertineret, quæ propriè parricidij appellatione continentur, posteà noua Pompei Magni lege, quam Martianus *in d. l. 1. ad l. Pomp.* commemorat, latiorem interpretationem acceperit. Et tandem Constantinum *in l. vnic. C. de his qui parent.* cullei pœnam more maiorum, vt ait Modestinus *in d. l. pœna.* institutam, & vsu iam abolitam, reduxisse. Carolus Sigonius *lib. 2. de antiquo iur. Rom. cap. 5.* quem Ioannes etiam Rosignus *lib. 8. antiquit. Roman. cap.* 25. refert, & sequitur, primam de his qui parentes occidissent legem, tum latam fuisse opinatur, cùm Lucius Hostius patrem interfecit, aliquanto post Annibalis bellum: quam legem ipse putat fuisse huiusmodi. *Si quis parentes occiderit, aut verberauerit, ei damnato obuoluatur os folliculo lupino, soleæ ligneæ pedibus inducantur, & in carcerem ductus, ibi sit tantisper, dum paretur culleus; in quem coniectus, in profluentem præcipitetur.* Hanc legem putat L. Cornelium Sullam, constituta publica quæstione repetiisse, & confirmasse, nihil autem addidisse: Pompeium verò posteà, & in personis quibus irrogari deberet, & in supplicio ipso nonnulla mutasse. Sed & sunt qui existimant, cullei quidem supplicium, iam inde à priscis temporibus, siue maiorum more siue lege aliqua, vt nos magis probamus, in parricidas inuentum Ita tenent Pet. Ærod. *lib. 8. rerum iudic. tit. 6. ca. 9.* Pet. Plaz. *in epit. delict. ca.* 21. *num.* 7. Ioann. Oinoto. *in d. §. alia deinde num.* 3. Pompeium autem virgarum sanguinearum verbera, & animalium, quæ simul cum parricida culleo insui iubentur, consortium addidisse, quæ omnia olim incognita fuisse, argumento est, quòd Cicero, Liuius, Valerius, Plutar. & alij auctores, licèt longè lateque de hac pœna tractauerint, nullam eorum mentionem habuerint; à Pompeio autem idcirco credi possunt inuenta, vt de parricida non amplius tamquam de homine, sed bruto supplicium sumi videretur, quem ab hominibus ad feras; & eas quidem immundissimas, & impiissimas relegarent. Ob quod pœnæ auctarium, non immeritò Iustinianus *in d. §. alia.* totum huius animaduersionis commentum adscribit Pompeio: & antiquum supplicium, ob partem denuò adiectam nouum appellat. Verùm suos isthæc teneant auctores, ego qui nullius in verba iuraui, nec aliorũ pedarius esse decreui, quid in obscuro hoc articulo, aut verum, aut certè vero similius existimem, proferam nunc doctorum hominum (vt cætera quæ dixerim alia) iudicio subiectum, erga quos ea & fui semper, & modò sum obseruantia, vt vel spongiam illis liberè tradam, qua, vel vna litura, quæ minùs aptè dicta censuerint, non emendare tantùm, sed & delere facilè possint. Arbitror igitur L. Cornel. Sullam, anno ab vrbe condita 688. legem tulisse, quæ simul cum cæteris sicariis, particulari quodam capite, in parricidij reos statuebat, vt & Pomponius *in l. 2. §. deinde Cornel. de origine iur.* iuris historiam tractans, videtur ostendere, & ex Imperatoria quadam Sanctione *L. fin. ad l. Cornel. de fals. in C. Theod.* haud obscurè colligitur

gitur: ac proinde cullei pœnam, more maiorum parricidis imponi solitam, paulatim in vsu esse desiisse, quo vsque Pompeius Magnus, qui post Sullam floruit, anno V.C. vt Rosinus *vbi sup.* tradit 698. peculiarem aliam de parricidiis legem rogauit, qua & totam hanc rem luculentiùs composuit, & forsitan, vt Hotomannus *vbi sup.* aduertit, vt certus deinceps huius criminis quæsitor esset, instituit: sanciens, vt parentum occisores, more maiorum speciali cullei pœna punirentur. Fratrum verò, sororum, à latere cognatorum, vel affinium, pœna legis Corneliæ de sicariis. Quod satis Modestinus *in d. l. pœna versic. qui alias. Iust. in d. §. alias deinde in fin.* & Iustinianus ostendunt, & mihi Martiani responso non remorante, facilè persuadeo. Nam quod ille *in l. 1. ff. ad l. Pompei.* ait, lege Pompeia caueri, vt qui generaliter, patrem, matrem, auum, auiam, & cæteras consanguinitate iunctas personas occiderint, ea pœna teneantur, quæ est legis Corneliæ de siccariis, ad primum planè legis Pompeiæ caput, vt satis ex Venuleio *in l. hos accusare 12. §. item legis ff. de accusatione.* colligitur, spectat, & pertinet, quo (vt in legibus tralatitium est *l. 1. ad l. Falcidiam.* Bernard. Waith. 2. *miscel. c.* 16. Alc. 5. *parerg. ca.* 23. antiquior dumtaxat lex Cornelia referebatur, retractabaturque: non tamen ita accipiendum est, vt non alio eiusdem legis capite, grauior pœna parricidio, quàm ordinariæ cædi statuta fuerit. Si enim nihil aliud Pompeius statuisset, quàm vt parricida lege de siccariis teneretur, quis rogo non ineptam illius curam & sanctionem censeret? cùm nulla planè posset dubitandi ratio assignari, ob quam, cùm is, qui extraneum, & nulla sibi necessitudine iunctum hominem occidisset, Cornelianæ legis supplicio subderetur; is qui parentibus, fratribus, aut similibus personis mortem inferret, ab eo esset immunis. Accidit igitur hic, quod de lege Licinia scribens tradit Macrobius lib. 3. cap. 17. *In ea ferenda, quæsitam esse legis auctoritatem, exolescente metu legis antiquioris: ita vt de ipsis XII. tabul. factum sit: Quarum vbi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ aliis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt.* Neque quòd iuxta hanc interpretationem, nimis generalia Martiani verba restringimus, quispiam causetur. Nam neque nouum aut insolens est, vnam legem per aliam exponere, & latè loquentem, certo aliquo modo restringere. Neque in ea de qua agimus materia, exemplo deficimur. Sic etenim Paulus *lib. 5. sentent. tit. 24. Lege Pompeia* (inquit) *de parricidis tenetur, qui patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi & si anteà insuti culleo in mare præcipitabantur, hodie tamen viui exuruntur, vel ad bestias dantur.* Quibus in verbis, valdè generaliter Paulus, cullei pœnam, ad eos omnes, quorum mentionem fecerat, retulit, quæ tamen, vt ex Modestino, & Iustiniano resoluimus, non aliis, quàm parentum occisoribus, irrogabatur. Pompeius igitur legem Corneliam ad propinquorum interfectores sub certa aliqua forma reduxit: cullei verò pœnam, in eos qui parentes necauissent, renouauit, quod & Didacus Couarruu. *in Clem. si furiosus in initio 2. p. num. 12. in fine.* & Valentinus Forsterus *lib. 1. hist. iur. ciuil. pag.* 81. post Accursium & Bartolum *in d. l. 1. ad l. Pompeiam. de parric.* sensisse quoque videntur.

Et Iustinianus dum nouam hanc cullei pœnam appellat, & Pompeia lege inductam fuisse significat, vel pro suo more facit, solet enim pœnas suo tempore vsitatas, legibus ipsis, ex quibus crimen descendit, adscribere: vt legi Iuliæ de adulteriis pœnam capitis, cùm tamen eius legis pœna fuerit relegatio, vt rectè Cuiac. *libr. 5. sentent. Paul. titul. 23. in principio,* aduertit, & Tiraq. *in l. connub. num. 6.* post alios quos retulit, adnotauit; vel vt melius cum eo agamus, nouam hanc pœnam, non quasi à Pompeio recens inuentam, sed quasi extraordinariam, inusitatam, & vt Constantinus *in l. vnic. Cod. de his qui parent.* aut non solemnem, vocauit (Quod Cuiacius etiam tentauit *in parat. Cod. de. his qui parent.*) ait, quod meæ sententiæ consectarium est, Pompeio cullei supplicium tanquàm ab eo inuentum assignat, quòd illud lege Cornelia sopitum, iterum suscitauerit, & in forum reduxerit, personasque, & causas in quibus irrogandum esset, præfinierit.

Nam, vt idem Iustinianus *in l. 1. Cod. de veter. iur. enuc.* prædixit, *omnia nostra meritò facimus, quibus nostram auctoritatem impertimur, & qui laudabiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus inuenit.* Neque rarò accidit, vt qui aliorum inuenta, vel in publicum edunt, vel exactiùs disponunt, totius sibi facti nomen, gloriam & honorem vsurpent, sic enim, vt Pomponius *in l. 2. in princip. & in §. deinde ex his de orig. iur.* scribit, Papirianum & Flauianum ius ciuile dictum fuit, quod Sextus Papirius, & Gneus Flauius ediderunt, non quia ipsi de suo ibi quicquam adiecerint, sed quòd leges sine ordine latas, in vnum redegerint. Sic etiam, vt elegenter ait Cassiodorus *lib. 6. variarum infor. præfect. annonæ. Ceres frumenta dicitur inuenisse, Pan autem primus conspersas fruges coxisse, perhibetur. Vnde & nomine eius panis est appellatus. Ita & illa prædicata est quæ reperiit, & iste laudatus est, qui decenter edenda humanis vsibus applicauit.*

Verùm hoc parricidarum supplicium etiam post Pompeiam legem iterum in vsu esse desiisse, Paulus *d. lib. 5. sentent. tit.* 24. nos admonet, tradens suo tempore, iam non vt anteà parricidas culleo insui, & in mare præcipitari, sed ad bestias dari, vel viuos exuri; quo ex fonte manauit, vt Constantinus Imperator *in d. leg. vnica.* noua constitutione promulgata, rursus eandem pœnam reduxerit; quam ad parentes etiam, qui liberos occidissent, quin & ad alias (vt multi putant) personas, extendit, de quo tamen nos latiorem Deo duce disputationem inferiùs inibimus.

CAPVT

CAPVT X.

De pœna à Romanis in parricidas constituta peculiaris tractatio suscipitur. Parricidam ex Modestini sententia antè omnia virgis cædendum. Hoc ex Romanorum more factum videri, apud quos vltimum supplicium semper verbera præcedebant. Portia, & Sempronia leges verbera à Ciuium tergo remouerunt. Cur hæc parricidis non profuerint? Quid sit more maiorum supplicium sumere? In instrumentis verberandi magnum fuisse Romanis discrimen. Virgis ciues, flagris seruos, vite milites cæsos.

AGe verò, & cùm de pœnæ temporibus, variisque mutationibus tractauerimus, ex ordine, ipsius supplicij partes, indagatione diligenti, pandere conemur, & in lucem proferre. Ergo parricida ante omnia sanguineis virgis cædi iubetur; quòd licèt auctores, qui de hac re agunt, silentio inuoluerint: & Constantin. *d.l.vnic.* & Iustinian. *d.§.aliæ deinde*, (licèt verbosè huius pœnæ formã explicent) prætermiserint: Modestinus tamen exprimit satis, & simul maiorum more institutum his verbis ostendit: *Pœna parricidij more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis verberatus culleo insuatur, &c.* Et Alphonsus noster *in l.12.tit.8.par.7.* in Regio Septempartito iure à Modestino mutuatus, ita scriptum reliquit: *Mandaron los Emperadores è los sabios antiguos que este à tal que fizo esta enemiga* (Parricida nempè) *que sea açotado publicamente ante todos, è de si que lo metan en vn saco de cuero, &c.* Et sanè quamuis Francisc. Hotoman. *de legib. c. de l. Pomp. de parric.* quicquid à Modestino præter culleum, in huius supplicij impositione mori maiorum tribuitur, à Triboniano sui temporis contemplatione habita; (prout alia plura Triboniani frequens hic mos, qui passim notatur ab Ant. Fabr. *in suis coniect. libr....* Ant. Cont. 1. *success. c.13.* Corras. *5. misc. c.17.* Ræuard. 2. *var. c.10. & 3. c.15.*) ex nouis legibus additum putet: Ego iam tum Modestini tempore in vsu fuisse ea omnia, & hanc præsertim, de qua nunc loquimur, verberationem, magis opinor. Frequentissima quippè erat Romanorum consuetudo, vt flagellatio solemnis vltimi supplicij antecessor esset, & rarò quis, nisi verberatus, crucem, suspendium, securim, aut aliud mortis genus pateretur. Inde Liuius *lib.* 1. legem horrendi carminis dicit, qua cauebatur, *vt perduellionis damnatus, intra aut extra pomœrium verberaretur, & infelici arbore posteà suspenderetur.* Et Iudæi apud Ioseph. *lib.5. excid. c.32. Flagellati, & præcruciati ante mortem omne genus verberibus*, crucifixi dicuntur. Et Polyb. *lib.1.* vbi de militibus qui Rhegium iniusto bello occupauerant, & victi deinde Romam puniendi transmissi fuerant, loquitur: *Omnibus* (inquit) *in medio foro verberatis, ex Romanorum more, ceruices præcisæ sunt*; quam eandem historiam recensens Valer. *lib.2. c.2.* addit: *Senatum, quò minore cum inuidia id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis cæsos securi percuti iussisse.* Sed & Sueton. tum *in Claud. c.34.* cùm verò præcipuè in Nerone *c.40.* expressiùs eundem morem ostendit, sic inquiens: *Inter moras perlatos à cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum; interrogauitque quale esset id genus pœnæ: Et cùm comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi; conterritus, duos pugiones quos secum tulerat arripuit, &c.* Conducunt etiam in eandem rem, diserta alia, & perspicua bonorum auctorum testimonia, quæ Iustus Lips. *lib.2. de cruce c.2.* & Petr. Fab. *lib.2. Semestr. c.7. in princ. & c.6. paulò post princ.* viri ingenij, & omnigenæ eruditionis ergo ab omnibus suspiciendi, affatim congesserunt. Qui ambo ex hoc more Iesum Christum Dominum ac seruatorem nostrum à Pilato, antequàm Iudæis ad crucem concederetur, flagellis atrocioribus cæsum, doctè, vt solent cætera notauerunt. Enimuerò & si Sempronia, & Portia legibus, Romanorum ciuium tergo consultum fuerit, cautúmque ne quis magistratus de capite ciuis iniussu populi iudicaret, eúmue virgis cæderet, sed damnato exilium permitteret, vt docet Cicer. *in orat. pro Rabir. perduel. reo.* illudens & cauillans in Labienum. *Portia lex* (inquiens) *virgas ab omnium ciuium corpore amouit, hic misericors flagella retulit. Portia lex libertatem ciuium lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit.* Et alibi Verrem accusans: *O nomen dulce libertatis! ô ius eximium nostræ ciuitatis! ô lex Portia, legésque Semproniæ! ô grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunitia potestas! huccine tandem omnia reciderunt?* Et vltra Cicer. Salust. Plutarch. & alij, quos Ant. Aug. *c. de l. Porcia*, Hotomannus *eod. c. & c. de l. Sempronia*: Paul. Manutius *pag.* 142. & 116. Ioan. Rosinus *lib.* 8. *antiquit. c.2.* Cœlius Rhodiginus *lib.10. lect. antiq. cap.* 5. Zanchus *ad Sall. pag.* 142. Romanarum legum scriptores retulere. Adhuc tamen parricidæ propter sceleris atrocitatem, earum legum iure & honore caruerunt, & ab eis tantum crimen exceptum videbatur, nimirum quia iura ciuis ei reseruari minimè debuerunt, qui ipse, naturalia omnia, atque ciuilia iura, tam fœdo crimine violasset, vt non malè Hotomannus *d. c. de l. Sempron. de iure ciuitatis*, animaduertit. Quò respexisse credendus est Tullius dum in oratione pro Roscio, vetus in parricidio supplicium commemorat, necnon Modestinus *in d. l. penult.* dum illud more maiorum imponi fatetur: Nec enim significat (vt iam alio in loco explicaui *suprà c.8.*) pœnam hanc moribus non legibus institutam; sed puniri ex lege Pompeia parricida, de eisque supplicium sumi, sicut maiorum tempore fieri solebat, id est ante ius nouum Portia lege constitutum, quæ damnatis non animam eripi, non virgas inferri, sed exilium permitti iusserat, eorúmque corpora potestati carnificis exemerat.

Ita enim S. C. quò socios Lucij Catilinæ apud Sallustium more maiorum puniendos, sancitum est, hanc significationem habere doctissimus vir, & aliis æquandus pluribus vnus Alciatus *lib.4. parerg. cap.* 21. adnotauit; & iuxta eandem sententiam Cornelius Tacitus *lib.* 14. *Annal.* nouis legibus, maiorum mores opponit. *Censuit* (inquit) *Marullus Consul designatus reum more maiorum necandum: contra Thrasea disseruit, carnificem, & laqueum pridem abolita, & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine iudicum sæuitia, & ipsorum infamia supplicia decernerent, quin in insulam publicanis bonis iret, &c.*

Quibus locis alia non minùs expressa adiicit Petrus Faber *dict.lib.2. Semest.cap.7.* cuius scrinia variarum rerum cognitione referta suppilare, necessarium non arbitror. Nec enim ex illis sum, qui vt Plautina illa mulier in Trucul. alienos fœtus, alienámque eunt prolem suppositum sibi. *Est enim benignum*, vt Plin.ait, *in proœm. natur.hist. & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris: obnoxij verò animi, & infelicis ingenij, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere.* Illud super pondium fuerit, parricidam virgis quidem afficiendum esse non, flagris aut loris: nam hæc apud Romanos inhonestiora erant, & rarò nisi in seruos vsurpabantur. Sic apud Terent. *in Adel.* Sanio sibi intentata lora exclamat, & indignatur. *Ad necem operiere loris.* San. *loris liber?* Et ab hac nota seruilē Menæ conditionem Horat. *epod.od.4.* opprobrat:

Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad fastidium.

Quem locum latissimè Petrus Faber *lib.2. cap. 6.* videndus etiam *lib.1.cap.17.* exponit, & Iust.Lips. *lib.2. de cruce c.3.* in eandem rem simul cum aliis adducit, & Hor. *2.epist.2.* idem alio loco non minùs eleganter ostendit, sic inquiens:

In scalis latuit metu pendentis habenæ.

Eóque (vt prætoream alia quæ Cæl.Rhodig. *lib.10. lect.ant.c.5.* & Barnab. Brisson. *verb. habena*, latè notarunt) respicit Calistr. I.C. *in l.veluti 7.ff.de pœn.* qui flagellorum castigationem, grauiorem pœnam, quàm fustium admonitionem insinuat. Et Macer *in l.in seruorum 10.ff. de pœn. facit l.in metallum 12. de iur.fisc.* vbi latissimè Cuiac. dum scribit: *Ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex eisdem seruum flagellis cædi.* Etenim in instrumenti genere quo quis vapularet, non parum discriminis constituebant Romani, & quædam verbera seruorum propria, libertorum quædam, quæ ab ingenuis aliena reputabantur. Vnde & Imperatores rescripserunt, *in l. consensu 8. Cod. de repud.* mulierem habere iustas diuortij causas: *Si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit:* Et Plin. *de nat. hist.lib. 14. cap. 1.* de vite loquens: *Vitis ipsa* (ait) *& in delictis etiam pœnam honorat.* Erat quippè fustigatio quæ vite fiebat militum propria, nec omnium quidem, sed eorum olim tantùm, qui ciues Romani essent. Alij namq; scelera sua flagellis, & virgis luebant, quousque Liuius Drusus, & Caius Gracchus Tribuni plebis, ne liceret quemquam Latini nominis virgis afficere, sed vitibus plebiscito sanxere, in hac re Latinos populos Romanis coæquantes, vt refert Plutarch. *in Gracchis*, & Petr.Crinit. *de honest.discip. lib.22.c.2.* Alex. *genial.4.c.10. in fin.* Hotom. *in indice leg.Rom.c.de l.Liuia de sociis*, & alij notarunt. Ex quo ritu, vitem Centurionum, aliorúmque militiæ Ducum, & Principum fuisse, optimè P.Pithæus *aduers.lib.1.c.15.* & Iust.Lips. *lib.5.de milit. Rom. dial.18.* aduertunt. Indéque lucem accipit Tacit. *lib.1.annal.* qui *Centurio* (inquit) *Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram, indiderant, quia fracta vite in tergo militis, alteram, & alteram poscebat.* Atque etiam Macer I.C. *in l.milit.agrum 13.ff.de re milit.* qui de delictis militum agens, *Eum* (ait) *qui Centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt: si vitem tenuit militiam mutat; si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur.* Sed & vngulæ etiam erant, & scorpiones, & alia flagrorum genera de quibus plenè Iacob. Durant. *lib.1.var.c.15.* scripsit.

CAPVT XI.

Sanguineis virgis parricidam verberandum Modestinum scribere. Has Accurs. & alios, quòd sanguinem elicerent, sic dictas putare. Flagellum in quo dolor inest apud Vlpianum quid? Eius loci emendatio post Budæum, & alios latè probata. Dolon quid? Corrasij, Mantuæ, & aliorum qui apud Modestinum Sagmineis *reponunt, emendatio reiecta. Item & Rusardi qui* Saligineis. *Sagmen quid? & sagminum vsus apud Romanos. Asserta vulgaris Modestini lectio. Sanguineæ virgæ quæ? & vnde sic dictæ? Arbores infelices quæ? Lictorum fasces an ex istis virgis sanguineis?*

VIRGIS itaque ex more parricida antequam culleo insuatur affici debet, quas & sanguineas fuisse ex Modestino retulimus. Sed multi, quibus istarum virgarum appellatio, non magis notata fuit, quàm Achillis nomen inter virgines, verba hæc variis interpretationibus, & emendationibus obscurantes, mihi hac etiam in re subsistendi, & verum Modestini sensum, eorum deliriis explosis, aperiendi, necessitatem iniiciunt.

Et vt ab Accursij *in dict. l. pœna ad l. Pomp.* expositione initium dicendi faciam, is quem reliqui antiquiores magis communiter probant, virgas istas ideò sanguineas appellari existimat, quòd sanguinem à flagellati corpore elicerent. In cuius sententiæ confirmationem Marcus Mantua *in Enchirid.rerum singul. lib. 6. cap. 101.* similes alias loquendi formas adducit; mortem nempe pallidam, & infelicem inuidiam dici, quòd illa homines pallidos reddit, ista infelices; & miserabile remedium cessionis bonorum, *l. fin. Cod. qui bonis ced. poss.* quia miserum facit cedentem. Neque deest eiusdem Accursij exemplum, quo magis aptè superior explicatio corroboretur Is enim Alfenī verba, *in l. si ex plagis 52. §. 1. ad l. Aquil.* quibus Tabernarius quidam à prætereunte flagello, in quo dolor inerat, verberatus proponitur, pari interpretatione donauit, & in flagello ideò inesse dolorem dici, quòd aliis dolorem inferret, sibi persuasit.

Sed ego, vt in Poëtarum, & Rhetoricorum hortulis similes loquendi flores admitterem, in nostrorum Iurisconsultorum libris id nulla quidem ratione recipere possum; cùm Iureconsulti non per metaphoras, nec circuitu longo, sed mundè admodùm, & circumcisè loquantur. Nec Alfeni locus Accursiana indiget expositione, cùm iam post Budæum *in notis prior. ad Pandectas, ibidem:* & Alexandrum ab Alex. *lib. 4. genial. cap. 15.* neminem lateat, apud Alfenum *dolon* esse non *dolor* legendum. Dolonem autem lignum vel fustem signare, intra cuius virgam acuta cuspide pugio lateret, à fallendo Græcè sic dictum, quòd decipiat ferro: cùm speciem ligni præferat, & haud secus quàm gladius vulnera ingerat, vt Varro. *de ling. Lat.* testimonio proba-

tur;

tur; & rectè Seruius aduertit in illud Poëtæ *Æneid.* vbi Seruius.

Tela manu, sæuósque gerunt in bella dolones.

Quare Ludouicus Rusardus *d. l. pœna in notis,* in Modestini responso, *non sanguineis virgis, sed saligineis*, legendum contendit, de quibus apud Vlpianum. *in l. 3. ff. arborum furt. cas.* est mentio, dum ait: *Sed si quis saligineas virgas instituendi salicti causa defixerit, &c.* quæque maximè huic supplicio conuenire videntur, cùm parricida in mare, vel fluuium, in cuius ripis saligineæ virgæ frequenter reperiuntur, proiiciendus sit. Ioannes verò Corrasius *lib. miscel. cap. 5. Sagmineis* reponit à sagmine herba, quàm alio nomine verbenam dicimus, sine semine vbique crescente. Quam eandem lectionem etiam Marcus Mantua *lib. 5. Enchirid. cap. 101.* magis admittit, & in probatis Codicibus ita factam restitutionem inueniri testatur. Qui tamen ampliandi mihi videntur, sicut & alij omnes, qui vbi verba Iurisconsultorum non capiunt, statim immutandum curant. Neque temerè à vulgata, & Pandectarum Florentinorum auctoritate fulcita lectione recedendum existimo. Nam Rusardi coniectura, se ipsam facile prodit, Corrasij verò inde conuincitur, quòd atrocitas criminis tanta, tantúmque scelus, herba vapulare non debet. Et præterea, quia vt rectè Adrianus Turnebus *lib. 8. aduersar. cap. 23.* & Hieron. Magius *lib. 4. misc. cap. 8.* vir vsque ad miraculum doctus considerat, nunquam commisissent Romani, vt herbam sacram impio parricidarum corpore contaminarent, idque nefas non leui piaculo luendum censuissent. Erant enim verbenæ herbæ puræ, inde sagmina si Festo *lib. 16. in sagmina*, credimus dictæ, *quia ex loco sancto arcebantur à Consule, prætoréue, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellúmq; indicendum.* Id quod eleganter Tit. Liu. *lib. 1.* ostendit, & ex eo multi etiam auctores, Alex. *5. gen. c. 3. in fin.* Ræuar. *lib. 4. var. c. 1.* Pet. Crin. *de honest. discip. lib. 7. cap. 3.* Ferdin. Mendoza *lib. 1. disp. de pact. cap. 7. num. 9. & lib. 2 cap. 9. n. 10.* latè notarunt. Quamuis Martianus I. C. *in l. sanctum 8. de rer. diuis.* non sagmina à sancto, sed potiùs *sanctum à sagminibus dictum scribat*, indéque legatos P. R. qui has herbas ferre solebant sanctos, & inuiolabiles esse. Vnde quæ tanta religione colebantur sagmina, in tam impium facinus conuenire non poterant. Nisi fortè quis probet, sagmina (vt Plinius *lib. 22. cap. 2.* ait) in remediis publicis fuisse, atque adeò parricidarum supplicio iustè adhiberi, in quo sumendo, totius diuitatis salus, & expiatio quodammodo consistere videretur, quam, vt de Malleolo scribit Orosius *lib. 5. cap. 16.* tanti maleficij reus, subito mœrore, infuscare censetur.

Verùm cùm consensus librorum omnium non sit respuendus, *virgis sanguineis*, scribentium, probanda est haud dubiè altera Accursij *in d. l. pœna,* interpretatio, qui sanguineas virgas à ligno vel frutice ex quo nascuntur, appellatas existimat: Quod licèt ipse diuinando tradiderit, verissimum tamen est, & Turnebi *suprà*, Duareni *tt. ad l. Pompeiam de parr.* Cuiac. *in parat. & recitat. ad tt. C. de his qui parent.* Forcat. *dialog. 34.* Couar. *in dict. Clem. in init. 2. p. num. 12.* Balduin. *d. §. alia deinde:* Wesembec. *ibid. & in partit. de parric.* & aliorum præstantissimorum virorum approbatione receptum. Harum namque virgarum, multiplex est in bonis Auctoribus mentio, & sanguineæ appellabantur, siue quòd sanguineo colore nascerentur, siue quòd, vt Turnebus opinatur, ad horrorem cruentari solerent. De quibus sic scribit Plinius *lib. 16. cap. 32. Siquidem & genistæ, & populi, & vlmi, & sanguineæ frutices.* Et *lib. 24. cap. 10. Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit.* Et rursus *lib. 19. cap. 10. Sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse.* Et planè non absque mysterio, sanguineis istis virgis parricidas verberari Cuiac. *in parat. Cod. de his qui parent.* notat, vt quemadmodum maiorum more alij criminosi infelici arbore suspendi solebant, vt in carmine horrĕdo ait Liuius *lib. 1. Caput obnudito, arbori infelici suspendito*, quem locum de cruce accipiendum Lipsius *lib. 1. de cruce, cap. 2.* existimat: ita & parricidæ, antequam insuerentur culleo, cædantur fustibus ex arbore (vt Plinij quæ retulimus verba significant) infelici decerptis. Nam in ipsis arboribus felices quasdam, quasdam contra infelices iudicabant Romani, vt ex Veranio de verbis pontificalibus latè ostendit Macrobius *lib. 3. Saturn. cap. fin.* infelicium numero has virgas fortè tribuens, dum ait: *Alnum sanguinem infelicem, ficum atram, quæque baccam nigram, nigrósque fructus ferunt, &c.*

Quin & Cuiacius *suprà*, idem, lictorum virgas ex istis sanguineis fruticibus fuisse, apud Plinium se legisse testatur. Quod si ita se habet, nihil planè est cur amplius in dubium Modestini verba vocari possint; cùm fasces illi virgarum, qui à lictoribus ferebantur, in reorum verberationem adhiberentur. Et vt Alexander *lib. 3. gen. cap. 5.* & alij passim ostendunt, nihil aliud securibus alligati significarent, quàm eos qui leuiter peccarent flagris, & fustibus; qui verò grauius delinquerent, securi etiam, & vltimo supplicio plectendos.

Quamuis in hoc vereor, ne non veriùs sit, lictorum virgas ex arbore Betulla, quæ candore atque tenuitate præcedit, fieri apud Romanos solere: Nam Plinius *lib. 16. Betullam terribilem magistratuum virgis appellat.* Et Beroaldus in illud Apuleij *lib. 1. de asino: Nam & virgas in te video, & habitum prorsus magistratui congruentem*, in eadem sententia est, quam Alexander *1. gen. c. 27. in fin.* quoque sequutus videtur. Sed nil vetat ex diuersis interdum arboribus fieri: cùm & vlmeos etiam lictorum fasces, quibus rei vapularent, fuisse, apertè Plautus *in Asinaria*, ostendat his verbis:

Vbi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo
Validos lictores, vlmeis affectos lentis virgis.

Sunt autem virgæ, teste D. Isidoro, *summitates frondium, arborúmque, sic dictæ, quod virides sint, vel quòd vim arguendi habeant, quæ si lenis fuerit, virga est, si certè nodosa, vel aculeata scorpio rectissimo nomine dicitur, quòd arcuato vulnere in corpus figatur.*

CAPVT XII.

Parricidas culleo insui. Quid culleus, & quibus in rebus vsurpari solitus? Non semper ex corio & vtre bubulo culleum fieri, sed interdum ex lino, vel canabi, quin & è sparto. Isidori, & Fulgent. obscura de hac re verba cum Turnebo explicata. Cullei mensura & capacitas quæ? Catonis locus de cullei mensura relatus, & cum aliis Auctoribus in concordiam reductus. Cullei nomen interdum in obscœnis vsurpatum videri.

SED verberum satis verborum; quamuis longa hæc quæ scripsimus ex Martialis *lib. 2. epig. 77.* sententia videri non debeant, *quibus nihil est quod demere possis.* Iam vlterius pergamus, & virgis affectum parricidam, tragica cullei veste in theatrum daturi, prius de culleo ipso nonnulla dicamus, quem Festus *lib. 3. de verb. sign. in Coll.* collum appellat, & genus tormenti è corio definit; vbi Ioseph. Scaliger *in notis ad Fest. pag. 46.* ex veteribus editionibus *culleus* reponit, & hoc genus tormenti, quo afficiebantur parricidæ, significari, rectissimè admonet. E corio autem culleum fuisse, multorum auctoritate comprobatur. Nam Isidorus *lib. 5. Etym. cap. 37.* describens, inquit: *Vtrem esse ex corio factum, in quo parricidæ cum simia, & gallo, & serpente inclusi in mare præcipitabantur.* Theophilus etiam *in §. alia deinde, inst. de publ. iud.* *ἀσκὸν βόειον* vertit, id est, *saccum bubulum*, quâ eadem ratione Anianus Græcus interpres *in l. 1. de parr. in C. Theod. culleum* (inquit) *factum de coriis saccum.* Et Iuuenal. *satyr. 13. Et deducendum corio bouis in mare.* Sed & nostra etiam Hispana lex idem prorsus exprimit, dum ait: *E de si que lo metan en vn saco de cuero.* Inde mirum nec sine ratione Scaliger *sup. Christ. Colerus parerg. cap. 3.* (qui tamen hunc locum Petro Danieli tribuit) reputat, quod de eadem re Isidorus scribens in Glossis, ait: *Culleum tunicam fuisse ex sparto in modum crumenæ factam, & solitam liniri à populo pice, & bitumine*, licèt vrnas sparteas & amphoras sparteas ad vinum metiendum parari solere, ne si fictiles essent, tractando sæpe, vt in metiendo fit frangerentur. Turneb. *lib. 7. aduer. cap. 23. & lib. 28. cap. 5.* admoneat; quas fortè quòd cullei vicem præstarent, cullei nomine Isidorus donauit. Quemadmodum & Fulgentius *voc. antiq. cap. 56.* sacum è quacumque re factum culleum appellat. *Culleus est* (inquit) *saccus è lino, vel canabi, vel corio factus; ab occulendo, id est, claudendo dictus, eo vtimur ad portanda frumenta.* Sed frequentius culleus ex corio erat, vt apparet, & vasis vinarij genus; in quo tamen, vt & Mantua *lib. 6. Enchirid. cap. 128.* notauit, non seruatur vinum, sed de loco ad locum, quemadmodum in vtribus, vehitur.

Quo in sensu, & Cato *de re rustica cap. 154.* & Vlpianus, atque alij ex nostris Iureconsultis passim *l. si cui vinum, §. 1. de trit. vin. l. fin. §. fin. de pign. act. l. legatum §. vini de ann. leg.* hoc nomen accipiunt. Sed neque abest Plinius, *lib. 7.* qui de maximis quorundam hominum viribus agens. *Iunius valens* (inquit) *meruit in prætorio Diui Augusti Centurio, vehicula cum culleis donec exinanirentur sustinere solitus.* Vnde & Festus *lib. 3. in culleola*, ait: *Culleola dicta à similitudine culleorum, quibus vinum siue oleum continetur.* Præterea culleus mensuræ officium apud Romanos præstabat, & vt ex Columell. & Plinio tradit Brisson. *verb. cullei*; & Catell. Cota *in memorab. iuris verb. culleus*, vrnas 40 capiebat. Quo respiciens Priscian. *lib. de ponderib.* quem iidem ipsi auctores referunt, & Forcat. *de penu iuris c. 25.* cum Tiber. Dec. *lib. 9. crim. c. 16. n. 9.* etiam citauit, sic inquit:

Est & bis decies quem conficit amphora nostra
Culleus, hac nulla est maior mensura liquoris.

Cato *de re rust. c. 148.* quoque cullei mensuram 40. vrnas capere, sed auctarij loco vnam prætereà addi, his verbis significat: *In doliis hoc modo venire oportet, vini in culleos singulos quadragenæ dabantur, & singulæ vrnæ.* Alias enim, nisi ita cum Turnebo *lib. 23. aduersar. c. 9.* Catonem accipias, in vrna vna ab aliis differet, quod probandum non est. Capiebat ergo culleus, vt præter Alciat. *lib. 4. disp. cap. 21.* Hispanus noster Mariana *de pond. & mensur. c. 16.* eruditè demonstrat, amphoras 20. vrnas 40. congios 160. sextarios Romanos 960. Toletanos autem sextarios 1200. singulisque plaustris, singuli cullei vehi soliti erant, vti veteres sculpturæ marmorum indicio sunt. Denique cullei nomen pro vagina sumi, & inter obscœna vsurpari solet, vt ex Priapæis constat; & Baptista Pius *annot. c. 41.* animaduertit:

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Ante pudor quam te violem, aut tua iura resoluam.

CAPVT XIII.

Culleum proprium fuisse & solemnem parricidarum pœnam, plurimis bonorum Auctorum testimoniis adductis, eleganter ostenditur. Plauti obscura verba hoc ex fonte cum Lambino contra Ianum Dousam vero sensu donantur. In Neronis parricidia populum variè lusisse. Cornificij vel Ciceron. in Rhetor. verba ad hanc pœnam pertinentia, in medium adducta, & aduersus Beroaldum, Catellian. Cotam, Turneb. & alios noua explicatione donata. Folliculus Lupinus quid? Reorum vbi vltimum essent supplicium subituri, faciem ex more velari. Ligneæ soleæ quæ reorum pedibus iniiciebantur quid? Adagium, culleo dignus.

CVLLEO insui parricidas & in mare deiici, & hoc supplicij genus iam inde ab antiquis temporibus in tanti criminis reos institutum, licèt præiudicio quodam à nobis in superioribus dictum fuerit; hoc tamen capite, rerum dicendarum ordine ita exigente, peculiari obseruatione huius erit articuli tractatio suscipienda: quæ & multorum Auctorum testimoniis illustris explicationibus

vtilis:

vtilis: & ipsa denique varietate iucunda, lectorem non parùm, vt arbitror recreabit. Vti enim apicularum sedulum, & operosum examen, ex diuersis floribus ad mellificium suauem colligit succum, & vt Virgilius 4.*Georg.* ait:

——— Liquentia mella

Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Simili nos ratione, in hoc, vt in alia huius operis capita, non Iureconsultorum modò responsa, sed aliorum etiam auctorum viridaria libantes, idoneos ad mel faciendum flosculos carpimus, & in vnum quà possumus, diligentia reducimus. Ergo vt L. Hostij, & Publicij Malleoli historiam: Ciceronis & Valerij vulgatissimum locum, & antiqua Iurisprudentum, & nouiora Cæsarum oracula prætermittam, quibus cullei pœna parricidis adscribitur, & adducta sæpe, adduci sæpiùs citra Bartologiæ vitium non possunt, Modest. *in l. pœna ad l. Pompeiam* Paul. 5. *sent. tit.* 24. Constant. *In l. vnic. C. de his qui parent.* Theod. *in l.* 1. *C. de parr. in C.* Theod. *& in l.* 1. *quorum appell. non recip. eod. Cod.* Iust. *in d. §. alia deind.* Alfons. *in. l.* 12. *tit.* 3. *part.* 7. Extat nobile huius rei apud Senec. *lib.* 1. *de ira c.* 16. testimonium, quod eò scribam libentius, quòd iudices, quo se animo in maleficiis puniendis habere debeant, simul commonefacit, sic inquiens: *Et cum cer uicem noxio præcidi imperabo, & cùm parricidam in suam culleo, & cùm Tarpeio proditorem hostemue publicum imponam, sine ira, eo vultu animoque ero, quo serpentes, & animalia percutio.* Sed & idem Seneca, qui omne genus pœnæ remedij loco ibi admonendum esse suadet: alibi *lib.* 1. *de clementia cap.* 23. clementia interdum plus quàm castigatione opus esse, his, quæ ad rem etiam nostram spectant verbis, ostendit. *Pater tuus plures intra quinquennium culleo insuit, quàm omnibus seculis insutos accepimus. Multò minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quando sine lege crimen fuit. Pessimo loco pietas fuit, postquàm sæpius culleos vidimus, quàm cruces.* Agnouit quoque huius criminis pœnam Plaut. *in Vidularia* dum ait. *Iube hunc insui culleo, atque in altum deportari, si vis bonam annonam:* & licèt obscuro verborum inuolucro in eandem respexisse videtur, dum Epidicum iocantem his verbis inducit *in Epidico, act.* 3. *sce.* 1.

Ep. *Quia ego tuum patrem faciam perenticidam*
St. *Quid isthuc est verbi?* Ep. *nihil moror*
vetera & vulgata verba.
Peratim ductitate, at ego follitim ductitabo.

Quo in loco Dionysius Lambinus rectè, vt equidem nullus existimo, ad supplicia parricidarũ allusum aduertit, quos in peram (quam ille itidem quasi culleum interpretatur) insutos, in profundum abiectari moris fuisse didicimus. Vnde Poëta formulam illam. *Peratim ductitate* è *Pera* composito aduerbio, festiuè deduxit, quasi diceret, *In culleum insuite.* Etsi Ianus Dousa *lib.* 2. cum Plautin. *explanat. cap.* 16. longè diuerso sensu Plauti verba accipienda esse arbitretur. Apuleius *lib.* 10. *asini aurei* etiam, cùm de priuigno parricidij à nouerca insimulato tractaret, *Nec quisquam* (inquit) *decurionum tam æquus remanserat iuueni, quin euidenter noxa compertum insui culleo pronuntiaret.* Iuuenalis *Saty.* 13. ex pœna ipsa parricidam significans, sic ait:

Confer & artificem, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduersis innoxia simia fatis.

Et alibi Neronis matricidium, & aliorum cognatorum cædes ab eo commissas reprehendens *Satyr.* 8.

Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?
Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus.

Principum enim scelera vt impunita manere possint, notam tamen, & reprehensionem populi effugere non posse, rectè Cassiod. 6. var. his verbis scripsit. *Nam malo instituto viuere, nec principi fas est, quando & de illo populus occultè potest dicere, cui mores suos publicè nullus ausus est imputare.* Id quod, vel hoc Neronis exemplo denotatur, in quem etiam viuum adhuc, & imperij habenas moderantem, variis scommatibus multi vt Sueton, *in Nerone cap.* 39. est auctor, luserunt. Nam Datus Attellanarum histrio, canticum quoddam recitans, ita illum demonstrauit, vt bibentem, natantemque faceret: exitium C. Claudij, quem Nero veneno, & Agrippinæ, quam naufragio sustulit, significans. Et alius Neronis statuæ culleum apposuit, hoc addito elogio, *Merueras, sed ego quid possum?* Sed & alij non minus facetè, Orestis & Alcmæonis nominibus illum appellitarunt, & impium eius matricidium ita admodùm subtiliter carpserunt.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Verùm, vt innumera alia bonorum auctorum testimonia de culleo parricidarum agentia, prætercam, vnus nobis Cicer. 1. *Rhet. ad Heren. & lib.* 2. *de inuent.* siue quisquis ille est, qui Rhetoricorum libros scripsit, ad partes vocetur, qui solemnem huius supplicij imponendi morem, his verbis eleganter expressit. *Est lex; qui parentem necasse iudicatus erit, is obuolutus, & obligatus culleo, deuehatur in profluentem. Malleolus iudicatus est matrem necasse, ei damnato statim folliculo lupino os obuolutum est. Et soleæ ligneæ pedibus inductæ sunt. Deinde est in carcerem deductus, vt ibi esset tantisper dum culleus, in quem coniectus in profluentem deferretur, compararetur.* Quibus in verbis, qui folliculum lupinum pro parricidæ culleo à Cicer. positum putant, meritò à Philippo Beroaldo *in comment. Apul. d. lib.* 10. notantur: qui lupinum folliculum tegumentum potiùs quoddam ex lupina pelle confectum, fuisse arbitratur, quo, vt idem Cicer. ostendit, velatus parricida, in carcerem ducebatur, interim dum culleo insutus, vltimas pœnas pendebat. Quam Beroaldi sententiam Catell. quoque Cota *in memorab. verb. culleus,* ad verbum transcripsit, & Adrian. Turneb. *lib.* 13. *aduer.* sequutus videtur; ideò parricidæ os folliculo obuolui subiiciens: quòd indignum eum iudicarent, qui communi spiritu, luceque frueretur: Lupinum verò esse folliculum voluisse, feritatem significantes eius, qui necem atrocem & acerbam sua manu parenti intulisset. Mihi verò certiùs esse videtur, eo in loco frequentem puniendorum reorum modum notari, quorum facies vbi iam iam pœnas essent daturi obnubebatur, vt ex Liuio *lib.* 1. colligitur, dum legem, qua Horatius perduellionis damnatus afficiendus erat, scribit. *Duumuiri perduellionem iudicent, si à duumuiris prouocauerit, prouocatione certato, si vincent caput obnubito, infelici arbore reste suspendito.* Et ex Hegesippo *lib.* 5. *c.* 47. qui inquit. *Dum percussor moratur, clausis iam fasciola oculis, se se proripuit ad Romanos.* Et ex Ammiano Marcellino, *lib.* 14. *Carnifex rapinarum sequester,*

sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique mulctatio. Et ex libro Esther, *cap.* 7. vbi cùm Aman ad crucem raperetur, *Statim operuerunt faciem eius.* Conducunt quoque Festi verba in *nuptias*, qui in nostro casu ait: *Legem Parenstam iubere caput eius obnubere, qui parentem necauisset.* Quem locum mirum est quàm feliciter à mendo vindicarit Ioseph. Scalig. Sed & in illis Cicer. verbis *ligneæ soleæ pedibus inductæ sunt*, eiusdem Turnebi *sup.* iudicium probare non possunt, dum ligneas soleas parricidarum pedibus induci arbitratur, ne communi reliquorum hominum è corio calceatu vterentur, neu calceamenta quibus homines vti solerent, polluerent, si ea pedibus suis calcarent, neu terram, communem omnium parentem, nudis pedibus tangerent. Existimoque magis ad lignum quoddam, quod in Barathro, siue Tuill. erat, Cicer. respicere, quod reorum pedes, interim dum ad supplicium ferebantur constringi solebant. Vt ex his Aurel. Prudentij *in hymno Vincentij* & Forner. *lib.* 2. *sel. c.* 1. & Cuiac. *lib.* 9. *obseruat. c.* 37. mundissimis versibus colligi potest, vbi Barathrum eleganter describens, sic ait:

> *Est intus imo ergastulo*
> *Locus tenebris nigrior,*
> *Quem saxa mersi fornicis*
> *Angusta clausum strangulant.*
> *Æterna nox illic latet*
> *Expers diurni syderis,*
> *Hic carcer horrendus suos*
> *Habere fertur inferos.*
> *In hoc barathrum coniicit*
> *Truculentus hostis martyrem,*
> *Lignoque plantas inserit*
> *Diuaricatis cruribus.*

Nisi quis fortè parricidæ capiti, folliculum obuolui, ligneas etiam soleas pedibus induci, magis admittat, vt insutus postea culleo, & in profluentem deiectus, diutius nataret, & (quod in hac pœna curari inferius docebimus) ita super aquam detineretur, vt mergi non posset. Folliculum enim à folle deduci, & inflatam vento pelliculam significare, plenissimum est; vnde folliculorum ludus apud antiquos maximè celebratur, quo Iulium Cæsarem, Octauium, Dionysium Tyrannum, nostrumque Scæuolam I.C. remisso à negotiis animo lusisse, memoriæ prodidit Alex. ab Alex. *lib.* 3. *genial. c.* 21. Sed & illud corolarij vice superioribus adnectemus, ex hoc parricidarum supplicio tracta similitudine, quemlibet hominem enormiter scelerosum, prouerbiali figura *Culleo dignum*. vt Erasm. *Chil.* 4. *centu.* 9. *adag.* 18. *culleo dignus*, aduertit, appellari cœpisset: & interdum alia præter parricidium crimina, cullei pœnæ vindicata, litterarum monumentis proditum esse. Nam vt Attilium duum virum silentio prætereeam, quem (vt ex Valer. *lib.* 1. *c.* 1. retulimus) sacrilegij reum Tarquinus Rex culleo insutum in mare deiecit, Plutarch. *in Gracc.* scribit, Tiberio Gracc. interfecto, C. Vilium eius familiarem, tanquam seditiosum ciuem, culleo cum anguibus insutum, mortem obiisse. Idem etiam Plutarch. *lib. de claris mulier.* Cyrenens. olim Mithrid. tempore Leandr. quendam fratricidam simul & tyrannicidam, culleo insutum, in mare deturbasse, testatur. Anthiochus quoque Rex vt Polyb. *lib.* 8. recenset Achæum inimicum sibi hominem, per fraudem ex Sardium arce deduxit, & vbi miserum illum admutilauit, & extremas eius partes succidit, deinde capite eius resecto, & in Asininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifixit. Ex qua historia Iustus Lips. *lib.* 1. *de cruce cap.* 4. & explicat, & emendat Ouid. *in Ibim* dum ait:

> *More vel intereas capti suspensus Achai,*
> *Qui miser aurifera teste pependit aqua*

Neque absimili ratione Tomyris Scytharum regina, filij necem, capto & occiso Cyro qui eum interfecerat, vindicans, caput eius in culleum sanguine repletum, vt Herodotus *lib.* 2. & Iustinus *lib.* 1. commemorant, coniici iussit, cum hac exprobatione crudelitatis: *Satia te sanguine quem sitiisti, cuiusque insatiabilis semper fuisti.* Barbarorum etiam quorumdam morem fuisse tradit Valerius, *lib.* 9. *c.* 2. *in fin.* mactatarum pecudum intestinis & visceribus egestis, homines inserere, ita vt capitibus tantummodò emineant, atque diutius pœnæ vt sufficiant, cibo & potione infelicem spiritum prorogare: donec intus putrefacti, laniati sint animalibus, quæ tabidis corporibus innasci solent. Quod pœnæ genus Apuleius *lib.* 6. *asin.* elegantissimis verbis describit, quæ tamen ne nimis huius capitis moles excrescat, commodiùs erit apud ipsum auctorem legenda relinquere. Sed illud omitti non potest, pœna cullei adulteros quoque aliquando fuisse punitos, vt constat ex Constantij & Constantis A A. ad Catullinum decisione, in lege 4. quorum appellat. non recip. in C. Theod. vbi post alia, sic habetur. *Quod deinceps in huiusmodi criminibus conuenit obseruari, vt manifestis probationibus adulterio probato, frustratoria prouocatio minimè admittatur, cùm pari similique ratione sacrilegos nuptiarum, tanquam manifestos parricidas insuere culleo viuos, vel exurere, indicantem oportear.*

CAPVT XIV.

Canis, Gallus gallinaceus, Simia & Vipera culleo insui quo primum tempore cœperint? Varias esse in hac quæstione Ærodij, Hotomanni, Magij, Coleri & aliorum sententias. Simiam plane, & viperam in hoc supplicio apud veteres inueniri. Gallum verò & canem non ita. Inde Hotom. in Modestini responso Triboniani manum agnoscere. An rectè? Quænam fuerit insuendorum horum animalium generalis inquiritur ratio, & explosa ridicula quadam antiquorum, alia Theophili vehementer probatur.

SIMVL cum parricidis, canem, gallum gallinaceum, simiam, & viperam, insui debere in culleum, atque in mare deiici, manifestis iuris nostri *d. leg. penul. d. l. vni. d.* §. *alia deinde d. l.* 7. *tit.* 7. *part.* 7. *cum aliis*, auctoritatibus comprobatur. Et Cuiac. *in parat. & in postum. recitat ad tit. C. de his qui parent.* se in sententiis Adriani Imp. quæ habentur inter glossas veteres, eandem pœnam legisse commemorat, eo tamen adiecto, vt parricida cum illis animalibus plaustro iuncto nigris bobus ferri in mare debeat, & in profundum

dùm demergi. Sed quo tempore, quaue ratione horum animalium cætui parricidæ fuerint aggregati, haud facilè ſcriptores comperiunt. Nam quoad primum, ſunt qui exiſtiment, (Pet. Ærod. *lib.8.decret.tit.6.c.9.* Hotom. *in indice legum c. de l.Pomp.* Magius 4.*miſc.c.8.P.* Chriſt.Cole.*parerg. cap.3.* Cicer. tempore nullum ex his culleo inſui, alioqui ab eo, dum tam diligenter parricidarum pœnam exaggerat prætermitti non potuiſſet; neque ſtatim reddita ratio congrueret, dum tradit Cicer. *in orat. pro Roſcio Amer.* maiores noluiſſe feris parricidæ corpus obiicere, ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur. Quoad ſecundum verò antiquiores omnes, & ex recentioribus multi, ridiculas adeò rationes excogitarunt, vt conſultiùs me iudice facere viderentur, ſi, vt in aliis ſolent, ad Iuliani *in l.non omnium D.de legibus*, Cuiac.8.*obſ. cap.12.* dictum recurrerent, quo *non omnium quæ à maioribus tradita ſunt, reddi poſſe rationem* admonuit, aut cum Sen.*li.14.epiſ.* faterentur *Iureconſultorum reſponſa valere, etiam ſi ratio non reddatur*: aut cum Nerat.*in l.& ideo ff.de leg. rationes eorum quæ conſtituuntur inquiri non oportere, ne aliàs multa ex his quæ certa ſunt ſubuertantur.* Ego autem, vt vtraque in re meum interponam iudicium, viperæ, & ſimiæ mentionem in hoc ſupplicio apud antiquos auctores reperio, vt ſuis locis oſtendam; canis verò & galli, in Modeſtini dumtaxat, & Cæſarum de hac pœna ſanctionibus, ac proindè non omnino Hotoman. *vbi ſup.* & Weſemb.*in d. l.§.alia deind.n.3.* opinionem reiicerem, qui exiſtimat, Conſtantiniana demum lege hæc animalia cæteris ſuperaddita, & verendum eſſe, ne huius nouæ conſtitutionis cauſa, aliquid Tribonianus in Modeſtini *in d.l.pœna.* reſponſo commiſerit, niſi me in contrarium Adriani ſententia in veteri gloſſario ab Henric. Steph. relata vocaret, cuius *infrà cap.18.* meminimus, ex qua conſtat iam inde ab Adriani temporibus hæc omnia animalia includi ſolere. Quod autem ad cauſam, ſeu rationem ſpectat, ob quam hæc animalia parricidæ ſociari iubentur, idcircò inſtitutum videri poteſt, vt Ærodius *ſupra* ſcribit, vt de eo non tanquam de homine, ſed tanquam de bruto ſupplicium ſumi videretur, quem ab hominibus ad beſtias remitterent. Aut, quod Theophil.*in d.§. alia deinde*, quem ſequitur Eguina.*ibi* Græcus Inſtitutionum paraphraſtes magis admittit, quoniam hæ belluæ ſimiles parricidæ mores habere videantur, cùm ex his aliæ parentes occidant: aliæ non ſe contineant, quin cum illis pugnent, & certent. Nam quod Cinus *in d.l.vni.C.de his qui parent.* Iacob. Baullen. *in repet.l.capitalium §. famoſos fol.11.col.1.D.de pœn.* Ant.Gom. *tom.3.c.3. n.3.* probarunt, ideò hanc diuerſorum animalium commixtionem fieri, quòd ſimia naturali timore percita fugetur à cane: ſimia gallum fuget, & gallus viperam, quæ omni deſtituta adiutorio, in parricidæ corpus, quaſi in aſylum ingreditur, & eius præcordia corrodens, tanti ſceleris meritas exigit pœnas, anilem profectò fabulam, & ægri ſomnium eſſe nemo non videt, & adeò nugatorium commentum, vt vel pudeat illud cordatis hominibus in mentem veniſſe, & à nobis eſſe in hæc noſtra ſcripta relatum. Sed verum nimirum eſt, quod olim in philoſophia tradidit Plato relatus à Petr. Crin. *de honeſt.diſcip.lib.11. c.5.* in Iuriſprudentiæ hodie diſciplina contingere, vt nullum ſit delirium, nullum tam impudens mendacium, quod ſuos non habeat aſſertores. Quod & Plinius *lib.8.de nat.hiſt. cap.22.* his verbis ſcribit. *Mirum eſt, quò procedat Græca credulitas Nullum tam impudens mendacium eſt, vt teſte careat.*

CAPVT XV.

Canis quod cum parricida ſymbolum habeat? & cur ſimul cum illo culleo includatur? Forcatuli, & Couarrub. rationes, quòd immundus ſit & impurus, vel quòd nimis erga dominos fidelis, multis priùs teſtimoniis, & exemplis ornatæ, poſtea tanquam minus ad rem facientes reiiciuntur. Canum quorumdam docilitas, & fidelitas admiranda. De Vlyſſeo Cane nonnulla. Lares caninis tergoribus quare? Nouæ rationes vltra alias tentatæ. Rabidi canes dominos petunt. Canes in parentes crudeles. Matres ſaliunt. A Romanis odio habiti, & quotannis in ſupplicium rapti, & quare?

SED vt ſymbolicam vniuſcuiuſque ex his animalibus ſigillatim perſcrutemur rationem, & in quo parricidæ ſimilitudinem habeant, tam ex auctorum ſententiis, quàm ex ipſius naturæ penetralibus eruamus, à cane nobis initium faciendum eſt. Quem Stephanus Forcatulus *dial.34.* & Petrus Piaza *in epit.delict.cap.22.* ideò huic ſupplicio adhibitum putant, quòd ſceleratum, & immundum hominem oſtendit. Conſtat namque canem, obſcœnum, & immundum animal eſſe, tum ex Virgilio, 1. *Georg.* dum ait:

Obſcœnique canes, importunaque volucres.

Et Horatio 1.*epiſt.2.*

——— *Turpis & excors*
Vixiſſet canis immundus, & amica luto ſus.

Tum verò ex Plutarcho, *in problema græc. cap.3.* qui hac ex cauſa ſcribit canem, in Athenienſium arcem admitti, fas non eſſe, nec Delum inſulam attingere: & ex aliis, quæ ex Tiraquello, *in l.15.connub. num.105.* eius ſuppreſſo nomine, ſibi Piaza *d.cap.22.* ſuppoſuit. Vnde eum, qui plus nimio ad impudentiam declinat, caninum oculum habere veteri prouerbio dici ſolitum, ex Polluce adnotauit Cælius Rhodig.*lib.17. ant. lect.cap.27.* & eum qui facie canem referat, immundum & impudentem hominem futurum, Ioannes Nicolaus Porta *de Phyſognomonia hum. lib.4.cap.24.* teſtatur. Id quod adeò apud veteres conſtitutum, & exploratum erat, vt conuicij, & maledicti loco, ad alicuius turpitudinem, & inuerecundos mores notandos, caninum nomen vſurparetur. Hinc namque vt Laërtius, *in vit.Diog.* D.Aug.*de ciui. Dei lib.14. cap.20.* & D. Chryſ. *homil. in Math.34.* recenſent, Diogenes ille Philoſophus, quòd canum more paſſim, publicè, & nonnumquam in foro, Venerem peragerét, Cynicus dictus eſt. Et Terentius Chermentem, & Gnatonem ſic loquentes facit inter ſe, *in Eun.act.4.ſce.7.*

Ch. *Diminuam ego caput tuum hodie niſi abis,*
Gn. *Ain, verò canis? ſiccine agis?*

Et Horatius *in libr. Epod. Od.6.* in maledicum quemdam poëtam:

Quid immerenties (inquit) *hoſpites vexas canis*
Ignauus aduerſum lupos?

Et Veſpaſianus Demetrium Cynicum in itinere obuium ſibi,ac neque aſſurgere,neque ſalutare ſe dignantem,oblatrantem etiam neſcio quid, ſatis canem habuit appellare,vt Sueton.*in Veſpaſ.c.*13. refert. Quibus teſtimoniis alia adfabre adiicit Petr. Faber, *lib.*1. *ſemeſt.cap.*9. quemdam Cicer. *Ex orat. in Piſonem*, locum ex his eleganter exponens. Quò fit, vt mirum videri poſſit, quod ſe apud veteres ſcriptores legiſſe Pierius *Hierogl. lib.*5.*fol.*40. commemorat, Vulcani templum apud Ætnam Siciliæ montem fuiſſe,cuius locum incolerent canes, qui caſtè, piéque adeuntibus adblandirentur, impuros verò pollutoſque, rem quaſi diuinitus præſagientes, miſerabiliter lacerarent. Nec enim canes impudentiæ & obſcænitatis (impudici ipſi adeò & immundi)apti vindices videbantur. Verùm adhuc Forcatuli ratio licèt his auctoritatibus corroborata, à quæſtione noſtra toto quod aiunt cœlo aberrare videtur. Quid enim rogo impudentia cum impietate? & cum crudelitate immunda canum natura, commune habet, aut ſimile? Quamobrem Did. Couarr.*in Clemen.ſi furioſus in initio* 2. *part.num.*12. aliam huiuſce rei rationem commentus, ſcribit, Plinio teſte,*lib.*8.*cap.*40.canem fideliſſimum homini animal eſſe, & idcircò ad arguendam parricidæ infidelitatem, vt cum eo culleo inſueretur inductum. Cui ſententiæ plurima quidem, nec iniucunda relatu grauiſſimorum auctorum(Plin. *ſup.Ælian.de hiſt.anim.lib.*1.*cap.*9.Eraſmi *in adagio Canis vindictan.* Patric. *lib.*1.*de reg.tit.*6. Alexand. *lib.*3. *gen. cap.*7. Natal. Com. *lib.de venat.* Cedren.*inter Zonaræ annal.tom.*3.*fol.*99.)teſtimonia fauent, qui exemplis adductis miram canum in dominos fidem, obſequium, & acceptorum beneficiorum memoriam, ſummis laudibus proſequuntur. Quod haud latuit doctiſſimum Virgilij interpretem Seruium, in illud 8. *Æneid.*

Greſſumque canes comitantur herilem.

Et epigrammatiſtam poëtam *lib.*14. *epigr.* 200. dum ait:

Non ſibi ſed domino venatur Vertagus acer
Illæſum leporem qui tibi dente feret.

Et vt deficerent alia, Vlyſſei canis exemplo ſatis oſtenditur, qui, poſt longa temporum ſpatia, Vlyſſem in patriam redeuntem, & domo à Penelope ſub peregrini habitu receptum, primus cognouit, & motu caudæ adulans domino, illum Penelope vxori aperuit, vt ex Homero Baptiſta pius *annotam,cap.*3.latè commemorauit. Qui ibidem ex Ariſt. *hiſt.ani. lib.*6. tradit, hunc canem vigeſimo anno mortuum, eoque Martial. *lib.*11. *epig.*71.reſpicere dum longa die conſumptum,his verbis,ad rem etiam noſtram facientibus,cecinit.

Lydia dicebar domino fidiſſima dextra,
Qui non Erigones mallet habere canem
Nec qui Dictaa Cephalum de gente ſequutus
Luciferæ pariter venit ad aſtra Deæ,
Non me longa dies, nec inutilis abſtulit atas,
Qualia Dulichio fata fuere canit.

Vnde, & apud Ægyptios, & alias nationes, canem & gratitudinis, & obſequij, atque obedientiæ Hieroglyphicon eſſe, Pierius Valerianus *vbi ſuprà fol.*40. *&* 41. teſtatur, inſigni cuiuſdam canis exemplo relato, qui in Marcelli theatrum, ſpectatore Veſpaſiano, à Mimo domino introductus, omnia quæ ad ſcenam neceſſaria erant, quæque vix ab homine expleri poſſent, magna omnium admiratione colluſit: modò mortuum ſimulans, modò triſtem, modò hilarem vultum, vti fabulæ exigebat commentum, oſtendens. Quod tamen, imò & fidem omnem illud excedere videtur, quod Ioannes Zonaras *tom.*3. *ann. fol.*94. cum multis aliis canum miraculis, cum Simon Maiol. *in diebus canicul.colloq.*7.*pag.*245.grauiſſimus alioqui ſcriptor, de alio cane cuiuſdam fabri æris Andreæ vocati, recenſuit; ad quem ſpectandum anno imperij Iuſtiniani 17. confluente populo, multi ſuos annulos in vnum aceruum congeſtos ante canem poſuerunt, quos domini iuſſu, cuique ſuum citra errorem attullit. Idem rogatus, quis ex his qui adeſſent diues eſſet, quis pauper, quæ mulier meretrix, quæ vidua, quæ vxor, & id genus alia: ea quoque omnia abſque omni errore demonſtrauit, veſte cuiuſque ad quæſtionem ore prehenſa. Ex quibus iam ſatis colligitur quanta inſit canibus erga dominos fides, & obſeruatio, quantaque gratitudine illis educationis vicem rependant, pro quibus ſæpe mortem etiam oppetere viſi ſint; longè diſſimili à parricidis ratione, qui mente præditi, naturæ legibus quas ex canibus diſcere poterant; inſuper habiti, non modò parentibus non obſecundant, verùm in eos impias, ſacrilegas, & nefarias manus audent inferre. Quibus illud quoque non ineptè ſubiici poterit, Lares Deos, quibus familiæ totius cura, à Romanis credita erat, caninis tergoribus, ac pellibus veſtitos, & ornatos fuiſſe, non alia ratione, ſi Alex. 3.*gen.cap.*12.& Pierio *ſuprà*, fides eſt adhibenda, quàm quòd domus fidi cuſtodes ſint, & alienis formidoloſi, domeſticis verò blandi, atque ad ſtrepitus nocturnos ſolliciti. Vndè non omnino malè forſitan coniectabimur, Diis Laribus, patris familias nece, præſertim à filio eorumdem ſacrorum participe *l.pronuntiatio.*195.§. *familiæ de verb. ſignif.vide infra lib.*2. *cap.*2. illata offenſis, & violatis, canes, qui Lares ipſos ſignificarent, cum parricidis eſſe in culleum immiſſos, vt patratum in Deos facinus expiarent, & paternæ necis competens ſupplicium depoſcerent.

Verùm & ſi in re hac cimmeriis (quod aiunt) tenebris inuoluta, & in qua natatore Delio ad certam rationem eruendam opus eſt, faciliùs ſit aliorum opiniones reprehendere, quàm non reprehendenda in medium proponere. Laudo equidem Couarrubiæ iudicium, & noſtris conſiderationibus ſtabilitum, non vſquequaque reſpuendum exiſtimo. Sed quoniam Theophilus, quem ſupra retulimus generaliter putat, hæc animalia culleo inſui, quòd ſe aduerſus parentes impiè quoque,& crudeliter gerant,videamus adhuc, an in cane aliquid ſimile reperiatur?Et verò ego illud tantùm comperio, eam eſſe huius animalis naturam, vt rabie percitum,non iam fidei, & educationis memor, dominum, & domeſticos ab aliis diſcernat, ſed imò illis plerumque tabificum inferat morſum, haud aliter quàm facere parricidas videmus, qui præfractis moribus, & ferocientibus animis, non iam diuina, non humana iura curantes,eos audent indigniſſimè vita priuare, propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerint. Niſi fortè dicere cum Pierio *lib.*14. *Hierog.fol.*107. malimus, canes eam ob cauſam, idem cum parricida ſupplicium ſubire, quòd ipſi

ipsi impiè etiam facere videantur, cùm & sorores, & matres saliant; vel cum Balduino *in d. §.alia deinde,num.30 & 31*.Canem, vt Plutarchus *in problem.* scribit, quòd pugnax esset animal, atque in primis ferox, & immundum simul, fuisse ab omnibus olim templis prohibitum, ipsique sacerdoti, qui purissimum Deum coleret, abominabilem. Ac proinde rectè impio, & impuro, crudelique parricidæ adiunctum, qui parentem, quem veluti Deum quemdam colere debebat, violauit, & hoc veluti sanctissimum templum immani scelere profanauit; Vel tandem non minùs probabiliter consideremus, canes, vt Plinius *lib.* 29.*c.*4. & ex eo Cælius *lib.*17.*c.*28. & Alexander ab Alexandro *lib.* 3.*c.* 12. retulerunt, iam olim à Romanis odio habitos, & patriæ proditores declaratos fuisse, quòd eò, in Capitolium irruentibus Gallis, ipsi muti, & sine latratu egerint, anseribus ampliter,& sonorè inclamantibus, vnde eos quotannis in supplicium rapere, & inter ædem iuuentutis, & Sumani, cruci affigere, ceptum fuit, ansere insidente, cui contra plurimum semper honoris detulerunt. Atque ita Romanos, odiosos sibi canes, cum odioso Diis, & hominibus parricidâ, eodem supplicio perire voluisse: cùm non minùs qui patriam, quàm qui parentes violat & prodit,peccare videatur *l. veluti de Iustit. & iure*, quod & nos latiùs inferiùs notabimus, & Cicero *in 1.epist.ad Lentul.* sensit, dum dixit: *Vim neque parenti,neque patriæ inferri oportere.* Accedit his, infernales furias canum nomine denotari, illorumque odium notabile esse, vt non inepte Tiberiu Dec.*lib.9. crimin.c.16.n.* 12. *vide adagium cane peius & angue odit*, considerat.

CAPVT XVI.

Gallus gallinaceus cur parricidam comitetur? Angeli delirium exploditur. Et Accursij item qui gallum gallinaceum malè castratum interpretatur, & pessimè castratos gallos reddi fortiores contendit.Gallinaceus cur appelletur? Galli appellatio varia. Galli Deæ Cybeles sacerdotes cur ita dicti? cum essent castrati. Pugnacissimos esse gallos, & natura vehementer viperis infensos, inde secundùm recentiores, parricidij pœnæ adaptari. Plura de gallorum pugnis, & vbi hodie in vsu. Vnde gallorum ludus, qui à pueris Bachanalium tempore fit, originem duxerit? Galli in matres crudeles. Petrum Greg. in Lucretij Carminum allegatione fedè lapsum, Gallos nimis esse vxorios,& prolis amantes.

ECCE Scyllam, id est insignem caninis latratibus scopulum, vix dum Neptuno fauente transuecti, iam iterum naufragium facimus, & in periculosum Charybdis saxum incidimus, cùm sese nobis Gallus gallinaceus offerat pertractandus, in cuius expositione, & ecquid simul cum parricida culleo insuatur? reddenda ratione, nullus est interpretum,qui feliciter vastum hoc pelagus tranfretauerit, quique ingenij, & existimationis iacturam non fecerit. Nam, vt Angeli *in d. leg. pœna*, ineptias præteream, qui gallum hunc, non pro gallinaceo accipiendum contendit; sed pro volucre alia, quæ in terris Fori Iulij nascitur, ingentis, vt ipse ait, magnitudinis, & faciem multùm grossam habente. Accursius *in lege penult. de parric.& in l.vnic.C.d. his qui parent.* non longè meliori iudicio gallumgallinaceum, capponem, idest castratum gallum interpretatur, quem, quòd acriter cum serpentibus dimicet, huic supplicio adhibitum putat. Cuius tamen opinio, & in verbis, & in re ipsa falsa, admitti non potest. Certiùs namque est, gallumgallinaceum, vt & Budæus *in annotatio. poster.ad d.l.penul.*& alij notarunt, non pro castrato accipi, sed pro eo potiùs, qui testiculos habeat, & vt Quintilianus *lib.7.inst.cap.* 9 rectissimè aduertit, sic interdum appellari, ob ὁμωνυμίαν vitandam,id est errorem, qui ex nominum similitudine nasci posset; cum galli appellatio pluribus rebus conueniat, & simpliciter posita, vtrùm gentem, an auem, vtrùm nomen, an fortunam corporis denotaret, incertum vtique esset.Nec refert Cybeles Deæ sacerdotes, quibus genitalia abscissa erant, gallos fuisse appellatos; nam id nomen vt Herodianus *lib.*1.ait à flumine Phrygiæ Gallo, eis inditum est: quod & Sextus Festus Pomp. *lib.* 7. *de verb. sign. in gall.* luculentiùs his verbis ostendit: *Galli qui vocantur, Matris Magnæ comites dicti sunt à flumine, cui nomen est Gallo, quia qui ex eo bibissent, in hoc furere incipiant, vt se priuent virilitatis parte.* Et Ouidius 4. *Fastor.* sic inquiens:

> *Cur igitur gallos,qui se excidere vocamus?*
> *Cùm tantùm à Prygia,Gallica distet humus?*
> *Inter, ait, viridem Cybelem, altasque Celænas,*
> *Amnis it insana nomine gallus aqua*
> *Qui bibit inde furit, procul hinc discedite queis est*
> *Cura bonæ mentis: qui bibit inde furit.*

Quanquam alij, vt Rosinus de *antiquit. Roman. lib.3.cap.*27. refert, aliam afferant etymologiam, & à Gallo quodam, qui primus Cybeles sacerdos fuerit, dictos eos fuisse arbitrentur. Rursus & in eo est Accur. tota quod aiunt, decempeda lapsus, quòd castratum gallum fortiorem, validioremque ad pugnam fieri putat: Nam etsi Baldus *in l.1.num.* 2. *C. de Eunu. & in l.Eunuchis C.qui testam. fac. poss.* omne animal castratum excepto homine melius reddi tradiderit.Certiùs est tamen, quod ad vires attinet, gallum, vt & cætera alia animalia, molliorem, debiliorem, & timidiorem scissis genitalibus reddi, propriúsque ad gallinæ naturam accedere, cantum amittere, neque eo temporis spatia metiri, oua incubare,& galli erga gallinas liberalitate amissa, suo tantùm ventri studere, vt rectè scripsit Angles, *de propriet. rerum lib.*12.*cap.* 17. & sentire videtur Martialis *lib.*13. *Epig.*63.dum ait:

> *Ne nimis exhausto macresceret inguine gallus*
> *Amisit testes, nunc mihi gallus erit.*

Et in Eunucho homine expressit Ouidius *lib.2. amorum Eleg.3.*sic dicens:

> *Non tu natus equo, non fortibus vtilis armis,*
> *Bellica non dextræ conuenit hasta tuæ.*
> *Ista mares tractent: tu spes depone viriles,*
> *&c.*

Quare his relictis, videamus anne recentiores interpretes,

interpretes, congruentius aliquid hac in parte repererint? Et sanè eorum fermè omnium iudicium eo tendit, vt probent, gallumgallinaceum pugnacissimum esse, & admodum viperis, & reliquis serpentibus infensum, ideóque simul culleo insui, vt his pugnantibus grauius parricida affligatur. Ita sentit Forcat. *dialog.* 34. Couarrub. *in d. Clement.* Plaz. *d.ca.*22. Baldui. *in d.* §. *alia deinde, n.*35. *&* Tiber. Decian. *lib.*9. *crimi.cap.*6. *n.*11. qui statim aliam ridiculam rationem comminiscitur. In cuius rei confirmationem ego illud adiicio, adeò insitum esse natura ipsa inter gallos, & serpentes dissidium, vt etiam mortui sibi adhuc repugnare videantur. Nam Plinio teste *lib.* 29. *de natur. hist. cap.*4. Angles. *sup.c.*16. carnes gallorum, & crudæ, & calidæ, super viperæ morsum appositæ, veneno medentur. Rursus & illud, gallos ita esse pugnaces ferocesque, vt iuxta eiusdem Plinij *lib.*10. *natur.hist.cap.* 21. sententiam, dimicatione inter se se imperium, & regnum vniuscuiusque domus adquirant, neque finis sit sæpe commorientibus. Sed & Tanagreos, Medicos, & Calcidicos, idem Plinius extollit, quòd ad bella tantùm, & assidua prælia nati videantur. Et Pergami omnibus annis spectaculum gallorum, ceu gladiatorum publicè edi affirmat. Quin & Athenienses etiam legem posuisse, vt galligallinacei, quotannis in theatro certamen inirent, ex Æliano *lib.*2. *de var.hist.Cal. lib.*17. *ant.lect.cap.*32. *& lib.*9. *cap.*13. Alex. *lib.*5. *gen. c.* 8. Erasmus *in adagio Gallus insultat, & gallus submissis alis*; Pier. *lib.*24. *pag.*223. didicimus, eò quòd cum Themistocles, exercitum aduersus Barbaros educeret, sumpta ex gallis, quos pugnantes vidit, occasione, militum animis virtutis incitamentum iniecit. Romæ quoque has gallorum pugnas fieri solitas, ex Columella *lib.*8. *de re rust.* & aliis, latè Beroaldus *ad Sueton. in Octauo c.* 44. ostendit. Et apertè ex Herodiano *lib.*4. colligitur, qui cùm de Seueri filiis loqueretur ita inquit: *Puerili primum certamine, edendis coturnicum pugnis, gallinaceorumque conflictibus, ac puerorum colluctationibus.* In pluribus quoque Galliæ partibus, Bacchanalium tempore (carnis priuium vocant) hoc gallorum spectaculum per pueros annis singulis fieri, & galli vincentis dominum, regem gallorum creari, Nicolaus Boerius *decis.*30. *num.*6. recenset. Quò Hispaniæ item nostræ mos respicit, in qua, licèt diuerso modo, pueri, rege gallorum electò, eodem prorsus tempore gallos exagitant. In Anglia etiam hodieque, non apud pueros modò, verùm & apud regni Satrapas, & optimates, has gallorum concertationes in deliciis esse, & in aula regia, in hunc dumtaxat vsum, peculiarem locum, in palestræ formam constitutum, inibique à gallorum dominis magnam pecuniæ vim in sponsionem deduci, Doctor Laguna oculatus testis scribit *in additionibus ad Dioscor.lib.*2. *c.* 43. Verùm licèt hæc ita se habeant, adhuc tamen vix est, vt supradictæ rationi acquiescere possim. Nam quòd galli inter se pugnacissimi sint, nihil aduersum (vt est in prouerbio) conducit, nihilque cum parricida commune videtur habere. Deinde quòd cum vipera odium gerant internecinum, magis in viperæ, quàm in parricidæ pœnam spectat; qui, dum inter se bestiolæ illæ, insitum natura certamen ac bellum conficiunt, ab eorum morsibus liber, & innoxius manebit.

Vnde si diuinandum est, ego licèt Dauus sim non OEdipus, verosimilius esse arbitror, quod Pierius *lib.* 14. *Hieroglyph. pag.* 134. *& lib.* 24. *pag.* 224. existimat, gallum nempè ea de causa culleo insui iussum, & quia ipse impietatis symbolum habeat, & cùm matrem saliat, vt hippopotamus, & patrem etiam immaniter incessat. Vnde apud Aristophanem, Philippides, qui patrem verberauerat, exemplo galli factum tuetur suum, & Lucretius *lib.* 2. *de nat. rerum.* quem in hanc rem Petrus Gregorius Tholosanus *lib.* 36. *Syntag. cap.*24. *num.* 10. allegat gallos ingratos esse in patres, sic de terra loquens, scribit.

Gallos attribuunt (scilicet terræ) *quia numen qui violarint.*
Matris, & ingrati genitoribus inuenti sint,
Significare volunt, indignos esse putandos,
Viuam progeniem, qui in oras luminis edant.

Quæ tamen carmina vt ex præcedentibus constat, & ibi Dionysius Lambinus *in comment. Lucretij.* aduertit, non de gallis gallinaceis, sed de Gallis Deæ Cybeles sacerdotibus, de quibus supra mentionem habuimus, intelligi debent atque ita minùs aptè à Petro Greg. adducta videntur. His ego illud tandem adiicio, non omnino gallorum, & parricidarum mores differre; nam sicut illi, soli in vnaquaque domo esse conantur, neque imperij, vt ex Plinio retulimus, consortem patiuntur: ita parricidæ, dum parentum hereditatibus inhiant, & bonorum administrationem liberam habere conantur, immani audacia parentum fata properant, & illis mortem inferre non timent. Sed neque abs re erit si dixerimus, gallum in his impium, in multis tamen aliis & pietatis studiosum, & curæ erga sobolem valdè sollicitum. Hinc enim videmus, eum maximè gallinis deditum, ac velut vxorium esse, tantamque turbam vnicum maritum implere, tum etiam pro pullis acerrimè depugnare, & vt ex auctoritate Ambrosij Leonis Nolani refert Erasmus *in adagio, Gallus antequam iterum cantet. chil.* 3. *tit.* 7. *adag.* 67. frequentem, & diei nuncium cantum emittere, dum prolis fœcunditati studet atque ideò mirum non esse, si ab impio filio, amantissimus sobolis gallus supplicium exigat. Sed quoniam hæc quæ de gallo scripsimus, & reliqua omnia, quæ ei à natura tribuuntur, exactè admodùm, & apprimè, carminibus complexus est Alardus Æmstelredamus *inter lucubrationes Rodolphi Agricolæ.* eis relatis huic capiti finem imponere visum est.

Quamquam multa vigil nobis fert commoda gallus,
Hæc tamen è multis commodiora putem.
Siue quòd obstreperè lucem vocat ore morantem,
Siue quòd instantem clamat adesse diem.
Siue quòd incautis solis denuntiat ortum,
Inque opera ignauos excitat artifices.
Siue quòd hac cælum crebro sola aspicit ales,
Venturique sagax excubat exitij.
Gallus gallinis præfectus pluribus vnus
Vnicus hic tanto vir satis vsque gregi est.
Fœcundus quò sit fœtus, numerosaque proles,
Cantans dulcisona prouocat illecebra.
Riualesque procul tectis ab herilibus arcens,
Non à corte foras longius egreditur.
Imperitatque suo generi, & quacumque moratur
Sede, sat exercet, quod tenet imperium.
Inque suo sperquilinio nimium audet, ouatque,
Quiquis ferè propriis regnat in ædiculis.
Abstinet inuentis vngui quas scalpurit escis,
Argutoque salax conuocat ore pecus.
Grauiter vxores, pullos, totamque cohortem

Asserit,

Asserit, ac hospes calcibus extimulat.
Quod si palma datur, victor plaudentibus alis
Mox canit, ast victus clam fugit atque silet.
Deque propagata fœtura & prolibus auctus,
Mirè solicitus, semper & aduigilans.
Sic vigil, assiduis, condus, frugique maritus
Prospicit vxori nocte dieque suæ.
Coniugis vt castum possit seruare cubile,
Et paruos natos arte fouere sua.
Non sua contemnens, aliena negotia curans
Claudus vti sutor desidet vsque domi.
Semper ab hac opera, summo venerandus honore
Ille viri veri vera erit effigies.

CAPVT XVII.

Viperam parricidæ similem esse, ideoque in eius supplicio adhiberi, cùm hæc quoque parentis viscera nascendo prærumpat. Hoc multorum auctorum argumentis probatur. Ex aliis posteà in dubium vocatur Tandem prior opinio magis admittitur. Sacrilegi quomodo apud Æhiopes puniti? Hominum quorumdam natura, quibus venenata animalia non noceant.

VIPERAM simul cum cane & gallo culleo insui, non iuris tantùm, verùm humaniorum etiam litterarum auctores passim ostendunt, licèt omnes & in nomine & in numero varient Nam Modestinus & Iustinian. ille *in d.l. pœna*; hic *in d. §.alia deinde*, viperam appellant, Seneca *lib. 1. de Clem.* serpentem, *Non culleum, non serpentem, non carcerem decreuit*, Et alibi *contr.5.cont. 4. Imaginabar mihi culleum, serpentem, profundum.* Cui & Iuuenalis *satyr.6* conuenit, vbi, de Nerone loquens, ait:

Cuius supplicio non debuit vna parari.
Simia, nec serpens vnus, &c.

Et vetus Onomasticon Petri Danielis, quod laudat Turnebus *lib.28.aduer.c.5.* & Christophorus Colerus *lib. sing. parer. cap. 3.* vbi culleus diffinitur, *Tunica de sparto in modum eronis facta, quæ linebatur pice & bitumine, in qua includebantur parricidæ, cum simia, serpente, & gallo.* Hispana autem lex nostra 12. *tit.* 8. *p.* 7. colubrum, siue anguem vocat, ibi *E que encierren con el vn can è vn gallo & vna culebra è vn ximio*, à qua non differt Plutarchus *in Gracchis.* dum scribit Caium Villium proditorem, & seditiosum ciuem, in culleo cum anguibus insutum fuisse. Nisi quòd hic plures angues insui ostendit, nō vnum, quod & Quintilianus insinuat in *declam.* dum ait *culleo & serpentibus expianda feritas*, Et Constantinus Imperator *in d.l.vni.C.de his qui parent.* sic scribens de parricida: *Et inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium contuberniis misceatur.* Sed rectè Hieronymus Magius *lib.4.miscel c.8* pluralem pro singulari, vt aliàs sæpe, ita in his locis apponi, considerat. Quamuis quoad Constantini sanctionem, veriùs sit, ibi serpentium nomine reliqua alia, quæ cum parricida misceri iubentur, animalia contineri: nam anteà viperæ mentionem in singulari numero fecerat. Cur verò vipera huic supplicio adhibeatur? longa explicatione non eget, cùm omnium Ita post ordinarios tradit Balduin. *num.33. in d.§.alia deinde.* Forcat. *d. dialog.* 34. Couarr. *d.Clem.* Petr.Greg. *d.lib.26.ca* 24. Plaz. *d.cap.22. num.*7. consensu ea parricidæ symbolum habeat, & simili delicto videatur obnoxia: nam vt Plinius *lib.11.ca.44.& lib.8.cap.54.* & Aristoteles *lib.2. de hist. anim. cap.* 8. tradunt, non nisi exeso parentis vtero prorumpit in lucem, & per parricidium vitæ ducit initia. Vipera quippè fœmina ore marem excipiens, eius sub finem coitus caput obtruncat, illam autem prægnantem catuli exedunt, & veluti paternæ necis vltores, exeuntes, latera, parente occisa, perrumpunt. Vnde apud Ægyptios, vt Orus Apollo *de lit.* & *lib.*14. *in princ.* Pierius recensent, mulierem ob solum concubitum marito assentantem, per viperam significabant. Quod Adrianus etiam Iunius *Embl.* 38 eleganter in suis Emblemat. expressit, sic inquiens.

Cum ruit in Venerem blanditur Echidna marito,
Mox satura insertum præscidit ore caput.
Improba palpatur tentigine feruida coniux
Continuò letum, poscit anhela viri.

Et quod ad rem nostram propriùs spectat, liberos in matrem conspirantes, eique insidias parantes, eiusdem viperæ Hieroglyphica nota repræsentabant, vt vltra supradictos auctores, Cælius Rhodiginus *lib.6.cap.* 13. sic etiam leges, quæ viperam parricidæ sociari volunt, interpretatus, scripsit. Qui idem *eodem lib.cap.*16. quodnam serpentis genus hoc sit, quod latinè vipera dicitur, latè disquirit. Sed fuerunt tamen nonnulli nec contemnendæ fidei auctores, qui, hoc totum, quod de viperis diximus, fabulam esse affirmant. Nam neque in coitu fœminam mariti caput præscindere, Albertus Magnus cum aliis quos refert & Pet. Mex. *in Sylua var. lect.lib.3.cap.* 11. testatur. Neque sobolem abroso matris vtero in lucem prodire, Philostratus *in Appollonij vita lib.* 2. *cap.* 8. scriptum reliquit, vbi *viperam esse visam (ait) serpentes quos peperisset lambentem, quasique expolientem. Non assentior ô Damis, imprudenti eorum sermoni qui dicunt, viperarum filios absque matre nasci? Neque enim hoc natura patitur, neque comprobat experientia.* Sed & Theophrastus relatus à Pier. *sup.* cum Ælian. *lib.*14 *c.* 16. summæ diligentiæ inter Græcos, scriptor, matris vterum à catulis exedi negat, & mortis, sicubi contingit, causam inde procedere comminiscitur, quòd aluus sponte rumpatur, vrpotè quæ angusta adeò sit, vt tam numerosæ prolis multitudinem & incrementum capere nequeat. Et experientia compertum esse, viperas, aliorum instar animalium coniungi, parere, fœtusque suos educare. Pierius Valerianus *d. lib.* 14. & nouissimè Simon Maiolus *dierum canicularium colloquio* 8. *pag.*334. & 335. latè testantur. Verùm vt hoc ita sit, communis tamen, quæ de viperarum parricidio increbuit opinio, satis in causa esse potuit, vt prudentissimi legislatores, eam cum homine eiusdem criminis reo consuerent. Et verò adduci non possum vt credam, Aristotelem, Plinium, Ælianum, & alios nobis imponere voluisse. Quin & historiæ patrem Herodotum *lib.* 3. comperio, inter alia, quæ natura parens prouidenter induxit, hoc, quod de viperarum morte retulimus, connumerare, *ne aliàs si communi aliorum serpentium more gignerentur, hominibus viuendi facultas non esset.* Nicander

cander etiam & Galenus vt Pierius *supr.* refert, in eandem sententiam plura scripsere. Nicandri verò carmina à Pierio Latina reddita, quia pulchra omitti non possunt. Ea igitur post alia sic habent.

Vipereo occurras generi, namque illa in apertas
Excipiens semen fauces: caput inde mariti
Complexu in dulci abscindit: mox damna parentis
Extincti fera progenies vlciscitur, aluo
Materna abrosa, & catuli sine matre oriuntur:
Sola etenim hæc animat fœtum, &c.

Diuus quoque Basilius *in exam. Viperas* (inquit) *vtero deuorato fama est in lucem prodire.* Et Plutarchus loquaces taxans, eos viperis persimiles dicit, quæ pariendo rumpuntur. Ex quibus apparet meritò viperarum morsibus, & venenis parricidas obiici, qui viperas ipsas, immanitate & impietate, & æquant, & superant. Neque mirum si cum vipera proiiciantur: nam & sacrilegij reos, (qui parricidis, vt alibi diximus, similes sunt, vtriusque enim sceleris radix est auaritia) ita puniebant Æthiopes, vt plantam quamdam, quæ apud eos est, nomine Ophiusam, liuidam, difficilemque aspectu bibere cogerent. Ea enim epota, vt Plinius *lib. 24. ca....* recenset, torrores minæque serpentum ita eorum oculis obuersantur, vt horrore venenatorum animantum sibi mortem conciscant. Planè cùm de viperis agamus, illud minimè prætermittendum fuerit, homines quosdam esse, quibus illæ, & reliqui venenosi serpentes nihil afferant nocumenti, vt de Psylorum & Marsorum populis plurimi tradiderunt: Plin. 36. *ca.* 7. Herod. *lib.* 3. Varro *in loco citato* à Turneb. *lib.* 16. *adu. cap.* 6. Cælius *lib.* 4. *lect. ant. ca.* 23. visumque Romæ, vt refert Petrus Crinitus *de hon. disc. lib.* 1. *c.* 3. Exagonum quemdam, qui cum forte in vrbe orator ageret, ac venenorum vires potestatemque iactaret; volens, experimenti faciendi causa in dolium serpentibus plenum coniectus est, qui, non sine maxima omnium admiratione, eum circumlambere, atque demulcere cœperunt.

CAPVT XVIII.

Quid habeat simia cum parricida commune? Forcat. Balduin. Petr. Gregor. & Couarrub. rationes confirmatæ priùs, deinde reiectæ. Alia quæ nec ipsos latuit magis probata. Plura de simiarum natura, & hominum imitatione. Catulos ab eis interdum nimis complectendo necari. Animalia quædam parentes occidere.

SED prodeat iam simia, quamque in hac tragœdia personam agat, nobis aperiat. Nam quod Forcatulus *dial.* 34. putat ideò culleo insui, quòd similis sit homini, interim & deformis, ficuti parricidæ, qui sub figura hominum, immanitatem belluarum gerunt, mihi longè admodùm petitum videtur. Rursus quod Balduinus *in d.* §. *alia num.* 33. & Petrus Gregorius *d. c.* 24. *num.* 9. Tibe. Dec. *lib.* 9. *crim. ca.* 16. *num.* 14. admittunt, per simiam significari, parricidas formam quidem habere hominum, at re ipsa hominis nomine indignos esse, & nihil hominis, præter formam habere, sicut Socrates olim homines sine ratione simias vocabat, eodem planè morbo laborat, & minùs apta ratio videtur, si consideremus eum, qui infandum parricidij scelus committit, non bestias imitari, quas Tullio teste *in orat. pro Roscio.* inter se se partus, educatio, & natura conciliat: sed imo eis aduersari censendum esse. Nam belluæ non solùm in parentes, verùm neque in alias sui generis dimicant, & vt rectè ait Plinius, *Cætera animantia in suo genere probè degunt. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ, ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt. At herculè homini plura ex homine sunt mala.* Accedit his, quòd, vt ex Theophilo *in d.* §. *alia deinde.* sæpe admonuimus, animalia isthæc, quæ cum parricida includuntur, crudelitatis, & impietatis aliquid etiam habere censentur. Quod, & Adriani imperatoris sententiæ, quas cum veteri Glossario Henric. Stephanus *in glossar.* vulgauit, satis ostendunt, dum iubent, *vt qui parricidium fecerit, publicè in culleo missus consuatur cum vipera, & pane, & simia, & gallo impiis animalibus, impius homo.* At in simia secundùm superiorem rationem nulla impietatis consideratio reperiri potest. Quod idem in causa est, vt minùs probem aliam Didaci Couarrub. *in d. Clem.* sententiam, qui docet ideò forsan, simiam pœnæ parricidij conuenire, vt nulla sit tanti facinoris apud homines imitatio, quos nullum animal perfectiùs imitatur, quàm simia, vt Plinius *lib.* 8. *cap.* 54. & Arist. *de hist. ani. lib.* 2. *cap.* 18. tradunt, quæ nedum corpore, sed ingenio quoque, & ratione eis similes sunt, vt multis exemplis Pierius *lib.* 6. *Hieroglyph.* demonstrat, qui, apud Ægyptios literarum simulacrum per simias intelligi tradit. Ergò restat, vt eiusdem Pierij *d. lib.* 6. & *libr.* 14. *ex Plin. & aliis.* iudicium sequamur, quod & supradicti etiam auctores variando probant: & simiam parricidij item ream esse dicamus cum frequenter catulos ipsos quos peperit, nimis complectendo occidere soleat. Quamuis Iuuenalis *satyr.* 13. eam innoxiam hoc supplicio affici ostendat, dum ait:

Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduersis innoxia simia fatis.

Qui tamen *satyr.* 6. sine hoc adiectiuo eiusdem in hac pœna fecit mentionem, inquiens:

Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, &c.

Sed neque hæc tantùm animantia, quæ his ex causis culleo insui tam latè explicuimus, parricidij scelere contaminantur, verùm Phalangia, eadem prorsùs impietate sunt prædita: hæc enim fœtu numeroso (quippè supra triginta interdum edita) matrem, quàm primùm orta fuerint, interimunt, interdum & patrem, quæ tamen veluti talionem rependentia, demum à suis ipsa, vt Plinius *lib.* 11. *ca.* 24. & Aristoteles *lib.* 5. *c.* 27. aiunt, necantur, quod & in scorpionibus accidit, hi enim fœtum deuorant, vno dempto subtilissimo, qui se matris clunibus imponendo, tutus & à morsu, & à cauda loco fiat. Qui posteà genitores supernè conficit: quasi natura impunita quoque in brutis parricidia relinquere nolit, vt supradicti etiam auctores testantur. Plin. *d. lib.* 11. *c.* 25. Arist. *d. lib.* 5. *ca.* 26. Hippopotami autem, seu equi fluuialis, (vt polypos

polypos interim taceam) nihilò mitior est natura; is enim soli Nilo cognitus, corio & pilis vestitus, vt vitulus marinus, genitori quoque suo non parcit, sed in id impietatis, & impudentiæ procedit, vt eo necato vi matrem ineat, vt ex Ammiano Solino, & aliis, Adrianus Iunius *embl.* 17. & 45. commemorat, impios puniri debere, hoc elegantissimo emblemate ostendens:

Hostis colubris ales insidet sceptro
Substrata quod Niloi equi premit terga,
Domat superbos, impiósque proculcat
Sceptrum æquitatis, noxiósque consumit.

CAPVT XIX.

Parricidas culleo cum animalibus inclusos in mare iactari. Hoc solemne fuisse, neque ante Constantinum in flumen dimissos. Qualiter in mare deferrentur. Ciceronis verba in dubium vocata. Accursij & aliorum opinio, qui in Modest. responso mare pro flumine accipiunt explosa. Iurisconsultos semper propriè loquutos. Fuisse aliquando parricidas bestiis, aut igni traditos. Quædam de his pœnis.

PROGREDIEMVR vlteriùs, & egregium nouæ huius, & inauditæ pœnæ candidatum, hoc animalium (de quibus tam latè egimus) contubernio inuolutum; hoc totius Auerni sodalitio comitatum; in profundum præcipitemus. Certè enim priscis temporibus non nisi in mare tanti criminis reos deiici solitos, argumentis euincitur necessariis. Nam & Modestinus *in d. l. pœn. de parric.* de hoc agens supplicio: *Deinde* (inquit) *in mare profundum culleus iactetur.* Et Paulus *lib. 5. sent. tit. 24. Hi etsi antea insuti culleo in mare præcipitabantur.* Et Valerius Maximus *lib. 1. cap. 1.* Attilium Duumuirum sacrilegij reum, qui primus hanc pœnam, posteà parricidis irrogatam, expertus est, culleo insutum in mare abiici iussum scribit. Neque enim tantum monstrum fas esse putarunt in Tiberim Romæ deiicere, & in mare licèt remotum, deportari voluerunt. Vnde Plautus *in Vidularia: Iube hunc insui culleo atque in altum deportari.* Et Seneca 5. *contr.* 4. *Imaginabar mihi culleum, serpentem, profundum.* Sed & Quintilian. *declam.* 299. & cæteri fermè omnes Auctores, sicubi huius pœnæ, maris quoque mentionem faciunt. Et Iuuenal. *satyr.* 13. sæpè citatus, deduci in mare parricidam significat, dum ait:

Et deducendum corio bouis in mare.

Fiebat autem deductio, vt ex Adriani sententiis Cuiacius *in parat. Cod. de his qui parent. & in oper. posthum.* aduertit, & nos *suprà hoc lib. cap.* 14. retulimus, imposito parricida cum culleo, & impiis animalibus, super plaustrum iunctum nigris bobus. Quamuis Cicero *in orat. pro Rosc. & lib. 2. de inuent.* in flumen, seu profluentem deturbari, & vndis culleum vento inflatum impellentibus demum in mare deferri apertè significet, dum maiores noluisse inquit parricidas *nudos in flumen deiici, ne cùm delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera quæ violata sunt expiari putantur.* Sed illud, vt constat, magis frequens, hoc rarum & fortè posterioribus temporibus antiquatum; neque enim sine causa scriptores omnes de deductione, & deiectione in mare conueniunt. Valeat ergo Accursius cum suis logomachiis, qui Modestinum *in d. l. pœna*: vbi Accur. *& in dict. l. vnic.* ideò de mari tantùm loqutum autumat, quòd vbi ille morabatur amnis non esset. Facessat iterum Accursius idem *suprà*, & qui eum sequuntur grauissimi viri, Forcatul. *dial.* 34. Couar. *in d. Clemer.* Plaz. *d. cap.* 22. mare in Modestini responso latè accipiendum esse tradentes, ita vt amnem & quamcumque aliam aquarum congregationem comprehendam. Nam etsi hoc aliquando verum sit, vt admonet Seruius in illud Virg. 1. *Æneid.*

Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis,
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.

Et Turneb. *lib.* 10. *aduersar. cap.* 11. & latè probare conetur Couar. *suprà*, post Forcat. mihi tamen apud Iureconsultos hæ verborum translationes non placent, qui cùm ius omne, vt Quintilian. *lib.* 12. *inst. cap.* 3. ait: *Positum sit in verborum significatione, & interpretatione, aut æqui prauique discrimine*, semper latini sermonis puritatem, & proprietatem vsque ad miraculum, vt testatur Valla *in præfat. lib. 3. Elegan.* retinuerunt, atque ita credendum non est, fluminis mentionem sine mysterio prætermisisse: Argum. *l. item apud §. ait prætor, ff. de iniur.* & longè minùs sub maris nomine de amni quoque tractasse. Amnis etenim Constantiniana primùm sanctione *dict. l. vnic.* vbi mare vicinum non esset, parricidas excipere cœpit, vt in illis verbis ostenditur: *Et vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur.*

Quæ & Iustinianus *d. §. alia deinde*, transcripsit, & Regia lex nostra *l.* 12. *tit.* 8. *p.* 7. ita Hispano sermone donauit: *E lo lancen en la man, ò en el rio que estouiere mas cerca de aquel logar de acaesciere.* Anteà namque si proximum mare non esset, bestiis obiiciebantur; ídque ex Diui Adriani permissione, vt Modestinus *d. l. pœn.* scribit, ne cogerentur remotissimum interdum mare requirere. Quæ pœna leuior culleo censeri non debet, quoniam, qui bestiis obiiciebantur, miserandum in modum eis dilaniandi, & deuorandi proponebantur, diuerso ab eis supplicio, qui ad bestias damnati erant, quos tantùm cum illis dimicare cogebant, vt ex Iurisconsultorum, *l. ad bestias, l. aut damnum, §. quicumque, ff. de pœnis*; responsis Budæus *in dictis ll.* Ræuardus 2. *var. cap.* 14. Petrus Faber 2. *sem. cap.* 7. & alij (quidquid Cuiac. *lib.* 13. *obseru. cap.* 10. nullum inter has pœnas discrimen agnoscat) obseruant. Sed & solebant etiam parricidæ aliquando, vt ex Paulo *d. lib. 5. sentent. tit.* 24. colligitur, viui comburi. Erant enim hæc inter Romanos in delictis atrocioribus supplicia. Vnde Tertullianus *lib. de anima, cap.* 15. *Si cæterorum scelerum mercedem cogitemus, patibula, culleos, viui comburia, vncos, & scopulos.*

CAPVT XX.

Parricidas monstra quædam & portenta naturæ videri. Inde meritò noua & inusitata pœna damnari. Elementa communia omnium esse. His tamen parricidam iustè viuum adhuc priuari. Ciceronis, Quintiliani, & Ouidij in hanc rem elegantissima verba. Debere pœnas delictis esse conformes. Petri Plazæ ratio quædam, ob quam parricidæ in mare iactentur, conuicta & damnata.

MONSTROSOS partus ex Romuli lege, (quam refert Balduin. *ad ll. Rom. cap.* 18. ex Dionys. Halicar. *lib.* 2. & Iacob. Durant. *lib.* 1. *var. cap.* 3. vbi tradit, cur in mare iactarentur) cædi sine fraude potuisse, antiquitatis monumenta testantur, quid igitur mirum, si in parricidæ perniciem, hominem si non visu & vagitu nouum, *l. non sunt liberi. ff. de stat. hom.* at certè contra humanæ naturæ formam, & pietatis iura grassantem, tot supplicia prudentissima Romanorum respublica cogitauerit. *Portentum est*, inquit Cicer. *de orat. pro Rosc. atque monstrum certissimum, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantùm immanitate bestias vicerit, vt eos vita priuet, propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit.* Et Minos apud Ouid. *lib.* 8. *Metamorph.* Scyllam, quæ patrem Nisum prodiderat, & perdiderat, monstrum appellat:

Certè ego non patiar Iouis in cunabula Cretem
Qui meus est orbis, tantum contingere monstrum.

Pereant igitur huiuscemodi monstra monstrosè, & vt Constantinus *d. l. vnic.* ait, neque gladio, neque ignibus, neque alij solemni pœnæ subiugentur, sed culleo feralibus angustiis inclusa, omnium elementorum ope viua carere incipiant, & eis cœlum superstitibus, mortuis terra negetur. Et qui naturalia omnia iura violarunt, omnibus naturæ beneficiis priuentur. Sed quoniam Cicer. *d. orat. pro Rosc.* graphicè, vt solet alia, pœnam hanc, & eius imponendæ rationem depingit, ipsius verba, quamuis vulgaria, absque piaculo omitti non possunt. *Insui* (inquit) *voluerunt in culleum viuos, atque ita in flumen deiici, ô singularem sapientiam! iudices, nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repentè cœlum, solem, aquam, terrámque ademerunt? vt qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret his rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt feris corpus obiicere, ne bestiis quoque quæ tantùm scelus attigissent, immanioribus vterentur; non sic nudos in flumen proiicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum pollueret, quo cætera quæ violata sunt expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partem vllam reliquerint. Etenim quid tam est commune, quàm spiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt dum possunt, vt ducere animam de cœlo non queant; ita moriuntur, vt eorum ossa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur; ita postremò eiiciuntur, vt ne ad saxa mortui conquiescant.* Hæc Cicero adolescens adhuc, magnis, vt ipse alibi *de oratore perfecto ante med.* ait, omnium clamoribus dixit: quæ licèt adolescentis appellet, non tam re, & maturitate, quàm spe & expectatione laudati, mihi supra omnem laudem, & imitationem posita esse videntur. Quamuis nec contemnendus videatur Quintil. *in declam.* 299. qui Ciceronis sententiam, aliis verbis, sic extulit: *Tumulo tectus videretur, cui leges terram negant? cui statim ora, oculósque à iudicio lex iussit obduci, ne hunc iucundum cœli aspectum pollueret tetri oculi, cui lucem viuo, fluctuanti mare, naufrago portum, morienti terram, defuncto sepulchrum negat?* Sed & Ouid. *metam.* 8. ad eandem pœnam respiciens, ita contra Syllam inuehitur:

Dij te submoueant, ô nostri infamia secli,
Orbe suo, tellúsque tibi, pontúsque negetur.

Nam etsi naturali iure, vt Consulti testantur *l.* 2. *de rerum diuis.* §. *inst. eod.* communia omnium sint terra, aër, aqua profluens, mare, & per hoc litora maris, & vt Cicer. 1. *offic.* ait, ex præceptis naturalibus descendat, ne quis harum rerum vsu impediatur, indéque publica munera ab Ouid. 6. *metam.* appellentur, dum Lucinam sic loquentem inducit:

Quid prohibetis aquas? vsus communis aquarum est,
Nec solem proprium, natura, nec aëra fecit
Nec tenues vndas, ad publica munera veni.

Et quorundam Imperator. immoderata cupiditas meritò à Cuiac. *lib.* 10. *obseru. cap.* 7. execretur, qui pro aëre, pro sole, & pro vmbra, vectigalia à subditis exigebãt. Attamen parricidæ beari naturæ muneribus non debuerunt, qui ipsam naturam adeò immani scelere violarunt. Ita aduertit solus Monticulus *in d.* §. 1. *num.* 3. cùm non debeat quis eo iure vti, quod nisus extitit impugnare, *l. Papin.* §. *meminisse, de inoffic. test.* & vt sapienter Tullius *lib.* 3. *de legibus*, scripsit, noxiæ parem esse pœnam oporteat, vt in suo quisque vitio plectatur, & vis capite, auaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia, & parentum, id est naturæ violatio naturalium omnium bonorum priuatione sanciatur. Nimirum quia, vt rectè Philo Iudæus *in tit. de præmiis & pœna*, cum Menoch. *q.* 90. *de arbitr. num.* 38. *Inepti sunt Nomothetæ, qui non æquas pro dignitate cuiusq; flagitij animaduersiones statuunt, qui vi pecuniam, vulneri infamiam, cædi exilium, furto vincula minitantur.* Quasi disparia illa dissentaneáque suppliciorum genera, benè moratæ atque institutæ ciuitati parùm conueniant, vt doctè Guill. Forner. *lib.* 1. *select. c.* 15. aduertit. Quo fit vt decumano errore lapsus videatur: Petr. Plaza *in epit. delict. cap.* 22. *num.* 8. qui dum plus nimio sibi sapere iudicat, Ciceronis, quam scripsimus, ratione neglecta, aliam ex suo Marte commentus, autumat, parricidam ideò culleo inuolutum in mare deduci, vt ad rerum principia redeat, qui patrem impia manu violare ausus est. Nempe quod aqua, vt ex Taletis Milesij sententia, Cicer. *lib.* 1. *de nat. Deor.* & Plut. *lib.* 2. *de placit. phil. c.* 3. Vitru. *lib.* 2. *c.* 2. scripsere, rerum omnium principium sit; vnde Ausonius *in sep. sap. ludo.*

Milesius Thales aquam qui principem
Rebus creandis dixit.

Tradit plura alia Tiraquel. *de nobil. cap.* 31. *n.* 586. Sed in hunc, vt in alios nostri iuris auctores, equidem illud Terent. *in prœmio Andriæ*, existimo conuenire:

Faciunt intelligendo, vt nihil intelligant.

Nam, vt aliquid eius ratio concluderet, illud potiùs esse debebat, priuari parricidas aqua rerum omnium

omnium principio, quod ipsi, genitores à quibus viuendi initium accepissent, immaniter interfecerint.

CAPVT XXI.

Parricidas, vt Cicero ait, ideò nudos in mare non deiici, ne ipsum, quo reliqua expiari solent, polluerent. Ratio hæc difficilis reddita. Nec à Cælio Rhodigino aut aliis satis percepta. Aqua fluuiali leuiora, grauiora crimina mari expiari solere latè probatum. Aquæ benedictæ apud nos in templorum ostiis origo. De expiationibus veterum plura. Parricidij crimen nullam apud Gentiles expiationem admisisse. Hoc cum Illustriss. Cardin. Baronio defensum, & necessariis argumentis euictum.

ILLVD planè mirum videri potest, quod in superiori capite ex Cicerone retulimus, noluisse parricidas nudos in flumen proiicere, ne, cùm delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur. Nam vt à iustis, vel coactis cædibus, aliísque leuioribus peccatis, & sordibus fluuialibus, lustralibúsque aquis purgatio, & expiatio fieri solebat, vt latè Macrobius *lib.3.satur.cap.1.* adnotauit, & ex Suida, & aliis ostendit Tiraquel. *de nobil. cap.31. ex num.558.* & Petr.Greg.*lib.36. Syntag. cap.21. in princ.* & ex Virgilio 2. *Æneid.* constat, apud quem Æneas violatum cùm se nosset, & multa cæde pollutum, sic ait:

Tu Genitor cape sacra manu, patriósque penates
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Et alibi *6.Æneid.*(quem ex hoc ritu explicat Turneb. *lib.11.aduers.c.21.*)

Idem ter socios pura circumtulit vnda
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ.

Et ex Ouidio 2.*Fastor.* qui ad hoc etiam alludit in Fastis:

Heu nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Quem ritum etiam in veteri lege fuisse vsitatum ex Numeris *cap. 19.* constat: *Et non est aqua lustrationis adspersus.* Exque eo, vt doctissimi viri tradunt: Ioan.Steph.Durant.*lib.1.de ritibus Eccl. cap.21.* Tiraq. *suprà*, sancta Ecclesia aquæ benedictæ, quâ à venialibus saltem admissis purificamur, piissimum morem mutuata videtur, & in ostiis templorum vasa eam habentia collocari constituit. Quod & olim fieri solitum, ex Hippocrate *in lib.de morb.sacro*, colligitur, & ex D. Isidoro *lib.15.etym. c.14.* dum ait: *Delubrum veteres dicebant templa fontes habentia, quibus ante ingressum deluebantur, & appellata delubra à deluendo.* Ita marinis aquis, omnium scelerum purgatio, & purificatio fieri credebatur.

Vnde apud Euripidem *in Taur.* Iphigenia Orestem materna cæde pollutum, aqua marina lustrare, atque expiare vult, hanc addens sententiam:

Cuncta mortalium mala prorsus abluit mare.

Et Aristophanis, atque Homeri interpretes passim huius moris, vt Cælius *lib.11. antiq. lect. cap.22.* (Vide adagium mare proluit omnia mortalium mala) retulit, meminerunt, tradentes, *mari solere expiari pollutos.* Et verò inter varias expiationum formas, quas Græci, & Romani vsurpabant, & nouissimè Antonius Clarus Syluius *in ll. 12. tab. cap.14.* & melius Iacob.Durant.Casell.*lib.2. obser. cap.1.& 2.& lib.1.cap.3.* latè prosequuntur, nulla frequentior, aut Diis gratior, quàm ea, quæ per mare fiebat, reperiebatur. Quam ob causam *mare expiatorium* appellat Eusthatius *ad Homer. Iliad. A*, illud in quod Græci, Agamennonis iussu, pestis purgamenta iecerunt. Vnde Lactantius *lib. 5. diuin. inst. cap. 20. Et se piè* (inquit) *sacrificasse opinantur, si cutem lauerint, tanquàm libidines intra pectus inclusas vlli amnes abluant, aut vlla maria purificent.* Sed & solebat in piacularem quandam hostiam, omne malum à muliere, quæ *Expiatrix sacerdos*, vt Festus scribit *de verb. sign. lib.14. in Piatrix*, dicebatur concipi, & vel tota, vel priùs igne combusta, eius cineres in mare proiici, vt nihil ex inuisa hostia superesset, & vnius corporis vice omnium expiatio perageretur. Quod ex Lycophrone, & aliis elegantissimè Ioannes Zetzes *hist. 23. cheliad. 5.* enarrat, cuius verba doctissimus Franciscus Sanctius Brocensis *paradox.1.* vir Græcè, & Latinè impensè doctus, & ingenti huius Academiæ Salmant. clade, nobis ereptus, iam pridem Latina reddidit, ex eis, quid hæc vox *Anathema significet*, explicare contendens. Quæ cùm ita se habeant, meritò Ciceronis locus ambiguus à Cælio *d.c.22* reputatur, & in quo non pauci sint frontem corrigaturi. Qui tamen licèt de expiationis ritu nonnulla retulerit, non tamen vsquequaque difficultatem explicuisse mihi videtur; cùm adhuc magis dubitare quis possit, cur cùm omnia crimina mare purgaret, parricidæ tamen contactu ipsum pollui scripserit Cicero. Quare existimo summum illum eloquentiæ parentem, luculenta illa hyperbole detestandum parricidij crimen detestabilius reddere voluisse, quòd mare potiùs polluere, quàm marinis fluctibus elui posset; & supra omnem expiationem esse videretur, non secus ac Catullus *epig. 75.* ad Gellium de prophano quodam & incesto, simili loquendi genere vsus scribit:

Quid facit is, patruum qui non sinit esse maritum
Ecquid scis, quantum suspiciat sceleris?
Suscipit ô Gelli, quantum non vltima Tethys,
Nec genitor, Nympharum abluit Oceanus.

Et Seneca Tragœdus, apud quem Hippolitus à nouerca flagitatus ad incestum, sic exclamat:

Quis eluet me Tanais, aut quæ barbaris
Mœotis vndis pontico incumbens mari?
Non ipso toto magnus Oceano pater
Tantùm expiarit sceleris.

Aut certè citra hyperbolem ostendisse, tantam esse huius facinoris diritatem, vt licèt cætera crimina mari expiari solerent, ipsum tamen reuerà nullam purgationem admitteret. Nam etsi legamus Herculem post interfectos à se filios sacris Eleusinæ Cereris expiatum, quibus Græci vt Sozomenus *lib. hist. Eccles. cap. 5.* refert nihil non lustrabile crediderunt; id tamen non omninò verum videtur, cùm ex Iulio Hygino *fab. cap. 31. & 32.* contrarium appareat; & vt in Hercule

reciperetur; qui furore correptus immissa in eum à Iunone insania, nesciens illud facinus perpetrauit, qui tamen sciens & volens parricidium commisisset, omni expiatione caruisse, vt Cicero innuit, dicendus est. Quod & ex Sueton. corroboro, qui ita habet in Nerone *c. 34. Sæpè confessus agitari se materna specie verberibus furiarum, ac tædis ardentibus; quin & facto per Magos sacro euocare manes, & exorare tentauit: Peregrinatione quidem Græciæ, Eleusiniis sacris, quorum innitiatione impij & scelerati voce præconis submouerentur, interesse non ausus est.* Quæ cùm dicat Sueton. planè significatur, nullas fuisse penes Gentiles expiationes, quibus haud dubiè, vt ea quæ patiebatur à se auerteret Nero, non caruisset. Sed & hoc magis apertum redditur, ex eo, quod de Constantino Imperatore, *infra lib. 2. c. 11.* trademus, qui cùm ad commissi parricidij scelus expurgandum remedium quæreret, tandem à Sopatro Platonico Philosopho, & aliis accepit, nullam reliquam esse tanti facinoris expiationem, atque ita paulò post, veræ religionis initiis, & lustrali Baptismate, vt Zozimus *hist. lib. 2.* commemorat, expiatus est. Et vt magis nostra nobis constet oratio, hæc opinio satis supradictis testimoniis probata, censeri debet vtique probabilior, quòd placuerit etiam Illustriss. & Reuerendiss. Cardin. Baronio *tom. 3. annal. ann. Christi 324.* viro & eruditionis & pietatis ergo admirando, cuius hæc sola laus esse potest, quod omni laudatione maior esse videatur. Neque aduersatur quod Trozenij, vt Pausanias *in Corinthiacis lib. 2.* refert, Orestem à cæde matris expiauerunt, & piacula non longè à lapide in quo purgatio facta est, defoderunt, quo in loco laurum quandam enatam tradit, quæ adhuc virens conspicitur: Constat namque, hanc expiationem nihili fuisse, cùm Orestes non ideò minùs post illam furiis, & spectris fuerit agitatus, quousque in Aræopago Deorum sententiis, vt inferiùs commodius dicetur *lib. 2. c. 18.* fuit absolutus. Accedit his, Ixionem (vt fabulæ narrant) ob socerum fraude peremptum, nunquam à Diis vel ab hominibus lustrationem impetrare potuisse, quousque cùm diu incertus vagaretur, Iupiter illius misertus, in cœlum assumptum, expiauit.

CAPVT XXII.

Sepulturam parricidæ negari multis & iuris & bonarum litterarum argumentis, & exemplis ostenditur. Sepulturam humanitatis ratione hominibus debitam, sæpè ob criminum atrocitatem prohibitam. Hanc pœnam grauissimam iudicari. Plura de sepulturæ honore & cura: Hanc etiam in animalibus reperiri. Pius Melchiadis in patrem affectus. Qui olim more maiorum sepultura interdicti? Parricidas cùm parentes occidant, iure terra omnium matre priuari.

AQVA igitur & cœlo priuabatur parricida. Cœlum cùm dicimus, aërem intelligimus, quem cœli nomine sæpe signari apertius est, quàm vt nostra indigeat adprobatione; præsertim cùm latè Brissonius, Prateius, Hotom. & Scardus *de verb. iur. in cœlum,* præstiterint, & notauerit Seruius in illud Virg. *1. Georg.*

Et varium cœli prædicere morem.

Et ex adductis Cicer. *in d. orat. pro Rosc.* & Iustiniani *in d. §. alia deinde*, testimoniis, in quibus aëris, cœli, & spiritus promiscua est appellatio, manifestè probetur. Sed neque minùs terra interdicti videntur: quam neque viui tangere, nec mortui ad sepulturam possunt. *Terra enim* (vt Apollonius apud Philo *lib. 1. cap. 12.* ait) *communis omnium mater est, propterea quod iusta*; vnde meritò impiis, & iniustis hominibus denegatur. Constant. *in d. l. vnic.* & Iustin. *sup. ibi: terra mortuo auferatur*; & vt ait Cicer. *ita moriuntur, vt eorum ossa trram non tangant.* Quamobrem verissimum censeo commune omnium Doctorum iudicium, qui parricidarum cadauera sepulturæ tradenda non esse docuerunt: Baldus & Salicet. *d. l. vnic.* Couar. *d. Clem. num. 12.* Greg. *in d. l. 12. verb. en la mar:* Carrer. *in praxi*, *§. homic. n. 147.* Ant. Gom. *3. tom. c. 3. n. 3.* Plaz. *d. c. 22. n. 9.* Iacob. Durant. Cassellius *lib. 2. obseru. c. 3.* neque minùs veram Ioan. Baptistæ Asinij *in l. quod si nulla, n. 10. de relig.* & Iacob. Menoch. *de arbitr. cas. 387. n. 30* sententiam, qui parricidæ sepulturam, absque pœna legibus præfinita, *l. fin. Cod. de sepul. viol.* impediri, & violari posse, testantur. Nam vt rectè Quintil. *decl. 299. Tumulo tectus videretur, cui leges terram negant?* Cuique ipsa omnium parens terra, vt parentum occisori reluctari censetur? Quod & Græco quodam in matris occisorem epigrammate quod Latinum fecit Couar. *vbi supra*, his verbis ostenditur:

> *Ne sepelias hoc cadauer, sit enim cibus & rapina canibus,*
> *Nam omnium mater terra, non recipit matricidam.*

Et exemplo non caret. Nam vt refert Agathias *lib. 2.* cùm Damascius, Syrius, Simplicius, & alij docti viri conuenissent, vt in Persiam ad videndum Cosroëm Regem vnà abirent, in reditu inhumatum cadauer in agro inuenerunt; quod cùm inhumanitatem Persarum detestati, sepulturæ mandassent. Noctu vnus ex eo comitatu, obuersari sibi senis & venerandi hominis speciem vidit, dicentis: Noli inhumatum corpus humare, permitte canibus lacerandum, terra vniuersorum mater, matris corruptorem hominem non recipit. Ille expergefactus aliis somnium exposuit, & mane regressi in illum agrum, corpus nudum viderunt in campi superficie iacere.

Accedit his, quòd licèt sepultura humanitatis ratione, naturali & diuino iure etiam hostibus debeatur, vt ex Sophocle, Aristot. & Dione Chrysostomo eruditè admodùm Petrus Faber *lib. 2. semest. cap. 1. & lib. 3. cap. 13.* scripsit; vnde Vibulenus quidam Gregarius miles ad Blæsum, qui fratrem eius iugulauerat; ita apud Tacitum *lib. 1. ann.* inquit: *Responde Blæse, vbi cadauer abieceris? ne hostes quidem sepulturam inuident.* At vbi propter alicuius maleficij acerbitatem augeri pœnam oportet, & reliquis terrorem iniicere, punitorum cadauera, iustè, vt Couar. *lib. 1. var. cap. 11.* Menoch. *vbi suprà n. 32.* Guillel. Bened. *in c. Rain. verb. mortuo, el 1.* notant, inhumata relinqui possunt. Quinimò ex Romanorum more id fuit, vt hostes publicos, aut qui hostium loco essent, vt putà proscriptos, perduelles, suspendiosos, aliósque facinorosos homines, quorum

pœna ad exemplum aliorum pertinebat, aliis suppliciis affectas, honore sepulturæ, luctuque adfinium prohiberent, ideoque in Gemoniis gradibus abiectos vnco in Tyberim traherent, vt Iustus Lipsius in illud Taciti notat *in Tacit. 6. annal. & Quia damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur* vbi etiam Iacob. Durant. *lib. 1. var. cap. 3.* & ex Suetonio *in Tiber. cap. 16.* colligitur. *interdictum* (inquit) *ne capite damnatos propinqui lugerent. Nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vncoque tractus.* Et ex Vlpiani *in l. liberorum 10. §. non solent. de his qui not. inf.* & Marcelli responsis *in l. minime. 35. de relig.* cum Dur. Casell. *d. lib. 2. c. 3.* quibus non solere lugeri traditur, *Hostes, vel perduellionis damnatos, nec suspendiosos, nec qui contra parentes venerint, vel manus sibi intulerint, non tædio vitæ, sed mala conscientia.* Vnde, *aliquis* (inquit Quint. *decl. 337.*) *metu iudicij mori vult, dignus est qui insepultus abiiciatur. Aliquis consciētia turpis alicuius flagitij admissi priùs quàm prodatur, mori vult: dignus est qui insepultus abiiciatur.* Et Posthum. Iunior declam. 5. *Equidem iudices, vt sentio, neminem mortalium fauere hominis sepulturæ non conuenit, quia vna res est, cùm exemplum ad omnes pertineat: ideoque non nisi ab vltimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* Quò etiam respiciens Egesippus *lib. 3. c. 17.* rationem huius rei reddit, quæ maximè superioribus conuenit, *quia dignum est* (ait) *vt qui patris imperium non expectauerunt, priuentur quasi matris gremio terræ sepulchro.* Neque putauerit quispiam hoc, quod vltimo loco in parricidæ pœnam inductum tradidimus, vt sepulturæ honore priuetur, parum seueritatis habere: nam etsi Diogenes Cynicus sepulturæ curam Theonino dente momorderit, vt Laërt. *in vita Diog.* & Ælian. *var. hist. lib. 7. cap. 14.* scribunt, & sint nonnulli, quos nec suppliciorum tormenta moueant, nec mortis ignominiosæ infamia, vel funeris priuatio tangat; tamen, vt ait Tertull. *lib. de testim. animæ: Omnibus ferè ingenita est famæ post mortem cupido.* Et rectè Plinius *in proœm. lib. 7.* inter reliqua quæ natura ipsa, hominibus insita tradit, sepulturæ curā connumerat. Et Pompon. Iurisconsultus, *in l. quod si nulla 28. ff. de religios. Iniuria virū videri affici* (ait) *si eius vxor maneat insepulta.* Et iure optimo laudatur à Modestino *in l. quidam in suo. ff. d. cond. instit.* hæres, qui testatoris, quantumuis id testamento iubentis, reliquias in mare non proiecit, sed in memoriam humanæ conditionis sepeliuit. Vnde Athenienses de sepultura, vt Diod. *li. 11.* refert, priùs quàm pugnam capesserent cogitabant. Apud quos etiam summis, vt Valerius Maximus *lib. 5. c. 3.* & Æmil. Prob. *in vit. eiusdem Cymonis*: vbi alia refert de eximia eius pietate, docet, laudibus Cymon celebratus fuit, qui, vt pater Melchiades in carcere mortuus, sepeliretur, voluntariis se vinculis mancipauit. Neque aliorsum Asychis Ægypti Rex legem promulgauit, ne aliter pecuniam sumere mutuam liceret, quàm si debitores patrum cadauera pignori obligarent. Eadem lege cauens, vt si debitor æri alieno non satisfaceret, fas non esset eum sepeliri, neque in paterno, neque in vllo alio sepulchro, vt ex Herodoto & Diod. *lib. 1.* Annæus Robertus *lib. 2. rerum iudic. cap. 6.* recenset, & Petrus Gregorius *in prælud. iur. ciuil. lib. 2. cap. 44.* & Mantua *in Enchirid. c. 226.* plura alia in eamdem rem diligentissimè congerens, & non immeritò formicarum pietatem commendans, quæ velut istius iuris participes sese, vt Plinius *lib. 11. c. 30.* & Plutarch. *in lib. vtr. anim. plus rat. hab.* & Ælian. *de Delphinib. lib. 12. de anim. c. 6.* referunt, inter se sepeliunt mortuas, quæ vel solæ ad suadendam humationis curam sufficere queunt. Quam naturali affectu, & humanitatis instinctu, non solùm erga nosmetipsos optare, sed & ignotis etiam hominibus cognatione, quam internos natura instituit, vt Florentinus *in l. vt vim. de iust. & iur.* ait, ad id impellente, terram sepeliendi causa iniicere, eleganter Quintilianus *decl. 5.* sic inquiens admonuit. *Hinc & ille venit affectus, quo ignotis cadaueribus humum congerimus: & inseptum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggestu.* Et *declam. 6. Cadauer* (inquit) *ab incursu auium, ferarumque tantùm miserantium corona custodit. Conuenerunt etiam alieni plorantes, totus in spectaculum populus effusus est: & ignoto quoque corpori publica humanitas quasi quasdam fecit exequias.* Quò etiam spectat illud Petronij *in satyr.* vbi idem humanitatis vocabulum de sepultura loquens vsurpauit. *Vel si voluerit misericors ad idem littus expellere, aut præteriens aliquis tralatitia humanitate lapidabit, aut, quod vltimum est, iratis etiam fluctibus misericors arena componet.* Et elegantissima verba Cassidori, libr. 2. epist. 22. *Insatiabilis quippè fletus est, qui humanis non finitur corporibus interesse, dum semper se reum iudicat, qui cineribus iusta non præstat.* Et paulò post, *dicendum est, quod hoc ipso admoneor exemplo in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur.* Quibus omnibus priuati parricidæ, ita culleo insuti iactantur, vt neque inueniant littus eiecti, neque ad saxa quidem mortui conquiescant, & vt Cicero *2. de ll.* dixit, *Non solum vita cruciati atque dedecore, verùm sepultura, & iustis exequiarum careant*: atque adeò perpetua quodammodo requie priuentur, quam nunquam consequi insepultos, Romani putabant. Vide Virgil. *6. Æneid.* Tertul. *de anim.* & Iacobum Durant. Casel. *2. var. cap. 2. in fin. & c. 3.* vbi plura eleganter tradit, de his quibus sepultura prohibebatur.

CAPVT XXIII.

Cullei & serpentium pœna an hodierno die parricidis irrogetur? Quid apud alios, quid apud nos in hoc supplicio vel legibus, vel moribus immutatum sit? Pontificio iure clericos parricidas perpetuo carceri traditos; laicos aliis pœnis affectos. De carceris perpetui pœna, nonnulla.

SED quoniam tempus, vt in aliis, ita & in legibus, & in eis præcipuè quæ ad maleficiorum punitionem spectant, plurimum potest: Videndum est nunc, an & quatenus hodierna praxis hanc cullei pœnam, & (quam laboriosa adeò, & ni fallor non inepta commentatione exposuimus) vsu recipiat: Nam oportet, vt de Aristone dicebat Plinius *lib. 8. epist.* iuxta expositionem quam contra Cuiac. tradit Robert. *lib. 3. animad. cap. 22. Sic antiqua iura vt recentia, sic rara vt assidua tractare*, Quoniam vt Iustinianus Imperator *in prin. Instit. de satisd.* ait: *Omnia apertius à quotidiano iudiciorum vsu ipsis rerum documentis apparent*.

apparent. Et in suppliciis irrogandis cùm omnia ferè sibi iudices tribuant, & non tam ex legum præscripto, quàm ex propriis animi motibus, & arbitriis procedant, (Pœnas autem omnes hodie arbitrarias esse, tradit Alciatus *in l.potestatis de verb. sig.* Menoch. *de arbitr. quæst.*14. & alibi passim. Vincent. Cabotius *lib.2.var.cap.6.*) me Herculè, vt Quintilianus *lib.12. cap.6.* quem & alia in hanc rem refert Pinel.*in 2.part.l.2. de rescind.cap.4. num.2.* inquit, *Quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen alia fori lux, alia veri facies; plusque si separes, vsus sine doctrina, quàm citra vsum doctrina valebit.* Et quidem antiquam hanc parricidij pœnam ab aula recessisse, Salic. & Baldus *in d.l.vnic.C. de his qui parent.* seriò affirmarunt, quorum ille, decapitatos sepultura priuari; hic, canibus comedendos abiici eos docet, qui parricidij scelus admiserint. Nec dissentiunt Anania *in cap.1.de his qui liber.* & Ludouicus Carrerius, *in prax.§. homicid.vers.9. num.36.* qui cullei pœnam nusquam se vidisse fatentur. Et Petrus Gregorius *d. libr. 36. Syntag. capit. 24. num. fin.* Oinot. *d. §. alia numer.* 8. Tholosæ quidem, & alibi in Gallia, & Germania huius criminis reos, vel securi percuti, vel furca suspendi asserunt, nec se arbitrari cullei supplicium hodie vsquam terrarum praxi seruari. Thomas quoque Grammaticus, *ad Constit.fol.121. col.1. num.10.* idem Neapolitano in regno vsu recipi, tradit: & Iulius Clarus *lib.5. recept.§. parr. num.5.* relatis pluribus, qui antiquam pœnam abolitam esse docuerunt, scribit, apud Mediolanenses, parricidas ordinariam homicidij pœnam iuxta delinquentis qualitatem subire, & alios in furcam agi, alios iugulo feriri, & trahi ad equi caudam alligatos, solere, numquam tamen Ecclesiastica sepultura priuari. Alij (Tib.Dec.*in criminal.lib.9.cap.16.ex n.18.*) alia tradunt. Sed nimirum suus cuique nedum nationi, verùm & homini mos est, nec voto, vt dixit Persius *satyr.5.* viuitur vno. Nos nostræ Hispaniæ praxim subdemus, ne cuiquam fortè supradicti auctores imponant, qui apud nos parricidas canibus laniandos dari scripserunt, laudato in eam rem Petro Plaza *in epist. del. cap.22. num.8.* Hispano iuris doctore, qui tamen si attentè legatur nihil tale commentus reperietur. Apud nos igitur septempartitis legibus (quas, vt Cicero *lib.1. de orat.* eas quæ in duodecim tabulas à Decem viris relatæ sunt, fontes legum bibliothecas omnium Philosophorum, & Themidos ipsius vera responsa, fremant omnes licèt, possumus appellare) Constantiniana sanctio *in d.l.vnic.Cod.de his qui parent,* ad verbum transcripta, *in d.l.12.tit.8. partit.7.* quotidiana (heu dolor!) praxi obseruatur, vt & experientia didicimus, & Gregorius Lopez, *in d.l.par.* Antonius Gomezius, *tom.3.cap.3.num.3.*Petrus Plaza, *d.cap.22.* & D. Ioannes Vela (vir apprimè doctus, & immaturo fato nobis ereptus) *de pœnis delict. cap.27.* scriptum reliquere. Quod & Iulius Clarus *suprà* se dum in Hispania esset, vidisse fatetur, ea tamen adhibita differentia (quam dicti quoque auctores obseruant) quòd parricidæ, prius quàm culleo insuantur ceruices laqueo franguntur. Raro enim in Hispania mortis supplicia, quæ longis cruciatibus, & morosis doloribus vitam adimunt, imponuntur: ne teis, quibus eo in casu mors (vt alias Impp. *in l.quisquis, Cod.ad legem Iul. maiest.*dixerunt) *Solatium esset & vita supplicium,* impium aliquid in Deum effundendi, aut etiam desperandi occasio præbeatur, Nam vt ait Senec. *lib.2.* de benef. *Acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam: Et misericordiæ genus est citò occidere, quia tormentum vltimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus maxima venturi supplicij pars est.* Quod intelligens Tiberius, vt Suet. inquit *cap.61. Mori volentibus vim adhibebat viuendi, nam mortem leue supplicium putabat, & precanti cuidam pœnæ maturitatem respondit: nondum tecum in gratiam redij.* Vnde suffocati priùs, ignibus dari, sagittis impeti, in frusta secari, culleo insui, aut similes alias pœnas quæ in aliorum terrorem constituuntur, perpeti solent, vt & notant Doctores, & nostrarum legum verbis exprimitur: Gre.Lopez *sup.verb. en la mar.lex.1.tit.21.lib.8.recop.l.45.tit.23.lib.8. recop.*vide aliqua apud Petrum Fabr.*lib.3.semest.cap.8.in princip.* Verùm licèt hoc nullus ex supradictis aduertat, arbitror in eo etiam iuris communis pœnam vsu hodierno immutatam, quòd parricidæ non culleo, sed dolio frequentius clauduntur: Et quidquid nostra lex priùs eos verberari debere illis verbis exprimat, *Que este atal que fizo esta enemiga, que sea açotado publicamente ante todos,* adhuc tamen verberibus neutiquam afficiuntur. Sed neque sepultura priuantur, nam licet vt legis forma seruetur, deturbari in flumina, inibique, vsque ad primam noctis vigiliam relinqui soleant: postea tamen, vel à cognatis, vel à Libitinariis, quibus sepelire punitorum cadauera curæ est, Ecclesiastica sepultura donantur. Quod licèt contra leges vt diximus fit, iudices tamen conniuentibus oculis pati, & vsu etiam in impios receptam pietatem impedire non debent. Nam vt optimè quodam loco Ambrosius *lib.1. offic.cap.28.* scribit: *Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spacia relaxata sunt, nemo potest dolere; quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est.*

Iure autem canonico clericus huius criminis reus deponi debet, & depositus in perpetuum carcerem trudi, secularis curiæ traditione cessante, vt contra plures, Marian. Socin. *in cap.1. de his qui lib.*Bernard. Diez *in prax.cap.96.* Plaça *d.cap.22.num.43.* Vela *d. cap.27. num.10. lib.9. crim. cap.6. num.19.* qui etiam degradandos ait, resoluunt. Nam & si ciuiles leges carceris pœnam nequaquam admiserint, *l.incredibile, C. de pœnis,l.mandatis, ff. eod.l.2.C.de exact.lib.12.*quia Vlpian.teste, *in l.8.§.solent.ff.de pœnis* (vide quæ tradit de interdictis pœnis Cuiac.*lib.34. obs.c.14. & de hac carceris histor. fori Rom. lib.5. cap.14.*) *Carcer non ad puniendos, sed ad continendos homines haberi debet.* Pontifices tamen, dum pudori, & verecundiæ clericorum prospiciunt, & eorum delicta puniri potiùs volunt, quàm publicari, hoc supplicij genus, vt latè Bartol. *in l. imperium, num.8.de iuris.omnium iudi.* Menoch.*de arbi.quæst.89.& cas.305.* Simanc.*in catal.inst.tit.17.* & Gomezius *tom.3.cap.9.num.6.* animaduertunt, frequenter vsurpant. Quod non est cur alicui leue videatur. Quid est enim grauiùs, quàm esse inter homines, & hominum carere consortio? Et ita viuere, vt liberi spiritus fruendi facultas non sit? & in mala mansione (ita enim carcer, vt Fornerius *lib.2.selec.cap.1.videl. hi qui.4. C.de apostat.*ostendit, interdum dicitur) vitæ exitum expectare. Laici quoque secundùm Pontificias sanctiones, parricidij crimen in foro pœniten-

tiali,

tiali, carceris tædio, & aliis modis luere solent, qui latè in ipsis constitutionibus recensentur, *tex. in cap.1. & 2.de his qui lib.occid. in c.latorem, 33.quæst.2.* sanguinis enim pœna pro nullo crimine Iure Canonico infligitur, vt iam pridem Ludouicus Romanus *singul.688.*admonuit. Neque carceris pœna mitior illa videtur, nam vt eleganter, Magnus Aurelius Cassiodorus *lib.11. variar.in formu.indul.*scribit. *Carcer est cella gemituum, tristitiæ domus, apud superos Plutonis hospitium, locus perpetua nocte cæcatus; in quo non vnum tormentum sustinet reus, qui antequam incurrat necis exitus, à superis probatur abscissus. Primum pœdor ille collega catenarum, abominabili mœrore discruciat: auditum alieni gemitus & lamenta conturbant: gustum ieiunia longa debilitant: tactum pondera prementia defatigant: lumina diutius tenebris obtusa torpescunt. Non est vnum clausis exitium, multifaria morte perimitur, qui carceris squallore torquetur.* Vnde non iniustè Imperatores Theodosius, & Honorius Augusti *in l.omnes,23. Cod. depœn.*in exsilium damnatos, si carceris custodia exsilij metas implesse deprehensi fuerint, non esse ampliùs in exsilium ire cogendos scribunt. *Sit enim satis* (inquiunt) *immensorum cruciatuum semel luisse supplicia, nec qui diu priuati sunt auræ communis haustu, & lucis aspectu, non intra breue spacium catenarum ponderibus prægrauati, etiam exsilij pœnam sustinere iterum compellantur.* Et Modestinus Iuris consultus, *l.si diutino 25.ff.de pœnis* hoc idem ob oculos habens, aliquatenus eius pœnam subleuandam admonet, qui diutino tempore in reatu fuerit, id est in carcere, & misero tristique, ac lugubri reorum statu, vt Duaren.1. *disp.cap.19.* Alciatus, *2.parerg.cap.10.* Ferrandus *1.expli.cap.49.*Ioannes Corrasius,*lib.2.misc.c.20.* Rainaldus, Corsus & alij *lib.1. indag. cap. 19. Eduar. Caldeira lib.3. var. cap.2.* interpretantur, non vt Accursius *in ead. l.si diutino*: vbi omnes Decius *cons.535.*M.Mant.*in Glossar.1.part.cap.33.* & alij ex antiquioribus minus rectè putarunt, qui aliquibus retro temporibus delictum commisisse reperti fuerint. Quis enim eorum non misereatur, quibus ex vinculis causam dicentibus incertus iudicij euentus assiduum tremorem, & legitimum sæpe metum incussit? *Video* (inquit Calpurnius Flaccus *declam.4.*) *carcerem publicum, saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis vmbram recipientem. In hunc coniecti robur Tullianum prospiciunt, & quoties iacentes ferrati postis stridor excitat exanimantur, & alienum supplicium aspectando, suum discunt.* Sed vt filum sermonis nostri repetamus, Pontificum quoque iure *cap.1. & sequen. de his qui lib. occid. c. latorem, 33. quæst.2.* (vide Bernar. Diez *in prax. cap.99.*) tam filiis qui parentibus, quàm parentibus qui filiis necem intulerint, salutares aliæ pœnitentiæ imponuntur, quæ ex ipsis decretis facile colligi possunt.

LIBER SECVNDVS,

DE PERSONIS, QVÆ PARRICIDII tenentur, & cullei supplicio plectuntur.

CAPVT PRIMVM,

Dicendorum ordo proponitur. Humaniores litteras ad iuris studium vehementer conducere demonstratur. Parricidij eos primo loco teneri, qui parentum fata properauerint. Properare fata quid sit? Iustinianus expositus, & ex melioribus codicibus emendatus. Liberorum, vt & parentum appellationem latè patere. Modestinus, & Paulus, qui contrarium suadere videntur, vera interpretatione donati. Hominum vitam breuissimam esse.

EXPOSVI superiori libro, qua potui maxima diligentia, quæ in parricidarum supplicio, vt in Sileno quodam Alcibiadis, latebant mysteria; & rem ab omnibus ferè neglectam, & à paucis, aut à nemine (quod præfiscinè dixerim) intellectam, ex ignorantiæ tenebris & (vt ita loquar) mancipio, & captiuitate, in lucem asserui, & quodam veluti postliminio in pristinum honorem, & dignitatem restitui. Nunc autem cùm nouus nos, erga personas, quibus hoc supplicium irrogandum est, labor maneat: Et tot huius (vt ita dixerim) Hidræ capitibus amputatis, alia subinde nascantur, & pullulent; ingenuè (vt Titi Liuij *initio decad.* 4. verba detorqueam) illud mihi accidisse fateor, *quod is qui proximis littori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur; quicquid enim progredior, in vastiorem me altitudinem inuehi video.*, *& crescere penè opus, quod prima quæque perficiendo minui videbatur.* Sed pergam nihilominùs, nec terga vertam, & annuente Deo, quod restat iter, inuium licèt, & nullius antea tritum pede, conficiam: multis, vt hucusque fecimus, Iurisconsultorum, & bonorum auctorum locis, sicubi tractationis ordo poposcerit, in medium adductis. Sycophantis enim istis laqueum mandamus, qui vbi non omnia Bartolos, Baldos, & similes personant, aut vbi aliquem bonis litteris tinctum conspiciunt, illico rident, & respuunt, & ad Grammaticorum pulpita relegandum diiudicant; quasi non liceat, mansuetiores musas seuerioribus copulare, & ex illarum viridariis, & hortulis flosculos aliquando decerpere, quibus possimus nostri iuris responsa condecorare. Sed verò altas habet hoc malum radices, & quas euellere mearum virium non sit, cùm id nec robustissimi quidem Milones, licèt in eo oppidò desudauerint, præstare potuerint, Erasm. *apoph.* 42. *lib.* 8. Alex. ab Alex. 3. *genial. c.* 14. Duar. *in orat. de disc. docendoque iure*, Pet. Fab. 2. *sem. cap.* 2. Nam vt rectè Sidonius Apoll. *lib.* 7. *epist.* 13. *Idiotarum est, sicut facilè conuinci, ita difficilè compesci*: Et vt non minùs rectè Terentius *in Adelph.*

Homine imperito nihil quidquam iniustiùs,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Ergo, vt his relictis (ne videat Andabatarum more aërem ferire, aut cum laruis luctari) operi manum admoueam parricidij pœna, vt & leges & ipsum delicti nomen ostendunt, liberis primò loco infligenda est, qui impia manu parentum fata properauerint, ita enim apud Constant. *d. l. vnic.* & Iustin. *d. §. alia deinde*, legendum est, vt docti viri iam obseruarunt, non vt vulgati habent codices *præparauerint*: Cuiac. *in notis posterior. ad d. §. alia.* Nam vt tam doctè, quàm piè aduertit Balduinus *d. §. alia*, etsi, quod attinet ad superiorem illam Dei Opt. Max. prouidentiam, certos esse vitæ nostræ terminos & fines sciamus, quos vltracitraque mors vel vita consistere nequeat, habita tamen inferiorum causarum ratione, non ineleganter fata alicuius properari dicuntur; quin potius eò loquendi genere sæpè grauissimos auctores vsos inuenio. Sic enim Vopiscus *in Probo*, *fatalem* (inquit) *properauit necessitatem*, Et Seneca tragædiographus, *in Hercul. furente. Quid iuuat durum properare fatum?* Et Petronius, *in satyrico, Vltimum hoc gaudium fatis properantibus rape*, pro eo quod est, vt Ouidij 1. *metamorph.* verbis rem explicem, *ante diem in paternos annos inquirere*: Sicut contradixit Maro, *Depositi proferre fata parentis.* Liberos autem & parentes cùm dicimus, sursum ac deorsum ascendentes & descendentes omnes, siue paternæ, siue maternæ lineæ, comprehendimus. Latè quippè hæc nomina tum alibi in iure, *l. appellatione parentis, l. liberorum de verb. sig. l. sed si §. liberos de in ius vocan. cum aliis*, tum etiam in hac nostra tractatione accipiuntur; atque adeò quicunque liberi, quocumque gradu positi aliquem ex ascendentibus interfecerint, hoc cullei supplicio tanquam parricidij rei, vt cum Accurs. *in l.* 1. *& in l. pœna, ff. ad l.* Pomp. *de parric. & in l. vn. C. eod.* vbi Azor & cæteri, & plures alij quos refert Vela *de delict. cap.* 27. *num.* 3. & Tib. Decian. 2. *tom. crim. lib.* 9. *cap.* 5. *num.* 2. adnotarunt, afficientur. Nam etsi Caligula cùm nullum rapinis modum faceret, descendentium & liberorum nomen vltra filios non porrigi, nequiter, vt Alexander 1. *genial. cap.* 15. retulit, cauillatus fuerit. Veriùs tamen est, in infinitum extendi, & iuxta Paul. responsum, *in l. I C ff. de gradibus*, quod sic docti viri, Pet. Crin. *de hon. disc. lib.* 15. *c.* 8. *Conan. lib.* 10. *comm. c.* 1. *n.* 4. Bern. Walth. *lib.* 1. *misc. cap.* 10. & alij quos refert Caldas *in l. si curat. verb. sine cur. num.* 48. quicquid Andreas Patricius *in fragm. ad orat.* Cicer. reclamitet, accipere solent, vsque

ad

ad trinepotem, proprio vniuscuiusque gradus vocabulo, deinceps communi posteriorum vel liberorum nomine, omnes in infinitum comprehendi. Neque obest, quòd Modestinus *in d.l. pœn. ff. de parr. verf. qui alias.* hanc ipsam de qua loquimur cullei pœnam, in eos dumtaxat more maiorum inductam testetur, qui patrem, aut matrem, auum, aut auiam occiderint, qui verò alias personas necauerint capitis pœna plectendos, aut vltimo supplicio mactandos. Nam verè respondet Accur. *in d.l. pœn. verb, auiam, & in d.l. vn. ver. affectionis.* reliquorum ascendentium mentionem supplendam. Et vt ego aduerto, cùm leges semper, frequentiora respiciant *l. nam ad ea, ff. de legibus.* & rarò contingat, vt quis pronepotes eius ætatis habeat, vt in illum manus iniicere possint; meritò Modestinus, aliorum ascendentium mentionem non fecit, parentes & auos exempli gratia, quod regulam arctare non solet *L. damni infecti 33. ff. de damn. infect.* nominasse contentus. Est enim breuissimum viuendi tempus hominibus datum & quamuis nonnulli quos auctores memorant Plin. 7. *ca.* 48. Cæl. Rho. *lib.* 5. *ant. lect. cap.* 26. Pet. Faber. 1. *semest. cap.* 8. Corraf. 5. *misc. cap.* 18. *& cent.* 1. *sentent. memorab. cap.* 72. Casaubon. *in not.* ad Trebel. Pollion. *pag.* 48. longissimæ ætatis spatia compleuerint, tamen & experientia, & iuris testimoniis docemur viuaciores homines vix aut ne vix quidem centum annos implere, & rarò eis viuis pronepotes agnosci. *leg. in vsufr.* 63. *de vsufr. l. si vsufr.* 8. *de vsufr. leg. l. fin. C. de sacr. sanct. eccl. l.* 26. *tit.* 31. *part.* 3. atque ita vltra hanc ætatem, quoties agitur de morte alicuius probanda, neminem viuere præsumendum, latè Menochius *lib.* 6. *præsum.* 49. Mascardus *de prob. concl.* 1069. Mant. *in Gloss. class.* 1. *ca.* 19. & alij quos ipsi referunt, tradidere.

CAPVT II.

Liberos qui parentes occiderint nullis non pœnis meritò subdi, multis magnisque rationibus suadetur. De pietate, quæ parentibus post Deum præstari debet. Parentes Deos appellatos, & diuina quædam esse simulacra. Inde filios in sacris parentum esse, dici solere, cum Connano. Naturam inter homines quandam cognationem constituisse. Inter filios & parentes omnium maximam hanc necessitudinem esse. Filium qui hanc violat: & patris vitæ, quam tueri debet, insidiatur, in multa peccare. Ciconiarum & Meropum in parentes pietas admiranda. Aurea Aurelij Cassiodori in impios liberos verba.

MERITO liberos qui parentibus necem intulerint, hac seuerissima cullei pœna puniri, nemo nisi prorsus rationis expers poterit inficiari. Nam vt Cicero *parad.* 4. ait. *In patris vita violanda multa peccantur, violatur is qui procreauit, is qui aluit, is qui erudiuit, is qui in domo & republica collocauit.* Et cùm diuinis legibus *Exod. & Deut. cap.* 21. *c. non satis §. cæterum* 86. *distinct.* qui patrem maledixerit filius, quiue contumax & proteruus fuerit, lapidibus obrui iubeatur; cur non humanæ sanctiones asperrimum parricidij crimen nouis vindicent pœnis? & eum atrocissimis cruciatibus perimant, qui patrem pro quo si res postularet mori debebat, immanissimè vita priuauerit? *Speret igitur* (vt Impp. *in l. nemo C. de episc. aud.* aiunt) *parricida quod fecit*, & cùm non solùm (vt rectè Fortunius *in l. veluti ff. de iust. & iur. arg. l. plura delicta de oblig. & act.* Garsias Hispanus noster doctissimus inquit) vnum tantùm, sed duplex delictum, duplex præceptum transgrediendo, commiserit, duplicari sibi pœnas, nequaquam queratur. Qui enim parentem interficit, non solùm homicidij reus esse dignoscitur; sed etiam violatæ pietatis crimen incurrit, quæ parentibus non secus ac Deo præstari à liberis debet. Sic enim præclarè Tullius *in orat. pro Plant. pietas est* (inquit) *omnium virtutum fundamentum: parentem vt Deum vereri.* Et Plato *lib.* 11. *de legibus. Nullum liberos Deo proximius simulachrum habere posse quàm parentes, quibus honoratis Deus gaudet.* Sic etiam D. Ambrosius *sup. Mathæ.* S. Tho. 2. 2. *q.* 26. *ar.* 3. Diuus Hieron. *sup. Ezechie.* & alia quæ de pietate tradit Tiber. Dec. 2. *to. crim. lib.* 9. *cap.* 6. *Primus* (ait) *gradus pietatis est iste, vt quos auctores tibi voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. Neque vultu lædenda est pietas parentum.* Sed neque absunt nostri iuris auctores. Nam Paulus, *in l. Liber. to.* 9. *de obseq. à lib. & lib.* filio sanctam, & honestam semper patris personam videri debere, scriptum reliquit, & Pomponius *in l. veluti de iust. & iure* & Vlpianus *in l.* 1. *ff. de obsequiis & in l. si quis §. si vel parens, de lib. agnos.* naturali omnium gentium iure pietatem, reuerentiam, & obsequium parentibus à liberis esse præstandum, & ni faciant, ad id per iudicem compelli posse, testantur. Diocletianus quoque *in l. filia.* 5. *C. de patr. potest.* non reuerentiam tantùm, sed & subsidium vitæ, pietatis ratione omnino præstari parentibus iubet. Et Constantinus *in l. liber.* 28. *C. de inoffic.* à filiis, vt in causa inofficiosi obtineant, probari requirit, *quòd obsequium debitum iugiter, prout ipsius naturæ religio flagitabat, parentibus adhibuerint.* Seneca etiam *lib.* 6. *de benefic. cap.* 23. naturalem legem hominum mentibus insitam, hanc pietatem liberorum in parentes præcipere tradit, quam Valerius *lib.* 5. *ca.* 6. *in princ.* Deorum numinibus æquari sic tamen vt patriæ maiestati cederet, dicere ausus est. *Cuius maiestati* (patriæ scilicèt) *illa quæ Deorum numinibus æquatur, auctoritas parentum, vires suas subiecit.* Sed neque parum hæc eadem parentum veneratio ex his extollitur, quæ Ioann. Salisberiensis *in Policra. lib.* 5. *c.* 4. Petrus Gregorius *in præl. iur. lib.* 2. *c.* 40. & Petrus Faber *lib.* 2. *sem. c.* 1 *&* 2. *& lib.* 3. *cap.* 13. & alij plures relati à Cened. *in collect.* 20. *ad decret. n.* 1. affatim scripserunt, quorum scripta compilare meum non est. Quid quod Pisidam, parentibus quasi Diis libasse Ioann. Stobæus *ser.* 42. scribit: Idemque *ser.* 77. *parentes post Deum plurimi fieri, quasi secundos, ac terrestres Deos esse, & quasdam velut Deorum imagines.* Vnde non omnino carere ratione videtur, quorumdam Philosophorum sententia, qui vt Agellius 2. *cap.* 7. refert, ita patri obsequendum existimabant, vt nihil in omnibus eius iussis à filio detrectare liceret. Quam in rem Pontanus *lib. de obedientia.* plurima, nonnulla etiam Tiraquel. *de pœn. temp. caus.* 34. *num.* 2. scripsit. Neque quod

quod Simplicius Epicteti interpres opinatur, qui vt Guillelmus Fornerius I. C. non incelebris *lib.* 1. *select. cap.* 14. tradit, cùm rationem inquireret propter quam patruus Thius appelletur, (quod nostrati *Tio* respondet) ait, *Quod cùm patres liberis sint quasi θεοὶ, idest Dei, qui tum proxime ad eos accedunt, θεῖοι patrui & auunculi appellati sunt. Et quamuis metu diuinæ maiestatis, parentis Deos nominare desierimus, veteris tamen eius notæ vestigia in patruorum appellatione remanserunt.* Quæ omnia in causa sunt, vt non ineptè tentare videatur Franc. Conanus *lib.*2.*cap.*13. *num. fin.* filios dum in patris manu & ditione consistunt, in parentum sacris constitutos vocari, *l.cum oportet in princ. C. de bon.quæ lib.*6.*l.filiæ licèt. C.de collat.l.*1.§.*fin.C. de ann.excep.* cùm aliis non, quòd eorundem priuatorum familiarumque sacrorum participes essent, vt alij voluerunt; Alciat. 1.*præterm.* Briss.*lib.*17. *ver.in sacris.* Forcat. *dial.*15.*num.*1. Pinel.*in Rub. C.de bon.*2.*p.ex num.*4.vide etiam *de sacris patern.* Ræuard.*lib.* 2.*coniectaneo.ca.*11.sed quòd filio pater in cuius potestate est, sacrum quoddam & venerandum simulacrum, vt ex supra dictis colligitur, videri, & iudicari debeat. Quinimo & patres mortuos apud Romanos loco numinum à filiis habitos, & inter Penates relatos, latè Casaubonus *in notis ad Sueton.* & rursus *in notis ad Capitol.pag.*108.ostendit. Accedit his, quod pietatis & venerationis ratione semota, non potuit parricidij crimen atrocissimis pœnis non coërceri; Nam si quòd natura inter nos cognationem quamdam constituerit, *cum nos* (vt inquit Seneca 2.*epist.*) *ex eiusdem & in eadem gigneret*, hominem homini insidiari nefas esse, Florantinus *I.C.in l.vt vim de iust. & iur.facit.l.non tantum* 6. *ff.de appellation.* concludit, & vt Cicero ait *Si hoc natura perscripsit, vt homo homini, ob eam causam quòd homo sit, consultum velit: certè violare alterum lege naturæ prohibemur.* Quanto censeri debuit grauius iniquiusque, filium in patrem, cui non generali humanitatis ratione dumtaxat coniungitur, sed eamdem cum eo personam, eamdem vocem atque idem corpus habere putatur *l. fin.C. de Imp.l.eum scimus C.de agric.& cens.*11.§.*ei vero inst. de inutil.* contra diuinas omnes & humanas leges sæuire? Hostem ne alij prælio lacesserent, quam qui sacramento tenerentur, cautum apud Romanos: Cælius *lib.*11.*lect.ant.cap.*18.commemorat, qui in hoc eos præmonstrare voluisse docet, ne hostem quidem interfici oportere, ni adigat summa & ea legitima necessitas. Vnde & Chrysantam collaudauit Cyrus, quòd hostem interfecturus, iam elatum in cædem gladium renocasset, eo quòd receptui canere audisset. Quo igitur pacto præteriri inulta eius immanitas poterit, qui non hostem, sed patrem à quo genitus & educatus est, propter eam tantùm causam occiderit, quòd ab eo vitam acceperit? aut quo modo hanc plusquam belluinam feritatem non execrabimur? cùm Senecâ *lib.*2.*contr.*1.homines hominibus infestos esse miretur, dum inquit, *Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem aduersus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter se bella sunt; nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diuino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum vna stirps, idemque sanguis sitis? vel quæ furia in mutuum sanguinem egere? Parentes* (inquit Tullius *in orat. post redit ad Sen.*) *carissimos habere debemus, quòd ab his vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est.* Et Plato: *Fas est* (ait) *parentibus prima & maxima debita, omnium antiquissima debitorum, persoluere, putare enim quisque debet, omnia quæ possidet eorum esse, qui genuerunt, & educarunt.* Vnde pulchrè Diogenes ille Cynicus, vt Laërtius *in eius vita* recenset, quemdam qui patrem despiciebat videns, *Non te pudet* (inquit) *eum contemnere cui debes hoc ipsum quod tibi placeas.* Cur ergo à filiis hanc, quam naturali iure debent, antidotalem obligationem, *l.sed si l.* §. *consuluit. de petit heredit.l.si pignore* 56.*de furt.* non exigemus? aut cur non solùm non præstitas educationis vices, sed ereptam parentibus vitam, quam omnino curare debuerant, seureissimis pœnis non vindicamus? cùm talia fecerint, *qualia* (vt Iustiniani verbis vtar) *in auth. de incest.nup.* vbi sic legendum est, non *admonent*, vt perperam Acc. & Fortun. qui valde inuoluitur *in l.*1.§.*ius natur. vers. ex his etiam de iust. & iur. irrationabilia etiam amouent animalia.* Nota est namque insignis Ciconiarum in parentes pietas, quæ, vt Iulius, Solinus *in Polyhistore. cap.* 43. Plinius *lib.*10.*c.*23. & Ælian.*de var.histor.lib.*16. retulerunt. *Quantum temporis impenderunt fœtibus educandis, tantùm & ipsæ è pullis inuicem aluntur.* Vnde & à pietate apud Hebræos nomen *Chasidith* ipsas inuenisse admonet Petrus Faber *lib.*3.*semest.cap.*13.Et à Petronio Arbitro *in satyr. Pietatis cultrices*, dicuntur, Et à Diuo Ambrosio *in hexam. lib.* 5. ex Romanorum vsu piæ aues cognominantur. Cuius verba, quæ meritò aurea Baptista Pius *annot.cap* 69. appellat, præteriri nisi impiè non possunt. *Aues* (inquit) *non erubescunt reuerendi senus membra portare. Est enim vectura pietas, quod eo vsque frequenti testificatione percrebuit, vt congruè mercedem remunerationis inuenerit. Nam Romanorum vsu pia auis vocatur: & quod vix vni Imperatori Consulto Senatus delatum dicitur, hoc istæ aues in commune meruerunt. Pios enim filios, patrum prius oportuit iudicio prædicari. Habent etiam & vniuersorum suffragia, nam retributio beneficiorum ἀντιπελάργωσις* dicitur, *πελαργὸς enim Ciconia nominatur.* Sed, vt Andreæ Alciati *embl.*30. (& vide Cæl. *lib.*11. *cap.*17.*Pe. Crim.de bon.disc.lib.*4.*cap.*13.Sim. Maiol *in diebus canic.colloqu.*6.*pagin.*223.)nobilissimum de hac re Emblema prætercam, & nihil de Meropibus dicam quæ vt Aristotel.*de anim.lib.*9. *cap.* 13. Ælianus, *lib.*11.*de animal.cap.*30. Plin.*lib.*10.*cap.*33. Suid. *in ἀντιπελαργεῖν* Pet. Fab. *supr.* & alij testantur, hac etiam iustitia siue pietate longè lateque præstant, & parentes non senescentes modò, verùm etiam simul ac datur facultas, exire è nido non sinunt, & educationis vicem reddentes propriis, laboribus pascunt: Non possum non aptissimam, his, quæ de filiorum erga parentes pietate retulimus, Magni Aureij Cassiodori *lib.* 2. *ep.* 14. epistolam subdere, quæ, verè fateor, summo me gaudio delibutum reddidit, & mirabili voluptate perfudit, nec minori, vt arbitror, lectorem perfundet. Ea igitur, vindictam ab impiis filiis omnino sumi debere, his elegantissimis verbis ostendit.

SIMMACHO PATRICIO THEOD. REX.

Quis possit accusare iam reliqua, si pietatis nomina probantur esse crudelia? Negligitur leuis reatus, cùm tragœdia criminis magna tonuerit, nec aliquis nititur, quod parum est vindicare, si delicta summa respiciantur euadere. Inimicum trucem ratio ipsa professionis ostendit, iratum plerumque poteris inuenire collegam. Inobedientem verò filius declinare pœnas

pœnas non permittit humanitas. Vbi est illa naturæ vis, quæ amplexu copulæ destinatur ad posteros? Ferarum catuli sequuntur parentes, à cespite suo virgulta non discrepant, propago vitis propriæ seruit origini, & discrepat homo à suo fusus initio. Quid dicamus illa beneficia, quæ vel extraneam possunt obligare personam? Nutriuntur à paruulis, ipsis laboratur, ipsis diuitiæ conquiruntur: Et cùm sibi vnusquisque credat abundare quod possidet, cum à patribus adhuc quæritur, pro altera potius ætate peccatur. Proh dolor! non merebimus eorum affectum, pro quibus subire non recusamus exitium? Maria ipsa sæuis tempestatibus excitata, genitorum cura non refugit, vt peregrinis mercibus acquirat, quod propriæ soboli derelinquat. Aues ipsæ quarum via semper in escis est, naturam suam extranea sorde non maculant. Ciconia redeuntis anni iugiter nuntiatrix, eiiciens tristitiam hyemis, lætitiam verni temporis introducens, magnum pietatis tradit exemplum. Nam cùm parentes eorum pennas senio coquente laxauerint (Lassauerint reponendum contendit Christoph. Colerus *parerg. cap. 30.*) *nec ad proprios cibos quærendos idonei potuerint inueniri, plumis suis genitorum membra frigida refouentes, escis corpora lassa reficiunt. Et donec in pristinum vigorem ala grandæua redierit, pia vicissitudine iuuenes reddunt, quod à parentibus paruuli susceperunt. Et ideò non immeritò longa vita seruantur, qui pietatis officia non derelinquunt. Perdicibus etiam mos est, oua perdita per alterius matris damna sarcire, vt adoptione alienæ sobolis, incommoda suæ reparet orbitatis; Sed mox vt nati fiduciam habere cœperint ambulandi, ad campos exeunt cum nutrice, qui vt fuerint materna voce commoniti, ouorum suorum potius genitricem petunt, quamuis ab aliis, furtiuis fœtibus, educentur. Quid ergo homines facere debebunt, quando & hanc pietatem auibus inesse cognoscunt? Romulum itaque, qui facti sui acerbitate pollutus, non fœdat Romanum, ad vestrum facite venire iudicium. Et si eum patri suo Martino manus iniecisse constiterit, protinus legitimam sentiat vltionem; quia ideò elegimus mores vestros, quia crudelibus parcere non potestis. Quando genus pietatis est, in illos distringere, qui contra naturæ ordinem, sceleratis se docentur actionibus miscuisse.*

Hæc Cassiodorus. Cuius elegantissimis verbis similia alia Antonij Sabellici *memorab. tit. de piet. in parent.* & plurima pientissimorum filiorum erga patres exempla, lectori forsitan non ingrata subiicerem, nisi id iam antea diligenter præstitisset Iacob. Menochius *libr. 6. præsum.* P. Torres *in philos. princ. lib. 4. per tot.* & vt Polybius *lib. 1. in princ.* ait, *Minimè necessarium esse putarem, vt de his quæ rectè, & à multis dicta sunt, denuò sermo habeatur.*

CAPVT III.

Naturales quoque & extra matrimonium procreatos liberos, æquè ac legitimos parricidij tueri. De spuriis & incestuosis quosdam contra sentire. Nos pluribus in vtramque partem expensis, nullam quoad hunc casum liberorum differentiam faciendam, seriò docemus. Naturam æqualem filiis omnibus esse. Nullum parentem à filio in ius vocari permitti, quidquid alij opinentur. De spuriis plura scitu non indigna.

NATVRALES liberos, hoc est, qui citra matrimonium generantur, nulla à legitimis distinctione, quoad fœdus naturale, discerni, multis in locis Iustin. admonuit *auth. quib. modis nat. eff. leg. §. si quis verò non habens & auth. quib. modis eff. sui. §. si quis ergo filios.* Neque id sine magna & graui ratione, siquidem lex ciuilis, aut legitimorum solemnium defectus, naturæ vim mutare, aut stimulos naturales retundere nequit *l. eas de cap. min. §. sed naturalia inst. de iur. natu. l. amicissimos 36. §. Lucius, de excus. tut.* Vnde Dionysius senior apud Plutarch. *in Apohpteg. reg. & imp.* nullo iure ciuili, nec ipsa quidem principis auctoritate naturalia iura dirimi posse dicebat. Quò fit, vt cùm parentum veneratio, debitaque eis à filiis pietas, ex ipsis naturæ fontibus scaturiat, sitque lex hæc, qua colere & suspicere parentes iubemur, (vt Cicero de defensione loquens *pro Mil.* aliàs inquit) *Non scripta sed nata, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti sed facti, non instituti, sed imbuti sumus*: æquè naturales liberi, ac ij, qui ex iustis nuptiis procreati fuerint, parricidij pœna teneâtur; Quod concors scriptorum omnium schola recepit & non inefficacibus argumentis probari potest. Vt constat ex relatis à Greg. Lop. *in d. l. 12. verb. al fiio. Iul. Cla. §. parricidium num. 2.* Plaz. *de delic. ca. 22. num. 12.* Vel. *cap. 27. num. 2.* Tiraq. *de pœn. tem. cau. 20. num. 12. & in l. si vna quam verb. donat. largitus num. 235.* Fortun. Garcia *de vlt. fin. illat. 2.* Ant. Gom. *3. to. cap. 2. num. 3. &* Tiber. Dec. *lib. 9. crim. cap. 8. num. 8.* qui idem tradit *in patre nat. occidente filium.* Videmus namque iura, quæ cullei pœnam asperrimo huic crimini irrogandam statuunt, naturali parentum appellatione vsa fuisse, & personas quæ in hoc incidunt scelus naturaliter designasse, quo casu non ciuilium legum dispositionem, sed naturam ipsam inspicimus, vt ex Paul. *in l. tutelas de cap. minu.* responso colligitur. Rursus, & si naturalium, & legitimorum parentum inæqualis sit erga filios potestas, tamen vt verbis vtar Vlpiani *in l. 4. de curat. furios. pietas eis æqualis debetur*, atque ideò in edicto de in ius vocando, quo pudori parentum parcitur *l. 4. ff. de in ius vocan. l. fin. C. eodem, & de modo vocan. in ius vid.* ne violenta illa manus prehensione, & obtorto collo rapi in ius à liberis possent naturales etiam parentes hoc priuilegium habere Vlpianus *d. l. 4. in fin.* ex Labeone nos docet; & apertiùs Iulius Paul. *in l. parentes 6. de in ius vocan.* reddita quæ maximè ad rem nostram conducit ratione, sic inquiens. *Parentes naturales in ius vocare nemo potest: vna est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia.* A quo non longè abest quod ipse Iulius Paul. *in l. adoptiuus. 14. vers. vnde nec vulgo ff. de ritu nupt.* alibi tradit, *Vulgo quæsitam filiam, naturalem patrem ducere vxorem non posse: Quoniam in contrahendis matrimoniis: naturale ius & pudor inspiciendus est, contra pudorem est autem, filiam vxorem suam ducere.* Denique in ipso de quo agimus crimine, seruum, licet nec ciuiles, & legitimas nuptias *princ. inst. d. nupt. l. cum ancill. C. de incest. nup. l. quod attinet. d. reg. iur.* sicut nec alia quæ iuris

iuris erant Romani, cognoscat, à filio tamen occissum, lege Pompeia de parricidiis vindicari, Venuleius *in l. hos accusare* 12. §. *item nec lex. ff. de accusat.* Iurisconsultus scribit. *Sed cum natura* (inquit) *communis est, similiter & in eos animaduertetur.* Neque aduersatur, quod naturales liberi, præsertim non ex concubina domi retenta, sed vulgo concepti atque procreati, quos vt Andreas Alciatus *lib. 4. parerg. cap. 5.* Merceli. 2. *opin. cap. 7.* Conan. *lib. 2. c. 16. num. 2.* Paleo. *de noth. c. 17. & 18.* Mant. *in Ench. c. 182.* obseruarunt *Nothos* appellare solemus, patrem habere non intelliguntur, atque ita neque parricidium committere possint: cùm vt Paulus *in l. quia semper de in ius vocan. l. filium eum de his qui sunt sui.* ait, *Pater is tantùm sit quem nuptiæ demonstrant.* Et vt Modestinus *in l. vulgo. 23. ff. de stat. hom. vulgo quæsiti patrem demonstrare non possint.* Vnde prouerbiali carmine dicitur.

Cui pater est populus non habet ille patrem.

Et filij isti si Iustiniano *in §. penul. inst. de nup.* credimus, incertum patrem habent, & spurij solent appellari, quasi sine patre filij, eo quòd olim, vt scribit Plutarchus *in probl.* (quamuis Antonius, Concius *lib. 2. successiuarum lect. c. 11.* Hotom. *in disp. de spuriis.* & omnino videndus Cuiac. *lib. 5. obseruat. cap. 6.* alias Etymi rationes inquirat) spurius his notis. S.P. designari soleret, quasi patrem non habens, vnde spurij nomen ei inditum est. Non quia filij sine patre esse vlla ratione potuerint: sed quia, vt Syluester Aldobrandinus *in d. §. pœn.* eleganter cum Theophilo notat, *Ob numerum eorum qui cum matribus eorum consuetudinem habent, patres habere non intelliguntur.* Quamobrem Aristippus, auctore Laërtio *in vita Aristippi.* cùm illi meretrix diceret, abs te grauida sum facta: nihilo (inquit ille) magis hoc nosti, quàm si super spinas densissimas incedens diceres: Ista me pupugit. Diogenes autem, eodem Laërtio *in Diod. Cyni.* teste conspicatus meritricis filium, lapidem in turbam coniicientem: Caue, inquit, ne patrem ferias. Quò respicientes Athenienses, Cecropem, qui primus vnam iunxit in matrimonium, & concubitus vagos coërcuit, duplicis naturæ, vt Suidas *in* Κέκρωψ & Athæneus *lib. 13. cap. 1.* memorant, esse finxerunt; Quamuis Cæl. Rhod. *lib. 6. lect. antiq. cap. 14.* aliam huius rei causam tradat, vt superiore parte virum referret, inferiore fœminæ speciem ostenderet; significantes per matrimonium homines non matrem tantùm, sed & patrem etiam cognoscere posse. Nam etsi quoad ciuiles effectus patriæ potestatis, & successionum iura, hæc omnia quæ diximus vera sint, & vulgo suscepti filij pro non filiis sint, & patrem habere non videantur. Quoad reuerentiam tamen & obsequium parentibus debitum, & reliqua alia, quæ ex natura ipsa descendunt, naturales liberi nihilo à legitimis differunt (Vt constat ex *sup. citat. iuribus* & ex auctoribus congestis à Tiraquel. *d. causa 20. num. 12.*) & violatæ pietatis pœnas æqua lance perpeti debent. Cùm interdum & ipsi vehementiùs quàm legitimi à parentibus diligantur, vt Pelopæ & Hebij exemplis adductis ostendit Plutarch. *in parallel.* Cumque non deficiant in iure, vt Paleotus *de not. & spur. c. 26.* & Mascardus *de prob. concl. 791.* docent præsumptiones & argumenta, quibus filiorum etiam naturalium pater cognosci, & probari plenissimè queat. Neque oporteat meliorem esse causam naturalium quàm legitimorum, & contra Iustiniani *in auth. de rest. & ea quæ paris* §. *fin.* sanctionem, *plus habere castitate luxuriam.* Ex quibus explodenda est Bart. *in l. Diuus de parr.* Imolæ. *in l. ex facto.* §. *si quis rogatus ad Trebel.* Alex. *in d. l. Diuus, & in consf. 143. vol. 1.* Ias. *in §. pœn. num. 61. inst. de act. Speculat. in tit. de accusat.* §. 1. & aliorum relatorum à Plaza *d. c. 22. num. 12.* Pet. Gerar. *sing. 2. in fin.* Tib. Decian. *lib. 9. crim. c. 15. num. 30.* opinio, qui incestuosos filios & ex illegitimo coitu procreatos, parricidij crimen nequaquam incurrere constanter defendunt. Nam etsi hi patrem quoque habere non censeantur, quòd talem habeant quem habere non licet, vnde & ex Solonis legibus nihil parentibus debebant, à quibus solam infamiæ labem accepissent, quæ apud Athenienses, vt Claudius Minoes *ad Embl. Alc. 138.* refert adeò grauis existimabatur, vt locum quemdam haberent quo spurij seorsum ab ingenuis exerceri essent soliti, quem Cynosargem appellabant: nam contaminari nobilitatem spuriorum consuetudine verebantur. Adhuc tamen ego in contrariam sententiam manibus & pedibus eos & filios, quantumuis incestuosos, & ex damnato coitu generatos, parricidij reos esse posse, cum Baldo *in c. 1. §. naturales si de feud. fuer. contr. inter dom. & vass.* Greg Lopez *in d. l. 1. 2. par. verb. al fijo.* Couarrub. qui alios refert. *de sponsal. 2. par. c. 8. §. 6. num. 2.* Plaza *d. c. 22. num. 12. & 13.* Fortun. *de vltim. fin. illat. 7.* & aliis veriùs existimo: communis namque est, vt diximus, omnium filiorum natura *d. l. hos accusare* §. *omnibus, ff. de accusat.* & licèt lex ciuilis huiuscemodi liberos tantùm abhorreat, vt neque ali à parentibus debeant: Auth. *ex complexu C. de incest. & nefar. nup.* quam conatur à duritia defendere Madera *animad. c. 32.* Tamen vt grauiter & doctè inquit Franc. Connanus *d. lib. 2. Lex naturæ nullis se angustiis includi passa est, eodemque iure filios omnes, quomodocumque nati essent, habuit. Tam pater est eius instituto, qui ex concubina, meretrice, ancilla, consobrina, quam qui ex iusta vxore liberos suscepit.* Vnde & ex simili coitu, naturalis coniunctio & affinitas nuptias prohibens, nascitur *l. & nihil. 54. ff. de rit. nupt. c. discretionem de eo qui cogn. consang. vx. sua,* (Vide Tiber. Dec. *lib. 9. crimin. c. 9. num. 11.* qui hinc seruorum filios parric. teneri ait.) & filius quamuis per incestum susceptus, non ideò filius esse desinit, quoniam, vt ait Augustinus *de bono coniug. c. 16. relat. in c. sicut. 32. q. 4. Semen hominis ex qualicumque homine Dei creatura est: & eo malè vtentibus malè erit, non ipsum aliquando malum erit.* Quo fit, vt & ali ex Pontificiis decisionibus debeat *cap. cum haberet. de eo qui dux. in matr.* Soci. *consf. 161.* Couarr. *sup.* Paleot. *de noth. c. 48.* iuxta iuris naturalis præcepta *l. 1. §. ius nat. ff. de iust. & iur. princ. inst. de iure nat. c. ius naturale. 1. dist.* & omnino, eodem iure dictante, parentibus obedientiam & pietatem præstare teneatur, pariterque ac legitimus, si asperrimum parricidij crimen commiserit, cullei pœna plectatur. Neque turbor Accursij *in l. quia semp. de in ius vocan.* sententiâ, quæ supradictos auctores decepisse videtur, existimantis, incestuosos & illegitimos siue adulterinos liberos, non teneri reuerentiam parentibus exhibere, atque adeò illos sine venia in ius rapere posse: nam etsi Accursij iudicium, Angelus *in §. pœn. inst. de act.* & Zassius *in l. 4. §. prætor ait, ff. de in ius vocan.* commune esse testentur: contraria tamen opinio magis iuris regulis consentanea videtur, neque enim frustra Paulus *d. l. parent. de in ius vocan.* generaliter loquitur, dicens: *Vna est*

enim

enim omnibus parentibus seruanda reuerentia, nisi vt quoscumque parentes à quibuscumque filiis vocari non posse significaret; prout contra Accursium optimè cum Azone *in summa l. de in ius vocan.* Ias. defendit, *d. §.pœnal. n.* 61. & eleganter Fortun. Garc. *de vlt.fin.iur.illat.* 7. *verf.quinimò contrarium:* & Syluest. Aldobrandinus *d. §. penult. inst. de nup.* Et cùm patronum etiam ex fideicommissi causa manumittentē, ob solum libertatis beneficium in ius vocari prætor prohibeat, *l.*4. *& ll. is cui* 9 *ff. de in ius vocando*; cur non quemcumque parentem, à quo filius habuit vt viueret, eodem honore donabimus? Præsertim cùm ipsa grauitate, vt Maynus *lib.*2.*act.c.*44. considerat, ætatéque plerumque grandiori, parentes commendentur; quod nedum filios, verum & extraneos quodammodo ad reuerentiam inducit. Vnde Ouid. 5. *Fast.* illud:

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inque suo pretio ruga senilis erat.

Cui adstipulatur Iuuenalis *satyr.* 13. dum inquit:

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, &c.

Et alia quæ de senectutis veneratione Corras. *de iure ciuil.in artem red.*2.*p.cap.*6. Connan. 1. *commun.cap.*9.*num.*3. Tiraquel. *de nobil.cap.*19. *& de primog.in præfat. à num.* 75. Madera *de las excelen.de España cap.*3. *in princip.* scripserunt. Quibus addo quod de nothis in hunc sensum scribit Euripides: *Nothum genus habet nomen culpabile, natura verò æqualis est.* Planè adoptiui filij cùm in eis ea cessent omnia quæ suprà retulimus, parricidij non tenebuntur, vt doctè, & latè Tiber. Dec. *lib.*9.*crim.c.*9.*n.*5. obseruat.

CAPVT IV.

Proscriptum patrem, quem bannitum vocant, à filio citra parricidij crimen, quidquid alij arbitrentur, occidi non posse. Hoc variis rationibus & exemplis corroboratum. Limitari tamen vbi pater in patriam aut Principem aliquid hostili animo molitetur, nec alia remedij via daretur. Expenduntur in hanc rem elegantissima Marcelli, Ciceronis, & aliorum testimonia. Patriæ nos plus quàm parentibus debere. Maiorem parentem à Varrone appellari. Qui obiter declaratur. Hoc etiam exemplis adstructum.

ILLVD etiam magnis scribentium concertationibus disputatur, an filius citra parricidij crimen, proscriptum patrem (quem Bannitum vocant) occidere possit? In qua quæstione, aientium & negantium Auctorum sententiæ reperiuntur, quos vt compendio referam, Ludouicum Carrerium §. *de homicidio, vers. nono quæro, num.*26. Petrum Plazam *de delict cap.*22. *num.*14. & ab eis omissum Tiraquel. *de pœn.temp. caus.*20. *num.*6. *&* 7. Catel. Cot. *in memorab.verb. Bannitus el* 3. allego. Sed tandem in eam magis frequens eorum numerus conuenit, quæ distinctione adhibita mediam quodammodo viam sequi videtur, vt si ob maiestatis crimen, vel patriæ proditionem proscriptus fuerit pater, impunè occidi à liberis possit, si verò ob aliam causam non ita.

Quæ opinio Bartol. *in l.si adulter §. liber de adult. & in l.minimè de relig.* Angelo *in auth. de incest.nup. in princip.* Ioann. de Portona *in l. qui seruum de verb.* Paulo Castrensi *in l.* 1. *§. ius autem de iustit. & iur.* & antiquioribus aliis arrisit, & communi omnium ferè recentiorum ore probatur, vt constat ex Carrer. & Plaza *vbi suprà*: Mihi verò (tantùm pietati tribuo) etiam in hoc casu filio patrem occidere nequaquam licere, magis arridet: nam & si lex ciuilis, publicos hostes & maiestatis reos, cognationis & agnationis iuribus & effectibus priuet, *l. postlimin. §. filius de captiuis*; naturalis tamen sanguinis qualitas, & debita parentibus pietas nullo pacto aboleri, nullóque iure dirimi potest, vt passim Iureconsulti testantur, *l.ius autem, ff. de pact. l. iura sanguinis de reg.iur.* vnde & alimenta his proscriptis, à filiis deberi, & reliqua omnia, quæ naturalem causam habent, manere eis incolumia, licèt aduersentur plures, plurimi alij fatentur, quos refert Tiraquel. *suprà num.* 8. *cum sequent.* Menoch. *de arbitr. quæst.*90. *num.* 45. & relati à Cened. *in collect.*20. *ad decretum n.*2.

Et quamuis occidendi proscriptum siue perduellionis damnatum, potestas omnibus fiat; cùm tamen id necessitati non subiiciatur, quod potestati seu voluntati committitur, *leg. non quidquid de iudic.* non omninò impium filij facinus impunitum relinqui debere censerem, qui de patris vita, pro qua optimum consilium capere debuit, tam iniquum sumpsit arbitrium. Cùm neque patronum (cui patrem præferri, vel Agellij *lib.* 5. *noct. attic. cap.* 13. testimonio probatur) impunè possit libertus etiam in casu permisso, vt Modestinus *in l. si adulterium, §. liberto, ff. ad leg. Iul.de adult.* docet, vita priuare: neque (vt in receptatoribus Paulus *in l.* 2. *ff. de receptator.* scribit) par sit eorum delictum, qui nihil ad se pertinentes homines occiderunt, & eorum qui non affines quidem vel cognatos, sed patrem ipsum pro quo mori debuerant, interfecerint.

Vnde meritò à Valerio Maximo *lib.* 9. *cap.*11. Cæl. Rhodigin. *lib.*11. *lect. antiq.cap.* 17. & aliis, cuiusdam filij crudelitas execratur, qui patrem tonantibus bellis ciuilibus proscriptum, & apud clientulum securè latentem, militibus prodidit, eóque nomine à sanguinariis tribunis, patris bona, delationis præmium accepit. Contra verò eum eximiis laudis, & pietatis encomiis Appianus *lib. bellorum ciuilium* 4. extollit, qui in triumuiralis proscriptionis turbine, senio iam affectum patrem Oppium nomine, vtque manere liceret deprecantem, non prius dereliquit, quàm extra portam vrbis tutò sistere posset, indéque humeris impositum Siciliam vsque indefesso animo, cui paternus amor vires suppeditabat, perduxit incolumem. Sed neque minoribus laudibus, ignobilem quandam, & humilem puerperam, Valerius *lib.* 5. *cap.* 5. prosequitur, quæ cùm matrem supplicij causa, carcere, vbi vt fame periret damnata erat, inclusam haberet, cùm impetrasset à ianitore aditum, semper excussa, ne quid inferret cibi, vberibus suis eam alens tandem inuenta

inuenta fuit; quo miraculo, vt Plin. *lib. 7. c. 36.* verbis vtar, *matri salus donata filiæ pietate est, ambæque perpetuis alimentis, & ille locus eidem consecratus est Dea, C. Quinctio, M. Attilio Conss. templo Pietatis in illius carceris loco structo.* Ergo quidquid integrum collegium tenuerit, cui hanc quæstionem fuisse à ciuitate Tudertina commissam: Bart. *in d.l.si adulterium, §.libert.ff.de adult.* refert, & quidquid in Baldazo quodam vsu venisse, qui patrem proscriptum impunè necauit, memoret Alexand. *in d. l. liber.* Cotta *in mem. verb. bannitus el 3.* ego adduci non possum vt credam, filio, etiam in hoc casu, patris necem impunè cessuram.

Quod eò constantiùs defendo, quòd videam mecum Angelum *in d.§.libert.* Decium *in c.quæ in Ecclesiarum num. 14. de constit.* Fortun. *in l. veluti 9. colum. vers. ex superioribus:* Garcia & Didac. Couar. *de spons. c.7.§.7.num.5.& in c.Rainut.in initio, n.9.* sentire, & eandem opinionem probare. Necnon Cæpol. *conf.5.num.29. cum seqq.* quem refert, & sequitur Tiber. Dec. *lib.9.crim.c.13.num.6.* qui quod plus est, extraneos opem filio dantes; hoc in casu teneri vult, quamuis aliàs neutiquam tenerentur. Planè si pater aliquid contra patriam, vel patriæ parentem, Principem hostili animo moliatur, aut etiam in Catholicæ fidei perniciem, quâ violata vix potest vlla Resp. incolumis esse, aliquid tentare præsumat, non dubitarem filium absoluere, qui vbi nihil rogando profecerit, patris scelus vel detulerit iudici, vel desperatis rebus, & nulla alia remedij forma relicta, in illum manus iniecerit. Hoc namque concors omnium vtriusque iuris interpretum schola confirmat: Fortunius, Couar. & supradicti omnes: Carrer. *tit. de homic. vers. 9. quæro, n. 27.* Plaza *d.c.22.num.15.* Simancas *in Cathol. instit. tit. 29. num. 35. cum multis seqq.* Petr. Gerar. *sing. 2.* Mant. *sing. 155. & in Enchirid. c. 242.* Dueñas *reg. 286. amplia. . . .* & latè Cenedo *collectan. 20. ad decret.*

Et efficacissima ratione defenditur, quippè quòd non possit pater in Rempublicam facere, quin simul filio vim & iniuriam inferre videatur, quam etiam contra patrem propulsare licere, omnes cum Florent. *in l. vt vim de iust. & iur.* testantur. Vnde in Apolog. Tertul. *In reos* (inquit) *maiestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* Et eum minimè parentis loco habendum, neque vt talem lugendum Marcellus *in l. minimè 35. de religios.* (vide omninò Durant. Casel. *2. var. c. 3.* & Tiber. Decian. *suprà cap. 15. num. 9. & 10*) admonuit. *Qui ad patriam delendam, & parentes & liberos interficiendos venerit: Quod si filius patrem, aut pater filium occidisset sine scelere, etiam præmio afficiendum.* Id quod elegantissimè Marcus Tullius *3. offic.* expressit, sic inquiens: *Quid si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, silebitne filius? Imò verò obsecrabit patrem ne id faciat; si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam, ad extremum si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris.*

Etenim vt multis Iureconsultorum *l. 1. §. sed si seruus de vent. insp. l. 1. §. generaliter de vent. in poss. mitt. l. 3. §. quod pater de mun. & hon.* testimoniis cauetur, non parentibus tantùm sed præcipuè Reipublicæ nascimur: Quam in pari causa præferri debere, quicquid litteræ ordine Pomp. *in l. veluti de iust. & iur.* parentes præponat, optimè post longam disputationem concludit Fortunius *in d.l.veluti col. 10.* & ex Platonis *in Crito.* sententia colligitur, à qua non longè Cicero *1. offic.* abest, & alij ex Græcis Philosophis, quorum verba latè congerit Stobæus *serm. 37.* Vnde Varro relatus à Nonio, scitè admodum patriam maiorem parentem appellat, sic inquiens: *Si qui patriam maiorem parentem extinguit, in eo culpa est, quod facit pro sua parte is qui se eunuchat, aut aliqua liberos producit:* vbi vt hoc obiter animaduertam, verbum *producit* non *procreat*, significat, sed *differt, & impedit*, vt & verba præcedentia suadeant, & rectè Christophorus Colerus *parerg. c. 34.* præuidit: Sed & Cicero *lib. 1. de Repub.* non minùs venustè antiquiorem siue potiorem parentem patriam dixit: *Sed quoniam* (inquit) *plura beneficia continet patria, & est antiquior parens quàm is qui creauit; maior profectò ei, quàm parenti debetur gratia.* Valerius *lib. 5. c. 6. in princip.* quoque hoc idem non inelegantioribus verbis edocuit: *Arctissimis* (ait) *sanguinis vinculis pietas satisfecit; restat nunc, vt patriæ exhibeatur; cuius maiestati, etiam illa quæ Deorum numinibus æquatur, auctoritas parentum, vires suas subiecit; fraterna quoque charitas æquo animo ac libenti cedit, summa quidem cum ratione, quia euersa domo, intemptatus Reip. status manere potest; vrbis ruina, penates omnium trahat secum necesse est.*

Et sanè neque exemplis destituimur, quibus præstantiorem esse patriæ, quàm parentum aut liberorum causam, manifestetur: Nam Lucium Brutum, Valerio *dict. lib. 5. cap. 8.* Flor. *lib. 1. cap. 9.* August. *de ciuit. Dei, lib. 3. cap. 16.* Policr. *lib. 4. cap. 11.* referentibus, legimus filios suos Tarquinij dominationem à se expulsam reuocare conantes, comprehensos, próque tribunali virgis cæsos, ad palum religatos, securi percuti iussisse. Cuius exemplum Darius, & alij quorum Plutarch. *in paralld. cap. 23. & sequent.* meminit sequuti sunt: Et vt interim Epaminondam, Manlium Torquatum, & Postumium Tiburtium omittam, qui filios, vt passim tradunt Auctores Plutarc. *suprà cap. 13.* Plin. *lib. 34. c. 4.* Agellius *lib. 9. c. 13.* Valer. *suprà, & lib. 2. cap. 7.* ob militiæ ordinem non seruatum morti dedere; quò fortè respexit Paulus *in l. post Liminium §. filius de captiuis*, dum ait: *Disciplinam castrorum antiquiorem fuisse Romanis, quàm charitas liberorum;* silentio Auidij Cassij memorabile factum inuolui non potest, qui filium Tribunum, qui legem Agrariam primus tulerat, mutisque modis populariter hominum animos sui amore deuinctos tenebat, ob affectati regni crimen domi damnauit, verberibúsque affectum necari iussit, ac peculium eius Cereri consecrauit, vt Plin. *d. lib. 34. c. 4.* Florus *lib. 1. cap. 26.* & alij prodidere. Marij quoque & Erechthei consimile factum narrat Plutarch. *in paral. c. 40. & 41.* qui patriæ charitati, natura postposita, in somniis præmoniti, se victoriam consequuturos si priùs Diis victimas filias facerent: nihil cunctati, eas animo libenti sacrificarunt.

CAPVT

CAPVT V.

Expositum etiam filium, & à patre quauis occasione relictum, si agnitum patrem occiderit, parricidij teneri, contra omnes defendimus. De expositis liberis plura. Thebanorum Romanorúmque de exponentibus leges. Naturaliter etiam malè meritis parentibus ob solum vitæ beneficium, pietatem à filiis deberi. Hoc Valerij, & Cicero. verbis, & Manlij Torquati exemplo probatum.

SVPRADICTIS proximè quæstio illa videtur accedere, an filius qui patrem occiderit, à quo sanguinolentus, id est recens natus expositus sit, vel posteà languidus, & infirmus sine iusta causa in xenone seu hospitali relictus, patricidij pœna, vel ordinario tantùm homicidij supplicio veniat afficiendus? Et quidem interpretes omnes quotquot de hac re sermonem fecere: Petr. Gerar.*sing.*2.Carrer.*d.vers.nono quaro,num.*28. Paz. *d.c.*22.*num.*15.*&* 27.*in fin.* Menoch.*de arbitr. cas.*396. *num.* 14. Tiber. Decian. *lib.*9.*crim.c.*15. *num.* 29. parricidij reatum filium incurrere negant, verbis Imperat. Valentiniani, Valentis, & Gratiani allecti, qui eum, qui sobolem suam exponendam putauit, non solùm animaduersioni, quæ constituta est, quæ erat extraordinaria ex S. C. Plauciano, vt refert Menoch. *d. cas.* subiacere præcipiunt, sed & aditum repetendi filij habere non sinunt. *Nec enim*(inquiunt) *in l.*2.*Cod. de infant. expos. suum quis dicere possit quem pereuntem contempsit.* A qua decisione non longè nouior alia Iustiniani *in l. fin.* §.*sed scimus, Cod. de lati. li.* differre videtur, quâ seruus, qui ægritudine affectus à domino destituitur, si conualuerit, seruitutis vinculis liberatus, sui iuris manere iubetur. Quod æquè in filiis valuisse, & patriæ potestatis nexibus si à parente expositi fuerint liberari, tam ciuili, *l.*1.*C.de expos.in C.Theod. s.cap. vnic.de infant.expos.lib.*5.*tit.*20.*part.*4. quàm canonico, & regio iure probatur.

Nam etsi olim Romulus, vt Dionysius *lib.* 2. *antiq.* Petr.Greg.*lib.*44.*Syntag.cap.*3. *num.*2. refert, liberos sub certis legibus exponere concessisset, posteà tamen his & aliis pœnis non immeritò ea parentum crudelitas coërcita est: Nam si filios,qui à patribus nullam artem edocti essent,patres impunè contemnere,& alimentis priuare,prudentissimus sanxerat Solon Plutar.teste *in eius vita,* cur iis pietatem & obsequium debebunt, à quibus sub fortunæ arbitrio relicti, & quodammodo vita priuati immaniter fuerint? *Necare enim videtur,* vt Paulus tradit, *qui denegat alimenta: Et qui publicis locis misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet, in l.*4.*de li.agnos.* quæ non malè intelligi potest, de his qui exponebant filios in columna lactaria Sospiti Iunoni dicata; de qua vide, quæ post Festum tradit Ræuard. *lib.* 1. *coniect. cap.* 17. Vnde apud Thebanos, vt Ælianus *lib.* 2. *de var. hist.* refert, lex erat, quæ capitis pœna mulctabat illum, qui infantem exponere, vel in solitudinem abiicere ausus fuisset.

Verùm si in extrema necessitate pater esset constitutus, siue mas siue fœmina infans asset, cogebatur eum statim à materno partu ad magistratum, cum ipsis fasciis, adferre, qui acceptum, alicui viro leui pretio tradebat, cum quo pactum & conditiones intercedebant, vt per suam fidem infantem aleret, & adultum serui, vel seruæ loco haberet. Sed & Romanis, apud quos hoc crimen frequentissimum fuisse indicat Tertullianus *in apologia, filios exponitis suscipiendos ab aliquo prætereunte misericordia extranea* variè, pro temporum varietate, vindicatum fuit; vt ex Cuiacij *lib.*16.*obseruat.cap.*36.*& in parat.ad tit. Cod.de inf.expos.* Menoch.*casu* 396.Vela *de delect.cap.de exponen.inf.*Bossio *tit.de homic.num.*7.*&* 8.scriptis constabit.

Sed adhuc ego, quoad nostram pertinet tractationem, adduci non possum vt credam, etiam ob hanc causam filium patri, quem compertum & exploratum habet, & à quo se genitum esse cognoscit, citra paricidij supplicium mortem inferre posse. Nam neque verosimile est filium à patre sine maxima causa exponi potuisse; vt enim apud Philostratum *lib.*2. *cap.*8. ex Euripide Apolonius ostendit:

Cunctis hominibus filij sunt ipsa anima.

Et vt exponendi occasio deficeret, ac certè, qui exponit, pater esse non desinit, neque quicquid se impiè aduersus filium & crudeliter gerat,naturæ ipsa minor ei pietas & reuerentia debetur. Quid est enim, quod non ob solum nascendi initium, & huius vitæ vsuram, filij parentibus rependere teneantur? Vnde rectissimè Imp. *l. patrem* 16. *Cod. de nupt.* etiam in nuptiis expositæ filiæ exponentis patris consensum requirit; & Fortunius Garcia *in l.* 1. §. *ius naturale de iustit. & iur.* admodùm doctè concludit, ex supradicta ratione filium egenti patri, quamuis ab eo nunquam aliquod beneficium acceperit, alimenta præstare, teneri.

Naturaliter itaque parentibus etiam male merentibus pietatem debemus, quod Mucij Manlij Torquati filius apud Valerium *lib.*5. *cap.*4. ostendit, qui effecit, ne pater, à quo semper rustico opere grauatus, & malè habitus fuit, causam ad populum diceret: Et Valerius ipse hoc addito elogio manifestiùs expressit: *Commendabilis est pietas, quæ mansuetis parentibus præstatur; Sed Manlius quo horridiorem patrem habuit, hoc laudabilius periculo eius subuenit: qui ad eum diligendum, præter naturalem amorem, nullo indulgentiæ blandimento inuitatus fuerat.*

Ostendit etiam & Cicero *pro Cluent.* dum pro Cluentio, ita aduersus eius matrem Sasiam loquitur: *Nam Sasia mater huius Habiti, mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater inquam appellabitur, neque vnquam illa ita de scelere, & immanitate audiet, vt naturæ nomen amittat.*

CAPVT VI.

Parricidij crimen malè hucuſque à Doctoribus ad patrum ſpiritualium, Iudicum, Dominorum, & ſimilium perſonarum interfectores extenſum. Planè qui Patriam aut Principem produnt, parricidas paſſim à bonis auctoribus appellari, & non maieſtatis tantùm, ſed & parricidij reos videri. Hoc & debitum patriæ amorem expoſcere. De quo nonnulla. Pilatum in Christi Domini morte parricidium commiſiſſe ſecundùm aliquos. Qui eius interitus? Præceptoribus non ſecus ac parentibus reuerentiam deberi, & an in nece eorum parricidij crimen committatur.

QVEMADMODVM naturales pårentes nullo caſu citra parricidij crimen interfici poſſe, niſi vbi contra patriam aliquid moliuntur, ſupra contra communes Doctorum traditiones reſolui: ita è contrario explodenda eſt mihi in hoc capite eorundem ſententia, quos refert Plaza *d. cap.* 22. *num.* 18. Tiraq. *in l. ſi vnquam verb. ſuſceperit liberos num.* 22. Rojas *in epit. ſuc. cap.* 28. *num.* 9. Menoch. *caſu* 355. *num.* 16. Tiber.Dec. *lib.* 9. *crim. cap.* 5. *ex n.* 5. qui ſeriò affirmare nequaquam verentur, parricidium quoque, in nece parentum ſpiritualium committi, vel aliorum, qui parentum inſtar habeantur; veluti ſi quis Iudicem, Dominum, Epiſcopum, vel Parrochũ interfecerit: Ita docet Accurſ. *in auth. vt iud. ſine quoquo ſuffr. §. illud:* Fab.Plat. & Angelus *in §. alia deinde, Inſt. de pub. iud.* Carr. *dict. verſ.* 9. *quaro, num.* 10. & 12. Plaza *ſuprà, num.* 21. & 22. Nam etſi non diffitear, magnam in his perſonis venerationem & pietatem deberi, vt pluribus adductis Tiraq. oſtẽdit, *de pœn. temp. cauſ.* 21. *per totam:* Et Aſcan. *Clem. de pat. pot. effect.* 3. *ex num.* 7. Quis tamen ferat, particularem huius ſceleris pœnam, peculiaribus rationibus certis perſonis inflictam, ita latè produci, vt nullus ferè caſus relinquatur, quo locum habere non poſſit? Aliis ſupliciis, alia maleficia puniantur, parentum violatio hanc ſibi dumtaxat animaduerſionem vſurpet; neque pœnalium legum verba contra totius legalis ſcientiæ principia, *l. interpretatione*, *l. reſpiciendum de pœn. c. odia de regul. iur. in* 6. extra proprios cancellos protrahantur.

Præſertim cùm iſthæc horum auctorum ampliationes, nullo, nec iuris, nec quotidiani vſus fundamento nitantur, vt benè Gregor. Lopez *in d. l.* 1, 2 *part. verb. al fijo:* D.Ioan. Vela *d. cap.* 27. *num.* 5. & Tiber.Decian. *d. lib.* 9. *cap.* 9. *num.* 6. aduertunt; ſicut neque illa, quam ex multorum opinione refert, & ſequitur Plaza, *vbi ſuprà num.* 35. quæ docet parricidij reum iudicem eſſe, qui ſubditum ſuæ poteſtati & imperio hominem iniuſtè vltimo ſupplicio mactauerit, contra apertum Vlpiani *in l. Cornelia, ff. de ſicar.* reſponſum, qui eo in caſu pœnam legis Corneliæ de ſicariis committi his verbis ſcripſit: *Lege Cornelia, de ſicariis tenetur, qui cùm in magiſtratu eſt, eſſet, eorum quid fecerit, contra hominis necem, quod legibus permiſſum non ſit.* Planè ſi quis in patriam aliquod facinus commiſiſſet, etiam ſi alia reperiantur ſupplicia non malè tentare quis poſſet, parricidij pœnam locum habere, vt poſt alios doctiſſimus Ant. Concius *ad leg. Iul. maieſt. lib.* 1. *cap.* 1. & Tiber. Decian. *d. c.* 5. *num.* 4. aduertunt: nam certè parricidij nomen hanc in rem ſæpiſſimè ab auctoribus vſurpari videmus. Cicero 3. *offic. Poteſt cuiquam eſſe vtile fœdiſſimum parricidium patriæ.* L. Flor. *lib.* 4. *cap.* 1. cùm de Catilinæ coniuratione loqueretur: *Fuluia viliſſimum ſcortum, ſed parricidij innocens.* Saluſtius de eodem Catilina Ciceroni maledicente in Senatu, *ad hæc maledicta* (inquit) *alia cùm adderet, obſtrepere omnes, hoſtem atque parricidam vocare.* Et de alia quæ eleganter ad hoc notat Iſaac. Caſaub. *ad Lamprid. pag.* 350. Quod non immeritò admitti videtur, ſi enim patria communis noſtra eſt parens, qui patriæ vim & interitum infert, aut in eius perniciem impium aliquod facinus machinatur, quaſi qui parentem occidat, parricidij reus iudicari debet. Quinimò potiorem eſſe patriæ, quàm parentum rationem, & *ſuprà hoc lib. cap.* 4. inſinuaui, & eleganter Ouid. 2. *de Ponto, eleg.* 4 oſtendit, dum ait:

Dulcis amor patriæ ratione valentior omni.

Et Seneca *in Troad. Præferre patriam liberis regem decet:* Sed neque abeſt Cicer. 1. *offic.* qui patriam patribus præpoſuit, dum dixit: *Non nobis ſolùm nati ſumus, ſed partim patriæ, partim parentibus, &c.* Et 6. *de repub. & in ſomn. Scip. Iuſtitiam cole, & pietatem, quæ cum ſit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt.* Quod ſatis teſtati ſunt Brutus, Curtius, Decij, Scipiones, Codrus, Thraſibulus, Phileni, & alij, qui vt paſſim auctores (Valer.Max. *lib.* 5. *cap.* 6. & alij relati à Petr.Greg. *in prælud. lib.* 2. *c.* 39. Bellengar. *verb. patria*) commemorant, mortem pro patria alacriter oppetierunt, maluerúntque patriam incolumem propriæ vitæ iactura relinquere, quàm ſuperſtites cernere laborantem, & captiuam intueri. Vnde non abſimili modo, licèt ij qui Principes aliquid moliuntur, maieſtatis crimen incurrant, & pœnis huic ſceleri conſtitutis, *l.* 1. *leg. quiſquis, cum aliis, C. & ff. ad l. Iul. maieſt.* plectantur; adhuc tamen, quia Imperator vel Princeps patriæ pater eſſe cenſetur, parricidæ dicuntur. Sueton. *in Iul. c.* 38. de Iulij Cæſaris morte agens: *Curiam in qua occiſus eſt obſtrui placuit, Idúſque Martias parricidium nominari.* Valer. *lib.* 2. de Caio Caſſio: *Dignam manum quæ publico parricidio ſe non contaminaret*, & ſæpè alibi, in locis plena manu à Briſſonio *verb. parricidium* congeſtis.

Quibus ego Senecam *lib.* 1. *de Clement. c.* 9. addo, qui Auguſtum, ad Cinnam ſibi inſidias paraſſe compertum ita inducit loquentem: *Vitam tibi Cinna do, priùs hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ.* Et Lampridium *in Commod.* qui in Commodi nece exultaſſe populum refert, & magnis acclamationibus illum *parricidam Senatus appellaſſe.* Nimirum, quia vt Cicero ait: *Atrociùs eſt patriæ parentem quàm ſuum occidere.* Qua de cauſa, Pilatum, quòd Chriſtum Dominum omnium parentem & ſeruatorem occiderit, parricidam fuiſſe, & pœna parricidij miraculosè damnatum, nonnulli ex noſtris Scriptoribus tradiderunt: Montal. *in tract. de reprob. ſent. Pilati, ver. & hæc ſufficiunt:* Carr. *in prax. §. de homicid. verſ.* 9. *quaro, n.* 11. Plaz. *d. cap.* 22. *num.* 23. Tib. Decian. *lib.* 9. *crim. cap.* 5. *num.* 7. Eius namque corpus fuit per terram à duobus bobus perductum, & non ſecus atque

de

de parricidis fieri, alio loco retulimus, in lacum proiectum. Quamuis alij auctores, quibus hac in re plus tribuendum existimo, propria se illum manu transfuerberasse testentur, Paul. Oros. *lib.7. cap.5.* Baron. *tom.1. annal. anno Christi* 41. *pag.* 280. vt sic malorum, in quæ deuenerat, compendium, mortis celeritate quæreret.

Est etiam vt Petr. Ærodius *lib.8. rer. iud. tit.6. cap. fin.* aduertit, aliquod parricidij genus in præceptores sæuire à quibus quis licèt non vitam, vera tamen (vt dicebat Antisthenes & Aristippus) ex Laërt. *in eorum vitis*, vitæ præsidia, quæ etiam è naufragio possint enatare, censetur accipere. Quinimo quod distat corpus ab animo, eò plus præceptoribus debemus quàm patribus, quare non minori quàm parentes obsequio & amore præceptores colendos, post Platonem Accursius quoque noster *in l. liberto. 9. de obseq. à liber.* agnouit, & Marcus Mantua, *in glossar. part. 1. cap. 92.* Ascan. *Clem. de pat. potest. eff. 3. num. 11.* qui hinc magistrum in ius vocari non posse, constanter tuetur. Quis est enim, vt Cicer. *pro Planc.* inquit, *liberaliter educatus cui non educatores, cui non sui magistri atque doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse aut doctus, aut altus est, cum grata recordatione in mente versetur?* Aut quis ignorat, nunquam vel commendari satis (vt Annæus Robertus *lib. 3. rer. iud. c. 3.* ait) vel merita largitione, & dignis præmiis foueri posse præceptores? qui sollicito studio educationem & mores adolescentiæ curant, quique iuuentutem bonis artibus imbuunt. Quod quantum conducat ad veram & solidam gloriam, Lycurgus, vt Cæli *lib. 20. c. 28.* refert, catulorum argumento demonstrabat, quos eisdem prognatos parentibus, educationis dissimilitudine diuersis moribus ostendebat: cùm lucernarius foret vnus, alter venaticus, & qui generosos spiritus, alunt, laboribus innutritos. Vnde nota est in iure, & ab omnibus hac solùm de causa probata, illa Attilij Reguli *de donat.* in Nicostratum præceptorem, cuius disciplina melior effectus fuerat, remuneratoria donatio: Necnon pium illorum auditorum officium à quibus Sabinus vt narrat Pomponius, *in l. 2. circa fin. de orig. iur.* in plurimum sustentabatur. Sed & multa eademque insignia grati animi erga magistros exempla, lato sermone Petrus Greg. *in prælud. cap. 41.* & Menoch. quem vide *centur. 5. cas. fin.* recensuit. Et quod ad rem nostram vehementer conducit, Zoilum quòd nedum viuis præceptoribus, sed Homero totius (vt Iust. *in proœmio, ff. §. incipite* inquit) virtutis parenti, mille iam antè annos mortuo, indignè detraheret, damnatum parricidij nonnulli testantur: alij à Philadelpho in crucem affixum: quidam, lapides in eum coniectos: aut Smyrnæ viuum in ignem, vt sacrilegum, proiectum esse aiunt: Refert. Pet. Ærodius *vbi sup.* Quæ tamen omnia, eo animo accipi volo, vt grauissimum crimen esse patriæ, principi, & præceptoribus mortem inferre significent, non tamen vt in his casibus, quicquid supradicta contrarium suadeant, culleo & serpentibus locum esse, defendere videar.

***

CAPVT VII.

De filiis fit ad parentes transitus. Horum in filios imperium ex natura ipsa descendere. Romanos potestatem patriam cum vitæ & necis iure in liberos exercuisse. Huius rei multa in bonis auctoribus testimonia: nonnulla etiam in Iurisconsultorum libris vestigia inueniri. Omnia diligenter ob oculos posita. Et Martiano in l. 1. de parricid. cum Cuiac. lux data. An apud alias nationes ius impunè occidendi liberos fuerit? Et qui apud Romanos eo vsi reperiantur. Quo respectu Caius & Iustinianus patriam potestatem proprium ius Romanorum dixerint? vendere olim liberos parentibus licuisse hodie quatenus liceat.

PARENTVM in filios dominationem ex naturæ legibus originem trahere, & ea quæ de illis debita reuerentia *sup. hoc lib. c. 2.* retulimus, satis ostendunt, & eleganter Plin. Iunior *in Panegy.* admonuit, dum ait: *Lex naturæ semper in ditione parentum liberos esse iubet.* Nec dissentit Aristot. *lib. 2. polit.* qui gentium iure, triplex in vnaquaque domo imperium constituit, Dicearchum in seruos, Basilicum in filios, Politicum in vxores. Romani tamen, iam inde à nascentis reipublicæ tempore, adeò magnam sibi in liberos potestatem adrogarunt, & tot iuribus, totque priuilegiis munitam, vt patria potestas (vt Iustin. *in §. 1. inst. de patr. pot.* post Caium tradit) propria ciuium Romanorum, neque eo modo apud alios homines vsu recepta, dici potuerit. Quod forsan, vt pleraque alia, ea demum ratione induxerunt Romani, vt ciues ad matrimonia & liberorum procreationem vrgentiùs allicerent (Multa quæ ob hoc inducta sunt vide apud M. Vertranium, & Ferd. Paez *de iur. lib.* Duaren. *1. disp. c. 40.*) nec enim frustra Senec. *lib. 3. de benefic. c. 10. Parentum* (inquit) *conditionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli, & liberis ciuibus ciuitates replere.* Inter reliqua autem patriæ potestatis iura, quæ singulis prope paginis auctores nostri commemorant, (*De effect. patr. potest* vide Asc. *Clement. in tract. de pat. potest.* Pinel. *in Rub. C. de bon. mater. 2. p.* Forc. *dial. 15.*) illud maximum erat, vt parentes filios non vendere tantùm, verùm & occidere ad libitum possent. Quod ex antiquissima Romuli lege originem traxit, quæ his erat verbis concepta & quam referunt Balduin. & Prateius *ad ll. Rom. cap. 17.* & omnes *in princ. de patr. potest, Parentum in liberos omne ius esto, relegandi, vendendi, occidendi*, & multis iuris nostris ciuilis testimoniis affatim demonstratur. Sic enim Paulus *in l. suis 11. in fin. de lib. & potest*, de liberorum exheredatione pertractans, *Nec mirum est* (inquit) *vt liceat eos exheredare, quos & occidere licebat*, & Papinian. *in l. patr. 20. de adult.* patri tantùm qui filiam in potestate habet, eius in adulterio deprehensæ, occidendæ licentiam permittit. Et Constant. Imp. *in l. fin. Cod. de patr. potest. Libertati ait tantùm à maioribus impensum fuerat, vt patribus quibus ius vitæ in liberos necisque potestas erat permissa, libertatem eripere non liceret.* Sed neque

abest Martianus, *in l.1.ad l.Pomp.* qui cùm legis Pompeiæ de parricidiis capita recenseret, ea teneri matrem & maternum auum qui liberos occidissent, expressit; patris verò altum fecit silentium: ea nimirum causa, vt ante nos eruditè Cuiac.*lib.5.obseruat.cap.*17. (quod non intellexit Prateius *sup.*tradit idem Cuiac. *in oppost.ad tit.C. de patr.potest.*) aduertit, quia cùm mater, & per maternam lineam ascendentes personæ, liberos in potestate non habeant, §.*fin.Instit.de pat.potest. l.nulla fœmina, ff.de suis & legit.* non æquè vt pater, liberos impunè occidere poterant. Extat quoque Epigramma quoddam hanc eandem potestatem ostendens apud Petronium *in Epigram. post satyr. excusis*, in hæc verba.

Et pater es dictus patriæ dignissime Iuli.
Quique tibi vitam abstulit est quoque dictus
Ipse pater patriæ, Dic Phœbus adhæreat vtri?
Vtrique: hic patris est vitam dare, Patris & hoc est
Romani, si quam potuit dare, demere vitam
Posse etiam natis: vitam dedit alter, vt alter
Vitam adimit, patriæ pater est sic dictus vterque.

Nec desunt parentum exempla, qui hac sibi concessa facultate vsi perhibeantur. Nam vt Iunium Brutum, Aulum Cassium, Manlium Torquatum, & Posthumium Tiburtium prætercam, quorum iam alio loco *supr.hoc lib.c.* meminimus. Aulus Fuluius Senatorij ordinis vir euntem in aciem filium retraxisse, à Salustio *in Catil.* Dionysio *lib.*37.Valer.*lib.5.cap.*8.narratur, iuuenemque & ingenio & litteris & forma inter æquales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinæ sequutum, inque castra eius temerario impetu ruentem, supplicio mortis affecisse: præfatus, non se Catilinæ illum aduersus patriam, sed patriæ aduersus Catilinam genuisse: Quin etiam citra causam Reipublicæ ob solius pudicitiæ respectum, refert Pomponius *in l.2. §. initium, de orig.iur.* Virginium Virginiam insontem filiam occidisse. Et Titus Liuius *lib.*1.P.Horatium, eius Horatij patrem, qui superatis Curiatiis, sororem occiderat, ita ad populum inducit loquentem, *se filiam iure cæsam iudicare: ni ita esset, patrio iure in filium animaduersurum.* Nimirum quia hoc priscis Romanis iure potestatis licebat, & de liberis vt Budæus *in l.2.ff. de sicar.in annotat.posterior.* ait, etiam capitaliter citra iudicium statuere poterant. Id quod ex Cicerone *in orat.pro domo sua*, quoque intelligere possumus: qui de Clodio loquens, qui se in adoptionem plebeio homini dederat, cùm ex patriciorum genere esset: ita inquit: *Credo enim quanquam in illa adoptione legitimè factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, vt in te P. Fonteius vitæ, necisque potestatem haberet vt in filio?* Hæc namque concepta esse, & solemnia adrogationis verba, ex Agellio *lib.*4. *noct. Atti. c.*19. & Alex. ab Alex. *lib.2.genial.c.*8. didicimus. Sed neque Romanis duntaxat, verùm aliis quoque nationibus hanc filiorum occidendorum licentiam fuisse communem, vel ex eo colligimus, quòd Ægyptij leuissimam in filiorum occisores, vt Diodorus *lib.*2.refert, animaduersionem constituebant. Et Persæ crudelem in filios & in seruos dominationem exercuisse, paternâque potestate abuti soliti memorantur: Cæl.Rhod.*lib.*11.*lect.ant.c.*17. *ad med.* ex Arist. qui eorum imperium Tyrannidem nominat *lib.8.Eth.c.*10. Apud Gallos item, vt Cæsar *de bello Gall.lib.*7.testatur, viri, non in liberos tantùm, sed & in vxores vitæ & necis potestatem habebant. Quod & apud Israëlitas, & alios adiacentes populos voluisse, ex Abrahami exemplo ita liberè filium Isaacum morti deuouere audentis, & Iephte qui à bello rediens filiam sibi primo oblatam in victimam obtulit, nec non ex aliis sacræ historiæ argumentis latè probare contendit Pet. Greg.*in prælud.lib.5.c.7. & lib.*11. *syntag. c.*5. inde Iustinianum *in d.§.1.de patr.potest.* reprehendens, quòd nullos alios homines talem qualem Romani potestatem habere in liberos dixerit, in quem etiam eadem ratione Francisc. Connan.*lib.2.comment.c.*13. inuehitur, non satis animaduertentes Imperatorem aliis gentibus potestatem in liberos non negare, nec enim poterat, cùm vt initio huius capitis diximus, ex iuris naturalis fontibus manet. Sed eam tantùm quæ Romanis est, tot scilicet iuribus, tot effectibus prædictam, nullos alios homines agnouisse, testari. Quod multi ex nostris scriptoribus inter quos Pinel.*in Rub.C.de bon.2.p.n.*17.Vacon. 1.*declarat.c.*8. & 3.*c.*50. Forca *dial.*15.& omnes post glos. *d.*§.1.rectè percepisse videntur, & Dionysius Halycarn. *lib.*2.luculenter explicuit, adeò latam patriam potestatem apud Romanos fuisse, recensens: vt dominicam superaret. Nam siue necare, siue verberare, siue rustico opere damnare innocentem, inauditum, & indefensum filium pater vellet, ei libera erat facultas, nec non & vsque ad tertiam auctionem vendendi, vt si semel nundinatus à patre filius, ab hero clementiore manumissus fuisset, iterum genitoris venalitium, vt ante, mancipium fieret, nec nisi post tertiam auctionem ab ea truculentia tutus esset. Quæ tamen vendendi filios facultas posterioribus Iurisconsultorum & imperatorum temporibus (vt hoc obiter animaduertamus) non videtur itidem valuisse, *l.minor.*39.§.*pater. de euictio.l.*1. *C.de patr.qui fil.l.fin.C.de patr.potest* Mercer.*lib.*1. *opin.c.*9. quinimo nedum vendere, verùm & pignori accipere, sub deportationis pœna, vt Paulus *lib.5.sent. tit.*1. scribit vetitum erat (quamuis Tribonianus sub eiusdem Pauli *in l.fin. ff. quæ res pigno*, nomine relegationis tantùm, vt aduertit Cuiac.*ad Paul.d.tit. facit l.qui filios C.quæ res pig. l.obest, & auth.imo Cod.de obl. & action.l.8.in fin. lib.3.fori.l.3.tit.13.pag.*5. & vide Balduin.*ad leg. Rom. cap.*17. meminerit.) Nisi fortè Pater in id inopiæ & paupertatis deuenisset, vt non nisi ex filij filiæue venditione sibi victum quærere posset; tunc enim ei filium vendere, & multo magis (quicquid contrarium Accur. *in l.2. Cod. de pact. qui fil. distr.* quem sequitur Ias. *in l. in suis num.*28. sed reiiciunt cæteri, vt constat ex Pinel. *in 2.part. Ru.Cod.de bon.Mat. num.*35.Cuiac.*sup. Molin.lib.4.de prim ogen.cap.5.n.*13. Couarrub.3. *var.cap.*14.*n.*4 somniet) pignori dare, Constantini Imperatoris sanctio *l.2. C.de patribus qui fil. distrax.l.*8. & 9. *tit.*27. *p.*4. his verbis concepta permittit. *Si quis propter nimiam paupertatem, egestatemque, victus causa filium, filiamue sanguinolentus vendiderit, venditione in hoc tantummodo casu valente, emptor obtinendi eius seruitij habeat facultatem, &c.* Quo tamen in loco vulgata lectio mendosa videtur, & verbum, *sanguinolentus*, non ad patrem, sed plurali numero *sanguinolentos*, ad filios referendum, & recens natos, adhucque sanguine materno madentes interpretandum, vt iam pridem multi magni nominis viri animaduer

animaduerterunt. Pinel. & Couarrub. *sup.* Alc. *lib.1.de verb.sig.* Cuia. *in parat. C. de inf. expos. & his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt,* Gilbert. Rheg *li.1.Enantiph.c.21.*P Fab.1.*sem.6.* Neque mirum si famis & necessitatis ratione, hoc parentibus permiserint iura, nam id à paterna pietate nequaquam alienum videtur; cùm satiùs sit eo modo patrem sibi simul & filio prospicere, quam vtrumque maximo famis dolore, quem Menander miserrimum vocat, perire. Vnde Nehemiæ quinto capite populus fame oppressus, sic inquit: *Filij nostri, & filiæ nostræ multæ sunt nimis, accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus & bibamus.* Et Eusebius *lib.9. Histor. Eccl. cap.8.* refert, tempore Maximiani Imp. multos parentes filios suos vendidisse. Et Erisichthon postquam integrum patrimonium luxuriosè profudit, tandem & filiam, vt fami succurreret vendidit, vt tradit Ouid. 8. *metam.* his verbis.

—— Et tandem demisso in viscera censu,
Filia restabat, non isto digna parente,
Hanc quoque vendit inops.

Extat etiam (vt alia quæ in hanc rem ex Tiraq. *lib.1. de retr.§.26.gl.1. num.14.* Ascan. Clem. *e pat. potest effec.1. num.2.* Piso. Soac. *in §.1. inst. de pat. potest.* acceperunt, silentio prætercam) facetissimum apud Aristophanem *in Acar.* de Megarensi quodam exemplum, qui optionem filiabus dabat, vellentne vendi, an potiùs domi fame perire, Græcè quidem, sed in hunc sensum.

Verùm ô improbæ puellæ miseri patris
Ascendite ad cibum, si quid inueneritis alicubi,
Audite sanè, conuertite ad vos ventrem,
Vtrùm vendi mauultis, an esurire malè?

Puell. *Vendi, vendi.*

CAPVT VIII.

Ius occidendi filios olim parentibus datum, posterioribus legibus ademptum, nec nisi modicam coërcitionem, aut exheredationis remedium illis relictum. His suppliciis parentes erga filios contentos esse debere, Senecæ, Ambros. Saluian. & aliorum verbis ostensum. Traianum filium quem pater seuerè nimis tractabat à patris manu liberasse, id iure factum, vt Papin. refert. Cuius verba cùm Hotoman. & Petr. Fab. emandantur, quamuis Cuiacius emendationem non probet. Patrem filium sibi reluctantem iudicibus offerre debere. Multis hoc iuribus comprobatur. Sed præcipuè Vlpian. responso in l.2. de siccariis. De eius interpretatione latissimè agitur. Neminem indicta causa damnari.

QVEMADMODVM vendendi, ita & occidendi filios potestas, nouioribus legibus angustata videtur. Vnde quæ de hac re tractant Iurisconsultorum & Imperatorum responsa, præteriti dumtaxat temporis meminerunt. Nam cùm patria potestas, vt Marcian *in l. Diuus ad l. Pomp. de parric.* ait, *in pietate debeat non in atrocitate consistere*, & ex Antonini constitutione, neque in proprios seruos sæuire vltra modum licuerit, iustissimè immanis illa barbaries in parentibus etiam coërcita fuit. *l.1.cum seq.de his qui sunt sui §.1.inst.eod.* tradit Alex.ab Alex. *3.gen.cap.20.* Quam ob rem sicuti emendare pater filium iure patriæ potestatis non prohibetur *l.3.C. de patr. potest. l.vni. C.de emend. propinq. l.8. & 9. tit.8.p.6.* cum latè adductis à Pet. Fab. *3.semestr. cap.16.* Menoch. *de arb. casu.364.* sic atrociter in eum animaduertere iura non patiuntur. *l.3. & 4. C.de patr. potest.* Nam vt ait Saluianus *lib.3. ad Eccl. cath. pag.387. & in epist.ad Hypat.pag.301.* *Pro magno peccato paulum supplicij satis est patri, & nihil de vltione perdit filio ignoscens, quia feliciùs multo est, & laudabiliùs, suis aliquem etiam immeritò ignoscere, quàm in suos etiam meritò vindicari*, & Plinio teste *lib.9.epist.21.* *Tunc præcipua est mansuetudinis laus, cùm iræ causa iustissima est.* Debetque naturalis pater in irrogandis suppliciis cœlestem imitari, qui vt Tertul. ait *lib. de pœn.* *Cùm prouoluit hominem magis releuat, cùm accusat, excusat: cùm condemnat, absoluit.* Inde est vt neque abdicatio quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκηρύξις dicebatur, Romanis legibus (vt Dioclet *in l.abdicatiò C. de pat. potest.* statuit) comprobaretur: neque patri præter modicam castigationem, alius læsæ pietatis vindex, quàm exheredatio, superesset. Vnde D. Ambrosius *lib.5.epist.28.* *Vsu humano* (inquit) *hereditatis pecuniariæ gratia facit, vt venerabiliora fiant iura pietatis. Quia hoc quoque plus defertur parentibus; ne læsa pietas patris vlciscatur se exheredatione contumacis pignoris* & Quintilianus *decla.259.* *Fulmen istud patrum aduersus ferociam adolescentiæ datum est, aduersus filios qui peccare plus possunt.* Quo ex fonte iam planè percipimus, cur in Papiniani responso *in l.fin.si apparent quis fuer.man.* ex Traiani rescripto coactus fuerit pater filium emancipare, quem malè contra pietatem afficiebat, & omnino à filij bonis exclusus ex Neratij Prisci & Aristonis consilio, propter soluendæ pietatis necessitatem: quippè quia licèt nemo filium emancipare compelli soleat *l. neque auus C. de eman.lib.* qui tamen malè vtitur iure potestatis in filium sibi concesso, eo beneficio se prorsus reddit indignum *cap. vt priuileg.24. de priuil.* & quemadmodum dominus, qui nimis in seruum excandet, vel ancillæ pudori non parcit, cogitur illum, illámque bonis conditionibus vendere. *Expedit enim*, (vt Iustinianus ait *dict.§.1. de his qui sunt sui. l. si lenones. C. de ep. aud.*) *ne re sua quis malè vtatur: ita & pater filium*, in quem tyrannidem potiùs quàm potestatem exercet, cùm vendere non possit, manumittere omnino rectissimè cogitur. Filij namque custos potiùs debet esse quàm carnifex, vt Seneca *lib.3. de benef.cap.11.* ostendit, dum inquit: *Et quia vtile est iuuentuti regi, imposuimus illis domesticos magistratus sub quorum custodia contineantur.* Sed & tradit in hanc rem alia eruditissimus Petrus Faber *vbi sup.* qui in supradicto Papiniani loco, posteriora verba mendosa esse existimat, & ex notarum similitudine, & eiusdem nominis repetitione

deceptum librarium *soluendæ pietatis*, scripsisse, vbi *potestatis* scribere debuerat. Quam emendationem sibi etiam arrogat Hotomannus; *in §.sed & maior. Inst. de his qui sunt sui enun.2.* Cuiacius autem *in l.quidam cum filium 132.de verbor. & in oper.posthu. ad Papin.in d.l.fin. & in not. solem. ad eamdem & in not.ad d.l.diuus* communem lectionem retinendam esse contendit; eò quod potestas patria leuiori vocabulo pietas interdum dicatur, & vt Tertull. *in apolog.c.34.* scribit, *Gratius sit vocabulum pietatis quàm potestatis.* Sed mihi Fabri & Hotomanni coniectura non displicet, nam non ita aptè solui pietas dicitur, vt potestas, *Tit. inst. quibus modis ius potest. soluitur* quin potiùs pietas cum naturaliter debeatur,nullo iuris ciuilis figmento, nulla emancipationis solemnitate tolli potuit aut solui §.*minus ergo, inst. de hered. quæ ab intest.l. eas 8.de cap.dim.* Rursus ex eisdem etiam principiis cognoscimus quanam ratione pater, vbi filius contumax & proteruus persisteret, nec paterna admonitione ad debitum obsequium, & pietatis officium adduci potuerit, in illum duriùs animaduertendi facultatem non habeat, sed præfecto vrbi vel præsidi puniendum ex Alexandr. & Valeriani Impp. sanctionibus auferre teneantur, *l.3. & 4. C.de pact. post.l.vn. C.de emen.prop.* Quod & vetusta Mosis lege, *Deuter. c.21.in fin.* quam optimè Iosephus *lib.4.Iud. antiq.c.8.* explicat, cautum inuenimus, & Iurisconsultorum tempore etiam obseruatum videtur. Nam Macer. *in l.mil.agrum,§.desertorem de re mil.* (ex quo notant interp. filium delinquentem à patre oblatum, mitiùs puniendum,) vide Tiraq. *de pœn.temp.caus.8.&* Pinel.*2.p.* Rub. *C. de bon.n.32.* quamuis hoc non admittat Mendoz.*lib.1.de pact.c.1.n.33.*Sed contr.probat.Dec. *2.crim.lib.9.cap.6.num.4.* patrem quemdam, desertorem filium puniendum iudicibus obtulisse, quem D.Pius in duriorem militiam dari iussit. Et Vlpianus *l.1.de obsequiis* tradit, quod si filius patrem & matrem quos venerari oportet, contumeliis afficit, vel impias manus eis infert, præfectus vrbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicare debebit. Id enim in filiis vt in seruis obseruari solere,ex variis iuris nostri locis colligimus *l. eleganter 24. §. fin. de pign.act.l.nec quicquam 9.§.de plano de off. procons. l.1.§. cum patronus de off.præf.vrb.* Et ex eo præcipuè, quod disertis verbis scribit Vlpianus *in l.2. ad l. Cornel.de sicar. Inauditum filium patrem occidere non posse, sed accusare eum apud præfectum præsidemue prouinciæ debere.* Vbi tamen Accurs.ridiculas admodùm illiùs verbi *inauditum* comminiscitur expositiones; inter quas, ea, & interpretibus cæteris communiter placet Bartol. Angel.Hippol.& Budæo *ibi*, Pinel.*d.2.part.Rub. C.de bon.num.18.*Bris.& Prat. *verb.inauditum*, & verò propius videtur accedere, quæ verbum illud, pro non accusato sumit, proque eo cuius auditæ priùs defensiones non fuerint, quem Græci ἀκέλτον vocant. In quo sensu Cuiac. *lib.4. obs.c.12.& 6.cap.17. & in op.postnl. de.patr.potest.* etiam semel & iterum Vlpianum accepit, in eius confirmationem Tacitum *4.annal.* laudans, dum simili loquendi genere *inaudito*, inquit, *filio exitium offerri.* Voluerunt quippè iura nouiora,etiam in filio à patre occidendo, legem illam antiquam duodecim tabularum seruari, quæ neminem inauditum & indemnatum,incognita, indictaque causa occidi iubebat: Ad quem respiciens Saluianus Massilien.Episc. *Interfici* (inquit)*indemnatum quemcumque hominem etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt.* Et Diuus Augustin.*1. de ciuit. Dei. Vos appello leges iudicesque Romani, nempe post patrata facinora, nec quemquam scelestum indemnatum voluistis occidi.* vnde Cicero *act.2. in Verrem* (vide alia in hanc rem latè congesta à Simanc.*in cath. inst. tit.2.*) inter cætera quæ Verri obiicit crimina. *Honestissimi*, ait, *atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa damnati, & eiecti.* Et Quintus Curtius *lib.8.* de Callisthene loquens, nullius cædem maiorem Alexandro inuidiam excitasse scribit, *Quàm quòd virum optimis moribus, artibusque præditum, non tantùm occiderit; sed etiam torserit indicta quidem causa.* Et Symmachus ad Theodosium & Arcadium scribens *lib.20. epist.47. Quæso igitur* (inquit) *ne in contumeliam iudicij vestri & iuri,& innocentiæ fraus paretur: quando enim absentibus atque ignorantibus inter alios gesta nocuerunt? Quis vnquam sententiam numinis vestri inauditus excepit?* Quamuis Cicer.*1.de legib.*Dictatori hoc concessum recenseat, *Vt quem vellet ciuium indicta causa impunè posset occidere.* Sed verò licèt hæc, his auctoribus placeant,mihi tamen probari non possunt: nam iuxta ea non malè quis dixerit, auditum & damnatum filium à patre interfici posse, quod Vlpianus à contrario innuit, & superiore interpretatione retenta Budæus *sup.* & Corrasius *in l.filium quem n.80.C.fam.ercis.*admitunt. Id autem quàm iuris principiis repugnet, manifestum est: Nam posteriores leges semper ius potestatis minuerũt, & patribus non occidendi filios duntaxat, verùm,& in eorum causis cognoscendi, & iudicandi facultatem denegarunt. *l. qui iurisdictioni, ff. de iurisdict. omn. iud.* vide Tiber. Decian. *lib.9. crim.cap.8.n.10.*Quam ob rem licèt non inficier, verbum *inauditum* pro eo plerumque sumi, qui auditus & defensus non fit: vnde Marcian. *in l.1.ff.de req.reis. Nec enim*, inquit, *inaudita causa quem damnari, æquitatis ratio patitur*, & Seneca *in Medea.*

Qui statuit aliquid parte inaudita altera
Æquum licèt statuerit haud æquus est.

Aptiùs tamen, & ad Vlpiani mentem accommodatiùs existimo *inauditum* non audientem, & paternis præceptis non obsequentem & obtemperantem exponere. Nam & Noninus Marcellus *de verb signif.pag.mihi 128.inauditum* (inquit) *quòd non audiat in veteribus prudentibus lectum est.* Et Græci Auctores *lib.60. Basil. tit.39.* eumpse textum interpretantes, inauditum scripserunt significare *inobedientem siue contumacem*, quem pater sibi non parentem non potest, vt olim, occidere, sed iudicibus puniendum offerre tenetur. Quam expositionem licèt Iacob. Cuiac. *d. lib.6. obs.c.17.* non probet,mihi tamen Vlpiani mens, & Eduardi Caldeiræ, *lib.3. variar.lect.cap.3.*qui eam sequitur, auctoritas, facili negotio suadet. Quod cùm non assequeretur Stephanus Forcat. *dial.81.* & communi interpretationi ex superioribus argumentis acquiescere non posset, ineptè admodum tertiam Accursij expositionem amplectitur, & inauditum explicat, *pro impio, quique aliquid inauditum commisit*, iurium quorundam minimè id probantium argumento permotus; *l.cælicolarum Cod.de hæret.l.4. C.de apostat.*

CAPVT

CAPVT IX.

Adempta parentibus occidendi filios licentia, statim pœnas occisoribus irrogatas. Hoc iure, meritoque, & quodammodo in ipsorum parentum gratiam inductum. Ne ad exheredationem quidem patrem sine magna causa accedere debere Ciceron. & Senecæ elegantissimis verbis ostensum. Erixonem equitem Romanum, & Quintum Fabium Seruilianum ob filiorum cædes iam olim damnatos fuisse. Martiani sententia de patre qui filium in venatione necauit, multis doctorum interpretationibus obscurata magis quàm exposita, latè explicatur, & nouo ac vero sensu donatur.

ERGO licèt olim de filio, vt de re sua, etiam abutendo, pater disponere posset, & illum concessæ sibi potestati iure impunè interficere, *l. 1. §. per hanc de rei vind. l. verbis legis* 120. *de verb. sig. iuncta. l. sed si lege. §. consuluit de pet. hered.* posteà tamen hoc crimen, restricto nimio parentum in filios imperio & dominatione, non omnino inultum relinqui debere, prudentissimi Romanæ reipublicæ legislatores animaduerterunt. Idque in ipsorum quodammodò parentum gratiam, qui cùm semper pro salute filiorum consilium optimum capiant *l. fin. C. de curat. furios.* & magis illorum, quàm propriis doloribus afficiatur, *l. isti quidem de eo quod met. caus.* non facilè, impunitatis spe, ad necem filiorum cuiuslibet iræ, dicamne an furoris causa, prorumpere debuerunt. Nam cùm *nunquam* (vt Quint. *decla.* 374. ait) *leuiter excandescant patres*, cohibenda fuit illorum facultas, ne temerè grauiter & asperè in filios sæuirent, quos posteà interfectos anxiè dolerent. *Certè* (inquit Saluian. *in epist. ad Hypatium & quietam, pag.* 198.) *etiam si iustas succensendi causas parentes habeant, nihil contingere eis felicius, nihil optatius potest quam vt sic eis pro reatu filij satisfaciant, ne necesse habeant vindicare.* Et Sen. *lib. 2. contr. 3. Filj* (ait) *nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaueram dedi?* Quod si exheredationis potestas nonnisi ex magna causa parentibus data fuit ac concessa, & omnia tentare pater debet, antequàm ad vltimum illud remedium accedat, quia vt ait Seneca *l. 1. de clemen. ca.* 14. *Nunquid aliquis sanus filium, à prima offensa exheredat? Nisi magnæ & multæ iniuriæ pœnitentiam euicerint, nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum: Multa ante tentat quibus dubiam indolem & peiore loco iam positam reuocet: sicut deplorata est, vltima experitur.* Et Cic. *pro Ros. Amer. Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus insitum eiiceret ex animo, vt denique patrem esse sese obliuisceretur.* Meritò interficiendi filij facultas omnino prohiberi debuit, & filicidium (vt ita loquar) seuerissimi: Vnde Seneca *libr. 1. de clemen. c.* 14. refert Erixonem quemdam equitem Romanum in foro graphis à populo confossum fuisse, quia filium flagellis occiderat. Et Paulus Orosius scribit de Q. Fabio Maximo Seruiliano (nam verisimile est hunc fuisse, de quo & Valerius *lib. 6. cap. 1.*) die dicta, Cneoque Pomp. accusante, Romæ damnatum fuisse parricidij, quòd filium adolescentem, quem anteà rus, causa impudicitiæ, relegauerat, interfecisset. Et D. Adrianus vt à Marciano *in l. Diuus 5. ff. ad l. Pompeiam de parric.* nominatim proditum est, *patrem in insulam deportauit, qui filium suum, qui nouercam adulterabat, in venatione necauerat: quòd latronis magis quàm patris iure eum interfecisset.* Quo tamen in loco est quòd parumper subsistamus, & diligenti inquisitione, verum Marciani sensum perscrutemur. Nam interpretes vix est, vt illum percipere queant, dum dubitant, quid esse in causa potuerit, cur eo tempore, quo iam erat sublata filios occidendi licentia, pater qui filium necauit, non parricidij sed leuiori deportationis pœna damnetur? Et sunt qui putent, patrem in flagranti adulterij crimine deprehendisse filium, & occidisse, atque ideò mitiori pœna punitum. Paul. de Castr. *in l. in suis num.* 4. & post. Hip. *in d. l. diuus* aliquid enim tam iusto dolori condonari debuit l. Grach. *C. ad leg. Iul. de adult.* Alij quibus verisimile non est, filium in ipsa venatione nouercam adulterasse, delictum quidem hoc anteà commissum fatentur. Glo. & Bart. & Alb. *ibi* Pet. Tiber. Decia *lib. 9. crim. c. 8. num.* 11. ideò autem leuiori pœna affici patrem, quòd in eum filius iustam exheredationis causam perpetrasset. Vnde regulam generalem multi conficiunt. Ias. *in leg. ius ciuile, num.* 28. *de iust. & iur.* Mant. *sing.* 155. & alij relati à Menoch. casu 356. & Carrer. *in prax. fol. ubi* 220. Tiber. Dec. *sup. cap.* 15. *num.* 26. vt quotiescumque pater filio, vel filius patri, ita ingratus extiterit, vt possit secundùm præfinitam legibus formam exheredari: Auth. *vt cum de appell. §. aliud quoque c. coll.* 8. possit quoque citra ordinariam parricidij pœnam interfici. Alij verò patriæ potestatis qualem qualem contemplationem & præteritæ iniuriæ dolorem Adrianum ad diminuendum supplicium mouisse aiunt Ant. Gom. *in l.* 80. *Taur. n.* 59. *vers. vel aliter & tertio* cùm in patre eo casu non tam castigatio & animaduersio filij, quàm excessus puniatur. Quæ tamen omnes interpretationes, mihi parum ad Marciani mentem accedere, & redditis ab eo rationibus conuenire videntur: Nam cùm dicat ideò deportatione damnatum patrem, quòd filium in venatione latronis magis quàm patris iure interfecerit, insinuat quodammodo, etiam tunc necem iure patrio irrogatam, nullo supplicio vindicari. Quare his relictis, & damnata etiam Forcatuli *dial.* 81. *num. fin.* sententia, perperam existimantis limitato patriæ potestatis iure, in duobus adhuc casibus patri liberorum necem permissam, nempe si filiam in adulterio deprehenderit *l. nec in ea de adult.* vel si nouercam à filio adulteratam sciat, & illum iure patris occiderit: in Marciani autem responso ideò à D. Adriano in insulam deportatum, quòd magis id latronis quàm patris animo fecerit. Ego præter omnium mentem existimo doctores monstrum sibi confinxisse, quod superare nunquam potuerunt, dum sibi persuadent, mitiùs quàm oportuisset, patrem ab Adriano fuisse punitum, non satis animaduertentes, vltra filios qui matrem, patrem, auum, auiam, & alios ex ascendentibus occidissent, reliquos, qui sibi deorsum, aut transuersum coniunctas personas necassent, licèt parricidium committere dicerentur, non tamen

tamen cullei pœna, sed ea quæ fuit legis Corneliæ de ſiccariis coërceri, vt expreſsè Marcian. *in l. 1. de parric.* oſtendit, dum ait: *Vt pœna ea teneantur, quæ eſt legis Corneliæ de ſiccariis,* Et expreſſius Modeſtinus, *in l. pœn. 9. verſ. qui alias, de parric.* qui poſtquàm more maiorum parentum interfectores culleo & ſerpentium contuberniis puniri dixerat, ita ſubdit. *Qui alias perſonas occiderint præter patrem, & matrem, & auum, & auiam, quos more maiorum puniri ſupra diximus, capitis pœna plectantur, aut vltimo ſupplicio mactentur.* Quod cùm ita ſit, & legis Corneliæ de ſiccariis pœna in honeſtioribus deportatio in inſulam fuerit, vt Marcianus teſtatur *l. 3. §. legis ff. ad l. Cor. de ſicar. l. qui cædem eod. tit.* iam ſatis liquido conſtat, Diuum Adrianum ordinariam & communem homicidij pœnam, & capitale ſupplicium, quod aquæ & ignis interdictionem ſiue deportationem ſignificat (*l. 2. de pub. iud. l. dicto §. rei capitalis de bon. poſſ. l. 2. §. capitalium de pœn.* cum notatis à Ræu. *lib. 3. var. cap. 19. & lib. 4. cap. 6.* Pet. Fab. *lib. 2. ſemeſtr. c. 12.*) irrogaſſe: nullo patriæ poteſtatis reſpectu habito, quæ magis debuit in pietate, quàm in atrocitate conſiſtere; nulla etiam adulterij, cum nouerca filio commiſſi, contemplatione, cùm pater non ſolemni modo, & accuſato coram iudicibus filio (quod fieri debuiſſe ſuprà retulimus) hanc fuerit vltus iniuriam, ſed latronis more, clanculum in venatione, & per inſidias filium necauerit. Præſertim cùm neque in ipſo adulterij crimine deprehenſum occidere poſſet, quippè quia filius ex illis perſonis non eſſet, quæ lege Iulia de adulteriis impunè à marito occidi permittebantur, vt & Macer. *in l. marito 24. ad l. Iul. de adul.* oſtendit, & nominatim doctiſſimus Iacob. Cuiac. *lib. 6. obſer. cap. 17. in fin.* obſeruat. Neque mirum ſi Adrianus inuitum hoc patris facinus relinquere noluerit, qui Lampridio teſte *in Adriano, facit l. ſeruos 5. de accuſ. l. 2. de his qui ſunt ſui.* nedum filios à patribus, verùm & ſeruos à dominis occidi vetuit, eoſque iuſſit per iudices omnino damnari. Quibus accedit, malitiam patris & inſidias non poſſe impunitas relinqui. Nam, vt inquit eleganter Rufinus in Symbolo. *Occidere hominem non ſemper crimino ſum, ſed malitia occidere in legibus crimino ſum.*

CAPVT X.

Conſtantiniana primùm ſanctione cullei pœnam, quæ olim in liberos, in parentes etiam liberorum interfectores porrectam. Grauiſſimum eſſe delictum filios occidere. De filiorum amore plura. Eorum vitam parentibus propria chariorem. Eis omnia ex voto parari. Participes filij cur Terentio dicantur? Pro ſalute filiorum religiosè iuratum. Vt ſuperſtites parentibus eſſent, & eorum oculos clauderent frequenter vota concipi. Hinc ſuperſtitioſi nomen. De more operiendi oculos mortuorum obiter nonnulla. Dolorem parentum in filiorum obitu, & pro eorum ſalute ſollicitudinem Epitaphijs, & animalium exemplis oſtenſum. Plato qualiter, qualiter Ægyptij filiorum occiſſores punierint? Nullum maius tormentum inueniri quàm filios in parentum conſpectu necare.

MAXIMVM itaque parentum vitæ & necis in liberos ius ademptum conſtitutionibus fuiſſe, ſatis ni fallor ex ſuperioribus conſtat. Sed vſque ad Conſtantini tempora filiorum cædes, ordinaria homicidij non peculiari & extraordinaria cullei & ſerpentium pœna vindicabatur. Primus ergo Conſtantinus *in l. vn C. de his qui par.* & poſt eum alii. Impp. Iuſt. *in §. alia deind. inſt. de pub. iud* Alfonſus noſter *in l. 12. tit. part. 7.* (Vide Tib. Decian. *lib. 9. crimin. cap. 8.*) & Principes, parricidij nomen & ſupplicium more maiorum deſcendentibus dumtaxat irrogatum, in aſcendentibus qui ſuam prolem morti dediſſent, æqua lance obſeruari ſanxerunt. Idque iure ſanè optimo, cùm non minor parentum in filios amor & charitas, quàm filiorum in parentes pietas eſſe debeat: ſed maior potiùs, quo magis natura ipſa, vt Ariſt. *2. magn. mor. cap. 12.* tradit, patres in filiorum amorem, tanquàm in actionem, & finem ſui, totis animis deuehuntur. Qua de re cùm grauiter & eleganter Apollonius apud Philoſtratum *in vit. Apoll. lib. 2. cap. 7.* & Plutarc. *lib. de amor. parent.* diſſerat, & Tiraquellus *in l. ſi vnquam in prin. ex num. 1. vſque ad 37.* & Petrus Gregor. *in prælud. lib. 5. cap. 7.* copioſè multa, vti aſſolent, in vnum congeſſerit, non eſt cur ego immorari nunc debeam, & illorum paginis (quod impudenter alij fecerunt *cap. 22. num. 24.* Aſcen. *Cle. pat. poteſt. cap. 4.* Coſtan. *quæſt. iuris c. 15. num. 27.*) meas paginas confarcire. Præſertim cùm tacentibus etiam nobis, parentum erga filios charitatem, & natura ipſa ſatis commendet, & eius inditum nomen oſtendat. Filij namque à φίλος dicuntur, vt cum Accurſ. *in §. fin. verb. appellantur inſt. qui teſt. tut.* & alij relati à Roias *in epit. ſucceſſ. c. 2. n. 5.* Tiraquel *ſup. num. 11.* noſtro alij communiter prodiderunt, quòd amorem & affectum ſignificat, aut à verbo φίλνοις hoc eſt, vehementi affectione, & ſummo amore appellantur, vt Alciat. *in l. filij appellatione 84.* vbi Bræquens *de verb. ſig.* Connan. *lib. 10. com. cap. 1.* Rebuf. *in l. liberorum verſ. præter hæc omnia, de verb. ſig.* Connant. & eruditiores alij teſtantur: Vnde nullum nomen dulcius, nullum amantius quàm filij, Calliſtratus *d. l. liberorum* docet, & Latinus Pacatus *in Panægyr. ad Theod. inſtituente* (inquit) *natura plus ferè filios, quàm noſmetipſos diligimus.* Cicero 3. *de finibus* etiam ex forma membriſque corporis intelligi ait, naturam ipſam procreari liberos voluiſſe, & diligi deinceps procreatos, & Inſt. Imp. *l. fin. C. de curat. fur.* nullum affectum, nullum extraneum amorem reperiri poſſe tradit, qui paternum vincat, pro quo, vt & Paulus *in l. iſti quidem de eo quod met. cauſ. §. fin. Inſt. de noxal.* ſcripſit; magis in liberis quàm in ſe ipſis terrentur. Sed & naturalem hanc in liberos propenſionem & curam elegantiſſimè, vt ſolet reliqua, Seneca *lib. 6. de beneficiis cap.* his verbis expreſſit. *Non vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam cogant? Flentium corpora ac repugnantium diligenti cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura conſtringunt, & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad vltimum audacem iuuentam*

fragilitati

frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coactum applicant. Itaque beneficiorum maxima sunt quæ à parentibus accipimus, dum aut nescimus, aut nolumus. Et Cassiodorus non minus eleganter. *lib.2. var. epist.* 14. *Nutriuntur* (inquit) *à paruulis, ipsis laboratur, ipsis diuitiæ conquiruntur, & cùm sibi vnusquisque credat abundare quod possidet, cùm à patribus adhuc quæritur, pro altera potius ætate peccatur. Maria ipsa sæuis tempestatibus excitata, genitoris cura non refugit, vt peregrinis mercibus acquirat, quod propriæ soboli derelinquat, pro qua subire non recusamus exitium.* Quod nec nostri iuris auctores, *l. penul. de bon. libert. l. nam & si de inoff. l. cum ratio de bon. dam. l.* Iulianus *si quis omiss. cau. test. l. de emancip. C. de legit. hered.* omisisse videntur, apud quos passim parentes ex naturali voto liberis sua omnia parare, dicuntur, & dulci officio fungi, cùm illos heredes scribunt. Ita Imp. Ant. *in l. 1. C. de his qui sibi scribunt.* Nimirum quia vt ait Seneca *lib. 2. cont. 1. Quid tandem miseræ istæ diuitiæ expetuntur? sine in hoc quidem vt liberis relinquantur.* Quam ob causam hunc communem & naturalem in filios amorem sentiens Menander, *O filij* (inquit) *quantum estis philtrum humanæ menti*, Et patet apud Terentium *in Heautont.* qui de filij salute sollicitus ait:

> *Nec fas est me vlla voluptate perfrui*
> *Nisi vbi huc ille saluus venerit*
> *Meus particeps.*

Vocat autem participem filium, quòd olim (vt ex Cicerone, Hotom. *in l. in suis de lib. & post.* ostendit) patres præ nimio in filios amore & indulgentia, viui adhuc, cum eis bona partirentur: vnde & condomini à Paulo *in l. in suis de lib. & post.* appellantur, & ab Ausonio *edyl.* 4. dum ait:

> *Iusta quidem series patri succedre, verùm*
> *Esse simul dominos gratior ordo piis.*

Quin & nullum sanctius, nullum firmius censetur iusiurandum, quàm quod pro filiorum salute concipitur, nullum etiam frequentius quàm quo vt nobis superstites sint, aliquid vouere solemus. Id quod optimè Plinius *lib. epist. fin. lib. 2.* insinuat, dum de insigni illo captatore Regulo loquitur, qui concepto per filij salutem iuramento, quendam fefellerat, *Clamat* (inquit) *moriens; ô hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum, qui sibi per salutem filij peierasset.* Ostendit etiam Terentiana *in Heaut. act.* 5. *scen.* 4. Sostrata, quæ Clitiphonti filio deierat, hoc modo. *Ita mihi atque huic sis superstes, vt ex me atque hoc natus est.* Apud Senecam *lib. 9. contr.* 4. quoque patris iusiurandum his verbis concipitur: *Ita mihi superstite filio mori liceat*, Et *lib. 9. contr.* 4. *Ita mihi libero & viuere contingat, & mori. Ita oculos meos filij manus operiant.* Quo loci, quod Seneca de operiendis oculis ait (vt obiter animaduertamus) ad Romanorum morem spectat, apud quos C. Plinius magno ritu sacrum fuisse ait, vt morientibus oculos operirent. Quo nomine, vt ex Plutarch. refert Petrus Crinitus *de honest. discipl. lib.* 18. *cap.* 12. infelices eos vulgo vocitare solemus, quorum oculos, propter absentiam, parentes vel filij obtegere non potuerint. Apud Quintilianum *decl.* 6. etiam pater ille proclamat, *O quam graue est mori quanto grauius quòd ego viuo superstes filij mei.* Et Cicero *lib. 2. de nat. Deor.* quamuis à Lactantio *diui. inst. lib. 2. cap.* 48. reprehensus, inde superstitionis, & superstitiosi nomen prouenisse testatur, quòd essent multi, qui totos dies precarentur & immolarent, vt sui sibi filij superstites essent. In Epitaphiis quoque maximi huius erga filios amoris, & communis parentum voti, vt sui filij superstites sint, multa testimonia à Romanis relicta ex his constat, quæ diligentissimus Brissonius 7. *de form. pag.* 797. congessit. Quorum tamen duo transcribam, quæ apud Cuiacium *lib.* 8. *obs. c.* 2. etiam reperiuntur: Et primum eò libentiùs, quòd excellentissimi & acutissimi Iurisconsulti Papiniani nunquam sine honoris titulis laudandi (Prout & faciunt Impp. in *l. cum acutissimi, & in l. cum virum C. de fideicommiss. & in l. 1. vers. sed neque C. de vet. iur. enucl. &* alibi passim. fuerit, eius monumento in hæc verba à parentibus positum.

> *ÆMILIO Paulo Papiniano Præfecto Prætorio Iurisconsulto, qui vixit annos XXXVI. dies X. Menses III. Papinianus Hostibus Eugenia Gracili turbato ordine, in senio, heu parentes fecerunt Filio optimo.*

Aliud sic habet

> *Infelicissimus parens adflictus præ posteritate Naturæ, Filium hoc Tumulo condidit, quem importuna, Mors ademit, Prærepsitque senij baculum, cui iam defessa ætas adnitens, Per breues annos suos alleuabat, nunc ante mors adsequitur quam tristes lachrymæ deseruerint.*

Quæ cum ita sint, nemo ibit inficias, iustis de causis parentes, qui filiorum fata properauerint, quorum vitam cupere, fouere & propriæ vitæ dispendio curare debuissent Constantini lege asperrimo parricidarum supplicio damnari. Quid enim non illi patiantur, qui plus nimio duri proprios filios negligunt, & immoderata austeritate eos occidunt, pro quibus non secus ac pro aris & locis dimicare tenebantur? & qui naturam, non dicam hominum, sed omnino ferarum exuisse videntur? Quæ vt rectè considerat Petrus Gregorius *lib. 36. syntag. cap.* 24. *num.* 22. *& in prælud. lib. 5. cap. 7.* & omnino Philost. *in vit. Apoll. l. 2. c. 7.* pro suis maximè catulis occumbunt. Delphines enim ita fœtus diligunt, vt eos sequantur, & vna ideò cum illis (Æliano referente 1. *de animal. c.* 18.) capiantur. Auis etiam, vulpanseris nomine, meminit Horus Apollo *in litter. hierogl.* si quando eam venator cum paruulis insequatur, patrem & pariter matrem, vt seruentur paruuli, se vltro venatoribus dare. Extat quoque pulcherrima apud Lucretium *lib. 2. de nat. rerum.* dolentis vaccæ de vitulo amisso descriptio, & apud poëtam Papinium.

> ——— *Aspera Tygris*
> *Fœtibus abreptis, Scythico deserta sub antro,*
> *Accubat, & tepidi lambit vestigia saxi.*
> *Et læa, quam sæuo fœtam pressere cubili*
> *Venantes Numidæ, natos erecta superstat,*
> *Mente sub incerta toruum ac miserabile frendens.*
> *Illa quidem turbare Globos, & frangere morsu*
> *Tela quærit; sed partus amor, crudelia vincit*
> *Pectora, & in media catulos circumspicit ira.*

Vnde

Vnde nihil cert grauiùs habuit Æschines *in orat. cont. Cthesiph & Demosth.* quod exprobraret Demostheni , quàm quòd statim post filij mortem, candida ite indutus luctum neglexisset : adiiciens , am qui filios aut contemnit , aut odit, neque obum esse , neque bonum populi gubernarem futurum. Iob (*cap.* 39. Pier. Valer. *in Hierog.*) quoque huiusmodi homines Struthioni aui comparat , cuius maxima est erga proprium fœtum obliuio , *Duratur* (inquit) *ad filios suos quasi non sint sui , priuauit eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.* Quare Plato *lib.* 34. *dialog.9.de leg.* nequaquam illatam filiis à parentibus cædem inultam relinquendam existimauit, quin potiùs suis legibus cauit , vt si pater aut mater (accidit quamuis rarò) per iram verberibus, vel alio modo filium vel filiam interficiat , perinde ac cæteri homicidæ purgetur , & triennium exulet , ac post ipsam restitutionem maritus ab vxore, vxorque à marito separentur : nec simul amplius liberis procreandis operam nauent : neuterque horum simul habitet , vel vna cum eo sacris communicet. Ægyptiorum etiam legibus , vt Diodorus *lib.1. Blib.* refert , pater filij interfector eo supplicio affici iubebatur , vt tribus diebus, noctibusque palam & obseruante eum militari manu , circa interempti filij cadauer assisteret. Æquum non putantes eum liberorum causa vitam perdere , cuius ipse liberis auctor fuisset , sed dolore & pœnitentia facti affligendum. Qua pœna, licèt leuis prima facie videatur , *Siculi non inuenere Tyranni tormentum maius* , cùm ob nimiam naturæ necessitatem , & parentum in filios amorem , lugubre illud trium dierum spectaculum , & sceleris proprij conscientia , prorsus patri perniciem sit allatura , nam vt ait Euripides *in suppl. act.5.vers.*128.in supplicibus. *Nullum cruciabilius malum inueniri potest quàm filium mortuum conspicere.* Et vt rectè Seneca *in Hippol.*

O nimium potens
Quanto parentes sanguinis vinculo tenes
Natura ! quàm te colimus inuiti quoque?
Occidere volui noxium , amissum fleo.

Quò forsan respexit Lucianus in Tyrannicida, vbi Tyranni filium qui interfecerat , præmium quoque pro patris morte exposcit , quam is præ dolore sibi consciuerat , verba autem hæc sunt. *Cum duos eodem die Tyrannos occiderim , vnicum tamen pro ambobus præmium petitum venio , qui quidem vnus omnium quotquot vnquam Tyrannicidæ fuerunt , vnico vulnere duos maleficos fuerim amolitus , necique dederim , filium videlicet ense, patrem ingenti charitate qua filium adamabat. Itaque Tyrannus pro his quæ commisit magnas pœnas nobis dependit, quippe qui & viuus aspexerit filium prius morte sublatum , & quod est omnium maximè nouum, compulsus sit denique ipse sui Tyrannicida fieri.* Sicque vt Petrus Victorius scribit *variar.lect.cap.*8. nullam multi magis diram, plenamque odij rationem , quam animum suum in vlciscendis iniuriis , satiare possent , iudicarunt , quàm filios in ipsorum parentum conspectu trucidare. Legimus enim apud Demosthenem contra Aristocratem , Cardianos , vt supplicio acerrimo afficerent Miltocytem Thracem amicum Atheniensium , primùm filium ante patris oculos in naui iugulasse , & è naui in pelagus proiecisse. Fertur etiam Plutarcho teste Stratesicleam Spartiatam mulierem , cum filio captam , tortores rogasse , vt prior filio necaretur , sed vt crudelius vexaretur , non obtinuisse , & apud Virgilium 2. *Æneid.* Priamus non de cæde filij Neoptolemum accusat , sed quòd ante patris oculos occidisset, sic inquiens.

Ecce autem elapsus Pyrri de cæde Polites,
Vnus natorum Priami , per tela per hostes
Porticibus longis fugit , & vacua atria lustrat.
Saucius illum ardens infensum vulnere Pyrrus
Insequitur , iam iamque manu tenet , & premit hasta
Vt tandem ante oculos euasit , & ora parentum
Concidit , ac multo vitam cum sanguine fudit ,
Hìc Primus quamquam media iam morte tenetur
Non tamen abstinuit , nec voci iraque pepercit,
At tibi pro scelere exclamat , pro talibus ausis,
Dij , si qua est cœlo pietas quæ talia curet,
Persoluant grates dignas & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

Sed neque abest Astyagis Persarum regis factum, qui vt Herodot & Iustin. *lib.1.* recensent , nullam in Arpagum ob seruatum nepotem Cyrum, maiorem vltionem inuenit , quàm eius filium occidere, patrique epulandum offerre : Et Cambisis , qui vt refert Crinit *lib.6.cap.2.* Traxaspi infestus, quod eum temulentiæ & ebrietatis accusare ausus fuerat , filium ipsius præsente patre in medium procedere , sublataque super caput sinistra manu, procul consistere iussit ; & interim capiens arcum, intendensque illum. Probabo , inquit , nunc falsum esse quod obiurgas, & in cor ipsum adolescentis , aciem simul ac spiculum direxit , eumque pro libidine fixit. Vnde hoc naturæ tributum soluentes Ægæus , Gordianus , Melisus , Scedasus, Octauius Balbus , & alij plurimi sexus vtriusque parentes, quorum passim auctores(Valer. *lib.5.c.7.* Plutarc. *in amator. narrat.* Leonicus *de var. hist. lib.2.cap.*10. Tiraq *in d.l.si vnquam in princ.n.*8.) mentionem fecerunt , filiorum mortes præ mœroris magnitudine non sustinentes , amplius in viuis agere noluerunt , & nimia erga filios indulgentia, in se ipsos manus iniicere non dubitarunt. Et apud Quintilianum *decl.* 11. cùm filij pauperis ad supplicium peterentur , pater sese obtulit , illos vicaria morte seruaturus. *Quod* (inquit ipse) *qui miretur non habet liberos.* Non absimili ab Agesilai dicto , ratione , quem , cùm quidam arundini insidentem , & cùm filio equitantem vidisset , nimiamque indulgentiam tanquam rege indignam reprehenderet, Nunc tace , dixisse fertur Agesilaus , quoniam non habes liberos , cùm verò & tu pater euaseris , tunc etiam patres imitaberis. (Plutar. *in eius vit.* Bellengard. *verb. pater.*) Quo ex fonte illa fluit frequens in nostrorum doctorum libris cautela , vt si pater simul cum filio de aliquo delicto fuerit accusatus, neque appareat, quis eorum delictum commiserit, priùs filius, inspectante patre , quæstioni & tormentis subdatur, vt sic pater eius dolore commotus , statim veritatem aperiat & proferat. Referunt Isern. Hip. Cepol & alij relati à Tiraq. *sup. num.7.& de pœn.temp.caus.* Ascan. *de pat.potest.c.3.num.4.* Pet.Greg. *in prælud. lib.5. cap.7.* Item & illud , vt atrociora parentum crimina, filiorum etiam pœnis luantur *l. quiquis* §. *filiis*

*filiis, Cod.ad l.Iuliam maiestat.*cum traditis à Conar.1.*var.cap.*8.) in quo non eam maximè causam præ oculis habuisse legislatores videntur (vt rectè aduertit Mercerius 2.*opin. cap.*14.quam Imperat. *in d.l.quisquis*, expresserunt, *quia in filiis paterni, hoc est hæreditarij sceleris exempla metuuntur.*)Neque eam etiam, quam ipse Mercer. admisit, *vt nihil omnino supersit, quod eius memoriam refricet, qui peccauit* : Sed eam potiùs, quòd ad continendos in officio patres nihil potuit efficaciùs excogitari, quàm eos, qui pœnas sibi impositas non vererentur, filiorum (quod magis sentiunt) supplicio, terrere. Quam rationem multi doctissimi viri referunt, & exornant, Tiraquel. *in d.l.verb. donatione largitus, n.* 333. latè & optimè Petr. Fab.3. *semest.cap.*8.& ad eam nos omnes Cicero *epist.*12. *ad Brutum*, manu duxisse videtur, dum ait : *Nec verò me fugit, quàm sit acerbum, parentum scelera filiorum pœnis lui : Sed hoc præclarè legibus comparatum est, vt charitas liberorum, amiciores parentes Reip.redderet.* Et Tertull.*lib.* 2. *aduersus Marcionem*, non minùs eleganter, de Deo loquens, qui patrum delicta à filiis exigit : *Duritia* (inquit) *populi talia remedia compulerat, vt vel posteritatibus suis prospicientes legi diuinæ obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem, quàm suam curat.*

CAPVT XI.

Non esse tantam pietatem filios seruare, quantum facinus interficere. Fuisse multos qui in suam progeniem sæuierint. Echeti, Tantali, Prognes, Medeæ, Pontiæ, Gallæ, Deiotari. Laudicis & aliorum vtriusque sexus parentum in filios crudelitas. Eius detestatio. Constantinum qui primus cullei supplicium filicidis indixit in idem crimen prolapsum. Hoc multis testimoniis probatum. Quæ causa Constantinum in filij & vxoris necem impulerit. Ad purganda parricidia regenerationis lauacrum, non ob lepram susceptum ab eo fuisse.

CONSTAT igitur verissimum esse, quòd Euripides *in Alem.* dixit : *Vehementem amorem Deus in liberos hominibus dedit.* Constat etiam hunc affectum, vt Cicero *in epist. ad Attic.* tradidit, hàncque beneuolentiam genuinam & naturalem erga sobolem esse.Vnde meritò sæuissima parricidij pœna, eiusmodi flagitium, non dicam parentum, sed carnificum impiissimorum punitur, qui propria pignora perdere non exhorrent, quæ communis omnium animalium instinctus & pietas seruare, & docet & iubet. Quod sentiens Quintilianus *declam.*8. *Non est tanta* (inquit)*pietas filium obseruasse, quantum facinus occidisse* ; nimirum quia in id omnes sponte natura duce feruntur : hoc verò tam infandum scelus, nulli in animum cadere posse videtur. Quam ob causam non iudices tantùm, & leges humanæ, verùm & natura ipsa, in hæc hominum portenta excandescit : Nam ex Apollonio Rhodio *lib.*4.*argonau.* didicimus Echetum quendam sceleratum hominem, quòd filiæ oculos ferreis stimulis confixisset, miserabili apud inferos cruciatu torqueri, caliginosa æs in casa molentem. Tantalus quoque à Poëtis narratur, Diis quos conuiuio exceperat, Pelopem filium membratim discerptum, & coctum, comedendum apposuisse. Illi verò reddita Pelopi vita, patrem tanti sceleris auctorem, ad inferos detruserunt, vbi perpetua fame & siti torquetur, Eridani fluuij aquis mento tenus immersus, & pomis quæ eius capiti imminent, captationem eius fugientibus. Prognes etiam atque Medeæ multiplex est item apud eosdem Poëtas memoria : (Sen.*in tragœd. Medea* : Ouid. 7. *metam.* Ælian. *de var.histor.*) quæ illatas sibi à maritis iniurias, innocentium filiorum cædibus vindicarunt, aduersus quas, auium exemplo insurgit Alciatus *Embl.* 193. vbi plura Minoës & Sanctius, vide eosdem *Embl.* 54. sic inquiens :

Ante diem vernam boreali cana palumbes
Frigore nidificat, præcoca & oua fouet :
Mollius & pulli vt iaceant, sibi vellicat alas,
Queis nuda hiberno deficit ipsa gelu
Ecquid Colchi pudet, vel te Progne improba ? mortem
Cum volucris propriæ prolis amore subit.

Et Iuuenalis *satyr.* 16. Pontiæ crudelissimum facinus refert & increpat, quæ duos filios veneno necauit.

—— Sed clamat Pontia, feci
Confiteor, puerisque meis aconita paraui,
Quæ deprehensa patent, facinus tamen ipsa peregi,
Tune duos vnâ sæuissima vipera cœnâ;
Tune duos ? septem si septem fortè fuissent.
Credamus tragicis, quicquid de Colchide torua
Dicitur & Progne.

Cuius etiam Pontiæ scelus nefandum, Epigrammatarius Martialis *lib.*2.*Epig.*34. expressit, Gallæ sceleri comparans, quæ non minori crudelitate tres natos famè peremerat, in hæc verba :

Cum placeat Phileros tota tibi dote redemptus,
Tres pateris natos Galla perire fame,
Perpetuam Dij te faciant Philerotis amicam
O mater quâ nec Pontia deterior.

Sed vt à Poëtis ad historicos transeamus, nemo erit,qui sine maxima execratione atrox barbarúmq; Regis Deiotari facinus legere possit, quem post Plutarch.relatum à Cæl.Rhodig.*lib.*11.*cap.*17. & M.Ant.Muret.*lib.*8.*var.c.*24. commemorant,plures habuisse filios,quorum cum ipse vni relinquere imperium, atque omne patrimonium suum cuperet, quò id faciliùs efficeret, cæteros omnes manibus suis trucidauit, vinitorum exemplo,qui cùm vitis aliqua complures emiserit surculos, vnum tantùm ex his relinquere, alios amputare consueuerunt, vt is qui relinquitur, maior & robustior fiat. In Galilæa etiam latronem quendam septem filios simul cum vxore in Herodis Regis præsentia occidisse,idem Cælius *suprà* recenset.Sed neque minor illius Mariæ crudelitas videretur,nisi necessitas maleficium quodammodo temperaret,quæ,vt Egesippus *de excid.Hierosol.*Ioan Sarisberiens.*in policrat.* narrant fame coacta, quæ omnem affectum excludit, Hierosolymitani belli temporibus filium in frusta confectum, igni percoxit, vt hiantes, vt Cælius qui eleganter eandem hist. refert *lib.* 13. *lect.ant.c.*20.ait,ventris latratus expleret. Laudicis autem immanitas omni excusatione, quin & fide maior iudicari poterit, quæ ex sex virilis sexus filiis ex marito Ariarate Cappadociæ rege iam defuncto susceptis,

susceptis, metuens, ne ab administratione regni adulter eius, quem perditè amabat, à filiis prohiberetur, quinque parricidiali poculo, vt Patricius *de regn. lib.* 4. *tit.* 11. ex aliis retulit, interfecit. Vnum qui adhuc à nutritoribus alebatur, à materno furore ac diro scelere cognatorum custodia eripuit(qui deinde matri (quæ paruo post tempore concursu totius populi propter nimiam sæuitiam trucidata est) successit in regno, & regiam sobolem iam propè per scelus extinctam propria virtute instaurauit. Sæuus etiam nimis Manlius Torquatus ab Valer. & aliis *infrà* citandis appellatur, quicquid non seruati imperij causam in nece filij prætenderit: quemadmodum & Spartana illa mulier Damatria, quæ cùm accepisset filium vili atque ignauo animo esse, domum reuersum manu sua occidit, ac Græcis versibus sepulchro inscripsit, vt Plutarchus refert *in apoph. Lacon. circa fin.*

Hunc timidum mater Damatrion ipsa peremit,

Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

Sed & aliud mulieris cuiusdam parricidium miraculosámque eius vltionem apud Sophronium *in prato spirit.cap.*76. Maiol. *dier. canicul.colloq.* 10. *pag.* 397. legimus, ait enim illam cùm intra nauigium admissa fuisset, tametsi secundi essent ventorum afflatus, quiescente mari, cùm reliqua omnia nauigia felicissima nauigatione vterentur; illud vnum velut immobile dies quindecim substitisse, summa itinerantium omnium nautarúmque mœstitia, quousque gubernator ad diuinam opem confugiens responsum audiit diuinum: Eiiciendam mulierem cui Mariæ nomen erat; Accitam igitur rogauit, vt scelera indicaret, vnde omnibus iacturam pati tantam, ipsa vna causam præbuisset, aperuit illa peremisse se filios duos, vbi ad secundas nuptias viam aperiret, ac nec sic inuenisse. Tunc gubernator mulierem in scapham descendere iussit; mirum tunc accidit, scapha quinquies in girum agitata, in imum cum muliere demersa est: Nauis autem post hæc tanta velocitate iter percurrit, vt triduo iter omne absoluerit, quod nonnisi quindecim diebus confici potuisset. Verùm Dij meliora,quàm vt ego eorum omnium catalogum faciam, qui naturæ leges transgressi, in proprios filios crudeliter sæuierunt; præsertim cùm huiuscemodi monstra, quæ fuerant potiùs obliuione perpetua damnanda, passim in aliorum scriptis connumerentur: Valer. *lib.* 5. *c.*7.Bapt.Fulgos.*lib.*5.*c.*8.Textor *in officina* 1.*part.* Quare sufficiat exempla aliis minùs cognita retulisse, & illud tandem pro coronide subiiciamus, Constantinum Cæsarem, qui primus (vt diximus suprà) cullei pœnam in filiorum interfectores extendit, in idem crimen, quòd grauiter adeò damnauit, non multis postmodùm annis incidisse. Nam Crispum filium, & Licinium ex sorore natum, quibus consulibus seuerissimam in parricidas legem promulgauerat;item etiam & Faustam vxorem crudelissimè occidisse narratur: Ita tradunt Oros.*lib.*7.*cap.*28. *in fin.*Eutrop.*lib.*10. Sext.Aur. Vict. & Petr. Mexia *in vita Constantini*; vt contra Euagrium, & Sozomenum eruditè ostendit Cæsar Baronius 3.*tom. annal. anno Chisti* 314.& apertè testatur Sidonius Apollinaris 5. *epist.*8. qui postquam hos versiculos retulit, qui in Constantini palatij foribus appensi fuerant,

Saturni aurea secla quis requirat?

Sunt hæc gemmea, sed Neroniana.

Ita subdit, *quia scilicet prædictus Augustus iisdem fermè temporibus extinxerat coniugem Faustam calore balnei, filium Crispum frigore veneni.* Cuius sceleris causam licèt Zonaras 3.*tom. annal. in vita Constantini*, & Muretus *lib.*1. *var.cap.* 12. fuisse dicant, quòd Fausta Crispum Constantino ex concubina natum, insano amore correpta, cùm ad concubitum pellicere nequiuisset; apud patrem, eodem modo vt Phædra Hippolytum, accusauit, vt à quo adamaretur, sua pudicitia sæpè sollicitata, quem Constantinus re non satis considerata immerentem morte mulctauit, & deinde veritate cognita, de ipsa quoque vxore, cùm ob impudicitiam, tum ob filij cædem pœnas exegit, ea in balneum vehementer calefactum introducta, & nimio æstu præfocata. Adhuc tamen Constantinus ipse horum parricidiorum pertæsus, quæ fortè non adeò iusta ratione patrauit, augures pro tanti criminis purgatione & expiatione consuluit, à quibus cum nullam acciperet formam, quâ ablui hoc facinus posset, doctus Christianam fidem per Baptismi susceptionem scelera omnia abolere, salutarem aquam, vt Baronius exactissimè & diligentissimè probat; suscepit eorum, (tradit Alciatus *lib.* 7. *parerg. cap.* 19.) inde errorem reiiciens, qui anilibus fabulis ducti, illum in morte, vel dum lepra laboraret, regenerationis lauacrum à Syluestro Pontifice accepisse, fatentur.

CAPVT XII.

Parricidij teneri matrem non quæ natum tantùm, verùm & quæ conceptum filium abegerit, & aborsum procurauerit. In hac re communiter animatum fœtum ab inanimato distingui Id an iure factum? Triphoninus in lege Cicero, ff. de pœnis, *exponitur. In abortum curantes Iuuenalis, Ouidij, Ciceronis, & Tertulliani elegantissima verba. Grauius homicidio hoc crimen videri. Nulla ratione excusari.*

VERBIS potiùs quàm rebus impositæ hæ leges viderentur, quæ illatam filiis à parentibus necem seuerissimis pœnis vindicandam statuunt, nisi quotidianis constaret exemplis, incredibile hoc scelus, & vltra audaciam positum, sæpe fieri; atque ita prudentissimè legum sanctionibus cohiberi. Sed verò quoniam non in natos tantummodò filios, iustis interdum causis commoti,excandescere solent parentes;sed & multoties accidit, vt matres vel dum famæ & pudori consulunt, vel dum parentum odia in filios immerenteis coniiciunt, in propria viscera sæuiant, & medicamentis ad faciendum aborsum desumptis, filium claustris adhuc maternis inclusum pessimo, & crudeli exemplo interficiant. Videndum est nunc, an hoc facinus parricidij supplicio sit expiandum? Et fuere quamplures, qui aientem partem absque aliqua hæsitatione defenderint,eo præcipuè casu, quo iam fœtus formatus & animatus extiterit. Petr.Gregor.*Syntagm. c.*15. *num.*17. Ferd.Mendoz.*lib.*3.*Concil.Illiberit.c.*52.

A quibus lex Moyſis à Diuo Auguſtino relata, ſtare videtur, quæ partum mulieris, vel alterius cuiuſlibet facto, poſtquam iam animal eſſet abactum, capitale crimen eſſe conſtituebat, ſin minùs pecuniaria pœna mulctabat, *Exod. cap. 21.* quæ refertur à D. Auguſt. *in cap. Moyſes 32. q. 2. facit cap. ſicut 20. de homicidio*, tradit Tiber. Decian. *lib. 9. crim. cap. 8. num. 3. cum ſeqq.* Item & communis noſtrorum traditio, (Gloſſa & alij *in l. Diuus, de extraordin. crimin.* recepta à multis, quos refert, & ſequitur Ægidius Boſſ. *in praxi, tit. de homicid. num. 5.* Couar. *in Clement. ſi furioſus 2. part. §. 1. num. 1.* Iulius Clarus 5. *ſententia. §. final. quæſt. 68. num. 2.* Menochius *caſu 357. num. 4. & 5.* Cuiacius *lib. 19. obſeruat. cap. 9.* qui ita accipiunt *dictam l. Diuus, & l. ſi mulierem, de ſicariis, l. pen. C. eodem tit. l. 8. partita 7.* & alias. Vide etiam Ræuardum 3. *coniect. cap. 1.*) quæ iuxta hanc diſtinctionem Iuriſconſultorum reſponſa in abortus pœna conſtituenda, variantia, componit, & homicidium in abortione infantis committi conſtituit, cùm huic recepta homicidij diffinitio omnino conueniat, *c. homicidium 23. quæſt. 5. cap. homicid. de pœniten. diſt. 1.* notat Vela *de delict. cap. 15. ex num. 3.*

Accedit his, quod, qui abortionis, aut amatorium poculum dederint, etiam ſi ex eo mulier aut homo non perierit; tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum damnantur, honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegari, vt tradit Iulius Paulus *in l. ſi quis aliquid 38. §. qui abortionis, ff. de pen. & lib. 5. ſen. tit. 23.* Mantua *in Enchirid. cap. 24.* iubentur. Quæ pœna in legibus Wiſigothorum expreſsè ad vltimum ſupplicium his verbis extenditur, *l. Wiſigoth. 1. lib. 6. tit. 3. Qui mulieri prægnanti poculum dederit ad necandum infantem, vel ad faciendum aborſum occidatur.* Quandam quoque Mileſiam mulierem, quòd ab hæredibus ſecundis, accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, reì capitalis eſſe damnatam Tryphoninus ex Cicerone recenſet *in l. Cicero 39. de pœn.* quem locum eſt cur meritò difficilem reputemus, quòd conſtat ex ſecunda eius parte, mulierem alteram, quæ ſuis viſceribus vim intulit, ne inimico marito, à quo iam diuerterat, filium procrearet, temporali tantùm exilio ab Imperatoribus coërcitam fuiſſe.

Quodque vt ibi Budæus aduertit, & poſt illum Couar. *vbi ſuprà, & lib. 2. var. cap. vlt. num. 10.* & Menoch. notarunt, *d. caſu 357. num. 5.* Tiber. Dec. *ſuprà Oſaſch. deciſ. Pedem. 60. per tot.* Cicero, ex quo Conſultus illius reſponſi verba deſumpſit, de fœmina loquitur, quæ necdum animatum partum potionibus hauſtis abegit, quæ, ſi vera eſt ſupradicta diſtinctio, non debuit adeò graui ſupplicio damnari. Sed quidem probandum eſt, quod docti viri reſpondent, ideò in eo caſu pœnam exacerbatam, quod mulier pecunia inducta tantùm facinus perpetrauerit. Ita docet Menochius pluribus aliis relatis *vbi ſuprà num. 13. & 14.* & eleganter Cuiacius *d. lib. 9. obſeruat. c. 9. in princip.* Dionyſius Gotof. *in d. l. Cicero*, atrociora namque & maiori animaduerſione digna iudicantur delicta, quæ ob pecuniæ interuentum, quàm quæ odio vel gratia patrantur, *cap. pro human. de homicid.*

Vt verò in viam è diuerticulo redeam, in Wormacenſi Concilio *in c. ſi aliquis 5. de homicid.* (idem cautum eſt *in abortu in 6. Synod. Conſtantin. can. 91.* quem parricidium vocat Matiſconenſe, *can. 26.* relat. à Burch 3. *decr. dict. c. 220.*) cautum etiam inuenimus, vt non ſolùm qui animatum partum abegerit, verùm & qui explendæ libidinis cauſa, vel odij, homini aut mulieri quippiam fecerit, vel potum propinauerit, vt non poſſit generare, vel concipere, vel ſoboles naſci, vt homicida puniatur. A quo nec abeſt Stephanus Papa, *in c. conſuluiſt. 20. quæſt. 5.* qui cùm in morte infantis homicidium committi probare contenderet, ita inquit: *Quia ſi ille, qui conceptum in vtero per abortum deleuerit, homicida eſt, quanto magis, qui vnius ſaltim diei puerulum peremerit, homicidam ſe eſſe excuſare nequibit?* Sed neque bonorum Auctorum teſtimoniis deficimur, quibus ſceleris huius atrocitas execretur, & non mitiori quàm homicidium pœna mulctanda dicatur. Nam Iuuenalis *ſatyr. 6.* frequentiam huius criminis dolens, ſic ait:

Sed iacet aurato vix illa puerpera lecto
Tantum artes huius, tantum medicamina poſſunt,
Quæ ſteriles facit, atque homines in ventre necandos
Conducit, &c.

Et Ouidius *lib. 2. amor. eleg. 14.* aureis carminibus in hanc rem eleganter ſcriptis, matres deteſtatus, quæ in ſuos fœtus ita crudeles ſunt, inter alia ſic inquit:

Quæ prima inſtituit teneros auellere fœtus,
Militia fuerat digna perire ſua:
Si mos antiquis placuiſſet matribus idem,
Gens hominum vitio deperitura fuit,
Quid plenam fraudas vitem creſcentibus vuis?
Pomáque crudeli vellis acerba manu?
Sponte fluent matura ſua, ſine creſcere nata,
Eſt pretium paruæ non leue vita moræ,
Veſtra quid effoditis ſubiectis viſcera telis?
Et nondum natis dira venena datis?
Cholchoda reſperſam puerorum ſanguine culpant,
Atque ſua cæſum matre queruntur Itym.
Vtraque ſæua parens, ſed triſtibus vtraq; cauſis,
Iactura ſocij ſanguinis vlta virum eſt:
Dicite, quis Tereus, qui vos irritet Iaſon
Figere ſollicita, corpora veſtra manu?
Hæc neque in Armeniis tygres fecere latebris,
Perdere nec fœtus auſa leæna ſuos.

Cicero quoque in Cluentiana hoc facinus etiam in partu necdum animato grauiſſimè vindicari debere teſtatur: *Qui aufert ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatúmque Reipublicæ ciuem.* Sed melius cæteris Tertul. Ariſtot. 7. *polit.* notans, qui antequam infans ſenſu & vita præditus eſſet, abortum permittebat, hæc ſcripſit elegantiſſima verba: *Nobis homicidio ſemel interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt prohiberi naſci, nec refert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet; homo eſt & qui eſt futurus, etiam fructus omnis iam in ſemine eſt.* Hactenus Tertul. *in apol. c. 9.* ex cuius verbis, necnon ex reliquis quæ ſuprà retulimus, iam liquidò apparet, abortum præcipuè partus iam animati homicidij ſpeciem habere. Vnde cùm homicidium parentum vel filiorum in parricidij nomen, & ſupplicium tranſierit, *l. 1. ff. ad l. Pomp. de parricid. l. vnic. C. de his qui parent.* non dubitarem cullei pœna matres afficere, quæ tam dirum facinus commiſiſſent. Præſertim cum apud Minut. Felicem in Octauio parricidij nomine hoc crimen appelletur: *Sunt* (ait) *quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguunt, & parricidium faciunt antequam pariant.*

Quamuis Menochius, cuius sententia forensi vsu recipi solet, mitiùs se in hoc crimine habeat, & pœnam iudicum arbitrio relinquat: Menoc.*d. caſ.*557. Tiraq. *in l. ſi vnquam, verb. ſuſceper. liberos, num.* 127. qui docent pœnam homicidio impositam, nunquam ad abortum trahi. Nam si eas, quæ in iam natu grandiores filios, eorum forsitan iniuriis percitæ sæuiunt, parricidij damnamus, cur non in eas eodem gladio leges insurgent? quæ innocentes animas & temporali hac vita immaniter priuant? & quod dolendum est magis, nondum sacro baptismate lotas, æternæ illius gaudiis, & præmiis spoliant? Quod si Iustiniano Cæsari *in l. ſi quis in ſuo, §. legis, Cod. de inoff.* satis crudele visum est, eum qui non sentit, ingratum existimari, & alieni odij causa, ab vltima suæ matris hæreditate repelli: quanto magis censeri atrox, & crudele debebit, partum necdum in lucem editum, spe lucis priuare, aut propter mariti odium contra diuina humanáque, iura perimere. Etenim vt rectè in non absimili casu scribit Ouidius *in epiſt. Cana. ad Mac.*

Quid puer admiſit tam paucis editus horis,
Quo læſit facto vix bene natus auum?

Et, vt non minùs rectè Quintilianus *declam.*279. *Quid hæc ætas committere potuit tanta animaduerſione dignum? lex abdicationis aduerſus ferociam iuuenum constituta eſt. Hæc verò infirmitas adeò nocentis nomen non recipit, vt vix recipiat innocentis.* Quod si id fortè vt famæ consulant faciunt, & ne prægnantes detectæ, labis culpæque ruborem apud eos, quibuscum viuunt, contrahant, adhuc tamen

Summum credo nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere cauſas.

Et vt optimè inquit Claudius Minoës *ad Alciat. embl.* 193. vitam eam non indico, *quæ aſſiduo ſibi malè conſcia, nocte, diéque ſuum portet in pectore teſtem.* Quibus & alia conueniunt, quæ eleganter in huius criminis detestationem Sixtus V. P. M. grauissima ei supplicia constituens, recensuit *in conſtit.* 23. *de facient. & procuran. abortum*; quam tamen ad antiquum ius reduxit Greg. XIV.

CAPVT XIII.

Maritum qui vxorem, vel vxorem quæ maritum occiderit, culleo inſui debere, negatum à quibuſdam, à multis aſſertum. Hiſpana lege expreſſe ſancitum. Huius rei rationes ex coniugum amore petuntur. De quo plurima diligenter congerimus. Coniuges ſibi inuicem inſidiantes maius parricidio crimen admittere Chryſoſtomi & Stephani verbis probatur. Murenæ & viperæ exemplo cum D. Baſil. & Alciato coniugalis concordia & charitas ſuadetur. Cur fel in Iunonis pronubæ ſacris non adhiberetur? Formula illa, vbi tu Caius ego Caia, quò tenderet? Noua eius explicatio. Vxores maritis æquales eſſe debere. Dominas ſæpe in legibus appellatas. Interdum filiorum loco fuiſſe. Pœnas malis maritis impoſitas. Qui coniugum amorem propriæ vitæ prætulerint. Vtrum hæc pœna ad ſponſos trahatur? Martiani reſponſum exponitur.

A PARENTIBVS & liberis, ad coniuges, nec inopportunè, vt arbitror, transitum nostra faciet oratio. Nam & hi sibi arctissimis amoris & necessitudinis vinculis copulantur, & diuinæ & humanæ domus, secrorum etiam atque fortunarum omnium socij esse dicuntur, *l.* 1. *de ritu nupt. l. aduerſus, C. de crim. expil. hæred. l.* 1 *ff. de rer. amot.* neque secus sibi, quàm parentes liberis sunt. Apud Gallos enim, si Cæsari *lib.* 6. *de bello Gallic.* (quod & hodie apud eos durat, teste Tiraquel. *in l.* 1. *conn. num.* 4.) fidem habemus, viri in vxores non secus ac in liberos dominationem habebant: & Romanis, vt ex Vlpiani fragmentis *tit.* Dionys. Hal. *lib.* 2. Petr. Vell. à Gueuara *ad Topica Cicer.* §. 8. *num.* 3. colligitur, ea quæ per coemptionem in viri manum conuenisset, filij loco quoad omnes iuris ciuilis effectus reputabatur. Quinimò & coniugalem amorem quemlibet alium longè, latéque superare, illud Dei Optim. Max. oraculum satis ostendit, *Geneſ.* 2. *Matth.* 19. *Marc.* 10. Paulus *ad Epheſ.* 5. Esdræ 3. *cap.* 4. *Propter hanc relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Et Propertianum carmen *lib.* 4. admonuit, dum ait:

Omnis amor magnus, ſed apertè in coniuge maior.

Quod non dubiè insinuasse etiam Imper. *l. lex quæ tutores, verſ. lex enim non ſolum, C. de admin. tut.* videtur, dum vxores, nouis maritis, non res tantùm filiorum, verùm etiam & vitam addicere, tradit, & Bartolus iuris nostri Coryphæus, *in l. pater Seuerinam, §. ſocrus, de cond. & demonſt.* expressis verbis testatus est, inquiens: *Coniuges ſe inuicem plus diligere, quàm proprios filios.* Et Quintil. *declam.* 6. sic patrem quendam loquentem inducit: *Filium & virum habere non poteras, reddidi tibi quem magis amabas, ſiſte iam lachrymas, maritum reducem, & incolumen accipe.* In quam eandem sententiam Ioannes Neuizanus *in Sylua nup. lib.* 3. *num.* 13. (vide etiam Brisson. *de ritu nup. p.* 3.) post alios considerat, annulum in desponsatione eam ob causam adhibitum fuisse, vt summæ dilectionis signum ostenderet, & eius rotunditas, quæ est infinita, amorem coniugum infinitum etiam esse debere, declararet. Atque annulum olim ferreum fuisse, eíque adamantem inclusum, vt ostenderetur, non aliter coniugis amorem, vxorem à patris amore retrahere, quàm adamas ferrum à magnete retrahere solet. Ex his apparet, iustis de causis, & communi Doctorum calculo, & forensi vsu receptum, vt parricidij crimen & supplicium in maritum, qui vxorem occiderit, & è contrario, locum habere existimetur. Ita tenet Glossa *verb. iuxta modum in c. fin. de ſtat. Monach. omnes in l.* 1. *de parric. & in §. alia inſt. de pup. iud.* Gomez. Carrer. Plaza, & alij, quos refert & sequitur Vela *de delict. c.* 27. *n.* 4. & vltra eos Petr. Ærod. *lib.* 8. *rerum ind. tit.* 6. *cap.* 16. & Mantua *in Enchir. c.* 73. Anæ. Rober. *rer. iud. lib.* 1. *cap.* 14. Tiber. Dec. *lib.* 9. *crim. c.* 11. Nam si ex charitatis, & amoris vinculis, facinoris immanitatem metimur, procul dubio aut nullum, aut hoc maximè scelus hac debuit pœna coërceri.

coërceris. Quæ opinio licèt à Ioanne Oinothomo & Matth. Wesemb. *in §. alia deinde* damnetur, qui contendunt cullei pœnam, & parricidij nomen solùm in ascendentibus, & descendentibus locum habere, nostro tamen iure inspecto, *ex l.12.tit.8. part.7.* omni dubitatione remota admitti debebit, & iuxta iuris communis sanctiones *d.l.vnic.C.de his qui parent.d §.alia deinde* (facit *l.vltim.C. de sicariis*, vbi modus quæstionis habendæ in hoc crimine traditur,) adeò vera videtur, vt non solùm parricidium, verùm detestabilius parricidio scelus in coniugis nece perpetrari, notabilis quædam decretorum Glossa *in c.admonere, verb. existimes, 33.q.2.* tradiderit, quæ Neuizano, *in sylua nup.lib.1.num.43.* & aliis quos ipse recenset, vehementer probatur. Quorum hercle iudicium magna ratione niti, quilibet dicet, qui attentè Diui Chrysostomi verba perlegerit, qui postquam virorum in vxores sæuitiam, maximam eorum ignominiam esse probauerat ita subdit; *in prior.Paul.ad Corinth. epist. hom.26.*(refert illum Tiraq.*in l.8.conn.num.8.*vide etiam Ariostum *cantu 5.in princ.*qui eleganter in eos qui in vxores sæuiunt inuehitur. Et Mant, *in Enchir.cap.123.*qui docet grauius esse vxorem, quam matrem occidere, & Balduin. *in §. sed & maior, n.10. inst. de his qui sunt sui* Tiber.Decian. *lib.9. crim. cap.11.per tot.*) *Et enim summa iniuria est, vitæ sociam, & in rebus necessariis antea tibi coniunctam, tanquam mancipium ignominia afficere. Ideo huiusmodi virum, siquidem vir appellandus est potius quàm fera, & patricidæ, & matricidæ similem esse dixeris. Nam si patrem & matrem vxoris gratia relinquere præcipimur, non vt iniuriam ei faciamus, sed diuinam legem impleamus, & ipsis parentibus tam gratum hoc est, eam contumelia afficere, propter quam parentes Deus dimittendos præcepit, nonne hoc tantùm insania, &c.* Sed & facit etiam in hanc rem, & huius criminis diritatem ostendit, grauissimum Stephani Papæ *in cap.admonere 33.quæst.2.* ad Hastulphum quendam, decretum, vbi ei propter vxoris cædem asperrimam pœnitentiam iniungens, ita exorditur. *Admonere te cum lacrimis, & multo gemitu cordis curamus, fili Hastulphe, sed non filius debes dici qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti: nam occidisti vxorem tuam, partem corporis tui, legitimo matrimonio tibi sociatam, sine causa mortis, non tibi resistentem, non insidiantem quoquo modo vitæ tuæ. Non inuenisti eam cum alio viro nefariam rem facientem, sed concitatus à diabolo, impio furore inflammatus, latronum more, atrocius gladio tuo, crudelior omni bestia, peremisti, &c.* Vnde & Horatius libro tertio Carminum, ode 2. Danai filias ita detestatur.

Impiæ nam quid potuere maius?
Impiæ sponsos potuere duro,
Perdere ferro.

Et Alexander Regis Spitamenis vxorem, quæ trucidati mariti caput gestabat, aduersatus est, atque illam è castris excedere iussit, vt Quintus Curtius *lib.8.* recenset. Diuus quoque Basilius magnus, *in exam. orat.7.* viperæ exemplo quæ cum muræna marina, eiecto prius ex stomacho diro veneno congreditur, maritis suadet, vt reuerentia coniugij, animi inclementiam, & inhumanitatem in vxores, deponant: quod Alciatus noster, *embl.191.* eleganti complexus emblemate, ita inquit:

Cum furit in Venerem, pelagi se in littore sistit
Vipera, & ab stomacho dira venena vomit.
Murænamque ciens ingentia sibila tollit,
At simul amplexus appetit illa viri.
Maxima debetur thalamo reuerentia: coniux
Alternum debet coniugi & obsequium.

Et Cato ille Censorinus, tantum cultus & venerationis deberi vxori censebat, vt quisquis ei manus intulisset, non aliter insectandus esset, quàm si Deorum simulacra audax temerasset. Neque aliud significare veteres illi Ethnici volebant, ex quorum institutis, vt ex Plutarcho *in præcep.connub.*dicimus, qui Iunoni Pronubæ sacrificabant, fel in sacris non adhibebant, sed è victima exemptum, iuxta aram infodiebant, significantes à matrimonio bilem omnem procul esse oportere, & iram atque odium & amaritudinem à coniugali iucunditate esse sequestrandam. Quò etiam solemnem Romanorum morem spectasse, ex eodem Plutarcho *in prob.cap.28.*Eras.*in adag. vbi tu Caius.* Alex. ab Alexand.*5.gen.cap.4.* Briss. *de rit.nupt.fol.42.*Mant.*in Luchi.*cognouimus, vt sponsam introducentes iuberent dicere: *Vbi tu Caius ego Caia*, quasi cum viro pacisceretur, omnia inter eos communia esse debere, & vbi maritus dominus & domus compos, ibi quoque vxorem dominam atque heram futuram. Aut vt ego magis existimo, (relicta alia Eustarchij interpretatione *lib.2. & 14. Iliad.* quam probat noster Io. Pareja *in repet. cap.1. de censibus*,) vbi gaudens maritus, ibi gaudentem quoque vxorem esse debere. Inuenio enim apud Romanos, *Caios*, à gaudio appellatos, eosque vt ex Valerio (si tamen is est) *in lib. de prænomin. anti.* constat eo nomine significari, qui cum maximo parentum gaudio nascerentur. Quam inter coniuges æqualitatem rerum omnium creator affatim denotauit, cùm ex Protoplasti Adami latere, non autem ex pede aut capite Euam formauerit, *Genes.1.* (notant multi ex Theol. quos refert Tiraq. *in l.8. conn. num.10.* Mant. *in Ench. cap.73.* Picta poësis *pag.53.*) & Romani non obscurè significabant, vxores dominas & matres familias appellantes, vt doctè Fornerius *lib.1. select.cap.11.* & Cuiacius *nouell.22.* & ante eos latè Tiraq.*l.10.connub.num.5.* ostendunt, & nouissimè insignis D. Ant. Pichardo vir non modo de schola nostra, verùm & de ipsa quoque iurisprudentia optimè meritus, in præclara disputatione, quam de promiscua coniugum nobilitate nuper excussit. Et adeò eis omnium bonorum dominium communicantes, vt rectè dicere Columella *in præf. lib. vlt. de re rust.* potuerit: *Nihil in domo coniugali apud priscos diuiduum conspici, nihil quod aut maritus aut fœmina proprium sui iuris esse diceret, sed in commune conspiciebatur ab vtroque.* Nec minùs rectè Plutarch. *in præcep. connub. cap.36. & in probl.* hinc donationes inter coniuges prohiberi, quòd absurdum legislatores existimauerint, aliquid inter eos reperiri quod commune non esset. Quàm rationem meliorem his, quæ à nostris Iurisconsultis *in l.1. & seqq. de donat. inter.* proferuntur, multi emunctæ naris auctores non malè censuerunt, Alciat. *3. disput. capit.14.* Duaren.*ad titul.sol.matr.titul.de nup. cap.1.* Corrasius *5.miscel.cap.14.& lib.2.cap.fin.in fine.*

Vnde qui naturale hoc fœdus, & mutuam corporum & animorum coniunctionem, quæ matrimonij

matrimonij interuentione contrahitur, insuper habent, & vitæ ac saluti, quæ vna ambobus esse debebat, insidias tendunt, meritò atrocissima hac parricidij pæna plectuntur. Nam si Sartæ, vt Plutarchus *in Lysan.* testatur, seuerissimum supplicium malo merito ex legibus erat indictum. Et apud Romanos malæ tractationis actio vxori in virum à quo non vt oportebat acciperetur, iure optimo concedebatur: *l. consensu. Cod. de repud.* vide Io. Gutier. *lib. canonic. quæst.* cur non maxima inferendæ cædis audacia, maximo etiam supplicio coërceretur? prout Romæ à Tiberio & Senatu, Plautium Siluanum prætorem damnatum legimus, apud Quintilia. & Pet. Ærod. *lib.* 8. *rer. iud. tit.* 6. *cap.* 16. quòd Aproniam vxorem è fenestra dedisset præcipitem, qui tamen damnationem voluntaria morte anteuertit. Non sic sanè Tiberius Grachus, qui vxoris vitam propriæ vitæ præposuit. Vide Valer. *lib.* 4. *cap.* 6. Cic. de diuinat. Plutarch. *in Grachis.* Non sic alij coniuges qui maritalem fidem egregiis exemplis asseruerunt. Vide Valer. *supra lib.* 6. *cap.* 7. Bap. Fulgos. *lib.* 4. *c.* 6. Non sic denique Erulorum, Indorum, & aliorum barbarorum vxores, quæ se se eodem quo maritus rogos comburendas iniiciebant, aut post illius sepulchrum laqueo accepto vitam finiebant. De Erulis Danubij accolis Procopius. de Indis Catharis, & aliis, Pet. Ærod. *lib.* 8. *tit.* 5. *cap.* 1. Hæc tamen quæ de viris & vxoribus diximus, non facilè ad sponsos de futuro (quidquid contrarium Plaza *de delic. cap.* 22. *num.* 31. arbitretur) extendenda censerem: nam licèt hi sententia legis Pompeiæ de parricidiis comprehendi à Martiano *in l sed est sciendum ad leg. Pom. de parrid.* dicantur, id tamen ad eam illius legis partem spectat, qua, legis Corneliæ de siccariis pæna irrogari iubetur, Cullei autem supplicium, quod ex rationis paritate maritis infligitur, porrigi ad sponsos non debet, vt benè D. Ioan. Vela *de delict. d. cap.* 27. *num.* 4. contra Plazam *supra* præuidit; in his namque considerate à nobis causæ non militant, & raro aut nunquam, præsertim in pœnalibus, vxorum appellatio ad sponsas extenditur, vt latissimè ille librorum helluo Tiraquellus post *ll. conn. in drincip. ex num.* 21. probauit.

CAPVT XIV.

Cullei pœnam nouioribus legibus, quibus Hispana nostra consentit, non in parentes & liberos, & vxores & coniuges tantùm, sed & in quorundam etiam propinquorum interfectores irrogatam videri. Quinam hi sint. Parentum nomen ad consanguineos interdum extendi. Martianus, Iustinianus, & Alphonsus explicati. Cullei pœna propinquorum necem non vindicari tandem contra communem defenditur. In fratrum occisoribus res in dubium vocatur. De fraterno amore plurima. Insignes Quintiliani & Valerij in fratricidas loci. Parricidij nomen fraternæ cædi à bonis auctoribus datum. De Romuli parricidio. Liuius an malè crimen Horatij perduellionem dixerit?

SPECIALIS cullei pœna, quæ in ascendentium & descendentium interfectores Constantiniana lege *d. l. vnic. Cod. de his qui parent.* reperitur inducta, latius, si Iustiniani *in* §. *alia, de pub. iud.* verba perpendimus, patere videtur. Nam & conscios criminis & si extranei sint, manifestè comprehendunt; & generaliter eas omnes personas teneri volunt, quæ ea nobis affinitate iunguntur quæ nuncupatione parentum continentur. Quam Iustiniani decisionem sequutus Alphonsus rex noster, *in d. l.* 12. *tit.* 8. *part.* 7. & Martiani responsum *in l.* 1. *ff. ad leg. Pomp. de parricid.* ad verbum transcribens, parricidij reos esse, & singulari illa cullei pœna à maioribus instituta puniendos statuit, non eos tantùm, qui ascendentes, & descendentes in infinitum occiderint, sed & illos etiam, qui fratrem, sororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, matercteram, consobrinum, consobrinam, virum, vxorem, generum, nurum, socerum, vitricum, priuignum, priuignam, nouercam, patronum, aut patronam vita priuauerint. Vnde Greg. Lopez *d. l. part. verb. qualquier dellos*, illius legis auctoritate admonuit, iam hodie pœnam cullei, quæ olim iuxta Modestini responsum *in l. pœna* 9. *vers. qui alias, ff. de parricid.* solùm parentum occisoribus irrogabatur, ad reliquas alias personas, quarum mentionem fecimus dubio procul extensam videri. Quod etiam in terminis iuris communis post Constantini & Iustiniani sanctiones omnes ferè interpretes admiserunt. Constat ex Fab. Aug. Plat. & aliis *in d.* §. *alia, glo. in d. l.* 1. *verb. pœna* pluribus relatis, à Carrer. *in prax. tit. de homin. vers.* 9. *quæro num.* 35. Plaza *d. cap.* 22. *ex num.* 30. Ant. Gom. *tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 3. Vela *d. capit.* 27. *num.* 4. Tiber Decia. *lib.* 9. *crim. cap.* 8. *num.* 5. cum sequentibus & latius *capit.* 10. *per tot.* In transuersalibus vsque ad quartum gradum; in parentibus & liberis absque vlla gradus præfinitione, hanc pœnam locum habere testantes. Nec desunt rationes, quibus hæc opinio adstrui possit, & iustis de causis defendi; cùm & Iustinianus eas omnes personas comprehenderit, quæ eius essent affinitatis (siue affectionis, vt alij libri habent, & docti viri magis admittunt Balduin. Cuiac. Theoph. Oinoth. & Wesemb. *in d.* §. *alia*,) quæ nuncupatione parricidij continetur, & ex Martiani verbis, quæ supra retulimus, constet parricidij nomen in lege Pompeia latissimè, vt vidimus, accipi. Quinimò & extra legis Pompeiæ tractationem, parentum nomen, apud bonos Latinæ linguæ scriptores, ad transuersales quoque referri, iam dudum Alex. ab Alex. 1. *gen. cap.* 15. & Tiraquel. *lib.* 1. *de retract.* §. 1. *glo.* 8. *ex num.* 1. vidè omninò Cuiac. *lib.* 9. *obseru. cap.* 18. & Casaubon. *in notis hist. Augustæ pag.* 134. & 479. latè notarunt, & nos patrio idiomate, omnes, qui nobis quoquo affinitatis aut consanguinitatis gradu iunguntur, *parientes*, vocamus. Sed & rationem exposcere vt seuerius consanguineorum vel affinium cædes, quam extraneorum

neorum puniantur, vel ex eo constat, quòd vt Cicer. 1. *offic.* tradidit, hos nobis quodammodo natura conciliat, innatusque est quidam affectus & amor in eos, quibus necessitudine sumus coniuncti. Ob quem innumera in iure introducta esse vsque ad nauseam Tiraquel. *de pœn. temp. caus.*51. *ex num.*66. ostendit. Sed licèt hæc ita se habeant, & lex nostra Regia adeò expressis verbis superiorem sententiam admittat. Ego adhuc praxim illam non nisi eo tantùm in casu reciperem, quo parentibus liberi, vxores mariris, aut è contrario necem intulerint. Quamuis non diffitear aliorum cognatorum mortem, secundum gradus proximitatem arbitrio iudicis, grauiori quàm homicidij pœna puniri posse. In quam sententiam me & multorum doctissimorum virorum auctoritas trahit, Balduin. Oinoth.& Wesemb.*in d.* §.*alia*, Duar. *ad leg. Pomp. de parricid.* Carrer. & alij *ex supra relat.* præsertim Cib. Deci. *d.cap.*10. *num.*7. & lex ipsa partitæ, quæ cullei pœnam iam ab antiquis temporibus supra dictis personis irrogatam esse fatetur, cùm tamen constet, more maiorum solùm in liberos, vt sæpe diximus vsurpatam; atque ita non vsquequaque illam distinctionem abrogare voluisse videtur; sed tantùm legem Pompeiam prout apud Iurisconsultos obseruabatur, probare. Lex autem Pompeia, licèt ad multos pertineret, pœna tamen cullei ad eos tantùm extendebatur, qui patrem, matrem, auum, auiamuè, aut alium ex ascendentibus occidissent *d. l.pœna, vers. qui alias, de parr.* Quæ licèt postea, nouioribus Constantini & Iustiniani legibus, in parentes qui liberos vita priuassent, protracta fuerit, neutiquam tamen ad alios nobis ex latere iunctos extensa videtur. Nec enim frustra Codicis titulus de his tantùm concipitur, *qui parentes vel liberos occiderunt*, & illarum legum verba ad eas se restringunt personas, quæ parentum siue parricidij nuncupatione comprehenduntur. Quorum verborum quænam sit acceptio, & interpretatio iam alio loco exposuimus.

Planè in fratribus aut sororibus, qui, quæue fratres aut sorores necassent, non iniuria eadem quæ in parentum aut liberorum occisoribus pœna admitti debuisset. Nam si quòd crimen graue est, & supplicium meretur, fratricidium certè non modo atrox, sed nefandum, non sceleratum, sed horrendum iudicari debet. Vnde Vigilius 6. *Ænei.* apud inferos pari tormentorum cruciatu fratrum & parentum iniurias lui, his verbis ostendit:

Hic quibus inuisi fratres dum vita manebat,
Pulsatusue parens,& fraus innexa clienti.

Et Quintilianus *decl.*321.elegantissimè. *Equidem iudices* (inquit) *admirari me confiteor, aut constitutas esse tantis sceleribus pœnas, aut vllos inueniri potuisse mortalium in quos caderet ista suspicio: fratrem suum potuit aliquis occidere? Non obstitit tacita natura? non sanguinis ius? Non sceleribus manus suas obiecit quæcumque est illa, quæ creditur esse pietas fratrem occisuro? Non succurrit communis vterus? non eadem causa vitæ? non vna primordia? Non illa consuetudo, quæ alienos etiam, & nulla necessitudine inter se coniunctos, componere & adstringere affectibus potest? Consuetudo acta pariter infantiæ, pueritiæ studia, lusus, tristitia, ioci. Nam quid est aliud fraternitas quàm duisus spiritus?* Quod idem nec minùs eleganter Valerius Maxim.*lib.*5.*cap.*5.*in princ.* sic extulit: *Quam copiosæ suauitatis illa recordatio est: in eodem domicilio ante quam nascerer habitaui: in eisdem incunabulis infantiæ tempora peregi: eosdem appellaui parentes: eadem pro me vota excubuerunt: parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi. Chara est vxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines, sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quæ priorem exhauriat.* A quibus nec Hesiodus abest, *in Ergis*, qui germano amori nullum alium æquandum testatur. Nec P. Nigidius apud Agellium *lib.*12. *c.*10. *noct. Attic.* (eamdem etymol. probat Fest. Pomp.) *Qui fratrem*(inquit)*quasi ferè alterum dictum.* Nec vxoris Intapherni factum, quæ optione sibi à Dario Persarum Rege data, quem ex filiis, marito, & fratre vinctis & interfici iussis liberari vellet, fratrem elegit, quòd diceret, maritum sibi alium, atque alios liberos esse posse, alium verò fratrem parentibus iam vita defunctis, non posse contingere. Quam historiam Herodotus *in Thal.* scriptam reliquit, & ex nostris retulit Tiraquell. *de pœn.temp.caus.*22.*ex num.*6. & Tiber. Decia. *lib.*9. *crimin. capit.* 10. *num.*4. plurima alia de fraterno amore & charitate considerans. Quamobrem, *vox sanguinis fratris* (inquit Dominus *Genes.*4.) *clamat ad me de terra*, & Nicetas *annal. pag.* 264. (refert. Annæus Robert. *lib.*3. *rer. iud.cap.*7. cùm Volcus Neemanis Triballorum principis filius, Stephanus fratrem prælio fudisset, & fraterna cæde manus polluisset, nefarium hoc facinus multa verborum acerbitate prosequitur. Æmilius etiam Papinianus, vt Spartian.*in Antonini Caracallæ vita* refert, ab Antonino Caracalla rogatus, vt illum in Senatu de fratris Getæ nece excusaret, respondit faciliùs parricidium committi posse, quàm excusari. Nam & parricidij nomen ad fratricidium passim extendi, apertissimum est. Liuius *lib.*20.de Demetrio loquens. *In ea cœna dicitur venenum datum, poculo epoto extemplo sensit, & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, in cubiculum recepit se se, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris.* Diuus Augustinus Romulum increpans, qui (vt vulgò auctores commemorant, Idem *li.*1.Lucan.1.*Pharsal.*Oui.4.*Fast.in fin.* Horat.*epod.*7.Pomp.*in l.fin.de rerum diuis.* quamuis alij hoc falsum esse scribant, vt constat ex Onuphrio Panu.*de Rep.Rom.*2.*p.*)in ipsis Romanæ ciuitatis initiis Remum fratrem peremit. *Magis* (inquit) *lib.*3.*de ciuit. Dei c.*6.*contra Romanos mouere Deos debuit Romuli frater occisus, quàm contra Troianos Græcus maritus illusus: magis irritare parricidium nascentis, quàm regnantis adulterium ciuitatis.* Diuus quoque Hieronymus *in epist.* relatus *in c.in apibus* 41.7.*q.*1. de eadem re verba faciens, *Imperator* (inquit) *vnus, iudex vnus prouinciæ. Roma vt condita est duos fratres simul habere non potuit, & parricidio dedicatur.* Vnde Iacobus Cuiacius *lib.* 5. *sentent. ad Paulum tit.*24. rectè Festum Pompeius *in verb. sororium tigillum*, dixisse contendit, Publium Horatium, qui cùm victor de trigeminis Albanis rediret sororem lugentem interfecit, accusatum parricidij apud Duumuiros fuisse; & à Liuio *libr.*1. id malè perduellionem appellari. Quamuis Liuium defendere conentur Iacobus Ræuardus *ad ll.*12. *tab. capit.* 27. Sigon. *de antiq. iur. lib.*2. *capit.*18. sed & Diuus Cyprianus *tractat.*4. *de mortal.* relatus *in cap.* nunquid 27.*de pœnit.d.*1.

parricidium in fratris nece constituit, sic inquiens: *Nunquid Cain, cum Deo munus offerret, iam peremerat fratrem? & tamen parricidium mente conceptum Deus prouidus ante damnauit.* Et Cicero *pro domo sua* pro Cluentio dum ait: *An & hæc de fratris, & patrui parricidio cogitauit?* Quamuis alibi propriis nominibus hæc omnia distinguat, his verbis: *Quid de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, nonne extra ordinem tulisti?*

CAPVT XV.

Conscij parricidij an & quando pœna huius criminis teneantur? Vtrum conscientia sola, an etiam sceleris participatio ad pœnam desideretur? Scæuolæ, Martiani, Vlpiani, & Iustiniani responsa explicantur. Nostra in tota hac quæstione sententia, & distinctio. Regiæ legis interpretatio. Par esse delictum admittere, vel consilium, opemue delinquenti præstare. Quintiliani, Ciceronis, & Arnobij in hanc rem testimonia laudantur. Alciati etiam emblema refertur.

CONSCIOS quoque criminis, parricidij reatum incurrere multa iura proclamant, *l.vtrum cum l. seq. ff. ad legem Pomp. d.l.12. part.* circa quas vide quæ tradit Florez Mena *lib.1. prac.q.18. num.2. & 3.* & qui parricidio adsunt, licèt extranei sint grauius puniuntur, quàm si ipsi homicidium patrassent, vt rectè Accurs. *in d.l. vtrum glo.fi. & in d. §. alia deinde verb.extraneus*, vbi Baldum *num.27.* latè Tiberius Decia. *lib.9. crim. cap.13.* & alij considerant, nec enim homicidij, sed parricidij tenentur. Et sanè non absque ratione, nam & grauius est filium impellere, quàm manu propria hoc facinus perpetrare. Neque potest tam iniqui consilij supplicium non exasperari: vt enim scribit Arnobius *lib.4. aduersus gentes, Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, & vt ait Vlpianus, *in l.nihil 15.ff.de siccar. Nihil interest occidat quis, an causam mortis præbeat.* Quæ præberi videtur, vbi quis delictum scienter perfici sinit, quod posset negotio facili prohibere *culpa caret.50. de reg.iur.* Vnde apud Senecam, *lib.9.contr.6.* veneni dati à nouerca priuigno conscientia, non secus ac ipsa propinatio ex lege puniri iubetur. Sed hic nunc duplex occurrit inspectio. Prior, an in extraneis sola parricidij scientia, an etiam ipsius criminis participatio, vt pœnam subeant, desideretur? Sequens, an eo ipso cullei supplicio more maiorum inducto, an legis Pompeiæ dumtaxat affici debeant? Et quidem Iustinianus *in d. §. alia* apertis verbis culleum decernit, & non dolum tantùm, & opem, sed conscientiam quoque sceleris damnat. Ait enim: *Nec non is, cuius dolo malo id factum est, vel conscius criminis existit, licèt extraneus sit, pœna parricidij puniatur, & insutus culleo, &c.* In quam sententiam omnes ferè antiquiores consentiunt, quos longa serie Antonius Gomezius, *tom.3. var.cap.3.num.3. & 4.* Petrus Plaza, *in epit. delict.cap.22. ex num.16.* & Tiber. Decianus *lib.9. crim. cap.13.* referunt, & sequuntur. Sed contra Accursius, *in d. l. vtrum verb. conscij*, quem ibi sequitur Ang. & latè Oinotho. & Wesemb. & Balduin. *in d. §.* alia Greg.Lop. *in d.l.12. part.* cuius opinio magis nouioribus placuit, non conscientiam tantùm, sed opem & participium sceleris necessarium esse fatetur; id quod ex Scæuolæ responso *in l. 2. de parric. d.libr.8. part. in fine*, non malè colligitur, dum ait filium, qui alterius filij insidias cognouerat tantùm, nec patri indicauerat, relegatione punitum, & ex altero Vlpiani, *in l. si sciente 7. de parricid.* vbi de extraneis agens, non modò eos sciuisse, sed & aliquid opis contulisse proponit, veluti si pecuniam subministrauerit filio, ad veneni mali comparationem, aut vt latronibus, aggressoribusque daretur, qui patrem interficerent. Et sanè, nisi ita res habet, non facilè perspicere valeo, cur filius, qui necem patris non aperuerit, relegatione dumtaxat damnetur, aliis verò quantumuis extraneis sola sceleris notitia parricidij pœnam importet: cùm filij & reliqui sanguine vsque ad quartum gradum coniuncti, reuelare conspirationem in patrem vel consanguineum factam sub pœna (vt Menochius cum communi resoluit *casu 355. num. fin.* & de hoc quando quis teneatur reuelare delictum, vidè latè Florez Menam. *d. lib.1. pract. quæst.18.*) iudicis arbitrio imponenda, teneantur, quod in extraneis non ita constitutum esse, frequentiori Doctorum sententia recipitur. Gloss. Decius, & Cagnolus *in d. l. culpa caret*, & alij relati à Menoch. *supra num.7.* Quæ Accursij doctrina lege apud nos regia, *l. 12. titulo 8. part.7.* apertè iuuatur, qua ita demum extraneis parricidij supplicium infligitur, si opem aut consilium præstiterint. Quo loci Gregorius Lopez, *d.l.part. verb.o. consejo*, legum nostrarum neque indoctus, neque indiligens commentator, idem iudicium amplectitur: adiiciens tamen extraneos criminis conscios, non omninò culpa vacare, atque ideò aliqua, leuiori licèt & mitiori pœna puniri debere. Quod tam Pontificio, quàm Cæsareo iure in his omnibus, qui delicto futuro cùm possint, obuiam non eunt, admittendum, atque probandum esse: Didacus quoque Couarru. *in Clem. si furios. 2.part. §.2. num.7. ad med.* grauiter & doctè contra alios defendit. Et ego iustissimum reor, nam vt rectè Cicero *1.offic.* scriptum reliquit. *Qui non defendit aut obsistit si potest iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat.*

De pœna verò quicquid supradicta iura & auctores rem satis inuoluant, mihi ita statuendum videtur, vt participes criminis si extranei sint, homicidij supplicium subeant, non parricidij, neque cullei pœna ad eos vllo modo extendatur, (vt & ante me iam alij auctores probarunt,) Ita tenent Wesemb. & Oinoth. *in d. §. alia*, quamuis contra tenere videatur Tiber. Decianus *suprà* & Boër. *decision. 262.* quem vide, & praxis ipsa recepisse videtur. Nam etsi vulgato circumferri soleat iuris principio, parem esse agentium & consentientium siue iuuantium pœnam, *l.nihil.de sic. l.qui occidit.§.penult. ad leg. Aqui* illud tamen non procedit, vbi diuersa aliqua inter facientem & consulentem

tem qualitas inest, quæ in vno potiùs quàm in altero exacerbari animaduersionem suadeat, vt post Bartolum *in l. qui seruo. §. item placuit. de furt.* (quem sequuntur Decius & alij relati à Menoch. *de arbi. casu* 351. *num.* 20) multi alij ex nostris interpretibus tradiderunt. In eo autem de quo loquimur casu, filij scelus atrocius esse, & læsum patris simul, & pietatis numen, diuersam maleficij causam facere, diuersamque punitionem habere, quis dubitet? Ergo vterque vltimo supplicio, licèt non vterque culleo plectetur. Nam re vera qui crimen suadet, aut alio modo delinquenti opem & auxilium præbet, non minùs in culpa esse videtur, quàm qui ipse scelus admittit, vt ex Aristotele *Rheto.* & Cicerone *orat. in Pison.* satis colligitur, & eleganter ex Quintiliano *declam.* 270. (& vide congesta à Mantua *in Enchir. cap.* 229.) qui *Satis ostendit ipsa pœna* (inquit) *eum teneri, qui idem commiserit, quod si occidisset. Neque enim grauius quicquam aduersus eum qui sua manu interfecerit, constituere potuit legum lator, quàm aduersus eum qui causam præstitisset. Ergo & similitudine pœna etiam crimen par exigere debetis.* Quò respiciens Alciatus *emb.* 173. ex Æsopi apologo elegantissimum hoc conscripsit emblema.

Præconem lituo perflantem classica, victrix,
Captiuum in tetro carcere turba tenet.
Queis ille excusat, quòd nec sit strenuus armis,
Vllius aut sæuo læserit ense latus.
Huic illi. Quin ipse magis timidissime peccas,
Qui clangore alios æris in arma cies.

CAPVT XVI.

Cogitati delicti pœnas Deum tantùm exigere, intentati verò & si non perfecti, leges etiam humanas. Hoc in atrocioribus sceleribus præcipuè procedere. In eis (quidquid alij sentiant) ob solum affectum posse aduersus intentantem ordinariæ criminis pœna procedi. In parricidio hoc multis legibus cautum. Venenum propinare grauissimum delictum censeri, & quare. In parricidio & aliis maleficiis conatum & voluntatem spectari non exitum. Exemplis hoc & testimoniis confirmatum. Qui filiis sibi insidiantibus pepercerint?

ETSI cogitationis pœnam, vt (Vlpian. ait *in l. cogitationis*, 18. *ff. de pœnis ad quam* vide Cuiac. *lib.* 8. *obser. cap.* 22.) nemo meruit, & Paulo *in l.* 1. *§. ff. de furt. l. si quid fur. ff. eod.* teste sola furti faciendi cogitatio non faciat furem, atque in edicto quod quisque iuris in alium statuerit vel obtinuerit, ipse eodem iure vtatur, si iniuria nullum habet effectum, nihil obsit conatus *l.* 1. *in fine. ff. quod quisque iur. vide Guillel. Onciacum. libro.* 2. *academ. quæstio. cap.* 76. Vbi tamen voluntas ad aliquem exteriorem actum deuenit, præsertim in grauioribus ac nefariis criminibus, eadem est ausi & intentati, quæ & commissi & perfecti sceleris causa. Vnde maiestatis, raptus, homicidij, sodomiæ, & similium criminum reatum, non qui perfecerunt tantùm, sed & qui attentarunt incurrunt *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maie. l. si quis non dicam rap. C. de episc. & clar. l.* 1. *diuus. ff. de siccar. l. is qui cum telo. C. eod. l.* 1. *tit.* 21. *lib.* 8. *recopil.* & vide Caballin. *milleloq.* 616. & omnino Cuiacium *lib* 15. *obseruat. cap.* 24. qui hoc in omnibus criminibus grauioribus generaliter procedere ait, quæ & naturali, & ciuili iure damnantur. Et idem docet And. Gaill. *lib.* 1. *de pace pub. c.* 14. *n.* 3. Nec obliti sunt Constantinus *in d. l. vni. C. de his qui parent.* & Iustin. *in d. §. alia.* qui secundùm magis vulgatam & receptam lectionem, eos culleo insui iubent; *qui parentum vel liberorum fata præparauerint.* Quo verbo, vt Accursius & alij *in dictis iuribus.* Tiber. Dec. *lib.* 9. *crim. cap.* 12. & post eum alii adnotarunt, non qui occidunt solùm, sed & qui occidere tentant comprehenduntur. Sed & apertiùs lex nostra *d. l.* 12. *titul.* 8. *par.* 7. *in fin.* rem hanc, & eius rationem his verbis complectitur. *E aun dezimos, que si alguno comprare yeruas, o ponzoña para matar a su padre, e desque las ouiere combradas se trabajasse de gelas dar, maguer non ge las pueda dar, ni complir su voluntad, nin se le aguisasse, mandamos que muera por ello, tambien como si ge las ouiesse dado, pues que non finco por el.* Neque mirum si in parricidij scelere, hoc ita placuerit, nam & quæcumque veneni propinatio etiam extraneo facta, consummati maleficij pœnis subiicitur, vt auctores omnes communiter probant. Ant. Gom. Ber. Diez, *Plaza Foller.* Pe. Greg. Menoch. & plurimi alij relati à Vela *de delict. cap.* 16. *num.* 3. & Greg. Lop. *in d. l. part. verbo aguisasse*, qui tamen rectè defendit requiri quod sit propinatum, nec sufficere emptum fuisse. Est enim veneficium adeò graue crimen, vt præ cæteris hoc vnum maleficij nomine designetur. Tantoque reputatur sceleratiùs, quantò occultiùs committitur, vt benè Rainaldus Corsus *lib.* 1. *indagat. cap.* 5. & Annæus Robertus *lib.* 1. *rer. iud. cap.* 6. aduertunt. Vnde Imperator Antoninus *in l.* 1. *C. de malef. & mathe. Plus est* (inquit) *hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio.* Et Philo Iudæus veneficia cæteris omnibus delictis grauiora censens *de specia. leg. contra mach. & homic. Homicidas* (ait) *eosque qui palam aggrediuntur, videre & vitare licet: at occulte insidias, & venena, quæ in conuiuio, inter mensæ sacra, inter amicos & sodales præbentur, vix caueri possunt.* Quod si rationes & testimonia petantur, quibus ausi parricidij supplicium exigendum esse probetur, licèt quis non fuerit auso potitus, aduocandus erit nobis ad partes locupletissimus testis Seneca *lib.* 4. *cont.* 7. qui *Omnia* (inquit) *honesta opera voluntas inchoat, occasio perficit: sæpè honorata virtus est, etiam vbi eam fefellit exitus: scelera quoque quamuis citra exitum subsederint, puniuntur.* Hocque est, quod sæpe Iurisconsulti docent, *In maleficiis voluntatem expectari, non exitum l. nihil interest ff. de adult. l.* 2. *de cond. inst. l. fi. ff. de sicca. l. fraudis. ff. de reg. iur.* Et quod Quintilianus *decl.* 281. elegantissimè in hoc ipso parricidij scelere, ita exarauit: *Nunquam mens exitu æstimanda est, nam & qui impetum in patrem stricto gladio fecisset, retentus diceret, Non occidi. Si venenum paratum deprehendissem, diceret, Non occidi.* Sed nec minùs eleganter Cicero *in orat. pro Milone. Nisi fortè* (inquit) *quia perfecto*

res

res non est, non fuit punienda, perinde quasi exitus rerum non hominum consilia legibus vindicentur. Minùs dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certè nihilominùs. Et Senec. *lib. insapi. non cad. in iur. cap.* 7. alibi: *Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam remixtum cibo perdidit; venenum illud dando scelere se obligauit, etiam si non nocuit: omnia scelera etiam ante effectum operis quantum culpæ satis est, perfecta sunt.* Apuleius 1. *floridorum.* quoque non solùm cœpta, verùm & cogitata tantùm crimina punienda esse, his verbis ostendit: *Maleficij etiam cogitata scelera, non perfecta adhuc vindicari. Cruenta mente pura manu ad pœnam sufficere.* A quo nec Iuuenalis *satyr.* 13. abest dum cecinit.

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas,
Non scelus intra se tacitus qui cogitat vllum
Facti crimen habet.

Et alia, quæ ex patrum decretis, de punienda voluntate Ioannes Aurpachius *lib.* 2. *sing. alleg. cap.* 40. congessit. Quæ tamen quoad Deum intelligi & accipi debent, vt optimè Alexander ab Alex. *lib.* 2. *gen. cap.* 16. Menoc. *cas.* 360. *num.* 4. considerant, cui obnoxius inuisusque sit, qui læsa conscientia infandum facinus animo agitauit. *Nec enim* (vt Tertullianus *lib. de pœniten.* ait) *si mediocritas humana de factis solùm iudicat, quia voluntatis latebris par non est, idcircò crimina eius etiam sub Deo negligamus;* Qui, vt Cyprianus *sermo.* 5. *de lapsis*, inquit, *videt corda & pectora singulorum, & iudicaturus non tantum de factis sed & de verbis, & cogitationibus nostris, omnium mentes voluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur.* Ex quibus apparet, quàm à vero deuiet illorum opinio, qui propinationem veneni, aut alium actum delicto proximum non ordinaria criminis pœna, sed mitiori iudicis arbitrio puniendum existimant Iul. Clar. §. *homicid. quæst.* 14. & plures per Tiraq. *de pœn. temp. causa* 39. contra quos tenet Couar. *in Clement.* 2. *p. in init. num.* 11. Menoch. videndus *d. cas.* 330. *num.* 47. & Vela. *d. cap.* 26. *num.* 4. Tiber. Deci. *lib.* 9. *crim. c.* 9. *num.* 3. *& c.* 12. Præsertim cùm neque exempla deficiant, quibus tentati parricidij supplicium seuerissimè sumptum fuisse, probari queat. Nam Artaxerxes Darium filium, & quinquaginta alios, qui Darij suasionibus in eius cædem conspirauerant, quin & coniuges quoque eorum cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris superesset securi percuti iussit; narrat Iustin. & ex nostris Pe. Ærod. *lib.* 8. *rerum indic. tit.* 6. *c.* 6. & Pet. Fab. 3. *semest. c.* 7. *pag.* 115. & Mithridates (qui tamen vt Martialis ait *lib.* 5. *epist.* 118. *Effecerat epoto sæpe veneno, toxica ne possent sæua nocere sibi*) vxorem, quæ vt adulteria quæ eo absente commiserat, maiore scelere celare posset, aduenienti illi venenum parauerat, cognito ab ancilla facinore, morte simul cum adulteris mulctauit. Refert ex aliis Fr. Patri. *de reg. lib.* 4. *tit.* 11. Quamuis contra etiam apud Herod. *lib.* 3. legamus, Seuerum Imperatorem filio Antonino veniam dedisse, licèt palam gladium strinxisset, vt eum manu sua transuerberaret: & notus sit Romanus ille Titus Arius, qui, vt refert Seneca *lib.* 1. *de clemen. cap.* 15. filium in præparatione parricidij deprehendit, & tamen paruit clementiæ Augusti, qui arbiter in ea causa ab Ario vocatus, non culleum, non serpentes, sed relegationem solam decreuit, admonens, ea pœna patrem contentum esse debere, in filio adolescentulo, impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia; timidè gessisset, sequutusque Terentianum illud.

Pro peccato magno paulum supplicij satis est patri.

Carolum quoque Franciæ Regem huius nominis septimum, Delphino Ludouico filio, aliisque, qui in eius necem conspirauerant, sedato tumultu ignouisse, Robertus Gaguinus *in Carol. septimo.* & Petrus Faber. *li.* 3. *semest. c.* 16. *pag.* 227. *in marg.* antea eod. *libr. cap.* 8. *pag.* 115. commemorant. Qui tamen Faber iniquè admodum piissimi ac prudentissimi Philippi secundi Regis nostri nunquam nisi honoris causa nominandi, crudelitatem in Carolum charissimum illi filium accusat, & non satis res nostras doctus, imprudenter gloriosum tanti principis nomen (aut numen potiùs) offendit.

CAPVT XVII.

Parricidium easdem ac cætera crimina probationes admittere. Iudices comperta maleficia citò punire debere. Suetonium solum, manifesti parricidij reos culleo insui non posse, dixisse, nisi proprio ore crimen confiterentur. Ex Cicerone, Quintiliano, Apuleio, & aliis contrarium constare. Parricidij accusatum absolui, quodammodo ad Reipublicæ honorem pertinere.

CRVDELISSIMO cullei supplicio hodie hi omnes afficientur, qui parricidij scelus vel testibus, vel quouis alio modo conuicti fuerint commisisse. Et quemadmodum in re adeò graui non temerè iudex ad pœnam descendere debet: ita probato maleficio, *Summum* (vt Diui Hieronymi *epis. ad Heliodor.* verba detorqueam) *pietatis genus erit esse crudelem.* & eum ocyssimè è rerum natura subtrahere, qui naturam ipsam tam infami crimine violauerit. Nam, vt eleganter Cicero *in orat. pro Ros. Amer.* inquit, parricidium, *Quò minùs est credibile, nisi ostenditur, eò magis est, si conuincitur, vindicandum.* Et quemadmodum sanguinis & necessitudinis iura, suspiciones & indicia huius criminis respuunt, reclamitat enim, vt idem ait Cicero, illis ipsa natura, & rem scelestam, tam atrocem, tam nefariam credi non patitur, nisi manifestè indicibus constet: ita vbi fuerit liquidis, & (quod leges volunt *l. fi. de prob.* vide Mant. *sing.* 258. Tiber. Deci. 2. *to. lib.* 9. *cap.* 6. *num.* 11.) luce meridiana clarioribus probationibus, & argumentis comperta, magnitudo maleficij seuerissimam pœnam expostulat, vt qui tam tetro facinore Rempublicam læsit, supplicij exemplo eamdem restituat, *prodeantque*, (vt alibi ait Augustinus *in Reg. & in epist.* 109. *ad monach.*) *inde medicamenta, vnde facta sunt vulnera.* Quæ omnia eò spectant, ne quem facilè auctores decipiant, qui cullei pœnam non nisi in eos, qui proprio ore parricidium confessi fuissent, irrogandam affirmant, Couar. *in Clem. si furios. in initio* 2. *pa. num.* 12. Cuiac. *in parat. C. de his qui parentib.* Pet. Greg. *lib.* 36. *cap.* 24. *num.* 6. Etenim licèt

Suetonius

Suetonius Tranquillus *in Augusf. c.33.* id Augusti tempore in vsu fuisse demonstret, dum eius lenitatem commendans inquit: *Manifesti parricidij reum, ne culleo insueretur, quòd non nisi confessi afficiebantur hac pœna ita interrogasse, Certè patrem tuum non occidisti*, nempè vt se non occidisse responderet. Attamen Ciceronis tempore id itidem valuisse non videtur, cùm in Rosciana illa oratione, tot referat conuincendi parricidij rationes. Neque, quod Petrus Ærodius *lib. 8. rerum iudic.tit.6.cap.10.* vult, Cornelia, aut Pompeia lege id demum cautum fuisse, affirmare ausim: cùm in Senecæ & Quintiliani vmbratilibus declamationibus sæpe sæpius de parricidiis, eorumque probationibus, & argumentis, ac coniecturis agatur, & non confessum tantùm, sed conuictum aut manifestum etiam reum puniri videamus. Id quod Apuleius quoque his verbis expressim ostendit. *lib.10.asini.* vide etiam Ciceron. *lib.2.de inuent.* vbi *de confirmat. agit. Neque quisquam decurionum tam æquus remanserat iuueni, quin euidenter noxæ compertum, insui culleo pronuntiaret.* Et Sallustius *in Catil.* non malè iuuat qui vbi more maiorum capitalium criminum rei damnari deberent, (quod in parricidio contingere Modestin. *in l.pœna.ff.de parric.* admonuit) nihil manifestos à confessis differre testatur. *De confessis* (inquiens) *sicuti de manifestis rerum capitalium more maiorum supplicium sumendum esse.* Quò fit, vt quamuis confessos tantùm culleo insui posse tradat Suetonius: cùm tamen id neque ab aliis auctoribus scriptum fuerit, neque iura vllam in huius criminis cognitione ab aliis differentiam constituant, apud me Suetonij fides in dubium vocetur & in parricidij supplicio minimè vt se ipsum proprio ore damnet vel absoluat delinquens, admittendum videatur, quod vix leges aut ne vix quidem in ciuilibus causis recipiunt *l. vnic. C. ne quis in sua causa iudic. l. sub hac. de oblig.& actio.l.nemo.de testib.* Nisi si fortè non satis apertis probationibus fuerit scelus compertum. Hoc enim in casu rectè poterit iudex Augusti exemplum sequutus parricidij reum ex propria confessione dimittere, & ad clementiam potiùs quàm ad seueritatem inclinare. Nam vt optimè Quintilianus scribit, *falso hoc crimine accusari, pertinet ad vota.* & vt tradit Seneca *lib. 3. cont.2. Seculo parci videtur, vbi parricida seu paribus sententiis, seu incredibilitate dimittitur.* Si verò vel sufficienter probatum, vel etiam grauissimis & vrgentissimis coniecturis conuictum, inueniatur, rectè ad pœnam descendere poterit iudex, vt cum Bald. Hippol. & Boër. Tiber. Decianus *libr.9. crimin. cap.14. num.4. cum seqq.* rectissimè tradidit.

CAPVT XVIII.

Nullam causam inueniri posse, quæ parricidium excuset, optimis exemplis probatur. Qui parricidium parricidio vindicant, potiùs dimitti & ampliari, quàm absolui. Orestis & Alcmæonis parricidia etiam si in patrum vltionem facta, furiis punita. Ciceronis de causis furiarum, quæ parricidas exagitant, verba. Orestem Diis in Areopago sedentibus absolutum. Parricidium etiam inuoluntarium extra pœnam non esse inuoluntarij homicidij quæ fuerit pœna apud Græcos. Furiosum si in furore parricidium commiserit impunem esse. Quid si post delictum efficiatur furiosus?

PARRICIDII crimen graue adeò est, & nefarium, vt nullius causæ prætextu fari posse videatur. Vnde narrat Valerius Maxim *excus.lib.8.c.1.* Agellius *lib.12.noct. Att.c.7.* Ioan. Sarisb. *in policrat.lib.4.cap.11.* & vide alia exempla apud Tiber. Decian. *2.to.crim. lib. 9. cap. 6. num.7.cum seq.& cap. 15. per tot.* mulierem quamdam, quæ virum & filium eodem tempore venenis clam datis irata interfecerat: quòd ij optimæ indolis iuuenem, quem ex priori marito sustulerat, insidiis occidissent, à Gn. Dolabella ad Areopagi cognitionem reiectam, quia ipse neque liberare cædibus duabus contaminatam neque punire eam iusto dolore impulsam; sustinuit. Areopagitæ autem, inspecta causa, & accusatorem & reum post centum annos ad se venire iusserunt. Sic neque absolutum mulieris veneficium relinquentes, quod per leges non licuit, neque nocentem damnantes, quæ venia digna fuit Cui exemplo simile aliud ex eodem Valerio *sup.* subiici potest, qui ait, apud M. Popilium Lenatem, fœminam quamdam accusatam fuisse, quòd matrem fuste interemisset, sed quia abundè constiterat, eam veneno occissorum liberorum, quos auia necauerat, dolore & acerbitate motam, parricidium parricidio vindicasse, pronuntiatum fuisse: *Hanc neque damnari neque absolui posse.* Nam vt Papinianus Caracallæ respondit *Parricidium non tam facilè excusari potest, quàm fieri.* Et licèt absolutum à Senatu Fabium Fabritianum tradat Plutarch. *in parallel.cap.71.* quia matrem & adulterum, in patris ab eis obtruncati vltionem, necauerat, & eodem Plutarch. *in parall.cap.38. & 39.* teste Cyanes & Medullina parentes interfecerint, quòd ab his fuerint per vim stupratæ: & Ninus, vt Iustinus *lib. 1. hist.* refert, Semiramidem matrem occiderit, quòd eius concubitum & congressum optasset: tamen adhuc, vix posse vllam tam infausti sceleris iustam excusationem prætendi Orestis exemplo satis ostenditur, quem, vt passim poetæ, & historici narrant Eurip. *in Orest.* Ouid. *lib. 1. & 4. de trist.* Statius *lib. 1. Thebai.* Sophocles *in Elect.* & omnino Philostr. *in vita Apol.lib.4.c.12. circa finem.* quamuis Clytemnestram & Ægistum adulterum, in vltionem Agamemnonis patris, qui ab illis fuerat in ipso Asiæ regressu inter epulas iugulatus, occiderit: semper tamen furiis exagitatum fuisse, litterarum monumentis cognouimus, nec nisi tantisper ab eis liberatum, vbi ad Apollinis templum confugit, quod Eumenides ingredi ausus non fuisse, sed dum exiret, expectasse, ex Virgilio 4. *Æ nei.* colligitur, dum inquit.

> *Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,*
> *Armatam facibus matrem, & serpentibus atris*
> *Cum fugit, vltricesque sedent in limine diræ.*

Quò vsque ad Dianæ aram perductus, perpetratum facinus expiauit. Sed & idem Alcmæoni contigisse,

tigisse, & pariter furiis infestatum ob Eriphyles matris cædem, quæ ipsa aureo monili corrupta, maritum Amphiarum Alcmæonis patrem, Polynici prodidisset, Diodor. Sicul. *lib. bibliot.* & Arist. omnino videndus 3. *ethi. c.* 1. latè recenset: eoque respexit Propert *lib.* 3.

Aut Alcmæonæ furiæ, aut ieiunia Phinei.

Et ad vtrumque Cicero *pro Rosc. Amer.* totam hanc rem eleganter exornans his verbis: *Videtis ne, quos nobis poëtæ tradiderunt, patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, cum præsertim Deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, vt eos agitent furiæ, neque consistere vsquam patiantur? quòd ne pij quidem sine scelere esse potuerant*: & paulò post, causam ob quam huiusmodi furiæ à poëtis fingantur, proponens, *Sua* (inquit) *quemque fraus, & suus terror maximè vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes, conscientiæque animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ, quæ dies noctesque parentum pœnas à consceleratissimis filiis repetant.* Vnde & adagium natum est, *Conscientia mille testes.* & Philostratus *lib.* 7. *c.* 7. in vita Apollon. *Euripidis quoque sententiam laudat, putantis conscientiam esse, quæ homines puniat cùm se malè operatos esse recogitant. Eadem quoque furiarum pœnas apposuit Orasti, quando aduersus matrem insaniit.* Pausanias quoque *in Atticis, siue lib.* 1. commemorat, Alcmæoni ob matris cædem nullum apud Græcos honorem habitum fuisse, quamuis Anphiaraus eius pater, & alij Heroes in Deorum numerum relati fuerint, & ab Oropiis templo & statua donati. Et Orestem Argiuorum edicto, vrbe, tectoque interdictum, & variatis hominum sententiis vix tandem Diis in Areopago sedentibus, à matris parricidio absolutum: Eurip. *in Elect.* Ciceronis *pro Milone*, (vbi latè Dionys. Lambin. & Pet. Ærod. *lib.* 8. *tit.* 6. *cap.* 1.) & aliorum testimoniis didicimus. Nimirum quia nullum tantum scelus inueniri potest, quod sit parricidio vindicandum: & cùm æqualis pietas parentibus debeatur *l.* 4. *de curat. furt.* non licet alterius causa manus inijcere. Vnde Catoniani (*lib.* 3.) aut certè Catone digni versiculi.

Dilige non ægra charos pietate parentes,
Nec matrem offendas, dum vis bonus esse parenti.

Quin & parricidium casu & imprudentia commissum, non prorsus citra culpam esse, Oedipi, & Cephali exemplis non malè comprobari potest: quorum ille, cùm Laium patrem suum, à quo fuerat sanguinolentus adhuc occidi iussus, imprudens in turba necasset. Iocastamque matrem vxorem duxisset, posteà re cognita, tantorumque scelerum à se repetens pœnas, vtrumque sibi oculum eruit, Athenasque in voluntarium exilium concessit. Oedipi fabulam vide apud Senecam tragediographum *in Oedipo.* Cephalus verò, cùm iacto telo Procridem vxorem, feram esse existimans, in venatione transfodisset, Thebas exulauit; nec nisi decem exactis seculis, eius posteri consulto prius Apolline ab Atheniensibus recepti fuerunt, vt Pausanias *in Atticis* recenset. Cyanippum quoque & Æmylium narrat Plutarchus *in parallel. cap.* 42. & 43. vxoribus, simili ac Cephalus fato, interfectis, insperatum facinus propria morte luisse. Nam & si vt Xenophon *lib.* 3. *de Cyripœdia.* ait, *Quæcumque per imprudentiam ab hominibus delinquuntur, hæc omnia inuita esse censeantur.* & apud Græcos, vt Claudius Saturn. *l. aut facta.* §. *euentus. de pœn.* (vide Alciat. 2. *parer. cap.* 2. Tiraq. *de pœn. temp. causa* 13. Forner. 1. *select. cap.* 10. Pet. Greg. *lib.* 86. *syntagm. cap.* 10.) & alij ex iuris scriptoribus latè demonstrant, fortuiti, & inuoluntarij casus exilio voluntario puniri solerent, quod idem apud Memphitas lege cautum fuisse Philostratus *lib.* 6. *de vita Apollo. cap.* 3. docet: tamen in parricidio etiam inuoluntario, & per imprudentiam commisso, seueriorem pœnam luendam esse, vel ipsi rei, suæ causæ iudices, existimarunt. A quibus non longè abfuisse videtur Telegonus, qui, vt Dictys Cretensis enarrat *lib.* 6. *de bello Troiano, in fine.* cùm Vlyssem patrem, qui somniorum diritate conterritus latitabat, misso in eum nec dum sibi cognitum iaculo, lethaliter vulnerásset, cognito postea parentem esse, vtraque manu caput dilanians, fletum edidit quàm miserabilem, maximè discruciatus ob illatam per se patri necem. Cui facto proximè alterum illud videtur accedere, quod apud Tacitum *lib.* 3. *historiæ*, *vel* 19. *annal.* legimus his verbis scriptum: *Iulius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat; is mox adultus, inter Septimanos à Galba conscriptus, oblatum fortè patrem & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, & exsanguem amplexus, voce flebili precabatur piatos patris manes, neue se vt parricidam auersarentur. Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Aduertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum & questus, & sæuissimi belli execratio.* Planè si quis per furorem parricidium fecerit, omnino à pœna excusari, satisque furore ipso puniri, diligentiusque ab agnatis & gentilibus quorum curæ id antiquis legibus erat commissum (Furiosos agnatorum tutelæ relictos probat Cic. 2. *de inuent.* Varr. *lib.* 1. *de re rust. c.* 2. Ræuar. *ad ll.* 12. *tab. cap.* 13. Balduin. *cap.* 23.) custodiendum esse, relato Diuorum rescripto, Modestinus *in l. pœna. vers. sanè si per furorem. ff. de parric.* & Macer *in l. diuus. de offic. Proconsf.* admonuerunt. Quæ enim furiosi admittunt delicta, casu, & absque alicuius personæ facto accidere censent legislatores, & non magis ea puniunt, quàm si quadrupes damnum dederit, aut tegula ceciderit, vt ex Pomponio *in l. fin. de admi. tut.* & Vlp. *in l. sed & si quemcumque* §. 1. *ad l. Aquil.* colligitur, & pluribus hanc in rem diligenter congestis Tiraquellus *de pœn. temp. caus.* 2. & Menochius *casu* 325. Carrer. *in prax.* §. *homic. vers. nono quæro. num.* 32. & in terminis latè Tib. Decia. *lib.* 9. *crim. cap.* 15. aduertunt. Id quod, adeò verum esse, existimant plures, vt non solùm impunita sint maleficia, quæ per furorem patrantur, sed & ea etiam, quæ quis compos mentis admisit, qui tamen posteà in furorem inciderit. Quod tamen quia difficultate non caret, & quæstio hæc variis doctorum sententiis, reddi solet ambigua, è re erit, Couarrub *in Clem. init.* 3. *p. num.* 2. Tiraq. *sup. causa* 3. Menochij *sup. num.* 12. Forcatuli, *dialo.* 33. Baudi, *lib.* 2. *qq. c.* 7. & aliorum, quos nouissimus Hieronymus Zeuallos *pract. comm. q.* 33. retulit, scripta videre. Mihi autem, saltim in parricidio, superuenientem fauorem criminis supplicium non impedire, disertis Macri I. C. *in d. l. diuus*, verbis ostendi videtur, vbi ex rescripto principis in eum, qui interuallis quibusdam sensu sanior erat, iubet inquiri, & diligenter explorari. *Num fortè eo momento scelus admiserit, vt si cùm posset*

posset videri sentire parricidium fecerit, pro immanitate criminis supplicio afficiatur. Aut certè (quod magis Andræas Fachineus *lib. 9. controuers. cap. 3.* admittit) totum hoc prudentis iudicis arbitrio relinqui debere; is einm temporis, personarum, facinoris, & aliarum rerum contemplatione habita, quid statui oporteat commodiùs inspiciet: Nam vt rectè Ouidius 1. *Fastor.*

Iudicis officium est, vt res, ita tempora rerum
Quærere: quæsito tempore tutus erit.

Sed hæc sufficiunt, vt constet verissimum esse, quod Iustinus *lib. 6. histor.* ait: *In parricidio nullam satis instam causam ad sceleris patrocinia prætexi posse.* Id quod Idumenæi etiam exemplo Alexand. ab Alex. *3. genial. cap. 22.* satis ostendit, qui à Cretensibus pulsus, & patria tanquam impius eiectus fuit, quòd filium sibi obuiam factum, Diis ex voto immolare voluisset.

CAPVT XIX.

De parricidæ testamento & successione tractatur. Vltimo supplicio damnatos olim nec testamentarium nec legitimum hæredem habuisse. Hodie secus. Eorum qui ad damnationem decessissent, nisi sibi mortem inferrent facinoris conscientia, successionem fuisse. De his qui sibi mortem consciuerint plurima. An fiscus, an parricidæ filij, vel alij agnati ad bona interfecti, quæ ad parricidam essent peruentura admittatur. Variæ in hac quæstione dictorum sententiæ referuntur.

SVPERIORIBVS consequens est, vt antequam nostræ disputationis vela contrahamus, paucula quædam de parricidarum tam legitima, quàm testamentario successione, & hæreditate dicantur. Et quidem Vlpiano *in l. parricidij 8. ff. ad leg. Pomp. de parricid.* docente cognoscimus: *Parricidij postulatum si interim decesserit, siquidem sibi mortem consciuerit, successorem sibi fiscum habere debere, si minus, eum quem voluit: si modò testamentum fecerit; si verò intestatus decesserit, eos hæredes habiturum, qui lege vocantur.* Sed verò Vlpianus de postulato seu accusato, necdum autem damnato reo loquitur. In quo idem *in l. si quis 9. de testam.* tradidit: *Si quis post accusationem in custodia fuerit defunctus indemnatus, testamentum eius valebit.*

Et Paulus *in l. in fraudem 45. de iur. fisc. Bona eorum qui in custodia, vel in vinculis, vel compedibus decesserunt, hæredibus eorum non auferri, siue testato, siue intestato decesserunt.* Nam vt Macer ait *in l. 2. in fin. ff. de bon. eorum qui ante sentent.* (Marcianus idem ait mandatis caueri, *in l. 3. §. si qui eod. tit.* & Tacitus *lib. 6.* inquit, *eorum qui damnati non essent corpora humari, manere testamenta,*) & Senatus consulto comprehensum erat: *Nullius mortui bona, antequam de eo pronuntiatum sit, publicanda sunt, eaque bona hæredes possidere debent*; nisi si fortè conscientia sceleris, & imminentis supplicij metu, mortem sibi consciuerint; tunc enim pro confessis & conuictis habentur, eorúmque neque testamenta manebant, neque legitima successio dabatur, sed fiscus bona occupabat, vt Vlpianus superiori loco, & alij Iurisconsulti passim aduertunt *l. 3. per totam, ff. de his qui ante sent. l. 1. Cod. eod. d. l. in fraudem, §. eius bona, l. 6. p. eius qui, ff. de iniust. rupt.* Tacit. *suprà:* vide Mant. *in Enchir. c. 99. & 100.*

Fuit quippè semper, de se statuere, admodùm turpe, vt grauiter Ægesippus *lib. 3. excid. cap. 21.* & Augustinus *lib. 1. de ciuit. Dei cap. 17.* & omninò videndus Annæ. Rob. *lib. 1. rer. ind. cap. 12.* & Iacob. Durant. *obseruat. cap. 3.* ostendunt; & tunc præcipuè turpissimum, vbi quis metu criminis violentas sibi manus inferret. Vnde huiusmodi reum, qui sententia voluntaria morte præuenit, inhumatum abiicit, sine successore manere, à propinquis vel coniuge non lugeri, nomen eius in parentationibus, sine ferali cœna à cognatis non dici, in qua tamen cæterorum propinquorum defunctorum nomina dicebantur, tam Iurisconsultorum, quàm aliorum Auctorum testimoniis probatur: Plato *lib. 9. de leg.* Quint. *declam. 337.* Forn. *3. select. cap. 11. dict. l. 3. de bonis eorum, qui ante sent. l. liberorum §. non solent, ff. de his qui notantur infamia:* Artemid. *de somn. interpr. lib. 1. cap. 5.* Alciat. *lib. 6. parer. c. 27.*

At nos de parricidæ etiam bonis & hæreditate tractemus, qui non accusatus tantùm, verùm & dãnatus infandissimi huius sceleris fuit: Et constat hunc simul atque condemnatus est, bonis omnibus exui, quia capitale supplicium bonorum omnium publicatio sequebatur, *l. 8. §. 1. de testam. l. 2. Cod. de bon. proscrip. l. 15. tit. 1. part. 6.* & per consequens neque testamentum ab eo fieri posse, & anteà factam rescindi, & ne ab intestato quidem ei hæredem contingeee, cùm pœnæ seruus statim efficiatur, *l. 6. §. irritum, de iniust. rupt. l. qui vltimo 29. ff. de pœnis.*

Quod planè, quoad testamentum attinet, etiam nouiori iure obseruandum videtur; nam licèt ex Iustiniani legibus, nemo benè natus seruus pœnæ reddi possit, *Auth. sed hodie, Cod. de donat. inter.* & damnati bona, excepto maiestatis crimine, descendentibus & ascendentibus vsque ad tertium gradum, confiscatione cessante, præstari iubeantur, *Auth. vt nulli ind. liceat, §. fin. collat. 9.* non tamen ideò magis parricidij reus, aut quiuis alius, qui capite damnatus fuerit, testamenti factionem habebit, vt Accursij, *in dict. l. 8. verb. publicabuntur. de testam. & in d. dict. auth. sed hodie:* Bartol. *in dict. l. qui vvltimo:* Paul. Cuiac. & cæteri *in dict. l. 8. §. 1. de testam.* Onciacus *lib. 1. academ. quæst. c. 41.* & aliorum scriptis probatur.

In quo articulo non omninò displicet Francisci Hotomanni sententia, qui, hoc vt rei capitalis damnati testamenti faciendi facultate interdicantur, posterioribus Iurisconsultorum temporibus receptum videri, arbitratur, *in dict. l. 8. de testament.* Nam & Cornificius *ad Heren.* & Cicero *lib. 2. de inuentione*, de eo qui parricidij iudicatus erat, verba facientes, apertè testantur, certam nullam fuisse legem, quâ damnatis culleo, testamenti factio prohiberetur, & inter

inter testamentarios, & legitimos parricidæ hæredes, controuersia mota, rem totam ex coniecturis, & ratiocinatione pendere demonstrant.

Apud nos autem Regio quo vtimur iure, cùm damnati ad mortem, vbi confiscatio specialiter in pœnam criminis statuta non est, tam ex testamento quàm ab intestato hæredes habere possint, & nedum ante, verùm & post condemnationem vltimi elogij condendi ius habeant, *leg.* 4. *Tauri*, *quæ est lex* 3. *tit.* 4. *lib.* 5. *recop.* vbi omnes, & latè Couar. 3. *p. Rubr. de test.num.* 27. Molina *de primogen. lib.* 4. *cap.* 12. nulla inter parricidij, & aliorum maleficiorum reos differentia constitui debebit. Sed videamus quid de illis bonis faciendum sit, quæ illius fuerant, qui à parricida interfectus est, & an ea fiscus, quo casu, vel omnia vel eorum pars, ad parricidam tanquam ad hæredem legitimum spectabant, ab ipso vt ab indigno auferat, an ad parricidæ hæredes pertineant? vel eis remotis sequentibus agnatis adiudicentur? Quæ quidem quæstio in difficili esse videtur, propter diuersas, quæ in ea reperiuntur Doctorum sententias, quas sigillatim Boërius *quæst.* 25. Mantua *in Enchirid. cap.* 233. latè Marcus Antonius Peregrinus *in tract.de iure fisc. lib.*2. *tit.*3. *per totum*, recensent. Inter quas ea frequentiori calculo ab interpretibus adprobatur, vt occisi hæreditas ad parricidam, & eius filios vel hæredes, seruato sanguinis gradu, pertineat, eam tamen per fiscum ab eis, vt ab indignis auferri.

Nam etsi fratris vel alterius ex agnatis factum, proximioribus, vel his qui sunt in eodem gradu neutiquam noceat, iuxta Bartol. *in l. si sequens gradus*, *ff. ad Syllan.* & *in l.* 1. *ff. si quis aliquem testar.* Bald. *in l.data opera, Cod.qui accus. non poss.* Gregor. Lopez *in l.*6. *tit.* 7. *p.*6. *verb.del heredero*; doctrinam, sibi tamen, & eis qui ab eo succedunt, vel remotiori gradu sint, non immeritò nocet. Etenim si hæres qui mortem defuncti non vindicauit indignus censetur, *l.*1.*C.de his quibus vt indig.l.ei qui,ff.eod.tit.* quanto magis eum, qui defuncti mortem non atroci scelere procurauit, indignum existimabimus? qui, vt alibi Pompon. *in l. si ab hostibus*, §.*fin. ff.solut. matr.* scripsit: *Non debet ob facinus suum hæreditatem sperare lucri facere.* Aut cur remotior hæres ius suum sibi ereptum queretur? cùm ipse si nullum admissum crimen foret, nihil esset habiturus, cúmque ne ad ipsos quidem parricidæ filios quidquam ex occisi bonis sit peruenturum, vt Paulus *in l. cum ratio*, *in fin. de bon. damnat.* his verbis scriptum reliquit: *Præterea ex his, quæ per flagitium damnatus acquisiuit, portiones liberorum non augentur, veluti si cognatum suum interimi curauerit, & eius hæreditatem adierit, vel bonorum possessionem acceperit.* Sed licèt hæc ita sint, in contrariam tamen sententiam, me, & iuris, & Senatus Parisiensis auctoritas vocat, à quo in prædicta quæstione parricidam non indignum, sed incapacem sæpe pronuntiatum fuisse, & sic nec aliis agnatis eius facinus præiudicium inferre: Nicol. Boër.*d.q.*25. Ioann. Gallus *q.*266.& nouissimus Marc.Ant.Peregrin. *de iure fisc.lib.*2.*tit.*3.*num.*6.& An.Robert. *lib.*3. *rer.iud.cap.*7. eruditè pluribus in vtramque partem adductis, commemorant.

Constat etenim vnius ex agnatis scelus, cæteris, qui eiusdem sunt familiæ, nocere & præiudicium afferre, conueniens non esse, *l.*2.§.*fratris*, *ff. si quis aliquem*, *l.sancimus*, *C. de pœnis*, & eum qui ad succedendum inhabilis est, reliquis non obstare, sed tunc, qui vno gradu remotior est, pro agnato proximiore haberi, *l. si post mortem*, §.*liberi*, *de cont.tab.l.*1.*C.de hæred.instit.* Et præterea euidens est pro hac opinione Pomponij responsum, *in dict. l. si ab hostib.* §. 1. in quo cùm vxor à marito occisa fuisset, etsi maritus superstes ex pacto dotem lucrari debere videretur; tamen maritus ob suum facinus dotis emolumento priuatur, & non fisco, sed legitimis vxoris hæredibus actio dotis acquiritur.

Quibus accedit, quod in feudorum libris *c.*1. §.*similiter*, vbi Gloss. *verb. fratrem*, *quib. mod. feud.am.* Peregrin. *d.tit.*3. *num.*3. in specie maximè ad nostram accommodata cauetur, eum qui fratrem occiderit, vt totum feudum habeat, feudo quidem priuari, illud verò ad proximum agnatum deuolui. Quod idem in nostræ Hispaniæ primogeniis absque dubio procedere: Gregor. Lopez *in d.l.*6. *verb. de el heredero*: Mieres *de maiorat.quæst.*4. *num.* 13. Molina *de primogen. lib.*3. *cap.*2. *num.*32. Vela *de delic. c. de homicid. num.* 19. testantur. Sed & Longobardicis legibus idem omninò cautum inuenimus: Rex enim Lotharius *l.*1.& 2.*de parric.in leg.Longob.* & Lutprandus parricidæ animam potestati Regis relinquunt; ad hæreditatem & bona non solùm occisi, verùm & occisoris fiscum non aliter admittunt, quam si alij proximiores parentes, id est legitimi hæredes defuerint. Quas leges licèt quoad hæreditatem interfectoris posteà Imperator Henricus reformauerit, constituens vt in fiscum redigeretur, quod tamen ad bona interfecti pertinet, illibatas manere decreuit, vt constat ex illius verbis, quæ sic habent, *l.fin. eod.tit.* *Quicumque propter cupiditatem rerum patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, vel nepotem, aut aliquem suum propinquum, per se, aut per aliam interfecerit, hæreditas interfecti ad alios suos legitimos hæredes perueniat; hæreditas verò interfectoris in fiscum redigatur; ipse verò ordinante Episcopo publica pœnitentia subdatur. Quòd si ille cui crimen mittitur negare voluerit, per se pugnam faciat, nec liceat campionem pro se dare, nisi decrepita ætas, aut iuuenilis, aut infirmitas pugnare prohibuerit.* Qua in lege obiter animaduerto, purgationem illam vulgarem, quam per duellum fieri iubet, in lege antecedenti ita fieri iussam, vt qui se occidisse negauerit, ad nouem vomeres ignitos ad iudicium Dei examinandum accederet. Erat quippe ea ætate non apud Longobardos modo, verùm & apud alias gentes frequens hic mos, vt suspicio criminis, vel pugna, vel candentis ferri susceptione, vel aliis similibus modis purgaretur; quousque Pontifices huiusmodi iudicium vtpotè in quo Deus tentari videretur, interdixerunt, *cap.*1.& 3.*de purg.vulgar.c.ex tuarum,de purg.canon.c.Mennam* 2.*q.*5. Qua de re non grauarer aliqua in medium adducere, si vel id instituti nostri ratio pateretur, vel ab aliis multa huc spectantia diligenter congesta non fuissent; vide Anastas. Germ. *in pract.de purg.Can.* Prat. *verb. purgatio*: An.Rob.*lib.*1.*rer.iud.c.*1.*fol.*72. & latiùs Petr.Greg.*lib.*48.*syntag.c.*15.*per totum.*

CAPVT

CAPVT XX.

Parricidij crimen publicum esse. Ideò eius accusationem cuiuis è populo datam. Parricidio Rempublicam lædi. Parricidij accusationem nullo temporis spatio finiri, licèt reliqua crimina vicennio extinguantur. Paulus in l. fin. de parricidiis *expositus. Noua eius interpretatio cum Cuiacio relata. Quæ tamen reiicitur posteà, & communis magis probatur.*

SEd vt receptui canamus, & tot vexata fluctibus nostræ tractationis nauicula, optatum portum, quem iam velut vmbram non procul aspicio, tandem appellat, vltimo hoc capite de parricidij accusatione, breuitate Laconica nonnulla præstringam. Et verò constat crimen hoc inter iudicia publica optimo iure relatum, §. *alia deinde, iuncta Rub. inst. de pub. iud.* quippè cùm vt Macer ait, *in l.1. de pub.iud.* ex legibus publicorum iudiciorum originem trahat. Cui & illud consequens esse videtur, vt cuilibet de populo eius accusandi potestas sit.

Etenim (quicquid Duarenus *lib. 1. disput. c.* 37. Goueanus 1. *variar. cap.* 27. Eguin. & Hoto. *in princip. de pub. iudic.* Brisson. *de verb. iuris, verb. publica*, velint) verissima est Iustiniani Imperatoris sententia, neque ab aliorum Iurisprudentum responsis aliena, qui publica iudicia inde dicta nos docet, quòd cuiuis de populo eorum executio plerumque conceditur, *in princip. de pub. iud. l. palam, §. Senatus, de rit. nupt. l. lege Cornelia* 30. *ff. de falsis, l. quamuis, Cod. de adult.* defendit Ræuard. 1. *var. c.* 27. Caron. 1. *verosim.c. fin.*1. *antiq. Rom. cap.*14. & Cuiac. 8.*obseruat.cap.*33.Rober.*lib.*4. *sentent. cap.* 10. Neque potuit asperrimi huius criminis accusatio non omnibus dari, cuius atrocitas & vniuersam Rempublicam, & quemlibet è populo lædere existimatur.

Sic enim Orosius: *Maleoli parricidium, vrbem omnem subito mœrore fuscasse*, scriptum reliquit, & in non dissimili specie Cæsares *in l.* 4. *Cod. de hæret.* de violata religione diuina, cui parentum pietas tantùm non æquatur, verba facientes, Hæresim inquiunt Manichæorum vel Donatistarum, *volumus esse publicum crimen, quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.* Quin & illud sibi proprium sceleris huius immanitas vindicat, vt licèt alia crimina viginti annis elapsis in iudicium deduci non possint, neque eorum accusatio, aut inquisitio admittatur, vt Diocletianus, & Maximianus statuunt *in l. querela* 12. *Cod. de falsis*, & communiter interpretes omnes Nicol. Boërio, *quæst.* 26. Ægidio Bossio, *in prax.cap.*41. & Iulio Claro *recept.§ fin.quæst.*51. Ancharan. 2. *quæst.c.* 29. Cuiac. *de diuers. præscript. cap.* 28. testantibus, recipere solent; parricidij tamen accusatio nullis temporis spatiis possit extingui, nullísque dissimulationis quantumuis longæuæ præscriptionibus, & metis excludi.

Id quod Paulus I.C.his expressis verbis admonuit, *in l. vltim. ff. de parricid. Eorum qui parricidij pœna teneri possunt, semper accusatio permittitur*; & Accurs. *in dict.l.fin. & in dict. l.querela*: Bartol. Salycet. Duaren. *ad tit. ff. de parricid. in fin.* Wesemb. *in parat. eiusdem Tiber. Dec.* 2. *tom. crim. lib.*9. *cap.*6. *num.* 10. & reliqui fermè omnes iuris nostri Scriptores constanter tenuerunt, & dictionis illius *semper* proprietas perspicuè demonstrat, quæ continuitatem, & perpetuitatem accusationis significat, *l. Caio, §. Imper. de alim. leg. l.* 1. vbi Gloss. Bartol. & cæteri, *ff. solut.mat.*

Sed his contrarius Iacobus Cuiacius *lib.*4. *obseruat. cap.* 14. *& in not. postu. ad dict. l. vltim.* & qui Cuiacij vestigia sequitur Dionysius Gothofr. *in dict. l. querela*, obfirmato animo asserere non verentur, nulla quamuis grauia crimina, & Reipublicæ perniciosa, vltra vicennium porrigi; hoc tempus finiendis accusationibus generaliter constitutum; post illud, criminales omnes actiones, quin & ciuiles fiscales, excepta causa commissi, & vacantium bonorum, sopiri, *l.in omnibus de diuer. temp.præs. l.*1. §.*penult. & vltim.* vbi Cuiacius *de iure fisci, l.*2. *&* 3.*ff.de req.reis.*

Neque Diocletianum & Maximianum *in d. l. querela*, contrarium docere: nam quod aiunt, *Falsi querelam vt cætera quoque ferè crimina, viginti annorum præscriptionibus excludi*; non idcircò adiici, quasi aliqua sint, quæ vicennio non extinguantur; sed quoniam nonnulla quinquennio tollantur, vt quæ ex lege Iulia de adulteriis peculatus, aut S. C. Syllaniano descendunt, *l. mariti, §. hoc quinquennium, ff. de adulter. l. peculatus* 7. *ff. ad leg. Iul. pecul. l. in cognitione* 13. *ff. ad Sylla.* vide Cuiac. *de diuer. præscrip.cap.* 24. interdum & anno, vt in iniuriarum actione contingit, *l. si non conuicij* 5. *Cod. de iniur.*

Ergo quod Paulus ait, *Semper eorum qui parricidij teneri possunt accusationem permitti*; eo modo accipiunt, nisi vicennalis præscriptio obiiciatur, & quod idem alibi de supposito partu agens, huius criminis accusationem nulla temporis præscriptione depelli, tradit, *in l. qui falsam* 19. §. 1. *ff. de falsis*, pari limitatione restringunt.

Imò & Cuiacius, *dict. lib.* 4. *obseruat.c.* 14. *& in oper. post. ad titul. Cod. de falsis*, plus coniecturis, quàm apertis iuris decisionibus tribuens, eò prorumpit audaciæ, vt Pauli responsum, quod extat *in lege finali de parricidiis*, fugitiuum esse arbitretur; & cùm à Triboniano in Senatusconsulti Syllaniani expositione collocari debuisset, quo aliter extranei hæredes, aliter hi qui parricidij teneri possunt, conueniuntur, vt Venuleius Saturninus admonuit, *in dict. l. in cognition.* 13. *ff. ad Syllan.* malè ab eo ad titulum de lege Pompeia translatum.

Sed hoc potiùs est iura corrumpere, quàm exponere, & contra Augustini *lib. de vera relig.* relati *in cap. in istis* 4. *distinct.* sententiam, *De ipsis legibus iudicare, non secundùm ipsas.* Quare simplicem iuris docendi rationem, & viam magis sequutus, cum communi

muni, veterum ſchola, Pauli verba, prout iacent, accipienda eſſe contendo, & iuſtiſſimè vicennij præſcriptionem, quæ in aliis criminibus ſolet locum habere, in parricidio ceſſare, cuius atrocitas vt expiationem nullam, ita nullum temporis ſubterfugium habere meretur.

LAVS DEO.

INDEX

Memorabilium Rerum quæ hac de Parricidij Crimine Disputatione continentur.

Prior numerus paginam, alter columnam designat.

Index Rerum,

Ciconia.

Index Rerum,

Maria.

Parrochus.

Patronus.

Pater.

Patria.

Paulus.

Paupertas.

Pœna.

Index Rerum

Tribonianus.

F I N I S.